This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google books

http://books.google.com

EX.BIBLIOTHECA · CARM ·
· DISC · CONV · LUGD ·

C

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

20455

VETERUM SCRIPTORUM ET MONUMENTORUM

HISTORICORUM, DOGMATICORUM, MORALIUM, AMPLISSIMA COLLECTIO.

TOMUS V.

COMPLECTENS PLURES SCRIPTORES HISTORICOS DE REBUS PRÆSERTIM GALLICIS, ANGLICIS, ITALICIS, CONSTANTINOPOLITANIS ET TERRÆ-SANCTÆ.

Prodit nunc primùm ſtudio & opera Domni EDMUNDI MARTENE, *& Domni* URSINI DURAND, *Presbyterorum & Monachorum Benedictinorum è Congregatione S. Mauri.*

PARISIIS,
Apud MONTALANT, ad Ripam PP. Auguſtinianorum, propè Pontem S. Michaëlis.

MDCCXXIX.

CUM PRIVILEGIO REGIS ET SUPERIORUM PERMISSU.

Digitized by Google

Digitized by Google

INDEX CONTENTORUM
IN HOC TOMO V.

LAMBERTI Parvi Leodienſis S. Jacobi monachi chronicon a Reinero ejuſdem cænobii aſceta continuatum, Pag. 1
Chronicon Cornelii Zanfliet *S. Jacobi Leodienſis monachi ab anno* MCCXXX. *ad* MCCCCLXI. 67
Breve chronicon Bremenſe, 504
Ekkehardi abbatis Uraugienſis libellus de expeditione Jeroſolymitana, 507
Epiſtola Jeroſolymitanorum, 535
Brevis narratio belli ſacri, 536
Verſus de viris illuſtribus diœceſis Tarvanenſis qui in ſacrâ expeditione fuere, 539
Lamentum lacrymabile ſuper his qui in expeditione Jeroſolymitana diverſis mortibus (juſto quidem, ſed occulto & inſcrutabili Dei judicio) interierunt, 540
Chronicon Terræ-ſanctæ auctore Radulfo Coggeshale ordinis Ciſtercienſis abbate, 544
Guillelmi archiepiſcopi Tyrienſis continuata belli ſacri hiſtoria, ab antiquo auctore Gallico idiomate ante annos CCCC. *conſcripta*, 582
Gloſſarium vocum Gallicarum, 752
De excidio urbis Aconenſis Libri II. 758
Tractatus de expugnatione urbis Conſtantinopolis, 786
Chronicon Anglicanum ab anno MLXVI. *ad* MCC. *auctore Radulfo Coggeshale abbate*, 802
Libellus de motibus Anglicanis ſub Johanne rege, auctore Radulfo Coggeshale abbate, 871
Annales veteres Francorum, 884
Chronicon Turonenſe, auctore anonymo canonico S. Martini Turonenſis, 918
Brevis hiſtoria S. Juliani Turonenſis, 1072
Hiſtoria monaſterii S. Florentii Salmurienſis, 1082
Breve chronicon monaſterii S. Florentii Salmurienſis, 1140
Fragmenta chronicorum comitum Pictaviæ & ducum Aquitaniæ, 1148
Chronicon Richardi Pictavenſis Cluniacenſis monachi ab anno DCCLIV. *ad annum* MCLIII. 1160
Franciſci Carpeſani flaminis Parmenſis commentaria ſuorum temporum Libris X. comprehenſa, ab anno MCCCCLXX. *ad* MDXXVI. 1175.
Proſperi Sanctacrucii de civilibus Galliæ diſſenſionibus Commentariorum Libri III. 1427
Epiſtola A. patriarchæ, Johannis regis, &c. ad Honorium papam III. 1479
Epiſtola Honorii papæ III. ad univerſos fideles, 1480

Digitized by Google

Digitized by Google

LAMBERTI PARVI
LEODIENSIS S. JACOBI MONASTERII MONACHI
CHRONICON
A REINERO EJUSDEM COENOBII ASCETA CONTINUATUM.

Ex ipſo, ut videtur, autographo.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

P*OST reſtitutum ſuæ integritati Anſelmi ſive Alexandri canonici S. Lamberti opus de epiſcopis Leodienſibus; poſt Andaginenſis monaſterii ſcriptam ab auctore gravi & accurato hiſtoriam; poſt vitam S. Friderici epiſcopi, Ruperti & aliorum S. Laurentii monachorum lucubrationes varias, ad illuſtrandam rerum Leodienſium hiſtoriam, propoſueramus conſequenter ſubjicere reperta in inſignis monaſterii S. Jacobi bibliotheca vetera monumenta nonnulla; ſed ne jam ſatis amplum volumen immenſam in molem excreſceret, ea ſequentem in tomum rejicere coacti fuimus. Quintum igitur hunc tomum incipiemus a tribus non contemnendis ſcriptoribus, Lamberto Parvo, Reinero, & Cornelio* Zanfliet *ejuſdem eccleſiæ monachis.*

Lambertus ſæculo XII. *florebat, ſcripſitque breve Chronicon ab anno Chriſti* 988. *ad* 1194. *quo vitam cum morte mutavit, ut teſtatur ejus continuator his verbis:* Hoc anno 1194. moritur Lambertus Parvus eccleſiæ noſtræ ſacerdos & monachus. Et hucuſque opus ejus. *Nec plura de eo.*

Chronicon ejus continuavit ad annum 1230. *ejuſdem cœnobii aſceta Reinerus apud ſuos celebris. Is anno* 1155. *natus, matrem habuit Juditham nomine, feminam piiſſimam, quæ ſpretis mundi illecebris, humilem elegit vitam, facta apud S. Jacobum converſa. Viginti cum eſſet annorum, ſæculo renuntiavit, nomenque Chriſto ſub S. Benedicti inſtitutis dedit eodem in monaſterio, ubi & ſolemnem emiſit profeſſionem anno* 1175. *qua etiam ſubdiaconus ordinatus eſt. Quatuor poſt annis Coloniæ a Philippo archiepiſcopo diaconatus gradum aſſecutus, elapſo biennio Leodii in propria S. Jacobi eccleſia a Radulfo Leodienſi antiſtite ſacerdotio decoratus eſt. Ineunte anno* 1184. *Romam profectus, inde reverſus eſt menſe Aprili, nec multo poſt in feſto ſancti Bartholomæi ſecundo Romam iter ſuſcepit. Cum vero annum Chriſti* 1186. *attigiſſet, Herimannus abbas S. Jacobi*

Digitized by Google

EX. BIBLIOTHECA · CARM ·
· DISC · CONV · LUGD ·

C

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

20455

VETERUM SCRIPTORUM ET MONUMENTORUM HISTORICORUM, DOGMATICORUM, MORALIUM, AMPLISSIMA COLLECTIO.

TOMUS V.

COMPLECTENS PLURES SCRIPTORES HISTORICOS DE REBUS PRÆSERTIM GALLICIS, ANGLICIS, ITALICIS, CONSTANTINOPOLITANIS ET TERRÆ-SANCTÆ.

Prodit nunc primùm ſtudio & opera Domni EDMUNDI MARTENE, *& Domni* URSINI DURAND, *Presbyterorum & Monachorum Benedictinorum è Congregatione S. Mauri.*

BIBLIOTHECA ...

PARISIIS,
Apud MONTALANT, ad Ripam PP. Auguſtinianorum, prope Pontem S. Michaëlis.

MDCCXXIX.
CUM PRIVILEGIO REGIS ET SUPERIORUM PERMISSU.

Digitized by Google

Digitized by Google

INDEX CONTENTORUM
IN HOC TOMO V.

LAMBERTI Parvi Leodienſis S. Jacobi monachi chronicon a Reinero ejuſdem cœnobii aſceta continuatum, Pag. 1
Chronicon Cornelii Zanflier *S. Jacobi Leodienſis monachi ab anno* MCCXXX. *ad* MCCCCLXI. 67
Breve chronicon Bremenſe, 504
Ekkehardi abbatis Uraugienſis libellus de expeditione Jeroſolymitana, 507
Epiſtola Jeroſolymitanorum, 535
Brevis narratio belli ſacri, 536
Verſus de viris illuſtribus diœceſis Tarvanenſis qui in ſacrâ expeditione fuere, 539
Lamentum lacrymabile ſuper his qui in expeditione Jeroſolymitana diverſis mortibus (Juſto quidem, ſed occulto & inſcrutabili Dei judicio) interierunt, 540
Chronicon Terræ-ſanctæ auctore Radulfo Coggeshale ordinis Ciſtercienſis abbate, 544
Guillelmi archiepiſcopi Tyrienſis continuata belli ſacri hiſtoria, ab antiquo auctore Gallico idiomate ante annos CCCC. *conſcripta*, 582
Gloſſarium vocum Gallicarum, 752
De excidio urbis Aconenſis Libri II. 758
Tractatus de expugnatione urbis Conſtantinopolis, 786
Chronicon Anglicanum ab anno MLXVI. *ad* MCC. *auctore Radulfo Coggeshale abbate*, 803
Libellus de motibus Anglicanis ſub Johanne rege, auctore Radulfo Coggeshale abbate, 871
Annales veteres Francorum, 884
Chronicon Turonenſe, auctore anonymo canonico S. Martini Turonenſis, 918
Brevis hiſtoria S. Juliani Turonenſis, 1072
Hiſtoria monaſterii S. Florentii Salmurienſis, 1082
Breve chronicon monaſterii S. Florentii Salmurienſis, 1140
Fragmenta chronicorum comitum Pictaviæ & ducum Aquitaniæ, 1148
Chronicon Richardi Pictavenſis Cluniacenſis monachi ab anno DCCLIV. *ad annum* MCLIII. 1160
Franciſci Carpeſani flaminis Parmenſis commentaria ſuorum temporum Libris X. comprehenſa, ab anno MCCCCLXX. *ad* MDXXVI. 1175.
Proſperi Sanctacrucii de civilibus Galliæ diſſenſionibus Commentariorum Libri III. 1427
Epiſtola A. patriarchæ, Johannis regis, &c. ad Honorium papam III. 1479
Epiſtola Honorii papæ III. ad univerſos fideles, 1480

Digitized by Google

Digitized by Google

LAMBERTI PARVI
LEODIENSIS S. JACOBI MONASTERII MONACHI
CHRONICON
A REINERO EJUSDEM COENOBII ASCETA CONTINUATUM.

Ex ipſo, ut videtur, autographo.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

P*OST reſtitutum ſuæ integritati Anſelmi ſive Alexandri canonici S. Lamberti opus de epiſcopis Leodienſibus; poſt Andaginenſis monaſterii ſcriptam ab auctore gravi & accurato hiſtoriam; poſt vitam S. Friderici epiſcopi, Ruperti & aliorum S. Laurentii monachorum lucubrationes varias, ad illuſtrandam rerum Leodienſium hiſtoriam, propoſueramus conſequenter ſubjicere reperta in inſignis monaſterii S. Jacobi bibliotheca vetera monumenta nonnulla; ſed ne jam ſatis amplum volumen immenſam in molem excreſceret, ea ſequentem in tomum rejicere coacti fuimus. Quintum igitur hunc tomum incipiemus a tribus non contemnendis ſcriptoribus, Lamberto Parvo, Reinero, & Cornelio* Zanfliet *ejuſdem eccleſiæ monachis.*

Lambertus ſæculo XII. *florebat, ſcripſitque breve Chronicon ab anno Chriſti* 988. *ad* 1194. *quo vitam cum morte mutavit, ut teſtatur ejus continuator his verbis:* Hoc anno 1194. moritur Lambertus Parvus eccleſiæ noſtræ ſacerdos & monachus. Et hucuſque opus ejus. *Nec plura de eo.*

Chronicon ejus continuavit ad annum 1230. *ejuſdem cœnobii aſceta Reinerus apud ſuos celebris. Is anno* 1155. *natus, matrem habuit Juditham nomine, feminam piiſſimam, quæ ſpretis mundi illecebris, humilem elegit vitam, facta apud S. Jacobum converſa. Viginti cum eſſet annorum, ſæculo renuntiavit, nomenque Chriſto ſub S. Benedicti inſtitutis dedit eodem in monaſterio, ubi & ſolemnem emiſit profeſſionem anno* 1175. *qua etiam ſubdiaconus ordinatus eſt. Quatuor poſt annis Coloniæ a Philippo archiepiſcopo diaconatus gradum aſſecutus, elapſo biennio Leodii in propria S. Jacobi eccleſia a Radulfo Leodienſi antiſtite ſacerdotio decoratus eſt. Ineunte anno* 1184. *Romam profectus, inde reverſus eſt menſe Aprili, nec multo poſt in feſto ſancti Bartholomæi ſecundo Romam iter ſuſcepit. Cum vero annum Chriſti* 1186. *attigiſſet, Herimannus abbas S. Jacobi*

Digitized by Google

accedens ad Urbem comitem habuit Reinerum hujus chronici ſcriptorem, qui cum in rebus gerendis ſemper & ubique egregiam navaret operam, anno 1197. *die Maii decimo nono, quo S. Pudentianæ celebris eſt in divinis officiis memoria, fratrum omnium calculis monaſterii ſui prior electus, præpoſituras etiam de Wota & de* Paſſerige *poſtmodum adeptus eſt. Denique cum ſummus pontifex Innocentius III. concilium Lateranenſe anno* 1215. *indixiſſet, quartam etiam profectionem Romam ſuſcepit Reinerus, qui tandem vitam ad annum ſaltem* 1230. *produxit, quo ſuum abſolvit chronicon.*

Longe prolixius opus, longeque majoris pretii edidit Cornelius Zanfliet, *ejuſdem S. Jacobi Leodienſis aſceta,* fideliſſimus ac diligentiſſimus ſcriptor, *ut eum non ſemel vocat Johannes Chapea-villa, quippe qui ingens Chronicon ab initio mundi exorſus ad annum Chriſti* 1461. *protraxit. Quanti autem illud faceret, declarat præſertim cum illius locum de Johanne a Bavaria Leodienſi antiſtite verbotenus referens,* inter eos, *inquit,* qui ſcripſerunt de Geſtis Johannis a Bavaria, nullus VERIUS PLENIUSQUE ſcripſit Cornelio *Zanfliet*, cujus ſcripta idcirco nos hoc loco adſcripturos polliciti ſumus, ut ex eis, ſepoſitis affectibus, quibus fere in aliorum ſcripta aliquid tribuitur, hiſtoriæ NUDA VERITAS cognoſci poſſit.

Integrum ejus Chronicon, quod ex probatiſſimis auctoribus defloravit, hic edere non judicavimus operæ pretium, ne jam multoties ab aliis tradita recuderemus: at ea quæ ætatem ejus propius attingunt, quæ ſingularia pleraque facta, nec alibi facile pervia continent, prætermittere nobis eſſet piaculum. Itaque ab anno 1230. *in quem deſinit Renerus, Zanflieti dabimus lucubrationem, non paucas continentem epiſtolas, ex quibus hiſtoriæ veritas clarius eluceſcit.*

Quod vero ſpectat ad S. Jacobi monaſterium, inſignis eſt in civitate Leod. abbatia anno 1014. *vel ſaltem* 1016. *a Baldrico epiſcopo fundata, religione & ſacrarum litterarum ſtudio præſtantiſſima, ut probat ingens manuſcriptorum codicum in omni diſciplinarum genere, & omnis ætatis ſuppellex, quæ hactenus ibidem ſervatur. Quantum viguerit in ea regulæ obſervatio, quanta inter monachos ſanctitatis fama, colliges ex multis quos ad regenda varia monaſteria dedit, abbatibus. Nam Florinenſi dedit omnino quinque, Colonienſi S. Heriberti ſive Tuitienſi duos, Leodienſi S. Laurentii duos, Sigebergenſi unum, Cunonem ſcilicet qui poſtea Ratiſponenſis fuit epiſcopus, Andaginenſi S. Huberti unum, Lobienſi unum, Criſpinienſi unum, ut taceam Oliverum d'*Hozemon *qui fuit abbas Vallis S. Lamberti ordinis Ciſtercienſis. Id vero non parum confert ad S. Jacobi gloriam quod quatuor conceſſerit monachos ad reſtaurandam in inclyto S. Matthiæ Trevirenſis monaſterio diſciplinam, quæ ſic profecit ut poſtmodum celeberrimæ congregationi Burſfeldenſi locum dederit. Circa idem tempus Philippus Burgundiæ & Brabantiæ dux binos e S. Jacobi cœnobio monachos mitti Gemblacum rogavit, qui ſuam vivendi normam in illud inveherent monaſterium, a quo Olbertum primum olim abbatem acceperant. Idem in Stabulenſi vivendi genus introducere tentavit Henricus Mevodanus abbas, qui monaſticæ religionis inſtitutis in Jacobino monaſterio informatus fuerat, qui idcirco Cornelium Zanflietum e S. Jacobi cœnobio ſibi datum Stabulenſibus ſuis creavit decanum, ſive ut hodie appellant priorem. Denique adeo feliciter ubique cedebat inducta a monachis S. Jacobi collapſæ diſciplinæ reparatio, ut Ultrajectenſis S. Pauli abbas Leodium veniens precibus vehementer apud abbatem S. Jacobi inſtiterit, ut binos e ſuis Ultrajectum mitteret, qui rem aſceticam reſtituerent.*

Digitized by Google

ANNO ab Incarnatione Domini DCCCCLXXXVIII. Karolus frater Lotharii regis Laudunum ingreditur. A

Anno DCCCCXCI. Karolus dux obiit, Otto filius ejus ſuccedit.

Anno DCCCCXCVI. mortuo Hugone, Robertus filius ejus ſuccedit.

Anno M. terræ motus factus eſt permaximus.

Anno MII. Otto imperator obiit, Henricus Pius ſuccedit.

Anno MVI. rex Henricus obſidet Valentiam * fames valida apparente comete diu.

* Valentianas.

Anno MVIII. Notgerus epiſcopus obiit, felicis memoriæ: BALDRICUS ſuccedit. B

MIX. Eclipſis ſolis facta eſt circa horam diei ſecundam.

MXII. Henricus rex Paſcha celebrat Leodii.

MXIII. Bellum in Huardis VI. idus Octobris. Circa meridiem XIV. cal. Decembris terræ motus factus eſt magnus eodem anno.

MXV. II. idus Septembris bellum in *Florines* inter Godefridum ducem & Theodericum comitem, in quo Lambertus periit, & homines plus minuſve cccc. occiſi.

MXVI. divæ memoriæ BALDRICUS epiſcopus Leodienſis, cœnobium S. Jacobi in inſula Leodii VII. cal. Maii inchoat, cujus etiam cryptam in honore S. Andreæ apoſtoli VIII. idus Septembris dedicat. C

MXVIII. Bellum in Freſonia inter Gozelonem ducem & Theodericum comitem. Obiit BALDRICUS epiſcopus piæ recordationis, ſepultus in crypta S. Andreæ apoſtoli, apud cœnobium S. Jacobi fratris Domini, in inſula Leodii. Volbodo ſuccedit.

MXXI. obiit Wolbodo epiſcopus, ſuccedit Durandus epiſcopus.

MXXII. Eccleſia Gemblacenſis dedicatur. D

MXXIII. Eclipſis ſolis hora nona verno tempore.

MXXIV. Henricus imperator obiit, Cunradus ſuccedit.

MXXV. Obiit Durandus, Rainardus ſuccedit.

MXXVI. Rainardus epiſcopus cœnobium S. Laurentii in Monte-publico fecit.

MXXVIII. Heinricus puer filius Cunradi imperatoris in regem ſublimatur Aquis.

MXXIX. Cunradus imperator contra Sclavos proficiſcitur.

MXXX. Eccleſia S. Jacobi fratris Domini a Rainardo Leodienſi epiſcopo in inſula Leodii conſecratur. VIII. cal. Auguſti. Cunradus contra Hungaros vadit. E

MXXXI. Obiit Robertus rex Francorum, ſuccedit Heinricus filius ejus.

MXXXIV. Conſecratur cœnobium S. Laurentii.

MXXXVI. Heinricus rex ducit filiam regis Anglorum.

MXXXVII. Bellum apud * Barum inter

* Bar.

Gotzelonem ducem & Odonem comitem.

MXXXVIII. Obiit Reginardus epiſcopus, Nithardus ſuccedit.

MXXXIX. Obiit Cunradus imperator, ſuccedit Heinricus filius ejus.

MXL. Rex Heinricus contra Odolricum ducem Bohemiæ pergit, ſed inefficax rediit.

MXLI. Rex Heinricus Odolricum ducem Boëmiæ ſubjugat.

MXLII. Rex Heinricus contra Hungaros vadit.

Obiit Nitardus, ſuccedit Wazo epiſcopus.

MXLIII. Rex Heinricus Obdonem de bello fugavit cum paucis, & lanceam inſigne regis recepit, Petrum vero quem Obdo expulerat regno Hungarorum reſtituit.

MXLIV. Gozelo dux obiit; Godefridus paterno jure privatus; filius ejus rebellat. Fames valida. Benedictus papa CXLII. Hic cum papatiam ſuam emiſſet, Heinricus imperator perrexit Romam, & pro eo Clementem papam conſtituit; quia ex ore ſancti Petri emptor & venditor gratiæ ſpiritualis cum Simone mago ſunt anathematizati.

MXLV. Godefridus cuſtodiæ mancipatur.

MXLVI. Heinricus rex fit imperator, & ab eo duo papæ deponuntur. Godefridus cum Balduino rebellat.

MXLVII. Nix in occidente tanta cecidit, ut ſilvas frangeret. Godefridus Neomagii palatium incendit, Virdunum capit & incendit.

MXLVIII. Poppo qui & Damaſus papa CXLIV. Obiit Wazo epiſcopus, ſuccedit Dieduinus. Obiit etiam Olbertus primus abbas S. Jacobi in Leodio, ſuccedit Albertus.

MXLIX. Rex Heinricus contra Balduinum proficiſcitur: Balduinus ſatisfacit imperatori Aquis.

MLI. Balduinus cum filio rebellat, invaſo monte Caſtri-loco.

MLII. Leo papa obiit CXLV. iſte eſt qui cantum S. Gregorii compoſuit.

MLIII. Balduinus junior Tudinium incendit; major vero Balduinus cum minore Hoium vaſtant & incendunt utrinque.

MLIV. Imperator Henricus Balduinum totis viribus populatur, Tornacum incendit.

MLV. Victor papa CXLVI. Herimannus Colonienſis archiepiſcopus obiit, Anno ſucceſſit. Imperator Heinricus obiit tertio nonas Octobris, & ſepultus in Spira, ubi & pater ejus. Heinricus filius ſuperioris Heinrici ſuccedit.

MLVI. Adventus reliquiarum S. Jacobi apoſtoli fratris S. Johannis Evangeliſtæ & Bartholomæi apoſtoli a Compoſtella vico Galiciæ, quas nobiliſſimus rex Garſea miſit Dieduino epiſcopo, per Robertum monachum, poſtea abbatem ejuſdem eccleſiæ S. Jacobi. Hæ cum tanto honore & totius populi jocunditate miraculiſque coruſcantibus

Digitized by Google

ad eccleſiam apoſtoli deportatæ ſunt, ut majorum noſtrorum ætas lætiorem diem prius nec poſtea meminerit ſe vidiſſe.

Obiit imperator Heinricus, ſuccedit filius ejus Heinricus hujus nominis IV.

MLVIII. Stephanus papa CXLVII.

MLIX. Nicolaus papa CXLVIII.

MLXVI. Obiit Albertus abbas II. Stephanus ſuccedit III. Cometes apparuit quæ bellum Angliæ portendebat, quam Guillelmus Normannorum comes, ipſa cum rege ſuo Hero graviſſima cæde mulctata, vi militari corripuit, regnumque victor obtinuit.

MLXX. Obiit dux Godefridus, ſuccedit alter Godefridus filius ejus.

MLXXIII. Saxones rebellant.

MLXXIV. Gregorius papa, qui & Hildebrandus ordinatur. Rex Heinricus contra Saxones vadit.

MLXXV. Rex Heinricus, iterata expeditione, Saxones premit, & eorum principes in deditionem accepit.

MLXXVI. Obiit Dieduinus epiſcopus Leodienſis; ſuccedit Heinricus. Item obiit Stephanus abbas III. eccleſiæ S. Jacobi in Leodio; ſuccedit Robertus. Godefridus dux & decus Galliæ a ſicario perimitur. Godefridus filius ſororis ejus marchio ſubrogatur.

MLXXVII. Saxones iterum rebellant, creato ſibi tyranno Rodulpho, duce Burgundionum.

MLXXX. Rex Heinricus Paſcha celebrat Leodii; renovata expeditione, Saxones aggreditur, & in congreſſu Rodulphus tyrannus occiditur. Heinricus rex contra Saxones vadit.

MLXXXI. Rex Heinricus vadit, Hildebrandum debellaturus. Terræ motus VI. cal. Aprilis.

MLXXXII. Herimannus in Saxonia tyrannidem arripit. Rex H. Romam Leoninam obſidet.

MLXXXIII. Rex H. Romam Leoninam capit, Romam antiquam oppugnat.

MLXXXIV. Rex H. urbe recipitur. Hildebrandus expellitur, Wibertus qui & Clemens papa ſufficitur, & ab eo rex Heinricus in imperatorem benedicitur.

MLXXXV. Saxones cum imperatore Heinrico pacem faciunt & iterum rebellant.

MLXXXVI. Imperator H. contra Saxones vadit, ſed dolo ſuorum inefficax rediit.

MLXXXVII. Cunradus puer filius imperatoris Heinrici Aquis ſublimatur in regem, marchio Godefridus in ducem; Bertha imperatrix obiit. S. Nicolaus epiſcopus de Mirrea civitate in Varim Apuliæ transfertur.

MLXXXVIII. Saxones cum imperatore Heinrico pacem faciunt. Heinricus imperator cum magno honore Paſcha celebrat Aquis. Ekhebertus marchio iterum rebellat. Herimannus tyrannus in quodam caſtro lapidibus obruitur.

MLXXXIX. Inundatio maxima aquarum uſque ad valvas eccleſiæ. Heinricus imperator uxorem duxit filiam regis Ruthenorum. Peſtilentia terribilis ardentium.

MXCII. Kal. Auguſti veſpertina hora diei ſtella clara & velut trabes magna ab oriente in occidentem viſa eſt tranſcurriſſe per Aquilonem.

MXCV. Obiit Robertus abbas eccleſiæ S. Jacobi in Leodio quartus, ſuccedit Stephanus vir magnæ ſcientiæ & ſummæ honeſtatis, qui cantum beati Benedicti & S. Jacobi apoſtoli fratris beati Johannis Evangeliſtæ aliaque præclara mirifice compoſuit.

MXCVI. Innumerabilis Chriſtianorum populus per totum orbem zelo fidei excitatus, Jeroſolymam vadit, inimicos Chriſti debellaturus.

MXCVIII. IV. cal. Julii, Antiochia capitur a Chriſtianis.

MXCIX. Idus Julii [illegible] feria hora diei nona, a Chriſtianis capitur Jeruſalem.

MC. In Reſurrectione Dominica, poſt multa prælia diverſarum gentium, dux noſter Godefridus cum omnium principum electione, & totius populi victoris proclamatione, Jeroſolymorum ſumit principatum. Poſt cujus deceſſum Balduinus frater ejus de principatu Armeniæ acceſſit ad regnum, ſumſitque regium diadema de manu patriarchæ Jeroſolymorum. Urbanus & Clemens qui de papatu contendebant, vita decedunt. Succedit Paſchalis.

MCV. Heinricus rex patrem violenter regnum abjurare cogit in Cœna Dñi. Heinricus rex a patris militibus victus, circa pontem Vizatii, amiſſis ſuorum plurimis, refugit. Heinricus imperator a filio rebus imperii privatus, ab epiſcopo Oberto & civibus Leodienſis urbis rebus neceſſariis ſuſtentatur. Heinricus rex cum ad obſidionem Leodienſis civitatis veniret, defuncto patre, totum regnum obtinuit.

MCVII. Infra dies Natalis Domini dux comedit fraga Lovanii, quidam fabas eodem termino, ſed recentes ſicut in Junio.

MCVIII. Inter cives Leodienſes & clericos profractis domibus orta ſeditio eſt.

MCXI. Heinricus rex Romam profectus apoſtolico Paſchali a ſe diſſidenti reconciliatur, & abjurata ſimonia ab eo, in imperatorem benedicitur, patrique ejus uſque ad id temporis inſepulto, ſepultura conceditur.

MCXII. Obiit Stephanus abbas V. ſuccedit Olbertus.

MCXVII. In monaſterio S. Lamberti Leodii bis fulgur cecidit, & militem unum treſque clericos peremit; præterea aquarum frequens inundatio cum vi ventorum domus pleraſque ſubſtravit, & habitatores earum extinxit, rerumque facies mutata, plures homines perterruit.

MCXVIII. Obiit Paſchalis papa, Calixtus * Gelaſius

Digitized by Google

ſuccedit. Rex Jeroſolymorum Balduinus frater ducis Godefridi, multis præliis contra inimicos Crucis Chriſti ſtrenue peractis, viam ingreditur univerſæ carnis. Obiit Obertus epiſcopus Leodienſis, ſuccedit Fredericus.

MCXIX. Johannes qui & Gelaſius papa obiit, ſuccedit Wido qui & Calixtus. Synodus Remenſis ccc. & eo amplius epiſcoporum & abbatum plurimorum, ubi venerabilis Leodienſis epiſcopus Fredericus ſumma gratia ab ipſo papa Calixto conſecratus eſt. Fredericus Leodienſis epiſcopus cum fratre ſuo comite Namurcenſi parvaque militum manu ducem Lovanienſem cum comitibus magnoque exercitu epiſcopium ſuum cæde incendio & rapinis devaſtantem, circa Hoienſe caſtrum devicit, & capto ex parte ejus comite Lamberto, & aliis quampluribus, turpiter eum fugere compulit, nec multo poſt caſtrum, & eos qui intus rebellabant in deditione accepit.

MCXXI. Fredericus Leodienſis epiſcopus multas & intolerabiles perſecutiones, pro ſimoniacæ hæreſeos damnatione & catholicæ fidei defenſione, ab eccleſiæ perſecutoribus, & maxime duce Lovanienſi Godefrido paſſus, quinto cal. Junii migravit ad Chriſtum; ejuſque meritum multis & inauditis miraculis ubique terrarum declaratur. Succedit Alexander epiſcopus.

MCXXIV. Obiit Calixtus papa. Succedit Honorius.

MCXXV. Obiit Henricus imperator. Succedit dux Saxonicus Lotharius, vir ſtrenuus & præcipuus eccleſiæ Dei cultor, juſtitiæque & pacis amicus, electus in regem a cunctis pene regni primoribus, Moguntiæ in feſto S. Bartholomæi, conſecratus & unctus eſt a Frederico Colonienſium archiepiſcopo in eccleſia S. Mariæ Aquiſgrani, in exaltatione S. Crucis.

MCXXIX. Bellum inter Alexandrum epiſcopum & ducem Lovanienſem, pro caſtro de Durace; in quo vexillum ducis captum eſt, quod faſtu ſuperbiæ & præcepto illius quadriga boum ferebat, & ambientes illud, qui omnes decollati ſunt, & omnia caſtra ejus fugata ſunt.

MCXXX. Obiit Honorius. Succedit Innocentius.

MCXXXIV. Obiit Olbertus VI. ſancti Jacobi abbas. Stephanus ſucceſſit.

MCXXXV. Obiit Alexander epiſcopus Leodienſis. Succedit Adalbero.

MCXXXVII. Obiit Lotharius imperator. Succedit Cunradus, unctus in regem Aquiſgrani a cardinali Romano Tieguino, volente & jubente domno papa Innocentio. Rex Francorum Lodowicus * occiditur. *Id eſt, obiit.

MCXXXVIII. Obiit Stephanus abbas VII. eccleſiæ S. Jacobi. Succedit Elbertus octavus; IV. nonas Auguſti facta eſt eclipſis

A ſolis horribiliter circa meridiem, apparente luna contra orbem ſolis, micantibus ſtellis præ multitudine tenebrarum, hominibuſque nimio terrore concuſſis.

MCXLI. Bellum Bullonicum, ubi glorioſus martyr Lambertus eſt delatus, & prodigia digna memoriæ operatus eſt.

MCXLIV. Obiit Innocentius papa. Succedit Celeſtinus. Obiit Celeſtinus papa; ſuccedit Lucius. Obiit Lucius; ſuccedit Eugenius, qui & Bernardus.

Obiit Adelbero Leodienſis epiſcopus. Succedit Heinricus.

B MCXLVI. Fames inaudita, modio ſiliginis xx. ſpeltæ decem ſolidis vix ſe redimentibus. Prædicatur, populus crucizatur, viſa & ſigna mendacii creduntur, paſſim pruritur auribus. Ex libris Sibillinis ad votum interpretatis, regi Franciæ ituro Jeroſolymam magnifica falſo * promuntur. *al. promittuntur.

MCXLVII. VII. cal. Novembris ſolis deliquium in Dominica, a tertia pene hora uſque in plenam ſextam, erubeſcente ſole videre tantum ſanguinem Chriſtianorum qui fundendus erat.

MCXLVIII. Reſpublica paſſa quod pudeat faſtos. *Lætare Jeruſalem* concilium Remis, præſidente apoſtolico Eugenio, qui & Bernardus. Cal. Maii imperator Cunradus & rex Franciæ moventur, & per Conſtantinopolim in Perſidam delabuntur, & circa Auguſtum a ducibus noſtris contra Vindelicos male pugnatum.

C (beside "mis, præſidente apoſtolico")

MCXLIX. Imperator Cunradus & rex Franciæ a Jeroſolymis inefficaces revertuntur.

MCL. Elbertus abbas VIII. S. Jacobi privatus * dimittit abbatiam. Succedit Stephanus nonus. Hiems aſperrima. *Additur recentiori manu *lumine*.

D MCLI. Tempus aſperrimum & pluviale, fames valida, meſſis tarda, mors in homines, tarda vindemia, muſtum vix Lucæ Evangeliſtæ.

MCLII. Obiit Cunradus imperator: Fredericus ſuccedit filius fratris ejus Frederici.

MCLIII. Rex Jeroſolymorum Balduinus junior, circa Natale Domini Aſcalonem obſidet, & poſt multas ſtrages paganorum, murus civitatis crebro impulſus partim corruit, * cxx. fere milites, irruptione facta, *al. centum.

E multos Sarracenorum occidunt; ſed ipſi noviſſime occiduntur. Poſtea rex indigenas expulit, facta deditione, & Chriſtianos collocavit illic.

MCLIV. Obiit Eugenius papa, ſuccedit Anaſtaſius: obiit Anaſtaſius, ſuccedit Adrianus.

MCLV. Rex Fredericus, parata expeditione, Romam proficiſcitur, & a papa Adriano libentiſſime excipitur, a quo etiam in imperatorem benedicitur Marci & Marcelliani. Romanis autem quaſi quædam

Digitized by Google

legitima tributa pro conſecratione ipſius requirentibus omnino denegat. Illi bellum inferunt, ſed occurrentibus Lotharingis militibus, plurimi truncati, quidam in Tiberim demerſi ſunt. Bellum Andennæ inter Henricum epiſcopum & Heinricum comitem Namucenſem, in quo comes victus ceſſit; epiſcopus autem cum multa præda victor cum ſuis rediit in Purificatione ſanctæ Mariæ. Nonus abbas S. Jacobi domnus Stephanus deponit abbatiam; ſuccedit Drogo ex Florinenſi ad abbatiam ſancti Jacobi. Hoc anno natus eſt præſentium ſcriptor.*

* Renerus ſcilicet *additum recentiori manu.*

MCLVIII. Imperator Fredericus uxorem ducit *Wezebore*, cum materna gloria & frequentia optimatum, filiam ducis Burgundionum, in octavis Pentecoſtes, quam archiepiſcopus Trevirenſis in imperatricem benedixerat ſabbato ante octavas.

MCLIX. Obiit Adrianus papa. Victor & Alexander de papatu contendunt. Imperator Fredericus Mediolanum obſidet. Ulterioris Trajecti cives in epiſcopum ſuum conſurgunt, ſed poſtmodum pacantur.

MCLX. Apud Moguntiam cives in epiſcopum ſuum graves perſecutiones conferunt, donec eo ventum eſt, ut in eccleſia beati Jacobi de quibuſdam negotiis reſponſuri convenirent, & inopinate armis & incendio eum aggrediuntur, & truncatis manibus cum capite, dolende eum peremerunt in die S. Johannis Baptiſtæ.

MCLXII. Fredericus imperator poſt frequentes & inſignes victorias, Mediolanenſibus fame ad deditionem compulſis, civitatem calendis Martii capit, concremat ac diruit, indigenas, rebus cum vita conceſſis, per totam Italiam diſpergit, & ipſe felici potitur triumpho. Sub eodem anno concilium habitum eſt apud Beſuntium inter imperatorem & regem Franciæ de duorum apoſtolicorum controverſia, ſed nihil actum eſt. Corpora trium regum Magorum qui Chriſtum natum ſtella ducente in Bethleem adoraverunt, a Reinoldo Colonienſium archiepiſcopo de Mediolano Coloniam Agrippinam tranſlata ſunt.

MCLXIV. Obiit Henricus epiſcopus Leodienſis. Succedit Alexander.

MCLXVII. Fredericus imperator, reparato grandi exercitu, tertia expeditione Italiam ingreditur, Romanos debellaturus. Archiepiſcopi Moguntinus & Colonienſis primo impetu magnam eorum multitudinem proſternunt; ſed deinde gravi aëris peſtilentia tam imperatoris quam hoſtium vexatur exercitus. Multi principes imperii moriuntur, inter quos Colonienſis archiepiſcopus Reinoldus, & Alexander Leodienſis epiſcopus. Succedit Reinoldo Philippus, & Alexandro Rodulphus.

MCLXIX. Henricus filius Frederici imperatoris, puer, Aquiſgrani ſublimatur in regem. Tota Siciliæ inſula terræ motu contremuit; quo terræ motu civitas Cathanenſium famoſiſſima funditus corruit, & corpus S. Agathæ martyris alias tranſmigravit.

MCLXXIII. Obiit abbas Drogo x. eccleſiæ S. Jacobi in Leodio, vir ſummæ honeſtatis, qui in diebus ſuis decoravit eccleſiam ſuam omnibus ornamentis, in moribus eccleſiaſtici ordinis & ſubſtantia rerum temporalium. Ipſe ſublimavit in altitudine turrim templi, cooperuitque laminis plumbeis; cooperuit etiam ipſum monaſterium lapidibus, & ædificavit altare S. Johannis Baptiſtæ, & altare S. Mariæ in turri, fecitque parietem de ſculptis & politis lapidibus, & decurſionem Moſæ per hortum pomæ, & multa alia. Huic ſucceſſit Hugo xi.

MCLXXIV. Inundatio aquarum maxima, pluvia jugis a feſtivitate ſancti Johannis Baptiſtæ uſque cal. Junii, ſeges tarda, muſtum vix Simonis & Judæ.

MCLXXV. Hoc anno factus eſt Reinerus ſubdiaconus & monachus. Imperator Fredericus cum imperatrice Beatrice uxore ſua, & Heinrico puero rege, paſcha celebrat Aquiſgrani cum magna gloria. *(Alia manu ſed antiqua.)*

MCLXXVIII. Sereniſſimus imperator Fredericus ad reformandam unitatem ſanctæ eccleſiæ papæ Alexandro pacificatur.

MCLXXIX. Hoc anno factus eſt Reinerus diaconus, Coloniæ a Philippo archiepiſcopo. Johannes Lombardus ad convocandum generale concilium in urbe Roma mittitur ab Alexandro papa. Johannes in eccleſia B. Jacobi hoſpitatur. *(Alia manu ſed antiqua.)*

MCLXXX. Concilium generale agitur in urbe Roma, præſidente Alexandro papa cum epiſcopis ex toto orbe DCCCC. & eo amplius, exceptis abbatibus, decanis & præpoſitis eccleſiarum. Terræ motus cal. Auguſti. Bellum inter comitem *de Los* & epiſcopum Leodienſem.

MCLXXXI. Hoc anno ordinatus eſt Reinerus ſacerdos in eccleſia ſancti Jacobi, a Rodulpho epiſcopo Leodienſi, ſabbato infra Pentecoſten. *(Alia manu ſed antiqua.)*

MCLXXXII. Obiit Alexander papa. Lucius ſuccedit.

MCLXXXIII. Lucius papa exiit a Roma & habitavit Anagniæ, propter quaſdam exigentias, quas Romani exigebant de papatu; & propter Tuſculanum caſtrum. Fulmarus & Rodulphus de archiepiſcopatu Trevirenſi contendunt. Fulmarus facta appellatione, pergit ad Lucium papam.

MCLXXXIV. Bellum civium cum militibus de Dono-Martini. Obiit Lucius papa, ſuccedit archiepiſcopus Mediolanenſis dictus Urbanus. Imperator Fredericus veniens in Italiam a Papia urbe uſque Mediolanum deducitur cum magna gloria & exultatione Italicorum. Hoc anno primo Romam ivi, & in Aprili redii, & iterum anno eodem in *(Alia manu ſed antiqua.)*

Digitized by Google

feſto S. Bartholomæi iterum Romam ivi, & in feſto S. Severini redii.

MCLXXXV. Hugo deponit abbatiam, Herimannus ſuccedit XII. abbas eccleſiæ beati Jacobi in Leodio. Leodienſis eccleſia major beati Lamberti & eccleſia ſancti Petri apoſtoli comburuntur ſine detrimento eccleſiæ S. Mariæ Virginis, quæ poſita eſt ſecus eccleſiam ſancti Lamberti. Corpus ſancti Lamberti tranſlatum eſt ad eccleſiam S. Bartholomæi apoſtoli in ſuburbio Leodienſi. Hoienſes corpus S. Domitiani ob reverentiam ſancti Lamberti martyris ſumunt, & Leodium navigio afferunt; quod Leodienſes clerici vel monachi albati a Monte-publico ſuſcipientes cum maxima devotione, per portam ſancti Martini cum crucibus & vexillis & multorum ſanctorum reliquiis in occurſum corpori S. Lamberti deferunt; unde revertentes, in eccleſia beatæ Mariæ utraque deponunt. Rodulphus epiſcopus feſtivitatem S. Domitiani juſſit celebrari.

Alia manu ſed antiqua. Rodulphus Brunwillanus monachus a quibuſdam electus fuit, & in eccleſia noſtra aliquanto tempore manſit, & epiſcopo Rodulfo contradicente & quibuſdam fratribus ceſſit. Quo deſtituto & amoto, Herimannus ſucceſſit.

Alia manu ſed antiqua. MCLXXXXVI. Hoc anno tertio Romam ivi cum domino Herimanno poſt octavas Pentecoſtes menſe Junii, & redii in feſto S. Remigii.

MCLXXXVII. Obiit Urbanus papa; ſuccedit Gregorius. Eclipſis ſolis facta eſt. Salardinus quidam princeps Turcorum, congregato magno exercitu Turcorum, iniit bellum adverſus Guidonem regem Jeroſolymorum, & judicio Dei vicit, & crucem Dominicam violenter de manibus Chriſtianorum ereptam, in terram Turcorum tranſtulit; inde ad Tholomaidam, quæ dicitur Acra, veniens, cepit, omneſque inhabitantes in ea in ore gladii percutiens, ad cuſtodiendam civitatem Turcos illic reliquit. Poſtea Joppen, &, omnes portus maritimos, & caſtra campeſtria aut incendit aut deſtruxit. Cunctos autem habitatores aut occidit vel in deditionem accepit. His igitur patratis, contra Jeruſalem exercitum direxit, quam circumquaque obſidens, Jeroſolymitas ad deditionem compulit, Chriſtianiſque expulſis, Turcos in ea dereliquit, anno octogeſimo nono ex quo dux Godefridus ex ea Turcos expulerat. Ad extremum Aſcalon cepit. Solæ tres civitates remanſerunt, Antiochia, Tyrus & Sidon.

MCLXXXVIII. Henricus venerabilis cardinalis S. R. E. miſſus a Gregorio papa, viam indicit omnibus Jeroſolymorum in remiſſionem omnium peccatorum. Henricus ſuſcipitur honorifice a clero & populo Leodienſi, & in capite jejunii quadrageſimæ multi tam clerici quam laici ab eo crucizantur, Imperator Fredericus *Lætare Jeruſalem* cum Rodulpho Leodienſi epiſcopo & optimatibus totius imperii expugnaturus inimicos crucis Chriſti ab Henrico cardinali Romano cruce ſignatur. Rex etiam Franciæ & rex Angliæ cruce ſignantur. Obiit Gregorius papa, ſuccedit Clemens. Obiit Herimannus abbas S. Jacobi Leodienſis XII. Succedit Gozuinus XIII.

MCLXXXIX. Tanta inundatio aquarum facta eſt menſe Aprili in civitate Leodienſi, in ea parte quæ dicitur extra caſtrum, ut multos ſubmergeret, & mortuorum corpora diluvium aquæ de ſepulchris erueret. Colonienſes cum Leodienſibus a Colonia per Rhenum navibus deſcendentes, in Angliam cum Freſonibus & Dalmatianis & Flandrenſibus, parata claſſe LV. navium, adierunt Britanniam, inde ad Hiſpanias navigaverunt per oceanum, & prælia multa commiſerunt cum paganis. Poſtea tranſierunt ad Siciliam, ac demum tranſnavigaverunt mediterraneum mare uſque ad portum Tholomaidis, quæ dicitur Acra, ibique cum incolis terræ, quos Turci de ſedibus expulerant, facto vallo, undique civitatem obſederunt. Fredericus imperator cum multitudine armatorum egreditur contra inimicos Chriſti in virtute magna, vicumque ſuum *Reineſborch* prohibentem tranſitum, vaſtat & deſtruit; inde per terram Bulgarorum & Hungarorum cum exercitu tranſit, omnia loca difficilia, quæ rex Conſtantinopolitanorum & rex Hungarorum infideliter contra imperatorem præoccupari fecerant, aperit virtute armorum, & noviſſime Philippopolim, primam Græciæ urbem ab habitatoribus derelictam, cum univerſo comitatu intravit.

MCXC. Imperator Fredericus poſt magnas ſtrages Turcorum & inſignes victorias Iconiorum, obiit in Syria, & in eccleſia beati Petri apoſtolorum principis apud Antiochiam ſepultus eſt. Henricus filius ejus ſuccedit. Fredericus dux filius Frederici imperatoris, patre defuncto, tranſivit ad auxilium Chriſtianorum, cum X. millibus pugnatorum.

MCXCI. Rex Franciæ * Heinricus & rex Angliæ Richardus, parata expeditione militari, tranſierunt mare, & in auxilium Chriſtianorum, & circa Ptolomaidem quæ Acona dicitur, applicuerunt; inde præparatis machinis & univerſo apparatu belli, Turcos, qui in ea erant ad deditionem compulerunt, hac ſcilicet interpoſita conditione, ut ſanctam crucem redderent, & omnes captivos quos Salardinus habebat redderent, univerſamque ſubſtantiam quam habebant cum armis, arcubus & ſagittis ex integro dimitterent. Cumque arma & ſagittas dediſſent, ſed ſanctam crucem & captivos Chriſtianos reddere non poſſent, omnes gladio occiſi ſunt. Pauci tantummodo de nobilioribus in ſervitutem redacti ſunt. Poſtquam ergo Aſcalonitæ audierunt quod omnes Turci, qui

* Lege Philippus.

Digitized by Google

habitaverant Aconæ, gladio cecidiſſent, & quod a Salardino nullum haberent adjutorium, incenſis cunctis domibus, & ſublata omni ſubſtantia cum uxoribus & filiis, alias tranſmigraverunt, civitatem vacuam relinquentes. Similiter fecerunt qui habitabant Joppe, & Ceſareæ, civitates & oppida vacua relinquentes. Rex vero Angliæ Chriſtianos in eis collocavit, univerſaque deſtructa vel incenſa diligentiſſime reædificavit. Nam rex Franciæ, infirmitate cogente, in Franciam redierat. Obiit Clemens papa, ſuccedit Celeſtinus, ordinatus in die ſolemni paſchæ. Heinricus rex, filius Frederici imperatoris, benedicitur in imperatorem Romanorum, cum uxore ſua Conſtantia, ſecundo die paſchæ a Celeſtino papa. Eclipſis ſolis, inundatio aquarum Leodii extra caſtrum facta eſt. Obiit Philippus Colonienſis archiep. Succeſſit Bruno archiepiſcopus. Heinricus imperator a Tancredo tyranno Siciliæ ſine fructu victoriæ revertitur in Allemanniam. Obiit Rodulphus Leodienſis epiſcopus. In nativitate beatæ Mariæ Virginis tanta frequentia populorum cum ducibus & comitibus venit ad civitatem Leodienſem ad electionem epiſcopalem, ut cives urbis crederent ſe eſſe obſeſſos tanta multitudine. Siquidem dux Lovanienſis Heinricus collectis fautoribus, fratrem præponere volebat. Comes vero Haiononenſis omnino contradicens, ut appellationem ad regalem audientiam faceret, Albertum præpoſitum compulit. Exinde cum utræque partes cum electoribus ſuis præceptione regia Wormaciæ eſſent evocatæ, imperator viſis partibus & diſſenſione in electione, judicio curialium præpoſitum Bonnenſem Lotharium præfecit Leodienſi cathedræ. [Dominus vero Albertus facta appellatione, præſentiam ſuam per multa pericula exhibuit curiæ Romanæ.]

Parentheſi incluſa alia ſed antiqua manu.

MCXCII. XVII. cal. Aprilis, luna paſchalis viſa eſt prima, cum XIV. cal. Aprilis eſſet pronuntianda prima. Heinricus imperator infra octavas S. Lamberti juſſit deſtrui domos clericorum, & eorum qui repugnabant Lothario, quem præfecerat Leodienſibus. XI. cal Decembris luna exiſtente duodecima, facta eſt eclipſis lunæ ſeptima hora noctis. Albertus Leodienſis epiſcopus Remis conſecratus, frater ducis Lovanienſis ab hominibus quibuſdam fraude ſubmiſſis, crudeliter interficitur in ſuburbio Remenſi, & ſepelitur in eccleſia ſanctæ Mariæ Remis honorifice.

MCXCIII. Bruno Colonienſis archiepiſcopus archiepiſcopatum dimittit; Agilulfus nepos ſuccedit. Tertio cal. Septembris viſi ſunt tres ſoles in cœlo hora quaſi ſecunda, unus in oriente, alter ad *auſtrum, tertius in meridie. Lotharius abjudicato epiſcopatu Leodienſi, a Celeſtino papa a vinculo excommunicationis abſolvitur. Succedit Simon filius ducis Ardennæ, ſublimatus Aquiſgrani in feſto S. Bricii. Rex Angliæ Richardus rediens ab expugnatione Salardini capitur a duce Auſtraliæ, & traditur Henrico imperatori, qui poſuit eum in cuſtodiam.

* f. Aquilonem.

* Dominus Albertus major præpoſitus, & dominus *de Cuc* archidiaconus, facta appellatione Aquiſgrani coram H. imperatore, Romam proficiſcuntur, & electionem domini Simonis & donum epiſcopatus per Celeſtinum papam caſſare faciunt, & circa Auguſtum revertuntur.

Quæ ſequuntur alia manu ſed antiqua ex quo conjicio opus Lamberti hic finire.

MCXCIV. Henricus Romanorum imperator accepta infinita ſumma pecuniæ & hominio ejus, Richardum regem Angliæ quem captivum tenebat, abſolutum permiſit abire. Hoc anno moritur Lambertus Parvus eccleſiæ noſtræ ſacerdos & monachus, & hucuſque opus ejus. Ab hinc REINERUS, ſimiliter hujus eccleſiæ ſacerdos & monachus. Eccleſia noſtra magnum damnum intus & exterius per Albericum monachum ſancti Nichaſii Remenſis patitur, qui per litteras ſummi pontificis & per violentiam domini Simonis & patris ſui ducis Ardennæ, abbatiam noſtram invaſit, & domnum Goſuinum abbatem, quia in partem domini Alberti Lovanienſis, qui Remis crudeliter occiſus fuit, non conſenſit, per annum integrum exulem eſſe fecit. Imperator H. ſecundo reparata expeditione in Apuliam & Siciliam revertitur, & ſubjugatis ſibi omnibus, regnum, quod ei ex parte Conſtantiæ uxoris ſuæ proveniebat, feliciter ſubjugavit & obtinuit; natuſque eſt ei filius, qui eſt Fredericus nominatus. Dominus Albertus major præpoſitus, & dominus Al. *de Cuc* archidiaconus a Roma ſunt reverſi, & collectis fautoribus ſuis, & maxime Balduino com. Hainon. electionem ſuam Namuci in eccleſia S. Albani celebraverunt, & dominum A. *de Cuc* archidiaconum in epiſcopum elegerunt, domino Sy. in eccleſia Leodienſi ſedente, & in electione ſua perſiſtente. Meſſis bona, vindemia optima.

Nota.

MCXCV. Balduinus comes Hainonenſis dominum Albertum *de Cuc* * per violentiam promovere volens, Hoium ingreditur, & a civibus oppidi ſine contradictione recipitur, caſtrum impugnat; ſed a parte domini Simonis viriliter reſiſtitur, nec ei aliquo modo ingreſſus conceditur. Milites vero eccleſiæ S. Lamberti, familiares & cives Leodienſes domino Simoni firmiter aſſiſtunt, nec ab eo minis vel precibus ſe recedere dicunt. Dux vero Lovanienſis H. filius amitæ domini Simonis, frater vero domini Alberti ſanctæ memoriæ epiſcopi, qui Remis crudeliter morti datus fuit, partem ſuam interpoſuit, & comitem Hainonenſem ab Hoio recedere fecit, hac conditione interpoſita, ut utraque pars curiam Romanam adiret, & partem

* l. Cuyck.

Digitized by Google

tem prout poſſet deffenderet, ſicque factum eſt.

Dominus Gozuinus abbas noſter in purificatione S. Mariæ in ſedem ſuam revertitur. Albericus vero ad curiam Romanam cum aliis proficiſcitur. Poſt multas allegationes utriuſque partis, dominus Symon cardinalis factus, Romæ moritur, & juvenis tantæ formæ, in cal. Auguſti, in eccleſia S. Johannis Lateranis honorifice ſepelitur. Moriunturque ex parte ipſius dominus Stephanus avunculus ſuus, Thomas archidiaconus, magiſter Gerardus S. Johannis decanus, Jordanus ſancti Dionyſii canonicus, & alii multi tam clerici quam laïci. De parte vero domini Alberti moriuntur Albertus major præpoſitus, Symon decanus, magiſter Adam, & alii multi tam clerici quam laïci. Ipſe vero infirmitate gravi & maxime quartanis detentus, ad imperatorem cum paucis pervenit, & ab eo donum epiſcopatus accepit, & conſecratus eſt Coloniæ a domino Aigulfo archiepiſcopo Dominica poſt Epiphaniam ſequentis anni. Dominus G. abbas noſter cum a Colonia reverteretur circa feſtum S. Thomæ, a filio & familia ducis Ardennæ capitur, & ad redemtionem coartatur & compellitur; tandem Evangelio tacto dimittitur. Hoc anno pluvia jugis a feſto S. Johannis uſque ad Natale Domini, & maxime tempore ſationis, ita ut in Natale Domini vix eſſet ſemente natum. Hoc anno terra nigra ad focum faciendum optima per Haſbaniam in multis locis eſt inventa.

Una linea deleta. . . . .

duodecim annis redimendam. Hoc anno modius ſiliginis circa Maium XVIII. ſolidis, modius ſpeltæ IX. modius hordei octo, meſſis pigra, vindemia tarda & periculoſa. Hoc anno tempeſtas graviſſima poſt feſtum ſancti Jacobi omnes fruges contrivit, numquam antea tam gravis, ſicut dicebatur ab his qui ſeniores erant, in diebus eorum apparuit; per multa enim loca diverſis temporibus iſtius anni curſum ſuum fecit, nec aliquis locus eſt hujus provinciæ, qui ab hac tempeſtate immunis extiterit. Apparet autem in feneſtra turris quantus dolor hujus tempeſtatis fuerit. Iterum cardinales a Cæleſtino papa mittuntur, & multi Theotonicorum, ſigno crucis accepto, per eos ad viam Jeroſolymitanam diriguntur. Obiit Amelius prior, ſucceſſit Franco.

MCXCVI. Annus iſte gravis & periculoſus, ſeges cara. Epiſcopus Albertus poſt multa pericula a Roma reverſus, Leodium venit in feſto S. Agnetis. Imperator Heinricus ex conſenſu principum imperio adjungit regnum Apuliæ & Siciliæ, ita quod heredibus ſuis imperium fiat hereditarium. Epiſcopus Albertus ordines facit ſolemnes in octavis Pentecoſtes, & generalem celebrat ſynodum. Pluvia jugis & periculoſa, pauperes maximam victus patiuntur penuriam, & maxime circa principium Auguſti. Corpus beati Lamberti propter imminentia pericula, & pluviarum inundationes, & timorem ſterilitatis & ægræ meſſis & parvæ, in vigilia S. Jacobi cum maxima devotione, non ſine multis lacrymis in montem Cornelii deportatur, ibique miſſa ſpecialis a clero & populo ſolemniter celebratur. In redeundo autem poſt tranſitum fratrum S. Jacobi, pons inſulæ frangitur, & ſine læſione cum feretro S. Pauli & S. Ægidii fere XL. tam homines quam feminæ ceciderunt, ſed per gratiam Dei omnes illæſi exierunt. Meſſis tarda circa feſtum S. Bartholomæi vix habuit principium, eodemque tempore modium ſiliginis XVIII. ſolidis vendiderunt, modium ſpeltæ VIII. ſolidis & dimidium. Obiit Henricus comes Namurcenſis. Epiſcopus Albertus & dux *de Lemburc* in concordiam redierunt. Item corpus S. Lamberti propter prædicta pericula in vigilia S. Bartholomæi ad eccleſiam ipſius apoſtoli cum debita reverentia deportatur, ibique ſpecialis miſſa celebratur. Reges Hiſpaniæ cum Sarracenis treugas accipiunt. Item epiſcopus in feſto S. Lamberti ordines & generalem ſynodum celebrat. Satio pulchra, muſtum vix habitum Lucæ evangeliſtæ: ſic permanſit tempus uſque ad finem Incarnationis, hoc eſt Natalis Domini. Hiems prolixa uſque Martium. Bellum graviſſimum inter regem Franciæ & regem Angliæ.

MCXCVII. Anni iſtius periculum vix audeo ſcribere, cum numquam ſimilem viderint qui vixerunt hoc tempore. Multitudo pauperum fame moritur. Cadavera animalium mortuorum indifferenter ab eis comeduntur, & fere ab univerſis propter imminentem neceſſitatem. Modius ſiliginis XVIII. ſolidis, modius ſpeltæ x. uſque ad feſtum S. Barnabæ venditur. Inſequenti autem die de modio ſiliginis XXXII. ſolidi accipiuntur, de modio ſpeltæ XVII. Procedente autem tempore cum meſſis adeſſe ſperaretur, malum increvit, & circa feſtum S. Jacobi modius ſiliginis XL. ſolidis venditur, modius ſpeltæ xx. ſolidis. Pauperes per plateas jacebant & moriebantur, & ante fores eccleſiæ noſtræ, cum matutinæ laudes canerentur, jacebant gementes & morientes, eleemoſynam quæ ſummo diluculo fiebat expectantes. Hoc anno in epiphania annona defuit nobis, & pluſquam c. marcas uſque ad Auguſtum in pane expendimus, nec vinum a medio Maio, niſi raro uſque ad novam vindemiam habuimus. Cerviſia autem toto anno defuit nobis. Panem vero ſiligineum xv. diebus ante Auguſtum comedimus, aquam autem in conventu indifferenter bibimus. Quid plura? Annus iſte poſt plurima pericula diſſentionis, quæ præceſſerant, graviſſimus fuit eccleſiæ noſtræ, qualem nec prius habuit, nec

Digitized by Google

amplius poſſit habere. Abbas noſter dominus Gozvinus, cum in tanto defectu poſſe ſuum videret deficere, abbatiam, præſente epiſcopo Alberto, in capitulo noſtro in die S. Marci evangeliſtæ ſponte reſignavit. Epiſcopus autem liberam optionem eligendi nobis, ſicut debuit, dedit; nos autem communi habito conſilio, in momento, in ictu oculi, ut ita dicam, dominum Gerardum abbatem ſancti Laurentii, virum juvenem, ſed induſtrium & providum, & in omnibus locis abbatiæ noſtræ amicis optimis, qui prius noſtra diripiebant, vallatum & munitum, elegimus; cui epiſcopus ſtatim in capitulo noſtro donum abbatiæ contulit, & fidelitatem ejus accipiens, in chorum nobiſcum *Te Deum* canentibus eum conduxit. Paucis autem tranſactis diebus, frater Reinerus præſentium dictator & ſcriptor, ab univerſo conventu in priorem eligitur in die S. Potentianæ. Bellum adhuc graviſſimum inter regem Franciæ & regem Angliæ, imperatore noſtro Heinrico & uxore ejus Conſtantia in Sicilia commorante. Imperator noſter peregrinis, duci Lovaniæ, & ceteris Jeruſalem tendentibus ſollicitus præparat tranſitum. Meſſis tarda, poſt meſſem vero modius ſiliginis VI. ſolidis venditur, modius ſpeltæ tribus & dimidio. Obiit Heinricus magnificus Romanorum imperator, vir juvenis quidem ætate, ſed ſummæ felicitatis & prudentiæ, qui in diebus ſuis regnum cum imperio tenuit Apuliæ & Siciliæ, quod ei provenerat ex parte uxoris ſuæ Conſtantiæ. Mortuus eſt autem in eadem regione Septembri menſe, & cum matre ſua remanſit parvulus filius ejus Fredericus, quem Apuli ſublimaverunt regali honore & dignitate. In feſto S. Lamberti corpus ipſius martyris de medio monaſterio, in quo ab incendio eccleſiæ jacuerat, cum maximo honore & plebis tripudio, in loco in quo nunc jacet honorifice relocatur. Eodem tempore comes *de Bar* maximum exercitum in terram Namucenſem adduxit, & maximam partem terræ devaſtavit. Obiit domnus Gerardus abbas noſtræ ſanctique Laurentii eccleſiæ; præfuit autem nobis ſex tantum menſibus. Cui ſucceſſit dominus Hugo, qui per XII. annos fuerat abbatia deſtitutus, modo vero communi electione revocatus. Vindemia tarda & penitus nulla, vinum Moſellanum X. denariis uſque ad quadrageſimam eſt venditum, hyems quaſi veris tempera. Valerannus filius ducis Ardennæ treugas rupit, inconſulto Heinrico comite Campaniæ, qui præerat populo Chriſtiano in negotio orientalis eccleſiæ conſtituto, id eſt Jeruſalem & ceteris peregrinis, quod multum nocuit parti noſtræ. Turci itaque opportunitate accepta, Jaffram obſederunt, & fere V. millia animarum interemerunt. Obiit Heinricus comes Campaniæ, qui, ſicut dicitur, audita ſtrage noſtrorum, lapſus de feneſtra colliſus eſt in rupe; cui ſucceſſit Heinricus dux Lotharingiæ & Brabantiæ in regimine. Hoc anno duciſſa Lovaniæ horrea clericorum & monachorum clauſit, villicum epiſcopi captivum tenuit, ſacerdotem *de Bavechien*, qui eos, qui ſecundum conſuetudinem ad pacem appellati erant in eccleſia ſua, ut ad pacem reſponderent admonuit, diu tractum ad caudam equi, in cuſtodia arceri fecit. Propter talia & hujuſmodi pericula eccleſia Leodienſis, habito conſilio, ſilentium eccleſiis omnibus intus & exterius impoſuit, & terram duciſſæ, id eſt Brabantiam, banno ſuppoſitam, & clericos inobedientes excommunicationi & ſententiæ ſubjacentes, Colonienſis eccleſiæ conſilio & auctoritate, uſque ad dignam ſatisfactionem evitandos denuntiavit: Nec immerito, volebat enim illa perverſa alia Jezabel duciſſa omnes homines terræ ſuæ a jure pacis, ne in Leodienſi eccleſia reſponderent, removere, & ſacerdotes, ne ſententiam epiſcopi vel archidiaconi in quemlibet proferrent, omnimodis prohibere. Initiatum eſt autem hoc ſilentium infra octavas S. Dionyſii. Epiſcopus autem & omnes perſonæ Leodienſes & priores ne in hac ſententia molles eſſent & remiſſi juraverunt, & eis qui ad nos de clericis Brabantiæ tranſire voluerunt, victualia & neceſſaria providere diſpoſuerunt. Principes regni ad regem eligendum diem Dominicam qua cantatur *Reminiſcere* Coloniæ condixerunt: partes autem in electione factæ ſunt. Colonienſis archiepiſcopus & fautores ſui ducem *de Cerenges* Bertoldum elegit, alii principes regni filium Heinrici imperatoris Rogerum trium annorum, cui legatarium avunculum ſuum Philippum ducem Sueviæ dederunt. Hoc anno infra ſex menſes tres abbates habuimus. *Lætare Jeruſalem* per epiſcopum Mettenſem Bertrannum pax inter clericos & duciſſam reformatur, organa eccleſiæ reſumuntur; itaque libertatem ſuam retinuit eccleſia quam habuit antea.

MCXCVIII. Orta eſt gravis ſeditio pro imperio, regni principibus inter ſe diſcordantibus. Poſtquam B. dux *de Cerenges* electionem quam habuit per Colonienſem archiepiſcopum & fautores ſuos rejecit, & in partem P. ducis Sueviæ conſenſit, archiepiſcopus cum fautoribus ſuis comite Flandriæ & ceteris plurimis, comitem Pictavienſem, nomine Ottonem, filium ducis Saxoniæ, & filium ſororis regis Angliæ iterum eligit, & ut epiſcopus Leodienſis in partem ejus conſentiat infra dies Pentecoſtes eum Leodium adducit: ſed epiſcopus nec muneribus, nec precibus frangi potuit. Prædictus autem archiepiſcopus eum Coloniam deduxit, & a Colonienſibus honorifice eſt ſuſceptus. Congregato itaque exercitu oppidum Aquenſe, ubi caput regni & ſedes noſcitur eſſe, obſe-

Digitized by Google

dit XIV. cal. Julii, ubi CXXX. millia pugnatorum dicitur habuiſſe, Aquenſibus viriliter reſiſtentibus, & plurimos ex parte ipſius per ſagittarios interficientibus. Expectabant autem auxilium ducis Sueviæ, qui non venit, nec eis aliquod auxilium deſtinavit. Itaque idus Julii ſe in manus præfati O. reddiderunt, & portas oppidi ei aperuerunt, & eum ſicut regem ſuſceperunt, & in cathedra regali ſedit coronatus, & omnia jura quæ regi debentur eſt adeptus. Sequenti autem die filiam ducis Lovaniæ deſponſavit, patre ipſius puellæ in negotio orientalis eccleſiæ efficaciter commorante, & hæc omnia ignorante. Epiſcopus Leodienſis in Hoienſe caſtrum ſe tranſtulit, nec ei adhuc aliquo modo conſentire voluit. Modius ſiliginis XV. ſol. menſe Junii carius eſt venditus, modius ſpeltæ VII. ſol. modius hordei VIII. ſol. vini ſextarium XIV. den. eſt venditum, & vinum de Rochella primum in hanc civitatem eſt advectum. Fulgur in caſtro Hoienſi cecidit, & ante pedes epiſcopi quemdam civem interfecit, ceteros horror maximus invaſit. Obiit Celeſtinus, ſucceſſit Innocentius. Circa feſtum S. Remigii P. dux Sueviæ Moguntiæ cum uxore coronatur; duci Bohemiæ coronam regalem imponit, & exercitum innumerabilem congregans, Moſellam tranſivit, quæ præ ſiccitate nimia, qualis ante centum annos non fuit, tranſitum liberum præbuit, Andernacum ſuccendit. Otto rex reſiſtere non valens multitudini, cum ſuis in Coloniam ſe tranſtulit. Prædictus dux P. Sueviæ uſque Bonnam pervenit, & tam ipſum oppidum quam univerſam circa regionem devaſtavit: ſed ſubito neſcio quo habito conſilio, per eam qua venerat viam receſſit, nec Colonienſibus amplius nocuit, nec Aquis, ubi ſedes eſt regni pervenit. Induciæ inter Chriſtianos & Sarracenos in orientali eccleſia per VI. annos, & VI. menſes, & VI. dies hoc anno ſunt reformatæ infra S. Johannis Baptiſtæ, ita ut bene liceret Chriſtianis ad ſepulchrum Domini, & ad flumen *Jordan*, & ad alia ſancta loca per conductum ſecure ire; & ita quievit pars utraque a bellorum turbine. Dux Lovaniæ & comes Palatinus, frater prædicti Ottonis regis, ab orientali negotio inefficaces revertuntur. Hoc anno in Francia novus propheta ſurrexit, magiſter Fulco, vir ſanctiſſimus & vita & merito. Hujus ſtudium erat errores hominum per ſanctæ prædicationis doctrinam ad viam ſalutis convertere, cæcos illuminare, mutis loquelam reddere, infirmos ſanare, multa & inaudita noſtris temporibus miracula facere. Ipſe mulieres multas officio meretricali deditas, ab errore revocavit, quibuſdam maritos legitime præbuit, quibuſdam ut caſte & religioſe viverent præcepit. Hujus fama & prædicatio ſanctiſſima per univerſas provincias eſt divulgata. Ipſe turbam pauperum innumerabilem ad vindicandam injuriam crucifixi in orientali eccleſia prædicatione ſua accendit, & eis ſignum crucis impoſuit; divites vero indignos eſſe tali beneficio judicavit. Bellum maximum inter regem Franciæ & regem Angliæ. Hoc anno orta eſt ſeditio magna inter clericos Leodienſes & laïcos. Laïci civitatem muris & aggere firmantes, a clericis & familia eorum exactiones & tributa exigebant, & libertatem clericorum ab antiquo conſervatam infringere volebant. Clerici vero fortiter reſiſtentes, ſilentium civitati impoſuerunt, & quoſdam cives a nundinis Franciæ revertentes ſpoliaverunt; & in vindictam illorum, cives quemdam canonicum captivum duxerunt & vinxerunt, quoſdam vero contumeliis & verberibus affecerunt. Epiſcopus vero laicis conſenſit, & ita multiplicata ſunt in civitate mala, & ſiluit a divino cultu civitas tota, ita ut ipſi cives ſuos defunctos ſepelirent ſine divino officio: non tamen privabantur viatico qui jurabant, ſe numquam de cetero agere contra libertatem eccleſiæ. Cum mirum & novum ſit tempore hiemis mugire tonitrua, hoc anno XV. die ante Natale, & tertio ſimiliter die, audita ſunt tonitrua magna & fulgura. Fluvius Moſæ numquam minor viſus eſt quam fuit hoc tempore. Vinum carum. Modius ſiliginis XII. ſolid. Modius ſpeltæ ſeptem ante Natale Domini. Moneta nova. Otto rex a Saxonia inefficax rediit, & circa Coloniam ſe contulit. Philippus adverſarius ejus a Trevirenſibus ſuſcipitur honorifice, Dominica qua cantatur *Invocavit me* ſequentis anni.

MCXCVIII. Clerici & cives in concordiam redeunt Dominica qua cantatur *Circumdederunt me*, & reſumuntur organa eccleſiæ, cives in præſentia epiſcopi juraverunt ſe de cetero nullo modo agere contra libertatem eccleſiæ, & de illatis injuriis clericis ſatisfacere. Richardus rex Anglicus vir bellicoſus obiit gravi infortunio, ante quoddam caſtrum, quod obſederat, percuſſus in gutture telo a ſagittario. Cui ſucceſſit Johannes Sine-terra cognomento, frater ſuus. Capto vero caſtro, qui inventi ſunt in eo, pro morte tanti principis quidam ſunt excoriati, quidam diverſis ſuppliciis laniati. Otto rex ſuggeſtione comitis Flandriæ & ducis Lovanii a Leodienſibus ſuſcipitur, ſed epiſcopi cito pœnitentis prohibitione negata ſunt ei venalia in civitate. Itaque cum magna ira & indignatione exivit; fidelitates tamen multorum tam clericorum quam laïcorum accepit. Otto rex, audita morte Richardi regis avunculi ſui, graviter doluit, nec multo poſt a Johanne nihilominus avunculo ſuo conſolationem ſperandi conſilii & auxilii accepit. Menſe Septembri dux Lovanii Philippo filio Frederici imperatoris venienti Coloniam cum armata militia occur-

Digitized by Google

rit, eumque recedere ultra Rhenum coëgit.

MCC. Obiit Albertus epiſcopus, ſucceſſit Hugo major præpoſitus, & ab Othone rege, qui præſens tunc temporis erat in civitate, eſt inveſtitus. Modius ſiliginis pro tribus ſolidis & dimidio, modius ſpeltæ pro duobus ſolidis. Siccitas magna a medio Martio uſque ad calendas Maii. Magiſter Fulco vir ſanctiſſimus *Lætare Jeruſalem* Leodium venit, & verbum ſalutis tam in civitate quam in vicinis villis prædicans, multos ab errore uſurarum compeſcuit, multos etiam a ceteris erroribus revocavit. Inaudita mortalitas boum per totum imperium. Rodulphus archidiaconus, Henricus de Jacia, & Henricus de Clare, H. electo ſe opponunt, & ad curiam Romanam cum gratia Ph. Suevi, H. accuſaturi procedunt. Innocentius papa litteras citationis Leodium dirigit, & H. ut ad curiam veniat, & adverſariis reſpondeat, præcepit; ipſe vero non venit, ſed apud Montem-peſſulanum manſit. Ph. Suevus & O. Pictavienſis adhuc de imperio contendunt.

MCCI. Hugo abbas hujus loci, ſecundo abbatiam dimittit menſe Januario, cum propter defectum panis a fratribus univerſis argueretur: cui additus eſt prioratus S. Leonis ad priores reditus, quos in prima depoſitione obtinuit. Succeſſit dominus Theodericus de prioratu S. Trudonis aſſumtus; quem quia Leodienſis ſedes ſuo carebat paſtore, Colonienſis archiepiſcopus ex ſententia priorum inveſtivit, & non multo poſt in Cœna Domini apud *Werdene* benedixit. H. electus a Monte-peſſulano revertitur. Guido cardinalis epiſcopus Præneſtinus Leodium venit cum Philippo protonotario, inde Coloniam tranſivit, Ph. Suevum & complices ſuos auctoritate ſummi pontificis excommunicavit, & ſic Coloniæ per annum integrum & in vicinis civitatibus manſit, & partem O. Pictavienſis quantumcumque.... H. de Jacia & R. de *Comblen* a Roma revertuntur, litteras ſufficientes referunt; ſed a cardinali, qui partem domini H. electi fovebat, qui legationem hujus provinciæ ſuſceperat, aliquantulum retardantur; iterumque appellatione facta, poſt multas allegationes in Colonienſi eccleſia, ad ſedem apoſtolicam per ſocios, qui Boloniæ remanſerant, revertuntur. R. *de Comblen* præpoſitus S. Pauli ſanctique Johannis, quia ſummo pontifici juraverat, & in mandatis acceperat, omnia dona eccleſiaſtica ad epiſcopum pertinentia, quotieſcumque vacaverint contulit, nec prohibitione cardinalis ab hac auctoritate quievit. Hiems longa a feſto S. Martini uſque ad cal. Martii; annona bono pretio fuit, ſed vinum carum. Bona ſpes fuit in flore vindemiæ, ſed poſtea fruſtrata eſt, Auguſto impediente.

Dux Brabantiæ H. Hollandiam armata manu intravit, comitem Hollandiæ cepit, & eum Lovanium deduxit: cepit etiam comitem *de Gelre* hominem ſuum, cum veniſſet ad eum infra Lovanium, uterque obſides dedit.

MCCII. Initiatum & fundatum eſt monaſterium quod dicitur Vallis S. Lamberti Ciſtercienſis ordinis a domino Hugone Leodienſi epiſcopo. Guido cardinalis Præneſtinus circa Coloniam & civitates vicinas cum O. Pictavienſi moratur. Rodulphus archidiaconus & H. *de Clare* pro negotio epiſcopatus ſocii H. de Jacia ad curiam Romanam revertuntur, & Hugoni electo in omnibus adverſantur. Comes Flandrenſis cum uxore ſua ad negotium orientalis eccleſiæ proficiſcitur, quem multitudo ſignatorum ſequitur, ſignati ut recedant per eccleſiaſticam diſciplinam coërcentur.

Hoc anno in menſe Martio prima hebdomada quadrageſimæ computata ſunt omnia debita eccleſiæ noſtræ, præſente electo Hugone, & inventæ ſunt ccc. marcæ, & curiæ noſtræ *Ernau*, *Hanrez*, Honeffia, Donum Cirici, *Alincurt*, *Vellerut*, Malla, & *Columbier* impignoratæ, nec aliæ ſine debitis fuerunt. Theſaurus eccleſiæ noſtræ, qui olim in caſulis & cappis & palliis ſubtilibus, & dalmaticis, in thuribulis & libris, ventilabris erat pretioſus, inventus eſt, peccatis noſtris exigentibus, diſtractus & adnichilatus. In calendis Februarii omnia victualia defuerunt nobis. Modius ſiliginis v. ſolidis, ſpeltæ XL. den. vinum ſex denariorum. O. & Ph. adhuc de imperio contendunt. Guido cardinalis terminare volens negotium eccleſiæ Leodienſis, domino Hugoni electo diem citationis Coloniæ præfixit feria ſexta ante ſanctum Paſcha Domini, & poſt multas allegationes, purgationem ejus de objectis criminalibus in curia Romana ab adverſariis recepit; qui aſſumtis ſecum ſex abbatibus, ſe vidente, & aſſidente clero Coloniæ, tactis ſacroſanctis Evangeliis, ſeptima manu ſe de omnibus objectis innoxium per ſacramentum reddidit: Cujus electionem cardinalis ſtatim confirmavit, & ſolemniter cum magno tripudio in eccleſia beati Petri induxit; quem ſacratiſſima nocte Reſurrectionis in preſbyterum ordinavit, & in octavis Paſchæ in epiſcopum conſecravit, nec multo poſt in ſedem ſuam cum magna lætitia firmavit. His omnibus H. de Jacia ſe oppoſuit; ſed nihil eo tempore profecit. Socii autem ſui infra annum, exceptis paucis, epiſcopo ſunt reconciliati. Epiſcopus ordines ſolemnes in Pentecoſte fecit, & ſynodum celebravit.

Nunc autem de ſtatu noſtræ eccleſiæ, quæ eo tempore propter nimiam paupertatem & importabilia debita deſolata erat, volo pauca ſcribere. Epiſcopus de voluntate noſtra quatuor clericos procuratores nobis inſtituit, qui debita eccleſiæ abſolverent, & fratres

Digitized by Google

noſtri, exceptis paucis, ſi vellent ad clauſtra aliena tranſirent. Sed dominus qui vocat ea quæ non ſunt, tamquam quæ ſunt, precibus, ut credimus, patroni noſtri & beati Andreæ apoſtoli, ordinationem iſtam in melius commutavit: quia dominus T. abbas noſter, minus in proviſione temporalium ſufficiens, nec ſibi nec nobis prodeſſe valens, ſe ab abbatia exuit. Nos autem communicato auxilio, dominum Henricum eccleſiæ beati Laurentii filium elegimus in abbatem: ſed epiſcopus in primordiis huic electioni fortiter ſe oppoſuit; ſed poſtea petitione cardinalis & honeſtorum virorum auſteritatem iſtam depoſuit, & in decollatione S. Johannis de abbatia eum inveſtivit, & in feſto S. Lamberti præſente cardinali benedixit. Ipſe autem fratres diſperſos recollegit, abſolvit debita graviora, ſine defectu toto anno neceſſaria fratribus, prout potuit, procuravit, pallam magnam altaris quæ xx. marcis obligata erat redemit.

Obiit frater Theodericus qui præclara opera in hac domo fieri fecit, licet laïcus. Obiit etiam abbas Florinenſis, Dei amicus, qui in eccleſia noſtra eſt. . . . . . .

Una linea deleta in mſ.

MCCIII. Hoc anno Hoienſes epiſcopo rebellant propter quædam jura quæ ab eis exigebat indebita; machinas quæ de Namuco navi advehebantur ſuccidunt, navim per ſiccam terram uſque in medium forum trahunt, introitum caſtri & exitum aggere muniunt, nec multo poſt pœnitentia tacti, Leodium omnes veniunt, & epiſcopo, vidente clero & populo, nudatis pedibus ſatisfaciunt. Orta eſt magna diſſentio inter ducem H. Lovanii & Lodowicum comitem Loſſenſem, propter trecenſum S. Trudonis, ad epiſcopum Metenſem pertinentem, quem a comite Loſſenſi removit, & duci contulit. Trudonenſes reſiſtunt, nec duci adquieſcunt. Lodowicus comes *de Los* omnia caſtra ſua, Montinacum videlicet, Bruſtemiam, *Hallut*, & omnem terram ſuam, quam libere tenebat, S. Lamberto tradidit, & ſuper altare ipſius, vidente clero & populo, præſente epiſcopo, duce Ardennæ H. & comite *de Muſal* A. legitima donatione reportavit, & de manu epiſcopi in hominium recepit. Epiſcopus prædicta caſtra & memoratam terram in feſto S. Johannis ſaiſivit. Cum meſſis immineret, dux ad pugnam ſuos invitavit, & obſidere oppidum S. Trudonis voluit, & in villa quæ vocatur *Landenes* papiliones ſuos ſtatuit, & per octo dies ibi manſit, in circuitu ſegetes ultra quam credi poſſit devaſtavit, ibique multitudinem pugnatorum congregavit. Comes vero *de Los* ad epiſcopum, cujus nuper homo factus fuerat, acceſſit, auxilium petiit, & tam de ſua terra, quam de aliena, multos auxiliarios congregavit. Epiſcopus autem ſuos monuit milites, cives, familiares ad ſe defendendum, & comitem in villa, quæ Woromia vocatur, præfixa die adeſſe præcepit. Qui omnes venerunt, & in villa prædicta conſtiterunt, eventum rei expectantes, majorem ſpem de bello quam de pace habentes. Interea per octo dies fuit inter Montinacum & *Landenes* p...... ſed non per religioſos, qui partem ſuam interponebant, potuit pervenire ad pacis effectum. Tandem comes Namucenſis acceſſit, & quas alii obtinere non poterant, treugas cum magna difficultate obtinuit. Obiit comes Hollandiæ, cujus filiam, quam habebat unicam, comes *de Los* ſtatim deſponſavit, fidelitates hominum terræ accepit, & cum ſecurum ſe in iſta patria eſſe crederet, res ſe aliter habuit. Guillelmus enim frater comitis Hollandiæ, viſa opportunitate, confiſus de auxilio hominum terræ, comiti & uxori ſuæ inſidias poſuit, aſſumtis eis qui fidelitatem fecerant comiti. Comes autem vix evaſit, uxorem ejus retinuit, & in caſtro quodam poſuit, & comitis ſocios capiens retinuit, & totam....... ſuo dominio ſubjugavit, comitem ſe appellari fecit, multamque a duce accipiens pecuniam & annuum feodum, homo hujus eſt effectus. Otto rex iterum Saxoniam ingreditur, ſocium habens Guidonem cardinalem, qui a ſummo pontifice Innocentio miſſus, ut ejus regnum quantumcumque poſſet promoveret. Multi principum terræ obediunt regi, qui prius ei erant adverſarii. Philippus Suevus cum ſuis obvius venit ei, ſed inefficax receſſit. Multæ civitates, oppida, villæ, quæ prius erant ei rebelles, maxime Goſlarium & *Erbefort*, modo fiunt ei obedientes & tribules. Circa feſtum Omnium-Sanctorum Coloniam redierunt. Ante adventum domini cardinalis Leodium rediit, & ordines in vigilia S. Thomæ apoſtoli fecit; paucos tamen ordinavit. Obiit dominus Hugo quondam ſecundo abbas hujus eccleſiæ, qui multa adverſa ſuſtinuit ſuo tempore, eccleſiaque noſtra, quæ prius erat inter nobiles nobiliſſima, religione & honeſtate præcipua, opulenta, rerum referta, peccatis noſtris facientibus, propter diſſentiones diutinas, quas futuri caveatis, fere deſtructa eſt in ſpiritualibus & temporalibus beneficiis: quæ tamen ſub domino Heinrico abbate, de quo ſuperius memoriam feci, aliquantulum reſpirare cœpit. Aſſenſu clericorum & civium & militum exteriorum tributum ab introeuntibus portas civitatis exigitur, & ſecundum æſtimationem pecuniarum ſuarum ſumma a civibus accipitur, & opus murorum firmiſſimorum, ſicut evidens eſt, hoc anno menſe Septembri initiatur, & a porta Pagani uſque ad S. Walburgem, ante hiemem fundamenta jaciuntur, & murus cum turribus ad menſuram unius hominis erigitur. Muſtum Moſellanum x. denarios, modius ſiliginis x. ſolid. ſpeltæ autem v. ſolid. hordei iv.

MCCIV. In hoc anno ultimum Paſcha

Digitized by Google

fuit cum biſſexto. Adhuc Otto & Philippus contendunt de imperio, & adhuc bellum inter regem Franciæ & regem Angliæ pro terra Pictavienſi & Normandiæ. Orientalis eccleſia, id eſt Jeruſalem civitas ſancta a paganis adhuc detinetur, & muris firmata duplicibus, Chriſtianis introïtum denegat, & non eſt in ea qui nomen requirat, & ſepulchrum ſalutis noſtræ inglorium eſt, & ſine debito honore. Vias autem regum & principum uſque ad hæc tempora dominus quibuſdam ſpinis ſæpivit, nec aliquis eorum in negotio Orientali profecit. Acra tamen, Antiochia & Sidon, & paucæ civitates a Chriſtianis detinentur. Dominus H. epiſcopus & dominus H. de Jacia, poſt multas diſſenſiones, in concordiam redeunt. Domnus Henricus a debitis ſuis in curia Romana propter epiſcopatum contractis, mediante domino cardinali Guidone, abſolvitur, & ei cum tribus præbendis archidiaconatus Brabantiæ donatur, pacificatis ſecum omnibus ſociis ſuis tam clericis quam laïcis. Canonici S. Lamberti poſſeſſiones eccleſiæ, mediante cardinali, & epiſcopo aſſentiente, inter ſe dividunt, & præpoſitum deſtituunt. Rex Franciæ regem Anglicum, ab hereditate quam in Normandia & Pictavia poſſidebat, ejicit, & Rothomagum & caſtra plurima per violentiam præoccupat, & tranſitum in Angliam ad eum ejiciendum diſponit & præparat. Guido cardinalis Remenſis archiepiſcopus ejicitur. Comes Albertus comitatum ſuum
* l. Muha. [a] *de* * *Muſal* (*a*) cum omnibus appenditiis ſuis & familia libere ſancto Lamberto tradit, & quinquaginta millia marcarum pro recompenſatione accipit. Comes *de Los*, aſſumtis Flandrenſibus & univerſo exercitu ſuo, Hollandiam ingreditur; qui in primo conflictu compos voluntatis ſuæ extitit; ſed poſtmodum victus, capta multitudine partis ſuæ, & ſubmerſa inglorius rediit, uxore ſua in captivitate remanente. Comes Flandriæ cum Venetianis Conſtantinopolim ingreditur, & per eum rex qui deſtitutus .... ſolemniter reſtituitur, uxore ejus in Acra reſidente, & .... tante. Comes Namucenſis caſtrum quod Sanſon ...... te deſtructum reædificat .... munitas ſicut . . . . .
. . . .
tis cognato utri. . . . .
facta. . . . .
Silva pulcherrima quæ Glanum vocabatur, quæ ad decus civitatis erat vicina & antiqua, hoc anno venditur & exſtirpatur, cujus pretium in tres partes dividitur; prima pars cedit epiſcopo, ſecunda operi monaſterii S. Lamberti, tertia muris & turribus civitatis. Muri cum turribus a porta S. Walburgis uſque ad portam Pagani, ſicut evidens eſt, ſunt conſummati. Otto Pictavienſis & Phi-

[a] Donationis inſtrumentum hiſtoriæ ſuæ inſeruit Ægidius de Aurea-valle, cap. 99.

A lippus Suevus adhuc contendunt de imperio, ſed pars Ottonis infirmatur. Modius ſiliginis VIII. ſol. ſpeltæ V. hordei IV. venditur in feſto Omnium-Sanctorum anni præſentis, vinum VIII. denariis. Quia nihil eſt ſub ſole quod non fiat Dei ordinatione, quæ facta ſunt hoc anno in Græcia, vobis ſcribo futuris, quod notiſſimum eſt & præſentibus & nobis. Cum auxilio comitis Balduini Flandrenſis, ſociatis ſibi Venetianis, imperator Conſtantinopolitanus regno reſtitutus eſſet, & adverſarius ipſius, ſicut dignum erat, deſtitutus eſſet, Rex paucis diebus in bona pace
B quievit, cum, paucis evolutis diebus, fraudulenter ſuffocatus & interfectus eſt a ſuis domeſticis, quæ res nimis Balduino comiti & ſuis diſplicuit, neſcientes quod dominus, qui vocat ea quæ non ſunt, tamquam ea quæ ſunt, negotium ei regni committere vellet. Nulla fit mora, cives urbis in unum conveniunt, & ſicut de Mathia legimus, ſortes ſuas tertio jaciunt, & trina ſors cecidit ſuper comitem Balduinum; qui omnimodis, quantum potuit, contradixit; ſed voluerit noluerit, a populo rapitur, & in imperatorem ſolemniter ſublimatur. Recolens autem idem B. nuper imperator effectus, quod dul-
C ce ſit ſolum natalis patriæ, litteras ſuas & nuntios in Flandriam & Franciam & Lotharingiam miſit, ut tam monachi quam clerici, & habiles ad pugnandum laïci quotquot vellent ad eum confluerent, quia diſponebat eos omnes ditare & ritum Græcorum in Latinum transmutare. Nulla mora fit, ſed de prædictis regionibus turba multa, tam monachorum quam clericorum, & habilium laïcorum, cruce Domini ſignata, ad eum confluit. Dominus Hugo epiſcopus & Lodowicus comes *de Los* pontem Trajectenſem fregerunt & aggerem quem dux Lovanien-
D ſis extruxerat, terræ adæquaverunt. Comitiſſa Flandrenſis maritum ſuum expectans in Doka, moritur peregrina. Comes Albertus *de Muſal* donationem quam fecerat B. Lamberto terræ ſuæ & familiæ, quia prædicta pecunia non fuit ei ſtatuto tempore ſoluta, infregit, & eamdem donationem cognato ſuo Lovanii duci tradidit, qui fidelitates quorumdam accepit, & caſtellanos in caſtris poſuit. Avaritia epiſcopi faciente accidit hoc infortunium Leodienſi eccleſiæ, quia pecu-
E niam, quæ ab eccleſiis & divitibus & pauperibus collecta fuit, non comiti ſolvit, ſed in ſuos uſus expendit.

Hoc anno Philippus rex, filius Frederici magnifici imperatoris, adverſarios ſuos Aigulfum archiepiſcopum Colonienſem & Heinricum ducem Lotharingienſem ſibi pacificavit, & fretus conſilio eorum & auxilio, Aquiſgrani cum multo exercitu, cum uxore ſua venit, quæ fuit filia imperatoris Conſtantinopolitani, cui frater ejus oculos eruit, & pro eo regnavit, cujus fratrem comes

Digitized by Google

Flandrenſis reſtituit regno, & cum a ſuis domeſticis ſuffocatus eſſet, electione populi poſt eum regnavit, ſicut ſuperius memoriam feci. Sedit itaque idem rex Philippus in regia ſede in die epiphaniæ, & coronatus eſt cum uxore ſua, univerſo populo applaudente. Otto Pictavienſis, fretus auxilio Colonienſium, & ducis Ardennæ, & filiorum ſuorum, curiam ſuam & adventum ſuum impedire voluit, ſed non profecit, quia multitudine principum ſtipatus venit. Leodienſis epiſcopus Hugo inducias deliberandi uſque in octavas Paſchæ impetravit, datis fidejuſſoribus cum comite *de Los*, quod pontem Trajectenſem repararent. Hyems aſpera & longa, mortalitas ovium per totum imperium. Hoc anno motum eſt altare S. Remigii, & repoſitum in loco in quo nunc eſt, & iterum cum duobus altaribus S. Nicolai & S. Katherinæ, cum tota baſilica conſecratum a domino Philippo Ragburgenſi epiſcopo, aſſentiente & præcipiente domino Leodienſi epiſcopo Hugone, petitione domini Heinrici abbatis noſtri, qui prædictum epiſcopum in hoſpitio ſuo honeſte per octo dies procuravit. Fracta ſunt etiam in eccleſia noſtra duo altaria, altare videlicet beati Stephani & altare beati Juliani & Baſeliſſæ, & reparata in quibus nunc locis evidenter cernuntur eſſe.

De qualitate hyemis hujus anni pauca volo ſcribere ad cautelam præſentium & notitiam futurorum. Hyems hoc anno quinquies reſpiravit, graviorque ſemper fuit ſubſequens reſpiratio priore; prima reſpiratio in feſto S. Martini, ſecunda in feſto S. Andreæ, tertia in feſto S. Marcelli, quarta in feſto Purificationis, quinta in Paſcha. Per totum Februarium & totum Martium aratra non exierunt ad colendum, nec cultores hortorum ad laborandum. Silveſtres feræ ad villas veniebant quærentes paſcua tamquam domeſticæ; multæ tamen fame periere. Mortalitas permaxima ovium & ceterorum animalium, deficiente pabulo & hyemis ſæviente periculo. In cal. Maii vix erat aliqua notitia in ſatis; ſed ex inſperato Dominus magnam copiam annonæ tribuit, & æſtas ſicca fuit: a feſto S. Mariæ Magdalenæ uſque ad calendas Auguſti æſtus nimius & intolerabilis fuit; ſed poſt calendas quievit.

Colonienſes ex mandato ſummi pontificis & ſuggeſtione Cameracenſis epiſcopi, qui miſſus erat a latere domini papæ, novum creant archiepiſcopum Brunonem Bonnenſem præpoſitum, & Aigulfum, qui a rege Ottone receſſerat, abjiciunt, civitatis mœnia muniunt, victualia congregant, obſidionem Philippi Suevi expectant, O. rege ſuo honeſte in civitate retento. Circa feſtum S. Lamberti Ph. Suevus venit, fretus auxilio multorum, Coloniam obſedit, Nuſſiam cepit, & in ea milites ſuos locavit, nec multo poſt inefficax receſſit. Dux Brabantinus qui ad auxilium ejus copioſus venerat, fruſtratus deſiderio ſuo, & falſis promiſſis, quaſi confuſus ad ſua cum ſuis rediit. Epiſcopus Leodienſis petitione comitis Namucenſis & comitis Loſſenſis inducias adhuc deliberandi, utrum in eum conſentiret, uſque in capite jejunii obtinuit. Ph. receſſit, curiam celebrandam Confluentiæ in capite jejunii conſtituit. Balduinus quondam comes Flandrenſis, nunc autem imperator Græcorum, ſicut ſuperius mentionem fecimus, a quodam adverſario ſuo capitur, & captivus detinetur. Epiſcopus Sueſſionenſis a Conſtantinopoli rediit, reliquias pretioſas apoſtolorum & martyrum & vivificæ Crucis attulit. Quidam clericus Trajectenſis, qui per ſeptem annos in civitate Conſtantini manſerat, hoc anno rediit, portionemque magnam vivificæ Crucis, quam multo tempore affectaverat, cum aliis pretioſis reliquiis ſanctorum ſecum attulit, & eccleſiæ beatæ Mariæ in Trajecto cum ſumma devotione præſentavit. Meſſis bona, vindemia rara, modius ſiliginis x. ſol. ſpeltæ v. vinum octo denariorum. Bellum adhuc inter regem Angliæ & Franciæ. Rex Angliæ totam terram ſuam perdidit in tranſmarinis partibus, excepta parva portione. Orientalis eccleſia & Jeruſalem civitas ſancta adhuc detinetur a gente Sarracena.

MCCVI. Hoc anno in die S. Stephani dominus Hugo epiſcopus ad eccleſiam noſtram acceſſit, & altare S. Stephani primo, poſtea altare ſanctorum Juliani & Baſeliſſæ conſecravit. In altari S. Stephani reliquias pretioſas quæ de altari, cum frangeretur, aſſumtæ erant, repoſuit; & coſtam unam S. Stephani, quæ in ſcrinio inventa eſt, fregit; partem ſibi retinuit, partem in altari poſuit, partem in ſcrinio reſervari præcepit. In altari SS. Juliani & Baſeliſſæ reliquias quæ de altari aſſumtæ erant, cum frangeretur, repoſuit: videlicet de corpore S. Jacobi fratris Domini, Juliani & Baſeliſſæ, Gaii papæ, & ſanctorum confeſſorum Martini & Servatii; appoſitumque eſt oleum S. Katherinæ virginis, quod acceptum de ampulla, quam attulit nobis bona matrona Gertrudis, quæ ſeptem annos in muris Jeruſalem recluſa fuit, & poſtea in recluſorio S. Mariæ Magdalenæ obiit. Prædictus epiſcopus eadem die miſſam ad altare S. Stephani ſolemniter celebravit, totus conventus interfuit, poſt quem R. præſentium dictator, ſecundam miſſam celebravit.

De qualitate temporis hujus anni dicimus, quod uſque ad circumciſionem Domini nulla fuerunt ſigna hyemis, nec in gelu, nec in nive. A circumciſione Domini xv. ſequentes dies & non amplius hyems deſæviit; reliquum tempus uſque in paſcha, non quaſi ver, ſed quaſi æſtas fuit; ſeges tamen cara, vinum carius, & omnia quæ ad victum ho-

Digitized by Google

minis prodeſſe debent cariſſima, in haleciis, in ovis, & carnibus, & piſcibus. Epiſcopus Leodienſis cum duce Brabantino in concordiam rediit, ita tamen quod dux *Muſal*... ... comitatum ..... Colonienſes iterum concorditer regi Ottoni confœderantur. Novus archiepiſcopus, Bruno videlicet, a ſummo pontifice pallium ſibi miſſum accipit & confirmatur. Comes Flandrenſis Balduinus ſine ſpe redeundi captivus detinetur, nec multo poſt, truncatis prius membris, ab adverſario interficitur. Frater ejus Heinricus regno ſubſtituitur. Philippus Suevus, congregato exercitu ſuo, in virtute magna in partes Coloniæ revertitur; cui Colonienſes occurrunt, ſed in primo congreſſu plurimi capiuntur & cadunt. Colonienſes rabiem certaminis ferre non valentes, non ſine damno ſuorum infra muros ſuos ſe recipiunt. Novus archiepiſcopus Bruno in caſtro quod *Waſſenberc* dicitur, obſeſſus, virtute armorum capitur, & a Suevo oneratus ferro, in Sueviam deducitur. Nec multo poſt Colonienſes cum rege Philippo componunt, & ab Ottone rege, cui diu adhæſerant, fidelitate poſtpoſita, recedunt. Ipſe vero a Colonia cum paucis, fingens ſe ad curiam Suevi iturum, callide exivit, & in caſtrum quondam patris ſui, quod *Brunſvic* dicitur, ſe contulit. Rhenus aperitur, & libera via euntibus & redeuntibus conceditur. Meſſis bona, vindemia optima, in Moſella infra vindemiam ſextarium vini pro denario Treverenſi; ego qui interfui, vidi. Apud nos vinum ſex denariorum. Hoc anno rex Anglorum, coadunato exercitu maximo, mare tranſivit, ad auxilium ſuorum venit, regi Francorum fortiter reſtitit, & civitates, caſtella, villas, quas rex Francorum virtute armorum ſibi ſubjugaverat, partim reacquiſivit, partim quaſdam fortiter munitas ad præſens obtinere non potuit; nec multo poſt ſalvis acquiſitis, medio tempore treugæ trium annorum dantur ab utraque parte.

Obiit domnus Walis major decanus & abbas ſepultuſque eſt in hoſpitali, cui ſucceſſit domnus Theodericus præpoſitus ſancti Andreæ in Colonia. Hoc anno inter feſtum S. Jacobi & ad vincula S. Petri tantus fervor ſolis incaluit, ut videres meſſores vim caloris ferre non valentes, paſſim per agros morientes. Tres fuerunt mortui, quos ego præſentium ſcriptor agnovi. Hoc anno natus eſt duci Lotharingiæ filius, qui de nomine avi ſui appellatus eſt Godefridus. Hunc Hugo Leodienſis epiſcopus de ſacro fonte ſuſcepit in filium; nata eſt etiam filia comiti Alberto, quæ omnem ſpem de *Muſal* abſtulit Leodienſi epiſcopo & duci Brabantino. In vigilia S. Nicolai poſt veſperas, ſæpius auditum eſt tonitruum, ita ut a nobis opinatum ſit eſſe fulminatum. Hyems tarda, ſed aſpera & februaria. Inundatio aquarum maxima, maxime in Alemannia & Francia, ita ut Mogus in altitudine triginta duarum ulnarum ſe extolleret, Rhenus quædam clauſtra ſubverteret, & plurima millia virorum, mulierum & parvulorum ſubmergeret, Pariſius Sequana parvum pontem cum ædificiis ſuis frangeret, & molendina impetu ſuo deduceret. Moſa tamen noſter fluvius, magnus fuit, ſed pacificus. Adhuc Jeruſalem, id eſt orientalis eccleſia, detinetur a gente Sarracena.

MCCVII. In purificatione S. Mariæ a rege Philippo curia celebratur; de pace Colonienſi tractatur. Alia curia *Lætare Jeruſalem* nominatur. De filia Philippi regis & filio Heinrici ducis Brabantiæ matrimonium ordinatur, & juramento confirmatur. Innumerabilis turba clericorum, monachorum, laicorum zelo fidei accenditur, & ſuaſione epiſcopi Sueſſionenſis, Conſtantinopolim proficiſcitur. Sciendum eſt futuris & notum præſentibus, quod negotium Græciæ multum impedivit negotium orientalis eccleſiæ. Menſis Maii crudelis fuit; quia ſævitia hyemis non naturalis vineas & ſilvas quaſi quodam igne combuſſit: ſed pluvia ſuperveniens in calendis Junii, magnam utilitatem vineis præſtitit. Glacies non modica viſa eſt Bonifacii martyris, æſtas ſicca, meſſis pulchra, ſatio pulcherrima, vindemia ſatis tempeſtiva; ſed gelu Octobris fere abſtulit omnia vina. Duo cardinales a papa Innocentio in Allemanniam mittuntur, ut concordiam inter regem Ottonem & Philippum Suevum facerent: ſed non profecerunt. Colonienſes ex integro regi Philippo reconciliantur, exceptis clericis, & via Rheni aperitur. Hoc anno eclypſis ſolis facta eſt pridie cal. Martii; hyems temperata ſine magno gelu & continuo. Lodovicus comes *de Los* Angliam ingreditur, regem pro uxore ſua, quæ ibi captiva tenebatur, alloquitur; tandem homo ſuus factus, & datis obſidibus pro hominio conſervando, uxorem ſuam reduxit, quæ per quinque annos captiva a Guillelmo avunculo ſuo detenta fuit. Hoc anno obiit Lodovicus advocatus Haſbaniæ, cui ſucceſſit Fredericus gener ejus, filius ducis Ardennæ.

Annus biſſextilis MCCVIII. ab Incarnatione Domini, rex Philippus circa epiphaniam Metis venit, & curiam celebrem tenuit. Aigulfus archiepiſcopus, qui a ſummo pontifice erat deſtitutus, & Bruno novus archiepiſcopus, qui ab eodem papa erat confirmatus, & a rege Suevo hactenus captivus detentus, vadunt ad curiam domini papæ, diſcuſſionem de archiepiſcopatu facturi. Blaſii martyris in veſpere, luna viſa eſt fere tota ſanguinea, cum eſſet tertia decima. Adhuc Jeruſalem civitas ſancta, peccatis noſtris facientibus, detinetur a gente Sarracena. Adhuc conſervantur treugæ inter regem Franciæ & regem Angliæ. Modius ſiliginis v. ſolid. ſpeltæ

Digitized by Google

ſpeltæ modius tribus venduntur, vinum vii. denariis. Rex Philippus Pentecoſten Aquis celebravit, curiam celebrem per octo dies habuit & receſſit. Bellum renovatur inter reges Franciæ & Angliæ. Temperies aëris tam veris quam æſtatis; abundantia annonæ in campis laudabilis, vinum ſicut prius, ſiligo tribus ſolidis, ſpelta xxx. denariis comparatur. Sicut a veridicis relatoribus audivimus, flores viſi ſunt in vineis in vineto in prima hebdomada Maii in montibus. O nefas! ô ſcelus! ô crudele ſcriptum, ſed verum! Philippus rex, filius Frederici imperatoris, pacato ſummo pontifice & omnibus adverſariis ſuis, crudeliter a quodam comite *de Witriſbac* in civitate Bavembergenſi tertia die inunctionis ſuæ ex inſperato, tanquam domeſtico ſuo, crudeliter occiditur, capite truncatur, epiſcopus Spirenſis, qui cum eo erat, vix fuga elabitur, & omnes regales paſſim diſperſi, vix a gladiis adverſariorum eripiuntur, multique, tam epiſcopi quam nobiles, de tam crudeli nece infamantur. Mortuus eſt autem menſe Junii, jam inchoatis cal. Julii, paſſuſque eſt totus mundus ſcandalum quod pudeat faſtos. Remanſerunt autem reginæ regalia cum caſtris & theſauro regio. Menſis Auguſtus pluvioſus fuit diebus xv. primis; annonæ abundantia qualis non fuit a xl. annis & ſupra. Eodem anno menſe Septembri mortua eſt regina dolore partus gemini, præcedente dolore graviſſimæ necis mariti. Itaque Otto rex totum obtinuit regnum, & omnia quæ Philippi regis erant adeptus, promiſit ſe filiam ejus accipere in matrimonium. Hoc anno R. præſentium dictator, petitione fratrum ſuorum, cum J. contra Henricum abbatem Romam ivit, & litteras inquiſitionis ad Colonienſes perſonas attulit, quia appellatus non venit, nec ſufficientem reſponſalem miſit. Præterea alia paria litterarum eccleſiæ ſuæ acquiſivit. Otto rex pacifice totum regnum obtinuit. Obiit Bruno Colonienſis archiepiſcopus, cui ſucceſſit Theodericus ſanctorum apoſtolorum præpoſitus, quem ante electionem appellavit ad ſedem apoſtolicam Aigulphus, qui propter diſſenſionem regum fuerat ab Innocentio papa deſtitutus.

Anno ab Incarnatione Domini MCCIX. Annus iſte pauperum gloria, divitum mœſtitia, abundans ad votum in annona. Modius ſiliginis xv. denariis, ſpeltæ eodem pretio venditur. Cetera genera annonæ pretio inferiore, vinum præcipuum v. denariis.

In epiphania Domini R. præſentium dictator Coloniæ fuit, litteras quas a ſummo pontifice acceperat, inquiſitoribus præſentavit, & ut ad locum accederent admonuit; & Deum ſolum præ oculis habentes, ſicut dominus papa præceperat, quæ corrigenda erant corrigerent, & quod regulare & honeſtum eſſet ſtatuerent. Qui diem peremtorium præfixerunt poſt Dominicam feria iv. qua cantatur *Oculi omnium*: ſed tunc non venerunt, arduis negotiis impediti; ſed aliam diem præfixerunt, feria vi. poſt Dominicam qua cantatur *Jubilate*; ſed nec tunc venerunt, quia iter eorum adventus duorum cardinalium qui Coloniam venerunt, impedivit, videlicet Hugonis Hoſtienſis epiſcopi & Velletrenſis, & Leonis tituli S. Crucis in Jeruſalem preſbyteri cardinalis, qui per xv. dies Coloniæ moram fecerunt, & tam epiſcopum quam perſonas Leodienſes ad ſe vocantes, nova decreta dederunt feria tertia ante Pentecoſten, quæ in generali ſynodo poſtea ſunt recitata. Hac neceſſitate detenti inquiſitores noſtri non venerunt; ſed ſequenti feria v. comitati optimis magiſtris ad nos venerunt, & in craſtinum in capitulo noſtro reſidentes, litteras domini papæ publice legerunt: allegationes utriuſque partis, amotis advocatis, ſimpliciter audierunt, & tam abbatem quam fratres de veritate dicenda jurare fecerunt, tota die juratos examinaverunt, & atteſtationes uſque in feriam ſecundam, quia dies Pentecoſtes inſtabat, clauſerunt. Secunda feria epiſcopum & etiam omnes perſonas Leodium ſecum adduxerunt, & atteſtationes non aperuerunt, quia H. prius abbas, nefanda & turpia de fratribus ſcripſerat, & ipſe a fratribus de articulis certis melius tacendis quam loquendis accuſatus erat. Hac conſideratione inquiſitores atteſtationes tacuerunt, & diu habito conſilio cum epiſcopo & perſonis & magiſtris, ad capitulum redeuntes, Henricum prius abbatem, a temporalibus & ſpiritualibus ſuſpenderunt, & fratres, exceptis paucis, per abbatias diſperſerunt, volentes eccleſiæ inopiam ſublevare, & in bonum ſtatum reſtituere: & juriſdictionem ſibi retinuerunt uſque ad ſolutionem debitorum, & tam ipſi quam epiſcopus & perſonæ ſententiam confirmaverunt.

Huic operi pauca volo inſerere, ut ſciant fratres noſtri futuri ſibi cavere, quod damna, quod labores, quod injurias, quod tribulationes ſuſtinuerint a tribus abbatibus, quos infra xxii. annos ab eccleſia S. Laurentii gravi infortunio aſſumſimus. Primus enim, ſcilicet Gozuinus, ſatis nobis utilis fuit & bonus: ſed in hoc fuit nobis inutilis, quod abbatiam dimiſit tempore famis, & conſilio ſuo, Gerardum abbatem S. Laurentii non ſine damno noſtro paſtorem nobis inſtituit, qui ſex menſibus tantum præfuit & obiit, & debitum ducentarum marcarum nobis reliquit: pro quo debito, quod non ſine lacrymis dicimus, hodie fratres noſtri deputantur exilio. Huic malo & pejor ſucceſſit, peſſimus ſcilicet Henricus, qui debita non minuit, ſed auxit; qui non fratrum ſocietatem, ſed clericorum & laïcorum dilexit; non religionem, ſed inſolentiam aluit; non

Digitized by Google

theſaurum eccleſiæ redemit, ſed obligavit. Qui fratres noſtros in via Romana morti expoſuit; qui fratres eccleſiæ, a reditu fratrum noſtrorum a Roma, uſque ad depoſitionem ejus, omni victu & veſtitu ſpoliavit. Hoc ſcripſiſſe ſufficiat, & memoria iſtorum futuros in poſterum cautos reddat. Nomina inquiſitorum noſtrorum, quia nobis propitii fuerunt volumus ſcribere, ut memoria eorum celebris ſit apud nos in omni generatione. Fuit autem primus domnus Conradus in eccleſia S. Petri in Colonia major decanus, & domnus Henricus S. Gereonis decanus, & domnus Anselmus plebanus S. Brigidæ tertius. Iſti recedentes, procuratores conſtituerunt nobis, qui functi ſunt procuratione ſua uſque ad feſtum S. Martini. Medio autem tempore plurima capitula habuimus Coloniæ contra Henricum, qui poſt ſententiam in eum latam, appellaverat ad apoſtolicum. Cumque fratres noſtri viæ neceſſaria in veſtibus & equis procuraſſent, & in procinctu eundi conſtituti eſſent; prænominati inquiſitores partem ſuam interpoſuerunt, & nos Coloniam evocantes, pacem inter nos & adverſarium noſtrum fecerunt, & aliquos ei reditus, licet indigno, aſſignaverunt, & licentiam eligendi nobis dederunt. Nos autem peſtem diſſenſionis evitare volentes, in duos griſios (a) abbates compromiſimus, qui fraudem in falſis fratribus invenientes, libertate electionis noſtræ nos privaverunt, & cuſtodem Florinenſem Waſelinum nomine, nobis tandem conſentientibus, præfecerunt; qui præſentatus epiſcopo Foſſis, ſeptimo decimo cal. Jan. ab eo eſt inveſtitus, & in die Natalis Domini benedictus. Qui ad eccleſiam noſtram accedens, eam obligatam a Henrico ſexcentis marcis invenit, pro quibus ſolvendis fratres noſtros, quod non ſine lacrymis dicimus, exulare per duos annos oportuit.

Interfecto crudeliter Philippo rege a comite ſcelerato, Otto rex totum regnum obtinuit, & de conſenſu principum filiam Philippi primogenitam ex diſpenſatione Innocentii papæ per duos cardinales, qui executores fuerunt, de quibus mentionem ſuperius fecimus, licet propinquam ſuam, duxit uxorem, ut ſecurius potiretur regno & rebus regni. Nec mora circa feſtum S. Johannis cum exercitu collecto quali potuit, principibus regni paucis ſecum euntibus, tranſalpinavit, Italiam intravit, Mediolanum venit, a Mediolanenſibus & eorum complicibus deſideranti devotione eſt receptus. Paucisque evolutis diebus, ſubjugatis ſibi civitatibus, Romam venit, dominum papam adiit, conſecrationem imperii ab eo petiit & obtinuit, utpote is qui ab eo a principio electionis ſuæ fuerat protectus & deſideratus: conſecratuſque eſt quarto nonas Octobris, de quo præſentium dictator dixit:

Octobris quarto nonas rex ungitur Otto.

Cum autem in eccleſia beati Petri conſecraretur, Mediolanenſes pontem Tiberis, qui vicinus eſt, potenter cuſtodiebant, ne conſecrationem ejus, ſicut animo ceperat, Romani impedirent. Conſecratus autem pacifice Romam exivit: cui ad portam civitatis Romani ex adverſo occurrerunt, alterutri graviter conflixerunt, multi vulnerati, pauci mortui, equi multi a parte utraque ceciderunt. Imperator autem vellent nollent in pace exivit, Mediolanum rediit. Illud autem non prætereundum, quod idem imperator antequam conſecraretur, apoſtolico promiſit & juravit, quod bona illa non repeteret, quæ idem apoſtolicus tempore diſſenſionis regum occupaverat & poſſederat. Otto autem potitus plenitudine honoris ſui, hoc ſacramentum pro nihilo reputavit, ut poſſeſſiones imperii apoſtolico & fratri ſuo relinqueret, & contra ſacramentum, quod principibus in Alemannia fecerat, res ad imperium pertinentes ſuo tempore diminutionem paterentur. Itaque caſtella & civitates quas papa occupaverat, ad deditionem compulit, & habitatores eorum ejecit, & ſuos impoſuit. Itaque orta eſt diſcordia & diſſidium inter ſacerdotium & imperium, & de incredibili amicitia orta eſt nefanda diſcordia. Procedente tempore Innocentius papa tertius ſcripſit archiepiſcopis & epiſcopis & principibus, ſub pœna excommunicationis præcipiens, ne Ottoni dicto imperatori obedirent in aliquo, quia imperium obtinuerat in cavillatione & dolo, & volebat eum arguere & complices ejus de perjurio. Scripſit etiam regi Franciæ litteras querelis plenas, aſſerens Ottonem in tantam elationem perveniſſe, ut tam ipſum quam omnes reges vellet ſibi ſubjugare, & contra dilectum filium ſuum Fredericum regem Apuliæ, ad occupandum regnum ipſius diſponebat procedere. At contra Otto imperator de Allemannia mandat auxiliatores duces & comites, & omnes qui tenentur ei fidelitate & dominio ſervire. Adhuc permanet orientalis eccleſia ſub poteſtate Sarracenorum conſtituta. Bellum non conſummatum eſt ſub Heinrico fratre Balduini, ab hoſtibus ſuis crudeliter interfecti. Annona bono pretio, ſiligo duobus ſolidis, ſpelta xx. denariis, & hordeum & avena carior ſpelta.

Anno MCCX. ab Incarnatione Domini imperante Ottone & in Italia commorante, Hugone in epiſcopatu præſulante, hiems longa, aſpera & continua a calendis Januarii uſque ad feſtum S. Mathiæ apoſtoli, peſtilentia murium in agris, in ſatis & domibus, in villis. Idus Aprilis, hoc eſt Dominica in Palmis, hora nona audita ſunt tonitrua ma-

[a] Abbates griſii ſunt abbates ordinis Ciſtercienſis, ita appellati a veſtis colore, ad diſtinctionem abbatum ordinis S. Benedicti, qui nigri dicebantur.

gna cum grandine miro, aëre mirabiliter mutato. Flores præter ſolitum tarde apparuerunt, vix aliqui flores arborum in Aprili apparuerunt, vix enim apparuerunt ſpicæ in ſiligine Urbani papæ. In vigilia S. Domitiani epiſcopi in nocte combuſta eſt illa nobilis & ſpecioſa Remenſis major eccleſia * cum majore parte civitatis. Remenſes de mandato regis vallum cum muris & turribus inchoant, & firmiter operi inhærent, ut credimus, propter metum Ottonis imperatoris, auxilium patruo ſuo regi Angliæ ferre volentis. Annona carior ſolito, ſiligo v. ſolidos, ſpelta quatuor. Seditio magna eſt orta inter epiſcopum & clericos majoris eccleſiæ pro diverſis cauſis, & moneta, & maxime pro beneficio cœnæ quam idem epiſcopus volebat eis quaſi de jure ſubtrahere. Propter hoc & his ſimilia, depoſuit organa ſua de communi conſilio Leodienſis eccleſia. Initiatum eſt hoc ſilentium ſabbato poſt aſcenſionem Domini, & protractum eſt uſque ad feſtum S. Andreæ apoſtoli; multaque epiſcopus promiſit, quæ male poſtea adimplevit. Hoc anno peſtifera hæreſis illa Abnoitarum, quæ diu latuerat, caput cœpit erigere, & quamdiu foverat hæreſim manifeſte propalare, & jam non in occulto, ſed potius in facie eccleſiæ, totum errorem ſuum confiteri & defendere. Erat autem talis modus erroris eorum: Corpori & Sanguini Domini detrahebant, non ſufficere ad ſalutem aſſerebant, & cetera ſacramenta eccleſiæ; ſcilicet baptiſmum, unctionem, matrimonium pro nihilo habebant. Ad hanc nefandam hæreſim corrigendam, immo extirpandam Innocentius papa tertius a latere ſuo cardinales & magiſtros quamplures miſit: qui doctrinam eorum non receperunt, ſed quibuſdam interfectis, alios ſpoliatos & verberibus & contumeliis affectos remiſerunt. Videns autem prædictus papa, quod doctrina non ſufficeret, ſed potius gladius: ſcripſit univerſis fidelibus Francis, Lotharingis, Alemannis, & ceteris regnis, quatenus in remiſſionem omnium peccatorum ſuorum, crucem ſibi imponerent, arma arriperent, & inimicos fidei in Provincia manentes, efficaciter expugnarent. Fœneratores ſoli ab hoc beneficio ſunt excluſi, niſi omnia reddant quæ fœnerando acceperant. Statim ſine mora fideles hoc beneficium, & maxime pauperes acceptant, ſignum crucis ſibi ante in dextra parte pectoris imponunt, & in calendis Septembris de omnibus regnis ad expugnandos hæreticos in Provinciam procedunt, & in brevi tempore adunata innumerabili multitudine, caſtrum fortiſſimum quod *Thermes* vocatur, cum domino ſuo Remundo obſederunt, & machinis & omni genere balearum impugnarunt, & tam ipſum caſtrum, quam habitatores ipſius cum duce ſuo Remundo in vigilia S. Clementis ceperunt. De habitatoribus autem caſtri quidam fugerunt, quidam capti ſunt, quidam in ore gladii ceciderunt. Remundus autem dux eorum captus & ferro oneratus ad noſtros eſt deductus, & ſic uſque ad diem mortis ſuæ permanſit captivus. Major autem pars fidelium facta quadrageſima ad ſua rediit, minor autem cum comite de Monteſorti remanſit. Diſcordia inter I. papam & O. imperatorem non minuitur, ſed augetur. Papa O. publice excommunicat, & omnes fautores ſuos; & archiepiſcopis & epiſcopis præcipit, ut eum excommunicatum denuntient & vitent. O. autem regnum Apuliæ invadit, ſicut dicitur, ad contumeliam domini papæ, & ad injuriam F. regis Apuliæ. Obiit duciſſa Lovanienſis. Sanctus Richardus juxta Andernacum clarus habetur miraculis. Tota Anglia ſilet in divinis, propter archiepiſcopi electionem Cantuarienſis. In vigilia S. Thomæ tanta vis ventorum erupit, ut putares Æolum cum ventis advenisſe omnibus, terramque velle extirpare. Non domibus, non altis turribus pepercit, inter quas campanile de * Solvia violenter dejecit: ita ut tectum monaſterii & preſbyterii confringeret, ſed modo optime reparatum eſt, ut apparet. Adhuc orientalis eccleſia, peccatis noſtris exigentibus, ſub poteſtate Sarracenorum eſt conſtituta. Annona bono pretio. Vinum ſex denariorum.

Anno MCCXI. Hiemis aſperitas. Motus ſignatorum. Secundo impetus Sarracenorum in Hiſpania. Occiſio ſignatorum incaute euntium, captio Vallis, obſidio Toloſæ, ſiccitas æſtatis & Auguſti. Defectus vini propter vineas gelu attritas. Denuntiatio facta in O. imperatorem de mandato domni papæ. Reditus fratrum, abſolutio debitorum uſque ad c. marcas. Diſcordia inter clericos Colonienſes & laïcos, ſed cito ſedata. Motus Moguntini contra imperatorem. Abundantia frugum.

Anno MCCXII. Hiems temperata. Mors Alberti comitis. Obiit * G. abbas S. Huberti. Februarius plurimum ventoſus cum aquarum inundationibus. O. imperator ab Italia & Apulia a domino papa excommunicatus revertitur. *Lætare Jeruſalem* Franckefort curiam habet celebrem, ubi octoginta principes ei occurrerunt multum flenti, & de rege Franciæ conquerenti. Illi curiæ archiepiſcopi & epiſcopi pauci interfuerunt, eo quod de mandato domini papæ eum excommunicatum denuntiaverant. In paraſceve per octo dies hiems fuit aſperrima, quæ omnes nuces abſtulit. Martius tamen * ſic ſicinius fuit. Archiepiſcopus Moguntinus & comes terræ, quæ *Lantgrave* dicitur, & Warnerus *de Bolant*, & Wormacienſis & Spirenſis epiſcopi, & alii multi O. imperatori fortiter ſe opponunt de mandato domini papæ. Qualem habet dominus papa poteſtatem talem contulit Moguntino in Alemannia, & ut eiſdem veſtibus

* Archivia igne cõſumta fuerunt.

* *vel* de Selliria, de Solliria.

* Guillelmus.

* ſic in mſ.

atatur quibus dominus papa utitur, & equum album habeat. Kalendas Maii cives Leodienſes contra H. ducem * ad pugnam exeunt. Sequenti die redeunt confuſi & territi, tertia die civitas obſidetur, & in momento capitur & ſpoliatur; quarta & quinta die adverſarii aurum & argentum & omnia pretioſa civitatis rapiunt, matronas & puellas ad caſtra ſua deducunt, multi cives capiuntur; VI. die cives qui remanſerant pacem faciunt, ſed miſeram; VII. die a Leodio exercitus recedit. VIII. *Muſal* obſidetur ſed non capitur, Walevia vacua duci relinquitur; octava Aſcenſionis exercitus ducis recedit. Comes Namucenſis timens potentiam ducis, treugas petit. Epiſcopus cum paucis apud Dinantum latuit. Hoienſes cum duce pacem faciunt & ſe & ſua ſalvant. Aigulfus archiepiſcopus in Colonienſem archiepiſcopum reſtituitur, qui tempore Philippi regis a domino papa fuit deſtitutus. Synodus Hoii celebratur, tota Leodienſis eccleſia lamentatur, organa deponit & ſilet. (*a*) Inter epiſcopum & ducem treugæ dantur, uſque ad octavas S. Johannis Baptiſtæ: confuſio Leodicenſis civitatis a præſentium ſcriptore per hos verſiculos exprimitur.

* Brabantiæ.

[*a*]

Anno milleno bis centeno duodeno
Leodium capitur, & frangitur, & ſpoliatur
A Brabantinis Vulcani fulmine dignis.

Obiit Juditta eccleſiæ converſa, mater Reineri præſentium ſcriptoris: Silveſtri papæ: requieſcat in pace.

Hac tempeſtate S. Leonardus XV. captivos liberavit, & januis eccleſiæ ſuæ patentibus, nullus oſtium introïre præſumſit. Multi Francorum archiepiſcopi & epiſcopi, abbates & alii multi, contra hereticos (*b*) provinciales vadunt. Saraceni a Chriſtianis in Hiſpania reprimuntur. Sanguis ſicut de novo vulnere recens pluit trans Rhenum in ſilva, unde rami ſanguine cooperti Coloniæ ſunt delati. Fulgur in domo epiſcopi Foſſis cecidit, & tam eum quam ſuos terruit terribiliter. Ad aggerem reparandum per quem hoſtes introïerunt, non ſolum laïci ſed & prælati cum clericis & monachis vadunt propriis manibus operantes. In calendis Julii treugæ ſolvuntur. Epiſcopus * de Francia & de propriis militibus & amicis & cognatis ſuis & rege Franciæ & comite de Flandria Ferrando, & duce *de Lancei* cui comitatus *de Muſal* contingebat, per quem tot mala evenerunt Leodienſi civitati, fere duo millia & quingentos milites cum innumerabili turba congregat. Dux tantam vim ferre non valens, per internuntios pacem quærit & impetrat, obſides & fidejuſſores dat; ſatisfacturus de damnis illatis & confuſione, *Muſal* &

[*b*]

* *ſcilicet* Leodienſis Hugo.

A totam terram Alberti comitis abjurat: comes *de Bar* auxilium ei ferens nondum ceſſat, Uffei villam epiſcopi frangit & turrim diruit.

Motus puerorum mirabilis tam de Romano quam Teotonico regno, & maxime paſtorum tam maſculini ſexus quam feminini. Flebant autem uberrime illi quos patres & matres non ſinebant abire. Credimus hoc factum fuiſſe magica arte, quia labor eorum nullum habuit effectum, quia ad ultimum diſperſi ſunt, & via eorum redacta eſt ad nihilum. Erat autem eorum intentio mare ſe velle tranſire, & quod potentes & reges non B fecerant, ſepulchrum Chriſti recuperare; ſed quia hoc opus a Deo non fuit, nullum effectum habuit. Æſtas Julii permaximus XV. primis diebus.

Dux falſis promiſſis epiſcopum deluſit, nec quicquam de promiſſis reſtituendis reſtituit. Sola Walevia relinquitur: civitas tam de muris, quam de lignis & aggere inſtanter firmatur. Uxor O. imperatoris moritur juvencula menſe Auguſti, filia Philippi regis *Bavenberc* crudeliter interfecti, anno deſponſationis ſuæ primo, ſine herede, nocte ſana, mane mortua. Puer Apuliæ Fredericus Alemanniam ingreditur cum favore domini C papæ & regis Franciæ, & majore parte partis Italiæ menſe Septembri, F. rex Apuliæ ab omnibus charus habetur, Haghenon ingreditur Octobri menſe. Obiit Philippus comes Namucenſis eodem menſe, & ſepultus eſt in eccleſia S. Albani honorifice, ſorore ſua comitiſſa Autiſſiodorenſi caſtrum & comitatum fratris retinente. Ferrandus comes Flandrenſis Leodium venit ad componendum inter epiſcopum & ducem; ſed non perfecit. F. puero procedente & Moguntiam veniente, O. imperator deſtitutus auxiliis prioribus ceſſit, & circa Coloniam ſe contulit. Inter D F. regem Apuliæ & regem Franciæ ad colloquium conveniunt in loco qui dicitur Vallis-color in octavis S. Martini, maxima turba principum & militum comitati. F. puer *Franckefort* revertitur Dominica prima adventus Domini, eligendus in imperatorem. O. Aquis venit, auxiliatores quæſivit, ſed non invenit, electionem prædicti F. impedire voluit, ſed non perfecit: & ita cum paucis receſſit. Dominica prima adventus Domini maximus conventus principum convenit, & F. puerum imperatorem elegit, E inter quos fuerunt nuntii domini papæ & nuntii regis Franciæ; & ſicut nobis relatum eſt, fuerunt ibi V. millia militum. Menſe Julii gratia Dei innumerabilis turba Sarracenorum, quæ convenerat ad Hiſpaniam occupandam, a regibus Hiſpaniæ & peregrinis

(*a*) In majori eccleſia depoſita fuit ad terram per menſes ferme decem & octo imago Crucifixi cum ſacris pignoribus S. Theodardi & ceterorum; dictiſque horis regularibus, ſuccedebant quotidie canonici S. Ægidii; ac tum, expleto ſacrificio altaris, unus e ſacerdotum ordine ſacris indutus, ad templi medium cum univerſo clero procedebat, proſtratique omnes clamabant: *Aſpice domine de ſede ſancta tua*, &c.

[*b*] Hi provinciales heretici alii nobis non videntur, quam Albigenſes, qui Septimaniam aliaſque provinciæ proximas regiones inficiebant.

Digitized by Google

reprimitur & debellatur ; & fere LIII. millia moriuntur, exceptis mulieribus, & diripiuntur ſpolia eorum cum papilionibus. Benedictus per omnia Deus, qui ita repreſſit adverſarios noſtros, & magnificavit fideles ſuos. Annona bono pretio fuit. Spelta duobus ſolidis, ſiligo XL. denariis, vinum VII. den. Adhuc Leodienſis eccleſia depoſitis organis ſilet, propter ſceleratiſſimum ducem, qui ita inopinate & crudeliter violavit civitatem.

Anno MCCXIII. Innocentio cathedræ Romanæ præſidente, mirabiliter O. humiliato, F. rege Apuliæ ſublimato, Dei voluntate, auxilio domini papæ & regis Francorum, Hugone in Leodio præſulante, in anno humiliationis civitatis Leodienſis a duce Brabantino Henrico perfido, pace nondum inter epiſcopum & ducem reformata : ſed tota Brabantia ſub interdicto poſita, & epiſcopatu univerſo organis depoſitis ſilente ; O. humiliatus Dei judicio uſquequaque latet circa Coloniam, & in caſtro quod *Wendene* vocatur, in extremis partibus regni, aliquando vero in Saxonia. Fredericus autem totum dominatum imperii obtinet in Alemannia & favorem principum.

Hiems longa ſed temperata a calendis Novembris uſque in Paſcha, hoc eſt Tiburtii & Valeriani. Proceſſus florum tardus, ſed poſtea bonus. Nivis modicum ſed glaciei plurimum.

Otto cum Aquenſibus & comite Juliacenſi comitem Hollandiæ impetit & maximam partem terræ ſuæ incendit: cui ille viriliter reſiſtit. Item ſignatorum ſuper hæreticos in remiſſione peccatorum ſignatur multitudo, inter quos abbas noſter Wazelinus & Florinenſis Johannes ſignantur, & plurimi monachi. Dux Brabantinus regi Franciæ occurrit in palmis filiam ejus accepturus, uxorem Philippi comitis Namucenſis, qui in eccleſia beati Albani Namuci clarus habetur miraculis, ſicut qui viderunt & audierunt teſtantur. Epiſcopus ſimiliter ad eamdem curiam vocatus non venit, ſed reſponſales miſit, ne regis petitionibus ad inconveniens duceretur, & regi Apuliæ, qui apud Confluentiam curiam ordinaverat tenendam, occurrit cum multitudine infra dies Paſchæ. Et cum apud Laudunum eſſet citatus ab executoribus ſuis, ſuggeſtione regis & ducis idoneos reſponſales miſit, qui ita cauſam ducis impedierunt, quod abſolvi non potuit ; ſed excommunicatus ab excommunicato ſacerdote, filiam regis in uxorem deſponſavit. Curia nominata Confluentiæ non fuit, licet multi principes convenerant ; quia Fredericus rex Apuliæ occupatus majoribus negotiis non venit. Itaque principes ſicut convenerant apud Confluentiam, ſe ad præſentiam ejus tranſtulerunt ; inter quos fuit H. Leodienſis epiſcopus, [qui] remiſſa maxima parte ſuorum, ſe tranſtulit cum paucis. W. abbas S. Jacobi licentiam epiſcopi obtinere non valens, licet ſignatus, remanſit. Otto cum paucis ad Coloniam receſſit, & in Saxoniam ſe tranſtulit.

Circa Maium vinum carum & rarum VIII. den. annona bono pretio, ſiligo IV. ſolid. ſpelta XXVIII. den.

Adhuc orientalis eccleſia detinetur a gente Sarracena. Heinricus poſt fratrem ſuum Balduinum, qui fuit comes Flandrenſis, imperat in Græcia & in civitate Conſtantinopolitana. Philippus regnat in Francia, Johannes in Angliâ.

Inter Ottonem & F. de imperio magna diſcordia. Fredericus puer collectis fautoribus ſuis, inter quos fuit dux Bohemiæ & langravius, qui comes terræ dicitur, multiſque aliis, Saxoniam ingreditur, quam devaſtat bello & incendio. Ottone non valente reſiſtere, ſed infra *Brunſuhic* ſe detinente. Marchio *de Mince* ſe confœderat Frederico puero, relicto Ottone. Bellum maximum ortum eſt inter regem Franciæ & comitem Flandriæ occaſione comitis Boloniæ, quem rex a terra ſua expulerat, & comes inconſulte detinebat.

Rex igitur ſimulans ſe in Angliam tranſire, claſſem maximam in littore maris Anglici adunavit, auro & argento, paneque, vino & innumerabili ſuppellectili ditavit & implevit, & ex inſperato comitem prædictum habens in comitatu ſuo, Flandriam invaſit, & in quantum potuit ſibi ſubjugavit. Comes vero videns ſe defraudatum, collectis ſuis fautoribus & comite Boloniæ, ad naves ſe tranſtulit, ſpoliavit, fregit & incendit. Poſtea exercitum regis invaſit, & eum, vellet nollet, cedere coëgit. Plurimos de ſua parte perdidit & partis alterius cepit. Itaque bellum invaluit, modo proſperum habens belli impetum. Ferrandus comes Flandrenſis ſe confœderat regi Angliæ. Qui rex miſit ei infinitam pecuniam, ut daret donativum largiter militibus de omnibus vocatis regionibus, quod & fecit. Nam eo tempore, quo facta eſt victoria per epiſcopum Leodienſem contra Brabantinos, Deo volente, erant cum ipſo comite pluſquam CL. milites noſtræ terræ, qui donativum expectabant ab ipſo comite, & hoc multum nocuit parti noſtræ, ſcilicet die belli, effectus iſte, ſicut in ſequenti deſcribemus. Ferrandus igitur comes Flandrenſis potenter reſiſtit exercitui regis, Tornacum frangit, & ad ultimum ſubjugat ſibi. Hoc ſufficiat ſcripſiſſe ad præſens de rege Franciæ & comite, quia plurima quæ hoc anno evenerunt, cogunt nos alias ſtilum vertere.

Peregrini qui in Paſcha contra infideles abierunt, circa feſtum S. Johannis redierunt, ſed parum profecerunt. Illi autem qui poſt eos abierunt profecerunt, quia rex Arragoſ-

Digitized by Google

num, ſtipatus multitudine bellatorum, menſe Septembri contra fideles noſtros & maxime contra comitem Montis-fortis arroganter venit, ſperans cum ſua multitudine a terra expellere; ſed Dominus aliter ordinavit: quia comes prædictus cum paucis ad eum venit in nomine Domini, & rege in primo belli impetu occiſo, de adverſariis triumphavit, quos vel gladius devoravit, vel Gerunta fluvius demerſit, quorum numerus adhuc manet incognitus. De noſtra vero parte duo tantum, Chriſto eos regente, cecidere. Regina Hungariæ in palatio ſuo a Hungaris crudeliter & inopinate interficitur, marito ſuo vix evadente. Innocentius papa III. inſtructus divinorum librorum auctoritate & maxime libri Apocalypſis, & perſuaſus a rege Græciæ,
[a] ſcripſit (a) univerſis fidelibus, quatenus crucem Chriſti ſibi aſſumerent, & in exemplum illius qui pro nobis crucem in angaria tulit, in Orientali eccleſia, quæ adhuc, peccatis noſtris facientibus, ſub poteſtate eſt Sarracena, in remiſſionem omnium peccatorum ſuorum, contra inimicos crucis laborem adſumerent; quia, ſicut ei videbatur, hac vice, ſecundum auctoritatem ſcripturarum, Deo auxiliante bene eos de patrimonio Domini expellerent. Ad hoc mandatum expediendum legatos ſuos miſit magiſtrum Robertum in Francia, & alium Alatrinum nomine in Alemannia. Johannes rex Anglicus poſt mortem Richardi fratris ſui regis, perdidit quicquid terræ poſſidebat in tranſmarinis partibus, ſcilicet Normandiam, Pictaviam, excepta modica parte quam videtur adhuc poſſidere.

De victoria Leodienſium facta contra ducem Brabantinum.

Sicut ea quæ ſcripſimus de obſidione, captione, exſpoliatioue civitatis, matronarum & virginum violatione, quantum ad nos, ſapiunt confuſionem; ita ea quæ ſcribimus de laudabili victoria, quæ facta eſt, ut credimus, meritis patroni noſtri beati Lamberti, Dei ſapiunt laudem & noſtram relevationem.

Ferrandus igitur comes Flandrenſis & Hainonenſis, qui ſe fidejuſſorem epiſcopo pro duce conſtituerat de ſatisfactione, paululum reſpirans a bello regis Franciæ, mandavit epiſcopo domino ſuo, quatenus ſe ad pugnam præpararet, & in terra ducis intraret, quia paratus & ipſe erat in aliam partem quæ propinquior ei erat intrare: eo quod prædictus dux nimium tardabat de ſatisfactione, quod & fecit. Nam illam partem quæ interjacet Flandriæ & Bruxellæ, cœpit devaſtare & cremare; ſed audito reditu regis Franciæ pedem retraxit a cœpto opere. Audito itaque dux Brabantinus ejus receſſu, infremuit; & quam citius potuit exercitum ſuum aduna-

A vit, & ex inſperato Haſbaniam intravit, utramque Waleviam & *Turnines* ſuccendit, turrim Waleviæ capere non potuit, & ſic exercitum ſuum contra Waremiam direxit, villam ſuccendit, caſtro nocere non potuit.

Procedens itaque, exercitu ſuo ſubſequente, feria VI. illuceſcente verſus Tungrim iter ſuum direxit, & omnes villas, quas in eundo ex hac parte Jairæ oppoſitas invenit, ſpoliavit & combuſſit. Jairam autem non tranſivit, nec aliquid terræ comitis *de Los* nocuit.

Veniens itaque ad villam quæ *Ovile* dici-
B tur, exercitum ſuum ordinavit, ſed a Tongrenſibus ex altera parte pontis diu eſt detentus, ibique diu eſt bellatum; & quia Tungrenſes ultra non poterant ſuſtinere bellum, nec reſiſtere multitudini, reverſi ſunt ad ſuum oppidum. Quidam autem cum ſuppellectili ſua & uxoribus & parvulis eccleſiam intraverunt, quidam autem cum comite *de Los* abierunt, & in caſtro quod *Chalmont* dicitur, ſe & ſua ſalvaverunt. Exercitus autem ducis Jairam tranſiens, oppidum violenter intravit, & illam olim famoſiſſimam
C civitatem, modo vero modicum oppidum ſpoliavit & ſuccendit, & quia eccleſiæ & turri propter fortiſſimos bellatores ſe viriliter deffendentes nocere non potuit, ad villam prædictam, ſcilicet *Ovile* rediit, ibique jacuit.

Mane autem facto partem exercitus ſui, ut eccleſiam & turrim de Tungris frangerent, miſit, ſed non profecerunt; ſed a parte noſtra viriliter eis reſiſtentibus, de exercitu ſuo XXX. mortuos & totidem captivos reli-
D querunt. Nocte illa ſuum clamatorem clamare fecit, ut diluculo ſe præpararent, quia dominus eorum Leodium volebat ire, iterum frangere & ſpoliare, & de racemis qui eo tempore maturi erant comedere. Sed Dominus, qui potens eſt conſilia principum ad nihilum redigere, aliter ordinavit, quia quodam terrore percuſſi, ſabbato tota die recedentes, & villas ſibi oppoſitas comburentes, & exercitum Leodienſium videntes ſibi oppoſitum, ad caput ſuæ terræ ſunt reverſi, & in villa quæ Vinale dicitur, ad tum-
E bas jacuerunt. Modo ſufficiat hoc ſcripſiſſe de perfido duce, qui XL. villas veniendo & & redeundo combuſſit, inter quas eccleſiæ & curiæ noſtræ de dono Cirici non pepercit.

Scribamus ergo de Leodienſi epiſcopo & de comite *de Los* Lodowico, ſpeciali & fideli ejus filio. Prædictus itaque comes *de Los* cum paucis Leodium venit, epiſcopum dormientem invenit; quem multum arguit, cur ita eſſet deſidioſus, cum de villis ſuis, quas dux comburebat, uſque ad civitatem deſcenderet fumus. Omnes quoque cives ita erant perterriti, ut fugere vellent, ſi non eos conſilia comitis & auxilium detinuiſſent.

(a) Harum litterarum partem refert Odoricus Raynaldus ad annum 1213. n. 1.

Digitized by Google

Interim exercitus cœpit multiplicari, & de diverſis partibus epiſcopatus venerunt quotquot fuerunt vocati. Et quia Hoienſes & Dionantenſes nondum venerant, quos noſtri expectabant; epiſcopus de nocte Hoium venit, & accenſis facibus cum luminaribus, eos quaſi cum lacrymis, ut quantocius venirent, monuit, quia dux & exercitus ejus fugiebant, qui terram eccleſiæ beati Lamberti combuſſerant, quod & fecerunt: ſecutique epiſcopum, ſe ſummo diluculo Leodienſibus adjunxerunt, ſicque tota die exercitum ducis giraverunt, & libenter eis ſæpe fuiſſent congreſſi; ſed propter abſentiam comitis *de Los*, qui nondum venerat, non ſunt permiſſi. Prædictus vero comes apud Bruſtemiam caſtrum, ſuum congregabat exercitum. Fuit autem in eodem exercitu dux Ardennæ; ſed utilius qui vocaverant eum, feciſſent eum remanſiſſe. Fuerunt autem duces exercitus noſtri Teod. de Rupe-forti, Hugo de Florinis, Arnulfus de Morelli-manſo, ſed non interfuerunt, exceptis paucis, illi de Dono-Martini, quia, ſicut credimus, non fuerunt digni. Nam, ſicut audemus præſumere, pacem fecerant perfidi cum perfido duce. Itaque tota die, hoc eſt ſabbato, exercitu noſtro collecto, proceſſerunt, & in villa quæ dicitur *Lens* ſuper Jairam, illa nocte jacuerunt. Comes vero cum ſua phalange jacuit eadem nocte Bruſtemiæ. Miſſis itaque de nocte inter epiſcopum & comitem nuntiis, decretum eſt ut media nocte conſurgerent, & ſummo diluculo exercitibus ſuis conjunctis in loco qui *Steppes* dicitur, convenirent; quod & fecerunt, & in loco prædicto, ſicut prædictum erat, ſe conjunxerunt. Fuitque aliquis inter noſtros, qui equo velociſſimo inſidens, duci de loco in quo jacuit dixit, ne recederet, ſed dominum ſuum qui ei congredi pugnando volebat expectaret. Comes ei etiam mandavit, quatenus domino ſuo ſatisfacturus veniret, alioquin hominium ejus deponeret; quia domino ſuo in jure ſuo deeſſe non poſſet.

Congregatis autem exercitibus, noſtri ſuas acies ordinaverunt, comitemque *de Los* in capite belli poſuerunt, ſtipatum ſuis militibus. Theodericum vero de Rupeforti in alio capite cum Dionantenſibus; in medio vero Leodienſes & Hoyenſes, & quotquot venerant de epiſcopatu bellatores. Dux vero licet libenter effugiſſet, niſi timorem ſuperbia viciſſet, ſuas acies ordinavit, & monticulum unum qui aliquantulum altior erat, occupavit, & noſtros in valle conſtituit, ſolemque oculis eorum oppoſuit, & eos qui fortiores & potentiores exercitus ſui erant milites monuit, ut ſi comitem poſſent capere vel interficere, ipſe remuneraret eos incredibili remuneratione; & arma ſua depoſuit, quæ cuidam militi nomine Heinrico *de Holdeberges* induenda tradidit, ut eſſe dux pu-

A taretur, & ipſe ſine armis melius celaretur. Exercitus autem utriuſque partis paulatim ſe appropiavit, ita ut ſpatium breve inter eos videretur diſtare. Pedites autem exercitus noſtri fixis in terram lanceis & cuſpidibus ante poſitis, quaſi murum de ſeipſis fecerunt: & adverſariis clamantibus, & ipſi fortius clamaverunt, & pulverem in oculis eorum jacientibus, & ipſi eis amplius jecerunt.

Interim epiſcopus ad eos venit, & ut peccata ſua confiterentur & culpas ſuas dicerent monuit, & ſic eos abſolvit. Cumque ad recipiendam abſolutionem eſſent inclinati, B irridebant eos Brabantini, & dicebant: Ecce miſericordiam petunt, & ut eis miſereamur nobis inclinant. Comes vero *de Los* impetum belli videns imminere, acceſſit propius cum ſua phalange, & clamans tertio titulum ſui comitatus, ſcilicet *Los* mediocri voce, audacter cuneos hoſtium penetravit, & ut ſocii ſui idem facerent manu innuit. Statim totum pondus belli verſum eſt in comitem & milites ducis. Sicut præconceperant eum capere vel interficere volebant: ſed comes non diſſimilis Rolando vel Olivero, ſe tuebatur clypeo & gladio. C Cum autem cum paucis eſſet in adverſariorum ſuorum medio, frater ſuus Heinricus Trajectenſis præpoſitus, cum aliis ſuis fidelibus advolat velocior aquila, non quaſi clericus, ſed quaſi miles; non quaſi præpoſitus, ſed quaſi Hector & Achilles; & cum jam frater ſuus eſſet pedes, truncato pede equi ſui, iterum alio equo eum impoſuerunt & audacter univerſis pugnantibus, eum qui arma ducis ſuſceperat interfecerunt, & ſicut fluit cera a facie ignis, ſic fluxerunt adverſarii, qui ad capiendum eum venerant, & in ore gladii ceciderunt. D Interim iſtis ita litigantibus, & in adverſarios ſtragem facientibus, alii qui erant in alio capite, ſcilicet Theodericus de Rupeforti & ſocii ſui, adverſarios qui erant eis oppoſiti, virtute armorum fregerunt, & ſtragem maximam de eis fecerunt. Itaque Leodienſes & Hoyenſes & quotquot venerant partis noſtræ auxiliatores, ſimiliter impetum fecerunt in eos qui eis erant oppoſiti, & ſicut ſolent lupi rapaces gregem ovium diſcerpere, ita Leodienſes propter illatas injurias ſecuribus & acutis cultellis & gladiis Brabantinos eviſcerare. E Dux autem & complices ſui videntes belli eventum, & tantum impetum ferre non valentes, in fugam ſe verterunt qui erant equites, & paſſim capiebantur vel interficiebantur qui erant pedites. Et hoc notandum quod noſtri non intendebant prædæ, ſed occiſioni partis adverſæ. Cumque dux Ardennæ videret partem cognati ſui tam miſere ſuccumbere, fugam ſimulavit, & venientibus hominibus comitis dixit: Fugite miſeri, fugite, quia dominus veſter eſt mortuus & epiſcopus captus. Qui timore tanti rumoris perterriti, aliquantulum retro redie-

Digitized by Google

runt. Sed iterum audito rumore victoriæ, velociores aquilis ad pugnam redierunt; & quia jam noſtri adverſarios cædendo & interficiendo per milliare unum perſecuti fuerant, mortuos invenerunt, & eos ſpoliaverunt, & quidquid in plauſtris hoſtium repererunt, rapuerunt. Itaque fuga illa profuit ſubſequentibus, nocuit autem præcedentibus. Fugientibus itaque Brabantinis Dei judicio & beati Lamberti meritis, milites noſtri & quotquot erant equites, equis ferro tectis inſidentes, miſeros fugientes pectoribus equorum proſternebant, quos noſtri pedites levatis loricis & galeis depoſitis, ſecuribus & cutellis ſtatim interficiebant, nec de ſpoliis eorum curantes, pedem a perſecutione non retrahebant. Sic uſque ad villam quæ vocatur Capelli-villa, & ad aliam quæ Hallei dicitur, eos cædendo & capiendo ſunt perſecuti, & jam labore longi certaminis fatigati, deſierunt eos perſequi. Fracta itaque ducis ſuperbia, ipſe cum paucis tranſtulit ſe ad tutiora ſuæ terræ loca. Celebrata eſt ergo hæc victoria hora VI. Dominica qua cantatur *Juſtus es Domine*, tertio idus Octobris menſe; & quia nihil eſt velocius fama, ſignificatum eſt civitati tale gaudium hora nona. Statim campanæ quæ diu ſteriles extiterant, longo tractu ſunt pulſatæ; & matronæ & puellæ civitatis & viduæ ornaverunt faciem templi immenſis luminaribus & pluribus cereis, & cithara quæ verſa fuerat in luctum plorationis, propter confuſionem civitatis, modo converſa eſt in gaudium exultationis & laudis. Nec illud prætereundum eſt, quod ſol, qui tempore belli clarior ſolito micantibus radiis oppoſitus erat bellatoribus noſtræ partis, quadam nubecula ſe texit, & ulterius noſtris non nocuit. Veſpertina autem hora appropinquante, epiſcopus & duces belli & totus exercitus a cæde Amalecitarum, hoc eſt Brabantinorum, rediere; & ſicut ſolent gelimæ tempore meſſis in campis jacere, ita cadaveribus mortuorum per campos per quos tranſibant, ſtipatos invenere, nudos ſine omni veſte, truncatos manibus, pedibus & capite, & quod miſerum eſt dicere, ipſis genitalibus carere, quia * illi qui prius ammonitione * ducis fugerant, ipſi cum * alii eſſent in congreſſu belli eos mutilaverant. Illa nocte * epiſcopus exercitus in villa quæ dicitur *Hanut* venit, ibique jacuit, eamque ſpoliavit & ſuccendit, & cum fortiter caſtrum impugnaret, & eos qui intus erant ad deditionem compelleret, malo & inutili uſus conſilio, claves caſtri recepit, & eos qui intus erant juramento aſtrictos remanere permiſit. Sequenti autem die cum vellet exercitum verſus Lovanium dirigere, comite fortiter inſtante, ut oppidum quod *Lieus* dicitur, primo dirueret, annuit, & totam terram quæ ex hac parte * Jaciæ ad ducem pertinet in eundo ſuccendit, & ſic ad

* Homines ſcilicet comitis Loſſenſis.
* Ardennæ ſcilicet.
* Leodienſes ſcilicet Hoienſes, Dionantienſes, Foſſenſes, &c. perſequendo Brabantinos.
* *l.* epiſcopus cum exercitu *vel* epiſcopi exercitus.
* *vel* Laciæ.

A oppidum pervenit quod prædiximus. Tunc primo Trudonenſes exierunt, & villam *Lieus* ſpoliaverunt & combuſſerunt, & quidquid in ea erat de lignorum materia tam in ædificiis quam in munitionibus, tranſtulerunt Trudonenſes in plauſtris, in vehiculis, in ſcapulis verſus ſuos. Diruto itaque oppido *Lieus*, & exercitu in triplo multiplicato, decretum eſt, & in exercitu clamatum, ut ſe diluculo præpararent, quia verſus Lovanium irent; ſed alius caſus emerſit qui multum propoſitioni eorum nocuit; quia nuntii de
B Hoyo venientes, & victualia exercitui adducentes, graviter ſunt conqueſti, quod illi qui in *Hanut* erant eos ceciderant, ſpoliaverant, & victualia quæ exercitui deferebant, abſtulerant. Super hoc epiſcopus diligenti habito conſilio, cum comite & exercitu univerſo, ſeipſum culpans, quod malo uſus eſſet conſilio, *Hanut* rediit, & per locum & campos in quibus cadavera mortuorum jacebant, tranſiit, aggerem diruit, turrim effodit, & eos qui intus erant, vix petitione multorum illæſos abire permiſit.

C Nunc de numero occiſorum & captivorum volumus ſcribere, ſicut ab eis audivimus qui eos tumulaverunt veridica relatione. Occiſi duo millia & quingenti, adjunctis his qui Tungris & in veniendo & redeundo ſunt interfecti. Numerus vero captivorum nobis eſt præ multitudine incognitus, ſed eis qui ad redemtionem graviſſimam coëgerunt eſt notiſſimus. Dux autem videns ſe confuſum eſſe, & populum ſuum fugientem a facie venturæ iræ, & terram ſuam ſub poteſtate epiſcopi conſtitutam eſſe, acceſſit ad comitem Ferrandum Flandriæ, eumque hu-
D militer cœpit implorare, quatenus omnimodis laboraret, ut epiſcopus cum exercitu ſuo a terra ſua recederet, & ipſe duos filios ſuos ei obſides daret, quod epiſcopo, ſicut prius promiſerat, ſatisfaceret. Quantam confuſionem dux paſſus eſt ibi a Flandrenſibus longum eſt enarrare, ei inſultantibus. Statim ſine mora comes Flandriæ cum comite Boloniæ ad epiſcopum acceſſit, per campum in quo cadavera mortuorum jacebant tranſivit, nec ſatis mirari potuit de tot mortuis. De hoc negotio cum epiſcopo & ducibus exercitus diu tractavit, treugas uſque ad Pu-
E rificationem S. Mariæ obtinuit, duos filios ducis obſides accepit & receſſit. Epiſcopus in terra ducis X. diebus ſedit, & XXXII. villas ei combuſſit, & ſic victor exiſtens per gratiam Dei Leodium rediit. Præterea cum majoribus perſonis diligenti habito conſilio, vix obtinuit ut ad laudem Dei reſumerentur organa, quæ propter ſpoliationem civitatis a perfido duce fuerant ſuſpenſa. His omnibus non interfui, ſed a veridicis relatoribus audivi qui interfuerunt, quia eodem tempore eram Moſellæ conſtitutus in fratrum procuratione. His omnibus finitis, miſeris Amalecitis,

citis, hoc eſt Brabantinis, aliis ſemi-ſepultis, aliis vero in foveis quæ * Marlariæ vocantur projecti, canes comprovinciales turmam fecerunt, cadavera mortuorum effoderunt, & eos indifferenter comederunt, & in tantam pinguedinem converſi ſunt, ut in rabiem converterentur, ita ut vix unus vel duo, etſi plures eſſent, per terram illam auderent tranſire, niſi muniti fuſtibus vel gladiis, quibus poſſent ſe ab impetu canum defendere. Nec illud volumus tacere quod Hoyenſes cum *Lieus* deſtrueretur, imaginem Salvatoris in aſino ſedentem in quadam eccleſia invenerunt, rapuerunt, & vehiculo imponentes, ſecum cum magno gaudio deduxerunt, & cum redirent Hoyum, devotiſſime in eccleſia S. Sepulchri reliquerunt. Itaque verſum eſt in proverbium, quod Deus Brabantiæ venerat in caſtrum Hoyenſe. Præterea quia varius eſt eventus belli, & quia non debemus ſolum de caſu adverſariorum dolere, verum etiam veritatem non tacere, dicimus quod ex parte noſtra XXVII. cecidere, inter quos Anſelmus miles *de Fleron*, cecidit vicinus noſter & cognatus. Qui, ſicut ſperamus, a noſtris ſunt interfecti propter confuſionem Romanæ linguæ & Teutonicæ; quia alii alios non cognoſcebant, ſed quoſcumque proſtratos inveniebant, paſſim interficiebant. Aliqui etiam ex noſtris fuerunt capti, quos ad redemtionem coëgerunt Brabantini.

* Gallice ut opinor *Marl.*

Annus iſte finem poſtulat, ſed prius volo tres utilitates deſcribere quæ apud nos ſunt inventæ omni memoria dignæ; videlicet marla de qua plurimum impinguatur terra, & terra nigra carbonum ſimillima, quæ fabris & fabrilibus & pauperibus ad ignem faciendum eſt utiliſſima, & plumbum quod apud nos in pluribus locis eſt inventum. Hyems longa a calendis Novembris uſque ad octavas Paſchæ, ſed non continua: annona bono pretio, ſiligo trium, ſpelta duorum ſolidorum, vinum ſeptem den. Cives ſollicite inſtant operi, muris & aggere civitatem claudentes. Adhuc orientalis eccleſia detinetur a gente Sarracena. Bellum maximum inter regem Franciæ Philippum & comitem Flandriæ Ferrandum.

MCCXIV. Anni ab origine mundi V. millia CLXV. cum anno præſenti, mille vero CCXIV. ab Incarnatione Domini . . . . . . a fundatione eccleſiæ, indictione ſecunda, epactis VII. concurrentibus duobus, die paſchæ tertio calendas Aprilis exiſtente; Fredericus rex Apuliæ & Allemanniæ curiam celebrem habet Spiræ in Natale, qui de conſilio amicorum ſuorum corpus patrui ſui Philippi regis *de Bavenberg*, ubi ab impio comite fuit interfectus & ſepultus, fecit deferri Spiræ, & ibi ſepeliri in eccleſia honorifice, ubi imperatorum & regum corpora plurima ſunt tumulata. Obiit Theobaldus comes *de Bar* & de Ardenna, qui poſt priores uxores quas habuit, noviſſimam Ermenſedem filiam Henrici comitis Namucenſis accepit; quæ de comitatu Namucenſi per Balduinum comitem Hainonenſem injuſte fuit exheredata, ſed ad ultimum quoſdam reditus obtinuit in Flandria recompenſationis gratia. Iſte comes, licet fuerit ferus, præcipuus tamen fuit in armis & bellicoſus. Iſte in diebus ſuis tantam pacem fecit in uxoris ſuæ Ardenna, qualis ante non fuerat, aut vix erit poſtea. Inter epiſcopum H. & ducem Brabantiæ in Purificatione S. Mariæ ſolvuntur treugæ, prædictus autem epiſcopus & comes L. propter felicem adventum, omni depoſito timore, ad pugnandum viriliter præparant ſe, milites ex omni parte convocant, de quorum auxilio ſpecialius confidebant. Cives & univerſos epiſcopatus pedites ad reſiſtendum cohortantur, cives nova ſigna faciunt, arma reparant, & tempus pugnæ conſtanter expectant.

Interea comes Flandrenſis partem ſuam efficaciter & fideliter interpoſuit, & ducem ad ſatisfaciendum epiſcopo & eccleſiæ Leodienſi omnimodis induxit, & ſe redditurum epiſcopo XV. millia librarum alborum & centum libras Leodienſium ad opus eccleſiæ, datis obſidibus duobus filiis ſuis, conſtanter promiſit; nec multo poſt ſatisfacturus pridie cal. Martii Leodium venit, & tam ipſe quam tota terra ſua abſolutionem obtinuit; eccleſiam intravit, crucifixum de terra relevavit, ante corpus beati Lamberti humiliter procubuit, & cantantibus clericis *magna vox*, ipſe orationi incubuit, & ſurgens præſentibus magnatibus, qui ibi aderant, tam epiſcopum quam comitem *de Los* in oſculo pacis ſuſcepit, & ſic unde venerat rediit.

In capite jejunii magiſter Oliverius Colonienſis ſcholaſticus & magiſter Herimannus Bonnenſis decanus, a domino papa litteras & mandatum habentes, Leodium veniunt de cruce ſermonem faciunt, accipientibus crucem remiſſionem omnium peccatorum promittunt, per totum epiſcopatum prædicando vadunt, & multis utriuſque ſexus crucem imponunt, proceſſiones omni prima feria ſexta menſis ordinant. Collectiones ad opus viæ Jeroſolymitanæ fieri præcipiunt, vicem ſuam magiſtris committunt & recedunt. Dictus imperator Otto Aquis in palmis venit, fautores ſuos collegit, congreſſuſque comiti Ghelrenſi, villam ejus optimam *Ruremonde* ſpoliavit & combuſſit. Epiſcopus Leodienſis & L. comes *de Los* feria tertia poſt palmas ſtipati multis Trajectum vadunt, pontem frangunt, timentes Ottonem & ſuos fautores, ne ex improviſo pontem tranſeant & damnum eis inferant, trabes quæ ſolivæ vocantur, ad villam quæ Nivella vocatur deducunt.

Johannes rex Anglicus confœderationi

Ferrandi comitis Flandrenſis confiſus, mare tranſiit, Pictaviam intrat, fautores ſuos colligit, regem Franciæ impetit; cui rex viriliter reſiſtit, & eum retrocedere cogit. Ferrandus comes Flandrenſis dominum ſuum epiſcopum humiliter exorat, quatenus regem Ottonem tranſire permittat, qui ei auxilium contra regem Franciæ ferat. Epiſcopus petitione ipſius motus, petitioni ejus annuit, & ut pons reparetur concedit, & datis obſidibus, prædictus O. ut pacifice tranſeat & pacifice redeat concedit. Itaque rex Trajectum venit, & ex altera parte Moſæ ſedit, ad quem comes Ferrandus, & comes Boloniæ, & dux Brabantiæ, comeſque *de Los* convenerunt & diu de negotiis ſuis tractaverunt. Interea epiſcopus fraudem eorum timens, & ſe fidei eorum non credens, ſano fretus conſilio, de epiſcopatu ſuo homines ſuos convocat, & duo millia peditum congregat, & ſeptingentos, quos omnes * *Vitalis martyris* habuit congregatos. Qui omnes ad pugnam ſe præparaverunt, & mœnia civitatis ad reſiſtendum viriliter munierunt.

* Supple in … die.

Interea comes Ferrandus partem ſuam interpoſuit, & de conſenſu utriuſque partis treugas uſque in octavis S. Johannis impetravit, & ſic exercitus noſter pridie cal. Maii ad propria loca receſſit. Prædictus vero Otto cum duce Brabantino de matrimonio filiæ ſuæ tractavit & confirmavit, quam parvulam in expeditione Aquenſi deſponſavit, & ſecum coronavit, ſicut in præcedentibus annis lector invenire poteris. In vigilia Pentecoſtes dux cum filia ſua Maria Trajectum venit, quam prædictus Otto in ſecunda feria Pentecoſtes deſponſavit, non per epiſcopum vel per ſacerdotem, ſed per Wilhelmum Hollandiæ comitem, quam ſtatim Aquis deduxit, & ibi nuptias ſuas celebravit. Eadem hebdomada rex Daciæ uxorem accepit ſororem Ferrandi comitis Flandriæ. Walerannus filius ducis Ardennæ viduatur uxore, videlicet Ermenſende, quæ fuit uxor Thiebaldi comitis *de Bar* & filia H. Namucenſis. Bellum maximum inter regem Franciæ & regem Angliæ & comitem Ferrandum & ſuos complices. Inæſtimabilis turba ſignatorum Jeruſalem vota ſua facientium & collectiones, oblationes in omnibus eccleſiis fiunt, & trunci ponuntur ubi oblationes ad opus ſignatorum ponuntur. Toloſa convertitur, & utilitati eccleſiæ redditur. Henricus quondam præpoſitus Trajectenſis frater L. comitis *de Los* fit miles, & comitiſſam *de Hoſtade* accepit uxorem. Inauditus impetus utriuſque ſexus & oblationes infinitæ pro remiſſionibus ſecundum voluntates prædicantium conceſſis in diverſis locis. Walerandus exercitum magnum congregat, caſtrum novum firmat quod *Incidens-ferrum* appellat. Bovinium impugnat, ſed non proficit. Namucum quod erat hereditas uxoris ſuæ E. ex-

A pugnare vult, ſed deficit, & inefficax rediit, multi ſuorum, fracto ponte Dionantenſi ſubmerguntur. O. Pictavienſis & F. comes Flandrenſis & comes Bolonienſis & complices eorum, adunato innumerabili exercitu, regem Franciæ impugnare volentes, poſitis inſidiis a rege debellantur & capiuntur. O. fugâ & dux Brabantinus & plures alii eripiuntur. Comes vero Flandrenſis & Bolonienſis & plures alii tam de Flandria quam de Brabantia & diverſis locis perpetuo carcere tenentur. Iſta confuſio, ſi eis nocuit, nos juvit. Quia ſi fortuna eis faviſſet, nos extermi-
B nare diſpoſuerant, & adventum F. regis unanimiter impedire volebant. Benedictus Deus qui non dereliquit * in ſe, & vocat ea quæ non ſunt tamquam ea quæ ſunt, ſecundum voluntatem ſuam aſſidue.

* Supple ſperantes.

Adventus F. regis diu deſideratus cum innumerabilibus principibus. Similis exercitui ejus non fuit aliquando in terra iſta viſus. In veniendo ducem Bauhariæ perdidit. Quem Walerandus comeſque Juliacenſis & quidam alii in dolo acceperunt, & in caſtro, quod *Videke* vocatur, detinuerunt. In vigilia S. Bartholomæi regales ad portam Aquis venerunt, & impetum magnum in Aquenſes fe-
C cerunt, quoſdam ſuorum perdiderunt, quoſdam illorum detinuerunt. Walerannum ſagittarii VII. vulneribus vulneraverunt in feſto S. Bartholomæi, quæ Dominica dies fuit. In Trajecto ex inſperato ſummo diluculo in loco qui . . . . . . dicitur, papiliones ſuos ſtatuit, & cum pons non ſufficeret eis ad tranſeundum, vada congrua ſecus molendina invenerunt.

Feria II. in *Wunc* & *Baſenges* tentoria ſua fixit, & quomodo prædicta loca vaſtaverit per hos verſus præſentium ſcriptor exprimit, qui eo tempore præpoſitus loci illius fuit.

D Regalis turma conſumſit nocte ſub una
Noſtrum far totum, lar fregit, & omnia ſecum.
Atque pecus traxit, ubi rex tentoria fixit.

Tertia feria & IV. in loco qui *Cuiſnon* & *Hamal* dicitur jacuit. Et quia in Brabantiam ire diſponebat, H. dux terrore perterritus, ad eum venit, captivum ſe reddidit, quouſque filium ſuum obſidem daret, & alios de terra ſua quos rex habere vellet. Idem fecit dux Ardennæ; ſic rex deduxit ſecum utrum-
E que. Feria V. regalis exercitus caſtris rediit. Feria VI. Moſam tranſiit, & in altera ripa Moſæ ſedit. Sabbato epiſcopus Leodienſis cum innumerabili exercitu ſuo ſimiliter Moſam tranſivit, & ſe regali exercitui conjunxit. *Falkebor* obſidetur, terra devaſtatur, & treugæ uſque ad feſtum S. Remigii accipiuntur. In nativitate S. Mariæ Juliacum ab exercitu regis & Leodienſi obſidetur, & devaſtatur. Comes Juliacenſis regi pacificatur, Waleranus & comes de Clevia & *de Caſial* pacem cum rege faciunt. F. rex victualibus

Digitized by Google

ſuis per Rhenum venientibus occurrit. Ducem Auſtraſiæ pedibus infirmantem in terram ſuam redire permittit, quamdam tamen partem ſuorum retinuit. Nec multo poſt ipſe rex in terram ſuam, id eſt Sueviam revertitur, & filium ducis Brabantiæ obſidem deducit; Colonia & Aquis remanentibus ſibi contrariis & intactis: a Colonienſibus O. detinetur cum ſua uxore, ſed numquam domum ſuam audet exire.

Annus MCCXV. mirabiliter augetur ſignatorum numerus, & indulgentiæ a magiſtris augentur. Curia F. Mettis habita in Epiphania, hiems in Februario aſpera & ſicca. Sorores de Roberti-monte habitum Clarevallenſium aſſumunt. [a] (a) *Circumdederunt me*, hordeum carius ſiligine, avena carior ſpelta, modius ſiliginis duobus ſolidis, ſpelta xx. denariis, vinum ſex denariis venditur. In calendis Martii in nocte Gertrudis virginis, eclipſis viſa eſt mirabilis & horribilis; & in hoc mirabilis, quod ante a Bolonia prænuntiata eſt nobis multo tempore, & hora, & modus, & qualitas, & tempus ſicut vidimus & probavimus. Principes Saxoniæ F. regi pacificantur, exceptis paucis. Motus florum & cantus avium tardiſſimus. Comes de Senh. F. regi reconciliatur. Epiſcopus Monaſterienſis per O. adhuc captivus detinetur. Pavimentum monaſterii noſtri hoc anno eſt initiatum. Muri novi ad portam Pagani corruerunt, ſed feſtinanter in melius reparati ſunt. Comes F. & comes R. aliique captivi a rege Franciæ, prout meruerant, firmiter detinentur. Comitiſſa Flandrenſis habitat in terra ad voluntatem regis. O. Coloniam non audet exire. Magiſter O. Prædicatores conſtitutos arguit de immoderatis remiſſionibus & falſis promiſſis. Cives conſtanter inſtant muris & aggeribus firmandis. Moſa maximus in Maio. In calendis Maii curia F. habita apud Andrenacum, ibique tractatum & juratum a principibus de obſidione Colonienſis civitatis & Aquenſis oppidi, quæ obſidio dilata eſt uſque ad feſtum S. Johannis. In inventione S. Crucis tempeſtas maxima cum imbribus & tonitruis diſcindens arbores eruit, fruges in quibuſdam locis contrivit. Maius pluvioſus. Magiſter O. vivificæ Crucis legatus rediens a Friſonibus & Britonibus, ubi rebellia corda eorum per ſanctæ prædicationis ſtudium & per ſignum S. Crucis, univerſis in prædicatione ipſius conſtitutis in aëre manifeſte viſum, convertit, ad eccleſiam S. Jacobi in inſula venit, per tres dies nobiſcum fuit, & Dominica qua cantatur *Exaudi Domine*, ſermonem in capitulo noſtro & ante paraviſum eccleſiæ fecit, vocatiſque provinciis Colonienſis & Leodienſis diœceſis, & omnibus ſacerdotibus, torneamentum quod futurum erat in ſequenti hebdomada, penitus adnihilavit, & in loco torneamenti ſex prædicatores conſtituit, qui verbum crucis efficaciter expoſuerunt, plurimos ſignaverunt, tantaque fuit ibi turba ſexus utriuſque, quod vix legenti videretur credibile.

Aquenſes qui diu O. adhæſerant, & F. ignorabant, ſano habito conſilio, nec immemores beneficiorum quæ ab avo & patre prædicti F. acceperant, & quod oppidum ſuum auxilio utriuſque erat optime firmatum & honoratum; ab O. recedunt, Frederico adhærentes; cum tamen haberent plurimos tam de oppido quam de vicinis locis in hoc ſibi non conſentientes. Nec mora ſeras, quas Arnulfus judex in portis fecerat, frangunt; & eum in munitionem quam juxta palatium fecerat impellunt; regi Frederico ſcribunt, ut veniat pacifice, quia parati ſunt eum tamquam dominum ſuſcipere. Sicque factum eſt ut prædictus Fredericus rex, collectis principibus & optimatibus regni, cum magna gloria Aquis veniret in vigilia beati Jacobi. Sequenti vero die in eccleſia beatæ Mariæ eſt in regem conſecratus & coronatus, & in cathedra regali ſublimatus a Moguntino archiepiſcopo, quia Colonienſis eccleſia tunc carebat ſuo patrono. Nec mora poſt miſſam idem rex ex inſperato ſignum vivificæ crucis accepit, & omnes optimates & principes regni tam per ſe quam per prædicatores, qui verbum crucis prædicabant ammonuit, ut idem facerent; ſicque plurimos ad conſenſum ſuum convertit. Sequenti vero die quæ eſt Dominica, rege a primo mane uſque hora nona ſedente in eccleſia, prædicatores fortiter inſtant verbum crucis prædicare, ſicque multi gratia Dei ſunt ſignati, non ſolum principes ſed etiam inferiores. Feria ſecunda miſſa ſolemniter celebrata, idem rex corpus beati Carlomanni quod avus ſuus F. imperator de terra levaverat, in ſarcofagum nobiliſſimum, quod Aquenſes fecerant, auro argento contextum reponi fecit, & accepto martello, depoſitoque pallio, cum artifice machinam aſcendit, & videntibus cunctis, cum magiſtro clavos infixos vaſi firmiter clauſit: reliquum diei prædicationi ceſſit. Eadem die Monaſterienſis epiſcopus ad curiam venit, qui diu ab Ottone in Werda fuerat detentus. Fuit itaque celebris Aquis curia, O. adhuc reſidente in Colonia. Nec multo poſt rex F. vadit Nuſſiam, & redit Coloniam. O. audito ejus adventu, ſe transfert in Saxoniam, licentiatus a Colonienſibus, ſicque Fredericus eſt in Colonia honorifice a pluribus ſuſceptus, multis qui O. adhærebant non leviter ferentibus. F. Coloniam exivit, & Mettis venit, pacem inter eos non ſine damno eorum qui diffidebant fecit. Septembri menſe præparant ſe omnes prælati eccleſiæ, qui ad concilium diſpoſuerant ire. Feria VI. poſt feſtum ſancti

[a] Id eſt Dominica qua miſſæ introitus incipit ab his verbis *Circumdederunt me*, hoc eſt Septuageſimæ.

Digitized by Google

Lamberti exivit a nobis Renerus præſentium dictator, procurator eccleſiæ noſtræ, intravit Romam Simonis & Judæ. Manſitque ibi uſque Priſcæ, rediitque in feſto Mathiæ.

Cœpit diſſenſio ſacerdotii & imperii anno gratiæ MCLVIII. anno regni Frederici quinto, imperii quarto. Facta eſt concordia apud Venetias octavo calendas Auguſti anno Domini MCLXXVII. indictione X. anno imperii Frederici XXVI. Sequenti anno fuit Lateranenſe concilium. Evolutis in medium XXXVII. annis.

De concilio inſtantis anni, quod celebratum eſt tempore Innocentii tertii.

Celebrata eſt univerſalis ſynodus in eccleſia S. Salvatoris quæ Conſtantiniana vocatur menſe Novembri præſente domino Innocentio tertio papa, pontificatus ejus anno octavo decimo, in qua fuerunt epiſcopi CCCCXII. inter quos extiterunt de præcipuis patriarchæ duo, Conſtantinopolitanus & Jeroſolymitanus; Antiochenus autem gravi languore detentus venire non potuit, ſed miſit pro ſe vicarium Antetadenum epiſcopum; Alexandrinus vero ſub Sarracenorum dominis conſtitutus fecit quod potuit, mittens pro ſe diaconum germanum ſuum. Primates autem metropolitani LXXI. ceterum abbates & priores ultra octingentos; archiepiſcoporum vero, epiſcoporum, abbatum, priorum non fuit certus numerus comprehenſus; legatorum vero regis Siciliæ in Romanorum imperatorem electi, imperatoris Conſtantinopolitani, regis Franciæ, regis Hungariæ, regis Jeroſolymitani, regis Cypri, regis Arragonum, necnon & aliorum principum, magnatum, & civitatum & aliorum etiam locorum affuit multitudo. Prima dies ſynodi fuit in feſto S. Martini, ſecunda XII. cal. Decembris, tertia die in feſto S. Andreæ completa eſt ſancta & univerſalis ſynodus.

Annus MCCXVI. biſextilis annona bono pretio. Multitudo ſignatorum, quid in concilio de eis fuerit diſpoſitum, adventum magiſtri O. vivificæ crucis legati expectantium. Redeunte autem prædicto magiſtro a ſacro concilio, litteras quas a domino papa acceperat executoribus ſuis diſtribuit, præcipiens quatenus ſignatos utiles contra Madianitas pugnaturos aſſumerent. Inutiles vero domi remanere permitterent. De feminis vero imbecillibus redimi, commutari, differri poſſent.

Walerandus comes caſtrum quod dicitur *Samſon*, obſidet & capit, habitatores expellit, loca infirmiora nocte & die roborat & munit, ſuos infra caſtrum dimittit, & recedit. Poſt cujus receſſum Petrus comes Namucenſis, collecta multitudine, ipſum caſtrum obſedit, machinas ſuas erexit, ſed non perfecit; & ſic unde venerat confuſus rediit. Nec multo poſt comes W. reparata expeditione, Haſbaniam intravit, caſtrum quod Alta-ripa dicitur cepit, & turrim quæ villa dicitur, & eos qui in ea erant, ſibi ſubjugavit & captivos duxit. Nec multo poſt comes P. collectis fautoribus ſuis, Tenis venit; quo audito, qui in Alta-ripa erant mane fugerunt, & ei caſtrum vacuum reliquerunt.

L. juvenis rex Franciæ acceptis obſidibus ab Anglicis baronibus, qui contra J. regem Angliæ rebellabant, eo quod eos intendebat miſerabiliter gravare, viſa opportunitate, mare cum multitudine militum tranſivit ad auxilium ſuorum, qui in Londonia obſeſſi fuerant, venit & eos abſolvit. Rex autem J. videns non poſſe reſiſtere, militiam tranſmarinam, quam pretio diu detinuerat per fraudem Bertoldi, qui donativum eorum acceperat, licentiavit. L. vero plurimas civitates occupavit, fidelitatem accepit, Londoniam abſolvit & ibi remanſit. J. tamen munitiones fortiſſimas retinuit in ſinu maris ſitas. In hoc impetu Arnulphus frater comitis *de Los*, qui obſes diu fuerat in Anglia propter uxorem ipſius comitis *de Los*, quæ captiva ibidem diu detenta * miles rediit. Propter hanc violentiam tota Anglia ſub interdicto ponitur a domino papa, qui omnes barones Angliæ & fautores eorum excommunicavit in generali concilio, tum quia idem rex ſignatus erat, tum quia ipſum regnum reſignaverat, & ab ipſo tributaliter receperat.

* f. manſerat.

Septimo cal. Auguſti obiit papa Innocentius vir ſummæ litteraturæ & eloquentiæ, vir alti cordis & magni conſilii, qui in diebus ſuis Ottonem exaltavit, & viſa ejus elatione, humiliavit; Siculumque & Apuliæ Fredericum regem, quem multo tempore exoſum habuerat, paterne revocavit, & eum in Alemanniam miſit, & paterno imperio reſtituit, Ottonem vero generali concilio excommunicatum & deſtitutum renuntiavit. Ipſe etiam Innocentius regem Anglicum ad hoc induxit, quod ei regnum ſuum liberrimum reportavit, & de manu ſua recepit. Iſte etiam generale concilium præcedenti anno in Laterani celebravit, ſicut lector in eodem anno invenire poteris. Ipſe etiam fere totum mundum, tam per ſe quam per executores ſuos, zelo fidei accendit, & ad ſignandum induxit, & viam euntium generali concilio ordinavit, & de propria ſubſtantia XXX. millia librarum & VI. millia marcarum ſignatis aſſignavit, exceptis navibus & galeis quas Romanis & vicinis civitatibus præparavit, ſeque in propria perſona tempore profectionis iturum in Siciliam promiſit; ordinatiſque navibus & ducibus cum Dei voluntate & apoſtolica benedictione eos permiſit abire.

Hujus de vita placuit mihi ſcribere pauca,
Ne virtus tanta ſit muta tacente libello,
Quem ſublimavit & quem regem benedixit,
Elatæ mentis Ottonis cornua fregit,

Digitized by Google

Et regem Siculum juvenem ſatis atque pupillum
Transfert ad regnum Romanorum Fredericum,
Qui genus & nomen ab avo traxit Frederico.
Anglicus huic proprii dat vectigalia regni,
Et fit homo papæ, qui rex liber fuit ante.
Anno milleno bis c. decimoquoque quinto,
Iſtius edictis de cunctis partibus orbis
Advenit ad ſynodum turba vocata patrum,
Poſtea non vixit multum niſi menſibus octo,
Et quo Roma caret, tenet urbs Peruſina ſepulchro.
Liquit divitias pater iſte cadens alienis;
Flebilis iſta fuit mors ſignatis peregrinis,
His quibus annuerat dare ſe portumque ſalutis.

Iſte genere Campanus ex patre & Romanus ex matre ſedit annis XVIII. menſibus IV. diebus XIII. ſepultuſque eſt in Peruſio. Cui ſucceſſit Honorius genere Romanus, ibidem electus & inſtitutus. Iſte Innocentius fecit opera præclara memoriæ digna: videlicet ſermones L. librum de divinis officiis, alium de miſeria hominis, & alia multa. Eodem anno non multo poſt obiit Henricus imperator Conſtantinopolitanus, qui Græciam poſt fratrem ſuum Balduinum feliciter & efficaciter rexit; de cujus morte tota Chriſtianitas doluit, quia ſignatis noſtris multa promiſerat, & ſe iturum in virtute armorum in negotium orientalis eccleſiæ prædixerat. Iſte imperium Conſtantini decem annis rexit: uterque Flandrenſis ex matre & Namucenſis ex patre, avunculi ex patre ſororis Ludovici regis. Obiit etiam Johannes Anglicus rex, ſicut audemus præſumere, pro amiſſi regni dolore; cui ſucceſſit Richardus filius ſuus, ad quem redierunt multi Anglici, quibus pater ejus erat exoſus, Lodowico tamen in Anglia permanente. Uxor Frederici regis navigio deſcendens a Sicilia & Apulia venit Januam, & ſic per Cremonam tranſiens, primo intravit Alemanniam cum Henrico filio ſuo & multa frequentia tam hominum quam mulierum. Orta eſt ſeditio inter F. regem & ducem Bahwariæ & marchionem *de Minſe*; ſed cito ſedata, O. in Saxonia manente omni auxilio deſtituto, excepto *de Brandebrois* marchione.

Anno MCCXVII. hiems longa in fine Januarii & Februarii, aſpera a feſto S. Severini uſque ad cal. Martii. Annona bono pretio, ſpelta XVIII. den. filigo II. ſol. vinum VII. den. In Leodio nulla certa moneta. Epiſcopus Hugo ſolemnes facit ordines prima hebdomoda XL. in eccleſia beati Lamberti. Signati ex mandato domini Honorii papæ paſſim præparant ſe profectioni in paſcha, vel in cal. Maii. Septimo idus Maii nix plurima, quod vix credibile videbitur lectori, cum magno A frigore cecidit, & fere per totam diem duravit. Mulieres a cruce abſolvuntur, pecuniaque ab eis accipitur, ſecundum voluntates magiſtrorum peregrinis diſtribuitur. Claſſis de Rheno & aliis fluminibus armata in mare deſcendit menſe Maii, & poſt Auguſtum in Hiſpaniam pervenit. Comes Petrus Autiſſiodorenſis in imperatorem conſecratur Romæ ad S. Laurentium foris muros, quia Romani non ſunt eum paſſi infra Romam benedici. In vigilia aſcenſionis Domini diſſenſio orta eſt inter clericos & laicos in eccleſia beati Lamberti, propter quam organa ſuſpenſa B ſunt eccleſiæ uſque ad cal. Auguſti. Ad ultimum ſatisfecerunt laici clericis.

Lodowicus rex juvenis Franciæ in Franciam revertitur, dimiſſis fautoribus ſuis in locis tutiſſimis, nec multo poſt collecta multitudine tam militum quam peditum in Angliam revertitur ad damnum ſuum cum multitudine navium; cui Anglici cum piratis ſuis occurrunt, & calcem in oculos eorum mittentes, facies eorum confundunt, & non ſine damno ſuorum tam in mari quam in terra, vix Londoniam pervenerunt; ubi ſuos C jam obſeſſos ab Anglicis invenerunt, nec multo poſt contra eos ad pugnam exierunt, & fortuna eis male reſpondente, quidam eorum de præcipuis ſunt mortui, quidam capti, alii cum dedecore in Londoniam redire coacti. Quid plura? Rex pacem qualem potuit fecit, & juramento aſtrictus, quod numquam in Angliam violenter reverteretur, in Franciam inglorius eſt reverſus, & ita quievit Anglia ſub parvi regis Richardi regimine conſtituta.

D Bonifacii martyris abierunt noſtrates peregrini, inter quos abiit filius ſororis meæ Reinerus, cujus abſentia facit me dolere frequenter; qui tranſactis Alpibus Januam venerunt, & ſicut ab eis qui redierunt & cum eis navigaverunt, audivimus, feliciter tranſierunt. Fredericus rex Allemanniæ curiam habet celebrem Bobardiæ. Hoc anno in cancello noſtro factæ ſunt feneſtræ duæ & muri a pede majeſtatis uſque ad terram, ſicut evidens eſt, & neceſſarium erat, propter vetuſtatem ſunt renovati. Comes Flandrenſis E & Bolonienſis & plures alii a rege Franciæ adhuc detinentur capti. Annona in duplo carior ſolito, ſiligo quatuor ſolidis, ſpelta tribus.

Ad memoriam futurorum ſcribimus, quod Waſelinus abbas S. Jacobi benedixit ſanctam ſynodum, epiſcopo abſente, cum tali quali debuit reverentia & ſolemnitate. Peregrini cum navibus in Hiſpania bene proficiunt. Caſtrum quod *Alcazar* dicitur, munitum XXV. turribus, in vigilia SS. Prothi & Hyacinthi ceperunt, XII. millia Sarracenorum interfecerunt: de ſuis in primo congreſſu CC. perdiderunt. Tria miracula memoriæ digna domino H. papæ ſcripſerunt. Primum quidem

Digitized by Google

quod cum non haberent inter equos & roncinos niſi xxxiv; lxx. equi ferro cooperti ex inſperato media nocte in auxilium eorum venerunt, videlicet fratres de gladio, & quidam epiſcopus terræ illius potentiſſimus, & fratres hoſpitales in eadem terra commorantes. Secundum autem, quod cum Sarracenis congrederentur, crucem mirificam in aëre viderunt, exterius albi coloris, interius vero flavi. Tertium vero, quod tam equi quam equites, tam arma quam veſtes Chriſtianorum a Sarracenis viſa ſunt alba tamquam nix.

Fredericus rex Romanorum, coadunato exercitu ſuo, Saxoniam ingreditur. Ottonem infra *Brunſvvic* arctatum claudit, terram devaſtat, & incendit. Principes & potentes ei reconciliantur, & ſic in Alemannia revertitur. Obiit Bertholdus dux *de Cerenges*, dives terræ & potentiſſimus, ſine herede, cujus ducatum obtinuit Fredericus rex Romanorum & Apuliæ ex ſanguinis propinquitate: nam avia B. avita fuit aviæ Frederici ex Namucenſi progenie; Clementia enim duciſſa *de Cerenges* & comitiſſa *de Retes*, quæ fuit avia Conſtantiæ, aviæ matris Frederici, ſorores fuerunt Henrici comitis Namucenſis, qui poſtea caligans oculis multo tempore vixit; cujus filia fuit Erminſindis, quam poſtea comes Theobaldus *de Bar* parvulam mortuo patre deſponſavit. Mortuo vero Theobaldo, Walerandus filius ducis Ardennæ, iterum eam in uxorem accepit, & hereditatem paternam, id eſt Namucum, quantum potuit reclamavit.

Dux *de Nancei* Frederico regi cognato ſuo, pravo ſeductus conſilio, rebellat; quem Fredericus rex fretus auxilio ſuorum, & maxime H. comitis *de Bar* & comitiſſæ Campaniæ, fortiter impugnat, & caſtra ejus capit, villas ſuccendit & devaſtat: ad ultimum ad deditionem compellit, & ſecum in Alemanniam ducit. Hoc anno in Moſella vinum fuit abundans, ſed ſuperveniente repentino frigore cruda remanſerunt & male defæcata, unde multi diverſas incurrerunt infirmitatum moleſtias. De peregrinis & Acra multa ſunt dicta quæ vera non fuerunt probata.

Anno MCCXVIII. Hiems ſine hieme & ſine nive; annona multo carior ſolito ante Natale & poſt, ſiligo octo ſolidis, ſpelta IV. ſe redimunt. Multi peregrini revertuntur a tranſmarinis partibus, qui propter paupertatem & victus inopiam parvam ibi fecerunt moram. Quidam etiam redierunt, qui non pro defectu pecuniæ, ſed cordis non tranſierunt.

[a] Obiit Otto (a) dictus imperator, qui cum fuiſſet potentiſſimus, & ab Innocentio papa ſublimatus & conſecratus, factis ſuis exigentibus, ab ipſo eſt humiliatus & deſtitutus, & per ſententiam in generali concilio depoſitus; Fredericus in regem Romanorum confirmatus.

Obiit etiam dux Burgundiæ, & Albericus Remenſis archiepiſcopus, rediens a tranſmarinis partibus.

Hoc anno obiit Ludovicus comes *de Los*, vir in armis ſtrenuus, & licet juvenis ætate, in conſilio eloquentiſſimus, in omni etiam bonitate & honeſtate conſpicuus. Iſte eſt qui in inevitabili neceſſitate epiſcopo & Leodienſibus fuit neceſſarius, quando dux Brabantinus Heinricus qui Leodium ceperat, per eum eſt maxime & per ſuos de bello fugere coactus, & majore & potentiore parte ſuorum in bello de *Steppes* cadente in perpetuo privatus eſt. Iſte erat tam epiſcopo quam Leodienſibus in omni neceſſitate indeficiens clypeus. Obiit autem IV. cal. Auguſti, cujus mors totum epiſcopatum ad lacrymas commovit. Certum eſt autem quod obiit tam ipſe quam frater ſuus Heinricus quondam Trajectenſis præpoſitus, infra tres dies, & alii plures, maleficium veneni ferre non valentes: ſed per quem vel per quos hoc factum ſit, adhuc incognitum manet hodie. Mortuis autem tribus fratribus, ſolus junior Arnulfus remanſit, qui in Anglia pro uxore fratris ſui Lodovici multo tempore obſes fuit; nunc autem dux Brabantinus viſa opportunitate, filiam ſuam juniorem nomine Aleidem in matrimonium dedit. Meſſis optima, vindemia bona, hiems aſperrima a feſto Omnium-ſanctorum uſque ad feſtum S. Andreæ, poſtea pluvialis uſque ad Natale. Epiſcopus Hugo ordines fecit in eccleſia S. Lamberti ſabbato ante Natale.

Dignum eſſe memoriæ duximus, ſi de parvulo qui natus eſt in villa quæ dicitur *Rivvecon* ſcribimus. Hic cum eſſet novem vel decem menſium, in renibus & ventre, in ſcapulis vel in pectore, in collo & in facie groſſior erat quolibet magnæ ætatis homine. Hunc multi de vicinis villis quaſi monſtrum abierunt videre, & menſuram omnium membrorum ſuorum in cingulis ſuis accipere, & aliis pro miraculo deferre; brevis tamen ſecundum ætatem ſuam erat corpore. Inaudita peſtilentia caulium, non ſolum per regna tranſmontana, ſed per totum imperium.

Annus MCCXIX. Hiems longa a feſto Omnium-ſanctorum uſque ad calendas Martii. Peregrini revertuntur circa Natale, qui turrim de *Damiete* fortiſſimam in flumine ſitam nunciant a noſtris eſſe captam, civitatem obſeſſam, muros montis Thabor fractos, lapides a Sarracenis longius aſportatos. Nova moneta pauperibus graviſſima. Vinum quinque denariis, ſiligo quatuor ſolidis, ſpelta tribus venduntur. Epiſcopus Hugo ſolemnes facit ordines in eccleſia S. Lamberti ſabbato primæ hebdomadæ quadrageſimæ. Sterilitas in ſatis, hieme faciente; meſſis modica &

(a) De ejus morte & pænitentia vide, ſi lubet, tomum III. Anecdotorum, pag. 1373.

Digitized by Google

humilis, areſcentibus hominibus præ timore A futuræ famis; ſed ille qui pavit quinque millia hominum de quinque panibus, paucitatem illam panis & vini convertit in melius. Æſtas nulla, ſed quaſi veris tempera. Peregrini multi revertuntur a Damieta, quæ adhuc a Chriſtianis obſeſſa tenetur; Chriſtiani foſſato firmiſſimo & mari & flumine clauduntur; qui in Damieta obſeſſi ſunt, intrandi vel exeundi non habent liberum arbitrium. Rex Hungarus & dux Auſtriæ a partibus illis cum multiplicibus revertuntur. Poſtea peregrini Dei ad inſtantiam peditum de munitione ſua contra Sarracenos exierunt, ſed B fortuna eis male favente, vix ad ſuos papiliones redierunt. Multi tamen de ſuis, maxime de peditibus ceciderunt, quidam capti remanſerunt; inter quos epiſcopus Belvacenſis fuit captus, & Johannes de Archi miles nobiliſſimus & in armis ſtrenuus, & alii multi quorum nomina non novi. Itaque turba Chriſtiana occaſione peditum ſuſtinuit pericula maxima & damna; ſed tamen plurimos occiderunt & retinuerunt de parte adverſa. Rex Franciæ Ludovicus juvenis a Toloſa & hereticis inefficax rediit. De vindemia hujus anni dicimus, quod cum racemi multa evaſerint C pericula, majus, quod de voluntate Dei, peccatis noſtris exigentibus, credimus contigiſſe, evadere non potuerunt; nam cum vindemia eſſet in januis, repente ſupervenit intempeſtivum gelu & aſperitas immitis boreæ intolerabilis, cujus initium ſeptima die Octobris & per dies octo continue duravit. Quid multa? tunc videres vineas foliis ſpoliatas & nudas, racemos nigros dependentes, quaſi in clibano decoctos; ita periit vindemia. Illud idem vinum quod de torcularibus eliciebatur, ultra ſpem abundans inveniebatur. Itaque vinum fuit carum, novum D novem, vetus decem denariorum. Nonas Octobris ortum eſt tempus pluviale cum vi ventorum & aquarum frequenti inundatione, quod perſeveravit ſine intermiſſione uſque ad Natale, & quod mirum eſt ſine gelu & ſine nive.

Annus milleſimus ducenteſimus viceſimus & biſſextilis IV. cal. Aprilis dies Paſchalis, Natalis feſtivitas ventoſa fuit & pluvialis cum aquarum inundatione, ſubſequenſque tempus ſimile præterito uſque ad converſionem S. Pauli. Tunc per tres dies hiems aliquantulum aſpiravit, quarto autem die E pluvia quaſi pœnitens vires reſumſit. Blaſii martyris aliquantulum nivis cecidit, ſed cito pertranſiit.

Dominica in Palmis litteræ de captione Damiatæ venerunt nobis. Feria VI. infra Paſcha pro captione Damiatæ, qualis debuit ſolemnitas eſt celebrata in majori eccleſia & in tota provincia. Fredericus rex curiam habet celebrem prioribus diſſimilem in *Frankefort*, ibi omnes principes filio ſuo H. fidelitatem fecerunt. Ibi ordinata eſt via de conſecratione imperii Romæ ſuſcipienda, de tranſitu ad orientalem eccleſiam liberandam, de poteſtate Agarenorum, utpote qui ſignatus erat, & per virtutem potentiæ ſuæ, videlicet per Apuliam & Siciliam, ultra omnes reges Chriſtianæ fidei ſubjectos liberare eam poterat. Coguntur etiam omnes ſignati abire, tam principes quam inferiores perſonæ. In hac curia leges ſunt renovatæ, & jura & telonea indebita depoſita. E. archiepiſcopus H. puerum filium Frederici regis & totum regnum in tutelam ſuſcipit.

Obiit dux de *Nancei* juvenis ætate, cujus uxorem filiam Alberti comitis de *Hasburc* & de *Muſal* in matrimonium comes Campaniæ, mortuo patre ſuo, matre vivente, de conſenſu Frederici regis accepit, & de *Muſal* fidelitatem H. Leodienſi epiſcopo fecit.

In Pentecoſten litteræ nobis venerunt de omnibus quæ facta ſunt a peregrinis noſtris a captione turris uſque ad captionem civitatis Damiatæ, & quomodo capta, vel quando fuerit. Ante feſtum S. Johannis octo diebus peregrini noſtri venerunt, qui in captione Damiatæ interfuerunt, qui veros rumores dixerunt; addideruntque, quod poſtea caſtrum fortiſſimum in mari ſitum, *Theniſe* vocatum, a noſtris ſit captum, non minorem utilitatem eis conferens quam Damiata. Hoc autem caſtrum ſitum eſt in ſinu maris ſuper rupem fortiſſimam, quod hactenus multa damna & pericula fecit peregrinis & mercatoribus; omnes enim naves quæ tempeſtatem in navi patiebantur, in hanc rupem illidebant, & ſubmergebantur, & ſpoliabantur.

Ante feſtum S. Johannis annona multo carior fuit ſolito, ſiligo XI. ſolidis, ſpelta ſex & dimidio ſolidis, hordeum ſex ſol. avena V. ſol. venditur, vinum vile & carum; non ſolum pauperibus, ſed etiam divitibus hoc anno defuit annona, ſolaria quæ prius erant repleta ſunt vacua, & magnum famis eſſet periculum, niſi abundantia ſiliginis apud nos de inferiori terra in vehiculis & plauſtris fuiſſet allata: annona tamen in campis ſatis laudabilis.

Robertus comes Namucenſis in virtute magna & poteſtate Conſtantinopolim proficiſcitur, ſuſcepturus imperium, quod ab avunculis ſuis B. & H. prius fuerat poſſeſſum, mortuo patre ſuo Petro in eodem negotio, & matre ſua ſimiliter in eadem provincia Conſtantinopolitana.

Poſt feſtum S. Johannis Fredericus rex in Alemannia ordinatis rebus regni, cum virtute magna Italiam ingreditur, a Venetianis pacifice recipitur, Mediolanenſibus & fautoribus eorum ex integro reconciliatur, & aſſumta maxima multitudine militum tam de Mediolano quam de aliis civitatibus, Romam venit; quem Romani plus timore quam

Digitized by Google

amore, cum magna gloria & tripudio pacifice ſuſceperunt, & in feſto S. Ceciliæ, hoc eſt Dominica qua cantatur: *Dicit Dominus ego cogito cogitationes pacis*, in eccleſia ſancti Petri a domino Honorio in imperatorem eſt conſecratus cum ſua conjuge Margareta nomine, & ipſa die multa munera, equorum fere ad duo millia de Apulia & de Sicilia & de Calabria & aliis terris ei ſubjectis ſunt miſſa, de quibus eodem die plus quam ſexcenta donavit, & quingentos milites qui eum præcederent in Orientali negotio ordinavit, & tam armis quam ſumtibus & naviculis iter eorum in Martio accelerari præcepit. Poſtea tribus diebus Romæ manſit, & ſic Apuliam intravit. Ante Natale Domini nulla fuerunt hiemis ſigna, ſed quaſi veris tempora; ſiligo VIII. ſol. ſpelta III. & IV. den. vendebantur, vinum VI. denariis. Maria filia ducis Lovanii & primogenita, virgo ſpecioſa & omni probitate inſignita, Ottoni imperatori in matrimonium juncta, mortuo Ottone mirabiliter humiliatur, & comiti Wilhelmo Hollandiæ iterum in matrimonium copulatur. Sic Deus quos vult & quas vult exaltat.

Annus MCCXXI. dies Paſchalis III. idus Aprilis, epacta XXV. concurrente IV. indictione IX. hiems aſpera a circumciſione Dñi uſque ad Purificationem S. Mariæ. Obiit Heinricus dux de *Limburc* plenus dierum, vir magnæ proſperitatis & felicitatis omnibus diebus vitæ ſuæ, cui ſucceſſit filius ejus Wal. in regimine Ardennæ. Damiata a Chriſtianis noſtris in virtute magna poſſidetur, & caſtrum quod vocatur *Theniſe*, quod a noſtris per gratiam Dei inhabitatur, quotidie firmatur & munitur, & ſic expectant Frederici imperatoris adventum, quem ſummo deſiderio ſperant venturum.

Anno MCCXXII. peccatis noſtris exigentibus iratus eſt Dominus contra populum ſuum; cum enim peregrini Chriſtiani in Damiata commorantes peſſime viverent, rex Johannes & Pelagius legatus domini papæ cum omni exercitu ſuo Babyloniam, prætermiſſo ordine & diſciplina militari tetenderunt, & a Sarracenis circumſepti, & fluvialibus aquis irretiti, Damiatam civitatem & caſtrum *Theniſe* reddere & abjurare ſunt coacti; ſed non continuit Dominus in ira ſua miſericordias ſuas, quoniam relaxati ſunt omnes captivi Chriſtiani, qui hactenus detinebantur per univerſum regnum Babyloniæ & Damaſci, legitimum habentes conductum uſque ad Acram.

Anno MCCXXIII. obiit Philippus rex Francorum. Ludovicus filius ejus ſuccedit, natus de Eliſabeth filia Balduini comitis Hainonenſis & Margaretæ ſororis Philippi comitis Flandriæ, qui ſine liberis obiit apud Acram.

Anno MCCXXIV. biſſextili, Paſchali die XVIII. cal. Maii. Dñus Conradus filius ducis de *Cerenges*, quondam S. Lamberti canonicus,

A poſt Willarienſis abbas, modo cardinalis, epiſcopus legatus in Alemannia, Leodium veniens Vallem-benedictam dedicat.

Anno MCCXXV. Paſchali die III. cal. Aprilis, defuncta ſine liberis comitiſſa *de Muſau* Gertrude, filia comitis Alberti, dominus Leodienſis epiſcopus Hugo fidelitatem & hommagia caſtellanorum & hominum terræ abſque omni coactione recipit, & caſtella *Muſau* & *Waleve* ſine aliqua contradictione ingreditur XIV. cal. Aprilis feria IV. ante Paſcha floridum. Henricus dux *Franckenefort* adiens, epiſcopum ad curiam citari facit per quarentenam. Dominus epiſcopus ordines B facit Leodii ad S. Lambertum ſabbato ſancto vigilia Paſchæ. Hoc anno fuit hiems aſperrima a feſto Omnium-ſanctorum uſque medium Aprilis. Annona bono pretio a meſſe uſque cal. Febr. poſtmodum in calendis Maii ſpelta X. ſol. ſiligo XVII. frumentum XX. venditur, hordeum octo.

Quidam pſeudoheremita in ſilva Viconiæ fingens & dicens ſe eſſe comitem Balduinum, qui quondam Flandriæ & *Hainau*, poſtea imperator Conſtantinopolitanus a Johanne *le Blanc* captus & occiſus creditur, in Paſcha cum ſumtuoſo apparatu Valencennis tamquam dominus ſuſcipitur; ſed a comitiſſa C quam filiam ſuam dicebat, & a domino Leodienſi epiſcopo, quem ſe in epiſcopum promoviſſe jactabat, nullatenus agnoſcitur, & a multis baronibus ei contradicitur. Inde contentiones & lites, incendia & rapinæ, & homicidia & inimicitiæ mortales ſuſcitantur. Dux Lovanienſis ei favet, & publice & privatim fovet. Ludovicus rex Franciæ ad diſcutiendam tantæ temeritatis inſolentiam, epiſcopo & baronibus Flandriæ & *Hainau*, & falſo imperatori parlamentum indicit apud Perronam Viromandiæ III. cal. Junii. Statuto loco cum rege conveniunt, de Francia, D de Flandria, de *Hainau* archiepiſcopi, epiſcopi, & barones cum plebibus. Ibi multifaria multiſque modis requiſitus comes putativus B. de ſua proprietate nihil certi, nihil probabile potuit aſſignare; inde cum legitimo conductu regreſſus Valencenis, deinde cum duobus converſis Villarienſibus Johanne & Balduino in habitu mercatoris progreſſus uſque Spiram, non comparuit. Poſtmodum a domino Clarembaldo de . . . . comprehenſus, & comitiſſæ tranſmiſſus, & E per caſtella & vicos circumductus, ad ultimum prope Inſulam patibulo ſuſpenſus eſt. Aliquando vero confeſſus vel convictus fuerat vocari & eſſe *Bertrain de Rais*.

Hoc eodem anno menſe Novembri Fredericus comes *de Hiſebenge*, gener Galeranni ducis *de Lemborc*, benefactorem conſanguineum dominum ſuum & patrem ſpiritualem Engelbertum magnificum Colonienſem archiepiſcopum, de ipſo tamquam de cognato & conviva bene confidentem, in itinere cum paucis

Digitized by Google

paucis interceptum, per ſe & ſuos complices XXXVII. vulneribus inflictis crudeliſſime trucidavit. Qui ſuper tam enormi ſcelere in curia regis Henrici Frederici imperatoris filii judicio optimatum totius imperii damnatus eſt; domicilia & caſtella ejus ad ſolum diruta, hereditates diſpertitæ ſunt, & ipſe vagus & profugus & ab omni fidelium ſocietate excommunicatus, nulla certa ſede conſiſtit. Præterea duo fratres ſui Monaſterienſis & Oſbrugenſis epiſcopi, quos idem archiepiſcopus promoverat, de conſcientia mortis ejus infamati, & ad purgationem a domino Conrado ſedis apoſtolicæ legato apud Leodium vocati, cum in probatione defeciſſent, ad papam remiſſi, documentis evidentibus per ſententiam depoſiti & condemnati ſunt, & alii in ipſas ſedes ſubſtituti; quorum unus ſtatim in reditu moritur infra annum tam deteſtabilis parricidii. Moritur Gerardus *de Horne* & frater ejus Galerannus dux Ardenniæ, & filia ejus uxor Frederici proditoris, ludificatione dæmonum cum parvulo filio extincta. Conſequenter idem Fredericus prope Hoyum in habitu mercatoris cum aliis duobus a Balduino milite *de Geneſſe* comprehenditur, & poſt aliquot dies apud Viſatium comiti *de Gelre* & ſummo advocato Coloniæ aliiſque baronibus ſub cuſtodia vinctus traditur; a quibus Coloniam perductus & per vicos & plateas vinctus & eques circumductus, publica confeſſione ſui ſceleris multos movit in lacrymas. Ad ultimum confractis brachiis & cruribus patientiſſime ſuſtinens cruciatus, in eminentiſſimo ligno ſublevatus, & in rota diſtentus defecit.

Anno MCCXXVI. Ludovicus rex Franciæ cum legato ſedis apoſtolicæ, archiepiſcopis, epiſcopis, comitibus & principibus regni, & innumerabili exercitu civitatem Avinionem obſidet, quæ multis & graviſſimis expenſis & laboribus ad deditionem coacta, & multo ſuorum ſanguine ſubacta, rebus & cuſtodibus ex parte ſua ibi diſpoſitis, cum reverteretur, in itinere defecit & mortuus eſt, & Pariſius relatus. In ipſo reditu mortui ſunt Rhemenſis archiepiſcopus, comes Namucenſis Philippus, & multi nobiles. Dominus Hugo Leodienſis epiſcopus communibus votis ſolemniter eligitur Remenſis archiepiſcopus; ſed obſecrationibus & lacrymis cleri & populi Leodienſis evictus recuſat. Defuncto Ludovico rege Franciæ, Ferrandus Flandriæ & *Hainau* comes liberatur a carcere, qui per annos XII. in vinculis detentus fuerat. Honorio papa defuncto XV. cal. Aprilis, dominus Hugolinus ſuccedit, qui dictus eſt Gregorius nonus.

Anno MCCXXVII. paſchali die III. idus Aprilis dominus epiſcopus H. acquirit ab eccleſia & epiſcopo Metenſi medietatem oppidi S. Trudonis cum omnibus ſuis pertinentiis & omni integritate qua illud poſſederat epiſcopus & eccleſia, & juriſdictione duarum abbatiarum S. Trudonis & Haſteriæ. Pro his omnibus tradita eſt curtis de *Bertehem* & alii reditus, quos S. Lambertus tenebat in Metenſi diœceſi; additis inſuper duobus millibus libris Metenſis monetæ.

Anno MCCXXVIII. inter papam Gregorium & imperatorem Fredericum orta eſt graviſſima diſcordia, pro eo quod idem imperator ad liberationem ſanctæ terræ ſicut juraverat, nec quando debuit, nec ſicut potuit, Deo & Chriſtianitati ſe devotum exhibuit; ſed potius confœderatus eſt Sarracenis, & pacem ignominioſam & abominabilem fecerit cum eis, & terram tranſmarinam in maximo reliquit periculo, & eccleſiam Dei impugnare non ceſſat: pro his & aliis pluribus a domino papa generaliter excommunicatus eſt.

Anno MCCXXIX. paſchali die XXVII. cal. Aprilis, feria V. in cœna Domini, in caſtello Hoii obiit dominus Hugo Leodienſis epiſcopus, devotiſſime & plenarie aſſecutus omnia ſacramenta ſanctæ eccleſiæ, aſſiſtente ſibi magiſtro Jacobo Aconenſi epiſcopo, & elegit ſibi & inſtanter petiit ſepulturam in Valle S. Lamberti Ciſtercienſis ordinis: ſed a præpoſito & clero delatus & ſepultus eſt in majori eccleſia Leodienſi. Vir iſte magnificus ante duos annos obitus ſui diſpoſuit teſtamentum, & poſuit penes aliquos abbates Ciſtercienſes uſque ad XXXII. millia marcarum, ut de hac pecunia pars reſtituatur eis a quibus non juſte tulerat, reſiduum conferatur in eleemoſynam monaſteriis, eccleſiis, pauperibus, viduis, orphanis, religioſis utriuſque ſexus & leproſis. Quod pietatis opus delecti abbates ſatagunt adimplere. Feria II. in paſcha, ſepulto epiſcopo, præfixo electionis die, ab univerſo clero, a ducibus & comitibus & nobilibus, a militibus & plebeis, abſque ullius contradictione eligitur in epiſcopum Leodienſem dominus Johannes major præpoſitus.

Fratre W. abbate tranſeunte ad ordinem Ciſtercienſem in Valle S. Lamberti, domnus Theodericus de gremio eccleſiæ aſſumtus eligitur, & ſuccedit abbas ad S. Jacobum, & benedicitur a magiſtro Jacobo Aconenſi epiſcopo.

Anno MCCXXX. domnus Theodericus abbas S. Jacobi poſt XIV. menſes ſuæ promotionis Dominica in octavis Pentecoſtes ad ſynodum Hoii venit, & ſequenti V. feria ibidem defunctus, in Valle-benedicta monialium Ciſtercienſis ordinis ſepultus eſt.

Dictus * frater W. de Florinis ad S. Jacobum veniens, invenit eccleſiam obligatam ſexcentis & XLIV. marcis & DCC. mod. bladi. Quibus longo tempore multa fratrum penuria pacatis, quinque annis antequam recederet, flagellata eſt eccleſia tempeſtatibus, incendiis, & defectu panis, maxime exactio-

*Hæc videntur collocanda ante annum MCCXXX.

Digitized by Google

nibus epiſcopi in L. marcis; proinde remanet debitum ipſo recedente XXVI. marc. & XLV. mod. bladi, meliorata tamen eccleſia devotione fidelium in calicibus, caſulis, cappis ſericis, luminaribus, feneſtris vitreis, pavimento & quotidiani panis augmento.

CHRONICON CORNELII ZANTFLIET S. Jacobi Leodienſis monachi.

Ab anno MCCXXX. ad MCCCCLXI.

Ex mſ. ſancti Jacobi deſcribi curavit cl. vir dominus de Louvrex.

ANno MCCXXX. papa & imperator a diſcordia ceſſaverunt, facta compoſitione amicabili coram multis. Item, archiepiſcopus Bremenſis inſolentiam Scedingorum ſibi rebellium repreſſurus, ipſo ſacro die Natalis Domini valido bello eos aggreditur, ibique frater ejus Hermannus dominus de Lippia, vir ſapiens & illuſtris ſolus occiditur; verum ſubita confuſione facta, totus ille bellicus apparatus diſſolvitur. Eodem anno Henricus rex Angliæ inſtinctu Petri comitis Britanniæ, ut terram a prædeceſſoribus ſuis poſſeſſam & amiſſam recuperaret, in Britanniam transfretavit, ſed in propoſito ſuo nullatenus proficere valens, inanis & vacuus rediit.

Hugonis de Petraponte epiſc. Leod. obitus. Eodem anno obiit venerabilis epiſcopus Leodienſis Hugo de Petraponte, qui patriam ſuam in multis promovit & dilatavit, ducemque Brabantiæ viriliter publico marte ſuperavit apud cuſtodiam de *Steppes*. Jacet in eccleſia majori Leodii ante majus altare, quamvis ſepulturam ſuam elegiſſet in monaſterio Vallis S. Lamberti Ciſtercienſis ordinis: cui ſucceſſit Johannes de Apia præpoſitus majoris eccleſiæ, cujus tempore acriter vigebat diſſenſio inter eccleſiam & imperium, & quia populus favebat imperatori, epiſcopus poſuit illis interdictum, ſed ad papam quantocius eſt appellatum.

Bellum inter epiſc. Trajectenſem & Theutonic. Anno MCCXXXI. Theutones, qui ſunt Friſones de juriſdictione Trajectenſis epiſcopi, iterato obſederunt Groningiam: verum præfectus oppidi Egbertus portas aperiens, occidit adverſariorum ſuorum magnam copiam: qui currus & victualia cum ſexcentis equis ibidem apprehendit, & altera die multas villas in Theutonia conflagravit. Verum epiſcopus ſuper his proſpere geſtis gavisus, receſſit ad Friſiam, & ibidem per papales indulgentias eduxit exercitum maximum, cum quo villam Tronordiæ cum caſtri ſuburbio prorſus incendit; deinde adveſperaſcente die totus exercitus epiſcopalis trans paludem verſus *Aven* reverſus eſt. In craſtino prædictus exercitus cœpit obſidere caſtrum Tronordenſe, ſed ecce Theutonum innumerabiles copiæ præterita nocte clam introierunt ejuſdem A caſtri præſidium, & ab alia parte Friſones Monſterienſis diœceſis ſtabant parati ad prælium. Porro Friſones Trajectenſis diœceſis auxiliatores epiſcopi heſterna die devicti ſunt. Quapropter & Theutones adeo viriliter animati ſunt, ut in manu forti Tronordiam audacter accederent, & adverſus epiſcopalem exercitum ſine mora confligerent; ſed epiſcopus attenuatus expenſis uſque caſtellum *Hardenberch* retroceſſit, ſtipendiarios ſuos diſſolvit, & coadjutoribus ſuis valedixit, & caſtra ſua cunctis neceſſariis implevit. Eodem anno B dux Bavariæ, procurante, ut famabatur, imperatore, a quodam ſicario occiditur, ſed ille niſus aufugere trucidatur.

Anno MCCXXXII. quidam Judæus in Hiſpania comminuendo rupem propter vineam ampliandam, reperiit in ſolida concavitate lapidis librum habentem folia lignea, conſcriptum tribus linguis, ſcilicet hebraïca, græca & latina ſingillatim in hunc modum: Dei Filius ex Maria virgine naſcetur, qui pro ſalute generis humani patietur. Quo lecto, Judæus ad fidem papianam converſus eſt, C & cum tota familia ſua baptizatur. Eadem tempeſtate Scedingi, qui ſunt populi Saxoniæ juxta Bremen, in paganiſmi errorem prolapſi invaleſcebant contra vicinos populos, nulli parcentes ſexui aut ætati. Quæſierunt reſponſa dæmonum, fecerunt ſimulacra cerea, conſulebant pythoniſſas, ſacram euchariſtiam viliter conculcantes, clericos ubicumque poterant moleſtabant, ruſticos & idiotas in ſuos errores implicabant, & hujuſmodi multa faciebant. De Scedingis.

Anno MCCXXXIII. crux auctoritate apoſtolica D prædicatur contra prædictos hæreticos, & a multis ſuſcipitur, orientalis eorum patria a peregrinis devaſtatur, multis illic interfectis. Wurchardus comes de *Aldenberch* cum ducentis fere peregrinis a Scedingis proſternitur; obiit eodem anno WILBRANDUS epiſcopus Ultrajectenſis, cui ſucceſſit OTTO frater Florentii comitis Hollandiæ, qui precibus Ottonis fratris fortiſſimum aggerem ab *Amerongen* uſque *Steenhoven* ſumtuoſe conſtruxit, & ad perennem laudis ſuæ memoriam epiſcopatui Trajectenſi multa commoda fecit.

Eodem anno magnum gelu fuit in Francia, ita ut ſegetes congelarentur; unde & E fames magna eſt ſubſecuta. Eadem tempeſtate facta eſt diſſenſio inter cives Belvacenſes, dum minores inſurgerent contra majores, unde plures ex majoribus occiſi ſunt, plurimi vero de minoribus capti per diverſa regni loca carceribus mancipati. Nam quia MILO ejuſdem civitatis epiſcopus tunc faveret minoribus, in hoc ſuſpectus habebatur; rex Ludovicus, velut ſuperior judex, manum ultricem adhibuit, & ob hoc epiſcopatus multis annis ſub interdicto fuit. Epiſcopus Romam proficiſcens in itinere obiit, ſed & ejus ſucceſſor GAUFRIDUS ejuſdem cau- Diſſenſio inter cives Belvacenſes.

Digitized by Google

ſæ contra regem inſiſtens, dies paucos & malos in epiſcopatu peregit: cui ſuccedens ROBERTUS pacem compoſuit cum rege, & ſic ab interdicto diœceſim abſolvit. Ea tempeſtate Leodii fundatum eſt monaſterium ordinis Vallis-ſcholarium in loco qui Graveria dicitur, ubi duo flumina Moſa & Urta in unum conveniunt, qui locus mutato nomine nunc Inſula beatæ Mariæ nuncupatur, & eſt ubi primum fuerunt canonici regulares. Inchoata eſt quoque eccleſia fratrum Minorum, cum appenditiis ſuis juxta eccleſiam S. Jacobi, in loco qui dicitur *Treiſt* ad tranſitum. Similiter cœpit ædificari monaſterium fratrum Prædicatorum in inſula Leodii: eccleſiaſtici, inquam, rebus & cenſu pauperes, aſt virtutibus & ſenſu locupletes, qui cœleſti pabulo redundantes, patriam abundanter reficiunt.

Vallis-ſcholarium monaſterium Leodii fundatur.

Anno Domini MCCXXXIV. Henricus dux Brabantiæ, Florentius comes Hollandiæ, & Theodoricus comes Clevenſis, cruce ſignati contra Scedingos hæreticos Bremenſis diœceſis juſſu domini Gregorii papæ ſexto cal. Julii proceſſerunt, parati occumbere vel eoſdem penitus abolere; illi e converſo tamquam firmis uberibus enutriti ad hæc crudelius ſæviebant, & in ſuo idolo confidentes non diffidebant ſe poſſe reſiſtere potenti brachio domini Sabaoth. Dux Brabantiæ & comes Hollandiæ primo congreſſu Scedingos ſuper agrum *Oldeneſche* ubi convenerant viriliter invaſerunt: ſed illi ſe ſummo conamine defenderunt, ſtatim comes Clevenſis cum ſuis a latere irruens ſuper illos, aciem eorum diſſipavit. Statim ſuperati ſunt hoſtes, & ſex millia eorum interfecta: plurimi ex eis fugæ præſidium poſtulantes, in proxima fovea & in Wiſera fluvio ſe ſubmerſerunt: qui autem evaſerunt in quatuor ventis cœli ſunt diſperſi.

Principes cruce ſignati Scedingos ſuperant.

Eodem anno Florentius comes Hollandiæ multa tyrocinia per diverſas provincias frequentavit, de quibus præconium laudis glorioſius acquiſivit; verum comitiſſa Claromontenſis famoſam probitatem dicti comitis frequenter audiens, meditari cœpit qualiter electum comitem facie tenus aſpiceret, de quo tot militares probitates frequenter audierat; deinde maritum ſuum blandis ſuggeſtionibus inſtigavit, ut ſolemnem curiam in Alemannia præconiſari faceret, in qua & ipſe tamquam veteranus militiæ ſederet, ſciens pro certo quod comes Hollandiæ illuc veniret cum proceribus Germaniæ. Igitur idem comes, aſſociato ſibi comite Clevenſi, magnificis expenſis illic affuit, qui & magiſter militiæ Theutonicæ ab Alemannis electus eſt, & e contra dominus de Nigello Gallicanæ militiæ princeps inſtitutus eſt: nec mora initis haſtiludiis, comes in hujuſmodi exercitatus, plures Gallicanos milites dejecit, adverſarias cohortes disjunxit, ac Alemannis hinc inde gravatis, opportunum auxilium

De caſu comitis Hollandiæ.

A aſportavit. Comitiſſa vero Claromontenſis præcipuam probitatem Florentii ab altitudine turris procul conſiderans ex magno dilectionis affectu ſæpius interrogavit maritum, quatenus Hollandiæ comitem inter equeſtres cuneos ſibi vellet oſtendere, quod vir ejus pro ingrato accipiens, uxori ſuæ torvis aſpectibus ſic reſpondit: Scio quod ex abundantia cordis os loquitur, & Hollandiæ comes amore tuo fungitur: ecce tuus amaſius fert vexillum aureum, leonem habens rubeum, quem ardenti deſiderio multotiens optaſti videre vivum; ſed vivit Dominus, quod & B hunc hoc veſpere videbis mortuum; at comitiſſa mariti ſentiens fellicum animum, ſatagebat comitem per ſecretum præmunire nuntium. Porro Claromontenſis comes, licet decrepitus, arma protinus induens, Gallicos ſibi milites adjunxit, & cum domino de Nigello Florentium comitem fulmineis ictibus ex omni parte vallavit. Florentius horum inſcius, adverſus Gallicanam multitudinem ſolus quantum potuit egregie reſtitit, & plurimos eum hoſtiliter impugnantes virili probitate repulit, donec tandem Claromon- C tenſis comes in Florentium irrueret, & eumdem in Corbiaco crudeliter interimeret. Statim comes Clevenſis cum Theutonicis perniciter advolans, comitem Claromontenſem occidit, & dominum de Nigello confeſtim ab eodem tyrocinio confugavit. Verum comitiſſa conſiderans ſe fore cauſam innocentem mortis Florentii, incidit in morbum incurabilem, & mortua eſt.

Anno MCCXXXV. Fredericus imperator duxit in uxorem regis Angliæ filiam, & in medio Auguſti curiam Moguntiæ celebravit, ibi filium ſuum Henricum ſibi contrarium regno D privavit, & in Calabriam detinendum miſit, in præfata curia dominus *de Lunnenborch* reſignauit imperio *Brunſvvick* & *Lunnenborch* & omnem hereditatem ſuam; mox imperator dominium Brunſwicenſe in ducatum mutavit, & duci Ottoni porrexit. Dictus Otto ſtatim circa feſtum Martini Bremam obſedit, & factis exactionibus & incendiis rediit.

Fridericus imp. filium ſuum regno privat.

Eodem anno, Vetulus rex Arſacidas miſit in Franciam, præcipiens ut occiderent Ludovicum regem; ſed Deus eum immutavit, eique cogitationes pacis & non occiſionis immiſit: verum poſt primos nuntios E quantocius miſit alios, mandans regi ut a primis nuntiis ſe cuſtodiret. Quapropter rex ex tunc corpus ſuum diligentius fecit cuſtodiri, per homines clavas cupreas aſſidue deportantes. Interim primos nuntios alii ſollicite quæſierunt, & inventos ad regem Ludovicum adduxerunt, quibus viſis rex exultans, utroſque muneribus honoravit: regi quoque Vetulo regalia exenia & dona plurimum pretioſa in ſignum pacis & amicitiæ deſtinavit.

Anno MCCXXXVI. beata Eliſabeth Landgravia Thuringiæ tranſlata eſt in *Marborck* calendis

S. Eliſabeth tranſlatio.

Digitized by Google

Maii, præſente imperatore & multis principibus. Tanta quidem ibi erat hominum multitudo, quanta ſe nemo umquam meminit aſpexiſſe; oblatio auri & argenti ſine fine. Poſtera die imperator ivit in Weſtfaliam.

Jordanus ord. Prædic. magiſter obit.

Eodem anno idibus Februarii magiſter Jordanus paſtor totius ordinis fratrum Prædicatorum obiit in mari. Dum enim in terram ſanctam ad viſitandum fratres & loca ſancta pergeret, inundante maris ſævitia, galeam in qua fuerat cum duobus fratribus & nonaginta perſonis, ad littus perpellente, pater cum illis ſubmerſus eſt, cumque corpora jacerent inhumata, luminaria de cælis ſuper illos effulſerunt, ſed & cruces multæ ſuper illos a multis viſæ ſunt, ad quod miraculum incolæ loci confluentes, tanti odoris fragrantiam hauſerunt, ut uſque ad decem dies odor ille ſuaviſſimus a manibus eorum qui ſepelierunt eoſdem non recederet, ſed per ſepulturæ circuitum ſuavitas ejuſdem odoris latius emanabat. Verum fratres de Accon cum barka venerunt, & illos in eccleſiam ſuam tranſtulerunt, ubi etiam dictus pater miraculis coruſcat infinitis.

Agnes regis Bohem. filia.

Eodem anno in ſacra die Pentecoſtes, domina Agnes ſoror regis Bohemiæ, hortatu fratrum Minorum ſe reddidit ordini pauperum dominarum in Praga, quæ ſunt de regula beati Franciſci, ſpreto propter Chriſtum imperatore Frederico, qui eam in conjugem antea poſtulaverat.

Imperator infert arma in Italiam.

Anno Domini MCCXXXVII. papa & imperator aliquantulum diſcordabant; nam cum papa faveret Lombardis, imperator propoſuit eos expugnare: ſiquidem Mediolanum, Vercellis, Mantua, Placentia, Faventia, Bononia, & aliæ multæ civitates Lombardiæ imperatori erant oppoſitæ, & ſibi Venetia Placentini in contemtum imperatoris tres milites ſuſpenderunt; 12. cal. Martii imperator collectis viribus profectus eſt in Italiam, & papa Romam rediit, & pacem inter Romanos fecit. Imperator ſuſpectus erat papæ, eo quod circa Sarracenos, quibus tam in pace quam in bello ſecure ſe credidit, affectu nimio ducebatur, cum Soldano etiam amicitiam habuit, & quid per hoc intenderet nemo novit. Imperator cum Mediolanenſibus bellum habuit & multos occidit.

Epiſc. Romam venientes ad concilium ab imp. capti.

Anno MCCXXXVIII. imperator per Italiam contra hoſtes ſuos per totum annum rebus bellicis inſudavit. Ipſo tempore papa epiſcoporum concilium & abbatum ad ſe vocare nititur, & multi iter aggreſſi capiuntur: nam fautores imperatoris itinera obſidentes, Romipetis inſidiabantur. JACOBUS epiſcopus Preneſtinus in Franciam legatus a papa cauſa petendi ſubſidii latenter dirigitur, & peracto negotio revertens, ab imperatore capitur, ſed & dominus OTTO cardinalis jam pridem in Angliam a papa miſſus, eodem tempore rediens, etiam ipſe ab imperatore detinetur, archiepiſcopus Rothomagenſis, abbates etiam Cluniaci, Ciſtercienſis & Clarevallenſis captivati ſunt, ad indictum concilium feſtinare volentes.

Obitus Johan. de Apia epiſc. Leod.

Eodem anno JOHANNES DE APIA Leodienſis pontifex, offenſus a Waleranno comite Namurcenſi, obſedit caſtrum dictum *Poelvache*, jurans non ſe ab illo receſſurum, donec ipſum ſuæ ſubderet poteſtati; ſed infirmitate corporis gravatus deceſſit apud Dyonantum, cui ſucceſſit WILHELMUS pridem Valentinæ eccleſiæ antiſtes.

Imp. a papa excommunicatus.

ANNO MCCXXXIX. papa GREGORIUS nonus in die cœnæ Domini imperatorem Fredericum extinctis candelis anathematiſavit, ita dicens: excommunicamus & anathematiſamus auctoritate Patris & Filii & Spiritus ſancti, & auctoritate Petri & Pauli & noſtra, Fredericum dictum imperatorem, pro eo quod contra Romanam eccleſiam ſeditionem movit in Urbe, per quod intendit pontificem & fratres a ſua ſede repellere, & contra privilegia, dignitatis & honoris apoſtolicæ ſedis libertatem, contra juramentum quo ſuper hoc tenetur eccleſiæ temere veniendo. Item, pro eo quod venerabilem fratrem noſtrum Preneſtinum epiſcopum apoſtolicæ ſedis legatum, ne in ſua legatione procederet, quam in Albigenſium partibus pro corroboratione catholicæ fidei ſibi commiſimus, per quoſdam fideles ſuos impediri mandavit. Item, pro eo quod non permittit quaſdam cathedrales eccleſias & alias vacantes eccleſias in regno reparari, & hac occaſione periclitatur libertas eccleſiæ, perit fides, quia non eſt qui proponat verbum Dei, nec qui regat animas, deficiente paſtore. Item, quod in regno clerici capiuntur & incarcerantur, proſcribuntur & occiduntur. Item, quod in regno eccleſiæ, domino conſentiente, deſtruuntur & prophanantur. Item, quod nepotem regis de Tunicio venientem ad Romanam eccleſiam pro ſuſcipiendo baptiſmatis ſacramento detinet, nec venire permittit. Item, pro eo quod Petrum Sarracenum ex parte regis Angliæ ad ſedem apoſtolicam venientem cepit, & detinet carceri mancipatum. Item, pro eo quod terras eccleſiæ occupavit, contra juramentum quo ſuper hoc tenetur eccleſiæ temere veniendo. Item, pro eo quod Templarii in regno & Hoſpitalarii mobilibus & immobilibus ſpoliati, non ſunt juxta tenorem pacis integre reſtituti. Item, pro eo quod talliæ & exactiones contra formam pacis ab eccleſiis & monaſteriis per ipſum extorquentur in regno. Item, pro eo quod in regno prælati eccleſiarum & abbates Ciſtercienſis & aliorum ordinum compelluntur dare certam ſummam pecuniæ per ſingulos menſes pro conſtructione novorum caſtrorum. Item, pro eo quod contra tenorem pacis ii qui adhæſerunt eccleſiæ bonis omnibus ſpoliati, exulare

Digitized by Google

coguntur tamquam proſcripti, uxoribus & liberis captivatis. Item, pro eo quod ipſe impedivit negotium terræ ſanctæ, & recuperationem imperii Romani. Omnes autem qui ei juramento fidelitatis tenentur adſtricti, ab ejuſdem juramenti abſolutione decernimus abſolutos, ne ſibi fidelitatem ſervare obſuerit, diſtrictius inhibentes, quamdiu fuerit vinculo excommunicationis aſtrictus. Super oppreſſionibus vero & gravaminibus aliis nobilium, pauperum, orphanorum, viduarum, & aliorum de regno, pro quibus idem Fredericus juravit ſtare mandatis eccleſiæ, ipſum intendimus admonere, & in ipſo negotio, dante Domino, procedemus ſicut fuerit procedendum. Ceterum quod idem Fredericus tam de factis ſuis multis etiam fide dignis clamantibus per univerſum quoque orbem, quod de catholica fide recte non ſentiat, eſt graviter infamatus, nos, dante Domino, ſuo loco & tempore procedemus, ſecundum quod requiſierit ordo juris. Imperator intelligens tale factum, doluit & ſcripſit cardinalibus, ut motus ſummi pontificis compeſcerent, & ſcandalo generali providerent. Non minus papa ſollicitavit archiepiſcopos & epiſcopos, ut imperatorem denuntiarent, ſed epiſcopi Theutoniæ ne hoc fieret ſupplicabant. Porro imperator Lombardos fortiter impugnavit, & procedens ulterius plurimas civitates papæ occupavit uſque ad Viterbium. Item Hermannus filius ſanctæ Eliſabeth duxit Helenam filiam ducis Ottonis *de Brunſvvick*. Eodem anno in partibus Tranſalpinis obiit Wilhelmus Leodienſis epiſcopus.

Papa ſuſcitat imperatori adverſarios.

Anno Domini MCCXL. papa archiepiſcopos & epiſcopos ad denuntiationem imperatoris ſollicitavit, ſed modicum profecit. Nam in Francia & Dacia archiepiſcopi & epiſcopi Theutoniæ reſcripſerunt papæ, ſupplicantes, ut pro ſcandalo eccleſiæ evitando de pace inter ſe & imperium cogitaret. Papa nihilominus imperatori omnes quos potuit adverſarios ſuſcitavit, faciens prædicare crucem ſuper omnes qui ſedem apoſtolicam infeſtabant. Papa metuens inſolentias imperatoris contra eccleſiam, ſollicitavit principes ſuper electionem alterius, ſed nihil profecit: quia quidam principum ei reſcripſerunt non eſſe ſui juris imperatorem inſtituere, ſed tantum electum a principibus coronare; electio ſiquidem ad iſtos dinoſcitur pertinere. Ex prætaxatione principum & conſenſu eligunt imperatorem Trevirenſis, Moguntinus & Colonienſis; Trevirenſis quippe licet de Alemannia non ſit, tamen ratione antiquitatis eligit, quia cum eadem civitas a Trebeta filio Nini, quem Semiramis noverca ejus poſtquam ab eo * deſideraverat a Babylone fugavit, ſit conſtructa, etiam eſt a tempore Petri apoſtoli in fide catholica ſolidata. Item, Palatinus comes eligit quia dapifer eſt; dux

**f. defecerat.*

A Saxoniæ, quia mareſcalcus; marchio de *Brandenborth*, quia camerarius; rex Bohemiæ, qui pincerna eſt, non eligit quia non eſt Theutonicus. Apud Leodium electus eſt in epiſcopum dominus ROBERTUS quondam Lingonenſis antiſtes, præſente domino JACOBO Preneſtino epiſcopo ſedis apoſtolicæ legato, qui pridem fuerat abbas Trium-fontium.

Gregorii IX. papæ obitus.

Eodem anno papa GREGORIUS multis tribulationibus undique preſſus obiit, qui 14. annis ſedit in pontificatu; cui ſucceſſit CÆLESTINUS quartus, qui cum eſſet veteranus nimis, ſedit tantum octodecim diebus. Quo defuncto ceſſavit papatus menſibus 22. quia B cum tunc non eſſent niſi novem cardinales, in electione papæ non poterant concordare.

Eodem anno quidam Turcomannus, dictus communiter *Papareiſſole*, homo vulgaris & plebeus contra Soldanum ſe vi extulit, & per duos menſes & fere dimidium debacchationem ſuam exercuit, & in obſidione cujuſdam caſtri Armeniorum ſagitta percuſſus interiit; cui ſubſtitutus nepos ejus. Congregavit fere tria millia hominum, ſubjugavit ſibi multas civitates & caſtra Turcorum. Quo audito, trecenti Latini ſive Franci congregaverunt ad locum ubi iſti fuerant adunati, & diſſipaverunt omnes & fugaverunt: unus C dumtaxat Latinus ibidem fuit occiſus. Habita hac victoria de ſodalibus *Papareiſſole*, Soldanus præcepit ſuis clientibus, ut darent Latinis trecenta millia Soldanorum denariorum, quæ tamen omnia detinuerunt Turci, & nihil dedere Latinis, donec unus ex prudentioribus principibus tantum practicavit, quod data ſunt eis promiſſa.

De Tartarorum adventu.

Anno MCCXLI. ſucceſſive cœperunt horribiles rumores de adventu Tartarorum, qui ſunt populi Aquilonares feri nimis, de quorum geſtis & proſpero ſucceſſu in bellis contra regem Indorum & primo imperatore eo- D rum Chingiſta & ſucceſſoribus ejus ad longum ſcribere tædioſum eſt, & remitto ad Speculum hiſtoriale: nonnulla ſuperficie tenus proſequar ſucceſſive. Eodem tempore duo millia feminarum de *Arſeron* civitate Turquiæ ſolito more perrexerunt ad balnea, quæ per tres leucas ab eadem civitate diſtant, cumque in balneis eſſent, & exercitum Tartarorum illic ſuperveniſſe viderent, ut effugere poſſent, cogitaverunt ut ſe Baiothnoy duci exercitus Tartarorum perpetuo ſervitu- E ras offerrent. Igitur venientes ei obviam in lyris & tympanis atque diverſis muſicis inſtrumentis, quæ multæ illarum ſecum habebant, cantantes coram Baiothnoy ſe illi ſuoque exercitui obtulerunt. Nec ſic tamen ferocitatem animi ejus mitigare potuerunt, ſed omnes ibi ſtatim præcepit occidi. Tartari quippe pluries terram Turquiæ invaſerunt, antequam illam contenderent: ita quod non omnis exercitus eorum, ſed tantummodo duo aut tres barones Tartarorum eos impu-

Digitized by Google

gnabant. Tandem audientes quod *Paparoiſſole* cum tam paucis pene cœpiſſet victoriam de Turcis obtinere, ipſi quamplurimum animati ex debilitate Turcorum, mox paulo poſt Turquiam integre invaſerunt.

Aſſeron prima civitas Turquiæ expugnatur.

Anno MCCXLII. Tartari omnes primam Turquiæ civitatem invaſerunt, eamque deſtruxerunt, quæ nuncupatur *Aſſeron* & ſecundum quoſdam eſt de terra *Hus*, in qua ſcriptum eſt habitaſſe ſanctum Job, & in ea regnaſſe. Cumque cives incluſi & obſeſſi a Tartaris per dies viginti ſuccurſum non haberent a domino ſuo Soldano, cogitaverunt inter ſe ut Tartaris traderent civitatem, eo pacto, ut nulli eorum aliquam læſionem vel mortem inferrent, ſed tamquam ſuos & ſclavos illos haberent. Ad hoc offerendum & firmandum miſerunt eis bajulum civitatis. Itaque Tartari petitioni eorum annuerunt, & ſecundum modum ſuum jurarunt, & omnia petita ſe firmiter ſervaturos promiſerunt. Intrantes autem urbem ſtatim fœdus ruperunt, & omnes habitatores urbis occiderunt. Simili modo fraudulentam pacem & confœderationem habitatoribus Arſengam civitatis fecerunt, & poſtquam eam ingreſſi ſunt, omnes ſimiliter occiderunt, totam autem civitatem deprædati ſunt, & juvenes ac juvenculas & quamplures alias mulieres rapientes abduxerunt. Cumque obſiderent Gaſariam quæ alio nomine dicitur Cæſarea Capadociæ, duo Franci qui erant in illius urbis præſidio dixerunt, quod ſi plures Francos ſecum habuiſſent, profecto nullas Tartarorum machinas aut inſultus metuiſſent; ſed miſeri Turci ultro ſe eis reddiderunt. Venientes autem Tartari ad præfatam urbem, petierunt tantummodo ſibi dari omnia civitatis animalia, & juramentum fidelitatis præſtari. Tunc Turci tamquam ſecuri de Tartarorum promiſſione exierunt ad illos cauſa fidelitatis confirmandæ, illorum tamen qui exierunt occiderunt centum millia. Cumque ingreſſi eſſent urbem, audientes quod rex minoris Armeniæ veniret in ſuccurſum Cæſareæ, qui modicum populum habet in reſpectu Tartarorum, omnes de nocte fugerunt, relinquentes cuncta quæ fuerant lucrati. Sed poſtmodum intelligentes quod rex ille non veniret, redierunt ad ſpolia ſua.

Item Arſinga.

Tartari Poloniam, Ruſſiam & Hungariam vaſtant.

Eodem anno Tartari vaſtaverunt Poloniam, Ruſciam, & Hungariam cum capitaneo ſuo nomine Bacho. Poſt deſtructionem quippe Coraſimmorum Elpugiſcam rex Tartarorum miſit eumdem Bacho ducem ad partes Aquilonares, ubi ſuper mare Ponticum Gaſariam, Sogdamam, Gueciam, Siquiam, Alaniam, Apoloniam, & cetera triginta regna, nec non & utramque Comaniam ſibi conquæſierat. Denique omnes quos attingere poterant Tartari, cujuſcumque eſſent profeſſionis, ſexus aut ætatis, crudelitate nimia peremerunt: venienteſque in Hungariam inopinate, factaque infinita ſtrage hominum, regem occiſo fratre ejus in pugna, de ſuo regno in Græciam fugere compulerunt, ipſique barbari uſque ad fines Theutoniæ proſilierunt. Verum cum prædicti Tartari cum Hungaris confligerent, plurimi ex eis in prælio ſunt interfecti, & profecto ſi Hungari non fugiſſent, ſed viriliter reſtitiſſent, Tartari confuſi de eorum confinibus abſceſſiſſent, nempe omnes adeo timebant quod unanimiter fugere proponebant; at Bacho dux eorum evaginato gladio in faciem eis reſtitit, & dixit: nolite fugere, quia ſi fugitis nullus evadet a morte; & ſi mori debemus, omnes inſimul moriamur: nam pro certo, ut prædixit Chingiſtam, futurum eſt quod interfici debeamus, & ſi nunc tempus eſt, mortem libenter ſuſcipiamus. Porro poſt illam barbarorum debacchationem, tanta fames dicitur invaluiſſe in Hungaria, ut homines vivi comederent cadavera mortuorum, canes quoque & cattos indifferenter edebant, & quæque talium invenire poterant. Item, eodem anno Ludovicus rex Francorum Hugonem comitem Marchiæ ſibi rebellantem ad veniam poſtulandam compulit, & plurima fortiſſima caſtra ejuſdem potenti manu expugnavit, quamvis dictus Hugo Henricum regem Angliæ & Richardum fratrem ejus in auxilium ſui convocaſſet, nempe mater regis Angliæ conjux ejuſdem Hugonis erat, initoque certamine juxta Xanctonas, rex Francorum victoria potitus eſt, multis ibidem Anglicis interemptis, rex Angliæ & comes de nocte viliter aufugerunt.

S. Ludovicus Hugonem Marchiæ comitem debellat.

Tartari Turcas vincunt.

Anno MCCXLIII. Tartari Turcos contemſerunt, & uſque Sebaſtem terram vaſtaverunt, & etiam uſque ad Iconium civitatem regiam & ultra curſores ſuos miſerunt. Cum autem aggreſſuri eſſent Turcos in planitie juxta *Hacſar*, *Bayoth* præmiſit fratrem ſuum cum quadraginta millibus bellatorum, & ſiquidem exercitus iſte victus fuiſſet, *Bayoth* cum altera multitudine illos inſecutus fuiſſet: ſuccubuerunt ergo Turci; nec mirum, quia Soldanus eorum ebrius fuerat nocte præcedenti, & adhuc vino æſtuabat, quando primi bellatores fuerunt devicti, ſed nec in unum fuit exercitus ejus congregatus, & circa nonam initum eſt certamen. Itaque Turcis contritis, cum Soldanus ipſe fugiſſet, ac tentoria præ timore reliquiſſet, Tartari tamen timentes ne aliqui laterent in illis tentoriis, non ſunt auſi illa intrare. Porro Soldanus habebat quadraginta bigas oneratas loricis, exceptis ſcalis argenteis & vaſis ad bibendum miræ magnitudinis, quæ omnia illic amiſit. Habebat præterea circiter tria millia ſummariorum oneratorum ſupellectili ſua, cameloſque triginta onuſtos bizantiis aureis ſpiſſis & latis ad ſimilitudinem palmi, quorum unuſquiſque valebat centum bizantios. Habebat & trecentos ſummarios ſoldanis

Digitized by Google

oneratos, quorum quilibet portabat quadraginta millia ſoldanorum. Erant etiam tres ſcalæ in quarum una erant ſex gradus, in ſecunda quatuor, in tertia tres; erantque duæ primæ, ut dicitur, argenteæ, tertia vero aurea. At vero vas argenteum, ſcilicet quædam conca in qua fundebatur vinum, de quo bibebat Soldanus cum ſuis, continebat menſuram duorum modiorum vel amplius, & hæc omnia cum pluribus quæ numerum excedunt, illic capta ſunt a Tartaris. Itemque Soldanus dicebatur habere in exercitu ſuo 40000. lanceas, quarum cuſpides erant ex auro; aſſerunt plerique quod ſi LUDOVICUS ſanctus rex Francorum poſt præfatam deſtructionem Turquiæ mare tranſiens recto tramite veniſſet in Turquiam, libere abſque contradictione reddidiſſent ei terram illam: nam terra Ægypti quam primo aggrediebatur, eſt valde periculoſa.

Innocentius IV. papa.

Eodem anno poſt biennem Romanæ ſedis vacationem electus eſt in papam cardinalis Senobaldus, natione Januenſis, de comitibus Lauſaniæ, & mutato nomine vocatus eſt INNOCENTIUS quartus, ſedit annis undecim. Item, eodem anno natus eſt Ludovico regi Francorum primogenitus filius Ludovicus, & ſequenti anno alter quem Philippum nuncupari fecit. Item, Fredericus imperator a ſuo propoſito non quievit, ſed pro ſua parte omnes quos potuit ſollicitavit, & plurimi pro eo ſenſerunt egregii viri, ſcilicet Petrus de Vineis ejus cancellarius, Godefridus de Viterbio magnus chronographus, necnon Franciſcus de Padua qui tractatum compilavit de poteſtate imperiali & auctoritate papali: nonnulli contra imperatorem ſenſerunt in ſuis opinionibus, ita ut non ſolum eum excommunicatum, ſed etiam hæreticum appellarent.

Fridericus imp. viros egregios ad ſe trahit.

Chriſtiani a Paganis cæſi.

Anno MCCXLIV. Corasmini viri barbari & pagani invitati a Soldano Babyloniæ atque conducti in regnum Jeroſolymitanum venientes, & Chriſtianos debellantes, ante Gazam civitatem Paleſtinæ magnam Francorum multitudinem, permittente Domino, peremerunt in certamine. Subſequenter glorioſum Domini noſtri JESU-CHRISTI ſepulcrum, expugnata Jeroſolyma, deſtruxerunt, atque intra & extra ſanctam civitatem Chriſtianos quamplurimos occiderunt, & locum ſanctum in planitiem redegerunt. Ea tempeſtate quidam Turquinianus nomine Cocernius animatus conſilio quorumdam admiraldorum elevare ſe voluit in ſoldanum, ob quod propoſitum conſequendum matrem ſuam affligens atque percutiens increpabat, eo quod publice diceret omnibus cujus filius eſſet, & quis eum genuiſſet. Tandem illa ſicut edocta fuerat a filio, coram omnibus qui ex induſtria congregati fuerant in locum unum ad teſtificandum quod audirent, dicebat: fili ſcito quia genuit te pater iſtius ſoldani. Quo dicto, Cocernius exclamabat: Auditis quid mater mea dicit, vos omnes ſuper hoc invoco, ut teſtes mei ſitis. Hac itaque doloſitate inventa, ſe in populo exaltavit, & ait ſoldanus frater meus iners & muliebris eſt, nec dignus regnare quoniam a Tartaris victus eſt: propter hoc volo ſoldanus eſſe, tamquam præpotens heres terræ. Sic igitur occaſionem dominandi invenit, & trecenta caſalia, ubi habitabant Chriſtiani circa Iconium deſtruxit; ſed & cives Iconii jam ordinaverant illi tradere civitatem infra tres dies, niſi quantocius captus fuiſſet. Nam cum intraturus eſſet nobile caſtrum *Candelour*, in quo ſervabatur theſaurus ſoldani, & in dominum recipiendus, per induſtriam & procurationem marchiſii de Lambro, aſtute captus eſt atque ſuſpenſus una cum fratre ſuo. Erant autem jam cum eo circiter viginti millia bellatorum, ejuſque debacchatio duravit circiter per tres menſes.

Cocernius Turquinianus.

Eo tempore facta eſt ſiccitas immenſa, ita ut fructus terræ ab omnibus deſperarentur. Igitur in Leodio clerus & populus univerſus ordinaverunt ternam fieri proceſſionem nudis pedibus, cum triduano jejunio, ſcilicet feria ſecunda, quarta & ſexta, primo quidem ad monaſterium ſancti Jacobi, ſecundo ad ſanctum Leonardum, tertio ad ſanctum Ægidium, &c. Cumque prima die ſcilicet feria ſecunda adhuc erant in eccleſia ſanctorum apoſtolorum Jacobi & Andreæ, quidam Deo dignus ſacerdos in viſione vidit chorum ſanctorum apoſtolorum, una cum beato Theodardo quaſi orationi incumbentem, divinam exorare clementiam: glorioſam vero Virginem MARIAM tamquam precibus eorum contradicentem, eo quod in ipſa proceſſione clerus de ipſa ſolemnem non feciſſet commemorationem, ſed in quantum in proceſſione ſolemnis de ea fieret commemoratio, procul dubio ſcirent preces eorum exaudiendas. Quid plura? Iteratur proceſſio, feria quarta, pergitur ad ſanctum Leonardum, & commemoratio beatæ Virginis, quam in prima proceſſione omiſerant, duplicata devotione reſumunt, inchoantes altiſona voce: *Salve Regina*, ſtatim affuit divina clementia. Cum enim paulo ante mira extitiſſet auræ ſerenitas, ſubito tanta inundatio pluviæ erupit, ut fere omnes qui in proceſſione aderant hac illacque diſpergeret ad petenda tegiminis beneficia. Igitur meritis & precibus beatæ Virginis, ſanctique Leonardi, & omnium ſanctorum cœlum dedit pluvias, & terra dedit fructum ſuum.

Proceſſiones nudis pedibus.

Anno MCCXLV. INNOCENTIUS papa, auxilio Januenſium, venit apud Lugdunum Galliæ civitatem, ubi Frederico imperatore in priſtina opinione contumaciter perdurante, concilium celebravit, circa feſtum apoſtolorum Petri & Pauli, & quintam partem redditumm ab eccleſiis requiſivit. Verum im-

Concilium Lugdunenſe.

Digitized by Google

perator pro ſe nuntios miſit ſolemnes, inter quos erat quidam doctor legum, Thadæus nomine, qui pro eo elegantiſſime allegavit, ita ut plurimorum ſibi audientiam conquireret & favorem. Nihilominus papa in feſto S. Jacobi, quod erat tertia dies concilii, Fredericum imperatorem excommunicavit, & eum ab imperiali culmine auctoritate propria depoſuit, & hanc depoſitionem per totam Chriſtianitatem promulgavit, præcipiens ſub interminatione excommunicationis, ut nullus eum imperatorem de cetero nominaret. Qua ſententia per mundum volante, quidam principum cum multis aliis reclamabant, dicentes non pertinere ad papam ut eis inſtituat vel deſtituat imperatorem; ſed electum a principibus coronare. Interea papa ſollicitari fecit principes, quos ad imperium regendum credidit idoneos, ut aliquis eorum onus imperii aſſumeret, & laborem, promittens ei quicumque imperium aſſumeret, conſilium, auxilium pariter & favorem.

Lugubris epiſtola de captione Jeruſalem. Papa quoque per totam Theutoniam lugubrem epiſtolam de captione Jeruſalem per Coraſininos deſtinavit principibus & prælatis, ſollicitando eos ut ſe crucis inſignirent caractere contra infideles. Sed & ODO cardinalis legatos multos de regno Franciæ prælatos & barones cum adjutoribus ſuis exhortatione ſua ad ſignum crucis accipiendum animavit, & ad transfretandum cum rege in ſuccurſum terræ ſanctæ eorum animos præparavit.

De morte Soldani & ejus filiis. Eodem anno Gaiazadinus ſoldanus Turquiæ mortuus eſt in Satellia, cui ſucceſſit filius ejus Raconadinus adhuc puer, quem genuerat de filia cujuſdam ſacerdotis Græci. Alterum habuit filium Azadinum de filia cujuſdam burgenſis Iconii, tertium nomine Aladinum genuerat de filia reginæ Georgiæ, quam in uxorem habebat. Verum Raconadinus erat annorum undecim, Azadinus novem, Aladinus ſeptem; & iſte quidem natu minimus quoad ipſos hereditatis paternæ erat legitimus heres, ſiquidem & pater ejus tertia die poſt nativitatem ipſius, juſſit omnes admiraldos eidem puero præſtare juramentum fidelitatis, & novam monetam nomine filii fabricari fecit. *De Loſyr totius Turquiæ bajulo.* Erat eo tempore quidam Perſa bajulus totius Turquiæ nomine *Loſiir* de paupere ortus parentela, ſed propter ſuam induſtriam erectus eſt in notarium curiæ, ſed poſt hoc ſupremus cancellarius; huic Soldanus moriens gladium ſuum commiſerat, ita quod ex parte illius totam terram in manu habebat. Anhelavit iſte omnibus modis traducere in conjugem unam de uxoribus domini ſui defuncti, quod apud Turcos erat magnum opprobrium, & hoc propoſitum Salephadino amico intimo ſuo, qui tunc poſt ipſum in Turquia potentior erat, revelavit, quod valde Salephadino diſplicuit, & ei quantum potuit diſſuaſit. Ille tandem prævalens, A matrem Raconadini accepit in uxorem, ipſum quoque Raconadinum tamquam natu majorem promovit in Soldanum, quorum utrumque Salephadino ceteriſque ammiraldis diſplicuit, tum quia ipſe *Loſiir* Soldanum illum conſtituendo, cum omnibus complicibus ſuis perjurium incurrebat; tum quia ipſe homo plebeus & alienigena uxorem domini ſui accipiendo magnum ei ſuiſque omnibus ammiraldis dedecus faciebat. Itaque Salephadinus & plures ammiraldi Turquiæ contra *Loſiir* indignationem conceperunt, ita quod in mortem ejus ſexcenti viri conjuraverant. B Porro quidam eorum qui ſimul juraverant ad ipſum *Loſiir* acceſſerunt, eique mortem ſuam juratam manifeſtaverunt, veniam petentes de conjuratione; unus autem ex illis ſexcentis aſtutior ceteris, conſuluit ipſi *Loſiir*, ut una die incluſum ſe in cubiculo infirmum fingeret, & cauſa ſuæ viſitationis illos accerſiret, ibique inſidiis poſitis, locus aptaretur, in quo occidendi omnes includerentur, quod ubi factum eſt, una die quindecim ammiraldi majores in Turquia latenter occiſi ſunt. Dicunt Chriſtiani quod idem *Loſiir* ammiraldos uſque ad ſexaginta occidit, C quoſdam perſequens fugavit, quoſdam incarceravit, marchiſium de Lambro in carcerem poſuit, illum quoque qui dederat ei conſilium de occidendis ammiraldis cum uxore & omnibus filiis interfecit: demum magis ac magis contra Salephadinum indignabatur, utpote cui ſua facta maxime diſplicebant, qui quidem Salephadinus tunc in Arſengan morabatur. Itaque cum quadam die Salephadinus haberet ſecum dumtaxat ducentos armatos, eique undecim millia de exercitu *Loſiir* ſupervenirent, illi qui erant ex parte *Loſiir* mandaverunt Salephadino ne fugeret, ſed adventum ipſorum conſtanter D expectaret, quia in hora certaminis ad partem ſuam transfugerent: qui credens verbis eorum, bellum aggreſſus eſt, ſtatimque a multitudine tanta contritus eſt; ipſe tamen cum paucis receptus eſt in quodam caſtro fortiſſimo vocabulo *Gamach*, tandem obſeſſus ab exercitu *Loſiir* coactus eſt egredi per inhabitatores caſtri, aſſerentes ſe nolle tueri hominem in caſtro Soldani, qui contra Soldanum eſſet. Interim *Loſiir* mittebat nuntios ad Salephadinum ut de caſtro ſecurus exiens ad ſe veniret, eligeretque unum e duobus, ut videlicet libere exiret de terra & E pergeret quocumque vellet; aut de cetero cum benivolentia ipſius *Loſiir* in terra Turquiæ remaneret. Illo præmiſſis verbis credente, cum ad *Loſiir* pergeret, ille præmiſit armatos qui dicerent nuntiis, nolite eum ulterius adducere, ſed viſis iis indiciis ſtatim eum interficite, quod & factum eſt.

Anno MCCXLIV. Henricus Lantgravius Thuringiæ cognomento *Raſpe* juxta Herbipolim ab archiepiſcopis Moguntino & Colonienſi *Henricus Lantgravius Thuringiæ electus rex Romanorū.*

&

& aliquantis principibus in regem Romanorum eligitur, & ſubito crux contra omnes infideles a Moguntino ſolemniter prædicabatur, & omnis illa principum ac nobilium collectio crucis caractere inſignitur. Rex novus curiam in Francfordia ad feſtum Jacobi indixit, ubi cum ei Conradus filius Frederici cum ſuis audacter occurreret, fugatus eſt, multis de capitaneis ac nobilibus ibidem captivatis. Aliquanti qui favorem non habebant ad hoc, prædictum lantgravium nuncupabant regem clericorum. Papa ad ſoldanum Ægypti nuntios deſtinavit, intendens eum a familiaritate & amicitia Frederici retrahere. Porro ſoldanus benigne receptis litteris papæ, reſcripſit ei Græca lingua hoc modo:

Soldani Ægypti epiſt. ad Innocentium papam.

Præſentiæ papæ, nobilis, magni, ſpiritualis, affectuoſi, ſancti, tertii decimi apoſtolorum, univerſalis loquelæ Chriſtianorum manutenentis, adoratores Crucis, judicis populi Chriſtiani, ductoris filiorum baptiſmatis, ſummi pontificis Chriſtianorum. Confirmet eum Deus, & det ſibi felicitatem a ſoldano potentiſſimo regnante ſuper colla nationum, continente ducis virtutes, gladii & calami, poſſidente duo præcellentiſſima, ſcilicet doctrinam & judicium, rege duorum marium, dominatore Auſtri & Septentrionis, rege regionis Ægypti & Syriæ, Meſopotamiæ & Mediæ, Idumeæ & Ophir, rege Sabeth, Belſeth, Ayob, filio ſoldani Chametis, Heleſmon, Aphat, Mechmet filii ſoldani regis Holdal, Joberir, filii Ayob, cujus regnum Deus diligit, in nomine Dei miſericordis & miſeratoris præſentatæ ſunt ſcripturæ papæ nobilis, magni, affectuoſi, &c. Faciat eum Deus de affectantibus bonum & facientibus illud, & volentibus pacem, & perſeverantibus in cauſis ejus, & adjuvet eum Deus in iis quæ decentia ſunt ad illos, qui ſunt ſui cultus ſive ritus, & ad alios, & reſpeximus dictas ſcripturas ſtudioſe, & intelleximus capitula quæ eis inſerta erant, & eorum continentia nobis placuit, & delectatus eſt auditus noſter in relatu eorum, & nuntius venit ad nos quem miſit ſanctus papa, & ipſum prævenimus cum honore & dilectione, cum devotione & reverentia, ipſumque vocavimus ad conſpectum noſtrum ſibi inclinantes; intendimus autem verbis ejus & fidem adhibuimus ei nuntianti nobis de Chriſto ſuper quem ſit laus, de quo Chriſto plus ſcimus quam vos ſciatis, & magnificamus eum plus quam vos eum magnificatis, & de hoc quod dicitis vos deſiderare tranquillitatem & quietem, & habere materiam convocandi populos ad pacem, ſimiliter & nos deſideramus, nec volumus contraire, & hoc ſemper voluimus & deſideravimus; ſed papa quem confirmet Deus, ſcit quod inter nos & imperatorem jam dudum fuit familiaritas & concordia perfecta a tempore ſoldani patris noſtri, quem Deus ponat in claritate, & inter nos & imperatorem prædictum eſt, ſicut ſcitis. Unde non licet nobis aliqua componere cum Chriſtianis, niſi prius habuerimus ſupra iis ipſius conſilium & aſſenſum. Et nos ſcripſimus nuntio noſtro, qui eſt in curia imperatoris, pro cauſis quas detulit nuntius papæ, nuntiantes capitula & propoſita nuntii veſtri, ipſe nuntius noſter veniet ad præſentiam veſtram, & loquetur vobis; & poſtquam renuntiaverit, faciemus juxta tenorem reſponſi, nec diſcrepabimus ab eo quod utile videbitur univerſis, ita quod poſſimus habere meritum a Deo. Hoc vobis annuntiamus, & bonum ampliabitur, Deo dante, in poſterum. Scriptum eſt hoc in ſeptima die menſis Macharon, qui fuit lunatio Auguſti. Dicit gloria, laus Deo ſoli, & benedictio ejus ſuper dominum noſtrum Mahometum & ſuper genus ipſius. Ipſe ſit pars noſtra.

Hanc itaque litteram, cum græce ſcripta fuerit, quidam Latinus græcæ linguæ peritus tranſtulit, & de verbo ad verbum, ſicut ſeries litteræ habuit, explanavit. Dux Auſtriæ contra regem Hungariæ conflictu habito occubuit, & ducatum ſine herede reliquit.

Gog fit imp. Tartarorum.

Eodem anno, Cuyne qui & Gog Chaam imperator ſublimatus eſt in regno Tartarorum: nempe barones eorum congregati poſuerunt eum ſuper ſedem auream, dicentes, volumus, & rogamus, atque præcipimus, ut domineris nobis omnibus. At ille dixit eis: Si me vultis ſuper vos regnare, numquid parati eſtis unuſquiſque quod vobis præcepero facere, quemcumque vocavero venire, quemcumque mittere voluero pergere, quemcumque præcepero occidi occidere? Reſponderunt: Utique. Ergo, inquit, oris mei ſermo de cetero gladius meus erit, omneſque communiter ei conſenſerunt. Poſt hoc quoddam filtrum ſtatuerunt in terra, ipſumque rurſus deſuper ſedere fecerunt, dicentes: vide ſurſum & agnoſce Deum, ac reſpice filtrum in quo ſedes deorſum; ſi bene regnum tuum rexeris, ſi largus fueris, juſtitiamque dilexeris ſervare, ac principes tuos unumquemque ſecundum dignitatem ſuam honoraveris, magnificus regnabis, totuſque mundus tuæ ſubſternetur dominationi, & quidquid deſideraverit cor tuum, dabit tibi Deus; ſi autem e contrario feceris, miſer & abjectus eris, adeoque pauper, ut nec tibi dimittatur filtrum in quo nunc ſedes. Hoc dicto, iidem barones uxorem Gog cum ipſo ſuper filtrum ſedere fecerunt, ſicque ambos ſedentes a terra ſurſum in aëra levaverunt, atque imperatorem & imperatricem omnium Tartarorum voce publica & clamoſa eoſdem proteſtati ſunt. Poſt hoc copioſam multitudinem auri & argenti, & lapides pretioſos, ac quæcumque remanſerant a Chagadagan, coram imperatore novo apportari fecerunt, eique dominium ſuper omnia illa plenarium conceſſerunt, ipſe vero ſicut placuit unicuique principum diſtribuit, ſibique reſiduum reſervari præcepit; demum bibere cœperunt, & ut moris eorum eſt,

uſque ad veſperam continuo potationibus intenderunt. Poſt hoc carnes coctæ in curribus ſine ſale advectæ ſunt, & inter quatuor aut quinque homines unicum membrum ſeu fruſtum miniſtri diſtribuerunt, ſed infra tentorium Chaan dederunt carnes ac brodium cum ſale pro ſalſa, ſicque faciebant cunctis diebus quando celebrabant convivia.

Anno Domini MCCXLVII. Henricus lantgravius, qui imperium acceptaverat, defunctus eſt, qui heredem non habuit, ſed dux Brabantiæ terram ejus valida manu ingrediens, ratione tuitionis filiæ ſuæ, quæ fuerat uxor ejuſdem lantgravii, ſe tam de terra quam de caſtris & terræ dominio intromiſit. Papa INNOCENTIUS auditis his rumoribus, PETRUM CAPUCIUM ad Velum aureum diaconum cardinalem delegavit in Germaniam, monens ut officiales imperii iterato celebrarent electionem regiam. Convocatis igitur archiepiſcopis & epiſcopis apud pagum Woringiæ, electores elegerunt in regem Romanorum WILHELMUM comitem Hollandiæ, protestantes ipſum potentiorem eſſe principem in regno Germaniæ; hic erat adoleſcens viceſimum ætatis agens annum, adhuc in verbis rubore decorus, cute candidus, crine nigerrimus, ſtatura procerus, & in diſpoſitione totius corporis collaudandus.

Wilhelmus comes Hollandiæ fit rex Roman.

Miraculum in Iconio.

Eodem anno menſe Junio accidit miraculum apud Iconium in loco communi, ubi crux erat ſculpta in quodam palatio, nempe quidam joculator ibidem ſtabat, & in conſpectu omnium aſtantium cum urſo ludebat. Urſus autem levato crure ſuper crucem præſentem minxit, ſtatimque videntibus omnibus ibidem expiravit. Cumque Chriſtiani aſtantes ſuper miraculo benedicerent Dominum, indignatus quidam Sarracenus in impetu, tamquam in contemtum ſacræ crucis & Chriſtianorum, cum palma crucem percuſſit, ſtatimque brachium ejus cum tota manu qua crucem percuſſerat, totaliter exaruit. Iterum quidam Sarracenus ebrius illam exultationem Chriſtianorum & laudem vilipendens, quaſi furioſus a potatione ſurrexit, & in contemtum Chriſtianitatis ſuper crucem mingere volens, morte ſubitanea percuſſus interiit, ſicque Chriſtianorum multitudine Deum magnificante ſuper tribus miraculis jam ibidem oſtenſis, Græcus quidam inſpiratione divina ſuccenſus, acceſſit ad bajulum civitatis, rogans ut illum locum immundum & abominabilem ei venderet, in quo ad honorem Dei & ſanctæ crucis eccleſiam ædificaret, pro quo etiam promiſit ſe ſoluturum viginti duo millia Soldanorum. Verum Kaladinus Turcorum audito quod Chriſtianus vir locum illum ardenter appeteret, impedivit factum omnibus modis quibus potuit. Item, eodem tempore cum INNOCENTIUS papa quoſdam fratres de ordine Prædicatorum miſiſſet ad imperatorem Tartarorum, per epiſtolam monendo eos, ut a ſtrage hominum, præcipue Chriſtianorum ceſſarent, & catholicam fidem reciperent; poſt longa itinera pervenerunt ad exercitum eorum, quem regebat quidam dux crudeliſſimus, nomine *Bayothnoy*; hic poſt multas contumelias & injurias fratribus illatas, ita ut tribus vicibus ſententiam mortis in eos dictaſſet, noviſſime miſit epiſtolam ſubſcriptam domino papæ ſic continentem.

Epiſt. imper. Tartarorum ad papam.

Diſpoſitione divina ipſius Chaan tranſmiſſum Bayothnoy verbum. Papa, ita ſcias, tui nuntii venerunt, & tuas litteras ad nos tulerunt; neſcimus utrum injunxeris eis ita loqui, aut a ſemetipſis dixerunt, & in litteris taliter ſcripſeris, homines multos occiditis, interimitis & perditis. Præceptum Dei ſtabile, & ſtatutum ejus qui totius faciem orbis continet, ad nos ſic eſt, quicumque ſtatutum audierit, ſuper propriam terram, aquam & patrimonium ſedeat, & ei qui faciem totius orbis continet virtutem tradat; quicumque autem præceptum & ſtatutum non audierint, ſed aliter fecerint, illi deleantur & perdantur. Nunc ſuper hoc iſtud ſtatutum & præceptum tranſmittimus, ſi vultis ſuper terram veſtram aquam & patrimonium ſedere, oportet ut papa ipſe in propria perſona ad nos venias, & ad eum qui faciem totius terræ continet, accedas, & ſi tu præceptum Dei ſtabile, & illius qui faciem totius terræ continet non audieris, illud nos neſcimus, Deus ſcit, oportet ut antequam venias, nuntios præmittas, & nobis ſignifices ſi venis an non, ſi velis nobiſcum componere, an renitens eſſe, & reſponſionem præcepti cito ad nos tranſmittas; iſtud præceptum per manus Aybeg *&* Sargis *miſimus menſis Julii viceſima die lunationis, in territorio Siticus caſtri. Scripſimus præterea hoc eſt exemplar litterarum* Chaan *ad* Bayothnoy *quas ipſi Tartari vocant litteras Dei per præceptum Dei vivi Chingiſcam filius Dei dulcis & venerabilis, dicit quia Deus excelſus ſuper omnia, ipſe Deus immortalis & ſuper terram Chingiſcam ſolus dominus, volumus iſtud ad audientiam omnium in omnem locum pervenire, provinciis nobis obedientibus & provinciis nobis rebellantibus. Oportet igitur te, ô* Bajothnoy, *ut excites eos & notifices eis quia hoc eſt mandatum Dei vivi & immortalis inceſſanter. Quod innoteſcas eis ſuper hoc petitionem tuam, & notifices in omni loco hoc meum mandatum, ubicumque nuntius poterit devenire, & quicumque contradixerit tibi, venabitur, & terra ipſius vaſtabitur; & certifico te quod quicumque non audierit hoc meum mandatum, erit ſurdus; & quicumque viderit hoc meum mandatum & non fecerit, erit cæcus; & quicumque fecerit ſecundum iſtud meum judicium, cognoſcens pacem, & non facit eam, erit claudus. Hæc mea ordinatio perveniat ad notitiam cujuſlibet ignorantis & ſcientis. Quicumque ergo audierit & obſervare neglexerit, deſtruetur, perdetur, & morietur. Manifeſtet*

Digitized by Google

igitur iſtud, ô Bajothnoy, *& quicumque voluerit utilitatem domus ſuæ, & proſecutus iſtud fuerit, & voluerit nobis ſervire, ſalvabitur & honorabitur, & quicumque audire iſtud contradixerit, ſecundum voluntatem tuam faciens, eos corripere ſtudeas.*

Elevatio corporis S. Edmundi.

Eodem anno ſanctus ETHMUNDUS Cantuarienſis archiepiſcopus, cujus ſacri corporis gleba in Pontiniacenſi monaſterio requieverat, de terra eſt elevatus, qui nimirum anno præcedenti auctoritate apoſtolica fuerat canonizatus, & in catalogo ſanctorum deputatus. Item eodem anno domino ROBERTO Leodienſis ſedis epiſcopo viam univerſæ carnis ingreſſo, præficitur eccleſiæ Leodienſi Henricus de Monteforti adoleſcens fortis, egregius, genere nobiliſſimus, frater comitis Gelriæ, quem auctoritate apoſtolica confirmavit dominus PETRUS dictus CAPUCIUS diaconus cardinalis tituli ſancti Georgii ad Velumaureum, legatus ad illam regionem, ut incolæ illarum partium ſubtraherent obedientiam & favorem domino Frederico imperatori, & adhærerent Wilhelmo comiti Hollandiæ noviter in regem Romanorum apud Nuſſiam electo.

Henricus de Monte-forti fit epiſc. Leodienſis.

Novi hæretici.

Anno Domini MCCXLVIII. cœperunt in eccleſia Dei mirabiles & miſerabiles hæretici pullulare, qui pulſatis campanis & convocatis baronibus, & dominis terræ in hallis Sueviæ ſic prædicaverunt in publica ſtatione: Primo quod papa eſſet hæreticus, omnes epiſcopi & prælati ſimoniaci & hæretici, inferiores quoque prælati cum ſacerdotibus, quia in vitiis & peccatis mortalibus non haberent auctoritatem ligandi vel ſolvendi, & omnes iſti ſeducerent & ſeduxiſſent homines. Item, quod ſacerdotes in peccatis mortalibus conſtituti non poſſent conficere. Item, quod nullus vivens, neque papa, neque epiſcopi, neque aliqui alii poſſint interdicere divina, & qui prohiberent eſſent hæretici & ſeductores, & licentiaverunt in civitatibus interdictis, ut miſſas audirent ſuper aras ipſorum, & ſacramenta eccleſiaſtica libere perciperent, quia ipſis perceptis mundificarentur a peccatis. Item, quod fratres Prædicatores & Minores, Ciſtercienſes quoque, & omnes alii pravam vitam ducerent & injuſtam. Item, aſſerebant quod nullus eſſet qui veritatem diceret, & qui fidem juſtam opere ſervaret, niſi ipſi & eorum ſocii, & ſi ipſi non veniſſent antequam Deus fidem & eccleſiam in periculo dimiſiſſet, prius ipſos de lapidibus ſuſcitaſſet, vel alios, qui eccleſiam Dei vera doctrina illuminaſſent. Prædicaverunt etiam hucuſque veſtri prædicatores, ſepelierunt veritatem & prædicaverunt falſitatem, nos ſepelimus falſitatem & prædicamus veritatem: & in fine dicebant, indulgentiam quam damus vobis, non damus fictam vel compoſitam ab apoſtolico, neque ab epiſcopis, ſed de ſolo Deo & ordine noſtro, & ſic non au-

A demus honorare memoriam domini papæ, quia ita perverſæ vitæ eſt, & tam mali exempli homo, quod tacere oportet; & blaſphemando adjecit idem perfidus prædicator: orate, inquit, pro domino Frederico imperatore & Conrado filio ejus, qui perfecti & juſti ſunt. Dixit etiam quod papa non haberet auctoritatem ligandi neque ſolvendi, quia non haberet vitam apoſtolicam, & hoc probare velle per quamdam gloſulam. Iſtos hæreticos fovit & defendit Conradus filius Frederici quondam imperatoris, patremque ſuum per ſe & per talia venena credidit defenſare, B ſed res lapſa eſt in contrarium, quia catholicis prædicatoribus audacter reſiſtentibus & fideles exhortantibus, liberi & miniſteriales a Conrado receſſerunt, ita quod quaſi exul & profugus de Suevia in Bavaria moraretur.

Eodem anno rex Francorum LUDOVICUS iter tranſmarinum arripuit, & ierunt cum eo ODO Tuſculanus epiſcopus apoſtolicæ ſedis legatus, & duo fratres ejuſdem regis, videlicet ROBERTUS comes Atrebatenſis & CAROLUS comes Andegavenſis, cum multis regni Francorum baronibus & epiſcopis, AL- C FONSUS quoque comes Pictavienſis dicti regis frater, acceperat crucem tranſmarinam; ſed illo anno cum domina Blancha regina matre ſua remanſit ad regni cuſtodiam, omneſque ductu divino, ſalvis navigiis, venerunt in Cyprum, & applicuerunt ad Nymothium, ubi propter inſtantiam hiemis & abſentiam galearum & baſaliſcarum, quæ nondum advenerant, longo ſpatio adverſus Sarracenos rex præfatus iter inchoatum diſtulit. Eodem tempore venerunt ad regem Ludovicum nuntii cujuſdam magni principis Tartarorum, qui dictus eſt *Ercheltay*, nuntiantes quod imperator Tartarorum ante tres annos ſuſcepiſſet D baptiſmum cum aliis multis optimatibus, quod etiam dictus *Ercheltay* miſſus eſſet a domino ſuo cum maxima multitudine bellatorum, cujus intentio erat fidem Chriſtianam promovere ac roborare, & omnium crucem adorantium utilitatem & liberationem procurare, omneſque adverſarios ejuſdem crucis expugnare, multum vero deſiderabat ſe regis Francorum eſſe benivolum & amicum. Hoc autem eſt exemplar litterarum quas prædictus *Ercheltay* miſit ad re- E gem Ludovicum.

S. Ludovicus transfretat.

Rex Tartarorum fit Chriſtianus.

Per potentiam Dei excelſi miſſi a rege terræ Chaan verba Elcheltay, regi magno provinciarum multarum, propugnatori ſtrenuo, orbis gladio, Chriſtianitatis victori, religionis apoſtolicæ defenſori, legis evangelicæ filio, regi Francorum. Augeat Deus dominium ſuum & conſervet ei regnum ſuum annis plurimis, & impleat voluntates ſuas in lege & in mundo nunc & in futurum per veritatem divinæ conductricis hominum & omnium prophetarum & apoſtolorum. Amen. Centum millia ſalutum & be-

Ejus ad S. Ludovicum epiſtola.

Digitized by Google

nedictionum, ex hoc rogo quod recipiat ſalutationes iſtas, ut ſint grata apud ipſum; faciat autem Deus ut videam hunc regem magnificum qui applicuit. Creator autem excelſus faciat occurſum noſtrum in caritate, & faciens faciat ut congregemur in unum. Poſt hanc autem ſalutationem noverit quod in hac epiſtola non eſt intentio noſtra, niſi utilitas Chriſtianitatis & corroboratio manus regum Chriſtianorum, Domino concedente, & peto a Deo ut det victoriam exercitibus regum Chriſtianitatis, & triumphet eos de adverſariis ſuis contemnentibus crucem. Ex parte autem regis ſublimis ſublimet eum Deus, videlicet de potentia Kyocay, *augeat Deus magnificentiam ſuam. Venimus cum poteſtate & mandato ut omnes Chriſtiani ſint liberi a ſervitute & tributo, & angaria; & pedagiis, & conſimilibus, & ſint in honore & reverentia, & nullus tangat poſſeſſiones eorum, & eccleſiæ deſtructæ readificentur, & pulſentur tabulæ, & non audeat aliquis prohibere, ut orent corde quieto & libenti pro regno noſtro. Iſta autem hora adhuc venimus pro utilitate Chriſtianorum & cuſtodia, dante Deo excelſo. Miſimus autem hæc per fidelem noſtrum virum venerabilem* Sabeldim Mouffat David *& per Marchum, ut annuntient iſtos bonos rumores, & quæ ſunt circa nos dicent ore ad os. Filius autem recipiat verba eorum & credat eis, & in litteris ſuis. Rex terræ ita præcepit, quod in lege Dei non ſit differentia inter Latinum, Græcum & Armenum, Neſtorinum & Jacobinum, & omnes qui adorant crucem; omnes enim ſunt miſeri apud nos, & ſic petimus, ut rex magnificus non dividat inter ipſos, ſed ſit ejus pietas ſuper omnes Chriſtianos, duretque ejus pietas & clementia. Datum in fine Mercharran, & erit bonum, concedente Domino excelſo.*

Sequitur exemplar epiſtolæ quam miſit Conneſtabularius regni Armeniæ ad regem Cypri de Tartaris.

Epiſtola cancellarii regis Armeniæ ad regem Cypri.

Noveritis quod ſicut ad iter agendum pro Deo & utilitate Chriſtianitatis me expoſui, ſic CHRISTUS JESUS *uſque ad villam quæ vocatur* Santequat *me conduxit. Multas quippe terras videntes, Indiam retro nos dimiſimus, & tranſivimus* Baldach, *totam quoque terram ejus, duobus arrepti itineris menſibus, civitates plurimas deſertas vidi, quas vaſtaverant Tartari, quarum nemo poſſet opulentiam vel amplitudinem æſtimare. Vidimus enim aliquas magnas itinere trium dierum, & plus quam centum millia aggeres magnos & mirabiles oſſium a Tartaris interfectorum, nobiſque videtur quod ſi, Deo diſponente, Tartari qui paganos ſic deſtruxerunt, non adveniſſent, ad totam terram tranſmarinam implendam & acquirendam ſufficerent. Tranſivimus unum de paradiſi fluminibus maximum, Gyen appellatum, juxta ſcripturam, cujus arena durat undequaque per unam magnam dietam. De Tartaris vero ſciatis quod innumerabiles ſunt, nec æſtimari ab homine poſſunt: optimi ſunt ſagittarii, terribiles for-*

A *ma, nec vobis poſſemus deſcribere litteraliter ritus eorum. Nunc quidem octo ſunt menſes, quod die ac nocte ambulavimus, & nunc dicitur nobis quod ſumus ad medium terræ noſtræ & terræ Chaan domini majoris Tartarorum. Intelleximus autem pro vero, quod quinque anni ſunt elapſi, quod mortuus eſt Chaan pater hujus qui nunc eſt; ſed barones ac principes eorum ita ſe per terras effuderunt, quod infra quinque annos vix in unum locum convenire potuerunt ad inthroniſandum novum imperatorem eorum. Nam quidam eorum erant in India, alii in Ruſcia, alii in terra de* Chaſtat *&*
B *de* Thanghat, *hæc eſt terra de qua tres reges venerunt in Bethleem adorare Chriſtum, & ſunt homines terræ illius Chriſtiani. Ego ſiquidem fui in eccleſiis eorum, & vidi* JESUM CHRISTUM *depictum, tres quoque reges, unum aurum, alium thus, alium myrrham offerentes. Per illos itaque tres reges habuerunt illi fidem Chriſti; ac per illos Chaan, & omnes fere ſui modo facti ſunt Chriſtiani. Unde & ante portas ſuas habent eccleſias, pulſant campanas & percutiunt tabulas, ita quod euntes ad dominum ſuum Chaan, primo quidem oportet ire ad eccleſiam, & ſalutare* JESUM CHRISTUM,
C *& poſt hoc ire & ſalutare Chaan. Invenimus enim multos Chriſtianos effuſos per terram Orientis, & multas eccleſias pulchras & altas antiquas, quæ vaſtatæ fuerunt a Tartaris. Unde Chriſtiani terræ illius venerunt in potentia Chaan moderni, quos ille cum honore magno ſuſcepit, & libertati donavit; & ne quis verbo vel facto contriſtaret eos prohiberi fecit, & quod peccatis noſtris exigentibus non habebat Chriſtus qui nomen ſuum prædicaret in illis regionibus, ipſemet pro ipſo prædicavit & prædicat ſanctiſſimis ſuis virtutibus, ita quod gentes illarum regionum credunt in Chriſtum: in*
D *terra vero India, quam beatus Thomas apoſtolus convertit, eſt quidam rex Chriſtianus qui inter alios reges, utpote Sarracenos, erat in anxietate magna poſitus: nam undique faciebant ei violentiam, donec Tartari venerunt in terram illam, & factus eſt vaſallus eorum, acceptoque exercitu ſuo & Tartarorum cuneis, Sarracenos reges invaſit, & tantum terræ in India acquiſivit, quod tota orientalis terra plena eſt ſclavis Indicis horum. Ego enim plus quam quingenta millia vidi, quos dictus rex ceperat, & venumdari mandaverat. Sciatis etiam dominum papam miſiſſe nuntium præfato*
E *Chaan, & mandavit inquiri utrum Chriſtianus eſſet, & cur gentem ſuam ad conculcationem orbis ac necem miſiſſet: cui reſpondit Chaan quod Deus avis ſuis & ſibi mandaſſet, ut gentem ſuam ad interficiendos peſſimos homines mitteret. Super eo autem quod mandaverat, utrum eſſet Chriſtianus, reſpondit quod hoc ſciebat Deus, & ſi papa ſcire vellet, veniret ac videret, ac ſciret. Tandem decrevit rex Francorum mittere nuntios cum exeniis ad regem Tartarorum, & ad* Ercheltay. *Significantibus itaque*

Digitized by Google

nuntiis Tartarorum, quod rex eorum valde gratum & carum haberet tentorium vel capellam de Sarleto, fecit eam rex LUDOVICUS *præparari ſpecioſam valde, & quoſdam pannellos habentes levem atque ſubtilem brodaturam, in qua quidem brodatura erat exaratum quomodo Dominus noſter* JESUS-CHRISTUS *paſſus eſt pro ſalute humana. Hoc igitur & alia ad ornamentum capellæ & cultum divinum pertinentia miſit rex Francorum imperatori Tartarorum ad devotionem fidei Chriſtianæ in eo excitandam. Inſuper etiam de ligno ſanctæ crucis miſit tam eidem regi quam* Ercheltay *principi per nuntios ſuos cum litteris ad utrumque directis, per quas hortabatur eoſdem, ut Deum qui per gratiam ſuam ad cognitionem ſui nominis eos vocaverat, debita veneratione colerent, & in ejus amore jugiter permanerent. Interea ſoldanus Babyloniæ, intellecto quod rex Franciæ hiemaret in Cypro, ſtatim per Jeruſalem maturavit iter in Damaſcum, intendens ſummopere ut ſoldanum Halapiæ, & alios eidem coherentes ſibi confederatos attraheret, eoſque ſecum in auxilium ſuum adduceret contra Chriſtianos. Ad hoc etiam caliphus de* Baldac *qui eſt papa Sarracenorum, & vetulus de Montibus nuntios deſtinaverant, ut illos ad concordiam revocarent. Porro ſoldanus Halapiæ cognoſcens verſutiam ſoldani Babyloniæ, non eſt confiſus in verbis ejus, nec de pace voluit cum eo tractare: quapropter ſoldanus Babylonis iratus urbem Camelæ quæ eſt de dominio Halapiæ juſſit obſideri, in qua tamen obſidione multa perpeſſus eſt diſpendia. Interim ſoldanus Halapiæ grandem miſit exercitum, ut ſolveretur obſidio, verum nuntius caliphi monuit eum pacem firmare, proponens pericula multa quæ Saracenis imminebant eo tempore, pro eo quod exercitus Chriſtianorum transfretaſſet ad ſubvertendum gentem & legem Sarracenicam, & ſi ipſi invicem diſcederent, hoc illis ad confuſionem cederet, & Chriſtianis adverſariis eorum in proſperum ſucceſſum; ſed ſoldanus Halapiæ verbis hujuſmodi nullatenus potuit inflecti, aſſerens quod quamdiu Babylonii in ejus dominio morarentur, nullatenus acquieſceret paci: quia potius non recederet, craſtina die procul dubio conflictum cum eis iniret. Videns igitur nuntius caliphi, quod nihil in tractatu proficeret, feſtinans ad exercitum Babylonis imminens eis prælium nuntiavit & ſic eos ab obſidione recedere fecit, qui cum maxima confuſione receperunt ſe in Damaſcum, ubi tunc morabatur ſoldanus Babyloniæ gravi detentus infirmitate.*

S. Ludovicus ad Damiatā appellit, & urbem capit.

Anno Domini MCCXLIX. poſt feſtum Trinitatis Ludovicus rex Francorum & omnes peregrini aſcendentes naves, profecti ſunt verſus Ægyptum, & proſperis velis venerunt juxta portum Damiatæ, quæ olim dicta eſt Memphis, & naves ſuas anchoraverunt. Eodem die cum viderent portum magna Turcorum equitum & peditum multitudine munitum, & os fluvii qui de prope eminebat ex abundantia galearum armatum, conſilium habuit rex cum majoribus de exercitu, ut in craſtino ſummo mane exirent in inſulam ad capiendam terram, videlicet in parte illa, ubi terram ſimiliter illi ceperant qui in alia obſidione Damietæ fuerant; ita quod fluvius eſſet inter ipſos & civitatem. Igitur in craſtino peregrinis intrantibus navigia ſua, & omnibus decenter armatis, rex cum legato apoſtolico crucem Domini deportante erat in quadam navi, & in alia erat vexillum ſancti Dionyſii, deinde omnes de exercitu viriliter in nomine Domini proceſſerunt verſus terram, & plurimos inſultus facientes cum baliſtis & fundibulis. Cumque naves eorum propter nimiam maris planiciem uſque ad ſiccum pertingere non poſſent, Chriſtianus exercitus in nomine Domini in mare ſaliendo ſe miſit, & uſque ad terram ſiccam cum armis ſuis venit pedeſter. At Sarraceni qui litus occupaverant nitentes defendere terram, in Chriſtianos jacula emittebant; ſed noſtri prævalentes irruerunt & occupaverunt terram, repulſis hoſtibus, in quo conflictu peremtus eſt Damietæ capitaneus cum duobus magnis amiraldis. In craſtino Sarracenis qui in urbe fuerant divina virtute perterritis eadem nocte omnes magnates aufugerunt, & urbem incendio tradiderunt. Chriſtiani quantocius reparatis pontibus, urbem ingreſſi ſunt, & eam poſſederunt octavo die poſt feſtum Trinitatis. Illic ergo ſtetit rex per totam æſtatem, cum exercitu Chriſtiano.

Chriſtiani apud Maſſoram victores.

Viceſimo autem die Novembris exercitus Chriſtianus egreſſus Damietam proceſſit adverſus Sarracenorum exercitum apud Maſſoram congregatum, in quibus locis audierunt quod ſoldanus Babyloniæ vitam finiſſet. Tranſvadato autem fluvio Thaneos, Chriſtiani pervenerunt uſque Maſſoram, occidentes Sarracenos in multitudine copioſa. Verum Sarraceni intelligentes, inconſultum eorum proceſſum, irruerunt in eos & multos peremerunt, inter quos etiam ROBERTUS comes Atrebatenſis frater Ludovici regis temporaliter amiſſus eſt: finaliter poſt multos conflictus Chriſtiani victoria potiti caſtrametati ſunt in locis illis.

Chriſtiani victi a Paganis & rex captus.

Elapſis poſt hoc aliquantis diebus, ſoldanus novus veniens in Maſſoram, receptus eſt cum magno gaudio in regem & dominum Ægypti, & ex hoc deinceps crevit eorum fiducia, noſtris autem divino judicio omnia ceſſerunt in contrarium, factaque eſt peſtilentia graviſſima in exercitu Chriſtianorum, tam hominum quam equorum, aliquanti etiam deficiebant præ inopia victualium. Talibus igitur arctati incommodis, cum redirent verſus Damiatam, Sarraceni cum infinita multitudine irruerunt ſuper Chriſtianos, accidítque, permiſſione divina, ut rex LUDOVICUS cum duobus fratribus, videlicet

Alfonso Pictavienſi & Carolo Andegavenſi, & ceteris qui cum eis redibant incideret in manus hoſtiles: itaque per terram nemo evaſit, & omnes capti ſunt, & carceribus mancipati, pauci quorum qui per fluvium redibant poterant evadere, ſed omnes fere aut capti ſunt, aut trucidati, navibus eorum ſimiliter diſſipatis, in quibus ægrotantium multitudinem flamma combuſſit.

Induciis factis rex liberatur a captivitate.

Poſt aliquantos dies ſoldanus fecit regem Ludovicum requiri de faciendis treugis, petens inſtanter cum verbis comminatoriis, ut abſque mora faceret ſibi Damiatam cum omnibus rebus ibidem inventis reſtitui, ac reſarciri omnia damna & expenſas, quas fecerant uſque ad tempus illud, ſcilicet a die quo Chriſtiani ceperant Damiatam. Tandem poſt multos tractatus uſque ad decennium inita eſt treuga ſub hac forma, videlicet, quod idem ſoldanus regem & omnes captivos Chriſtianos, qui capti fuerant a Sarracenis poſtquam rex in Ægyptum venerat, redderet necnon & omnes alios qui capti fuerant à tempore quo ſoldanus *Kyemel* avus ejuſdem ſoldani olim cum imperatore Frederico primo treugas inierat. Item, quod terras quas in regno Jeroſolymitano Chriſtiani in adventu regis tenebant, cum omnibus pertinentiis pacifice poſſiderent. Rex autem tenebatur ei reddere Damietam, & octo millia bizantiorum Sarracenicorum pro liberatione captivorum & hujuſmodi. Cumque hæ treugæ præſtitis juramentis hinc inde fuiſſent firmatæ, jam quod ſoldanus cum exercitu ſuo veniret Damietam pro complendis omnibus quæ firmata erant, contigit judicio divino, ut quidam Sarraceni milites non ſine conniventia majoris partis exercitus, irruerent in ſoldanum prædictum, ipſumque ſurgentem de menſa poſt prandium immaniter vulnerarent, & de ſuo tentorio exeuntem, ut poſſet fugæ beneficio liberari, videntibus fere omnibus amiraldis & aliorum multitudine copioſa fruſtratim gladiis trucidarent. Quo patrato, ſtatim multi Sarraceni venerunt ad tentorium regis in tali furore, ac ſi vellent in eum & in alios Chriſtianos deſævire, ſed Domino mitigante eorum furiam, requiſierunt regem inſtanter ſuper infirmandis treugis præhabitis, ac feſtina redditione Damietæ. Tandem inter ambas partes treugæ firmatæ ſunt cum omnibus admiraldis cum ſolemnitatibus juxta ritum eorum conſuetis. Statuta itaque die civitatem Damietam Sarraceni receperunt & ſaiſierunt: qua recepta, regem & fratres ſuos cum aliis nobilibus de regno Franciæ Jeruſalem & Cypri abſolverunt. Ex tunc rex habuit firmam ſpem quod reliquas pacis conditiones & conventiones in liberandis ceteris captivis firmiter Sarraceni obſervarent. His ergo pactis, ab Ægypti partibus rex & alii captivi liberati receſſerunt, ibique

Soldanus a ſuis perimitur.

Damiata Sarracenis reddita.

A certos nuntios ad recipiendum captivos, & ad cuſtodiam rerum quas illic dimiſerant reliquerunt, eo quod non habebant navigia quæ ſufficerent ad revehendum ſuam ſuppellectilem. Poſt hæc venientes in Acchon, cogitantes ſollicite de captivis rehabendis, remiſerunt in Ægyptum alios ſolemnes legatos; ſed prædicti ammiraldi a legatis noſtrorum poſtulabant ſibi reddi captivos & alia ſupradicta juxta formam treugarum, ſicque detinuerunt eos longo tempore in Babylonia ſub ſpe reddendi omnia quæ petebant.
B Tandem poſt expectationem diutinam, de captivis omnibus quos reddere tenebantur, qui amplius quam duodecim millia firmiter eſſe aſſerebantur, inter antiquos & novos non deliberaverunt nuntiis regis, niſi tantummodo quadringentos, quorum aliquanti ſemet redimerunt cum pecunia; de ceteris autem rebus nihil volebant reſtituere; quin etiam, quod deteſtabilius eſt, electos juvenes de Chriſtianis captivis ductos ad victimam ſicut oves poſitis gladiis ſuper cervices eorum a fide catholica compellebant apoſtatare & prophanam legem Mahometi acceptare, quorum plerique imbecilles atque fragiles confitendo ritum illum deteſtabilem,
C ab orthodoxa fide exorbitaverunt; ceteri vero ut athletæ fortiſſimi conſtantiſſime in propoſito fidei perſiſtentes, coronam martyrii perceperunt. Deinde rex Ludovicus firmam habens confidentiam, quod terra transmarina juxta tenorem treugarum in pace inviolabili perſiſteret, de reditu in Franciam cœpit diſponere, ſed videns manifeſte quod prædicti ammiraldi præmiſſa juramentis ſuis firmata non obſervabant, audiens & perpendens etiam quod tota terra tranſmarina poſt
D ſuum receſſum conſiſteret in magno periculo, captivi quoque Chriſtiani qui ab infidelibus detinebantur omni ſpe liberationis ſublata pro perditis reputarentur, & ex illorum mora poſſent evenire Chriſtianis terræ illius aliqua bona, præcipue pro eo quod inter Babylonios & ſoldanum Halapiæ ſuborta eſſet gravis diſcordia, quia videlicet ſoldanus exercitibus ſuis congregatis jam ceperat Damaſcum, &c. His, inquam, conſideratis, maluit rex adhuc differre paſſagium & remorari in regno Syriæ, quam ſtatum Chri-
E ſtianitatis relinquere in deſperato. Verum Alfonſum Pictavienſem & Carolum Andegavenſem fratres ſuos ad reginam matrem ſuam conſolandam direxit in Franciam, ipſo cum paucis illic remanente.

Prologus ſequentis operis.

Si numeres MCCL. poſtquam peperit pia Virgo,
Hoc anno per Cor. (*a*) cœpta eſt hæc chronica, lector,

[*a*] Cornelius Zantfliet.

Digitized by Google

Regnabant in quo Fredericus (II.) cum Ludovico (ſancto)
[a] Scribere deſiſti Vincenti (a) tunc & obiſti.
Quatuor egregiis includens plurima libris,
Incipiens ab Adam volo te ſed non ſub eadem
Arte viaque ſequi, doctorum ſcripta reliqui
Hic immiſcere. Nam ſingula velle docere
Res foret hæc cruda, placens hæc hiſtoria nuda.
Parcite ſcriptori, lectores, namque lepori
Sæpe ſuperſedit, cui non intendere credit,
Sperat revera ſe nil ſcripturum niſi vera.
Non eſt res bella regum reticere novella,
Actus, & bella, ſuperant hæc dulcia mella,
Quæ ſine ſupremo nequeunt contingere freno.
Qui regum colla calcat, qui ligna ſub olla
Utque faber gumphos cudit, dat ipſe triumphos,
Regna dat & tollit, levat, opprimit, atque reſolvit.
Quos vocat ejicit, erigit, obruit, omnia volvit.
Dirige, Virgo pia, calamum, patriſque ſophia,
Ut verum narrem, nec ab hoc quomodolibet errem.

Quantæ vero utilitatis ſit verax hiſtoria, probari poteſt & ex his. Nam ſive de bonis bona referat, ad imitandum bonum auditor ſollicitus inſtigatur; ſi vero mala commemorat, de pravis nihilominus religioſus ac pius auditor ſive lector devitando quod noxium eſt ac perverſum, ipſe ſollicitus ad exequenda quæ vera ac Deo digna eſſe cognoverit, accenditur indilate. Porro lectorem ſuppliciter exoro, ut ſi quid in his quæ ſcripſimus aliter quam ſe veritas habet poſita reperit, non hoc nobis imputet, quia, quæ vera lex hiſtoriæ eſt, ſimpliciter ea quæ fama vulgante collegimus, ad inſtructionem poſteritatis litteris mandare ſtuduimus; prætere omnes ad quos hæc hiſtoria pervenire potuerit, legentes vel audientes ſuppliciter precor, ut pro meis infirmitatibus tam mentis quam corporis apud ſupernam clementiam quotidianis precibus interveniant, & hanc mihi remunerationis vicem pro laboribus impendant, ut quod de multis provinciis memoratu dignum excerpſi, apud omnes fructum piæ interceſſionis poſſit invenire. Amen.

Friderici II. imp. obitus.

Anno ab Incarnatione Domini MCCL. pontificatus ſanctiſſimi domini INNOCENTII hujus nominis quarti anno ſexto, Fredericus imperator hujus nominis ſecundus, pridem ſcilicet anno MCCXLV. a prædicto Innocentio in concilio Lugdunenſi ſententialiter ab imperio depoſitus, propter enormitatem criminum ſuorum, abſque ſacramentis & pœnitentia moritur in Apulia, qui fuit nonageſimus quintus imperator ab Octaviano Auguſto. Hic, inquam, Fredericus rediens cum confuſione ab obſidione civitatis Parmenſis, amiſſis ibidem regiis theſauris, gravi infirmitate correptus eſt in regno Apuliæ. Cujus baſtardus, nomine Manfredus, illectus cupidine regni Siciliæ & Apuliæ, ac metuens ne pater de ægritudine convaleſceret, conſcio ſecretario ejuſdem imperatoris, pulvinar ſuper os patris poſuit, eumque miſerabiliter ſuffocavit, tandemque fretus auxilio Siculorum regnum per fas & nefas obtinuit, quouſque dominus CAROLUS frater regis Francorum per Urbanum quartum evocatus, ſub Clemente quarto ipſum vita & regno contra multorum ſpem privavit.

Per intermedium temporis quo Fredericus depoſitus eſt auctoritate apoſtolica, electores imperii elegerunt in regem Romanorum Henricum lantgravium Thuringiæ, qui vix per biennium regnans, diem clauſit extremum, nondum ſuſcepta papali benedictione. Conſequenter electus eſt ab eiſdem Wilhelmus comes Hollandiæ, qui poſt breve ſpatium a Freſonibus interemtus eſt, nec etiam apoſtolicam benedictionem adeptus eſt. Fredericus ſecundus de quo præmiſſum eſt, filius erat Henrici imperatoris filii primi Frederici imperatoris; mater vero ejus erat Conſtantia filia Guilermi regis Siciliæ, in cujus ortu Joachim abbas in Calabria prophetico dotatus ſpiritu prædixit per hanc fore futuram regni Siculorum deſolationem; unde ſtupefactus pater, & præbens vaticinio fidem, ut omnis ſpes prolis filiæ auferretur, votum virginitatis in cœtu monialium eam promittere fecit non renitentem: quæ patre & fratre defunctis, nemine præter ſe regni legitimo hærede ſuperſtite, cum omnem juventutem peregiſſet jam fere anus, ſumpſiſſentque poſt obitum Guilermi diadema Tancredus regulus & prædicta, cum Guilermi filius adhuc eſſet juvenculus, ad id tandem perventum eſt, ut factionibus procerum undique bellis ſcaturientibus, ferro & igne omne regnum in extremum trahi videretur. Quamobrem quibuſdam regni deſolationi compatientibus, opportunum videbatur Conſtantiam alicui inſigni principi in conjugium tradi, cujus ope & potentia peſtiferi ſedarentur tumultus. Tandem non ſine dolo ac labore obtentum eſt, ſummo pontifice conſentiente, ut Conſtantia Henrico Romanorum imperatori primi Frederici filio traderetur in uxorem, & ſic rugoſa anus, ſacris omiſſis clauſtris, depoſitis ſanctimonialium vittis, cultu ornata regio, nuptaque & imperatrix devenit in medium, & quæ Deo virginitatem dicaverat, perpetuum thalamum principis intrans, nuptialemque conſcendens thorum, eam invita non depoſuit, ex quo factum eſt, ut quinquageſimum quin-

De Conſtantia matre Friderici imp.

[a] Hic alloquitur Vincentium Bellovacenſem, cujus ſpeculum deſinit in annum 1250. quo & migravit.

Digitized by Google

tum ætatis ſuæ agens annum, annoſa conciperet, & cum penes omnes conceptionis fides eſſet dubia, doluſque putaretur, actum eſt ad auferendam ſuſpicionem, ut propinquante tempore partus, per mandatum imperatoris omnes matronæ Siciliæ vocarentur, volentes futuro partui intereſſe, quibus convenientibus in pratis Panormitanis poſito tentorio, vel ſecundum alios inter urbem Panormum, cunctis intuentibus, imperatrix fere decrepita infantem enixa eſt, hunc videlicet Fredericum ſecundum, qui ex linea materna regnum Siciliæ ſibi poſtmodum vendicavit.

Henrici regis Danorum cædes.

Eodem anno quinquageſimo Henricus inclytus rex Danorum ab Abel fratre ſuo minore, cupidine regnandi illecto, ſuffocatur in mari, de qua tamen nece parum commodi vel honoris idem Abel, immo verius Caïn, conſecutus eſt: nam ſubſequenti anno cum Freſones ſubjugare tentaſſet, ab eiſdem interemtus eſt cum ſuorum multitudine permaxima.

De Henrico de Gelria epiſc. Leod.

Item eodem anno, præſidente ſedi Leodienſi HENRICO DE GELRIA, nondum in epiſcopum conſecrato, dominus PETRUS archiepiſcopus Rothomagenſis in calendis Maii, cum eſſet ſedis apoſtolicæ legatus, majus altare ſancti Lamberti in honore beatæ Mariæ perpetuæ virginis ac ſancti Lamberti martyris conſecravit, præſentibus ibidem rege Wilhelmo, SIFREDO Moguntino, ARNOLDO Treverenſi, CONRARDO Colonienſi archiepiſcopis, nec non JACOBO Metenſi & GANGERICO Cathalaunenſi epiſcopis & ceteris multis. Ea tempeſtate prædictus HENRICUS DE GELRIA Moſomum oppidum archiepiſcopi Remenſis occaſione cujuſdam turris per eumdem archiepiſcopum erectæ, in nocumentum ducatus Bullonii ad eumdem Henricum ſpectantis cum magno exercitu obſidere paravit; ſed interveniente comite Loſſenſi cum jam deditio oppidi in foribus eſſe videretur, ſub certis pactis obſidio ſoluta eſt: nam archiepiſcopus Remenſis intermedio tempore concambium fecit ejuſdem oppidi cum rege Francorum, dato ſibi alio oppido ſuper ripariam conſtituto: unde occaſione hujus concambii adhuc hodiernis temporibus Francorum rex exigit a domino Leodienſi, ut ducatum Bullonii ab eodem in feodum teneat, ac fiat ſuus vaſallus; differenſque ſi priſtinis temporibus prædeceſſores epiſcopi relevaverunt eumdem ducatum ac caſtrum ab archiepiſcopo Remenſi facto concambio, nec non tenetur & obligatur epiſcopus Leodienſis pro tempore relevare illud a rege Francorum.

De Conrado filio Frederici imperat.

Anno Domini MCCLI. Conrardus filius Frederici ſecundi, quem pater adhuc vivens, ſed ab imperio per Innocentium papam ejectus, regno Alemanniæ præfecerat, per mare cum multis Theutonicis venit in Apuliam, ut regnum Siciliæ quod per maternam lineam ad eum ſpectabat, ſuſciperet, & capta Neapoli & ſubverſa, muris ejus deſtructis, cum ægrotare cœpiſſet, & pro ſanitate clyſtere ſuſciperet, miſcente venenum proditore miſerabiliter obiit.

Paſtores cruce ſignati.

Item anno quinquageſimo primo infinita paſtorum multitudo de diverſis regionibus congregata, duce quodam Jacobo, qui pridem ab ordine Ciſtercienſi apoſtataverat, mirabili & inaudita rabie cruce ſignata eſt, dicens velle ſe proficiſci in ſuccurſum terræ ſanctæ, & Ludovici Francorum regis: qui quidem in tantam perniciem inducti ſunt, ut in multis partibus Galliæ villas, civitates & populos invadere, & deſtruere conarentur; in tantum ut attentarent hoc idem Pariſiis & Aurelianis præclariſſimis urbibus, occiſis inibi pluribus clericis.

Ordo fratrum de Pœnitentia.

Eodem anno ordo fratrum de Pœnitentia inſtitutus eſt apud Maſſiliam de mandato ſpeciali domini papæ. Item Wilhelmus rex traduxit filiam Ottonis ducis *de Brunſvvick*, & in ipſa nocte nuptiarum palatium in quo ſponſus & ſponſa quieverunt in *Brunſvvick* juxta Leonem ex luminis & ſtraminis incuria penitus exarſit; corona regis exuſta eſt & multæ res pretioſæ, rex & regina vix evaſerunt: nam regina tamquam in domo notior eſſet, regem per manum eduxit, duo ſartores combuſti ſunt ibidem.

Blancæ reginæ obitus.

Anno MCCLII. Blanca regina Francorum, mater ſancti Ludovici regis, filia regis Caſtellæ, viam univerſæ carnis ingreſſa eſt; quæ abſente filio ac in tranſmarinis partibus pro ſubſidio terræ ſanctæ conſtituto, regnum ſtrenuiſſime gubernavit. Eodem tempore diſſenſio valida exorta eſt Leodii inter laïcos & clerum, nec non inter populares & inſignes, præcipue cum familiaris cujuſdam canonici ſanctæ Crucis quemdam civem enormiter vulneraſſet, & ne caperetur ad tutamen eccleſiæ confugiſſet, villicus & ſcabini hunc contra privilegia canonicorum proſcripſerunt. Quapropter tota civitas ſupponitur interdicto; cumque nec ad inſtantiam domini Leodienſis ſcabini vellent proſcriptionem ſupradictam revocare, rex Wilhelmus apud Ultrajectum reſidens, facta de præmiſſis diligenti inquiſitione, ſententiam ſcabinorum caſſavit & irritavit, mandans prædictum famulum priſtino debere perfrui honore juxta privilegium dominorum. Nihilominus mandatis regalibus ſcabini obtemperare recuſabant. Poſt paululum ex alia ſiniſtra occaſione populares fractis oſtiis & januis canonicorum, & pulſata campana banni, cleri exinde contritis ædibus, aris, menſiſque relictis aufugerunt omnes, urbe interdicto ſuppoſita.

Diſſentio Leodii.

Forma militaris profeſſionis Wilhelmi comitis Hollandiæ noviter electi in regem Romanorum.

Quoniam plerique milites moderno tempore

pore parcimoniæ intendentes, obmiſſis ſumtuoſis ſolemnitatibus, ſolum per colaphum militarem dignitatem accipiunt. Ideoque multi regulam ejuſdem ordinis ignorantes debite militare neſciunt: quamobrem materiam aliquantiſper prolongare decrevimus, & dignum annotare qualiter WILHELMUS comes Hollandiæ, ætatis annorum viginti, nuper electus in regem Romanorum, ſecundum Chriſtianam inſtitutionem miles effectus eſt: ſiquidem præparatis omnibus poſt evangelium ſolemnis miſſæ, præfatus Wilhelmus coram cardinali tituli ſancti Georgii ad Velum-aureum tunc præſente, apud *Frankenford* perductus eſt per regem Bohemiæ, dicentem in hunc modum: *Veſtra reverentia, pater almiflue, præſentamus hunc electum armigerum, devotiſſime ſupplicantes, quatenus veſtra paternitas votivam profeſſionem ejus accipiat, & militari noſtro collegio dignanter aſcribi valeat.* Itaque dominus cardinalis in pontificalibus ornamentis illic aſſiſtens, dixit eidem armigero, ſecundum ethymologiam hujus nominis *miles, oportet unumquemque volentem militare, eſſe magnanimum, ingenuum, largifluum, egregium & ſtrenuum; magnanimum quidem in adverſitate, ingenuum in conſanguinitate, largifluum in honeſtate, egregium in curialitate, ſtrenuum in virili probitate. Verumtamem antequam votum profeſſionis tuæ facias, cum matura deliberatione jugum regulæ prius audias. Hæc itaque eſt regula militaris ordinis. In primis cum devotione recordationem Dominicæ Paſſionis diurnatim audire, pro fide catholica corpus audacter exponere, ſanctam eccleſiam cum miniſtris ejus a quibuſcumque graſſatoribus liberare, viduas, pupillos & orphanos in eorum neceſſitate protegere, injuſta bella vitare, iniqua ſtipendia renuere, pro liberatione cujuſlibet innocentis duellum inire, tyrocinia nonniſi cauſa militaris exercitii frequentare, imperatori Romanorum ſeu ejus patricio reverenter in temporalibus obedire, rempublicam illibatam in vigore ſuo permittere, feodalia bona regni vel imperii nequaquam alienare, ac irreprehenſibiliter apud Deum & homines in hoc mundo vivere. Hæc ſtatuta militaris regulæ ſi devote cuſtodieris, & pro poſſe ſive noſſe diligenter adimpleveris, ſcias te mereri temporalem honorem in terris, & poſt hanc vitam requiem æternam in cælis.* His expletis, dominus cardinalis conjunctas manus ejuſdem tyronis clauſit in miſſali ſuper lectum evangelium, ita dicens: *Vis ergo militarem ordinem in nomine Domini ſuſcipere, & regulam tibi verbo tenus explicatam pro tua poſſibilitate perficere?* Reſpondit armiger: *Volo.* Dominus igitur cardinalis ſubſequenter exinde profeſſionem ejuſdem armigero dedit, quam & idem armiger palam coram omnibus in hunc modum legit:

Ego Wilhelmus Hollandienſis militiæ princeps, ſacrique imperii vaſallus, liber jurando profiteor, regulæ militaris obſervantiam in præſentia domini mei Petri cardinalis, &c. per hoc ſacroſanctum evangelium quod manu tango. Cui cardinalis ait: *Hæc profeſſio devota peccatorum tuorum ſit vera remiſſio. Amen.*

His ita peractis, rex Bohemiæ dedit ictum grandem in collo tyronis, ita dicens: *Ad honorem omnipotentis Dei te militem ordino, ac in noſtro collegio te gratanter accipio, & memento quoniam Salvator mundi coram Anna pontifice pro te colaphiſatus eſt & illuſus, coram Pilato præſide flagellis cæſus & ſpinis coronatus eſt, coram Herode rege clamide veſtitus & irriſus eſt, & coram omni populo nudus, & vulneratus in cruce ſuſpenſus eſt, cujus opprobria memorari te ſuadeo, cujus crucem te acceptare conſulo, cujus etiam mortem ulciſci te moneo.*

Quibus ita ſolemniter peractis, idem novus tyro poſt finitam miſſam cum ſtridentibus buccinis, perſtrepentibus tympanis, & tinnientibus cymbalis, contra filium regis Bohemiæ tribus in vicibus commiſit haſtiludium, & exinde cum gladiis enitentibus dimicando, celebravit magnificis expenſis curiam triduam.

Coronatio ejuſdem regis in urbe Aquenſi.

In ipſa ſacra ſolemnitate Omnium-Sanctorum, univerſa multitudo prælatorum & principum deduxit regem electum ad baſilicam beatæ MARIÆ Virginis, quem epiſcopi Monaſterienſis & Mindenſis ſimul ornaverunt infra ſacrarium. Porro Leodienſis & Trajectenſis epiſcopi veſtitum ornamentis Leviticis in modum diaconi perduxerunt ante regale ſolium. Ex tunc archiepiſcopus Colonienſis cancellarius per Italiam, collocatus in ſede majeſtatis, ita dicens: *Conſecrare te dignetur omnipotens Deus in regem Romanorum, qui David per manum Samuelis prophetæ regem inungi juſſit ſuper populum Hebræorum.* Deinde archiepiſcopus Trevirenſis cancellarius per Galliam, manus ſibi ſuperimpoſuit, dicens: *Deſcendat ſuper te ſpiritus ſapientiæ & intelligentiæ, ſcientiæ, pietatis, fortitudinis & conſilii, repleariſque ſpiritu timoris Domini.* Poſt hæc marchio Brandeburgenſis camerarius regis annulum ſibi tradidit, ita dicens: *Accipe ſceptrum regni, & rebelles ſevera correctione potenter affligas, omneſque benivolos cum tranquilla pace gubernes.* Dux Bavariæ, comes palatii, dapifer regis, dedit ſibi globum aureum, & dixit: *Accipe globum ſphericum, & omnis terræ nationes Romano regno ſubjicias, ut glorioſus auguſtus appellari valeas.* Rex Bohemiæ pincerna regis, de conſenſu Colonienſis archiepiſcopi coronam argenteam capiti ejus ſubimpreſſit, dicens: *Accipe diadema ſplendidum, & ſis in virtuoſis actibus adeo coruſcus in terris, ut coronam æternam felicitatis habere merearis in cælis.* Deinde principes & populi acclama-

verunt regi ſalutem & gloriam, & deinde præſtiterunt eidem homagium fidelitatis, &c.

Margarita comitiſſa movet bellū adverſus Wilhelmum regem.

Anno MCCLIII. Theobaldus *de Ghyſen* & Walfridus de Barro comites, cum Ghioto & Johanne *de Donpier* filiis Margaretæ comitiſſæ Flandriæ collegerunt innumerabilem exercitum ex Flandria, Francia, Pikardia ad ſubjugandum Walacriam, quæ eſt pars Zelandiæ. Porro Wilhelmus rex Romanorum econtra Florentium fratrem ſuum cum exercitu valido deſtinavit ad Zelandiam, ut Margaretæ comitiſſæ contumelioſam edomaret arrogantiam. Dux autem Brabantiæ avunculus regis, controverſiam hanc reconciliare diſponens, inſtituit diem ad interloquendum de concordia; cumque apud Antuerpiam triduanum tractaretur interloquium, Margareta per occultam legationem mandavit capitaneis ſui exercitus, ut extemplo Walacriam introirent, & in abſentia regis cum Florentio præſide bellum anticiparent. At illi mandatis comitiſſæ feſtinanter obtemperantes, cum centum millibus armatorum transfretabant ad Walacriam; econtra Florentius in *Weſtapple* hoſtes viriliter aggreſſus eſt, de quibus optatum trophæum quarta die Julii potenter adeptus eſt. Etenim in illo bello fuit tam cruenta ſtrages, & horridum excidium, ut Hollandini uſque ad talum in occiſorum cruore perſiſterent. Interea rex Wilhelmus omnem rem geſtam per feſtinum nuntium intelligens, & Margaretæ comitiſſæ doloſam traditionem intuens, deſeruit Antuerpiam, & feſtino remigio profectus eſt in Walacriam; & ecce fugitivi Flamingi & Franci, depoſitis armis, humillima prece adierunt regis præſentiam; quos & ipſe rex miſericordia motus ſuſcepit ad gratiam. Perierunt in ipſo certamine amplius quam ſexaginta millia Flamingorum & Picardorum, multa millia ſubmerſa, reliqua pars captivata, comites prænominatos & duos filios comitiſſæ captivos deſtinavit rex ad Hollandiam, ſed & vulgarem populum omnino denudatum remiſit ad Flandriam; ita quod unuſquiſque Flamingus piſis virentibus perizomata circumplectens, & ex manibus brachas lumbis ſuis adaptans, ad Flandriam nudus reverſus eſt. Exinde proverbium exortum eſt tale in Francia, *à l'an milhe doi cens chinquante-trois firent Flamens brayes de pois.*

Ejus exercitus a copiis regiis omnino deletus.

Eodem anno, pace reformata Leodii, rediit clerus, cui nudis pedibus obviam proceſſere vulgares, cereos deportantes in manibus, & uſque ad majorem eccleſiam cum hymnis & canticis clerum deducentes; ſed non diu ſerenitas pacis durare permiſſa eſt, inſtinctu cujuſdam civis cui nomen erat Henricus de Dyonanto, qui ſuis dolis ac facundia populares in tantum dementabat, ut ad nutum ſuum cunctos facillime deflecteret: ſiquidem cum pro aſſiſia vini cives fuiſſent in capitulo majori congregati, quidam procurator reproperabat eidem Henrico humilitatem generis, & alia probra plurima, & manu ad cultellum appoſita minabatur eidem necem ac vulnera; ſubito fama diſpergitur Henricum ab hoſte interemtum, clamor exoritur, ad arma concurritur, januæ capituli violenter infringuntur. Exit Henricus & nihil mali ſe perpeſſum indicat; finaliter populus requiſitus per canonicos oſtia reparat, nudis pedibus, flexis genibus, veniam poſtulat & impetrat. Nondum tamen adhuc ceſſante procella, per PETRUM CAPUCII legatum ſedis apoſtolicæ apud Trajectum pax reformatur, quæ aliunde fuerat deturbata.

Leodii nova ſeditio.

Wilhelmus rex de Friſonibus triumphat.

Anno MCCLIV. undecimo Maii Wilhelmus Romanorum rex inito navali certamine cum Friſonibus glorioſe de ipſis triumphavit, peremtis adverſariorum ſex millibus, quia fratri ſuo Florentio noluerant obedire. Oppidum Valencenis in Hannonia precibus Johannis de Avennis obſidetur a Wilhelmo rege Romanorum, ubi affuerant centum millia pugnatorum ſecundum famam communem, ſed non eſt expugnatum.

Valencenarum obſidio.

BIBLIOTHÈQUE LYON

Apud Hoyum ſex potatores noctu taberna confracta lætaliter vulneraverunt tabernarium: unde turbati ſcabini eoſdem proſcripſerunt, non tamen ter evocatos, ut moris eſt; & quoniam ſecundum legem patriæ hoc fieri non debebat, requiruntur ſcabini revocare ſententiam; illis renuentibus, fœderantur Leodienſes Hoyenſibus, demolientes vineas, horrea, & domos ſcabinorum. Epiſcopus exinde commotus, cunctos ſupponit interdicto. Caſtrum Waremiæ ſolo tenus deſtruitur per Hoyenſes.

S. Trudonis obſidio.

Epiſcopus oppidum S. Trudonis obſidet adjunctis ſibi duce Brabantiæ, comite Loſſenſi, Gelrenſi & Juliacenſi. Ea propter ne deſint militibus ſtipendia, obligat duci oppidum Machliniæ, villas Hugardis, & *Bavenchien*. Caſtrum de *Muhalt* impugnatur ab Hoyenſibus, non expugnatur. Comes Juliacenſis inter *Anteez* & *Vinalmont* Hoyenſes miſerabiliter truncat, captivat, diſpergit. Scabini apud Vothem Henricum de Dyonanto cum multis ædium effractoribus proſcribunt. Arbitri pacis eliguntur, & apud *Bierſet* tandem cum multis difficultatibus concordant partes, excluſis auctoribus diſturbii Henrico de Dyonanto, præpoſito, a cautore, aliiſque nonnullis qui ceteris abeuntibus domi remanſerant: porta ſanctæ Walburgis epiſcopo traditur cum cuſtodia militum comitis Loſſenſis, quam muro cinxit, foſſata implevit, diruens quatuor bonuaria muri verſus orientem, & facta eſt ei in arcem. Murmur propter dictum Henricum exoritur: epiſcopus turbatur. Unum procaciorem juxta vineas fratrum Minorum in patibulo facto de trabibus Henrici ſuſpendit, ita ut clare a foro intueri poſſet, &c.

Digitized by Google

Wilhelmus Friſonibus bellũ infert.

Anno MCCLV. rex Wilhelmus Friſiam ingreſſus eſt, & rebellantes ſibi Friſones egregie vicit, & caſtrum *Thorenborch* ad eorum ſempiternum offendiculum fabricavit. Demum cum jam tota terra glaciatim eſſet pervia, rex iterum quinto calendas Februarii cum duobus exercitibus armipotenter ingreſſus eſt Friſiam, ſperans ipſo die ſicut prius obtinere victoriam, ſed non eodem curſu reſpondent ultima primis. Nam Wilhelmus *de Brederode* contra Drechtenſes Friſones trophæum laudis adeptus eſt. Rex autem in dextrario reſidens ſecundum gubernabat exercitum, qui ad villam *Hontvvoud* concremandam trans paludes ſecurum exquiſivit aditum, cumque idem rex pedeſtrem exercitum ſolus in magna diſtantia præceſſiſſet, viamque meabilem ad expugnandos adverſarios exploraſſet, ecce dextrarius ejus in paludoſo vado circumfracta glacie paulatim immerſus eſt, qui ibidem abſque juvamine cujuſlibet familiaris fere ſuffocatus eſt: Friſones vero de latibulis inſidiarum ex arundinetis utrobique conſurgentes, proh dolor! ipſum regem priuſquam exercitus ejus appropinquare poterat, occiderunt, quem propter pulchritudinem armorum timore ſupervenientis exercitus ad proximam villam feſtinanter aſportarunt, & in domo cujuſdam Friſonis occulte ſepelierunt, ut per ſuccedentia tempora deperiret tam vindicta quam memoria ſui nominis. Occiſo Wilhelmo rege, ſucceſſit ei in comitatu Hollandiæ filius ejus Florentius tener infantulus nondum unius anni, quem patruus ejus Florentius in ſuam tutelam ſuſcipiens, totum comitatum gubernabat quiete per ſpatium annorum trium.

A quibus occiditur.

Eodem anno quidam validus civis in Moguntia cœpit hortari concives ſuos, ut pro pace reſtauranda juramento ſe invicem conſtringerent. Conſenſerunt ei etiam aliæ civitates Alemanniæ, & dictus eſt civis ille *Walcbodo*. Non placuit hæc res principibus neque militibus, ſed neque prædonibus, & maxime his qui habebant aſſidue manus pendulas ad rapinam, qui aſſerebant ſordidum eſſe quod mercatores haberent ſuper homines honeſtos & nobiles dominationem, ac litteratis viris attemtarent. His illorum facinoribus in odium cleri applaudebat vulgaris laicorum populus majoraque facta fuiſſent, niſi tandem communis plaga poſtmodum laicos cum clericis involviſſet: & hi quoque auctore Deo diverſis locis & pœnis citiſſime perierunt quarta die Julii.

Anno MCCLV. Wilhelmus rex Romanorum a Friſonibus interficitur: poſt cujus mortem electores imperii in eligendo non fuere concordes. Nam quidam quidem elegerant regem Caſtellæ, quidam Richardum comitem Cornubiæ, fratrem Henrici regis Angliæ ditiſſimum, cujus tandem pars prævaluit. Innocentius quartus exercitum in Apuliam contra Manfredum regem ducens inaniter, apud Neapolim moritur. Succedit Alexander quartus natione Campanus, qui præfuit annis ſeptem, & eccleſias Leodienſes in magno favore habuit ac dilexit. Hic Manfredum quia in præjudicium Romanæ eccleſiæ regnum Siciliæ ſibi hereditarium uſurpaverat, excommunicavit. Sancta Clara apud Anagniam canonizatur hoc anno.

Innocentii IV. obitus & Alexandri IV. electio.

Imperatrix Conſtantin. ſuos vexat.

Anno MCCLVI. imperatrix Conſtantinopolitana relicta Balduini comitis Hannoniæ in regem Græcorum per Francos inſtituti, reſidens apud Namurcum per exactiones & tallias cives ſtudebat aggravare: quam ob cauſam ad comitem Lucemburgenſem nuntii clam diriguntur, invitantes eum ut illuc veniat, maternam hæreditatem recepturus, qui militum copiam illuc confeſtim directam, & a civibus intromiſſam, ad oppidi munitionem caſtrum firmiſſimum juſſit obſidere, quæ quidem obſidio per biennium fere eſt protracta. Ea tempeſtate in partibus Theutoniæ tanti ventorum, fulminum, tonitruorum ac grandinum fragores invaleſcere viſi ſunt, ut plerique per civitates tamquam amentes incederent, & imminere diem judicii formidarent, circa Treverim vineas demolitas penitus ſilvas & arbores antiquiſſimas funditus everſas audivimus, & excelſarum turrium ac ædificiorum faſtigia corruiſſe. Fuerunt qui dicerent dæmones ſe vidiſſe, & eos quaſi beſtias diverſas in aëre ſibi invicem ex ventis contrariis occurriſſe.

Henricus Leod. electus vigeſimam bonorum eccleſiaſticorum levat.

Henricus Leodienſis electus nondum conſecratus volens redimere Machliniam & Hugardis duci impignoratas pro mille trecentis marcis, viceſimam partem reddituum cleri ſibi dari ab apoſtolica ſede ſibi impetravit. Clerus Brabantiæ inſtinctu ducis hanc ſolvere negat, verum ut patet ex littera domini GREGORII papæ decimi, dictus Henricus illa viceſima non contentus, in qualibet eccleſia ſuæ civitatis ac diœceſis fructus dimidiæ præbendæ annuatim inſtituit ſibi dari, & tam prædictam viceſimam, quam etiam eoſdem prædictos proventus, idcirco congregabat, ut ex eis ſuos baſtardos locupletaret: quod ex eo patebat, nam dum quadam vice ægrotaret, non erubuit palam aſſerere id dumtaxat cordi ſuo fuiſſe moleſtius, quod male de negotio ſuorum cogitaverat puerorum.

Anno MCCLVII. Richardus prædictus in regem Romanorum electus Aquiſgrani per CONRARDUM Colonienſem archiepiſcopum coronatus eſt XVII. die menſis Maii, quæ erat feſtum aſcenſionis Domini. Rex Tartarorum *Hulaon* cepit civitatem Sarracenorum opulentiſſimam *Baldac*, quæ antiquitus dicta eſt Suſis caſtrum, ſive Egbatanis, in qua habitaverunt Aſſuerus & Heſter, Daniel quoque viſionem vidit ſupra portam Ulaii. Inſuper

Tartarorum rex expugnat Baldac, &c.

Digitized by Google

A & captivavit caliphum civitatis, qui eſt velut ſummus pontifex legis Mahometi, ponens eum in cavea ferrea, & juxta eum menſam plenam bizantiis aureis infinitis, eumque fame interimere volens, dixit: ecce comede aurum, quod tantum dilexiſti, ut nobis tributum negares. Succeſſive prædicti Tartari ſubjugarunt ſibi regnum Perſarum, Medorum & Halapiæ, quorum dux *Halaon* ſuſcipiens baptiſma Chriſtianorum, regi Armeniæ Ayceni, ultro ſe dominio Tartarorum ſubjicienti, permaxima præſtitit dona ac privilegia, relevans humeros Chriſti fidelium a jugo Sarracenorum. Non multo poſt, defuncto ſummo rege Tartarorum, fratrem dicti *Hulaon* erexerunt ſibi in regem, nepotem hujus *Hulaon* nomine Barka, & congregato hinc inde maximo utrimque exercitu ſuper fluvium permaximum pro tunc congelatum, ex onere armatorum de utraque acie ſubmerſa ſunt pluſquam centum millia Tartarorum.

Henricus Leod. epiſc. ordinatur ſacerdos.

Anno Domini MCCLVIII. Richardus Romanorum rex venit apud Hoium oppidum cum maxima nobilium ac procerum comitiva. Henricus Leodienſis electus, cum jam per novennium præfuiſſet, hoc anno conſecratur in ſacerdotem, vir nobilis quidem, genere ſed degener moribus, ſanguinolentus, laſcivus & avarus, & inſuper poſtulatus eſt in abbatem ſancti Remacli Stabulenſis, quæ eſt abbatia veterana ante Leodium fundata, per Sigebertum Francorum & Lotharingiæ regem; immediate ſua ſumens regalia ab imperatore Romano, plurimis dotata privilegiis ſub aureis bullis ſigillis ac litteris conſcriptis, ſed heu modernis temporibus in ædificiis ac religione valde collapſa.

Nota.

Namurci expugnatio.

Eodem tempore comes Hannoniæ, Johannes de Avennis, exercitu magno congregato, venit Namurcum ſoluturus obſidionem caſtri, jam biennio protractam, aſſerens hunc comitatum ſui juris ac dominii eſſe debere. Intermediantibus perpaucis diebus ſic terminata eſt hæc diſcordia, quod comes Lucemburgenſis comitatum Namurcenſem relevare debeat in feudum a comite Hannoniæ; cumque dominus Franco baſtardus domini *de Wezemale* caſtri capitaneus illud animoſe biennio tenuiſſet, deficientibus omnino victualibus, cum jam loco panis equorum ſuorum coctum ſanguinem obſeſſi comederent, ipſo die Vincentii caſtrum reddidit obſidenti, qui cum ſcrutatus ſingula loca fuiſſet, hunc ei comes adſcripſit honorem, quia in toto caſtro non eſt inventa tam parva pecia panis, unde puer famelicus lacrymans potuiſſet quietari.

Florentini & Lucani a Senenſibus victi.

Anno MCCLIX. in Tuſcia parte Italiæ Florentini & Lucani mirabilem & miſerabilem habuerunt eventum. Nam confiſi de ſuorum multitudine ac robore, intrantes comitatum Senenſem, Senenſes freti auxilio Manfredi regis Siciliæ ipſis in bellum obvii facti ſunt, & inito certamine, qui primi inter Florentinos & Lucanos viſi fuerant, ad hoſtes transfugæ facti ſunt, & cum Senenſibus in ſuos irruerunt, ſic quod ex Florentinis ſuorum fraude deceptis proſtrata ſunt circiter ſex millia hominum. Conſtantinopolis quæ per Francos & Venetos dudum capta fuerat, per Palæalogum Græcorum imperatorem vi prælii recuperata fuit.

Hungari a Bohemis cæſi.

B Anno Dominicæ Incarnationis MCCLX. rex Hungariæ pro quibuſdam terris regem Bohemiæ impugnare aggreſſus eſt cum quadraginta millibus armatorum, tam Tartarorum, quam Paganorum: cui rex Bohemiæ cum multo pluribus equitibus ad reſiſtendum occurrit, habens, ut famabatur, ſeptem millia equorum ferro opertorum. Cumque in confinibus regnorum bellum inchoatum fuiſſet, ex colliſione equorum & armorum tantus pulvis de terra ſurrexit, ut clara die vix homo hominem cognoſcere potuiſſet. Tandem inita pugna, Hungari, rege eorum graviter ſauciato, terga vertentes, cum cedentes feſtinarent effugere, in quodam flumine profundiſſimo, quod tranſire debuerant, præter alios occiſos fere tredecim millia hominum ſubmerſi fuiſſe ſcribuntur. Sic rege Bohemiæ poſt habitam victoriam intrante Hungariam, rex Hungariæ pacem petit, terras quæ diſſidii origo fuerant, reſtituit, & futuram amicitiam mediante matrimonio copulavit.

Alexandri IV. obitus, Urbani IV. electio.

ALEXANDER papa quartus Viterbii moritur, & in eccleſia ſancti Laurentii honorifice ſepelitur. Cui ſuccedit URBANUS papa quartus, natione Trecenſis, olim dictus Jacobus de Curto palatio, primo archidiaconus Leodienſis, poſtea patriarcha Jeroſolymitanus, deinde cardinalis, genere nobilis, litteratus & facundus, qui præfuit annis tribus, menſe uno, diebus quatuor. Eodem tempore ſoldanus Ægypti per vim ingreſſus eſt regnum Syriæ & Palæſtinæ, expulſis inde per multa loca Chriſtianis: quod cum ad notitiam *Hulaon* Tartarorum principis perlatum eſſet, paravit exercitum ſuum cum Armenis & Syris Chriſtianis ad reprimendum Sarracenos, ſed morte præventus nequivit opus perficere.

Chriſtiani Palæſtina expulſi.

Judæorum immanis crudelitas.

Anno Domini MCCLXI. In villa *de Forthem* ſuper Rhenum contigit, ut quædam maligniſſima vetula Judæis familiaris effecta, puellam ſeptem annorum utroque parente orbatam Judæis venderet occidendam. Hanc itaque ſuper plura paria linteaminum in ſecreto ponentes, obſtructo ore ejus, in omnibus fere juncturis membrorum inciſionibus vulneraverunt, maximo conamine ſanguinem exprimentes, & in ipſis linteolis diligentiſſime receptantes. Hac autem poſt tormenta defuncta, Judæi in aquam fluentem pro-

Digitized by Google

pe oppidum projecerunt, & ſuper eam congeriem lapidum poſuerunt. Tertia autem vel quarta poſt hoc die, per manum erectam ad cælum a piſcatoribus eſt inventa, & in oppidum deportata, horrentibus & clamantibus populis ab impiis Judæis tantum flagitium perpetratum. Erat autem in vicinio marchio *de Baden*, qui mox audito tam grandi piaculo, pervenit ad corpus, ſtatimque erectum reſidens tetendit manus ad principem, ac ſi ſanguinis vindictam vel forte miſericordiam imploraret. Poſt horam fere dimidiam corpus illud iterum ſe depoſuit defuncti more reſupinum, adductiſque ad hoc ſpectaculum impiis Judæis, ſtatim eruperunt omnia vulnera corporis, & in teſtimonium nefandæ necis, copioſum ſanguinem effuderunt. Mox clamor vulgi ad ſidera tollitur, & in vindictam zeli totaliter animatur; ex quibuſdam indiciis capta vetula & convicta, maxime cum filia ejus parvula omnia prodiderit, quod a puero & ebrio extorquetur veritas, Judæi quoque capti ſunt, qui in puellam manus nefarias extenderunt, rotatique & ſuſpenſi ſunt cum vetula, duo autem ex eis mutuo ſe jugulaverunt.

Anno MCCLXII. Philippus filius ſancti LUDOVICI regis Francorum accepit in uxorem Iſabellam filiam Petri regis Arragonum, qui reddidit Francis cum eadem filia omnem terram, quæ antiquis temporibus ad regnum Francorum ſpectare dicebatur in ſignum perpetuæ pacis ac fœderis.

Siciliæ regnũ Carolo comiti Andegavenſi datur.

Anno MCCLXIII. URBANUS quartus exercitum Sarracenorum, quem Manfredus ſæpedictus Siciliæ rex in patrimonium eccleſiæ miſerat, ſuffragio cruce ſignatorum, potenter abegit, & regnum Siciliæ Carolo comiti Andegavenſi, fratri ſancti Ludovici Francorum regis contulit plenarie, qui tam Ludovici fratris quam ceterorum regni procerum ſuaſionibus animatus, ingenti pectore quamquam longa & laborioſa plurimum videretur, belli tam egregii expeditionem aſſumſit: quam tamen uſque ad annum 65. cunctis ex cauſis præſidente Clemente quarto procraſtinavit. Hic habuit in uxorem Beatricem filiam Raimundi comitis Provinciæ.

Feſtum SS. Sacramenti inſtituitur.

Anno MCCLXIV. revelatio divina facta eſt cuidam recluſæ commoranti in Leodium apud ſanctum Martinum in monte; videbat ſiquidem lunam non omnino plenam, ſed adhuc in una ſui parte ſciſſuram vel aperturam habere, per quam ſignificata erat militans eccleſia, una adhuc feſtivitate ſibi deficiente, id eſt de Sacramento Corporis & Sanguinis Domini quam cœleſtis nuntius feria quinta poſt octavam Pentecoſtes revelabat eſſe celebrari inſtituendam. Quam quidem viſionem angelicam prædicta recluſa, domino papæ ex antiquo cum adhuc eſſet archidiaconus Leodienſis ſatis & multum familiaris, per litteras patenter indicat. Qui agnita ſanctitate prædictæ feminæ, habita ſupra his matura deliberatione cum ſuis cardinalibus, prædictam ſolemnitatem, præmiſſa die celebrari juſſit, confectas exinde bullas ac indulgentias per univerſum orbem terrarum tranſmittens. Nonnulli aſſerunt hujuſmodi viſionem primitus factam devotæ itidem mulieri Julianæ *de Cornelhon*, ſimiliter apud Leodium pro tunc commoranti: quidquid ſit, nulli dubium eſt hanc ſolemnitatem Leodii exordium ſumſiſſe, & ex conſequenti ad omnes chriſtianitatis eccleſias & provincias emanaſſe. Eo tempore Simon comes Montisfortis & barones Angliæ cum civibus Londoniarum inſurrexerunt in regem Angliæ Henricum & fratrem ejus Richardum regem Romanorum, eo quod rex conſuetudines regni infregiſſet; & inito diro conflictu, rex & primogenitus ejus capiuntur; ſed pro ſedando hoc tumultu miſſus eſt dominus GUIDO FULCODII cardinalis Sabinenſis, qui durante ſua legatione electus eſt in ſummum pontificem.

Angli in ſuũ regem rebelles.

Eodem anno, cometa, quæ prodigioſum aliquod ſemper portendit infortunium eventurum, ab Oriente cum fulgore magno conſurgens, uſque ad medium hemiſpherii comam perlucidam protrahebat; unde plurimis plurima ſuper hoc ſigno conjecturantibus, Urbanus papa confeſtim ægrotare cœpit, quo poſt tres fere menſes expirante, cometes evanuit. Hic ſepultus eſt in Peruſio.

Clemens IV. eligitur.

Anno MCCLXV. defuncto Urbano Clemens quartus ſucceſſit, natione Provincialis, de villa ſancti Ægidii, qui præfuit annis tribus, menſibus novem. Hujus vita ab adoleſcentia tota fuit laudabilis & exemplaris, ſiquidem fuit optime litteratus & rhetor facundiſſimus, habens uxorem & filiam ex ea nomine Cæciliam, & primo quidem factus judex regis Franciæ in patria ſua, gradatim per diverſa officia aſcendens, in conſiliarium regis eſt aſſumtus; exinde factus eſt epiſcopus Podienſis, & poſt hæc archiepiſcopus Narbonenſis, non multo poſt cardinalis Sabinenſis. Cumque pro reformatione pacis ab Urbano quarto in Angliam legatus eſſet, abſens Peruſii a cardinalibus in papam electus eſt. Hujus filiam Cæciliam cum multi nobiles de Provincia in uxorem ſibi dari poſtularent, deridens eos, non, inquit, vos petitis Cæciliam, ſed papam: hæc non eſt filia Clementis, ſed Guidonis Fulcodii, quam nequaquam petere deberetis. Illam autem noluit marito tradere, ſed mediocriter ei providens, quamdiu vixit, in monaſterio ſanctimonialium in urbe Nemauſenſi honeſte eam converſari fecit. Habuit præterea fratrem rectorem cujuſdam parochialis eccleſiæ, quem altius promovere noluit, ſed pinguiorem ei parochialem eccleſiam, dimiſſa prima, conceſſit, nulli umquam principum

Digitized by Google

vel regum relicta juſtitia in quoquam voluit deferre; quapropter ab omnibus honorabatur, timebatur & amabatur.

Caroli comitis Andegavenſis expeditio in Siciliam.

Eodem tempore ſicut antea cœpimus exordiri, Karolus comes Andegavenſis contra Manfredum regni Siciliæ invaſorem expeditionem aggrediens, & paratis rebus tam arduo negotio opportunis, commiſſa parte exercitus Guidoni comiti Montisfortis terreſtre iter illi injunxit; ipſe cum reliqua parte naves conſcendens, proſpero ac pari eventu Romam ambo celeriter ſine offendiculo pervenerunt: nam nec Karolus quidquam reſiſtentiæ per mare recepit, cum tamen mirum dictu omnis Liguſtinus ſinus navibus Manfredi ad impediendum ejus iter præoccupatus eſſet; nec ille Guido ſuperato Alpium vertice, & inter confragoſa loca Galliæ urbes quamvis militibus Manfredi refertas, iter agens a quoque jam impeditus eſt. Romæ autem, poſtulantibus Romanis, ſenator urbis dictus, a Clemente ſummo pontifice in regem Siciliæ coronatus. Quamvis tempus aſſiduis imbribus ac nivibus ingenti gelu concretis videretur adverſum: tamen in morem icti fulminis audacter proceſſit in hoſtem, & præter ſpem omnium apud Ceparanum Campaniæ vicum intravit cum omnibus copiis hoſtile regnum, ubi dejecto Manfredi præſidio, Caſini oppidum occupavit. Hinc in regni viſcera ſeſe ferens, pervenit Beneventum, ex quo Manfredus fere repentino ejus adventu circumventus, cum omnibus militibus exiliens, cum illi vix ſumendi cibi ſpatium conceſſiſſet, facta pugnandi copia, ſuos eduxit in aciem, qui non aliter confeſtim quam ſi ſibi foret oblata victoria lætus ſuos exhortatus in certamen eduxit, actumque eſt, ut interfecto Manfredo, & cæſo exercitu, Karolus egregie triumpharet. Qua victoria ingenti præda ditatus, & regno potitus eſt: nam concurſu undique a regnicolis facto, fere omnes in deditionem ſponte venerunt, & ſi qui forſan pauci remanſerant rebelles, minimo labore ſuperati, cum reliquis obedientes effecti ſunt: de qua victoria Karoli ſubſcripti verſus fuerunt compoſiti:

Karolus athleta Chriſti prout ante cometa
Hoc præſignavit, Manfredum ſuppeditavit.
Plus decies centum quater juxta Beneventum
Victor proſtravit, hinc eccleſiam relevavit.

Machlinia rebellat.

Anno Domini MCCLXVII. Machlinia quæ ab antiquo ſpectabat ad jus & dominium temporale Leodienſis epiſcopi, auxilio & inſtinctu ducis Brabantiæ rebellare cœpit, & ſubtrahere ſemet a jugo Leodienſium. Quo attento, HENRICUS epiſcopus, exercitu congregato, cinxit obſidione Machliniam, ſed præpenuria victualium, & hiberno tempore ſuperveniente, rediit infecto negotio, nihil illuc agens memoria dignum. Verum regreſſus epiſcopus ad Trajectum ſuper Moſam, turrim quam dux ſupradictus in *Wick* ad robur loci fecerat ædificari, ſolo tenus deſtruxit, & de lapidibus ejuſdem caſtrum de Monteforti in terra Gelriæ fecerat inſtaurari, ſed & dominium temporale oppidi Trajectenſis quod ad utrumque dominium ſpectare dinoſcitur, epiſcopus ſolus & in ſolidum pro tunc ſibi uſurpavit, in ducis non modicum præjudicium ac deſpectum. Præterea caſtrum de *Hyerge* expugnans ſpoliavit, dominum ejuſdem rebellem prius ad veniam & obedientiam primam compellens.

Eodem tempore Jacobus rex Arragonum Nycociam civitatem Sarracenorum olim regis Caſtellæ tributariam expugnavit. Item, Odoardus primogenitus regis Angliæ, facto juramento Simoni comiti Montisfortis, de cuſtodia exivit, & poſt dies aliquot inito certamine dictum comitem & filium ejus Henricum cum pluribus baronibus interfecit. Eo tempore ſoldanus Ægypti graviter devaſtavit Armeniam multis inibi peremtis Chriſtianis, cepitque Antiochiam famoſiſſimam civitatem.

Carolus rex Siciliæ Conrardinum debellat & perimi jubet.

Anno MCCLXVIII. Carolus rex Siciliæ dum nondum ubique per regnum res eſſet compoſita, bellum quod nuper intulerat alteri ſibi repente illatum eſt. Nam Conrardinus Conrardi regis olim filius, nepos Frederici ſecundi, jam adultus paternum regnum recuperaturus cum maxima Alemannorum copia, Romanis etiam faventibus & Henrico eorum ſenatore regis Caſtellæ fratre, uſque ad fines regni pervenit, in quem dum Carolus adverteret animos Siculorum fluctuare, & nonnullas civitates jam in partes ejus defeciſſe, congregatis confeſtim undique viribus, antequam ad intrinſeca regni properaret, illi factus eſt obvius in loco qui vulgo dicitur Tagliacezo, ubi inita pugna magis Alardi ſenis arte quam Francorum robore, victor effectus eſt; Conradinus exinde fugiens Siciliam petiturus cum aliquibus ex primatibus ſuis capitur, & ad eum trahitur vivus. Quem ipſe ut omnis ſpes regni auferretur Suevis, non abſque nota infamiæ, juſſit occidi, dictante ſententiam quodam judice veterano, qui plus voluntatem regiam quam juris ſententiam forte proſecutus eſt. Quam ob cauſam Guido comes Flandriæ, qui tunc aderat, huic judici gradum aſcendenti obvius, cum clava in cerebro percuſſum interemit, dicens: in tam nobile caput tam crudelem numquam dictabis ſententiam. Poſt hæc Siculi qui a Carolo deſciverant, nimia celeritate ſunt ad eum reducti. Sic pace pariter & ſecuritate peracta, glorioſus inter ceteros reges emicuit. Verum huic etiam alios ſuperaddidit prodiga fortuna ſplendores. Nam in ſpem regni Hungariæ obtinendi in poſterum, Carolo claudo filio ſuo Maria Stephani regis unica filia conjugio juncta eſt.

Digitized by Google

Ei conceditur regnum Jeruſalem.

Philippo autem ſecundo genito principiſſa Achaiæ : deinde litigantibus Hugone rege Cypri & Maria domicella de jure regni Jeruſalem, ut ejus tempora ſecundo ornarentur diademate, a Clemente quarto ſummo pontifice eidem Carolo regnum Jeroſolymæ conceſſum eſt.

Communitatum rebellio in nobiles.

Eodem anno Philippus, cognomine Cor Leonis, primogenitus ſancti Ludovici regis, genuit filium Philippum, cognomento Formoſum. Ea tempeſtate adverſus nobiles ubique inſurrexit ſevera communitas; in partibus namque Hollandiæ Florentius comes, cum adhuc eſſet juvenilis ætatis, vulgus Kinemarus qui Theutonice nuncupatur *Kermers*, porro tumultuare cœpit, & plurima caſtra nobilium temerario auſu vaſtavit: ita quod omnes fere nobiles ad oppidum dictum *Harlem* anxie confugerent, ut ibidem tumultuanti vulgo ſecure reſiſterent. Decreverant quippe Kynemari cunctos nobiles procul propellere, caſtra ſubvertere, munitiones deſtruere, & totam Trajectenſem diœceſim in vulgarem communitatem redigere, quibus confeſtim vicini Freſones fortiſſima conſpiratione conjuncti ſunt cum Waterlandris. Itaque Kynemari aggregantes bellatores innumeros, primo occuparunt totam Amſterlandiam. Porro Ghiſelbertus de *Aemſtel* attendens vires ſuas contra tantum exercitum nequaquam poſſe ſufficere, caute conſultus pacem exquiſivit, fidelitatem juravit, & inſultæ plebi cum ſuis armigeris ſe conjunxit, qui ex tunc factus tantæ multitudinis capitaneus, decrevit omnes inimicos ſuos ab epiſcopatu expellere, & in primis caſtrum dictum *Uredelant* aſſultuoſe deſtruere. Cumque idem Ghiſelbertus in expugnatione caſtri prædicti nihil proficeret, ac indomita gens hominibus ſuæ ditionis alimenta violenter abſtraheret, tandem arcano conſilio Kynemaros monuit circa noctis umbraculum caſtra movere, & civitatem Trajectenſem occulte capere; nec mora clam ante ſolis ortum Kynemari ad civitatem pervenerunt, quam ſuis bellatoribus & machinis vallaverunt in gyrum. Excubitores vero nocturnis deputati vigiliis, ſtupefacti de tanta multitudine plebis, excitatis civibus annuntiaverunt hoſtes adveniſſe, totam civitatem cum armigeris circumſediſſe. Cives autem apprehenſis armis ad defenſionem urbis accelerantes, aſcenderunt turres & mœnia, ſtatueruntque de cacumine murorum primo quædam interloquia. Econtra vir quidam ex Kynemaris eloquenter, facto ſilentio, in hæc verba prorupit: Salutat vos amicos libera gens Kynemariæ, expoſtulans ut omnes nobiles communitatem aggravantes ab urbe veſtra proſcribatis, & eorum facultates egenis diſtribuatis. Vix hic interpres verba finierat, cum inter burgenſes ingens excrevit tumultus. Vulgares igitur de verbis prædicti viri ma-

Rebellibus conjunguntur Trajectenſes.

A gnanimes effecti, comprehenſis armis, confeſtim ejecerunt tribunitiæ dignitatis illuſtres viros ac nobiles, ſtatueruntque de ſenioribus cujuſlibet officii ſcabinos & conſules, qui juſtitiam in urbe facerent, & ad communem utilitatem civilia jura diſponerent. Expulſis igitur a civitate cunctis nobilibus, vulgus novæ poteſtatis, iniit fœdus cum Kynemaris, quibus extemplo conjuncti ſunt Amerſfordenſes cum inquilinis Aemſterlandiæ. Perpendens hæc omnia JOHANNES DE NASSAU epiſcopus Ultrajectenſis cum comite Gelriæ venit in *Zeiſt*, ut expulſos ad civitatem reduceret, B & tumultum inſanientis vulgi ſevere corrigeret: ex adverſo Kynemari ordinaverunt acies ſuas ad prælium, ut in virtute magna diſturbarent epiſcopalem cuneum. Sed comes Gelriæ vir bellicæ pugnæ gnarus, attendens populi multitudinem, recuſavit cum paucis militibus diſcrimen inire certaminis. Quapropter & ipſe ſine mora cum epiſcopo retroceſſit ad Veluam, ut ad cruentum bellum ſufficientem armigerorum poſſet aggregare copiam. Itaque Ghiſelbertus de *Aemſtel* capitaneus tam indomitæ plebis, cernens ſibi cuncta proſperari, caſtella adverſariorum ſuorum, C ſcilicet Wilhelmi de *Reynſeburch*, Ghiſelberti de *Abloude*, & Huberti de *Vianen* deſtruxit, & exinde Kynemaros a belli tumultu per quamdam aſtutiam temperans, in hunc modum locutus eſt eis: Bellatores acerrimi & amici cariſſimi, videtis quomodo totum epiſcopatum hoc anno ſubegimus, & propulſis nobilibus fortia caſtra evertimus; verum ſequenti anno comitem Gelriæ qui ſe nobis oppoſuit proponimus expugnare, totamque ditionem ſuam hoſtili bello depopulari. Nunc autem quia inſtat tempus meſſis, oportet ut omnes tendamus ad propria, & ad ſuſtentationem parD vulorum noſtrorum colligamus quævis vitæ noſtræ neceſſaria, Igitur Kynemari, ſuadente Ghiſelberto, poſt hoc congregantes innumerabilem exercitum, cœperunt obſidere oppidum dictum *Harlem*, cumque hinc inde duriſſimæ fierent pugnæ, tandem Johannes *Peterſim* miles inclytus clam exiens oppidum, vehicula Kynemarorum victualibus onuſta comprehendit, & exinde plurimas villas eorum concremavit. Kynemari his viſis, relicta obſidione, feſtinaverunt repedare ad propria, deferentes in papilionibus diverſæ facultatis ſupellectilia. Nec mora, erumpentes oppiE dani fugitivos hoſtes velociter inſecuti ſunt, & occiſis multis, cum ſpoliis & multitudine captivorum reverſi ſunt. Epiſcopus Trajectenſis & comes Gelriæ gaviſi de confuſione Kynemarorum, congregantes fortem exercitum vallaverunt civitatem Trajectenſem 29. die Auguſti. Poſt quartam vero diem conſiderantes civitatem non poſſe capi, niſi magnis expenſis & ingeniis, relicto Trajecto proceſſerunt obſidere *Amersford*, quam tan-

Rebellibus ſe opponunt epiſc. Ultraject. & comes Gelriæ.

Rebelles obſident oppidum *Harlem*.

Obſidionem ſolvunt.

Digitized by Google

dem comes Gelriæ comprehendit, & pro quibuſdam verbis contumelioſis illud omnino deſtruxit. His ita geſtis, comes rediit ad patriam ſuam; epiſcopus vero pertranſiens Yſelam, pervenit in Davantriam. Miles autem quidam imperterritus, dictus Zuederus de *Boſinchen* cum omnibus expulſis, per ſcalas aſcendens mœnia civitatis Trajectenſis, clam introgreſſus eſt, & occiſis ab utraque parte plurimis, idem Zuederus triumphum eſt adeptus, qui vulgares viros mox ab urbe proſcripſit, & antiquos ſcabinos cum magiſtris civium priſtinæ poteſtati reſtauravit. Proceſſu vero temporis quidam ex proſcriptis urbem tacite ſubintraverunt, totumque populum inteſtino bello crudeliſſime vexaverunt; quibus utrimque diſcordantibus, Nicolaus *de Cats* miles habens adhuc tutelam Florentii comitis Hollandiæ cum quingentis dumtaxat armigeris Trajectum venit, malleis & ſecuribus valvas portarum confregit, in medio civitatis pro tribunali ſedit, deinde mille & quadringentas perſonas ab urbe proſcripſit, & cuncta civilia jura potenter ad voluntatis ſuæ beneplacitum diſpoſuit & ordinavit, ſicque ceſſavit ſeditioſus tumultus in partibus illis periculoſe ſuſcitatus.

Seditioſi domantur.

Anno Domini MCCLXIX. quamplurima multitudo Sarracenorum ex Africa per anguſtum mare venit in Hiſpaniis, quibus adjuncti ſunt Agareni illuc commorantes, & plagam magnam in Chriſtianos exercuerunt, intendentes recuperare Hiſpaniam, quam Chriſtiani ſub Carolo magno & ſuccedentibus regibus eiſdem abſtulerant; ſed cruce ſignati ex diverſis regionibus illuc properantes, cum maximo ſuorum damno cruentam de Sarracenis obtiuuerunt victoriam.

Sarraceni in Hiſpania victi.

Apud Leodium caſtrum epiſcopi apud portam ſanctæ Walburgis in arcem erectum, per ſubtile ingenium hoc modo deſtructum eſt: nam cum gradus ejuſdem caſtri ſatellites epiſcopi ad civitatem pro libito deſcendentes contra priſtinam libertatem cives perimerent, a caſu contigit cuſtodes caſtri quadam die intereſſe nuptiis, una ſola muliere ad cuſtodiam caſtri derelicta, ponte levato. Rectores civitatis tempus aptum ſuo propoſito conſiderantes, virum quemdam præmittunt, ut caniſtrum uvis refertum cuſtodibus venale præſentaret; ſed muliere non ſinente pontem ſubmitti, portitor, relicto caniſtro ad pedem pontis, juxta pedem pontis ſe latenter abſcondit; mulier uvarum avida ponte dimiſſo caniſtrum rapuit, & abire properavit, ſed portitor uvarum accurrens, alios advocans pontem occupavit. Tunc omnes pariter congregati caſtrum funditus deſtruxerunt, unde guerra gravis exoritur, ſed intermediante domina Margareta matre comitis Flandriæ, quæ tunc a caſu Namurcum venerat, datis epiſcopo tribus millibus marcharum Leodienſium, quibus turrim redimere poterant, ut dicebant, pax noviſſima reformatur.

Caſtrum epiſcopi Leod. deſtructum.

Anno Domini MCCLXX. Chriſtianiſſimus Francorum rex LUDOVICUS, non territus præteritis laboribus & expenſis, cum duobus filiis, adjuncto ſibi Theobaldo rege Navarræ, & aliis quamplurimis eccleſiarum prælatis ac baronibus, pro recuperatione terræ ſanctæ iter aſſumpſit. Verum ut facilius terra ſancta recuperaretur, incidit eis conſilium, ut regnum Thunicii, quod in medio conſiſtens non parvum dabat transfretantibus impedimentum, primitus ſubjicerent Chriſtianorum poteſtati; & cum portum & Carthaginem potenti manu cepiſſent, peſtilentia quæ eo tempore circa maris confinia graſſabatur vehementer, inter Chriſtianos nimis invaluit, & primo quidem unum de filiis regis nomine Johannem *Triſtans*, deinde cardinalem Albanenſem ſedis apoſtolicæ legatum, demum ipſummet regem LUDOVICUM cum aliis innumeris de medio ſuſtulit. Cumque de morte regis totus exercitus conſternatus eſſet, & Sarraceni gauderent, dominus Carolus Siciliæ rex, pro quo ſuus frater Ludovicus rex miſerat, navigio cum magna militia advenit, de cujus adventu cunctorum Chriſti fidelium corda refocillata fuerunt, & quamvis multo plures viderentur Sarraceni quam Chriſtiani, nullatenus tamen audebant bello generali cum Chriſtianis confligere, ſed per quaſdam Punicas calliditates multa eis inferebant incommoda: unde cum regio illa multum ſit ſabuloſa, & tempore ſiccitatis pulverulenta, Sarraceni ſtatuerunt multa hominum millia ſuper unum montem Chriſtianis vicinum, ut cum ventus flaret, ad Chriſtianos pulverem ſuſcitarent, ſicque factum eſt, ſed tandem pulvere ſedato Chriſtiani paratis machinis Thunicium per terras & aquam oppugnare cœperunt; unde timore perculſi fœdera pacis inierunt hujuſmodi, videlicet quod Chriſtiani captivi omnes egrederentur liberi, quod ubique eccleſiæ erigerentur, & ſine contradictione fides Chriſtiana per fratres Prædicatores ſpargeretur, & volentes baptiſari non prohiberentur. Item, quod ſolutis abundanter expenſis, quas reges illic fecerant, rex eorum domino Carolo regi Siculorum tributarius fieret, & alia pacta plurima quæ longum eſt enarrare, & cum ex adventu Eduardi regis Angliæ, & multitudine Friſonum, & aliorum peregrinorum in tantum creverit exercitus Chriſtianorum, quod circa ducenta millia æſtimaretur, peccatis exigentibus, abſque ulteriori utilitate diſperſus eſt. Nam legatus ſedis apoſtolicæ & patriarcha Jeruſalem etiam mortui ſunt.

S. Ludovicus iterum transfretat & moritur peſtilentia.

Pax cum Sarracenis fit.

Anno MCCLXXI. mortuo ut præfertur ſancto LUDOVICO Francorum rege in expeditione Africana, & relato ejuſdem corpore balſamato ad Franciam, Philippus ejuſdem filius cognomento Cor Leonis, ſuccedit, & coronatus

S. Ludovico ſuccedit Philippus rex.

Digitized by Google

ronatus eſt ultima Auguſti, & regnavit annis fere quindecim, ſeverus valde juſtitiæ cuſtos. Alſonſus ejus patruus comes Pictaviensis ſine herede deceſſit. Guido comes Flandriæ obſidebat Namurcum, quod tamen comes Hannoniæ ſui juris eſſe dicebat, aſſerens & Lucemborgenſem comitem prædictum Namurcenſem a ſe tenere in feudum, & ob hanc cauſam obſidionem ſolvere præparabat, ſed factis matrimoniis copulatur. Nam comes Flandriæ cum comitatu Namurcenſi filiam comitis Lucemborgenſis accepit in uxorem, cujus inſuper ſoror comiti Hannoniæ copulatur, a quo Guido eumdem comitatum relevavit in feodum. Clemens papa quartus diem clauſit extremum, ſepultus Viterbii ad Prædicatores.

Gregorius papa x. eligitur.

Anno MCCLXXII. circa natale Domini electus eſt in ſummum pontificem GREGORIUS decimus, pridem archidiaconus Leodienſis, vocatus Theobaldus, oriundus de Placentia de nobili domo & progenie vicecomitum, qui cauſa devotionis in partibus transmarinis adhuc erat conſtitutus: ſedit annis quatuor, menſibus duobus. Hic papa fuit mire expertus in ſæcularibus negotiis, nec intendebat pecuniarum lucris, ſed pauperum eleemoſynis. Hic GREGORIUS execratus mores & converſationem domini Henrici Leodienſis epiſcopi, mellifluam ad eum direxit epiſtolam ſatis prolixam, in qua ipſum acerbe reprehendit de gravibus exceſſibus, præſertim de deflorationibus virginum, ſtupris matronarum & inceſtibus monialium, exactionibus ſubditorum, ſpoliis eccleſiarum, locupletatione ſuorum filiorum naturalium, de ſimonia & aliis plurimis, quæ ſic incipit: *Debet unuſquiſque, cui dominicus grex committitur & cura imminet animarum, ſuper gregem ipſum vigilias adverſus nequitias ſpirituales obſervare;* quam ob ſui prolixitatem hic inſerere ex propoſito dimiſi.

Leodienſem epiſcopum redarguit.

Electio Rodulfi regis Roman.

Anno MCCLXXIII. mortuo Richardo rege Romanorum, Rodulphus comes in *Homkesborch* circa partes Baſileæ fuit electus in regem Romanorum & Alemanniæ, quam electionem GREGORIUS decimus approbavit, in favorem terræ ſanctæ, ad quam plurimum anhelabat, & intendebat illuc perſonaliter proficiſci. Deinde ad petitionem papæ, Rodulphus rex crucem ſuſcepit, & regnavit apud Theutonicos per annos circiter octodecim. Attamen benedictionem papalem & coronam imperialem non habuit, fuitque probus in armis & prudens valde.

Concilium Lugdunenſe.

Anno MCCLXXIV. Gregorius papa anno tertio ſui pontificatus pro paſſagio terræ ſanctæ quam perſonaliter intendebat viſitare, generale concilium in Lugduno Galliæ ſolemniter celebravit, in quo Græcorum nuntii, patriarcha Antiochenus, archiepiſcopus Nicænus, & magnus Logotheta, ſed & Tartarorum ſolemnes interfuerunt ambaſſiatores.

A Græci quidem ad unitatem eccleſiæ ſe redire promittentes, Spiritum-ſanctum a Patre & Filio procedere confeſſi ſunt, ſymbolum fidei una cum Latinis decantando. Nuntii vero Tartarorum in eodem concilio baptizati ad propria redierunt. Interfuerunt huic ſacro concilio epiſcopi quingenti, abbates ſexaginta, & alii prælati circiter mille. Ad iſtud concilium vocatus Henricus Leodienſis epiſcopus, perſonaliter affuit, quod conſiderantes Leodienſes, rati ſibi adeſſe tempus opportunum, nuntios illuc miſerunt

In quo accuſatus de multis deponitur epiſc. Leod.

B egregios, ſuum accuſantes epiſcopum ſuper innumeris ejus exceſſibus, præcipue ſuper deflorationibus virginum, & inceſtu ac adulteriis: cumque papa vellet contra epiſcopum procedere juridice, primo interrogavit eumdem ſi ſponte vellet epiſcopatui cedere, an ſaltem ſententias ſacri concilii expectare. Qui ſperans gratiam obtinere, propter primitivam familiaritatem, annulum ſuum per exfeſtucationis ſpeciem reſignavit; ſed inanem & ſua dignitate ſpoliatum permiſit abire, rememorans, ut quidam referunt, injuriæ violentæ quam idem Henricus papæ, cum

C eſſet archidiaconus, Leodii reſidentiam faciens perſonalem, intulit pede ſuo pectus ejus impingens, dum eum ſuper exceſſibus ſuis ad capitulum perlatis humane corriperet. De cujus depoſitione quidam verſificator hæc duo compoſuit metra:

Qui fuit ante comes, dux, marchio, præſul, & abbas,
De thalamo papa tantummodo presbyter exit.

Rodulphus rex privilegiat familiares cleri, ne per manum laïcalem corrigantur de exceſſibus quibuſcumque.

Anno MCCLXXV. Philippus Cor-leonis Francorum rex defuncta uxore ſua Iſabella,

D filia regis Arragonum, in conjugem ſibi ſumſit Mariam ſororem ducis Brabantiæ, de qua duas ſuſcepit proles, videlicet Ludovicum comitem & Margaretam, poſtea Eduardo ſeniori traditam Anglorum regi. Eo tempore, durante concilio Lugdunenſi, depoſito Henrico de Gelria, ſucceſſit Johannes de Angia XLII. Leodienſis antiſtes, quondam Tornacenſis epiſcopus, nobilis & honeſtus, & forma conſpicuus, & ſacræ theologiæ profeſſor egregius, corpulentus admodum & craſſus, addita ſibi abbatia Stabulenſi in commendam ac tutelam: hic nobili

Johannes de Angia epiſc. Leodienſis.

E vallatus comitiva procerum ac baronum in vigilia Omnium-ſanctorum intravit Leodium cum ſummo tripudio ac civium applauſu. Circa eadem tempora gravis oritur diſcordia in terra Leodienſi propter unam vaccam de Cennaco, de qua eſt vulgi fabula uſque in præſentem diem. Nam ut a primis exordiar, dum in villa Andennæ, ubi requieſcit ſancta Begga in monaſterio nobilium Dominarum, torneamentum pergrande celebraretur, convenerunt illuc multi nobiles & comites ex diverſis regionibus, inter ce-

teros negotiatores venalium aſſuit quidam ruſticus oriundus *de Jalain* villa ſub dominio *de Gonez* conſtituta, habens ibi venalem vaccam, quam prius furtim prædatus fuerat juxta Cennacum, quam vaccæ dominus recognoſcens, intimavit furtum ballivo Condroſii ibidem præſenti: qui callide furem allocutus, cum Andenna foret ſub dominio comitis Namurcenſis, ad hoc illum induxit, ut ſub juriſdictione Condroſii perveniret, ibique fur comprehenſus, & factum rapinæ confeſſus, mox ad furcam damnatus eſt: quam ob rem indignatus dominus Johannes *de Gonez*, quoniam fur ille ſui juris fuiſſet, incendiis ac rapinis vaſtare cœpit terram Condroſii, unde offenſi Hoienſes, caſtrum prædicti militis funditus everterunt, & quidquid ad eum ſpectare dinoſcebatur, ſed & caſtrum *de Bealfort*, quod ad fratrem ejuſdem militis pertinebat obſidione cinxerunt; ſed & incaſſum & ſine effectu redierunt. Deinde ballivus caſtrum *de Falais*, quod ad tertium fratrem ſpectabat obſedit: dominus autem caſtri imparem ſe ſentiens, illud in feudum a duce Brabantiæ relevavit. Dux vero congregans exercitum, Leodienſium exercitum compulit diſcedere ad ſua, & deprædata Meſſia, tandem penitus igne conſumſit 13. calendas Maii. At comes Lucemborgenſis villam de Cennaco pro libito ſpoliavit & funditus evertit. Eadem die comes Namurcenſis apud *Warnant* tentoria fixit, & ibidem triduo manens caſtrum cum villa deſtruxit. Menſe ſequenti quinto idus Maii mareſcallus patriæ Leodienſis, adjunctis ſibi Hoienſibus, memor injuriarum illatarum villæ Cennacenſi, vaſtavit partem terræ Lucemborgenſis quæ vulgo dicitur Rendarca, abducta præda grandi, & incenſis fere triginta villagiis. Eadem tempeſtate Dyonantenſes præmoniti quod Namurcenſes eos invadere proponerent, aſſumto ſecum fratre domini *de Rochefort*, cum Namurcenſes comparuiſſent in campis, & vidiſſent hoſtium numerum fortiorem, retractis loris verſus Boviniam, unde venerant revertuntur, quos inſequentes adverſarii cuſtodes portæ cum quantum ipſis placuiſſet intromiſiſſent, crate dimiſſa, reſiduos excluſerunt, incluſos vero Dyonantenſes octoginta numero trucidarunt: finaliter in regem Franciæ ambæ partes compromittentes ejuſdem arbitrio concordatæ ſunt, &c.

Gregorii x. obitus, Innocentius v. Adrianus v. & Johannes xxi. papæ.

Anno Domini MCCLXXVI. menſis Aprilis die decima GREGORIUS decimus viam univerſæ carnis ingreſſus eſt, cui ſucceſſit INNOCENTIUS quintus natione Burgundus de Tharantaſia de ordine Prædicatorum. Sedit menſibus quinque; qui multa bona in eccleſia Dei facere propoſuit, ſed morte præventus nihil ad effectum perduxit: ſucceſſit ADRIANUS quintus natione Januenſis, nepos domini Innocentii quarti, de comitibus Lavariæ & de Fliſco. Hic formoſus valde & magnificus fuit, hic magna ſimiliter inchoavit, ſed nihil conſummavit, nam præfuit ſolum menſe uno diebus novem. Huic quoque ſucceſſit JOHANNES XXI. natione Hiſpanus, de civitate Ulixibona oriundus, pridem vocatus magiſter Petrus Juliani, diverſis ſcientiis ultra cunctos mortales decoratus, qui præfuit menſibus octo: ſic unius anni circulo vix evoluto, quatuor viſi ſunt ſummi pontifices.

Juliac. comes Aquis occiſus.

Anno MCCLXXVII. XVII. calendas Aprilis comes Juliacenſis cum duobus filiis & armigeris plurimis in arte bellandi experientiſſimis intravit inconſulte urbem Aquenſem, quibus omnibus illuc interemtis, pauciſſimi gladios populi evaſerunt: monſtratur uſque hodie locus in quo comes occiſus eſt. Verum Valeramus de Falcomonte paternis cautus periculis, qui ſimili caſu a Colonienſibus fuerat interfectus, cum ceteris diſſuadere non poſſet ingreſſum, prudenter abceſſit, macellum cum eiſdem intrare recuſans. Unde:

Enſes Aquenſes ſenſerunt Juliacenſes,
Gentes elatæ Gertrudis nocte beatæ,
Anno mille nobis C. epta ſeptuageno.

Nicolaus papa III.

Anno MCCLXXVIII. defuncto JOHANNE papa, ſucceſſit NICOLAUS tertius, natione Romanus de progenie Urſinorum, ſedit anno uno & menſibus novem. Hic papa Carolum regem Siciliæ nobilem eccleſiæ propugnatorem a vicaria Tuſciæ certis de cauſis, quas prætendebat, amovit, ac ſeipſum in ſenatorem Urbis ad vitam ſuam, ut dicitur, eligi procurauit, faciens conſtitutiones tam de electione prælatorum, quam de electione ſenatorum Urbis.

Johannis epiſc. Leod. infelix obitus.

Eodem anno cum HENRICUS DE GELRIA amotus ab epiſcopatu Leodienſi ſummam pecuniarum ſatis magnam a ſucceſſore ſuo JOHANNE DE ANGIA expeteret, quam ſe in utilitatem & profectum eccleſiæ convertiſſe dicebat, & hanc epiſcopus ſolvere denegabat, tandem præfixa die apud Hugardis ad tractandum de concordia convenerunt: epiſcopus vero parcens expenſis, cum paucis illic venit inermis, & cum in domo quadam aqua undique circumcluſa nomine *Brule* ſe putaret eſſe ſecurum, per clientes Henrici æmuli ſui nocte capitur, & in caballo cum ſtricta ſella poſitus abducitur feſtinanter, qui cum pinguis eſſet, anguſtia ſellæ & ſuccuſſionis inconſueta ventilatione deficiens ante portam monaſterii *de Helleſchien* equo depoſitus, aliis recedentibus, remanſit ibidem, & in diluculo ſpiritum exhalavit anno pontificatus ſui ſeptimo ipſo die Bartholomæi: & quia idem Johannes libertates eccleſiarum dudum conatus fuerat infringere, propter quod contra eum ceſſatum erat aliquanto tempore a divinis, idcirco in majori eccleſia Leodienſi non permittebatur tumulari, ſed in eccleſia

Digitized by Google

parochiali betæ MARIÆ ad fontes, ſub muro ad latus, ubi pacis indicio præſidere ſolent epiſcopi, collocatur. Hujus tamen oſſa ad preces extremas domini Johannis *de Waldege* ſucceſſoris ſui in poſtmodum tranſlata ſunt, & ante majus altare ſancti Lamberti honorifice tumulata.

Anno Domini MCCLXXIX. pons lapideus apud Trajectum inferius ſuper Moſam verſus *Wyck* ab altera parte Moſæ ſitam factus eſt. Eodem anno Carolus comes Provinciæ primus rex Siciliæ fertur inveniſſe corpus Mariæ Magdalenæ apud villam ſancti Maximini, non in tumulo de alabaſtro, ſed de marmore, ex cujus lingua adhuc capiti & gutturi adhærente, radix quædam cum ramuſculo feniculi prominebat, longumque in particulas diviſa, in multis locis pro reliquiis conſervatur. Contrarium aſſerunt Virziliacenſes, qui illud tranſlatum ibi dicunt a Gerardo comite Burgundiæ, tempore Zachariæ papæ.

S. Magdalenæ corpus.

Anno Domini MCCLXXX. cantor Leodienſis nomine *Griſcal* in curte dicta *Motte* ſuper Aurotum juxta eccleſiam ſanctæ Veronicæ vel ſancti Martini Tongrenſis epiſcopi cœpit fundare eccleſiolam parvam cum habitaculis ad ſuſceptionem octo perſonarum: in quo loco ordinavit nutriri debere de redditibus ad hoc ſufficienter aſſignatis octo ſacerdotes ſenes & impotentes, qui propter debilitatem ſuis forte præbendis non poſſent convenienter & decenter ſuſtentari: quos ob honorem ſacerdotii non deceret oſtiatim mendicare, quibus tamen hanc præfixit legem & conditionem, quod ſi forſitan in futuris temporibus enormiter & diſſolute viverent, dabatur venerabili capitulo Leodienſi auctoritas & poteſtas eoſdem amovendi & excludendi, ac alios religioſos de quacumque regula approbata illuc introducendi, quod & poſtea factum eſt, & introducti ſunt ibi fratres ordinis Wilhelmitarum, ſubrogati de alio monaſterio ejuſdem ordinis dicto Bernhafagenſi in Ardenna, tempore domini Johannis de Flandria epiſcopi.

Fundatio pro infirmis & ſenibus preſbyteris.

Eodem anno NICOLAUS tertius mortuus eſt in quodam caſtro juxta Viterbium, ubi ſuos cardinales & curiales in Viterbio commorantes ad ſuum conſpectum evocare ſolebat. Obiit autem in Septembri, & vacavit ſedes apoſtolica menſibus quinque.

Nicolaus III. obit.

Anno MCCLXXXI. in feſto cathedræ S. Petri electus eſt in ſummum pontificem MARTINUS quartus natione Gallicus Turonenſis. Hic prius dictus eſt Simon, tituli ſanctæ Ceciliæ preſbyter cardinalis, fuitque promotus ad cardinalatum per papam Urbanum quartum; & ab eodem in Franciam legatus: qui confeſtim poſt ſuam electionem a Viterbio recedens, ſe tranſtulit ad Romanam urbem, & ibi coronatus eſt decimo calendas Aprilis. Hic inſuper papa electus in ſenatorem Urbis ad vitam, ſubſtituit ſibi regem Siciliæ, & de domo ſeu familia regis exiſtentis in Urbe-veteri ſumſit milites ad regendum patrimonium eccleſiæ, ſcilicet Campaniam, Marchiam Anchonitanam, & ducatum in Romandiola. Inſuper deſtinavit comitem Johannem de Apia cum ſtipendiariis Francigenis circiter octingentis, contra Guidonem marchionem Montisferrati, qui terras eccleſiæ in partibus illis occupabat. Hic, inquam, Guido de civitate in civitatem malitioſe ſe transferens, inter fortalitia ſe tuebatur, interdum prædam capiens, ut ex ea ſui paſcerentur clientes.

Martinus papa IV.

Eo tempore Carolus Siciliæ rex honoribus multis in cælum levatus, dum celſo reſideret ſolio, & aſſiduis ſucceſſibus putaret ſtabilem ſibi fuiſſe fortunam, ſiniſtro agente ſidere in contrarium repente verſa ſunt omnia. Nam illi primo Philippus filius, nulla ſuperſtite prole, ſubtractus eſt, hinc fabricante fortuna dolos, tam avaritia quam luxuria Francorum incolis regni Siciliæ graviſſimus factus, ad hoc ventum eſt, ut violata pudicitia conjugis nobilis & aſtutiſſimi viri Johannis de Pertica, tam moleſte id ferret, ut ad ſuum intentum omnes ingenii vires excitaret, nec minori labore quam ſagacitate per biennium hinc inde diſcurrens incognitus, optimatum Siciliæ animos, imperatoris Conſtantinopolitani, Petri Arragonum regis, & Nicolai ſummi pontificis, qui ob eam cauſam vicariam Tuſciæ Carolo, ut dictum eſt, abſtulerat, in ſuam deduxit ſententiam: ita ut quadam die præfixa apud Panormam excitato tumultu, omnis regio contra Francos commota, omnes uſque ad unum perimeret ſine differentia ſexus aut ætatis, & quod deteſtabilius eſt, ne veſtigium qualecumque Gallorum remaneret, exenterantes latera mulierum prægnantium, quæ dicebantur ex Francis concepiſſe, partus earum occidebant, priuſquam in lucem prodirent. Deinde Siculi cuncti tunc rebellantes Petrum Arragonum regem in ſuum dominum ac defenſorem advocarunt, qui cum ingenti claſſe veniens, omnem ſibi inſulam mox occupavit; ſed quia contra placitum & juſſionem ſummi pontificis id egerat, patrimonium eccleſiæ ſic occupando, MARTINUS quartus excommunicavit eumdem, & ſententialiter regno etiam Arragoniæ quantum in ipſo erat privavit, & contra eum Chriſtianos cruce ſignari per diverſas regiones procuravit, ſiquidem Francorum rex Philippus Cor-leonis, nepos Caroli, diſſuadentibus tamen filiis Philippo Formoſo & item Carolo juniore, quorum idem Petrus ex linea materna fuerat avunculus, eamdem crucem acceptavit: cumque idem rex in Arragoniam grandem deduxiſſet exercitum, penuria victualium pluribus etiam ſuorum in itinere defunctis, inefficax reverſus eſt.

Rebellio Siculorum in Gallos.

Petrus rex Arragonum fit rex Siciliæ.

Philippus rex Franciæ bellum movet Arragonenſibus.

perdita inſuper Sicilia. Confeſtim etiam Carolo factione barbari regis vectigal ſublatum eſt, & quod mirabile ſatis eſt cum ſæpius in hoſtem ingentes apparatus duxiſſet, continue fruſtratus diſceſſit. His inſuper inſtantibus malis, portio Jeroſolomitani regni, quam poſſederat pulſis exinde Chriſticolis, omnis a ſoldano Ægypti occupata eſt. Tandem ambo reges ex condicto talem inierunt pactionem, quod eorum quilibet cum centum militibus galeatis in plano Burdegalenſi conveniret in calendis Junii, quos ſibi de diverſis regionibus vellent ſociare, & ſi quis regum vinceretur, perpetuo foret infamis, & omni privatus honore regio ac regno, & de cetero uno ſerviente contentus eſſet, & ad præfixam diætam non veniens pœna perjurii plecteretur. Tunc rex Carolus collegit ex diverſis provinciis milites in bellicis rebus experitiſſimos, inter quos fuere de Brabantia dominus Franco *de Wezemael* baſtardus, de patria Leodienſi, dominus *de Heimmericourt*, dominus Gerardus *de Haneſſe* & dominus Walterus de Momalia, quorum ſingulis rex ſingulos electos dextrarios deſtinavit: at Petrus Arragonum rex prudenter conſiderans non eſſe tutum, ſe ſuis credere adverſariis, Carolo illic comparente, Petrus non venit ad diem ſtatutam, ut promiſerat, ſed aſſerunt nonnulli ante diem præfixam Petrum ſe excuſaſſe præſente ſeneſcallo Burdegalenſi, præſertim cum papa pactiones hujuſmodi tamquam duella prohibita penitus reprobaſſet; poſt hoc infecto negotio, Carolus rex dextrarios ſuos quos militibus pro eo duellaturis miſerat, ſatis, ut videtur, dedecoroſe repetivit. Cumque dominus *de Heimmericourt* antefatus datum ſibi equum reddere recuſaret, comminantibus ſibi his qui miſſi fuerant, quod oſtia frangerent, dextrarium exigunt ab invito, quod quidem, ſalvo prudentiorum judicio, valde ignominia offuſcabat majeſtatem, ut ſaltem unum jumentum ab eis exigeret, qui pro ejus honore ſalvando, proprias animas & vitam parati erant periculis exponere.

Bellum indictum inter duos reges.

Electio Leodienſis epiſc.

Anno Domini MCCLXXXII. vacante ſede Leodienſi per mortem Johannis de Angia, aſſignata die ad tractandum de electione præſulis, duo canonici videlicet Burchardus de Hannonia & Wilhelmus de Alvernia ad præſulatum in diſcordia eliguntur, quibus ſupra ſua electione in Romana curia contendentibus, eccleſia Leodienſis plus anno integro paſtore viduata remanſit; tandem per papam Martinum utriuſque electione caſſata, JOHANNES filius Guidonis comitis Flandriæ pro tunc Metenſis epiſcopus in Leodio ordinatur, Burchardus vero Metenſem ſortitur præſulatum. Itaque prædictus Johannes vir nobilis, humilis & honeſtus, decretorum doctor poſt S. Lambertum XLIII. Leodienſis epiſcopus, venit Leodium in ſolemni comitiva magnatum & procerum in vigilia Omnium-ſanctorum anni prædicti.

Albertus magnus obit.

Eo tempore excellentiſſimus philoſophus & theologus, immo omnium ſcientiarum arca ALBERTUS magnus Ratiſbonenſis epiſcopus de ordine Prædicatorum Coloniæ moritur, ſepultus ibidem decima octava Novembris.

Carolus filius Caroli regis Siciliæ ab hoſtibus capitur.

Anno MCCLXXXIII. cum Carolus ſæpedictus Siciliæ rex omnes vires ſuas excitaſſet, & a Galliis cum claſſe maxima in hoſtes iturus, veniret Neapolim, jam propinquans audierat Carolum filium ſuum claudum cum ingenti ſuorum numero navali pugna a Rogerio Siculæ claſſis præfecto ſuperatum atque detentum, & Calabrorum oppida plura ad Siculos defeciſſe, & Neapolim fere ſeditioſo tumultu deperditam; quibus eventibus adverſis ita perculſus, ut ad mortem adventare precatus ſit. Tandem opportunitate cogente, miſſa Brunduſium claſſe, cum afflictam animam revocaſſet in vires, Neapolim veniens, & motu peſtilenti ſedato, ad claſſem ſe contulit; ibidem vero inſtante autumno cum ob penuriam victualium ſe in vanum diu apud Gallias laboraſſe cognoſceret, afflictus apud Fogiam Apuliæ oppidum ægritudinem incidit, & laceſſitam laboribus vitam, ut nonnulli aſſerunt, ſponte linquens, omnia in pendulo terminavit, & ſic rex ingens, tot victoriarum inclytus, cui tria regna parebant, unius tantum regni portiuncula, ſcilicet Calabria, quam ſolam fortuna ſeneſcenti reliquerat, captivo filio derelicta, ex ampliſſimo juventutis fulgore ſenex fere deceſſit inglorius.

Henrici epiſcopi obitus.

Eodem anno, Henricus de Monteforti dudum Leodienſis epiſcopus obiit, & apud Ruremondam cum ſuis genitoribus ſepelitur. Wilhelmus de *Julemont* reformavit monaſterium ſancti Jacobi Leodienſe.

Martini IV. obitus.

Anno MCCLXXXIV. Martinus papa quartus audiens lugubres rumores de morte domini Caroli Siciliæ regis, exequias ejus apud Peruſium cum ſuis cardinalibus debito cum honore celebravit, & paulo poſt ipſo die ſacro Paſchæ, miſſa celebrata, ac ſumta refectione corporali, arripuit eum infirmitas occulta, & proxima quarta feria debitum exſolvens conditionis humanæ ad Dominum feliciter migravit, ad cujus ſacri corporis nondum ſepulti contactum cæci, claudi, muti quam plurimi priſtinæ ſunt ſanitati reſtituti.

Moguntinus archiepiſc.

Eodem anno dominus Warnerus Moguntinus epiſcopus diem clauſit extremum, vacavitque eadem ſedes fere annis duobus propter diſcordiam contendentium de archiepiſcopatu. Finaliter Martinus papa contulit eumdem fratri HENRICO de ordine Minorum, quem Rodulphus imperator illuc direxerat pro uno ex duobus contendentibus, ſcilicet ille callide pro ſeipſo laboravit.

Anno MCCLXXXV. defuncto, ut præfertur,

Digitized by Google

Honorius IV. papa.

Martino quarto, HONORIUS quartus, natione Romanus, qui prius dicebatur Jacobus Sabellenſis, eo quod erat de progenie Sabellorum, diaconus cardinalis a cardinalibus in papam electus eſt Peruſii ſecunda die Aprilis. Hic Honorius multum fuerat ſobrius & temperatus, ſed corpore ſatis debilis & podagricus, pacemque ſollicite circumcirca quæſivit & tenuit. Præfuit annis duobus. Hoc anno Francorum rex Philippus Cor-leonis propter ſuam magnitudinem nuncupatus, dum cum armatorum immenſa multitudine in ultionem patrui ſui Caroli regis Siciliæ Cathaloniam adveniſſet, dedita ſibi ex pacto civitate Gerunda, cum perſonarum rerumque ſuarum in tranſitu montium Pirenorum maximo revertitur detrimento, & quinto die menſis Octobris apud Perpignianum ſubtractus eſt ab hac luce. Tanta quippe fuerat aëris intemperies, quod duplex exinde fuerat orta peſtilentia. Nam ex multitudine muſcarum graviter affligebatur exercitus, quæ morſu venenoſo ſuis aculeis pungentes, per poſteriora intrabant ad inteſtina jumentorum, & ex corruptione aëris homines extemplo ſuffocabantur. Quo mortuo, Philippus agnomine Formoſus, ejuſdem filius ex Iſabella ſorore prædicti Petri regis Arragonum Remis conſecratur in regem Francorum in epiphania Domini.

Philippus rex Francorum obit.

Contentio inter nobiles Leod. & cleru ac populum.

Item eodem anno nobiles & progenioſi civitatis Leodienſis contra cleri & populi voluntatem ſupra venalibus aſſiſiam ſive Gabellam ordinare & levare cœperunt. Quam ob rem indignatus epiſcopus cum ſua curia totuſque clerus ad Hoyum ſe tranſtulerunt, illic per annum & menſes decem reſidentes, quo tempore caſtrum Hoyenſe in multis ſuis ædificiis ruinoſis reparatum eſt; ſed poſt biennium inter eos concordia facta eſt in hunc modum, videlicet quod per annos octodecim futuros de ſola cereviſia firmitas ſeu aſſiſia levaretur, nullis aliis uſibus applicanda, quam ad muros, foſſata, calciatas, pontes faciendos ac reparandos: quo tamen tempore dicti inſignes parum de hac exactione in uſus publicos converterunt, niſi quod ſtrato foro civitatis fontes fiſtulis & canalibus plumbeis in medio conduxerunt, curricula ſatis ut apparet venuſta deſuper fabricarunt.

Fictus Fredericus II. crematur.

Anno Domini MCCLXXXVI. in Nuſſia oppido vicino Coloniæ Agrippinæ advenit quidam veteranus, aſſerens ſe eſſe Fredericum ſecundum olim imperatorem, quem Innocentius quartus in Lugduno privavit imperio, qui inſuper per annos plus triginta mortuus fuerat; ſed & verbum iſtud longe lateque diſperſum fuerat, ita ut multi crederent ex aliquantis conjecturis ita eſſe; qui tandem veniens in civitatem Weſtflariam, a Rodulpho Romanorum rege captus & igne crematus eſt: & cum ad mortem duceretur, fatebatur ſe fuiſſe virum pauperem nominatum

A Theodericum *Calops*, qui pridem in curia imperatoris ſolitus erat converſari, & cauſa queſtus prædicta confinxiſſe.

Sorores de Pœnitentia in Hoio.

Eo tempore religioſæ ſorores de ordine Pœnitentiæ ſanctæ Mariæ Magdalenæ de loco ſancti Martini *Roilhon* ſuper Moſam tranſlatæ ſunt ad ſuburbium in Hoyo ad monaſterium ſancti Quirini, ubi pridem fuerat hoſpitale pauperum, ex auctoritate & conſenſu domini JOHANNIS DE FLANDRIA Leodienſis epiſcopi. Eo quoque tempore defuncto Petro rege Arragoniæ, Alfonſus filius ejus ex Conſtantia conjuge occupavit regna paterna, B videlicet Arragoniam, Majoricam, Minoricam, Apuliam & Siciliam, non obſtante inhibitione ſummi pontificis Honorii, qui regnum Arragoniæ contulerat Carolo duci Valeſii, fratri Philippi Formoſi, & regnum Siciliæ heredibus Caroli dudum regis Siciliæ, fratris S. Ludovici.

Alphonſus ſuccedit patri Petro Arrag. regi, &c.

Warnerus Chriſtianus a Judæis occiſus.

Anno MCCLXXXVII. Judæi quemdam ſervum nomine Warnerum dictum Bonum, qui eis pro mercede ſervierat, comprehendentes, ipſo die Paraſceves omnia genera tormentorum quæ Chriſto illata fuerunt, demta C crucifixione, in eum comprehenderunt. Puto quod hæc acciderint juxta oppidum *Bacherach* ſupra Rhenum: quod poſtquam Chriſtianis innotuit, omnes Judæos quos penes ſe invenire potuerunt, & in villis circa poſitis, exceptis mulieribus & parvulis, interfecerunt, & omnia bona eorum diripuerunt. Deinde circa annum Domini MCCCCXX. hic Warnerus canonizatus eſt, & a terra in ſarcophagum elevatus per dominum BRENDAM de Caſtellione cardinalem & apoſtolicæ D ſedis legatum, prædicantem in Germania crucem contra Bohemos ſive Huſſitas hæreticos.

Florentius comes Holl. regnum Scotiæ ambit.

Eodem anno MCCLXXXVII. Florentius comes Hollandiæ, hujus nominis quintus, vehementer exaltari incipiens, transfretavit ad Eduardum primum regem Angliæ, tentans ſi quovis modo pervenire poſſet ad poſſeſſionem regni Scotiæ, quod ſibi hereditario jure competebat, quamquam obſtantibus quibuſdam Scotis id obtinere nequiverit, ubi Eliſabeth ejuſdem Eduardi filia copulata E eſt Johanni filio Florentii comitis in uxorem. Interea Guido comes Flandriæ invidens amicitiæ regis & comitis, collegit apud *Cadſant* extemplo navigium, & ad ſubjugandam Walatriam direxit exercitum. E diverſo Florentius ex Anglia feſtinato rediens, claſſem ſuam applicuit in *Uſiling*: cumque Guido in transfretando moram traheret, Johannes de Reniſſa miles Florentii oppidum dictum Sluſa potenter incendit, ſed & Theodericus *de Brederode* totum *Cadſant* favillo tenus concremavit. Porro Flammingi ad tria millia conglobati feſtinaverunt Zelandrinos in unum concludere, & eorum navigia in ponto ſubmergere; ſed ecce Johannes de Reniſſa mi-

Guido comes Flandriæ ei invidẽs multa ſuffert damna.

Digitized by Google

les imperterritus, cum trecentis Zelandrinis tria millia Flamingorum audacter eſt aggreſſus, & occiſis ex eis trecentis, ad comitem Florentium cum multis captivis glorioſe eſt reverſus. Hic, inquam, Florentius comes annis fere quadraginta duobus honeſte regens Hollandiam, princeps erat valde glorioſus, ſtatura procerus, virtute robuſtus, aſpectu decorus, ſermone facundus, corde magnanimus, agilitate ſtrenuus, in dando largifluus, peroptimus muſicus, & æquus rectus juſtitiarius, & in hoſtes bellator acerrimus.

Prælium ingens inter Brabantiæ ducē & Gelriæ comitem.

Anno MCCLXXXVIII. quinta Junii bellum apud caſtrum Worone famoſum committitur hac de cauſa: ſiquidem cum dux Brabantiæ Johannes hujus nominis primus, ducatum Limborgenſem pro certa ſumma pecuniæ comparaſſet erga comitem Montenſem, cui ex ſucceſſione legitima competebat: comes vero Gelriæ cum ſuis fautoribus ducatum prædictum cum caſtris violenter detineret, dux multorum ſuffragia ſibi procuravit, & primo quidem cum epiſcopo Leodienſi JOHANNE ſororio ſuo pactum iniit, quod quam cito terram Limborgenſem recuperare poſſet, caſtrum de *Rode* quod ad Leodienſem pertinebat eccleſiam, quodque dux Limborgiæ occupaverat violenter, reddere promiſit epiſcopo, ipſum ad poſſeſſionem pacificam reducendo, donec ipſe dux proprietatem illius evincere potuerit coram judice competente. Dux igitur exercitum collegit multis generoſis viris exornatum, in quo venerant comes ſancti Pauli cum multis Francigenis, Loſſenſibus, Montenſibus, ac tota militia patriæ Leodienſis, quam illuc miſerat epiſcopus ex condicto. Inſuper & communitas civitatis Colonienſis in auxilium ducis properabat, archiepiſcopo eorum parti adverſæ ſuffragante, ſed & comiti Gelriæ ſuccurrere feſtinabant, comes Lucemborgenſis pater Henrici poſtea imperatoris cum ſuis fratribus, & dominus Waleranus de Falcomonte. Tandem inito duriſſimo conflictu, Theutonici Tranſmoſani putantes ſe jam triumphaſſe de adverſariis, confeſtim more ſuo ad ſpolia diripienda verſus tentoria ducis properabant; tandem diutiſſime certantes incerto marte, ſupervenientes ex improviſo hi qui de Colonia auxilium duci ſpoponderant, dux ex adverſariis triumphat, & de parte comitis Gelriæ peremti ſunt duo millia quingenti, præter captivos & vulneribus confoſſos. Frater comitis Lucemborgenſis Walerannus pulcherrimus hominum, & frater Colonienſis archiepiſcopi in prælio ceciderunt: quo comes Lucemborgenſis devenit, ſciri non potuit uſque hodie. Waleranus de Falcomonte ſolus ex principibus fugæ præſidio ſalvus evaſit. Archiepiſcopus comiti de Monte captivus traditur, comes Gelriæ Lovanium cum ceteris captivis traducitur, ubi per annum & amplius manſit vinculatus; ſed & de parte ducis duo dumtaxat nobiles peremti ſunt, videlicet dominus de *Zelhem* & dominus Bertholdus de Machlinia. Finaliter comes Gelriæ caſtrum ducatus Limborgenſis duci tradidit, cedens omni juri quod in eodem ſe habere prætendebat, atque ſuperaddita magna pecuniæ ſumma de vinculis exiit liber.

Obſidio Falcomontis ſolvitur.

Eodem adhuc anno poſt adeptam victoriam dux caſtrum de Falcomonte obſidione obſedit, Waleranno in rebellione perdurante, ſed & comitiſſa Flandriæ Iſabella ſoror comitis Lucemborgenſis dicto Waleranno comitatum Namurcenſem dotalitium ſuum tradidit gubernandum, ut eo modo ducem gravius infeſtaret. Qui dum in manu valida Brabantiam invaderet, dominus *de Melin* cum aliquantis reſiduis in ducatu cum Waleranno congreditur, vincitur & trucidatur, ſicque dux redit obſidione ſoluta; demum inter filium comitis Lucemborgenſis Henricum & filiam ducis facto matrimonio, per intermedium reginæ Francorum Mariæ pax reformata eſt; caſtrum Hoyenſe a JOHANNE DE FLANDRIA valde melioratum eſt in ſtructura aulæ, turris, baſini, ciſternarum & cellariorum.

Nicolaus papa IV.

Anno MCCLXXXIX. HONORIUS quartus Romæ moritur, cui ſuccedit NICOLAUS quartus natione Lombardus, de Marchia Anchonitana, ex Eſculo civitate, ordinis fratrum Minorum, qui præfuit annis quatuor, menſe uno, olim dictus Jeronymus. Hoc anno monachi Albi Præmonſtratenſis ordinis in Cornelio monte ubi nunc ſunt Carthuſienſes commorantes, ex nimia moleſtia familiarium ducis Limborgenſis pertæſi, ad locum de *Bealrepart* cum conſenſu epiſcopi ſe tranſtulerunt: in quo quidem loco prius morabantur fratres Minores, exinde tranſlati ad Richerfontem juxta forum civitatis.

Tripolis capta a Sarracenis.

Eodem anno Tripolis civitas Syriæ longo tempore a Chriſtianis quiete poſſeſſa per traditionem quorumdam civium ſuorum a ſoldano Ægypti capitur, muris, turribus, palatiis, domibus, eccleſiis funditus illic everſis. Inſuper & quinquaginta fere millia hominum promiſcui ſexus & ætatis in ore gladii ceciderunt, & multos abuſus contra jura naturæ a Sarracenis, Deo permittente, ſuſtinuerunt. Idem quoque ſoldanus minabatur excidium civitatis Aconenſis, quæ antiquitus Ptolomaida vocabatur, niſi ſibi civitatem dederint, quam contra voluntatem ſuam illos inhabitare aſſerebat, litteras illis diffidatorias tranſmittens, volens in tempore verno Acconem obſidione vallare. Quamobrem metu conſternati cives Acconenſes, treugas cum Sarracenis inierunt pacificas, intermediantibus donis & exeniis multifariis, ad duos annos duos menſes duos dies duos & duas horas, fide & juramento juxta morem Sarra-

Qui cum Acconenſibus inducias ineunt.

Digitized by Google

cenorum partis utriuſque vallatas.

Induciæ a novis peregrinis violatæ.

Anno Domini MCCXC. peregrini ex occidente congregati, durantibus hujuſmodi treugis, circiter mille ſexcenti viri bellatores ex parte ſummi pontificis, ut dicebant, miſſi ad portum Achon applicuerunt, qui cum ſe putarent illuſos, eo quod Aconenſes treugas cum ſoldano initas nolebant infringere, neglecto conſilio capitaneorum & quorumdam civium, quodam mane ſine mortali diſpendio ipſos amplius retinere non valerent, urbem cum armis & vexillis exploſis egreſſi, ad caſalia & oppida Sarracenorum verſus montana perrexerunt, quotquot illic reperierunt Sarracenos utriuſque ſexus qui ſe privilegio pacificæ ſecuritatis gaudere credebant, paſſim ſine miſericordia trucidantes, & quæcumque potuerunt ſpolia rapere ad civitatem Achon detulerunt: quod, proh dolor! tripudium converſum eſt in luctum & in terræ ſanctæ diſpendium & lugubre infortunium. Cum autem ad aures perfidi ſoldani res delata fuiſſet, in ſupra modum efferatus mandavit civibus Achonenſibus ut treugarum effractores captivatos illos ad ſe plectendos dirigerent, alioquin in omnes pariter deſæviret. Illi perpendentes non eſſe catholicum confratres ſuos occidendos Sarracenis tradere, & de illius ſævitia ſecuri ad diverſos principes chriſtianitatis ſuas lamentabiles litteras deſtinarunt, in tanta tribulatione quæ indubitanter imminebat, auxilium ſibi mitti poſtulantes. Quapropter illic adventans rex Cypri cum trecentis militibus, quos urbes inſulæque maritimæ quæ cum Achone confœderatæ ſibi invicem ſubvenire tenentur, in Achonis ſubſidium tranſmiſerunt, qui cum civibus urbis ad partem mœnium ſibi ex antiquo aſſignatam pro tuitione perrexerunt, portantes illic lapides grandes, & multas baliſtas, quarellos, lanceas, falcaſtra, caſſides & loricas & cetera quorumcumque armorum genera, quibus mœnium propugnacula & portarum antemuralia ordine ſpectabili cum propriis vexillis munierunt, quorum omnium ſumma ad nongentos equites & octodecim millia peditum æſtimata eſt. Ex his ergo quatuor cuſtodias ordinantes, cuilibet ex ipſis duos capitaneos in rebus bellicis magis expertos præfecerunt; diem præterea naturalem qui ex viginti quatuor horis conſtat, in tres partes ad ſecuram cuſtodiam inter ſe diviſerunt; ita ut quatuor cuſtodiarum quatuor rectores cum media parte cuſtodiarum ſibi ſubjecta ab ortu ſolis uſque ad nonam horam diei, alii cum alia parte cuſtodiarum a nona diei uſque ad quintam noctis horam, iterum quatuor primi rectores a quinta noctis hora uſque ad ſolis ortum vigilarent, & ſic deinceps. Harum cuſtodiarum unam tamquam capitaneus communitatis rexit Johannes de Gerliaco in ſubſidium terræ ſanctæ a rege Francorum deputatus,

Soldanus induciarum violatores petit ſibi puniendos.

Aconenſes ſuum prævidentes excidium auxiliũ petũt a principibus Chriſtianis.

A cum Ottone de Granceone; ſecundam rex Cypri gubernavit, qui miniſtrum militiæ Theutonicorum ſibi adjunxit; tertiam rexit miniſter hoſpitalis Jeroſolymitani, qui ſecum miniſtrum Spatæ advocavit; quartam miniſter Templi rexit cum miniſtro militiæ Sancti-Spiritus. Hi fuerunt octo capitanei, quorum providentia & conſilio ac ſollerti vigilantia civitas Achonis tunc temporis regebatur, qui ſi concordes fuiſſent & in conſiliis uniformes, teſte Deo, adhuc Achon ſubſiſteret. Inſuper & patriarcha mitiſſimus divinæ prædicationis officium ſedulus exer-
B cens, populum Chriſtianum ad omne quod rectum eſt animabat, &c.

Sarraceni ad obſidionem Achon ſe accingunt.

Anno MCCXCI. appropinquante obſidionis tempore immaniſſima Sarracenorum turba Babylonicas latebras ſanguinem Chriſti fidelium ſitiens, exivit, & tremebat terra in eorum adventu præ multitudine ſonitus tubarum, cymbalorum & tympanorum; videbaturque exercitus tamquam ſilva gradiens ſuper terram pro multitudine lancearum. Erat namque numerus eorum quadringenta millia armatorum. Verum ſoldanus lecto decumbens, & credens de infirmitate
C convaleſcere, miſit ante faciem ſuam ſeptem amiraldos quorum unuſquiſque ſub ſuo regebat ducatu quatuor millia equitum & peditum viginti millia, qui occupantes planiciem Achon, ad tria milliaria fixerunt illic ſua tentoria, quorum quilibet cum ſibi ſubditis per horas ſtatutas impetum faciebat civitati; ita quod nec die nec nocte cives ullam captare requiem permittebant. Tranſibant ſiquidem per fines cuſtodiarum, alii more bovum mugiendo, alii more canum latrando, alii more leonum rugiendo, percutientes magis tympana cum baculis retortis ad terrorem hoſtibus incutiendum, &
D duravit hic modus congrediendi a medio Martii uſque ad medium Aprilis, nihil prorſus agentes quod dignum ſit ſcripto commendare. Contigit eo tempore ſoldanum mori & filium ejus patri in omni nequitia conſimilem regium captare diadema, nemine contradicente. Igitur ſepulto patre, ſoldanus novus confeſtim greſſus ſuos verſus Achon direxit, cum decem ammiraldis & machinis, fundibulis, ligonibus, & ſimilibus infinitis inſtrumentis, & pervenit ad exercitum quem pater ſuus ad obſidionem præmi-
E ſerat cum magno ſuo tripudio. Quievit igitur tribus diebus cum ammiraldis & prudentibus ſui exercitus, ordinans de modo & forma aggrediendi civitatem. Quarto die aſſultum facere cœperunt fundibulantes, & petrarias jacientes decem diebus continuis in modico damnificantes civitatem. Interim cives per mare omnes ſuos theſauros cum ſacroſanctis reliquiis, ſenes etiam & debiles pueros, & mulieres ſpecioſas in Cyprum procuraverunt navigio tranſportari, multis

Novus ſoldanus civitatẽ obſidet.

Digitized by Google

quoque inde recedentibus propter capitaneorum diſcordiam, vix octingenti equites & pedites circiter duodecim millia illic remanſerunt. Itaque decima quinta die Maii tam gravem impetum fecerunt Agareni cuſtodiis murorum, ut niſi nox ſuperveniens conflictum diremiſſet, civitatem illi violenter ſubintraſſent: nocte vero ſubſecuta, cum miniſter militiæ Theutonicorum ad ſuam rediſſet cuſtodiam gubernandam; rex Cypri nedum cum ſua gente, ſcilicet cum tribus fere millibus gentium, propter eamdem diſcordiam recedentium, per mare turpiter aufugit. In craſtinum ſimili modo facientes impetum, dum in cuſtodia regi Cypri pridem deputata paucos fore adverterent ad defendenda propugnacula, accurrentes undique portanteſque ligna, lapides, & cadavera equorum mortuorum per frontis latitudinem centum cubitorum uſque ad ſuperficiem muri foſſata repleverunt, & continue procedentes cum ſcalis pinnam murorum in multitudine maxima conſcenderunt, & tandem murum jure belli obtinuerunt, ac confeſtim lapidem contra lapidem diruentes ipſum per latitudinem fere ſexaginta cubitorum æquantes ſolo, introitum cunctis paraverunt Sarracenis. Intrantibus igitur eis per fracturam murorum, multi hinc inde proſtrati ſunt; ſed perpendentes Chriſtiani hoc modo tot perire ex ſuis quot ex Sarracenis, hunc modum relinquentes, ſubito cum falcaſtris & fuſtibus magnis, lanceis ac gladiis acutiſſimis Sarracenos feriebant. Econtra illi lancearum mucronibus eorum impetum reprimentes, hinc inde alii ſuper alios ad modum fabrorum ſuper maſſam ferri calidam fabricantes, alterutrum perimebant, tandemque Sarraceni infra civitatem quantum ad jactum baliæ occiſis Chriſtianis ſunt ingreſſi. Dum hæc agerentur miniſter & dominus Wilhelmus mareſcalcus hoſpitalis pedetentim ad arma confugerunt, & ceteros Chriſtianos jam de fuga cogitantes ad certandum animantes in medium proſiliunt, nunc hos nunc illos mutilatos & occiſos ad inferos tranſmittebant domino ſuo perfido Mahometo, ſed & pedites ſe anteriores & equos Sarracenorum mucronibus gladiorum perfodiebant, quibus ruentibus ſimul & eorum ſeſſores occidebantur, quo viſo Sarraceni ad fracturam muri quo irruperant ſe retrahentes, intervenientibus nocturnis tenebris facto ſigno tubarum ad ſua ſe tentoria revocabant. Itaque nocte ſequenti fracturam muri reparare molientes Chriſtiani, ſtruem lignorum & lapidum ex diverſis domibus congregatam, additis fundibulis & baliſtis illic erexerunt, baliſtarios retro ſtruem locantes, qui ingredi volentes prohiberent. In craſtinum facto tubarum & cymbalorum clangore vehementi; iterato renovatur inſultus & duriſſima hinc inde pugna, & confracta lignorum ſtrue prædicta, rurſum ingrediuntur pagani, ſed virtute fratris Wilhelmi mareſcalli hoſpitalis, & agilitate ſibi ſubvenientium in plateis, Sarracenos per muri fracturam en altera vice turpiter fugere compulerunt. Renovatis igitur perfidorum cuneis, novi recenteſque venerunt, totis niſibus inſultantes, ut fatigatis fidelibus, poſſent ingredi civitatem, & cum quibus poſſent ingeniis Chriſtianos non permittebant reſpirare. At Chriſtiani conſueto more reſiſtentes, cum falcaſtris, ligonibus & lancearum cuſpidibus & lapidum jactatione Sarracenos repulerunt quamplurimos ex eis proſternendo; deinde cum plurimi fideles ad fracturam muri pro ſubſidio deſcendiſſent, interim perfidi ad portam ſancti Anthonii inſultum fecerunt permaximum: tandem violenter introgreſſis eis infinitæ hinc inde factæ ſunt ſtrages, & adjutorio Dei iterum extra portam ſunt propulſi. Tunc equidem videns ſoldanus ſuos vile fugæ præſidium quæſiviſſe, iterum ad fracturam muri primam demoliendam eos revocat cum aliquantis transfugis Chriſtianis in ſuo exercitu & ſub ſuo dominio conſiſtentibus, quibus ſi urbem expugnarent, libertatem; ſin autem, duplum tributum adjecturum eis repromiſit. Renovatur ergo bellum terribile inter alterutrum populum ſe mutuo trucidantem, ſed milites perfidorum conglobati ex adverſo impetu repentino irruentes fere per jactum lapidis vi preſſuræ ſunt ingreſſi, tantaque ſtrages hinc inde facta eſt ex utroque populo, ut niſi ſupra corpora paſſim cæſa cadaverum jacentia ubi quis calcaret non apparebat. Quid plura? crevit robur perfidorum, fidelium poteſtate diminuta; Sarraceni tandem Achon civitatem obtinentes, perſiſtentibus adhuc circiter mille Chriſtianis ſemper pugnantibus, & uſque ad domum templi deductis, illuc ſunt impulſi. In craſtinum fideles qui ad domum militiæ templi confugerant, a perfidis ſunt illic obſeſſi. Verum in prædictis conflictibus miniſter templi lancea transfoſſus, ad defenſionem portæ ſancti Anthonii viriliter occubuit; miniſter hoſpitalis lethaliter vulneratus, equo quo inſidebat interfecto, a ſuis vi ſubtractus, receptus eſt in navi, patriarcha ſimiliter invitus ad portum vi trahitur, queruloſe clamitans, num delirus vobis videor quod me ſic trahitis reluctantem, & gregem mihi commiſſum in tali periculo relinquere cogitis trucidandum? Verum Wilhelmus de Claromonte mareſcallus militiæ templi ſæpedictus videns omnem militiam temporalem & ſpiritualem fere corruiſſe, junctis equo calcaribus, ruens per medium cuneorum, furioſo ſimilis, & virtute ſui dextrarii ultra portam ſancti Anthonii pertranſiens, infinitos ad inferos deſtinavit perfidos Mahometi cultores, & rurſum rediens per eamdem equo nimium fatigato, & jam amplius ſaltare non valenti, ſtetit

Digitized by Google

ſtetit in medio plateæ quaſi fixum ſimulacrum, & confeſtim ruente dextrario, mucronibus lancearum transfoſſus, animam ſuo reddidit creatori. De his quoque qui in domo templi ſe receperant, multi ſe maris periculis exponentes, ad eos qui naves aſcenderant pervenerunt, de quibus pius patriarcha tot in ſua navi recepit, quod navis fundum petens, periclitata eſt præ pondere perſonarum, ſicque ſubmerſi ſunt univerſi, pauciſſimi vero qui evaſerant in domo templi, pactum cum ſoldano pepigerunt, ut liceret eis libere cum ſuis ab inde recedere: ſed Sarracenis non ſervantibus pactum, & formoſas puellas ac pueros pro ſuis abuſibus in angulis abſtrahentibus, confeſtim ſuos ad exponendas animas morti ſe animaverunt, & illic fere omnes conſumti ſunt. Quo facto, urbs Achon ſolo tenus a Sarracenis perfidis deſtructa, & in favillam eſt redacta.

Eia, quis dabit capiti meo aquam & oculis meis fontem lacrymarum, ut digne te deplorem, civitas Achon, & te terra ſancta Jeruſalem, ubi Chriſtus natus eſt, ubi puer luſit, ubi vir docuit, ubi vivificum nobis ſpiritum exhalavit, ubi exanimis jacuit, & reſurrexit; terra, inquam, noſtris majoribus promiſſa, nobis erepta, nobiſque debita ſi viri eſſemus. Hanc ſiquidem ſpei noſtræ ſedem & arcem æternæ patriæ nunc Ægyptiacus canis tenet, nec mirum, quando & noſtri reges nil niſi delicias, & noſtri pontifices niſi divitias amant; populi vero vel ſervi flent, vel liberi inſaniunt, & omnes quæ ſua ſunt quærunt, quæ vero Chriſti ſunt, nullus: cujus peculiare patrimonium nobis ſpectantibus & ocioſe marcentibus laceratur a paganis. Denique dum fratribus inſidiamur, dum cœno luxuriæ involvimur, dum nummos pauperum numeramus, impiis hoſtibus incuſtoditum & inerme latus offerimus, crimen certe grave, & noſtrarum frontium pudor æternus, quibus Chriſti vexillum impudenter affigimus, ut tam magnifice Chriſti injurias ulciſcamur, quas ipſe quidem ſolo nutu poſſet ulciſci, & fortaſſis ulciſcitur occulta juſtitia, ex alto tamen proſpiciens fidem noſtram: ſiquidem noſtri principes clariſſimi hominum, in thalamo leonibus fortiores, in campo cervis timidiores, ora virilia mulieribus animis dehoneſtant, ad nocturna bella promtiſſimi, imbelles ad reliqua, & ad nil aliud animoſi, quam ad luxuriæ ſtudium & odium virtutis. Videamus obſecro quid in partibus Europæ agatur, ſingulas luſtrando provincias, Franci & Angli inceſſanter ſe invicem diſgladiant, ſeptem jam luſtra volvuntur, ex quo non Chriſtus & Maria, ſed Mars & Bellona inter illos reges regnant, & lenteſcente jam ferro, nihil adhuc ferrei animi molliuntur, nec dum imber ſanguineus irarum lenit ardores. Hiſpanus ille major Caſtellæ rex ac Legionis hæret

A penitus, & per ignaviam inter ſuos fines, proh dolor! anguſto in ſcopulo ſinit majeſtatem Chriſti blaſphemari. Ille vero Arragonum rex cum ſuis Cathaloniis Siculorum & Apulorum regna potenter invadens, inde Renatum expulit, iterum, ut ſpero, renaſciturum & ſanguinem ſitit Venetorum. Cæſar hic noſter ſuis contentus latebris, & nomine contentus imperii, quod recuperaturum perdita ſperabamus, ſuam patitur Germaniam miſere vipereo more laniari.

B Germania nil aliud ſtudet quam ſtipendiarios latrones in exitium reipublicæ armare, & e ſuis nubibus in Italiam migrans, ferreum imbrem pluit. Italia ſuis ſe viribus conficit, & ſi aliquando reſpirat, auri amor Chriſti amore potentior animos occupat, & per omnes terras ac maria diſtrahit. Græcia vel ſuis erroribus, vel noſtris averſa ſuperbiis, ovile priſtinum & paſcua noſtra contemnit. Cur, quæſo? niſi quia Creatoris ac Liberatoris noſtri gloriam ſpernentes, propriam ſemper quærimus. O, inquam, ſi hodie Julius Cæſar ab inferis remearet, animum illum potentiamque ſuam referens, & Romæ

C vivens & Chriſti nomen, quod procul dubio faceret, agnoſceret, diutiusne, eum paſſurum credimus, quod Ægyptius latro & peluſiati tam mollis turba Canopi non dicam Jeroſolymam ac Syriam, ſed ipſam Ægyptum atque Alexandriam poſſideret, dum recordaretur olim eam regi ſuo Ptolomæo cum toto regno, conjuge & vita abſtuliſſe, & amaſiæ ac concubinæ ſuæ Cleopatræ illam in dotem tradidiſſe? Non quæro quam juſte hoc fecit, ſed animi vim & acrimoniam illam miror noſtris temporibus neceſſariam. Quam facile enim, ſi Chriſtianus foret,

D Chriſto ſuum reſtitueret; a quo ſe ſpem accepiſſe & æternam gloriam accepturum crederet, qui illud adulterii pretium donavit concubinæ? An ſi Cæſar Auguſtus, ſi Scipio Affricanus, ſi Pompeius, ſi Carolus, ſi Conſtantinus, ut mille alios taceam, jam reviviſcerent, hoc pati poſſent? Si enim pro Romana republica veræ fidei luce carentes tanta ſunt auſi, quid non auſuros, Chriſto duce, feliciter crediderim pro æterna? hic ſtili

E impetum frenabo.

Anno ſupradicto MCCXC. Lymborgenſes noviter Brabantiæ adjuncti, caſtrum Corneliimontis, ubi olim Præmonſtratenſes, nunc Carthuſienſes domino militant, cum centum viginti equitibus in craſtino aſcenſionis circumcingunt: ex quibus XXXII. ceteris promtiores ſcalas aſcendunt, turrim caſtri latenter intrantes, ut illic complices ſuos tutius expectarent, & portas advenientibus aperirent. At uxor Walteri de Jupilia Caſtellani excitata ſtrepitu armorum, maritum prior excitat, qui feſtinanter abſque bracis & caligis, ſcuto & galea ſe muniens, oſtium conclavis fortiter obſeravit, emittens pediſ-

Lymborgenſes a Leodienſibus cæſi.

quam per murum, quæ caſum Leodienſibus annuntiet. Accurrens autem populus obvios habuit hoſtes, qui forinſecus remanſerunt, habitoque congreſſu, duobus armigeris illic peremtis, ceteri aufugerunt, reliqui qui turrim aſcenderant capiuntur, & epiſcopo tranſmittuntur; pro quo in lecto ægritudinis decumbente, pater ejuſdem comes Flandriæ Guido tamquam mamburnus patriam gubernabat: qui pauperiores ex captivis quindecim apud Dyonantum capite truncari fecit, nolens in partibus propinquis propter eorum potentes amicos juſtitiam exequi: reliquos vero ditiores in caſtro Namurcenſi vinculis mancipavit.

Adolphus de Naſſau imperator.

Anno MCCXCII. Rodulpho Romanorum rege viam univerſæ carnis ingreſſo, Adolphus comes *de Naſſavv* Aquiſgrani in regem Alemanniæ conſecratur, ipſo die beati Johannis-Baptiſtæ. Eodem anno in feſto Calixti JOHANNES DE FLANDRIA Leodienſis epiſcopus, apud *Anheyc* prope Namurcum anno pontificatus ſui decimo moritur. Corpus ejus in Flandriam vehitur tumulandum juxta ſuos progenitores in abbatia de Flinis. Collectis igitur præfixa die canonicis ſancti Lamberti ad providendum ſuæ eccleſiæ de paſtore, iterum duo in diſcordia eliguntur, videlicet Guido de Hannonia & Wilhelmus Bertholdi de Machlinia profeſſor theologiæ facultatis, ſed Guidonis electio per archiepiſcopum confirmatur: quapropter Wilhelmus ſedem apoſtolicam appellavit. Guido receptus ab omnibus ſaiſivit caſtra & oppida, & velut epiſcopus in omnibus amminiſtrans, gubernatore pro ſe relicto, Romanam curiam viſitavit. Tunc ambobus coram papa Nicolao quarto ſe præſentantibus, papa indiſcuſſa lite deceſſit. Igitur Adolphus in regem coronatus congregavit exercitum contra Albertum ducem Auſtriæ, qui fuit filius Rodulphi nuper defuncti, & factus eſt utrimque conflictus gravis; in qua pugna Adolphus perimitur, & ſui in fugam vertuntur: qui tamen ſex annis apud Theutonicos regnavit, non adeptus benedictionem papalem & coronam imperialem, hæc per anticipationem hic ſcripta ſunt.

Henricus comes Lucemborgenſis.

Eo tempore Henricus comes Lucemborgenſis poſtmodum imperator filiam Johannis ducis Brabantiæ hujus nominis primi duxit uxorem, & pax inter eos reformata eſt, quæ pridem propter ducatum Lymborgenſem fuerat valde turbata. Filia quoque regis Angliæ Johanni filio ſupradicti ducis matrimonialiter eſt copulata. Hoc tempore Guido comes Flandriæ captivatos in Cornelio-monte & in caſtro Namurcenſi compedibus conſtrictos, & per interventum ducis Brabantiæ liberos abire permiſit. Hac etiam tempeſtate rex Franciæ Philippus Formoſus Burdegalam & totam Guaſconiam & fere omnem terram Ciſmarinam Eduardi regis

Philippus rex Franc. Burdegalam, &c. ſibi ſubjugat.

Angliæ ſibi ſubjugavit. Quam ob rem offenſus rex Anglorum terras regis Francorum circa maris littora igne ferroque devaſtat, & in mari cuncta deprædatur, adeo quod præ navium multitudine tunc maris dominus vocabatur. Inter comitem Hannoniæ & oppidum de Valenchenis orta eſt gravis diſcordia, comite Flandriæ favente ſemper oppidanis: verum Guido Leodienſis electus, Metenſis & Cameracenſis epiſcopi tres fratres comitis Hannoniæ, ſubveniunt eidem. Pluribus hinc inde prædis & incendiis ſubſecutis; tandem primariis oppidi incentoribus hujus diſcidii traditis in manus comitis Hannoniæ, & carceri perpetuo maceratis, ceſſavit quaſſatio.

Anno MCCXCIII. Guidone comite Flandriæ, patre Johannis de Flandria pridem Leodienſis epiſcopi, repetente a Dyonantenſibus promiſſam pecuniæ ſummam pro debitis filii ſui inter ipſum & patriam Leodienſem, & maxime inter Dyonantum & Boviniam oppida ſibi ad tractum *Balec* vicina, dura exorta eſt guerra, implacabilis & immortalis, nec uſque in præſentem diem plene ſopita. Vacante inſuper, ut præfertur, per mortem Nicolai quarti ſede apoſtolica, Leodienſis electus interim ſua regalia & adminiſtrationem temporalium ac juriſdictionem plenariam principatus ejuſdem eccleſiæ recepit, & impetravit ab Adulpho Romanorum rege pro tunc in Wereflaria reſidente, temporalia ſpiritualibus anteponens, & cauſam ſuam præ pluribus ſatis juſtam in hoc facto nimis offuſcans, ut patebit poſtea.

Anno Domini MCCXCIV. poſt mortem domini Nicolai papæ quarti, CÆLESTINUS quintus converſatione heremita, natione de terra Laboris, inopinate eligitur in Peruſio, ubi cardinales ſedem traſtulerant de Roma, papatu vacante, & fuit coronatus in Aquilea civitate in eccleſia ſanctæ MARIÆ, in decollatione beati Johannis-Baptiſtæ: qui ſedit paucis temporibus. Hic prius & poſterius dictus eſt Petrus de Murrone: cujus famam ſanctitatis & bonæ opinionis odorem nonnulli cardinalium audientes, in eum velut in angularem lapidem ſuos oculos dirigentes, ipſum concorditer elegerunt, mittentes ei ſuæ electionis decretum, cum eſſet in terra Apuliæ reſidens in ſuo heremitorio. Poſtea eum inde reducentes honorifice conſecraverunt. Deinde venit Neapolim, ubi cum cardinalibus ſedit. Hic poſtquam coronatus eſt fecit ſermonem in præſentia cardinalium & ceterorum prælatorum aſſumens pro themate: *Pauper ſum ego & in laboribus a juventute mea. Exaltatus autem humiliatus ſum & conturbatus.* Hic etiam homo Dei in ſæcularibus negotiis minus tritus, theologiæ & orationi ac meditationi magis deditus erat, quin imo in ſupremo rerum culmine conſtitutus, intra papalem thalamum angu-

Digitized by Google

ſtam ſibi & heremiticam camerulam meditatus, in alto humilis, inter turbas ſolitarius, inter divitias pauper vixit. Adde quod ſtatim in exordio ſuæ electionis tentavit fugam cum dilecto ſuo ROBERTO SALENTINO tunc juvene; ſed inopina & ſubita populi multitudine circumventus, cum evadendi nulla ſpes eſſet, ad diſcipulum converſus, quæſivit an ſe ad excelſa tractum, & coactum ſequi vellet? Ille autem, qui a magiſtro ſuo didicerat mundum ſpernere, Chriſtum vero & quibus ad Chriſtum itur, virtutem, pacem, ſilentium & ſolitudinem amare; quæſo, ait, ut labori & periculo meo parcas, meque potius inopis cellæ & tuti otii ſucceſſorem quam divitiarum ac ſollicitæ gloriæ ſucceſſorem, ac participem velis: quod & factum eſt, ſubſtitit enim in cella, patre Romam abeunte. Hic, inquam, Cæleſtinus edita a ſe conſtitutione, qua papa Romanus poſſet papatui cedere, ipſe in præſentia ſuorum cardinalium, apud Neapolim reſignatione facta, & deponens papatus honorem & onus, exuens ſe etiam papalibus indumentis & inſigniis, exemplum tantæ humilitatis & abjectionis voluntarie relinquens poſteris, a pauciſſimis imitandum, ſed ab omnibus admirandum: unde tam ſuam electionem, quam etiam reſignationem admirati ſunt univerſi, cujus aſcenſus quam mœſtus & quam contra animum ſuum eſſet, lætus & ſpontaneus deſcenſus declaravit. Aſſerunt qui tunc affuerunt & viderunt, eum pontificatu ſummo velut mortifero faſce depoſito, in antiquam ſolitudinem tam cupide repedaſſe, ut hoſtili compede liberatum crederes, nec immerito. Novit enim quid repeteret, nec ignoravit quid dimitteret. Certe a laboribus ad requiem, & ab inſanis diſceptationibus ad divina colloquia remeabat. Quid dignum dicam de hoc cæleſti Cæleſtino. Reliquerunt alii naviculas ſuas ac retia, alii poſſeſſiunculas & theloneum, aliqui etiam regna vel regnorum ſpem, ſecutique Chriſtum facti ſunt apoſtoli, ſervi & amici Dei: papatum vero quo nil eſt altius, rem tam exoptatam, tamque mirabilem, adeo ut ab admirationis interjectione dirivatam dicant, quis ulla ætate, præſertim ex quo in tanto pretio eſſe cœpit, tam mirabili & excelſo animo contemſit, ut Cæleſtinus iſte, priſtinum locum, & nomen, & amicam bonis moribus egeſtatem appetens, ut dum cælum inſpicit, non recordatur terrenorum? Denique advertendum quod hic Petrus poſt ſui papatus renuntiationem fugere voluit & latere, ac in heremo converſari, ſicut prius; ſed per nuntios miſſos a ſucceſſore ſuo comprehenſus eſt, & a fuga reductus, & in cuſtodia non libera tentus, & ſupervixit anno uno, menſibus quatuor, diebus viginti octo, & tandem in caſtro ſucceſſoris ſui moritur, & in monaſterio ſancti Antonii ſepelitur. Hic

A inſuper Petrus Cæleſtinus tam in vita quam in morte multis floruit miraculis, & fuit poſtmodum canonizatus, atque novum ordinem Cæleſtinorum juxta regulas antiquorum patrum Ægypti inſtituit, qui uſque hodie extendit palmites ſuos uſque ad mare & ultra.

Hoc eodem anno cum Henricus comes Barenſis alteram Eduardi regis Angliæ filiam deſponſaſſet, cujus primam filiam Johannes primogenitus Brabantiæ jam duxerat in uxorem, magna ſolemnitas in terra Barenſi proclamata eſt cum haſtiludiis & torneamentis multimodis. Cui ſimiliter intererat dux Brabantiæ jam veteranus Johannes primus, ut famabatur, amore illius virginis inflammatus. Cumque veneris incentivum & deſiderium gloriæ vanæ vexaret eumdem, ille dorſo equi fortis inſidens, ſponſa ſpectante cum ceteris, arrepta lancea dextrarium fortiter urgens, obviat militi cuidam qui tunc de paritate contendebat cum eodem, quibus dextrariorum curſu colliſis ad invicem, laceri ducis muſculo haſta militis perfoſſo, dux lethaliter ſaucius ab equo eſt dejectus, & cum multorum triſtitia in feſto inventionis ſanctæ Crucis diem clauſit extremum. Hic, inquam, dux animoſus nimis fuerat, & in extraneos affluenter largus, immo prodigus. Unde putabatur tantum medium virtutis attigiſſe, ſed exactio quam in ſubditis frequenter agebat, docuit hunc metas largitatis exceſſiſſe; & evenit interdum ut qui ſine menſura debita largiendo cupiunt eſſe liberales, deficientibus donis, in rapacitatis & avaritiæ vitium dilabantur. In his nuptiis dictus comes ſe confœderans regi Anglorum, terras Francorum ſibi confines potenter invaſit, incendiis prædiſque cuncta devaſtans, quod rex Francorum, maximis illi damnis illatis, graviter recompenſavit. *Henricus comes Barenſis.*

Eodem anno poſt ceſſionem Cæleſtini, electus eſt in papam Bonifacius octavus in vigilia vigiliæ nativitatis Dominicæ, qui primo dictus eſt Benedictus Gayetanus, tituli ſancti Martini in Montibus preſbyter cardinalis, qui ſedit menſibus novem annis octo. *Bonifacius papa VIII.*

Anno MCCXCV. Bonifacius octavus quadam ſingulari via potentiam ſuam ac papalem magnificentiam cœpit dilatare, & ſicut prædeceſſor ſuus in vita ſua fecit multa miracula, ſic & ipſe in terris multa fecit mirabilia, mirabiliter in fine defectuoſa. Hic fecit per modum conſtitutionis feſta duodecim apoſtolorum, quatuor evangeliſtarum, & quatuor doctorum ſub honore duplicis feſti ab omnibus univerſaliter celebrari.

Eodem anno pons lapideus in Hoyo cœpit exordium, in cujus fundamento poſitus eſt florenus de Florentia. Eodem tempore Bonifacius papa electiones duorum contendentium de epiſcopatu Leodienſi, videlicet *Bonifacius papa electionem duorum in eccleſia Leod. nullam declarat.*

Guidonis de Hannonia & Wilhelmi Bertoldi ambas irritavit & reprobavit, diligenter examinans cauſam utriuſque. Verum Wilhelmo ſupradicto viro nobili & valde litterato, providit de epiſcopatu Ultrajectenſi, & Guidoni, qui contra decretales & ſanctiones patrum ante ſuam confirmationem legitimam, lite pendente, adminiſtraverat tamquam epiſcopus, nihil penitus dedit; ſed quia multas præbendas contulerat, & alia plura egerat, quæ ſine gravi ſcandalo nequiviſſent retractari, omnia rata permanſerunt & inconvulſa. Cumque comes Hannoniæ frater ſuus terram *de Mirevvart* in Ardenna, feodum Leodienſis eccleſiæ, erga vaſſallum de conſenſu electi & capituli comparaſſet, tali conditione prævia, quod eccleſia infra certum tempus illam pro eodem pretio recuperare valeret, & capitulum ad hoc ſummam maximam undique collegiſſet, hanc Guido prædictus mutuo ſumſit ab eccleſia, & conſumſit in litem præfatam, ſicque eccleſiam & terram perdidit & pecuniam. Deinde Bonifacius Hugoni de Cabilone conſanguineo ducis Burgundiæ, Leodienſis eccleſiæ contulit præſulatum.

Florentius comes Holl. occiditur.

Eadem tempeſtate Florentius comes Hollandiæ a tribus militaribus viris collateralibus & commenſalibus ſuis, ſcilicet Hermanno *de Wourden*, Ghiſelberto *de Aemſtel* & Ghezardo *de Weſten* proditorie occiſus eſt extra civitatem Ultrajectenſem, dum aucupio iiſdem ſuadentibus inſiſteret, verum comes Clevenſis conſanguineus comitis Florentii, in traditores graviſſimam exercuit ultionem. Corpus tumulatum eſt in *Reynsberk* monaſterio monialium ordinis ſancti Benedicti.

Bonifacii papæ proceſſus in Columnenſes.

Anno MCCXCVI. Bonifacius papa fulminare cœpit proceſſus graves excommunicationis contra Columnenſes, eo quod Stephanus de Columna theſauros ejus deprædatus eſſet, dans ei maledictionem uſque in quartam generationem, facta ſuper hac re decretali: quæ tamen multis litteratis viris diſplicuiſſe famatur, cum filius non debeat portare iniquitatem patris ſui, niſi fuerit paterni criminis æmulator; ſiquidem Jacobus & Petrus de Columna cardinales, conſiderantes papam contra genus ſuum incanduiſſe, libellum famoſum contra eum conficientes, per multas provincias & regiones eumdem deſtinaverunt, aſſerentes in eodem ipſum non eſſe papam, ſed Petrum Cæleſtinum. Unde citati ſuper his a Bonifacio non comparuerunt, & facti ſunt contumaces, & idcirco in conſiſtorio tamquam ſchiſmatici ſunt condemnati, & privati pileis rubris, & omnibus beneficiis eccleſiaſticis ac cardinalatus titulo, & commodo ac honore. Inſuper & eorum bona ac carorum ſuorum ſunt omnia confiſcata; prædicti vero Jacobus & Petrus a facie proſequentis fugerunt, ac latuerunt uſque ad mortem papæ. Et ut incidentaliter de probitate dicti Stephani Columnenſis aliqua inſeramus, ſic de eo ſcribit Franciſcus Petrarcha laureatus poëta: » Vidi, inquit, Romæ Stephanum de Columna ſeniorem virum, omni ætate mirabilem; qui cum ad annum octogeſimum propinquaret, & eo ſpectante fortiſſimi juvenes ludis exercerentur equeſtribus, eſſetque ibi haſta quædam immanis, quam nullus uſque ad illud tempus non dico fregiſſe, ſed nec flexiſſe poterat, atque ipſe jocans ignaviam juvenibus exprobraret, & primogenitus ejus vir militaris & ſtrenuus reſpondiſſet: facile quieſcenti eſt e feneſtra de laboribus judicare, & miranti vetera, more ſenum irridenti præſentia; generoſo impetu deſcendit; numquid & nos viros eſſe creditis? ſecum ipſe vociferans, & aſcenſo equo qui proximus ſteterat, ſtimuliſque adacto, haſtam illam manu rigida arreptam in plurima fruſtra comminuit, multo cum ſpectantium ſtupore, filii ante alios horrore.

Libellus famoſus in eū.

De Stephano de Columna.

Dux Brabantiæ Trajecti dominium occupat.

Apud Leodium Hugo XLIV. a beato Lamberto Leodium veniens, favorabiliter eſt receptus, & cum dux Brabantiæ Johannes ſecundus in præjudicium Leodienſis eccleſiæ, dominium Trajectenſis oppidi occupaſſet, & propter hoc utrimque guerra ſuſcitaretur, tandem inter arbitratores pactum ſic ordinatum eſt, quod locus antiquæ villæ eſſet de juriſdictione epiſcopi, hoc excepto, quod omnes incolæ loci cenſum capitalem B. Petro Lovanienſi ſolverent cum ſua familia, & cetera ultra villam veterem ampliata ad ducis dominium pertinerent, & eccleſia per hoc arbitrium eſt enormiter læſa: nam habitatores loci communiter ſolvunt cenſum beato Petro. Rex Francorum Philippus Formoſus Ludovicum primogenitum ſuum fecit regem Navarræ, qui Margaretam filiam ducis Burgundiæ duxit uxorem. Alter filius Philippus comes Pictaviæ, matrimonio copulatur Johannæ filiæ comitis Atrebatenſis, relictæ comitis Burgundiæ. Tertius Carolus nomine, alteram filiam ſororem uxoris fratris ſui Blancam nomine, ſibi deſponſavit. Ea tempeſtate comes Flandriæ contra dominum ſuum regem Franciæ regi Anglorum ſe confœderavit; mediante futuro matrimonio quod inter filium regis & filiam comitis fieri proponebatur; ſed rege Franciæ præmonito, ubi ſponſa ad ſponſum ducebatur, inſidiis poſitis captivatur, quæ poſt modicum temporis in captivitate deceſſit. Ob hanc cauſam inter Francos & Flamingos guerra gravis exſurrexit; cumque Flamingi ſatis tepide juvarent comitem, rex oppidum Inſulam & Duacum ſibi ſubjugat. Itaque pace facta, Guido comes ſe reddidit captivum, in qua captivitate poſt aliquot annos diem clauſit extremum. Per idem tempus inter duos reges Francorum & Anglorum concordia reformatur; nam Iſabella matrimonio copulata

Comes Flandrenſis confœderatur Anglis adverſus regē.

Digitized by Google

Eduardi Angliæ regis filii nuptiæ cũ Iſabella regis Franciæ filia.

eſt Eduardo filio regis Anglorum, cum maximo utriuſque regni tripudio. Itaque Eduardus rex nobiliſſimo & maximo totius Angliæ comitum, baronum & prælatorum comitatu ad Boloniam ſuper mare transfretans, venit in Franciam, & eidem rex Franciæ cum ingenti apparatu occurrit, in campis invicem ſe illic ſalutantes. Tertio die ſequenti Iſabellam prædictam juvenis Eduardus ante altare ſibi deſponſavit, & duravit ſolemnitas nuptiarum per dies undecim. His nuptiis interfuerunt tres reges, ſcilicet Franciæ, Angliæ & Navarræ, & quatuor reginæ. Duces, principes & comites abſque baronibus quinquaginta ſex, milites vero ultra tria millia numerati, & nobiliſſimarum matronarum & puellarum maxima multitudo; & ſingulis donaria multa ex regis Francorum munificentia ſunt collata. Ex illa Iſabella Eduardus ſecundus genuit tertium Eduardum, qui multorum auxilio ſuum poſtea patrem captivavit & regno privavit, ut poſtea patebit. His temporibus Carolus frater Philippi Formoſi, qui filiam imperatricis Conſtantinopolitanæ uxorem duxerat, ob eamdem cauſam Conſtantinopolitanum repetebat imperium, & cum jam Alpes tranſiſſet cum ingenti armatorum ac nobilium ſtrepitu, pluribus in via defunctis, multiſque magnatibus morbo laborantibus, neceſſitate compulſus ad propria remeavit. Apud Hoyum in loco qui dicitur *Al ſtat* nova moneta fabricatur ære commixta, vix valens unum Turonenſem.

S. Ludovicus albo ſanctorum inſcriptus.

Anno MCCXCVII. idibus Auguſti in Dominica die in Urbe-veteri Bonifacius papa anno pontificatus ſui tertio canoniſavit ſanctum Ludovicum, ac ſanctorum confeſſorum Chriſti catalogo annotavit: cujus virtutes, patientiam, bella pro fide catholica, & adverſa quæ pro eadem ſuſtulit, nec non & miracula quæ fecit in vita & in morte, quoniam multis nota ſunt, & ſcriptorum ſtudio in ſcriptis redacta, non eſt neceſſe amplius de eiſdem dubitare aut inquirere.

Eodem anno idem Bonifacius fecit publicari Sextum decretalium, quem per tres magnos & ſolemnes viros fecerat compilari, plura nova ſtatuens in eo. Eo tempore duo pontes Pariſius magnis conſtructi lapidibus & quadratis, ferramentis ex utraque parte recurvis, plumbo interfuſo juncturis, ex impetu Secanæ fluminis corruerunt, nec poſtea pontes de lapidibus, ſed de trabibus & lignis reſtaurati ſunt.

Friſones ab Hollandis cæſi.

Item, Johannes comes Hollandiæ eodem anno bellum acerrimum cum Friſonibus inſtruxit, & adepta victoria ceciderunt de Friſonibus quatuor millia; verum ex parte Hollandinorum occiſus eſt dominus Johannes de *Arkel* miles egregius, & Johannes de *Dorthoghe* armiger inclytus, cum aliis duobus nobilibus; facta eſt hæc cruenta ſtrages ſexto calendas Aprilis in ſpatioſis agris villæ Uronenſis. Iterato WILHELMUS de Machlinia epiſcopus Trajectenſis, aſſumtis ſecum multis de Oeſtfriſia, properavit ad prælium contra Hollandinos in oppido dicto *Momkendam*, initoque navali certamine, fugerunt Friſones; epiſcopus autem modicam ſcapham introivit, & ad partes Ycelminas feſtinanter navigavit. Igitur Johannes comes Hollandiæ propendens epiſcopum rurſus velle nova bella ſuſcitare, requiſivit Giſbertum de *Yſeltien*, quatenus ad tempus caſtro ſuo cederet, & ad impugnandum Trajectenſem epiſcopum Hollandinos armigeros intromitteret, quod ille facere omnino recuſavit: quam ob rem comes dictum Ghiſelbertum fecit captivari, & caſtrum ejus violenter obſideri. Verum uxor ejus caſtrum prædictum per integrum annum animoſe defenſavit, quouſque deficientibus victualibus in deditionem venit, ſub hac forma tractatus, ut ipſam medietatem caſtri ſalva vita retineret, & comes de medietate reliqua deſiderium adimpleret. Comes autem Hollandiæ adeptum jam caſtrum cum tota ditione de *Wourde* dedit Wolfardo *Vandervere* tutori ſuo, ut relevaret illud ab eo in feodum; verum dictus Wolfardus totam Hollandiam per novam monetam aggravans, propter hoc in oppido *Delf* occiſus eſt miſerabiliter.

Albertus fit rex Roman.

Anno MCCXCVIII. Adolphus Romanorum rex in bello contra Albertum ducem Auſtriæ filium Rodulphi quondam regis & monoculum, cum multis nobilibus occiſus eſt ſecundo die menſis Julii. Quo peracto, electores imperii eumdem Albertum elegerunt in regem Romanorum & Alemanniæ, & in feſto beati Bartholomæi Aquiſgrani ſuſcepit regni Alemanniæ diadema.

Terræmotus ingens.

Eodem anno Bonifacius papa reconciliavit ſibi & eccleſiæ Alphonſum regem Arragonum, & a ſententia excommunicationis eum abſolvit, regnum Arragoniæ ſibi reſtituit, inſuper & regnum Sardiniæ ſibi conceſſit ſub certis conditionibus & pactis. Eodem tempore prædicto Bonifacio cum curia cardinalium reſidente in civitate Reatina, tantus & tam vehemens terræ motus factus eſt, qualem nemo umquam antea viderat, ſubvertens ædificia multa, duravitque multis diebus, ſed non continuis, plerumque per dies & noctes timorem multis incutiens, quam ob rem papa cum cardinalibus fugit ad monaſterium fratrum Prædicatorum, factoque tentorio ſub divo in horto monaſterii, loco altiori & ſecuriori ex aſſeribus ligneis illic conquievit, ſed homines nocturnis horis fugientes ad campos præ timore paſſim ruebant in terra, conjecturantes diem ultimum imminere.

Bellum inter D. de Awans & progeniẽ de Waroux.

Ea tempeſtate inter dominum de *Avvans* & progeniem de *Waroux* cruenta nimis & inteſtina guerra ſuborta eſt toti Haſbaniæ uſque in præſens tempus exitialis & nociva.

Digitized by Google

Nam cum quidam armiger nomine *Hanecheal* de ſtirpe de *Waroux* quamdam juvenculam Adiliam nomine, filiam Simonis *Poreit de Donmartin*, non generoſam, ſed locupletem in matrimonium ſumſiſſet, dictus dominus *de Avvans*, non tamen dominus ſuperior fundi illius, ſed quia rector & advocatus *de Avvans* ordinatus erat per dominum abbatem Prumienſem ordinis ſancti Benedicti in diœceſi Trevirenſi, & redditus ejuſdem villæ ab eodem tenebat ad accenſam cum appenditiis ſuis. Hic, inquam, dominus dictum matrimonium caſſare nitebatur, aſſerens ſupradictam ſponſam fuiſſe & eſſe ſervam vel ſervilem ſuam, ſive potius alio nomine aſcriptam glebæ, quæ proprie ſervitus receſſit ab aula, & ob hanc cauſam non poſſe cuiquam nubere abſque ſui principalis domini conſenſu & aſſenſu. Hoc non obſtante, ſponſus prædictus ſponſæ ſuæ mobilia violenta manu ſecum tulit. Quapropter dominus de *Avvans* adverſæ partis braxinas & molendina plura deſtruxit, & plurimæ cædes hominum & incendia caſtrorum hinc inde paſſim inter utramque progeniem ſuccreverunt: deinde cum dominus caſtellanus de *Hozemont*, Gerardus nomine, conſanguineus domini Walteri de *Avvans* rebellaret contra dominum Johannem de Cabilone fratrem domini Hugonis epiſcopi Leodienſis, & rectorem provinciæ, quoniam, ſicut aſſerebat, eum contra legem gravare conabatur, idemque Johannes animoſus & doctus ad prælia, exercitu collecto, caſtrum de *Hozemont* diruere conaretur; caſtellanus eidem obviat cum majori numero bellatorum. Itaque pro tunc Johannes prædictus ſibi conſulens, lora retraxit, deinde elapſo parvo temporis intervallo, idem Johannes mareſcalcus patriæ accinctus grandiori potentia præfatum caſtrum nec non & domum Euſtacii dicti *Franshons* militis, qui erat unus de complicibus domini *de Avvans*; ſuccendit & funditus deſtruxit *Abognoul*. Poſt hoc dominus *de Avvans* congregatis quamplurimis ſuæ factionis fautoribus, turrim *de Selins* ſpectantem ad quemdam dictum Balduinum ex ſtirpe de *Waroux* cum ſeptingentis equitibus conabatur invadere; ſed epiſcopus Hugo ſuffragio ſuorum Leodienſium vallatus, occurrens eidem, compulit hunc ad emendam. Nam idem dominus cum pleriſque ſuæ ſtirpis egregiis viris nudipedes, ſola ſupracincti tunica, nudo capite, ſuperpoſita ſella caballi, proceſſerunt ab eccleſia ſancti Martini Leodienſis in monte uſque ad eccleſiam cathedralem, eo quod mandatum prævaricati fuiſſent epiſcopi, & dictus Euſtacius ſine conſenſu domini campanam banni ad ſolum dominum Leodienſem pertinentem pulſare præſumſiſſet, cum hac populum concitans, & ſeditionem contra epiſcopum & ejus fratrem ſuſcitare prætendens. Plurimæ vero quæ hinc inde ſuccreverunt inconvenientia, brevitati ſtudens ſponte tranſibo feſtinans ad alia. Itaque cum epiſcopo per emendam ſatisfactum fuiſſet, ut præfatur, per dominum *de Avvans*, utraque progenies in alterutrum graſſari cœpit vehementer, cumque quadam die ſibi occurriſſent juxta dumos de *Lonchins*, duriſſimum ad invicem confligentes prælium, multi hinc inde jugulantur, inter quos dominus Walterus *de Avvans* cum aliis tredecim ſuæ partis viris fortiſſime dimicans trucidatur ipſo ſacro die Pentecoſtes, quæ cum ad aures Leodienſis epiſcopi perlata fuiſſent, pacem inter partes per dies XL. fecit proclamari, præcipiens ſub obtentu gratiæ ſuæ & pœna mulctæ maximæ, ne quis ex aliqua parte guerram incipere moliretur, ſicque modico tempore ceſſavit quaſſatio.

Anno MCCXCIX. Albertus rex Alemanniæ ſolemnes nuntios miſit ad Bonifacium papam pro confirmatione electionis ſuæ, quam Bonifacius papa tunc multas ob cauſas repulit & penitus annullavit. Inter nobiles Hoyenſes & populares divites ex una parte, & miniſteriales ejuſdem oppidi ex altera, ſeditio gravis ſuborta eſt, & nonnulli ex utraque parte vulnerati ſunt & trucidati: cujus ſeditionis originem explicare nimis eſſet prolixum. Verum ſcabini & nonnulli locupletes ejuſdem oppidi timentes veriſimiliter aliquando incidere in furorem popularium, cum ſuis uxoribus & liberis ad tempus ceſſerunt multitudini, & habentes fœdus cum Leodienſibus apud eos per biennium habitaverunt. Verum Leodienſis epiſcopus favens parti popularium Hoyenſium, ſcabinos novos illic inſtituit; ac civitati Leodienſi ſibi rebelli pro poſſe reſtitit, commorans illo tempore in caſtro Hoyenſi. Conduxit quoque quoſdam bidardos, qui duo miſſilia ſive jacula ſemper ferre ſolebant, qui etiam juxta Oroſium & Vegetium Renatum velites ſive levis armatura vocabantur, quibus capitaneum præfecit Bonifacium, qui per patriam diſcurrentes mercatores victualia Leodium deferentes frequenter ſpoliabant, interdum etiam jugulabant; & cum quodam die duo villagia *Pouſſet* & *Blereit* ad juriſdictionem Leodienſis eccleſiæ ſpectantia invaderent, reſiſtentes ſibi rurales deprædati ſunt, aliquantos etiam peremerunt, qui deportati in Leodio inter majorem eccleſiam & clauſtrum juxta capellam beatæ MARIÆ Virginis fuerunt ſepulti.

Seditio Hoyi.

Item eodem anno Johannes comes Hannoniæ filius Aleydis ſororis Wilhelmi Romanorum regis, Hollandiæ comes factus eſt. Quare ſtatim dominia de *Aemſtel* & *Woerden* Guidoni fratri ſuo largitus eſt, habens in uxorem Philippam filiam comitis de *Lutzemburgh*, de qua genuit Johannem primogenitum, Wilhelmum ſuccedentem Hollandiæ comitem, Johannem *de Beamont* virum fa-

Johannes comes Hannoniæ fit comes Hollandiæ.

Digitized by Google

moſum, dominum Henricum Cameracenſem canonicum, domicellum Walerannum: item, Johannam abbatiſſam Fontanellæ, Mariam duciſſam Borbonii, & Machtildem dominam de *Niele*. Hic Johannes primo dominationis ſuæ tempore cum magna expeditione remigavit in Zelandriam, ubi contra rebellionem Johannis de Reyniſſa demum obtinuit cum magna laude victoriam. Igiter Johannes de *Renis* victus transfugit ad Albertum regem Romanorum pro ſubſidio, aſſerens quod comitatus Hollandiæ poſt obitum domicelli Johannis comitis nuper defuncti Romano vacaret imperio. Albertus autem rex gaudenter animadvertens per univerſam provinciam diſſeminavit has litteras.

Noverint univerſi, quod Albertus rex invictus vacantem Hollandiæ principatum Romano potenter incorporabit imperio, quem Carolus Calvus Romanorum imperator & Francorum rex Theodrico primo comiti dedit in feodo.

Jubilæi indulgentiæ a Bonifacio institutæ.

Anno Dominicæ Incarnationis milleſimo trecenteſimo Bonifacius papa conceſſit omnibus viſitantibus limina beatorum apoſtolorum Petri & Pauli Romæ, & per quindenam illic remorantibus, plenam omnium ſuorum peccaminum indulgentiam & remiſſionem, ſtatuens de cetero de centenario in centenarium hunc ritum debere ſervari; factuſque eſt Romæ concurſus ingens Chriſti fidelium de univerſis regnis ac provinciis, de omni ætate, ſexu & ordine.

Eodem anno, ex inundatione Moſæ unus arcus lapideus pontis noviter in Hoyo perfecti everſus per trabes ex veteri ponte confractos. Ea tempeſtate viſpiliones Leodienſes quoſdam aſinarios ferentes Hoyenſibus annonam pro victu ſpoliant in monte Erbone, & inciſis ſaccis eorum paſſim & viliter, quidquid ſecum ferre non poterant, in terram effuderunt.

Expugnatio caſtri Claromontis.

Eodem anno ſeptimo idus Martii Hoyenſes expugnantes caſtrum de Claromonte, dominum ejuſdem ſecum captivum traxerunt, imponentes ei quod viſpiliones de Leodio receptaſſet & hoſpitaſſet, quod cum fuiſſet Leodii nuntiatum, equites laxatis frænis ſubſequenti peditum frequentia, caſtrorum Hoyenſium extremam partem invaſerunt, & multis ex Hoyenſibus vulneratis triginta duo trucidantur, præda abducitur, ſex tantum de Leodienſibus ibi perierunt. Quam ob cauſam tota patria contra Hoyenſes & epiſcopum concitatur: verum clerus Leodienſis, aſſentiente populo, conſiderans quod ſub ſuo epiſcopo & paſtore male procedebant negotia, nuntios egregios ad ſedem apoſtolicam deſtinavit, qui Hugonem epiſcopum de interfectione hominum eccleſiæ apud *Puchey*, de falſa moneta, de ſpoliatione patriæ accuſabant. Quo perſonaliter ad præſentiam ſummi pontificis comparente, cum papa vir oculatus & providus eſſet, videretque promptum ſcandalum, hunc ad archiepiſcopatum Biſuntinum minoris valoris, ſed natali ſuo ſolo viciniorem promovit ac tranſtulit, providens incontinenti de Leodienſi epiſcopatu domino Adulpho de Waldige. (Tunc perſonaliter aderat in curia Romana) viro quidem in corpore deſpicabili & gibboſo, ſed zelatori juſtitiæ permaximo.

Hugo epiſc. Leod. transfertur ad ſedē Biſuntinam.

Adulphus epiſc.

Albertus rex Rom. Holl. fruſtra ſubjugare tentat.

Item, Albertus ad ſubjugandam Hollandiam deſcendit uſque Novimagium, cum tribus archiepiſcopis, & pluribus magnatibus Alemanniæ. Econtra Johannes comes Hollandiæ venit in *Bonſuvart*. Cernens igitur rex multitudinem vexillorum, pulchritudinem caſtrorum, fortitudinemque armigerorum comitis, retroceſſit ad caſtrum dictum *Cronenborch*. Porro archiepiſcopus Colonienſis pro regis honore conſervando hanc pacis formam tractavit, videlicet quod ipſe comes fidelitatis regi homagium præſtaret, & ejus fieret vaſallus. Quo facto, optimates Alemanniæ cum rege ſuo reverſi ſunt ad propria. Johannes autem de Renyſſa proſcriptus eſt a patria, & facultates ſuæ confiſcatæ ſunt.

Diſcordia inter Bonif. papam & Philipp. regem.

Anno MCCCI. Bonifacius papa qui contra Philippum regem Franciæ plura conceperat provocatus, tranſmiſit bullas eidem regi ad futurorum memoriam, ſignificans eidem, quod cum papa in univerſo mundo tamquam vicarius Chriſti dominus eſſet omnium tam in ſpiritualibus quam in temporalibus, volebat quod recognoſceret regnum Franciæ ab eodem, & ſentire, dicere, affirmareque contrarium, hæreticum judicabat: fueruntque hujuſmodi papales litteræ in palatio regis coram pluribus concrematæ, & nuntii qui eaſdem detulerant ſine honore & vacui ſunt reverſi. Cumque rex arctari faceret omnes vias & exitus regni, papa eodem anno excommunicavit eos qui impediebant ad Romanam curiam venientes. Eo tempore prædictus rex Franciæ conſiderans, quod jacula præviſa minus feriunt ac lædunt, convocavit ad ſe Pariſius omnes prælatos & barones regni perſonaliter, omneſque communitates per procuratores idoneos, exigens & requirens ab eiſdem conſilium & auxilium contra omnem hominem, ſpecialiter tamen & præcipue ferebatur ejus intentio contra Bonifacium papam, cui multa ſunt objecta crimina, & titulus hæreſis, quodque ſuo prædeceſſore adhuc vivente, doloſe ſe feciſſet intrudi, ejuſque ingreſſus ad papatum foret illegitimus, & conſequenter eidem non eſſe parendum, fitque contra eumdem papam provocatio & appellatio ad concilium generale, fitque rumor maximus in toto regno ac turbatio.

Armanni corpus exhumatum & cōbuſtum.

Eodem anno, corpus cujuſdam Armanni quod XXXI. annis tamquam ſanctum in eccleſia Ferrarienſi honorifice tumulatum fuerat & veneratum, ſtudio & mandato fratris

Digitized by Google

Guidonis de ordine Prædicatorum, qui tunc erat hæreticæ pravitatis inquiſitor, exhumatum pro tunc extitit atque combuſtum tamquam cadaver putridum viri hæretici & damnati erroris; ejuſque ara ſatis pretioſa fracta fuit & deſtructa. Hic dominus Guido propter ejus probitatem poſtmodum factus eſt Ferrarienſis epiſcopus.

Eodem tempore poſt tranſlationem domini HUGONIS DE CABILONE a Leodienſis eccleſiæ præſulatu ad archiepiſcopatum Biſuntinum, dominus ADULPHUS DE WALDEGE ſucceſſor ejus pridem canonicus Leodienſis veniens Leodium honorifice recipitur ac decenter a clero & populo. Hic inveniens patriam inter ſe valde diſcordem, antequam vellet Hoyum accedere, tractavit de pace inter partes reformanda; cumque exigeret ut ambæ partes in eum compromitterent, Leodienſes de novi prælati præſentia confidentes, Hoyenſes vero acephali facti, defenſore ſuo privati, cum contradicere non auderent, in epiſcopum ambo compromiſerunt ſub pœna ſex millium librarum Turonenſium, promittentes hinc inde firmiter obſervare quidquid eorum epiſcopus decrevisset arbitrandum, ſicque partibus ſub compromiſſo concordatis, epiſcopus novos ſcabinos per Hugonem veteribus ſuffectos depoſuit, primarios vero reſtituit in gradum & honorem priſtinum, hos ſecum ad Hoyum in jocundo ſuo adducens adventu, deinde quoſdam ſeditionis incentores ejecit ad tempus ex oppido, ad voluntatem ſuam poſtmodum revocandos. Adolphus deinde ſub pœna mulctæ præfixæ pronuntiat, quod Hoyenſes tam pro ſuis exceſſibus, quam pro ipſius in concordia procuranda ſumtibus & laboribus ſex millia librarum Turonenſium ſibi ſolvere tenerentur, & quotieſcumque aliquis partium ejus arbitramentum prævaricaretur, eamdem mulctam pœnalem incurreret ipſo facto. Adjecit inſuper quod pro libito ſuo ſingulos ſcabinos poſſet deſtituere, & in eorum locum alios ſubrogare, & inſuper, quod Hoyenſes, vacante ſede Leodienſi, ad cuſtodiam caſtri ſui non poſſent manus apponere. Itemque, quod Hoyenſes cum ceteris bannis ad exercitum cum ſuo epiſcopo progredi debeant, etiam ſi aliæ villæ liberæ & oppida ſuum exercitum non concedant.

Adolphus epiſc. pacem procurat inter ſuos.

Eodem anno deceſſit a ſæculo venerabilis, religioſus & generoſus vir dominus Wilhelmus *de Julemont* abbas monaſterii S. Jacobi in Leodio XXII. qui cooperante Deo & ſuffragio multorum expertorum & litteratorum, præſertim magiſtri Godefridi de Fontibus egregii doctoris, religionem in monaſterio ſuo diu deſolatam, multis laboribus, renitentibus ſuis confratribus diſſolutioni aſſuetis, ad ſtatum honeſtæ converſationis & religioſæ vitæ ſalubriter revocavit, *& quos enormes doluit quandoque vagari, normæ conformes aratro fecit famulari.*

Wilhelmus de Julemont abbas S. Jacobi.

Ea tempeſtate Adolphus Leodienſis epiſcopus uſurarios odio habens, prohibuit eos infra civitatem fœnerari, qui cum ei obtemperare nollent, ſed mediante favore civium & dominorum principalium, quem pecuniis multis acquiſierant, illic remanerent; quodam mane epiſcopus pontificalibus inſigniis adornatus, proceſſit e palatio mitram gerens & baculum, & cum ſuis familiaribus ingreſſus domos eorumdem violenter, eas effregit, reſtituens pauperibus veſtes & jocalia quæ illic ſub fœnore erant repoſita, ipſoſque civitatem exire compulit indilate, nec fuit qui huic egregio facto auderet obmutire.

Adolphus epiſc. uſurarios urbe ejicit.

Eodem anno WILHELMUS dictus de Machlinia epiſcopus Ultrajectenſis poſt multos conflictus habitos cum Hollandrinis, tandem in quodam bello animoſe decertans & ſedens in dextrario, tranſvolans exercitum hoſtilem, finaliter a prophanis filiis peremtus in campeſtri planitie, quæ vulgo vocatur *Hogevvort* quarta die menſis Julii rexitque epiſcopatum dumtaxat annis quinque.

Wilhelmus epiſc. Ultraject. occiſus.

Anno MCCCII. papa BONIFACIUS Romæ celebravit concilium, quod antea per annum & eo amplius convocaverat, omnium prælatorum regni Franciæ omniumque doctorum regnicolarum tam in theologia quam in utroque jure peritorum contra Philippum Formoſum Francorum regem, fulminationibus multarum excommunicationum præviis, e quibus nulla eſt pluvia ſubſecuta. Defeceruntque ſibi prælati nonnulli magni, quærentes quæ ſua ſunt, & ſibi ipſis ad tempus conſulentes. Igitur quoniam rex ſæpedictus non permiſerat quempiam de ſuo regno ad Romanam curiam proficiſci, obſervatis cunctis patriæ finibus, nec ſibi pecuniam apportari, papa ſibi movit litem, & excommunicavit indirecte, deinde Albertum Rodulphi filium, cujus electionem nuper repulerat, nunc in imperatorem confirmat, ſubjiciens eidem regnum Francorum ſicut & alia mundi regna.

Concilium Romæ adverſus regem Franc.

Ea tempeſtate capto, ut prædictum eſt, Guidone comite Flandriæ, ac toto comitatu ſub jugum Francorum redacto, unicuique oppido ſinguli præfecti ſunt capitanei, qui populum reprimerent, & ab eis tributum exigerent, e quibus Jacobus frater comitis ſancti Pauli præfectus Brugenſibus, terminos manſuetudinis excedens, tyranni more Brugenſes vehementer affligebat. Quamobrem efferati cives, quadam die portis obſeratis, & pontibus fractis, ſeditione commota, multos ex cœtu Francorum generoſos viros peremerunt, Jacobo prædicto cum paucis aliis per poſticum evadente: unde non immerito offenſus rex, congregato exercitu octo millium equitum, comitem Atrebatenſem belli ducem conſtituens, hunc in Flandriam deſtinavit,

Franci apud Curtracum cæſi.

Digitized by Google

deſtinavit, reliquias Flamingorum, ut putabatur, conſumturum. Verum commiſſo prælio apud Cortracum Franci velut lepores aufugientes, ac in foſſatis oppidi fœde ruentes, ab hoſtibus ſunt peremti, inter quos etiam dominus Godefridus frater domini Johannis primi Brabantiæ ducis cum filio ſuo Johanne *Birſon* & aliis innumeris nobilibus extinctus eſt undecima die Julii. Deinde Flamingi quemdam de civibus ſuis textorem pannorum, animoſum nimis ac induſtrium virum, qui Petrus Rex vocabatur, ſuum demagogum ac capitaneum promoverunt, cumque militarem ordinem fecerunt aſſumere, partem quamdam de redditibus ad comitem ſpectantibus eidem pro ſuis ſtipendiariis conferentes, in confuſionem & ignominiam perpetuam tam regis quam regni. Inſuper eodem tempore fere per Europam univerſam populares contra inſignes quaſi generaliter cœperunt inſurgere: verum cum in Francia confeſtim ſint ſupplantati, in Flandria tamen & Leodio diutiſſime reſtiterunt.

Leodii commotio plebis in nobiles.

Apud Leodium appropinquante termino octodecim annorum quo debebat aſſiſia cerevisiæ terminari, ut antea narratum eſt, ſcabini conſiderantes viam per quam expenſas quas de mandato populi fecerant recuperare valerent, ne hi qui prudentes videbantur in æſtimatione hominum pœnas excommunicationis & perjurii viderentur incurrere, adoleſcentes potentiorum civitatis filios inſtigant & inſtruunt, ut illi in ſignum uniformitatis caputia unius coloris deferentes, ſuper omnia venalia exigant gabellam vel maletotam. Hi ſe nominari filios Francos vel de Francia faciebant; quæ cum omnia ferrent moleſte, decanus & capitulum majoris eccleſiæ principaliores ad capitulum advocantes, monent eos a præſumtis deſiſtere, quia clerus hæc diu non poſſet conniventi oculo diſſimulare: quibus tamen non deſiſtentibus, excommunicantur & ſupponitur civitas interdicto. Decanus vero Johannes de Cambis quamvis de nobilibus eſſet natalibus ortus, non tamen nobilibus clero injuriam inferentibus aſſenſum dedit; ſed convocatis gubernatoribus miniſterialium & artificum mechanicorum, inter clerum & populum fœdus facit, ſpondentes alterutrum in neceſſitatibus ſubvenire: quam ob cauſam conſternati magnates, capitulo promittunt a cœptis deſiſtere, & ut organa & cantus reſumantur, poſtulant generoſe: & dum ablatorum reſtitutio repeteretur, unus pro omnibus oblato caputio repromiſit ſatisfactionem pro omnibus velle facere condignam: quod cum non ſufficeret popularibus, confeſtim de redditibus civitatis per magnates levatis tempore tranſacto exigunt computationem, quibus apud eccleſiam ſancti Bartholomæi congregatis, populares quatuor puncta ſibi requirunt a ſcabinis ſigillari: primo quod de cetero collectam ac aſſiſiam nullam exigerent ac requirerent firmitatem; ſecundo quod penſionem numquam venderent ſine populi conſenſu; tertio, quod nec concedent exercitum; quarto, quod principibus numquam dona largientur. Itaque ſcabinis ſic in arcto poſitis, paulatim & occulte recedentibus, populares properant ad diſtrictum ſive tribunal judiciale, ubi captis ſcabinis illic repertis, reliquos effractis eorum oſtiis pariter abduxerunt, & quod petierant, ſigillare compulerunt.

Foſſenſes in epiſc. rebelles.

Eſt præterea in Leodienſi territorio oppidum parvulum, olim fundus hæreditarius beatæ Gertrudis virginis, Foſſæ nomine, ubi quondam ſanctus Foillanus Chriſti martyr manſionis ſuæ ſedem elegit de Hibernia profectus. Hujus oppidi incolæ dum pridem inter eos & canonicos loci quædam fuiſſet exorta ſimultas, poſticum per quem canonici ad villam deſcendere ſolebant, lapidibus obturabant, unde non abs re offenſi canonici locum deſerentes ad alias migravere ſedes: quare permotus epiſcopus Leodienſis cauſa ſeditionis ſedandæ, Foſſis properat; cumque clare perpenderet injuriam canonicis illatam, viam poſtici lapidibus obſtruſam ligonibus præcepit aperiri, & lapides per ſuos clientes avelli. Hinc Foſſenſes contra epiſcopum permoti, & impetum in ſuum dominum facientes, ad domum ſuæ manſionis eum fugere compulerunt; ſubſecuti vero Foſſenſes inſultum faciunt ad oſtium epiſcopi, molientes illud effringere, per familiares epiſcopi abigebantur; deinde quidam de foris arcum tendens ſagittam veſtibus abſque ulteriori læſione præſulis infixit: quod videns epiſcopus cum ira gravi juravit, quod ſagittam illam numquam extraheret, donec tam præſumtam arrogantiam Foſſenſium vindicaret, & confeſtim ad Hoyum deſtinavit nuntium, armatos ſibi poſtulans aliquantos tranſmitti. Hoc attento, cives omnibus relictis, per abdita nemorum aufugerunt; deinde Hoyenſes oppidum ingreſſi, & aliquanto tempore illic victualia conſumentes, tandem reliquias deprædantes redierunt. Foſſenſes vero profugi tandem defalcatis eorum privilegiis, & ejuſdem uſu nemoris privati, ad gratiam epiſcopi per interventum amicorum ſunt reverſi.

Item Tudinenſes.

Apud Tudinum oppidum in confinibus Hannoniæ ſitum dum cuſtodes illic olim tempore Johannis de Flandria per patrem ejuſdem pro tunc mamburnum Leodienſis patriæ deputati caſtrum illius oppidi Adulpho noſtro reddere nollent, ſæpius ſuper hoc requiſiti, epiſcopus illic accelerat, ſed nihil profuit, oppidanis per caſtrenſes nimis ſub jugo poſitis. Tunc epiſcopo recedente, cum pulſaretur campana banni tamquam contra adverſarium, indignatus epiſcopus revertitur, & villæ ſuburbia concre-

mavit, nihilominus de poſt caſtrum cum oppido per comitem Hannoniæ noſtris libere reſignatur.

Adulphi epiſcopi obitus.

Ea tempeſtate cuſtodes caſtri de *Mirevvaux* pro tunc ſpectantis ad comitem Hannoniæ ſpoliabant terras eccleſiæ de Rivonia & de *Noiſoir*: quam ob cauſam Adulphus caſtrum ſubvertit, & terram caſtri ſuo dominio ſubjugavit. Eodem anno idibus Decembris prædictus Adolphus de *Waldege* in lecto ægritudinis decumbens poſtulavit & impetravit, ut oſſa domini Johannis de Angia, quæ, ut præfertur, certas ob cauſas ſepulta erant in eccleſia beatæ Mariæ ad fontes, transferrentur, & una ſecum ante majus altare ſancti Lamberti ſepelirentur, & poſt paululum in Domino requievit. Poſt cujus tanſitum cum duo de præſulatu contenderent, videlicet fratres *de Horne* & præpoſitus Leodienſis, finaliter electus eſt magiſter Wilhelmus de Atrebato vir probus & litteratus, ſed de humili ſtirpe progenitus, qui ſe ſentiens tanto imparem oneri, noluit electioni conſentire. Tandem Theobaldus filius comitis de Barro in curia Romana pro tunc exiſtens, communi omnium voto eligitur, & a papa Bonifacio ejuſdem electio confirmatur, quadrageſimus ſextus a beato Lamberto epiſcopus conſecratur.

Electio epiſc. ſucceſſoris.

Bonifacius papa cum dedecore capitur.

Anno MCCCII. in profeſto nativitatis beatæ Mariæ Virginis, dum Bonifacius papa Anagniæ in ſolio paterno ac civitate propriæ originis cum ſua curia reſideret, æſtimans illuc ſecurius quieſcere inter gentem & cognationem ſuam, conſciis aliquantis domeſticis ſuis, ibi proditus fuit & captus atque detentus per Columnenſes, quorum caſtra paulo prius fecerat deſtrui; ſed & theſaurus ſuus, eo vidente, ſublatus eſt & aſportatus non ſine ignominia & eccleſiæ & dedecore grandi. Cardinales vero fugientes, & ſibi timentes, duobus tantum demtis, videlicet domino Petro Hiſpano & Nicolao Oſtienſi epiſcopis. Hujus captionis & ſceleris vexillifer fuit dominus Wilhelmus de Nongareto miles & legum profeſſor, regis Francorum conſiliarius ſummus, cum multis armigeris de regno Franciæ ſecum adductis, aſſiſtentibus ſibi individue & cooperantibus, ut præfertur, Columnenſibus, quorum duos, ſcilicet Jacobum & Petrum cardinalatu papa pridem privaverat. Itaque, ut quidam dicunt, papa fremitum ſuper ſe irruentium armatorum audiens, timore permotus mox ornamentis papalibus inſulatur. Ad quem dictus Wilhelmus accedens, jubet ut cedat papatui, alioquin mortem minatur ſibi imminere. At papa conſtanter maledixit eidem. Interim populus deceptum ſe pœnitens, clamare cœpit licet tarde. Vivat papa, moriantur Francigenæ & Columnienſes, ſicque confeſtim armati fugerunt. Itaque ſuper Bonifacium, qui reges ac pontifices, monachos & abbates, inſignes & vulgares tremere fecit pluries, ſeptima die timor & tremor irruerunt, aurumque ſitiens aurum perdidit & theſaurum, ut ejus exemplo diſcant prælati non ſuperbe dominari in clero, ſed forma facti gregis ex animo curam gerere ſubditorum, pluſque amari appetant quam timeri. de Anagnia vero Romam perductus, trigeſima quinta die a captione ſua in lecto doloris repoſitus, inter anguſtias ſpiritus cum eſſet magnanimus, obiit quinto idus Octobris. ſequenti die in ſarcophago quod ſibi vivens fecerat excidi, in eccleſia ſancti Petri reclinatus eſt. Succeſſit Bonifacio Benedictus undecimus, natione Lombardus, de civitate Terviſina, electus Romæ XI. calendas Novembris, qui poſt dictus eſt Nicolaus, ab anno ætatis ſuæ 14° religioſe converſatus in ordine Prædicatorum, & prius in eodem ordine provincialis effectus & poſt cardinalis & epiſcopus Oſtienſis. Theobaldus Leodienſis epiſcopus magnis in Romana curia debitis obligatus recedere non poterat, niſi ſe prius a creditoribus exemiſſet: quam ob rem ſtrenuum militem dominum Johannem de Barro & fratres ſuos præmiſit Leodium, ubi tunc idem Johannes præficitur loco fratris in mamburnum patriæ ac defenſorem.

Romæ moritur.

Benedictus XI.

Bellum cum Brabantinis.

Rebus itaque ſic ſe habentibus, Trajectum oppidum factione ducis Brabantiæ a juriſdictione Leodienſi ſe voluit prorſus abdicare, quod tamen ad utriuſque ſpectare dominium debet ex conſuetudine præſcripta. Unde non immerito commotus mareſcalcus ſupradictus, cœpit obſidere partem illam Trajecti, quæ Moſa influente ſequeſtrata eſt, vocabulo *Wyck*, & reſpicit terram Falcomontis, ubi incaute progrediens in inſultu murorum, qui ab illa parte firmiſſimi ſunt & foſſata profunda, pluribus de ſuis commilitonibus ſauciatis & nonnullis trucidatis, rediit inglorius. Ex parte ducis Wilhelmus primogenitus D. de *Kuic* ſagitta percuſſus interiit. Eadem die cum Petrus de Barro alter frater epiſcopi Leodienſis verſus Trajectum tenderet, ab adverſariis interceptus, ſociis aufugientibus, abducitur captivus, deinde acies quædam militaris de Brabantia directa, verſus Haſbaniam direxit greſſus ſuos, cui duo milites germani fratres, Johannes & Arnoldus *de Harduemont* viriliter occurrentes apud *Latinne*, cæſis & vulneratis Brabantinis, glorioſe ex illis triumpharunt. Itaque cum exercitus manburni nil proficeret circa Trajectum, verſus Hannutum ſe regyrans, ipſum cum adjacentibus villagiis penitus conflagravit. tunc dux, exercitu congregato, inter Holoniam vilaniam & viam regiam caſtrametatus eſt, villaſque vicinas devaſtans incendio, nihil aliud memoria dignum perpetrans lora retraxit.

Theobaldus epiſc. Leod.

Eodem anno Theobaldus epiſcopus a curia Romana reverſus intravit Leodium circa

Digitized by Google

ſolemnitatem Omnium-ſanctorum, magna ſtipatus procerum comitiva. Hic non multo poſt ab Hoyenſibus ſummam ſex millium librarum exegit, in quibus prædeceſſor ſuus Adolphus eoſdem condemnaverat per ſententiam arbitralem, & quoniam eam ſolvere differebant, itinera præcludi fecit omnia, ne ad Hoyenſes victualia deferrentur, & in arcto poſiti collectam facientes epiſcopo debitam ſummam perſolverunt.

Benedictus XI. excõmunicat eos qui Bonifacium captivum fecerant.

Anno MCCCIV. BENEDICTUS undecimus publice & in ſcriptis denuntiavit excommunicatos nominatim & expreſſe cunctos prædeceſſoris Bonifacii captivatores, & omnes complices eorum, videlicet Guilhermum de Nongareto Tholoſanum, Fiacrum de Columna, ſiquidem cum iſta fierent, hic Benedictus aderat, ut prædictum eſt, & oculis ſuis proſpexit injurias quæ ſuo prædeceſſori ab illis inferebantur, ſicque ad probationem vel accuſationem ampliori non egebat teſtimonio. Hic etiam reconciliavit eccleſiæ & ad eccleſiaſticam dignitatem Jacobum & Petrum de Columna per prædeceſſorem ſuum depileatos, ſed ad cardinalatum non reſtituit eoſdem, ſed bona ipſis ſublata & per eccleſiam confiſcata liberaliter eis reddi mandavit.

Abſolvit Jacobum & Petrum de Columna.

Regi ſua privilegia reddit.

Eo tempore BENEDICTUS papa recedens a Roma cum tota ſua curia venit Peruſium, ſed & diffidium dudum inter Bonifacium papam & Philippum regem Francorum exortum ſedavit, & privilegia ac libertates quibus regem privaverat Bonifacius, iſte reſtituit regi in hebomada Pentecoſtes, præſentibus Peruſiii nuntiis regis ſupradicti. Non multo poſt Benedictus papa in Peruſio moritur nonis Julii, pontificatus ſui anno primo, & ſepultus eſt illic in eccleſia fratrum Prædicatorum, ubi virtus divina per eum facit miracula, præſertim in expellendis dæmoniis ab energumenis, & diverſis morbis ac languoribus curandis, & vacavit ſedes apoſtolica fere per annum integrum, videlicet uſque ad quintam diem menſis Junii, cardinalibus in eorum conclavi incluſis & non valentibus inter ſe concordare, quamvis a Peruſiis multotiens fuerint arctati & reſtricti.

Obit.

Franciſcus Petrarcha.

Eodem anno natus eſt egregius & excellentiſſimus vir Franciſcus Petrarcha civis Florentinus, maximus ſui temporis hiſtoricus & poëta, qui ſicut patebit in conſequentibus, ob ſcientiarum ſuarum prærogativam in urbe Romana laureari meruit & coronâ poëtica honorifice inſigniri, quod ante annos plus mille nulli umquam prædeceſſorum ſuorum fuit conceſſum. Hic, inquam, in quadam epiſtola ad Johannem Bocatium directa ſic ſcribit de ſeipſo: *Milleſimo triceſimo quarto die Lunæ vigeſima die Julii in urbe Aretina ad auroram, in vico qui vocatur.... ortus in lucem prodii, quæ dies, inquam, apud noſtros inſignis & nota, ea ſcilicet qua exules Florentini qui ſe ad Aretium Bononiamque contulerant, hinc illincque contractis in unum exercitibus armati, die prima & ipſa ferme qua naſcebar hora, antequam ſol e jugo montium erumperet ad portas Florentiæ venerunt; & ſi qua fortuna faviſſet, gladiis exilium ſuum ulturi. Ille tamen adventus licet inefficax fuerit, quia tamen magnis motibus & ingentibus omnia magno terrore concuſſerat, neſcio an adhuc e memoria hoſtium elapſus ſit, ſed uſque ad hos proximos annos vulgi ore percelebris fuit.*

Clemens V. papa.

Anno MCCCV. menſis Junii die quinta, videlicet ipſo die Pentecoſtes in civitate Peruſii electus eſt in ſummum pontificem CLEMENS quintus, natione Guaſco, de diœceſi Burdegalenſi, qui poſt hoc in Lugduno apud ſanctum Juſtum decima tertia die Novembris papale ſuſcepit diadema, præſente Philippo Francorum rege cum maxima nobilium comitiva. Hic ante papatum dictus eſt Bertrandus, filius Bernardi comitis *de Goth*, & per Bonifacium octavum factus eſt epiſcopus Convenarum, * etiam ſubſequenter factus eſt archiepiſcopus Burdegalenſis, & tunc temporis apud Pictaviam ſuam provinciam viſitabat; cumque cardinales apud Peruſium reſidentes per menſes undecim in electione concordes eſſe non poſſent, ſed in æquales eſſent partes diviſi, in hunc Burdegalenſem archiepiſcopum ſua vota tranſtulerunt, non ſine cooperatione Spiritus-ſancti, cujus ſolemnitas tunc agebatur. Igitur cum de loco ſuæ coronationis, ut pontifex inſulatus procederet cum comitiva papali pariter & regali, concurrentibus & comprimentibus ſe turbis, maceria cujuſdam muri qui declivi montis terram defluam ſuſtentabat, inopinate corruit prope papam, & cecidit corona de capite ejus, in quo caſu avulſus eſt carbunculus cujus pretium æſtimabatur ad ſex millia florenorum; ſed & ipſe papa de equo elapſus eſt, ſed minime læſus: nonnulli tamen proceres illic colliſi ſunt, præſertim dux Britanniæ cum aliis duodecim, ſed & Carolus frater regis obtuſus lapidibus cum multis aliis vix evaſit diſcrimen, unde nonnulli conjecturabant hoc fore præſagium futuri mali. Hic etiam papa in Lugduno decem novos creavit cardinales, ſed & illos duos veteres Jacobum & Petrum de Columna quos Bonifacius depileaverat & Benedictus undecimus ad eccleſiaſticam dignitatem reconciliaverat, iſte repoſuit ad cardinalatum. Hic inſuper erat totus infamatus & infectus de ſimonia, vendens per præſentantes beneficia & eccleſiaſticas dignitates, aſſerens hoc ſibi de jure licere. Coram eo quoque magiſter Wilhelmus de Nongareto, qui dudum papam Bonifacium captivaverat, etiam dictum Bonifacium de hæreſi accuſat, petens ejus memoriam perpetuo condemnari, ſed contradicentibus cardinalibus, ejus petitio turpiter eſt repulſa.

* Cominges.

Digitized by Google

Bellum cum Flandris.

Eo tempore rex Franciæ immenſo exercitu conglobato, apud Vitracum figi fecit tentoria, facta proviſione maxima victualium, ſed fama volante quod ſe rex perditum ſuſpicabatur, omnes aufugiunt, hoſtibus ſua relinquentes. Tunc Flamingis rapta diſpartientibus inter ſe, papiliones regis pervenerunt ad manus comitis de Marka, qui pro tunc partem Flandrenſium adjuvabat. Poſt hæc rex recollectis viribus apud Montes in Pabula, contra Flamingos alterum dirigit exercitum, quibus hinc fortiter dimicantibus, Wilhelmus de Juliaco archidiaconus Leodienſis, electus pro tunc in archiepiſcopum Colonienſem, regem perſonaliter armata manu congrediens, a ſatellitibus regis interceptus, cum aliis pleriſque proceribus trucidatur, rege vero in campis permanente, Flamingi fugientes ſua tentoria perdiderunt; qui tamen reſarcitis vel reparatis novis tentoriis de ſcarleto, poſt decimam tertiam diem ad eumdem locum unde pridem aufugerant, promto animo redierunt, ſed finaliter partes jam fatigatæ per arbitrorum medium paciſcuntur & concordantur, Flamingis tandem regi tributariis pro tunc effectis, & parte Flandriæ quæ ultra fluvium dictum Lis ſita eſt, ad uſum regis addicta.

Flandri ab Hollandis deleti.

Eo tempore Guido Flandriæ comes cum ſuis Flamingis & quodam ſtrenuiſſimo milite Joanne *de Reniſſe* & aliis plurimis Zelandrinis, qui dominum ſuum Florentium comitem Hollandiæ interfecerant, adverſus comitem Hannoniæ nuper etiam aſſumtum in comitem Hollandiæ profectus eſt, & habito inter utramque partem conflictu ſatis acerbo juxta oppidum de *Zurixee*, Flamingi finaliter ſuccubuerunt, maculam qua ante aliquantulum temporis circa eadem loca victi fuerunt ſuperaddentes gloriæ ſuæ.

Michaël abbas S. Jacobi reſignat.

Eodem anno Michaël abbas monaſterii ſancti Jacobi in Leodio pridem ſubrogatus de Gemblaco ſponte & libere in feſto Michaëlis reſignavit, & ceſſit omni juri quod ſibi in prælatura eadem competere poterat, & ad locum ſuæ profeſſionis rediit: cui ſucceſſit dominus Wilhelmus *de Beur* ſupprior ejuſdem loci, totus pius, jocundus & manſuetus, ac zelator religionis, qui dormitorium ejuſdem monaſterii magnis & gravibus expenſis inchoavit, & cooperante Domino eleganter conſummavit. Item, Johannes comes Hannoniæ & Hollandiæ gaviſus de ſua triumphali victoria, pridie idus Septembris quievit in Domino, ſepultuſque eſt in oppido Valencenis honore congruo, cui ſucceſſit Wilhelmus filius ejus decimus octavus comes Hollandiæ; hic duxit in uxorem Johannam de Valeſio ſororem regis Franciæ de qua multas genuit proles magnificas.

Seditio Pariſiis.

Anno MCCCVI. circa epiphaniam Domini ſeditio gravis exorta eſt in civitate Pariſienſi, dum cives cenſum fortem ſolvere nollent officialibus regis pro domibus ſuis, ſed duntaxat cenſum communem; & concurrentes ad arma totum pondus belli verſum eſt in quemdam locupletem virum Stephanum *Barbit*, quem auctorem & incentorem hujus facti affirmabant, in quem irruentes, confeſtim occiderunt, domos & poſſeſſiones ejus invaſerunt, effregerunt & combuſſerunt, rapientes & ſpoliantes quæcumque in illis poterant reperiri; nec his contenti fores regalis palatii cœperunt invadere, contumelias & injurias regi & principibus inferendo. Rex autem cedens ad tempus furori populi, per feneſtram dulcibus eos ſermonibus emollit, & ad ſua habitacula ſuadet redire. In craſtinum de popularibus potentiores & principaliores ſeditionis auctores fecit apprehendi, e quibus viginti octo juſſit ad exitum quatuor portarum in patibulis ſuſpendi, & ſic ceſſavit quaſſatio, prout dicitur in Eccleſiaſte, *Peſtilente flagellato, ſtultus ſapientior erit.* Cum autem fieret dicti Stephani bonorum direptio, inter cetera ſpolia reperta eſt in domo ejus quædam capſa, cui incluſa erat una bulla continens privilegia conceſſa domui Bonorum puerorum in Leodio quondam per dominum ALEXANDRUM papam quartum, cujus tenor erat: ALEXANDER *epiſcopus ſervus ſervorum Dei dilectis filiis priori eccleſiæ ſanctæ Elizabeth Bonorum puerorum Leodienſium, ejus quoque fratribus tam præſentibus quam futuris regularem vitam inibi profeſſis. Religioſam vitam eligentibus convenit apoſtolicum adeſſe præſidium, &c. Datum Anagniæ anno Domini milleſimo ducenteſimo ſexageſimo pontificatus noſtri anno ſexto.* Qua quidem conſpecta & perlecta, putantes in hoc Leodienſibus complacere, mox eam ad ſuam eccleſiam tranſmiſerunt, quæ ſuſcepta eſt cum jocunditate maxima omnibus ignorantibus quomodo bulla prædicta ad manus Stephani perveniſſet.

Judæi e Gallia expulſi.

Eodem anno in feſto beatæ Mariæ Magdalenæ de mandato regis, omnes per Franciam Judæi capti fuerunt, & bona eorum confiſcata, ſicque eis exactionatis expulſi ſunt a regno numquam illic reverſuri, ſed an ob Judæorum malitiam, an regis avaritiam, hoc factum ſit, non plene conſtat. Utraque enim cauſa concurrere poterat in eodem negotio. Nam rex per guerras contra Flamingos ſuum conſumſerat theſaurum, quem per adverſarios Chriſti recuperare proponebat, ſalva conſcientia & ſana. Item nolebat in ſuo regno chriſtianiſſimo nomen Dei blaſphemari, de quo perſæpe magni exercitus contra Turcos & Saracenos fuerant olim tranſmiſſi.

Eodem tempore Hoſpitalarii cum exercitu Chriſtianorum oppugnare cœperunt inſulam Rhodi cum adjacentibus inſulis quinque, quæ dudum Ciclades vocabantur, quas Turci inhabitabant ſub dominio imperatoris

Digitized by Google

Conſtantinopolitani, & in initio aliquas ceperunt & expugnaverunt obſidentes & obſeſſi, quatuor annis fideliter contra Turcos pugnaverunt, & victoria potiti ſunt.

De Templariis.

Anno Domini MCCCVII. tertio idus Octobris poſt captionem Judæorum, fuerunt ſimili modo una die & hora capti per totum regnum Francorum Templarii inordinate, unde quidam excidium templi nimia pinguedine . . . . . . ad lilium duo e conſociando doce, de quibus ſequentia prænotanda ſunt. aiunt veteres poſtquam ſubactum eſt a Godefrido clariſſimo Lotharingiæ duce regnum Jeruſalem, quoſdam pios homines, & militari diſciplina conſpicuos, eo quod peregrinos ſacra loca cauſa devotionis viſitantes paganorum incurſionibus cernerent infeſtari, Deo ſuam militiam devoviſſe, & apud Jeroſolymam commorantes, peregrinantibus ultro ſua ſubſidia impendebant, his porro . . . . . . parvus, & voluntaria paupertas, & magiſter unus, & habitatio in porticibus templi fuit, ex quo etiam ſortiti ſunt cognomen ſucceſſu temporis. cum plurimi pio operi inhærerent ab HONORIO ſummo pontifice pallium album pro habitu & vitæ regula conceſſa eſt cum pallio, poſtea ab EUGENIO ſucceſſore rubra crux ſuperaddita cum militari clamyde præbita, ſane dum penes eos paupertas noverca libidinum viguit, militiæ votum & vivendi exhibita norma optime obſervata, illos fecere ſanctitate florentes; at dum pio operi undique Chriſtianorum opes affluerent, opem auferunt, ſenſim ſubintrare cœperunt delitiæ atque libidines, & ſicut a principio relictis perituris divitiis, humeros ſacro oneri ſubmittebant; ſic in proceſſu quaſi ad paratos theſauros, cœperunt impatientes inopiæ evolare in caſtris, urbibus & populis, imperare ſibi quietem, ſervis bella committere, magiſtratum oneris vel officium in honorem potiſſimum ſublimare; nec dubium quantum augebatur potentia, tantum minuebatur & ſanctitas, quibus ſic in declivium ac parvitatem labentibus, Jacobus magiſter ordinis, de quo ſermo futurus eſt, Burgundus origine, & ex nobili proſapia genitus, ingentis animi juvenis, cum ex lege Gallicana filio primogenito ceſſerit omnes paternas feodales dignitates, pauper effectus, ut jugum de fratris dominio poſſet excutere, & tandem extolli ad majora, ad præparatum refugium, ſcilicet ad Templariorum contulit ſe militiam, in qua præfectus prioratu ditiſſimo perſeverans, moriente magiſtro, interventu principum ab his quorum juris erat in magiſterium ſublimatus, emicuit, quod non parvum erat humani ſplendoris inſigne. Tam fulgido igitur in faſtigio junxit ſe fortuna in plurium ruinam; hujus ſaturare livores, actumque eſt ut Philippi regis Francorum, cujus filium ex ſacro fonte ſuſceperat, indignationem incurreret, & arbitratum eſt ob avaritiam eumdem regem non ſolum in Jacobum, verum etiam in omnem militarem ordinem conſpiraſſe, qua ad id ventum eſt, ut permittente CLEMENTE V. ſummo pontifice, Templariorum primates omnes una & eadem die, juſſu Philippi, per omne ejus regnum capti detinerentur, una cum Jacobo ordinis tam ingentis magiſtro, & deinde præſidiis regis occupata oppida, theſauri omnes, ornatus cum omni ſuppellectili, in regiam poteſtatem redacti, captivique demum deducti Pariſius, cetera patebunt inferius. His peractis rex requiſivit a papa ordinem totum deſtrui Templariorum, imponens eis facinora graviſſima; videlicet quod poſt aſſumtam profeſſionem confeſtim diabolo ſacrificabant, quod vitio ſodomitico irretiti hoc alterutrum ex profeſſione non audebant denegare. tandem in conſiſtorio quæſtione diutius ventilata, an propter vitia perſonarum poſſet unus ordo approbatus deſtrui, cum petitio regis non procederet, papa cupidus auri propoſuit alteram, videlicet an propter regis potentiam, cujus ſchiſma timendum dicebat veriſimiliter, niſi petitioni ejus conſentiretur, hoc expediret eccleſiæ ad evitandum ſcandalum. Finaliter pro rege concluſum eſt, ut ordo per ſententiam aboleretur in concilio * Lugdunenſi.

* *immo Viennenſi.*

Clemens V. tractat de pace inter Fran. & Angl.

Eodem anno CLEMENS papa cum tota curia de Burdegala venit Pictaviam ad tractandum de concordia inter regem Francorum & Anglorum, in qua quidem urbe per annum & amplius commoratus eſt. Quo negotio ſalubriter completo, rex Anglorum Eduardus eodem anno in menſe Julio viam univerſæ carnis ingreſſus eſt, vir in omni probitate famoſus, cui ſucceſſor factus eſt filius in nomine primi æquivocus, non in probitate & virtute, ſed in rebus bellicis ignavus totus. Hujus uxor erat ſoror Francorum regis, ut præfertur, Iſabella nomine, formoſa admodum & circumſpecta. Hic etiam Eduardus duas habebat ſorores, quarum una copulata eſt duci Brabantiæ Johanni hujus nominis ſecundo, altera comiti Barenſi. In palatio hujus regis ſummus erat architriclinus & diſpenſator Hugo nomine, quem rex eo quod collactaneus ejus fuerat, cunctis baronibus & ducibus regni præfecit in totius regni exterminium & ſuam finalem ignominiam, prout docebitur in ſucceſſu ſcribendi.

Leodii contentio inter populares & ſcabinos.

Apud Leodium dum populares more ſolito ab inſignibus & præcipue ſcabinis diſſiderent, præſertim quoniam, vacante ſede per mortem ADULPHI DE WALDEGE, canonici majoris eccleſiæ confœderati, popularibus dederant poteſtatem & auctoritatem faciendi & portandi, dum opportunum videretur, propria vexilla, & creandi unum de burgi-

Digitized by Google

magiſtris de popularibus, quod antea fuerat inviſum. his offenſi ſcabini novum epiſcopum in ſuam opinionem reflectunt, aſſerentes præmiſſa cedere in præjudicio juriſdictionis & dominii epiſcopalis, & in initium vel indicium futuræ rebellionis: quamobrem epiſcopus ſede tranſlata ac curia apud Trajectum, & colligens magnam armaturam verſus *Vothem* properabat, volens illic per ſententias ſcabinorum principales de populo proſcribere, bannire & adjudicare: verum populares oculati locum prædictum ſua virtute præoccupantes, epiſcopo illic attingendi libertatem ademerunt: epiſcopus vero attendens non eſſe tutum cum tanto populo conflictum inire, intervenientibus quibuſdam ſub ſpe pecuniæ obtinendæ, pace inter partes tractata, receſſit, & populo noviter conceſſa confirmavit.

Machlinienſes Leod. epiſc. dominationē optant.

Eodem tempore Machilinienſes conquerentes ſe vehementer opprimi ab exactionibus ducis, mandant epiſcopo Leodienſi, ut illuc veniat ut dominium oppidi ultro recipiat, quod ab antiquo de jure ſibi competere debebat: qui miſſis illic duobus canonicis, poſſeſſionem primariam & omnimodam verbalem recepit per eoſdem. Ea tempeſtate cum dux Lotharingiæ idemque dominus terræ Florinenſis caſtrum *de Monviroil* in præjudicium patriæ Leodienſis inſtauraret, ad querimoniam domini *de Hebes*, epiſcopus caſtrum prædictum obſedit, & poſt paululum funditus evertit.

Eodem anno in ipſa ſacra die reſurrectionis Domini, hora proceſſionis, ante introïtum miſſæ, congregatis in majori eccleſia Leodii omnibus eccleſiaſticis ſecundariis, aſtante magna frequentia populi, ingens pecia teſtitudinis ejuſdem eccleſiæ corruit juxta coronam miræ pulchritudinis in navi eccleſiæ dependentem, quæ pavimentum egregio marmore cum intertinctutis rubeis albis & viridibus eleganti ope elaboratum ipſo caſu diſſipavit, ſub quo quatuor Leodienſium epiſcopi tumulati fuerant, Franco, Henricus, Obertus, Albero, & Alexander, prout ſcriptura lapidi Indico inſculpta proteſtabatur, cumque innumeræ illic adeſſent perſonæ præſertim ſcholares juvenes circumcirca ſedentes, providentia divina quæ neminem vult perire cunctos ſervavit illæſos ſua ineffabili & inſcrutabili virtute.

Wilhelmus Hannoniæ comes a Friſonibus ſuſcipitur.

Ea tempeſtate cum Friſones paulopoſt dominum ſuum Florentium comitem occidiſſent, & præterea Wilhelmum regem Romanorum fratrem ejus prædictum facinus volentem corrigere ſimiliter occidiſſent, ac longo tempore omne jugum dominii a ſe abjeciſſent, & pro ſuo voto cuncta tractarent patriæ negotia, ecce diſponente Deo inter nobiles eorum grandis eſt exorta diſſenſio, ac mutuis ſe mucronibus jugulabant, ſpoliabant ſubſtantiam, proſcribebant, intendebant, & hujuſmodi multa contra Deum & legem committebant. Quamobrem populares, ſociatis ſibi nonnullis ex magnatibus, mandaverunt Wilhelmo comiti Hannoniæ, ut mox in Friſiam veniret, & terram avorum ſuorum ſuſciperet, quia libenter ei obtemperarent omnes. Quo audito, comes collecto immenſo exercitu peditum & equitum ex Hannonia, Hollandia & Zelandia, navim aſcendit, & juxta condictum cunctam terram, villas & caſtra ſibi uſurpavit, & ſubſequenter eos qui nolebant eum pridem regnare ſuper ſe, partim vi, partim precibus & donis inflexit, pacifice deinceps poſſidens Friſiam totam. Poſt hoc idem Wilhelmus contra Flamingos, qui Hollandiam & Zelandiam ſibi ſubripere tentabant, expeditionem navalem fecit, & de eis glorioſe pluries triumphavit. Nam pro tunc Flamingi gravioribus bellis contra Francos erant intenti, nec ab omnibus adverſariis ſuis ſe poterant defenſare. Hic fuit comes decimus nonus.

Dulcinus hæreticus.

Anno MCCCVIII. inquiſitores hæreticæ pravitatis Lombardiæ ſuperioris de ordine fratrum Prædicatorum cum epiſcopo Vercellenſi cruce cum plena indulgentia peccaminum prædicata, congregaverunt exercitum copioſum contra Dulcinum hæreſiarcham, tam veterum quam novorum errorum adinventorem, ac pravorum dogmatum aſſertorem, qui multos jam ſuis infecerat erroribus, ac doloſe adunarat. Morabatur ſiquidem cum ſuis ſequacibus in montibus Navarrenſibus: ubi propter frigora intenſa fame & frigore in ſuis ſectis perierant: contra quos multi Chriſti fideles conglobati prædictum Dulcinum cum ſuis complicibus centum quinquaginta captivum abduxerunt; mortui vero præ fame & frigore cum ceteris interfectis gladio reperti ſunt circiter quadringenti, hæc captio facta eſt in hebdomada ſancta ipſo die cœnæ Dominicæ. Capta eſt etiam cum Dulcino conjux ejus nomine Margareta malefica & hæretica, conſors ſceleris & erroris: unde tranſactis feſtis paſchalibus, facta debita executione juſtitiæ per curiam ſæcularem, dicta mulier in præſentia mariti ſui membratim eſt inciſa, conſequenter & idem paſſus eſt Dulcinus & amborum oſſa pariter & omnia membra igne combuſta, cum plurimis eorum complicibus. Nondum tamen, ut audivi, perverſum Dulcini dogma penitus extinctum eſt auctore conſumto, ſed adhuc in quorumdam mentibus coaleſcit.

Alberti imp. cædes, Henricus comes eligitur imp.

Eodem anno Albertus rex Alemanniæ a quodam nepote ſuo, cujus invaſerat patrimonium, trucidatur, & vacavit imperium menſibus ſeptem. Tandem electores imperii convenientes in Francfordia, communi aſſenſu elegerunt in regem Romanorum Henricum comitem Lucemborgenſem, virum in

Digitized by Google

armis ſtrenuum, juſtum ac religioſum, & ſummum eccleſiæ amatorem & protectorem, qui nuper a Clemente papa pro fratre ſuo Balduino impetraverat archiepiſcopatum Trevirenſem.

Theobaldus epiſc. expugnat caſtrum de *Agimont*.

Ea tempeſtate THEOBALDUS Leodienſis epiſcopus obſedit caſtrum de *Agimont*, cujus dominus contra patriam rebellabat, confiſus de firmitate loci; cujus oppidum adjacens & ad dominium caſtri ſpectans nomine *Giveez* epiſcopus igne conflagravit. caſtrum tandem, majori turri combuſta, in manus epiſcopi traditur.

Eccleſia Lateran. conflagrat.

Hoc anno in urbe Roma combuſta eſt eccleſia S. Johannis de Laterano, unde in Urbe magna fuit lamentatio, cum omnes timerent judicium Dei ſuper ſe venturum. Quapropter clerus & populus proceſſiones cum litaniis celebravit, pax inter diſcordes ordinatur, virique & mulieres plurimæ lamenta ſumunt, cunctique ad reparationem eccleſiæ dant operam. Clemens papa condolens eccleſiæ, manum ei porrigit adjutricem.

Miſſi in Ruſſiam Prædicatores.

Idem papa regi Ruſſiæ miſit fratres de ordine Prædicatorum & Minorum, ut eum in fide catholica inſtruerent, prout ipſe per ſuos ſolemnes poſtulaverat oratores, a quo cum condigno honore recepti ſunt, ſed ſuus intentus non eſt ſubſecutus, quia rex metu matris & fratris nihil audebat attentare circa fidem Chriſtianam ſuſcipiendam.

Caroli II. regis Siciliæ obitus.

Anno MCCCIX. obiit Carolus Claudus rex Siciliæ & Jeruſalem, filius alterius Caroli hujus nominis primi, fratris ſancti Ludovici regis, qui Manfredum vita & regno privavit. Succedit Robertus filius ejus pro eo in regno Apuliæ, Siciliæ, Calabriæ, & comitatu Provinciæ, qui per Clementem papam quintum in Avinione inunctus eſt prima Dominica Auguſti.

Henricus rex Roman. a papa confirmatus.

Eodem anno Henricus Lucemborgenſis in regem Romanorum coronatus eſt Aquiſgrani in epiphania Domini. Quo facto, idem rex miſit ſolemnes ambaſſiatores, videlicet comites tres & epiſcopos duos ad Clementem papam in Avinione tunc reſidentem, petens electionem ſuam confirmari, & coronationem imperii Romæ ſibi dari, qui electionem admiſit & confirmavit, coronationem autem promiſit eidem facere poſt duos annos ad tardius, quia infra terminum præfixum ſperabat ſe illic perſonaliter acceſſurum.

Eodem tempore per totum tempus vernale & æſtivale tanta cecidit pluvia & aquarum inundatio in partibus Tholoſanis & Carcaſſonæ, qualis a memoria hominum numquam viſa fuit, tantaque peſtilentia ſubſecuta eſt, ac cariſtia bladorum & vini, ut nec panis in foro venalis inveniretur, & pauperes ſicut beſtiæ comederent herbas præ fame.

Diſcordia inter comitem Hannoniæ & epiſc. Leod. ſopitur.

Eodem anno comes Hannoniæ caſtrum & oppidum Tudini valida cinxit obſidione, eo quod Leodienſis epiſcopus caſtrum ejuſdem de *Mirrevvaux* pridem ſubvertiſſet, terramque ejuſdem ſub dominio ſuo ſubjugaſſet. Ex adverſo THEOBALDUS epiſcopus, exercitu conglobato, comitem proponebat invadere, figens ſuos papiliones apud *Perires*. Verum procurantibus amicis ambæ partes in arbitros compromittunt, deinde apud Nivellam oppidum Brabantiæ hæc arbitralis inter eos lata eſt ſententia, quod terra de *Mirrevvaux*, pro qua diſcordia fuerat, comiti adjudicatur, ſed ab epiſcopo in feodum relevatur.

Turlupini.

Eodem anno quidam gyrovagi ſeu turlupini per Hannoniam & Brabantiam fingentes ſe eſſe nobiles, quoſdam qui apud Cortracum periculum belli evaſerant, & ſeptennalem pœnitentiam facere decreviſſent, quaſdam nobiles matronas quorum mariti putabantur graviter deceperunt, unus præſertim nomine Jacobus *Ghiſtel* mentiebatur ſe fore dominum Johannem *Virſon* filium Godefridi de Brabantia, & ſub tali nomine dominam *de Mortaigne* tali fraude pellexerat, ut eidem mariti nomine aliquamdiu cohabitaret. Hic tandem, fraude detecta, fugatus eſt, & ad Franciam propulſus, ubi terram de *Mortaigne* regi pro pretio vendidit, & ab eodem militarem ordinem & habitum ſuſcepit. Ea quoque tempeſtate quidam ex laſcivia vel fatuitate cruce ſignati de diverſis mundi partibus confluentes, Judæos hinc inde tamquam blaſphemos & æmulos nominis Chriſtiani paſſim trucidabant, quorum magna pars propter eorum inſolentiam apud Genapiam caſtrum Brabantiæ judicialiter ſunt occiſi: ceteri numero fere triginta millium Avinionem pervenerunt, & cum transfretare tentaſſent, diſperſi ſunt, & in magna egeſtate ad propria ſunt reverſi.

Veneti excommunicati ob occupatam Ferrariam.

Anno quo ſupra CLEMENS apud Avinionem excommunicavit Venetos & privavit commercio aliarum civitatum, ac expoſuit perſonas & res eorum valentibus occupare, eo quod civitatem Ferrariam contra eccleſiam occupaverant. Mittitur in aliam cardinalis de Pelangnia, & facta eſt hinc inde magna ſtrages hominum; ſequenti Auguſto legatus recuperat Ferrariam, fuſo multo ſanguine Venetorum in prælio juxta Padum, expulſis Venetis de caſtro Theobaldi juncto civitati, de quo illam graviter impugnabant. Feruntur una die corruiſſe de Venetis amplius quam quinque millia, præter eos qui antea & poſtea perierunt variis eventibus.

Templarii damnati.

Anno MCCCX. cum Templarii jam per triennium in vinculis ſervati fuiſſent, variaque crimina & obſcœna fuiſſent eis objecta, fruſtra cuncta negantibus, pro ſalute ſua ſuaſiones appoſitæ, aſſerentibus quod ſi judicis copia daretur, ſe contrarium probaturos, rex irritatus exarſit, juſſitque, ut quod blan-

Digitized by Google

ditiis extorqueri non poterat, exigeretur tormentis: quibus in caſſum ingeſtis, magiſtro cum tribus ſociis reſervato, ceteri dum in propoſito perſeverant, damnati incendio addicti ſunt. Erat omnibus ſicut ſanguinis claritas ſic & ætas florida, & robur animi inconcuſſum: verum cum ſinguli eſſent ſingulis palis alligati, & circumcirca lignorum ſtrues appoſita, & ante oculos ſtaret ignis, & carnifex, ac voce præconia confitenti promiſſa ſalus atque libertas, nemini ex omnibus ab amicis ac familiaribus flentibus & exorantibus ſuaderi potuit, ut regi cederet & ſua confeſſione propriæ parceret vitæ potius, quam tam obſtinate in ſuam iret pernitiem: verum cum unanimes ſibi objecta negarent, cœpere tortores uni & ſubſequenter reliquis ungulis prædictum ignem admovere, & inde paulatim aſcendendo per omne corpus deducere, quod quanto cruciatu miſeri voces immo mugitus in cœlum oſtendebant aſtantibus, in quibus ſe veros Chriſtianos aiebant & ſanctiſſimam eorum eſſe ac fuiſſe religionem, etiam omne corpus exuri atque conſumi uſque ad exhalationem ſpiritus permiſerunt, nec unus a tam conſtanti propoſito potuit revocari. Diceres eos tam perverſa animi fortitudine regis avari viciſſe perfidiam, niſi moriendo illic tetendiſſent, quo ejus appetitus inexplebilis cupiebat: quamquam non minor idcirco gloria fuerit, ſi recto præeligentes judicio, inter tormenta potius maluerunt deficere, quam adverſus veritatem dixiſſe, aut famam juſte quæſitam turpiſſimi ſceleris confeſſione maculaſſe. Hic, inquam, Jacobus cum tædio diuturni carceris eſſet attritus, Lugdunum deductus, exhortationibus variis ſuaſus, aliquid ex impoſitis Clementi papæ confeſſus eſt: quamobrem retractus Pariſius dum coram duobus legatis a latere & rege ſententia legeretur, per quam & ſua liberatio & ordinis ſui damnatio apparebat, ipſe cum uno ex ſociis qui ſibi ſupererat, petiit alta voce ſilentium, quo conceſſo, ſe dignum mori proteſtatus eſt, non quod umquam quæ legebantur perpetraſſet, verum quia regis & ſummi pontificis ſuaſionibus ſe ſeduci permiſiſſet, ut ea in ſui ordinis perditionem confiteretur. Hinc acris in deletionem Templariorum ſubſecuta eſt ſententia, & Jacobus cum fratre Delphino reliquiſque duobus ob deteſtabilem vitam ad ſupplicium illatum ceteris deductus eſt; quod ambo, rege ſpectante, intrepide & conſtanter ſubierunt, nil aliud quouſque eſſet in illis ſpiritus, conteſtantes, quam quod diu illud meruiſſent, &c. qui pridie ſuo fulgore tam maximi regis potuit invidiam irritare, fortunæ atrociſſimæ civis effectus, in ſui compaſſionem miſeros ſæculi provocavit. Qui hæc vidit, ſcriptori teſtimonium perhibuit; ſed quid de his omnibus dicam, cum antiquitas mire commendat Theodorum philoſophum

A eo quod conſtanti pectore Jheronis Siciliæ regis tyranni candentes laminas extinxerit humore corporeo. Miratur Græcia Anaxarcum qui Metreontis Cypri fatigatus tortoribus, lingua dentibus amputata, ora fœdaverit. Laudat Roma Mutium Scevolam, qui quoniam in occidendo Porſennam regem Etruſcorum erraverat, manum ſuam flammis tradidit exurendam: grandia quippe & admiratione digna ſunt, & diſcolis vix etiam credibilia. Sed in comparatione Templariorum ſtupor eorum ridiculus erit, illi ſiqui- B dem, quos prædixi, nec ſub uno judice nec eodem tempore, ſed diſtanti inter ſe terrarum tractu ex laribus pluribus, laboribus indurati ad ſupplicia venerunt tracti ac coacti, Templarii autem aliter. Nam iſtis dies unus & tortor idem, & ex quadam, ut ita dicam, deliciarum officina tormenta & carceres ſubierunt, & inde defatigati aculeis & carnificibus gregatim pauſantibus incendium ignis pertulerunt. Illi inter hoſtes adverſum eos propter tyrannorum favorem graviter clamitantes, iſti inter amicos & conſangui- C neos, audientes præcones ſalutem confitentibus promittentes, & deinde lacrymis ac precibus rogati, ne in ſuam ſponte tranſirent perniciem & mortem ultro appeterent, tandem membratim concremati, quod nullis antea ſæculis auditum eſt. poteſt certe unus in ſuo propoſito invictus obſtinate perſiſtere, ſed profecto homines numero quinquaginta ſex, non ſub eodem cœlo genitos, non eiſdem moribus educatos, non eiſdem doctrinis eruditos, non perviſos & ex compoſito deſcriptos, non in uno recluſos carcere, nec D in aliquo nec in una opinione conformes, taliter in conſtantia mortis perſtitiſſe, hoc omnem excedit ſtuporem & admirationem. Ite igitur mortales cuncti, diſcite exemplo Templariorum virile robur aſſumere, & levitatem femineam aſpernari, ut ſi ſe caſus offerat, ab iſtorum fortiſſimo agmine veſtrarum mentium gravitas non recedat. His ita peractis, confeſtim ſummus pontifex bona Templi vendidit fratribus hoſpitalis de Rhodo, recepto infinito ab eiſdem theſauro, & ſuſpenſis eorum privilegiis, nova recepta pecunia, privilegia renovavit.

Eodem anno rex Bohemiæ viam univerſæ E carnis ingreſſus eſt, relicta unica filia hærede regni, quam Henricus rex Johanni filio ſuo matrimonio copulavit, & uſque ad hanc diem regnum Bohemiæ & ducatus Lucemborgenſis ad invicem inſeparabiliter ſunt connexi. Poſt autumnali tempore prædictus Henricus, regnum Alemanniæ Balduino fratri ſuo archiepiſcopo Trevirenſi commendans, cum principibus multis, videlicet Theobaldo Leodienſi epiſcopo, Lupoldo Auſtriæ, Ludovico Bavariæ ducibus, Walerano fratre, Guidone & Henrico comitibus Namurcenſibus, Johanne domino *de Agimont*, & aliis plurimis,

Henricus rex Romam tendit imperii coronam accepturus.

rimis, cum uxore ſua regina tranſalpinat, ut tandem in urbe Roma imperiali diademate coronaretur, & imperii jura ſuſcipiat, & primo quidem veniens Taurinum, deinde in civitatem Aſtenſem, ac Vercellis, conſequenter venit Mediolanum, ubi in epiphania Domini ab archiepiſcopo ejuſdem ſuſcepit argenteam * coronam, qua die de diverſis provinciis multos milites fecit, & exinde progrediens, reliquas Lombardiæ civitates requirit de homagio faciendo. Cremonenſes & Laudenſes paululum reſtiterunt, ſed tandem reniti non valentes conſenſerunt coacti; abinde tendens Brixiam regina conthoralis & dominus Johannes *de Agimont* de medio ſunt ſublati. Progrediens ulterius Brixiam rebellem obſidione cinxit valida, erat vicina civitati rupes altiſſima, ubi civium theſaurus ferebatur eſſe reconditus. Illic exercitus inſultum faciens, fugientibus cuſtodibus, munitio capitur, ac theſaurus aſportatur. Deinde cum diu in vacuum laboraſſent, & Waleranus frater regis prædictam rupem ſpectandi gratia pulchritudinem Brixiæ conſcendiſſet, per baliſtam ſagitta percuſſus in facie, ac telum extrahens cum vulnus perimpenderet, & demum ex ſolis ardore ſanguis ebulliret, lecto decumbens diem clauſit extremum. Tunc commoti obſidentes cum inſultu violento civitatem capiunt, in quo Guido Namurcenſis ubi ſecuri portas invaſerat, lapidibus conquaſſatur, ſepultuſque eſt apud Ticinum quæ nunc Papia vocatur: exinde rex ſe tranſtulit ad Januenſes, a quibus honorifice ſuſceptus, illic uſque ad quadrageſimam moram traxit, inde ad civitatem Piſanam profectus ſimili honore a civibus receptus eſt, nemine ſibi contradicente.

* l. ferream.

Brixiam rebellem obſidet.

Anno MCCCXI. Henricus rex Romanorum muros Brixiæ diruit, auctores rebellionis faciens decollari. Itaque Robertus rex Siciliæ æmulus Theutonicorum ex Normannorum & Francorum ſanguine procreatus, cum ſentiret adventum Romanorum regis, præmiſit dominum Johannem fratrem ſuum ut coronationem ejus impediret: qui Johannes ſavens parti Urſinorum, majorem partem Romanæ urbis occupat, Columnenſes autem faventes imperio ſolum pontem Milvium armatorum caſtris vallatum ad regis tranſitum obſervabant. Igitur adveniente rege Urſinorum exercitus diſparuit, & rex pontem præfatum ſine contradictione tranſivit, tunc Johannes frater Roberti regis territus in caſtro Angeli ſe recepit pro tutela trans Tyberim ſituato, majori parte exercitus relicta cis Tyberim, omneſque pontes deſtruxit præter pontem ſancti Petri, ne ad illam eccleſiam, ubi Cæſares ſolent coronari ſitam trans Tyberim rex perveniret: ſiquidem pons ſancti Petri munitus proceſſis turribus tranſitum denegabat: Urſini vero vicos ſuos barris ferreis & liciis munierant, ubi Cæſarei milites multis diebus multos fecerunt inſultus. deniquc cum quadam die ruptis liciis Theobaldus Leodienſis epiſcopus cum Theutonicis adverſus Urſinos fortiſſime dimicaret, proſtratis undique inimicis, cum jam Theutonici de victoria ſecuros ſe putarent, abſque militari diſciplina diſperſi ad ſpolia cæſorum detrahenda concurrerent. More ſolito dominus Bartholomæus de Capua cujuſdam cohortis capitaneus, reſpiciens hos ſic diviſos, dato ſigno ſuis qui ad turres domorum confugerant, omnes pariter deſcenderunt. Videns autem Theobaldum cum paucis adhuc omnes obvios obtruncantem, illum undique circumvallans cum magna cæde ſuorum, tandem epiſcopus multis confoſſus vulneribus reddidit ſe captivum, diſperſi vero Theutones hoſtibus obvii trucidantur. His auditis, Henricus rex ira commotus, ſuos recollegit, & deſtructis hoſtium domibus, & peremtis inhabitatoribus, capto quodam comite conquievit. Epiſcopus autem captivus poſt triduum defunctus eſt, & ſepultus in porticu eccleſiæ ſancti Petri. Rex perpendens quod regalia inſignia obtinere non poſſet apud ſanctum Petrum propter hoſtilem potentiam, apud eccleſiam S. Petri ad Vincula in regione Columnenſium per cardinales legatos papæ, quos ob id ſecum adduxerat, in imperatorem ſolemniter coronatur. Peractis autem coronationis hujus ſolemniis, cum propter aëris intemperiem illic ulterius remanere non auderet, urbem Romanam reliquit, verſus Florentiam iter ſuum dirigens.

Robertus rex Siciliæ ejus inaugurationem impedire tentat.

Theobaldus epiſc. Leod. captus obit.

Henricus coronatur imp.

Eo tempore CLEMENS papa Philippum Formoſum regem Franciæ in conſiſtorio publico Avinionis excuſat, dicens quod ea quæ contra Bonifacium papam fecerat, animo bono & zelo juſto feciſſet, & recepit papa ſuper ſe totum proceſſum ab utraque parte, ſcilicet accuſantem & defendentem examinandum & per viam pacis terminandum. Item, ibidem abſolvit Guilermum de Nongareto petentem abſolvi a ſententia, quia Bonifacium papam captivaverat, & in ſignum pœnitentiæ injunxit ſibi peregrinationes tranſmarinas, & præcipue quod in primo paſſagio generali mare tranſeat, ibidem uſque ad finem vitæ moraturus, niſi ſecum benigne foret poſtea diſpenſatum.

Philippus rex purgatur.

Nongaretus abſolvitur.

Celebratum eſt hoc anno generale concilium apud Viennam Galliæ, ubi inſtinctu Francorum regis, cui negotium erat cordi, contra deſtructionem ordinis Templariorum multa ſunt propoſita & diffinita. Inter multas quoque conſtitutiones edita fuit declaratoria & interpretantia regulæ fratrum Minorum, videlicet *exivi de paradiſo*. Super qua regula & ejus obſervatione pars fratrum Minorum, qui ſpirituales dicebantur, contra alteram tumultuans, privatim & publice contende-

Concilium Viennenſe.

bat, & judicium ſedis apoſtolicæ poſtulavit. Eodem tempore durante concilio Viennenſi, Philippus rex dans archiepiſcopo Lugdunenſi pro jure quod eccleſia ſibi vendicabat redditus magnos, civitatem integraliter ſub ſuo dominio recepit, ſupra quo Clemens papa requiſitus per archiepiſcopum, nec aſſenſit nec diſſenſit, ſed reliquit in diſpoſitione ſacri concilii, ac deinceps Lugdunum ſubjacuit integraliter juriſdictioni regum Franciæ. Celebrato concilio dominus papa revertitur ad Avinionem.

Lugdunum regi ſubjicitur.

Henricus imp. Florentiam obſidet.

Anno Domini MCCCXII. Henricus Romanorum imperator poſt mortem Theobaldi de Barro, ut præfertur, in conflictu Romæ peremti, obſedit civitatem Florentiam rebellem ſæpe imperio, quam cum quinque menſibus incaſſum obſediſſet, elongatus ab ea per quatuor milliaria, tentoria ſua illic figi juſſit, ubi cum ſacram communionem ſuſcipere devote voluiſſet, primo cuidam fratri ordinis Prædicatorum, qui ſecundum quoſdam dictus eſt frater Bernardus de Valencenis, peccata ſua confeſſus eſt, & audita miſſa, ſacram Euchariſtiam de manu recepit ejuſdem. at vir *Belial*, qui ſub veſte religioſa mentem geſtabat diabolicam, miſcens in calice venenum vino, mitiſſimum virum nefandiſſimo commercio toxicavit, corruptus pecunia, ut famabatur, Engeranni *de Marigny* theſaurarii regis Franciæ. Imperator vero diſſolutis membris in lectum decidit, & intoxicatorem ſuum clam juſſit abire illæſum, ſicque ſexto idus Junii diem clauſit extremum. De cujus morte dictati ſunt verſus ſequentes:

Intoxicatus obit.

Anno milleno centum ter ſimul & duodeno,
Regi Romano fuit in potu male ſano,
Henrico vita privata viro Jacobita,
Mortem per ſidus ſexto Junii ſubit idus.

Cujus corpus aromatibus involutum Papienſes aquilæ æneæ deſuper inauratæ incluſum in medio eccleſiæ dicuntur honorifice ſuſpendiſſe.

SeditioLeodii ob mamburni electionem.

Interim eccleſiæ Leodienſis ſede vacante per mortem Theobaldi de Barro, per totam æſtatem continuo ſubſequentem plurima provenerunt incommoda. Nam cognita morte ſui epiſcopi, confeſtim decanus & capitulum ad eligendum mamburnum, id eſt in temporalibus præſidentem, diem brevem præfixerunt: ſed inſignes civitatis Leodienſis infeſti capitulo, eo quod præterito tempore magiſter Johannes de Cambiis decanus cum capitulo populares erexerat contra ipſos, adjunctis ſibi militaribus patriæ electioni faciendæ per ſolum capitulum ſe opponunt, aſſerentes quod ex quo patriæ eis incumberet defenſio, ad minus electioni domini & ductoris eorum intervenire deberent: in contrarium allegante capitulo, quod ſi ad eos ſolos abſque laicorum conſenſu pertineret electio præſulis; a fortiori per ipſos ſolos & in ſolidum mamburnus patriæ defenſor abſque nobilium aſſenſu deberet ſubrogari. quid moror? dominus Arnoldus *de Blankenhem* præpoſitus Leodienſis vir nobilis per capitulum præficitur in mamburnum: nobiles vero moleſte ferentes quod mamburnus popularibus faveret, nec ſuper eos velut olim conſueverant poſſent dominari, facta confœderatione cum Arnoldo comite Loſſenſi ac militibus patriæ & majoribus de oppido Hoyenſi, tandem quarta die Auguſti majoribus in foro congregatis, domunculas in quibus carnes vendebant mangones incendebant. hoc percepto, populares ad arma concurrerunt, quibus contra nobiles tepide confligentibus, præpoſitus cum ſuis fautoribus, abbate Prumenſi fratre ſuo, & quibuſdam canonicis ac ſervitoribus ſuis in eccleſia ſancti Lamberti convenit, & apertis valvis omnes in auxilium populi ad forum concurrerunt, commiſſa pugna, & extinctis cereis ad primum congreſſum dominus Walterus *de Brunshorne* canonicus Leodienſis vir nobilis occiſus eſt, paulatimque populus diſperſus adunatur, inſignes autem timentes multitudinem, quæ ſemper creſcebat, appropinquante die verſus eccleſiam ſancti Martini in Monte-publico aciem direxerunt, ut illuc velut in munitiori loco tuerentur. præpoſitus ſupradictus illos inſequens juxta eccleſiam ſancti Huberti proſtratus eſt, & gravis hinc inde factus eſt conflictus, quouſque multi hullarii & de Votemia venientes in occurſum popularium per vicum ſitum inter portam ſanctæ Margaretæ & eccleſiam ſancti Martini properarent. Unde non immerito inſignes cum multitudini diutius reſiſtere non valerent, ad turrim eccleſiæ ſupradictæ confugerunt, porta vicina firmiter obſerata. Populus autem furore commotus, ſtraminibus in ea congeſtis, ipſam cum omnibus nobilibus concremavit, unde quidam:

Anno milleno trecenteno duodeno,
Legia turbatur, quare tunc a plebe crematur
Templum Martini, &c.

Eodem tempore, patria defenſore carente, & occiſo, ut præfertur, præpoſito Leodienſi mamburno patriæ, inter progenioſos epiſcopatus capitalibus odiis ſe invicem perſequentes plurimi hinc inde ſunt trucidati. Nam circa initium Septembris caſtellanus Waremiæ, dictus Wilhelmus *de Geneffe*, occaſione cujuſdam inimici ſui, quem dominus Henricus *de Hermal* ſecum duxerat in oppido S. Trudonis, coram dicto caſtellano poſt verba contumelioſa, cum dictus miles extra oppidum abiret, ipſum inſequitur, & proſtratum ſolo multiſque affectum vulneribus, putans eum jam mortuum abſceſſit. hac occaſione progenies de Warfeſeis amica pridem ſtirpi *de Avvans* adverſæ parti *de Waroux* ſe deinceps ſociavit. Poſt pauca di-

Digitized by Google

ctus Henricus recepta valetudine, quamdam turrim cujuſdam conſanguinei prædicti caſtellani, cui nomen erat *Malvoiſin*, inferius ſecuri vel ſerra diruit, & ſolotenus evertit, duobus in eadem ſubverſione ſuffocatis. Quamobrem idem caſtellanus anno ſequenti apud *Berloz* octo de ſuis adverſariis interfecit, uno de ſuis ſimiliter trucidato. Deinde quinta feria poſt Pentecoſten idem Henricus ſuos coadunans amicos, invadere tentabat caſtrum adverſarii ſui de Waremia, pleriſque potentibus ac robuſtis viris præmunitum, quos dictus Wilhelmus de Brabantia, Haſbania, de *Likerke* & *Weeſmale* ad ſui tuitionem convocaverat: qui audientes dominum *de Hermal* cum ſuis & fere tota communitate Hoyenſis oppidi propius adventantes, relicta munitione proceſſerunt obviam hoſtibus ſuis in campis, ſed cernentes hoſtium multitudinem copioſam, trepidantes ad caſtrum regredi tentabant, & aliquantulum circa licias pugnatum eſt viriliter, ſed ab hoſtibus per hortos & ſepes aggreſſi a tergo circumſepti ſunt, ubi proſtrato Henrico baſtardo *de Weſmael* armigero ſtrenuo, ac Johanne *Loboſch* cum aliis pleriſque, ceteri terga vertentes in caſtro ſunt ſalvati.

Adolphus de Marka fit epiſc. Leod.

Igitur vacante ſede Leodienſi Adolphus filius comitis de Marka tunc præpoſitus Wormacienſis ſtudens Aurelianis, reſidens tamen in civitate Nivernenſi, ubi propter injurias clero per cives Aurelianenſes illatas ſtudium tranſlatum fuerat, aptum tempus ſuæ promotioni conſiderans, ſubornat amicos, & procuratis per illos Philippi Formoſi regis Francorum litteris, papam Clementem quintum ejus viſitando curiam ſalutavit, ac donum epiſcopatus Leodienſis obtinuit ab eodem, licet tunc quidam Wilhelmus *de Julemont* canonicus Leodienſis, vir valentiſſimus pro illo ſpe maxima laboraſſet. Illic itaque omnes ſacros ordines conſequenter ſuſcipiens, per Berengarium Tuſculanum epiſcopum cardinalem Dominica Trinitatis in epiſcopum quadrageſimus ſeptimus a beato Lamberto conſecratur. Mox oppidum Machlinienſe erga comitem Hannoniæ pro quindecim millibus florenorum obligavit de conſenſu papæ ſub conditione tali, quod infra quinquennium illud redimeret. præmiſſis autem nuntiis ad fabricandas machinas & inſtrumenta bellica pro exceſſibus corrigendis, anno ſequenti MCCCXIII. ante feſtum Omnium-Sanctorum verſus Leodium dirigit iter ſuum.

Clementis V. obitus.

Anno MCCCXIII. menſis Martii die vigeſima prima in caſtro de Mondiliis*, ubi pro tunc papalis curia reſidebat, Clemens quintus in ſuo conſiſtorio publicari fecit conſtitutiones decretales quas in unum volumen compilatas voluit Sextum decretalium appellari, cœpitque ægrotare acriter & obiit poſt modicum, videlicet XII. calendas Maii, &

A ſic liber ille tunc non erat ad generalia ſtudia miſſus, nec vulgariter, ut moris eſt, ad legendum expoſitus; ſed per quadrennium remanſit in obſcuro, donec per Johannem papam ſucceſſorem ejus fuerunt publicatæ, & ſub bulla ad generalia ſtudia deſtinatæ.

Adolphus accedit ad ſuam eccleſiam.

Adolphus de Marka Leodienſis epiſcopus ipſa ſacra ſolemnitate natalis Domini, cum magna comitiva nobilium veniens ad civitatem ſuam, dum ad gradus eccleſiæ ſuper forum more ſolito deſcendere niteretur, equo cui inſederat ſe ſupra poſteriores tibias erigente, ab alto ſellam exiliens, erectum terra pedibus abſque alterius ammini-B culo ſe recepit, multis hoc pro omine reputantibus infauſto. Aſcendens itaque gradus eccleſiæ, miſſam ipſa die ſuper altare Sanctorum Coſmæ & Damiani ſolemniter celebravit & in palatio ſuo univerſis adventantibus convivio liberaliſſimo exhibito, in continenti ad diſponendum negotia patriæ ſe convertit. perpendens vero quod multa reſtabant neceſſario corrigenda, quodque propter multitudinem delinquentium circa concremationem eccleſiæ ſancti Martini abſque gravi periculo non poterat juſtitiæ ſeveritas exhiberi; remittit populo offenſam, in-C juncta eidem præfatæ eccleſiæ reſtauratione, ſperabat nempe populi ſuffragio particularia crimina ſe poſſe facilius vindicare.

Namurcenſes ſuum comitē obſident.

Eodem tempore oppidani Namurcenſes per comitem ſuum exactione gravati, in caſtro Namurcenſi comitiſſam cum filiis obſederunt, ſed paulo poſt arctati per comitem, datis octo librarum millibus eidem confœderantur. Verum nobiles de Warfuſeis, *de Hermale*, *de Waroux* ſentientes ſe multa corrigenda perpetraſſe, ſuſpicantes veriſimiliter machinas epiſcopi in ſui perniciem fabricatas, in ſui favorem allexerunt comitem Loſſenſem & Hoyenſes, ut conatus epiſcopi D hoc fœdere fruſtrarent; ſed conſiderantes quod epiſcopus comitem Hannoniæ virum bellicoſum & dominum de Falcomonte, ac alios quamplures attente rogaſſet, ut in executione juſtitiæ ſibi vellent aſſiſtere, quodque dominus de Falcomonte feodum quod tenebat a comite Loſſenſi ad Johannis filii ſui in manibus comitis reportaverat, ut eo tenore liberius epiſcopo ſuffragari poſſet, interveniente comite Hannoniæ, cum magna difficultate treugas uſque ad feſtum purifi-E cationis finaliter impetraverunt. Tranſacto die treugarum, epiſcopus exercitum congregat, ut propoſitum exequatur. ſentiens attamen comitem Loſſenſem cum mille ſexcentis equitibus paratum ei reſiſtere, tractantibus nonnullis canonicis Leodienſibus, compromittunt partes in quatuor arbitros, qui juraverunt oppidum S. Trudonis ſe non exituros, donec diſcordiam terminaſſent: qui cum diu ſtetiſſent & concordare non poſſent, tandem unus ex eis caſu ſtans juxta

A portam oppidi, cum illum tempus urinandi urgeret, reſpiciens extra portam locum congruentem, exivit paulisper: cujus occaſione ſodales ipſum perjurium incurriſſe, ſicque cum eis arbitrari non debere aſſerebant; ſed tres qui remanſerant, quorum duo fuerant de favore epiſcopi, negotium concluderent, parte adverſa contrarium affirmante, ſuper quo diu fuit diſceptatum, nihilominus arbitri ſupradicti formam arbitralem pronuntiantes, pacem firmam inter epiſcopum & progenioſos *de Waroux* tractaverunt, Hoyenſibus ab illa forma pacis ſecluſis. quamob-B rem Hoyenſes ſentientes ſe eſſe deluſos, fortalitium de *Uſeez* cum eccleſia villæ deſtruxerunt in deſpectum ſui præſulis, & per epiſcopum multa ſunt ipſis damna reciprocata.

Adolphus epiſc. accingit ſe adverſus Hoyẽſes.

Anno Domini MCCCXIV. circa feſtum beati Johannis-Baptiſtæ dominus Adolphus epiſcopus Leodienſis magnum conglobavit exercitum, cui in ſuccurſum venerant multi militares viri ex partialitate ſtirpis *de Avvans*, præſertim dominus Wilhelmus *de Geneffe* caſtellanus Waremiæ, & Euſtachius dictus *Franshons*. audiens attamen epiſcopus dominum de Balliolo in adjutorium Hoyenſium ad-C ventaſſe, terram prædicti domini igne ferroque cœpit devaſtare, quod ægre ferentes Hoyenſes, ſociatis ſibi oppidanis Dyonanti, apud villam *de Hanſivelle* diſtantem per dimidium ab oppido Florinienſi, cum ſex millibus peditum, equos garcionibus cuſtodiendos tradentes, conglobantur. Illuc adventans Leodienſis antiſtes cum quingentis electis equitibus, illos circumvolat, & in æſtivo caumate, fame & ſiti afflictos per multas horas non audentes progredi, ſic ſtare coëgit, ſuis auxiliariis in dextrariis fortibus nequaquam aut ſatis parum laſſatis, tandem D interventu abbatum Lobienſis & Alnenſis monaſteriorum, quibuſdam intervenientibus pactis, dimiſit eos, in quo tractatu deinceps Dyonantenſes ab Hoyenſibus & ſuorum complicum fœdere ſe ſequeſtrarunt.

Philippus rex a ſuis exigit quintum denarium.

Eodem anno Philippus Formoſus Francorum rex cum in guerris Flandriæ exhauſto ærario, inſtinctu procuratoris ſui Engeranni *de Marengny* quintum denarium annuorum reddituum a ſuis militaribus exigeret, & a civibus quintam partem omnium facultatum ſuarum pro neceſſitatibus regni poſtu-E laret, cœperunt nobiles terræ ſupra his graviter murmurare, & confœderatione multorum principum contra regem inita, facere poſtulata recuſarunt, in qua confœderatione fuit Ludovicus *Huſtin* primogenitus regis, & Carolus regis frater, necnon & Robertus de Arteſio, ſupra hac re confectis litteris ſigillatis ſeptuaginta ſigillis procerum maximorum regni. Tum rex conſternatus mente, & metuens, a cœpto reſilivit, unde non multo poſt melancoliam cordis ſui per interpoſitionem recreationis abigere ſtudens, cum ad venandum pergeret, inter opaca nemorum ab apro ſilveſtri dejectus interiit morte lamentabili & miſeranda.

Principum uxores adulteræ puniuntur.

Hujus Philippi regis tres filii, Ludovicus cognomento *Huſtin* rex Navarræ, Philippus comes Pictaviæ, & Carolus comes Marchiæ tres habebant uxores juvenes & formoſas. prima erat filia ducis Burgundiæ, aliæ duæ ſimiliter comitis Burgundiæ ſuperioris, & omnes de adulterio fuerant accuſatæ. uxor Ludovici & altera uxor Caroli junioris filii dicebantur commiſceri duobus egregiis militibus & fratribus ducis *de Larnay*. quæ duæ confeſtim crimen confeſſæ carceri ſunt mancipatæ. Rivales eorumdem apud *Pontoys* excoriati, & deinde ſuſpenſi: & quoniam Ludovicus patri in regno Francorum ſucceſſerat, ne ſine prole decederet, uxor ejus adultera in carcere ſuffocatur, & poſt hæc Clementiam filiam regis Hungarorum traduxit uxorem: & quoniam uxor Philippi ſecundi fratris ſcelus nolebat confiteri, maritus eam multum diligens, habuit excuſatam. verum Carolus junior fratrum uxoris ſuæ pulcherrimæ zelo nimis accenſus, mortem aut noluit aut non potuit procurare, ſed ſub cuſtodia firma ſervabatur: deinde allegans inter ipſum & uxorem ſuam impedimentum compaternitatis, petiit a papa Clemente divortium celebrari; ſed mortuis rege Ludovico & Philippo fratribus ſucceſſive, procurante ſocru ſua Machtilde comitiſſa *d'Artoys* Caroli petitio non eſt ſortita proceſſum: quamobrem cum indignatione graviſſima receſſit a papa, attento quod idem papa cum quodam ditiſſimo regis theſaurario, ut commatrem ſuam in uxorem accipere poſſet, jam pridem diſpenſaſſet. quapropter multi Pariſiis facta papalia non immerito deriſerunt. hinc confœderatio principum & magnatum regi Francorum renovatur contra regem. nam cum ob zelum uxoris ſuæ matrem ejus comitiſſam Machtildem permitteret habere gubernationem regni, & feciſſet quod proceribus diſpliceret, una die confœderati mille octingenti milites conveniunt domino Roberto de Arteſio capitaneo exiſtente, quare ſcilicet rex comitatum *d'Artoys* vaſtavit, vivaria quoque ſilveſtrium tam animalium quam piſcium, caſtra pulcherrima domoſque deſtruxit, ſed non poſt multa concordia intervenit & pax firma.

Diſcordia in imperio.

Ea tempeſtate electores imperii convenientes in Francfordia, non valentes inter ſe concordare, elegerunt duos reges Alemanniæ ad Romani regni gubernacula deſtruenda potius quam reſtauranda, videlicet Ludovicum ducem Bavariæ, & Fredericum ducem Auſtriæ, filium regis Alberti, de quo ſupra, ea ſcilicet pactione mediante, ut die præfixa ambo electi ad coronam Alemanniæ ſuſcipiendam Aquiſgrani properarent, & qui ſodalem devinceret, potius jus regni poſſi-

deret. Igitur Ludovicus Bavarus cum rege Bohemiæ & aliis principibus multis, videlicet Gelrenſi, Juliacenſi & Loſſenſi comitibus comitatus, urbem Aquenſem violenter intravit, adverſarii vires præſtolans. At dux Auſtriæ pariformiter in ſuo comitatu multorum habens procerum catervam, uſque Bonnam oppidum Colonienſe pervenit, ubi ab archiepiſcopo Colonienſi regni diadema ſuſcepit, non audens ulterius progredi propter Ludovici potentiam, quamvis Adulphus Leodienſis epiſcopus, ad quem jus ſpirituale urbis Aquenſis ſpectare dinoſcitur, ſibi mente & corpore ſemper & tunc fideliter faveret. Porro Ludovicus Bavarus ab archiepiſcopo Trevirenſi in urbe Aquenſi cuncta quæ ad Alemanniæ regnum ſuſcipiendum ſpectabant, nullo contradicente, pro tunc ſuſcepit, ſicque reſpublica ſub duobus capitibus pro tunc gravem patiebatur eclypſim, dum nec Chriſticolis nec religioſis locis in tali procella quomodolibet per imperii fines parceretur, ſed incendiis, rapinis & contumeliis cuncta ſubjacerent. Verum Adulphus Leodienſis electus cum adverſario Ludovici Bavari pro tunc prævalentis ſe confœderaſſet, nec ſua regalia fuiſſet adhuc conſecutus, & ſpe conſequendi pro maxima parte fruſtraretur, attendens veteranum imperii decretum, quo cavetur ut Romanorum rege ultra Mogum fluvium Moguntiæ conſtituto, epiſcopi ſubjecti imperio circa dictum fluvium regalia ſua poſſent a ſcabinis Francfordiæ impetrare, Adolphus epiſcopus Leodienſis electus pro tunc in angariis conſtitutus, ſibi confœderat vel potius pecunia ſubornat duos ſcabinos Francfordiæ, quorum unus agnominabatur *Kentvleyſth*, alter *Knoeſloet*, a quibus ſua regalia in habitu ſimulato recepit ſupra pontem civitatis, ſolutis per prius omnibus juribus ſuæ admiſſionis ad regem ſpectantibus ex debito. Quo peracto, ſine mora caballum aſcendens, vix pontem revertendo tranſierat, quando res geſta fautoribus Ludovici innotuit, ſed tarde; ſicque epiſcopus ab imminente periculo, gratia Dei cooperante, pro tunc ſalvatus eſt. Deinde cum prædictus Leodienſis epiſcopus ab oppidanis Hoyenſibus ſex millia librarum in pœnam quam non ſervantes arbitramentum domini Adulphi *de Waldege* prædeceſſoris ſui ante plures annos inciderant, exegiſſet, nec illi perſolvere exacta voluiſſent, confeſtim Hoyum eccleſiaſtico ſupponitur interdicto, quod a feſto Ægidii per quindecim ſeptimanas & dies quinque duravit, & ſub ſpe pacis futuræ poſtea fuit ad tempus relaxatum. Porro dominus Johannes de *Wilhenbringes* canonicus Leodienſis tractaturus de pace, dum Hoyum accederet, & nihil concluſiſſet, reverſus per Condroſium, mox a domino Henrico *de Lonchin* monoculo capitur, ſed ſupervenientibus Hoyenſibus

Adolphus epiſc. regalia recipit a ſcabinis Francofurti.

Hoyum ſupponit interdicto.

A præda excuſſa eſt, & captivus liber relictus cum ſuis: & quoniam advocatus Hoyenſis dominus Walterus prædicti ſceleris conſcius, immo ſodalis inventus eſt; fortalitium ejuſdem de *Barchez* ab Hoyenſibus conflagratum eſt & deſtructum. Non multo poſt inter dominum Leodienſem & progeniem *de Warfeſeez* eorumque fautores facta concordia magna, ſub hoc pacto, quod iidem nobiles domino ſuo, cum neceſſitas exigeret, armati propriis ſumtibus per dies quadraginta debeant ſervire, in cujus fœderis robur dominus *de Hermalle* creatus eſt novus patriæ mariſcalcus: quam ob cauſam adverſa pars *de* B *Awans* ab epiſcopo ſe cœpit elongare. Interim cum per dominum *de Peis* mamburnum terræ, treugæ quadragenæ ſolito more inter partes contendentes clamatæ fuiſſent, & pluries per dictos nobiles violatæ, doluit non immerito tota regio; *erat namque lex Carolina longinquo tempore obſervata*, qua ſtatuebatur, quod ſi quis hominem occideret, videntibus etiam villico & ſcabinis, niſi villicus hoc factum verbaliter committeret cuſtodiæ ſcabinorum, licet etiam occiſor caput C interfecti ſub veſte ſua portaret, ad judicium accuſatus nullis probationibus convinci poterat, ſi ſuo juramento ſe inſontem probare vellet; ſed hæc lex contra infimos ſolum & pauperes ſervabatur. Nam quoties potentes in terra contra legem deliquerant, auxilium dictæ legis requirebant, ſicque pleraque homicidia remanſerunt impunita. Interim per querimoniam vulgi dolentis ſuper præmiſſis, lex prædicta conquaſſata eſt & prorſus abolita, & per altum dominium malefactores de cetero ſunt caſtigati. Poſt præmiſſa quidam valens miles Euſtacius, dictus *Franshons*, D accuſatus ab uxore domini Henrici *de Warfeſeis* coram epiſcopo Leodienſi, quod equos, currus, & aliam ſupellectilem ſuam cum jocalibus pretioſis eidem violenter rapuerat, factum ille confeſſus eſt, ſed juſto titulo id ſe feciſſe aſſerebat, videlicet guerra durante inter partes, & quia maritus dictæ dominæ conquerentis apud Waremiam eum veſtibus & equis pridem ſpoliaverat. Quo audito, doluit epiſcopus quod idem Euſtacius factum confeſſus fuerit, & mox vigore novæ legis caput ejuſdem per mamburnum præcepit auferri: verum mamburnus volens ſe apud pro- E pinquos dicti decollati militis excuſare, totum pondus rei impoſuit epiſcopo ac domino Johanni *de Landris*. Unde indignatus epiſcopus ab officio mamburniæ illum poſtmodum amovit, & pleraque inconvenientia exinde poſt pauca ſunt ſubſecuta, dicto domino *de Peis* inſtigante ſtirpem dicti militis, immo totam patriam in odium ſui præſulis & domini. Nam conſules & magiſtri civitatis erecti contra mareſcallum, præceperunt eidem ut ablata pignora domino *de Peis* reſtitueret, & de delicto competentem

civitati faceret emendam, quod foret longum per ſingula deſcribere; illoque renitente & id facere recuſante, magnum contra eum & epiſcopum congregabant exercitum, qui ſcandalum volens evitare, per duos prælatos mandat populo Leodienſi, quod ſi quidquid injuſte feciſſe repertus foret, ad dictamen capituli & proborum patriæ paratus eſſet hoc emendare. & quoniam dominus *de Peis* nugis fallacibus populum Leodienſem contra ſuum epiſcopum provocaverat, rogat epiſcopus ut publice cum popularibus loqui poſſet, quo ſed negato, Hoyum ſe tranſtulit, volens Hoyenſes ab incœpto revocare; nam in ſuccurſum Leodienſium ſe parantes, caſtrum domini *de Hermalle* evertere propoſuerant, quod & fecerunt, & non obſtantibus precibus & minis epiſcopi; quin immo nolentes ſibi parere, a ſuo oppido proſcribi juſſerunt & banniri. Interea treugis datis, dum apud Tungris de concordia tractaretur, ex improviſo iidem Hoyenſes caſtrum de *Muhalt* machinis ac ceteris inſtrumentis bellicis impugnare cœperunt. Inſuper & eccleſiam villæ de *Muhalt*, & monaſterium Vallis beatæ MARIÆ, ordinis Ciſtercienſis, treugis pendentibus, violarunt; nec his contenti comitem de *Ciny* principem ſuæ factionis erigentes, menſæ epiſcopalis redditus rapuerunt, & galeatis capitibus per patriam incedentes, fautores & fideles epiſcopi ſui in conſenſum factionis ſuæ minis gravibus allexerunt. Itemque præconiſari fecerunt, ut ſi quis quemquam de fautoribus ſui domini vivum aut mortuum eis captum præſentaret, pro milite centum, pro armigero quinquaginta, pro garcione decem libras Turonenſes exſolverent captivanti. Itaque videns epiſcopus imparem ſe tantæ multitudini, in caſtris de *Bulhon*, de *Muhalt*, *Franchimont* & caſtro abbatiæ Stabulenſis dicto *Longne* cuſtodias & munitiones locavit, hoſtes exinde graviter affligendo, parte canonicorum Leodienſium ſe ad Namurcum in hoc diſturbio transferente, officialatum & ſigillum ſuum cum omni ſpirituali juriſdictione juſſit epiſcopus transferri Dyonantum.

Robertus rex Scotiæ de Anglis triumphat.

Anno Domini MCCCXV. regnante apud Britanniam majorem, quæ nunc Anglia nuncupatur, Eduardo hujus nominis ſecundo, filio Eduardi regis, qui cum Philippo Formoſo Francorum rege multa commiſit certamina, Robertus rex Scotiæ, ſuperato hoc rege in bello commiſſo apud *Struvelin*, & occiſis infinitis Anglorum cuneis, famoſam reportans victoriam, civitatem ſibi olim ſubreptam nomine *Bervvick* feliciter recepit; ac deinde pervadens Angliam itinere ferme quinque dietarum, eam igne & ferro graviter afflixit: quod propter dicti regis ignaviam & conſilia cujuſdam Hugonis diſpenſatoris pro tunc damnati in aula regia famabatur infauſte contigiſſe.

Engeranni de Marigny ſupplicium.

Eodem tempore dominus Engerannus *de Marengny* dudum theſaurarius Philippi Francorum regis Formoſi, accuſatus eſt in præſentia regis Ludovici a domino Carolo *de Lamar* patruo ejuſdem regis, & poſtmodum ſuper gravibus exceſſibus, quodque de furto regio ditatus fuerit, & dati ſunt ei plus quam quadraginta articuli horribiles, quos quoniam in vulgari deſcripti ſunt, ad præſens ſuperſedeo. Is, inquam, Engerannus, cum primum regis prædicti familiaritatem acquiſiviſſet, vix in annuis redditibus triginta libras Turonenſes poſſidebat, ac per ſuam induſtriam adeo excrevit, quod terram nobilis domini *de Marengny* ſub quo natus fuerat, quia cognomen gerebat ab illa, emere concupivit: quod cum ille more *Naboth* facere renuiſſet, in tantum eum moleſtavit, ut quod pridem volens agere noluit, poſtmodum neceſſitate conſtrictus facere ſit inductus, & paulo poſt idem theſaurarius famabatur dominari mille ſeptingentis villis, & habere in redditibus triginta millia florenorum, & in ſupellectili ac jocalibus triceſies centena millia florenorum. Hic inſuper fratrem ſuum PHILIPPUM per Clementem quintum primo epiſcopum Cameracenſem fieri procuravit: deinde archiepiſcopum Rothomagenſem, (a) [a] & alium fratrem nihilominus epiſcopum Belvacenſem ſublimari; finaliter iſdem plenarie & de plano examinatus Pariſiis ad furcam novam in eminentiſſimo loco ſuper cunctos ſuſpenſus eſt, circa aſcenſionem Domini, & cuncta ejus ſubſtantia confiſcata.

Fames & peſtis.

Eodem anno fames maxima partes occiduas attrivit, eo quod poſt feſtum beati Baptiſtæ Johannis uſque ad meſſem pluere non ceſſaſſet, ſicque grana in ariſtis, quæ a foris pulchra apparuerant & plena, deintus vacua ſunt reperta; ſubſecuta eſt deinceps peſtis graviſſima quæ multos conſumſit mortales: adeo ut in Lovanio ex uno hoſpitali quotidie viginti aut triginta ſuper bigam efferrentur defuncti, & extra oppidum in novo cimiterio tumularentur.

Adolphus confœderatur duci Brabantiæ.

Item ea tempeſtate circa menſem Octobris dominus Adulphus Leodienſis epiſcopus dominum Johannem Brabantiæ ducem adoleſcentem adiit, alliciens muneribus ejuſdem conſiliarios, ac duci ſe confœderat, ut ſubveniant alterutrum contra omnes adverſarios, demtis Romanorum, Francorum & Anglorum regibus, & comite Flandriæ, ſed & in monaſterio *Ulideerbeeck* dux feodum quod ab epiſcopo tenebat, non aliter hoc exprimens innexis manibus junctis epiſcopi palmis, oſculo dato, cum ceteris ſolemnitatibus relevavit. Epiſcopus autem in confinio ducatus oppido de *Levvis* ſe recepit, unde frequenter ſuos æmulos infeſtabat, eorum-

[a] Immo Senonenſem, fratrem vero habuit Johannem nomine, primo Belvacenſem, deinde Rothomagenſem antiſtitem.

Digitized by Google

dem domos ac molendina ubicumque poterat devaſtans, præſertim in comitatu Loſſenſi, & circa oppidum ſancti Trudonis & locis circumvicinis.

Anno Domini MCCCXVI. circa Natale Domini apparuit cometa vel ſtella caudata communiter aliquid mali præſagiens eventurum, quæ circa polum curſum ſuum faciens, per noctem comam ſuam longam nunc verſus Orientem, nunc verſus Occidentem, nunc ad alias orbis partes protendebat, duravitque uſque ad finem Februarii.

Ludovici regis Franc. obitus.

Statim infra octavam Pentecoſtes Ludovicus rex Franciæ & Navarræ rebus eſt exemtus humanis nonis Junii anno ſecundo regni ſui, fuitque cadaver ejus cum honore regio in monaſterio ſancti Dionyſii tumulatum, relinquens poſt ſe unicam filiam de prima uxore procreatam, quæ, ut probaretur eſſe vera regis filia, objecta leonibus in famem excitatis, nil mali ab eis perpeſſa eſt, & imo patri ſucceſſit in regno Navarræ, quamvis genitrix ejuſdem in adulterium, ut præfertur, ſit comperta; verum ſecunda uxore dicti regis, cui nomen Clementia, gravida permanente, expectatum eſt de ſubrogatione regis quoad uſque ipſa peperiſſet: non multo poſtea eadem peperit filium ſuum primogenitum, & Johannes vocatum eſt nomen ejus, multique in nativitate ejus gaviſi ſunt, ſed gaudii extrema occupavit luctus: nam ſeptima die infans obiit arte, ut famabatur, Machtildis comitiſſæ Arteſii, abiitque accipere ſibi regnum ſempiternum quod non habet finem.

Johannis papæ XXII. electio.

Eodem anno quinta die menſis Junii in papam electus eſt Johannes vigeſimus ſecundus, de Caturcho civitate oriundus ex patre Arnaldo, pridem Jacobus nominatus, de ordine Prædicatorum ac de conventu Lugdunenſi. Hic primo fuit epiſcopus Forojulienſis in provincia Aquenſi annis undecim. Inde tranſlatus eſt in epiſcopatum Avinionenſem, & deinceps promotus in cardinalem epiſcopum Portuenſem, & tandem electus eſt in papam.

Pax inter epiſc. Leod. & ſuos ſubditos.

Eodem tempore cum longo tempore dominus Leodienſis epiſcopus ſuos ſubditos graviter tribulaſſet, & pariformiter ipſe damna ab eiſdem reportaſſet innumera, attædiatæ partes in arbitros convenerunt, & pax de *Fexhe* multis involuta contradictoriis eſt ordinata, in cujus ſerie continetur, quod epiſcopus per legem patriæ unumquemque permittat attrectari & judicari. Econtra epiſcopus altum dominium in corrigendis exceſſibus delinquentium ſibi retinebat, quæ duo ſimul ſtare non poſſunt, ſiquidem actor cum a potentiore ſe læſum aut moleſtatum conquereretur, puniri reum ex alto dominio poſtulabat; reus e diverſo per legem patriæ ſe judicari debere aſſerebat, utraque parte ſupra tenore præfatæ pacis ſe fundante, poſt præmiſſa Hoyenſes cum Leodienſi epiſcopo

A pacem faciunt, & mediantibus ſedecim libris Turonenſibus, ablatas ſibi libertates per dominum ADULPHUM DE WALDEGE recuperarunt, & cum litteras dictæ ſententiæ capitulum Leodienſe nollet reſtituere Hoyenſibus, finaliter per impreſſionem vulgi Leodienſis reddere ſunt arctati.

Philippus rex Francorum.

Gubernacula regni Francorum ſuſcepit eo tempore Philippus frater prædicti Ludovici regis, cum uxore ſua Machtilde comitiſſa *d'Artois*. Hic Philippus anhelans etiam ad imperium Romanum conſequendum, amicitiam facere ſtuduit cum Adulpho de Marka B Leodienſi epiſcopo, dans ſibi de menſa regia ſingulis annis duo millia librarum Turonenſium: nam ad ſuum propoſitum conſequendum æſtimabat dictum epiſcopum ſibi valde utilem, utpote potentem in armis, amicis, ac viribus, præſertim in Alemannia.

Johannes S. Ludovicum ſanctorum albo inſcribit.

Anno MCCCXVII. JOHANNES papa vigeſimus ſecundus canoniſavit ac ſanctorum catalogo annotavit ſanctum LUDOVICUM epiſcopum Toloſanum, quondam filium Caroli regis Siciliæ, cujus patruus fuerat ſanctus LUDOVICUS Francorum rex.

Hugonem epiſc. Caturcenſem redigit in ordinē.

Item eodem tempore idem papa degradavit ac depoſuit a ſacer- C dotali ac pontificali ordine & dignitate HUGONEM epiſcopum Caturchenſem, ablatis ab eodem omnibus præſularibus inſigniis, videlicet annulo, mitra, cappa cum camiſia Romana & birreto; ſicque relictus primo in habitu clericali, fuit adjudicatus perpetuo carceri quarto die menſis Maii. Prædictam degradationem ſecundum ſeriem juris quæ decuit, fecit quidam cardinalis epiſcopus Tuſculanus, ſicque ultimo degradatus traditus fuit curiæ ſæculari, per cujus judicium tractus erat publice in aliqua parte excoriatus & demum combuſtus in Julio ſubſequenti, eo quod famabatur in mortem ſummi pon- D tificis conſpiraſſe.

Novos creat epiſcopatus.

Idem papa cathedralem eccleſiam Toloſanam erexit in ſedem archiepiſcopalem, eamdemque diœceſim, quoniam reditibus temporalibus abundabat, in ſex diviſit epiſcopatus, quorum epiſcopi eſſent ſuffraganei archiepiſcopi Toloſani, & ſex villas in novas civitates erexit; ſimiliter in archiepiſcopatu Narbonenſi duos fieri epiſcopatus ordinavit; ſimilia multa in epiſcopatibus Albigenſi, Agennenſi, Lemovicenſi, Pitagoricenſi commutavit & firmavit, quæ uſque in hodiernum ſic permanent diem. E Item, inſtituit multas canonicorum eccleſias collegiatas in oppidis & villis ubi prius non erant.

Lex de homicidis.

Eodem anno tota patria Leodienſis congregata apud *Fexhe*, conniventibus cunctis una cum Leodienſi epiſcopo, decretum eſt illic & ſtatutum, quod ſi quis homicidium fecerit, extra patriam proſcribi & banniri debeat, & per ſolum epiſcopum ejus domicilium & manſio penitus conflagrari, tamen ſubſtantiam ſuam & hereditates non perdat,

Digitized by Google

nec umquam ad patriam reverti poterit, donec cum amicis occiſi tractaverit & reconcilietur eiſdem.

Feſtum SS. Sacramenti.

Eodem anno feſtum Sacramenti, quod in ſola Leodienſi eccleſia celebrabatur, in univerſo orbe per Johannem papam vigeſimum ſecundum inſtituitur, & præcipitur celebrari, & proceſſio ſolemnis eodem die fieri juſſa eſt, eo cum curia ſua apud Avinionem reſidente. Hoc anno in profeſto Michaëlis combuſti fuerunt in Maſſilia quatuor fratres Minores propter hæreſim de paupertate. Item, cum in ordine Grandimontenſi ſubortæ fuiſſent multæ controverſiæ & diſſenſiones, prædictus papa ordinavit; quod domus principalis ipſius ordinis, quæ dudum gubernari ſolebat per priorem, de cetero gubernaretur per abbatem, cujus electio pertineat ad conventum loci; de aliis vero domibus ex potioribus fierent triginta novem prioratus, quibus aliæ domus ſint ſubjectæ & unitæ: aliquantis tamen ſine medio reſervatis abbati Grandimontenſi. Hæc ad reformationem prædicti ordinis ſalubriter ſunt proviſa, elapſis circiter annis ducentis & quadraginta ab exordio ordinis computando, quo beatus Stephanus fundator ejus primo venit ad heremum de Mureto, videlicet anno milleſimo ſeptuageſimo ſexto.

Hæretici cõbuſti.

Ordo Grandimontenſis.

Domini de Falcomonte terra devaſtata.

Anno MCCCXVIII. cum dominus caſtri de Falcomonte nimis infeſtus eſſet civibus Trajectenſibus, damna eis multa inferens, commoti ſupra his dux Brabantiæ & Leodienſis epiſcopus jam pridem confœderati terram prædicti domini vaſtare cœperunt, & præcipue turrim de *Haren* fortiſſimam non longe a Trajecto diſtantem ſolotenus deſtruxerunt, cuſtodibus caſtri vel turris interfectis; deinde caſtrum *de Zitter* ſponte deditionem faciens duci portas reſeravit; & paulo poſt dictus dominus de Falcomonte miſericordiam ducis ſuppliciter requirens captivatur, & longo tempore apud Genapiam ſub cuſtodia detentus eſt. Eodem tempore cum abſque cauſa Leodienſes injurias & damna pertuliſſent a gubernatoribus terræ Lucemburgenſis, ac prædam in confinio a Leodienſibus abegiſſent impune, commoti ſupra his ſuo præcedente epiſcopo per totum triduum terram illam pervagati ſunt incendiis & ſpoliis cuncta fœdantes in ignominiam perennem domini Johannis regis Bohemiæ, ad quem illa patria de jure ſpectabat; finaliter treugæ fiunt per biennium.

Novæ decretales.

Eodem anno in menſe Novembri Johannes papa fecit publicari & ſub bulla papali ad generalia ſtudia deſtinari quaſdam conſtitutiones decretales, quæ nunc Clementinæ nuncupantur, quas Clemens quintus prædeceſſor ejus ediderat tam in concilio Viennenſi, quam antea, quæ nondum fuerant ſtudiis utilibus tranſmiſſæ, ut præfertur, ſed uſque ad tempus illud remanſerant in ſuſpenſo.

Ordo de militia Jeſu-Chriſti.

Anno Domini MCCCXIX. pridie idus Maii JOHANNES papa vigeſimus ſecundus anno pontificatus ſui tertio, de fratrum ſuorum cardinalium conſilio inſtituit novum ordinem militum in regno Portugaliæ, qui vocaretur de militia JESU CHRISTI, ad reſiſtendum Sarracenis illi regioni ſatis vicinis, conceſſitque dicti ordinis militibus, cum pleno jure omnem facultatem & hereditatem, quæ pridem in illa regione ſpectabat ad milites Templi vel Templarios pridem combuſtos & penitus auctoritate apoſtolica deletos. Prædictus autem ordo militiæ JESU CHRISTI vivere juſſus eſt & militare Deo in defenſione fidei orthodoxæ & impugnatione Sarracenorum, juxta regulam & inſtituta ordinis Calatravenſis, & quoties opus fuerit, debet viſitari, corrigi & reformari, tam in capitibus quam in membris, per abbatem monaſterii de Altohaſſia Ciſtercienſis ordinis ac diœceſis Ulixibonenſis. De præmiſſis vero & de forma juramenti præſtanda pro tempore regi Portugaliæ per magiſtrum ejuſdem ordinis, necnon abbati ſupradicto nomine Romanæ eccleſiæ, ac etiam de aliis conditionibus & circumſtantiis appoſitis & ſervandis, continetur plenius in litteris apoſtolicis deſuper confectis. Acta ſunt hæc in Avinione, papa illic cum curia ſua reſidente.

Diſcordia inter Dyonantenſes & Bovinienſes.

Ea tempeſtate inter Dyonantenſes & Bovinienſes ad tractum fundæ vicinos, gravis & implacabilis eſt orta diſcordia uſque in præſentem diem nondum plene ſopita. Porro comes Namurcenſis in ſuccurſum Boviniæ multos bellicos tranſmiſit viros & artis pugnæ valde gnaros, qui quadam vice juxta portas Dyonantenſes pauci numero ſunt egreſſi, quos videntes Dyonantenſes, illuc properant animoſe; at illi fugam ſimulantes Boviniam appropinquant, & exeuntes ceteri illic relicti, Dyonantenſes concludunt, & pluribus ex eorum numero proſtratis, triginta captivi ducti ſunt, & in craſtino ligatis eorum vulneribus mortui reperti ſunt in campis, quos Dyonantenſes in carcere aſſerunt interfectos, ſed Namurcenſes e diverſo dicunt eoſdem in prælio & conflictu necatos. Hac immanitate Dyonantenſes irritati, Leodienſes in adjutorium ſui & ultionem flagitii convocabant, ut fratres fratribus, immo patres filiis in anguſtia ſubvenirent.

Lolardorum & Beguinarum ordines deleti.

Eodem tempore quidam ordo Lolardorum qui ſaccos pro habitu deferebant, ſimiliter & Beguinarum, præcipiente papa Johanne, deletus eſt per mundum univerſum, pro eo quod quidam eorum in inſaniam mentis verſi de ſumma Trinitate ac de divina eſſentia erronee diſputarunt, & contra fidei orthodoxæ articulos prædicarunt, opiniones veritati & eccleſiaſticæ fidei contrarias introducentes, & pleroſque ſimplices in ſuam hæreſim allicientes, & hæc quidem ſub velamen & ſpem ſanctitatis perpetrarunt,

Digitized by Google

petrarunt, quemadmodum in decretali ſupra his confecta plenarie continetur. Hoc anno Johannes papa veterem abbatiam montis Caſſini beati Benedicti in ſedem epiſcopalem erexit.

S. Thomas epiſc. Erfordienſis.

Anno MCCCXX. XV. calendas Maii papa JOHANNES apud Avinionem conſtitutus canoniſavit & cum ſolemnitate debita ſanctorum confeſſorum catalogo annotavit ſanctum Thomam Erfordienſem epiſcopum, poſt annum ab ejus tranſitu trigeſimum octavum. Hic fuit vir nobilis genere, nobilior tamen moribus & vita, magna prædirus ſcientia & doctrina, doctor in decretis ac magiſter excellens in theologica facultate. Ejus præclara merita ingens fama virtutum tam præcedentium quam ſequentium miraculorum longe lateque declarat, non ſolum beneficiis & remediis ſanitatum, verum etiam in plurimis mortuis ejus meritis ſuſcitatis, in quibus dominus glorioſe mirificavit ſanctum ſuum, atque digne venerandum & colendum exhibuit univerſis.

S. Thomas de Aquino.

Eodem tempore facta ſolerti inquiſitione ex auctoritate apoſtolica, ſicut moris & juris eſt, de vita & miraculis ſancti Thomæ de Aquino de ordine fratrum Prædicatorum, comperta veritate miraculorum, doctor præfatus per papam prænominatum canoniſatus eſt & ſanctorum catalogo annotatus, celebratis per eum miſſarum ſolemniis in majori eccleſia Avinionenſi, aſſiſtentibus eidem quindecim cardinalibus, ſacris veſtibus indutis, a felici tranſitu ejuſdem ſancti ab hoc mundo quinquageſimo inchoante.

Dionantenſes vindictã urgent de Bovinienſibus.

Eodem anno, verno tempore, civitas Leodienſis ex clamore Dyonantenſium confratrum ſuorum provocata, ſuum antiſtitem Adulphum ſatis invitum compellit ad vindicandum injurias & immanitates quas Bovinienſes captivis Dyonantenſibus dudum intulerunt, inhumane illos trucidando contra jus belli: quapropter epiſcopus cum ſuis terram comitis Namurcenſis gladio & igne devaſtabat; ſed mediante ducis Brabantiæ interventu, treugæ dantur in biennium, quibus adhuc nondum finitis, Dyonantenſes turrim fortiſſimam dictam *Montorguelhe* cœperunt erigere, de qua machinis & fundis petrariis domos Bovinienſium commode poſſent diruere ac conquaſſare, quod & facere cœperunt non obſtantibus treugis præmiſſis. Inſuper & hyemali tempore cuncta ſtringente gelu, aqua calida calcem vivam ſabulo commiſcentes inter muros oppidi jaciebant. Bovinienſes hac novitate turbati, ſociatis ſibi multis complicibus de comitatu Namurcenſi, turrim ipſam machinis cœperunt impugnare, treugis nondum, ut præfertur, adhuc finitis.

Pax inter regem & comitem Flandrẽſem.

Eodem tempore pax reformata eſt inter Philippum Francorum regem & Robertum comitem Flandriæ jam veteranum, cujus filius Ludovicus comes Nivernenſis erat. In cujus ratificationem pacis filia regis octennis Margareta nomine deſponſata eſt filio Ludovici comitis ſupradicti, eo pacto, ut defuncto Roberto non filius ejus Ludovicus, ſed filius filii ejus in comitatu Flandrenſi ſuccedere deberet. Paulo poſt tam pater quam filius comites, ut famabatur, intoxicati viam univerſæ carnis ſunt ingreſſi. Item ea tempeſtate turris de *Waſege* ad comitem Namurcenſem ſpectans ab Hoyenſibus expugnatur ac ſolo tenus deſtruitur, & campanæ aſportantur ad eccleſiam ſancti Mengoldi in Hoyo.

Eo tempore apud Avinionem duobus pro crimine Sodomiæ ignis incendio adjudicatis, quorum unus veteranus erat, & alter juvenis, ipſis ad columnam ligatis, & igne graſſante, junior ad invocationem beatæ Mariæ Virginis illæſus exivit, ſene uſque ad pulveres concremato; unde Johannes papa capellam in eodem loco conſtrui fecit & dotavit pro perpetuis capellanis, quam vocari voluit capellam de miraculis.

Adolphus epiſc. Boviniã obſidet.

Anno Domini MCCCXXI. poſt feſtum beati Baptiſtæ Johannis, ADOLPHUS Leodienſis epiſcopus, adjuncto ſibi comite Montenſi conſanguineo ſuo, cum militibus triginta tribus & peditibus ſuæ terræ ſexaginta millibus, Boviniam quadraginta & uno diebus obſidione vallavit, muros arietibus & catto frequenter conjiciendo: deinde tertia die menſis Auguſti comes Namurcenſis ſentiens Haſbaniam hominibus vacuatam, adjunctis ſibi quingentis equitibus de Scluſa oppido Flandriæ, ſuo patrimonio hereditario, & de locis vicinis, nec non & ſex millibus peditum terræ ſuæ, terram epiſcopi vaſtaturus intravit: quod ſentientes dominus Jacobus *de Lence* & Amelius *de Bovegniſtier* pro tunc ballivus capituli, quos epiſcopus in cuſtodiam terræ reliquerat, cum centum & quadraginta equitibus dumtaxat ac peditibus aliquantis parum armatis viriliter ſuos invadunt hoſtes, & plurimis interfectis, fere omnes reſidui capti ſunt, & victoria beato Lamberto aſcripta eſt. Amelius illic militare cingulum ſuſcepit, & in remunerationem probitatis ſuæ per capitulum Leodienſe quinquaginta modii bladorum ad vitam ei conſignati. In craſtinum cum factum innoteſceret epiſcopo ac toto exercitui ſoluta eſt obſidio, & unuſquiſque ad propria repedavit.

Bellum contra regem Bohemiæ & comitem Namurcenſem.

Eodem anno dictus Leodienſis epiſcopus contra regem Bohemiæ necnon & comitem Namurcenſem invicem jam confœderatos cœpit bellum ordiri. Porro comes Namurcenſis properans per Condroſium oppidum, Cennacum male muratum animoſe intravit, ſed oppidanis in ipſum viriliter irruentibus, ex colliſione de caballo cecidit, & quodam ex ſuis armigeris illum erigere & relevare volente confeſtim trucidato, comes per fugam vix ſalvatus eſt.

Digitized by Google

Philippi reg. Franc. obitus.

Eodem anno Philippus Francorum rex non relicto herede maſculo defunctus eſt, ac in monaſterio ſancti Dionyſii juxta Pariſius ſepultus, cui abſque contradictione ſucceſſit in regno Carolus de Valeſio frater ejuſdem, & filius Philippi Formoſi.

Eduardus rex Angl. nobiles plures capite truncari jubet.

Eodem anno cum adverſus ignaviam Eduardi regis Anglorum & iniqua conſilia Hugonis diſpenſatoris regem regentis, & potius incantantis, univerſi fere regni barones frequenter murmurarent, & præcipue Thomas comes Lancaſtriæ, patruus regis, & alii magni proceres, per inſtinctum dicti Hugonis, rex una die XXXII. ex eis advocatos tamquam cum eis conſilium arduum habiturus, illos comprehendi juſſit, & contra omnem juſtitiam & regulam æquitatis, non ventilata cauſa rei, ſed ex ſuſpicione peſſima, ſingulos capite truncari in ignominiam & deſolationem non modicam totius regni ſupradicti, & in odium Hugonis permaximum. Quibus audacter patratis, conſiderans Hugo ſe procerum reliquorum indignationem meritam incurriſſe, nondum adhuc deſiſtens a cœptis, reginam quoque Iſabellam filiam Philippi Formoſi Francorum regis cœpit apud ſuum maritum de crimine adulterii patenter infamare: adeo ut poſt modicum illa veriſimiliter cuti ſuæ timens, cum filio ſuo Eduardo poſtmodum rege, pro tunc fere annorum tredecim, aſſumptis ſecum etiam nonnullis ex magnatibus regni ſimili modo regi ſuo ſuſpectis, & idcirco proſcriptis a regno, ad regem Francorum Carolum *de Valois* fratrem ſuum nuper coronatum compulſa ſit transfretare, ubi ſpatio trium annorum tamquam exul cum ſuis eſt demorata, & a fratre cum omni honore & reverentia per aliquantulum temporis tractata. Porro intermedio tempore Eduardus rex uxorem ſuam apud fratrem ſimiliter cœpit ſuper adulterio graviter accuſare, poſtulans illam ſibi confeſtim remitti, aut certe de regno Francorum expelli, ſicque fraterna ſerenitas ſucceſſu temporis in nubilum mutata eſt, & tanta reginæ abſentia ſibi facta eſt ſuſpecta.

Leproſi combuſti.

Eodem anno per Franciam & Hannoniam multi leproſi cremati ſunt vivi, eo quod fontes & rivos ac puteos corrupti pecuniis & muneribus Judæorum intoxicaſſe in perniciem Chriſtianorum famabantur, procurante illud, ut dicebatur a veridicis, rege Garnatorum Agareno, qui de ſecta Mahometi exiens, quotidie Chriſtianos in Hiſpaniis bellis & contumeliis afficere non deſtitit.

Fridericus dux a Ludovico Bavaro victus.

Anno MCCCXXII. Fredericus dux qui ſe pro rege gerebat, campeſtri bello conflixit cum Ludovico Bavaro Aquiſgrani in regem Romanorum electo, & rege Bohemiæ ſuffragium præſtante regi Ludovico, tandem dux vincitur & captivus abducitur. Tandem pace reformata, ambo ſe reges nominabant. Porro JOHANNES papa plus favit duci quam Bavaro, prout poſtmodum patebit. Nam idem papa graves proceſſus fecit contra Bavarum, ipſum quoque excommunicavit, & quantum in eo fuit ab imperio depoſuit, ac poſtremo tamquam hæreticum, ſchiſmaticum & rebellem eccleſiæ condemnavit.

Johannis papæ conſtitutiones de paupertate Minorum.

Circa idem tempus dictus papa opinionem de altiſſima paupertate totaliter velut hæreticam & erroneam refutavit, faciendo contra eamdem quatuor decretales, in quibus probat multipliciter, quod Chriſtus & apoſtoli habuerunt aliqua bona temporalia, & præſertim in communi. Inſuper in eiſdem revocat omne dominium quod eccleſia uſque ad tempus illud habere dicebatur in bonis & facultatibus fratrum Minorum, reputans apertum figmentum, quod papa habeat dominium rerum, & ipſi fratres per continuum earumdem uſum conſumant eas, præcipue in talibus ubi uſus eſt conſumtio rerum. Cennacum a ſuis oppidanis contra inſultus Lutzemborgenſium & Namurcenſium muris & turribus in circuitu fortiſſimis muniri cœpit. Eodem tempore papa revocavit ſententiam excommunicationis ac alias pœnas contentas in conſtitutione Nicolai papæ tertii edita ſuper ſecunda fratrum Minorum quæ incipit: *Exiit qui ſeminat, &c.* Exinde de verborum ſign. libro VI. contra gloſantes vel aliter exponentes aut grammaticaliter promulgantes textum regulæ B. Franciſci.

Caroli regis Franc. divortiũ cum prima uxore.

Anno MCCCXXIII. Carolus Francorum rex dum longiturno carcere primam uxorem ſuam de adulterio, ut præfertur, accuſatam maceraſſet, nec uſque ad tempus ſuæ promotionis in regem a ſummo pontifice poſſet obtinere celebrationem divortii, quod tamen fiendum compaternitas expectabat, confeſtim poſt ejus ſublimationem, ex inſtinctu procerum Francorum, qui nolebant ſtirpem regiam tam inſigni nota vitiari, id a ſede apoſtolica abſque dilatione impetravit:

Nuptiæ cum ſorore regis Bohemiæ.

quo ſic celebrato divortio, ſororem regis Bohemiæ filiam Henrici quondam imperatoris & ducis Lutzemburgenſis ex ſorore ducis Brabantiæ procreatam ſumſit in uxorem: cumque rex Bohemiæ Johannes ſororis ſuæ nuptiis intereſſe non poſſet, propter conflictum inſtantem inter duos reges Alemanniæ, videlicet ducem Auſtriæ, ac Ludovicum Bavarum cui ſubvenire decreverat, commiſſo negotio archiepiſcopo Treverenſi & aliis nonnullis magnatibus terræ, regina nobilis regi Francorum Pariſius præſentata eſt, & poſt paululum ſolemnitate ſolita & debita Remis inuncta, ac ſequenti tempore Pariſius reginarum more ac ſtemmate decorata.

Anno MCCCXXIV. Carolus Francorum rex pridem dictus comes Marchiæ, mortua uxore ſua filia regis Bohemiæ, quam duxerat anno præcedenti per diſpenſationem papalem, matrimonialiter ſibi copulavit filiam patrui ſui Ludovici comitis Ebroycenſis, ſo-

Digitized by Google

ſororem uxoris ducis Brabantiæ.

Diſcordia inter epiſcop. Leod. & civitatem renovatur.

Eo quoque tempore Leodienſi epiſcopo multis debitis involuto, cum dominus Johannes *de Landris* ſummus ejuſdem conſiliarius, quadam ſuborta levi occaſione, a ſua curia ſe ſequeſtraret, perpendentibus æmulis tempus ſuæ factionis adeſſe, dominus Wilhelmus *de Geneſſe* caſtellanus Waremiæ rurſum ſe jungit lateribus epiſcopi, cujus inſtinctu, proh dolor! quærelæ miſerorum ſubortæ ſunt de negata ſibi vel perverſa libra juſtitiæ tam per ſcabinos, quam per ceteros officiatos dicti præſulis, putantes ſibi licere quicquid liberet, connivente in præmiſſis etiam Leodienſi epiſcopo. Itaque non ferentes civium magiſtri hanc quotidianam ſuorum querimoniam, una cum capitulo, militibus & burgenſibus, tribus ſcilicet ſtatibus patriæ, cœperunt inſtituere viginti viros qui quotieſcumque ſcabini rite requiſiti aut nollent aut differrent contendentium lites expedire, &c. eos rite præmonitos, ut præfertur, auctoritate ſummaria ad juris vel legis civilis executionem arctarent, ac ipſi parti querulanti juſtitiam ferre non differrent, contumaces in his, nonobſtante quacumque appellatione, de patria Leodienſi & comitatu Loſſenſi confeſtim proſcribentur, ſupra quibus dum carta confecta legeretur, & domino Leodienſi & aliquantulis canonicis non placeret, epiſcopus illam renuit ſigillare, præſertim quia inibi continebatur, quod ſi quis ſentiret ſe per epiſcopum vel ſuos officiatos moleſtatum, coram illis viginti judicibus ſuam querelam deponeret, & quicquid illi dictarent, epiſcopus ac ſui parere tenerentur, inter quos multi erant laïci, quod ſatis diſplicebat epiſcopo nolenti a ſuis ſubditis & præcipue laïcis indicari. quamobrem inter epiſcopum & civitatem diſcordia renovatur, & vellens nollens epiſcopus ſuique fautores nihilominus per capitulum Leodienſe, per militares patriæ & burgimagiſtros civitatis Leodienſis, ac ceterorum oppidorum præmiſſa ſunt quantocius ſigillata, & uſque in præſens irrefragabiliter obſervantur.

Interim cum pro quibuſdam manipulis bladorum foreſtariis Hoyenſibus dari ſolitis, inter Hoyenſes & armigeros terræ *de Muhalt* eſſet orta diſſenſio, perpendens epiſcopus tempus ſibi gratum, ſubtiliter procuravit, quod armigeri qui prius dictas gelimas ſolvere renuebant, ſponte de cetero illas dare promiſerunt. ſic igitur Hoyenſibus confœderatis epiſcopo contra Leodienſes ſibi ſemper exoſos, epiſcopus curiam ſuam ſpiritualem cum officiali & ſigillo ad Hoyum tranſtulit, ſupponens Leodium eccleſiaſtico interdicto, unde pleraque ſunt inconvenientia ſubſecuta.

De Judæo ficto Chriſtiano.

Per idem tempus in Hannonia ſub comite Guilermo, de quo multa præfati ſumus, A erat quidam Judæus corpore admodum robuſtus ac ſtatura procerus, qui non propriæ ſalutis intuitu, ſed ut gratiam & favorem ſui conſequeretur, ſe fecit baptiſari: hic una cum comite præfato quadam vice ad egregium monaſterium Ciſtercienſis ordinis dictum *Camberoen* declinans, vidit illic effigiem pulcherrimam beatæ Dei Genitricis Mariæ filium in ulnis geſtantis depictam, quæ ſuper omnia Judæis eſt exoſa, coram qua frequenter tranſiens Judæus furia mentis agitatus, dum a nemine conſpici ſe perpenderet, & quotieſcumque id liceret, femorale ſuum im- B mundum ſive alium quempiam pannum feculentum ac pulveribus ſordidatum ſuper vultum & genas ſupradictæ imaginis quotidie frotabat, & irriſorie pertrahebat. hanc itaque contumeliam ſuæ imagini dedecoroſe illatam, Dei Genitrix moleſte ferens, ac de Judæi perfidia ſe parans ulciſci, per viſum in ſomnis apparuit cuidam pauperi fabro jam veterano ac fere decrepito, pandens illi injurias per Judæum ſuæ factas imagini, monens eum præterea ut illum maleficum Judæum ad ſingulare certamen ac C duellum compellaret in præſentia ſui comitis, promittens ſe ſibi in conflictu ſuffragium præbituram ac pro eo viriliter dimicaturam. In craſtinum faber quem prædiximus comitem aggrediens, rem illi totam ſicut erat innotuit, Judæum ſuper perfidia accuſavit; ſed ille factum conſtanter negavit, mox faber cyrothecam de manica producens ante Judæum projecit, eumque ad duellum provocavit, mirantibus univerſis animoſitatem fabri veterani, necnon conſiderantibus Ju- D dæi virilem audaciam & ætatem floridam. Mox abſque retractatione comes cælitus inſpiratus duelli diem præfigit, ubi convenientibus ambobus, patrocinante beata Virgine ſuo pugilli veluti promiſerat, Judæus a fabro confeſtim peremtus eſt, & victoria beatæ Dei Genitrici Mariæ non immerito a cunctis adſcripta, laudantibus ac devote venerantibus, & deinceps ſincerius eam colentibus, quæ ſic ſuas ulciſci ſtudet contumelias & ſibi familiaribus patrocinari, eoſque ſolari in neceſſitatibus non deſiſtit. Eodem E anno Ludovicus Bavarus in uxorem duxit filiam Guilermi comitis Hannoniæ, & in Colonia deſponſavit.

Anno MCCCXXV. in craſtino Bartholomæi progenies *de Waroux* & *de Warfeſeez* contra lineam *de Avvans* die præfixa in campis juxta *Dammartin* infauſte pugnarunt, interemtis multis, inter quos erant dominus Henricus *de Hermalle*, Johannes *de Landris*, Johannes de Cervo, Lambertus *de Harduemont*, Johannes dictus *le Polain de Waroux*, & Hellinus *de Lantins*, & alii pluſquam quadraginta numero principales ſui generis, ceteris per fugam ſalvatis. Ex altera parte Arnoldus *de Johaing* & *Butor* fratres & milites

Digitized by Google

cum aliis armigeris duodecim illic corruerunt, in grave damnum totius Haſbaniæ, quæ tot probis & generoſis viris inſtinctu diabolico una die privata eſt, treugis tamen inter eos pendentibus: quamobrem juxta legem, facultates & corpora ſingulorum utriuſque partis ad libitum epiſcopi debebant devolvi, ſed parti victæ interventu Hoyenſium, & per medium quarumdam pactionum, epiſcopus delictum indulſit. Leodienſes vero qui faverant victoribus, eoſdem, ne per epiſcopum corrigi poſſent, corde & animo tuebantur: ob hoc in Octobri dominus Leodienſis magnum & copioſum exercitum congregavit, adjuncto ſibi rege Bohemiæ & aliis comitibus undecim, ſed illis non cordialiter nocere volentibus civitati Leodienſi, infecto negotio, res arbitris eſt commiſſa decidenda, ac poſt pauca domus *de Avvans* pacem cum epiſcopo conquiſivit. Interim Leodienſes contra juriſdictionem ſui præſulis multos fecerunt abuſus, quos tamen pro lege ſervare volebant, videlicet acceptando & creando ſibi multos cives foraneos indifferenter, quos, licet plerumque deliquiſſent in legem epiſcopalem, nihilominus viribus & armis ne corrigi poſſent fovebant & protegebant: ſed & wareſcapia & paſcua communia, vel loca publica ſibi uſurpabant, inſuper & leges ac ſtatuta nova ſibi fabricabant, & delinquentes contra eaſdem in porta ſanctæ Walburgis captivos ponebant, epiſcopo nimirum graviter ſupra his commoto.

Rebellio in Flandria.

Sub his temporibus vulgares terræ Flandrenſis infeſti ſuo comiti, ceteriſque nobilibus, quatuor capitaneos ſibi de popularibus præfecerunt, videlicet *Collar Glaes*, *Dammekin*; Johannem *le Mort* & Wilhelmum decanum: quorum conſiliis tota fere patria devaſtata eſt, manſiones & caſtra nobilium diruta, Repelmunda oppugnata per XVII. hebdomadas, ſed non expugnata, facultates fautorum comitis direptæ. Hac rebellione durante, Johannes comes Namurcenſis ad quem oppidum de Scluſa hereditario jure pertinebat, quodam die conſules & rectores oppidi Brugenſis advocavit, cum quibus eorum capitanei cum multis armaturis pariter convenerunt, requirens ut oppidum Scluſa portus Flandriæ nuncuparetur & eſſet, volens mercimoniis emendis aſſiſiam ſupponere, qua petitione repulſa, comes indignatus Flamingos impugnat fortiter, at illi viriliter reſiſtentes, pleroſque peremerunt, villam incenderunt, & comitem captivum abducentes in carcere firmo apud Brugas concluſerunt, de quo poſtmodum ſubtiliter evadens occulte per ſubterranea loca, tranſmiſſus per fluvium qui lingua eorum dicitur *Denhont* aufugit, & ad Namurcum pervenit, & multiplicata ſunt mala in terra. De hac evaſione comitis quidam metriſta hos ridiculos dictavit verſus qui in lingua Theutonica non poſſunt intellectu capi, In petra Cera de nominibus monumentum ponte, ſed inde pulex ſeſeque canes tulit anſer. hæc cauſa joci interſcripta ſunt.

Comes Namurcenſis captus evadit.

Turbæ in Anglia.

Anno Domini MCCCXXVI. dum Anglicani regni negotia ſenſim laberentur in pejus ob ſui regis ignaviam, & Hugonis diſpenſatoris proterviam, reſidui proceres his infenſi, ſcribunt reginæ jam per triennium in regno Franciæ exulis more demoranti, mandantes ut aſſumtis ſecum mille armatis, cum filio ſuo Eduardo redeat ſecura, nam omnes & ſinguli magnates præter pauciſſimos ad recuperationem regni & expulſionem regis ignavi & iniqui ſuorumque ſatellitum & conſiliariorum cooperari vellent ei indubie & auxilium parare. At regina Iſabella fratrem ſuum Carolum Francorum regem ſuper his conſulens, non ſolum non impetrat petita, ſed & ab eodem juſſa eſt e Francorum finibus diſcedere, & ad mariti thorum reconciliatione præmiſſa confeſtim transfretare, unde graviter non immerito contriſtata, multorum ducum ac nobilium Brabantiæ, Flandriæ, Alemanniæ & ceterorum ſuffragia requirens, ſpe ſua fruſtrata eſt, ponderantibus univerſis arduitatem negotii & muliebrem volubilitatem, ſed paulo poſt perveniens in partes Hannoniæ, non abſque divina providentia, a domino Johanne *de Bealmont* fratre domini Guilhermi comitis Hannoniæ, Hollandiæ & Zelandiæ deſiderium ſuum regina aſſequitur, renitente tamen comite, fratremque ſatis increpante, ac propoſitum ejus ſi poſſet impedire conante. Hic, inquam, Johannes coadunatis ſibi pleriſque probis & bellicoſis militibus ex Hannonia, Brabantia, Haſbania, &c. veniens ad oppidum Dordracum in Hollandia, illic aſſumta claſſe navium cum armis & equis circiter quingentis, cum regina & ejus filio verſus Angliam feſtinat, & ad portum non prætentum, ſed ſalubrem tandem applicat, multis tamen obſtaculis ventorum & imbrium Dei nutu in mari ſuperatis: ubi dum applicuiſſet, mox præcipui regni proceres, veluti condixerant, in occurſum & ſuccurſum reginæ ac ſui filii properant, & maturo inter ſe prohabito conſilio; regem ſuum veteranum cum ſuis conſiliariis in civitate Briſto muris vaſtis & turribus robuſtis munita, circumfluentibus maritimis undis, cœperunt obſidere. Conſternatis ſuper hac rei novitate civibus, & accreſcentibus quotidie obſidentium viribus, poſt modicam reſiſtentiam, facta deditione civitatis, non caſtri, in quod rex cum ſuo Hugone confugerat, illic nonnulli præcipui viri, præſertim genita Hugonis ſupradicti & gener ejuſdem comes Rondelli comprehenſi, in quodam eminente monte furcis & ſtipitibus ſunt appenſi, cernentibus id rege & ſuis clara die, qui ſuis in anguſtia conſtitutis ſuccur-

Regina a proceribus revocata.

Regem in caſtro obſidet.

Digitized by Google

rere non valebant. Facta ſunt hæc eodem anno ipſa ſacra feſtivitate Dionyſii martyris primi Francorum apoſtoli. rex autem in caſtro concluſus nuſquam ſentiens ſibi obſidionis ſolutionem eventuram, rem ponens in deſperato, aſſumta una navi cum ſuo Hugone & familiaribus admodum paucis, verſus Gualiam tentabat aufugere, verum non ſine ordinatione ſummi inſpectoris & ſeveri vindicis impiorum, flantibus ventis adverſis, per dies undecim ſic navigantes nuſquam ad portum valebant pervenire, ſed e diverſo per ſingulos dies nautis reluctantibus juxta civitatem Briſto ad diſtantiam quartæ partis unius leucæ regredi ſunt compulſi. Tandem Hollandrini qui in comitatu reginæ venerant gnari artis nauticæ, ſecuti ſic fluctuantes, comprehenſum regem cum ſuis complicibus ad reginam perduxerunt, de quo eventu proſpero illa nimium exhilarata tamquam primarium intentum adepta, totum quoque regnum ſucceſſive poſſedit, mox de conſilio nobilium regni rex ad caſtrum quoddam cujus nomen excidit cum cuſtodia militum tranſmiſſus eſt, ut illic honorifice & humane tractaretur, donec concluſum foret quod de eo judicaretur agendum. Porro Hugo ad Exoniam civitatem contemtibiliter deductus ſuper equum macilentum per dominum Thomam *Wange* mareſcalcum exercitus, illic ab omnibus regni proceribus ſuper ſuis enormibus facinoribus examinatus, hanc ſententiam judicialem accepit. primo ſiquidem per totam civitatem de vico ad vicum per lictores horrende protractus eſt, deinde ſtante eo ſuper gradus ſcalæ, ut ab omnibus poſſet clare videri, genitalia ejus membra cum teſticulis ſunt deciſa, quoniam infamatus fuerat de vitio ſodomitico commiſſo cum ipſomet rege & aliis nonnullis; inde diſſecto ventre cuncta ejus exta videlicet cor, pulmo, jecur, ſpolii, &c. viliter & terribiliter ſunt ejecta, pro eo quod ſua traditoria ſuaſione regnum fere foret deſolatum, proceres decapitati, regina cum ſua prole proſcripta; ſicque cuncta ejus interiora ablata & igni injecta repente ſunt per flammam conſumta. Subſequenter gladio vertex ejus præciſus eſt, & reſiduus truncus corporis in quatuor particulas diviſus, caput in Londoniam, reliqua quarteria in quatuor præcipuas regni civitates in memoriam futurorum ſunt tranſmiſſa, & ad portas appenſa, altera die ſacræ feſtivitatis Omnium-Sanctorum. His ita perfectis, de licentia reginæ & ejus filii multi nobiles qui cum domino Johanne *de Bealmont* in Angliam profecti ſunt ad terras nativas multis onerati donariis ac ſpoliis reverſi ſunt, ſolo præfato Johanne cum paucis per preces reginæ ac procerum illic ſatis invite remanente.

Qui fugere tentans capitur cum ſuis.

Hugo conſiliarius ejus cruento ſupplicio addictus.

Deinde in ipſa ſacra ſolemnitate Natalis Domini reprobato rege ignavo, & propter enormes exceſſus ac vitam deformem judicato indigno de cetero regalem deferre coronam, filius ejus primogenitus Eduardus annitentibus & acclamantibus univerſis regnicolis apud Londoniam in regem coronatus eſt, pro tunc vix annis ſedecim, ac cum ingenti omnium tripudio ſublimatus, ſed & prædicto domino Johanni tantus ac talis honor exhibitus, quantum nec qualem vix lingua poſſit humana deprimere. Inſuper & in annuis reditibus aſſignavit ei rex novellus propter ſuam probitatem quadringentas marcas Eſterlinorum ſolvendas ſingulis annis in cambiis oppidi Brugenſis, nec non Philippo ejus ſecretiori ſcutifero centum ejuſdem monetæ marcas ſimili forma annuatim deliberandas in Flandria conſignavit. Mox finita ſolemnitate prædictæ coronationis, dominus Johannes ſæpedictus cum ſuis qui remanſerant, audiens torneamentum maximum proclamatum apud Condetum, ad quod reges Franciæ & Bohemiæ, nec non & comes Hanoniæ frater ejus ac ceteri infiniti diverſarum regionum tirones convenire debebant, ipſe cum quindecim nobilibus & novellis militibus Angliæ navigavit ad terram nativam cum omni qua decuit comitatus ſolemnitate cunctorum.

Reprobato rege ignavo filius ejus in throno ſublimatur.

Eodem anno diſcordante, ut præmittitur, Leodienſi epiſcopo cum ſua civitate, abbas ſancti Nichaſii Remenſis, in quem partes, hortante papa per litteras, compromiſerant, per plures menſes multis tractatibus pro concordia laboravit, in tantum quod quatuor puncta ſuper quibus tota contentio vertebatur, in ſcedula declaravit. Unum erat quod carcerem portæ ſanctæ Walburgis, in qua magiſtri civium tamquam domini ſuos captivos ponere conſueverant, ad ſolum epiſcopum pertinere debere declaravit. De civibus foraneis adhibuit aliquale moderamen, wareſcapia ſive loca communia diviſit mediatim inter partes. De faciendis ſtatutis novis pro commoditate civium ſatis rationabiliter ordinavit. Singula hæc in ſcriptis dedit, ſed ſigillare renuit, & nihil concluſit. Sua tamen ordinatio per papam poſtmodum eſt approbata & confirmata. Ea tempeſtate in quodam conflictu comes Flandriæ Ludovicus per ſuos Flamingos capitur, & per biennium cuſtodiæ mancipatus eſt.

Concordia inter epiſc. Leod. & ſuos per abbatem S. Nicaſii facta.

Comes Flandriæ a ſuis captus.

Circa eadem tempora JOHANNE papa nimis favente Roberto regi Siciliæ, ac parti Urſinorum, Columnenſes ſive Guibellini velut acephalos ſe conſiderantes, Ludovicum Bavarum regem Alemanniæ ſibi feſtinato ſuccurrere mandant, qui cum paucis ſuperans Alpes, & veniens Mediolanum in die epiphaniæ corona ferrea illic coronatur, dehinc Romam tendens, inventis ibidem quibuſdam privilegiis quibus Romanis videbatur indultum, quod papa mortuo vel abſente, Romanus clerus imperatorem coronare

Ludovicus Bavarus imp. coronatur.

poterat, illic Bavarus coronatus eſt, ſed parum A proficiens in Alemanniam repedavit. Eapropter JOHANNES papa ipſum velut hæreticum, ſchiſmaticum ac rebellem eccleſiæ condemnavit, imperio & patrocinio ſcriptis privavit, & electores omneſque proceres ab ejus fidelitate prorſus abſolvit; unde idem Ludovicus in Franckfordia ſe volens expurgare publice coram omnibus nobilibus Alemanniæ, ſymbolum cum oratione Dominica dixit, & ſe verum eſſe Chriſtianum ac catholicum profitebatur: demum ſuccreſcentibus malis, Bavarus quemdam fratrem Minorem Petrum de Corbolio in papam, immo B verius antipapam erexit, qui ambo, videlicet imperator & ſuus antipapa in civitate Piſana imaginem ſive effigiem Johannis papæ induentes ſtraminibus, papalibus circumfultam indumentis, præſente multitudine populorum, ſub hac forma Johannem papam condemnaverunt, degradaverunt, & tandem ejus effigiem igne cremaverunt. Præterea ubicumque Ludovicus dominium habebat temporalium, aut prævalebat armis, antipapa in ſpiritualibus præſidebat, dignitates ac beneficia conferebat. Tandem cum per annos aliquot res ita ſe haberet, antipapa C Johanni papæ traditur, mediante maxima ſumma pecuniæ, qui fune ligato per collum ex condicto principis nil aliud perpeſſus eſt mali, quam quod publice ſe erraſſe prædicans, detinebatur cuſtoditus honeſte, & poſt paululum diem clauſit extremum.

Schiſma ſuſcitat in eccleſia.

Robertus rex Scotiæ adverſus Anglos inſurgit.

Anno MCCCXXVII. Robertus rex Scotiæ veteranus admodum ſed belligerator maximus, conſiderans in regno Angliæ multas emerſiſſe novitates, quodque rex adoleſcentulus in eodem recepiſſet regni gubernacula, patre repulſo & ſub cuſtodia recluſo: ſperans inſuper abſtergere maculam ſuis proavis per D Anglos frequenter illatam, & terras ſuis prædeceſſoribus ablatas recuperare poſſe, diffidatione præmiſſa, circa partes Nortanhymbriæ multos fecit inſultus, igne & ferro terram illam devaſtans graviter, præficiens ſuo exercitui duos præcipuos & elegantes viros, comitem *de Moret* ac dominum Wilhelmum *de Douglas* militem, qui cum equitibus tribus millibus & aliis equitaturis debilibus ac peditibus fere viginti millibus illuc ſunt ingreſſi, damna maxima, ut præmittitur, partibus illis inferendo. At econtra rex novel- E lus cum Johanne *de Bealmont* iterato in ſui ſuccurſum de Hannonia evocato, cum octingentis circiter armaturis, una cum magnatibus regni & equitibus plus triginta millibus, & ſagittariis viginti quatuor millibus, verſus fines regni quos Scothi invaſerant, fidenter properavit, intolerabiles imbrium, ventorum, famis ac ſomni perpeſſus adverſitates; tandem cum ambo exercitus invicem comparuiſſent, Scothis in excelſa rupe caſtrametatis, & Anglis circa fluvium *Thien* profundum ac lapidoſum, atque non ſine periculo tranſvadabilem, eodem tenore & forma ſteterunt illuc diebus viginti duobus, nihil rationabile vel famoſum interim peragentes, niſi quod omni die ſingulares & modicos inirent conflictus. Sed & nocte quadam dictus Wilhelmus *de Douglas* clam tranſvadato rivulo, ingreſſus tentoria Anglorum, trecentos ex eis peremit, ac tres palos de tentorio in quo rex accubuerat, præcidit; quo peracto, cum pauco ſuorum damno ad Scothorum caſtrum reverſus eſt. Expleto numero dierum viginti duorum, Scothi media nocte latenter aufugientes, relictis in rupe victualibus, caldariis de corio bovino plus quam trecentis & amplius quam quingentis beſtiis groſſis jugulatis, quas deprædati fuerant, nec ſecum ducere valebant, ne impedirentur in abeundo, ad ſuam regionem ſunt reverſi. Similiter & rex Eduardus cum ſuo exercitu ad Eboracum civitatem poſt fugam Scothorum gaudenter repedavit, & a matre ceteriſque magnatibus honorifice eſt feſtivatus.

Eduardus rex filiam comitis Hannoniæ ducit.

Ea tempeſtate dictus rex Eduardus per diſpenſationem Johannis papæ pro tunc in Avinione reſidentis, traduxit in uxorem filiam comitis Hannoniæ, Hollandiæ & Zelandiæ, propter fidelitatem & probitatem, quas in domino Johanne fratre prædicti comitis repererat, miſſis ad hoc negotium a rege uno epiſcopo cum duobus baronibus aliiſque litteratis viris & familiis in numero copioſo, & facta eſt ſolemnitas hæc nuptiarum in Londonia ſpatio trium hebdomadarum, ubi & regina inuncta eſt, & reginali diademate adornata.

Seditio Leodii.

Eodem tempore Leodienſes mirabiliter circumventi, vel potius incantati per quemdam ſuum burgimagiſtrum Petrum *Andricas*, iterato ſeditiones excitarunt in favorem ſtirpis *de Avvans*. quo tempore manſio domini Walteri de Momalia combuſta & aliorum plurium, qui fautores dicebantur ſtirpis de *Waroux*, quorum magna pars de bello & diffidio ſe parum intromiſerat. Cumque idem Walterus de damnis illatis ſe pararet ulciſci, villam quamdam juxta oppidum Tungrenſe ſpolians, a Tungrenſibus captus eſt, & in vinculis longo tempore detentus. Cumque Leodienſis epiſcopus furori populi per arma non poſſet reſiſtere, multos ſibi principes, ſcilicet dominum papam, regem Francorum, & alios potentes conciliat. Hic ſiquidem epiſcopus ſingulis annis a rege Francorum mille libras Turonenſes valentes mille quingentos regales aureos recipere conſuevit; per quas rex ſupradictus favorem epiſcopi conſequenter procurabat ex cauſis jam antea narratis.

Regis Scoti obitus.

Per idem tempus reformata pace inter Anglos & Scothos, illuſtris rex Scotiæ decumbens in lecto ægritudinis, ad ſe accer-

Digitized by Google

ſtri fecit generoſum ac ſtrenuum militem Guilhermum *de Douglas*, aſſerens ſe votum ſolemne perprius feciſſe Deo & ſanctis ejus, quod quam cito regnum ſuum a bellis tranquillum & quietum foret, ipſe perſonaliter cum comitiva regia glorioſum ſepulchrum Domini in Jeruſalem viſitare deberet, ac ſanguinem Chriſti pro ſe effuſum, ejuſque blaſphemias, quas ab Agarenis, proh dolor! illic quotidie ſuſtinet, pro poſſe vindicare, etiamſi neceſſe foret, pro caſu hujuſmodi illic libenter voluiſſe trucidari; quod quoniam uſque ad diem illum propter urgentes cum bellorum aſperitates adimplere nequiviſſet, intente ſupplicabat dicto Guilhermo ut quam cito ipſe mortis jura ſubiſſet, cor ejus extractum optimo balſamo condiret, ſumtiſque de theſauro regis pecuniis & jocalibus, quantum ſibi ſufficere judicaret, cum comitiva ac ſi rex ipſe præſens eſſet, illud votum ſuſciperet adimplendum; & ſi corpore, inquit, illuc perigrinari non poſſim, ſaltem cor meum illuc deferatur. Nam in te velut in fideliſſimo regni mei milite ſpem gero: quod ſi id mihi fide media promiſeris, abſque dubio non tardabis adimplere. Tunc ille, promitto, ait, Deo & tibi domine rex, quod propoſitum tuum & votum quod feciſti, juxta virium poſſibilitatem, ſi voluntas divina permiſerit, irrefragabiliter adimplebo. Jam, inquit rex, lætus moriar, quia quod ſperabam pro majori parte ſum aſſecutus, & mox filium ſuum David adhuc juvenem potentioribus regni ſuppliciter commendans, requievit in Domino. Igitur adveniente verno tempore prædictus Guilhermus memor promiſſi, ſumta decenti comitiva ac theſauro ſufficienti, includens etiam vaſculo gratioſo cor regis balſamo conditum, cum navium claſſe profectus eſt ad oppidum Flandriæ Scluſam, illic inveſtigans diligenter & ſollicite, ſi ſaltem aliqui Chriſtiani principes ad terram ſanctam vellent proficiſci, quorum fretus conſortio votum ſuum commodius exequi valeret, & duodecim dierum ſpatio ibi permanſo, nil certi potuit advertere. Sed audiens regem Caſtellæ & Legionis in brevi cum rege Garnatorum Agarenum habiturum conflictum, illic confidenter properavit, ut expleta illa primitus expeditione contra Sarracenos vicinos, confeſtim, ſi Deus permitteret, ad alteram longiorem proſequendam ſe præcingeret. Congregatis igitur in quadam planitie duobus exercitibus, cum ſe mutuo poſſent eminus contemplari, & putaretur conflictus incontinenti futurus, atque pauliſper Hiſpani ſe movere cœpiſſent, dictus Guilhermus nolens eſſe de poſtremis tamquam pavidus, ſed in fronte ſemper gradi, dextrarium acriter calcaribus urgens, cuneis Agarenorum ſe immiſcuit cum ſuis Scothis, Hiſpanis pro tunc non ſubſequentibus: qui continuo belluino more circumſeptus, cum ſuis omnibus illic peremtus eſt, & votum ſuæ peregrinationis, ſicuti ſperamus, eo modo viriliter complevit, pro morte temporali vitam adeptus ſempiternam.

Guillelmi de Douglas obitus.

Anno Domini MCCCXXVIII. Carolus Francorum rex, filius Philippi Formoſi, defunctus eſt, relicta uxore prægnante, quæ cum filiam peperiſſet, proceres in commune Philippum filium patrui ſui Caroli *de Valois*, fratris Philippi Formoſi ſublimant in regem, excluſo Eduardo rege Anglorum, cujus mater, ut præfertur, filia erat ejuſdem Philippi Formoſi, aſſerentes jus regium ad filiam numquam poſſe ac debere devolvi, & nec per conſequens ad filium filiæ: ex quo poſtmodum tota Francia fere igne & ferro deſolata eſt. Poſt pauca, videlicet in feſto Trinitatis ſubſequente, Philippus rex apud Remis inunctus eſt, & regni ſuſcepit gubernacula. Incontinenti poſt hanc ſuam coronationem Philippus rex properat contra Flamingos caſtrametatos in vallibus Caſleti, adjuncto etiam Francis Johanne rege Bohemiæ, & Guillelmo comite Hannoniæ. At Flamingi quadam die circa finem Auguſti, ſedentibus regibus in ſuis tentoriis ac quiete cœnantibus, egreſſi fecerunt tres turmas, invadentes ſimul & ſemel exercitum adverſariorum in tres acies diviſum. At Franci ex improviſo ſic invaſi, vix ſe poterant armare, & niſi divina majeſtas eis affuiſſet, Flamingi de eis triumphaſſent. Idem paſſus eſt rex Bohemiæ cum acie ſua, ſimiliter & comes Hannoniæ. Finaliter Flamingi illic devicti ſunt, & quindecim millia eorum illic ſunt occiſa, & vix mille per fugam ſalvati. De exercitu Francorum duo millia tantum perierunt. Tunc pace facta ac datis obſidibus, tributa Flandrenſibus augmentantur, & Ludovicus eorum comes ſuum recepit dominium, unde primum propulſus fuit.

Philippus rex Carolo regi Francorum ſuccedit.

Flandros debellat.

Eodem anno poſt pauca Leodienſes litteras confœderationis ſuæ factæ inter oppida totius patriæ miſerunt civibus Hoyenſibus, aſſerentes illos contra promiſſum & fœdus primarium, fovere & ſuſtinere epiſcopum ſuum, & alios quoſdam hoſtes eorum libere per oppidum permittebant incedere. Illis ſe excuſantibus, nuntii Leodienſium litteras eaſdem in concione coram omnibus lacerarunt, ac recedentes dicebant quod Hoyenſes de cetero Leodienſium haberentur inimici capitales. Confeſtim undecimo calendas Junii Leodienſes aſſociatis ſibi Tungrenſibus & oppidanis Sancti-Trudonis, cum vexillis egreſſi, caſtrum apud *Fiet* quod ad Ægidium de Cervo ſpectabat, oppidanum Hoyenſem funditus diruerunt. Exinde verſus Hoyum properantes, ſuburbia verſus Septentrionem, in loco qui dicitur *Le ſtat* impetunt ut comburant. His auditis, Hoyenſes cum Razone de Cantumerula milite ſtre-

Confœderatio Leodienſ. adverſus epiſcopum.

nuo, obviam exeunt contra Leodienſes, ac A facto impetu gravi ex parte Leodienſium, filius domini Wilhelmi caſtellani Waremiæ cum aliis plerisque occiſus eſt, ſed & dominus Razo inſidens equo male domito, inter garciones Leodienſes tranſvectus illic eſt peremtus. Interim epiſcopus e caſtro Hoyenſi progrediens, ad montem *Arbone* feſtinat, non ſacerdotis, ſed Hectoris vel Achillis ſpeciem repræſentans. Cernens autem partem ſuam imparem hoſtibus, ad montis *Arbone* paſſum, per quem plana via ducit Leodium, equo relicto, miles pedeſter efficitur. Hoc momento Conrardus domini B epiſcopi frater ſupervenit, & præcinctus baltheo militari, fratri epiſcopo cum ceteris ſe junxit, ac cum ſuis hoſtibus in eodem paſſu cœperunt viriliter dimicare. At Leodienſes volentes per declivia montis aſcendere, ut a tergo ferirent Hoyenſes, lapidum jactu ſunt repulſi. Illic gravi facto conflictu, duo præcipui capitanei Leodienſes dominus Johannes *de Haneffe* & Amelius *de Bovingniſtier* perimuntur, & reliqui in fugam verſi ſunt per opaca nemorum latitantes; quos inſequentes cunei epiſcopi, peremerunt ex eis fere trecentos, multis etiam abductis captivis. Videns autem epiſcopus ſuos ferventes C & furentes ad necem hoſtium, miſericordia motus, parcite, inquit, jam ſatis eſt ad præſens, Dominus forſan dabit eis intellectum, ut convertantur & vivant.

De quibus ille reportat victoriam.

Confeſtim poſt hæc, videlicet in ipſa ſolemnitate Sacramenti, eodem tenore ad præfatum montem *Arbone* Leodienſes reverſi ſunt, illic locum ſecundi conflictus ſtatuentes: ſed regreſſo epiſcopo cum fratre ſuo & ceteris Hoyenſibus, de recenti victoria adhuc tumentibus, Leodienſes in primo conflictu fuga elapſi abierunt. Verum oppidani Sancti-Trudonis a fratre epiſcopi præoccupati, juxta D caſtrum Waremiæ centum de ſuis amiſerunt occiſos, & captivos triginta. Reſidui in caſtro Waremiæ ſibi proximo, tranſvadato rivo, per fugam ſalvati ſunt. Exhauſto itaque per hujuſmodi inteſtina bella ærario, Leodienſes neceſſitate compulſi ſunt firmitatem ſive aſſiſiam ſuper vino & ſale exigere, quod graviter obſtat juramentis omnium canonicorum, quoniam in ſua primaria receptione jurant numquam in his ſuum præbere conſenſum. Porro nonnulli canonici de civitate vel patria oriundi, volentes furori multitudinis ad tempus cedere, tacitum præbuere E conſenſum: aliquanti vero verſus Hoyum ſe dirigere molientes ſociandi ceteris, illic, ut præfertur, reſidentibus, in itinere capti ſunt, grangiæ & manſiones eorum igne crematæ ſunt. Facta deſuper proclamatione ad peronem, quod quicumque capere poſſet clerum abeuntem, ipſo & ſpoliis ejus tamquam ſervi captivi libere poſſet uti; ſuper quibus & ſimilibus injuriis eccleſiæ Leodienſes domino papæ regique Francorum & proceribus multis litteras lamentabiles deſtinarunt, omnem rei geſtæ ſeriem indicantes. Perpendentes autem Leodienſes quod adverſarios ſuos in corporibus lædere non valebant, ad domorum ſuarum excidia convertuntur. Nam caſtrum *de Harduemont*, obſidione facta, cum ruſtici illic cum inſignibus incluſi diſcordarent, ad deditionem compulerunt, & illo deſtructo, graviter turres & fortalitia de *Waroux*, de *Velroux*, de *Oborne*, de *Herre*, de Landris ſolo adæquaverunt.

Poſt hæc Francorum regi noviter coronato litteras dirigunt, conquerentes eidem de quibuſdam fautoribus ſui præſulis, qui in territorio Viromandenſi ſuos ambaſſiatores ad curiam apoſtolicam tunc in Avinione conſiſtentem properantes, ſpoliaverant, in Weſtflariam captivos abduxerant: unde prima fronte commotus rex, ſcribit Leodienſi epiſcopo, quod conniventibus oculis hujuſmodi injurias, præſertim in derogationem ſui ac ſedis apoſtolicæ illatas non poterat pertranſire, mandans eidem quod prædictos captivos ſolutos a vinculis ſibi tranſmittat, & ad ſe purgandum de objectis poſt modicum Pariſius ſe repræſentet: cui ſic reſcripſit epiſcopus:

Leod. regem in ſuū epiſc. exaſperant.

Litteris regiæ majeſtatis non ſine ſtupore nuper acceptis, quod ſuper captionem quorumdam nuntiorum civitatis Leodienſis infra limites regni veſtri meam videretur innocentiam ſuggillare: quare quoad præſens reſponſionem plenam non expetunt, regiæ ſerenitati notifico quod ad diem mihi præfixam comparere ſufficienter intendo, & me taliter ſuper omnibus excuſare, quod merito contentari debeat celſitudo regalis.

Ejus ad regē epiſtola.

Igitur Leodienſis epiſcopus Adulphus conſiderans terram ſuam hinc inde devaſtari, & caſtra dirui, auxilium flagitat amicorum ex Alemannia, obteſtans eos ut certa die ſuffragium ſibi allaturi non tardent occurrere. Interim de conſenſu capituli obligat Machliniam comiti Flandriæ pro viginti millibus florenorum regalium, & pariformiter Leodienſe capitulum ſe obligat aliunde ad octo millia regalium. His perpetratis, cives Leodienſes omnes proſcriptos & bannitos ad civitatem revocant, ſtipendiarios conducunt, domos canonicorum abſentium illis ad inhabitandum conſignant, oſtia, feneſtras pariter comburunt eorumdem, plumbum canalium, vitreas & reliquam ſupellectilem domorum diripiunt, viridia deſtruunt ac blada prædantur. His decurſis, præfixa die comites Gelriæ, Juliacenſis, Montenſis, de Marka, & alii multi Alemanni nobiles circa *Hourle* & *Alken* caſtrametantes advenerunt, quorum Leodienſes perſentientes adventum, priuſquam exercitus convenire potuiſſent, ducem Gelriæ cum ſuo cuneo viriliter ſunt aggreſſi, ſed Gelrenſes ſuſtinere

Machliniam obſigat comiti Fland.

primum

Leodienſes debellat.

primum impetum non valentes, terga vertere cœperunt. Quo audito, epiſcopus furibundus qui non longe aberat accurrens, cum paucis Leodienſes invadit, multos obtruncando: quo viſo, Gelrenſes regreſſi, cuneis epiſcopi ſociati, ſtragem magnam in Leodienſes exercere cœperunt; quorum multo plures corruiſſent, niſi nox ſuperveniens fugiendi latibulum præbuiſſet. Acta ſunt hæc ſeptimo calendas Octobris. Deinde adveniente exercitu de Hoyo & Bullione cum ceteris quibus poterat epiſcopus imperare, oppidum Tungrenſe obſidione vallavit: comes autem Gelriæ quamvis rogatus abire feſtinavit, & contra jus bellicum abduxit electos octoginta captivos, magnum ab illis extorquens poſt pauca theſaurum.

Oppidum Tungrenſe obſidet.

Obſidione facta, ſumtuoſæ nimis machinæ fabricantur, quibus ſperabant oppidum expugnare, ſed attædiatis longa obſidione Alemannis, & Hoyenſibus lente ſuum epiſcopum contra cives Tungrenſes adjuvantibus, per interventum principum epiſcopus flectitur ad tractandum de concordia & unione; & licet graviter huic tractatui obſtitiſſent hinc inde generoſi *de Waroux* & *Avvans*, & præſertim vir factioſus & iniquus burgimagiſter Leodienſis dictus Petrus *Andricas*, nihilominus facta eſt pax quædam, quæ hucuſque nominatur pax de Wihonia, videlicet quod ordinatio abbatis ſancti Nichaſii, de qua præmiſſum eſt, quoad captivitatem, cives francos, wareſcapia, & leges novas inſtituendas, rata maneret & vigoroſa; ſed & pro injuriis ac damnis illatis epiſcopo Leodienſi, ſolverent eidem quinquaginta millia librarum Turonenſium; ſicque epiſcopus obſidione ſoluta receſſit ad caſtrum ſuum de *Muhalt*. Interim durante hoc tractatu, cives Dyonantenſes ignorantes quæ geſta fuerant, villas Condroſii pervagantes, undecim ex eis combuſſerunt, & caſtrum *de Hubins* cum eccleſia combuſſerunt; ſed & comes Gelrenſis cum de captivis quos abduxerat infinitam exegiſſet pecuniam, Leodienſes quorum ærarium per guerras longiturnas exhauſtum erat, ſtatuere intendebant firmitatem ſuper vino & ſale, &c. Sed quoniam hoc per omnes erat abjuratum, diſpenſatio a ſede apoſtolica impetratur, & per quinquennium firmitas levari permiſſa eſt, ſicque patria a bellorum tumultu pauliſper requievit.

Flectitur ad tractandum de pace.

Anno Domini MCCCXXIX. dux Brabantiæ Johannes obſedit caſtrum de Falcomonte, & tandem cuſtodes ejus ad deditionem compulit, ipſumque ſubvertit octavo kalendas Maii. Eodem tempore apud Leodium poſt hujus pacis pronuntiationem, ſcabini novi per epiſcopum noviter creati, multos ex gubernatoribus miniſterialium ſibi conciliaverunt, regentes pro libito cives, & affligentes quos impotentes eſſe cernebant: adeo ut ſibi ſegregatim quinque aut ſex mutua fa-

A cerent colloquia, velut ſuſpecti & murmuratores haberentur ac ſeditionem facere molientes. Interea Petrus *Andricas* videns ſe non poſſe uti libertate ac auctoritate ſuper cives, ſeditionem in populo procurabat, aſſerens eos ſerviles effectos qui pridem liberrimi fuerant, nec debere permittere ſe ſerviles effici, dum vix in tanto temporis tractu, in tot bellorum anfractibus nonniſi octingentos de ſuis amiſiſſent. quod tamen clam practicare niteretur, & animos complicum ſuorum & factioſorum ad ſeditionem emollire, B per quamdam matronam epiſcopo ſupra hac re eſt incuſatus & detectus: unde plerique inſignes & ſcabini hac de cauſa civitatem Leodienſem deſerentes, ad alia ſe domicilia tranſtulerunt. Porro prudentiores ex civibus epiſcopo mandaverunt, quatenus pacem initam & arbitratam omnibus vellent obſervare, & contra illam delinquentes velut perjuros corrigi juxta formam pacis noviter initam debere, ſicque placatus eſt ad tempus epiſcopus, nec tamen ad civitatem reverſus; ſed tractatus univerſi, ſi qui ineundi forent, extra civitatem in caſtro de *Muhalt* apud C Hoyum & *Fexhe* concludebant. Juraverat ſiquidem fide ſua media ſolemniter, quod quamdiu Petrus *Andricas* civibus ſuis dominaretur & regimen ſuper eos gereret, numquam ingreſſurus eſſet civitatem: quam ob rem idem epiſcopus magno exercitu tam ſuorum conſanguineorum, quam amicorum in patria conſtitutorum conglobato, apud villam de *Vothem* in ſuburbio Leodii ſitam, ubi dictum Petrum *Andricas* & ſecum accuſatos tamquam factioſos ac ſeditionis incentores coram ſcabinis ad peronem judicialiter fecit evocari pridie idus Maii anno XXX. D qui cum ad diem comparere non auderent, auditis contra eos teſtibus triginta novem, finaliter abjudicantur ac proſcribuntur e patria, & omni honore privati ſunt; ſed ad oppidum Namurcenſe omnes ſubito perfugerunt, uno ſolo capto, & pro ſuis exceſſibus in rotam locato. Exinde ceſſavit murmur civium.

Petrus Andricas populum Leod. ad ſeditionem excitat.

Prudentiores ex civibus pacē voluut.

Factioſi citātur & condēnantur.

Eodem tempore Johannes comes Namurcenſis jam veteranus, ad poſtulationem comitis Flandriæ venit Pariſius, ubi dum graviter languere inciperet, poſt paululum de- E functus eſt, relictis duobus filiis Johanne & Guidone ex ſorore domini Roberti *d'Artois* procreatis, quorum primus Johannes patri ſucceſſit in comitatu, Guido attamen verſus terram ſanctam profectus illic cingulum militare ſuſcepit.

Comitis Namurcenſis obitus.

Anno MCCCXXX. Petrus de Corbario de ordine fratrum Minorum per Ludovicum Bavarum in antipapam creatus, qui ſe Nicolaum quartum appellari fecit, longo tractu temporis in Avinione tentus, graviter pœnitens ac contritus, ut videbatur, in præſentia curiæ papalis ac totius populi talem ſuæ

Digitized by Google

pœnitentiæ formam publice profeſſus, quæ ſequitur :

In nomine Domini, Amen. Quoniam juxta doctrinam Sapientis occultanti ſcelera ſua denegatur directio, pure autem confitenti & ea penitus deſerenti eſt miſericordia repromiſſa : idcirco ego frater Petrus de Corbario de ordine fratrum Minorum, ſceleratiſſimus peccator, hoc conſiderans & attendens, volens in viam veritatis, quam umquam deſerui, dirigi, & miſericordiam ac gratiam invenire, quamvis nuper Piſis exiſtens coram reverendis patribus domino SIMONE *archiepiſcopo Piſano & domino* GUILLERMO *epiſcopo Lucano, & diſcreto viro magiſtro Raymundo Stephani clerico papalis cameræ & apoſtolico nuntio, præſentibus multis prælatis, ac aliis religioſis, & nobilibus ac popularibus civitatis Piſanæ, errores meos & ſcelera ſpontanee cum ingenti cordis amaritudine confeſſus fuerim, & a præfatis archiepiſcopo & epiſcopo, recepta prius confeſſione mea & abjuratione errorum meorum, & præſtito juramento de ſtando & parendo mandatis apoſtolicis, beneficium abſolutionis habuerim ab omnibus ſententiis juris & hominis : nihilominus tamen adhuc errores meos & ſcelera mea in præſentia ſanctitatis veſtræ domini* JOHANNIS *ſuperna providentia ſummi pontificis, veri & unici Domini noſtri* JESU CHRISTI *in terris vicarii ac eccleſiæ ſacroſanctæ catholicæ, & in præſentia veſtri ſacri collegii dominorum cardinalium conſtitutus, intendo & volo recognoſcere & abjurare errores meos, & alia facere quæ ſanctitas veſtra duxerit ordinanda. In primis itaque confiteor & cum ingenti amaritudine animi recognoſco, quod cum ſeductor ille ſchiſmaticus & hæreticus manifeſtus Ludovicus de Bavaria, dudum jure, ſi quod ſibi quæſitum fuerat ex electione diſcordi de ipſo in regem Romanorum celebrata, juſte privatus fuiſſet per ſedem apoſtolicam & eamdem ſanctitatem veſtram, ac ut hæreticus & fautor hæreticorum notorius de multis hæreſibus & fautoriis hæreticorum, ac ſchiſmatibus condemnatus, ad urbem Romanam imbutus diabolico ſpiritu perveniſſet, religioſus vir miniſter Romanæ provinciæ ordinis fratrum Minorum, ac dominus* JOHANNES *Dei gratia ſancti Theodori diaconus cardinalis, ſedis apoſtolicæ & veſtræ ſanctitatis legatus, pro majori obſervatione interdicti, cui tunc erat per vos, ſanctiſſime pater, ſuppoſita urbs prædicta, ejuſdem Ludovici adventu percepto, mihi & aliis fratribus in eadem urbe morantibus ſub virtute obedientiæ & excommunicationis pœnis, quas non parentes ipſo facto incurrerent, publice injunxiſſet, ut dictam urbem nos & ſinguli exiremus, ego tamen infelix peccator præceptis hujuſmodi nonobſtantibus, in eadem urbe præſente dicto peſſimo hæretico & ſchiſmatico Ludovico, & aſſiſtentibus ei pluribus aliis ſchiſmaticis & hæreticis condemnatis & reprobatis per ſanctitatem veſtram & eccleſiam ſanctam Dei pertinaciter remanere præſumpſi, & in ea, licet* A *eſſet juſte & ſancte per vos eccleſiaſtico interdicto ſuppoſita, celebravi divina ſæpius, immo quantum in me fuit verius prophanavi. Deinde cum idem perfidus Ludovicus datus in reprobum ſenſum, ſe de facto feciſſet imperatorem, & a certis Romanis perfidis coronari, & contra vos, beatiſſime pater, diabolicam & iniquiſſimam de ipſis, immo verius abuſionis promulgaſſet ſententiam ; & proceſſus diverſos temerarios, falſos & injuſtos, meque ad quorumdam infidorum principalium Romanorum clericorum &* B *laïcorum inſtantiam, ejus ſequacium, una cum certis de clero & populo perfidis ejus complicibus & fautoribus, ad hoc ſecum vocatis in papam & ſummum pontificem, immo verius antipapam damnatum & peſtiferum elegiſſent : ego miſer inductus, immo ſeductus ſuis & multorum tam clericorum quam laïcorum ejus fautorum & ſequacium dictæ urbis precibus importunis & pernicioſis inſtantiis, ac infeſtis, falſo & erronee aſſerentium quod papam deponere poterat imperator, & loco depoſiti alium ordinare, & per quos eidem hæretico & ſchiſmatico Ludovico, qui tunc in fictum & fal-* C *ſum imperatorem denuo ſe coronari de facto fecerat, & vos, pater beatiſſime, abuſive depoſuerat, ac mea ſuperbiſſima electione more luciferi ambitioneque damnabili excæcatus, hujuſmodi electioni tam nephandæ quam reprobæ, immo nulli malitioſe conſenſum meum temerarium & omni pœna digniſſimum non erubui adhibere, ac ſubſequenter conſecrari immo exſecrari ab hæretico & ſchiſmatico dudum Caſtellano epiſcopo excommunicato & depoſito & coronari a dicto Ludovico de Bavaria hæretico me permiſi, licet ad eum etiam ſi verus imperator exiſteret, ſicuti revera non eſt, ſed hæreticus & iniquus, nequaquam talis coronatio* D *pertineret. Item, quod cardinales immo verius anticardinales & omnes officiales quos verus papa eſt habere ſolitus, de facto ordinare præſumpſi, bullamque more papæ, licet eſſem reprobus & damnatus fieri feci, & habui, eaque falſo uſus fui temere & inique, & ut ſtatum meum perverſiſſimum & Ludovici prædicti damnati, ac falſas opiniones hæretici & ſchiſmatici Michaëlis de Cæſana dudum miniſtri generalis ordinis fratrum Minorum, ſcilicet quod Chriſtus* E *& ejus apoſtoli in his quæ habuiſſe dicuntur non habuerint niſi tantum uſum facti ſimplicem, poſſem fortius ac promtius ſtabilire, Dei timore poſtpoſito, extendens ad omnia illicita manus meas, proceſſus & depoſitionis ſententiam Ludovici prædicti hæretici manifeſti contra vos, ſanctiſſime pater, habitam & etiam fulminatam, ſupplens etiam omnem defectum, ſi quis eſſet in ipſis, ex certa ſcientia & plenitudine poteſtatis non ſolum illos confirmare, & mei ſcripti patrociniis communire non erubui, ſed etiam denuo ſententiare, pronunciare, declarare & prædicare publice omnia & ſingula in dictis proceſſibus promulgata præſumpſi : in quibus quidem proceſſibus Ludovicus prædictus*

Digitized by Google

pronuntiabat & declarabat fore hæreticum & ſcripturæ ſacræ contrarium, dicere quod Chriſtus & apoſtoli in his quæ habuiſſe dicuntur, habuerint aliud quam ſimplicem uſum facti, & ex qua quidem pronunciatione evidenter concluditur, ipſum & me etiam ex confirmatione, pronunciatione, prædicatione prædictis in damnatam hæreſim per conſtitutionem veſtram apoſtolicam de fratrum veſtrorum conſilio promulgatam incidiſſe; & nihilominus ad diverſos principes & reges litteras meas deſtinavi, per quas ad eorum notitiam deducebam quomodo vos, pater beatiſſime, cui multa falſa, hæretica & erronea in eiſdem litteris imponebam, ſuggerentibus dictis hæreticis Ludovico & Michaële, ac juxta votum ordinantibus per eumdem Ludovicum & per me fueratis depoſitus, ſimiliter & condemnatus, eoſdem reges & principes exhortando nihilominus & rogando, quod vobis tamquam papæ non parerent aliquando, nec favores aliquos exhiberent, ſed contra vos potius mihi & Ludovico prædicto præberent auxilium, conſilium & favorem: nec his contentus tam in Urbe quam in pluribus civitatibus aliis & locis clericos ſæculares & regulares compuli, ut nonobſtante interdicto, cui per vos, ſanctiſſime pater, erant ſuppoſita loca ipſa, in eiſdem celebrarent, immo verius quantum erat in me prophanarent divina: tallias quoque eccleſiaſticas impoſui tam in Urbe quam alibi; pro quibus calicibus, ornamentis & nonnullis rebus aliis ipſas eccleſias ſpoliavi. Fideles inſuper prælatos nonnullos, & alios clericos in dignitatibus & beneficiis aliis eccleſiaſticis conſtitutos ſuis privavi prælationibus, dignitatibus & beneficiis aliis eccleſiaſticis, in illis præficiendo, vel hæreticos, vel ſchiſmaticos, veleorum fautores, & plerumque non abſque ſymoniaca pravitate: quibus etiam, illis ſcilicet, quorum hujuſmodi prælatio requirebat, de facto cum de jure non poſſem, per me vel alium munus conſecrationis immo verius exſecrationis impendi. Contra fratres quoque Minores non parentes Michaëli prædicto tamquam generali miniſtro, qui tamen depoſitus erat juſte & condemnatus de hæreſi, hæreticus & ſchiſmaticus declaratus, & alius per generale capitulum concorditer in generalem aſſumtus: & contra ſervantes interdicta per vos, ſanctiſſime pater, vel legatos ſeu officiales veſtros aliàs promulgata, utroque ſpirituali videlicet & temporali gladio procedere non expavi, eidem Michaëli & ſequacibus ſuis hæreticis & ſchiſmaticis impertiendo injuſte & temere auxilium & favorem. inſuper indulgentias & diſpenſationes ſedi apoſtolicæ reſervatas, de facto concedendas & etiam faciendas. Nonnullis quoque qui pro pontificibus ſe gerebant, commiſi, ut ſacros ordines celebrarent, in quibus ordinationibus plures, ut credo, ad ſacros ordines promoverunt temere, cum eis virtute præfatæ licentiæ non liceret. De patrimonio quoque beati Petri in nonnullis locis ad tempus & interdum in perpetuum diſponere non expavi. Hæc omnia

A *& plura alia contra Deum & ſanctam catholicam eccleſiam ac vos, beatiſſime pater, verum & unicum* Jesu-Christi *vicarium recognoſco & confiteor me feciſſe, quæ omnia recognoſco, nulla fore & caſſa & inania, velut ab illo, cui ea faciendi non competabat jus aliquod attemtata; quæque quantum ad me ſpectare poteſt, quatenus proceſſerint de facto revoco, & nulla fore & fuiſſe pronuntio & declaro. Confiteor me inſuper credere & tenere fidem illam, quam ſancta eccleſia Romana ac vos, pater ſanctiſſime, tenetis, prædicatis atque docetis, & me exiſtente in judicio coram vobis, ſanctiſſime* B *pater, abjuro omnes & ſingulos errores & articulos erroneos ſupradictos expreſſe & ſigillatim, & juro parere mandatis eccleſiæ & domini papæ & miſericordiam & abſolutionem a vinculis excommunicationis & reintegrari eccleſiæ unitati a qua deviavi, &c.*

Quibus, ut præfertur, rite ac ſolemniter peractis, dictus frater Petrus antipapa Aretinus natione, ad pœnitentiam receptus eſt ac unitati ſanctæ matris eccleſiæ reſtitutus, necnon & ſub debita non tamen nimis arta cuſtodia locatus, ubi poſt pauca defunctus. Hæc quidem facta ſunt in Avinione anno Domini MCCCXXX. pontificatus domini Jo- C hannis XXII. anno decimo quinto ſexta Septembris.

Diſſidium inter Philippum & Robertum comitem Arteſii.

Anno MCCCXXXI. inter Philippum regem & Robertum *d'Artoys* maxima cœpit oriri ſimultas propter comitatum Arteſii, in quo idem Robertus jus ſucceſſionis ſibi competere aſſerebat, regina contrarium affirmante, & pro fratre ſuo filio ducis Burgundiæ acerrime laborante. Porro Robertus *d'Artoys* litteras quaſdam ſigillo comitis in Flandria per prius interfecti produxit ſigillatas, quarum virtute ſeu ex pacto ſive ex dono poſt mortem comitiſſæ Machtildis, idem Robertus in comitatu prædicto ſe ſuccedere debere D aſſerebat: quam dum rex inſpiceret, & de hoc nil per prius audierat, ſuſpecta ſibi videbatur velut falſo ſigillata. Itaque pro hac re ambo contendentes ad judicium regale vocantur. at regina pro fratre ſuo nocturnis apud regem ociis inſiſtente, rex inducitur ad acrius & ſubtilius inveſtigandam veritatem, & vocato Roberto coram regni proceribus & cauſarum regni auditoribus, quæritur ab eo an litteris hujuſmodi ac ſi- E gillo tamquam veracibus uti vellet in judicio: qui communicato conſilio ſuorum reſpondit, quod uti illis vellet pro talibus quales eſſent, præſertim cum eas non procuraverat ſigillari, ſed ab alio ſibi præſentatæ eſſent. Ex his amplior materia ſuſpicionis ſiniſtræ regi & principibus accreſcit. Tandem examinatione legitima præcedente, dictas litteras indices pronuntiant eſſe falſas. Porro dum nil ſit occultum quod non reveletur, detectum eſt regi quod quædam mulier nobilis & formoſa pellex vel concubina domini

Theodorici, Atrebatenſis pridem comitiſſæ Machtildis ſummi conſiliarii, has litteras ſic fabricaſſet. Quam cum rex captivam ſibi perduci feciſſet, promiſit eidem quod ſi veritatem rei ſibi indicaret, remitteret ſibi culpam: tum illa confeſſa eſt, quod cum magiſter Theodoricus prædictus multas penes ſe litteras haberet diverſorum contractuum, ſigillo regis & comitis defuncti roboratas, ipſa ſubtractis his ſigillis novis litteris ad ſuum placitum factis, ea ingenioſe dictis litteris applicuit. Siquidem cum crine permixto quodam liquore ſigillum ſecabat inter cartam & ceram, & tunc caudæ novæ litteræ ſigilli partes applicans ab una parte liqueſcentes igniculo rejungebat, & ne hoc finxiſſe videretur, ſubtilitatem hanc coram rege pluries dicitur oſtendiſſe. Interim contra dominum Robertum fertur exorta ſuſpicio, quod videlicet regi fratrique & filio venena paraverit, quod præfata mulier procuraſſe ſe confeſſa eſt in tormentis, ſicque quæ ex promiſſo regis primam evaſerat, pro culpa ſecunda ſententiam mortis excepit. Poſt hæc Robertus ad judicium vocatus ſed non comparens, de regno compulſus eſt fugere, nonobſtante priore familiaritate quam cum rege habuerat pridem, & quod ſecretiſſimus ejus fuiſſet conſiliarius, & ſororem regis duxiſſet uxorem. Poſt hanc fugam rex uxorem præfati Roberti ſororem ſuam & filios ejus artiſſimæ mancipari fecit cuſtodiæ, in qua illa defuncta eſt, & filii uſque ad ætatem adultam detenti ſunt, nullis procerum vel amicorum ſuffragantibus precibus aut fletibus. Exinde dictus Robertus verſus Namurcum ſe tranſtulit, quoniam comitis illius ex ſorore ſua procreati avunculus fuerat: ſed ſupervenientibus litteris regis comminatoriis, illic amplius non eſt auſus remanere; quin imo ad Brabantiæ ducem confeſtim aufugit. Cui cum rex mandaſſet, ne in terra ſua hoſtem capitalem ſuum detineret, nec tamen continuo dux mandatis regiis pareret, ſed occulte Robertum ad caſtrum *de Argentiel* tranſmiſiſſet, fremens nimium rex infinitis donariis impetravit, ut hac occaſione maximi principes, videlicet rex Bohemiæ, archiepiſcopus Colonienſis, epiſcopus Leodienſis, comites Gelrenſis, Juliacenſis, Montenſis, Barenſis, dicti ducis tamen in tertio gradu conſanguineus, Namurcenſis filius ſororis Roberti præfati, comes Loſſenſis frater comitis Hannoniæ, dominus Johannes *de Beamont*, & plures alii unanimiter parique voto ducem diffidaverint. Itaque Robertus ſæpedictus neque in Francia neque in Alemannia cernens ſibi ſubterfugii locum ſupereſſe, ad Anglorum regem Eduardum transfretavit: cui rex comitatum *de Richemont*, qui dudum ſpectabat ad ſuos prædeceſſores, pro dono contulit, a quo idem rex de jure quod ad coronam Franciæ habere deberet, plenarie informatus eſt, dictumque Robertum inter amiciſſimos cœpit collocare, ex quo totius regni Francorum diffidatio & deſolatio poſt modicum eſt ſubſecuta, ut patebit.

Diſſenſio inter ducem Brabantiæ & oppidanos S. Trudonis.

Eodem tempore inter ducem Brabantiæ & oppidanos Sancti-Trudonis gravis eſt orta diſſenſio: nam dux quemdam eorum armigerum in terra comitis Loſſenſis commorantem capi fecit, domumque ejus quam a Leodienſi epiſcopo tenebat in feodum, comburi ipſumque decollari. Inſuper & villicus tenens aliquantos negotiatores Sancti-Trudonis, qui pannos multos & bonos habuerant venales, de quadam eccleſia violenter abſtrahi fecit: ſuper quo miſſi certi ambaſſiatores querulantes duci de damno ſuis concivibus illato, pro tunc apud *Rochelar* filiam ſuam naturalem nuptui tradenti. Dux quia tunc ſuos conſiliarios pro tunc penes ſe non habebat, eis diem alium in Bruxella conſignavit, ubi convenientibus Leodienſibus, dux ſe paciſci velle, & tractare velle cum epiſcopo aſſerebat, ſed Sancti-Trudonenſibus treugas dare nequaquam volebat: qui conſiderans hoc Leodienſibus non fore honeſtum; ſed ex altera parte videns inſtantem hyemem, ducis potentiam & ſuos imparatos, reſponſum ducis gratanter accipientes, pro tunc diſceſſerunt, facientes de neceſſitate virtutem. Verum in anno futuro, nacta occaſione, Leodienſes ceteris magnatibus prænominatis adjuncti, maximam de duce expetierunt vindictam, ut clarius exponetur in progreſſu.

De Ruperto ordinis Prædicatorum.

Circa eadem tempora fuit quidam frater ordinis fratrum Prædicatorum, Rupertus nomine, nobilis genere, ſed nobilior moribus & ſanctitate, qui adeo profecit in religionis obſervantia, quod ſicut pie creditur, ſpiritus angelici corpus ejus detulerunt ad ſepulchrum: nam tumulationi ejus aſſiſtens vir egregius frater Petrus provincialis Provinciæ, clare pro tunc vidit feretrum in quo corpus jacebat in tantum elevari in aëre, quod illud cum cruce quam ſubdiaconi ante feretrum portare ſolent, non valebat attingere, & ſic abſque humano amminiculo pervenit corpus prædictum ad locum ſepulturæ; teſtes erant multi cives Avinionenſes qui tunc aſfuerant in domo fratrum Prædicatorum, ubi hæc facta ſunt.

Philippus rex ducis Brabantiæ terras jubet invadi.

Anno Domini MCCCXXXII. Philippus *de Valois* Francorum rex, ut præfertur, nimium iratus duci Brabantiæ Johanni, pro eo quod Robertum *d'Artois* hoſtem ſuum in terra ſua fovebat ac occultabat, ut negotium cordi habere videretur, ſuum conneſtabularium comitem *d'Eu* miſit cum exercitu magno ad principes invicem colligatos, videlicet regem Bohemiæ, archiepiſcopum Colonienſem, epiſcopum Leodienſem & comites præfatos, mandans terram ducis confeſtim

Digitized by Google

excidio dari: qui ſimul conglobati apud *Fexhe*, verſus Hanutum oppidulum feſtinantes, cum quibuſdam aliis adjacentibus villis combuſſerunt illud ipſo die Georgii martyris. Deinde Leodienſis epiſcopus regreſſus ad civitatem ſuam, a qua per ſeptennium ſe abſentaverat, aſſumtis ſecum peditibus infinitis terræ ſuæ, ſexta die menſis Maii cum ceteris principibus, adjuncto ſibi comite Barrenſi, qui in primo equitatu præſens non fuerat, univerſi pari ſententia Brabantiam Gallicanam invaſerunt circa Jachiam fluvium, quotidianis imbribus tumeſcentem, ac tranſitum hoſtibus denegantem, ubi ſpatio octo dierum pervagantes, & quod libebat licenter agentes, ſuburbia Geldoniæ & alias villas uſque ad montem ſancti Wiberti vix per duo milliaria diſtantem a Lovanio, flammis exuſſerunt, duce apud monaſterium de *Hellenchins* cum multis reſidente, nec quomodolibet reſiſtente. Demum cadente jugiter pluvia, eques luto ac frigore fatigatus, dum victualia lente bellatoribus miniſtrarentur, interveniente comite Hannoniæ, cujus filiam filius ducis nondum pubes deſponſaverat, eo pacto quod adveniente pubertatis tempore, ſponſalia matrimonio firmarentur, appoſitis pœnis contra non ſervantes contractum, treugæ uſque poſt feſtum Johannis-Baptiſtæ compoſitæ ſunt inter partes, renitente ſatis Leodienſi epiſcopo. Intermedio tempore Francorum rex filiam ſuam filio ducis intendens copulare, & ſponſalia prima caſſare, procos ad ducem miſit, ut ſi obtinere poſſet quod petebat pro filia, & inſuper Robertus ſæpedictus de terra Brabantiæ pelleretur, dux in amicitiam maximam regis indubie rediret. Quibus dux confeſtim aures inclinans precibus, quamvis pridem idem facere denegaſſet, petitas conceſſit nuptias, & Robertum a ſuis finibus abegit. Igitur partes quæ in regem compromiſerant vocatæ, apud Compendium hoc modo concordatæ ſunt: primo, quod pronuntiavit rex pacem inter partes perpetuo firmiter ſervandam: verum de articulis quinquaginta quos epiſcopus duci dederat, hoc ſolum dictavit rex, quod ſublato interdicto quo terra ducis ſubjecta fuerat, dux illis ſatisfaceret, ad quorum inſtantiam latum erat; quod oppidanis Sancti-Trudonis ducentos quinquaginta regales pro recompenſa damnorum quæ pertulerant dux reſtitueret. Item, quod in terra ducis more ſolito ſpirituali juriſdictione pacifice frueretur, aſſignans poſt hæc partibus diem in Cameraco, ubi ſi quid dubium ac obſcurum in his tractatibus exortum foret, illic poſſet complanari circa menſem Maii, pronuntiaturus de reliquis articulis quod ſibi expediens videretur circa feſtum Nativitatis Chriſti inchoante anno XXXIV. Porro principes colligati de arbitramento regio male contentati, pro eo quod rex duci propter præfata ſponſalia filiæ ſuæ cum filio ducis pepercillet, indignati receſſerunt ad ſua. Contulit tamen rex archiepiſcopo Colonienſi & fratri ſuo comiti Juliacenſi, nec non & comiti Gelriæ cuilibet eorum centum millia regales aureos, hac pactione, ut famabatur, intermedia, quod ipſi ad recuperationem terræ ſanctæ cum rege opportuno tempore transfretarent: pro cujus efficacia poſtmodum rex crucem fecit prædicari; ſed propter guerras Angliæ negotium penitus eſt impeditum: verum quorumdam erat ſuſpicio, quod iſte rex ſicuti nonnulli prædeceſſores ſui ad imperium anhelabat, in quo negotio adipiſcendo dictos principes ſibi ſumme utiles nuntiabat. Iſto ſic complanato, dux Brabantiæ ſuos miſit ambaſſiatores cum litteris reginæ Francorum ad ſedem apoſtolicam, magnis exeniis ac propinis ſperans impetrare, ut defalcatis Leodienſi & Cameracenſi diœceſibus, novam diœceſim ex omnibus terris ſuis apud Lovanium fieri practicaret, novum illuc epiſcopatum proponens inſtituere, pro eo quod per archidiaconos decanoſque foraneos, ac procuratores dictorum epiſcopatuum ſubditi terrarum ſuarum quotidie nimis moleſtarentur. Verum cardinales in Romana curia pro tunc reſidentes, hanc novitatem intelligentes, quorum multi ex eis pinguiſſimas præbendas in utroque poſſederant epiſcopio, ducis intentum omnino caſſari magnis inſtantiis procurarunt.

Dux Brabantiæ novum epiſcopatum Lovanii erigere cogitat.

Ea tempeſtate Eduardo patre in carcere vel cuſtodia defuncto, immo verius ſecundum quoſdam ſtrangulato, Eduardus ejuſdem filius & heres juxta conſilia matris reginæ, nec non patrui ſui comitis de Cadomo ac domini de *Mortmere* regni gubernacula diſponebat; exinde inter dictum comitem & dominum regem, & dñm *de Mortmere*, inſtinctu diabolico, orta gravi ſimultate, adeo progreſſum eſt, ut miles comitem patruum regis accuſaverit coram rege quaſi eum intoxicare conatus fuerit, ſub ſpe regni conſequendi, præſertim cum frater regis nomine Johannes *d'Altem* admodum juvenculus pro pridem deceſſiſſet, ſicque ex conſequenti ad patruum regis regni diadema jure hereditario devolvi debebat; quæ dum ſuſpicio regem graviter invaſiſſet, comprehenſum patruum ſuum, nullo ſuffragante excuſationis patrocinio, capitalem juſſit ſubire ſententiam: cum tamen omnes incolæ regni innocentem ac fidelem eumdem comitem acclamaſſent. deinde ſucceſſu temporis famabatur matrem regis occulte impraegnatam; & quoniam dictus miles ob nimiam familiaritatem & ſecreta colloquia cunctis ſuſpectus erat, tamquam hujus criminis reus foret, rex memor injuſtæ necis patrui ſui per eum procuratæ, comprehenſum eumdem juſſit Londoniæ deportari, ubi ſuper com-

De Eduardo rege Angliæ.

miſſis legitime examinatus, eamdem ſententiam quam pridem Hugo patris ſui diſpenſator pertulerat, ex dictamine cunctorum procerum Angliæ mox accepit, ſiquidem amputatis ei primum teſticulis & incenſis, capiteque detruncato, reliquus truncus corporis in quatuor partes diviſus, ad quatuor regni civitates primarias tranſmiſſus eſt, & quælibet pars portis civitatum præmiſſarum conſequenter appenſa. Porro regina juſſu filii ad caſtrum quoddam deſtinata cum comitiva decenti ancillarum & famulorum illic juſſa eſt uſque ad finem vitæ ſuæ regali more cuſtodiri, aſſignatis ſibi reditibus immenſis pro familiæ ſuſtentatione; ſic tamen ut metas caſtri nequaquam pertranſiret, ibique poſt multa deceſſit.

Juliacenſis comes obſidet caſtrum *Mongeuwen.*

Eodem tempore comes Juliacenſis obſidionem fecit acrem circa caſtrum de *Mongouwen* ſpectans pro tunc ad Waleranum dominum *de Valkenborch*, cumque cuſtodes propter firmitatem loci ad deditionem compelli non poſſent, niſi famis anguſtia coarctati, dictus comes in aditibus caſtri phalas (*a*) ligneas conſtrui fecit, ne victualia poſſent obſeſſis afferri, quas cum die quadam pro relevamine obſidionis Walerannus aggreſſus fuiſſet, quidam ſagittarius partis adverſæ eum inter caſſidem & frontem lethaliter percuſſit, & de vita ſubtractus eſt. Oppidum Foſſis quondam proprietas hereditaria ſanctæ Gertrudis Nivellenſis, igne fortuito crematum eſt, præter eccleſiam collegiatam, clauſtrum & capellam epiſcopi.

Anno MCCCXXXIII. partibus ad diem præfixam Cameraci comparentibus, & regis adventum præſtolantibus, rex occaſionem ſimulans, epiſcopum Morinenſem illic pro ſe miſit, qui reſtantias contractuum concluderet, & obſcura quædam ex primario arbitramento ſuborta dilucidaret, qui nihil magni concludens, niſi quod datis inquiſitoribus ſuper quantitate damnorum & quæſtionibus hinc inde auſcultatis, ad propria repedavit.

Machlinia comiti Flandriæ vendita.

Porro Ludovico comite Flandriæ in Cameraco pro tunc præſente, conſiliarii Leodienſis epiſcopi cum quibuſdam canonicis cathedralis eccleſiæ Leodienſis eidem comiti oppidum Machliniæ, ſi tamen placeret capitulo, pro centum millibus regalium aureorum vendiderunt: quibus reverſis, poſt multos contractus venditio per epiſcopum & capitulum confirmata eſt; attento quod in omni tumultu bellorum Machlinienſes ſemper plus fovebant partem ducis Brabantiæ quam ſui domini temporalis Leodienſis epiſcopi, & contra ſuum dominum primas ſemper acies eduxerint, in fronte gradientes cum hoſtibus. Hæc tamen compactio pervenit, quod ſcilicet dictus comes Machliniam in feudum a Leodienſi epiſcopo rele-

[*a*] Phalæ ſunt turres ligneæ quibus veteres expugnandis urbibus utebantur.

A varet, nec a ſuo comitatu in perpetuum alienatione quacumque ſequeſtraret, ſicque factio ducis evanuit, & ſubſequenter decima ſexta menſis Octobris in monaſterio ſancti Adriani apud Geraldimontem præfatus comes Machliniam & Geraldimontem ac *Bornhem* pridem duo occultata feuda ab epiſcopo relevavit, facto ſuper his fidelitatis juramento, cujus tenor ſequitur in hæc verba: *Nos Ludovicus Flandriæ, Nyvernenſis ac Reiſteſtæ comes, notum facimus univerſis, quod nos anno Domini* MCCCXXXIII. *menſis Octobris die decima ſexta, a reverendo in Chriſto patre & domino noſtro & conſanguineo* ADULPHO *Dei*

B *gratia Leodienſi epiſcopo oppidum noſtrum Machlinienſe cum ſuis appenditiis & attinentiis quibuſcumque in feudo relevavimus, ſibique & eccleſiæ ſuæ Leodienſi debitam fidelitatem & homagium cum juramento & pacis oſculo de eiſdem præſtitimus & fecimus, ut moris eſt, adhibitis adhibendis, pro ut in talibus fuit & eſt fieri conſuetum, & pro ut facere tenebamur ſecundum contenta, & non aliter in litteris ſeu inſtrumentis ſupra venditione oppidi Machlinienſis & pertinentiarum ejuſdem nobis facta per dictum reverendum patrem & capitulum eccleſiæ ſuæ Leodienſis: ita tamen quod nec per*

C *nos nec per noſtros ſucceſſores dictum oppidum cum ſuis appenditiis debeat a comitatu Flandriæ ratione terræ imperii in perpetuum ſeparari vel disjungi, ſecundum ſolummodo quod in prædictis litteris dictæ venditionis eſt expreſſum. Actum præſentibus nobilibus & diſcretis viris dominis, Gerardo de Marka domino* de Radikem, *Engelberto de Marka, & Henrico Belli ſcabinis Leodienſibus, militibus Petro de Hernimſarto Malbodienſi, &c. canonico, & aliis nonnullis publicis & dicti Leodienſis epiſcopi notariis, ipſius domini epiſcopi feodalibus ſeu vaſſallis, pluribuſque aliis ad hoc vocatis ſpecialiter & rogatis, quorum memoriæ & cuſto-*

D *diæ præmiſſa fuerunt ab eodem domino epiſcopo commendata. In quorum teſtimonium his litteris ſigillum noſtrum duximus appendendum. Datum in monaſterio ſancti Adriani de Geraldimonte ordinis ſancti Benedicti Cameracenſis diœceſis, anno & die ſupradictis.* Satisfacto itaque de pretio, miſſis ex parte capituli Leodienſis nuntiis, cum procuratione comitis Flandriæ, poſſeſſio Machliniæ in quantum tunc fieri poterat, eidem traditur. Villicus & ſcabini deponuntur, gubernatores, ut comiti obediant tamquam domino requiruntur; quibus dilationem petentibus, non obtenta, præfati legati ad propria remearunt

E decima tertia menſis Julii.

Interim filia regis deſponſata filio ducis moritur, & favor erga generum regis & reginæ lentus fiebat. At comes Flandriæ, qui præcedenti anno duci confœderatus fuerat contra epiſcopum & ſibi colligatos, requirit a duce ut contra Machlinienſes ſe in ſuum dominum recipere recuſantes præſtaret au-

Digitized by Google

xilium & favorem. Dux vero cui diſplicebat hujuſmodi contractus, pro eo quod Machlinienſes ipſum in omnibus & contra omnes juvare conſueverant, poſt multa verborum ſubterfugia, ſecum Machlinienſes confœderat, eos animans ad rebellionem comiti faciendam. Quo peracto, comes prædictus cum comite Hannoniæ Guilhelmo etiam infeſto duci, eo quod ſponſalia pacta de filio ſuo caſſaverat, ſe ſtuduit ſociare, ſed & principes ſæpedicti invicem, ut præfertur, colligati omnes, demtis comitibus de Baro & *d'Eu* regis conneſtabulario uniformiter ducem diffidarunt.

Eduardus rex expugnat civitatem *Barwick*.

Ea tempeſtate Eduardus Angliæ rex cujus ſororem deſponſaverat rex Scotiæ, volens abſtergere maculam, quam per patris ſui ignaviam Angli perpeſſi ſunt in *Struvelin* ſub rege Roberto, civitatem ſui regni *Bervvick* nomine, ſpecioſam & opulentam & uſque ad tempus illud a Scotis poſſeſſam, ſibi reſtitui poſtulavit: quod cum regi David ſuiſque magnatibus aſperum videretur, eo quod regis ſororem deſponſaverat, & quia tanto tempore illam ſui prædeceſſores poſſiderant, renuit eſſe peragendum. ea propter inter ambos reges multi habiti ſunt conflictus parvi & magni, ſed finaliter obſeſſam civitatem Eduardus fame compulit ad deditionem. Inſuper & Scotis plurimas abſtulit villas & caſtra ſubvertit.

Philippus rex Franc. legationē mittit ad papam pro ſacra expeditione.

Per idem tempus Francorum rex Philippus *de Valois* ad papam Johannem pro paſſagio generali indicendo ad recuperationem Jeruſalem & vicinarum regionum miſit dominum Petrum Rogerii archiepiſcopum Rothomagenſem, poſtmodum anno xlii. ſublimatum ad papatum, qui dictus eſt Clemens ſextus. Qui ingreſſus conſiſtorium apoſtolicum, elegantem fecit ſermonem decima ſexta die Julii, ſupplicando papæ, ut quaſi pro themate diceret regi illud Eſdræ ſeptimo: *A me decretum eſt, ut cuicumque placuerit in regno meo de populo Iſraël, & de ſacerdotibus ejus, ac levitis ire in Jeruſalem, tecum vadat.* Multa præterea requirens a papa, quæ partim ſunt acceptata, & partim refutata; ſed rege poſtmodum circa bellum Anglorum occupato, paſſagium hoc generale intermiſſum eſt, nondum adveniente termino, quo Dominus decrevit ſuo populo miſereri.

Legatus papæ Bononia fugatus.

Item eodem tempore dominus Oſtienſis legatus apoſtolicæ ſedis in Italiam per cives Bononienſes de ipſa civitate Bononiæ, quam nomine Romanæ eccleſiæ tenuit, per rumorem ſeditioſum fugatur, exercitu eccleſiæ tunc Ferrariam obſidente contra Venetos, & ob hoc legato ſuccurrere non valente; venitque Avinionem procurans contra cives Bononiæ fulminari ſententias graves, a quibus poſtmodum per Benedictum xii. non ſine pecuniis multis fuerunt abſoluti.

Anno mcccxxxiv: adveniente præfata ſolemnitate natalis Domini, rex, ut præfertur, nimium duci favens, nihil arbitrando concluſit, ſicque infecto negotio circa finem Januarii dominus Conrardus frater Leodienſis epiſcopi, cum oppidanis ſancti Trudonis egreſſus villam parvulam Brabantiæ dictam *Landen*, quam dux munierat, invadit, & habito diro conflictu, tandem pars ducis vincitur, & interfecto illic milite uno, & paucis aliis fere viginti quinque in captivitatem tractis, villa concrematur.

Affligemienſe cœnobium combuſtum.

Eodem tempore Flamingi monaſterium Haffligemenſe ordinis ſancti Benedicti, vicinum oppido de *Aolſt*, demta eccleſia, combuſſerunt. Item apud *Alke* quidam cuneus ducis ex improviſo Leodienſes invadens, fugatur, capto domino de *Cranendonck* & paucis aliis; deinde Flamingi turrim Haffligemenſis monaſterii de qua clare in forum Aloſtenſe perſpici poterat quid illic ageretur, deſtruxerunt. Poſt præmiſſa principes confœderati vigeſima tertia Februarii apud Aquiſgranum convenerunt, ubi Francorum rex archiepiſcopum (a) Auxitanum, & abbatem ſancti Nicaſii (b) Remenſis deſtinavit, ut pacem firmam vel ſaltem treugas aliquas inter partes impetrarent; ſed negatis treugis, petitiones ſuas regi principes ſigillatim tranſmittunt ſcripto, quas ſi dux obſervare & adimplere noluerit, ad oppidum ſancti Trudonis veniat, ubi una cum comite Flandriæ ſe venturos ſpoponderant, nihilominus intermedio tempore terræ ducis parcere non intendebant.

Aquiſgranenſis cōventus. [a] [b]

Interea Flamingi contra Brabantinos ac ſibi confœderatos Barenſes infauſte pugnarunt: ubi centum & duo de præcipuis Flamingi capti ſunt, paucis interemtis. Nam eo tempore dux multos ſibi ſtipendiarios milites conduxit, quorum munitus auxilio Flamingorum arrogantiam, acies viriliter impugnando, proſtravit.

Flandri a Brabantinis cæſi.

Eo tempore Viſetum oppidulum, in quo collegium ſancti Hadelini confeſſoris, ſpectans ad Leodienſem patriam, contra inſultus hoſtium ex Alemannia firmatum eſt portis ligneis, aſſeribus, ac foſſatis. Comes Juliacenſis caſtrum de *Rode* in terra Limborgenſi ſitum, & ad ducem ſpectans obſidione cinxit, facta pactione cum obſeſſis, ut libere deditionem faciant, niſi dux infra quindecim dies obſidionem diſſolvat. Adveniente die præfixo, dux per Trajectum Moſam tranſiit magna ſuorum militia ſtipatus, & caſtrametatus in monte Galopiæ, dominum de *Steyne* quem capitaneum de *Zittert* conſtituit, pulſo abinde domino Falcomontis, ad ſe vocavit. deinde incolæ dicti caſtri & villæ de *Zittert* antiquo faventes domino, atque timentes obſidionem, quam comes Gelriæ paraverat, revertenti capitaneo portas claudunt. At dux

Obſidio caſtri *de Rode*.

(a) Guillelmum de Flava-curia.
(b) Philippum *le Cocque* virum acerrimi ingenii.

Digitized by Google

cernens communitates oppidorum Leodienſis patriæ paratas ſuo præſuli præbere ſubſidium, cujus contrarium ſe practicaſſe putaverat, conſiderans imminens periculum; nam adverſarii oblatam a duce pugnam in planis caute repudiaverant, mandantes eidem, ut caſtri obſidionem, ſi poſſit, diſſolvat; confeſtim poſt dies quatuor ad Brabantiam repedavit, ac in remeando comitatum Loſſenſem, quem veniens pacifice tranſierat, concremavit.

Traditur Juliacenſi comiti, & caſtrum *Zitterti* comiti Gelriæ.

Caſtrum de *Rode* poſt receſſum ducis comiti de Juliaco traditur, caſtrum de *Zittert* comiti Gelriæ; eo tamen pacto, quod filiis domini Renoldi de Falcomonte illud reſtituere teneretur. Sic dux dominium terræ Valkemborgenſis, quod maximis ſumtibus ac ſudoribus acquiſierat, totum eo tempore amiſit.

Epiſc. Leod. Trajectum obſidet.

Porro quoniam Trajectenſes ducem pacifice illac tranſire permiſerant armatum, epiſcopus, ad quem media pars temporalis dominii ſpectare dinoſcitur, & ſpiritualis omnimoda, illis infeſtus erat. Et mox cum ceteris principibus Trajectum cœpit obſidere; deinde rebus ſic ſe habentibus, archiepiſcopus Auxitanus & abbas ſancti Nichaſii a rege miſſi, cum domino Philippo de Melduno archidiacono Remenſi ac conſanguineo duciſſæ Brabantiæ, ad dictos principes apud Trajectum ſe tranſtulerunt, de pace vel de treugis iterato tractaturi.

Qui poſtea belli inducias concedit.

Verum poſt multas hinc inde habitas deliberationes, ad preces regum Franciæ & Navarræ, nec non comitum de Stampis & Alenconio, qui in adjutorium ducis venerant; Leodienſis epiſcopus, in quo ſumma rei pendebat, conſenſit in treugis uſque ad tertiam feriam Dominicæ palmarum ineundis, omnibus in eodem tenore irrefragabiliter ſine præjudicio partium duraturis.

Johan. papæ ſententia de ſtatu animarum.

Eodem tempore Johannes papa vigeſimus ſecundus prædicavit, & alios prædicare ac docere voluit animas ſanctorum non videre divinam eſſentiam clare ante reſumtionem corporum, & ante diem judicii generalis; nec animas reproborum puniri ante dictam corporum reſumtionem, & quod viſio quam nunc habent animæ de divina eſſentia, evacuabitur in extremo judicio. Porro dominus Durandus epiſcopus de ordine Prædicatorum, contra hunc errorem fecit tractatum egregium; propterea per papam eſt citatus, ſed per regem Franciæ viriliter eſt defenſatus. Item eodem anno nonis Decembris, die Dominica, hora diei prima, Johannes papa vigeſimus ſecundus, anno pontificatus ſui decimo nono, quadam infirmitate depreſſus, cum ſe mortem evadere non poſſe videret, ad exhortationem amicorum ſuorum ſubmiſit ſe & doctrinam ſuam judicio eccleſiæ Romanæ, condens bullam de hac materia hoc modo:

Bulla revocatoria ſuæ ſententiæ.

Johannes *epiſcopus, ſervus ſervorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Ne ſuper his* A *quæ de animabus ſeparatis a corporibus & purgatis ante reſumtionem corporum, divinam eſſentiam viſione illa videlicet, quam vocat Apoſtolus facialem, videant, tam per nos quam per nonnullos alios in præſentia noſtra, recitando & allegando ſacram ſcripturam, ac originalia dicta ſanctorum, vel alias ruminando ſæpius dicta ſunt aliter per nonnullos quam per nos dicta & intellecta fuerint, intelligantur & dicantur, & auribus fidelium inculcari valeant: ecce noſtram intentionem, quam circa ſtatum animarum ſeparatarum habemus & habuimus, ſerie præſentium, ut ſequitur, declaramus.* B *Fatemur ſiquidem & credimus quod animæ ſeparatæ & purgatæ a corporibus ſint in cœlo, cœlorum regno ſeu paradiſo, & cum Chriſto in conſortio angelorum congregatæ, videant Deum & divinam eſſentiam facie ad faciem, clare, in quantum ſtatus & conditio patitur animæ ſeparatæ. Si vero alia contra materiam hujuſmodi per nos dicta, prædicata vel ſcripta fuerint, quoquomodo illa diximus vel ſcripſimus, recitando & conferendo dicta ſacræ ſcripturæ & ſanctorum, nolumus eſſe dicta, prædicata & ſcripta. Inſuper ſi quæ alia ſermocinando, conferendo, dogmatizando, dicendo, ſeu* C *alias quovis modo diximus, prædicavimus vel ſcripſimus, circa præmiſſa vel alia quæ fidem concernant catholicam, ſacram ſcripturam, ac bonos mores; ea, in quantum ſunt conſona fidei catholicæ, determinationi eccleſiæ, ſacræ ſcripturæ ac bonis moribus approbamus: alias illa habemus & haberi volumus pro non dictis, prædicatis & ſcriptis, eaque revocamus expreſſe, ac prædicta omnia & alia quæcumque prædicata & ſcripta per nos de quacumque materia, ubicumque, & in quocumque loco, ac in quocumque ſtatu, quem habemus vel habuimus hactenus, ſubmittimus determinationi eccleſiæ ac ſucceſſorum noſtrorum. Nulli ergo hominum, &c.* D *Datum Avinione, &c.*

Hac renuntiatione ſtatim facta, die & hora ſupradictis, expiravit, videlicet in feſto beati Nicolai epiſcopi, & in Avinione eſt ſepultus.

Electio Benedicti XII. papæ & ſtatuta ab eo condita.

Conſequenter in profeſto beati Thomæ apoſtoli, cardinales concorditer elegerunt in ſummum pontificem Benedictum duodecimum, qui primo dictus eſt Jacobus Furnerii, (a) abbas Ciſtercienſis ordinis, & cardinalis; ſtatimque ſic electum confirmaverunt & coronaverunt. In craſtino idem papa [a] E conſiſtorium tenuit, in quo ea quæ ſequuntur decrevit & ſtatuit. Primo quod toto tempore ſuo eccleſia Romana vel alia quævis gladium Martialem non exerceat vel faciat guerras contra quemcumque hominem. Item, quod mareſcalcus curiæ in ſuo officio non remaneat ultra ſex menſes, ne duratione longiturna in ſuperbiam extollatur, & divitias multas accumulet. Item, quod nullus religioſus pro quocumque beneficio impetrando ad curiam venire præſumat; ſed

(a) Fontis Frigidi in diœceſi Narbonenſi.

ſed omnes in omnibus diſpenſationem & ordinationem ſuorum prælatorum expectent. Item non volebat religioſorum appellationes & fugas venire ad curiam, ſed correctionibus ſuorum prælatorum dimitti. Item, eleemoſynam menſæ papalis reſtituit pauperibus, quæ antea per familiares diripiebatur; unde centum pauperes refici potuiſſent ſatis laute. Item, quemlibet hominem in curia arreſtatum ſolvit. Item, omnibus prælatis in curia pro quibuſcumque negotiis exiſtentibus generalem dedit licentiam recedendi, & unumquemque volebat in ſuo beneficio vel eccleſia reſidere. Item, omnibus clericis in curia ægrotantibus dedit liberam facultatem condendi teſtamentum, ne bona ab eis relicta per aliquem indebite occuparentur. Deinde collegio cardinalium tradidit centum millia florenorum & amplius, ac pro ſuo tempore medietatem redituum & proventuum patrimonii eccleſiæ Romanæ, eo propoſito, ut dimitterent alia beneficia quæ tenebant per orbem univerſum. Item, ſtatuit, quod omnes capellani ſui horas canonicas dicerent cum nota, & omnes in uno dormirent dormitorio, nec habere poſſent alios redditus, quam victum menſæ papalis & veſtitum; & ſi qui ex ipſis non haberent ſufficientiam, poſſent a papa requirere, & non recipere aliunde. In craſtino Thomæ iterum tenens conſiſtorium ad ſe venire permiſit ſuperiores quatuor ordinum mendicantium cum fratribus ſuis, quorum quilibet dominum papam encæniavit cum ſeptem miſſis dicendis a quolibet ſacerdote dictorum ordinum mendicantium: deinde ſumto themate: *Vidi & ecce quatuor fabri*, idem papa illud applicavit ad præfatos religioſos qui cum ſint fabri, deberent deponere ſcoriam hæreticæ pravitatis, & inſerere pulchritudinem honeſtatis. Affirmabat etiam beatum Dominicum principale caput totius ordinis fratrum Prædicatorum, quo facto, aiebat ſe noſſe aliquos coram ſe ſtantes, de quibus certus eſſet, quod in brevi contra ſuum ſtatum, contra Deum, contra bonos mores, contra ſtatuta ſanctorum, contra ſacram ſcripturam & contra propriam conſcientiam tenuiſſent, prædicaſſent & ſcripſiſſent hæreticas concluſiones turpis lucri gratia; ſed propter affectum vel potentiam talia prædicantis, caveant, inquit, hujuſmodi, ne in manus meas incidant, cum talibus ſuis & quantis. Hoc autem dixit de quodam fratre, qui ſectam erroneam tenuerat de animabus ſeparatis a corpore, ut per prius declaratum eſt in revocatione Johannis papæ vigeſimi ſecundi, contra quam novam fecit decretalem, quæ ſic incipit.

Benedictus Deus in donis ſuis, &c. Condidit inſuper ſtatuta pro ordine Nigrorum monachorum, & Ciſterctenſium & Minorum, & omnium ſeu aliorum ordinum, &c.

Eodem anno in die beati Clementis & nocte ſequenti in Zelandia & partibus viciniis mare inopinate intumuit ex tempeſtate vehementiſſima, & plures villas ſubmergens & aggeres deſtruens, pluſquam quinque millia hominum abſumſit. *Tempeſtas ingens in Zelandia.*

Eodem anno poſt Paſcha dux Brabantiæ ſperans litem quam contra principes Alemanniæ habuerat, per medium regis ſopitam, ſtipendiarios ſuos pro parte licentiat, & Flamingos captivos, fide recepta de revertendo in termino, relaxavit: verum appropinquante die per regem partibus aſſignata, apud Cameracum, rex perſonaliter intereſſe volens tractatui, locum aſſignat apud civitatem Noviomenſem, ubi partes necnon duo de cardinalibus a papa ſimiliter ad diætam miſſi convenerunt; & cum fruſtra diebus quindecim illic laboraſſent, finaliter per regem partibus dies præfigitur Ambianis, ubi tunc præſente rege per dies viginti tres, diverſis habitis tractatibus, ſcrutatis damnis quæ dux principibus intulerat, tandem hanc arbitralem ſententiam rex pronuntiavit. Primo quidem inter partes volebat pacem firmam perpetuo ſervari, & principum fœdera diſſolvi: deinde dux ſolvere debebat Johanni regi Bohemiæ centum ſexaginta millia regales, archiepiſcopo Colonienſi triginta quinque millia; epiſcopo Leodienſi triginta millia, comiti Juliacenſi tandumdem, comiti Gelriæ ſexaginta millia, comiti Loſſenſi octodecim millia regales, & heredibus de Falcomonte terram quam patri dux abſtulit, confeſtim reſtituit. Promiſit denique dux, quod niſi probare poſſet, quod oppidani ſancti Trudonis ſeu epiſcopus nomine eorumdem quitaſſent ei damna quæ pridem pertulerant pro ducentis & quinquaginta libris groſſis Turonenſibus; tunc damna viginti duorum millium florenorum eiſdem ſolvere teneretur, quæ ex inquiſitione facta per dominum Johannem de Aqua ballivum Inſulenſem, comperta ſunt dictis oppidanis per ducem illata. Comitem autem Flandriæ minis ab hoc compulit, quod Machliniam in manibus regiis poneret. Miſſuſque eſt illic dominus Ferricus de *Pikengny*, qui vice regis illam regendam acceptaret, ſicque guerra illa prorſus eſt ſopita. *Sententia regis adverſus ducem Brabantiæ.*

Anno MCCCXXXV. inter inſignes patriæ Leodienſis, qui mutuis cædibus & incendiis totam fere terram illam deſolaverant per annos triginta octo continuos, nec quovis modo ad concordiam allici potuerant, pax firma miraculoſe pronuntiata eſt, hoc perhabito medio: nam per conſenſum omnium ſtatuum patriæ decretum eſt, & irrefragabiliter ſancitum, quod quicumque hominem occidat, ipſe ſine remedio debeat occidi. Qua lege lata, timentes ſinguli pellibus ſuis, duodecim probos viros ſex hinc & ſex inde concorditer elegerunt, qui, ſuffragante Deo, *Pax inter inſignes patriæ Leodienſis.*

paceim firmiſſimam inter eos hucuſque obſervatam ac per multos magnos principes roboratam pronuntiarunt, decima quinta die menſis Maii; quæ PAX DUODECIM nuncupatur: ordinantes certas emendas viagiorum vel pecuniarum, certis exceſſibus ac delictis quæ poſſent aut in verbis aut in vulneribus cuique irrogari: ita ut læſus ſuum lædentem coram illis duodecim perſonis & ſuis ſucceſſoribus in cauſam traheret, & quicquid illi emendandum judicarent, multa ſubſequente appellatione, firmiter deberet expleri. Deinde in remiſſionem peccaminum illorum, qui durante guerra ſupradicta ex utraque parte peremti fuerant, ut omnis alia tolleretur vindicandi occaſio, & ne juxta legem patriæ oporteret maximam partem ſuperſtitum diverſa viagia, ſecundum exigentiam culparum exſolvere, qui forſitan in itineribus morerentur, & propterea nova lis inter propinquos oriri poſſet, decreverunt concorditer unam erigi capellam a fundamentis, in qua majus altare in honore Dei Genitricis MARIÆ, & alia duodecim altaria juxta numerum duodecim tribuum ſuarum in honore totidem apoſtolorum, unicuique altarium ſuum præficientes apoſtolum, deberent dedicari, aſſignato cuilibet altarium proprio rectore, qui perſonalem facere reſidentiam teneretur, ordinatis etiam competentibus reditibus ab utraque parte contribuendis, eſſentque reditus capellæ prædictæ liberi ab omni exactione, tallia, precaria, ſubſidio, ac ſimilibus oneribus; quæ quoniam omnia ſingillatim enumerare longum foret brevitatis cauſa ſuperſedeo; præſertim cum in vulgari univerſa deſcripta ſint, & ad pilarium unum eccleſiæ Leodienſis cum debita clauſura decenter appenſa, ad exemplar & memoriam poſterorum. Quam quidem ordinationem ſeu pacem univerſi principes collaterales, datis ſuper hac re litteris ac ſigillis ſuis, gratuite confirmarunt in favorem partium præfatarum, videlicet dux Brabantiæ, dominus Leodienſis ADULPHUS, capitulum Leodienſe, & oppida univerſa. Similiter & Johannes rex Bohemiæ, pro tunc comes Lutzemborgenſis, & comites Hannoniæ & Namurcenſis, & dominus de Falcomonte & alii quamplures; ſed & ſubſequenti tempore Carolus quartus Romanorum rex, necnon Bohemiæ, filius ſupradicti regis Johannis, eamdem pacem confirmavit ſub hac forma verborum:

A Carolo imperatore cōfirmatur.

CAROLUS *Dei gratia Romanorum rex ſemper auguſtus, & Bohemiæ rex, univerſis & ſingulis noſtris & ſacri imperii fidelibus præſentibus & poſteris, ad quos litteræ præſentes pervenerint, gratiam regiam & omne bonum. Etſi regiæ ſublimitas dignitatis miniſtrorum ſaluti dignetur intendere, & ea quæ reipublicæ grata cenſentur aſpicere gratioſa conſideratione prætendit; ad ea tamen procuranda ſingulari quodam favore inclinatur uberius, quæ pacem & concordiam fulciunt, & rancores & mortales inimicitias excludunt & repellunt. Cum igitur pax & concordia de duodecim perſonis cognationum epiſcopatus Leodienſis guerras mortales & inimicitias capitales, & rancores horribiles hactenus excluſerunt, & in anima, Deo propitio, felicius poterunt & valebunt excludere; idcirco hujuſmodi pacem & concordiam ipſius epiſcopatus & patriæ Leodienſis inter cognationes epiſcopatus ejuſdem, & eos qui a militibus earumdem cognationum ſuam originem duxiſſe noſcuntur, ſuper mortalibus guerris, & capitalibus inimicitiis, inter eos habitis & habendis factas, receptas, & obſervatas, & per venerabilem epiſcopum & capitulum Leodienſe, in quantum ad eos ſpectat, approbatas, prout hujuſmodi pax & concordia ex antiqua conſuetudine hucuſque rite pervenerunt, & ſunt ſervata, auctoritate regia, ex certa noſtra ſcientia approbamus, laudamus, ratificamus, & præſentis ſcripti patrocinio confirmamus. Datum &c. anno Domini* MCCCLIV. *indictione* XII. *kal. Septemb. regnorum noſtrorum anno* IX.

Hæc per anticipationem temporis, offerente ſeſe materia, ſcripta ſunt in hoc anno trigeſimo quinto.

Eodem anno bladis propter importunitatem pluviarum ante meſſem putrefactis, modius ſpeltæ vendebatur Leodii pro duobus regalibus aureis, cum pro tunc tres modii pro uno æſtimari poſſent in valore.

De Jacobo *Dartevelt* factioſo.

Ea tempeſtate erat in Flandria quidam vir factioſus & animoſus oppidanus Gandenſis, dictus Jacobus *Dartevelt*, qui ex braxatore medonis, factus ditiſſimus, in tantam excrevit arrogantiam, potentiam, audaciam, & auctoritatem, ut ejus inſtinctu tota fere Flandria in dominum Ludovicum comitem ſuum inſurgens, rebellionem facere machinaretur; nec abſque dicti Jacobi licentia & permiſſu, vix alicubi ſe iſdem auderet præſentare. Siquidem dictus Jacobus cum per vicos Gandavi ac alibi vellet incedere, quotidie lateri ſuo ſociatos habebat ſatellites ſtipendiarios ſexaginta aut octoginta, quorum cuilibet quatuor groſſos Flandrenſes pro ſtipendio liberaliter tribuebat; & ſi caſu obvium habuiſſet quempiam adverſarium, aut ſibi ſuſpectum, mox ſigno ac nutu facto tribus ac quatuor de ſecreti ſui conſortiis, in illum irruebant, & ſine mora jugulabant. Quamobrem ab omnibus potentiſſimis terræ timebatur, nec erat qui contra eum os aperiret ac mutire auderet. Præterea omnes reditus annuos ad dictum comitem ſpectantes, vectigalia ſcilicet, telonia, emendas, & ſimilia ad uſum vulgi ac ſuorum uſurpabat. Quare ſi quempiam de nobilibus terræ ſuo comiti favere comperiſſet; continuo aut proſcribebat, aut occidi procurabat, totamque ſubſtantiam hæreditariam pro media parte confiſcabat, reſiduam medietatem uxori

Digitized by Google

& filiis relinquebat, nec puto inter omnes mundi principes unum fuiſſe, cui tanta a ſubditis obedientia præſtabatur, ſicut huic Jacobo ex plebeia fece procreato; de quo non immerito cauſa novitatis inſolitæ cœpimus ordiri.

Pugna inter Lud. Bavarũ & regem Bohemiæ.

Anno MCCCXXXVI. Ludovicus Bavarus, qui ſe pro imperatore geſtiebat, habens in exercitu ſuo multa millia Gallicorum, ſiquidem filiam Guilhelmi comitis Hannoniæ, Hollandiæ & Zelandiæ, ſororem reginæ Anglorum in uxorem ſecundam duxerat; pugnam acerrimam habuit contra Johannem regem Bohemiæ & Pulaniæ, comitem Lutzemborgenſem, qui ſecum habuit Hungariæ regem; in quo conflictu rex Bohemiæ de campis fugere compulſus eſt. Orta eſt autem hæc diſcordia pro provincia Karinthiæ, cujus dux ſine filiis deceſſerat: cujus filia deſponſata erat fratri regis Bohemorum. Quamobrem idem rex Bohemiæ partem fratris defendens, Lodowico ſe oppoſuit, quia terram prædictam hereditario jure ad fratrem hereditaria ſucceſſione devolutam affirmabat. Verum Ludovicus dictam Karinthiæ provinciam ad ſe imperiali jure, cum herede careret, devolutam aſſerens, duci Auſtriæ filiam fratris regis Bohemiæ Henrico pro conjuge imperiali munificentia infeodavit.

Pluvia ſanguinis.

Eodem anno in Erfordia quæ eſt lantgravia Thuringiæ fuit pluvia ſanguinis horrenda, cujus rubicundiſſimas guttas in panno albo collectas multi mortales viderunt & turbati ſunt.

Comes Loſſenſis ſine herede moritur.

Eo inſuper anno menſe Januario, Ludovicus comes Loſſenſis & de Chiny graviter cœpit ægrotari, nullum habens heredem maſculum, ſed quatuor dumtaxat ſorores habebat; quarum prior contra patris & amicorum placitum nupſerat domino de *Orelh*, ex qua procreatus fuerat dominus Arnoldus de *Rammyns*; & alia filia quæ deſponſata poſtmodum fuerat domino Johanni de *Hamelle*; verum dictus comes veriſimiliter timens ſobolem ſororis ſuæ ſenioris ſibi velle ſuccedere in comitatu, dominum Theodricum de *Heinsberch*, filium ſororis ſuæ ſecundogenitæ, per teſtamentum deſcripſit ſibi ſuccedere debere jure legatario. Porro capitulum Leodienſe audiens dictum comitem lethaliter infirmari, revolutis eccleſiæ privilegiis, comperit, comite ſine herede legitimo decedente, ad eccleſiam, a qua dictus comitatus infeodabatur, jure devolvi debere, ac requirit ADULPHUM epiſcopum ſuum, ut quam cito de morte conſtaret ſibi dicti comitis, protinus eumdem comitatum viriliter occuparet. Paulopoſt, videlicet vigeſima prima Januarii dictus Ludovicus naturæ debita perſolvit. Deinde dictus epiſcopus a ſuo capitulo requiſitus ſerioſe per nuntios, ut ad comitatum manus apponeret, ille Theodrico de *Heinsberch*, qui ſororem ſuam de-

A ſponſaverat, magis favens quam eccleſiæ ſuæ, quique omnia fere jam oppida & municipia velut propinquior heres occupaverat, aures ſurdas decrevit præbere; ſed epiſcopo frivolas excuſationes allegante, ſcilicet quod ad perſequendum negotium tam arduum pecuniam non haberet, domini capituli de pecunia Machlinienſi, quæ ab eis curioſe cuſtodiebatur, quatuor millia florenorum ſuo epiſcopo contulerunt, præmiſſo ſolemni juramento, quod eamdem numeratam pecuniam in alios non converteret uſus quam in recuperatione poſſeſſionis ſupradictæ. Verum incolæ comitatus timentes veriſimiliter niſi

B ſe Leodienſibus ſubmitterent totum comitatum igne & ferro debere devaſtari; rogabant comitem Gelriæ vices ſuas interponere, quod poſſeſſio comitatus domino Leodienſi traderetur: ſed & patria tota Leodii ſuper hac re concordata, cordialem aſſiſtentiam pro hujus negotii proſecutione ſollicite offerebat domino vexillis & armis, dicens ſe paratam invadere reſiſtentiam molientes. Interim litteræ exoratoriæ a capitulo diriguntur ſummo pontifici, quibus ſanctitatem ſuam ſuppliciter poſtulabant, ut ſi cauſa ad curiam apoſtolicam decidenda duceretur, ipſe Leodienſi eccleſiæ favorem paternum & au-

C res gratuitas adhiberet, ſicque factum eſt. Nam papa plenarie informatus, attendens ex vacatione imperii per privationem Ludovici Bavari ad deciſionem ſedis apoſtolicæ devolutam cauſam, domino Petro Hiſpano cardinali tituli ſanctæ Praxedis eamdem audiendam commiſit: ſed epiſcopo rem lente, ut præfertur, proſequente, nullus effectus finalis eſt ſubſecutus.

Benedicti papæ litteræ ad Leod. epiſc.

Eodem tempore BENEDICTUS papa litteras clauſas cum bulla reprehenſionem acerrimam continentes, miſit ADULPHO epiſcopo, incuſans eumdem quod propter privatam

D affectionem eccleſiæ ſuæ jura negligere famabatur; præcipiens eidem, quod circa poſſeſſionem epiſcopatus ſuſcipiendam, quam ſibi patria tota adjudicaverat, talem ſe exhiberet, quod ſuper his non poſſet juſte per ſedem apoſtolicam reprehendi. Quibus litteris dictus epiſcopus non modicum erat conſternatus.

Eodem anno nova capella, quæ clericorum nuncupatur, Leodii inchoata eſt in parochia ſancti Stephani.

Eduardus rex Angl. alios principes ſibi conciliat adverſus regem Francorum.

E Eodem tempore & anno Eduardus rex Anglorum informatus plenarie per Robertum *d'Artois*, de jure quod ſibi competere prætendebat in aſſecutione coronæ Franciæ, miſit ad ſocerum ſuum comitem Hannoniæ in lecto ægritudinis decumbentem, paralyſi & calculo graviter afflictum, dominum epiſcopum Lincolnienſem cum decem baronibus, & quadraginta aliis militibus robuſta juventute florentibus & ſtirpe generoſis. Hi ad oppidum de Valenchenis pervenientes, præ-

Digitized by Google

ſatum comitem de ſibi commiſſis conſulentes, modum expectabant quo rex ſuum poſſet intentum commodius ſine debito mancipare: quare nimium lætatus de generi ſui animoſitate, & legatorum ſagacitate, ac ſtatu eleganti, cum juramento affirmabat, nullum ex principibus citramarinis tam efficaciter ſibi poſſe in præmiſſis, ſicut ejus conſanguineum Johannem Brabantiæ ducem ſuffragari, qui ſi debitam vellet diligentiam commodare, incontinenti plurimos auxiliarios Alemannos conciliaret, utpote comitem Gelriæ dicti regis ſororium, comitem Juliacenſem, archiepiſcopum Colonienſem, dominum de Falcomonte, & alios quamplures citra & trans Rhenum elegantes armigeros, qui uſque ad decem millia probos equites ſecum bene allicerent, dummodo eis ſtipendium condecens liberaliter ab eo exſolveretur. Et in primis quidem ducem aggreſſi, illum placabilem & ſibi conſentaneum repererunt: nam totam ſuam patriam ad nutum regis Anglorum quandocumque & quotieſcumque illi placeret illic adventare, cum armis ac ſine armis, paratam gratuite offerebat. Interim progredientes ceteros principes ſupradictos tam promtos invenerunt ad proſecutionem negotii, ut eos perſonaliter ad oppidum Valenchenis, in præſentia comitis ſupradicti & fratris ſui adducerent, paratos, ut aiebant, regem Francorum incontinenti diffidare, ſi ſtipendia magna eis conferrentur. Qui poſt reſponſa melliflua ad propria remearunt, opportuno tempore ad regis mandatum reverſuri. Deinde Flamingos ſimiliter ſic poſſe flectere ſperantes, rectorem eorum vel demagogum præfatum Jacobum *Dartevelt* magnis denariis ac promiſſis majoribus corrumpentes, poſt pauca, quod petierant impetrabant, hoc ſcilicet pacto medio, quod nequaquam auderent propter obligationes vetuſtas regnum Francorum armis infeſtare ac violentia fatigare, ſed regi Anglorum ingreſſum & regreſſum liberum per portus & oppida Flandriæ, etiam contra quemcumque ſibi adverſarium liberaliter offerebant: rogantes dictos legatos, ut de hujuſmodi reſponſo ad præſens contenti forent, donec uberior materia belli ſe offerret, & dominus de opportuniori medio & remedio diſpoſuiſſet. Quibus ita perceptis, legati ad ſuam nativam regionem læti tranſfretabant, ſuo regi proſpera nuntiantes. Porro dicti legati de præmiſſis regem Bohemiæ tentare non præſumebant propter affinitatem inter eum & Francorum regem pridem contractam: verum Adulphus Leodienſis epiſcopus frequenter & affectuoſe rogatus, propter ſtipendia duorum millium librarum Turonenſium, quæ ſingulis annis, ut prætactum eſt, ex ærario regis Philippi recipere conſueverat, autem promiſſis ac donariis inclinare numquam volebat.

Contentio de archiepiſc. Moguntino.

Anno MCCCXXXVII. durante rixa inter capitulum Moguntinum & Henricum de *Vernemborch* præpoſitum Bunnenſem, tandem archiepiſcopus Trevirenſis defenſor ac proviſor eccleſiæ Moguntinæ, una cum capitulo ſupradicto ejuſdem eccleſiæ defenſionem, tuitionem & proviſionem domino Benedicto papæ duodecimo ſuæque poteſtati & optioni per patentes ſuas litteras reſignavit. Videns autem papa periculum eccleſiæ, duos legatos miſit in Germaniam, ut auctoritate ſua pacem facerent inter clerum: qui venientes in Moguntiam una cum conſilio & auxilio Ludovici Bavari, hanc fecerunt concordiam, ut dominus Henricus de *Vernemborch* de voluntate capituli Moguntini acciperet archiepiſcopatum, eſſetque fidelis imperii & regni coadjutor, juraque & conſtitutiones præfati capituli conſervaret.

Rex Angliæ provocat princip. Alemanniæ ad diffidandum regem Franc.

Eodem anno de conſultu legatorum, quos pridem tranſmiſerat ad Hannoniam, rex Angliæ perſonaliter cum regia comitiva transfretavit, & venit in Antuerpiam, ad quem cum dux Brabantiæ ceterique principes Alemanniæ præterito anno confœderati confluxiſſent, diu inter ſe longos habuere tractatus, volente & requirente rege Anglorum, ut ſtatim Franciæ regnum diffidarent & invaderent; ſed declinante duce & utrique regi complacere nitente, ceteriſque principibus arduitatem rei ponderantibus, præſertim cum Francorum rex in nullo eos læſiſſet ac offendiſſet, tandem hortatu ducis conventum eſt, ut ad Lodewicum Bavarum, qui ſe pro imperatore gerebat, apud Franckfordiam mitterentur comites Gelriæ & Juliacenſis, una cum epiſcopo Lincolnienſi, ut ipſe Ludovicus primo Francorum regem diffidaret, eo quod dictus rex duo caſtra vicina Cameraco, videlicet *Crevecœur* & *Aloer* ad imperium ſpectantia invaſiſſet, ſicque nacta occaſione ſubſequenter præfati principes imperii feodales juſto titulo tamquam ſuo imperatori ſuffragium præſtantes diffidarent eumdem; quod & confeſtim peractum eſt, & univerſa libenter a Ludovico Bavaro qui ſororem reginæ Anglorum in uxorem habuerat, acceptata. Sed & in ſignum confœderationis noviter initæ, comes Gelriæ ab eo factus eſt dux, comes autem Juliaci dictus eſt marchio, & alia multa privilegia eiſdem legatis ac Anglorum regi per Ludovicum ſunt pro tunc conceſſa. Qua reſponſione rex ſatis gratanter accepta, novam fecit monetam fabricari in Antuerpia, ſub nomine imperatoris, tamquam vicarius & tutor imperii conſtitutus, ac in Lovanienſi caſtro per totam hyemem & partem æſtatis ſubſequentis cum regina ad ſe convocata reſedit.

Theodericus de Heinsberch ſe gerit pro comite Loſſenſi.

Eodem anno Theodricus de *Heinsberch* ſcribens ſe comitem Loſſenſem, mandavit univerſis militibus ſcutiferis & oppidis patriæ Leodienſis, ut in craſtino Purificationis in

capitulo Leodienſi comparerent omni tergiverſatione ſepoſita, niſi per ſuas patentes litteras contrarium eis intimaret. Quod indigne ferentes domini capituli Leodienſis, omnes ſe abſentaverunt, nec quiſquam eo die ad capitulum volebat pervenire, mandatore non immerito ſua temeritate deluſo. Porro Leodienſis epiſcopus cordialiter favens Theodrico ſororio ſuo, intermedio tempore, quo poſſeſſionem comitatus ſupradicti debebat recipere, nihil juſti peragens, verſus Weſtfaliam perrexit. Ea propter multi capitulares ſupra hoc indignati, ſuis amicis cardinalibus in curia Avinionenſi reſidentibus, necnon & domino apoſtolico litteras plurimas direxerunt, acta ſui præſulis in eiſdem lamentabiliter explanantes. Epiſcopus igitur ſæpedictus circa principium menſis Junii tam litteris papalibus, quam aliis amicis ex curia ſibi miſſis excitatus, poſſeſſionem dicti comitatus realiter apprehendit, nemine ſibi reſiſtente, ſaiſiendo caſtrum fortiſſimum Calvum-montem inter oppidum Tongrim & caſtrum Loſſenſe ſitum, omnes officiatos veteres amovendo, & novos qui ſuo nomine judicarent, circumcirca conſtituendo. Quo peracto timens capitulum necnon & ſummus pontifex pridem legitime informatus, ne propter prædictam poſſeſſionem jam altera vice ficte & fucate ſuſceptam, jam tertio poſſet eluſio provenire, papa præſuli iterum novas litteras miſit, exhortans eum, ut ſuper retentionem plenæ cuſtodiæ dicti comitatus ſe exhibeat virum ſtrenuum, verbo utilem & operibus efficacem; ne qualibet affinitate ac affectu carnali ab incœptis deſiſtat.

Epiſc. Leod. juſſu papæ ejuſdem comitatus init poſſeſſionē.

Hoc tempore circa initium menſis Auguſti Lodewicus Bavarus ſcripſit ſingulis oppidis Brabantiæ, epiſcopo quoque & civitati ſuæ ſub interminatione pœnarum, quatenus ad invadendum ſecum regnum Franciæ, cujus rex occupabat fines imperii, ſe pararent. De qua fama plerique prima facie expaverunt; ſed rebus non ſuccedentibus paulatim terror evanuit.

Lud. Bavarus vult invadere regnū Franc.

Interea dominus Renardus *de Argenteal* gubernator ducatus Limborgenſis, ad Brabantiæ ducem pertinentis, decimas & alia ad capitulum Leodienſe fecit ex mandato ducis arreſtari; ſed & cum Leodienſis epiſcopus tres viros apud Theniſmontem miſiſſet, ut inter quaſdam partiales quarentenas judicarent obſervandas, dux in terra ſua nolens hoc permittere in præjudicium dominii ſui, eoſdem comprehenſos continuo juſſit decollari duos ex ipſis, tertio carceri mancipato. Tunc duodecima menſis Auguſti præſul convocatis communitatibus patriæ ſuæ, conſilium & juvamen requirit ab eis contra ducem. A quibus diffinitum eſt, ut dux perprius ſufficienter & idonee requiratur ablata reſtituere, & de commiſſis emendam facere competentem: quod ſi facere recuſaret, ad

De Renardo de *Argenteal.*

A ſuffragandum epiſcopo cuncti ſe offerunt præparatos. Igitur terra ducis eccleſiaſtico ſupponitur interdicto, unde maxima poſt hoc commotio eſt ſubſecuta.

Per idem tempus comes Guillelmus Hanoniæ jam ſenio confectus ac paralyſi, debitum naturæ perſolvit: cui ſucceſſit filius patri æquivocus, qui filiam ducis Brabantiæ duxit in uxorem; ſed & comes Namurcenſis eodem anno in partibus ultramarinis ex laſcivia profectus cum ſocietate juvenili deceſſit.

Obitus comitis Hanoniæ & comitis Namurcenſis.

Anno MCCCXXXVIII. in quibuſdam regionibus multitudo locuſtarum inaudita viſa eſt, B miram habentes magnitudinem, quæ fruges terræ in pleriſque locis depaſcentes, quaſdam etiam civitates per dies aliquot operuerunt, ut in eis ſol radios ſuos obſcurare videretur.

Item, rex Tartarorum nuntios honorabiles ad papam BENEDICTUM mittens, petiit viros religioſos ſibi tranſmitti, in lege divina ad plenum eruditos, pro ſalutifera gentis ſuæ converſione.

Regis Tartarorum legatio ad papā.

Inſuper Ludovicus Bavarus epiſtolas deſtinavit Leodienſi epiſcopo, hunc modum continentes:

Lud. Bavarus epiſt. ad epiſcop. Leod.

LUDOVICUS *Romanorum imperator Auguſtus, venerabili epiſcopo Leodienſi. Scire te* C *volumus, quod in octava Paſchæ nunc inſtantis in Coloniam convocavimus principes electores, ceteroſque magnates, prælatos, barones, vaſallos noſtros & imperii fideles, cum quibus noſtra majeſtas ſuper arduiſſimis negotiis noſtris & imperii habet loqui, ad quem conventum ipſorum & tuo conſilio ſano ſingulariter indigemus. Unde devotionem tuam ſub fide debita, tuique feodi a nobis & imperio dependentis, hortamur & requirimus & monemus, quatenus dicta diei una cum ceteris noſtris & imperii fidelibus interſis, prout obnoxius fideliter noſceris conſulturus: alioquin juxta jura & leges curiæ noſtræ im*D*perialis de conſilio & ſententia principum noſtrorum, contra te, ſi contumax neglexeris venire, quod tamen noſtræ celſitudini diſpliceret, proceſſus noſtros certitudinaliter extendemus. Ceterum ſi ſecuritatem ad veniendum, ſtandum nobiſcum, & ad propria remeandum habere volueris, quod tamen non indiges, hanc tibi parati ſumus dare, ſi ſuper hoc nos duxeris requirendos. Datum, &c. anno regni noſtri vigeſimo quarto, imperii undecimo.*

Ad has litteras epiſcopus nec venire nec reſcribere curavit. Porro dux confiſus in E adjutorio Bavari futuro, & ſtipendiis regis Angliæ communitus, exercitum contra epiſcopum congregat, cujus fuerant adjutores dux Gelriæ, domini de Falcomonte & de *Heinsberch.* Aderant præterea archiepiſcopus Colonienſis & comites Hannoniæ ac Juliaci tamquam neutrales; ſed & epiſcopo ſubvenerat rex Bohemiæ cum mille nongentis equitibus; ſed intervenientibus archiepiſcopo Colonienſi & comite Juliacenſi, pax quæ-

De pace inter ducem & epiſcopum.

dam involuta tractatur, quæ qualis fuerit infra menſem ſequentem non poterat ſciri. Famabatur tamen in populo quod rex prædictus, connivente ſibi Leodienſi epiſcopo & militaribus ejuſdem, comitatum Loſſenſem domino Theodrico de *Heinsberch* dare voluiſſet & permiſiſſet, & quod capitulum Leodienſe emere deberet caſtellaniam de *Montenaken* cum ſuis appenditiis & reditus quoſdam ducentorum modiorum ſiliginis pro triginta quatuor millibus regalium aureorum, accipiendorum de pecunia Machlinienſi; ſic tamen quod dominus Theodricus prædictus hæc omnia redimere poſſet infra ſpatium viginti quinque annorum, ſi ſibi placeret. Cumque ſupra his capitulum Leodienſe indictum eſſet, maxima pars dominorum, qui verebantur regiam majeſtatem & ſuum epiſcopum offendere, facti ſunt velut canes muti, non valentes latrare; nonnulli tamen publice contradixerunt, aſſerentes abſque decreto papali nihil debere vel poſſe concludi in præmiſſis. Illic ergo tunc publicata eſt forma pacis inter ducem & epiſcopum tractata, ſcilicet: Quod bona clericorum arreſtata per ducem & ſuos ubique dearreſtarentur, & quod ſtatim levata reſtituerentur, & vaſtatorum valor, de quo fidejuſſerunt domini archiepiſcopus Colonienſis, comites Hannoniæ & Juliaci, nec non dominus Johannes de Hannonia, alias *de Beamont*, uſque ad ſummam viginti millium florenorum. Præterea de reſiduo vel ſupplemento pacis, pro parte ducis electi ſunt archiepiſcopus & comes Hannoniæ; pro parte epiſcopi rex Bohemiæ & dominus Theodricus de *Haneſſe*, qui juraverant ſe non egreſſuros oppidum de *Haſſelt* donec quæſtio diſſidii plene foret terminata. Epiſcopus vero fingens ſe longius proficiſci oportere, dictum regem mamburnum terræ ſuæ præfecit; qui quidem rex auctoritate ſuæ mamburniæ e veſtigio jubet cuſtodes caſtri de *Coelmont* per epiſcopum pridem deputatos egredi, & alios ex parte domini de *Heinsberch* introduci. Deinde præfati arbitri, videlicet archiepiſcopus Colonienſis & Hannoniæ comes, ſuam ſententiam arbitralem pronuntiarunt, & inter cetera comitatum Loſſenſem adjudicaverunt domino de *Heinsberch*, aſſerentes quod dominus Leodienſis ſupra hoc in eos compromiſerat, non inſpecto proceſſu papali facto in contrarium, &c.

Collegium Cellenſe Viſetum tranſfertur.

Eodem tempore canonici Cellenſes nimium & frequenter a domino temporali de Cellis moleſtati, corpus ſancti Hadelini confeſſoris patroni ſui, de conſenſu domini Leodienſis & patriæ tranſtulerunt ad oppidum Viſetum vicinum Leodio ad duo milliaria, ſtatuentes illic novum collegium, & appropriantes loco illi; omnem juriſdictionem & facultates quas pridem Cellenſis eccleſia conſueverat habere, nemine reſiſtentiam moliente, ſed brachium ſolum corpori defecit, quod in monaſterio Stabulenſi honorifice uſque in præſens conſervatur, ante multa annorum curricula illic tranſlatum.

Nota iſtud male eſſe ſcriptum, tamen exemplar ita habebat.

Per idem tempus BENEDICTUS XII. contra Ludovicum Bavarum, qui vices ſuas regi Anglorum per Alemanniam commiſerat, inflammatus, miſit bullas quamplurimas diverſis perſonis, & præſertim unam capitulo Leodienſi in hæc verba:

Litteræ Lud. Bav. ad capitulum Leod.

LUDOVICUS *Dei gratia Romanorum imperator ſemper auguſtus, honorabilibus viris præpoſito, decano, totique capitulo Leodienſis eccleſiæ devotis ſuis dilectis gratiam ſuam & omne bonum. Cum ex diſſentionibus & diſſidiis diutius jam ſubortis inter nos & papam Johannem defunctum, & ipſius in apoſtolatus apice ſucceſſorem, adverſitates, ſcandala & quamplurima pericula animarum Chriſti populo, fideique orthodoxæ, perplexis nexibus evenerunt & communiter eveniunt omni die, prout hæc vos & alias Germaniæ provincias & terras non credimus ignorare; nos volentes pro incremento fidei Chriſtianæ, ſtatuſque reipublicæ conſervatione, hujuſmodi perplexitatibus & ſcandalis, quantum in nobis eſt, ſalubriter providere, devotionem veſtram attente requirimus & ſerioſius commonemus, ut aliquas perſonas de capitulo veſtro ſufficienter inſtructas Dominica* Vocem jocunditatis *nunc inſtante, in* Franckenfort *ad noſtram præſentiam deſtinetis, ad deliberandum & conferendum una cum ipſis cathedralium eccleſiarum perſonis, & quamplurimarum civitatum & terrarum hominibus, etiam dicto die coram nobis vocatis, ſupra talibus periculis & nexibus quæ Chriſticolis noſtræ ditioni ſubjectis noſcuntur in partibus Germaniæ imminere. Datum, &c.*

Rex Angliæ cum ſuis circa Cameracũ & ultra deprædatur.

Anno MCCCXXXIX. cum rex Anglorum longiturnam moram traxiſſet in Brabantia, tandem poſt medium Septembris ab oppido de Vilvordia movit exercitum, habens ſecum de Anglicis equites fere mille ſexcentos, inter quos erant comites de *Lencaſtre*, *Derby*, Gloceſtria, de *Noventon*, de *Warvvic*, de Salleſberia, de *Souffourt*, & de *Stanffort*, necnon & dominus Johannes de Hannonia cum numero copioſo. His cum adjuncti fuiſſent dux Brabantiæ cum mille ducentis equitibus, ceterique principes Alemanniæ per Hannoniam, profecti ſunt verſus Cameracum, circumcirca deſtruentes & conflagrantes univerſa. Cumque Anglorum rex portas Cameraci reſerari ſibi poſtulaſſet, utpote vicario imperatoris, illi deintus faventes regi Francorum, ſurdas aures præbuerunt; & cum tempus obſidionis non eſſet propter inſtantem hyemem, mox caſtrametati ſunt in monaſterio ſancti Johannis de ordine Præmonſtratenſi. Porro Francorum rex cum ſuo exercitu apud Peronam in Viromandia pro tunc erat conſtitutus, ſoluſque rivus parvus, ſed profundus, duos regios exercitus dividebat.

Digitized by Google

Illic rex Angliæ cum ſuis & decem millibus ſagittariis audacter Francos expectabat, putans indubie regem Philippum hujuſmodi non poſſe ſuſtinere verecundiam, in cujus præſentia, mirum dictu, tota regio vaſtabatur incendio. Sed cum non ſe conflictum inire velle aperte declararet, confeſtim Eduardus ad profundiora Franciæ tranſiens cum ſuis, nullo reſiſtente, plurima caſtra, villas & fortalitia violenter uſurpavit, ſic quod de præda omnes ditati fuerant, pervagati omnem regionem uſque Laudunum, & regyrantes verſus *le Tyraes*: illic eos ſubſecutus eſt Francorum rex, habens ſecum regem Bohemiæ & Leodienſem epiſcopum, qui in ſuccurſu regis ſexcentos equites adduxerat.

Rex Franc. prudenter vitat conflictũ.

Cumque putaretur craſtinus ineundus conflictus, rex Franciæ cum ſuis conſilium habuit ſibi non expedire cum hoſtibus bellare, timens veriſimiliter proditionem ſuorum; & inſuper ſi ipſe ſolus caperetur, totius regni deſolatio ſequeretur; ſicque uſque ad meridiem cuncti ſteterunt armati, fame vehementer afflicti & ſudoribus multis. Verum pariformiter pars adverſa perpendens Francos omnino declinare conflictum, jamque victualia attenuari, & hyemem inſtare, poſt tot confuſiones & damna Francorum regi, hæc clara die videnti, audacter illatas, cœpere tractare de reditu, eis, ut aſſerebant, valde honorifico, qui per dies ſeptem, nemine reſiſtente, totam regionem deſolaſſent, ſicque communi decreto uterque exercitus remeavit ad propria, dicentibus Francis quod hoſtes de ſuis finibus metu ſolo propuliſſent, & damna perpauca adhuc ab eis perpeſſos fore.

Eduardus rex fœdus inicit cũ Flandris.

Itaque Eduardus rex per Flandriam tendens ad propria, capitaneum eorumdem Jacobum *Dartevelt* & populum univerſum in ſui favorem & aſſiſtentiam conatus inflectere, promiſit Flamingis ablaturum ſe Francigenis oppida quædam ad Flandrenſes ſpectantia, videlicet Inſulam, Duacum, & Bethuniam, dummodo ſe contra Francos confœderari vellent. At Flamingi aſſerebant hoc difficulter fieri poſſe, maxime cum ſub prægrandi mulcta florenorum juraſſent & promiſiſſent numquam contra Francos ſe bellaturos: nihilominus ſi Eduardus arma Franciæ liliata deferre vellet, & ſe regem Francorum nominando ſcribere, nil contra promiſſa committerent, & optionem ejus univerſi libenter explerent. Quo audito, rex exhilaratus, fœdus cum Flamingis iniit, arma Franciæ ſuſcepit, omnes obligatorias cautiones quittavit; & relinquens eis comites Sallesberienſem & de *Souffort* ad infeſtandum Francos, transfretavit in Angliam, a regnicolis jocunde receptus.

Porro hi comites poſt receſſum ſui regis, multos facientes conflictus circa muros Inſulæ, una cum Flamingis, poſtremo nimis appropinquantes foſſatis, comprehenſi regi Francorum ſunt tranſmiſſi, & ſpatio duorum annorum in carcere tenti. Interim Philippus rex piraticam per mare fieri diſpoſuit, ſtatuens præfectum claſſis ſuæ dominum Hugonem *Kyres* una cum alio peſſimo pirata, cui nomen *Barbenair*. Hi frequenter mercatores Anglorum aggreſſi unam præcipuam navem quæ propter ſui magnitudinem nominabatur Chriſtophorus, cum plurimis aliis dromonibus & barkis oneratis lana & pannis in mari comprehenderunt, & ſpolia diviſerunt. E diverſo Anglici Francis & Normannis ceteriſque maritimis naves multas & ſpolia abſtulerunt. Inſuper Franci regreſſum Anglorum perpendentes, ſeque de hoſtibus vicinis ulciſci volentes, terram domini Johannis *de Bealmont* ferro & igne, præſertim juxta *Cimay* graviter vaſtaverunt: unde graviter commotus comes Hannoniæ, adhuc adoleſcens, regem Francorum avunculum ſuum ex linea materna in favorem domini Johannis ſupradicti patrui ſui ex ſtirpe paterna diffidavit, & villam de *Aubeton* funditus deſtruxit; & e diverſo ab eodem patruo ſuo damna & incendia ſuarum villarum juxta Cameraceſium perpeſſus eſt.

Comes Hannoniæ regem Franc. diffidat.

Anno Domini MCCCXL. veniente tempore verno, quo ſolent reges ad bella procedere, Philippus Francorum rex nimis commotus contra nepotem ſuum comitem Hannoniæ, direxit filium ſuum primogenitum Johannem ducem Normanniæ, cum ſuo conneſtabulario & primicerio, & manu valida, ad obſidendum caſtrum de *Scaudoeure* fortiſſimum, munitum valde, cui dictus comes duos præfecit capitaneos, videlicet Gerardum de *Saiſſengnitz*, & dominum Robertum *Marmions*, qui inſpecto exercitu superveniente, facta reſiſtentia modica, neſcio an metu perculſi, an pecunia corrupti, ſalvis corporibus & rebus, illud expugnari permiſerunt. Ob quam cauſam iidem capitanei in oppido Montenſi Hannoniæ ambo per vicos viliter protracti ſunt, & juſſu comitis ad rotam poſiti. Quo patrato, cum tota Hannonia veriſimiliter metueret excidium terræ imminere, ex inſperato Francorum retroceſſit exercitus, relictis equitibus multis apud Duacum & Cameraceſium, ad expugnandos hoſtes circumjacentes. Per idem tempus comes Hannoniæ arbitratus ſe poſſe in ſui ſubſidium allicere dominum ADULPHUM DE MARKA Leodienſem epiſcopum, venit ad capitulum Leodienſe, relevans illic totum ſuum comitatum Hannonienſem in feudum, factuſque eſt vaſallus epiſcopi & ſuæ eccleſiæ Leodienſis.

Qui caſtrum ejus fortiſſimum *Scaudeure* expugnat.

Comes Hannoniæ fit vaſſallus eccleſiæ Leod.

Porro Franci cum equitatu multo obſederant caſtrum de *Thun* circa ripam Scaldæ fluvii poſitum, ſicque faciliter ambo exercitus ſe invicem poſſent ſpeculari. Et in ſocietate comitis ſupradicti fuerant congregati principes ſæpedicti, dudum inter ſe confœ-

Galli caſtrũ *Thun* obſident.

Digitized by Google

derati, videlicet dux Brabantiæ, dux Gelriæ, comites Juliacenſis & Loſſenſis, cum domino de Falcomonte, habentes circiter quinque millia equitum robuſtorum, expectantium nihilominus adventum Flamingorum peditum, qui tamen eo tempore non comparuerunt. Deinde poſt triduum cum Scalda propter ſui profunditatem non præberet iſtis commodum tranſitum, comes clam mandavit cuſtodibus caſtri, ut ſi poſſent nocturno tempore per Scaldam enatarent, omnia ſua ſalvarent, & caſtrum conflagrarent, ſicque factum eſt, & confeſtim uterque exercitus ad propria remeavit.

Pugna navali ceſſit Anglis cruenta victoria.

Eodem anno in vigilia B. Johannis Baptiſtæ rex Anglorum transfretare diſpoſuit pro ſuo propoſito implendo ad Scluſam portum Flandriæ: cui in mari occurrit dominus Hugo *Kires* præfectus claſſis regiæ, cum infinita multitudine Britonum, Normannorum, Januenſium, Gaſconum & Francorum, & navibus roſtratis infinitis, inter quas & illa permaxima quam anno præterito abſtulit Anglicis, Chriſtophorus nomine, de qua maximas adverſitates intulit Anglorum regi. Sed inito acerrimo conflictu, ceſſit Anglis cruenta victoria, trucidatis eorum multis millibus, ſed occulto Dei judicio, capitaneus regis occiſus eſt illic, & fere triginta millia virorum qui ſibi præbuerunt auxilium.

Rex Angl. venit Gandavum & obſidet Tornacū.

Poſt hunc egregium triumphum & Francorum humiliationem, maxime in locis maritimis, Eduardus rex venit ad Gandavum, a civibus receptus tamquam angelus Dei. Illic inito novo fœdere cum Flamingis, præfixa eſt dies qua cuncti principes apud Vilvordiam oppidum Brabantiæ debebant convenire, ubi congregatis magnatibus jam ab antea per triennium Anglorum regi colligatis, nec non Flamingis, concluſum eſt poſt paululum obſideri debere Tornacum, per cujus ſubjectionem alia minora oppida facillime poſſent ad deditionem compelli. Quæ fama perlata ad aures Francorum regis, in ſubſidium obſeſſorum elegantes & fortiſſimos tranſmiſit viros, comites, duces, barones, in numero copioſo. Tandem obſidione perfecta, & citra & ultra Scaldam exercitu civibus intercluſo, tamdiu duravit obſidio, quod victualia pene defecerant in civitate. Quod cum regi nuntiatum fuiſſet, rex perſonaliter una cum regibus Scotiæ, Bohemiæ, Navarræ, ducibus Borbonii & Burgundiæ, & infinitis tam de regno quam imperio convocatis, ad ſuffragandum obſeſſis properavit.

Firmatis treugis, ſolvitur obſidio.

Porro honorabilis domina comitiſſa Hannoniæ, relicta comitis nuper defuncti, abbatiſſa pro tunc in Fontanella, mater comitis pro tunc dominantis, ſororque Francorum regis, cui ſuper humanum modum diſplicebat hæc principum controverſia, ſuis humillimis precibus tantum tractavit inter partes, quod octo arbitri de utroque regio colligerentur exercitu, quatuor hinc & quatuor illinc, qui infra triduum aut pacem firmam aut ſaltem treugas inter eos impetrarent; quod non ſine providentia divina factum eſt. Nam pro parte Francorum arbitri electi ſunt rex Bohemiæ, ADOLPHUS Leodienſis epiſcopus, comes Alenconii frater regis, comites Flandriæ & Arminacenſis. De parte regis Anglorum epiſcopus Lincolnienſis, dux Brabantiæ, dux Gelriæ, comes Juliacenſis & dominus Johannes de *Bealmont*, qui ſimul collecti treugas ad annum integrum duraturas impetrarunt: ita quod omnis pugna & armorum vexatio inter partes ceſſare debeat intermedio tempore, nedum in Francia, ſed & ſimiliter in Scotia, in Gaſconia, & Pictavia, per terras & maria irrefragabiliter. Quo tractatu perfecto ſoluta eſt obſidio. Verum non multo poſt univerſis ad propria reverſis, denudatum eſt duci Brabantiæ, quoſdam ex oppidanis Bruxellenſibus præbuiſſe materiam & cauſam hujus receſſus, ita quod niſi principes de recedendo concluſiſſent, poſt biduum acies Brabantinorum & ſubſequenter communitates Flamingorum ab obſidione receſſiſſent & neceſſario cum confuſione maxima neceſſe fuiſſet regem Anglorum cum principibus ſibi colligatis viliter abire. Siquidem rex Francorum occulte per interpoſitas perſonas, per munera atque promiſſa primarios cives Bruxellenſes, qui primum & ſupremum caput Brabantiæ per arrogantiam eſſe volunt, quamvis Lovanium ſit oppidum primarium terræ & vetuſtius ac principalius, cum ſubtilitate corrupit, rogans ut in ſui favorem confines ſuos reliquorum oppidorum allicerent, ut tumultu facto, ad propria ſtuderent repedare, cauſis frivolis allegatis. quod cum duci ſuo proditorium ſicque verecundum appareret, & ne in poſterum ſibi hæc nota imprimeretur, aliquantos ex ipſis Bruxellenſibus comprehenſos, factumque confitentes tamquam traditores morte damnavit; a ceteris vero, qui ad diverſas regiones pro vita tuenda confugerant, innumerabiles poſtmodum extorſit pecunias.

Nec hoc ſilendum, quod durante obſidione Tornaci, & rege Francorum, ut præfertur, ad duo milliaria propinquo, fluvio Scalda eos interſecante, ut aliquanti nobiles & garciones terræ de *Muhalt*, de Condroſio, de Hannonia & Namurco, qui cauſa ſtipendii in caſtris regis Angliæ militaverant, pro foragiis conquirendis tranſito fluvio ſe diſpergerent, equites circiter ſeptuaginta; & cum aura multum eſſet nebuloſa, ita ut alter alterum vix ad tractum ſagittæ poſſet clare dinoſcere, ex improviſo occurrit eis acies magna de familia domini ADULPHI Leodienſis epiſcopi, qui pro tunc in caſtris regis Francorum magnifice militaverant, & inito acerrimo conflictu repente Hannonienſes & ſui

Adulphi epiſcopi copiæ Hannonienſium expeditam manum cædunt.

complices

complices fugam inierunt, & finaliter tres milites trucidati ſunt, & alii nonnulli, videlicet Johannes *Wargny*, Gonterus *de Poncelache* Namurcenſis, Wilhelmus *de Pipeppois* Bruxellenſis, milites: capti vero Johannes *de Sorre*, Damaſus de Biliſia, Ludovicus *de Jupplon*, Razo *de Monthiaux*, & ceteri quorum nomina ignorantur.

Inſignis victoria de Sarracenis reportata.

Eodem anno miſericors dominus Chriſtianis maximam contulit victoriam de Sarracenis. Siquidem tres reges Agarenorum tenentium ſectam Mahometi in Africana regione commorantes, ſcilicet rex Gornatorum, rex Benamarin, rex Aboemarus cum filio ſuo rege Tramente obſederant civitatem nobilem de regno Caſtellæ vocabulo *Tariffle*, habentes in exercitu ſuo equitum ſexaginta, & peditum trecenta millia, præter lixas & calones levis armaturæ, qui ſolent exercitum comitari. At rex Caſtellæ & Legionis, nec non & rex Portugalliæ ducentes ſecum tredecim millia equitum, & peditum fere ſeptuaginta millia, fiduciam habentes in Domino, cui non eſt difficile in paucis aut in multis ſalvare, confidenter Sarracenos invadere parati, pro fide catholica pariter, ſi neceſſe foret, omnes occumbere propoſuerant; & appropinquante hora pugnæ univerſi pure ac devote ſua peccata confitentes, ac ſacram communionem ſuſcipientes, una cum rege Caſtellæ, qui per prius, ut famabatur, numquam confeſſionem fecerat, nec fidem conjugalem ſuæ ſervaverat reginæ; cunctam ſpem ſuam figentes in Chriſto, cujus eſt & adjuvare & in fugam vertere, viriliter irruerunt in hoſtes: qui, Domino terrorem eis immittente, terga vertentes uſque ad centum millia cæſi ſunt, rege Tramente cum infinitis Agarenis illic capto.

Secunda & tertia victoria.

Hæc autem victoria facta eſt penultima Octobris, cum de Chriſtianis vix ſexaginta viri illic comperti ſunt periſſe, Deo ſuos præſervante. Deinde poſt dies ſeptem quidam rex Sarracenorum præpotens, ad eoſdem campos venit, volens tradere ſepulturæ eos qui illic fuerant jugulati: in quos irruentes Chriſtiani peremerunt ex eis equitum duodecim millia & peditum quadraginta duo millia. Tertium bellum factum eſt in ipſa ſolemnitate beati Martini, in quo peremti Sarracenorum equitum viginti unum millia & peditum amplius quam ſexaginta millia. Quo facto, reſidui ad propria per mare redire cupientes, cuncti inter marinos fluctus abſorpti ſunt, Domino ſolo perſequente blaſphemos: ubi inter cetera viginti quinque galeæ plenæ omnibus generibus victualium, armorum & theſaurorum captæ ſunt, præter alias minutas, quarum non erat numerus; ſicque ceſſavit impetus Sarracenorum, & caſtra quæ per prius Chriſtiani amiſerant, per vim recuperata ſunt.

Eodem tempore Scoti, abſente David rege ſuo, ſociatis ſibi viris militaribus de Suetia ac Norwegia, cunctas villas & caſtra, quæ pridem ablata fuerant ab Anglicis, viribus & ſubtilitatibus ingenioſis recuperarunt; pervagantes præterea patriam Nortanhimbriæ, deſtructaque civitate Anglorum fortiſſima nomine * *Durenmez*.

Scoti recuperant amiſſa caſtra.

* Dunelmo.

Anno MCCCXLI. Franciſcus Petrarcha civis Florentinus, pro tunc agens annum ætatis trigeſimum ſeptimum, qui in arte rethorica non inferior erat Tullio ac Demoſtheni, in poëtica vero non minor Virgilio ac Homero, propter eminentem ſcientiæ ſuæ prærogativam in capitolio Romano a gubernatoribus urbis laurea poëtica honorifice decoratus eſt. Qui quidem honor magnificus citra annos mille ducentos nulli umquam extitit impenſus. Copiam autem laureationis ejus hic inſerere placuit, quæ talis eſt.

Franciſcus Petrarcha laurea poëtica decoratur.

Ad æternam rei memoriam Urſus Anguillariæ comes, & Jordanus de filiis Urſi miles, almæ Urbis ſenatores illuſtres, univerſis ad quos præſentes litteræ pervenerint. Cum ſicut ex anima & corpore conſtamus, ſic duplex querendæ gloriæ via ſit aperta mortalibus; quarum altera mentis, altera corporis viribus peragenda eſt. Utrinſque rei principium omnipotens Deus in hac glorioſiſſima urbe conſtituit ab æterno, ex quo quidem innumerabiles olim tam ingenii dotibus quam bellicis artibus memorandos hæc eadem Urbs aut ipſa genuit aut alibi genitos erudivit, aluit, illuſtravit. Inter multa nimirum quæ cum viribus geruntur, ut ad præſens de corporeis actibus taceamus, florentiſſimum atque omni laude dignum quondam in noſtra republica hiſtoricorum ac præcipue poëtarum ſtudium fuit; quorum induſtria ac labore tam ſibi ipſis quam aliis claris viris, quos ſuis dignabantur nobilitare carminibus, nominis immortalitas quærebatur. Horum in primis opera effectum eſt, ut conditorum hujus Urbis & imperii, atque aliorum omnis ætatis illuſtrium virorum vitam, mores & nomina teneamus, quæ nullis aliis viis per tot ſæculorum lapſum ad nos uſque potuerant pervenire.

Sane ſicut poëtarum & hiſtoricorum copia multis glorioſa ac diuturnæ memoriæ cauſa fuit; ſic eorum defectum tractu temporis poſtea ſuccedentem, multis aliis æternitate nominis non indignis oblivionis tenebras non eſt dubium attuliſſe. Hinc ſæpe contigit, ut laudes eorum hominum, qui nobiſcum vixerunt, ignorantes, mira res dictu! vetuſtiſſimorum certam notitiam habeamus. Et poëta quidem præter gloriam præſentis temporis & futuri, quam, ut diximus, ſibi & aliis quærebant, ac præter honores & privilegia, quibus publice donabantur pro præmio quidem & ſtudiorum ornamento coronam lauream merebantur. Tanto enim honore dignos illos cenſuit reſpublica, ut unum atque idem laureæ decus aſſignandum cenſeret conſulibus & poëtis. Siquidem & cæſares, duceſque victores poſt labores bellorum, & poëtas

Digitized by Google

ſimiliter poſt labores ſtudiorum, lauro inſignibant, per æternam ſcilicet viriditatem arboris illius, æternitatem tam bello quam ingenio quæſitam deſignantes. Atque illud in primis quod ſicut arbos hæc ſola non fulminari creditur, ſic cæſarum & poëtarum gloriam illam, quæ more fulminis cuncta proſternit, ſola non metuit vetuſtatem. Hoc nempe poëticum decus ætate noſtra, quod dolenter referimus, incertum quaſi ſeu ingeniorum tarditate ſeu temporum malitia uſque adeo & abolitum videmus, ut etiam quid per ipſum poëtæ nomen importetur pene incognitum noſtris hominibus habeatur, opinantibus multis poëtæ officium nihil eſſe aliud, quam fingere & mentiri: quod ſi eſſet, prorſus & laurea & omni honore indignum officium videretur.

Ignorant autem poëtæ officium, ſicut ab eruditiſſimis & ſapientiſſimis viris accepimus, in hoc eſſe, ut veritatem rerum ſub amœnis coloribus abſconditam, & decora velut figmentorum nube contectam, altiſonis celebrent carminibus, & dulcis eloquii ſuavitate reſpergant, quo ſcilicet quæſitu difficillior magis atque magis inventa dulceſcat. Sane cum poëtas egregios in morem triumphantium accepimus in capitolio coronari, uſque adeo in diſſuetudinem nobis abiit illa ſolemnitas, ut jam a MCC. annis nullum ibi legamus tali honore decoratum.

Quod ſecum reputans ingenioſus vir & talium ſtudiorum ab adoleſcentia ſcrutator ardentiſſimus Franciſcus PETRARCHA Florentinus, poëta & hiſtoricus, atque hoc præſertim tempore pereunti ſcientiæ ſuccurrendum ratus, quo neglecta magis erat ab omnibus & deſerta, poſt veterum volumina diligenti primum indagine cognita & relecta, demum poſt proprii ingenii opera, hiſtoriarum præcipue & poëmatum, quorum partem adhuc habet in manibus, honeſto condigna laureæ flagrans deſiderio, non tantum propter gloriam propriam, ſicut ipſe in noſtra & populi Romani præſentia publice profeſſus eſt, quam ut ad ſimile deſiderium ſtudioſorum hominum animos excitaret: quamvis ad hunc ipſum honorem alibi ſuſcipiendum, ab aliis ſæpe ſtudiis atque urbibus evocatus, tractus tamen memoria antiquorum poëtarum, necnon affectu & reverentia hujus ſacroſanctæ urbis, cujus eum ſemper conſtat fuiſſe ferventiſſimum amatorem, poſthabitis aliorum precibus, decrevit huc potiſſimum, ubi alios laureatos eſſe meminerat, ſe conferre. Ante tamen, ne ſuperbe forſitan propriæ ſcientiæ confiſus videretur, ſtatuit de ſeipſo alteri credere potius quam ſibi: ideoque circumſpiciens, nec ullum toto orbe reperiens digniorem, ad ſereniſſimum dominum Robertum Jeruſalem & Siciliæ regem illuſtriſſimum, de Romana curia digreſſus, qui in Avinione nunc reſidet, uſque Neapolim per ingentes maris & terrarum tractus perſonaliter acceſſit, atque illius tanti regis, omni utique ſcientiarum fulgoribus abundantiſſime radiantis, ſeſe ſubjecit examini, ex cunctis mortalibus illum præferens, quia inter A omnes digniſſimus viſus eſt, maturo ſane conſilio, ut tanto judicio probatus, poſſet a nemine reprobari.

Cum itaque rex audito iterum eo, atque operum ejus parte conſpecta, dignum profecto tali honore judicaſſet, ac ſuper ejus ſufficientia ſingulari teſtimoniales litteras & de latere regio fide dignos nuntios deſtinaſſet, eodem tempore & ipſe Franciſcus pleno capitolio lauream poëticam ſolemniter poſtulaſſet, nos in regio teſtimonio & fama publica, quæ idem de eo multo ante prælocuta erat, ſed multo maxime operum evidentia certiſſimam fidem dantes, præfatum B Franciſcum hodierno, ſcilicet Paſchalis ſolemnitatis die, in capitolio Romano locorum celeberrimo, tam dicti regis quam noſtro & populi Romani nomine magiſtrum poëtam & hiſtoricum declarantes, præclaro magiſterii nomine inſignivimus, & in ſignum ſpecialiter poëſis, nos Urſus comes & ſenator, pro nobis & pro collega noſtro coronam lauream noſtris manibus capiti ejus impreſſimus: dantes eidem tam in arte poëtica atque in hiſtoriis, quam in omnibus ſpectantibus ad eaſdem, auctoritate domini præfati regis, ſenatus & populi Romani, tam in hac ſacratiſſima Urbe, quæ omnium urbium ac C terrarum caput eſſe non ambigitur & magiſtra, quam alibi ubicumque locorum, legendi, diſputandi, interpretandi veteres ſcripturas & novas ex ſeipſo omnibus ſæculis, auxiliante Deo, manſuros libros ac poëmata componendi liberam tenore præſentium poteſtatem; necnon & ubi & quoties ſibi placuerit, hujuſmodi atque alios actus poëticos laureatus ſeu mirto vel hedera, ſi id genus elegerit, coronatus, & in actu atque habitu quolibet poëtico privatim & publice ſolemniter exercere. Adhuc & ſcripta per eum hactenus velut per hominem in talibus expertum in his ſcriptis approbamus. Reliqua vero quæ ſcripturus eſt in poſterum, ex quo ab eoD dem promulgata, & in lucem edita fuerint, ſimili ratione approbanda cenſemus: decernentes eum iiſdem privilegiis & immunitatibus, honoribus & inſigniis perfrui debere, quibus vel hic, vel uſque terrarum uti poſſunt aut poſſe ſunt ſoliti liberalium & honeſtarum artium profeſſores, eumque magis, quia profeſſionis ſuæ raritas uberioribus eum favoribus & ampliori benevolentia dignum fecit.

Inſuper eumdem FRANCISCUM propter inſignes ingenii ſui laudes, ac propter notiſſimam E devotionem, qua ad hanc urbem noſtramque rempublicam affici eum & communis fama & actus ejus & verba teſtantur, civem Romanum facimus, pronunciamus, decernimus, declaramus, & veteribus & novis civium Romanorum privilegiis, ac nomine frui debere declarantes. De quibus omnibus & ſingulis interrogatus populus Romanus ſolemniter, ut mos eſt, nemine protinus adverſante, placere ſibi omnia unanimi clamore reſpondit. In quorum teſtimonio, præſentes litteras utriuſque ſenatus ſubſcriptione, & noſtra aurea bulla ſibi concedi

Digitized by Google

juſſimus, appenſione munitas. Datum Romæ in capitolio præſentibus nobis, & tam alienigenarum quam Romanorum procerum ac populorum multitudine numeroſa, quinto idus Aprilis anno MCCC. *quadrageſimo primo.*

De Roberto rege Siciliæ.

De præfato Roberto rege Siciliæ ſic ſcripſit Johannes Boccacius de Certaldo egregius poëta, quod dum is rex adhuc puer eſſet, tam torpentis erat ingenii, ut non abſque maxima demonſtrantis difficultate prima litterarum elementa perciperet; & cum fere de eo in hac parte amici deſperarent, omnes pædagogi ingenium ejus ſolerti aſtutia rimantes fabellis Æſopi in tam grande ſtudendi ſciendique deſiderium tractus eſt, ut in brevi non tantum domeſticas nobis has liberales artes didicerit, verum uſque ad ipſa ſacræ philoſophiæ penetralia mira perſpicacitate tranſiret, talemque de ſe feciſſe regem, ut a Salomone citra nullum regem doctiorem mortales cognoverint.

Hic etiam rex clarus olim philoſophus & medicinæ præceptor egregius, atque inter ceteros ejus temporis inſignes theologus, cum uſque in ſexageſimum ſextum ætatis ſuæ annum parvi pendiſſet Virgilium, illumque, ut multi, fabuloſum hominem diceret, & nullius fore pretii, ſubtracto ornatu carminum, quam cito Franciſcum Petrarcham arcanos poëmatum reſerantem ſenſus audivit, ſtupefactus ſeipſum redarguit; & ut ego, eo dicente, auribus meis audivi, aſſeruit ſe numquam arbitratum per prius tam egregios atque ſublimes ſenſus, ſub tam ridiculoſo cortice, ſicuti poëtarum ſunt fictiones, potuiſſe latere, ut advertebat poſt demonſtrationem viri ſolertis, abſconditos eſſe, ſuumque mira compunctione damnabat ingenium & infortunium, quod tam ſero poëticum artificium cognoviſſet.

Opera Petrarchæ.

Porro Franciſci Petrarchæ multa patent opera metrica & proſaïca memoratu digniſſima, certum de celeſti ejus ingenio teſtimonium hinc inde ferentia. Stat equidem poëtica ſua nobiliſſima, quam Africam intitulavit, primi Scipionis Africani narrans magnalia heroïco carmine ſcripta. Stat & Bucolicum carmen jam ubique ſua celebritate cognitum. Stat & liber epiſtolarum ad amicos metrico ſtilo ſcriptarum. Sunt præterea duo ingentia proſaïcarum epiſtolarum juvenilium & ſenilium volumina, tanta ſententiarum, tanta rerum geſtarum copia, tanto ornatu artificii ſplendentia, ut in nullo Ciceronianis poſtponendas eas cenſeat lector diſcretus. Sunt invectivæ in medicum, & liber ſolitariæ vitæ, atque de remediis ad utramque fortunam, & alia infinita opuſcula, quorum non eſt numerus. Hæc de eo ſuus ſcribit Boccacius.

Eodem anno quidam ruſticus in *Eykenhuyſen* concremavit ſe ſponte cum domo ſua.

Contentio de ducatu Britanniæ.

A Poſt reditum duorum regum a Tornaco, contigit ducem Britanniæ Armoricanæ decedere ſine prole. Hic unum habebat uterinum ex patre eodem & matre, qui pridem obierat, relinquens filiam unicam, ad quam poſſeſſio ducatus hereditario jure debebat devolvi. Ea propter dux, homo perſpicax & oculatus, deſponſavit eamdem domino Carolo comiti Bleſenſi, nepoti Philippi regis Francorum ex ſorore, ut hoc medio ab omni invaſione alienigenæ poſſet patria tota de-B fenſari. Habebat præterea dux fratrem alterum ex linea materna, de ſanguine Britannico non procreatum, qui comes fuerat Montisfortis, cui deſponſaverat Mariam ſororem Ludovici comitis Flandriæ, mulierem quidem ſexu ſed virilem habentem animum. Hic, inquam, comes Montisfortis vir animoſus, attendens obiiſſe fratrem, viis omnibus ac modis laborabat, excluſa nepte, ducatum Britonum ſibi uſurpare, & in primis ad urbem Nannetis perveniens, quæ caput eſt terræ totalis, ac civitas primaria, in ſui favorem donis ac muneribus cives al-C liciens, immo verius inficiens, inſtinctu & factione Hervei, cui cognomen Leo, illic in dominum ſuſceptus eſt ſine mora; deinde veraciter agnoſcens theſaurum fratris ſui nuper defuncti in civitate Lemovicenſi reconditum; illuc pergens, per cautelas ſubtiles tandem totum illum theſaurum ſecum aſportavit, connivente civium multitudine univerſa; quem largiflue diſtribuens, ac ſtipendiarios milites adunans, ſucceſſive totum proponebat ducatum armis & dolis ſubjugare. Aggreſſus igitur caſtra, municipia, villaſque fortiſſimas, pleraſque ex eis ad deditionem compulit violenter, magna ſtipa-D tus armatorum manu, qui ſemper aliena quærebant. Quaſdam vero promiſſis & donis ſibi ſubigi practicavit, videlicet caſtrum dictum *Brart*, villas munitiſſimas *Rennes*, *Vennes*, *Hennebon*, caſtellum regis, *Gon*, *Craas*, in qua eſt ſedes epiſcopalis, & univerſam pene regionem.

Comes Montisfortis ad regem Angl. confugit.

Poſt quæ comes præfatus, ut eumdem ducatum firmiter ac ſecure in poſterum poſſideret, transfretans in Angliam factus eſt E Eduardi regis vaſallus, præſtito homagio ac juramento fidelitatis, relevans ab eodem prædictum ducatum in feudum. Quo gaudenter audito, rex omnem illi promiſit ſe exhibiturum aſſiſtentiam, favorem ac ſubventionem, contra quoſcumque volentes eumdem comitem moleſtare ac violentiam inferre, ſicque jocunde comes cum ſuis repedavit Nannetis unde venerat. His animoſe patratis, dictus Carolus Bleſenſis querelam lacrymoſam propoſuit Francorum regi in præſentia ſui avunculi materni cunctorumque procerum & magnatum regni, ſuper injuriis ſibi per comitem Montisfortis illatis, tragœdiam faciens non modicam.

Carolus Bleſenſis ad regẽ Francorum.

Digitized by Google

Citato igitur ac legitime comparente Pariſius ſæpefacto comite, Philippus rex de præmiſſis ac commiſſis indignabunde redarguit, & præſertim quia ducatum Britanniæ, quem fraudulenter uſurpaverat, ab hoſte ſuo manifeſto Anglorum rege in feudum relevaſſet, in regis & baronum regni præjudicium non tolerandum. Cumque comes non ſe aliena invaſiſſe, immo verius propria ſuſcepiſſe ex ſucceſſione fraterna proclamaret, & ſecundum articulum ſubtiliter declinare putaret; præceptum eſt ei ex ore regis per ſpatium dierum quindecim Pariſius debere remorari, ſub pœnis comminatoriis, quouſque barones decreviſſent ad quem e duobus ducatus prænominatus juxta leges regni ſpectare deberet. At comes cernens ſe labyrinthum inextricabilem incidiſſe, & rem pro anima eſſe; metuens item veriſimiliter, ne rex plus favoris ſuo impenderet nepoti quam ſibi, clam inſalutato rege diſceſſit, caſtra, villas & oppida quæ uſurpaverat victualibus & armis muniens affluenter. Verum præfatus Carolus adjudicato ſibi ducatu, confeſtim gravem convocans militarem manum Francorum & exterorum, aſſociatis ſibi illuſtri duce Normanniæ Johanne regis primogenito, ducibus Burgundiæ ac Borbonii, comitibus inſuper ac baronibus uſque ad quinque galeatorum millia, & ſagittariis in numero copioſo, receptis ſtatim aliquantis caſtris, tandem civitatem Nannetenſem in qua comes Montisfortis præſentialiter aderat, obſedit, & poſt frequentes ac diros conflictus, inita concordia cum civibus & Herveo prænominato, ut comes ſolus traderetur compeditus, & urbs ſalva cum ſuis omnibus dederetur, mox principes ingreſſi juxta compromiſſum, comitem in caſtro comprehenſum tranſmiſerunt Philippo regi Pariſius tunc moram trahenti, circa omnium ſanctorum feſtivitatem, ubi in carcere miſſus poſt aliquantos dies deceſſit; ſicque propter inſtantis hiemis aſperitatem paululum interim terra conquievit a tumultu bellorum.

Benedicti XII. obitus.

Anno Domini MCCCXLII. die vigeſima quarta Aprilis BENEDICTUS papa duodecimus moritur & in Avinione ſepelitur, de quo verſus ſubſequentes ſunt confecti:

[a] *Iſte* (a) *fuit Nero, laicis mors, vipera clero, Devius a vero, tuba repleta mero.*

Ludovicus Brandeburgius.

Item, Ludovicus marchio Brandeborgenſis abſtulit filio regis Bohemiæ uxorem ſuam legitimam, cum qua manſerat in matrimonio circiter annis quatuordecim, & idem Ludovicus duxit in uxorem, & cum ipſa totam Karinthiam occupavit.

Clementis VI. creatio.

Mortuo Benedicto, electus eſt in ſummum pontificem dominus PETRUS ROGERII quondam niger monachus, & doctor ſacræ theologiæ, qui poſtmodum factus eſt archiepiſcopus Rothomagenſis, & deinde ſumtus in cardinalem, & tandem papa factus, nominatus eſt Clemens ſextus, ac tertio calendas Junii ipſa feſtivitate Sacramenti conſecratus ſolemniter. Die præcedenti, ſcilicet in profeſto Sacramenti, ignis vehemens caſu a quadam domo tranſiliens, eccleſiam collegiatam ſancti Rumoldi, & alias nonnullas eccleſias & pene majorem partem domorum oppidi Machlinienſis devaſtavit, in quo hoc mirabile cunctis videntibus apparebat, quoniam ignis ille tranſiliens de vico ad vicum, domos intermedias relinquens intactas, alias hinc inde apprehendit & deſtruxit, domos autem uſurariorum & aliorum notoriorum ſceleratorum, nihil eis nocens pertranſivit, ex quo datur intelligi diabolico flatu factum incendium, Domino hoc permittente propter peccata inhabitantium.

Incendium ingens Machliniæ.

De Carolo Bleſenſi.

Eodem anno tranſacta hyeme, dominus Carolus DE BLOIS, ſociatis ſibi belligeratoribus infinitis ex Francia, Hiſpania, pleriſque principibus in ſuccurſum ſui convenientibus, habita deliberatione gravi, aggreſſus eſt expugnare reſiduam partem oppidorum, caſtrorum ducatus Britanniæ, quæ quidem ſingula victualibus & armis comitiſſa relicta comitis Montisfortis in carcere Francorum regis defuncti, munierat egregie; & primo quidem gravi aſſultu expugnavit civitatem dictam *Rennes*, deinde aliam nomine *Vennes*, Caſtellum regis, & alias quamplures, quarum nomina interſerere pleriſque faſtidium forſitan generaret. Civitatem autem *Hennebon* primariam, ab Anglis illic ſe viriliter defendentibus, & ſtipendiariis communitam, poſt obſidionem dierum & menſium expugnare nequibat: & habitis hinc inde particularibus conflictibus, in quibus nunc una pars victrix, altera victa eſt, & e converſo; tandem in arbitros compromiſſum eſt, & treugæ firmæ tractatæ continuandæ uſque ad Maium menſem anni quadrageſimi tertii futuri, ambabus jam partibus ex diuturna guerra pertæſis.

Mors Caroli regis Siciliæ.

Eodem anno obiit dominus Carolus rex Siciliæ: cui domina Johanna neptis ejus ſucceſſit in regnum, nubens domino Andreæ fratri regis Hungariæ, qui poſtea miſerabiliter necatus fuit, ut dicetur.

Scoti Nortanhimbriā vaſtant.

Per idem tempus quo Scoti recuperatis terris quas pridem amiſerant, peragrantes totam Nortanhimbriam, ac expugnatis caſtris munitiſſimis, *Edelborch* & *Roſenborch*, civitate etiam *Durenmez* vaſtata, contigit ut iidem communi decreto obſederint caſtrum Saleſberiæ, abſente comite domino loci, ac in Franciæ partibus ſub obſequio Eduardi regis militante: quorum impetum & aſſultum frequentem dum comitiſſa nobilis cum ſuo cognato ceteriſque aliquantis illic audacter ſe defendentibus, ſuſtinere non potuiſ-

(a) Iſti verſus compoſiti ſunt haud dubium, a quodam hæretico & perverſo homine, nec convenire poſſunt Benedicto papæ, qui optimus fuit pontifex.

Digitized by Google

ſet, miſit feſtinanter ad Anglorum regem, ut ad obſidionem ſolvendam ſe præpararet indilate.

Timore regis Angliæ in paludes ſe recipiunt.

Porro Scoti ex ſola fama venturi regis territi, nocte eadem levantes tentoria, ad proprias receſſere ſolitudines, quæ propter paludes circumvicinas ſe reddunt invias & inacceſſibiles. In craſtinum feſtinato rex cum inæſtimabili armatorum manu illic perveniens, & Scotos abiiſſe comperiens, mœrore gravi perculſus eſt, eo quod ſibi facultas cum hoſte pugnandi ſublata eſſet. Relicto igitur exercitu ſecus muros caſtri, ipſe cum paucis nobilibus caſtrum ingreſſus, a nobili comitiſſa Aelide lætabunde ac benigne nimis ſuſceptus eſt, præparato confeſtim convivio regiæ comitivæ congruenti. Cujus dum rex ſydereum oculorum fulgorem, inviſam mortalibus pulchritudinem, inſignem faciei candorem, lepidam ſonoramque vocis ſuavitatem, morum elegantiam, nec non & geſtus quoſdam tam roſei oris quam ſplendidæ frontis, & eburnei gutturis nitorem petulanter aſpiceret, mox venereis ſtimulis agitatus, cœco carpitur igne, tacitumque latet ſub pectore vulnus, actumque eſt ut ex ejus virtute mulier pudica cruentum conſequeretur munus. Cum igitur diſpoſitis menſis, rex cum ſuis diſcumberet militibus, ſolium penes regium latus comitiſſæ jubetur locari. Inter prandendum autem cum rex intente plus debito cœleſtem illam contemplaretur imaginem, nec ſatiari poſſet ex aſpectu, magis magiſque cupidinis urebatur faculis: adeo ut contra ſui conſuetudinem cogitabundus ſedens, omnem ſumendi cibi perderet appetitum. Quamobrem mirati proceres, putabant eum de fuga Scotorum vel vaſtatione patriæ fuiſſe conſternatum; ſed aliud quippiam verſabat in mente, quod facile non poterat abolere. Finito igitur prandio ac ſublevatis menſis, dum flamma libidinis vehementer regium ſtimularet pectus, comitiſſam ſolam vocatam in thalamo verbis amatoriis aggreditur, omnem quam perpetitur flammam cupidinis exprimit, ac ſibi impudice conſentire requirit. At pudiciſſima femina regem exorbitantem refrenare ſtudens, rem hanc regiæ non convenire celſitudini proclamat, & nequaquam in hoc ſibi complacere velle aſſeverat. Eapropter confuſus rex gravia ſuſtinens in ſe paſſionum luctamina, nunc facinoris ponderans magnitudinem, nunc regii decoris celſitudinem, nunc veneris incentivum vix valens reprimere, tota illic die permanſit ac nocte, de ſuo voto nihil aſſecutus. In craſtino valefaciens comitiſſæ, ac ut ſe magis exorabilem præſtaret in poſterum monens, nil precibus ac minis ab ea valens amplius extorquere, rex abſceſſit. Emenſo deinde aliquanto temporis ſpatio, rex tamquam viſurus provinciam cum paucis equitans, pervenit ad caſtrum prænominatum,

Eduardi regis impurus amor in comitiſſam Saliſberienſem.

Comitiſſa conſtans in pudicitia.

A facibus amoris adhuc vehementer accenſus; ubi benigne ſatis ac jocunde ſuſceptus a nobili comitiſſa, nihilominus ſemper quicquam adverſi ſuperventuri pertimeſcente, iteratis precibus, ut pridem, illam ſibi conſentire dulciter expoſtulat; ſed minime pudicum id pectoris ſacrarium pollutæ poterant inclinare vel inquinare preces, non inflectere promiſſa. Itaque cum inter cænandum rex omnem caſtri diſpoſitionem ſagaci perluſtraſſet oculo, demum cubitum pergens, conſcio ſolo cubiculario, cui ne ſcrutaretur facta domini ſui juſſum erat, intempeſtæ noctis ſilentio ſoporatis univerſis, B cubiculum pudicæ matronæ rex ingreditur, ac minas minis, preces addens precibus non eſt exauditus, ſed renitentem ac reluctantem nimis, obturato gutture, ſanguine per nares & os feminæ ſtillante, vi illata conſtuprans oppreſſit, & completo ſcelere, relinquens ſemimortuam velut infamis victor ac voti compos ſceleſti, diluculo diſceſſit. Poſt aliquantulum temporis contigit Saleſberienſem comitem prædictæ dominæ maritum, a Galliis ad Angliam nativum ſolum redire, ut uxorem & ſobolem ſuamque patriam tandem inviſeret; quem dum conjux C læte ſatis, ſed contra ſolitum depreſſo vultu ſuſciperet, ille pro novitate rei miratus, interrogat quid haberet, ſed & thalamum juxta conſuetudinem ſecum ingredi requirebat; at illa tota reſoluta in lacrymas, omnem commiſſæ rei pandit ordinem, illatum ſtuprum violentum, ſeque profitetur indignam de cetero tam præcelſi viri connubio ſociari. Ille utpote vir perſpicax, perpendens celſitudinem, potentiam, magnificentiam, ſui imbecillitatem in expetendo vindictam, & ignominiæ gravitatem, ſumto ſecum filio duodenni Londoniam properat, regi quam D perpeſſus eſt infamiam ac vilipendium explanat, beneficia & obſequia illata improperat, hereditariam & avitam poſſeſſionem ad uſum filii in regis manus reportat, tandemque mœſtus Angliæ valedicens, transfretat in Hiſpanias, & demum contra cultores Mahometi viriliter pugnans occubuit, & ad cœleſtia regna ſine fine manſura verus martyr & fidei pugil commigravit.

Invita vim patitur a rege.

Hoc anno unigenitus filius T. *de Heinsberch* nepos ADULPHI Leodienſis epiſcopi ex ſorore deceſſit, in cujus favorem idem epiſcopus E comitatum Loſſenſem ad ſuam eccleſiam pertinentem non curabat perſequi. Quo defuncto, requiritur epiſcopus, ut vel nunc quod pridem ficte & lente cœperat, efficacius & cordialius reaſſumat; quod ille facere pollicitus eſt, ſed in effectu nihil concluſit.

Theod. de *Heinsberch* obitus.

Anno MCCCXLIII. reſumuntur & aggravantur proceſſus apoſtolici contra Theodericum *de Heinsberch*, tamquam uſurpatorem dicti comitatus, & invaſorem, vel oppreſſorem Leodienſis eccleſiæ, ac ſingulis feſtis & dominicis diebus denuntiatur excommunicatus

Eccleſiæ in eum cenſuræ.

Digitized by Google

auctoritate apoſtolica; cumque communitas A patriæ voluntariam ſe exhiberet ad recuperandum comitatum violenter, epiſcopus lentum ſe exhibuit.

Diſſentio inter Leod. epiſc. & Hoienſes.

Paulo poſt inter dominum epiſcopum & oppidanos Hoyenſes diſſenſio gravis eſt orta propter ſolutionem cenſuum. Siquidem cum olim groſſus Turonenſis ſex Leodienſes denarios valuiſſet juxta inſtitutionem domini Hugonis de Cabillone, propter querimoniam populi qui ſe gravatum aſſerebat, ordinatum eſt de conſenſu patriæ, ut de cetero groſſus Turonenſis pro octo denariis cenſualibus exſolveretur. Verum Hoyenſes pro B groſſo octodecim denarios ſolvere nitebantur; epiſcopus autem qui exinde ſe lædi enormiter ſenſerat, de conniventia ſcabinorum ac divitum, quibus cenſus illi ſolvi debebant, aliquantos rebelles numero quadraginta trium proſcribi & banniri fecit ad peronem: unde commoti Hoyenſes confeſtim deſtinarunt quinquaginta viros ex prudentioribus, una cum Godefrido de Hollonia milite, ad Brabantiæ ducem Johannem, promitttuntque ſe tradere duci ſub pœna quadraginta millium florenorum regalium, dummodo ipſis contra epiſcopum Leodienſem ſuoſque C fautores aſſiſtentiam præbeat indilate. Quibus gratanter auditis, dux prædictus promiſit Hoyenſes conſervare in ſuis libertatibus & privilegiis antiquis ſuper ſolutione cenſuum, juxta conſervationem manſionariorum & curiarum; quodque non permitteret Hoyenſes de cetero evocari, proſcribi, præconiſari per ſcabinos Leodienſes, niſi pro facinoribus infra libertates vel terminos Leodienſium perpetrandis. Quæ cum nota fuiſſent epiſcopo, fecit caſtra ſua de *Muhalt*, de *Clermont*, & alia quamplurima municipia victualibus & armis ad nocendum Hoyenſibus & duci com- D muniri. Interim civitas Leodienſis litteras duci deſtinavit offenſo, ſupplicans quatenus diem tractatus ipſis aſſignaret ad quindenam, quia intermedio tempore ſperabant Hoyenſes cum ſuo domino plenarie concordare. Miſerunt inſuper ad Hoyum milites duos id requirentes, qui infecto negotio redierunt inanes. Nam comes Loſſenſis, videlicet T. *de Heinsberch* dicto duci contra Leodienſes fuerat confœderatus. Minabatur etiam dux terram totam Leodienſem igne & ferro ſe vaſtaturum, niſi ſuis per omnia votis obtem- E perarent. Poſtea circa Septembrem ad partes illas applicuit quidam legatus apoſtolicæ ſedis, qui proceſſus ſuos fulminans contra ducem & Hoyenſes, eos excommunicatos fecit publice denuntiari, inſuper & terram ducis & oppidum Hoyi eccleſiaſtico ſuppoſuit interdicto, a quo dux & Hoyenſes ſedem apoſtolicam confeſtim appellarunt.

Epiſc. Leod. ſuis civibus privilegia reſtituit.

Præterea hoc anno cum Leodienſis epiſcopus communitatem requireret, ut ſibi aſſiſtentiam & armatos præberet ad reſiſtendum duci, cives ſentientes ſe longo tempore ſervitute quadam in pace de *Wihongne* comprehenſa graviter oppreſſos, præſertim ſuper murmurio, ita quod ſi duo aut tres colloquerentur ad invicem, tamquam ſeditionis incentores aut murmuratores corrigerentur, multæque libertates quas olim habere conſueverant, per pacem Wihoniæ ipſis ſublatæ fuerant; nolebant preces epiſcopi ſui exaudire, niſi murmurium prædictum penitus aboleret, & libertates priſtinas de creandis burgimagiſtris & gubernatoribus miniſteriorum, ceteriſque hujuſmodi plenarie reſtitueret. Epiſcopus aliqualiter ſe reddens auſterum in primis, demum præſentibus rege Bohemiæ, ac comitibus de Marka & Montibus, quæ cives poſtulaverant liberaliter conceſſit, data ſuper his littera ſigillis epiſcopi, capituli ac magiſtrorum civitatis communita, quæ uſque hodie nuncupatur Littera S. Jacobi; ſicque receptis privilegiis ſupradictis, cives uno animo parique ſententia promtos & hilares ad invadendum ducem Brabantiæ ſe præbuerunt, expoſitis in foro vexillis; ſed per interventum comitis Hannoniæ & aliorum procerum, treugæ ad tres hebdomadas ſunt protelatæ. & quia per ballivos, mareſcalcos, ceteroſque officiatos epiſcopi frequenter evenerat incolas patriæ contra legem omnem & dictamen rationis graviter & enormiter moleſtari, de communi voto epiſcopi ac trium ſtatuum patriæ decretum eſt, eligi & erigi debere viginti duos probos & egregios viros, quorum quatuor eſſent domini Leodienſis, & quatuor venerabilis capituli, quatuor de militaribus, quatuor de civibus Leodienſibus, de oppidanis autem aliorum oppidorum, duo Hoyenſes, duo Dyonantenſes, duo Tungrenſes, duo Sancti-Trudonenſes, unus Foſſenſis, alter Bullonii, coram quibus prædicti injuriati vel ſpoliati ſuas deponerent querelas, ac cognita injuria perlata, dictos officiatos præfati viri poſſent ſub pœnis proſcriptionis arctare ad damna reſarcienda, & ipſos, etiam invito epiſcopo, niſi reſipiſcant, a ſuis officiis amovere: verum aliqualis inter eos diſceptatio facta eſt, utrum dicti ſic electi perpetui forent, vel annuatim amovendi, prævaluitque ſententia, ut ſingulis annis in feſto Luciæ novi crearentur, cedentibus antiquis.

His ita geſtis, perpendens epiſcopus per inſtitutionem viginti duorum, quod ſuos officiatos corrigere poſſent, ſe multipliciter circumventum, nec tamen ſententiam latam & ſigillatam revocare valeret, confractus eſt corde, & ex melancholia graviſſimam incurrit ægritudinem, ſecedens propterea in Wereſlaria ad aërem nativum, ac tandem ab illa convaluit, & ad ſuam rediit civitatem.

Eduardi regis auxilium implorat comitiſſa Montisfortis.

His diebus rex Eduardus precibus comitiſſæ Montisfortis transfretavit in Britanniam Armoricanam, ad ſuccurrendum ſuis, qui

multas illic pertulerunt anguſtias per Carolum Bleſenſem, qui maximam partem ducatus prædicti recuperaverat pridem amiſſam. Statim Anglorum rex tres principales obſedit urbes, videlicet Nannetem, *Vennes* & *Rennes*; ſed parum ſatis proficiens, & occiſo vel mutilato graviter domino Roberto de *Artois*, regreſſus eſt ad propria: nam concordatum hinc inde fuerat in treugas duraturas ſpatio duorum aut trium annorum, quæ intermedio tempore male fuerant obſervatæ.

Adolphus epiſc. revocare tẽtat quod conceſſerat.

Anno Domini MCCCXLIV. in feſto beati Matthæi apoſtoli, cum ADULPHUS Leodienſis epiſcopus graviter pœniteret, quod viginti duos judices, ut præfertur, in præjudicium dominii ſui permiſiſſet & conſenſiſſet inſtitui & eligi, quatuor de majoris eccleſiæ canonicis qui electi fuerant inſtanter requiſivit, quod juri & electioni de ſe factæ confeſtim renuntiarent, intentando eiſdem minas graves; pariformiter quatuor de civitate electos requiſivit, volens ab eis retorquere litteram quam prius diximus tot ſigillis communitam; quam dum ſub quodam pallio mendacii, quaſi in ea aliquid viſurus epiſcopus tenuiſſet, mox dicitur penitus laceraſſe, uno de burgimagiſtris epiſcopo ſupra his connivente, qui dictus Johannes *Jaquemente*, de miniſterio pannificum vel drapariorum, qui totis votis nitebatur caſſare & irritare nundinas, quæ poſt octavas S. Lamberti ſingulis annis celebrari ſolent, ut liberius ad libitum cives pannos ſuos omnibus vendere poſſent, ut pridem fieri conſuevit; promittens inſuper domino Leodienſi ſecum adducturum in forum Leodienſe decem miniſteria, aut ſaltem mille armatos, cum quibus reſiduum civitatis in ſuam indubitanter ſperabat ſententiam inclinare. Quod cum civibus innotuiſſet, illi aſſociatis ſibi inſignibus, contra prædictum burgimagiſtrum necnon & dominum Johannem de Landris militem, ac Johannem dictum *Pollart* juris doctorem procedentes, velut contra periculi vel ſeditionis incentores, omnes exiliaverunt: requirentes inſuper eccleſias, ut ſimili modo contra quatuor canonicos in hujuſmodi reos inqueſtam facerent, quos hujus facti dicebant eſſe participes.

Hoyenſium querelæ de ſuo epiſc.

Eodem anno Hoyenſes in numero copioſo navigio venerunt in Leodium, querimoniam facientes de ſuo præſule, quia ſententiam arbitralem per comitem Hannoniæ latam, ſervare non curaſſet; illo e contrario affirmante, quod Hoyenſes in pœnas appoſitas per rebellionem incidiſſent, cum illi vigeſima ſexta die Octobris ad propria remearent, epiſcopus in caſtro ſuo de *Clermont* lecto decumbens ægrotus, mandavit ſuo ballivo Haſbaniæ Ludovico *Marceal*, ut ſumto ſecum equitatu illos invaderet. At ille juſſum ſui præſulis volens explere, Hoyenſes præmunitos ac prænominatos circa ſilvam dictam *la Mallieu* fidenter invaſit; ſed habito conflictu ſupervenientes equites Hoyenſium, de quibus ballivus ignoraverat, ipſum cum omnibus compulerunt in fugam, tribus viris illic peremtis. Quod cum nuntiaſſet epiſcopo graviter ægrotanti, ille triſti conſternatus nuntio, quia non evenerat, ut putabat, octavo die poſt conflictum, id eſt tertia Novembris diem clauſit extremum in prædicto caſtro de *Clermont*, inteſtatus quia infinitis debitis obligatus. Statim navi impoſitus ac Leodium advectus, ſepultus eſt ante majus altare ſancti Lamberti in excellenti ſarcophago laminis æreis deſuper operto, quibuſdam de morte ejus dolentibus, aliquantis admodum jocundatis. Poſt cujus obitum ordinatus eſt patriæ mamburnus ac tutor cum omni applauſu dominus Ludovicus *de Agimont* vir nobilis, & ab omnibus tam militaribus quam vulgaribus patriæ ſatis dilectus.

Adolphus epiſc. obit.

Gandenſes occidunt Jacobum *d'Artevelt.*

Iiſdem diebus fullones Gandenſes tumultuantes, nec jugum Jacobi *Dartevelt* capitanei eorum æquanimiter ſuſtinere valentes, occiderunt prædictum Jacobum in domo ſua propria, per cujus favorem rex Angliæ ſperabat acquirere Flamingos in auxilium ſui, ad invadendum regnum Franciæ, & filium ſuum primogenitum principem Gualiæ conſtituere comitem Flandriæ; ſed mentita eſt iniquitas ſibi, & fruſtratus eſt ſpe ſua. Poſt pauca Gandenſes alium ſibi crearunt rectorem, ac ſectæ ſuæ conſentaneum pannorum textorem, cui nomen erat Gerardus Dionyſii, comitem ſuum ac dominum expellentes, & juxta votum ſingula tractantes ac diſponentes.

Angliæ rex ſuccurſum mittit civitati Burdegalæ.

Eodem anno in ſuccurſum civitatis Burdegalenſis & Gaſconum rex Anglorum miſit ſuum nepotem comitem *Derby* cum ſexcentis equitibus & totidem ſagittariis, inter quos erant primarii comites de *Panebore*, *Dokenford*, & nobiles viri dominus Walterus de *Manni*, dominus Franco de *Halen*, dominus temporalis de *Lylloe* non longe ab Antuerpia, & quamplures alii barones & militares de diverſis regionibus agglobati; qui navigio venientes ad civitatem Bajocenſem in Normanniam, abinde ſeceſſerunt verſus Gaſconiam ſecus ripam Gerondæ fluminis, univerſa locuſtarum more depopulantes, caſtra ſubvertentes, aut ſibi partim vi, partim promiſſis ac verbis ſuavibus expugnantes, quouſque pervenirent Burdegalam; caſtrum quoque Blavium, & *Bourg* ſimili modo poſt pauca ad deditionem compulerunt. E diverſo Philippus rex ad ſuccurrendum ſuis miſit ſuum primogenitum Johannem ducem Normanniæ, cum infinita nobilium, ducum, comitum, baronum, ac prælatorum comitiva; qui quamplures civitates, caſtra ac villas ſubreptas ab Anglis recuperarunt, & præſertim civitatem Engoliſmenſem, de qua per ſubti-

Digitized by Google

litatem ingenioſam Angli cum ſuis omnibus armis ac rebus patienter egreſſi ſunt, nemine eos lædente, & ſic durante hiemis aſperitate uterque requievit exercitus in urbibus & caſtris ſubjugatis.

Eodem anno ſedes Pragenſis epiſcopalis erigitur in metropolitanam.

Engelbertus de Marka fit epiſc Leod. & pacem facit cum Hoyenſibus.

Anno MCCCXLV. defuncto Adulpho Leodienſi epiſcopo, tandem in vigilia Matthiæ apoſtoli ex proviſione ſedis apoſtolicæ & ſuffragio litterarum Philippi Francorum regis, dominus Engelbertus de Marka pridem præpoſitus Leodienſis, nepos bonæ memoriæ Adulphi epiſcopi ex fratre in epiſcopum Leodienſem eſt ſublimatus, qui cum ingenti comitiva procerum ac nobilium properans verſus Leodium, illic a viris eccleſiaſticis & civibus cum jocunditate magna ſuſceptus eſt duodecima die Aprilis. Is cum litem pridem inter prædeceſſorem ſuum & oppidanos Hoyenſes proſequi tentaret, ſaiſitis caſtris de *Clermont* & *Muhalt*, inſtinctu ſatellitum ſuorum pecora Hoyenſium & blada fecit vice quadam ſpoliari & abduci in caſtra; ſed poſt breve intervenientibus egregiis militibus Waltero de Momalia, Theoderico de Seranio, & Ægidio de Cervo, pax firma pronuntiata eſt: ita quod epiſcopus interdictum auctoritate apoſtolica latum procuraret diſſolvi, & omnes offenſæ priores remitterentur: pro qua gratia Hoyenſes ſedecim millia florenorum aureorum exſolvere non tardarent, quo pacto in adventu organa ſunt reſumta.

Seditio Leodii.

Porro vulgus Leodienſe ſeditione facta, in primarios civitatis milites ac ſcabinos quatuordecim eo tempore inſurrexit, qui dum civitatem gubernarent penſiones vitales in quantitate gravi vendiderant, & in uſus domeſticos, ut fama erat, converterant: unde non immerito populares, aſſumto regimine civitatis indignati, inquiſitione facta, hujus venditionis auctores tam vivos quam heredes ac uxores ſuperſtites requirunt, ut dictas ſolutiones & pecunias exinde levatas facta computatione reſtituant, & deinceps de ſuis facultatibus perſolvant, alioquin infra feſtum beati Baptiſtæ Johannis a civitate recedant proſcripti. Quorum aliqui dum ſummam hanc ſolvere non poſſent, aliquanti non vellent, in vigilia dicti feſti omnes pariter abſceſſerunt; inter quos tres erant ſcabini, Johannes de Lardario & Hubinus Bareti milites, Johannes de Brabantia, magiſter Andreas advocatus curiæ Leodienſis, & ceteri quorum nomina pertranſimus.

His ita geſtis, pro cauſis quibuſdam veniente Johanne rege Bohemiæ apud Namurcum, epiſcopus illum rogavit, ut apud communitatem Leodienſem, cui rex gratus erat, intercedere dignaretur, ut proſcripti vel banniti ab eis poſſent libere ad civitatem remeare. At cives interventu regis & ſui præſulis inclinati bannitos omnes revocarunt, hoc pacto mediante, quod quilibet eorum juxta conſuetudinem & legem patriæ per qualitatem delicti debitam recompenſaret emendam, ſicque ceſſavit tota quaſſatio.

Guillelmus comes Hanoniæ Friſones invadere tentat.

Eodem anno circa initium Junii menſis Wilhermus vigeſimus primus comes Hanoniæ, Hollandiæ & Zelandiæ, necnon dominus Friſiæ, dum ſub titulo invadendi Friſones ſibi obedire recuſantes, ab Ultrajectenſibus emiſſet victualia & ſagittas, ipſos improviſos obſedit pro modica occaſione ſuborta; pro præpoſitura ſancti Johannis in diſcordia collata. Et quia pars quæ comiti favebat in propoſito ſuccubuerat, idcirco ipſis offenſus erat. Hic habebat in exercitu ſuo fere duo millia ſexcentos milites, comites octodecim, barones triginta ſeptem, ſicque extendebatur numerus obſidentium ad ſexaginta millia. Deinde mille & centum lapides ſperici per fundas infra civitatem projecti ſunt, qui domos multas graviter attriverant, ſed dumtaxat vir unus & mulier una ex eis læſi ſunt, divina eos protegente clementia. Verùm de exercitu comitis captivi abducti ſunt milites egregii numero quadraginta, ſed levis armaturæ & vulgi non erat numerus. At comes conſiderans urbem munitam pro biennio, & cives viriliter reſiſtentes, mediante patruo ſuo domino Johanne *de Bealmont*, pactionem hanc ſuſcepit. Damna quidem illata hinc inde ſunt remiſſa, captivi liberati, & partialitates ſedatæ; ſed & quadringenti cives nudo capite ac pedibus veniam a comite poſtulaverunt; ſicque ſoluta obſidione, comes ad propria reverſus eſt. Deinde eodem anno in menſe Septembri ſupra Danis reſarcita nova militia, Friſones navali bello proponebat invadere animo juvenili; cumque portui applicuiſſet, Friſones præmuniti priuſquam ad terram potuiſſent egredi, ſuos invadunt hoſtes & comitem cum ingenti copia nobilium abſque defenſione confeſtim obtruncant, jugulant & dilaniant, paucis ad naves fugientibus pro tunc a cæde ſalvatis, cujus corpus in monaſterio Floridi-campi eccleſiaſticæ traditum eſt ſepulturæ.

Ab eis occiditur.

Bellum inter Colon. archiep. & comites de Môtibus & de Marka.

His diebus inter archiepiſcopum Colonienſem ex parte una & comites de Montibus & de Marka gravis facta eſt controverſia. Cumque in campis comparentes pugnam iniſſent, ceſſit victoria comitibus, & aliquanti de parte archiepiſcopi trucidati, aliquanti carceribus ſunt mancipati. Cumque poſt paululum ignominiam illatam archiepiſcopus voluiſſet a fronte ſua detergere, rurſum cum præmiſſis comitibus bellum inire propoſuit: ea propter in ſuccurſum dictorum comitum Leodienſis epiſcopus cum multo proceſſit Haſbanorum & Condroſiorum equitatu, ſed per intermedium principum magnorum pax pronuntiata eſt, ſed non diu integraliter obſervata.

Eodem

Digitized by Google

Peſtis ingens. Eodem anno ſaturno dominium habente inter planetas, qui infra ſpatium triginta annorum curſum ſuum complet, primo in partibus Orientis, videlicet Aſia majore, Armenia, Syria, Perſide, necnon & in Italia, ac Lombardia, peſtis inguinaria vel aſcellaria, quam vulgares epidimiam nuncupant, graſſari cœpit horrende, in tantum ut vivi vix ſufficerent ad mortuos tumulandos, duravitque peſtis hæc per multos annos continuos: tandem poſt quadriennium pariformiter Germaniam inferiorem citra Rhenum nimium attrivit, infinitos extinguens. De hac peſte lacrymaliter exclamat egregius Franciſcus laureatus poëta ſic inquiens:

Heu mihi! quid patior? quo me violenta retorquent
Fata, retro video pereuntis tempora mundi
Præcipiti tranſire fuga; morientia circum
Agmina conſpicio juvenumque ſenumque, nec uſque
Tuta patet ſtatio; non toto portus in orbe
Panditur, optatæ non ſpes patet ulla ſalubris.
Funera crebra quidem quocumque paventia flecto
Lumina conturbant aciem, perplexa feretris
Templa gemunt, paſſimque ſimul ſine honore cadaver
Nobile plebeiumque jacet, ſubit ultima vitæ
Hora; mali, caſuſque mei meminiſſe coactus.
Heu! caros abiiſſe greges & amica retracto
Colloquia, & dulces ſubito vaneſcere vultus.
Hoc gemit Italiæ populus tot mortibus impar,
Hoc exhauſta viris defectaque Gallia plorat.
Hoc aliæ quocumque jacent ſub ſydere gentes,
Sive ſit ira Dei quod crimina noſtra mereri
Certe crediderim, ſeu ſola injuria cœli.
Natura variante vices hic peſtifer annus
Humano generi incubuit, flendumque minatur
Excidium, mortique favet denſiſſimus aër
Semis ab infecto proſpectat Jupiter axe,
Inde pluit morbos & triſtia funera terris
Nec mare, nec tellus, nec apricis ſaxa cavernis
Oſtendunt profugo, quoniam mors omnia vincit.

De hac peſtilentia quidam frater ordinis Prædicatorum Rupertus nomine, vita & miraculis glorioſus ante annos triginta prophetavit dicens: Sic in me locutus eſt ſpiritus Domini dicens: vade ad illum qui regit columbam meam, vade ad cardines terræ, & dic eis: niſi dimittant pompam ſuam & avaritiam ſuam, ſequetur tanta mortalitas, quod rivi ſanguinum fluent de ſepulchris.

Eodem anno apud urbem Romanam tam grave fuit diluvium, ut per vicos naviculæ ducerentur.

Guillelmus Furioſus comes Hollandiæ. Anno MCCCXLVI. poſt necem Wilhelmi ſupradicti, qui non reliquit prolem, dominus dictus *Uleminck* tutor Hollandiæ, confeſtim miſit ad Ludovicum Bavarum, qui ex ſorore dicti comitis ſoboles multas genuerat, ut unus ex filiis ejus ſibi mitteretur, qui jure hereditario terram prædictam gubernet & poſſideat; & tandem miſſus eſt Guilhelmus filius ejus cognomine Furioſus. Nam poſtea factus eſt amens, & ſucceſſit eidem Albertus frater ejus.

Turbæ occaſione homicidii. Item, eodem anno dum quidam oppidanus Hoyenſis in quadam villa Condroſii vim vi repellens, invaſorem ſuum occidiſſet, Leodienſi ſede vacante, iſdem homicida, facta pace cum amicis occiſi; procuravit etiam ſe abſolvi a facinore per dominum Ludovicum *d'Agymont* mamburnum & tutorem patriæ. Verum ſublimato domino ENGELBERTO DE MARKA, ballivus ejuſdem epiſcopi Collinus de *Fraipont* miles, per ſuum ſubſtitutum Johannem de *Merade* dictum homicidam comprehenſum fecit continuo decollari, aſſerens tractatum initum cum mamburno nullius eſſe valoris. Unde commoti Hoyenſes, prima die Martii cum vexillis & armis egreſſi ad villam Condroſii, quæ nova villa dicitur, domum dicti ballivi ſecuribus & malleis diruerunt. Ea recepta contumelia, ballivus conqueſtus ſcabinis Leodienſibus de violentia facta, abſente epiſcopo, practicavit octodecim oppidanos Hoyenſes præconiſari, & a patria proſcribi. De quo cetera oppida patriæ apud Leodium convocata, mox ſe confœderarunt Hoyenſibus; & prædictas querimoniam & proſcriptionem irritas & vanas fuiſſe & eſſe proclamaverunt, attento quod homicida præſens cum mamburno patriæ compoſuiſſet, quodque juxta arbitramentum comitis Hannoniæ oppidani Hoyenſes per ſcabinos Leodienſes proſcribi vel expelli non poſſent, niſi pro forefactis infra immunitatem vel bannileucam eorum communi perpetratis.

Epiſc. conqueritur de Leodienſibus & Hoyenſib. Porro epiſcopus regreſſus a Weſtphalia, moleſte tulit injuriam illatam ſuo juſticiario: diſſimulabat tamen ſibi aſcribere vel laudare factum ballivi; ſed quantocius omnium conſilium patriæ nobilium & civium apud *Fexhe* convocavit, querimoniam longam texens contra Leodienſes & Hoyenſes ſimul confœderatos contra ſe, quos aſſerebat infregiſſe juriſdictionem ac dominium in effringendo domos ſuorum officiatorum, &c. Econtrario Leodienſes affirmabant dictam colligationem nequaquam cedere in prejudicium juriſdictionis epiſcopalis; ſed in defenſionem ſuarum libertatum & caſtigationem eorum, qui contra fas & legem terræ ſuos confratres & concives infeſtare præſumebant.

Abbas S. Nicaſii tractat de pace inter capit. Leód. & dom. de Heinsberch. In menſe Junio ejuſdem anni abbas ſancti Nicaſii venit Leodium, legatus a ſede apoſtolica, ut inter capitulum Leodienſe & dominum T. de *Heinsberch* quoad comitatum Loſſenſem pacem reformaret, & excommunicatum abſolveret atque comitatum contraderet illi, cui major pars capituli & patriæ ſe concordaret. Cumque dictus abbas diu tractaſſet cum capitulo, tandem communi

Digitized by Google

voto electi ſunt quinque canonici, qui una A cum abbate tractarent de pace inter partes: ita tamen quod non haberent auctoritatem terminandi negotium ſine conſenſu capituli & patriæ univerſæ: ipſi tamen nulla relatione facta capitulo, circa feſtum Johannis-Baptiſtæ apud *Haſſelt* in hoc convenerunt, quod epiſcopus dictum T. de comitatu prædicto inveſtivit, & interdictum relaxavit, & excommunicatum abſolvit. Qua fama relata Leodii, turbatur clerus, & civitas univerſa contra tractatores inſurrexit, illique furorem populi declinantes ab urbe fugerunt. Porro magiſtri communitatis putantes ſe poſſe tumultum ſedare, ſcabinos & eos qui aufugerant reduxerunt; ſed exorta ſeditione graviori in populo, iterato refugium extra civitatem quæſierunt, timentes ſuæ pelli. Quæ cum ad aures epiſcopi perlata fuiſſent, ille volens ſe de Leodienſibus ulciſci, diem præfixit, qua apud villam de *Vothem* ipſis invitis veniret, ſcabinos & alios qui fugerant reduceret, & quos vellet de civibus exularet ac banniret. Is enim locus eſt parum diſtans a Leodio, ubi ſcabini, quando infra civitatem judicare vel legem exequi ob terrorem non audebant, ſolebant ſedere pro tribunali. Quam ob cauſam cives in multo territi manſiones quorumdam ſcabinorum & canonicorum, quos ſcabinis viriliter conjecturabant favere, funditus diruerunt, & die ſtatuto convenientes in *Vothem*, locum illum in quo judicia fieri debebant, vallaverunt foſſatis in circuitu, illic per biduum præſtolantes horam quando veniat dominus. Tandem decima nona die Julii epiſcopus aſſociatis ſibi infinitis principibus, videlicet rege Bohemiæ jam cæco, comitibus Namurcenſi, Viennenſi, de Marka, de Montibus, & Loſſenſi, & domino de Falcomonte, dum veloci curſu equorum intraſſet metas foſſatorum ſive vallorum, nullam moram illic fecit; ſed declinans ad alium locum vicinum, in quo non erat ſolitum fieri judicia, illic ſcabini Leodienſes ex mandato epiſcopi quadraginta duos ex civibus primariis proſcripſerunt. Interim aliquanti de exercitu epiſcopi lateraliter equitantes verſus Leodium, quoſdam inermes clericos, matronas, procuratores ad numerum quingentarum perſonarum lupino more ſævientes jugularunt; inter quos erant preſbyteri viginti ſex, & clerici viginti octo. Qua cæde patrata, vindicante Deo, Leodienſes cum Hoyenſibus invadunt exercitum, qui confeſtim terga vertentes turpi fugæ ſe commiſerunt, multis ex militibus & proceribus illic trucidatis. Inter quos erat dominus de Falcomonte & alii amplius quam quadraginta de terra comitis Montenſis, qui ceteris fuerant actores, videlicet Adulphus de *Wolkenborch*, Henricus de *Stoenrode*, H. de *Levvemberch*, dominus de *Piermont*, & alii quorum nomina

Quam improbat clerus & populus.

Epiſc. quærit ultionem de Leodienſib.

B

C

Seditio Leod.

D

E

brevitatis cauſa relinquo. Fertur autem epiſcopus habuiſſe in ſuo comitatu amplius quam ſeptem millia equitum, ſed ait ſapiens: *Cum diſpoſitione initur bellum, Dominus autem ſalutem tribuit.* Hoyenſes eadem nocte venientes in Leodium, hoſpitati ſunt in domibus canonicorum, qui cum epiſcopo aufugerant, quicquid illic invenerant ſecum deportantes.

Eodem anno Johannes dux Normanniæ valida cinxit obſidione caſtrum fortiſſimum nomine *Aguilhon*, ſitum ſuper Garonam fluvium, in quo viri erant fortiſſimi ex Anglia, Brabantia, Hannonia concluſi, ſe viriliter defenſantes, & plurimi ex utraque parte peremti ſunt. Interim rex Anglorum ſuffragium præſtare volens obſeſſis in *Aguilhon*, transfretavit in Normanniam cum filio ſuo primogenito principe Gualiæ, habens in exercitu circiter quatuor millia equitum nobilium & viginti millia ſagitartiorum ac peditum levis armaturæ. Cumque applicuiſſent ad portum univerſam depopulantes maritimam ripariam, cunctaque caſtra, villas & oppida, partim dolo, partim vi, partim promiſſa libertate ſubjugaverant, videlicet *Chereboourt*, *Montebourt*, *Avaloingne*, *Quarentin*, civitatem Conſtantienſem, & tandem multis laboribus expugnarunt Cadomum, Gallice *Kaen*, prædam inde abducentes pretioſam. Deinde rex tranſiens Sequanam, plures circumcirca combuſtæ ſunt villæ: adeo ut infra muros Pariſienſes fumus clara die poſſet videri. Vaſtata quoque terra Belvacenſis fere univerſa, nemine Anglis obſiſtente. Interim Philippus rex Franciæ non valens amplius ruborem & confuſionem quam ab Anglis ſuſtinebat, æquanimiter tolerare, coadunato exercitu ſequutus eſt Anglos uſque Abbatis-villam in Pontivo properantes, & in itinere ſtrages, cædes, rapinas & incendia ſine ceſſatione faciens; & ut famabatur pro tunc rex Anglorum in ſuo comitatu vix habebat equitum quatuor millia, ſagittariorum decem millia, & peditum communium circiter decem millia. Porro exercitus Francorum æſtimatus erat ad xx. millia equitum nobilium, & circiter centum millia peditum cum Januenſibus & baliſtariis per ſtipendia conductis. Demum cum ambo exercitus ad ſpatium unius milliaris propinquaſſent, confeſtim Anglorum rex ſuos in tres acies partitus, viriliter & audacter expectans adventum Francorum, cum plurimi Francorum ſine militari diſciplina gradientes, non expectatis ſuis principibus, perveniſſent uſque ad locum certaminis quo Anglici locati fuerant, velletque eos rex per ſuos ſigniferos revocare, illi parvipenſo regis mandato, aggreſſi ſunt Anglicos, quorum ſagittarii tela jacientes in modum nivis equos Francorum cum ſuis ſeſſoribus peremerunt, cumque alii ſequentes primis ſuccurrere vel-

Obſidio caſtri Aguillonii.

Rex Anglor. in Normann. plura ſubjugat oppida.

Phillipp. rex Franc. ingentem parat exercitum.

Pugna Creſſienſis.

Digitized by Google

lent periclitantibus, nec poſſent præ multitudine cadaverum & equorum & calcitrantium ob ſagittas, nec præ confuſione vellent regredi, infinita illic millia, quibus non dabatur copia cum Anglis cominus manu vel haſta pugnandi, per arrogantiam corruerunt juxta villam *de Creſſi* in Pontivo, alias *à la Blanche tache*, non longe ab oppido S. Richarii dicto Abbatis-villa. Illic Bohemiæ rex jam præ ſenio pene cæcus occiſus eſt, & dominus Johannes *de Bealmont* ceterique plerique, confoſſis equis quibus inſederant, vix Domino eos ſalvante, fuga lapſi ſunt XXVI. die Auguſti, & quicquid alii garriant, is qui hanc ſcripſit hiſtoriam in vulgari, ipſam de verbo ad verbum didicit ex ore dicti domini Johannis de Hannonia vel *de Bealmont*, qui præſens aderat in conflictu, & ſcrutinio facto inter occiſos, compertum eſt illic occubuiſſe in primis regem Bohemiæ prænominatum, necnon comitem *d'Alençon* fratrem regis Francorum, comitem Bleſenſem Ludovicum, Carolum nepotem ejuſdem ex ſorore, ducem Lotharingiæ, comitem Flandriæ, & alios principes inſignes novem, barones nobiles circiter LXXX. milites ſimplices & militares viros mille ducentos, & alios XV. millia. De parte Anglorum tres ſolum milites, & fere XX. ſagittarii peremti fuiſſe referuntur.

Rex Angl. obſidet Caletum.

Hanc adeptus elegantem & famoſiſſimam victoriam rex Anglorum præparavit ſe ad obſidendam villam Caliſiæ munitiſſimam; rex autem Francorum mœrore conſternatus graviſſimo, Pariſius repedavit. Sciens autem rex Anglorum villam Caliſiæ de facili non poſſe expugnari, valla fortia & foſſata fieri juſſit in circuitu ſui exercitus, ne forte ex improviſo poſſent hoſtes irruere eiſque nocere, deinde domos multas ex trabibus & lapidibus opertas ſtramine aut geneſta pro ſtatu & decentia ſua ſuorumque procerum fecit extrui, volens illic perendinare tempore hiberno & forſan æſtate tota, ſi opus foret.

Caſtrũ Claremontis expugnatum & dirutum.

Eodem anno tertia Septembris dum cuſtodes caſtri de *Claremont* circa ripariam Moſæ nimis infeſti eſſent viatoribus, & præſertim navigantibus inter Leodium & Hoyum, & plerique periclitarentur in hujuſmodi diviſione, caſtrum prædictum quod ADULFUS epiſcopus pridem optime reparaverat, per Leodienſes & Hoyenſes obſidione vallatur, & ſupervenientibus concivibus eorum Dyonantenſibus, cum diebus XV. illuc perendinaſſent, cuſtodes caſtri, ſalva vita, deditionem fecerunt, caſtrum ſolo tenus irreparabiliter demolitum eſt. Subſequenter dum dominus Hammalia Leodienſes plures infeſtaret, utpote nepos & mareſcallus epiſcopi ENGILBERTI, caſtrum ejus obſeſſum eſt, & multis fundis, petrariis, & baliſtis, mangonalibus oppugnatum. Tandem caſtri protectores circiter XL. ſalva vita ſe captivos hoſtibus tradiderunt, qui ſtatim caſtrum ſubverterunt, cum præda magna revertentes ad ſua. Demum appropinquante hyemis tempore, partibus non fatigatis, concordatum eſt in treugas uſque ad feſtum Omnium ſanctorum anni XLVII. duraturas, quæ tamen male ſervatæ fuerunt.

Item caſtrũ de Hammalia.

Electio Caroli IV. imp.

Per idem tempus Clemens VI. papa mandando præcepit electoribus imperii, quos abſolvit a juramento fidelitatis præſtito Ludovico Bavariæ, ut dictum Ludovicum qui ſe pro imperatore gerebat, condemnatum tamen per duos prædeceſſores ſuos, Johannem XXII. & Benedictum XII. relinquerent, & novum ſibi confidenter auctoritate apoſtolica eligere non tardarent. At illi convenientes in Confluentia ſuper ripariam Rheni & Moſellæ ſituata, illic elegerunt in regem Romanorum dominum Carolum primogenitum Johannis regis Bohemiæ, qui ſicut per anticipationem ſcriptum eſt, in bello de *Creſſi* fuerat interemtus; cumque duo electores, videlicet dux Bavariæ, & marchio Brandeburgenſis cum ſuis obſiſterent, protelata eſt ejus coronatio per aliquanta tempora. Et hanc quidem electionem dictus papa Clemens verbaliter approbavit in hunc modum. In primis pro themate collationis aſſumſit verbum illud David regis, quo 3. Reg. 1. *Salomon ſedebit ſuper ſolium meum, & ipſe regnabit pro me.* Et facta deductione thematis eleganter ſic papa concluſit: « Ipſum dominum Carolum declaramus, denuntiamus & nominamus regem Romanorum, & imperatorem, annuente Domino, promovendum; ipſius approbantes perſonam, decernimuſque ſibi debere impendi de manibus noſtris conſecrationem, inunctionem & imperiale diadema loco & tempore opportunis, ſupplentes nihilominus de plenitudine poteſtatis omnem defectum, ſi quis forte in electione prædicta intervenerit, ſive ratione perſonæ, ſive ratione electionis: offerentes nos recipere fidelitatis nobis debitæ, & obedientiæ cujuſlibet alterius juramentum.

Cujus electionem confirmat Clemens papa.

David rex Scotiæ ab Angl. captus.

His diebus David rex Scotiæ ſperans repperiſſe opportunum tempus invadendi Angliam ob abſentiam regis in Francia belligerantis, congregatis ſecum infinitis Scotis, pervenit uſque ad flumen *Thin* ultra fines Northanhymbriæ. At regina Anglorum mulier perſpicax & oculata, non muliebriter agens, archiepiſcopos & epiſcopos, comites & barones regni qui remanſerant congregavit, qui confeſtim aggreſſi Scotos, non ſine cæde ſuorum dictum David regem & comitem de *Moret* captivos abduxerunt apud Londonias, ſicque ceſſavit impugnatio Scotorum; ſed & Johannes dux Normanniæ poſtquam incaſſum obſediſſet caſtrum de *Aguilhon* menſibus quinque, poſt initium Septembris, infecto negotio, receſſit, audita ſtrage quæ facta

fuerat in exercitu patris ſui apud villam de *Creſſi* in Pontivo. Inſuper & comes Derby egreſſus a Burdigala expugnavit civitatem Pictavienſem & omnem vicinam regionem.

Pictavis expugnata.

Anno Domini MCCCXLVII. quarta die Maii in favorem Leodienſis epiſcopi & ducis Brabantiæ jam confœderatorum, quidam Alemanni de terra Falcomontis & *Dachlem* tranſeuntes Moſam combuſſerunt villulam de *Miremoort* vicinam Leodio, & peremerunt illic homines centum viginti improviſos. Circa medium menſis Junii archiepiſcopus Ravennenſis apoſtolicæ ſedis legatus venit Leodium tractaturus de pace. Eodem fere die cum dominus Renardus de *Arkenteel* borgravius Limburgenſis ex mandato ducis teloneum a navigantibus inter Leodium & Trajectum ab invitis contra ſolitum exegiſſet, & pluries quoque Leodienſes offendiſſet, illi e diverſo caſtrum ſuum *Argenteal* cœperunt obſidere. Sed priuſquam exercitus tranſiſſet Moſam, quæ interfluit juxta villam de *Hermalle*, quidam de hoſtibus occurrerunt Leodienſibus, & in medio fere flumine incœpta pugna, cum hoſtes terga vertiſſent, corruerunt ex eis circiter equites LXXX. & pedites centum, ſicque tranſita Moſa caſtrum machinis & fundis impetitum eſt acriter nimis. Interim epiſcopus Leodienſis, qui duci promiſerat pecuniam magnam, ſi tamen ſubjugatis ſuis adverſariis eam extorqueret a victis, convocat ab Alemannia multos armatos: quod cum Leodii innoteſceret, facto gravi inſultu, jactis lapidibus horrendis, & ferro liquefacto, & ſtercoribus humanis infra caſtrum, nec tamen eo modo proficerent, tandem ducto cuniculo ſubterraneo murum ſuffoderunt ad longitudinem trium virgatarum, ligniſque ſuppodiabant. Quibus igne appoſito combuſtis, murus corruit. At cuſtodes caſtri numero nonaginta turrim majorem caſtri conſcendentes, & conſiderantes rem eſſe pro anima, viriliter reſtiterunt, & jactis lapidibus aliquos occiderunt. In craſtino dedito caſtro, ſalvis tantum corporibus, ſe Leodienſibus obtulerunt. Inter hos autem erant armigeri triginta, ceteri plebeii. Duobus autem diebus in diruendo caſtro ſudaverunt, & mox ad proprias ſedes redierunt. Subverſo caſtro de *Argenteal* Hoyenſes & Dyonantenſes circa Waleviam & *Thurins* caſtra metati, quos ſubſecuti ſunt Leodienſes. At ENGELBERTUS epiſcopus, ſociatis ſibi Alemannis equitibus, necnon exercitu ducis Brabantiæ & communitatis Loſſenſis, cernens Leodienſes aliquantulum diſperſos, (nam præcedenti die cum illi diu ſatis ſtarent præſtolantes hoſtium inſultum, ac conflictum obtuliſſent, non erat qui ipſos præſumeret aggredi,) mox pars epiſcopi villam de *Thurins* incendit: quo dum concurriſſent Leodienſes non ſervata militari diſciplina, primo quidem impetu multos ex hoſtibus proſtraverunt, ſed dum ad vallem quamdam perveniſſent, & vidiſſent exercitum validiſſimum ad bella ſuccinctum, primo Leodienſes equites fugam arripuerunt. At hoſtes ſuper pedites irruentes infinitam ex eis proſtraverunt multitudinem æſtimatam ad quatuor millia, & de Haſbanienſibus aliquanti nobiles ſimul perierunt. Facta ſunt hæc XXI. Julii, ſcilicet in profeſto Mariæ Magdalenæ. Poſt hanc victoriam dux combuſſit Waleviam, Waremiam, Meſſiam & quamplures domos fortes in confinio Brabantiæ. Oppidum S. Trudonis obſeſſum duci ſe tradidit, recipiens eum eſſe in ſuum advocatum perpetuum, & promittens ei eadem ſervitia quæ oppidum de *Dieſt* & Machlinia duci facere ſoliti ſunt in bellis. Sed factum hoc ſatis epiſcopo diſplicebat, qui licet ab hoſtibus & ſuis ſubditis rebellionem machinantibus triumphaſſet, attamen patriam ſuam æquanimiter inſpicere non poterat ab externis devaſtari. Sed & dux intrans oppidum S. Trudonis ſub umbra advocatiæ, accepit dominium oppidi, omnes oppidanos ſibi jurare fecit, ſcabinos veteres deponens, novos inſtituit, omnes cartas & privilegia civium laceravit; deinde & Leodienſes ſe duci confœderaverunt, promittentes ſe mutuo juvaturos. Finaliter cives Leodienſes electis XII. viris honorabilibus, auctoritatem eiſdem contulerunt pacem firmam componendi cum epiſcopo, quod & egregie compleverunt: ita quod eidem Leodienſes in hoc tractatu fere omnibus renuntiarunt, pro quibus guerra fuerat inchoata. Inſuper ſolvere promiſerunt epiſcopo CXL. millia regalium aureorum; ſed & omnes captivi qui ſub epiſcopi fuerant libertate, debebant relaxari. Duci quoque ipſi Leodienſes ſervitium præbere debebant cum DC. peditibus ſpatio XL. dierum, quoties requiſiti forent.

Everſio caſtri de *Argenteal* per Leod.

Engelbertus epiſc. victoriam reportat de Leod.

Oppidum S. Trudonis duci ſe tradit.

Leod. pacem ineunt cum epiſcopo.

Ea tempeſtate filius cujuſdam molendinarii Nicolaus Laurentii nomine, vir factioſus, ſed ſatis facundus, aſſumſit tyrannidem ac dominium urbis Romæ, favente ſibi populo, & ſubſequenter in ſuam obſequelam LX. fere civitates allexit, factuſque eſt miles, in cujus promotione ad militiam pene univerſi tyranni Italiæ miſerunt ad eum ſolemnes nuntios ac donaria magna, populuſque Romanus dedit ſibi hunc titulum novum: *Candidatus Spiritus ſancti miles, Nicolaus Severus & Clemens, liberator urbis, zelator Italiæ, amator, tribunus Auguſtus.* Hic poſt aſſumtam militiam, in arrogantiam indicibilem elatus, citari mandavit ad ſuam præſentiam Ludovicum Bavarum & dominum Carolum de Bohemia, ut per eum decerni deberet, quis eorum potius jus haberet in imperio Romano, & ſacri imperii electores, comminans eiſdem, quod niſi ad præfixum diem comparerent, in eos tamquam contumaces & rebelles procedere deberet.

De Nicolao Laurentii.

Eodem anno poſt cædem Ludovici comi-

Comitis Flādrenſis matrimonium cum filia ducis Brabant.

tis Flandriæ apud *Creſſi*, Ludovicus filius ejus ſucceſſit vix annorum XVI. quem Flamingi in ſui tutelam ſuſcipientes, volebant ut in uxorem aſſumeret filiam Eduardi regis Anglorum, illo ſemper renitente, quin potius expetente conjugium filiæ ducis Brabantiæ: unde graviter efferati Flamingi, eum ſub cuſtodia accurata ac ſatis libera poſuerunt, per hoc eum arctare volentes, ut in conjugium filiæ regis Anglorum conſentiret. Tandem comes attædiatus promiſit ſe velle ſtare arbitrio & decretis ſuorum Flamingorum; qui nimis exhilarati ſuper hoc promiſſo certam diem præfixerunt apud Bergam oppidum S. Winoci, ubi rex Anglorum & regina filiam ſuam ſecum advehentes, eamdem dicto comiti cum omnium tripudio deſponſarunt, aſſignato die quo rurſum ſponſalia ſolemniter deberent celebrari. Interim comes ſæpedictus ſub cuſtodia XX. virorum latus ſuum ambientium ne effugeret locatus, die quadam cum ſuis falconariis aucupandi gratia progreſſus, fortuito caſu vidit univerſos cuſtodes corporis ſui hinc inde diſperſos pro falconibus recipiendis. At ille tunc nacta occaſione, dextrarium cui inſidebat fortiter calcaribus urgens, & multis laboribus cunctos præveniens, tandem ad Philippum Francorum regem lætus pervenit, narrans ei ſingulos quos habuiſſet fortuitos eventus. Quo ille jocunde nimis audito, contra omnium Flamingorum voluntatem & opinionem filiam ſecundogenitam ducis Brabantiæ illum traducere fecit in confuſionem Anglorum & Flamingorum permaximam.

Philippus rex Caletenſibus obſeſſis auxilium parat.

Interea cives Caleſiæ acriter obſeſſi, gravi famis penuria premebantur, volentes domino ſuo fidem illibatam conſervare: initoque conſilio, communi decreto miſerunt ad Philippum Francorum regem, ut ſuis fidelibus egeſtate fameque laborantibus ſubveniret indilate, alioquin ad deditionem infamem neceſſe foret ipſos devenire. At Philippus ſuorum compatiens egeſtati, ſumto exercitu copioſo, omni mora ſemota, pervenit uſque ad montem quemdam vocabulo *Sangate*, vicinum oppido Caliſiæ, quo clare a Caliſienſibus & Anglis poſſet videri: unde gaviſi cives, ſperabant incontinenti longiturnam obſidionem debere diſſolvi. Igitur Francorum rex in cacumine montis figens tentoria pugnam Anglicis obtulit in planitie die ſequenti: quam illi callide declinantes, portum maris & vallum quo cingebantur fortius munientes, omnem aditum Francigenis præcluſerunt. Quo viſo, rex Francorum cum ſuis obſeſſis ſubvenire non poſſet, & hoſtes pugnam oblatam repudiarent, graviter animo conſternatus ſe retraxit, & ad propria remeavit.

Caletenſes auxilio fruſtrati deditionem faciunt.

Cives autem Caliſiæ fruſtrati ſpe ſua, ſalvis dumtaxat corporibus Anglorum regi deditionem obtulerunt: quam cum omnimodis rex recuſaret, nec precibus ſuorum flecti poſſet, tandem ſex de primoribus Caliſiæ poſtulavit ſibi tranſmitti, de quibus ſuam faceret optionem. Cumque ambæ parti placuiſſet regis propoſitum, mox ſex probiſſimi viri communi ſuorum ſaluti conſulentes, ſpontaneos & ultroneos ſe voluntati regis præſentarunt, ſolis induti lineis, funibus adpendentibus, claveſque villæ & caſtri ferentes in manibus viriliter, & animis inconcuſſis mortem vel captivitatem juxta regis voluntatem præſtolantes: quos cum rex indignabunde flammivomis oculis inſpexiſſet, mandavit lictori ut eos decapitaret indilate. Porro quidam nobiles de exercitu ſuper hoc regem aggreſſi, ac ferocitatem animi ejus emollire cupientes, fidelitatemque ſervatam ſuo principi verbis mitibus approbantes, non ſunt exauditi, ſed repulſam paſſi. Tandem regina quæ tum forte præſens aderat, vicina partui, conſiderans mariti pertinaciam, flens largiter, pronam ſe proſtravit ad pedes regis. Cujus mœrori ac periculo prolis compatiens, contra decretum animi ſui, ſex illos viros pro munere donavit reginæ: quæ donum libenter amplexa, confeſtim in proprium eos abduxit tabernaculum, & decenter reveſtitos atque largiſſime refocillatos, illæſos abire permiſit. Statimque univerſi cives Caliſiæ nihil ſecum aſportantes præter camiſias quibus induti fuerant viri pariter ac mulieres per medium caſtrorum egreſſi ſunt, & ad diverſas ſe tranſtulerunt regiones. At Anglici oppidum ingreſſi, prædam illic reportaverunt ingentem in auro & argento, variaque ſupellectili, traditaque cuſtodia caſtri ſub manibus cujuſdam Lombardi, verſus Londoniam navigare cœperunt, & tandem per interventum duorum cardinalium inter duos reges initæ & confirmatæ ſunt treugæ uſque ad feſtum B. Johannis-Baptiſtæ anni ſequentis. Sicque Caliſia in menſe Auguſto anni XLVI. obſeſſa poſt annum revolutum in eodem menſe ſub jugum Anglorum eſt devoluta violenterque redacta.

Ludovici Bavari obitus.

Hoc anno Ludovicus Bavarus per tres ſummos pontifices condemnatus, ex hauſtu veneni per duciſſam Auſtriæ uxorem Alberti ducis, in favorem, ut famabatur, Caroli nuper electi in imperatorem, ſubtiliter ſibi porrecti, moritur. Quæ ſtatim relicto curru aſcendens equum velociter aufugit.

Diſſenſio inter clerum & cives Leod.

Eodem etiam anno inter clerum & populares civitatis Leodienſis pro cenſibus ſolvendis gravis eſt exorta diſcordia; vulgus ſiquidem pro denario bonæ monetæ nolebat ſolvere niſi tres denarios communis pagamenti. Tandem interveniente epiſcopo, concordatum eſt quod pro uno denario bonæ monetæ ſolverentur quatuor denarii communis pagamenti tam infra Leodium, quam per totam bannileucam & non longius, debebatque hæc compactio ſolutionis cenſualis durare ſpatio centum annorum dumtaxat, & ut clerus de di-

ctis cenſibus contentaretur, fecit epiſcopus fieri monetam novam dictam vulgariter *Borgoys*, valentem pro tunc duos ſolidos communis pagamenti Leodienſis, qui non poſt multum valuerunt ſolidos ſex, &c.

Carolus imp. coronatur.

Anno MCCCXLVIII. Carolus rex Bohemiæ electus in regem Romanorum coronatus eſt Aquiſgrani cum uxore ſua filia Ludovici Bavari quondam imperatoris, & ab inde profectus eſt verſus Italiam cum comitatu modico. De mandato CLEMENTIS papæ coronatus eſt Mediolani & ſubſequenter Romæ abſque ulla ſanguinis effuſione.

Johanna Siciliæ regina.

Eadem tempeſtate in Sicilia & Apulia regnabat JOHANNA, ſereniſſimi principis Caroli Calabriæ ducis inclyti & primogeniti Roberti Siciliæ & Jeruſalem regis, ac Mariæ Philippi regis Francorum ſororis filia prima, cujus parentum ſi velimus avos proavoſque uſque in finem exquirere, non ſubſiſtemus donec per innumeros aſcendentes reges in Dardanum primum Trojæ fundatorem veniamus, cujus patrem veteres Jovem fuiſſe dixerunt. Ex qua tam antiqua, tamque generoſa proſapia, tot hinc inde præclari manaverunt principes, ut nullus Chriſtianorum ſit, qui hujus non ſit conſanguineus vel affinis. Hæc, inquam, Johanna adhuc infantula, Carolo patre immatura morte ſubtracto, cum nulla eſſet Roberto avo ſpes virilis ſexus, factum eſt eo ſic mandante, ut eidem morienti ſuperſtes regnorum efficeretur & hæres, nupſitque illuſtri principi Andreæ filio domini Caroli inclyti regis Hungariæ. Verum ſuborta iniqua ſuggeſtione quorumdam inter Johannam & Andream, ac vilipenſo Andrea, eo quod Roberto rege vivente, in verbis Johannæ juraſſent proceres regni, Ludovicus Hungariæ rex ægre ferens Andream fratrem ſuum tam indigne a Johanna & complicibus ſuis tractari, impetravit a CLEMENTE ſummo pontifice, datis magnis muneribus, ipſum in regem Jeruſalem & Siciliæ coronari. Porro cum quidam ex proceribus regni jam præcognitam in ſe ſeveritatem regii juvenis & forte meritam indignationem timerent, & ſibi ſi rex fieret, immineret ſupplicium, conjurantes in eum occulte operam dare cœperunt, ne coronaretur.

Andreæ regis cædes.

Qui autem fuerunt quove ordine in mortem Andreæ ventum ſit, non eſt præſentis exercitii; quod tamen ad intentionem pertinet, ſatis habemus, videlicet quod dolo conjuratorum noctu apud civitatem Averſam Andreas ex regio thalamo evocatus, ab eiſdem laqueo ſtrangulatus eſt. Erat autem pro tunc in palatio Johannæ reginæ quædam annoſa femina Philippa Cathanenſis, quæ licet in annis adoleſcentiæ lotrix veſtium regiarum extitiſſet; attamen per ſui ſedulam obſequelam in tantam pervenit regis Roberti & Caroli filii ſui familiaritatem, ut quaſi nutrix immo mater reginæ Johannæ, & aliarum dominarum vocaretur: adeo ut & Robertus filius dictæ Philippæ miles effectus, ſeneſcallus totius regni factus, ſic & filia ejuſdem Philippæ Sancia inter primarias regni habita, & Carolo comiti Marconis conjugio juncta. Quæ quidem exaltationes egregiæ non abſque macula labefactatæ pudicitiæ reginæ Johannæ factæ ſunt. Nam ſi fas credere non ſit, non defuere tamen, qui dicerent lenocinio Philippæ Johannam in amplexus deveniſſe Roberti mareſcalli: cui facinori plurimum fidei ſuperjunxit, cernere nihil grave, nihil arduum, nihil magnum agi, niſi a Roberto, Philippa & Sancia approbatum, abjectoſque ceteros a ſecreto conſilio Johannæ præter iſtos. Sed quid? omittenda ſunt hæc, & ventis ſuſpiciones hujuſmodi cohibendæ, cum quantacumque minima familiaritas virorum ſic in fama inficiat facile etiam honeſtiſſimas mulieres.

Rex Hungariæ ulciſcitur mortem fratris ſui.

Igitur cum rex Hungariæ de nece fratris ſui Andreæ perdoctus fuiſſet, ſeceſſit apud Beneventanam civitatem. Quod intelligens Johanna regina receſſit a Neapoli, & venit in Aquenſem civitatem Provinciæ cum camerario ſolo ſibi miniſterium exhibente. Poſt hæc dux Duracii & princeps Tarentinus cum xx. equitibus iverunt ad villam Averſam, ubi rex Hungariæ morabatur, qui vultu ſatis hilari, ut extrinſecus apparere poterat, recepit eos, & XXII. die menſis Januarii omnes regales Neapolitani capti ſunt cum duce ſupradicto, res omnes quas habebant Averſæ confiſcatæ ſunt. Hungari cuncta quæ Neapoli repererunt in domibus prædictorum regalium in prædam ſumſerunt. Duciſſa Duracii fugit ad monaſterium S. Crucis, uxor autem & ſorores dicti principis ad monaſterium ſanctæ Claræ. Igitur XXIII. die Januarii rex, finito prandio, juſſit ducem Duracii aſcendere equum, & ſecum procedere, cumque perveniſſent juxta eccleſiam S. Petri Averſæ, rex ait duci: Eamus ad videndum locum ubi frater fuit mortuus. Reſpondit dux: domine, non eſt tempus videndi talia. Cumque rex in ſua perſeveraret intentione, venerunt ad locum ubi occiſus eſt Andreas rex. Statim rex fecit ducem exſpoliari veſtibus uſque ad diploïdem. At dux mortem imminere præſagiens, confeſſionem poſtulavit. Cui rex: Tu, inquit, proditor fratrem meum ſine confeſſione mori feciſti; & ſic quoque tu morieris. Et aſcendentes locum ubi rex Andreas necatus fuerat, quidam Hungarus ducem tertio ictu percuſſit in collum, nec tamen plene decapitaverat eum, & ſic cadavere projecto in terram, præcepit rex ſub interminatione pœnæ capitalis, ne quis illud amoveret a loco, ſtatimque aſcendens equum receſſit Neapolim, relictis reliquis captivis ſub cuſtodia Hugonis comitis Avellini. Sane dum primo impetu in expiatione tam ſceleſtæ necis, quidam juvenes de Calabria olim cubicularii regis Andreæ crucis ſupplicio ac de-

Digitized by Google

decoroſæ morti traditi eſſent, non acquieſcentibus innocuis, actum eſt ut Hugoni ſupradicto conſenſu omnium procerum commiſſum ſit tanti ſceleris conſcios explorare, & compertos pro arbitrio judicare. Ipſe autem neſcio qua tractus cauſa, comitem Tulicii Robertum de Campaniis, magnum pridem regni Siciliæ ſeneſcallum, Sanciam Marconis comitiſſam & annoſam Philippam Cathanenſem cum aliis quibuſdam traxit in carcerem: nec mora, erecto quippe in navi eculeo in conſpectu urbis Neapolitanæ in medio ſinu maris, ſecundum ritum regionis, inſpectante populo, Philippam torſit, Sanciam & Robertum, incertus tamen an rei necis forent. Attamen hos in mortem Andreæ fuiſſe noxios pro conſtanti habitum eſt. Nam poſt dies aliquos nudis corporibus, tres præfati rei curribus impoſiti, & tribus palis alligati educti ſunt, & per omnem urbem tracti, concurrentibus & conclamantibus in eorum dedecus popularibus, nunc ignitis forcipibus torti, nunc acutis novaculis excarnificati, tandem ad locum pervenerunt in quo miſerrimum vitæ reſiduum flammis erat initiandum. Ibi ſiquidem cum anicula dolores tolerare nequiſſet, inter tortorum manus præmortua, exenterata eſt a carnificibus Philippa, & ejus cor cum omni jecore ad quatuor portas Neapolis appenſum, diu teſtimonium atrocitatis exhibuit, ac deinde cadaver reliquum flammis eſt injectum. Sancia autem de curru depoſita, miſerabiliter palo alligata, viva exuſta eſt; ſic & Robertus. Quod cum non ſuffeciſſet ſpectantibus, ſemiuſta corpora uncis denuo per omnem civitatem tracta, cœno cloaciſque fœdata, & huc illucque diſcerptis partibus ſunt derelicta. Is erat finis eorum qui Andream regem ferebantur peremiſſe.

Flagellantes. Anno MCCCXLIX. quidam viri de ultimis finibus Brabantiæ venerunt Leodium, & ad alias urbes Alemanniæ, qui ſe mutuo flagellabant acerrime uſque ad ſanguinis effuſionem in præſentia multitudinis popularis, cantantes aliquas cantilenas devotas: aſſerenteſque ſe hoc agere in remiſſionem peccaminum ſuorum, & expiationem peſtilentiæ, quam Deus iratus, ut aiebant, ob id in univerſum orbem terrarum immiſiſſet: unde quamplurimi nobiles & plebeii compungebantur, & ſimilem arripuerunt flagellandi formam: duravitque hæc religio, quouſque per CLEMENTEM papam juſſi ſunt deſiſtere ab inceptis.

Judæorum interfectio. Judæi quoque in diverſis provinciis capti ſunt & crudeliter occiſi ſunt, quoniam famabantur plures puteos & fontes ac rivos intoxicaſſe: unde peſtis tam horrenda ferebatur exorta. Illi tamen Judæi in hac perſecutione non multum ſunt exterriti, ſed tamquam choreas ducentes, alacres & læti ad mortem properabant, & primo quidem parvulos, deinde uxores, & finaliter ſeipſos in domibus propriis, vel in locis publicis flammis jecerunt.

Ingens terræ motus. Eodem anno in feſto converſionis Pauli ſæviſſimus terræ motus factus eſt in Carinthia, adeo quod quilibet deſperabat de vita. Durabat autem terræ motus XXIV. diebus & noctibus, & præcipue una noctium tantus fuit impetus, ut XVI. villæ cum inhabitantibus ſunt ſubverſæ, una etiam civitas cum conventu fratrum Minorum fuit hac peſte concuſſa, ſicque pauciſſimi vivi evaſerunt. Similiter XXXVI. caſtra in rupibus cum hominibus perierunt, & circa XX. millia hominum abſorpta ſunt. Duo inſuper montes altiſſimi, inter quos fuit ſtrata regia, ſic ſunt conjuncti, quod juxta opinionem multorum numquam amplius erit via. Item, ignis de cœlo deſcendens conſumſit terram Turcorum ad ſex dietas. Similiter aliquantis diebus per modum pluviæ bufones & ſerpentes de nubibus deſcendentes multos homines interemerunt. Baſilea & octoginta vicina caſtella, teſte Petrarcha, graviſſimo terræ motu ſunt concuſſa, & pars chori cathedralis eccleſiæ collapſus eſt.

Caleti proditio detecta. Eodem anno nobilis vir Gaufredus *de Chargny* magnis muneribus corrumpens Aymericum Lombardum caſtellanum fortalitii Caliſiæ, præfixa die venit cum multis armatis ut caſtrum ſaiſiret. Quod cum innotuiſſet Eduardo regi Anglorum, ille vocato caſtellano, juſſit ei ut ſummam pecuniæ ſibi promiſſam, ſcilicet XX. millia ſcutorum aureorum reciperet, & Gaufredum ſecurum fore indubitanter affirmaret. Quo, ut præfertur, expleto, rex transfretato mari cum multis Anglicis, ignorantibus tamen civibus Caliſiæ, ſe locavit in inſidiis intus muros ſemirutos caſtri: cumque Gaufredus tamquam ſecurus de promiſſo veniſſet juxta portam caſtri, rex cum ſuis egrediens de latibulis, Francos audacter invaſit, & multis interfectis, captoque Gaufredo, gaudenter ad Londonias remeavit; ſicque fruſtrata eſt factio Francorum, pecunia data deperdita, multitudo proſtrata, & eorum capitaneus captivus abductus. Adhuc peſtis epidemiæ graviſſime affligebat tam Sarracenos quam Chriſtianos, paſſimque per vicos, villas & agros infiniti mortales corruerunt.

Jubilæi indulgentiæ. Anno Domini MCCCL. CLEMENS papa VI. contulit pleniſſimam omnium peccaminum remiſſionem omnibus vere pœnitentibus, contritis & confeſſis, viſitantibus limina apoſtolorum Petri & Pauli. Eapropter ab univerſis mundi finibus turmatim concurrerunt Chriſti fideles, hujus gratiæ volentes effici participes; miſitque papa ad urbem Romam dominum cardinalem de Neapoli, virum magnanimum & audacem, potentem in divitiis & amicis, & quamvis quotidie in ſuo comitatu haberet amplius quam quadrin-

Digitized by Google

gentos viros, tamen frequenter a Romanis A graves perpeſſus eſt inſultus, & ſagitta vulneratus eſt; ſed nihil ei nocuit, cumque palam non poſſent æmuli ejus Romani ſibi prævalere, miſerunt quaſi ſub forma propinæ dolium vini intoxicatum veneno mortifero, de quo tam ipſe cardinalis, quam ſui familiares qui exinde biberunt, infra triduum mortui ſunt.

Johan. rex inungitur & privilegia obtinet a ſede apoſtolica.

Eodem anno Philippus *de Valois* Francorum rex viam univerſæ carnis ingreſſus eſt, cui ſucceſſit in regno dominus Johannes dux Normanniæ filius ejus primogenitus, qui confeſtim Remis inunctus eſt, & finaliter coronam regalem ſine contradictione ſuſcepit. B Nec mora dictus rex verſus Avenionem, ubi tunc CLEMENS papa cum ſua curia reſidebat, direxit iter ſuum: a quo confeſtim impetravit decimam ſibi dari de omnibus ſubſtantiis cleri ad ſuſtentandum onera regni per bella paterna nimis attenuati, & alia quoque privilegia multa gratis accipit, non audente papa regi in quocumque contradicere. Deinde reverſus per Montem-Peſſulanum Gaſconiam, Lemovicas, &c. vidit & doluit univerſas illic villas, oppida, caſtra, manſioneſque ſubverſas, ceteraque fortalitia, non C diruta ab Anglicis forti manu poſſideri.

Urbem Angeriacenſem capit.

Cumque moleſtiſſime hoc ſuſtineret, deliberatione habita cum proceribus qui in ſuo venerant comitatu, miſit duos ſeneſchallos dominum *de Beatlieu* & dominum Guidonem *de Neel* ad obſidendam villam S. Johannis *de Langelier*. Quæ cum ſpatio ſeptem menſium obſidionem acerrimam pertuliſſet, tandem cives artati famis inedia, ſalvis corporibus & rebus, ei portas aperuerunt. Rexque Francorum expulſis Anglis dominium urbis ſuſcepit indilate.

Buco dux rebellat in Carol. reg. Rom.

Eodem anno Buco dux Sindevicenſis potentiſſimus in provincia Poloniæ adverſus D Carolum regem Romanorum rebellavit manifeſte. Verum rex, commoto exercitu maximo, contra ducem proceſſit, & tanta eidem damna contulit, quod tandem victus tædio, regiam gratiam humiliter requiſivit. Quam eo pacto invenit, quod a modo uxorem dux non duceret, nec heredes procrearet, ſed poſt mortem ſuam totus ducatus cum ſuis attinentiis integraliter ad dominum pertineret.

Tranſlatio reliquiarum Pragam.

Præterea hoc anno ferrum lanceæ Chriſti cum clavo uno, menſale quod Chriſtus in habuit cœna noviſſima, gladius etiam quem E Carolus-Magnus ſuſcepit ab angelo cum aliis ſacris reliquiis reverenter a Nuremburga ad civitatem Pragenſem ſunt tranſlata, ubi honorifice a cunctis Alemannis venerantur, & annuente ſummo pontifice precibus Caroli regis inſtitutum eſt celebrari feſtum in honorem clavorum & lanceæ feria VI. poſt octavas Paſchæ per totam Germaniam & imperium, magnis ad id collatis indulgentiis.

Comes de *Guines* capitalem ſubit ſententiam.

Eo tempore comes *de Ghuynez* olim conneſtabularius Franciæ ſub Philippo rege repatriavit, collecturus pecuniam qua ſemet redimeret; cumque in urbe Pariſienſi coram rege Johanne veniſſet, putans reditum ſuum dicto regi fore jocundum & gratum, confeſtim rex eum in cubiculum ſuum ſecretum abduxit, cui cum litteram unam ſigillatam oſtendiſſet, & comes exinde expalluiſſet, ait ei rex: Numquam hanc litteram alibi, ô proditor, vidiſti? Quo obmuteſcente, iſdem comes juſſus eſt capitalem ſubire ſententiam, mirantibus univerſis primatibus ac vulgaribus regis impetum inopinatum, & effrenem animi regalis præcipitem violentiam, & ſaiſivit rex caſtrum *Chuynez* totumque comitatum, excluſis heredibus comitis decollati.

Treugæ inter Gallos & Anglos.

Anno MCCCLI. Clemens papa ad partes Franciæ legatum miſit venerabilem virum dominum cardinalem Bononienſem conſanguineum duorum regum Franciæ & Angliæ ad tractandum inter duos reges aut de pace aut de treugis. Qui cum ſeptingentis equitibus comitatus multis ſudoribus, tandem treugas ad certum terminum duraturas inter duos reges compoſuit.

Caſtrum de *Guines* proditione acquirunt Angli.

Verum intermedio tempore caſtellanus Caliſiæ dominus Johannes de Bello-campo datis XXIII. millibus ſcutorum aureorum, corrupit cuſtodes caſtri de *Guynes*, quos pro tuitione terræ rex Francorum ibi poſuerat, ſalvis corporibus & armis ſtipendiariorum, qui illic morabantur. Et quodam mane in aurora, nondum expergefactis ſtipendiariis, dictus miles ex condicto latenter intromiſſus eſt in caſtrum: quo ſaiſito, juncti ſtipendiarii juxta condictum egreſſi ſunt cum rubore magno nihil ſecum præter arma aſportantes, quæ cum fama vulgante ad aures Johannis regis Francorum perlata fuiſſent, ille legatum ſedis apoſtolicæ, cujus interventu treugæ firmatæ fuerant, aggreſſus, eum tamquam originem & cauſam factionum acriter culpavit. At ille nullius ſe criminis in hac re conſcium affirmans, dictum militem de reſtitutione caſtri alloquutus eſt, alioquin eum tamquam indecorum perjurum & treugarum fractorem fore coram cunctis proclamaret: qui e diverſo ſe non treugas fregiſſe dicebat; ſed de vulgata & præſcripta conſuetudine affirmabat, treugis pendentibus unumquemque dominium aut poſſeſſionem qualemcumque emere poſſe & vendere abſque nota. Sicque poſſeſſio comitatus de *Guynes* ad Anglos eſt devoluta.

Clemens papa emit civit. Avenion.

Eiſdem fere temporibus civitas Avinionenſis, quæ eſt camera imperii, quam Johanna regina Siciliæ ab imperatore in feudum obtinebat, ipſa vendente & imperatore Carolo conſentiente, pervenit ad manus CLEMENTIS papæ, qui de domo communi ſita apud S. Petrum a juniore removere fecit arma reginæ, & ſua illic reponi

&

Digitized by Google

& collocari in ſignum dominii civitatis quod acquiſierat.

Carolus imp. rebelles ſibi domat.

Anno MCCCLII. plurimi nobiles viri de regno Bohemiæ, ut puta domini de *Michelborch*, de *Landenborch*, de *Roſenborch*, & de Nova-domo aliique domini potentiſſimi ejuſdem regni aperte ſe oppoſuerunt Carolo Romanorum regi. Sed ipſe ſic ſe ab omnibus defendit, quod quilibet eorum ſingillatim gratiam regis humiliter poſtmodum requiſivit & invenit, & in primis caſtra domini *Michelborch* per exercitum regis expugnata ſunt, terra depopulata & dominus de Bello proſtratus. Quo viſo, ceteri omnes uno animo parique ſententia regiæ ſeveritati ſe per omnia ſubdiderunt. Eodem anno idem rex cives Pragenſes ſibi rebelles mirabiliter & miſerabiliter ſubjugavit, & tamquam ſuos emtitios & mancipia ſibi ſervire coëgit, nimium eos humiliando. Contigit eo tempore quemdam nobilem virum a rege propter ſua facinora captivari, quem rex ſtatim juſſit decollari. Cumque multi nobiles pro eo interceſſiſſent, & minime profeciſſent, tandem matronæ Pragenſes indumentis pretioſis ornatæ adierunt regem, ut earum precibus parceret reo condemnato. Quibus viſis, rex nimis incanduit in matronas prædictas, & quia executionem juſtæ ſententiæ conabantur impedire, pro hac culpa injunxit eis talem pœnitentiam, videlicet quod tota die ſederent in pontes qui mediat inter civitatem novam & veterem, ſolutis crinibus ac depoſitis peplis, ſolis indutæ camiſiis in præſentia cunctorum tranſeuntium. Quod cum multis principibus diſplicuiſſet, illi animum regis emollierunt efferatum, ut parceret dictis matronis, nihilominus hanc injunxit pœnitentiam, quod infra ſepta domorum ſuarum illæ ſpatio duarum hebdomadarum introïre non præſumerent, dans poſteris exemplum ne juſte condemnato plus auderent interpellare.

Innocentius VI. papa creatur.

Eodem anno CLEMENS papa VI. deceſſit a ſæculo, cui ſubſtitutus eſt INNOCENTIUS papa VI. qui pridem dictus eſt Stephanus epiſcopus Claromontenſis, deinde factus eſt cardinalis & ſummus papæ pœnitentiarius, in quo officio adhuc conſtitutus habuit unum capellanum præ ceteris ſibi dilectis & in ſeptem eccleſiis beneficiatum; cumque factus eſſet ſummus pontifex, acceſſit ad eum dictus capellanus, intercedens familiariter pro ſuo nepotulo, ut aliquod ei beneficium competens impertiret. Cui papa INNOCENTIUS vir juſtus juſtiſſime reſpondit: Tu habes ſeptem bona beneficia, melius inter ea tuo nepotulo reſigna: cumque videret capellanum ex reſponſo contriſtatum, ait ei conſtanter: Adhuc habes alia ſex beneficia bona & pinguia, & ſufficeret tibi pro expenſis tuis pauciora, eligas tibi ergo tria ex his meliora, & alia ſine contradictione reſigna, quæ dabo tribus pauperibus clericis propter Deum cœli & terræ conditorem ac omnium beneficiorum largitorem.

Johannes de Rupe-ſciſſa.

Ejus anno I. inventus eſt in carcere papæ in urbe Avenionenſi quidam frater ordinis Prædicatorum, dictus Johannes de Rupeſciſſa, qui multa mirabilia prædixit de fine ſæculi & adventu antichriſti, quæ utrum vera an falſa ſint prudentiorum relinquo judicio & ejus ſcripta brevitati ſtudens referre ſuperſedeo.

Otto Brunſvicenſis.

Eodem tempore Otto filius ducis *de Brunſvvick* in Saxonia receſſit ab ordine domus Theutonicorum, quem ad præceptum patris invitus, ut aſſerebat, intraverat, & abinde relicto patrio ſolo venit in Franciam: ad quem Johannes Francorum rex propter ſummam ejus ſtrenuitatem, tantam concepit gratiam, quod ei in penſionibus annuis aſſignaverit quatuor millia ſcutorum aureorum. Tradidit quoque ei in uxorem inclytam dominam reginam relictam ſereniſſimi regis Majoricarum, cui conſobrinus ejus rex Arragonum ante breve tempus caput auferri præcepit. Hac igitur uxore aſſumta, prædictus Otto adeo excrevit, ut amplius quam quindecim millia ſcutorum aureorum in reditibus haberet, ſicque patrem & matrem quoad poſſeſſiones adeptas anteibat. Hic pro quibuſdam verbis a duce Lancaſtriæ ſibi improperatis ad ſingulare certamen ſeu duellum in urbe Pariſienſi dictum ducem provocavit: cumque ambo armati in dextrariis ſedentes perveniſſent ad locum duelli, tam viriliter & animoſe ambo ad pugnam ſe diſpoſuerunt, quod rex Franciæ compatiens eiſdem, pacem inter eos compoſuit, & duellum jam dictum intercepit, ſalvo honore utriuſque.

Societas Stellæ.

Ea tempeſtate Johannes Francorum rex ſolemnem inſtituit ſocietatem nobilium & procerum de regno electorum, quæ dicta eſt Societas Stellæ ad inſtar tabulæ rotundæ, quam ante multos annos Arturus rex Britonum inſtinctu Merlini vatis ordinaverat: qui ex condicto juraverant ſibi mutuo in quibuſcumque negotiis bellicis ſubvenire, numquam quacumque neceſſitate de bello fugere, jus debilium defendere, neminem violare, ſe invicem non lædere, pro ſalute amicorum pugnare, pro patria vitam exponere, contingentia omnia ſeu in honore ſeu in dedecus referentis vergentia [tolerare] cum ſumma fide & veritate, quibus annalium cura erat & hiſtoriographis exponere, & hujuſmodi plura laude digna exercere. Cum autem hæc nobilis & ordinata ſocietas fuit, accidit eodem anno bellum graviſſimum fieri in Britannia Armoricana inter nobiles comitiſſas, ſcilicet Bleſenſem & Montis-fortis, quarum ambo mariti captivi ducti ſunt unus in Londoniis, alter Pariſius. Igitur in ſuccurſum comitiſſæ Bleſenſis cum rex Franco-

Digitized by Google

rum plurimos ex prædicta ſocietate magnates miſiſſet, [illegible] quadam Anglici ſurgentes ex inſidiis imparatos invaſerunt, & præter alios occiſos illic nonaginta probiſſimos milites hujus ſocietatis interemerunt, qui niſi juramentum noviter factum obſtitiſſet, ſine dubio commode fugere potuiſſent, de quorum morte contriſtatus rex prædictam ſocietatem amplius non reſarcivit.

Caroli de Hiſpaniis cædes.

Anno MCCCLIII. dictus Francorum rex, quemdam probiſſimum & ſtrenuiſſimum in ſua comitiva comitem habebat, qui ſecum nutritus erat ab infantia, & propter hanc cauſam ceteraque probitatis opera fuerat illi cordialiter dilectus, quem rex provexit in coneſtabularium totius regni, dans ei terram quamdam locupletem ſitam in confinio regnorum Franciæ & Navarræ, propter quam lis pridem orta fuerat inter regem Philippum Franciæ & regem Navarræ. Quapropter rex Navarræ adoleſcens & frater ejuſdem Philippus nocturnis horis dictum militem probiſſimum, qui dictus eſt Carolus de Hiſpaniis in quodam caſtro adhuc in lecto jacentem jugulaverunt inhoneſte; unde offenſus non immerito Johannes rex Francorum decreverat in animo ſe de dicto rege Navarræ ejuſdemque fratre quomodolibet ulciſci tempore opportuno. Tandem quadam die miſit ad eos, ut ſine mora ad colloquium regis feſtinarent. Verum quidam conſiliarii regis ſecretiſſimi mentem regis malivolam ſub titulo confeſſionis apparuerunt domino cardinali Bononienſi, qui confeſtim miſit ad nepotulos ſuos, ne ad diem præfixam venirent, ſed a conſpectu regis Francorum ſibi commoti ſe abſentarent. Igitur cum illi prædicta die non comparuiſſent, rex indignatus graviſſime, quoſdam ex ſuis conſiliariis ſuſpectos habebat, tamquam ſecreti regii revelatores, adeo ut poſt hoc numquam in ſuam eos. gratiam vellet admittere. Interim rex Navarræ & frater ſe obſervantes diligenter & caute ab inſidiis regis Francorum, tandem fœdus inierunt cum rege Anglorum, promittentes ei omnem aſſiſtentiam & favorem contra regem Johannem ſupradictum: de quorum promiſſis confiſus Anglorum rex, poſt aliquanta tempora cum ingenti claſſe navium properabat verſus comitatum Ebroïcenſem in Normannia, volens per ſuccurſum regis Navarræ regnum Francorum invadere ac perturbare: quod præcaventes primates Francorum regem ſuum licet aliquatenus renitentem & invitum ad hoc induxerunt, ut dictis fratribus Navarræ offenſam remitteret, terram ablatam cum reſtantiis centum millium ſcutorum aureorum reſtitueret, eoſque in primævam amicitiam reciperet. Quo ſic peracto, fœdus initum cum Anglorum rege diſſipatum eſt, & claſſis præparata ſine effectu revocata.

Navarrenſes fœdus ineunt cum rege Angliæ.

Eodem anno infra civitatem Romanam

A igne fortuito concrematæ ſunt amplius quam ſeptingentæ & quinquaginta domus, & uſque in hodiernum diem neſcitur quis illum ignem compoſuerit, aut incendii cauſa fuerit, niſi forte nutu divino gentem illam civili ſemper diſſidio laborantem inteſtino ſe bello jugulantem, id agitari permiſſum ſit. Nam & tempore Neronis, teſtante Seneca, & aliorum imperatorum plurium frequenter ſimilia facta ſunt in Urbe domorum & vicorum incendia, quæ nullo humano magiſterio poterant extingui ad inſtar quatuor civitatum Pentapolis, Sodomæ & Gomorræ

B ſimiliter vaſtatarum.

Romæ incendium ingens.

Anno MCCCLIV. rege Scotorum David, comite de *Moret* adhuc exiſtentibus ſub captivitate regis Anglorum, capitaneus regis Scotiæ dominus Guillelmus de *Douglas*, ſociatis ſibi reſiduis Scotis, egreſſus de foreſti *Gedourff*, obſidere cœpit civitatem Wervicenſem in Anglia, juxta terminos Northanhymbriæ, quam tandem expugnavit vi armorum, & locatis illic novis officiatis & judicibus devaſtans terras vicinas regreſſus eſt in terra ſua cum præda magna, rege Anglorum pro tunc occupato in finibus Francorum circa S. Audomarum, Ambianis &

C Caliſiam. At non poſt multum temporis reverſus Eduardus rex, audita animoſitate Scotorum & expugnatione civitatis ſuæ Berwicenſis, commotus animo vehementer, nonobſtante hyberni temporis intemperie, civitatem *Bervvich* a ſe alienatam obſedit per hyemem totam uſque ad initium menſis Februarii, quam tandem poſt graves ſudores, & ſumtus illic factos comprehendit in anno quinquageſimo quinto, & expulſis Scotis uſque ad foreſtem ſuam de *Gedourff*, no-

D vos illic Anglos pro cuſtodia loci collocavit. Interjecto tempore, durante obſidione præmiſſa, die quadam dux Lencaſtriæ, ſumtis ſecum aliquantis expeditis equitibus, terram Scotorum prædandi cauſa aggreſſus eſt, & circumſeptus tandem a militibus ſupervenientium hoſtium fugæ præſidio ſe commiſit, & niſi rex Anglorum cum ſuis confeſtim illi ſuccurriſſet mortem aut captivitatem nullatenus evadere potuiſſet. In qua fuga multa Anglorum millia ſunt peremta.

Expugnatio urbis Warvicenſis.

Quam recuperat Eduardus rex.

Eodem anno rex Anglorum certas litteras miſit domino INNOCENTIO papæ, volens obtinere quod in regno Anglorum nullus præ-

E latus, abbas, epiſcopus, aut curatus eccleſiarum, neque canonicus, aut beneficiatus, quicquam de ſua præbenda reciperet, niſi ſciens idioma patriæ, & reſidentiam faciens perſonalem, demtis dumtaxat Romanæ eccleſiæ cardinalibus, quos in illo privilegiatos eſſe voluit & tandem vellet nollet ſummus pontifex per longa tempora, hæc forma beneficiorum in Anglia eſt obſervata, & utpote tali forma uſque in præſens irrefragabiliter conſervatur.

In Anglia nulla præbenda datur niſi Anglicum idioma intelligentibus.

Digitized by Google

Obitus Johannis ducis Brabantiæ.

Anno MCCCLV. deceſſit illuſtris princeps Johannes dux Brabantiæ, Lotharingiæ & Lymburgiæ, qui quoad vixit, terram ſuam ſatis quiete & eleganter gubernavit, & ſepultus eſt in monaſterio Villarienſi, ordinis Ciſtercienſis, indutus habitu monachali. Hic defunctis omnibus filiis ſuis immatura morte, tres filias reliquit, tribus magnis principibus maritatas, ſiquidem Johanna primogenita ejus filia, quæ olim nupſerat Guillelmo comiti Hannoniæ, Hollandiæ, &c. in bello a Friſonibus interemto, ſecundum duxit maritum Wenceſlaum ducem Lucemburgenſem B fratrem domini Caroli Romanorum imperatoris. Secunda filia Margarita nomine nupſit Ludovico comiti Flandriæ, de quo dictum eſt, quod in hanc refutavit nuptias filiæ Eduardi regis Anglorum. Tertia nomine Maria nupſit Renaldo duci Gelriæ. Defuncto igitur duce ſupradicto, Wenceſlaus dux qui dominam Johannam traduxerat, ducatum Brabantiæ ex integro ſibi voluerat vindicare, cui fere omnes magnates & præcipui gubernatores terræ applauſerant, nolentes patriam in aliquo ſeparare vel dividi; ſed ſub uno domino ac dominio permanere; reliquis C autem duobus maritis filiarum reditus ingentes & alia dona hereditaria libenter aſſignare volebant, aut certe pecuniæ quotam competentem; cui propoſito cum ſatis placaretur Gelriæ dux, Ludovicus comes Flandriæ confidenter aſſerebat, ſe non indigere pecuniis, quibus Flandria ſatis affluebat; ſed partem tertiam Brabantiæ ſibi aſſignari requirebat indilate. Requiſivit præterea ſupradictus comes dominium oppidi Machlinienſis ex integro ſibi reſtitui, quod ſocer ejus dux, eo, ut aſſerebat, invito, per omnem vitæ ſuæ tempus uſurpaverat. Attento quod Ludovicus pater ejus Machliniam ab D eccleſia Leodienſi apud Geraldi-montem pro ſumma centum millium regalium aureorum ante multa tempora juſto titulo comparaſſet. Super quo miratus valde dux Wenceſlaus, & fere univerſi optimates Brabantiæ, infecto negotio diſceſſerunt, nec comitem quovis modo exaudire voluerunt: ſicque Wenceſlaus primo in Lovanio, deinde Bruxellæ, tertio Antuerpiæ, & ſubſequenter apud Buſcum-ducis in dominum ac ducem Brabantiæ ſuſceptus eſt, nemine pro tunc obſiſtente. E

Ei ſuccedit Wenceſlaus renitente comite Fland.

Princeps Walliæ tranſita Garonna omnia depopulatur.

Eodem anno primogenitus regis Anglorum princeps Gualiæ cum duobus millibus equitum & decem millibus peditum egreſſus a Burdegala tranſivit Garonnam, & venit Tholoſam acriter ſpoliis intendens, & devaſtans totam regionem illam, nemine ſibi reſiſtente, licet tamen rex Francorum egregios & illuſtres illic tranſmiſiſſet viros, videlicet dominum Clarimontis mareſcallum, ducem Borbonii, comites Arminiacenſem, de *Foix* & *Foreſte* pro tutamento terræ ſupradictæ. A Subſequenter pervenit idem princeps uſque Carcaſſonam, quam ſine magna defenſione civium graviter ſpoliavit, & devaſtavit, ſublato indicibili theſauro, & dominabus ac filiabus viliter ac inhoneſte per ſuos Anglos & Gaſcones oppreſſis in ſuburbio commorantibus. Verum principalis civitas propter robur murorum & audaciam civium muros & portas viriliter defenſantium nequaquam ab Anglis pro tunc eſt expugnata. Poſt quartam diem, incenſis ſuburbiis Carcaſſonæ, ventum eſt ad civitatem Narbonam, cujus ſuccendentes ſuburbia, & perimentes incautos, proceſſit deinceps juxta Montem-Peſſulanum, ferro & igne demolientes univerſa, inde regirantes verſus Burdegalam, tranſiere ſecundo ſine læſione Garonnam fluvium & ſalvi atque incolumes regreſſi ſunt ad ſua domicilia ditati præda magna. Quæ cum fama volitante intellexiſſet Francorum rex, efferatus eſt animo in principes prænominatos, qui hoſtibus tam paucis non auſi fuerant tranſitum impedire, aut cum eis inire conflictum.

Johannes rex Navarræ regem in vincula conjicit.

Interea nondum extincto odio quod dudum Francorum rex Johannes conceperat contra juvenem regem Navarræ & Philippum fratrem ejus ob necem Caroli de Hiſpaniis, quadam die audivit rex regem cum duce Normanniæ, duce Borbonii, comite de *Harcourt* cum aliis egregiis tyronibus numero XXX. convivium celebrantes in caſtro quodam non longe a Rothomago, illic cum paucis veniens Johannes rex, reperit omnes hilariter convivantes, & nihil ſuſpicionis metuentes. Cumque omnes, ut decebat, aſſurrexiſſent regi, & poculum obtuliſſent; ille rugoſa fronte cunctos intuitus, nullus, inquit, hinc ſe moveat, alioquin pœna plectetur capitali. Univerſis itaque conſternatis, ſtatim manu ſua comprehendit regem Navarræ præfatum, & comitem de *Harcourt*, mandans ambos vinculari & in captivitatem duci, una cum alio comite qui dictus eſt *Friket* de *Frikam*: quibus auditis, Philippus frater regis Navarræ, ſingula caſtra per regnum Navarræ & comitatum Ebroïcenſem armis & eſcis munivit; mandans regi Francorum, ne quidquam moliatur fratri ſuo captivato injuſte, alioquin eum hoſtem ſentiret immortalem.

Et comitatum Ebroïcenſem invadit.

Quibus perpenſis rex Francorum Ebroïcenſem invaſit comitatum, & obſedit in eo caſtrum vocabulo *Bertuel*, cujus cuſtodes poſt longiturnam obſidionem ob penuriam victualium ad deditionem compulit. E diverſo Philippus confœderatus Anglis, & advocato duce Lancaſtriæ inter Carnotum & Pariſius, & circa partes Conſtantiæ in Normannia magnam fecit hominum ſtragem, locuſtarum more cuncta devaſtans.

Pax inter comitem Fland. & ducem Brabantiæ.

Anno Domini MCCCLVI. cum inter Wenceſlaum & comitem Flandriæ diæta præfixa

foret juxta monaſterium Affligemienſe ordinis S. Benedicti, ubi de concordia principum tractaretur, aliquanti probi & prudentes viri ordinationem ſalubrem pacis pro patriæ ſalute honorifice concluſerunt: ita quod ambo principes ſatis rationabiliter fuerant contentati. Cumque ſinguli ad ſua remeaſſent, oppidani Bruxellenſes ex eiſdem tractatoribus pacis quotquot invenire poterant, comprehenderunt, & in carceribus poni fecerunt, aſſerentes illos patriæ proditores fore, & indignam ac inhoneſtam pacis formam protuliſſe.

Flandri de Brabantinis victoriam reportant.

Quo audito, Flamingi videntes ſe circumventos, convenerunt armati inter Bruxellam & Affligemium, illicque fixis tentoriis adventum Brabantinorum audacter præſtolati ſunt. At dux Wenceſlaus ſociatis ſibi comitibus de Los & de Montibus, & communitatibus Lovanii & Bruxellæ, confiſus in multitudine ſuorum, Flamingos numero pauciores invaſit, & habito diro conflictu, tandem communitates Brabantiæ terga vertentes, & perditos ſe conclamantes aufugerunt; ſed & dominus de *Scoenvverſt* ſignifer ducis, projecto vexillo, ſimiliter fugæ ſe commiſit. Quod cernentes ceteri nobiles Alemanni, qui duci ſuffragium præbuerant, mente conſternati lora retraxerunt, & verſus Lovanium cum duce feſtinarunt, non audentes intra Bruxellam propter civium furorem ſeditioſum amplius remorari. Duciſſa Johanna exterrita fugit in Binchium oppidum Hannoniæ. At Flamingi de victoria tumefacti circa ſuburbia Bruxellæ caſtra metati ſunt, circumquaque devaſtantes omnia. Tandem Bruxellenſes in arto poſiti, excluſo duce, comitem Flandriæ in ſuum dominum ſuſceperunt, portas ſuas illi reſerantes, ac fidelitatis juramentum præſtantes eidem; & ſubſequenter ſingula oppida Brabantiæ comiti ſe ſubmiſerunt, excepto oppido cui vocabulum eſt Buſcum-ducis; cujus cives a fidelitate, quam duci fecerant, nullis modis aut promiſſis poterant avelli. Dux autem fugiens a Lovanio pervenit in *Dieſt*, & conſequenter lacrymoſe receſſit ad Alemanniam fratri ſuo imperatori Romanorum de infortunato eventu lugubrem texens tragœdiam.

Comes Namurcenſis & epiſc. Leod. Flandris favent.

Interea comes Namurcenſis in favorem comitis Flandriæ ſui conſanguinei propinqui, fines Brabantiæ circa Nivellam & Geldoniam graviter igne & gladio affligebat: ſed & ENGELBERTUS DE MARKA Leodienſis epiſcopus, memor contumeliæ ſibi per Brabantinos poſt bellum de Thournis circa oppidum S. Trudonis illatæ, volens ulciſci, copiam armatorum direxit uſque *Landen* oppidum Brabantiæ, diſtans per milliaria duo a Themiſmonte; præficiens eis in capitaneos dominum Lambertum de *Upees* mareſcallum & Jacobum dictum *Chabot* vallium Haſbaniæ, &c. qui cum ſecuros ſe præſentarent in oppidulo præfato, ſupervenit ex improviſo a Brabantia copioſus exercitus, qui primo quidem impetu Leodienſes aggreſſus, exterritos quamplurimos comprehendit, & funibus vinculatos ſuper currus impoſuit. Quo audito, dictus mareſcallus, pro tunc abſens, ſupervenit feſtinato ſuis graviter conſternatis, prædamque excuſſit, captivos liberavit, & circumvicinam regionem acerrime dilaniavit, & cum ingenti gloria ac ſpoliis ad nativum ſolum redire properavit.

Inde redarguuntur ab imperatore.

His itaque geſtis, contigit imperatorem Romanorum dominum Carolum venire ad civitatem Metenſem, & ab inde nuntium deſtinavit ad Leodienſes, epiſcopum mandans, ut ei ad colloquium illic occurreret feſtinanter: quem dum imperator ſuper præſumtione temeraria graviter culparet, & quia terram fratris ſui infeſtaſſet, ille e diverſo cauſas rationi conſonas allegans, ſe de culpis impoſitis plane purgabat. Succeſſu quoque temporis idem imperator venit ad oppidum Trajectenſe ſuper Moſam fluvium ſituatum. Cui dum ex mandato comes Namurcenſis obvius veniſſet, imperator ipſum ſuper præſumtione redarguit, quærens cauſam cur tanta damna fratris ſui terræ intuliſſet. At ille prudenter reſpondens: Tanta eſt, inquit, propinquitas & conſanguinitas inter comitem Flandrenſem & me, quod de neceſſitate & legibus neceſſe compellor eidem in proſperis & adverſis opem impendere, etſi opus fuerit, pro ejus ſalute occumbere. Et adjecit: Comitatus, inquit, meus non ſubeſt juri imperiali, ſed feudum eſt comitis Handenſis *; ſi quod ille vobis debet obſequium impendere, non curo, quæ juſta ſunt ego proſequor.

* f. Flandrenſis.

Walliæ princeps varias vaſtat regiones Galliæ.

Eodem anno princeps Gualiæ in menſe Septembri egreſſus Burdegala cum tribus millibus equitum, ſex millibus peditum & quatuor millibus ſagittariis aggregatis ex Guaſconia & Aquitania, lociſque vicinis, properavit verſus patriam Lovanienſem * & Pictavenſem, quouſque ad diem illum ſuus nondum venerat exercitus, & vaſtatis circumcirca regionibus, aggreſſi ſunt impugnare ducatum Bituricenſem, & illic quoque damnis maximis illatis, & ſpoliis aſportatis, conabantur tranſvadare Ligerim fluvium, aut juxta Aurelianis aut juxta Bleſim civitates. Quibus auditis, rex Francorum innumerabilem adunans exercitum in perſona propria perſecutus eſt Anglos, qui verſus Turonis aciem direxerant, illicque tranſvadato Ligeri flumine, pervenit uterque exercitus juxta Pictavis civitatem: ita ut non ambigeretur infra diem craſtinum, aut ſaltem poſt biduum ineundus conflictus. Mox Johannes rex de ſuo exercitu tres acies ordinavit, primæ aciei præpoſuit Gualterium ducem Athenarum, de quo multa locuturi ſumus in ſequentibus, pro tunc conſtabularium Franciæ, adjungens ſibi mareſcallos duos Johannem de

* f. Lemovicenſem.

Conflictus Pictavienſis in quo rex capitur.

Digitized by Google

Claromonte & Arnoldum de *Bodenchem*. Secundæ aciei præfecit ducem Aurelianenſem, reliquæ multitudini innumerabili ipſe rex præfuit, cum duce Borbonii & comite de *Naſſou*, ceteriſque baronibus & militaribus viris innumeris. E diverſo princeps Gualiæ, quantum temporis exigebat opportunitas & ſociorum paucitas, acies ſuas ſolerter inſtruxit ac diſtinxit. Tunc forte venerat in exercitu cardinalis Petragoricenſis, ſedis apoſtolicæ legatus, per cujus vivam vocem princeps Gualiæ promiſit regi Francorum reſtituere univerſa fortalitia quæ in illa expeditione expugnaverat, captivos omnes ſolvere, & infra ſeptennium contra regnum Francorum arma non induere. Qua oblatione parvipenſa, rex Francorum cœpit inire conflictum. Et primo quidem impetu Franci deſcendentes de equis, demtis ſuis capitaneis ſolis, Anglicos ferire cœperunt: quibus illi viriliter occurrentes, ducem Athenarum occiderunt, cum uno e duobus mareſcallis & aliis nobilibus viris centum, ſicque acies prima interrupta eſt atque fugata. Confeſtim Anglici cum Guaſconibus ſecundam aciem cui dux Aurelianenſis præfuit, in fugam vertunt; ſed & exercitus Delphini, qui dux erat Normanniæ, terga vertens, magno exercitui regis ſe immiſcuit. Ex hinc animoſi facti reſidui in aciem regis audacter irruerunt, leonino more furentes a dextris & a ſiniſtris Francos terribiliter jugulantes, in quo conflictu dominus Gaufredus de *Chargny* primicerius regis Francorum peremtus eſt, & innumerabiles viri ex terris Pictavenſi, Lemovicenſi, Turonenſi & Alemannia ceciderunt die illa quæ fuit menſis Septembris XVIII. Sed & rex Francorum viriliter pugnans illic captus eſt, cum filio ſuo duodenni Philippo Audaci, necnon & duce Borbonii & comite de *Naſſou* uſque ad ſummam duorum millium, & abducti ſunt verſus Burdegalam civitatem: ceteriſque ſub rationabili taxa taxatis, & infra in Purificatione B. Mariæ Virginis in Londonia ſe præſentare promittentibus, ſolus rex cum filio Philippo ſub honeſta cuſtodia & ſatis libera per hyemem totam ſervatus eſt apud Burdegalam, donec æſtate ſequenti in Angliam tranſvectus eſt, & in caſtro de *Windeſor* carceri mancipatus, ubi fere quatuor annis ſub libera cuſtodia permanſit, quouſque in anno LX. pax firma prolata eſt & confirmata.

Lovanienſes & Bruxellenſ. excutiunt jugum Flamingorum.

Porro Ludovicus comes Flandriæ audita flebili captione regis Francorum ceterorumque optimatum regni, diſpoſitis ſingulis negotiis oppidorum Brabantiæ, properavit verſus Pariſius inviſere & conſolari primogenitum regis cognatum ſuum, qui fuerat Delphinus Viennenſis & dux Normanniæ, & eo illic longam moram protelante, oppidani Lovanienſes pœnitentes ſe ſubjectos fore & homagium feciſſe Flamingis, miſerunt ſecre- A to honorabiles nuntios ad dominum Wenceſlaum ejuſque uxorem duciſſam Johannam, hortantes eos, ut omni mora ſepoſita, verſus Lovanium properarent, ejuſque dominium occuparent, ejus cives parati forent portas eis reſerare, & jugum Flamingorum a ſuis humeris excutere, ſperantes ſubſequenter ceteras villas Brabantiæ pariformiter inflectendas. At dux de nuntio nimium exhilaratus, aſſociatis ſibi comitibus *de Los* & de Montibus, cum equitibus circiter mille du- B centis, indilate verſus Lovanium feſtinavit, oppidum & caſtrum ſaiſivit, & jocunde nimis & hilariter in dominum ſuſceptus eſt vice ſecunda. Quorum exemplum ſecuti ſunt Bruxellenſes, & ceteri comitem Flandriæ deinceps excluſerunt, ejuſque jugum longius ferre recuſarunt, ſola Machlinia demta, in qua comes pro tutela oppidi plurimos probos & elegantes reliquerat militares viros, qui opinioni Brabantinorum conſentire nequaquam voluerunt. Finaliter per interventum illuſtrium multorum virorum inter ducem & comitem ſub eo pacto pax eſt tractata, videlicet quod C dux quamdiu viveret cum uxore ſua ducatum Brabantiæ libere poſſideret, demtis Machlinia & Antuerpia, quam jure prælii comes nuper acquiſierat, ipſiſque defunctis ſine legitima ſobole, comes ſupradictus abſque contradictione ducatum totum occuparet, ſicque ceſſavit quaſſatio.

De Gualterio duce Athen.

De Galterio duce Athenarum nunc ut pauliſper regyremus ad hiſtoriam, conſequenter explicabimus, quis, qualis, quantus fuerit Galterius iſte Athenarum dux pridem conſtabularius Franciæ, ex ſcriptis Johannis Bocacii de Certaldo poëtæ egregii, cujus hæc ſunt verba: Galterius, inquit, Athenarum D dux, cujus ſecuri texturi ſumus hiſtoriam, ſi majores ejus intueamur, qui origine fuere Galli, ſicut claritate ſanguinis conſpicuus fuit, ſic & degener moribus; & cum vetus eſſet eis Bremiæ comitatus, inſignem ducatus Athenarum titulum, neſcio quo pacto ſibi etiam acquiſierunt. Ejus dum poſſeſſionem genitor Galterii armis expoſceret, ab hoſtibus captus, capite mulctatus occubuit. At iſte dum maximo bellicoſorum nobilium E apparatu patrem conaretur ulciſci, græca fraude deluſus, unicum perdidit filium: quibus agitatus curis, dum hos illoſque ſollicitat principes, & cum Catharina imperatrice CP. in vindictam ſuſceptorum dedecorum apud Neapolim Campaniæ multa pertractat, actum eſt ut obſideretur Luca civitas a Piſanis, quam paulo ante maximo auri pondere perſoluto ſeu promiſſo Florentini ſuæ fecerant ditionis. Quamobrem ad liberandum obſidione ſociam civitatem, collectis a Florentinis undique viribus, actum eſt ut clade ſuſcepta, paucis interpoſitis menſibus, iterum fracti reparavere vires, & facta longe lateque certaminis ac pugnæ fama, cum pluri-

Digitized by Google

mo ardore belli hinc inde robuſti juvenes conveniſſent, actum eſt ut & Galterius, nemine conſcio, peregrinationem fingens, cum paucis citato greſſu a Neapoli ſeſe Florentiam contulit, & confeſtim pervenit in caſtra. Verum cum nihil ex tam longinquo veniens memoratu dignum egiſſet, Luca Piſanis tradita, Florentiam ſeſe retulit. Et cum jam plurimis ex dicta clade & importabilibus ſumtibus Florentinorum eſſent attritæ vires, ſequenti congregatione pro ſalute publica inire conſilium, ut inſtructo bellicoſo viro, qui ſeditiones civium & hoſtium impetum coërceret, ampla cum licentia daretur imperium. Quod poſt multa huic Galterio tamquam ſpectatæ fidei amico, legibus limitatum conceſſum eſt; nec principio feciſſe pœnituit ſancitum. Nam jam dudum importabilis rabies quorumdam potentum civium, quos veteres dixere magnates, in id reliquam multitudinem mercimoniis ſeu artibus vacantem coëgerat, ut in eos leges acerrimas dictaret, & omnem reipublicæ ſubriperet magiſtratum, tentatumque fruſtra fuiſſet ab eiſdem, ut illas infringerent, & ob id tanta injuria preſſi, continue in perfidiam ſuam vigilarent, cum pro votis tempus videretur ad diſſolvendas leges oblatum, eo quod in primores ob rem male geſtam odium cernerent vulgi, & omnes pariter cives, ob graviſſimas pecuniarum exactiones querulos, & ratione ſuſcepti conflictus pavidos atque diffidentes; & (quod longe plus illis ſpei afferebat) habere in civitate ſolicitum cupidumque dominii hominem, penes quem foret omnis publicorum armorum potentia, ſolerter dare operam rei diſpoſuerunt, & ignaviter eligentes potius exteri hominis tyrannidem, quam ignorabant, quam civilium legum quarum conſuetedinem noverant, jugum ſuſtinere, minus de ſe confidentes, cives alieno ære obligatos conjunxere, quorum ea tempeſtate ingens erat copia. Nec mora, cum ſatis ſibi virium arbitrarentur, apud iniquum Galterium Florentinæ libertati tam veteribus quam novis honoribus obligatum de ſubigenda civitate ejuſque dominio habuere ſermonem. Qui honeſtate ſua atque fide poſtpoſita, ſæva regnandi cupidine tractus, infauſtas præbens aures, cernenſque, ſi animus eſſet, non defuturum verbis effectum, ne armis attentaret, quod gradatim incedens per dolum obtinere poſſe arbitratus eſt, firmatis ceteris fide rempublicam gubernatoribus, inquit ſe ardua quædam imminentia non ſatis poſſe pro commodo publico proficere, niſi illi amplius concederetur arbitrium: quod poſtquam conceſſum eſt, ne fruſtra petiſſe videretur, in quoſdam cœpit deſævire cives, quos pati poſſet participes, impulſu malignantium excitatus, exitium magiſtratibus imminere minabatur; niſi majus illi imperium præſtare-

A tur. Obſtupuere primates, ſeraque animadverſione ſenſerunt quo rurſum tenderet illa petitio: nam lictorum præfectus nomine Reynerius Jotti, cui magiſtratus ſalutem ſuam & populi Florentini omnem fere commiſerant, noctu civitatem, ſatellitibus intromiſſis, in ſubſidium Galterii magnatum domos armis complevere. Quamobrem quæſitum negare non valentes, qua potuerunt ſagacitate conati ſunt ducis frænare nequitiam, ſecum una quærentes, ut annua illi poteſtas omnes eſſet in cives. Ipſe vero præconis voce in B concionem vocatis civibus, factus eſt omnium concurſus in rempublicam, ſedentibus jam pro foribus palatii publicis magiſtratibus, & ecce præmiſſis armatorum equitum turmis, peditumque agminibus, dum ab eiſdem fere locus omnis occupatus eſt, civeſque circumſeſſi, nefarius homo catenis magnatum ſub veſtibus armatorum ſtipatus advenit, quem cum ſuis omnibus dixiſſes facile in ſanguinem inermium ruiturum, ſi quid a quoquam incompoſitum diceretur. Qui dum locum judicialem conſcenderent, ur- C gente magnatum turba, magiſtratus oppreſſi ſunt: quibus etiam manus injicere vix abſtinuerant. Tandem cum ſediſſet, & indicto ſilentio, pulpitum conſcendiſſet orator, cœpiſſetque explicare propoſitum, quam cito de annuo imperio verbum factum eſt, cœpit vulgus præmonitum clamitare, illudque exorare perpetuum, & confeſtim ope Reynerii præfati cum ſuis armatis ſatellitibus palatium intrat, magiſtratibuſque verbis injurioſis ſilentium indicitur, fracta fide, & juriſjurandi fabula irriſa, occupataque Florentinæ liber- D tatis arce, quaſi ab optimatibus daretur. Quod a populo clamabatur ordine quodam violento ſuſceptum eſt, & dictum *durante vita*, ſicque imperium quod pridem dicebatur annale, jam dictum eſt vitale. Igitur Florentiam quam non ſolum a progenitoribus liberam mundum intrantes ſuſcepimus, ſed nec ullius umquam memoria cuiquam, exceptis imperatoribus, ſubditam, iis artibus iniquiſſimi cives exteri ac ſceleſtiſſimi hominis Galterii tyrannidi ſubjecerunt. Cœpit confeſtim plebs inferior diſcurrere, undique ignotum ſibi capitolium conſcendere, rimari cuncta, ſcommatibus & improperiis ignomi- E nioſis & cantibus diem agere celebrem, & quia nulli ſit de ea negatus ingreſſus aut clauſæ fores, patebant omnia omnibus, ſibi invicem non tyranno arbitrabantur quæſiſſe dominium; miſeri magiſtratus, qui ſoliti erant ſummas tenere ſedes, exauctorati, privatique lictoribus, in infimam fere palatii cellulam dimittuntur, tyranno cetera occupante. Sed quid multa? Aretium & Piſtorium inſignes Tuſciæ civitates, nuper Florentinæ ditionis, dominam ſequentes, tyrannum ſuſcipiunt; ſicque caſtra omnia, ſic oppida quæque vicique fecerunt. Inſuper & Vulterre ve-

Digitized by Google

tuſtate celebris civitas, jugum ſubiit. Sic & A Geminiani oppidum inſigne, ſic Collis-vallis, ſic Elſe regale caſtrum venerunt. Præterea ſponte ſua ex Apennino Alpigenæ nobiles communitates quoque quamplures tyranno obedientiam offerentes. Quibus ille effectus prægrandis & jam cunctis Italis formidandus, ſibique deberi Tuſcorum regnum arbitrabatur, & clarius aiebat, ſe in illum diem veniſſe, in quem ſe ire cantu galli excubitoris avis teſtabatur, quam effigiatam in cunctis veſtibus geſtabat. Hinc gloria perfuſus ingenti, ſepoſitis in privata domo magiſtratibus ſeu ſcabinis, cœpit ritu ſuo cuncta diſponere, B & ad jus dicendum cives quoque terrendos truculentiſſimis viris præpoſitis adulatores colere, lenones advocare, & quoſcumque malarum artium imbutos in ſuum conſilium ſumere, civibus graves cenſus exigere, ſubſtantias publicare, in ſe cuncta convertere, miſereri nemini, gratias nullas facere: deinde blanditiis, muneribus, & violentiis in ſuum concubitum virgines & quaſcumque matronas attrahere; adoleſcentes ingenuos proſternere, ſuis nefanda quæque permittere, & univerſaliter ſpurcitiis ſuis humana pariter & divina fœdare: quibus miſeri cives in initio C anxii, pavidi & elingues effecti, ingemiſcere, male cognitam dejectamque libertatem capere, mortem dejectionemque tyranni cupere, deſidiam ſuam damnare, & ſi via daretur, ſeſe in libertatem redigere priſtinam exoptare. Verum deſolationis urbium radix diſcordia ex proximo fidem ſumere neminem permittebat. Quamobrem diutius quam oportebat & opportunum fuerat, paſſi jugum, ſtetere tepentes; tandem miſertus Deus indignis, ſicut ad proſpectandas fœditates ſordidæ ſervitutis oculos eorum aperiri permiſerat; ſic & virtute ſua corda trepidantia roboravit, D diffidentia copulavit, & ad exitium tyranni animavit, permittens, ut magnates qui adverſus libertatem publicam conjuraverant, ad ſuam ſuo opere teſtificandam nequitiam primi adverſus fidem a ſe tyranno præſtitam devenirent. Hi igitur cernentes nihil promiſſi ſibi ſervari, nihil tyranni munificentia concedi, adoleſcentes ſuos, filias, ſorores, & conjuges ante alias in ejus libidinem trahi, rabiem ſuam præter ſpem arctioribus vinculis plus ſolito coërceri, eumque bilinguem, avarum, detractorem, immanem, inexorabilem, ingratum, ſceleſtum, ſibi ſoli E vacantem, nihil ſancti, nihil juſti, nihil boni habentem, Deumque & homines aſpernantem, irritati poſt diutinam patientiam per intermedios caute in confidentiam populariumdevenerunt, & in dejectionem tyranni conjurationis participes juraverunt. Sane dum opportuna tanto facinori ordinantur, tyrannus ſeditionem, ſeu alterius relatione, ſeu ſua animadverſione præſentiens, dum ſævitia cœptis conatur obſiſtere, in ſe maturius contraxit perniciem. Nam percipientes rerum conſcii ex conjuratis quoſdam detentos torqueri, ſed timentes in ſolum ſuæ ſalutis remedium, in publicum redeuntes armati in mortem principis conclamaverunt. O Deus bone, quam mirabilia ſunt judicia tua! pauci conjurati prænoverant, nec ante conclamatum eſt, quin omnis civitas tamquam geſtorum conſcia, concitata, in arma ruens, convenit in mortem tyranni. Fit ergo concurſus civium armatorum undique, & in arce in quam per poſticum jam nobiles & ſtipendiarii milites tyranni, atque quos ipſe in judices erexerat, diffugerant, Galterius cum ceteris obſidetur. Ipſe vero effeminatus homo tanta tamque repentina rerum permutatione perculſus, cum exire hortaretur in populum nondum concordem, & adhuc abſque capitaneo ruentem, neglectum eſt; non equidem Florentinorum meritis, ſed nequitia imperantis, qui cœlum premebat & ſuperos, arbitrabatur ante talia cognoſcentes eum victorem futurum, ſi armatus ad populum exiſſet. Cum igitur obſeſſus cerneret vires animi invalidatas, & in ſe ad obſidendum clamores in cœlum audiſſet, & ſuos introrſum jam fame ſitique periclitari cognoſceret, & in ruinam arcis foſſores adverteret, tot hinc inde malorum anxius, per intermedios obtulit libertatem reſtituere, ſi ſalus ſibi & ſuis daretur. Et ut paulum poſtulantium atrocitas ſedaretur, ſicarium quemdam Guillelmum Aſſiſmontem, quem conſervatorem civium nuncupare ſolebat, omni bellua immaniorem, cum filio patre truculentiore juſſit poſtulantibus exhiberi. Ob cujus meritum paſſus eſt dici, ut qui jam plures parentes orbaverat ſua ſævitia, coram ſe cerneret filium trucidari, poſt quem & ipſe trucidatus. Hanc primam victimam in expiationem facinorum ſuorum in oculis ſuis vidit Galterius, coram quo & Henricus peſſimus quidam Florentinus, cujus demonſtrationibus civium cenſum ſubtrahebat, pedibus ligno appenſus more porci exenteratus eſt, & poſtremo in fruſta diſcerptus. Attamen quod in noxam ejus factum eſt, ſe vertit in commodum: nam his illatis cruciatibus civium mollitus eſt animus; & in id poſt dies paucos ventum eſt, quod ipſe poſcebat. Ecce nondum undecimo menſe perfecto a die qua libertatem Florentinam occupaverat, illam noctu trepidus abiens, in formam priſtinam dereliquit. Sic igitur prægrande dominium & regnum quod auſpicabatur in poſterum homo inſolens perdidit, & ex gloria injuſte aſſumta ignominiam reportavit. Porro ne omnino innocua civitas ex nocuo tyranno tranſiret inulta, Dei judicio, ut arbitror, actum eſt, ut dum in armis adverſus regem Eduardum Angliæ, in ea pugna qua Johannes Francorum rex captus eſt, ipſe Johanni militaret, cerneretque rem aliter agi quam in thalamis

Digitized by Google

matronarum, & puſillanimis, rege ſuo derelicto, terga verteret, ſiniſtro ſuo omine ſatellitibus Florentinis, qui tunc forte militiam ſtipendiariam Johanni præſtabant, factus obvius, turpiſſime objurgatus, ab eis in hoſtes relatus eſt, & equo dejectus, & ex adverſo jam vulnere vulneribus exhauſtus, ut fama refert, a Florentino ſatellite filio Eduardi militante cognitus jugulatus eſt. Sic qui in ſanguine Florentinorum ſævierat, Florentina manu vita privatus ſuum ſanguinem effudit. Et hunc quidem dignum finem exitialis, ſceleſtus & doloſus homo Galterius dux ſortitus eſt.

Terræ motus.

Eodem anno civitas Baſilienſis in die S. Luciæ per terræ motum pro parte maxima circa Rhenum eſt quaſſata; montes & rupes multas aperturas & ſciſſuras paſſæ ſunt, quæ per totum annum non pervenerunt ad clauſuram. Homines quoque in campis manebant, non audentes in civitatibus & domibus commorari.

Pax inter Scotiæ & Angliæ regem.

Anno Domini MCCCLVII. David rex Scotiæ pertæſus ex longiturna captivitate, quam jam per decennium toleraverat, cernenſque omnem ſpem redemtionis per captionem regis Francorum ſibi ademtam, licet ſororem regis Anglorum haberet in uxorem, hanc formam pacis cum Eduardo ſuſcepit, videlicet quod regnum Scotiæ in feudum reciperet ab Eduardo rege, homagiumque præſtaret eidem, demtis aliquantis inſulis, quas ſui prædeceſſores vicinis gentibus abſtulerant, in quarum reſignationem Scoti conſenſum præbere nullatenus volebant. Inſuper & quater in anno ad quatuor parlamenta teneri ſolita ſingulis annis apud Londoniam ſe perſonaliter venturum promittebat, dummodo infirmitas aut alia quævis rationabilis excuſandi occaſio non obſiſteret, in quibus caſibus quatuor barones regni cum duobus prælatis eccleſiaſticis deſtinare teneretur vice ſua. Renuntiabat quoque omni juri quod ſibi competere poſſet ad civitatem Werwicenſem in perpetuum, & ſingulis annis obſides novos pro complemento promiſſionis tradere [promiſit] veteribus relaxatis. Quibus ita confirmatis & regiis annulis conſignatis, idem rex David liber ad nativum ſolum gaudens remeavit.

Prædones circa Avinionem.

Ea tempeſtate miles quidam cognomine Archipreſbyter, poſt captionem regis Francorum, non habens unde ſuos foveret complices, ſolitos aliena vivere quadra, prædari (a) cœpit comitatum Provinciæ, vicinamque regionem verſus Avinionem, ubi pro tunc curia papalis reſederat, unde nimium papa ſuique cardinales exterriti nocturno tempore ſuos armari fecerant ſatellites, ne forte improviſus ſuperveniret dictus prædonum cuneus; ſed & papa dictum Archipreſbyterum ad ſe venire, ſecuritate promiſſa, mandat, eumque ſatis reverenter & honorifice ſuſcepit, eique ut a civitate recederet, nec partes illas amplius impugnaret, famabatur dediſſe in numerata pecunia ſummam quadraginta florenorum aureorum millia, ſicque peſtis illa prædonum a Avinione ſublata eſt.

Regnum Franciæ per 36. electos regitur.

Interea regnum Franciæ diſponebatur per XXXVI. elegantes viros electos de conſenſu trium ſtatuum regni, videlicet cleri, nobilium, & popularium: ita quod de unoquoque ſtatu XII. deputati ſunt, qui reditus regios levare debebant in vectigalibus, decimis, maletotis, amendis & ſimilibus, & requiſitus eſt ab eiſdem deputatis dux Normanniæ, ut cancellarium regis Robertum *de Soris*, Simonem *de Buſſi*, ceteros quoque qui dudum receptores patris ſui regis fuerant, caute cuſtodiret, ne evaderent, quouſque rationem coram dictis deputatis redderent de omnibus per eos levatis & expoſitis in uſum regis & regni. Sed illi furorem novorum gubernatorum veriſimiliter extimeſcentes, ad exteras declinaverunt regiones. Inſuper & cudis veteris monetæ confracta eſt, & novi aurei facti ſunt, qui dicti ſunt mutones, valentes circiter duos florenos Rhenenſes. Sed & eodem tempore regnum Francorum, permittente Deo, datum eſt in direptionem & cunctis prædonibus, præſertim inter fluvios Sequanam & Ligerim, adeo quod nullus tute egredi poſſet a Pariſius uſque Aurelianis aut urbem Vindocinenſem ceteraſque regiones propter metum hujuſmodi prædonum, qui ſibi capitaneum præfecerant quemdam iniquum Rufinum nomine, qui plus omnibus regiones illas devaſtabat. Inſuper & in riparia Normanniæ alter prædo Alemannus dictus Robertus *Canole*, igne & ferro totam illam maritimam acriter infeſtabat, non parcens ſexui aut ætati; cujus annui reditus æſtimabantur ad XL. millia florenorum aureorum, qui nec Deum timebat, nec hominem verebatur. Poſt hæc quidam plebeius, ceteris pertæſis, qui ſecum deputati fuerant, ſolus aſſumſit gubernationem redituum regalium, nec auſus ei fuit quiſpiam contradicere ob multitudinem complicum, qui eum in hac ſecta fovebant. Huic confœderatus eſt dominus Johannes de *Pikengny*, qui contra mentem ducis Normanniæ, carcerem in quo captus jacebat rex Navarræ, violenter infregit, & eum liberum ad Pariſienſem urbem ſecum duxit, unde plerique gaudebant, ignorantes quid intus latebat in pectore virulento. Siquidem tribus his favebant, præcipuæ regni civitates, Pariſius, Rothomagum, Belvagum & Ambianis. Famabatur quoque in populo, quod niſi tres iſti obſtetiſſent, aut ſi diligentiam extremam facere voluiſſent, in brevi rex captivus relaxatus fuiſſet, & pax regni reſarcita: ſed illi de alienis coriis amplas

Prædones in Gallia.

(a) De his prædonibus vide ſi lubet varias Innocentii VI. epiſtolas ad plures principes, quorum implorat auxilium adverſus eos, *tom. 2. Anecdot. pag. 848. & ſeqq.*

plas texentes corrigias, dilatationis vias undique conquirebant, ingentes theſauros ſibi per hoc intervallum cumulantes. Inſuper hi tres ſibi mutuo ſub jurejurando promiſerunt in quocumque articulo proſperi vel adverſi, quocumque tempore contra quamcumque perſonam aſſiſtere, ac ſuffragium exhibere, non excepta perſona domini ſui regis Francorum aut filiorum ejus, unde plerique commoti ſunt.

Terræ motus magnus factus eſt circa Baſileam, Argentinam & Spiram, unde caſtra multa corruerunt.

Ruſticorum rebellio in nobiles.

Anno MCCCLVIII. juxta civitatem Belvacenſem & vicinas regiones ſurrexit quædam ſecta ruſticorum & vulgarium aſſerentium omnes nobiles, barones & milites regni traditores eſſe palam, & propterea omnes eſſe trucidandos. Qui ſimul conglobati primo in milites ſibi vicinos irruentes, caſtra & villas eorum demolientes, ipſos quoque horrenda morte peremerunt, uxores & filias eorum vi illata turpiter conſtuprantes, totamque ſubſtantiam eorumdem ſibi in prædam aſſumentes. Sed & alium quemdam nobilem virum veruto imponentes, & ad ignem more aucæ vel gallinæ torrentes, ignominioſa nece mactaverunt. Inde progreſſi circumcirca cædes, ſtrages, depopulationes agrorum, oppidorum, fortalitiorum, multifarias peragentes non quieverunt, conantes eradicare, ut aſſerebant, omnes inclytos terræ; ſed non poſt multa illuſtres quidam viri, inter quos dominus de *Couchy*, mandaverunt amicos ſuos in Hannonia, Brabantia, Haſbania, ceteriſque regionibus, qui in ruſticos inermes & artis belli ignaros irruentes, porcino more cunctos jugulaverunt, & in arboribus ſuſpenderunt, ſicque peſtis illa ſæviſſima ſublata eſt de terra.

Hannoniæ comes factus amens.

His diebus Guillelmus Hannoniæ, comes Hollandiæ & Zelandiæ, filius Ludovici Bavari quondam imperatoris ex ſorore comitis Guillelmi nuper occiſi a Friſonibus, habens quoque in uxorem filiam ducis Lancaſtriæ, incidit in amentiam, ligabatur funibus & in compedibus ſervabatur uſque in diem mortis ſuæ: cujus rabiei cauſam quidam aſſerunt fuiſſe naturalem, quidam miraculoſam propter ſententiam arbitralem injuſtam, quam inter ducem Brabantiæ & Flandriæ comitem protulerat, ſibimet aſcribens & uſurpans dominium de *Hoſden*, & Brabantiam multis juribus veteranis exſpolians ſine cauſa, gerebatque terras ſuas frater ejus Albertus, primo tamquam tutor & mamburnus, & ſucceſſu temporis ſicut dominus hereſque & ſucceſſor fratris indubitatus.

Ruſtici in urbe Meldenſi cæſi.

Eadem tempeſtate apud civitatem Meldenſem plurimi nobiles viri & illuſtres cum uxoribus & filiabus ſuis propter metum prædictorum ruſticorum confugerant, quibus aſſociati aliquanti cives Pariſienſes uſque ad numerum quinque aut ſex millium, venerunt uſque ad portas Meldenſes. At cives Meldenſes intelligentes illic adeſſe Pariſienſes, non auſi reſiſtere, vel forte ſecreto conſentientes ruſticis, reſeraverunt portas eorum hoſtibus præfatis. Verum dux Aurelianenſis & comes *de Foix*, & fere ducenti equites pro tunc in Meldis aſſiſtentes, animis imperterritis, illis ruſticis in gladio & haſta occurrentes, multos ex his proſtraverunt, ceteris in fugam verſis. Non poſt multum temporis dux Normanniæ primogenitus regis, audiens talia inconvenientia circa Meldenſem civitatem perpetrata per quoſdam cives Pariſienſes in favorem ruſticorum, conglobato nobili armatorum exercitu properavit Pariſienſem civitatem obſidere, volens hujus facinoris reos juxta exigentiam delicti condigne punire. Porro rex Navarræ cum multis ſagittariis & ſtipendiariis quos adunaverat, cum ſuis Navarrenſibus venit ad monaſterium S. Dionyſii, exinde mittens civibus Pariſienſibus obſeſſis circiter trecentos ſagittarios in eorum ſuccurſum. Quamobrem ſtupefactus ſæpedictus dux ignorans quid rex Navarræ per hoc prætenderet, miſit ad eum honorabiles viros, cauſam hujus armaturæ cupiens diligenter agnoſcere. At ille fictitias multas fingens cauſas perſonaliter ad ducem venit, humiliter gratiam ejus implorans, & deinceps fidelem ei futurum ſe promittens, & inter eum ac cives pacem ſe facere velle ſimulabat, & de facinoroſis congruentem expetiturum ultionem, quem dux in quatuor arbitros compromittens libenter auſcultavit, & licentiatis ſtipendiariis inconſulte receſſit. Nam poſt hæc præfatus rex cum præpoſito, mareſcallo, qui pro libito cuncta diſponebat regni negotia, necnon & epiſcopo Laudunenſi viro factioſo, frequenter convenerat infra Pariſius, ignorantibus civibus quid iſta prætenderent frequentata conciliabula, nec audentibus in faciem reſiſtere propter metum & pertinaciam ſæpefati præpoſiti, qui in ſui favorem fere totam Alexandriam civitatem. * Poſt pauca, diſponente Deo, qui permittit interdum hypocritas regnare propter peccata populi, cives Pariſienſes cum ſuo primicerio Johanne dicto *Maillart*, non ſuſtinentes hanc injurioſam arrogantiam præpoſiti, ſuorumque complicum, ſeditione excitata, ipſum præpoſitum cum octo de ſua clientela aggreſſi trucidaverunt, alioſque decem viros ſuſpectos de favore regis Navarræ comprehenſos in ergaſtulis poſuerunt, mandantes duci, ut feſtinato Pariſius occurreret, ac dominium civitatis acceptaret. Mox denudato conſilio Navarrenſium & Anglicorum, qui apud S. Dionyſium hoſpitati fuerant, illi verſus Noviomum & Compendium direxerunt acies ſuas, univerſam terram locuſtarum more devaſtantes, & caſtrum quoddam cui nomen erat *Malconſeil*, baliſtis &

Rex Navarræ favet Pariſienſibus adverſus ducem Normanniæ.

* videtur hic aliquid deeſſe.

Navarrenſes & Angli omnia vaſtant circa Noviomum.

Digitized by Google

machinis expugnantes: quod dum dux Normanniæ, ſociatis ſibi epiſcopo Noviomenſi & nobili viro domino de *Couchy* diebus aliquot obſediſſet, ſuperveniens eis improviſus Johannes *de Pikengny* pridem confœderatus regi Navarræ, Francos infinitos illic peremit, & captivos multos abduxit, inter [quos] dictus erat epiſcopus Noviomenſis, dominus de *Couchy* & alii in multitudine copioſa circa menſem Auguſti.

Suburbia Ambianenſis urbis incēſa.

His diebus prædictus Johannes *de Pikengny* confiſus multitudine fautorum, qui ſuæ factionis fuerant conſcii, venit cum exercitu in ſuburbiis civitatis Ambianenſis, & ſuccendit ea igni, de quo fere duæ partes civitatis ſunt exuſtæ, & niſi comes S. Pauli mature civibus ſubveniſſet, tota civitas expugnata fuiſſet. Nam dictus miles audito ſuperventu comitis prænominati, lora retraxit. Igitur infra civitatem detecta factione quorumdam reproborum capti ſunt XIV. cives primarii civitatis Ambianenſis, qui in ſuis cellariis nonnullos armatos latenter abſconderant; qui ſi ad certamen ventum fuiſſet, in cives inſurrexiſſent. Eapropter prædicti factioſi per omnes vicos Ambianenſes horrende diſtracti ſunt, & ad rotas adjudicati, tamquam civium proditores. Pari modo in civitate Laudunenſi, de ſex hujuſmodi ſimilis eſt lata ſententia.

Proditores detecti & puniti.

Prædones in Campania diſſipati.

Anno MCCCLIX. circa feſtum B. Johannis Baptiſtæ, Delphinus, ſeu dux Normanniæ promiſſa ingenti ſumma pecuniæ, inflexit in ſui favorem dominum Burchardum *de Feneſtrenges*, cum quo & aliis armigeris de comitatu *Reitheſte*, obſeſſum eſt caſtrum forte vocabulo *Hays en Champagne*, in quo prædones fuerant caſtri cuſtodes numero LXXX. qui omnes capti ſunt & abducti. Et ſubſequenter plurima fortalitia, quæ dicti prædones invaſerant, viribus ducis & ſuorum eo tempore ſunt expugnata. Eo tempore dictus Johannes *de Pikengny*, princeps & incentor totius proditionis, vindicante Deo neces innocentium, in furiam verſus eſt, commanducans membra corporis ſui, & inſuper cubicularium ſuum virum nobilem iſdem furioſus ſtrangulavit. Alius quoque miles Urſus nomine ſimiliter in amentiam cecidit. Deinceps dum quidam prædones villam *de Ronay* hora majoris miſſæ ſpoliaſſent, poſt ſacram communionem unus ex illis cancellos ingreſſus chori, calicem & patenam de ſacerdotis manibus abſtulit; quem cum ſacerdos prohibere vellet, chirotheca ferrea percuſſus eſt: quo abeunte lætabunde, cum vix ad quartam partem milliarii ſeceſſiſſet, in conſpectu omnium ab immundo ſpiritu arreptus, & in inſaniam verſus cum equo cui inſidebat, horrenda morte diſcerptus eſt.

Expugnatio caſtri Rouſſiaci.

Eodem anno archiepiſcopus Remenſis cum aliis nobilibus de comitatu *Reitheſte* expugnavit fortalitium dictum *Ronſſi*, in quo com- A prehenſus fuerat omnium ſcelerum patrator quidam Alemannus dictus *Hannekin le Franchois*, & juxta compromiſſum liber abire permiſſus, reclamante tamen vulgo Remenſi.

Tractatus pacis inter reges Franc. & Angl. reprobatus.

Similiter eodem anno rex Francorum & Anglorum convenientes intra Londoniam, omnibus arbitriis ſecluſis, demtis dumtaxat principe Gualiæ, & duce Lencaſtriæ, formam pacis concorditer inierunt, quam in ſcriptis clam redigentes miſerunt duci Normanniæ, ducibus Aurelianenſi, Burgundiæ, ceteriſque baronibus Franciæ, qui tunc captivi non fuerant, quæ in auribus omnium B patenter lecta, & tamquam nimis probroſa regno, nimioque rigore plena refutata eſt, & nuntii infecto negotio reverſi. Quamobrem vehementer efferatus rex Anglorum, cum majori expeditione ſuorum, qualem numquam per prius adunaverat, circa finem menſis Octobris pervenerunt Caliſiam, & exinde digreſſus cum curribus & rhedis fere ſex millibus pervagatus eſt omnem regionem uſque Cameracum, indeque progrediens circa Remis, Cabilonem, * Trecas & partes vicinas cuncta devaſtans, abſque domorum incendiis invaſit Burgundiam, ubi ſingulis caſtellis & villulis devaſtatis, ac pro C redemtione reſidui receptis ducentis millibus aureis, venit ad civitatem Pariſius, illic præſtolans ſuperventum Francorum, qui illic incluſi fuerant, ſi forte certamen cum ſuis Anglis inire vellent; poſt dies ſex deceſſit verſus Carnotum, filiuſque ejus princeps Gualiæ verſus Rothomagum exercitum direxit, omnia ſpolians ſuburbia, villas & oppida, nemine reſiſtente.

Rex Angliæ omnia vaſtat.

* f. Catalaunum.

Rex Navarræ inſidias parat duci Normanniæ.

Ea tempeſtate Eduardo rege in Francorum partibus conſtituto, rex Navarræ familiaris effectus duci Normanniæ, latenter poſuit ei inſidias, volens eum, ſi commode poſſet, D interimere per ſatellites ſuos. Et dum quadam die ſæpedictus dux cum pauciſſima comitiva venatum pergeret, & quidam ſatellites dicti regis duci ſe immiſcuiſſent, volente Deo, detectæ ſunt ei inſidiæ, & captus eſt miles, qui ducem interficere proponebat vocabulo *Baſcoup de Moroel*, qui continue confeſſus omnem proditionis ſeriem, adductus Pariſius in conſpectu populi, ſententiam ſubiit capitalem in vigilia Natalis Domini. Quo cognito, rex Navarræ rurſum confœderatus Anglicis manifeſte, qui prius eiſdem faverat & aſſiſtentiam integraliter præbuerat occulte. E Igitur rex Angliæ pervagatis circiter omnibus finibus Francorum, nullo contradicente aut reſiſtentiam moliente, demoratus eſt illic a feſto Omnium-ſanctorum anni quinquageſimi noni uſque ad menſem Maium anni ſexageſimi ſubſequentis.

Abbas Cluniacenſis de pace tractat cum rege Anglorum.

Anno Domini MCCCLX. venerabilis vir dominus abbas Cluniacenſis ex intimis cordis medullis compatiens deſolationi regni Francorum, venit ad Eduardum regem Anglo-

Digitized by Google

rum, pro tunc reſidentem & exercitum reſocillantem in Carnoto civitate, ubi ex inſtinctu & gratia ſancti Spiritus & B. Mariæ Virginis, quæ eſt patrona Carnotenſis eccleſiæ, hanc pacis formam inter reges Francorum & Anglorum tractavit, quæ confeſtim ab omnibus gratanter & jocunde tam Anglicis, quam Anglorum proceribus acceptata eſt & approbata, cujus ſeries vera hæc erat.

Pacis articuli.

In primis Eduardus rex Anglorum ſuique ſucceſſores libere & ſine retractatione in perpetuum debet poſſidere ducatum Aquitaniæ, dominia videlicet de Bigorre, *d'*Agennes, *de* Kaorſt, *Petragoricam, Pictavim, Rupellam, Lemovicas, comitatum Engoliſmenſem, vicecomitatum Thoarcenſem, feodum* Belleville, *&c. nec teneatur has terras recognoſcere vel relevare in feudum a rege Franciæ, nec alio quocumque domino vivente.*

Præterea in partibus Picardiæ dictus Anglorum rex pari forma pacifice debet poſſidere villam & caſtrum Caliſiæ cum ſuis appenditiis, terram Marchiæ, integrum comitatum de Guines *irrefragabiliter ſine obſtaculo quocumque. Sed & comitatum de Pontivo, qui datus erat matri ſuæ, filiæ Philippi Formoſi regis in matrimonium, ſalvo quod illum relevare teneatur in feudum a rege Francorum, prout pater ejuſdem Eduardus ipſo tempore faciebat.*

Præter hoc pro expenſis ſæpedicti principis rex Francorum exſolvere tenebatur triceſies centum millia florenorum aureorum cudis Philippi regis: quam quidem ſummam proſequendo idem rex ſexcenta millia ſolvere tenetur infra tres hebdomadas poſt feſtum B. Johannis.

Idem rex Angliæ ejuſdem anni reſiduum infra ſpatium trium annorum immediate ſubſequentium, id eſt quolibet anno tertiam partem ſummæ ſupradictæ accipiet, pro cujus complemento nobiliores regni obſides eſſe debebunt intra Caliſiam, quouſque rex Anglorum in dictis dominiis pacificam recipiat veſtituram.

Inſuper & ante feſtum B. Johannis Baptiſtæ, idem rex Angliæ regem Francorum liberum præſentabit in Caliſia, illicque eumdem propriis expenſis ſuſtentare debebit cum ſuis omnibus, quouſque pacis forma inita debito fini mancipetur.

Quod ſi quævis dilatio poſt quodcumque in præmiſſis evenerit, & obſides, ut prædictum eſt, ſe non præſentaverint & obtulerint apud Caliſiam infra tres hebdomadas prælibatas: tunc rex Francorum cum ceteris concaptivis per tres menſes futuros infra Caliſiam reſidere debebit, cum cuſtodia militum Anglicorum, pro quorum ſudoribus & expenſis XXX. *millia florenorum idem rex Francorum debebit exſolvere, omnibus fraude ac dolo ſecluſis.*

Quæ poſtquam impleta fuerint, rex ſæpedictus cum XVI. *nobilibus, qui ſecum in bello juxta Pictavim capti fuerant, libere deduci debebit verſus Pariſius, in quos complacuerit duobus regibus, & quos illi concorditer duxerint eligendos.*

Et ut omnia in tractatu pacis comprehenſa commodius exequi poſſent, initæ ſunt inter reges treugæ a Maio uſque ad feſtum ſancti Michaëlis proxime ſecuturi, & ab inde ad annum integrum irrefragabiliter duraturæ. Placuit hæc pacis ſeries duci Normanniæ, cunctiſque regni principibus, & poſt pauca in parlamento Pariſius communi lecta eſt civibus, & accepta ab omnibus. Eduardus rex transfretavit Londoniam, & Francorum regem cum ſuis concaptivis relaxatum juxta condictum remiſit Caliſiam; & quamvis propter obſides qui ſe præſentare diſtulerant, facta eſſet illic aliqualiter protelatio, finaliter tamen cuncta compromiſſa completa ſunt. Rex quoque Johannes per civitates & oppida, concurrentibus & applaudentibus regnicolis, reductus eſt Pariſius, & firma pace fruitus eſt aliquantis temporibus. Quibus ita geſtis, mox idem Anglorum rex ceſſit, & renuntiat armis liliatis, quæ pridem geſtare ſolebat, & plenarie abrenuntiat omne jus quod ſibi competere prætendebat in regno Francorum ex ſucceſſione materna, ipſumque regnum quietum eſſe de cetero permittebat, nec per ſuos infeſtari volebat.

Bononia reſtituta eccleſiæ Romanæ.

Eodem anno Bononia reſtituta eſt eccleſiæ Romanæ per dominum Johannem de Olegio. Inter Barnabovem ducem Mediolanenſem & eccleſiam orta eſt gravis controverſia, & fulminati ſunt proceſſus apoſtolici contra Barnabovem tyrannum.

Prædones verſus Avenionem.

Anno Domini MCCCLXI. circa partes Burgundiæ conglobatus eſt ingens cuneus prædonum, qui vocabantur vulgariter *Tardeventi*. Hi cum caſtrum quoddam munitiſſimum, ad quod multi confugerant cunei *Jenvilhe* armis cepiſſent, totamque provinciam illam graviter profligaſſent, tandem verſus Fluionem * & comitatum Provinciæ profecti ſunt, omnem circumcirca vaſtantes regionem; ita ut tam papa quam ſui cardinales ab eis exterriti, prædicarent crucem contra prædones prænominatos, qui jam expugnaverant caſtrum munitiſſimum, vocabulo Pons Spiritus ſancti. His etiam ſociati ſunt ceteri prædones relicti in regno Francorum, cum ultra promiſſi ſunt non illud infeſtare. Itaque cum multi cruce ſignati illic conveniſſent, ſub ſpe impetrandæ remiſſionis omnium peccaminum ſuorum, necnon & pecuniæ a ſummo pontifice pro ſtipendiis acceptandæ; videntes ſe nihil a papa & ſuis in pecunia recepturos, ad propria receſſerunt, multo majora perpetrantes facinora, quam cuneus prædonum prænominatus. Quo viſo, INNOCENTIUS papa ad ſe venire mandat marchionem Montisferrati de Italia, qui eo tempore bellum gerebat contra Barnabovem ducem Mediolanenſem, virum iniquum & ſceleſtum, ut prædones prædictos ad partes Lombardorum adduceret: quod & fecit, deditque dominus apoſtolicus præfatis prædonibus immenſa

* f. Avinionem.

Digitized by Google

donaria, eoſque a facinoribus quæ commiſerant abſolvit, ſicque peſtis illa ſublata eſt a Galliis, & aliquanto tempore terra illa requievit a bellis.

Theod. de Heinsberch obitus.

Eodem anno die XVII. Januarii Theodericus *de Heinsberch*, qui conniventibus ſibi duobus epiſcopis Leodienſibus, affinitate conjunctis eidem, in præjudicium ſedis Leodienſis uſurpaverat & poſſederat comitatum de *Los*, deceſſit a ſæculo, excommunicatus auctoritate apoſtolica. Quapropter cum ſepulturam ſuam elegiſſet in monaſterio dominarum de *Herkenrode*, (a) refutatus eſt ab eiſdem, ſicque tumulatus eſt in oppido de *Haſſelt* apud fratres Auguſtinienſes in loco profano, qui vicinus erat cimiterio. Sed de poſt per conſenſum ENGELBERTI Leodienſis epiſcopi, cujus amitam habuerat in uxorem, tumulatus eſt in loco ſacro. Quo ſic defuncto Godefridus dominus ex *Del Ebrouc* (b) & de *Heinsberch* dictum comitatum jure propinquitatis & legatorio conabatur uſurpare, & de facto jam ſaiſiverat caſtrum de *Stocke*, villas *Eytre*, *Brede*, Bliſiam, &c. Sed & Arnoldus dominus de *Rumminez* aſſerens ſe propinquiorem heredem ex latere matris Margaretæ nomine, quæ fuerat ſoror Ludovici comitis Ultrajecti, veri domini dicti comitatus, terram illam Loſſenſem ſibi competere dicebat, & eam in feudum ab epiſcopo ſuoque capitulo ut relevaret quæſivit. Sed ENGELBERTUS epiſcopus, qui prius lente proceſſit in eccleſiæ ſuæ cauſa, jam animo & cordi illud commendans, cauſas rationabiles & juſtas allegabat, quibus comitatus Loſſenſis juridice ad eccleſiam Leodienſem devolutum comprobabat: ſed nec domino de *Dalenbrouc*, nec domino de *Rumminez* quicquam juris in ipſo competere viriliter manutenebat. Cui confeſtim conſentiens patria tota ad hoc in palatio convocata, vires & arma promtis animis obtulit, quibuſdam tamen nobilibus patriæ faventibus occulte domino de *Rumminez*, eo quod eſſent ejuſdem conſanguinei. Nihilominus in ipſa ſolemnitate Sacramenti, cum dominus Leodienſis ſacroſanctum corpus Domini in proceſſione manibus propriis deportaſſet, cum ingenti gaudio cleri & populi, finito prandio, ſeceſſit Trajectum, ſubſequentibus eum communitatibus terræ ſuæ in craſtino, cum ſuo primicerio domino Everardo de Marka fratre domini Leodienſis, advocato Haſbaniæ, & mareſcallo exercitus, Ludovico Martello milite, & burgimagiſtro Leodienſi, Wilhelmo de *Cornu* milite, qui ſi licuiſſet & potuiſſet, negotium propter cauſam antedictam retardaſſet. Igitur ad obſidendum caſtrum de *Stocke*, per dominum de *Dalenbrouc* invaſum, aſſeruntur veniſſe in ſuccurſum domini Leodienſis, comites de Clivis & de Marcha, necnon & epiſcopus Monaſterienſis cum ceteris proceribus Alemanniæ, abſque comitatibus patriæ, æſtimatis pro tunc ad centum millia armatorum. Erectis autem petrariis, mangonabulis, fundibulis, acriter impetitum eſt caſtrum, & tandem poſt XXVIII. dies cuſtodes caſtri, ſalvis corporibus & armis, deditionem fecerunt: durante tamen obſidione, aliquanti equites & pedites foragia conquirentes, non ſervata militari diſciplina, diſperſis turmis proceſſerunt verſus *Eytre*, ubi fuerat ſtatio hoſtium, qui tempus aptum ad eos invadendum adepti, proſtraverunt ex Leodienſibus octoginta viros, unde graviter conſternatus eſt exercitus. Porro facta deditione fortalitii de *Stocke*, & compactione neſcio qua facta cum domino de *Dalenbrouc*, mox abſque obſtaculo dominus Leodienſis receptus a ſingulis oppidis, villagiis, caſtris terræ Loſſenſis, gaudentibus & applaudentibus popularibus, qui de cetero ſperabant ſe gaudere libertatibus Leodienſium, & immunes ſe futuros a talliis, precariis, ſubſidiis & hujuſmodi ſervitiis, quibus per prius gravabantur per comites & dominos terræ. Oppidani S. Trudonis hoc tempore impetrarunt peronem & duos magiſtros civium illic ſingulis annis debere creari ad inſtar ceterorum oppidorum patriæ, quod ſatis diſplicuit abbati S. Trudonis; unde de poſt aliquanta ſuccreverunt diſturbia inter dictum abbatem & oppidanos prælibatos, prout evidentius docebitur in proceſſu hiſtoriæ. Eo tempore junior filius ducis Gelriæ vocabulo Eduardus, conſerto prælio cum Raynaldo ſeniore fratre ſuo jam duce, ipſum cepit, & ducatum obtinuit. Item, hoc anno rex Zutphaniæ vel *Litoulbe* nomine *Truyſtad* captus eſt per fratres ordinis Teutonicorum, & poſitus in Pruſſiæ caſtro vocabulo *Marienborch*, de quo tamen eodem anno fuga elapſus evaſit.

Contentio pro Loſſenſi comitatu.

[a]

[b]

Expugnatio caſtri Stockenſis.

A B C D

Peſtis ingens.

Anno Domini MCCCLXII. peſtis epidemiæ cœpit debacchari in patria Lymborgenſi, unde Leodienſes vicini eorum poſtmodum infecti ſunt, & perierunt ex hac clade utriuſque ſexus multa milliaria, nec ceſſavit donec in anno ſequenti ſuperveniens acerrimum gelu, peſtem de medio auferret. Ea tempeſtate propter abuſus ſcabinorum Leodienſium, qui pro ſententiis cauſarum quas judicabant, pro ſigillis, pro cuſtodiis & hujuſmodi immoderatas exigebant pecunias a civibus, ad E requeſtam rectorum & preſbyterorum civitatis, facta eſt quædam moderatio & reſtrictio notabilis, ut ſciret quis, quantum pro ſingulis cauſis tenetur exſolvere, & confectæ ſunt deſuper litteræ, ſigillo domini Leodienſis, ſuique capituli, & magiſtrorum civitatis &c. roboratæ ad futuram rei memoriam, quas propter prolixitatem vitandam hic interponere non curavi.

Hoc tempore circa feſtum ſancti Remigii

(a) Inſigne eſt monaſterium ordinis Ciſtercienſis in Brabantia.

(b) Infra dicitur *Dalenbrouc*.

Digitized by Google

Urbani V. papæ creatio.

quæ eſt prima Octobris, obiit Innocentius papa VI. & vacavit ſedes uſque ad ſextam diem Novembris. Tandem cum cardinales in hoc concordare non poſſent, quod de collegio eorum eligeretur quiſquam in ſummum pontificem, noviſſime elegerunt in vicarium Petri abbatem S. Victoris juxta Maſſiliam provinciæ, qui pridem dictus eſt Grimoardus, virum juſtum, & providum, & litteratum, pro tunc legatum in Italia, qui eo tempore vocabatur lucerna juris, propter eminentem in eo juris & æquitatis ſcientiam pariter & doctrinam: qui cum audiſſet cardinalium de eo concordem & uniformem ſententiam & electionem, non conſternatus, nec in elationem evectus, ſed uniformis & idem in proſperis & adverſis, Benedictus, inquit, Deus, qui dat omnibus affluenter, & non improperat. Hic in ſua conſecratione dictus eſt URBANUS V. vere urbanus ac totus civilis, qui litteratos viros multum dilexit & nobiles, vix quemquam permiſit duo beneficia competentia poſſidere, niſi graduatum in theologia, aut jure canonico propter ſuſtentanda onera expenſarum in his facultatibus proſequendis opportuna. Hic inſuper URBANUS publice excommunicavit & excommunicatum denuntiavit ducem Mediolanenſem vocabulo Barnabovem tyrannizantem in Liguria & Emilia regionibus, ac per totam fere Italiam, quem in publicis ſermonibus affirmabat parem Herodi, pejorem Nerone. Præterea per vivam vocem Franciſci Petrarchæ, pro tunc nuntii Venetorum, inductus eſt transferre ſedem apoſtolicam in urbe Roma, quæ per annos multos ad Avinionem tranſlata fuerat, reclamante tamen aliqua parte cardinalium, qui pro majori parte origine Galli extiterant, & ſeditiones Romanorum, moreſque innatos aut ex ſcriptis aut ex viſis plene noverant. Hæc manifeſte patent in epiſtola continente circiter duos quaternos papyri, miſſa ad præfatum papam a Franciſco Petrarcha laureato poëta, rogato pro tunc a Venetis & Italicis, quorum erat concivis.

Johannes rex proditores jubet occidi.

Eo quoque tempore Johannes Francorum rex regreſſus a captivitate Anglicorum, pleroſque de optimatibus regni ſui morte fecit deteſtabili occidi, quia contra eum & regnum ſuum Anglicis confœderati fuerant, & corrupti pecuniis eum prodiderant, monſtratis ſigillis eorum, quæ prædictis litteris proditoriis appenderant, nec valentibus apertæ veritati reluctari. Quæ, inquam, litteræ, quo modo ad ipſius manus pervenerint, audivi pariter & in ſcriptis legi; ſed fidem plenariam eis adhibere non præſumo, nec poſterorum memoriæ commendare, ne videar fabricator mendacii. Aſſeritur tamen vulgata relatione noſtrorum, in quadam vigilia epiphaniæ rege Francorum cum filio ſuo Philippo duodenni in captivitate Anglicorum detento, juxta morem regionis, ob honorem diei feſti, ſortem mitti quis eorum eo veſpere rex ridiculus fieri deberet, & nutu divino, ſine quo nec paſſer volat, nec folium arboris in terra cadit, ſorte favente Philippo puero, pater ei jocunde inſultans: O, inquit, quam pauperculus, exilis, exul, captivus & ridiculus rex tu es. Quibus auditis, Eduardus Anglorum rex magnanimus ſupra modum: Quamvis, ait, pauper eſt hodie, locuplex ſubito fieri poteſt. Petat, inquit, a me quod mihi poſſibile fuerit, & dabo ei, dempta corona regni mei & liberatione patris. Porro rex Francorum ponderatis verbis regis Anglorum, quæ non fruſtra in præſentia tantæ multitudinis procerum, qui tunc aderant, proferri debebant, increpantibus regem ſuum Anglicanis optimatibus ſuper præcipitatione promiſſi indiſcreti, Philippus puer præmonitus a patre, Volo, inquit, juxta condictum tuæ celſitudinis regiæ, ut in meas ſtatim exhibeas manus omnes & ſingulas miſſivas & litteras a maxima uſque ad minimam, deſtinatas a Francia ab inchoatione guerrarum tempore Philippi *de Valois* avi mei, uſque ad diem hodiernum. His auditis, rex Anglorum cito pœnitens ſuper promiſſis, Peroptarem, inquit, ut patrem tuum regem liberum emitti poſtulaſſes quam litteras tibi dari quas exigiſti. Sic ergo diſponente Deo, detectæ ſunt inſidiæ baronum, & fallaciæ proditorum Franciæ, eorumque factiones ſigillis ſingulorum communitæ, uni arculæ incluſæ ad regias manus pervenerunt, tandemque poſt reditum regis ad avitam patriam, malitiæ quas contexerant, in capita principum ſunt retortæ. Nam ſingulos qui factioſi reperti ſunt evocatos hoc anno, non majeſtate ſua... non præmonitos aut præmeditatos, ſuper temeritate ſceleroſa corripuit, proditioniſque reos ex patentibus ſigillis convictos morti adjudicavit, & ſanguinem innocentum, qui machinationibus eorumdem effuſus eſt, ab eis exegit, cum ignominia & dedecore ad perpetuam poſterorum memoriam.

Quomodo detecti fuerint.

Ultio de rege Navarræ.

ANNO MCCCLXIII. Francorum rex Johannes ultionem ſumere volens de rege Navarræ, qui tempore calamitatis vel captivitatis ſuæ, regnum ipſum ſub prætextu defenſionis graviter moleſtavit cum collegis ſuis, filios ſuos Carolum & Philippum cum electa militum expeditione regni tranſmiſit, qui multis damnis illatis illi regioni, caſtris villiſque ſubverſis agriſque depopulatis, ſalvi reverſi ſunt. Nihil ad memoriam vel relatione dignum peragentes.

Arnoldus Rumigneus comitatum Loſſenſem repetit.

Ea tempeſtate expugnato, ut præfertur, caſtro *Stocke*, ac domino *Dalenbrouc* lente procedente in facto comitatus Loſſenſis, dominus Arnoldus de *Rumignez* affinis ejus, cœpit jus quod ſibi competere putabat in dicto comitatu realiter proſequi & inſtanter,

Digitized by Google

præhabito, ut ſamabatur, quodam contractu vel compacto inter eum & dominum de *Dalenbrouc*. Et quoniam idem dominus inter Leodienſes potens erat in divitiis & amicis, præſertim de ſtirpe *Albans* procreatus, rogabat dominum Leodienſem, ne ſibi ſuper hereditate ſua vel feudo injuriam aut violentiam aliquam irrogaret, ſed comitatum de *Los* ab eo relevari permitteret, & in feudum teneri juxta morem patriæ & legem feudalem, & in hoc ſe ſubmittere vellet dictamini & judicio vaſſallorum epiſcopalium. Dominus autem Leodienſis prænoſcens majorem turmam nobilium vaſſallorum clam favere dicto domino, nolebat compromittere. Sed ſi, inquit, injuriam tibi in hoc feudo eccleſiæ meæ, quod eſt alterius juris, quam cetera feuda, vel calumniam fecero, me fac citari vel evocari coram Romanorum & Bohemorum rege, qui eſt tuus & meus dominus, eo tibi non differam ſuper his reſpondere & cauſam meæ eccleſiæ juſtam comprobare. Quod & factum eſt, ſiquidem dominus Willelmus de Hamalia miles, nepos dicti Arnoldi ex ſorore, profectus verſus Pragam ad regis præſentiam, factuſque de clientela ejus, querelam depoſuit coram regia majeſtate ſuper injuriis quæ ſuo avunculo inferebantur per dominum ENGELBERTUM DE MARKA Leodienſem epiſcopum. Inſuper & practicavit dictum epiſcopum citari & evocari ad præſentiam regalis celſitudinis, ut ſe purgaret de objectis. Sed & litteræ ſigillo Caroli regis roboratæ miſſæ ſunt ſcabinis Leodienſibus, ut illi monerent & requirerent dominum Leodienſem epiſcopum a cœptis deſiſtere, & comitatum Loſſenſem ad dominum de *Ruminez* pervenire. Alioquin auferret ab eiſdem ſcabinis auctoritatem judicandi & ſententiandi. His auditis, dominus Leodienſis pro defenſione cauſæ eccleſiæ ſuæ miſit ad præſentiam regiam abbatem novi monaſterii Hoyenſis, juriſperitum excellentem & grandævum moribus & religione, qui tamen illic parum profecit. Sed reverſus circa feſtum Martini, dixit domino Leodienſi, quod quamquam debilis eſſet pedibus, oportebat tamen eum perſonaliter in præſentia regis comparere. Siquidem Romanorum rex ob certas cauſas animum ſuum ad hoc moventes affectabat cum dicto epiſcopo colloqui, puta propter aſſiſtentiam faciendam fratri ſuo Wenceſlao duci Brabantiæ & Limborgenſi, &c. cui favor Leodienſium vicinorum multum erat opportunus contra Flamingos & Gelrenſes, prout exitus rei comprobavit.

Cauſa defertur ad imp. tribunal.

Epiſc. Leod. ad imperat. accedit qui comitatum Loſſenſem ei adjudicat.

Anno Domini MCCCLXIV. non obſtante gelu fortiſſimo dominus Engelbertus podagricus, aſſumta pulchra comitiva procerum & clientum circiter LX. equitum, inter quos erat quidam rhetor facundus, magiſter Willelmus *Woclave* canonicus Leodienſis, doctor legum, tranſivit per Coloniam, Trevirim & Maguntiam & in ſingulis urbibus a primatibus honorifice ſuſceptus eſt; ſed & ab ipſo Romanorum rege intra Pragam cum omni gaudio & feſtivitate tractatus eſt, & quandiu Pragæ fuit, imperator ſibi omnia neceſſaria, per ſuos proviſores fecit adminiſtrari. Verum dominus de *Ruminez* qui aliquanto tempore prævenerat Leodienſem epiſcopum, pretiis & precibus in favorem ſuæ cauſæ quam plures allexit optimates, non parcens ſumtibus & theſauro quem advexerat. Convocatis autem partibus in præſentia regiæ celſitudinis, & juribus ambarum auditis, imperator adjudicavit epiſcopum Leodienſem in poſſeſſione ſæpedicti comitatus debere permanere, donec ipſe ad partes Rheni, pro ut mente conceperat, perſonaliter adveniret, ibique cum conſilio electorum imperii & optimatum Alemanniæ finem querelis ac litibus imponeret. Ex qua ſententia dictus dominus de *Ruminez* graviter conſternatus & mœſtus ad propria repedavit.

Engelbertus de Marka tráſfertur ad ſedem Colonienſem.

Eo tempore contigit archiepiſcopum Colonienſem, cognatum Engelberti de Marka Leodienſis epiſcopi, ex hac vita migrare. In cujus ſucceſſionem poſtulatus eſt capitulariter epiſcopus Monaſterienſis, nepos dicti Engelberti ex fratre; qui cum infra tempus præſcriptum nollet ſacerdotare, ſed aſpiraret ad comitatum Clevenſem, qui ſibi ex hereditaria & avita lege competebat, renuntiavit electioni de ſe factæ Coloniæ, ad opus patrui ſui Leodienſis epiſcopi: at Engelbertus complacere volens ſtirpi ſuæ & electionibus ſuis in Colonia factis, invite renuntiavit Leodienſi ſedi. Sed tandem valedicens magiſtris & primoribus patriæ Leodienſis, per Moſam deſcendit Trajectum navigio, & ivit Coloniam, ubi ſolemniter receptus eſt, prout tanto principi congruebat.

Interim arma Ruminius parat.

Interim dominus de *Ruminez* putans ſe reperiſſe tempus aptum factioni ſuæ ex morte paſtorum, & Leodienſes acephalos fore, multos conduxit ſtipendiarios, & equites quamplures adunavit, quos ad munimen caſtri de *Ruminez*, & reſiſtendum hoſtibus convocavit. Cujus factioni dum cives & communitates patriæ decreviſſent occurrere, etiam apud *Bruſtemme* caſtra metarentur, rumor ſiniſter eorum aures perculit de receſſu paſtoris ſui, qui poſtremo tam fideliter pro tuitione jurium eccleſiæ ſuæ laboraverat; ad quem adhuc in Trajecto remorantem propter podagram, nuntios deſtinarunt rogantes, ut ſuis filiis acephalis indilate ſuccurrat, quibus nobiles terræ fere omnes adverſabantur, & eum adhuc pro ſuo præſule tenerent, ac propugnatore; qui ſuper hoc requiſitus, ſe excuſans hortabatur, ut ſe viriliter defenſarent: nam in brevi ſperabat novum præſulem & dominum illis adventurum, qui eos fideliter poſſet ab adverſis relevare. Erat eo

Digitized by Google

tempore magiſter civium in Leodio dictus *Waldoreal*, qui non diebus non noctibus ceſſabat a procuranda ſalute civium ac totius patriæ, nunc ad oppida patriæ, nunc ad nobiles terræ, nunc ad dominos capituli practicans, ut Leodienſis eccleſia poſſideret quiete terram, pro qua tot annis laboraverat, & jam omnia oppida & caſtra ei ſubjecta erant. Interea dominus de *Ruminez* conniventibus ſibi primoribus oppidi de *Herke*, ſiti in extremis finibus patriæ Loſſenſis verſus Brabantiam, oppidum intravit & dominium ejus obtinuit. Quo percepto, domini capituli Leodienſis tres ex ſuis canonicis cum armata manu direxerunt ad tuitionem oppidi de *Haſſelt*, quod eſt primum & maximum in eodem comitatu, metuentes veriſimiliter hoſtilem ſuperventum ex improviſo. Erat ea tempeſtate mamburnus patriæ, id eſt temporalium miniſtrator, Johannes dominus de *Rochefort* & *Agimont*, vir probus & elegantis formæ ac cordis magnifici, qui in mareſcalcum ac ductorem exercitus erexit fratrem ſuum Walterium dominum de *Haneff*, *Doxhem*, &c. qui ambo cum præfatis canonicis ingreſſi ſunt oppidum Haſſellenſem. Statim poſt hæc dominus de *Ruminez* cum electa armatorum comitiva, venit ad valla oppidi, & facto aliquanto congreſſu eminus, unus ex improviſo de porta fundam jaciens, unum ex armigeris adverſæ partis occidit, reſiduique fugerunt, & ſic remanſit oppidum ſub dominio Leodienſium uſque in hanc diem. Poſt paululum Leodienſes cum Hoyenſibus egreſſi caſtra metabantur apud villam de *Oreez* ſuper Jecoram fluvium domino loci damna gravia inferentes, qui partem adverſarii eorum favebat corde & opere. Inde profecti ſunt verſus *Bruſtemme*, & illic in eorum præſentia adducti ſunt duo viri vinculati, qui famabantur oppidum tradidiſſe, & aperuiſſe domino de *Ruminez Herke*, qui tandem auditi & examinati capitalem ſubiere ſententiam. Herkenſes vero ad obedientiam Leodienſium ſunt reverſi.

Herkam oppidum invadit.

Intermedio tempore dominus Johannes de *Erkel*, filius baronis inclyti domini de *Erkel* in Hollandia, cum lites haberet cum capitulo Ultrajectenſi, ubi tunc fuerat epiſcopus, (a) tranſlatus eſt per Urbanum papam v. ad epiſcopatum Leodienſem; vir providus ac bellicoſus. Hic prius, receptis regalibus ſuis ab imperatore Carolo, tandem penultima Julii venit Leodium per pontem Amaricordis, ſociato ſibi domino Renardo de *Scoenboeſt*, & aliis amicis ſuis potentibus numero copioſo, illicque receptus eſt cum ingenti gaudio cleri & populi; & ſubſequenter factis juramentis & ſolemnitatibus conſuetis in hujuſmodi, aſtante ſibi domino Johanne *Blankart* decano Leodienſi, & domino Matthæo Longo archidiacono Hannoniæ in eccleſia Leodienſi, intravit palatium ſuum, liberaliter omnes adventantes feſtivando, prout tanti principis receptioni congruebat.

Johannes de Erkel fit epiſcop. Leod.

[a]

Interim quotidie creſcebat tumultus & rumor vulgarium, qui in confiniis S. Trudonis & circumcirca morabantur querulantium ſuper violentiis & rapinis quas ſuſtinebant ex caſtro de *Ruminez*, unde vulgus Leodienſe turbatum ſuis concivibus ſuffragari volebat & ad obſidionem dicti caſtri properare; ſed epiſcopus novus perpendens munitiſſimum fortalitium abſque ſanguinis effuſione & expenſis gravibus non poſſe oppugnari, aliquanto tempore protelabat negotium, experiri volens utrum pacem tractare poſſet cum hoſtibus an non. Verum quotidie ſuccreſcentibus malis, non poterat amplius diſſimulare quin ſe de hoſte ulciſceretur.

Bellum inſtaurat Ruminius.

Item, Urbanus papa miſit ad imperatorem Conſtantinopolitanum duos epiſcopos ad ſciendum utrum eſſet firmus in fide jurata per eum Romæ in manibus prædeceſſorum cum omnibus magnatibus & populis ſuis. Qui reſponſionem hanc gratioſam dedit eis epiſcopis: Omnes ſuos progenitores in fide catholica vixiſſe & obiiſſe, & ſe ſimiliter agere, & ſemper facturum, in nullo diſcrepando a fide Romanæ eccleſiæ.

Anno Domini MCCCLXV. in ipſa ſacratiſſima ſolemnitate Nativitatis Dominicæ in eccleſia Leodienſi tres miſſæ ſolemnes cum nota celebratæ ſunt per tres doctores ſacræ theologiæ egregios, qui omnes Johannes vocabantur. Primam quidem celebravit decanus eccleſiæ dictus Johannes *Blankart*; ſecundam magiſter Johannes de *Marvilhe* canonicus Leodienſis & abbas ſæcularis B. Mariæ Namurcenſis; tertiam vero ſuffraganeus Leodienſis videlicet magiſter Johannes de ſancto Martino de ordine Carmelitarum, epiſcopus Joppenſis, quæ non recolo me legiſſe aut audiiſſe ſimili modo contigiſſe in eadem eccleſia, & quod rarum erat placuit huic materiæ intermiſcere.

Subſequenti feſto Purificationis B. Mariæ, dictus Leodienſis epiſcopus omnibus pontificalibus cum ſuperhumerali indutus, celebravit miſſam ad majus altare S. Lamberti, & proceſſionem continuavit, comitantibus eum abbate S. Jacobi a dextris, & abbate S. Laurentii a ſiniſtris, quos præcedebat ſuffraganeus præfatus cum diacono domino domino Hermanno de *Xante*. Hos quoque præcedebant abbates S. Ægidii & Belliredítus, cujus ſimile viſum non fuit Leodii infra annos quinquaginta duos, & ſimili modo fecit in feſto Sacramenti ipſius anni.

Eo tempore dominus de *Ruminez* caſtrum ſuum fortiſſimum armis & eſcis munire cœpit; abducens prædas multas de terra Leodienſi & locis circumvicinis, & quotidie infe-

Ruminius ex arce ſua importune infert hoſtilia.

(a) Annis circiter 33. quibus eccleſiam illam prædiis auxerat, ære alieno liberarat, ornamentis eccleſiaſticis ac privilegiis condecorarat, ait Radulphus de Rivo.

Digitized by Google

rebantur damna a dicti militibus, clientibus, A ſuique ſororii domini de Hamalia, qui apud *Gravenbrouc* manſionem habens, inde die quadam inſultum fecit villæ de *Bernighen*; ſed incolæ viriliter reſiſtentes, ipſum cum ſuis turpiter fugere compulerunt, nonnullos ex complicibus ſuis occidentes, quoſdam carceribus mancipantes. Interim per interventum ducis Brabantiæ de pace tractatus habiti ſunt inter oppida *Herk* & *Halen*. Statim ea hora ſupervenerunt Sancti-Trudonenſes querimoniam gravem deponentes, quod unus de macellariis concivibus ſuis a complicibus domini de *Ruminez* enormiter eſſet B vulneratus, & poſtea mortuus ex vulnere. Unde exacerbati Leodienſes univerſi cum ceteris oppidis patriæ, in vigilia B. Laurentii Leodium armati exierunt, domino Leodienſi ſemper in fronte gradiente, domino Lamberto de *Upeez* vexillum primarium ferente, & confeſtim caſtrum ſæpedictum obſederunt. Nihilominus obſeſſo caſtro dominus Leodienſis obtulit domino de *Ruminez*, ſi cedere vellet juri quod ſibi competere aſſerebat, licet frivole, in dicto comitatu XL. millium mutonum aureorum cud.... Brabantiæ ſemel ſolvendorum & præterea duo C millia ſimilis monetæ ſingulis annis ſibi & ſuis poſteris exſolvenda in perpetuum. Qui cum hæc omnia refutaſſet, erectæ ſunt machinæ, petrariæ fundæ, catti, arietes & hujuſmodi, quibus poſt IX. hebdomadas & duos dies expugnatum eſt caſtrum, cuſtodeſque ejus centum & viginti quatuor captivi abducti ad caſtrum *Muhalt*. Sicque cum modico damno ſuorum Leodienſes cum magiſtro ſuo *Waldareal*, viro prudenti & animoſo, regreſſi ſunt ad propria. Durante quoque præmiſſa obſidione plerique prædones D ſpoliaverunt terram de *Bulhon*. Quod cum perlatum eſſet ad aures exercitus, illuc tranſmiſſus eſt cuneus armatorum cum domino Lamberto de *Upeez*. Verum prædones non expectantes pugnam, abducta præda, ſine mora regreſſi ſunt abſque læſione.

Arx ejus capitur.

Eodem tempore rex Francorum Johannes perrexit Avenionem, impetrare cupiens decimam a clero regni ſibi dari per Urbanum papam, atque pro hoc negotio ad Villamnovam perendinat per annum integrum, ſed nihil impetravit. Adhuc ſiquidem obligabatur regi Anglorum in trecentis millibus ſcutorum veterum, pro qua etiam cauſa tranſfretavit in Angliam, ubi cum aliquanto tempore moram feciſſet, quadam die ſubito E defunctus eſt; ſed utrum ex hauſtu vini, an ex vulnere ſibi inflicto per quemdam comitem cum quo ludebat ad ſcacos, ut quidam garriunt, an ex apoplexia, non ſatis eſt mihi notum, &c. Huic ſucceſſit in regno Carolus filius ejus primogenitus, vir prudens ac timens Deum, protector ac dilector eccleſiæ, quamobrem regnum ſuum quiete longo tempore gubernat. Hujus uxor filia fuit ducis Borbonii, ſpecioſa nimis & circumſpecta, propagata de ſtirpe Caroli Magni & Ludovici regis Francorum, ſanctorum.

Johannes rex Franc. moritur in Angl.

Succedit filius ejus primogenitus.

Hoc anno menſe Julii naſcebantur in partibus Orientis animalia ſine cauda ſimilia gliribus, quæ blada omnia mirabiliter deſtruebant; & paulo poſt bruci cum magnis capitibus ſimiles locuſtarum, in tanta multitudine ab Oriente venerunt, ut omnem viriditatem uſque ad radices penitus devorantes, terram ſterilem & albam reliquerunt, & ſolem quodammodo ad terram deſcendere impediret nubes multitudinis eorum. Nullæ quoque carnes porcinæ erant comeſtibiles, ſed propter eſum brucorum tamquam venenatæ prohibebantur. Ova etiam gallinarum quæ eis veſcebantur, erant omnia ultra modum rubea, & quodammodo ſimiliter venenata; nec poterant homines quovis remedio quin per oſtia & tecta ſubintrantes, replerent domos & lectos eorum. Hi bruci faciebant foramina in terra, quæ horum ſobole replebantur; ſed ſuperveniens ventus Occidentalis illos in mare dejecit.

Bruci aliæque peſtes omnem herbam depaſcunt in Oriente.

Anno MCCCLXVI. Arnoldus de *Ruminez*, defuncta uxore ſua, ſorore naturali comitis Flandriæ, incentrice totius mali & adverſi quod ſucceſſerat, perpendens ſtultum eſſe eum qui ſe fortiori ſuo opponit; prædoctus ab amicis, comparuit Leodii in præſentia domini Johannis Leodienſis epiſcopi & multorum prælatorum, ad hoc in capitulo majori convocatorum; ubi, nemine compellente, plene & nude renuntiat & ceſſit omni juri quod in aſſecutione comitatus Loſſenſis hereditaria, legataria vel emptitia ſibi poſſet competere, producens & tranſportans omnes & ſingulas litteras, teſtamenta vel inſtrumenta, quæ vel quas de dicto comitatu reperire poterat inter capſulas ſuas, promittens præterea, quod ſi quas poſtmodum hujuſmodi forte reperiret, ipſas ad manus & uſum domini Leodienſis, ſuique venerabilis capituli libenter apportaret. Igitur dominus Leodienſis condolenter proſpiciens humiliationem ſero pœnitentis, ejuſque penuriam, quam ſuaſu ſuæ uxoris inciderat; de conſilio magnatum ſuorum famatur illi & ſuo nepoti domino de *Hamel*, in penſione vitali conſignaſſe ſingulis annis tria millia florenorum ſive mutonum aureorum, in uſum expenſarum ſuarum ejuſque familiæ. Relictis igitur reliquis manſionibus, quas nondum amiſerat, deinceps quieti conſulens ac paci ſuæ, dictus miles ſeceſſit Leodium, illucque reſiduo tempore quo ſupervixerat commoratus eſt in parochia S. Huberti, in hoſpitio quod nunc ſpectat ad monaſterium S. Trudonis.

Fractus malis Ruminius pacem impetrat.

Ea tempeſtate Francorum rex Carolus, quamvis haberet uxorem formoſam, nobilem & providam, graviter tamen in corde affligebatur,

Carol. Franc. rex veneno petitus, vix evadit.

Digitized by Google

affligebatur, quia ſterilis erat, nec ſemen aut heredem ex ea ſuſcipere poſſet. Inſuper & fratres ejus Ludovicus & Johannes atque Philippus & ſorores multas proles haberent, & in occulto gaudebant de ſterilitate reginæ, ſperantes regnum infallibiliter ad unum eorum devolvendum. Accidit poſt pauca dictum regem ex hauſtu veneni ſibi porrecti lethaliter infirmatum: ſed gratia Dei & medicorum conſiliis, mortem pro tunc evaſit, duobus foraminibus factis in utroque latere ejus, & uno inter duos digitos manus dextræ, per quod venenum effluebat, magiſtraliter ordinato. Unde licet pro tunc mortem non incurrerit, attamen omnibus diebus vitæ ſuæ propter atrocitatem veneni in ipſa manu frigus patiebatur, fomentiſque etiam & chirothecis, in ipſo quoque ferventiſſimo æſtu * fruebatur; & licet ſciret veneni porrectorem, ipſum tamen numquam manifeſtare aut indicare curat, præcavens malum quod exinde potuiſſet oriri.

* fovebatur.

Leod. expeditio adverſus inſignem prædonem Aquenſis territorii.

Eodem tempore quidam prædo, ex his qui vulgariter Rutheri nuncupantur, revera autem fures & latrones, habens manſionem ſuam in territorio Aquenſi, cum infeſtaſſet patriam Loſſenſem, capiens & ſpolians quos illic poſſet invenire incautos, dominus Leodienſis equitaturam magnam ſtrenuorum juvenum cum domino Razone de Jemeppia, ſeneſcalco ſuo, miſit ad demoliendam manſionem præfati prædonis. Qui tranſvadato Moſa impræmeditatum ipſum circumcluſerunt in domo ne poſſet evadere. Cum aliquantulum ſe viriliter defendiſſet, quidam adoleſcentes tranſito ſtagno, quod manſionem ipſam circumdederat, & ignem domui ſubſternentes, ipſum ad deditionem compulerunt, & in caſtro de *Muhalt* mancipaverunt carceri quouſque ſe pecunia redimeret.

Urban. papa V. Romam tendit.

Circa finem hujus anni Urbanus V. ſedulis Italorum precibus inflexus, relicta Avenione galeam paratam invenit in portu Maſſiliæ; quam ingreſſus, ſecundis ventis pervectus eſt ad urbem Romam. Ad quem viſendum cum magna devotione convenerunt illic duo imperatores, videlicet Romanorum & Græcorum, quia propter ſuæ ſanctitatis eminentiam habebatur quaſi ſemideus in terris. Hic papa Lateranenſem eccleſiam fere neglectam reſtauravit; abbatiam S. Benedicti in monte Caſſino reædificavit, & in brevi tempore in multis emendavit Italiam. Tota ejus intentio fuit eccleſias & ſtatum cleri reformare, beneficiorum pluralitatem reſtringere, dignioribus majora beneficia tribuere, & zelare juſtitiam ac proſequi ubicumque poterat. Nuntios etiam miſit ad tractandum de pace in regnis Hungariæ & Siciliæ & cum Bernabove duce Mediolanenſi cum poteſtate monendi rebelles ut revocarent gravamina cleri. Huic papæ nuntiavit S. Birgitta devota domina de regno Sueciæ per Nicolaum comitem Nortlandiæ, quod ſi recederet a Roma, inſipienter faceret, & non perficeret iter ſuum. Quod ita contigit. Fertur quod Urbanum papam properantem verſus Romam comitabantur LX. galeæ magnæ cum plurimis aliis navigiis, adeo quod videbatur in mari quaſi una civitas magna. Ipſe autem papa fuit in una galea Anconitana mirabiliter & eleganter fabricata, quæ reputabatur ſingulariſſima inter ceteras galeas mundi. Permenſo mari, ſe fecit deponi ad civitatem Hoſtienſem.

Petrus rex Cypri, capta Alexandria, ab exercitu ſuo deſeritur.

Anno MCCCLXVII. Petrus rex Cypri Alexandriam metropolim Ægypti cepit, magnum opus & memorabile, noſtræque religionis amplificandæ fundamentum ingens, ſi quantum ad capiendam, tantum ad ſervandam urbem animum habuiſſet, qui ſibi certe non defuit, ut fama eſt, niſi quod exercitus ſequens eum, ex tranſalpinis gentibus maxime collectus, melior ſemper ad principia rerum quam ad exitus, illum in medio præclariſſimi operis deſeruiſſet. Namque pium regem non pietate, ſed cupiditate ſequebatur, & collectis ſpoliis voti compotes abierunt. Vicit ſanum conſilium avara barbaries, vicit vilis amor prædæ, vicit interrumpendæ paululum voluptatis metus. Virtus nuda & incomitata ſuccubuit; ita quod onuſti præda, ob quam ſolam venerant, religione ſimulata onerati autem obrutique abierunt, plenique dedecore, neglecto fidei negotio, quo neſcio an ullum glorioſius ab avorum memoria ſit cogitatum.

Urban. papa V. filium Carolo Franc. regi precibus impetrat.

Eo tempore Carolus rex Francorum, nimium mœſtus ſuper ſterilitate ſuæ uxoris, poſtulabat ab Urbano papa celebrari divortium inter eum & reginam, proſpiciens, ut aiebat, ſaluti regni. Quod cum vir ſanctus, nullis cauſis divortii ſubſtantibus præter ſterilitatem, omnimode facere recuſaret, rurſum miſit fratrem ſuum Philippum juniorem, humillimis & ſedulis precibus id ipſum requirens, adjungens, quod niſi exaudiretur ad votum, etiam nolente papa reginam a ſuo thoro repelleret. Cujus importunitati papa condeſcendens, tam clero quam populo Avenionis injunxit, ut intente Dominum deprecarentur, quatenus votum Francorum regis, ſi ſibi expediens foret, exaudire dignaretur. Ipſe etiam ſummus pontifex ob eamdem cauſam ad miſſam celebrandam ſe mox accinxit. Qua devote peracta, fratrem regis blande allocutus, remiſit ad fratrem, cum epiſtola continente hæc verba. « Carole fili ſincere dilecte: Eo die quo uxorem tuam deſponſaveras, omnem ei fidelitatem & amorem integerrimum ſpopondiſti, & illa tibi, ita quod nullo ſuccreſcente caſu, demta cauſa fornicationis, disjungi poſſetis ab alterutro. Ea propter fili cariſſime, poſt hæc uxorem tuam omni qua potes & debes affectione cordis amplectere, ei quæ juſta ſunt

„ exhibe, & carnis debitum, juxta Pauli apo-
„ ſtoli monitum, exſolve. Deum time, eccle-
„ ſiam ejuſque miniſtros venerare. Quod ſi fe-
„ ceris, indubie tibi promitto, confiſus de mi-
„ ſericordia Dei, quod infra ſpatium ſeptem
„ menſium uxor tua filium concipiet, qui tuus
„ erit ſucceſſor & heres. « Rex hac epiſtola cum ingenti gaudio & integra fide ſuſcepta, reginam deinceps obſequioſius quo poterat, & in ſinceritate & caritate tractavit, eiſque conjugali more convenientibus, poſt terminum præfixum, videlicet in feſto Greg. quod eſt XII. Martii, regina filium concepit juxta verbum viri Dei, quem quarta Decembris cum ingenti Francorum eſt enixa tripudio, qui ab omnibus regnicolis filius Urbani agnominabatur, & in baptiſmate Carolus dictus eſt, patrique ſucceſſit in regno, cum vix eſſet duodennis, dolentibus ſuper hac re fratribus, qui devolvendum ad ſe regnum Francorum ſine obſtaculo auſpicabantur. Verum homo proponit, Deus autem diſponit omnia in cœlo & in terra.

Epiſc. Leod. patriam Juliacenſem vaſtat.

Ea tempeſtate cum quidam nobilis Alemannus de terra Juliacenſi, cum turma prædonum villam de *Jalheal*, quæ ſita eſt in extremis finibus patriæ Leodienſis verſus Lymburgiam, invaſiſſet, & prædam magnam hominum ac jumentorum clara die inde detuliſſet, indignatus ſuper hac re non immerito Leodienſis epiſcopus, ſociatis ſibi multis equitibus, terram ducis Guillelmi Juliacenſis fidenter ingreſſus eſt, quorum capitaneus tunc fuerat egregius miles dominus Lambertus de *Upeez*. Ducebat autem exercitum per loca ignota, ſilvas & invia dominus de *Gronſelt* & de *Ringelbert*. Cumque incendio tradidiſſent villam cui nomen *Aldenhoven*, cum aliis adjacentibus, abſente duce pedetentim ſequebantur a tergo recedentem exercitum aliquanti Juliacenſes. Cumque epiſcopus cum ſuis aliquantulum fugam ſimulaſſet, volens hoſtes e finibus ſuis ſagaciter educere, poſt modicum regyrantes ad hoſtes magnam ex eis fecerunt ſtragem, & plurimos ex eis abduxerunt captivos in ultionem ſanguinis innoxii quem illi prius effuderant, & prædæ quam dudum abegerant ſine cauſa.

Iiſdem etiam diebus peſtis epidimiæ inceſſanter Europæ partes afflixit, præſertim in Germania inferiore trans-Rhenum, erumpentibus quibuſdam puſtulis ſive veſiculis per corpora humana, unde poſt triduum multi moriebantur. Sed & ipſe Carolus hac peſte lethaliter percuſſus eſt: ſed conſilio phyſicorum, auxiliante Deo, pro tunc mortem evaſit. Bohemi tamen ſui graviſſime peſte prædicta minuebantur. Vinorum & bladorum magna erat hoc anno copia: verum herbæ terræ, caules, petrocilinum, olera & hujuſmodi terræ naſcentia inſipidum quemdam guſtum habebant, & omnia pene fetida fuerunt quæ gignebantur in terra.

Comes Flandriæ prædones terram ſuam devaſtantes Leod. ope delet.

Anno Domini MCCCLXVIII. ingens turma prædonum armatorum ſuccrevit in Francia, quæ Normanniam & Britanniam graviter afflixit, ſpoliavit & conflagravit. Quæ quidem rabies prædonum etiam uſque in partes Hannoniæ deſcenderat, & obſedit portas dicti oppidi *Avennes*. Quod cum expugnare non poſſet, rediit cum furore, diffidans Hannoniam, Flandriam & confines regiones. Abeuntes autem invaſerunt comitatum Flandriæ & Arteſii, depopulantes villas & agros. At comes Flandriæ rogavit Leodienſem epiſcopum, ut pro expugnatione perverſæ nationis illius, armatos illi tranſmitteret ſtipendiarios Leodienſes & Haſbanienſes, in quorum robore & audacia multum confidebat. Qui in præſenti comiti obaudiens, cuneum fortium virorum illi miſit, quibus capitaneum præfecit dominum Valerannum *de Borne*. De quorum adventu gaviſus & animatus dictus comes, prædones invaſit certamine gravi, ipſoſque proſtravit & uſque ad internecionem fere delevit, reliquos in fugam verſos uſque ad vallem Sueſſionis perſecutus eſt. De præda autem prædonum onuſti Leodienſes, & a comite muneribus & propinis honorati, cum omni tripudio regreſſi ſunt ad ſolum nativum.

Bocacius floret, ejus opera.

Floruit eo tempore in Italia & Sicilia præcellens hiſtoricus & poëta Johannes cognomento Bocacius de Certaldo Florentinus, qui hiſtoriam Griſeldis patientiſſimæ feminæ primo deſcripſit in vulgari Lombardico: quam tranſtulit Petrus Petrarcha poſtmodum ad idioma Latinum. Scripſit & librum virorum illuſtrium, ſed & alterum de claris mulieribus ad Andræam comitiſſam Altævillæ; ſed & librum grandem de genealogia deorum ſcripſit ad preces Hugonis Cypri, & alia hujuſmodi opera, quæ mirandam ingenii ſui pandunt perſpicaciam & acumen.

Pulli gallinacei faciem humanam habentes.

Inſuper eodem anno menſe Septembri, apud Pragam metropolim Bohemiæ, gallina una ex ovis tredecim excubavit pullos quatuordecim, quorum duo de eadem teſta progreſſi, facies habebant humanas, unus maſculinam, alter femellæ faciem repræſentabat, cum omnibus lineamentis & membris ad decorem vultus requiſitis, videlicet oculis, naſo, fronte, palpebris dentibus, &c. Capillos inſuper habebant flavos & criſpos, unde plerique conſternati, metuebant monſtruoſa illa portenta præſagire perniciem aliquam ſuæ regioni ſuperventuram. Verum naturales philoſophi qui tunc aderant, cuncta hæc naturalia & curſui naturæ non obſiſtentia putabant, eo quod interdum in teſta una duo reperiuntur vitelli, de quibus poſſunt duo pulli procreari. Sed & ſimilia monſtra apud pleraſque gentes ſatis ſunt uſitata, præſertim in India majore, Æthiopia, & locis Aſiaticis. Pulli autem ſupradicti ad ma-

Digitized by Google

turum ævum pervenientes, ſpernentes hominum ſocietatem, contra morem ceterorum ad ſilvas & nemora ſtatim cum alas haberent perfectas, avolabant, nec ad nutricis domum redire curabant, & uſque hodie quos pullorum diximus ſoboles famatur adhuc a viatoribus quandoque videri in ſilvis ſupradictis.

Monaſterii S. Jacobi gravi deſolatur incendio.

Anno MCCCLXIX. ex arula carbonum negligenter relicta ſuper cælaturam refectorii S. Jacobi Leodienſis per operarios, qui plumbum liquefacere volebant, ignis egreſſus in vigilia Aſcenſionis Dominicæ combuſſit refectorium pulcherrimum necnon abbatialem manſionem, locum raſuræ & partem dormitorii, damna maxima inferens religioſis illic domino militantibus, quorum quidem damna æſtimata ſunt ad quatuor millia florenorum.

De quodam homine ſylveſtri viſo Jeroſolymis.

Eo tempore in urbe Jeruſalem viſus quidam homo ſylveſter, totus piloſus, quod genus hominum nonnulli nuncupant Satyros & Faunos. Hic nullam proferebat linguam intelligibilem, ſed porcino more grunniebat, libentiſſime poma & pira & cetera legumina quæ jactabantur edebat, eratque maximæ agilitatis & levitatis, ita ut in terra ſedens ſine quovis adminiculo ſaltaret leviſſime ſuper tectum vel murum altitudinis duarum aut trium virgatarum, vel XII. cubitorum, & more cattorum ambulabat per tecta domorum, ſuper ea pauſare ſolebat, ubi alter hærere nequaquam poſſet vel manibus repere. Hoc monſtruoſum portentum a multis longo tempore viſum eſt, & ſicut venerat, ſic & poſt pauca receſſit.

Hoc anno quædam mulieres giganteæ ſtaturæ venerunt de Pannonia ad partes Germaniæ, quæ ad inſtar flagellatorum, de quibus ante mentio habita eſt, veſtibus ſe exſpoliabant, & ſe mutuo cum virgis & flagris acutis pertutiebant, cantantes etiam more ſuo cantilenas quaſdam devotas: ſed non diu regnavit hoc genus fœminarum. Nam poſt paululum apud Saxoniam deletæ ſunt & diſperſæ.

Milites divinitùs erepti e diſcrimine duelli.

Eo tempore XII. die Octobris apud Franckfordiam duo milites ſtrenui & fortes, quorum unus dictus eſt Zierkinus de Vola, alter Adulphus *Hanche*, quæ duas habebant uxores ſorores, dum poſt mortem ſoceri ſui in partitione facultatum concordari non poſſent, ad monomachiam ſive duellum manuale de communi ſententia ſe provocaverunt. Placuit vero res rectori oppidi ſupradicti, & dies præfixa qua duellare debebant. Qua luceſcente, cum ambo more ſolito in hujuſmodi locum certaminis intraſſent, uxores amborum militum, matronæ devotæ, dolentes ſuper hac re, precibus inſtantiſſimis oraverunt Dominum, ut corda maritorum ſuorum ad concordiam & pacem converteret. Confeſtim ex gratia divina interim emollita A ſunt militum corda, ut contra omnium opinionem ambo de dextrariis deſcenderent & ſe invicem complecterentur cum lacrymis, & proclamarent: Frater victum me fateor. Cum ſic confœderati & pacificati ſe mutuo benigne alloquerentur, rector oppidi ſuper his indignatus, exclamavit non eſſe de lege duelli ut ambo abſcederent illæſi, niſi unus eorum qui ſe victum recognoſceret, culpam ſuam fateretur, & capitalem ſubiret ſententiam, juravitque Deum cœli, quod numquam comederet, niſi unus ex eis, qui victus foret, moreretur. Mox unus Zierkinus B ait: Ego victus ſum, ego mori non refugio. At Adulphus, ſubjunxit; Non tu, ſed ego victum me fateor, & mortem libenter complectar. Statim divina facta eſt ultio ſuper rectorem virum ſanguinolentum & iniquum. Nam juxta verbum quod protulit, numquam poſt hæc comedit, ſed cadens reſupinus, mox expiravit. At pugiles illi Dominum benedixerunt cum ſuis uxoribus ſuper omnibus mirabilibus quæ facta ſunt in die illa.

Urbanus V. moritur.

Anno MCCCLXX. Urbanus V. per informationem ſuorum cardinalium a Româ venit C in Avenionem, ubi ſtatim gravi preſſus ægritudine decidit in lectum, & ait: Merito hoc patior, quia reliquimus ſedem patrum noſtrorum; ſicque deceſſit a ſæculo decima quinta Decembris. Cujus corpus eſt ſepultum in monaſterio S. Victoris Maſſilienſis, ubi primo fuit abbas, & poſt mortem multis claruit ſignis & miraculis. Vacavitque ſedes diebus quindecim.

Succedit Gregorius XI.

Poſtea cardinales in ſummum pontificem elegerunt Gregorium XI. natione Lemovicenſem, qui fuit nepos domini Petri Rogerii, qui dictus eſt Clemens VI. vir quidem D debilis complexionis & frequenter languidus. Hic, ut famabatur, erat incorruptus carne: ſed ſatis carnaliter afficiebatur erga propinquos ſuos, quos plus debito fovit, & ad dignitates magnas promovit. Hic Gregorius ſedem papalem tranſtulit ab Avenione in urbem Romam, reclamantibus aliquantis ex cœtu cardinalium. Contra hunc rebellabant Florentini propter quemdam cardinalem ad eos miſſum, qui ſatis inhumane & ferociter tyranniſans, tallias & exactiones inſolitas ab eis exigebat, & alia multa, quæ moleſte ferebant, eis inferebat. Quorum exemplum E ſecutæ ceteræ civitates Tuſciæ & Italiæ, quæ fuerant de patrimonio B. Petri, ab ejus obedientia & dominio ſe ſubtraxerunt. Tempore hujus plura ſancta opera quæ prædeceſſor ejus fecerat, per ſuam mollitiem & negligentiam in ſtatum priſtinum ſunt commutata. Anno ſui pontificatus primo, ſabbato poſt Pentecoſten, creavit duodecim cardinales, quorum quinque erant de ſua domo. Sedit annis VIII. menſibus duobus & diebus XXVIII.

Iiſdem diebus in territorio Moguntinenſi

Digitized by Google

De puero biformi nato in territorio Mogūtinenſi.

quædam matrona plebeia filium peperit duplicem, id eſt habentem duo capita a ſe invicem ſatis longe ſeparata, naſos duos, frontes duos, & cetera omnia membra duplicata. Et quam cito prodiſſet in lucem infans cœpit loqui & proferre verba Hebræa, dicens pro primo: Avete omnes viri & feminæ, & petens baptiſmum, duo ſibi nomina imponi voluit, ſcilicet Johannes, Laurentius. Æſtimo biformem hunc puerum diviſionem vel ſchiſma quod ſtatim ſupervenit in eccleſia præſagiſſe. Hic, inquam, puer ex ore ſiniſtræ partis ſexties aut pluries in die cibum & alimenta ſumebat, a parte dextra dumtaxat bis in die, & tantæ fuit fortitudinis & roboris in ætate trium annorum, ſicut alii duodennes. Vixit autem uſque ad initium ſchiſmatis quod cœpit pullulare in anno LXXVIII.

Bufones immenſæ magnitudinis in media regione aëris producti.

In Hungaria coruſcationes imbribus intermixtæ multis perniciem præbuere. Sed & cum nimbis pluvialibus bufones immenſæ multitudinis, in media regione aëris producti, ceciderunt in agris uſque ad ſpiſſitudinem duorum pedum, horrorem maximum non immerito pleriſque incutientes: Verum peſtis hæc volente Deo poſt triduum de medio ſublata eſt, omnibus ipſo tempore morientibus vermibus illis. Sed & apud Maguntiam infinitæ ranæ cum pluviis deſcenderunt, quæ cooperuerunt ſuperficiem terræ. In aliis quibuſdam regionibus Auſtriæ & Bohemiæ diverſarum ſpecierum & modorum beſtiæ, vermeſque de cœlo lapſæ ſunt, & præſertim apud Metas metropolim Lotharingiæ, de nubibus ſanguiſugæ viſæ ſunt corruiſſe.

Et ranæ infinitæ apud Maguntiam, &c.

Inſigne miraculū B. M. V.

Eo tempore apud Biliſiam oppidum comitatus Loſſenſis, duo meſſores in agro fruges ſecabant, quorum poſtremus incaute progreſſus cum falce quam vibraverat, crus comparis ſui uſque ad os tibiæ enormiter vulneravit. Quo ille vulnere ſuſcepto, corruit in terram tanquam exanimis, & in oppidum amminiculo ſuorum deportatur. Itaque tota nocte illa is qui vulnus invitus inflixerat, vir bonus & devotus, Virginem Mariam Deigenitricem humiliter flagitavit, ut ſocium ſuum, quem incaute læſerat, curaret, & ſe ab imminente periculo liberaret, promittens ſe delaturum imagini B. Deigenitricis, quam omnis populus veneratur Leodii in clauſtro B. Lamberti martyris, cereum ſeu torticium penſi decem librarum ceræ. Cujus preces ex alto Dei genitrix exaudiens, hominem vulneratum perfecte curavit, ipſo tamen ignorante. Cumque die craſtina chirurgus evocatus ligaturas deponeret, invenit eum perfecte ſanatum a læſura. Omnes itaque in communi Deum & ſanctam Dei genitricem laudantes confitebantur Domino, quoniam bonus, quoniam in ſæculum miſericordia ejus.

Nota quod hic Gregorius papa XI. cum

A promoveret ad cardinalatum Petrum de Luna, qui poſtea ſe fecit appellari Benedictum XIII. dixit ei: Caveas ne tua luna patiatur eclipſim, audientibus cunctis qui aſtabant, & notantibus verba hæc, quæ poſtmodum impleta fuerunt. Audierat ſiquidem multiplicia eſſe diverſoria & ſemitas animi Petri de Luna ſophiſticis verbis & fallacibus imbuti.

De Petro de Luna.

Bellum atrox inter ducem Brabantiæ & duces Juliac. & Geldrenſ.

Anno MCCCLXXI cum Wilhelmus dux Juliaci, Wenceſlao duci Brabantiæ, deſpectum quemdam intuliſſet, ille offenſus contra Juliacenſem, expeditionem parat multorum B proborum & nobilium virorum de diverſis partibus accerſitorum. Fuere ſiquidem in ejus exercitu comes S. Pauli princeps nobilis, & in armis ſtrenuiſſimus, necnon infiniti militares de Brabantiæ, Limburgiæ, *Lutzenborch* ducatibus, cum ſuis plebeis conglobati. Sed & Robertus ac Ludovicus fratres comitis Namurcenſis cum domino Lamberto de * *Upey* mareſcalco patriæ Leodienſis in ſuffragium ducis convenerunt. Porro in auxilium ducis Juliacenſis vocati ſunt Eduardus dux Gelriæ, cujus ſoror conthoralis ejus erat, comes de Monte & alii electiſſimi viri citra & trans-Rhenum commorantes Ale- C manni. His itaque congregatis apud *Baeſvvilre*, inter Juliacum & Ruremundam die XXII. menſis Auguſti. Wenceſlaus dux nimis propere feſtinans in negotio, cum nondum veniſſent ſagittarii & arcubaliſtarii, quos expectare debebat, & qui in fronte certaminis gradi debebant, animo imperterrito & inconcuſſa fronte ducem Juliacenſem invaſit primæ aciei præfectum, quem primo impetu cum ſuis fugam inire coëgit, multis de ſua parte nobilibus interemtis. Sed & idem dux Juliaci ſe captivum reddidit domino Wilhelmo de Hamalia, die præfixo D promittens ſe ad certum locum compariturum, quem tamen ipſo die, fortuna male cedente, perſonaliter ob eam cauſam juſſit occidi. At dux Gelriæ conſiderans Juliacenſem cum ſua acie terga vertiſſe, mox cum reſidua parte exercitus ad inſtar leonis rugientis ad eſcam, irruit in Brabantiones, qui poſt validam defenſionem laſſi facti, tandem victi ſunt: præſertim cum dux Juliaci pridem fugatus, reſarcitis agminibus in hoſtes acerrime pugnans rediret, eoſque incautos a latere feriret & a tergo. Cecidit in hoc certamine inclytus comes ſancti Pauli. Wen- E ceſlaus dux, vir magni & tumidi cordis, nolens ſuis relictis aufugere, cum tamen potuiſſet, oblato ſibi dextrario velociſſimo, per ſatellitem illic captus eſt cum ſuis baronibus & militaribus viris in numero copioſo. Verum Robertus & Ludovicus de Namurco fratres, cum domino Lamberto mareſcalco patriæ Leodienſis, nihil memoria dignum illic agentes, abſque vulnere vel læſura confeſtim ſe captivos reddiderunt, in perpetuam eorum

* vel ut ſupra de *Upeis*.

Capitur Wenceſlaus dux Brabantiæ.

Statimque dux Gelriæ occiditur.

ignominiam & dedecus æternum. Cum autem Brabantiæ dux captivus abduceretur, quidam ex collateralibus ſuis ſagittarius Bruxellenſis, habens arcum clam in manica artificioſe cum cordulis complicatum, & videns ducem Gelriæ levata galea cauſa refrigerii parumper denudatum, in vultu, annuente ſibi Wenceſlao, aptata ſagitta, ipſum in fronte percuſſit telo mortifero: qui poſt triduum ex ſuſcepto vulnere interiit, & pro poſſeſſione ſui ducatus graves ſuccreverunt ſimultates & guerræ, in perniciem magnam totius provinciæ. Dux Juliaci graviter turbatus ex morte ſororii, Wenceſlaum ducem apud * *Nydken* caſtrum ſuum fortiſſimum in carcere accurato recludi fecit, in quo per annum permanſit mente ſatis hilari & inconcuſſa. Ceteros autem concaptivos, datis pecuniis immenſis, redimi fecit, & caſtra multa, præſertim in ducatu Lutzenborgenſi eis impignoravit, quorum aliqua uſque in præſens non ſunt redemta.

* Nynderkc.

Wenceſlai magnanimitas.

Ut autem ducis hujus Wenceſlai magnificus animus oſtendatur, iſtud ſubnectam, quod ex veredicorum relatione didici. Eo enim in captivitate adhuc immorante, ducifſa Johanna ejus conjux quadam die per hiraldum ſive hiſtrionem tunicam novam pretioſiſſimam ſibi tranſmiſit, quæ tam artificioſe ac decenter erat aptata, ſive complicata, ut propter immenſitatem auri intertexti tunica ipſa ſine quovis ſuſtentaculo mutuato ſtaret erecta, & nil præter aurum videri poſſet ab extra, non pannus aut ars ulla textrina. Porro Wilhelmus dux præveniens nuntium, interrogavit quid illic deferret. Tunicam, ait ille, defero domino meo, quam ſuæ ſerenitati tranſmittit inclyta Brabantiæ duciſſa. Dux mirabunde tunicam contemplans, & opus in cœlum extollens, eam explicavit & induit. Quam ſtatim replicans, ut aptius potuit, reſtituit hiſtrioni. Ille tamquam nihil paſſus, tunicam domino ſuo præſentat; Wenceſlaus tunicam illam intuitus non debite vel apte plicatam, ſuſpicatus quod factum fuerat, Dic, inquit hiſtrioni, quis eam induit? Is rem non audens diffiteri, nemo, ait, vivens præter ducem Juliaci. Indignatus magnificus vir, numquam, inquit, deferam veſtes ducis vetuſtas, vel quas ille prius induit, non enim decent hæc regiam meam parentelam. Dein ad hiſtrionem, tunicam hanc, ait, tibi propino pro munere xenii, fac de ea quod libuerit. At ille regratians liberalitati domini ſui, cum ſumma hilaritate cordis abſceſſit, divulgans per regiones, quæ ſibi fortuna, Domino volente, proveniſſet.

Primogenitus regis Angliæ decedit.

Eodem anno princeps Gualiæ primogenitus regis Anglorum, elephantino morbo, qui & lepra vulgariter nuncupatur, Deo vindice percuſſus eſt, cui parum ſupervixit dux Lancaſtriæ moriens abſque herede. Cujus ducatum rex Eduardus filio ſuo Johanni de Gandavo contulit in poſſeſſionem hereditariam, de cujus femore procreatus eſt Heinricus primo dux Lancaſtriæ, poſtea rex Anglorum, qui Richardum regem, filium patrui ſui, per potentiam & applauſum regnicolarum comprehenſum & incarceratum deinde trucidari fecit.

Wenceſlaus dux Brabant. e carcere ſolvitur.

Anno MCCCLXXII. Carolus imperator audiens & dolens fratrem ſuum Wenceſlaum a duce Juliacenſi captivum detineri, ad eum liberandum cum ingenti nobilium virorum apparatu venit Aquiſgrani. Fuere ſiquidem tunc una die in urbe prædicta magnates maximi congregati, videlicet ipſe imperator prælibatus cum domina Agnete conjuge ſua, filia Ludovici Bavari, quondam imperatoris. Archiepiſcopi Moguntinus, Trevirenſis, Colonienſis & Magdeburgenſis. Epiſcopi vero Leodienſis, Cameracenſis, Metenſis, Ultrajectenſis, Spirenſis, Curienſis, Monaſterienſis. Abbates Prumienſis, S. Cornelii Indenſis & Gladebacenſis. De principibus ſæcularibus imprimis Wenceſlaus filius imperatoris, poſtmodum ſuccedens patri in imperio. Duces Saxoniæ, Bavariæ, Heidelbergenſis; Wenceſlaus dux Brabantiæ frater imperatoris, Albertus dux in Bavaria gubernator Hannoniæ, Hollandiæ & Zelandiæ pro fratre furioſo. Hic erat frater imperatricis. Item Guillelmus dux Juliacenſis, dux Pulaniæ, marchio de Heiſſia, marchio Brandeborgenſis, marchio Moraviæ, comes Clevenſis, de *Spanehem*, de *Cathenellenboge*, de *Blankenhem*, de *Vianden* & alii barones & principes in numero copioſo. Illic Carolo imperatore regalibus inſigniis induto, Johannes de *Erkel* Leodienſis epiſcopus, perprius inflexus a duciſſa Brabantiæ, per medium ſexdecim millium ſcutatorum veterum, promiſit ſe Leodienſes ſuos educturum contra ducem Juliacenſem, in ultionem contumeliæ factæ duci Brabantiæ, ſi tamen imperatori complaceret. Cui regratians imperator, prius, inquit, attentandum eſt cum benevolentia & modeſtia, ſi ſic noſter germanus liber nobis remittatur; ſin autem, armis proſequendum negotium, in quo tuam aſſiſtentiam nobis multum accommodam ſcimus, & oblatam gratuite non refutamus. Confeſtim igitur advocato duce Juliacenſi, & precibus imperialibus favorabiliter annuente, Wenceſlaus mandatur & abſolvitur, & magno cum tripudio cunctorum fratrem imperatorem veneratur, ſtringit & amplexatur. Sedente tamen imperatore in throno regio magnifice perornato, circumſtantibus undique magnatibus, juxta ſui ſtatus congruentiam, Wenceſlaus dux Brabantiæ deſuper caput imperatoris enſem vibratum tenuit, affirmans ſibi hoc competere de jure præſcripto: contrarium tamen affirmabat quidam alter dux Taſſiliæ, cujus hoc eſſe proprium officium multi approbabant ex avorum ſuorum

lege vetuſta. Turbata igitur aliquantulum concione, concluſum eſt Wenceſlaum ducem enſem ferre debere quandocumque imperialis celſitudo citra Alpes foret conſtituta: ſi quando tranſalpinaret regia celſitudo, mox ad alium ducem legitime foret hæc devoluta poteſtas. His & multis aliis diſſentionibus Alemanniæ cum difficultate complanatis, Carolus imperator ad ſua rediit, Wenceſlaus autem dux ſuam Brabantiam repetivit.

Leodii moritur nobilis vir Johan. de *Mandevilhe*.

Eodem anno apud Leodium obiit quidam nobilis miles de villa S. Albani in Anglia generatus, vocabulo Johannes de *Mandevilhe*, aliter *Cum barba*, vir ſtrenuus in armis, multorum idiomatum peritus, & in arte medicinæ peroptime tritus. Hic in anno 22. natale ſolum deſerens, univerſas pene partes orbis peragravit, & multa quæ vel oculis vidit, vel auribus audivit, in unum libellum compilata reliquit ad notitiam poſterorum.

Seditio Leod. adverſus epiſc. invecta a civibus Tudinii.

Eodem anno cum dominus Ægidius dictus *Cabot* ballivus Tudinienſis, juramentum in ſolita forma facere recuſaſſet, ſerioſe tamen requiſitus a burgimagiſtris & oppidanis Tudinii, illi dictum militem ſuum officium exequi prohibebant; & nihilominus duo magiſtri, qui pro tempore regebant terram illam, videlicet Engelbertus de Turri, & Johannes de *Herchies*, ob cauſam ipſam venerunt Leodium, querelam deponentes gravem coram Leodienſi epiſcopo, eo quod ballivus ejuſdem juramentum conſuetum facere recuſaſſet. Illis autem ſatis aſpere loquentibus, epiſcopus manſuete volens procedere in negotio, diem tertiam illis præfixit, qua dictus ballivus indubie ſuum juramentum facere non omitteret. Quibus ex verbo contentatis ac redeuntibus, ſed ballivo in termino præfixo non comparente, cives ſe ſentientes illuſos, rurſum perturbantur, reverſique Tudinienſium magiſtri Leodium, vulgus omne in ſui præſulis odium concitant, eo tunc apud urbem Aquenſem cum imperatoria majeſtate conſtituto. Fit nota præſuli Tudinienſium magiſtrorum practicatio, & turbatur non immerito præſul: in cujus favorem repedantibus, juxta Foſſenſe oppidum inſidiæ factæ ſunt a quodam Petro de *Thiens* cum ſuis complicibus, qui irruens ſuper incautos, Johannem de *Herchies*, unum ex magiſtris illis occidit, & alterum lethaliter vulneravit. Quid multis immoror? cadaver exanime reportatum ad civitatem, de vico ad vicum delatum civibus oſtentatur, & populus ob id in ſui præſulis odium animatur: conclamantibus plurimis ſimilia ſibi ſuiſque dietim imminere, ſi conniventibus oculis hæc diſſimulantur & concivium injuriæ non vindicentur, ac principum factionibus non obſiſtatur; civitas in dominum inſurgit, miles prædictus & homicidæ omnes proſcribuntur a patria; ſed & viri XXXIII. ad Tudinium miſſi ſunt, ut inveſtigent totius facti circumſtantias. Epiſcopus commotus ſupellectilem ſuam aſportans, a Leodio ſe abſentat. *(a)* Sed intermedio tempore per interventum domini Bertrandi de *Lyers* apud manſionem ſuam de *Caſtert* inter epiſcopum & patriam pax eſt reformata ſub certis conditionibus, *(b)* quas longum foret hic interſerere. Et præſertim in hoc concordarunt, quod officiati & judices epiſcopi, ſi reperti fuerint in ſuis officiis injurias, calumnias, extorſiones aliquas cuicumque inferre in præjudicium legis patriæ, poterunt & debebunt corrigi & puniri per viginti duos electos ſecundum exigentiam delicti: ita quod de cetero in caſtris patriæ poni debebunt caſtellani de patria Leodienſi oriundi, vel qui ſuas poſſeſſiones vel cognationes habent in eadem, ne forte per extraneos intromiſſos fraus patriæ poſſit pervenire. Ut ergo futuris temporibus hæc & ſimilia firma permanerent & inconvulſa, litteræ ſuper hac re confectæ ſunt multorum ſigillis roboratæ. Quibus peractis epiſcopus conquievit, & ad civitatem reverſus eſt.

[a] Componitur apud *Caſtert*.

[b]

Leodii adverſus quoſdam epiſc. officiatos inquiritur.

Anno MCCCLXXIII. hi qui deputati fuerant ad corrigendos & caſtigandos officiatos Leodienſis epiſcopi, qui tranſactis temporibus contra jus & æquitatem plurimas pecunias extorſerant ab innocentibus, ſimul procedere cœperunt contra eos, qui ut officia vel gubernationes miniſteriorum acquirerent denariis & pecuniis, multos in ſui favorem pluries allexerunt. Quapropter aliquanti reperti culpabiles a civitate & patria, ſuis culpis exigentibus, ſunt banniti & proſcripti; aliquanti inſuper, qui falſa teſtimonia produxerunt, ſimilem paſſi ſunt pœnam: quorum nomina ne tædium generetur legentibus, hic interſerere non curavi, quamvis in vulgari ſint expreſſe deſcripta.

Wenceſlaus dux Brabant. Leod. fruſtra tentat ab epiſcopo ſuo avertere.

Porro Wenceſlaus jam a captivitate ducis Juliacenſis laxatus, cum intellexiſſet dominum Johannem de *Erkel* recepiſſe ab uxore ſua duciſſa Johanna ſexdecim millia ſcutatorum veterum, eo pacto ut Leodienſes contra dictum Juliacenſem ducem educeret, nec tamen quicquam ex præmiſſis ad effectum perduxiſſet, modos & nodos cœpit intexere, quibus dictam ſummam ſcutorum poſſet rehabere. Audiens igitur Leodienſes contra ſuum pontificem inflammatos ob homicidium prætactum, perſonaliter venit Leodium, promittens civibus ſuccurſum ſuum & aſſiſtentiam contra dictum epiſcopum, explanans & propalans quomodo tantam ſummam pecuniarum a ſua conjuge duciſſa recepiſſet, & hac forma corruptus, patriam ad expugnationem Juliacenſium educere promiſiſſet. Quo facto detecto, mirati ſunt univerſi. Nihilominus cum jam inter eos &

(a) Trajectum ſe recepit.
(b) Has retulit Radulphus de Rivo apud Chapeavil. tom. 3. pag. 24.

ſuum pontificem pax fuerat reſarcita, nihil volebant contra eum novum attentare, ſed duci Brabantiæ de gratuita ſui ſervitii oblatione grates referentes immenſas, in hoc bene conſulti quieverunt. (a)

[a] Dux Juliaci Jeroſolymā profectus, a quibusdam prædonibus capitur.

Circa eadem tempora Wilhelmus dux Juliaci feriatus a bello, iter Jeroſolymitanum aggreſſus eſt, quod ſe proſecuturum voverat eo tempore quo contra ducem Brabantiæ conflictum inire debebat. Quo in finibus Germaniæ ſuperioris proficiſcente, ſupervenere certi prædones, qui hodie *nobiles* nuncupantur, eumque comprehendentes, carceri vel cuſtodiæ curiali manciparunt. Quo audito, domini ordinis Theutonicorum, quibus in ſuccurſum præbendum contra Sarracenos idem dux profectus fuerat, graviter indignati, dictis Alemannis mandarunt confeſtim ut dictum ducem crueeſignatum, & in ſui ſubſidium venientem, liberum emitterent, alioquin eorum indignationem implacabiliter incurrerent & offenſam. Qui quidem detentores ducis his miſſivis exterriti, ducem ſalvum ad Pruſſiam transmiſerunt, & ad emendam condignam exſolvendam pro delicto ſe mox obtulerunt. Dux igitur abſolutus a vinculis cum præmiſſis dominis ordinis Theutonicorum, contra paganos in menſe Novembri profectus eſt, multa illic laudabilia ſuæ probitatis ſigna oſtentans, ſanuſque & ſoſpes ad propria remeavit.

Secta tripudiantium.

Anno MCCCLXXIV. in partibus Germaniæ inferioris circa Rhenum, inimicus humani generis multorum hominum corpora pervadens, ad hoc impulit eoſdem, ut altiſonis vocibus clamantes, choriſare inciperent, & circulari more procedere, & poſt geſtus & ſaltus diverſimodos proni labebantur in terram; & niſi ſtatim funibus & mappis circa ventrem fortiſſime conſtricti fuiſſent, ex impetu tortionum ſuarum mox crepuiſſent. Hoc genus choriſatorum primo apparere cœpit in urbe Aquenſi, in ipſa dedicatione eccleſiæ; & deinde venientes Trajectum, ſubſequenter venerunt Leodium, ubi plurimis ex peſte infectis, tandem Dominus populo ſuo compatiens, per ſacerdotes multos infiniti ab hac illuſione diabolica, & præſertim in capella B. Mariæ Virginis curati ſunt, quæ ſita eſt in clauſtro cathedralis eccleſiæ Leodienſis. Hi præſertim exoſos habebant eos qui veſtes rubeas deferebant & calceos roſtratos, in tantum ut etiam prohibiti ſint ſutores hujuſmodi calceos cum roſtris amodo facere in civitate. Dubitabant imprimis aliqui, cum peſtis hæc cœpiſſet oriri, utrum hæc paſſio ſolummodo corporalis eſſet, ſimilis phræneſi, vel epilentiæ aut ſimili morbo, cui beneficio medicinæ poſſet ſubveniri. Verum ſucceſſu temporis liquido claruit dia- A bolicam hanc plagam fuiſſe. Ubicumque ſiquidem illi ſubintrabant, eccleſias & ſuis inconditis clamoribus officium divinum perturbabant. Eapropter apud Leodium celebratæ ſunt miſſæ ſpeciales, & proceſſiones ſolemnes, necnon & ſermones ad populum, inſuper & per ſimplices & parum litteratos ſacerdotes ac capellanos, per exorciſmos & lectiones evangeliorum multa dæmonia Leodii ſunt ejecta, & ab aliis regionibus illuc advehebantur hiſdem paſſionibus vexati, & ſanabantur continuo.

Eodem anno menſe Januario Moſa fluvius nimis inundans & tranſgrediens termi- B nos conſuetos, occupavit vicos & plateas civitatis, ita quod navicula ducebatur per eccleſiam S. Pauli, & oportebat homines aliquanto tempore in ſuis ſolariis demorari, & uſque in præſens tempus hujus diluvii monſtrantur indicia præ rei novitate.

Eodem quoque anno XXII. judices, qui, ut præfertur, deputati fuerant ad reprimendos & corrigendos exceſſus & enormitates officiatorum principis terræ, nimis extendentes auctoritatem ſibi commiſſam, contra ipſum quoque dominum & epiſcopum ſuum, a quo C ſua procedebat poteſtas, procedere cœperunt, ſuborta occaſione quam ſubtexam. Apud oppidum S. Trudonis erat quidam civis dives admodum vocabulo Hermannus *Viſſeleer* arrogans ſatis & opinioſus. Hic propter crimen quod admiſerat, compulſus eſt exſolvere domino Leodienſi ſummam mille ſeptingentorum aureorum. Sed ne crimen in publicum prodiret, & commodius celaretur, datæ ſunt ei litteræ continentes hanc formam. De crimine quo Hermannus apud nos accuſatus eſt, ipſum innoxium invenimus, & injuſte accuſatum & inculpabilem fore: D cum tantum ſcribi debuiſſet; eum de crimine commiſſo abſolutum, non penitus innoxium. Hac littera roboratus dictus Hermannus, coram viginti duobus querelam gravem depoſuit, aſſerens ſe injuſte moleſtatum eſſe ab epiſcopo, & ſine culpa condemnatum ad ingentem pecuniæ ſummam, ut litteræ tenor indicabat. Unde non immerito poſtulabat pecuniam extortam ſibi per epiſcopum reſtitui debere, juxta auctoritatem noviſſime viginti duobus traditam. Auditis his querelis dicti viginti duo ſuum dominum & principem ad reſtitutionem pecuniæ præmiſſæ E ſententialiter condemnarunt, reclamantem ſemper & aſſerentem, ſe a ſuis ſubditis non debere aut poſſe quovis modo judicari, vel ad mulctam quamcumque condemnari, ſed nec umquam a mente ſua proceſſiſſe ut dicti judices in ſuam perſonam aut clerum ejus ullam haberent judicandi poteſtatem. Hæc eſt, inquit, gloria mea, quam alteri non dabo. Illis tamen in ſententia perſiſtentibus, & vulgarium partem maximam in ſuam opinionem deflectentibus, videns epiſcopus ſe

Erkelius a duumviris vocatur in judicium.

Et condemnatur.

(a) Contra Radulphus de Rivo ſcribit dominum Wenceſlaum Leodium de pace tractaſſe cum domino de *Agimont* moxque ea infecta receſſiſſe. Major fides noſtro auctori.

Digitized by Google

incaſſum niti, rurſus a civitate ſe abſentat, & curiam ſuam ſpiritualem partim in Namurcum, partim transfert in Trajectum, ut ſaltem hoc medio mentes obſtinatorum poſſent emolliri & ad ſaniorem opinionem reflecti.

Re delata ad papam patria Leod. interdicto ſubjicitur.

[a]

Anno MCCCLXXV. cernens dominus Johannes de *Erkel* Leodienſis epiſcopus prædictos viginti duos judices nolle revocare ſententiam quam in ſuam perſonam fulminaverant, (a) nuntios miſit in Avenione ad dominum Gregorium papam XI. queruloſe denudans injurias & moleſtias quas a quibuſdam ſibi ſubjectis ſuſtinebat. A quo tandem impetrat, ut niſi prædicti viginti duo ſententiam latam revocarent & a cœptis reſipiſcerent, confeſtim civitas & patria tota ſubjaceret interdicto, & organa eccleſiaſtica mox ſuſpenderentur. Cauſa autem commiſſa eſt cardinali Florentino, qui cauſam epiſcopi nimis favorabiliter promovit, & contra plebem Leodii ſatis acerbe proceſſit. Fulminato tum interdicto, domini majoris eccleſiæ intimaverunt civibus, ne moleſte ferrent quod ſua organa ſuſpenderent, & a cantando ceſſarent, ad quod neceſſitas eos papalis urgeret. Quinimmo conſulebant eis quod ſtatim ad eamdem ſedem apoſtolicam melius informandam appellarent a ſententia lata, & aliquos viros probos una cum ſuis legatis ad papam deſtinarent, ſi forte hoc medio ſummus pontifex ſententiam interdicti relaxaret, & ſui præſulis contumacia ceteræque enormitates perpetratæ collegio dominorum cardinalium innoteſcerent; ſicque factum eſt, & pro patriæ defenſione factus eſt mamburnus Walterus de Rupeforti dominus temporalis de *Hanneff*. Igitur ad Avenionem miſſi pro parte capituli magiſtri Wilhelmus *Boileavve* & Philippus Valerannus; pro parte civium, dominus Johannes de *Bernalmont*, & Johannes cognomento Grecillus, cum aliquantis aliis conſtanter accuſare cœperunt ſui præſulis arrogantiam, contumaciam, & alios exceſſus innumeros. Sed in alia parte cardinalium favente partem cauſamque Leodienſis epiſcopi, qui eos per prius diligenter fecit informari, neſcio an excœcari, parum aut nihil illic profecerunt. Accuſabat autem magiſtros præfatos quidam nobilis dictus Lambertus de *Fexhe* apud conſiſtorium papale, eo quod anno tranſacto cives Leodienſes manſionem ſuam apud *Aas* conſtitutam, violenter effregerant & penitus fuerant demoliti, repetens ab iſtis damna quæ pro tunc fuerat perpeſſus. Multis hinc inde diu ſatiſque productis & allegatis, magiſtri civium de conſilio ſuorum amicorum inopinate receſſerunt ad propria, reſiduum cauſæ committentes illis duobus, quos pro tractatu pacis capitulum Leodienſe illuc deſtinarat.

Quæruntur viciſſim Leodienſes de epiſcopo ſuo.

(a) Scribit Radulphus de Rivo & poſt eum Fiſenius Erkelium Avenionem ad Gregorium contendiſſe.

Qui poſt multa obtinuerunt ut cauſa committeretur abbati S. Bavonis in Gandavo, cum poteſtate relaxandi interdictum & ab excommunicatione ipſos abſolvendi.

De Gregorio XI.

Gregorius papa indixit celebrare vigiliam Nativitatis B. Mariæ Virginis in eccleſia Dei VII. Septembris. Idem papa condemnat & excommunicat Florentinos & Franciſcum de Vico præfectum Urbis, & Baptiſtam ejus fratrem, propter rebellionem terrarum eccleſiæ, videlicet Peruſii, Bononiæ, Romandiolæ, ducatus patrimonii & ceterarum quas iſti Franciſco procuraverant, uſque ad ſeptimam generationem. Carolus quartus imperator per ſuas litteras regias dedit huic papæ pleniſſimam poteſtatem de terris, poſſeſſionibus, facultatibus Bernabovis & *Galeaz* vicecomitum Mediolanenſium eorum complicum, quas aut nomine vicariatus imperialis aut alio quovis titulo detinebant, vel ſibi vendicabant in vicariatum, ſuo imperiali nomine aliis concedendi uſque ad decem annos ex tunc in antea.

De regno Arelatenſi.

Item, prædictus imperator venit Pariſius peregre, ubi de facto coronavit Carolum filium Caroli tertii puerum duodennem, in regem Arelatenſem, ad decennium duntaxat. Et hæc eſt cauſa quare rex Francorum poſtmodum conſenſit ſchiſmati ſub Clemente ſuo ſeptimo, ne ſcilicet papa Italicus hanc conceſſionem refrenaret aut revocaret. Idem etiam Carolus imperator approbat conſtitutionem Honorii tertii de libertate eccleſiarum & cleri, exprimens XI. hujuſmodi libertates, caſſans & irritans attentata in contrarium ultra pœnas indictas in Fredericum imperatorem, puniens communitates & banniens judices & infames proclamans, quæ lex Carolina uſque hodie nuncupatur.

Mamburnus Leod. nullam habet rationē interdicti.

Anno Domini MCCCLXXI. in ſacra ſolemnitate natalis Domini, mamburnus patriæ Leodienſis dominus Walterus de Rupeforti, reſidens in palatio Leodienſi velut princeps ac dominator terræ, contra fas & nefas, non obſtante interdicto apoſtolico, fecit in ſua præſentia miſſam celebrari, ſeu potius prophanari per quemdam dominum Nicolaum, deſervitorem eccleſiæ Heriſtalli, aſtantibus domino Ægidio fratre mamburni, canonico Leodienſi, & de vulgaribus multitudine copioſa, ceteris tamen eccleſiis interdictum obſervantibus ad unguem & fortius quam ratio expoſcebat.

Erkelius Eikam arcem munit.

Ipſo tempore dominus Johannes de *Erkel* Leodienſis epiſcopus, cum ſua curia apud Trajectum reſidens, munire fecit caſtrum de *Eike*, contra inſultum ſtipendiariorum, quos mamburnus illic locaverat, poſito illic caſtellano, domino Johanne de *Jonchalt* viro potenti & bellicoſo, unde nimium infenſus eſt mamburnus ſuique fautores. Oppidani Hoyenſes requiſiti a mamburno, ut ſe ad obſidionem caſtri de *Eike* pararent, nimis exoſum

Digitized by Google

exoſum habentes caſtrum de *Muhalt*, ſuos burgimagiſtros ad dominum Hubertum de *Fanchon* militem caſtellanum miſerunt, requirentes ut claves caſtri in manus eorum traderet ſine mora, aut de quolibet miniſterio quatuor intromitteret, qui una ſecum caſtri cuſtodiam haberent. Alioquin aliquantos ex ſuis cognatis qui jam ob ſecuritatem rei comprehenſi fuerant, necarent; & ſi per violentiam contingeret in poſterum caſtrum expugnari, ſine dubio nec ſuis complicibus illam miſericordiam aut gratiam exhiberent quin mortem ſubirent. Multis igitur precibus vix obtentum eſt, ut negotium poneret in ſuſpenſo ad certos dies.

Abbas S. Bavonis de pace tractat inter epiſc. Leod. & cives.

Poſt hæc viceſima prima Februarii abbas S. Bavonis legatus ſedis apoſtolicæ tractaturus de pace inter dominum & ſuam patriam venit ad oppidum Tungrenſe, in quo comparentibus ambabus partibus & multis hinc inde ventilatis, præſertim circa ſigillationem litteræ aut pacis viginti duorum, finaliter nihil concludi potuit, affirmante epiſcopo, quod numquam ſuam civitatem intraret, quamdiu viginti tres epiſcopi dominarentur in eadem; mamburnum in hoc vero notans, & alios viginti duos electos, & ſic infecto negotio ſinguli redierunt. Rurſum mittuntur legati pacis ad Trajectum honorabiles viri milites & canonici, quibus benigne & favorabiliter reſpondit epiſcopus, quod pacem vel litteram viginti duorum nequaquam vellet infringere aut annullare, nec umquam id ſuo cordi inſederat. Verum ſe ad ſuam primariam juriſdictionem repoſito, juxta condictum plenarie ſe ſubmittere vellet dictamini & arbitrio proborum virorum hinc inde eligendorum, quibus poteſtas daretur & auctoritas ſtatuendi, addendi, minuendi, corrigendi & declarandi omnes & ſingulas clauſulas in ipſa littera contentas, quomodo & per quam formam ipſa pax de cetero foret exequenda & utenda; ſed & in aliis omnibus & ſingulis caſibus dictam controverſiam concernentibus, ipſis arbitris ſe vellet ſubmittere: dummodo tamen ſua ſpecialis juriſdictio, vel libertas cleri in hoc tractatu non enormiter læderetur, neque pendente tractatu dicti xxii. de ſuis officiis interim ſe intromitterent, aut quemquam ſententiarent. Satis placuit hæc reſponſio civibus. Verum mamburnus cernens hoc medio ſe ſuo privandum dominio, cum ſuis fautoribus cenſuit contradicendum oblatis. Prævaluit tamen aliquantiſper opinio prudentum, dicentium quod xxii. tenorem & metas ſuæ litteræ non excederent, quodque contra perſonam ſui domini & epiſcopi nil attentarent aut temere judicarent; nec de cauſis clericorum clericaliter viventium, cum illi ſuum haberent judicem ordinatum, ſe quomodolibet intromitterent. Quod ſi qui ex his bigami forent, aut negotiis ſæcularibus ſe quotidie intromiſcerent, in quo caſu non clerici, ſed laici puri reputarentur & eſſent, licenter judicare poſſent eoſdem, & ſententias diffinitorias contra eoſdem fulminare.

Item alii nonnulli cũ milites, tum canonici.

Conſpiratio de comburẽdo ſuburbio Tudinii.

Interea apud Tudinium caſtrum comprehenſus eſt unus explorator, qui tormentis adactus, confeſſus eſt ſe ſumma ſedecim duplicium mutonum corruptum vel ſubornatum a domino Ægidio de *Chabot*, Roberto de *Erkel*, Johanne de *Ryneſtein* filio epiſcopi, militibus, necnon & Johanne de duabus villis armigero, ut ſuburbium caſtri Tudinienſis incenderet, & civibus ad extinguendum ignem confluentibus, illi ad ſubripiendum caſtrum accurrerent, & Gerardum fratrem mamburni in ipſo impetu necarent. Quo rumore ad aures vulgi Leodienſis perlato, decreto omnium concluſum eſt, manſionem domini Ægidii dicti *le Rattier* confeſtim debere vaſtari, domum etiam Johannis de duabus villis in *Havelangne* ſine mora ſubverti. Sicque factum eſt, & incentores mali per mamburnum & ſuos fautores perpetuis diebus a patria proſcribi, ſed poſtmodum pace proclamata, revocata eſt hæc ſententia.

Hoyenſes Mohanam arcem obſident, & captam deſtruũt.

Eadem tempeſtate Hoyenſes caſtrum dictum *Muhalt* violenter cœperunt obſidere, & caſtellanum ejus fere ad deditionem compulerunt. Quo cognito, primores civitatis Leodienſis & aliquanti canonici majoris eccleſiæ illic accurrentes, feſtinanter illos reprimere moliebantur a cœptis, id cedere in præjudicium pacis jam inchoatæ tractari. Multis tandem precibus & ſuaſionibus vix obtentum eſt ut dominis capituli, tamquam treſundariis patriæ claves caſtri traderentur. Quibus intrantibus, Hoyenſes quoque violenter ingreſſi ſunt, multa illic pro libito gerentes quæ ratione carebant. His ita geſtis, duo canonici Leodienſes & milites duo una cum Johanne de Profundo rivo, viro perſpicaci, aliiſque nonnullis, condolentes deſolationi terræ, dominum Leodienſem humiliter hortati ſunt, rogantes ut viſis & ponderatis periculis caſtri de *Muhalt*, ad concordiam ſe dignaretur inclinare. Quo ſemper in ſua opinione perdurante, noviſſime rebus ſemper in deteriora labentibus, Hoyenſes caſtrum de *Muhalt* demoliti ſunt; quod factum multis diſplicuit prudentibus, quoniam ipſum erat maximum patriæ munimen contra inſultus Brabantinorum & Namurcenſium.

Tentat Viſetum Arkelius infeliciter.

Interim epiſcopus multos convocans ſtipendiarios ex Alemannia & Hollandia, trans Moſam cœpit infeſtare patriam Leodienſem, & præſertim quodam mane Wiſetum oppidulum ſcalis & machinis, & oppugnatum; ſed concurrentibus ad arma his, qui illic pro defenſione ejus miſſi fuerant; Alemanni poſt durum conflictum, pluribus de ſuis trucida-

tis & aliquantis vulneratis, cum confuſione ad Trajectum redierunt, epiſcopo quæ geſta fuerant nuntiantes. Timens enim epiſcopus obſideri in Trajecto, fecit comburi villam & parochiam S. Petri, quæ eſt in ſuburbio Trajectenſi, ne forte hoſtes illic latibulum ſibi pararent, in nocumentum oppidi.

Extorquetur tributum a clero.

Succreſcentibus autem quotidie malis, tandem decima ſexta Maii mamburnus ſuique commanipulares inter ſe habuerunt conſilium, quod peterent ab eccleſiaſticis viris ſubſidium, ad conducendos ſtipendiarios qui patriam contra proprium epiſcopum, ſuoſque amicos poſſent defendere, ſiquidem nobiles patriæ mamburno, multa licet comminati, nolebant obedire. Clerus reſpondit, quod nec poſſet nec auderet in petitis conſentire, quia pro hoc inciderent excommunicationem majorem, fierentque omnes de facto perjuri. Porro quidam dictus Henricus *Frerar* & Renerus de *Bierſes* pro tunc burgimagiſtri, dixerunt clero, quod nonobſtantibus his omnibus frivolis excuſationibus, vellent nollent, ipſi ratam ſibi impoſitam ſolvere cogerentur. Congregatis igitur ſecundo viris eccleſiaſticis in capitulo S. Lamberti, decretum eſt uniformi conſenſu plebis, quod illic omnes tenerentur incluſi, quouſque domini S. Lamberti eis quingentos duplices exſolverent, & quælibet alia ſecundariarum eccleſiarum ducentos. Quibus ſic in arcto poſitis, domini cathedrales promiſerunt ante ſolis occaſum trecentos duplices ſe perſolutos, ceteri quilibet centum, ſicque abire permiſſi ſunt ad propria. Uſque ad diem illum non eſt auditum, quod in Leodio talis aut tam deteſtabilis clero, qui liberrimus illic eſſe ſolet, illata fuiſſet contumelia vel injuria. Sed cedendum eſt interdum furori multitudinis inconditæ. Coacti ſunt ergo viri eccleſiaſtici, & etiam monachi juxta ratam & æſtimationem ſuarum facultatum ſolvere quod exigebantur. Nam ab abbate S. Jacobi ducentos ſuſceperunt, ab abbate Belliredi-tus centum, ab abbate S. Ægidii puto centum; cum autem ad monaſterium S. Laurentii pervenerunt, nihil illic repererunt præter campanas. Multi quoque ſua jocalia & monſtrantias, in quibus corpus Domini deferebatur, vendere compulſi ſunt uſurariis.

Non multo poſt viri, quos in adjutorium ſuum epiſcopus Leodienſis advocaverat, Trajectum egreſſi villam de *Wack* & aliquantas alias circa Tungros combuſſerunt, rogante ſemper & præcipiente epiſcopo, ut non quanta poſſent damna ſuis ſubditis, licet obſtinatis & rebellibus inferrent, ſed ad terrorem ceterorum pejores tantum domos incenderent, præteritis melioribus. Inſuper & villas de *Haccourt*, *Hallebay* & vicinas iidem armigeri ſimiliter combuſſerunt, mamburno parum circa defenſionem patriæ velut vecordi intento, ſed ad talliationem eccleſiarum & incolarum terræ totis viribus incumbente; quamobrem grave murmur populi contra ipſum eſt ſuſcitatum.

Pacem init cum ſuis Arkelius.

Tandem epiſcopus pertæſus de ſumtibus ſtipendiariorum quos eum neceſſitas urgebat ſuſtentare, condolens etiam vaſtationi terræ ſuæ & occiſioni propriæ gentis, quam regendam ſuſcepit & tuendam, per intermedium domini Valeranni de *Borne*, domini Bertrandi de *Liers*, & aliorum multorum honorabilium virorum apud Caſtris, domum quondam dicti Bertrandi, hanc formam pacis iniit irrefragabiliter ſervandam. Videlicet quod viginti duo judices contra perſonas eccleſiaſticas, vel eorum facultates ſeu reddi-tus menſæ epiſcopalis, non amplius judicarent, nec de his ſe intromitterent. Epiſcopus pro damnis ſibi illatis ſexdecim millia florenorum duplicium haberet; captivos omnes liberos emitteret, ac propriis expenſis interdictum relaxari a ſede apoſtolica procuraret. Nam auctoritas abbatis S. Bavonis de relaxando interdicto jam fuerat ſopita. Porro de reſtitutione pecuniæ facienda Hermanno de *Wyſſeleer*, qui totius mali fuerat incentor & origo, nulla mentio facta eſt. Inſuper & quatuor nobiles viri, qui nuper proſcripti fuerant, videlicet dominus Ægidius *Chabot*, Robertus de *Erkel*, Johannes de *Rynerſtein* & Johannes de *Deuvilhe* de cetero poſſent ad patriam libere reverti ſine omni impetitione criminis ſibi impoſiti.

Et Leodium revertitur.

Hac pace ſic proclamata, Johannes de *Erkel* Leodienſis epiſcopus, ad ſuam civitatem cum maximo omnium tripudio reverſus eſt 19. Junii menſis, & eadem die legem fecit aperiri ad judicandum. Denique in feſto S. Jacobi Majoris relaxatum eſt interdictum, & organa reſumta per abbatem S. Bavonis, cui nova poteſtas a ſede apoſtolica ad id proſequendum fuerat collata. Et ſic deinceps inter epiſcopum & patriam pax firma perduravit, & remiſſæ ſunt hinc inde offenſæ, veniâ poſtulatâ, & partibus cum fletu reconciliatis.

Wenceſlaus rex Romanorum.

Eodem anno ſexta Julii Carolus imperator venit Aquiſgrani cum multa comitiva nobilium, ubi filium Wenceſlaum coronari fecit & inungi in regem Romanorum & Bohemorum, conniventibus & aſſiſtentibus electoribus imperii. Hic rex novus parum aut nihil boni fecit in regno, ut dicetur poſtea.

Gregorius papa Romam redit.

Eodem anno in menſe Septembri Gregorius papa invitis cardinalibus; relicta Avenione, venit ad portum Maſſiliæ, ubi ingreſſus navim, proſperis ventis navigavit ad urbem Romam.

Leodii quædam juvencula noviter nupta cuidam civi dicto Ægidio *Sarlet*, de ſero cubitum vadens ſoſpes, in craſtino reperta eſt in lectulo ſuo ſtrangulata. Quod crimen dum imponeretur marito, ille non territus, ſponte ſe permiſit comprehendi, juramentis terri-

Digitized by Google

bilibus aſſerens ſe hujus facti non fuiſſe conſcium. Deinde ancilla comprehenſa, necdum addicta tormentis, aſſeruit ſe dominam ſuam ſtrangulaſſe. Cumque id non ſuffeciſſet judicibus, nocte illa tormentis applicata, nihil ab illa poterat extorqueri, mirantibus cunctis cur prius confeſſa fuerat quæ poſtea negabat. Illa pridem ſe fuiſſe unam ex danſatricibus affirmabat, & ab immundo ſpiritu diu fuiſſe poſſeſſam, quo inſtigante facinus fuerat confeſſa. Crevit igitur ſuſpicio contra dictum Ægidium, unde ipſe tormentis excruciatus, ancillam penitus aſſerebat innoxiam, ſed ne ſuæ parentelæ infamiæ maculam generaret, dicebat ſe numquam ipſum facinus confeſſurum. Eadem nocte dictus Ægidius ſeipſum ſtrangulavit in carcere. In craſtino ex communi decreto vulgi, quamvis jam mortuus eſſet, diſtractus eſt per vicos civitatis uſque ad locum patibuli, illicque rotatus. In quo hoc mirabile contigit, quod toto tempore quo diſtrahebatur, niger porcus inſeparabiliter eum ſequebatur, nec repelli potuit quouſque ad locum judicii perveniſſet.

Eduardus rex Angl. moriēs ſucceſſorem deſignat Richardum nepotem ſuum.

Anno MCCCLXXVII. 22. die menſis Junii obiit Eduardus rex Anglorum poſtquam regnaſſet annis XLIX. & menſibus ſex in manu potenti & brachio extento. Hic regnum Francorum, ut præmiſſum eſt, plus afflixit quam ullus vivens, & multis præliis Francos fudit, terminos eorum minuit, regem eorum captivavit, pecuniis & facultatibus eos ſpoliavit, Scotos & omnes vicinos reges tributarios fecit, & in omnibus victorioſus evaſit. Hujus filius primogenitus, cui nomen Eduardus princeps Gualiæ, qui regem Francorum Johannem captivavit, & expeditiones multas contra Francos fecit, obiit ſatis juvenis, percuſſus lepra, quæ eſt Anglicorum communis plaga; relinquens filium Richardum nomine, pro quo pater lacrymoſis oculis moriens ſupplicavit ſuo genitori, ut ſine contradictione regnum poſſideret, quod ſibi ratione primogenituræ debebatur; allegans quanta pro defenſione paterni honoris & regni dilatatione ſuſtinuerit contra Francos. Quem pater benigne confortans, promiſit indubie ſe facturum quod rogabatur. Eduardus igitur moriens Richardum nepotem ſuum, memor promiſſi, regem poſt ſe deſignat, excluſis ceteris filiis ſuis, Johanne de Gandavo, Ludovico de Antuerpia, Thoma & Amando, &c. quorum primus filium generaverat, Henricum nomine, qui, ſicut poſtea dicetur, nepotem ſuum Richardum cepit, & regnum uſurpavit Anglorum, communitate ſibi connivente.

Erkelius vitæ reliquum pie ducit.

Eodem anno Johannes de *Erkel* Leodienſis epiſcopus, volens reſiduum vitæ ſuæ in pace conſummare, in ſuburbio Leodienſi, non longe a riparia Moſæ, cœpit ædificare manſionem juxta fratres Wilhelmitas, quam cum eleganter inchoaſſet, & plura egregia opera ſuperaddere decreviſſet, morte præventus non conſummavit. Structuræ initium quod inchoaverat, adhuc apparet in eodem loco.

Initium ſchiſmatis.

Anno MCCCLXXVIII. menſis Martii die XXVII. Gregorius papa XI. Romæ de hac luce ſubtractus eſt & ſepultus apud S. Mariam novam. Quo defuncto, officiales & rectores populi Romani cum aliquantis Italicis prælatis pluribus vicibus & horis ſuſpectis, diverſa conſilia tenuerunt in capitulo urbis contra collegium cardinalium pro tunc Romæ conſtitutorum, quorum quatuor erant Italici, ceteri XII. Ciſalpini. In quibus quidem tractatibus decretum & concluſum fuit per Romanos, ut cardinales compellerentur eligere papam Romanum vel Italicum, ut ſic ſedes apoſtolica de cetero in Italia remaneret. Statim ergo dicti rectores miſerunt ad caſtella, pro ſex millibus ruſticorum, qui ſunt de obedientia & comitatu Romano, & ſub dominio Romano gubernantur. Hi ſic, ut præfertur, vocati, Romam armati intrarunt, quotidie inconditis vocibus cardinales Gallicos irritantes, ac verbis injurioſis contra ipſos cachinnantes. Intromiſſis ruſticis, mox omnes, qui pridem deputati fuerant ad cuſtodiam portarum, pontium & exituum urbis Romanæ, amoti ſunt, & novi cuſtodes illic locati, ne quiſquam de cardinalibus clam poſſet aufugere. Nec cuiquam de ſatellitibus cardinalium aut exterorum, qui non erant Italici, permiſſus eſt cultellos longos aut arma deferre, ut per hoc medium & omnis materia renitendi vel contradicendi cœptis Romanorum tolleretur. Poſt quæ rectores urbis juſſerunt diſcedere a Roma omnes nobiliores ac notabiliores civitatis, nec quemquam illorum adeſſe permiſerunt pro cuſtodia conclavis, ut ad nutum ſuum cuncta diſponerentur & ſuccederent. Quæ cum omnia & ſingula cardinalibus innotuiſſent, illi congregati in eccleſia S. Spiritus infra urbem prope caſtrum S. Angeli, vocatis rectoribus & officialibus urbis, rogabant eos ut hujuſmodi novitatibus & inſolentiis abſtinerent: ſed abſque impreſſione violenta vel tumultu ſeditioſo permitterent eos novum papam eligere & creare. Quod illi cum juramento gravi ſe facturos pollicebantur. His ita geſtis, cum cardinales conveniſſent ante palatium S. Petri, in quo erat conclave paratum; iterato rectores urbis cum multitudine maxima ruſticorum & civium inconditis vocibus perſtrepentes, requiſierunt eoſdem, ut ſine retractatione papam Romanum aut Italicum eligerent, alioquin immineret eis ſcandalum maximum & damnum irreparabile. Porro eodem ſero, quo cardinales pro eligendo papa conclave ingreſſi ſunt, dum januæ clauſæ fuiſſent, tredecim Romani, qui capita regionum vocab ntur,

Digitized by Google

cum multitudine armatorum contra voluntatem cuſtodum conclavis januas effringentes, violenter ſunt ingreſſi, requirentes incluſos ut papam Romanum vel Italicum nominarent, alioquin corda populi ſic erant ſublevata, quod non evaderent periculum perſonarum. Quibus ſic egredientibus conclave, Romani qui circumdederant palatium more ſuo clamare cœperunt cum inſultu magno, velut canes rabidi, & lapides ſuper tecta palatii ad terrorem incluſorum indeſinenter jactaverunt. Dein effractis foribus & parietibus conclavis cum inſtrumentis ferreis, irruerunt ſuper cardinales enſibus evaginatis clamantes in ſuo vulgari: *Par la bodella de Dio vo moriere, o faretti papa Romano.* In quo tumultu dicti cardinales nominarunt Bartholomæum de Prinhano Neapolitanum, pro tunc archiepiſcopum Barrenſem. Aſſerunt quidam, quod cardinales volentes populum ſedare, primo dixerunt eis: Ecce recipiatis dominum cardinalem S. Petri; qui putantes eum ſinceriter electum, exhibuerunt ei reverentiam, petentes ab eo benedictionem; qui renitens clamabat voce magna & ait: Vos eſtis gens mala, ego nec ſum nec volo eſſe papa; & ſic tandem videntes ſe illuſos quieverunt, donec poſtmodum audiiſſent deſignatum archiepiſcopum Barrenſem. Igitur hac nominatione facta, cardinales omnes latenter e conclavi fugerunt; quidam in ſuis domibus abſcondebantur, aliqui extra urbem, aliqui in caſtro S. Angeli fugerunt, Bartholomæum ſolum cum ſuis Romanis relinquentes, abſque ſolemnitate quacumque in his fieri conſueta. Itaque ſic diſperſis cardinalibus, Bartholomæus in craſtino perpendens quod nullus ex cardinalibus manſiſſet cum eo, dixit rectoribus urbis: Ecce vos feciſtis me, iſti cardinales contemnunt venire ad me, niſi ergo veniant & obediant mihi, nihil actum eſt. His auditis rectores urbis miſerunt ad cardinales qui in ſuis hoſpitiis latuerant, ut ad ſuum papam venirent, & ei obedientiam præſtarent, & conſuetas ſolemnitates ei facerent, alias ſimili vel majori periculo ſubjacerent, quo pridie. Idem mandatum miſſum eſt ceteris ſex in caſtro S. Angeli concluſis, qui ſinguli metu corporis inducti, qui poteſt cadere in conſtantem virum, non audentes reluctari, cuncta ad ordinationem & creationem papalem requiſita facere proceſſerunt. Nam in die cœnæ Domini proceſſionaliter cum eo a ſancto Petro uſque ad Lateranum proceſſerunt; & tandem in ipſa ſacra paſchali ſolemnitate, poſt ſacra miſſarum ſolemnia coronaverunt, & Urbanum VI. appellaverunt, beneficia & rotulos pro ſe & ſuis amicis ab eo impetrarunt. Cardinalis Gebennenſis Hoſtienſem epiſcopatum ab eo poſtulavit & accepit. Litteras etiam pro eo ad reges, prælatos & principes Chriſtianos deſtinarunt, abſolutiones a poena & a culpa pro ſeipſis, ut mos eſt, impetrarunt, & inſuper mente ficta ad omnia ſuper quibus requiſiti fuerant, verbo tenus conſenſerunt.

Eligitur Urbanus VI.

Et de more coronatur.

Poſtquam igitur circiter ſpatio trium menſium cum ſuo Urbano infra Urbem cardinales reſediſſent, adveniente tandem menſe Junio, Gallici intemperiem aëris & æſtivos calores allegantes, licentiam petierunt a papa recedendi ad Anagniam civitatem, refrigerii cauſa. Qua libenter conceſſa, poſtmodum ad civitatem Fundanam, ſub dominio Honorati Gaietani comitis Fundorum pervenerunt. Qui eos jocunde nimis & hilariter ſuſcepit, omnem eis libertatem ac ſecuritatem promittens ac permittens. Ex tunc in eccleſia Dei, procurante humani generis inimico, cœpit ſchiſma deteſtabile, ſub quo per annos circiter XXXVI. languebant animæ Chriſtianorum; ſiquidem cardinales Gallici attendentes ſe jam in libertate conſtitutos, ſcripſerunt Urbano, & perſuaſerunt eidem, ut papatui prætento cederet & renuntiaret, quod electio ejus non fuiſſet canonica, ſed violenta, & per impreſſionem ſeditioſam Romanorum facta. Quo in ſuæ cauſæ juſtificatione confiſo, & renuntiare nolente, & concilium generale eiſdem offerente, ubi res poſſet decidi; tandem intervenere multi tractatus per medium trium cardinalium Italicorum, videlicet Florentini, Mediolanenſis & de Urſinis: nam cardinalis S. Petri ex mœrore vel forte ſenio jam obierat. His in nullo proficientibus, tandem die IX. Auguſti citramontani cardinales ſub ſuis patentibus bullas ſcripſerunt univerſis pene principibus Chriſtianis per univerſum orbem, quod electio Bartholomæi Barrenſis non eſſet canonica & vera, ſed per comminationem & impreſſionem populi Romani facta, qui ipſis mortem intentabat, niſi papam Romanum eligerent aut Italicum. Quo metu perculſi, dicebant ſe hunc Bartholomæum deſignaſſe, alias numquam id facturi; quem tamen putaverunt fuiſſe & eſſe debuiſſe tam bonæ conſcientiæ, quod numquam illam frivolam & coactam electionem debuiſſet acceptaſſe. Ipſe tamen propriæ ſalutis immemor, electioni tali conſenſit, papam ſe nominans & apoſtolicum, qui tamen juxta ſacrorum canonum auctoritatem potius antipapa, apoſtata, anathema, totiuſque Chriſtianitatis deſtructor merito nominari debebat: exorantes per viſcera miſericordiæ Jeſu Chriſti, & requirentes omnes & ſingulos, ne ipſi de cætero adhærerent, ſed ut antipapam & prophanum evitarent. Admonebant præterea ſuum electum, ut de fine cogitans ad quem ipſum trahebat plenitudo dierum, beatamque Petri ſedem liberam dimitteret, alias indignationem omnipotentis Dei infallibiliter incurſurus. Ipſi quoque contra eum divinum & humanum auxilium invocarent, abinde & antea nullam

At continuo deſeritur a pleriſque cardinalibus.

Digitized by Google

ſpem de miſericordia habiturus.

Qui alium ſibi pontificem creant.

Verum Urbanus in Domino confidens & in jure ſuo, ſubſequenter in menſe Septembri ſabbato quatuor temporum, cum XII. cardinales Ciſalpini a cœptis nollent ſæpius ammoniti reſipiſcere, illos cardinalatu privavit, & alios novos XXIX. cardinales creavit. Quibus illi in civitate Fundana perceptis, ipſo die S. Michaëlis convocatis aliis tribus Italicis, Robertum Gebennenſem titulo XII. Apoſtolorum in papam elegerunt, quem & Clementem VII. nominaverunt. Verum Italici dictæ novæ electioni nullatenus conſenſerunt. Dein ſequenti menſe duo papæ terribiles ſententias excommunicationum, maledictionum & ſimilium contra ſe mutuo fulminare cœperunt, beneficiis & honoribus privantes ſibi adhærentes; & deinceps multiplicata ſunt mala in terra. Nam unitas eccleſiæ Latinæ ex tunc diviſa eſt in partes, ita ut quidam vocarentur Urbaniſtæ, quidam Clementini. Siquidem regna Alemanniæ, Hungariæ, Angliæ, Bohemiæ, Daciæ, Sueciæ, Norwegiæ, Portugalliæ & major portio regni Siciliæ & Italia tota cum multis provinciis Urbano VI. adhæſerunt. Regna vero Franciæ, Arragoniæ, Hiſpaniæ, Scotiæ, Navarræ, Majoricæ, Sardiniæ & plures aliæ regiones adhærebant Clementi VII. qui anno ſequenti curiam ſuam tranſtulerat in Avenionem, propter favorem quem rex Francorum ad eum gerebat.

Erkelius defungitur Leodii.

Eodem anno dominus Johannes de *Erkel* Leodienſis epiſcopus, nimium conſtipatus in ventre, cum omnia beneficia medicinæ non poſſent alleviare torſiones quas patiebatur, obiit prima Julii. Ejus corpus tumulatum eſt apud Ultrajectum ubi pridem ſuam elegerat ſepulturam, cum adhuc illic eſſet epiſcopus. Cor autem & exta apud Carthuſienſes Leodii in crypta ſunt ſepulta. (*a*) [*a*] Hujus exequiæ corpore præſente ſolemniter ſunt celebratæ in eccleſia majori. Nam IX. lectiones vigiliarum legebant totidem canonici S. Lamberti, verſiculos reſponſoriorum cantabant bini & bini canonici ſecundariarum eccleſiarum. In craſtinum miſſa celebrata eſt per dominum Nicolaum de Jardino abbatem S. Jacobi Leodienſis, aſſiſtentibus ſibi in commendatione abbatibus S. Laurentii, Vallis S. Lamberti, Novi-monaſterii in Hoyo & Belliréditus in pontificalibus.

Euſtachius *Perſan* electus Leod.

Peractis funeralibus electus eſt capitulariter per viam S. Spiritus in epiſcopum Leodienſem D. EUSTACHIUS dictus Perſandus de Rupeforti, canonicus majoris eccleſiæ, præmiſſa tamen proteſtatione, quod ſi ſummo pontifici diſpliceret hæc electio, & alteri cuiquam provideret de ipſo epiſcopatu, conA feſtim electus cedere deberet proviſioni apoſtolicæ. Facta electione, communitas poſtulat creari in mamburnum & defenſorem patriæ dominum Walterum de Rupeforti fratrem electi, contradicentibus dominis capituli & baronibus terræ. Nihilominus unus magiſter civium, dictus Henricus *Frerar*, reſpondit; quod vellent nollent, domini ipſi crearent mamburnum quem prædixi, aliàs omnes & ſinguli canonici violenter comprehenderentur, & in portam S. Margaritæ captivi ponerentur, donec conſentirent creationem mamburni. Sic illi in arcto poſiti, præmiſſa B proteſtatione, & ſuper hoc petito inſtrumento notarii quod per vim & impreſſionem conſenſum darent, noviſſime petitionem vulgi ſigillarunt. Igitur poſt confirmationem electi, miſſi ſunt ad Urbanum papam abbas Novi-monaſterii (*b*) & Scholaſticus Leodienſis [*b*] dictus Gerlacus de *Monjardin* & Johannes *del Boverie* milites. Interim ſimultas gravis crevit inter electum & mamburnum, volente mamburno ſibimet uſurpare omnes reditus menſæ epiſcopalis, quouſque ſua electio foret approbata a ſede apoſtolica, electo contrarium affirmante. Unde nimirum offenC ſus electus confœderatus eſt Wenceſlao duci Brabantiæ & Lutzemburgenſis, (*c*) qui ei [*c*] plenariam aſſiſtentiam in pecuniis, armis & amicis contra Leodienſes præbere promiſit, prout fecit. Nam incontinenti dux ipſe præoccupavit Trajectum cum novemdecim millibus lanceis armatorum, & exinde per quatuor confinia patriæ factus eſt inſultus hoſtilis; ſed non ceſſit eis proſpere & feliciter. Nam reſiſtentibus viriliter Leodienſibus, hoſtes viriliter ſunt ubique fugati. Unde Hoyenſes oppugnare volentes Marchiam in Famennam magna illic damna ſuſtulerunt, occiſo D illic eorum burgimagiſtro Werico *d'Axhelz*. Deinde Leodienſes ex his efferati, terram ducis invaſerunt deſtruentes illic duo oppidula, Hanutum & *Landen*, & in feſto Catharinæ tranſgreſſi Moſam, combuſſerunt villas 58. (*d*) in terra *Daelhem*, vidente focum [*d*] aſcendentem ipſo duce, qui pro tunc Trajecti fuerat ſuper pontem de *Wyck*, ſociatis ſibi ad latus archiepiſcopo Colonienſi ac duce Juliaci. Cumque idem dux Juliacenſis inquireret ducem Brabantiæ, cur non invaderet Leodienſes qui ſibi talem inferrent deE ſpectum & damna, reſpondit, ſe nolle pugnare cum populo ruſticano, qui neminem captivum, ſed omnes hoſtes pecorino more jugularet. Iſti, inquit dux, non ſunt villani, ſed omnes reges & duces, qui prænoſcentes præſentiam & potentiam veſtram in propinquo conſtitutam, tam animoſe terras veſtras devaſtant. Et ſtatim aſcendens equum, relicto duce rediit ad terram ſuam

Discordia electi & mamburni.

(*a*) *Hic additur in margine manu recentiori.* Hoc falſum eſt, ſed ſunt ſepulta apud Wilhelmitas ante oſtium chori.

[*b*] D. Wilhelmus *Polen* vicedecanus Leodienſis.

(*c*) Item & archiepiſcopo Colonienſi ac duci Juliæ.

(*d*) Viginti quatuor ſolum apud Radulphum de Rivo.

una cum archiepiſcopo Colonienſi.

Confirmatur Perſandus a Clem. VII.

Cum igitur ambaſſiatores Perſandi Leodienſis electi, in Italiam perveniſſent, innotuit eis ſchiſma quod tunc cœpit in eccleſia; & properantes verſus civitatem Fundanam, illic edocti per cardinales antiquos, quod Robertus de Gebenna, quem illi ſecundo in papam elegerant, eſſet & eſſe deberet unicus & ſolus indubitatus paſtor eccleſiæ catholicæ; confeſtim per ipſum Clementem confirmata eſt electio Perſandi. Quibus ad notitiam populi Leodienſis perlatis, continuo miſerunt ad dominum Arnoldum de *Horne*, pro tunc Ultrajectenſem epiſcopum, requirentes eum ut indilate properaret, recepturus epiſcopatum Leodienſem, quem audierant eum jam impetraſſe ab Urbano VI. quoniam ſuus electus illo ſe fecerat indignum & immeritum. Arnoldus hæc audiens libenter annuit petitis, pro quibus jam totis viribus laboraverat, aſſerens ſe velle vocari & eſſe interim protectorem & tutorem Leodienſis eccleſiæ, quouſque ſuæ bullæ apoſtolicæ fuiſſent a Roma deportatæ: ſtatim venit Leodium 25. Decembris cum multo nobilium apparatu, & mamburniam Leodienſis eccleſiæ acceptavit: ſed ſuum epiſcopatum Ultrajectenſem nequaquam reſignavit, quouſque de Leodienſi certitudinem haberet integralem. Perſandus igitur rejectus & refutatus eſt, & ſua confirmatio penitus annullata, cum Leodienſes cordialiter adhærerent Urbano.

Eo ejecto ab Urbano VI. promovetur Arnoldus Horneus.

Caſtrum de *Petreshem* evertitur funditus & *Caſtart*.

Eodem anno infra octavas Dionyſii, cum quidam Rutheri Alemanniæ, tranſvadato Moſa circa *Hocht* monaſterium damna magna intuliſſent, Leodienſibus, Campanienſibus circa Tungrim commoventibus, oppidani Tungrenſes ſubſecuti ſunt eos uſque ad caſtrum de *Petreshem*, & hos cum confuſione in fugam compulerunt. Fugatis prædonibus, cum Tungrenſes laſſi & famelici ad caſtrum de *Petreshem* pauſandi cauſa divertiſſent, domina caſtri filia domini de *Lyers*, laute ſatis & affluenter paratis offis in brodinio carnium refocillat eoſdem. Quibus lætanter abeuntibus, dominus caſtri latenter a Trajecto convocat armatos multos, qui tres pedites Tungrenſes invaſos occiderunt malo ſuo. Nam cum ſuper his Tungrenſes querimoniam feciſſent confratribus ſuis Leodienſibus, dominus veriſimiliter timens ſubverſioni caſtri ſui, per interventum amicorum veniam poſtulavit, offerens pro ſcelere patrato condignam emendam; videlicet viagia tria tranſmarina ad Compoſtellam & ad Rupem-amatoris, ſeque cum duodecim viris de ſua parentela carcerem Leodienſium ingreſſurum, donec plene foret Tungrenſibus ſatisfactum. Qua quidem emenda refutata, Leodienſes caſtrum demoliti ſunt, nemine illic reperto, qui illud defenderet, & in redeundo manſionem domini Bertrandi de A *Lyers* dictum *Caſtart* juxta Trajectum ſimiliter vaſtantes, ad propria incolumes ſunt reverſi.

Hoc anno Carolus imperator defunctus eſt, cui ſucceſſit filius ſuus Wenceſlaus, jam coronam imperialem ad urbem Aquenſem adeptus patre ſuperſtite.

De ſchiſmate.

Anno MCCCLXXIX. cardinales utriuſque obedientiæ per univerſum orbem diſpertiti ſunt, in ſuum favorem principes deflectentes. In primis ſiquidem Johanna regina Franciæ per cardinalem Florentinum edocta, favit Clementi VII. Francorum rex ſimiliter favit Clementi multis ex cauſis; videlicet propter cognationem, quia erat conſanguineus ejuſdem Gebennenſis. Secundo, quia curia Romana reſidente in Avenione, tota Francia magnam ſortitur commoditatem & lucrum quoad negotiationes & fora publica. Tertio, quia quiete poſſidere volebat regnum Arelatenſe, quod ei Carolus imperator conceſſit ad decennium, per cujus preces & inſtinctum multi principes inducti ſunt adhærere Clementi, non propter ſinceritatem cauſæ, ſed ob favorem regis Franciæ. Porro Henricus rex Caſtellæ & Legionis quoad vixit, nullis mediis potuit abduci a favore Urbani. Eo tamen ipſo anno moriente, Johannes filius ſucceſſor in regno, ad Clementem ſe deflexit rogatu regis Francorum, cujus amicitiam totis præcordiis inquirebat. Sed & principes Alemanniæ, electores imperii per informationem Pilei vel Tripilei cardinalis Ravennenſis, qui tribus papis ſucceſſive, vere vir inconſtans in omnibus viis ſuis, adhæſit, omnes adhæſerunt Urbano. Quamobrem in diverſis eccleſiis infinitæ factæ ſunt privationes beneficiorum, dignitatum & officiorum propter hujuſmodi colligationes & adhærentias, præſertim in Leodienſi epiſcopatu & vicinis regionibus.

Eo tempore pons ligneus ſuper Moſam factus eſt juxta Viſetum, ut ſi forte improviſe Viſetum invaderetur ab hoſtibus, indilate poſſent ei Leodienſes ſubvenire.

Rodemachius Bullonios infeſtās coercetur.

Eodem anno circa finem Januarii, nobilis & generoſus vir Johannes de *Rodemache* minus conſulte agens, quaſdam villas campeſtres in ducatu Bullonii conſtitutas, & ad Leodienſem patriam pertinentes, inopinate aggreſſus eſt, eaſque ſuccendit & magnam prædam abduxit. Qua fama perlata Leodii, probi & ſtrenui viri illic miſſi ſunt Theodericus de *Molant* & Barletus Surleti milites, necnon & Johannes de Cornu ſcabinus Leodienſis & armiger valens, qui quæque extra fortalitia dicti domicelli reperire poterant, demoliti ſunt; ſed inſtante hyeme ad propria remearunt. Interjecto tempore rex Franciæ, comes Viennæ & alii nonnulli principes ſuis precibus impetrarunt treugas dari dicto domicello per magiſtros & conſules civitatis, promittentes ipſum debere reſtituere præ-

Digitized by Google

dam & damna illata uſque ad quadrantem, & deinceps pro emenda ſoluturum quicquid juſtum foret. Cumque magiſtri & conſules Leodienſes, non vocatis conciliis reliquorum oppidorum, in treugas conſenſiſſent, diſplicuit factum multis, ſed propter bonum pacis diſſimulatum eſt.

Moritur Carolus Franc. rex.

Anno Domini MCCCLXXX. in menſe Maio deceſſit Carolus rex Francorum, filius Johannis regis. Hic propter potionem toxicam quam guſtaverat, quaſi quotidie de poſt languebat, nec perfecte poterat curari. Huic ſucceſſit Carolus filius ejus puer duodennis, quem per preces & merita Urbani V. ſicut præfatum eſt, genuerat ex filia ducis Borbonii. Verum Ludovicus patruus pueri dux Andegavenſis, regnum gubernabat ſpatio duorum annorum & ſeptem menſium.

Eodem anno Wenceſlaus rex Romanorum & Bohemiæ venit Aquiſgrani, ſociatis ſibi multis electoribus imperii & Pileo cardinale Ravennæ, qui animos principum inflectebat ad obedientiam Urbani VI. Illuc quoque venit dominus Arnoldus Leodienſis epiſcopus, qui ſua feuda relevavit a rege, ut moris eſt, & regalia impetravit, & adhærentiam una cum ceteris principibus fecit Urbano, & ab omnibus honorifice ſuſceptus eſt.

Procedit Horneus adverſus Rodomachum.

Eo quoque tempore ſeptima Septembris, cum innotuiſſet Leodienſibus quod domicellus de *Rodemache* ſpoliaſſet & incendiſſet oppidulum de *Bulhon*, efferati ſuper his, exierunt armati cum ſuo præſule verſus terram Lutzenborgenſem, illic vaſtantes quicquid ad dictum domicellum ſpectare dicebatur. Cumque percepiſſent prædones ad caſtrum de *Chacepire* fortiſſimum confluxiſſe, mox illud obſidere decreverunt, & appoſitis petrariis & machinis bellicis, ipſum funditus dituerunt; deinde aggreſſi aliud fortalitium vocabulo *Lupy* ad eumdem nobilem pertinens, illud quoque demoliti ſunt, cunctis utenſilibus inde ſublatis. His animoſe patratis hortabatur epiſcopus exercitum progredi ad caſtrum primarium dictum *Rodemache*, abinde diſtans circiter ad duas diætas, aſſerens non audere quemquam reſiſtere viribus & potentiæ eorum, prout fama vulgabat: nam omnes metu conſternati, caſtra domoſque & loca munita fugientes reliquerant. At Hoyenſes cauſantes ſuorum victualium ſqualorem, ut puta panem muſcidum, carnes rancidas, pendula vitra; mentes concivium ſuorum revocabant a cœptis. Sicque præſul invite nimis ſuos ſecutus, regreſſus eſt ad propria, nec quiſquam poſtmodum repertus eſt ex prædonibus, qui contra Leodienſes aperiret os & garriret, ſicque ceſſavit quaſſatio. Capitaneus omnium prædonum dictus eſt Gerardus de *Haracourt*, qui per prædam pauperem ſuam putans augere ſubſtantiam, ad extremam pervenit inopiam.

Initia belli Gandenſis cruentiſſimi.

Cœpit his diebus grandis ſuccreſcere controverſia inter comitem Flandriæ & oppidanos Gandenſes, propter certas libertates quas Gandenſes ſibi ſubtractas per ſuum principem cauſabantur. Duravit autem hic tumultus circiter ſex annis, in quibus propter diviſionem infinita ſubſecuta ſunt patriæ diſcrimina, caſtrorum ſubverſiones, domorum incendia, & innocentium ſtrages plurima. Siquidem Gandenſes inſecuti quoſdam homicidas, qui per Aldenardum oppidum tranſierant, portas ejuſdem deſtruxerunt. Et quædam quidem oppida Gandenſibus adhæſerunt, nonnulla vero comiti. Sed & Gandenſes abjurato comite, populari more tumultuantes, quemdam ſibi capitaneum & vicecomitem erexerunt, qui dictus eſt Philippus *Dartevelt*, qui nimis erat perſpicax & animoſus, per quem multa venerunt mala per regiones. Unde nimis efferatus comes, ſuper injuriis illatis conqueſtus eſt Francorum regi, ceteris etiam optimatibus regni, & præſertim genero ſuo Philippo Audaci duci Burgundiæ, per cujus medium initi ſunt certi tractatus, qui comiti non placuerunt. Quam ob rem divertit ad Inſulas oppidum ſuum, de quo frequentes fecit eruptiones in hoſtes ſuos, ſicque negotiatores terræ his bellis ſua perdiderunt, ac inopes effecti ſunt, qui prius fuere ditiſſimi, multuſque ſanguis innoxius effuſus eſt ſuper terram.

Philippus *Dartevelt* Gandenſium dux.

Reges & principes Chriſtiani ſcribunt pro libertate regis Armeniæ.

Eodem tempore quidam miles Armenus conqueſtus eſt regibus & principibus Chriſtianitatis, quod rex Armeniæ Chriſtianus, regno ſuo omnimode deſtructo, & tota fere Græcia depopulata, captivus teneretur a ſoldano Ægypti cum uxore & filiis, magnatibuſque terræ. Qui quidem pro regis redemtione non aurum aut argentum expetebat aut munera, ſed dumtaxat preces & ſupplicationes principum Chriſtianitatis. Igitur reges Romanorum, Francorum & Anglorum & alii plerique principes litteras ſoldano direxerunt, ſupplicantes ut eumdem regem a captivitate qua premebatur, dignaretur abſolvere: intuitu precum quarum, * quia futuris temporibus in ſimili caſu ſuis precibus condeſcendere parati forent.

* Hic aliquid deeſt.

Comes Flandriæ obſedit Gandavum; verum oppidani interim numquam dicuntur ſuas portas clauſiſſe. Tractatus initus eſt, ſed non ſervatus.

Pons ligneus ſuper Moſã.

Anno MCCCLXXXI. pons ligneus factus eſt ſuper Moſam, inter Gemeppiam & Seranium.

De ſchiſmate.

Eccleſia Dei graviſſime languebat hoc tempore ſub jugo duorum contendentium de papatu. Porro Urbanus obtulit ſe velle ſubmittere dictamini generalis concilii, in quo hujus rei poſſet fieri deciſio abſque favore partium. Sed collegium antiquorum cardinalium refutavit hanc viam, præſertim cum fere omnes univerſitates determinarent pro Urbano, dempta parte doctorum Pariſienſium, qui in favorem vel metum ſui regis & gu-

Digitized by Google

bernatorum regni definiebant pro Clemente; ſicque res in nubilo verſabatur longo tempore, ſicut olim in primitiva eccleſia dicebant quidam: ego ſum Pauli, ego autem Apollo, &c. Sic & nunc ego ſum Urbaniſta, ego Clementinus, in dedecus & ignominiam totius Chriſtianæ religionis & tripudium paganorum, qui intermedio tempore Chriſti fideles licenter infeſtabant, nec erat qui reſiſteret, & ſi dominus permiſiſſet, ampliora & graviora præſumſiſſent.

Comes Flandriæ Gandenſibus cõmeatum intercludit.

Inter Gandenſes & ſuum comitem adhuc nimium graſſabantur inteſtina bella, dum in quodam conflictu pro parte comitis corruiſſet illuſtris dominus de Augia, (a) ad quem de jure naturali ſpectare dinoſcebatur ducatus Athenienſis. Comes igitur perpendens Gandenſes armis & haſtis non poſſe ſubjugari, penuria victualium ipſos opprimere tentabat, ut ſaltem ſic in arcto poſiti veniam poſtularent. Supplicavit igitur duci Brabantiæ Wenceſlao, ſuiſque comitatibus, necnon & comiti Hannoniæ Alberto, ut omnes aditus per quos ad Gandavum victualia perduci poſſent intercluderent, promittens in ſimili caſu ſimilem eis ſeſe facturum recompenſam. Quod & factum eſt pro magna parte, ſed & portus maris per Scluſam & alias partes ipſis eſt intercluſus, adeo ut mediocres & inopes fame periclitarentur. Cumque comes ſimiles preces Leodienſibus effunderet, illi pariter in palatio ſuper hac re convocati, vocibus importunis conclamabant, nec comiti nec Gandenſibus victualia ſubtrahenda vel deneganda, ſed cum patria ipſorum libera ſemper fuiſſet & eſſet in hac parte, cunctis qui poſtularent neceſſaria ſalvo pretio numquam denegarent.

Favent ipſis Leod.

Johanna regina Siciliæ ab Urbano VI. diſcedit.

Eo tempore Urbanus papa nimis excanduit in Johannam reginam Siciliæ, quæ prima per inſtinctum antiquorum cardinalium Ciſalpinorum Clementi VII. fecit adhæſionem, attento quod ratione vicinitatis, & quia regnum Siciliæ, quod ipſa poſſederat, fuerat & eſt patrimonium S. Petri. Quia etiam dictus Urbanus de eodem regno apud Neapolim oriundus erat, ſibi potius favere & adhærere debebat. Sed ſtat in hoc fixa ſemper poëtæ ſententia:

Varium ſemper & mutabile femina.

Privatur regno quod cõfertur comiti Duracii.

Quam ob cauſam idem Urbanus regnum Siculorum ablatum ſententialiter Johannæ reginæ, poſt multas excommunicationum ſententias contulit Carolo dicto *de la Pais*, aliàs comiti Duracii, qui de ſanguine regum Hungariæ fuerat procreatus, æmulo ſuo potentiſſimo. Hic, inquam, Carolus vallatus auxilio ſtipendiariorum, quibus Urbanus ſuperaddidit lanceas mille quingentas in manu valida certamen habuit contra D. Ottonem fratrem ducis de *Brunſvvick* pro tunc ma-

[a] Galterus militiæ præfectus, ſeu mareſcalcus, qui necdum primam adoleſcentiam egreſſus fuerat.

A ritum dictæ reginæ, eumque comprehenſum incarceravit, & longo tempore graviter aſflixit. Neapolis Carolo ſe ſubjecit, & regina ad caſtrum vicinum confugit, ut illic tutamen inveniret. Averſa civitas, Panormum, ceteræque Siciliæ urbes ſimilem deditionis formam ſunt ſubſecutæ. Regina Johanna nimis anguſtata, vocatis tabellionibus, omnium dominiorum & poſſeſſionum ſuarum heredem deſignavit Ludovicum ducem Andegavenſem, gubernatorem Franciæ ſub ſuo nepote Carolo, ſperans per eum relevamen recepturam contra invaſorem terrarum ſuarum: ſed fruſtrata eſt ſpe ſua. Nam priuſquam dux Andegavenſis ſuum exercitum adduceret, regina morti tradita eſt neſcio quali per ducem Carolum ſupradictum, & Siculi ſub ejus jugum redacti.

Contra quem Johanna ſucceſſorem deſignat Ludov. ducẽ Andeg.

B

Comes Flandriæ Gandenſes doloſe invitat ad pacis tractatũ.

Interim comes Flandriæ reſidens in oppido Brugenſi, mandavit primoribus Gandavi ut ad ſuum colloquium venirent feſtinato ſub obtentu pacis mutuo tractandæ, dans eis ſalvum conductum veniendi, ſtandi, redeundi & ſua negotia pertractandi uſque ad terminum conſtitutum. Gandenſes licet plenariam in comite non haberent confidentiam, quoſdam ex ſuis concivibus illic deſtinarunt, qui tamen numquam ab inde ſunt reverſi; nam comes perfidus, nonobſtante priore ſalvo conductu, illos, contra juris humani pariter & divini regulam, fecit decollari, in ſuæ majeſtatis & famæ notam & maculam ſempiternam.

C

Ludov. dux Andeg. in Siciliam contendit ſiniſtra avi.

Anno MCCCLXXXII. dux Andegavenſis Ludovicus intelligens ſe ſcriptum regem Siciliæ per teſtamentum Johannæ reginæ, aſſumto ſecum Amedeo comite Sabaudiæ & equitatu viginti quinque millium ad ſuſcipiendum regnum Apuliæ & Siciliæ feſtinabat, prius tamen declinans ad Avenionem, teſtamentum reginæ per Clementem ſuum procuravit approbari. Inde procedens per Italiæ civitates, Bononiam, Aquileiam & Marchiam Anconitanam, in anguſtiis viarum multos equites amiſit, quos montani ruſtici illic commorantes, lapidum & petrarum ictibus conquaſſabant. Sed & peſtis epidemiæ, quæ multum graſſabatur per Italiam, graviſſime invaſit exercitum, & tam fame quam peſte, necnon & ferro plus quam decem millia pro tunc de Francis perierunt. His tandem animoſe tranſcenſis periculis, dux Neapolim obſidere properavit, non tamen de prope, ſed ad diſtantiam duorum milliarium. Porro in ſuccurſum Caroli regis Siciliæ miſit Urbanus papa Anglicum quemdam cum lanceis octingentis & peditibus mille præter ceteros regnicolas, æſtimatos ad lancearios quatuor millia & peditum tria millia. His ita ſe habentibus, cum in exercitu ducis peſte graviſſima graſſante res ſenſim laberetur in pejus; tandem 29. Novembris languidus & mœſtus relinquens Neapolim, ſeceſſit verſus Apuliam,

D

Exercitus ejus partim abſumitur gravi peſtilentia.

E

Quo ipſe morbo & mœrore confectus obit.

Digitized by Google

Apuliam, comparare volens illic caſtrum aliquod aut oppidum in quo perendinaret aut hyemaret quouſque ſuus convaluiſſet exercitus. Verum Siculi tergiverſantes in negotio quod ei pridem obtulerant, jam adverſante fortuna prorſus negabant. Audivit præterea galeas & naves, quas in portu reliquerat, a piratis regiis fuiſſe penitus diſſipatas: quamobrem non immerito mœſtus & anxius, & peſtis epidemiæ attactus, velut alter Antiochus in terra non ſua expiravit. De cujus morte Carolus Francorum rex non multum doluit, ſubſtantibus cauſis quas ante prædixi.

Gandenſes Brugas invadunt & ſpoliant.

Eodem anno dum comes Flandriæ portus marinos & omnes exitus viarum obſeraſſet, ne Gandenſibus adveherentur victualia, illi in anguſtiis poſiti, viam ferro tentabant aperire, & ſumtis omnibus armatis quos poterant adunare, Brugis oppidum, in quo comes cum ſuis perendinabat, aggreſſi ſunt oppugnare tertia Maii, quando ſolemnis proceſſio cum ſanguine Jeſu Chriſti, qui illic adoratur, fieri conſuevit. Cumque oppidani inermes jam oppidum exiſſent, Gandenſes qui inopinate ſupervenerant, Brugenſes invaſerunt, quibus comes cum ſuis armigeris in occurſum venit. Porro minora miniſteria oppidi, id eſt fullones, textores, pelliparii, alutarii, & horum ſimiles, qui ſe talliis & exactionibus comitis gravari deplangebant, capta occaſione, ad Gandenſes tranſfugerunt, jam clare demonſtrantes virus, quod diu latebat in eorum pectoribus. Inito igitur diro certamine, comes cum Brugenſibus fugam arripuit, & in domo pauperculæ mulieris delituit, ſicque interruptum eſt oppidum, & infinita ibi ſpolia reperta tam indigenarum, quam Venetorum, Januenſium & uſurariorum, qui illic fœnerari ſunt ſoliti, omneſque Gandenſes de præda ditati ſunt. Verum in portionem capitanei ſui Philippi *Dartevelt* ceſſit libere quicquid ad comitem ſpectare noſcebatur in equis, jocalibus, auro & argento, &c.

Comitem ſuum cum exercitu occurrentem profligant.

Scluſam ceteraque oppida recipiunt.

Succeſſive Scluſa & cetera minora oppida Flandriæ partim vi, partim ſuaſionibus in deditionem Gandenſium pervenerunt, præter oppidum Aldenardum, quod ſpatio quinque menſium per Gandenſes obſeſſum eſt; poſt quos obſidio diſſoluta eſt cum damno magno obſidentium, qui illic per armigeros comitis ſunt trucidati.

Terræ motus magnus fuit his diebus in Brabantia, Flandria, Francia lociſque vicinis, & ſubſecuta eſt peſtilentia ſatis impetuoſa.

Rex Francorum ſubſidio venit comiti & rebelles fugat.

Igitur rex Francorum adhuc adoleſcens, cum audiſſet quanta adverſitas adveniſſet comiti Flandriæ, immenſum conglobavit exercitum, & pervenit uſque ad pontem de *Commines*. At Gandenſes cum viginti millibus peditum ab altera parte fluvii, Francis tranſitum denegare tentabant, factaque eſt hinc inde gravis colliſio & conflictus, & præſertim per Britones, qui regiam aciem præcedebant. Fugatis tandem Flamingis, & Francigenis prætergreſſis medium pontis, multa millia eorum ſunt trucidata. Reſidui ad ſuos concives non retroſpicientes, amiſſis ſarcinulis, redierunt.

Pugna Roeſbekana in qua delentur

Rurſum XXVI. Novembris Flamingi conglobati in manu valida apud *Roesbeke* in campis convenerunt, regis exercitum illic fidenter præſtolantes, cum tentoriis & papilionibus immenſis. Numerus autem Flamingorum famabatur fuiſſe centum millia, quorum eſſet capitaneus vir plebeius vocabulo Philippus *Dartevelt*. His ex adverſo venit obvius Francorum exercitus, in quatuor acies ſagaciter partitus. Primæ aciei præfuit dux Britanniæ Armoricanæ cum ſuis Britonibus, in armis experientiſſimus. Secundæ aciei ductor erat comes Flandriæ cum ſuo genero Philippo duce Burgundiæ. Tertiæ præfuit dominus *de Couchi* ſociato ſibi domino Renardo *de Stoenvorſt* cum Alemannis circiter mille quingentis ad valla doctiſſimis. Ultimam duxit Francorum rex cum ſua militia numeroſa & vexillo ſuo nobiliſſimo, ſeu *Oriflambe*. Porro Britones de ſua acie, duas alas more forcipis facere volentes, Flamingos viriliter invaſerunt. Qui ne a Britonibus includerentur, ad alteram ſe partem transferre tentabant, ſed Alemanni poſt terga ferientes, eoſdem in globum unum anguſtari compellebant; ita quod ſe invicem ſuffocabant, per preſſuram eorum qui debiliter armati fuere. In quo conflictu periiſſe dicuntur viginti quinque millia ſexcenti ſeptuaginta Flamingi, cum capitaneo ſuo Philippo *Dartevelt*, qui multo eos tempore dementaverat. Cum ergo victoria ceſſiſſet regi, & ſucceſſu temporis Flandria tota pene ſe comiti ſubdidiſſet, Gandenſes tamen a ſuo propoſito nequibant deflecti. Nam ex villis ruralibus & oppidis parvis populus, qui indignationem comitis metuebat, ad Gandavum venit, illic manere perpetuo proponens. De quibus oppidum ita repletum eſt, ut vix appareret quod aliquem ſuorum in præliis amiſiſſent.

De ſeditione Pariſienſium.

Interim innotuit regi cives Pariſienſes rebellaſſe, & in ſui contumeliam caſtellum, in quo captivi ſervari conſueverunt, confregiſſe, cunctis qui illic compediti fuerant emiſſis. Quamobrem efferatus nimium, relicta Flandria, ſeceſſit illuc. Prius tamen Cortracum oppidum incendit, recolens quod tempore Philippi Formoſi Francorum exercitus maximam illic multitudinem nobilium perdidiſſet. Perveniens igitur juxta Pariſius, omnia ſuburbana civium juſſit demoliri & conflagrari, & ingreſſus civitatem, multos ex primoribus, qui diſſidii fomes fuiſſe famabantur, comprehendit & decol-

lari juſſit; & tres portas munivit ad inſtar trium caſtrorum, e quibus frequentes in cives facientes inſultus, magnæ ipſos ſubjecit ſervituti, nec repertus eſt qui poſtea os aperiret & ganniret. Sed & Anglici, qui transfretaverant, ut opem ferrent Gandenſibus, per manum validam Francorum oppreſſi ſunt, & reſidui cum confuſione ad ſolum nativum ſunt regreſſi.

Seditio Lovanii.

Ea tempeſtate factione quorumdam malivolorum ſuccrevit Lovanii ſeditio vulgarium contra Wenceſlaum ducem Brabantiæ, volentibus aliquantis ducem clam in caſtro comprehendere & perimere. Cumque innotuiſſet res duci, fugit ad tempus. Nihilominus factioſi caſtrum ducis intrantes, damna illi plurima & deſpectus abſenti intulerunt. Offenſo igitur ſuper his duce, tandem per intermedium burgimagiſtrorum Leodienſium, pax mediante ingenti ſumma florenorum eſt tractata, & quadraginta viri de primoribus hujus ſeditionis perpetuo ſunt banniti a Brabantia. Sed & hi qui conſiliarii ducis fuerant, pro ſuis laboribus mille florenos recepiſſe famabantur, videlicet domini de *Wittem*, de *Boekhorſt*, de *Cramendonck* & Johannes *Labay*. Pro quibus quidem florenis gravis orta eſt ſimultas Leodii inter duos præcipuos viros, Johannem Gallum & Henricum dictum *Frerart*, qui magiſtri civium & ſupremi conſiliarii civitatis fuerant & auctoritatis immenſæ. Siquidem Johannes dictus Gallus invidens felicitati & præeminentiæ dicti Henrici, accuſabat eumdem quaſi mille florenos ex hoc tractatu ſuſcepiſſet, & corruptelam vel proditoriam quamdam compactionem contra cives iniiſſet. Unde & ſucceſſu temporis rumore dilatato in plebe, Henricus a civitate proſcriptus eſt, & in oppido Dieſtenſi aliquanto tempore demoratus, injuſte tamen, ut arbitror. Nam ex regiſtro Lovanii plane compertum eſt dictos florenos non Henrico, ſed conſiliariis præmiſſis fuiſſe diſtributos. Sed ſic ſe habet fortunæ volubilitas, cujus rota rotunda

Semper in ambiguis varie perverſa redundat,
Vertit & inferius quæ tulit alta prius.

Wenceſlai ducis Brabātiæ obitus.

Eodem anno ſeptima Decembris illuſtris princeps Wenceſlaus dux Brabantiæ, Luxemburgi & Lymburgi, &c. frater Caroli imperatoris & patruus Wenceſlai regis Romanorum & Bohemiæ diem vitæ ſuæ clauſit extremum, & ſepultus eſt in monaſterio Ciſtercienſis ordinis in comitatu *de Chiny*, quod vulgo dicitur Aureavallis.

Nec ſilentio prætereundum eſt, quod fama veredicorum vulgata didicimus, videlicet, quod Wenceſlaus dux ſupradictus, cum in lecto ægritudinis decumberet, plenus lepra totuſque luridus & ſqualore plenus, omnes tam nobiles quam plebeios thalamum ſuum ingredi permiſit, quibus, opertorio lecti amoto, corpus ſuum tabidum lacrymoſe & humiliter oſtendit, dicens: Conſiderate ſinguli, & hoc ſpeculo correpti, omnem arrogantiam & mentis elationem deponite, videntes corpus tam generoſum, ex regali & imperiali ſtirpe propagatum, olim tam formoſum, tam forte, tam robuſtum, lepra tam fœtida, tam ſqualenti, Deo ſic ordinante, meamque ſuperbiam corrigente, percuſſum; ſicque in tam humili pœnitentia & confeſſione defunctus eſt.

Urbanus a Roman. exagitatus Neapolim ſeccedit.

Eodem anno Urbanus papa multas perpeſſus injurias a Romanis, vigente peſte infra urbem, relictâ Româ profectus eſt ad Tiburtum & caſtella vicina, ab inde tandem profectus, Neapolim ſub protectione Caroli, quem in regem Siciliæ fecit ſublimari, ſperans in ejus regno quiete & pacifice reſidere, propter beneficia quæ receperat ab eodem.

Carol. Franc. rex univerſitatem Pariſ. ad Clementis VII. partem attrahit.

Anno MCCCLXXXIV. Carolus Francorum rex adoleſcens quindecim annorum, inſtinctu ſuorum procerum & optimatum, qui Clementi plus debito ratione conſanguinitatis aut affinitatis aut aliis ex cauſis adhærebant, ſuis aſſiduis precibus & requeſtis præcipuos rectores almæ univerſitatis Pariſienſis inflexit, ut Clementem verum & indubitatum papam fore, Urbanum autem per impreſſionem Romanorum intruſum, ſchiſmaticum, antipapam, & hæreticum definirent, & in ſuis diſputationibus determinarent; cum tamen inter doctores aliquanti eſſent viri litterati & conſcientioſi, qui huic opinioni clam in ſuis cordibus contrarium ſentirent: ſed metu regis ſententiæ multitudinis obſtare non audebant, facti velut canes non valentes latrare, muti & elingues. Nec his contentus ſolemnes ambaſſiatores præcipuos & aſtutos ad Wenceſlaum regem Romanorum & Bohemorum apud Pragam pro tunc demorantem direxit, ſuum conſanguineum valde propinquum, ſperans quod per hujuſmodi propinquitatem & fœdus, quod inter utriuſque genitores initum fuerat, ad ſuam eum ſectam alliceret & induceret, multis propoſitis rationibus quibus oſtendere conabatur Clementem a toto collegio cardinalium, nemine reſiſtente, cum libertas loci, in quo confidenter eligere poſſent, oblata fuiſſet, apud civitatem Fundanam fuiſſe in ſummum pontificem electum, & in Gallias metu Romanorum abductum. Affuit autem illic, ut aiunt, fortuito caſu quidam præcipuus utriuſque juris doctor natione Normannus, qui partem Urbani viriliter defenſabat, & litteras nomine univerſitatis deſtinatas, diceret fuiſſe per rectores extortas, & ſic ſigillari practicatas. Quapropter rex Romanorum non continuo conſenſit preci regis Francorum, sed per ſuam univerſitatem Pragenſem ſuique regni doctores & conſcientioſos viros ſe melius informari velle aſſerebat, illis ſic ad ſua inefficaciter remiſſis.

Et Wenceſlaum imper. tentat.

Digitized by Google

Seditio Leod.

Eodem anno cum quidam procurator curiæ Leodienſis multum & nimis moleſtaret quemdam oppidanum Dionanti, ille coram magiſtris & rectoribus civitatis ſuper his querelam depoſuit lacrymoſam. Quo non ſolum permoti conſules, ſed & populus univerſus, qui ſimilia frequenter ſuſtinebat ab hujuſmodi genere procuratorum & officialium foraneorum, dedignantes in unum virum manum mittere, totam etiam ſectam ipſam conabantur eradicare & a ſimili præſumtione deinceps refrenare. Statimque omnes litteras citatorias, ammonitorias, excommunicatorias & proceſſus hujuſmodi infra oppidum repertos, juſſerunt coram eis deferri & in igne cremari, ipſumque procuratorem extra ſuum diſtrictum perpetuo proſcripſerunt ut ceteris metus incuteretur. Quo peracto, timentes pro delicto vexari per dominum Leodienſem, ierunt Hoyum, poſtulantes ut & cives eis aſſiſterent in hoc negotio. Verum epiſcopus his auditis, metuens ne talis peſtis ulterius graſſaretur, & ſeditio vulgi ſuſcitaretur, cum eſſet vir aſtutus & circumſpectus, perſonaliter ſeceſſit ad Hoium, laudabat & approbabat quod factum fuerat, & ceſſavit tempeſtas.

Obitus Lud. comitis Flādriæ.

Eodem anno deceſſit a ſæculo Ludovicus comes Flandriæ, graviter pœnitens, quod Gandavenſes ob modicam occaſionem tam longiturno bello compreſſiſſet, non ſine cæde ſuorum. Cui ſucceſſit gener ejus Philippus, cognomine nimis Audax, filius Johannis regis Francorum, & dux Burgundiæ. Qui rogatu ſoceri ſui pacem fecit cum Gandenſibus, datis treugis in annum; & relevavit comitatum Flandriæ in feudum a rege Francorum nepote pio. Sicque temporibus ſuis pacifice vigebat negotiatio Flamingorum cum exteris.

Tumultus civium S. Trudonis.

Hoc tempore filii naturales domini de *Hers* quemdam oppidanum S. Trudonis, qui ſuis canibus venaticis deſpectum fecerat, occiderunt. Unde turbati cives ceteri, verſus caſtrum proceſſerunt, comburentes & devaſtantes quidquid ad dominum caſtri ſpectare noſcebatur. Cumque aliquanti caſtrum intrare præſumerent, unus ex ipſis peremtus eſt. Porro miles dominus loci metuens ne caſtrum ſuum amitteret, rogavit dominum Leodienſem & magiſtros civium, quatenus ei in hoc articulo ſubvenirent, promittens emendam condignam pro homicidio ſuorum baſtardorum, quod tamen illis ipſe non juſſerat aut injunxerat. Statim itaque dominus & magiſtri civium illic properaverunt, & tumultum ſedaverunt, multum increpantes Sancti-Trudonenſes, quia domos combuſſerunt, quod ad dominum Leodienſem ſolum & in ſolidum ſpectare dignoſcitur ex alto dominio. Tractatum tamen eſt ut Sancti-Trudonenſes pro ſcelere perpetrato in coppidanum ſuum duo millia florenorum acciperent, & amici occiſi mille.

Octo cardin. Urban. papā tradunt Carolo regi Siciliæ.

Ea tempeſtate Urbano papa reſidente apud Neapolim, de qua traxit nativitatis originem, & frequenter ad caſtrum Luceriæ cauſā ſpatiamenti & relevaminis tædiorum equitante, octo de cardinalibus, quos ipſe creaverat, relictis veteribus, conſpiraverunt in eum, cujus ſceleris princeps erat cardinalis Aretinus; tantumque practicarunt apud Carolum regem Siciliæ, quod dictus papa ab eodem rege, quem promoverat, captus fuit, & in carcerem curialem poſitus, ignorante papa quod hoc facinus ſui cardinales fieri procuraſſent. Unde unus ex his, videlicet cardinalis de *Manipel*, graviſſime pœnitens de commiſſo, confeſſus eſt Urbano quod ipſe cum ſeptem aliis complicibus ſuis & concardinalibus illam proditionem feciſſet, petens ſibi facinus miſericorditer indulgeri. Quod audiens papa nimis obſtupuit, quod hi, quos in tantum ſublimaverat, in hoc facto tam vecordi conſentire potuiſſent; ſtatimque datis & promiſſis pecuniis regi Carolo, de carcere ſolutus eſt & liber emiſſus, ignorantibus nec vocatis cardinalibus qui hoc practicarant. Aſt papa libertate potitus, animi ſui motus refrænans, & furorem conceptum diſſimulans, vultum inſuper hilarem cardinalibus oſtentans, quaſi nihil adverſi perpeſſus, aut ignorans proditionis factæ ſeriem, quadam die cum valida armatorum manu equitans, ſimulabat ſe velle Romam reverti, propter injurias quas a Carolo rege pertulerat, qui auſu temerario præſumſit mittere manum in Chriſtum Domini, ſuumque ſublimatorem carceri mancipare. Cardinales, his auditis, verbotenus condolentes ſummo pontifici, facinus regis deteſtabantur, & ſe una cum eo Romam velle proficiſci, relicto tyranno prophano, uniformiter conclamabant, & aſſignata eſt dies qua præmiſſa debebant facto compleri.

Ipſos cōprehendit & in profundo ergaſtulo detinet Luceriæ.

Anno MCCCLXXXV. decima Januarii, papa fingens ſe velle cum collegio cardinalium Romam reverti, ſociatis ſibi equitibus multis, egreſſus Neapolim, caſtrum ſuum Luceriam cum omnibus intravit. Caſtro igitur debite obſerato, pontibuſque levatis & cratibus demiſſis, in craſtinum paratum eſt conſiſtorium, quaſi illic tractari deberet, qualiter compendioſius Romanum iter arripiendum foret. Cardinalibus igitur in loco conſiſtorii conſtitutis, dato ſigno papa univerſos fecit comprehendi per ſuos ſtipendiarios milites, in aula laterali latenter incluſos, & in ergaſtulo profundiſſimo demitti, ſcalis ſtatim levatis; de quo uſque ad diem obitus ſui numquam ſunt revocati, pœnam condignam luentes pro ſcelere patrato. Aretinus autem qui præfatæ conſpirationis primicerius fuerat, callidus nimis & dolo plenus, tamquam nullius mali conſcius a collegio confratrum & complicum ſuorum medio

tempore ſe ſequeſtraverat, ſicque captivitatem prædictam evaſit. Porro rex Siciliæ audita captione cardinalium, Luceriam caſtrum in quo Urbanus papa degebat, confeſtim obſedit cum magna copia Siculorum, eo propoſito ut & Urbanum iterato captivaret, & cardinales occaſione ſua vinculatos a carcere liberaret. Tamdiu ſiquidem duravit obſidio, ut papa cum ſuis qui obſidebantur, ciborum penuria premeretur, & quiſquiliæ vel faſciculus feniculi aut herbæ viridis, quibus locus abundabat, ipſis pro grato munere quotidie darentur in eſcam. Tandem poſt obſidionis acerrimæ menſem quintum, erumpens unus e caſtro, nuntiavit capitaneis Francorum, domino Thomæ fratri comitis S. Severini & Edmundo de Nola, qui tamen partem Clementis ex corde fovebant, quanta premerentur angaria qui in Luceria fuerant obſidione vallati; qui ſumta maxima ſumma florenorum aureorum, cum lanceis & haſtis circiter mille octingentis, ad cacumen rupis, cui caſtrum Luceriæ adhærebat, pervenerunt, & per ingenioſa artificia vel cuniculos ſubterraneos papam ſalvum cum omnibus ſuis eduxerunt, & ſalvum & incolumen ad Barrum S. Nicolai, ubi ante papatum archiepiſcopus fuerat, abire fecerunt ſine reſiſtentia qualicumque. Ubi cum aliquanto tempore perendinaſſet, ſtatim XVII. Decembris applicuit ad portum Piſanum, & poſt quartum diem civitatem Januenſem intravit cum magna jocunditate & ſolemnitate receptus a populo & clero univerſo. In ipſa civitate moram trahens anno uno & menſibus tribus, in ſpiritu vehementi excanduit in hoſtes ſuos Clementis fautores, ſingulos dignitatibus, beneficiis & officiis privans, & alios de eiſdem inveſtiens. Inter cetera quæ contra eum practicabantur, edoctus de factione cardinalium de Petramala & de Ravenna, mandavit eis ut accelerarent venire Januam ad ſibi colloquendum feſtinato. Illi ex infortunio confratrum ſuorum leniter caſtigati, timentes cutibus ſuis, non auſi ſunt illic proficiſci, niſi omnimoda ſecuritate & corporum ſoſpitate repromiſſa. Qua non conceſſa, mox papa pileis rubeis eos privavit & omnibus præbendis & dignitatibus ſpoliavit. Qui ſic dehoneſtati per Urbanum, confeſtim Italiam egreſſi ad Clementem Avinionem ſe transtulerunt, indicentes ei cauſam propter quam depileati fuerant. Qui ſtatim eos in ſui gratiam recepit, priſtinis eos honorans dignitatibus in ſua obedientia, ſuperadditis etiam redditibus amplioribus, quam prius apud Urbanum fuerant ampliati.

Rex Siciliæ Luceriam obſidet.

Urbanus ex arce eductus Januam ſe recipit.

Obſidio arcis de *River-ſcheit.*

Anno eodem cum dominus de *Riverſcheit* damna infinita, cædes & ſpolia ſuis vicinis intuliſſet, nec ceſſare vellet, tres archiepiſcopi electores imperii, videlicet Maguntinus, Colonienſis, & Trevirenſis cum duce A Juliacenſi, caſtrum ejus munitiſſimum obſederunt, mandantes Arnoldo de *Horne* Leodienſi epiſcopo, ut in eorum ſubſidium properaret indilate. Quod & fecit ſine mora. Cum autem propter firmitatem loci parum profeciſſent domini qui caſtrum obſederant, mandati ſunt hullarii Leodienſes, ut ipſum per cuniculos ſubterraneos ſuffoderent: nec ſic quoque proſperatum eſt negotium. Verum tractatibus aliquantis interpoſitis, captivis etiam hinc inde liberatis, caſtrum traditum eſt in manus ejus qui regis Romanorum vices ſupplebat in Alemannia, & obſidio B ſoluta eſt.

Bullonienſiū expeditio adverſus quoſdam prædones Barenſes.

Durante præmiſſa obſidione de *Riverſcheit*, cum quidam prædones de ducatu Barenſi prædam abegiſſent de terra Bullonii, ſita in ultimis finibus patriæ Leodienſis, præpoſitus Bullonii, ſumto ſecum ballivo de *Muhalt* cum octingentis viris tam pedeſtribus quam equeſtribus, perrexit tota die & nocte, quouſque pertingeret terram Virdunenſem, & ulciſci ſe ſtudens de damnis & contumeliis ſuæ præpoſituræ nuper illatis, prædam magnam trecentarum circiter beſtiarum, boum C & vaccarum abducere cœpit. At incolæ de *Marvilhe* dicentes aliquantas ex ipſis ad ſe ſpectare, cœperunt obſiſtere & prohibere tranſitum abeuntibus. Quibus cum præpoſitus benigne reſponderet, ut ad caſtrum Bullonii ſe ſe quererentur, illicque cum perventum foret, quicquid ad ipſos ſpectaret libenter reſtitueret, illi ſuper his non contenti, gladiis obniti cœperunt, initoque conflictu centum & quinque de parte Barenſium & Virdunenſium illic ceciderunt interfecti, duobus dumtaxat Leodinis ibi trucidatis.

Carolus VI. Francor. rex uxorē ducit filiam ducis Bavariæ.

Eo tempore rex Francorum accepit in D conjugem filiam ducis Bavariæ, juvenculam ſpecioſam admodum & moribus ornatam, quam poſtmodum coronari fecit Pariſius, advocatis ab Avenione duobus cardinalibus de obedientia Clementis. Et impoſuit rex talliam magnam toti regno pro cinctura reginæ, velut ex antiqua conſuetudine fieri famabatur. Quibus peractis, audiens rex Gandenſes occupaſſe portum quemdam dictum *Damme*, ſitum inter Brugis & Scluſam, cum maximo exercitu illuc properavit ad ſubripiendum oppidum Gandenſibus, & reſtituendum patruo ſuo Philippo duci Burgundiæ, E & habitis aliquantis colloquiis cum capitaneo oppidi, perpendens ille ſibi ſuiſque deeſſe victualia, receſſit verſus Gandavum, & continuo Francigenæ intromiſſi, oppidum totum incenderunt.

Carolus rex Siciliæ Hungariam invadens cum exercitu perit.

Anno MCCCLXXXVI. defuncto rege Hungariæ abſque herede maſculo, ſolaque filia relicta, quam Sigiſmundus frater regis Wenceſlai in uxorem traduxerat, Carolus rex Siciliæ, nepos regis defuncti, tamquam propinquior heres maſculus illud per potentem manum conabatur obtinere, & violenter in-

Digitized by Google

vadere; jamque in ſui favorem multos Hungaros partim muneribus & promiſſis, partim armis & viribus deflexit, ſed tandem cum ſuis illic interfectus eſt; de cujus morte non multum doluit Urbanus papa.

Motus Leod. adverſus ſcabinos.

Eodem anno circa finem Auguſti accidit quoddam ſingulare factum, non immerito inter novitates deſcribendum. Nam quidam egregius civis Leodienſis ex militari ſtirpe procreatus, dictus Ægidius de Lavatorio, dum eo tempore litem haberet pro certis hereditatibus contra parvum villicum coram judicio ſcabinorum Leodienſium: illi, auditis allegationibus partium, finaliter contra dictum Ægidium ſententiam dictaverunt, & ceſſit hereditas ſuo adverſario. Quamobrem dictus Ægidius nimia ſuccenſus iracundia, per forum, per tabernas, per compita, per plateas, per oppida, per villas & ubicumque poterat, omnes ſcabinos diffamabat, tamquam juſtitiæ venditores, falſos judices & fures peſſimos, qui omnium marſupia exhauriebant, & ſuam ſubſtantiam ex his ampliabant. Quod audientes plurimi, ſimilia per prius paſſi, conſenſerunt dictis ejus, & inter ſe pepigerunt, quod quam cito populus civitatis; ut moris eſt, in palatio epiſcopali congregatus foret, Ægidius cauſam peroraret, ceteri vero ſibi acclamarent, & vitia ſcabinorum illic ſpeciatim propalarent. Sicut pactum fuit & factum eſt. Sed & magiſtri & conſules civitatis jam ex hoc rumore concitati ſunt, & univerſi pene contra ſcabinos animati. Igitur paulo poſt populo in palatio congregato pro alienis cauſis, idem Ægidius memor compromiſſi, locum eminentiorem aſcendit, & contra ſcabinos ſic exorſus eſt: *Viri perſpicaces, cives egregii, peroptime noſtis & dietim oculata fide conſpicitis, quantis heu noſtra reſpublica malis atteratur & damnis afficiatur per ſcabinos hujus civitatis, qui quotidie juſtitiam vendunt pro pecunia & iniqua dictant judicia, multoſque exheredant, noſtraque exhauriunt marſupia, velut fures peſſimi & prædones ſcelerati; qui non attendunt merita cauſarum, ſed favores perſonarum, non jura ſed munera, non juſtitiam ſed pecuniam, non quod ratio dictet, ſed quod voluntas affectet, non quod lex patriæ contineat, ſed quod libet, hoc licere ſibi putant. Interdum juſtitiam in tantum prolongant, quod ligantibus pluſquam totum auferunt, quia major eſt ſumtus expenſæ, quam fructus ſententiæ. Nam quantumquiſque ſua nummorum ſervat in arca, vel in eorum propinat palma, tantum habet juris in cauſa, & pro ipſo dictatur ſententia. Ut autem ad particularia deſcendam; Vidua, quam hic aſtare videtis, nuper pro cauſa ſua juſtificatione ſcabinis centum florenos auri propinavit, dum litem ageret cum alio quodam cive opulento, qui cum ampliores ipſis dediſſet pecunias, mox pro eo dictata eſt ſententia, cujus cauſa tamen erat injuſta, ſicque vidua florenos* A *amiſit & item hereditatem pro qua placitavit. Quid multis immorer? Infinita ſunt hujuſmodi tam in hac civitate, quam in reliquis villis & oppidis patriæ per hos perpetrata. Teſtis eſt hujus rei veſtra conſcientia plenaque ſcientia. Unde ſub pœna capitis offero me, ſi placet, nedum hæc quæ prædixi, ſed multo plura probaturum, dum temporis & loci præbebitur opportunitas. Hæc autem licenter faciunt & impune, dum a ſententiis quam promulgant, juſtæ ſint aut injuſtæ, nuſquam poſſe appellari proclamant, cum tantum ſint concives veſtri, jurati & officiati* B *domini noſtri epiſcopi, & idcirco ejus & veſtræ correctioni, cum delinquunt, noſcuntur ſubjacere. En aſtat veſtris conſpectibus Razo de* Warous *ſororius meus, qui dum ſuam primam conjugem traduceret, vix centum ſpeltæ modios poſſidebat in annuis reditibus, nunc vero amplius quam duo millia quengentos habet dictæ ſpeltæ modios. Pariformiter dominus Ægidius* Chabot, *cujus mea conjux eſt neptis, poſt ſuſceptum ſcabinatum magnis cœpit redundare divitiis, qui prius fuit miles pauper & tenuis. Unde hoc quæſo, niſi per pauperum oppreſſiones, & juſtitiæ venditiones? Deputentur igitur, ſi* C *ſic placet, ex parte domini noſtri præſulis, quatuor viri probi cum magiſtris civitatis, necnon & de unoquoque miniſterio vir unus, ac de reliquis patriæ villis aliquanti, coram quibus & per quos fiant ſcrutinia & inqueſtæ ſuper præmiſſis cauſarum venditionibus quæ citra viginti annos facta ſunt ab his prædonibus. Profecto comperietis, veraciſſima fore quæ dico & multa majora.*

Cœpit inter hæc ſuccreſcere tumultus in plebe, dicentibus cunctis, ſimilia ſibi aut contigiſſe aut contingere poſſe ſucceſſu temporis; D prævaluitque tandem Ægidii ſententia, omneſque præbuerunt aſſenſum, ut fieret inquiſitio feſtinata juxta modum prætactum. Ceſſante pauliſper rumore, dominus Razo tumida mente ac voce indignabunda reſpondit: « Nolite, inquit, ô cives, fidem adhibere huic fabuloſo fatuo & mendaci: immo ſi quippiam per vos in præjudicium noſtri fuerit attentatum officii, proteſtamur nullius eſſe valoris aut momenti, nec nos veſtris ſubjacere decretis. » His magis efferati cives, juſſerunt ut fieret inquiſitio ſuper præmiſſis in domo domini Wilhelmi de *He-* E *pretinez* canonici Leodienſis, & auditi ſunt ſinguli ſcabini ſeparatim a deputatis, & teſtes multi contra eos examinati diligenter, compertique ſunt ſcabini per ſuam ipſorum confeſſionem ſpontaneam culpabiles in multis, in tantum ut in feſto Michaëlis archangeli omnes, ſuis culpis exigentibus, a ſuis ſcabinatibus ſunt amoti, & ad pecuniariam mulctam præter hæc taxati, & vix evaſerunt mortis periculum, uno ſolo demto, ſcilicet domino Wilhelmo *Prooſt* milite, qui rariſſime eorum intererat judiciis ac contuberniis, & confeſtim novi ſunt ſcabini per epiſcopum

Digitized by Google

in primorum locum ſubrogati. Hæc ſunt nomina ſcabinorum qui ſunt amoti: Razo de *Warous*, Ægidius dictus *Chabot*, Bertrandus de *Lyers*, Wilhelmus de *Horion*, Theodericus de *Meylant*, milites. Johannes de *Cornu*, Theodericus de *Berloux*, Wilhelmus *de Graes*, Wilhelmus *de Bierſes*, Lambertus *Roſſeal*, Gerardus de Repagulo, Johannes *de Freris* & Johannes *de Bierſes*.

Urb. Lucam ſe transfert. Eodem anno menſe Decembri Urbanus papa, relicta Janua ſuam, curiam transtulit in Lucam civitatem opulentam.

Anno MCCCLXXXVII. multi vexabantur a tuſſi vehementi & raucedine, adeo ut in uno monaſterio in quo XXV. religioſi fuerant, vix duo poſſent cantare officium divinum propter tuſſis & raucitatis importunitatem. Multi inde moriebantur.

Scabini damnati provocant ad Cæſarem. Eo tempore apud Leodium ſcabini nuper depoſiti, facta inquiſitione longa & ſolemni contra eos, ut præfertur, ex decreto domini & civitatis, cum aliquanti ex eis ſolvere nollent, aut certe non poſſent ſummam pecuniarum ad quam mulctati ſunt, proſcripti ſunt perpetuo a patria & banniti. Quamobrem præcipui inter eos Pragæ ad præſentiam Romanorum regis profecti ſunt, querelam longam texentes ſuper injuriis ſibi factis per epiſcopum Leodienſem, & ſuam civitatem, quæ in offenſam regiæ majeſtatis, contra omnem conſuetudinem & legem patriæ, ipſos a ſcabinatu præſumſiſſent amovere, quod numquam per prius viſum aut auditum fuerat, cum ipſi perpetui fore deberent. Qui finaliter a rege prædicto litteras impetrarunt præceptorias ad epiſcopum & populum Leodienſem, quarum ſeries continebat: « Quod viſis ipſis, eoſdem ſcabinos ad priſtinos honores & officia reſtituerent ſine mora, cum recompenſa damnorum quæ per hæc fuerant perpeſſi, alioquin regiam majeſtatem offenderent, quod oculo conniventi diſſimulare nequiret. » Miſſi ſunt ad id exequendum duo milites Bohemi, qui de præmiſſis ſuam diligentiam facerent extremam. Qui cum Leodium perveniſſent, & de multiformibus & enormibus criminibus illorum fuiſſent plane informati, qualiter juſtitiam quotidie pro pecunia vendidiſſent, & multos orphanos & viduas exheredaſſent, affirmabant quod non plenariam aut condignam pœnam pro ſuis exceſſibus ſuſcepiſſent. Nam ſi hujuſmodi crimina in civitate Pragenſi commiſiſſent, a ſententia mortis nullo medio poſſent evadere vel abſolvi. Sicque veteribus ſcabinis ſpe ſua fruſtratis, milites per viam qua venerant redire feſtinabant.

Lata adverſus eos ſententia confirmatur.

Renaldus Gueldrorum dux bellum indicit regi Franc. Per idem tempus Renaldus dux Gelriæ, neſcio per quos offenſus, diffidavit regem Francorum Carolum, qui nimis ex auſu præſumtuoſo ducis indignatus, patruum ſuum ducem Burgundiæ, verſus Trajectum, ut omnia caſtra villaſque ſpectantes ad Brabantiam & Limborgiam victualibus & armatis muniret egregie præmiſit, proponens perſonaliter illic anno ſequenti cum exercitu venire, ac ducis temerarii contumaciam retundere ac infrenare. Dux Burgundiæ parens mandatis regiis, cum nobili apparatu venit Trajectum, diligenter adimplens cuncta quæ ſibi fuerant imperata, cooperante ſibi in hoc negotio domino Leodienſi epiſcopo Arnoldo non modice, per cujus patriam neceſſe habebat tranſire. Fecit autem epiſcopus duci convivium ſolemniſſimum cum ferculis exquiſitis & pretioſis. A latere ducis dextro ſedit pater reginæ Francorum, dux Bavariæ; a ſiniſtro filius ducis Barenſis. Porro Guillelmus filius comitis Namurci miniſtrabat ad menſam cum ceteris filiis baronum & nobilium. Stetit idem dux Trajecti per triduum. At dominus Johannes Ægidii cardinalis & præpoſitus Leodienſis, cum eſſet Urbaniſta, audiens ducem Trajecti adventaſſe, qui ſolus erat de favore Clementis papæ, auctoritate apoſtolica in eccleſia qua dux miſſam audierat, poſuit interdictum & fecit ceſſari a divinis. De quo deſpectu dux nimium exacerbatus eſt, & paulo poſt regyravit ad Brabantiam.

Dux Burgund. contra eum tendit & regali convivio excipitur ab epiſcopo Leod.

Urban. Peruſium migrat. Urbanus papa relicta civitate Lucana, ſeceſſit ad Peruſium, civitatem Tuſciæ, longo tempore illic moram trahens.

Item, in fine Julii quidam nobilis D. Gerardus de *Haracourt*, frater Johannis de *Rodemache*, cum multis complicibus prædam magnam acceperant de terra Bullonii juxta villam dictam *Palliſoul*, ubi tunc erant nundinæ. Quod cum innotuiſſet præpoſito terræ per dominum Leodienſem deputato, juſſit arbores incidi multas & exinde vias obſtrui anguſtas per quas redire debebat. Illic cum ſuis prædones invadens, multos proſtravit, aliquantos captivavit, & prædam omnem excuſſit, Gerardus fugæ conſulens evaſit.

Stabulenſium clades a S. Remaclo vindicata. Sed & eo tempore quidam nobilis Alemannus cum trecentis complicibus terram Stabulenſem intravit, violenter tollens prædam magnam circa villam dictam *Lierneus*. Cui cum incolæ loci circiter ducenti prædam vellent abigere & reditum obturare, illic trucidati ſunt 48. capti 36. de parte adverſa tres tantum occiſi ſunt, & præda abducta. Verum S. Remaclus patronus terræ gravem in hoſtes exercuit ultionem: nam anno ſequenti princeps prædonum rabidus factus eſt, manus & aures equi ſui commaſticans, & morte terribili percuſſus. Cujus complices ad monaſterium Stabulenſe venerunt humiliter veniam poſtulantes de commiſſis, & emendam condignam offerentes; metuentes ne ſimile quippiam ipſis eveniret.

Cardin. Lutzemburg. pie moritur. Eodem quoque tempore quidam cardinalis vir bonus & miræ abſtinentiæ, frater comitis S. Pauli, vulgariter nuncupatus cardinalis Lutzemburgenſis, qui erat de obe-

Digitized by Google

diëntia & favore Clementis VII. apud Avenionem defunctus eſt, qui ſibi ſepulchrum elegit in cimiterio communi S. Michaëlis, ſupplicans illic ſine pompa funebri tumulari. Hic poſt obitum multis claruit miraculis circa curam languidorum.

Leod. expeditio adverſus dominos *de Wynarde & de Ryverſcreit.*

Anno MCCCLXXXVIII. domini de *Wyenarae* & de *Reverſcheit* quoſdam mercatores de Trajecto, de S. Trudone & de Hoyo, proficiſcentes verſus nundinas in Franckfordia, numero XVI. captivos abduxerunt ſua mercimonia diripientes, ſumta occaſione, quod dominus Leodienſis quamdam hereditatem ſitam in comitatu Loſſenſi, quæ debebat eſſe dotalitium uxoris domini Ludovici de *Riverſcheit* ablatam, contuliſſet cuidam nepoti ſuo, aut occaſione quorumdam jurium quæ ſibi deberi aſſerebat ab epiſcopo Leodienſi. Quamobrem efferati Leodienſes cum ſuo epiſcopo per ſingula miniſteria nona Maii profecti ſunt cum ceteris compatriotis æſtimatis ad XL. millia verſus terram ducis Juliacenſis, in cujus territorio ſpoliatio prædicta facta fuerat, & ab inde verſus terram domini de *Heinsberch* & *Heilekerke* cum aliis villis ſuccenderunt igni ſpatio XII. dierum, illic remorantes & damna gravia duci Juliaci inferentes.

Tractatur de pace.

Qui cernens ſe tantæ multitudini non poſſe de facili reſiſtere, promiſit omnia ſpolia pridem ablata ſuis expenſis reſtituere ſpoliatis, & captivos remittere, mittens ad Leodium ſex milites terræ ſuæ in obſidatum, qui illic captivi manerent quouſque præmiſſa debito fini fuiſſent mancipata. Sicque pace reſarcita, Leodium poſt XV. diem reverſi ſunt ad ſua.

Brabantini Graviam obſident.

Eodem anno cum dominus de *Cuick* oppidum dictum *Gravia* relevaſſet in feudum a duce Gelriæ, qui terram quam tenebat in feudum a duciſſa Brabantiæ, relicta Wenceſlai Brabantini, ob eam cauſam cum ſuis turmis obſederunt Graviam oppidum. Igitur cum in vigilia B. Johannis Baptiſtæ aliquanti cunei Brabantinorum pro foragiis conquirendis terram ducis Gelriæ fuiſſent ingreſſi, & præſertim equites nobiles ſuccendiſſent villas plurimas, ex adverſo dux eis occurrit viriliter invadens Brabantinos.

Turpi clade funduntur.

Qui cum inito conflictu terga vertiſſent, pedites qui hoc audierant, ingreſſi Moſam fluvium, arbitrabantur ſe ſalvos poſſe ad alteram rivi partem tranſvadare. Quod quidem ſine difficultate feciſſent, niſi equites, qui de certamine fugabantur, vadum eis impediſſent, & ex impetuoſitate fluminis natare neſcientes præ gravedine armorum oppreſſiſſent. Sicque cum modico conflictu Brabantinorum acies illic contritæ ſunt, tam equitum quam peditum. Reſidui vero relictis tentoriis & papilionibus, verſus Buſcum-ducem profugerunt.

Carol. venit Baſtoniam.

Eodem anno octava die Septembris Francorum rex Carolus cum innumerabili exercitu & duobus patruis ſuis ducibus Burgundiæ & Bituricenſi venit Baſtoniam, quæ eſt oppidum ducatus Lutzemborgenſis pro tunc ſpectantis ad duciſſam Brabantiæ Johannam, relictam ducis Wenceſlai. Quo audito, duciſſa deſcendit ad ſalutandum eum cum curribus & equitibus numeroſis. Cum autem ipſa perveniſſet ad oppidum Hoyenſe, & deſcendiſſet de curru, aliquanti temulenti potatores obtulerunt duciſſæ ſcyphum vel pottum ſuum dicentes: Bibatis, domina, de potu noſtro. Illa reſpondit non curare potum eorum: unde illi indignati, præ ebrietate ſubverterunt currum ſuum, & pulſabant ad oſtium hoſpitii.

Inſolentia quorumdam Hoyenſium punitur.

Quibus milites & generoſi viri, comites duciſſæ, fecerunt poni menſam cum ferculis exquiſitis. Illis tamen epulantibus, duciſſa mandavit primores & conſules oppidi, gravem querelam faciens de illatis ſibi contumeliis. At conſules, ut de ſcitu vel conſenſu eorum hujuſmodi non proceſſiſſe teſtarentur, tres ex illis ebrioſis comprehenderunt & linguas eorum præciderunt, nec his contenti ſuper bigam ligatos, ad caſtrum dictum *Dubruy*, ubi duciſſa moram trahebat, tranſmiſerunt, duobuſque capita ſunt abſciſſa, tertio, quia juvenis erat, duciſſa pepercit.

Carolus rex Franc. Juliã vaſtat.

Igitur rex Francorum profectus a terra Lutzemborgenſi, intravit terram Juliacenſem, quam igne ferroque vaſtabat, eo quod dux Juliaci genitor eſſet ducis Gelriæ. At dux Juliaci, cum tanto regi & ejus turmis ſe ſentiret imparem, miſit archiepiſcopum Colonienſem ad regem, qui diceret, factum filii patri nimis & multum diſplicere, qui juvenis erat & inconſultus ac temerarius, quique filium ſuum contra regem nec adjuvare nec fovere vellet, velut furioſum & paternis conſiliis non obtemperantem. Quibus auditis, ira regis paulliſper tranquillata eſt, & retraxit ſe inter Moſam & Rhenum, ceſſans a depopulatione terræ. Ubi cum per menſem integrum reſideret, tanta pluviarum & imbrium vehementia, Deo volente, de cœlo cecidit, ut fere uſque ad genua equi Francorum lutum intrarent, quod ſatis diſplicuit regi. Illic venit ad regem Arnoldus Leodienſis epiſcopus, & cum indicibili ſolemnitate feſtivatus eſt per triduum a rege & optimatibus univerſis.

Ad pacem inclinatur.

Sed & dux Juliaci & archiepiſcopus Colonienſis ad preces ducis Gelriæ pacem firmam tractaverunt ſub conditionibus & pactis ſubſcriptis; videlicet, in primis dux Gelriæ juravit ad ſancta Dei evangelia, quod diffidatio facta regi per eum numquam fuerat ſigillata, nec per eum tranſmiſſa, ſed conſiliarii qui noviter ex Anglia redierant, illam ſcribi & mitti procuraſſent. Promiſit itidem dux, quod quamdiu viveret, regi ſervitium impenderet contra quemcumque viventem, demtis rege Romanorum, cujus erat vaſallus, & rege Anglorum, cujus erat conſanguineus valde propinquus,

Digitized by Google

cui etiam juramentum fidelitatis ante multos annos præbuerat, & hereditates multas ab eo ſuſceperat. Quod ſi idem dux requiſitus fuerit ſervitium præſtare regi Anglorum contra Francos, hoc faciet, ſi idem rex Anglorum perſonaliter interfuerit, alias non; & in hoc caſu hoc habebit notificare regi Francorum ante annum integrum priuſquam regnum Francorum poſſit impugnare, ac de terra ſua ſe movere. Firmata hac pace, cum rex redire proponeret per partem Alemanniæ, quæ Eiflia dicitur, & aliquanti de exercitu regis lento greſſu ſubſequerentur, abeuntes primores multi comprehenſi ſunt ab Alemannis, videlicet theſaurarius, coquinarius, proviſor exercitus, & tales plures qui graviter exactionati ſunt, & uſque in hodiernum diem de theſauro regis ſolvitur annua quota comiti de *Blanckenhem*, & ceteris in eadem regione habitantibus.

Scabini iterũ reſtitui ſtudent Cæſaris auctoritate.

Anno MCCCLXXXIX. rurſum rex Romanorum & Bohemiæ litteras deſtinavit epiſcopo Leodienſi, capitulo majori & rectoribus civitatis, mandans ut antiqui ſcabini ad ſua reponerentur officia, ſicut prius erant, & facultates ſuæ ipſis redderentur, id eſt pecunia quam per cives coacti ſunt exſolvere propter ſcelera ſua deteſtanda. Mox epiſcopus cum ceteris appellavit ad ſedem apoſtolicam, & quinque ex ipſis amotis citavit & vocari fecit ad annulum palatii.

Trudonenſ. motus.

Item, oppidani S. Trudonis multa commiſerunt in præjudicium juriſdictionis abbatis & conventus ejuſdem loci, ad quos de jure fundationis ſpectat dominium integrale oppidi præfati. Quamobrem auctoritate domini Leodienſis excommunicati ſunt. In cujus ultionem populares proſcripſerunt & banniverunt ex oppido ſuo ſcabinos omnes quos abbas illic inſtituerat. Nec his contenti, domos & habitationes eorumdem, tam infra oppidum quam extra diruerunt & ſuccenderunt. Sed & manſionem pulcherrimam dicti abbatis dictam *Nuvvenhoven*, non longe ſitam ab oppido contriverunt & ſubverterunt.

Secedunt monachi.

Religioſi vero cedentes multitudini furenti, monaſterium reliquerunt, & longo tempore remorati ſunt in *Heuſden* oppido Hollandiæ, ubi circumcirca multas habent poſſeſſiones. Origo totius mali fuit quidam braxator dictus *Meus* vel Bartholomæus, per ſcabinos abjudicatus, quia vexillum portaverat in foro contra Leodienſem epiſcopum.

Moritur Arnoldus Hornanus.

Arnoldus de *Horne* epiſcopus Leodienſis cœpit graviter ægrotare ex apoſtemate quod inter ſcapulas habuit, & tandem VIII. Martii circa undecimam noctis defunctus eſt, [a] (a) vir quietus & quærens pacem patriæ ſuæ. Corpus ejus ad terram nativam, [b] (b) ubi ſepulturam elegerat, relatum eſt per decurſum Moſæ; exta vero apud Carthuſienſes in Cornelio-monte ſunt repoſita. Præfuit annis circiter decem. Celebratis autem ejus funeralibus ſatis eleganter, altera Annuntiationis B. Mariæ, cum multi eſſent anhelantes ad epiſcopatum Leodienſem, præſertim dominus Guillelmus de Lecha, archidiaconus, pro quo interceſſerat duciſſa Brabantiæ, ſed & Albertus dux, comes Hollandiæ pro filio ſuo multas inſtantias fecit & preces; ſed per capitulum uniformiter poſtulatus eſt in epiſcopum dominus Theodericus de Marka nepos quondam domini Engelberti de Marka Leodienſis epiſcopi, frater comitis de Marka & Clivis.

Eligitur Theodericus a Marka.

Qui renuens epiſcopari, renuntiavit poſtulationi de ſe factæ, regratians multum dominis capituli qui eum poſtulaverant, ſuper benevolentia quam ſibi exhibuerant.

Renuntiat electioni.

Vacante ſede Leodienſi de communi conſenſu & capituli & populi creatus eſt mamburnus & protector patriæ Henricus de *Pervveis* nondum miles, nepos epiſcopi tunc defuncti, eo quod ſatis quiete & juſte præfuiſſet & tractaſſet Loſſenſes, dum eſſet ſeneſcallus comitatus eorum. Porro cum dominus Gerlacus de *Montjardin* multos populares per ſuas popinas inducere vellet, ut filium ſuum dominum Baldewinum eligerent in mamburnum; cum eſſet tempus quadrageſimæ, emit multos piſces cum groſſis capitibus vocabulo *Cabelhau*, quos hinc inde tranſmiſit potatoribus ad tabernas; divulgato propoſito, proſcriptus eſt ad decennium, nemine ſibi valente in hoc ſuffragari.

Urbani VI. obitus.

Urbanus papa audiens regnum Siciliæ a diverſis tam Francis quam Alemannis diſcerpi, relicto Peruſio, venit Florentiam, ea mente ut verſus Neapolim dirigeret abinde greſſus ſuos. Quod audientes Romani, præmiſſa ſatisfactione condigna de moleſtiis ſibi pridem illatis, reduxerunt eum Romam, inde numquam diſceſſurum.

Heinsberg. Eſdenium pagum incẽdit.

Eodem anno VIII. Septembris Johannes dominus de *Heinsberch* inimicus reconciliatus Leodienſium, violatis treugis & ſecuritatibus per prius datis, ſuccendit igne villam de *Eſden*, non longe diſtantem a Trajecto, ab altera parte ripæ prædam magnam ſecum abducens.

Fuſis ab eo Viſetenſibus, &c. Leod. Heinsbergã obſident.

Quam cum aliquanti rurales de Viſeto, de Haccuria atque villis vicinis vellent abigere vel excutere, & eſſent male armati, irruerunt ſuper eos Rutheri, & proſtratis aliquantis, ducentos fere captivos abduxerunt. Quæ res cum innotuiſſet civitati, plebs univerſa commota eſt: intervenientibus autem amicis utriuſque partis, tractatum erat, ut captivi univerſi remitterentur illæſi, eo pacto ut ſi interim concordia non fieret, illi infra feſtum Andreæ redirent ad vincula priora. Quæ quidem forma tractatus cum non placeret civibus, præſertim cum in Decembri major ſit aſperitas hyemis, quam in Septembri, adunatis ceteris contribulibus ſuis

(a) Ætatis ſuæ anno 50.
(b) In monaſterium Kerſebos, virginum ordinis Ciſtercienſis a majoribus ejus fundatum.

Digitized by Google

ſuis de reliquis oppidis patriæ, communi decreto ierunt obſidere caſtrum & oppidum de *Heinsberch* in profeſto Michaëlis, & combuſſerunt quoddam monaſterium religioſarum dominarum, ſitum in vicinia. Cum autem hi qui incluſi fuerant, viriliter ſe defendiſſent, emittentes fundas & jacula, multos inconſulte gradientes lethaliter vulneraverunt, multos etiam peremerunt. Quamobrem ortum eſt murmur populi, dicentis locum eſſe munitum & hyemem inſtare, nec adeſſe baliſtas, arietes & cetera bellica inſtrumenta, quibus ipſum expugnare poſſent.

Pax componitur.

Sicque per medium ducum Juliaci & Gelriæ pax reſarcita eſt, ea conditione, quod captivi omnes poſt quintum diem debebant remitti, & infra feſtum paſchæ ordinari de recompenſa damnorum per eum factorum domino Balduino de *Montjardin*, & ceteris quorum facultas in pecoribus fuit ablata, ſtatimque ſoluta eſt obſidio octava Octobris, & exercitus cum confuſione infecto negotio repedavit ad ſua.

Urb. mortuo ſufficitur Bonifacius IX.

Item, xv. Octobris Urbanus papa ſubtractus eſt ab hac luce infra urbem Romam. Qui ſedit annis xi. menſibus quinque, diebus 27. Cui mox ſecunda Septembris ſubrogatus eſt D. Bonifacius ix. pridem dictus Petrus de Tomacellis natione Neapolitanus, nonobſtantibus precibus regis Francorum, qui cardinales exiſtentes Romæ libenter reduxiſſet ad obedientiam Clementis reſidentis in Avenione.

Johan. Bavarus Leod. epiſc.

Subſequenter poſtquam D. Theodericus de Marka renuntiaſſet & libere ceſſiſſet electioni ſive poſtulationi de ſe factæ quoad Leodienſem epiſcopatum, & Urbanus papa adhuc vivens illam approbaſſet & confirmaſſet, Bonifacius ix. dictum Leodienſem epiſcopatum contulit domino Johanni de Bavaria, filio illuſtris ducis Bavariæ Alberti comitis Hannoniæ, Hollandiæ & Zelandiæ, necnon domini Friſiæ, tunc temporis poſtulato a capitulo Leodienſi; qui tamen venire tardavit ad poſſeſſionem vel receptionem ſuam uſque poſt feſtum B. Johannis Baptiſtæ in anno ſequenti. Quæ quidem confirmatio fieri practicata eſt per Ægidium *Chabot* militem, nuper a ſcabinatu depoſitum, qui ante ſuſceptam militiam & initum conjugium, fuerat magiſter in artibus & canonicus S. Martini Leodienſis.

Bertrandi *du Gueſclin* honorifica ſepultura.

Eodem tempore Carolus rex ſolemniſſimas exequias fecit fieri probiſſimo & elegantiſſimo militi, qui dictus eſt Bertrandus de *Gueſclin*, quem idem rex tumulari fecit apud S. Dionyſium in ſepulchro regum, quod numquam per prius factum eſt alicui quantumcumque nobili, qui non eſſet de ſanguine regio, ut ex hoc animaret ceteros ad ſimilia geſta patranda. De cujus probitatibus & geſtis militaribus magna deſcripta ſunt volumina in vulgari.

Anno MCCCXC. Galeas comes Aſtenſis in Lombardia, filiam ſuam dedit uxorem Ludovico fratri regis Francorum, cum qua inæſtimabilem miſit theſaurum, quem ſibi conglobavit de ſpoliis eccleſiarum Italiæ & oppreſſione ſibi ſubjectorum.

Adventus Johannis a Bavaria.

Eodem anno decima Julii per portam S. Walburgis intravit Leodium dominus Johannes de Bavaria, electus in Leodienſem epiſcopum, quem comitabatur nobiliſſima comitiva principum ac baronum, prout tam nobilem decebat adoleſcentem. Equitabat a dextris dux Albertus genitor ejus, comes Hannoniæ, Hollandiæ, &c. A ſiniſtris germanus ejus Guillermus pro tunc comes de *Oſtrevant*, quem præcedebant & ſequebantur alii innumeri, videlicet Robertus comes Namurcenſis, Wilhelmus & Johannes nepotes ejuſdem comitis, Henricus comes de Salmis, domini de *Gaesbec*, de Morialmis, de *Seyne*, de *Dieſt*, & alii quorum nomina mihi ſunt ignota; receptuſque eſt cum ingenti tripudio cleri & populi, gaudentibus univerſis, quod tam generoſum virum in ſuum dominum ac principem adepti fuiſſent. Et ſubſequenter in palatio epiſcopali, cunctis volentibus, miniſtrata ſunt fercula exquiſita, vina rubea & alba in copia maxima. Et licet populus interdum ſit inconditis moribus & ſermonibus, maxime dum mero redundat; attamen præter ſolitum, pauca illic geſta ſunt correctione digna, excepto quod quidam filius ſacerdotis, dum præ ebrietate linguam ſuam nimium relaxaſſet, & probra multa quibuſdam dominis inculcaſſet, ſtatim ad forum ductus, dextrum pugnum perdidit, ut ceteri ſimili caſtigarentur exemplo, & frenos ponerent ori ſuo.

Pater ipſi clientelam promittit.

Altera die Albertus dux relevavit in feudum ab eccleſia Leodienſi comitatum Hannoniæ, qui ſibi provenerat ex morte fratris ſui Guillelmi in furia defuncti, ſicque factus eſt vaſallus filii & eccleſiæ Leodienſis, præſentibus principibus univerſis.

Quarta die adventus ſui receſſit Leodienſis electus cum ſua comitiva verſus Hoyum, & ſubſequenter ad ſingula oppida, villas & caſtra patriæ totius ab omnibus hilariter & jocundiſſime ſuſceptus; ſicque genitor & frater ejus abierunt verſus Hannoniam. Deinde ſabbato poſt feſtum Luciæ, dominus Johannes Leodienſis electus ſuſcepit ordinem ſubdiaconatus, & cum eo abbas S. Trudonis adhuc juvenis, filius domini de *Ordinghen*, ex nobili ſanguine de *Duras* & Lintris propagatus.

Franc. clades in Hungaria.

Eodem anno multi de regno Francorum perrexerunt in auxilium Hungarorum, quos nimium infeſtabant Turci & pagani. At rex Hungariæ prænoſcens conditiones ſuorum, rogabat Francos, ut permitterent Hungaros primos eſſe in certamine; qui quamdiu cernerent eis auxilium eſſe a tergo, numquam

fugam inirent. Illi nimium arroganter progreſſi more ſuo, Turcorum congreſſum non poterant ſuſtinere. Quo viſo, fugerunt Franci, & tota fere turma Francorum nobilium illic trucidata eſt, vindicante domino ſuperbiam eorum & elationem ſibi innatam.

Flandrenſ. ad partes Clementis deflectunt.

Eodem tempore Flamingi volentes complacere ſuo principi, qui erat patruus regis Francorum & totus Clementinus, relicto Bonifacio IX. obedire cœperunt Clementi, præter Gandenſes & Antuerpienſes, qui ſimul confœderati ab obedientia Romanæ ſedis non poterant ſequeſtrari, quantiſcumque tentarentur minis aut promiſſis.

Jubilæum a Bonif. reductum ad annos 33.

Bonifacius papa conceſſit omnibus viſitantibus hoc anno limina ſanctorum apoſtolorum Petri & Pauli in urbe Roma plenam remiſſionem omnium peccaminum ſuorum, reducens annum jubilæum ad annos XXXIII. propter brevitatem vitæ humanæ, ut aiebat. Qua occaſione infiniti Chriſtiani illic profecti ſunt, quod ſatis diſplicuit Clementi Avenione reſidenti.

Gravis peſtilentia.

Anno MCCCXCI. magna peſtilentia depaſta eſt univerſam fere Europam, præcipue verò Germaniam & Galliam, de qua innumerabiles extincti ſunt, aliquanti diſſenteria, aliquanti peſte inguinaria & aſcellaria vexati, poſt diem tertium obierunt. Aliquanti etiam magni principes hoc anno de hac luce ſubtracti ſunt, videlicet Robertus & frater comitis Namurcenſis, quem poſt pauca idem frater, Guillelmus nomine, ſubſecutus eſt, necnon comes Bleſenſis gener ejuſdem, ſed & dominus de *Morialmeis* gener comitis S. Pauli, omnes viri ſtrenui & ſuorum ſubditorum protectores.

Lud. de *Ryverſcheit* Malmundario infeſtus, a S. Quirino punitus.

Eodem tempore dominus Ludovicus de *Ryverſcheit* factus eſt hoſtis Stabulenſium, eo quod inimicos ejus per terram ſuam libere tranſire permiſiſſent; venienſque Malmundarium, ab incolis exigebat ſummam 200. florenorum Rhenen. alioquin villam eorum penitus conflagraret. Qui cum non ſolum hoc præſtare nollent, ſed viriliter & animoſe hoſtes impeterent, dictus miles multas domos circa forum ſuccendit igni. Quod tamen non impune tulit, vindicante injuriam incolarum ſuorum S. Quirino diacono & conſocio martyris Nigaſii & Scuviculi, patrono loci & monaſterii. Nam quidam famant ipſum rabidum effectum & furioſum. Neſcio ſi verum ſit.

Rex Franc. regnũ ſuum perluſtrat.

Ea tempeſtate rex Francorum juvenili florens ætate, voluit viſitare extremos fines regni ſui, ut ſciret ſi cuncta recte agerentur, & juſte diſponerentur regni negotia, & ut Anglicos de terra ſua repelleret. Sed & pacem inter comites de *Ermynak* & de Fuxo reſarciret. Quibus ex magna parte pro voto perfectis, ad Avenionem, multa illic miſcens colloquia cum Clemente papa ſuo, & nova ſubminiſtrans fœdera cum eodem, ſperans per hoc regnum ſuum in cunctis proſperari; ſicque per Aquitaniam & alias regiones reverſus eſt Pariſius.

Eodem anno decima nona die menſis Auguſti jacta ſunt fundamenta novæ turris eccleſiæ S. Lamberti verſus meridionalem plagam, ſub qua eſt theſauraria ejuſdem eccleſiæ, & vix poſt annos triginta perfecta eſt.

Jubilæum Leodii.

Per id tempus Bonifacius papa fecit publicari per dominum Willelmum de Vinea epiſcopum Anconitanum apud Leodium plenam indulgentiam ſeu remiſſionem omnium peccaminum poſſe acquiri a vere confeſſis & contritis, qui in anno præcedenti Romanam urbem viſitare non potuerant, aut propter debilitatem & ſenium, aut guerras, aut aliquod quodcumque legitimum impedimentum; dum tamen in truncis imponerent tot pecunias, quot in eodem itinere debuiſſent expendere, & viſitarent quotidie ſpatio triginta dierum quatuor eccleſias ejuſdem civitatis. Sedebant autem in eccleſia S. Crucis Leodii multi pœnitentiarii audientes confeſſiones peregrinorum, qui in numero copioſo de diverſis regionibus illic convenerant; quibus etiam bis in die, videlicet ante prandium & hora veſperarum dictus epiſcopus auctoritate apoſtolica indulgentias a pœna & a culpa liberaliter impertivit & conceſſit; ſicque de oblationibus Chriſti fidelium eccleſia S. Crucis, quoad ſtructuram, notabiliter eſt emendata & reparata.

Inſtaurata ſacra ædes S. Crucis ex eleemoſynis fidelium.

Anno MCCCXCII. ex ictibus frequentibus tonitruum & fulminum, intermiſcentibus ſe ſpiritibus malignis, contritæ ſunt multæ turres & campanilia diverſarum eccleſiarum in Leodio, videlicet ambæ turres eccleſiæ S. Lamberti ſtantes juxta occidentalem plagam juxta chorum antiquum, ubi eſt altare SS. Coſmæ & Damiani. Item turris S Johannis Evangeliſtæ; campanile Carthuſienſium; ambæ turres S. Jacobi, quarum unius murum confregit, alterius tectum diſcooperuit in ipſa vigilia S. Laurentii. Abinde ſpiritus malignus ingreſſus refectorium, picturas confricuit & obſcuravit, vitreas fregit, & ſuæ fœditatis veſtigia multa reliquit.

Preces pro pace eccleſiæ.

Item duodecima Januarii celebrata eſt in eccleſia Leodienſi ſpecialis miſſa pro pace & unione S. Matris Eccleſiæ, per dominum epiſcopum Anconitanum, cui intererant duo alii epiſcopi, unus de ordine Prædicatorum, alter de ordine Minorum, cum prælatis monaſteriorum & conventibus. Et fere in omnibus altaribus eccleſiæ celebratæ ſunt ipſo die baſſæ miſſæ per ipſos epiſcopos & prælatos ſingillatim; & infra miſſarum ſolemnia, circa offertorium, idem epiſcopus Anconitanus fecit ſermonem, aſſumens pro themate: *Rogate quæ ad pacem ſunt Jeruſalem*, &c.

De Caroli Franc. regis morbo.

Eodem anno rex Francorum Carolus, cum equitaret in campis ad ulciſcendam in-

Digitized by Google

juriam ſibi factam per quemdam armigerum ducis Britanniæ, qui lethaliter intra civitatem Pariſienſem vulneravit ſeneſcallum regni, & civitatem impunis exivit, una manu tenens frenum equi ſui, verſus eſt in amentiam vel furiam, & ſtatim occidit duos juvenes penes eum equitantes. Quamobrem per ſuos gubernatores ductus eſt ad limina & eccleſias variorum ſanctorum pro valetudine recuperanda, præſertim ad S. Hubertum in Ardenna, ubi per virtutem glorioſi Huberti multi furioſi curantur & ſenſus recuperant amiſſos.

Triſtis interitus Guillelmi de Lecha.

Item ſexta Novembris dominus Guillelmus de Lecha archidiaconus Haſbaniæ in eccleſia Leodienſi facto prandio volens videre ſagittarios, qui ſe in palatio epiſcopali exercebant ad ſignum, cum nimis eſſet vicinus loco quo jacula mittebantur, frater ſuus naturalis fortuito caſu traxit ſagittam, & lethaliter vulneravit eumdem archidiaconum; de quo vulnere eodem die mortuus eſt. Qui ſtatim fratri ſuo naturali mortem ſuam vel necem, quam non ſponte vel deliberate ſibi inflixerat, indulſit & remiſit. De cujus morte magni principes & barones multum doluerunt, præſertim Johanna duciſſa Brabantiæ. Cui in craſtino Epiphaniæ ſubſequentis factæ ſunt pompæ funebres & exequiæ ſolemnes in eccleſia Leodienſi. Interfuerunt ſiquidem dominus Leodienſis electus & tres alii epiſcopi, religioſi abbates novemdecim, milites ſeptuaginta quinque, & dominæ nobiles & militiſſæ in numero copioſo; affuerunt etiam omnes eccleſiæ ſecundariæ cum ſuis crucibus & vexillis.

Comitatus Lutzenborg. devaſtatur.

Per idem tempus comes S. Pauli, filius illius qui interierat in bello de *Boeſvvike*, contra ducem Gelriæ, cum multis equitibus graviter ducatum Lutzeborgenſem vaſtavit, expugnans *Vertan* & alia nonnulla, aſſerens patri ſuo multa promiſſa per dominum Wenceſlaum, quæ nondum fuerat aſſecutus.

Comes Murſii cædit Trajectenſes.

Anno MCCCXCIII. vigeſima ſexta comes de *Meurs* cum ingenti multitudine Alemannorum, venit juxta Viſetum, æſtimans oppidanos contra ſuam turmam exituros ad pugnam. At illi præmoniti, veriſimiliter timentes eis poſitas inſidias, intra muros ſe recluſerunt. Cernens igitur ſe fruſtratum a propoſito, ſe regyravit verſus terram Lymborgenſem, aliquantas villas illic incendens & ſpolians, præcipue villam ſanctæ Margaretæ. Porro cum fumus videretur in oppido Trajectenſi, nec primores oppidi vellent ſe movere, quidam ſutor, arrepto vexillo, quod caſualiter ſe obtulerat, ad ſe ſequendum circiter quadringentos inflexit parum armatos, & ſine militari diſciplina ſparſim gradientes. Quos Alemanni robuſtis equis incedentes, mox invaſerunt, & fere ducentos peremerunt. Multos quoque ſecum captivos abduxerunt, multos etiam lethaliter vulneraverunt.

Trudonenſes iterum in monachos inſurgunt.

Eodem tempore apud S. Trudonem occiſus eſt, neſcio a quibus, quidam braxator dictus Meeus, id eſt Bartholomæus, quem præfati ſumus alias præbuiſſe materiam diſſidii quod ſubortum fuerat inter religioſos loci & oppidanos. Porro conſocius ſuus burgimagiſter, cadaver occiſi Leodium deferri fecit, & in publicum omnibus monſtrari, volens per hoc animos vulgi in odium dictorum abbatis & conventus inflammare, ſuorumque cauſam juſtificare. Igitur de quolibet miniſterio Leodienſium juſſi ſunt octo vel decem, qui ſimul ſociati ſan-Trudonenſibus, manſiones & turres religioſorum combuſſerunt, necnon & domum de *Ordinghen*, ſpectantem ad matrem abbatis S. Trudonis. Tandem per medium amicorum pax inter eos eſt reformata ſub hoc pacto, quod oppidani ſolverent domino Leodienſi, quia ſuam juriſdictionem infregerant, & contra regulas juris religioſos afflixerant, decem millia florenorum Rhenenſium; ipſis autem religioſis ſex millia, ſicque ceſſavit quaſſatio. Tandem nona die Junii religioſi prædicti ad locum ſuum redierunt, reducentibus eos magnatibus multis, poſtquam ab oppido ſub ditione ſua fundato jam exulaverant fere quatuor annis.

Leod. electi expeditio adverſus Colonienſem archiepiſc.

Eodem anno circa finem Auguſti dominus electus Leodienſis cum Guillermo fratre ſuo & duce Gelriæ ſororio ſuo, expeditionem magnam fecit, contra dominum Fridericum archiepiſcopum Colonienſem. Dux autem Gelriæ præmiſſus ad colloquium archiepiſcopi, ſumta magna ſumma florenorum, fœderavit ſe archiepiſcopo, non timens proditionem facere ſororiis ſuis. At illi præmoniti ab amicis de factione ducis, feſtinanter aufugere ſtuduerunt per medium nemorum & viarum ignotarum, non ſine damno ſuorum jocalium, quæ illic relinqui neceſſitas fugæ cogebat, quouſque Leodium pervenirent. Igitur convocata patria univerſa, dictus Leodienſis electus ſuper proditione ſibi facta per ſororium ſuum ducem, gravem querimoniam fecit, ſupplicans ut in ultionem hujus facinoris exercitus tam peditum quam equitum ſibi præberetur. Cujus precibus confeſtim annuit populus univerſus. Interim Gelrenſes in numero quadraginta quinque lancearum explorabant caſtrum de *Stochem*, arbitrantes per abſentiam Henrici de *Perveis*, caſtellani, illud inopinate ſe comprehenſuros. At hi qui in caſtro relicti fuerant, adjunctis ſibi Loſſenſibus, perſecuti ſunt Gelrenſes ad multa milliaria ultra *Venloe*, & proſtraverunt ex prædonibus multos & LXXV. captivos ſecum abduxerunt habentes ſpolia multa.

Feſtum viſitationis B. Mariæ inſtituitur.

Eodem anno inſtituta eſt per Bonifacium IX. celebrari in eccleſia Dei feſtivitas viſitationis glorioſæ Virginis Mariæ, ſecunda die Julii, ut patet per bullam de-

Digitized by Google

ſuper cum indulgentiis deſtinatam.

Apud S. Jacobum ex igne ſub aſſulis de relicto per eos qui pulſaverant campanas in ipſa feſtivitate omnium Sanctorum, combuſta eſt antiqua coquina cum loco raſuræ, & quinque cameris familiarum.

Reinald. dux Juliac. mortem obit.

Eodem anno ſubtractus eſt ab hac luce Reinaldus dux Juliacenſis, cui per inſtinctum matris ſuccedere volebat filius ejus junior: ſed ſenior filius, qui jam ducatum Gelriæ poſſidebat, fratrem repulit, & fortalitia quæ jam ſaiſiverat, reſtituere coëgit, duos quoque ducatus ſimul uſurpavit.

Anno MCCCXCIV. octava die Martii apud Leodium ex impetu ventorum & pluviarum, murus cujuſdam capellani S. Martini in Monte, corruens per præcipitium montis, ſeptem pauperculas domos in baſſo ſtabuleto conquaſſavit, & unam vetulam extinxit.

Pax inita inter Traject. & comitem Meurſium.

Circa finem Maii concordia facta eſt inter Trajectenſes ex una parte, & comitem de *Meurs*, qui multos captivos ex eis detinebat, ſolutiſque ſexdecim millibus florenorum, omnes abſoluti ſunt a vinculis & compedibus. Sed & inter archiepiſcopum Colonienſem & comitem prædictum pax apud Trajectum reformata eſt, ſolutis comiti quatuor millibus florenorum.

Mortuo Clementi VII. ſufficitur Bened. XIII.

Eodem anno decima octava Septembris Clemens VII. ſedens in palatio Avenionenſi ſuper cathedram ſuam, hora prandii ſubito defunctus eſt, & confeſtim ventus horriſonus exortus eſt, qui multos graviter conſternavit. Eo ſic mortuo, alma univerſitas Pariſienſis compatiens eccleſiæ deſolatæ, miſſo ſolemni nuntio, ſupplicavit collegio cardinalium Avenionis, ne ad electionem novi papæ procederent, donec alias litteras eis deſtinarent. At illi contemtis ſupplicationibus præmiſſis, & aſſerentes ad ſe ſolos electionem hujuſmodi pertinere, nec quorumcumque mandata ſe ſuper his velle præſtolari, intraverunt conclave, & elegerunt dominum Petrum de Luna, de regione Arragonum, unum de antiquis cardinalibus Gregorii XI. quem appellaverunt Benedictum XIII.

Hortatur cũ rex Franc. & univerſitas Pariſ. ad ceſſionem.

Univerſitas Pariſienſis audiens ſuas requeſtas contemtas fuiſſe, ſubtraxit ſe obedientiis novi papæ, appellans contra electionem factam, ſperans per hoc medium dictum noviter electum compellere ad ceſſionem papatus, ſubtracto membro tam eleganti. Deinde cum poſt tertiam diem celebraretur Pariſius feſtum S. Dionyſii Gallorum apoſtoli, rectores univerſitatis propoſitis multis argumentis juſtis & rationi conſonis, ad opinionem ſuam inflexerunt regem & optimates univerſos, aſſerentes, quod per ſolam viam ceſſionis ſeu renuntiationis poſſet fieri unio in Eccleſia Dei, alias non. Miſſi igitur ſolemnes nuntii ex parte regis ſuorumque procerum & almæ univerſitatis, oraverunt col- A legium cardinalium, ut ipſi unà ſecum ſuum novum papam ad renuntiandum papatui vellent inducere, præſertim cum idem ipſe in ſuis ſermonibus publicis & privatis pluries aſſeruiſſet, numquam poſſe ſchiſma illud extingui, niſi per viam ceſſionis, & inſuper juraſſet ad ſancta Dei evangelia ante ſuam electionem, quod ſi eum contingeret eligi in ſummum pontificem, libentiſſime, propter bonum pacis & unionis, cederet papatui, quotiens fuiſſet requiſitus ſuper illo, & Boniſa- B cius IX. eamdem viam ſimiliter vellet acceptare. Continuo cardinales omnes, uno demto, cum præfatis ambaſſiatoribus dominum Petrum de Luna humiliter & ſerioſe adorſi ſunt, ut propter bonum tam præclarum, ad viam ceſſionis, tamquam ſaluberrimam, deificam & ſumme neceſſariam, ſe vellent penitus inclinare. Quibus auditis, ille poſt aſſumtum tantum honorem mutatus in alterum virum, ex toto contradixit, affirmans hujuſmodi ceſſionem eſſe diabolicam, injuſtam & Deo diſplicentem. De quo reſponſo nimium obſtupefacti præmiſſi viri præ- C cipui, iterato rogaverunt eum, ut melius deliberaret. At ille nimium efferatus, minabatur ſe ablaturum univerſitati Pariſienſi ſuas libertates ac beneficia quæ poſſidebant, ipſiſque cardinalibus præcepit, ne de talibus amplius eum moleſtarent. Sicque, infecto negotio, dicti ambaſſiatores reverſi, nuntiaverunt regi ſuiſque proceribus, induratum eſſe cor Petri de Luna, & ſubterfugia multa ipſum adinvenire & plura diverticula, nec mentem ad ea quæ pacis ſunt inclinare velle. Ex tunc multa ventilata ſunt quoad neutralitatem proſequendam, quæ tamen propter infirmitatem regis longo tempore ſunt inter- D miſſa.

Seraniorum motus.

Anno MCCCXCV. occaſione nemoris de Seranio ſuborta eſt gravis controverſia inter dominum Leodienſem & ſcabinos, ac incolas villæ de Seranio, dicente domino Leodienſi dictum nemus ſolum ad ſuum dominium ſpectare, nec licere cuiquam arborem abſque ſuo ſcitu & licentia præcidere; dicentibus incolis ex antiquiſſima conſuetudine, quàm pro lege tenebant, id ſibi licere. E Cum igitur aliquanti ex ipſis ligna & arbores pro libito ſuccidiſſent, dominus Leodienſis querimoniam magnam de eiſdem incolis & ſcabinis depoſuit, coram ſcabinis Leodienſibus, aſſerens ſibi violentiam illatam & contemtum gravem. Scabini Leodienſes, audita querela domini, dictos incolas ad peronem proclamari fecerunt, certa eis injungentes propter violentiam viagia. Illi e diverſo magiſtros civitatis & conſules in ſuum ſuffragium requiſierunt, poſtulantes ut eos tamquam ſuos concives contra dominum defenſarent. At Burgimagiſtri cum ceteris popularibus comminabantur ſcabinis civitatis, ut a cœptis deſiſterent & manda-

Digitized by Google

tum revocarent, alioquin eos a civitate proſcriberent. Quod & fecerunt indilate. Quamobrem dominus Leodienſis dictos incolas de Seranio ad annulum palatii, necnon & Sancti-Trudonenſes cum Tungrenſibus, qui pridem ei deſpectum quemdam fecerant, proclamari fecit. Vulgares autem excitato tumultu clamoribus inconditis, prohibebant ne forma ſententiæ quovis modo poſſet audiri, Inhibebant inſuper ne campana banni, ut fieri ſolet in hujuſmodi, pulſaretur. Ea propter indignatus dominus Leodienſis civitatem ſuam deſeruit, & ad oppidum de *Dieſt* ſigillum & officialatum cum curia ſua ſpirituali mox transferri fecit. Sed & villam cum caſtro de *Eyke* per ſuos ſaiſiri fecit, ut ſi forte bellum immineret, illic ſe reciperet & ſuos adverſarios impugnaret.

De pace tractatur.

Tandem poſt multas diætas ac tractatus, promiſſum ei ſubſidium, ſive ſumma pecuniarum pro damnis ſuſceptis ſolvenda. De qua dominus Balduinus de *Montjardin* miles, tamquam arbiter & tractator pacis, aſſerebat ſibi promiſſam per commiſſarios capituli Leodienſis ſummam quatuor millium Francorum. Negantibus autem dominis capituli, dictus miles tantum practicavit apud communitatem, quod ab hora majoris miſſæ uſque ad horam ſecundam poſt mediam noctem dicti domini in ſuo capitulo recluderentur, donec in craſtinum vellent nollent, dictam ſummam Francorum ſibi promitterent deliberare. Poſt aliquantulum temporis intervallum dominus Leodienſis reſtituto caſtro de *Eyke* cum oppidulo, reverſus eſt ad civitatem ſuam ante octavas Epiphaniæ anni ſequentis.

Wenceſlai Bohem. regis crudelitas.

Per idem tempus cum Wenceſlaus Romanorum & Bohemorum rex nihil laudabile aut memoria dignum ageret, immo verius Neronianæ crudelitatis ſectator eſſe ſtuderet, multos etiam præcipuos viros ſine culpa peremiſſet, plures quoque cruciatibus exquiſitis afflixiſſet, nonnullos etiam propria manu ludibrii cauſa interfeciſſet, ſed & contra ſibi ſubjectos in regno Bohemiæ nimia ſævitia & tyrannide exarſiſſet, tandem anno xv. regni ſui inſurrexit in eum marchio Moraviæ patruelis ejus cum multis optimatibus regni, & cepit eum: at Johannes marchio Brandeborgenſis frater ſuus, eo liberato, pacem inter eos poſt multa reſarcivit. Neque tamen emendatus eſt. Unde graviter indignati ſunt electores imperii, &c.

Capitur a marchione Moraviæ.

Viſetum vaſtatur & inceditur.

Anno MCCCXCVI. ultima Januarii, cum oppidani Viſetenſes feriati degerent, & nihil ſuſpicarentur adverſi propter pacem nuper inter dominum & ſuam communitatem reformatam, ducenti circiter prædones ex Alemannia conglobati, oppidulum ipſum per portitum ante ſolis ortum, cum adhuc eſſent tenebræ, clam ingreſſi ſunt, malleis & enſibus infringentes oſtia domorum, raptiſque mobilibus quæ illic invenerant, villam incendio tradentes abierunt, habentes ſpolia eorum. Primicerius hujus cunei famabatur fuiſſe advocatus Colonienſis. Cum autem dominus Leodienſis cum aliquibus eſſet ſuſpectus, quaſi conſcius vel promotor præfati ſceleris, per juramentum ſolemne purgavit ſe ab eodem. Statimque cum multis equitibus inſecutus eſt cuneum illum uſque in terram de *Dalem*, nec comprehendit eos, quia jam reſpicientes poſt terga celeriter aufugerunt ad ſua.

Aquarum inundatio.

Fames in Germania & Gallia.

Item decima tertia Februarii tanta fuit aquarum inundatio, quanta viſa non fuerat citra centum annos. Fuit etiam eodem anno magna panis penuria in Gallia & Germania. Quamobrem præceptum eſt Leodii & per omnes confines terræ, ne blada permitterentur educi ad alias exteras regiones; & commiſſum eſt negotium duobus, qui diligenter intenderent ut mandatum ſervaretur, videlicet, Renero de Juprelli & Johanni Mathiæ. Hi cum, recepta pecunia, permiſiſſent hoc mandatum infringi, & ſuper hoc fuiſſent accuſati, communi decreto vulgi proſcripti ſunt cum aliis quatuor complicibus ſuis, quibus idem fuerat negotium commiſſum.

Franc. cædes in Hungaria.

Eodem anno multi optimates Francorum profecti ſunt in ſubſidium Hungarorum contra Turcos; qui cum arroganter contra conſilium regis Hungariæ, qui noverat conditiones paganorum, bellum inirent, & primi eſſe vellent in certamine, juſto Dei judicio peremti ſunt, & aliquanti in vincula Turcorum abducti. Prædixerat ſiquidem ipſis dictus rex, quod Turci in primo certamine præmitterent debiles & inermes, qui cum laceſſiſſent turmas hoſtium, mox robuſtiſſimos milites & ſtrenuos emitterent, qui ſuper jam feſſos irruere ſolent, & eos faciliter opprimere: ſed non eſt auditus a Francis.

Expeditio Alberti comitis adverſus Friſones rebelles.

Circa initium Septembris cum gens Friſonum corpore robuſta, ſed animo mollis inermis, inconſtans, perfida & ſemper ad ſeditionem prona, nulliuſque ſuperioris jugum ferre dignata, contra ducem Albertum dominum ſuum legitimum ac comitem Hanoniæ, Hollandiæ & Zelandiæ, cujus olim avunculum Guillelmum occiderat in bello, tentaſſet rebellare, ac jura ſibi debita tributaque præſtari ſolita ſubtraxiſſet, nec ad ea quæ ſunt juris & rationis inflecti quoquo medio valuiſſet, iſdem dux ingenti & nobili rogata militia ex Anglia, Francia, Alemannia, Namurco, Leodio, Hannonia, ceteriſque pene provinciis Germaniæ & Galliæ expeditionem validam in eos paravit, portumque Friſiæ circa *Staure* cum ſuis comprehendit. Verum Friſones a diverſo animis imperterritis, portum contra hoſtes defendere conabantur & acceſſum impedire, ſed multitudine militum & ſagittariorum in fugam pulſi

Digitized by Google

ſunt, cæſis circiter quatuor millibus, qui cum lanceis longis & loricis ſolis procedebant. Reſidui vero cum ſuis oppidis & villis ultro in deditionem venerunt, promittentes ſub jurejurando ſe ſuo principi de cetero parituros, & ea quæ juſta ſunt ei præſtituros, ſed non diu viguit hæc tranquillitas, nam continuo, regreſſis principibus propter penuriam alimentorum, quæ jam fere putruerunt, plebs infida more ſolito rupit jusjurandum, & in rebellionem priſtinam recidivavit terrore ſublato.

Item ultima Septembris dux Juliaci & Gelriæ expugnavit caſtrum de *Scoenvorſt* non longe diſtans ab urbe Aquenſi ſalvis corporibus & rebus inibi obſeſſorum.

Diæta Francoford. de extinguendo ſchiſmate.

Anno MCCCXCVII. menſis Maii die decima tertia electores imperii & alii principes Alemanniæ convenerunt in Francofordiam, ut tractarent ſollicite pro unione ſanctæ Matris Eccleſiæ, & extinctione deteſtandi ſchiſmatis. Ad quam etiam diætam rex Francorum ſolemnes miſit ambaſſiatores & doctores ex univerſitate Pariſienſi, dominum Amiraldum maris & alios nobiles in numero copioſo; qui tamen illa vice nihil firmi concluſerunt, obſiſtente ſemper inimico humani generis & perturbatore pacis & unitatis Chriſtianæ.

Johanna duciſſa Barbant. bellum movet adverſus Gelrenſes.

Eodem anno ſuborta eſt gravis controverſia inter dominam Johannam duciſſam Brabantiæ, & ducem Gelriæ, propter necem cujuſdam armigeri de territorio Gelrenſi infra Buſcum-ducis oppidum Brabantiæ trucidati. Quam ob cauſam eadem duciſſa ſingula caſtra & oppida terræ ſuæ victualibus & armis ſaiſivit, & per medium domini Renardi de *Scoenvorſt* patriam Leodienſem totam in ſui favorem inflexit. Siquidem dictus miles exoſum habens ducem ſupradictum, eo quod caſtrum ſuum ſibi ſubripuerat & expugnaverat, ſumtis infinitis pecuniis a duciſſa, venit Leodium, & omnes primores, magiſtros, & conſules civitatis magnis denariis corrupit, & præſertim Balduinum de Rupe, pro tunc burgimagiſtrum, qui plus omnibus laboravit in negotio, conſocio ſuo Johanne Gallo ſatis renitente ac lente procedente. Receptuſque eſt idem miles ad miniſterium mangonum ſeu carnificum; & ad captandum gratiam vulgi, ſtabat in foro præcinctus ſaroto, tenens ſecurim & carnes incidens ac dividens; tantumque practicavit, ut & dominus Leodienſis ducem ipſum, qui ſororem ſuam in conjugem habebat, ſatis invitus, cum omni patria ſua diffidaret, & expeditionem pararet. Aſſerebant ſiquidem nonnulli Viſetum oppidulum anno præterito per Gelrenſes incenſum & ſpoliatum, & idcirco non ſolum ad ſuccurrendum Brabantinis, ſed etiam ad ſuas injurias ulciſcendas ſe ducem juſte velle invadere proponebant, nonobſtantibus allegationibus quibus ſe dux ab impoſitis excuſabat & emendam condignam ſolvere promitteret.

Leod. in ſuas partes trahit.

Dux Gelriæ Buſcum-duci. contêdit.

Demum circa finem Auguſti dux Gelriæ coadunatis ſibi multis equitibus ac nobilibus viris ex Alemannia, venit juxta Buſcum-ducis eo fine & propoſito, ut ipſum expugnaret, ſi poſſet. Præmonitis autem ac præmunitis oppidanis cum ceteris quos ad tuitionem loci duciſſa illuc tranſmiſerat, dux fruſtratus ſpe ſua, ſine conflictu receſſit inanis & inefficax. His offenſa duciſſa ingentem contraxit exercitum ex Brabantia, venitque Trajectum in initio Septembris; & aſſociato ſibi exercitu Leodienſium, intravit ducatum Juliacenſem, incendens, devaſtans, & ſpolians illic villas campeſtres circiter quadraginta. Verum ſuccreſcente fame in exercitu, Brabantini reverſi ſunt ad ſua. Leodienſes vero progreſſi ſunt verſus patriam Gelrenſem, & poſt multa damna quæ hoſtibus intulerunt, villam munitam vocabulo *Echt* funditus deſtruxerunt, campanas eccleſiæ & jocalia multa inde reportantes. Cum autem regredi tentarent, & venirent in villam de *Merſen*, ubi pons erat ligneus & anguſtus, aliquanti de hoſtibus invaſerunt inermes a tergo, & ex eis aliquantos peremerunt. Plures etiam ex preſſura ſe mutuo ſuffocarunt. Unus autem burgimagiſtrorum civitatis vocabulo Johannes Gallus, habens equum pavidum, de porta prolapſus eſt & mortuus illic. Ceteri autem reverſi ſunt in tabernacula ſua. Quievit autem uſque ad vernum tempus dux ipſe ſine bellis.

Contra vaſtatur ducatus Juliac.

Prædones in comitatu Loſſenſi ab incolis fuſi & cæſi.

Eo tempore in initio Novembris aliquanti Rutheri, immo verius prædones & ſpoliatores pauperum & vaccarum de patria Gelrenſi, partem comitatus Loſſenſis quæ Campania dicitur, ingreſſi ſunt, invaſeruntque oppidulum de *Vernighen*. Cumque incolæ regionis paſſus anguſtos per quos neceſſario redeundum erat, obturaſſent, & cum arcubus & baliſtis, haſtis & contis viriliter hoſtes invaderent, proſtraverunt ex ipſis aliquantos, neminemque ex eis ad veniam recipere voluerunt, cum tamen illi mira ipſis promiſiſſent in emendam ſceleris patrati.

Wenceſlaus de pace eccl. tractaturus cum rege Franc. conventum habet Rhemis.

Anno MCCCXCVIII. Wenceſlaus rex Romanorum & Bohemorum in feſto beati Mathiæ apoſtoli, per ducatum ſuum Lutzemburgenſem cum magno apparatu nobilium & doctorum proceſſit verſus civitatem Rhemenſem, illic habiturus colloquium cum rege Francorum conſanguineo ſuo ſuper diverſis negotiis eccleſiæ & utriuſque regni; illicque convenientes ambo reges, ſe mutuo dulcibus oſculis amplexati ſunt cum gaudio univerſorum qui illic venerant ad diætam. Verum priuſquam iſdem rex Romanorum ad hanc diætam properaſſet, convocavit Pragæ omnes ſuos conſiliarios ſæculares & ſpirituales, poſtulans ut cito conſulerent quid faciendum foret. Inter quos unus epiſcopus præcipuus inter ceteros, cum propter ægritudinem corporalem intereſſe non poſſet,

Digitized by Google

hoc conſilium deliberavit in ſcriptis proferendum viva voce per alium quemdam doctorem egregium ſub hac ſerie verborum. (a)

[a] Conſilii ipſi datum antequam proficiſceretur.

Inprimis, inquit, *mihi videtur conſultum, quod ſi majeſtas regia, ſalvo honore, facere poteſt, non conveniat cum rege Francorum ad colloquium ſeu quaſcumque colligationes ineundum: ſed omnino declinet & vitet illud parlamentum. Rationes ad id me moventes ſunt hæ. Primo, quod fama ibit per mundum de illo veſtro colloquio, & exinde magnificabitur rex Franciæ, quia dicet mundus: Ecce quam magnus eſt dominus Francorum rex, nuper colloquium habuit cum rege Anglorum, & ad ſuum propoſitum inflexit eum; nunc quoque cum rege Romanorum locutus eſt ad ſuum beneplacitum, traxit eumdem; ſicque ille in vulgo magnificabitur, & veſtræ majeſtatis fama minuetur.*

Secundo, quia coram prudentibus viris generabitur ſuſpicio, quod majeſtas veſtra velit cum dicto rege in omnibus concordare, tam in factis eccleſiæ, quam aliis hujuſmodi, & ex hoc provocabitur eccleſia & papa Romanus, ut non ſumat confidentiam de vobis in factis ſuis & negotiis. Et ſi quicquam ab eis exigendum fuerit, reddent ſe difficiles in concedendo, licet etiam præter hoc talis unio ſit contra honorem & ſtatum veſtrum.

Tertio, quod quia certus ſum quod Franci non quærant loqui vobis propter bonum veſtrum, ſed ſuum commodum. Venient ad diætam cum multis litteratis viris & aſtutis, qui ſuis doloſitatibus conabuntur vos decipere, ut ſic augmentent honorem ſui regis, & veſtrum imminuant quantum fuerit poſſibile, nec video quod ſua majeſtas in ſuo comitatu ducat multos litteratos & callidos viros; ex quo ſequetur, quod ipſi deſpicient ſtatum majeſtatis veſtræ, quodque varios modos explicabunt ad decipiendum vos.

Quod ſi omnino fieri non poteſt cum honore majeſtatis veſtræ quin conveniatis cum eo; hic oportet multipliciter provideri.

Primo, procuret veſtra majeſtas ſecum ducere multos litteratos viros, etiam ſi neceſſe fuerit ob cauſam terminum prorogari in dies longiores, quia hujuſmodi viri facient veſtræ majeſtati honorem, & inſidiari volentibus incutient timorem.

Secundo, ſi de renovatione colligationis dudum factæ per avos vel parentes veſtros fuerit majeſtas veſtra requiſita, reſpondere poteritis quod nunc ſunt alia tempora & alia conditiones quam fuerant eo tempore quo ligæ prædictæ fuerunt contractæ: vos autem velle deliberare ſuper his cum principibus regnorum veſtrorum. Ad hoc enim tendunt, ut hoc modo ad ſuum propoſitum vos deflectant, nec hoc eſt novum, quia a tempore atavi veſtri imperatoris Heinrici, ſemper niſi ſunt ad ſe trahere imperium. Sic & nunc in principio ſchiſmatis, quando cardinales Gallici creaverunt antipapam in terri- A *torio comitatus Fundorum, miſerunt illi prius ad patrem regis moderni, qui tunc uxore orbatus erat, volentes eum in ſummum pontificem ſublimare, ea mente ut ipſe tunc exiſtens papa, filium ſuum faceret imperatorem, & ſic transferre imperium de Alemannia in Franciam; quod & factum fuiſſet, niſi iſdem rex ex hauſtu veneni adeo debilitatus fuiſſet in brachio ſiniſtro, quod nullatenus potuiſſet miſſam celebrare.*

Verum ut Francis in brevi ſilentium imponatis, ſic eis dicere poteritis: Qualem ligam vobiſcum inire potero, qui quotidie mihi & B *regnis meis novas & reales injurias infertis? Siquidem dux Andegavenſis patruus regis ante annos aliquot intravit territoria mea quæ ſunt in Italia, & tamquam dominus regionis, illic novam fecit cudi monetam; & plures modos oſtendit volentis imperiale dominium uſurpare. Nam, ut mihi nuntiatum eſt, ipſe ſecum deferebat imperiale vexillum, ut ſi proſperatum fuiſſet ejus negotium, mox illud erexiſſet. Item, dominus de* Couchy *cum ſuis Francis cepit unam civitatem Tuſciæ, quæ eſt de imperio meo, cui nomen eſt Aretium; & primo quidem exſpoliavit eam, & inde vendidit Florentinis pro* C *ſumma maxima ducatorum, quam nec ille vendere, nec iſti emere potuerunt de jure. Ego tamen hucuſque ſilui. Sed & idem dominus de* Couchy *cepit civitatem Saonam, & longo tempore eam detinuit, licet poſtea dimiſerit eamdem. Nec etiam ipſe rex poteſt inficiari quin acceperit, & etiam teneat de præſenti dominium temporale in civitate Januenſi, quæ multis terris dominatur, tam ultra mare quam citra, ita quod non ſit minor regno. Unde cum mihi & regno Romanorum facta ſint & quotidie fiant injuriæ tam notabiles & reales, non video quomodo vobiſcum fœderabor, niſi prius ſatisfiat* D *mihi de præmiſſis.*

Si objiciatur, quod ſimiliter multi principes uſurparunt ſibi dominia ad imperium ſpectantia, dicite: Non eſt idem per omnia, præſertim cum ipſi eadem relevent in feudum a nobis & ſerviant imperio in multis; & inſuper confitentur ſe vicarios noſtros. Vos autem Franci, ſpretis omnibus juribus meis, ſoli volentes late regnare, res alienas vindicatis, contemto eo qui eſt earum dominus legitimus & naturalis, ſcientes indubie quod de cetero nolo conniventi oculo diſſimulare ac negligenter deperdere jura impe- E *rii, ſicut hucuſque feci, ſed calumniantibus me ſuperbis & injuriam inferentibus juxta poſſibilitatem meam ab adverſo obviare.*

Cum vero ſucceſſive de unione eccleſiæ & extirpatione ſchiſmatis ſermonem ingreſſi fuerint, & vos inducere conati fuerint, ut una cum eis ad id opus perficiendum accingi velitis, & totis viribus collaborare; poteritis reſpondere, quod nec vos nec genitor veſter feciſtis aut induxiſtis ſchiſma in eccleſia Dei, qui potius uni ſummo pontifici, quem ipſi cardinales qui eum elegerant, per litteras ac ſcripta vobis accep-

(a) Vide tom. 2. Anecdot. pag. 1171.

Digitized by Google

tandum ac venerandam fore ſignificabant, & quem cardinalis Ravennenſis, qui tunc apoſtolicæ ſedis legatus in provincia veſtræ majeſtatis & procerum totius Alemanniæ verum, unicum & indubitatum papam fuiſſe prædicabat, præſente Pariſienſi epiſcopo, qui tamen fuerat de parte Clementis, ſemper adhæſiſtis.

Huic igitur pontifici ſemper adhæſiſtis, nec eum ullo modo deſeruiſtis: verum illi qui fomitem ſchiſmati miniſtrarunt, inſudare tenentur, ut ad viam veritatis redeuntes, illud diſſipent & extinguant. Vult enim prima regula juris canonici, quod omnis res per quaſcumque cauſas naſcitur, per eaſdem diſſolvatur. Nec dicti cardinales ſchiſmatis inventores poſſunt prætendere aliquam juſtitiam aut rationem in ſe fuiſſe, quia notum eſt toti mundo, quod eum qui erat in poſſeſſione papatus, vel quaſi, propria auctoritatē ac temeritate a ſua poſſeſſione in parte expulerunt, quo pacto faciunt quæſtionem de proprietate, priuſquam aliqua reſtitutio facta ſit exſpoliato contra omnia jura tam canonica quam civilia. Unde poteſt veſtra majeſtas concludere, quod circa iſtam materiam per vos non poteſt quidquam agi juridice, niſi prius ipſi deſtruant quod egerunt, & injuriam removeant quam intulerunt; ad quod non eſt neceſſe quod vos eos juvetis, quia id facere poſſunt per ſeipſos. Nec debetis involvi in peccatis eorum.

Quod ſi vobis propoſuerint viam ceſſionis ab utroque recipiendam, ut ſic cooperiatur honor, tam veſtri genitoris, quam etiam patris regis Francorum; dicite, quod memoria veſtri genitoris per Dei gratiam fuit & eſt tam plena virtutibus, fama & gloria, tam in vita quam in morte, quod non neceſſe habeat velari quocumque ficto vel quæſito colore. Quin immo maculam gloriæ paternæ inficeret Romanus pontifex, ſi jam cederet papatui, cui ille quamdiu vixit in humanis obedivit & adhæſit. Non ita de antipapa, cui cedere vel renuntiare ſalubre foret. Quod ſi velari indigeret memoria regis Francorum nuper defuncti, hoc fieri non deberet cum injuria eccleſiæ & veſtra, qui principalis & unicus eſtis protector eccleſiæ Romanæ, per quam & in imperio eſtis confirmatus. Nec eſt juſtum, quod poſtquam ipſi erraverunt, petant ut & vos participetis errori ipſorum. Hoc inſuper in caput veſtrum redundare poſſet: nam & veſtri ſubditi dicere poſſent: Tu non vis obedire illi qui te confirmavit in regem, & nos tibi etiam non intendimus obedire. Poſſent etiam facere hujuſmodi argumentum: Aut tu es vere confirmatus, aut non: ſi non, nolumus tibi obedire, nec tenemur, quia nondum es rex noſter: ſi autem tu es confirmatus & denegas obedientiam confirmanti, juſtum eſt & rationabile, quod nos eam tibi quoque negemus. Unde concludere poteſtis, quod nullo modo proponitis ad hoc inconveniens pervenire, quamvis intendatis omnimode & cum effectu laborare ad tollendum ſchiſma & reducendum unionem eccleſia ſancta per vias licitas & honeſtas, ac virtute juſtitiæ regulatas. Regula vero juſtitiæ, ſive divina ſive humana, non habet quod debent fieri mala ut ſequantur bona, aut debet fieri injuria alteri ut juſtitia ſubſequatur. Si autem præmiſſa fierent, ſequeretur quod nullus papa eſſet ſecurus de ſuo papatu, & quemlibet eorum oporteret eſſe ſervum cardinalium. Nam ſi cardinales inter ſe concordes eſſent, poſſent quandocumque vellent papam deponere & novum creare, & propterea allegare, quod propter bonum unionis oporteret ambos renuntiare & papatui cedere, cujus oppoſitum tenet ſancta mater eccleſia uſque hodie.

Nunc igitur, ſereniſſime princeps, attendite a Francigenis, qui venturi ſunt ad vos in veſtimentis ovium, intrinſecus autem, &c.

Placuit hæc informatio peroptime regi & optimatibus univerſis; qua circumſultus venit Rhemis, & habitis ſuper unione eccleſiæ multis tractatibus, nihil poterat concludi. Supplicavit tamen rex Francorum, ut rex Romanorum Bonifacium ad hoc inducere feſtinaret, ut papatui cederet pro bono ſecuræ unionis. Cui reſpondit: Quod libentiſſime ſcriberet ei, ut ſi abſque præjudicio cauſæ & honoris ſui hoc facere poſſet, quod hanc viam ceſſionis acceptaret, alias non; ſicque infecto negotio ambo reges ad propria regreſſi ſunt.

Porro univerſitas Pariſienſis attendens regem Romanorum inflexibilem a propoſito, mente conſternata eſt, & per ſuos rectores ſupplicabat regi ſuo, ut papam ſuum, qui non Benedictus, ſed maledictus nuncupari deberet, ad cedendum ſuo juri, quod in papatu prætendebat, aſtringeret; & ſine interpolatione omni die fiebant hujuſmodi poſtulationes apud aures regias. Unde aliquanti ex principibus, qui occulte Benedicto favebant, ejuſque donariis corrupti fuerant, per ſua diverticula regem ſemper averterunt a concluſione negotii.

Rex Franc. Bened. ſuadet ceſſionē.

Igitur rex Francorum victus importunis precibus univerſitatis Pariſienſis cum exercitu magno armatorum venit ad civitatem Avenionem, in qua dominus Benedictus XIII. ſic in ſua obedientia nuncupatus, tunc perſonaliter reſidebat; mandavitque dicto Benedicto, quod incontinenti cederet papatui & omni juri quod in eo ſibi competere affirmabat, alioquin ſi contingeret civitatem expugnari, ſine mora eum juberet occidi. Ille vero ſemper manebat fixus & obſtinatus in propoſito maligno. Finaliter tamen juſſit portas aperiri regi, ceſſitque penitus papatui juxta requeſtam regis. Quo facto ad ceteros principes & communitates Chriſtianorum ſuas litteras & ambaſſiatores deſtinavit rex, poſtulans ut nec uni nec alteri papæ adhærerent, ſed neutrales eſſe dignarentur, quouſque res plene foret deciſa. Inter omnes doctores miſſos Leodii, præcipuus magiſter

Petrus

Digitized by Google

Petrus *Plaoul*, vir magnæ ſcientiæ & probitatis.

Bellum Geld. inſtauratur.

Eodem anno Ghelrenſes ingreſſi terram de *Franchimont*, ſpectantem ad dominum Leodienſem, illam igne & ferro vaſtare cœperunt. Quibus e diverſo reſtiterunt habitatores terræ, & multi hinc inde peremti ſunt, & aliquanti lethaliter vulnerati. Quibus exacerbati Leodienſes, confeſtim omnia ſua bellica arma & ingenia præparabant decima octava menſis Junii, volentes terram ducis ſupradicti mox invadere, eamque ferro & igne delere. Vexillum autem majus explicatum eſt, & alia conſequenter. Poſt triduum dux ſæpedictus cum epiſcopo Ultrajectenſi & circiter mille equitibus proponebat tranſvadare Moſam juxta monaſterium dominarum de *Hocht*. Quo audito, ſeneſcallus Loſſenſis dominus Henricus de *Pervveys*, ſtatim intimavit domino Leodienſi pericula quæ patriæ imminebant, niſi ſibi ſuccurſum ferret apud *Stockem* indilate. Statim dominus hoc media nocte intimare curavit magiſtris civitatis, qui ſe ſatis lente præcingebant ad invadendum hoſtes, quia in craſtino litteras duas ſigillari procurabant de ſuo perpetuo magiſtratu, donec eis redderetur magna ſumma florenorum, quam pro utilitate reipublicæ ſe dicebant expoſuiſſe.

Vaſtatur Haſbania & comitatus Loſſenſis.

Eadem nocte dux prædictus non inveniens obſtaculum, ingreſſus eſt terram Haſbaniæ & comitatus Loſſenſis, & plurimis villis ſuccenſis & ſpoliatis, ſalvus abſceſſit. In craſtino præſente communitate dominus Leodienſis magiſtros civium de negligentia ſua graviter accuſavit, ob quam damna & ſcandala ſuæ patriæ provenerant. Quibus ſe frivole excuſantibus, mox communi omnium decreto a ſuo magiſtratu ambo dejecti ſunt cum rubore. Unus eorum dictus eſt Balduinus de Rupe, alter *Pyron de Robeir*. Subſecuti ſunt e veſtigio dominus de *Serais* & Jacobus de *Weis*. Igitur decima nona Junii egreſſæ ſunt acies Leodienſium per Viſetum cum peditibus & equitibus copioſis, & ſtatim occurrerunt eis acies Brabantinorum.

Nueſtata funditus vertitur.

Cum quibus aggreſſi villam dictam *le Nieuſtat*, habentem vectes & ſeras duplexque foſſatum, neminem illic repererunt, niſi 19. captivos illic in cippo recluſos, quos hoſpes nuper abduxerat de comitatu Loſſenſi, ipſamque funditus demolientes, ita ut jam poſſet arari,

Obſidetur Ruremonda.

proceſſerunt conſequenter utræque acies, concorditer obſidentes Ruremondam, oppidum ingens & forte. Ubi cum fere per menſem conſediſſent, baliſtis, fundis & machinis enormiter ipſum contriverunt: ſed & hullarii muros oppidi ad latitudinem fere triginta pedum ſuffoderunt, ita quod de facili potuiſſet illud expugnaſſe, ſi placuiſſet domino Leodienſi, qui ſatis lente laboravit in ſubverſione oppidi. Nam, ſicuti prædictum eſt, dux ipſe ſororem ejus habebat in conjugium. Dux A cernens excidium oppidi imminere, mandavit dominum Leodienſem & aliquantos de primoribus exercitus apud caſtrum Montis-fortis, illicque pax laudabilis inita eſt, quæ ſatis placuit exercitui. Verum comes S. Pauli, qui duxerat aciem Brabantiæ, pridie relicta obſidione, proceſſit verſus Juliacum, terram illam igne & gladio graviſſime devaſtans & multos ſecum captivos cum ſpoliis abducens, itinere quo venerat remeavit ad Brabantiam. Leodini quoque ſalvi redierunt.

Franc. rex ſchiſmatis expugnator Leod. &c. invitat ad neutralitatem.

Anno MCCCXCIX. rex Francorum indeſinenter laborabat pene apud omnes princi- B pes & communitates Chriſtianitatis pro neutralitate inducenda, ut ſcilicet nec uni nec alteri papæ adhærerent; & in ſuam opinionem inflexit ducem Burgundiæ, duciſſam Brabantiæ & alios quamplures. Subſequenter etiam miſit Leodii ad epiſcopum & ſuum clerum, totamque communitatem civitatis & patriæ ſolemnes ambaſſiatores magiſtrum Petrum *Plaoul* doctorem ſacræ paginæ, & Petrum dictum *Blanchet* conſiliarium ſuum, qui multis & variis mediis adinventis, finaliter animos ad conſentiendum neutralitati induxerunt, datis ſuper hac re litteris hinc inde ſigillatis. Et ut in omnibus ad hujuſ- C modi negotium proſequendum requiſitis dictus rex & Leodienſes ſibi mutuo aſſiſterent contra quoſcumque eos moleſtare volentes, hujus facti medius & procurator omnimodus extitit dominus Balduinus de *Montjardin*, ſociato ſibi domino Ægidio *Surlet* milite, pro tunc burgimagiſtro Leodienſi, quibus dictus rex in propinam dedit duos ſcyphos deauratos plenos florenis aureis, prout ipſimet retulerunt communitati poſt reditum ſuum. Factæ quoque ſunt ſequeſtrationes bonorum & emolumentorum ſpectantium ad menſam papæ & cardinalium utriuſque D obedientiæ, per dominum Leodienſem & burgimagiſtros civitatis, quouſque Dominus providiſſet eccleſiæ de unico ſummo, vero & indubitato paſtore, per quem fieret unum ovile & unus paſtor. Facta ſunt præterea certa aviſamenta ſuper regimen Gallicanæ eccleſiæ durante dicta neutralitate, quoad abſolutiones criminum, diſpenſationes beneficiorum & dignitatum, miniſtrationes juſtitiarum, appellationes cauſarum & ſimilium, quæ per papam fieri ſolent, ut ſaltem E per hoc medium duo contendentes de papatu ad ea quæ pacis & unitatis ſunt citius compellerentur.

Henric. dux Lencaſtriæ capto Rich. rege Anglor. regno potitur.

Eodem anno cum Richardus rex Anglorum propter ſuas inſolentias ac tyrannides infinitas, quas in populum Anglicanum exercuerat, captus eſſet a fratruele ſuo Henrico duce Lencaſtriæ, & in captivitatem poſitus apud Londonias in turre fortiſſima, iſdem dux penultima Septembris, qua celebratur feſtivitas S. Michaëlis archangeli, convocavit

Digitized by Google

omnes prælatos & nobiles duces, comites, barones & milites totius regni Anglicani apud caſtrum dictum *Weſtmonſter*, non longe ſitum ab urbe Londoniarum, quod caput eſt regni. In quo parlamento publice coram omnibus illic aſtantibus aſſerebat, regnum Anglorum merito ſibi competere propter tres cauſas. Prima eſt, quod regnum ipſum contra Richardum regem filium patrui ſui in manu valida & virtute armorum conquiſierat, quem juſtas ob cauſas incarceraverat. Secunda, quia privato vel excluſo dicto Richardo, ipſe erat & eſſe debebat verus heres & ſucceſſor in regno; ſiquidem Eduardus rex Anglorum potentiſſimus, inter ceteros duos habuit filios ſeniores, quorum primus dictus eſt Eduardus primogenitus & princeps Galliæ, qui obiit ante patrem totus infectus lepra, relinquens filium Richardum, de quo nunc eſt ſermo, quem avus ſucceſſorem regni deſignavit. Alter ſecundogenitus dictus eſt Johannes de Gandavo, cui filius erat hic Henricus, dux Lencaſtriæ, qui per reprobationem Richardi nepotis ſui, aſſerebat jura regni ad ſe devoluta. Tertia, quia dicebat dictum regem Richardum, cum eſſet in captivitate poſitus, pure, libere & ſpontanee ſibi reportaſſe & reſignaſſe regnum Anglicanum in præſentia plurimorum ducum, comitum & baronum regni. Quibus allegatis & propoſitis, iſdem dux requiſivit multitudinem congregatam, ut ſuper hoc negotio ſua vota exprimerent, & quid eis juſtum & rationale videretur explanarent univerſi. Ad hæc populus clamoribus maximis excitatis, palmis in cœlum extenſis, uno animo parique ſententia clamabat, ipſum ſolum optare in regem, nec alium præter eum velle quomodolibet recognoſcere, vel alteri obedire. Quæſivit ſecundo, ſi in hac ſententia omnes perſeverarent; illi rurſum dextris manibus ad cœlum levatis, quaſi fidelitatem & obedientiam ipſi promittentes, fauſta ei acclamabant. Quibus geſtis, idem dux aſcendit cathedram eminentem illic in medio aulæ locatam, pannis aureis decenter ornatam, ita ut ab omnibus clare poſſet & ſine obſtaculo videri. Iterato populus magnis & altiſonis vocibus acclamabat eidem palmas protendens in ſublime, ut prius. Quo facto, deſignavit diem coronationis ſuæ, videlicet 13. Octobris, in qua celebratur apud Anglicos feſtum S. Eduardi regis, requirens univerſos, ut ad ipſam coronationem die præmiſſa apud Londonias non omitterent convenire ſine mora. Deinde adveniente die præfixa, quæ erat Dominica, ſabbato præcedente venit idem dux ad Londonias cum multo equitatu, & in craſtino fecit milites novos 46. Deinceps, prandio finito, ſedens ſuper equum niveum, diſcooperto capite, proceſſit verſus caſtrum ſuum, deinde *Weſtmonſter*, cum filio ſuo primogenito equitante a dextris, cum ſex ducibus, ſex comitibus & baronibus 18. militibus autem fere nongentis. Sequebatur autem eum numerus magnus civium & mercatorum exterorum in equis æſtimatis ad ſex millia, præter pedites quorum non erat numerus. Omnes autem vici & plateæ civitatis per quos tranſire debebat, operti fuerunt pannis diverſorum colorum & baldekinis deauratis, & per conductus quoſdam artificioſe compoſitos, defluebat in duobus fontibus abundantia vini albi & rubei.

Inauguratur.

In craſtino autem dux rite confeſſus, audivit tres miſſas, præſentibus univerſis prælatis, epiſcopis, archiepiſcopis & abbatibus regni, factaque eſt ſolemnis proceſſio, ſequentibus eum ducibus & nobilibus, veſtitis colobiis longis de ſcarleto foderatis. Cum autem ingreſſus eſſet eccleſiam, illic erat locus prominens ultra ceteros & elevatus, ſuper quem erat cathedra ſive thronus regius egregie perornatus pannis deauratis. Quem confeſtim aſcendit, omnibus veſtibus regiis adornatus, demta ſola corona. Aſcendit etiam locum eminentem archiepiſcopus Cantuarienſis, primas totius Angliæ, exhortans populum ad referendum gratias Deo immenſas, qui talem ac tam egregium virum miſiſſet eis in regem & defenſorem ſuum ac principem, inquirens alta voce, ſi placeret univerſis quod ipſum conſecraret & inungeret in regem. At illi ſolito more magnis clamoribus, palmis in altum levatis, acclamabant ei: Placet, & volumus ut ita fiat. Statim deſcendens dux, proceſſit verſus altare majus, illicque ablatis veſtibus in præſentia duorum archiepiſcoporum & quindecim epiſcoporum, conſecratus & inunctus eſt ad caput, ad pectus & utramque ſcapulam & inter humeros, & in ambabus manibus; deinde poſita eſt cydaris linea ſuper caput ejus, cantante clero lætaniam & orationes ad id conſuetas & pertinentes. Deinde indutus eſt dalmatica more diaconi, calciatus ſandaliis rubeis & uno calcari ſine rota; & poſt hæc gladius juſtitiæ datus eſt in manibus ejus, quem ſtatim repoſuit in vaginam; quo mox præcinxit eum archiepiſcopus Cantuariæ. Deinde coronatus eſt corona S. regis Eduardi arcuata ad inſtar crucis, acclamatumque eſt a cunctis: Vivat rex.

Miſſa cantata, omnibuſque rite celebratis, rex egreſſus eccleſiam, intravit aulam regiam, & paratum eſt prandium ingens & honorabile ſupra modum. Ad menſam regis ſedebant archiepiſcopi Cantuarienſis & Eboracenſis, necnon & epiſcopi 17. ante quem a dextris ſtabat primogenitus ejus tenens gladium eccleſiæ; a ſiniſtris coneſtabularius regni, tenens gladium juſtitiæ; & juxta eum alter tenens ſceptrum regium.

Inter prandendum intravit aulam quidam miles cui nomen erat *Dintoch* bene & de-

Digitized by Google

center armatus, ſedens ſuper equum altum & procerum, quem præcedebat alter miles, ferens ante eum haſtam & gladium evaginatum, habens ſicam vel daggam ad latus. Iſte præſentabat regi ſchedulam continentem hanc formam verborum : Si quis hic adeſt vir nobilis miles aut militaris, qui præſumat affirmare regem Heinricum non rite ac juſto titulo coronatum in regem Anglorum, veniat & ineat mecum ſingulare certamen, aut aſſignet diem aut locum quo audeat comparere; illic me reperiet rite paratum ad duellum ſubeundum. Subſequenter juſſu regis hyraldus unus ad ſex angulos aulæ ſimilia verba proclamabat, ſed nullus erat qui ſe auderet opponere. Levatis menſis lotiſque manibus & ſpeciebus datis, abiit rex in thalamum ſuum, & omnes lætum duxerunt diem.

Damaſcus populatur a Soldano Tormẽtilla.

Anno MCCCC. Soldanus Turquiæ Tormentilla ſub certis conventionibus ingreſſus eſt Damaſcum, civitatem opulentiſſimam; de qua ſublatis primo cunctis ingenioſis operariis & artificibus in opere textrino ſerici & pannorum pretioſorum expertiſſimis, ſumtiſque theſauris inæſtimabilibus, reverſus eſt in terram ſuam.

Ejecto Wenceſlao rege Bohem. eligitur Rupertus.

Eodem anno electores imperii perpendentes regem Romanorum Wenceſlaum, dietim committere multa quæ non conveniunt regiæ dignitati, ut præmiſſum eſt, nec reſtare ſpem correctionis vel emendationis, convenerunt apud Bopardiam, & illic, eo reprobato, elegerunt in regem Romanorum ſuum coelectorem Rupertum, ducem Heyldebergenſem & Bavariæ ac comitem palatinum Rheni, virum in armis ſtrenuum, conſiliis providum, ac Deo devotum ac defenſorem eccleſiæ præcipuum. Quam tamen electionem Bonifacius IX. ad tempus confirmare diſtulit certas ob cauſas.

Stabulenſiũ clades.

Eo tempore cum nobilis vir Johannes de *Steenvarſt* burgravius de *Montjou* diu nimiſque in territorio S. Remacli fuiſſet infeſtus, prædas abinde frequenter abducens, Stabulenſes quadam die cupientes ſe de injuriis illatis ulciſci, terram ejuſdem nobilis ingreſſi ſunt cum peditibus numeroſis, cum ſuo ſignifero Sandero de Roſmelli, quem Warnerus de Scleida, pro tunc abbas eccleſiæ Stabulenſis, in poeſtaldum patriæ ſubſtituerat vice ſua. Cumque dictus domicellus de *Monjouvven* illis occurriſſet, ex adverſo viriliter hinc inde decertatum eſt. Et primo quidem congreſſu ceſſit victoria Stabulenſibus: poſt paululum autem ſupervenit inopinate dominus de *Heinsberg* cum armatis multis Alemannis, & irruens ſuper jam feſſos, eoſque feriens ſagittis, haſtis & gladiis a tergo multos ex ruricolis maxime de *Ockiers* loricatos trucidavit, aliquantos etiam captivavit, & finaliter ob redemtionem captivorum totam abbatiam lamentabiliter, & irreparabiliter deſolavit, & ad penuriam magnam perduxit.

Rés novas moliuntur Hoyenſes.

Per idem tempus Hoyenſes ob ſuos enormes exceſſus frequenter moleſtati & convocati ad annulum palatii, totis viribus inſudabant, ut illam juriſdictionem domino Leodienſi auferrent; & ut id commodius efficerent, aliquanta oppida patriæ apud Waremiam convocarunt, ubi multis perſuaſionibus præmiſſis, Trajectenſes & Dyonenſes in ſuam deflexerunt ſententiam : at Sancti-Trudonenſes, qui per prius ſuum principem offenderant, datis duobus millibus & quingentis florenis Rhenenſibus, animum principis ad pacem emollierunt. Tungrenſes vero cum Haſſelenſibus individue Leodienſibus contra ipſos adhæſerunt. Cum igitur Hoyenſes certa die Leodium conveniſſent, & communitatem in palatio epiſcopali convocaſſent, ſatis humiliter ſe de impoſitis excuſabant, dicentes ſe nolle domino ſuo juriſdictionem, quam ſui prædeceſſores uſque tunc inviolabiliter exercuiſſent, auferre : ſed poſtularent quod illa auctoritas determinaretur & explanaretur, ut ſcirent evidenter, ob quos exceſſus ad ipſum annulum debuiſſent convocari, ac de cetero caverent incidere talem labyrinthum, ac dominum ſuum offendere. Sed, infecto negotio, Hoyenſes ad ſua remearunt, cum animorum perturbatione non modica, ſpe ſua prorſus fruſtrati.

Flagellantiũ ſecta reviviſcit.

Iiſdem diebus reviviſcere cœpit ſecta Flagellatorum, quorum aliquanti venerunt apud Trajectum; quos ſtatim primores oppidi volebant expellere; ſed obſtabant eis multi populares & plebei, qui facta eorum laudabant & approbabant, adeo ut burgimagiſtros proſcriberent & pleroſque alios qui deteſtabantur eoſdem. Unde & poſtmodum aliquanti ex eis per dominum Leodienſem appellati ſunt ad annulum palatii & pœnis pecuniariis mulctati. Cum autem dicti ſuperſtitioſi veniſſent apud Viſetum, dominus de *Pervveis* in ergaſtulis recluſit eos. Tungrenſes etiam clauſerunt eis portas, ne ſectis ſuis inficerent coöppidanos eorum, ſicque retuſa eſt eorum intentio per regiones univerſas.

Stephan. dux Bavar. Leod. inde in Franciam contẽdit.

Item ſexta Novembris venit Leodium Stephanus dux Bavariæ, pater reginæ Francorum; cui venienti occurrit cum magno ſuorum nobilium & equitum apparatu dominus Leodienſis conſanguineus ejuſdem, uſque ad portam S. Walburgis. Sed ut plenius poſſet idem dux civitatem contueri, ductus eſt juxta monaſterium S. Ægidii, cujus ſitum & populoſitatem gratiſſime commendavit. Conabatur autem tota mente dominum Leodienſem & ſibi ſubjectos inducere ut adhærerent Ruperto duci Bavariæ nuper electo in regem Romanorum. Abinde feſtinavit in Franciam inviſere filiam ſuam reginam, quæ propter infirmitatem regis nimium graviter erat afflicta.

Digitized by Google

Rupertus Coloniæ coronatur.

Anno primo poſt MCCCC. in ipſa ſacra Epiphania Domini, Rupertus in regem Romanorum electus, Coloniæ primæ coronationis ſuſcepit inſignia a Friderico de *Zuarvverden* archiepiſcopo. Nam cives Aquiſgrani, ubi locus coronationis eſſe conſuevit, ab ipſo rege electo & a principibus electoribus requiſiti, ipſius coronationem admittere recuſabant, aſſerentes id eis non licere, donec ab obedientia regis Wenceſlai & a juramento fidelitatis ſibi præſtito fuiſſent abſoluti. Ea propter dicti cives a Ruperto rege in perſonis & facultatibus moleſtati, per civitates imperii circumcirca tamquam rebelles plurima ſuſtinuere diſpendia, & banno imperiali ſunt ſubjecti.

Primogenitus regis Francorum veneno tollitur.

Eodem tempore circa finem Januarii primogenitus regis Francorum, qui jam in conjugium ſumſerat Jacobam filiam ducis Guillelmi, comitis Hannoniæ, Hollandiæ, &c. veneno poſito, neſcio per quem, in orificio loricæ ſuæ intoxicatus eſt. Cujus mors repentina Francigenis luctum intolerabilem incuſſit, utpote quem regni ſperabant heredem.

Peſtis magna Leodii.

Eodem anno peſtis epidemiæ graviter debacchabatur per partes Germaniæ & Burgundiæ, &c. præſertim Leodii & in vicinia, quorum numerus ea tempeſtate illic defunctorum æſtimatus eſt ad duodecim millia. Porro in monaſterio S. Jacobi Bertrandus abbas cum duodecim religioſis tunc deceſſit, & vix totidem vivi remanſerunt. Poſt cujus obitum tres ſucceſſive fratres ejuſdem loci in abbates ſunt electi, ſed nemo ex eis voluit vel coactus onus aſſumere. Tandem quartus dictus Johannes *Sordell* eleemoſynarius, cum maxima difficultate & adjuratione inductus eſt ut onus cum honore ſuſciperet; de quo princeps terræ & ceteri peroptime fuerunt ædificati, maxime cum in multis monaſteriis multi ad dignitates hujuſmodi ſolent aſpirare, & interdum multis donariis eas impetrare; quæ tamen tantis non abundant divitiis temporalibus.

Factiones inter Galliæ principes.

Anno MCCCCII. cum Francorum rex Carolus infirmaretur ex phreneſi, ut ante præmiſſum eſt, & interdum lucida haberet intervalla ſine plenaria curatione, dux Aurelianenſis frater regis totis votis anhelabat, ut pro fratre regnum poſſet gubernare, & haberet cuſtodiam corporum regis & filii ſui adhuc pueruli. Verum Johannes dux Burgundiæ, & dux Bituricenſis obſiſtebant ei. Nam imperium regis & regimen regni, in ſeipſos contorquere volebant. Quapropter magna partialitas inter optimates & communitates terræ ſuccrevit, in tantum ut dux Burgundiæ circumcirca ſuos mandaret apud Pariſius amicos & conſanguineos convenire

Pariſios venit Johan. Bav.

die præfixa; inter quos venit dominus Johannes de Bavaria Leodienſis electus, non ſpeciem præſulis, ſed Hectoris aut Achillis

A repræſentans, cum electa comitiva procerum & magnatum terræ ſuæ, una cum fratre ſuo Guillermo duce comite Hannoniæ, Hollandiæ, Zelandiæ, &c. De Flandria quoque & Brabantia equites numeroſi. Illic etiam advenerunt comites S. Pauli & Namurci cum aliis, quorum nomina mihi ſunt ignota. Inter ceteros autem principes præcipue fuit magnificatus Leodienſium epiſcopus, cum ſtupore civium Pariſienſium, qui talem tamque potentem epiſcopum in ſua regione numquam per prius viderant, non infulatum aut cappatum, ſed loricatum & galea indutum, B & enſe militari præcinctum ad latus, ut principem decebat terrenum.

Rupertus Mediolanum d inde Romã contendit.

Eodem anno, verno tempore, Rupertus Romanorum rex cum nobili multorum illuſtrium principum apparatu, quos ex Alemannia conglobaverat, tranſalpinare diſpoſuit, ſuſcepturus Mediolani & deinde Romæ cetera inſignia ad imperatoriam majeſtatem requiſita. Cui præ ceteris obſtabat Galeas de vicecomitibus Mediolani comes Aſtenſis, cum ſibi cohærentibus principibus Italiæ & Lombardiæ. Quo viſo rex ſupradictus, timens ſibi meatus anguſtos intercludi

Reverti cogitur.

C per Lombardos; qui cluſæ dicuntur, feſtinato repatriare curavit, non ſine gravi diſpendio vectigalium, curruum & mobilium ſuorum; ſicque inefficax & inglorius rediit ea vice, theſauros paternos illic expendens. Famabatur præterea quod dominus Sigiſmundus rex Hungariæ, multum anhelabat ad imperium pro fratre ſuo Wenceſlao rejecto ab eodem, propter ſuam inſipientiam & inſolentias infinitas: ſed in vanum laboravit, majori parte principum Alemanniæ & electorum imperii favente cordialiter Ruperto, quem ſibi præfecerant.

D Quinta die Maii ex impetu tonitrui & operatione ſatanæ graviter detrita eſt turris S. Petri in Leodio.

De ſchiſm.

Adhuc eo tempore grave ſchiſma graſſabatur in eccleſia Dei ſub Bonifacio & Benedicto, immo verius Malefacto & Maledicto, vel Benefficto, qui in baptiſmo ambo Petri dicti ſunt, unus de Luna alter de Tornacellis, quorum interpretatio utrique juſte poteſt convenire. Nam, ut notum eſt, luna menſtruis agitationibus immo diurnis circumfertur in tantum, ut ſapiens dicat: Stultus ut luna mutatur. Tornacellus autem, id eſt trocus parvus, in ludo puerorum ſemper eſt E in continua circumvolutione: Sic & hi duo circa papatum ſe quotidie circumferebant, & animos Chriſtianorum circumvolvebant. Sed Francorum principes ad neutralitatem tendebant, ita ut nec uni nec alteri eorum adhærerent, ſed æqualiter ambobus diſplicerent, & omnes ab eorum obedientiis ſequeſtrarent.

Guillelmus dux Gelriæ diem obiit.

Obiit eodem anno Guillelmus dux Gelriæ magnus belligerator, qui, ſicut præmiſ-

Digitized by Google

ſum eſt, pluribus vicibus moleſtaverat Brabantinos & Leodienſes, & regiones circumvicinas, multa quoque inſuper intulerat damna, lites & injurias.

Haidrotiorũ conjuratio adverſus electum & clerum Leod.

Anno MCCCCIII. quidam filii iniquitatis, Gallice *Haidroits*, id eſt odientes jus & æquum, cives Leodienſes cœperunt rebellare contra dominum Leodienſem electum inclytum Johannem de Bavaria, nitentes contra Deum, juſtitiam & rationem poſſetenus deſtruere jurisdictionem eccleſiaſticam in pleriſque modis & formis, ipſumque dominum electum privare, ac alium intrudere in præſulatum Leodienſem, (*a*) & ſicut incœperunt contra Bonifacium papam ſuoſque cardinales, ita & contra ſuum electum & omnes eccleſias procedere conati ſunt inconſulte, necnon & omnia bona eccleſiaſtica ſurripere, & his ſimilia deteſtanda facinora perpetrare moliti ſunt, frangendo videlicet turrim officialis, quæ eſt carcer clericorum, captivos aliquantos ſceleratos liberando, canonicos majoris & ſecundariarum eccleſiarum proſcribendo de civitate & patria, redditus epiſcopales ſibimet uſurpando, & in his & aliis jurisdictionem domini enormiter lædebant & infringebant. Quamobrem idem dominus hæc amplius conniventibus oculis diſſimulare non valens, cum ex juramento ad protectionem libertatum eccleſiæ teneretur, curiam ſuam ſpiritalem a Leodio in Trajectum tranſtulit pro Theutonicis, & in Hoyum pro Gallicis. De quo non immerito indignati qui in talibus lucrari ſolebant, in hoſpitiis & foro venalium, procurantibus dictis malignis viris, cives in palatio congregati de ſubſtituendo mamburno, qui dux belli foret, contra ſuum principem, de facto concordarunt. Fama ſiquidem vulgari percrebuit inſtinctu malignantium, quod dictus electus cives in maximam ſervitutem redigere proponebat, franciſias ac libertates eorum per fas & nefas ſuppeditare, & ante januas domorum ſuarum ſuſpendere, quodque idem dominus, relicto præſulatu, conjugium inire volebat, & hujuſmodi mendacia in odium ſui confingebant.

Henric. Perveſius creatur mamburnus.

Deinde rebus labentibus ſemper in deterius, XII. Julii dominum Henricum de *Horne* dominum temporalem de *Pervveis*, clamore, fremitu, tumultuque ſeditioſo ſubortis, in ſuum mamburnum ſeu patriæ tutorem fieri acclamabant, aſſerentes quod dominus electus patriam ab inimicis viriliter non tutabat, in his omnibus non cauſam pro cauſa ponentes, & quærentes occaſiones in peccatis & calumniis ſtudioſis. Quam quidem creationem mamburni, & ſuam invalidam electionem per capitulum Leodienſe auctoriſatam confirmari & ſigilllo ſuo roborari requirebant. Quod cum illi præmiſſis rationibus efficacibus facere recuſarent, maxime cum electio mamburni cauſis juſtis extantibus non ad populum, ſed ad ſolum capitulum ſpectaret de jure & conſuetudine præſcripta, nec hac vice cauſam haberent id attentandi, ſed propter bonum pacis ipſi domini capituli libentiſſime de concordia inter dominum & capitulum facienda ſe vellent intromittere, & ſui principis animum ad manſuetudinem inflectere, nec ſuis ſudoribus aut expenſis omnimodis parcere vellent.

Hunc canonici probare renuunt.

Plebs furibũda in eorum necem conſpirat.

Populares ſuper his nimium commoti, terribilibus vocibus perſtrepere cœperunt, clamantes, quod eſſent traditi & venditi, ſtatimque dictos canonicos in loco capitulari congregatos, & habitu clericali ſolemniter ſuperveſtitos per ſuos ſatellites & complices illic obſeravérunt, & per totam illam noctem uſque in craſtinum, hora majoris miſſæ, ſine cibo & potu recluſos cuſtodierunt, caute præcaventes ne quis effugeret; ſicque coacti darent quod pridem ſpontanee concedere recuſabant. Inſuper & prohibebant ſollicite ne quis de familiaribus, propinquis aut amicis dominorum intraret aut colloquium cum eis haberet. Parabant ſiquidem dictos dominos in craſtinum producere populo ut decollarentur.

Sed placatur tandem prudentia optimatum.

Quamobrem non ſatiati tantis injuriis, altera die, quæ fuit ultima Julii, convocatis in palatio civibus univerſis, & his etiam, qui circumcirca infra banni-leucam demorabantur, major pars populi inſtinctu civium proborum & honorabilium, quibus res nimium diſplicebat, dictos dominos injuſte recluſos relaxari debere judicabat, renitentibus tamen burgimagiſtris & ceteris, qui malorum fuerant incentores.

His igitur ad tempus pacatis, tandem miſſi ſunt aliquanti probi & honorabiles viri ad dominum electum pro tunc in Trajecto reſidentem, quorum precibus & prudentiis, reperta ſunt certa media rationabilia, per quæ hujuſmodi deteſtabilis diſcordia inter dominum electum & ſuam civitatem ſuborta, fuerat tranquillata. Odium tamen quod in cordibus dictorum Haidrotiorum ſuſcitatum fuerat, nondum poterat radicitus extirpari ab eiſdem.

Electus revertitur Leodium.

Pace igitur aliquantulum reſarcita, & domino Leodienſi ad ſuam civitatem reverſo, de conſenſu utriuſque partis deputati ſunt ſexdecim viri, qui ſe ad locum certum retraherent, inde non receſſuri, quouſque viſis & examinatis cauſis, ob quas hujuſmodi controverſia ſuborta fuerat, modos & formas ordinarent, per quos tam libertates & franciſiæ civitatis, quam etiam jurisdictio domini temporalis ac ſpiritualis nequaquam imminueretur, & ut ſententialiter per modum inqueſtæ ſcrutarentur nomina eorum qui dicti diſſidii fomes erant & promotores.

Pax Tungr.

Hi vero deputati libenter onere præmiſſo

(*a*) Urgebant enim ut aut ſacris initiaretur aut certe epiſcopatum abdicaret, &c. quæ prolixius exequitur Suffridus Petri, cap. 4. & Friſenius poſt eum ad annum 1403.

Digitized by Google

ſuſcepto, ad oppidum Tungrenſe profecti ſunt, ubi tandem certos articulos, aviſamenta & moderationes rationabiles & congruos in ſcriptis redactos, præhabita matura deliberatione, concluſerunt & ordinarunt, qui tam per dominum & ſuum clerum, quam per civitatem & patriam viroſque generoſos gratanter & dignanter ſunt acceptati & approbati.

Nomina autem eorum hic libet inſerere. Inprimis ex parte domini electi miſſi ſunt dominus Johannes Ægidii præpoſitus Leodienſis poſtea cardinalis, magiſter Johannes de *Oxen* ſcholaſticus & officialis Leodienſis, Johannes de Rupe, & Johannes de *Clochier* ambo milites & ſcabini Leodienſes. Ex parte capituli Leodienſis dominus Walterus de Momalia archidiaconus Hannoniæ, Oliverius de *Male* cantor, Johannes de *Haccourt* & Robertus de S. Laurentio canonici Leodienſes. De parte nobilium, dominus Wilhelmus de *Horion*, Ægidius *Surlet*, Johannes de Seranio, & Wilhelmus de *Warous* milites. Porro pro parte civium deputati ſunt Ægidius de *Bierſes*, Ludovicus de *Ernau*, Jacobus de Salmis, & *Reynkin* urbani viri, probi & honeſti.

Quæritur in Haidrotios. Præmiſſi pacificatores initis tractatibus, & facta inquiſitione diligenti ſuper incentores diſcordiæ prioris, noviſſime novemdecim compererunt iniquos & ſceleris reos, quos in ſcriptis nominatim redactos, poſt ſuam regreſſionem ad civitatem mox ſeptima die Octobris, populo in palatium more ſolito convocato, de conſenſu civium in præſentia domini & omnium membrorum patriæ, publice & manifeſte nominarunt, qui dicti mali radix fuerant & origo. Qui cum nomina ſua coram cunctis legi audirent, ſtatim timentes cuti ſuæ, clam de palatio receſſerunt, & fugam arripientes amplius in publico comparere non audebant.

Plures exilio mulctantur. Inter hos præcipui fuerant, Balduinus de Rupe armiger, Laurentius Lamberti carnifex, qui eo tempore burgimagiſtrûm fuerat alter; ſed & Jacobus *Baddu* pavimentator calceatæ, vir doloſus & omnium artium malarum & vetitarum ſecutor. Item, Lambertus Gregorii licentiatus in utroque jure, vir conjugatus, reprobus & omni malitiæ deditus, qui etiam juxta famam publicam, magiis & invocationibus dæmonum ſe juvabat, cujus conſilio & ordinatione cuncta diſponebantur iniquorum conſilia. Item, dominus Mathæus de Glano canonicus ſanctæ Crucis Leodienſis, Helias & Mathias de Flemalia latomi fratres. Aliorum nomina brevitatis cauſa [aſcribere] ſuperſedeo. Per hos, inquam, iniquitatis & ſeditionis alumnos ſæpius commota eſt civitas univerſa, & idcirco *tradidit eos in reprobum ſenſum, ut facerent ea quæ non conveniunt.* Hi ſimul una die, tam auctoritate domini Leodienſis,

A quam per communem deliberationem populi, banniti ſunt & proſcripti in perpetuum extra patriam, ſuis hoc demeritis & culpis exigentibus; ex eo maxime quod comperti ſunt turbationes, commotiones & ſcandala contra ſuum dominum excitaſſe, & conſpirationes peſſimas attentaſſe.

Quibus ita geſtis, mox concurritur ad arma, ne prædicti ſcelerati per ſuos fautores in aliquo poſſent prævalere. Domino autem Leodienſi cum ſuo vexillo procedente ad forum Leodii, confeſtim ſingula miniſteria B cum ſuis vexillis circa eum glomerantur, præbentes ſingillatim ſuo principi debitum obſequium fidelitatis & adhæſionis contra rebelles ſupradictos. Et cum uſque ad veſperam diei illic expectaſſent armati, tandem ad propria diſceſſerunt, vigiliis & excubiis nocturnis per civitatem opportune tunc ordinatis.

Hæc autem bannitio ſive proſcriptio dictorum novemdecim impiorum fuit roborata litteris ac ſigillis tam domini Leodienſis, quam ſuæ civitatis, ſub ea conditione, C quod una pars ſine conſenſu alterius eoſdem non poſſet revocare. Et deſuper extitit hinc inde fides data ſeu compromiſſio facta de illis numquam revocandis, cum tamquam hoſtes publici, conſpitarores ac ſeditioſi civitatis & patriæ fuiſſent proclamati. Verum cum poſt paulum unus ex prædictis, dictus Collardus de *Blanc-moyne* caſu comprehenſus fuiſſet, confeſtim omnium judicio in foro Leodienſi ſententiam ſubiit capitalem. Sicque pauliſper conquievit illa turbatio, cum peſtilentes de terra fuiſſent eliminati.

D Eodem anno cardinales, qui ſuo Benedicto ſubtraxerant obedientiam, certis ex cauſis una cum civibus Avenionis 29. die Martii in caſtro Rainardi Avinionenſis diœceſis, ſub certis pactis & conditionibus plenam obedientiam ei reſtituerunt, præſente illic domino Ludovico Siciliæ & Jeruſalem rege, duce Andegavenſi, ac comite Provinciæ cum aliis. De ſchiſm.

Eodem tempore in partibus Hollandiæ in oppido cui vocabulum eſt *Schiedam*, erat quædam virgo vere admirabilis & Deo digna, cui nomen erat Liedwina. De hac refert liber geſtorum ejus, quod cum eſſet an- Lidwinia virgo admirabilis floret in partibus Hollandiæ.
E norum quindecim, & hyemali tempore ſtaret ſuper glaciem cum ceteris coætaneis ſuis virginibus, fortuito caſu una ex eiſdem ſodalibus, ut mos eſt regionis, excitans ſemet ſuper glaciem, habenſque ſoleas ſubtus ferratas, ignoranter præcipitavit dictam Liduinam ſuper glaciem fortiſſimam, de quo caſu confracta eſt una coſtula lateris ejus, ex qua colliſione juxta coſtam comminutam ſubortum eſt ingens apoſtema, quod nulla medicorum arte poterat curari. Tribus igitur annis in feſtivitate paſchali quando communicari debebat, cum maxima difficultate de-

Digitized by Google

ferentibus eam parentibus inter brachia, vel cum apodiamentis ligneis ad eccleſiam convenire ſolebat, potius reptans quam gradiens, Poſt hæc incidit in diverſimodas infirmitates, videlicet febres tertianas atque quartanas, calculum & hydropiſim, adeo quod infra ſpatium annorum triginta trium in lecto jaceret immobilis & reſupina, nec terram tangeret. In primordio quidem languoris per annos circiter 19. uſa eſt parviſſima portiuncula ſucari vel pomi calefacti ad ignem in tenella ad magnitudinem communis hoſtiæ. Succeſſu temporis prædicta virgo tanto deſiderio afficiebatur circa ſumtionem Corporis Chriſti, quod ad minus ſemel infra quindenam oportebat eam ſumere ſacram Euchariſtiam, nulloque alio corporali utebatur alimento; ſicque per annos decem & novem nullum omnino ſumſerat edulium, præter ſolum corpus Domini, uſque ad diem mortis ſuæ. Cumque nullum corporalem cibum facile poſſet ad interiora trajicere, tamen ad trajiciendam ſacram Euchariſtiam naturalem meatum libere habebat præparatum. Porro cum ejus inteſtina præ longa inedia & infirmitate fuiſſent evacuata, attamen ita venuſta cernebatur in vultu, ac ſi deliciarum copia frueretur. Frequenter autem rapiebatur in excelſis, & angelo duce freta, nunc pœnarum loca, nunc beatorum percurrebat gaudia. Ad ſe vero rediens, quid & cui proferret quæ viderat ponderabat. Cumque per annos 38. ſine interpolatione languiſſet, tandem defuncta eſt anno Domini MCCCCXXXIII. ætatis ſuæ anno 53. dominante in Hollandia illuſtriſſimo principe Philippo duce Burgundiæ, Brabantiæ, &c.

Bonif. papa, confirmata Ruperti electione, ſubitanea morte corripitur.

Anno MCCCCIV. reprobato, ut prædictum eſt, Wenceſlao rege, propter ſuas inſolentias & enormitates, cum ante quadriennium principes imperii, & præſertim tres archiepiſcopi, videlicet Moguntinus, Trevirenſis, & Colonienſis elegiſſent in regem Romanorum dominum Rupertum ducem Heidelbergenſem, Bonifacius papa prædictam electionem hoc anno, victus importunitatibus electorum approbavit & confirmavit, quod adhuc facere diſtulit certas ob cauſas. Quo facto, paulo poſt, videlicet prima Octobris idem papa morte ſubitanea & infeſtiſſima febre & calculo graviter attritus, deceſſit e ſæculo, cum præſediſſet annis 14. Porro cardinales illius obedientiæ ſchiſmati novum fomitem præbentes, nec ad unionis formam mentes dirigentes, ſtatim elegerunt in ſummum pontificem dominum Coſmatum cardinalem Bononienſem de regno Neapolitano oriundum, quem Innocentium VII. nuncupare voluerunt, Petro de Luna, qui in ſua obedientia Benedictus XIII. eſt nominatus, in ſuo primævo errore apud Avenionem cum ſuo collegio remorante.

Sufficitur ei cardin. Bononienſis.

Lud. Leodii.

Eodem anno in inſula Leodii ultima Auguſti, erectum fuit quoddam caſtrum ex aſſeribus & lignis compactum, ad cujus expugnationem non ſolum cives Leodienſes, ſed & Hoyenſes & Tungrenſes convenerunt, blada, flores, roſas, denarios argenteos celebri ludo in illud jacientes. Deinde choræa hominum utriuſque ſexus inchoata eſt, quæ ambiens eccleſiam B. Pauli, & juxta domum Carmelitarum abinde uſque ad Prædicatores protendebatur in longum, & in angulis uniuſcujuſque vici vel plateæ tubicines & mimi cum inſtrumentis muſicis illic choriſantes jocundabant. His ludis ſimiles in Leodio per prius numquam fuere viſi; quos ſuſpicor aliquid mali futuri præſagiſſe, quia frequenter extrema gaudii luctus occupat. Siquidem eodem anno in vigilia Omniumſanctorum, domino Johanne de Bavaria exiſtente in monaſterio S. Trudonis, oppidani ſeditionem tumultuoſam in foro venalium contra eum excitare moliebantur, vaſis & doliis, curribus ac rhedis circumcingentes aditus fori, ne quis a tergo ipſos poſſet invadere. Porro dominus electus cauſam ſuam omnipotenti Deo committens, aſſumtis aliquantis de ſua familia & amicis quos illic repererat, & quantum temporis expetebat opportunitas, decenter armatis, egreſſus monaſterium confidenter in ſeditioſos perrexit vulgari more tumultuantes. At tunc famabatur a quibuſdam de fautoribus, multos armatos de *Montenak* in ſubſidium domini per poſticum ingreſſos, & in oppidanos irruituros. Quo nuntio conſternati, terga continuo verterunt, ſicque ceſſit victoria principi, & incentores ſeditionis dignam ultionem pro ſuo ſcelere ſuſceperunt.

Trudon. inſurgunt in Bavarum & reprimuntur.

Eodem anno deceſſerunt a ſæculo Philippus audax dux Burgundiæ, (*a*) filius Johannis regis Franciæ, necnon & Albertus dux in Bavaria, comes Hannoniæ Hollandiæ & Zelandiæ, filius Ludovici Bavari Romanorum imperatoris. Is, ſicut præmiſſum eſt, fuerat genitor domini Johannis de Bavaria electi Leodienſis.

Obitus inſignium principum. [*a*]

Anno MCCCCV. rurſus iteratur ſeditio Leodii contra dominum Johannem de Bavaria, inſtinctu malignorum hominum qui nuper proſcripti fuerant, culpis eorum exigentibus; quorum fautores & propinqui magiſtros civitatis cum ceteris primoribus & gubernatoribus miniſteriorum inflammabant contra principem, pejora prioribus accumulantes, & ipſum in ſuis juriſdictionibus, tam temporali quam ſpirituali enormiter injuriantes, & finaliter ipſum dominio ſuo privare & alium intrudere molientes.

Iterum tumultus Leod. excitatur adverſus electũ.

Cumque in primis electus ſeditiones hujuſcemodi non valeret extinguere, curiam ſpiritualem cum ſuis pertinentiis univerſis, ſigillo & officialatu, ad Trajectum iterato tranſtulit, & actus judiciales inibi teneri ple-

Officialis curia Trajectũ transfertur.

[*a*] Hallis 26. Aprilis.

narie voluit & exerceri, ut ſaltem hoc medio ipſos a cœptis peſſimis revocaret.

Johan. Ægidii præpoſitus Leod. creatur cardinalis.

Hoc anno venerabilis vir magiſter Johannes Ægidii præpoſitus Leodienſis, natione Normannus, per Innocentium papam ad cardinalatum promovetur, & ad obedientiam plenariam Innocentii, repulſo Petro de Luna, reducuntur Leodienſium electus, clerus & populus patriæ univerſus indilate.

Fruſtra de pace tractatur.

Anno MCCCCVI. aliquanti probi & honorabiles viri quibus Leodienſium diſſentio diſplicebat ex corde, ad Johannem de Bavaria pro tunc Trajecti reſidentem profecti ſunt, ut de pace tractarent inter eum & civitatem ſuam, & curiam ſuam referret ad locum debitum. Sed habitis & tentis pluribus parlamentis & diætis inter partes, quoad concordiam perfectam inefficax fuit eorum labor, procurantibus id fautoribus bannitorum, eo fine, ut diſcordia tali vigente, intermedio tempore factione ſuorum ad civitatem libere poſſent revocari.

Johannes de Rupeforti in mamburnum poſtulatus, honori cedit.

Excreſcentibus igitur hujuſmodi malis, patria apud Leodium congregata, per univerſos concluſum eſt ſexta die Septembris, præter Trajectenſes & Sancti-Trudonenſes, creari debere mamburnum Johannem dominum de Rupeforti & *Agimont*: qui temere onus ſagaciter recuſans, cum dominis de capitulo majori acceſſit dominum electum apud Trajectum, ſi forte pacem poſſet aliquibus modis reformare: ſed nihil boni concludebatur, vel peragi valebat, niſi prius juriſdictione debita domino electo integraliter & plene reſtituta. Et quamvis pro tunc nihil actum ſit, attamen idem Johannes a Leodienſibus in mamburnum poſtulatus, ad civitatem non curavit reverti, ſed ad terram & dominia ſua ſe contulit, cedens honori & oneri ſibi oblatis.

Defertur Perweſio nec abnuit.

Interim Johannes de Calceata pro tunc burgimagiſter Leodienſis, fingens ſe proficiſci ad limina B. Mariæ in Hallis, venit ad dominum Henricum de *Horne*, dominum temporalem de *Pervveis*, cujus uxor conthoralis de ſtirpe dominorum de Rupeforti fuerat procreata, cui omne virus quod in pectore ſerpentino delituit evomens, omnem ei ſtatum & eſſe civium Leodienſium denudat, dominum electum in multis falſo nimis incuſat, & finaliter ad ſuſcipiendam mamburniam patriæ, & rebellionem contra ſuum principem arripiendam inducit Sed & filium ſuum Theodericum archidiaconum Haſbaniæ, eo medio in Leodienſem epiſcopum ſublimandum, excluſo Bavaro, indubitanter affirmat, & animos civium & procerum patriæ ad votum ſuum inflectendos, vellent nollent eccleſiaſtici viri, repromittit. At Henricus his ſibilis venenatis infectus & cupidine regnandi illectus, & ingratitudinis macula nimium reſperſus, non recordans quod tempore ſui patrui domini Ar-

A noldi de *Horne* Leodienſis epiſcopi, de facultatibus Leodienſis eccleſiæ ſuſtentatus, in virum egregium & locupletem excreviſſet, cum jam ſexagenarius foret, & dorſo recurvus validus & ſtrenuus pridem in armis, ſed jam viribus & facultatibus debilitatus, multis debitis involutus, onus mamburniæ ſe libenter ſuſcepturum promiſit, & hoc reſponſo Johannem prædictum lætum ad propria remiſit.

Quanta hinc ipſi ingrati animi nota inuſta ſit.

Prænotandum tamen eſt prædictum dominum Henricum famam ſui nominis in hac re ultra quam dici poterit denigraſſe, & ſuo

B domino, qui tot ei bona contulit, cui etiam juramentum fidelitatis fecerat, nimis extitit ingratus. Siquidem dominus Johannes de Bavaria in omnibus actibus arduis eum, utpote conſiliarium ſuum præcipuum, ceteris nobilibus prætulit; ſuſtentans eum in ſuis expenſis cum ſex equis in ſuo hoſpitio; ſed & ſeneſcallum totius comitatus Loſſenſis eum conſtituit, in quo officio annis 14. præfuit, & divitias exinde multas cumulaſſet, ſi rei familiaris curam ſolertius habere ſciviſſet. Dein filium ſuum Theodericum ad præbendam Leodienſem & archidiaconatum Haſba-

C niæ benevole, liberaliter & gratioſe promovit. Quibus omnibus nonobſtantibus, perſuaſione prædictorum iniquorum bannitorum, ſuorumque complicum ſe ſeduci permiſit, ita ut contra ſuum principem ſe erigeret, & malo ſuo rebellionem excitaret. Unde, proh dolor! in poſterum in verticem ejus iniquitas deſcendit, & ultio divina longius eum vivere non ſinebat.

Accerſitur Leod. filiuſque ejus creatur epiſcop.

Igitur rebus in deteriora ſemper & quotidie labentibus, iniquitatis alumni ſæpedicti, ut dominum Johannem de Bavaria a ſuo præſulatu propellerent, & ipſi ad civi-

D tatem, de qua banniti fuerant, libere poſſent reverti indeſinenter per ſe ſuoſque complices practicarunt, ut dictus dominus de *Pervveis* & filius ejus ad civitatem venirent; quibus illic venientibus, mox ad ejus adventum dicti banniti civitatem quoque ſunt ingreſſi latenter, & adſtatim in craſtino XXVI. Septembris, populo civitatis ad palatium convocato, multiſque in infamiam & accuſationem ſui principis illic actitatis, tandem ad inſtigationem dictorum proſcriptorum, necnon & Johannis & Henrici de Calceata fratrum, quorum unus magiſter civium,

E alter villicus erat, Theodericum de *Pervveis*, tumultu & clamore nimio ſuſcitato, in ſuum epiſcopum elegerunt, & Henricum ejus genitorem in patriæ mamburnum ac tutorem, in Dei offenſam perpetuam, eccleſiæ Leodienſis injuriam, damnum & moleſtiam civitatis & patriæ, dominorum eccleſiæ majoris ac totius cleri vilipendium, populi Chriſti fidelis & catholicorum omnium turbationem infeſtiſſimam, & in animarum ſuarum periculum ſempiternum.

Inſuper

Inſuper eadem die prædicti banniti per ſequelam totius communitatis a proſcriptione ſunt abſoluti, & ad civitatem eodem ſero palam & patenter reverſi, non obſtantibus juramentis & ſigillis in contrarium pridem fabricatis.

Favebant ſæpedictis iniquitatis alumnis alii in populo præeminentiores Theodericus de *Ramey*, Henricus dictus *Malchar*, Bartholdus de *Cranhe*, Henricus Anſelmi & Johannes *le Maiſtre*, qui ſociata ſibi multitudine furenti, in craſtino jus epiſcopale, quod provocatio ad annulum palatii dici ſolet, infregerunt; & ne quiſquam propter qualeſcumque enormes exceſſus ad illum appellari poſſet, ex oppidis & villagiis totius patriæ vetuerunt.

[Leod. relicto Innocent. deflectunt ad Bened. XIII.]

Nec his contenti, ad cumulum ſuæ damnationis Theodericus de *Pervveis* Leodienſium electus, totaque patria ſummo pontifici Innocentio, cui dudum reconciliati fuerant, ſtatim obedientiam ſubtraxerunt, & Petro de Luna, qui Benedictus XIII. in ſua obedientia vocabatur, adhæſerunt. Deinde idem T. Johannem Yſwini epiſcopum Tripolitanum, qui nuper Mechliniæ, fama vulgante, multa commiſerat abſurda, matrimonia diſſolvendo legitima, & alia pleraque contra canones committendo, ſuum ſuffraganeum ſeu vices gerentem in pontificalibus promovit, necnon magiſtrum Henricum de *Loen* inveteratum dierum malorum, & focariam publice tenentem, in officialem ſublimavit.

[Capitulum electionem epiſc. & mamburni probare renuit urbeque excedit.]

Denique non ſatiati tantis injuriis primores civitatis, in dominos capituli majoris inſurrexerunt, requirentes ut ſuæ factioni conſentirent, & electionem ſui Cornuti epiſcopi approbarent cum mamburnia patris ejuſdem, alioquin mortem non evaderent. Qui cum tam deteſtabiles & enormes præſumtiones nollent approbare & ſigillare, ſine mora fugæ præſidium quærentes, uniformiter omnes ad oppidum S. Trudonis ſe tranſtulerunt, uno demto, qui patris ſui Balduini de Rupe monitis & minis contraire non audebat. Quamobrem efferati populares ſuique primores, dominos capituli majoris velut transfugas mox proſcripſerunt, domos clauſtrales diruerunt, bona mobilia ſubtraxerunt, & ad uſum ſui & intruſi in foro vendiderunt plus de his offerenti; fructus & emolumenta præbendarum primo uſurpaverunt, & tandem ſuis eos beneficiis privantes, proles & affines ſuos illis de conſenſu Theoderici prædicti ditaverunt, & nonnulla per ſimoniam vendiderunt.

Neque his contenti omnes decani, prælati, abbates, canonici & monachi ad præſentiam populi in palatio convocati, precibus & minis requiſiti ſunt, ut electionem ſui intruſi, tamquam juſte & rite factam, juxta canonicas ſanctiones approbarent cum juramentis, A ac ſigillis roborarent. Quod cum illi facere recuſarent, mox violenter in palatio recluſi ſunt ſpatio 17. horarum, clamante vulgo, quod oporteret cum ſpata nova condere jura, & hujuſmodi probra ac contumelias eis inferentes. Unde nonnulli metu mortis perculſi, contra ſuas conſcientias non ſponte ſubſcripſerunt, & intruſi electionem laudaverunt.

[Et maxima pars cleri, & optimus quiſque.]

In craſtino maxima pars cleri latenter ſe a civitate ſubtraxit, quos cives locupletes, multi quoque nobiles & generoſi viri, relictis domibus & facultatibus, a civitate B digredientes ſubſecuti ſunt. Alii verſus Trajectum, alii verſus Brabantiam, alii verſus Hannoniam aut Namurcum diverterunt.

Sed & ſcabini Leodienſes & feudales, viri generoſi ac timorati, ſentientes ſe præmiſſa cum honore tolerare non poſſe, nolentes etiam juramentum fidelitatis præſtitum domino Johanni de Bavaria abnegare, & intruſo præſtare, ſe ſuoſque cum facultatibus periculis evidentibus ſubmiſerunt, & in manus diripientium cuncta reliquerunt. Qui poſtquam hoc modo receſſiſſent a civitate, ſtatim omnes & ſinguli nominatim, tam clerici C quam laici, voce præconia ad peronem proſcripti ſunt, & a patria banniti, præbendis eorum aut diſtributis aut venditis, aut alio quovis modo diſtractis, velut proditores & conſpiratores, & hoſtes patriæ.

[Bavar. bellū movet.]

Quibus omnibus & ſingulis ad aures illuſtris principis domini Johannis de Bavaria Trajecti perlatis, ille ſuos ex Alemannia & aliunde vocavit amicos, qui uno animo parique conſenſu Leodienſes diffidarunt; quorum princeps & primicerius fuerat dominus Johannes de *Heinsberg* & de *Levvemberg*, vir ſtrenuus & in armis experientiſſimus, qui D juxta Viſetum irrumpentes, aliquantas illic villas campeſtres incenderunt.

[Perweſius obſidet S. Trudonem & capit.]

Quo percepto, mamburnus patriæ dominus de *Pervveis* in vigilia Omnium-ſanctorum cum civium Leodienſium copioſa multitudine verſus Viſetum direxit iter ſuum, tamquam hoſtes invaſurus: verum, mutato conſilio, cum eiſdem armatis ad oppidum S. Trudonis, quod inter cetera domino Johanni de Bavaria magis erat favorabile, ſe reflexit, & inopinatos obſedit, ſciens illic magnam partem dominorum capituli Leodienſis confugiſſe. At oppidani in arcto po- E ſiti, cum longius reſiſtere nequirent obſidentibus, apertis portis, ſalvis rebus & corporibus, Cornutos intromiſerunt, factaque deditione, canonici qui illic confugerant, ad Namurcum & alias partes non ſine metu corporum diſceſſerunt.

[Moritur Innocent. VII.]

Nec mora, ſexta Novembris Innocentius VII. apoplexia & paralyſi diſſolutus, viam univerſæ carnis ingreſſus eſt, cum vix annis duobus & uno menſe præfuiſſet; cui mox ſubrogatus eſt Gregorius XII. pridem dictus

Angelus Corrario, natione Venetus, in ſchiſmate poſt hæc obſtinatiſſimus.

Poſt quæ mamburnus audiens caſtrum de *Bulhon* per Bavaros receptum ac ſaiſitum, exercitum adunans, caſtrum obſedit. Quod poſtquam duorum menſium ſpatio cum damnis ſuorum circumvallaſſet, tandem illic incluſi penuria victualium angariati, & caſtro ictibus machinarum petrariarum penitus attrito, ſalvis rebus & corporibus abſceſſerunt illæſi.

Theodoricus Perveſius intruſus confirmatur a Bened. XIII.

Et quoniam, teſte philoſopho, uno inconvenienti dato multa ſequuntur, poſtquam dictus Theodericus de *Pervveis* ab obedientia Innocentii VII. & Gregorii XII. ſe cum ſuis fautoribus ſubtraxiſſet, miſſo ſpeciali nuntio Jacobo *Baddu*, totius præſentis malitiæ conſultore, bigamo & doloſo, verſus Avinionem, a Petro de Luna, qui Benedictus XIII. in ſua obedientia vocabatur, obtinuit proviſionem ſedis & epiſcopatus Leodienſis, tamquam vacantis per obitum domini Euſtachii Perſandi, qui olim poſt annos ſexdecim, poſt mortem domini Johannis de *Erkel* confirmatus fuerat in epiſcopum Leodienſem per Robertum Gebennenſem, qui & Clemens VII. prædeceſſorem Benedicti ſupradicti. Qui tamen velut palmes inutilis a patria tota repudiatus eſt, cauſis juſtis ſubſtantibus; & Arnoldus de *Horne* eidem ſubrogatus, immo verius prælatus, qui & decem annis pacifice & quiete dictum præſulatum obtinuit & gubernavit. Deinde per medium domini Guidonis Pictavienſis & Ludovici de Fliſco cardinalium Benedicti ſæpedicti, clam & ſecreto, neſcientibus ceteris cardinalibus, tranſiit hæc expeditio, multa ſibi pecunia promiſſa partim & data. Et poſt hæc idem Theodericus ad obtinendum dictam epiſcopalem dignitatem de plenitudine poteſtatis habilitatus eſt, non obſtante defectu ætatis, impreſſione populari, ſchiſmatis participatione, clericorum expulſione, libertatum eccleſiaſticarum infractione & aliis multis, quæ longum foret hic interſerere. Obtentum eſt inſuper quod idem Theodericus ad omnes ſacros ordines uno die poſſet promoveri, qui nondum erat annorum viginti trium, & quod ſibi ſuoque antipapæ non parentes poſſet juridice compellere, & omnibus dignitatibus, præbendis & facultatibus privare de facto.

Cum autem dominus Jacobus *Baddu* expeditis ad votum cauſis pro quibus Avenionem ierat, rediret; in itinere juxta civitatem Lingonenſem captus eſt, & Pariſios adductus ex mandato ducis Burgundiæ: ſed procuratione ducis Aurelianenſis Ludovici, qui domino Johanni de Bavaria fuerat commotus, pro eo quod in ſuccurſum æmuli ſui ducis Burgundiæ olim cum multo equitatu properaſſet, emiſſus eſt.

Deinde dictus Theodericus intruſus Leo- A dienſis, ſingulos preſbyteros juramentum fidelitatis ſibi præſtare coëgit ſub hac forma verborum:

Juramentū fidelitatis Theod. intruſo præſtitum.

« Ego N. juro fide media ſtare & firmiter remanere in vera obedientia ſanctiſſimi in Chriſto patris & domini noſtri domini Benedicti hujus nominis papæ XIII. una cum reverendo in Chriſto patre & domino domino Theoderico de *Pervveis* electo Leodienſi confirmato, & venerabilibus viris majoris & ſecundariarum eccleſiarum Leodii, decanis, vicedecanis, & capitulis & populo civitatis Leodienſis, & totius patriæ epiſcopatus Leodienſis, ducatus Bullonii & B comitatus Loſſenſis. Quodque ſi prædictum dominum electum Leodienſem ſeu aliquam aliam perſonam de majori aut ſecundariis eccleſiis prædictis propter obedientiam hujuſmodi contigerit in beneficiis vel dignitatibus aut alias quovis modo vexari, turbari vel gravari; ego illi & illis ſic vexatis, turbatis & gravatis fideliter aſſiſtam in defenſione, conſiliis, auxiliis & favoribus opportunis toto poſſe meo; & nihilominus juro fidelem, bonam & legalem ac obedientiam ex nunc in antea eſſe me dicto domino electo Leodienſi, & ejus genitori atque eorum C amicis, fautoribus & complicibus, necnon civitati & patriæ Leodienſi, contra Johannem de Bavaria & ejus complices. Sic me Deus adjuvet & hæc ſancta, &c. » Qui autem juxta hanc formam jurare nolebant, continuo beneficiis, dignitatibus & honoribus privabantur tamquam hoſtes reipublicæ & ſeditionis auctores.

De ſchiſm.

Prænotandum hoc de electione Gregorii XII. quod mortuo, ut præfertur, Innocentio VII. priuſquam cardinales ad electionem procederent, exiſtentes in conclavi inter ſe ma- D gno zelo ſtatuerunt & compromiſerunt ac ſolemniter jurarunt, quod ſi eorum aliquis in papam aſſumeretur, pro unione in eccleſia Dei redeunda, & ſchiſmatis exſtirpatione, renuntiaret papatui & juri quod ſibi competere poſſet in illo; dum tamen dominus Benedictus ſimiliter renuntiaret vel moreretur, dummodo cardinales qui ipſi Benedicto adhæſerant, vellent convenire cum dictis cardinalibus Romæ exiſtentibus, quod ſequeretur electio unius veri & indubitati paſtoris. At Gregorius confeſtim in papam electus idem juramentum renovavit, & manu E propria ſub nomine Gregorii iterato ſubſcripſit. Sed & bullas ſuas ad dominum Benedictum, & ad omnes fere principes Chriſtianitatis tranſmiſit, quod ea volebat inviolabiliter obſervare: ſed tamen poſt aliquanta tempora videns Benedictum vocaliter dumtaxat, & non ex animo ad id diſpoſitum, cœpit recalcitrare ex inſtinctu nepotum ſuorum Antonii epiſcopi Mothonenſis & Pauli Corrario. Inſuper & omnes qui ſibi de ceſſione mentionem faciebant exoſos habuit ſupra modum. Nam ex condicto cardina-

Digitized by Google

lium utriuſque partis cum pro unione eccleſiæ adipiſcenda Gregorius in Luca, Benedictus in Portu-Veneris convenissent, poſt multas colluſiones inter ſe factas, videntes cardinales in Luca exiſtentes pertinaciam ſui Gregorii, omnes, uno demto, ab eo receſſerunt verſus Piſanam civitatem. Quorum receſſum Gregorius moleſte ferens, armigeros ſuos miſit, ad comprehendendum vivum vel in fruſta concidendum dominum Johannem Ægidii cardinalem Leodienſem; qui cum, protegente Deo, manus ſicariorum evaſiſſet, domus ejus in Luca exiſtens prædæ eſt expoſita, & omnia mobilia ad manus camerarii papæ comportata.

Præcipui cives Leod. ſecuri feriūtur odio Bavari.

Anno MCCCCVII. menſis Junii die ultima inſtinctu ſemper iniquorum, qui Leodium gubernabant, in loco communi ſuper forum decapitati ſunt præcipui viri, videlicet dominus de *Horion* pater, & Wilhelmus ejus filius, ambo milites, necnon Nicolaus Tector dudum burgimagiſter, Johannes de *Corſvvarem* & Johannes de S. Martino, pro eo quod Johanni de Bavaria favere famabantur, & facta reproborum deteſtanda non approbabant aut laudabant, ut ſic ceteris major incuteretur metus.

Clerus opprimitur.

Deinde ſtatuerunt ut juvenes canonici, qui ad annum 23. non pervenerant, dimidia præbenda contenti eſſe deberent, antiqui vero plenis præbendis fruerentur: ſed eorum quilibet duos equites decenter proviſos de ſuis ſuſtentaret contra dominum de Bavaria & ceteros, qui patriam infeſtabant.

Externa auxilia quærit Bavarus.

Perpendens igitur vir longanimis dictus Johannes de Bavaria ſine ſuffragio amicorum ſuorum non poſſe ſe ſolum machinationibus iniquorum obſiſtere, perſonaliter iter arripuit verſus Franciam, Angliam & Alemanniam, ubi a regibus & principibus, præſertim duce Burgundiæ, & ſuo germano comite de *Nyviers*, quibus omnibus in linea affinitatis & propinquitatis attinebat, non mediocriter, aſſiſtentia & ſubſidio infallibiliter ſibi promiſſis, ſub tali ſpe rediit ad germanum ſuum Guillelmum Hannoniæ, Hollandiæ, &c. comitem, virum bellicoſum & auſterum. Illic conſilium ſumſit de loco & tempore quibus commodius patriam Leodienſem invadere & recuperare poſſet. Et ſtatuta eſt dies certa, qua hæc fieri debebant, videlicet vigilia Michaëlis archangeli in Septembri.

Quæ callide differunt Leod.

Quæ cum minime latuiſſent Leodienſes, illi per nuntios mandaverunt Antonio duci Brabantiæ, quod Rupertus rex Romanorum ducatum Brabantiæ ad ſe jure imperiali devolutum, propoſuiſſet invadere, & ipſum abinde vi armorum propulſare; quodque ob eam rem facilius obtinendam dominum Johannem de Bavaria ad Trajectum occupandum præmiſiſſet, quo ei commodior ingreſſus ad Brabantiam abinde pateret; ipſi A quoque Leodienſes dicto duci Antonio ſuum exercitum libenter commodare vellent, ne talia per regem prætenta provenirent, & Bavarus de Trajecto pelleretur. Cum autem hæc veriſimilia viderentur, in primis prædictus dux mandavit illico fratres ſuos du cm Burgundiæ & comitem de *Niviers*, & alios quamplures præcipuos magnates Franciæ, ut ſibi in ſuccurſum venirent indilate contra regem Romanorum, qui ſuam patriam invadere proponebat.

Quibus auditis, prædicti principes per occaſionem quæ ſupervenerat impræmeditate, B verſus dominum de Bavaria ſe excuſarunt, rogantes ut hac vice patientiam haberet. Nam ſine falſo in ſequenti æſtate nullatenus ei deeſſent, ſed cum gente multa certiſſime ſubvenirent. Sicque fruſtratus ſpe ſua Bavavarus, aliquantos auxiliares qui venire debebant, redire fecit ad propria, gratulantibus ſuper hoc Leodienſibus, quia per eorum cavillationes factum Bavari caſſatum fuit penitus & annulatum. Deinde volentes duci complacere Leodienſes, ſimulabant ſe velle procedere ad cuſtodiam paſſuum in territorio Aquenſi contra Alemannos venturos in ſubſidium regis Romanorum; ſub C quo prætextu prima die Octobris in vexillis & armis proceſſerunt verſus villam de *Wonck*, illic pernoctantes, & exercitum ducis præſtolantes, credentes firmiter quod Trajectenſes propter metum ducis ipſis portas reſerare deberent; *ſed mentita eſt iniquitas ſibi*. Siquidem Trajectenſes conſulte ſua diſponere cupientes, quatuor ſibi capitaneos delegerunt, quibus honorem & ſalutem ſuam integraliter commiſerunt, ſociatis ſibi duobus burgimagiſtris pro tempore, videlicet Antonio *Yſerman* & Arnoldo de *Heere*. Nomina capitaneorum fuerunt hæc: Godenolus de El-D dris, Theodericus de *Mobertinghen*, Johannes de *Cinei* & Henricus *Vovier*.

Trajectum invadere moliuntur.

At dux Brabantiæ poſt ſeptimam diem venit ad duas leucas prope Trajectum; unde perſonaliter inviſens exercitum Leodienſem, gratiarum actiones immenſas de bona affectione & promtitudine obſequii retulit. Et propter hæc famabatur certa pacta cum iiſdem iniiſſe, ut poſtquam Trajecto potiretur, confeſtim expulſo Bavaro illos intromitteret.

Brabant. dux eorum exercitum benigne ſalutat.

E His ita geſtis, mandat dux Trajectenſibus, ut ſibi ſuoque comitatui decenter occurrant, portas reſerent, eumque ut dominum temporalem recipiant, & ad caſtrum Falconiſmontis exercitui tranſitum parent. Reſponderunt cives, ſe gratiſſime ipſum ut dominum mediæ partis temporalis dominii feſtinato recepturos: nec tamen propterea domino Johanni de Bavaria, ad quem media juriſdictio temporalis, & integra ſpiritualis ſpectare dinoſcebatur, cui etiam homagium & fidelitatis præſtiterant juramentum, velle

Recipitur Trajectum.

Digitized by Google

abrenuntiare, donec ipſemet ceſſerit aut deceſſerit, nullam ſibi portionem fore cum Theoderico de *Pervveis* intruſo, ſupplicantes duci, ut ſe de Leodienſibus nullatenus vellet intromittere.

Rejecti Leod.

Tranſiit igitur exercitus ducis Trajectum non ſimul & ſemel, ſed per cuneos, ſedentibus civibus ad portas cum armis, obſeratis omnibus viculis lateralibus cum vectibus, catenis & repagulis; procedebatque directo itinere de porta dominorum Montium ad portam de *Wick*. Et primo quidem intromiſſi circiter ſexcenti currus & rhedæ victualibus oneratæ & equites aliquanti, deinde circiter ducentæ lanceæ. Altera ſimiliter die cuneus unus intravit. Tandem poſt prandium dux ipſe, ſcilicet nona Octobris, cum ſuis ingreſſus ſuſceptus eſt honorifice cum ſolemnitatibus conſuetis; & facto apud S. Servatium juramento ſolito, in craſtinum profectus eſt ad caſtrum Falco-montis; ſicque toto triduo non ceſſabant cives intromittendo & emittendo ducis exercitum per turmas ſuas.

Qui graviter indignati hoſtilia inferũt Trajectenſ.

Audientes igitur Leodienſes ducem pacifice tranſiſſe Trajectum, indignati ſunt vehementer, aſſerentes eum fregiſſe pactum, violaſſe fœdus, mandantque comiti de *Nyviers*, qui in ſuccurſum fratris venerat cum Francis, ne fines ſuos intrare præſumat, alioquin ei occurrerent armati. Qui perpendens non eſſe tutum cum eis confligere, verſus Franciam lora retraxit. At comes S. Pauli cum pacem facere conaretur inter Leodienſes & Trajectenſes, nullatenus eſt exauditus: ſed ut aliquid feciſſe videretur, treugas ſex hebdomadarum ſpatio duraturas, inter eos impetravit, quæ tamen male ſunt obſervatæ. Nam poſt receſſum ducis Leodienſes mox omnia quæ ad oppidanos Trajectenſes circumcirca ſpectabant, arreſtarunt & occuparunt. Unde illi offenſi, ſcripſerunt domino electo pro tunc in Hollandiæ partibus demoranti, ut in adjutorium ipſorum venire non tardaret; nam portas ei libenter aperirent, & contra Leodienſium inſolentias & injurias eum totis viribus ſuſtinerent.

Traject. Bav. advocant.

Mox Bavarus, his auditis, cum pulchra comitiva proborum & ſtrenuorum virorum 26. Octobris Trajectum ingreſſus eſt, & a civibus jucundiſſime receptus. Venerunt præterea in ejus ſubſidium multi proceres & præcipui viri ex Alemannia ad bella promtiſſimi; e quibus ſex deputati ſunt capitanei & duces belli, videlicet dominus de *Heinſberg*, de *Rey*, de *Zeide*, de *Wienarde*, de *Elpenſtein*, de *Merode*, & de *Milendonk*, omnes milites probatiſſimi. Sed & Trajectenſes veriſimiliter timentes obſidionem futuram, manſiones, quæ in ſuburbio apud S. Petrum erant fabricatæ, incenderunt, ne de eis hoſtes ſibi munimenta & latibula conficerent.

Tandem nonobſtante hyemis aſperitate, nivibus & gelu, patria Leodienſis & Loſſenſis cum ſuo mamburno 24. die Novembris Trajectenſes obſidione cinxerunt, foſſata, valla & repagula lignea componentes contra inſultus hoſtium inopinatos, machinis petrariis, fundiſque & mangonalibus circumcirca ſagaciter ordinatis. In qua quidem obſidione uſque ad ſeptimam diem Januarii ſubſequentis demorati, parum aut nihil deſcriptione dignum peregerunt, nivibus & gelu cogentibus eos ad propria cum confuſione repedare. Et cum infinitos lapides in oppidum cum impetu horriſono projeciſſent, & plurimas domos & tecta comminuiſſent, pauciſſimi exinde homines læſi ſunt, Deo ipſos qui pro juſtitia decertabant præſervante miraculoſe.

Obſidentur.

Eodem anno die 23. Novembris inter decimam & undecimam horam noctis Ludovicus dux Aurelianenſis, comeſque Bleſenſis, Valeſii, Aſtenſis in Pedemontium, Sueſſionenſis, Engoliſmenſis, & Bellimontis, ac dominus de *Couchy*, gubernator regni Francorum pro fratre ſuo rege tunc infirmo, & gubernator ducatus Lutzemborgenſis, atque filius ſecundogenitus quondam Caroli v. Francorum regis, dum de domo regia apud S. Paulum Pariſius ſita, aliquantis equitibus aſſociatus, cum facibus & luminibus præcedentibus verſus ſuum hoſpitium, ſitum prope templum, reverteretur, in publica platea Pariſius miſerabiliter fuit interemtus, brachio dextro ſibi amputato: cujus homicidii perpetrator famabatur fuiſſe quidam Radulphus de *Acketouvilhe* Normannus armiger, cum ſuis commanipularibus, & diu jacuit in luto plateæ, proh dolor! obvolutus & ignotus. Tandem clamore vulgi ſuſcitato, & cædis auctoribus libere diſcedentibus, fuit levatus, & in craſtino apud monaſterium Celeſtinorum fuit honorifice tumulatus. De cujus obitu multa jactabantur, quæ non ſunt relatu digna. Quæ quidem cædes fuit radix & origo belli quod per annos circiter 45. in Francia duravit, & regnum fere totum deſolavit, duce Burgundiæ ſe cum Anglis contra Francos confœderante, vel ſaltem malitiis eorumdem connivente. Nam error cui non reſiſtitur approbatur.

Cædes ducis Aurelian.

Anno MCCCCVIII. regreſſis Leodienſibus ab obſidione Trajecti propter hyemis aſperitatem, Bavari frequentiſſimis vicibus erumpentes, damna intolerabilia finitimis intulerunt. Et primo quidem munitiunculam de *Wonck* cum parte villæ ſuppoſito igne concremarunt; villam quoque de *Millen* populoſam, in qua ſtatio Cornutorum locata fuerat, ſimili modo demoliti ſunt, plurimis illic adverſariis proſtratis, vulneratis & captivatis, eccleſia ſola periculum ignis evadente. Dein villas de *Houten*, Nivellam, *Trexhe*, *Herderen*, & alias juxta Baliſiam oppidum

Damna Leod. illata a Bav.

conſtitutas, ignis abſumſit. Poſt hæc Tungrenſes 16. Februarii doloſe per ſtratagemata extra portas allecti, cum juxta *Herderen* villam perveniſſent, 140. de ſuis amiſerunt. Præterea cum pro cuſtodia Biliſiæ certi ſtipendiarii Anglici deputati cum oppidanis inconſulte fuiſſent egreſſi, centum & quinquaginta trucidati vel lethaliter vulnerati ſunt ex illis, & aliquanti ad vincula minati.

Clades Leod. Succeſſu temporis, videlicet decima Maii, domino Johanne de Bavaria profecto ad diverſas regiones pro ſubſidio fortiori contra hoſtes conquirendo, domini de *Reide*, de *Mylendonck* & Steifardus de *Merode* cum ſuis equitibus Trajectum egreſſi verſus oram Gallicam, in qua decem miniſteria Leodienſium adeſſe cognoverant, profecti ſunt. Hi leonino more ſuper Cornutos irruentes, plurimos ex fabris & multoribus, fugato mamburno, peremerunt. Unum tamen multorem, virum reprobum & perverſæ conditionis primicerium, vocabulo *Michelot de Preal*, comprehendentes, cujus hortatu nuper duo milites de *Horion*, pater videlicet & filius in Leodio decapitati ſunt, impoſitum dorſo equi juxta domum de *Lichtenborch* abduxerunt, quem nobilis vir Hermannus de *Horion* filius & frater dictorum militum, in ultionem ſanguinis eorum innocenter effuſi, perſonaliter ad arborem illic ſuſpendit. Qua confuſione perlata Leodii ad ceteros comminiſteriales, murmure maximo propter hunc in civitate ſuborto, mamburnus furori populi cedens, cum ſex millibus peditum & trecentis equitibus egreſſus ad locum de *Lichtenborch* cadaver jam triduanum & fœtidum deponi fecit ab arbore, & ſuper bigam locatum ad civitatem reduci, arbitrantibus multoribus per hoc factum notam confuſionis & ignominiæ quam pertulerant a frontibus eorum deterſam.

Secunda Trajecti obſidio. Tandem quotidie ſuccreſcentibus malis, penultima Maii Trajectum per omnia oppida & villas patriæ Leodienſis & Loſſenſis ſecunda obſidione circumvallatum eſt, putantibus cunctis per abſentiam principis cives ad deditionem compellendos, & proceres Alemanniæ receſſuros. Diſtinctis igitur aciebus circumcirca citra & trans Moſam juxta exigentiam pluritatis vel populoſitatis oppidorum, pontes ex navibus compactis ac tabulatis ligneis trans Moſam fabricati ſunt, per quos ambo exercitus ſe mutuo poſſent inviſere, & ſi opus foret, contra inſultus hoſtiles ſubvenire. Jecoram præterea fluviolum per alveos & foſſas illic factas ad alia loca derivantes, Trajectenſibus ſubtraxerunt, unde molendinæ molere conſueverunt. At oppidani, nova practica comperta, molas alias ſuper decurſum Moſæ fabricari fecerunt, cum catenis ferreis illas colligantes, per quod ingeniolum fruſtrati ſunt conatus Leodienſium, nec umquam oppidanis defecit farina.

A Subſidio venit Bavarus. Edoctus autem Bavarus de ſecunda ſuorum obſidione, continuo ſeptima Junii per medium cuneorum hoſtilium, qui viderant & inviderant, nec impedire tranſitum poterant, ingreſſus eſt Trajectum. De cujus reditu ſuis maxima ſuccrevit jubilatio, & contra mamburnum Leodienſium murmur invaluit, cauſantium in vacuum tempus conſumi propter firmitatem loci. Crevit autem quotidie numerus ſtipendiariorum procerum ex Alemannia, qui ſupervenerant in ſubſidium obſeſſorum.

Porro die decima Junii cum domini de *Vernenborch*, de *Heinsberch*, de *Huſphalize*, B de *Riverſtheit*, de Reida cum mille centum equitibus comitatum Loſſenſem aggreſſi, prædam ingentem boum & ovium reducerent verſus oppidum; ſupervenere Dionantenſes, Hoyenſes, Tungrenſes, Haſſellenſes, tranſitum eis intercludere molientes; habitoque permaximo conflictu, cum magna tandem difficultate per medium unius foſſati profundiſſimi tranſierunt, uno ſolo armigero Zigero de *Deſſelt* ex fautoribus Bavari illic ſpeciatim obtruncato.

Et pacem offert. His ita geſtis, dominus Leodienſis dolens ſuos ſubditos, licet rebelles & obſtinatos, C dietim ita perire, nec hoc modo bellum terminari, ſingulis oppidis ſingillatim ſingulas ſcripſit epiſtolas, dulces & deprecatorias, exhortans eos ut ſe melius aviſarent, ipſumque ad juriſdictionem priſtinam vellent reſtituere; ſed & aliquantos iniquitatis alumnos, qui mali totius ac diſſidii fomites erant, a ſuo cœtu propellerent, ac obedientiam debitam ſibi conſulte præſtarent, parato poſt omnes injurias & contumelias ipſos ad veniam recipere & benevolum ſe cunctis exhibere, libertatibus & privilegiis ſemper in primævo robore duraturis, quas quidem ſolvere nolebat, ſed adimplere.

D Leod. inſolentia. At Leodienſes malignorum qui inter eos verſabantur inſtinctu, adinſtar leopardorum magis ex oblato crudeſcentes, poſt triduum quo reſponſum expectabatur, corticem arboris ad ſimilitudinem litteræ miſſivæ præciderunt & complicuerunt, cui ſeptem cordulas appendentes, ſeptem ſigilla de ſtercoribus boum impreſſerunt, & tanto principi hoc modo tranſmittere in ſui vilipendium non erubuerunt. Quibus ille non immerito Indignatus Bav. auxilia convocat. ſuper modum efferatus, præhabita deliberatione cum ſuis optimatibus, pleroſque ex E his quos captivos tenebat, in oculis exercitus ad furcas juſſit ſuſpendi, deinde ſex aut ſeptem aliis oculos erui & monoculum unum eos præcedere, qui in ultionem contumeliæ prætactæ ſocios cœcatos ad exercitum ductitaret. Inſuper & cunctis amicis & conſanguineis ſuas litteras, de his omnibus querimoniam faciens, deſtinavit, ſupplicans quatenus ſibi ſubſidium ferre maturarent. Nam *ſuperbia eorum qui oderunt eum aſcendit ſemper.*

Nec hoc prætereundum arbitror, quod quinta die menſis Junii & per menſem totum Leodienſes innumerabiles lapides ſpericos ad conquaſſationem Trajecti ſuis fundis petrariis ac bombardis jactare non ceſſabant, quibus culmina & parietes domorum revera magnum pertulere diſpendium: ſed de hominibus, quod mirum eſt dictu, pauciſſimi ex his interemti ſunt, omnipotentis Dei benignitate ipſos miraculoſe ſemper præſervante. De quibus longum poſſem texere ſermonem, niſi lectoris animum ad tædium per multiloquia me provocare timerem, & tragœdiam potius quam hiſtoriam veraciter enarrare.

His ſuccinctim & vix ſuperficie tenus explicatis, pedetentim reſtat progrediendum. Siquidem vix una dies interfluxit, qua partes utræque non ſe viſitarent, hoſtiliter alterutrum jugulantes; & nunc una, nunc altera pars de ſuis adverſariis triumpharet. Nam juxta dictum Pſalmographi, varius eſt eventus belli, & nunc hos nunc illos conſumit gladius.

Adventus copiarũ & ſubſidiorum. Noviſſime 16. Auguſti fama volante cunctis innotuit, multos principes regionum, duces, comites, barones & militares viros contra Leodienſes fœdus iniiſſe, paratos ad ſolvendam obſidionem, videlicet Burgundos, Flamingos, Picardos, Arteſios, Hannonienſes, Hollandrinos, Friſones & ceteros præcipuos belligeratores. Unde nimium conſternato Leodienſium exercitu, mox 22. Auguſti Dionantenſes, Tudinenſes, Foſſenſes & Covinienſes ad ſua repedarunt, ſatius ducentes ſua protegere quam aliena invadere. Nam paulo poſt dux Guillelmus comes Hannoniæ, vir acerrimus & bellicoſus, cum infinita ſuorum caterva procedens ab Hannonia, oppida ſuæ terræ vicina *Florin Foſſe*, Covinum ſolo tenus demolitus eſt. Dein progrediens ad Sambram fluvium, Fontanis, *Marchinez*, Jemeppiam in ſpiritu vehementi contrivit, caſtrum Tudinenſe propter loci firmitatem relinquens intactum.

Solvitur obſidio Trajecti. Interim rem in deſperato ponentes Leodini, quoddam inſtrumentum ligneum ex trabibus immenſæ magnitudinis conſtruentes, quòd cattum nuncupabant, ſubſtratis artificioſe rotis ligneis ad diruendum muros Trajecti & oppiduli de *Wick* minare cœperunt. At Trajectenſes machinis & petrariis ſuis frontem catti continuo lapidibus ſpericis omnino contriverunt, aliquantis qui ipſum introrſum cuſtodiebant trucidatis; in quo fruſtrata eſt potiſſima ſpes Cornutorum.

Itaque novis rumoribus de ſuperventu magnorum principum & exercitus innumerabilis ad mamburnum perlatis, ſoluta eſt obſidio 21. Septembris, poſtquam diebus 113. miſerabiliter extitit continuata, ſuccenſo clam igne in caſtris. Sicque Leodienſes cum Hoyenſibus, qui ſibi inſeparabiliter adhærebant, ad Leodium remearunt.

Pugna Othcana. Subſequenti nocte circa auroram, ſignis tubarum datis, rurſum omnes conglobati portam ſanctæ Walburgis egreſſi, exercitum comitis Hannoniæ circa *Herſtaple* & *Rutthen* cum comite Namurcenſi adunatum ac ſoporatum inopinate decreverunt invadere, priuſquam dux Burgundionum cum ſuis turmis illi poſſet ſociari. Igitur vexillo majori tradito domino Henrico de Salmis, præcedentibus ſagittariis aciebuſque diſerte diſtinctis, in campis juxta villam de *Othey* ſua fixerunt tentoria. Confeſtim innotuit res ambobus principibus ſeparatim caſtrametatis, & verſus locum prædictum in hoſtes ambo ſimul conglobati proceſſerunt. Porro in comitatu ducis Burgundiæ fuerunt comes de *Marre* princeps Oringiæ, domini de Virgiaco, de Cabilone, de Bellojoco, de S. Georgio, de *Lantremogne*, de *Ghiſtel*, de *Gruthuis*, de *Bealmanoir*, & alii multi viri nobiles, quos hinc interſerere ſingillatim longum foret ac tædioſum, cum ſagittariis circiter quinque millibus. Ex his idem dux tres acies diſtinxit. Primæ aciei præfecit dominum de *Vergy*. Secundam idem dux cum baronibus Franciæ, Normanniæ, Flandriæ, Burgundiæ & Arteſii gubernavit. Tertiæ aciei præfuit dominus de ſancto Georgio, princeps ſtrenuiſſimus & in bellis experientiſſimus. At in exercitu domini Wilhelmi fuere Wilhelmus & Johannes Namurci comites, comites de Salmis, domini de *Ligny*, de Angia, de Egmunda, de Borſalia, de *Havereche*, de *Jenmont*, de *Halley*, *del Hameyd*, de *Tranſegny*. burgravii de Leidis & de Monſordia cum aliquantis militaribus viris ex patria Leodienſi, qui per mamburnum ſuis facultatibus fuerant ſpoliati & exheredati. Æſtimatus eſt exercitus integralis ad triginta quinque millia virorum electorum.

Leod. aciem inſtruunt. Verum Leodienſes, viſis his in loco eminenti, pene tumbas de *Othey* ſuas acies ſtatuerunt, radios ſolis & deſcenſum monticuli pro ſe nitentes accipere. Sed, ſicut ſcriptum eſt: cum diſponere nititur bellum, dominus autem ſalutem tribuit. Siquidem, Domino contra impios dimicante, nubes obſcura ſuperveniens ſolares radios obumbravit, ita ut oculis intuentium prorſus non noceret. Deſcendentes igitur ab equis ſinguli, factique pedeſtres, præmiſſis ſagittariis, & aciebus ſolerter ordinatis, pedetentim & provide verſus exercitum Leodienſium proceſſerunt. Prius tamen quam bellum inchoaretur, per hiſtrionem mandatum eſt Leodienſibus, ut ſi a cœptis iniquis vellent deſiſtere, & ſeſe domino Johanni de Bavaria ſubdere, ac in ſuum principem & dominum recipere, repulſis tamen & excluſis mamburno & filio ejus intruſo cum ceteris iniquis pridem bannitis, adhuc libenter eos ad miſericordiam acceptarent. Spretis his om- Pax ipſis oblata.

Digitized by Google

nibus formis pacis quæ liberaliter offerebantur, in ſua pertinacia permanentibus Leodienſibus, æſtimatis ad numerum quindecim millium cum equitibus fere ſeptingentis, commiſſum eſt prælium. Sed ferientibus a tergo Namurcenſibus, de quibus ſibi non præcaverant, & ſagittariis tela jacientibus a dextro & ſiniſtro, Leodienſes ſe viriliter & animoſe vindicantes, aliquandiu perſtiterunt: verum pauperes, quorum illic copia fuerat, inermes & debiliter loricati cum a dorſis ferirentur, primos oppreſſerunt, & in globum magnum exaggerabant; adeo ut non tam haſtis & ſagittis quam preſſutis ſuorum morerentur. Sicque ceſſit cuncta victoria principibus, & de exercitu Leodienſium & Hoyenſium perierunt illic circiter (a) tredecim millia. Sed & mamburnus cum multis nobilibus in eadem acie cum ſignifero de Salmis illic occubuit. Intruſus etiam Leodienſium epiſcopus mortem non evaſit, impletumque eſt in eis vaticinium propheticum cum dato annorum: IbI CeCIDerVnt qVI operabantVr InIqVItateM, eXpVLsI sVnt neC potVerVnt stare.

Vincuntur.

[4]

Necdum principes exuerant arma, & ecce Tungrenſes ignorantes uſque in eam horam quod ſuis contribulibus evenerat, & quam infauſte ſucceſſiſſet eiſdem, portas egreſſi cum ſuo capitaneo Johanne de *Pervveis*, filio mamburni ſæpefati, verſus locum certaminis proceſſerunt. Quo viſo, captivi univerſi qui reſervati fuerant jugulantur pene omnes indifferenter. Sed cum Tungrenſes clare cognoviſſent quod adverſarii victoriam obtinuiſſent, verſus oppidum Iora retraxerunt, Johanne prædicto verſus Brabantiam conſulte fugam arripiente.

Nuntiantur eadem nocte quæ miſerabiliter geſta ſunt de ſtrage Leodienſium domino Johanni de Bavaria reſidenti apud Trajectum, & nihil eorum ſperanti. Qui mox die ſequenti, ſociato ſibi fratre ducis Clevenſis, domicello de *Arckel*, & ceteris equitibus, quos adunare poterat ad ſummam 1300. lancearum, venit ad Wihoniam munitiunculam, ad quam principes præfati bello peracto ſe retraxerant, omnipotenti Deo & ipſis de perpetratis referens gratias immenſas. Caput autem mamburni præciſum, & ſuper acumen haſtæ defixum, Bavaro in ſignum victoriæ tunc eſt præſentatum.

Poſt horam vero prandii tres principes cum ſuis baronibus redeunt ad locum certaminis, viſiſque cadaveribus occiſorum, Bavarus quamquam de victoria lætus, pietate tamen victus, ex imo cordis longa trahens ſuſpiria, ſuper tanta ſuorum ſtrage condoluit.

Caſtigatio rebellium.

Poſt pauca tres præcipui totius mali promotores vivi comprehenſi ſunt & Bavaro A præſentati; quorum primarius Jacobus dictus *Baddu*, in quatuor portiones apud Trajectum extitit depeciatus & exenteratus, Helias de Flemalia in agro decollatus, Ægidius Lamberti ad arborem ſuſpenſus.

His quoque rumoribus perlatis ad Leodium, mox comprehenſi ſunt Johannes dominus de Rupeforti & *Agimont* craſſus & obeſus nimis, Johannes de Seranio miles, & Arnoldus agnomento Juvenis faber ferrarius, illic relicti eo fine, ut fautores Bavari moleſtarent & caſtigarent. Captus eſt etiam B inibi legatus Petri de Luna, ab Avinione illic pro ſubverſione civium tranſmiſſus, necnon & Johannes Iſwini ſuffraganeus intruſi, & alii intruſi in præbendas & officia dominorum abſentium numero 26.

Supplices veniam petunt Leod.

Porro cives reſidui, qui manus gladii evaſerant, arrepto vexillo vetuſto, quod a caſu repererant, ad principes ſunt profecti, veniam ſuper commiſſis implorantes, & dictamini eorumdem ſemet integraliter offerentes, claves quoque civitatis & portarum in recognitionem ſubjectionis repræſentantes; C quorum exemplum ſecuta ſunt cetera oppida patriæ ſigillatim.

Tandem 28. Septembris ex mandato principum clerus civitatis & populus univerſus cum crucibus & vexillis proceſſionaliter ierunt ad præſentiam principum in campis caſtrametantium, inter villas dictas *Graes* & *Bolſees* bini & bini, tam religioſi quam ceteri, nudis capitibus & flexis genibus obedientiam veram & humilem demonſtrantes, & veniam de commiſſis ante principem lacrymoſe flagitantes. Et nihilominus 26. captivos eiſdem præſentarunt, qui omnes illic eadem die ſunt D decapitati, ac per prona præcipitati. Præterea eodem veſpere legatus & ſuffraganeus præmiſſi cum aliis 24. de ponte arcarum projecti in Moſam ſunt ſubmerſi. Deinde principibus ingreſſis Hoyum pro complendis tractatibus, qui intervenerant de emenda ſolvenda, collecti ſunt obſides circiter quingenti de principalibus patriæ. Qui partim ex juſſu principum ad Inſulas oppidum Flandriæ, partim ad oppidum Montenſe in Hannonia ſine dilatione ſe tranſtulerunt, illic ſpatio trium annorum & ſex menſium, quouſque compromiſſa fuiſſent adimpleta, demorantes.

E Nondum ſatiati ſunt hac cæde ſuorum hi qui pridem expulſi fuerant & ſua amiſerant, quin diſſimulante, immo verius jubente Bavaro, de ſuis adverſariis ſe circumcirca vindicarent. Erat hoc videre miſeria. Nam in omnibus pene villis & oppidis innumerabiles pene occiſi ſunt atque ſubmerſi, bonis & facultatibus eorumdem confiſcatis.

Paulo poſt dominus Leodienſis ad civi-

Leod. venit Bavarus.

(a) Cæſorum numerum, inquit Fiſenius, non conſtanter ſcriptores produnt. Johannes Stabulaus affirmat periiſſe octo millia trecentos ſexaginta octo. Zantflietus tredecim millia numerat. Uterque cladem ipſam vidit. Monſtreletus attollit ad viginti & octo millia, Suffridus recentior & heſternus auctor auget aliis octo millibus.

Digitized by Google

tatem poſt receſſum fratris & ſororii ſui regreſſus, juſſit ſibi deferri omnes & ſingulas litteras, cartas, inſtrumenta, regiſtra & munimenta confecta ſuper libertatibus, privilegiis & franchiſiis civitatis & miniſteriorum, quæ omnia cum vexillis miniſterialium igne concremata ſunt & annullata. Qui vero Leodium non exierant tempore diſturbii clerici & canonici, tamquam rebelles & fautores ſchiſmatis vel diviſionis ſuis beneficiis vel dignitatibus ſunt privati, & alii in eorum locis ſtatim ſubſtituti auctoritate apoſtolica, omni appellatione ſemota.

Litteras omnes privilegiorum igni tradit, &c.

Concilium Piſanum indicitur.

Eadem tempeſtate cardinales utriuſque obedientiæ, tam Italici quam Gallici, perpendentes Gregorium & Benedictum ultra quam expediret de papatu contendentes, immo verius colludentes, nolle pervenire ad viam mutuæ ceſſionis per eos oblatæ, juratæ & voto multiplici reprobatæ, ac ab omnibus fere Chriſti fidelibus approbatæ, nec in locum concordare in quo fieret partium conjunctio pro pace eccleſiæ danda per viam antedictam; quodque ipſi duo contendentes ſe invicem ex propoſito ſeparabant ad loca valde remota, in tantum ut quantum ex facto ipſorum colligi poterat, de pace eccleſiæ & extirpatione ſchiſmatis nulla ſpes de cetero haberetur: ipſi domini cardinales apud Liburnium ſub dominio & epiſcopatu Piſano conſtitutum convenerunt, illic ex communi ſenſu decernentes, ut concilium generale utriuſque partis & obedientiæ ad civitatem Piſanam 25. die Martii proxime futuri convocaretur, ubi prædicti Gregorius & Benedictus de papatu contendentes citarentur, eo fine ut ipſi concilio generali utriuſque partis, tamquam viæ ordinariæ, præbeant conſenſum & opem; quodque dicto concilio duo contendentes perſonaliter interſint, debitum ſuum facturi, & ut alias concordatum extitit, promiſſum exhibituri. Super quibus ita concordatis iidem cardinales ſuas patentes & clauſas epiſtolas direxerunt principibus & prælatis ſingulis utriuſque partis & obedientiæ, notificantes pariter deliberationem prædictam, & convocantes eas ad prædictum concilium in loco & termino antedictis. Ex quo cooperante gratia Spiritus ſancti factum eſt, ut omnes prælati, reges & principes ad quos hæc via pervenerat, ipſam approbabant, laudabant & extollebant, parati illam proſequi illique præſtare conſilium, auxilium & favorem. Igitur prædicti duo de papatu colludentes, cum ſcirent concordiam, deliberationem & ordinationem cardinalium ad invicem jam unitorum, volentes, quantum in ipſis erat, pacem eccleſiæ in deſperationem æternam ponere, & concilium generale poſſe tenus impedire, quadam mutua collatione ad invicem habita, ut veriſimiliter apparet, deliberaverunt ſua particularia celebrare concilia, immo potius conciliabula in locis longe ſeparatis & terminis diverſis. Siquidem Benedictus præfatus in feſto Omnium-ſanctorum proxime ſequenti in regno Arragonum apud Perpignianum ſuum concilium celebrare proponebat; Gregorius autem in feſto Pentecoſtes in Ravennatis exarchatu vel patriarchatu Aquileiæ; per quæ tamen concilia nullatenus ſchiſma prædictum poterat extirpari, ſed potius augeri & unitas impediri; præſertim cum multi principes neutri ipſorum adhærentes, & ſub neutralitate viventes, ad eorum vocationem venire recuſarent; ſed nec quæcumque in ipſorum conciliabulis decretarentur obſervare curarent.

Anno MCCCCIX. adveniente 25. Martii in qua celebratur Annuntiatio glorioſæ Virginis Mariæ, prædicti cardinales, omnes prælati quoque & ambaſſiatores principum & communitatum in numero copioſo ad dictam civitatem Piſanam convenerunt in eccleſia S. Michaëlis archangeli, a qua proceſſionaliter, ſervato ordine clericali, receſſerunt uſque ad eccleſiam cathedralem, in qua miſſam de feſto celebravit cardinalis de Tureio, & in ipſo officio miſſæ factus eſt ſermo ſolemnis per unum prædicatorem qui tria puncta introduxit; primo, rationabilitatem proceſſus dominorum cardinalium, extollendo eorum auctoritatem: ſecundo, deteſtatus eſt contendentium obſtinationem & malignitatem; tertio, docuit modum procedendi ad unius paſtoris & ſummi pontificis electionem. Quo facto, quoniam dies feſtus erat, ex deliberatione dominorum extitit ordinatum, quod ponerentur ſchedulæ ad valvas eccleſiæ cathedralis, continentes quod omnes comparerent in craſtino in eodem loco, & tunc fieret prima ſeſſio concilii generalis.

Inchoatur.

In craſtino convenientibus omnibus ex condicto, & celebrata miſſa de ſancto Spiritu per archiepiſcopum Piſanum, factoque ſermone per cardinalem Mediolanenſem Petrum de Candia, cum ceteris lætaniis & ceremoniis ad idem ſanctum opus requiſitis, unus advocatus concilii aſcendit cathedram eminentem in medio eccleſiæ locatam; qui poſt multa dicta & allegata de auctoritate dominorum cardinalium, de convocatione ſeu citatione dominorum contendentium de papatu, lectis citationibus & munimentis ſuis, accuſabat contendentes de contumacia, & cardinales ipſis adhærentes, requirens ut per ſacrum concilium declararentur contumaces. Quo facto, dominus Præneſtinus, velut decanus cardinalium, petiit deliberari per ſingulos, quid eis videretur utile & expediens in præmiſſis. Quibus placuit generaliter ut dicti contendentes ad valvas eccleſiæ cathedralis vocarentur. Ad cujus executionem ſtatim ſe ſubmiſerunt duo cardinales & tres archiepiſcopi cum ceteris notariis

Prima ſeſſio.

Digitized by Google

tariis ad hoc deputatis. Cumque ſic citati nequaquam per ſe vel per nuntium comparuiſſent, rurſum dictus Præneſtinus petiit deliberari quid reſtaret faciendum. Et cum primo loco ſibi incumberet reſpondere, ſic dicebat : licet dicti contendentes de papatu ſint veri contumaces, & manifeſte teneant eccleſiam in ſchiſmate : tamen quia melius eſt in judicio Dei reprehendi de nimia manſuetudine, quam de nimia ſecuritate, ſi placeret, expectentur uſque in craſtinum. Cui tota ſynodus conſenſit, ſicque terminata eſt ſeſſio prima.

Cum autem pluries vocati & citati more ſolito, non comparerent, tandem ſecunda feria poſt octavas Paſchæ, concilio congregato, ambaſſiatores domini Ruperti electi & coronati in regem Romanorum, ſupplicaverunt pro habenda audientia, ad explicandum aliqua ſibi commiſſa, quæ per modum dubiorum fuerunt per eos propoſita. Quibus ſic propoſitis, & per eos petita reſponſione, commiſſum eſt eis, quod prædicta dubia traderent in ſcriptis, ut ſuper illis poſſent ad plenum informari. Quod finaliter ſatis invite, ſicut apparebat, fecerunt ; allegantes quod materiam diſputationis nolebant intrare. Ipſi autem videntes quod eorum propoſita non multum placuerunt ſacro concilio, & maxime quod petebant loci mutationem & termini prorogationem, quo ſpiritu ducti ignoratur, poſt quartum diem, non recepta reſponſione a generali concilio male congregato, ut dicebant, ad ipſum bene congregandum appellaverunt, & appellationem in valvis eccleſiæ affigi fecerunt, & hoſpite inſalutato, ac ſine licentia receſſerunt. Quæ quidem appellatio & eorum allegata ab omnibus frivola & unionis eccleſiæ impeditiva reputata fuerunt, licet per accidens materiæ principali profuerint, &, ut famabatur, ad Carolum de Malateſtis gubernatorem Romandiolæ, profecti ſunt.

Eadem die deputati ſunt aliquanti commiſſarii ad conficiendum articulos contra ambos contendentes de papatu ; qui tamen omnes finaliter tendebant ad has concluſiones, videlicet, quod ipſi contendentes reputarentur merito privandi & dejiciendi ab omni honore & jure papali, quod prætendebant ſe habere in eodem. Item quod proceſſus facti per eos contra perſequentes unionem, declararentur nullius fuiſſe roboris aut valoris. Sed & excommunicationes & ſententiæ factæ contra eos annullarentur. Item quod facta per cardinales utriuſque obedientiæ ratificarentur & approbarentur per ſacrum concilium, & quod auctoritate concilii ſupplerentur ſolemnitates juris ſi quæ fuerunt omiſſæ in proceſſu.

Tandem ipſum ſacrum concilium Piſanum quinta Junii, quæ erat vigilia Sacramenti, præhabita frequenti matura delibe- A ratione cum multis doctoribus ſacræ Theologiæ & juriſperitis & ambaſſiatoribus regum, prælatorum ac principum, nonobſtante contumacia dictorum contendentium de papatu, pronuntiavit, decrevit ac definivit Angelum de Corrario ac Petrum de Luna fuiſſe notorios ſchiſmaticos ac ejuſdem ſchiſmatis antiquati nutritores, defenſores, fautores, approbatores, incorrigibiles & pertinaces, necnon notorios hæreticos & a catholica fide devios, atque promiſſionum, votorum ac juramentorum ſuorum hujuſmodi tranſgreſſores, & eamdem eccleſiam notorie ſcan- B dalizantes, & propterea omni honore & dignitate etiam papali ſe reddidiſſe indignos ; ipſoſque etiam per ſacros canones ab eadem eccleſia fore abjectos, privatos & præciſos ; ac privavit, abjecit & præcidit. Inhibuit inſuper eiſdem Gregorio & Benedicto, olim ſic nuncupatis in ſuis obedientiis, eadem ſacra ſynodus, ne quis eorum ſe pro Romano pontifice gerere aut nominare præſumeret ; decrevitque dictam Romanam eccleſiam vacare, & per illos, ad quos hoc pertinet, ad ſummi Romani pontificis electionem procedendum ; ac omnes & ſingulos, etiamſi imperiali, regali aut alia quavis dignitate C fulgerent, a juramento & obedientia, quibus forte tenerentur aſtricti, penitus abſolutos. Inhibendo etiam omnibus Chriſti fidelibus, ne alicui duorum parerent, obedirent, & intenderent aut præſtarent conſilium, auxilium vel favorem, ſub excommunicationis, interdicti & aliis cenſuris ſive pœnis in tales a canonibus promulgatis. Illos etiam qui forſan hujuſmodi ſententiæ ſacri concilii parere contemnerent ; etiam per ſæculares poteſtates compeſci debere. Inſuper proceſſus excommunicationis, inhabilitationis, privationis ordinum ac dignitatum, beneficio- D rum & officiorum factos contra cardinales qui eidem concilio adhæſerunt, nullius eſſe vel fuiſſe roboris, valoris aut momenti.

Subſequenter cardinales utriuſque obedientiæ concorditer elegerunt in ſummum pontificem, unicum, verum & indubitatum paſtorem eccleſiæ dominum Petrum de Candia, pridem de ordine fratrum Minorum, cardinalem Mediolanenſem vulgariter nuncupatum, quem Alexandrum V. vocabant. Sicque duo parietes in hunc unum lapidem angularem reprobatum ab ædificantibus convenerunt, & factum eſt ex duobus gregibus E pridem longe diſtantibus unum ovile & unus paſtor.

Poſt hæc VII. Julii Alexander papa miſſam celebravit in eccleſia Piſana ; qua finita, ipſe una cum cardinalibus & prælatis multis venit ante eccleſiam in alto ſcafardo, ubi coronatus fuit per dominum cardinalem de Saluciis, utpote decanum centenorum cardinalium. Deinde omnes prælati mitrati aſcenderunt equos & proceſſionaliter iverunt

per civitatem; ita quod abbates præcedebant, quos immediate ſequebantur archiepiſcopi & epiſcopi; poſt patriarchas veniebant cardinales, ultimo omnium papa indutus pontificalibus & thiara cum tribus coronis exornatus. Poſt modicum cardinalis de Saluciis, relicta proceſſione, receſſit ad quemdam locum cum capitaneo Florentinorum, ubi invenit Judæos, qui ſuam legem Moſaïcam præſentaverunt in rotulo, quam recipiens præſentavit papæ. At ille ſuſceptum rotulum de manu cardinalis projecit poſt tergum ſuum, dicens: *Legem recipio, ſed ceremonialia reſpuo.* Reverſo autem papa ad domum ſuam deſcendit de equo, quem confeſtim uſurpavit capitaneus civitatis cum ornamentis omnibus.

Eodem anno fuit maxima Leodii aquarum inundatio, & ſubſequente gelu, pons arcarum lapideus ex impetu glaciei ſubverſus eſt & omnino confractus. Sed & pro emenda condigna facienda domino Johanni de Bavaria, patria Leodienſis talliata eſt & condemnata ad ſummam ducentarum & viginti millium coronarum Franciæ; adeo ut pro hac ſolvenda neceſſe fuerit Leodii contra conſuetudinem antiquam reponi maletoltam ſive gabellam ſuper venalibus: præhabita tamen ſuper hac re diſpenſatione apoſtolica. Et levata eſt hæc aſſiſia dumtaxat ſpatio viginti menſium & quinque dierum, & mox ſublata debitis ſolutis.

Mulcta pecuniaria pro belli expenſis impoſita Leodienſibus.

Item ea tempeſtate penultima Septembris, oppidulum dictum *Herck*, ſitum in confinio Brabantiæ, per aliquantos Cornutos, qui remanſerant, & pro ſalute tuenda fugerant ad exteras regiones, captum eſt, & in craſtino iterum per Godenelum de Eldris ſeneſcallum comitatus Loſſenſis, expugnatum, comprehenſis fere omnibus qui illud invaſerant; e quibus ſeptuaginta duo mox in ſtrata publica illic decollati ſunt & rotati, & alii octodecim Leodium adducti, & illic ſimiliter capitibus amputatis mortui ſunt. Verum unus ex ipſorum cuneo Johannes de *Spaes* vivus in foro Leodienſi extitit quarteriatus; cujus quatuor partes alii quatuor flagitioſi detulerunt cum capite extra portam ſanctæ Walburgis uſque ad locum ſupplicii; & ibi quoque ad rotas ſinguli ſunt alligati.

Herkenſe oppidum expugnatur.

Deinde etiam apud Hoyum triginta burgenſes de rebellione præmiſſa comprehenſi, in Moſa flumine ſunt ſubmerſi.

Inſuper eodem anno deceſſit a ſæculo Rupertus Romanorum rex, vir probus & ſtrenuus ac Deo devotus; cujus uxor regis Anglorum filia nobilis & formoſa.

Ruperti obitus.

Anno MCCCCX. tertia die Maii obiit Alexander papa V. qui anno præterito in concilio Piſano ad papatum fuit aſſumtus. Statim quoque ſubrogatus eſt eidem dominus Balthaſar de Coſſa cardinalis Bononienſis, & in ſua coronatione dictus eſt Johannes XXIII. cui in concilio Conſtantienſi impoſitum eſt, quod illicitis mediis ad papatum anhelans, machinatus eſt mortem Alexandri prædeceſſoris ſui, adeo ut tam papa, quam medicus ejus magiſter Daniel de ſancta Synodo doctor in medicinis, veneno ſint extincti.

Et Alexan. V.

Præterea eodem anno ſucceſſit peſtilentia gravis, quæ innumerabilem populum Leodii & in vicinia tulit de medio. In campis etiam naſcebantur mures magni & rubei, qui univerſa ſata depaſcebant; ſicque patria Leodienſis variis modis eſt afflicta propter inſolentiam & rebellionem incolarum contra dominum ſuum electum ab anno tertio uſque decimum abſque interpolatione qualicumque.

Gravis peſtilentia Leodii aliæque calamitates.

Itaque poſt mortem Ruperti regis electores imperii convenientes apud Francofordiam in Septembri, elegerunt in regem Romanorum dominum Sigiſmundum regem Hungariæ, Croatiæ, Dalmatiæ, &c. fratrem domini Wenceſlai regis Bohemiæ pridem per eoſdem dejecti & reprobati, virum ſtrenuum & probum, Chriſtianæ religionis pugilem invictiſſimum & ſolertiſſimum, qui jam de Turcis multos reportaverat triumphos.

Sigiſmundus Roman. rex.

Anno MCCCCXI. cum poſt necem ducis Aurelianenſis, multa mala, ſtrages & partialitates ſubortæ fuiſſent in Francia, Johannes dux Burgundiæ tantum practicavit apud ſuos Flamingos, quod Gandenſes ceterique Flamingi in copioſo exercitu obſederunt & ceperunt oppidum Viromandiæ vocabulo *Ham* in *Vermendois*, & ſubſequenter aliquot alia fortalitia in circumvicinis locis, & tandem reverſi ſunt ad propria. Dux vero cum maximo equitatu proceſſit verſus Pariſius ad regem Francorum non bene compotem ſenſuum ſuorum, ut prædictum eſt.

Hamum oppidum in Veromanduis capitur aliæque arces vicinæ.

Anno MCCCCXIII. Antonius dux Brabantiæ, cui nupta eſt Eliſabeth duciſſa Lutzemborgenſis, filia Wenceſlai, quondam imperatoris ac regis Bohemiæ circa feſtum B. Johannis Baptiſtæ cum manu valida armatorum, ingreſſus eſt ducatum Lutzemborgenſem, eo quod nonnulli nobiles & armigeri ejuſdem terræ nollent eidem obedire, ſubvertitque plurima caſtra & fortalitia eorumdem, & præcipue nobilium *Datheez*, qui fingebant ſe juramentum fidelitatis præſtitiſſe regi Bohemiæ. Cumque pervagatus eſſet omnem illam patriam, tandem circa feſtum Bartholomæi reverſus eſt in Brabantiam.

Anton. dux Brabant. ducatum Lutzenburg. devaſtat.

Eodem tempore & anno ballivus Hanoniæ obſedit caſtrum de Rupeforti: ſed ſuccurrente incluſis Everardo de Marcha cum multis Alemannis, infecto negotio reverſi ſunt Hannonienſes ad propria.

Obſidio Rupisfortis ſolvitur.

Anno MCCCCXIV. Guillelmus comes Namurcenſis, vir ſatis devotus & zelator religionis, deſiderans reformare monaſterium dictum *Molins*, ſitum in comitatu ſuo, non

Reformatur monaſteriũ Molinienſe.

Digitized by Google

longe a Bovinia, in quo erant moniales diſſolute & irreligioſe converſantes, impetravit a capitulo Ciſtercienſi, ut excluſis monialibus reponerentur inibi viri religioſi, datis tamen penſionibus vitalibus monialibus illis; quæ tum ad alia loca tranſmigrabant. Cui etiam monaſterio dictus comes & uxor ejuſdem domina Margareta de *Harcourt*, domina temporalis de *Bethune*, largifluas eleemoſynas contulerunt, præſertim calices, libros, caſulas, cappas & hujuſmodi ornamenta eccleſiaſtica.

Concilium Cõſtantienſe.

Anno eodem cum Chriſtiana reſpublica graviſſime langueret, & jam diu, proh dolor! languiſſet in ſchiſmate deteſtabili ſub tribus viris, quorum quilibet ſibi papatus nomen & officium uſurparet, videlicet Angelo Corario, qui in ſua obedientia nuncupatus eſt Gregorius XII. Petro de Luna, qui in ſua obedientia dictus eſt Benedictus XIII. & Balthaſaro de Coſſa, qui in ſua obedientia nuncupabatur Johannes XXIII. deinceps quia in nonnullis regionibus, præſertim in Bohemia & in Anglia pullulaverat hæreſis Huſſitarum, quæ vocabulum & originem ſumſerat a quodam Johanne *Wiclef*, famoſo olim in ſtudio Exonienſi, nec faciliter his morbis medela congrua poſſet apponi, dominus Sigiſmundus Hungariæ rex, &c. nuper in Romanorum regem electus, dominum Johannem XXIII. multis precibus & modis ad hoc inflexit, ut generale concilium indiceretur celebrari in civitate Conſtantia ſuper Rhenum ſita, quæ eſt de provincia Moguntina; eodemque anno, 28. die menſis Octobris dictus Johannes papa civitatem Conſtantienſem cum electa comitiva cardinalium, epiſcoporum, baronum & nobilium ingreſſus eſt, atque prima die Novembris miſſam ſolemniter de S. Spiritu celebravit, veluti Piſanum concilium continuaturus, & novo inchoando maximam auctoritatem traditurus.

Sigiſmundi inauguratio Aquiſgrani.

Eodem anno & menſe, videlicet octava Novembris cum maxima ſolemnitate coronam primam ſuſcepit Aquiſgrani dominus Sigiſmundus rex Hungariæ, Croatiæ, Dalmatiæ, &c. a domino Theodorico de *Meurs* archiepiſcopo Colonienſi, qui tunc inibi primam miſſam ſuam celebravit, ac reginam pro tunc inunxit & coronavit, ut fieri ſolitum eſt.

De concilio Cõſtantienſi.

Anno MCCCCXV. ut multa per anticipationem proferamus, cum dictus Johannes papa & Romanorum rex præſentialiter adeſſent Conſtantiæ, & circa emendationem ſtatus Chriſtiani in aliquantis ſeſſionibus concepta & ordinata fuiſſent multa utilia, præſertim ut tres prædicti papæ nude & pure cederent papatui propter bonum pacis & tranquillitatis ſanctæ matris eccleſiæ, ſuper hac re ſerioſe & humiliter rogatus dominus Johannes papa nomine ſacri concilii per patriarcham Antiochenum, præſente Sigiſmundo rege, tandem his flexus dictus Johannes papa ſchedulam unam, continentem verba ſubſcripta legit, dicens alta voce: *Ego Johannes papa* XXIII. *propter quietem populi Chriſtiani profiteor, ſpondeo, promitto, juro & voveo Deo & eccleſiæ & huic ſacro concilio ſponte & libere dare pacem ipſi eccleſiæ per viam meæ ſimplicis ceſſionis papatus, & eam facere & adimplere cum effectu, juxta deliberationem præſentis concilii, ſi, & in quantum Petrus de Luna Benedictus* XIII. *& Angelus Corario Gregorius* XII. *in ſuis obedientiis nuncupati, papatui quem prætendunt, per ſe vel per procuratores ſuos legitimos ſimiliter cedant, & etiam in quocumque caſu ceſſionis vel deceſſus, aut alio in quo per meam ceſſionem poterit dari unio eccleſiæ Dei ad extirpationem præſentis ſchiſmatis.*

Johan. papa promittit cedere ad votũ concilii.

Cumque altera die celebraretur ſeſſio generalis in eccleſia majori, prædictus Johannes papa ſedens in cathedra ante altare converſus ad ſacrum concilium legit antedictam ſchedulam iterato; & dum legeret illam clauſulam: *Promitto, ſpondeo, juro & voveo Deo, &c.* flexit genua verſus altare, ponendo manum ad pectus, & dixit: *Et ita promitto obſervare.*

Furtive diſcedit de concilio.

His ita peractis, cum jam in foribus putaretur eſſe reformatio totius Chriſtianitatis in capite & in membris, prædictus papa maligno ſpiritu inſtigatus, pœnitens ſuper bono quod promiſerat, voverat & juraverat, tandem 20. die menſis Martii in tenebris nocturnis, habitu indecenti & diſſimulato laïcali modo, a civitate Conſtantienſi aufugit & receſſit, in ſcandalum generalis concilii & totius populi Chriſtiani, ac retraxit ſe ad oppidum *Scaphuſe*, quod erat ſub ditione ducis Auſtriæ Friderici, quem idem papa multis precibus & muneribus in ſui favorem allexit, corrupit & inflexit. Exinde fugit primo in *Loffenbergh*, & deinde in oppidum dictum *Briſack*, ut ſic elongatus a concilio & civitate Conſtantienſi, iret in Burgundiam, ac deinde in Italiam, tali modo ſperans illudere & deridere principes & cardinales ſuper hac materia, jam ante per quatuor menſium ſpatium congregatos.

Invitatus ut redeat fugit Nuremberg.

Itaque patres ſacri concilii in anguſto poſiti, prænoſcentes dominum JOHANNEM papam in *Briſack* reſidentem ſub tuitione ducis ſupradicti, miſerunt ad eum ſolemnes oratores, rogantes eum, quatenus more pii paſtoris, qui animam ſuam ponit pro grege ſuo, ad Conſtantiam dignaretur redire, vel ſaltem ad unum de tribus oppidis vicinis, videlicet Baſileam, Ulmam vel *Merſburg*; ut illic cum omni caritate negotium Chriſtianitatis conceptum debito potuiſſet effectui mancipari. Porro ille in reprobum ſenſum datus, cum in craſtino ſe reſponſurum promitteret nuntiis ſupradictis, per mediam no-

Digitized by Google

ctem ante diluculum, non dato reſponſo, ad oppidum *Nuvvemberg* clam aufugit, pejora prioribus mala cumulando.

Sigiſm. mandat burgrav. Nurembergæ vivum ut ſibi adducat.

His nimirum offenſus graviſſime Sigiſmundus rex, convocans ad ſe Fredericum burgravium *Nurembergbe*, mandavit ei exercitum congregare, & omnia dominia prædicti ducis expugnare & ſaiſire. Quod & fecit indilate, adducens manu ſua captivum dictum ducem in præſentia Sigiſmundi regis, prius tamen aſſecuratum de vita. Quem indignabunde reſpiciens rex, & multa ſibi improperans beneficia collata, poſt multas & aſperas increpationes, tandem precibus dicti burgravii & Ludovici ducis Heidelbergenſis aliorumque procerum, ad veniam recepit eum & miſericordiam, hac tamen pollicitatione ſive obligatione præmiſſa in hunc modum:

Nos Fridericus *dux Auſtriæ, &c. recognoſcimus quod cum sereniſſimi principis Sigiſmundi regis Romanorum & Hungariæ, &c. indignationem inciderimus, venimus in propria perſona ad conſpectum dicti domini regis Conſtantiam, & nos, perſonam noſtram, territoria, homines, civitates, fortalitia & quidquid habemus & tenemus, nihil excepto, ad ſuam regalem gratiam dedimus & poſuimus, damus & ponimus vigore præſentium, taliter quod ipſe nobiſcum & cum eiſdem facere & dimittere poſſit pro ſuæ regalis libito voluntatis.*

Debemus etiam & volumus procurare papam Johannem ad Conſtantiam, aut alibi, quo dominus rex voluerit, præſentare aut facere præſentari ad manus dicti domini regis & ſacri concilii, quod præſentialiter Conſtantiæ celebratur, ſperando, juxta verbum regium nobis deſuper factum, quod dominus Johannes papa & omnes ſecum exiſtentes, dum ad Conſtantiam aut alium locum deputandum venerint, ſuarum vitæ & rerum ad eos pertinentium, quas ſecum ad locum hujuſmodi duxerint, ſint ſecuri. Et ſi dictus papa Johannes de papatu depoſitus fuerit vel ceſſerit, tunc in voluntate præfati concilii ſtabit, quomodo eidem de ſuo ſtatu provideatur.

Nos etiam volumus & debemus in obſtagio Conſtantiæ remanere, quouſque dictus papa Johannes Conſtantiam aut alibi, quo præfatus dominus rex deputaverit, pervenerit; & alia multa in hunc modum.

Conſtantiam reductus deponitur.

His ita ſuſceptis & fideliter adimpletis, Johannes papa Conſtantiam reductus eſt, tremens & timens cuti ſuæ graviter. Cumque per procuratores & promotores ſacri concilii magiſtros Henricum de Piro & Johannem de Scribanis dati eſſent articuli graves plus quam centum, habitis ſuper hac re quamplurimis ſeſſionibus & conſultationibus, dictus papa depoſitus eſt ſententialiter a papatu, tamquam ſimoniacus notorius, bonorum eccleſiæ dilapidator ac notorie ſcandalizans eccleſiam, ac ſchiſmatis inveterati nutritor, &c. Quam quidem depoſitionem idem Johannes exiſtens pro tunc in loco de Cellis Conſtantienſis diœceſis ultima menſis Maii ex ſua certa ſcientia approbavit, ratificavit, & conſenſum dedit.

Gregor. XII. per procuratorem renuntiat.

Deinde ſubſequenter quarta die menſis Julii, Gregorius XII. qui ſe pro papa gerebat, miſit aliquantos ſolemnes viros eccleſiaſticos & ſæculares ad ſacrum concilium, ibique per vivam vocem quidam ex eis nobilis vir dictus Carolus de Malateſtis, procurator & commiſſarius ad infraſcripta peragendum negotia, nomine Gregorii prædicti ceſſit: & renuntiavit juri quod in papatu ſe habere prætendebat, legens alta voce ſchedulam hæc verba continentem: *Ego Carolus de Malateſtis Arimini & nonnullarum aliarum terrarum in temporalibus vicarius, necnon provinciæ Romandiolæ rector, pro ſanctiſſimo in Chriſto patre & domino noſtro domino Gregorio divina providentia papa* XII. *&* S. R. *Eccleſiæ generalis atque ejuſdem ſanctiſſimi domini noſtri papæ procurator, habens ad infraſcripta plenum, ſpeciale & irrevocabile mandatum, quemadmodum conſtat per bullam authenticam ſanctiſſimi domini noſtri prædicti, nulla oppreſſus aut coactus violentia, atque nullo ductus errore, ut omnibus aperte pateat per effectum, quanta ſinceritate quantaque cordis affectione ſacram unionem ac redintegrationem Chriſtianorum in unione ſanctæ matris eccleſiæ proſecutus fuerit & proſequatur per viam renuntiationis incluſive, pure, libere ac ſincere procuratorio nomine ipſius ſanctiſſimi domini noſtri Gregorii papæ* XII. *In nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti, amen. Renuntio & cedo expreſſe in his ſcriptis realiter & cum effectu juri, titulo, poſſeſſioni, quod, quem & quam ipſe habet in papatu, & reſigno nomine prædicti domini noſtri papatum & omne jus papatus, titulum & poſſeſſionem, quod, quem & quam habet coram Domino noſtro Jeſu Chriſto, qui eccleſiæ ſuæ ſanctæ eſt caput & ſponſus in hac ſacroſancta ſynodo & univerſali concilio, ſtatum & univerſalem eccleſiam repræſentante, &c.* Quam quidem renuntiationem cum maximo gaudio ſacrum concilium acceptavit.

Obitus Johan. Hus.

Eodem etiam tempore, anno & menſe, quidam hæreſiarcha dictus Johannes Hus, defenſor & publicator errorum Johannis *Wicleff*, de quo præmiſſum eſt, cum ſuis articulis XXXII. a ſacro concilio Conſtantiæ condemnatus eſt, degradatus, & ſubſequenter inibi concrematus.

Seditio Leod. adverſus Bav.

Præterea in eodem menſe Julio in dominum Johannem de Bavaria electum Leodienſem, inſurrexerunt aliquanti murmuratores maligni, molientes excitare ſeditionem vulgi Leodienſis contra ſuum principem: ſed diſponente Deo in nihilum redacti ſunt conatus eorum. Nam patefacta ſeditione 19. die ejuſdem menſis, tres ex præmiſſis conſpiratoribus fuere decapitati, ac deinde in Moſam quatuor ſubmerſi, & poſtmodum

Digitized by Google

nihilominus quinque ex eis decollati.

Hieron. de Praga errores Johan. Hus, &c. damnat in concilio Conſtant.

Subſequenter 23. menſis Septembris Jeronymus de Praga pridem accuſatus & diffamatus tamquam protector & promulgator hæreſis Huſſitarum, ſive Wicleffiſtarum, & ob hanc cauſam incarceratus Conſtantiæ, in publica ſeſſione præſente ſacro concilio aſcendit ambonem, in quo decreta concilii ſolebant publicari, & facta prius compendioſa collatione atque proteſtatione, ac regratians dominis deputatis & commiſſariis ſuper materia fidei, de eorum bona & ſalubri doctrina, ac de aliis bonis ſibi per eos impenſis, legebat conſequenter unam cartam pergameneam ſua propria manu conſcriptam, dicens alta voce in hunc modum: *Ego Hieronymus de Praga liberalium artium magiſter, cognoſcens veram, catholicam & apoſtolicam fidem, anathematizo omnem hæreſim, præcipue eam de qua infamatus fui & quam præteritis temporibus dogmatizaverunt Johannes Wicleff & Johannes Hus in ſuis opuſculis ſeu libellis ac ſermonibus ad populum, propter quam etiam prædicti cum ſuis dogmatibus damnati ſunt ab hac ſancta Conſtantienſi ſynodo tamquam hæretici, & ipſorum doctrina prædicta ſimiliter damnata, maxime in nonnullis articulis expreſſis ſententiis per hoc ſacrum concilium contra ipſos latis. Conſentio autem S. R. eccleſiæ & apoſtolicæ ſedi, & huic ſacro concilio, & ore ac corde profiteor in omnibus & per omnia præſertim de clavibus, de ſacramentis, ordinibus, officiis & cenſuris eccleſiaſticis, de indulgentiis & reliquiis ſanctorum & eccleſiaſtica libertate; ac etiam de ceremoniis ac aliis omnibus ad religionem Chriſtianam pertinentibus, prout ipſa ſancta Romana eccleſia & apoſtolica ſedes & hoc concilium profitentur; & ſpecialiter, quod prædictorum articulorum plures ſunt notorie hæretici & dudum a ſanctis patribus reprobati, quidam blaſphemi, alii erronei, alii ſcandaloſi, quidam etiam piarum aurium offenſivi, & ipſorum nonnulli temerarii & ſeditioſi; & pro talibus fuerunt dicti articuli per hoc ſacrum concilium nuper condemnati & inhibiti omnibus & ſingulis catholicis ſub anathematis interminatione, ne de cetero aliquem ipſorum quiſpiam prædicare, dogmatizare vel tenere præſumeret, &c.* Adjunxit præterea dicens: *Inſuper ego Hieronymus juro per ſanctam Trinitatem & per ejus ſacroſancta evangelia, me in veritate eccleſiæ catholicæ ſemper & ſine dubio permanſurum, & omnes qui contra hanc veniunt cum dogmatibus ſuis æterno anathemate dignos eſſe pronuntio. Et ſi ego ipſe aliquando, quod abſit, aliqua contra ſentire vel prædicare præſumſero, canonum ſeveritati ſubjacebo, & æternæ pœnæ obligatus inveniar.* Addidit præterea alia multa in deteſtationem & revocationem hujus erroris, & condemnationem Johannis *Huſſ* magiſtri ſui; ſicque ſub hac pollicitatione & abjuratione hæreſis permiſſus eſt abinde liber diſcedere. Qui ta-
A men ſucceſſu temporis pœnitens de bono quod fecerat, combuſtus eſt.

Sigiſm. Petrū de Luna convenit Perpin.

Itaque ad complementum ſacræ unionis in eccleſia Dei, reſtabat tertium opus peragendum, videlicet renuntiatio ſpontanea, vel depoſitio judiciaria Petri de Luna, qui Benedictus XIII. in ſua obedientia vocabatur. Pro quo proſequendo devotiſſimus eccleſiæ filius Sigiſmundus Romanorum rex, nullis parcens laboribus aut expenſis, cum aliis ſolemniſſimis ambaſſiatoribus regum & principum Chriſtianorum in numero copioſo, juxta pridem concordata, perſonaliter profectus eſt ad regnum Arragoniæ in civi-
B tate Arragoniæ Perpiniani, in quo etiam loco convenerunt dictus Petrus de Luna ſimiliter & rex Arragonum Ferdinandus, valida licet correptus ægritudine: ſed & ambaſſiatores regum Caſtellæ & Navarræ cum comitibus de Fuxo & Arminiaci, qui uſque ad ea tempora erant de obedientia dicti Benedicti. Cumque maturiſſimæ & graviſſimæ deliberationes illic fierent ſuper unione ſanctæ matris eccleſiæ, idemque Petrus dulciſſime rogaretur a regibus & principibus præmiſſis, ut animum applicaret tanto bono; ille ſentiens rem in ſuam depoſitionem agitari, cal-
C lide receſſit a Perpiniano ad caſtrum dictum *Paniſcole*, in quo ſe cum ſuis cardinalibus & aliquantis armigeris incluſit, fingens multas frivolas & nulla ratione ſuffultas cauſas ſui receſſus ſcandaloſi. Nihilominus per ſacrum concilium deputati ſunt duo egregii decretorum doctores de ordine B. Benedicti, magiſter Lambertus de Stipite prior de Bertreya, ordinis Cluniacenſis in Brabantia, dudum profeſſus S. Laurentii juxta Leodium; necnon & Bernardus de Planchea ſacriſta eccleſiæ S. Crucis Burdegalenſis. Hi nihil trepidantes, ſed animoſe multum & viriliter ad dictum caſtrum Paniſcolæ perſonaliter
D profecti, dominum Petrum de Luna perſonaliter citaverunt, ſuis cardinalibus & armigeris aſtantibus, præfigentes eis terminum dilatorium vel peremtorium 70. dierum, infra quem terminum dabatur ei facultas veniendi Conſtantiam, & ſuper impoſitis ſibi criminibus hæreſis & notorii ſchiſmatis ſe, ſi vellet, excuſandi. Ille vero Petrus animo indurato confinxit pleraſque allegationes nullius efficaciæ aut virtutis, volens uſque ad mortem, prout & fecit, in opinione ſua per-
E verſa perdurare tamquam papa, quamvis ab initio ſuæ promotionis & de poſt multotiens dixiſſet, juraſſet & promiſiſſet cedere papatui in caſu quo Gregorius XII. & Johannes XXIII. ſic in ſuis obedientiis nuncupati, vellent cedere.

Cui ſuam princip. obedientiā ſubtrahunt.

His ita perlatis ad aures principum præmiſſorum, iidem reges Caſtellæ, Arragonum & Navarræ, comites quoque ſupradicti præfato Petro vel Benedicto obedientiam ſubtraxerunt indilate. Deinde poſt multas

Digitized by Google

ſeſſiones ſuper hac re Conſtantiæ celebratas cum ſolemnitatibus juris in tam arduo negotio fieri ſolitis, noviſſime per ſententiam diffinitivam dictus Petrus a papatu depoſitus eſt, ejectus anno MCCCCXVII. die 26. Julii tamquam perjurus, univerſalis eccleſiæ Dei ſcandaliſator, fautor & nutritor inveterati ſchiſmatis, unionis & pacis eccleſiæ turbator & impeditor, ſchiſmaticus, hæreticus, pertinax & incorrigibilis; ſicque, Dei gratia ſuccurrente, ceſſavit inveteratum ſchiſma, quod per annos 39. univerſam Chriſtianitatem graviſſime turbavit, ſcandalizavit & impedimenta gravia miniſtravit.

Electio Martini V.

Subſequenter eodem anno die undecima menſis Novembris reverendiſſimus dominus Oddo de Columna, diaconus cardinalis S. Georgii ad Velum-aureum, Conſtantiæ concorditer eſt electus in unum ſolum, verum & indubitatum papam, & a ceteris cardinalibus & electoribus per ſacrum generale concilium deputatis, vocatus eſt Martinus papa quintus.

Et ſciendum quod prædicta electio ſummi pontificis facta eſt per dominos cardinales tunc Conſtantiæ præſentes pene viginti. Inſuper additi ſunt eis contra communem formam eligendi per ſacrum concilium deputati triginta viri ſolemnes, id eſt de qualibet natione ſex, quorum octodecim fuerunt epiſcopi, duo abbates, decem egregii doctores & magiſtri, decani collegiorum & priores conventuum diverſorum, &c. eo quod electio ſummi pontificis pro tunc ad ſacram ſynodum probabatur juridice fuiſſe devoluta.

Præterea eodem tempore 21. Novembris dictus Martinus v. in eccleſia cathedrali Conſtantiæ more Romanorum pontificum ſolemniter extitit coronatus, atque poſtmodum aſſociatus per ſereniſſimum principem Sigiſmundum Romanorum & Hungariæ regem, necnon & illuſtriſſimum principem Ludovicum ducem Bavariæ, Fridericum marchionem Brandeburgenſem, Ludovicum & Ulricum comites de Ottinga, & Guntherum de *Zuartzenborch*, & alios prælatos in numero copioſo, qui de loco coronationis pedites ad eccleſiam fratrum eremitarum S. Auguſtini, & e converſo ad palatium conduxerunt & aſſociaverunt eumdem. Deinde timens Romanorum rex, ne forte dominus Johannes a papatu depoſitus, rebellare poſſet, & novo ſchiſmati fomitem dare, commiſit eumdem domino Ludovico duci Heidelbergenſi, quem ille recluſit in caſtro ſuo ſuper Rhenum ſito, vocabulo *Manheim*, ubi diu ſub curiali cuſtodia ſervatus eſt: ſed noviſſime dominus Martinus papa, de conſenſu fratrum ſuorum, ad cardinalatum eum repoſuit; ſicque in confeſſione bona & obebientia ſanctæ matris Eccleſiæ vitam finiſſe famatur.

Angl. irruptio in Norm.

Item anno ſupradicto Henricus rex Anglorum A miſſa ſolemni ambaſſiata procerum & prælatorum ad Carolum regem Francorum apud Rothomagum, poſtulavit dari ſibi in uxorem ſeniorem filiam regis, quæ jam in monaſterio pauperum dominarum de *Poiſſy*, ſub regula S. Dominici profeſſionem fecerat, & velum ſacrum ſuſceperat: verum Anglici repulſam paſſi, pro eo quod ſponſam Chriſti homini mortali copulari fas non eſſet, cum indignatione maxima reverſi ſunt ad regem ſuum, nuntiantes quid egiſſent, B & qualiter eorum poſtulationes non fuiſſent admiſſæ. Qui ſuper præmiſſis nimium efferatus, mox cum claſſe ingenti transfretans, villam Fiſcanenſem cum monaſterio nobiliſſimo oppugnavit & cepit; ac deinde circa medium Auguſti cum exercitu copioſo cepit villam de *Hardeflour* in Normannia, quam capitaneus oppidi pecunia corruptus, poſt paululum in manus tradidit Anglorum, & ſtatim omnes maſculi pueri ad Angliam tranſvecti ſunt, & primores oppidi carceribus mancipati. Quibus ad notitiam Francorum perlatis, optimates regni, videlicet duces C Borbonii, Aurelianenſis, Alenconii, Barenſis. Comites de *Nivers*, de *Harcourt*, *d'Eu*, Vindocinenſis & Richemontenſis una cum domino Antonio duce Brabantiæ, qui cum aliquantis nobilibus prænominatis magnatibus inopinate ſubvenit, necnon & Carolo de *Labreit*, coneſtabulario regni, unanimi conſenſu decreverunt Anglorum exercitum, qui ab *Hardeflour* profectus, verſus Caliſiam iter pedeſtre fuerat aggreſſus, confidenter & animoſe, ſed nimis arroganter, invadere ac debellare. Sed non in multitudine exercitus victoria belli, quia Dominus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. D Cum igitur certamen iniri debebat juxta locum dictum *Roſſeauvilhe* menſis Octobris die 25. Franci in multitudine nobilium confiſi, præceperunt omnes plebeios & milites, qui non erant militares abſcedere, veluti inhoneſtum arbitrantes cum fece plebeia ſuam inquinare vel miſcere nobilitatem. Solerter itaque diſtributis utrinque aciebus, & ordinate diſtributis ſingulis, Antonius dux Brabantiæ, nimio ſuccenſus bellandi deſiderio, E vix armis decentibus indutus, non expectato proprio vexillo, ſed arrepto ſigno hiraldi, ceteris principibus nondum ſubſecutis, cuneos Anglorum fidenter plus debito penetravit. Ubi circumſeptus haſtis & cuſpidibus hoſtium, ſtatim eſt obtruncatus cum ſuis univerſis. Quem reliqui magnates arroganter ſecuti, pari modo pene univerſi proſtrati ſunt & occiſi. Ceſſitque Anglis ea die cruenta victoria, non ſine ſanguine ſuorum. Ceciderunt in eodem conflictu duces Brabantiæ, Alenconii & Barenſis, comes de *Nivers* & Carolus coneſtabularius. In carcere autem ducti ſunt duces Borbonii & Aurelianis, comites Vindocinenſis, de *Riche-*

Franc. clades apud *Roſſeauville.*

Digitized by Google

mont & *d'Eu* cum aliis nobilibus in numero copioſo.

Armeniac. comes Pariſ. occiditur factione Burgund. ducis.

Huic certamini non curavit intereſſe Johannes dux Burgundiæ, propter rancores nondum ſopitos inter eum & ducem Aurelianis, ob necem paternam factam in anno ſeptimo; aut quia fortaſſe corde genti favit Anglicanæ. Porro dux Bituricenſis exoſum habens ducem Burgundiæ, propter necem ſui fratris prætactam, una cum Chynegio de Caſtro præpoſito Pariſienſi, alii quoque foventes partem ducis Aurelianenſis, comitem Armeniacenſem confeſtim ſublimarunt in coneſtabularium Franciæ, ut per illius ſuffragium potentiæ Burgundionum commodius valerent obſiſtere. Ob quam cauſam nimium infenſus dux Burgundiæ, eo quod patriam ſuam quotidie attenderet depopulari, allexit in favorem ſui communitatem Pariſienſem, ac quadam die populari tumultu ſuſcitato, comes Arminiacenſis Pariſius in medio plateæ cum multis aliis a populo peremtus eſt, cadaveribus per triduum, in luto plateæ relictis inhumatis. Quibus fœde perfectis, præpoſitus Pariſienſis veriſimiliter timens cuti ſuæ, delphinum primogenitum regis adhuc adoleſcentem, vix ætatis annorum 14. præfatæ ſubripuit internecioni, quæ dietim fiebat in regno, reſiduos incolas ad reſiſtendum duci per hoc medium animans & inflammans, cum videlicet cernerent filium regis adhuc ſuperſtitem, qui velut heres regni protectorque eorum foret ac propugnator.

ſ. Thynegio.

Ferdin. rex Portugaliæ Ceptam expugnat.

Ea quoque tempeſtate Ferdinandus rex Portugaliæ & Algarvii, ſub ſpe & obtentu dilatandi terminos Chriſtianæ fidei, transfretavit in Africam, & valida obſidione circumcinxit civitatem Sarracenorum, cui vocabulum eſt Cepta, de qua ficus, racemi, vina condita, & mala punica ad occiduas diriguntur nationes. Quam tandem expugnavit viriliter & cepit. Hujus regis filiam Iſabellam nomine, Philippus dux Burgundiæ & Brabantiæ traduxit in conjugem.

Sigiſm. Leod. accedit.

Anno MCCCCXVI. videlicet in vigilia nativitatis Chriſti, Sigiſmundus Romanorum & Hungariæ, &c. rex cum aliquantis principibus & prælatis, clero ad ſibi occurrendum præmonito, intravit Leodium veſperis fere decantatis: ſed ad preces regis iterato ſunt aliæ veſperæ inchoatæ ac decantatæ. Quem cum condigno honore ſuſcepit in ſuo palatio dominus Johannes de Bavaria Leodienſis electus, atque honeſtiſſime feſtivavit per dies octo. At vulgus Leodienſis dolens ſe pridem ſupplantatum per dominum ſuum, libertates, privilegia, franchiſias a rege ſibi poſtulavit & impetravit reſtitui ac renovari, prout anterius fieri conſuevit, ordinatis mox duobus magiſtris civium & vexillis miniſterialium de novo confectis. Deinde prædictus rex ſummam circiter quinque millium florenorum Rhenenſium ab eccleſiaſticis ſuſcepit, ſub titulo accommodati, dans ſuper hac præſtatione litteras recognitorias regio ſigillo communitas: ſed præſta verſa eſt in datam, quia poſt hæc nihil reddere curavit.

Privil. civit. reſt. tuit.

Cum igitur octo dierum ſpatio Leodii perendinaſſet, continuo die Circumciſionis Dominicæ clam cum parva comitiva civitatem exivit, & ad Rupem oppidum ducatus Lucemborgenſis profectus eſt, & abinde Conſtantiam proceſſit.

Subſequenter die 14. menſis Martii creati ſunt Leodii novi burgimagiſtri duo per electionem populi, Walterus de *Fleron* & Walterus *Dathin*, qui tamen non magiſtri, ſed ſupremi conſiliarii debebant nuncupari, juxta tenorem novi regiminis pro tunc per dominum Leodienſem ſuumque venerabile capitulum & ſcabinos civitatis inſtituti.

Novum regimen ſub Bav.

Eodem anno in feſto Pentecoſtes obiit Wilhelmus dux Bavariæ, comes Hannoniæ, Hollandiæ & Zelandiæ XXIV. illarum partium, frater domini Johannis Leodienſis electi, relinquens poſt ſe unicam filiam, Jacobam nomine, relictam delphini primogeniti regis Francorum veneno peremti. Hæc poſtmodum nupſit Johanni duci Brabantiæ per diſpenſationem apoſtolicam ſuper hoc a domino Martino papa taliter qualiter obtentam, unde multa deteſtanda mala ſunt ſubſecuta.

Obitus Wilhelmi ducis Bavari.

Subſequenter dominus Johannes de Bavaria electus Leodienſis, audita morte fratris ſui, proceſſit verſus Hollandiam, ſub ſpe ipſam patriam poſſidendi & obtinendi, excluſa nepte ſua Jacoba præfata; ſtatimque intromiſſus eſt per Dordracenſes, & in ſuum dominium temporale tamquam proximior heres maſculus jucunde receptus, reclamante ac renitente alia partialitate, quæ favebat duciſſæ.

Johan. elect. Leod. armatur in neptem ſuam.

Poſt hæc in menſe Novembri per Bavaros & Geldrenſes captum eſt oppidum Hollandiæ vocabulo *Gornichem*, fortalitio tum ſalvo & impugnato: ſed non longo tempore gaviſi ſunt hac uſurpatione violenta, quia non poteſt eſſe diuturna ſcelere quæſita potentia. Siquidem Jacoba duciſſa adhuc vidua cum maxima claſſe fautorum ſuorum, & ſubſidio Ultrajectenſium per medium præfati fortalitii oppidum de *Gornichem* viriliter irrupit, & cæſis hoſtibus, potenter de iiſdem triumphavit. Ceciderunt in hac irruptione ac conflictu de parte Bavarorum domicellus de *Arckel*, Johannes de *Pietreshem*, Razo de *Ordinghen*, & alii plerique quorum nomina ſubticemus. Captus eſt illic comes de *Wernenborch* & alii nobiles in numero copioſo. De parte duciſſæ cecidit dominus de *Berode*, &c. factus eſt conflictus iſte prima menſis Decembris.

Expugnatur oppidum *Gornichem*.

Cæduntur Bavari.

Anno MCCCCXVIII. dominus Johannes de Bavaria electus Leodienſis, pro tunc reſi-

Johan. Bav. abdicat epiſcopatum.

Digitized by Google

dens in Dordraco, per procuratorem ſuum in concilio generali Conſtantiæ ceſſit & renuntiavit pure ac libere omni juri quod ſibi in epiſcopatu Leodienſi, jam per annos viginti & octo poſſeſſo, poſſet competere. Quo facto, ſtatim matrimonialiter ſibi traduxit in uxorem illuſtrem feminam Elizabetham duciſſam Lutzemborgenſem, relictam Antonii ducis Brabantiæ, filiam quondam Wenceſlai regis Romanorum atque Bohemiæ, cum qua etiam ſuſcepit dominium ducatus Lutzemborgenſis, comitatus de *Chigni*, & marchionatus de *Arlen*, &c. Sicque item dominus Johannes ſuis fautoribus in patria & diœceſi Leodienſi conſtitutis, qui ſe ſuaque periculis extremis pro ſuo jure defendendo ſubmiſerant, parvum ſolatium & flebile reliquit teſtamentum.

Dordraci obſidio.

Eodem anno circa feſtum nativitatis beati Johannis-Baptiſtæ, Dordracum oppidum fortiſſimum, in quo perſonaliter conſtitutus fuerat dominus Johannes de Bavaria, ab una parte per dominum Johannem ducem Brabantiæ ſuoſque commanipulares; ab altera parte per Hollandinos & Zelandinos valida obſidione circumſeſſum eſt. Quæ quidem obſidio uſque ad vigiliam beati Laurentii perduravit, pleriſque hinc inde ſingularibus factis conflictibus. Verum poſt hæc erumpentibus oppidanis, exercitus Brabantinorum relictis illic navibus, tentoriis, vexillis ac papilionibus, multiſque occiſorum cadaveribus, abinde profugit. Subſequenter etiam multa deteſtanda ſubſecuta ſunt facinora, villagiis multis combuſtis & ruricolis interemtis.

Johan. de *Walenrode* a Rigenſi tranſit ad Leod. epiſc.

Eodem quoque anno dominus Johannes de *Walenrode* de partibus Sclavoniæ nationis Germaniæ oriundus, ex proviſione apoſtolica Conſtantiæ per Martinum papam v. ab eccleſia metropolitana Rigenſi ad epiſcopatum Leodienſem, jam, ut præmiſſum eſt, vacantem, tranſlatus eſt, factuſque eſt epiſcopus LII. poſt beatum Lambertum martyrem, & quarta die menſis Auguſti cum nobili & honorabili comitiva procerum multorum intravit Leodium, a clero & univerſo populo decenter & jocunde ſuſceptus in præſulem & dominum. Qui ſubſequenter in feſto Aſſumtionis B. Mariæ Virginis in eccleſia ſua Leodienſi ad majus altare in pontificalibus ſolemniter celebravit, ſe verum antiſtitem ac pium paſtorem, prudentem, circumſpectum, modeſtum & morigeratum in his & ſimilibus actibus indeſinenter exhibens & oſtendens, contra morem prædeceſſorum ſuorum. Nam tonſuras clericales, ſacramenta confirmationis & ordines eccleſiaſticos per ſeipſum digne & benigne miniſtravit; licet tamen ſuffraganeo, ſive viceſgerente in pontificalibus non careret.

Tempore hujus epiſcopi populus Leodienſis, permittente prædicto præſule, franchiſias & privilegia deperdita per bellum de *Otheez* recepit, triginta duo vexilla juxta totidem miniſteria contexuit; inſuper & in palatio epiſcopali juxta veteres conſuetudines ante dictum bellum populus convocationes fecit, quæ tempore domini Johannis de Bavaria in loco dicto *Werchort* exerceri ſolebant. Sed & pons quidam ligneus, quo de domo ſcabinorum ad Violettam, qui locus eſt magiſtrorum & conſulum civitatis, tranſiri ſolebat ultra plateam, depoſitus eſt & confractus.

Moritur.

Anno MCCCCXIX. præfatus Leodienſis epiſcopus invitatus in villa ſua dicta *Alken*, ad domum cellarii ſui Johannis Bareti, ipſo Aſcenſionis Dominicæ, valde jucundus fuit & hilaris. In craſtino invaſit eum lethalis infirmitas, & Dominica ſequente de hac vita ſubtractus eſt, ordinatis & deputatis certis executoribus teſtamenti ſui. Qui tamen certas ob cauſas onus executionis in ſe recipere recuſabant. Sicque jocalia ejus, veſtes, equi, libri, ceteraque mobilia pretioſa magnique valoris, paſſim & inutiliter diſtracta ſunt & diſpertita. Quamobrem ſui propinqui, præſertim marchio de *Baden*, male fuerunt contenti, & patria Leodienſis per eum alioſque nonnullos eſt diffidata, & mercatores peregrinique ſpoliati. Inter quos capti ſunt honorabiles & nobiles viri de patria Leodienſi dominus Walterus de Momalia archidiaconus in eccleſia Leodienſi. Item nepotes ejus dominus Theodoricus de Momalia, & dominus Theodoricus de Elderis milites, qui rem ignorantes redierant de peregrinatione Hieroſolymitana per decurſum Rheni, & ceciderunt in caſſes quas non præcaverant. Corpus vero præfati epiſcopi in eccleſia majore Leodii tumulatum eſt. Interim ſede vacante, nobilis vir Everardus de Marka, dominus temporalis de *Arenbergh* & Novi-caſtri in mamburnum & protectorem patriæ creatus eſt, campana bannali ſibi deliberata cum ceteris ceremoniis ſolemnibus ad id officium requiſitis.

Buſcum-ducis oppidum Brabantiæ igne fortuito concrematum eſt.

Johann. de *Los* eligitur epiſc. Leod.

Eodem anno 16. Junii egregius adoleſcens Johannes de *Los* archidiaconus Haſbaniæ in eccleſia Leodienſi, filius illuſtris viri Johannis domini de *Heinsbergh* & de *Levvembergh*, pro tunc ætatis annorum circiter 23. per capitulum Leodienſe in epiſcopum concorditer eſt electus, & ſubſequenter per Martinum papam eo tempore cum ſua curia Florentiæ reſidentem rite confirmatus, fuitque LIII. in catalogo pontificum poſt beatum Lambertum.

Subſequenter decima die Decembris ejuſdem anni, iſdem Johannes electus cum ſolemni comitiva generoſorum virorum, videlicet ducis Clevenſis, & domini genitoris ſui & aliorum in multitudine copioſa veniens Leodium,

Digitized by Google

Leodium, a clero atque populo cum ſolemnitatibus & ceremoniis conſuetis eſt receptus, & in palatium ſuum jocunde perductus. vinumque abundantiſſime toto triduo per mamillas ſirenæ defluxit, nemine prohibente volentes ex eodem haurire. Et ſucceſſu temporis idem Johannes in ſacerdotium promotus eſt in ſabbato quatuor temporum poſt Luciæ, & continuo in Dominica *Lætare Jeruſalem*, per tres ſuffraganeos in epiſcopum conſecratus, aſſiſtentibus ibidem abbatibus ſanctorum Jacobi, Laurentii, Ægidii & Vallis S. Lamberti, cum inſigniis abbatialibus.

Johan. ducis Burgund. cædes.

In menſe Septembri ejuſdem anni Johannes dux Burgundiæ & comes Flandriæ, vocatus a primogenito regis Francorum ad caſtrum de *Monſtreal* ſitum ſuper Yonam fluvium, quaſi cupiente ſecum tractare de gubernatione regni & de reſiſtendo regi Anglorum, qui tunc, ſubjugatis ſex epiſcopatibus Normanniæ, Rothomagum violenter obſederat, cum jam idem dux caſtrum intraſſet, pontibus firmatis & portis obſeratis, perductus ad præſentiam delphini ſupradicti, mox a quodam truculento viro in capite percuſſus eſt, & poſt multa ſuſcepta vulnera miſerabiliter trucidatus, non obſtantibus ſacramentis terribilibus, & ſacroſancta Euchariſtia Corporis Domini pro majori firmitate ſuſcepta ab ambobus, fideque media promiſſo ne quis alteri noceret aut quippiam læſionis inferret, in ignominiam & confuſionem totius Chriſtianæ religionis & fidei catholicæ, quæ per hoc facinus lamentabile enormiter fuerat vitiata. Quo viſo, hi qui cum duce venerant, tantam deteſtantes perfidiam, verſus Pariſius iter arripuerunt, regi cunctis quoque regni proceribus de patrato ſcelere querimoniam deponentes lacrymoſam. Confeſtim Philippus filius ducis interemti, audita violenta nece patris, nimium in ultionem paternæ mortis totus efferbuit, & cum Henrico rege Anglorum per Normanniam tunc debacchante, ſe confœderavit. In cujus fœderis munimen ſororem uxoris ſuæ Catharinam filiam regis Francorum idem dux juvenis traduxit in conjugium, præmiſſa, prout famabatur, conditione, quod quicumque duorum primitùs ſobolem maſculinam ex ſua ſuſcepiſſet uxore, filius ille regnum Franciæ poſt mortem regis adhuc phrenetici ſine contradictione poſſideret, delphino ſuis culpis ac demeritis exigentibus juſte ſepulto. Verum non diu poſt hanc conventionem uxor ducis migravit a ſæculo, & regina Anglorum filium peperit, cui nomen paternum, ſcilicet Henricus, eſt impoſitum. Denique rex Angliæ totum pene regnum Francorum ſub certis modis & formis quamdiu vixit per medium prædictæ confœderationis, nemine reſiſtente, gubernavit, præficiens regno rectorem ducem de *Beſſort*, virum ſtrenuum.

Philipp. ejus filius in ultionem Anglis confœderatur.

Mons S. Gertrudis igne Græco fere abſumitur.

Anno MCCCCXX. quidam nobilis de partibus Hollandiæ, vocabulo Theodericus *Vander Marvvey* caſtellanus fortalitii adjacentis oppido quod vulgariter appellatur *Mons S. Gertrudis*, per ignem Græcum & ſagittas ignitas præfatum oppidum redegit pene in cineres & favillas, concremata inſuper magna porta eccleſiæ collegiatæ ejuſdem oppidi in deſpectum domini Johannis de Bavaria, qui ſe ſcribebat heredem Hollandiæ, necnon in favorem dominæ Jacqueminæ duciſſæ, quæ Johanni duci Brabantiæ per diſpenſationem apoſtolicam fuerat per prius conjugata.

Bellum ſacrũ adverſus Huſſitas.

Anno MCCCCXXI. cum hæreſis Huſſitarum vel Wicleffiſtarum, vel alio nomine Thaboritarum graviſſime multiplicaretur, & jam pene irremediabiliter infeciſſet regnum Bohemiæ & marchionatum Moraviæ, nec ullis mediis poſſent revocari ad unionem & gremium matris eccleſiæ, jamque pene omnes deſolaſſent eccleſias & abbatias, bonis ſuis ſpoliantes clericos ac religioſas perſonas, multoſque crudeliter trucidaſſent, nolentes ſectis & erroribus eorum conſentire. Martinus papa, his conſideratis, fecit prædicari crucem per Alemanniam totam per dominum Brandam de Caſtellione cardinalem, nuncupatum vulgariter Placentinum. Quo veniente ad Leodium, inter ceteros principes Alemanniæ qui crucem ſuſceperant contra præfatos hæreticos, ipſe etiam Johannes de *Heinsberch* Leodienſis epiſcopus annorum circiter XXV. cruce ſignatus eſt.

Sed & de partibus Brabantiæ, Flandriæ, Hannoniæ totiuſque Alemanniæ infinitus populus illuc perrexit, factaque eſt pergrandis deſolatio villarum, incendia domorum, vaſtationes annonarum & frugum in illa regione Bohemiæ. Cumque illic Chriſtiani longo tempore perendinaſſent, nec hæretici ad veram & indubitatam fidem poſſent ab errore deflecti, tandem ſine efficacia debita ad ſuos fines ſunt regreſſi, aſſerentibus aliquantis fide dignis, impedimentum grande præſtitiſſe præmiſſæ expeditioni dominum Sigiſmundum Romanorum regem, ad quem ſpectabat ipſum regnum Bohemiæ jure patrimonii, & ob hoc non rectis oculis ſuſtinebat diſpendium regni præmiſſi; ideoque principes Alemanniæ prædicta perpendentes, ſatis lente ſe præcingebant ad Bohemorum eradicationem & exterminium.

B. Warnerus ſanctorum albo aſcribitur.

Nec id ſilendum arbitror, quod prædictus cardinalis legatus de latere, auctoritate legationis veniens ad oppidum ſuper Rhenum poſitum vocabulo *Vacherach*, quod ſpectare dinoſcitur ad comitem Palatinum Rheni, canonizavit illic S. Warnerum, qui ante multos annos terribiliter jugulatus fuerat a Judæis commorantibus in villa propinqua, cui nomen eſt Wezalia. Nam ipſo die ſacræ paraſceves Judæi apprehenſum dictum Warnerum, recluſerunt eum in abdito & ſeque-

Digitized by Google

ſtro loco, infligentes eidem omnia genera vulnerum & plagarum, quæ quondam patres eorum inflixerant Domino noſtro Jeſu Chriſto.

Gravis tumultus Bruxellæ.

Contigit eodem anno in oppido Bruxellenſi gravem excitari tumultum. Etenim Johannes dux Brabantiæ, cum non poſſet ad palatium ſuum domare vel refrenare communitates ſuas, ſuggerentibus id quibuſdam malivolis, precibus patriæ ſuæ convocavit multos nobiles & ſtrenuos principes & milites de Alemannia, videlicet comitem de *Meurs*, comitem de *Blankenheim*, dominum de *Heinsberch*, de Huffaliis, & alios multos quos enarrare viritim nimis foret tædioſum, quorum ſuffragio ſperabat ſe obtinere poſſe quod mente tractavit. Cumque præfati principes cum ſatellitibus ſuis per diverſa diſtributi fuiſſent hoſpitia, & circa primam vigiliam noctis cœpiſſent armari, ut ſigno campanæ cujuſdam pulſato, univerſi ſe reciperent ad loca deputata, ancilla cujuſdam hoſpitii, diſponente Altiſſimo, conſpiciens candelas non extingui, ſollicita ne forte per ignem ſuccreſceret aliquod diſpendium, videns etiam ſatellites ſe armare, indicavit rem hoſpiti domus. Qui ſagaciter perpendens diſpoſitionem rei, denudavit rem magiſtris & conſulibus oppidi præfati. At illi perluſtrantes cetera hoſpitia, & comperientes illic ſimilia tractari, excitarunt concives ſuos; qui in unum conglobati, facto ſtrepitu populari, comprehenderunt ſingulos Alemannos & optimates indifferenter, clauſeruntque portas, ita ut nullus eis inſciis poſſet emitti, examinatoque facto diligenter, datæ ſunt induciæ comitibus de *Meurs* & *Blankenheim*, ut die præfixa ſe rurſum reponerent in carcerem Bruxellenſium, ut medio tempore tractaretur quid facto opus eſſet. Nonnulli vero qui ſimplici corde ſigillis ſuis promiſerant fideles ſe futuros domino duci, capti ſunt, & per ſingula oppida Brabantiæ tranſmiſſi, & non poſt multa innocenter, ut puto, decollati. Porro dominus de *Heinſberch* metuens furorem populi, cui nimium fuerat exoſus, die præfixa non curavit redire, juxta condictum, veriſimiliter timens cuti ſuæ.

Multa oppida exundante mare abſorpta cum incolis infinitis.

Eodem anno 19. Novembris, ſcilicet in nocte B. Elizabeth viduæ, in partibus Friſiæ, Hollandiæ, Zelandiæ & Brabantiæ, flante vento ſeptentrionali vehementi tempore plenilunii, mare excreſcens multos effregit aggeres, ſubvertit turres & domos, multoſque ſubmerſit mortales, fecitque in locis ſeptentrionalibus damna infinita. Quamobrem plerique locupletes de veſpere in craſtino ſunt mendicare coacti, præcipue inter Dordracum & Montem S. Gertrudis. Multa villagia propter rupturam aggerum ſunt ſubverſa & ſubmerſa, quæ niſi Deus providerit, fortaſſis numquam reparabuntur.

Burg. dux comitatum Namurc. comparat, &c.

Item eodem anno Johannes comes Namurcenſis, pro certa ſumma pecuniæ vendidit illuſtri principi Philippo duci Burgundiæ totum comitatum Namurcenſem & præpoſituram de *Poelvuthe*. Ad quem juridice ſuſcipiendum & ſaiſiendum miſſi ſunt honorandi viri dominus Rotlandus de *Duynkerken*, Robertus de *Mamineez*, Johannes de *Schoonvelt*, Johannes de Berga & alii nonnulli probi & prudentes viri, in quorum manus facta eſt decenter reportatio & effeſtucatio prædicti comitatus menſis Junii die octava.

Henricus rex Angl. vita excedit.

Anno MCCCCXXII. Henricus rex, qui excluſo & necato, ut prædictum eſt, Richardo filio patrui ſui, regnum Anglorum, conſentiente vulgo, violenter invaſerat; quique etiam Franciam multis plagis afflixerat, & annis multis pro libito gubernaverat, finaliter percuſſus lepra, quæ eſt plaga communis regum Angliæ, juxta Pariſius in nemore Vincennarum ab hac luce ſubtractus eſt. Cui ſucceſſit Henricus filius ejus ex filia regis Francorum procreatus. Non multo poſt Carolus rex Francorum, jam diu, ut præfatum eſt, phræneſi gravatus, etiam univerſæ carnis debitum exſolvit.

Dionant. excitata ſeditione plectuntur.

Eodem anno cives Dionanti, excitato tumultu, coppidanos ſuos, qui penſiones vitales ſuper oppidum emerant, ad hoc compulerunt, ut, vellent nollent, eaſdem quitarent & abjurarent. Inſuper & litteras deſuper confectas igne cremarent. Aliquantos denique, qui id facere recuſabant, publice proſcripſerunt. Quibus contra juris regulam patratis, centum & quadraginta duo principaliores oppidi ad annulum palatii ab epiſcopo legitime ſunt citati, & ſubſequenti tempore duo ex his Leodii decollati, decem quoque exularunt perpetuo, reſidui vero per pecuniam multam ſunt abſoluti.

Errores Huſſitarum, propter quos exſtirpandos congregati fuerant multi Chriſtiani contra regnum Bohemiæ, ſunt iſti.

Aſſerebant quippe Huſſitæ ſive Thaboritæ hæretici, papam, cardinales ac epiſcopos niſi ſancti fuerint & juſti, non habere poteſtatem conferendi indulgentias, aut excommunicandi, ligandi vel ſolvendi. Quomodo, inquiunt, poſſent aliis dare quod ipſimet non habent? Dicebant ſecundo, non eſſe obediendum papæ & aliis prælatis, neque excommunicationem eorum eſſe nocivam aut timendam. Nam ipſi, quamvis frequenter fuerint a papa excommunicati, tamen arriſit eis ſucceſſus proſperitatis. Tertio dicebant non eſſe curandum expellere ſacerdotes & eccleſiæ miniſtros præſentes & nunc viventes; quia illis expulſis, proviſurus eſſet Deus de aliis miniſtris juſtis & bonis, ſubjungentes quia cum expellitur diabolus datur locus Deo. Quarto dicebant illam conſtitutionem eccleſiæ fore iniquam, qua nemo deberet pro-

Digitized by Google

moveri ad ſacerdotium, niſi de competentia victus perprius fuerit aſſecuratus. Dicebant quinto, quod a papa & univerſo clero, a maximo uſque ad minimum, deberent auferri divitiæ, deberentque depauperari. Nam & ſancti apoſtoli fuerunt pauperes, non habentes aliquam poſſeſſionem ſuper terram aut ſæcularem poteſtatem. Sexto aſſerebant iniquum fore recipere munera cauſa vel reſpectu orandi pro mortuis, ac celebrandi miſſas pro defunctis, adjungentes quod eccleſiaſtici non poſſent a ſæcularibus recipere poſſeſſiones cauſa orandi pro ſuis benefactoribus, ſed tenentur eas reſtituere, nec tales orationes proſunt ad liberandum animas a purgatorio. Ubi adhuc addunt, quod quia tales poſſeſſiones obtinentes eccleſiaſtici frequenter movent lites, idcirco deberent eiſdem totaliter auferri. Septimo dicebant Huſſitæ eccleſiaſticis perſonis non debere ſolvi decimas, quamvis in lege Moſaïca fuerit inſtitutum quod decimæ dari debebant. Nam aſſerebant per paſſionem Chriſti in nova lege illud præceptum expiraſſe. Octavo dicebant, quod evertendo loca ſignanter religioſorum, & alia monaſteria, non derogatur divino officio; quin immo dicebant, ſe deſtruere nidos diaboli ſcholaſque hæreticorum. Cauſam hujus adjungebant: Nam quia Chriſtus non inſtituit aliquem ordinem, conveniens eſt eos eradicare, juxta illud evangelicum: *Omnis plantatio quam non plantaverit pater meus cæleſtis, eradicabitur.* Nono ſicut non licet papæ, epiſcopis & quibuſcumque eccleſiaſticis viris perſonaliter pugnare, ita non licet eos inſtigare ſæculares ad invadendum eos, vel alios quoſcumque bellicis armis; eo quod eccleſiaſtici ſolo verbo prædicationis debent inſiſtere. Decimo dicebant, quod quia inter homines eccleſiaſticos nonnulla vitia inveniuntur, propter hoc ſtatus ipſe eccleſiaſticus venit redarguendus. Undecimo dicebant, quod ſacrum corpus Chriſti debet miniſtrari cuilibet Chriſtiano ſub utraque ſpecie, cauſam addentes, quia ſic Deus ordinavit, & ſancti Evangeliſtæ ſcripſerunt. Dicebant duodecimo, quod verbum Dei prædicari debet a quolibet ad hoc ordinato, ad quamcumque patriam declinaverit, ſic quod a nemine impediatur palam aut clam prædicare. Decimo tertio, quod omnia peccata mortalia manifeſta tam clericorum quam laïcorum debent prohiberi; addentes rationem, quod ita mandat ſacra ſcriptura & lex evangelica. Dicebant decimo quarto injuſte agi contra eos ex hoc quod ipſis non auditis procederetur in eos per armorum violentiam, addentes quod ſuper controverſia inter Romanam eccleſiam & eos exorta, ſit diſputandum publice etiam coram laïcis. Hujus rationem aſſignabant, quod Dominus Jeſus audivit diabolum, qui erat eis deterior.

Duciſſa Brabantiæ duci Gloceſt. copulatur, relicto Brabant.

Anno MCCCCXXIV. Jaquemina duciſſa, filia Wilhelmi comitis Hollandiæ, &c. quæ pridem nupta fuerat Johanni duci Brabantiæ, Lymburgiæ, &c. eo relicto, transfretavit in Angliam, nubens illic duci Gloceſtriæ, potenti admodum & famoſo, patruo regis Anglorum; allegans primum matrimonium nullius eſſe vel fuiſſe valoris, ob nimiam propinquitatem ſanguinis & cognationis inter eos. Quo muliebriter peracto, ſuadentibus aliquantis nobilibus, qui de favore ſuo extiterant, tam ex Hannonia quam ex Hollandia ſeu Zelandia, dux Cloceſtriæ præfatus, ſumto ſecum armatorum exercitu grandi, venit ad partes Hannoniæ, ubi ab aliquantis baronibus & oppidis, præſertim oppido Montenſi valde munito, ſuſceptus in dominum & comitem, maximam terræ illius partem, partim armis, partim favoribus, partimque muneribus ſucceſſu temporis uſurpavit. Ac dein in extremos terminos Brabantiæ Gallicæ, præcipue verſus Nivellam oppidum frequentes inſultus facere non ceſſavit. Quamobrem nimium offenſi Brabantini cum ſuo duce viriliter & animoſe feſtinabant Anglicis occurrere, parvam fiduciam ſumentes in ſuis nobilibus & militaribus turmis. Congregatis equidem communitatibus terræ, cœperunt obſidere villam vocabulo *Breyne*, parvam quidem, ſed bene muratam valliſque & foſſatis circumſeptam, in qua fuerat ſtatio & præſidium Anglorum. Qui cum aliquanto tempore probiſſime ſe defendiſſent, noviſſime tamen irruptione violenta facta, villa ipſa capta eſt a Brabantinis, & ſolotenus adæquata, atque ſubverſa. Poſt hæc omnia dux Gloceſtriæ confiſus in favoribus magnatum Brabantiæ, quorum nonnullos famabatur jam ſuis donariis & denariis corrupiſſe, ſtatuit die diffinita cum Brabantinis inire conflictum. At illi viriliter ordinatis ſuis aciebus & phalangis per turmas diſpoſitis, ſuccurſum optimatum ſuorum non curantes aut præſtolantes, per multas horas ſtabant ſuper pedes ſuos recti, fiducialiter expectantes Anglicorum ſuperventum. Quod cum duci Gloceſtriæ nuntiatum fuiſſet, Brabantinorum animoſitate conſiderata, valedicens atque maledicens optimatibus Brabantiæ, lora retraxit, & ab illa die non comparuit. Deinde ſequenti tempore, peditibus Brabantiæ regreſſis ad proprium ſolum, dux Brabantiæ aſſumtis dumtaxat ſuis baronibus & feodalibus equitibus, properavit ad obſidendum oppidum Montenſe, pridem, ut diximus, fœderatum domino Gloceſtriæ, abſtulitque civibus omnem conductum fontium qui per canales plumbeos oppidum influunt, potumque dulcem miniſtrant oppidanis. Cumque præcidiſſet & deſtruxiſſet canales præfatos, confeſtim oppidanos in deditionem ſuſcepit, ſicque hoc modo confuſa gens Anglicana, partes Hannoniæ reliquit cum dedecore.

Exinde Gloceſt. dux Hãnon. invadit ſed Brabant. fines ingreſſus, turpiter ejicitur.

Reformatio regiminis Leod.

Eodem anno in civitate Leodienſi pro ſalubri ſtatu politiæ per unanimem concordiam trium ſtatuum patriæ, factæ ſunt aliquantæ conſtitutiones & decreta, & continuo ſigillata multis ſigillis, necnon & repoſita ſub clauſulis ferreis ad pilarium unum eccleſiæ S. Lamberti. Quæ quidem ſtatuta vulgariter nuncupantur NOVUM REGIMEN.

Johan. de Bav. quondã Leod. elect. veneno extinguitur.

Anno MCCCCXXV. in vigilia Epiphaniæ apud Hagam villam Hollandiæ deceſſit a ſæculo illuſtris princeps dominus Johannes de Bavaria filius Alberti ducis & comitis, &c. qui dum per annos circiter 28. ſtrenue, ſed laborioſiſſime Leodienſem gubernaſſet eccleſiam, tandem perpendens caſtitatem periclitari in deliciis, & humilitatem eccleſiaſticam in divitiis, & melius eſſe conſiderans, juxta apoſtolicam doctrinam, nubere quam uri, cedens Leodienſi præſulatui poſt mortem fratris ſui Wilhelmi comitis, ad preces & ſuaſiones unius partialitatis terræ paternæ, per ſedis apoſtolicæ diſpenſationem traduxit in conjugem illuſtrem feminam Elizabeth duciſſam Lutzemborgenſem, comitiſſam de *Chiny*, &c. relictam, ut præmiſſum eſt, Antonii quondam ducis Brabantiæ, &c. ante tres annos occiſi. Verum ut tragœdia mortis præfati domini Johannis de Bavaria liquide cunctis innoteſcat, prænoſcendum eſt, quod quidam miles oriundus de comitatu Hollandiæ, cui nomen erat Johannes de *Vliet*, favens Jacqueminæ duciſſæ, filiæ Wilhelmi comitis, &c. venit navigio in Angliam ſuper quibuſdam negotiis prædictæ duciſſæ locuturus; quæ pro tunc in eadem regione perendinabat cum prætento marito ſuo duce Glocestriæ. Is, inquam, miles, tum propter favorem duciſſæ, tum propter ingentem ſummam aureorum, partim datam partim promiſſam, ut famabatur, corruptus, ad Hollandiam reverſus eſt, & ſuo domino nobiliſſimo, cui pro tunc fuerat familiariſſimus, & ob hanc cauſam nequaquam ſuſpectus, venenum paravit, quod non ſolum in libello, in quo prædictus dominus Johannes oratiunculas peculiares legere conſuetus erat, verum etiam in nuce arcus, in quo plerumque exercitii cauſa delectabatur, callide poſuerat, ut eum intoxicaret. Porro quidam mercator Anglicanus aſtans fortuito caſu, immo verius diſpoſitione divina tractatui quo præmiſſa traditio fieri debebat in Anglia, dolens tam egregium & famoſum principem tali tamque deteſtanda fraude circumveniri, perſonaliter transfretans mare * Mediterraneum, venit ad præſentiam dicti ducis Bavariæ, nuntians eidem quæ & qualia in præjudicium vitæ ſuæ corporalis fuerant attentata & machinata; nomen tamen dicti militis traditoris ignorans ad plenum. Quo caſualiter comperto, dictus miles comprehenſus eſt, & in vincula conjectus: ſed nimis tarde. Nam idem princeps ſæpe dictus, trahens ſagittam cum arcu in quo virus lethale paratum fuerat, confeſtim attactus eſt, & languere cœpit ex vi veneni; de quo tamen ſubſidio medicinæ convaluit ex parte. Verum miles prænominatus, facinus per tormenta confeſſus, capite prius detruncato, per quatuor quarteria deſectus eſt; cujus quatuor portiones ad quatuor portas oppidorum Hollandiæ furcis appenſæ ſunt, & caput ad cacumen portæ caſtri de Haga ſublimatum in ignominiam æternam ſuæ parentelæ, & eorum quoque, qui ſuæ parentilitatis & factionis fuere participes & conſortes.

* Oceanum.

A

B

Ægrotans autem aliquanto tempore dominus Johannes illuſtris princeps, graſſante ſemper in eo vi veneni, pluries exclamaſſe fertur lacrymoſe: O nobilis Leodienſis patria, quare te reliqui? cur te deſerui? Nemo in te repertus eſt a tempore quo fundata fuiſti, præſul aut dominus, qui veneno perierit. Juſte hæc patior, quia contra ſanctiones eccleſiaſticas quam ſemel regendam aſſumſi, deſerere non debui; ſicque poſt pauca defunctus eſt pauper, egenus, inops, alieno ære graviter obligatus, ſepultuſque eſt in eadem villa apud fratres Prædicatores, vix uno ſarcophago lapideo contectus. Sane nobiles

C

terræ illius ſuo viduati principe, ea ſpe ut partialitates quæ longo tempore terribiliter & fœde alterutrum deſolaverant, ex integro ſopiuntur, præhabita matura deliberatione. Philippum ducem Burgundiæ & comitem Flandriæ, &c. ſuaviter aggreſſi, ad ſuſcipiendam gubernationem vel dominium Hannoniæ, Hollandiæ & Zelandiæ non reluctantem aut repugnantem induxerunt. Qui mox partialitates prædictas ex parte contra ſpem multorum tandem quietavit, & rebelles pœnis magnis mulctavit, & abſque reſiſtentia qualicumque receptus eſt circumcirca. Nempe

D

domina Jacoba relinquens Angliam rediensſque ad natale ſolum, nupſit cuidam magno baroni Franconi de Borſalia. Verum ut prædictum matrimonium a domino duce ratificaretur, ipſa nude & plene ceſſit omni juri quod ſibi in præmiſſis comitatibus competere poſſet, reſervata ſibi parva admodum patriæ ſuæ portiuncula, dicto domino Francone variis angariis propter ipſum conjugium pluries attrito, & frequenter de vita periclitato. Iſte dux Burgundiæ, juxta chronica Hollandiæ, factus eſt viceſimus ſextus comes Hollandiæ & Zelandiæ.

E

Motus in Holl. a Burg. ſedati.

Anno MCCCCXXVI. mortuo, ut præfertur, domino Johanne de Bavaria & domino Philippo duce Burgundiæ occupato in partibus Francorum, Kinemari ſive Weſtfriſones cum oppidanis de Alemannia vulgari more perſtrepentes in exercitu copioſo, ſed incondito, obſederunt oppidum pergrande Hollandiæ, dictum *Harlem*. Porro oppidani incluſi arbitrantes non eſſe tutum cum ſuis compatriotis furentibus cominus certamen

Digitized by Google

inire, promiſſis multis & variis conditionibus, quas tamen propoſuerant numquam ad effectum perducere, illos hoc modo fecerant ab obſidione fraudulenter recedere. Kynemaris vero ad ſua reverſis, dux Burgundiæ per certos nuntios a proceribus Hollandiæ vocatus, prædictos Alckmarienſes ſub maxima ſervitute redegit, ſubverſis portis oppidi, & inſuper ſoluta ſumma pecuniarum permaxima, per quam ducis iracundiam placabant, & ceſſavit tandem illa periculoſa tempeſtas.

Dux Gloceſt. magna claſſe appulſus ad Holl. iterum fugatur.

Eodem tempore dux Gloceſtriæ repulſus ab Hannonia, inſtigantibus & faventibus eum ſemper & indeſinenter in hac opinione ſiniſtra aliquantis nobilibus ex Hollandia & Zelandia, qui per adverſariorum ſuorum potentiam a propriis finibus expulſi fuerant, inquirere cœpit modos quibus ad poſſidendum Hollandiam commodius poſſet pertingere. Itaque aſſumta claſſe magna cum armatorum millibus multis, transfretans ex Anglia, proſpero vento pervenit ad quemdam portum Zelandiæ, cui vocabulum eſt *Brouvvershaven*. Quibus dum ex adverſo magnates & incolæ regionis armipotentes occurriſſent in arcubus & haſtis, mox inito certamine terga vertentes Anglici, & ad ſua navigia ſe recolligentes, ſubterfugium hoc modo quæſierunt. Quo percepto, oppidani de *Uriele* non longe diſtanti a portu prænominato, armatis navibus copioſis fugientes Anglicos abſque mora ſubſequebantur, & immenſam ex eis ſtragem dederunt, nemine ex eis ad veniam vel vitam ſuſcepto. Multi quoque conſiderantes ſe non poſſe mortem evadere, ſponte ſeipſos in marinos vortices præcipitaverunt, & ad inferni profunda deſcenderunt. Itaque dux Gloceſtriæ bis fugatus, numquam de poſt idipſum attentare præſumſit, ſatis ſero pœnitens quod muliebri conſilio paruiſſet.

Philip. Burg. dux & Holl. comes Ultraject. infeſtus.

Ea tempeſtate inſtinctu Hollandinorum Philippus dux Burgundiæ recenter erectus in comitem Hollandiæ, epiſcopatum Ultrajectenſem oppugnare cœpit, conſtituens in quodam anguſto tranſitu maris, non longe ab oppido dicto *Campen*, navem immenſæ molis & magnitudinis, ne merces & victualia ex alienis regionibus ad partes hoſtiles

Amersfordiā obſidet.

poſſent pervenire. Et non multo poſt ipſe dux perſonaliter cum aliquantis nobilibus viris de Picardia, Flandria & aliunde adductis, villam egregie muratam vocabulo *Amersford*, vix tribus parvis milliaribus diſtantem a civitate Trajectenſi, inopinate cœpit invadere & aſſultum indeſinenter facere. Noviſſime civibus ad mœnia & portas non plene armatis accurrentibus, ſeque viriliter & animoſe defendentibus, necnon & cerviſia calida, quæ tunc illis fortuito caſu braxabatur, perfundentibus ſuper aſſilientes Picardos & Burgundiones, ipſos finaliter cum con-

A fuſione retrocedere compulerunt. Inſuper & quemdam nobilem baronem de Picardia, opponentem ſe confidenter inter ducem & alium qui vibrata lancea cominus ipſum ducem impetebat, illic trucidarunt. Sicque infecto negotio dux cum ſuis lora retraxit. Tandem per interventum amicorum Trajectenſes propinantes duci tentorium unum magni valoris, ad pacem & amicitiam ſunt jocunde & lætabunde ſuſcepti. Præterea oppidum ſitum eſt in initio partium Hollandiæ, cui vocabulum eſt *Senenberghen*: cum dominus ejuſdem adhuc rebellare tentaret

Soluta obſid. & pace compoſita oppidū aliud in deditionem recipit.

B contra dominum ducem, obſeſſum eſt per armigeros ducis mari terraque. Cumque primam obſidionem hi qui deintus erant incluſi animoſe & ſine læſione pertuliſſent, tandem ſuperveniente fortiore exercitu, poſt ſecundam obſidionem pervenit in deditionem ducis, ſalvis corporibus & rebus eorum qui illic incluſi fuerunt.

Ludi & haſtiludia Bruxel.

Anno Domini MCCCCXXIX. circa carniſprivium in oppido Bruxellenſi Brabantiæ celebrata ſunt haſtiludia, torneamenta ceterique ludi Herculei ſolemniter, præſente Philippo duce Burgundiæ aliiſque principibus ac inſi-

C gnibus tironibus in numero copioſo. Quibus ſimiliter intererat Johannes Leodienſis epiſcopus, & Johannes comes Namurcenſis, qui comitatum ſuum per prius dicto duci vendiderat. His nondum finitis ludis, quarta die Februarii aliquanti ſatellites prædicti ducis, quorum ſignifer erat Jo. *Blondeal* miles, intempeſta nocte Boviniam oppidum egreſſi, ſcalis & reſticulis turrim Dionanti vocabulo *Montorgueil*, moliti ſunt aſcendere, eamque, ſi poſſent, devaſtare. Quoniam per eamdem infra Boviniam quicquid per forum agebatur clare poterat dinoſci, & ſolus fluvius

Montem ſuperbiæ invadunt Bovin. & ſtatim repelluntur.

D Moſa turrim & oppidum interſecabat. Et ne forte Dionantenſes ſuis inopinate poſſent ſuccurrere, in medio itineris clavos quoſdam quadrangulos artificioſe fabricatos ſeminaverunt, ut exinde calcei equorum & hominum læderentur. Verum cuſtodes turris nondum ſopiti, ſentientes hæc molimina fraudulenta, confeſtim arripientes petras, ſaxa grandia & trabes, omnibus viis ac modis quibus poterant, in hujuſmodi anguſtia ſtudebant aſcendentes reprimere, & finaliter ex eis quoſdam præcipitantes, cuncti colliſi vel confracti Moſam transfretantes, abierunt

E infecto negotio pro quo venerant. Itaque dominus Leodienſis, qui nondum a Bruxellis receſſerat, ſine mora his auditis, ducem interrogat: ſi facti vel facinoris prædicti conſcius foret. Qui ſuo juſſu hoc perpetratum fuiſſe confeſſus eſt, prætendens hanc rationem: Quoniam Dionantenſes in ſui vilipendium hanc turrim erexerant, & contra ſententiam olim ſuper hac re relatam poſt bellum in *Othei*, nec ſibi ſæpiſſime ſcribenti, minanti vel ſupplicanti quomodolibet pa-

Johann. comes Namurc. obit ceſſitque comitatus duci Brab.

Digitized by Google

ruiſſent : immo potius operariis operarios A accumulaſſent. His auditis, dominus Leodienſis ſuper reſponſis minime contentus, Leodium rediit, narrans & pandens ſuis omnem rei ſinceritatem & factionem ducis. Itaque dominus Jo. comes Namurcenſis rediens paulo poſt, in ægritudinem gravem incidit, & in quadrageſima ab hac luce ſubtractus eſt. Mox poſt feſta paſchalia ſæpedictus dux ad quem comitatus per præemtionem Gandenſium fuerat devolutus, cum comitiva nobili Namurcum perveniens, illic in dominum & comitem jocunde ſuſceptus eſt a civibus, occurrente ſibi ſimiliter domino noſtro B Leodienſi ad ſolemnitatem præfatam cum multis, &c. Deinde pro dirimenda lite præfixa die poſt multas allegationes ambarum partium, in arbitros de communitate Gandenſium & Leodienſium recipiendos, commiſſum extitit. Qui ſi forſitan concordare non poſſent infra terminum certum, deinde totum rei pondus & concluſio facti dependeret in dictamen ſummi pontificis Martini papæ quinti. Qui quidem tractatus in præſentia vulgi Leodienſis publicatus, valde placuit domino Leodienſi ſuoque venerabili C capitulo, necnon magnatibus patriæ, utpote honorabilis & reipublicæ multum accommodus. Multis tamen de plebe reclamantibus per inſtinctum & informationem Dionantenſium & Hoyenſium, cooperante etiam in his inveterato odio quod per annos centum & viginti pene irremediabiliter durat inter Dionantum & Boviniam oppida, ad tractum baliſtæ petrariæ vicina. Porro intermedio tempore ex ſuggeſtione diabolica cum in confiniis utriuſque patriæ inter quoſdam D Leodienſes ad bella præcipites ac Namurcenſes qui per ſui ducis potentiam reliquos ſperabant opprimere, odia & bella diurna ſuccreſcerent, non expectata diffidatione principum contigit utramque patriam rapinis, injuriis & cædibus moleſtari. Inſuper & Hoyenſes per quamdam practicam ingreſſi caſtrum de *Bealfort*, cuſtodibus caſtri cum ſuo caſtellano Henrico de *Grave* per poſticum præ timore fugientibus, ipſum caſtrum ſuffodientes, ſuper trabes ligneas dumtaxat, remotis aliis fundamentis, ſtare fecerunt, E expectantes mandatum & conſilium civitatis Leodienſis & patriæ. Interim a Gandavo miſſi ſunt honorabiles viri pro pace Leodienſibus firmiter tractanda. Quibus adhuc in tractatu non concluſo occupatis, Hoyenſes, non expectato Leodienſium reſponſo vel mandato præſulis, caſtrum præoccupatum incenderunt, ac ſolo tenus irreparabiliter deſtruxerunt, & ſubſequenter domino Leodienſi ſuſpecto a ſuis, propter nimiam familiaritatem quam cum duce habebat, ſtatim multiplicata ſunt mala in terra, præſertim cum his intellectis Leodienſes nequaquam tractabiles aut inclinabiles ad concordiam poſſent quibuſcumque mediis ac modis reperiri, de injuriis ſe volentes ulciſci.

Bellofortium ab Hoyenſ. captum & everſum, cum de pace tractaretur.

De quodam Hiſpano cōcionatore eximio.

Eo tempore & anno quo lis hæc mota eſt, ex Hiſpaniis venit in Leodio quidam famoſus prædicator re & nomine Raphaël, qui ſignis & verbis pleroſque in ſuis quotidianis ſermonibus ab infinitis & inveteratis retraxit ſceleribus, uſuris, perjuriis, adulteriis, contentionibus & hujuſmodi, & longo tempore illuc demoratus, magnum in clero & populo fructum fecit. Quod quaſi a David prænoſticatum reperitur in his verbis pſalmi, ſumendo litteras numerales : ECCE DABIT VOCI SVÆ VOCEM VIRTVTIS.

Bellum inter ducem Burg. & Leodienſ.

Anno MCCCCXXX. illuſtri principe Philippo Burgundiæ duce circa guerras Francorum in Burgundia & reliquis terris occupato, ab eodem miſſus eſt ad comitatum Namurcenſem defenſandum nobilis miles & baro, immo comes *de Porcheynt*, dominus Antonius *de Croüer* cum pleriſque Picardis, Burgundis, Flamingis & ceteris in numero copioſo. Qui ſociatis ſibi incolis terræ, damna plurima intulit patriæ Leodienſi plurimis vicibus, comburendo videlicet oppidum Foſſenſe, abbatiam Florinenſem, Meſſiam quoque verſus Haſbaniam & Hanelangiam cum ſuis pertinentiis verſus Condroſium. E diverſo Leodienſes cum vexillis & ſignis egreſſi ad numerum ſexaginta millium peditum, domino Leodienſi ſubſequente cum patre domino *de Heinsbergh*, ac fratre & cognatis Alemannis in comitiva ſolemni, aggreſſi ſunt terram Namurcenſem, funditus moliti deſtruere. Et primo quidem impetu caſtrum dictum *Golzin* cum oppidulo irrecuperabiliter ſubvertentes, multos abinde duxere captivos. Qui aliquantis diebus in tentoriis cum cuſtodia ſufficienti ſervati, dum ad arma conclamatum fuiſſet, illi clam rebus tumultuatis aufugere volentes, omnes indifferenter peremti ſunt. Inde terram totam pervagati, oppida de *Vieſvilhe*, de *Valcourt*, *Bayart* & villas campeſtres omnes pene demoliti ſunt. Verum Hoyenſibus in obſidione caſtri de *Poelvache* & oppiduli ſedentibus, armigeri in Namurco hoſpitati cum ſuo ſignifero domino *de Croüer* illic equites in itinere circa villam de *Spontin* comperientes, ſagittarios Trajectenſes circiter ducentos quinquaginta, ex improviſo aggreſſi ſunt. Qui rebus & quadrigis in quadam planitie circumcirca contra inſultum hoſtium poſitis, pauliſper reſtiterunt. Sed confeſtim priuſquam armare ſe poſſent, a multitudine electorum equitum circumſepti, univerſi pene deleti ſunt, aliquantis illic occiſis, aliquantis in captivitatem abductis. Sed mox Picardi metuentes ſuperventum Leodienſium, ad ſuas ſedes ſine mora poſt hanc cruentam victoriam repedarunt. Interim indignati Leodienſes verſus *Poelvache* fortiſſimum, dirigunt iter ſuum. Unde nimirum cuſtodes perterriti poſt quin-

Digitized by Google

tum diem obſidionis, ſalvis corporibus & rebus caſtrum dedentes, receſſerunt, & continuo idem deſtructum eſt.

Bovinium obſidetur.

Subſequenter exercitus Leodienſium ſingula locuſtarum more devaſtans, ſpolians & incendens terram opulentam, ad obſidendam Boviniam properat. Sed in ingreſſu Haſbaniæ circa Walciam exercitus de comitatu Loſſenſi caſtrametatus eſt una cum oppidanis S. Trudonis pro tuitione patriæ Leodienſis contra inſultus Namurci & munitionis fortiſſimæ de *Samſon*. Cumque nonnulli de prædictis Loſſenſibus ad foragia conquirenda ſe late diſperſiſſent, repente equites adverſarii in manu gravi illos aggreſſi ſunt, & facto conflictu acerrimo peremtis hinc inde pleriſque, ſupervenienti reſiduo cuneo Loſſenſium de Namurcenſibus occiſus eſt dominus de *Mamminers*, & pari modo dominus de *Ghiſcel* in Flandria, non parcentibus viris ruſticis tam præcipuis & opulentis. Igitur obſeſſi Bovinienſes ante caſtrum ſuum in ſuperiori parte oppidi ſitum vulgariter dictum *Kyvecourt*, quamdam miræ fortitudinis ſepem dictam *Bolvverck* ex trabibus groſſis & vallo ſtruxerunt, illic eſcas & ſagittas cum defenſoribus collocantes. Ad quod inſultu vehementi facto, venientes Leodienſium acies non ſervato ordine a petrariis & fundibulis aliquanti peremti, nonnulli vero lethaliter ſunt ſauciati. Cumque dominus Leodienſis in hac obſidione cum ſuis equitibus & Alemannis pauliſper lenteſceret, facto ſecundo aſſultu, Bovinienſes viriliter ſe defenderunt ab hora diei prima uſque ad veſperam. Siquidem jam famabatur in caſtris ex relatu fide dignorum, Philippum ducem Brabantiæ, Limburgiæ, &c. ac comitem S. Pauli per ægritudinem longam ab hac luce migraſſe; cui indubie ſuccedere debebat, ut fecit, prædictus illuſtris dux Burgundiæ, cujus terram Leodienſes vaſtabant. Unde nimium conſternatus Leodienſis præſul, ſuadentibus quoque conſulibus & rectoribus Brabantiæ, lora retraxit.

Solvitur obſidio.

Valterii Dathinii caſus & exilium.

Eodem anno cum quidam faber Leodienſis offendiſſet in legem, propter quem exceſſum juxta ritum legis vel ejus rigorem, vix obligari debebat ad viginti octo ſolidos Leodienſes, villicus civitatis Valterus *Dathin*, vir magni cordis, potens in amicis & pecuniæ cupidiſſimus, dictum fabrum ad taxam plus ſolito graviorem nitebatur onerare. Unde nimis offenſi miniſteriales ejuſdem officii fabrilis, exigebant a ſcabinis ut manifeſte declararent per ſententiam judicialem, quantum pro tali exceſſu vel ſimilibus multis civis quilibet obligaretur de rigore juris. Cumque ſuper his ſcabini, neſcio quibus motivis inducti, ſententiare nollent aut forte non auderent, fabri ſociatis ſibi multis de plebe, cucurrerunt ad arma, ſeditionem molientes in ſcabinos, qui confeſtim hinc inde latitantes, veriſimiliter timentes cuti ſuæ, diffugium quæſierunt. Villicus autem in angariis majoribus conſtitutus, vix declinare valens imminens periculum, fugit ad villam de Montigniaco. Complanato autem negotio ſcabinorum, in ſolum villicum, nonnullis propter certas cauſas exoſum, excanduerunt adverſarii ſui infra Leodium commorantes, eumque tandem de civitate proſcribi practicaverunt. Qui dum in civitate multos haberet cognatos fautoreſque & amicos, illicque ad dictum villicum viſitandum & conſolandum frequenter convenirent, adverſariis ejus hoc indignanter & ægre ferentibus, ſucceſſu temporis infinita & lamentabilia ſunt ſubſecuta incommoda, diſſenſiones & odia, quibus fere tota eſt concuſſa provincia, prout in ſequentibus plenius patefiet, in continuatione hiſtoriæ.

Martinus V. obit.

Anno MCCCCXXXI. Februarii die 20. obiit Martinus papa V. infra urbem Romam, qui præfuit annis fere 13. vir per omnia civilis & urbanus, qui toto tempore vitæ ſuæ totam fere Italiam ab incurſu hoſtili & prædonibus viarum ſalvavit, & idcirco theſaurum magnum in diſpendium & gravamen eccleſiæ cumulavit. Nam eo defuncto, confeſtim nepos ejus princeps Salerniæ, de his pecuniis ingentem copiam ſibimet uſurpavit, ac ſtipendiarios quamplurimos exinde conducens, armata manu, conniventibus aliquantulum Romanis, per portam S. Sebaſtiani Romam ingreſſus eſt; ſed tandem poſt multos inſultus per cortiſanos ſibi reſiſtentiam facientes de diverſis mundi partibus illic conglobatos, ſagittis, gladiis ac lapidibus dedecoroſe repulſus eſt. Quamobrem graviter infenſus, poſt hæc multos ex eis, quos ex urbe recipere potuit comprehendit, mutilavit, jugulavit ac ſpoliavit.

Eugenius VI. ſuccedit.

Defuncto Martino ſubrogatus eſt ei per diſcordiam cardinalium Columnenſium & Urſinorum dominus Eugenius hujus nominis quartus, menſis Maii die tertia, & coronatus in Urbe die 12. ejuſdem menſis. Is per prius dictus eſt Gabriel de Angelis natione Venetus, epiſcopus Senenſis cardinalis, vir procerus ſtatura, ſobrius, caſtus, pudicus & patiens in adverſis, & egens pecuniis. Hic monaſterium S. Pauli extra Romam habens in commendis, multa illic repererat ædificia collapſa, & religioſos illic de obſervantia ſtrictiſſima collocavit, ac per ſuffragium domini Ludovici de Padua abbatis S. Juſtinæ, amplius quam 30. monaſteria S. Benedicti per Italiam reformavit.

Expeditio adverſus Huſſitas.

Eodem anno 12. Junii Julianus de Cæſarinis vulgariter nuncupatus cardinalis ſancti Angeli, legatus ſedis apoſtolicæ primo miſſus a Martino papa, & in eadem legatione confirmatus ab Eugenio, qui pro tunc erat archidiaconus Haſbaniæ in eccleſia Leodienſi, intravit civitatem Leodienſem. Cui totus

Digitized by Google

clerus in occurſum venit cum crucibus & vexillis. Hic totis viribus nitebatur pacem firmare inter principes Germaniæ, ea intentione ut eos contra Huſſitas & Thaboritas hæreticos animaret & armaret. Qui de victoriis quas de Chriſticolis qui contra eos venerant, habuerunt, nimium elati, Bohemos & Moravienſes vicinos ſuos acriter affligebant, præſertim ſacerdotes & religioſos, bona eorum uſurpando, eccleſias prophanando, caſtra ſubvertendo, & ſimilia horrenda facinora committendo. Cumque plurimos armatos contra dictos hæreticos adduxiſſet, diſſimulantibus aliquantis principibus, præſertim Sigiſmundo rege Romanorum, qui terram ſuam avitam videret & invideret ab exteris devaſtari, prout famabatur, parum aut nihil illic profecit Chriſtianorum exercitus; ſicque infecto negotio reverſus eſt ad propria.

Huſſitarum litteræ ad reges, principes, &c.

Præterea dicti Huſſitæ ut laïcos in odium cleri concitarent & ſuam ſectam juſtificarent, ad diverſas communitates & civitates Alemanniæ ceterarumque regionum ſubſcriptam deſtinaverunt epiſtolam hanc formam continentem.

» Ut omnipotens Deus per dilectum filium ſuum dominum Jeſum Chriſtum in Spiritu ſancto vobis & omnibus Chriſtianis aperiat intellectum & illuminet corda cum lumine ſuæ divinæ juſtitiæ, & in eo permanere poſſitis uſque in finem firmiter & ſtabiliter, hoc deſideramus nos vobis pro ſalute. Vos honorabiles, providi, honeſti domini & tota communitas, divites & pauperes, audite & conſiderate cum ſpirituali diligentia verba præſentis litteræ, quæ vobis de Bohemorum patria tranſmiſſa eſt.

» Apertum & notum eſt vobis & multis aliis civitatibus & regibus & principibus & dominis, quod per aliquot annos inter nos & vos magna diſcordia fuit, & moti fuerunt & provocati ſunt, qui nos ad debellandum & depopulandum, & proh dolor! pro parte veſtra & etiam de noſtra multi viri nobiles & ignobiles fatue corpora perdiderunt, nec tamen umquam aperte. Audiviſtis ac intellexiſtis de ore noſtro fidem noſtram, an nos poſſemus eam probare ex ſcriptura ſacra vel non. Et reges, principes, domini, & civitates magna damna interim perceperunt, & de hoc miramur valde multum, quod vos papæ & omni ſacerdotio ſuo tantum confidatis & credatis, qui vobis dant venenoſum cetum, inintelligibile conſolamen, in eo quod ipſi vobis remiſſionem dant omnium peccatorum veſtrorum, & magnam gratiam & indulgentiam tribuunt, propter hoc ut debeatis bellare contra nos & nos depopulari; & eorum gratiæ & indulgentiæ non ſunt aliud quam profunda mendacia & magna ſeductio animæ & corporis omnium qui credunt & ſe ſuper hoc firmant. Hoc vellemus nos eos probare & eos vincere ex ſacra ſcriptura, & vellemus permittere ut audirent quæ deſiderarent, quia papa cum omni ſuo ſacerdotio faciunt vobiſcum in hoc, ſicut diabolus facere volebat Chriſto domino noſtro, ſicut Lucas ſcribit in quarto capitulo, quomodo eum duxit ſuper montem excelſum, & oſtendit ei omnia regna mundi in circuitu terræ & in ictu oculi, & dixit ad eum: *Tibi dabo poteſtatem omnium rerum, &c.* Sic diabolus decepit papam cum omni ſuo ſacerdotio, cum divitiis mundi & ſæculari potentia omnium rerum, &c. & putant ſe poſſe dare gratiam & indulgentiam quando ipſi volunt, & ipſimet numquam invenient gratiam coram omnipotenti Deo, niſi pœnituerint & ſatisfecerint propter magnam deceptionem Chriſtianitatis; & quid poterint dare aliis quod ipſimet non habent? Sic fecit diabolus, qui fuit dives in promittendo & pauper in dando. Et ſicut diabolus non verecundabatur dicere mendacium, ſic nec verecundantur id quod tamen numquam erit verum, & ſcripturis ſacris approbatum, quia cum nihilo movent ipſi reges, principes, dominos & civitates ad bellandum contra nos, ut fides Chriſtiana defenſetur, plus quia ipſi timent, quod latentia vitia & eorum hæreſes aperiantur & manifeſtentur. Quia ſi haberent veram & rectam & divinam caritatem ad fidem Chriſtianam, tunc acciperent libros divinæ ſcripturæ, & venirent ad nos, & debellarent nos cum armis verbi divini. Hoc eſt maximum deſiderium noſtrum, quia ſic fecerunt ſancti apoſtoli Domini noſtri Jeſu Chriſti, & hoc fecerunt in ſpiritu lenitatis. Sic ſcribit apoſtolus ad Galatas cap. VI. *Fratres, ſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, &c.* & ſic illi facere deberent; & ſi invenirent vos juſtos eſſe & nos injuſtos, & ſi non vellemus pati inſtructionem, tunc ipſi poſſent capere in adjutorium reges & principes, dominos ac civitates imperiales & reſiſtere nobis ſecundum mandata divinæ ſcripturæ: ſed iſta eſt callida defenſio omnium epiſcoporum & ſacerdotum, eo quod dicunt, *Meyſter Huyſſet* & Hieronymus, qui fuerunt Conſtantiæ combuſti, victi fuerunt a ſancto patre papa & toto concilio. Sed ſcire debetis, quod ipſi non fuerunt victi cum ſancto Spiritu, ſed injurioſe cum injuſta violentia, quod Deus adhuc graviter poterit vindicare, in omnibus qui conſilium & auxilium præſtiterunt. Et dicunt quod non debeat permitti, quod nos exaudiamur in noſtra fide. Quomodo hoc probabunt cum ſacra ſcriptura, quod non debemus exaudiri, cum tamen diu deſideravimus; tamen Chriſtus audivit diabolum, ut habetur Matthæi quarto cap. & ipſi non ſunt meliores Chriſto, nec nos pejores diabolo; ſi ſunt juſti habentes veritatem in eis, ſicut dicunt, & nos injuſti, quid nos timet,

Digitized by Google

„ timet, cum tamen veritas non habet timentes mendacium, ſicut ſcribitur in Eſdra: Zorobabel expoſuit veritatem eſſe fortiſſimam, omnia vincentem, quia Chriſtus eſt veritas, Johan. 13. Ego ſum via, veritas & vita. Diabolus autem principium mendacii. Johan. 8. Ipſe eſt mendax a principio, & in veritate non ſtetit, & veritas in eo non eſt. Propter hoc ſi papa cum omni ſuo ſacerdotio habet veritatem, vincet nos Deo. Si autem habuerint mendacium, ſine dubio non poterunt in omni præſumtione eorum. Propter hoc, dilecti, honeſti domini, divites & pauperes, nos exhortamur & rogamus vos omnes imperiales civitates, reges, principes & dominos propter Deum & divinam juſtitiam, ut alter alteri ſcribat & manifeſtet, quomodo nos vobiſcum poſſemus convenire ad diem certum amicabiliter, & rite nobis & vobis convenientibus, adducite vobiſcum epiſcopos & doctores, & nos adducemus noſtros doctores, & faciamus eos invicem bellare verbo Dei, & audiamus nos & vos, & nullus vincet alium cum violentia aut falſa aſtutia, ſed ſolum cum verbo Dei. Et ſi veſtri epiſcopi & doctores vincentur a noſtris per ſacram ſcripturam, pœnitentiam agite & accedite ad nos, & tenete nobiſcum. Et ſi tunc veſtri epiſcopi & ſacerdotes nolunt ceſſare a ſpirituali ſuperbia, ſcilicet pœnitentes & ſatisfacientes, tunc volumus nos vobis adjutorium præſtare, juxta noſtrum poſſe, & volumus eos ad hoc cogere ut ſe convertant, vel expellemus eos extra Chriſtianitatem. Et ſi epiſcopi & doctores dicerent quod non decet laïcos adeſſe & non audire hoc, non aliter intelligite, quam quod ipſi vincantur, & ſcandalizentur in conſpectu omnium; quia ſi ſcirent ſe victores, ſine dubio deſiderarent ut quiſque audiret, & gloria eorum major fieret & fama, & laudes ſuper terram dilatarentur. »

Hæc & ſimilia blaſphema & injurioſa verba ſcripſerunt & protulerunt prophani hæretici, volentes laïcos contra clerum concitare, & ſuam opinionem juſtificare. Sed contrarium apparebit in ſequentibus, cum eiſdem plena audientia ſit exhibita in concilio Baſileenſi & utriuſque fides diligenter audita.

Pax componitur inter Burgund. & Leod.

Eodem anno plerique perſpicaces & oculati viri de Leodio, præſertim eccleſiaſtici, perpendentes ducem Burgundiæ poſt mortem Philippi ducis Brabantiæ ſucceſſiſſe nepoti ſuo in dominio ducatuum Brabantiæ & Limborgiæ ceterorumque dominiorum ad eamdem patriam ſpectantium, ſeque ex omni parte fere circumſeptos & interclusos a terris ejuſdem ducis, ſolertem præbuere diligentiam, ut ducem, quem pridem graviſſime offenderant in comitatu Namurcenſi, placarent precibus & muneribus, & cum eo pacem inirent & offenſam ipſis remittere dignaretur. Itaque ſervatis utrimque plurimis dictis tum apud Machliniam, tum apud Gandavum, finaliter per inſtinctum Spiritusſancti & principum quorumdam poſt multos labores & ſudores ventum eſt ad hanc pacis formam: in primis quidem, quod turris Dionanti vocabulo *Montorgueil*, quæ fuit fomes & primaria cauſa totius mali ſubſecuti, funditus debebat demoliri poſt diem quadrageſimum pacis proclamatæ ſine mora; quodque pro animabus eorum qui primitus necati fuerant juxta *Golzin*, una capella vel altare novum erigi debebat, ubi quotidie miſſa una celebraretur ad perpetuam rei memoriam. Item, quod reſarciendis damnis comitatui præfato illatis, in deſtructione oppidorum, fortalitiorum & domorum ruralium, ſolvere debebant eidem duci centum millia floren. & decem millia nobilium, uno nobili pro duobus florenis Rhen. computato. Item, pro contumelia expianda dominus Leodienſis & ejuſdem genitor dominus de *Heinsberch*, cum aliquantis aliis nobilibus patriæ veniam peterent flexis genibus a domino duce præfato apud Machliniam. Quod quamvis abſurdum ſatis appareret, ut ſcilicet epiſcopus coram principe ſæculari hoc modo ſe humiliaret ac proſterneret, nihilominus dictus Leodienſis epiſcopus propter bonum pacis, quod totis niſibus exquirebat, & ſalute terræ ſuæ, non renuit hanc formam humiliandi ſuſcipere & implere. Sicque poſt multa, reclamantibus tamen nonnullis pacis hoſtibus, quibus non eſt audientia præſtita, tenor pacis ſupraſcriptæ debito fini mancipatus eſt, & terra quievit a bellis pauliſper.

Concilium Baſileenſe.

Item, eodem anno MCCCCXXXI. indictione nona, ſeptima die menſis Decembris, pontificatus domini Eugenii papæ IV. anno primo, reſidente in civitate Baſilea, quæ eſt de natione Germanica ſub provincia Biſuntina reverendiſſimo patre domino Juliano diacono cardinali, vulgariter nuncupato S. Angeli, apoſtolicæ ſedis legato, de conſenſu omnium prælatorum illic aſſiſtentium, in aula monaſterii S. Leonardi, concluſum eſt primam ſeſſionem ſacri concilii celebrandi in majori eccleſia 14. menſis ejuſdem, die quæ erat ſexta feria, ad honorem & laudem omnipotentis Dei.

Porro ex decreto ſacri concilii Conſtantienſis ſtatutum fuerat poſt finem dicti concilii, primum ſequens concilium celebrari debere in urbe Papienſi poſt quinquennium; ſecundum vero in urbe Senenſi poſt ſeptennium, & deinceps de decennio in decennium ſacra concilia generalia deberent continuari, propter caſus quotidie emergentes in populo Chriſtiano. Sicque ex ordinatione dictorum conciliorum Papienſis & Senenſis erat civitas Baſileenſis accommoda pro ſacro concilio illic celebrando, ita quod ex mandato domini Martini papæ ad hoc ſacrum

opus peragendum miſſus eſt dictus cardinalis S. Angeli, ut eidem ſacro concilio auctoritate apoſtolica præſideret, & cetera ad id opportuna proſequeretur. Defuncto autem Martino papa, ſucceſſor ejus Eugenius dictam legationem roboravit & authenticavit ſuis bullis & ſigillis, prout evidenter patet in bullis ſuper hac re confectis, quarum copiæ apud multas eccleſias diligenter conſervantur.

Erat autem hæc finalis intentio prælatorum illic congregatorum primaria, ut hæreſes ſubortæ de medio tollerentur, præſertim Huſſitarum vel Taboritarum, quæ magnam plagam dudum in populo Chriſtiano fecerant & ſtragem, præſertim in Bohemia & Moravia. Secunda, ut pax inter principes Chriſtianos, præſertim in regno Francorum tractaretur. Tertia, ut eccleſia Dei, tam in capite quam in membris reformaretur. Ad quod ſacrum opus perficiendum ſereniſſimus Romanorum rex Sigiſmundus totis viribus operam dabat, dans eidem concilio in tutorem & defenſorem illuſtrem principem Wilhelmum ducem Bavariæ, cujus uxor erat filia ducis Clevenſis.

Sigiſm. coronatur Mediolani.

Eodem tempore ipſo feſto Catharinæ virginis Sigiſmundus Romanorum, Hungariæ, Bohemiæ, Croatiæ, Dalmatiæ &c. rex ſecundam coronam, quæ ferrea eſt, ſuſcepit Mediolani ab archiepiſcopo ejuſdem civitatis, nemine reſiſtente.

Huſſitarum clades.

Item eodem anno Albertus dux Auſtriæ poſtmodum Romanorum rex, qui filiam unigenitam Sigiſmundi habuerat in uxorem, in publico certamine ſuperavit Huſſitas hæreticos, maximos eorum capitaneos illic occidens.

Gravis ſeditio Leod. occaſione novi regiminis.

Anno MCCCCXXXII. ſecunda die menſis Julii, qua celebratur feſtum Viſitationis beatæ Mariæ Virginis, facta eſt ingens quædam civilis commotio infra Leodium; & cunctis ad arma concurrentibus, perpaucis notum erat quid ille rumor ſubitaneus ſignificaret. At pannorum factores infra hallam ſuam ſeipſos recludentes, omnia ad reſiſtendum hoſtibus neceſſaria illic comportaverunt, timentes veriſimiliter ab adverſariis ſuæ intentionis ſe poſſe circumveniri. Verum aliquantulum ſedato tumultu, & pleriſque conclamantibus in deſtructionem novi regiminis ante annos octo ſolemniter ordinati, & juramento trium ſtatuum patriæ roborati ac confirmati, omnes fere ad monaſterium S. Jacobi, in quo ſigilla ac privilegia civitatis conſervantur, concurrerunt; ſcrinium, cui illæ libertates incluſæ ſunt, ſecum uſque ad forum apportantes, ubi viſitatis litteris ſingulis, præſertim de pace nuper facta cum duce Brabantiæ, eodem die ipſam arculam & ſcrinium ad idem monaſterium reportaverunt. Nihilominus inter quoſdam miniſteriales definitum eſt in præjudicium novi regiminis magiſtros civium de cetero debere creari ſecundum pluralitatem vocum vel ſuppoſitorum, non ſecundum electionem vel ordinationem ſexdecim commiſſariorum, qui alios XXXII. eligere debebant, quibus cura creandorum magiſtrorum complenarie committi ſolebat. Sicque in menſe ſequenti, videlicet in feſto beati Jacobi majoris, juxta pluralitatem vocum creati ſunt in Leodio duo novi burgimagiſtri, (a) ſecundum ordinationem ſupradictam, quibus poſtea non bene ceſſit, ſcilicet in vigilia Epiphaniæ ſequenti. Nam & ordinatio illa ſatis multumque diſplicuit domino Leodienſi ſuoque venerabili capitulo, in tantum, ut ejectis ſuis nobilibus e palatio, ſe a civitate abſentaverit uſque ad feſtum beatæ Mariæ dictus epiſcopus, nec curaret ad civitatem reverti. [a]

Bullonium ſibi vindicat Heinsberg.

Eodem anno cum Everardus de Marka, nobilis domicellus, multis annis gubernaſſet terram de *Bulhon*, ſpectantem ad patrimonium S. Lamberti, multique famarent terram illam invadiatam fuiſſe dicto nobili viro, ut evidenter contrarium appareret, dominus Leodienſis cum electa procerum & equitum comitiva illuc properavit. Cui confeſtim hilariter obvius factus eſt dictus domicellus, deferens domino ſuo claves caſtri & oppidi. Itaque dominus Leodienſis aliquantis diebus in caſtro ſuo locatus eſt & refocillatus, ſæpefacto Everardo cum filiis ac familia ſua in oppido inferiori hoſpitato omni tempore quo dominus ibi præſens fuerat. Cumque omnes vaſalli terræ ejuſdem ſingula feuda ſua ab eodem relevaſſent ac renovaſſent, juxta morem ſolitum, poſt paululum commiſſa cuſtodia caſtri ac patriæ ſæpedicto domicello, iſdem dominus epiſcopus ad Leodium repedavit, aſſumens & aſcribens novum titulum & nomen ducis de *Bulhon*, quod uſque ad illud tempus facere diſtulerat.

Patres Baſil. commeatum concedunt Huſſitis.

Eodem anno, cum, ut præfertur, Huſſitæ querimonias magnas facerent quotidie apud principes Chriſtianos & communitates, quaſi eis negaretur audientia, pro ſecta ſua defendenda aut proponenda, Baſileenſes illis ſalvum conductum liberrime obtulerunt, uſque ad numerum ducentarum perſonarum, ac libertatem veniendi Baſileam, illic ſtandi, converſandi & cetera faciendi quæ ad complementum tantæ rei & declarationem fidei ſpectare noſcuntur. Ejus tenor ſubſcribitur in hunc modum.

« Sacroſancta ſynodus, &c. univerſis & ſingulis ſacerdotibus, nobilibus, militaribus, popularibus & aliis quibuſcumque viris cujuſcumque ſtatus, conditionis aut qualitatis exiſtant de regno Bohemiæ & marchionatu Moraviæ, de Praga & civitatibus, &c. qui vel quæ una cum ipſis ad generale concilium Baſileenſe mittentur, &c. tenore præſentium,

(a) Guillelmus Dathinius, frater Walteri, & Johannes Leuverius.

Digitized by Google

& cetera ſimilia privilegia, quæ ſalvo conductui neceſſaria ſunt, Huſſitis per Baſileenſes conceſſa ſunt, quæ brevitati ſtudens, hic interſerere non curavi.

Qui audiuntur in cõcilio.

Porro Huſſitæ ad Baſileam venientes cum duce ſuo Procopio & alio quodam, qui dictus eſt magiſter Petrus de Anglia, multas & longas fecerunt diſputationes pro ſecta ſua defendenda in conſpectu omnium qui adeſſe volebant, præſertim de communione ſub utraque ſpecie, quas Baſilienſes patienter audierunt, & ſatis humane tractaverunt. Finaliter permiſſum eſt eis in regno Bohemiæ & marchionatu Moraviæ, ut communicarent, ſi placeret, ſub utraque ſpecie panis & vini, cum hoc non ſit hæreticum: ſed promoniti ſunt ut ſollicite præcaverent negligentias, quæ ſub tali forma communicandi poterant evenire, ne ſcilicet ſanguis Domini paſſim effunderetur inter manus communicantium, maxime cum interdum maxima multitudo rudium & indiſciplinatorum ad ſacram communionem concurrit, ſicque Huſſitæ ſatis bene contenti abierunt ad propria, de cetero non ita feroces in effuſione ſanguinis Chriſtiani.

Concilium diſſolvit Eugenius IV.

Eodem anno cum dominus Eugenius papa perpendiſſet Baſileenſes in ſeſſione ſua tertia decretaſſe, quod eorum ſacroſancta ſynodus immediate poteſtatem haberet a Chriſto, cui quilibet cujuſcumque dignitatis vel ſtatus, etiamſi papalis exiſtat, obedire teneretur in his quæ pertinent ad fidem & exſtirpationem ſchiſmatis & reformationem morum, &c. & quicumque eorum decretis obedire contemſerit dignæ pœnitentiæ ſubjici deberet, cujuſcumque ſtatus foret; pœnituit eum, quod tantam eis auctoritatem contuliſſet, & de plenitudine poteſtatis ad diſſolutionem & revocationem dicti concilii totis præcordiis anhelabat, & de facto id fieri mandabat. Quam ob cauſam cum ex parte eorum miſſi fuiſſent oratores dominus Henricus de Palude epiſcopus Lauſanenſis, & Henricus *Scotter* decanus Leodienſis, ad ſupplicandum ſanctitati ſuæ, quatenus dictam prætenſam diſſolutionem caſſare dignaretur, nec exauditi fuiſſent ſuper his; indignati, dictum ſummum pontificem ſuoſque confratres cardinales citare auſi ſunt, requirere, exhortari & admonere, ut infra trium menſium ſpatium in cauſa tam legitima ſubſtante perſonaliter comparerent Baſileæ pro complemento piorum operum ob quæ fuerant illic congregati, alioquin contra eos tamquam contumaces & rebelles procedendum foret ſucceſſu temporis, &c.

Indignantibus patribus, citatur.

Motus civilis in foro Leod. a Dathinianis excitatus.

Anno MCCCCXXXIII. quinta die Januarii in civitate Leodienſi facta eſt deteſtanda civilis commotio ſive contentio in foro civitatis juxta gradus eccleſiæ S. Lamberti, occurrentibus ſibi partibus ambabus quæ tunc proh dolor inibi ſuccreverant. Et facto utriuſque

A ſæviſſimo certamine, tandem pars ipſa quæ Waltero *Dathin*, pridem villico Leodienſi, ſed tunc proſcripto faverat, victa fuit, aliquantis ea tempeſtate peremtis, aliquantis ad eccleſiam S. Lamberti vicinam, vel tutiora loca ſubterfugium quærentibus. Pars vero victrix fugientes inſequens, perpaucos comprehendit, & inquiſitione facta ſuper his qui certamini interfuerant, vel conſilium, auxilium aut favorem præbuerant, ingentem multitudinem ex eis ſubſequenti tempore

Victi factioſi exilio damnantur.

B proſcribi & banniri practicavit, bonis eorum mobilibus & immobilibus, qui notarii vocabantur apud eos, confiſcatis: ſcabinis tamen hanc confiſcationem juxta legem patriæ nolentibus approbare. Aliquantis autem qui ante certamini non interfuerant, ſed tamen favorabiliter eoſdem foverant, aut certe verba nonnulla favori vel aſſiſtentiæ conſentanea protulerant, pecuniaria mulcta correctis, aut certe per aliquot annos a civitate bannitis, ea præcipue de cauſa, quia famabantur velle practicare, quod ſupradictus Walterus *Dathin* ob ſua demerita, prout aſ-

C ſerebant, proſcriptus a civitate ad eamdem deberet revocari. Deinceps de conſenſu omnium miniſteriorum civitatis decretum eſt eligi de quolibet eorum decemviros fortes & animoſos, qui ficas vel cultellos longos ad latera continue deferrent, eo fine, ut ſi contingeret ſimilem vel majorem caſum in civitate ſuboriri, illi confeſtim vocarentur, & promtos ſe ad ſuccurrendum civitati & civibus deberent offerre, ipſiſque burgimagiſtris in omni neceſſitatis articulo, quotieſcumque opus foret ſubvenire. Cujus eventus data liquido patet & quaſi prophetice prænoſticata eſt a David rege in ſeptimo verſu 77.

D pſalmi qui talis eſt: QVANTA MANDAVIT PATRIBVS NOSTRIS NOTA FACERE EA FILIIS SVIS VT COGNOSCAT GENERATIO ALTERA computando dumtaxat litteras numerales, & non alias.

Septem mon. S. Matthiæ Trev. Leod. ſecedunt ad S. Jacobum.

Eadem tempeſtate ſuborta eſt gravis altercatio inter dominum Rabanum quondam epiſcopum Spirenſem & Udalricum de *Manderſcheit*, quondam decanum Colonienſem, contendentes de archiepiſcopatu Trevirenſi.

E Cumque interdictum in civitate Trevirenſi latum fuiſſet, ſeptem religioſi S. Matthiæ Trevirenſis, monaſterium ſuum de licentia ſui [abbatis] egreſſi, ad S. Jacobum in Leodio ejuſdem ordinis S. Benedicti cauſa hoſpitalitatis migraverunt, & in eodem per ſeptem fere menſes ſub regularitate ſunt converſati quouſque interdictum prædictum auctoritate apoſtolica relaxaretur.

Covinum diripitur.

Eodem anno 25. die Februarii prædones multi egreſſi de finibus Francorum Covinum oppidulum ſitum in extremis finibus patriæ Leodienſis modice muratum, feriatis oppidanis ingreſſi ſunt, exſpoliantes & deprædantes illud, & aliquantas domos incenden-

Digitized by Google

tes & pro reſidui conſervatione ſummam quadragintorum ſcutorum auri recipientes, abductis dumtaxat octo captivis. Quibus poſt facinus ad ſua repedantibus, ballivus terræ cum Gerardo de *Tylhy* & Oſtone *Dablen* nobilibus viris, magnaque populari multitudine ſubſequens per novem milliaria pedetentim prædones prædictos ignorantes a tergo contingebat. Subſiſtente autem exercitu in loco deputato, dictus Gerardus hoſtium potentiam & numerum volens explorare, cum eis villam vocabulo *Hanappe* circa conticinium noctis ingreſſus eſt; cumque didiciſſet magnam prædonum copiam ultra rivum hoſpitatam, regyrans ad ſuos eoſque ad pugnam animans, repente irruit ſuper eos qui in præfata villa ſopiti jacebant. Subito cunctis ad arma impræmeditate convolantibus, circiter nonaginta prædones eo tumultu trucidati ſunt, & reductis ſpoliis quæ ſublata fuerant, Leodienſes ad propria gaudenter remeabant.

Et ultio ſumitur.

Sigiſm. rex Romæ coronatur.

Eodem anno in die aſcenſionis Domini Sigiſmundus Romanorum rex duas perpridem coronas adeptus, pro ſuſcipienda tertia intravit urbem Romanam circa horam majoris miſſæ, habens in ſua comitiva dumtaxat ſuos ſatellites & quotidianos ſervientes, videlicet quingentos aut ſexcentos equites, pedites autem octingentos. Poſt miſſam autem locatus fuit ad gradus S. Petri in domo cardinalis Arelatenſis; miniſtri autem ejus & familiares in Sancto-Spiritu & per burgum S. Petri. Et ne tumultus civilis inter cives Romanos forſitan oriretur ſolito more, deputati ſunt armati multi qui præcaverent. Intrante ipſo Urbem, ſummus pontifex Eugenius pontificalibus inſigniis indutus, venit ei obviam uſque ad gradus ſancti Petri, ibique recepit dictum regem ad oſculum pedis, manus & faciei. Cumque ſimul ingreſſi fuiſſent porticum eccleſiæ, ubi fuerat altare paratum, & rex obtulit illic ſe velle facere ſolitum juramentum; ſed de communi conſenſu amborum hæc dilata ſunt uſque ad diem coronationis ejuſdem. Intravit autem idem rex Urbem, deferens coronam, cum ſuis portantibus ſceptrum, gladium & pomum ante eum.

Igitur ipſa ſacra ſolemnitate Pentecoſtes ſummo mane papa ſuique cardinales deſcenderunt uſque ad primam porticum S. Petri, induti veſtibus pontificalibus, ibique rex cum corona præſtitit juramentum domino papæ & eccleſiæ. Poſt hæc papa proceſſit ad altare majus, & tres cardinales, videlicet de Urſinis, Arelatenſis, & ſancti Sixti cum clero S. Petri, duxerunt regem proceſſionaliter ad eccleſiam Lateranenſem ante altare S. Mauritii, & ibi conſecraverunt eum. Quo facto, in principio miſſæ duxerunt eum ante altare majus, & ibi venit ad oſculum papæ, & obtulit aliquantos aureos ad altare. Poſt hoc ſe retraxit ad aliam partem chori verſus baptiſterium, ad unum receptaculum ibidem præparatum. Inde lecta epiſtola, antequam inchoaretur evangelium, iterato venit ad altare. Tunc papa propriis manibus coronavit eum, imponendo ſibi mitram albam ſimplicem, & cornua mitræ, quæ ponuntur epiſcopis ad utraſque aures, poſitæ ſunt ei ante verticem unum, & retro caput alterum, & ſupra mitram corona aurea eſt collocata. Poſtea papa ſuſcipiens gladium de altari, tradidit in manibus ſuis, ſimiliter ſceptrum & pomum. Finita miſſa, imperator abſcedens, deſcendit ad gradus S. Petri; quem papa ſubſequens, confeſtim aſcendit mulam, cujus frenum tenuit imperator, ducens eum fere per tres paſſus. Poſtea quoque ipſe equum ſuum ſimiliter aſcendit, & ſimul ambo equitaverunt juxta muros Urbis verſus pontem S. Angeli. Cumque veniſſent ad eccleſiam quæ ſita eſt juxta pontem, ubi ſunt duo pilaria ad quæ flagellati apoſtoli Petrus & Paulus, imperator manum papæ oſculatus eſt, & equitavit verſus pontem, papa autem reverſus eſt ad ſuum palatium. In pontis medio creavit aliquantos novos milites, & inde proceſſit cum corona ad S. Johannem, ubi pranſus eſt, & hora veſperorum per trans Tiberim reverſus eſt ad S. Petrum.

Eugenii & patrum Baſileenſium conatus pro reductione Græcorum.

Iiſdem temporibus tam papa quam Baſileenſes operam extremam dare cœperunt pro reductione Græcorum ad obedientiam Romanæ eccleſiæ, licet diverſis annis & contrariis formis; & ex utraque parte directi ſunt ambaſſiatores ad urbem Conſtantinopolitanam ad imperatorem, ad patriarcham eorum & ceteros quibus id opus votivum fore putabatur. Sed epiſtolæ & bullæ aureæ utrimque miſſæ ſunt & receptæ, quarum unam placuit hic interſerere quam Græcorum imperator ad Baſileam tranſmiſit, cujus tenor talis erat: » Johannes in Chriſto Deo fidelis imperator & moderator Romanorum Palæologus ſemper auguſtus ſacroſanctæ generali ſynodo Baſileenſi, ſalutem in omnium redemtorem. Ambaſſiatores veſtrarum paternitatum venerunt ad nos, & attulerunt veſtras litteras, ex quibus etiam & relationibus eorumdem oratorum cognovimus bonam diſpoſitionem & intentionem quam habetis pro bonitate omnium Chriſtianorum, & etiam pro unione eccleſiarum Chriſti, & poſtulaverunt nos, ut mittere vellemus noſtros ambaſſiatores ad reverendas paternitates veſtras pro iſto negotio ſanctæ unionis. Nos igitur illos & dicta per illos gratiſſime accepimus & audivimus, quia unionem prædictam jamdiu deſideramus & petimus, & pro iſta multoties miſimus noſtros ambaſſiatores ad ſanctam Romanam eccleſiam, & iſtius ſummum pontificem, ſicut manifeſtum eſt omni mundo. Et nunc quoniam veſtræ reverendæ paternitates pro unione fienda mi-

Litteræ Joh. Græcor. imp. ad patres Baſil.

Digitized by Google

» ſerunt, & placuit vobis ut mitteremus noſtros ambaſſiatores ſuper tale propoſitum dicturos, facturos & audituros, quæ & quanta ad hanc pertinent; lætati ſumus valde & magnum habuimus gaudium, & ſecundum veſtram voluntatem & petitionem elegimus & miſimus noſtros ambaſſiatores excellentes. Qui cum receſſiſſent a noſtra civitate cum navi ſimul cum veſtris ambaſſiatoribus, reverſi fuerunt inviti, & cum magno periculo a procellis & turbatione maris. Et poſtea nobis viſum fuit, propter cauſas veras & neceſſarias, ut unus ex veſtris ambaſſiatoribus veniat ad veſtras reverendas paternitates pro oſtendendo omnia iſta, reliquus vero remaneat hic, & vere inchoato veniet & ille cum noſtris ambaſſiatoribus prædictis, quod ſic factum eſt. Et nunc ad veſtras reverendas paternitates reverendus Antonius epiſcopus Sudenſis veſter ambaſſiator, ex quo de omnibus latius & particulariter ſcietis; poſtea vero venient & prædicti ambaſſiatores noſtri cum fratre Alberto de Criſpis, ſacræ paginæ profeſſore. Tunc etiam clarius & perfectius de omnibus veſtræ reverendæ paternitates ſcient. Datum in noſtra civitate Conſtantinopoli die decima octava Novembris anno MCCCXXXIII.

Huſſit. cædes Pragæ, &c.

Anno MCCCCXXXIV. dominus Meyardus & alii barones Bohemiæ, qui non erant ex parte Huſſitarum, validam congregationem in campis fecerunt, & venerunt ad hortum ferarum prope Pragam, & cives antiquæ civitatis intromiſerunt eos ad ſe, & armati inſultum cum telis fecerunt in novam civitatem, per duas portas intrantes, & multos ex eis occiderunt, & aliquantos captivaverunt: aliquanti autem fugæ remedium quærentes, inter undas aquis ſubmerſi ſunt ipſo Dominicæ aſcenſionis die. Quod autem audientes Huſſitæ conſodales eorum, qui civitatem Philznam obſederant, incenſis papilionibus ſuis ac tentoriis, ibant verſus Pragam novam, volentes ſuis ferre ſubſidium.

Poſt hæc Dominica infra octavas ſecum Philznenſes cum ceteris baronibus regni Bohemiæ animoſe pugnam habuerunt contra eoſdem Thaboritas vel Huſſitas inter oppidum Burſim, & inter Brodam in quadam planitie, ubi ſubveniente ſuis Altiſſimo, pluſquam XIII. millia de Huſſitis peremta ſunt cum principe & capitaneo eorum Procopio. Capti ſunt fere ſeptingenti. De Catholicis dumtaxat ducenti peremti ſunt, vere martyres Chriſti, ut ſperamus. Duravit hæc pugna per totam diem Dominicam & noctem ſequentem, & uſque ad horam tertiam alterius diei ſubſecuti, prout Sigiſmundus imperator Baſileenſibus intimavit.

Fernandus Portug. rex civit. Tingim obſidet.

Eodem tempore illuſtris Portugalliæ & Algarvii rex ac dominus Septæ, Fernandus nomine, cupiens extendere & dilatare terminos Chriſtianitatis in Africana regione, cum exercitu fere duodecim millium hominum obſidere cœpit civitatem *Tangar*, in qua erant circiter totidem millia hominum incluſa. Facto circumcirca vallo ligneo, ac foſſatis, ne faciliter ad eos hoſtibus pateret aggreſſus; & cum in procinctu videretur fore deditio, oppidani lamentabiliter petierunt ſibi concedi inducias 12. dierum, quibus de ſua ſalute & forma ſe ſuaque dedendi tractare poſſent. Qua liberaliter illis data, illi Punica fraude repleti, clam per nuntium mandaverunt Sarracenorum regem *Fehe* ſibi præberi auxilium, intimantes eidem anguſtias quas deintus a Chriſtianis tolerabant, ac ſupplicantes ut properaret indilate. Quibus auditis, rex præfatus venit cum centum viginti millibus paganorum, Maurorum, Numidarum, quorum facies ſuper carbones erant denigratæ, circumcingens obſidentes.

A Mauris circumventus obſeſſque receptus, miſere perit.

Cumque Chriſtiani jam inter valla circumſepti, duplicem paterentur obſidionem, valida famis premebantur penuria, quæ ſævior eſt omni gladio bicipiti, adeo ut ſanguinem & urinam ſuorum biberent jumentorum. Quamobrem ſic in arcto poſiti poſtulabant ſibi dep. . . . . dari, præhabitis aliquantis conditionibus & pactis, præſertim ut ante omnia civitas Septæ redderetur, quam prædeceſſor dicti regis Portugalliæ dudum in manu violenta dominio paganorum ſubtraxerat. At rex Fernandus Chriſtianiſſimus perpendens Septam toti occiduo orbi nimis eſſe accommodam, utpote de qua ficus, racemi, malogranata & hujuſmodi Punica commercia ad iſtas devehuntur provincias, habito cum ſuis conſilio, deliberavit petitionibus paganorum debere conſenſum præberi ſuperficie tenus, ut ſic ſaltem populus Domini ſalvus & illæſus abiret. Porro ad ſuos, quidquid, inquit, promiſeritis paganis, numquam illam nobilem Septam ad manus infidelium colentium legem Mahometi reverti permittatis. Ego pro vobis obſes manebo in vinculis paganorum, paratus potius ſuſtinere mille mortis genera, quam effeſtucationi Septæ conſentire. Sicque factum & pactum eſt, relictuſque eſt rex in arctiſſima cuſtodia, & populus Chriſtianus ad ſua navigia, quæ in riparia *Tangar* oppidi locata fuerunt, receſſit incolumis. Nihilominus Sarraceni contra pactum abeuntes, Chriſtianos a tergo interdum percuſſerunt, dolentes quod ita ſine ſtrage permittebantur abſcedere. Itaque cum poſt aliquantos dies peteretur adimpleri promiſſio ſive compactio de tradenda Septa, rex ſæpedictus nullis minis aut tormentis induci potuit, ut illi redditioni conſenſum applicaret. Quam ob cauſam pagani efferati, poſt longam regis macerationem, & frequenter illata convitia, ignominioſa eum morte peremerunt, ut arbitror verum Dei martyrem ac pugilem fidei Chriſtianæ. Et qui certamini vel obſidioni

interfuit, ſcribenti teſtimonium perhibuit. Ejus morte audita, ſoror ejus domina Iſabella, duciſſa Burgundiæ & Brabantiæ, in oppido Bruxellenſi ſolemnes ei fecit exequias celebrari.

Gravis tempeſtas Leod. Metis, &c.

Eodem anno ſeptimo die Octobris de nocte ventus Favonius ab Occidente ſuſcitatus, mixtus imbribus, impetuoſiſſime ſe reddidit regionibus noſtris, ſubvertens faſtigia & caminos domorum ac culmina turrium intra Coloniam, Leodium, Metis & ceteras Germaniæ inferioris civitates, infinita damna inferens, arbores etiam infinitas radicitus evertens. In qua quidem procella cecidit turris eccleſiæ S. Leonardi in ſuburbio Leodienſi, quæ in eadem ruina fere dimidiam partem eccleſiæ ejuſdem confregit, nemine tamen in eadem corporaliter læſo. Non eſt repertus homo vivens, qui huic ſimilem flatum viderit ventorum, aut audierit enarrari.

Diæta Attrebatenſis.

Anno MCCCCXXXV. in menſe Auguſto facta eſt famoſa diæta illa Attrebatenſis, pro qua fienda longo tempore vigilantiſſime laboravit reverendiſſimus pater dominus cardinalis S. Crucis, de ordine Carthuſienſium, ad quam ex parte ſummi pontificis & concilii Baſileenſis venerunt cardinalis prædictus & cardinalis Cypri, epiſcopi quinque, abbas Virziliacenſis præſidens nigrorum monachorum in Baſilea, multique doctores tam in ſacra theologia quam in utroque jure, ceteriſque facultatibus eminentes. Pro parte Francorum archiepiſcopus Rhemenſis, dux Borbonii, comes de *Richemont* conneſtabularius regni, comes Vindocinenſis, magiſter Chriſtophorus de *Haracourt*, ceterique principes ſæculares ac prælati eccleſiaſtici æſtimati ad numerum quingentorum equitum. De parte Anglorum cardinalis Angliæ, patruus regis & epiſcopus Wintonienſis, archiepiſcopus Eboracenſis, epiſcopi Norwicenſis & Menevenſis, comites duo, ceteri in apparatu magno ad numerum ſexcentorum equitum. Inter ceteros præcellebat ambaſſiata illuſtris ducis Burgundiæ, Brabantiæ, &c. qui perſonaliter interfuit, habens in ſuo comitatu & expenſis providiſſimum & reverendiſſimum virum Johannem de *Heinsberg* Leodienſem epiſcopum, cujus ſola comitiva prælatorum, litteratorum & nobilium æſtimabatur ad ſummam centum & ſexaginta equitum albis libratis indutorum. Affuit & dux Gelriæ, comites de *Lyngin*, de S. Paulo, de *Stampes*, de *Naſſou*, de *Meurs*, de *Wademont*, & alii principes nobiles ad numerum quingentorum ferentium calcaria deaurata. Cumque dux Burgundiæ Attrebato appropinquaſſet, dux Borbonii & comes de *Richemont*, qui eum prævenerant, occurrerunt ei foris civitatem ad ſpatium unius milliarii. Quos cum dux Burgundiæ conſpexiſſet, mox de ſuo ſonipede deſcendit, & illi pariformiter ſalutantes ſe mutuo in oſculo pacis, tamquam amicitiam abolitam renovantes, ſicque reaſcenſis equis cum ingenti omnium tripudio Atrebatum introierunt, & factum eſt gaudium magnum in illa civitate.

Principibus ergo convenientibus & multa hinc inde allegantibus inconvenientia, & præſertim duce Burgundiæ proponente necem injuſtam genitoris ſui, & ultionem juſte propter hanc expetiiſſe in regem & regnum, & ſe idcirco cum Anglicis hoſtibus eorum fœderaſſe; Francis e diverſo necem ducis Aurelianenſis allegantibus, & cetera id genus; Anglicis in ſua pertinacia frivole multa diſſerentibus, finaliter factis aliquantis collatiunculis & declarationibus ſuaviſſimis per reverendum & doctiſſimum virum dominum Thomam, poſtea papam, pro tunc commenſalem & collateralem individuum domini cardinalis S. Crucis, præſertim de non expetenda vindicta & ſimilibus multis; mox, inſpirante gratia Dei, emollita ſunt corda principum dudum adamante duriora; & poſt multos tractatus facta eſt pax firma inter regem Francorum Carolum & Philippum ducem Burgundiæ, ſigilliſque utriuſque partis communita, ſecluſis Anglicis, qui ad concordiam & pacem nullis potuerunt mediis flecti. Quapropter, diſponente Deo, inglorii facti ſunt, multiſque plagis, ſtragibus & damnis afflicti, & a limitibus prorſus expulſi, quos pridem in manu forti invaſerant, & poſſederant annis plus quam triginta. Qualis autem pacis forma fuerit ignoro.

Monachi S. Trud. canonicalem vitã ambiunt.

Eodem tempore religioſi ordinis S. Benedicti, ad quos ex integro ſpectare debet dominium oppidi S. Trudonis, cernentes canonicos de eorum permiſſu noviter inſtitutos, in eodem oppido velle præcedere eos in proceſſionibus, qui domini eorum ſunt ab antiquo, indignatione graviſſima non immerito commoti, practicaverunt apud dominum Eugenium papam ut de monaſterio fieret de cetero eccleſia collegiata, & poſt mortem religioſorum ſuperſtitum reliqui ſuſcipiendi canonici dicerentur & eſſent; & ſicut famabatur, jam de facto aliquæ bullæ apoſtolicæ ſuper hoc negotio confectæ fuerant & impetratæ. Sed interponentibus ſe quibuſdam ſacræ religionis zelatoribus, caſſatum eſt & irritatum quidquid per pravos fuerat attentatum.

Covini oppidi ager vaſtatur.

Anno MCCCCXXXVI. quidam nobilis armiger Francigena dictus Philippus de *Savengny*, connivente ſibi viro bellicoſiſſimo domino Johanne de *Lutzemborg* comite de *Ligny*, confœderato etiam ſibi Johanne de *Bealrain* acerrimo prædone, neſcio quibus offenſus, de terra Leodienſi, circa oppidum Covinum in extremis patriæ confiniis ſitum, prædam abduxit ingentem. Quam ob cauſam efferati Leodienſes, illic aliquantos probos ac electos equites deſtinarunt, qui quadam die inconſulte, non ſervata militari diſciplina

Digitized by Google

progreſſi, occurrentibus eis prædonibus præmiſſis, a ſagittariis eorum damna gravia pertulerunt. Emenſo dehinc aliquanto temporis ſpatio, ex ſingulis oppidis & ſuburbanis patriæ Leodienſis multus convenit exercitus, obſidionem faciens circa caſtrum de *Boſſenho*, quod erat ſubterfugium & velut arx inexpugnabilis prædonum præfatorum, domino Leodienſi ſemper in fronte certaminis gradiente. Quadam die aliquanti parvi ludi cauſa juxta caſtrum euntes, faſciculos lignorum quos collegerant, intra rimas fortalitii ponentes, cuſtodes ejuſdem tamquam ſomno phantaſtico depreſſos, & quaſi crapulatos a vino, neſcio quo Dei judicio conſpicientes, ceteri de exercitu fortalitium ex improviſo aggreſſi ſunt, non præmonitis capitaneis exercitus, & appoſitis ſcalis ac machinis cum ſagittis & arcubus, aſcenderunt aliquanti ſuper muros leonino more frementes, & nonnullos ex obſeſſis trucidantes. Tandem abſque gravi pugna vel damno exercitus, ſuſcepto caſtro, comprehenſus eſt illic capitaneus prædonum ſacerdos Robertus nomine, cum ſuis complicibus triginta duobus. Porro prædictus ſacerdos ſperans ſe mortem ſub pactis evaſurum, videlicet ſi ſuos complices vellet perimere, cunctos ſodales ſuos ad arbores ſuſpendit manibus ſuis; ipſe vero poſt hæc flammis injectus, deteſtabilem vitam hoc modo terminavit. Fortalitium vero funditus demoliti ſunt, & cuncta illic inventa prædæ diripientium patuerunt. Quibus peractis, aliud fortalitium vocabulo *Abigny*, cujus capitaneus villam de Covino pridem prædatus fuerat, ſubverſum eſt. Tertium quoque nomine Altum-caſtelletum, quod nuper ad capitulum Remenſe pertinebat, ſed violentia prædonum his ſubreptum, depopulati ſunt. Sed & oppidani de Moſato veriſimiliter metuentes, fortalitium de Vilari propinquum eis debere obſideri, proprio motu præcaventes propriis periculis, ipſum ſubverterunt. Sicque poſt elapſum quinque hebdomadarum ſpatium dominus Leodienſis cum ſuis equitibus integris numero remeavit ad propria, quinque dumtaxat fortuito caſu de peditibus jugulatis.

Boſnova capta.

Et ſolo æquata.

Item Aubiniũ Altum-caſtellum & Vilarium.

Eodem anno dux Burgundiæ Philippus cum ſuis Flamingis obſedit Caliſiam juxta condictum in diæta Atrebatenſi comprehenſum, ſubrepto Anglicis portu quo per mare ad Londonias navigatur. Porro dux Cloceſtriæ quadam die egreſſus Caliſiam cum ſuis cohortibus, pedites Flamingos incurſare cœpit & invadere incautos. Quibus mox terga præbentibus, ingens ex ipſis ſtrages facta eſt, reclamante & ſemper revocante eos duce ſuo cum Picardis & Burgundionibus. At illi putantes ſe circumſeptos ac proditos, nulla potuerunt arte revocari. Unde graviter efferatus dux præfatus, obſidione relicta, retroceſſit, Flamingis ſuis inculcans notam hanc

Fland. clades in obſidione Caliſiæ.

A uſque in ſæcula ſæculorum indelebilem. Cum autem ita aufugerent, occurrentes a caſu domino Johanni de *Montcornet* alias de *Horne* capitaneo domini ſui, ipſum velut traditorem exercitus ac fugæ conſcium, confeſtim peremerunt, quod eis non ceſſit in bonum.

Inſuper eodem tempore Leodienſes revertentes a ſubverſione fortalitii de *Boſſenho*, fortalitium quoque dictum *Bealrain*, quorum capitaneus præmiſſis prædonibus, malo ſuo confœderatus erat, everterunt, & villam adjacentem incenderunt.

Belloramum oppidum cũ arce incenditur & evertitur.

Hoc etiam anno deceſſit a ſæculo vir industrius & oculatus valde dominus Reynerus de ſancta Margareta abbas S. Jacobi Leodienſis, vir per omnia venerandus, qui infra annos 28. quibus præfuit, multis bonis tam corporalibus quam ſpiritualibus ſuum monaſterium locupletavit. Cui ſubrogatus eſt unanimi concordantia fratrum, dominus Rogerus cognomento de *Blomendale*, annorum minus triginta.

B

Moritur Reyn. de S. Marg. abbas S. Jacobi, ſuccedit Rogerus de *Blomendale*.

Caſtrum dictum *Orchimont*, olim famoſiſſimum & inexpugnabile, ſitum in ducatu Lutzemborgenſi, hoc anno levi occaſione & abſque reſiſtentia ſubverſum eſt. Nam circa finem menſis Julii prædones circiter 40. emiſſi a capitaneo ſuo Bernardo de Porceto, ut depopularentur terram Leodienſium circa Dionantum, & ſimiliter terram de *Lompré* & *Vilhante*, ſpectantem pro tunc ad nobilem virum & potentem Everardum de Marcha. Cum res innotuiſſet Leodienſibus, cœperunt illos veſpiliones audacter invadere, prædam excutere, fugare & trucidare. Quorum aliquanti impetum declinantes, ingreſſi ſunt oppidum Boviniam, æmulam Leodienſium immortalem. Unde ex mandato ballivi Namurcenſes juſſi ſunt confeſtim abire, nec illic amplius remorari. Omnes tamen uno demto pro tunc evaſerunt. His rumoribus auditis, dictus Everardus ſciens pauciſſimos in caſtro remanſiſſe, conglobatis circumcirca ſubditis ſuis & amicis, cœpit illud obſidere, comminans illis Leodienſes omnes adventare, & caſtrum everſuros, omneſque illuc reperiendos occiſuros more ſuo. Bernardus his territus & exemplo prædonum de *Boſſenho* noviter edoctus, ſalvis rebus & corporibus ſuis ac ſuorum caſtrum tradidit in manus Everardi ſupradicti. Qui cum illud ſibimet vellet uſurpare & appropriare, Leodienſes ei per nuntium mandaverunt, quod niſi illud ſubverteret, indignationem eorum mox implacabiliter incurreret, filiumque ejus primogenitum in Leodium caſualiter venientem arreſtari fecerunt. Quo ille percepto, timens Leodienſes offendere, ceſſit propoſito. Statimque illic miſſi ſunt hullarii & foſſores 29. qui factis cuniculis ſubterraneis, infra ſpatium octo dierum muros caſtri ac villæ ſubjacentis prorſus demoliti ſunt, facientes ex his tumulum ſempiternum. Unde

C

D

E

Orchimont. capit Everardus de Marka.

Et ſolo æquat.

Digitized by Google

gaviſi ſunt omnes incolæ regionis, quia ſublatus eſt hoſtis eorum aſperrimus, qui conculcabat terram,& quotidie vaſtabat provinciam, depauperabatque vicinos.

Hoc eodem anno inſtante ultima ſolutione talliæ ducis Burgundiæ, quæ circiter ad ſexaginta millia florenorum Rhenenſium aſcenderat, aliquanti malivoli, præſertim Hoyenſes, qui quotam ſibi deſignatam nondum ſolverant, difficiles immo rebelles ſe reddebant ad contribuendum,exigentes computationem fieri de ſingulis levatis per deputatos; ſicque per hunc modum, niſi viri prudentes ex Leodio futurorum providi præcaviſſent, & medium bonum inveniſſent, tota patria labyrinthum incidiſſet inextricabilem & noxium perpetuis temporibus, nec non & notam indelebilem a ſuis frontibus in æternum. Siquidem omnes præteritæ ſolutiones caſſæ fuiſſent nulliuſque valoris, & deinde mulctam concordatam incurriſſent poſt tranſgreſſionem termini aſſignati, quæ quolibet die aſcenderat ad decem millia nobilia Angliæ, beneque multiplicatus fuiſſet numerus, ut nec poſteri eorum ſuffeciſſent ſummam exſolvere in futurum. Quam ob cauſam hoſtes juſto titulo terram Leodienſem infeſtare potuiſſent, nec iſti cauſam repugnandi habuiſſent. Sed per inſtinctum Spiritus-ſancti viri eccleſiaſtici civeſque Leodienſes de ſuo proprio hanc ſummam reſtantem a ſeipſis exigebant; & ne defectus in ſolutione talliæ contingeret, patriæ toti ipſam mutuaverant vel præſtiterant, donec tempore congruo, poſtquam hi qui inconſulte nondum aliquid ſolverant, melius aviſati forent. Ob hanc quoque cauſam aliquanti viri compulſi ſunt ſua vendere jocalia, aliquanti penſiones vitales aut ſua invadiare, malentes ad tempus ſuſtinere diſpendium in facultatibus ſuis, quam tota regio damna vel guerras inde ſuſtinere debuiſſet & infamiam immortalem; ſicque Dei gratia mediante negotium, mirantibus duce ſuiſque conſiliariis, qui neceſſitates Leodienſium prænoverant, confeſtim eſt complanatum, & pœnæ quas incurrerant remiſſæ.

Capitulum generale monachorum S. Bened. celebratur Baſil.

Eodem anno poſt feſtum Aſſumtionis glorioſæ Virginis Mariæ in civitate Baſileenſi celebratum eſt capitulum generale religioſorum ordinis S. Benedicti de provinciis Colonienſi & Trevirenſi, cui perſonaliter præerat dominus Julianus cardinalis S. Angeli legatus in Germania, & aſſidebant duo epiſcopi ejuſdem ordinis, videlicet Dignenſis & Lauſanenſis, abbates quoque, priores & præpoſiti in numero copioſo. In quo quidem loco multa ſalubria ſunt ordinata pro obſervantia religionis, & præſertim de celebrandis capitulis provincialibus de termino in terminum, quæ quidem in Colonia & Treviris ſingulis annis hucuſque continuata ſunt. Sed dominus Leodienſis, qui domino Eugenio papæ plus faveret quam Baſileenſibus, in ſua diœceſi nolebat ea admittere.

Burgund. invadit Brug. & repellitur.

Anno MCCCCXXXVII. feria quarta infra octavas Pentecoſtes, Philippo duce Burgundiæ ingreſſo Brugis oppidum Flandriæ cum ingenti armatorum manu, eo prætextu & colore, ut per Scluſam navigaret verſus Hollandiam, ad pacificandum partialitates illic pro tunc tumultuantes, ſatellites ejus oppidanos incautos cœperunt invadere, percutere & jugulare, & oppidum, ſi forte potuiſſent, ditiſſimum ad nutum ſuum ſubjugare. Verum multitudine ad arma currente, repulſus eſt dux cum ſuis complicibus omnibus, & extra portam fortuito caſu reſeratam fugatus. Cecidit tamen illic quidam nobilis baro dominus de *Lykedam* cum aliquantis complicibus, qui ceteris fortius & animoſius reſtiterat Flamingorum impetuoſitati. Quam quidem præcipitatam audaciam poſtmodum graviter exſolverunt Brugenſes, duce eorum precibus & pecuniis placato, & aliquantis ex oppidanis in foro publico decapitatis.

Gravis diſcordia inter canonicos Leod.

Eodem anno XI. Februarii orta eſt gravis controverſia inter cathedralem & ſecundarias eccleſias Leodienſes, occaſione duorum choralium eccleſiæ collegiatæ S. Petri in Lovanio, quæ eſt de fraternitate ſecundariarum eccleſiarum. Siquidem magiſter Leonius de *Baeſt* archidiaconus Brabantiæ in eccleſia Leodienſi, dictos chorales propter ſuas exorbitantias & enormes exceſſus in cauſam traxit, & de facto corrigere voluit, juxta exigentiam delicti. Cui ſe opponentes decanus & capitulum Lovanienſe, aſſerebant dictos chorales non ſubeſſe correctioni dicti archidiaconi, ſed dumtaxat capituli ratione libertatum, franciſiarum, privilegiorum, & exemtionum eorumdem, quas vel quæ habebant & habere debebant ex jure præſcripto ſecundariæ eccleſiæ Leodienſes, quibus in fraternitate fuerant a longo tempore ſociati. E diverſo dictus archidiaconus, connivente ſibi capitulo majori, affirmabat ſe nolle privilegiis ſecundariarum eccleſiarum in aliquo derogare, aut earum conſuetudines præſcriptas infringere; ſed non putabat præſcriptum fore ut chorales eccleſiæ Lovanienſis gauderent his privilegiis & exemtionibus, quibus chorales eccleſiarum Leodienſium gaudere conſueverunt, aliis aſſerentibus ſimilium eamdem eſſe diſciplinam, & confratrum confraternalem & uniformem eſſe debere auctoritatem. Partibus autem ambabus in ſua opinione perſeverantibus, domini eccleſiæ Lovanienſis ceſſaverunt a divinis Dominica poſt octavas Paſchæ, & organa ſuſpenderunt; quæ tamen confeſtim arctati per dominum ducem compulſi ſunt reſumere. Eccleſiæ autem ſecundariæ cum ſibi confœderatis ceſſaverunt a divinis longo tempore propter injurias, ut aſſerebant, ſuis confratribus Lovanienſibus illatas, in tantum ut contra ſolitum

tum

Digitized by Google

tum morem in Rogationibus quæ fiunt ante Aſcenſionem Domini, proceſſionaliter ire renuerent cum dominis eccleſiæ majoris. Unde plerique viri graves valde ſcandalizati ſunt, videntes inter columnas eccleſiæ ob tam levem occaſionem tam validam commotionem ſubortam. Inſuper & domini ſecundariarum eccleſiarum in ſuam ſententiam flexerunt magiſtros & conſules civitatis, veluti concives & convicaneos, quibus in proſperis & adverſis conſilium, auxilium & favorem de lege naturæ & civilitatis tenerentur impendere. Cum autem dictus ceſſus ſive ſuſpenſio organorum per tres continuas duraſſet ſeptimanas, ſub certis pactis eadem organa ſunt reſumta. Verum domini canonici ſancti Servatii Trajectenſis, confœderati integraliter eccleſiæ majori, perdurante hujuſmodi contentione, neutrales fore velle aſſerebant, ac prædictum archidiaconum in ſuis domibus clauſtralibus & eccleſia, contra decretum ſecundariarum eccleſiarum per totum fere menſem Junium converſari & remorari permiſerunt; canonicis S. Mariæ ejuſdem oppidi ceſſum contra ipſum proſequentibus, donec penultima ejuſdem menſis, qua celebratur martyrium apoſtolorum Petri & Pauli, dictus archidiaconus ex gravi mœrore & afflictione ſpiritus de medio ſublatus eſt, & vitans terminavit. Poſt cujus mortem ſublata eſt præfata contentionis materia nimis ſcandaloſa.

Conc. generale Ferrariã translatum.

Eodem tempore Eugenius papa celebravit concilium œcumenicum in civitate Ferrarienſi pro reductione Græcorum & aliarum Orientalium eccleſiarum, ad unionem ſacroſanctæ eccleſiæ matris Romanæ, pro qua Veneti multum laboraverant, & eos ad portum expenſis propriis ducere debebant; mandabatque ſummus pontifex Baſileenſe concilium penitus annullari, caſſari & diſſipari debere, & contra rebellantes procedi juxta formam juris, &c. demta cauſa Bohemorum, pro cujus terminatione indulſit eis ſpatium 30. dierum & non amplius, infra quos ſi materia ipſa fidei deciſa non foret, ipſos Bohemos ad ſuam Ferrariam invitabat pro felici rerum ſucceſſu, &c. Nihilominus Baſileenſes, in ſuo propoſito perdurantes, contra dominum Eugenium & ſuos cardinales horrendas fulminaverunt pœnas, ipſum primo ſuſpendentes ab omni adminiſtratione papatus tam in temporalibus quam in ſpiritualibus, & demum quantum in eis erat, ipſum a papatu deponentes, prout in ſequentibus declarabitur. Poſt multas tandem & varias diſceptationes verbales & quæſtiones ventilatas Ferrariæ inter Latinos & Græcos, præcipue de proceſſu Spiritus-ſancti a Patre & Filio, & ſimilibus, Græci ſe penitus & ex integro ſubmiſerunt ſacroſanctæ Romanæ eccleſiæ & ſummo pontifici Eugenio, prout famabatur, ſperantes ſe per hæc relevamen & ſubſidium ſuſcepturos contra potentiam Turcorum, qui eos dietim acerrime impugnabant, & jam fere uſque ad Conſtantinopolim terminos ſuæ ditionis protelaverant. Sed quid? barbara Græca genus retinent quod habere ſolebant.

Sigiſmundus imp. obit.

Eodem anno ſeptimo die Decembris Sigiſmundus imperator viam univerſæ carnis ingreſſus eſt, anno ab electione ſua in regem Romanorum 27. imperii quarto, regni Hungariæ circiter quinquageſimo, regnorum autem Bohemiæ, Dalmatiæ, Croaciæ, Serviæ, Bulgariæ, Comaniæ circiter 17. Hic pro unione eccleſiæ & exſtirpatione ſchiſmatis, quod per annos 38. eccleſiam catholicam graviter fœderaverat, ſed & pro pace ac concordia principum Chriſtianitatis fideliſſime laboravit omni tempore vitæ ſuæ. Hoc anno poſt factam concordiam inter Carolum Francorum regem & Philippum Burgundiæ ducem, idem rex abſque obſtaculo ingreſſus eſt ad civitatem ſuam Pariſienſem, quam a longe retroactis annis non intraverat, & cum omni tripudio receptus eſt, multis illi propinatis encæniis ac jocalibus pretioſis.

Albertus dux Auſtriæ electus rex Romanorum.

Anno MCCCCXXXVIII. in menſe Februario poſt mortem Sigiſmundi imperatoris convenientibus electoribus imperii apud Francfordiam, concordi omnium ſententia electus eſt in regem Alemanniæ Albertus dux Auſtriæ, Stiriæ, &c. marchio Moraviæ, qui cum uxore ſua Elizabeth una filia Sigiſmundi prædicti, factus eſt etiam rex Hungariæ, Bohemiæ, Croaciæ, Dalmatiæ & omnium regnorum quæ dictus ſocer ejus pridem jam poſſederat. Hic propter guerras continuas quas geſſit contra regem Poloniæ, qui cum uxore ſua relicta Sigiſmundi regnum Hungariæ pro majori parte uſurpaverat, & inſuper contra Turcos necnon Huſſitas in regno ſuo Bohemiæ nondum a ſtrage ceſſantes, morte quoque præventus, nullam coronam imperialem ſuſceperat Aquiſgrani.

Treviros adminiſtrat Heinsberg. epiſc. Leod.

Eodem anno Johannes de *Heinsberch* Leodienſis epiſcopus rogatu multorum principum Alemanniæ cœpit gubernare Trevirenſem archiepiſcopatum, quia jamdiu ſub duobus contendentibus de primatu graviter languerat, datuſque eſt ei in commendis a ſede apoſtolica propter ſuam excellentem induſtriam & ſagacitatem; unde Leodienſes non immerito murmurare cœperunt & querulari, aſſerentes eum minime propter hæc poſſe intendere gubernationi patriæ propriæ. Cumque res hæc ſatis diſpliceret aliquantis optimatibus patriæ, qui de coriis alienis largas & amplas aſſueti fuerant incidere corrigias, pertæſus tandem ex onere, ad ſuam primariam cum gaudio remeavit Leodienſem eccleſiam, malens in ea poſſidere buccellam panis cum gaudio, quam domum plenam victimis cum jurgio.

Complanato vero diſturbio, ſuſcepit archiepiſcopatum præfatum dominus Jacobus

Digitized by Google

de *Syrck* pridem ſcholaſticus Trevirenſis eccleſiæ, vir multum practicus, perſpicax & activus, ſtatura puſillus, ſed animo procerus.

Fames.

Omnium frugum terræ, vinorum & bladorum per totam pene Europam ingens penuria, adeo ut modius ſpeltæ menſuræ Leodienſis venderetur pretio 45. boddiferorum, quorum triginta ſex valebant florenum Rhenenſem, cum præcedentibus annis vix 18. boddiferis vendi ſolebat. Sed & carrata vini Rhenenſis aut Moſellani, quæ communibus annis 15. aut 16. florenis vendi ſolet, hoc anno pro 36. & amplius emebatur. Quamobrem multi de populo leguminibus & avena interdum ſe farciebant, & multi fame peribant. Unde magiſtri civium Leodienſium viſitatis & ſcrutatis horreis per Haſbaniam, & ſolariis ſingulis per patriam, præconiſari fecerunt publice ſub pœnis adjectis, ne quis blada ad exteras deferret aut venderet regiones, providentes civium calamitati.

Regnum Bohemiæ Caſimiro Polon. regi defertur.

Hoc anno Caſimirus frater regis Poloniæ a quatuor baronibus & aliquantis nobilibus regni Bohemiæ, contra omnem juris ordinem & regni ipſius conſuetudinem eligitur in regem Bohemiæ, contra Albertum regem Romanorum, cui ex duplici ſucceſſione, videlicet legataria & hereditaria regnum ipſum debebatur & competebat, prout in epiſtola directa ad Eugenium papam plene & plane declaratur. Quapropter inter Hungaros & Bohemos, necnon & Polonos & Zutphanienſes deteſtanda ſunt homicidia ſubſecuta, Thaboritis ſive Huſſitis dicto Polonorum regi ex odio inveterato, quod contra dictum Albertum gerebant, faventibus & ſuccurrentibus.

Peſtis per univerſam Europam.

Anno MCCCCXXXIX. peſtis epidimiæ totam pene debacchabatur Europam, innumeros extinguens Chriſtianos infra tempus quo vigebat, demtis pauciſſimis locis ab hac plaga Dei gratia cuſtoditis. Intra Leodium namque & banníleucam pluſquam viginti millia hominum utriuſque ſexus hac peſte perierunt.

Henricus de *Merode* abbas Stabulenſis.

Item, dominus Henricus de *Merode* ex canonico Aquenſi factus eſt abbas Stabulenſis & Malmundarienſis, & in monaſterio S. Jacobi Leodienſis munus benedictionis ſuſcepit, & ex commiſſione domini Eugenii papæ per abbatem S. Jacobi ad profeſſionem ſacræ religionis B. Benedicti admiſſus eſt, præſentibus ibidem conſanguineis ſuis comite de Salmis, domino de Hufaliis, Henrico de *Grønſelt*, domino de *Ringberch* & aliis multis.

Eugenius papa IV. deponitur in concilio Baſilienſi.

Baſileenſes hoc anno 25. Julii poſt graves proceſſus quos in Eugenium papam fulminaverant, ipſum, quantum in eis erat, a papatu depoſuerunt in ſeſſione ſua publica, ſub hac forma verborum quæ ſequitur. » Sacroſancta generalis ſynodus Baſileenſis, &c. A per hanc ſententiam diffinitivam pronuntiat, decernit & declarat Gabrielem primo nominatum Eugenium papam IV. fuiſſe & eſſe notorium & manifeſtum contumacem, mandatis ſeu præceptis eccleſiæ univerſalis inobedientem, & in aperta rebellione perſiſtentem, violatorem aſſiduum atque contemtorem ſacrorum canonum ſynodalium, pacis & unitatis eccleſiæ perturbatorem, notorium univerſalis eccleſiæ ſcandalizatorem, notorium ſimoniacum, perjurum, incorrigibilem, ſchiſmaticum, a fide devium, pertinacem, hæreticum, dilapidatorem jurium & B bonorum eccleſiæ, inutilem ac damnoſum adminiſtratorem Romani pontificii, omni titulo, gradu & honore & dignitate ſe reddidiſſe indignum. Quem propterea hæc ſancta ſynodus a papatu & Romano pontificio ipſo jure privatum eſſe declarat & pronuntiat, ac ipſum ab eiſdem amovet, deponit, privat & abjicit. « Et multa in hunc modum.

Albertus rex Rom. obit.

Anno MCCCCXL. Albertus electus in regem Romanorum nondum coronatus Aquiſgrani ex diſſenteria defunctus eſt, relinquens uxorem ſuam gravidam, quæ poſtea filium peperit paternorum regnorum ſucceſſorem, cui C nomen impoſitum eſt LADISLAUS. Cumque aliquanti Hungari putarent ipſum eſſe regem fictitium, non ex regina generatum, mater filium in ulnas ſuſcipiens, videntibus cunctis qui aſtabant lactavit, & ubera illi ſugenda præbuit, ſicque omnis ambiguitas de cordibus Hungarorum rudium eſt ſublata.

Villa dicta *Pontoys* inter Pariſius & Rothomagum ſita ſuper ripam Sequanæ, diu poſſeſſa ab Anglis hoc anno recuperata eſt a D Francis per longiturnam obſidionem ibi factam.

Amedeus dux Sabaudiæ in pontificem electus Baſileæ.

Eodem anno Baſileenſes aſſerentes ad ſe de jure devolutam electionem ſummi pontificis, poſt depoſitionem domini Eugenii a papatu, tandem ne viderentur acephali, elegerunt in papam Amedeum ducem Sabaudiæ, veteranæ militiæ virum, quem Felicem quintum in ſua obedientia nuncupari voluerunt, & per bullas mandaverunt domino duci Burgundiæ ac domino Leodienſi fideliter, ſemper & cordialiter adhærentibus pontifici E Romano Eugenio; & ſic ſchiſma quod per annos 25. ſublatum fuerat ab eccleſia, ſub duobus papis rurſum paululum reviviſcere cœpit, conniventibus in hoc negotio univerſitatibus Cracovienſi & Viennenſi Auſtriæ, quæ Baſileenſes in hoc facto rite proceſſiſſe diffiniebant, ceteris contrarium affirmantibus, & per ſacros canones id probantibus.

In urbe Aquenſi decima quinta die Julii cum populo ſacræ monſtrarentur reliquiæ, prout ſeptennium ſemel conſuevit fieri, ſolarium domus unius quæ in foro ſita erat, corruens, homines amplius 17. extinxit. Item Theodericus dominus de *Bollant* eo tunc burgravius Lymborgenſis duos potentes ac di-

Digitized by Google

vites viros de Anglia profectos inter Trajectum & Aquenſem urbem comprehenſos, in ſtrata publica captivos adduxit, primo in caſtro de *Reynarſtein*, & de poſt in *Ronenborch*, quod eſt de ditione domicellæ de *Rodemach*. Quæ cum percrebuiſſent ad aures ducis Burgundiæ, confeſtim evocatum dictum Theodericum apud villam S. Audomari, juſſit apud caſtrum *Reppelmundam* cuſtodiri, de quo poſtmodum non ſine gravibus expenſis exire eſt permiſſus. Sed & Anglici prædicti per induſtriam & interventum domini Ruperti comitis de *Vernenborg* dimiſſi ſunt ſub certis pactis abire Coloniam, ſed prædam quam amiſerant non rehabuerunt.

Fridericus rex Roman.

Anno MCCCCXLII. Fridericus dux Auſtriæ, Stiriæ, Karintiæ, Tremolæ, &c. electus concorditer in regem Romanorum, cum magna comitiva procerum & optimatum Alemanniæ, aſſociato ſibi domino Ludovico duce Heydelbergenſi, comite Palatino Rheni, cum multis etiam comitibus ac baronibus, ac præſidente concilii Baſileenſis domino Ludovico cardinali Arelatenſi, conſecratus eſt Aquiſgrani in Romanorum & Alemanniæ regem per Theodericum de *Meurs* archiepiſcopum Colonienſem. Verum Leodienſis epiſcopus ad cujus diœceſim ſpectat urbs Aquenſis, fovens partem domini Eugenii papæ IV. in eumdem dominum Arelatenſem fautorem Felicis V. ſic in ſua obedientia nuncupatum, duras ſatis & graves impoſuit invectivas, quibus ille conſternatus poſt paululum hoſpite inſalutato receſſit ab urbe.

Conradus de *Horion* invadere tentat arcem de *Momau*.

Eodem anno Conrardus de *Horion* vir nobilis, qui jure hereditario aſſerebat ad ſe ſpectare dominium caſtri de *Momau*, non longe ſiti a civitate Aquenſi, a quo tamen excluſus fuerat per ducem Montenſem & Juliaci, ſociata ſibi cognatorum ſuorum & amicorum comitiva non parva, videlicet de *Huffalize* & *Argenteal*, cœpit caſtrum invadere, & inſultum gravem in illud facere; ſed reſiſtentibus cuſtodibus caſtri, infecto negotio, rediit ad propria.

Burgundiæ dux ab Eugenio IV. impetrat medietatem decimæ cleri redituū.

Præterea Eugenius papa volens remunerare fidelitatem domini Philippi ducis Burgundiæ, conceſſit ei ſemidecimam de facultatibus & redditibus cleri, qui ſub dominiis ſuis fuerat conſtitutus. Cumque clerus Leodienſis, qui in terris prædicti ducis multas haberet poſſeſſiones, ſuper his appellaſſet a gravamine ad prædictum papam, attento quod ſimilem fidelitatem, obedientiam & favorabilitatem præſtitiſſet Eugenio, ſicut ipſe dux, Eugenius papa per bullam declaravit, numquam de mente ſua proceſſiſſe, quod clerus Leodienſis ſub hujus ſemidecimæ ſolutione includeretur, nihilominus prævaluit potentia ducis, & violenta manu compulſus clerus duci in his obtemperare.

Magna Turcorum cædes.

Eodem tempore inclytus Chriſtianus vo-

A cabulo Jo. de Romania, adunatis ſibi Hungaris & vicinis nationibus, tranſiit Danubium, & venit cum impetu vehementi in terras Turcorum, & Aſiam minorem, occidens ex paganis occurſantibus circiter octoginta millia, pleroſque ſecum abducens captivos. Cepit & duas Turcorum civitates, quarum uni Andronopolis nomen extitit, alterius nomen excidit; & dilatatis finibus fidei noſtræ, cum ingenti pompa rediit ad locum unde profectus erat.

Philipp. Burgundiæ dux Lutzemburg. in ditionem recipit.

Anno MCCCCXLIII. Philippus dux Burgundiæ facta conventione cum domina Eliza-B beth notabili duciſſa Lutzemburgenſi, ſub certa penſione vitali, receptis & ſaiſitis in primordio minoribus oppidis ejuſdem terræ, videlicet Marchia, Baſtonia, Yvus, * *Arle*, &c. nocte quadam feriatis Saxonibus ad cuſtodiam oppidi & caſtri Lutzemburgenſis deputatis, per poſticum ingreſſi Burgundi, clam civibus ad forum pervenerunt; ſicque ſuſcepto oppido in deditionem, & Saxonibus in caſtro circumſeptis, tandem præ penuria victualium, ſalvis corporibus & rebus, illic incluſi cum mœrore & confuſione diſceſſerunt una cum comite de *Ghelyck* qui terræ C prædictæ protector conſtitutus eſt per ducem Saxoniæ, ad quem per teſtamentum Alberti Romanorum regis electi, cujus filiam in conjugium traduxerat, dictus ducatus ſpectare debebat poſt mortem Elizabeth duciſſæ ſupradictæ. Cooperabatur multum & nimis in hoc negotio Rupertus comes de *Vernemborch* & Jacobus de Marka, dominus Novi-caſtri, de *Lompreit*, *Vilhante*, &c. qui tamen poſt breve taliter qualiter, Domino vindicante, interierunt. Hæc, inquam, Elizabeth de illuſtri Bohemorum regum proſapia generata, primo habuit maritum Antonium ducem Brabantiæ, Limburgiæ, &c. Quo defuncto, D ſecundo nupſit domino Johanni de Bavaria, filio domini Alberti ducis in Bavaria, comitis Hannoniæ, Hollandiæ, Zelandiæ ac domini Friſiæ. Qui quidem Johannes, relicto Leodienſi epiſcopio, per diſpenſationem ſedis apoſtolicæ, cum eſſet per prius ſubdiaconus, & compater dominæ Elizabeth putativus, præfatam duciſſam duxit uxorem, cum qua dominium Hollandiæ, Zelandiæ & *Lutzemborch* aliquanto tempore poſſedit, ſatis tamen turbulente. Hæc, inquam, duciſſa ſecundo viduata marito, dum patriam ſuam ab hoſtili incurſione, utpote mulier, E tueri ac defenſare non prævaleret, videlicet domicello de *Rodemake*, qui Epternacum oppidum in ejus deſpectum conflagraverat, & domino Alexandro de Seranio, qui oppidanis de Marchia & toti fere ducatui infeſtus fuerat, licet tamen capitaneum ſuæ terræ præfeciſſet virum bellicoſum dominum Rupertum comitem de *Vernenborch*, ſperans per hunc modum ſuis adverſariis ſilentium & quietem imponere, vicariam ſuam duci Bur-

*f. Yvodium.

De Elizabetha duciſſa Lutzemburg.

gundiæ & Brabantiæ potentiſſimo vendidit indilate. At dux præfatus filium ſuum naturalem Cornelium, tutorem & rectorem ducatus præfati ſubſtituit; qui aliquanto tempore ipſam terram ſatis egregie & legaliter gubernavit, reclamantibus tamen & rebellantibus magnatibus, qui ſub jugo ferreo incolas regionis ſubigere ſolebant, & ſi pretioſum invenerant, nacta occaſione auferre & deprædari.

De Eugenio papa IV.

Eodem anno Eugenius papa volens a Florentia redire Romam audiens dominum Nicolaum *Pitzmini*, capitaneum ducis Mediolanenſis, in via ſibi inſidias tetendiſſe, remanſit apud Senenſem urbem, ubi ante papatum epiſcopus fuerat, veriſimiliter timens cuti ſuæ.

Eo etiam tempore collatores beneficiorum per gratiam domini Eugenii papæ cœperunt alternatis vicibus ſua beneficia conferre, ut ſub eo prætextu favorem cordialem præſtarent eidem papæ contra Baſileenſes, qui graviter cum ſuis incorporatis ipſum perſequebantur, & quantum in eis erat, a papatu depoſuerunt.

Haſſelenſium & Tungrenſium motus.

Sed & communitates patriæ Leodienſis eo tempore in confines & vicinos ſuos acriter inſanire & debacchari cœperunt. Siquidem Haſſelenſes cum ſibi colligatis, ratione paſcuorum, mericarum, & wereſcapiorum violenta manu terram domini de *Horne* pervaſerunt, gravia magna inferentes nobilibus dominabus de *Thore* ac dominis capituli majoris Leodienſis, quæ tamen poſtmodum ſatis dure ſunt recompenſata. Tungrenſes quoque ſimilem ob cauſam in dominum de Eldris inſurrexerunt, civili more frementes, ac manſionem ejus egregiam ſubvertere & demoliri proponentes. Sed interponentibus ſe prudentibus terræ, lis ſopita eſt.

Heinsbergius abit in Syriam.

Anno MCCCCXLIV. dominus Johannes de *Heinsberch* Leodienſis epiſcopus, in remiſſionem ſuorum peccaminum glorioſum ſepulchrum Domini in Jeruſalem aggreſſus eſt viſitare, ſubſtitutis providis & circumſpectis viris, qui terram ſuam gubernare debebant ipſo abſente, videlicet Gerardo comite de *Blankenhem* filio fratris ſui, (*a*) domino Razone *de Varoux* milite, necnon & domino & magiſtro Henrico *Scatter* decano S. Lamberti, cum aliis aliquantis, habito per prius colloquio cum domino duce Burgundiæ, ſpondente quod ipſo abſente nihil in detrimentum vel perniciem patriæ Leodienſis attentare deberet. Parcat ſibi Deus ſuiſque conſiliariis, qui medio tempore multa quæſierunt diverticula in contrarium vergentia.

Revertitur & insigni apparatu excipitur.

Ingreſſus itaque navim unam Venetorum 17. Aprilis, in itinere multimodas paſſus eſt adverſitates. Veniens in inſulam Candiæ, quæ antiquitus Creta vel Centopolis vocitata eſt, ſub dominio Venetorum conſtitutam, illic aliquanto tempore perendinavit, expectans auram ſibi gratam. Intermedio ſpatio percipientes Sarraceni tam inclytum & potentem virum ad terram ſanctam velle proficiſci, per mare illi non paucas inſidias tetenderunt; quod a peregrinis abinde revertentibus certiſſime cognoſcens, idem epiſcopus, relicto prædicto paſſagio, ad terram propriam cum multa ſollicitudine mentis & ægritudine corporis repedavit penultima Auguſti menſis. Cui revertenti tota obviam ruit civitas. In ſignum jocunditatis tympana & campanas cum ceteris inſtrumentis organicis adaptans, & innumera donaria, ſingula pene miniſteria, villæ quoque & oppida ipſi pro tunc propinaverunt diem illum ferialem in celebrem & feſtivum commutantes.

Caſtrum Lompreitanum ſubvertunt Namurcenſes.

Eo tempore Namurcenſes offenſi a nobili adoleſcente Everardo de Marka, caſtrum de *Lompreit* cum oppidulo adjacente ſubverterunt, quod ipſe in pignus vel vadium tenebat a domino Lutzemburgenſi, quouſque certa ſumma pecuniæ per ſuum genitorem accommodata perſolveretur.

Obſidio Metenſis civitatis.

Eodem anno Renatus Siciliæ, Apuliæ, Calabriæ, &c. rex, necnon Lotharingiæ, Barrenſis, Andegavenſis, &c. dux, ob cauſas neſcio quas offenſus a civibus Metenſibus, Carolum Francorum regem qui ſuam ſororem habebat in conjugem, Ludovicum etiam primogenitum ejuſdem regis, delphinum Viennenſem, necnon ducem Britanniæ Armoricanæ, inflexit, ut una ſecum civitatem Metenſem, primariam olim regni Lotharingiæ, quæ olim Mediomatrix vocabatxr, obſiderent. Hæc civitas multis annis antequam Romani per conſules regerentur, fundata eſt a rege Romanorum Metio Suffetio. Igitur Metenſes de imminente obſidione prædocti, monaſterium S. Arnulphi ordinis S. Benedicti, pro tunc in ſtructuris egregium, & in ſuburbio Metis ſitum, ea tempeſtate demoliti ſunt, præcaventes ne regis exercitus illic forte caſtrametati ſuæ nocerent civitati. Dein de ſuis pecuniis, quibus abundabant, multos ex Alemannia conduxerunt ſtipendiarios, quorum auxilio fulti, frequenter erumpebant, & obſidentium phalangis plurima nocumenta, cædes & ſtrages inferebant, in tantum ut amplius quam ſeptingentos captivos diverſis vicibus ſecum abducerent, nec redemtionem pecuniariam quærentes, circa conticinium noctis civibus ſoporatis naviculis impoſitos omnes fere in Moſellam quæ præterfluit ſubmerſerunt. Verum eos qui huic ſpectaculo intereſſe volebant, ſub juramento compellabant, ne quamdiu regis exercitus in obſidione permaneret, factum divulgarent. Sed & Franci cum Brito-

[*a*] (*a*) Publicæ rei adminiſtrationem Gerardo comiti Blankenhæmio commiſit; ſacrorum vero curam omnem Razoni Warouſio decano, & Guillelmo Gaverano Campiniæ archidiacono commiſit, ait Fiſenius.

Digitized by Google

nibus e diverſo totam vicinam regionem depopulantes, ſuburbana civium ſubvertentes, vineta exſtirpantes radicibus, perniciem magnam incluſis inferebant, cum captivis eorum curialibus procedentes. Nam die quadam feminæ plus quam centum, neſcio quibus furiis agitatæ, inter quas nonnullæ vetulæ, plures etiam aderant juvenculæ ſpecioſæ, civitatem egreſſæ, velut ad palmites vinearum colligendas, a ſuperveniente hoſtium cuneo comprehenſæ ſunt. Mox Franci juvenculas ſibi laſciviæ cauſa detinentes, & ad regiones varias abducentes, vetulas manibus ad dorſa ligatis, pudendis diſcoopertis ad civitatem remiſerunt cum ignominia & dedecore grandi.

Frideric. dux Auſtriæ mõtem Belligardum & fines Eliſatiæ devaſtat.

Interea Fridericus dux Auſtriæ citerioris, qui filiam regis Francorum gibboſam in conjugium poſtulaverat, nimium infeſtabatur a Suevis qui omne jugum dominii ab humeris ſuis abjicere cupientes, nonnullos etiam reges ſuos ob hanc peremerant, & jam in ſuperbiam elati, cum exercitu copioſo *Zurbel* oppidum Auſtriæ obſidebant. Is cum pro ſuccurſu contra Suevos legatos deſtinaſſet ad regem Francorum, delphinus de conſenſu patris, ſociatis ſibi equitibus plus quam viginti millibus, cum *Thalepoth* magiſtro militiæ Anglicanæ, ceteriſque Francis & Alemannis multis totum pene comitatum de *Montbeliant* & confines Elizatiæ, uſque ad Argentinam civitatem prægrandem devaſtavit. Et ab inde retrogreſſus verſus *Briſag* oppidum Auſtriæ, pervenit juxta muros Baſileæ, quæ tunc Suevis erat confœderata. Porro Suevi his auditis, ſtrenuiſſimos ac giganteæ ſtaturæ viros ad numerum mille quingentorum de ſuo exercitu ſelectos ad ſuccurrendum Baſileenſibus deſtinaverunt. Qui pauciſſimi, reſpectu tantæ multitudinis, incaute progreſſi, in ſuo robore ſtulte confidentes, primo quidem impetu Francos per campos & prata palantes aggreſſi, trucidaverunt ex eis circiter ducentos. Quod cum delphino nuntiatum foret, ille conglobatis agminibus Suevos invadens, circumcinxit, ne quiſpiam ex his poſſet evadere. At Suevi in arcto poſiti, ſub tuitione cujuſdam muri ruinoſi confugerunt, ne poſſent a dorſis invadi per ſagittas. Franci vero ſecum habentes fundas, petrarias & machinas bellicas, quas in caſtris a ſe expugnatis repererant, ipſum murum lapidum ictibus demoliti ſunt, & Suevos illic repertos omnes in ore gladii percuſſerunt, Baſilienſibus rem de muro contemplantibus, nec Suevis ſuis valentibus ſuffragari ob hoſtium multitudinem & ſuorum paucitatem. Delphinus tamen in ipſo conflictu telo percuſſus eſt in crure, ita ut crus ſellæ equi cui inſidebat configeretur. Poſt præmiſſa, depopulatis vicinis regionibus, cum Franci etiam ſuos fautores ac amicos injuriis, prædis, violentiis ac ſtupris matronarum more ſuo offendiſſent, & præſertim comitem de *Lutzelſceyne*, recedentibus duabus aciebus Francorum, pars tertia, quæ prædæ cauſa remanſerat, ab Alemannis & duce Heidelbergenſi invaſa, fere uſque ad internecionem deleta, adeo ut plerique ex morſibus urſorum, luporum canumque & famis penuria perirent, præter eos quos gladius abſumſerat militaris. Nam de Anglicis præter ceteros octingenti viri fortes prædæ cupidi, in ipſa tempeſtate ſunt abſorpti, ceteris qui evaſerant Deum collaudantibus, qui de manibus hoſtium ferocium ipſos eruiſſet.

Solvitur obſidio ab urbe Metenſi.

His igitur ad obſidionem Metenſium reverſis, Francorum rex Carolus conſiderans ob levem occaſionem cives obſideri, manſuete procedens in omnibus, permiſit & voluit tractatum pacis iniri hoc pacto, ut cives pro regis expenſis ac damnis centum ac triginta mille floren. ſibi perſolverent, & captivi hinc inde ſoluti libere permitterentur abire. Renatus autem rex, qui in certa ſumma pecuniæ civibus obligatus erat titulo accommodati, per hoc medium quittaretur a ſolutione. Quæ cum ſingula ſigillis utriuſque partis roborata fuiſſent & pax proclamata, rex Carolus ſperans ſe ſeptingentos fere captivos accepturum, vix ſeptuaginta recepit. Nam, uti præmiſſum eſt, ceteri factione capitaneorum nocturnis horis clam in undis ſubmerſi fuerant & extincti. Quapropter circumventum dolo ſe videns, nec tamen paci ſigillatæ valens obſiſtere, cum indignatione receſſit ad ſua, comminans Metenſibus contumeliam & injuriam ſibi factas poſt paululum illis digna vindicta recompenſandas.

Bellum inter duces Montēſem & Gelrenſem.

Eodem anno tertia Novembris cum implacabilis controverſia inter ducem Montenſem & inter ducem Gelriæ Arnoldum propter principatum terræ Juliacenſis fuiſſet exorta, & jam infinita utrique parti damna fuiſſent irrogata, tandem hac die concurrentes ad certamen, acerrime cœperunt exercitus præmoniti invadere alterutrum. Erat quippe pro parte Montenſium Gerardus comes de *Blanckenheim*, domini de Palat... de *Merode*, necnon Nitardus de *Bilgrem* ſignifer. Pro parte Gelrenſium dux ipſe præfatus cum Wilhelmo de Egmunda fratre Johannis de *Bronchuyſen* & ceteri nobiles ac militares viri in numero copioſo cum populo vulgari de Ruremunda. Inito igitur certamine, dux Gelriæ cum ſuis terga vertens, fugam iniit. Frater autem ipſius cum prædicto Johanne de *Brouchuyſen* & aliquantis aliis illic captus eſt. Juliacenſes autem potiti victoria, cum pompa & præda grandi reverſi ſunt gaudentes & alacres.

Vincitur Gelrenſis.

Pons arcuum Leodii abſolvitur.

Eodem anno 24. die Octobris ad perfectum deducta teſtitudo pontis arcarum in Leodio, qui per vehementiam undarum Moſæ dudum lapſus fuerat, & comminutus anno nono, & incœptus eſt reparari in anno

Digitized by Google

vigeſimo quarto. Tunc igitur abjectus eſt pons ligneus, qui illic propter tranſeuntes factus fuerat.

In Burgundia Markanus bellum movet.

Anno MCCCCXLV. egregius & probus vir Everardus ex illuſtri proſapia comitum de Marka trahens originem & nomen, juvenili ductus conſilio, fortalitia ſua *Rochefort* & *Agimont* baliſtis, machinis, petrariis, eſcis & viris bellicoſis de regno Francorum advocatis communivit, frequenter per hæc infeſtans comitatus Namurcenſem & Hannoniæ. Quibus offenſus & exacerbatus potentiſſimus Burgundiæ & Brabantiæ dux Philippus, eadem fortalitia per dominum Philibertum de *Wandry* ſeneſcallum Burgundionum juſſit obſideri. Verum dominus Leodienſis futurorum providus & timens ne forte Franci ſtipendiis conducti, pecuniis & promiſſis ducis corrupti, in exterorum manus caſtra traderent, quæ ſub Leodienſis patriæ fuerant dominio conſtituta, ſimul & ipſe cum potenti manu nobilium & popularium cœpit eadem obſidere, & primo per aliquantos menſes obſeſſo caſtro *Rochefort* per ſubtiles practicas, Franci datis ſibi ſeptem millibus florenorum Rhenenſium, ſalvis corporibus & rebus abierunt. Porro capitaneus d'*Agimont*, vocabulo *Pierrenot*, caſtrum ſibi commiſſum nullatenus dedere voluit, nec ullis promiſſis ad id potuit inflecti quouſque dictus Everardus illic perſonaliter ſub ſalvo conductu perveniens, ipſum a juramento præſtito abſolviſſet, & domino Leodienſi ſuæque patriæ ſponte reſignaret jus ſuum, ſub ſpe recuperandi ſuam avitam poſſeſſionem, cum domino ſuo, cujus vaſallus erat, placeret. Statim ſaiſito caſtro & epiſcopo intromiſſo, ceteri ad propria repedaverunt poſt duorum menſium ſpatium, quibus illis fuerant obſidionibus intenti. Durante obſidione prædicta, juxta morem obſervari ſolitum, duo novi burgimagiſtri in civitate electi, valentes viri, Johannes de *Straile* & Ægidius de Metis, qui ambo in expeditione præmiſſa fuerant conſtituti. Qui confeſtim in ipſo exercitu per certos ad hoc deputatos juramentum fidelitatis præſtare compulſi ſunt, contra conſuetudinem generalem, ne per eorum abſentiam intermedio tempore exercitus detrimentum aliquod poſſet incurrere, & civitas interim per quoſdam ſuſpectos uſque reditum eorum extitit fideliter gubernata. Clerus Leodienſis poſt regreſſum exercitus, antiſtiti ſuo in relevamen expenſarum quas in ipſa ſuſtinuit expeditione, aſcendentes, ut aiebat, ad ſummam viginti millium florenorum Rhenenſium, ſubſidium fecit gratioſum, ut unaquæque eccleſia juxta ſuarum facultatum exigentiam liberaliter condeſcenderet. Pro reſidua vero parte patria tota perſonaliter gratioſe eſt talliata, rebellantibus tamen aliquantis de comitatu Loſſenſi, præſertim oppidanis Haſſellenſibus &

In ipſum Leodienſes, qui Rupefortium capiunt.

Et Agimontium.

A incolis de *Diepenbeke*; unde poſtmodum multa ſunt ſuborta mala, prout latius in ſequentibus explanabitur. Interim Leodienſis præſul magnam ſummam florenorum ab archiepiſcopo Trevirenſi cœpit exigere, quam pridem, dum dictum archiepiſcopatum gubernaret & in commendis haberet, pro negotiis & commoditatibus patriæ ſe dicebat expoſuiſſe. Unde dictus archiepiſcopus aliqualiter ſe reddens difficilem & renitentem, metu tamen Leodienſium, quos ſibi ſuperventuros metuebat, dictas pecunias ſine mora perſolvit, de quo dominus Leodienſis ſuo populo gratias referebat immenſas.

Synodus generalis Leod.

B Eodem anno 18. Octobris dominus Leodienſis pontificalibus ornamentis indutus, in eccleſia beatæ Mariæ ad fontes, aſſiſtentibus ſibi ſuffraganeo ſuo & abbatibus ſanctorum Jacobi & Laurentii, ſynodum generalem celebravit, aliquas conſtitutiones illic renovans, & novas aliquantas inſtituens.

Leod. epiſc. a Ruremundanis graviter offenſus pœnas exigit.

Anno MCCCCXLVI. cum ante aliquot annos cives de Ruremunda oppido Ghelriæ, ſpectante tamen ad diœceſim Leodienſem, quemdam nuntium, deferentem ad eos mandatum domini Leodienſis eorum antiſtitis, ac domini ſpiritualis, concernens ſuam juriſdictionem eccleſiaſticam, in Moſa ſubmer-
C ſiſſent, offenſus non immerito dominus Leodienſis, in ultionem ſanguinis innoxii certum numerum de primoribus oppidi, ad pacem Leodii fecit proclamari, juxta privilegium ſpeciale ſuis prædeceſſoribus ab antiquo ſuper his conceſſum tempore Friderici primi, qui Mediolanum expugnavit, præſertim contra rebelles omnes ſub diœceſi Leodienſi conſtitutos, demtis & exemtis ab hac lege dumtaxat incolis & habitatoribus comitatus de Rupe in Ardenna, certas ob cauſas. Hos igitur Ruremundenſes in obſtinatione calloſa perdurantes juxta tenorem
D pacis ſupradictæ, in eccleſia beatæ Mariæ ad fontes loco ſolito, campanis pulſatis, candelis extinctis, & ſimilibus ceremoniis proſecutis, dictus dominus Leodienſis lacrymoſe condolens obſtinationi ſuorum ſubditorum, excommunicatos & maledictos conſequenter fecit juridice per juſtitiam ſæcularem proſcribi & banniri. Quibus patratis, cum ſucceſſu temporis unus ex principalioribus vocabulo Henricus de Lovanio, pro quibuſdam debitis ſuis exigendis malo ſuo Leo-
E dium perveniſſet, tertia Aprilis a ſatellitibus ſigilliferi comprehenſus eſt & in carcerem recluſus, in quo per dies 79. detentus eſt, & tandem tumultuante populo, & in mortem ejus terribiliter acclamante, ſæculari juſtitiæ traditus, juxta pontem arcarum in inſula quæ illic excreſcit, inter fluctus Moſæ primo decapitatus eſt, ac conſequenter cadaver ejus dolio vini injectum, ſtraminibus aggeſtis, una cum capite flammis abſumtum uſque ad cineres, in loco prophano quo equi

Digitized by Google

mortui & pecora cetera decoriari ſolebant, conglobatis ad hoc ſpectaculum fere decem millibus utriuſque ſexus perſonis. Quibus patratis, cum filius dicti occiſi necem ſui patris ulciſci cupiens, dominum Leodienſem militari more diffidaſſet, & fortuito caſu veniſſet Trajectum, in ipſa immunitate beati Servatii, iſdem dominus fecit eum comprehendi & compeditum abduci. Qui cum diffidationem præfatam revocaſſet, & homagium fidelitatis & ſecuritatis domino Leodienſi fide media feciſſet, ad propria redire permiſſus eſt.

Scaldis inundatio aliæque calamitates.

Eodem anno in ipſa Dominica Palmarum, quæ erat decima Aprilis, ventorum & imbrium gravis eſt exorta tempeſtas, adeo ut multæ arbores ex vi ventorum radicitus ſint evulſæ. Et cum plenilunium tunc inſtaret, vento ſuperveniente ſeptentrionali, Scalda fluvius in tantum excrevit, ut cimiterium B. Mariæ Virginis de Antuerpia aſcenderet, & multas domos aquis fluvialibus hora miſſæ majoris impleret. Subſequenter in menſe Maio in ipſis Rogationibus gelu duriſſimo per triduum ſuperveniente, adeo ut tota terra ex frigore concreta foret, & nives denſæ ſuccederent, vineæ cunctæ ſteriles fuerunt; nam eodem anno ama vini Leodienſis, quæ pro duobus florenis Rhenenſibus comparari ſolet, ipſo anno pro quinque florenis vendebatur. Sed & carata vini pro 30. aut 40. Rhenenſibus pro tunc vendebatur, quæ frequenter pro 15. aut 16. vendi conſuevit.

Hungari e patria Leod. oriundi, Aquas veniunt & Leodium.

Anno Domini MCCCCXLVII. ſeptem peregrini ex Hungaria venientes & de Aquenſi diœceſi oriundi, viſitatis ſacris & famoſis reliquiis in urbe Aquenſi, conſequenter pervenerunt ad Leodium. Audierant ſiquidem a ſuis progenitoribus eorumdem prædeceſſores de patria Leodienſi ante multos annorum circulos egreſſos præ victualium penuria in Hungariam commigraſſe, illicque loca habitationum ſuarum collocaſſe, eaſque ſedes, ſervato ſemper natalium ſuorum primævo & originali idiomate delegiſſe. Quod cum pleriſque frivolum videretur, examinati tandem fere ab univerſis, reperti ſunt in eodem materno idiomate cum Leodienſibus per omnia concordare. Et ut omnis de hac idiomatis ſervati ſerie tolleretur ambiguitas, aſſerebant hanc cauſam ratione plenam, quod licet viri propter ſua commercia exercenda per diverſas & vicinas regiones quotidie ſe transferant, & Hungarorum linguam idcirco omnes addiſcant, tamen quia ſemper & continuo feminæ in ſuis domiciliis reſidentes, filiorum educationibus intentæ, nuſquam vadunt aut evagantur, nativum propterea conſervantes idioma & in eodem ſoboles ſuas inſtruentes. In hujus rei ratificationibus ex præfatis peregrinis ad terram Hungariæ repedare volentibus, burgimagiſtri Leodienſes commendatitias litteras ſigillo civitatis communitas ad ſuos primarios deferendas contulerunt, eoſdem exhortantes ut fraternaliter & humane ſui generis & patriæ homines tractare non ceſſarent, ſimilem in ſuos comprovinciales aſſerentes ſe velle reddere recompenſam, ſi temporis & rerum neceſſitas in poſterum id poſtularet. Poſtmodum revolutis annalibus & antiquitatum hiſtoriis compertum eſt, annos circiter centum & triginta decurſos quod dictorum peregrinorum proavi ab avitis ſedibus ad Agrienſem provinciam commigrarunt.

Leod. Montfortiam arcē capiunt.

Eodem anno quidam ſervitor ducis Calabriæ, filii domini Renati, Siciliæ & Apuliæ regis, necnon Barenſis & Lotharingiæ ducis, cum in oppido Trajectenſi ad uſum domini ſui comperiſſet palefridum unum peroptimum, & ad partes Barenſes redire tentaſſet, equitans juxta caſtrum dictum *Montfort*, ſitum ſuper ripam Ortæ fluvii in rupe præcelſa, mox quidam prædones caſtri egreſſi, comprehendentes eumdem, necnon equo, pecuniis & ceteris quæ habebat deſpoliantes, pedes ejus inſuper cippo & compedibus conſtrinxerunt in domuncula, quæ caſtro fuerat ſatis vicina, ac poſt paucos dies ſolutum a vinculis, velantes oculos ejus, ut prius dum caperetur, per ſilvas & abdita loca, ne caſtrum recognoſceret ad iter rectum ipſum deduxerunt ut abiret. Ille vero regyrans verſus Leodium, coram burgimagiſtris Johanne dicto *del Baer* & Ægidio de *Lens* ſuper his quæ perpeſſus fuerat depoſuit querelam, ignorans tamen locum ac nomen caſtri quo damna illi fuerant illata. Porro ſupradicti magiſtri civium ſubtiliter & per induſtrias multas comperto loco, cum armatis multis properantes, illic caſtrum ſaiſierunt. Caſtellanus vero dictus Henricus de *Chantrain*, veriſimiliter timens pelli ſuæ, paulo poſt abinde fugerat cum ſuis complicibus; ſicque de ſpoliis caſtri & ſupellectili dicti caſtellani quam in Leodio repererant reſtituta ſunt damna viro pridem ſpoliato, aſcendentia ad centum viginti florenos Rhenenſes & ultra. Verum dominus Renardus *d'Argental* dominus temporalis de *Huffalize*, ad quem proprietas caſtri ſpectare videbatur, non conſcius foreſacti, ut aſſerebat, dum lacrymoſe caſtrum ſibi reddi multis inſtantiis poſtularet, promittens perpetuis temporibus fidelem ſe futurum civitati & patriæ, & quotieſcumque exigeretur, prædictum caſtrum ad uſum Leodienſium reſerandum, flexi cives ſalvum & integrum id ſibi reſtituere decreverunt.

Caſtellani Rupefortii & Agimontis hominium præſtant D. capituli Leod.

Eodem etiam tempore cum dominus noſter Leodienſis epiſcopus, duo caſtra, videlicet *Rochefort* & *Agimont*, excluſo, ut præfertur, herede eorumdem legitimo Everardo de Marka adoleſcente, velut patrimonium hereditarium poſſideret, caſtellani eorumdem, videlicet Johannes *de la Vaux*, & Jaco-

Digitized by Google

bus de *Morealmeis* ſerioſe requiſiti ſunt, ut A dominis capituli Leodienſis, tamquam treſundariis patriæ, juramentum fidelitatis, ſicut ceterorum caſtrorum caſtellani facere conſueverant, publice præſtarent. Cui requeſtæ, quamquam aliquantiſper, ut puto, inſtinctu domini Leodienſis reniterentur, tandem importunitate coacti poſtea * præſtiterunt.

** ſupple, conſenſum.*

Eugenii papæ IV. obitus.

Eodem anno deceſſit a ſæculo Eugenius papa IV. 23. Februarii, qui præfuit annis 15. menſibus undecim, diebus 21. & vacavit ſedes papalis diebus ſexdecim. Hic in ſuo papatu multa perpeſſus eſt adverſa, tum per B principem Salerniæ nepotem prædeceſſoris ſui Martini papæ, ob cujus metum fugit in Marchiam Anconitanam, tum per Baſileenſes & eorum fautores, qui ſibi ſubtraxerant obedientiam, tum frequenter quoque per Romanos, naturaliter factioſos & ſeditionum continuoſ ſuſcitatores & indefeſſos. Huic ſucceſſit Nicolaus hujus nominis papa V. Romæ a cardinalibus concorditer electus, die ſexta menſis Martii, reclamantibus ſemper Baſileenſibus, & Felicem ſuum aliter dictum Amedeum ducem Sabaudiæ, pro papa ſolemniter honorantibus. Hic, inquam, Nico- C laus primo dictus eſt Thomas cognomento de Sarzano, de provincia Januenſi, ſtatura puſillus, ſed animo procerus, qui in adoleſcentia de mediocribus parentibus procreatus, gratiam domini cardinalis S. Crucis prioris Carthuſienſis in Bononia conſecutus, per eum ad diverſa ſtudia generalia tranſmiſſus eſt, ubi multum profecit, & ſacræ theologiæ profeſſor effectus eſt, & paulo poſt aſſumtus ad regimen hoſpitii dicti cardinalis; cum quo etiam pro concordia regum Franciæ & Angliæ, necnon & ducis Burgundiæ Attrebatum veniens, ſuis egregiis ſermonibus & D hortamentis animos principum delinivit, & ad pacem dulciter animavit. Poſt quæ ſimiliter in gratiam domini Eugenii papæ ſuſceptus, infra triennium ſucceſſive ad tres maximas pervenit dignitates eccleſiaſticas. In uno ſiquidem anno factus eſt epiſcopus, in ſecundo cardinalis, in tertio ſummus pontifex.

Nicolaus V. papa.

Stochemianæ arcis inſtauratio inchoatur.

Caſtrum comitatus Loſſenſis olim fortiſſimum vocabulo *Stochem* ex impetu Moſæ decurrentis in præceps ſemirutum & fere collapſum ab una parte, hoc anno per com- E munitates patriæ Loſſenſis cœpit reſtaurari, factis ibi aggeribus ex ſabulo illic advecto & ſudibus ac palis ligneis terræ infixis, ut ſic fluxus Moſæ ad ripam adverſam poſſet rederivari. Cooperabantur multum in hoc negotio burgimagiſtri civitatis prædicti, quorum unus perſonaliter aderat inſtigans & inducens pigros & rebelles ad ſerioſe laborandum. Sed proh dolor! quoniam nullus eſt qui opus ejus laudabiliter inchoatum perficere velit, non dominus terræ, non capitulum majus, non populus terræ, timeo ne fruſtra ſit deſudatum in eo quod per incuriam labentibus annis utique diſſolvetur.

In extremis finibus comitatus Loſſenſis inter incolas duarum villarum campeſtrium, quarum una *Borchout*, altera dicta eſt *Kaidevelill*, gravis orta eſt ſimultas & diſſenſio propter paſcua mericarum, quarum illic ingens eſt copia, dubitantibus multis ubi pali ſeu termini utriuſque partis antiquitus erant conſtituti. Super quo negotio complanando ventum eſt ad præſentiam feodalium domini Leodienſis tamquam comitis de *Los* in villa de *Curinghen* ultra *Uliedermael*, ubi ex communi decreto feodalium terræ termini, quos præterire licitum non eſſet, fixi ſunt. Sed incolis *Cauvvelil* non bene grati, ipſi ſiquidem a ſententia lata appellabant ad 22. judices terræ, qui in quibuſdam rebus vel judiciis ſententiandis interdum etiam ſuper ſcabinos majores primariam habent auctoritatem. Ceteris illis judicio ſtare recuſantibus, præſertim cum hujuſmodi negotiorum complanationem ad feodales terræ Loſſenſis ex jure præſcripto ſpectare manutenerent, non ad 22. de poſt inſtitutos, domino Leodienſi in hac re favente Johanni de *Bunde* domino temporali villæ de *Borchout*, qui ſororem ſuam naturalem in conjugium habebat. Tandem ſequenti anno per interventum proborum virorum pax eſt reſarcita.

Heinsberg. in Angliam proficiſcitur, moxque revertitur.

Eodem tempore defuncto cardinali Angliæ ditiſſimo, fratre Henrici regis Anglorum, Johannes de *Heinsberg* Leodienſis epiſcopus navigare voluit in Angliam. Neſcio ſi qua ſibi legata fuerant a prædicto cardinali, propter propinquitatem ſanguinis. Cumque ob id in Brugis oppidum Flandriæ perveniſſet, putans ſe ſolito more favorabiliter recipiendum & feſtivandum a familiaribus domini ducis, audivit pro certo inſidias ſibi poſitas in itinere, prout famabatur, a quodam milite dicto Carolo *de la Tumbe*, familiari ducis Burgundiæ. Unde non immerito timens pelli ſuæ, feſtinanter paucis conſciis aufugere properavit nocte ac die, uno ſolo comite eum ſubſequente, nec ceſſavit donec veniret in oppidum Brabantiæ, cui nomen *Dieſt*, in quo ſe ſecurum fore ſciebat. Nam pro tunc illius oppidi regimen in manus habebat, tamquam mamburnus neptis ſuæ, & ſic deinceps a familiaritate quorumdam ſe ſequeſtravit, cum quibus hactenus individue ſolebat converſari.

Suſati oppidi longa obſidio.

Anno Domini MCCCCXLVIII. Suſatum oppidum Weſtphaliæ per dominum Theodericum de *Meurs* archiepiſcopum Colonienſem, longa obſidione vallatum eſt. Siquidem primarii oppidi rebellantes domino ſuo archiepiſcopo, ad quem ſolum & in ſolidum dominium oppidi in ſpiritualibus & in temporalibus ſpectare dinoſcitur, propter certas, ut aſſerebat, exactiones ac tallias continuas

aut

Digitized by Google

aut ſimilia his gravamina, transfugerunt ad dominum Adulphum ducem Clevenſem, qui ſororem ducis Burgundiæ ac Brabantiæ habebat in uxorem, per cujus ſuffragium & potentiam viriliter reſtiterunt, & interdum ſtrages magnæ ac ſingulares conflictus hinc inde contigerunt. Sed tandem depopulatis agris ac villis circumvicinis, exercitus archiepiſcopi pertæſus ex longa obſidione, regreſſus eſt infecto negotio. Defuncto tandem duce Clevenſi veterano, filius ejus primogenitus egregiæ indolis adoleſcens, nepos ducis Burgundiæ ex ſorore, patri ſucceſſit; qui ſimiliter aliquanto tempore Suſatenſibus auxilium præſtitit, donec treugis initis in anno ſequenti pax reformata eſt.

Solvitur.

Capituli Leod. juriſdictio injuſte petita in villa *Brouck*.

Eodem anno apud Leodium unus ex gubernatoribus miniſterii candidatorum, id eſt eorum qui telas dealbant, vocabulo Johannes de Vereſcapio, corruptus pecuniis paucis, occaſione cujuſdam matronæ, quæ famabatur furtum commiſiſſe, & ea cauſa compedibus aſtricta fuerat in villa dicta *Brouck*, ſpectante ad dominium & juriſdictionem capituli Leodienſis, ſermonibus blandis ac frivolis ad hoc induxit omnes comminiſteriales ſuos, ut ſumto vexillo ſuo, pedetentim invaderent domum in qua mulier ipſa compedita fuerat, & effractis vinculis, quibus conſtricta erat, liberam eam abduxerunt in Leodium, committentes eam carcerario domus civium, in qua cives rei compediri ſolent, debitis aut aliunde obligati. Affirmabant ſiquidem ipſam fuiſſe & eſſe concivem ſuam, & ſine cauſa rationabili captam fuiſſe, & velut unam de civibus, juxta legem patriæ debere tractari, ſed nec aliunde debere judicari vel incarcerari, donec de furto, quod ei imponebatur, convicta foret. Quod quia graviter cedebat in præjudicium juriſdictionis dominorum capituli majoris, illi ſuper violentia & injuriis ſibi factis querelam depoſuerunt coram burgimagiſtris & conſiliariis reliquorum miniſteriorum. Quibus confeſtim exauditis ad votum, decretum eſt ſine mora, ut Johannes præfatus gubernator officii, perpetuo proſcriptus foret extra patriam Leodienſem & Loſſenſem comitatum, ſocio ſuo ſuper exceſſu ſe legitime purgante & excuſante; ſed & hi qui mulierem abduxerant ad locum & carcerem unde eam abſtraxerant, ſtatim reducerent; quod & factum eſt ſine mora. Reliqui vero comminiſteriales, qui ſuum gubernatorem ſecuti fuerant, humiliter petentes a dominis capituli, remitti ſibi delictum & offenſam in eos contractam, miſericorditer & gratioſe recepti, veniam meruerunt accipere. Sicque ceſſavit illa tempeſtas tumultuoſa.

Sed mox ipſi ſatisfactum.

Seditio adverſus Heinsbergium.

Ea tempeſtate receptis, ut præfertur, caſtris *Rochefort* & *Agimont* de manibus Franchigenarum prædonum, illic per Everardum de Marka intromiſſorum, præhabita pactione

A ſex aut ſeptem millium florenorum Rhenenſium, cum dominus Leodienſis pro ſolutione prætactæ ſummæ, necnon & expenſarum, quas in ipſorum caſtrorum obſidione pertulerat, talliare cœpiſſet villas & oppida, juxta exigentiam & qualitatem taxæ ſive ſummæ unicuique eorum aſſignatæ, & veniſſet cum aliquantis equitibus ad villam de *Dypenbeke* pro eadem tallia levanda, inhabitatores loci rebellare cœperunt, ſeque violenter opponere domino terræ; pulſatiſque campanis, prout in ſuperventu hoſtili fieri ſolitum eſt, & in eorum ſubſidium adventantibus civibus Haſſelenſibus, B dominum ſuum prædictum propellere & fugare non veriti ſunt uſque ad portas manſionis ſuæ de *Curinghen*, acclamantes nonnulla probroſa verba in vilipendium ſui principis tam præcellentis, & ruſticano more & incondito. Cumque propter hunc exceſſum juxta morem patriæ, 13. ex præfatis rebellibus ad annulum palatii pro crimine læſæ majeſtatis fuiſſent evocati, ac de facto ex patria proſcripti, ſive banniti; poſt multos tandem tractatus, ſolutis pro contumelia & emenda mille ducentis florenis Rhenenſibus, pax eſt reſarcita, ſecluſo uno a cœtu ceterorum, qui totius mali ac C ſeditionis dicebatur & incentor & origo; cui nomen Ludovicus de *Tylle*, de ſtirpe militum procreatus. Is ſuper præmiſſis ulciſci ſe cupiens, modos & formas cœpit inquirere, quibus domino Leodienſi per ſuas ac ſuorum complicium manus mortem poſſet inferre. Et facta conſpiratione reali, præmiſſa tum, ut aiebat, militari more, diffidatione, ribaldos & caupones, leccatores, lixas, tabernarios, promiſſis multis denariis, ad facinus patrandum corrupit & allexit; & de facto aliqua, prout fama vulgaverat, fuerant inefficaciter attentata, quæ necem domini Leo- D dienſis inpræmeditate equitantis cum comitiva grandi pro tunc concernebant. Super qua re nonnulli de cuneo ſupradicto comprehenſi & conceptum facinus pœnis applicitis, confeſſi, in diverſis locis morti ſunt adjudicati, & ad rotas condemnati; adeo ut germanus dicti Ludovici, Heribertus nomine, vir fortis robore, proceræque ſtaturæ, accuſatus de his, in quatuor portiones deſectus ſit, per prius tamen vertice amputato. Inter ceteros cives, quidam Trajectenſis Rogerus nomine, pridem aurifaber, vulgariter ag- E nominatus de *Spaevvin*, accuſatus eſt a nonnullis de cuneo conſpiratorum, quos præfati ſumus, quaſi in domo habitationis ſuæ, ipſo nedum conſcio, ſed etiam totius conſpirationis tractatore vel actore, facinus præmiſſum debebat actitari. Qui tandem a caſu vel propoſito Leodium veniens, illic arreſtatus eſt per officiatos domini Leodienſis pro tali: ſed quia civis Leodienſis erat de miniſterio aurifabrorum, ſub firma ſeu cuſtodia ſatis curiali poſitus eſt in carcere, quo cives ſer-

Et conjuratio.

Rei puniuntur.

Digitized by Google

vari ſolent quouſque ſanguinis aut mortis rei ſint comprobati & condemnati. His intellectis, in ipſa ſacra cœna Domini ante Paſchalem celebritatem anni MCCCCXLIX. gubernatores miniſterii aurifabrorum apud monaſterium S. Jacobi, ubi pro tunc magiſtri civium prandebant, ſimili more furentes, rogati ut ſacro tempore quadrageſimali parcerent, & a temerariis præſumtionibus abſtinerent, contra dictamen & aſſenſum magiſtrorum ipſum Rogerum effractis & elimatis compedibus ferreis abſolverunt & liberum eduxerunt, in præjudicium domini ſuæque civitatis. Quamobrem offenſus dominus Leodienſis, & cauſa ſua vulgo propoſita & explicata, decretum eſt contra dictos aurifabros, ut eodem ſero dictum Rupertum in loco a quo ſublatus fuerat reponerent, aut ipſi decretum judicium expectantes in Violettam, quæ domus eſt civium, ſe repræſentarent. Ubi cum longo tempore ſub expenſis gravibus perendinarent, tandem per intermedium proborum virorum ad mulctam octogintorum florenorum Rhenenſium condemnati ſunt; & niſi dominus manſuete procedens arbitratus fuiſſet cedendum & parcendum fuiſſe multitudini delinquenti, pro certo gravioribus pœnis plectendi fuerant. At Rogerus per adjutorium duorum amicorum naviculam ingreſſus, per decurſum Moſæ pervenit Ruremondam, hoc modo evadens manus eorum qui quærebant animam ſuam. Hæc per anticipationem pro continuatione geſtorum ſcripta ſunt, ne ſit neceſſe ſecundo idipſum repetere vel replicare.

De quodam linteo habito pro vero Chriſti ſudario.

Anno Dominicæ Incarnationis MCCCCXLIX. quædam generoſa matrona de territorio Triccaſſino venit ad oppidum Hannoniæ dictum *Cimai*, deferens ſecum quoddam linteum, in quo egregie miro artificio depicta fuerat forma corporis Domini noſtri Jeſu Chriſti, cum omnibus lineamentis ſingulorum membrorum, tamquam ex recentibus vulneribus & ſtigmatibus Chriſti pedes & manus & latus videbantur rubore ſanguinolento intincti. Aſſerebatur autem a quibuſdam ob devotionem populi augmentandam & multiplicis lucri gratiam, hoc linteum eſſe ſudarium cui involutum erat pretioſum corpus Domini noſtri, dum reclinatum fuerat in ſepulchro per Nicodemum & Joſeph de Arimathia, & cetera talia. Cumque id veriſimile videretur, fiebat illic ingens concurſus hominum utriuſque ſexus de circumjacentibus provinciis. Tandem etiam fama volitante per ora multorum, dumque diverſimode inde opinantibus, dominus Johannes de *Heinsberch* venerabilis Leodienſis epiſcopus, in cujus diœceſi prædictum oppidum ſitum eſt, volens de hac materia certitudinem habere pleniſſimam, nec patiens ſui juris Chriſti fideles in hujus rei credulitate longius fluctuare, duos illic deſtinavit egregios ſacræ pa-

A ginæ profeſſores, videlicet dominum abbatem de Alna Ciſtercienſis ordinis, & magiſtrum Henricum *Bakel* canonicum Leodienſem, qui ſuper ſibi commiſſis diligentes facientes inveſtigationes, & ſcrutinium debitum, petierunt a ſupradicta matrona & ſuis auctoritate domini Leodienſis exhiberi ſibi litteras aut bullas, ſi quas haberent, quarum auctoritate prædictam audebant effigiem aut linteum oſtendere, & vera eſſe quæ prædicabant comprobarent. Illa ſe in arcto comperiens, nec tamen valens reniti, oſtendit eiſdem tres bullas a domino Clemente VII. B pro tunc in Avinione reſidente, necnon & Petro de Luna, pro tunc cardinali & legato ſedis apoſtolicæ ſuis prædeceſſoribus conceſſas, in quibus continebatur expreſſe, dictum linteum non eſſe verum ſudarium Jeſu Chriſti, ſed ejus dumtaxat repræſentationem aut figuram; quarum unam ex tribus hinc inſerere curavi de verbo ad verbum, ut rei geſtæ veritas comprobetur. » CLEMENS epiſcopus ſervus ſervorum Dei dilecto filio nobili viro Gaufrido domino loci de Lireio Trecenſis diœceſis, ſalutem & apoſtolicam benedictionem. C Tuæ devotionis ſinceritas, quam erga Deum & nos, ac Romanam eccleſiam gerere noſceris, promeretur ut petitionibus tuis, illis præſertim quæ divini nominis honorem & gloriam reſpicere dinoſcuntur, favorabiliter annuamus. Exhibitæ ſiquidem tuæ petitionis ſeries continebat, quod nuper dilecto filio noſtro tituli ſanctæ Suſannæ preſbytero cardinali pro parte ſua expoſito, quod olim genitor tuus zelo devotionis accenſus, quamdam figuram, ſive repræſentationem ſudarii Domini noſtri Jeſu Chriſti ſibi liberaliter oblatam, B. Mariæ de Lireio Trecenſis diœceſis, D cujus fundator extitit, venerabiliter collocari fecerat; & quia demum, Domino permittente, partes illas in guerris & mortalium peſtibus graviter concuti, figura ſive repræſentatio hujuſmodi, etiam ad mandatum ordinarii loci, & ex aliis ceteris cauſis de dicta eccleſia B. Mariæ ad alium tutiorem locum tranſlata, & decenter uſque tunc recondita extiterat, & venerabiliter cuſtodita; & quod tu ad eccleſiæ prædictæ decorem devotionemque populi, & cultus divini augmentum, cupiebas præfatam figuram ſive repræſentationem in eccleſia prædicta reponere; E idem cardinalis, quem tunc ad Chriſtianiſſimum in Chriſto filium noſtrum Carolum regem Francorum illuſtrem, pro ceteris noſtris & Romanæ eccleſiæ negotiis deſtinaveramus, quique faciendo, gerendo, exercendo, hujuſmodi negotiorum proſecutione durante, in civitatibus & diœceſibus ac provinciis, per quas eundo & redeundo tranſire, & in quibus moram trahere ipſum contingeret, omnia & ſingula, quæ Romanæ eccleſiæ cardinalis legationis fungens officio, infra legationis ſuæ terminos facere,

Digitized by Google

» gerere & exercere poteſt, a nobis facultatem » habebat. Quique per Senonenſem provin» ciam, de qua dicta diœceſis Trecenſis exi» ſtit, tranſitum fecerat, tibi, hujuſmodi nego» tiorum proſecutione durante, ut figuram » ſeu repræſentationem prædictam in præfata » eccleſia S. Mariæ, congruo honore & de» centi loco pōni & collocari facere poſſes, » diœceſani vel alterius cujuſcumque non pe» tita vel obtenta licentia, per litteras ſuas in» dulſit; quodque dicta figura ſive repræſenta» tio hujus indulti vigore, in eccleſia dicta B. » Mariæ repoſita fuit decenter; & quod poſt» modum venerabilis frater noſter Petrus, epi» ſcopus Trecenſis, ex hujuſmodi indulto com» motus, in ſua ſynodo ultimò celebrata, re» ctoribus parochialium eccleſiarum, ac illis » quos proponere contingeret verbum Dei, » ne de ſudario Jeſu Chriſti, figura ſive repræ» ſentatione ipſius in ſuis eccleſiis aut ſermo» nibus, ſive in bono ſive in malo, aliquam » mentionem facerent. Ac demum dilecto fi» lio decano eccleſiæ B. Mariæ prædictæ, ne » ſub excommunicationis pœna dictam figu» ram ſeu repræſentationem alicui oſtenderet, » inhibuit. A qua quidem inhibitione eidem » decano facta, pro parte dicti decani fuit ad » ſedem apoſtolicam appellatum. Et quia di» cta figura ſive repræſentatio poſt appellatio» nem hujuſmodi populo publice exhibita ex» titit & oſtenſa; nos igitur tuis in hac parte » ſupplicationibus inclinati, indultum præfa» tum ratum & gratum habentes, illud, prout » ſuperius enarratur, ex certa ſcientia, auctori» tate apoſtolica confirmamus, & præſentis » ſcripti patrocinio communimus; & nihilo» minus eidem decano & dilectis filiis capitulo » dictæ eccleſiæ B. Mariæ, præſentium tenore » concedimus, quod, inhibitione hujuſmodi » non obſtante, figuram ſeu repræſentationem » eamdem publice oſtendere & oſtendi facere » valeant, quoties fuerit opportunum; eidem » epiſcopo ſuper inhibitione prædicta perpe» tuum ſilentium imponentes. Nulli ergo ho» minum liceat, &c.

De ſacro Chriſti ſudario.

Sed ut incidentaliter aliqua inſeramus prædictæ materiæ ſimilia, ſic ſcriptum reperi in quibuſdam chronicis; Quod cum Dominus ac Redemtor noſter exutus veſtimentis propriis in cruce penderet, accedens Joſeph ab Arimathia ad Mariam matrem Domini & ceteras mulieres, quæ ſecutæ fuerant Dominum a Galilea, dixit eis: » O vos feminæ, quanto amore huic juſto tenebamini ex ipſo rerum eventu perpendi poteſt. Quem enim in cruce nudum pendere videtis, non operitis. « Quo caſtigationis eloquio commonitæ, emerunt linteum mundiſſimum tam amplum & extenſum, quod totum crucifixi Jeſu corpus exinde velabatur. Cumque deponeretur Chriſtus a cruce, apparuit totius corporis effigies in linteo expreſſa; ad cujus ſimilitudinem & exemplar Nicodemus vultum Lucanum effigiavit, in cujus medio linteum incluſit & ampullam ſanguinis Domini, & unum ex tribus clavis, partemque coronæ ſpineæ & ſpongiæ, & alias quamplures reliquias. Illud ſane non eſt omittendum, quod vultus Lucanus oculos habet apertos, & eos terribiles oſtendit, quod non vacat à myſterio. Nam ſicut leo rex omnium ferarum cum dormit oculos aperit, ut intuentibus in eum numquam dormire, vel ſuæ poteſtatis vigilantiam intermittere videatur; ita Chriſtus ſuæ poteſtatis numquam intermittit virtutem, ſed ſe reprobis terribilem ſemper oſtendit. Qualiter autem prædictus vultus ad tranſmarinas noſtras pervenerit regiones, advertendum eſt ipſum tempore Caroli Martelli & Pipini a quodam præſule tranſalpino reverendo Gulfredo repertum Hieroſolymis in domo Seleutii in abſcondito poſitum. Quem extrahens, & in navi bituminata deſuper clauſa tabulatu operta reconditum, ſine remige ac remigio a portu Joppe dimiſit. Sicque divina virtute prævia navi per mare advecta ad plagam pelagi Lunenſis applicuit. Sane Lunenſes quibus piratica vita in uſu erat, prædandi animo accedentes, ſpe ſua fruſtrati, miraculo divino tanti theſauri indigni judicati, dum navim fugant & fugientem inſequuntur, magis ipſi fugantur. Itaque dum ſic inſecutionem parant, navis fugit, ſtat cum ſtantibus, redit cum redeuntibus. Tanta novitate attoniti vicini, ad Lucenſem epiſcopum Johannem hæc referunt. Nec mora præfatus antiſtes navigia diſponens, remos ordinum aptat, pſalmorumque uſus remigio, navim quam non perſequuntur, debita veneratione recepit. Indignati Lunenſes quod Lucenſibus inſecuta dudum navis occurrit, quæſtionem movent de acquiſitis, proponunt quæ ad ſui quæſtus commodum eis videbatur accommoda. Tandem pace reformata, vultus ſacratiſſimus cum reliquiis inſutis parti Lucenſium cedit, Lunenſibus autem ad ſuæ miſeriæ remedium una ampulla ſanguinem Domini continens traditur, quæ etiam nunc ad proximum caſtrum tranſlata eſt, epiſcopali etiam ſede in maledictionem Lunenſium illic collocata.

De Veronica.

Porro ſunt alii vultus Divini, ſicut eſt Veronica, quam quidem Romæ delatam a Veronica aſſerunt. Hanc ſiquidem mulierem ex antiquiſſimis ſcriptis comprobamus fuiſſe Martham ſororem Lazari & Magdalenæ, hoſpitam Chriſti, quæ fluxum ſanguinis paſſa annos 12. tactu fimbriæ Dominicæ ſanata fuit, propter diutinam paſſionem fluxus curva incedens. Hanc ex traditione veterum novimus in linteo impreſſam Dominici vultus effigiem, quam Voluſianus amicus Tiberii Cæſaris, ab eodem apud Hieroſolymam tranſmiſſus, ut de geſtis & miraculis Chriſti certa ſigna referret, unde de morbo ſuo citius curaretur, ab ipſa Martha licet renitente

Digitized by Google

& invita quorumdam ſuggeſtione abſtraxit. In cujus direptione contriſtata Martha, vultumque hoſpitis ſui ſubſecuta, traditur Romam veniſſe, & Tiberium in primo conſpectu picturæ Veronicæ curaſſe. Eſt ergo Veronica pictura Domini veram ſecundum carnem repræſentans effigiem a pectore ſuperius, in baſilica S. Petri juxta valvam a parte dextra introitus recondita.

Alia vultus Chriſti effigies.

Eſt & alia Dominici vultus effigies, in tabula æque depicta, in oratorio S. Laurentii in palatio Lateranenſi, quam Alexander papa tertius multiplici ſerico panno operuit, eo quod attentius intuentibus tremorem cum mortis periculo inferret. Unum quidem procul dubio compertum eſt, quod ſi diligenter vultum Dominicum quem Judæus in palatio Lateranenſi, intra oratorium S. Laurentii vulneravit, inſpicias, cujus vulneris cruore tamquam recenti faciem dexteram operuit, non diſſimilem Veronicæ baſilicæ S. Petri, eique picturæ quæ eſt in oratorio S. Laurentii & vultui Lucano invenies.

Pax compoſita inter Colonienſem antiſtitem & ducem Clevenſem.

Hoc eodem anno MCCCCXLIX. apud Trajectum ſupra Moſam per intermedium legati ſedis apoſtolicæ, dicti *Keruyal* natione Hiſpani, pax reformata eſt inter dominum Theodericum de *Meurs* archiepiſcopum Colonienſem & ducem Clevenſem adhuc juvenem, quem idem archiepiſcopus de ſacro fonte levaverat. Quæ quidem propter oppidum Suſatum in Weſtphalia ſituatum, occiſis proh dolor hinc inde innumeris viris, & villis incendio conflagratis, per aliquantos annos fuerat obnubilata, cooperantibus ſupra modum in eodem negotio viris egregiis hujus rei experientiſſimis domino Leodienſi & Friderico comite de *Meurs*, fratre dicti archiepiſcopi, qui inſuper amitam præfati ducis habuit in uxorem.

Ager Nurembergenſis & oppida devaſtantur.

Item eodem anno marchio Brandeborgenſis, burgravius Nurembergæ, invidens, ut putabatur, felici ſucceſſui & divitiis communitatis Nuremburgenſis, quæ fere univerſa caſtra & dominia vicinorum militarium aut emerat aut impignoraverat, aſſociatis ſibi domino de *Wirtzem* & aliis quamplurimis optimatibus Alemanniæ, connivente etiam, uti famabatur, Romanorum rege Friderico, vaſtare cœpit, incendere & deprædari villas campeſtres & loca vicina Nurembergæ. At ceteræ civitates & oppida Sueviæ, Olma, *Friburg*, Conſtantia, &c. veriſimiliter metuentes ne ſimile quid paterentur a ſuis juxta poëtam. *Tunc tua res agitur paries cum proximus ardet*; ſponte ſua incenderunt ſuburbia & villagia, ne forte nobiles terræ, ſi forte obſidionem attentarent, victualia vel domos invenirent ibidem, quibus ſuos poſſent fovere & operire ſatellites, & ſaltem ſub divo jacerent. Porro Nuremburgenſes, conductis plurimis ſtipendiariis egreſſi, omnem fere terram inclyti domini de *Wirtzem* & cunctorum ſibi lateralium procerum, ſimili modo deſtruxerunt, devaſtantes omnia & uſque ad internecionem ſingula fere conſumentes, in maximum detrimentum & incommodum totius pene Germaniæ. Adeo quod in anno futuro pauciſſimi peregrini, qui propter annum jubileum limina beatorum apoſtolorum Petri & Pauli viſitare cœperant, per illam regionem auſi ſint commeare, tum propter guerram & rapinam prædonum, tum propter victualium penuriam. Sed Alemanniam & Sueviam declinantes, per Franciam & Sabaudiam iter arripuerunt.

Diſcordia inter D. Leod. & D. de Angia.

Eodem anno nobilis baro Engelbertus *d'Anguien*, dominus temporalis de Morealmeis de *Rammereux*, &c. appellatus eſt ad annulum palatii per dominum Leodienſem, eo quod domum cujuſdam homicidæ, ſub dominio de Morealmeis ſitam, nolentis ſecum componere ſuper facinore admiſſo, comburi feciſſet, aſſerens hoc ſibi ex alto dominio competere. Verum dominus Leodienſis contrarium affirmans, ſententiam ſuorum feodalium & vaſallorum ſuper his auditurus, omnes convocavit. Qui viſis & inveſtigatis rationibus utriuſque partis, nullo diſcrepante, concordarunt in hoc, quod infra patriam Leodienſem, nullus, quantumcumque præcellens miles aut baro habet aut habere debet auctoritatem & poteſtatem comburendi domum aut manſionem cujuſquam homicidæ, aut alterius ſceleratæ perſonæ, præter dominum Leodienſem, cui ſoli & in ſolidum ratione alti dominii hæc ſola auctoritas eſt permiſſa. Cumque dictus miles contra ſententiam per feudales latam frivole ſedem apoſtolicam appellaſſet, tandem domino Leodienſi ſuam cauſam indeſinenter proſequente, tamquam contumax miles dominio ſuo de *Morialmeiz* juridice privatus eſt, & ſua caſtra *Satour*, *Han*, *Morialmeiz* per dominum violenter ſaiſita ac detenta, quouſque poſt biennium, per interventum amicorum emenda condigna promiſſa, pax utrimque eſt reſarcita cum gaudio multorum.

Amedeus a Baſileenſibus papa electus abdicat.

Inſuper anno MCCCCXLIX. Chriſtianiſſimi principes & illuſtriſſimi domini, videlicet Carolus Francorum rex, Ludovicus filius ejuſdem regis primogenitus delphinus Vienneniſis, Henricus quoque Anglorum, Renatus Siciliæ & Apuliæ rex, necnon Barrenſis & Lotharingiæ dux, &c. ex intimis animi penetralibus compatientes ſtatui Chriſtianitatis, quæ ſibi duo capita ſive duos papas præfecerat, benigne aggreſſi ſunt dominum Amedeum ducem illuſtrem Sabaudiæ, qui per Baſileenſes electus & erectus in ſua obedientia Felix v. nuncupabatur, ſupplicantes eidem humiliter & inſtantibus precibus, ut ad ea quæ pacis ſunt & unionis animum ſuum dignaretur inflectere, ac renuntiaret papatui ob animæ ſuæ ſalutem & totius Chri-

Digitized by Google

ſtiani populi commodum & utilitatem, ut ſic fieret ex eis unum ovile & unus paſtor. Quorum monitis & ſuaſionibus continuis inclinatus, pertæſus quoque laborum priſtinorum, tandem aures diu ſurdas accomodare diſpoſuit, ſperans ac proteſtatus, imo conteſtans eoſdem reges & omnes Chriſtianæ legis cultores & amatores, ut futuris temporibus hujus rei memores, auctoritatem ſacrorum conciliorum generalium pro viribus tueantur ac defendant; intervenientibus etiam certis pactis & conventionibus cum domino Nicolao per medium & interventum præfatorum regum initis ac contractis; requirens præterea, ut decreta omnia & ſingula, quæ in ſacro Baſileenſi concilio ſalubriter & diſcrete fuerant ordinata ac promulgata, per eumdem Nicolaum approbari & ratificari deberent, revocarentur item omnes proceſſus in ſuppoſita prædicti concilii facti, necnon excommunicationes & beneficiorum privationes in eoſdem fulminatæ. Quibus ſic, ut præfertur, obtentis, mox prædictus Felix tranſlato ſacro concilio a Baſilea in Lauſanam Sabaudiæ, plenarie, ſpontanee & integraliter abrenuntiavit papatui & omni juri quod in eodem ſibi competere prætendebat, data ſuper his bulla cujus tenor ſubſcribitur in hac forma.

[a] Litteræ Amedei quibus papatum abdicat.

(a) Felix epiſcopus, ſervus ſervorum Dei ad perpetuam rei memoriam.

Quas ob cauſas evocati & emoti curam apoſtolici regiminis ſuſcepimus, toti ſæpenumero manifeſtavimus orbi. Quamquam enim imparitatem noſtrarum virium ad ſuſtinendam hujuſmodi oneris gravitatem ſentiremus; nihilominus, ubi univerſalis eccleſiæ Baſileæ in Spiritu ſancto legitime congregatæ pias exhortationes ſimul ac ſanctas miſſiones accepimus, quibus ad ſuccurrendum auctoritati eccleſiæ ſuppreſſæ nimium inceſſanter commonebamur, concaluit introrſum cor noſtrum pietate, quæ ad omnia valet, & caritate, quæ omnia ſuſtinet, animum frauduloſum congeminantibus, atque confidentes in illo qui omnia poteſt, & de cujus agebatur negotio, tranquillam ſolitudinem reliquimus, laborioſum & immenſum opus aggrediendo. Namque immortali Deo nihil placentius offerri exiſtimamus poſſe, quam conatus noſtros in obſequium eccleſiæ, grandibus & inſuetis oppugnationibus conturbatæ. Quid nempe condignum reddi poteſt ab homine illi inclytæ matri noſtræ, cujus in gremio fidelis quiſque ſalutem conſequitur, propter quam unigenitus Filius Dei Deus noſter & Dominus Jeſus Chriſtus de ſinu Patris ad terras deſcenderat, & proprium ſanguinem effundere dignatus eſt. Cumque ipſam videremus tantis perplexam anxietatibus, ut nullus mortalium ab exhibitione poſſibilis auxilii deberet excuſari, profecto, cogente fide, excitante devotione, ſpe denique in finem optime ducendarum rerum freti, perſonam, operas, facultateſque noſtras ex integro devovimus.

Aderat namque tempus quo ab omnibus vehemens debebat reſtingui incendium, & tanto validiori fortiorique præſidio opus erat, quanto ſacrorum conciliorum generalium auctoritas fortius agitata, non modo fluctuaret, ſed quaſi conculcata proſtrataque jaceret. Non enim exciderat a memoria noſtra ſacri Conſtantienſis concilii nulla umquam oblivione delenda definitio, quæ videlicet ſancta ſynodus in Spiritu-ſancto legitime congregata, concilium generale faciens, eccleſiamque catholicam militantem repræſentans, poteſtatem immediate a Chriſto habet, cui quilibet, cujuſcumque ſtatus vel dignitatis, etiamſi papalis exiſtat, obedire tenetur, in his quæ pertinent ad fidem, exſtirpationemque ſchiſmatis, & ad generalem reformationem eccleſiæ Dei in capite & membris. Satis etiam & recenter editum decretum ſacri concilii Baſileenſis audiebamus, hanc veritatem reſumendo confirmans, conſpiciebamus non minus eamdem ab eccleſia catholica ſuſceptam & practicatam eſſe.

Proinde ſatagentes graviſſimis & abhorrendis periculis poſſe tenus obviare, ac oſtendere cunctis fidelibus rectitudinem noſtræ, Deo inſpirante, voluntatis, quod non caducorum futiliumque bonorum, ſed communis ſalutis affectu commoti, eamdem ſedem apoſtolicam teneremus; non præeſſe, ſed prodeſſe cupientes, in ſancta ſynodo Baſileenſi perſonaliter comparere voluimus, ſubireque communes pro ſalute publica labores.

Cumque nobis in temporis proceſſu luculenter exploratum foret, diſſenſionis & differentiæ materiam in eccleſia ſancta Dei magis ac magis obdurari; dubitantes ne a quovis hominum de ſcandalo notari poſſemus; oblationes multas & grandes regibus ac principibus orbis deſtinare curavimus; ex quibus quidem animadvertere potuerunt, nos propria non quærere, ſed quæ Jeſu Chriſti, ac publicam pacem; neque umquam a formis modiſque a patribus, dum ſchiſmata vigerent, pro unitatis & pacis obtentu traditis, & practicatis divertere, liberiori apertoque animo ſemper acquievi omnibus & ſingulis, quæ ad ſerenitatem redintegrationemque eccleſiæ judicata fuerant quomodolibet opportuna: atque longe ferventiori ſtudio laboravimus & invigilavimus per noſtrarum ceſſionis & renuntiationis medium, diſſectos, diſtantes animos Chriſti fidelium counire, quam in ſede potentiæ, manente ſchiſmate, diutius immorari. Non enim ignoramus ſchiſmatis incommoda mortifera. Scimus etiam Chriſtianam religionem a pacis auctore fundatam, ſine pacis vinculo damnoſæ

(a) Has Felicis V. ſive Amedei litteras fere integras edidit Reinaldus.

confuſioni ſubjacere. Cumque pax omnium rerum tranquillitas ſit, & ea nihil gratius ſoleat audiri, nihil deſiderabilius concupiſci, nihil poſtremo melius inveniri, debito filialis aſtringebamur pietatis, ipſi matri eccleſiæ luctuoſæ venuſtatem, jucunditatem, integritatem, unionem & pacem extrema poſſibilitate curare; quantumque pro hujuſmodi excelſi & deſideratiſſimi boni conſecutione perſeveranter ac indefeſſe laboravimus apud ipſos reges & principes, ceteroſque fideles, & noſtris accuratiſſimis diligentiis, multipliciumque litterarum tenoribus totus fere cognovit orbis.

Nunc igitur ut ſemper conſtituti ſub ineffabili incomprehenſibilique providentia Dei omnia diſponentis & dirigentis in melius, poſt acerrimos continuoſque labores, quos ſolius veritatis manifeſtandæ auctoritatiſque generalium conciliorum conſervandæ gratia voluimus amplecti, maxime poſt cariſſimorum in Chriſto filiorum Francorum, Angliæ & Siciliæ regum, necnon delphini Viennenſis, primogeniti Francorum regis illuſtriſſimi, ſupplices frequenteſque inſtantias, quorum ſaluberrimis ſuaſionibus intentas ſemper commodavimus aures noſtras, omnes cogitatus per orbem diſperſos in arcem unicæ conſiderationis reducimus, deſiderantes namque toto corde, in hoc dierum noſtrorum reſiduo, beatam pacem in eccleſia Dei diſſeminari, quæ veluti a noſtris egreſſa manibus, in corda omnium fidelium dilatatur, ſinceritatem noſtræ intentionis per ævum reſtauratam, exemplo Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui ſic dilexit eccleſiam, ut pro ea non modo formam ſervi acciperet, ſed traderet ſemetipſum; in hac ſancta ſynodo Lauſanenſi in Spiritu legitime congregata, univerſalem eccleſiam repræſentante, pure, libere, ſimpliciter, ſincere & realiter cum effectu; in nomine Patris & Filii, & Spiritusſancti, papatui, ejuſdem oneri, honori, dignitati, titulo & poſſeſſioni cedimus & renuntiamus per præſentes, ſperantes quod in futurum præfati ceterique reges ac principes, prælati & alii catholici, quibus hujuſmodi noſtram renuntiationem acceptiſſimam fore judicamus, auctoritatem ſacrorum conciliorum generalium, eaque tuebuntur & defendent, quodque univerſalis eccleſia, pro cujus dignitate, ſupereminentia, & auctoritate totis viribus pugnavimus, nos apud clementiam primi & æterni paſtoris, noſtræ hujus pacificæ humilitatis contemplatione, ſuis devotionibus jugibuſque orationibus commendabit. Datum Lauſanæ VII. idus Aprilis, anno a Nativitate Domini MCCCCXLIX. pontificatus noſtri anno nono.

Facta autem hac renuntiatione per dominum Felicem V. in ſua obedientia nuncupatum, dominus Nicolaus V. volens adimplere conventiones, quas per interventum ſupradictorum principum inierat, revocavit omnes cenſuras eccleſiaſticas per ſe & prædeceſſorem ſuum Eugenium in Baſileenſes fulminatas, ratificans & approbans ſingula & omnia decreta pridem in Baſileenſi concilio ordinata; per hæc verba.

Nicolaus epiſcopus, &c. Ad perpetuam rei memoriam.

Ut pacis, qua nihil deſiderabilius, in univerſali eccleſia ampliſſime diffundatur, & perduret ſerenitas, &c. *uti apud Bzovium.*

Sacroſancta ſynodus Lauſanenſis, &c. ad perpetuam rei memoriam.

Multis ab annis circumſpiciens eccleſiam catholicam graviſſimis impetibus & conturbationibus infeſtari, cum conſurgentibus erroribus, &c. *uti in Spicilegio & apud Labbeum.* Datum Luſanæ in ſeſſione publica ſolemniter celebrata 13. cal. Maii anno Domini milleſimo quadringenteſimo quadrageſimo nono.

Igitur ad inſtantiam regum præfatorum complanato negotio, cedente Felice, unio ſanctæ matris eccleſiæ per univerſa mundi climata cum maxima jocunditate ſubſecuta eſt. Hi qui utrique concilio, Baſileenſi ſcilicet & Lauſanenſi intererant, ad propria redierunt, Nicolaus autem papa V. unicus, ſolus & indubitatus, in urbe Romana tranquille commoratus, apud S. Petrum ſolium & manſionem ſibi elegit.

Carolus VII. Francor. rex Anglos pellit Normannia.

Anno Domini MCCCCL. quia juxta legem Moſaïcam, per ſepties ſeptem revolutos annos jubilæus nuncupari juſſus eſt, regnum Francorum, quod jam per annos circiter 34. graviſſimo Anglorum premebatur dominio, diſpoſitione divina pauliſper reſpirare cœpit. Nam Carolus Francorum rex humilis ac Deo devotus, ſtipatus auxilio baronum Armoricanorum, cum exercitu magno ingreſſus ducatum Normanniæ, ſubjugatis primum nonnullis oppidis, cœpit obſidere Rothomagum, civitatem primariam ejuſdem ducatus, & opulentam nimis, ex frequenti duorum regnorum commercio. In qua pro tunc ſtatio Anglorum fortiſſima fuerat conſtituta, una cum principe militiæ ejuſdem gentis, cui nomen erat *Tallepot*, crudeli nimis & belligeratore experientiſſimo. Extemplo Francorum proceres ſine ſanguinis effuſione per favorem civium, qui jugum Anglorum duriſſimum diutius æquanimiter tolerare non poterant, intromiſſi ſunt ex inſperato, fugientibus Anglicis in munitionem, de qua tandem ſub certis conditionibus ac pactis abire permiſſi ſunt. Conſequenter & abſque mora ceteræ civitates & oppidula præfati ducatus, *Hondeſleur*, Cadomum, & ceteræ, quædam violenter, quædam favorabiliter & gratioſe regis gratiæ ſe tradiderunt, in tantum quod infra unius anni circulum quicquid citra mare Britannicum Angli per multos annos in manu forti ſine contradictione poſſe-

Digitized by Google

derant, fere ex integro irrecuperabiliter amiſerunt, quod non ſine providentia Dei contigiſſe putandum eſt, qui in veteri teſtamento per Moyſen ſtatuit in anno jubilæo unumquemque ad ſuas avitas redire debere poſſeſſiones.

Cruenta Frãcorũ victoria de Anglis.

Verum apud *Freungni* Francis cruenta valde ſucceſſit eo tempore victoria, ubi in quodam acerrimo conflictu corruerunt ex Anglis tria millia ſeptingenti ſeptuaginta quatuor; armati vix mille turpi ſe fugæ commiſerunt, captivi ducti ſunt circiter mille ducenti, quorum capitanei dicti ſunt dominus Thomas *Kyriel*, Henricus *Norberi*, Thomas *Druc*, Thomas *Cricqueby*, Laurentius *Ramefort*, Chriſtophorus *Abretton*, Helias *Alaricourt* & ceteri complures. Interfuerunt huic certamini proceres Francorum conneſtabularius dominus de *Laval*, dominus Clarimontis, dominus admiraldus, ſeneſcallus Pictavienſis, Jacobus comes S. Pauli de *Montgaſcon* & frater ejuſdem, & alii in numero copioſo. Et quia juxta ſermonem evangelicum, *Omne regnum in ſe diviſum deſolabitur, & domus ſupra domum cadet*, non eſt mirandum ſi Anglici, dudum Francorum victores, ab eis nunc victi ſunt, cum inter eos de primatu regni tunc diſceptatum ſit, aſſerentibus quibuſdam regem eorum Henricum merito depellendum a regimine, utpote inertem & imbellem, ceteris erigere volentibus in regem ducem Eboracenſem, qui verus ſucceſſor & propinquior heres fuerat regis Richardi, dudum ab Henrico rege, pridem duce Lencaſtriæ violenter & injurioſe peremti. In quo quidem diſſidio Anglorum cum ita ſint immutati & vires attritæ, ut qui nuper exterorum fines tollere & invadere conſueverant, jam regionis propriæ fines ab exterorum invaſione tutare nequaquam voluerint. Nam hoc eodem anno rex Scotorum, hoſtis Anglorum perpetuus & immortalis, ſicuti & prædeceſſores ejus, regnum eorum cum multo comitatu pervadens, prædam ex eis hominum & pecorum ſecum traxit ingentem, cæſis & peremtis ex eis multis millenariis.

Eodem anno ſupradictus Scotiæ rex duxit in uxorem filiam ducis Ghelriæ, formoſam juvenculam, cujus erat avia duciſſa Clevenſis, ſoror Philippi ducis Burgundiæ & Brabantiæ.

Comitatus de Salmis incenditur & vaſtatur.

Comitatus de Salmis per comitem *Blanckenheim*, dominum de *Riverſteit*, dominum Nitardum de *Bilgrem* mareſcallum terræ Juliacenſis & alios quamplures, totus fere combuſtus eſt & devaſtatus, exceptis caſtro & oppidulo, 24. die Septembris.

Florinenſis eccleſia, quæ præ nimia vetuſtate minabatur ruinam, hoc anno de novo reparata eſt uſque ad medium chori, ſub abbate ejuſdem monaſterii Carolo de *Crehen* jam veterano.

Peſtis graviſſima in Italia graſſatur.

Eodem anno præ multitudine peregrinorum confluentium ad urbem Romam ab extremis finibus terræ, graviſſima peſtis epidemiæ afflixit totam Italiam & aliquas regiones tranſalpinas, ita quod paſſim per agros & compita viarum neceſſe erat eoſdem effoſſa modica terra tumulari. Quamobrem aër circumcirca ex cadaverum fœtore non parum corruptus eſt. Plures etiam de familia domini papæ, & aliquanti cubicularii eadem peſte percuſſi interierunt, unde papa nimium exterritus, aliquanto tempore aufugit ab Urbe, nunc unam nunc aliam quærens civitatem, qua peſtem vitaret.

Gravis tempeſtas.

Eodem anno, menſe Julio, ingens tempeſtas fulminis, grandinis & imbrium, veniens a plaga meridionali, circa initium Hannoniæ & Brabantiæ Gallicæ cœpit, & intermiſcentibus ſe ſpiritibus ſatanæ, certavit omnem fere comitatum Namurcenſem circa Sambram, indeque progrediens uſque Haſbaniam, & circa fluvium Jecoram, maxima intulit damna, quaſſatis frugibus, quæ jam fere ad maturitatem pervenerant, & nullo uſui amplius profuerant, niſi forte porcinæ, ovinæ & beſtiarum reliquarum impinguationi. Nihilominus eodem anno modius ſpeltæ menſuræ Leodienſis vix vendebatur pro ſeptem albis denariis Flandriæ, dictis *aydans*, quorum viginti vix valent unum florenum Rhenenſem.

Jubilæum.

Eodem anno Nicolaus papa v. ſuorum prædeceſſorum ſummorum pontificum Clementis vi. & Gregorii xii. inhærens veſtigiis, ab omni jam tumultu quietus, Romæ reſidentiam faciens perſonalem, per univerſa Chriſtianorum regna bullas & litteras deſtinavit ſpeciales, invitans omnes ad indulgentiam plenariam omnium peccaminum in urbe Roma conſequendam, in anno jubilæo ſcilicet dumtaxat ſolitas publicari. Quam ob cauſam de extremis Chriſtianorum finibus innumerabiles illuc, velut arena quæ eſt in littore maris, [confluebant;] adeo ut ex fœtore morientium, nedum per Italiam, verum etiam trans Alpes, tanta mortalitas ac peſtis ſubſecuta ſit, ut per compita & itinera ſuperjecto permodico pulvere, relinquerentur cadavera mortuorum inhumata. Præſertim intra Romana mœnia plerique cardinales & egregii viri de familia ſummi pontificis ex hac clade percuſſi ſunt, ipſomet papa in locis ſalubribus nunc hinc nunc inde per caſtella fugiente, vix valente ſalvari, Domino eum præſervante, ad totius Chriſtiani populi commodum ac ſalutem. Quarum quidem litterarum tenor hic excerptus eſt de verbo ad verbum, & inferius plenarie annotatus in hunc modum:

NICOLAUS epiſcopus ſervus ſervorum Dei, ad futuram rei memoriam.

Immenſa & innumerabilia ſunt Dei miſericordiæ munera, &c. Datum Romæ apud

Digitized by Google

ſanctum Petrum, anno Nativitatis Dominicæ A MCCCCXLIX. 14. cal. Februarii, pontificatus noſtri anno ſecundo.

Anno MCCCCLI. feſtum Paſchæ evenit ipſo die Marci evangeliſtæ, & ſic conſequenter feſtum Sacramenti in ipſa feſtivitate S. Johannis-Baptiſtæ; ſicque de neceſſitate tranſlatum eſt feſtum B. Johannis-Baptiſtæ ad ſextam feriam ſubſequentem, & jejunatum eſt in profeſto Sacramenti, quod a die inſtitutionis feſti Sacramenti uſque in annum illum numquam viſum eſt, ut aliquando patere poteſt in compoto cyrometrali plenius inſtitutis & expertis.

Tempus vernale hujus anni minus erat pluvioſum, unde veriſimiliter timebatur frugibus terræ ne poſſent ad maturitatem pervenire.

Indulgentiæ Burgundo & ſuis datæ. Eodem anno Philippus dux Burgundiæ & Brabantiæ, &c. impetravit a ſede apoſtolica eamdem gratiam ſeu remiſſionem peccaminum poſſe obtineri in Machlinia, qualis in præcedenti anno concedebatur peregrinis in urbe Roma, duraturam ſpatio quatuor menſium, videlicet a fine menſis Aprilis uſque ad finem Auguſti menſis, [& ab inde uſque ad calendas Novembris ſunt prolongatæ.] & hoc dumtaxat pro ſe & ſua familia, necnon & incolis omnibus ſub ſuo dominio vel protectione commorantibus, vel illuc aliqua ex cauſa interim ſua domicilia transferentibus, qui tranſacto anno aut per ſenium, aut corporum debilitatem, aut aëris intemperiem, aut itineris longitudinem, aut aliam quamlibet legitimam excuſationem Romæ peregrinari non valebant, dum in truncis Machliniæ reponerent quartam partem expenſarum, quas in ipſa peregrinatione Romana, ſecundum exigentiam ſtatus ſui expendere debuiſſent. Poſtmodum hæc taxa expenſarum moderata eſt, & conſcientiis omnium commiſſum, quantum quilibet de ſua voluntate conferre vellet; ſicque infinitus illic populus dicitur conveniſſe.

Baronia de Horne comitatus titulo inſignitur. Eo tempore nobilis vir Jacobus dominus terræ de *Horne*, regreſſus a peregrinatione Jeroſolymitana, impetravit a Friderico Romanorum rege, ut patria ſua de *Horne*, quæ uſque ad tempus illud tantummodo baronia fuerat, de cetero foret comitatus, & ex hinc & deinceps nuncupatus eſt comes de *Horne*.

Blaviā capiūt Franci & Ebromagum. Per idem tempus Franci obſidentes Burdigalam, duo fortiſſima ceperunt in Gaſconia ſatis vicina loco ſupradicto oppida, quorum unum dicebatur Blavium, alterum *Berch*. Paulo poſt Britones Armoricani & Normanni jam confœderati, ſumtis circiter 60. navibus onerariis, omni armorum & armatorum genere farcitis, ingreſſi ſunt Angliam per ſpatium duodecim leucarum, terram illam penitus ferro & gladio devaſtantes, prædamque magnam exinde reportantes, nemine prorſus eis obſiſtente.

Tempeſtates variæ & fulgura, Scaldis inundatio. Eodem anno in menſe Junio caſtra de *Hierge* & *Wierff*, quæ parum diſtant a Dionanto, coruſcis & tempeſtatibus graviter ſunt attrita, turres & aulæ conquaſſatæ. Sed & Valenchenis oppidum Hannoniæ, interruptis & confractis aggeribus Scaldæ fluminis ex impetu & vehementia aquarum, infinita ſuſtulit damna, domibus multis graviter, tam ex tonitruo quam aquis Scaldæ confractis. In Brugis oppido Flandriæ, ex ictibus grandinis omnes fere feneſtræ vitreæ contritæ ſunt & confractæ: quarum valor ad multa millia florenorum poterat æſtimari. Similiter in *Schiedanne* oppido Hollandiæ ex coruſcis & fulgure combuſta eſt turris hoſpitalis & porta una oppidi.

B

Elizabeth duciſſa Lutzemburgenſis obit. Eodem anno in menſe Auguſto deceſſit a ſæculo illuſtris femina Elizabeth duciſſa Lutzemburgenſis, filia domini Wenceſlai quondam Romanorum regis, quæ duos illuſtriſſimos habuit ſucceſſive maritos, videlicet Antonium ducem Brabantiæ, Lymburgiæ, &c. Secundo, dominum Johannem de Bavaria ex illuſtri ſcilicet Romanorum, Bavarorum, Bohemorum, Francorum & Anglorum regum ſanguine procreatum, quondam in Leodienſem epiſcopum electum; quæ poſt mortem ſecundi mariti patriam ſuam ab hoſtili incurſu, utpote mulier, non valens defenſare, vicariam ſuæ terræ, pro certa penſione vitali vendidit illuſtri principi Philippo duci Burgundiæ, Brabantiæ &c.

C

Burdegalam civitatē Franci recipiunt. Burdegala civitas Aquitaniæ poſt longiturnam obſidionem præhabitis certis pactis & tractatibus, tradita eſt regi Francorum, poſtquam ab Anglicis poſſeſſa eſt per annos centum circiter & ſexaginta.

Et Bayonam. Hoc anno in menſe Auguſto exercitus regis Francorum obſedit Bayonam civitatem rebellem, & cum in craſtinum fieri debebat inſultus ad oppugnandam eam, ecce nubes obſcura circumvallavit civitatem totam, in cujus medio viſa eſt clara die crux candida magnæ quantitatis, & in cruce imago hominis palmis extentis & pedibus affixis, ita ut non dubitaretur eſſe Jeſus pro noſtra ſalute in cruce appenſus. Diſparente cruce & crucifixo poſt ſpatium dimidiæ horæ viſum eſt ſcutum de azuro vel blavii coloris, in quo viſa ſunt lilia pulcherrimi coloris, immo omnem pulchritudinem ceterorum liliorum tranſcendentia. Quo viſo miraculo, confeſtim cives humiliter ſe regi Francorum ſubdiderunt, veniam de rebellione poſtulantes. Quos rex benigne & miſericorditer ſuſcepit, agens Domino gratias ſuper mirabilibus quæ oſtendit ei.

D

E

Autumnus hujus anni calidior fuit æſtate, Julius totus pluvioſus; quapropter meſſis tarda, vindemia vix in fine Octobris. Nix altera Lucæ evangeliſtæ cecidit ſuper botros, vindemia vix incœpta.

Eodem anno a ſede apoſtolica directus eſt ad

Cardinalis de Cuſa legatus in Germania monaſteria paſſim reformat.

ad partes Germaniæ quidam cardinalis titulo S. Petri ad vincula, cui nomen de Cuſa, ſupra Moſellam ex territorio Trevirenſi oriundus. Hic circata maxima parte Alemanniæ, videlicet Auſtria, Saxonia, Franconia, Weſtphalia uſque ad Daventriam, multis circumcirca monachis & ſacerdotibus ſæcularibus ac canonicis ad regularem tramitem reductis, venit Ultrajectum, ubi ſimiliter reformato monaſterio S. Pauli ordinis S. Benedicti, abbate depoſito, & novo de ordine regularium ſubſtituto; emendato quoque in multis egregio monaſterio Egmondenſi, & ſalutaribus ordinationibus inibi ſtatutis; ſubſequenter per Ghelriam venit ad Trajectum ſupra Moſam; abinde proceſſit ad monaſterium S. Trudonis, in quo religioſos ad obſervandum tria vota ſubſtantialia compulit, & abſtinentiam carnium, quarum tamen miniſtrationem conſcientiæ ac diſcretioni ſui ſuperioris per omnia ſubmiſit.

S. Trudonem viſitat.

Lintras, Herkenrodam, Mileniū, &c.

Conſequenter monaſteria dominarum de Lintris, de *Herkenrode*, de *Milen* &c. viſitavit, ipſiſque ultra tria vota neceſſario requiſita, clauſuram perpetuam ſub pœnis & cenſuris gravibus injunxit, reclamantibus ſemper & reluctantibus muliebri more monialibus, utpote aliter a pueritia educatis.

Venit Leodium.

Demum 13. Octobris, quæ erat quarta feria, per Tungrim venit Leodium, cui ad portam S. Crucis occurrit clerus Leodienſis, excluſis religioſis, a quo ſatis honorifice receptus eſt & hoſpitatus in palatio epiſcopali. In craſtino miſſam celebravit in eccleſia majori reverenter & devote, convocans ad ſextam feriam omnes canonicos & capellanos civitatis in ſacris ordinibus conſtitutos, ut intereſſent collationi per eum faciendæ. Porro ſummo mane diei illius, dum dominus Leodienſis ſuumque venerabile capitulum una cum decanis ſecundariarum eccleſiarum colloquia multa & longa cum eodem domino legato miſcuiſſent, vertebant in dubium an ſua legatio ſe protenderet ad eccleſiam & civitatem Leodienſem, attento quod non haberent idioma Teutonicum. Illo affirmante Leodienſes a ſua legatione non excluſos, ſine concordia diſceſſerunt ea vice, & ſermo eſt intermiſſus, aſſerentibus tamen omnibus, quod libenter & non coacte ſeipſos reformare vellent, adeo ut multi ſuas focarias ac pellices ex tunc rejicerent indilate in ſignum correctionis repromiſſæ. Videns autem legatus ſe pro voto non admiſſum Leodii, ubi mira circa reformationem cleri & populi facere prætendebat, ſabbato ſequenti, relicta civitate, ſeceſſit ad domum Carthuſienſium, illic per triduum remoratus. Cumque intermedio tempore dominus Leodienſis & aliquanti viri eccleſiaſtici ſecum colloquia miſcerent de diverſis negotiis eccleſiæ, ſuaque legatione, nec tunc quoque poſſent convenire in parilitate opinionum, indignatus nimium, tertia feria ſequente verſus *Lutzemborch* iter arripuit, ubi ad quintam feriam ſubſequentem Philippus dux Burgundiæ omnes militares & conſules ac primores oppidorum terræ ipſius, de negotiis patriæ cum eis contracturus, fecit convocari.

In Saxoniam.

Nec prætereundum reor quod ſæpedictus legatus veniens in partibus Saxoniæ ad oppidum dictum *Wilznake*, ubi a longe retroactis temporibus venerabatur celebriter Sanguis Jeſu Chriſti, quem incolæ loci in tribus guttis ſanguineis peregrinis illic confluentibus ſoliti erant oſtendere quæſtus & lucri cauſa, ipſe, facto ſcrutinio diligenti, comperit totum eſſe fictitium, vel potius, juxta quorumdam aſſertionem, primum Sanguinem miraculoſum ex lapſu temporis evanuiſſe; ſed ne concurſus & quæſtus eorum deperiret, renovatum vel per cruorem leporinum, vel de digitis humanis elicitum; mandavitque ſtatim ſub pœnis & cenſuris terribilibus incolis loci, ut monſtrantiam illam recluderent, nec cuiquam de cetero oſtendere præſumerent, quem eo tenore quaſi idolatrare facerent. Omnes vero qui ſe devoverant peregrinationis cauſa locum ipſum viſitaturos, abſolvit a voto, aliis pro hoc pœnitentiis aut viagiis injunctis, ut eccleſiæ parochiali ſub qua degerent unum aureum, pauperibus quoque ſimiliter unum in eleemoſynam contribuerent.

Ejus eruditio & induſtria in agendo.

Prænotandum eſt etiam quod hic legatus in adoleſcentia præter linguam maternam & Italicam plene & perfecte didicit idioma Græcum, Hebraïcum & Latinum. Cum igitur eſſet vir induſtrius & activus valde, in primis factus eſt canonicus & decanus S. Florini in Confluentia. Inde cum longa ſimultas & concertatio deteſtanda ſuccreviſſet inter dominum Eugenium & Baſileenſes, quibus aliquantæ provinciæ Alemanniæ cum electoribus imperii multo tempore cohæſerant, iſte aſcendens ad diætam Nuremburgenſem, ad quam Fridericus nuper electus in regem Romanorum, cum ambaſſiata utrarumque partium convenerat, facta collatione in vulgari, principes univerſos pene in favorem & adhæſionem Eugenii reflexit. Quamobrem adeptus non immerito gratiam ejuſdem papæ, in recompenſam laborum ſuorum præbendas & dignitates multas ab eo ſuſcepit, factuſque eſt præter cetera archidiaconus Brabantiæ in eccleſia Leodienſi, ſubſequenter per Nicolaum v. factus eſt cardinalis & epiſcopus Brixienſis, & deinde legatus in Alemanniam, ut præmiſi.

Peſtis Coloniæ.

Eodem anno MCCCCLI. peſtis graviſſima graſſata eſt intra Coloniam Agrippinam, unde in eadem civitate, ut famabatur, veridice defuncti ſunt utriuſque ſexus plus quam triginta millia hominum, parvulorum, mulierum & virginum.

Item apud Gandavum oppidum Flandriæ

Digitized by Google

Conjuratio Gandavi detecta.

pergrande in vigilia Omnium-Sanctorum A comprehenſi ſunt duo viri, qui tormentis addicti, tandem faſſi ſunt, ſe oppidum ipſum cum aliquantis complicibus debuiſſe incendere vel conflagrare in quatuor angulis ejuſdem, in profeſto Martini ſequenti, quando omnis populus jocundam agit celebritatem: ita ut concurrentibus oppidanis ad extinguendum ignem, quicumque ſignum vel clamorem ſtatutum ignoraret, mox aut caperetur aut jugularetur. Sed omnipotens Deus malignorum non permiſit propoſitum prævalere: quin immo nonnulli factionis conſcii de his accuſati ex primoribus civibus ſententiam capitalem ſubierunt. Quis autem fuerit primarius ejuſdem factionis promotor vel inſtigator, multis vertitur in dubium. Affirmant nonnulli cauſam vel originem factionis fuiſſe ſalinam vel tributum ſalis, quod dux Burgundiæ a Gandenſibus exigebat, qui tamen in hanc nullis viis aut modis, precibus aut minis potuerunt ſolvendam induci, quod proceribus nonnullis ex aliena vivere quadra ſolitis graviter diſplicebat; aliis alias origines & cauſas hujus rei aſſignantibus. Sed Dominus ſolus novit corda filiorum hominum.

Synodus Colonienſis.

Anno MCCCCLII. legatus ſupradictus apud Coloniam Agrippinam ſynodum epiſcoporum, qui ſub metropoli Colonienſi degunt, convocavit. Miſſis autem ex diverſis epiſcopatibus quamplurimis egregiis viris, circa capitula concernentia ſtatus eccleſiaſtici reformationem, decreta ſunt ordinata, eorumdemque executio diœceſanis epiſcopis commiſſa: ſed modicus fructus ex hinc eſt ſubſecutus, inimico generis humani ſemper opera virtuoſa prohibente & impediente.

Fridericus Roman. rex ſecundam & tertiam coronam Romæ accipit.

Item eodem anno Fridericus Romanorum rex aſſociatis ſibi multis optimatibus imperii procedens verſus urbem Romam, aſpiravit ad ſuſcipiendam coronam imperialem. Inter quos optimates erat Landiſlaus Hungariæ, Bohemiæ, &c. rex, pulcherrimus adoleſcens, necnon & Albertus dux Auſtriæ, frater domini Friderici regis, dux Sleſiæ, dominus de *Meidenburch*, potens & dives multum. Venit inſuper in ejus comitatu domina Leonina, filia regis Portugalliæ, conjux imperatoris futura, cum comitiva decenti. Numerus autem omnium æſtimatus eſt ad quinque vel ſex millia hominum. Cum igitur feria quarta poſt *Reminiſcere*, dominus Fridericus cum ſua comitiva circa crepuſculum noctis appropinquaſſet ad urbem Romam, iverunt ei obviam ſenator urbis & ſoldanus una cum nobilibus & conſulibus & electis urbis primo. Subſequenter omnes cardinales cum epiſcopis prælatis & doctoribus circiter ad unum milliare. A quibus magnifice & honorifice ſuſceptus eſt, & ductus ante Urbem, retro palatium S. Petri, juxta viam communem in campis in quibus dominus Nicolaus papa figi fecit decem tentoria, in quibus hoſpitati ſunt omnes fere magnates & ſatellites regis. Porro rex & regina, necnon & rex Hungariæ prædicti, hoſpitati ſunt illic in domo una nova cujuſdam Florentini recenter constructa. In craſtino præfatus Romanorum rex cum omni ſua comitiva ductus eſt in Urbem per portam S. Angeli per viam papæ uſque ad eccleſiam S. Petri, a clero univerſo cum crucibus, vexillis & ſanctorum reliquiis ſenatuque & populo Romano, ſanctiſſimo domino noſtro papa una cum toto collegio cardinalium eum ante januas eccleſiæ B S. Petri expectante. In primis autem ad conſpectum ſummi pontificis perductus eſt inclytus adoleſcens Hungariæ rex, & ab eodem ob inſignem memoriam progenitorum ſuorum honorifice receptus. Subſequenter Fridericus Romanorum rex, & tertio regina, ſolemniſſime, prout moris eſt. Qui ſic, ut præfertur, recepti, ſucceſſive tamen a dicto domino papa & collegio cardinalium ad eccleſiam S. Petri ducebantur, & in palatio apoſtolico ſunt hoſpitati, in tribus tamen diſtinctis locis, ipſiſque quotidie neceſſaria vitæ in pane, piſcibus & vino, & ceteris requiſitis per papam juſſa ſunt miniſtrari. Deinde C quinta feria poſt Dominicam *Oculi* prædictus Romanorum rex a domino papa in eccleſia S. Petri ſecundam recepit coronam, quam, ut puto, dux Mediolani ſibi præberi negavit. Mox idem ſummus pontifex regem & reginam illic deſponſavit & matrimonialiter copulavit, non obſtante tempore quadrageſimali. Tandem in ipſa Dominica *Lætare Jeruſalem*, rex & regina inunctionem ſacri Chriſmatis, ut moris eſt, a domino Hoſtienſi receperunt. Subſequenter idem rex imperium & coronam tertiam, adhibitis ſolemnitatibus ſolitis, quas interſerere longum D foret, recepit a ſanctiſſimo domino noſtro papa. Inſuper & papa dedit imperatori roſam, quæ eo die nobiliſſimo principi, pro tunc præſenti, per ſummum pontificem dari ſolita eſt ante gradus eccleſiæ S. Petri. Abinde papa duxit imperatorem uſque ad caſtrum S. Angeli. Deinceps inter caſtrum prædictum & pontem Tyberis imperator novos milites creavit ducentos & octoginta unum. Quibus rite peractis, in ſtatu imperiali, cum inſignibus imperialibus quæ ante eum referebantur, videlicet pomo, ſceptro, &c. equitavit E ad S. Johannem Lateranenſem cum tota comitiva, ſola imperatrice in palatio apoſtolico remanente. Illic quoque pranſus eſt, & circa noctem rediit ad palatium. Poſt aliquantulum temporis imperator greſſus ſuos verſus Neapolim direxit, volens ſuper quibuſdam negotiis imperii regem Arragonum pro tunc illic degentem, perſonaliter illic convenire.

Ea tempeſtate Gandenſes, guerram contra ſuum ducem exercentes, ut præmiſſum

Gandenſes bellum ſuo principi inferunt.

Digitized by Google

eſt, obſidere cœperunt oppidum Aldenardum, ſibi ad quinque milliaria vicinum, in quo fautores ducis incluſi fuerant. Cum autem non ſatis proſpere res ſucceſſiſſet, relicta obſidione, cum confuſione remearunt ad propria, aliquantis eorum in receſſu & quadam villa campeſtri locatis, peremtis. Deinde regreſſis eis in oppidum, ſuis capitaneis quatuor notam proditionis inculcare cœperunt, quos & ultima Aprilis omnes decollari fecerunt, ſubſtitutis aliis quinque de novo. Deinde prima Maii circa quoddam molendinum, non longe diſtans a Gandavo, durus conflictus habitus eſt inter armigeros ducis & oppidanos ſupradictos, ubi de utraque parte multi corruerunt interfecti. Item decima quinta Maii oppidum Zelandiæ cui nomen *Tolens*, prima die Rogationum fortuito penitus periit incendio, ſola eccleſia collegiata in eo remanſit intacta.

Obitus Everardi de Marka.

Eodem anno Everardus de Marka, de quo multa præfati ſumus, cum videret ſibi difficultates multas fieri de rehabendis fortalitiis ſuis *Rocheſort* & *Agimont*, connivente ſibi tamen maxima parte popularium, præ nimia triſtitia decidit in ægritudinem, & mortuus eſt ſexto cal. Julii.

De bello Gandenſium.

Item in territorio de *Vaes*, quod eſt de extremis finibus Flandriæ verſus Antuerpiam, per ſpatium duorum menſium quamplurima facta ſunt certamina inter partes ducis & Gandenſium, in quorum uno peremtus eſt baſtardus ducis, nomine Cornelius, qui pridem ducatum Lutzemburgenſem ſtrenue & eleganter gubernaverat. Tandem circa initium menſis Julii prædictum territorium ex integro deditum eſt in manus ducis, non valens amplius tolerare inſultus hoſtiles tam frequentes, & tota illa regio igne ferroque devaſtata eſt. Sed & Gandenſes ex adverſo erumpentes in Hannoniam & Angiam, plurima damna finitimis intulerunt, incenderuntque villam dictam *Leſſin* & oppidum Geraldimontis, pridem ſpoliatum per Picardos; necnon & monaſterium ſolemne Ciſtercienſis ordinis, vocabulo *Bouvveloe*. Reſidua villagia combuſſerunt fautores ducis, videlicet *Axele*, *Moerbeke*, Borchus, & alia multa valde. Demum cum per interventum duorum oratorum regis Franciæ ambæ partes apud Inſulas oppidum Flandriæ ad tractandum de pace conveniſſent, & quædam conditiones pacis conceptæ fuiſſent, inſuper & ipſa res terminata pene videretur, dum conditiones præmiſſæ Gandenſibus nimis acerbæ & inhoneſtæ apparerent, quarum una erat, quod ipſi ſe faterentur peſſime & traditorie rebellaſſe & oppoſuiſſe domino ſuo ac principi, præmiſſis etiam humiliationibus & genuflexionibus fiendis per principales oppidanos eorum, &c. mox efferati ruperunt omnia quæ per arbitros fuerant ventilata. Deinde ipſa die exaltationis S. Crucis, exeuntes ſigniferi Gandenſium villam dictam *Hulſt*, quam fautores ducis intactam reliquerant, in favillas redegerunt, & poſt eadem facinora perpetrata, multa enormia perpetrarunt in diverſis locis.

Burdegala Anglis tradita.

Eodem anno Burdegala civitas primaria Aquitaniæ, quæ præterito anno redacta fuerat ſub jugo Francorum, cum cives quererentur ſe graviter opprimi talliis & exactionibus officiatorum regis, intromiſſo capitaneo Anglorum vocabulo *Tallepot*, iterum ſe reddiderunt ſub dominio Anglorum, multas cædes & enormia facinora committentes in capitaneos regis Francorum.

Gandenſes monaſterium *Eynam* comburunt.

Eadem tempeſtate in ſubſidium regis ſupradicti accerſitus eſt mareſcalcus Burgundiæ dominus de *Vergy*, deformis quidem corpore, ſed gnarus rei bellicæ & animoſus valde, cum equitatu circiter duorum millium, qui per ſingula oppida Flandriæ diſtributi ſunt & ordinati ad reprimendos inſultus Gandenſium, qui multa mala & damna inferebant finitimis. Horum aliquanti, præſertim in Aldenardo, deputati volentes ſibi facere nomen glorioſum, inter ceteros cum turma ſua venerunt uſque ad portas Gandavi: unde tamen fugere compulſi, cum retroceſſiſſent terga dantes in quoddam monaſterium ordinis S. Benedicti, vocabulo *Eynam*, vallo ſatis forti munitum, Gandenſes eos perſecuti, monaſterium præfatum incenderunt & plurimam ſtragem hoſtium inibi fecerunt, ceteris per fugam in Aldenardo vix ſalvatis. In aliquibus regionibus Europæ peſtilentia graviſſima multos conſumſit mortales, præſertim in oppido Trajectenſi ſupra modum, & in locis circumvicinis. Hyems nimium pluvioſa, gelu fere nullum.

Conſpiratio adverſus papam, cardinales & Romanam curiam.

Anno MCCCCLIII. in urbe Romana nonnulli factioſi cum capitaneo ſuo Stephano porcario, contra papam & omnem cœtum eccleſiaſticum conſpirarunt. Propoſuerant ſiquidem in ipſa ſacra feſtivitate Epiphaniæ Domini, hora qua ſummus pontifex cum toto cœtu cardinalium & epiſcoporum præſentium miſſam celebraturus erat in eccleſia S. Petri, pariter conglobati cum mille & amplius armatis circumvallare eccleſiam ipſam, & pecorino more jugulare tam papam quam cardinales & epiſcopos, cunctoſque cortiſanos aut ſpoliare aut occidere, omneſque pariter conclamare debebant: Vivat populus & libertas; ac cum tali impetuoſo furore irrumpere eccleſiam ipſam, & quæ præmiſſa ſunt perpetrare. Verum omnipotente Domino fruſtrante factiones eorumdem, pleriqueex ſeditioſis comprehenſi ſunt, & incontinenti denudatis ſecretis eorum cavillationibus, ſeptem ex eis furcis appenſi ſunt & ad patibula condemnati.

Inſignis victoria Francorum in Aquitania.

Eodem anno 17. die Julii dum exercitus Francorum obſidere cœpiſſet Caſtellionem, oppidum ſitum in regione Burdegalæ, ſu-

pervenit capitaneus Anglorum, nomine *Talbot*, cum filio, viro potente & bellicoſo, ceteriſque magnatibus regni Anglicani, habentibus vexillum regis ſui & bannerium S. Georgii, &c. qui conabantur ſolvere obſidionem, & fautores ſuos incluſos liberare ab anguſtia. Cumque hinc inde circa horam nonam diei duriſſimum factum fuiſſet certamen per horam integram, finaliter ſuccubuerunt Angli, *Talbot* & filius ejus occiſi ſunt cum aliis 6876. Nepos *Talbot* captus eſt vivus cum aliis circiter ducentis. Vix duo millia fugæ præſidio ſe tradiderunt & ſalvati ſunt. Nonnulli in oppidum obſeſſum, aliquanti ad ſua navigia pervenerunt.

Conſtantinopolis expugnatur a Turcis.

Eodem tempore 29. die Maii rex Turcorum Machometus nomine, heres ſectæ & nominis illius primi perfidi Machometi, civitatem nobiliſſimam Conſtantinopolim, quæ olim dicta eſt Biſantium, expugnat, multoſque illic Chriſtianos Græcos, Latinos, Armenios, & Judæos trucidans, nonnullos vendidit in ſervos & ancillos. In eccleſiam quoque S. Sophiæ Turci deteſtanda commiſerunt flagitia. Primo crucem, quæ in faſtigio templi poſita fuerat dejicientes, deinde imagines ſacras & reliquias ſanctorum pedibus conculcantes, deinde per civitatem debacchantes, totam deſpoliaverunt, matronas & virgines Deo conſecratas ſtupraverunt, pecudum more eis abutentes. Quibus fœde peractis, eodem fere die ſubjugaverunt civitatem vicinam, quæ erat portus Januenſium, illic ſimilia committentes facinora; ibique conſtituto rectore civitatis & provinciæ, ad alias inſulas Græciæ ſe tranſtulerunt, exterminandi Chriſtiani nominis gratia, & tributa gravia terræ illi impoſuerunt. Denique præparat ſe idem Turcus cum infinito exercitu, ad ſubigendas ſibi tres urbes magnas, ſitas juxta Danubium, quarum unam nuncupamus *Peuſtern*, alteram Frendorobium, tertiam Bellogradum; & ſic proponit totam percurrere Hungariam; qua ſubverſa & vaſtata, decrevit intrare Italiam & occupare urbem Romam. Ad quod quidem opus præparat galeas parvas & magnas trecentas, naves magnas viginti pedeſtrium & equeſtrium plus 100000. Verum, ut ſperamus, Deus juſtus judex omnium mortalium, qui quos diligit caſtigat, nec relinquet virgam peccatorum, ſuper ſortem juſtorum, impediet omnes ejus conatus.

Et Pera.

Gravis ſtrages Gandenſium.

Item eodem menſe Julio dum dux Burgundiæ Philippus obſideret caſtrum dictum *Gaure*, per pridem occupatum & uſurpatum a fautoribus Gandenſium, confeſtim oppidani Gandenſes conantes obſidionem ſolvere, ſuiſque complicibus afflictis ſubvenire, apum more oppidum exeunt, vexillis exploſis cum multitudine gravi, ſed indiſciplinata & artis bellicæ ignara. Tandem inito certamine, Gandenſes terga vertere cœperunt, & ab hoſtibus circumſepti, paſſim necabantur & in flumine vicino ſubmerſi ſunt ſperantes evadere manum hoſtilem. Eodem quoque die perierunt Gandenſium circiter decem millia. Quo rumore ad oppidum perlato, reſidui, præmiſſis nonnullis ceremoniis & genuflexionibus, pacem ſibi dari a duce poſtularunt & impetrarunt, intercedentibus religioſis viris circa & intra Gandavum commorantibus; ſicque intermediis pactis & conventionibus certis, pax ſine mora data eſt & recepta, ceſſavitque gravis illa patriæ Flandrenſis diruptio & deſolatio, quæ per menſes fere viginti continuata, regiones vicinas graviſſimæ ſubdiderat afflictioni.

Pacem impetrant a duce Burgundiæ.

A quo deficiunt Lutzeburgenſes.

Eodem quoque tempore dum præfatus dux Burgundiæ, ut præmiſſum eſt, ducatum Lutzemburgenſem manu valida gubernaret, aliquanti militares terræ præfatæ, faventes inconſulte plus regi Landiſlao, cui ex ſucceſſione materna ducatus ille competebat, rebellare cœperunt contra ducem, munientes aliquanta oppida & caſtra ducatus ſupradicti, ut puta, Rupem, Theodonis-villam, *Huſfalize*, Salmis, &c. Quibus dum ex adverſo ſuperveniſſet dominus Antonius de *Croner* cum Burgundis & Picardis & incolis regionis ejuſdem, dictos militares fruſtra ſuccurſum a rege Landiſlao præſtolantes, veniam poſtulare coëgit, ſubverſo tamen caſtro uno dicto *Wols*.

Bellum Florentinorum adverſus regem Arragonum.

Eo tempore Florentini hoſtiles guerras habentes contra regem Arragonum & Bremenſes, mandaverunt ex Francia dominum Renatum ducem Barenſem & Provinciæ, &c. ſolo titulo quoque regem Siciliæ, Apuliæ & Calabriæ; quæ quidem regiones per dictum regem Arragonum fuerant pridem occupatæ & aliquandiu poſſeſſæ, multaque damna tam Florentinis quam Senenſibus ex his guerris illata ſunt, & pleraque caſtella expugnata, nonnulla demolita. Terræ motus his diebus factus eſt Florentiæ, ex quo aliquantæ turres ſublimes & domus excelſæ paſſæ ſunt ſciſſuras irreparabiles. Camini domorum ultra duorum millia aut ſciſſi ſunt aut corruerunt. Duravit hic tremor 7. horis.

Terræ motus Florentiæ.

Soldanus Turquiæ de quo præfati ſumus, nondum ſatiatus præmiſſis malis, cum ſcriptum ſit: *Superbia eorum qui te oderunt aſcendit ſemper.* Hic, inquam, Turcus, expugnata Conſtantinopoli, ſubſequenter ſubjugavit ſuo imperio inſulam dictam *Chio*. Quam ob cauſam ſummus pontifex Nicolaus v. penultima Septembr. celebrans Romæ in pontificalibus conceſſit publicas indulgentias ſummas omnibus volentibus ſuccurrere Chriſtianis in angaria poſitis, videlicet pleniſſimam remiſſionem omnium peccaminum, induxitque omnibus habentibus beneficia, officia vel redditus eccleſiaſticos, ad hoc opus peragendum decimam partem omnium dictorum reddituum exſolvere.

Digitized by Google

Burdigala iterũ capiunt Franci.

Burdegala civitas Aquitaniæ eo tempore, poſt longiturnam obſidionem, rurſum recepta eſt a Francis, præmiſſis certis conditionibus & pactis.

Ladiſlaus rex Hungariæ.

Item Landiſlaus rex Hungarorum coronatus eſt Pragæ in regem Bohemorum. Vina hoc anno multum aggreſtia fuerunt & aſpera, vindemia vix facta circa feſtum ſancti Martini.

Philippus Burgundiæ dux, expeditionẽ vovet adverſus Turcas.

Anno Domini MCCCCLIV. menſis Februarii die.... inclytus dux Burgundiæ, Brabantiæ, &c. Philippus, condolens Chriſtianitati nimis per Turcos oppreſſæ, volens etiam ceteros reges & principes Chriſti fideles ad id negotium aſſumendum animare, poſt cœnam ſumptuoſiſſimam & ampliſſimam, exhibitam magiſtratibus qui apud Inſulas oppidum Flandriæ tunc convenerant, promiſit palam & claræ vocis oraculo vovit omnipotenti Deo quæ ſequuntur: In primis vovit quod in caſu quo placeret Chriſtianiſſimo Francorum regi Carolo tranſmarinare, ad ulciſcendum ſanguinem Chriſtianum, nuper injurioſe effuſum ab odioſis Deo Turcis, ipſe tamquam conſanguineus & vaſſallus ejuſdem regis, una ſecum pergeret, cum ſuorum armigerorum potentia pergrandi. Item in caſu, quo dictus rex præpeditus circa guerras Anglorum, nollet aut non commode poſſet regnum ſuum in tali articulo deſerere, vellet cum vice ſua mittere de latere ſuo aliquem principem egregium, delphinum videlicet, aut alium ejuſmodi regis vicarium belli ducem. Præterea in caſu quo nec hoc nec illud animo regis inſideret, ipſe tamen, ſuffragante Deo, proponebat opus conceptum adimplere; &, ſi facultas daretur, manu ad manum, tamquam verus Chriſti pugil, cum Turcorum ſoldano vel admiraldo confligere vel dimicare. Quo ſilente, unigenitus ejuſdem Carolus, vovit ſe patrem indilate comitaturum, & eamdem profectionem bellicam, Deo dante, ſe aggreſſurum. Pariformiter Gerardus dux Clevenſis, domini ducis Philippi ex ſorore nepos, comes quoque *d'Eſtampes*, nepos ex patruo & ſubſequenter aliquanti barones & magnates idem Deo promiſerunt, vita comite, ſe facturos. Sicque cum tripudio ingenti ſolutum eſt collegium illud nobilium tam famoſum.

Minorita inſignis orator.

Eodem anno tempore quadrageſimali quidam de ordine fratrum Minorum, Geneſius nomine, Italicus natione circatis prædicationis gratia diverſis provinciis & regionibus, divertit Leodium, publicans ibidem certas indulgentias, datas auctoritate apoſtolica omnibus quicumque ſubvenirent regi Cypri graviter afflicto a Sarracenis. Poſt ſermones autem prædicti religioſi, burgimagiſtri & conſules civitatis ad hoc allecti ſunt, ut communi decreto proclamaretur ad peronem, quatenus uſurarii, tamquam prædones reipublicæ, a civitate repellerentur ante feſtum A B. Johannis Baptiſtæ. Meretrices autem publicæ ex bipertito panno deferrent ſignum in veſte ſuperiori, ut a probis dominabus poſſent diſcerni. Roffiani vero, qui in alias regiones ducentes puellas, illic eas vendunt, a patria proſcriberentur, illinc in perpetuum numquam redituri; & ſimilia multa contra adulteros, perjuros & copulatrices, &c. concepta fuerunt, quæ ſucceſſu temporis abolita ſunt, & in priſtinos mores revocata.

Nicolaus papa & cardinales pacem Italiæ conciliant.

Item, ea tempeſtate per medium domini papæ & cardinalium contra communem ſtylum & conſuetudinem per totam Italiam pax B firmata eſt inter principes & communitates, Venetos, Januenſes, Florentinos, Senenſes, Mediolanenſes, & regem Arragonum cum gaudio omnium Chriſtianorum, ut ſic commodius occurrere poſſent & reſiſtere Turcis & Saracenis, qui multa jam loca Chriſtianorum occupaverant, tam in Aſia quam in Europa.

Johannes de *Glimes* illatã ſibi a ſubditis injuriam ulciſcitur.

Item, cum Johannes de *Glimes*, dominus temporalis de Bergis ſupra Zoniam in Brabantia, offenſus eſſet a nonnullis civibus dicti oppidi, aſſociatis ſibi peditibus & equitibus multis, ſecunda die menſis Junii violenter incubuit ſuper oppidum, invadenſque C impræmeditatos & in lectis ſuis dormientes, aliquantos captivavit, quos ſibi rebelles, ſuiſque ſcabinis & officiatis inobedientes fuiſſe compererat, & mox quatuor ex primoribus gubernatores miniſteriorum juſſit decapitari. Aliquanti per preces proborum virorum a carceribus ſunt relaxati, & ducenti fere per fugam elapſi, de violentia hujuſmodi conqueſti ſunt principalibus oppidis Brabantiæ, poſtulantes ſibi ſubſidium contra dominum ſuum præſtari, & de remediis opportunis in poſterum ſibi provideri, ſed parum aut nihil profecerunt, eo quod dominus Bergenſis D domino duci intimus & amiciſſimus foret.

Preces Leodii pro ſerenitate aëris.

Item, eodem anno cum menſis Maius & Junius intemperatiſſimi forent & pluvioſi, & veriſimiliter timeretur vineis & frugibus a corruptione, quæ nec ad florem poterant pervenire. Tandem communi omnium eccleſiaſticorum & popularium decreto, 17. die menſis Junii indicta eſt celebrari miſſa ſpecialis in eccleſia Leodienſi cum proceſſione ſolemni, & præceptum ſub pœna excommunicationis, ut omnes artifices ab opere mechanico ceſſarent, & jejuni adeſſent, quouſque divina peracta fuiſſent myſteria. E Statimque ob preces devotas placatus eſt Dominus terræ, & facta eſt poſt hæc aura gratiſſima & ſerena, quæ longo duravit tempore, ita ut omnia ad debitam pervenirent maturitatem.

Haberdinius Leodienſibus infeſtus.

Item, eodem anno quidam baſtardus comitis S. Pauli, dominus temporalis de *Haberdin*, aſſerens Leodienſes ſibi obnoxios in certa ſumma pecuniæ ſibi promiſſa, &c. captivavit tres cives Leodienſes, quorum unus

Digitized by Google

erat filius domicelli de *Argenteal*, alter aurifaber, tertius procurator curiæ. Super quo facto exaſperatus epiſcopus Leodienſis, miſit epiſtolas ad principes & communitates nonnullas ſpectantes ad dominium ducis Burgundiæ & Brabantiæ, cupiens certificari, an de eorum conſenſu vel conniventia facinus præfatum commiſſum foret, attento quod dominus dux eo tempore ad partes Alemanniæ pro certis negotiis profectus erat. Filius autem ducis, informatus per nuntios & epiſtolas domini Leodienſis, reſcripſit ſe valde turbatum ſuper facinore tam enormi, & velle ſe omnimode obſervare amicitiam & favorem cum domino & patria Leodienſi. Immo promiſit ſe compulſurum dictum baſtardum ad reſtitutionem liberrimam dictorum captivorum. Bruxellenſes præcipue tantum practicaverunt, quod dicti captivi remiſſi ſunt indemnes, & omnia eis prius ablata uſque ad noviſſimum quadrantem ſunt reſtituta. Nihilominus prædictus dominus de *Haberdin* de regno Francorum adduxit uſque ad partes Hannoniæ ſtipendiarios equites circiter 4000. Ex adverſo quoque præparati fuerant Tudinenſes & qui morantur ſuper ripariam Sambræ, fidenter expectantes adventum hoſtium. Verum ballivus Hannoniæ dominus Johannes de *Croyer* & frater ejuſdem Antonius, rector comitatus Namurcenſis, veriſimiliter timentes deſtructioni terrarum ſibi commiſſarum, non permiſerunt hoſtes tranſire fines ſuos: immo comminabantur eiſdem, quod niſi recederent a regione ſua, ipſimet hoſtiliter invaderent eoſdem cum auxilio Leodienſium. Sicque cum indignatione maxima & expenſis gravibus exercitus ille hoſtilis receſſit inefficax & inglorius, & terra quievit a præliis.

Facta ſunt eo tempore foſſata ampliſſima per totam Haſbaniam & comitatum Loſſenſem, ne forte inimici quicumque poſſent invadere in Leodienſes in confiniis Hannoniæ, Namurci & Brabantiæ demorantes inpræmeditate; aut ſi forte hoſtes inopinate intrarent regionem, de facili non poſſent abire cum præda.

Duo competitores ſedis Monaſterienſis cruento prælio litem dirimunt.

Eodem anno menſe Julio dum propter epiſcopatum Monaſterienſem in Weſtphalia duo contenderent, videlicet Valerannus de *Meurs* frater archiepiſcopi Colonienſis, & alter nobilis ex ſanguine dominorum *Vander Hoyen*, nec quovis modo ad concordiam poſſent induci; præſertim quia dux de *Brunſvvick*, potentiſſimus in Saxonia, fovebat partem unius, & archiepiſcopus Colonienſis partem alterius; tandem utræque partes præfixo die comparuerunt in campo, & inito conflictu gravi, prævaluit pars Valeranni, & nobilis ille dux de *Brunſvvick* cum multis aliis nobilibus captus eſt in bello, & multi ex utraque parte ſunt occiſi, &c.

Item, altera Magdalenæ in oppido Cymaco & locis vicinis in confiniis Hannoniæ ceciderunt lapides grandinis permaximi; continentes in rotundum amplitudinem decem aut duodecim pollicum, ex quibus ſegetes & domus infinitæ feneſtræque vitreæ ſunt contritæ. Teſtimonium ſcribenti præbuerunt qui viderunt.

Arx Scoltenberchia terræ æquatur.

Præterea circa partes Lutzemburgenſes caſtrum munitiſſimum dictum *Scoltenberch* furtive uſurpatum eſt per quoſdam prædones Alemanniæ. Quod percipiens domicellus de *Naſſou*, ſeneſcalcus Brabantiæ, ad quem una portio caſtri ſpectabat, cœpit illud obſidere cum adjutorio comitis de *Bervenborch*, & poſt aliquantulam obſidionem, cepit illud, & funditus ſubvertit ac deſtruxit.

Colloquium de pace habitum inter Dionantum & Boviniam.

Eodem tempore in menſe Septembri ad complanandas plurimas controverſias & ſimultates a longe retroactis temporibus ortas inter terras domini ducis, & præſertim Brabantiam, Hannoniam & Namurcum, ex una parte, & patriam Leodienſem ex altera, ſervata eſt ſolemnis diæta inter Dionantum & Boviniam ſub tentoriis, præſentibus ibidem egregiis viris domino Antonio de *Croyer*, rectore comitatus Namurcenſis ejuſque fratre domino Johanne de *Croyer*, rectore comitatus Hannoniæ, necnon & quodam baſtardo comitis S. Pauli domino de *Haberdin*; & finaliter multa illic ſunt complanata, & in arbitros quoad nonnulla compromiſerunt ambæ partes, domino Leodienſi in oppido Dionantenſi pro tunc exiſtente. Sed quia dux Burgundiæ perſonaliter non aderat, non curabat ſe intermittere; ſed ſucceſſu temporis nihil boni ex illa diæta ſubſecutum, domino de *Haberdin* in primæva ſua pertinacia perſeverante.

Rakeſani hæretici retractatio coram Ladiſlao rege.

Eodem anno ſereniſſimus rex Landiſlaus, annorum circiter 13. cum permaxima comitiva baronum & nobilium venit ad civitatem ſuam Pragam primariam totius regni Bohemiæ; factaque eſt ſolemnis proceſſio ibidem ſecunda Julii, qua celebratur feſtum Viſitationis B. M. Virginis. Cui proceſſioni intererat rex cum baronibus & ſacerdotibus uſque ad numerum quingentorum tenentium fidem catholicam. In craſtino quidam hæreſiarcha dictus magiſter Rakeſanus, per prius ſectator hæreſis Wicleffiſtarum & Huſſitarum, propria ſponte aſcendit ambonem, & revocavit plures articulos malæ fidei. Deinde de mandato regis ſtatuta ſunt quæ ſequuntur, cunctis conſentientibus. Primo præceptum eſt & mandatum ſub pœna excommunicationis, quod a modo non deberent legi epiſtolæ & evangelia in idiomate Bohemico, ſed in Latino. Item, quod nullus deberet ſumere Corpus Chriſti non confeſſus & contritus. Item, quod ſacerdotes non deberent porrigere laicis Corpus Chriſti omnibus Dominicis diebus ſine confeſſione ſicut prius ſolebant, ſed ſecundum ſtatuta eccle-

Digitized by Google

ſiæ ſuæ. Item, quod pueri non deberent amplius communicari, niſi ad hoc parati. Item, quod ſacerdotes non admitterentur ad celebrationem, niſi haberent litteras quod eſſent veri ſacerdotes. Item, quod ſacerdotes non deberent conjungere matrimonium, niſi prius fierent proclamationes in facie eccleſiæ. Item, quod nullus ſacerdos aut laïcus deberet arguere aut probroſa verba dicere aut aſtringere quempiam ad fidem ſanam, ſed tenere decretata & compactata in concilio Baſileenſi. Item, quod Sanguis Chriſti non deberet portari extra eccleſiam, propter pericula. Dixit præterea dictus Rakezanus univerſis aſtantibus contra errorem ſuum priſtinum, quod quamvis, inquit, in ſacra ſcriptura invenimus de communione calicis, tamen ſcimus quod in multis locis aliter diſpoſitum eſt, propter pericula quæ omni die proveniebant, & hodiernis temporibus eveniunt. Et ſimilia multa ſalubria illic ſunt ordinata. Deinde ex parte baronum intimatum eſt decano Pragenſi & clero ſub hac forma : « Regia majeſtas & dominus gubernator & totum conſilium regiæ majeſtatis propter hanc neceſſitatem miſerunt pro vobis, ut hæc vobis proponerentur, qualiter in hoc regno & alibi, magnæ moleſtiæ & perturbationes ſuccreverunt, ita quod hoc regnum magna excepit damna in perſonis & rebus, quæ per Dei gratiam & ſacrum concilium Baſileenſe ſopita ſunt, & cum regno iſto Bohemiæ compactata & pacata. Quapropter petimus, monemus & optamus, ut vos ipſos & populum ad concordiam & pacem caritatemque inducatis, informetis & contineatis in confeſſionibus, prædicationibus, ſermonibus, in conciliiſque veſtris, aut alibi ubicumque poſſit aliqua de factis veſtris occaſio ad guerram & diviſionem ſuboriri, ut talia fugiatis omnibus modis. »

Motus in Pruſia connivente rege Poloniæ.

Item, eodem anno communitates & oppida Pruſiæ & fere tota provincia illa rebellavit contra dominos ſuos, qui ſunt milites de ordine Theutonicorum, & confœderaverunt ſe regi Poloniæ, cujus auxilio vix duo caſtra remanſerant ſub dominio dominorum præfatorum. Siquidem dolebat vulgus ſe nimis gravari talliis, exactionibus & tributis dominorum, ut fama erat. Verum præfati milites, convocato in præſidium ſuum marchione de *Brandeborch*, & aliis principibus circumvicinis, quadam die invaſerunt tentoria & caſtra regis præfati & Pruthenorum, & fugaverunt univerſos, multique ex adverſariis peremti ſunt ibidem in conflictu. Quid vero de rege Poloniæ factum fuerit ignoramus. Verum inventus eſt equus cui rex inſidere ſolebat, & arma ejuſdem in campis; ſicque de morte ejus præſumebatur. Alii conjecturabant eum occulte in captivitatem deductum, & ſpolia in argumentum mortis ſuæ ad cautelam relicta. Fama eſt in hoc certamine Polonorum cecidiſſe 8000. & totidem in fuga ſubmerſos & oppreſſos. Capti ſunt currus 1600. cum præda inæſtimabili; ſundæ petrariæ ſexdecim, quarum unam trahebant equi 14. Poſt hanc victoriam præceptor Lufflandiæ frater ejuſdem ordinis, cum maxima comitiva equitum & peditum ingreſſus hoſtiliter regnum Poloniæ, expugnavit quinque aut ſex caſtra, & reſtituit ditioni Theutonicorum omnem terram quam Polonorum reges pridem violenter ordini ſubtraxerunt.

Qui ibi petit cum ſuis.

Calixtus III. Nicolao V. ſuccedit.

Anno MCCCCLV. menſis Martii die 20. obiit Nicolaus papa v. qui præfuit annis octo diebus quatuordecim. Cui ſucceſſit Calixtus tertius, Cathalanus, pridem epiſcopus Valentiæ & cardinalis tituli quatuor Coronatorum. Hic fuit veteranus admodum, fere octoginta quinque annorum, ſemper nutritor & amator pauperum, primus de conſilio regis Arragonum Alphonſi. Facta autem electione 8. die Aprilis, dum ducebatur ad S. Petrum, & ſuper altare ponebatur, interim domus ejus a Saccemannis omnibus bonis miſerabiliter ſpoliata & dilacerata fuit, ita quod nihil remanſit quod portari potuit, non oſtium non feneſtra. Equos tamen multos non perdidit, quia pauper Chriſti non habuit unum tantum equum, & tres mulas amiſit, &c. Confeſtim acceptavit in capitaneum eccleſiæ comitem civitatis Auriſæ cum mille quingentis equis. Incontinenti papa poſt electionem ſuam promiſit ſe velle Chriſtianitatem, præſertim contra Turcos, cum facultatibus ſuis & corpus ſuum, ſi opus fuerit, ad id exponens, cordialiter defendere. Romani impetraverunt ab eo, ut pro monachis quos inſtituit dominus Eugenius papa in eccleſia Lateranenſi, reponerentur canonici ſæculares, dicentibus eccleſiam illam, quæ eſt prima & principalis totius Chriſtianitatis, non debere regi per monachos, ſed potius canonicos & nobiles filios Romanorum.

Canonici ſæculares in eccleſia Lateranenſi.

Mortuo Radulpho epiſc. Ultrajectenſi ſedem ambit dux Burgundiæ pro filio ſuo.

Eodem anno obiit Radulphus de *Diepholt* epiſcopus Ultrajectenſis. Poſt cujus mortem totus clerus concorditer elegit in præſulem ſuum dominum Ghiſbertum de *Broerode* præpoſitum majoris eccleſiæ, virum nobilem & manſuetum. Sed huic electioni oppoſuit ſe Philippus dux Burgundiæ, volens illi eccleſiæ præficere filium ſuum naturalem David nomine, pro tunc epiſcopum Morinenſem; & ob hanc cauſam tranſtulit totam curiam ſuam Hagam comitis in Hollandia, quæ vicina eſt patriæ Trajectenſis.

Heinſberg. reſignat epiſcopatum Lud. Borbonio.

Item eodem anno Johannes de *Heinſberch*, qui epiſcopatum Leodienſem prudenter & magnifice rexerat annis circiter 36. neſcio quo tactus inſtinctu, an ſponte vel coacte, pertæſus, ut aiebat, curarum quas in præſulatu ſuſtinebat, & quod populus Leodienſis in multis nolebat obtemperare, reſignavit & reportavit in manus domini Ludovici de

Digitized by Google

Borbon, pro tunc præpoſiti ſancti Donatiani A Brugenſis, ætatis pro tunc circiter annorum 18. præſulatum ſuum, admirantibus multis. Cui tamen reſignationi ſummus pontifex prima facie præbere nolebat aſſenſum. Tandem per medium regis Arragonum, ut famabatur, pro tunc reſidentis apud Neapolim, approbavit quod factum fuerat. Prædictus autem adoleſcens Ludovicus deſcendit de recta linea Francorum, filius ducis Borbonii. Mater autem ejuſdem ſoror erat Philippi ducis Burgundionum, pro tunc potentiſſime & latiſſime dominantis in Europa. Habebat inſuper fratrem idem Ludovicus, qui tunc erat B archiepiſcopus Lugdunenſis; ſecundus frater habebat in conjugem filiam Caroli regis Franciæ, qui tunc quietiſſime poſſidebat totum regnum ſuum, ſecluſis ubique Anglicis, præter Caliſiam.

Eodem anno fuerunt in his regionibus vina pauciſſima, blada etiam modica, ſed bona, vendebaturque modius Leodienſis fere pro uno floreno Rhenenſi. Quamobrem piſtores plerique intermiſcentes furfures pene univerſis panibus ſuis, multos fecerunt pauperes ægrotare; multique anno eodem & ſequenti mortui ſunt Leodii ex infectione peſtilenti. C

Ludovicus Borbonius inauguratur. Anno Domini MCCCCLVI. menſis Julii die 13. quæ eſt feſtum Margaretæ, præfatus Ludovicus de *Borbon* venit de Trajecto ad civitatem ſuam Leodienſem, ut reciperetur in epiſcopum & dominum civitatis & patriæ. In cujus comitatu venerunt duo epiſcopi, ſcilicet Cameracenſis & Attrebatenſis, necnon & comites quatuor, ſcilicet comes de *Meurs*, de *Horn*, de *Naſſou*, & de Salmis, pluresque nobiles viri de partibus Brabantiæ, Hannoniæ, Namurci &c. Cui occurrerunt militares & nobiles patriæ Leodienſis & Loſ- D ſenſis in copia grandi nobiliſſime phalerati, necnon & burgimagiſtri civitatis. Cumque veniſſet ad portam S. Leonardi duo burgimagiſtri civitatis, videlicet Johannes dictus *le Ruyt* filius domicelli Bertrandi de Bavaria, & Amelius de *Velleroux* aſſociaverunt eum a dextris & a ſiniſtris per forum civitatis, uſque ad gradus S. Lamberti; ubi deſcendens de equo, mox aſcendit diſtrictum, id eſt domum ſcabinorum, ibi comedit ceraſa, & potavit ſemel aut bis. Incontinenti poſtquam deſcendit de equo, cantor eccleſiæ S. Lam- E berti, filius domini de *Eldren*, uſurpavit ſibi equum domini Leodienſis. Poſt hæc ductus eſt ad majus altare, ubi poſtquam feciſſet juramenta conſueta, mox ductus eſt ad campanam banni, quam cœpit fortiter trahere, tamquam pulſaturus. Deinde ductus eſt ad palatium ſuum, in quo facta eſt cœna grandis & inclyta, cibaria quoque & pocula miniſtrata ſunt omnibus illic cœnare volentibus in abundantia. Inſuper inter portam palatii & curiam officialis, artificialiter poſitus erat angelus, in manu tenens pottulum parvulum, de quo effluebat vinum in cuppa ſubtus poſita in medio plateæ, illicque venerunt plurimi, haurientes & abunde bibentes ex eo. Nec illud prætermittendum, quod omnes juxta diſtinctiones miniſteriorum & artificiorum ſuorum, a porta S. Leonardi, uſque ad gradus S. Lamberti, ſtabant ab utraque parte plateæ, armati egregie, tenentes gladios & lanceas in manibus, ſuſcipientes dominum ſuum decenter, hilariter & reverenter. Poſt biduum videlicet ipſo die diviſionis apoſtolorum, dominus Leodienſis noviter, ut præfertur, receptus, venit ad eccleſiam majorem cum duobus epiſcopis præfatis, & comitiva magna baronum, militum, nobilium & popularium; celebrataque eſt illic miſſa ſpecialis de Sancto-Spiritu per dominum Dionyſium ſuffraganeum Leodienſem. Convenerunt etiam ad illam miſſam omnes canonici ſecundariarum eccleſiarum induti cappis, ſedentes ſupra ſcamna in medio eccleſiæ. Porro in choro ſedebant monachi S. Jacobi & S. Laurentii dumtaxat. Sed & ipſe dominus Leodienſis indutus eſt cappa ſua, ſedens in ſuperiori ſcamno cum epiſcopis præmiſſis. Affuerunt etiam cantores capellæ domini ducis Burgundiæ in numero copioſo.

Eodem anno 20. die menſis Maii apud Anchonam multi nautæ viri probi & fide digni viderunt in nocte duas lunas, in quarum medio ſpatio apparuit crux rubea, quaſi per horam. Poſt hæc mutato colore videbatur nigra, ſtetitque per mediam horam. Poſtremo ſtella quidem cum maxima claritate & radiis videbatur, quæ cecidit in mare. Romæ quoque tunc temporis apparuit cometa magnus de ſero ſimiliter & mane. Similiter & apud Leodium eodem tempore per multos dies viſa eſt ſtella magna emittens radios longos tamquam flammam ſcintillantem, aſcendentem de fornace, ſtetitque multis diebus poſt mediam noctem uſque boream, qui ventus Theutonice dicitur... Varia phenomena.

Eadem æſtate obiit Jacobus de *Zierck* archiepiſcopus Trevirenſis, ex veneno ſibi propinato. Eodem anno dux Burgundiæ impetravit a ſede apoſtolica pro filio ſuo naturali David nomine, proviſionem de epiſcopatu Ultrajectenſi, caſſata electione quæ primitus uniformiter, ut præmiſſum eſt, facta erat de domino Ghiſberto de *Brederode*. Cum Trajectenſes nollent præfatum David recipere in dominum & epiſcopum ſuum, eo quod eſſet naturalis, & quia elegerant dominum Ghiſbertum, dux Burgundiæ induxit magnam armatam virorum fortium in regionem illam. Verum poſt aliquantulum temporis ſpatium, interponente ſe duce Clevenſi, dictus dominus Ghiſbertus ceſſit electioni de ſe factæ, & introductus eſt David in ſedem Trajectenſem; præmiſſis tamen conditionibus, David fit epiſc. Ultraject. renitentibus civibus.

ditionibus, videlicet quod dominus David ſolveret domino Ghiſberto ſingulis annis ad vitam penſionem quatuor millium florenorum Rhenenſium & ducentorum. Inſuper pro expenſis factis per dominum Ghiſbertum tam in curia Romana, quam in ſuſtentatione armigerorum, levaret dictus Ghiſbertus ſemel ſolvenda quinquaginta millia aureorum qui dicuntur leones. Qui quidem ſolverentur eidem de precaria danda domino David in jocundo adventu ſuo, ut moris eſt. Item, dictus Ghiſbertus ultra præpoſituras quas pridem habuerat ante electionem ſuam, nihilominus haberet præpoſituram S. Donatiani in Brugis. Præterea dominus dux expenſis ſuis deberet procurare apud ſedem apoſtolicam, quod admiſſio filii ſui naturalis in epiſcopum Trajectenſem, futuris temporibus non cederet in præjudicium libertatum & privilegiorum eccleſiæ præfatæ, quæ non conſuevit recipere quemcumque baſtardum in canonicum vel capellanum, &c.

Burgundus infauſte pugnat juxta Daventriam.

Item, 26. Auguſti hora ſecunda poſt mediam noctem factus eſt terræ motus Leodii. Eodem menſe Philippus dux Burgundiæ procedens ad reſidua oppida epiſcopatus Trajectenſis ſubjuganda, infauſte pugnavit juxta Daventriam, amiſitque de exercitu ſuo quamplurimos, quorum ſummam ignoro. Ea tempeſtate captæ ſunt apud Coloniam Agrippinam duæ mulieres ſortilegæ & igni combuſtæ, quarum una fatebatur ſe veneno necaſſe virum quemdam; altera oriunda erat de civitate Metenſi. Hæc cum ſodalibus ſuis famabatur excitare poſſe ventos, pluvias, grandines & hujuſmodi tempeſtates. Confitebatur etenim ſe in menſe Maio ſuſcitaſſe grandinem & gelu tanta vehementia, quod in circuitu civitatis Metenſis ad duo milliaria tam vineæ quam reliqui fructus omnimode perierint, nec erat ſpes ulterius repullulandi. Porro villicus Colonienſis deſiderans experiri an hæc vera eſſent, requiſivit dictam ſortilegam, ut ſi quam artem ſortilegam noſſet, ei oſtenderet in manifeſto. Cumque illa feciſſet apportari cupam plenam aqua, illa mox factis conjurationibus & magiis ſuis, infra ſpatium duorum *Pater noſter*, fecit illam aquam in menſe Maio tam fortiter & condenſe congelari, quod cum acumine fortiſſimi cultelli vel pugionis vix poterat perforari.

Sortilegæ duæ Coloniæ.

Turci ab Hungaris devicti juxta Bellogradum, obſidet Albam-Græcam.

Eodem anno Turci & Chriſtiani plurimos & acres inter ſe habuere conflictus, & præſertim unum juxta Bellogradum, in quo Hungari proſtratis innumeris Turcis obtinuerunt victoriam, non tamen ſine damno proprio: nam in eodem certamine perierunt circiter viginti millia Hungarorum in ipſa die B. * Gregorii martyris. Poſt hæc ſoldanus Turcorum obſedit caſtrum & villam ſitam in ultimis finibus Hungariæ vocabulo (a) *Grixſ-*

* ſ. Georgii.

(a) Albam Græcam Germanis *Griechiſch-Weiſſemburg.*

A *ſen-doin-borch* per ſpatium trium menſium & dimidii. Cumque moleſte ferret tam longiturnam obſidionem, tandem ſolemniter juravit per Deum ſuum Mahometum, quod expugnaret civitatem illam, aut certe ipſe cum toto exercitu ſuo illic occideretur. Quo audito quidam Chriſtianus qui erat in exercitu Turcorum, intimavit hæc cuidam magno principi Hungarorum, cui nomen erat Houvedanus. Qui mox aſſumtis equitibus mille & centum, peditibuſque miniſterialibus quadraginta millibus, ſecrete transfretavit Danubium, & furtive ignorantibus Turcis, qui jacebant in campis planis, ingreſſus eſt civitatem ſupradictam in nocturnis tenebris 20. die menſis Julii. In craſtina quæ erat vigilia B. Mariæ Magdalenæ, prout intimatum erat Chriſtianis perprius, circa mediam noctem, hora ſcilicet 12. Turci cœperunt oppugnare civitatem, & duravit aſſultus uſque horam 7. diei. Quibus devictis atque proſtratis adjutorio divino, alia pars Turcorum inchoavit aſſultum, qui ſimiliter duravit uſque quartam horam poſt meridiem. Cumque de illis pariformiter triumphaſſent Chriſtiani, & infinitos occidiſſent, noviſſime ſoldanus vehementer perturbatus ex amiſſione ſuorum, in perſona propria cum reſiduo exercitu aggreſſus eſt oppugnare civitatem. Jamque Chriſtiani obſeſſi vehementer erant laſſati ex pugna tam longiturna, in tantum quod etiam plurimi Turci jam ingreſſi fuerant muros civitatis. Porro nutu divino in urbe ipſa præſentialiter adfuit quidam ſanctus vir de ordine Minorum, nomine Fr. Johannes de Capiſtrano. Hic videns imminere civitati periculum, aſcendit arcem fortalitii, & accepta imagine crucifixi in manibus, cœpit altiſona & flebili voce exclamare: Deus, Deus meus, ô altiſſime Pater, veni in adjutorium, veni & libera populum tuum, quem redemiſti pretioſo ſanguine tuo. Deus meus veni & noli tardare. Ubi ſunt miſericordiæ tuæ antiquæ, Domine? Veni & libera nos, ne dicant Turci & increduli; Ubi eſt Deus eorum? Hæc audientes Chriſti fideles, qui jam laſſi fuerant, reſumſerunt vires integraliter ac ſi hucuſque nihil laboraſſent, invaſeruntque Turcos qui introgreſſi fuerant civitatem, & trucidarunt univerſos. Quo viſo ſoldanus retraxit lora & fugam arripuit cum ſuis: quos inſecuti ſunt Chriſtiani uſque ad ſpatium octo milliarium, & infinitos in illa fuga paſſim per agros occiderunt. Nec poterat relator horum æſtimare numerum occiſorum in ipſa fuga. Porro in tribus aſſultibus præmiſſis perierunt in ſumma diligenter computata plus quam centum millia infidelium. Reliquerunt autem illic Turci undecim fundas groſſas ſeu bombardas, quarum ſex continebant in longitudine 33. ſpangas manuales & ſeptem in altitudine. Similiter & alias fundas ducentas illic reliquerunt

Horribilis cædes Turcarum.

Digitized by Google

runt, & alia jocalia in numero copioſo. Hæc A omnia & ſingula in hac forma ſcripſit prædictus Houvedanus princeps domino ſuo Ladiſlao regi Hungariæ & Bohemiæ, &c.

Corruit eodem anno turris altiſſima eccleſiæ oppidi dicti *Briele*, quod in Zelandiæ partibus eſt conſtitutum. Item, fecerat dux Burgundiæ ædificari turrim proceram in Haga villa Hollandiæ, ad munimentum caſtri quod ibi eſt. Hæc ſimiliter iſto anno corruit, ſuper fragile poſita fundamentum.

Dux Burgundiæ ſolvit obſidionem Daventriæ.

Item, 21. die Septembris dux Burgundiæ receſſit cum exercitu ſuo ab obſidione Daventriæ, relictis circiter trecentis captivis. B Porro Daventrienſes valde modica ſuſtinuerant damna ex fundis & jaculis, eo quod in defenſionem ſuam aſciverant ſtipendiarios multos ex Weſtwalia & aliis partibus, quorum capitaneus erat quidam domicellus maximæ potentiæ dominus de *Ghemen*. Verum Picardi & Hollandrini atque Brabantini, qui tempore obſidionis locati fuerant in regione Ghelriæ, negaverunt & renuerunt præbere victualia exercitui ducis. Fuitque in ipſa obſidione magna illic panis & victualium cariſtia. Noviſſime Daventrienſes & ceteri Zuollenſes, Campenſes receperunt filium ducis in C epiſcopum & dominum ſuum, ſalvis omnibus privilegiis & libertatibus, quas per pridem habuerant.

Obitus multorum inſignium virorum.

Eodem anno deceſſit dominus Jacobus de *Zirch* archiepiſcopus Trevirenſis. Poſt cujus obitum Trevirenſes electi ſunt in diſcordia tres potentes viri, quorum unus erat filius marchionis de *Baden*, alter filius ducis Bavariæ, tertius filius domini de *Iſenborch*. Obierunt inſuper archiepiſcopus Biſuntinus & Walerannus de *Meurs* electus in epiſcopum Monaſterienſem, abſque ſacramentis eccleſiæ. Item, Ludovicus de *Valois*, primogeni- D tus regis Franciæ, dum pluribus modis moleſtaſſet eccleſias & eccleſiaſticos viros tam in Delphinatu quam in Sabaudia, & ſuper hæc omnia nonnulla feralia perpetraſſet facinora, eſſetque frequenter tam per nuntios quam per litteras precatorias patris increpatus, & nec dignaretur reſpondere aut reſcribere regi patri ſuo quippiam, tandem metuens indignationem patris quem implacabiliter offenderat, cum modica familia, tamquam profugus pervenit ad terram Lutzemborgenſem. Mox nullam faciens morulam, E viſitavit cum devotione limina S. Huberti in Ardenna, cum ingenti oblatione venerans ſacras ejus reliquias. Subſequenter devenit Bruxellam oppidum Brabantiæ, ubi dominus dux Philippus humaniſſime & magnificentiſſime tractavit eumdem, prout decebat filium tanti regis, & conſanguineum ejus prædilectum. Porro rex incontinenti fecit ſaiſiri omnia oppida, caſtra, civitates & villas totius Delphinatus.

Terræ motus in regno Apuliæ, & ceteris locis.

Eodem anno quinta Decembris in regno Apuliæ & partibus Campaniæ, Neapolis & Capuæ, & in circumjacentibus locis factus eſt terræ motus terribilis, ex quo multæ villæ, caſtra & munitiones cum habitatoribus univerſis corruerunt, & vivi abſorpti ſunt mortales infiniti, ut fama erat vulgata, fere ad ſexaginta millia, peccatis eorum hoc demerentibus, qui repulſo rege ſuo Renato, ſuſceperunt regem Arragonum cum ſuis Cathalanis, viris crudelibus & inhumanis.

Exequiæ ſolemnes in eccleſia Leod. pro duce Borbonii.

Anno MCCCCLVII. undecima die Januarii dominus Ludovicus electus Leodienſis fecit celebrari ſolemniſſimas exequias pro patre ſuo recenter defuncto duce Borbonii. Nempe in medio eccleſiæ ordinatum erat monumentum adinſtar domunculæ, cui ſuperpoſitæ fuerant candelæ cereæ circiter trecentæ & viginti; & ſimiliter tam in choro quam in navi erant ardentes candelæ in numero copioſo, celebrante in pontificalibus ſuffraganeo ſuo, &c. Canonicis vero omnium eccleſiarum in navi eccleſiæ reſidentibus more ſolito. Cumque inſtaret hora oblationis, univerſæ fuerant centum & duodecim. Noviſſime multum humiliter & devote dominus Leodienſis cum cappa canonicali nigra, proceſſit ad oblationem, quem præcedebant duo hyraldi ſuperinduti tunicalibus, in quibus depicta vel inſuta fuerant arma ejuſdem domini electi tam ex linea paterna quam ex materna. Subſequebatur eumdem magna comitiva nobilium & generoſorum virorum, ſcabinorum quoque & burgimagiſtrorum & civium quamplurium. Noviſſime familia ejuſdem univerſa.

Francorum irruptio in Angliam.

Eodem anno 24. die menſis Auguſti Francigenæ reſumtis animis & viribus, feriati a bellis in regione ſua, decreverunt transfretare in Angliam, ut ſemel Anglos invaderent, a quibus fuerant pluries dudum confuſibiliter expugnati. Sumta igitur claſſe LX. navium bellicarum, quarum 13. erant turritæ, ceteræ mediocres, pervenerunt ad portum oppidi vocabulo *Zantvvich*, diſtantis a Londoniis circiter ad viginti milliaria. In quod viriliter inſultum facientes, noviſſime illud non ſine difficultate irruperunt, occiſis circiter ex inhabitatoribus, qui ſe fortiſſime defenderant, quingentis viris. Demorantes autem in eodem oppido per ſpatium quindecim aut ſexdecim horarum, aſportaverunt ſecum omnem ſubſtantiam quam inibi reperire potuerunt. Multa tamen reliquerunt, quia naves ſufficientes non habebant, quæ prædam poterant deferre. Poſt hæc redeuntes ad portum cum ſpoliis & captivis multis, ceperunt inſuper naves Anglicorum illic repertas circiter 24. quarum tres erant ingentes, & inſigne caſtrorum habentes; reliquæ communis magnitudinis, unam vero maximam dictam *Crake*, quæ fluctuare nequibat propter paucitatem aquæ invite illic reliquerunt, ſed patronum ejus ſecum ab-

Digitized by Google

duxere captivum. Nec ipſis contenti, cum receſſiſſent ad navigia ſua per totum triduum illic permanſerunt, non longe a portu, ſi forte Anglici præſumerent ſe aliquatenus de injuriis ulciſci, aut ſpolia recuperare ſublata. Sed nemine comparente, noviſſime redierunt ad Normanniam in jocunditate & lætitia magna. Nec hoc prætermittendum, quod Francigenæ ipſo tempore inter ſe condixerant nullum inferre debere nocumentum aut violentiam eccleſiis aut feminis, nec facere incendia domorum. Quod firmiſſime ſervaverunt, & proſperati ſunt.

Ladiſlaus rex Hungariæ obiit.

Item eodem anno obiit Ladiſlaus rex Hungariæ, Bohemiæ, Croatiæ, Dalmatiæ, dux Auſtriæ, &c. pro tunc habens ætatis annos circiter 18. & ut famabatur, veneno periit. Hic egregius & formoſiſſimus, potentiſſimus atque nobiliſſimus adoleſcens debebat traducere in uxorem filiam regis Francorum, & jam omnes pene tractatus matrimonii fuerant concluſi per medium excellentiſſimorum ambaſſiatorum quos pro hac re illuc direxerat. Promiſerat nempe dictus rex ſe daturum in dotem futuræ uxori ſuæ ducatum Lutzemburgenſem, quem dux Burgundiæ tenebat impignoratum. Hujus obitus toti Chriſtianitati valde fuit nocivus propter Turcos vicinos regno Hungariæ, quos ipſe pluribus vicibus per ſuos proſtravit.

Alenconii ducis judiciũ & condemnatio.

Anno Domini MCCCCLVIII. cum dux *d'Alenchon* conſanguineus regis Francorum, infinita corruptus pecunia, confœderaſſet ſe Anglicis hoſtibus regni, promiſiſſetque reſeraturum eis omnia caſtra, villas & municiones ducatus ſui; ſtatim perfidia hujuſcemodi, favente clementia divina, ad aures Francorum regis perlata eſt. Qui tantæ rei novitate attonitus, juſſit eum comprehendi & in carcerem apud Pariſius recludi. Verum ne rex proprio ſentimento videretur inniti, aut injuſto illum condemnare judicio, mandavit duodecim pares & primores regni, cum ceteris primatibus regni, ut illi inter ſe decernerent, ſemoto omnium favore vel odio, qualiter perfidus dux & proditor patriæ ſubdi deberet ſententiæ. Porro dux Burgundiæ cum huic parlamento intereſſe nequiret, alias rationabiliter intentus, miſit pro ſe tres egregios viros, qui eum de præſentia corporali notabiliter excuſarunt. Ceteri vero ibidem præſentialiter comparentes, conſiderato & ponderato tam horrendo facinore tanti ducis & conſanguinei regis, condemnaverunt eum morti, ut videlicet primo capitalem ſuſtineret ultionem, & poſt hæc in quatuor particulas divideretur. Cumque ſæpedictus dux in conſpectu regis & principum productus eſſet, ſtatim privatus eſt inſigniis & ornamentis nobilitatis, & inſuper ſpoliatus omni hereditate paterna. Deinde rex de benignitate ſua filio prædicti ducis reſtituit omnem hereditatem avitam, & de

A prædicto ducatu eumdem inveſtivit, necnon & in loco patris juſſus eſt reſidere. Cumque pater tremebundus expectaret ſententiam in eum latam, procidens de ſolio ſuo filius ducis, petiit a rege quatenus de ſolita clementia patri ſuo miſericorditer commiſſum ſcelus dignaretur indulgere. Qui condeſcendens humilibus precibus ejus & procerum illic aſſiſtentium, veniam & vitam duci conceſſit, eumque velut exulem in loco ſequeſtro ducatus juſſit uſque ad mortem reſidere. Sciendum autem quod ex antiquo privilegio & decreto regum & principum Franciæ iſta

B ſunt nomina 12. parium & judicum Franciæ, qui in arduis cauſis concernentibus utilitatem regni, de jure & conſuetudine habent præſidere: videlicet archiepiſcopus Remenſis, epiſcopi Lingonenſis, Laudunenſis, Noviomenſis, Cathalaunenſis & Belvacenſis. Item dux Normanniæ, dux Aquitaniæ, dux Burgundiæ, comes Flandriæ, comes Campaniæ & comes Tholoſanus, qui ſub his verſibus compendioſe comprehenduntur.

Lingo, Remis, Laudu, Nor, Aqui, Burgundia ſunt du.
C Nov, Catha, Bel, Tholo, Campania, Flandria ſunt com.

Porro hoc tempore rex Francorum ex prædictis ſæcularibus dominis obtinebat ducatum Normanniæ & Aquitaniæ, necnon & comitatum Tholoſanum & Campaniæ. Philippus autem dux obtinebat Burgundiam & Flandriam.

Leodienſis principis cõſiliarii conſulatu excluduntur.

Eodem anno nonnulli ſeditioſi in civitate Leodienſi induſtrioſe practicarunt, ut de cetero nemo eligeretur in burgimagiſtrum, niſi prius præſtaret juramentum, quod ex tunc in antea numquam acceptaret ſcabi-

D natum vel qualecumque officium epiſcopi Leodienſis, quia per talia officia videbatur ſe alienare a favore civium, & applaudere domino in ſuam læſionem & præjudicium communitatis. Igitur adveniente feſtivitate S. Jacobi majoris, qua conſuetum eſt eligere magiſtros civitatis per 32. electores deputatos a totidem miniſteriis, mox omnium decreto electi ſunt duo honorabiles viri Ægidius de Metis, & Mathias cognomento *Haveal*. Quorum primus ex induſtria abſentavit ſe a civitate, ſecundus autem magiſtratum, præponderans rei gravitatem, acceptare re-

E futavit, niſi ſodalis ſuus primo acceptaſſet prædictum magiſtratum, maluitque in præſenti taxam 20. florenorum Rhenenſium, quæ refutantibus hujuſmodi magiſterium infligitur, quam intolerabile onus ſubire. Cumque tractaretur de eligendo tertio viro probo, cui nomen erat Henricus *Sol* vel de Solis-hoſpitio; ille mox aſcenſo equo fugam paravit, & non eſt inventus. Igitur electores in anguſtiis locati, quoniam non permittebatur exire de loco electionis, donec concorditer elegiſſent duos burgimagiſtros, mox

Digitized by Google

illi deſignarunt & elegerunt duos viros qui per prius numquam fuerant civium magiſtri. Qui requiſiti præſtiterunt prædictum juramentum, ſub tali tamen conditione, quod ſi in poſterum aliter ordinaretur per decretum univerſitatis civium, ipſi ex tunc a juramento forent immunes & abſoluti, ſicque poſtea contigit.

Moritur Alphonſus rex Arragonum.

Obiit eodem anno Alfonſus rex Arragonum, Siciliæ, Valentiæ, Majoricarum, Sardiniæ & Corſicæ, comes Barcinonæ, dux Athenarum & Neopatriæ, ac etiam comes Roſſilionis & Ceritaniæ. Cui ſucceſſit in regnis principalibus rex Navarræ. Porro filio ſuo naturali ſed per papam legitimato, dedit regnum Neapolitanum & omnes confines. Huic tamen confeſtim ſe oppoſuit dux Calabriæ filius Renati regis, qui pridem ſibi confœderaverat Januenſes & Florentinos.

Et Calixtus III.

Item eodem anno ſexto Auguſti deceſſit a ſæculo Calixtus tertius hujus nominis papa, natione Arragonus, qui ſedit annis tribus, menſibus quatuor, diebus.... Huic ſucceſſit Pius ſecundus olim vocatus Æneas cardinalis & epiſcopus Senenſis.

Bellum inteſtinum in Gelria inter ducem & filium ejus.

Anno MCCCCLIX. in ducatu Ghelriæ filius ducis inſurrexit contra patrem, inſtigante eum ad hoc matre, filia ducis Clevenſis ex ſorore Philippi ducis Burgundiæ, voluitque filius privare patrem regimine ducatus, ſtatimque ſaiſivit oppidum ſatis parvum, vocabulo *Venloe*, ſitum ſuper Moſam, in quo ſociatis ſibi nobilibus terræ aliquantis, conductiſque ſtipendiariis plurimis, propoſuit patrem infeſtare; favitque etiam filio oppidum ingens dictum Novomagum ſuper fluvium dictum *Wale*. Porro patri favit Ruremunda oppidum populoſum & forte per tria milliaria diſtans a *Venloe*; vocavitque & locavit ſtipendiarios & auxiliarios in numero copioſo, & multiplicata ſunt mala in terra. Deinde filius cum ſuis in menſe Auguſto quadam die egreſſus eſt ad prædandum jumenta Ruremundenſium, quæ paſcebantur in inſula vicina, præmiſſiſque aliquantis ſagittariis & ceteris qui raperent prædam, poſuit etiam aliquantos in inſidiis, qui impræmeditate cives, qui forte defendere vellent jumenta ne abigerentur, invaderent. Quibus ſine ordine progreſſis, cives Ruremundæ cum vellent obſiſtere, percuſſi ſunt ab inſidiantibus, plurimique captivi abducti ſunt, & plerique interfecti. Poſt hæc multa villagia terræ combuſta ſunt; ſed interponentibus ſe nonnullis generoſis viris, qui condolebant exterminio terræ, pax reſerata eſt in medio menſis Octobris ſequentis.

Eodem anno altera Laurentii, ſcilicet undecima Auguſti, tempeſtas horribilis cum tonitruis & fulminibus grandineque vehementi percuſſit blada quæ jam erant matura in partibus Haſbaniæ, deſcendendo verſus occidentalem plagam ad *Platain*, & ad ſpatium circa octo leucarum, fecitque damna permaxima colonis terræ, & precipue eccleſiis & monaſteriis patriæ & civitatis Leodienſis. Nam monaſterium S. Jacobi Leodienſis damnificatum eſt in duobus millibus modiis ſpeltæ, & cetera monaſteria ſimiliter. Verum in hoc anno creverunt vina in maxima abundantia, quæ fecerunt aliquantulam recompenſam bladorum.

Moritur Johannes de *Heinsberch*.

Eodem anno decima octava die menſis Octobris deceſſit a ſæculo dominus Johannes de *Heinsberch*, qui ante triennium reſignaverat epiſcopatum Leodienſem in manus domini Ludovici de *Bourbon*, ut prætactum eſt in anno MCCCCLV.

Item eodem anno Pius papa relicta Roma pervenit ad Mantuam civitatem Lombardiæ, convocans illic omnes fere principes Alemanniæ, per quorum ſuffragium ſperabat ſe poſſe retundere infeſtationes Turcorum, qui miſerabiliter affligebant Chriſtianos, miſeruntque principes ambaſſiatores & oratores ſuos ſolemnes, ſed in effectu nihil eſt concluſum. Infecto igitur negotio papa in menſe Octobri rediit ad urbem Romam, ceterique reverſi ſunt in regionem ſuam.

Eodem anno dedicata eſt eccleſia ſororum ordinis S. Mariæ de Monte-Carmeli in ſuburbio Leodienſi, extra portam S. Leonardi.

Dux Eboraci regē Angliæ de ſolio movere tentat.

Item, eodem anno dux Eboracenſis de ſanguine regum Anglicanorum procreatus, conſiderans regem Angliæ conſanguineum ſuum ignavum & inertem, aſpiravit ad regimen regni, vel fortaſſis ad coronam regni perſonaliter acquirendam. Cujus votis conſentiebant filius ejuſdem ducis, jam egregius & acer juvenis, necnon & comes de *Wervvick*, gubernator Caliſiæ, & alii quamplurimi de proceribus prædicti regni, dolentes quod tota fere gubernatio & auctoritas regni fiebat per comitem de *Samboruſet*, & de *Salesberch* &c. Comparente igitur duce Eboracenſi in campis juxta villam S. Albani, regina virilem animum induens, præceſſit cum aliquantis optimatibus & ceteris armatis nondum diſpoſitis ad ineundum certamen. Quibus pars ducis occurrens & bene armata, cœpit fundas & jacula infinita mittere, & maximam multitudinem de exercitu reginæ proſtravit. Incontinenti proceſſit exercitus regalis, præcedente principali vexillo regio. Quo appropinquante, videntes ſtipendiarii Caliſiæ vexillum regium, dixerunt duci & ſuis complicibus, nolle ſe pugnare contra regem proprium, cujus ſtipendia propria perceperant jam longo tempore. Facto igitur utrimque inſultu & pugna inita, dux lora retraxit, ſtipendiarii Caliſiæ ad partem regis tranſierunt, omneſque adverſarii diſperſi ſunt per fugam. Dux Eboraci fugit in Hiberniam. Porro filius ejus & comes de *Wervvich* fugientes uſque mane, reperta in portu navi ſatis vetuſta, non fine gravi ti-

Fugatur & proſcribitur.

Digitized by Google

more tranſfretaverunt ad Caliſiam, illic ſibi habitationem eligentes, & ad repugnandum regi ſe diſponentes. Non poſt multa rex Angliæ aliquantas naves ad ſaiſiendam Caliſiam tranſmiſit cum magna armatura. Sed prævenerat eum dictus comes de *Wervvich* cum filio ducis Eboracenſis ceteriſque complicibus. His ita peractis, de mandato regis & optimatum ſuorum omnes prænominati hoſtes cum duce ſuo eliminati & proſcripti ſunt,atque banniti perpetuo de regno Angliæ.

Leodienſis electus pacẽ componit cũ civitate.

Ea tempeſtate complanata eſt controverſia quæ prius ſuborta fuerat inter dominum Leodienſem electum & ſuam civitatem, quibuſdam factioſis practicantibus ut imminuerentur libertates & franchiſiæ quas cives habere ſe affirmabant, & ut inſuper tollerentur aliquantæ conſuetudines, hactenus a civibus obſervatæ, quas alii reputabant inter abuſus, afferente domino Leodienſi ſe velle conſervare omnes libertates, privilegia & franchiſias civium, necnon & conſuetudines eorum in quantum eſſent laudabiles. Super quo termino magna & longa fuit diſceptatio. Compromiſſum quoque fuerat utrimque in regem Francorum, tamquam arbitrum unicum & indubitatum, ut ſi in privilegiis civium eſſent aliqui termini qui poſſent reflecti ad duplicem intellectum, illi per regem interpretari deberent & declarari juxta ſuum beneplacitum. Cui dictamini ambæ partes obtemperare ſe promittebant. Deinde ſucceſſu temporis poſt multas diætas & expenſas hinc inde factas, oppidum Hoyenſe & nonnulla oppida Gallicæ patriæ favebant domino Leodienſi. Verum Tungrenſes, Sancti-Trudonenſes, Haſſellenſes, cum omnibus Theutonicis, & comitatus Loſſenſis adhærebant civibus Leodienſibus. Accidit interea aliquantos ex incentoribus hujus ſimultatis, quorum unus dictus eſt Johannes Faber, vir eloquens & formoſus, alter Wilhelmus de *Belfroid*, ſcabinus Leodienſis, utrique elegantes oratores languore biformi, videlicet hydropiſi & apoplexia vitam finire, quod plerique aſcribebant ultioni cœleſti in illos fulminatæ. Nos autem de occultis Dei judiciis nolumus perſcrutari. Videns autem dominus Leodienſis cives in ſuo propoſito firmiſſime perdurare, & pro ſuis libertatibus defendendis velle uſque ad mortem perdurare, ceſſit ab incœptis, ſentiens periculoſum fore tantæ ſe opponere multitudini, rediitque pacifice ad ſuam civitatem, & deinceps concordia inter eum & cives fuit integralis.

Legatio Leodienſium ad regem Franciæ.

Anno MCCCCLX. vulgares civitatis Leodienſis miſerunt ſolemnem ambaſſiatam equitum circiter 30. ad Carolum Francorum regem, inter quos erant milites duo, ceteri autem erant viri circumſpecti ac prudentes nimis. Qui hilariſſime recepti ſunt a rege, & a gubernatoribus regni, ac per dies ali- A quantos honorifice tractati. Sentiens quippe prædictus Chriſtianiſſimus rex cives Leodienſes a longe retroactis temporibus fervidiſſimum affectum geſſiſſe erga ſe & prædeceſſores ſuos, etiam tempore quo regnum ſuum miſerabiliter affligebatur ab æmulis ſuis, omneſque pauperes a regno profugos propter inopiam liberaliſſime ſuſtentaſſe juxta facultates ſuas; his, inquam, & aliis juſtiſſimis cauſis præponderatis, rex civitatem & totam patriam Leodienſem, comitatum Loſſenſem in ſuam ſuſcepit ſpecialem ſalvam-gardiam, affirmans ſe in omnibus neceſſitatibus & guerris Leodienſibus velle ſubvenire,& etiam B ſi facultas ſe obtulerit, in propria perſona & propriis expenſis, nihil ſervitii ab Leodienſibus expetens. Contulit inſuper eiſdem hanc gratiam ſpatio novem annorum duraturam, ut ſi quiſquam oriundus de patria Leodienſi mortuus fuerit in aliquo loco ſui regni, propinquiores heredes defuncti ſuccedent eidem, & aſportabunt facultates ejuſdem ita libere ac ſi in regno commoraretur. Quod quidem privilegium ceteris hominibus aliarum regionum non ſolet permitti. Dedit præterea univerſis Leodienſibus hanc gratiam, ut licenter & libere poſſent evehere & emere blada pro ſuis civibus ſuſtentandis, C dummodo emtores bladorum deferrent ſecum litteram per burgimagiſtros & conſules civitatis ſigillatam; ſub ea etiam conditione, quod non venderent prædicta blada extra patriam Leodienſem: ſiquidem omnia blada eodem anno cara nimis erant, & modius ſpeltæ vendebatur paulo minus uno floreno Rhenenſi. Nec eſt omittendum, quod dictus liberaliſſimus rex ſolvit de ſua benignitate quas dicti ambaſſiatores faciebant infra terminos regni, omnes expenſas tam pro ſe quam pro equis eorum.

Horrenda tẽpeſtas Dionanti.

Eodem anno res accidit terribilis in Dio- D nanto, nempe præcedentibus fragore tonitruorum & fulminum, ſucceſſit pluvia impetuoſiſſima, quæ ſubito deſcendens in torrentem defluentem extra oppidum, ſubvertit integraliter monaſterium ordinis Præmonſtratenſis, ſitum in ſuburbio præfato, vocabulo *Leff*. Solum campanile eccleſiæ, quod ex lapidibus groſſis conſtructum fuerat, vix manſit illæſum. Abbas loci videns imminere periculum cœnobio, retroceſſit ad cubiculum ſuum, ut ad minus aliquantulum efferret theſaurum, aut litteras, aut pecuniam; E ſed aquis interceptus vehementibus, ſubmerſus eſt, & poſt paucos dies repertus in Moſa & extractus. Ceteri religioſi nihil paſſi ſunt in corporibus, ſed omnis ſupellex eccleſiæ & theſaurus in jocalibus, calicibus, libris, &c. periit. Inſuper & domus vicinæ dicto cœnobio, ex præmiſſa alluvione cum inhabitatoribus earumdem devectæ ſunt in Moſam, & ſubmerſi ſunt cum mulieribus & infantibus.

Digitized by Google

Eodem anno prædictus rex Francorum ſumto veneno, pene deſperatus de vita eſt; ſed ſuffragante ſibi divina clementia, poſt modicum tempus convaluit. Hoc anno blada noſtræ regionis multa fuerunt & optima. Supplevit penuriam & defectum anni præcedentis annus iſte fertilis.

Item eodem anno multiplicata eſt valde ſecta nefandiſſimorum hominum ſortilegorum ac ſacrilegorum, & præcipue in Picardia, Metis & locis vicinis, e quorum numero ſeptem comprehenſi fuerunt apud civitatem Atrebatenſem & morti adjudicati. Inter quos etiam erat unus ordinis Ciſtercienſis doctor ſacræ theologiæ. Hi in primis abrenuntiabant Deo, catholicæ fidei & individuæ Trinitati, beatæ Dei genitrici Mariæ & ſocietati omnium ſupernorum civium. Deinde faciebant homagium diabolo præſenti in ſpecie humana, & oſculabantur quemdam dæmonem, transfiguratum in forma canis nigerrimi ſub cauda. Faciebant etiam crucem in terra, quam calcabant pedibus, & ſpuebant in eam, in deſpectum crucifixi. Nudabant inſuper poſteriora ſua, & oſtendebant ea cœlo in contumeliam & irriſionem conditoris cœli & terræ. Sacram Euchariſtiam ſimulate ſuſceptam dabant bufonibus, quos poſtmodum pulveriſabant, & additis aliis materiis, confecerant quoſdam pulveres, quos quandocumque ſpargebant ſuper agros & vineas, confeſtim fiebant ſteriles. Excitabant arte diabolica tempeſtates & grandines; promittebant ſe numquam intraturos eccleſias, nec accepturos aquam benedictam, niſi ficte, & propter evitandum ſcandalum & notam aſtantium. Præterea per maleficia diabolica convenire ſolebant nocturnis horis ſubito & ſine mora tranſportati in aliquod nemus vel loca deſerta in magna multitudine 40. vel 50. perſonarum utriuſque ſexus. Sedebat ibidem velut rex in throno diabolus proceræ ſtaturæ, tum omnes cum adoratione inclinabant; aſſerens omnia vana eſſe & mendacia quæ dicebantur a clericis & prædicatoribus, nec eſſe aliam vitam niſi iſtam præſentem, in qua debebant uti deliciis & voluptatibus corporis, & hujuſmodi multa docebat eos in deteſtationem Chriſtianæ fidei & promotionem ſuorum errorum. Faciebat maleficio ſuo in percuſſione baculi, ſtatim ibi parari menſas refertas omni genere ferculorum & poculorum: refectione peracta, mox evaneſcentibus omnibus illic paratis, dicente præcone: Faciat unuſquiſque debitum ſuum; ſtatim ſe amplexabantur, & commiſcebantur ad invicem. Et ſi plures illic eſſent feminæ quam maſculi, diaboli ſupplebant vices virorum, quod nonnullæ iſtarum faſſæ ſunt ſibimetipſis proveniſſe, aſſerentes dæmones incubos eſſe frigidiſſimi ſeminis, & alia ſimilia quæ horror eſſet tam audire quam ſcribere. Homines hujus ſectæ a vulgaribus nuncupantur Waldenſes, gallice *Waudois*, quorum ſecta ante annos plus quam ducentos cepit ortum apud Lugdunum Galliæ ſuper Rhodanum, a quodam cive laïco, qui vocabatur Valdenſis, ſub archiepiſcopo illius urbis dicto Johanne *Boleſmans*. Sed ſecta iſtorum abominabilior & deteſtandior eſt ſecta Waldenſium in centuplo. Nam, quamvis illi habebant errores peſſimos & a fide devios, præcipue Manichæorum, attamen non ita exorbitabant ſicut iſti maledici, neque faciebant patenter homagium diabolo, cujus tamen erant membra. Immo in odium cleri falſificabant & perverſe interpretabantur ſcripturas, & aſſerebant maledicos fore omnes qui habebant poſſeſſiones terrenas, neque confiteri volebant, & cetera plura.

Item eodem anno dux Eboracenſis, qui, ut dictum eſt anno præterito, proſcriptus fuerat a regno Angliæ, reſumtis viribus, armis & animis, armipotenter ingreſſus eſt Angliam cum ſuis fautoribus quos illic habebat innumeros, occupavit civitatem Londoniarum, quæ primaria eſt regni Anglicani; regem bello victum victorioſe ſubjugavit, moderamina regni ad libitum diſpoſuit, quos volebat ex adverſariis ſuis occidebat, & quos volebat ad vitam conſervabat, intendens præcipue ne negotiatoribus & mercatoribus terræ ulla fierent obſtacula.

Item eodem anno in menſe Octobri rex Perſarum & Medorum miſit ambaſſiatores ſuos ſolemnes, videlicet Macedonicum, Alexandrinum & Hibernium ad Fridericum imperatorem Romanorum, promittens ei omnimodo aſſiſtentiam contra Turcos & perfidos Mahometi cultores, ſi vellet eos invadere, promittens infallibiliter, quod quandocumque ipſe vellet invadere Turcos & eis parare bellum in Europa, mox nullo medio indicaret ſibi diem & menſem, ipſe rex Trapiſontius invaderet Saracenos in Aſia commorantes, & ſubſequenter his expugnatis, feſtinaret ad ſubveniendum eidem imperatori in Europa cum centum & quinquaginta millibus armatorum, qui ſunt viri cordiati & animoſi. Dicebat præterea prophetatum fore, quod ipſe rex & noſter imperator aſſociari deberent, & uno animo parique ſententia tendere Jeroſolymam, & Saracenos illic habitantes locaque ſancta prophanantes expugnare, & Chriſti cultum per totum orbem ampliare. Præterea rex Perſarum commiſerat & præceperat duci uni præcipuo inter ſuos legatos, quod vice ſui humiliter oſcularetur pedes imperatoris. Quod cum imperator ſibi fieri refutaſſet, ille e diverſo affirmabat, hoc ſibi omnino fuiſſe mandatum, ſubjungens quod ſi hoc non faceret, amodo ad dominum ſuum regem non auderet reverti, &c.

Anno Domini MCCCCLXI. in feſto S. Ste-

Digitized by Google

phani protomartyris, rurſum grave bellum factum eſt in Anglia, inter regem Anglorum & ducem Eboracenſem, ubi occiſis ab utraque parte multis egregiis ducibus, comitibus, baronibus & militibus; tandem pars regis Henrici prævaluit victorioſe, & occiſus eſt in eodem certamine dux Eboracenſis. Paulo poſt aliud factum eſt bellum, in quo regina Angliæ virilem animum induens, ſuffragantibus ſibi Francis & Scotis, triumphum ſimiliter obtinuit. In tertio autem conflictu invaleſcentibus rebellibus regis, contra partem reginæ nondum paratam ad certandum, prævaluit pars adverſa; ſtatimque aſſumto ſeniore filio ducis Eboracenſis, nuper, ut præfertur, occiſi, Londonienſes cum ceteris fautoribus ſuis coronaverunt eum in regem, repulſo Henrico rege, qui cum regina & filio cedens furori multitudinis infrunitæ, fugit ad regem Scotiæ, illic perendinare volens quouſque cerneret exitum rei. Vocatur autem rex ille noviter intruſus Eduardus, in quo poteſtas ſive auctoritas regalis regyravit ad poſteros Richardi primogeniti illius Eduardi cognomento Fortunati, qui, ſicut præmiſſum eſt, totam ſibi pene ſubjugavit Franciam, & expugnavit Caliſiam. Cepit autem præfatus Richardus Johannem Francorum regem in bello, cum filio ſuo duodenni Philippo Audaci anno MCCCCLVI. &c.

Carolus VII. Francorum rex obit.

Eodem anno migravit a ſæculo Chriſtianiſſimus & clementiſſimus rex Carolus, qui in principio regnationis ſuæ pene ſpoliatus fuerat maxima parte regni. Sed, ſuffragante Domino, recuperavit fere regnum integraliter, repulſis & debellatis Anglicis, qui in partibus ciſmarinis nihil quiete poſſederant præter Caliſiam & comitatum de *Guines*, & modicam portiunculam circa fines Flandriæ. Rex iſte reliquit filios duos, quorum primogenitus dictus eſt Ludovicus; junior autem dicebatur Carolus, cui pater contulerat ducatum Bituricenſem.

Succedit Ludovicus XI.

Eodem anno cum maxima ſolemnitate principum ducum & baronum ſublimatus eſt in regnum Francorum LUDOVICUS apud Pariſius civitatem. Porro inter principes illic congregatos, ſummus & principaliſſimus erat Philippus dux Burgundiæ & Brabantiæ, cum ingenti comitiva; apud quem jam per aliquot annos, tamquam exul a patria propulſus, deguerat præſcriptus novus rex.

Philippus Burgundiæ omnes ſibi infenſos in gratiam recipit.

Eodem anno præmiſſus dux Burgundiæ Philippus, habito colloquio nobilium apud Yvodium, oppidum ducatus Lutzemburgenſis, omnes ſibi dudum rebellantes recepit in gratiam, & juramentum fidelitatis ab omnibus præſtitum eſt ei, non tamquam duci & domino nativo, ſed tamquam in pignus terram illam tenenti, quouſque ei reddatur ingens ſumma pecuniarum pro qua patriam illam emerat.

A Huc uſque ſcripſit pater Cornelius decanus Stabulenſis noſter quondam monachus.

BREVE CHRONICON BREMENSE

Ex mſ. Bodecenſi.

SAnctus WILLEHADUS prædicavit in Freſonia poſt mortem ſancti Bonifacii annis XXVIII. in Saxonia ſeptem, tandem Bremæ ordinatus epiſcopus, ſedit annos duos, menſes B tres, dies XXVI.

S. WILLERICUS epiſcopus ſedit annos L. menſes V. dies XXVI. Anno ejus XLII. S. Anſgarius archiepiſcoqus ordinatus eſt apud *Hammaburg*.

WITRICUS epiſcopus ſedit annos VIII. menſes III. dies V. hujus anno III. Ludovicus imperator pius obiit. Eodem anno *Hammaburg* a barbaris devaſtata eſt, & S. Anſgarius expulſus eſt.

S. ANSGARIUS epiſcopus antequam reciperet Bremenſem epiſcopatum, ſedit in *Hammaburg* annos XVII. recepto Bremenſi epi- C ſcopatu, ſedit annos XVIII. menſes quatuor, dies decem, & anno poſt acceptam Bremam XII. conjunctus eſt Bremenſis & Hammaburgenſis epiſcopatus a papa Nicolao, & poſt hæc ſupervixit ſanctus Anſgarius annos ſeptem, & cum triumpho majori quam regum pervenit ad Chriſtum.

S. REIMBERTUS ſedit annos XXIII. menſes quatuor, dies octo. Anno ejus VI. Dani cum novem regibus occeani Friſiam & Saxoniam impugnantes a Ludovico juniore victi ſunt oratione ſancti Reimberti, anno ejus XII. Ludovicus Cæſar obiit, Romanum impe- D rium cecidit.

S. ADALGARIUS ſedit annos XVIII. menſes XI. dies duos. Hujus anno primo Arnulfus imperator Saxoniam debellavit. Anno ejus VIII. Hungari egreſſi ſunt. Arnulfus imperator obiit.

OGERUS ſedit annos ſeptem, menſes VII. dies XII. Hujus anno ſecundo Hungari, Sclavi, Dani & Normanni, devaſtato imperio, Bremam deſtruxerunt, & totam Saxoniam conſumpſerunt; Ludovicus rex obiit.

EGINWARDUS ſedit menſes novem, dies tredecim.

E VIRNI ſedit annos XVI. menſes XI. dies XVII. Conradus rex obiit. Hujus anno primo Henricus rex Hungros a Saxonia depulit, & Sclavorum centum viginti millia ſecus Albiam occidit. Danos etiam & Normannos ſubjecit ſanctus Virni archiepiſcopus. Danos & Normannos evangelizando apud Brecam obiit.

ADALDAGUS archiepiſcopus ſedit annos quinquaginta quatuor, menſes ſeptem, dies undecim. Hujus anno primo magnus Otto

Digitized by Google

imperator regnavit, & ipſe Danos triumphavit, Sclavos, Hungaros & Italos tributarios reddidit. Ipſe primus ordinavit epiſcopos in Daniam anno ſedis prædicti archiepiſcopi XI. Horedum *Sleſuvvic*, Liaſdagum ripam, Reginbrodum *Haruſan*. Anno Adalgiſi XLII. ſecundus Otto triceſimus nonus imperator obiit.

. . . WIZO ſenior ſedit annos XXV. menſes X. dies VII. hujus anno XII. M. Incarnationis Domini anno tertius Otto obiit. XXII. Bernardus dux & Lutgerus frater ejus obierunt.

... WANUS ſedit annos XVI. dies XXIV. Iſte *Alaph* regem Normannorum & *Chutun* Danorum familiares reddidit. X. hujus; XIV. anno Henricus imperator obiit.

YAWIZO junior ſedit annos tres, menſes VI. dies II.

HERMIANUS ſedit annum I. dies XIV.

ALEBRANDUS ſedit annos VIII. menſes VI. dies XXVII. Hujus anno IV. piiſſima ſenatrix Emma obiit: anno ejuſdem octavo eccleſia S. Petri Bremæ concremata eſt, anno poſtquam facta eſt a ſancto Willehado CCXLIV.

ADELBERTUS ſedit annos XXVIII. Hujus anno XXII. Brema devaſtata eſt. XXIV. epiſcopatus conſumptus eſt, XXVI. præpoſitura mortua eſt, XXIX. præbenda ſepulta eſt.

EKKEHARDI

Digitized by Google

EKKEHARDI ABBATIS
LIBELLUS
DE EXPUGNATIONE JEROSOLYMITANA

Ex mſ. bibliothecæ regis Chriſtianiſſimi.

OBSERVATIO PRÆVIA.

G*ESTA Dei per Francos, hoc eſt, ſcriptores eos, qui de ſacra expeditione Jeroſolymitana tractaverunt, multo perquiſitos labore, unum in corpus collegit ediditque duobus majoris formæ voluminibus, vir de litteraria republica benemeritus Jacobus Bongartius anno* MDCXI. *cujus editionem eo lubentius exceperunt homines antiquæ hiſtoriæ ſtudioſi, quod nihil hoc in genere ſcribendi poſt tantam eruditi viri viri diligentiam deſiderari poſſe exiſtimabant. His tamen, Andreas* Ducheſne, *ſeu potius Franciſcus ejus filius, tres ejuſdem argumenti non contemnendos auctores addidit, Petrum Teutboldum, Fulcherium Carnotenſem, a Bongartio quidem editum, ſed longe auctiorem, & Gilonem Pariſienſem. Johannes etiam Mabillonius in Muſæi Italici tomo I. Belli ſacri hiſtoriam tribus libris ab auctore anonymo conſcriptam e veteri Caſinenſi codice eruit & publici juris fecit. Sed & nos tom. III. Theſauri Anecdotorum Tancredi principis, eo in bello præclaris facinoribus inſignis, geſta a Radulpho Cadomenſi ejus magiſtro litteris commendata edidimus, iiſque ſubjecimus Gilonis Pariſienſis opus olim a Cheſnio editum, ſed tot mendis ac lacunis deturpatum, ut vix poſſet intelligi. Menda correximus, lacunas ad minimum ducentas explevimus, addidimus & libri quarti partem & quintum ſextumque libros integros a Cheſnio prætermiſſos, ſicque novum auctorem aut ſaltem innovatum eruditis viris exhibuimus. Quis autem fuerit ille Gilo Pariſienſis nullus hactenus ſcriptor indicavit; ſed neque ii qui auctorum bibiothecas ex profeſſo conſcripſere, Poſſevinus, Geſnerus, Bellarminus, Caveus & alii vel levem illius aliquando mentionem feciſſe reperiuntur. Patriam autem ſuam ipſe in fine libri ſexti haud obſcure declarat his verſibus:*

Hæc ego compoſui Gilo nomine, Pariſienſis
Incola, Tociaci non inficiandus alumnus.

prætereaque nihil. Verum magnam in tanta caligine lucem nobis attulit vetuſtiſſimus codex Marchianenſis, plures belli ſacri ſcriptores complectens,

quos inter extat & ipſum Gilonis opus, cui hic præfigitur titulus, Hiſtoria Gilonis cardinalis de via Jeroſolymitana, *& in fine legitur*: Explicit libellus Gilonis Pariſienſis clerici, poſtea Cluniacenſis monachi, inde cardinalis epiſcopi de via Jeroſolymitana, quando expulſis & occiſis paganis devictæ ſunt Nicæa, Antiochia, Jeruſalem a Chriſtianis. *Giloni itaque patria fuit Tociacus, Pariſienſis incola & clericus dictus eſt, propter aliquod haud dubie beneficium quod in eccleſia Pariſienſi obtinebat. Eo dimiſſo, ac ſæculi divitiis monaſticam paupertatem longe anteponens, ad celeberrimum toto orbe monaſterium Cluniacenſe confugit, ibique factus monachus, Romana non multo poſt purpura decoratus eſt, Et ni me mea fallit opinio, ipſe eſt Gilo ille cardinalis, qui S. Hugonis abbatis Cluniacenſis vitam ſcriptis ſuis exornavit. Giloni etiam in noſtro Anecdotorum theſauro ſubjecimus Jacobi de Victoriaco epiſcopi Acconenſis opuſculum quoddam nondum editum, cum quatuor ejus epiſtolis ad Honorium papam III. de expugnatione Damiatæ.*

Poſt tantam auctorum illorum ſegetem, poſt toties collectas a ſtrenuis & ſedulis viris ſpicas, quæ ſpes ſupereſſe poterat aliquid hujuſmodi in poſterum metendi? Et ecce nobis varias bibliothecas perluſtrantibus, nihilque tale ſperantibus occurrerunt duo novi ſcriptores hactenus inediti. Primum ſuppeditavit bibliotheca regis Chriſtianiſſimi codex antiquiſſimus, ipſo auctoris ævo fere conſcriptus, in quo Ekkehardi abbatis S. Laurentii Uraugienſis chronicon ampliſſimum & eximium continetur, quod ille, rogante Erchemberto Corbeiæ novæ abbate, quinque libris digeſtum compoſuit; eique libellum, qui dicitur Jeroſolymita, de oppreſſione, liberatione, & reſtauratione Jeroſolymitanæ eccleſiæ *ſubjunxit, ad levamen ſacræ peregrinationis ab illo ſuſceptæ. Hæc diſcimus ex nuncupatoriâ ad Erkembertum abbatem epiſtolâ Ekkehardi, ipſius chronico præmiſſâ. Hinc colliges prædictum ejus libellum quem hic exhibemus anno* MCXVII. *fuiſſe conſcriptum, quo* abbas Corbeienſis Erkembertus pluresque de Saxonia Jeroſolymam vadunt, *teſtante chronographo Saxonico.*

Hic autem libellus ab auctore coævo conſcriptus eo majoris debet eſſe pretii, quòd ſingularia nonnulla atque hactenus inaudita refert, quæ eruditorum virorum animos mirum in modum recreare poſſunt. Hujuſmodi eſt illud quod de duplici urbis Jeroſolymitanæ uno eodemque anno expugnatione narrat, primo a Babyloniis, ſecundo a Chriſtianis, quod fruſtra apud alios ſcriptores quæras. Singulare eſt etiam illud quod de ſuſcepta a Teutonicis ſacra expeditione apud eum legimus. Nam etſi Germaniæ populi ſub Henrici imperatoris ſchiſmatici gravi jugo gementes, vocem Urbani ſummi pontificis ad bellum ſacrum fideles exhortantis audire neglexerunt, vulgante tamen publica fama Francorum in expugnatione Nicææ, Antiochiæ, & Jeruſalem præclara facinora, tantæ gloriæ voluerunt & ipſi eſſe participes, collectoque numeroſo exercitu, ad ſimile opus ſe accinxerunt, ſed non eodem ſucceſſu. Nam perfidi imperatoris Conſtantinopolitani proditione totus ille exercitus ita diſſipatus eſt, ut ex eo vix mille milites patrios lares reviſerint: quin ipſe Salisburgenſis archiepiſcopus variis cruciatus tormentis præclara morte martyrii palmam ſit conſequutus.

Porro de auctore hujus libelli hæc ſcribit Johannes Trithemius: Eckardus primus abbas monaſterii S. Laurentii, quod Uraugia dicitur, in diœceſi Herbipolenſi, in Hercinia ſilva, ordinis S. Benedicti, natione Teutonicus, vir in divinis ſcripturis eruditiſſimus, & in ſæcularibus litteris nulli inter Germanos ſuo tempore doctorum inferior, metro excellens & proſa, &c. *Et Gerardus Voſſius lib.* 2. *de ſcriptoribus latinis cap.* 49. Eckardus primus abbas Uraugienſis monaſterii, in diœceſi Herbipolenſi, ordinis

Digitized by Google

S. Benedicti floruit ſub Conrado III. anno MCXXX. ac præter monachorum Laternam, cujus ſolius meminit Trithemius, præterque ſermones & epiſtolas, etiam & chronicon reliquit. *Erunt fortaſſe, qui chronicon ejus, eximium prorſus opus, quod præ manibus habemus, hic a nobis non exhiberi conquirantur. Verum ab hoc onere liberavit nos inſignis plagiarius Conradus abbas Urſpergenſis, qui illud ſibi ipſi attribuere non eſt veritus, debitamque Ekkehardo gloriam ingenti furto totam in ſe tranſmovit. Nam ſi decem forte primas paginas excipias, & ea quæ Ekkehardi noſtri ætatem ſequuntur, atque breviſſima quædam eaque rariſſima aſſumenta, integrum abbatis Urſpergenſis chronicon, ne vel minimo quidem apice prætermiſſo, parentem habuit Ekkehardum.*

Præter hunc libellum reperimus etiam in celeberrimo diœceſis Trevirenſis monaſterio Himerodenſi, ordinis Ciſtercienſis, novam hiſtoriam ſacræ expeditionis ſub nomine Patriarchæ, epiſcoporum & totius eccleſiæ Jeroſolymitanæ, ab anonymo conſcriptam, cujus auctor, quiſquis ille eſt, ſcribebat anno III. *Balduini regis, filii Fulconis Andegavenſis, uti ipſe indicat in præfatione, hoc eſt anno* MCXLV. *Repertum codicem, annuente reverendiſſimo abbate, ſtatim exſcripſimus, quem in Gallias reverſi examinantes, animadvertimus Roberti monachi S. Remigii Remenſis eo de argumento opus majori ex parte verbotenus in illo repræſentari, nonnulla etiam ex Fulcherio Carnotenſi. Quapropter licet ex nova illa hiſtoria auctoritatem accipiat Roberti monachi lucubratio, quam approbatione ſua confirmat tota Jeroſolymitana eccleſia; ſat nobis erit illius hic proferre præfationem, integram alias edituris hiſtoriam, ſi virorum eruditorum vota eam a nobis exigere viderimus.*

Huic ſubjungemus ex mſ. Florinenſi brevem narrationem belli ſacri. Cui accedit ex mſ. Chauveliniano breve carmen de viris illuſtribus diœceſis Tarvanenſis, qui in ſacra fuerunt expeditione, *& ex codice Aquicinctenſi* Lamentum lacrymabile ſuper his, qui in expeditione Jeroſolymitana diverſis mortibus, juſto quidem, ſed occulto & inſcrutabili Dei judicio interierunt.

INCIPIT PROLOGUS.

CHriſti familiæ fideli prudentique diſpenſatori ERKENBERTO, necnon ejuſdem formoſo gregi ſub tam elegante paſtore Chriſti martyrum Stephani atque Viti excubias celebranti, frater EKKEHARDUS cum ceteris S. Laurenti pauperibus, ſi quid valet caritas non ficta tantis preſſa ponderibus.

En ſarcinis propriis media interim via relictis, impoſitum nobis ab auctoritate veſtra grande videlicet onus, Deo gratias, Chriſto laudes, ad metam uſque detulimus, ſoli tantum caritati, quæ cum Deus ſit, nihil nimirum nequit utrimque, digne aſcribentes, quod ipſa ſemper manum porrigente tanta tantilli potuimus. Ecce enim diverſorum chronologia factorum ſeries ab exordio mundi hiemando decurſas noſtrorum temporum fecibus etiam per noſtri ſtili ſupplevimus officium, per hoc ipſum præcepti veſtri voto, quamvis non abſque famæ noſtræ periculo, volentes jam eſſe ſatisfactum. Igitur ob faſtidii remedium quinque libellis opus ipſum diſtinguitur. Primus conditione urbis Ro-
A mæ, ſecundus Chriſti nativitate, tertius imperio Caroli, quartus illius qui adhuc ſupereſt, quintus Henricus imperator appellatus eſt, terminatur. Cujus enim nomine quintum non incongrue librum videbatur inſcribi, quem ad arbitrium uniuſcujuſque ſcriptoris conſtituimus finiri. Addidimus quoque in fine cedulæ libellum quem *Hieroſolymitam* dicimus, & peregrinationis tibimet, ô pater venerande, jam divinitus inſpiratæ, levamen ſpeciale futurum non ambigimus. Unum eſt ergo quod votis omnibus exoptamus, quod etiam noſtri laboris compenſationem ſummopere poſtulamus, quatenus
B volumen præſens noſtræ ſervitutis debitum in cœnobio Corbeienſi perpetualiter perſolvat, ac renovatæ per ſe priſtinæ ſocietatis, quam ſub ſanctæ memoriæ patreque dilectiſſimo MARCWARDO conſequuti ſumus monimentum in armario S. Viti pro pauperibus S. Laurentii poſteris prætendat. Ad hæc nimio nec immerito erga reverentiam veſtram faventes affectu caritatis direximus unanimem noſtrum vobiſque per omnia nihilominus devotum Amelium priorem noſtræ congregationis, qui & tibi, pater, ad veſti-

gia Salvatoris tendenti præſentialiter noſtra vice intimum vale faciat, ac inter utramque congregationem mediator notiſſimus ac teſtis idoneus optatæ fraternitatis noſtræ ore ad os confirmare ſufficiat, & ſi qua ſunt litteris neglecta hinc inde reſponſa ſubinferat. Valere vos ſemper & in æternum vivere nos oramus unanimes & ſine intermiſſione.

IN CHRISTI NOMINE incipit libellus qui dicitur Jeroſolymita, de oppreſſione, liberatione, ac reſtauratione Jeroſolymitanæ eccleſiæ.

Prologus. DE militiæ vel expeditionis cauſa, quæ temporibus noſtris non tam humanitus quam divinitus ordinata eſt, Jeroſolymam ex omnibus pene mundi, ſed maxime Occidentalium regnorum partibus tendentium, fert animus æſtuans aliqua præſcriptis adjicere, & per hoc auctoritati tuæ, paſtor venerande, univerſoque gregi ſanctorum Stephani (a) atque Viti ſub virga tua trementi ſatisfacere. Non enim fas arbitror, his quibus me ipſum totum debeo, cum jam in majoribus obedierim, id eſt ab initio temporum uſque ad noſtrorum temporum feces diverſorum chronicorum traditiones memorabiliores pro poſſe & noſſe digeſſerim, etiam hæc quæ minora ſunt caritati veſtræ denegare, quod eſſet omnino in holocauſto Domini caudam cum capite non offerre. Impellit etiam in idipſum, me quorumdam imprudentium, immo impudentium neceſſaria nimis redargutio, qui vetuſto ſemper errore contenti, novitatem hanc jam ſeneſcenti & prope intereunti mundo perneceſſariam ore temerario præſumunt reprehendere, ipſi Epicureo more voluptatum magis latam quam artam divinæ ſervitutis viam amplectentes, appetitum mundi prudentiam, contemtum ejus ſtultitiam, hoc eſt carcerem patriam, tenebras lucem, malum bonum, mortem vitam, proh pudor! corde cæciſſimo prave diſcernentes. Lenocinatur eis in hoc, & audaciam hujuſmodi ſubminiſtrat depravata jam undique, ſed maxime partibus in iſtis rerum vertigo, ubi ſapientia præ omnibus inviſa, virtus omnis eſt odioſa, religio deſpicitur, humilitas conculcatur, aſtutia primatum præſtat, vitium amorem conciliat, crudelitas extorquet amorem, ſuperbia imperat honorem. Nos autem in Domino tantum confidentes, nec præſentibus, ſed futuris inhiantes, ac licet ſpectatores pigri, fautores tamen benevoli laudemus alios quoſdam noſtri temporis glorioſos, qui vicerunt regna mundi, qui relictis propter pium ovis centeſimæ quæſitorem conjugibus ac A liberis, regnis ac divitiis, poſuerunt animas ſuas, zelo zelantes pro Domino Deo exercituum, utraque ornati fortitudine, regis ſui cœleſtis ineuntes ſervitium, excitati ſcilicet in zelum frequentibus nuntiis ſuper oppreſſionem Dominici ſepulchri, ac deſolatione omnium Orientalium eccleſiarum, quas gens ferociſſima Turcorum per aliquot annos ſuo ſubactas dominio, inauditis calamitatibus jamjamque deleverat, quibus, ut dictum eſt, ſubvenire ſtatuentes, ſicut diverſis agminibus, ita diverſis & incertis plerique ducibus B properabant. Primi namque Petrum (b) quemdam monachum ſequentes ad quindecim millia æſtimati, per Germaniam, indeque per Bajoariam atque Pannoniam pacifice tranſibant, quamplurimi vero navali per Danubium, vel per Alemanniam pedeſtri itinere, aliique ad duodecim millia per Saxoniam atque Bohemiam a quodam presbytero Folemaro, itemque nonnulli a Goteſcalco presbytero per orientalem Franciam ducti ſunt. Sed enim de his altius replicemus.

2. Tempore Henrici IV. imperatoris Romani, C & Alexii Conſtantinopolitani, juxta præſagium evangelicum ſurrexit undique gens contra gentem, & regnum adverſus regnum, & terræ motus magni erant per loca, & peſtilentiæ & fames, terroreſque de cœlo, & ſigna magna, & quia jam in omnes gentes evangelica tuba juſti judicis adventum præconabatur, ecce jam totum circumquaque mundum ſigna prophetata portendentem univerſalis eccleſia contemplatur. Jam Jeroſolyma Sarracenis civibus poſſeſſa, Babyloniæ quæ nunc ſedes eſt regni Ægyptii D ſerviebat, jam tenuis in ea Chriſtianæ profeſſionis religio quotidiano ſe tributo redimebat. Bethleem domus panis angelorum ſtabulum factum eſt Armeniorum, univerſæque circumcirca eccleſiæ per omnia ludibriis numeroſo annorum circuitu ſubjacebant paganorum. Orto interea bello forte miſerabili inter Chriſtianos orientales, id eſt Græcos & Armenios; Armenii utpote regnis & numero pauciores, affines aſciſcunt ſibi de Perſia bellatores inclytæ famæ Turcos, quorum auxilio ſedata juxta placitum ſuum ſeditione, dimiſerunt eos ad propria, nimis E allectos terrarum ipſarum copia & fertilitate. Qua de re, inito per annos aliquos conſilio, emerſerunt ab aquilonari plaga de terra Gorizana, quæ plus hominum quam victuum fertilis eſſe narratur, præſcriptorum paganorum copiæ multæ, quæ ſub quatuor ſultanis diviſæ (ſic enim ſatrapas ſuos nominare ſolent,) uni tantum Perſico imperatori pene divini cultus more ſubjecti, per Armeniam indeque Cappadociam totamque Romaniam atque Syriam diffuſi ſunt.

Turcæ ab Armeniis vocati Terram ſanctam ſibi ſub quatuor ſoldanis ſubjiciunt.

(a) Id eſt Corbeiæ novæ, cujus eccleſia S. Stephano primum conſecrata, adjunctum habuit patronum S. Vitum, poſtquam in illam corpus ejus tranſlatum eſt.

(b) Vulgo dictus eſt Petrus eremita, dux belli ſacri.

Digitized by Google

Primo Nicæã expugnant.

3. Primo quippe Nicæam catholicæ quondam fidei turrim firmiſſimam expugnant, trucidatis in ea Chriſtianis quos ceperant, Solomanum quemdam de ſuis tyrannum cum præſidiis locant, univerſas circumquaque regiones uſque ad paludem ſive ſinum matris, * qui brachium S. Georgii dicitur, funditus devaſtantes, nulli animæ Chriſtianæ, nulli eccleſiæ vel monaſterio, immo nec ipſis ſanctorum imaginibus parcentes. Vidimus enim & adhuc videre eſt miſerabile ſpectaculum in ſemidirutis partium illarum oratoriis, ipſam Salvatoris noſtri, ejuſdemque glorioſiſſimæ genitricis, ſeu quorumlibet electorum picturas truncatis naribus vel auribus, manibus vel pedibus deſolatarum eccleſiarum quodammodo luctum viſibiliter prætendere, divinique judicii ſuper ſe vigilantem virgam plagis quaſi ſemper recentibus oſtentare. His te gladiis, ô nobiliſſima Conſtantinopolis, nec regis tui tutavit milleformis aſtutia, nec civium populoſitas innumera, non te frequentia nundinarum, vel infinita congeries auri redemit, non te Waringorum, non te Turcopolorum tuorum, vel Pincinatorum claſſium multitudo defendit; ſolum tibi ſtagni prædicti interſtitium præſidio fuit: immo ſola te creatoris operatio munivit. Subjacuit furoribus iſtis præpotens quondam Antiochia, & ne multis morer dexteras dederunt tota ſimul Syria atque Palæſtina.

* maris.

Jeruſalem duplici jugo gravata.

4. Igitur terra repromiſſionis ſubacta, mater noſtræ redemtionis & fidei Jeruſalem duplici captivitatis jugo gravatur. Solamen tamen erat utique perparvulum, quod opprimentium ſe Sarracenorum Turcis multo turpior plebs æqua ſorte multatur. Poſito inibi ſultano, militibuſque numeroſis, ad inſtaurandum antemurale quod hactenus cernitur, aliave quælibet ædificia deſtruuntur, illa quæ extra civitatem erant monaſteria, Domini vero ſepulchrum quæſtus dumtaxat gratia intemeratum relinquitur. Templum Domini famoſiſſimum nulli, ut arbitror, humani operis ſtructuræ comparandum, ſacrilegæ paganorum religioni reſervatur, tantæque ſemper apud illos habebatur venerationi, ut numquam illud niſi nudis & lotis pedibus intrarent; nullum vero de Chriſtianis, quos utique maxime immundos judicabant, per tot annorum curricula, tam Sarracenorum quam Turcorum tempore, vel intra atrium ingredi permitterent. Cum vero victores iidem, nunc armis, ut res poſcebat, inſudarent; nunc luſibus & deliciis, utpote a glarea jejuna in terram maxime fructiferam tranſplantati ſibimet indulgerent, in illorum ſervitio quæ tormenta, quas cruces, quaſve per omnia miſerias ſuperſtites Chriſticolæ paterentur, vix cuilibet experto credibile eſt, per legationes tamen frequentiſſimas & epiſtolas etiam a nobis viſas univerſalem eccleſiam eccleſiæ Jeroſolymitanæ in præſidium lugubriter inclamantes, adverti facile non poteſt. Prædictus etiam ALEXIUS imperator Conſtantinopolitanus ſuper eiſdem barbaris prædonibus per majorem jam regni ſui partem diffuſis, non paucas epiſtolas URBANO papæ direxit, quibus in defenſionem orientalium eccleſiarum ſe non ſufficere deploravit; obteſtans totum, ſi fieri poſſet, occidentem, qui jam ex integro Chriſtiana religione cenſeretur, ſibi in adjutorium advocari, promittens per ſe cuncta neceſſaria præliaturis terra marique miniſtrari.

Nota.

Alexius C. P. imperator ab Urbano II. auxilium implorat.

Qui concilium generale cógregat, in quo decreta expeditio.

5. Inde commotus apoſtolicus & omnis eccleſia anno Dominicæ Incarnationis MXCVI. generale concilium in Hiſpaniæ (a) confinio congregari fecit, quo etiam ipſe laborioſo nimis itinere perveniens, innumeris qui ibidem convenerant, populis diverſorumque regnorum legatis, univerſa, quæ præſcripta ſunt multo ampliora, ore facundiſſimo declamavit. Mox tot millibus in lacrymas reſolutis, variarum quoque linguarum planetibus in altum levatis, in hoc eis doctor egregius remiſſionem omnium donat peccatorum, ſi renuntiatis omnibus quæ poſſidebant, crucem poſt Chriſtum unanimiter portantes, periclitantibus cum Chriſtianis ferrent auxilium. Qua ſponſione arrectis animis omnium, deſignata ſunt ad præſens in Domini militiam circiter centum millia virorum ex Aquitania ſcilicet atque Normannia, Anglia, Scothia, & Hibernia, Britannia, Gallicia, Waſconia, Gallia, Flandria, Lotharingia, ceteriſque gentibus Chriſtianis, quarum nunc minime occurrunt vocabula, crucis ſignaculum in veſtibus ferentes. Idem vere crucifer exercitus ob mortificationis præferebat admonitorium, credens in hoc juxta viſionem magno quondam Conſtantino revelatam ab inimicis Crucifixi ſe triumphaturum.

[a]

Expeditionis duces præcipui.

6. Mira autem & inæſtimabili divinitatis diſpenſatione tot Chriſti membra, linguis, tribubus & nationibus differentia, ſubito in unum Chriſti caritate conglutinati coaluerunt corpus, uno omnes Chriſto rege, ſed ſingulis ſingulæ gentes procuratæ ducibus, GOTHEFRIDO ſcilicet Lotharingienſi, ſuiſque fratribus BALDEWINO & EUSTACHIO, RUOTPERTO Flandrenſi, item RUOTPERTO Normannico, RAGIMUNDO comite de S. Ægidio, HUGONE fratre Philippi regis Galliæ, ceteriſque ejuſdem induſtriæ, nobilitatis atque fortitudinis bellatoribus, quibus omnibus venerandæ ſanctitatis & ſapientiæ viris HADEMARUM epiſcopum præfatus apoſtolicus præfecit, cui & ligandi ſolvendique poteſtatem a beato Petro Romanæ ſedi hereditatam ſua vice ſemper exercendam conceſſit, inſignitumque cœleſtis militiæ ſtigmate exercitum apoſtolica benedictione conſignans,

(a) Immo in Galliæ civitate Claromontana.

condigno ab univerſis tempore profectionis, ipſe cum non modica ejuſdem expeditionis turma Italiam rediit.

Cruce ſignatorũ creſcit numerus.

7. Legatis denique ſingulis ad propria reverſis, pervagata cis citraque mox orbem cunctum hæc fama commovit. Inſuper, quod dictu mirabile eſt, ipſum oceani limitem velocitate conſueta ſupervolans, inſulanorum etiam claſſibus maria ipſa in cœleſtis regis militiam redundare fecit. Nam ut veriſſime comperimus, tam ignotos effudit oceanus populos, cujus non dicam mores & habitus, ſed ne loquelam quiſquam hujus littoris habitator vel de ipſis marinariis agnoſceret, rurſumque alios, quibus nihil præter panem & aquam in uſu victus eſſet, itemque quoſdam quibus argentum pro ferro in omnibus ſuis utenſilibus eſſet. Hinc & undecumque augebatur quotidie circumcirca ſignatorum numerus, &, ut prælibavimus, in hujuſmodi expeditionem totus fervet, totus concutitur, vel potius transformari videbatur mundus.

Gallia tunc fame & mortalitate afflicta.

8. Francigenis occidentalibus facile perſuaderi poterat ſua rura relinquere. Nam Gallias per annos aliquot nunc ſeditio civilis, nunc fames, nunc mortalitas nimis afflixerat. Poſtremo plaga illa quæ circa Nivellenſem S. Gertrudis eccleſiam orta eſt, ad vitæ deſperationem terruerat. Erat autem hujuſmodi tactus quiſquam igne inviſibili, quacumque corporis parte tamdiu ſenſibili, immo incomparabili tormento etiam irremediabiliter ardebat, quouſque vel ſpiritum cum cruciatu, vel cruciatum cum ipſo tacto membro amitteret. Teſtantur hoc hactenus nonnulli manibus & pedibus hac pœna truncati. Reliquarum nationum plebes vel perſonæ aliæ præter apoſtolicum edictum, prophetis quibuſdam inter ſe nuper exortis ſeu ſignis cœleſtibus ac revelationibus ad terram ſe repromiſſionis vocatas, aliæ ſe quibuſvis incommoditatibus ad talia vota compulſos fatebantur. Magna quippe pars eorum cum conjugibus ac prole totaque re familiari onuſti proficiſcebantur.

Apud Alemãnos propter ſchiſma crux non fuit prædicata.

9. Orientalibus autem Francis, Saxonibus & Thuringis, Bajoariis & Alemannis hæc buccina minime inſonuit, propter illud maxime ſchiſma, quod inter regnum & ſacerdotium a tempore ALEXANDRI papæ uſque hodie tam nos Romanis, quam Romanos nobis inviſos & infeſtos jam heu! firmavit. Inde eſt quod omnis pene populus Theutonicus in principio profectionis hujus cauſam ignorantes, per terram ſuam tranſeuntes tot legiones equitum, tot turmas peditum, totque catervas ruricolarum, feminarum ac parvulorum, quaſi inaudita ſtultitia delirantes ſubſannabant, utpote qui pro certis incerta captantes, terram nativitatis vane relinquerent, terram repromiſſionis incertam certo diſcrimine appeterent, renuntiarent facultatibus propriis, inhiarent alienis. Sed quamvis noſtra gens ceteris multo ſit inſolentior, reſpectu tamen miſerationis divinæ inclinatur tandem ad verbum ejuſdem remunerationis furor Theutonicus, a commeantium ſcilicet turbis rem ad integrum edoctus. Præterea ſignum in ſole quod præſcriptum eſt viſum, multaque quæ tam in aëre, quam in terris portenta apparuerunt, ad hujuſmodi exercitia non paucos antea torpidos excitaverunt, e quibus aliqua hic interſeri duximus utiliſſimum, cuncta vero longiſſimum. Nam & nos cometam in plaga meridiana ſtantem, ſuumque ſplendorem in obliquum gladii more protendentem tunc circa nonas Octobris vidimus; anno vero poſt hæc tertio ſtellam aliam in oriente locum ſuum longo interſtitio ſaltibus mutantem VI. calendas Martii conſpeximus. Nubes quoque ſanguineas tam ab Occidente, quam ab Oriente ſurgentes, ſibique invicem in cœli centro concurrentes, rurſumque mediis noctibus a Septentrione igneos exſurgere ſplendores, plerumque etiam faculas per aërem volitantes vidiſſe nos teſtibus pleriſque comprobamus.

Varia prodigia Teutonicos ad bellũ ſacrum excitant.

10. Non multo ante hos annos quidam venerabilis vitæ preſbyter nomine SUIGGERUS, cujuſdam diei hora fere IX. duos equites conſpexit concurrentes in aëre, diuque concertantes, alterum qui & crucem non modicam ferebat, qua & percutere videbatur, in altero victorem exiſtere. Eodem tempore G. preſbyter qui nunc ſub monachica profeſſione nobiſcum pro primogenitis aſini debitum ovinum Chriſto perſolvit, hora quadam * mediana cum duobus comitibus in ſilva deambulans, gladium miræ longitudinis venti vertigine, ignotum unde levaretur, in ſublime deferri vidit, & quouſque viſum altitudo celaret, tam fragorem auribus, quam metallum oculis diſcrevit. Referebant aliqui, qui in equorum paſtibus vigilabant, civitatis ſe ſpeciem in aëre vidiſſe, diverſas etiam turbas diverſis ad eam partibus tam equeſtri quam pedeſtri itinere properantes perſpexiſſe. Nonnulli etiam crucis ſignaculum ſibimet in frontibus vel veſtibus ſeu in quolibet corporis loco divinitus impreſſum oſtendebant, ipſoque ſe ſtigmate ad eamdem Domini militiam præſcriptos credebant. Item, aliis ſubita mentis mutatione compunctis, vel viſione nocturna edoctis, prædia reſque familiares diſtrahere, ſignumque mortificationis veſtibus aſſuere placuit. In his omnibus ultra quam credi poteſt catervatim currentibus ad eccleſias populis, novo ritu gladios cum fuſtibus & capſellis ſacerdotalis benedictio diſpertivit. Quid referam temporibus ipſis mulierem quamdam duobus annis continuis imprægnatam, tandemque diſrupto utero filium loquentem fudiſſe. Itemque infantulum per omnia bimem-

* ſ. meridiana.

Digitized by Google

brem, alterum vero capite bino, agnellos quoque aliquos binis capitibus exortos fuiſſe, pullos etiam equarum dentes majores, quos equinos appellant, quoſque nonniſi trimis caballis natura concedit, in ipſo partu protuliſſe. His & hujuſmodi ſignis tota creatura in creatoris ſe militia cohortante, nihil moratur inimicus ille, ceteris etiam dormientibus ſemper pervigil, bono illi ſemini zizania ſua ſuperſeminante, pſeudoprophetas ſuſcitare Dominicis exercitibus falſos fratres & inhoneſtas feminei ſexus perſonas ſub ſpecie religionis intermiſcere; ſicque per aliorum hypocriſim atque mendacia, per aliorum vero nefarias pollutiones Chriſti greges adeo turpabantur, ut juxta paſtoris vaticinium, etiam electi in errorem ducerentur. Inde fabuloſum illud confictum eſt de Carolo Magno quaſi de mortuo in idipſum reſuſcitato, & alio neſcio quo nihilominus redivivo, frivolum quoque illud de anſere quaſi dominam ſuam deducente, multaque id genus.

Seductores ſub pelle ovina.

11. Iidem tamen ſeductores quemadmodum ſinguli a ſuis fructibus ſint cogniti, quomodo veſte ſub ovina lupi ſunt denotati, hi potiſſime qui ex illis adhuc ſuperſunt, licet ut perquirantur; ſcilicet * quo partu, juxta promiſſum ſuum, abſque navigio mare tranſierunt, quibus prælíis vel locis multos paganos parva manu ſtraverint, quas eorum munitiones illico ceperint, qua poſtremo parte murorum Jeruſalem caſtra poſuerint, & cetera; nihil habentes quid reſpondeant, tam de oblationibus fidelium per hypocriſim ſuſceptis, quam de cæſis ob rapinam, quas ſeduxerant, turbis, propriaque maxime apoſtaſia, neceſſe eſt ut pœnitentiam agere cogantur. Nam, ut prælibatum eſt, plebs Folcmarum per Bohemiam ſequens, cum apud Nuram Pannoniæ civitatem ſeditione concitata, partim captivitate, partim ferro diſperiiſſet, pauciſſimi qui remanſerant adhuc teſtari ſolent, quod crucis ſignum ſuper ſe cœlitus apparens ab imminente eos nece liberaſſet. Godeſcalcus vero non verus, ſed falſus Dei ſervus, poſtquam non ſine damno orientalis Noricæ Hungariam cum ſuis intravit, ammiranda falſæ religionis ſpecie munitionem in arce quadam conſtituere, & in ipſis locatis præſidiis, per reliquum vulgus Pannonias circumcirca vaſtare cœpit. Quo nimirum oppido ab indigenis ſine dilatione capto, & turba multa trucidata atque captivata, grex reliquus diſperſus, ipſeque mercenarius non paſtor turpiter fugatus eſt.

* f. portu.

12. Surrexit etiam diebus ipſis quidam vir militaris comes tum partium illarum quæ circa Rhenum ſunt, EMICHO nomine dudum tyrannica converſatione nimis infamis, tunc vero velut alter Saulus revelationibus, ut fatebatur, divinis in hujuſmodi religionem advocatus, fere quatuordecim millium ſignatorum ſibimet uſurpans ducatum. Qui nimirum per civitates Rheni, Mœni quoque, atque Danubii deducti, execrabilem Judæorum quacumque repertam plebem, zelo Chriſtianitatis etiam in hoc deſervientes, aut omnino delere, aut etiam inter eccleſiæ ſatagebant compellere ſinum. Ad confinia quoque Pannoniorum innumeris jam utriuſque ſexus copiis cum perveniſſent, multiplicati, regnum ipſum, quod ſcilicet partim paludibus, partim ſilvis cingitur, per obfirmata præſidia vetantur ingredi. Fama quippe Colomanni regis jam præmonuerat aures, inter paganorum & Hungariorum necem nihil apud Theutonicas differre mentes, quia de re munitionem *Miſenburg* per ſex hebdomadas expugnantes, plura inibi patiuntur incommoda, inter quæ etiam quis illorum ſub nomine regis Pannoniarum potiretur terris, civili ſtultiſſimaque quatiuntur diſcordia. Itaque oppugnatione inſudantes ultima, jam muris interruptis, jam fugientibus oppidanis, jamque indigenarum exercitu vaſtante propria flammis, miro Dei omnipotentis nutu, victor peregrinorum exercitus terga nihilominus vertit, relictiſque ſuppellectilibus, nihil quiſque præter miſeram animam emolumenti reportavit. Sic nimirum ſic noſtræ gentis homines zelum Dei, ſed non ſecundum ſcientiam habentes, quippe qui in militia quam in liberandis Chriſtianis Chriſtus præviderat, alios viciſſim Chriſtianos perſequi cœperant, miſeratione divina fraterno ſanguine repreſſi, Hungarii quoque liberati ſunt. Hæcque eſt cauſa qua quidam ſimpliciores fratres, utpote rem ignorantes ſcandalizati, totum hujus profectionis conatum vacuum & frivolum ipſi nimis præproperi judices interpretati ſunt.

Emico comes.

In Pannonia negatur peregrinis tranſitus.

Eorum exercitus fugatus.

13. Paleis tamen ex area Dominica hujuſmodi ventilabro diſcuſſis, vidimus grana triticea naturalis ſoliditatis gravitate perdurantia, GODEFRIDUM ſcilicet, ceteroſque prænominatos veræ Dominicæ militiæ duces cum ſuis ſinguli ſuper omnem ſtellarum diſpoſitionem, ſpecioſis caſtris ab univerſis quas pertranſibant gentium principibus pacem ac favorem humilitatis atque caritatis exemplo, ut vere Chriſti diſciplinam ſequentes, donec diverſis itinerum difficultatibus Bulgaria permeata, Conſtantinopolitanas attigerant arces. Legimus Jeroſolymæ libellum, a loco præſenti totam hujus hiſtoriæ ſeriem diligentiſſime proſequentem, plurimos populo Dei per triennium labores in captæ Jeruſalem lætiſſima victoria concludentem. Quapropter nos hinc jam pauca de pluribus aſſignamus, videlicet quod fictis omnino beneficiis ALEXIUS imperator tantos ſibimet heroas amicaverit, poſtea vero ſacramentis extortis, ne regno ſuo vim inferrent, conſtrixerit, quamvis conſtet quod dum moram ibidem primæ quæque cohortes, alias

Veræ dominicæ militiæ duces.

Alexii imper. C. P. ficta beneficia.

Digitized by Google

adventantes expectando, facerent, dolis eos interfeciſſent, niſi GODEFRIDI ducis ſolertia ſupra gregem Domini cautius vigilaſſet. Teſtantur ſeditionem ipſam ſuburbana quæ tunc deſtruxit, pons quem expugnavit. Quid multa? per duorum fere menſium ſpatium novicios in dies ſuſcepit exercitus Biſantium, e quibus tandem, abſque vulgi, parvulorum ac mulierum incredibili multitudine, recenſita ſunt trecenta millia pugnatorum. Porro cohortes Petrum ſequutæ juſſu Alexii dudum tranſpoſitæ, paganis fuerant jam ludibrio factæ.

Nicæa expugnata ipſi traditur.

14. Motis itaque caſtris, Nicæam applicuerunt, quam fugato prædicto Solomanno principe expugnantes, captam imperatoris præſidiis tradunt. Sic enim ſacramento firmaverant, ut urbes quaſque imperio ſuo detractas, priſtinæ ditioni, ſi vincerent redderent, ipſique viciſſim tam armis quam ſtipendiis regiis infra metam eamdem ſe foveri non dubitarent. Inde per regnum Conſtantini, terram utique opulentiſſimam progredientes, mare contingunt Ruſciæ, ſicque, ut epiſtola docet a RUODBERTO comite delata, cum tanta alimentorum abundantia militiam ſuam Chriſtus deduxit, ut aries nummo, boſque ſiclo væniſſet. Præterea, inquit, quoties reges vel principes Saracenorum conſurrexerunt in nos, Deo volente facile victi & conculcati ſunt. Ob hæc itaque feliciter acta, quia quidam intumuerant, oppoſuit eis Deus Antiochiam, urbem humanis viribus inexpugnabilem, ubi per novem menſes eos detentos in obſidione ejuſdem, ita humiliavit, ut omnis ſuperbiæ illorum tumor deſideret.

Expugnata Antiochia multa Chriſtiani a Sarracenis patiuntur.

15. Igitur eis ſic humiliatis, ut in toto exercitu vix centum equi boni reperirentur, aperuit illis Deus copiam ſuæ benedictionis & miſericordiæ, & induxit illos in civitatem, atque Turcos & omnia eorum poteſtati horum tradidit. Cumque & hoc quaſi viribus ſuis acquiſita obtinerent, nec Deum qui hæc contulerat digne magnificarent, tanta Sarracenorum multitudine obſeſſi ſunt, ut de civitate nullus ex tanta turba egredi auderet. Præterea fames in civitate ita convaluerat, ut vix ab humanis dapibus ſe aliqui continerent. Longum eſt enarrare miſerias quæ in civitate fuere. Reſpiciens autem Dominus populum, quem tamdiu flagellaverat, benigne conſolatur, ac primo quaſi pro ſatisfactione tribulationis, lanceam ſuam qua in cruce vulneratus eſt, munus non viſum a tempore apoſtolorum pignus victoriæ illis obtulit. Deinde corda illorum adeo animavit, ut etiam quibus ægritudo vel fames ambulandi vires denegaverat, arma ſumendi & viriliter contra hoſtes dimicandi virtutem infunderet. Triumphatis itaque hoſtibus, cum fame & tædio exercitus deficerent Antiochiæ, maxime propter diſcordias principum, in Syriam profecti Barbam & Marram urbes Sarracenorum expugnaverunt, & caſtella regionis obtinuerunt; ubi cum moram diſpoſuiſſent, tanta fames in exercitu fuit, ut corpora Sarracenorum jam fœtentium a populo Chriſtiano comeſta ſunt. Inde cum divino nutu in interiora Hiſpaniæ progrederentur, largiſſimam atque miſericordiæ victorioſiſſimam manum omnipotentis patris ſecum habuerunt. Etenim cives & caſtellani regionis illius per quam procedebant, ad eos cum multis denariis legatos præmittebant, parati ſervire & oppida ſua reddere. Et quia exercitus non multus erat, & in Jeruſalem unanimiter feſtinabant, acceptis ſecuritatibus tributarios eos fecerunt; quippe cum una de multis civitatibus, quæ in maritimis illis ſunt, plures homines haberet, quam in exercitu Chriſtianorum fuiſſent. Cumque auditum eſſet Antiochiæ atque Laodiciæ, & Roham, quia manus Domini eſſet cum eis, plures de exercitu, qui ibi remanſerant, conſecuti ſunt eos apud Tyrum. Sic itaque Deo conviatore & cooperatore uſque ad Jeruſalem pervenerunt. Cujus in obſidione cum laborarent, maxime propter aquæ inopiam, habito conſilio, epiſcopi & principes circinandam eſſe civitatem nudis pedibus prædicabant, ut ille qui pro nobis in humilitate eam ingreſſus eſt, per humilitatem iſtorum pro ſe ad judicium de ſuis hoſtibus faciendum illis eam aperiret. Placatus itaque hac humilitate Dominus, octavo poſt humiliationem illorum civitatem eis tradidit, eo videlicet die, quo primitiva eccleſia inde abjecta fuit, cum feſtum de diſperſione apoſtolorum a multis fidelibus celebratur.

Barba & Marra urbes Sarracenorũ expugnatæ.

Jeruſalem obſidetur & capitur.

Quæ prius a Babyloniis capta, præmunita erat adverſus Chriſtianos.

16. Inter hæc minime prætereundum videtur, quod dum exercitus in obſidione Antiochiæ moraretur, pavore perculſis univerſis per Orientem nationibus, diſcurrentibus ab omni parte orbis terrarum miſſis exploratoribus, aliis pacem, aliis bella machinantibus, etiam Babylonici regis legati conventui principum ſe præſentes exhibent, inter alia pollicentes, quod ſi victis Antiochenis, etiam Turcos de Jeroſolyma pepulerint, dominum ſuum fratrem & amicum cum univerſis Sarracenis habebunt. Ut enim præſcriptum eſt, Judæam cum Jeruſalem totaque Palæſtina jam olim Turci Sarracenis abſtulerant. Hac de cauſa, ſecuritate accepta, non pauci lectiſſimorum militum Babyloniam diriguntur, quorum fortitudine, proceritate, habitu & inceſſu, omnique elegantia attoniti Barbari, Francos, ſic enim univerſos Occidentales populos nominare ſolent, plus quam homines, id eſt deos eſſe fatebantur: affirmantes omnino non eſſe mirum, quod hujuſmodi bellatores totum affectarent ſibi ſubjicere mundum. Inito denique conſilio rex Babyloniæ Jeruſalem obſidet, oſtenſiſque legatis Francis ſe fœderatum affirmat, quorum gladiis, ſi ſibi civitatem

tatem non traderent, ipſos tradendos minitat. His itaque dolis rex barbarus, non ſuo, ſed Francorum timore civitatem, dimiſſis cum ſuis omnibus Turcis, omni conatu, machinis atque militibus, contra Chriſtianorum adventum præmunivit, ſicque factum eſt ut Jeruſalem bis uno caperetur anno, primo a Sarracenis, deinde a Francis. De hoſtibus vero ibi repertis quid actum ſit, ſi quis noſſe quærit, ſciat quod in porticu, quæ dicitur Salomonis, & in templo ejus, victores equitabant in ſanguine Sarracenorum uſque ad genua equorum.

Babyloniæ rex multa Chriſtianis minitatur.

17. Deinde cum ordinatum eſſet, qui civitatem retinere deberent, & alii amore patriæ, & pietate parentum ſuorum redire voluiſſent, nuntiatum eſt illis, quod rex Babyloniorum Aſcalonam veniſſet, cum innumerabili multitudine paganorum, ducturus Francos qui Jeroſolymis erant in captivitatem, & expugnaturus Antiochiam, ſicut ipſe dixerat. Aliter autem Dominus de his ſtatuerat. Itaque cum in veritate comperiſſent hi qui Jeroſolymis erant, exercitum Babyloniorum Aſcalone eſſe, contenderunt obviam illis, relictis ſarcinis & infirmis ſuis in Jeruſalem cum præſidio; cumque hoſtium exercitum conſpexiſſent innumerabilem, genibus flexis Deum invocaverunt, ut qui in aliis ſibi neceſſitatibus ſemper affuerat, in præſenti bello confractis viribus paganorum & diaboli, regnum Chriſti & eccleſiæ a mari uſque ad mare uſquequaque dilataret. Nec mora, clamantibus ad ſe Deus affuit, atque tantas audaciæ vires miniſtravit, ut qui eos in hoſtem currere videret, fontem aquæ vivæ ſitientem cervum ſegnem adjudicaret. Miro videlicet modo cum in exercitu Chriſtiano non plus quam quinque millia equitum & quindecim millia peditum fuiſſent, in exercitu hoſtium centum millia equitum & quater centum millia peditum eſſe potuiſſent; tunc mirabilis in ſervis ſuis Deus apparuit, cum antequam confligerent, pro ſolo impetu eorum hanc multitudinem in fugam convertit, & omnia eorum arma diripuit: ita ut ſi deinceps iſtis repugnare vellent, non haberent arma in quibus ſperarent. De ſpoliis vero non eſt quærendum quantum captum ſit, ubi theſauri regis Babyloniæ occupati ſunt. Ceciderunt ibi plus quam centum millia Maurorum gladio: timor autem illis tantus erat, ut in porta civitatis ad duo millia ſuffocati ſint. De his vero qui in mari interierunt, non eſt numerus. Spineta etiam ex ipſis multos obtinuerunt. Pugnabat certe orbis terrarum pro Chriſtianis, & niſi ſpolia caſtrorum de ipſis multos detinuiſſent, pauci de tanta multitudine hoſtium eſſent, qui de bello renuntiare potuiſſent.

A quibus fugatur & vincitur.

Animalium greges exercitum ſequuntur Chriſtianorum.

18. Pridie autem quam bellum fieret, multa millia camelorum & boum & ovium cepit exercitus; cumque juſſu principum populus hæc dimiſiſſet, ad pugnam progrediens, mirabile dictu! multipliciter turmas eadem fecerant animalia, & comitabantur exercitum, ita ut cum currentibus currerent, & cum ſtantibus ſtarent. Nubes etiam ab æſtu ſolis Chriſtianos defendebat & refrigerabat. Celebrata itaque victoria, reverſus eſt exercitus Jeruſalem, & relicto ibi duce Godefrido, Regimunt de S. Ægidio comes, Ruotpertus comes Flandriæ, & Ruotpertus comes Normanniæ Laodiciam reverſi ſunt. Ibi claſſem Piſanorum & Boimundum cum ſuis invenerunt. Non modica quippe multitudo præter eos qui cum eodem Boimundo Antiochiæ conſederant, vel cum Baldewino Rohas abierat, Tyroque remanſerant, ac per diverſas circumquaque regiones diſperſi fuerant, ibidem conventum faciebant. Cumque archiepiſcopus Piſanus dudum diſcordantes concordare feciſſet, maxima multitudo repatriare contendit. Godefridus vero, ut dictum eſt, populo qui Jeroſolymæ remanſerant præfuit.

Godefridus res Chriſtianas reſtaurat.

19. Igitur idem dux magnanimus & cui vix quiſquam in religione comparabilis inveniatur, parva licet manu fultus, magna quæque cœpit in Domino attentare, reliquias gentilium quocumque remanentes proſequi, præſidia locis opportunis inſtruere, Joppen diu deſtructam, portumque ibi jam diu deſolutum * renovare, eccleſias clerumque quantum potuit reparare, cœnobitas alibi congregare, donaria multa tam monaſteriis quam hoſpitali, quod numquam defecerat in Jeruſalem, devotiſſime conferre. Pacem firmiſſimam cum Aſcaloniis atque Damaſcenis gratia commerciorum habuit, noſtræ gentis milites præ cunctis bellatoribus honoravit, & feritatem illorum ſuaviſſima urbanitate Gallicis caballariis commendans, invidiamque quæ inter utroſque naturaliter quodammodo verſatur, per innatam ſibi utriuſque linguæ peritiam mitigavit.

* f. diſſolutũ.

Conventus peregrinorũ Jeroſolymis.

20. Anno ab Incarnatione MC. ſub Godefrido duce Jeroſolymitanam eccleſiam defenſante, conventus ingens factus in Jeruſalem ab omnibus qui ſunt in Oriente Chriſticolis, maximeque, qui vel Antiochiæ vel in Syria, Rohas, vel Palæſtina reſederant peregrinis, in tantum ut in ipſis Nativitatis Dominicæ feſtis quamplures regionibus adjacentibus conſecrarentur epiſcopi, verſis in hiſtorias viſibiles eatenus myſticis prophetiis, *Surge illuminare Jeruſalem*, & *Lætare Jeruſalem*, & *diem feſtum agite qui diligitis eam*, &c. incaleſcente poſt hæc æſtate, corrumpitur per Palæſtinam aër cadaverum fœtore. Sunt etiam qui dicant fontes a Barbaris infectos veneno, vel ciſternas occiſorum ſanie: unde exorta peſtilentia multos ex noſtris, utpote ſub aëre peregrino militantes occi-

Godefridus peſtilentia ſublatus.

dit, inter quos ipſum totius eccleſiæ catho- A licæ lacrymis plangendum, GODEFRIDUM populo Dei, quem paterna ſollicitudine curabat, materna pietate fovebat, nimis immature ſubtraxit. Uno tantum anno populo Dei præfuit, languore ſuperatus producto in xv. calendas Auguſti, plena fide, boniſque operibus præſentem in Chriſto vitam finivit, exceptis ſive tacitis cunctis quibus pollebat virtutibus, tanta ſe manſuetudine conjunxerat tam indigenis, quam comperegrinis, ut vix adverteretur, Franciſne plus plangeretur quam Syris vel Græcis: ante montem Calvariæ in veſtibulo Golgotanæ eccleſiæ B extat ejus mauſolæum lapide pario conſtructum.

Cui ſuccedit Balduinus.

21. Hoc tempore BALDUINUS comes in Rohas, quæ & Rages civitas Medorum putatur, quæ eſt civitas inclyta, immo regia & pars Armeniæ, conſederat, principatum jam gentis illius conſecutus, defuncto ſcilicet interim grandævo ſeniore illo Chriſtianiſſimo, qui ſe ab Antiochia ſibi in propugnatorem aſciverat, multaque prælia naviter gerentem, etiam in filium & heredem adoptaverat. A diebus quippe antiquis ſemper impugnata numquam manum dederat urbs C illa ampla paganis, eo quod muris ultra humani operis qualitatem firmis, fluvio quoque intra ebulliente, omni etiam ſitu naturali, populique & victuum muniatur fertilitate. Non eſt operis hujus vel temporis litteris tradere quotiens ibidem parva manu vir prædictus grandem multitudinem barbarorum ſtraverit, nonnumquam victus vicerit, amiſſo exercitu alium ab Antiochiæ obſidio conduxerit, poſtremo falſo ſibi fœderati cujuſdam Turci Baldrici nomine dolis ſemet expedierit, ipſumque comprehenſum necaverit, quæ omnia ſcribere volentem prius tem- D pus deſeret quam materia.

Qui veniens Jeroſolymã a legato rex coronatur.

22. Audito autem obitu fratris Godefridi, BALDUINO minori cognato ſuo civitatem & populum committit. Ipſeque cum trecentis fere viris Jeroſolymam tendit. Inſidiantium ſibi paganorum millia deluſit, congreditur, vicit, onuſtuſque ſpoliis cum triumpho Jeruſalem intratur, & rogatus & collaudatus ab omnibus ut princeps eſſet eorum, conſenſit, nec multo poſt inclinavit caput ſuum ſuper Dominici ſepulchri tumbam, ipſius ſe ſervituti perpetualiter ſubjugavit. Poſt hæc E quo major paganis Chriſtianorum timor incuteretur, per legatum apoſtolicæ ſedis, accepta legali benedictione coronatur. Deinde Aſſur & Cæſaream civitates maritimas debellavit, cæſiſque qui inerant Sarracenis, regnum ſuum regis Babyloniæ damno dilatavit.

Novus exercitus ex Teutonicis, Longobardis & Aquitanis.

23. Sequenti anno MCI. viſus eſt a noſtro quodam familiari ab Occidente in Orientem, volans ignis ad inſtar modicæ civitatis; vermiculorum quoque quos papiliones a ſimilitudine tabernaculorum vocant, exercitus incredibilis multitudinis per tres continuos dies, quaſi a Saxoniæ finibus in Bajoariam volabat. Mox profectio populoſa, & quæ pene priori poſſet numero dumtaxat æquari, ſubſequitur, quæ poſt auditas ultra ſpem res Jeroſolymæ proſpere geſtas, a reſiduis totius Occidentis gentibus, maxime ab his quorum prius mors regis, vel diffidentia, inopia, imbecillitas obſtiterat, denuo parabatur, primum ab epiſcopis Mediolanenſi, Papienſi, ceteriſque Longobardorum populis ad quinquaginta millia ſignatis, deinde a diverſarum provinciarum Teutonicis, poſtremo ab Aquitanicis, quibus WILHELMUS Pictavienſis præerat, præter vulgus ad XXV. millia, loricatas Longobardorum plebes permiſſu illorum ducis, Carinthia permeata, dum per Hungros tergo relictos in Bulgariæ civitatibus hiemarent, numero rareſcere cœperunt. Tandem Conſtantinopolim pervenientes in alteram ripam, illud enim beneficium maledictus A. peregrinis accelerare ſolet, tranſpoſitæ ſunt, immo paganorum ſagittis expoſitæ. Turci enim explorata Longobardorum inertia, ſtipularum eos terebant more, in tantum, ut exercitus Teutonicus, qui eadem via ſubſecutus circa Junii calendas ad eamdem metropolim pervenit quid de præcedentibus ſe geſtum ſit nullo modo, utpote nullo ſuperſtite de Romania redeunte, poſſet inveſtigare: ab ingreſſu quippe vel prima civitate Bulgariæ uſque ad ſedem illam ſemper nobis pacifici ejus nuntii occurrebant, iniqui tamen aliquando nos præcedentes vel comitantes favillarum evaneſcentium more diſparebant. Militum etiam ſuorum quos Pincinatos vocitant, exercitus nunc nobis a tergo damnum multum, nunc a latere vim inferre; nunc a fronte directa acie manum conferre, nunc per noctes caſtra irrumpere diſpoſuit. Semper tamen nobis per viginti dies vicinus & infeſtus fuit, donec ſtatione fruentes prænominata cum turma Welfonis ducis exercituque Wilhelmi. Diverſis quoque quotidie viis affluentibus copiis per XV. dies ad centum millia congregabantur. E quibus omnibus ſingularum turmarum principes A. more ſuo ſub appellatione filiorum ſuſcepit, eiſdemque poſt manus acceptas, ſacramentaque firmata, ſicuti prioribus exercitibus munera diſpertivit, pauperibus vero extra civitatem eleemoſynam largiri, mercatumque parari præcepit. Nam obſiſtente ſuſpicione pauciſſimis perſonis, & ipſis pretio furtimque cujuſquam urbis vel caſtri ſive munitionis per totum imperium ejus permittebatur ingreſſus. Qua etiam cauſa, cum Wilhelmus cum exercitu per mediam Adrianopolim, qua regia ſtrata ducit, tranſire prohiberetur, Aquitani genitali tumeſcentes faſtu ſymbola clamant, ſuburbia ſuccendunt, civitatem invadunt, cu-

A perfido Alexio male excipitur.

Digitized by Google

jus oppugnationi dum acriter reſiſtunt, Pinciniarum exercitum, qui ſemper ut præmiſſum eſt, iter ipſum juſſu Cæſaris obſervat, a tergo ſuſcipiunt: quibus congreſſi multos ſternunt, multos amittunt, tandem via dudum contemta vadunt.

24. Igitur omnis ille tantuſque populus per Romaniam iter dirigere diſponebat, neceſſaria ſibi quiſque per deſerta coëmebat, ultra brachium illud maris, quod S. Georgii dicitur, tam compulſi quam voluntarii tranſvehimur. Sed quotidiani principum conventus, quotidiana etiam cum imperatore colloquia, quem finem ſint habituri penduli nimis operimur. Sed ecce ſubito murmur exoritur inviſum imperatorem Turcorum potius quam Chriſtianorum parti favere, exploratiſque quæ circa nos erant, frequentibus illos contra nos nuntiis animare. Hic eſt, inquiunt, perfidus ille ALEXIUS, qui domino ſuo MICHAELI per quorumdam Alemannorum conductitiorum auxilium depulſo, imperium ejus uſurpavit, ipſoſque ſui ſceleris cooperatores ex filio damnatos necari fecit, immo qui ſe tanti facere dicit Francos cum Turcis præliantes, quanti canes ſe invicem mordentes. Cum autem navigia quiſquam conducere tentaret, audivit Cæſarem inſidias peregrinis etiam in mari poſuiſſe, multaſque dudum eodem facinore naves cum ſubmerſiſſe. Quapropter omnes eum maledicebant & anathematizabant, omnes illum linguæ non imperatorem ſed traditorem appellabant. Incredibile memoratu eſt, & ad recordandum expertis horribile, quanta in noſtro, hoc eſt Germanico collegio, quod omnibus erat rarius, tunc fuerit titubatio, dum videres patrem a filio, fratrem a germano, ſocium ab amico multo amarius quam mors ſeparat, cum vita ſeparari, altero terræ, altero ſe committente mari, rurſumque quoſdam poſt appenſum naulum, poſt unam aut duas in navi tranſactas noctes, reſumta ſuppellectili ad littus cum ingenti damno proſilire, redemtis pretio ampliori quos nuper diſtraxerant equis, ad necem fugiendo mortem properare. Nos quoque eamdem animi nutationem diu multumque vexati, tandem inter eos, qui ſe ſalo credere præſumſerant, divina miſerias noſtras gubernante clementia, Joppe portum poſt VI. hebdomadas attigimus. Benedictus per omnia JESUS CHRISTUS.

Qui Turcarũ parti potius favet quam Chriſtianorum.

25. Porro exercitus univerſalis ab imperatore CCC. mill. Turcopolis, qui legationes apto itinere deducerent, acceptis, contra Nicomediam vertitur, indeque Romaniam declinans ad Aquilonarem plagam contra terram Corizanam, quæ Turcorum eſt patria, convertitur. Loci quippe Romaniæ quæ circa ſtratam publicam erant, perjurus A. devaſtaverat, dum noſtris in Antiochia dudum obſeſſis auxilium ferre non auderet, ut jurave-

A rat, ſuſpectus ſcilicet ex tunc tam Francis quam Turcis. Inſuper militia hæc nomen ſibi facere in gentibus quemadmodum anteriori propoſuit; ſed ut rei probavit eventus, divinæ id prædeſtinationi non complacuit. Nam ante paucos dies iidem pagani in Longobardorum, ut præmiſſum eſt, vix tepido ſanguine hebetatos antea gladios duraverant, indeque animati tam infinitæ multitudini bellatorum reſiſtere præſumebant. Non multo poſtquam quatuor erant millia Turcorum, B qui tamen ipſi electi, & equis velociſſimis, armis, teliſque ac ſagittandi peritia nimis inſtructi, fortunam ſuam ſeu virtutem ignoti exercitus experiri potius explorando, quam aperte congrediendo veniebant. Unde in primis lamentantium more vulnus extremum diripere, poſt hæc capere & cædere, deinde per compita percurrentes, incendio vel quocumque moliuntur pabula prævaſtare. Aliquando etiam per junceta vel carrecta gradientem exercitum tota die flammis immo fumo vexare, nonnumquam per noctes, nunc hac, nunc illa caſtrorum parte irrumpentes, cunctis inquietudinem inferre. C Inter hæc omnia tamen numquam acie directa, numquam fronte aperta more præliantium congrediebamur, ſed reſiſtentibus cedebant, inſquentes fugiebant, revertentes denuo ſubſequuntur. Si miſerias illas omnibus miſeriis miſerabiliores ſtilo proſequi plene tentamus, poſſibilitatem, ſimul & modum excedimus, ubi turpiter tot nobiles per inopiam, tot divites ſine ferro, tot fortes occubuiſſe referimus, olim domino ſervus præſens, locupleti pecunia ſufficiens minime quivit ſubvenire, nec forti licuit pugnare. D Via quippe eadem erant arta, invia, atque inhabitabilia, hoſtibus cognita, noſtris ignota, qua mutum Dei populum, A. traditoris incarcerabant machinamenta.

26. Quid moror? Sic per dies pene XXI. quaſi ſignum ad ſagittas expoſiti; ſic quotidie tamquam oves occiſionis æſtimati, tandem in extrema jam ſorte poſiti, nemorum ſe ſaltibus noctu tradunt, moroſam, ſed certam ſibi mortem accelerare ſatagunt, quamvis pauciſſimis fuga quicquam emolumenti contulerit, præter quod omnium ultima fata tardantia conſummavit. Nam de tam innumero populo Dei heu! heu! non E credimus mille viros remanſiſſe, quos poſtea vix oſſibus hærentes Rhodo, Papho, ceteriſque portubus, raros autem etiam Joppe vidimus, e quibus BERNHARDUS comes, & HENRICUS comes Ratiſponenſis obierunt Jeroſolymæ; dux vero WELPHUS revertendo moriens Papho (a) eſt humatus. [a] Inter longiſſimam cruciatuum ſuorum hiſtoriam, quam hic tacere, nec ipſa compendioſi hu-

Totus pene exercitus Chriſtianus perit.

(a) Urbe Cypri epiſcopali, ex qua poſtea ejus oſſa ſublata ad Altorfenſe monaſterium tranſlata ſunt & repoſita, ut ſcribit Vitus *Arenpeck* in ſuo chronico.

jus operis proprietas permittit, de noſtratibus archiepiſcopum Salzburgenſem T. (a) captum, marchiſiam N. trucidatam, duos Brimones canonicos nobiles viros inedia ſitique defeciſſe referebant. De latinis principibus Willelmus, Regimundus, Stephanus ceterorumque aliquam partem ſupereſſe dicebant.

Balduinus ſuos hortatur ad pugnandū contra Babylonios quos fugat.

27. Dum hæc ita geruntur, nec his qui in Judæa ſunt Chriſtianis pariter, ſed tam ab Aſcalonitis, atque Damaſcenis, quotidiana latrocinia quam a Babyloniis bella parantur. Poſt Maii quippe calendas longe a Roma caſtra metatus eſt Babylonicus exercitus, contra quem aciem Balduinus inſtruxit, ſuos hortatus, ut ſicut ante paucos dies per Dei gratiam parva manu multam de Arabia prædam tulerant; ita nunc hoſtium multitudini non cedant. » Illorum, inquit, damno vivamus, aut periculo moriamur. Ecce bellum, boni milites, quod olim optavimus, pro quo patriam, parentes, pacem contemſimus. Porro pro Chriſti hereditate, contra invaſores Terræ-ſanctæ, prædoneſque alienigenas pugnare honeſtum eſt, vincere tales nequaquam incertum, mori glorioſum. Illis patria miniſtrat fugam, nobis exilium victoriam. Comprobamus jam quod ipſi exprobrant Francos mortem non timere, immo Chriſti peregrinos aut in Chriſto vincere, aut in Chriſto mori velle. Talia multa poſtquam peroravit, arrectis ſuorum animis, miro Dei omnipotentis nutu, ingens Sarracenorum populus uni tantum vel paulo plus legioni noſtrorum ceſſit, adeo ut ne congredi quidem præſumerent; ſed poſt tranſactos aliquot in eadem ſtatione dies turpiter & inacte redirent.

Novus Babyloniorum exercitus.

28. Rurſum circa calendas Septembris, quo ſcilicet tempore Chriſtianorum, quos ante memoravimus, adventantium fama Babyloniæ regna terruerat, inito conſilio, præoccupare noſtram, hoc eſt univerſorum, qui tunc in Judæa, & in cunctis finibus illis reperirentur, interneciem diſponebant, miſſiſque epiſtolis Damaſco, Tripoli, Gibel, ceteriſque barbaris civitatibus adverſus nomen Chriſtianitatis ſe invicem qualicumque pacto confortabant. Egreſſus itaque XL.* militum exercitus de Babylone, primum ad obtinendam Joppen tendens, non longe ab Aſcalona ſumtis nimirum inde ſociis conſedit. Baldewinus vero rem non ignorans, ſuos undique, hoc eſt ab Jeruſalem, Nicopoli, Monte Thabor, Hebron, Cæſarea & Aſſur in Joppen, ubi tunc non parva manebat peregrinorum turba, convocavit. Vidimus hiſdem diebus tantam mortalitatem, quam etiam vix evaſimus, in populo graſſari, ut ad trecenta cadavera ſingulis diebus Hieroſolymæ exportata numerarentur, Joppe vero ingens campus inter paucos dies tumulis occuparetur. Denique cujuſdam diei hora III. præcedente regem ligno Dominicæ Crucis, quod anno priori terra diutiſſime abſconditum Syri quidam G. duci demonſtraverant, extra civitatem Joppen totius populi conventus eſt factus; juſſuque regis Arnoldus quidam venerabilis & bene litteratus clericus, ſic in medio concilii exorſus: « Beata gens, cujus Dominus Deus, populus quem elegit in hereditatem ſibi. Vos, ô fratres cariſſimi, gens eſtis illa beata, gens ſancta, vos eſtis populus ille Chriſti hereditatis, populus acquiſitionis, qui relictis omnibus, patria, parentibus & rebus, crucem quotidianam poſt Chriſtum tuliſtis. Vos corpora pro Chriſto ad ſupplicia tradidiſtis, vos pugnaſſe videmini, ſed Chriſtus noſtro voluntarie ſacrificato ſanguine, veſtrorumque fratrum commilitonum pretioſa morte, locum ſanctificationis ſuæ dignatus eſt mundare; civitatem requiei ſuæ Jeruſalem voluit poſt tam annoſa ſpurciſſimæ gentis vincula per veſtram devotam ſervitutem expedire. Hæc, inquit Deus, requies mea in ſæculum ſæculi. Hic habitabo quoniam elegi eam. Contra quam divina ſponſione nobis inditam ſpem, ecce paganorum litteræ Dei nutu ante diem heſternam comprehenſis legatis oblatæ, vaticinata perhibentes dæmonia, nos illorum præliis delendos, Jeruſalem funditus deſtruendam, & quod etiam omnibus nefandis horribilius eſt dictu, ipſam Dominici & glorioſi ſepulchri petram fruſtatim frangendam, ſicque camelis ad mare delatam in remotiſſimo & quod numquam a Chriſtianis reſciſci poſſit pelago ſubmergendam. Unde quid facto opus ſit, ô Chriſticolæ videte, quem finem hæc tanta præſumtio tandem ſit habitura perpendite.

** f. millium militum.*

Ingens mortalitas.

Arnoldi ad milites exhortatio.

Qui ad pugnam ſe præparant.

29. Plura diſputare volentem mox clamor interſtrepens compeſcit, & quaſi ex uno ore vox unanimis ſingulorum inſonuit. « Res, inquiunt, in articulo poſita eſt, breve & quodammodo ſuccinctum eſt conſilium noſtrum pro Chriſto Chriſtique legibus & ſanctis noſtris, aut dimicandum fortiter, aut moriendum turpiter, aut glorioſe mori & vivere æternaliter inſtat, aut turpiſſime vivere, & brevi turpique vita perpetuam mortem comparare reſtat; ſed nec temporaliter nec æternaliter vivere liceat, quem contra tam prophanam, tam blaſphemam paganorum audaciam pugnare non libeat. Protinus ante Crucem reparationis noſtræ, confeſſio-

(a) Temonem de quo hæc refert Vitus *Arenpeck*: *Themno Saltzeburgenſis archiepiſcopus comprehenſus, regi Mempheorum præſentatus, ad idololatriam angariatur. Ille fanum ingreſſus, animi & corporis viribus robuſtiſſimus idola quæ adorare debuit, non Deos, ſed opera manuum oſtendens, in fruſta comminuit. Ob ea productus exquiſitis ſuppliciis & variis tormentorum generibus affectus, glorioſo martyrio coronatus eſt in Græcia civitate Corroſio, ibidem ſepultus.* Addit *Arenpeck*: Itham marchioniſſam matrem Leopoldi marchionis Orientalis, quæ in ejus comitatu erat, raptam fuiſſe ab uno principe Sarracenorum & ſibi matrimonio violento copulatam, ex quo genuit ſceleſtiſſimum ſanguinum.

Digitized by Google

ne peccatorum unanimi humiliatione facta, ac poſt dictam indulgentiam ab apoſtolico legato, qui tunc forte aderat, benedictione accepta, Domini inclamantes adjutorium, caſtro ſunt alacres redditi, indeque ſummo mane ad ſeptem millia peditum milleque equites recenſiti, periculo ſunt ingenti cum magno tripudio præſentati.

Et Barbaros cædunt.

30. Viſa igitur ſtatione barbarorum, mirabile dictu! tanta ferveſcere cœperunt fide, ut unuſquiſque ſe ſolum tot legiones ſternere poſſe non dubitaret: unde & contigit, ut dum per unum pene milliarium inordinate currendo, minus caute ſe hoſtibus infundunt, prima cohors a latere invaſa illico tota rueret. Qua de re BALDEWINUS efferatus animo, tanto illos equitum impetu involat, ut quamvis idolorum reſponſis de victoria certificati acrius quam antea umquam reſiſterent, ſicut cera a facie ignis ante ipſum liqueſcerent. Referebat mihi venerabilis abbas GERH. qui tunc crucem Dominicam ſemper lateri regis contiguus præferebat, numquam ſe tantam nivis vel pluviæ, quantam tunc telorum contra regem volare denſitatem vidiſſe. At poſt ligni pretioſi intuitum, nullum ex hoſtibus telis ſe vel armis, ſed univerſos fugæ præſidio ſe commiſiſſe.

Joppe terra marique obſeſſa.

31. Itaque poſt victoriam a Deo, cui non eſt differentia ſalvare vel in multis vel in paucis, ſibi conceſſam, (interim dum caſtra prædamque diripiunt, hoſtium nuntius adeſt miſſus a Joppitis, qui civitatem terra marique diceret obſeſſam.) mox onuſti ſpoliis, reliquis vero incendio traditis, nobis qui jam „ portis intus obſtructis, a terra equitibus multis; a mari vero quadraginta duabus navibus roſtratis exigebantur in auxilium quantocius properant; poſtque tot hoſtium incurſus, tantáſque penuriæ peſtilentiæque miſerias, feſtum Nativitatis Dei genitricis, quod ipſa die cum mœrore cœpimus, maximo nos tripudio complere faciebant. Sequenti die multam nobis abundantiam frumenti cunctorumque victualium, cum peregrinis fratribus ad duodecim millia æſtimatis naves xxx. deferebant; quam dum hoſtium claſſes invadere niterentur, mira Dei potentia, per virtutem ſanctæ Crucis, quæ, dum nihil carnalis adjutorii conferri poſſet, in altum econtra, jubente rege, levabatur, adeo repreſſit, ut nullo conatu vel arte remigandi de loco moveri vel unam de tot navibus poſſe tam pagani quam Chriſtiani populi nimis mirarentur.

De miraculo lampadarum divinitus accenſarū ſabbato ſancto.

32. Neque hoc ſilentio prætereundum, quod eodem anno ibidem cognovimus contigiſſe venerabili Herimanno presbytero, qui tunc in monte Oliveti converſabatur, inter
» hæc verba referente. Die, inquit, ſanctiſſimi
» ſabbati, quo ſecundum antiquæ miſericor-
» diæ Domini paraclyſim, baptiſmate jam con-
» ſecrato, lumen de cœlo nobis miniſtrari de-
voti nimis expectabamus uſque ad veſperam, «
orationibus inſtitimus, tuncque propter pec- «
cata noſtra, deſiderato dono cœleſti, quod «
etiam in conſpectu gentium olim Chriſtiani «
ante nos ſemper ſuſcipere ſolebant, omni- «
modo fruſtrati, abſque omni feſtivæ ſynaxis «
officio, noctem illam Dominicæ Reſurre- «
ctionis lugendo tantum & mœrendo tranſe- «
gimus; ſummo autem mane a ſepulcro Do- «
mini nudipedes proceſſimus, ingreſſique tem- «
plum Domini, quo ſcilicet loco idem mon- «
te Moria in area Areuna David maxima «
exauditum tribulatione, cunctoſque exau- «
diendos, qui ibidem corde devoto orarent «
Salomoni promiſſum eſt, legimus, poſt pre- «
ces lacrymaſque, ne nos deſerendo, Chriſtus «
nomini ſuo blaſphemiam inter gentes præ- «
pararet, ſuſas; necdum atrium illud famo- «
ſum egredimur, & ecce ſigna concrepantia «
laudes altiſonas in occurſum nobis ab his qui «
remanſerant, reboantes audivimus, intran- «
tes vero eccleſiam prænominatam, lampa- «
des duas cœlitus incenſas gaudio immenſo «
repleti conſpicimus. Quid plura? a baptiſmi «
officio, quo pridie ceſſaveramus, incipien- «
tes, totum ſervitutis noſtræ penſum Domi- «
no dudum ſubſtractum uſque ad miſſæ com- «
pletionem lætiſſima devotione perſolvimus. «
Nobis quoque egreſſis, inter miſſam Syrorum, «
qui ſemper poſt noſtrum egreſſum, eodem «
pſallere choro ſolent, lampades aliæ divini- «
tus accenduntur. Ante veſperas vero & in- «
ter ipſas veſpertinas laudes uſque ad ſexde- «
cim hujuſmodi lumina viſibiliter amplian- «
tur; ſicque contigit ut pauci intra Jeruſalem «
ſeu Chriſtiani ſeu pagani reperirentur, qui «
tam evidentem Chriſti potentiam ſe non vi- «
diſſe teſtarentur. «

Balduinus Aſcalonem tributariam facit & L. millia Sarracenorum ſternit.

33. Quinto dehinc anno BALDUWINUS rex Aſcalonem mari copioſiſſima claſſium multitudine, a terra vero non parvo cingens exercitu, tributariam ſibi fieri longa obſidione coëgit. Poſt aliquot menſes quinquaginta millia Sarracenorum improviſe ſe invadentium virtus divina ante ipſum quatuor tantum millium manibus ſtravit, quodam ſcilicet Ammyrato, qui ſecundus a rege Babyloniæ videbatur, capto; altero inter ceteram multitudinem occiſo, Chriſti clementia peregrinis ſuis apud Antiochiam, Syriam, Palæſtinam, totamque per Aſiam proſperante, eorumque ſervitute barbaricas circumquaque ſpurcitias eliminante. Invidus & occultus eatenus eccleſiæ perſecutor ALEXIUS, diu tectam perfidiæ ſuæ toxicatam rabiem evaginat, Turcis quibus jam nulla vel rara in Oriente regnandi ſpes remanſerat, ſe tutiſſime conſiliat, & ô turpiſſimum facinus! Nicæam quam olim fidei noſtræ turrim, dudumque multo Chriſtianorum ſanguine redemtam præſcripſimus, Solomanni tyranni filiis reddidit, Babylonicum regem contra noſtros frequentibus nuntiis animavit, cuſto-

Alexius C. P. imp. Chriſtianis contrarius.

dias ad prohibendum tranſitum peregrinis terra marique conſtituit. Cujus etiam claſſes numeroſas navium roſtratarum contra Antiochenos directas ipſi bello ceperunt, & in confuſionem A. naſis & pollicibus omnium abſciſſis, unam de ſcafis inde onerantes, hujuſmodi pulmentum eidem regi multorum millium homicidæ tranſmiſerunt. BOIMUNT quoque jam trienni captivitate per divinam ſolutus providentiam Italiam navigio venit, ibique claſſes fabricari conſtituens, ipſe uſque ad Hiſpaniæ regna peragrare, cunctamque quam poſſet militiam, quocumque pacto, contra tyrannum præſcriptum cœpit congregare.

Acra & Accaron expugnata.

34. Pridie ante vigilias Nativitatis Chriſti viſus eſt ab Occidente tantus inter ſydera ignis flammare, ut ſolis jubar excederetur, ſi in Orientis eſſet parte. His temporibus nonnulli palmati de Jeroſolyma redeuntes, Acriſque & Accaron a noſtris expugnatam nuntiant. Alia quoque præter hæc non pauca, quæ multam nobis lætitiam miniſtrarent fauſta ſuper Jeroſolymitanæ eccleſiæ ſtatu narrant. Inter quæ & regem BALDUWINUM Ruotgeri ducis Siciliæ filiam, Cunradi regis viduam in matrimonium duxiſſe, commemoranti adducentem ſibi tantam Siculorum ac Normannorum claſſem, quæ Aſcaloni Chriſtianorum nomini denuo infeſtiſſimæ ſufficerent a parte maris in obſidionem, quam etiam idem rex a terra cum ſuis obſidens tributariam fecit. Non multo poſt cum jam poſt abſconſam parumper faciem ſuam Dominus reſpexiſſet Sion, quam olim elegerat in habitationem ſibi, cœpit per orbem terrarum hujuſmodi gaudii ſemen non immerito diffundi fidelium animis, quæ veræ filiæ ſunt Jeruſalem longe lateque bonorum fructuum votis impræɡnatæ. Vaticinia quoque jam dudum oblivioni pene tradita, tradita diverſis ubique cordibus, linguis, vocibus iterari. « Ecce, inquiunt, noſtris, in quos » fines ſæculorum devenerunt, temporibus re» ſpexit Dominus Sion, & videbitur ibi in » gloria ſua. Miſertus eſt civitatis ſanctificatio» nis ſuæ Jeruſalem, civitatis requiei ſuæ. Gau» dete gaudio omnes qui lugebatis ſuper eam, » & reliqua. » Hæc & hujuſmodi mille præſagia, licet per anagogem ad illam quæ ſurſum eſt matrem noſtram Jeruſalem referantur; tamen infirmioribus membris ab uberibus conſolationis deſcriptæ vel ſcribendæ potatis, pro tanti contemplatione vel participatione gaudii, periculis ſe tradere etiam hiſtorialiter practica diſcurſione cohortantur. Scimus hominem verbi gratia, qui canticum illud *Lætatus ſum* cum *alleluia* ſe in viſione fatetur audiſſe, ſeque ipſum vocibus canentium ſuccinuiſſe, ac per hoc in tantum ad eamdem peregrinationem animatum, ut & nullam ſpiritus ejus requiem haberet, donec per multas tribulationes corporali præſentia ubi ſteterunt pedes Domini pertingens adoraret.

35. Nec mirandum, ſed venerandum poſt ablata ſaxis duriora cordium ethnicorum ſcandala, de via Domini catholicam unanimiter eccleſiam ad fontem ſui exortus & ad cunabula primitivæ ſuæ inſtitutionis, ac ſpecialem veri panis domum nova pœnitentiæ via contendere; quam conſtat olim pretioſa quæque ſua membra per eamdem viam non cœci tantum, ſed etiam omnigenis paganorum ludibriis, ut oves occiſionis expoſuiſſe. Ex eiſdem confeſſoribus pauci qui ſuperſunt teſtari ſolent, quod recordari miſerabile eſt, nec paſſum ſe pedis inter idolatras gratis eſſe ſecutos, quantominus victuum & hoſpitiorum ſolamina? De tormentis inauditis & innumeris, quæ pro auri exactione paſſi ſunt, quis ſatis ſcribere queat, quibus mors utique amariſſima pro lucro, vita pro cruce erat? Sed ut ad noſtra redeamus tempora, quod enim ſcimus loquimur & quod vidimus teſtamur, nondum deſunt illo in ſtadio, quamvis plana jam via currentibus in abſolutionem culparum, martyrii bravia, pericula ſcilicet latronum, pericula fluminum, pericula maris, ſolitudinis, famis & ſitis, æſtus & ægritudinis, aliaque mille peregrinationis incommoda, inexpertis vix credibilia. Dant fidem dictis noſtris tot per eamdem ſtratam ſtrata Chriſti cruciſerorum capitibus ablatis cadavera, qui a latrocinantibus ibidem invaſi paganis, in modum crucis contra Orientem terræ protenſi, calicem Chriſti bibiſſe cernuntur, inter orationum pro quibus peregrinabantur vota. Quapropter ceſſent neceſſe eſt, quidam deliciarum vinculis irretiti, crucem poſt Chriſtum quamvis in angaria cum Simone portantibus improperare, cur ipſum iter, utpote nuſquam divinis legibus indictum, vitio dumtaxat mobilitatis aſſequantur, cum ipſi ſunt potius incorrigibiles, dum vias Domini duras non appetunt, detractionibus venenata lingua teſtentur. Nos autem, quid hos niſi vere martyres credamus, quibus mundus crucifixus eſt & ipſi mundo? Crucis ſe ſigno ad tot cruciatus inſigniunt, & de multis pauciſſimi, iidemque palmati quaſi victores redeunt. Nec deſunt jam eamdem terram repromiſſionis incolentibus quotidiana martyria, ultroneum videlicet exilium, abſentia parentum, penuria rerum, incurſiones, latrocinia, timor continuus & inſidiæ barbarorum, infinitiva bella cum regnis Perſarum & Babyloniorum. Econtra in dies excutiens ſe de pulvere filia Sion, Hieroſolymitana nimirum eccleſia, canticum novum dilecto ſuo, qui ſecum mirabilia fecit, cantare non ceſſat, ſed in multitudinem, inquiens, dolorum meorum in corde meo conſolationes tuæ lætificaverunt animam meam. Nam per ſancta exercitia ſacra loca

ab inveteratis paganorum ſpurcitiis mundantur, eccleſiæ deſtructæ reſtaurantur, epiſcopia vel cœnobia, peregrinationes priſtinis incolis inſtituuntur, civitates & caſtella muniuntur, portus & mercatus olim deſolati populoſis conventibus vicinabantur, etiam & agricolis, vinitoribus & paſtoribus officia ſua concedebantur, & quod omnibus excellit beneficiis temporalibus cœleſtis ignis in Reſurrectione Chriſti annuum cariſma miniſtratur uſibus humanis. Venit etiam in manus noſtras quod jam per totum orbem diſſeminatum credimus, exemplar cujuſdam epiſtolæ, quam Gabriëlem archangelum ex perſona Salvatoris noſtri ipſi eccleſiæ, & per illam omnibus eccleſiis miſſam referunt attuliſſe, quæ ſicut multos prævaricatoribus intentat minarum terrores, ita converſis ſolitas divinæ clementiæ non denegat conſolationes. Ergo tanta per multitudines miſerationum Domini ſuper Jeruſalem orta gloria ejus, oportet ut univerſæ tribus terræ memores quod olim ſalvatio de monte Sion venerit in mundo, ſicuti dudum lugebant filiationis affectu ſuper ea, ita nunc eidem pri matri congaudeant, & ſatientur ab uberibus conſolationis ejus, illuc aſcendentes a ſolis ortu & occaſu, ab Aquilone & mari, ad confitendum procul dubio modis omnibus nomini Domini noſtri Jesu Christi, qui locum eumdem, quod ſalva tamen fide dici liceat, plus quam ipſum paradiſum terreſtrem conſecravit incarnatione, incunabulis, paſſione, reſurrectione, & aſcenſione ſua, cujus nomen & miſericordiam per cuncta prædicent & glorificent ſæculorum ſæcula. Amen.

EPISTOLA JEROSOLYMITANORUM.

Ex mſ. codice monaſterii Hemmerodii ſive Clauſtri, ab annis 500. *exarato.*

PAtriarcha Jeroſolymitanus & epiſcopi tam Græci quam Latini, univerſaque militia Domini & eccleſiæ Jeroſolymitanæ, Occidentali eccleſiæ conſortium cœleſtis Jeruſalem & ſui laboris præmii portionem.

Quoniam eccleſiæ noſtræ incremento vos gaudere non ignoramus, & ſollicitos tam adverſa quam proſpera, prout credimus, ampliationis proſperitatem, ſic notificamus. Innoteſcat igitur caritati veſtræ, Deum in xl. civitatibus & ducentis caſtris eccleſiæ triumphaſſe, tam in Romania quam in Syria, & nos adhuc de loricatis habere præter vulgus centum millia, amiſſis tamen multis in primis præliis. Sed quid hoc? quid unus in mille? Ubi nos habemus comitem, hoſtes habent quadraginta reges; ubi nos turmam, hoſtes legionem; ubi militem, illi ducem; ubi nos A peditem, illi comitem; ubi nos caſtrum, illi regnum. Nos autem non confiſi in multitudine, nec viribus, nec præſumtione aliqua, ſed clypeo Chriſti & juſtitia protecti, Georgio, & Theodoſio, & Demetrio, beatoque Blaſio militibus Chriſti vere nos committimus. Valete.

TITULUS SEQUENTIS OPERIS.

HIſtoriam parvis ſcriptis tenet ille libellus;
Ut fuit urbs capta a Francorum gente Nicæa,
B Pro qua Francorum ceciderunt millia centum,
Quos Solyma ſtravit, princeps dum victus abivit.
Quodque labore famis bello plures cecidere,
Urbem qui claram vicerunt Antiochenam,
Et qui Jeruſalem pacis venerunt ad urbem,
Ac Turcos ſancto Domini pepulere ſepulchro.
Auxilio Dominique ſedes fit inclyta regni,
Hoc regno reges reprimens populoſque rebelles.
C Hac pugna belli quicumque fuere peremti,
Quique labore viæ peregrinantes obiere,
Chriſti militiæ cœli jungantur in arce.
Hoc regnum ſolo Godefridus dux habet anno.
Annos octodecim Balduinus eam regit urbem.
Hi duo Germani digni diademate regni,
Militia clari, fortes, bello metuendi,
Paucâ gente ſuâ geſſerunt prælia multa,
Illis infeſtas ſternentes cæde catervas,
D Perque Deum fortes fuerant Babylonis in hoſtes,
Dilataverunt regnum, quod tunc habuerunt
In regno Chriſti, nunc ſint ſine fine beati.
Imperium quorum cognatus ſumſit eorum
Alter Balwinus morum probitate decorus,
Quod per quindenos rexit feliciter annos,
Excepto ſolo quo captivus fuit anno.
Regnat pro ſocero Volco comes Andegavenſis,
Hic in tredecimo regni defungitur anno.
Poſt patrem ternis Baldwinus tertius annis,
E Præfectus regno jam nomine clarus avito.
Qui compilavit ſimul & conſcribere fecit
Hoc opus, æternæ ſibi ſit retributio vitæ.
Incipit hiſtoria Nicæna vel Antiochena,
Urbis præclaræ necnon Jeroſolymitanæ.

BREVIS NARRATIO BELLI SACRI.

Ex mſ. codice Florinenſi ante annos 500. *exarato.*

I. ANno Incarnati Verbi milleſimo nongenteſimo ſeptimo Occidentales populi dolentes loca ſancta Jeroſolymis a gentilibus prophanari, & Turcos etiam terminos Chriſtianorum jam multa ex parte in-

Digitized by Google

vaſiſſe, innumerabiles una aſpiratione moti, & multis ſignis ſibi oſtenſis, alii ab aliis animati, duces, comites, potentes, nobiles & ignobiles, divites & pauperes, liberi & ſervi, epiſcopi, clerici, monachi, ſenes & juvenes, etiam pueri & puellæ, omnes uno animo, nullum ullo angariante, undique concurrunt, ab Hiſpania, a Provincia, ab Aquitania, a Britannia, a Scotia, ab Anglia, a Normannia, a Francia, a Lotharingia, a Burgundia, a Germania, a Langobardia, ab Apulia, & ab aliis regnis, & virtute & ſigno ſanctæ Crucis ſignati & armati ultum ire parant injurias Dei in hoſtes Chriſtiani nominis. Et quanto quiſque hactenus ad exercendam mundi militiam erat pronior, tanto nunc ad exercendam ultro Dei militiam fit promtior, firmiſſima pace interim ubique compoſita, & primo Judæos in urbibus in quibus erant aggreſſi, eos ad credendum Chriſto compellunt, credere nolentes bonis privant, trucidant aut urbibus eliminant; aliqui poſt ad Judaïſmum revolvuntur.

2. Eminebant in hoc Dei hoſtico dux Lotharingiæ Godefridus & fratres ejus Euſtathius & Balduinus, Balduinus comes Montenſis, Robertus comes Flandrenſis, Stephanus comes Bleſenſis, Hugo frater regis Francorum, Robertus comes Normanniæ, Raimundus comes S. Ægidii, Boiamundus dux Apuliæ.

3. Exercitus Dei aggreſſus terminos paganorum viriliter agit, primumque eis fuit bellum ad pontem Pharphar fluminis IX. cal. Martii, ubi multi Turcorum occiſi ſunt.

4. Secundum eis fuit bellum apud Nicæam III. nonas Martii, in quo etiam pagani victi ſunt. Capta ergo Nicæa, capta etiam Laodicia, cum eſſent plus quam CCC. millia armatorum in exercitu Chriſtianorum, tanta eis omnium rerum ſuppetebat copia, ut aries uno nummo, bos vix duodecim nummis venderetur.

5. Obſeſſa Antiochia, in tantum attenuati ſunt Chriſtiani propter omnium rerum penuriam, ut in toto exercitu vix centum boni equi invenirentur. Et tamen quamvis ea deſperatione rerum multi ſe ſubſtraxerint, multi etiam repatriaverint, nono obſidionis menſe capta Antiochia. Chriſtiani a paganis verſa vice obſeſſi, tanta fame afflicti ſunt, ut vix aliqui ab humanis carnibus ſe abſtinerent: ſed confortati a Deo per inventam ipſius lanceam a tempore apoſtolorum non viſam, ipſa lancea ipſos præcedente, obſeſſi obſeſſoribus concurrerunt quarto cal. Julii, & hoc tertio bello victoriam adepti ſunt.

6. Quartum bellum fuit eis in Romania calendis Julii & ibi Turci victi ſunt.

7. Commiſſa Antiochia duci Boïamundo, Chriſtiani propter vitandum tædium & famem & maxime propter diſcordias principum proficiſcuntur in Syriam, & expugnatis Marra & Barra urbibus Saracenorum, & multis regionum caſtellis, tanta ibi rurſum fame affecti ſunt, ut corpora Saracenorum jam fœtentia comedere compulſi ſint.

8. Exercitus Dei divino monitu in interiora Hiſpaniæ profectus, larga Dei manu refocillatus eſt, quia cives & caſtellani illius regionis legatos cum multis donariis ad eos præmittebant, parati etiam oppida vel urbes eis tradere, a quibus Chriſtiani, ſecuritate accepta, & indicto urbibus tributo, interim etiam multis eorum qui ſe ſubſtraxerant ad eos apud Tyrum recurrentibus, tandem perveniunt Jeruſalem, eaque obſeſſa cum laborarent pro victus & maxime pro aquæ penuria, omnes ex communi decreto nudis pedibus quotidie orando circuibant urbem.

9. Octavo ergo talis humiliationis die, obſidionis autem die XXXIX. capta eſt Jeruſalem idus Julii in VI. feria, & in templo Salomonis & in porticu ejus Chriſtiani cum paganis ſexto bello conſerto, tanta in eis cæde debaccati ſunt, ut in ſanguine occiſorum equitarent uſque ad genua equorum.

10. Cum ordinatum eſſet qui Jeruſalem deberet retinere, principibus jam de patriando agentibus, ecce rex Sarracenorum ad debellandos eos venit Aſcalonam cum centum millibus equitum & quadringentis millibus peditum. Quibus cum occurriſſet exercitus Domini, in quo non plus quam V. millia equitum & XV. millia peditum erant, Deo pro ſervis ſuis ad ſe clamantibus pugnante, & nube eos ab æſtu ſolis defendente, Sarraceni ſolo Chriſtianorum impetu territi, omnes projectis armis fugerunt, & in hoc ſexto bello IV. calendas Auguſti facto cæſa ſunt centum millia paganorum. In porta vero Aſcalone ſuffocati ſunt duo millia, & eorum qui in mari perierunt, & qui inter ſpineta ſilvarum conſumti ſunt, numerus neſcitur.

11. Duce Godefrido electo ad principandum remanentibus in Jeruſalem, ceteri principes repatriant. Capta eſt autem Jeruſalem poſt annos circiter quadringentos ſexaginta ex quo ſub Heraclio imperatore ſecunda vice capta poſſeſſa eſt a Sarracenis. Et poſt hæc quinto anno Jeroſolymitæ Accaron urbem capiunt, & in ſequenti anno innumerabilem paganorum multitudinem glorioſa victoria terunt.

12. Et poſt hæc omnia XVIII. anno Balduinus Jeroſolymorum rex a Sarracenis capitur, qua de re mente excedentes, undique verſum evocati, ad ſexaginta millia conglomerantur, ut Chriſtianos a finibus ſuis exterminent, & apud Aſcalon impedimenta ſua commendant, ſcilicet uxores, ſoboles, & victualia. Chriſtiani in arcto poſiti, nihil ſpei niſi in Deum habentes, exemplo Ninivitarum utrique ſexui jejunium indicunt, pueris etiam infantibus lactentibus, univerſo quoque pecori pabula negantur. Dies pugnæ indicitur,

Iſte Balduinus rex fuit filius Hugonis comitis de Reiteſta.

Digitized by Google

dicitur, procedunt Chriſtiani cum militibus & peditibus vix tria millia æſtimati, principes gradiuntur in fronte, ſcilicet patriarcha pro vexillo offerens crucem Chriſti, abbas olim Cluniacenſis PONTIUS proferens lanceam transfixam in latere Chriſti. Epiſcopus Bethleemites ferens in pixide lac S. Mariæ perpetuæ Virginis. Sarraceni vero quaqua verſum effuſi ex omni latere in orbem circumcingunt Chriſtianos, ne quis poſſit * effugere. Dum ita in procinctu hærent Chriſtiani, vident Deo ſibi auſpice ſplendorem ſciſſo aëre ſuper paganos ſubito cecidiſſe, ſed non proſperum, ſed ſatis nocivum, quamvis hunc ipſi Sarraceni non viderint. Illico enim omni virium robore enervati, paſſim fugientes cæduntur, non ſolum a viris, ſed etiam a pueris & feminis. Perierunt in bello VII. millia, ſubmerſi ſunt in aquis quinque millia.

*al. evadere.

13. In ſecundo autem anno poſt hæc Tyrus, Hebræa lingua Sur dicta, urbs maritima Phœnicis, & antiqua, in corde maris ſita, Sydoniorum colonia, negotiatio maris, emporium totius orbis, vaticinio prophetarum celebrata, & carminibus poëtarum inclyta, olim quidem inſula, ſed a Nabuchodonoſor vel ab Alexandro propter expugnationem multis in brevi freto aggeribus comportatis, terra continens facta, pridem a Nabuchodonoſor expugnata, & partim captivata, & poſtea ab Alexandro penitus uſque ad ſolum diruta & deſtructa, ſed juxta prophetas per LXX. annos reædificata, & in antiquum ſtatum reſtituta, noſtris modo temporibus in fine mundi a Chriſtianis terra marique obſeſſa capitur, & Chriſti imperio ſubjugatur. In tertio anno poſt hæc Balduinus rex Jeruſalem, data redemtione a Sarracenis, dimittitur. Et in quarto anno poſt hæc, nepos ſupradicti regis a Sarracenis capitur, & in modum ligni per medium ſecatur.

VERSUS DE VIRIS ILLUSTRIBUS dioeceſis Tarvanenſis qui in ſacra fuere expeditione.

Ex mſ. illuſtriſſimi domini Chauvelin regiorum ſigillorum cuſtodis.

CONtigit in noſtris quiddam Tarvenna diebus,
Unde Deo laudes immenſas reddere debes,
Qui dignando tuos elegit parrochianos,
Quos Hieroſolymæ reges dedit & patriarchas.
Primo Godefridus, Balduinus vero ſecundus,
Ejuſdem frater. Poſt hunc regnavit uterque
Filius Euſtachii comitis, quos nobilis Ida,
Spem tuæ genti feliciter edidit omni.
Primus Evermarus ſedit patriarcha ſepulchri,
Poſt hunc Arnulfus oriundus uterque Cickes,
Præfuit & templo tuus archidiaconus ante
Vir probus & ſapiens & religioſus Achardus.
A Inde poteſtates alii tenuere minores.
Falkemberga ſuum dedit Hugonem dominum, qui
Obtinuit totam regionem Tyberiadis.
Harbel Ramenſis fit princeps Cæſarienſis.
Euſtachius notus miles cognomine *Gernirs*,
Fulco Giſnenſis urbem tenuit Baruth, in qua
Antiſtes ſedit Balduinus Bolonienſis,
Et caſtrum quoddam quod ſancti dicitur Abraham
Hugo Rebecenſis tenuit miles generoſus.
Hi reges, hi pontifices, dominique fuere
In Jeroſolyma, necnon in finibus ejus
B Quas Tarvenna tuus emiſit pontificatus.

LAMENTUM LACRYMABILE ſuper his qui in expeditione Jeroſolymitana diverſis mortibus, juſto quidem, ſed occulto & inſcrutabili Dei judicio interierunt.

Ex mſ. Aquicinctenſi.

C JEruſalem luge, medio dolor orbis in orbe
Mollia commuta cilicio cinere,
Funde Syon lacrymas, & vos confinia terræ
Pulvere ſparſa genas inclyta terra dole.
Regna, tribus, gentes olim ſubvertere noſti.
Heu modo gaudet atrox gens tua colla teri.
Quanta ſubegiſti loca, caſtra, duces alienos,
Ecce ſubacta premi cernis ab hoſte tuos.
Vox crucis intonuit, terras fretumque repletur,
Vox crucis innumeros traxit ad arma viros,
D Occubuere duces, periit collectio plebis
Multa ſuper numerum ſicut arena maris.
Pigra puſilla prius, ſed nunc armata triumphis
Imperiis curvat gens loca ſancta ſuis.

Gallia, mater, honor, primatus, gloria, ſplendor,
Imperii, regni, militiæ, populi.
Dic ubi promta manus, vigor, atque potentia, virtus?
Corruit ecce tuus nobilis ille ſtatus.
Fama ſilet, tua doxa ruit, blaſphemia ſurgit.
E Olim ſparſus honor, nunc fit ubique dolor.
Præcones ſiluere crucis, tuba perſtrepit hoſtis.
Nocte ſubacta dies perfidiaque fides.
Arta fames, diuturna ſitis, violentior hoſtis,
Vobis Francigenæ cauſa fuere necis.
Et tu fraude nocens Conſtantinopolis exlex,
Spondens obſequium, munera, robur, opes,
Claudis aquas, populoque negas venalia terræ,
Deficiuntque ſibi, peſte, labore, fame:

Arte, dolo, ſubicis, gladio ſubjecta peribis. A
Te manet immanis plaga, ruina gravis.

Vos Sarraceni, gens improba, ſævior hoſtis,
Vos Arabes, Turci, gens inimica crucis;
Perfida, plena dolo, ritu polluta prophano,
Merſa lacu ſcelerum, ſordida fece, luto.
Quæ ſpes, quæve tuas acuit fiducia vires?
Ut cruce ſignatos perdere non dubites?
Mos tibi, mos ſubici, ſuccumbere, cedere Francis,
Accelerare fugam, ſigna timere crucis.
Nunc ſpoliis locuplex, fera cæde, ſuperba triumphis. B
Laurea certa refers, hoſtis in hoſte furis.
Hos tormenta pati compellis, vincla, labores:
Horum ſtrage truci fœda cruore mades.
Te furor exacuit, movet ira, ſuperbia tollit.
Subdita colla premis, fortia facta teris.
Hoſtibus inſultas, gratanter humum pede pulſas
Proh dolor! ô facinus! proh pudor! immo nefas!
Corrugas naſum, garriſque moveſque cachinnum.
Paſceris hoſtili ſanguine more canum.
Ecce dies, inquis, jocunda, ſerena, ſalubris, C
Regno Francorum triſtis, amara, gravis.
Quis furor? Unde tibi plebs cœca quod invaluiſti?
Vis tua conſtat in hoc nulla, ſed ira Dei.

Francia crux Arabum, victrix alienigenarum,
En ubi fama prior, nomen & imperium?
Ferrea turris eras, gens inſuperabilis hoſti,
Ecce jaces volucri præda rapina cani.
Vis invicta, tenax vigor, inconcuſſa poteſtas,
Ut quid & unde ruis, quæ decus orbis eras? D
Reſtat ut ipſa fide reſpires, ſpeque reſurgas.
Reſpirare pium, ſurgere nolle nefas.

Gallia fortis eram, gladioque manuſque potenti,
Nunc exhauſta premor, cogor ad ima teri.
Olim tuta, potens, & inexpugnabilis hoſti,
Nunc infirma ruens, vincor ab hoſte truci.
Pulchra, placens, opulenta, vigens, præclara triumphis, E
Gens mea fœda jacet, ſpreta ſubacta malis.
Deſtituuntur agri, regiones, oppida, vici,
E quibus indigenæ diſperiere mei.
Flet domus orba viro, lactens patre, ſponſa marito,
Mœret in exilio plebs mea preſſa jugo.
Hei mihi terra ferax, ſpecies, opulentia, robur,
Aret, fuſcatur, deperit, obruitur.
Mater ovans pridem, concepi fœta dolorem,
Alvo tenſa gravi, parturiens peperi.
Sunt mea progenies lamenta, querela, dolores;
En mea præ lacrymis intumuit facies.
Hei mihi quos genui prædo rapit, advena tollit;
Heu preſſura gravis, crux mihi, pœna meis.
Lux abit, umbra ſubit, pietas dolet, ira ſuperbit.
Dulce datur felli, juſque ſacrum ſceleri.
Faſque ruit ſurgitque nefas, nova miraque peſtis.
Mitibus aſperitas obviat, ira piis.
Vulpes erumpunt, mures nova cornua ſumunt,
Dum leo rugit edax, agnus, oviſque tremunt,
Parthus, Medus, Arabs, inſultat, provocat, urget,
Sibilat ore, fremit dente, movetque caput.
Sibilus opprobrium, fremitus magis exprimit iram,
Motio deriſum; quid ſequar, aut quid agam?
Regis honor, populique vigor, reverentia cleri,
Pontificalis apex cogitur arta pati.
Ordo ſacer, gradus inferior, cuneus popularis,
Infinita cadunt millia mille modis.
His negat hoſtis iter, calliſque reflexus & aſper,
Hos male torquet hiems, æſtus & aura nocens.
Fraus inimica premit, furor afficit, ira fatigat.
Pulſat acerba lues, planctus ubique ſonat.
Carnibus eſuries veſci compellit equinis:
Foſſam cogit humum lambere ſicca ſitis;
Virque virum carnemque caro vorat, hoſtis hoſtem
Paſcit & illicitis proh dolor! ingluviem.
Si quid habet fugiens ætas infirma relinquit,
Pauper egenus opes, fortior arma legit.
Victa labore fugæ, gravis, anxia, tarda ſenectus
Offert ſe gladiis, jungit utraſque manus.
Pars conſumta fame, pars intolerabiliori
Exhalant animas aëre, tabe, fiti:
Fortis & incolumis trahitur, trahitur vagus, exul & exlex,
Morbidus in gladio corruit aque ſenex,
Corpora cæſa locis inhumata jacent inaquoſis,
Eſca volatilibus ſparſa relicta feris.
Pauca teguntur humo, ſanguis terraque marique
Diffluit, arva madent, inficiuntur aquæ,
Lingua ſilet, mala juncta malis, neque tot capit auris:
Singula noſſe dolor, cuncta referre labor.

Gallia mater in his doleo, mihi condolet orbis,

Tot queror acta mihi damna, Deumque A
pati.
Sanctis, Chriſte, locis, mons, murus, dextera, turris
Da ſpem, confer opem, reſpice probra crucis.
Ne ſuper hoſte diu ferus ille ſuperbiat hoſtis,
Sed fracto cornu ſentiat arma crucis.

Gloria Francorum dudum concepit honorem,
Sed gravis in partu peperit, peperitque dolorem. B
Res miranda fuit, cum gloria culmen honoris
Parturiendo ruit, fit gloria cauſa doloris.
Parturiunt montes, peperitque ſuperbia mures.
Mons cadit, alta ruunt, pereunt in ſanguine plures.
Ad nihilum redit eſuriens exercitus iſte,
Ablue noſtra Deus, & munda crimina, Chriſte,
Græculus eſuriens nos deſtruit eſuriendo,
Nos rapit & vaſtat manus aſpera percutiendo.

Græculus arte, fame, nos deſtruit eſurientes,
Et Parthi gladio devaſtant deficientes.
Dumque famem patimur, hoſtes ſentimus iniquos.
Deficiente cibo, paucos reperimus amicos.
Fallitur ex toto gens inclyta pane remoto.

Gloria Francorum, timor hoſtis, & arma tuorum,
Gens pia, plebs celebris, quondam famoſa triumphis
Nunc Danaum maleſiſa dolis, ferrumque famemque,
Immerito ſentis, ſatiantur & hoſtibus hoſtes.
Quis modo gaudebit? Ego non, dum Gallia flebit.
Gallia tota dolet, & ego, gens impia gaudet,
Gaudet & exultat, dum tantis viribus inſtat.
Gens mala Parthorum, populi fera turba Medorum,
Imperium vitæ vendunt & emunt Elamitæ.
Gloria flere poteſt, non nobis gloria prodeſt.
Gloria cum luctu teritur, quaſi flos ſine fructu.

CHRONICON TERRÆ SANCTÆ

AUCTORE RADULPHO COGGESHALE

ORDINIS CISTERCIENSIS ABBATE

Ex pervetuſto codice Pariſienſis ſancti Victoris bibliothecæ, auctoris ætate conſcripto.

OBSERVATIO PRÆVIA.

FUIT olim in Anglia haud ignobile Ciſtercienſis ordinis cœnobium a Stephano rege & regina Mathilde fundatum, cujus ſextus abbas Radulfus multis commendandus nominibus ſequens chronicon ſive libellum conſcripſit, in quo præſertim Terræ-ſanctæ a Saladino infauſtam expugnationem repræſentat. Is ſive quo tempore canonicus erat Barnevelenſis, ſive antea, ſacram ad loca ſancta peregrinationem ſuſcepit, eorum quæ tunc a Sarracenis in Chriſtianæ religionis detrimentum geſta ſunt, teſtis oculatus, uti ipſe aſſerit num. 17. Et quoniam per diverſas partes terram Jeruſalem Sarraceni qui cum Saladino erant invaſerunt, dignum quidem nobis videtur, ſicut vidimus & audivimus brevi & impolito ſermone ſummatim perſtringere. *Quin immo ipſa in urbe Jeruſalem incluſus erat, ibidemque vulnus accepit, cum illam Saladini exercitus obſidione cingeret, Sic enim num.* 26. Nam & facies hæc refe-

Digitized by Google

rentis ſagitta per medium naſum infixa vulnerata eſt, atque extracto ligno, ferrum uſque hodie permanſit. *Et infra cum ſcripſiſſet ipſa in obſidione adeo exhauſtas fuiſſe civitatis vires, vix ut reperirentur qui quovis propoſito pretio muros cuſtodire vellent, ſic ſubdit:* Ego ſiquidem auribus meis audivi ſub voce præconia ex parte patriarchæ & ceterorum magnorum civitatis inter murum & antemurale conclamare, ut ſi quinquaginta ſervientes fortes & audaces inventi fuiſſent, qui angulum dirutum armis ad eorum voluntatem acceptis, illa nocte tantum cuſtodirent, quinque millia Biſantiorum accepiſſent, nec fuerunt inventi. *Hinc colliges quanta auctori noſtro fides ſit habenda, qui ea præſertim refert quæ ſuis oculis hauſerat, aut ab aliis viſa accepit. Ceterum hic præterire nec debeo nec poſſum præclara illa elogia quibus ab Anglicanis & aliis ſcriptoribus decoratur.* Radulfus Coggeshale, *inquit Balæus ſcript. Britanniæ centuria* 3. *cap.* 88. Ciſtercienſis ordinis monachus, vir elimatæ tum eruditionis, tum frugalitatis, eo pervenit excellentiæ in actionibus litterariis, ut ſociorum ſui collegii facile primus haberetur. A puero enim liberalibus diſciplinis inſtructus, magnam apud primores viros ob induſtriam præſtantem familiaritatis gratiam invenit. Unde tum demum dignus qui ceteris præeſſet, inventus, Coggeshalenſi in Eſſexia cœnobio abbas præficiebatur, a prima fundatione ſextus. In quo officio vix unum ab utili ſtudio vacuum omnino intermittebat diem; ſed vel ex humanis artibus, vel ex hiſtoriis, vel ex ipſis ſcripturis ſacris, aliquid ſemper hauriebat. Ad Radulfi Nigri chronicon de imperatorum ac regum tam Franciæ quam Angliæ factis inſignioribus appendices fecit, a captione crucis, ut in eiſdem narrat, vel ab anno 1113. uſque ad annum undecimum Henrici III. Johannis regis filii quod opus vocabat:

Additiones Radulfi Nigri, lib. 1. Anno gratiæ 1114. rex Henricus.

Chronicon Terræ ſanctæ, lib. 1. Quantis preſſuris & calamitatibus.

Super quibuſdam viſionibus, lib. 1.

Conciones quaſdam & alia plura ſcripſit. Claruit anno a Chriſti Incarnatione 1208. ſub prædicto rege Anglorum Henrico III. in quo functionibus ſuis renuntiabat 12. officii anno, frequenti, ut ſcribit, ægritudine laborans. *Et Johannes Pitſeus de illuſtribus Angliæ ſcriptoribus, cap.* 325. Radulfus Coggeshalus, Anglus natione, ab ipſa ætate tenera in ingenuarum artium ſtudiis ſollicite educatus, canonicus aliquando Barnevelenſis, ut habet Johannes Stoüs. Poſtea jugum Domini ſuave & onus leve portare didicit in ſancta Ciſtercienſium monachorum ſocietate. Vir multis naturæ dotibus ornatus & variis diſciplinis excultus, incredibilis frugalitatis & parcimoniæ, temperans, caſtus, humilis, modeſtus, in omnibus inculpatæ vitæ, magnæ etiam doctrinæ: unde partim naturæ bonitate, partim laboris & induſtriæ ſedulitate, magnum apud omnes nomen acquiſivit, multam ſibi gratiam conciliavit, & inter ſuos emicuit, ut unanimi ſociorum conſenſu in Coggeshalenſi cœnobio, quod ſitum erat in Exſexia, abbas tandem eligeretur, in qua dignitate conſtitutus, muſas nihilominus, ut prius, coluit, & quotidie vel de ſacris ſcripturis aliquid legebat, & contemplabatur, vel hiſtorias manibus terebat, vel ſcriptis committebat. Ad chronicon Radulfi Nigri accuratas ſcripſit additiones, egitque de imperatoribus, de regibus tum Angliæ tum Franciæ, incipienſque ab anno 1113 hiſtoriam uſque ad ſuum tempus deduxit, & ad annum 1228. forſitan una cum vita terminavit. Nam circa idem tempus cum annis XII. monaſterio præfuiſſet, omnibus functionibus publicis ſe abdicavit, & cum variis morbis conflictans, vitam privatam, donec prævalente vi ægritudinis vita privaretur, egit. Scripſit

Additiones ad Radulphum Nigrum, lib. 1. Anno gratiæ 1114. rex Henricus.
Chronicon Terræ ſanctæ, lib. 1. Quantis preſſuris & calamitatibus.
Super quibuſdam viſionibus, lib. 1.
Sermonum, lib. 1. & alia quædam.

Vixit quidem ſed ægre quia valde æger anno ſalutis 1228. cum ſumma rerum in Anglia penes Henricum III. reſideret.

Brevius Gerardus Voſſius lib. 2. de Hiſt. Lat. c. 58. Inter eruditos Angliæ viros ſub Henrico III. Johannis filio circa annum MCCXXVIII. habebatur quoque Radulfus Coggeshale ordinis Ciſtercienſis monachus, Coggeshalenſis in Exſexatia abbas. Qui cùm chronicon Terræ ſanctæ condidit, tum etiam ad Radulfi Nigri chronicon appendicem addidit ab anno 1113. uſque ad annum XI. Henrici III. ſub quo vivebat, ut diximus. *His accinunt ea quæ apud Carolum de* Viſch, *Johannem Caveum & Caſimirum Oudinum leguntur.*

DE EXPUGNATIONE
TERRÆ SANCTÆ PER SALADINUM,
LIBELLUS.

A Quantis preſſuris & calamitatibus oppreſſa ſit & contrita Orientalis eccleſia a paganis, ſine dolore & effuſione lacrymarum veſtræ excellentiæ quis intimare poteſt? Ingreſſo itaque viam univerſæ carnis rege BALDEWINO puero Latinorum rege ſeptimo, immo octavo, convenerunt ſeniores Jeruſalem ſimul, ſed non in unum: principes ſcilicet ſacerdotum & magiſter militiæ templi cum ſuis militibus, & REGINALDUS princeps Montis-regalis cum amicis comitis, & comitiſſa Joppenſis, portas civitatis Jeruſalem clauſerunt, neminem exire vel intrare permittentes, abſentibus principibus & baronibus terræ, comitiſſam Joppenſem SIBILLAM nomine, filiam Almarici in reginam unxerunt, & dominum ſuum Guidonem DE LEZINAN comitem Joppenſem regem fecerunt, aliis clamantibus: voluntas Dei eſt; aliis contradicentibus, ſepulchrum Domini & Jeruſalem cum pertinentiis ſuis propter hoc deſtruendum. Orta eſt denique diſſenſio in terra tam magna, ut vix duo conſentirent in unum. Pauci cum rege, multi vel pene omnes cum comite Tripolitano, & cum ſociis ſuis parati erant invicem inter ſe inire certamen. Sedatis tandem controverſiis, ſed non peractis, malitia in cordibus utrorumque perdurante, parumper ſiluerunt. His igitur tempeſtatibus irruentibus, bitumine caritatis deficiente, arca Domini disjuncta & diſſoluta eſt, atque aquis contradictionis irrumpentibus, illi qui hereditatem Crucifixi male tractabant, illam & ſuam & ſeipſos perdiderunt.

Diſſenſio in eligendo regi Jeroſolymorum ſucceſſore.

2. His itaque male geſtis, Saladinus cum ſuis ſatellitibus gaviſus eſt valde, ſciens quod omne regnum diviſum deſolabitur, exercitum copioſum congregavit, atque in omnibus terris ejus dominatui ſubjacentibus miſit legatos dicens, ut omnis quicumque aurum, argentum, poſſeſſiones, domos, captivos & captivas habere vellet, ad eum properaret. Convenerunt autem ex omni parte Turci, Cordini, Syri, Arabes, Alani, Carnanni, Caffechaki, Idumæi, Turcomanni, Biduini, Sarraceni, Ægyptii, & illi qui habitant in terra Beman; & caſtrametati ſunt in loco qui dicitur *Raſſeleme*, quod interpretatur Caput aquæ. Conſiderans autem Saladinus Chriſtianorum debilitatem, miſit ſeptem millia virorum fortium, ut terram Galileæ deprædarent, cogitans quod ſi iſti pauci terram illam deſpoliaſſent, & ſine damno revertiſſent, ceteri animoſiores eſſent ad pugnam & iſti acriores. Igitur miniſtri iniquitatis ſanguinem ſanctorum ſitientes, ſicut canes rabidi ad cadaver currentes, rapidiſſimo curſu in loco qui dicitur *Cavan*, pervenerunt, ibique uſque ad veſperum quieverunt. Sole denique recedente tranſierunt flumen, & velut filii noctis & tenebrarum, intempeſtæ noctis ſilentio terram Galilææ uſque ad Cafram percurrentes, pauperes Chriſti perimentes, homines & mulieres cum copioſa multitudine jumentorum ſecum in captivitatem trahentes, patrem illorum, ſcilicet diabolum imitantes, qui quos in ſtatu carnis reperit quieſcentes, & in peccatis ſuis dormientes jugulat, & ſecum in foveam damnationis trahit. Et quia aurora veritatis & ſol juſtitiæ non luxit eis, præmiſſis captivis cum præda non minima in ipſo crepuſculo inſidias ſuas uſque ad quatuor millia virorum in valle Saforiæ poſuerunt, ceteri vero per planitiem campi Cana Galilææ ſubſtitere. Mane autem facto ſpeculatores civitatis Nazareth levantes oculos & videntes inimicos Crucis Chriſti, per concava vallium huc illucque diſcurrentes, timore perculſi, clamantes & vociferantes: Ecce aſſunt Turci, ecce aſſunt, venerunt in civitatem. His auditis, conclamabant per civitatem ſub voce præconia: Viri Nazaræi, arripite arma

Saladinus copias colligit adverſus Chriſtianos.

An. 1187.

Galilæam deprædatur.

& pro loco veri Nazaræi fortiter dimicate.

Magiſter Tẽpli ſuos hortatur ad pugnam.

3. Contigit autem eadem nocte magiſtrum militiæ Templi & magiſtrum Hoſpitalis illuc adveniſſe, miſſos a rege & patriarcha cum duobus epiſcopis, quatenus pacem & concordiam inter regem & Remundum comitem Tripolitanum honorifice tractarent, qui comes tunc temporis apud Tyberiadem morabatur. Tumultuante autem civitate, iſti ſunt expergefacti, & interrogaverunt quid hoc eſſet; dictumque eſt eis a narrantibus, quod Turci viam per quam ituri eſſent Tyberiadem præoccupaverant. Tunc magiſter militiæ Templi ſocios ſuos ita effatus eſt: » Fratres dilectiſſimi, & commilitones mei, vos ſemper iſtis vanis & caducis reſtitiſtis, vindictam ex eis exegiſtis, de ipſis ſemper ſatis habuiſtis: accingite ergo vos, & ſtate in prælio Domini, & memores eſtote patrum veſtrorum Machabæorum, quorum vicem bellandi pro eccleſia, pro lege, pro hereditate Crucifixi jam dudum ſubiiſtis. Scitote vero patres veſtros non tam multitudine, apparatu armato, quam fide & juſtitia & obſervatione mandatorum Dei victores ubique fuiſſe: quia non eſt difficile vel in multis vel in paucis vincere, quando victoria e cœlo eſt. » Qui omnes uno ore dixerunt: » Nos quidem promti & parati ſumus pro Chriſto mortem ſubire, qui morte ſua pretioſa nos redemit. Hoc ſcientes, ſive vivimus ſive morimur, in nomine Jesu ſemper victores eſſe.

Et magiſter hoſpitalis ſuos.

Interim magiſter Hoſpitalis, vir bonus & pius, fratres & populum benigne alloquitur: « Fratres cariſſimi & ſemper amici, ne terreamini ab his canibus rugientibus, qui hodie florent, cras quoque in ſtagnum ignis & ſulphuris mittentur. Vos autem eſtis genus electum, gens ſancta, populus acquiſitionis. Vos eſtis æterni, quia cum Chriſto regnaturi. Ne timeatis, neque paveatis, ſed mementote Abraham, qui cum ccc. vernaculis quatuor reges perſecutus eſt, percuſſit, & prædam excuſſit; cui revertenti a cæde quatuor regum occurrit rex Salem Melchiſedech, offerens panem & vinum, atque benedictionem dedit. Ecce & vobis quatuor vitiis capitalibus in virtute Trinitatis ſuperatis occurret rex Salem, id eſt rex juſtitiæ verus ſacerdos Jesus Christus, offerens panem ſatietatis æternæ, & vinum redemtionis perpetuæ. Inſuper & benedictionem infundet, ut amodo voluptatibus carnis non ſerviatis.

Chriſtiani viriliter pugnantes, multis Paganorũ occiſis tandẽ ab ipſis opprimuntur.

4. Hoc dicto, omnes alacri corde arma arripuerunt, direxerunt acies, licet parvas, & cum omni hilaritate contra hoſtes proceſſerunt. Cum vero planitiem campi noſtri Chriſtiani attigerunt, barbari quaſi timore percuſſi fugam ſimulantes, milites noſtros ultro perſequentes, longe a ſervientibus protraxerunt, quatenus milites a peditibus ſeparatos ſine timore ſagittarum ſagittis inter-

A ficerent, & pedites abſque pavore lancearum & gladii, ſagittis & gladiis & maceis (a) [a] ferreis occiderent. Cum autem per longa ſpatia campi eſſent diviſi, inſidiæ Sarracenorum de latibulis proruperunt, milites & pedites in duas partes diviſerunt, ut nec iſti illis, nec illi iſtis mutuo adjutorio adjuvarent. Igitur commiſſum eſt prælium durum & inæquale, quia noſtri non erant amplius quam milites cxxx. & quadringenti vel trecenti pedites, & invicem miſerabiliter ſeparati. Tamen multitudo paganorum, nec copioſæ B pharetræ ſagittarum terebant noſtros, quin fortiter latera Sarracenorum lanceis perfodiendo fulgurantibus gladiis verberando dimicarent. Igitur cadebant percuſſi, plangebant vulnerati, ſanguinem fundebant ſemivivi, ad inferos deſcendebant mortui, ſtupebant corde & labiis incircumciſi, tam paucos milites contra tam magnam turbam poſſe certamen ſubire. Et quia congreſſus & concurſus militum Turci non potuerunt ſuſferre, ſervientibus interfectis, conglobati ſunt in unum cuneum; & dantes fremitum C & ululatum, undique noſtros circumſederunt, unoque animo ſuper Chriſtianos impetum fecerunt. Milites vero Chriſti turba barbarorum conſtipati, ita ſunt in unum collecti, ut nec curſibus equorum, nec ictibus lancearum aditum exeundi vel evadendi poterant aperire. Crudele ſpectaculum, & omnibus Chriſtianis cum fletu plangendum! Stabant ſancti quaſi agni ſine balatu inter lupos rabidiſſimos, jam Deo oblaturi, quatenus ſole caleſcente ignis divinus hoſtias pacificorum conſumeret. Enimvero tempo- D re veris erat, æſtate jam appropinquante: flores vineæ, id eſt eccleſiæ, odorem dederunt, & hortus concluſus de fonte ſignato irrigatus rubicundat, & ſuaviſſimas ſponſo jamdudum inter candorem liliorum quieſcenti obtulit roſas. Adverſarii autem ſanctorum & Deo odibiles undique ſanctos expugnantes, alios ſagittis perforabant, & vulnera vulneribus imprimebant, alios gladiis cædebant, alios maceis ferreis quaſſabant. Inter hæc magiſter militiæ Templi videns quod traditi eſſent ad mortem, & nulla ſpes ſalutis ſupereſſet, quaſſatus maceis fugiendo vivus evaſit. Magiſter vero ſanctæ domus E Hoſpitalis, vir pius & bonæ miſericordiæ viſceribus ſemper affluens, ne coronam perderet, nec aliquid de mercede æternæ retributionis minueret, inſtabat intrepidus: & quoniam perfecta caritas foris mittit timorem, athleta victorioſus millia populi ſe circumdantis non timuit, quia laboris ſui remuneratorem mente & ſpiritu in cœlo vidit. Perforatus igitur undique ictibus ſagittarum acutiſſimis, & proprio cruore perfuſus, inſuper data lancea per medium pectoris, mar-

(a) Vox corrupta pro *maſſis ferreis*.

Digitized by Google

tyr & victor capitis abſciſione Deum glorificavit. Proh dolor! patrem orphanorum, ſuſceptorem & viſitatorem infirmorum, eleemoſynarum largitorem, ſuæ carnis & vitiorum victorem, præcurſoris Domini diſpenſatorem, Dei & ſanctorum amicum occiderunt. O pauperes & membra Chriſti ſuper hoc plangite: quid facietis capite ablato? Filiæ Galilææ & Nazareth, id eſt transmigrationis & munditiæ, ut nos Jeruſalem, id eſt viſioni pacis pacificaret, in Cana Galilææ & in cœlo transmigrationis migravit. Væ tibi Tyberias, væ tibi Bethſaïda, quia inter montes ſuperbiæ tuæ humilis rector humilium occiſus eſt. Interim flete quoniam vos eſtis cauſa fletus & materia. Heu, heu! quis poteſt dicere vel cogitare quantæ triſtitiæ & anxietates tenuerint corda ſanctorum, cum hinc alios vidiſſent ſtantes ſanguine proprio perfuſos, illinc alios mole morientium fratrum oppreſſos, hinc alios cruorem ſuum bibentes, & ſitis ariditate morientes, illinc alios de corporibus ſuis tela & vitam cum ſagittis extrahentes?

Glorioſa mors Jaquelini de *Mailly* Templi mareſcalli & Henrici militis Hoſpitalis.

5. Omnibus jam pene morte crudeliſſima conſumtis, inter ceteros reſtabant duo quorum auxilio ceteri ſtabant. Stabant iſti & inſtabant, hoſtes viriliter impugnando, quorum alter nomine *Jakelin de Mailly*, mareſcallus militiæ Templi, vir armis ſtrenuus; alter vero Henricus frater Hoſpitalis, miles & præliator fortiſſimus. Horum primus bellator nobiliſſimus, quaſi leæna ſæviens, raptis catulis, unguibus ſcindens & fodiens, atque quidquid objectum fuerit ore crudeli dilacerans, ſic ſignifier noſter frendens ſpiritu, quemcumque poteſt attingere, in ruinam mortis & præcipitium damnationis ruit; & ſicut aper crudelis circumdatus canibus, dentibus ſuis quodcumque obvium habuerit diſcerpens atque dilanians, ita ſequens gladiator noſter ferociſſimus, ſcindendo & occidendo homicidas impiiſſimos mittit ad inferos. Stupent autem tonſi in fronte, progenies ſcilicet *Iſmaël*, & ſine periculo mortis ad eos non credebant eſſe acceſſus. Igitur ſtabant procul filii Babylonis & Sodomorum, lanceas, tela, ſagittas in martyres Chriſti, ut eos morti traderent, undique mittentes: at illi gaudenter ſuſceperunt ictus, ut mererentur accipere coronam vitæ. Bellatores igitur inclyti & amici Dei pondere tanti laboris fatigati, atque multitudine armorum oppreſſi, martyrio Chriſtum glorificantes, glorioſo fine quieverunt. Demum heredes Canaan more canum latrantes, & per totum campum polluto ore perſtrepentes clamabant: Victi ſunt, victi ſunt qui vicerunt: & quoniam viventes non audebant attendere, ad corpora in ſolo ſine anima & ſpiritu jacentia accedebant, & minutatim in fruſta ſcindentes diſpergebant per campum. Omnibus itaque morte vel captivitate conſumtis, reverſi ſunt filii Edom per locum qui vocatur *Til*, ubi Jordanis influit in mare per ripam maris Galilææ, in medio itinere Tyberiadis & Japhep, juxta menſam de qua non erant pranſuri, ubi ſcilicet Dominus Jesus de quinque panibus & duobus piſcibus ſatiavit quinque millia hominum, ibique pernoctantes, ſpolia ſanctorum cruentis manibus diviſerunt. Et quia prima dies Maii erat, in qua flores & roſæ colligi ſolebant, viri Nazareni colligebant corpora Chriſtianorum, & ſepelierunt ea in cimiterio beatæ Mariæ in Nazareth, & fecerunt planctum magnum ſuper interfectos, dicentes, heu, heu! quid contigit nobis? Ergo filiæ Nazareth & Galilææ multiplicate planctum, augete fletum, quia inſanabilis eſt dolor veſter. O Sion ſpecula ſummi regis, annuntia in Jeruſalem & in Judæa quæ vidiſti, ut & ipſi ſumant planctum, quoniam vaſtitas & deſolatio imminet eis.

Comes Tripolitanus cũ demiſſione accedit ad regem.

6. His itaque geſtis comes Reimundus Tripolitanus ſuper hoc contriſtatus eſt uſque ad mortem, dicens: Ne aliquis putet propter me vel pro me hoc factum eſſe, vadam & ſubjiciam me regi & reginæ & ſenioribus Jeruſalem; inſuper & quidquid juſſerint faciam. Igitur qui relicti fuerant, ſcilicet archiepiſcopus Tyrenſis, & archiepiſcopus Nazarenus, & magiſter Templi miſerunt nuntios in Jeruſalem ad regem, dicentes: Condoluit comes ſatis ſuper interfectione magiſtri Hoſpitalis & ceterorum; ideoque venturus eſt nobiſcum in Jeruſalem, tibi ſubjiciendus, omnibus querelis ſopitis; & tu benefac, ad ipſius honorem nobis occurrendo. Hoc audito, ſurrexit rex Guido Liſinienſis cum multitudine militum Turcopolorum, & occurrit comiti. Obviaverunt autem ſibi rex & comes in campo magno *Dotaym* juxta ciſternam Joſeph. Ibi vero uterque deſcendens in terram, aſtantibus epiſcopis & militibus Templi, & militibus Hoſpitalis & baronibus terræ cum immenſis populis & gaudentibus, amplexati ſunt & deoſculati; atque junctis lateribus perrexerunt ambo pariter in Jeruſalem, & illic fecit homagium regi & reginæ, condonantibus invicem querelis. Omnibus ergo bene compoſitis, adorata vivifica Cruce, reverſus eſt comes Tyberiadem; rex vero permanſit in Jeruſalem cauſa congregandi exercitus.

Chriſtiani numeroſum congregant exercitum.

7. Anno MCLXXXVII. ab Incarnatione Domini, congregavit rex Syriæ exercitum copioſum ſicut arenam quæ eſt in littore maris, ut debellaret terram Juda, & venit uſque *Jaulan* trans flumen, ibique fixit tentorium. Rex autem terræ Jeruſalem coadunavit & ipſe exercitum ab omni Judæa & Samaria. Et convenerunt omnes & caſtrametati ſunt circa vallem Saſſoriæ. Templarii vero & Hoſpitalarii de omnibus caſtellis ſuis populum multum congregaverunt, veneruntque in

Digitized by Google

caſtra. Surrexit autem & comes Tripolis cum omni populo, quem de Tripoli & Galilæa congregaverat, & venit in caſtris. Sed & princeps REGINALDUS Montis-regalis cum gente ſua; BALISANUS Neapolenſis cum ſua; REGINALDUS Sidonienſis cum ſua; dominus Cæſariæ Palæſtinæ cum ſua. Non remanſit homo in civitatibus vel vicis vel caſtellis qui ad bella poſſet procedere, quin juſſu regis urgeretur exire. Nec hoc quidem ſufficiebat eis, ſed aperuerunt ærarium regis Angliæ, & dederunt ſtipendium omnibus qui arcum vel lanceam poterant ad pugnam geſtare. Habebant autem exercitum copioſum, milites mille cc. Turcopolos innumerabiles; pedites decem & octo millia, vel eo amplius, & gloriati ſunt in multitudine hominum & equorum hinnientium. In loricis ergo & galeis & lanceis & clypeis aureis, & non crediderunt in Deo, nec ſperaverunt in ſalutari ejus, qui eſt protector & ſalvator Iſraël, ſed evanuerunt in cogitationibus ſuis & vani facti ſunt. Miſerunt etiam in Jeruſalem ad patriarcham, quatenus cum ligno Dominico pretioſo ipſemet ad caſtra venire properaret: & quoniam lumen oculorum cordis jamdudum amiſerat, ſicut Heli Silonites, Ophni & Phinees, filios ſuos, ſcilicet epiſcopum Liddenſis eccleſiæ & epiſcopum Accon conſtituit, ut eſſent portitores Dominicæ Crucis & cuſtodes, ſperans omnibus captis vel interfectis ſibi aditum evadendi patere: ſed voluntate Dei cecidit retro de ſella quam forte indignus poſſederat.

Accerſunt Patriarcham cum ligno crucis Dominicæ.

Interim Syri omnia vaſtãt.

8. Interea Syri tranſierunt Jordanem percurrentes & devaſtantes omnem regionem circa torrentem Cyſon, a Tyberiade ad Betharen, & montes Gelboë & Jeſrael & uſque Nazareth, & per circuitum montis Thabor. Et quoniam terram invenerunt ab hominibus deſtitutam, quia fugerant timore eorum, incenderunt areas, & quidquid invenire poterant flammis tradiderunt. Ardebat autem tota terra ſicut globus unus ante faciem eorum. Nec tamen his ſatiati, inſuper & montem ſanctum aſcenderunt, & locum ſanctiſſimum, in quo Salvator noſter aſſumtis diſcipulis Petro & Jacobo & Johanne, apparentibus Moyſe & Elia gloriam futuræ reſurrectionis transfiguratione ſua oſtendit, fœdaverunt: quem locum princeps apoſtolorum viſa gloria æternæ claritatis laudans, ibique cupiens habitare, dixit: *Domine bonum eſt hic nos eſſe, &c.* futurum neſciens quod præſens cernebat.

Saladinus expugnat Tyberiadem.

9. Iſtis itaque percurrentibus ac devaſtantibus, tranſivit Saladinus flumen cum omni exercitu ſuo, & juſſit applicari exercitum ad civitatem Tyberiadem, ut debellaret eam. Secunda die menſis Julii, feria quinta circumdata eſt civitas a ſagittariis, & cœperunt pugnare: & quoniam civitas non erat munita, comitiſſa & viri Galilæi miſerunt nun-

A tios ad comitem & ad regem dicentes; Circumdederunt Turci civitatem, & jam prope expugnaverunt, muris perforatis ad nos intrantes. Succurrite ergo cras, vel capti & captivi erimus. Pugnaverunt igitur Syri & prævaluerunt. Ut autem cognoverunt viri Galilæi non poſſe ſuſtinere, relictis propugnaculis & civitate fugerunt in caſtellum a facie paganorum. Capta eſt civitas atque ſuccenſa. Et quoniam audierat rex Ægypti quod exercitus Chriſtianorum veniret adverſum ſe, noluit oppugnare caſtellum; ſed ait: Sinite, captivi mei ſunt: Hæc eſt civitas tam frequenter in evangeliis nominata, B corporali frequentatione & illuſtratione miraculorum Domini noſtri glorioſa. Hic autem ut verum hominem ſe oſtenderet, in navicula Petri dormivit, & ut verus Deus ventis & mari imperavit. Hic denique ut verum Deum ſe demonſtraret, quarta vigilia noctis, ſcilicet circa finem Moſaicæ legis, aurora evangelii & gratiæ jam albeſcente ſuper liquidas undas maris operante divinitate ambulavit. Hic vero Petrum fide titubantem & mergentem extenſa manu erexit, ſcilicet eccleſiam inter fluctus ſæculi periclitantem gloria Reſurrectionis, & operatione miraculo- C rum confirmavit. Hic autem ut verum corpus & veram carnem poſt reſurrectionem ſe habere inſinuaret, coram diſcipulis ſuis partem piſcis aſſi & favum mellis manducavit, & poſt trinam interrogationem an Petrus illum diligeret, & ternam reſponſionem Petri: *Domine tu ſcis quia te amo*, oves & agnos Petro conſervandos commendavit, atque celebrato glorioſe convivio, & jam abire incipiente, Petro ſe ſequi, ſcilicet crucis paſſione, præcepit.

Rex accepto a ſuis cõſilio, repugnante comite Tripolitano, copias cogit ad ſuccurrendũ Tyberiadi.

10. Secunda die menſis Julii, feria v. adveſperaſcente, auditis litteris Galilæorum, convocavit rex terræ Jeruſalem omnes du- D ces exercitus, ut darent conſilium, quid eſſent acturi. Qui omnes tale dederunt conſilium, quatenus cruce Dominica comitante, omnes armati & per acies diſtincti contra hoſtes dimicaturi mane procederent, atque civitati Tyberiadis ſuccurrerent. Quod audiens comes Tripolitanus, ait: » Mea eſt « civitas Tyberiadis, uxor mea ibi eſt, nullus « noſtrum tantum amiſit, quantum ego, nec « aliquis veſtrum tam diligenti ſtudio, ſalva « E Chriſtianitate, ſuccurreret vel adjuvaret, « quam ego. Tamen abſit hoc a rege, & a « nobis aquam & victum & ea quæ neceſſaria « ſunt relinquere, & tantam multitudinem « populorum & jumentorum in ſolitudine fame « & ſiti & fervida æſtate interficiendam « deducere. Et quoniam populus multus eſt, « & fervida æſtas, ſine abundantia aquæ, vos « ipſi ſcitis, per dimidiam horam diei populum « non poſſe ſubſiſtere, nec inimici veſtri ſine « magna penuria aquæ & interitu hominum « & jumentorum ad nos poſſunt pertingere. «

State

Digitized by Google

»State ergo ſuper aquas veſtras, & alimenta
»veſtra in medio terræ, quoniam certum eſt
»in tantam ſuperbiam Sarracenos ſe erexiſſe
»capta civitate, ut nec ad dexteram vel ad
»ſiniſtram declinare velint, ſed per vaſtam
»ſolitudinem recto itinere ad nos properare
»& ad bella provocare. Populus autem noſter
»refectus & ſatiatus pane & aqua contra ho-
»ſtes pugnaturus de caſtris exibit hilariter. Et
»vos quidem & equi veſtri recentes, adju-
»vante nos & protegente cruce Dominica,
»gentem incredulam & in ſiccitate fatigatam,
»& refugium refocillationis non habentem
»fortiter expugnabimus. Sciatis vero inimicos
»crucis Chriſti antequam ad mare veniant,
»vel ad flumen poſſint redire, interfectos fore
»gladio, vel lancea, vel ſiti, vel captos ma-
»nu, gratia nobiſcum JESU CHRISTI per-
»durante. Nobis autem ſi aliquid contigerit
»mali, quod abſit, habemus per circuitum
»munitiones, ſi opus fuerit fugiendi, quod
»Deus avertat. Et quoniam tradituri erant in manibus luporum, de lupo iniquo problema contra comitem vera dicentem protenderunt dicentes: Adhuc latet in pelle lupi. Impletum eſt ergo in eis quod per Sapientem dicitur. *Væ terræ cujus rex juvenis eſt, & cives mane comedunt.* Rex autem noſter juvenis juvenile conſilium ſecutus, & cives invidia & odio carnem proximorum comedentes, conſilium ſuæ ſalutis & ceterorum reliquerunt, & in inſipientia & fatuitate ſua terram & populum & ſeipſos perdiderunt.

Incaute procedunt verſus Tyberiadem.

11. Igitur feria ſexta, die tertia menſis Julii, relictis neceſſariis, per turmas ſuas proceſſerunt, comes Tripolis in prima fronte ſecundum dignitatem ſuam, ceteri autem dextra lævaque ſecundum inſtitutionem terræ perrexerunt. Acies autem ſanctæ crucis & acies regis ſimul ſubſequentes, poſtremo Templarii cauſa exercitum cuſtodiendi, ſecundum ſitum terræ. Profecti ſunt autem de Saſſoria, ut irent Tyberiadem, ſicut dictum eſt, & pervenerunt uſque caſale quod dicitur Mareſcalciæ in tertio milliario a civitate. Ibi vero ita coanguſtati ſunt incurſione hoſtium & ſiti, ut ultra nequirent procedere. Et quoniam tranſituri erant per loca ſcopuloſa & anguſta ut ad mare Galilææ pertingerent, quod uno milliario diſtabat ab eis, mandauit comes ad regem dicens: Feſtina & tranſeamus locum iſtum, quatenus & nos & populus poſſimus vos ad aquas ſalvare; ſin autem periclitabimur ſicca manſione. Qui reſpondit: Cito tranſibimus.

A Sarracenis omnino cæduntur.

12. Interea Turci invaſerunt extremos exercitus, ita ut Templarii & ceteri qui in extrema parte erant minime poſſent ſuſtinere. Neci denique tradituris juſſit rex ex improviſo, exigentibus peccatis, figere tentoria; ait heu! heu! Domine Deus finita eſt guerra, traditi ſumus ad mortem & terra deſtructa eſt. Caſtra metati ſunt ergo cum dolore & anguſtia & ſiti in ſicca manſione, ubi magis effuſus ſanguis nocte illa quam aqua. Sic nox illa ſolitaria nec laude digna, in qua Chriſtiani ariditate ſitis amiſerunt fortitudinem, nec computetur in noctibus anni, nec numeretur in menſibus, in qua lux Chriſtianorum obcæcata eſt. O quam amara habitatio, in qua non erat mortis declinatio. Hæc eſt manſio declinationis & ſitis, ubi duces Iſrael pro deſiderio aquæ declinaverunt. Igitur filii Eſau circumdederunt populum Dei, & incendentes deſertum circa eum, atque tota nocte calore ignis, fumo, ſagittis vexatos, fame & ſiti vexabant. O quam miſerabilis requies per tam longam viam ſolitudinis. Forte non ſunt recordati manus Domini qua redemit Iſrael de manu tribulantis. Certe ſtabat redemtio captivorum in medio populi, arbor ſcilicet ſalutifera, in qua ſuſpenſus eſt ſerpens æneus, ut a morſibus venenati ſerpentis reſpicientes liberaret. Forſitan non reſpiciebant, ſed neque conſiderabant, quoniam obſcura nox infidelitatis eorum captivaverat fidem, & cæcitas invidiæ obduraverat mentem. Diſſipati ſunt nec compuncti; clamaverunt, nec erat qui ſalvos faceret, quoniam filii alieni mentiti ſunt Domino, & claudicaverunt a ſemitis ejus; ideo clamantes non exaudivit, quia non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris. Enimvero cibavit illos Deus nocte illa pane lacrymarum, & vino compunctionis ſine menſura potavit: pallio quoque mœroris & anguſtiæ cooperuit, atque caſtigatione dura flagellavit, & renuerunt diſciplinam. Humiliatis tandem in loco afflictionis, & opertis umbra mortis, illuxit dies tribulationis & miſeriæ, dies captivitatis & anguſtiæ, dies planctus & perditionis. Mane autem facto, aſcendit rex Syriæ, relinquens civitatem Tyberiadem cum omni exercitu ſuo ad planiciem campi, ut præliaretur adverſus Chriſtianos, atque præparavit ſe ut occurreret noſtris. Noſtri igitur direxerunt acies ſuas, & feſtinaverunt ut tranſirent locum ſupradictum, quatenus aquis recuperatis refrigerati, hoſtes impugnando acrius invaderent. Proceſſit denique comes ut obtineret locum quem Turci jam incœperant appropinquare. Cum autem ordinati eſſent, & per acies diſtincti, præceperunt peditibus ut ſagittando munirent exercitum, quatenus milites levius hoſtibus obſtarent, ut milites muniti per pedites, a ſagittariis hoſtibus, & pedites per lanceas militum ab incurſu hoſtium eſſent adjuti; & ita utrique mutuo adjutorio defenſi ſalutem obtinerent. Sed jam appropinquantibus Sarracenis, conglobati ſunt pedites in unum cuneum, atque veloci curſu cacumen excelſi montis, relinquentes exercitum, malo ſuo aſcenderunt. Rex igitur & epiſcopi & ceteri miſerunt ad eos rogantes, ut venirent, lignum Dominicum, & hereditatem Crucifixi, & ſeipſos,

& exercitum Domini defendere. At illi reſpondentes dixerunt: Non venimus quoniam ſiti extincti ſumus, & nequimus præliare. Mandaverunt iterum; at illi omnino reditum negantes perſtiterunt. Pugnaverunt interim Templarii & Hoſpitalarii fortiter & Turcopoli in extrema parte exercitus, & non potuerunt prævalere, quoniam undique abſque numero inimici creverunt, ſagittando & vulnerando Chriſtianos. Cum autem paululum proceſſiſſent, clamaverunt ad regem poſtulando auxilium, dicentes ſe tanti ponderis bellum non poſſe ſuſtinere. Rex autem & ceteri, ut viderunt quod pedites renuerunt redire, & quod ipſi ſine ſervientibus contra ſagittas Turcorum non poſſent ſubſiſtere, gratia Dominicæ crucis juſſerunt interim figere tentoria, quatenus curſus Sarracenorum impedirent, & levius ferrent. Igitur diffuſæ ſunt acies, & deſcenderunt circa ſanctam crucem confuſi & intermixti huc atque illuc. Hi denique qui fuerunt cum comite Tripolis in prima fronte, videntes quod rex & Hoſpitalarii & Templarii, & univerſi ita eſſent confuſi ſimul, atque cum Turcis commixti, & multitudinem inter eos & regem Barbarorum; ipſis autem non patere aditum ad lignum Dominicum revertendi, exclamaverunt: » Qui poteſt tranſire » tranſeat, quoniam non eſt nobis prælium. » Sed & fuga quidem jam periit a nobis. « Inter hæc Syri irruerunt per millenos & millenos ſuper Chriſtianos ſagittando, & interficiendo eos. Interim epiſcopus Acon bajulator crucis Dominicæ vulneratus eſt ad mortem, atque epiſcopo Liddenſi crucem geſtare reliquit. Irruerunt autem multitudo paganorum ſuper pedites atque per præcipitium prærupti montis, in cujus cacumine jamdudum fugerant, eos præcipitaverunt, & alios occidendo, alios captivando vaſtaverunt. Et hi quidem talem mortem ſuſtinuerunt, qui relicta cruce humilitatis Chriſti, in ſuperbia mentis excelſa petierunt. Comes denique & ſui, BALISANUS Neapolitanus & REGINALDUS Sidonienſis & ceteri Pullani, qui adhuc erant equitantes, dedere terga, atque ſupradictum locum anguſtum in.... equorum conculcando Chriſtianos & pontem faciendo, quaſi per planum iter: ita per anguſta loca & ſcopuloſa ſuper ſuos & Turcos & crucem fugiendo tranſierunt. Atque ſic quoquomodo cum vita tantum evaſerunt.

Lignum Dominicæ crucis captum una cũ rege, epiſcopo Liddenſi, &c.

13. Igitur Sarraceni congregati ſunt circa lignum Dominicum & regem & ceteros, devaſtantes eccleſiam. Quid multa? Prævaluerunt Sarraceni contra Chriſtianos, & fecerunt in eos quæcumque voluerunt. Heu mihi quid dicam? Libet magis plorare & plangere, quam aliquid dicere. Heu mihi! dicam pollutis labiis, qualiter pretioſum lignum Dominicum noſtræ redemtionis captum ſit damnatis manibus damnatorum. Væ mihi misero, quod in diebus miſeræ vitæ meæ talia cogor videre. Væ autem & genti peccatrici, populo gravi iniquitate, per quem omnium Chriſtianorum fides blaſphematur, & pro quibus Chriſtus iterum cogitur flagellari & crucifigi. O dulce lignum & ſuave, ſanguine Filii Dei roratum atque lavatum! O crux alma, in qua ſalus noſtra pependit, per quam & chyrographum mortis deletum eſt, & vita in protoplaſto perdita recuperata eſt! Quo mihi adhuc eſt vivere ligno vitæ ſublato? Et vere credo ſublatum eſſe, quoniam fides Filii crucis evanuit, quia *impoſſibile eſt ſine fide placere Deo.* Væ nobis miſeris, qui armaturam noſtram peccatis exigentibus amiſimus! Sublatum igitur lignum noſtræ ſalutis, dignum ab indignis indigne heu! heu! aſportatum. Nec mirum ſi corporalem ſanctæ crucis ſubſtantiam fortitudine viſibilium inimicorum amiſerunt, quam ſpiritualiter jamdudum bonis operibus juſtitiæ deficientibus mente & ſpiritu perdiderant. Plangite ſuper hoc omnes adoratores crucis, & plorate, atque veram crucem in cordibus veſtris recta fide & inconcuſſa pingite, & confortamini in ſpe, quoniam crux non deſerit ſperantes in ſe, niſi prius ipſa deſeratur. Quid plura? Capta eſt crux, & rex, & magiſter militiæ templi, & epiſcopus Liddenſis, & frater regis & Templarii, & Hoſpitalarii, & marchio de *Mont-Ferrat*, atque omnes vel mortui vel capti ſunt. Contritus eſt autem exercitus Chriſtianorum occiſione, captivitate, fugaque miſerabili, inimicis vero ſuis ſpolia eorum detrahentibus & dividentibus. Humiliavit ergo Deus populum ſuum, inclinando calicem de manu ſua, & propinando vinum amaritudinis uſque ad fecem. Verumtamen fex ejus non eſt exinanita. Bibunt adhuc Sarraceni ex eodem calice fecem damnationis uſque ad fundum. Super hoc condoluit propheta David dicens: *Populum tuum humiliaverunt, & hereditatem tuam vexaverunt, viduam & advenam interfecerunt, & pupillos occiderunt.* Uſquequo Domine hæc facient? *Donec fodiatur peccatori fovea, & juſtitia convertatur in judicium.* Tunc quidem *reddet illis iniquitatem ipſorum, & in malitia eorum diſperdet eos,* ſcilicet Sarracenos. O propheta nobis quid dicis? Vos qui plantati eſtis in domo Domini & in atriis ejus floretis, *Venite exultemus Domino,* &c. *quoniam Deus magnus Dominus, quia non repellet plebem, & hereditatem ſuam non derelinquet.*

Saladinus arcem Tyberiadis obtinet.

14. Altera autem die occiſo principe REGINALDO Montis regalis, Templariis quoque & Hoſpitalariis ſub pretio emtionis ab aliis Turcis comparatis atque occiſis, mandavit Saladinus ad comitiſſam & ad viros qui erant in arce Tyberiadis, ut caſtellum relinquerent, & accepta ſecuritate vitæ, quo vellent irent in pace. Qui & ita fecerunt, relicta

civitate. Inde tranſiens Saladinus, munito caſtello, profectus eſt Saphone, atque in loco quo exercitus Chriſtianorum ſolebat habitare, juſſit rex Syriæ figere tentoria ſua, & ſicut campum, debellatis Chriſtianis, obtinuerat, ſic quoque & locum tabernaculorum. Ibi autem per aliquos dies demoratus eſt, celebrans gaudium victoriæ, & dividens non heredibus hereditatem Crucifixi, ſed ducibus & ammiralibus ſuis nefandis, unicuique propriam partem deſignans. Interim de Saladino & factis ejus taceamus, qualiter ſcilicet perambulavit regionem Fenicis uſque ad flumen Canis, & debellavit eam ; atque quomodo frater ejus Sephidin & ceteri regionem Geraris & Philiſtinorum invaſerunt dicamus.

Sephidin frater Saladini, Joppe capta, totam vaſtat regionem.

15. Audiens autem Sephidin frater Saladini, quod Chriſtiani eſſent devicti, qui Sephidin jamdudum cum exercitu ſuo quem de Ægypto conduxerat, ab reliquiis Jeruſalem & habitatoribus regionis Geraris & Philiſtiim fugatus fuerat, reverſus eſt, & aſcendit cum multitudine gravi, quam de Alexandria & Babylone & Campo Taſneos collegerat, ſuper omnem regionem a Darone & Geraris uſque Jeruſalem, & per circuitum uſque Cæſaream Paleſtinæ, omnes civitates & caſtella omnia confringendo & interficiendo habitatores & captivando, & loca omnia poſſidendo, atque ſuis ammiralibus partes terrarum largiter tribuendo. Et quoniam Aſcalonem civitatem Palæſtinæ regionis nobiliſſimam, muris fortiſſimis & altis turribus munitam non poterat expugnare, ſed neque caſtellum Gazaris militiæ Templi, tranſivit per caſtellum Ybelim, & debellavit, atque flammis tradidit. Inde applicuit ad civitatem Joppem; ſed quia non erat munita, nec hominibus, nec muris, præſertim cum fortes & valentes per mare ad civitatem Tyrum confugerant, rebellavit eam & cepit cum multitudine hominum & feminarum a quibus fuga perierat, & pretium nauli defecerat. Fit igitur ſtrages magna & miſerabilis per totam regionem, fetorque intolerabilis cadaverum Chriſtianorum, quoniam non erat locus in tota terra, in quo non jacerent corpora putrida & tumida, quia non erat qui ſepeliret. Ceteri autem qui gladium & arma prophanorum non ſenſerunt, relictis omnibus, ut corpora ad tempus ſalvarent, fugerunt in Jeruſalem. Et iſti quidem fugientes arma ferrea Babyloniorum, irruerunt in arcum æreum peccatorum ſuorum, ſecum ſcilicet portantes, quæ utinam in campeſtribus cum Babyloniis reliquiſſent.

Expugnat caſtellum *Mirabel.*

16. Percurrens denique Sephidin totam regionem illam, pervenit ad caſtellum quod vocatur *Mirabel*, atque obſidionem poſuit, direxit machinas & per aliquot dies ſibi reſiſtentes acerrime debellavit. Cumque viri qui erant in munitione viderunt ſe non poſſe reſiſtere, pietate parvulorum & uxorum commoti, dextras poſtulabant. Data autem ſecuritate, ejecit eos inde, & ne ab aliis Sarracenis interficerentur in itinere, dedit duces uſque ad cccc. Turcos fortiſſimos, quatenus uſque ad cœnobium S. Samuelis, quod ſitum eſt in monte Silo milliario ſecundo ab Jeruſalem, deducerent ſalvos. Deduxerunt autem illos uſque ad montem gaudii Jeruſalem, ſed fugati ſunt & percuſſi a Templariis & a viris Jeruſalem, cecideruntque vulnerati multi per deſcenſum montis *Modin*, & ita confuſi redierunt.

Sarraceni omnia vaſtant circa Jeruſalem.

17. Perſeverans autem Sephidin in maligna elatione mentis ſuæ contra eccleſiam Chriſti, omnia montana Belleem a meridie & occidente Jeruſalem nefandiſſimis miniſtris in deſolationem mittere præcepit. Et quoniam per diverſas partes terram Jeruſalem Sarraceni, qui cum Saladino erant, invaſerunt, dignum quidem nobis videtur, ſicut vidimus & audivimus brevi & impolito ſermone ſummatim perſtringere, atque illis qui neſciunt & non viderunt, ſicut geſtum eſt oſtendere. Debellatis ergo Chriſtianis, dimiſit Saladinus exercitum ſuum, quatenus unuſquiſque cum ſuis proficiſceretur, atque partem illam, quam datam ſibi cognoverat expugnando habitatores, obtineret. Profecti ſunt autem veloci curſu, atque totam terram ita ſubito præoccupaverunt, ut nullus ſibi vel alii poſſet adjutorium impendere. Diſperſi igitur ſunt cooperiendo ſuperficiem terræ ſicut locuſtæ. Ante omnes tamen & præ omnibus avari Turcuianni & Beduini bona Chriſtianorum cupientes, campeſtria Saronis invaſerunt, & ubi omnia animalia terræ ſimul collecta confugerant, ibi quoque avidius cupiditate rapiendi cucurrerunt, atque impugnando acrius habitatores invaſerunt, permittentes eos ut bona eorum diriperent. Et iſti quidem caſtellis & domibus non utuntur, ſed tantum rapinam diligentes, de rapinis inter ceteros vivunt. Iſtis itaque percurrentibus & omnia campeſtria caſtella devaſtantibus, a monte Carmeli, qui & Caïfas vocatur, in cujus cacumine ſita eſt eccleſia S. Eliæ prophetæ ſuper alta rupe quæ reſpicit Tholemaïdam contra mare, ſignum ſcilicet opportunum navigantibus, uſque Aſſur tranſeuntes, & Joppe & Lidda & civitatem Rama, occidendo ſervos Chriſti & bona eorum diripiendo. Alii quidem per civitatem *Nazareth*, quæ interpretatur flos ſive munditia, aſcenderunt, & eccleſiam B. Virginis MARIÆ effundendo ſanguinem Chriſtianorum, qui inibi confugerant, cauſa munitionis cruentaverunt, eccleſiam, inquam, ſanctam, & ob dulcedinem divini Verbi incarnati per totum mundum nominatam & & a fidelibus honoratam. Hic vero Verbum Patris, ſicut evangelium teſtatur, incarna-

Digitized by Google

tum eſt, aſſumens quod non erat, manens quod erat. Hunc locum cœpit inhabitare quem locus non comprehendit; & Nazarenus vocari, cujus nomen ineffabile ab omnibus creaturis in cœlo & in terra medicina ſalutis nominatur. O Domine, cujus nomen ſuave, lucem & ſecuritatem & ſpem veniæ infundens pectoribus, locum in quo illud ave Gabrielis ab ore ſuſcepiſti, per quod Eva mutatur in melius, per quod & redemtus eſt mundus, & in quo loco tantum beneficium accepiſti, ut mater Dei vocareris & eſſes, cur dimiſiſti, & ab incredulis coinquinari & explanari permiſiſti? Certe non dimiſit, ſed lavit atque purgavit, & mundavit a malis cultoribus per infideles miniſtros, donec cultores idonei eligantur, & ſecundum voluntatem & diſpoſitionem glorioſæ Virginis introducantur.

18. Deſtructa civitate, lociſque ſacris fœdatis, arripuerunt filii Sodomorum iter ſuum per abrupta montis, qui vocatur Saltus Domini, ſicut in evangelio legitur, quod indignati Phariſæi de verbis JESU, ejecerunt illum extra civitatem, & duxerunt illum ad ſupercilium montis, ſuper quem civitas illorum erat ædificata, ut præcipitarent illum. Inde tranſeuntes per latiſſimum campum, qui eſt inter montem Tabor & Legionem, diſperſi ſunt per campeſtria, omnia deprædantes a monte Cami * & caſtello militiæ Templi, quod vocatur Faba, uſque ad Legionem & Geſrael. Nemine autem eis reſiſtente, tranſierunt per anguſta itinera montium, & per eccleſiam B. Job, qui interpretatur dolens, verum Job neſcientes, qui peccata noſtra dolens portavit, qui etiam teſta humanitatis ſuæ ſaniem peccatorum noſtrorum radebat, atque vermes vitiorum, quos Adam per inobedientiam comparaverat, per ſuæ carnis hoſtiam vivam Patri obediens offerendo exterſit. Inde aſcenderunt campum magnum *Dotaim*, ciſternam quoque Joſeph ammirantes, venditionemque tractantes, & qualiter Ægyptum fame irruente providentia liberaverit, noſtrum Joſeph de ſupernis montibus a patre ad fratres, ſcilicet ad Judæos in campeſtria noſtræ mortalitatis nullum non attendentes, cujus venditio, emtio, mors, & reſurrectio mundum a fame divini Verbi periclitantem ſanavit. Terram ita devaſtando pervenerunt uſque ad montem *Someron*, quondam Samaria civitas regalis in Iſrael, a quo monte omnis illa regio nomen accepit *Soreed*. Unde Dominus per prophetam, *Plantavi*, inquit, *vineam Soreed*. Et ne ab aliquo dubitaretur de qua vinea diceret, exponit dicens: *Vinea enim Domini Sabaoth domus Iſrael eſt*. Nunc quoque Sebaſten vocatur, ubi conditæ ſunt reliquiæ S. Johannis Baptiſtæ, Zachariæ & Elizabeth parentum ejus, ſed & aliorum prophetarum multorum. Epiſcopum autem loci illius reperientes hominem ſatis humanum & honeſtum, quem ut theſauros eccleſiæ & margaritas porcis oſtenderet, contumeliis multis afficientes, ad ultimum optata adipiſcentes, nudum & diris verberibus flagellatum, data ſecuritate, miſerunt Accaron.

* vel Caim.

Neapolim capiunt & omnia montana circa Jeruſalem occupant.

19. Properabant autem filii Babylonis, ut Neapolim deſtruerent; ſed quoniam viri Neapolitani omnes confugerant in Jeruſalem, relinquentes omnia ſua in civitate, neminem invenerunt, niſi paucos in caſtello, qui cauſa cuſtodiendi ſuppellectilem burgenſium, quam inibi comportaverant, reliquerant; illis quidem ejectis, poſſederunt caſtellum cum civitate. Nec quidem tantis malis ſatiati, ſed prædam ſitientes & montana Jeruſalem videre cupientes, celeri curſu tranſierunt per eccleſiam in nomine Salvatoris ad radicem montis Garizim ſupra puteum Jacob ædificatam, juxta prædiolum quod dedit Jacob Joſeph filio ſuo, ſuper quo Dominus fatigatus ex itinere ſedens cum muliere Samaritana loquebatur, dicens ei omnia quæcumque fecit. Inde aſcenderunt montana, omniaque caſtella & villulas Francorum ex illa parte confringentes, & uſque Jeruſalem diu noctuque quicquid vivum inveniri poterat interficiendo, vel percurrentes deprædando vaſtaverunt. Alii autem ex altera parte montis *Thabor*, per *Endor* & *Naun*, & per medium magni campi, qui eſt inter montem *Thabor* & *Belver*, uſque *Betſan* iter ſuum arripuerunt, atque per crepidinem Jordanis alvei uſque Jerico properantes, & locum in quo Salvator noſter XL. diebus & XL. noctibus, ut nos tentamenta diaboli & vitia carnis per jejunium vincere benigne doceret, jejunavit, debellatis habitatoribus atque ejectis, deſtruxerunt. Inde aſcenderunt montana & caſtellum militum Templi, quod ſitum eſt in loco qui dicitur *Maledoim*, latine autem Aſcenſus ruforum ſive rubentium propter ſanguinem qui illic crebro a latronibus funditur appellari poteſt, vel ſicut nos dicimus, Rubra Ciſterna, nemine invento poſſederunt. Iſtis igitur ita inter ſe montana Jeruſalem per circuitum devaſtantibus, neminem ſine mortis periculo ſinebant exire vel intrare civitatem. Sicque Jeroſolymitæ undique coanguſtati, & ſine obſidione obſeſſi, longa expectatione belli & timore venturæ famis in ſeipſos lamentabiliter tabeſcebant.

Saladini cor elevatur.

20. His itaque prælibatis, ad caput tantæ iniquitatis ſtilum vertamus. Peracta denique tanta Chriſtianorum cæde, cor Saladini elevatum eſt, credens ſe ſyderum altitudinem damnata vertice, præ nimia ſuperbia elationis, tangere, duces & ſatrapas exercitus ſui juſſit ad ſe convocare. Quos ita ore ſuperbo alloquitur: Fortitudinem & ſpem Chriſtia- « norum, ſcilicet Crucem, regem, duces & « equites, ſagittarios & pedites, Deus magnus «

Digitized by Google

» & *Mahomet*, cui ſervio, & legem obſervo, » meis tradidit manibus. Et ecce tota terra » plena divitiis abſque principe & defenſore in » conſpectu veſtro eſt. Surgite ergo viri fortes, » bellatores mei, atque terram cum munitio- » nibus meo ſubjicite imperio. » In illa igitur hora præcepit rex Damaſci movere caſtra ſua contra Accaron, ut ſi quid de populo Chriſtianæ religionis reliquum fuiſſet, aut cervicem *Mahumeth* numini nefando inclinaret, aut gladio feriretur. Interim audito regali præcepto, ululantibus præ gaudio Perſis, commotus eſt exercitus barbarorum, atque contra Accaron cœpit proficiſci. Cum autem exercitus civitati appropinquaſſet, Accaronitæ qui relicti fuerant pauci de multis exierunt obviam Saladino, de civitate vociferantes & dexteras ſibi dare poſtulantes. Demum perpendens rex Syriæ ſimplicitatem illorum, animaſque in manibus portantes, homines ſcilicet inermes, fidem & ſecuritatem vitæ tuitionemque promiſit, dicens: « Sciant omnes ad quos dominatio » mea portendit, Accaronitas clementiam pie- » tatis meæ inveniſſe, ita ſcilicet ut quicumque » Sarracenorum alicui Chriſtianorum de per- » ſona aut de rebus ad ipſos pertinentibus in- » juriam aut damnum intulerit, periculum di- » ræ mortis ſciat ſe meo imperio deſpecto in- » curriſſe. Capta autem civitate talem Chriſtianis dedit libertatem, ut quicumque in terra marique cum ſuis vellet abſcedere, abſcederet; qui autem ſub præſidium ejus remanere, tuti & ſecuri remanerent; qui vero Filium Dei & Crucem victoriæ ejus, diabolo inſtigante, proh dolor! polluto ore negare, cibanum ſericum & ſarbuiſſinum auro ornatum, equum & arma, amputato pelliculo membri verendi ab ipſo Saladino acciperet. Madens autem cæde & adhuc ſitiens ſanguinem Chriſtianorum rex Babylonis unum de filiis ſuis cauſa cuſtodiendi civitatis reliquit. Ipſe vero in elatione peſſimæ mentis ſuæ profectus eſt terram Phænicis regionis cum ſuis civitatibus ſuo ſubjugare dominio, ſperans ſibi & errori ſuo magnum commodum acquiſiſſe, ſi nomen Crucifixi cum habitatoribus terræ poſſet delere.

Verſus Accaron dirigit ſua caſtra.

Dedunt ſe ei Accaronitæ.

21. Profectus eſt ergo cum magna feſtinatione in partes Tyri, civitatis muris fortiſſimis & altis turribus, & maris procinctu ſatis munitæ, quam quia ira & dolor Chriſtianitatis conſilio & virtute armaverant, virum quoque nobilem, armis fortem & bellicoſum marchiſum, animo & dicto & facto virilem, quem nec prece, nec pretio, nec minis, nec blandis ſermonibus poterat ſeducere, ſed omnibus modis probatum & paratum invenit, tranſivit, quatenus finitimas civitates, Sareptam ſcilicet, ubi Elias quondam officio viduæ tempore famis quantitate parvæ farinulæ & modici olei ſuſtentatus eſt. Sidonem quoque & Brito atque Biblen ſua ferocitate debellavit, atque ejectis habitatoribus, & in captivitate redactis, ſuis hominibus munire ... & concito gradu reverſus eſt. Reſidente igitur per aliquot dies Accaron, exercitum ſuum, qui diſperſus fuerat per terram Galilææ & Samariæ præcepit coadunare, quatenus fratri ſuo Siphidino, qui erat in campeſtria Geraris circa Aſcalonem adjuvaret. Profectique ſunt de Accaron & cooperuerunt ſuperficiem terræ ſicut locuſtæ a mari magno uſque Jeruſalem, quia tanta erat multitudo Sarracenorum quaſi arena, quæ in littore maris haud dinumerari poteſt.

In partes Tyri contendit.

22. Denique rex Ægypti obſidionem civitati Aſcalonæ poſuit, erexitque machinas, & cœperunt acerrimo pugnare animo. At vero Aſcalonitæ licet pauci, tamen promti animo, fortitudine quoque murorum confiſi, per quindecim dies viriliter defendentes defendebant. Conſiderans autem Saladinus animoſitatem Chriſtianorum, erexit decem baliſtas ad lapides jaciendos, quatenus de longe & ſine damno ſuorum murum civitatis die noctuque conquaſſaret, & ad terram præcipitaret. Lapidabant igitur muros & turres civitatis ſine ceſſatione, atque uſque ad fundamenta præcipitaverunt. Interea miſit rex Babylonis legatos ad Templarios, qui erant in caſtello Gazaris, ubi quondam Samſon fortiſſimus, ut de inimicis ſuis ſimul congregatis moriendo triumpharet, palatium Geraris reſumtis viribus præcipitans atque mole ipſius ruinæ oppreſſus cum ipſis hoſtibus victor occubuit, dicens: Videte & diligenter conſiderate quid dicturi ſitis, atque « de vita & ſalute veſtra diligenti animo tra- « ctate. Nam oculis veſtris conſpicitis quod « Deus tradidit terram in manibus meis: ta- « men faciam vobiſcum miſericordiam, qua- « tenus ſani & incolumes, accepta vitæ veſtræ « & veſtrorum ſecuritate, exeuntes relinqua- « tis caſtellum. » At illi fiduciam in fortitudine Aſcalonis habentes, reſponderunt: Tali exibimus conditione, quali & Aſcalonitæ. Interim muri civitatis conquaſſati & jam pene uſque ad fundamenta præcipitati ſunt, ita ut Sarraceni ſi vellent vel auderent per planum poterant ad Chriſtianos intrare. Timens igitur Saladinus, ne mora generaret ſibi divortium, cœpit per regem quem ibi tenebat in vinculis, & per fratrem regis, & per alios aures Chriſtianorum appellare, quatenus conditione facta, illi qui auxilium vel adjutorium aliorum Chriſtianorum terra marique minime poterant habere, relicta civitate cum ſuis in pace abſcederent. Congregati ſunt itaque Aſcalonitæ, conſilium ſuæ ſalutis & aliorum qui erant in vinculis, invicem tractantes, perpendenteſque civitatem ſuis viribus non poſſe defendere, tale dedere conſilium. « Nos quidem fortitudinem & po- « tentiam tuam, Deo permittente, in terra «

Aſcalonem obſidet.

Aſcalonitæ ſub conditione dandæ regi ſuo & aliis libertatis urbem dedunt.

» ſcimus eſſe permaximam; nobis vero Chriſtianis morte vel tribulatione pro Chriſti nomine occupatis aditum regni cœleſtis aperire. Tamen infirmis placet adhuc in fide, & aliis non paucis, quorum compaſſioni propter fraternæ dilectionis amorem compati oportet, ita dexteram fœderationis a vobis accipere, quatenus regem & epiſcopum S. Georgii, & fratrem regis, XII. quoque de melioribus captivis, quos catenæ tuæ ferocitatis ſub dira cuſtodia tenent, nobis ſolutos reſtituas. Nobis vero XL. dies in quibus noſtra vendere & providere indulgeas, atque centum familias quibus ſub tua defenſione in civitate placet remanere, ad tempus dimittas, ceteroſque cum ſuis omnibus ſalvos uſque Tripolim deducere facias. » Placuit ſermo iſte in oculis Saladini, atque petitioni Aſcalonitarum libenter juſſit annuere.

Claves civitatis tradunt Saladino.

23. Anno MCLXXXVII. menſe Septembri IV. die menſis, feria VI. hora IX. obſcuratus eſt ſol, atque ſub ipſa obſcuritate exeuntes majores natu Aſcalonitarum, venerunt in caſtra Ægyptiorum, atque ibi coram Sarracenis ſuper hanc conventionem Chriſtiani & principes Damaſcenorum ſacramentum ſtabilitatis hujus rei fecerunt. Mane autem facto, tradiderunt Aſcalonitæ claves civitatis Sarracenis, atque in introitu portarum reſidentibus Turcis, ordinavit Saladinus, ſicut placuit illi, de civitate. Et quoniam civitas iſta quaſi munimen & firmamentum erat terræ Jeruſalem, audita fama captionis Aſcalonis Jeroſolymitæ, tam munitæ civitatis, elanguit omnis virtus eorum, atque lamentabili dolore, viribuſque deſtituti, lamentabantur, ſcientes ſicut fecerat Aſcaloni, faceret vel pejus & Jeruſalem.

24. Collectis denique Saladinus in unum viribus, ordinata civitate, præcepit ducibus & admiralibus ſuis ordinare exercitum, atque cum fortitudine & magni terroris impetu montana Jeruſalem aſcendere. Motus eſt ergo exercitus, atque per campeſtria profectus uſque Beſigebelim, id eſt *Berſabee*, puteus ſcilicet ſeptimus, propter ſeptem agnas ab Abraham ibi immolatas ſic appellatus, vel puteus juramenti, eo quod Abraham & *Abimelec* rex Geraris ibi inierunt fœdus jurationis, figuraturque in hoc fœdus quod inierunt fideles ſuper fontem VII. id eſt baptiſmi, qui in virtute ſeptiformis Spiritus-ſancti conjuratur, benedicitur & conſecratur. Miſit autem Saladinus nuntios ad Hoſpitales qui erant in munitione, ut ſeipſos* & caſtellum voluntati ejus traderent, atque cum ceteris transmigratis in pace migrarent. At illi reſpondentes dixerunt: Talem ſortem expectamus, qualem & Jeruſalem. Arripientes demum iter ſuum filii Babylonis per montana uſque Jeruſalem, nomen Chriſti & Crucem noſtræ redemtionis inter ſe polluto ore

Sarraceni accedunt Bethleem.

* ſcilicet Bethleem.

A garriendo blaſphemantes. Denique iſta ſunt loca ſancta territorii ſanctæ civitatis Jeruſalem, quæ a prophanis deſolata atque deſtructa ſunt; Belleem ſcilicet, civitas David, nobile triclinium, ubi mater glorioſa virgo in partu, virgo poſt partum, ſine dolore & corruptione ſuum & omnium creatorem, Filium Dei, operante Spiritu-ſancto, exultantibus angelis cum gaudio genuit, atque pannis involutum in illud præſepe, ſedem ſcilicet Dei ſecundam poſt cœlum, pabulum vitæ bovi & aſino, ſcilicet Judæo & Gentili caſtis manibus Virgo porrigendo collocavit. B Alii quidem in monte ſancto Silo properantes, ubi quondam filii Iſraël illud mirabile tabernaculum cum utenſilibus ſuis tetenderunt. In quo loco S. Samuël mitiſſimus & ſanctiſſimus omnium prophetarum, Deo de cœlo clamante, Samuël, Samuël, ore innocente & mundo ab omni labe contagionis reſpondit, ubi nunc conſtructum eſt cœnobium canonicorum Præmonſtratenſium in honore S. Samuëlis, cujus preces cum precibus Moyſi & Aaron apud Deum fuſæ noſtrorum veniam impetrent peccatorum. De hac quidem deſtructione propheta David gemens in pſalmo aiebat: C *Repulit Deus tabernaculum Silo, &c.* Hic eſt denique verax propheta, cujus verba non ceciderunt in terra, quia quicquid prophetabat, rebus geſtis demonſtrabatur. Hic quoque judicavit filios Iſraël in *Maſphat*. Et ut ſciamus quali judicio eos judicaſſet, tradunt Hebræi quod aqua erat in *Maſphat*, in qua coram Domino maledicta congeſta ſunt, ita ſcilicet ut quicumque idolatra hauſiſſet, & coram Domino & propheta Samuële guſtaſſet, labia ejus ita ſibi adhærerent, ut nequaquam ea ab invicem ſeparare poſſet. Sic quoque idolatra apprehenſus ab omni populo juſſu D prophetæ ſecundum legem lapidatus eſt, ne alii exemplo illius ſeducti, pro Deo idola vana coluiſſent.

Ad montem Silo.

25. Alii vero Bethaniam, quæ domus obedientiæ interpretatur, deſtruentes, ubi Dominus Lazarum mortuum precibus Mariæ & Marthæ ſororum ejus humiliter deprecatus, fremenſque in ſeipſo mortalitatem noſtram & miſeriam deplorans, magna voce vocavit de monumento; ubi Dominus a Simone leproſo ad convivium invitatus, a Maria nardi piſtici unguento, oſculando pedes, lacrymis rigando, humiliter eſt perunctus. E In quo caſtello alias deſcribitur Dominum intraſſe, atque Martham circa multa miniſteria occupatam eum in domo ſuſcepiſſe; Mariam vero ſororem ejus ad pedes Domini verba oris ejus audiendo ſediſſe, atque unum quod neceſſarium eſt, Domino atteſtante, elegiſſe. Alii quidem montem ſanctiſſimum Oliveti devaſtantes, ubi Dominus, ſicut in evangelio legitur, ſæpe orare, opera miſericordiæ docere, ſedereque cum

Ad Bethaniã.

Ad montem Oliveti.

Digitized by Google

diſcipulis conſuevit. In quo fabricata eſt eccleſia; ubi Dominus noſter Jesus Christus xl. die reſurrectionis ſuæ, videntibus apoſtolis, aſſumtus eſt in cœlum. In cujus medio opus miræ rotunditatis & decoris erectum eſt, ubi ſteterunt pedes Domini; quem locum fideles Chriſtiani veſtigio Salvatoris preſſum recognoſcentes, cum magna veneratione deoſculantur. Inter hæc autem eccleſiam Aſſumtionis B. Mariæ Virginis Joſaphat [juxta] prophetam profanatis manibus contaminaverunt, atque locum glorioſum omnibus Chriſtianis debita laude venerandum ſepulturæ glorioſæ Virginis & matris Chriſti multis ſpurcitiis fœdantes deſtruxerunt. Supra cujus ſepulchrum conſtructum erat opus quadratum, auro, argento & cælaturis, uti decebat, miræ pulchritudinis varietate decoratum. Hic eſt ille locus qui vocatur Geſſemani, trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introivit Jesus cum diſcipulis ſuis, cœna novi Sacramenti jam celebrata. Ibi vero diſcipulis ſuis orare, ne inciderent in tentationem, ammonuit. In quo loco conſtructa eſt eccleſia in nomine Salvatoris, eo quod Salvator & Redemtor mundi, pro ſalute generis humani Deum Patrem ibi ſupplicavit.

Jeruſalem obſidetur.

26. Viceſima die menſis Septembris ſancta civitas Jeruſalem obſeſſa eſt, atque undique ab incredulis cum magno clangore tubarum, terrore armorum, ſtrepitu & ululatu vociferantium, Hai, Hai, undique vexillis ventilantibus circumdata. Commota eſt ergo civitas a fremitu & tumultu barbarorum, atque per horarum momenta conclamabant: Vera Crux ſancta & Sepulchrum Reſurrectionis Jesu Christi, protege civitatem Jeruſalem cum habitatoribus ſuis. Commiſſum eſt ergo bellum, & cœperunt ex utraque parte audacter pugnare. Et quoniam dolore & mœrore tantæ miſeriæ confecti, omnes congreſſus & concurſus Turcorum, quibus Chriſtianos per xv. dies fatigabant, nequimus numerare, ſicut cetera quæ geſta ſunt; quæ tædium abſque utilitate ſcribenti & audienti generant, omittamus. Quis vero pro tam magni doloris pietate omnibus prætermiſſis non erumpat in fletibus, cum monachos hinc & canonicos ſcilicet ſacerdotes & levitas, eremitas & anachoritas ſenio affectos, pro ſanctis ſanctorum & hereditate Crucifixi armatos incedere, armaque videret geſtare: illinc viduas, orphanos, pueroſque brachiis ad Dominum extenſis per eccleſias & plateas catervatim & ſqualenti vultu incedere, oreque innocenti lacrymabiliter conclamare, divinamque clementiam, ſanctorumque patrocinia inceſſanter implorare? Quæ lingua autem valet narrare quanti Sarraceni lanceis & ſagittis perforati vitalem flatum amiſerunt, & mortem perpetuam invenerunt? Quis vero poteſt dicere qualiter ille nepos Saladini faſtu ſuperbiæ deceptus, ſericis veſtibus nobiliter uſque ad ungulam equi indutus, atque ſpeculis mulierum auro inſertus, præ nimia animi ſui ſuperbia phaleratus, a quodam ſerviente ante portam S. Stephani percuſſus miſerabili morte interiit interfectus? Vel quis poteſt narrare quanti Chriſtiani telis adverſariorum vulnerati temporalem vitam pro Chriſto amittentes, vitam meruerunt æternam? In illis itaque diebus in quibus Deus videbatur regere civitatem, quis valet dicere qualiter ille percuſſus obiit, ille vulneratus evaſit? Cadebant autem ſagittæ ſicut ſtillæ pluviarum, ita ut nemo digitum ad propugnacula ſine læſione poterat oſtendere: erat vero tanta multitudo vulneratorum, ut vix omnes medici civitatis vel hoſpitalis tela corporibus infixa valebant extrahere. Nam & facies hæc referentis ſagitta per medium naſum infixa vulnerata eſt, atque extracto ligno ferrum uſque hodie permanſit. Certabant autem Jeroſolymitæ per unam hebdomadam ſatis viriliter, ſedente exercitu contra turrim David.

Saladinus nihil proficiens mutat obſidionis locū.

27. Videns denique Saladinus quod nihil proficeret, nec ſic quidem poſſe damnare civitatem, cœpit cum ſuis circuire & infirma civitatis perſcrutari, quærendo locum ubi machinas ſuas ſine timore Chriſtianorum poſſet erigere, & civitatem levius oppugnare. Et quoniam filius illius erat, qui in execrabili mentis ſuæ ſuperbia ſolium ſuum in latere Aquilonis diſponebat ponere, ut non ſub Deo, ſed contra Deum regnaret, & ſic quoque ſimilis eſſet Altiſſimo, angulum civitatis verſus Aquilonem infirmum & aptum ad ſua ſcelera perficienda invenit. Quadam autem die aurora apparente juſſit rex Saladinus Ægypti ſine ſtrepitu & tumultu movere caſtra, atque in valle Joſaphat & per montem Oliveti & per montem Gaudii, & per omnia montana ex illa parte figere tentoria. Mane autem facto, viri Jeruſalem levantes oculos, & videntes, recedente nebularum caligine, quod Sarraceni levabant tentoria, tamquam incipientes abire, gaviſi ſunt gaudio magno, & dicebant: Fugit equidem rex Syriæ, eo quod non poteſt ſicut cogitaverat deſtruere civitatem; ſed hæc lætitia citius in luctum & lamentationem converſa eſt, cognita rei veritate. Nam tyrannus juſſit ibidem ſtatim conſtruere machinas & erigere baliſtas, ramos olivarum & aliarum arborum ſimul contrahere, & inter civitatem & machinas fortiter collocare; atque in ipſo crepuſculo juſſit exercitum arma arripere, ruptores murorum cum ferramentis procedere, quatenus antequam Chriſtiani operam darent de hoc, uſque ad fundamenta murorum omnes eſſent parati. Juſſit autem crudeliſſimus tyrannus uſque ad 10000. equites armatos in equis cum lanceis & arcubus, ut ſi viri civitatis vellent exire, obſtarent eis:

alia vero decem millia vel eo amplius bene armatos uſque ad talum conſtituit, ſub ſcutis & tarciis (a) cum arcubus ad ſagittandum; ceteros quoque cum ſeipſo & cum ducibus circa machinas retinuit. Sic itaque ordinati, ſummo mane cœperunt rumpere turrim angularem, & muros per circuitum incidere, ſagittarii ſagittare, illi qui circa machinas vehementer lapidare. At vero viri civitatis nihil tale æſtimantes, civitatem & muros ſine cuſtodia dimittentes, fatigati & tædio affecti, dormierunt uſque mane, quia niſi Dominus cuſtodierit civitatem, fruſtra vigilat qui cuſtodit eam.

Obſeſſi incipiunt timere.

28. Orto denique jam ſole, illi qui in turribus dormierant ſtrepitu barbarorum expergefacti, videntes hæc, præ timore exterriti & exſtupefacti velut amentes conclamabant per civitatem; viri Jeroſolymitæ accurrite, ſuccurrite, adjuvate; jamjamque muris perforatis alieni intrant. Commoti autem per civitatem occurrerunt fortitudine qua poterant, nec valuerunt ultra Damaſcenos neque telis, neque lanceis, neque ſagittis, neque lapidibus, nec ære & plumbo liquefactis a muris amovere. Lapidabant vero Turci ſine ceſſatione vehementer ad propugnacula & inter murum & antemurale, jaciendo lapides & ignem quem græcum vocant, ligna & lapides & quidquid attigerit conſummantem: ſagittarii autem ſine ceſſatione & menſura ex omni parte mittebant ſagittas, ceteri audacter fregere muros. Interim viri Jeruſalem iniere conſilium, ut omnes quotquot habere equos & arma poſſent, de civitate egredientes, conſtanter per portam quæ ducit Joſaphat exirent, quatinus ſic Deo concedente adverſarios a muris aliquantulum expellerent; ſed vetiti ſunt a Turcis, qui in equis erant, & lacrymabiliter repulſi, cunctis per muros conclamantibus, ſancta MARIA, ſancta MARIA, adjuva nos: nec ultra quidem aditus exeundi patebat Chriſtianis. Fit igitur planctus, fletus & tumultus flentium, & veſtimenta præ anguſtia & dolore per eccleſias & plateas ſcindentium. Nam alii quidem plangebant ſanctam civitatem & ſepulchrum Domini, montemque ſanctiſſimum Calvariæ, ubi ſanguis propitiationis pro ſalute generis humani effuſus eſt: alii autem plangebant fratres & amicos jam interfectos vel morti proximos: alii filios jamjamque telis barbarorum ablaturos: ceteri omnes communem dolorem mortis vel captivitatis ſibi & ceteris jam imminere.

Vix inveniuntur in urbe qui velint civitatis muros cuſtodire.

29. Pugnabant igitur Chaldæi crudeli certamine per aliquot dies & prævaluerunt. Jam vero Chriſtiani ita defecti erant, ut vix viginti vel triginta ad defenſiones murorum civitatis apparebant: nec inveniebatur homo tam audax in omni civitate, qui pro pretio c. biſantiorum auderet una nocte ad defenſionem vigilare. Ego ſiquidem auribus meis audivi ſub voce præconia ex parte domini patriarchæ & ceterorum magnorum civitatis inter murum magnum & antemurale conclamare, ut ſi quinquaginta ſervientes fortes & audaces inventi fuiſſent, qui angulum jam dirutum armis ad eorum voluntatem acceptis illa nocte tantum cuſtodirent, quinque millia biſantiorum accepiſſent, nec fuerunt inventi. Erat autem jam pene omnibus una voluntas, ſcilicet in ſimplicitate ſua, & in ſancta civitate in confeſſione Chriſti mori, atque ſic unuſquiſque portionem ſuam terræ promiſſionis, in quantum cadaver ſuum a gentibus pro Chriſto conculcatum jacuiſſet, obtineret. Væ mihi miſero, omnibuſque peccatoribus deteriori, quod portionem meam terræ-ſanctæ tali funiculo menſurationis non accepi. Inter hæc homines Jeruſalem inhabitantes, humum ſuam peccatis plenam plus quam Chriſtum diligentes, pulchrarum mulierum, filiorum & filiarum, mammonæque cui ſerviebant recordatione commoti, conſiliati ſunt, quatenus cum his omnibus, ſancta civitate lociſque ſacris relictis evaderent.

Cives tractat de reddenda civitate.

30. Interim miſerunt legatos ad regem Syriæ, ſupplicantes quatenus indignationem animi ſui circa eos temperaret, atque ſicut ceteras gentes eos etiam haberet confœderatos. At illo renuente, tale fertur dediſſe reſponſum: « Ego vero a ſapientibus noſtris « Alphachinis frequenter audivi, Jeruſalem « non poſſe mundari, niſi ſanguine Chriſtia- « norum lavetur, atque ſuper hoc eorum volo « habere conſilium. » Et ſic incerti redierunt. Miſerunt & alios, Baliſavum & Rainerium Neapolenſes & Thomam Patricium centum millia biſantiorum offerentes; nec voluit eos recipere, & ſpe fruſtrati reverſi ſunt. Remiſerunt itaque eos iterum cum aliis flagitantes, quatenus ipſe Saladinus conventionem quam vellet diceret; & ſi fieri poſſet, fieret; ſin autem, ad interitum ſui remanerent. Accepto itaque conſilio, tale tributum Jeroſolymitis inſtituit, quatenus unuſquiſque maſculus decem annorum & ſupra pro ſui liberatione decem biſantios perſolveret; femina quinque, puer ſeptem annorum & infra unum, & ſic a ſervitute liberati, quo vellent, cum ſuorum ſecuritate, ſecuri abirent. Si vero talis fœderatio Jeroſolymitis non placeret, vel qui decem biſantia non haberent, præda hoſtibus in ore gladii devorantis exiſterent. Placuit ergo ſermo iſte domino patriarchæ & ceteris qui pecunias habebant. Mirabile factum! quis umquam audivit talia? heres dedit pretium ut ab hereditate fieret alienus. Quis umquam dato pretio reliquit hereditatem? Alii quidem pugnando morti ſe opponunt, ne ignavia ſuæ pigritiæ degeneres parentum fiant, hereditatemque cum ſui confuſione & opprobrio improbitatis

(a) Tarcia ſeu Targia erant quaſi operimenta, quibus ad muros accedentes, ne læderentur, protegebantur.

Digitized by Google

tatis amittant. Iſti vero ne heredes fiant, hereditatemque amittant, pretio cum opprobrio perverſitatis comparant. Plangit autem inter iſtos Jeremias propheta, lamentando & revocando ab errore, ſi poſſibile eſſet, dicens: *Quomodo ſedet ſola civitas plena populo? &c.* Quinque hic commemorantur, ſcilicet ſeſſio, ſola, plena, vidua, domina. Sedet autem civitas judicans judicia injuſta. Sedet in ſemine & in ſui ſceleris pollutione. Nam ſi ſtaret in virtute æquitatis, pugnaret utique contra hoſtes iniquitatis. Sola autem dicitur ſine auxilio & protectione Dei, ſine veris Chriſti cultoribus. Sola a dilectione Dei & proximi, unde Salomon: *Va ſoli, quia ſi ceciderit, non habet ſublevantem.* Plena populo, populo iniquo & tumultuante & non pœnitente, populo gravi iniquitate, de quo Iſaïas: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe eſt a me.* Vidua vero commemoratur a pontificali dignitate & regali poteſtate; vidua, annulo fidei amiſſo; vidua, quoniam chyrographum ſponſi ſui Chriſti intrantibus Sarracenis amiſit. Et tamen domina dicitur, quia omnes tribus terræ ſub ejus parte redigentur.

Legitur in plateis civitatis compoſitio cum Saladino facta.

31. Feria igitur VI. die II. Octobris, recitata eſt hæc conventio per plateas Jeruſalem, quatenus unuſquiſque per ſpatia XL. dierum ſibi provideret, taleque tributum quale prædictum eſt, pro ſui liberatione Saladino perſolviſſet. His autem auditis, vulgus per civitatem lamentabili voce lugebat dicens: Væ nobis miſeris, quid faciemus, qui aureos non habemus? Maluimus & melius eſſet nobis mori pro Chriſto in ſancta civitate, quam ſub dira ſervitute Turcis & Sarracenis pollutis & immundis, relicta ſancta terra promiſſionis, ſervire. Quis umquam poterat cogitare tale nefas a Chriſtianis perpetrari? Sepulchrum reſurrectionis nobile & nobile templum & ſanctiſſimum montem Syon, & cetera loca ſanctæ civitatis, ſponte in manibus gentium tradere? Proh dolor! non eſt dolor ſimilis dolori iſti. Nuſquam legimus Judæos ſancta ſanctorum abſque effuſione ſanguinis & duro certamine deſeruiſſe, nec tamen ſponte tradidiſſe. Pereant iſti mercatores peſſimi, qui ſecundo Chriſtum & ſanctam civitatem vendiderunt, ſicut ille mercator malignus, qui ſuſpenſus crepuit medius, & quod pejus eſt, diffuſa ſunt omnia viſcera malignitatis ejus in iſtis, ſcilicet & in illis, qui pro impoſitione manuum & eccleſiaſticis ſacramentis munera exigunt. De iſtis iterum Jeremias: *Sed & lamia nudaverunt mammas*, id eſt quales intus extiterunt in mente, foras denudaverunt in opere. *Et lactaverunt catulos ſuos*, malam ſcilicet conſcientiam & concupiſcentiam avaritiæ ſuæ, ita ſcilicet in aliena regione, ſicut in illa, falſis ponderibus & variis ſacramentis decipere proximos meditantes. Lamia ſiquidem effigiem hominis oſtendit in vultu, ſed corpus & ſenſum belluinum trahit. *Fiant ergo filii eorum orphani, & uxores eorum viduæ in terra aliena*, qui hereditatem crucifixi & ſuam moribus & vita honeſta & exemplo præcedentium voluerunt vendicare.

Traditur Jeruſalem Saracenis.

32. Anno igitur MCLXXXVII. ab incarnatione Domini noſtri JESU-CHRISTI menſe Octobris, tertia die menſis, unde quidam:

Terdecimis demtis ab annis mille ducentis
Tertia lux luxit Octobris, & urbs ſacra luxit,
Quinto idus Octobris D. littera Dominicalis,
Deleta eſt civitas die Sabbati, & deriſerunt
Increduli Sabbata cordium Chriſtianorum.

Traditaque eſt Jeruſalem, proh dolor! in manibus nefandorum a nefandis Chriſtianis, & clauſæ ſunt januæ, poſitis cuſtodibus. Igitur Alphachini & Caſſini, miniſtri ſcilicet nefandi erroris, epiſcopi & preſbyteri, ſecundum opinionem Sarracenorum, primum templum Domini, quod Belthalla vocant, & quo magnam ſalvationis habent fiduciam, quaſi orationis & religionis [cauſa] aſcenderunt, mundare æſtimantes quod ſpurcitiis & mugitibus horribilibus legem Mahometi, pollutis labiis, vociferando *Halla haucaber, Halla haucaber* polluerunt, coinquinaverunt omnia loca, quæ in templo continentur, locum ſcilicet Præſentationis, ubi mater & virgo glorioſa MARIA Filium Dei, ut eum ſecundum legem Moyſi Domino ſiſteret in manibus juſti Simeonis tradidit. Et locum ſcilicet confeſſionis reſpicientem contra porticum Salomonis, ubi Dominus mulierem in adulterio deprehenſam a dura lege & lapidea, & a lapidatione Judæorum, judicium mutans in miſericordiam, & legem in gratiam, digito ſcribente in terra: *Qui ſine peccato eſt, primus in illam lapidem mittat*, liberavit. Locum etiam contra Orientem, ubi Judæi Jacobum juſtum, fratrem Domini propter ſimilitudinem vultus dictum, de pinna templi propter verbum & teſtimonium JESU-CHRISTI præcipitaverunt, atque vecte fullonis percuſſum occiderunt. Auream quoque crucem ſicut & ceteras per omnem civitatem funibus innexis, de pinna templi, ad opprobrium Chriſtianorum, cum magnis clamoribus, ſubſanando & deridendo adoratores crucis, flentibus Chriſtianis, crines & veſtes rumpentibus, pectora & capita tundentibus, præ dolore & triſtitia, & nimia cordis anxietate jam pene deficientibus, præcipitaverunt. Poſuerunt etiam cuſtodes, ne quis Chriſtianorum ſepta atrii templi intraret, unde Jeremias: *Repulit Dominus altare ſuum, maledixit ſanctificationi ſuæ.* Et iterum; *propter peccata ſacerdotum & iniquitates populorum, alieni in domo Domini vocem dederunt*,

Qui templũ polluunt.

ſicut in die ſolemni. Aſcendit autem ex altera parte Siphidin montem ſanctum Sion, atque eccleſiam novi ſacramenti celebratione, frequentatione & orationibus apoſtolorum, &glorioſæ Virginis Mariæ poſt Aſcenſionem Domini, adventu Spiritus-Sancti ſuper apoſtolos in die Pentecoſtes, dormitione B. Mariæ, ſalutatione Domini poſt reſurrectionem, dicentis diſcipulis *pax vobis*, ſanctificatam, ſui & ſuorum inhabitantium immunditiis, comeſſatione, potatione, luxuria, ſancta loca & ſe & ſuos polluere non metuit. Interim ſepulchrum Domini denudatum & omni ornatu exſpoliatum eſt, patulumque omnibus Chriſtianis & Sarracenis commixtim intrantibus, & etiam locus ubi veſtigia crucis noſtræ redemtionis in monte ſancto apparent; dextra parte habentia ſciſſuram magnam in ipſo lapide ubi ſanguis & aqua de latere Salvatoris in cruce pendentis in terra profluxerunt, denudatus & exſpoliatus eſt.

33. Civitatem Jeruſalem circiter octoginta novem annis gens noſtra tenuerat, ex quo ipſam pariter cum Antiochia victorioſa Chriſtianorum recuperavit potentia, cum eam gentiles prius per annos cccc. & LX. poſſediſſent. Infra breve tempus Saladinus toto regno Jeroſolymitano fere potitus, legem Mahometi magnificentius extulit, & eam Chriſtianæ religioni præcellere, & rerum geſtarum eventu pro poſſe probabat. Talia dum agerentur, archiepiſcopus Tyri, navi conſcenſa, tantæ cladis nuntium orbi Chriſtiano detulit, ad lacrymas innumeros concitans, & plures ad vindictam accendens. Primus omnium magnanimus Pictaviæ comes Richardus, ob ulciſcendam crucis injuriam cruce inſignitur, & omnes præcedit facto, quos invitat exemplo. Similiter pater ejus rex Henricus jam vergens ad ſenium, cum rege Philippo & fere univerſi proceres utriuſque regni apud Gizortium crucizantur. Ad tam inſigne certamen omnium fervebat, & etiam de clauſtris, abjectis cucullis, migrabant ad caſtra. Fridericus imperator cum ſuis crucem ſuſcipiens, in comitatu ſuo habuit ſeptem antiſtites, cum uno archipræſule, duos duces, comites decem & novem, tres marchiones, tria millia militum, reliquorum circiter octoginta millia, per Hungariam & Conſtantinopolim tranſſens. Ejus exercitus graves impugnationes pertulit a Soldano Iconii, antequam Iconium armata manu caperet. Deinde in Armeniam veniens imperator, in flumine ſelefii ſubmergitur, eique filius ejus dux Sueviæ ſuper exercitum erigitur. Rumor vero de ſubmerſione imperatoris Turcos in Achon a Chriſtianis obſeſſos valde lætificavit, atque Chriſticolas cum magna penuria obſidentes, fere uſque ad deſperationem contriſtavit.

Principes Chriſtiani ad recuperandā terram ſanctā cruce ſignantur.

34. Rex autem Guido cum apud Damaſ-
A cum per annum fere tentus fuiſſet in vinculis, Saladinus illum abſolvit, facta quadam pactione, & abjurato regno, mare quam citius exul tranſiret. Cumque rex veniſſet Tyrum, a marchiſo non recipitur, unde Achon petit cum Piſanis & exercitu non modico, urbemque terra marique obſident. Ad hanc obſidionem primo venit claſſis borealium virorum numero XII. millium. Poſtea applicuit Jacobus de *Aveſnes* figens tentoria ex adverſo turris maledictæ, & paulo ulterius Templarii tendunt. Sane de regno Francorum & Anglorum jam plurimi veniebant,
B regibus ſuis non expectatis. Inter alios venit epiſcopus Belvacenſis cum Roberto fratre ſuo. Venit comes Brenenſis & comes de Barro & Flandrenſes plurimi. De Germania venit quidam *Landgrave* cum Alemannis, qui marchionem a rege Guidone diſſentientem Achon venire perſuaſit. Chriſtiani caſtra gentilium inſiliunt; ſed ab oppidanis infeſtantur, & utrimque multi cæduntur, inter quos & Gerardus de Bedefordia magiſter Templi occubuit. Dum quidam Alemannus cum ſociis ſuis equum fugientem inſequeretur, ſubito exorſus eſt clamor quod oppidani ob-
C ſeſſi exierant ad diripiendas ſarcinas. Exinde bellorum ordo confunditur, diſperguntur cunei, nullus ſignorum reſpectus, ipſi duces ad fugam præcipites fiunt. Ex hac turbatione Turci audaciam reſumentes, de noſtris quamplurimos ſternunt. Sed Chriſtiani de die in diem creſcentes, dum foſſatis circa urbem faciendis intendunt, graviter ſæpius a Turcis læduntur. Turci infra Achon dum famem paterentur, & deditionem urbis obſidentibus offerrent, ſubvenit Saladinus L. galeis miſſis viris, victualibus & armis onuſtis, quibus galeæ noſtræ captæ ſunt & fu-
D gatæ, & quamdam navem noſtram victualibus onuſtam ſecum violenter in urbem abduxerunt, ſuſpenderuntque omnes in navi repertos in circuitu murorum in die feſto Omnium-Sanctorum.

Obſidio urbis Acconenſis a Chriſtianis.

Obſeſſis auxilium fert Saladinus.

35. Cum jam Paſcha inſtaret, marchiſus qui claſſis reparandæ cauſa Tyrum acceſſerat, a Tyro cum ingenti apparatu & copia virorum & armorum & victualium revertitur. Sed obſeſſi ereptam ſibi libertatem æquoris gravius ſuſtinentes, cum galeis ſuis obviam venientibus procedunt, navali prælio
E pugnaturi. Sed, volente Deo, victoria ceſſit Chriſtianis. Interim Turci qui exterius Chriſticolas obſidebant, foſſata noſtra terra implebant, noſtriſque intra poſitis feroces faciebant inſultus. Unde numquam ſecuritas numquam requies dabatur. Angebantur undique, nunc ſe obſervantes ab obſeſſis in urbe, nunc ab exteriori exercitu Saladini continuo eorum cervicibus imminenti, nunc a parte maris galeis eorum ſedentibus in inſidiis. Tres turres ligneas noſtri fecerant, quibus dum urbem acrius impugnarent, oppidani

Chriſtiani de Turcis navalem victoriā reportant.

Digitized by Google

deditionem offerunt; ita tamen ut ipſis abſcedendi libertas & res ſuas aſportandi non denegetur facultas. Noſtris vero renuentibus, ecce exercitus exterior Turcorum irruens in foſſata, a tergo noſtros impugnant; cumque ſe ab irruentibus defenderent, ignis hoſtilis machinas noſtras ſuccendit, qui nulla diligentia potuit extingui, ſicque infelici caſu triumphandi ſpes excidit.

36. Dum oppidani fame affligerentur, equos ſuos & alterius generis beſtias conſumunt, contra ritum Mahumeticæ legis. Seniores etiam Chriſtianos captivos foras muros exanimes jaculabantur. Sic anguſtiatis advenerunt tres naves onerariæ & ſe ſubito in urbem præcipitaverunt, ita ut nautæ paterentur naufragium. Saladinus univerſum exercitum omnium regnorum ſuorum congregavit, noſtroſque per dies octo acrius impugnavit in Pentecoſten; Chriſticolæ vero dum utramque incurſionem viriliter ſuſtinerent, plurimi Turcorum in fines patrios redeunt. Ibidem occubuit unus filiorum Saphadini ictu baliſtæ, cujus obitus & cœptos inſultus cohibuit, & exercitum hoſtilem exterruit. Item dum oppidani fame opprimerentur, ſuccurrit eis ſoldanus mittens eis viginti quinque rates frugiferas; ſed duæ majores inter turrim muſcarum illiſæ ſunt in rupem quamdam. Cum exercitus noſter otii languore torpeſceret, vulgus tumultuans ſine conſilio principum & contra patriarchæ interdictum, die S. Jacobi ad caſtra hoſtilia audacter prorumpit, ſine duce, ſine ductore, ſine ſignis certis, magis ſpoliis indulgens quam prœliis. Gentiles viſis prodeuntium turmis, ex induſtria paulisper cedunt, ſarcinis non aſportatis nec tentoriis. Turci vero cum nepote ſoldani Thecahadino de latibulis irruentes, plebem incaute diſperſam & ſtupidam facili triumpho proſternunt, ſcilicet circiter quinque millia quingentos. Huic agmini fere diſſipato multum ſubvenit magiſter Radulfus de Alta-ripa archidiaconus Caleceſtriæ, qui poſtmodum cum plurima geſſiſſet inſignia in eadem obſidione fine felici diem clauſit extremum.

Turci incautos Chriſtianos cædunt.

37. Noſtris diuturna tribulatione decoctis adduxit Dominus ab extremis finibus terræ fortes auxiliares viros inſignes, potentes in prælio, ſcilicet archiepiſcopos, epiſcopos, duces, comites, marchiones, barones, milites, & aliam multitudinem de diverſis finibus terrarum, quorum ſumma non cadit in numerum. Comes Henricus de Campania exercitui noſtro præficitur ante adventum regis Philippi & regis Richardi, quorum nepos erat, qui etiam poſtmodum in regem ſublimatus eſt. Dux Suaviæ filius Friderici cum Alemannis inſtinctu marchiſii Achon veniens, ſeminarium fuit diſſenſionis, cujus auxilio marchiſus de Monteferrato aſpiravit ad regnum, eo quod conjugem Emfridi rapuerat, cui jure ſucceſſionis devolvebatur hereditas terræ illius. Miraculoſa quædam tempore obſidionis Achon contingebant. Petraria quædam oppidanorum ex violentia ſui machinas noſtras comminuit, & hominem ex noſtris quem percuſſerat non læſit. Telum ab interius in quemdam ex noſtris emiſſum omnem armaturam ejus penetravit, ſed ſcedulam nomen Dei continentem & in pectore ejus dependentem penetrare non potuit. Miles inermis requiſitis naturæ vix peractis, Turcum armatum ſe lancea impetentem lapide proſtravit. Ivo de Veteri-ponte decem ſociis comitatus verſus Tyrum cum tribus nautis in parva navi navigans octoginta piratas occidit bipenni. Cujuſdam admiralii genitalia igne græco combuſta ſunt, quo machinas noſtras incendi propoſuerat. Quidam Turcus ignem græcum natando deferens, a noſtris rete capitur. Turcus telo in inguine percuſſus interiit, qui crucem Dominicam contingere diſpoſuit. Inter Turcos & noſtros fit navale prælium, & dum noſtri turribus & machinis affixis galeis turrem muſcarum comprehendere nituntur, machinæ noſtræ ſuccenduntur. Oppidani igne græco cum amiſſione tamen ſuorum arietem archiepiſcopi de *Beſançon* ſuccendunt. Claſſis XV. navium ex Alexandria oppidanis mittitur in auxilium, ſed multi pereunt. Noſtris diſponentibus congredi cum Saladino, archiepiſcopo Balduino Cantuarienſi ducente, Saladinus cum ſuis fugit ad montana. Cum quidam noſtrorum verſus Caïphas pro victualibus irent & redirent, a Turcis graviter infeſtantur, ſed infeſtando ſuccumbunt, irruente in eos Gaufrido de Liziniaco fratre regis Guidonis cum quinque militibus electis ſuper pontem quem præoccupaverant. Marchiſus ut regno potiretur, heredem regni, uxorem ſcilicet Remfridi adhuc viventis doloſe deſponſavit. Cumque voti eſſet compos, cum conjuge ſua Tyrum progreditur, promittens ſub jurejurando ſe victualium copiam exercitui exhibiturum. Sed pactionis immemor, nulla exercitui fame periclitante alimenta tranſmittere voluit.

Quædam miracula in gratiam Chriſtianorum.

38. Baldewinus archiepiſcopus videns & audiens exercitum omnino diſſolutum, tabernis & ſcortis & ludis talorum inſiſtere, anxiatus eſt ſpiritus ejus uſque ad tædium vitæ, æſtuque febrili fatiſcens, ibidem obdormivit in Domino. Interea diræ famis inedia exercitus noſter continue cruciabatur. Nam modii tritici menſura, quam quis facile portaret ſub aſella, centum aureis vendebatur, gallina quoque ſolidis XII. ovum ſex denariis. Quidam fame pereuntes cadavera equorum cum inteſtinis devorabant. Inteſtina equi vendebantur ſolidis X. caput cum inteſtinis vorabant. Equus pluris vendebatur mortuus quam vivus. Famelici oſſa a carni-

Balduini archiepiſcopi obitus.

Fames dira.

Digitized by Google

bus corroſa rodebant, & immunda quæque comedebant. Plerumque circa furnum fiebant iræ, rixæ, contentiones, nonnumquam pugnæ. Alii concurrebant ad clibanum, clamantes: ecce moneta, ecce quantum vis panis pretium, dummodo panis copia detur. Occulte etiam comedebat qui aliquam eſcam habuit. Delicioſi etiam herbas pro deliciis edebant. Nobiles viri cum non haberent unde viverent, furabantur: unde multi pro acerbitate famis apoſtatabant. Duo focii XIII. fabas denario emunt. Famelici in quadrageſima carnes comedebant. Numquam dormitavit marchiſi maledictio, qui tantæ egeſtatis fuerat occaſio. Præterea ex nimia inundatione imbrium, quædam vehemens excrevit in hominibus infirmitas, ut more lymphatico toto corpore diſtenderentur: unde imbribus & fame populus deperibat. Exhortatione tandem epiſcopi Saleſberienſis & & aliorum divites collectam fecerunt, per quam pauperes ſaturarentur. Poſt unius naviculæ adventum hodie emebatur quatuor aureis quod heri pro centum. Quidam Piſanus venditor annonæ volens reſervare annonam in poſterum, ut carius venderet, contigit ut domum annonæ ignis ſuccenderet. Omnes ex tunc certatim eſcas largiuntur egentibus.

39. Poſt Paſcha anno ab Incarnatione Domini MCXCI. rex Franciæ PHILIPPUS applicuit apud Achon, & non multo poſt, ſcilicet circa Pentecoſten venit rex Anglorum RICHARDUS: quorum ſeriem itineris & quæ in itinere geſſerunt, ſeu ex qua occaſione rex Philippus repatriavit, ſi quis plenius ſcire deſiderat, legat librum quem dominus prior ſanctæ Trinitatis de Londoniis ex gallica lingua in latinum tam eleganti quam veraci ſtilo transferri fecit.

Sequitur epiſtola Friderici imperatoris qualis apud Baronium refertur ad annum 1188. editionis Romanæ, quæ cum variet in multis in codice Victorino, correctam hic juvat exhibere.

FRIDERICUS *Dei gratia Romanorum imperator & ſemper auguſtus, & hoſtium imperii magnificus triumphator, Salahadino præſidi Sarracenorum quondam illuſtri, exemplo Pharaoris fugere Iſraëlem.*

Devotionis tuæ litteras multis retro temporibus ad nos deſtinatas ſuper arduis negotiis, tibi quidem, ſi fides verbis ſubfuiſſet, profuturis, prout majeſtatis noſtræ decuit magnificentiam, ſuſcepimus, & epiſtolarum alloquiis magnitudini tuæ conſulere dignum duximus. Nunc vero quia terram ſanctam profanaſti, cui æterni regis imperamus imperio, (a) in præſide Judææ, Samariæ, Palæſtinorum, in tanti ſceleris præſumtuoſam & plectibilem (b) audaciam, debita animadverſione decernere imperialis officii ſollicitudo nos admonet. Quamobrem niſi occupatam terram, (c) & omnia reſtituas, adjuncta ſatisfactione, ſacris conſtitutionibus pro tam nefariis exceſſibus taxata, ne minime legitimum videamur quærere bellum, a capite Calendarum Novembrium (d) evoluto anni ſpatio terminum tibi præfigimus, ad experiendam belli fortunam in campo Taphneos in virtute mirificæ (e) Crucis, & in nomine veri Joſeph. Vix enim credere poſſumus hoc te latere, quod ex ſcriptis veterum & in hiſtoriis antiquis noſtri temporis redolet. Numquid ſcire diſſimulas ambas Æthiopas, Mauritaniam, Perſiam, Syriam, Parthiam, ubi a Parthis (f) Craſſi noſtri dictatoris fata ſunt præmaturata, Judæam, Samariam, Maritimam, Arabiam, Caldæam, ipſam quoque Ægyptum, ubi, proh dolor! civis Romanus Antonius vir inſignis, virtute præditus citra nitorem temperantiæ, & ſecus quam deceret militem a tanto culmine rerum, emiſſum, minus ſobrius (g) Cleopatræ inſervierat amoribus. Numquid etiam ſcire diſſimulas Armeniam & innumeras alias terras noſtræ ditioni ſubjectas? Norunt hoc reges quorum cruore gladii Romani ſunt crebrius inebriati. Et tu quidem in ipſa rerum experientia, Deo auctore, intelliges, quid noſtræ victrices aquilæ, quid cohortes diverſarum nationum, quid furor Teutonicus, etiam in pace arma compeſcens, (h) quid caput indomitum Rheni, (i) quid juventus quæ numquam novit fugam; quid procerus Bavarus; quid Suevus (k) aſtutus; quid Franconia (l) circumſpecta; (m) quid in gladio ludens Saxonia; quid Thuringia; quid Weſtphalia, quid agilis Brabantia; quid neſcia pacis Lotharingia; quid inquieta Burgundia; quid Alpini ſalices; quid Spiſania (n) in armento prævolans; quid Bohemia (o) ultro mori gaudens: quid Bolenia (p) ſuis feris ferior; quid Auſtria; quid Stiria (q); quid Bugrenſa (r); quid partes Illiricæ; quid Lombardia; quid Tuſcia; quid Ancarictana Marcia (s) quid Venetus protetha (t); quid Spiſanus nauclerus; denique quid dextra noſtra, quam ſenio arguis effœtam, gladios vibrare didicerit. Dies illa plena lætitiæ & jocunditatis & reverentiæ triumpho Chriſti te docebit.

Huic mandato imperatoris reſponſoriam etiam Salahadini epiſtolam libello noſtro duximus inſerendam. Nam ſuperba tyranni fiducia, quam ad reſiſtendum conceperat, ex ipſius tenore clareſcit. Eam quidem in ipſa ſimplicitate verborum in qua fuerat conſcripta recitando proponimus, nihil penitus immutantes.

Illi regi ſincero amico, magno, excelſo,

(a) Apud Baronium deſunt hæc verba: *In præſide Judææ, Samariæ, Palæſtinorum.* (b) Baronius addit: *Et auſibilem.* (c) Baronius addit: *Judææ, Samariæ & Palæſtinorum ante omnia.* (d) Baronius addit: *Anno Incarnationis Dominicæ* MCLXXXVIII. (e) Bar. *vivifica.* (f) Baronio deeſt *a Parthis.* (g) Baron. *ſobriis.* (h) Baron. *capeſcens.* (i) Baronius *regni.* [k] Baron. *Suanus.* (l) Baron. *Francia.* (m) Baron. addit: *Quid Anglia provida & ingenioſa, quid Albania, quid Cimbria.* (n) Baron. *Friſonia.* (o) Baron. *Reemia.*

(p) Baronius *Boëmia.* (q) Baron. *Friſia.* (r) Baronius. *Rutonia.* (s) Baron. *Ammonitana Narſia.*

[t] Baron. *Pirata.*

Digitized by Google

Friderico regi Alemanniæ, in nomine Dei miſerentis, per gratiam Dei unius, potentis, exſuperantis, victoris, perennis cujus regni non eſt finis.

Gratias ei agimus perennes, cujus gratia ſuper totum mundum. Deprecamur eum ut infundat orationem ſuam ſuper prophetas ſuos, & maxime ſuper inſtructorem noſtrum, nuntium ſuum Mahumetum prophetam, quem miſit pro rectæ legis correctione, quam faciet apparere ſuper cunctas leges. Attamen (a) notum regi ſincero, potenti, magno, amico, amicabili regi Alemanniæ, quod quidam homo Henricus nomine venit ad nos, dicens ſe nuntium veſtrum eſſe, & detulit nobis quamdam cartam, quam dixit eſſe veſtram. Nos fecimus legi cartam, & audivimus eum viva voce loquentem, & verbis quæ ore dixit, verbis reſpondimus; ſed hoc eſt reſponſum cartæ: Quod ſi computatis eos qui vobiſcum concordant veniendi ſuper nos, & eos nominatis & dicitis: rex talis terræ & rex alterius terræ, & comes talis, & comes talis, & tales archiepiſcopi, & marchiones & milites. Et ſi nos vellemus enumerare eos, qui ſunt in noſtro ſervitio, & qui ſunt intendentes noſtro præcepto, & promti noſtro ſermoni, & qui dimicarent coram manibus noſtris; non poſſet hoc in ſcriptis redigi. Et ſi Chriſtianorum computatis nomina, Sarracenorum ſunt plura & plura abundantius quam Chriſtianorum; & ſi inter nos (b) & eos quos nominaſtis Chriſtianos mare eſt; inter Sarracenos qui non poſſunt æſtimari non eſt mare inter eos & vos, (c) nec ullum impedimentum veniendi ad nos; & nobiſcum ſunt Bedewini, quos ſi opponeremus inimicis noſtris ſufficerent; & Turkemanni, (d) quos ſi effunderemus ſuper inimicos noſtros, deſtruerent eos; & ruſtici noſtri, qui dimicarent ſtrenue ſi juberemus contra gentes quæ venturæ ſuper terram noſtram, & ditarentur de eis, & exterminarent eas. Et quomodo? (e) nos habemus nobiſcum ſoldanos bellicoſos, per quos terram apertam habemus & acquiſitam, & expugnatos inimicos, & hi omnes reges paganiſmi non tardabunt, cum eos ſummonuerimus, nec morabuntur, (f) cum eos vocaverimus. Et vos cum congregati fueritis, ſicut carta veſtra dicit, & ducetis infinitam (g) multitudinem, ſicut nuntius veſter narrat, obviabimus vobis per potentiam Dei, (h) nec ſufficit vobis terra iſta quæ eſt maritima, ſed tranſibimus voluntate Dei, & obtinebimus terras veſtras univerſas fortitudine Dei. Nam ſi veneritis, cum toto poſſe veſtro venietis, & præſentes eritis cum omni gente veſtra, & ſcimus quod in terra veſtra nullus remanebit, qui ſe defendere poſſit, nec terram tueri; & quando Deus victoriam nobis ſua fortitudine de vobis donaverit, nihil amplius erit, quam ut terras veſtras libere capiamus fortitudine ſua & voluntate. Adunatio enim legis Chriſtianorum bis venit ſuper nos in Babylone, una vice apud Damiatam, & altera apud Alexandriam, (i) & erat in maritima terræ Jeruſalem, & in manu Chriſtianorum. In terra Damaſci & in terra Sarracenorum in ſingulis caſtellis ſinguli erant domini ſibi proficientes. Noſtis qualiter Chriſtiani utraque vice redierunt, & ad qualem exitum venerunt, & hæ (k) noſtræ gentes refertæ ſunt cum regionibus ſuis, & Deus adunavit nobis regiones affluentius, & coadunavit eas longe lateque in poteſtate noſtra, & Babyloniam cum pertinentiis ſuis & terram Damaſci, & maritimam, Jeruſalem, & terram Geſyræ, (l) & caſtella ſua, & terram Roaſiæ cum pertinentiis & regionem Indiæ cum pertinentiis ſuis, & per gratiam Dei hoc totum in manibus noſtris & reſiduum regnum (m) Sarracenorum noſtro paret imperio. Nam ſi mandaremus excellentiſſimis regibus Sarracenorum, non retraherent ſe a nobis, & ſi ſummoneremus Calepſum (n) de *Baldach*, quem Deus ſalvet, veniendi ad nos, (o) de ſede excelſi imperii ſui aſſurgeret, & veniret in auxilium excellentiæ noſtræ, & nos obtinuimus per virtutem Dei & potentiam Jeruſalem & terram ejus, & remanent adhuc in manibus Chriſtianorum Tyrus, Tripolis & Antiochia, & de his non eſt aliud niſi ut occupentur. Attamen ſi bellum vultis, & ſi Deus voluerit, ut ſit per voluntatem ſuam quod totam terram Chriſtianorum acquiramus, obviabimus per virtutem Dei, (p) ſicut ſcriptum eſt in litteris noſtris, (q) Verum ſi nos de bono pacis requiſieritis, mandabimus procuratoribus iſtorum trium locorum prædictorum, ut nobis ea ſine contradictione conſignent, & vobis ſanctam Crucem reddemus, & liberabimus omnes captivos Chriſtianos, qui ſunt in tota terra noſtra, & permittemus vobis ad ſepulcrum eſſe unum ſacerdotem, & reddemus abbatias quæ ſolebant eſſe tempore paganiſmi, & bonum eis (r) faciemus, & permittemus venire peregrinos in tota vita noſtra & habebimus vobiſcum pacem. (s) Quod ſi carta quæ ad nos venit per manum Henrici nominati, ſit carta regis, ſcripſimus cartam iſtam pro reſponſo, & Deus exigat nos ad conſilium ſuum ſua voluntate.

(a) Apud Baronium omiſſo *attamen*, legitur *notum facimus*. (b) Baron. *inter vos*. (c) Baron. *inter eos & nos*.

(d) Baron. *Habemus & Turkemannos*, & paulopoſt, *Habemus & ruſticos*. (e) Baron. omiſſo *Et quomodo?* habet, *Habemus ſoldanos bellicoſos*. (f) Apud Baronium deeſt *nec morabuntur*. (g) Apud Baronium deeſt *infinitam*. (h) Baron. *per potentiam Dei, & obtinentibus terras fortitudine Dei*, omiſſis intermediis.

(i) Ab hoc loco uſque ad *noſtis qualiter*, &c. totum deeſt apud Baronium.

(k) Apud Baronium deeſt *& hæ noſtræ gentes refertæ ſunt cum regionibus ſuis*. (l) Baron. *Gethſura*. (m) Bar. *regum*.

[n] Baron. *Calypham*. (o) Apud Bar. deeſt *veniendi ad nos*. (p) Apud Bar. deeſt *per virtutem Dei*. (q) Baron. *In carta veſtra*. (r) Bar. *ejus*, minus bene. (s) Quæ ſequuntur deſunt apud Baronium.

Digitized by Google

Carta hæc ſcripta fuit anno adventus prophetæ noſtri Mahumeti quingenteſimo [a] LXXXIV. gratia Dei ſolius; (a) & Deus ſalvet prophetam noſtrum Mahumetum & ſuam progeniem, & ſalvet ſalvationem ſalvatoris Domini excelſi regis, victorioſi, adjuvatoris, veridici verbi, comptoris, vexilli vexilliferi veritatis, correctionis orbis & legis, ſoldani Sarracenorum & paganorum, ſalvatoris duarum ſanctarum domorum, & ſancta domus Jeruſalem, patris juſtorum Joſeph filii Job* ſuſcitatoris progeniei Mirmuraeni.

(a) Quæ ſequuntur deſiderantur apud Baronium.

* f. Jacob.

GUILLELMI
ARCHIEPISCOPI TYRIENSIS
CONTINUATA BELLI SACRI HISTORIA, GALLICO idiomate ab antiquo auctore ante annos CCCC. conſcripta.

Ex mſ. codice illuſtriſſimi domini Gaſtonis de Noailles *quondam epiſcopi Catalaunenſis.*

OBSERVATIO PRÆVIA.

INTER editos a Jacobo Bongartio Belli ſacri ſcriptores, maximo fuit ſemper in pretio Guillelmi Tyrienſis archiepiſcopi hiſtoria, cum propter rerum quas tractat multitudinem & varietatem, tum propter auctoris ipſius gravitatem, quæ certe tanta fuit, ut dictus ſit totius hiſtoriæ princeps, doctrina non vulgari & ſupra ſæculum illud amœna, experientia varia, acri vir judicio, quantumque licet judicare vita & ingenio probus, dictione etiam elegans & gravis. *Opus autem ſuum in duos & viginti libros diſtribuit, incæptoque vigeſimo tertio necdum abſoluto ex hac vita migravit. Hos autem libros in veteri codice illuſtriſſimi domini Gaſtonis* de Noailles *quondam epiſcopi Catalaunenſis ante annos quadringentos ab auctore anonymo Gallice redditos cum interpolationibus quibuſdam reperimus, qui etiam Tyrienſis archiepiſcopi hiſtoriam ad annum* MCCLXXV. *uſque continuavit; opus ſane omnium, qui illud legerunt, judicio publica luce non indignum: res quippe in Oriente geſtas per annos circiter centum accurate deſcribit, multaque refert quæ alibi facile non reperias. Res etiam Conſtantinopolitanas, Gallicanas, Anglicanaſque & quæ imperinm ſpectant paſſim attingit.*

Bongart. in præf.

Integrum interpretis opus ſuadebant nonnulli ut hic daremus, maxime cum plura verſioni ſuæ, quæ a Tyrio exulant, immiſcuerit. Verum ab hoc nos propoſito deterruere non pauca. 1°. *Immenſa operis moles.* 2°. *Antiquiſſimum idioma Gallicum quod non niſi magno labore intelligi poteſt.* 3°. *Quod ea quæ Tyrio auctor immiſcuit aliunde forſan innoteſcere poterunt. Sufficiat igitur hic continuatam Guillelmi Tyrienſis archiepiſcopi hiſtoriam edere, ad cujus faciliorem intelligentiam vocum exoticarum gloſſarium ſubjungemus.*

De tranſlatoris vero ætate duo poſſumus certò definire. Primò, quod

ſaltem attigit annum MCCLXXV. *quo opus ſuum abſolvit. Secundò, quod ante annum* MCCXCV. *ſupremam operi ſuo manum appoſuit. Eo quippe anno ſcriptus eſt codex quo uſi ſumus, ad cujus calcem hæc legimus:* Ceſt livre fu eſcrit & accompli à Rome l'an de l'Incarnation noſtre Seignor Jesus-Christ MCCXCV. u mois de Mai, u tans du pape Boniface huitiſme, nés d'une cité qui eſt en Campagne, qui a nom Anaigne, qui fu eſlut apres pape Celeſtin le quint, qui ot nom frere Pierre de Moron, qui renunça en la cité de Naples.

Circa hæc tempora contigit infauſtum toti orbi Chriſtiano excidium Acconis civitatis, quæ ſola ex univerſo regno Jeroſolymitano fidelibus ſupererat. Excidii illius narrationem duobus libris reliquit poſteritati auctor anonymus & coætaneus, qui res ut ab oculatis acceperat teſtibus ſcripto tradidit. Ejus lucubrationem ex tribus mſſ. codicibus invicem collatis, uno Leodienſi inſignis monaſterii S. Jacobi ordinis S. Benedicti, altero Pariſienſi regii collegii Navarræ; tertio bibliothecæ Victorinæ, qui omnes auctoris ævo ſunt exarati, ſubjiciemus. Hanc ſequetur tractatus ſeu hiſtoria cladis urbis Conſtantinopolitanæ anno 1453. *a Turcis expugnatæ, quam ex mſ. Rubeæ-vallis prope Bruxellas perhumaniter nobis deſcripſit ejuſdem aſceta & procurator v. cl. dominus* Wachtre.

GUILLELMI TYRII continuata belli ſacri hiſtoria, Gallico idiomate ab antiquo auctore deſcripta.

SI grans haine eſtoit entre le roi & le conte de Jaffe, que chaſcun jor creiſſoit plus & plus, & juſque à tant étoit la choſe venuë, que le roi queroit achaiſon par quoy il peuſt deſevrer tot apertement le mariage qui iert entre lui & ſa ſeror. Il requiſt le patriarche, qu'il les ajornaſt, & diſt qu'il voloit acuſer ce mariage, moſtrer par raiſon qu'il n'eſtoit ne bon ne loyal. Le cuens oi ce dire, ſi le parti des autres barons tot celeement, & s'en vint en Jeruſalem, où ſa fame ſejornoit lors, & li pria mult que le ſe partiſt de la ville ançois que le roi vieniſt, qui retornoit de ſon oſt. Car il doutoit que ſe le roi la trovoit iluec, qu'il ne la laiſſaſt pas revenir à lui, por ce li prioit mult que ele le ſuiſt à Eſcalone, oû il s'en ala tot droit. Le roi oi dire, que le cuens s'eſtoit parti de l'oſt, ſi envoya meſſages aprés lui, qui le ſemonſtrent de venir à ſa cort. Cil reſpondi qu'il ne pooiſt aler, parce qu'il eſtoit dehaitie. Pluſors meſſages i envoya les uns aprés les autres, qui onques amener ne le porent; car il s'eſcuſoit toſjors de ſa maladie. Le roi dit que puiſqu'il ne voloit venir à lui, il iroit à lui parler & ſemondroit il meiſmes. Li baron li ſuirent. Il ſe vint tot droit à Eſcalone, mais il trouva les portes mult bien fermées, il appella & commanda que l'en li ouvrit, trois fois toucha de ſa main la porte, mais nus ne vint. Avant que ſon commendement feiſt, li borgois de la ville eſtoient montez ſur les murs & ſur les tornelles, ne ne s'oſoient movoir, ains aten-

A doient la fin de cele choſe. Le roi ſe parti d'iluec mult corociet, & s'addreſſa por aler à Jaffe. Aſſes encontre chevalieres & borgois de la cité, qui le menerent ens ſans point de contredit. Il ſaiſi la ville à ſon eus, & i miſt ſon baillif. Puis ſe parti d'iluec & vint en Acre, & fiſt ſemondre iluec un grand parlement de ſes prelats & de ſes barons.

Quand ils furent aſſemblés, le patriarche priſt avec lui le maiſtre du Temple & le mai-
B ſtre de l'Oſpital, ſi s'en alerent tot droit devant le roi, & li prierent mult humblement, & l'enchirent au pié qu'il pardonaſt ſon mautalent au conte de Jaffe, & vouſiſt qu'il veniſt devant lui. Le roi ne les en vout eſcouter, ainçois lor reſpondi tout plainement qu'il n'en feroit mie. Cil orent grant deſdaing de ce que homme qui eſtoit en ſi poure point de ſon cors, portoit encore ſi grant rencune en ſon cors. Par corout ſe par-
C tirent de la cort, & s'en iſſirent hors la cité. Le parlement devoit eſtre aſſemblé, parce que l'on devoit envoyer bon meſſages as princes de France, & des autres terres, por eux requerent, qu'il ſecouruſſent le païs Jesus-Christ & ſa gent.

Le patriarche, quand l'en dut premierement parler de cele beſoingne, commença l'autre que je vous ai dite, & parce que le roi ne vout veut faire por li, s'en parti il
D d'iluec lui & ſes compaignons. Ce furent li dui maiſtres du Temple & de l'Oſpital; ſi mot rien fait de la beſoingne porcoi il eſtoient enſemble. Le cuens de Jaffre oi dire que le roi ne voloit avoir nul merci de lui, & que por amor ni por priere ne pooit avoir ſa pes. Deſlors ſe porpenſa comment il le porroit corocier. Il priſt chevalier avec lui tant comme il en pot avoir, & s'en ala tot droit vers le chaſtel du Daron. Iluec s'eſtoient logiés

Digitized by Google

Turs d'Arabe, que l'on apele Beduins, & A gardoient grant plente de beſtes par les paſtures; car il avoit tant donné du l'or au roi, qu'il les i ſoffroit, & avoit en ſon conduit. Sus ce eſtoient tuit ſeur, & ne cuidoient avoir garde de nullui. Le cuens & li chevalier vindrent tot ſoudainement ſur ceux, & les ſorpriſtrent, aucuns en occiſtrent, & toute la proie emmenerent quant qu'il trouverent de robes & d'avoir emporterent à Eſcalone.

La novele en vint au roi, qui en fut tout de ſue; ſi manda le conte de Triple, & par- B ce qu'il ſe fioit en ſon ſens & en ſa loyauté, tantoſt li bailla tot le pooir & toute la baillie du roiaume. Trop en orent grant joie li baron & li menu pueple, parce qu'il avoit dit des ançois que autrement ne pooit eſtre la terre en bon point. Tandis com l'or du roi eſtoient ſinon puiſſant, ſe tot le ſes & le gouvernement des beſoingnes n'eſtoient baillées au conte de Triple.

Hic deſinit in editis Guillelmus Tyrius.

Le cuens de Triple reſpondi que volontier en recevroit la baillie, parce qu'il ne fuſt C garde de l'enfant, porce que ſe li enfes moroit par avanture dedens dix ans, que on ne deiſt qu'il fuſt mort par lui, & ſi voloit que li chaſtel & li fermetés fuſſent miſes en la main de l'Oſpital & du Temple, qu'il n'en voloit pas eſtre meſcreus, ne que l'on parlaſt ſus lui mille mauvaiſſetié, & ſi voloit eſtre aſené où il ſe tendroit, ſil u roiaume meſtoiſt nul coſt, qu'il n'avoit lors nulles trives as Sarrazin, ne la terre n'eſtoit pas rendant, qu'il peuſt oſt tetur contre les Sarrazins ſans grant couſt, porce voloit com D l'aſſeuraſt d'avoir la baillie dix ans, en tel maniere, que ſi li enfes moroit dedens dix ans, la baillie revenroit auſſi comme devant, juſqu'à celle hore, que par le conſeil de l'apoſtole de Rome & l'empereur d'Alemaigne & le roi de France, & le roi d'Engleterre ſeroit jugier le roiaume à une des deux ſorors, ou à la ſouë qui eſt ainſnée, ou à la mains née, porce que le roi Haimeri fu parti de la terre à la mains née ſeror, ains qu'il fuſt roi & la mains née fu de roi & de Rome; porce ne s'accorderent mie li baron, que l'ainſnée ſe fu, ſe li enfes moroit, ſans le conſeil de ces quatre que je vous ai nommés, E & porce l'atira ainſi le cuens de Triple, qu'il ne voloit mie qu'il i euſt diſcorde en la terre, ſe li enfes moroit, & porce en voloit eſtre tenant de ci alor que les quatre i euſſent mis conſeil.

Ceſte choſe fu au gré du roi & des barons tot ainſi comme le cuens le deviſa. Iluec atirent que le cuens Jocelin, qui eſtoit oncle à la mere à l'enfant le garderoit, & que le cuens de Triple auroit Baruſt & les garandit, porce que cil metoit couſt u roiaume, par les barons de la terre fuſt aſené la tant qu'il r'auroit eus ſes cous.

Quand ainſi orent atiré lor affaire, ſi commanda le roi, que l'en coronaſt l'enfant. L'en le mena au Sepulcre, & le corona l'en. Si le fiſt l'emporter à un chevalier entre ſes bras juſqu'au temple *Dominus*, porce qu'il eſtoit petit, qu'il ne voloit mie qu'il fuſt plus bas deus. Le chevalier eſtoit grant & elevé, & ſi avoit nom Belian Dibelim, un des barons de la terre. Coſtume eſt en Jeruſalem quand le roi porte corone au Sepulcre, il la porte en ſon chief de ci au temple où Jesus-Christ fu offert; là ſi offre ſa corone, mes il l'offre par rachat. Ainſi ſoloit l'en faire que tantoſt comme la fame avoit ſon enfant malle, que ele l'offroit premierement au temple, ſi le rachetoit d'un agnel, ou de deux colombiaus, ou de deux tourterelles. Quand le roi avoit offert ſa corone au temple, ſi avaloit uns degrés qui ſont dehors le temple, & entroit en ſon pales, u temple de Salomon, où li Templiers manoient. Là eſtoient miſes les tables por mengier, où le roi s'aſſeoit, & ſi baron, & tuit cil qui mengier voloient, fors ſeulement li borgois de Jeruſalem qui ſervoient, que tant devoientils de ſerviſe au roi, que quand le roi avoit porté corone, qu'ils ſervoient li & ſes barons au mengier. Ne demora guaires, puiſque le jone roi ot porté corone que le viceroi meſel fu mort. Devant ce qu'il fuſt mort, manda-t-il tous ſes barons, qu'ils veniſſent à lui en Jeruſalem, & il i vindrent. A ce point qu'ils vindrent trepaſſa li roi meſiaus de ceſt ſiecle, & furent tuit à ſa mort li baron de la terre. Lendemain l'enfoüirent u moſtier du Sepulcre, là où les autres rois ont eſté enfoüis puis le tans au roi Godefroi de Builon. Il eſtoient enfoüis entre monte Calvaire là où Jesus-Crist fu mis en croix, & le ſepulcre où il fu cochié, & tot eſt dedens le moſtier du Sepulcre, monte Cauvaire & Golgotas.

Hic incipit Liber XXII.

1. Quant ileque le roi fut mort, & li enfes out porté corone, li fiſt-il faire à tous les barons de la terre feute & homage com à ſeignor & à roi; aprés le fiſt faire au comte de Triple com de baillif; & ſi fiſt jurer à tous les barons & as chevaliers de la terre, qu'ils atireroient, ſi com il avoit eſté dit, des deux ſerors, & tenoient & aideroient au comte de Triple la terre à maintenir & à garder, ſi li enfes moroit dedens dix ans. Quant le roi meſiaus fu mort, & li enfes ot porté corone, ſi le charia lon au conte Jocelin à garder, & il l'emmena en Acre. Si le garda au miex qu'il pout, & le cuens de Triple fut baillif de la terre.

Rex infans accepto a baronibus hominio cuſtodiendus traditur comiti Jocelino.

Il avint cel premier an, qu'il ne plut point en la terre de Jeruſalem, ne que es citernes ne recut lon point d'euë, ſi que n'avoit por boire fort mult poi. En Jeruſalem avoit lors un

Aquarum in civitate defectus.

Digitized by Google

un borgois qui mult volontiers faiſoit bien por Dieu. Cil avoit nom Germain. Il avoit en Jeruſalem en trois lieus caves de marbre, encelées en maſieres, & ſi avoit en chaſcunes des trois caves deux bacins en chaanes & les faiſoit tous jors tenir touſjours pleins d'euë. Là aloient bouire tuit cil & toutes celes qui bouir voloient. Quant Germain vit que en ſes ciſternes n'avoit guaires d'euë, & qu'il ne plouoit point, ſi en fu mult corocié & dolens, porce qu'il avoit grant paor qu'il ne perdiſt l'aumoſne qu'il avoit commencié à faire as poures gens, pour l'amor de Dame Dieu. Lors li ſouvint de ce qu'il avoit oi dire as anciens hommes de la terre, que de jouſte la fontaine de Siloë avoit un puis ancien que Jacob i fiſt, & eſtoit couvert & empli, & gaagnoit lon pardeſſus & à peine ſeroit trové. Lors fit li prodome ſa priere à noſtre Seignor, qu'il li donna ce puis trover, & qu'il li donna maintenir le bien qu'il avoit commencié à faire, & qu'il li laiſſaſt faire par ſon plaiſir que ſon poure pueple euſt ſecors d'euë. Lendemain par matin ſe leva, & ala au moſtier, & pria Dieu qu'il le conſeillaſt. Après ce il ala en la place, & prit ouvriers, & s'en ala en ce lieu, u l'en li avoit dit que cil puis eſtoit; ſi fit foüir tant que on trouva le puis. Quant ils l'ont trouvé, ſi le fit voider & maçonner de nuef, & tot à ſes cous. Puis fiſt faire pardeſſus une roe, où il avoit pos que un cheval tornoit; que ſi li pot plain eſtoit venant à mont & li vuit aloit à val, & ſi avoit lon fait mettre cuves de pierre la où cele euë coroit que l'on traoit du puis, & la venoient tuit cil de la terre qui voloient de l'euë, ſi la portoient en la cité. Li borgois faiſoit traire l'euë jor & nuit a ſes chevax, & donnerent a tous ceux qui prendre en voloient, & toſt a ſon coſt, tant que Dame Dieu lor envoya pluie es ciſternes, & encore ne s'en faiſoit pas a tant le prodome, ains avoit deux ſomiers & trois ſerjans, qui ne faiſoient autres choſes que porter euë en ces cuves qu'il avoit en la cité pour abreuver la poure gent. Cil puis dont il faiſoit traire cele euë avoit bien L. toiſes & plus de parfont, puis le depecierent & emplirent li citaien, quant il oire dire que li Sarazin d'Egypte venoient la cité aſegir.

Puteus propè fontem Siloë detectus.

2. Ci emprès vous diron de la fontaine de Siloë qui près du puis eſt. Ele n'eſt mie bonne a boire, ains eſt ſalée. De cele euë tanoit l'on les cuirs de la cité, ſi en lavoit l'on les dras & en abreuvoit l'on les chevax & les jardins qui deſous en la valée eſtoient. Cele fontaine ne cort mie le ſamedi, ains eſt tote coie. Si vous dirai qu'il avint a cele fontaine: un jor au tans que Jesus-Christ aloit par terre, eſtoit un jor en Jeruſalem entre ſes apoſtres, ſi paſſerent parmi une ruë, & virent un homme n'avoit nus ieus. Lors demanderent li apoſtres a Jesus Christ, ſi ce eſtoit por li pechié de ſon pere ou de ſa mere ou de parent qu'il euſt, qu'il eſtoit ſans ieus. Jesus-Christ reſpondit, que ce n'eſtoit pas por le pechié du pere ne de la mere, ne de parent qu'il euſt, mais por ce qu'il ovraſt en lui. Lors Jesus-Christ eſcopi a terre, & priſt un poi de boe, ſi la miſt la où les ieus devoient eſtre, & li dit qu'il s'en alaſt a la fontaine de Siloë, ſi ſe lavaſt. Il ala & ſi ſe lavaſt, & ot ieus ſi vit, dont revint ariere en la cité de Jeruſalem a ſes parens, qui mult ſe merveillerent de ce qu'il avoit ieus, & li demanderent comment c'eſtoit, & il lor conta, & il ne le vodrent mie croire; ains manderent s'il eſtoit certain que ce fuſt-il. Il diſtrent que oïl. Or vous dirons du conte de Triple, qui baillif eſtoit du roiaume de Jeruſalem. Quant le cuens vit qu'il ne plouoit point, & qui li blé ne creiſſoient qui ſemés eſtoit, ſi ot paor de chier tans. Il manda les barons de la terre & les maiſtres du Temple & de l'Oſpital. Si lor dit: Seignor, que conſeil donrez-vous de ce qu'il ne pluet, ne li blé ne creiſſent? J'ai paor que li Sarrazin ne s'aperçoivent que nos aions cher tans, & qu'ils ne nos corent ſus, quel conſeil en donrez-vous? Ferai-je trives as Sarrazin par paor de chier tans. Li barons li loerent qu'il feiſt trives a Salahadin, & il les requiſt, & Salahadin li dona volontiers juſques a IV. ans. Quant il ot trives entre les Sarrazins & les Chreſtiens, li Sarazins amenerent tant de viandes as Chreſtiens, que bon tans orent durement, & ſe l'on n'euſt fait trives, tuit fuſſent morts de faim; dont le cuens de Triple por ces trives qu'il fiſt as Sarazins fu mult amé des gens de terre, & mult li en orerent de beneiſçons. Je vous avoie oblié a dire quand je vous parlai de la fontaine de Siloé, d'une aumoſne que li borgois de Jeruſalem faiſoient. Mes or la vous dirai. Et la quarantaine la faiſoient le jor com liſt l'évangile du poure homme à qui Jesus-Christ rendit la vuë d'un poi de boe, & il le roua aler à la fontaine de Siloë, & ſi lavaſt, & il ſi fiſt, ſi ot ieus & ſi vit &, por ceſte remembrance faiſoient li borgois de Jeruſalem ceſte aumoſne que je vous dirai. Il faiſoient mener cuves ſus la fontaine, ſi les faiſoient toutes emplir de vin, & ſi faiſoient les ſomiers charger de pain & de vin, & mener en tele place, que totes les poures gens qui venoient avoient du pain & du vin à grant plente de l'argent avec, & ſi i aloient les homes & les fames à proceſſion à celui jor, & por faire ceſte aumoſne.

De fonte Siloë.

Induciæ cū Saladino paciſcitur comes Tripolitanus.

3. Je vous ai di de l'aumoſne que l'on faiſoit à la fontaine de Siloë. Or vous dirai d'un haut home de Lombardie, qui avoit nom Bonifaces, qui eſtoit marchis de Montferrat. Cil marchis eſtoit aiel le roi Baudouin, quant il oit dire que ſon nies eſtoit roi de Jeruſalem, ſi en fu lie mult & joieus,

Bonifacius marchio Mōtisferrati cruce ſignatur.

il ſe croiſa & laiſſa ſa terre à ſon aiſné fils. Si paſſa oultre mer. Quant il fu arrivé, le roi & le cuens de Triple & tuit li baron de la terre li recurent mult hautement, & furent mult lies de ſa venuë. Lors li donna le roi un chaſtel, qui eſt es deſers deça le flun, pres de la ou Dieu jeuna là quarantaine, cil chaſtel ſi eſt a ſept milles de Jeruſalem, & a trois milles du flun, & ſi eſt en une haute montagne, ſi l'appelle-l'on Saint Helye, & porce l'appelle l'on ainſi, que l'on dit, que c'eſt le lieu ou Helye jeuna XL. jors & puis s'endormi, & que Dieu li envoia iluec une piece de pain & de l'euë en un veſſel. Si le fiſt eveiller à l'angele, porce qu'il beuſt & menjaſt, il but & menja. Et porce avint la ou cil chaſtel eſt, l'apelent cil du pais S. Helye. Cil Boniface le marchis avoit un fils, qui avoit nom Coraut. Cil ſe croiſa por aler en la terre d'outre mer apres ſon pere, & por veoir ſon neveu qui eſtoit roi de Jeruſalem. Il mut & fu ſu mer, mes adonc ne vout mie noſtre Sire qu'il paſſaſt. Ains li envoia un tans qu'il le mena en Conſtantinople, porce qu'il avoit porvuë la perdicion de la terre, & par celui Coraut en ſeroit ſecouruë une partie ſi com vous oirés avant. Noſtre Sire ne vout pas tot deſtruire, ains en laiſſa un poi auſi com il fiſt au fils Salomon. Car Dex ſe corouſa à Salomon por le pechié de luxure, qu'il ot fait d'une fame paiene, qu'il tenoit, qu'il ne deuſt pas tenir. Tant l'aima qu'il fiſt faire por lui trois mahomeries ſus trois montagnes dont chacune eſt à trois milles de Jeruſalem. Dont noſtre ſire ſe corouca plus de la mahomerie qu'il avoit fait ſus Mont-Olivete, que de tout l'autte pechié qu'il avoit fait devant. Porce que de Mont-Olivete monta-il és cieus par devant ſes apoſtres, quant il fu reſuſcité de mort à vie, & deſcendra au jugement. Lors diſt noſtre ſire à Salomon, qu'il l'avoit coroucié, & ce por le grant amor qu'il avoit eue à ſon pere David ne fuſt, il le deſtruiſiſt du tot. Mes or s'en s'offendit à tant à ſon vivant. Mes bien ſceuſt-il que après lui ne tenroit mie le roiaume ſon fil. Fors tant-ſeulement un poi, & de ce petit li lairoit por l'amor qu'il avoit euë à ſon pere David. Auſi ne vout pas noſtre ſire la Chreſtienté deſeriter du tot por aucun prodome, qui en la terre eſtoit. Auſi com il laiſa au fils Salomon por David, ainçois laiſſa une cité qui a nom Sur por Coraut, qui en Conſtantinople eſtoit, ſi com vous oirés après. En ce point que Coraut fu arrivé en Conſtantinople eſtoit Quirsac empereor, & n'avoit pas encore les eus crevés. Il avoit un haut home en Conſtantinople, qui avoit nom Livernas, qui avoit eſté coſin l'empereor Manuel. Cil Livernas s'eſtoit repoſt, & deſtorné au tans que Androines eſtoit empereor, & porce ſe deſtorna-il que Androines ne le desfiguraſt

Uti & Contadus ejus filius qui Conſtãtinopolim appulit.

A auſi com il avoit fait ſes parens. Quant cil Livernas oi dire que Androines eſtoit mort, & cil Quirſac eſtoit emperere, & qu'il avoit d'Androines ainſi le ſiecle delivré, ſi com je vous dirai. Une nuit quant Androines ot la tete coupée, à Alexe qui avoit l'empire de Conſtantinople en ſa garde & l'enfant qui fu fil l'empereor Manuel, il ſe porpenſa d'une grant traïſon, & por le conſeil d'un ſien eſcrivaint qui avoit nom Langoſſe fiſt une nuit prendre le jeune enfant, qui baron eſtoit, à la fille le roi Lois de France, qui devoit garder en bonne foi, fit mettre en un ſac & B porter par mer en un batel, & fiſt getter ens, ſi fu noiés. Ainçois que cete choſe fuſt ſcuë, manda Androines les parens l'empereor, & ainſi com il venoient les faiſoit mettre en une chartre, & lors faiſoit les eus crever, & tex i avoit a cui il faiſoit les nés coper & les baulevres. Ainſi fiſt atirer pluſors des parent l'empereor, puis fu il empere & porta corone u moſtier de S. Sophie, & fiſt tant de malice com vous oirés.

Andronici imperatoris C. P. impudicitiæ.

4. Quant Androines fu empereor en Conſtantinople, il ne demoroit bele none en C abaie, ne fille à chevalier, ne à borgois, ſe ele ſi pleuſt, qu'il ne la priſt à force & geuſt à lui. Trop fu haï de tos por la malice qu'il faiſoit. Un jor avint que Langoſſe vint à lui, ſi li diſt: Sire, il a en ceſte ville un chevalier qui fu parent l'empereor Manuel, ſe vous m'en crées vous le manderés, & mettrés en priſon, ou vos le ferés occire. Car je ſçai vraiment, ſi vous li laiſſés ainſi il vous guerroira, que il eſt rous de putaire. L'empere li manda qu'il veniſt parler à lui. Cil D chevalier avoit nom Quirsac, & avoit un frere qui avoit nom Alexe. Quant Quirſac oi ce mandement, il dit au meſſage qu'il s'en alaſt, & il iroit aprés lui. Lors manda ſon frere & ſes compaignons, & lors diſt qu'ainſi l'avoit l'empereor mandé. Je ſoi bien, diſt-il, que je ſui acuſé à l'empere por moi occire, quel conſeil me donnés-vous? Son frere & ſes compaignons li diſtrent, nous loons bien que vous i alliés, & nous irons avecques vous, ſi oirons qu'il dira. Puiſque vous le loés, dit Quirſac, je irai. Lors s'arma E par deſſous ſes draps, & caint l'eſpée, ſi monterent li & ſes compaignons, & ala à Blaquerne, où l'empereor eſtoit. Blaquerne eſt un manoir l'empereor, qui ſiet au chief de Conſtantinople devers terre. Si comme Quirſac aloit à l'empereur, & il vint en une eſtroite ruë, ſi encontra Langoſſe, qui aloit diſner à ſon oſtel. Quirſac vit que Langoſſe ne pooit retorner, qu'il ne veniſt par lui. Il li corut ſus & li coupa la teſte. Lors torna ariere ferant des eſperons, & s'en ala l'eſpée traite aval la ville: Seignors, venés aprés moi, car j'ai tué le diable. Quant le cri leva dans la ville, que Quirſac avoit occis Langoſſe, il alerent tuit aprés lui à la boche de

Quirſacum ſeu Iſaacum accerſit occidendum.

Qui & ipſe occiſo Langoſſo imperii coronã occupat.

Digitized by Google

Lion. Lors priſt Quirsac Boche de Lion, ſi le garni, & miſt ſes homes dedens Boche de Lion. Ce eſtoit un manoir de l'empereor, qui ſieſt ſus mer, la eſtoit le plus de ſon tréſor. Lors priſt Quirſac la corone, & les veſtemens l'empereor, & ſi ala à S. Sophie, & ſe corona à empereor. Quant il ot porté corone, il manda tous ceux de la cité, & les fiſt armer por aler aſſaillir Blaquerne.

Andronicum ignominioſe habitum feminarum furori occidendum permittit.

5. Quant Androines oi dire que Quirſac avoit occis Langoſſe, & qu'il avoit priſt Boche de Lion & ſaiſi ſon tréſor, & porté corone, ſi ne ſot que faire. Il fiſt armer tant de gent com il avoit avec lui por li défendre, mes valu riens. Quant Quirſac vint devant Blaquerne, & cil dedens virent, que lor defenſe ne voudroit rien, il ſe rendirent. Lors fiſt Quirſac prendre Androines & mener à Boche de Lion. Après ſe penſa qu'il le feroit morir de vil mort, por ſon Seigneur droiturier, qu'il avoit fait noyer en la mer, qui fil avoit eſté l'empereor Manuel & por autres malices qu'il avoit fait. Lors le fiſt Quirſac deſpouller tot nu, & aporter une reis d'aus, mes li ail ni eſtoient mie. Si l'en fiſt faire une corone & coroner com roi, puis le fiſt bertauder & tondre en crois, puis le fiſt monter ſus une aſneſſe à devant deriere, & tenoit la cou de ſa main com frain. Ainſi le fiſt mener par tote les ruës de Conſtantinople. Si vous dirai que les fames faiſoient. Eles avoient apareillée piſas & longuamis, ſi li getoient ſus la teſte par toutes les ruës. Ainſi porta Androines corone en Conſtantinople tant qu'il fu hors de la cité. Lors le livra a fames, & eles li corurent ſus com le chien à la charoigne. Si le depecierent tout piece à piece, & cele qui en pout avoir auſſi gros com une feve, ſi le mangoit, & en roioient les os au cotel. Onques ni demora oſelet, ne jointe que eles ne mengaſſent, & diſoient que toutes celes qui avoient mengié de lui eſtoient ſauvées, parce que eles avoient aidié à venger la malice qu'il avoit faite.

Imperium invadit Alexius capto & excæcato fratre ſuo.

6. Cil empereor Quirſac fu mult amés dele gent de la terre por la malice d'Androines & de Langoſſe, qu'il avoit ſi bien vangié, & des abaies meſmes fu-il mult amés, & n'out abaies en Conſtantinople, où ſon image ne fuſt eſcrit en la porte. Il n'avoit pas fame quant il porta corone. Il manda au roi de Honguerie, qu'il li envoiaſt une ſeror qu'il avoit por prendre à fame. Cil li envoia mult volontier & liement. Quant ele fu en Conſtantinople l'empereor l'eſpouſa, & li fit porrer corone, puis orent un fil qui out nom Alexe. Un jor avint que l'empereor Quirſac chevauchoit par ſa terre & vint à une abaie qui près eſtoit de Felippe. En cele cité de Felippe fu le roi Alexandre né. Si eſt à cinq jornées de Conſtantinople. En cele cité fiſt S. Pol une partie de ſes epiſtres, dont l'en dit à Felipenſes. A cele abaie ſejorna l'empereur Quirſac. Quant ſon frere Alexe oi dire, qu'il ſejornoit la a poi de gent, il le fiſt prendre, & li fiſt les eus crever. En l'abaie le laiſa, & s'en revint ariere en Conſtantinople, ſi fu empereor & porta corone. Après manda ſon frere Quirſac & le fiſt amener en Conſtantinople, iluec le fiſt garder & ſervir & livrer ce que meſtier li eſtoit.

Imperatrix Alexiū filiū caute mittit Hungariæ regi cuſtodiendum.

7. Quant l'emperis ſot que Alexe avoit ainſi à ſon ſeignor l'emperor crever les eus, mult fut dolente, & ot paor qu'il ne fiſt ſon fil Alexe, qui enfes eſtoit, occire. Ele le charia coiement à chevaliers & à ſerjans, & l'envoia au roi d'Onguerie ſon frere, cui nies qu'il eſtoit en garde. Il le garde & norri juſques à un tans, que muete fu de France & d'autres terres qui outre mer aloient. Alexe qui fiſt à ſon frere les eus crever, qui empereres eſtoit, ſi com je vous ai dit, tint l'empire & gouverna. Mes Livernas, dont je vous ai parlé ci-deſſus, porce qu'il eſtoit plus près à l'empereor Manuel de lingnage que Alexe, aſſembla grant gent, & lor promiſt & dona l'argent. Devant Conſtantinople vint à oſt. Quant l'empereor ſot qu'il venoit ſus li à oſt, il pria le marquis Courat, qui en Conſtantinople eſtoit venu lors, qu'il demoraſt avec lui, & ſi home tant qu'il euſt ſa guerre finie. Le marquis i demora. Livernas quant il vint devant Conſtantinople rengea ſes batailles totes armées & fu tot devant. L'empereor ne vout iſſir contre Livernas, porce qu'il avoit grant lignage dedens la cité. Mes le marquis s'arma & iſſi hors contre Livernas. L'en li moſtre & il poinſt contre lui. Livernas & tuit cil de ſa bataille cuidoient qu'il euſt quitté la cité por venir lui aidier, & quant il fu près de Livernas, il broeha le cheval de Ravine & le feri parmi le corps, ſi l'abati mort, puis retorna en Conſtantinople. Quant cil dehors virent que lor ſeignor eſtoit mort, ſi retornerent en fuië, Coraut retorna en la cité à l'empereor, qui avec lui le retint, porce qu'il ne voloit mie que cil de la cité, cui parent il avoit occis, li feſiſſent ennui ne malice. Si ſe tint avec l'empereor juſques à tant, qui fu tans d'aler en la terre d'otremer por garder la cité, que Dieu li avoit porveuë, qu'il lairoit à Chreſtien. Ci lairons à parler de Coraut, & dirons du roi Baudoin.

Junior rex Jeroſolymitanus moritur.

L'enfant qui en Acre eſtoit en la garde le conte Jocelin oncle de ſa mere, maladie le priſt, ſi fu mort. Le cuens Jocelin ſe porpenſa d'une grant traïſon, il vint au conte de Triple, & li diſt qu'il n'alaſt pas en Jeruſalem avec le roi enfouir le cors, ne n'y laiſſa aller nus des barons de la terre, ains bailla l'on le cors as Templiers, qui l'emportaſſent en Jeruſalem. Le cuens de Triple crut le conſeil Jocelin, comme fol. Li Templiers porterent

Digitized by Google

le cors le roi en Jeruſalem, & le cuens de Triple ala à Tabarie. Lors ſaiſi le cuens Jocelin la cité d'Acre, puis ala à Baruth, que le cuens de Triple avoit en guages. Si entra ens par traïſon, & la garni de chevaliers & de ſerjans. Aprés manda a la conteſſe de Jaffe mere le roi, que ele alaſt en Jeruſalem, & ſi chevalier tuit, & quant le roi ſon fils ſeroit enfoui, ſi ſaiſiſſe la cité & la garniſſe, & porte corone. Quant le cuens de Triple ſot que le cuens Jocelin l'avoit ainſi traï, il manda tous les barons de la terre, qu'il veniſſent a lui a Naples. Il i alerent tuit, fors ſeulement le conte Jocelin & le prince Renaut. Le cuens Jocelin ne vout pas laiſſier Acre, & la conteſſe de Jaffre fu en Jeruſalem, entre lui & ſon mari & ſes chevaliers, & fit enfouir ſon fils le roi, le marquis Boniface ſon aiel iſſi, & li patriarches, le maiſtre du Temple & cil de l'Oſpital.

Joppenſis comitiſſa regni corona decoratur.

8. Quant le roi fu enterrés, la conteſſe de Jaffre vint au patriarche, & au maiſtre du Temple & a celui de l'Oſpital, & lor pria qu'il la conſeillaſſent. Le patriarche & le maiſtre du Temple li diſtrent, qu'ele ne fuſt mie a malaiſe, qu'il la coroneroient maugré tous ceux de la terre. Le patriarche por l'amor de ſa mere, & le maiſtre du Temple por la haine qu'il avoit au conte de Triple. Il manderent le conte Renaut, qui eſtoit au Crac, qu'il veniſt en Jeruſalem. Il i vint, lors priſtrent conſeil, que la conteſſe mandaſt au conte de Triple & as barons qu'il veniſſent a ſon coronement; car le roiaume li eſtoit eſcheu, ele i envoia ſes meſſages. Li barons reſpondirent qu'il n'iroient pas, ains i envoierent deux abez de Ciſtiaus au patriarche & au maiſtre du Temple & de l'Oſpital, & defendirent de par Dieu, & de par l'apoſtole, qu'il ne coronaſſent mie la conteſſe de Jaffre juſques a tans qu'il auroient conſeil de ceux dont il avoient fait le ſerement au tans le roi meſel. Li abez alerent en Jeruſalem por faire le meſſage. Le patriarche, le maiſtre du Temple diſtrent quil ne tenroient ja foi ne ſerement, ains coroneroient la Dame. Le maiſtre de l'Oſpital ni vot onques eſtre, ains dit que ce ſeroit contre Dieu & contre lor ſerement. Lors furent fermées les portes de la cité, que nus ni pooit entrer ni iſſir. Car il avoient paor que li barons qui eſtoient a Naples a XII. milles d'iluec, n'entraſſent en la cité en dementieres quil coroneroient la Dame & quil ne meuſſent meſlée. Quant li baron qui eſtoient a Naples oirent dire que ainſi eſtoit la cité en Jeruſalem fermée com ni pooit entrer ne iſſir, il veſtirent un ſerjant qui de Jeruſalem eſtoit nés auſi comme moine & l'envoierent en Jeruſalem eſpier comment la Dame porteroit corone. Il i ala, ſi ne pout entrer parmi la porte. Il vint a la maladerie de Jeruſalem qui tient as murs. La avoit une poſterne petite par la on entroit en la cité. Si fit tant vers le maiſtre de la maladerie, qu'il le miſt ens par cele poſterne. Si ala au ſepulcre & fu iluec tant qu'il ot veu & ſeu ce porquoi l'en li ot envoié. Le maiſtre du Temple & le prince Renaut prinſtrent la Dame & la menerent au ſepulcre por coroner. Quant la Dame vint au ſepulcre, le patriarche demanda au maiſtre du Temple les cles du treſor où les corones eſtoient. Cil li bailla, & puis manderent le maiſtre de l'Oſpital, qu'il baillaſt la ſoue-clef, cil reſpondi qu'il n'en bailleroit point, ſe n'eſtoit par le conſeil des barons de la terre. Et lors le patriarche, le maiſtre du Temple, le prince Renaut alerent a li por les cles, mes le maiſtre ſe deſtorna & fu prés de none, ains qu'il l'euſſent trouvé. Lors li prierent qu'il los bailla la clef, il reſpondi qu'il ne lor bailleroit pas, tant le prierent & ennuierent, qu'il ſaira les cles qu'il tenoit en ſa main par paor qu'aucun rendu de la maiſon ne les preiſt & les baila au patriarche, il les geta emmi la maiſon. Lors les priſt le patriarche & alerent au treſor, ſi en miſtrent hors deux corones & les porterent au ſepulcre. Le patriarche en miſt l'une ſus l'autel & de l'autre corona la conteſſe de Jaffe.

Guido de Lezignano fit rex Jeruſalē.

9. Quant la conteſſe fut coronée, le patriarche li diſt: Dame vous eſtes fame, il convien que vos aiés avec vos qui voſtre roiaume vous ait a gouverner, qui maſle ſoit. Prenés ceſte corone & la donné a tel home qui voſtre roiaume puiſſe gouverner. Ele prit la corone, ſi apela ſon ſeignor qui devant lui eſtoit. Si li diſt: Sire, venés avant & recevés ceſte corone, car je ne ſai où je la puiſſe miex emploier. Cil s'agenolla devant lui & cele li miſt la corone en la teſte. Si fu roi & ele fu roine.

INCIPIT LIBER XXIII.

Barones accepta Guidonis in regnū aſſumtione

1. Quant le ſerjan qui veſtu fu de robe de moine vit ce, ſi s'en retorna par la poſterne où il eſtoit venu. Les malades le miſtrent hors, ſi s'en revint a Naples, la où li baron eſtoient, & lor conta tout ce qu'il avoit veu. Quant BAUDOIN de Rames oi ce, que GUY DE LISEIGNEN eſtoit roi de Jeruſalem, ſi diſt c'eſt par un convenant qu'il n'en ſera pas un an roi, & il ne fut: car il fut coroné en mi Septembre, & perdi terre a la ſaint Martin bouillant qui eſt devant Aoſt. Lors dit BAUDOIN au conte de Triple & as autres barons: Seignors, faites au miex que vous porrés, que la terre eſt perduë, & je m'en irai hors, porce que je n'en veul avoir blaſme ne reproche, que j'ai eſté a la perdition de la terre; car je conois tant le roi, que ore eſt a fol & a muſart, que par mon conſeil ne par les vos il n'en feroit noient, ains vodra ovrer par le conſeil de ceux qui riens ne ſavent, por ce voiderai le païs. Lors diſt le cuens de Triple: Sire BAUDOIN aies merci de la Creſtien-

Digitized by Google

té, & prenons conſeil comment nous por- A
rons la terre guarantir. Nous avons ci la fille
le roi Amauri & ſon baron Honfroi, nous
irons en Jeruſalem, ſi le coronerons, car nous
avons la force de tous les barons & du mai-
ſtre de l'Oſpital, fors du prince Renaut qui
eſt avec le roi en Jeruſalem. J'ai trives a
Sarazins & aurai tant com ſi voudrai, ne ne
ſeront grevés par eux, ains nos aideront ſe
meſtier en avons. ainſi s'accorderent tuit &
creanterent qu'il coroneroient lendemain
Honfroi, & quant Honfroi ſot que l'en le
vout coroner, ſi ſe penſa qu'il ne porroit
ſoffrir la paine de garder le roiaume, a la B
nuitier monta il, & ſi chevalier, ſi entrerent
tant qu'il vindrent en Jeruſalem. Mes a len-
demain quant li baron furent appareillé,
& il vodrent Honfroi coroner, il oirent dire
qu'il s'en eſtoit alé en Jeruſalem. Quant Hon-
froi vint en Jeruſalem devant la roine qui
ſeror il avoit, il la ſalua, mes ele ne le ſalua
mie, parce qu'il ot eſté contre lui & n'avoit
pas eſté a ſon coronement. Il commenca a
grater ſa teſte auſſi comme li enfes honteux,
& dit: Dame, je n'en puis mes, com me vo-
loit faire roi maugré mien, ſi m'en ſui ça fui.
Puiſque vous ainſi l'avez fait, dit la roine, C
je vous pardoins mon mautalent, mes faites
homage au roi. Lors fiſt homage au roi, &
remeſt avec la roine en Jeruſalem. Quant le
cuens de Triple & li baron qui a Naples
eſtoient, ſorent que Honfroi s'en eſtoit fui
en Jeruſalem, mult en furent dolens, ne ne
ſorent que faire. Lors diſtrent au conte de
Triple: Sire, conſeillés-nous du ſerment que
le roi meſiaus nous fiſt faire: car nos ne vo-
lons faire choſe où nous aions blaſme ne re-
proche. Le cuens loa qu'il teniſſent le ſere-
ment qu'il avoient fait. Li baron priſtrent
conſeil, & diſtrent au conte: Sire, puiſque D
ainſi eſt qu'il a roi en Jeruſalem, nos ne
poons regnier contre lui que blaſme ni aions.
Si vous prions que vous ne nous en ſachiés
maugré. Mes ales a Tabarie, ſoiens iluec,
& nous irons au roi faire nos homages, &
toute l'aide que nous porrons, vous ferons.
Sauves nos honors, & porchaçeron que tous
les couſtremens que vous aves mis en la terre
dont le roi meſiaus vous miſt Barut en ga-
ges, que vous le r'aurés. A ceſt conſeil ne vout
pas eſtre Baudoin de Rames.

Hunfridum regem ſtatuunt conſtituere.

At ille regiã coronam reſpuit.

Guidoni regi barones hominium præſtant.

2. Quant le cuens de Triple viſt que les E
barons li eſtoient tous a faillis, ſi s'en vint
a Tabarie, & li baron alerent en Jeruſalem
faire les homages au roi; fors ſeulement Bau-
doin de Rames, mes il i envoia un ſien fil
jone, & diſt as barons, qu'il priaſſent le roi,
qu'il miſt ſon fil en ſaiſine de la terre, & prit
ſon homage. Quant li baron orent fait ho-
mage au roi, il li prierent du fil Baudoin de
Rames, qu'il le miſt en ſaiſine de la terre
ſon pere, & receuſt ſon homage. Le roi reſ-
pondi, que en ſaiſine de la terre ne le me-
troit il pas, ne ſon homage ne recevroit il
pas, juſque le pere li auroit fait homage, &
lors il i avoit bon conſeil de mettre le fils
en ſaiſine de la terre. Et bien ſceuſt Baudoin,
que s'il ne li faiſoit homage, il ſaiſiroit ſa
terre. Quant Baudoin entendiſt qu'il li con-
venoit faire homage au roi Guion, il fu mult
dolent. Il vint devant le roi, ſi ne le ſalua
pas, ains diſt: Roi Gui, je vous fais homa-
ge, com cil qui de vous ne voudra tenir
terre. Ainſi fit Baudoin de Rames ſon homa-
ge au roi, mes il ne le baiſa pas, ains fiſt ſon
fil reveſtir de la terre, & faire ſon homage.
Lors s'en iſſi, & bailla a Beleent Dibelim
ſon frere ſon fil a garder o tote ſa terre, puis
prit congié & s'en parti, dont ce fut grant
domage a la terre; mes mult en furent les
Sarazins lie, car il le doutoit plus que baron
de la terre li & ſon frere Beleen. Si cheva-
lier le convoierent tant qu'il fu hors du pooir
le roi. Il prit congié a Beleen ſon frere & as
autres chevaliers, & s'en alla au prince d'An-
tioche, qui bien le receut, & fu mult lie de
ſa venuë, & li donna li tant de terre qu'il
n'avoit laiſſié. Or lairon ci de Baudouin de
Rames, & diron du roi Gui qui demores
eſtoit en Jeruſalem.

3. Le roi Gui priſt conſeil au maiſtre du
Temple qu'il porroit faire du conte de Tri-
ple, qu'il ne li voloit faire homage. Cis li
conſeilla qu'il ſemonſiſt ſes os, & alaſt aſeoir
Tabarie. Quant le cuens de Triple ſout, que
le roi avoit ſemons ſes os por venir ſus lui,
il ne fu pas lie. Lors manda a Salahadin,
qui ſires eſtoit de Damas, que le roi Gui
avoit aſſemblé ſes os por venir ſus lui, ſi li
prioit que s'il avoit meſtier de s'aider, qu'il
le ſecouruſt. Salahadin li envoia chevaliers
& ſerjans a armes aſſés, & li manda que ſi
le roi l'aſſeoit au matin, il le ſecorroit au
veſpre. Lors manda Salahadin ſes os & les
aſſembla a Belinas, une cité qui eſt a v. lieuës
de Tabarie. Le roi Gui qui ot aſſemble ſes os
a Nazareth, fu mult penſis. Beleen Dibelin
vint a lui, ſi li diſt: Sire, pourquoi aves-vous
ceſt oſt aſſemblé? où volez-vous aler? il n'eſt
mie tans de tenir oſt contre yver. » Le roi
li diſt qu'il voloit aſeoir Tabarie. Par quel
conſeil, ſire, dit Beleen, volez-vous ce faire?
ciſt conſeul eſt mauves, ne onques ſage ho-
me tel conſeil ne vous dona, & ſachiés, ſire,
que par mon conſeil, ne par le conſeil de
vos barons importerés vous ja les pies, qu'il
a grand chevalerie dedens Tabarie de Cre-
ſtiens & de Sarazins, & vous aves poi de
geant por eus aſeoir. Si ſachiés ſe vous i ales,
que ja pie n'en eſchapera, & ſitoſt com vous
l'aurez aſegié, Salahadin le ſecorra a tot grant
gent. Mes departés ceſt oſt, & moi & aucun
de vos barons irons au conte de Triple, ſi
ferons pes entre vos & li, ſe nous poons,
car la haine ni eſt pas bone. » Le roi crut
ſon conſeil, ſi departi ſes os & envoia a Ta-

Guido rex exercitum parat in comitem Tripolitanum, qui ſuum in auxilium Saladinum acceſſit.

Digitized by Google

barie ſes meſſages. Quant ils vindrent au conte, il parlerent de pes. Le cuens lor repondi que nulle pes il ne feroit devant qu'il ſeroit reſaiſi de ce dont l'en l'avoit deſaiſi; mes ſe l'on l'en reſaiſſiſoit, il feroit tant que le roi & li baron li en ſauroient bon gré. Li meſſages retornerent au roi & li conterent ce qu'il avoit trové. A tant demora li affaire tot l'iver juſques a la Paſque. Lors oi dire le roi Gui que Salahadin aſſembloit ſes oſt por entrer en ſa terre. Si manda les arceveſques, les eveſques qu'il veniſſent a lui en Jeruſalem. Quant il furent venus, ſi lor demanda conſeil qu'il feroit de Salahadin, qui aſſembloit ſes oſt por venir ſus lui. Li baron li loerent qu'il s'acordaſt au conte de Triple. Car autrement il ne ſe porroit pas tenir contre les Sarazins. Car le cuens de Triple avoit grant trives a Salahadin, & eſtoit ſage home, & bon chevalier, & s'il eſtoit bien de lui, & il voloit croire ſon conſeil petit porroit douter les Sarrazins, & il avoit perdu les meillors chevaliers de la terre, ce eſtoit Baudoin de Rames, & s'il perdoit l'aide du conte de Triple, i paravoit tot perdu. Le roi repondi que volantiers feroit pes a lui, & s'accorderoit a ce qu'il l'en loeroient en bonne foi. Lors dit au maiſtre du Temple, & a l'arceveſque de Sur, & a Beleen Dibelim & a Renaut de Sajete, qu'il alaſſent au conte de Triple por faire pes, & tel pes comme il feroient, il tenroit. Lors vinrent li trois & s'en alerent la nuit geſir a Naples. Renaut de Sajete ala un autre chemin. La nuit diſt Beleen a ſes compagnons que lendemain eſtoit la jornée de geſir a la Feue, & il demoroit a Naples, où il avoit a faire un poi, & ſe haſteroit tant, qu'il les acouſeroit lendemain.

Comiti pacẽ oblaturus nuntios dirigit rex.

4. Ci vous lairons un poi des meſſages, & vous dirons d'un des fils Saladin qui nouvelement a Doubes eſtoit. Il manda au conte de Triple, que lendemain le laiſſaſt entrer en la terre des Chreſtiens parmi ſa terre, por faire une courſe. Quant le cuens oi ce, il fu mult dolent, & penſa que s'il l'en eſcondiſoit, il doutoit perdre l'aide & le conſeil ſon pere Saladin, & s'il li ottroioit grant honte & grant blaſme en auroit de la Creſtienté. Aprés ſe penſa qu'il en garniroit ſi les Creſtiens qu'il ni perdroient noient, ne le fils Salahadin maugré ne l'en ſauroit. Lors manda au fils Salahadin que bien li donnoit congié d'aler parmi ſa terre & d'entrer en la terre as Creſtiens par tel convenant qu'il au ſoleil levant paſſeroit le flun, & dedens ſoleil cochant le repaſſeroit ariere. Ne guident dedans ville ne dedens maiſon riens ne prendroit, ne damage ne feroit. Ainſi le creanta le fils Salahadin, & lendemain par matin paſſa le flun & vint pardevant Tabarie, & entra en la terre des Creſtiens. Le cuens de Triple fit fermer les portes de Tabarie, que cil dedens ni fiſſent hors pour eux faire da-

Interim comes liberum filio Saladini ingreſſum permittit in terras Chriſtianorum.

A mage. Le cuens ſavoit ja bien que les meſſages au roi Gui venoient a lui. Por ce fiſt faire lettres, & les envoia a un chevalier de la terre qui eſtoit a Nazareth en garniſon & autres avec lui; & par tot où il ſavoit que li Turc devoient aler, que por choſe que il veiſſent celui jor ne ſe meuſſent de lor villes, ne de lor maiſons. Car li Turc devoient entrer en la terre, & s'il ſe tenoient coi il n'auroient garde, mes s'il iſſoient hors a champ, l'en les prendroit tous & occiroit. Aprés envoia au chaſtel de la Feuë la où li meſſager le roi eſtoient, que lendemain ne ſe meuſſent. Quant le maiſtre du Temple oi B que li Sarrazin devoient entrer en la terre, lendemain il envoia batan a un covent du Temple qui eſtoit a quatre milles prés d'iluec, a une ville qui a nom Caco, & lor manda que ſitoſt com il verroient ſes lettres, montaſſent & veniſſent a li. Car lendemain par matin devoit entrer li Sarrazin en la terre. Si toſt com li covent oi le mandement du maiſtre, ils monterent & vindrent a lui ains qu'il fuſt mie nuit & ſe logerent devant le chaſtel, a lendemain matin murent & alerent a Nazareth. Li chevalier de la garniſon de la Feuë eſtoient quatre-vingt & dix, que C du Temple que de l'Oſpital, & priſtrent a Nazareth quarente chevalier qui eſtoient en garniſon laiens de par le roi. Il ſe partirent de Nazareth & alerent bien ſept milles avant envers Tabarie, & troverent les Sarrazins a une fontaine, qui a nom la fontaine du Creſon. Car il eſtoient ja retornés juſqu'a le port por paſſer le flun, & por rentrer en lor terre, ſans ce qu'il euſſent fait nul damage as Creſtiens. Car li Creſtien s'eſtoient ſi gardé com le cuens de Triple lor avoit mandé. Lors ſe feri le maiſtre du Temple & cil qui avec lui eſtoient es Sarrazins. Li Turc les receu- D rent hardiement & les encloſtrent, ſi que les Creſtiens ne parurent entre eus. Car les Turc eſtoient bien ſept mil & li Creſtiens n'eſtoient que ſept vingt. La fu occis le maiſtre de l'Oſpital, & tuit les chevaliers du Temple & de l'Oſpital auſi, fors ſolement le maiſtre du Temple qui s'en eſchapa ſoi tiers de chevaliers, & li quarente chevaliers qui eſtoient a Nazareth en garniſon de par le roi, furent tuit occis. Quan li eſcuier du Temple & de l'Oſpital virent que lor maiſtres s'eſtoient feris entre les Saraſins, & qu'il E en avoient le pejor, ſi tornerent en fuce a tot lor hernois, ſi que du hernois as Creſtiens ni ot noient perdu.

Milites templi obviant Saladino a quo delētur.

5. Or vous dirai que le maiſtre du Temple fiſt quand il paſſa Nazareth tot deconfit. Il envoia a Nazareth un ſerjant, & fiſt crier parmi la cité, que tuit cil qui armes porroit porter alaſſent aprés lui au Gaaing, car il avoit les Turcs deſconfis. Cil le ſuirent & s'en iſſirent tuit de Nazareth qui aler pooient, & corurent tant qu'il vindrent la où la bataille

Turcæ capita occiſorum Chriſtianorũ tollunt.

Digitized by Google

A avoit eſté. Si troverent les Creſtiens mors & desconfis. Li Turc lor corurent ſus, & les priſtrent tous. Quant li Coredier le fils Salahadin ot nos Creſtiens desconfis & occis a l'aide de ſes Turcs, il miſt les teſtes des chevaliers du Temple & de l'Oſpital & les fiſt atachier a Turcs ſus les fers de lor lances, ſi emmenerent les priſoniers liés, & paſſerent en cette maniere pardevant Tabarie. Quant cil de Tabarie virent que les Creſtiens avoient eſté desconfis, & que li Turc emportoient lor teſtes ſus lor lance, & amenoient les autres pris & liés honteuſement, trop orent grant duel. Ainſi paſſa le fils Salahadin au ſoleil levant le flun, & le repaſſa dedens le ſoleil cochant. Bien tint au conte de Triple ſon convenant. Car onques en chaſtel ne en maiſon ne en ville ne fiſt mal ne damages fors de ceux qu'il trovent a chans. Cele bataille fu a un vendredi en l'an de l'Incarnation de noſtre Seignor MC & quatre-vingt & dix le jor de la feſte S. Jacque & S. Phelippe le premier jor de May. Or vous dirons de Beleen qui a Naples eſtoit remes. Quant vint a la nuitier Beleen ſi com il avoit en covent au maiſtre du Temple & de l'Oſpital, mut de Naples por aler aprés eus. Quant il ot erre deux milles, il vint a une cité qui a nom le Sabat. Il ſe penſa qu'il eſtoit beau jor, & qu'il n'iroit avant juſque qu'il auroit oi meſſe. Il torna a la maiſon l'eveſque, ſi le fiſt lever, & parlerent tant enſemble que la guete corna le jor. Lors fiſt l'eveſque reveſtir un ſien chapelain qui li chanta. Quant Beleen ot oi meſſe, ſi s'en ala grant a l'eure, tant qu'il vint au chaſtel de la Feuë. La trova hors du chaſtel les tentes au covent de Caco tenduës, & ni avoit nulli qui li deiſt que ce pooit eſtre. Lors fiſt un ſien vaſlet entrer dedens le chaſtel por enquerre queſt ce que pooit eſtre. Le vaſlet entra u chaſtel, ne nulli trouva qui novelles li deiſt de ce qu'il queroit, fors que deus malades qui geſoient en une chambre, cil ne l'en ſorent riens dire. Cil revint a ſon Seignor & diſt qu'il n'avoit trové qui riens li en ſeuſt dire. Lors alerent vers Nazareth. Quant il orent un poi eſloingnié du chaſtel de la Feuë, un frere du Temple s'en iſſi a cheval, & vint grant erre juſques a eus. Beleen li demanda queles novelles. Il diſt: mauvaiſes; & lors li conta comment le maiſtre de l'Oſpital avoit le chief coupé, ne de tous les freres du Temple n'eſtoient eſchapés que trois, le maiſtre du Temple & deus autres, & les chevaliers que le roi avoit laiſſiés en garniſon en Nazareth eſtoient tuit pris & occis. Quant Beleen oi ces novelles, mult ot grant duel. Il envoia un ſerjant ariere a Naples a la roine ſa feme dire ces noveles, & quele commandaſt que tous les chevaliers de Naples veniſſent a lui a Nazareth. Prés d'iluec rencontra les eſcuiers & le hernois a chevaliers du Temple, qui eſchappes eſtoient

1190.

Beleanus accepta Christianorum profligatione eam reginæ ſignificat.

dé la deconfiture. Et ſaches que ſi Beleen ne fuſt torné au Sabat por oir meſſe, il fuſt bien venu a point a la bataille. Quant il fu venu a Nazareth, il oi ſi grant duel par la cité por ceus qui avoient eſté mors & pris en bataille, que poi i avoit de maiſons, dont il n'i euſt de mors & de pris. La trova le maiſtre du Temple qui eſchapés eſtoit. Iluec atendi Beleen ſes chevaliers tant qu'il vindrent; quant il furent venus, il fiſt ſavoir au conte de Triple, qui eſtoit a Tabarie, qu'il demoroit a Nazareth. Quant le cuens de Triple oi que Beleen n'avoit mie eſté a la bataille, ſi en B fu mult lie. A lendemain li envoia cinquante chevaliers por lui conduire. Beleen demanda au maiſtre du Temple comment cele bataille avoit eſté. Il diſt que bien ſi eſtoient les Creſtien proüé, & mult avoit occis de Sarrazins, & desconfis les euſſent, quant un embuſchement, qu'il avoient en une montaigne les encloſtrent, par quoi ils furent desconfis. Lors envoierent la où la bataille avoit eſté por les cors des chevaliers enfoüir, & les enfoüirent, & lendemain murent l'arceveſque de Sur, Beleen d'Ibelin & le maiſtre du Temple por aler a Tabarie. Quant il vindrent fors la cité, le maiſtre du Temple re- C torna, pource qu'il ne pout chevauchier. Beleen & l'arceveſque alerent a Tabarie. Quant le cuens ſot qu'il venoient, il ala encontre mult dolent de l'aventure qui s'y eſtoit avenuë le jor devant, & tot par l'orgueil au maiſtre du Temple. Il les receut hautement, & les mena a ſon oſtel. Lors conterent cil lor meſſage. Le cuens lor diſt qu'il eſtoit mult dolent & honteus de l'aventure qui avenuë eſtoit, & quant qu'il atireroient entr'eus, il feroit; car il ſavoit bien qu'il ne le meſconſeilleroient mie. Il li diſtrent qu'il meiſt les Sarazins hors de la cité & veniſt au D roi, & tot auſſi comme il s'eſtoit mis en eus, ſi eſtoit mis le roi de la pes faire. Le cuens ſi accorda bien, lors envoyerent un meſſage batant au roi, & li firent a ſavoir qu'il amenoient le conte avec eus.

Nuntii ad comitem accedunt & cum regi reconciliant.

6. Quant le roi oi ces novelles mult en fu lie. Il s'eſmut de Jeruſalem où il eſtoit, & ala encontre le conte de Triple, ſi qu'il s'entre-encontrerent devant un chaſtel que l'en claime Saint Job, & de ſi loing com le roi vit le conte, il deſcendi a pié & ala contre lui. Quant le cuens vit, qu'il eſtoit deſcendu, il deſcendi auſi, & vint contre lui. Quant l'un fut prés E de l'autre, le cuens s'agenouilla devant le roi. Le roi l'enleva & le baiſa; puis retornerent a Naples. La prit le roi conſeil au conte de Triples & as autres barons qu'il feroit. Le cuens li loa qu'il ſemonſiſt ſes os & les ajouſta a la fontaine de la Forie; car il ſavoit bien que Salahadin raſſemble les ſiens os por entrer en ſa terre: il li conſeilla qu'il mandaſt au prince d'Antioche qu'il le ſecoruſt. Le roi fit ce que le cuens li conſeilla, & ala a

Qui ei venit obviam.

Digitized by Google

ſa Forie & auna ſes os. La li envoia le prince d'Antioche un ſien fils a tot L. chevaliers. Li patriarche fit porter la vraie Croi en l'oſt, & manda au roi qu'il avoit eſſoine qu'il ni pooit aler. Ici fut averée la prophetie que l'arceveſque de Sur dit, quant l'on l'eſlu a patriarche, que Eracle avoit conquiſe la vraie Crois en Perſe & raportée en Jeruſalem, & que Eracle l'en geteroit, & ſeroit perduë a ſon tans. De cele hore geta Eracles la vraie Crois hors de Jeruſalem conques puis ni entra ; ains fu perduë en la bataille, ſi com vous oires aprés. Quant la ſainte Crois fuſt en l'oſt aportée, le maiſtre du Temple conſeilla au roi qu'il mandaſt par toute ſa terre, que tuit cil, qui ſous vodroient avoir, veniſſent a li, & il lor donroit bon ſous, & lors abandonneroit le treſor que le roi Henri d'Angleterre avoit en la maiſon du Temple.

Vera crux ad exercitum ducitur.

7. Or vous dirai du treſor que le roi Henri avoit au temple & a l'Oſpital. Quant le roi d'Angleterre ot fait martirier S. Thomas de Cantorbire, ſi ſe porpenſa qu'il avoit fait mal, & qu'il iroit outre-mer, & s'accorderoit a noſtre Seignor de ce meffait & des autres, dont il avinſt, que chaſcún an puis que S. Thomas fuſt martiries, qu'il i envoiroit grant avoir por mettre en treſor a la maiſon du Temple & de l'Oſpital en Jeruſalem, & voloit quant il vienroit la trover l'avoir tot preſt por ſecore la terre. Cil treſor que le maiſtre du Temple avoit, donna il au roi Guion, & li diſt qu'il voloit qu'il aunaſt tant de gens qu'il peuſt aſſembler as Sarrazins por combattre & por vengier la honte & le damage qu'il i avoit fait. Lors priſt le roi le treſor du Temple & ſi le dona as chevaliers & as ſerjans, & commanda a conneſtables des ſerjans, que chaſcun feiſt une barriere des armes le roi d'Angleterre, porce que ce fu de ſon avoir dont il eſtoit paies & retenus. Quant le roi ot eſté iluec encor cinq ſemaines a tot ſes gens, Salahadin paſſa le flun, aſſeia Tabarie. La fame le conte de Triple eſtoit dedens quand Saladin l'aſega. Il n'avoit dedens nul chevaliers, ains eſtoit tuit en l'oſt avec le roi & quatre fils chevaliers que ele avoit, qui furent fils au chaſtelain de Saint Homer. Li ainſné des fils avoit nom Huon de Tabarie, li autre Guillaume, le tiers Raoul & le quart Otes.

Regi traditur theſaurus regis Angliæ.

Saladinus Tiberiadem obſidione cingit.

8. Quant la conteſſe vit que li Turc lorent aſiſe, & qu'ele ne ſe poroit tenir contre tant de Sarrazins, ele envoia un meſſage au roi Guion & a ſon ſeignor le comte, & lor manda que s'il ne la ſecoroit prochainement, ele perdroit la cité, que ele n'avoit pas gent de ſoi tenir contre ſi grant oſt com li Sarazins avoient. Le meſſage vint au roi de par la conteſſe. Quant le roi oit le meſſage, il manda le maiſtre du Temple & les barons. Quant il furent aſſemblez, il lor dit que Saladin avoit aſiſe Tabarie, & li avoit mandé la conteſſe qu'il la ſecoruſt prochainement, ou autrement ele perdroit la cité, & por ce i convenoit conſeil mettre. Sire, diſt le conte de Triple, je vous donroi bon conſeil ſe je en eſtoi creu ; mais je ſai bien com ne m'en croira mie. Toutes voies, dit le roi, dites que vous voulés. Sire, fait-il, je lo croie com laiſſaſt Tabarie perdre. Si vos dirai porquoi, Tabarie eſt moie, & ma fame i eſt, nus ni perdra tant comme je ferai ſi ele eſt perduë. Si ſai bien ſe li Sarrazins la prenne, il ne l'entameront mie, ains l'abatront, ne il ne nous venrons mie requere en ceſt lieu, & s'il prenent ma fame & mes homes & abattent ma cité, je les r'aurai quant je porrai. Car encort auroi-je plus chier que ma cité ſoit priſe & abattuë, que toute la terre fuſt perduë ; car je ſai bien ſi vous l'alez ſecore, ſi eſt-ele perduë, & vous dirai comment entre ci & Tabarie na nulle euë, fors une petite fontaine, c'eſt la fontaine du Creiſſon. Ce eſt petit a oſt, & ſitoſt com vous ſerés meus por aler la ſecore, li Sarrazins vous ſeront au-devant, & hardoieront tousjors juſqu'a Tabarie, & vous feront herberger a force, ſi que vous ne porrez combattre a eus por le chant, & que li ſerjans n'auront que boivre, & ſe vous poigniez, li Sarrazin s'eſpandront & s'enfuiront vers les montagnes, ne vous ne porrez aler ſans vos ſerjans, & ſi vous font hieberger, que bevront vos gens & vos chevaus. Anſi de boivre ſeront mors. Lendemain il vous prendront tous ; car il auront euës & viandes, & ſeront tos fres, & nous ſerons tous afamés & mors de ſoif & de chaut ; ainſi ſeront tous mors ou pris. Porce vouſlo que vous laiſſiés Tabarie perdre, ains que la terre ſoit perduë. » Lors diſt le maiſtre du Temple que encore j'avois du poil du leu. Le cuens ne priſt pas garde a cette parole, ains dit au roi : Sire, ſi tot ce n'avient que je vous ai dit, je vous otroie ma teſte a couper, ſe vous i alés. Le roi demanda as barons qu'il lor enſembloit de ceſt conſeil que le cuens donoit : il diſtrent que le cuens diſoit voir, & bien ſi accordoient tuit. Le roi meiſmes & li Oſpitaliers ſi accordoient, & tous ſi accordoient fors le maiſtre du Temple. Toutes voies acreant a le roi & tuit li baron qu'il ainſi ſi feroient. Lors ala chaſcun a ſa tente, & il eſtoit la prés de mie nuit. Le roi alliſt a ſouper. Quant il ot ſoupé, le maiſtre du Temple vint a lui, ſi li diſt : Sire, crees-vos le conſeil que cil troitor a donné ? ce eſt por vous honir. Vous eſtes nouvelement roi, ne onques mes roi de ceſte terre na une ſi grant gent en ſi petit d'ore. Si ſera grant honte, ſe vous laiſſiez a cinq milles de vous perdre une cité, & ſi eſt le premier beſoing qui vous eſt creus. Sachiez que ancois metroient li Templiers les blans manteaus jus, & vendroient quant qu'il ont, que la honte ne fuſt vengié, que li Sarrazins m'ont faite. Sire,

Tyberiadi nullum ferēdum auxiliū cenſet comes Tripolitanus.

Econtra magiſter Tēpli.

Digitized by Google

Sire, faite crier par l'oſt qu'il s'arment, & voiſt chaſcun a ſa bataille, ſi i viegne la ſaint Crois. Le roi ne l'oſa deſdire, porce qu'il l'avoit fait roi, & abandonné le grand treſor au roi d'Angleterre. Si fiſt crier ſon ban, que tuit s'armaſſent, & ſe traiſiſt chaſcun a ſa bataille. Quant li baron oirent crier le ban a le roi, il s'eſmerveillerent tuit, & demanderent l'un a l'autre par quel conſeil le roi faiſoit ce faire. Il alerent tuit a la tente le roi por deſtorner qu'il ne ſe meuſſent. Le roi ne les en vout oir; ains diſt qu'il s'alaſſent armer, & le ſuiſſent. Il vindre a lor hernois, & firent le commandement le roi. Ils s'armerent mult dolens, com ceux qui bien ſavoient, que nul bien n'en pooit venir. Ce jor la fit Beleen d'Ibelin l'ariere-garde, & mult i perdiſt de ſes chevaliers; aincois que le roi ſe partiſt des herberges, furent li Turc ainſi comme le cuens de Triple l'avoit dit, & comencierent mult eſpeſſement a traire.

Cujus conſilium rex ſequitur.

9. Ancois que je vous die plus de l'oſt, vous dirai d'une merveille qui avint, com tendra par avanture a fable. Li ſerjant de l'ariere-garde de l'oſt troverent une vieille Sarazine ſus une aſneſſe, qui eſtoit eſclave a un Surien de Nazareth, & la priſtrent & miſtrent en detreſſe, tant qu'ele diſt que ele eſtoit, & que ele queroit en cel l'oſt. Ele diſt que ele aloit entor l'oſt lier par ſon enchantement & par ſes paroles, dont ele l'avoit ja deus nuit environné, & ſe ele le peuſt encore cele nuit avoir environné, il fuſſent ſi lies, que ja pied n'en eſchapaſt de la bataille, où il aloient, & ſeuſſent devoir que s'il aloient avant, ja pié n'en eſchaperoit ſe mult poi non, & celui poi en eſchaperoit, porce que elle ne pooit faire ſon tor, & Saladin l'en avoit doné grant avoir por le liement faire. L'en li demanda ſe ele le pooit deffaire. Ele reſpondi oïl bien, par ſi que chaſcun r'alaſt en ſa tente auſi com il eſtoient quant ele lia, & s'il ni aloient, ele ne le porroit deffaire. Lors firent li ſerjant un grant feu de lor loges por li ardoir, ſi la geterent ens, & ele iſſi hors conques ne pot ardoir. Il la rebouterent u feu, & cele en iſſi com devant, ne tant ne la ſavoient bouter ens qu'ele ne s'en reſiſt. Dont il avint qu'un ſerjant la feri d'une hache, ſi la tua. Or ne tenés mie à fable de ceſte vieille, que l'en trove en eſcripture qu'il avoit jadis un home en Jeruſalem qui ſi liaſt un oſt, por que il euſt alé entor qu'il n'avoit home en l'oſt a qui ſe peuſt aidier de membre qu'il euſt. Cil home avoit nom Balaan li prophete, & fuce lui qui prophetia qu'une eſtoile iſtroit de Jacob. Cele eſtoile fu de madame ſainte Marie, qui eſt apelée eſtoile de mer. Car auſi com li marinier ſont avoiés par l'eſtoile, ſont li pecheor ravoiés par madame ſainte Marie, qui iſſi de la lignée de Jacob. Il avint une fois à Balaan, qui en Jeruſalem

Saladinus per ſagam exercitum Chriſtianorum incantare laborat.

A eſtoit, que grant gent vindrent devant Jeruſalem à oſt. Quant cil de Jeruſalem les virent, ſi orent grant paor, ſi prierent tant Balaan & donerent, qu'il iſſi hors por l'oſt lier. Quant il vint en une tertre dehors Jeruſalem, ſon aſne s'aroiſta, Balaan le feri, & l'aſne recula, & com plus le feroit, plus reculoit. Lors parla li aſnes & diſt à Balaam, porquoy me fiers-tu? Je ne ſent nul mal de choſe que tu me faces: l'angele dame Dieu me fiert d'une eſpée emmi le muſel, que je ne puis avant aler. Lors ſot Balaam certai-
B nement que Dieu ne voloit pas que il alaſt avant, ſi retorna ariere, & diſt à ceus de Jeruſalem qu'il feiſſent au miex qu'il porroient, qu'il ne pooit riens faire de ſon meſtier, car Dex ne voloit mie qu'il alaſt avant. Car ainſi avoit ſon aſne parlé à lui. Lendemain aſſaillirent cil de l'oſt la cité. Quant li citaien virent qu'il eſtoient aſſaillis ſi durement, il prierent por Dieu à Balaam qu'il feiſt ou deiſt aucune choſe par quoi il ſe peuſſent defendre de ceus. Balaam diſt qu'il n'en pooit rien faire contre la volonté dame Dieu. Toutes voies li prierent qu'il les conſeillaſt qu'il
C porroient faire. Il lor conſeilla que totes les jones fames de la cité feiſſent bien veſtir & atorner, & les envoiaſſent en l'oſt, & s'il les renvoioient ariere qu'il rendiſſent la cité. Autre conſeil ne lor ſavoit-il donner, & s'il les retenoient deux jors ou trois, ſi ouvriſſent au quart les portes de la cité, & iſſiſſent hors, ſi le combatiſſent à eus, ſi les deſconfiroient. Cil le firent ainſi com Balaam lor conſeilla. Il envoierent lor fames en l'oſt; cil ne les refuſerent mie. Ains priſt chaſcun la ſoue, & en fiſt ſa volonté. Cil dedens virent que cil de l'oſt ne les renvoierent mie,
D & qu'il faiſoient d'eles lor volonté, ſi ouvrirent les portes, & lor coururent ſus. Tous les occirent & deſconfirent. Ainſi fu le ſiege levé de la cité. En ce lieu où l'aſne parla à Balaam eſtoit la maladerie de Jeruſalem des fames. Car la maladerie des fames n'eſt pas avec la maladerie des homes. Car la maladerie des fames tenoit as murs de Jeruſalem, & la maladerie des homes eſtoit en ſus grant piece. Or vous dirai d'Eracle le patriarche de Jeruſalem.

10. Si com je vous ai dit devant, il ot deus clers en Jeruſalem au tans le roi Bau-
E doin meſel, dont l'un eſtoit l'arceveſque de Sur, & l'autre arceveſque de Ceſaire. Ce n'eſt pas cele Ceſaire que l'en apele Ceſaire la Felippe, ains eſt une autre. L'arceveſque de Sur ot nom Guillaume & fu né de Jeruſalem. Si ne ſavoit l'on meillor clerc de la terre. L'arceveſque de Ceſaire fu né d'Auvergne, & ot nom Eracles, biau clerc eſtoit, & par ſa biauté l'ama la mere le roi, & le fiſt arceveſque de Ceſaire. Au tans de cil deus clercs morut le patriarche de Jeruſalem. Le roi manda les arceveſques & les

De electione Eraclii patriarchæ.

eveſques de la terre qu'il veniſſent en Jeruſalem por eſlire patriarche. Il vindrent : quant il furent aſſemblés, l'arceveſque GUILLAUME de Sur diſt as chanoines du Sepulcre, à cui l'eſlection apartenoit du patriarche à faire. » Seignor j'ai trové eſcrit que Eracles conquiſt la Saint Crois en Parſe, ſi la porta en Jeruſalem, & que Eracles l'en geteroit hors, & qu'à ſon tans ſeroit perduë, & por ce vous pri por Dieu, que vous ne l'eſliſiés mie à patriarche. Que ſe vous le nommés en voſtre eſlection, je ſai bien que le roi le prendra, & ſachiés, que la terre ſera perduë à ſon vivant s'il eſt patriarche. Por Dieu només un des autres, & ſe vos ne le trovés en ceſt païs, nous vous conſeillerons bien d'un prodome querre en France por eſtre patriarche. Li chanoines ne firent noient, car la mere le roi l'avoit ja prié de Eracle l'archeveſque de Ceſaire, qu'il le nommaſſent en lor eſlection. Si le nomerent premierement & l'arceveſque de Sur après. Car cele eſt l'eſlection des patriarches de la terre d'outre mer & des arceveſques, qu'il en noment deus, & les preſente au roi. Le roi en prent un, ſi l'on li preſente au matin, il le doit prendre dedens veſpres ſonans ; ſi l'on li preſente au ſoir, il le doit prendre dedens la grant meſſe au matin. Cele eſlection firent li apoſtre. Quant Judas fu mort il en eſlirent deux, Joſeph & Mathias, & geterent ſort, & le ſort chéï ſus Mathias. Ainſi le font encore en la terre de Surie. Le roi prent lequel qu'il veut. Preſenté furent les deus arceveſques au roi, le roi priſt ERACLES, porce que ſa mere l'en avoit prié. En tele maniere fut Eracles patriarche de Jeruſalem. Quant il fu patriarche, il commanda as arceveſques & as eveſques de la terre qu'il li feiſſent obedience, & il li firent tuit, fors l'arceveſque de Sur. Cil apela à Rome, & dit qu'il moſtreroit raiſon, par quoi il ne devoit pas eſtre patriarche.* Quant l'arceveſque ot fait ſon apel, ſi appareilla ſon erre & ala à Rome. L'apoſtole fu mult lie de ſa venuë & li cardinal. Puis fiſt-il tant vers le pape & vers les cardinaux, que s'il eu tans veſcu que le patriarche fu venu à Rome, il euſt eſté depoſé. Si vos dirai coment il fu mort ainſi que le patriarche veniſt là.

Ejus electioni opponit ſe archiepiſcop. Tyrenſis.

Archiepiſcopum veneno necat Eraclius impudiciciis deditus.

Quant li patriarche Eracle ſot que l'arceveſque de Sur fu alé à Rome por lui grever, bien ſout que ſi vivoit longuement, qu'il ſeroit deſpoſé, porce diſt à un ſien fuiſicien, qu'il alaſt après, & qu'il l'empoiſonaſt, & cil ſi fiſt, ſi fu mort. Après ala le patriarche à Rome & fiſt ce qu'il vout, ſi s'en retourna en Jeruſalem. Quant il fu revenu de Rome. il acointa la fame à un mercier qui eſtoit à Naples à douze mille de Jeruſalem. Il la demandoit ſovent. Cele i aloit. Il li donoit aſſés de ſon avoir, por eſtre bien de ſon baron. Ne demora guaires que ſon mari fu mort. Après ce le patriarche la fiſt venir en Jeruſalem, & li acheta bonne maiſon de pierre. Si la tenoit voiant le ſiecle auſi com li hons fait ſa fame, fors tant que ele n'eſtoit mie avec lui. Quant ele aloit au moſtier, ele eſtoit auſi atornée de riches dras, com ce fuſt une emperris, & ſi ſerjant devant lui. Quant aucunes gens la veoient, qui ne la conoiſſoient pas, il demandoient qui cele dame eſtoit. Cil qui la connoiſſoient diſoient que c'eſtoit la fame du patriarche. Ele avoit nom Paſque de Riveri. Enfans avoit du patriarche, & les barons eſtoient, que là où il ſe conſeilloient, vint un fol au patriarche, ſi li diſt : « Sire patriarche donés moi bon don, car je vous aport bonnes novelles. Paſque de Riveri voſtre fame a une bele fille. » Por ce li di que le patriarche eſtoit en tel vie, ſi prenoient eſſemple à lui li clerc & li provoire de la cité. Quant JESUS-CHRIST vit le peſchié & l'ordure que l'on faiſoit là où il fu crucifié, il ne le pout plus ſoffrir. Ains en netoia ſi le lieu des abitans qui eſtoient en la cité au tans Eracle, qu'il ni demora que deus homes, dont l'un ot nom Robert de Corbie, & l'autre Fouque Fiole, & furent les dui premiers homes qui furent nés en la cité. Saladin lors fiſt donner quanque meſtier. Lor fu tant com il veſquirent en la cité.

Guidoni regi obviant Sarraceni qui Chriſtianos rege capto penitus profligant.

12. Or vous dirai du roi GUION & de ſon oſt qui vint des fontaines de la Fories por aler ſecorre la cité de Tabarie. Mes ſi toſt comme il murent, li Sarraſins lor furent au devant por hardoier, ainſi come le cuens de Triple lor avoit dit. Si qu'il fuſt bien none quant ils furent en mie voie de Tabarie & des Fontaines. Lors diſt le roi au comte de Triple, quel conſeil il donoit, & qu'il feroient. Le cuens dona lors mauvés conſeil. Car il loa que l'on tendiſt les tentes, & que l'en ſe herberjaſt. Mes aucun de cele oſt diſtrent por voir que qui euſt lors point contre les Sarrazins, li Sarrazins fuſſent deſconfit. Lors crut le roi Gui le mauves conſeil, qui le bon ne vout croire devant. Quant li Sarrazins virent nos Creſtiens logier ; ſi furent mult lies. Il ſe berbegierent ſi près d'eus, que les uns pooient parler as autres, ne qu'un chat ne peuſt mie iſſir de l'oſt à Creſtiens, que les Sarraſins ne le veiſſent. Cele nuit furent à grant meſchief en l'oſt, qui ni ot home ne beſte qui la nuit beuſt. Le jor qui parurent de Rames eſtoit vendredi. Landemain le ſamedi fu feſte S. Martin bouillant devant l'oſt. Cele nuit virent li Creſtiens armés, & creut grant meſaiſe de ſoif. A lendemain murent tuit armé & apareillé de combatre, & li Sarrazins auſi de l'autre part, qui ſe traiſtre ariere, qu'il ne voloit mie combatre tant que le chaut fu levés. Il avoit un grant brucroi d'erbe là où nos Creſtiens eſtoit. Li Sarrazins boute-

Digitized by Google

rent le feu dedens, porce que li noſtre fuſſent greignor meſchief, que du feu que du ſoleil ſi les tindrent ainſi juſque à hores de tierce. Lors ſe partirent cinq chevaliers de l'Eſchiele au conte de Triple, & vindrent à „Salahadin, ſi li diſtrent: » Sire que atendés „vos? poignés ſus eus, il ne ſe puent mes ai„dier: il ſont tuit mort. « Les ſerjans à pié ſans faille getoient lor armes jus, & ſe rendoient à Sarrazins ſans coup ferir par deſtrece de ſoif que les baces. Quant le roi veiſt l'angoiſſe & la deſtrece des ſerjans, qui ſe rendoient à Sarrazins, il manda au conte de Triple, qu'il pouiſſiſt premier, porce que en ſa terre fu la bataille, devoit-il avoir la premiere pointe. Le cuens poinſt ſus le Sarrazins par contreval un pendant. Si toſt com li Sarrazins le virent venir & poindre ſus eus, il ſe partirent & li firent voie, & le cuens s'en paſſa outre. Quant il fu outre paſſé, li Sarrazins ſi recloſtrent & corurent ſus le roi, ſi le priſtrent & tos les barons de ſa compagnie, fors ſeulement ceus de l'arriere garde qui s'en eſchaperent. Quant le cuens de Triple, que les Sarrazins ot très percies, oi dire que le roi eſtoit pris, ſi s'en fu & s'en ala à Sur. Si n'eſtoit Tabarie qu'à deus milles d'iluec. Il ni oſa torner porce qu'il ne fuſt pris. Le fils au prince d'Antioche, & li chevalier qu'il avoit amenés s'enfuirent o lui, & ſi quatre fillaſtre auſi, Beleen d'Ibelin qui en l'ariere garde eſtoit eſchapa, & s'enfui à Sur, & Renaut le ſire de Sajettes.

Veræ Crucis amiſſio.

13. En cele bataille fu la ſainte Crois perduë, ne ſot l'en quele devint fors grant piece, au tans que le cuens HENRI de Champagne fu ſires du roiaume de Jeruſalem, que un frere du Temple, qui à la bataille avoit eſté li diſt: Sire ſe l'on peuſt trover mille home en ceſte terre, qui me ſceuſt mener en la place où la bataille fu, je troveroie bien la ſainte Crois. Car je l'enfoui a mes mains en demantieres que la bataille fuſt. Le cuens Henri manda un ſien ſerjant qui de la terre eſtoit né, & li demanda s'il ſavoit aſener a la place où la bataille avoit eſté. Cil diſt oil bien, & la place enſeignier où le roi fu pris. Lors li commanda, qu'il i mena le frere du Temple, qui la ſainte Crois i avoit enfouie. Cil diſt com ni pooit aler ſe par nuit, non que s'il y aloient des jors, il ſeroit pris & retenus. Il i alerent de nuit & i fouirent par trois nuis, mes onques ni troverent riens.

Saladinus regem captivũ & alios viros nobiles ſibi repræſentari jubet.

14. Quant Salahadin ot deſconfis nos Creſtiens & pris, ſi ſe herberja & rendi grace a noſtre Seignor, de l'onor qu'il li avoit faite, puis commanda que on li amenaſt en ſa tente tous les chevaliers qu'il avoit pris, & l'en ſi fiſt, & commanda que l'on li amenaſt les barons & les haus homes d'une part, qu'il les voloit veoir devant lui, & les autres

A laiſſa l'on dehors, & l'en li fiſt. Le roi fu amené, le prince Renaut du Cras, Honfroi du Taron, le maiſtre du Temple, le marquis Boniface de Monferrat, le comte Jocelin, le conneſtable Hemeri, le mareſchal le Roy. Tuit cil haus homes furent pris en la bataille avec le roi. Celui jor fu ſamedi & feſte S. Martin le boillant. C'eſte deſconfiture fu faite l'an de l'Incarnation noſtre Seignor mil cent & quatre-vingt & ſept le cinquieſme jor de Juignet. Quant Salahadin viſt le roi & les barons devant li, qui eſtoient en ſa merci, mult en fu lie. Il vit que le roi avoit chaut, ſi ſout bien qu'il bevroit vo-

1187.

B lontiers. Il fiſt aporter plaine coupe de ſirop a boire por refroidier. Quant le roi ot beu ſi tendi la coupe au prince RENAUT por boivre. Quant Saladin vit que le roi avoit doné a boivre au prince Renaut, l'ome du monde qu'il plus haioit, ſi en fu mult ires, & diſt au roi que ce peſoit li que doné li avoit, & puiſque ainſi eſtoit bien le beuſt, mes que ce ſeroit por un convenant, que james d'autre ne bevroit. Lors demanda une eſpée, ſi li coupa il meiſmes la teſte de ſa main porce que onques foi ne ſerement ne li tint de trives qu'il li donaſt. Lors fiſt pren-

Raynaldo principi caput amputat.

C dre la teſte du prince Renaut, & commanda que ele fuſt trainée par totes les cités, & par tous les chaſtiaus de la terre, & ele ſi fu. Après Saladin fiſt prendre le roi & tous les priſonniers & mener a Domas en priſon, puis ſe parti d'iluec, & s'ala logier devant Tabarie. Quant la conteſſe ſout que le roi eſtoit pris & les Creſtiens deſconfis, ſi rendi Tabarie a Salad n: a jor meiſmes envoia Saladin une partie de ſes chevaliers a Nazareth, & li rendi l'on. Le mercredi ala a Acre, ſi li rendi l'on. Après cela a Sur, mes ne la vout mie aſegier, porce que encore i eſtoit la chevallerie dedens, qui de la bataille eſ-

Regem in vinculis Damaſcũ mittit, Tyberiadem capit.

D toit eſchapée. Lors manda Beleen d'Ibelin a Salahadin, qu'il li donaſt conduit d'aler en Jeruſalem por amener en la roine ſa fame & ſes enfans. Il li dona volontiere par ſi qu'en Jeruſalem ne demorroit qu'une nuit, ne que armes ne porteroit contre lui.

15. Quant Beleen vint en Jeruſalem, mult furent lies cil de la jens, & grant joie firent de ſa venuë, & li prierent por Dieu qu'il gardaſt la cité, & en fuſt ſires. Il dit que ce

Beleanus accedit Jeruſalem & ibidẽ quaſi invitus a patriarcha retinetur.

E ne pooit-il faire, car il avoit creance a Salahadin, qu'il ne demoreroit qu'une nuit. Le patriarche li diſt, Sire je vous aſoul du pechié & du ſerement que vous avés fait a Saladin, & ſachiés, que greignor pechié aurés du ſerment tenir que du laiſſier. Car grant honte ſera a vous & a vos hoirs, ſe vous en ceſte point laiſſiés la cité de Jeruſalem, ne james honor ne devriés avoir en terre. Lors creanta Beleen d'Ibelin qu'il i demoreroit. Cil de la cité li firent homage & le recurent à ſeignor. Encore eſtoit lors en Je-

Digitized by Google

rusalem la roine la fame le roi Guion. Il n'a-
voit adonc à la cité que deus chevaliers qui
eſtoient eſchappés de la bataille. Lors fiſt Be-
leen d'Ibelin cinquante fils di borgois che-
valiers, & ſachiés que la cité eſtoit ſi plaine
de fames & d'enfans qui s'en eſtoient fuis
dedens, quant il oirent dire que le roi eſtoit
pris & li Creſtiens deſconfis; ſi en i ot tant
afin qu'il ne pooient eſtre dedens les mai-
ſons, ains les convenoit eſtre parmi les rues.
Lors fiſt le patriarche entre lui & Beleen
deſcovrir le monument de ſus le ſepulcre,
qui couvert eſtoit d'argent, & en firent faire
monoie por doner as chevaliers & as ſerjans.
Et chaſcun jor aloient li chevalier & li ſer-
jant par la terre entor la cité, & amenoient
la jens ce qu'il pooient de viandes. Car il ſa-
voient bien qu'il ſeroit aſegié. Or vous lai-
rons a parler de Jeruſalem & vous dirons de
Saladin qui vint devant Sur.

Saladinus plures capit civitates.

16. Salahadin ſe penſa qu'il ne feroit neant
devant Sur por la chevalerie qui i eſtoit. Il
paſſa outre, & ala aſeoir une cité qui eſt a
ſix milles de Sur, qui a nom Sajette. Si la
priſt une cité qui a nom Gibelet. Après priſt
un chaſtel qui a nom Boterim. De ce chaſtel
fu la dame que le cuens de Triple ne vout do-
ner a Gerart de Rochefort, qui ſe rendi au
Temple par mautalent, dont la haine com-
mença par quoi la terre fu perduë. Quant
le cuens de Triple ſot que Saladin eſtoit en-
tré en ſa terre, il entra en mer, li & le fils au
prince d'Antioche a quant qu'il pot avoir
de chevaliers, ſi s'en ala a Triple, mes puis
qu'il i fu venu, ne veſqui guaires, ains fu
mort de duel, ſi com l'en dit, & laiſſa ſa terre
au fils le prince d'Antioche, qui puis en fu
cuens. Quant Renaut de Sajete & le chaſte-
lain de Sur virent que tous les chevaliers
s'en eſtoient alés, & qu'il avoit poi gent & poi
viande, il manderent Saladin qu'il retornaſt
de la où il eſtoit, & il li rendroient Sur.
Quant Salahadin oi cele novele mult en fu
lies, il priſt un chevalier, ſi li bailla ſa banie-
re Salahadin ſus le chaſtel. Mes le chaſte-
lain li reſpondi, qu'il ne li oſeroit mettre
por les gens de la ville; mes ſitoſt come Sala-
hadin vendroit, il li metroit, & la baniere
retendroit. Le chevalier retorna & le diſt a
Salahadin. Lors ſe haſta mult Salahadin de
venir a Sur; mes ancois qu'il i parveniſt, i
envoia Dex ſecors, qu'il ne voloit mie qu'ele
fuſt perduë. Ains voloit laiſſier cele cité a
Creſtiens, ſi comme vous avés oi deſſus,
qu'il ne lairoit qu'un poi de terre as Cre-
ſtiens. Si vous dirai qu'il conſeil & qu'il ſe-
cors Dex i envoia.

Tyrum Chriſtianis Deus conſervat.

Conradus filius marchionis Montiſferrati relicta C. P. venit Acconem.

17. CORAUT le marchis qui en Conſtan-
tinople demoroit vint a l'empereor, & li diſt:
Sire, mi chevalier volent aler au ſepulcre,
ne je ne les puis retenir, mes il m'ont crean-
té, que ſitoſt com il fait auron lor pelerina-
ge, il revandront a moi. Ce fiſt-il entendant
A a l'empereor, parce qu'il ne voloit mie, que
il ne cil de la cité ſeuſſent qu'il s'en voſiſt
aler; porce qu'il avoit paor, que les parens
Livernas qu'il avoit occis ne l'eſpiaſſent &
l'occiſſent. L'emperere fit appareiller nes &
mettre viande & armes aſſez. La mais nie au
marchis entrerent ens, & quant il orent tans,
ſi murent. L'emperere & le marchis eſtoit
lors a Boche de Lion. Sire, dit-il a l'empe-
reor, j'ai oublié une beſoigne que je devoie
dire a mes gens. Lors entra en une nef, ſi
ala aprés & ſe miſt avec ſes gens. Il orent
B bon vent, & ne finerent de ſigler tans qu'il
vindrent devant Acre. Quant il durent ge-
ter ancre, il ne virent nus baſtiaus venir
contre eus, ſi ne vodrent encre geter, ains
ſe traiſtrent ariere. Quant les Sarazins d'Acre
virent qu'il ne prendroient port, un cheva-
lier Sarazin vint a la nef por ſavoir qu'es
gens c'eſtoient. Quant le marchis le vit ve-
nir, il deſfendi a ſes gens, que nus ne par-
laſt & qu'il parleroit. Li Sarazin vint devant
la nef, & demanda quel gens il eſtoient, le
marchis reſpondi qu'il eſtoient marcheant;
C porquoi ne prenez-vous donc terre, dit lo
Sarazin. Le marchis reſpondit qu'il n'i arrive-
roient mie, porce qu'il ne ſavoient ques gens
il avoit dedens Acre. Li Saraſin diſt que
bien pooient arriver en la fiance Salahadin.
Car Acre eſtoit ſoue, & il l'avoit conquiſe,
& le roi de Jeruſalem pris & tous ſes barons
empriſonés, & avoit toute la terre conqueſte
fors Sur & Jeruſalem, où il eſtoit a ſiege;
& s'il voloit deſcendre en la fiance Salahadin
ſi deſcendiſſent. Quant le marchis oi ces no-
veles, mult fu dolent, ſi ſe trait ariere, &
D commanda au marinier qu'il penſaſt de leſ-
ploitier.

Deinde ad Tyrum properat, cujus cuſtodia ei committitur.

18. Quant li Sarazin vit qu'il ne pren-
droient port, il retorna ariere por faire ar-
mer les vaiſſiaus d'Acre por la nef prendre
s'il peuſſent. Mes Dieu qui li avoit envoié por
ſecore Sur, ne le vout ſofrir; ains li envoia
bon vent. Quant il vindrent devant Sur, cil
de la cité vindre devant eus por ſavoir qu'es
gens c'eſtoient. Quant le marchis les vit ve-
nir, mult en fu lie, porce qu'il eſtoient Cre-
ſtiens. Tant li prierent qu'il arrivaſt a Sur,
que ce fu merveil, & qu'il euſt pitié de la Cre-
ſtienté. Il i arriva volontiers. Quant cil de
E Sur ſorent qu'il eſtoit fils au marchis de Mon-
ferrar, mult en furent lies. Il iſſirent contre
lui a proceſſion, & le miſtrent dedens le cha-
ſtel lui & ſes chevaliers. Quant Renaut de
Sajette & le chaſtelain de Laiens virent que
la cité de Sur eſtoit renduë au marquis, il
orent grant paor, porce qu'il l'avoient ot-
troiée a rendre a Salahadin. Il entrerent la
nuit en un batel & s'enfuirent a Triple. Quant
le marchis fu dedens le chaſtel, il le ſercha
por ſavoir comment il eſtoit garni d'armes
& d'autres choſes. La trova les deux banieres
Salahadin qu'il avoit envoiée por metre ſus

Digitized by Google

le chaſtel. Il demanda qui ces banieres eſtoient. Un home li diſt que c'eſtoit les banieres Salahadin, que on devoit demain mettre ſus le chaſtel. Que la cité li devoit eſtre renduë. Le marchis fiſt prendre les deux banieres, & ſi les fiſt geter es foſſes de la cité. Lendemain que le marchis fu venu, Saladin vint devant Sur, que bien cuida que la cité li deuſt maintenant eſtre renduë, mais Dex i envoia ſecors. Quant Salahadin vit qu'il n'auroit mie Sur, mult s'eſmerveilla de ce que l'on l'avoit mandé. Si demanda porquoi c'eſtoit. L'en li diſt que le fils au marchis de Monferrar qu'il tenoit en priſon eſtoit là arrivé, ſi li avoit lon renduë & bien la tendroit contre lui & contre ſon oſt a l'aide de Dieu. Quant Saladin oi ce, il aſeia Sur, & manda a Domas que l'en li amenaſt le marchis, le pere celui qui dedens Sur eſtoit. Quant le marchis fu amené en l'oſt a Sur, ſi manda Salahadin a CORAUT ſon fil, que s'il li rendoit Sur, il li donroit grant avoir, & li rendroit ſon pere. Le marchis répondi, que la plus petite pierre de Sur ne donroit-il pas por ſon pere, mes le liaſt lon a une eſtache en l'oſt & fiſt traire a lui, car il eſtoit trop vieus. Quant Saladin veiſt qu'il n'i porroit riens faire, il s'en parti, & ala aſeoir Ceſaire, ſi la priſt. Aprés ala a Jaffe, ſi la priſt, puis ala a Eſcalone ſi l'aſeia, mes ele eſtoit forte, ſi ne la priſt mie ſi com il cuida; ains envoia a Domas, & fiſt amener le roi de Jeruſalem en l'oſt. Quant il fu venu, Salahadin diſt a ceus d'Eſcalone, que cil li voloient rendre la cité, il en lairoit aler eus & lor roi tot quitte. Le roi parla a ſes homes qui en la cité eſtoient, & lor diſt qu'il ne voloit mie qu'il rendiſſent Eſcalone por li: car grant domage ſeroit s'il rendoient une cité por un home, mes il lor prioit por Dieu que s'il avenoit qu'ils ne puſſent tenir Eſcalone, ils la rendiſſent, qu'il feiſſent tant qu'il fuſt delivré s'il pooient. Lors s'aſſemblerent li borgois & priſtrent conſeil, & diſtrent qu'il ne veoient de nulle part dont ſecors lor peuſt venir, ſi venoit miex qu'il rendiſſent la cité, ſauves lor vies & lor cors & lor avoirs, qu'il fuſſent afamés ne pris par force. Si rendirent Salahadin la cité ſi com je vous dirai: il furent delivrés lor cors & lor avoirs, & les fiſt Salahadin ſauvement conduire en terre de Creſtiens, le roi fu delivré lui diſéme, qu'il choiſiroit en la priſon Salahadin, mes tant i ot qu'en priſon dut eſtre le roi juſqu'a l'iſſuë de Mars, & Eſcalone fu renduë a l'iſſuë de l'Aoſt devant. Quant Salahadin ot Eſcalone, il envoia le roi ſejorner a Naples, & manda la roine la fame le roi, que ele s'en alaſt a lui a Naples, qu'il ne voloit mie qu'il fuſt dedens Jeruſalem, quant il l'iroit aſeoir. Quant la roine oi le meſſage, ele s'en ala a Naples au roi, & furent la tant que Salahadin ot pris Jeruſalem.

Tyrũ obſidet Saladinus.

Obſidionem ſolvit, Cæſaream & Joppem capit.

Aſcalonem capit, & regē captivum libertate donat.

19. Le jor que Eſcalone fu renduë a Salahadin, eſtoient venus cil de Jeruſalem a lui qu'il avoit mandé por faire pes a eus s'il peuſt de la cité rendre. Celui jor fu vendredi, ſi ſe mua le ſoleil en droit hore de none, qu'il ſembla bien qu'il fuſt nuit. Lors diſt Saladin as borgois de Jeruſalem, qu'il veoit bien qu'il avoit tot le roiaume de Surie conquis, fors ſeulement Sur & Jeruſalem, & s'il li voloit rendre la ſainte cité, ains qu'il la priſt par force, il feroient que ſages. Je vous avoient oublié à dire que le jor qu'Eſcalone fu perduë, li rendi l'on tous les chaſtiaus, qui environ eſtoient. Li borgois de Jeruſalem reſpondirent a Salahadin, que ſe Dieu plaiſoit la cité ne li rendroient il pas. Je vous dirai, dit Salahadin, que vous ferés. Je crois «
« bien que Jeruſalem eſt maiſon de Dieu, &
« c'eſt noſtre creance, & je ne mettrois mie
« ſiege volontiers en la maiſon de Dieu, ne ne
« feraie aſaillir, ſe je ne la paoſt avoir par pes
« & par amor. Je vous donrai XXX. M. beſans
« a fermer la cité de Jeruſalem, & cinq milles
« d'eſpace d'aler quel part que vos vodrés, &
« de laborer a cinq milles de la cité, & vous
« ferai venir a tel plente viandes qu'en nul lieu
« en toute la terre ni eſt viande u ſi bon mar-
« chié, & aurés trives de ci a pentecoſtes, &
« quant ce venra lors, ſi vous vees que vos
« puiſſiez avoir ſecors, ſi vous tenez bien, &
« ſe vous ne le poués avoir, ſi rendés la cité,
« & je vous ferai conduire en terre de Cre-
« ſtiens ſauvement & vos cors & vos avoirs. Il
reſpondirent que ja ſe Dieu plaiſoit la cité ne rendroient où Dieu ſoffri mort & eſpandi ſon ſanc por nous. Quand Salahadin vit qu'il ne li rendroient mie Jeruſalem par amor ne par priere, ſi fiſt ſon ſerement, que james ne la prendroit ſe par force non.

Saladinus civibus Jeruſalem denunciat ut ſibi civitatem tradant.

20. En demantieres que Salahadin fu devant Eſcalone, li demanda Beleen d'Ibelin que il por Dieu donnaſt conduit à ſa fame & à ſes enſans qu'ele s'en peuſt aler à Triple. Car le convenant qu'il li octroia quant il i alaſt en Jeruſalem, il ne li pooit tenir. Car il eſtoit ſi près gardé, qu'il ne s'en pooit iſſir. Salahadin i envoia un chevalier & la fiſt conduire juſqu'à Triple. Salahadin ot pris tot le roiaume fors Jeruſalem & Sur & le Crac. Au Crac ne miſt-il onques ſiege, ains ſe tint, puiſqu'il ot la terre conquiſe deux ans, tant que par droite famine les eſtut rendre, & devant qu'il ſe rendiſſent, vendirent-il lor fames & lor enfans as Sarrazins por avoir viandes, & ne demora beſte, ne choſe nulle, u chaſtel qu'il puſſent mangier. Quant il n'orent plus que vendre, ni que mangier, ſi rendirent le chaſtel a Salahadin, porce qu'il virent bien qu'il n'oroient point de ſecors. Salahadin fu mult lie quant il li rendirent. Il fit racheter lor fames & lor enfans qu'il avoient vendus, & lor fit rendre, & pardeſſus lor donna grand avoir, & les fit conduire en terre de Creſtiens, & porce le fit qu'ils avoient

Saladinus totum regnũ excepto Tyro & Jeruſalem capit.

Digitized by Google

ſi bien & loiaument gardé li chaſtel tant com il porent & ſans ſeignor. Salahadin vint d'Eſcalone aſeoir Jeruſalem un jeudi a ſoir. Lendemain ſe loga vers la maladerie as fames juſques as maladerie as homes & juſqu'à la porte ſaint Eſtienne.

Saladinus obſidet Jeruſalem cui viriliter reſiſtũt Chriſtiani.

21. Ancois que Salahadin aſauſiſt la cité de Jeruſalem, manda a ceux dedens, qu'il li rendiſſent, & que les convenances qu'il lor otroia devant Eſcalone lor tendroit, ne mes qu'il rendiſſent la cité, & ſeuſſent-il bien qu'il en avoit fait tel ferement, que s'il les faiſoit aſſaillir, il ne les prendroit james ſa force non. Cil de Jeruſalem li manderent, qu'il fiſt du miex qu'il peuſt, que la cité ne li rendroient-il ja. Lors fit Salahadin armer ſes homes por aſſaillir. Cil de la cité s'en iſſirent hors tos armés, & ſe combattirent contre les Sarrazins, mes la bataille ne dura gueres, que li tuit avoient le ſoleil de la matinée emmi les eus, ſi ſe traiſtrent ariere juſqu'au veſpre que il recommencier a aſſaillir juſqu'à la nuit. Ainſi fiſt Salahadin de cele part huit jors conques li Sarrazins ne porent mettre ens les Creſtiens, a force que toujors ne fuſſent hors as portes tant com li jor duroit, & que deus fois le jor ou trois ne fuſſent les Sarrazins reſortis arieres juſques a lor tentes, nonques de cele part ne porent li Sarrazins drecier perriere, ne mangonelle, ne engins nul. Hors ces comment li Sarrazins aſſaillir li Creſtiens. Il ne les aſſaillirent juſques a tant que none fuſt paſſée. Lors avoient li Sarrazins le ſoleil au dos, & li Creſtiens en mi les ieus & la poudre. Lors aſſailloient li Turc, ſi avoient peles dont il getoient contremont le ſablon & la poudre qui voloit as Creſtiens es eus & es viſages.

Saladinus mutat obſidionis locũ.

Quant li Sarrazins virent qu'il ne porroient rien faire de cele part, ſi remuerent le ſiege, & s'alerent logier de l'autre part des la portes de ſaint Eſtienne juſques a la porte de Joſaphas, & juſques a l'abbaye de Mont-Olivete, & veoient quant que cil de Jeruſalem faiſoient fors es rues covertes. Le remuement de cel ſiege fu fait au vendredi. Après ce qu'il orent aſegié la cité, lors furent les Creſtiens enclos, ſi qu'il ne pooient de la cité iſſir. Car des la porte ſaint Eſtienne juſques a la porte de Joſaphas n'avoient porte ne poſterne, par ont il peuſſent iſſir as chans, fors ſeulement la poſterne de la Madeleine, dont l'en iſſoit por aler entre deux murs. Le jor que Salahadin remua ſon ſiege, fiſt-il drecier une perriere, qui jetta le jor meiſmes ſept fois as murs de la cité, & la nuit fiſt-il tant drecier que perrieres, que mangouniaus, que lendemain en conta l'on douze, tous eſtachiés. Au matin fit Salahadin armer ſes chevaliers, & fit trois batailles pour aler aſſaillir la cité, les Targes devant eus, li archiers eſtoient derriere, qui traioient ſi eſpés come greſle, ne n'avoient ſi hardi home en la cité, qui as murs s'oſaſt aperoir. Li Turcs vindrent juſques ſus les foſſés, & firent ens entrer les mineurs & drecier les eſchieles as murs des barbacanes. Si minerent en deux jors xv. toiſes des murs. Quant ils orent miné & mis ens latref, ſi bouterent le feu dedans, & le mur verſa u foſſé tant com il en avoient miné; li Creſtiens ne porent miner encontre, car il douterent les perrieres, les mangoniaus & les quarriaus & les ſagettes, porquoi il n'y pooient demorer.

Chriſtiani conſilium capiunt de reddenda civitate.

22. Lors s'aſſemblerent li Creſtiens por prendre conſeil qu'il feroient. Il vindrent au patriarche & a Beleen d'Ibelim, ſi lor diſtrent, qu'il s'en voloient aler par nuit & ferir en l'oſt. Car plus chieres avoient-il qui fuſſent mors en la bataille honorablement, que pris en la cité & occis honteuſement; car il veoient bien que plus tenir la ne vaudroit noiant ne lors deffenſe, & plus chier avoient amour la où Jesus-Crist ſoffri mort por eus, qu'il rendiſſent la cité. A ceſt conſeil s'accorderent borgeois & chevaliers & ſerjans, mes le patriarche lor diſt encontre: Seignors, ce tendroie-je a bien, mes plus i a, car ſe nous nos pardons, & laiſons perdre les ames que puiſſions ſauver, ce n'eſt mie bien. Car a chaſcun home qu'il en a en ceſte cité, il i a bien cinquante que fames que enfans, & ſe nos morons, les Sarrazins prendront les fames & les enfans, ſi ne les occiront mie; aincois les feront convertir à la loi Mahomet, & ainſi perdus a Dieu. Mes qui porroit tant faire vers les Sarrazins a l'aide de Dieu, que nous peuſſons iſſir hors & aler a la Creſtienté, il me ſembleroit miex, que aler combattre en avanture. A c'eſt conſeil s'accorderent tuit. Lors priſtrent Beleen d'Ibelin, & li prierent qu'il alaſt a Salahadin por ſavoir quel pes il porroient faire. Il ala, & parla a lui.

Illam interim Turcæ adorientes repelluntur.

En ce qu'il parloit a Salahadin de la ville rendre, firent li Turc un aſaut a la cité & aporterent eſchieles & les drecierent as murs. Bien furent montez juſques a dix banieres ou douze ſus les murs, & eſtoient ja entrés par la où le mur eſtoit miné & cheu. Quant Salahadin vit ſes homes & ſes banieres ſus les murs, il diſt a Beleen: porquoi me requeres vous de la cité rendre & de faire pes, quant vous vees mes gens apareilliés d'entrer ens, ce eſt a tart, car bien veés que la cité eſt moie. A ce point qu'il parloient ainſi, preſta noſtre Sire tel hardement as Creſtiens qui ſus les murs eſtoient, qu'ils firent les Sarrazins, qui ſus les murs eſtoient, reculer & flatir à terre, & les en chacierent juſques tot hors des foſſés. Salahadin quant il vit ce, fu mult honteus & dolent. Si diſt a Beleen qu'il s'en retornaſt, qu'il ne feroit ore plus, mes lendemain reveniſt parler à lui, il orroit volontiers ce qu'il vodroit dire. Or vous dirai qu'il avint la nuit la pierre d'une perriere

Digitized by Google

feri ſi a l'ordois d'une tornace, que li hordois chai, & fiſt trop grand eſcrois, dont les eſchargailes de l'oſt & de la cité orent tele paor, que chacun commence à crier traï traï. Cil de la cité cuidierent, que li Sarrazin fuſſent entrés ens, & cil dehors cuidierent que li Creſtiens fuſſent venus en l'oſt.

Preces Chriſtianorum propter eorũ peccata Deus non exaudit.

23. Les Dames de Jeruſalem firent prendre cuves & mettre en la place devant le monte Cauviaire, & emplir d'euë froide & firent lors filles entrer juſqu'au col, & couper lor treices & geter les. Li moine, li provaire & les nonains aloient tuit deſchaus pardeſſus les murs de la cité a proceſſion, & faiſoient porter la ſaint Crois, que li Surien avoient devant eus, li provoir portoient *Corpus Domini* ſur lor chies, mes noſtre Sire Jesus-Crist ne les voloit oir de priere qu'il feiſſent, car l'orde puant luxure & lavoutire qui en la cité eſtoit, ne laiſſoit monter oraiſon ne priere devant Dieu. Noſtre Sire ne le vout plus ſoffrir, ains netoya ſi la cité des habitans qu'il n'i demora home ne fames, ni enfant, fors deux homes d'aage, qui ne veſquirent guaires après. Or lairons a parler de ce, & dirons de Beleen d'Ibelin qui ala a Salahadin por la cité rendre.

Tractatur cũ Saladino de reddenda civitate.

Quant Beleen vint devant Salahadin, il li diſt que li Creſtien li rendroient la cité, ſauves lor vies. Salahadin li reſpondi qu il avoit a tart parlé: car quant il lor fiſt la belle offre de rendre li la ville, il ne le vodrent rendre, & en avoit fait ſon ſerement, qu'il ne les prendroient mes ſa force non. Mes s'il ſe voloient rendre à ſa merci, & en ſa volonté faire, il les prendroit, autrement non. Car vous veés bien, diſt-il, qu'il n'ont nulle ſecors, & qu'il ne que prendre en la cité. Beleen li pria que por Dieu euſt merci d'eus. Salahadin li reſpondit: Sire Beleen por l'amor de Dieu & de vous j'aurai merci d'eus en une maniere, & por mon ſerement ſauver, il ſe rendront a moi comme pris a force, & je lor laiſſerai lor muebles, & lor avoirs à faire lor volonté comme du lor. Mes lor cors ſeront en ma priſon, & qui racheter ſe porra & voudra, je l'en lairai aler par rancon deviſée, & qui ne ſe porra raaindre, il demorra en ma priſon, comme pris a force. Beleen li reſpondi: Sire, qu'il ſeroit le nombre de la raancon. Salahadin li reſpondi, que le nombre ſeroit tel a poures, com as riches, que li hons donroit xx. lib. fame x. & li enfes x. & qui ceſte raençon ne porroit paier, il ſeroit eſclaves. Lors li dit Beleen: Sire, en cette cité en a cun poi de gent qui aidier ſe puiſſe fors les borgois, & a chaſcun home qu'il i a, qui la rançon puiſſe paier, en i a il cens qui n'auroit mie deux livres. Car la cité eſt tote plaine de gent de ci entor, & de menu pueple qui la dedens s'eſt bouté. Por Dieu, ſire, ſi i metes tel conſeil & tel meſure com les puiſſe racheter. Salahadin dit qu'il s'en conſeilleroit & que lendemain reveniſt à lui. Beleen retorna en la cité, & vint au patriarche, & manda tous les barons por dire ce qu'il avoit trové à Salahadin. Quant il lor ot conté, mult furent corociés por le menu pueple de la cité. Ils priſtrent conſeil & diſtrent, qu'il avoit grant avoir du roi Henri d'Angleterre en l'Oſpital, & ſi pooint tant faire vers les Hoſpitaliers qu'il euſſent cel avoir a racheter une partie du menu pueple ce ſeroit bien a faire. Auſi com le roi Gui fiſt tant vers le maiſtre du Temple, qu'il li bailla le treſor au roi d'Angleterre qui eſtoit en la maiſon du Temple, dont il loüa chevaliers & ſerjans, qu'il mena en la bataile, & fu pris, & où la vraie Crois fut perduë. Lors manda le patriarche entre lui & Beleen ceus de l'Oſpital & lor diſtrent que ainſi avoient parlé enſemble, & voloient avoir le treſor au roi d'Angleterre qu'il avoient en garde por racheter le menu pueple de la cité, ſi pooient tant faire vers Salahadin qu'il veniſſent a raençon. Li commendieres diſt qu'il en prendroit conſeil a ſes freres, & ceus li diſtrent qu'il gardaſſent bien quel conſeil il en prendroient, que ce ſeuſſent il bien certainement, s'il ne lor livreroient l'avoir au roi d'Angleterre por les poures racheter, il le feroient prendre a Salahadin, ſi ne lor en ſauroient gré. Li commendieres en priſt conſeil a ſes freres. Il diſtrent que c'eſtoit bien a faire, & ſe le treſor eſtoit lor, ſi vodroient-ils bien que l'en en rachetaſt les poures. Lors vint le maiſtre de l'Oſpital au patriarche & à Beleen, & lor diſt qu'il & ſes freres voloient bien que le treſor au roi d'Angleterre fuſt abandonné por racheter les poures gens. Lors prierent tuit a Beleen d'Ibelim, qu'il alaſt a Salahadin, & fiſt la meillor pes qu'il porroit, & il ala. Salahadin li demanda, qu'il eſtoit venu querre: Sire, diſt Beleen, je ſuis venu à vous por ce dont je vous avoie prié. Saladin li reſpondi que ce qu'il li avoit en convenant qui li tendroit, & s'il ne li euſt otroié, il n'en fiſt noient, car la cité & ce qui a dedens eſtoit ſien.

Conditiones tractatus.

24. Sire, diſt Beleen, por Dieu metes reſnable raançon es poures gens, & je ferai ſe je puis com la vous rendra, car de cent ne ni a pas deus qui cele raançon puiſſe paier. Saladin diſt que por Dieu avant & por lui après i mettroit il raençon reſnable qui i porroient avenir. Lors atira que li hons donroit x. lib. & la fame v. & li enfes I. Ainſi fu atiré a la raançon a ceux qui racheter ſe porroient, & ce qu'il auroient de ramenant fuſt mueble ou autre choſe porroient emporter ſauvement, ja ne troveroient qui tort lor en fiſt. Après diſt Beleen à Salahadin: Sire, vous avez atiré la raançon a riche, or devés attirer la raançon as poures; car il i en a tex xx. M. qui ne porroient paier la raençon d'un home. Por Dieu metés-i raiſon, & je por-

Digitized by Google

chacerai au Temple & a l'Oſpital, & as bor-
gois qu'il ſeront delivrés. Salahadin diſt qu'il
i metteroit volontiers raiſon & que c. M. b.
lairoit tous les poures aler. Sire, dit Beleen,
quant tuit cil qui racheter ſe porroient, ſe-
ront racheté, ne leur remaindroit-il mie la
moitié de la raençon que vous demandés
as poures. Salahadin diſt que autrement ne
le feroit. Lors ſe penſa Beleen qu'il ne feroit
mie marchié de tot racheter enſemble. Car
s'il en avoit racheté une partie, eſpoir i au-
roit raiſon de l'autre à l'aide de Dieu. Lors
demanda a Salahadin por combien il auroit
VII. M. homes quittes & delivrés. Salahadin
diſt por L. M. b. Sire, ce dit Beleen, ce ne por-
roit eſtre, mes por Dieu metés-i meſure. Tant
parlerent enſemble, qu'il firent marchié a
XXX. M. b. de VII. M. homes & que l'en con-
teroit deux fames pour un home, & dix en-
fans por un homme qui d'aage ne ſeroient.
Quant ainſi fu atiré, Salahadin miſt jor de
lor choſes vendre & engagier & de lor raen-
çon paier, & cil terme fu de L. jors, & qui
puis les L. jors ſeroit trové dedens la cité,
cors & avoir demorroit à Salahadin, & quant
il ſeroient hors de la cité, il les feroit con-
duire ſauvement à la Creſtienté, & dit a
Beleen que tuit cil de la cité qui armes au-
roient s'armaſſent, & que s'il avenoit que
larron ne rebeor ſe meiſſent entr'eus, qu'il
les defendiſſent & gardaſſent les deſtrois,
tant que li deſarmes fuſſent paſſés.

Saladino redditur civitas.

25. Quant la choſe fu ainſi atirée, Beleen
prit congié de Salahadin, & s'en retorna en
la cité. Le patriarche manda les Templiers,
les Hoſpitaliers & les borgois de la cité por
oir l'atirement que Beleem avoit fait vers
Salahadin. Il vindrent la & Beleen lor conta
tot ainſi com il avoit fait. Il diſtrent que
bien lor agreoit, car miex ne pooit faire.
Lors envoia l'en les cles des portes a Sala-
hadin. Quant il les out, mult en fu lies &
rendi grace a Dex. Il envoia gardes en la tor
David, & fiſt metre ſa baniere deſus, & to-
tes les portes de la cité fermer fors une: ce
fu la porte David. La mit-il chevaliers &
ſerjans, que nul Creſtien n'en iſſiſt, & par
la entroient & iſſoient li Saraſin por acheter
ce que les Creſtiens avoient a vendre. Le
jor que la cité de Jeruſalem fu renduë eſtoit
vendredi, & fu feſte ſaint Legier, qui eſt le
ſecond jor d'Octembre en l'an de l'Incar-
nation noſtre Seigneur MC. & quatre-ving
& VIII. Quant Salahadin ot bien fait gar-
nir la tor David & les portes de la cité, il
fiſt crier qu'il portaſſent lor raençon a la tor
David, & la livraſſent a ſes baillis qu'il i ot
mis por la raençon recevoir, & n'attendiſ-
ſent mie que les L. jors fuſſent paſſés. Car
qui puis les L. jors ſeroit trové, cor & avoir
demoreroit. Le patriarche & Beleen alerent
a l'Oſpital, ſi furent prendre XXX. M. B. &
& porter à la tor David por la raençon de
A VII. M. homes poures. Quant les XXX. M.
B. furent paiés, ils manderent les borgois
de la cité, & quant ils furent venus ſi priſt-
rent de chacune ruë deus des plus prodo-
mes qu'il ſavoient, & lor firent jurer ſur ſain
qu'il n'eſpargneroient home ne fame por
haine ne por amor, qu'il ne li feiſſent jurer
combien il auroit, & qu'il n'en retenroit
fors tant com il convendroit por aler a la
Creſtienté, qu'il en rachetaſſent les poures
gens. L'on miſt eſcrit le nombre des poures
B qui eſtoient en chacune ruë, & com por-
roit ſelon ce qu'il eſtoient prendre un plus
autre moins. Si atirerent iluec le nombre de
VII. m. homes. Lors miſt l'on les VII. milles
homes tous hors de la cité de Jeruſalem.
Quant il furent hors de la cité, ne parut
guaire au remanant. Après manderent le pa-
triarche & Beleen les Templiers & les hoſ-
pitaliers & les borgois, & lor prierent por
Dieu, qu'il meiſſent conſeil a racheter les
poures gens qui ramés eſtoient en Jeruſa-
lem. Il aidierent, mes non pas tant com il
deuſſent, car il n'avoient ore mie paor com
C lor touſiſt a force le lor, puiſque Salahadin
les avoit aſſeurés. Car autrement il ſe fuſſent
mult plus élargis vers les poures, & de ce
qu'il priſtrent des poures qui s'en furent iſſus,
du ſourplus de lor deſpens, il racheterent
aucuns poures homes, mes ne vous en dirai
pas le nombre. Or vous dirai comment Sa-
ladin fiſt garder la cité de Jeruſalem, porce
que li Sarrazins ne feiſſent tort ne outrage as
Creſtiens, qui en la cité eſtoient. Il miſt en
chacune des ruës deus chevaliers & X. ſer-
jans por garder la cité, & il la garderent ſi
bien, conques n'oi on parler de meſpriſon
qui fuſt faite as Creſtiens, & a la meſure
D qu'il iſſoient de Jeruſalem, ſe logoient de-
vant l'oſt des Sarrazins, ſi qu'il n'avoit pas
un trait d'arc des uns as autres. Salahadin
faiſoit l'oſt des Creſtiens garder jor & nuit,
com ne lor feiſt ennui, ne que larrons ne
ſi embatiſſent. Quant tuit cil qui racheté
furent, furent hors de la cité de Jeruſalem.
i remeſt-il mult de pourres gens encore. Lors
vint Salphedins a Salahadin ſon frere, & li
diſt: Sire je aidié a conquerre la terre & la
E cité, ſi vous pri que vos me donnés M. eſ-
claves de ceus qui en la cité ſont. Salahadin
li demanda qu'il en voloit faire. Il diſt qu'il
en feroit ſon plaiſir. Cil li dona, & manda
a ſis baillis, qu'il li delivraſſent M. eſclaves.
& cil ſi firent.

Salphedinus mille captivos libertate donat. Plures alii liberãtur.

26. Quant Salphedins ot les M. poures,
il les delivra por Dieus. Après le patriarche
pria Salahadin, que por Dieu li dona des
poures qui ne ſe pooient racheter. Salahadin
l'en dona VII. cens. Le patriarche les deli-
vra. Après demanda Beleen a Salahadin des
poures. Il li en dona cinq cens, & Beleen les
deſlivraſt. Lors diſt Salahadin a ſes gens Sal-
phedin mon frere a faite s'aumoſne, & le
patriarche

Digitized by Google

patriarche & Beleen. Or veil je faire la moie. Lors commanda à ſes baillis qu'il feiſſent ouvrir la poſterne devers ſaint Ladre, & fiſt crier par la cité, que toutes les poures gens iſſiſſent hors, & commanda que s'il i en avoit nul entre ces poures, qui racheter ſe peult, con li toliſt, & l'emmenaſt l'on en priſon, & les jones homes & les jones fames meiſt l'on entre deus murs, & les vielles gens meiſt l'on hors de la cité. Cele enqueſte & ce metre hors dura dès ſoleil levant, juſqu'à ſoleil couchant, & furent mis hors par la poſterne. Tele aumoſne fiſt Salahadin as poures gens ſans nombre; après conta l'on ceus qui demorés eſtoient, ſi en trova l'on encore XI. M. Le patriarche & Beleen vindrent à Salahadin & li prierent por Dieu, qu'il les teniſt en hoſtages & deſlivraſt la poure gent tant que euſſent porchacié lor raençon à la Creſtienté, dont il ſeroient racheté. Saladin diſt qu'il ne recevroit mie deus homes por onze mil, & qu'il plus n'en parlaſſent, & il ne firent.

Quam bene Chriſtianos habuerit Saladinus.

27. Une grant cortoiſie fiſt Salahadin, car les dames les borgoiſes, les filles as chevaliers qui fuies s'en furent en Jeruſalem, à cui lor Seignors orent eſté pris & mors en la bataille, quant eles furent iſſues de Jeruſalem & rachetées, ſi alerent devant Saladin crier li merci. Quant Salahadin les vit, il demanda qui eles eſtoient, & l'on li diſt, que c'eſtoit les fames & les filles as chevaliers, qui furent mors & pris en la bataille. Il demanda que eles voloit. Eles li diſtrent, que por Dieu euſt merci d'eus, qui avoit lor barons en priſon, & lor terres perduës, & que Dieu i meiſt conſeil & aide. Quant Saladin les vit plorer, ſi en ot grant pitié, & diſt as dames que eles enquiſiſſent ſe lor Seignor eſtoient vif, & quant qu'il en auroit en la priſon, il les feroit delivrer: & delivrés furent quant que l'on en trova. Après commanda que l'on donaſt as dames & as demoiſelles cui pere & cui ſeignor eſtoient mort largement du ſien, as unes plus, as autres mains, ſelonc ce que eles eſtoient. L'en lor dona tant qu'eles s'en loerent à Dieu & au ſiecle du bien & de l'onor que Salahadin lor avoit fait. Quant tuit les Creſtiens furent iſſus hors de Jeruſalem, cil qui iſſir en durent, ſi ſe merveillerent mult li Saraſins, dont tel pueple eſtoit venu. Il diſtrent à Salahadin, que ſi grant pueple eſtoit iſſu de la cité, qu'il ne porroit aller enſemble. Salahadin commanda com les partiſt en quatre parties, & que le Temple menaſt une des parties, & l'Oſpital l'autre, & le patriarche & Beleen la tierce. Quant il ot ainſi atirée lor muete, il bailla à chaſcune partie L. chevaliers por conduire les ſauvement entre Creſtienté. Si vous dirai comment il les conduiſoient & gardoient. Li XXV. chevaliers faiſoient l'avant-garde; cil qui l'a-

A vant-garde faiſoient, quant il avoit mangié ſe couchoient dormir, & faiſoient donner provende à lor chevaus de jors. Quant il avoient ſoupé, il montoient ſor lor chevaus, & aloient toute nuit entre les Creſtiens, que Sarrazins robeors ne s'enbatiſſent entr'eus. Cil que l'arriere-garde faiſoient, quant il veoient home ne fame ne enfant recreu, il faiſoient lor eſcuier deſcendre à pié, & porter les recreus juſques as herberges, eusmeiſmes portoient les enfans devant eus & deriere ſus lor chevax. Quant il venoient as herberges, & il avoient ſoupé, ſi ſe couchoient dormir, & cil qui avoient fait le jor
B l'avant-garde, faiſoient l'endemain l'arieregarde, & quant ce venoit as deſtroit là où il ſe doutoient, il faiſoient armés les Creſtiens, qui armes avoient, & garder les deſtroits, tant que tuit fuſſent paſſés. Quant il eſtoient herbergié, li vilain de la terre aportoient viande à grant plente, ſi que li Creſtiens en avoient grant marchié. De ces trois routes qui ainſi eſtoient atirée, menerent li Templiers une, li Oſpitaliers l'autre, & le patriarche & Beleen la tierce. Por ce demora le patriarche & Beleen au derniere, qu'il cuidoient tous vaincre Saladin par prieres des Creſtiens qui ariere demoroient. Ainſi les
C fiſt conduire Salahadin ſauvement tant com ſa terre dura, juſqu'en la terre de Triple: & quant il vindrent devant Triple, le cuens de Triple fiſt les portes fermer, & n'en laiſſa nul entre ens. Ains fiſt de ſes chevalier iſſir as chans, & fiſt prendre tos les riches borgois, lor fiſt tollir lor avoir que Salahadin lor avoit laiſſié. Le plus des poures gens s'en alerent en la terre d'Antioche & d'Ermenie, l'autre partie demora devant Triple, qui puis i entrerent. Ainſi ne furent mie recueilli cil d'Eſcalone, des chaſtiaus entor quant il alerent iverner en Alixandre; car quant li
D Creſtiens vindrent devant Alixandre, le baillif les fiſt herbergier, & faire bones lices entor ens, & les fiſt garder par jor & par nuit, com ne lor feiſt ennuis ne domage: là ivernerent mult aiſe juſques au Mars qu'il entrerent en mer por paſſer en la terre des Creſtiens.

Comes Tripolitanus Chriſtianos recipere recuſat.

Sarracenorũ in Chriſtianos caritas.

28. Or vous dirai que cil d'Alixandre faiſoient. Li prodome Sarrazin de la cité d'Alixandre iſſoient chaſcun jor hors, & faiſoient
E grant dons as poures Creſtiens de pain & de deniers. Li riche home qui deniers avoient les emploioient en marchandiſes qu'il miſtrent es nes quant il paſſerent mer, où il guaignerent grant avoir. Or vous dirai quele aventure il lor avint. Il ivernoient au port d'Alixandre XXXVIII. nes de Piſans & de Genevois & de Venitiens & d'autre gent, dont il orent au mars grant marchié de paſſage. Quant vint au mars, & cil furent recueilli es naves qui les orent loüées, ſi demora bien mil poures Creſtiens qui n'orent

Digitized by Google

dequoi loer lor naves, ne d'acheter viandes
por metre es naves. Les ſeignors des naves
viadrent au baillif d'Alixandre, & s'aquite-
rent bien de ce qu'il devoient, & diſtrent
qu'il lor feiſt delivrer lor tres & lor gouver-
naus; car quant il auroient tans & vent, il
s'en voudroient aler. Le baillif lor diſt que
lor tres & gouvernaus ne lor rendroit-il mie
juſques a tant qu'il auroient mis les poures
Creſtiens tous en lor naves. Il diſtrent qu'il
ne les i metroient mie, qu'il n'avoient naves
» louées, ne viandes achetées por eus. Qu'en
» voulés-vous donc faire, diſt le baillif? Il di-
» ſtrent qu'il les lairoient, ne ja d'eus mener
» ne s'entremetroient. Le baillif lor demanda
» s'ils eſtoient Creſtiens. Ils diſtrent, oïl. Et
» comment, dit li baillif, les voles-vous ci
» laiſſier por eſtre eſclaves a Salahadin? ce ne
» puet eſtre, mener les vous convient. Je vous
» dirai que je ferai por Dieu & por eus, je lor
» donnerai pain & euë aſſés, & vous les met-
» trés es naves; car autrement ne poues-vous
» avoir vos gouvernaus & vos tres. Quant li
mariniers virent, qu'autrement ne porroient
» chevir, ſi diſtrent qu'il les paſſeroient. Vous
» me jurerez ſus ſaints, que vous bien & loiau-
» ment les menrés en Creſtienté, ne que par
» force que je vous aie faite d'eus mener, ne
» les arriverés fors là où vous arriverés les ri-
» ches homes, ne mal ne lor ferés. Et ſe je
» puis ſavoir, que vous lor aies fait honte ne
» vilainie, je m'en prendrai as marcheans de
» voſtre terre qui vendront en ceſt pais. Ainſi
s'en alerent li Creſtien ſauvement qui par
terre des Sarrazins alerent iverner en Ali-
xandre. Or vous dirai que Salahadin fiſt.

Saladinus Templum aqua roſacea lavari facit.

29. Saladin, quant il ot pris Jeruſalem,
& en ot envoié la premiere partie des Cre-
ſtiens par les Templiers, il ne ſe vout par-
tir de Jeruſalem devant qu'il euſt eſté au
Temple & aoré, & que li Creſtien fuſt tuit
hors. Il ot mandé a Domas por euë roſe aſſés
por le Temple laver ains qu'il voiſiſt entrer.
Si com l'en dit, il en i ot quatre chamiex
ou cinq tous chargiés, mes ancois qu'il fiſt
le Temple laver de cele euë roſe, ne qu'il i
entraſt, fiſt-il abatre une grant Crois dorée
a terre, qui ſus le Temple eſtoit, & la lie-
rent li Sarrazins a cordes, & la trainerent
juſques a la porte de la Tor David. Là la
depecierent, & grant huerie firent après la
Crois, com il la trainoient, je ne di pas que
ce fu par le commendement de Salahadin.
Quant le Temple fu lavé, Salahadin entra
ens, & rendi graces à Dieu de ce qu'il li ot

Tyrum obſidet.

preſté ſeignorie ſur ſa maiſon. Après envoia
une partie de ſon oſt por aſeoir Sur, & l'au-
tre devant Jeruſalem, tant que tuit les Cre-
ſtiens qui aler s'en devoient en furent iſſus,
puis s'en ala après ſon oſt qu'il ot envoyé à
Sur. Quant Salahadin vint devant Sur, il man-
da le marchis de Monferrat. L'on li amena.
Lors manda a Coraut le fils au marchis, qu'il

A avoit pris Jeruſalem, & s'il li voloit ren-
dre Sur, il li rendroit ſon pere & donroit
grant avoir. Le marchis li manda qu'il fiſt
au miex qu'il pourroit, que Sur ne li ren-
droit-il ja, ains la tendroit bien a l'aide de Dieu
encontre lui. Lors envoya Salahadin en Acre,
& fiſt armer xiv. galies, & venir devant Sur
por garder la mer, que viande ni peuſt en-
trer, & fiſt drecier vers terre xiv. que per-
rieres que mangoniaus, qui getoient par
jor & par nuit, mes ne firent gaires lor preu,
& ſi n'eſtoit jor que nos Creſtiens ne feiſſent
B ſaillies ſur les Sarrazins deus ou trois fois, &
tot ce faiſoit faire un chevalier d'Eſpaigne,
qui en Sur eſtoit, qui portoit une armes ver-
tes, dont il avenoit quant il iſſoit devant, que
li Sarrazins de l'oſt s'eſtormiſſoient plus por
veoir ſon biau contenement, que por autre
choſe. Si l'apeloient li Turc le vert cheva-
lier. Il portoit une chaînes de fer ſus ſon aiu-
me. Le marchis fiſt faire veſſiaus de cuir co-
vers en telle maniere com les menoit bien
près de terre. Si ot arbaleſtriers dedens; ſi i
furent les feneſtres par où il traioient. Ces
vaiſſeaux firent mult mal as Sarrazins, que
C galies n'autres vaiſſiaus n'oſoient approchier
d'eus, & ces vaiſſiaus appelloit l'on Barbo-
tes. Quant le marchis vit qu'il fu aſſis par
mer & par terre, il fiſt armer un batel, &
iſſi fors par nuit, & l'envoia a Triple au conte,
& li manda qu'il le ſecouruſt de gens & de
viandes.

xxx. Quant le cuens de Triple oi ce que le
marchis li demandoit, il fiſt armer xx. ga-
lies & miſt ens chevaliers & viandes, ſi les
envoia a Sur, mes Dieu ne vout que eles i
entraſſent. Car quant il vindrent à deus mil-

Miſſum Tyro auxilium vi ventorum repellitur.

D les de Sur, une tourmente leva, qui les de-
peça bien la moitié & les rebouta a Triple,
mes ni out nulli peri. Quant le marchis vit
qu'il n'avoit point de ſecors, ſi pria Dieu
qu'il le conſeilla, & il ſi fiſt ſi comme vous
oirés. Il avint qu'il ot un vaſlet en l'oſt Sa-
lahadin fils d'un amiraut qui ſe coroça à ſon
pere, & s'en entra dedens Sur, & devint Cre-
ſtien. Or vous dirai que le marchis fiſt quant
le vaſlet ot eſté une piece dedens Sur. Le
marchis fiſt faire une letres de par cel vaſlet
qui Creſtien fu devenu, qu'il mandoit a Sa-
lahadin com a ſon ſeignor, & li mandoit qu'il
ſavoit toute la covine de Sur, & que li Cre-

Conradi induſtria Sarraceni ante Tyrum patiuntur detrimentum.

E ſtiens s'en devoient la nuit fuir, & s'il ne le
voloit croire, feiſt faire eſcout qui orroit la
noiſe au port. Quant les lettres furent faites,
le marchis les fiſt lier au fuſt d'une ſajete,
& la fiſt par un ſerjant traire en l'oſt. Quant
li Sarrazins virent la ſajette & les lettres, ſi
la priſtrent & porterent a Salahadin. Il fiſt
lire les letres, & ſous que eles diſoient. Il
le fiſt ſavoir as amiraus, & miſt de ſa meillor
gent en galies por eſtre à l'encontre des Cre-
ſtiens. Le marchis fiſt garnir la tour qui eſtoit
ſus la maiſtre porte de Sur, & miſt garniſon

Digitized by Google

as murs, porce que ſe li Sarrazins vouſiſt monter par eſchieles as murs, qu'il les defendiſſent, & commanda as garniſons qu'il ſe teniſſent tuit coi, com ne les oiſt ne tant ne quant, ne ne veiſt devant que meſtier en ſeroit. Après fiſt fermer les portes des barbacanes; ſi ni laiſſa nul home, ains furent toute jor tuit coi dedens la cité. Quant il ot ainſi garni les murs & la tour, il ala au port & fiſt ſe galies bien armer, & commanda que tuit cil qui armes porroient porter fuſſent la nuit au port, & il ſi furent. Si grant noiſe firent tote nuit. Lors s'aperçûrent li Sarrazins que ce com lor avoit mandé eſtoit voir. Si s'armerent d'autre part, & entrerent es galees por eſtre à l'encontre des Creſtiens. Au point du jor vindrent li Sarrazins au port. Les chaaines eſtoient avalées, porce qu'il voloient que les galies entraſſent ens. Les trois tors qui eſtoient a la chaaine eſtoient bien garnies de gens, qui mult bien ſe firent le jor. Quant le marchis vit qu'il ot entré tant de galies dedans le port, il fiſt lever la chaaine, & prit cinq galies qui i entrerent, & occiſt tous ceus qui dedens eſtoient; après fiſt garnir ces cinq galies de chevaliers & de ſerjans & les deus avec qu'il avoit dedens Sur. Quant li Sarrazins les virent venir ſi ſe traiſtrent ariere, qu'il virent bien qu'il ne porroient garir a eus. Mes cil de Sur lor corurent ſus. Sans faille le rivage fu tot covert de Sarrazins a cheval & entroient en la mer quant qu'il pooient por aidier à lor gualies. ſi que aſſés i en ot de noiés. Quant cil des galies virent qu'il ne porroient plus endurer ne ſoffrir, ſi ſe ferirent à terre vers l'oſt, & deus s'en furent à Baruth. I ces deux galies qui s'enfuirent à Baruth firent grant domage a nos Creſtiens, ſi com vos oirés ce avant.

Sarraceni deleti in maritimo & terreſtri prælio ſolvunt obſidionem Tyri.

31. Une partie de l'oſt des Sarrazins endementieres que la bataille fu en la mer, aporterent eſchieles as murs des barbacanes, ſi entrerent ens, & alerent juſques au maiſtre mur. Mes il eſtoit trop haut ſi ne ſi pooient metre, & encore fuſſent les eſchieles aſſés longues, ni puiſſent-il mie monter por les garniſons qui ſus les murs eſtoient. Quant cil virent qu'il ne porroient monter as murs, il minerent le premier parement & le nieam, & n'i avoit que de bouter la tret, quant Dieu i envoia ſecors. Quant li Creſtiens en orent deſconfis les Sarrazins de la mer, ſi lor diſt l'on que li Turc minoient les murs de la cité, & qui es barbacanes en avoient ja grant plente. Quant le marchis oi ce, il retorna & fiſt ouvrir une porte, ſi s'en iſſirent & corurent ſus as Turc. Quant cil virent ceus venir ſus eus, ſi s'enfuirent, aucuns ſe laiſſent chair de barbacanes, & ceus qu'on put conſuire, occiſt l'on, & priſa l'on bien juſqu'à M. ceus qui occis i furent. Ceſte deconfiture que nos Creſtiens firent ſus les Sarrazins, fu le jor de l'an renuef, & le ſiege fut venu devant Sur, à la Touſſaint devant. Quant Salahadin vit qu'il eſtoit deſconfit par mer & par terre, mult fu ires, & deffendi com n'aſſailliſt plus à la cité. A lanvitier il fiſt le feu bouter en ſes galies & en ſes engins, & fiſt tout ardoir, la nuit ſe deſlogea, & s'ala herbergier à une mille de Sur. Lendemain departi ſes os, & s'en ala ſejorner a Domas.

Archiepiſcopus Tyrenſis Romam venit.

32. Ci vous lairons un petit de Salahadin, & ſi vous dirons de l'arceveſque de Sur qui vint a l'apoſtole en meſſage. Noveles aporta de la grant dolor qui eſtoit avenuë en la terre de promiſſion. Il arriva en la terre le roi de Ceſile & de Calabre & de Puille. Cil roi Guillaume avoit une fille le roi d'Angleterre a fame, qui avoit nom Johanne. L'arceveſqne de Sur ſi ſout que le roi eſtoit près d'iluec. Il vint a lui, & li conta le grant damage qui eſtoit avenu u roiaume de Jeruſalem. Le roi en fu mult dolent, & penſa qu'il eſtoit auques coupable de la perdition de la terre; ſi vous dirai comment. Quant Alexe ot fait les eus crever a ſon frere, qui empereres eſtoit, & il ſe fiſt empereres, il priſt conſeil a ſes gens de Conſtantinople por la terre garder a ſon hues. Il li loerent bien. Si fiſt une eſtoire grant apareiller de naves & de galies. Il manda en la terre d'outre-mer, & es autres contrées por chevaliers & ſerjans, & lor donroit ſous ſelon ce que chaſcun ſeroit, & retint les pelerins qui en la ſainte terre voloient paſſer, & tint ainſi deus ans les ports que nus ne pooit paſſer, ſi que du paſſage qui detint que de ceus qui vindrent d'outre mer fu la terre mult afeblie, & fu le roi de Jeruſalem deſconfit, qui poi de gent ot contre les Turcs. Car quant Salahadin vint as cités & a chatiax, il ne trova qui li contredeiſt; ains li rendi l'on tot le roiaume, fors ſeulement Sur. Por ceſte achaiſon diſt le roi Guillaume qu'il fu durement coupable de la terre & de la perdition du roiaume. Je vous dirai que cele eſtoire devint. Après oirés du ſecors qu'il envoia a la terre d'outre-mer. Le roi Guillaume n'ala mie en cele eſtoire, ains demora por envoier gens & viandes, après ſe meſtier fuſt, il envoia des plus haus homes de la terre por eſtre guicours & garder de cele gent.

Guillelmus rex Siciliæ ſibi aſcribit terræ ſanctæ amiſſionem.

33. Quant les naves & les galies furent apareillées, il murent & arriverent a Duras en Grece; ſi la priſtrent & garnirent. Après alerent a Salenique, conquerant toute la terre qui eſt entre Duras & Salenique & la garnirent. Puis paſſerent outre vers Conſtantinople. Quant li griſon de la terre virent que cil avoient tant conquis ſus eus, mult furent dolens, il vindrent a chevetaines de l'oſt, & diſtrent que bien fuſſent-il venus; car mult eſtoient lie de lor venuë, & mult auroit grant joie s'il pooient vengier le prodome a qui l'on avoit ſes eus crevés, qui la malice avoit vengié que Androine avoit faite. Après lor

Digitized by Google

diſtrent qu'il avoient trop grant tour a faire a aler par mer a Conſtantinople, mes alaſſent par terre, il iroient avec eus, & les conduiroient & feroient venir viandes a foiſon de la terre, qu'il n'amoit point l'empereor. Tant prierent les grifons les maiſtres de l'eſtoire, qu'il alerent avec eus, & laiſſerent lor eſtoire, & tant les menerent qu'il vindrent à ſept jornées de Conſtantinople, prés d'une cité qui a nom Felipe. Là ſe herbergierent en une valée. En dementieres que les grifons menoient, il firent a ſavoir a ceus du païs qu'il fuſſent contr'eus garnis d'armes a Felippe, & il ſi furent. Quant li cris de la terre vint là, & il furent tuit aſſemblé, ſi s'armerent lendemain au point du jor, & corurent ſus a ceus de l'eſtoire, ſi les occiſtrent & priſtrent. Poi en eſchapa, ainſi fu cele eſtoire perduë. Or vous dirai du roi Guillaume quel ſecors il envoia en la terre d'outre-mer. Il i envoia cent galies & trois cens chevaliers por aidier a garder ce tant de terre qui eſtoit demoré as Creſtiens. Aprés fiſt faire grant eſtoire de naves & de galies por envoier aprés, & por aler aprés le roi d'Angleterre cui fille il avoit. Je n'ai pas dit qu'il fuſt croiſiés, mes ne demora guaires aprés cele eſtoire qu'il fu mort ſans hoir, ains que le roi d'Angleterre i allaſt. Quant le roi Guillaume fu mort, cil du païs priſtrent un ſien coſin germain qui cuens eſtoit de Puille. Tancres avoit nom; ſi en firent roi. Ci lairon de Tancres à tant, & diron de l'arceveſque de Sur qui arrivé fu en la terre le roi Guillaume, qui li fiſt avoir chevaucheures & deſpens por aler juſques a Rome.

Rex Siciliæ auxiliſſ mittit Terræ ſanctæ.

34. Quant l'arceveſque de Sur vint à Rome, il trova l'apoſtole, & li conta le grant damage d'outre-mer, & comment li Sarrazin avoient conquiſe la terre. Quant le pape l'oï, mult fu dolent. Il envoia ſes meſſages par toute la Creſtienté, pour noncier la novelle com li avoit aportée de la terre de promiſſion, & manda tous les haus homes de Creſtienté, as rois, as dus, as contes & as barons, as chevaliers & as ſerjans, que tuit cil qui ſe croiſeroient por aler en la terre d'outre-mer, tous les pechiés qu'il avoient fes, dont il eſtoient confes & repentans, il les prenoit ſus ſoi, & quites entr'eus & Dame Dex, & manda que tuit cil qui vodroient prendre decime de lor homes, il lor otroioit, qu'il le preiſſent de toutes les choſes qu'il avoient vaillant, & bien lor abandonnoit por le ſerviſe Dame Dieu faire. Quant les haus homes de la Creſtienté & chevaliers & borgois & ſerjans oirent la novelle, ſi ſe croiſierent & apareiller d'aler i. Le haut home qui premier ala ce fu l'emperere d'Alemaigne. Il ala par terre & mena bien L. milles homes a cheval ſans ceux a pié. Tant alerent qu'il vindrent a Conſtantinople, & paſſerent le bras ſaint Jorge, & furent en Turquie. Li emperere de Conſtantinople commanda com lor aportaſt III. andes a plente, & manda a l'amiraut Docoine qui ſon home linge eſtoit, qui lor fiſt viandes aporter de ſa terre au chemin a raiſonnable marchié, & ſi les fiſt conduire parmi ſa terre ſauvement.

Papa Chriſtianos principes invitat ad ferendum terræ ſanctæ ſubſidium.

Primus cruce ſignatur imperator Alemanniæ.

L'Alemant quant il furent entrés en la terre de Turquie & d'Ocoine, commencer à tolir la viande as païſans qui lor apportoient. Li païſans ſe traiſtrent ariere, quant il virent com les deſroboit, & n'apporterent point de viande. Ainſi errerent li Alemant trois ſemaines qu'il ne mengierent, ſe lor chevaus ne fu, tant qu'il vindrent en Hermenie. Si en fu prés de la moitié mors ains qu'il i veniſſent. Un jor ſe fu herbergié l'emperere ſus une riviere en Hermenie, ſi li priſt talent de baignier & fu noies. Quant l'emperere mut d'Alemaigne, il avoit trois fils. Il envoia l'un avec lui, qui aprés la mort ſon pere s'en ala en Antioche, & cil avec lui qui de la famine eſtoient eſcapé. Li ainſné des trois fils, qui fut remés por garder l'empire, ot nom HENRI & ot a fame l'antaine le roi Guillaume de Secile ſeror ſon pere. L'autre frere ot nom OTHES & fu duc de Bourgoigne; cil ot a fame la fille le comte TIBAUT de Blois & fu mor ſans hoir. Le tiers ot nom Phelipe & fu duc de Soave. Porce vous ai commencié a parler des enfans d'empereor, que ci-aprés oirés qu'il devindrent & qu'il firent. Le roi de France qui eſtoit croiſié, ne mut mie ſi-toſt, porce qu'il guerreoit au roi d'Angleterre. Ne dirai ore plus de lor guerre, juſque tant en ſera, ains orres de Salahadin qui a Domas demoroit. Noveles vindrent à Salahadin que le roi de France & le roi d'Angleterre eſtoient croiſiés, & tuit li autres barons de Creſtienté por aler ſus lui. Il n'en fut mie lies ni aſcur. Il fiſt Acre mult bien fermer & garnir de chevaliers & de ſerjans & de viandes, & i miſt de ceux où il plus ſe fioit, qu'il ſavoit bien que li Creſtiens arriveroient là, & que ſi grant gent com il eſtoient, ne porroient arriver ſe la non, & lor commanda que por poi de gent ne por auques n'iſſiſſent fors d'Acre, ains ſe teniſſent coi & ſerré dedans la cité, & s'il eſtoient aſſis des Creſtiens com li feiſt a ſavoir, & il tantoſt les ſecorroit. Quant il ot ainſi Acre garnie, il fiſt garnir ſes cités & ſes chaſtiax qu'il avoit conquis ſus la marine. Aprés ſe mouſt ſes os, & ala à Triple aſeoir. En ce point que Salahadin ot Triple aſſis, arriverent les nes & les galies le roi Guillaume a Sur & les trois cens chevaliers. Lors fiſt le marchis armer une partie de ces galies por ſecorre Triple, & commanda as chevaliers le roi Guillaume qu'il alaſſent là. Il i alerent avec ſes chevaliers que li marchis i envoia. I eſtoit li vert chevalier d'Eſpaigne. Quant li ſecors fut arrivé a Triple, & il furent un poi repoſé, il firent une ſaillie en l'oſt des

Qui aquis in Armenia ſuffocatur.

Franciæ & Angliæ reges cruce ſignantur.

Saladinus obſidet Tripolim.

Digitized by Google

Turcs: li vert chevalier fu tot devant. Quant li Sarrazins virent le vert chevalier, mult s'eſmerveillerent de ce qu'il avoient tel foiſon. Il diſtrent à Salahadin qu'il eſtoit venu au ſecors. Salahadin li manda en priant qu'il veniſt parler à lui, ſauf aler & ſauf venir. Il i ala; Salahadin li fiſt grant joie, & mult li preſenta chevaus & avoir, mes il ne n'ot cure. Salahadin li diſt que s'il voloit demorer à lui, il li donroit grant terre, & cil li reſpondi, qu'il ni demorroit pas, & qu'il n'eſtoit pas venu en la terre por aidier as Sarrazins, mes por eus confondre & grever a ſon pooir. Lors prit congié & retorna en la cité. Quant Salahadin viſt qu'il avoit tant de Creſtiens armés a Triple por ſecors, & qu'il ni porroit rien forfaire, ſi s'en parti & s'en ala a dix milles d'iluec, a une cité qui a nom Tortoſe. Mes ancois qu'il ſe partiſt d'iluec la roine ſa fame, le roi Guion qui la i ens eſtoit, li manda que les convenances qu'il ot a ſon ſeignor, quant il parti d'Eſcalone, li teniſt, & qu'il eſtoit bien tans que il ſon ſeignor li feiſt delivrer. Salahadin diſt que volontiers le feroit. Il manda a Domas com li envoiaſt le roi & dix de ſes chevaliers, teus com il les choiſiroit en la priſon, & comanda com menaſt le marchis a Sur & le preſenta l'on a ſon fils de par lui. Ainſi fu fait comme il commanda.

Obſidionem ſolvit.

35. Quant le roi & ceus qu'il ot choiſi en la priſon vindrent devant lui, il lor fiſt jurer ſus ſaints, que jamès armes ne porteroient contre lui. Puis les envoia a Triple. L'un de ceux qui fu delivré avec le roi fu le maiſtre du Temple, l'autre le conneſtable Bauneris & le tiers le mareſchal. Les autres ne vous ſai-je nomer. Le roi & ſi baron furent delivrés. Salahadin envoia au conte Renaut Honfroi ſon fils delivré. Puis s'en ala Salahadin à une cité à cinq milles de Tortouſe, qui a nom Valence, ſi la prit & gaſta, qu'il ne la vout mie garnir por un chaſtel qui prés d'iluec eſtoit en la montaigne qui a nom le Margat. De là s'en ala à une cité qui a nom Gibel, ſi la prit & garni. D'iluec s'en ala a Antioche, mes il ne l'aſſega mie. Là oi dire que un chevalier que il haioit mortellement eſtoit en un chaſtel en la terre d'Antioche. Cil chaſtel avoit nom la Roche-Guillaume, & por ce chevalier ala aſeoir ce chaſtel plus que por autre choſe, que s'il le peuſt tenir il li coupaſt le chief, auſi com il fiſt au comte Renaut, & il euſt droit: car cil chevalier li fiſt mal por bien qu'il li ot fait; ſi oirés comment. Cil chevalier occiſt ſon ſeignor linge avec ſa fame, & s'en ala a Salahadin, li cuiqu'une de freres. Il les receut bel & lor donna grans terres. Quant cil chevalier ot une piece eſté avec Salahadin, ſi fu mult bien d'un ſien neveu, un jor li pria qu'il alaſt avec lui; cil i ala, & le chevalier le mena en la terre des Creſtiens & le miſt en un chaſtel du Temple, qui a nom le Safet, en priſon, & donna as Templiers la moitié de la rançon qu'on auroit de ce vaſlet por lui garantir contre les parens de ſon ſeignor linge qu'il avoit occis. Cil chevalier avoit nom Johan Gale. Ci lairon de Salahadin qui ala aſeoir ce chevalier, & dirons du roi Guion qui fuſt a Triple.

Saladinus capit Valentiã & Byblum.

INCIPIT LIBER XXIV.

1. Le roi qui fu delivres & quittes, l'en li diſt qu'il alaſt ſejorner a Sur & la roine tant qu'il euſt aide d'aler aſeoir Acre, & il ſi fiſt. Quant li marchis ſout que le roi & la roine venoient à Sur, il fit armer ſes gens & fermer les portes. Quant le roi Gui fu prés de Sur, l'en li diſt que le marchis avoit fait fermer les portes contre lui. Il ala juſqu'à la porte & diſt que l'en li ouvrit. Le marchis demanda qui il eſtoit qui ſi abandonneement rouvoit ouvrir la porte. Il diſt qu'il eſtoit le roi Gui & la roine ſa fame, & voloit entrer en ſa cité. Le marchis diſt qu'ele n'étoit mie lor, mes ſoue, que Dieu li avoit donnée & bien la garderoit ne dedens ne metroit-il le pié, allaſſent aillors herbergier. Quant le roi Gui oi ceſte novele, mult fu dolent, & priſt un chevalier, ſi l'envoia à Triple as chevaliers, & lor manda qu'il menaſſent la navie du roi Guillaume devant Acre, qu'il la voloit aler aſegier. Lors ſe parti de Sur tot de ſues, & fiſt grant merveille de ce qu'il alaſt aſeoir Acre a ſi poi de gent com il avoit; car a chaſcun home avoit eſtoient dedens Acre quatre. Quant le roi vint là, il ſe herberja ſus un toron qui eſt dehors Acre, en la terre S. Nicolas. Là firent bones lices, & avoient l'euë du flun, dont il bevoient & abrevoient lor chevaus. A la meſure qu'il veoient nes & galies venir, s'armoient & aloient contre eus, & depeçoient les vaiſſiaus, & aportoient en l'oſt por eus licier, & tous jors prenoient terre avant. Quant cil d'Acre virent que l'oſt creiſſoit, il envoierent un meſſage a Salahadin, qui ot aſſis la Roche-Guillaume, & li manderent que le roi Gui & li Creſtiens avoient aſſiſe Acre. Quant Salahadin l'oi, il ſe leva du ſiege, & vint a Acre, & aſſiſt les Creſtiens devant Acre. Et ſachiés que ſe li Sarrazins fuſſent adonc coru ſus les Creſtiens, bien les peuſſent avoir damagiés; car a chaſcun des Creſtiens eſtoient-il dix Sarrazins. Ainſi fu le ſiege devant Acre un an, conques cil d'Acre n'en laiſſierent a aler en l'oſt des Sarrazins, ne cil de l'oſt en la cité.

Rex Guido Tyrũ tendit, cujus ei denegatur introitus.

Acconem obſidet.

2. Quant le fils à l'empereor d'Alemaigne, qui en Antioche ſejornoit, & li Alemant ſorent que li Sarrazins avoient aſſiſe Acre, il alerent au ſiege tant com il pooient par terre, & quant terre lor failli, il alerent par mer. Le roi de France & le roi d'Angleterre ce furent cil qui derenier i alerent por une guerre qui entr'eus eſtoient. Si vous

Bellum inter Franciæ & Angliæ reges.

dirai comment ele commença. Le roi d'Angleterre avoit deus fils, & dont l'un avoit nom Richard, cuens fu de Petou; l'autre out nom Johan. Le roi d'Angleterre ains qu'il alaſt outre-mer, vout faire couronner ſon fils Johan a roi d'Angleterre, & donner à Richard tote la terre deça. Et quant Richard le ſout, il n'en fut pas lie. Il vint au roi de France, ſi li cria merci: Sire por Dieu ne ſoffroit mie que je ſois deſerité, ains le veut pas faire mon pere, & j'ai voſtre ſeror pleine, & la doit avoir a fame. Aidié-moi mon droit a maintenir & le voſtre ſeror. Le roi ſemonſt ſes os, & ala ſus le roi d'Angleterre au Mans. Il priſt le Mans. Le roi d'Angleterre s'enfui à Tors; le roi de France ala après & paſſa Loire, & priſt Tors. Le roi d'Angleterre s'enfuit a Chignon. Quant le roi de France ot pris Tors & le Mans, ſi firent pes en telle maniere: rendi Auvergne au roi de France. Après ce ne demora guaires que le roi d'Angleterre, ſi com l'en dit de duel. Quant il fu mort, RICHART vint au roi de France, & li fiſt homage de la terre de Calame, & le roi li rendiſt ce qu'il en ot conquis ſus ſon pere, Tors & le Mans. Puis paſſa le roi Richart en Angleterre & fu coroné. Quant il fu coroné, & ſa terre fu aſurée, ſi repaſſa deça & vint en Normandie. & quidrent pleinement li & le roi de France por atirer lor muete, & le jor du movoir.

Pax inter eos.

Richardus rex coronatur.

3. Quant li diu roi furent aſſemblés, le roi RICHART diſt au roi de France: Sire, je ſuis un jone home, & tele voie ai empriſe com d'aler outre-mer, ſi n'aurois meſtier de fame prendre. Ore, ſi vous prie que me domes reſpit tant que je ſois revenu, & je vous creans que dedens les XL. jors, que Dieu m'aura ramené ariere eſpooſerai voſtre ſeror. Le roi de France li otroia, & atirent lor muete en tele maniere, que le roi de France prendroit à la S. Johan leſcreipe & le bordon à S. Denys, & s'en iroit droit a Gennes ſus mer, d'iluec paſſeroit à l'aide de Dieu en la ſainte terre. Le roi RICHART recreanta que ce jor meiſme prendroit l'eſcreipe & le bordon a S. Martin a Tors, & paſſeroit a Marſeille à l'aide de Dieu. Lors meiſmes ſe croiſerent le duc de Borgogne, le cuens HENRI de Champaigne, le cuens TIBAUT de Blois, le cuens ESTIENNE de Sancuerre, le cuens de Cleirmont, le cuens de Ponti, le cuens de Flandre, le cuens de S. Pol, & autres contes pluſors, que je ne ſai nomer, & grant chevalerie de France. Le cuens RENAUT DE DAMMARTIN demora, que le roi laiſſa avec l'arceveſque de Reims ſon oncle por eſtre garde de France. Je ne dis pas que tuit cil chevalier paſſaſſent au port où le roi paſſa, ains paſſerent a pluſieurs pors. Le roi de France fiſt a Gennes ſes viandes & ſes engins chargier, & quant Dex l'or dona tans, ſi murent. Le roi RICHART & ſes barons murent auſi a Marſeille. Tiexs i ot qui paſſerent droit en Acre, & tex qui ni porent paſſer, ains arriverent en Ceſile. La navie le roi de France n'ot gaires alé par mer, quant une tourmente les priſt qui fiſt au roi grant damage de ſes viandes & de ſes engins qui furent getez en mer. Le cuens HENRI de Champaigne qui fu ancois arrivé à Acre que nul des autres, quant les nes le roi furent arrivées priſt les viandes & les engins & les fiſt drecier as murs d'Acre por aſſaillir, ſi que quant le roi arriva a Acre, ſe ne fuſt la viande qu'il ot fait chargier a Meſchines, il euſt eu ſoffrance de cele qu'il avoit envoiée avant. Le roi ne paſſa pas l'iver, mes après le torment qu'il ot arriva as Meſchines.

Duo reges cruce ſignati in terram ſanctam proficiſcuntur cum pluribus aliis principibus & nobilibus.

4. Quant TANCRES qui eſtoit roi de la terre, oi dire que le roi de France eſtoit arrivé en la terre, il ala encontre, liement le receut, & li pria que plus n'entra en mer, ains ſejorna en ſa cité juſques au Mars, & il li abandonoit ſa terre à faire ſa volenté. Le roi li otroia qu'il demorroit. Tancres li delivra ſon manoir qu'il avoit a Meſchines, ſi s'y herberja le roi de France, & iverna juſques au Mars. A ce paſſage le roi entra en mer, arriva tant de gent a Acre, qu'il l'aſſiſtrent de l'une mer a l'autre toute a la roonde, & firent une foſſe en la ſabloniere en ſus d'Acre, par où il firent le flun aler qui coroit a meiſmes d'Acre pour tolir la douce eüe as Sarrazins. Par dedens Acre n'avoit s'eüe non depuis ſalée, fors aucunes ciſternes d'eüe de pluie. Mes poi en i avoit, & c'eſtoit noient a tant de gent com il avoit dans la cité. A grant meſchief furent li Sarrazins dedens Acre, il orent perduë l'eüe doce & la voie de viande qui lor venoit de l'oſt des as Sarrazins, fors qu'il avoient aucune fois ſecors d'une ville près d'Acre qui a nom Cayfas. Salahadin avoit gagnié cele ville, & faiſoit garnir les vaiſſiaus de viande, ſi les metoit en avanture por treſpaſſer la mer & entroient en Acre quant il pooient. Une ſi grant chierté fu en l'oſt aucune fois, com vendoit un muis de froment L. beſans & le mui de farine LX. le mui de la terre eſt tant com un porteor porte a ſon col a une fois: l'en vendoit une oef xx. deniers, une geline x. ſols, une pome VI. deniers. Vin & char pareſſoit ſi chier com n'en pooit point avoir, ſe de cheval non quant il moroit. En cel oſt morut mult de gent de faim & de meſaiſe.

Rex Francorum Meſſanæ hibernat.

Caritas apud Acconem.

5. Un jor s'eſlurent bien juſques a deus milles ſerjans, & diſtrent as barons que por Dieu lor donaſſent a mengier, ou ſe ce non il l'iroient conquerre ſus les Sarrazins. Il ne porent plus endurer, ains iſſirent de l'oſt une matinée, & ſe ferirent en l'oſt des Sarrazins. Quant li Turcs les virent venir, il voidieres lor loges, & les laiſſierent entrer ens, & ſe chargierent des viandes, puis ſe miſtrent au

Chriſtiani in exercitu Sarracenorum cibos quærentes perimuntur.

Digitized by Google

retors tuit chargiés. Quant li Sarrazins virent que cil s'en retornoient chargiés, ſi poinſtrent a eus & les deſcouperent tous, aprés les depoüillerent, & geterent u flun, & les envoierent en l'oſt des Creſtiens. Ainſi fu perduë cele compagnie de ſerjans, conques n'orent ſecors de lor oſt. Et ſachiés que tout ainſi comme li Creſtien avoient aſſis a Acre de l'une marine juſques a l'autre, aſſiſtrent li Sarrazins li Creſtiens par deriere de l'une mer juſques a l'autre. Et quant les Creſtiens aſſailloient Acre, li Sarrazins aſſailloient les Creſtiens par derriere. En cel point morut en l'oſt la roine la fame le roi Guion, & quatre enfans que ele avoit, & eſchai la terre a ISABEL fame HONFROI, qui s'enfui quant les barons de la terre le durent coroner. Quant le marchis Coraut de Montferra ſout que le roiaume eſtoit eſcheu à ISABEL & à HONFROI, il ala a l'eveſque de Biauvès, qui en l'oſt eſtoit, & li pria que por Dieu meiſt conſeil, que Honfroi fuſt deſpartis d'Iſabel ſa fame, & l'euſt amouillier; car Honfroi eſtoit ſi coüart, que ja ne porroit terre tenir. L'eveſque diſt qu'il s'en entremettroit volentiers. Il en aparla as barons de l'oſt & au Clergié, & lor monſtra la mauvaiſtié Honfroi. Li uns s'accorderent au departir, li autres diſtrent que ce ne pooit eſtre. L'eveſque ala a Honfroi, & fiſt tant vers lui, qu'il clama quite ſa fame au marchis par deniers donans. Quant Honfroi fu departi d'Iſabel, le marchis l'epouſa & l'emmena a Sur.

Reginæ obitu regnum defertur Iſabellæ uxori Hũfridi quæ ab ipſo ſeparatur.

6. Or lairons ci a parler du ſiege d'Acre, & dirons du roi d'Angleterre qui fu meu de Marſeille & mis ſe fu en mer. Quant il vint en droit l'iſle de Ceſile, il ſe penſa qu'il arriveroit là por oir novelles du roi de France, & por voir ſa ſeror, qui roine avoit eſté de la terre, & fiſt traire vers terre, & arriva à une cité qui a nom Palerme, au chief de Ceſile pardevers la mer, & Meſchines eſt à l'autre chief pardevers terre ferme, & a ſept jornées eſt l'une de l'autre. Quant le roi d'Angleterre fu arrivé, il demanda novelles du roi de France, & l'en li diſt qu'il eſtoit arrivé à Meſchines, & ivernoit là: quant il oi ces novelles il ala a Meſchines, & iverna avec le roi de France juſques au Mars. Quant le roi de France ſot que le roi d'Angleterre venoit, il ala encontre li, & s'entrefirent grant joie de ce qu'ils furent ſains & haities. Le roi de France eſtoit herbergié u palais le roi Tancres, le roi d'Angleterre ſe herberja de l'autre part de la cité fors de la ville, qu'il ne ſe voloit mie herbergie près du roi, que lor gens ne s'entremeſlaſſent. Là ferma un chaſtel ſus un torun, ſi li miſt nom Mategriſun; porce fu ce chaſtel que ce meſlée forſiſt entre ſes gens, & ceus au roi Tancrès, qu'il ſi recueilliſſent, dont il ſordi puis grant contens; mes le roi de France en fiſt la pes. Après ce le roi RICHART pria ſa ſeror, que ele vendiſt ſon doüaire, & en priſt l'avoir, & alaſt avec lui outre-mer, & quant Dieu le remanroi, il li rendroit ſon avoir & la marieroit richement. Ele repondiſt que volentier feroit ce qu'il vodroit. Puis la maria au conte de S. Gile, dont elle ot un fils, qui cuens fu de S. Gile. Quant on fiſt pes de la terre d'Aubuiois, le roi Richart parla au roi Tancres de vendre le doüaire ſa ſeror. Cil l'aſcheta volentiers & paia l'avoir. Quant le Mars fu venu le roi de France & le roi d'Angleterre firent acheter viande; quant tant fu ſi murent. Le roi de France ala en nes & arriva a Acre ancois que le roi d'Angleterre. Le roi Richart ala en galies, & li avint une avanture que vous oirés, dont il ne pout mie ſitoſt venir a Acre. La vieille roine ſa mere eſtoit en Petou; ſi oi dire que le roi ſon fils ivernoit a Meſchines, & porce que ele ne voloit mie que ſon fils eſpouſa la ſeror au roi Felippe, ele manda au roi de Navarre qu'il li envoiaſt une ſouë ſeror qu'il avoit au roi Richart ſon fils, & ele li envoieroit a Meſchines là où il ivernoit, & li feroit eſpouſer. Le roi de Navarre en fu mult lie, ſi li envoia, & lors la roine fiſt appareiller ſon erre, & s'en ala par terre juſques a Meſchines.

Angliæ rex Panormum appulit.

Rex Franciæ Acconem advenit, ejus ſorore rejecta, filiam regis Navarræ ducit uxorē Richardus.

7. Quant la roine vint a Meſchines, le roi ſon fils s'en eſtoit ja partis, mes la roine Johanne ſa fille n'eſtoit pas muë, ains devoit movoir lendemain. La roine d'Angleterre li diſt: Belle fille, menés-moi cette damoiſelle au roi voſtre frere, & li dite que je li mande qu'il l'eſpouſe. Cele la receut volentier & la roine retorna ariere en Poitou. Or vous dirai qu'il avint a la roine Johanne, quant ele vint près de l'iſle de Chipre, ele diſt as mariniers, qu'il priſſent terre, por ſavoir s'il oroit novelles de ſon frere le roi d'Angleterre. Cil tornerent vers terre, & geter encre devant une cité qui a nom Limeçon. En ce point eſtoit li empereor de Chipre à Limeçon a tot ſon oſt, porce que ſe cil qui aloient & venoient outre-mer vouſiſſent faire force en l'iſle, ne rober, qu'il fuſt apareillé du defendre. Quant l'emperere vit la nef arriver, il i envoia un batel por ſavoir ques gens c'eſtoient. Cil de la nef diſtrent que c'eſtoit la roine de Ceſile, & la fame au roi d'Angleterre. Le batel retorna ariere, & diſt à l'empereor quex gens c'eſtoient. Lors envoia l'empereor deus chevaliers à la roine Johane, & li manda qu'ele deſcendiſt a terre por lui rafreſchir, & il li feroit donner ce qu'il porroit. La roine li manda qu'ele ne deſcendroit mie, puis lor demanda s'il ſavoient novelles ſi le roi d'Angleterre eſtoit paſſé. Il diſtrent qu'il ne ſavoient noient. Lors retornerent a l'empereor, & li diſtrent qu'ele ne deſcendroit mie. Quant il oi ce, il fiſt armer quatre galies por prendre la nef s'il peuſſent. Mes li chevaliers la roine virent les

Rex & regina Angliæ Cyprum accedunt.

Digitized by Google

galies armer, ſi penſerent que ce n'eſtoit por nul bien, il ſe deſancrerent & ſe retraiſtrent en haute mer; mes n'orent guaire alé quant le roi d'Angleterre vint o ſes galies. Il torna vers la nef por ſavoir ques gens c'eſtoient. Quant il ſot que c'eſtoit la nef de ſa feror il entra ens.

Rex Angliæ Cyprum insulâ capit.

8. Or ce qu'il parloient ainſi, il vit la demoiſelle, ſi demanda qui ele eſtoit. Ele respondi, que c'eſtoit la feror le roi de Navarre, que ſa mere li envoioit, & li mandoit que por riens ne laiſſaſt qu'il ne l'eſpouſaſt. Aprés li diſt comment li ſires de Chipre les avoit fait deſancrer. Quant le roi oi ce, il entra en une galie, & fiſt prendre terre a Limeçon a toutes ſes gens. L'emperere vit les galies, & ſout que le roi d'Angleterre i eſtoit. Il failli ſus un cheval tot deſchaus & s'enfui. Quant cil de l'oſt virent que lor feignor s'enfuioit, chacun penſa de ſoi deſtorner. Le roi deſcendit a terre, & priſt la cité, & quanqu'eſtoit demoré en l'oſt l'empereor. Là guaaigna chevax & beſtes aſſez & grant avoir. Quant le roi ot pris la cité, il fiſt deſcendre ſa feror, puis fiſt mener la demoiſelle a un moſtier, ſi l'eſpouſa le roi, puis ſejorna ilucc une piece. Le roi Gui qui a Acre eſtoit, quant il ſout que le roi d'Angleterre venoit, entra en une galilée, & ala encontre lui, & le trova a Limeçon, Grant joie s'entrefirent, aprés atirerent, que le roi Gui menroit la navie au roi d'Engleterre a un port, qui eſt prés d'une cité qui a nom Nicocie, & ſi eſt en milieu de Chipre, parce que ſe le roi euſt meſtier de ſa navie, qu'ele li fuſt prés : car il iroit aprés l'empereor par terre, & ainſi s'en ala le roi Gui par mer, & le roi d'Angleterre par terre, & chaça tant l'empereor, qu'il l'aſega en un chaſtel & le priſt li & ſa fame & une fille qu'il avoit, & des barons priſt-il de la terre, & grant avoir qui u chaſtel eſtoit; car treſtout le treſor de l'iſle eſtoit la trait, parce que le chaſtel eſtoit fort. Quant le roi Richart out priſe l'iſle & l'empereor, il la commanda as Templiers a garder, & lor vout doner, & il diſtrent qu'il ne la prendroient mie, ains la garderoient. Lors ala le roi outre-mer, & mena l'empereor & ſa fame & ſa fille. Si arriva à Acre. Le roi de France ſout que le roi d'Angleterre venoit, & avoit fame eſpouſée, ſi en fu mult dolent; mes porce ne laiſſa il pas qu'il n'alaſt encontre, & fu de ſi grant cortoiſie, qu'il deſcendit de ſon cheval & priſt la fame le roi Richart entre ſes bras, & la conduiſit du batel à terre, ſi com l'en dit. Puis que le roi Richart fu venu, le roi de France & li firent chaſcun jor aſſaillir Acre. A un aſſaut avint que li Francois paſſerent a force entre deus murs. La fu le mareſchal de France occis. Le ſiege avoit ja plus d'un an duré : & furent les Turcs mult grevés & afeblis de gent & de viandes. Il manderent A a Salahadin qu'il meiſt conſeil comment il fuſſent delivrés, qu'il ne ſe pooit plus tenir. Salahadin ſout bien qu'il eſtoit a grant meſchief, ſi l'en peſa mult. Il manda as deux rois qu'il li donaſſent trives tant qu'il euſt parlé a ceus dedens, & jor de pes. Dedens ces trives fu la pes faite, ſi com je vous dirai. Salahadin rendit Acre au roi de France, & li dut rendre la ſainte Crois, & por chaſcun Sarrazin qui dedens eſtoient un Creſtien, & por les amiraus & por les haus homes qui dedens eſtoient, raençon deviſée. De la Crois aporter & de la raençon faire venir priſt jor. Quant la pes fu atirée, li B Creſtiens entrerent en Acre, & miſtrent les Sarrazins en priſon. Le roi de France ot le chaſtel d'Acre, & le fiſt garnir, & le roi d'Angleterre ſe herberja en la maiſon du Temple; ainſi fu Acre priſe & renduë l'an de l'Incarnation noſtre Seignor M. & C. & quatre-vingt & onze.

Accone regi Galliæ reddita, fit pax cū Saladino.

Capta Accone ſua cuique antiqua redditur hæreditas.

9. Li borgois d'Acre & les gens qui heritages i avoient devant ce que les Sarrazins l'euſſent priſe, ſe traiſtrent a lor heritages & les vodrent avoir; mes li chevalier ſoudoier qui priſes les avoient, diſtrent qu'il n'en rendroient point, car il ne les connoiſſoient, C & qu'il les avoient conquis ſus les Sarrazins. Les borgois d'Acre vindrent au roi de France, & li crierent merci, qu'il ne fuſſent deſerités; car il n'avoient lor heritages engagés ne vendus, mes li Sarrazins lor avoient tolus, & puiſque Dame Dieu l'avoit renduë as Creſtiens, n'eſtoit pas raiſon a lor avis qu'il les deuſſent perdre, mes por Dieu meiſt-il conſeil. Le roi diſt, que ſi feroit-il volentiers. Il manda le roi d'Engleterre & les barons de l'oſt. Quant il furent venus, le roi lor diſt, que ainſi l'avoient les borgeois d'Acre requis de mettre conſeil en lor heritages ravoir. Après lor diſt qu'il n'eſtoit mie en la D terre venu por maiſons ne por heritages acquerre, mes por la terre ſecorre & metre en mains des Creſtiens, & bien li eſtoit avis, puiſqu'il avoient la terre conquiſe, que cil qui heritages i avoient ne les devoient pas par droit perdre, & tel eſtoit ſon conſeil. Il ſi accorderent tuit, & diſtrent que bien eſtoit a faire. Là otroierent les diu rois & tuit li autre, que quiconques porroit moſtrer par bons teſmoins que l'heritage euſt eſté ſien, com li delivreroit. Après atirerent que li cheva- E liers qui les maiſons avoient priſes dedens Acre, que cil qui les heritages eſtoient, manidroient avec eus en la maiſon d'une part, tant com li chevaliers vodroient iluec eſtre.

Saladinus recuſat reddere S. Crucem & ſolvere redēptionem admiralium.

10. Quant le jor fu venu que Salahadin devoit delivrer la ſaint Crois au roi & paier la raençon de ſes amiraus qui dedens Acre eſtoient, il manda au roi de France qu'il li donaſt un autre jor, qu'il n'avoit mie encore apareillée ce qu'il li devoit delivrer. Le roi li dona. Quant ce vint au ſecont jor, il ne

li

Digitized by Google

li delivra mie, ains li manda qu'il li donnaſt un autre jor. Le roi ſe coroça de ce que Salahadin le trichoit ainſi. Si li dona jor par convenant, que s'il ne le delivroit de ce qu'il le devoit delivrer, il feroit à tous les Sarrazins, qui en Acre eſtoient, les teſtes couper. Quant ce vint au jor, il ne le delivra mie. Lors fiſt le roi prendre les Sarrazins fors les amiraus, & mener en ſus d'Acre & les teſtes couper. Les amiraus detint, porce que la guerre n'eſtoit mie finie & porce qu'on prenoit un haut home, com rendiſt l'un por l'autre. De ces amiraus qu'on deſtint ot le roi de France une moitié, & le roi d'Engleterre l'autre. Quant Salahadin ot Acre renduë, il ſe trait ariere en ſa terre, & envoia à la cité d'Eſcalone, qu'il ot conquiſe ſus les Creſtiens, & la fiſt abatre, porce qu'il ot paor que li Creſtien ne la veniſſent aſeoir.

Rex Franciæ ægrotat & redit in Galliam.

Après ce ne demora guaires, que le cuens FELIPPE de Franſede fu mort, & grant maladie priſt au roi Felippe de France. Mes ſitoſt com il commença à garir, il fiſt apareillier une galie, ſi entra ens, & s'en revint en France ſauvement. Il laiſſa le duc de Borgogne en ſon lieu & de ſon avoir & de ſes homes, dont aucune gens diſtrent, que quant le cuens Felippe morut, il manda le roi, & li diſt, qu'il s'en alaſt, que l'on avoit ſa mort jurée. Aucunes gens diſtrent, qu'il s'en eſtoit venu por la comté de Flandres qui li eſtoit eſchuë, qu'il avoit donée à ſa niece en mariage, & porce qu'il avoit paor, que le cuens de Hainaut ne la ſeiſeſiſt. Ci lairons du roi, qui ſauvement arriva, par Rome s'en vint & par l'apoſtole. Si dirons du roi d'Engleterre & des barons qui en Acre demorerent.

Richardus rex verſus Jeruſalem tendit.

L'en fiſt à ſavoir au roi RICHART que li Sarrazins avoient Jeruſalem voidie, & bien porroit avoir la cité, s'il i aloit ſans traire & ſans lanciers. Il le fiſt à ſçavoir au duc de Borgoigne & as barons de l'oſt. Conſeil priſtrent qu'il iroient & garniroient bien Acre. Ils chargierent les nés de viandes & les envoierent à Jaffre; d'iluec vindrent & alerent herbergier à cinq milles de Jeruſalem, à une ville qui a nom Batenuble. Là ordonerent lor batailles, & qui feroit l'avant-garde & l'ariere-garde. Le roi Richart fiſt l'avant-garde, & le duc de Borgoigne l'ariere-garde.

11. Quant les batailles furent ordenées chacun ala à ſa herberge. Lors penſa mult le duc de Borgoigne, & quant il ot penſé, il manda les barons de France, & lor diſt, » Seignor, vous ſçavez que noſtre Sire le roi » de France s'en eſt retorné, & que toute la » flor de ſon raiaume eſt ci demorée, & que » le roi d'Engleterre n'a cun poi de gent avers » nous. Se nous alons en Jeruſalem & nous » prenons la cité, l'en ne dira pas que nous » l'aions priſe, ains dira l'on que le roi d'En- » gleterre l'aura priſe, ſi iert grant honte à la France & grant reproche. Et dira l'on que « le roi Felippe s'en ſera fui, & le roi Richart « ara pris Jeruſalem, ne james ne ſera que « France n'en ait reproche. Pluſor s'accorderent à ſon plaiſir faire, & tex i ot qui ne ſi accorderent mie.

Et Acconem ſe recipit.

Le duc de Borgoigne fiſt armer les François, & s'en retorna vers Acre. Aucuns i ot des barons, qui amoient le roi d'Engleterre, & li manderent, que li François s'en retornoient à Acre.

Joppen obſidet Saladinus.

Quant le roi ot oi ce, il retorna à Jaffes, & la garni bien de gent & de viandes, & vint à Acre après le duc de Borgoigne. Ne demora guaire après ce que le duc fu mort. Lors aſſembla Salahadin ſes os & ala aſeoir Jaffe. Quant cil de Jaffe furent aſſis, il envoierent au roi Richart, qu'il les ſecoruſt, qu'il ne ſe pooient pas tenir contre un ſi grant oſt. Quant le roi Richart oi ce, il le fiſt à ſçavoir as barons de France que Jaffe eſtoit aſſiſe, & lor demanda s'il iroient avec lui. Il reſpondirent qu'en tous les liues où ſainte Creſtienté avoit meſtier de lor aide, il s'acordoient d'aler. Lors ordenerent lor batailles & murent por aler ſecorre Jaffe.

Richardus rex Joppenſe recuperat caſtellum.

Le roi Richart diſt as barons de France, qu'il alaſſent ſeurement par terre, & il iroit par mer, por pluſtoſt venir au chaſtel, tant qu'il vienroient là. Le roi fiſt armer ſes galies, & entra ens il & ſes gens, & errerent tant par jor & par nuit qu'il vindrent à Jaffes. Quant il vindrent devant Jaffes le chaſtel eſtoit ja pris & lioient les Creſtiens li Sarrazins por mener en l'oſt. Quant le roi Richart ſout ce que le chaſtel fu pris, il deſcendi à terre & miſt l'eſcu au col, & la hache Danoiſe u poing. La requoſt le chaſtel, & occis les Sarrazins qui dedens eſtoient, & chaça ceus dehors juſques en l'oſt. Il s'arreſta ſus un tertre devant l'oſt il & ſi home. Salahadin demanda à ſes homes porquoi il fuioient. Il diſtrent que le roi d'Engleterre eſtoit arrivé à Jaffe, & avoit mult de ſes homes occis & pris, & le chaſtel reſcous. Salahadin lor demanda où il eſtoit. Il reſpondirent: Sire, vées-le là « ſus ce tertre tout a pié avec ſes homes. Com- « ment, diſt Salahadin, eſt roi a pié entre ſes « homes, il n'a fiert pas. « Lors li envoia Salahadin un cheval, & encharja au meſſage que il li deiſt, que tel home com il eſtoit ne deuſt pas eſtre a pié entre ſes homes en tel peril.

Et vitat inſidias Saladini.

Le ſerjant fiſt le commandement ſon ſeignor. Il vint au roi & l'i preſenta le cheval de par Salahadin. Le roi l'en mercia. Lors fiſt monter deſus le cheval un ſien ſerjant & poindre devant li. Quant cil out eſperoné le cheval, & il cuida retorner, ce ne fuſt james. Ains l'emporta le cheval maugré ſien en l'oſt des Sarrazins.

12. Salahadin fu mult honteus de ce. Il fiſt un autre cheval appareillier. Le roi Richart retorna a Jaffe. Salahadin ne ſe deſlogea mie cel jor juſques a lendemain. Por

cele proeſce que le roi Richart fiſt iluec & aillors au chaſtel de Darun, qu'il priſt ſus les Sarraſins, fu-il mult douté par toute paienime, & avenoit aucune fois, ſi com l'en diſt, que quant les enfans as Sarrazins ploroient, il diſoient tes-toi por le roi d'Engleterre. Et quant un Sarrazin chevauchoit cheval reſtif, & il veoit bien ſon ombre, il reculoit ariere, & quant li Sarrazin le hurtoit des eſperons, ſi diſoit: Cuides-tu que le roi Richart ſoit mucié en ceſt buiſon, ou en ce dont le cheval avoit paor. Quant Salahadin ſout que li Creſtiens venoient a Jaffes par terre, il ſe leva du ſiege & ala encontre, & les encontra devant le chaſtel d'Arſur. La aſſemblerent & ſe combatirent. Plus grant damage recurent li Creſtiens que li Sarrazin, mes toutes voies s'en partirent les Creſtiens ſans deſconfiture & alerent a Jaffe où le roi Richart eſtoit. A cele aſſemblée fu Jacques Davaines li bons chevalier occis. Lors avint que une caravane de Sarrazins vint de la terre d'Egypte & aloit a Domas, & avoit oi dire que Salahadin eſtoit a Jaffe, por ce aloit plus ſeurement, & furent herbergier a cinq milles près de Jaffes. L'en fiſt a ſçavoir au roi Richart qu'il avoit une riche caravane & que grant avoir y porroit guaignier s'il la prenoit. Le roi fiſt armer ſes gens, ſi la priſt, & l'amena a Jaffes. Après aſſembla les barons de l'oſt, & diſt qu'il voloit aler fermer Eſcalone, & que ſe ele eſtoit fermée, la terre ſeroit bien enforcie. Il i alerent & priſtrent Eſcalone, ſi la garnirent bien, & priſtrent deus chaſtiaus, qui près d'iluec eſtoient, Gadres & le Daron. La demora le roi d'Engleterre & li baron, porce que la terre i eſtoit plus ſaine que aillors. Ci laiſons a parler de la terre d'outre mer, & dirons de l'iſle de Chipre.

Saladinus ſolvit obſidionem Joppenſem & pugnat cum Chriſtianis.

Aſcalonem expugnat rex Angliæ.

13. Il avint que li Grifon s'aſſemblerent & priſtrent conſeil d'aſſaillir & d'oceir les Latins qui eſtoient avec les Templiers, a cui le roi Richart avoit l'iſle commandée. L'on fiſt a ſavoir as Latins que li Grifons s'aſſembloient por eus occire, ſi lor conſeilla l'on qu'il mandaſſent ſecors, & ſe meiſſent en une fortereſſe tant que le ſecors veniſt. Il s'aſſemblerent tuit & vindrent a Nicoſie & entrerent u chaſtel, & ne furent pas plus de C. Latins dedens. Mes tant aſſembla de Grifons entor, com ni veoit que gens. Li Latins furent dedens le chaſtel, une veille de Paſque s'aſſemblerent & virent bien qu'il n'avoient pooir du chaſtel tenir, & qu'il n'eſtoient mie fort contre tant de gent. Si diſtrent entr'eus que miex lor venoit-il morir d'armes que de faim. Il priſtrent conſeil qu'il s'en iſtroient & metroient en avanture cors & ames. Il ſe confeſſerent lendemain & a communierent, puis s'armerent & iſſirent hors. x. des plus fiebles demorerent la i ens por ouvrir la porte, ſe meſtiers fuſt.

Griphii a Latinis cæduntur.

A Lors iſſirent les Latins hors, & ſe ferirent entre les Grifons auſi com entre brebis, que nient plus ne ſe defendirent que feiſſent brebis. Li Latins en tuerent tant que ce fu merveille, car onques toute jor ne finirent d'occirent & de chacier, tant qu'il orent voidié la cité, qu'il ni demora home ne fame. Landemain troverent tote la cité plaine de viandes, & d'avoir, & menerent tout dedens le chaſtel. Après firent a ſavoir au roi d'Engleterre & au maiſtre du Temple, coment il avoient fait. Lors diſtrent li Templiers au roi qu'il feiſt de l'iſle a ſa volonté, qu'il ne la pooient plus garder. B Quant le roi Gui, qui n'avoit point de terre, ſot que li Templiers avoient rendue l'iſle de Chipre, il vint au roi d'Engleterre, & par le conſeil au maiſtre du Temple l'acheta. Le roi d'Engleterre li vendi. Or vous dirai que le roi Gui fiſt, quant il ot l'iſle achetée, il envoia en Ermenie & en Antioche ſes meſſages, & en autre liuës, & manda à ceus du païs qu'il veniſſent en l'iſle qui venir vodroient, & il lor donroit terres & garniſons à grant plente.

Cyprum inſulam regi Guidoni vendit Richardus.

C 14. Li chevaliers qui deſerités eſtoient, & à cui les Sarrazins avoient lor terres toluës, & les pucelles & les dames veves i alerent. Le roi Gui lor donna terre à grant plente, les orfelines maria, & lor dona grant avoir tant qu'il fieſa ccc. chevaliers en la terre, & cc. ſerjans à cheval, ſans les borgois, cui il dona grant terre, & grant garniſont. Quant il ot tant donné, il ne li demora mie dont il peuſt tenir xx. chevaliers de maiſnie. Ainſi puepla le roi Gui l'iſle de Chipre, & quant il l'out ainſi pueplée, ne demora guaire après qu'il fu mort. La terre D eſchai au coneſtable Aimery ſon frere. Il vit qu'il avoit poi de terre, & que les terres que ſon frere le roi Gui avoit données por mille beſans valoit au double, que chaſcun en avoit pris tant com il voloit. Il manda tous les chevaliers de la terre, & lors diſt: « Seignors, le roi Gui mon frere vous dona tant que rien ne li demora. La terre m'eſt eſchuë, & ſire en ſui, tant com Dieu plaira. Vous eſtes mi homes, & je n'ai point de terre. Il i a tex de vous qui plus en ont que je n'ai, & coment ſerai-je poure & vous puiſſans & riches, & n'aurai que deſpendre, il n'a fiert pas, prenés conſeil entre vos, & me E rendés chaſcun tant, que je puiſſe eſtre entre vous come ſire, & vous puiſſe aidier com à mes homes. Il priſtrent conſeil, & li donna chaſcun de ſa terre tant comme au cuer li vint. Tant fiſt le coneſtable Aimeri, que par force que par amor, que quant il fu mort, li valoit les terres de Chipre deux cens mille beſans. Quant l'iſle fu eſchuë au comte Aimeri, il ne vout porter corone, juſques il la priſt de haut prince de cui il teniſt l'iſle. Ci lairon de l'iſle de Chipre, & diron de la terre d'outre-mer.

Guidoni regi Cypri ſuccedit Aymericus ejus frater.

Digitized by Google

Marquiſus, deprædatis Aſſaſinorum navibus, occiditur dolo, ut creditur, regis Angliæ.

15. Un jor avint que une nef de marchans de terre as Haſſeſis arriva a Sur. Le marchis ot meſtier d'avoir, il envoia à la nef, & fiſt prendre de l'avoir tant com il li plot. Li marchant deſcendirent a terre, & ſe plainſtrent au marchis qu'on les avoit dérobés, & que por Dieu lor fiſt rendre lor avoir. Le marchis reſpondit que l'avoir ne r'auroient-il mie, mes gardaſſent bien le remanent. Il diſtrent puiſqu'il ne lor voloit rendre, il s'en plaindroient à lor ſeignor, & il reſpondit de par Dieu. Il s'en retornerent, & diſtrent à lor ſeignor & ſe plainſtrent de lor damage. Quant le ſire des Haſſeſis oi ce, il manda au marchis que il l'avoir a ſes homes rendiſt; le marchis manda qu'il ne l'en rendroit mie. Le ſire des Haſſeſis li remanda autre fois qu'il li rendiſt l'avoir de ſes gens, & ſeuſt bien s'il ne li rendoit qu'il lui en nuieroit. Le marchis diſt qu'il ne le rendroit mie. Lors commanda le ſire des Haſſeſis a deus de ſes homes qu'il alaſſent a Sur, & occiſſent le marchis. Il i alerent. Quant il vindrent a Sur il ſe criſtiannerent dont l'un demora entor le marchis, & l'autre demora entor Beleen d'Ibelin, qui la roine Marie avoit a fame, qui lors a Sur demoroit. Un jor avint que la marchiſe eſtoit alé as bains, le marchis ne vout mengier juſques qu'ele fu venuë. Il li fu avis qu'ele demoroit trop, ſi ot talent de mengier. Il monta entre lui & deus chevaliers, & ala a l'hoſtel l'eveſque de Biauvès por mengier avec lui. Quant il parvint là, l'eveſque avoit mengié, ſi s'en retorna ariere. Si com il fu entré en une etroite ruë, qui eſt prés du change, un home ſorſt d'une part de la ruë & un autre de l'autre. Quant il vint endroit ces deux homes, il ſe leverent contre lui. L'un li tendi une lettres: le marchis les priſt, l'autre traiſt un coutel, & l'en feri parmi le cors, ſi chai mort. Ainſi le teſmoignent cil de la terre qu'il fu mort. L'en diſt que ce avoit fait faire le roi d'Angleterre par Haſeſins, qu'il avoit auſſi envoié en France por faire occire le roi Felippe, dont encore par aventure ne fuſt ce mie veoir. Li fiſt l'on à ſçavoir que ainſi avoit fait le roi d'Angleterre. Le roi Felippe en ot grant paor, & bien ſe fiſt garder; ſi fu lonc tans com ne laiſſa nulli venir devant lui com ne conneuſt bien. En ce point que le marchis fuſt occis, étoit le roi d'Angleterre a Acre. Quant il ſout que le marchis fu occis, il monta tantoſt, & vint a Sur, & mena avec lui le conte Henri de Champaigne, qui ſon nevou eſtoit: por ce fu-il meſcru de maintes gens qui il ot coupés en la mort du marchis; car le marchis fu occis le mardi, & il fiſt eſpouſer au Jeudi après la fame au marchis au comte Henri de Champagne.

Henricus comes Campaniæ deſpõſat ejus uxorem.

16. Quant le cuens Henri mut de Champaigne, il eſtoit menans & prenans de la contrée de Champaigne, il la laiſſa a ſa mere & bailla a garder. Ele li envoia tant com ele veſqui les rentes de la terre, & paioit les dettes de là, qu'il acreoit en Acre as marchans qui venoient de là en Champaigne. Ainſi tint le cuens Henri la terre tant com il veſqui, dont maintes gens s'eſmerveilloient mult que ſi hoir furent deſeritez de la terre & de la comté. Il demora a la comteſſe un fils & une fille. La fille fu mariée au comte Baudoin de Flandres, qui puis fu empereres de Conſtantinople. Le vaſlet aprés la mort le conte Henri, & aprés ſa mere la comteſſe, le roi Felippe le fiſt chevalier, & li donna la comté. Il ot nom Tibaut, & out a fame une ſeror a la roine de Navarre, & ſeror à la roine d'Angleterre fame le roi Richart. Le roi Richart ot doné fame a ſon neveu le comte de Champaigne; ſi vit que li chevalier & li pelerin s'en retornoient en lor païs ariere, & poi de gent demoroient en la terre; il diſt au conte Henri qu'il feroit trives as Sarrazins, & s'en iroit en ſon païs, & aſſembleroit grant gent & grant avoir por lui aidier & ſecorre, u point que li trives devroient faillir. Le cuens diſt puiſqu'il le voloit faire, biau li ſeroit, mes por Dieu ne l'oubliaſt mie, car il veoit bien comment il le laiſſoit u pais. au conte Henri porce qu'il demoroit en la terre li afferoient les trives a requerre. Il les requis a Saladin. Saladin ſot bien que le roi d'Angleterre & li pelerin qui là eſtoient, s'en retornoient en lor païs, & por ce requeroit le cuens trives. Il li manda que nulles trives ne li donroit ſe le roi ne li faiſoit abattre Eſcalone & Gadres & le Daron, qu'il avoit fermés. Quant le roi oi que de tant deſcroiſtroit la terre ſon neveu, come de ſi bonne terre come cele d'Eſcalone eſtoit, il diſt au conte Henri: Biaus neveu, je ne puis plus demorer en ceſt païs: por Eſcalone faire abatre ne lairai-je mie que je ne m'en voiſe. Je la ferai abatre por avoir trives, & a l'aide de Dieu ſe j'ai vie & ſanté, je remanrai tant de gent que je raurai Eſcalone & toute la terre, & porterés couronne en Jeruſalem. Ainſi furent les trives faites que l'on abati Gadre & le Daron & Eſcalone. Quant les trives furent faites, Saladin ot pitié de haus homes de la terre qu'il avoit deſerités qui encore vivoient. Il dona au ſeigneur de Sajete une bonne ville a quatre milles de Sur, qui a nom Serfent, & dona a Belian d'Ibelin qui baron eſtoit la roine Marie, un chaſtel a cinq milles d'Acre, & la terre qui i appartenoit. Le chaſtel a nom Laqueimont. Au ſeignor de Cayphas rendi Cayphas; au ſeignor de Ceſaire rendi Ceſaire; au ſeignor d'Arſur rendit Arſur & l'appartenance; au conte Henri dona Jaffe. Puis out le cuens Henri trois filles de ſa fame, dont il fiſt mariage de toutes trois as trois fils le coneſtable Hemeri, qui ſires eſtoit de Cipre, l'ainſné a l'ainſnée quant il ſe-

Richardus, deſtructa Aſcalone & duobus caſtellis, inducias cum Saladino paciſcitur & in patriam revertitur.

roient d'aage; por ce diſt l'ainſné à l'ainſnée, que ſe aucuns en morut qu'il ne perdiſt pas que li ainſné n'euſt l'ainſnée; & dona Jaffe au roi de Chipre avec ſes filles. Il ne lor pout plus doner de la terre, car ſa fame avoit une fille du marchis, qui puis fu roine, ſi come vous oirés. Li ſire de Chipre ot Jaffe, & la fiſt garnir de chevaliers & de ſerjans & de viandes, ſi la tint.

Richardus, mutato habitu, proficiſcitur & a duce Auſtriæ capitur.

17. Le roi d'Angleterre quant il ot fait trives as Sarrazins, il fiſt apareiller ſes nes, & chargier ſes galies de viandes & de gens, & fiſt entrer ens ſa fame & la fame de l'empereor de Chipre, qui mort eſtoit en ſa priſon, & ſa fille & ſes gens. Aprés diſt au maiſtre du Temple: Maiſtre, je ſai bien que je ne ſuis pas amé de toutes gens, & ſe je paſſe mer porquoi l'en mi ſache, je n'arriverai en lieu où je ne ſoie ou mort ou pris. Si vous pri, que vous me preſtés de vos freres chevaliers & ſerjans, qui vendront avec moi en une galie. Quant nous ſerons de là, il me conduiront auſi come ſe je fuſſe frere Templier juſques en mon païs. Sans faille le roi avoit fait vilainie a aucuns Templier devant Acre, quant il arriva, meiſmement au duc d'Oſteriche, dont il ne covient pas que le livre en ait parlé. Le maiſtre li diſt, que volentier le feroit. Il fiſt apareiller chevaliers & ſerjans coiement, & entrerent en une galie. Le roi priſt congié au conte Henri & as Templiers, & a ceux de la terre, & entra en une nef, au veſpre entra en la galie as Templiers, & priſt congié a ſa fame & a ſa meſnie; ſi alerent l'un d'une part, li autre d'autre. Le roi ne ſot ſi celeement faire ſon afaire, que cil ne fuſt apareillées qui en la galie entra por li faire prendre, & tant ala avec lui, qu'il furent arrivés & plus encore. Il arriverent a un port qui eſt a l'entrée d'Allemaigne, pardevers la mer de Grece. Quant le roi & li Templier furent arrivez, il quiſtrent chevauchures, ſi monterent & alerent par Alemaigne, tant qu'il ſe herbergierent en un chaſtel le duc d'Oſteriche en Alemaigne. Et avint que le Duc eſtoit lors à ſejor en ce chaſtel. Et quant cil qui eſtoit avec le roi d'Angleterre por lui faire prendre ſot que le duc eſtoit u chaſtel, il vint a lui, ſi li diſt: Sire, or du bien faire, le roi d'Engleterre eſt herbergié en celle ville, gardés qu'il ne vos eſchape. Le duc fuſt mult lies de ces noveles, porce que aucune gent dient, qu'il li avoit fait laidure devant Acre. Il commanda que les portes du chaſtel fuſſent fermée toutes, & que ſa gent s'armaſſent, & il meiſmes ala a l'oſtel où le roi eſtoit herbergié & mena avec lui celui qui ces noveles li avoit aportées por connoiſtre le. L'en fiſt a ſavoir au roi que l'en venoit en la maiſon por lui prendre. Il fut ſurpris, & ne ſot que faire, porce priſt une mauvaiſe cote, & entra en la cuiſine, & s'aſiſt au feu por torner les chapons. Ce ne di-je pas por voir, mes ſi le dient aucune gent. Li home au duc entrerent en la maiſon, & quiſtrent deça & dela, & ne troverent ſe Templier non, & ceus qui atiroient la viande a la cuiſine. Cil que le roi ot encuſé, entra en la cuiſine, & vit qui tornoit les chapons, ſi com l'en diſt. Il diſt as chevaliers, vées-le ci prenés-lai. Il le priſtrent, & fu en la priſon le duc tant qu'il vint a raençon.

Angli terras invadit rex Philippus.

18. Quant le roi Felipe oi dire, que le roi d'Angleterre avoit la mer paſſée, & eſtoit arreſté en Alemaigne, por la honte qu'il li ot faite de ſa ſeror, qu'il avoit fiancié por eſpouſer quant il vendroit, & il autre avoit priſe, il ſemonſt ſes os, & s'en entra en ſa terre, & priſt Giſors & autres chaſtiaus, de ſa terre ardi une partie, & priſt le conte de Ceſtre, qui eſtoit garde de Normandie. En ce point que le roi Richart fu pris, eſtoit en Alemaigne Henri le fils a l'empereor Frederic empereres, que Federic avoit laiſſé por garder ſa terre. Quant le roi d'Angleterre ot eſté en priſon grant piece, il pria l'empereor que por Dieu le meiſt a raençon, il l'en donroit quant qu'il en oſeroit demander, & plus eſtoient dolent de ce que le roi de France ardoit ſa terre & eſſilloit que de ſa priſon. L'empereor manda le duc d'Oſteriche por le roi metre a raençon; il le miſtrent a raençon par le conſeil au roi Felipe, ſi com l'en diſt, mult grant avoir i ot cens & ſoixante mil mars. De cele raençon ot l'empereor ſa greignor partie, li dus l'autre, le roi de France en ot ſa partie por laiſſier paſſer la raençon par ſa terre. Le roi d'Angleterre jura la raençon a rendre & bons oſtage en livra. Quant il fu hors, l'empereor le fiſt conduire par ſa terre, puis entra en mer, & s'en ala en Angleterre. Quant il fu en ſa terre, il porchaça ſa raençon juſtement & l'envoia a l'empereor, & delivra ſes pleges. Quant ſa raençon fu paiée, il entra en mer, & paſſa en Normandie, & ſemonſt ſes os por aler ſus le roi de France por reſcorre ſa perte s'il peuſt. Ainſi commença la guerre des deux rois, mes je n'en dirai ore plus.

Richardus, promiſſo redemtionis pretio, libertate donatur.

Henricus imperator, fit rex Siciliæ.

19. Le roiaume de Ceſile, de Puille & de Calabre eſtoit eſcheus à la fame Henri, des que ſes nies le roi Guillaume eſtoit mort, & qu'en fiſt roi en la terre de Tancre. Quant le roiaume li fu eſchus, il n'ot pas loiſir d'aler là. Car li plus haut home & barons eſtoient alés avec ſon pere, & le plus de la chevalerie. Quant ſon pere fu mort, il fu empereres, il ot aſſés a faire a aler par ſa terre & recevoir ſes homages. Quant il ot euë la raençon du roi d'Angleterre, il aſſembla gens & s'en ala en Puille, & laiſſa ſon frere qui dus eſtoit de Souave por eſtre garde de la terre. Ancois que l'empereres fuſt mort, morut le roi Tancres, & ot l'en fait d'un fil qu'il avoit roi. Le roi de Ceſile oi dire

Digitized by Google

que l'empereor venoit en ſa terre, ſi aſſembla ſes os, & ala à l'encontre, tant qu'il ſ'entre-rencontrerent devant une cité qui a nom Naples en terre de Labor; là ſe combatirent, & fu l'empereor deſconfit. Il remeſt en la terre & manda gens. En dementieres qu'il les aſſembloit por entrer en la terre de Puille & Calabre, fu le roi de Ceſile mort. Quant cil de la terre orent perdu ſeignor, ſi rendirent la terre de Puille & de Calabre a l'empereor. Il ot un haut home en la terre de Ceſile, qui vout l'iſle tenir contre l'empereor, & d'un ſien neveu faire roi; mes n'en ot mie le pooir, car aucunes gens en furent encontre. Quant l'empereor ot garnié Puille & Calabre, il paſſa en Ceſile & la priſt, & chaça tant cele haut home qui contre lui aloiſt, qu'il le priſt, & fiſt morir de male mort, & ſon neveu fiſt les eus grever, & porta corone a Palerme lui & ſa fame. En cel point que l'emperere vint en Ceſile, il n'avoit onques eu enfant. Là ot l'emperris un fil, ſi com l'en diſt; mes mult de gent ne porent croire qu'ele l'euſt porté, porce qu'ele eſtoit de ſi grant aage, qu'ele ne peuſt mie, a lor avis, avoir enfant. Cil enfes ot nom Frederic.

Henricus imperator claſſem præparat in ſacrã expeditionẽ.

20. Quant l'empereor Henri ot ſa terre conquiſe, il fit nes & galies atorner por envoier en la terre d'outre-mer grant gent. Il envoia par toute Alemaigne & fiſt crier que tuit cil qui vodroit aler en la terre d'outremer poures & riches, il lor livreroit paſſage & viande qui prendre la vodroit. Lors ſe croiſierent grant gens, & alerent la où l'empereor eſtoit por paſſer. Quant li Alemant & cil que li empereres i envoia a ſon couſt furent aſſemblés, l'en priſa qu'il i ot quatre cens chevaliers & grans gens a pié. D'autre part l'empereor i envoia le chancelier d'Alemaigne por eſtre chevetaine de l'oſt, & fiſt creanter a tos ceus qui i aloient qu'il feroient ſa volenté. L'empereor lor creanta qu'il ne ſe moveroit de la terre où il eſtoit tant com il feroient outre-mer, & lor envoieroit gent & grant plente de viandes. Quant le paſſage & les nes furent apareilliés, ſi murent. En ce tans fu le roi de Hongrie mort, & la roine demora voive ſans hoir. La terre eſchai au frere ſon ſeignor. Ele vendi ſon doüaire grant avoir, & ala en la terre d'outre-mer, & mena chevaliers & ſerjans, & paſſa au paſſage que li Alemans paſſerent, & arriva a Sur. Le cuens Henri la receut a grant honor, & il le dut bien faire, car ele eſtoit ſeror ſa mere; fame avoit eſté au vieil roi d'Angleterre ſon oncle, & ſuer le roi Felippe de France. Cele dame puis qu'ele fu arrivée ne veſquit que huit jors; ſi demora cil avoirs au comte Henri, mes poi en i ot.

Rex Cypri coronatur.

21. Des Alemans qui paſſerent arriva une partie en Acre, l'autre en Chipre. Avec ceux A qui arriverent en Chipre eſtoit le chancelier. Quant le roi de Chipre ſout que le chancelier eſtoit arrivé en l'iſle, il ala encontre, & li fiſt grant honor, & li diſt, puiſqu'il eſtoit en lieu de l'empereor, il voloit qu'il le coronaſt; car il voloit tenir ſa terre de l'empereor: le chancelier diſt que volentier le feroit, puiſqu'il l'en requeroit, & en fu mult lie. Il priſt de ſes chevaliers de Chipre, & ſ'en ala avec le ſeignor de Chipre a Nicocie, ſi le corona. Quant il ot coroné, il ſ'en ala es nes, puis arriverent aprés les autres en Acre. Ains que li Alemans fuſſent arrivés, fu Salahadin mort, & avoit aſſené ce qu'il B avoit conquis, & doné là où il vout. Mes a ſon frere qui li avoit aidié à conquerre ne dona riens, ains ſ'en ala avec ſon neveu en Egypte à cui Salahadin avoit cele terre donée. A l'ainſné de ſes fils dona le roiaume de Domas & de Jeruſalem, & a l'autre le roiaume de Halape, as autres dona tant qu'il aſſena XII. fils qu'il avoit. En ce point que Salahadin morut avoit une haute Dame a Triple, qui dame avoit eſté de Gibelet. Si porchaça tant vers les Sarrazins, à cui Salahadin avoit Gibelet baillée a garder, qu'il ſ'en iſſirent, & la dame i entra & ſi chevaliers, & garni la cité & le chaſtel. C En cel point que li Alemans arriverent a Acre eſtoit les trives routes por la mort Salahadin qui avoient eſté priſes au tans le roi Richart. Le fils Salahadin qui ſires eſtoit de Domas & de Jeruſalem aſſembla ſes os, pour venir ſus les Creſtiens. Si ala aſeoir Jaffe. Ce fut ce fils Salahadin a cui le cuens de Triple dona congié d'entrer parmi ſa terre en la terre des Creſtiens. Quant cil de Jaffe furent aſſegié, ſi manderent querre ſecors au conte Henri; car il ſavoit bien que le chaſtel n'eſtoit pas fort. Quant le cuens oi cele novele, ſi fiſt ſemondre ſes os & les Alemans, ſi les fiſt D movoir a aler vers Cayphas à quatre milles d'Acre. Il lor diſt qu'il moveroit lendemain. Car il avoit a conter a ſes homes, & à atirer ſon affaire. L'oſt mu & le cuens demora, & conta a ſes homes, & fu veſpres quant il ot conté. Il fiſt mettre les napes por ſouper. Il demanda a laver, l'en li apporta, & vint en droit d'une feneſtre, qui en la tor en haut eſtoit où il manoit. Si com il lavoit ſes mains, il ſe lanca avant & chei de la feneſtre a val, ſi fu mort. Le vaſlet qui tenoit la touaille, E ſe laiſſa chair après, porce qu'il ne voloit pas qu'en deiſt qu'il l'euſt bouté. Il ne fu mie mort, mes il ot la cuiſſe bruiſée, aucuns dient que ſ'il ne ſe fuſt laiſſié chair, le cuens ne fuſt pas mort. Le vaſlet qui fu cheu entre deux murs ſe traina tant qu'il vint prés d'une poſterne, & oi gens paſſer par deſors & commenca a crier. Quant cil oirent le cris, il vindrent cele part, & demanderent qu'il avoit. Il diſt que por Dieu feiſſent venir chevalier & porter le conte, qui iluec giſoit mort. Les

Saladini obitus.

Saladinus Saladini filius Joppen obſidet & vi expugnat.

Henrici comitis luctuoſa mors.

Digitized by Google

vaſlets & les ſerjans le comte i alerent & le troverent mort. Il l'en apporterent au moſtier & l'enſevelirent. Il avoit pluſors fois commandé, que l'en fiſt cele feneſtre treillier por les enfans ; car le cuer li diſoit qu'ele feroit damage. Grant fu le duel com fiſt du comte. L'en envoia aprés l'oſt qu'il retornaſt ; car le cuens eſtoit mort. L'oſt fu retorné ; le cuens fut enfoüi au moſtier de ſainte Crois. Li Sarrazins qui devant Jaffe eſtoient le priſtrent a force & abatirent le chaſtel, & emmenerent tos les Creſtiens qui dedens eſtoient.

Soldani Ægypti obitus.

22. En ce point avint que le ſoudan d'Egypte qui fu fils Salahadin aloit un jor chacier, ſi chai de ſon cheval, & ſe bruiſa le col. Quant ſon oncle qui point de terre n'avoit, vit ſon neveu mort, il ſaiſi la terre, & la garni, & manda par tout paienime querre chevaliers & ſerjans, & il lor donroit bon ſous. Quant le ſoudan de Domas qui ot pris Jaffe, ſot que ſon frere eſtoit mort & que ſon oncle avoit garni la terre & ſaiſi, il ſe retrait a Domas, & aſſembla gens, car il ſavoit bien que ſon oncle le deſeriteroit s'il pooit, & il ſi fiſt. Quant le cuens HENRI fut enfoui, l'en priſt conſeil de faire ſeignor en la terre & de ſa fame marier. Il avoit un haut home u païs, qui avoit nom HUE DE TABARIE, qui fillaſtre avoit eſté le conte de Triple, & avoit la ſeror cele dame a fame. Cil avoit un frere, qui RAOUL i eſt apelés, à cui il conſeilla que l'en la mariaſt, qu'ele i feroit bien emploiée, aucuns ſi accorderent ; mes le Temple & l'Oſpital furent encontre, & diſtrent que por lor conſeil ne li donroit-on mie. Car de toute l'aide qui venoit au comte de ſa terre de Champaignes, ne pooit-il fornir la terre, & fu ſouvent en ſi grant poureté & beſoigneus ; & comment donrons-nos la terre a home qui rien n'a, quant cil o toute l'aide de Champaigne qu'il avoit, ne pooit la terre gouverner. Nous prendrons conſeil, & la donron ſe Dieu plaiſt à tel home qui la terre gouvernera. Il priſtrent conſeil, & s'accorderent à ce que le roi de Chipre la voloit prendre, ne ſavoit où ele fuſt miex emploiée, ne dont la terre fuſt plus toſt ſecoruë. Il ſi accorderent, & par le conſeil au chancelier d'Alemaigne manderent quere HEMERI roi de Chipre, & li donerent la dame, & l'eſpouſa & porta corone. Lors a primes fuſt-elle roine.

Rex Cypri corona Jeroſolymitana donatur.

23. Après ce que le roi HEMERI ot la dame eſpouſée, avint un jor qu'il chevauchoit par defors Sur, entre lui & ſes chevaliers deus homes vindrent contre lui a cheval por lui occire. Il ne l'occiſtrent mie, mes durement fu navré. Il furent pris & effilliés, ne onques ne vodrent gehir qui ce lor voloit faire faire, dont l'en meſcrut HUON DE TABARIE por ſon frere qui n'ot la roine ISABEL. Il manda tous les chevaliers qui rentes avoient dedens Acre, & lor diſt qu'il eſluſſent deus chevaliers avec ſes baillis qui fuſſent as rentes d'Acre garder & recueillir por departir entr'eus, & rendre a chaſcun ce qu'il devoit avoir s'il pooit eſtre : car il ne voloit mie perdre ne mettre du ſien en lor rentes paier, ains vivroit-il & ſi chevalier des rentes de ſa terre, & il veſquiſſent des rentes où ils eſtoient aſſenés. Après priſt conſeil au Temple & a l'Oſpital & au chancelier d'Alemaigne, & as barons de la terre d'aler ſor les Sarrazins. Il doner conſeil d'aler aſeoir Baruth. Lors firent nes chargier de viandes & galies armer por aler par mer ; l'oſt ala par terre. Quant li Sarrazins qui a Baruth eſtoient, ſorent que l'en devoit venir ſor eus, il voidierent le chaſtel de fames & d'enfans & de fiebles gens, & de tous les eſclas qui dedens eſtoient, & un charpentier qui dedens iert manans, mes ſa fame & ſes enfans envoierent en paienime en oſtage, porce qu'il ne feiſſent aucune traiſon. Quant li Sarrazins ſorent que li Creſtiens venoient par mer & par terre, il s'armerent & vindrent a l'encontre. Quant le charpentier viſt que li Sarrazins furent tuit fors du chaſtel, il vint a deus eſclas Creſtiens, qui remes eſtoient, & lor diſt ; or du bien faire, ſe vous me volez croire le chaſtel eſt pris. Cil li diſtrent qu'il li aideroient. Lors alerent a la porte du chaſtel, le charpentier fiſt un des eſclas ſor la porte monter, que ſe li Sarrazins venoient, qu'il getta pierres & ſe defendiſt durement : il monteroit ſus la maiſtre tor qui près eſtoit de la porte, & li aideroit la porte a defendre. A l'autre eſclas diſt qu'il ala a l'autre tor qui eſt ſor la mer & monta ſi & feiſt crois quant il verroit les nes près, & criaſt : Dex aide & S. Sepulcre ; aprés deſcendiſt & ouvriſt la porte por entrer ens.

Haimericus rex Baruch obſidet.

24. Quant il orent ainſi deviſé chaſcun ala a ſa garniſon. Li Sarrazins iſſus eſtoient du chaſtel & virent que li Creſtien approchoient durement par mer & par terre : ſi retornerent ariere, & cuiderent entrer u chaſtel, mes ils virent la porte fermée. Cil qui ſus la porte & ſor la maiſtre tor eſtoient commencierent pierres a lancier & a crier : Dex aide & S. Sepulcre. Li Sarrazins virent qu'il avoient le chaſtiau perdu, & s'il demoroit iluec, il ſeroient pris & occis, car le ſecor des Creſtiens iert prés. Il s'enfuirent & li chaſtiau demora as Creſtiens. Ainſi fu pris Baruth. Quant il orent celui qui ſor la tor eſtoit qui crioit : Dex aide & S. Sepulcre, il ſe merveillerent que ce pooit eſtre, & cuidierent que l'en le feiſt par traïſon. Cil qui ſor la tor eſtoit deſcendi, & ouvri la porte qui devers la mer eſtoit, & lor cria qu'il veniſſent, s'en revient, qu'il n'avoit nulli u chaſtel, car li Sarrazins s'en eſtoient tuit fui. Lors s'armerent juſques à x. ſerjans & alerent là & entrerent ens à grant doutance,

Et capit.

& quant il aprochierent de terre, & il virent qu'il n'avoit nulli u chaſtel, après envoierent contre le roi qui par terre venoit, & li manderent qu'il veniſt, car le chaſtel eſtoit pris.

25. Quant cil qui par mer vindrent furent entrés u chaſtel, il priſtrent les deus eſclas, & les miſtrent à deſtrece, porce qu'il lor enſeignaſſent où l'avoir eſtoit, & le threſor que cil avoit repoſt. Il diſtrent qu'il n'en ſavoient rien, & qu'il ſaiſoient mal & peſchié quant il les deſtreignoient. Tant lor firent qu'il en ſurent mors. Après vindrent à la maiſtre porte de la tor, ſi la cuidierent depecier, mes ele eſtoit de fer & bien barrée par dedens. Cil qui en la tor eſtoit lor diſt, qu'il ſe traiſiſſent en ſus, & qu'il ne feriſſent plus à la porte, ou ſe ce non i a tant n'en ni vendroit com il occiroit, ne nus n'enterroit en la tor juſques à tant qu'il verroit le roi ou ſon meſſage. Après ce que les nés furent arrivées, vint le roi devant Baruth, & tous li os qui grant joie firent & rendirent graces à Jesus-Christ, de ce qu'il lor avoit en tel maniere rendu le chaſtel. Quant le roi fu logié devant Baruth, & il ſot que le charpantier eſtoit dedens la maiſtre tor, & ne voloit deſcendre juſques il veiſt le roi ou ſon meſſage. Il li envoia un chevalier, & li manda qu'il veniſt parler à lui ſeurement. Quant il vit le meſſage le roi, il deſcendi & vint au roi. Grant joie li fiſt le roi & li demandaſt comment li Sarrazins avoient vuidié le chaſtel. Il li conta comment il avoit eſté. Le roi porce que par lui avoit eſté pris le chaſtel, li dona grant rente dedens le chaſtel à lui & à ſes hoirs, & li porchaça tant, qu'il ot ſa femme & ſes enfans delivrés, qui en paienime eſtoient. Ainſi rendi Dex ces deus chaſtiax as Creſtiens, Gibelet & Baruth, dont il n'a que cinq milles de l'un à l'autre. Le roi garni Baruth de chevalier & de ſerjant: car autre garniſon nui out mettre, car il eſtoit bien garni d'armes & de viandes juſques à cinq ans fors ſolement de vin. Et trova l'en eſcriſt u chaſtel, que les deus galies, dont je vous ai dis deſſus, qui eſchaperent de Sur & vindrent à Baruth avoient fait damage de plus de XIV. mil homes, qu'il avoient pris jus & envoié en paienime, ſans ceus qu'il avoient occis. Si vous dirai comment. Il a une pointe de montaigne devant Baruth qui fiert en la mer. Au pié de cele montagne eſtoient touſiours les galies armées. Deſſus la montaigne avoit gaites, qui tos jors gaitoient en la mer les veſſiaus qui venoient d'Ermenie, d'Antioche & de Triple, & aloient à Sur & à Acre. Tous les covenoit paſſer par iluec. Quant les gaites les veoient, ſi le faiſoient à ſavoir as galies, elle movoient, ſi les prenoient & occioient quant qu'il pooient. Ainſi firent ces deus galies damage as Creſtiens tant com Baruth fut as Sarrazins. Quant le roi Hemeri ot garni ce chaſtel, ſi s'en ala au chaſtel de Toron à cinq milles de Sur, ſi l'aſega, & fiſt tant devant, que cil du chaſtel ſe voudrent rendre, ſauves lor vies. Il ne le vout prendre. N'out gaires iluec eſté puis qu'en li vout le chaſtel rendre, que un meſſaige vint, qui diſt que l'empereor d'Alemaigne eſtoit mort. Quant le chancelier & li Alement oirent ce, ſi leverent du ſiege & s'en alerent ainſi comme deconfis qui n'attendirent l'un l'autre. Il firent atirer lor navie por paſſer mer ariere; lor viandes, chevaliers gierent & entrerent es nés & s'en alerent. Quant le roi Hemeri vit que li Alemans s'en aloient, il fit trives au ſoudan, qui frere avoit eſté Salahadin, & ſon neveu avoit deſerité. En tel maniere fiſt trives com Salahadin les avoit faites au conte Henri de la terre qu'il li avoit renduë entre Baruth & Gibelet.

Haimericus Baruch ingreditur.

Mortuo imperatore, inductas cum Soldano paciſcitur.

26. Je vous avois dit deſſus que je vous dirois comment il ot primes roi en Hermenie qui onques ni avoit eſté. Or le vous dirai. Il avint au tans le conte de Champaigne, qui ſires eſtoit de la terre d'outre-mer, que li Creſtiens tenoient, que le prince d'Antioche manda au roi d'Hermenie qui ſes hons eſtoient qu'il veniſt parler a lui en un lieu qu'il li nomma. Li ſires d'Ermenie diſt qu'il n'iroit pas, qu'il n'i oſeroit aler, que un jor qui paſſés eſtoit avoit mandé ſon frere Rufin qui ſires eſtoit, il i ala, & le fiſt mettre en priſon, & porce qu'il avoit ce fait a ſon frere, n'i oſoit i aler. Le prince li manda qu'il veniſt ſeurement, qu'il n'iroit que li diſime. Le ſire d'Ermenie diſt qu'il iroit. Il priſtrent jor & i ala, & vous dirai comment. Il fiſt armer [illegible]c. que chevaliers que ſerjans & embuſchier prés de là où le parlement devoit eſtre, & commanda que tantoſt com il orroit corner, qu'il le ſecouruſſent; car il doutoit que le prince ne le fiſt prendre. Le prince d'Ermenie i ala ſoi tiers au prince, & mena o lui un vaſlet a tot un cor, & le fiſt eſtre en ſus de lui, & li diſt que s'il veoit que le prince le vouſiſt faire prendre, que tantoſt ſonnaſt le cor. Quant le ſire d'Ermenie & le prince furent enſemble, ſi parlerent enſemble. Quant il orent une piece parlé, le prince viſt que le ſire d'Ermenie n'eſtoit que lui tiers, ſi le commanda a prendre: ſi chevaliers le priſtrent. Quant le vaſlet vit com prenoit ſon ſeignor, ſi corna. Cil qui eſtoient embuſchiés ſaillirent tantoſt, & recouſtrent lor ſeignor. Il priſtrent le prince & ſes chevaliers, ſi les emmenerent & mirent en priſon; le ſires d'Ermenie ſemonſt ſes os por entrer en la terre d'Antioche. Il i entra & la gaſta durement, & priſt cité & chaſtiaus. Quant le prince vit que li ſires d'Ermenie prenoit ainſi ſa terre, & qu'il n'avoit nulle merci de lui, il envoia un meſſaige au

Rex Armeniæ Antiochenum principem capit & terrã ejus devaſtat.

Digitized by Google

conte HENRI a Acre, & li manda en priant qu'il veniſt en la terre, & li aida a iſſir de priſon; car ſi ne li aidoit-il, n'en iſtroit james. Le cuens HENRI apareilla ſon erre & s'en ala en Ermenie, & quant li ſires d'Ermenie ſot que li cuens venoit, ſi ala encontre lui & le receut a grant honor, & fu mult lie de ſa venuë. Il li abandonna ſa terre quantqu'il pooit faire a ſon commandement, fors du prince d'Antioche qu'il ot en priſon. Quant le cuens ot une piece demoré en la terre, il priſt congié de parler au prince, por pes metre entr'eus s'il peuſt. Il li donna congié de parler i. Cil atira la pes entr'eus deus ſi comme vos oirés, & le fiſt geter de priſon. La pes fu tele que le prince quita l'homage au roi d'Ermenie, & devint ſes hons, & que la terre que li ſires d'Ermenie avoit conquiſe ſor lui li demoreroit, & ſi firent mariage d'une niece au roi d'Ermenie fille ſon frere Rufin, & de l'ainſné fils au prince d'Antioche, par ſi que le prince devoit mettre ſon fil en eſchange de la terre; mes ne li miſt pas: ains avint puis qu'il ot la niece au roi d'Ermenie eſpouſée, qu'il morut ains que ſon pere: ſi li demora un fil. Le prince envoia la mere & le fils en Ermenie. Li ſires d'Ermenie les garda tant que le prince fu mort; car il les voloit ſi garder, porce qu'il cuidoit avoir Antioche & la terre a delivré. Car le prince avoit fait jurer ſur ſaints tous ceux de la terre, que Antioche & la terre rendroient a ſon fil après ſa mort; mes autrement ne l'avoit-il mis en veſteure. Quant le prince fu mort, cil d'Antioche envoierent au conte de Triple, qui fils eſtoit au prince, qu'il veniſt en Antioche & il li rendroit, & l'en li rendi. Quant le ſire d'Ermenie oi dire que le prince eſtoit mort, il priſt l'enfant & ſa mere, & s'en vint devant Antioche; car il cuida entrer ens. Le cuens de Triple qui dedens eſtoit, li contrediſt. Li ſire d'Ermenie envoia en ſa terre por ſemondre ſes os por venir devant Antioche. Le cuens qui en Antioche eſtoit, envoia a Halape au Soudan, & li manda en priant por Dieu qu'il li aidaſt; car ainſi le voloit le ſire d'Ermenie deſeriter. Le Soudan li manda que toutes les hores qu'il li feroit a ſavoir, qu'il le ſecorroit: car il n'aimoit pas le roi d'Ermenie. Le Soudan li tint bien convent; car autrement ne peuſt pas li cuens avoir tenuë Antioche contre le ſeignor d'Ermenie. Cele guerre dura bien ſept ans, puis rendit l'on Antioche au roi d'Ermenie par traïſon. Quant le cuens ot fait pes du prince & du roi d'Ermenie, cil priſt congié à eus, & s'en revint en ſa terre: mes ancois diſt li ſires d'Ermenie au conte Henri: Sire, j'ai aſſés terre, cités & chaſtiaus & grant rentes por eſtre roi. Si eſt le prince d'Antioche mes hons. Je vous prie que vous me coronés. Le cuens le corona volentiers. Ainſi ot roi en Hermenie.

Pacem inter eos componit Henricus comes Campaniæ.

Antiocheno principi defuncto, ſuccedit comes Tripolitanus.

Qui adverſus Armenium confœderatur Halapæ ſoldano.

Armenus Antiochiam ſuperat & rex coronatur.

27. Quant le cuens s'entorna, le roi d'Ermenie li dona grant avoir, & le covoia tant qu'il fu hors de ſa terre. Le ſire des Haſſeſis oi dire que le cuens Henri eſtoit en Hermenie, ſi li manda en priant que au repairier d'Ermenie, s'en veniſt par lui, & il lui en ſauroit bon gré; car il le deſiroit mult a veoir. Le cuens li manda qu'il iroit volentiers, & il ſi fiſt. Quant le ſire des Haſſeſis ſot que le cuens venoit, il ala a l'encontre & le receut mult liement, & a grant honor, & le mena par ſa terre & par ſes chaſtiaus, tant qu'il vint un jor devant un chaſtel. En cel chaſtel avoit une haute tor; ſur chacun crenet avoit deus homes tous blans veſtus. Li ſires des Haſſeſis li diſt: Sire, vos homes ne feroient por vos, ce que li mien feroient por moi. Sire, diſt-il, ce puet bien eſtre. Le ſire des Haſſeſis s'ecria, & deus de ſes homes qui ſus les creniaus eſtoient ſe lincierent a val, & ſe bruiſſierent les cous. Le cuens s'en merveilla mult, & diſt vourment n'avoit-il home qui ce fiſt por li. Cil dit au conte: Sire, ſe vous volés, je ferai tous ceus que vous vees là ſus ſaillir a val. Le cuens reſpondi ne nul. Et quant le cuens ot ſejorné tant com lui plout en la terre le viel, ſi priſt congié d'aler s'en. Le ſire des Haſſeſis li donna grant plante de ſes joiaus, & le convoia hors de ſa terre, & au departir li diſt, que por l'honor qu'il li avoit fait, de ce qu'il i eſt venu par ſa terre, il l'aſſuroit de lui a toſjours mes. Et s'il eſtoit nus haus hons qui li fiſt choſe dont il li peſaſt, fiſt li a ſavoir, & il le feroit occire à tant ſe departir.

Henricus comes cum honore excipitur a principe Aſſiſinorum.

28. Il avint que l'emperere d'Alemaigne HENRI, qui en Ceſile eſtoit, qui avoit envoié les Alemans en la terre d'outre-mer fu mort, & ſa fame l'emperis ot un fil l'an devant ce que l'empereor moruſt, & li ot mis nom FEDERIC, le nom de ſon aiel. Après manda deus haus homes d'Alemaigne, quant il duſt morir, & les fiſt venir devant lui, & commanda a l'un Puille & Calabre a garder a ſon fils tant qu'il fuſt d'aage, & cil ot nom TIBAUT, & a l'autre commanda l'iſle de Ceſile & ſa fame & ſon fils, & ſon frere FELIPPE, qui dus eſtoit de Souave, manda qu'il gardaſt bien l'empire, tant que ſon fils fuſt d'aage, & il ſi fiſt tant com il veſqui, mes puis en fu-il occis, ſi com vous oirés.

Henricus imperator ante mortem providet filio ſuo.

29. Quant li empereres ot ainſi attiré ſa terre, ſi morut. Ne demora mie après un an que l'emperris fu morte. Mes avant qu'ele moruſt, manda ele les archeveſques & les eveſques & les barons de ſa terre qu'il veniſſent a li en Meſſine. Quant il furent tuit aſſemblés, ele lor diſt qu'ele voloit coroner ſon fils, & qu'en l'aſſura de la terre come droit hoir, ne voloit mie tant atendre qu'ele fu morte, ains voloit que l'en l'aſſuraſt & teniſt a ſeignor a ſon vivant. Li baron diſtrent qu'il en oroient conſeil. Quant il revindrent

Imperatrix, coronato filio, moritur.

Digitized by Google

vindrent de conſeil, ſi diſtrent : Dame nous ne voulons mie qu'il ſoit coroné, ne homage ne li ferons, ne a ſeignor ne le tendrons. car vous eſtes de ſi grant aage, que nous ne creons pas que vous aiés porté en voſtre ventre tel enfant. La Dame reſpondi : Porquoi chargeroi-je l'ame de moi & deſeriteroi-je autrui por cet enfant coroner ? Je ne le feroie mie. Parmi tout ce vous eſtes mi home eſgardes que j'en dois faire, que jé l'enfant porté & fils eſt de l'empereor & je le ferai. Il eſgarderent entre eus qu'ele jureroit ſur ſaints que ſon fils eſtoit, & ele ſi fiſt. Aprés le receurent come ſeignor, & puis le coronerent. Quant la dame ot fait l'enfant aſſurer de la terre, ele fiſt faire unes lettres, ſi les envoia a l'apoſtole, & manda qu'ele laiſſoit ſon fils & ſon avoir en ſa baillie. Et quant la dame ot ainſi atorné ſon afaire, ſi morut. Quant ele fu morte, l'apoſtole i envoia un cardinal à l'enfant garder, & le mena l'en a Palerme ; là le garderent longuement. Quant l'emperris fu morte, li haus homes de la terre ne porent ſoffrir les Alemans que l'empereor i avoit laiſſiés a la terre garder. Il lor corurent ſus por chachier fors ; mes il ſe tindrent tant come Marcodes veſqui lor ſire. Quant il fu mort, li Alemans voidierent la terre, & quant il s'en furent alé, ſi commença la guerre entre les haus homes de Ceſile, & vout chaſcun eſtre ſires. Il s'entreguerroierent longuement, ſi qu'il ot grant chierté en la terre, ſi grant com ne pooit guaaignier les terres ; car chaſcun diſoit qu'il voloit avoir la terre avec l'enfant, & tant tolirent leſuns as autres, que le roi n'ot riens, & ne li demora que deux cités en Ceſile, Meſſines & Palerme. Le chaſtiau de Palerme priſtrent & le tolirent au roi. Si conquiſtrent une cité ſor le roi en Ceſile, qui a nom Sarragonce. Puis que li Piſan l'orent priſe, l'aſſiſtrent li Genevois, & la priſtrent a force. Li Sarrazins de Ceſile quant ils virent la guerre entre les Creſtiens, s'aſſemblerent & alerent en une montaigne. Là s'enfermerent ſi durement que nus ne pooit a eus avenir. Il coroient par la terre des Creſtiens & guaaignoient ſus eux & en occioient aſſés.

Galterius Branenſis comes occiditur.

30. Une demoiſele avoit en Puille, qui fille avoit eſté le roi Tancres, qui par le conſeil de l'apoſtole & d'aucun prodome, ala en Champaigne au conte Gautier de Brene, & fiſt tant qu'il l'eſpouſa. Quant eſpouſée l'out, ele le mena en Puille, & alerent par Rome. L'apoſtole, porce que par ſon conſeil & par ſon los avoit cele dame eſpouſée, li dona du ſien, & li chargea gens, & li commanda qu'il entraſt en la terre de la Puille. Cil du païs en furent mult lies, & grant partie li rendirent de la terre, & toute li euſſent renduë, ſi ne fuſt Tibaut à cui l'empereor l'avoit commendé à garder, qui contre lui fu, & grant gent avoit tant par ſui Tibaut le conte Gontier, que le cuens fuſt logié devant une cité. La nuit, quant le cuens fuſt endormis, le cuens entra en l'oſt en larcin, il & ſi chevalier, & s'en alerent droit à la tente le comte, ſi couperent les cordes ; & abatirent la tente ſus li, & l'occiſtrent. Quant le cuens fu mort, ſi fu toute ſa gent deſconfite. Tibaut reconquiſt la terre à la fame eu comte ariere. A Gautier demora un fils, qui ot nom Gautier, & puis fu cuens de Brane.

Confœderatio inter Angliæ regem & Balduinum comitē Flandriæ adverſus regem Francorum.

31. Quant le roi d'Engleterre fu fors de priſon, ſi fu mult dolent de la terre qu'il ot perduë. Il fiſt ſemondre ſes os par toute ſa terre, & manda coreors par la terre de Provence. Si s'accorderent entre lui & le conte Baudoin de Flandres, en tel maniere qu'il ne lairoit la guerre, ne que luiens ne feroit pes ſans l'autre, juſques qu'il aroient toutes les pertes reſtorées, & que le cuens Baudoin rauroit toute la terre que le roi Felippe tenoit, qui avoit priſe o ſa ſeror en mariage, & le roi d'Engleterre ce que le roi Felippe avoit conquis ſor lui. Le roi d'Engleterre avoit tant fait vers les barons de France qu'il avoit lor cuers, encor fuſſent li cors u ſerviſe le roi. Quant le roi d'Engleterre & le cuens Baudoin furent juré enſemble, le cuens Baudoin ſemonſt ſes os, & commença à guerroier devers Flandres, le roi d'Engleterre devers Normandie. Un jor avint, que ſi courier coururent devant Biauvès. L'éveſque iſſi hors & ſes gens & les chacierent. Une partie des autres qui en agait eſtoient, lors ſaillirent, & les priſtrent. Une autre fois avint que le roi eſtoit près de Giſors & n'avoit pas o lui plus de LXXX. chevaliers & chevauchoit par la terre, tant qu'il vint ſor un embuſchement que le roi d'Engleterre avoit de grant gent & eſtoit avec. Quant li François virent qu'il s'eſtoient ſolement abatus, & qu'il ne s'en porroient partir ſans honte & ſans damage, il prierent le roi qu'il s'en retorna ariere vers Giſors ; car s'il demoroit iluec il ſeroit pris, & il demoreroient & les tendroient tant com il porroient. Le roi ſe parti de barons par lor conſeil, & vint à Giſors ſauvement. Le roi d'Angleterre quant il vit les François, il lor corut ſus, & les encloſt & les priſt tous. Et bien cuida avoir pris le roi de France, por un chevalier qui eſtoit armé des armes le roi, ſi com l'en dit. Le roi fu à Giſors mult corocié de ſes chevaliers qu'il ot perdu, & de la honte qui li eſtoit avenuë. Il manda par toute ſa terre, & ſemonſt ſes os, & aſſembla grant gent. Le cuens Baudoin entra en la terre le roi par devers Flandres. L'en li rendi Aire & S. Omer, & puis ala aſſegier Arras, mes ni fiſt noient ; car il avoit grant chevalerie dedens que le roi i avoit envoié, fors tant qu'à un aſſaut jouſta l'en à un des meillors chevaliers de France, qui avoit nom miſire

Digitized by Google

Johan de Haugert. Le cuens Baudoin vit qu'il ne feroit rien à Arras, ſi leva ſon ſiege, & corut en la terre le roi, & i fiſt grand damage. Un jor avint que le cuens de Namur, frere au conte Baudoin, corut devant Arras. Cil d'Arras iſſirent fors, ſi le priſtrent, & l'envoierent en France. Quant le roi FELIPPE ot ſes os aſſemblés, il ala encontre le roi d'Engleterre. Le roi vint contre lui. Quant il durent aſſembler li baron alerent entre deus, & priſtrent trives. J'avoie oublié à dire, que puis que le roi d'Engleterre fu venu d'outre mer & iſſu de priſon, aſſega le roi Felipe Aubemarle & la priſt. Là fu faite l'aliance du conte de Flandres & du roi d'Engleterre de guerroier le roi de France.

Rex Angliæ in pago Lemovicino ſagitta interimitur.

32. Quant le roi d'Engleterre ot fait trives au roi de France, l'en li fiſt à ſavoir, ſi com l'en dit, que un ſien home, ſire d'un chaſtel, avoit trové en terre grant threſor d'or. Le roi d'Engleterre li manda qu'il li envoiaſt ſon threſor qu'il avoit trové en ſa terre, & s'il ne le faiſoit, il l'iroit aſſeoir en ſon chaſtel. Le chevalier li manda, qu'il n'avoit rien du ſien, ne rien ne li manderoit. Le roi d'Engleterre i ala & aſſega le chaſtel. Cil chaſtel ſiet en la terre de Limoges, & quant le roi fu devant le chaſtel, ſi diſt au chevalier qu'il li rendiſt, & s'il ne li rendoit, ſeut bien qu'il le prendroit. En dementieres qu'il le menaçoit, un arbaleſtrier du chaſtel tendi une arbaleſtre & traiſt à lui & le feri parmi le cors. Le roi miſt la main au quarrel, ſi l'arracha fors, & ne demora puis guaires qu'il fu mort. Ainſi fu mort le roi d'Engleterre, ſi com l'en dit. Devant ce que le roi d'Engleterre fuſt mort, avoit-il avec lui un ſien neveu, fil de ſa ſeror, & fil au duc de Soiſſons, qu'il avoit amené avec lui d'Allemagne, quant il iſſiſt de priſon, & l'avoit fait conte de Poitiers, il avoit nom OTHES. Il oi dire en ſon vivant que l'empereor Henris eſtoit mort, il dit à Othes ſon neveu, qu'il ſe traiſt vers Allemaigne, & qu'il feroit tant vers l'apoſtole qu'il feroit empereor. OTHES ala en Alemaigne, le roi Richart envoia à l'apoſtole & as barons d'Allemaigne, & lors promit tant & dona, qu'il ot l'otroi de ſon neveu OTHON faire empereor, fors du duc de Soave, qui contre lui fu. Frere avoit eſté l'empereor Henri qui mort eſtoit, & diſoit bien qu'empereor ni auroit ja à tant com il vivroit fors ſon neveu FEDERIC, qui en Ceſile eſtoit, qui eſtre le devoit, & à cui il gardoit la terre. Grant piece tint ainſi l'empire contre l'apoſtole & contre ceux d'Allemaigne, tant qu'il avint, que un jor un chevalier li coupa la teſte en ſa chambre meiſmes. Quant le duc de Souave fu mort, ſi fiſt l'en Othon empereor.

Otto fit imperator.

33. Ançois que je vous die plus de Othon comment il fut empereor, ne quel fin il fiſt vous dirai-je du comte de Flandre & des barons de France, qui contre le roi orent eſté, qu'il firent. Il firent crier un tornoiement ſor Somme & entre, & il alerent tuit; & quant il furent tuit armé d'une part & d'autre por tornoier, & il durent aſſembler, il oſterent lor hiaumes & corurent as crois, & ſe croiſierent por aler outre mer, dont aucuns diſtrent qu'il ſe croiſierent por doutance du roi de France qu'il ne les grevaſt, porce que contre lui avoient eſté. A cele aſſemblée ſe croiſa le cuens BAUDOIN de Flandre, Henri d'Anjou ſon frere, le cuens TIBAUT de Champagne, le cuens LOIS de Blois, le cuens du Perche, le cuens de S. Pol, le cuens SIMON de Monfort, JOHAN de Neele, ENGUERRANT de Bove & ſi trois frere, le cuens RENAUT de Dampiere & autres barons aſſés & grant chevalerie, bien priſoit l'on à mil chevaliers ou à plus, ceus qui ſe croiſierent delà les mons.

Multi Franciæ barones cruce ſignantur.

34. Devant ce que li baron ſe croiſſaſſent, avoit un preſtre en France, qui ot nom Fouque de Milli, qui preçoit de la crois, & mult croiſoit de chevalier & d'autres gens, & grant avoir aſſembla qu'en li dona por deſpendre en la terre d'outre mer. Mes il ne li portat mie, ains morut. Ançois que la muete fuſt, tout aucuns diſtrent qu'il fu mort de duel, por l'avoir qu'il avoit recommandé, & l'en li cela. Ne por quant la greignor partie de ſon avoir eſtoit à Ciſtiaus, mes bien puet eſtre qu'il en commanda en aucun lieu qui celé li fu. Li avoir qui fu commandé à Ciſtiaus fu portés en la terre d'outre mer, ne onque avoir ſi grant bien ne fiſt en la terre d'outre mer com cil fiſt; car li Crolles i avoient eſté, & eſtoient fondus tous les murs de Sur & d'Acre & de Baruth, qu'en refiſt tous de cel avoir.

De Fulcone de Milli.

35. Li barons de France qui croiſié eſtoient ſi parlerent enſemble, & priſtrent conſeil de faire eſtoire por eus mener. Conſeil lor amena qu'il envoiaſſent en Venice, & feiſſent venir des Veniciens por marchié faire à eus de cele eſtoire. Quant li Veniciens orent ce, ſi en furent mult lies, & envoierent de lor plus ſages homes en France por faire marchié as barons. Quant les Veniciens furent en France, ſi s'aſſemblerent li barons à Corbie. Là fu li marchiés fait des nés & des galies à eſtre u ſerviſe des croiſſiés deus ans là où il les voudront mener par mer. Grant avoir i ot & la moitié des conqueſtes hors de la terre de promiſſion. Là jurerent li conte & li haut home, qui à ce parlement furent les convenances tenir & rendre l'avoir. Et li Veniciens jurerent ſor ſains des nés & des galies & des huiſſieres avoir apareilliés au terme qu'on i ot mis. Quant li haut home orent loüée l'eſtoire, ſi parlerent entre eus & diſtrent qu'il feroient d'un deus ſeignor, à cui il feroient obéiſſant, & qui juſtice tendroit ſus eus. Là regarderent le comte Ti-

Cruce ſignati ex Gallia diverſis viis proficiſcuntur.

Digitized by Google

BAUT de Champaigne, ſi en firent ſeignor, & tant s'en partirent. Ne demora guaires après le cuens Tibaut fu mort. Li baron ſe raſſemblerent por prendre conſeil de qui il feroient ſeignor. Conſeil lor apporta qu'il feroient ſeignor du marquis du Monferrat, qui croiſié eſtoit & prodons. Il le manderent querre, ſi en firent ſeignor, & atirent lor erre de movoir. Pluſors chevaliers ot en France qui ne furent mie à la cort de ceſte muete, ne ni alerent pas, ains i out tex qui paſſerent à Marſeille, & tex i ot par autre lieu. Johan de Neele entra adonc en mer, & grant partie de Flamens, & s'en alerent par les deſtrois de Marroc. Tuit li croiſiés deçà les mons paſſerent à un port, & paſſerent outre mer, & arriverent en Acre, fors ceus qui arriverent en Venice. Bien furent ccc. cil chevalier & plus de toutes terres, mult i paſſa de menuës gens. A ce paſſage paſſa le cuens de Foreſt, mes il ne veſqui guaires. Ains fu tantoſt mort com il arriva en Acre. Le cuens RENAUT de Dampierre i fu, qui vint au roi, & li diſt qu'il voloit les trives bruiſier, & que tant eſtoit de gent qui bien pooient guerroier les Sarrazins. Li rois reſpondi qu'il n'eſtoit mie tex bons qui les trives deuſt bruiſſier, ains atendiſt les haus homes de France, qui en Venice eſtoient alés. Cil cuens fu mult honteus de ce que le roi avoit ainſi parlé à lui, & qu'il ne li laiſſoit les trives bruiſſier. Si parla laidement au roi. Le roi fu ſage, ſi eſcouta, & li laiſſa dire ſon plaiſir, qu'il ne voloit pas as pelerins faire tençon ne meſlée. Quant le cuens vit qu'il ne pooit rien faire en la terre, il parla à pluſors chevaliers, qui paſſés eſtoient à ce point. Il priſtrent conſeil enſemble, & diſtrent qu'il ne demoreroient mie en la terre, ains iroient en Antioche. Ils errerent tant qu'il vindrent hors de la terre des Chreſtiens, & vindrent à une cité des Sarrazins qui a nom Gibel. Cete cité ſiet entre Margat & la Liche. Quant le ſire de la Liche oi dire que ſi grant gent aloient là, il ala encontre, porce qu'il avoit trives as Chreſtiens & les ſalua. Il lor fiſt grant honor, & les fiſt logier hors la cité. Après lor fiſt venir viande à grant plente à vendre. Il lor demanda où il voloient aler. Il diſtrent qu'il iroient en Antioche. Li ſire de la cité lor diſt que en Antioche ne porroient il aller s'il n'avoient la ſeureté du ſoudan de Halape, parmi cui terre il lor covenoit paſſer, & s'il voloient il envoiroit au prince, & feroit à ſavoir, qu'il avoit iluec grant chevalerie & grans gens por lui aidier, & qu'il prengne ſeureté du ſoudan de paſſer par ſa terre. Il diſtrent qu'il ne ſejorneroit pas tant que le meſſage fuſt venu, ains paſſeroient bien, qu'il eſtoient grant gent. Li Sarrazins diſt qu'il ne feroit mie ſens, s'il s'en aloient ains qu'il l'euſt fait à ſavoir au prince; car s'il s'en aloient, il n'en eſchaperoit ja pié.

Eta ſoldano omnes capiuntur.

Il diſtrent toutesfois qu'il s'en iroient. Li Sarraſin diſt : porquoy ne me creés vos, vous n'eſtes pas ſages. Ja avez vous grant marchié de viande, en nulle lieu n'aurez-vous tel marchié. Totes voies s'appareillerent li Creſtiens, & diſtrent qu'il ne demoroient plus. Quant cil vit qu'il ne les porroit tenir par priere, il lor diſt, ſeignors, j'ai trives as Chreſtiens, ne je ne voudroie nul avoir blaſme de choſe qui vous aveniſt, parmi ma terre vous conduirai-je ſauvement. Mes ſachés de voir ſitoſt com vous iſtrés de ma terre, vous ſerés pris, car on vous guaite. Il ne le voudrent croire, & s'en alerent, & il les conduiſit tant com ſa terre dura. Quant il furent hors de ſa terre, il vindrent près de la Liche. Grant gent de Sarrazins, qui là furent embuſchiés les priſtrent tous, fors ſeulement un chevalier qui fu pris, & eſchapa la nuit. Cil ot nom Sohiers d'Entreſeignes. Ainſi com vous avez oi, furent cil pris par lor folie, porce qu'il ne vodrent croire conſeil.

Soldanus Ægypti præparat ſe ad reſiſtendũ Chriſtianis.

37. Le ſoudan d'Egypte, qui fu frere Salahadin, qui la terre ot ſaiſie après la mort ſon neveu, & qui ſon autre neveu avoit deſerité de la terre de Domas & de Jeruſalem, quant il oi dire que li Creſtiens avoient apareillié lor eſtoire por venir en la terre d'Egypte, il fiſt metre bonne garniſon à Domas por ſon neveu qu'il avoit deſerité, & vint en Egypte por prendre conſeil, comment il porroit ſa terre garnir contre les Creſtiens qui en la terre devoient venir. Quant il fu venu, il manda les eveſques & les preſtres de ſa loi & lor diſt : » Seignor, li Creſtiens ont fait grant eſtoire por venir en ceſte terre, & por prendre la, s'il pooient, il convient que vous aiés chevaus & armes, & ſoiés bien garnis por la terre defendre, car j'ai guerre au ſoudan de Halape, & à mes neveus, ſi ne porroie mie ci avoir toutes mes gens, ains me covendra tenir oſt çà & là, ſi covient que vous m'aidiés. « Il diſtrent que armes ne porteroient-il pas, ne ja ne ſe combatroient, car lor loi lor deffendoit à combatre, ne contre lor loi n'iroient-il ja. Ains iroient à mahomeries, & prieroient Dieu que il deffendit la terre. Car autre choſe ne devoient-ils faire. Le ſoudan lor diſt, ſe li Creſtiens venoient ci, & il vous toloient la terre, que ferés vous? Ce que Dieu plaira ferons. Puiſque vous ne povés combatre, diſt le ſoudan, je querrai qui combatra por vous. Lors fiſt venir un eſcrivain devant li, puis apela le plus haut des eveſques, & li demanda combien il avoit de terre, & où ele ſeoit, & qu'il ne l'en mentiſt pas. Cil li diſt verité, & il le miſt en eſcrit. Après apela les autres un & un, & fiſt metre en eſcrit. Quant tout ot eſcrit, ſi fiſt as ſommer combien lor rentes valoient. Si trova que deus tans avoient en la terre de rentes qu'il n'avoit. » Seignors, vous avez plus de terre que je n'ai, & aurés grant damage,

» ſe vous la perdés. Je ſaiſierai vos terre & A
» vous donrai vos vies, du remanant loerai
» chevaliers & ſerjans por defendre la terre. Il
» diſtrent: Sire, ce ne ferés-vous pas, ſe Dieu
» plaiſt, que vous tolliés les aumones que vos
» anteceſſors ont donnees. Il dit qu'il ne les voloit mie tolir, car ce ſeroit contre raiſon s'il les toloit ne apeticoit. Ains les voloit garder & garantir à ſon pooir. Il ſaiſi toutes lor rentes & lor terres, & les aſſembla à ſa ſoue, & à ſon benefice, à chaſcun ſelonc ce qu'il avoit dona ſa vie. Après envoia meſſage & ſerjans en Venice, B & lor dona grant avoir & grans richeſſes qu'il manda au duc & as Veniciens, & avec ce lor manda ſalus & amitiés, & lor manda s'il pooient tant faire en nulle maniere, qu'il deſtornaſſent les Creſtiens, qu'il n'alaſſent en la terre d'Egypte, il lor donroit grant avoir & grant franchiſes u port d'Alixandre. Li meſſage vindrent en Venice, & firent bien ce qu'il i quiſtrent, & s'en retornerent ariere le plus toſt qu'il porent. En dementieres que le ſoudan eſtoit en Egypte, le ſoudan de Halape, & le fil Salahadin, C qui deſerité eſtoit, aſſiſtrent Domas à grant gent & à grant effors. Quant cil de Domas ſe virent aſſis, ſi manderent au ſoudan lor ſeignor, qu'il les ſecoruſt. Quant le ſoudan oit ces novelles il fu mult corociés, & s'en ala ſecorre Domas à tant de gent com il pout avoir. Il vint au pluſtoſt qu'il pout en Jeruſalem, là aſſembla ſes os & tote ſa gent à Naples, qui eſt à une jornée d'Acre, & à cinq jornées de Domas. Là fiſt tant par ſon ſens & par ſon engin, qu'il leva le ſiege de Domas, ne onques de plus près ne les ſecorut. D

Soldanus Halapi obſidet Damaſcum.

38. Li pelerin qui devoient entrer es nes en Veniſe: il a iluec une iſle près de Veniſe, qui a nom S. Nicolas, a la meſure que li pelerins venoient, les faiſoit l'on paſſer en cele iſle & herbergier. Là aſſena l'on chaſcun haut home a ſa nef, & combien chaſcun paieroit. L'en receut le paiement ce que chaſcun en devoit. Quant il orent ce fait, ſi ne fu mie l'eſtoire la moitié paiée de ce que lor ot en convenant, mult s'en retourna de la menuë gens en lor païs; & mult s'en eſpandi par la terre por querre lor vivre. Quant li Venicien furent paiés des pelerins ce qui lor fu aſſené, ſi diſtrent a mariniers nos gens qu'il les paſſaſſent. Li Venicien diſtrent qu'il n'entreroient en mer tant qu'il auroient toutes lors convenances eues: car il lor avoient bien tenue la lor. Li haut homes voudrent doner bon pleges & creanter a rendre. Il diſtrent qu'il ne feroient rien, nil n'entreroient en mer juſques tant qu'il fuſſent paiés. Là les cuidrent tant a malaiſe en cele iſle qu'il paſſerent l'eſté & vindrent vers l'ivert. Si ne porent paſſer por le froit. Là furent li haut home mult dolent & corocié de lor avoir qu'il avoient guaſté & perdu, & de ce

Veneti cruce ſignatos in terram ſanctam transferre recuſāt, niſi prius in expugnanda Sclavoniæ civitate quadā eos juvent.

qu'il ne pooient riens exploitier de ce qu'il devoient faire. Quant li Venitiens les virent ſi a malaiſe & corociés, mult en furent lies. Le duc vint as haus homes de l'oſt, & lor diſt qu'il avoit iluec près une cité, qui mult li avoit fait d'ennui & greve, & s'il ſe voloient accorder a ce qu'il alaſſent avec eus, & aider à prendre la cité, il lor quitteroit l'avoir, qu'il devoit avoir de l'eſtoire, & les menroit où il les devoient mener. Li haut homes diſtrent qu'il en auroient conſeil des pelerins de l'oſt. Il en parlerent & diſtrent qu'il lor convenoit tel choſe faire qu'il ne deuſſent pas, ou il retorneroient honteuſement arriere. Il s'accorderent qu'il feroient la volenté as Venitiens, & iroient là où il voudroient. Quant li Venitiens oirent ce, ſi en furent mult lie. Il firent chargier viandes & les recueillirent es nes & es veſſiaus, & alerent vers la cité, & priſtrent terre & aſſiegerent la cité. Cele cité a nom Ladres* en Eſclavonie, & eſtoit au roi de Honguerie. Quant le roi de Honguerie ſout, que li pelerins qui outre-mer aloient, avoit ſa cité aſſiſe, & guaſté ſa terre, il fu mult dolent, il manda as barons de l'oſt & as pelerins qu'il ne faiſoient mie bien qui ſa terre li gaſtoient, qu'il eſtoit croiſié, auſi com il eſtoient, & que por Dieu ſe levaſſent du ſiege, & s'il voloient du ſien il lor en donroit a grant plente & iroit avec eus outre-mer. Il li remandirent qu'il ne s'en porroient partir; car il avoient juré l'aide as Venitiens, ſi lor aideroient. Lors manda le roi de Honguerie à l'apoſtole en priant por Dieu des pelerins qui outre-mer aloient, qui li gaſtoient ſa terre, qu'il i meiſt conſeil.

* *infra* Gadres.

Ea de re ad papam queritur rex Hūgariæ.

39. Quant l'apoſtole oi ces noveles, ſi n'en fu mie lies. Il i envoia un cardinal por amoneſter les, qu'il alaſſent fors de la terre le roi, & s'il n'en iſſoient, il les eſcommenieroit. Le cardinal i ala & les amoneſta, n'en vodrent rien faire: ains priſtrent la cité. Le cardinal les eſcommenia de par l'apoſtole. Quant eſcommeniés furent, ils s'aſſemblerent & parlerent enſemble. Il envoierent a l'apoſtole, & li crierent merci, & li firent a ſavoir porquoi il i eſtoient alés, & que por Dieu euſt d'eus merci. Ce meſſage fiſt Robert de Boue. E Le cardinal s'en retorna quant il les ot eſcomeniés. Robert de Boue quant il ot fait ſon meſſage de par les pelerins, ne retorna mie a eus, ains s'en ala en Puille por paſſer en la terre d'outre-mer. Il paſſa & arriva en Acre. Enguerran ne vout mie demorer en eſcommenation, ains s'en ala au roi d'Honguerie, & fu avec lui grant piece. Le cuens Simon de Monfort & Gui ſon frere s'en alerent auſi a un port, & paſſerent quant tans fu avec deus abbés de Citiaus, l'abé de Vaus & l'abé de Sarquanciau. Estienne du Perche, Renaut de Monmirail & autres chevaliers aſſés paſſerent outre-mer. Li autres

Qui eos excōmunicat.

Cruce ſignati per diverſas vias proficiſcuntur.

Digitized by Google

ivernerent a Guadres quant il l'orent priſe & demorerent tot l'iver. JOHAN de Neele & li Flamenc entrerent adonc en mer. Il alerent par les deſtrois de Marroc, & priſtrent une cité de Sarrazins, où il firent grant guaaing. Quant il orent pris cele cité, il n'i vodrent pas demorer, ains la donnerent as frere de l'Eſpée, qui la garnirent & la tiennent encore, puis aler a Marſelle iverner. Il avoit avec ces Flamens un chevalier qui parent eſtoit le comte Baudoin, cil s'acointa d'une fame qui a Marſelle eſtoit, qui fille fu au roi de Chipre. Il la demanda en ſon païs. Si com ele s'en aloit, le cuens de S. Gile la priſt, ſi l'eſpouſa. Quant il l'out tant tenuë com il vout, il la miſt hors de ſa terre, ele s'en vint a Marſelle, & le cuens eſpouſa la ſeror au roi d'Arragon. Là la trouva le chevalier que je vous di, & fiſt tant vers li qu'il l'eſpouſa, & cuida bien à l'aide du conte de Flandres, qui ſes parens eſtoit & des Flamens, qu'il r'euſt l'iſle de Chipre, qui fu ſon pere. Quant tans fu de paſſer, JOHAN de Neele & li autre pelerin, qui iverné avoient a Marſelle, & es autres païs, paſſerent & arriverent en la terre d'outre-mer. Quant il furent arrivé li chevalier qui la fille au roi de Chipre avoit a fame, priſt de ſes amis & des Flamens, & alerent devant le roi Hemeri. Le chevalier li requiſt qu'il li rendiſt l'iſle de Chipre ; car il avoit a fame la fille de l'empereor qui ele fu, & ſoue devoit eſtre. Quant le roi HEMERI oi cele novelles, ſi le tint por muſart, & li commanda qu'il li voidaſt ſa terre, ſor le cors eſſiller, & s'il ne le faiſoit, il l'eſſilleroit. Li chevalier n'ot pas conſeil de demorer, ains voida la terre au roi de Chipre. Au paſſage où li Flamens paſſerent, paſſa grant gent, & arriverent en la terre d'outre-mer, mes ni furent euvré, car il avoit trives. L'une partie s'en ala a Triple, l'autre en Antioche au prince qui guerreoit le roi d'Ermenie. Johan de Neele s'en ala ſejorner en Hermenie, & fu avec le roi a un ſiege devant Antioche, & furent veuës ſes bannieres, ſi com l'en diſt. Cil qui en Hermenie & en Antioche alerent, n'alerent mie ſi folement comme cil qui avant i alerent, qui pris furent, ains orent ſauf conduit a aler.

Verſus Antiochiam tēdunt.

40. Un amiraut avoit en la terre d'Egypte qui chaſtiaus avoit en ſa terre de Sajete. Il fiſt armer galies, & les miſt en mer, ſi les envoia gaaignier dedens les trives. Les galies vindrent devant l'iſle de Chipre & priſtrent deus batiaus & n'avoit dedens que cinq homes, plus ne firent de damage as Chreſtiens. L'en fiſt a ſavoir au roi HEMERI que les galies des Sarrazins avoient pris ſes homes devant Chipre. Quant il le ſout, il manda au Soudan qu'il li fiſt rendre ſes homes, qui avoient eſté pris en trives. Le Soudan manda a l'amiral qu'il les rendiſt. L'amiral diſt qu'il n'en rendroit nul. Le roi diſt qu'il l'amenderoit quant il porroit. Cil amiral qui les homes le roi avoit pris, fiſt un jor chargier xx. veſſiaus de forment & d'orge & de marchandiſes por garnir le chaſtel qu'il avoit en la terre de Sajete, & por paier les garniſons ; car il ſe doutoit que li pelerins ne ſejornaſſent a Gadres quant il ſeroient arrivés a Acre, & qu'il ne l'aſſeiſſent. Quant li vaiſſel furent chargiés, & il orent tans, ſi murent. Quant il vindrent près d'Acre, & cil d'Acre virent qu'il paſſoient outre & ne tornoient au port, cil d'Acre ſorent bien que c'eſtoit nes des Sarrazins, il corurent as nes & as galies & corurent encontre, ſi les priſtrent & les amenerent en Acre. Dedens ces nes avoit bien cc. chevaliers Sarrazins & plus. Tout ce gaaing de blé & de veſſiaus fu au roi, & bien priſa l'en qu'il i avoit que forment que orge au mui de la terre xv. mil muis. Bien valu le gaaing qui a cele empraínte fu fait LX. mil Beſans.

Acconenſes commeatum Sarracenorū intercipiunt.

41. Quant le roi ot fait l'avoir dechargier & metre a ſauveté, & les Sarrazins empriſonner, il fiſt les portes d'Acre bien fermer & bien garder, que nus n'en peuſt iſſir ne entrer, parce qu'il ne voloit mie que on fiſt as Sarrazins a ſavoir ce qu'il voloit faire. Lors manda as chevaliers d'Acre & à ceux qui avoient armes & chevaus, qu'il lor donaſſent provendes, & tantoſt com il orroit les nacaires ſonner, qu'il s'armaſſent & montaſſent & alaſſent après lui. Cil qui en Acre eſtoient le firent volentiers, car mult deſiroient a aler ſor Sarrazins. La nuit quant le roi ot fait ſoner les nacaires, & li chevalier ot mengié, il les fiſt armer & murent, & mult de gent a pié i ot, & errerent tote nuit. Li Templiers & li Hoſpitaliers, li uns fiſt l'avant-garde, & l'autre l'ariere-garde ; au point du jor furent entrés en terre de Sarrazins, & s'eſpandirent par le païs, proie cueillirent, mult priſtrent fames & enfans, & grant gaains i firent. Il revindrent a Acre : l'en fiſt a ſavoir au Soudan, qui a Domas eſtoit, que le roi HEMERI eſtoit entré en ſa terre, & avoit pris ſes homes & grant damage fait. Quant le Soudan l'oi, ſi fu mult lies, & diſt que Bellen eſtoit, aſſés pooit prendre & gaſter, que par lui ne par ſon conſeil n'en ſeroit deſtorbes, bien gardaſt chaſcun ce que garder avoit. Car ore avoit bien le roi HEMERI ſa perte des cinq homes, que li amiral avoit pris. Quant Johan de Neele qui en Hermenie eſtoit & li autre chevalier oirent dire que les trives eſtoient routes, ſi alerent a Acre où la guerre eſtoit ſor les Sarrazins. Le roi par maintes fois s'en entroit en lor terre, & en amenoit proie, & grant gaaing faiſoit ſor eus. Une fois ala deça le flun, ſi ne trouva rien, ſi paſſa outre bien profont, proies acuillerent, & grant gaaing firent. Si paſſerent ariere le flun & s'en retorner & herbergierent iluec, dont l'en ot le jor grant paor

Rex Haimericus pactas cum Sarracenis inducias violat.

en Acre d'eus. Car quant il orent la proie acueillie, & il s'en retornoient, ains qu'il euſſent le flun paſſé, priſtrent un coulon, ſi li lierent un fil rouge au col, & l'envoierent en Acre. Quant le coulon fu venu, & il fu pris, ſi ni trova l'en nulles lettres fors le fil rouge, dont il orent grant paor. Car il eſperoit que ce fuſt ſigne de bataille & de ſanc eſpandu. Quant le roi fu paſſé par deça le flun, il fiſt unes lettres, ſi les lia à un autre coulon au col & les envoia en Acre, & lor fiſt a ſavoir qu'il eſtoit ſain & haitie, & comment il avoit le flun paſſé, & tout ce qu'il avoit fait. Lendemain retorna le roi ſauvement a tout ſon gaaing.

Rex terras Sarracenorũ deprædatur, ac tandem cruce ſignatis recedentibus cum eis inducias facit.

42. Un des fils au Soudan qui avoit nom Coredins, qui mult haioit les Creſtiens, ſot que le roi Hemeri gaſtoit la terre ſon pere, & prenoit proie & gens, & que ſon pere ni mettoit nus conſeil, ſi fu mult dolent. Il aſſembla grant gent, & s'en ala herbergier à huit milles d'Acre à la fontaine de Saforie, & faiſoit corre une fois ou deus chaſcun jor devers Acre. Quant le roi vit que les Sarrazins eſtoient ſi près herbergié d'Acre, il fiſt ſes tentes tendre de fors Acre por movoir & ſi chevalier o lui, & ſouvent avenoit que l'en mengoit en l'oſt, que les correor Sarrazins venoient ſi près des herberges, que bien i pooient l'en traire. Un jor avint que Coredins vint a toutes ſes gens a une lieuë d'Acre a un caſal du Temple qui a nom Doc. Quant le roi ſot que Coredin eſtoit venu o toutes ſes gens ſi près de lui, il s'arma il & ſes gens qui armes pooient porter a pié & a cheval. Il alerent contre les Sarrazins, & ordonnerent lor batailles. Il furent ſi près des Sarrazins, que les uns traioient as autres. Là ot le roi mult de requeſtes de poindre; le roi lor pria qu'il ſoffriſſent tant que lieu en fuſt: car il envoia ſes correor por deſcouvrir le païs, que il ſe doutoit que li Sarrazins n'euſſent fait embuſchement por recorre vers la cité. Là furent de none juſques au veſpres, que les uns ne forſirent as autres, fors deus chevaliers, qui iſſirent fors de lor bataille, & poinſtrent vers deus Sarrazins & les abatirent; mes les gens a pié les occiſerent. L'un de ces chevaliers fu d'Orliens & avoit nom Guillaume Prunel, l'autre Guillaume & fu né de Calabre. Quant les deſcouvreor furent venus, il diſtrent au roi qu'il n'avoient rien vû, ne point d'embuſchement ni avoit. Il manda as chevaliers, qui prié li avoient de poindre, qu'il poinſiſſent. Lors ni ot ſi hardie bataille qui poinſiſt, tant les ens euſt le roi prier: ains furent tuit coi juſque a la nuit, que li Sarrazins s'en retornerent. Cil revindrent en Acre ſans plus faire. Bien priſa l'en a mul chevaliers ceus qui là furent. Lendemain en acocha de malades & le tiers jor plus, tant en i ot de malades & de mors que onques puis le roi por pooir qu'il euſt, ne pout aſſembler A cinq cens chevaliers. Le roi fiſt armer galies & veiſſiaus, & les envoia en la terre de Damiete, a grant gent. Là firent grant gaaing, & s'en retornerent ſauvement. Grant gaaing fiſt le roi Hemeri par mer & par terre ſor Sarrazins por achaiſon de cinq homes, que li Sarrazins avoient pris en trives. Quant vint au paſſage de Septembre, le plus des chevaliers loerent lor nes, & revindrent ariere, & Johan de Neele & Robert de Boüe, le cuens Simon de Monfort, & Gui ſon frere demorerent en la terre. Cil Gui eſpouſa la Dame de Sajete. Quant le roi vit que li chevaliers s'en retornoient, & la terre demoroit voide, B il fiſt trives as Sarrazins.

Conſilium de reſtituendo Iſaaco imperio CP.

43. Or vous lairons a parler de la terre d'outre-mer juſques a tant que point en ſera. Si vous dirons des contes & des pelerins qui eſtoient a Gadres, & du fils l'empereor Quirſac, que l'empereor ot envoié en Honguerie a garantiſe a ſon frere le roi, que cil qui ot fait ſon pere les eus crever ne le tuaſt. Li enfes fuſt grant vaſlet, ſi li conſeilla l'en qu'il s'en alaſt a Gadres, & qu'il fiſt tant vers les pelerins & vers les Veniciens qui là eſtoient, & par promettre & par doner, qu'il alaſſent avec lui en Conſtantinople, & qui li aidaſſent a ravoir ſa terre, dont il eſtoit deſerité, & il C lor donroit quant qu'il deviſeroient. Li Veniciens diſtrent qu'il s'en conſeilleroient. Il parlerent enſemble & conſeil lor dona qu'il li aideroient, s'il faiſoit lor gré: dont vindrent à li, & li diſtrent qu'il eſtoient conſeillés, & s'il voloit faire lor gré, il li aideroient. Il lor diſt qu'il deiſſent qu'il feroient. Il atirerent que li cuens de Flandres aroit c. mil mars, & li marchis c. mil mars. Cil avoirs lor fu creantés por eus, por lui & por les chevaliers de ſa terre, & le duc de Venice c. mil mars, & le cuens de S. Pol L. mil mars, & ſi jura qu'il rendroit a chaſcun pelerin poure D & riche ce qu'il avoit paié de l'eſtoire deus ans avec ce qu'il l'avoient a tenir, & ſi lors querroit cinq cens chevaliers deus ans, & viande a tote l'eſtoire deus ans, & ainſi le jura li enfes de tenir, s'il pooient tant faire qu'il fuſt en Conſtantinople, & qu'il r'euſt la terre, & il li graanterent qu'il ne li faudroient & qu'il li aideroient tuit a l'aide de Dieu, tant qu'il feroit emperere, & qu'il r'aroit la terre de Conſtantinople. Quant ce fu creanté d'une part & d'autre, li vaſlet s'en ala en E Honguerie por prendre conſeil a ſon oncle, & por li atirer, por aler avec les pelerins. Li Veniciens firent les nes & galies atirer & chargier les viandes & recueillir les pelerins, & quant tans fu, ſi murent de Gadres, & alerent en l'iſle de Corfout. Cele iſle eſt entre Duras & Puille. Là attendirent le vaſlet tant qu'il vint, & quant il fu venu, ſi murent d'iluec, & s'en aler en Conſtantinople. Lors orent bien oi li Veniciens la priere que le Soudan lor fiſt, qu'il deſtournaſſent les pe-

A lerins qu'il n'alaſſent en Alixandre, dont je vous parlois devant.

Alexius imperator præparat ſe ad reſiſtendum Iſaaco nepoti.

44. Quant l'empereor Alexes de Conſtantinople oi dire que ſes nies amenoient ſi grant eſtoire ſor li, ſi ne fu mie lies. Il manda tous les haus homes de ſa terre, & lor fiſt a ſavoir que ainſi amenoit ſes nies grant gens ſor lui, & qu'il fuſſent apparcillé de lor armes por eus defendre. Cil li creanterent qu'il li aideroient com a lor ſeignor. Quant il ſorent que li Venitiens approchoient de Conſtantinople, ſi firent une chaene lever, qui eſtoit a l'entrée du port, porce que les nes ne li vaiſſel entraſſent dedens. Cele chaene avoit de lonc plus de quatre traits d'arc & ſi avoit de gros le bras d'un home. Li uns des chevaliers fu a une des tors de Conſtantinople, li autre furent a une ville que l'on appele Parte: au chief de cele ville avoit une tor, là où li uns des chief de cele chaene fu qui de Conſtantinople venoit. Cele tor fu bien garnie, porce qu'il ſavoit bien que nos gens prendroient de cele part terre, & en tel maniere l'avoient garnie por la tor garder. Cele tor a nom la tor de Galathas. Là fiſt S. Pol une partie de ſes epiſtres. Tant errerent les pelerins François, qu'il vindrent par un ſamedi devant Conſtantinople, & ne porent entrer dedens le port; ains alerent à une part ariere deſus la Guirice, près de la rouge abbaie. Là arriverent li François ſans nul contredit de ceux de Conſtantinople, dont il avint que cil de la ville quant il virent les François, vindrent a l'empereor, & li diſtrent: Sire, car iſſons, ſi lor defendons terre a prendre. Li emperere diſt, que non feroit: ainſi les lairoit arriver & prendre terre, ſi com il ſeroient herbergié, il feroit iſtre toutes les putains de Conſtantinople, ſi les feroit monter ſor un mont qui eſtoit devers cele partie où il eſtoient herbergiés, ſi les feroit tant piſſer, qu'il ſeroient noié, & de ſi vil mort les feroit morir. Je ne le di mie por voir, mes ainſi le diſent aucunes gens, que ainſi le diſt l'empereor par orgueil.

Galli C P. appulſi turrim Golgotã dictam impugnant & expugnant.

45. Quant vint a lendemain que nos gens furent arrivés d'autre part de Conſtantinople, il aſſaillirent la tor de Galathas, & ſi ni ot mie grant aſſaut, & la priſtrent, ſi bouterent le feu en la guitée, & deſconfirent les Griſons qui eſtoient venus de Conſtantinople por la tor ſecore, & mult i en ot de noiés, quant on depeça la chaene, qui deſſus eſtoient montés por fuir en Conſtantinople a garant: car quant li François orent pris la tor, il depecierent la chaene. Quant li François orent le port délivré por entrer ens, ſi firent les nes paſſer outre juſques au chief du chaſtel de Blaquerre qui eſt au chief de Conſtantinople pardevers terre. Là fu un des manoirs l'empereor, & là où il fu le plus. Là entrerent les nes près du chaſtel, & li chevaliers & li pelerins ſe logierent, & aſſiſtrent de cele part Conſtantinople, & firent lices devant eus, porce que cil de la ville n'iſſiſſent fors por eus grever. Il furent herbergiés en une valée près de lor nes, & il avoient derriere eus une abbaie en la montagne, qui avoit nom Biaumont, qu'il avoit garnie. Quant il orent iluec eſté une piece, ſi atirerent lor batailles, que ſe cil dedens iſſiſſent fors por combattre a eus, que chaſcun alaſt a ſa bataille. Ne demora guaires après, que cil de Conſtantinople vindrent a B l'empereor, ſi li diſtrent: Sire, ſi tu ne nos delivre de ces chiens, qui ci nos ont aſſis, nous lor rendrons la cité; & il diſt qu'il les en delivreroit bien. Lors manda ſes chevaliers, & lor diſt qu'il s'armaſſent, & fiſt crier par toute la terre, qu'il iroit combattre as Latins. Quant il furent armés, il iſſirent fors de Conſtantinople par une porte que l'on appele porte Romaine, à un mille près de là où li Latins eſtoient herbergiés. Quant l'empereor fu fors de Conſtantinople il & ſa gent tuit armés, ſi envoia juſques a cinq batailles as herberges des Latins. Quant li Latins oi- C rent dire que cil de la cité iſſoient por venir combattre a eus, ſi s'armerent & vindrent fors des lices, & ſe tindrent tuit coi, & li Griſon furent coi d'autre part.

Alexius in Latinos egreditur Conſtantinopoli.

Veneti civitatem capiunt.

46. Li Venitiens qui furent ès nes, ſans ce qu'il feiſſent à ſavoir as Latins, quant il ſorent que l'empereor & ſes gens furent iſſis de Conſtantinople, & li Latins eſtoient fors des lices tuit armés, qui attendoient la bataille, il s'armerent & entrerent es batiaus, & porterent eſchieles avec eus, & vindrent as murs de la cité devers Blanquerre. Si drecierent eſchieles, & entrerent dedans la cité, & ouvrirent les portes devers la mer, & bou- D terent le feu en la cité. Puis manderent as François s'il avoient meſtier de chevaliers, qu'il lor envoieroient, qu'il eſtoient en la cité & l'avoient priſe. Quant l'empereor vit que la cité ardoit, & que li Venitiens l'avoient priſe, ſi s'en ala il & ſi chevaliers, & li François ſe herbergierent en la cité, & miſtrent celui qui avoit crevez les eus en poſſeſſion, mes ne veſqui guaires après. Li François coronerent le vaſlet, qui les avoit ame- E né a Conſtantinople, après regarderent un haut home de la terre, qui prodome leur ſembloit, ſi le firent baillif de la terre & de l'enfant, porce qu'il eſtoit jones, & porce qu'il porchaçaſt les convenances teles com li enfes lor avoit promiſes. Quant ainſi orent atiré, ſi vint cil, ſi lor diſt: « Biaus ſeignors, vous eſtes ci en cete cité avec nos, & ſi m'avés eſgardé à eſtre baillif de l'empire. Il m'eſt avis, ſe vos le loes entre vos, que vos iſſiſſiez hors de la cité, & vous aliſſiez herbergier de la en Parte pardevers la tor de Galathas, ou li Guiréc eſtoient devant ce qu'il fuſſent ars, & je vous envoierai des viandes aſſés, & ſi querrai & porchacerai comment

Galli legitimum imperatorẽ throno ſuo reſtituunt.

vous arez les convenances teles comme l'en les vous doit. Li François ſe conſeillerent & parlerent enſemble à Venitiens & bien ſi acorderent, ſi s'alerent logier pardevers la tor de Galathas. Cil baillif que je vous dis ſi avoit nom Marcofles. Quant li Latins ſe furent logiés, & lor navie près d'eus : lors manda Marcofles as Venitiens que il ſeuſſent en écrit combien li pelerins avoient es nes donné, & ſi li fiſt l'on a ſavoir combien eſtoit le nombre de l'avoir. Si fiſt prendre l'avoir & rendre a chaſcun ce que l'en avoit trouvé en eſcrit ; après ſi lor envoia forment & vin & char a chaſcun ce qu'il eſtoit. Ne demora guaires après ce qu'il ot ainſi fait, qu'il leva grant meſlée en Conſtantinople de Grecs & de Latins qui i manoient devant ce que l'eſtoire i alaſt, dont li Griſons orent grant paor, que cil de fors ne s'en meſlaſſent, ſi bouterent le feu es maiſons des Latins, qui ne fina d'ardoir IX. jors & IX. nuit en travers la cité & de l'une mer à l'autre.

Marcofles occiſo imperatore invadit imperiū.

47. Marcofles fiſt entrer en Blaquerre en la chambre l'empereor, une nuit ſi le fiſt eſtrangler, & fu averé le ſonge que l'empereor avoit une nuit ſongié. Il avoit un porc ſauvage contrefait de cuivre a Bouche de lion, qui eſtoit ſor la mer. Là manoit l'empereor, ſi ſongea que cil porc l'eſtrangloit, & quant vint lendemain, por la paor qu'il en ot, ſi le fiſt depecier, mes il ne li valut riens, toutes voies fut-il eſtranglé. Quant l'empereor fu mort, ſi le fiſt l'en a ſavoir a Marcofle ; & Marcofle ala Blaquerre, ſi le fiſt enfouir, & quant il l'out enfoui, il manda ſes chevaliers, & ala a ſainte Sophie, & porta corone & fu empereor. Mes devant ce qu'il porta corone, fiſt-il bien garder les portes, que nus ne peuſt iſſir ne entrer que l'en ne ſeuſt la mort l'empereor en l'oſt, ne la covine de la cité. Il ot un haut home en la cité, qui parent avoit eſté l'empereor. Si li fuſt avis qu'il deuſt miex eſtre empereor que Marcofles. Si eſpia un jor que Marcofles fu a Blaquere, ſi priſt ce qu'il pot avoir de gens, & s'en ala a ſainte Sophie, ſi s'aſſiſt en chaere & porta corone. Quant Marcofles l'oi dire, ſi ala là il & ſi home, ſi l'occiſt. Li François & li Veniciens quant il virent que les portes de la ville eſtoient fermées, & que nus ni pooit aler ne venir, ſi s'eſmerveillerent mult où l'empereor eſtoit alé. Mes on ne les laiſſa mie entrer dedens, ains diſt l'en que l'empereor eſtoit malades. Cele choſe ne pout pas longuement eſtre celée, ains ſorent tres tuit comment l'empereor avoit eſté mort, & en quelle maniere Marcofles avoit eſté empereor. Ne demora guaires après cele choſe que Marcofles commença à guerroier les Latins & lor viande à deſtraindre. Si vous dirai qu'il fiſt un jor. Il fiſt juſques à XIV. nés enplir d'eſpines, & quant il orent le vent qui venoit devers eus, & qui s'en aloit ſor l'oſt

A des Latins, il fiſt le feu bouter dedens, & le vent les mena tot droit vers la navie des Latins. Mes li Veniciens qui eſtoient bien garnis ſe defendirent mult bien d'eus & de ce feu, ſi que onques damage ni orent ne de lor cors ne de lor avoir. Iluec ivernerent nos François, juſques à tant que ce vint au careſme, ſi que cil de Venice fire pous de lor mas & de lor nés. Si les atornerent par tel engin qu'il s'en montererent par deſſus tuit armés. Et quant il avaloient il eſtoient par deſſus les plus hautes tors qui devers la mer eſtoient, là où il devoit aſſaillir. Ainſi

Galli & Veneti CP. expugnant.

B orent atiré lors affaire & eſtabli à la Paſque florie. Quant vint l'endemain par matin, ſi s'armerent & entrerent ès nés, & Dex lor donna ſi bon vent, qu'il les mena à Conſtantinople. La premiere nef qui vint as murs, ce fu la nef l'eveſque de Soiſſons, cele avala tantoſt ſous une tor ſous le pont, & François & Venicien monterent ſor le pont, & priſtrent cele tor. Cil qui primes i entra eſtoit Venicien & i fu occis, l'autre fu un chevalier de France, & ot nom Audins Durebouche. Cil gaaigna cent mars, & l'autre aprés cinquante. Tantoſt comment cele tor fu priſe,

C il ouvrirent les portes & entrerent ens. Quant l'empereor vit que li Latins furent entrés dedens la cité, ſi s'enfui, ainſi fu Conſtantinople priſe. Li François & li Veniciens ancois que l'en aſſeis la cité, eſtablirent que dedens moſtier ne prendroient nulle choſe, & que les avoirs que l'en prendroient en la cité, l'en les mettroit enſemble, & departiroit l'en a droit ; car li Veniciens devoient avoir la moitié par tot : ainſi furent lor convenant, quant il orent l'eſtoire accueillie, que de toutes les conqueſtes, fors la terre de Jeruſalem, devoient avoir la moitié en quele part

D que ce fuſt. Aprés quant ils orent ce eſtabli, ſi fiſt l'on excommenier à trois eveſques qui la furent, l'eveſque de Soiſſons, l'eveſque de Troies, un eveſque d'Alemaigne, tous ceus qui nulle choſe en deſtorneroient, & qui ne porteroient ce qu'il trouveroient là où l'en l'eſtabliroit por departir. Aprés excommenia l'en tous ceux qui dedens moſtier prendroient aucune choſe, ne preſtre ne moine deſroberoit, ne qui ſor fame mettroit main. Ainſi fu eſtabli l'eſcommuniement fait. Devant ce que li Latins entraſſent en Conſtantinople, ne qu'il l'euſſent, eſtoient-il plain de la gra-

E ce de Dieu, & avoient grant charité en eus, & ſi C. Griffons veiſſent, deus Latins ſi fuſſent-il.

Latini deprædantur CP.

48. Quant li Latins orent priſe Conſtantinople, ils orent l'eſcu Dieu embracié devant eus, & tantoſt com il furent ens, il le jeterent jus, & embracierent l'eſcu au deable. Il corurent a ſaint igliſe premierement, & roberent les abaies. Là fu la convoitiſe ſi grant entr'eus, que cil qui devoit porter amour, portoient a val. Là fu tele la haine & la rencune

ſcune entr'eus, que li chevaliers diſtrent que la poure gent avoient tot, & li poure diſoient que li chevaliers avoient tot ravi, & li clerc & li preſtre avoient tout mucié, dont il fu bien apariſſant à la partie. Cil qui plus en orent furent li Veniciens, qui emportoient de nuit à lor nes: dont il avint quant on ot priſe Conſtantinople, que li dus de Venice vot faire marchié as Latins de l'avoir qui eſtoit en Conſtantinople, qu'il feroit l'avoir aſſembler à ſes gens & metre à une part les muebles, & donroient à chaſcun chevaliers cccc. mars, & as chaſcun preſtre & à chaſcun ſerjans à cheval cc. mars, & as chaſcun home à pié c. mars, ainſi l'euſt-il fait & otroié, mes li François ne le vodrent otroier, ains en embla là tant & deſtorna devant ce con partiſt as Veniciens, que de la partie as François n'ot li chevaliers que xx. mars, li preſtres & li ſerjans à cheval x. mars, & home à pié v. mars.

Balduinus comes Flandriæ fit imperator CP.

49. Quant il orent ainſi parti l'avoir, ſi partirent la cité, ſi que les Veniciens orent la moitié, & li François l'autre. Si eſchai la partie as Veniciens devers terre, & la partie as François devers la mer. Quant il orent parti l'avoir & la cité, ſi priſtrent conſeil de qui il feroient empereor & patriarche. Si s'accorderent que ſe l'en faiſoit empereor deçà les mons, cil delà les mons feroient patriarche, & que li Veniciens donroient la quarte partie à l'empereor par devers terre de la cité, & li François la quarte part près de Bouche de Lion. Quant ainſi orent attiré, ſi eſlut l'en le conte BAUDOIN à empereor, qui de Flandres fu cuens, ſi porta corone. Quant l'empereor fu coroné, il deſparti les terres, les iſles de la contrée, & as Veniciens donna tel partie com avoir devoient. Après laiſſa les Veniciens & ſes baillis en Conſtantinople, & ala à Salonique por prendre & por doner au marchis à cui il avoit donné le roiaume de Salonique. Le marquis ala avec, & mena l'empereris ſa fame, qu'il ot eſpouſée, qui fame ot eſté l'empereor Quirſac, & mere l'emperere que Marofles fiſt eſtrangler, & feror le roi Honguerie. Cele dame ot un fils, qui puis fu roi de Salonique. Il a bien xxv. jornées de Salonique juſques à Conſtantinople. L'empereor ala de Conſtantinople juſques à Salonique, & en tous les lieus où il venoit, le tenoit l'on à ſeignor par toute la terre, & quant il vint à Salonique, ſi li rendiſt l'en & il la dona au marchis. Après li rendi l'en grant terre ſor la marine devers Puille qu'il dona au chaps Peneis, que puis tint Gieffroi de Villehardoin. Quant cele terre fu tote delivrée, & il l'ot donnée à ceus qui je vous ai dit, ſi retorna ariere en Conſtantinople. Là vint HENRI d'Anjou ſon frere. Si priſt gent & paſſa le bras S. Jorge. Si ala en Turquie & conquiſt grant terre. Paiens d'Orliens & Baudoien de Biauveois, Pierre de Brachuel priſtrent gent avec eus, & paſſerent le bras, & alerent en Turquie & conquiſtrent grant terre. D'autre part l'empereor BAUDOIN & li cuens LOIS ſejornerent en Conſtantinople devant ce que li cuens Baudoin fuſt emperere, & qu'il euſt pris Conſtantinople, porce qu'il orent l'eſtoire plus eſloingné qu'il n'orent en convent, manda-il ariere ſa fame que ele alaſt à lui en quele terre que il fuſt. Quant la dame oi les nouvelles que ſon ſire li manda, ſi s'apareilla, & s'en ala outre mer, & ariva en Acre. En ce point arriva que ſes ſires fu empereor. Noveles vindrent à l'empereor que ſa fame eſtoit en Acre. Il i envoia chevalier por faire la venir à Conſtantinople, & ſi manda en la terre d'outre mer, & fiſt crier par tot, que qui vodroit avoir terre ne gariſon, ſi veniſt à lui. Il i ala bien de cele voie cens chevaliers de la terre & ſi i ala bien d'autre gent juſques à dix mil, & quant il vindrent là, ſi ne lor vout riens donner. Ains ſe partirent de là, & s'en alerent à Salonique, & là où il porent miex faire par le païs. La conteſſe de Flandres, qui en Acre eſtoit, ne veſqui guaires, puis qu'ele fu venuë en Conſtantinople.

Conſpiratio adverſus Latinos Andrinopoli.

50. Or vous dirai des Grifons de la cité d'Andrinople qu'il firent. La cité d'Andrinople ſi eſtoit as Veniciens, car ele eſtoit eſcheuë en lor partie. Il menoient mult mal ceus de la cité, & ſi lor faiſoient mult de hontes. Por ce manderent as chaſtiaus & as cités qui près d'eus eſtoient, por Dieu qu'il s'accordaſſent enſemble, & qu'il mandaſſent le ſeignor de Blaquerre qu'il les ſecouruſt & il li rendroient toute la terre. Car li Latins les menoient trop mal. A ce s'accorderent les cités & les chaſtiaus d'iluec entor, & furent tuit à la tor d'Andrinople, & manderent au ſeignor de Blanquerre qu'il les ſecouruſt, & il lor manda ariere que volentier les ſecorroit dedens la Paſque à tot grant gent, & ce fu quinze jors devant quareſme prenant que le meſſage i alla, & ſi a quatre mult grant jornées d'Andrinople juſques à Conſtantinople. Cil des chaſtiaus & cil de la cité d'Andrinople quant il orent la ſeureté des Blaquers, qui les ſecorroient, il vindrent as garniſons, qui là eſtoient de Veniciens, ſi lor diſtrent, qui voidaſſent la cité, & s'il ne la voidoient, il les occiroient, mes en pes s'en alaſſent, ançois com les occiſt. Les garniſons virent qu'il ne ſe porroient tenir, ſi s'en iſſirent fors, & s'en alerent à Conſtantinople, & ainſi fiſt l'en à toutes les garniſons des chaſtiaus d'iluec entor. Les garniſons envoierent un meſſage à l'empereor, & li firent à ſavoir que ainſi s'en venoient, & comment li Griſons les avoient mis hors. Le meſſage vint à Conſtantinople le jor de la cendre, ainſi comme l'empereor iſſoit de ſa chapele, où il avoit oi le ſerviſe,

A cil li diſt le meſſage qu'il apportoit. Quant l'empereor l'oi, ſi fu mult dolent, & manda le duc de Venice, & le comte Loïs, & ſes chevaliers qui en Conſtantinople eſtoient. Il alerent tuit à li, & mult furent corociés, quant l'empereor lor diſt la novele qu'il ot oie. Là priſtrent conſeil, & s'accorderent d'aller d'Andrinople aſſeöir, & tot metre à l'eſpée, que par d'Andrinople eſtoit tote la terre revelée. Lors commenda l'empereor que tuit fuſſent appareilliés de movoir dedens la mi-quareſme, & tuit cil qui armes porroient porter, fors ceus que l'en eſgardoit à demorer en la cité por garder la. Ainſi- B com il le commanda fu fait. Quant ce vint à la mi-quareſme, ſi murent, & alerent aſſeoir Andrinople. N'orent gaires eſté devant Andrinople, quant les Blaquers & li Comain furent près d'iluec, & corurent chaſcun jor près de l'oſt, & gaitoient ſi la viande qu'à peine en pooit l'en avoir, & ſi firent lices par derriere, que li Blac & li Comain ne ſe feriſſent en l'oſt.

Latini obſident Andrinopolim.

Balduino imperatori dedere ſeſe volunt cives Andrinopolis modo iis non imperēt Veneti.

51. Quant l'empereor ſout que li ſires de Blaquere avoit amené ſor lui ſi grant gent, ſi ot grant paor. Si priſt meſſages & les envoia en Turquie à Henri d'Anjou ſon frere, C & li manda qu'il s'en veniſt à tout ce qu'il avoit de gent, que li Blac & li Comain l'avoient aſſis devant Andrinople. Tout ainſi manda-il à Paien d'Orliens, & à Baudoin de Biauveois & à Pirron de Brachuel, qui un autre oſt avoit en Turquie. Quant l'empereor vint devant Andrinople, cil de la ville iſſirent hors tuit contre lui, & bien le ſaluerent comme ſeignor, & li demanderent porquoi il eſtoit venu ſor eus, & pourquoi il venoit la cité aſſeoir, car il le connoiſſoient bien à ſeignor, & la cité li rendroient-il volentiers, D ſi les voloit à droit tenir comme ſes hommes, mes il ne li rendroient pas, ains ſe lairroient depecier tuit piece à piece, por qu'il les voſiſt metre en autre main que la ſouë, & ce qu'il avoient fait as garniſons, il l'avoient fait ſor lor corps deffendans, car il les mal menoient de lor fames & de lor enfans tant qu'il ne les porroient plus ſoffrir, ne jamés tant com il veſquiſſent, Veniciens n'aroient juſtice ſor eus. Quant l'empereor oi que cil d'Andrinople li orent ce offert, ſi en priſt conſeil, & bien li donna ſon conſeil que ſe le dus voloit aillor prendre terre, E qu'il li donnaſt por qu'il li laiſſa Andrinople en pes. L'empereor en requiſt le duc, & le duc li diſt que autre eſchange ne n'avoit-il ja, ains ſe vengeroit de la honte con avoit fait à lui & à ſes gens; & ſi li diſt qu'il li aidaſt ſi com il devoit la cité à aſſaillir. L'empereor li diſt qu'il ne li faudroit ja. Lors fiſt l'empereor attirer ſes gens & aſſaillir la cité, & envoia une partie de ſes mineors, qui minerent d'une part le mur & eſtançonnerent & mirent la tret, ſi qu'il ni ot fors de metre le feu. Quant ſi fu apareillié, qu'il ni ot fors du feu à bouter ens & d'entrer en la cité, l'empereor manda les chevaliers de l'oſt por aſſaillir, & eſtabli li qu'il garderoient les lices, & li qu'il entreroit en la cité, qu'il ne voloit pas que les menuës gens i entraſſent por deſtorner l'avoir qui dedens eſtoit. Après cōmanda l'empereor & fiſt crier, que por choſe qu'il veiſſent ne qu'il oiſſent, n'iſſiſſent des lices. Or fu bien none quant il orent ceſt atirement fait, ſi ſe departirent, & ala chaſcun a ſa herberge, ce fu fait le jeudi avant Paſques. Le cuens Loïs fu aſſis au diſné, & ſi com il mangeoit, vindrent li Blac & li Comains juſques a lices criant & glatiſſant. Quant le cuens Loïs les oi, ſi en fu mult ires, & diſt, veés cil glouton ne nos lairoient mengier en pes. Va, diſt-il a un ſien eſcuyer, amaine-moi mon cheval, & diſt a l'autre: Va, diſt-il a Eſtienne du Perche & a Robert de Monmirail & a mes chevaliers qu'ils viennent après moi. Il demanda un hauberion, ſi le geta en ſon dos, & monta ſor ſon cheval, & iſſi fors des lices & li chevalier & ſa meſnie aprés lui. Quant li Blac & li Comain qui as lices eſtoient les virent venir, ſi commancer a fuir, & il après eus a enchaucier. Quant cil de l'oſt virent, que le cuens Loïs iſſoit, ſi crierent as armes & iſſirent aprés. Quant l'empereor oi la noiſe & le cri, ſi demanda que c'eſtoit, & l'en li diſt que le cuens Loïs eſtoit iſſus & aloit aprés les Comains. L'empereor diſt, que l'en li amena un cheval, & il iroit aprés, ſi les feroit retorner, & commanda au mareſchal de Champaigne, que nus n'alla aprés lui fors chevalier, & qu'il fiſt garder les lices & les engins por ceus de la cité, & il s'en iroit aprés le conte Loïs por faire le retorner. Le cuens Loïs chaça tant les Blacs & les Commains, qu'il s'embati ſor lor aguait, & les avoit ja chaciés trois mil ou plus. Quant il vit la guaite, ſe retorna arriere, & une partie de la guaite ſaillirent après, ſi le navrerent à mort, & occiſtrent ceus qui o lui eſtoient. Il iſſit bien après l'empereor cc. des meillors chevaliers de l'oſt, por aler reſcorre le conte Loïs entre les Veniciens qui aprés aloient. Et quant la gait vit les gens l'empereor venir, ſi ſe retraiſt ariere, & l'empereor ala avant, ſi trouva le comte qui ſe moroit, ſi fu mult dolent, & grant duel fiſt. Le cuens Loïs li diſt: Sire, ne menés duel por moi, mes por Dieu aiés merci de vos & de la Creſtienté; car je ſuis mort, mes tenés vos tuit coi, & raliés vos gens enſemble, qu'il iert nuit partant ſi porrés aler as herberges, car j'ai ſor lor agait eſté, & veus les ai, & ſachiés ſe vos alés avant ja pié n'en eſchapera. L'empereor diſt, que ja Dieu ne pleuſt, qu'il euſt reprovier, ne ſi oir qu'il euſt le conte Loïs laiſſié mort en champ, ou il l'emporteroit ou il i morroit.

Veneti vitant ne imperator cum iis paciſcatur.

Blacci & Cōmani veniūt in auxilium Andrinopolis.

A quibus occiditur comes Ludovicus.

Digitized by Google

Imperator inſiliens in Blaccos & Cumanos ab iis occiditur.

52. Or chevaucha l'empereor avant, & li chevaliers après. Li Blac & li Comain ſaillirent de lor embuſchement, & les avironnerent, & là ſe combatirent & occiſtrent tuit ceus de la compagnie l'empereor & lui avec. Fors ne ſai quant chevaliers & ſerjans qui en eſchaperent & tornerent à lor herberges. Quant li Veniciens & cil qui avec eus eſtoient virent la bataille, ſi retornerent ariere, qu'il ſavoient bien s'il aloient avant, qu'il n'auroient durée. Il eſtoit ja prime ſoir, quant il vindrent as herberges. Lors firent ſavoir au duc de Venice & au mareſchal de Champaigne la meſcheance comment ele eſtoit avenuë. Quant il oirent ce, ſi ſe leverent du ſiege tot coiement, & laiſſierent lor hernois, & s'en alerent tote nuit vers une cité qui ſiet ſor la marine, qui eſt des Veniciens, qui a nom Rodeſtoc. En Conſtantinople en ala une partie, mes ce fu poi. Quant il orent tote nuit erré, & ce vint à lendemain qu'il fu jor, alerent il regarder. Si virent de loing grant gens à cheval. Si cuidierent que ce fuſſent li Blac, por ce commancierent à fuir vers Rodeſtoc. Cil qui eſtoient à cheval, ſi eſtoit li os BAUDOIN de Biauveex & PAIEN d'Orliens, & PIRRON de Brachuel, qui venoient ſecorre l'empereor. Pierres de Brachuel les choiſi premíerement, & mult s'émerveilla quex gens c'eſtoient, qui fuioient, ne porquoi, & regarda & conut une partie des banieres & li fu avis que c'eſtoit de lor gent. Dont dit à ſes compaignons, venés tot belement, & je poindrai vers eus, & ſaurai que ce eſt. Il point & les atainſt. Quant il le virent venir ſol, ſi s'arreſterent. Quant il vint à eus ſi les conut, & il lui. Si demanda de lor noveles, & il li diſtrent: Quant Pierre de Brachuel oi la novelle ſi fiſt grant duel & manda ſes compaignons, qu'il veniſſent à lui, & il i vindrent, & quant il furent là venu ſi s'en alerent tout droit à Rodeſtoc. Là ſejornerent & attendirent ſe dame Dex lor envoiroit ſecors de nulle partie.

Solvitur obſidio Andrinopolis.

Henricus audita morte imperatoris ad cujus veniebat auxilium, Rodeſtam ſe recipit.

53. Quant li Blac orent occis l'empereor & ſes chevaliers, & il ſorent que HENRI ſon frere avoit paſſé le bras S. Jorge, & qu'il venoit à Andrinople, ſi alerent encontre, por lui occire, s'il le peuſſent trover ne ataindre, mes Dex ne le vout pas ſoffrir, mes i envoia un païſant du païs por dire la mort d'empereor & du conte Loïs & des chevaliers qui mors eſtoient, & du ſiege qui eſtoit levé d'Andrinople, & alés à Rodeſtoc, & que li Blac venoient contre lui, & s'il le trovoient, il l'occiroient, mes por Dieu penſa de ſon cors garantir & de ſes compaignons, & ne finaſt d'errer de jor & de nuit. Quant HENRI oi la novelle de la mort l'empereor ſon frere & de ſes compaignons, ſi en fu mult ires & mult dolens, & grant paor ot de ſa ſouë mort & de ceus qui avec lui eſtoient, ſi ne ſout que faire. Il avoit bien amené avec lui trente milles meſnie Termins & lor fames & lor enfans & lor hernois, por faire manoir en Conſtantinople. Si lor avoit juré que por riens qui aveniſt ne lor faudroit, juſques qu'il les aroit mis en Conſtantinople. Or ne ſout que faire. Car il veoit bien que s'il s'en aloit & les laiſſoit, qu'il auroit grant peſchié, & qu'il iroit contre ſon ſerment. Dont priſt conſeil as chevaliers de l'oſt qu'il feroit; ſi chevaliers li conſeillerent, qu'il venoit miex qu'il laiſſa ce menu pueple en avanture, & s'en alaſt à Rodeſtoc à lor gent, ſe raliaſſent là, qu'il demoraſſent là por eus faire occire. Que ce ſout-il bien que ce que le païſant li avoit diſt, que pié n'en eſchaperoit. Si venoit miex que li Hermins fuſſent mors que eus. Car ſe ſeuſt-il bien devoir s'il fuſt mort qu'en Conſtantinople, ne à Rodeſtoc, n'en toute la terre n'en auroit pié qui tuit ne fuſſent livrés a l'eſpée. Il fu d'avis à HENRI que li chevaliers li donnerent bon conſeil. Lors apela le païſant, & li demanda s'il les ſauroit mener à Rodeſtoc, & il dit oil bien, mes por Dieu exploitaſſent d'aler. Henri mut & ſes chevaliers & le païſan avec, & errerent deus nuis que onques ne mengierent & mult perdirent de leur chevax qui recrurent, ſi que mult en convint aler à pié, & errerent tant, qu'il vindrent à Rodeſtoc. Là troverent lor compaignons, qui eſchapés eſtoient. Quant il ſe virent là aſſemblés ſi furent mult lies ſelon la meſcheance qui avenuë eſtoit. Grant duel firent de ceux qui mors eſtoient. Li Blac aceinſtrent li Hermins que Henri ot laiſſiés, ſi les aſſaillirent, & les occiſtrent & lor fames & lor enfans, & lor meſme, fors aucuns qui eſchaperent, & alerent en Conſtantinople.

Henricus imperatoris frater conſtituitur imperii adminiſter, deinde poſt annum imperator.

54. Quant la novele vint en Conſtantinople, & du conte Loïs & des chevaliers, & qu'il ne ſorent novelles de l'oſt, qui parti eſt, d'Andrenople du ſiege, ſi furent mult eſmaié & dolens. Ce ne fuſt mie merveille. Li cuens de Bethune, qui eſtoit demoré en Conſtantinople: & un cardinal auſi oirent la novele, ſi manderent tous les Latins de Conſtantinople, & les firent aſſembler en un lieu por prendre conſeil qu'il feroit, & por commander que chaſcun fuſt appareillié por lui défendre, ſi veoit que meſtier l'en fuſt; car a chaſcuns Latins, qui eſtoient lors a Conſtantinople, eſtoient-il lors c. Grifons, & ſi avoit le cri de la terre. Là priſtrent conſeil qu'il armeroient un vaiſſel & l'envoiroient a Rodeſtoc, & feroient cherchier la marine por ſavoir s'il orroient nulles noveles de HENRI D'ANJOU, ne des autres qui eſtoient partis d'Andrenople, por ce attirerent & manderent par mer ce qu'il ne pooient mander par terre, il armerent un vaiſſel, & l'envoierent par mer, & bien demora plus de VIII. jors, puis qu'il les ot trové a Rodeſtoc, ne onques cil de Rodeſtoc ne leur firent a ſavoir, juſques que

Digitized by Google

li vaiſſel revint ariere. Bien ſejornerent li là tuixv. jors & plus;puis qu'il furent a Rodeſtoc, ne ne s'en oſoient partir por li Blac, & quant il ſorent que li Blac s'eſtoient traits ariere, ſi ſe partirent de Rodeſtoc, & s'en alerent vers Conſtantinople, & envoierent le vaiſſel avant qui eſtoit venu por novel oir d'eus, & firent a ſavoir qu'il venoient, & quant ils furent en Conſtantinople, ſi s'aſſemblerent tuit, & priſtrent conſeil de faire ſeignor en la terre, & eſgarderent qu'il feroient baillif de la terre HENRI le frere de l'empereor, juſques qu'il ſauroient ſe l'empereor eſtoit mort ou vif. Là li firent homage come a baillif, & bien fu bailli plus d'un an, & faiſoit querre & cherchier, & donna grant avoir a moines & a autres gens por trover l'empereor; mes onques n'en pout-on oir noveles, fors tant que un hons vint a lui un jor, ſi li diſt qu'il avoit entre lui & deus homes l'empereor emblé, & l'avoient mené en une foreſt, & l'avoient là laiſſié & les deus homes avec lui qui le gardoient, & qu'il envoiaſt avec lui chevalier & ſerjans par mer, ſi l'amenroient. Henri fiſt armer deus galeres, & fiſt entrer ens chevaliers & ſerjans, & le cuens de Bethune avec, ſi les envoia en la foreſt ou cil les mena. Cele foreſt eſtoit ſor mer major. Quant il vindrent là, ſi deſcendirent a terre, & alerent delés l'arbre, où cil diſoit qu'il avoient laiſſié l'empereor. Là ne le troverent mie, ains troverent relief de pain & de ſel, mes ne ſorent qui i avoit mangié. Cil lor jura que deſous l'arbre avec deus homes avoient laiſſié l'empereor. L'en chercha la foreſt, ſi ne trova l'en rien. Quant il virent qu'il ne trovoient riens, ſi retornerent ariere vers Conſtantinople. Vcés-ci toute la novele de l'empereor Baudoin qu'en en pout onques ſavoir, puis qu'il fu perdu. Je vous avois oublié a dire du conte de S. Pol, qui en Conſtantinople eſtoit; il fu mort de ſa mort bien xv. jors avant que l'empereor meuſt a aler a Andrenople. Et quant HENRI ot eſté bailli de la terre plus d'un an, qu'en ne pout ſavoir noveles de l'empereor Baudoin, cil de la cité le firent empereor. Si li rendi l'en une partie de la terre qui avoit eſté perdu entor Conſtantinople, & ſi li rendi l'on Andrenople par tele diviſion, qu'il auroit ſeignor Griſon & qu'il ne ſeroient mie ſous la ſeignorie des Veniciens, ne des Latins. Toutes voies priſt l'empereor ce qu'en li rendi, & la dona a un haut home de la terre qui avoit nom Livernas, qui puis l'en ſervi bien. Cil Livernas avoit a fame la ſeror le roi Felippe de France, qui fu fame au fils l'empereor Manuel, qui Androines fiſt noier. L'empereor Henri fiſt pes a Blacs & fiſt la pes au ſeignor de la Blaquerne por avoir l'aide de lui & de ſa terre. Puis fiſt tant qu'en li rendi ſa terre juſqu'à Salonique, & i ala, & quant il i vint ſi trova que le marquis eſtoit mort. Là trouva un ſien fils qu'il corona & fiſt roi de Salonique. Ne demora guaires aprés ce qu'il ôt eſté iluec une piece qu'il fu mort. Si chevalier & ſi home qui avec li eſtoient, retornerent ariere por garder Conſtantinople. Lors priſtrent meſſages, ſi les envoyerent au conte PIERRON d'Auverne, qui couſin eſtoit germain le roi Felippe de France, & avoit la conteſſe de Namur a fame, qui ſeror eſtoit l'empereor Baudoin & l'empereor Henri, ſi li manderent qu'il alaſt en Conſtantinople o ſa fame; car li empires eſtoit eſcheus a ſa fame, & l'en feroient empereor, & li emperris ſi condrois eſtoit.

Petrus Romã profectus a papa coronatur imperator.

55. Quant il oi la novele, ſi murent entre lui & ſa fame, & s'en ala droit a Rome, & ſi mena avec lui chevaliers & ſerjans, & ſi laiſſa deus fils chevaliers qu'il avoit, dont l'ainſné fu cuens de Namur. Quant le cuens Pierre fuſt a Rome, ſi fiſt tant a l'apoſtole qu'il le corona lui & ſa fame. Quant coronés furent, ſi s'en alerent à Brandis en Puille, & li apoſtole envoia avec lui un cardinal. Quant l'empereor vint à Brandis, ſi fiſt apareillier nes & veſſiaus & entrerent ens, & paſſerent à Duras, & quant ils furent arrivés devant Duras, & li ſires ſout que c'eſtoit l'empereor, ſi ala encontre, & li fiſt grant joie, & le receut come ſeignor, & li fiſt homage & li rendi ſa terre. Duras eſt la premiere cité de l'entrée de Grece pardevers Puille. *Tendit CP.* Quant l'empereor ot iluec une piece demoré, ſi vint li ſires de Duras, ſi li diſt: Sire, vous irez en Conſtantinople par terre, & je irai o vos tant comme ma terre durera, & puiſqu'on ſaura par Grece que je vous arai renduë ma terre, & que je irai avec vous, ni aura nul qui contre vos ſoit; ains vendront à vos a merci, & vous rendront toute la terre. L'empereor le crut, ſi murent & alerent par terre, l'emperris eſtoit groſſe, ſi n'ala mie par terre, ains s'en ala par mer en Conſtantinople. Ains qu'ele veniſt a Conſtantinople, arriva ele en la terre GIEFFROI DE VILEHARDOIN, qui grant honor li fiſt. L'emperris avoit une fille, & Giefroi de Vilehardoin un fil qui avoit nom Giefroi. L'emperris vit qu'il avoit grant terre & que ſa fille i ſeroit bien mariée. Si li dona ſa fille, & il la priſt a fame, ſi l'eſpouſa. Après s'en ala l'emperris en Conſtantinople, ne demora après ce guaires qu'ele ſe délivra d'un fils dont ele eſtoit groſſe.

Imperator occiditur.

56. Or vous dirai que li ſires de Duras fiſt, qui l'empereor conduiſoit par terre. Il n'orent pas eloignié Duras plus de trois jornées, qu'il ſe herbergierent en un chaſtel mult fort. Quant herbergié furent, & il nincioient la nuit, li ſires de Duras fiſt bien armer ſes homes, & fiſt prendre l'empereor & ſes gens, & aſſés en occiſt l'en, & les fiſt en priſon mettre, & tant les tint en priſon, que l'empereor fu mort & le cuens de Sancuerre. Quant cil de Grece oirent dire que l'empereor eſtoit en priſon, ſi ſe releverent & reconquiſtrent toute la terre, que l'empereor Henri

Digitized by Google

Frater comitis Namurcenſis fit imperator.

avoit conquiſe. Ne demora guaires aprés la mort l'empereor que l'emperris morut en Conſtantinople. Quant l'emperris fu morte, li chevalier de la terre manderent le comte de Namur qui ſes fix eſtoit, qu'il alaſt en Conſtantinople, que la terre li eſtoit eſchuë. Quant le meſſage vint a lui, & li conta ſon meſſage, il diſt qu'il s'en conſeilleroit. Il s'en conſeilla, mes ſon conſeil ne li aporta pas qu'il i alaſt; ains i envoia ſon frere qui mainſnés eſtoit de lui, & il lor manda qu'il le coronaſſent, qu'il ni pooit aler. Cil Henri s'en ala par Honguerie, porce s'en ala par là, que l'emperris eſtoit ſa ſeror, & qu'il ot le conduit le roi de Honguerie parmi ſa terre & parmi Blaquie. Sauvement s'en ala en Conſtantinople & porta corone. Et quant il ot porté corone, il ne fiſt gaires d'eſploit en la terre, car il n'avoit mie amené gens dont il peuſt gramment exploiter, & euſt perduë toute la terre, s'il n'euſt l'aide des Blacs; mes li Blac li aidierent a maintenir & à retenir ce qu'il en trouva.

Imperatoris mater aquis ſubmergitur ejus uxori naſus & labia amputantur. Ipſe vero moritur.

57. Il avoit une vaine dame en Conſtantinople, qui fille avoit eſté à un chevalier d'Arras qui avoit nom Baudoin de Noveville. Cele dame avoit mere, l'empereor l'aima tant qu'il ne pooit eſtre ſans li, ſi l'eſpouſa coiement, & la miſt avec lui en ſon manoir, & ſa mere avec lui. Quant li chevalier de Conſtantinople ſorent qu'il l'avoit eſpouſée, ſi en furent mult dolent, car il eſtoit ſi entrés en li qu'il ne l'en pooit faire iſſir hors de ſa chambre. Il priſtrent conſeil qu'il en feroient, ſi s'en alerent en la chambre où l'empereor eſtoit, ſi com lor conſeil lor avoit aporté, & priſtrent l'empereor, ſi le tindrent, & priſtrent la mere ſa fame, ſi la miſtrent en un batel, & l'envoyer noier en mer; après vindrent a ſa fame, ſi li couperent le nés & les baulevres, a tant laiſſierent l'empereor en pes. Quant l'empereor vit la honte que l'en li out faite de ſa fame, & de ſa mere, ſi fu mult dolent. Il fiſt armer galies & entra ens, & laiſſa Conſtantinople, & ala a Rome. Quant il vint là, ſi ſe plainſt a l'apoſtole de la honte que ſi home li avoient faite. Le pape le conforta durement, & li dona du ſien, & le pria tant, & fiſt tant vers li qu'il retorna ariere en Conſtantinople. En ce qu'il s'en retornoit ariere, il arriva en la terre Giefroi de Vilehardoin; là priſt maladie dont il fu mort.

Otho imperator coronatus invadit eccleſiæ terras.

58. Fedric qui eſtoit roi de Ceſile, & que ſi home avoit deſerité de ſa terre, & du duc de Souave ſon oncle qui la terre d'Alemaigne li gardoit, il devoit eſtre empereor. Il avint un jor qu'un chevalier entra en la chambre le duc, ſi l'occiſt. Quant li haut home d'Alemaigne ſorent que li duc eſtoit mort, qui contre eus eſtoit de coroner Othon par les promeſſes & par les dons qu'il avoit eu du roi d'Angleterre, il le manderent ſi le coronerent à Ais la Chapelle. Quant Othes A ot porté corone, ſi fiſt querre le chevalier qui le duc avoit mort & occis, & le fiſt tant cherchier qu'il fu pris por li geter du blaſme de ce qu'il li metoit la mort du duc ſus. Il fiſt le chevalier trainer & pendre. Après s'en ala a l'apoſtole a Rome por eſtre coroné. L'apoſtole le corona mult volentiers, porce que le roi d'Engleterre l'en avoit fait grant preſent. Lendemain que Othes fu coronné à empereor de Rome, il entra en la terre l'apoſtole & le commença a guerroier, & priſt les chaſtiaus & les garins encontre l'apoſtole. B Quant l'apoſtole ſout qu'il ot pris ſes chaſtiaus, & qu'entré eſtoit en ſa terre, cil qu'il avoit fait empereor & faire ne devoit, & avoit aidié par convoitiſe à deſeriter celui qui devoit eſtre empereres, ſi fuſt mult dolent, ſi ne pout autre choſe faire, ne autre veniance, fors de Othon eſcommenier par toute Chreſtienté; il l'eſcommenia & fiſt excommenier par toute Chreſtienté. Quant Tibaut qui eſtoit baillif de Puille, a cui l'empereor avoit laiſſié la terre de Puille & de Calabre, & de garder a ſon fil Fedric, ſot que Othes ot porté corone, ſi ala a lui, & C li diſt qu'il alaſt en Puille, & il li rendroit toute la terre. Aprés iroit en Ceſile, & prendroit Fedric & l'occiroit. Et ſe ce ne faiſoit, bien ſeut que s'il venoit en aage, il li toudroit.

Excommunicatur.

Otho fruſtra Siciliam invadere têtat.

59. L'empereor garni bien les chaſtiaus qu'il avoit pris de l'apoſtole, ſi s'en ala en Puille avec Tibaut, mes il ni fiſt gaires; car cil de la terre furent contre lui, ne onques ne li vodrent rendre. Quant il vit qu'il ne feroit rien iluec, ſi laiſſa Tibaut en ſon lieu, & s'en ala en Lombardie, & en tous cave por prendre les ſeurtés. En Alemaigne D demora tous eſcommenies. Li apoſtole attendi plus d'un an, qu'il cuidoit, qu'il veniſt a amendement de ce qu'il avoit meſpris vers lui, mes il ni vint, ne amender ne le vout; & l'apoſtole en priſt conſeil tel com vos oirés dire. Mes ancois vos dirai de Fedric qui a Pelerme eſtoit. Il ot conſeil des arceveſques qu'il le gardoient, qu'il ſe mariaſt en tel lieu qu'il euſt ſecors & aide de ſa terre ravoir, que ſi home li avoit toluë. Il diſt qu'il feroit volentiers par lor conſeil ce qu'il vodroient. Lors diſtrent que le roi d'Arragon qui marchiſoit à lui par mer, avoit une E ſeror qui avoit eſté roine de Honguerie, & s'il pooit tant faire qu'il l'euſt a fame, il ne ſavoit nul lieu dont il peuſt avoir ſecors par mer & par terre. Lors vint Federic, ſi diſt qu'il envoyaſſent la, ſe l'en li voloit envoyer, il l'eſpouſeroit volentiers. Li arceveſques firent armer galies, & envoyer au roi d'Arragon, por demander ſa ſeror au roi de Ceſile.

Fridericus Siciliæ rex ſororem regis Arragonum uxorem poſtulat.

Quæ ei conceditur.

60. Quant li meſſage vindrent au roi d'Arragon, & il orent diſt lor meſſage, le roi fuſt mult lies, & fiſt armer galies & nes & chargier d'armes & de viandes, & fiſt ſa ſeror entrer ens, ſi l'envoia au roi de Ceſile, &

Digitized by Google

envoia avec ſon frere qui cuens eſtoit de A Provence, & cinc cens chevalier por lui aidier la terre a ſecorre que ſi home tenoient contre lui. Après quant il furent partis d'Arragon, arriverent-ils à une cité qui a nom Palerme, là où le roi de Ceſile eſtoit. Quant il furent arrivez, deſcendirent a terre, le roi ala encontre eus, ſi eſpouſa la dame. Quant il ot eſpouſée, ſi ſe partirent de Palerme & alerent en Ceſile, & poi conquiſtrent de la terre. Mes tant firent le roi & la roine & li chevalier, qu'il aloit tot conquerant. Il a de Palerme juſques a Meſſines v. jornées. Aprés ce que le cuens de Provence fu a Meſſines, B ne demora gaires que li cuens fuſt mort, & grant partie de ſes chevaliers, & l'autre partie s'en retorna en ſon païs. Le roi demora a Meſſines avec ſes borgois, que de ſes chevaliers n'avoit-il guaires avec lui.

Papa Fridericum hortatur ut transeat in Germaniā Aquiſgrani coronandus.

61. Or vous dirai le conſeil que l'apoſtole ot contre Othon. Il oi dire que le roi de Ceſile eſtoit a Meſſines, & qu'il avoit fame eſpouſée, il li manda que s'il pooit tant faire qu'il fuſt en Alemaigne, il manderoit as arceveſques & as eveſques qu'ils le coronaſſent a Ais, après qu'il auroit porté corone a Ais, il le coroneroit a Rome. Quant le roi C de Ceſile oi cele novelle, ſi fu mult lies, & fiſt appareiller une galie & entra ens, & ala a une ſouë cité, qui eſt au chief de ſa terre à trois jornées de Rome, qui a nom Gaiete; mes ancois qu'il i alaſt, porce qu'il ne ſavoit qu'avenir eſtoit, corona un ſien fil, qu'il avoit de ſa fame. Il ſejorna grant piece à Gaiete, porce qu'il n'oſoit aler avant por les Piſains qui le gaitoient por occire. Quant il ot là grant piece eſté, ſi manda as Genevois que por Dieu le ſecorruſſent, qu'il ne s'oſoit movoir de Gaiete. Cil de Janes armerent galies, & envoierent por lui, & l'emmenerent a Janes. Là ſejorna bien huit mois, que onques n'iſſi hors de la ville. Car quant Othes oi dire, que l'apoſtole l'avoit mandé por coroner contre lui, & por envoier en Alemaigne, il envoia en Lombardie & en Touſcane ſes meſſages as cités & as deſtrois, & envoia grant preſens, & grans dons promiſt à ceus qui le porroient prendre, qu'il le priſſent & teniſſent, & ce lor mandoit-il mult en priant.

Coronatus cruce ſignatur. Ejus mortem fruſtra tentat Otto.

62. Quant le roi de France FELIPPE oi dire que le roi de Ceſile eſtoit a Genes, & que l'apoſtole l'envoioit en Alemaigne por E coroner, ſi en fu mult lies, & ſout que Othes faiſoit guaitier les deſtroits & les chemins por lui prendre, ſi manda as Gennes, qu'il meiſſent couſt & paine comment il fuſt toſt en Alemaigne, & il lor guerredonneroit bien. Li Genevois firent tant vers ceux de Lombardie, que le roi paſſa en Alemaigne, & porta corone à Ais. Si-toſt com il fu coronés, il priſt la crois d'outre-mer, & voa a Dieu qu'il iroit en la terre de promiſſion, & aideroit a ſon pooir à délivrer la terre des mains des Sarrazins. Quant le roi de Ceſile ot porté corone a Ais, li arceveſques & li eveſques ſe tindrent a lui par le commandement l'apoſtole, & une partie des chevaliers de Loheraine toute. Il avint un jor qu'il eſtoit en Loheraine en un chaſtel, & con avoit porparlée ſa mort par promeſſe, que Othes avoit faite. Un chevalier qui ſavoit cele trahiſon, vint à lui, & li diſt con avoit ſa mort porparlée, & con le devoit la nuit occire, & s'il voloit faire par ſon conſeil, il feroit tant qu'il ne feroit pas mort. Le roi li diſt, que volentiers le feroit: Sire, diſt-il, ſe vos vous mouvés ore, vos eſtes guaittiés de toutes pars, vos ne porés de cele par aller, que vos ne ſoiés occis. Je vous dirai que vous ferez. Quant ce vendra encore nuit, vos ferés un valet dormir en voſtre lit, & ſerés derrier l'uis de la chambre. Quant cil ſauront, qui vous doivent occire, que vous ſerés endormi, & il verront celi qui gierra en voſtre lit, ſi cuideront que ce ſoiés vos, ſi paſſeront outre, & entendront a celui occire, & vous tantoſt iſtres de la chambre, & je ferai apareillies a tot chevaucheors, ſi vos emmenrai. Li cris levera que vos ſerés occis, & je a l'aide de Dieu vos menrai à ſauveté la nuit. Et lendemain fu li cris par toute la ville & par toute la terre que le roi de Ceſile eſtoit occis en ſon lit. Quant le cuens de Bar le ſout, & li dus qui marchiſoit à Loheraine, ſi le firent ſavoir au roi de France. Quant il le ſout, il en fu trop dolent, porce qu'il ſe doutoit d'Othon, que s'il veniſt en poſſeſſion, qu'il ne le grevaſt. Le jor meiſme refiſt a ſavoir le cuens de Bar & li dus au roi de France, qu'il eſtoit eſchapé & comment, dont li roi fu mult lies quant il le ſot. Après ce avint que le roi de Ceſile manda au roi de D France, que volentiers parleroit a lui a Vaucolor. Le roi FELIPPE n'i pot aler, ains i envoia Lois ſon fils, & furent là & parlerent enſemble, mes de lor conſeil ne vos ſai-je rien dire, fors tant que aucune gens diſtrent, que le roi Felippe li preſta grant avoir, por maintenir ſa guerre contre Othon.

Philippus rex Ottoni adverſatur qui in eum fœdus init cum Anglis & Flandris.

63. Othes ſout bien que le roi de France amoit le roi de Ceſile, & qu'il li aidoit du ſien encontre lui. Il ſot que le roi d'Engleterre ſon oncle, & le cuens de Flandre, qui FERRAND avoit nom, eſtoient concordes enſemble, & aſſembloient gens por guerroier le roi de France. Il aſſembla grant gens, dus & contes, & s'en ala en Flandre en l'aide le conte por grever le roi de France. Le roi d'Engleterre envoia grant chevalerie au conte de Flandres por être encontre le roi de France, & ſi i envoia ſon frere, qui avoit nom GUILLAUME LONGUE-ESPE'E, & le conte RENAUT de Boloingne, qui avoit lui manoit en la guerre, & HUE DE BOVES. Après paſſa le roi d'Engleterre en Poitou a tout grant oſt & grant chevalerie. Quant le roi de France

Rex Angliæ victus a Ludovico regis Francorum filio.

ſout que le roi d'Engleterre eſtoit arrivés en Poitou por entrer en ſa terre, ſi envoia là Loïs ſon fil, & le conte de Nevers, & grant chevalerie, & tant i firent qu'il euſſent pris le roi d'Engleterre en un chaſtel, ſe ne fuſt un cardinal de Rome qui eſtoit Engleis, & eſtoit en cele terre por croiſier a aler outremer. Quant il vit que le roi d'Engleterre en avoit le peor, tant pria Loïs le fils le roi de France, qu'il ot trives, & le roi s'en ala. Ainſi fiſt eſchaper le cardinal le roi d'Engleterre, qu'il ne fu mie pris. Quant le roi de France oi dire que le cuens de Flandre aſſembloit gens, & que Othes, & le frere le roi d'Engleterre, & Renaut le cuens de Boloingne eſtoit venu en s'aide, il ſemonſt ſes os, & s'en ala en Flandre encontre lui, & ſe herberja a quatre lieuës près de lui a une cité qui a nom Tornai; cele jor que le roi vint a Tornai fu ſamedi & du ſamedi fu Dimanche, ſi diſt le roi qu'il ne ſe moveroit por la hauteſſe du jor. Li Flamenc quant il ſorent que le roi eſtoit ſi près d'eus, ſi s'armerent & vindrent encontre lui, car il le cuidierent trouver a Tornai. L'en fiſt a ſavoir au roi que li Flamenc venoient ſor lui, le roi fiſt ſes gens armer, & ſe leva d'iluec, & s'en revint à une herberge dont il meuſt eſtoit le jor devant, & eſtabli s'arriere garde, & chargea à Champenois, & s'arreſta a un pont con apelle le pont de Bovines. Là attendoit s'arriere-garde qu'ele veniſt, qu'il ne voloit mie aler contre les Flamens por combattre, porce que le Dimanche eſtoit. L'en fiſt a ſavoir au conte de Flandre, que le roi de France s'enfuioit, & qu'il ne l'oſoit attendre. Adonc vint le cuens, ſi poinſt, tant qu'il ſe feri en l'arriere-garde, & cil le recueillirent a l'aide des eſchieles des chevaliers qui près d'eus eſtoient. Si priſtrent le cuens de Flandres & Guillaume Longue-eſpée & un conte d'Alemaigne qu'on apeloit le conte Pelvi, & Renaud de Boloingne & des Flamens grant partie & des autres chevaliers aſſés.

Pugna Bovinarũ in qua victor rex Francorum.

Ottonẽ perſequitur Fridericus, cui imperialia inſignia reſignat.

64. Othe s'enfui & li dus de Brabant qui avec lui eſtoit & Hue de Bove. Cil eſchaperent, & s'en ala Othes en Alemaigne. Quant Federic oi dire que Othes eſtoit deconfis en Flandre, & qu'il s'en eſtoit afuis, ſi aſſembla grant gens, & ala ſor lui. Quant Othes oi dire que le roi Federic venoit ſor lui a tout grant gens, ſi voida Alemaigne & ala a Soiſſone en la terre ſon frere, & le roi Federic après, & le chaça tant qu'il l'atainſt & l'aſſiegea en un chaſtel. Là prit maladie à Othon, ſi fut mort; mes ancois qu'il moruſt, ſe demiſt-il de l'empire, & rendi au roi Federic la corone de Rome, & les adoubemens qu'il portoit quant il eſtoit empereor. Si comme vous avez oi aida Dame Dex à Federic de ſi poure com il fu au commencement. Or vous lairons a parler du roi Federic qui en Alemaigne eſtoit, & ſejorna grant

A piece ains qu'il ala a Rome, juſques que ore & point en ſera con en parlera. Cil roi Federic manda ſon fil & ſa fame qu'il avoit laiſſié en Ceſile.

Johannes de Brana fit rex Jeroſolymitanus.

65. Or vous dirons de la terre de Jeruſalem. Il avint choſe que le cuens Henri fu mort, & que la terre eſchai à la fille le marquis, que li Haſſiſis occiſtrent. Ele n'ot point de ſeignor, ains fiſt-l'en d'un ſien oncle baillif de la terre juſques a tant qu'il aroit trouvé à qui il la donroient, & de qui il feroient ſeignor. Cil chevalier de qui l'en fiſt baillif & qui eſtoit ſon oncle, avoit nom Jehan d'Ibelin,
B & fu fil de Balian & la roine Marie, qui fame fu au roi Amauri. Cil fu baillif de la terre ancois con euſt trouvé à cui donner la damoiſelle, & bien tint en pes la terre envers les Sarrazins. Il avint choſe que li patriarche & li eveſques & li chevalier de la terre & li Templier & li Hoſpitaliers s'aſſemblerent enſemble & priſtrent conſeil à cui il porroient donner la demoiſelle, & faire roi de la terre. Là eſtoit un chevalier quant enſemble eſtoient, & ſe leva en piés, & lor diſt qu'il ſavoit un chevalier en France qui n'avoit point de fame, & eſtoit haut hons & prodons, & s'il ſi voloient accorder il li eſtoit
C bien avis que le roiaume li afferroit bien, & qu'ele i ſeroit bien emploiée. Il demanderent qui il eſtoit, & comment il avoit nom. Il lor diſt qu'il avoit nom le cuens Johan de Brene. Il en parlerent enſemble, & s'en conſeillerent, & i ot aſſés de ceus qui bien le connoiſſoient, & avoient oi parler de li, ſi s'accorderent tuit de demander, le querre & de donner li la damoiſelle, & de faire le roi. Il priſtrent meſſages, & l'envoierent querre. Li meſſages vindrent a lui là où il eſtoit en France, & li diſtrent que cil de la terre d'outre-mer le mandoient querre por lui faire roi.
D Quant il oi ce, ſi diſt qu'il en prendroit conſeil. Il ala au roi de France, & li diſt que l'en l'avoit mandé querre por eſtre roi en la terre d'outre-mer. Le roi li conſeilla bien, & li loa qu'il i alaſt. Il ala & arriva en Acre, où l'en le receut a grant honor, & a grant ſeignorie, puis ala a Sur, & eſpouſa ſa fame, & porterent corone. Quant li Sarrazins ſorent qu'il ot roi en Acre, ſi briſierent les trives qu'il avoient fait au baillif, & commença la guerre. Quant le roi Johan ot porté corone, ſi manda le roi de Cipre qu'il priſt ſa fame la fille le conte Henri. Li cuens Henri,
E le pere a la demoiſelle, avoit fait cele mariage ains qu'il moruſt. Le roi de Chipre la manda querre, ſi l'eſpouſa & la fiſt roine. Li roi Johan avoit un coſin germain qui avoit nom Herart de Braine. Il ſout un jor que le roi eſtoit alé a Sur, ſi fiſt tant vers la roine, qu'ele li donna l'autre fille au comte Henri, qui ſa ſeror eſtoit. Il l'eſpouſa coiement tantoſt com la roine li ot donnée, porce qu'il ne voloit mie que le roi en euſt

Digitized by Google

blaſme, ne con diſt qu'il li euſt donnée. Il paſſa mer tantoſt, & s'en vint en France.

Papa crucem prædicari mandat.

66. Je ne vous dirai ore plus de Herart ne de ſa fame, mes par aventure vos en orrés autrefois parler. Le roi Johan qui en Acre eſtoit, manda a l'apoſtole, que por Dieu le ſecoruſt, & qu'il avoit grant meſtier de gens. Quant l'apoſtole oi la novelle de la terre d'outre-mer, qui avoit meſtier d'aide, il manda par toute Creſtienté as meillors clercs qu'il ſavoit qu'il prechaſſent de la crois d'outremer. Aprés i envoia cardinax por eus conforter & confermer ce qu'il diſoient, & mult en croiſierent par toutes terres. Il ot en France un clerc qui precha de la crois, qui avoit nom maiſtre Jacques de Vitri, cil en croiſa mult. Là où il eſtoit en la prédication, l'élurent les chanoines d'Acre, & manderent a l'apoſtole, qu'il lor envoia por eſtre eveſque d'Acre : & ſachiés s'il n'en euſt eu le commandement l'apoſtole, il ne l'euſt mie reçu, mes toutes voies paſſa il outre-mer, & fuſt eveſque grant piece, & fiſt mult de biens en la terre; mes puis reſigna il & retorna en France, & puis fu-il cardinal de Rome. Le premier haut home de cele croiſerie qui paſſa fu le roi de Honguerie, qui mult de gens mena, & mult de gens paſſerent à ce paſſage de toutes terres & arriverent en Acre. En cel point que le roi de Honguerie paſſa, fu la roine la fame le roi Johan morte, ſi li demora une fille. Le roi ne vout mie eſtre ſans fame, ains envoia au roi d'Ermenie qu'il li envoia une de ſes filles, & il la prendroit a fame. Le roi li envoia & il l'eſpouſa, aprés vint le roi d'Ermenie en Acre. Quant le roi Johan ot ſa fame eſpouſée, vint le roi de Chipre en Acre a tot grant gent.

Jacobus de Vitriaco eligitur epiſcopus Acconenſis.

Chriſtiani obſident mõtem Tabor.

67. Or furent en Acre quatre rois & i ot mult grant pueple, qui arrivés i eſtoit. Là priſtrent conſeil qu'il iroient aſſeoir un chaſtel, qui eſtoit a quatre milles d'Acre, qui a nom Monte-Tabor. Il i alerent & l'aſſiſtrent, mes il ne le priſtrent pas; car li Soudan ot aſſemblé grant gens, & vint ſon chaſtel ſecorre. Quant li Creſtiens ſorent que le Soudan eſtoit prés d'eus, & qu'il venoit por eus grever, ſi ſe leverent du ſiege & alerent encontre por combatre. Li Sarrazins furent es montaignes en haut & li Creſtien u plain. Coredain le fils au ſoudan vint à ſon pere, » & li diſt: Sires, car deſcendés à val, ſi nous » combatons as Creſtiens. Li ſoudan dit que » non feroit : Vées, dit-il, biau fils, com il » viennent erans & eſpris por combatre. Se » nous deſcendons à val eſpoir nous en aurons » le meillor. Car auſſi chier ont-il à eſtre mort » comme vif. Il m'eſt avis qu'ils ſont tuit aban- » donnés à la mort, ſi ne veul mie mes ho- » mes faire occire. Vées, diſt-il, com il ſont » grant gens, & ſi n'ont point de ſeignor qui » les gouverne, & vit chaſcun du ſien. Quant » il aront deſpendu ce qu'il ont, ſi s'en iront. Li ſoudan ſe tint tous cois es montaignes. Quant les Creſtiens virent qu'il n'avaleroient mie, ſi n'oſerent demorer au ſiege, por ce qu'il ne ſe meiſſent entr'eus & Acre, & qu'il ne lor tolliſſent la viande. Il n'orent gaires eſté en Acre puis qu'il furent revenus, que le roi Honguerie entra en mer & s'en r'ala en ſon païs, & le roi d'Ermenie s'en r'ala en Ermenie, & le roi de Chipre s'en retorna ariere, & arriva a Triple, & acoucha malade & fu mort. Le roi Johan fu en Acre & ot mult grant gens, & mult en venoit chaſcun jor. Il ſe porpenſa qu'il ne porroit rien eſploitier en cele terre, & que s'il avoit conſeil du Temple & de l'Hoſpital & des chevaliers de la terre, qu'il iroit volentier Alixandre ou Damiete aſſeoir, s'il li conſeilloient. Et s'il li eſtoit bien avis, que s'il avoit l'une de ces cités, que por cele cité porroit bien avoir le royaume de Jeruſalem. Quant ainſi ot penſé, ſi manda les Templiers & les Hoſpitaliers & les chevaliers de la terre, por prendre conſeil de ce qu'il avoit penſé.

Obſidionem ſolvunt.

Rex Johannes Damietã obſidere deliberat.

68. Quant tuit furent aſſemblés, ſi vint le roi, & lor diſt: Seignors, diſt-il, or me conſeilliés por Dieu de ce que je vous dirai. Nos avons mult grant gens, mult en i a de « croiſiés par toutes terres qui venront, & « mult croiſera l'en encore, il m'eſt avis que « nous ne pourrons mie ci gramment eſploi- « tier ſor les Sarrazins, & ſe vous vées que ce « ſoit bien a faire & conſens le vos aportoit, « je irois volentier en la terre d'Egypte aſſeoir « Damiete ou Alixandre. Car ſe nos poons « avoir une de ces cités, il m'eſt avis que nous « en porrions avoir toute ceſte terre por l'une « de ces deus, ſe Dex la nos donoit prendre. « Li Templier & li Hoſpitalier & li chevalier en parlerent enſemble, & lor apporta lor conſeil que bien ſeroit a faire, il ſi accorderent, & creanterent qu'il iroient. Quant le roi vit qu'il ſe furent accordés enſemble, ſi commanda a chaſcun qu'il atornaſſent lor nes & chariaſſent es galies armes & viandes & chaſcun ſelonc ce qu'il eſtoit, & priſtrent jor de mouvoir. Et quant la muete fu atirée, le roi garni bien Sur & Acre de chevaliers & de ſerjans, & laiſſa a Acre bien cinq cens chevaliers, quant il s'en ala en la terre d'Egypte, que de ceus de la terre, que des pelerins. Et quant li rois ot ainſi garni Sur & Acre, ſi fiſt par Acre crier qui haitié eſtoient, fors ceus qui demorés eſtoient es garniſons entraſſent es nes, & alaſſent avec lui ſor eſcomeniement. Quant les nes & les galies furent appareilliés, ſi entrerent ens, & quant Dex lor dona bon vent, ſi murent, & errerent tant, que poi de tans vindrent à Damiete, & priſtrent terre, & deſcendirent à une iſle, qui eſt devant Damiete, & ſe logierent iluec ſur le flun. Là furent bien un an, que onques ne porent rien faire à Damiete,

Digitized by Google

Damiete, fors tant qu'il priſtrent une tor, A qui eſt près de la rive du flun, là où il eſtoient logiés, & eſtoit bien garnie. En cele tor eſtoit un chief d'une chaene, & à Damiete l'autre, qu'il levoient quant il voloient que veſſiaux ne montaſſent ne avalaſſent le flun. Quant les Creſtiens orent pris cele tor, ſi la garnirent, & briſierent la chaene, ſi que li vaiſſel quant il eſtoient arrivés, ne venoit à lor oſt tot contre mont le flun à la rive devers eus.

Papa cruce ſignatos & legatos Damietam mittit.

69. Quant li apoſtole ſout que li Creſtiens orent aſſiegé Damiete, ſi manda par toute Creſtienté que li croiſiés meuſſent, & après B manda as arceveſques & as eveſques des pors, qu'il fuſſent legat à deſcroiſier la menue gens, & qu'il renvoiaſſent ariere ceus qui n'eſtoient mie deffenſable, & periſſent lors deniers. Ceux con deſcroiſeroit à Rome ne lairoit l'en d'argent, fors tant qu'il s'en porroient r'aler en lor païs, ſi come aucune gens diſtrent. Après envoia l'apoſtole legas par toutes les terres por deſcroiſier, & por faire movoir ceus qui ne ſe deſcroiſeroient. Si manda par tout qu'on ne teniſt Creſtienté à croiſié, qui ne mouveroit ou donroit du ſien, tant comme raiſon ſeroit à porter en C la terre d'outre mer. Après envoia deus cardinaus à Damiete à l'oſt, li cardinaus Robert, qui Anglois eſtoit, & le cardinal Pelage, qui eſtoit de Portigal. Le cardinal Robert i fu mort & Pelages veſqui, dont ce fu grant damage, qui mult i fiſt de mal, ſi comme oirés dire en aucun tans.

Soldanus muros Jeruſalẽ & vicinorum caſtrorum deſtruit.

70. Quant li ſoudan ſout que li Creſtiens eſtoient meu por aler en Egypte, ſi ne fu mie lie. Ains fiſt abatre les murs & les chaſtiaus entor Jeruſalem, fors ſeulement le Crac. Car il cuida bien, que quant li murs de Jeruſalem & li chaſtel ſeroient abatus, qu'il s'en D retornaſſent ariere, & alaſſent en Jeruſalem faire lor perelinage, & puis s'en r'alaſſent en lor païs. Mes ce ne firent-il pas, ains priſtrent terre, & ſe logierent devant Damiete, ſi com vos avés oi. Quant li ſoudan vit que li Creſtiens ne retornoient pas, & con li fiſt à ſavoir qu'il avoient pris terre & aſſegié Damiete, ſi fu mult dolent, ſi aſſembla gent & ala là, & mena un ſien fil, qui avoit nom Loquemel, à cui il donna la terre d'Egypte quant il morut. Son autre fil laiſſa en la terre por garder la, & à celui laiſſa-il la terre de Domas & de Jeruſalem. Li ſoudan s'en alaſt E en la terre d'Egypte, & quant il vint là, & il vit que li Creſtiens eſtoient près de Damiete de l'autre part du flun, ſi fu mult dolent. Il s'ala herbergier devant Damiete ne veſqui gaires après, ains fu mort, & ſon fil fu ſire de la terre & maintint l'oſt. Il fit le flun paler de grant pieus de l'une rive juſqu'à l'autre, que li Creſtiens ne montaſſent le flun & priſtrent terre devers lui. Après fiſt mult bien garnir la rive du flun, dès les palis juſqu'à Damiete de cele part où il eſtoit que li Creſtiens ni arrivaſſent.

Chriſtiani trans flumen tentant tranſire.

71. Quant li Creſtiens orent eſté en l'iſle grant piece, ſi priſtrent conſeil qu'il feroient. Car là ne faiſoient-nul exploit, & qu'il lor convenoit paſſer par devers Damieté. Il diſtrent que nulle fin ne porroient-il prendre terre entre Damiete & le palis, mes s'il pooient tant faire qu'il peuſſent briſier le palis & paſſer outre, à l'aide de Dieu ils prendroient terre. Là priſtrent conſeil, & s'accorderent qu'il iroient. Quant il furent acordé, ſi garnirent mult bien lor oſt & lor liçes. Après s'armerent & monterent ès nes & es galies, & quant il furent dedens, Dieu lor dona bon vent, ſi murent. En la nef qui devant aloit, eſtoit Gautier le chamberlene le roi de France, par qui le roi avoit envoié grant avoir à la beſoigne de la terre. Cele nef fu fort & ot bon vent, ſi ſe feri u palis & le froiſſa & paſſa outre, & fiſt la voie as autres nes, qui après paſſerent ſauvement, fors une du temple qui traverſa, que li Sarrazins ardirent, mes les gens eſchaperent. Quant li Sarrazins virent que li Creſtiens s'apareilloient de monter le flun, ſi s'armerent, & alerent ſor la rive por contretenir qu'il n'arrivaſſent & traioient à eus & lançoient feu grejois. Et quant li Creſtiens orent eſloingnié Damiete, ſi troverent une rive, où lor fu avis qu'il pooient bien arriver. Il virent que toute la terre fu couverte de Sarrazins & tot le rivage. Si diſtrent qu'il ne porroient mie arriver en cel point, car trop eſtoit la terre couverte de Sarrazins. Il orent conſeil qu'il arriveroient en la rive de l'iſle par où il montoient, & que lendemain prendroient terre à l'ajorner d'autre part. Il arriverent & geterent ancres ſelon la rive du flun, li Sarrazins d'autre part garnirent mult bien lor rive & alerent à lor herbergés.

Chriſtiani trans flumen tranſeũt & Damietam obſident.

72. Or vous dirai comment il avint, & comment Dex aida as Creſtiens. Il ot diſcorde entre un haut home de l'oſt des Sarrazins & le ſoudan. Car li ſoudan le voloit metre dedens Damiete en garniſon, mes cil diſt qu'il n'y entreroit ja. Car Salahadin ſon oncle avoit mis ſon pere en garniſon dedens Acre, & le laiſſa prendre quant li Chreſtiens priſtrent Acre. Cil haut home s'eſparti de l'oſt, il & ſi home & grant gent avec lui, mes il laiſſa ſon hernois & ſes tentes, porce qu'il ne voloit mie qu'on s'en aperçuſt, ne qu'il fu pris. Quant cil qui eſtoient en garniſon ſor la rive por garder les Creſtiens, oirent la frainte & la noiſe de ceus qui s'en aloient, ſi cuiderent eſtre trais. Il guerpirent le rivage, & s'en alerent. Quant le jor commença à eſclairier, ceus qui eſchargaitoient lor nes & gaitoient l'oſt, eſgarderent ſor le rivage d'autre part de la rive, ſi n'y virent nullui, ains virent le rivage tout vuit, & il le firent à ſavoir as Creſtiens, ſi s'armerent

Digitized by Google

& leverent lor ancres & paſſerent & priſtrent terre d'autre part, & deſcendirent les chevaliers & les ſerjans fors les mariniers, qui enremenerent la naïve contre-val le flun. Cil ſe miſtrent en conroi & alerent vers Damiete. Quant li Sarrazins ſorent qu'il avoient paſſé le flun, ſi s'armerent & iſſirent des herberges por venir encontre eus. L'en fiſt à ſavoir au ſoudan, que cil haus hons qu'il avoit prié d'entrer dedens Damiete, s'en eſtoit alés o toutes ſes gens & grant partie de l'oſt avec lui. Quant le ſoudan oi ce, ſi ne vout mie aler contre les Creſtiens, ains guerpi ſes herberges & s'en ala. Li Creſtiens l'en virent bien aler, mes ne vodrent mie aler après, ains alerent as herberges des Sarrazins qu'il orent laiſſiés. Si ſe herbergierent, & aſſiſtrent Damiete. Il troverent les herberges bien garnies, qui grant meſtier lor ot, & grant avoir i gaaignerent, après deſpartirent les viandes. & le gaaing donerent a chaſcun ſelonc ce qu'il eſtoit. Après firent deus pons ſor le flun de l'un oſt à l'autre. Après firent derriere eus bons foſſés & bones lices, que li Sarrazins ne lor corruſſent ſus. Puis drecierent perrieres, & mangouneaus, treſbuches por geter as murs de Damiete, mes ni pooient riens faire, & faiſoient aſſaillir chaſcun jor, & bien furent un an ainſi que riens ne firent. Quant li Sarrazins orent guerpi lor herberges, & il ſe furent tuit trait ariere, & il ſorent que li Creſtiens eſtoient herbergiés, & qu'il avoient drecié engin devant la ville, & faiſoient aſſaillir, ſi ſe herbergierent à deus milles près d'eus, & eſtablirent qu'il envoiroient chaſcun jor de lor gens por aſſaillir as lices. Après manda li ſoudan à Coredin ſon frere, qui eſtoit en la terre de Jeruſalem, qu'il le ſecorruſt à tant de gent com il porroit avoir. Car li Creſtiens avoient paſſé le flun & avoient aſſiſe Damiete tout entor à la ronde. Après manda au Caliphe de Baudac, qui apoſtole eſt des Sarrazins, & par Mahomet qu'il le ſecoruſt, & s'il ne le ſecorroit, il perdroit la terre. Car l'apoſtole de Rome i envoioit tant de gent, que ce n'eſtoit mie conte ne meſure, & qu'il feiſt preſcier par païeniſme auſi com cil faiſoient par la Creſtienté, & envoia au ſoudan grant ſecors de gent par ſon preſchement. Ançois que li Creſtiens meuſſent d'Acre por aler en la terre d'Egypte, fermerent-il un chaſtel au chief d'une cité ſor la mer qui a nom Ceſaire. Il encommencierent à fermer un autre à ſept milles d'Acre, & à cinq de Ceſaire en un lieu qu'on apele le deſtroit. Cil chaſtiaus qu'il laiſſierent fermant, quant il murent eſt en la mer, il li miſtrent nom Chaſtiau-Pelerin, porce que li pelerins le commancierent à fermer. Cil chaſtel tienent li Templiers, porce qu'en lor terres fu fermes.

Sarraceni muniunt caſtella prope Acconem.

73. Li Coredin qui fu fils au ſoudan de Domas ot mult grant gent aſſemblés, le jor de la feſte S. Johan decolaſt, qui eſt a l'iſſuë d'Aouſt, fiſt un embuſchement près d'Acre, puis fiſt corre par devant. Quant les garniſons d'Acre virent les correors venir, ſi iſſirent après eus & chacierent tant, qu'il vindrent ſor cel embuſchement, ſi s'arreſterent qu'il ne vodrent aler avant, & ſe tindrent por fous de ce qu'il avoient tant chacié ceus. Quant li Sarrazins virent les Creſtiens, ſi ſaillirent & ſe combatirent à eus, aſſés i ot de mors d'une part & d'autre, tant que li Creſtiens ne porent plus endurer. Ains torna en fine qui eſchaper pout vers Acre, & li Sarrazins les ſuirent juſqu'as portes d'Acre, & en priſtrent aſſés & occiſtrent. Quant li Creſtiens qui eſtoient en Acre virent venir lor gens tous deſconfis, ſi corurent as armes, & fermerent les portes & garnirent que li Sarrazins n'entraſſent ens. Quant Coredins ot deſconfit les garniſons d'Acre, ſi aſſis le chaſtel. Quant cil du chaſtel furent aſſis, ſi envoierent à Acre por ſecors. Cil d'Acre lor envoierent galies, & lor manderent qu'il laiſſaſſent le chaſtel, & veniſſent à Acre, qu'il ne les pooient ſecorre. Et quant cil du chaſtel oirent la novelle, ſi entrerent es galies par nuit, & s'en alerent à Acre, & laiſſierent le chaſtel. Quant ce vint lendemain, li Sarrazins s'armerent por aſſaillir le chaſtel, & quant il vindrent près des murs ſi ne troverent nullui qui fuſt encontre eus. Il firent porter eſchielles & monterent ſus les murs & entrerent u chaſtel, & quant il l'orent pris, il ne le vodrent mie garnir, ains l'abatirent. Quant il l'orent abatu, ſi alerent aſſeoir Chaſtel-Pelerin. Quant li meſſages vit que ſon frere le ſoudan li mandoit qu'il l'alaſt ſecorre a tant de gent come il porroit avoir, Coredin ſe leva du ſiege & garni ſa terre, puis ala en Egypte à ſon frere. Quant li Creſtiens orent eſté devant Damiete une piece, il priſtrent conſeil, & s'accorderent qu'il iroient Sarrazins requere les & ſe combatroient à eus. Quant il orent ce conſeil pris, ſi eſtablirent ceus qui demorroient por garder les lices, & ceus qui iroient as Sarrazins. Le roi JOHAN iſſiſt avant de l'oſt & li eſlus de Biauvès, qui puis fu eveſque, & Gautier li chamberlant & grant chevalerie de toutes terres, & merveilles en iſſi de gent à pié, & errerent tant, qu'il vindrent près de l'oſt des Sarrazins. Quant li Sarrazins les virent venir, ſi ſe traiſtrent ariere, & monterent es chevaus, & les nos gens à pié ſe miſtrent es herberges, & ſe chargierent de viandes & de ce qu'il porent avoir trouvé, & retornerent ariere. Quant li Sarrazins virent que li Creſtiens avoient chargié, ſi lor corrurent ſus. Le roi & la chevalerie qui les gardoient alerent encontre, ſi aſſemblerent & ſe combatirent, ſi que li Creſtiens en orent le peor & furent deſconfis. Si fu pris li eſlut de Biauvès & Gautier li chamberlan,

Pugna inter Chriſtianos & Sarracenos prope Acconem.

Chriſtiani a Sarracenis victi.

& grant partie de ceus de France & d'aillors, ne des gens à pié n'en eſchapa un ſol, ains furent tous occis & mort de ſoif. Car il fiſt mult grant chaut ce jor, & il n'orent point d'iauë là où il alerent. Le jor fu feſte S. Johan à l'iſſuë d'Aouſt, & ce jor ot un an que li Creſtiens furent deſconfis devant Acre. Grant joie firent les Sarrazins des Creſtiens qu'il avoient pris, qui haus hons eſtoient, & de ce qu'il avoient deſconfi le roi, & li Chreſtiens firent grant duel, & ſi vous dis, que chaſcun jor tuoient Sarrazins ou prenoient.

Damiata a Chriſtianis capta.

74. A ceus qui dedens Damiete eſtoient priſt grant maladie, ſi qu'il i en ot mult de mors, & moroient chaſcun jor. Il le firent à ſavoir au ſoudan & li manderent qu'il rendiſt la cité, ou qu'il lor mandaſt gens qui défendre ſe peuſſent, qu'il ne ſe pooient defendre. Li ſoudan fiſt appareiller cinq cens chevaliers bien montés, ſi lor diſt que s'il pooient tant faire qu'il fuſſent dedens Damiete, il lor donroit quant qu'il deviſeroient. Cil diſtrent qu'il iroient & entreroient eus. Cil s'appareillerent & atornerent por entrer ens la nuit. Quant ainſi furent atorné, ſi firent à ſavoir à ceus de Damiete que quant il orroient la nuit la frainte & la noiſe en l'oſt des Creſtiens, qu'il ouvriſſent une porte par où il entreroient. Quant ce vint là nuit de prim ſomme, & li os des Creſtiens fu endormis, li Sarrazins qui furent bien armé & bien monté ſe ferirent en l'oſt parmi les gaites, qui les lices gardoient, & li Sarrazins qui dedens Damiete eſtoient ouvrirent la porte & cil entrerent ens. Et de cele part où il entrerent eſtoit le cuens de Nevers herbergié, dont il ot grant blaſme & banis en fu hors de l'oſt. Ne demora guaires après ce que li Sarrazins furent entrés dedens Damiete, que la gent le cardinal firent l'eſchargaite une nuit par devers la cité, dont il avenoit que chaſcun haut home faiſoit l'eſchargaite une nuit à ſon tor, tant que cele nuit eſchai au cardinal. Cele nuit donnerent eſcot ſi comme il ſoloient faire, & ſe merveillerent que ce pooit eſtre. Il parlerent enſemble & appareillerent eſchielles & miſtrent es murs, & quant il fu jor, ſi monterent ſus, ſi ne troverent nulli. Si le firent à ſavoir en l'oſt, & avalerent as portes & les ouvrirent, & entrerent ens ſans contredit. L'en trouva les mors & les malades parmi les rues, ſi que tote la ville en puoit, & tant de Sarrazins qui aidier ſe pooient ſe recueillirent en une tor, & là furent pris. L'en geta tous les mors u flun, ſi alerent en la mer. Quant li Creſtiens orent pris Damiete, ſi donnerent à chaſcun ſa part de la cité & de l'avoir ſelonc ce qu'il eſtoit. Ne demora gaires après ce qu'il ot grant mautalent entre le roi & le cardinal, dont il avint que le cardinal eſcommenioit chaſcun jor tous ceus & toutes

Diviſio inter regem & cardinalem.

celes qui en la partie de Damiete que le roi Johan tenoit maindroit ne loueroit maiſon. Le roi fu mult dolent de ce que le cardinal faiſoit; car couſt & paine avoit mis en Damiete prendre.

Relicta Damiata rex Armeniā deinde Acconem proficiſcitur.

75. L'en aporta novelles au roi Johan, que le roi d'Ermenie, cui fille il avoit eſtoit mort, dont fu mult lies, dont il ot mult honorable achaiſon de laiſſier l'oſt, car il eſtoit mult ennuiés, porce que le cardinal avoit ſeignorie ſor lui, & avoit défendu con ne feiſt riens por lui en l'oſt. Il manda querre les chevaliers de l'oſt, ſi priſt congié, & dit qu'il li convenoit aler en Ermenie, car la terre li eſtoit eſchuë par ſa fame. Cil de l'oſt furent mult dolent, quand il ſorent que le roi s'en iroit. Le roi Johan s'en ala en Ermenie, & quant il vint là ſi requiſt la terre. Cil d'Ermenie diſtrent qu'il ne le connoiſſoient mie à ſeignor, mes s'il veoient la fille le roi, il li rendroient la terre come à lor dame. Le roi Johan ala en Acre por amener ſa feme en Ermenie. Quant il fu en Acre, ſi li firent aucunes gens à croire, que ſa fame voloit apoiſoner ſa fille dont il tenoit le roiaume. Le roi fu mult dolent, ſi bati ſa fame de ſes eſperons, ſi que l'en dit qu'ele fu morte de cele bature. Le roi ne demora mie à Damiete, ains demora à Acre, demora bien un an, puis qu'il retorna de Damiete ançois qu'il i ralaſt, dont il fu en l'aventure de la vie perdre. Quant le roi ſe parti de Damiete, le cardinal demora ſire de l'oſt. Il avoit eſtabli devant ce qu'il euſt Damiete, & faiſoit encore, que nus hons tant euſt laiſſié ſa fame poure, ne ſes enfans, ne endetés. Nulle choſe ne pooit renvoir ariere, ains li convenoit tot laiſſier en l'oſt, & faiſoit chaſcun jor eſcomenier tous ceus & toutes celes qui rien emporteroit d'home qui mort fuſt en l'oſt. Après faiſoit jurer à ceus qui les nes looient, que nul pelerin lairoient entrer dedens, ne nul ne paſſeroient s'il ne veoient ſon ſcel: encore avec tot ce les faiſoit eſcomenier, tout autre tel commandement fiſt-il en Acre & en la terre. Quant li pelerins qui lor nes avoient loées & chargié lor viandes cuidierent entrer ens, & oirent que li mariniers lor diſoient, qu'il ni entreroient pas, ſe il ne veoient le ſcel au cardinal, ſi furent mult dolent. Il alerent au cardinal, & li demanderent porquoi il avoit défendu as mariniers qu'il ne les paſſaſſent. Et il dit qu'il l'avoit défendu porce qu'il laiſſaſſent du lor en l'oſt. Li un diſoient, ſire, nous avons ja ci demoré un an ou deus, n'avons pas mie aſſés dépendu? Toutes voies prenoit-il de chaſcun ſelonc ce qu'il eſtoit, quand il s'en voloit venir ou avoir ſon ſcel. Tout ainſi faiſoit-il en Acre.

Cardinalis exercitum & peregrinos moleſtat.

Cardinalis ſalutaria ſpernit conſilia.

76. Li Sarrazins ſorent que li Creſtiens n'avoient nulles galées ſor mer, ne que la mer n'eſtoit mie gardée. Il firent appareillier ga-

Digitized by Google

lies & armer & mettre en mer por prendre
les Creſtiens qui venoient à Damiete. Eſpies
vindrent au cardinal & diſtrent que li Sar-
razins avoient galies appareillées, & qu'il
s'appareillaſt encontre, & s'il ne le faiſoit,
il i recevroit damage. Le cardinal ne les
vout croire, ains lor dona à mangier & les
laiſſa aler. Quant les galies furent en mer,
les eſpies revindrent au cardinal, & li di-
ſtrent : Or vos gardés, les galies ſont en mer.
Le cardinal diſt : Quant ciſt vilain volent
mangier, ſi viennent dire aucune novelles.
Va, ſi lor done à boivre du vin & à mangier.

Peregrini a Sarracenis capti.

Les galies qui furent en mer ne s'oublierent
pas, ains alerent en l'iſle de Cipre, & trou-
verent nes aſſés chargiés de pelerins à un port
devant Limeçon. Il alerent avant, ſi les ar-
dirent & les pelerins. Il furent grant piece
iluec & ardoient & prenoient toutes les nes
qui aloient à Acre ou à Damiete. La novelle
vint au cardinal que les galies des Sarrazins
avoient fait grant damage as Creſtiens & e-
ſtoient en l'iſle de Cipre, & bien avoient ja
pris que occis, que ars, plus de treize mille
Creſtiens. Quant le cardinal oi la novelle,
ſi fu mult dolent, & il ot droit. Car le da-
mage avoit eſté por lui, qu'il ne vout croire
ceus qui l'en avoient garni. Il fiſt armer ga-
lies, mes ce fu à tart. Car celes s'en eſtoient
tornées bien garnies d'avoir & de gens qu'il
avoient gaaignié.

Duo Chriſtiani ad ſoldanum pergunt Chriſtū prædicaturi.

77. Or vous dirai que deus clers furent
en l'oſt, qui eſtoit à Damiete, & vindrent
au cardinal, ſi li diſtrent, qu'il iroient au
ſoudan preſchier, & qu'il i voloient aler par
ſon congié. Le cardinal diſt qu'il n'iroient
pas par ſon congié; car il ſavoit bien que ſi
il i alaſſent, qu'il n'en eſchaperoient ja. Tou-
tes voies diſtrent, qu'il ſoffrit qu'il i allaſſent,
& mult l'en prierent. Quant li cardinaus oit
qu'il eſtoient ſi en grant d'aler, ſi lor diſt :
» Je ne conois mie vos penſées, mes gardés
» ſi vous alés, que vos cuers ſoient touſiours
» à dame Dieu. Il diſtrent qu'il ni voloient
aler, ſe por mult grant bien nom, ſi le
pooient exploiter. Dont diſt le cardinal qu'il
i pooient bien aler, s'il voloient, à tant ſe
partirent de l'oſt des Creſtiens, & s'en alle-
rent en l'oſt des Sarrazins. Quant les Sar-
razins qui eſchargaitoient les virent venir,
ſi cuidierent, qu'il veniſſent en meſſage, ou
por eus renoier. Il alerent à l'encontre & les
priſtrent & les menerent devant le ſoudan.
Quant il vindrent devant le ſoudan ſi le
ſaluerent, & il les ſalua auſſi, puis lor de-
manda s'il voloient eſtre Sarrazins, ou s'il
venoient en meſſage. Il reſpondirent que
Sarrazins ne ſeroient-il ja, ains eſtoient venu
en meſſage de par Dieu & por ſa vie ſauver
» s'il les voloit croire. Car nous diſons por voir
» que ſe vous morés en cette loi vos eſtes per-
» du, & por ce ſommes-nous ci venus à vos,
» & ſe nos volés oir & entendre nos vos mon-
» trerons par droite raiſon, par devant les plus
A ſages homes de votre terre, que vos eſtes «
tuit perdus, & eſtes tuit noient. Li ſoudan «
diſt qu'il avoit arceveſque & eveſques de ſa
loi mult bons clers, ne ſans eus ne porroit-
il oir ce qu'il diroient. Li clers reſpondirent : «
De ce ſommes nos mult lies, mandés les «
querre. Le ſoudan les manda querre, & il «
vindrent à lui en ſa tente, & ſi i ot des plus
haus homes & des plus ſages de la terre, &
li diu clerc i furent auſſi. Et quant il furent
venus, ſi lor diſt li ſoudan porquoi il les a-
voit mandés querre. Si lor conta ce que li
B clerc li avoit dit. Il reſpondirent : Sire, tu es «
eſpées de la loi, ſi lor doit maintenir & garder, «
nous te commandons de par Mahomet, qui «
la nos doné, que tu lor face lor teſte cou- «
per. Car nos n'orrions choſe que il deiſſent. «
Car la loi défent con ne croie nul preſche- «
ment, & por ce te commandons que tu lor «
face les teſtes couper. A tant priſtrent con- »
gié, ſi s'en alerent. Li ſoudan demora & li
diu clerc. Dont vint li ſoudan, ſi lor diſt :
Seignors, il m'ont commandé de par Ma- »
homet & de par la loi, que je vous face les »
teſtes couper. Car ainſi le commande la loi. «
C Mes g'irai encontre le commandement. Car «
mauvais guerridon vous rendroi-je de ce que «
vos vos eſtes mis en avanture de morir por «
m'ame ſauver. Aprés diſt s'il voloient de- «
morer aveq lui, qui lor donroit grant terre
& grans poſſeſſions. Il diſtrent qu'il ne de-
morroient mie, ains s'en iroient volentier
ariere, ſe ſon commandement i eſtoit. Le
ſoudan diſt que volentier les feroit ariere
conduire ſauvement. Aprés lor fiſt aporter
or & argent, & dras de ſoie à grant plente,
& commenda qu'il en priſſent ce qu'il vou-
D droient. Il diſtrent qu'il n'en prendroient
noient, puis qu'il ne pooient avoir l'ame de
lui à Dieu, & plus chier auroient l'ame de
lui à Dieu, qu'il n'auroient quant qu'il avoit
vaillant à lor eus; mes fiſt-il bien, dona lor
à mangier, ſi s'en iroient puiſque autrement
ne pooient eſtre. Le ſoudan lor fiſt doner
aſſés à mengier & à boivre, & quant il orent
mengié ſi priſtrent congié au ſoudan, & il
les fiſt conduire juſque à l'oſt des Creſtiens.

Soldanus pro Damiata Chriſtianis offert regnū Jeroſolymitanum.

Quant li Sarrazins orent perdu Damiete, ſi
furent mult dolent. Il manderent as Creſtiens,
que s'il voloient rendre Damiete, il lor ren-
E droient toute la terre de Jeruſalem, ſi come
li Creſtiens la tindrent, fors que le Crac &
tous les Creſtiens qui en priſon eſtoient en
paieniſme. Li Creſtiens en parlerent & pri-
rent conſeil, & conſeil lor aporta qu'il ne la
rendroient mie, que par Damiete porroient-
il conquerre toute la terre d'Egypte & aprés
la terre de Jeruſalem. Car cil qui empereor
d'Allemaigne eſtoit, eſtoit croiſiés par le
monde & aſſés s'en croiſeroit. Que ſe li em-
pereres eſtoit là o tot ſon pooir, & li croi-
ſiés qui eſtoient encore à venir à l'aide, & au
commancement qu'il avoient & à l'aide de
Dieu bien porroient avoir toute la terre d'E-

Digitized by Google

gypte & de Jeruſalem. Quant le roy Felippe oi dire qu'il pooient avoir un roiaume por une cité, ſi les tint à fous & à muſars quant il ne le faiſoient.

Papa Fridericum accerſitū Romam coronat jubetque ut ad recuperandam terram ſanctā transfretet, quod ille pro tempore recuſat.

78. Li cardinaus fiſt a ſavoir a l'apoſtole que Dex lor avoit donné à prendre Damiete, & que c'eſtoit la clef d'Egypte, & que li Sarrazins lor en voloient rendre toute la terre de Jeruſalem fors le Crac, mes cil de la terre ne s'y accordoient pas, por le ſecors qu'il attendoient de l'empereor & des autres Creſtiens. Quant li apoſtole oi ce, ſi fu mult lie, & le fiſt a ſavoir par toute la Creſtienté, & manda qu'on fiſt movoir tous les pelerins qui croiſiers eſtoient. Après manda a Frederic qui en Alemaigne eſtoit, qu'il veniſt a Rome, & portaſt corone, puis alaſt en la terre d'outre-mer. L'empereor envoia tantoſt a Meſſines, & manda qu'en fiſt galies & huiſſiers a chevaus mettre a grant plente por lui paſſer. Quant Federic oi le meſſage, il priſt congié en Alemaigne, & laiſſa ſon fils, ala a Rome entre lui & ſa fame, & porterent corone; mes ancois qu'il portaſt corone, rendi il a l'apoſtole les cités & les chaſtiaus que Othes li avoit toluës. Et quant Federic fu coronés, ſi li manda qu'il alaſt en la terre d'outre-mer. L'empereor diſt qu'il ni porroit mie aler ſitoſt, qu'il avoit mult de Sarrazins en ſa terre & en Ceſile, qu'il voloit ancois oſter; car s'il i aloit avant qu'il fuſſent hors, il i porroit bien perdre. D'autre part il n'avoit mie Puille ne Calabre a ſa volenté, ne Ceſile, que ſi home avoient tenuë contre lui, mes s'il avoit ſa terre miſe a point, il paſſeroit a l'aide de Dieu, & mult de bien feroit en la terre. Aprés s'en ala l'empereor en Puille a une ſoue cité, qui a nom Capes. Quant li chevaliers & li haus homes oirent que Federic avoit porté corone, & qu'il eſtoit a Capes, aſſés en vint a ſa merci, & li rendirent lor terres, & tex i ot qui ne l'oſerent attendre, ne venir a ſa merci, ains s'enfuirent en la terre d'outre-mer, & tex i ot qui ſe rendirent au Temple, & tex i ot dont il ne vout avoir merci, ains les fiſt pendre. Ainſi li rendi l'en toute la terre de Puille & de Calabre & de Ceſile, fors les Sarrazins qui y eſtoient; mes puis les priſt il & les envoia en Puille. Là en fiſt l'en une grant cité, où il ſont encore, mes ni ſont mie tuit, ains en ala par les villes de Puille manans.

Chriſtiani Babylonem obſidere deliberant.

79. Or vous lairons a parler de l'empereor d'Alemaigne juſqu'à tant que point en ſera. Si vos dirons des Creſtiens qui ſont a Damiete. Il oirent dire que l'empereor ot porté corone, & qu'il faiſoit grant apareillement de paſſer & d'eus ſecorre. Il parlerent enſemble & diſtrent qu'il pooient bien aler aſſeoir le Caire. Cil qui conſeil lor en dona, lor dona conſeil d'eus noier; car je vos dirai la maniere de la terre. Il a eſcluſes d'un flun par toute la terre d'Egypte por l'euë du flun de- A tenir. Cil flun ſi a vii. branches, quant il ſe part & il vient en la terre d'Egypte, ſi ſe partent en vii. & tuit chient en la mer de Grece. Le graindre de ces ſept ſi vient en Babilone & au Caire. Babilone eſt une cité & li Caire eſt un chaſtel deſous Babilone, forche cil bras d'euë & ſe part en deus; l'une de ces parties ſe part Damiete, & l'autre core à une cité qui a nom Fae, & chiet auſſi en mer, & chaſcun de ces fluns ſi porte navie. Entre ces deus fluns priſtrent li Creſtiens terre, quant il vindrent devant Damiete. Il avient choſe chaſcun an le jour de la mie Aouſt qu'en ront les eſcluſes, ſi que l'euë B s'eſpant par toute la terre, ſi ſeme l'en les blés, & autrement ſe cele euë ne s'eſpandiſt ainſi por pluie qu'il i face, bled ne vendroit en la terre. Aucune fois avint en nos tans que le flun ne coroit mie, ne ne s'eſpandoit, ne qu'il ſe pooit mie eſpandre por défaut d'euë, dont il avint que cil de la terre furent tuit mort de faim.

Soldanus Chriſtianis cum regno Jeroſolymitano offert inducias annorum xxx.

80. En cel point que li flun ſe devoit eſpandre, murent-il à aler vers le Caire. Li Sarrazins quant il orent perduë Damiete, ſi ſorent bien que li Creſtien ne lairoient mie a tant, ains iroient en Babilone & au Caire. C Il firent ſor le flun là ou l'euë en force un pont, ſi le couvrirent tot de fer, & porce le firent u fort de cele euë, qu'il ne voloient mie que li Creſtiens alaſſent a l'autre bras du flun a aler en Babilone. Quant li Creſtiens orent pris conſeil, & il ſe furent accordés d'aler au Caire, il garnirent bien Damiete, & s'atirerent por aler. Ancois qu'il meuſſent manda le cardinal querre le roi Johan, qui en Acre eſtoit, qu'il veniſt a Damiete, car il eſtoient atorné por aler aſſeoir le Caire. Le roi diſt qu'il n'iroit pas, ains garderoit ſa terre, & bien li conveniſt de la terre, dont il eſtoit ſires, qui demorée li eſtoit, & qu'il D avoit aidié a conquerre. Quant li Sarrazins oirent dire que li Creſtien s'appareilloient por aler en Babilone & au Caire, ſi s'alerent herbergier & logier au pont de fer por garder iluec le paſſage. Aprés manda le ſoudan au cardinal, que s'il voloit rendre Damiete, il lor rendroit toute la terre de Jeruſalem, ſi comme li Creſtiens l'avoient tenuë fors le Crac, & ſi fermeroit Jeruſalem a ſon couſt, & tous les chaſtiaus qui furent abatus puis qu'il murent a aler vers Damiete, & ſi don- E neroit trives a xxx. ans, tant qu'il porroient bien avoir la terre garnie de Creſtiens.

Sed cardinalis pacem recuſat.

81. A cele pes s'accorderent li Templier & li Hoſpitalier & les gens de la terre, mes li cardinaus ne ſi voloit accorder, ains fiſt movoir ceus de l'oſt, fors les garniſons, & alerent contre mont le flun & la navie par euë, & il alerent par terre, ſi qu'il ſe herbergeoient tuit jors li un encontre l'autre. Quant le cardinal fu meu, il manda au roi Johan que por Dieu euſt pitié de la Creſtienté, car

Digitized by Google

il eſtoient mèus por aler au Caire, & que por Dieu meuſt après eus, & il paieroit ce dont il eſtoit endetté, bien cent mille Beſans qu'il devoit por l'oſt de Damiete. Quant le roi oi que l'oſt eſtoit meu por aler au Caire, ſi fu mult dolent, quant il eſtoit meus en tel point. Car en grant avanture aloit de tout perdre, ſi come il finrent. Le roi viſt bien qu'il le convenoit aler après eus, car s'il n'i alaſt, il lor meſcheoit, grant blaſme en auroit. Si ſe parti d'Acre & ala après eus, & erra tant qu'il vint a eus au pont de fer, où il eſtoient logiés près de l'oſt des Sarrazins. Li vaiſſel de l'oſt aloient chaſcun jor a Damiete, & amenoit en l'oſt viandes, ſi que li os eſtoit bien plenteif.

Sarraceni præcludunt Chriſtianis vias laxâtque aquarum repagula.

82. Or vous dirai que li Sarrazins firent. Il firent lor galies qui eſtoient u flun de Foe, ſi les firent monter juſqu'au pont, & avaler coiement u flun de Damiete, ſi que onques la navie des Creſtiens, qui d'autre part eſtoit, ne le ſout, ne n'aperceut. Les galies des Sarrazins ſe miſtrent entre l'oſt & Damiete. Iluec s'arreſterent & ſi prenoient li vaiſſiaus qui aloient de l'oſt à Damiete, & de Damiete a l'oſt; ains cloſtrent le chemin de l'euë, que viandes ne pooient aler en l'oſt, & bien fu VIII. jors ou plus que viande n'alaſt de Damiete en l'oſt, dont cil de l'oſt s'eſmerveillerent mult que ce pooit eſtre, qu'il ne pooit oir noveles de Damiete, ne cil de Damiete ne pooient oir noveles de l'oſt. Dont il avint que en cel point que les galies des Sarrazins avaloient le flun de Foe u flun de Damiete eſtoient cent galies armées arrivées u flun de Damiete, que l'empereor d'Alemaigne i avoit envoiée, & là ſejornerent: que s'il ſeuſſent qu'il euſt entre eus & l'oſt galies, il les euſſent priſes & ſecoru l'oſt, ſi n'euſt mie Damiete eſté perduë. Quant li ſoudan ſout qu'il out galies des Creſtiens arrivées a Damiete, ſi diſt qu'il porroit bien trop targier des Creſtiens damagier; il fiſt couper les eſcluſes, & l'euë s'eſpandit, ſi s'en ala en l'oſt des Creſtiens, ſi qu'il i furent tex i ot juſqu'à la goule, & mult en i ot de noiés, & lor viande fu tote perduë, qu'il ne pooit n'avant n'ariere aler en lors veſſiaus ne a terre, ſi furent-il atorné de l'euë, que li ſoudan ſi l'or dona congié d'aler ariere ſauvement a Damiete, n'en peut il pie eſchaper que tuit ne fuſſent noiés.

Colloquium inter regem & ſoldanum & pax inter eos.

83. Quant le roi vit la meſcheance de l'oſt, ſi manda au ſoudan qu'il le combattroit volentiers. Li ſoudan li manda qu'il ne ſe combattroit mie, qu'il eſtoient tuit mort s'il voloit, & qu'il n'en eſchaperoit ja pié, que tuit ne fuſſent noiés. Si manda au roi, ſe ſon plaiſir eſtoit qu'il veniſt parler a lui. Le roi i ala por le congié au cardinal, ſi mena avec lui meſtre JACQUES qui eveſque eſtoit d'Acre. Le ſoudan fiſt grant feſte au roi quant il le vit, & le fiſt ſeoir a coſté de lui, après li diſt: Sires roi, j'ai mult grant pitié « de vos & de vos gens qui là moront a grant « dolor comme de faim, & ſi ſe feront noiés. « Et ſe vos volés, vos les porrés bien garantir « de mort. Le roi li diſt: Sire comment? Je « vous dirai comment, diſt le ſoudan, ſe vos « volés rendre Damiete, je les mettrai tos en « ſauveté. Le roi diſt que Damiete n'eſtoit pas « toute ſouë, ains i avoit parconiers aſſés, & s'il voloit, il lor feroit a ſavoir, & ce qu'il en feroit il le tendroit volentiers. Li ſoudan diſt que bel li ſeroit ſi enveoit. Le roi envoia l'eveſque d'Acre au cardinal, & a ceus qui en l'euë eſtoient: ſi lor fiſt a ſavoir la requeſte que li ſoudan li avoit faite. Le cardinal & cil de l'oſt s'i accorderent enſemble, & mult furent lies de ſa requeſte, & manderent au roi qu'il feiſt le meillor plet qu'il porroit, mes qu'il puſſent iſſir de là où il eſtoient, & ce qu'il feroit il tendroit. Li eveſque retorna ariere au roi, ſi li fiſt a ſavoir ce qu'il avoit trouvé. Lors atirerent entre lui & le ſoudan la pes tele comme vous dirai. Il rendirent Damiete au ſoudan, & quant qu'il avoient de Sarrazins en priſon deça mer, & le ſoudan lor rendit les Chreſtiens qui eſtoient en priſon en ſa terre & en la terre de Coredin ſon frere, & diſt qu'il rendroit la ſainte Crois qui fuſt perduë en la bataille devant Acre, & ſi firent trives a huit ans en tel point comme eles eſtoient quant le roi JOHAN porta corone.

Redditur Sarracenis Damiata.

84. Quant la pes fu ainſi creantée d'une part & d'autre, li ſoudan envoia des vilains de ſa terre faire pons & eſcluſes par quoi li Creſtiens peuſſent iſſir de l'euë & aler a ſeche terre. Après diſt li ſoudan au roi, qu'il voloit avoir oſtages de la pes juſques que ſes gens ſeroient dedens Damiete & que li Creſtiens en ſeroient dehors. Le roi demora en oſtage & l'eveſque d'Acre. Après envoia l'en a Damiete, & fiſt l'en iſſir hors les Creſtiens, & ſi la livra l'en au ſoudan & tous les priſonniers qui dedans eſtoient. Quant ainſi orent fait, le roi ſe ſeoit devant le ſoudan, ſi commença a plorer, & encore eſtoient li Creſtiens en l'euë qui moroit de faim. Le ſoudan regarda le roi qui ploroit; ſi li diſt: Sire, » porquoi plorés-vos? je na fiert-il mie à roi qu'il » doit plorer. Sire, j'ai droit, diſt le roi, car je « vois le pueple que Diex m'a chargié morir » a ſi grant meſaige comme de faim. Li ſoudan ot pitié de ce qu'il vit le roi plorer, ſi plora auſſi. Après li diſt qu'il ne plora plus, qu'il auroient a mengier, ſi lor envoia trente mille pains a departir as poures & as riches, ainſi lor envoia quatre jors tant qu'il furent hors de l'euë. Et quant il furent hors, ſi envoia marchié de pain & de viande à ceus qui acheter le pooient, & as poures gens envoia as chaſcun du pain XV. jors. Là furent juſqu'à tant que li meſſage revindre ariere au ſoudan qui avoit eſté à Damiete. Quant li meſſages fu-

Digitized by Google

rent venu le ſoudan lor dona congié, & s'en A alerent chaſcun en ſon endroit. Le roi s'en ala a Acre, & laiſſa chevalier en la terre por cherchier les cités & les chaſtiaus & les viles, & delivrerent les priſonniers. Quant le roi ot ainſi fait, ſi fiſt un ſien parent baillif de la terre qui avoit nom Heudes de Mont-Beliart, & puis paſſa mer por aler a Rome & en France, & por parler a l'apoſtole, & à l'empereor, & au roi de France, & au roi d'Angleterre, por avoit ſecors & aide à la terre d'outremer, & por plaindre ſoi a l'apoſtole de la honte que li cardinal li avoit fait devant Damiete, & por querre baron a ſa fille, qui la B terre peuſt maintenir.

Rex transfretat & Romã venit.

85. Quant l'empereres ſout qu'il fu arrivé, ſi ala contre lui, & le receut a grant honor, & grant joie fiſt de ſa venuë, & ala avec lui tant qu'il vint a l'apoſtole. L'apoſtole le receut a grant honor, & ala encontre lui, & le roi ſe plaint de la honte que li cardinal li avoit faite. Là atirerent li apoſtole, & li empereor & li rois, que james ne feroit l'on partiſon de choſe que l'en conquiſt, puis qu'en ſeroit mie a aler en la terre d'outremer, ains ſeroit tot au roi de Jeruſalem. En ce point que le roi arriva en Puille fu la da- C me la fame l'empereor morte. Et quant il orent fait cet atirement des conqueſtes demorer au roi, l'apoſtole parla a l'empereor de la fille au roi Johan prendre a fame. L'empereor diſt qu'il la prendroit volentiers por l'amor qu'il avoit au pere. Là la plein à la main l'apoſtole. Quant ainſi orent fait, ſi ſe departirent. L'empereor s'en ala en Puille, & le roi s'en ala a Rome, & là li receut l'en a proceſſion, & d'iluec s'en ala en France au roi Felippe, qui grant honor li fiſt. Après ala en Angleterre au roi & retorna ariere en France. Et ſi vous di por voir qu'en toutes D les terres où il paſſoit, & as bones villes, aloit l'en encontre lui, & le recevoit l'en a proceſſion. Ne demora guaires puis que le roi Johan fu en France, que le roi Felippe morut, & laiſſa grant avoir au roi Johan por porter en la terre d'outre-mer. Le roi Johan fu a S. Denys por ſoufterrer le roi Felippe. Après fu au coronement le roi Loïs ſon fil à Rains. Puis s'en ala a S. Jacques; au revenir qu'il fiſt fu le roi d'Eſpaigne a ſon encontre a Burs, qui grant honor li fiſt. Là li dona le roi d'Eſpagne une ſoue ſeror a fame E qu'il avoit. Quant le roi Johan ot eſpouſée fame, ſi s'en ala en France. Quant il i ot eſté une piece, ſi priſt congié au roi & as barons, & diſt qu'il l'en convenoit aler, car l'empereor l'attendoit en Puille pour paſſer & por ſa fille eſpouſer. Si s'en ala & erra tant qu'il vint a l'empereor en Puille. Quant il fu là, l'empereor ſi fiſt mander querre ſa fille & l'eſpouſa, & li fiſt porter corone, & mult ama le roi Johan, & le fiſt ſeignor de ſa terre. Li diables qui vit le grant amor entre l'empereor & le roi Johan, ſi fu mult dolent, & entra u corps l'empereor, & li fiſt amer une niece le roi Johan qui eſtoit venuë avec ſa fille. Il la depucela, & ſa fame en haït. Dont il avint un jor que le roi Johan ala veoir ſa fille, & la trouva en ſa chambre mult corociée. Il li demanda qu'ele avoit, & ele li diſt que tout ainſi avoit fait l'empereor de ſa niece, qu'il l'avoit depucelée & la tenoit, & li en haioit. Quant le roi oi, ſi fu mult dolent, & conforta ſa fille, & puis priſt congié, & s'en ala a l'empereor. Quant il vint là, l'empereor ſe leva contre lui, & bel le ſalua; & le roi li diſt qu'il ne le ſaluoit pas, & honni fuſſent tuit cil par qui il eſtoit empereor, fors le roi de France, & ſe por pechié ne fuſt, il l'occiroit. Quant l'empereor l'oi, ſi ot grant paor, & li commanda qu'il vuida ſa terre. Le roi Johan diſt volentiers, qu'en la terre de ſi deſloial home ne demorroit-il ja. Il vuida la terre & ala a Rome. Cil de Rome alerent encontre lui & le receurent a grant honor, & li promiſtrent qu'il li aideroit de LX. mille eſcus ſe meſtier en avoit. Il les en mercia, & ſe parti de Rome, & ala en Lombardie, à Bologne la Craſſe, & ſejorna il & ſa fame.

Deinde in Galliam, Angliam & Hiſpaniam.

Filiam ejus ducit imperator.

Diſſidium imperatoris & regis.

86. Quant cil de Lombardie oirent dire que le roi Johan eſtoit a Boloigne la Craſſe, ſi s'aſſemblerent li poſtat des cités, & alerent a lui. Bel le ſaluerent & li diſtrent, que s'il voloit, il li rendroit la terre & le coroneroient. Le roi les en mercia, & diſt qu'il ne le refuſoit pas, mes la terre eſtoit de ſa fille, qui dame en eſtoit. Mes s'offriſſent-il, il demorroit en la terre tant comme il vodroit. Quant l'empereor ot bani le roi de ſa terre, il fu mult dolent de la honte que le roi li ot dite. Il ala a ſa fame, ſi la bati durement; ſi qu'a poi que l'enfant que ele avoit en ſon ventre ne perdi, & après la fiſt enfermer en un chaſtel, & là fu grant piece. L'empereor ot grant paor que le roi ne li tolliſt ſa terre; porce li manda qu'il iroit a lui a merci, & li amenderoit la honte qu'il li avoit faite. Le roi ne vout mie guerroier l'empereor, ains li manda ariere que volentiers li pardonneroit por ce qu'il li amendaſt. L'empereor ala en Lombardie a tout grant gent, ſi cria au roi merci, & le roi li pardona. Aprés miſt pes le roi entre l'empereor & les Lombars en telle maniere comme je vous dirai. Toutes les communes cités de Lombardie amenderoient le meffait par cinq cens chevalier amener deus ans a leur couſt en la terre d'outremer. Aprés ala l'empereor en Puille, & le roi demora a Boloigne, porce qu'il ne vout mie aler avec l'empereor. Quant li apoſtole oi dire qu'il avoit mautalent entre le roi & l'empereor, ſi manda au roi qu'il veniſt à lui, il i ala. Li apoſtole li commanda ſa terre à garder & vivre des rentes. Il avint que la fame l'empereor ſe délivra d'un fil: ſi ne

Reconciliantur.

Digitized by Google

Imperator ſimulat trans fretare in terram ſanctam.

demora guaires aprés qu'ele fu morte, dont A mult fu dolent, & toutes voies fu-il lies de ce que oir i ot demoré. Li apoſtole manda a l'empereor qu'il paſſa outre-mer, & feiſt ſon pelerinage, & s'il ni paſſoit il en feroit juſtice. Li empereres manda que volentiers paſſeroit & jor en priſt. Quant l'apoſtole ſout le jor, ſi manda par toute Creſtienté à ceus qui croiſiés eſtoient, qu'il meuſſent & alaſſent à Brandis, que li empereres paſſeroit. Li empereres fiſt grant apareillement de nes & de galies, & fiſt chargier viandes & gens. Quant li pelerins furent venu & les nes furent apareilliés, & il furent recueilli, li empereres B entra en une galie, & mut la navie & li vaiſſel aprés. Quant ce vint aprés au veſpres, l'empereor fiſt retorner ſa galie coiement, con ne le ſeuſt fors cil de la galie, ſi s'en revint à Brandis, & li pelerin paſſerent outre, & s'en vindrent en Acre.

A papa excõmunicatur.

87. Quant l'apoſtole oi dire que l'empereor eſtoit ainſi retorné, ſi fu mult dolent, & l'eſcomenia & fiſt eſcomenier par toute Chreſtienté come traite & deſloial qu'il eſtoit. L'empereor envoia au ſoudan por faire pes forcé ſi com vos oirés. En ce point que li pelerin arriverent, eſtoit li Coredin mor: ſi C demora ſa terre a ſes enfans. Il laiſſa la terre & les enſans a un chevalier en bail, qui eſtoit d'Eſpagne & frere avoit eſté du Temple; & porce li laiſſa il, qu'il l'avoit loiaument ſervi, & avoit loiaument ſa loi tenuë, fors ſeulement qu'il aloit contre les Creſtiens; porce li laiſſa il, qu'il ſavoit bien qu'il la garderoit loiaument. Ne la vout mie laiſſié as Sarrazins, qu'il ſavoit bien qu'il la rendroit a ſon frere le ſoudan de Babilone. Et quant le ſoudan fu mort, ſi furent les trives mortes en la terre d'outre-mer. Li pelerins qui i eſtoient priſtrent conſeil qu'il iroient fermer un chaſtel à VII. milles de Sur en un lieu qui a nom D Sajete. Il i alerent, & quant il vindrent lor conſeil lor aporta qu'il ne le fermeroient mie, car trop i avoit a faire, & ſi ne ſeroit mie mult defenſable, ains fermeroient un chaſtel a une iſle qui eſt devant la cité, & feroit chaucié de terre juſques-là; & ſe li chaſteaus eſtoit fait, il ne douteroit nul aſſaut ne par mer ne par terre. Cil de l'oſt ſi accorderent tuit, & ſejornerent iluec, & fermerent le chaſtel tout l'iver, & firent la chaucié, & au chief de la chauſſié firent une porte bien defenſable. En cel oſt i ot mult d'Anglois, E & i ot deus eveſques, qui mult de bien firent en l'oſt, & aillors, ſi come vous oirés. Li Alemant fermerent un autre chaſtel, qui a nom Frans-chaſtiaus. Quant il orent fermés ces deus chaſtiaus l'ivert, il alerent a Ceſaire l'eſté, où il fermerent un autre chaſtel, & li Eſpagnol qui avoit la terre en baillie, n'oſoit pas laiſſier ce qu'il gardoit que li ſoudan ni entraſt, qui ſon neveu beoit a deſeriter.

Mortuo Coradino peregrini quædã muniunt caſtella.

Imperator papa non monito transfretat & tractat de pace cum ſoldano.

88. Quant li meſſages que l'empereor ot mandé au ſoudan furent retorné, il entra tantoſt en mer, & s'en ala en la terre d'outre-mer, ſans ce qu'il le fiſt aſſavoir a l'apoſtole, ſi s'en ala tous eſcommenies. Quant il vint en droit l'iſle de Chipre, il deſcendit a terre & ſejorna iluec. Il envoia ſon mareſchal en Acre, & grant gens avec por parler au ſoudan. En ce point que li mareſchal envoia en Acre, eſtoient encore li pelerin a Ceſaire. Il orent un jor envoié forriers en paieniſme por quetre viandes. Grant beſtail & grant gaaing en amenerent; li mareſchaus l'oi dire, ſi monta & ſes chevaliers tous armés & ala encontre. Quant il virent le mareſchal, il connurent les enſeignes & furent mult lies; car il cuidoient qu'il veniſſent por eus aidier, mes il n'en avoient talent, ains lor corurent ſus, & tuerent, & navrerent & tolirent ce qu'il avoient gaaignié. Quant il orent ainſi fait, li mareſchal s'en retorna en Acre, d'iluec s'en ala en un lieu de la terre en meſſage au ſoudan por parler de la pes, qu'il ne voloit mie qu'il veniſſent en Acre, ne que cil de la terre ſeuſſent lor conſeil. Cil de la terre envoierent un meſſage a l'apoſtole, & li firent a ſavoir comment la gent l'empereor les avoit mal baillis, & comment il aloient ſouvent parler as Sarrazins. Quant l'empereor ot ſejorné une piece en l'iſle de Cipre, ſi li fiſt ſon mareſchal aſſavoir ce qu'il avoit trouvé u ſoudan, & l'empereor entra tantoſt en mer, & arriva en Acre. En ce point eſtoient li Creſtiens devant Ceſaire, où il avoient fermé un chaſtel, & d'iluec alerent a Jaffe, où il fermerent un autre chaſtel mult fort. Quant l'empereor fu en Acre, ſi fiſt tantoſt armer une galie, & miſt meſſages ens & les envoia a l'apoſtole, & fiſt a ſavoir qu'il eſtoit en la terre ſainte, & qu'il la ſouſiſt, & il li creanteroit que james ne torneroit ariere juſques qu'il aroit conquiſe tete la terre des Sarrazins, & miſe en la main des Creſtiens. L'apoſtole diſt qu'il ne l'aſoudroit mie, qu'il ne le tenoit mie por Creſtien, ains eſtoit paſſé comme faus & traitres. Aprés manda au patriarche, au Temple & a l'Oſpital qu'il ne fuſſent a ſon conſeil, n'a ſon accort, & que bien ſe priſſent garde de lui, car il ni feroit ja bien, ſi comme il cuidoit.

A papa petit abſolutionẽ.

A Templariis male excipitur pacemque facit cum ſoldano.

89. Un jor ſe porpenſa l'empereor de grant traïſon. Il ala a un chaſtel du Temple, qui a nom Chaſtiau-pelerin, ſi entra ens. Il le trouva fort & bien garni, ſi diſt qu'il le voloit avoir, & qu'il le vuidaſſent. Li Templiers corurent as portes, & les fermerent, & diſtrent que s'il ne s'en aloit, il le mettroit en tel lieu dont il n'iſtroit james. L'empereor vit qu'il ne n'avoit mie la force, ſi s'en iſſi, & s'en ala en Acre, & fiſt armer ſes gens, & s'en ala a la maiſon du Temple, & la vodrent abatre, & li Templier la defendirent bien, tant que l'empereor ſe trait ariere, & s'en

Digitized by Google

ſ'en ala a Jaffe là où on fermoit un chaſtel, A & manda au ſoudan qu'il li teniſt ſes covenances. Le ſoudan ſout la diſcorde qui eſtoit entre lui & l'apoſtole & ceus de la terre. Si li manda qu'il ne les li pooit mie tenir. Car ſon frere Coredins eſtoit mort, & il ne pooit mie faire de ſa terre à ſon talent, car elle eſtoit demorée en baillif. L'empereor fiſt ſon ſerment, & li manda, que s'il ne li tenoit ſes covenances, ſeuſt-il bien que james n'aroit repos, juſques qu'il l'aroit deſerité. Quant le ſoudan oi ce, ſi manda ceus qui ſon neveu avoient en baillie, car il ne pooit mie faire pes ſans eus tele come il B l'avoient en convent. Li baillifs vindrent au ſoudan, li ſoudan lor diſt: Seignor, vées ſi l'empereor qui eſt venu por une pes que nos avions porparlée entre moi & mon frere, & creantée li avions. Il eſcuet que vous le creantiés auſi, & ſe vos ne les volés creanter, il ira ſor vos. Quant il oirent ce, ſi diſtrent qu'il feiſt & il l'ottroeroient. Car il lor eſtoit bien avis que plus porroient perdre en la guerre, qu'en la pes.

Pacis conditiones.

90. Or vous dirai de la pes quele ele eſtoit. Li ſoudan rendi toute la terre de Jeruſalem ſi com li Creſtiens la tindrent au jor C que li Sarrazins la conquiſtrent ſor eus, fors ſeulement le crac de Montroial & trois chaſtiaus en la terre de Sur & de Sajete, que haus homes avoient garnis & ne les voloient rendre, mes ne pout mie gramment chaloir qu'il n'eſtoient mie ſi fors qu'il coveniſt eſtre devant à ſiege. Mes du crac fu damage. Car toute Creſtienté porroit ſeoir devant, puis qu'il i euſt à mangier ains qu'il fuſt pris. La cité de Jeruſalem rendroit par tel convenant, qu'il i auroit trois Sarrazins por garder le temple où Dieu fu offert, & que li Creſtiens ni auroient aucune ſeignorie D, & que ſauvement ſans trevage doner vendroient li pelerin Sarrazins au temple, & u manoir Salomon où li Templiers eſtoient au tans que la terre fu perduë. Miſt l'empereor Sarrazins en la viltance des pelerins Templiers, porce qu'il ne voloit mie qu'il fuſſent dans la ville, & que l'emperere pooit fermer chaſtiaus & cités, & ce qui avoit eſté fermé, mes fermeté novele ne pooit faire, ne li Sarrazins ne ſe pooient mie fermer. Ceſte pes fuſt creantée d'une part & d'autre & trives priſes à x. ans. Quant ainſi fu fait & les E trives priſes, le ſoudan fiſt voider la cité des Sarrazins, fors ſeulement le temple. L'empereor i entra, & ſi home & porta corone un demi-quareſme. Quant il ot porté corone, ſi dona le manoir le roi, qui eſt devant la tor David à l'oſpital des Alemans. A cele pes ne à celes trives ne fu mie li Temple ne li Hoſpitaus, ne le patriarche, porce que l'apoſtole lor avoit mandé qu'il ne fuſſent à ſon conſeil ne à s'aide. D'autre part ſe l'apoſtole ne lor euſt mandé, ſi ne euſſent-il mie cele pes aidié à faire; car cele pes tint l'en à fauſe & à mauvaiſe.

Papa copias miniſtrat regi Johanni qui imperatoris terras invadit.

91. Quant l'empereor ot porté corone en Jeruſalem, ſi envoia un ſien clerc à l'apoſtole & à ſon fil en Alemaigne & au roi de France, & ſi lor manda comment on li avoit la terre renduë. Quant l'apoſtole oi ces noveles, ſi n'en fu mie lies, porce qu'il eſtoit excommenié, & qu'il li eſtoit avis qu'il avoit faite mauvaiſe pes, porce que li Sarrazins tenoient le Temple, & por ce ne vout-il ſoffrir con le ſeuſt par lui, ne que ſainte ygliſe en fiſt feſte, ains commanda par toute Creſtienté con eſcommeniaſt l'empereor come renoié & meſcreant. Après aſſembla grant gent & les charga au roi Johan, & fiſt entrer en la terre l'empereor, por gaſter en la terre de ſon demaine, non mie de ſon empire. Le roi Johan i entra & priſt chaſtiaus & viles, & fiſt grant conqueſt ſor l'empereor. L'en fiſt à ſavoir à l'empereor, qui outre mer eſtoit, que l'apoſtole avoit chargié gens au roi Johan, & qu'il prenoit ſes chaſtiaus & ſes cités & ſes homes. Quant l'empereor oi ce, ſi fiſt atirer galies & ſe miſt ens, & ſi laiſſa baillif en la terre de Jeruſalem, & paſſa mer, & arriva en Puille. Quant il fu arrivé, ſi envoia par toutes ſes cités por ſaiſir toutes les maiſons du Temple, & fiſt chacier tous les Templiers hors de ſa terre, après aſſembla grant oſt & ala encontre le roi Johan, & manda à ſon fil en Alemagne qu'il le ſecouruſt à ſon pooir. Quant le roi Johan viſt que l'empereor venoit contre lui à tot ſon pooir, ſi ſe traiſt ariere & le manda à l'apoſtole. Li apoſtole manda en France con le ſecouruſt. L'eveſque de Biauves i ala & grant chevalerie avec. L'empereor reconquiſt toute ſa terre que le roi Johan li avoit priſe. Li duc d'Oſteriche, qui eſtoit alé en l'aide l'empereor avec ſon fils, vint à l'apoſtole, ſi li diſt que la guerre n'avenoit pas à lui n'a l'empereor, mes feiſt pes, & li apoſtole dit: Quele pes feroie-je? Il m'a tant menti qu'à peine porroie-je croire choſe qu'il me deiſt, ne ſerement qu'il me feiſt. Sire, diſt li dus, l'en vos fera ſeur de la pes. Là porparlerent une pes entre l'apoſtole & les cardinaus & le duc, dont l'apoſtole envoya à l'empereor deus cardinaus & li dus por la forme de la pes. Il dit que cele pes ne feroit-il mie, ains lor mut une autre pes qu'il feroit. Li cardinas ne ſi accorderent mie, ains eſtriverent enſemble de deus part, & le duc pria tant l'empereor qu'il s'en miſt ſor li & ſor les deus cardinaus, & jura ſor ſaint, que ce qu'il en feroit, il tendroit, & en fiſt bien le creant, & li cardinal le creanterent de par l'apoſtole. La pes fut creantée d'une part & d'autre, & fu l'empereor aſous.

Imperator terras ſuas recuperat, pacem cum pontifice facit & ab eo abſolvitur.

Sarraceni a Chriſtianis victi.

92. Un poi après que l'empereor ſe fu parti de la terre de Jeruſalem, s'aſſemble-

rent vilains de la terre as Sarrazins, & alerent en Jeruſalem une matinée, por occire les Creſtiens qui dedens eſtoient. Li Creſtiens ſe deffendirent bien ſi comme l'en dit, & occiſtrent bien cinq cens Sarrazins, & ni ot que un Creſtien mort, cil fu Englois.

93. Or vous lairons à parler de la terre de Jeruſalem tant que point & hore en ſera. Si vos dirons de Conſtantinople. Li Creſtiens qui dedens eſtoient, avoient perdue toute la terre, fors ſeulement la cité & un poi de terre par dehors. Il priſtrent conſeil enſemble, ſi pluſor & diſtrent qu'il lairoient la cité & vendroient, li autres diſtrent que ce ne feroit-il ja, car grant honte & grant reprovier en auroient en tous les lieus où il iroient, ſi laiſſoient ſi riche cité por noient, ains manderent à l'apoſtole ſecors, & li feroit à ſavoir l'eſtat de la terre, & li manderoit por Diex, qu'il lor donnaſt le roi JOHAN à ſeignor, car s'il le pooit avoir, à l'aide de Dieu bien tendroit la terre, & ſi-tôt come il vendroit en la terre il li rendroient & feroient de lui ſeignor. A cil conſeil s'accorderent tuit. Il envoierent à l'apoſtole & au roi JOHAN. Quant l'apoſtole oi ces noveles, ſi manda le roi Johan qu'il veniſt parler à lui, il i vint. Quant il i fu venu, l'apoſtole li diſt ce que l'en li avoit mandé de Conſtantinople, & mult le pria qu'il le fiſt & qu'il s'en conſeilla. Le roi li diſt qu'il en eſtoit tot conſeillé, & qu'il n'iroit mie, car un enfes eſtoit remes de l'emperor Pirron, qui eſtoit oir de la terre, ſi ne ſe voloit mie mettre en aventure por garantir autrui terre. Mult li pria l'apoſtole qu'il i alaſt, & grant ſecors li promiſt d'avoir & de gent. Li rois diſt que por cele promeſſe n'iroit-il mie, ne cele promeſſe ſi li aloit ne refuſeroit-il mie. Li rois porce qu'il veoit le beſoing de la terre, & porce que l'apoſtole l'en prioit, diſt qu'il iroit por tele diviſion, ſe li chevaliers de la terre li ottroient, & li apoſtole li looit. Que li oirs de la terre eſpouſeroit une fille qu'il avoit & porteroit corone. Après quant il auroit eſpouſée ſa fille, il jureroit ſor ſains que tant com il vivroit, il ſeroit en baillie, & ſeignorie n'aroit ſor lui. Après li feroient li chevalier homage à ſa vie, & que toute la terre qu'il conquerroiſt que ſes anceſtres avoient tenuë, tout ſeroit à l'empereor, & s'il conqueroit terre que ſes anceſtres n'euſſent tenuë, elle ſeroit à ſes oirs & de l'empereor la tendroient, ſe ainſi le voloit faire, il iroit. Li apoſtole loa mult ce que le roi avoit dit, & bien ſi acorda. Li meſſage diſtrent qu'il s'en iroit ariere, & qu'il le feroient aſſavoir as chevaliers. Il retornerent en Conſtantinople, & lor firent à ſavoir. Li chevaliers parlerent enſemble & bien s'acorderent tuit à ce que li apoſtoles & le roi lor avoit mandé. Il envoierent ariere & manderent le roi, qu'il veniſt en Conſtantinople & qu'il feroient quant qu'il avoit deviſé. Le roi quant il ot oi ces meſſages ala à l'apoſtole, & priſt congié à lui. Li apoſtole li dona de ſon avoir, & li creanta qu'il le ſecorroit de gens & d'avoir, ſe meſtier en avoit. Après li rois s'atorna & ala en Venice, & entra en mer, & ala en Conſtantinople. Il manda querre tous les chevaliers de la terre, & fiſt eſpouſer ſa fille au vaſlet qui emperere devoit eſtre. Quant le vaſlet l'out eſpouſée, le roi li requiſt qu'il li feiſt ſes convenances, & il & li chevaliers de la terre. L'empereor & li chevaliers li firent ce qu'il deviſa, ſi com il avoit en convent, & le roi a tant s'en tint.

Regi Johãi offertur imperium CP. quod ille recuſat.

Sed heredi imperii dat filiam ſuam uxorem imperium adminiſtrat.

LIBER XXV.

1. En cel point que l'empereor ſe parti de la terre de Suric & de Cypre, AELIS la roine de Cypre, mere le roi HENRI vint en Acre, & requiſt le royaume de Jeruſalem com le plus droit hoir qui fuſt aparant du roi Aemeri ſon aiol. Les gens de la terre orent conſeil, & li reſpondirent qu'il eſtoient homes de l'empereor FEDERIC, qui tenoit la terre par le baliage de ſon fil CORAUT, porquoi ne pooient mie faire ce com lor requeroit. Mes porce qu'il n'avoient onques veu celui ſien fil Coraut, ne il n'avoient eſté preſent u roiaume, il manderoient à l'empereor que dedens un an lor mandaſt Coraut ſon fil, & s'il l'envoit, il le garderoient come lor ſeignor, ou ſe ce non, il feroient ver lui ce qu'il devroient, & por ceſte choſe faire, à l'empereor envoioient meſſage deus chevaliers, l'un fu Giefroi Litors qui eſtoit né du païs, & li autres fu Johan de Baillou qui fut né de Flandres. Cil diu paſſerent en Puille en une galie, & ariverent à Brandis, & d'iluec alerent tant qu'il trouverent l'empereor à S. Lorens, qui s'en aloient à Capres. Si com vos avez oi, il diſtrent lor meſſage, à quoi il reſpondiſt, que il feroit dedens brief tans ce qu'il devroit.

Aelis reginã Cypri repoſuit regnum Jeroſolymitanum tamquam ſibi debitum.

2. Ci vous dirons du roi Johan qu'il li avint quant il fu alé en France. Il avint en Conſtantinople quant l'empereor ROBERT fu mort, à cui FELIPPE ſon frere le cuens de Namur avoit donné & quitté l'empire qui li remeſt un fil mult jone & mult petit enfant, qui ot nom BAUDOIN, de qui li barons de la terre par accort firent baillif & garde de l'empire & de l'enfant un vaillant home qui avoit nom Anſeau, lequel maintain bien la terre ſelonc le mauvais point où ele eſtoit. Et porce qu'il la puſt miex maintenir fit-il pes & aliance as Comans, & eſpouſa la fille d'un Coman por miex atraire à ſoi, & de ce avint que la terre fu en meillor point & plus plenteive. En ce que la terre de Conſtantinople fu en ſi feble point, li barons orent conſeil, & par acort manderent par bon meſſage au roi Johan qu'il veniſt rece-

Digitized by Google

Rex Johannes ut ſe geſſerit CP.

voir l'empire de Conſtantinople, par les covenances qu'il lui faiſoient. Le roi Johan ſi aſſenti en la maniere qu'il avoit eſté deviſé, & amena beles gens avec lui, & aporta grant avoir. Es couvenances fu que li enſes qui eſtoit droit oir, dévoit eſpouſer une ſoueë fille, qu'il avoit eu de la ſeror le roi de Caſtelle, & tout ce qu'il conquerroit outre le bras S. George en la terre de Bethyne ſeroit à lui & à ſes oirs, mes qu'il le tendroient de l'empire, & qu'il tendroit l'empire tant com il vivroit. Quant il fu venu en Conſtantinople, il fu coroné empereor & reçut les homages & les feautés. En ce qu'en cuida qu'il deuſt chevauchier & commencier la guerre, ſi ſe miſt à plaidier as Veniciens, après ſe trouva mult amenuiſié de gens & d'avoir, & toutes voies ſi come il pout paſſa le bras S. George, & aſſeia un fort chaſtel qu'en apelle Leſpigas, & i furent tant qu'il le priſt, non mie par force, ains fu emblés. Lors le garni, ala avant & chevaucha par la terre du Vatas. Icil Vathas eſtoit un grieu, qui tenoit la terre outre le bras S. George & ſe faiſoit appeler empereor, & por empereor ſe tenoit; & ce qu'il tenoit la terre eſtoit de par ſa fame qui avoit eſté fille de Laſcrie, liquiex s'appelloit empereor, porce qu'il eſtoit de l'empire & du lignage au bon empereor Manuel, de cui ciſt livre a parlé ba en ariere. Quant l'empereor Johan ot chevauchié par cele terre, & veſcu ſor ſes anemis un tans que onques li Grecs n'oſerent venir à bataille, ains l'eſchivoient tous jors, après s'en retorna en Conſtantinople, ne onques puis ne iſſi por meſfaire à ſes anemis, ains ſeurevint au plait. En ſi poi de profit gaſta tot l'avoir qu'il avoit apporté u païs, de quoi les gens le guerpirent, ſi demeura ſeul en pauvreté, tant come il veſqui puis.

Soldanus Babylonis Damiatam obſidet & expugnat.

3. Il avint après ce que l'empereor FEDERIC ſe parti de la terre de Suric, que li ſoudan de Babilone Melec Equemel à tout ſon frere Melec Elferac, & o tot grant gent à pié & à cheval alerent aſſiegier la cité de Domas, & firent ſemblant de tailler les jardins, dont cil de Domas orent grant doute, car ce eſt une de lor grant richeſſes, & ſi eſt tot lor grans delis. Il ſe trouverent eſgarés, com ceux qui n'avoint de ſeignor qu'un enfant, & eſtoient en main d'un baillif, ſi douterent eſtre deſtruis, porce qu'il n'avoient ſeignor qui les mainteniſt; porquoi il finerent à Elquemel, & li rendirent la cité, & tantoſt la dona à ſon frere le Seraf, & cil l'en dona 4. cités en eſchange au levant. Quant Seyfedineber ſout que cil de Domas voloit rendre la cité, & deſeriter ſon ſeignor Melec Enaffel le fil de li Coredin, & ni pooit mettre conſeil, il priſt ſon ſeignor, & le traiſt hors du chaſtel de Domas ſoudenement par une poſterne, & l'emmena au Crac, où ſa mere eſtoit, & ſon treſor iluec le laiſa, & s'en ala à ſon chaſtel Salquet, & ce qu'il fiſt de l'enfant garentir, ſi fu porce que ſon oncle Lequelmel & le Seraf nè l'occeiſſent.

Fridericus, facta pace cũ Gregorio papa, ſimulat ſe velle transfretare in terram ſanctam.

4. Après ce que la pes fu faite entre le pape GREGOIRE & l'empereor FEDERIC, l'empereor fiſt mult grant ſemblant qu'il vouſiſt metre conſeil en la terre d'outre-mer, & qu'en li avoit fait à ſavoir que li Sarrazins li tenoient mult mauvaiſement les trives, & les autres outrages & tors qu'il faiſoient as Creſtiens, occioient il les pelerins u chemin de Jeruſalem. Et ſans faille il en i ot occis en celui tans plus de dix mil, & encore firent greignor meffet li Sarrazins qu'il aſſemblerent plus de XV. milles homes à pié en la terre S. Abrahan & des montaignes de Jeruſalem, & de Naples, & du païs entor; & diſtrent, qu'il ne voloient mie ſoffrir que la cité de Jeruſalem fuſt en mains de Creſtiens, ne qu'il euſſent pooir d'entrer u temple *Domini*, qui eſtoit la maiſon de Dieu, & faiſoit ſemblant que ce faiſoient-il ſans la volenté du ſoudan, & que en ce les avoient mis lor Faquis, ce ſont lor preſtres. Il s'en vindrent tuit armé dedens la cité, & corurent parmi les ruës tot abandon, & briſierent oſtiex, & roberent & occiſtrent mains Creſtiens, mes non mie grammont.

Chriſtiani terræ ſanctæ in locis tutiſſimis ſe recipiunt.

5. Li Creſtiens qui eſtoient en Jeruſalem Latin & Surien, & toutes autres nations, quant ils ſorent la venuë de ſes gens, ſi ſe receterent ens & lor fames & lor enfans & lor meillors choſes en la tor de David, en une fermeté qu'on i avoit faite, & iluec delès es plus fort maiſons qui près de là eſtoient. Li baillis de la ville, qui avoit nom Renaut de Cayphas, chamberlens du roiaume manda en Acre au ſeignor de Sajete & à Garnier Lalemant, qui eſtoit remes u lieu l'empereor baillis du roiaume, & fiſt aſſavoir cele aſſemblée, dont cil priſtrent chevaliers & ſerjans, & murent d'Acre, & alerent juſques à Jaffe, ſi envoierent un chevalier qui avoit nom Baudoin de Piguegni avant, & Tricople o lui por veoir la covine des Sarrazins, & l'oſt venoit après. Cil murent à prime ſoir & alerent le chemin d'Emaüs, c'eſt li chaſtiaus où noſtre Sire s'aparut à deux pelerins après la reſurrection. Il chevaucierent toute nuit, ſi qu'il furent au jor en Bethleem.

Sarracenos Hieroſolymis cædunt.

6. Quant li Creſtiens qui s'eſtoient receté en la tor David virent paroir les qui venoient de vers Bethleem, ſi conurent les gonfanons, & ſorent qu'on les venoit ſecorre, ſi en furent mult lies, car il eſtoient en mult grant paor, comme ceus que Sarrazins avoient enclos, & les aſſailloient de toutes pars, & ce lor avoit ja duré deus jors, & il eſtoient ce tiers. Adonc priſtrent cuer, & corurent as Sarrazins & les deſconfirent, &

Digitized by Google

les briſierent, ſi qu'il n'orent paor de ralier eus ne de recouvrir, ains les emmenerent chaçant, & ferant & occiant parmi les ruës, ſi que une partie s'enfui par la porte S. Eſtienne, l'autre par la porte de Joſaphat, l'autre vers le Temple, & vers Monte Sion, liquel ſe deſcouloient des murs à val, & quant cil qui venoient devers Bethleem furent approchiés de la ville, ſi virent la deſconfiture, & conurent la chace, ſi ferirent des eſperons après ceux qui s'enfuioient, ſi qu'il en atainſtrent pluſors & occiſtrent, dont il fu trouvé, qu'il i en ot de mors, que dehors que dedens bien deus milles ou plus. Lors manderent en l'oſt por faire aſſavoir cele novele, dont li meſſages trova l'oſt au toron des chevaliers, & quant il lor ot dit la novele, ſi en furent mult lies, & ſe tindrent qu'il n'alerent plus avant, ains s'en retornerent en Acre, & ſor tout achaiſons l'empereor ſous couverture de ces choſes, par le ſeu du pape fiſt atorner ccc. chevaliers, & cc. arbaleſtriers & ſerjans à cheval, & lor fiſt chargier à Brandis chevax & armeures & viandes en xxviii. ſalandres, liquels murent & tant alerent qu'il arriverent au Gavata, la pointe qui eſt devant Limeçon. Quant ils furent là venus, ſi geterent lor ancres, & demorerent iluec por attendre lor chevetaine. Et Richart fils Augier le mareſchal l'empereor, qui devoit movoir après eus à tot xv. galies.

7. Quant les ſalandres durent movoir de Brandis, une nef de l'hoſpital des Alemans mut avant que les ſalandres, & vint en Acre. En quoi vint un eſpie Johan d'Ibelim ſeignor de Baruth, qui li fiſt aſſavoir la venuë des gens l'empereor, & tout lor entendement: porquoi il vint pié eſtant en Acre, & amena tant de gens come il pout avoir, que à ſous, que de ſes amis, & s'en ala a Baruth, & d'iluec en Chipre: & quant il fu là venus, il priſt le roi & un poi de gens, & s'en ala herbergier au Quit: tot le remanent des gens, chevaliers & ſergens fit herbergier a Limeçon, & fiſt chevetaine Balian ſon ainſné fil. En cel point arriverent deus galies a Limeçon, en quoi eſtoit l'eveſque de Melſe, & deus chevaliers qui avoient lor fie en Acre. Li uns eſtoit appellé l'Alemant, li autre Johan de Balle, qui eſtoient Flamens, & demanderent le roi por parler a li, & l'en lor diſt qu'il eſtoit au Quit. Il partirent de Limeçon, lor galies & s'en alerent au Quit, où le roi eſtoit herbergié. Quant il vindrent là, ſi diſtrent au roi en preſence du ſeignor de Baruth: Mes ſires, l'empereor vos mande come à celui qui eſt ſes hons, que vos congiés & faites partir de voſtre terre Johan d'Ibelin & ſes enfans, & ſes nevous & ſes parens; car il li ont meffait, porquoi il vos mande & defent, que vos ne recettés, ne garantiſſiés en voſtre terre: li rois qui eſtoit enfes & jone d'aage, ot ſon conſeil, & lor fiſt faire reſponſe par un ſien

Imperator jubet expelli Johannem Ibelinum e Cypri regno.

A chevalier, qui eſtoit ſes hons, & avoit a nom Guillaume viſcomte, & lor diſt: Seignor, le roi m'a commandé & chargié que je vous die, qu'il s'eſmerveille que l'empereor voſtre ſire li a fait tel commandement; car li ſire de Baruth eſt oncle ſa mere, & ſi eſt bien ſu que il & ſi neveus, & grant partie de ſes parens ſont ſi home, porquoi il ne lor puet faillir, & ſauve ſoit la grace l'empereor, le roi ne puet ne ne doit faire ce que vos li avez requis, & s'il le faiſoit, il meſprendroit B vers eus. Après ce Johan d'Ibelin ſe dreça, & diſt au roi: Sire, je ſuis vos hons, ſi vos prie que vos me maintenés a droit, que je ſuis preſt de faire devant vos droit, & en voſtre cort ſe nus me ſoit que demander. Sor ce li meſſages ſe leverent, & diſtrent au roi: Sire, vous avés bien entendu ce que nos vos avons dit de par l'empereor, & nos avons entendu voſtre reſponſe, ſi s'en partirent a tant & ſe recueillirent en lors galies, & alerent ou Gavata, où lor ſalandres eſtoient.

Quod rex recuſat facere.

8. Quant cil des chalandres orent iluec attendu le mareſchal qui lor chevetaine eſtoit C pluſors jors, & virent qu'il ne venoit pas, ſi orent conſeil, & ſe partirent du Gavata, & s'en alerent tant qu'il vindrent a une iſle qui eſt devant Baruth, là deſcendirent a terre & deſchargierent lor chevax, & s'armerent & ſe miſtrent en eſchieles, & chevauchierent vers la cité de Baruth les eſchieles rengiés. Quant cil de Baruth les virent venir, ſi i ot de tex qui ſe miſtrent u chaſtel, li autre ouvrirent les portes de la ville, & les recurent, ſi que cil s'eſpandirent parmi la ville, & ſe herbergierent par les oſtex, où il troverent grant plente de viandes & d'autres choſes, & miſtrent la main a aſſegier le chaſtel & D faire engins, & firent un grant trebucher, qui gettoit le peſant d'un quintax. Entre peut trebuches & tomberiaus i avoit c. & xx. ſi tindrent mult ceus du chaſtel, ſi que nus ne pooit entrer ne iſſir.

Caſtellum Baruth obſidetur.

9. Après ce ne taria guaires que li mareſchaus Richart fils Augier arriva a Limeçon a tot les xv. galies. Quant il vint la, & il ſout que les chalandres eſtoient alées a Baruth, il mut d'iluec & ala près & vint a Baruth, & E trova le ſiege, & le maintint ſi come il l'avoient commencié, & l'efforça tant come il pot. Sus ce il envoia Henri ſon frere a Sur, & manda dire à Hemart de Laion qu'il li rendiſt Sur qu'il avoit en garde. Cil receut le mandement, & li livra la cité & le chaſtel. Quant le mareſchal ot eſté une piece à Baruth, ſi s'en ala en Acre tot eſchierement. Quant il fu là venu, il aſſembla les chevaliers & les borgois. Quant il furent tuit aſſemblés u chaſtel devant le grant palés, il fiſt lire une lettre en lor preſence qui eſtoient ſcelés d'or, & venoit de par l'empereor Federic a tous ceus du roiaume, en quoi il ſe contenoient mult de beles paroles & amiables, & entre les autres paroles diſoit: Je vous ai man-

Fridericus imperator regni adminiſtrum conſtituit Richardum filium Augerii.

Digitized by Google

dé le mareſchal de l'empereor Richart fil A Augier, legat de Macoſte, por eſtre baillif du roiaume, & por maintenir juſtice & droit, & por garder en lor raiſons les grans & les petis, les riches & les poures. Quant ces lettres furent luës, Richart ſe leva, & diſt: Seignors, vous avés entendu les lettres de mon ſeignor l'empereor, & tot ainſi come elles deviſent, le ma il commandé, & je ſuis preſt de faire par le conſeil des prodomes de la terre ſe li contenemens, & les euvres euſſent eſté teles comme eſtoient les paroles, B & les lettres les gens du païs ſe fuſſent bien tenuës a païes, & l'euſſent retenu a baillif; mes après ce ne demora guaires u païs, que ſes portemens fuſt tot autres, & qu'il deſcouvrit ſon cuer & ſa penſée, come cil qui eſtoit orgueilleus & bobauchier, & n'eſtoit mie mult garni de ſens : par quoi les gens de la terre s'aperceurent que ſon entendement eſtoit de tout deſtruire & mettre a neant.

Oratio Beliani ad Richardum regni adminiſtrũ.

10. Quant il orent ce aperceu, & il furent certain de ſa mauvaiſtié & de ſa male volenté, il furent enſemble, & orent conſeil, & par accort vindrent devant le mareſchal Richart, de quoi Balian de Saiette li diſt: Il C m'ont enchargié que je vos die por moi & por eus une parole. Il vos font aſſavoir, que quant ceſte terre fu conquiſe, ce ne fu pas por nul meſchief de ſeignor, ains fu conquiſe par croiſerie & par pelerins & de gens aſſemblées; & quant il l'orent conquiſe, il firent ſeignor par accort & par election, & li donnerent la ſeignorie du roiaume; après firent par accort & par connoiſſance des prodomes eſtabliſſemens & aſſiſes, que il voudrent qu'il fuſſent tenuës & uſées u roiaume, por le ſauvement du ſeignor & des autres gens, & por maintenir raiſon, & puis le jurerent & firent jurer au ſeignor, & dès-lors D en ça tuit li ſeignor, qui ont eſté u roiaume, l'ont juré juſque à ore, & tot auſſi le doit jurer l'empereor. Entre les autres eſtabliſſemens & les aſſiſes i eſt ceſte aſſiſe, que nus ſire ne puet, ne ne doit deſſaiſir ſon bien ſen autrui, & veés li Johan d'Ibelin ſire de Baruth, qui eſt hons de l'empereor, & ſus a vous qui eſtes en lieu de lui por la terre garder, & droit maintenir, avés mis main ſus ces choſes & ſus ſes teneures, & l'avés deſſaiſi de la cité de Baruth, & des terres entor, & avés aſſegié ſon chaſtel ſans eſgart de cort, & ſans jugement; porquoi nos vos requerons par E droit & par raiſon, & por ſauver le ſerment & la foi de voſtre ſeignor l'empereor, que vos departès vos & vos gens de Baruth. Par quoi le ſires de Baruth reſort en ſa ſaiſine, & ſe vos li volés n'en mettre ſus ne demander, ſi le faites ſemondre par l'uſage du roiaume, & le menés par l'eſgart de la terre, & & s'il par eſgart de cort en chiet, nos ſomes prés de vous aidier à noſtre pooir, & de faire tant qu'il ſoit amendé.

Quam ille parvi facit.

11. Quant li mareſchaus RICHART entendi cele parole, ſi s'eſmerveilla mult qu'il oſa onques ce dire; car il cuidoit que nus ne li oſaſt contredire choſe qu'il vouſiſt faire. Mes il veoit ores bien que le fait n'iroit mie ains com il avoit en penſé. Toutes voies ouvri ſon cuer de ce qu'il ne pooit amender, ſi lor diſt, que de ce ne pooit répondre, tant qu'il euſt conſeil des riches homes de l'empire qui o lui eſtoient venus, qui eſtoient a Baruth, mes il iroit là & aroit conſeil à eus, & qu'il mandaſſent là a lui por le reſpons. Sor ce s'en parti le lendemain bien matin, & s'en ala a Baruth. Et quant il vint là, ſi deſtraint & greva plus le chaſtel qu'il n'avoit fait devant. Johan de Saiete & Johan de Ceſair, Huete de Mont-Beliart, Garnier l'Alemant, & li autres chevaliers du roiaume envoierent deus chevaliers a Baruth, por demander le reſpons du mareſchal, ſi come il lor avoit promis. De quoi li uns des chevaliers avoit nom Renaut de Caiſas chamberlan du roiaume, & l'autre fu Daniel de Malenbec. Quant cil d'ici furent a Baruth, ſi firent aſſavoir au mareſchal, qu'il eſtoient venus a lui por oir ſon reſpons, de ce que li homes de l'empereor li avoient dit & requis. Son reſpons fu tex: Seignor, diſt-il, je vous fais aſſavoir que je ſuis home de l'empereor, ſi ſuis tenu de faire ſon commandement; par quoi je veus que chaſcun ſache que je ne veul treſpaſſer en tel choſe qui eſt reſnable; car l'en ſoit bien comment Johan d'Ibelin s'eſt prouvé & contenu envers l'empereor, non mie porce que je ne ſuis que ſerjant, & l'empereor eſt ſire. S'entre vos entendés que l'empereor vos face autre choſe qu'il ne doie, ſi mandés à lui, & il eſt ſi bon ſeignor & ſi loial qu'il le dreçera ſi comme il devra. Li meſſage s'en retornerent en Acre, & retraiſtrent les reſpons du mareſchal à ceus qui les i avoient envoiés.

Regni habitatores immunitates & ſua privilegia tueri conantur.

12. Quant li gens du roiaume entendirent le reſpons, ſi aperceurent bien que la volenté du mareſchal eſtoit telle com l'en lor avoit fait entendant, ſi ſe penſerent que s'il ne mettoient conſeil en eus & en lor fait, qu'il eſtoient en mauvais point. Porquoi les plus ſages d'eus & les plus porveant orent conſeil enſemble, & virent qu'il n'avoient autre recouſe fors tant qu'il fuſſent tuit tenus enſemble par ſerement de garder & de ſauver lor raiſons & lor droitures, & les franchiſes du roiaume. Lors s'apenſerent qu'en la terre avoit une frairie S. Audrien, laquel eſtoit otroié du roi Baudoin & afermée par ſon privilege. En cele frairie avoit eſtabliſſement deviſes & moiſon & privileges. Entre les autres eſtabliſſemens, eſtoit ce que tuit cil qui en cette frairie ſe voloit mettre, li frere & cil de la frairie les poient recevoir. Lors s'aſſemblerent tuit chevaliers & borgois, & tuit li riche home, & quant il furent aſſemblés, il manderent querre les conſeilliers de

la frairie, & les privileges, & quant il furent A là venus, ſi firent venir les deus privileges, aprés les firent lire. Adonc virent la frairie, adonc la jurerent li plus du pueple qui le firent volentiers por la paor qu'il avoient de la maiſnie le mareſchal Richart. Et lors furent tenus les uns as autres. Puis fu mandée ceſte choſe en Chipre, por faire li aſſavoir à Johan d'Ibelin ſire de Baruth.

Johannes Ibelinus Cypri regẽ orat, ut ad recuperandam terrã ſuam ſe adjuvet, quod rex concedit.

13. Quant il entendit le fait d'Acre, & des gens du roiaume en la maniere que vous avés oi, ſi en fu mult lie, & li ſembla bien que ce li eſtoit grant aide a ſon fait main- B tenir. Lors vint au roi Henri, qui encore eſtoit menuet d'aage, & li diſt devant les barons qu'il avoit aſſemblés : Sire, vos ſavés que je ſuis vos hons, ſi vos fait a ſavoir çe que gens eſtrangers m'ont fait, & font encore grant outrage & grant tort; car il ont priſe & ſaiſie ma cité de Baruth & ma terre entor, & ont ſaiſi mon chaſtel de Baruth, dont je vous prie come à mon ſeignor, & à celui qui eſtes tenus de moi aidier à délivrer & à reſcorre ma terre & mon chaſtel de Baruth, C & vos meiſmes vieigniés & amenés vos homes qui ci ſont, & leur prie a tous ſi comme à mes amis & mes freres, qu'il i mettent conſeil & aide. Le roi li fiſt reſpondre, qu'il iroit volontiers, & menroit tant come il porroit de ſes homes; & li home le roi qui là eſtoient reſpondirent, qu'il eſtoient preſts de lui aidier, & ſi i avoit de tex qui mult à enuis l'euſſent otroié, ſi l'oſaſſent refuſer, & bien le monſtrerent puis, quant il virent que tans fu. Il firent porchacier veſſiaus & firent armer galies, & aſſemblement à Maugoſte, & là attendirent le tans, tant D qu'il murent le premier jor de quareſme, & paſſerent à mult ſouef tans, & arriverent au pui du coneſtable, qui eſt entre Neſin & Bouceron, & là deſcendirent tuit enſemble. Lors avint que Amauri, Belais, & Hemeri de Beſſan, & Odes de Gibelet & lor compaignon s'enfuirent la nuit, & laiſſierent lor hernois & lor herberges & s'en alerent à Triple, & là lor envoia le mareſchal Richart une galie, en quoi il s'en alerent à Baruth. La chaiſon porquoi il ſe partirent du roi ſi fu, parce qu'il diſtrent, que le roi eſtoit menor d'aage & en autrui pooir, & qu'il eſtoient hons de E l'empereor en chief, & li eſtoient plus tenant qu'au roi.

14. Aprés ſe parti Johan d'Ibelin du Pui, & emmena le roi o ſon oſt, & paſſa le Pui, & s'en ala devant Gibelet, & tant qu'il vindrent devant Baruth à une terre con apelle Sineifil, & là ſe herbergierent ſor le flun.

Idem petit a baronibus apud Acconẽ exiſtentibus.

Quant il furent là venu, Johan d'Ibelin envoia un meſſage à Acre, un ſien vaſlet qui avoit nom Droon, & envoia pluſors lettres à Balian de Sajette, & à Johan de Ceſaire, qui eſtoient ſes meſſil de ſa ſeror, & à mains autres de ſes amis, & envoia une lettre au commun de la terre, eſquelles lettres ſe contenoit ainſi & diſoit après le ſalu : Seignor, je vous fais à ſavoir que gens eſtranges d'autres terres mont coru ſus, & ont ſaiſi & priſe ma cité & ma terre, & ont aſſiegé mon chaſtel; & porce que je n'ai pooir de venir à vous, ne d'envoier à vos de mes homes; car il ſont enclos en mon chaſtel, porquoi je vos fais aſſavoir mon beſoing par ces lettres, eſquelles je vous pri & requir & ſemon, ſi comme mes freres & mes amis, que vous me maintenés ſelonc l'us & les couſtumes du roiaume de Jeruſalem, & que vos m'aidiés à recorre & à délivrer ma cité & mon chaſtel, & ma terre. Ces lettres furent luës en l'oſtel Balian de Sajete, où li plus des homes l'empereor eſtoient aſſemblés; de quoi Johan de Ceſaire demanda reſpons por ſon oncle Johan d'Ibelin, dont il avint qu'une grant partie s'accorda à ce que l'en li devoit aidier, & lui reſcors & ainſi s'offrirent por li aidier, li autres diſoient qu'il n'eſtoient mie apenſé. Cil qui ſi accorderent à aler furent Johan de Ceſaire, Bohart de Cayfas & Renaut ſon pere, Giefroit le Fort, Giefroi d'Eſtrueni, Baudoin de Bonvoiſin, & d'autres chevaliers tant qu'il en ot XLIII. Cil s'atornerent & murent, & vindrent là où le roi de Chipre eſtoit, o Johan d'Ibelin, & lors ſe meut l'oſt des Chiprois de Senelfil, & s'en alerent herbergier près de la cité en un lieu con apele Loros, & iluec furent tant qu'il avint que Girart le patriarche de Jeruſalem & Pierre l'arceveſque de Ceſaire & Johan de Saiete, Huedes de Mont-Beliart, & frere Garin maiſtre de l'Oſpital de S. Johan, & frere Hermant de Pierregort maiſtre du Temple, le baillif de Venice, & le conſeil de Piſe & de Genes ſe partirent d'Acre & alerent à Baruth, & ſe herbergierent deſſous la ville, & parlerent à l'une partie & à l'autre por ſavoir s'il i peuſſent mettre conſeil & pes; & quant il orent aſſés parlé as deus partie, ſi virent qu'il n'i pooient rien faire en nulle maniere, ſi s'en partirent & s'en retornerent ariere en Acre, Johan d'Ibelin vit & conut qu'il ne faiſoit riens là où il eſtoit d'eſploit, ne force avoit-il mie de grever ceus qui eſtoient devant Baruth, & qui avoient ſon chaſtel aſſegié. Car s'il fuſſent en mi les chans, ſi deuſſent-il prendre la bataille encontre les Chiprois; car il avoit plus gent à cheval & à pié que n'avoit Johan d'Ibelin.

Johannes Ibelinus accedit Acconem hortaturque populum ut Falendras mareſcalli diripiat.

15. Quant il ot ce connu, ſi ſe partit d'iluec qu'il eſtoit, & emmena le roi Henri en l'oſt de Chipre, & s'en ala à Sajete, & laiſſa là le roi & Anſeau de Brie por lui garder & o lui le plus de l'oſt, les autres emmena o lui, & s'en ala en Acre. Quant il fu là, ſi fiſt aſſembler les gens de la ville, chevaliers & borgois & l'autre pueple, & devant tous jura la frairie ſaint Audrien au letrin de l'yglise. Après ce qu'il ot juré, il parla tot le pueple,

Digitized by Google

& fiſt ſa plainte, & lor diſt que les ſalandres de lor avenu s'eſtoient venuës & eſtoient encore au port, & qu'encore lor poroient-il faire grant damage, por quoi il looit qu'en les arreſtaſt. Si toſt com il ot ce diſt, un cri leva par l'yglise que chaſcun dit & cria as ſalandres. Lors s'eſmurent & corurent à la mer, & ſe miſtrent en barges, & alerent as ſalandres, & en priſtrent les XVII. & l'une eſchapa qui eſtoit à la cole. Et ce qu'il les trouverent en Acre, ſi fuſt ainſi, que quant les Lombars furent deſcendus à Baruth, li mareſchal les manda en Acre por iverner; car il cuidoit avoir la terre tot a ſon commandement, mes de ce ſe trouva il engignié. Quant les ſalandres furent priſes ſi com vous avés entendu, le mareſchal le ſout qui eſtoit à Sur, ſi en fu mult dolent. Après ce que les ſalandres furent priſes, le roi ſe partit de Sajete & vint en Acre. Quant il fu venu, Johan d'Ibelin ot conſeil, que par la cort, que par la gent de la ville, & par lor aide alaſt aſſegier Sur; & à ce li aidierent li Genevois de gens & de viandes. Si qu'il s'eſmut, & ala geſir au Caſal Ymbert. Quant li mareſchaus Richart ſot ceſte entrepriſe, il manda à Baruth à ſon frere le tier, qui eſtoit en ſon lieu, qu'il ſe partiſt du ſiege, & amenaſt l'oſt à Sur, & ce fiſt-il por ce qu'il douta la venuë de cele gent qui devant Sur devoient aler. Li tier fiſt ce que ſon frere li ot mandé, ſi qu'il miſt le feu es engins & ſe parti de Baruth, & emmena les gens qui avec lui eſtoient, & les galies & les autres veſſiaus, & s'en vint à Sur.

Obſidet Tyrum.

Richardus mareſcalcus Cypriosnihil tale cogitantes capit.

16. Quant Johan d'Ibelin ſout la novele de ce que cil de l'oſt qui eſtoient devant Baruth s'eſtoient partis, & avoient guerpi le ſiege.& s'en eſtoient venu à Sur, ſi en fu mult lies. Si qu'il s'en retorna en Acre, & laiſſa le roi o les Chiprois delés Caſal-Ymbert u Sablon devers Acre. En ce que Johan d'Ibelin fuſt en Acre por avoir conſeil qu'il feroit, li mareſchaus qui eſtoit a Sur ſout la couvine de ceus de Chipre. Il atorna ſes gens & ſes galies, & mut de Sur à prime ſomme, & chevauchierent toute nuit. Et quant ce vint a l'aube du jor, il ſe ferirent en la herberge des Chiprois par terre & par mer, & les priſtrent; ſi qu'il trouverent le plus d'eus en lor lis, dont il i ot mult poi de ceus qui ſe peuſſent armer a droit. Si lor avoit l'en fait a ſavoir par eſpies à l'anuitier. Mes Anſeau de Brie que Johan d'Ibelin ot laiſſié chevetaine de l'oſt en ſon lieu ne vout croire les eſpies, ains en fiſt ſon gabois, & diſt que mult fait mal à croire qu'il viegnent VI. lieuës par ſi mauvais chemin por nous aſſaillir, & & il ne le faiſoient mie, quant il eſtoient à deus archies de nos devant Baruth; & por ce ni vout mettre conſeil, ne ſoi garder de ſes anemis, & ſi avoit eſtablis chevaliers a la gait, ſi come il ſoloit chaſcun ſoir; mes cil qui faiſoit le guait, n'eſtoit mie de cele part dont cil devoient venir; ains s'eſtoient mis devant Acre fors de la herberge, & ſe tenoient en une tente tous deſarmés en lor lis deſſous lor eſpreviers. Le chevetaine de ceus du gait eſtoit Johan d'Ibelin le neveu du ſeignor de Baruth.

Rex Cypri ducitur Acconem.

17. Quant cil de Puille ſe furent ferus en la herberge, le cri fu mult grant. Un chevalier qui eſtoit maiſtre du roi & le gardoit, le fiſt monter ſor un cheval, & bailla a gens qui le menerent à Acre, & il demora en la beſoigne où il fu pris & navré u viſage mult malement. Ceſlui chevalier avoit nom Johan Babin. Li Chiprois qui furent montés ſi come il porent, que armé que deſarmé, ſe miſtrent enſemble une partie d'eus & ſe miſtrent à deffenſe tant qu'il i ot bons poignars juſques que le jor fu eſclairé, & qu'il ſe troverent poi de gens, & ne porent ſoffrir le fes, ſi ſe traiſtrent ariere en une terre. Car une partie de lor gent ne priſtrent conſeil de nulle choſe fors que d'aler s'en vers Acre. Lors le ferirent cil de Puille en li herberge & cil des galies deſcendirent à terre, & refirent autre tel, ne onques n'entendirent ſenon à gaaignier, ſi qu'il priſtrent quant que les Chiprois avoient en lor herberge & emporterent le gaaing à Sur. Si-tot com li cris & la novele vint en Acre, Johan d'Ibelin ſire de Baruth, Belian de Sajete, Huede de Mont-Beliart, Johan de Ceſaire, Rohart de Cayſas, & li autres chevaliers d'Acre ſaillirent as armes, & s'en alere bone à l'eure juſques à Caſal-Ymbert. Là trouverent ceus qui s'eſtoient mis au terre. Lors paſſerent tuit le Caſal, & corurent juſques au pié de la montaigne con appelle Paſſe-poulain. Quant il furent là venus, ſi trouverent que cil avoient ja paſſé le pas & virent qu'il ne les porroient mie ataindre, ſi s'en retornerent en Acre. Le jor que cele beſoigne avint fu par un mardi le tiers jor de May, l'an de l'Incarnation noſtre Seignor JESUS-CHRIST MCCXXXII. Celui jor ot compli le roi Henri de Chipre ſon aage de XV. ans.

Johannes Ibelinus cum rege Cyprum ſe recipit.

18. Quant les Chiprois furent retornés en Acre, il ſe trouverent à grant meſchief & en grant poureté, comme cil qui eſtoient repairie tuit nu, car il avoient perdu armes, robes, & dras & deniers & joyaus, & n'avoient raporté riens fors ce qu il avoient veſtu, & la beſte ſor quoi il ſeoient. De ce furent-il ſi eſbabis & ſi eſmaie, que poi s'en failli, que grant partie d'eus ne ſe tornerent de l'autre part, & ne ſe ſouſtraiſtrent le roi avec eus qui eſtoit enſes & legier à engignier. Quant Johan d'Ibelin apercut ces choſes, ſi n'en fiſt ſemblant, ains couvri ſon cuer & ſe penſa, qu'il porroit faire. Lors fiſt ainſi que Johan de Ceſaire ſes nies vendi à ſon neveu un caſal qui ot nom Caferlet por XVI. mille beſans, & ſes autres nies Johan d'I-

Digitized by Google

Ibelin vendi au Temple un autre caſal qui ot nom Arames por xv. mille beſans. Et quant ils orent ces beſans aſſemblés, il aſſembla tous les Chiprois, & les conforta & lor preſta une partie de cel avoir, & de l'autre partie priſt gens & arma galies & veſſiaus, & s'atorna por paſſer en Chipre, & emmena le roi avec lui, & fiſt tant que le roi dona fié à pluſors chevaliers por mener les en o ſoi en Chypre. Et lors firent chargier les ſalandres qui avoient eſté à ceus de Puille, & es autres veſſiaus les chevaus & les autres hernois, & s'apreſterent de movoir.

Richardus magnam partem regni Cypri expugnat.

19. Or retornons à Richart le mareſchal. Après ce qu'il ot fait l'eſchec à Caſal-Imbert, il envoia en Chipre les Chiprois qui o lui eſtoient, & de la ſoue gent auſſi. Quant cil furent venus en Chipre, il firent tant qu'il orent le chaſtel & la ville de Cherines & la Caudare & la tor de Famagouſte, & aſſegierent Dieudamors. Dedens le chaſtel Dieudamors eſtoient deus ſerors le roi, damoiſelle Marie & damoiſelle Isabel, & ſi i avoit un chaſtelain qui avoit nom Felippe de Caſran, & ſi i eſtoit Hernous de Gybelet, que le ſire de Baruth avoit laiſſié chevetaine en la terre, qui mult poi i mit de conroi, ſi que neis le chaſtel où eſtoient les deus ſerors le roi, & il meiſmes ne garni-il mie, ains dut eſtre vendu por ſoffraite de viande & à grant meſaiſe, & à grant meſchief ſe tindrent tant qu'il furent reſcous. Si-tot com li mareſchans ſout que les Chiprois qui eſtoient en Acre s'apreſtoient d'aler en Chipre, il ſe parti de Sur, & emmena ſa gent fors un poi qu'il laiſſa por garder Sur, & s'en paſſa en Chipre. Quant il fu là venu, ſi envoia ſes gens par la terre, ſi qu'il out toute la terre en ſa main & à ſon commendement fors le chaſtel de Dieudamors & le chaſtel de Buſevent.

Rex Hĕricus in Cyprũ redit & Richardum inſequitur.

20. Le roi Henri & li Chiprois qui o lui eſtoient, furent chargiés, & murent du port d'Acre le jor de Pentecoſte, & alerent juſques à Sajete, & d'iqui murent, & alerent en Chipre, & arriverent en l'iſle devant Famagouſte, & deſcendirent ſans contens & ſans contredit, & ſi eſtoit le mareſchal Richart en la cité de Famagouſte à tout ſon oſt, ne onques ne miſtrent contredit à l'arriver, ains fiſt le ſoir en minuit bouter le feu as galies qui eſtoient au port, & ne s'areſta onques juſques qu'il vint à Nicoſie a tout ſes gens. Le roi & Johan d'Ibelin, & les autres qui avec lui eſtoient, paſſerent li lendemain de l'iſle, & alerent, & ſe herbergierent dans la ville. Quant il i orent eſté deus jors, ſi ſe partirent au tiers, & chevauchierent a petites jornées tant qu'il vindrent a Nicoſie. Si-toſt com li mareſchax ſout qu'il approchoient, il & toutes ſes gens s'en partirent, & s'en alerent herbergier entre la montagne & la valée du païs, par où l'en va à Nicoſie, à Cherines, &

A iqui ſe tindrent. Le roi & Johan d'Ibelin, & cil qui avec lui eſtoient ſe partirent de Nicoſie le jor meſme qu'il i vindrent, & s'en alerent herbergier de fors la ville en un lieu que l'en appelle Tracona, & d'iqui ſe partirent lendemain matin a un mardi a xi. jor de Juing, & chevauchierent là où lor anemis eſtoient. Si alerent tant qu'il vindrent près du caſal qui a nom la Gride. Là ſe vodrent herbergier, ſi que une partie de lor hernois & de lor ſerjans s'eſtoient ja mis u caſal, & li autre venoient après. Quant il ſe regarderent, ſi virent ceus de Puille deſcendre contre B val le pas, lor eſchieles deviſées & livrées à leur chevetaines chaſcun por ſoi & tous apreſtés de combattre.

Pugna inter Cyprios & Apulos qui vincuntur.

21. Quant les Chiprois connurent que cil venoient por combattre, il s'apreſterent & adrecierent vers eus, & s'approchierent tant, qu'il heurterent enſemble, & que la bataille dura longuement entr'eus, & i en ot mult d'abatus, mes une choſe i ot qui mult aida as Chiprois, ce qu'il avoient ſerjans à pié, dont il avint que quant un de lor chevaliers eſtoit abatu, li ſerjant le relevoient & mettoient a cheval, & quant un des autres eſtoit abatu, C tantoſt l'occioient li ſerjant, & prenoient, & por ce i ot mult d'occis & de pris de ceus de Puille en cele bataille; car il i ot mort plus de lx. chevaliers, & bien pris xl. de ceus de Puille, & des Chiprois ni ot mort qu'un chevalier qui avoit nom Sierge, & eſtoit né de Touſcane. Quant la bataille ot tant duré, cil de Puille ne porent plus durer, ne ſoffrir le ſes; car il recevoient trop grant damage. Si ſe partirent du champ, & s'en retornerent a deconfiture tout contre mont le pas a aler vers Cherines. Li Chiprois les acueillirent & enchaucierent, & s'en alerent enſemble peſle D meſle, & ainſi les menerent juſqu'à portes de Cerines, où il ſe recuillerent a grant meſchief.

Richardus in Armeniam ſe recipit.

22. Quant li Chiprois orent vaincuë la bataille, & gaaignié le champ, ſi com vos avés oi, il retornerent en une place qui eſtoit en une coſtiere, qui eſt au pied de la montagne, là ſe herbergierent. Li mareſchaus vit qu'il eſtoit enclos, & qu'il avoit gens aſſés & viandes dont il ot conſeil, & manda à Jaffe por ſes galies qui là eſtoient. Quant eles furent venuës à lui, il eſtabli teles gens com E il vout, qui demouraſſent a Cherines, & il & li autres ſe recuillirent en Hermenie, & entrerent en la fois. Là les reçurent li roi & ſon pere Constans, & les honorerent mult, & i demorerent grant piece; ſi que en fermeté les i priſt. Par quoi il en i ot mult de mort, & tous li plus furent malades. Quant il virent qu'il ne pooit durer en la terre, ſi s'en partirent & aler à Sur. Si-tôt com ceus que vous avez oi ſe partirent de Cherines por aler en Hermenie, le roi Henri & ſi homes s'alerent herbergier delès les murs de Cherines,

Henricus rex obſidet Ceraunium.

Digitized by Google

Cherines, & l'aſſegierent de ſi près, que nus ne pooit iſſir ne entrer. Et par cele bataille qui ot eſté, demora le roi en ſa ſeignorie bien & en pes, il & ſi homes qui o lui eſtoient. Le ſiege fu devant Cherines juſqu'après Paſques, & lors fu faite fin, que le roi Henri délivra & rendi tous les priſoniers qu'il avoit en ſa priſon, & il li rendirent Cherines & tous les priſoniers qu'il avoient pris à Caſal-Imbert, & toutes les dames qu'il avoient priſes par Nicoſie & par les ygliſes & és maiſons de religion en lor venir en la terre.

Obitus Aelidis reginæ.

23. En tant com li ſieges eſtoit devant Cherines, la roine Aelis la fame au roi Henri, & fille le marquis de Montferrar qui s'eſtoit miſe dedens Cherines avec ceus de Puille, acoucha malade au lit d'une maladie dont ele morut. Quant ele fu treſpaſſée, cil qui dedens Cherines eſtoient, l'atornerent ſi come l'en doit atorner roine, & puis firent demander fiance au roi por envoier un home parler à lui. Cil ot fiance, ſi vint au roi, ſi li diſt que la roine ſa fame eſtoit morte de ceſte ſiecle, & que cil qui eſtoient dedens Cherines, li mandoient que ſe lui plaiſoit, il la fiſt prendre & enterrer, ſi come il aferoit à roine, & qu'il en fiſt come de ſa fame. Le roi li aſſenti, & furent données trives que l'en ne traiſt dehors ne dedens, tant que la roine fu traite hors & emportée en la herberge le roi. Lors la miſtrent cil du chaſtel de Cherines fors; cil de fors la reçurent & la porterent à Nicoſie à mult grant compaignie de gent, & fut enterrée honorablement en la mere ygliſe de S. Sophie, & l'enterra l'arceveſque Estorquet.

Et Bohemundi.

Après ne tarja mie, que Beumont le quart prince d'Antioche & cuens de Triple treſpaſſa de ceſt ſiecle, ſi que Beumont le quint ſon fil fu en ſon lieu & tint les deus ſeignories. En celui tans avint que le ſoudan de Haman ne vout paier l'Oſpital S. Johan d'une paie qu'il avoit uſée à rendre au Crac, dont la treve briſa entre l'oſpital & le ſoudan, ſi que l'oſpital aſſembla gent por guerroier au ſoudan du Haman, & fu en cele aſſemblée le maiſtre du Temple frere Hermant de Pierregort, & tous ſes convens, & i ot de gens de Chipre c. chevaliers, & fu lor chevetaine Johan d'Ibelin ſeignor de Baruth, & fu o lui Gautier le cuens de Brenne, qui avoit eſpouſée en cel an meiſmes Marie la ſeror le roi Henri qui lors manoit en Chipre, où li rois li avoit donné terre en Chipre, & ſi ot lxxx. chevaliers du roiaume. Si en fu chevetaine Pierre d'Avalon, qui eſtoit nies Huede de Montbeliart, & ſi i fu Henri le frere le prince a tout xxx. chevaliers, que ſon frere le prince i avoit baillés. Car il ni pooit aler por la trive qu'il avoit au ſoudan du Haman. Toute cele gent ot aſſemblée frere Garnier maiſtre de l'Oſpital de S. Johan, qui i avoit tout ſon convent, & tout ſon pooir, & bien avoit en celui oſt c. chevaliers & lxxx. ſerjans à cheval & m. & d. ſerjans à pié & plus.

Bellum inter ſoldanum de Hamano & Hoſpitale.

24. Quant toute cele gent fut aſſemblée, & il furent à la Bouquée deſſus le Crac, après ce qu'il orent eſté deus jors là, il s'en partirent à la nuitier, & chevauchierent toute nuit, ſi qu'il furent à l'aube de jor à Montferrant. Lors murent vers le bore ſi com à hui, ſi que le bore fu pris & robé, mes poi i trouva l'en gent, car cil qui i eſtoient s'enfuirent au chaſtel, ſi-toſt com il virent les Chreſtiens movoir & aler vers eus, il orent aſſés loiſir d'eus recuillir u chaſtel. Car les ruës & les entrées du bore eſtoient barrées de bonne tors & de fors murs, ſi qu'il les convint as Chreſtiens deſſaire ains qu'il i peuſſent entrer. Quant il orent pris ce qu'il troverent, & il orent abatu & gaſté grant partie du bore, ſi paſſerent outre, & alerent herbergier à deus lieuës près d'iluec à un caſal, où il a fontaine con apelle Mergemit, & furent là deus jors, & d'iluec envoierent lor forrieres & coureors parmi la terre, qui roboient les caſiaus & emporterent le gaaing. Au tiers s'en partirent, & retornerent arriere devant Montferrant, & ſe riens fuſt demoré u bore à prendre ne à gaſter il ne l'eſparnierent pas. D'iluec s'en alerent à un caſal herbergier que l'on clame Laſonjaquiée, & lendemain s'en retornerent en la boquiée, dont il eſtoient partis, & quant il orent là eſté entor huit jors & il cuidierent faire une autre chevauchiée novelle. Lor vindrent que li ſoudan de Babilone & ſon frere le Seraph à tout xv. milles homes à cheval, & grant ſerjanterie à pié s'eſtoient partis de Domas & eſtoient venus à Haman por aler vers les marches d'eus & du ſoudan du Coine, où il avoient guerre, & quant il furent là venus, & il ſorent le fait de l'Oſpital, il s'arreſterent por mettre le fait du ſoudan de Haman à point, qui eſtoit lor nies fils de lor ſeror, & ainſi fu faite la pes entre lui & l'Oſpital, & lor fu renduë la paie dés iluec en avant que il lor avoient areſtés. Lors ſe departirent les gens, s'en ala chaſcun en ſa contrée.

Faciunt pacem.

Quant le maiſtre du Temple & ſi freres ſe furent partis de celui fait, ſi s'aſſemblerent avec le prince d'Antioche, & mena chaſcun ſon pooir, & s'en alerent en Hermenie por vengier un outrage que le roi d'Ermenie avoit fait au Temple de ne ſai quans de lor freres qu'il avoit que pendus que eſcorciés, par achaiſon de ce qu'il diſoit qu'il voloit atraire gent en la terre por lui grever. Le prince aloit volentiers en cele beſoigne, por la haine qu'il avoit au roi d'Ermenie & à ſon pere, por le fait qu'il firent de ſon frere Felippe. Quant Conſtans le pere le roi vit l'effors qui venoit ſor lui, il ſe douta, & manda au mai-

Templi etiã milites cum Armenis pacem faciunt.

ſtre du Temple qu'il ſe voloit acorder à lui, & ſi fiſt, & li amenderent il, & li rois ce qu'il avoient meſfait, ſi que li Templiers s'en tindrent bien à paie & s'en retornerent, dont il ennuia mult au prince. Car il voulſiſt bien qu'il ſe fuſt vengiés de ſes anemis d'aucune choſe.

Nuntii Romam miſſi pacē faciunt cum imperatore.

25. En cel point les gens du roiaume de Jeruſalem envoierent meſſages à Rome por l'atrait Haymart maiſtre de l'oſpital des Alemans, por traitier entre eus & l'empereor. Li meſſages furent deus chevaliers d'Acre, Felipe de Troie & Henri de Nazarel. Quant cil furent venus à Rome, ſi firent tot ce qui li maiſtres des Alemans vout tout au gré de l'empereor, & orent ſes lettres ſcellées de ſon ſcel des convenances de la pes. Quant il furent retornés en Acre, & il baillierent les lettres, leſqueles furent leuës. Et quant cil du roiaume entendirent la maniere de la pes par la tenor des lettres, ſi en furent mult corociés, & bien i ot de quoi: car cele pes eſtoit au domage & à la honte d'eus, & encontre le commandement & le pooir que li meſſages avoient eu, ſi qu'il les laidengierent & les tindrent à traitors & à faus, & poi s'en failli, qu'il ne lor firent honte de lor cors.

Quæ a regni incolis improbatur.

Les gens du roiaume orent conſeil, & par accort manderent au roi de Chipre, ſi qu'il avint ainſi entre le roi de Chipre & ceus du roiaume de Jeruſalem envoierent communaument un meſſage à Rome au pape por eus eſcuſer, & por monſtrer raiſon, qu'il ne devoient mie cele pes recevoir, & por ce manderent-il ceſte choſe au pape, que cele pes avoit eſté faite devant lui & par ſon ſeu. Li meſſage qu'il i envoierent fu un chevalier de Chipre, qui eſtoit de Surie, mes il eſtoit alés manoir en Chipre por un grant fié que le roi Henri li avoit donné. Et puis le fiſt chamberlenc de Chipre. Cil chevalier avoit nom Giefroi Le tort, & por ce ſe miſt le roi en la communauté des gens du roiaume de Jeruſalem.

Gaufridus *Le tort* ad papā venit qui & ipſe pacem damnat.

26. En cele maniere de pes dont nos avons parlé, touchoit mult à ſon grant damage. Giefroi Le tort ſe parti de Chipre, & s'en vint en Acre, & reçut les lettres des barons de la terre, & ce qu'il li enchargierent, & ce qu'il avoit reçu du roi de Chipre, & ſe mit en une nef des Genevois & s'en paſſa à Gennes, & d'iluec s'en paſſa à Viterbe, où le pape eſtoit & toute la cort. Il porta biaus preſens & riches au pape & as cardinaus, & fit ſon meſſage, & moſtra les poins & les raiſons au pape que cele pes ne devoit pas eſtre reçuë. Le pape le reçut bel & l'entendi mult volentiers, & reſpondi que ce n'eſtoit mie merveille s'il la refuſoient. Car dès lors qu'ele fu faite, la tint-il à fauſe & à mauvaiſe, & il ne pooit autre faire. Car li meſſages diſoient qu'il avoient commandement de ce faire qu'il firent, & s'il deiſſent qu'il ne le voſiſſent tenir. C'eſtoit en eus que force ne lor feiſſent-il mie. Ains lor promettoit l'aide & le maintenement de l'ygliſe, & lor envoioit lettres en quoi il lor mandoit, qu'il voloit que li dui roiaume fuſſent toute une choſe, & manda en Acre as quatre regions & à toutes les communes qui au roi de Chipre & à ſa terre, & à ceus du roiaume au roiaume de Jeruſalem feuſſent aidant à garder & à deffendre eus & lor choſes, & ſi lor commandoit-il mult eſpeciaument, & à la poeſte de Gennes & au commun manda il ce meiſmes. Toutes ces lettres & maintes autres trait Giefroi Le tort du pape Gregoire, qu'il emporta & s'en retorna en Gennes, & là ſi ſe miſt en une nef, & s'en paſſa en Acre, & d'iluec s'en ala en Chipre.

Mors ſoldani Babylonici.

En ce tans fu mort li ſoudans de Babilone con nomoit Lequemel, & demora en ſon lieu, & fu ſoudan le ſecont de ſes fils con apeloit Melec Eladel, car ſon ainſné fils qui avoit nom Melec Elſalah, eſtoit en la terre du Levant que ſon pere li avoit donée, & l'en avoit fait ſoudan en ſa vie. En ce tans Beumon le prince d'Antioche & cuens de Triple, s'eſtoit partis de la roine Aelis, porce que l'en trouva qu'il eſtoit ſon couſin en tier & en quart du roi Hugues de Chipre, de qui ele avoit eſté fame. Après ce qu'il fu departis ne vout mie demorer ſans fame, dont il manda à Rome, & li fu amenée Luciane la fille du comte Pol, fil du comte Richart, qui avoit eſté frere au bon pape Innocent. Et lors eſpouſa le roi Henri de Chipre Stephaine la fille le roi Heton d'Ermenie, & la fiſt coroner auſi, comme il avoit fait Aelis la fille le marquis de Monferrar.

Imperator Fridericus Lombardiam ingreſſus Mediolanenſes impugnat.

27. En ce tans avint que l'empereor Federic aſſembla grant oſt, & s'en entra en Lombardie, de quoi tuit cil qui à lui ſe tenoient le reçurent à grant joie, & ce fuſt la cité de Cremone & toutes les cités qui à lui ſe tenoient, & encontre lui fu la cité de Melan & toutes les cités de ſa compagnie. Lors commença la guerre entr'eus, grant & fort, & dura longuement, donc cil de Melan ne porent plus ſoffrir le fes, ains ſe partirent du champ come gent deſconfite. Mes mult i ot gens mort & pris & d'une part & d'autre, & i fu pris le poſta de Melan, qui eſtoit fil du duc de Venice, que l'empereor fiſt pendre en la terre de Trane ſor une haute tor, qui eſt ſor le rivage de la mer. Dont cil de Melan priſtrent un fils de l'empereor, qui avoit nom Ance, & fu pris au ſiege du chaſtel qui a nom Gorgezole, & ſi i fu pris le carros de Melan & portés à Cremone, & mis en la mere ygliſe de la cité. Le carros ſi eſt li le grant eſtendart que l'en met ſor un char à quatre rouës. Ceſtui Ance fil de l'empereor qui fu pris, ſi fu fil d'une haute dame d'Alemaigne, & l'avoit fait roi de

Digitized by Google

Sardaine. Mes il ne fu mie longuement en priſon. Car li Alemant le priſtrent arriere u chaſtel pù il eſtoit mis en priſon. Après ceſte bataille ala l'empereor aſſegié une forte cité mult efforciement, qui eſtoit de la Miſcie de Melan, & avoit nom Vincence & la deſtrainſt mult durement de ſiege & d'aſſaut, & fiſt faire une ville cui il mit à nom Victoire, de quoi cil de Vincence furent mult deſtrois, qu'il ne pooit iſſir hórs ne entrer, & n'attendoient ſecors de nulle part. Quant il ſe virent à tel meſchief que ce lor ot longuement duré, ſi qu'il commençoient avoir ſoffraite de viandes, & de ſoif avoit tele ſoffraite, que grant partie d'eus en perdirent les dens. Si ſe voudrent metre en avanture, & lor ſembla que ce lor valoit miex, que plus attendre u point où il eſtoient. Si gaitierent lor point, & iſſirent fors ſoudainement & efforciement, & ſe ferirent en l'oſt de l'empereor & deſbareterent, & priſtrent victoire, & i bouterent le feu & l'ardirent tote, ainſi furent delivrés du ſiege & de la meſaiſe où il eſtoient.

Gregorius papa indicit generale concilium, ad quod vias præcludit Fridericus.

28. En celui point le pape Gregoire, qui fu né d'Anaigne, d'une cité qui eſt près de Rome à une jornée, vout aſſembler un general concile, por traitier encontre l'empereor. Dont il manda outre les mons ſemondre les prelas, qu'il veniſſent à lui à Rome. Quant l'empereor le ſout, ſi lor fiſt encombrer le chemin, ſi qu'il ne pooient paſſer par ſa terre, & lors manda le pape as Genevois, & lor pria & ſemonſt qu'il deuſſent envoier galies en Provence por amener les prelats d'outre les mons à Rome. Dont les Genevois por l'amor du pape & por mal de l'empereor i envoierent bien LX. veſſiax armés, & fu lor Amiraut, c'eſt lor chevetaine, un de Gennes, qui eſtoit du lignage des Ambrias & l'apelloit l'en Guillaume le Negre. Cil Guillaume eſtoit orgueilleus & poiſenes, & bien le monſtra en celui fait, car par ſon outrage fu cil fait tout perdu. Icele eſtoire que vous avés oie ala à une cité en Provence qui ſiet ſor la mer & a nom Nice. Là ſe recuillirent li prelats, qui eſtoient grant maſſe & un cardinal avec eus, qui eſtoit alés legat outre les mons, & eſtoit eveſque de Paleſtrine. Quant il ſe furent recueillis ſi ſe miſtrent au chemin por venir à la fois du Toivre qui cort parmi Rome. Quant l'empereor ſout ce fait, il manda u reigne, & fiſt armer galie & autre veiſſaus, & manda as Piſains qu'il li aidaſſent de veſſiax armés, qu'il le firent volentiers, & armerent tant de veſſiaux, que les lor & ceus du reigne furent XL. veſſiax armés, & fu lor amiraut un vaillant home de Piſe, qui avoit nom Huguelin Bonzacharie. Quant cil veſſel furent aſſemblés, il ſe miſtrent à un port qui a nom Ferrare, qui eſt une contrée qu'en nome Leche. L'eſtoire de Gennes s'en ve-

A noit, & com il furent au chief de l'iſle de Corſe, il ſorent la novele de l'eſtoire l'empereor, qui les attendoit à la voye. Si orent conſeil, & s'accorderent à ce qu'il eſchiveroient la bataille, & s'en iroient dehors les iſles, & bien le peuſſent ainſi avoir fait, s'il voſiſſent. Mes Guillaume Negre, qui eſtoit tex com vos avés oi ça arriere, ſailli avant, & diſt que ce ne ſeroit ja que li Genevois eſchivaſſent les Piſains ne les Lombarts de bataille, & qu'il paſſeroit parmi eus à la honte d'eus, & de lor ſeignor. Lor s'adreça cele B part où il eſtoient, & s'il i fuſt alés ſi com l'en doit aler en bataille quant l'en va contre ſes anemis, & il euſt eſtabli ſes veſſiaus, ſi com il aferoit à tel fait, ce li peuſt avoir valu. Car il avoit plus grant pooir de veſſiaux & de gent qu'il n'avoient, mes il n'eſtabli onques rien, ne ne deviſa ſon fait, mes ſitot com il les vit de près, il s'eſcria or à eus. Huguelin ot eſtabli ſes veſſiaus & fait avoit avant-garde & arriere-garde, & vindrent enſemble & hurterent à Permerains ſi qu'à l'aſſembler priſtrent trois galies des Genevois, par quoi li autre tornerent à deſconfiture, C & ſe miſtrent au fuir. Li Piſans & cil du reigne ne les vodrent mie chacier, mes as galies qui lor chairent entre les mains, s'arreſterent, & les priſtrent, & i firent mult grant gaaing, & priſtrent grant maſſe de Prelats, & i fu pris li cardinaus Blans qui eſtoit eveſque de Paleſtrine, & un chapelain du pape qui eſtoit legat en Gennes, & nom avoit Gregoire de Romaigne. Tuit cil furent amenés à l'empereor qui les fiſt mettre en priſon parmi ſa terre.

Prælatos capit & in vincula conjicit.

Plures cruce ſignati in Galliа transfretant.

29. En ce tans avint que mult grant croiſerie s'eſmut du roiaume de France por paſſer en la terre de Syrie, dont il avint qu'il murent de lor païs, & alerent à Marſeille & à Aiguemorte, & iluec ſe miſtrent es nes por D paſſer en Acre. En cele alée eſtoit Thibaut le roi de Navarre, qui eſtoit cuens de Champagne, & ſi i fu Henri le cuens du Bar, Pierre de Dreuës cuens de Bretaigne, & ſi i fu le cuens de Forés, qui eſtoit cuens de Nevers de par ſa fame, & Amauris cuens de Montfort, Johan de Droes le cuens de Maſcon, & pluſors autres riches homes. Quant cil pelerins furent venus en Acre, il ſe herbergierent parmi la ville & de fors u Sablon. Là orent conſeil, & par commun acort murent E por aler fermer Eſcalone, & chevauchierent tant qu'il vindrent à Jaffe. Quant il furent là venus, ſi vint une eſpie as Templiers, qui lor fiſt à ſavoir que à Gadres avoit M. & L. Turs herbergiés, & en eſtoit chevetaine un amiraus qui avoit nom le Croc Elgevi. Quant li Creſtien ſorent ces noveles, ſi s'accorderent qu'il iroient à cele beſoigne faire CCCC. chevaliers. Si i ala le cuens du Bart & le cuens de Montfort, & Belian de Saiete, & Huedes de Mont-Beliart, & Johan d'Arſur, & le Tem-

Digitized by Google

ple, & l'Oſpital, & murent de Jaffe a primſoir, & chevauchierent ſi qu'il furent au jor près de Gadres. Lors s'armerent & ſe miſtrent au chevauchier les eſchieles rengiés cele part où li Turs eſtoient herbergiés.

Chriſtiani a Turcis deleti.

30. Quant li Turs les virent venir vers eus, ſi monterent & ſe traiſtrent vers un tertre. Le Croc ot conſeil de ſa gent, qui li loerent qu'il parti d'iluec & s'en alaſt: car il n'avoit mie gent por combatre à eus. Le Croc reſpondi que au partir vendroient-il tous à tans; mes il envoieroit ſon gros hernois, & ſi iroit eſſaier lor covines. Lors le fiſt ainſi come il l'avoit deviſé, ſi qu'il i envoia cc. Turs por hardier. Dont il avint que ſi-toſt que li hardicort les aprochierent, il ſe miſtrent au retraire, & ſe commencierent li Creſtiens à affebloier, & à bouter l'un en l'autre. Quant li hardicor virent ce, ſi les commencierent plus à haſter & à tenir près. Le Croc aperçu la mauvaiſe couvine des Creſtiens, ſi avala du tertre où il eſtoit, & s'adreça grant aleure à aler vers nos gens, & ſi-toſt com il fu près & ſa gent, ferirent des eſperons, & ſe ferirent ſi eſtroitement entre les Francs por la mauvaiſe covine qu'il lor avoient vû faire, que mult les emmenerent mal, dont li Creſtiens, ſans mettre nul conſeil en eus, ſe miſtrent à deſconfiture, & qui s'en pout aler, ſi s'en ala. Là fu pris AMAURIS le cuens de Montfort, & i fu occis le cuens de Bar, & i ot grant maſſe des chevaliers que mors, que pris, que du ſiecle, que de religion. Li ſerjant à pié i furent tuit perdu, & tout le plus du hernois. Cil qui eſchapierent de la bataille s'en vindrent à Eſcalone, où il trouverent le roi de Navarre & le conte de Bretaigne & tot l'oſt, & ſi-toſt com il furent là venu, ſi grant effroi ſe miſt en eus tous, qu'il lor ſembloit que li Sarrazins les deuſſent venir tous prendre; dont il avint que ſi-toſt com il fu anuité, chaſcun ſe miſt à aler vers Jaffe ſans conroi, & ſans attendre l'un l'autre; ains s'en alerent auſſi comme gent deſconfite, ſi qu'il laiſſierent grant plente de viandes & de hernois. Quant il vindrent à Jaffe, il i demorerent mult poi, ainſi s'en partirent, & ne finerent tant qu'il vindrent en Acre.

SoldanusHamani terras ſuas doloſe offert Chriſtianis.

31. Quant il furent là venus, ſi s'y tindrent & demorerent un lonc tans ſans rien faire. Dedens ce un clerc de Triple, qui avoit nom Guillaume, vint en l'oſt, & diſt as barons que li ſoudan de Haman lor mandoit, que s'il voloit venir par ſa terre, porquoi il euſt la force & l'aide des Creſtiens, il lor mettroit en main ſes fortereſſes & ſi devenroit Creſtiens, & de ce lor mandoit-il mult en priant, & requerant qu'il ne demoraſt en eus. Li baron orent conſeil por ce, & fu lor acort qu'il atteindroient ceſte choſe. Adonc ſe parti l'oſt d'Acre & chevauchierent toute la marine, tant qu'il furent a Triple. Là s'arreſterent & ſe herbergierent dedens la cité de Mont-pelerin, & de là envoierent lor meſſages au ſoudan en la compagnie de Guillaume le clerc, por ſavoir s'il poroit porſuire & parfaire ce qu'il lor avoit mandé. Cil fiſt ſemblant de demander convenance, & les mena par paroles une piece, & en la fin lor failli du tout, comme cil qui ne les faiſoit fort gaber, & ce ſemblant qu'il lor fiſt ne fu fors por la paor qu'il avoit de la dame de Halape la mere du ſoudan, qui avoit guerre à lui. Icele dame tenoit la ſeignorie de Halape, porce que ſon fils le ſoudan eſtoit enfes, & mainſnés d'aage. Quant li Creſtiens ſe furent aperçu de la mençonge & du barat le ſoudan de Haman; après ce qu'il orent eſté une piece devant Triple, & Beumont le prince d'Antioche les ot mult honorés, il s'en partirent & s'en retornerent en Acre. Mes JOHAN le cuens de Maſcon morut à Triple, & fu enterré u moſtier de l'Oſpital de S. Johan.

32. Quant il furent venus en Acre, ne tarja gaires, qu'il s'en alerent herbergier à la Paumeroie de Cayfas por doner herbe à lor chevaus. Quant li herberges fu failli, il s'en alerent herbergier à la fontaine de Saphorie, & entant come il eſtoient là, lor vint un meſſage de par le ſoudan de Domas por traitier de la trive. Cil ſoudan avoit nom Melec Salah, & avoit eſté & eſtoit encore ſires de Maubec, & fu fil de Hadel Seiffedin, & la maniere come il fu ſoudan de Domas fu ceſte. Quant Seraf fu mort, Laquemel ſi ot Domas, ſi com vous avés oi ça ariere, & après ſa mort, la ville remeſt ſans ſeignor: car l'ainſné fil du Quamel eſtoit en la terre du Levant en ſa ſeignorie, & il avoit nom Melec Salah, tout auſi come ſon oncle, dont vos avés oi parler, & l'autre fil qui eſtoit nomé Heidel ſi eſtoit en Egypte, dont il eſtoit ſire, & por ces achaiſons eſlu l'en un neveu de Salahadin con nommoit Melec Elyoiant, & ala a Domas, & fu receu a ſeignor, & le firent ſoudan, & tint la terre grant piece, tant qu'il avint que le Salah qui eſtoit au Levant s'eſmur à tout grant gent, & vint à Domas. Li joiet li ala encontre, & li rendi Domas & demora o lui, & ce qu'il la li rendi fu, porce que il vit que cil de Domas ne ſe fuſſent mie tenus à lui contre le Salah. Le Salah atorna ſon oſt por aler en Egypte tolir la terre à ſon frere, mes il ni ala pas, car il vit bien qu'il n'avoit mie pooir de ce faire, & retorna a grant partie de ſa gent à Domas, & i demora à Naples eſchariement. Le fil du ſoudan qui avoit nom Lavaſſer, qui eſtoit au Crac, & ſout coment le Salah eſtoit a Naples eſchariement, ſi vint du Crac ſoudainement, & vint à Naples & priſt le Salah & le mena au Crac, & le miſt en gros fers en priſon. Le Salah de Maubec ſout ce, ſi meut & vint à Domas, & fu receu & fait ſoudan.

SoldanusDamaſci inducias offert Chriſtianis.

Digitized by Google

Induciæ jurantur.

33. En ce point avint que quant li Creſtiens eſtoient à Saphorie, & c'eſtoit celui Salah dont vous avés oi. Lors ot envoié ſon meſſage as Frans, dont la choſe ala tant que la trive fu faite de lui as Creſtiens, & lor rendi por la trive le chaſtel de Biaufort & lor ot en convent de rendre toute la terre que li Franc tindrent de la marine juſqu'au flun Jordain, & il li orent en convent qu'il ne feroient ne trive ne fin ſans lui & ſans ſon acort au ſoudan de Babylone, & qu'il ſeroit en s'aide & s'en iroient herbergier à Eſcalone ou à Jaffe o tot lor pooir, por défendre que li ſoudan de Babylone ne paſſaſt la borne, & entra en la terre de Surie, où il ſe devoit herbergier delés eus là où le flun de Jaffe ſort. Toutes ces convenances que vous avés oies furent jurées de tous les barons de l'oſt & du ſoudan & des amiraus, & de convintaille lor rendi Biaufort, & la terre de Sajete & cele de Tabarie. Cil ſoudan de Babylone contre qui le ſoudan de Domas avoit fait ces convenances as Creſtiens eſtoit ſon neveu. Le Salah de qui vous avés oi que Levaſſer priſt, & miſt en priſon au Crac. Quant il l'out pris ſi cuida recouvrer la terre de Domas. Mes quant il ſot que lor oncle li Salah avoit Domas, & il vit qu'il n'eſtoit mie ainſi come il cuidoit, ſi out autre penſée. Dont il diſt à ſon couſin le Salah qui eſtoit en ſa priſon, que s'il voloit eſpouſer ſa ſeror, & jurer qu'il li aideroit à ſon pooir d'avoir Domas, qui avoit eſté de ſon pere, & quant il l'auroit il li offriroit à tenir en bonne pes, il eſtoit preſt, que s'il li vouloit ce faire, de faire tant qu'il li mettroit ſon frere le Hadel entre les mains, & le fera ſoudan de Babylone, & ceſte choſe avoit-il aſſentie en partie des amiraus de Babylone. Après il avoit donné & promis grant avoir come cil qui avoit grant treſor, qui li eſtoit demoré de ſon pere.

34. Quant le Salah li out fait tele ſeurté come il demandoit, & il out eſpouſée ſa ſeror, & l'out mis en ſon delivré pooir, Levaſſer manda priveement en Babylone, & fiſt tant qu'il fuſt aſſeur des convenances que les amiraus li avoient promiſes & jurées. Lors mut à tot ſon pooir en qui il out ſept cens Turcs à cheval, & à Salah furent bien venus cinq cens Turcs, puis qu'il ſorent qu'il eſtoit délivré. Et paſſerent le deſert & alerent ſi priveement, & ſi-toſt com il porent, tant qu'il furent au Caire. En ce qu'il vindrent là, il trouverent que li amiral orent pris le ſeignor le Hadel, & le livrerent à ſon frere le Salah qui le miſt en priſon là où aillors; mes il ne fu onques puis ſeu. Ainſi fu le Salah ſoudan de la terre d'Egypte, & ce fu celui de qui l'autre Salah, qui eſtoit ſoudan de Domas, ſe douta, porquoi il ſe priſt as Creſtiens. Quant la trive fu jurée tele com vos avés oie ci ariere, li Creſtiens s'alerent herbergier à Jaffe, & le Salath de Domas o lui le ſeignor de la Chamele ſe herbergierent au chef du flun a tout lor oſt. Iceſte trive dont vos avés oi, avoit eſté porchacié & faite par l'atrait du Temple & ſans l'accort de l'Oſpital: dont il avint que l'Oſpital porchaça auſſi qu'il fiſt trives a parties des Creſtiens, & la jurerent le roi de Navarre, le cuens de Bretaigne, & maint autre pelerin, ne onques ne laiſſierent por ſerement qu'il euſſent fait au ſoudan de Domas. En ce que cele trive fu faite en la maniere que vous avez oi, le roi de Navare & li cuens de Bretaigne & li autre pelerin qui cele trive avoient jurée, ſe partirent de Jaffe, & alerent à Acre, & loerent lor nes & s'en paſſerent en lor païs. Le maiſtre de l'Oſpital frere Pierre de Vilebride, qui cele trive avoit jurée au ſoudan de Domas, ſe parti de Jaffe à tout ſon convent, & s'en ala en Acre, & iluec ſe tint o les gens de la terre. Le Temple & le cuens de Nevers & une partie des pelerins demorerent à Jaffe, & ne ſe vodrent partir ne retraire des convenances qu'il avoient eues au ſoudan de Domas, ains fu li fins des Creſtiens en contens & en diſcorde que li un ſe tindrent à une trive & li autre à l'autre.

Rex Navarræ, Britanniæ & Hoſpitalarii etiam inducias jurât.

Radulfus Sueſſionenſis ducit Aelidé matrem regis Cypri, obtinetque regni Hieroſolymitani adminiſtrationē.

35. En ce point que li pelerin eſtoient en Acre, AELIS la mere le roi de Chipre eſpouſa un haut home de France qui avoit nom RAOUL de Soiſſons, & eſtoit frere le comte de Soiſſons. Et après ce quant il l'out eſpouſée, il vint en avant par aſſent de partie des gens du païs, & requiſt por ſa fame la roine, la garde & la ſeignorie du roiaume de Jeruſalem, & ſi le requeroit, porce qu'il eſtoit le plus droit oir qui eſtoit aparant en la terre des oirs le roi AMAURI ſon aioul, ne qui i euſt eſté puis la mort de ſa niece l'emperris ISABEL. Les gens du roiaume orent conſeil entr'eus & li reſpondirent que la roine ISABEL qui fu fame l'empereor, avoit eu un fil, qui eſtoit en Puille, qui eſtoit le droit oir du roiaume. Mes porce qu'il n'eſtoit mie preſent, ne n'avoit eſté, il la recevroient a dame & li bailleroient le roiaume a garder, ſauves les raiſons & les droitures du roi Coraut, le fil l'emperris ISABEL ſa niece, & tout ainſi fu fait. Et quant RAOL de Soiſſons ot la ſeignorie en la maniere que vos avés oie, il la tint aſſés fieblement. Car cil par qui il i avoit eſté mis eſtoient parens à la dame ſa fame, & avoient plus de pooir & de commandement qu'il n'avoit. Si qu'il ſembloit qu'il ne fuſt fort auſi come un ombre, dont il avint que du deſpit qu'il en ot, guerpi tot, & laiſſa ſa fame, & s'en ala en ſon païs.

Richardus frater regis Angliæ in terram ſanctā transfretat & mox in patriam redit.

36. A cil paſſage de la ſainte Crois, en quoi s'en alerent le roi de Navarre, & le cuens de Bretaigne, vint en Acre RICHART le cuens de Cornuaille frere le roi HENRI d'Engleterre, & emmena o lui bele compagnie de chevaliers & apporta grant avoir. Et

Digitized by Google

quant il fu venu en Acre, il ſe herberja en la maiſon de l'Oſpital S. Johan. Et quant il ot eſté une piece en Acre, il s'atira li & ſa gent, & s'en ala à Jaffe, & là ſe herberja avec les autres Creſtiens qui là eſtoient. En ce qu'il i eſtoit, li Templiers le tindrent mult près qu'il ſe teniſt en la trives & as convenances du ſoudan de Domas & qu'il la teniſt. Li Oſpitaliers li remanderent & le reprierent mult de ce, & en Acre meiſmes en avoient-il parlé à lui qu'il ſe teniſt à la trive du ſoudan de Babylone, dont il ne vout faire ne l'un ne l'autre : ains diſt que ſe li Creſtiens eſtoient à Jaffe, ſe vouloit aler herbergier à Eſcalone, il eſtoit preſt qu'il fermaſt le chaſtel. Li baron de l'oſt & li Templiers & li Oſpitaus des Alemans orent conſeil, & jurerent ce qu'il requeroit, & que c'eſtoit porſuiement des Creſtiens des trives qu'il avoient faites au ſoudan de Domas, & le profit de la Creſtienté. Si ſi accorderent & murent de Jaffe. Quant il orent porchacié ouvriers, & ce que meſtié fu au labor, il s'en alerent à Eſcalone. Et quant il furent là venus, il eſtablirent lor affaire, & commancierent lor labor, & fu li chaſtiaus fermés en la maniere que le roi Richart, l'oncle de ceſtui Richart, qui ore le fermoit, l'avoit fermé. Quant il l'ot fermé, ſi le garni de ce qu'il pot. Puis manda en Jeruſalem un chevalier qui avoit nom Gautier Penanpié, qui en eſtoit baillif de par l'empereor, & tenoit la terre de Jeruſalem par la fiance & par la trive du ſoudan de Babylone. Si-toſt com cil Gautier fu venu à Eſcalone, le cuens Richart li rendi & livra le chaſtel, qu'il le deuſt garder de par l'empereor. Quant il ot ce fait, il s'en retorna en Acre & loüa ſa nef, & s'en ala en ſon païs, & l'oſt s'en retorna à Jaffe, & où que l'oſt des Creſtiens aloit, li ſoudan de Domas a tot ſon oſt eſtoit tousjors herbergié près d'eus. Et quant il orent grant piece eſté à Jaffe, li pelerin qui eſtoit demoré après les autres s'en vodrent retorner en lor païs, ſi qu'il s'en alerent en Acre, & iqui loerent lor nes, & s'en paſſerent en lor terre, & tuit li autres Creſtiens s'en retornerent en Acre.

Belianus civitatem Tyrum capit.

37. En ce point que Richart mareſchal l'empereor qui eſtoit à Sur ſe mut en une nef por paſſer en Puille à l'empereor qui l'avoit mandé, & en ſon lieu au departir laiſſa Lotier ſon frere, & li livra Sur la cité & le chaſtel. En ce que Richart s'en fu parti, Belian d'Ibelin ſire de Baruth, & Felippe de Montfort ſire de Thoron, porchacierent tant qu'il orent conſent a Sur, ſi qu'il murent d'Acre à la nuitier, & chevauchierent tant qu'il vindrent devant Sur. Si-toſt com il furent près des murs, cil qui eſtoient de lor conſent furent tuit armés à la poſterne de la boucherie, & firent ſigne à ceus de fors. Il ferirent d'eſperons, & ſe miſtrent en la mer, & s'en alerent tout le mur de la ville delés l'Oſpital des Alemans, & s'en entrerent dans la ville o ceus qui les attendoient. Lors s'en alerent grant erre vers le chaſtel. Lotier le fil Augier ſenti le fait & s'arma, & ſe parti de l'oſtel où il eſtoit, & s'en ala u chaſtel, & tuit cil de Puille, qui en la ville eſtoient, ſe miſtrent u chaſtel, qui i porent recouvrer; ainſi fu priſe la cité de Sur ſor les gens l'empereor.

Quam repoſcit Radulfus Sueſſionenſis & ei negatur.

38. Raoul de Soiſſons qui n'ot rien ſeu de cele entrepriſe, quant il ſout que Belian d'Ibelin & Felippe de Montfort avoient & tenoient Sur, il mut d'Acre il & ſa fame la roine Aelis, & vint à Sur. Quant il fu là venu, Raoul requiſt à Belian & à Felippe por lui & por la roine la cité de Sur qu'il voloient avoir en la maniere qu'il avoit les autres choſes du roiaume. Cil reſpondirent qu'il ne lor en liverroient point, ne bailleroient, ains la garderoient tant qu'il ſeuſſent à cui il la devroient rendre. Et ce fu une des raiſons porquoi Raoul de Soiſſons s'en ala. Si come vous avés oi, pape Innocent le quart vit qu'il ne pooit faire aſſembler concile à Rome, ne en cele contrée, ſi manda à Gennes con li envoiaſt galies priveement à la fois de Tivre, & quant eles furent venuës, il ſe parti de Rome, & vint là & ſe recueilli es galies & s'en ala à Gennes. Et ce porquoi il fiſt ces choſes à cele ore, ſi fu porce que l'empereor Federic ne l'encontraſt. En ce qu'il fu à Gennes, il i ſejorna une piece, puis s'en parti, & paſſa les mons, & ala à Lyon ſus le Roſne, & iluec ſe tint & manda querre les prelats, & aſſembla tous ceus qu'il pout avoir, puis manda à l'empereor par ſes meſſages, & le fiſt amoneſter de XIII. articles, de quoi il l'accuſoit, qu'il en veniſt eſtre à la merci de l'ygliſe. Car autrefois li avoit-il fait a ſavoir qu'il en eſtoit accuſé, & porce qu'il n'eſtoit pas venu reſpondre à ce, en avoit-il fait enquiſition ſor lui, & avoit trouvé que c'eſtoit verité qu'en li avoit mis ſus, ſi qu'il en eſtoit ataint & prouvé, & por ce voloit-il qu'il ſe meiſt en la merci de ſainte ygliſe. L'emperere quant il ot entendu le commandement du pape, ſi envoia ſes meſſages à Lyon, & fu l'un le marquis de Eroborc, & un ſien legiſte bon avocat, qui avoit nom maiſtre Pierre des Vignes. Cil vindrent au pape, & quant il furent devant lui, maiſtre Pierre encommença la parole, & dit ainſi: Sire, l'emperere ſe recommande à vos piés, ſi com à ſeignor & à pere, & vos fait aſſavoir qu'il fuſt venu à vos pié oir voſtre commandement & obéir en toutes choſes qui vous pleuſſent, mes il a eſſoigne de ſon corps, ſi com cil qui eſt malade au lit, ſi qu'il ne ſe puet movoir. Porquoi il vous prie, ſire, que vous li doniés reſpit, tant qu'il puiſſe venir à vos, por faire vos commandemens, & s'il vos plaiſoit de lui relaſchier de toutes les

Innocentius IV. indicit concilium Lugdun. ad quod imperatorem citat.

Ille per nuntios excuſat ſe apud papā.

choſes que vous li demandés, & que vous li metés ſus, & laiſſier le en pes com Creſtien catholique en la foi de Jesus-Christ. Il eſt preſt que entre-ci & un an metra Jeruſalem & toute la terre qui fu des Latins en la main & u pooir des Creſtiens. Le pape li demandoit s'il avoit eſtrument par quoi l'en peuſt croire qu'il fuſt meſſaige l'empereor, & qu'il diſt par lui ce qu'il avoit dit. Cil reſpondit que oil. Lors traiſt avant unes lettres ſcelées d'or, & une autre de notaire tabellion en quoi ſe contenoit comment l'en devoit croire li & tenir a meſſaige. Après ce li demanda le pape, ſe ſes ſires l'empereor avoit pooir de ce faire de la terre de Surie qu'il avoit dit, & cil dit que oil, & l'aſerma mult. Lors ſe torna le pape vers les cardinaus, & les prelats, & diſt ſi haut que tuit cil qui là eſtoient le porent oir. Seignors, or poés veoir quel Creſtien l'empereor eſt. Quant il puet avoir la ſainte terre & les ſains lieus de Jeruſalem, & rendre as Creſtiens, & oſter des mains des meſcroians & de lor pooir, & il ne le fait, ne ne le veut faire, ſe ce n'eſt par convenant. Lors diſt as meſſages l'empereor, que li excuſemens qu'il avoit diſt, n'eſtoit pas ſoffiſant, ne il ne le recevoit. Car il ne l'avoit prové ne offert a prover. Lors diſt qu'il iroit avant du fait, & qu'il ne veniſſent plus devant lui.

Imperator deponitur.

39. Après aſſembla le pape un general concile, & miſt avant le fait de l'empereor, dont la choſe ala tant que l'empereor fu condamnés & déposés il & ſi hoirs. Et manda le pape par tout faire aſſavoir ce fait, & eſcommunia tous ceus qui por empereor le tenroient, ne qui empereor le nommeroient. Après ce le pape envoia un legat en l'Alemaigne, & fiſt preſchier contre l'empereor, ſi que mult de gens ſe revelerent contre lui & ſe tindrent au pape, & nommément tot le clergié, qui mult a de pooir en la terre.

Guillelmus Hollandiæ comes imperator eligitur.

Quant le pape ſout que les choſes eſtoient en tel point, qu'il avoit le graignor pooir d'Alemaigne devers lui, il manda & fiſt tant con eſlut roi en Alemaigne, & fu coroné à Aics-la-Chapelle, & cil de qui il firent roi fu Guillaume le cuens d'Hollande, & li promiſt le pape, que ſi-toſt com il ſeroit à Rome venu, & il auroit loiſir, il le coroneroit en empereor. Lors commença la guerre grant & fort contre ceus qui ſe tenoient avec le nouvel roi Guillaume, & ceus qui ſe tenoient à l'empereor Federic, & mettoit le pape mult de paine en ceſte guerre maintenir, & i envoioit quant qu'il pooit de gens & de deniers, & donnoit auſſi grant pardon com celui de la terre d'outre-mer. Ainſi dura longuement la guerre & le contens juſqu'à la mort l'empereor. Quant l'empereor fu mort, le pape s'en retorna a Rome. Cil du reigne manderent por le roi Corraut fil de l'empereor qui eſtoit en Alemaigne, dont ſon pere l'avoit fait roi, & maintenoit la guerre contre l'ygliſe & contre le roi Guillaume.

Richardus Friderici mareſcalcus multis jactatus ventis cōtrariis Tyrū redit ubi traditur Beliano.

40. Or retornons à parler de la terre de Surie. Il avint auſſi com vos avés oi, que Richar fils Augier le mareſchal l'empereor ſe fu parti de Sur, Henri ſon frere eſtoit o lui, & lor fames, & emporterent grant avoir, & eſtoient meus por paſſer en Puille. Quant il orent eſté ix. jors ſor mer, une fortune les priſt & les tint longuement en mer où il furent travaillés. En la fin les mena le tans en la terre de Triple en Barbarie; & quant il furent là, ſi trouverent que lor nef ſe deſfaiſoient toute, & que l'euë i entroit par mult de lieus, ſi ſe regarderent & virent une naviſone de Sarrazins, qui eſtoit amenée de Tunes, & s'en aloit en Alixandre. Il s'acoſterent de lui & entrerent ens & miſtrent lor choſes, & baillièrent lor nef as Sarrazins, & en ce qu'il s'en cuidoient aler, un tans les priſt mult fort, qui les torna ariere. Si que après ce que le tans les ot tenus pluſors jors en mer, revindrent-il à Sur, dont il s'eſtoient parti. Quant il furent au port, ſi geterent les ancres, & cuidierent deſcendre en la ville ſi com en cele qui eſtoit lor, ce lor ſembloit; car il ne ſavoient pas ce qui i eſtoit avenu puis lor partir. Quant il furent arrivés, cil de la ville s'en aperçurent, ſi alerent, ſi priſtrent le mareſchal & ſon frere & lor fames & quant qu'il avoient, & les menerent à Belian ſeignor de Baruth; Belian les fiſt amener devant le chaſtel, & fiſt drecier unes forches, & fiſt dire à lor frere Lotier qu'il rendit li chaſtel & il delivreroit ſes freres, ou ſe ce non, il les feroit pendre devant ſes eus. Lotier ot conſeil & vit qu'il ne pooit tenir le chaſtel, ſi le rendi, & cil li rendi & délivra ſes freres.

Soldanus Babylonis delet Chriſtianos.

41. En ce tans avint que le Salah qui eſtoit ſoudan de Babylone envoia grant avoir au Levant, dont il eſtoit ſire, por venir gent à lui aidier, & lor manda, que il lor donroit toute la terre d'Egypte, ſe il i voloit demorer, dont il avint qu'une grant gent d'une cité qu'on appelloit Hoarzemins, vindrent bien juſques à vingt milles homes à cheval, & murent por venir à lui, & ce porquoi il le firent, fu por la doute des Tartares, qui eſtoient venus en lor contrées. Cil Hoarzemin chevauchierent tant qu'il vindrent à Gadres. Là troverent l'oſt du ſoudan d'Egypte, & en lor venir firent grant damage en la terre de Triple & aillors, & vindrent en Jeruſalem ſi en ſorſaut, que poi de gent s'en porent fuir, ains furent ſi ſurpris, que il i out occis que homes, que fames que enfans plus de trente milles; car il n'en prenoit nul vif, ains occioit tout. Le ſoudan de Domas qu'en apeloit le Salath, envoia ſon oſt en Acre, & en fu chevetaine le ſoudan de la Chamele, & eſtoient quatre milles homes à cheval. Quant il furent devant Acre, li Creſtien qui i eſtoient, l'Oſpital de S. Johan, le Temple,

Digitized by Google

l'Oſpital des Alemans, & li chevaliers du païs & autres qui eſtoient venu de Chipre & de Triple ſe partirent d'Acre, & li Turc avec eus, & ſi i fu le patriarche ROBERT de Jeruſalem, & autres pluſors, qui chevauchierent tant qu'il vindrent à Eſcalone, & ſe mit en leur route le cuens GAUTIER de Brene, qui eſtoit à Jaffe, & bien eſtoient li Creſtiens ſix cens chevaliers, ſans autres gens à cheval & à pié. Quant il furent venus à Eſcalone, ſi orent conſeil entr'eus qu'il feroient. Dont le ſoudan de la Chamele lor diſt : Seignors, vous avés à faire à une grant gent eſtrange, & qui n'ont nul recet, dont il ſont auſſi come gens deſeſperés, porquoi je ne lo mie la bataille, ains lo que nous nos tenons ci, car nous avons viandes aſſés, & aſſés nous en vendra d'Acre, & il ont poi de viandes & ſont grant gent, ſi ne poront mie durer longuement, ains les en convendra partir, & aſſés ſoffrira s'il nous guerpiſſent place, & porce qu'il ſont eſtrange & ſans recet, il ne poront durer, ains ſe beſilleront, & s'il n'ont en la terre de Babylone, ce que je ne crois mie, que li ſoudan les i mette, ſi en ſerons nos délivrés. Aſſés i ot des Creſtiens qui s'accorderent au conſeil du ſoudan, & li autre ſe tindrent à ce que l'en alaſt combatre à eus là où il eſtoient. Dont il avint par la haine & par l'envie qui eſtoit entre les Creſtiens, & por lor pechié, & por lor meſchéance, le plus mauvais conſeil vainquit, & ſe partirent d'Eſcalone à l'aube du jor par un mardi, & chevauchierent tant qu'il vindrent à Gadres. Là trouverent l'oſt de Babylone qui eſtoit trois milles Turcs & les Hoarzemins qui eſtoient bien vingt milles. Lors aſſemblerent les batailles, & i ot grant meſlée, mes poi dura. Car le ſoudan de la Chamele & li Turcs qui avec lui eſtoient ſe partirent tantoſt du champ, & s'en alerent, & ſi perdirent-il tot lor hernois. Li Creſtiens ſi commancierent lors à afeblir, ſi que li eſcuier, & les gens à pié ſe feroient parmi les eſchieles; par quoi li cheval ne pooit poindre ne avenir as Turcs. Lors s'eſmurent à aler s'en une partie, & torna le fait à deſconfiture. Ains avint cele meſchéance as Creſtiens par lor folie & par lor orguel, & par lor envie. En cele maniere furent pris GUILLAUME DE CHASTEL-NUEF, le maiſtre de l'Oſpital de Saint Johan & HERMANT DE PIERREGORT, maiſtre du Temple, qui morut en la priſon. JOHAN & GUILLAUME fils de Remont, ſire de Bouteron, & mult i ot mort & pris autres chevaliers du ſiecle & de religion, & des autres gens mult grant nombre, & à paine en eſchapa le quart de tot l'oſt, & i furent occis PIERRE DE SERGINES qui eſtoit arceveſque de Sur, & l'eveſque de ſaint George de Ramès. Quant cil qui furent eſchapés de cele deſconfiture furent venus à Eſcalone, il ni firent mie lonc ſejor, ains s'en alerent en Acre. Li Turc de Babylone ſe partirent de Gadres a tout lor gaaing, & s'en ralerent en lor terre, & laiſſierent les Hoarzemins en l'eſperance que le ſoudan les manda querre, mes il douta le pooir qu'il avoient, & qu'il li forſeiſſent; par quoi il ne les vout atraire: ains miſt gens contr'eus à Belbeis, qui lor deffendiſſent, qu'il ne paſſaſſent la Barbarie. Quant li Hoarzemins ſorent ceſi, ſe tindrent mult à entrepris & deſoglés. Lors s'eſpandirent par la terre en mult de lieus, & orent pluſors meſlées à maintes gens, & touſjors eſtoient as chans comme cil qui n'avoient point de recet, ne cité, ne chaſtel, dont cil de la terre qui eſtoient tuit encontre eus, les ſouprenoient mult de fois, par quoi il lor faiſoient grant damage de lor gent, & tant ala lor affaire, que dedens trois ans furent ſi beſillié, qu'il n'en remeſt nul u païs. Ceſte deſconfiture fu par un mardi, en l'an de l'Incarnation noſtre Seignor JESUS-CHRIST MCCLIV. u mois d'Octembre. Et fu le jor de S. Luc l'Evangeliſte.

S. Ludovicus rex Francorũ cruce ſignatur.

42. En ce point pape INNOCENT le quart eſtoit au Lion ſor le Roſne, ſi comme vos avés oi ça ariere. Il avint en France que le roi acoucha malade d'une fort maladie, dont il fu ſi ataint, qu'il perdi la parole, & fu en tel point qu'en cuida qu'il fut mort. De quoi ſa mere la roine BLANCHE, & ſa fame, & ſi freres menoient ſi grand duel comme cil qui mort le tenoient, & qui avoient aſſemblé le clergié por faire ſon ſervice à lui enterrer. En cel point il ſe reſpira & ouvrit les eus, & regarda entor ſoi & diſt : faites-moi venir l'eveſque de Paris, & cil qui entor lui eſtoient furent ſi lie & ſi joious comme cil qui le duel avoit eu, & lor eſtoit torné en joie. Si firent venir l'eveſque de Paris devant lui. Quant le roi le vit, ſi li dit : Sire eveſque, je vous requier que vous me donés la crois d'outre-mer. Quant la roine ſa mere & ſi frere oirent ce, ſi s'agenouillerent devant lui, & li diſtrent: Sire, por Dieu merci ſoffrés tant que vos ſoiés garis, & lors faites ce qu'il vos plaira. Lors ſe ira, & lor dit: Bien ſachiés que je ne mengerai ni ne bevrai juſqu'à tant que j'aie la crois à l'eſpaule por aler outre-mer. Lors apella l'eveſque de Paris, & li requiſt derechef la crois. L'eveſque ne li oſa refuſer, ſi priſt une piece de las de ſoie, & le miſt en crois, & s'agenouilla tout en plourant devant le roi, ſi li bailla. Le roi la priſt, ſi la baiſa, & la miſt à ſes eus, & puis la fiſt attachier à ſon eſpaule, puis diſt: Sachiés de voir que je ſuis garis. Si grant ploureis i ot, qu'en la chambre que de fors, & tex plaintes qu'il n'en faiſoient mie plus quant il cuidoient qu'il fuſt mort. Et quant il fu levés & garis, il fiſt faire lettre, & manda en la terre de Surie faire aſſavoir qu'il eſtoit croiſié, & qu'il ſe confortaſſent, & garniſſent lor cités & lor chaſtiaus; car à l'aide de Dieu il

Digitized by Google

il ſeroit prochainement en la ſainte terre.

Soldanus Damaſci a ſoldano Halapiæ victus.

43. En ce tans avint que le Salath, qui eſtoit ſoudan de Domas, ala à Maubec qui eſtoit ſon premier heritage. Si ot contens entre lui & le ſoudan de Halape, dont il avint que furent en bataille, & fu cil de Domas deſconfit & pris, & mis dedens Halape en priſon. Quant le ſoudan de Babilone ſout que le ſoudan de Domas eſtoit en Halape en priſon, il s'eſmut à tout grant oſt, & s'en ala à Domas & l'aſſega, & fiſt ſemblant de couper les jardins. Cil de la terre ſe douterent & virent qu'il n'avoient point de ſeignor qui les défendiſt, à ce qu'il ſont touſjors moles gens & mauves pueple, comme cil qui ſont tuit marcheant & gent de meſtier, & mult i a poi de gent d'armes, & par ceſte achaiſon reçoivent-il chaſcun qui amene un poi de gent. Si ſe rendirent à lui. Après ce qu'il ot Domas, il s'en ala à la Chamelle & à Maubec, & les priſt, & puis ne tarja gaires qu'il envoia ſon oſt, & fit aſſegier un chaſtel que Huedes de Mont-Beliart avoit fermé à Tabarie, ſi le deſtrainſtrent ſi forment qu'il le priſtrent à force, & furent tuit pris & mort cil qui dedens eſtoient. D'iluec alerent aſſegier Eſcalone, & mirent le ſiege mult fort, & l'aſſaillirent durement d'engins & de mines, & de venir as murs par aſſaut mult aſprement, & deſtrainſtrent le chaſtel con ne le pout rafreſchir par mer de gens & de viandes. Si fiſt le ſoudan venir d'Alixandre XXII. galies & une naviſole, qui portoit la viande & eſtouvoirs des galies. Si ſe tindrent devant Eſcalone, ſi que nus veſſiaus n'i pooit aler.

Soldanus Babylonis obſidet & capit Damaſcum pluresque alias civitates & caſtella.

Chriſtiani cõmeatum & auxilium ferunt Aſcaloni.

44. Quant li Hoſpitaliers qui avoient Eſcalone en garde de par l'empereor, qui lor avoit donnée à garder, oirent ce, ſi requiſtrent aide à tous ceus d'Acre, prelas, religion & communes & à toutes les autres gent, qu'il lor aidaſſent à ce con euſt veſſiaus armés, par quoi l'en peuſt faire partir les galies de devant Eſcalone, ſi con peuſt ceus de dedens rafreſchir de garniſon. A ce faire manderent en Chipre au roi qu'il lor aidaſt, dont le roi i envoia VIII. galies bien armées & bien garnies de chevalier & de ſerjant, & en fuſt chevetaine BAUDOIN d'Ibelin, qui eſtoit ſeneſchal de Chipre, & murent de Famagouſte & alerent en Acre. Là s'aſſemblerent o les veſſiaus que cil d'Acre avoient auſſi apreſtés, & d'iqui murent tot enſemble, & i ot XV. galies & autres veſſiaus menus, faities & gameles bien L. & alerent à veles & à navirons tant qu'il vindrent à Eſcalone. Quant li Sarrazins les aperçurent, ſi traiſtrent lor galies & lor naviſole ſi près de la ville com il plus porent, porce qu'il les peuſſent défendre de terre, ſi li veſſel des Creſtiens les vouſiſſent aſſaillir. Li veſſel des Creſtiens eſtoient contre eus auques loing en mer ſor lor ancres, & furent ainſi V. jors. Sor ce un fort vent ſe meut en mer un ſoir qui vint devers ſoleil couchant, dont tuit les vaiſſel dés Creſtiens furent en grant peril, mes toutes voies ſe tindrent ſor les ancres ſans damage, & ce lor aida, qu'il eſtoient un poi en mer. Car cele marine i eſt tele qu'ele i engroiſſe plus par vent, & eſt plus fort près de terre que loing. Por ce avint que les galies des Turs ni porent durer, ains ferirent à terre & furent briſiés les XXII. galies & la naviſole. Et quant ſe vint au matin li Creſtiens virent les galies des Sarrazins toutes briſiés par la rive. Si miſtrent u chaſtel mult choſes por rafreſchir nos gens. Li tans fu ſi fort de mer & de vent, qu'il ne le porent plus ſoffrir, ains leverent lor ancre & lor voiles, & s'en retornerent à Acre.

Aſcalonem expugnant Sarraceni.

45. Quant li Turs virent que ainſi lor eſtoit avenu, ſi ſe penerent plus du chaſtel aſſeoir & grever. Et ce com cuida qui deuſt aidier u chaſtel li torna à damage. Car quant les galies furent depeciés, li Sarrazins firent du merrien & des tables chas & mantiaus & voies couvertes, & des arbres firent engins por geter dans le chaſtel, ſi qu'il deſtrainſtrent le chaſtel ſi forment, que cil de dedens ne le porent endurer, ſi eſtoient de ſi grant defance, que l'en ne vit lonc tans à gens qui ſoffriſſent tant, ne ſi bien ſe défandiſſent, ne ſi vigueureuſement ſe conteniſſent comme cil firent. Mes tot ce ne lor valut, ne ne lor aida, que li chaſtiaus ne fuſt pris par force. Car il furent ſi haſte d'eſpes aſſaut, qu'il ne pooient avoir repos ne loiſir, & avec ce miſtrent les tors par deſſus tout le tertre, où li chaſtiaus ſeoit; ſi que la mine ſort emmi le chaſtel, tant que li Turs furent aveuc ceus de dedens tout pelle melle. Mes il i ot de ceus de dedens qui s'en aperçurent, ſi s'en alerent à la marine & ſe miſtrent ès veiſſiaus; par ce eſchaperent pluſors. Li autre qui demorerent ſi furent mort & pris, & fu li chatiax ainſi pris & abbatus. Ainſi avint que des chaſtiaus, qui furent fermé en la venuë le roi de Navarre & du conte de Bretaigne & du conte de Cornoaille, ne demora nus qui ne fuſt perdu, fors le chaſtel de Saphet que li Temples ferma.

Turcomanni inſurgunt in Antiochéſes.

46. En ce tans avint en Antioche que une gent que l'en apele Turquemans, s'eſmurent par eſtrif d'atainement & d'ennui, que l'en lor faiſoit, & ſe priſtrent à grever la terre d'Antioche, & à corre & à grever les caſiaus, & tuer les vilains. Cil Turquemans ſont une gent ſauvage, qui n'ont ne ville ne chaſtiaus, ains ſont les jors herbergiés en tentes qu'il ont de feutres, & ont beſtes à grant foiſon, ſi comme brebis & moutons & aucunes chievres, & meiſmement bues & vaſches, & vivent comme berchier, ne il ne s'entremettent de nul gaain, ne de tous les Sarrazins n'eſt nulle maniere de gent qui mains ſoit priſié de fait d'armes, & por ce

les avoient les gens d'Antioche en deſpit. Si que par cet achaiſon s'abandonnoient à chacier les à deroi & ſans atirement, & ſans convoi, tant les tenoient vils. Tant avint que cil ſe regarderent en lor fait, & virent que cil qui les fuioient eſtoient eſparpeillié & eſpandus, ſi ſe ralierent & retornerent, & lor corurent ſus & les deſconfirent, & en priſtrent aſſés & occiſtrent. Et ce avint tant de fois, que cil d'Antioche en entrerent en grant effroi, & li Turquemans en priſtrent trop grant bandor. Nous lairons ore à parler du fait d'Antioche & des Turquemans, porce qu'il nous convient porſuire la matiere de ceſt livre & mener en ordre ains comme les choſes ſont avenuës u roiaume de Jeruſalem & en la terre de Surie.

HIC INCIPIT LIBER XXVI.

S. Ludovicus transfretat & capit Damiatam.

1. LOEIS li roi de France qui eſtoit croiſié, ſi com vous avés oi ça arriere, fiſt ſon ator & ſon apareil por paſſer en la terre de Surie, & envoia un an devant ſa muete de ſes gens qui arriverent en l'iſle de Chipre, & les i envoia por lui faire atrait de viandes, & d'autres choſes qui meſtier li pooient avoir, & amenerent cinquante chevaus de pris, & fu lor chevetaine un vaillant ſerjant qui avoit nom NICOLAS DE SOURI. En l'an après que cil furent venus en Chipre, le roi ſe parti de France por paſſer en Aiquemorte. Si fu l'an de l'Incarnation JESUS-CHRIST MCCXLVIII. ans; il arriva à XXVIII. jor de Septembre en Chipre, & morut à Marſeil le cuens PATRIS. Li ſires d'Arſur laiſſa le baillage, & fu baillis JOHAN FUINON, & fu legat Odes de Tuſculane. A MCCXLIX à XX. jor de Mai, mut le roi de Limeçon por aler à Damiete & arriva là le quart jor de Jugnet, & au quint jor priſt terre par force, & au ſiſt jor fu priſe ſans coup ferir la cité de Damiete. Et fut en Acre la guerre des Piſans & des Genevois, qui dura XXVIII. jors & geterent les uns as autres de XXII. manieres d'engins, perrieres, treſbuche & mangouniaus. Johan Fuinon fu hors du baillage, & fu derechief bailli li ſire d'Arſur, qui fiſt trives juſqu'à trois ans entre les communes. Après la guerre briſierent par tempeſte u port d'Acre LXXII. vaiſſiaus que petits que grands, & u port de Damiette trente-deux naves & X. autres veſſiaux & mult d'autres par la riviere. A XXVII. jors de Novembre mut le roi à tot ſon oſt por aler à la Manſor, & fu là à XXII. jors de deloier, & troveſent en lor chemin li Templier & li cuens d'Artois, qui avoit l'avant-garde li ſac, ce eſt l'avant-garde des Sarrazins qui eſtoient à Sereſaph, & en occiſtrent entor C. & LV. & à lendemain i ot que pris, que occis, que noiés des Sarrazins bien M. qui avoient paſſé le ruiſſel à pié por hardoier as Creſtiens. A VIII. jors de Jenvier li ſires d'Arſur & les fors du roiaume alerent por briſier Bechſen, & un herberge de Turquemans, où il gaaignierent que groſſes beſtes que ménuës XVI. milles, & priſtrent l'amiral qui eſtoit lor chevetaine.

Apud Maſorã occiſi comes Attrebatenſis Salſberienſis & Codiciaci.

2. A MCCL. à VIII. jors de Fevrier paſſa le roi le flun de Thenis à tot ſon oſt, mes mult i ot de chevaliers & d'autres gens noiés. Après ſorpriſt le roi la herberge des Sarrazins, & en furent mult occis. L'avant-garde de l'oſt s'embati dedens la Manſore, & par convoitiſe que les menuës gens avoient de fourer la ville. Laquele li Sarrazins conurent & retornerent, & adonques occiſtrent le conte d'Artois & le conte de Saleſbire, & le conte RAOL de Couci & mult d'autres. Au quint jor d'Avril mut le roi, & ſon oſt par defautes de viandes por aler à Damiete, & furent tuit pris au chemin de Setanſaf. Le ſecont jor de Mai occiſtrent les Sarrazins lor ſoudan. Donc li rois & li barons jurerent trives as Sarrazins amiraus & ſe racheterent cent mille mars d'argent, & fu délivré le roi & ſi frere, & le legat & le patriarche & mult d'autres barons & chevaliers & autres gens, & vindrent en Acre à VIII. jors de Mai. Adonc ferma le roi le bore d'Acre, & murent por aler outre mer le jor de S. Lorens le conte ANFOULE de Poitiers & CHARLES le cuens d'Angiers & GUILLAUME le cuens de Flandres: & le roi HENRI de Chipre eſpouſa PLESANCE fille le prince d'Antioche u mois de Septembre; & furent delivrez des Sarrazins frere GUILLAUME maiſtre de l'Oſpital & C. & XX. chevaliers, & d'autres gens entor huit cens, & morut l'empereor FEDERIC le jor de ſainte Lucie.

Rex captus redimitur.

Corradini filii Frederici mali mores.

3. CORADINS le roi de Jeruſalem fils de Federic veſqui deus ans & V. mois & XV. jors. Ciſt enſuioit mult la felonie ſon pere, & abominoit & avoit en deſpit mult ſexe de fame. Il eſtoit ivroignes & gaſtierres & ſans eſtablete, & raviſſeor, & perſecutor de l'ygliſe. Il ſi com l'en diſoit, fiſt envenimer HENRI le jone neveu du roi d'Engleterre, & FEDERIC ſon neveu le fils du roi HENRI ſon frere. Il occit aucuns freres Menors, & autres religieus par divers tormens. Il fiſt abatre les murs de Naples & de Capue, il ſe fiſt apeler au pueple empereor contre licence & droiture, au tans le conte GUILLAUME de Horlande qui eſtoit eſlu à roi, & qui tenoit le droit de l'empire. Ceſtui CORRAUT fuſt eſcommenié juſqu'à la mort par l'autorité du pape Innocent le quart. Et fu deſconfis en Egypte li ſoudan de Halape à trente milles homes à cheval, & furent occis de ceus d'Egyptes en cele bataille plus de deus milles, & ſe croiſa le roi HENRI d'Engleterre & deffendit le paſſage des haus homes de ſa terre. A MCCLI. ferma le roi de France Ceſaire, & fut fait archeveſque de Sur PIERRE LARCAT, & morut Beumont, & fu après lui prince & cuens Beumont ſon fils. Lors eſpouſa le fils du roi d'Eſcoſſe ALIXANDRE la fille du roi

S. Ludovicus Cæſaream & Joppem munitionibus firmat.

Digitized by Google

d'Engleterre. A MCCLII. ferma le roi Lois Jaffe & moru dame BLANCHE ſa mere, & fu fait chevalier à Jaffe Beumont prince d'Antioche de la main le roi LOIS, & eſpouſa Julian ſire de Sajete la fille de Heiton roi d'Ermenie. A MCCLIII. vindrent devant Acre li Sarrazins de Domas & abatirent Doc & Ricordane, & priſtrent Sajete, & occiſtrent huit cens homes ou plus, & emmenerent que maçons que autres gens bien cccc. en priſon, & referma li rois derechief Sajete, & morurent li rois HENRI de Chipre, & l'eveſque de Jaffe GUI DE NIMARS, GAUTIER l'eveſque d'Acre & NICOLAS (a) LARCAT arceveſque de Sur. Après lui fu poſtulé à arceveſque GILES qui fu de Damiete. Heiton roi d'Ermenie ala à Tartars. A MCCLIV. fu fait li labors des murs de Sajete, & s'en vint le roi en Acre, & fuſt chevalier Belian d'Ibelin fils du ſeignor, qui puis eſpouſa Pleſance la roine de Chipre. Après le jor de S. Marc mut le roi & la roine d'Acre & ſa gent por aler outre mer, & laiſſa à monſeignor Gieffroi de Sergines ſeneſchal du roiaume c. chevaliers por le roiaume de Surie garder, & morut MARCHE dame de Sajete le quint jor de Juing. Lendemain morut PIERRE DE BIAUNE mareſchal de l'Oſpital, & morut à XXI. jor de May le roi CORRAUT, & à VIII. jors de Juing morut ROBERT patriarche de Jeruſalem. Et arriva en Acre EPICE patriarche, & fu baillif du roiaume JOHAN D'IBELIN cuens de Jaffe. A demi Septembre ſe parti d'Acre por aler outre mer le legat ODE eveſque de Tuſculane. Après eſpouſa Beumont prince d'Antioche SEBILLE fille OTHON roi d'Ermenie. Après v. mois de l'iver morut pape INNOCENT, & fut après lui ALIXANDRE.

4. ALIXANDRE le quart fu fait pape, cil fu eveſque d'Oſtie, & dona S. Lazare de Betanie & ſes apartenances à l'Oſpital de S. Johan & Monte-Tabor.

A MCCLV. fu faite trive au ſeignor de Domas & fu la deviſe du flun d'Arſur juſqu'à la deviſe de Baruth. Othes li cardinaus vint u roiaume de Puille avec l'oſt du pape Alixandre, & li fu rendu Foges, S. Lorent de Sypont, le mont S. Angele, & toute la marine juſqu'à Otrente.

A MCCLVI. laiſſa Johan d'Ibelin le bailliage, & fu bailli Johan d'Ibelin ſire d'Arſur, & le tiers jor de Juing vigile de Pentecoſte, vint en Acre le patriarche de Jeruſalem maiſtre JACQUES, qui fu eveſques de Verdun. Après le jor de S. Johan vint en Acre maiſtre FLORENT, eveſque d'Acre ſacré à Roume, & morut Huguelin Bozacharie conſul des Piſans d'Acre, qui priſt les prelats qui aloient au concile à Rome, & commença la guerre entre les Genevois & les Venitiens por la ſaiſine de la maiſon S. Sabe, dont li Genevois à l'aide des Piſans deſconfirent les Venitiens, & priſtrent & corurent lor ruë juſques dedens S. Marc; & morut frere RENAUT DE VICHIERES maiſtre du Temple. Après lui fu fait maiſtre frere Thomas Berait.

A MCCLVII. s'accorderent & jurerent les Genevois à garder & à ſauver la ſeignorie à eus, porce que les Venitiens & Piſans s'eſtoient raccordé, & juré contre les Genevois. Après vint Beumont le prince d'Antioche, & amena Pleſance ſa ſeror qui eſtoit roine de Chipre, & ſon neveu HUGUE fil de ladite roine & hoirs du roiaume de Chipre & de Jeruſalem en Acre le premier jor de Fevrier, por l'embraſement du Temple & du comte de Jaffe Johan d'Ibelin.

A MCCLVIII. fu faite pes entre le prince Beumont & ſeignor d'Arſur, qui avoient eſté mal enſemble, & Belian fils du ſeignor d'Arſur quitta la roine Pleſance, & ele lui du mariage qui avoit eſté entr'eus, & retornerent à Triple la roine & ſon fil, & le prince, & demora li baillage du roiaume de Jeruſalem au ſeignor d'Arſur Johan d'Ibelin. Li Rous de la Turquie chevetaine des Genevois vint devant Acre o L. galies des Genevois, & IV. naves, & fu deſconfis de XL. galies des Veniciens, & furent priſes entre Acre & Caïfas XXIV. galies, & i ot bien que mors que pris mil ſept cens homes Genevois. Après firent compoſition que li Genevois guerpirent lor tor & lor ruë & s'en alerent à Sur, & ne durent porter conſanon ſor lor veiſſiaus au port d'Acre, ne avoir cort ne baſton dedens Acre. Après fut abatuë lor tor & toutes les maiſons de lor rue, & furent portée en Venice. Des pierres du fondement de la tor & des piliers & des autres pierres fermerent Piſan & Venicien lor ruës. Li Tartars priſtrent la terre des aſſeſis en Perſe, & JOHAN D'IBELIN ſire d'Arſur morut, & baillis du roiaume de Jeruſalem, & morut li roi CORRAUT qui avoit eſté reconcilié après la mort de ſon pere Federic. Il prit Naples par force qui eſtoit revelée contre lui.

5. A MCCLIX. vint en Acre legat de par le pape frere THOMAS de l'ordre des Preſcheors, & fu baillis du roiaume Gieffroi de Sergines, qui tint mult grant juſtice, & fiſt prendre & pendre mult de larrons & de murdriers.

A MCCLX. priſtrent les Tartar par force Halape, & Aarene, Haman & la Chamele & Domas, & vindrent u roiaume de Jeruſalem & priſtrent la cité deſerte, après furent deſconfis par le ſoudan de Babilone au tiers jor de Septembre es plains de Tabarie. Après Bandocdar occiſt le ſoudan qui s'en retornoit en Babilone, & il fu fait ſoudan en ſon lieu. En ce point vendi Juliens Sajete & Biaufort au Temple, dont grant haine ſordi puis entre le roi d'Ermenie & le Temple. Après furent deſconfis des Turquemans

Tartari capiunt Jeruſalem poſtea cæduntur a ſoldano Babylonico.

[a] Supra dicitur Petrus *Larcat*.

Johan d'Ibelin ſire de Baruth & Johan de Gibelet mareſchal du roiaume & frere Eſtienne de Siſſi maiſtre du Temple o tot le couvent d'Acre, de Chaſtiaus-Pelerin, de Safet & de Biaufort, & furent pris li ſire de Baruth, & le commandeor du Temple frere Mathieu le Sauvage, Johan de Gibelet & le cuens Judans, & pluſors autres chevaliers, & mult d'autres à cheval & à pié, & furent mors & pris, & perdirent li Templiers tot lor hernois, & puis furent rachetés li ſires de Baruth xx. milles beſans & furent rachetés le commandeor du Temple, li mareſchaus du roiaume Jaques Judans & pluſors autres.

A MCCLXI. morut pape Alixandre & après fu Urbans.

De Urbano papa IV.

6. Après Alixandre fu URBANS le quart, nés de Troyes en Champaigne, & fu eſtrais de poure gent. Il fu eveſque de Verdun, & legat en Alemaigne, puis fu patriarche de Jeruſalem. En ſon tans fu en Acre la grant guerre des Venitiens & des Genevois, dont la ville fu preſque deſtruite, & il maintenoit les Venitiens. Après cele guerre vint en Acre legat frere THOMAS DE LANTIL eveſque de Bethleem, & par deſpit de ce que cil qui devoient eſtre deſous lui vint legat de ſor lui, s'en parti il de Surie, & s'en ala à la cour de Rome, mes il trouva autre achaiſon. Car il fiſt entendant as gens, qu'il s'en aloit por faire rapeller le don que pape Alixandre avoit fait de S. Lazare de Bethanie à l'Oſpital S. Johan. Après ce qu'il fu venu à la cort de Rome, & il ot demoré poi de tans, morut le pape Alixandre & il fu eſlu pape, & fu apellé URBAINS. Il fut de mult grand cuer, & fiſt mult de cardinaus en ſon commencement, & fit don du roiaume de Cecile & de la terre de Puille à CHARLES le conte d'Anjou & le fi vicaire de l'ygliſe & fiſt les privileges, & afferma tot le fait. Mes il morut avant que Charles veniſt en la terre, par quoi le fait ne pout eſtre accompli à ſon tans. Si rapela le don que pape Alixandre avoit fait à l'Oſpital de S. Johan de S. Lazare de Betanie. Il fiſt laborer l'ygliſe de S. Jacques à Troyes, qui puis fu arſe. Belian d'Arſur vendi Arſur le chaſtel o toutes ſes apartenances à l'Oſpital de S. Johan, & morut PLESANCE roine de Chipre à XXII. jors de Septembre, & fu fait baillif de Chipre HUGUES DE LESIGNEN.

A XXI. jors de Juing priſtrent li Griſon Conſtantinople des Latins. Li Parialogues s'en fiſt empereor, & ſe fiſt apeler Conſtantin.

Sarraceni obſident Antiochiam & ſolvunt obſidionem.

A MCCLXII. fu aſſegié Antioche des Sarrazins de Babylone; mes par l'atrait du roi d'Ermenie li Tartar s'eſmurent a venir contr'eus, & cil laiſſierent le ſiege & s'en partirent. Charles cuens d'Anjou & de Provence aſſega Marſeille, dont cil dedens ſe tindrent

A à lui par force, & en fu ſires, & miſt en la ville juſtice de par lui.

A MCCLXIII. Bandocdar qui avoit occis le ſoudan de Babylone, & s'eſtoit fait ſoudan d'Egypte, vint devant Acre le XIV. jor d'Avril, & le XV. jor d'Avril corurent juſques as portes d'Acre, dont la cité fu en grant peril, & i fu navré li baillis miſires Giefroi de Sergines & mult d'autres chevaliers & ſerjans, dont pluſors en morurent. L'achaiſon por quoi il vint, fuſt porce que le Temple & l'Oſpital ne voudrent rendre lor eſclas, ains

B come il l'avoient otroié par la trive faire, & il voloit rendre les ſiens. Li cuens de Jaffe li rendi ſes eſclas, & il li tint bien ſa trive lonc tans, mes au derenier priſt-il Jaffe & l'abati. Cil an vint HENRI fils du prince Beumont d'Antioche, & ſa fame ISABEL, qui fu fille du roi Hugues de Chipres & de la roine AELIS, & par qui la ſeignorie du roiaume li eſchaioit, & requiſtrent as ſeignors d'Acre le baillage du roiaume de Jeruſalem. Il furent reçus ſans faire lor homage ne ſerement, parce qu'il n'avoient amené avec eus le droit oir. Ladite ISABELLE retorna en Chipre, & laiſſa ſon baron baillis en Acre. Et vint en

C Acre au XXV. jor de Septembre legat & patriarche de Jeruſalem & miniſtre de l'eveſchié d'Acre GUILLAUME qui avoit eſté eveſque d'Argenſe & s'en retorna à Rome li legat THOMAS qui eſtoit eveſque de Bethleem.

Obſidio Tyri & ejuſdem ſolutio.

A MCCLXIV. vindrent L. galies & tarides & aſſegierent Sur, de monſeignor Felippe de Montfort ſoudainement, mes par le ſecors des gens d'Acre ſe defendi. Et quant li Veniciens virent qu'il ne pooient grever la cité, ſi s'en retornerent honteuſement, & li Genevois priſtrent ſor mer une grande partie de

D la caravane de Venice qui ſuioit la route deſdites galies por venir en Acre, & morut pape URBANS le quart, le premier jor d'Octembre, & JOHAN D'IBELIN ſire de Baruth, & Huon qui eſtoit hoir de Ceſaire & YSABEL qui eſtoit fame de HENRI fils du prince, & fu fait pape maiſtre GUI de S. Gille en Provence.

De Clemente IV. papa.

7. CLEMENT pape né de S. Gille en Provence fuſt eſtrait de chevalier & de bonnes gens, & eſtoit grant clerc en droit, & eſtoit bon avocat, le meilleur de la terre, & avoit renom d'eſtre loiaus hons, ce que n'avient pas

E ſouvent des gens de ſon meſtier. Il ot fame eſpouſée de laquelle il ot deus filles. Après la mort de ſa fame ſe tint come clerc, & fu entor le roi Lois de France, & de là fu eveſque du Puis, puis fut archeveſque de Nerbone, & de là fut apellé à eſtre cardinaus de Rome, après fu envoié legat en Angleterre, por faire la pes de la guerre qui eſtoit entre le roi & ſes barons; tant com il fu là morut le pape Urban, & fu eſlu à pape, & fu apelé CLIMENT. Il accompli ce que pape Urban avoit commencié. Car en ſon tans vint le roi Charles à Rome: car les gens de la terre l'a-

Digitized by Google

Carolus Andegavenſis fit rex Siciliæ.

voient fait ſenator de Rome, il le fiſt coroner à Rome par un cardinal, qui eſtoit eveſque d'Albane du roiaume de Ceſile & lui & ſa fame, & li fu baillié le confanon de l'ygliſe contre tous homes. En ce tans ala le roi CHARLES en Puille, & ſe combatit contre le roi MAINFROI, & le deſconfi & l'occiſt en champ, & gaagna la terre de Puille & de Ceſile, & la tint. En celui tans poi après CONRADIN d'Alemaigne, fils de l'autre Corraut, & par l'atrait des Piſans & des Romains, qui s'étoient revelés contre le roi Charles, par l'amoneſtement de Dam HENRI de Caſtele, qu'il avoit fait ſenator de Rome contre le roi Charles, par l'atrait de ceus & de pluſors autres, vint lidis Corradins en la terre de Puille avec mult grant gent, & ſe combatit au roi Charles, & en la fin fuſt-il deconfi, & ſes gens furent que mors que pris preſque tuit, & il meiſmes en la parfin fu pris, & ot la teſte tranchié, & pluſors autres hans homes en poi de tans. Après priſt à pape Climent une maladie dont il morut; de quoi ce fu grant damage, car il eſtoit mult prodons & de bone vie. Après lui ceſſa li ſiege plus de trois ans por la diſcorde qui eſtoit entre les cardinaus, qui ne ſe pooient accorder de faire pape; mes à la parfin eſlurent un ſage clerc prodome & de bone vie, qui eſtoit né de Plaiſance en Lombardie, & eſtoit apellés ſire THEALS. Il eſtoit arcediacre de Liege, & alés eſtoit en pelerinage outre-mer, avec monſeignor ODOUART, & fu mandé querre au IX. jor à l'iſſuë d'Octembre, & li meſſages qui l'alerent querre furent frere ESTIENNE DE SISSI frere du Temple & commanderes de Puille, & ſire FOUQUE DE LERRE un chevalier grant baron de Provence qui eſtoit avec le roi Charles en Puille, & vint de par lui & dui notaires de la cort de Rome, & parti d'Acre avec trois galies le jor de la ſaint Martin en iver, & s'en ala de terre en terre por l'iver. Le roi de Caſtelle deſconfiſt le roi de Granat entre Cordube & Sebile, & occiſt trois milles Sarrazins à cheval & mult d'autres à pied, & vint en Acre Olivier de Terines.

Obitus Clementis papæ, electio Gregorii XI.

Soldanus Babyloniæ expugnat caſtrum Arſur.

8. Au tans de MCCLXV. Bandocdart ſoudan de Babylone aſſega le chaſtel d'Arſur, que li Oſpital tenoit à XV. jors de Mars, & le priſt par force d'engins & de mine le derenier jor d'Avril, & furent pris dedens chevaliers de religion & du ſiecle & ſerjans d'armes plus de M. Et fu veu en Acre un ſigne cler come eſpée du lonc d'une lance & large d'une lune, qui vint devers Orient, & ſe feri par ſemblant u campanier de ſainte Crois. HUGUES DE LESIGNIEN fils Henri le prince, qui eſtoit baillis de Chipre, vint por ſecors en Acre o bele eſtoire de galies & de veſſiaus, & ot avec ſoi C. & XXX. chevaliers & ſerjans à cheval. Sire SIMON DE MONTFORT, qui eſtoit cuens de Lenceſtre, & avoit la ſeror du roi d'Angleterre a fame, porchaça tant envers les barons d'Angleterre, qu'il priſt le roi & ſon frere le comte Richart, qui eſtoit apelés roi d'Alemaigne, & Odouart ſon fils; mes Odouart eſchapa de la priſon, & ſe ralierent à lui ſi home, & ſe combati contre Simon de Montfort & le deſconfit: & furent adonc occis le devant dit Simon & ſon fils ainſné, & mult des autres de lor partie. Après ociſtrent le conte de Ferrieres & le ſeignor d'Attinges & bien quatre milles chevaliers.

De Carolo Andegavenſi Siciliæ rege.

9. Charles fu fils le roi Lois de France, & eſtoit le mainſné de ſes fils. Cil eſpouſa la fille le comte de Provence, de par qui il ot la comté. Il eſtoit cuens d'Anjou avant qu'il euſt cele comté. Mult eſtoit ſage hons & chevalereus, tousjors cerchoit les tornoiament. Il empriſt à maintenir la comteſſe de Flandres contre JOHAN ſon fils ſire Johan d'Aveſnes, dont il fu mult grant guerre, & mult de gens en furent mors & deſtruis; mult ſe travailla d'eſtre roi de Vienne, mes ni pot avenir. A la parfin li dona l'ygliſe le roiaume de Puille & de Ceſile, ſi le pooit conquerre, par convenances qui furent faites entr'eus. Porquoi il fiſt armer galies à Marſeille, & monta ſor mer ſi s'en ala en Piſe, où il fu reçu mult honorablement, & de là s'en ala à Rome, dont il eſtoit ſenator, & atandi tant que ſa fame, qui venoit avec mult grant gent d'armes, fuſt là venuë. Quant il fu à Rome, ſi fu coroné à roi de Ceſile & ſa fame à roine par le commandement du pape, par la main du cardinal qui avoit nom ſire RAOUL Grosparmi. Après ce qu'il ot porté corone, aſſembla il tous les gens d'armes qu'il pout avoir, & s'en entra en Puille, & priſt de ſa venuë S. Germain, Laguillier, & pluſors autres terres, & ſi entendi novelle que le roi Mainfroi eſtoit à Bonevent avec toutes ſes gens d'armes, dont le roi li ala à l'encontre, & ſe combati à lui, & le deſconfi en champ, & fu le roi MAINFROIT mors en la place, por quoi li roi CHARLES ot tote la terre, & priſt la fame du roi Mainfroi & ſes enfans & tout ſon treſor: mes ſans faille, une partie des comtes & des barons de la terre ſe revelerent contre Mainfroi, & ſe tindrent avec le roi Charles, & puis après la victoire come traitor ſe revelerent contre le roi Charles, par quoi ils furent puis deſtruis par la main meiſmes du roi Charles, dont HENRI de Caſtel s'en vint après la victoire de Thunes, où il eſtoit, au roi Charles, & demora avec lui grant piece, & puis s'emparti par courout, & s'en ala à Rome. Là fu fait ſenator, & fiſt reveler la terre contre le roi, & s'eſmurent les Piſans de guerre contre lui. En cele ſaiſon morut ſa fame qui fu fille le comte de Provence. Et li Piſains avec les Romains par l'atrait du comte Gauvain & d'aucuns autres firent venir CORREDIN d'Alemaigne, qui fu vaincu, ſi com vos avés oi deſſus. Et

Digitized by Google

li Sarrazins s'eſtoient revelés & grant partie de la terre de Puille & de Ceſile. Avec Corradin furent pris le fils du Duc d'Oſteriche, & Dan HENRI de Caſtele, & li cuens GIRART de Piſe, & le cuens GAUVAIN & ſes fils. Et à tous ces fiſt le roi CHARLES tranchier les teſtes par jugement & par le jugement de la terre de Naples ſor la marine en ſa preſence meiſmes, fors à Dam HENRI de Caſtele. Mes à celui pardona il ſa mort, porce qu'il eſtoit ſes parens; mes il le fiſt tenir en tele ville, qu'il ama miex la mort que cele vie où il eſtoit. En cele ſaiſon eſpouſa le roi Charles la fille du comte de Nevers, niece le duc de Bourgoigne. Après li Sarrazin de Nochieres virent qu'il ne porroient durer, & qu'il n'attendoient ſecors de nulle partie, ſi rendirent lor terre, & vindrent en la merci du roi Charles, & puis ſe tint toute la terre en pes.

De Mainfredo Frederici filio.

10. Vous devez ſavoir que MAINFROI fu fil de l'empereor Federic, & qu'il l'engendra à une gentil dame de Lombardie. Il fu prince de Tharente, & eſpouſa la fille d'un grant ſeignor de Grece qui avoit nom Nicalixe. Il fu mult bele perſone, & ſage, & cortois, & mult laboroit par aſtronomie & tous ſes fes en faiſoit; mult eſtoit malicieus. Il fiſt empoiſoner, ſi com l'en dit, le roi CORRAUT & le roi HENRI ſon frere, qui eſtoit droit hoir & loial. Après lor mort fiſt corre noveles, que Corradin le fils de Corraut eſtoit mort, & fiſt venir meſſaiges affaités, qui diſtrent vraiement qu'il avoient eſté à la mort Corradin, & affermerent par paroles & par fauſſes lettres, que Corradin avoit laiſſié en ſon teſtament à Mainfroi le roiaume de Ceſile & la terre de Puille & qu'il en avoit fait ſon oir. Après ces noveles ſe fiſt MAINFROI coroner à roi, & ſaiſit toute la terre, & mult ſe travailla de ſoi accorder à l'yglise; mes ne ſi pout onques accorder. A la parfin ſe miſt du tout en tout encontre l'yglise, & li faiſoit tous les maus & tous les ennuis qu'il pooit, & tous ceus qui eſtoient mal de l'yglise il recevoit & honoroit, & tenoit près de lui. Si amoit mult les Sarrazins, & lor faiſoit grant preſens & ſouvent. Mes à la parfin l'yglise qui plus ne pout ſoffrir ſa deſloiauté, dona ſa terre au roi Charles, qui le deſconfi, ſi com vos avés oi ci-deſſus. Ainſi fina Mainfroi mauvaiſement ſa vie, car mal avoit commencié. Et l'en dit que la greignor partie de ſes barons li faillirent, & l'abandonnerent u champ, & grant partie ſe tornerent contre lui. Eſpeciaument ceus qu'il avoit mis en avant, & qu'il avoit enrichis & de neant fait. Mes c'eſt l'uſage & la nature de la terre; car tuit cil de la terre faillent au beſoing, & chaſcun jors vodroient avoir novel ſeignor.

11. A MCCLXV. vindrent en Acre li cuens de Nevers & ERART DE VALERIE & ERART DE NANTUEL & bien L. chevaliers.

Soldanus Babylonis Saphis castellū expugnat.

A MCCLXVI. vint devant Acre Baudocdar li ſoudan de Babylone le ſecont jor de Juing, & fu devant la cité VIII. jors, puis ala aſſegier le Saphet & le priſt à XXII. jors de Jugnet, ſauves les vies de ceus dedans, & les devoit conduire juſques en Acre, par l'atrait de frere Leon li canſelier; mes li ſoudan lor failli des couvenances, & les fiſt tous occire de fors le chaſtel, & ledit frere Leon ſe renoia. Après ce entra li ſoudan en Herminie par force a tot ſon oſt, & occiſt Thoros le fils du roi d'Ermenie, & priſt Luion ſon autre fils, & priſt & occiſt mult grant pueple d'Ermenie, por l'achaiſon de ce que lor roi eſtoit alé as Tartars, & morut en Acre li cuens de Nevers u mois d'Aouſt. En ce mois vint en Acre HUGUES DE LESIGNEN baillis de Chipre à belle compagnie de gens d'armes, & firent une chevauchié avec le Temple & l'Oſpital & les Alemans & les Francois chevaliers avec mult d'autres gens à pied & à cheval envers Tabarie. Li cris leva en la terre & li Turs de Saphet s'embuſchierent au Carroblier, près du plain d'Acre, & por convoitiſe du gaaing eſtoit la premiere garde de nos bien trois lieuës loing des autres: por quoi li tuit ſe ferirent ſor eus, & les deſconfirent laidement. Les Hoſpitaliers & les Alemans & la compaignie des chevaliers monſeignor Giefroi de Sergines & mult d'autres bien cinq cens & plus, qu'à pié qu'à cheval, de quoi mult fuſſent eſchapés vif, mes li vilain des Caſiaus les occiſtrent la nuit qu'il vindrent querre lor armures & lor robes. En ce tans morut JOHAN D'IBELIN cuens de Jaffe u mois de Loier, & LOCIAUMES arceveſque de Ceſaire u mois de Janvier, & li arceveſque de Sur fu mandé outre-mer.

Acconem obſidet ſoldanus Babylonicus.

12. A MCCLXVII. Baudocdard ſoudan de Babylone vint devant Acre o tot ſon oſt le ſecont jor de Mai, qui portoient les banieres du Temple & de l'Oſpital, par quoi il ſoupriſtrent les menuës gens qui eſtoient de fors por gaaignier, & corurent juſque devant la ville, & occiſt derriere le Thoron des menuës gens qu'il ot priſes cinc cens & plus, dont il n'i ot nul qui n'euſt trait le fiel du cors, & furent eſcorchiés les piaus des teſtes empris les oreilles. Landemain ſe retrait au Saphet & à XVI. jors de Mai revint devant Acre & fiſt abatre les molins & les tors des jardins, & fiſt tailler les arbres & les jardins & les vignes qui eſtoient de fors les murs d'Acre. Au XVI. jor d'Aouſt Liques de Grimaut o XXVIII galies des Genevois priſt le port d'Acre, & ardirent u port deus naves des Piſans, & firent mult de lor volenté par XII. jors. Mes XXVIII. galies des Veniciens ſoupriſtrent une partie des galies des Genevois, qui s'en cuidierent retorner, & retindrent cinc galies avec lor charnies, & aſſés en i ot que mort que pris, & morut HUGUES hoir du roiaume de Chipre en Novembre, & fu coroné à roi HUGUES

Digitized by Google

de Lesignen le jor de Noël par la main Guillaume patriarche de Jeruſalem, qui eſtoit là alé por viſiter les ygliſes & le roiaume de Chipre. En ce tans ſe croiſa Lois roi de France & cil de Navarre, & li enfant, & mult d'autres comtes & barons de France & d'Engleterre & d'Alemaigne por le ſecors de la ſainte terre.

S. Ludovicus cruce ſignatur.

Soldanus Babylonicus expugnat Joppen & Antiochiam.

13. U mois de Mars à xxv. jors du mois morut li pape Climent le quart, & Charles le roi de Ceſile deſconfit Corradin o tot ſon oſt. Baudocdar ſoudan de Babylone priſt Jaffe à vii. jors de Mars par traiſon & ſor trives, & occiſt mult de menuë gent, & laiſſa aler les autres o toutes lors choſes en Acre, & lor dona conduit, & priſt la tête de S. Jorge, & fiſt ardoir le cors de ſainte Criſtine, que l'eveſque Johan de Troies avoit laiſſié à Jaffe, & d'iluec ala à Biaufort & le priſt des Templiers par force, à xxv. jors d'Avril, & après ala en Antioche & la priſt ſans nulle défenſe à xxvii. jor de Mai, & furent occis dedens la cité puis qu'ele fu priſe xvii. milles perſonnes ou plus, & furent pris homes & fames & enfans que du ſiecle que de religion plus de cent mille, & li Templiers abandonnerent lor chaſtiaus ii. Gaſton & Noche de Ruſol, & la terre de Port-Bounel à l'entrée d'Ermenie, & fu délivré Luions fils du roi d'Ermenie de la priſon du ſoudan par eſchange de Saugor parent du ſoudan que li Tartars avoient pris, & morut Henri archeveſque de Nazareth, & fu fait eveſque de Saint Abraham frere Giefroi de l'ordre des Preſcheors, & fu fait conneſtable & bailli du roiaume de Jeruſalem Belian d'Ibelin qui fu ſire d'Arſur.

14. A mcclxix. fu un grant crole en Hermenie, qui fondi un chaſtiaus & trois abbaies d'Ermins, & bien xii. caſiaus, & morut Giefroi de Sargines à xi. jors d'Avril. En ce tans à xxvi. jor d'Aouſt priſt le roi Charles Nochieres des Sarrazins, & à xxiv. jors de Septembre fu coroné à roi de Jeruſalem Hugues de Lesignen roi de Chipre en la cité de Sur. En cel tans fu chierté en Surie de toutes choſes, & monta li formens à viii. beſans & demi. En cel an dut paſſer le roi d'Arragon en Surie, & monta ſor mer il & ſes os, & quant vint au quart jor une fortune grant le pris & rompi ſa nave, & quant il vit ce, ſi s'en retorna ariere au port o tout autres deus naves, & toute l'autre navie vint en Acre, & ſi dui enfans baſtars, car il cuidoient que le roi veniſt, & il eſtoit retornés, ne onques puis ne vout monter ſor mer por la paor qu'il out de la fortune, & por la mort de ſa mie dame Berangiere, dont ce fu à lui grant honte & grant reproches. Et le mercredi devant Noël Robert de Creſecques & Olivier de Termes & li ſire de Paci & bien deus cens chevaliers eſtoient alés en embuſchement fors d'Acre une lieuë, ſi vint li os du Japhet qui les ſorprit, & ferirent ſor nos gens, & li noſtre les receurent mult bien, mes tant i ſorvint de Sarrazins, que nos gens ne les porent ſoutenir, & dit l'en que li ſoudan i fu preſent à tout mil homes à cheval, & fu là occis Robert de Creſeques, & le frere Olivier de Termes, & autres que chevaliers que ſerjans bien deus cens, & des Sarrazins i out bien autant ou plus de mors. Donc la chevalerie d'Acre & li Temple & li Oſpitaus & li Alemans & li enfans du roi d'Arragon virent la bataille devant eus, & vodrent aler reſcorre ceus qui ſe combatoient; mes Pierre Terrans le fils le roi d'Arragon les deſconſeilla, & diſt que ſe, ſon pere & ſes freres eſtoient en la bataille, ne conſeilloit-il mie que toute la Creſtienté ſe meiſt en tel peril por deus perſones; car il eſtoient trop grant gens de Sarrazins.

Pugna inter Sarracenos & Chriſtianos.

S. Ludovicus transfretat.

15. L'an après qui eſtoit de mcclxx. vindrent en Acre xxxii. conques avec cinq cens Friſons qui vindrent de Thunes du grant oſt du roi de France. En lor tans ot grant plente de biens en Acre, & ceſſa la grant chierté qui avoit eſté, & ſachiés que mult eſtoient bonnes gens & catholiques. En cel an morut en Acre Guillaume patriarche de Jeruſalem à xxi. jor d'Avril. Adonc vint le roi de France à Aiguemorte o ſes trois enfans & ſon frere, le comte de Poitiers, & grant partie de ſon harnage, & demora en la Provence por attendre ſon oſt & ſa baronie, & au ſecont jor de Jugnet mut à tot ſon oſt, & priſt port en Sardaigne à Calara, & de là mut tentoſt & ala vers Thunes & priſt Carthage, & morut Johan Triſtant ſon fils devant Thunes, après lui morut le legat, puis morut le bon roi de France, puis le roi de Navarre, & tant d'autres comtes & barons & chevaliers, & tant d'autre pueple que ce fu merveille. Après la mort du roi de France vint le roi Charles en l'oſt, & fiſt parler de la pes & fu faite, dont il & li autres barons receurent mult grant avoir du roi de Thunes, & s'en retornerent à Trapes. En lor retor dedens le port meiſmes furent briſiées plus de xl. naves, & fu perdu l'avoir & la gent & li cheval qui eſtoient dedens, & morut la fame de ſire Phelippe qui s'en aloit en France, & morut la roine de Navarre à Ais en Provence au retor de Thunes.

16. A mcclxxi. fu murdris ſire Henri d'Alemaigne, fils le roi Richart d'Alemaigne à Viterbe dedens le moſtier, quant l'en chantoit la meſſe, par les enfans Simon de Montfort, ſire Gui & ſire Simon. Après ce fait s'en paſſa miſires Oduart fils le roi d'Engleterre en Surie avec grant gent, & priſt li ſoudan de Babylone le Crac de l'Oſpital, & la tor de Chaſtel-blanc, & Gibelacar qui eſtoit du prince, & fiſt trives au comte de Triples, & priſt Monfort des Alemans & l'abati, & d'iqui s'en vint devant Acre, & priſt li ſou-

Digitized by Google

dan un chaſtel du Viel de la montaigne, & briſierent XIV. galies des Sarrazins en Chipre à Lymeçon, & furent que pris que mors bien trois milles Sarrazins, & vint le roi de Chipre en Acre por ſecors, & morut li cuens de Poitiers qui avoit grant piece git malade à Palerme aprés la retornée de Thunes. Si com il s'en aloit en ſon païs acouchi malade à Albigne une cité prés de Gennes, & là morut, dont ce fu grant damage à la terre deça mer. Un poi aprés morut la conteſſe ſa fame qui aloit en France, dont il demora grant threſor au roi FELIPPE de France, & la conté de Toulouſe & de Poitiers & pluſors autres qu'il tenoit. Et vint en Acre miſire Heymnes frere monſeignor Odoüart, à poi de compaignie, & fu coroné miſire Felippe à roi de France. En ce point deſconfiſt Pariologues l'emperere des Grecs ceus de Negrepont par mer avec galies qu'il avoit armées, & priſt tout le plus de gens de l'iſle & des chevaliers, & priſt un chaſtel en l'iſle de Negrepont, & fu eſleu à pape de Rome miſire THEALS, un vaillant clerc, né de Plaiſance, & revindrent en Acre li meſſages que miſire Odouart & la Creſtienté avoient envoiés à Tartars por querre ſecors, & firent ſi bien la beſoigne qu'il amenerent les Tartars, & corurent toute la terre d'Antioche & de Halape, de Haman, & de la Chamele juſqu'à Ceſaire la grant, & tuerent ce qu'il trouverent de Sarrazins, & de là s'en retornerent es mares qui ſont a l'entrée de Turquie à tot grant gaaing d'eſclas & grant beſtiail, & là ſe herbergierent por repoſer aprés les grans travaus qu'il avoient ſoffert du grant chemin qu'il avoient fait, & por l'herbage, & por la grant plente des euës qu'il trouverent en la terre por le grant beſtiail qu'il menoient. En cele ſaiſon meiſme à XII. jors de Jugnet ſire Odouart & ſa gent, & cil d'Acre alerent briſier Saint Jorge, & li Anglois moroit de chaud & de ſoif par le chemin, & menoient tant de fruits & de raiſins & de miel, qu'il cheoient tantoſt mors. Et à XXIII. jors de Novembre ſire Odouart & ſes freres & le roi de Chipre & li Templiers & li Hoſpitaliers & li Alemant & tuit li Chiprois, & tuit li pelerin & toute la ſerjanterie à pié chevauchierent la terre de Ceſaire por briſier la tor de Quaquo. Et quant ils furent là venus, il trouverent pluſieurs herberges de Turquemans, qui là eſtoient herbergiés, & ne ſavoient rien de lor venuë. Par quoi il priſtrent lor herberges & tuerent bien mille perſonnes, & gaaignierent bien cinc mille beſtes & s'en retornerent ſains & ſauf en Acre à poi de perte. Mes toute voies por le grant gaaing qu'ils troverent demora la tor de Quaquo, qu'il ne ſaillirent mie, & en furent mains proiſiés des Sarrazins, & le ſoudan meiſmes le diſt as meſſaiges du roi Charles, qui lui eſtoit venu por traitier les trives entre lui & la Creſtienté, que puiſque tant de gens avoient failli à prendre une maiſon, il n'eſtoit pas ſemblant qu'il deuſſent conquerre tele terre com eſt le roiaume de Jeruſalem.

Induciæ inter regem Cypri & Jeruſalem & ſoldanum Babylonicū.

17. A MCCLXXII. à XXII. jors d'Avril fu faite la trive du roi de Jeruſalem & de Chipre HUGUES DE LESIGNEN & du ſoudan Baudocdar, & n'avoit en la trive que le plain d'Acre ſans plus & le chemin de Nazareth, & en Mai s'en ala ſire Heymont frere ſire Odouart, & à dix-huit jors de Juing un Haſſaſis navra ſire Odouart en la chambre. A XXIII. jors d'Aouſt paſſa outre-mer miſſire Guillaume de Valence oncle ſire Odouart, & à XIV. jors de Septembre s'en repaſſa outre-mer miſſire Odouart, & à VIII. jors d'Octembre arriva en Acre frere THOMAS de l'ordre des freres Preſcheors patriarche de Jeruſalem, & legat de toute Surie, & eveſque d'Acre. En cel an meiſmes fu fait arceveſque de Sur frere BONACOURT de l'ordre des Preſcheors fil Henri de Gloire, & fu mariée la dame de Baruth à ſire Heimont l'eſtrange. En cele ſaiſon ſordi diſcorde entre le roi de Chipre & ſes homes por le ſervice que le roi lor demandoit fors de l'iſle de Chipre, qu'il ne li cuidoient pas devoir. Et le patriarche en ſa venuë amena as deniers de l'yglise cinq cens homes, qu'à pied qu'à cheval. Et morut frere JOHAN DE SAINT MESSAN de l'ordre des Preſcheors archeveſque de Sur, & fu fait archeveſque en ſon lieu frere BONACOURT DE GLOIRE, ſi comme j'ai dit deſſus.

Regis Armeniæ & ducis Burgundiæ obitus.

18. HAYTONS roi d'Ermenie morut, & fu roi LUIONS ſon fils, & coroné à lor maniere. Si morut le duc de Borgoigne, & fu duc aprés lui ſon fils ROBERT SANS TERRE, qui eſpouſa la ſeror le roi FELIPPE de France. Adonc furent changié en lui li uſage de Borgoigne. Car ſelonc les anciens uſages, li oir du comte de Nevers, qui eſtoit li ainſné fils le duc, devoient avoir la duchié de Borgoigne; & alerent li maiſtre du Temple & le mareſchal de l'Oſpital & le commendeor des Alemans & ſire Johan de Greſli & pluſors autres en Chipre, por concorder le roi & ſes barons, & ſans rien faire s'en retornerent, & fu fait ſeneſchal du roiaume de Jeruſalem ſire JOHAN DE GRESLI, & mareſchaus GUILLAUME DE CANET, nies Olivier de Termes, & coneſtable Johan d'Ibelin ſire d'Arſur.

Obitus magiſtri Templi.

19. En l'an de MCCLXXIII. à VIII. jors d'Avril revint Olivier de Termes en Acre avec XXV. homes à cheval & C. arbaleſtriers à pié, as deniers le roi de France. Et morut frere THOMAS BERART maiſtre du Temple le jor de la Notre-Dame de Mars, & fu fait maiſtre à XIII. jors de May frere GUILLAUME DE BIEAUJEU, qui eſtoit outre-mer commendeor du Temple en Puille, & alerent por lui querre frere Guillaume de Pouçon qui avoit tenu lieu de maiſtre, & frere Bertran de Fox: & frere Goufier fu fait commandeor granttenant

tenant lieu de maiſtre, & fu fait concorde du roi de Chipre & de ſes barons, qui le devoient ſervir hors du roiaume de Chipre là où il li plairoit, u royaume de Jeruſalem, ou autre part deçà mer, IV. mois de l'an, & là proprement où il ſon cors ou ſon fil ſeroit; & alerent au concile au Lion por ſire HUGUES DE LISEIGNEN roi de Chipre, & por Creſtienté de la mer meſſages l'arceveſque de Sur, l'eveſque de Jaffe, Johan de Greſly ſeneſchal du roiaume, & frere Guillaume de Corcelles, frere de l'Oſpital, & Jacques Viſal, & Enguerrant de Jorni, & aucuns d'eus alerent procureor por le roi de Chipre encontre damoiſelle Marie, qui chalangoit & demandoit à la cort le roiaume de Jeruſalem come ſon heritage, & morut ESTORGUE eveſque de Tabarie, & fu fait eveſque en ſon lieu GUILLAUME de Salonique arcediacre de S. Jorge de Lidde.

19. Li rois FELIPPE de France eſpouſa la ſeror le duc de Braibant, & vint en Acre le bailli des Venitiens P. Geu. & ne ſoffrit que Johan de Montfort, qui s'apelloit ſire de Sur, demoraſt en Acre où il eſtoit venu. Car il lor faiſoit tort de la raiſon qu'il avoient à Sur; mes les religions por eſchiver la brigue l'en firent aler en Nazareth, & de là s'en alaſt à Sur ſans entrer en Acre à cele fois. Et vint en Acre ſire Giles de Sauci avec quatre cens arbaleſtriers as deniers le roi de France & de l'yglise, & puis vint ſire Pierre Daminnes avec trois cens arbaleſtriers en cele meiſmes maniere.

Concilium Lugdunenſe.

20. A MCCLXXIV. fu fait li concile au Lion ſor le Roſne par pape GREGOIRE le diſime, & furent depoſé au concile l'eveſque du Liege, & l'eveſque de Rodès; & furent reconciliés li Grecs & jurerent d'eſtre obeiſſans à l'yglise de Rome, & prouverent les articles de la foy, deſquex il eſtoient en doute, & les confeſſerent, & regehirent eſtre vrais; & fu le conte RAOUL D'AUSSAI eſleus à roi d'Alemaigne & à empereor & confirmé par l'yglise, & reçut la corone du royaume d'Alemaigne, mes de l'empire ne fu pas coronné, porce que li pape morut avant qu'il peuſt venir à Rome. A ce concile furent fais de mult bons ordenemens por le ſecors de la ſainte terre, ſi com vous orrez après. Et vint le roi de Caſtelle à Biaucaire à poi de compaignie por parler au pape por aucune raiſon qu'il cuidoit avoir en l'empire d'Alemaigne, com cil qui en avoit été élu par les pers d'Alemaigne, & grant avoir i avoit deſpendu, mes il ni eſploita rien de la beſoigne, car le pape ſouſtenoit la partie du conte RAOUL, & s'en retorna en Caſtelle ſans rien faire. Au concile furent fait cardinal frere PIERRE de Tharentaiſe arceveſque de Lyon ſor le Roſne, & li arceveſque d'Ais en Provence, & frere BONAVENTURE le grant maiſtre des freres Menors, & maiſtre PIERRE li Eſpaignos. Et fu fait arceveſque de Lions AYMARS de Rouſſillon, & fu faite la pes des chanoines & des borjois du Lion, qui longuement avoient guerroiés enſemble, & l'abbé de Savegny frere GUILLAUME de Rouſſillon fu fait eveſque de Valence & de Die, & li demora l'abbaye de Savegny, & morut BEUMONT prince d'Antioche & cuens de Triple à XX. jors de Mars, & fu fait prince BEUMONT ſon fils, qui ala en la Hermenie por eſtre chevalier de la main du roi d'Hermenie ſon oncle, par le conſeil de la princeſſe ſa mere, & de BERTHELEMEU eveſque de Tortouſe, qui gouvernoit tout ſon fait, porce qu'il eſtoit menor d'aige. Et morut Oliviers de Termes à XIII jors d'Aouſt. Adonc morut le roi HENRI d'Engleterre, & miſſire ODOUART ſon fils fu coronné à roi, & fu fait eveſque de Sajete ADAM de Romery, qui eſtoit baillis du patriarche & deens de cele meiſmes yglise de Sajete, & morut GUILLAUME de Salonique eveſque de Tabarie, & fu fait en ſon lieu GUILLAUME li Velus chantre de S. Jorge de Lidde & chancelier d'Ermenie.

Obitus ſoldani Babylonici.

21. A MCCLXXV. à XXV. jors de May morut Baudocdard ſoudan de Babilone, qui s'apelloit Melet-Medavar. Il corut le plain d'Ermenie, & miſt à l'eſpée quant qu'il trouva, & fu le nombre des mors, ſi come l'en dit, plus de deus cens mille perſonnes, & emmena pris que garces que garçons dix mille & plus, & gaaigna que chevaucheures que autres groſſes beſtes & menues plus de quatre cens mille, & li rois ſe retraiſt ès montaignes avec les gens armées qu'il avoit, & les gens qui eſtoient aſſis en Hermenie: cil qui orent loiſir ſe recueillirent en mer, & grant partie de marcheans & d'autres gens qui eſtoient eſchapés des Sarrazins & s'en aloient par mer chairent ès mains des corſaires deſrobeors. Et vint en Acre de par le roi de France ſire GUILLAUME DE ROUSSILLON, & amena cent homes à cheval, c'eſt aſſavoir XL. chevaliers, & LX. ſerjans à cheval & CCCC. arbaleſtriers à pié as deniers de l'yglise. Et morut à Triple frere JULIEN de l'ordre de la Trinité, qui avoit eſté ſires de Sajete & frere du Temple, & morut le roi d'Arragon dan JAMES, & fu fait roi d'Arragon & cuens de Barcelone li enfes dan PIERRE, ſon ainné fil, & dan JAME l'autre fil fu fait rois de Mayorgues & ſire de Monpeillier. Li roi de Chipre après la mort du prince ſon couſin germain vint à Triple avec grant compaignie & bele de gens d'armes por conſeiller & aidier l'enfant le fil du prince qui eſtoit menor d'aage: mes li eveſque de Tortouſe qui eſtoit venu avant, & avoit ja pris la cure de l'enfant par l'atrait de la princeſſe ſa mere, deſtorba le roi que il ne pout accomplir ce porquoi il eſtoit venu, & por ce parti de Triple & vint en Acre.

Bellum inter Sarracenos & Hiſpanos.

22. Frere Guillaume de Biaulieu maiſtre du Temple, qui avoit eſté au concile au Lion, vint en Acre le jor de la ſaint Michel.

Digitized by Google

Grant multitude de Sarrazins de Barbarie A
paſſerent en Eſpagne, & deſconfirent en lor
venuë grant quantité de chevaliers & d'au-
tres gens d'armes. Là fu occis l'arceveſque
de Tolede, qui eſtoit frere du roi d'Arra-
gon & de la roine de Caſtelle, & pluſors
autres vaillant chevaliers, & mult d'autres
gens. Et puis furent li Sarrazins deſconfis
par les gens d'Eſpaigne & chacié hors du
païs, & s'en alerent en Arragon & deſcon-
firent le roi d'Arragon, & priſtrent mult de
priſoniers, & tuerent mult de gens, & pri-
ſtrent chaſtiaus & ville. Là fu pris li com- B
mendierres du Temple, & pluſors autres
que de religion que du ſiecle, & d'autre pue-
ple grant quantité. Après raſſembla le roi
d'Arragon grant gens d'armes, & deſconfi
les Sarrazins, & recouvra grant partie des
chaſtiaus & de la terre qu'il avoit perduë,
& fu délivré li commandierre du Temple
d'Arragon & pluſors autres priſoniers; qui
avoient eſté pris devant. En cele ſaiſon mut
contens à Triple entre les chevaliers & les
gens de la cité, porce que li Romains qui
avoient tot le poöir de la cort au tans de
l'autre prince, avoient mult fait de deſplaiſis & C
d'ennuis as chevaliers de la terre, & fu tué
Johan Pierre & deus autres Romains avec
lui, & porce que l'eveſque de Triple main-
tenoit les Romains, come cil qui eſtoient
nés de Rome des perſes, & oncle le prince,
& l'eveſque de Tortoſe, qui avoit le prince
& tot le fait de Triple en ſa main, mainte-
noit les chevaliers de la terre; par quoi ſordi
grant haine & grant note entre ces deus e-
veſques, qui fu racine & commencement
de la grant guerre qui fu puis entre le prince
& le Temple, dont mult de maux avindrent, D
ſi com vous orrez après. Et li ſire de Gibe-
let porce qu'il fiſt pes à l'eveſque de Triple
par l'atrait du temple, en qui garde l'eveſque
de Triple eſtoit, & lui & ces choſes chait en
la haine du prince, par le pourchas de l'e-
veſque de Tortouſe, dont la guerre efforça,
& mult de gens en furent damagiés & de-
ſtruits. En celui tans ſire Amauri de Mon-
fort, fil le conte Simon de Montfort par
qui mut la guerre d'Engleterre, menoit une
ſouë ſeror en Gales, por marier la au prince
de Gales, & fortune de tans le mena en la
terre de monſeignor Odouart roi d'Engle- E
terre, & furent priſt, & rendu au roi d'En-
gleterre, qui eſtoit lor couſin germain, & par
cele achaiſon, & pluſors autres ſordi guerre
entre le prince de Gales & le roi d'Engleterre.

Regnum Navarræ tranſit ad Gallos.

23. Le roi Henri de Navarre & cuens
Champagne morut, qui avoit eſté roi après
la mort le roi Thiebaut ſon frere, qui mo-
rut au revenir de Thunes ſans oir, ſi com
vous avez oi deſſus. De ceſtui Henri, qui
avoit la ſeror le conte d'Artois por fame,
demora une fille petite qui fut ottroiée por
mariage, par diſpenſation de la cort de Rome,
au fil le roi Felippe de France qui eſtoit ſon
couſin remue de germain, & par cele rai-
ſon vint le roiaume de Navare & la conté
de Champaigne en la main du roi de Fran-
ce, de quoi il ennuia mult au roi de Ca-
ſtelle; car il ne vouſiſt pas ſi près eſtre de la
ſeignorie de la courone de France, & ce fu
mult grant achaiſon de la guerre qui s'eſ-
mut entre les deus rois. Après fu mariée la
fame dudit roi Henri de Navare à ſire Hel-
mont frere de miſire Edouart roi d'Engle-
terre, & li fu jurée la conté de Champai-
gne à tenir por le douaire de la dame, tant
que ſa fille qui eſtoit hoirs, fuſt mariée & fuſt
d'aage. En cele même année dan Ferrant
li ainſné fils le roi de Caſtele, qui avoit eſ-
pouſée dame Blanche la fille le roi Lois de
France, & fu fait cil mariage par tel con-
venant, que s'il avoient enfans enſemble,
qu'il deuſſent avoir le roiaume de Caſtelle
ſans contredit, en quele maniere que il ave-
niſt, ou que li rois morut avant de dan Fer-
rant, ou dan Ferrant avant du roi. Et ce
jura le roi & la roine & la plus grant partie
des barons de Caſtelle, & par ceſt mariage
fu faite concorde du roi de France & de ce-
lui de Caſtelle, de riote qui eſtoit entr'eus.
Car le roi de France chalengeoit & deman-
doit por ſien le roiaume de Caſtelle, qui li
eſtoit eſcheus de par dame Blanche ſa me-
re, qui eſtoit droit hoir du roiaume de Ca-
ſtele & fille le roi.

24. Dame Blanche ot deus fils de ſon — Blanca regina Caſtellæ in Galliam redit.
baron. Si fu mult eſgarée après ſa mort,
comme cele qui eſtoit en terre eſtrange, &
li rois de Caſtele ne li eſtoit pas de ſi bonne
compagnie com il deuſt. Et por ce porchaça
tant envers ſon frere le roi Felippe de Fran-
ce, qu'il la demanda querre, & l'en fiſt ve-
nir en France; mes le roi de Caſtelle ne
ſoffri pas que ele emmena les enfans. Por ce
grant tans après la roine de Caſtele, qui ne ſe
tenoit pas à bien paiée de ſon baron, & qui
doutoit que li enfans ne fuſſent maumis & qui
voloit ſauver ſon ferement s'en ala en Cathe-
loigne por l'atrait du roi d'Arragon ſon frere,
& mena avec lui les deus enfans de dame Blan-
che, & de là furent mandés en France. Ainſi
furent ſauvés li dui enfans & rendus à la mere.

25. Après la mort dan Ferrant le baron — Bellum inter Galliæ & Caſtellæ reges.
dame Blanche, dont dan Sanche li autres
fils le roi de Chaſtele par conſentement du
pere, ſe ſaiſi d'une grant partie de la terre,
& fit jurer grant partie des barons, por avoir
le roiaume après la mort du pere, contre
le ferement que li rois & ſi baron avoient
fait, & por ce ſordi guerre entre le roi de
France & celui de Chaſtele. Car le roi de
France voloit garder la raiſon de ſes neveus;
& voloit qu'il euſſent le roiaume de Caſtele
après la mort de lor aiel, come lor droit he-
ritage, par les convenances deſſus dites; &
le roi de Caſtele le contrediſoit, & fiſt met-
tre en revel grant partie du roiaume de Na-
varre, qui eſtoit en la main le roi de France,

Digitized by Google

porce que c'eſtoit l'entrée de ſa terre. Mes le roi de France manda grant quantité de chevaliers & autres gens d'armes, & recouvra tot le roiaume de Navarre, & ſe tornerent devers le roi de France por maintenir la raiſon des enfans, & por ſauver lor ſerement. Après s'eſmut le roi de France por aler ſus le roi de Caſtele, & ala juſqu'à l'entrée de Gaſcoigne, & avoit en ſa compaignie, ſi com l'en diſoit, LX. milles homes à cheval, & gens à pié d'armes ſans nombre. Mes bonnes gens ſe miſtrent entre deus & firent trives entr'eus, par quoi le roi de France donna congié à ſes gens & s'en retorna en France.

De Gregorio X. papa.

26. GREGOIRE pape le diſimes, fu né de Plaiſance en Lombardie, gentishons étoit de lignage des contes, & avoit nom maiſtre THEALZ, chanoine eſtoit de Lions ſor le Roſne, & arcediacre de Liege, bons hons & de bonne vie. Grant contens avoit à ſon eveſques du Liege, porce proprement qu'il ne menoit pas bonne vie, ne ne ſe tenoit pas come prelat. Il eſtoit partis auſſi comme par courout de l'eveſque & eſtoit alé en la ſainte terre por pelerinage, & eſtoit en Acre quant il fu eſleus. Par quoi il ſembla bien que cele eſlection fuſt ſans barat, & fu eſleus par commune volenté des cardinaus le jor de la feſte S. Gile le premier jor de Septembre. Frere Eſtienne de Siſſy frere du Temple & ſire Fouque de Puetricart chevaliers le vindrent querre en Acre de par les cardinaus & de par le roi CHARLES de Ceſile. Grant joie fu faite en Acre de cele eſlection; car les gens de la terre avoient grant eſperance, que il, com cil qui avoit veu la deſtreſſe où il eſtoit, mettroit grant conſeil à la deſlivrance de la terre. Il priſt congié à toutes les bonnes gens de la terre, & monta ſor mer en galies as octave de la ſaint Martin, & arriva à Brandis le jor de l'an nuef. Là fu reçu à grant feſte du roi CHARLES, & d'une partie des cardinaus, qui atendoient là ſa venuë, & de là s'en ala à Roume, où il fu ordenés & ſacrés. Il ſavoit bien le poure eſtat où il avoit laiſſié la ſainte terre, & por ce qu'il ſavoit bien qu'il ne poroit pas à Rome ſi bien acomplir ſon propoſement, com il feroit outre les mons, ne ne porroit ſi bien avoir conſeil des rois ne des princes des terre, ne ſi grant plente de prelas, il ordena ſon fait, & s'en ala au Lion. Là aſſembla concile general. En cele ſaiſon li vindrent grant meſſaiges d'Alemaigne, & li firent à ſavoir, que li fait d'Alemaigne aloit malement, & proprement li fais de l'ygliſe par defaute de roi. Il lor donna congié d'eſlire. Cil s'en alerent en Alemaigne, & fu eſleus par comune volenté le cuens RAOUL d'Auſſay à roi d'Alemaigne & à empereor, & fu conſermé par le pape & coroné à Ais-la-Chapele.

27. Après la mort du conte Richart de A Cornouaille frere le roi d'Engleterre, qui avoit eſté roi d'Alemaigne, le roi FELIPE de France vint au Lion avant le concile por avoir parlement au pape, & li rendi la conté de Veneiſſy que ſi anceſſor avoient tenu grant tans de l'ygliſe. Là tint le concile general, où il ot M. & CCCC. croces. La fu dan JAMES le roi d'Arragon qui vint en eſperance d'eſtre coronné du pape, ſi com ſi anceſſor avoient eſté, mes il i failli, & fiſt mult grant offre ſelon ſon pooir au ſecors de la ſainte terre. B A ce concile fu frere GUILLAUME de Beaujeu maiſtre du Temple, qui eſtoit en la terre d'outre-mer, ſi com vous avés oi deſſus, quant il fu fait maiſtre. Là furent meſſaiges de rois, de dus, de princes, de grans barons & de prelas, qui ni porent aler en propres perſones. Là furent li meſſaige de Pariologues emperere des Griex & de lor patriarche, & jurerent en l'ame de lor ſeignor d'être obéiſſant de cel jor en avant à l'ygliſe, & de croire tous les articles de la foy, ſi come Rome le commande, & regehirent les articles de la foi, dont il eſtoient en dou- C te d'eſtre vrai, & por ce furent reconcilié à l'ygliſe, & aſſous de la ſentence où il avoient longuement demoré. Là furent li meſſaige de la ſainte terre, qui mult bien propoſerent le poure eſtat où la ſainte terre eſtoit, & ſans faille le concile avoit eſté aſſemblé proprement por ce, & mult bien euſſent faite lor beſoigne ſi le pape eut veſcu. Là fu ordené que li diſimes des ygliſes de Creſtienté fuſſent par ſix ans au ſecors de la ſainte terre, & que chaſcun Creſtien donne chaſcun au premier denier de la monoie qui coroit en la terre où il ſeroit por le ſecors de la ſainte terre, & qu'il euſt en chaſcune ygliſe D une huche avec trois clés, qui fuſſent gardées par trois prodomes, où li deniers fuſſent mis. Là furent condamnés li uſuriers, & fu defendu ſor paine d'eſcomuniement, que nus n'alaſt por marcheander, ne ne portaſt marchandiſe en terre des Sarrazins. A ce concile furent condannées & abatuës toutes les poures religions, qui avoient eſté controuvées & eſtablies puis le concile de Latran, par ainſi qu'il peuſſent demorer en lor re- E ligion.

Decima bonorum eccleſiæ pro ſubſidio terræ ſanctæ.

GLOSSARIUM VOCUM GALLICARUM exoticarum.

Abandonnement, hardiment,
Achaiſon, cauſe, raiſon, occaſion.
Acocher, aliter.
Acouſer, joindre.
Acre, Accon, Ptolemaïde.
Acreanter, promettre.
Ajume, heaume, caſque.
Amenuiſer, diminuer.
Amouiller, molir, amolir.
Ançois, avant, auparavant, *diſtinguendum*

ab ainſeois, ainſi, *aliquando etiam* ains *ſi-gnifie* auparavant.
Annuitier, ſe faire nuit.
Antain, oncle.
Antaine, tante.
Aourner, adorer.
Apoſtole, le pape.
Appareiller, ſe preparer.
Ardre, bruler.
Ars, brulé.
Aſſener, conſigner, aſſurer.
Aſſené, conventionné.
Aſſeoir, aſſieger.
Atainement, querelle.
Atirer, traiter, compoſer, areſter.
Atirement, compoſition.
Atorner, préparer, environner.
Avaler, deſcendre.
Auner ſes oſt, aſſembler, arranger ſon armée.
Avoyer, égarer.
Avoir, richeſſe, bien, faculté.
Avoutir, adultere.
Auques, plus, auſſi.
Autiers, autel.

Bandor, en public.
Barat, tromperie.
Barbacane, défenſe, ou couverture de bois faite contre les ennemis.
Baron, mari.
Batan, grand courier.
Beer, tendre.
Bertauder, tondre irrégulierement.
Beſilier, chaſſer.
Bobaucher,
Bouir, boire.
Brucroy.
Bouter, mettre.
Bruir, bruler.
Bruiſſier,
Caintre, cacher.
Caravanne, vox Turcica ſignificans qualiacumque hominum agmina ſecuritatis cauſa ſe conjungentium in itineribus.
Carros, le grand étendart.
Cecile, Sicile.
Celéement, ſecretement.
Chaane, chaiſne.
Chalanger, repeter un heritage.
Chaloir, ſouper.
Chatiax, châteaux.
Chatre, priſon.
Chevax, chevaux.
Chevetaine, capitaine.
Chevir, traiter, venir à bout, éviter.
Cil, ceux.
Clamer, appeller.
Coiment, tout doucement, ſans bruit.
Congier, congedier.
Conroy, deſſein, un propos.
Conſuir, fraper.
Contens, diſpute, contention.
Convine, l'état des affaires.

A *Convintaille*, convention, ce dont on convint.
Convoyer, accompagner.
Corredier, maiſtre d'hoſtel.
Covine, ſuite de perſonnes, queuë.
Covins, chariots à combatre, & armez.
Coulon, pigeon.
Couſt, dépenſe.
Creanter, promettre, aſſurer.
Crole, croyable.
Cuens, comte.
B *Cuider*, penſer.
Damage, domage.
Dame Dieu, Seigneur Dieu.
Deen, doyen.
Deſconfir, défaire.
Deſconfiture, déroute.
Deshaitié, malade, languiſſant, fâché.
Departir, ſéparer.
Deſcroiſier, diſpenſer de la croiſade.
Deſevrer, ſeparer, rompre, annuler.
Deſogler, déconcerter.
Deſroi, déroute.
Deſtorber, troubler.
Dex, Dieu.
C *Diſtrent*, dirent.
Drecier, dreſſer.
Duel, deuil.
Dui, deux.
Durement, long-temps.
Embler, emporter.
Embatir, p. 618. ne que laron ne ſi embatiſſent.
Empereor, *emperere*, empereur.
Emperris, imperatrice.
Encelées, inſerées, enclavées.
Enchauchier, chaſſer, donner la chaſſe.
Enchir, prier, ſupplier.
D *Enclotier*, enclore, enfermer, environner.
Encombrer, fermer, accabler.
Endemantier, cependant, auparavant.
Enfes, enfant.
Enfouir, *enfoir*, enterrer.
Engigner, tromper.
Engroiſſer, groſſir.
Ennuiter, ſe faire nuit.
Erre, chemin, tour, courſe.
Errer, courir.
Eſchargaillier, prendre du butin, *prædari*, *manubias referre*.
Eſchargalter, faire la garde.
Eſcharrement,
E *Eſchauchier*, chaſſer.
Eſchelle, aile d'une armée.
Eſchiver, eſquiver, éviter.
Eſcicle, *Eſchiſle*, ſorte de fortification.
Eſchierement,
Eſcopir, regarder, s'incliner.
Eſcot, portion.
Eſcont, caché.
Eſcreipe, étendart, *vexillum*.
Eſcro, inſtrument à fendre du bois.
Eſcrois, inſtrument à fendre des pierres.
Eſcuet, à propos.

Digitized by Google

Eſmaié, ſurpris, étonné, ému.
Eſſiller, détruire, diſſiper.
Eſſoine, empeſchement, excuſe.
Eſtablette, *ſans eſtablette*, inconſtant.
Eſtache, un pieu, une ſouche, *ſtipes*.
Eſtoire, flotte, armée navale.
Eſtourmir, combattre.
Eſtrif, luitte.
Eſtriver, diſputer,
Euë, eau.
Eus, yeux.

Ferir, frapper.
Fermer, fortifier.
Fermeté, fortification, fortereſſe.
Flatir, tomber à terre, fletrir.
Flun, fleuve, riviere.
Forment, fortement.
Frainte, diſcorde, rupture.

Garins, garniſon.
Garnir, mettre garniſon.
Gariſſons, idem forte quod *Garniſons*.
Gaber, moquer,
Gabois, moquerie,
Gaſt, gens commis par la juſtice pour faire le degaſt.
Gaſtier, diſſipateur, garde de vignes & de fruits.
Gehir, dire, dépoſer, obéir.
Geſir, coucher.
Geuſt, coucha.
Glatir, faire un grand bruit.
Greignor, plus grand, meilleur.
Grieu, Grec.
Griffons, les Grecs de l'empire de Conſtantinople.
Guaſter, faire le dégaſt.
Guerdonner, récompenſer.
Guigour, garde.

Haities, ſelon ſon ſouhait.
Hardement, hardieſſe.
Hardoyer, attaquer, pourſuivre.
Hardicort.
Herberjer, loger.
Hons, hommes.
Hordois, vulgo ſignificat, ordure.
Hues, cri.

Jone, jeune.
Jouſter, combatre à outrance.
Iqui, ici.
Irer, ſe mettre en colere.
Iſſir, ſortir.
Jus, en bas.

Laiant, *Laiens*, dedans.
Laidengier, faire honte & injure.
Laidure, affront, injure.
Lavoutire, & *avoutire*, adultere.
Leu, loup.
Lie, joyeux.

A *Liement*, joyeuſement.
Mahomerie, temple de Mahometan.
Mail, juſtice, loy.
Mais, grand, plus.
Mainſnés, cadet, de bas âge.
Manider, demeurer.
Martyrier, martyriſer.
Mategrifon, le nom d'un chaſteau.
Maumis, mal élevé.
Meſaiges, malaiſe.
Meſcrean, de mauvaiſe foy.
Meſfil, petit-fils.
Meſnie, famille, train, ſuite.
Meſtier, beſoin.
B *Murdrir*, aſſaſiner.
Miex, mieux.
Moye, miens.
Mucier, cacher.
Muette, mouvement.
Muſart, eſpion, fainéant, qui regarde par tout.

Nacaire, inſtrument de muſique dont on ſe ſervoit dans les troupes, comme un hautbois.
Nes, navire.
Nies, neveu.
Noyent, rien.
Noyant, un quidam.
C *Nuitier*, nuit.
Nus, nul.

O, avec.
Ocoine, idem forte cum *acoine*, union.
Ordever, ordonner.
Ore, heure.
Orer, prier.
Orre, entendre.
Oſt, armée.
Oſtex, hoſtel.
Oſtiex, porte.

Paor, peur.
D *Paraver*, prévoir.
Parçonnier, qui a la part à quelque choſe.
Payeniſme, paganiſme.
Pes, paix.
Petou, Poitou.
Phyſicien, medecin.
Piece, temps.
Plente, abondance.
Poeſte, puiſſance.
Poi, peu.
Poigner, combattre.
E *Poindre*, pouſſer.
Pooir, pouvoir.
Porpenſer, reconnoître.
Poſtat, puiſſance, premier magiſtrat.
Poterne, fauſſe porte.
Poure, pauvre.
Propheter, prophetizer.
Proüer, ſe bien comporter.
Provoire, preſtre.
Puille, l'Appuille.
Puis, depuis.

Digitized by Google

Putaine.

Quiſtre, chercher.

Raaindre, racheter.
Rames, demeuré, reſté.
Ravine, eſpée.
Rebeor, voleur.
Receter, retirer.
Recouſſe, reſource.
Recouſtrer, reprendre.
Recreanter, s'engager.
Regehir, reconnoître.
Remeſtre, demeurer, *a verbo* remanere.
Remes, demeuré.
Renoyer, renoncer à la foi.
Renuef, renaiſſant.
Repairier, retourner en ſa patrie.
Repoſer, retirer, ſe cachier.
Reprovier, reproche.
Reſnable, raiſonnable.
Revoyer, remettre en ſon chemin.
Robeor, voleur.
Route, rompuë, *à verbo rupta.*
Rouver, commander.

Semondre, avertir.
Seror, ſœur.
Sor, ſur.
Sorſir, arriver, *contingere.*
Sou, ſoy.
Sous, ſolde.

A *Souſterrer*, enterrer.
Sur, Tyr.

Tabarie, *Tyberiade.*
Targier, tarder.
Tençon, querelle, blâme.
Tertre, montagne.
Tetur, défendre, *à verbo* tueri.
Tex, tel.
Tivre, *Toivre*, Tybre.
B *Tollir*, ôter.
Tornace, tour.
Tornelle, petite tour.
Touaille, ſerviette.
Toudra, ôtera.
Touſiſt, ôta.
Toutesvoyes, toutefois.
Traitor, traître.
Trepercier, paſſer à travers.
Tres,
Tret,
C *Triberier*, camper.
Toivre, *Tivre*, Tybre, *riviere.*
Tuit, tout.

U, au.
Venience,
Voider le pays, ſortir du pays.
Voive, veuve.
Uſée, coutume.

DE EXCIDIO
URBIS ACCONIS LIB. II.

[a] *Ex tribus manuſcriptis, uno Leodienſi ſancti Jacobi, altero regii collegii Navarræ, tertio bibliothecæ S. Victoris Pariſienſis.* (a)

EXCIDII ACONIS IN ANNO MCCXCI.
Geſtorum collectionis proœmium ſic incipit.

Audite inſulæ, & attendite populi de longe, audiat terra verba oris mei. Ecce nova vagit hiſtoria in præſenti volumine, res geſta nuperrime in Acone nobiliſſima civitate de mundo, perfidorum ſævitia perfurente, cunctis fidelibus doloroſa, quæ etſi facti atrocitate flebilibus ſit fidelium gemitibus (b) lamentanda, res ipſa ſuo ordine potius ad excitationem fidelium, ut tantorum ad vindictam convitiorum (c) in Chriſti opprobrium terræ D ſanctæ illatorum pie moveantur eſt retexenda. Non tamen jacto me rei facto interfuiſſe, licet hiſtoriam dixerim tranſumtive; ſed ſicut a diverſis diverſorum in cordis amaritudine reſolutus geſtorum relationem aure avida ſuſcepi, eorumdem ſeriem juxta meum arbitrium fictam, muliebri narratione duplici corda pie pungente, facti tamen continente veritatem, adordior pandere fideli cuilibet legere cupienti. Prima igitur narratio eſt de his quæ ante Aconis obſidionem evenerunt. Secunda narratio de his quæ ad obſidionem Acconis, & in obſidione, & ejus excidio acciderunt.

Primæ narrationis ſunt octo geſta.

(a) Initio codicis S. Victoris hæc leguntur: *Iſtum librum dedit eccleſiæ S. Victoris Pariſienſis piæ memoriæ magiſter Adenulfus de Anagniæ præpoſitus S. Audomari, & canonicus atque electus Pariſienſis, ſub tali conditione, ut abbas & conventus ejuſdem eccleſiæ non poſſint illum alienare vel vendere.* Adenulfus autem ante conſecrationem factus eſt canonicus S. Victoris, ubi obiiſſe dicitur anno 1289. forte legendum 1298. Hinc auctoris ætatem colliges.

(b) Vict. *mugitibus.*

(c) Vict. & Nav. *injuriarum.... illatarum.*

Digitized by Google

Quomodo ſoldanus diffidavit Aconem.

Treugarum fractio, quæ fuit Aconis excidii occaſio.

Mandatum ſoldani, ut Aconenſes mitterent eidem eos qui treugas fregerant, puniendos.

Quomodo Aconenſes per nuntios ſolemnes ſe ſoldano excuſaverunt ſuper ſua petitione.

Reſponſio ſoldani ad nuntios ſuper data excuſatione ab eiſdem.

Relatione reſponſionis a nuntiis facta, quod conſilium habuerunt Aconenſes ſuper reſponſione ſoldani.

Quomodo patriarcha commendavit Aconenſes ſuper reſponſione & conſilio datis ab eiſdem.

Quibus perſonis fuit notificata obſidio Aconis futura pro ſubſidio impetrando, & ordinatio cuſtodiarum mœnium civitatis, & munitio eorumdem.

I. *Prima narratio quomodo ſoldanus diffidavit Aconem.*

Leva Jeruſalem in circuitu oculos tuos & vide, quomodo his diebus tribulatio & anguſtia invenerunt Aconem nimis. Heu! nimirum quia non fuit in die tribulationis & anguſtiæ, qui conſolaretur eam ex omnibus caris ejus. Sane ubi ſoldanus Babylonis civitatis Tripolim civitatem famoſiſſimam, quibuſdam civibus ejuſdem, inito fœdere proditionali cum ſoldano, viribus ſuis exploraſſet, (*a*) in qua fere quinquaginta (*b*) millia hominum utriuſque ſexus, non ſolum in ore gladii, ſed in contra naturam abuſibus Sarracenorum & aliis pravis pœnis quas loqui non licet hominibus, miſerabiliter ceciderunt, muriſque civitatis cum turribus, palatiis, domibus, eccleſiis, ac omnibus aliis ejuſdem ædificiis funditus everſis, Aconenſes per litteras ſoldani ejuſdem ſolemniter directas non latuit, eumdem ſoldanum cum tota ſui virtute civitatem Aconis poſt anni revolutionem obſeſſurum, idque ſimile quod Tripoli nuper factum fuerat, de ea & civibus ejuſdem cum diffidationis interpoſitione pollicitus eſt ſe facturum, niſi ſeipſos & civitatem dictam olim Tholemaidam, nunc autem Aconem, quam contra voluntatem ſuam ſuorumque prædeceſſorum diutius tenuerunt, extemplo totaliter ſuæ redderent voluntati.

[a] [b]

II. *Treugarum fractio quæ fuit excidii Aconis occaſio.*

Porro aliquanti temporis emenſo ſpatio, poſtquam capitanei Aconis, de conſenſu totius univerſi, cum ſoldano, mediante domorum (*c*) pluralitate diverſorum, præfatam diffidationem eximentium,* treugas iniiſſent pacificas uſque ad duos annos, duos menſes, duas hebdomadas, duos dies & duas A horas, fide & juramento utrimque vallatas, juxta morem Sarracenorum, applicuerunt ad portum Aconis circiter mille ſexcenti, tam peregrini quam ſoldarii, viri pugnatores, ex parte ſummi pontificis in ſubſidium terræ ſanctæ miſſi, ut dicebant. Qui cum æſtimarent ſeipſos eſſe illuſos, eo quod Aconenſes treugas, quas cum ſoldano nuper inierant, fide data, nolebant cum eis infringere, neglecto quorumdam capitaneorum & partis univerſi conſilio, apud ſe minus juſte cogitantes, ſe civium fidem ad treugarum cum eis obſervationem obligare non poſſe, quodam B ſummo mane, cum cives eos ſine mortali diſpendio retinere non poſſent, urbem cum armis & vexillis evolutis exeuntes, ad caſalia & oppida Saracenorum verſus montana perrexerunt, & quotquot repererunt Saracenos utriuſque ſexus, qui privilegio pacificæ ſecuritatis gaudere credebant, paſſim ſine miſericordia trucidantes, quæcumque potuerunt ex ſpoliis ad civitatem deferre, cum omni tripudio detulerunt. Heu! proh dolor! iſtud tripudium converſum eſt civitati Aconenſi & terræ ſanctæ in lugubre diſcrimen & infortunium doloroſum.

[c] * f. eximentium.

C III. *Mandatum ſoldani, ut Aconenſes mitterent eidem eos qui treugas infregerant puniendos.*

Erat tunc temporis in Babylone ſoldanus, cujus in auribus hujus facti rumor inſonuit, qui ſuas ſuper hoc litteras Aconenſibus deſtinavit, quarum tenor talis extitit:

O viri Aconenſes, indignatio noſtra ſuper vos & ſuper filios veſtros. Ecce uti nos contra vos expedit auctoritate & propoſitionibus veſtri prophetæ David, quas ſemper uſque modo pro vobis expoſuiſtis, nunc autem nobis conve- D *niunt & populo noſtræ majeſtati ſubjecto: Super flumina Babylonis illic ſedimus, dum flavit ſpiritus turbulentis rumoris, & flevimus; quia eruperunt aquæ mœroris cruentiſſimi & amariſſimi doloris, dum recordaremur torrentium iniquitatis veſtræ Sion, venientium ſuper gentem noſtram, in veſtræ nobiſcum fidei pollicitatione confidentem, propter quod in ſalicibus ejus ſuſpendimus organa noſtra. Heu converſa eſt in anguſtia & luctum* (*d*) *lætitia noſtra.* [d] *Quanta audivimus & cognovimus, & fratres noſtri narraverunt nobis. Ecce culmini noſtræ majeſtatis intonuit, quoſdam Chriſtianos a re-* E *motis partibus contra excellentiam noſtram uſque ad vos navigaſſe, qui ſpreto veſtrorum conſilio ſapientum, & prohibitione ipſorum laudabili, exeuntes populum noſtrum ſub veſtra tamquam ſub noſtra protectione, lethali ſupplicio gladiorum ſine miſericordia concluſerunt. Sic igitur facti ſumus opprobrium vicinis noſtris, ſubſannatio & illuſio his qui in circuitu*

[*a*] Victor. *expugnaſſet.*
(*b*) Nav. *quadraginta.*
[*c*] Navar. & Victorinus codices legunt, *donorum*, forte legendum *dominorum*.
(*d*) Vict. *in anxios luctus*, omiſſo *lætitia noſtra.*

Digitized by Google

noſtro ſunt. His, inquam, quorum quaſi in circuitu nos ſumus. Propter quod nimirum afficimur, heu! oppido, & excandeſcimus ira. Erga nos igitur agere fideliter nolite diutius immorari, & illos noſtros proditores ſceleratiſſimos ad examen noſtri culminis quod juſtum fuerit recepturos indilate ſub obtentu gratiæ noſtræ tranſmittatis; alioquin illam quam jam dudum fecimus comminationem de obſidendo civitatem Aconis, & nunc treugarum fœderi renuntiando, infra Martium proximo venturum potenti manu ducimus adimplere.

IV. *Quomodo Aconenſes per nuntios ſolemnes ſe ſoldano excuſarunt ſuper ſua petitione.*

Harum autem litterarum univerſæ civitatis edicta ſententia, omnium uniforme non fuit conſilium, ſed difforme penitus & diverſum. Volebant enim majorum civitatis & capitaneorum aliqui, ac univerſi quædam pars ſuis probare argumentis factum hujuſmodi, cunctis excuſationibus exploſis, ut in treuga remanerent, emendari: quia illos, qui non erant de communi, non licebat treugas infringere, quas conſenſu inierant de communi, nec aliquos de communi cum eiſdem in hoc facto ſe jungere, ſine juramenti ac fidei tranſgreſſione; ſed dicebat contrarium univerſum, quia non eſt a tempore memoria, quin in jus & conſuetudinem approbatam, ſi controverſia eſt inter Sarracenos & Chriſtianos, & quotienſcumque treugæ inter utroſque iniuntur, bene verum eſt, quod inter ipſos debent teneri, niſi tandem de majoribus tranſmarinis principibus, vel ex parte alicujus eorumdem aliquem contingeret transfretare, cui treugas infringere complaceret. Poſtquam igitur qui miſſi ſunt ex parte ſummi pontificis, qui caput exiſtit totius chriſtianitatis, treugas voluerunt de noſtro conſenſu, qui potiorem in civitate partem obtinemus, infringere, illos maxime in facto laudabili tenemur fovere in quantum poſſumus & tueri. Nolite igitur a nobis diſſentire, ne tandem nobis id accidat, quod Tripolitanis jam vidiſtis, non diu eſt, propter eorum diſcordiam evenire: vel fortaſſis ne quando invicem iraſcamur, & pereamus de via juſta, maxime cum in brevi ad modicum concitamen aliorum in alios iræ furor concitatus jam valeat incandeſci. Illi ergo ſimulantes approbare omnia quæ univerſo complacuerunt ordinanda, largiſſime obtulerunt ea, cum oportuerit, ad quæ de jure conſtituto civitates tenentur, ad ejus cuſtodiam & defenſionem diligenter exercere. Sed cor ejus longe ſtabat a promiſſo, ſi voluntas recalcitrans potuiſſet. Non ergo ſanius conſilium prorſus viſum eſt capiendum, niſi quod cum ſciant certiſſime quicumque (*a*) ſoldano ex ipſis propter hoc offerrentur citra id dumtaxat quod ſua requirit poſtulatio, miſericordiam nullatenus eſſent accepturi. (*b*) Ideo quæcumque circa (*c*) illud viſa fuerint ſatisfactura eidem largiſſime offerantur, ut tandem, ſi eidem non poſſint, ſaltem per hoc plenarie viderentur ſatisfacere rationi. Viros igitur nihilo ſegnius ad ſoldanum miſerunt honoratos, qui tanti facinoris non ſolum blandis ac lenibus, licet veridicis aſſertionibus, ſed donativis, & exceniorum oblatione pretioſorum ab univerſo civitatis opprobrium excuterent, & ex abundanti ex parte ipſorum impendio eidem offerrent, ipſos cives punitionis gratia tanti facinoris auctores, quos eorum traditione petit ſibi tranſmitti, tenere in compedibus ferreis uſque ad treugarum temporis evolutionem, & quamdiu contigerit eas innovari. Verumtamen quia parcendum eſt multitudini juxta legum traditionem, licet non ſoli, videtur ſatis ſufficere, ſi elapſo treugarum tempore, illos a terra expellerent, ad pœnam capitis proſcribendo, & eorum centuriones perpetui carceris ergaſtulo condemnarent.

V. *Reſponſum ſoldani ad nuntios ſuper data excuſatione ab eiſdem.*

At ubi cum omni manſuetudine ſoldano fuerunt iſta propoſita, illico non dedit reſponſum; ſed aliquantiſper uſus taciturnitate, ut moris eſt ſapientum, expedito quid eſſet reſponſurus, levato capite, huc & illuc geſtu regio aſſiſtentibus circa eum (*d*) reſpondit: *O viri Chriſtiani, mendaces in ſtateris, quam dulcia fuerunt faucibus noſtris initi tempore fœderis eloquia veſtra ſuper mel ori noſtro, niſi tandem in hac verborum dulcedine melliflua concluſiſſetis amarum! Vere ſæpius in melle & zucaro & ſimilibus propinantur venena, quæ cum uſque ad cor pervenerint, occidunt perſonam, quæ ſibi ſecundum hoc cautelam ſalubrem non providit. Heu! veſtræ mulcebres blanditiæ nos lactentes & noſtros conſultores muſcipulatæ ſunt, & nos noſtramque ſegnitiem artantes, languere ſollicitudinem, noſtræ quoque cautelam cuſtodiæ negligendo dimittere nos fecerunt. Quæ furia, quæ rabies nunc in vobis Chriſtianis regnat, veſtræ imitantibus ſtimulum voluntatis, omni prorſus ſemita rationis exploſa, fraudis violentia veſtram fidem turpiter corrupit? Cum vero ſub totius ſimplicitatis & omnis manſuetudinis oſtentatione, per fidem qua pollere creditis in Chriſto veſtro, paciſcentes, conſtantiſſime de veſtris ad noſtros pacificam promiſiſtis ſecuritatem, nos quoque modo conſimili per fidem quam ab invictiſſimo tenemus domino noſtro Mahometo, de noſtris ad veſtros eamdem promiſimus uſque ad tempus utrimque concorditer ſtatutum. Hanc denique pacem huc uſque fideliter ſervavimus tota mente noſtra, & adhuc ſervare niteremur, ſi appareret cui*

(*a*) Vict. *quæcumque.*
(*b*) Vict. *eumdem nullatenus accepturum.*
(*c*) Vict. *citra.*
(*d*) Vict. *circinans.*

ſervare

ſervare teneremur. Sed dum noſtrum videmus populum in veſtra fidei corruptione nequiter illuſum, veritate quam Chriſtum eſſe dicitis, quæ, ut aſſeritis, fidei veſtræ fundamentum exiſtit, in noſtræ diſcrimen majeſtatis & populi noſtri jacturam mortiferam, abnegata, non poſſumus ſeveritate noſtri officii conniventer explodere, quin ad vindictam tanti ſceleris procedamus. Noſtrum exinde figentes propoſitum in ſpem firmam, ut ſi qua poſſit veſter Chriſtus propter fidem in eo ſervatam, auxilii conferre tutamina, propter eamdem in ipſo corruptam, eadem nullatenus ab eo vos amplecti, immo noſtram veſtræ fortunam fortunæ confidenter confidimus juſto Dei judicio prævalere. Hinc igitur a nobis illuſivas tollite veſtras fictiones, dum noſtros, immo veſtros, ut verum fari videamur, proditores contra ſalutem veſtram & culminis injuriam noſtri ſoldani detinetis & fovetis. Scientes profecto quod infra tempus præfixum auſpicato veniemus in manu potenti, veſtram rumpentes virtutem, & civitatem nobis inimicam penetrabimus in multitudine gravi, omnes a minimo uſque ad maximum gladiorum verberibus perimentes. Avete. Volumus tamen & præcipimus, ob favorem officii aſſumtæ legationis apud noſmetipſos, perfecte vos in noſtro conductu ad propria ſalubriter remeare.

VI. *Relatione reſponſionis a nuntiis facta, quod conſilium habuerunt Aconenſes ſuper reſponſione ſoldani.*

Nuntii vero Aconenſium inde ſe ſubtrahentes a facie ſoldani, viam carpentes regiam, uſque Aconem mœrore confecti pervenerunt, univerſumque civitatis convocantes, quæcumque a ſoldano audierant fideliter retulerunt. Huic autem graviſſimæ relationi affuit vir venerabilis reverendus pater patriarcha Jeroſolymitanus, JOHANNES DE GERLIACO (a) miles, Chriſtianorum terræ ſanctæ capitaneus, ex parte regis Franciæ deputatus, OTTO de (b) Grancione, miles ex parte regis Angliæ cum quibuſdam aliis in ſubſidium terræ ſanctæ deſtinatus, quidam ordinum militiæ miniſteriales, majores etiam civitatis cohortibus ejuſdem in miniſteriis præſidentes, & ipſi cives a minimo uſque ad maximum, cum ſoldariis & peregrinis, qui voluerunt & potuerunt intereſſe. Quorum corda ſingulorum patriarcha mitiſſimus affectu ſtrenuæ defenſionis ita verbo divinæ prædicationis inſpiravit, mentes confortavit, & animos incanduit, ut minores majoribus, ignobiles nobilibus, imbecilles virilibus in hoc æqua lance laudis & meriti poterant trutinari. Cujus rei exiſtentiam quam dederunt hic ſubſcripta reſponſio innoteſcit. Enimvero non multum poſt qui turmatim cives glomerati fuerant, quid ſuper hoc potiſſimum eſſet agendum conſulturi, repentino quaſi & unanimi motu ad patriarcham & alios civitatis majores reverſi, freti ſpiritu conſilii, votis omnium in unius oratoris eloquutione conflatis, conſtantiſſime reſponderunt: *Licet hujuſmodi novitate relationis ſimus attoniti, factique in Tripoli nuper impiiſſime perpetrati atrocitate videamur, quod abſit, perterriti, atque ſoldani furentis ſæviens ſævitia juxta quorumdam tremebunditatem poſſit nos reddere tremebundos: tamen inſtinctu fidei Chriſtianæ, unicorditer definimus, Aconem famoſiſſimam civitatem ad omnia terræ ſanctæ loca pie viſitanda mediatricem januam, contra omnes barbaricas nationes noſtræ dimiſſam fidelitati defendendam, ſceleratiſſimo & infideli dimittere tam leviter non debere, ne corruptæ potius fidelitati noſtræ aſcribatur, quam impotentiæ reſiſtendi, neque pati noſmetipſos perpetuam ſubire ſervitutem, qui pro noſtra ſemper pugnare didicimus libertate. Ideoque plus eligendum nobis videtur inſtare defenſioni laudabili, etſi iniquorum gladiis debeamus occumbere, quam nos civitatem dimittendo, vili fugæ remedio committere, & ſic ignominioſæ proditionis infamiæ nomen acquirere ſempiternum: præſertim cum capiat iſtud negotium inducias ſemis anni, & poſſit interim noſtræ civitatis & terræ ſanctæ ſtatus ſummo pontifici & cardinalibus, regibus & principibus tranſmarinis, cum certitudine ac ſatis tempeſtive denotari. Non enim revocamus in dubium, ut ſi tales injurias cognoverint, tam impie, ut nobis comminatur, impungendas, quin cordis amaritudine contrectata, nobis in proximo ſubſidium mittant opportunum. Inſtate ergo rei noſtræ communis moderatores, & viros cum litteris honoratos, ſtatum noſtrum ac terræ ſanctæ continentibus, ſummo pontifici & cardinalibus, regibus ac principibus Chriſtianitatis tranſmarinæ, quam poteſtis velocius, deſtinare curetis, urbemque noſtram interim munitionibus neceſſariis cum foſſatorum, antemuralium, murorum & turrium reparatione præmunire, & ut quilibet civium juxta ſuarum ſuppetionem facultatum ad ſui tuitionem & defenſionem civitatis de familia & armis ſufficienter habeat, ſub pœna qua convenit, diſtrictius injungatis. Hæc enim omnia & quæcumque ſimilia veſtram decent prudentiam, nolite differre.*

VII. *Quomodo patriarcha commendavit Aconenſes ſuper reſponſione & conſilio datis ab eiſdem.*

Hac igitur illata reſponſione laudabili, ſtans erectus patriarcha, in cœlum fixis luminibus, manibus ſupra pectus compoſitis, ſe totum ſuper articulos ſuſtinens, gratias egit ad Dominum cum devotis & flebilibus ſuſpiriis dicens: *Benedicta ſit ſancta tibi Trinitas in ſola Deitate, quæ ad ſui honorem concordes facit Aconenſes, & eorum corda receptacula munda, ut eos in tanti negotii conſultatione ſpiritu conſilii uniformis colluſtraret. O viri Aconenſes,*

(a) Nav. & Vict. *Grilliace.*
(b) Nav. & Vict. *de Grandiſono.*

[a] *imitatores prudentiæ, conſtantia veſtra verbo Lucæ in Actibus apoſtolorum commendatur. (a) Eſt enim, ut videtur, in vobis cor unum & anima una; reddidiſtis enim vos commendabiles apud Dominum & totum mundum. Nam cordium veſtrorum affinitas, & animorum paritas, & voluntatum uniformitas, quas ſecuta eſt veſtræ reſponſionis hilaritas, nos ammonent & inſtruunt, ut conſilium veſtrum laudabile, Deo & hominibus acceptabile totius curæ vigilantia proſequamur. Es vos quidem conſtantes eſtote, quia auxilium Domini videbitis ſuper vos advenire.* Et data benedictione, quilibet ad propria remeavit.

VIII. *Quibus perſonis fuit notificata obſidio Aconis futura pro ſubſidio impetrando, & ordinatio cuſtodiarum mœnium civitatis & munitionis eorumdem.*

Notificaverunt igitur Aconenſes ſummo pontifici & aliis jam præſcriptis perſonis, ſoldanum tempore prætaxato civitatem Aconis obſeſſurum. Verum etiam ſibi & vicinis civitatibus, terris & inſulis maritimis in principum ſubditis Chriſtianorum ditione, ut quantum optarent, in neceſſitatis ſuæ articulo ad ſui tuitionem ab ipſis Aconenſibus obtinere ſubſidium; ſic ſibi in tantarum injuriis tribulationum tam impie inferendis ſuo ſaltem aliquali ſubſidio militari dignarentur attentius ſubvenire. Inter quos vir præclarus rex Cypri cum trecentis militibus portum Aconis pedetentim præcedentibus navigio petiit, & cum aliis multis militibus, quos inſulæ urbeſque maritimæ, quæ cum Acone quodam jugo ſervitutis mutuo ſunt fœderatæ, ſibi invicem tenentur miniſtrare, in Aconis ſubſidium tranſmiſerunt; qui cum civibus Aconis, quorum quilibet ad partem mœnium civitatis ex antiquo ſibi debitam, defenſuri ad defenſionis aptitudinem parati perrexerunt, portantes ibidem lapides cujuslibet quantitatis, baliſtas, * & quarellos, * lanceas & falcaſtra, caſſides & loricas, ſcamata & propunctos, * ſcuta cum clypeis, & alia quorumcumque armorum genera, quibus mœnium propugnacula, & portarum antemuralia ordine ſpectabili vexillis cum propriis munierunt. Quod ubi factum eſt, tunc omnium civitatem habitantium & quorumcumque ibidem adventitiorum in armis inſtructorum circiter nongentos equitum & octodecim millia peditum repererunt, de quibus quatuor cuſtodias ſupra mœnia ordinantes, propter portarum cuſtodias, quæ de jure certis debebantur perſonis, cuilibet eorum duos ex ipſis magis peritos in tali negotio rectores perfecerunt, & quamlibet cuſtodiam in duas partes dividentes, ſingulis rectoribus ordinaverunt gubernandas. Diem præterea naturalem qui ex XXIV. horis conſiſtit, aſtrologice in tres partes ad ſecuram cuſtodiam inter ſe diviſerunt: ita ut quatuor cuſtodiarum quatuor rectores cum media parte cuſtodiarum ſibi ſubjecta ab ortu ſolis uſque ad horam nonam diei; alii quatuor cum alia parte cuſtodiarum a nona diei uſque ad quintam noctis horam. Iterum quatuor primi rectores a quinta noctis hora uſque ad ſolis ortum, & ſic deinceps de ſuis, ut dictum eſt, ſubditis armigerentibus muros & turres & portas civitatis, ad quos vel ad quas jam fuerant deputati, juxta neceſſitatis emergentem articulum ad tutelam providerunt cuſtodiri. Harum autem cuſtodiarum unam rexit tamquam capitaneus univerſi ſupra nominatus JOHANNES DE GERLIACO, (b) qui ſibi de Granceone (c) OTTONEM prædictum adjunxit. Secundam rexit rex Cypri, qui miniſtrum militiæ Theutonicorum ſibi ſociavit; ſed tertiam rexit miniſter Hoſpitalis Jeroſolymitani, qui ſecum miniſtrum militiæ Spatæ advocavit; & quartam rexit miniſter Templi, qui ſecum miniſtrum militiæ Sancti-Spiritus aſſumſit. Hi ſunt octo viri, quorum providentia ac conſilio & ſolerti vigilantia civitas Aconis tunc temporis regebatur. Qui ſi concordes fuiſſent, & in conſiliis uniformes, adhuc, Deo teſte, civitas Aconis ſubſiſteret, & plena valetudine reſpiraret. Quorum diſcordiam & per quem mota eſt, ad plenum replicare non intendo; ſed patriarcha mitiſſimus dignitatis ſuæ officio ſedulum divinæ prædicationis officium ad excitationem aſſectuum inter cives jugiter exercebat.

[b] [c]

* al. baleas.
* al. quartellas.
* al. propuncta.

ET IN HOC FINIUNTUR OCTO GESTA.

SECUNDA NARRATIO,

Quæ eſt de his quæ ad obſidionem Aconis & in obſidione ejus & ejus excidio acciderunt, & continet tredecim geſta.

I. *Egreſſio Soldani a Babylone adverſus Aconem, & miſſio ſeptem admiratorum ante Aconem, dum infirmaretur, cum geſtis eorum.*

II. *Creatio novi ſoldani, & mors patris ipſius.*

III. *Adventus novi ſoldani ante Aconem, moduſque congreſſionis, & evacuatio civitatis, & turpis fuga regis Cypri ab Acone.*

IV. *Fractura muri Aconis & captio ejuſdem.*

V. *Dum muri frangerentur, & conſilia fiebant ſeparata, quomodo frater Matthæus (d) mariſcalcus Hoſpitalis jam captam civitatem ſuo vigore recuperavit.* [d]

VI. *Unitis conſiliis, quomodo tota nocte omnes æquanimiter laborantes, muri fracturam obturaverunt, & munierunt, & cuſtodias ordinaverunt.*

(a) Victor. *annotatur.*
(b) Nav. & Vict. *de Grilliaco.*
(c) Nav. & Vict. *de Grandiſono.*

(d) Codex S. Jacobi Leodienſis hic & infra legit *Guillelmus.*

VII. *Conſilium quid eſſet agendum, & conſolativa perſuaſio patriarchæ ad paventes.*

VIII. *Congreſſus perfidorum ad ſtruem obturantem muri fracturam, & ruina ejus.*

IX. *Conflictus in captione Aconis & ejus recuperatione.*

X. *Iterum conflictus in captione Aconis & recuperatione.*

XI. *Iterum conflictus in captione Aconis, omnino abſque ejus recuperatione.*

XII. *Qui nobiles Chriſtiani fuerunt interfecti, & qui evaſerunt.*

XIII. *Hortatio ad eccleſiam, ut lugeat ſuper excidium Aconis, invectando prælatis & principibus Chriſtianis.*

SECUNDA NARRATIO.

I. *Egreſſio ſoldani a Babylone adverſus Aconem, & miſſio ſeptem admiratorum ante Aconem, dum infirmaretur, cum geſtis eorum.*

APpropinquante igitur tempore obſidionis Aconis, Babylonis exivit latebras immaniſſima beſtiarum terribilium terribiliſſima, ſanguinem fidelium ſitibundiſſima, ſoldanus videlicet, proceſſurus adverſus Aconem cum infideli ſua multitudine graviſſima, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus populis & linguis, quæ inter deſertum montium & Orientem & Auſtrum converſantur, & tremebat terra in conſpectu ejus præ multitudine ſonitus tubicinarum, cymbalorum & tympanorum, & ambulantium ſuper eam; & tranſeuntibus illis refulgebat ſol in clypeis aureis, & reſplendeſcebant montes ab eis, mucroneſque lancearum poſiti contra ſolem, videbantur (*a*) quaſi ſtellæ fulgentes in cœlo tempore ſerenitatis nocturnæ. Cum autem gradiebatur exercitus, videbatur ſilva gradiens ſupra terram præ multitudine lancearum. Erat enim numerus eorum quadringenta millia pugnatorum, poteratque admirari ubi tanta potuit inveniri multitudo perfidorum: quia cooperiebant totam terram, planam videlicet & montuoſam; ſed ſoldanus gravi arreptus infirmitate, lecto mortis decumbens, credens adhuc convaleſcenti ſpiritu reſpirare, miſit ante faciem ſuam adverſus Aconem ſeptem admiratos, quemlibet habentem ſuo ſub imperio quatuor millia equitum & peditum viginti millia inſtructorum in arte militari, & occupaverunt planitiem prope Aconem ad tria milliaria, quæ mœnium civitatis & turrium faſtigium reſpiciebat, tentoriaque fixerunt ibidem, & veniebat quilibet admiratus cum ſibi ſubditis congreſſoribus, vice ſua impetum faciens civitati per ſex horas: ita quod tam de die quam de nocte nullam pene civibus habere requiem permittebant.

A Tranſibant enim per fines cuſtodiarum mœnium civitatis explorantes, alii more boum mugiendo, alii more canum oblatrando, alii more leonum rugiendo voces emittebant terribiles, ut moris eſt eorum, maximaque percutientes tympana cum baculis retortis ad terrendum inimicos. Alii igitur jaculabantur jacula, alii lapides fundibulabant, alii ſagittas ſagittabant, & quarellos e baleis alii dimittebant adverſus fideles, qui exiſtentes in mœnium propugnaculis civitatem defendebant, eorum aliquos lædentes, alios B perimentes. Sed econtra cum aliqui ex perfidis infra fines cuſtodiarum civitatis tractus baleæ & arcus ſpatio, vel teli jaculatus, lapidiſve jactus attigi poterant, non protecti ſtatim telo vel ſagitta vel quarello lethaliter pungebantur, aut calculo fundibulæ graviter in corpore lædebantur; propter quod cuſtodes murorum tunc poſt ipſos dum fugerent, contorquendo clamoribus deriſoriis invaleſcentes, eos turpiloquiis cachinnabant, & quandoque dum perfidi ſe parabant reverſuri verſus caſtra, quidam de Aconenſibus præparati, tunc in equis poſt illos exibant C quaſi ſubito de civitate, in eorum poſtremam partem impetu violentiſſimo irruentes, eorum aliquos interficiebant, vel ſaltem vulneribus peſſimis affligebant, & ad civitatem cum damno modico aut nullo penitus ad ſonum buccinæ revertebantur. Duravit autem iſte modus congrediendi a medio Martii uſque ad medium Aprilis, nihil prorſus facto, quod ſit memoriæ commendandum.

II. *Creatio novi ſoldani & mors patris ipſius.*

Cum autem ſoldanus poſtremum diem fatorum ſibi terribilem imminere præſenſiſſet, ſuos fideles amicos & ſui exercitus admiratos ad ſe convocans, rationabilibus D indiciis, ac intercipientibus & dulcifluis perſuaſionibus tentat cum omni manſuetudine ab eiſdem obtinere, ut ſe jam vigore (*b*) membrorum deſtituto, ipſorum gratia permittente, ſuus ſedeat (*c*) filius, dum etiam vivit, in Soldanii ſolio (*d*) locatus, & eum videat ſoldanii tabernacula (*e*) eorum felici permiſſione feliciter poſſidere, ut tandem ab hac vita mortali ſuos ad patres gaudentius tranſeat in deceſſu: quod ubi cum magnis ululatibus & lacrymarum multa effuſione id conceſſum eſt ab eiſdem, præcepit illico imponi capiti ſui filii juxta ritum Sarraceno- E rum regium diadema, & mulam aſcendere propriam, ornamentis regiis faleratam, eumque oſtendi toti populo cum præconiis, hortationibus (*f*) & jure præcepti, ut eidem omnes tamquam ſoldano & legis non ſolum defenſori, ſed auguſto, ſine contradictione (*g*) aliqua obedirent. Juraverunt itaque fidem

(*a*) Vict. *niteſcebant.*
(*b*) Vict. *ut ſe jam fere ſub fati tenebris noteſcente.*
(*c*) Vict. *dieſcat.*
(*d*) Vict. addit *loci ſui.*
(*e*) Vict. *ſoldanii gubernacula.*
(*f*) Nav. & Vict. *hortantibus & præceptivis.* (*g*) Al. *conditione.*

ſervare, & ejus perſonam diligenter cuſtodire, & ipſe modo conſimili legis in defenſione primus aſtare, votumque vovens vovit coram omnibus, ut ſi patrem ſuum de infirmitate, in quam propter laborem cœptum pro Aconis obſidione incidit, diem ultimum claudere contingat, ſe numquam ab obſidione hujuſmodi poſtquam ibidem pervenerit, ſecedere, niſi prius nomen Aconis ſubſtantiale totaliter deleverit, ſolo æquatum abradendo. Quod quidem votum cunctis valde complacuit, cunctorumque per hoc votum voluntates ad cœpti completionem negotii mirabiliter concitavit. Sed tandem iis ſic peractis, expiravit pater ejus, morbi ſævitia prævalente, quem propriis cum patribus non ſine cordis amaritudine, ac ſuſpiriis doloroſis, luctuque omnium a minimo uſque ad maximum inter Sarracenos conſueto, cum debitis honoribus ſepelivit.

III. *Adventus novi ſoldani ante Aconem, modusque congreſſionis, & evacuatio civitatis, & turpis fuga regis Cypri ab Acone.*

Igitur ſepulto patre ſuo, ad votum rediens ſoldanus, ſuos confeſtim greſſus movit adverſus Aconem, in ſuo habens comitatu decem admiratos, quemlibet ſub ſe habentem viginti millia peditum, tam baleariorum, quam etiam fundibulariorum & jaculatorum & aliorum mandatis obedientium, necnon & equitum quatuor millia pugnatorum, ſecumque ducens machinarum multitudinem, fundibularium lapidum, ſicut ſunt petrariæ, biblictæ, *(a)* perdiſſetæ, *(b)* & mangonelli. Pervenit igitur uſque ad exercitum quem præmiſerat pater ſuus ante Aconem, cum his quæ habebat inſtrumentis bellicis & viris armatis, in ſtrepitu permaximo, & in Chriſtianos ſæviendi aviditate furibunda. Quievit igitur tribus diebus cum admiratis & ſapientibus ſui exercitus, ordinans de modo congrediendi civitatem. Quarta quoque die moverunt caſtra, appropinquantes civitati uſque ad ſolum milliare, ubi caſtra metati ſunt cum terribili clangore tubicinarum, cymbalorum & tympanorum, ac vocum emiſſione diverſarum horribili, machinas fundibulares lapidum prope muros civitatis de die in diem erigentes, & quæcumque habebant ingenia paraverunt ad congreſſionem; quod tamen non ſine diſpendio & jactura non modica ſuarum quamplurium non potuerunt facere perſonarum. Cum autem eas erexiſſent, fuerunt omnes per totum magnæ & parvæ ſexcentæ ſexaginta ſex, quæ die noctuque ad mœnium propugnacula & infra civitatem per jactum lapidis manualis jacientes ſine intermiſſione, nullam Aconenſibus habere penitus requiem permittebant. Fundibulaverunt itaque a quarta die Maii per decem dies continuos, civitatem modicum damnificantes, & cives interim a civitate theſauros omnes cum mercibus & ſacroſanctis reliquiis, ſenes quoque & debiles, mulieres ſpecioſas & pueros, & alios ad pugnam inutiles, in Cyprum, procuraverunt navigio tranſportari: multi etiam perpendentes quæ fiebant diſcorditer inter cives, cum tota fortitudine ſua in nihilo læſi, tam equites quam pedites receſſerunt. Non igitur remanſerunt in Acone niſi viri qui erant in armis inſtructi, qui de jure civitatem defendere tenebantur, cum paucis peregrinis, qui ardentes in fide remanſerunt. Qui cum omnes fuiſſent numerati, duodecim millia vel circiter ſunt inventi & non plures, quorum forſan octinginti erant equitum, & reliqui peditum, ſtrenui bellatores, quorum capitanei ſi concordes fuiſſent, fortaſſis immo res ipſa periclitata non fuiſſet, quia in conſolatione habendi ſubſidium perſtitiſſent. Nam quinta decima die Maii tam gravem impetum cuſtodiis murorum dederunt Sarraceni, quod fere regis Cypri decedente per eorum diſcordiam cuſtodia, niſi nox obſcuriſſima interveniſſet, aliquantulæ defenſionis aliunde venientis affuiſſet impetus, civitatem Sarraceni mox intraſſent. Nocte igitur inſecuta, cum miniſter militiæ Teutonicorum ad ſuam vice ſua cuſtodiam rediiſſet gubernandam; idem rex Cypri, qui eidem miniſtro eamdem ceſſerat cuſtodiam, ad eamdem in ortu ſolis vice ſua reverſurus, non ſolum cum ſuis, ſed cum tribus fere millibus aliorum nobiles ſe gerentium propter eamdem diſcordiam diſcedentium per mare turpiter diſceſſivit. O utinam tunc flaſſet turbinis ventus, & operuiſſet eos mare, & in aquis vehementibus ſubmerſi fuiſſent quaſi plumbum.

IV. *Fractura muri Aconis & captio ejuſdem.*

In craſtino autem circa ſolis ortum venientes Sarraceni ad congrediendum civitatem, magnis protecti clypeis, de ſub eis contra eos qui in propugnaculis mœnium ſtabant parati ad defenſionem, quarellos, ſagittas & jacula mittebant in multitudine, plures eorum vulnerantes, & aliquos perimentes, ſed econtra modo ſimili multo plures e mœnibus baleantes Chriſtiani Sarracenos occidebant. Cumque percepiſſent Sarraceni neminem aut paucos ad propugnacula cuſtodiæ regis Cypri jam fugitivi, defenſores apparere, accurrentes undique, portantes ligna & lapides, terram & bombacem, equorum mortuorum & ſimilium cadavera, foſſatum ex eis in modico tempore per frontis latitudinem centum cubitorum & amplius implentes uſque ad marginis ejuſdem & radicis muri ſuperficiem æquaverunt. Et continue procedentes cum ſcalis, pinnam murorum in multitudine graviſſima aſcende-

(a) Navarr. *babiſta.*
(b) Navarr. *prodiceta.*

runt. Repetientes itaque ſupra muros paucos defenſores, qui ad ſubſidium interim confluxerant, dimicantes cum eiſdem, aliquos eorum perimerunt, & alios hac illac fugantes, murum tandem contra Chriſtianos jure belli obtinere meruerunt, qui extemplo lapidem poſt lapidem diruentes, ipſum per latitudinem fere ſexaginta cubitorum æquantes ſolo, introïtum omnibus aliis paraverunt Sarracenis. Intrantibus igitur Sarracenis per muri fracturam, civitatem cum impetu violentiſſimo, præmiſſa baleariorum, jaculatorum & fundibalorum multitudine, alia præſtolante conſimili multitudine Chriſtianorum, ad muri fracturæ defenſionem paratorum, alii in alios jaculis & quarellis pungentibus, lapidibuſque emiſſis a fundis concutientibus ad invicem irruentes, multos utrimque mortuos proſtraverunt; ſed Chriſtiani perpendentes totidem perſonas de Chriſtianis quotas de Sarracenis iſto modo certandi periclitari, iſtum modum penitus omittentes, ſubito cum falcaſtris * & magnis fuſtibus, lanceis & gladiis acutiſſimis Sarracenos approximant ferociter feriendo. Econtra Sarraceni lancearum mucronibus eorum impetum reprimentes duriſſimum, hinc inde alii ſuper alios in modum fabrorum, ſupra maſſam ferri calidam fabricantes, ſeipſos diverſis vulnerum generibus & concuſſionibus oppreſſivis dirimebant. Sed tandem Chriſtiani ſuſtinere non valentes impetum perfidorum, præ multitudine ipſorum ſemper aggravata, & ſæpius renovata, fere per ſpatium tractus baleæ infra civitatem, cum clamoribus magnis & terribilibus perfidorum, ex Chriſtianis pluribus interfectis, violenter ſunt repulſi.

* al. *falcariis.*

V. *Dum murus frangeretur & conſilia fiebant ſeparata, quomodo frater Matthæus (a) mariſcalcus hoſpitalis, jam captam civitatem, ſuo vigore recuperavit.* [a]

Sed in primis, dum hæc agerentur, magiſtratibus militiæ templi & hoſpitalis & aliarum religionum, & quibuſdam capitaneis, qui fortaſſis, ut prima facie videbatur, non concorditer in civitatis regimine ſe habebant, eſt nunciatum, illam regis Cypri cuſtodiam nullos habere defenſores, & Sarracenos jam per illam ſua congreſſione muros communiter aſcendiſſe, illos celeriter diruentes. Quod quidem cum audiſſent, propter contemtum alterius ad alterum, de communi nihil prorſus zelantes, quæ ſibi futura erant penitus negligendo, in ſummis attriti cogitationibus, ſopiebant, (b) credentes eo quod in treugarum fractione non conſenſerant, ſoldanum contra ipſos numquam procedere tamquam inimicum; ſed hinc inde ſaniori utentes conſideratione, in cordis A penetralibus ſecretius cogitabant, (c) ſoldanum nulli parcere, etiamſi fidem, quam numquam interpoſuerat, interpoſuiſſet. Eo, inquam, quod in ſoldanii ſolio noviter fuerat inſtitutus, & novitas dominii ſoldanorum privilegiata ſic eſt ab antiquo, ut quæcumque ſibi profutura excogitaverint, ſui juris eſſe credant & liceant facienda, qui ſæpius ad ſui famæ divulgationem (d) & tituli, non ſervatis pacta fide vel aliquo juramento, maxime in Chriſtianos, dum pro ipſis rotam volvi conſpiciant, contra ipſos hæc acrius innituntur exercere, ut gratiam tandem per B hoc poſſint acquirere popularem. Sic incipiunt agnoſcere quid egerint in tempore retroacto, & utinam ſapuiſſent, intellexiſſent, ac noviſſima providiſſent. Audientes igitur miniſter & frater MATTHÆUS Clarimontis mareſcallus hoſpitalis ſoldanum cum multitudine armatorum jam ingreſſum fuiſſe civitatem, pedetentim ad arma confugerunt, ita ut loricati & ſcamati, capitibus munitis caſſidibus politis, amplexis per brachia clypeis, dextrarios inſidentes, lanceis erectis, portam hoſpitalis cum paucis exeuntes, in medium civitatis obviaverunt multitudini fidelium paveſactæ nondum vulneratorum, veC lociter fugienti a facie perfidorum, qui pro conſtanti aſſerebant ſoldanum procul dubio cum multorum interfectione fidelium ingreſſum fuiſſe civitatem, & adhuc præliari diriſſime Chriſtianos cum Sarracenis, ne ultra tranſeant defendendo. Heu, inquit, miniſter prædictus, & vos quomodo integris loricis, galeis & ſcutis non ſciſſis, ſanitate corporum vigentes, amentes effecti eſtis fugientes? veſtrum non advertitis opprobrium ſempiternum? Adjuro vos per fidem Chriſti ad prælium vos reverti. Eo autem hæc dicente, prædictus mareſcalcus junctis equo calcaribus in turmam Sarracenorum Chriſtianos D mactantium, in qua ratus eſt adeſſe ſoldanum, habenis effuſis audacter irruens, primum quem lancea potuit attingere, qui tamen videbantur eſſe de probioribus, per medium pectoris perforatum, ab equo coëgit ruere moriturum. Hinc autem tranſiens, arrepto quo accinctus erat ferro, iſti hinc, illi illinc, deinde alii mortales ictus impertiens, iſtum capite mutilat, illi ſpatulam ſeparat, alium transfoſſum gladio mortuum proſternebat, fere omnes Sarraceni ipſum ſicut oves E lupum fugiebant: quod perpendens præfatus miniſter & alii Chriſtiani a facie perfidorum qui fugerant, reſumto ſpiritu feritatis, ſeipſos invicem animantes, ad prælium in adjutorium mareſcalci cum altiſonis clamoribus revertuntur, in perfidos audacter irruentes, omnes quos poterant cum gladiis attingere, perimebant. Nam pedites Chriſtiani ſe anteriorantes, equos perfidorum mucro-

(a) Codex S. Jacobi Leodienſis legit *Guillelmus* & ita infra.
(b) Nav. *ſomniabant.*
(c) Vict. *retinent.*
(d) Leod. *diſſimulationem.*

Digitized by Google

nibus gladiorum confodiebant, quibus ruentibus morituris cum ruerent occidebant ſimiliter & ſeſſores. Quod videntes Sarraceni, fidelium non valentes impetum ſuſtinere, terga vertentes verſus muri fracturam, fugiendo modo quo poterant deducti a Chriſtianis de vico in vicum cum gladiis & fuſtibus, per muri fracturam cum eorum inæſtimabili multitudine interfecta, cum quibuſdam qui portam S. Antonii muri fracturæ viciniorem conabantur aperire, violenter ſunt repulſi. Noctis igitur intervenientibus tenebris, ad tubicinarum ſoldani ſonitum a congreſſu communiter retrahuntur. Nam ſoldanus non ſperabat ea nocte civitatem obtinere.

VI. *Unitis conſiliis, quomodo tota nocte omnes æquanimiter laborantes, muri fracturam obturaverunt, & munierunt, & cuſtodias ordinaverunt.*

Et interim dum hæc agerentur, tanti rumor facti volitans per totam diffuſus civitatem, eorum qui rem tantam in corporum & famæ ſui periculo ſopiti neglexerant, aures jam dudum infeſtas ſuper hujuſcemodi negligentia emollivit, attendentes id plus ignaviæ quam fidelitati atteſtari, & notam proditionis acquirere, niſi cum ſuis, quos ad mœnium civitatis cuſtodias quotidie tranſmiſerant, nec rexerant, ut decebat, perſonaliter intereſſent, id conſilii quod poſſent & auxilii præſtituri. Tunc itaque a capitaneo vidiſſes ad capitaneum, & a miniſtro ad miniſtrum diſcurrere legatos, prima diſſipantes conſilia, & alia ſecundantes, ſi hæc, inquam, proficere potuiſſent. Exeuntes igitur a turribus, dextrarios inſidentes loricati, verſus illos, ubi voces audiebant victoriæ, vexillis explicatis proceſſerunt, obviantes illis qui ſoldanum profectum cum multitudine perfidorum, qui uſque in medium fere civitatis penetraverant, per mareſcalli Hoſpitalis vigorem, cum paucis ſibi junctis peditibus, per muri fracturam expulſum fuiſſe, atque Chriſtianos in ſua ſtare ſtrenua defenſione, quod multorum exſufflavit ſegnitiem, & curæ vigilantiam excitavit. Et tranſeuntes uſque ad muri fracturam, alios jam mortuos, alios vulneribus impoſitis morituros, alios præ nimiis laboribus fatigatos, in vicorum mediis jacentes, tam perfidos quam fideles in multitudine repererunt, ſed plus quam ex fidelibus Sarracenos; & deſcendentes equos domi remiſerunt. Hinc ad faciendum ſtruem fortiſſimam, muri fracturam obturantem, de lignis magnis & oſtiis domorum civitatis cum multitudine lapidum tempus fere uſque ad mediam noctem cum cadaverum ejectione perfidorum expenderunt. Qua conſtructa, baliſtas vertiginales de turribus ſuis uſque ad viginti pretioſiſſimas præcipiunt apportari, eas retro ſtruem per quædam foramina, quæ in ſtrue ſignanter diviſerant (*a*) baliſturas adaptantes, de bipedibus quoque quinquaginta, ſed de communibus, & quarellis utriſque convenientibus ad ſufficientiam præcipiunt miniſtrari. Ordinaveruntque ibidem viros videlicet inſtructos in arte baliſtandi, & alios qui ad ſubſidium illis miniſtrarent, & in neceſſitatis articulo contra inimicos cum gladiis dimicarent, cuſtodiaſque nihilominus, ut ſoliti fuerant juxta remanentem bellatorum quantitatem, cum duo millia fere illa die fuerint interfecti, ordinantes; & ut modicum quieſcant, vadunt domum ante diei auroram per horam unam, ad domum Hoſpitalis reverſuri, ſuper his quid agendum ſit conſulturi.

VII. *Conſilium quid eſſet agendum, & conſolativa perſuaſio patriarchæ ad paventes.*

Mane quidem ante diei auroram per horam unam nihil prorſus pigritantes ad domum Hoſpitalariorum convenerunt, qui talibus in negotiis magis eſſe videbantur experti viri conſilii, ut tandem de paupere populo civitatis, conſilio & juvamine uſque nunc deſtituto, quid hac die & alias ſit facturus concorditer ordinarent. Dicebant quidam eos non videre viam, per quam populus civitatis aſſultus Sarracenorum illa die poſſit aut valeat ſuſtinere; quod ſi poſſent eum per claſſem navium alibi transferre, per mare libentius educerent ad ſalutem. Sed nonniſi duos habebant parvos dromones, qui ad ſalutem ducentarum vix ſufficere poterant perſonarum: propter quod amentes effecti, quid agerent obſtupebant. Tunc amantiſſimus patriarcha ſurgens in medio, indicto manu ſilentio, ait: *Audiat prudentium ſerenitas quæ pauper ſpiritu conſilii, minimus veſtrum, ut ſibi videtur, agenda, mente concepit veſtræ fidelitati conrecenſurus. Si tamen principiis iſtius rei radicalibus non omnino poterimus reſiſtere, ductu tamen rationis eorumdem nocituris effectibus nos fidelis operatione conſilii opponere tenebamur. Qui habet aures audiendi audiat, & capiat qui capere poteſt, & audite. Heu! quæ diximus uſque huc non fecimus, & luemus. Licet igitur nunc iſtius gentis ſævitiæ omnino reſiſtere non poſſimus, decet tamen juxta rei ſtatum ponere quod incumbit ad effectum. Ecce noſtris luce clarius refulget in ſenſibus, ſi a perfidis quoquo modo poſſimus intercipi, vel certe belli actione vel quibuſcumque pactis intervenientibus nos in manus eorum exponendo, nullam nos miſericordiam ab eis percepturos, præſertim cum omnes divitias & merces civitatis, uxores quoque & filias concupiſcibiles non invenient, cum quibus ſe jam jactitaverant turpi concubitu commiſceri. Eſt igitur eligendum potius noſmetipſos eiſdem vendere juſto cum eiſdem certamine dimicando, quam nos ſuæ ſupponere voluntati, præſertim*

(*a*) Nav. & Vict. *dimiſerant.*

Digitized by Google

cum locus vel via, quo vel qua manus eorum poſſimus effugere, non apparet. Nos igitur confidamus in Domino, cujus negotium nunc gerimus, cum non ſit alius in quo habere confidentiam debeamus. Scriptum eſt enim: Bonum eſt confidere in Domino quam confidere in homine; bonum eſt ſperare in Domino quam ſperare in principibus. *Et in ipſo ſperemus, ad unum de Chriſtianis ſex ſemper vel plures belli jure interimi Sarracenos. Nam cum rex Cypri cum ſuis & multis aliis, quo inſtinctu, Deus ſcit, & nos ſcimus, a civitate receſſiſſet, pene remanſerunt nobis novem millia defenſorum. De quibus fortaſſis hodie ſeptem millia perſtiterunt, & per vicos heri ſero jacebant fere viginti millia mortuorum. Re igitur ſe habente in hunc modum, confortemur mente, animoque roboremur, & quid futurum eſt expectemus, in Dei diſpoſitione virtutem quam poterimus ad defenſionem civitatis apponendo, ſperantes in Domino nos ſemper civitatem tueri noſtra fideli defenſione in ejus nomine virtuoſo, qui ſuis ait apoſtolis ſic & vobis: Si fidem habueritis, quacumque petieritis in nomine meo fient vobis. Scitis enim quilibet veſtrum de ſemetipſo dijudicans, ut ſi veſtrum quiſpiam a ſuo eſſet ligio electus domino, ad proprium honorem defendendum contra unum vel plures conflicturus, haud dubium quin potius in campo ſe diri mucrone gladii ſineret interfici, quam reprobi confeſſione vocabuli redderet ſe convictum: & hoc propter fidem quam ſuo domino tenetur ſervare in ſua integritate, & propter opprobrium quod ejus ſucceſſioni remaneret. Scitis etiam licet quacumque auſpicato non veniant, pro ſui honore Domini fideliter dimicanti, mori tamen pro ipſo & ejus honore in meritum vertitur honoratum. Similiter, viri fratres, haud procul diſſimile, quin nos omnes* Jesu-Christi *homines ligii ſimus, pro fide quam ab ipſo tenemus, qua ſumus omnes ſalvandi. Igitur pro* Jesu-Christo *quilibet veſtrum exiſtimet Dominum ſeipſum elegiſſe tamquam unum ex electis inter Chriſtianos, & poſitum quaſi in vallo contra gentem incredulam hereditatem ſuam defenſurum jure ſervitutis feodi, quem ab ipſo diximus nos tenere: præſertim cum non appareant alii defenſores, & mutetur pro merito temporalis hereditas in æternam. Quod ſi ſuam fortaſſis hereditatem propter peccata noſtra vel aliena voluerit Dominus a manibus noſtris eripere, quod neſcimus, non credatis propter hoc eam debere dimitti maledictis indefenſam, quæ nullo jure profecto debetur eiſdem. Dum igitur nullam videtis viam evaſionis, ſtetis, dum licet, in defenſione veſtra. Vendatis ſanguinem veſtrum quantum poteritis antequam fundatur, & jam fuſum nitamini vindicare, in fide dico vera, per quam omnia poſſibilia ſunt vere credenti; & in ſpe firma, per quam datur ſalus firmiter in fide ſperanti, & alterius in alterum inextinguibili caritate, per quam cum Domino fit unio, Deum videlicet & proximum propter juſtitiam ſuſtinenti. Per hanc enim viam, quam Dominus providit peccatoribus ad ſalutem, poteritis poſt mortem ad æternam vitam abſque alia pœnitentia feliciter pervenire. Confitemini ergo alterutrum peccata veſtra, miſericordiam a Deo ſalutari ſperantes in tranſitu obtinere.* Et expletis breviter miſſarum ſolemniis, plures eorum quibus placuit invicem dantes pacis oſcula, cum ſuſpiriorum pia intermiſſione ſingultuoſorum in amoris amplexibus, in vinculo caritatis, ſcientes ſe morti exponere pro Domino, illa die cum omni devotione Corpus Chriſti participaverunt. Alii namque, & hi qui fortaſſis jam ſibi navigio fugæ remedium ante (*a*) paraverant, dicentes ſe cum aliis confligere (*b*) ad murorum cuſtodias, quas ibidem paulo ante dimiſerant, venientes, aurora jam dante finem, quodcumque jam habuerant conſilium, cuſtodiis fideliter retulerunt: quorum quidam pie ingementes, ſtatim alterutrum delicta confitebantur, inſtigantes ſe invicem de bene faciendo. Tunc vidiſſes ferrum ferro acui, lanceas vibrari, ſcuta & enſes tractari, ut modus ſæpius & acrius feriendi captaretur, & omnia parare armorum genera in propugnaculis ad defenſionem: iſtum credentem æquipollere Rollando, & alium Olivero, ſed & alium Renoaldo; ordinaveruntque de ſuis equitibus & peditibus ad portas remanere, & per vicos & trivia civitatis quoſdam præceperunt præſtolari, ut ſi tandem Sarraceni penetrarent, cum eiſdem pro viribus dimicarent, & ſupra domorum terraceas altarum prope portas civitatis multitudinem lapidum cujuſlibet quantitatis portaverunt, ut per jactum eorumdem intrantes confringerent Sarracenos. Sic fideles Chriſtiani ſe invicem animantes ad vigorem, in ſuis cuſtodiis adventum Sarracenorum præſtolabantur. [*a*] [*b*]

VIII. *Congreſſus perfidorum ad ſtruem obturantem muri fracturam, & ruina ejus.*

Et ecce in ſolis ortu concutitur aër verbere penetrantiſſimo tubicinarum ſoldani, & tympanorum terribili percuſſione, ac vocum emiſſione brutalibus ſimilium horribili, multitudine perfidorum procedente adverſus Aconem expugnandum. Et accedentes ſagittarii ſagittas, jaculatores jacula, balearii quarellos, & fundibularii lapides in multitudine denſiſſima emittebant; ſed & machinatores e fundis machinarum lapides majores ad murorum, turrium & portarum propugnacula, & per civitatem libullarum * ſolutione fundibulabant. Et alii quoque per foſſati tranſverſum ad radicem muri magnis & fortibus protecti clypeis, ſuis attingere conatibus attentantes, cum ligonibus & aliis inſtrumentis ſimilibus muri minabantur rui-

* f. fundibularum.

(*a*) Victor. *caute.*
(*b*) Nav. *confugere.*

Digitized by Google

nam. Qui autem in propugnaculis mœnium erant defenſores, defenſionis arte mirabili muros & portas viriliter defendebant, cum quarellorum emiſſione multa congreſſores repellendo: qui ut bufones ſuis cum clypeis tuebantur, & ſaxorum fuſione ſuper jam ad muri radicem applicantes caſſabantur. Sed ad muri fracturam confluxit multitudo graviſſima perfidorum, cujus conſtructæ fuerant acies centum & quinquaginta bellatorum, qualibet ducentos continente, quarum prima ſecundam, tertia quartam protegebat, quinta ſextam, ſeptima octavam tuebatur, ſed nona decimam operiebat, quæ omnes quinque impares erant clypeorum portitantes magnorum, quibus aliæ quinque acies pares baleariorum exeuntes & ſequentes impares tegebantur. Erant ergo balearii omnes mille, qui tempore ſuo quarellos per inter duos clypeos ad ſtruis defenſores emittebant, ut eam ſuis poſſent contingere cum inſtrumentis ad ruendum. Aliæ autem acies centum & ſexaginta (*a*) iſtas in ſerie ſequebantur, cum diverſarum multitudine machinarum & inſtrumentorum diverſitate bellicorum. Procedentes igitur ad muri fracturam, impetum facientes diriſſimum, cum baleis quarellos mittebant in multitudine adverſus ſtruis defenſores. Chriſtiani vero ſuſtinentes (*b*) Sarracenos magis ac magis propinquari, a qualibet baliſta vertiginali trinos ſimul (*c*) quarellos in primam aciem emiſerunt, qui tranſeuntes clypeos a perfidorum baleariis multos, & e clypeorum portatoribus quamplures cum clypeis conſutos interfecerunt, & ipſis ſic diſperſis cum bipedalibus & communibus baleis quarellorum multitudinem emittentes, eorum quamplures non protectos quarellis medios tranſuebant. Cedentibus igitur duabus primis aciebus, aliæ in ordine ſubſequentes, congrediendo graviter inſtiterunt, defenſores ſtruis quamplurimum fatigantes, eorum aliquos perimendo. Sed modo defendendi prædicto Chriſtiani baleantes magnam partem perfidorum in area proſtraverunt interemtam. Propter quod ſoldanus, qui ſatis prope ſtabat, per illum locum civitatem ingredi deſperabat, niſi quia tandem vidit Chriſtianos a baleandi officio factos, heu! nimium remiſſos. Nam quarelli pro baleis vertiginalibus ſic fere jam fluxerant, nec habebant quid amplius balearent. Heu! quantus dolor, quantum infortunium accidit Aconenſibus illa die. Ecce perpendens ſoldanus hunc in civitate pati defectum, quotquot erant per latitudinem murorum congreſſores ſubſtractim ad muri fracturam cum omnibus ſuis ingeniis præcipit ſubito convenire. Tunc omnes congregati qui fuerant & ordinati ad ſignum tubicinarum fluxu repentino ad ſtruem quæ muri

A fracturam obturabat, celerius accedentes, omni oblito timore periculorum, eam cum foſſoriis & ligonibus, uncis, & aliis inſtrumentis & machinis ligneis & ferreis differentes, quo, quanto, qualicumque damno ex eiſdem eminente, & in modico tempore corruerunt. [*d*] Quamobrem plures Chriſtiani obſtupentes, agere quid deberent hæſitarunt. Cum vir amantiſſimus patriarcha in vocem prorumpens luctuoſam, oravit dicens: *Muro inexpugnabili circumcinge nos Domine, & armis tua potentia protege nos.* Tunc fideles confortati adverſus congredientes Sarracenos irrumpere
B innitentes, obſtiterunt cum falcaſtris & lanceis, ac omnibus aliis armorum generibus bellicorum, altiſſimis vocibus interjectis Chriſti nomen invocando. Sed illico Sarraceni ſui nomen Mahometi ex adverſo advocantes reſponderunt: *Hodie muro malæ fidei veſtræ circumcingimini, quia ecce veniet ſuper vos in vita mortali dies illa, dies iræ & calamitatis & miſeriæ; veſtrorum enim inimicorum gladiis turpiter occumbetis, & inebriabitur terra ſanguine veſtro, quem veſtri ſitientes inimici fundent cum effectu, & ſatiabitur in veſtra confuſione, quia tunc apparebit*
C *gloria veſtra.*

IX. *Conflictus in captione Aconis & ejus recuperatione.*

Sed hæc dicendo ruentes perfidi, ut ſuo impetu interciperent Chriſtianos, ex adverſo Chriſtiani voce lapſa terribili vulnerum cum impoſitione lethalium, ſtipendia perſolvebant Sarracenis, & dato tubæ ſigno, flatu virtuoſiſſimo de murorum cuſtodiis per vicos & terraceas ad portas civitatis in ſubſidium deſcenderunt, ſubſiſtentibus illis qui deſupra portas & turres, prope eas Sarrace-
D nis introitum defendebant. Tunc iniri vidiſſes bellum diriſſimum inter congreſſores Sarracenos & fideles civitatem defendentes. Nam ex Chriſtianis alii cum lancearum mucronibus, alii cum magnis fuſtibus, alii cum falcaſtris, & alii cum aliis generibus armorum bellicorum introitum inhibebant Sarracenis, aliis ex eiſdem multos confringentibus ex perfidis lapidum cum jactatione ponderoſorum: & econtra Sarraceni, magnis, ut diximus, clypeis protecti, quidquid agebant Chriſtiani parvipendentes, Chriſtianos attingentes gladiis, crudeliter occidebant, ſic
E ut tandem prævalente ferali perfidorum ſævitia, Chriſtianos oportuit cedere Sarracenis. Intrantibus igitur Sarracenis cum impetu fere per ſpatium tractus baleæ intra civitatem cum vocibus clangoroſis, lethali deducendo cæſione, Chriſtianos oportuit retroire. Quibus quidam auditis vocibus per totam civitatem qui aliquantiſper quieverant ad ſubſidium venientes, inter quos erat jam dictus

(*a*) Victor. *quadraginta.*
(*b*) Navar. *non ſuſtinentes.*
(*c*) Victor. *caſim.*
(*d*) Victor. *evenientes.*

[frater

Digitized by Google

[a] (a) [frater M. mareſcallus arte mirabili & agilitate virtuoſa dimicando, cum tot & tantorum interfectione perfidorum, jactuque lapidum confractione, qui e terraceis fundebantur, Sarracenos per muri fracturam turpiter rejecerunt.

X. *Iterum conflictus in captione Aconis & ejus recuperatione.*

Renovatis igitur cuneis perfidorum, novi, recenteſque venerunt, totis niſibus inſultantes, ut fatigatis fidelibus valeant ingredi civitatem : qui cum quibus poſſunt ingeniis per ſpatium ictus oculi Chriſtianos non deſinunt reſpirare. Sed econtra Chriſtiani modo reſiſtentes conſueto, cum lancearum cuſpidibus, falcaſtris & magnis fuſtibus & lapidum fuſione, Sarracenos viriliter repellebant, eorum quamplures morituros proſternendo. Sed dum plures Chriſtiani de vicinis turribus & portis ad muri fracturam defendendam deſcendiſſent: ad junctum iter interim Sarraceni ad portam S. Antonii ſatis prope duriſſimum cum impetu repentino dederunt aſſultum, omnibus cum ingeniis quæ potuerunt, cum igne præcipue fores conſumentes. Sed & alii aliquoti qui ſupra portam remanſerant, Sarracenis introitum defenſuri, juxta, id quod eis erat poſſibile, defenſionem cum jactu lapidum, quarellorum emiſſione viriliter apponebant. Sed & portis tandem ruptis, cum multitudine perfidorum ſuffocata ſubintravit violenter multitudo innumerabilis perfidorum in equis ſedentium cum lanceis, quibus ſuo impetu tranſſuebant Chriſtianos. Ex adverſo Chriſtiani reſiſtendo ſatagebant ritu mirabili circa frequens officium feriendi huc & illuc ictus magnos cum gladiis, & pungendi cum eorum mucronibus Sarracenos proſternentes morituros, ita tandem quod per prædictum mareſcallum cum adjunctis ſibi paucis peditibus, equos perfidorum interimentibus, extra portas civitatis violenter ſunt fugati, ex perfidis quampluribus interfectis, qui auſu temerario & famæ deſiderio (b) civitatem penetrarant. [b]

XI. *Iterum alius conflictus in captione Aconis omnino ſine recuperatione.*

Tunc equidem videns ſoldanus ſuos vile fugæ remedium quæſiiſſe, civeſque in proforibus civitatis & muri fractura ſiſtere præmunitos, non diu quid ageret cogitavit, ſed confeſtim ſigno dato tibicinis, fluxit ſuus totaliter exercitus ad eumdem, diverſis in locis aſſultus ſuos derelinquens & paratus obedire. Erant autem inter illos plures ſervi, & ut dicitur falſi Chriſtiani, quibus ex parte ſoldani promiſſum eſt, ſi redeant a congreſſu, civitate illa die perſiſtente, tributa eorum perpetuo duplicari; ſed per eos ſi rumpatur, hinc liberi a tributo ſub legibus nobilium & eorum ſucceſſores perpetuo tenebuntur. Tunc vidiſſes maledictos ingenia quæ poterant adaptantes magnis protectos clypeis, quos diximus ad muri fracturam & ad fores jam combuſtas congreſſuros properare. Quæ videntes Chriſtiani, ſtatim ſigno tubæ dato, venientes de mœnibus ad fracturam muri dictam, & ad portas ad defenſam adjuturi, cum aliis ſe junxerunt. Heu! ſed pauci ſunt iis omnes, ut tot poſſint & tantorum congreſſibus reſiſtere perfidorum. Nam eorum in prædictis conflictibus plures boni jam fuerant interfecti, licet plures ex perfidis in ſeptuplo (c) jure belli cecidiſſent. [c] Renovatur ergo bellum terribile inter alterutros, ſe invicem hoſtiliter occidentes] clamoribus interjectis hinc & inde ad terrorem; ita ut nec Deus tonans in ſublime coaudiri potuiſſet. Sic igitur Chriſtiani ſuſcipiunt Sarracenos tam pedites quam equites audaci expectatione mucronibus lancearum, cum gladiis & falcaſtris, & aliis armorum generibus bellicorum, quibus ſe poterant defendere, infideles quoquo pacto perimendo. Sed milites perfidorum congregati ex adverſo in multitudine graviſſima, Chriſtianis muri fracturam & portam S. Antonii defenſuris applicantes, impetu repentino cum tanto pondere in equis ſedentes, cum lancearum jaculatione denſiſſima congreſſi ſunt, quod multitudine fidelium interfecta, Chriſtianos intrepide ſemper ſua in defenſione conſiſtendo, fere per jactum lapidis infra civitatem vi virtutis aut preſſuræ oportuit retroïre. Illic quoque vidiſſes hinc inde capita multorum a thoracibus amputari, & ab illis ſpatulas ſeparari, & ab iſtis manus a cubitis ſegregari; alios ab aliis uſque in medium colli findi, alios lancearum cuſpidibus aut enſium medios transfodi, alioſque per tranſverſum trucidari, morienteſque in cruore occiſorum præ dolore ſeipſos volutare conſpexiſſes, illum oculis vertiginalibus morientem, iſtum vultu retorto decedentem, & alium ſupra ventrem oppetentem. Hinc & alium lingua palpitante afflictum anguſtiis obientem; ſed & alium licet moreretur conatibus nimiis ad vindictam reſurgere innitentem. Sic igitur tanta ſtrages facta fuit ex utriſque, ut niſi ſupra corpora paſſim cæſa cadaverum jacentia, ubi quis paſſum daret, non parebat. Quid plura? Crevit virtus perfidorum, fidelium poteſtate diminuta. Sarraceni tandem urbem obtinentes, ſiſtentibus adhuc mille vel circiter Chriſtianis ſemper pugnantibus, uſque ad domum templi deductis cum enſibus a perfidis, ibique reſiſtentibus juxta poſſe, tandem in eamdem vi virtutis perfidorum ſunt impulſi. Heu! quis illius diei poſſet pericula quæ Aconenſibus acciderunt in unum col-

(a) Anſulis incluſa deſiderantur in Leodienſi codice ſancti Jacobi.

(b) Victor. *fatue.*
(c) Victor. *ſerupl0.*

ligere, aut cogitando ſufficere. Si quis ſciat plus referat, ſed fideles qui in caſtrum templi reſederunt a perfidis ſunt obſeſſi.

XII. *Qui nobiles Chriſtiani fuerunt interfecti & qui evaſerunt.*

Dum igitur iſta agerentur, in primis conflictibus, dum intrarent Sarraceni civitatem, miniſter templi qui cum ſuis fratribus licet tarde ad defenſionem portæ S. Antonii properabat, lancea transfixus, ruere coactus ab equo in terram proſternitur moriturus. Heu! prope muri fracturam eodem impetu mini-
[a] ſter hoſpitalis pluribus in locis lethaliter (a) vulneratus, equo quem inſidebat interfecto, a ſuis vi ſubtractus, uſque ad mare portantibus recipitur in Dromonem. Patriarcha ſimiliter ſe invito ſuorum conatibus uſque ad portum vi trahitur, voce reclamitans querulosa: *En vobis delirus ego ſum, qui me invitum trahitis, ut gregem mihi commiſſum in tali dimittam periculo peremturum.* Similiter
[b] JOHANNES DE GRILLIACO (b) capitaneus Aconis, & Oto de Grandiſono jam dictas ſuas relinquens cuſtodias cum quibuſdam ſe gerentibus generoſis, integris armaturis, in rei principio ad mare fugientes, actus militares turpiter abnegando, caritatiſque terminos inhumaniter exeundo, naviculam conſcenderunt. Heu! hi omnes in Galliis dum vigerent inter Gallos æque pares, ferrum ſimulantes fera cum dentibus audacia corroſuri, linguæ procacis jactatione inaniter aſſerebant, ſe potius mortem pati quam fugere a conflictu quoquomodo. Vere non fugerunt a conflictu, quia numquam in conflictum intraverunt; ſed intacti recedentes, quos regebant relinquendo, effugerunt præ timore deſperantes de ſeipſis, ſicut credo, nec quærentes quæ in Deo firmarentur. Sed frater
[c] MATTHÆUS (c) DE CLAROMONTE mareſcalcus hoſpitalis, videns totam militiam tam ordinum interemtam, quam ſæculi fugitivam, tantumque populum perfidorum feritate jam conſumtum, neque credens tantum armis ſe facturum, quo populi reſiduum, quod paucum eſt, obtinere ſpem valeat reſpirandi, junctis equo calcaribus, ruens per medium cunctorum, tamquam furibundus, & tranſiens poteſtate dextrarii per S. Antonii portam ultra totum exercitum, multos ſuis in terram ictibus ruit ex perfidis morituros. Nam equidem ſicut oves ad ubi neſciunt ante lupum confugiunt; ſic perfidi ante ipſum ſe diſtrahunt ad diverſum, & dummodo conſimili uſque in mediam civitatem per eamdem portam jam eſſet reverſus, dextrario quamplurimum fatigato, & ſibi ipſi non valenti plus ſalire, ſed potius calcaribus reſiſtenti, ſtetit in vici medio fixus, hincque lanceis jaculatur & in terram proſternitur, corruente

A dextrario, mucronibus lancearum transfoditur, ſicque fidelis pugnator miles Chriſti, ſuam ſuo animam reddidit Creatori. De his quoque qui in conſpectu Sarracenorum in domum templi ſe receperant, plures eorum natando per mare, ſe maris periculis exponentes, uſque ad illos qui naves aſcenderant pervenerunt, de quibus pius patriarcha in ſua navi tot recepit, quod navis fundum petens periclitata eſt præ pondere perſonarum, & ſic ſubmerſi ſunt univerſi. Evaſerunt a conflictu cum miniſtro hoſpitalis ſeptem fratres, de fratribus quoque templi evaſerunt fratres
B decem, qui ex ipſis fratrem monachum Gaudini elegerunt miniſtrum generalem. Hic pepigit cum ſoldano pactum novum, videlicet Chriſtianos qui erant in domo templi, & ſeipſum cum fratribus ex ejus permiſſu navigio recedere cum ſalute, portanteſque de proprio quidquid vellent ſola vice, & exinde dimittere domum templi. Miſit ergo ſoldanus ibidem trecentos in armis qui viderent ne fideles plus portarent quam deberent. Dum igitur expectarent navigium Chriſtiani, maledicti mulieres & pueros ad loca domus ſecretiora ex eiſdem abuſuri diſtrahere conabantur, turpibus eccleſiam obcœnitatibus,
C cum nihil poſſent aliud maculantes. Quod videntes Chriſtiani non valentes ſuſtinere, ad miniſtrum perrexerunt de perfidis conqueſturi. Qui reſpondit: Heu mihi, filioli, tædet me, nihil poſſum. Qui cum audiſſent, continuo clauſis prius portis, in perfidos viriliter irruerunt, & omnes a minimo, quoquo damno accidente de ſeipſis, uſque ad maximum occiderunt, muros, turres, atque portas templi munientes ad defenſam. Quod cum ad ſoldani notitiam deveniſſet, omnes ſuos præcepit ad domum templi convenire, congreſſuros in craſtinum illos proditores
D ſceleratiſſimos, quos propter eleemoſynam dimiſerat liberius recedere ob favorem victoriæ quam de ipſis habuerat, concedente Machometo. Quod perpendens monachus Gaudini, ſuper hoc ſoldanum complacare, quantum plus poterat nitebatur; ſed dum non valuit quod quærebat obtinere, nocte veniente ſui ſolertia & vigore, per totam noctem illam, dum fideles vigilarent contra perfidorum aſtutiam, domum contra eos defenſuri, fratrum adjutorio de theſauris quod potuit cum ſacroſanctis reliquiis eccleſiæ templi ad mare ſalubriter deportavit.
E Inde quidem cum fratribus & aliis paucis auſpicato remigans, in Cyprum cum cautela transfretavit. De his quidem qui in caſtro templi remanſerunt, ſeipſos in Dei diſpenſatione defendentes, neſcitur certitudinaliter quid acciderit. Deus novit, niſi quia pie creditur pro ſanctiori, quod jure belli ſe vendiderunt. Poſt hæc autem ab iis qui per

(a) Navar. *multipliciter.*
(b) Leod. S. Jacobi *Gerliaco.*
(c) Leod. S. Jacobi codex legit *Guillelmus*, quod nomen prima manu ſcriptum erat in Victorino.

Digitized by Google

mare ſæpius ſe transferunt, viſum eſt quod ipſi Sarraceni totam aquam ſolo deleverant civitatem.

XIII. *Hortatio ad eccleſiam, ut lugeat ſuper excidium Aconis, invehendo prælatis & principibus Chriſtianis.*

Nunc exultant latrantes catuli perfidorum, & pro tanto tantæ civitatis excidio, tantique populi Chriſtiani exitio, univerſi gaudent Sarraceni. Heu! econtra plebs fidelis propter hoc lugere non deſinat, ſed crebrarum rivulis lacrymarum fluentibus maxillæ madeſcant, piæque compaſſionis in dolore ſuſpiriorum corda ſcindantur. Luge Sion filia propter tibi dilectam civitatem Aconis, nec taceant tuorum pupillæ oculorum. Luge Sion filia tibi præſidentes in neceſſariis rectores, tam ſummum pontificem & cardinales cum aliis eccleſiæ prælatis & clero, quam reges & principes & barones & milites Chriſtianos, dicentes ſe nobiles generoſos in valle non lacrymarum, ſed deliciis peccatorum effluenti dormientes, qui ſolam civitatem populo plenam Chriſtiano, quaſi in vaſta ſolitudine, ſicut ovem inter lupos, reliquerunt indefenſam. Hi ſunt qui dormitantes aſcenderunt equos in ſuperbia & abuſione, inopiæ civitatis Aconis & tribulationis ejus obliviſcentes. Alii ſcilicet ſuæ gloriæ pompatice faſtigium, ac in omnibus vaniflue oſtentantes, qui Dei eccleſiam in devotione ac ſpiritu humilitatis regere deberent, in cathedris peſtilentiæ & ſedibus iniquitatis ſedentes, non ſolum de bonis Crucifixi, quæ in piis uſibus debent expendi, ad ſui generis excellentiam turres elevant, aulas ædificant ſummas, & picturarum varietate pretioſarum exornant. Sed propter hoc multifarie multiſque modis a pauperibus ſubſtantiam, in qua eorum vita conſiſtit, per fas & nefas extorquere nituntur. Verumtamen aſſumti ſunt de medio populi tamquam ſapientes ad regimen eccleſiæ, ut veri ſint bonorum Crucifixi & fidei diſpenſatores, & iſti ſunt, heu! qui ſuorum excellentia oculorum perſpicacius intuentes, vero plenius lumine ſunt privati, qui furia libidinis, carnalibus deſideriis polluuntur, qui mole divitiarum proſtrati ſurgere non valentes, avaritiæ funiculis diſtrictius intricati, mente conturbantur. De iſtis enim poteſt intelligi pro parte ipſorum quod dicitur per Pſalmiſtam: *Aſcendunt uſque ad cælos*, non lingua obloquendo, ſed factis contra operando, *& deſcendunt uſque ad abyſſos*, in ſuis operibus contorquendo, *animæ eorum in malis tabeſcebat*; ab operibus innocentiæ recedendo, non ab ea redeundo. Ideoque *turbati ſunt & moti ſunt ſicut ebrius, & omnis ſapientia eorum devorata eſt.* Alii quoque primo juventutis flore vigentes, nobiliſſimam rationem aut vilitate vitiorum (a) & mollicie animi laceſſitam, aut curſibus quaſi continuis, poſt feras inſiſtendo cum canibus tota die cornicitantes (b) ut vilem capiant ſuem, aut cervulum ſcabioſum turpiter irritant & hebeſcunt, ſui principatus gubernacula in ſui culminis vilipenſionem negligendo, non ſolum corpus & familiam fatiſcentes, ſed mortis periculis exponendo. De iſtis enim dicit Abacuch: *Ubi ſunt principes gentium, & qui dominantur ſuper beſtias quæ ſunt ſuper terram, qui in avibus cæli ludunt?* quaſi dicat: viam ſapientiæ dimittentes. Alii autem ex iſto genere hominum, & compaſſione ſimulantes cordi habere Dei negotium, & ejus injurias vindicare ſe jactantes, pecunias congregant, argentum & aurum theſaurizant, a ſubjectis & ſibi ſubditis pauperibus eccleſiis petitionibus violentis extorquendo, non tamen videntur hoc facere ut faciant, quod ſua ſimulatione repræſentant, ſed ut regna & principatus ſibi vicinos violenter rapiant, extorqueant & adjungant ſuo regno, principale negotium, de quo ſe jam jactaverant, differentes. De talibus autem poteſt intelligi quod ſubditur ei quod dixi auctoritate Abacuch: *Ubi ſunt, &c.* & qui argentum theſaurizant & aurum in quo confidunt homines, & non eſt finis poſſeſſionis eorum, qui argentum fabricant & ſolliciti ſunt, nec eſt inventio operum eorum, quaſi nec in tempore neque perpetuo pacificum dant eis profectum. Heu! hi omnes & quamplures alii alterius generis homines, non quæ Dei ſunt, ſed quæ ſua ſunt quærentes, ſuos inconſueto ritu theſauros abſque ſui honore & profectu, gloria Dei poſtpoſita expendunt inaniter & conſumunt, pauperes cautelis talibus qualibus in ſui dedecus & infamiam & animæ periculum ſpoliando. Heu! quid dicam amplius? utrimque ambitio, heu! utrimque avaritia, utrimque pauperum infortunia. *Utinam ſaperent ac noviſſima providerent.* Sed uſque nunc ut bene facerent intelligere noluerunt. Oro tamen ut viſitet eos Chriſtus, eorum voluntates inſpirando, ut propriam dimittant gloriam, & ſolam Dei quærant, & terræ ſanctæ recuperationem. Amen.

Explicit excidii Aconis geſtorum collectio.

(a) Victor. otiorum. (b) Victor. cornicitantes.

TRACTATUS DE EXPUGNATIONE URBIS CONSTANTINOPOLIS.

Ex mſ. codice Rubeæ-Vallis.

Incipit proœmium in tractatum de cladibus Conſtantinopolitanæ civitatis, quæ nuper anno a Nativitate Domini 1453. *fuit a Turcis expugnata, & Chriſtianis ablata.*

OB honorem Domini & notitiam poſterorum atque cautelam in futurum, dignum duxi recitandum ſub brevitate, qualiter nuper temporibus noſtris, ab iniquo Turcorum principe, diaboli utique membro, capta ſit & expugnata nobilis illa civitas Conſtantinopolitana, totius quondam Europæ imperium gerens & principatum: quæ pro certo priſtinis diebus omnium fuit laudibus extollenda. Nunc vero quia ſedet ſola civitas plena pridem populo Chriſtiano, princepſque provinciarum facta eſt ſub Turcorum tributo: non incongrue a fidelibus ejus miſeria nunc eſt dolenda, ac jugi lacrymarum imbre merito deflenda. Igitur priuſquam de recenti ipſius loqui atque tractare incipiam calamitate, in qua nunc eſt, & præcipue clades per quas ad hanc devenit: præconia ipſius ſub brevibus ruminans, ſitum & qualitatem ejus ſcire cupientibus fideliter intimabo, ut tanto major habeatur compaſſio de ipſius, in qua nunc eſt, miſeria, quanto notior fuit priſtina ejus commoditas & gloria. O inquam civitas Conſtantinopolitana; quanta, quam nobilis, quam jucunda, quam delectabilis, quam ſpecioſa, quamque referta es præ cunctis aliis urbibus mundi, eccleſiis & palatiis miro opere fabricatis rutilans ac reſplendens! O quæ ſpectacula, quæ mirabilia, quæ artificioſa opificia ex ære & marmore cælata continentur in te! Cingit te mare ex uno latere, muruſque inexpugnabilis: ex altero quidem murus immenſæ magnitudinis, turreſque in circuitu tuo, vallis & foſſa duplex. Denique Trinitatis cultor, Conſtantinus Auguſtus, te conſtituens eſſe triangularem, nomen ſcilicet & decorem addidit; omni præterea tempore frequenti navigio neceſſaria victus civitatibus pene cunctis abundanter adminiſtrans. Cyprus, Rodus, & Melitena, atque Corinthus, innumeræ quoque inſulæ, tibi quaſi matri officioſiſſime famulantur: Athena & Bulgaria, A una cum tota Græcia ſubſunt providentiæ tuæ atque dominio, optima quæque bona ad te dirigentes. Præterea ex Aſia Romaniæ civitates & Europa atque Africa huic nobiliſſimæ civitati donaria mittere non ceſſarunt. In ea Græci, Bulgari, Alani, Comani, Veneti, Romani, Pygmatici, Italici, Daci, Angli, Malfetani, Turci quoque, atque alii gentiles multi, Judæi etiam & proſelyti, Cretes & Arabes, omniumque nationum quotidie in ea conveniunt multitudines. Heu! quomodo nunc obſcuratum eſt aurum, mutatus eſt color optimus, diſperſi ſunt lapides B ſanctuarii in capite omnium platearum. Nunc bene poterit dicere illa quondam opulenta & illuſtrior univerſis: Nolite me vocare Noëmi, id eſt pulchram; ſed Mara, id eſt amaram, utpote quam adeo humiliavit Dominus & afflixit Omnipotens. Igitur de talis tantæque urbis captione locuturus ac vaſtatione, precor ut nulli ſim oneroſus: nam omnibus tollere cupiens cauſam tædii, brevitati operam dare contendam, quatenus auribus tardioribus, quod lectio brevis adminiſtrabit, non grave ſed acceptabile fiat: C & delectantibus in hiſtoriis id quod ſub compendio collectum eſt, quamquam non comœdiam, ſed potius tragœdiam aggrediamur texere, id quod ſcripturi ſumus, intimatur utrumque & accommodum & utile.

Explicit prologus.

INCIPIT TRACTATUS loquens de certificatione tranſmiſſa per Franconem de Twayr, venerabili patri D domino cardinali Avinionenſi, de cladibus & expugnatione præclaræ urbis Conſtantinopolitanæ per Turcos.

CAPUT I. *De obſidione urbis Conſtantinopolitanæ, & de numero adverſariorum ejus.*

ANno ab Incarnatione Domini 1453. quarta die menſis Aprilis, princeps Turcorum ſpiritu diabolico agitatus, & nimia ambitione repletus, præparavit ſe ab obſidendum, expugnandum, & obtinendum præclaram, egregiam, nobilem, ac famoſam, omniumque præconio digniſſimam urbem

Digitized by Google

Conſtantinopolitanam. Sequenti vero die illuceſcente, id eſt quinta Aprilis, præfatus princeps, exercitu ſuo pompoſe ſatis & ambitioſe præparato, circumcingens eam obſedit cum populo non pauco, imo copioſo. Fuerunt enim in ejus exercitu viri ducenta millia, e quibus fere ſexaginta millia præcellentis erant roboris & virtutis, ad pugnam doctiſſimi, & in armis bellatores validiſſimi. Porro circiter triginta quinque ſeu quadraginta millia equeſtris erant ordinis, diverſimode armati, quorum quædam pars loricis ſeu conſtipatis diploidibus utebatur; quædam vero more noſtrorum plenis armis erat munita; quædam vero ad modum Hungarorum ſeu quorumdam aliorum bellatorum pileis ferreis quos galeas vocamus ſeſe tuebatur, & baliſtis, arcubus, gladiis, & diverſi generis inſttumentis defendere ſe videbatur. Reſidua vero pars ejuſdem diabolici exercitus erat fere inermis, hoc excepto, quod quidam aut ſcuta ferebant, aut peltas ſeu umbones, ut Turcis moris erat: quorum filiorum Belial multi erant mercatores & mechanici, exercitum ſecuti, plus ut bellum viderent, ſeu propter lucrum: quemadmodum hiſtriones, adulatores, trutanni, vel ribaldi.

CAPUT II. *De copioſo apparatu inſtrumentorum bellicorum.*

Erant in exercitu prænominato valde multa fundibula & colubri ſive ſerpentes, aliaque perplurima hujuſmodi inſtrumenta. Inter quæ præeminebat unus bombardus æreus & fuſilis, integer & indiviſus, emittens ex ſe, quod dictu mirabile eſt, lapides habentes in circumferentia rotunditatis undecim palmorum & trium digitorum menſuram: pondus vero tormenti hujus fere mille octingentarum extitit librarum. Inſuper illic fuerunt decem aut duodecim fundæ penſantes mille ducentas & octo libras in pondere: ſingulis diebus præparatæ ad jaciendum lapides, octoginta ſive centum vicibus qualibet die: & hoc 50. diebus continue. Quamobrem pro vero aſſeritur fundibularios hujuſmodi ſingulis diebus conſumſiſſe circiter mille libras quotidie in pulveres, qui ad jaciendos lapides requiruntur: quarum ſummam ſi colligere volueris, invenies quinquaginta millia librarum hujuſmodi pulveris.

CAPUT III. *De diviſione exercitus Turcorum & eorum capitaneis.*

Tali ordine ſuum princeps Turcorum diſpoſuerat exercitum, ut una ejus pars infeſtaret civitatem a terra, altera a mari. Ad portum autem qui eſt ad latus civitatis fuerunt circiter ſedecim galeæ, ſexaginta octo circiter galiotæ, atque decem & octo ſeu viginti alterius generis naves, quas ſcaphas vocare poſſumus pro tranſvehendis hominibus, ſeu pallandiones pro traducendis equis: aliorumque generum naves & naviculæ non paucæ. Capitaneus exercitus qui erat infra conſtitutus, dicebatur Sagambaſſa, conſiliarius & ſecretarius principis: cui major in belli exercitio poteſtas, & fidei ſinceritas ineſſe putabatur. Hic ſagacitate ſuaque induſtria tranſduci & tranſportari fecerat per terram viribus Turcorum, in ſpatio duorum vel trium milliariorum, circiter ſeptuaginta quinque galeas, aliaſque naves ad locum nuncupatum Mandagarim, ſecus civitatem Peram ſitum: alioquin non valuiſſent Turci pertranſire, ac civitati Conſtantinopolitanæ appropinquare: præſertim propter obſtaculum cujuſdam pontis per Chriſtianos compoſiti & compacti de navibus, vaſis & ſimilibus, a Conſtantinopoli uſque ad Peram, auxilii mutuo conferendi gratia: opemque ac ſuccurſum ſibi invicem adminiſtrandi. Igitur exercitus aquatici extitit capitaneus quidam, nomine Albitangoly, quem in paleſtra ſive duello ſubmerſerunt quatuor naves Januenſes, prælientem cum populo ſibi ſubjecto contra Chriſtianos. Illo igitur mortuo, princeps Turcorum alterum capitaneum navali exercitui præfecit. Sic igitur patet diſpoſitio bipertita exercitus, a terra videlicet & a mari.

CAPUT IV. *De fortitudine civitatis Conſtantinopolitanæ.*

Antequam hujus inclytæ civitatis recitemus lamentabile excidium: de ipſius robore & munitione ac fortitudine pauca loquamur. Conſtantinopolis itaque fortis eſt valde, formam in ſe continens figuræ triangularis: occupans in circumferentia laterali verſus terram ſedecim milliaria Lombardica, quinque vero verſus mare, & quinque ſimiliter verſus portum, ubi eſt commmnis applicatio navium, & ſtatio earum: & quinque apud locum qui Goulſa vocatur. Muri ejuſdem civitatis verſus terram ſpiſſi ſunt valde, ac verſus cœlum altitudine præſtantes. Speculas ſeu vigilum domunculas, & foramina pro fundis jaciendis in ſe plurima continentes. A foris vero muri principales, minoribus & brevioribus muris ad munimen circumcinguntur: qui & ipſi foſſatis circumſepti & vallati ſunt. Muri principales poſſident altitudinem viginti circiter paſſuum: latitudinem vero in quibuſdam ſuis locis ſeptem: in aliis autem octo paſſuum continent. Minores vero muri ſuper aggeſtum terræ conſtabiliti altitudinem ſedecim circiter aut quatuordecim cubitorum occupant: terra vero de ſubter eminens, & a reliqua planitie elevata protenditur viginti duobus cubitis. Latitudo foſſatorum præſcriptorum, viginti quinque tenet cubitos; profunditas vero decem, ut ait quidam; alii vero cenſent hæc foſſata viginti quinque circiter paſſus poſſidere in latitudine: & decem in profunditate ſive altitudine.

CAPUT V. *De numero virorum bellatorum, & ordine ipſorum.*

Fuerunt in hac nobili & famoſa civitate viri circiter viginti quinque ſeu triginta millia: ſex autem vel ſeptem millia expediti ad pugnam & ad bellandum fortiſſimi. Ad portum autem pro catena cuſtodienda deputatæ fuerunt triginta naves, & novem galeæ: videlicet duæ piratarum ad deprædandum, tres Venetorum ad mercandum, tres ex parte regis Conſtantinopolitani: & una quæ extitit cujuſdam generoſi armigeri qui ſtipendiarius erat imperatoris Conſtantinopolitani: & ab eo capitaneus conſtitutus fuerat Græcorum, qui vocabatur Johannes Juſtini.

CAPUT VI. *De pugna & conflictu utriuſque partis, & primo a parte maris.*

Civitate igitur Conſtantinopolitana ſic undique terra marique firmiter vallata & obſeſſa, illi qui intus erant, ſuo modo prout poterant, alacriter ſe defenderunt, & viriliter reſtiterunt, de longe ac de prope arcubus manualibus & baliſtis, fundis atque aliis diverſis armis bellicis repugnantes diebus quinquaginta. Infra hoc temporis ſpatium firmam Chriſtiani fiduciam conceperunt, ſperantes cum Dei adjutorio ſua præaviſatione ac ſubtilitate poſſe ſe faciliter incendio tradere naves Turcorum cum ponte quem compoſuerant. Aſcendit itaque capitaneus galeæ Chriſtiani exercitus ſubtilem quamdam galeam, quatenus facilius & convenientius ad Turcorum cuneum pervenire valeret, & naves illorum concremare. Inſtigabat autem eum ad hæc maxime audacia ſuorum commilitonum, pleno corde auxiliari ſibi cupientium. Sed eorum conatus per adverſarios eſt fruſtratus: nam illorum mox galeam Turci fundis diſſipantes, quoſdam Chriſtianorum illic repertos hujuſmodi naufragio peremerunt. Quoſdam vero comprehendentes horribili ſupplicio diſcerpſerunt, & hoc ad terrorem aliorum Chriſtianorum. Nam eos crudeliter & immaniter laniantes, a ſubteriore parte ventris uſque ad ſummum ejus ſecantes, & more pecudum aut piſcium exenterantes, viſceribus inhumaniter patefactis, Chriſtianorum obtutibus probroſe præſentaverunt, ut ipſis hoc modo contumeliam facerent, ac de illis ſuas injurias quas in congreſſibus ſæpius ſuſtinebant, inſultus eorum perferendo, ſeſe vindicando talionem expeterent.

CAPUT VII. *Qualiter in fodiendo ſubterranea loca civitatis Chriſtiani & Turci obviaverunt ſibi.*

Ab altera parte civitatis verſus planiciem terræ obſeſſa, multitudini Turcorum præficitur capitaneus, ut præmiſſum eſt, Sangambaſſa, Albanenſis, apoſtata vilis, qui pridem

A Chriſtianus exiſtens catholicam nunc fidem abnegaverat: qui in exercitu ſuo plurimos habuit viros gnaros diverſi generis metalla fodiendi ex terra. Hi ergo capitanei ſui ſagacitate & calliditate inducti, ſubtus muros civitatis fodere cœperunt, per ſpatium fere viginti quatuor milliariorum, ad dejiciendum ac deſtruendum & annihilandum ipſos muros; ſed Chriſtianis intra urbem ex adverſo longe a muris identidem attentantibus, & eis obviantibus, contigit eos interdum inſimul convenire aliquando, multoſque Turcorum fumo & fœtore cadaverum periclitari & extingui, & vita ſub terra privari. B Interdum etiam aquæ violentia noſtri illos ad interitum compulerunt, & ſic conatum eorum impedierunt.

CAPUT VIII. *De caſtro & ponte per Sangambaſſa conſtructis.*

Præfatus autem Sangambaſſa fieri conſtituit fortalitium caſtri lignei, magni, ampli, firmi & alti: adeo ut murorum civitatis celſitudinem excedere videretur. Similiter & pontem mira ingenioſitate fabricari fecit de vaſis, aſſeribus, trabibus & plancis, mille C habentem paſſus in longitudine, & ſeptem in latitudine, ut ſui ad noſtros pertingere poſſint, ſuper mare ex tranſverſo ambulantes, & civitatis muris appropinquantes. Multas quoque machinas ſua adinventione atque induſtria fabricari mandavit, & diverſa carpenta ſive ſtallagia ad repugnandum altitudinis & latitudinis non minimæ. Egit etiam pene ſingulis diebus multos ac diverſos contra noſtros inſultus, in quibus multi ab utraque parte per ſubitaneam & improviſam mortem ſublati ſunt de medio. Sed ubi unus de civitate inventus eſt mortem incurrere, D e diverſo centum de Turcis extra urbem interierunt.

CAPUT IX. *De Chriſtianis qui ſerviebant Turcis, & de certificatione mutua eorum quæ contigerunt & acta fuerunt apud eos.*

Fuerunt præterea in exercitu Turcorum multi ex Græcia & aliis partibus mundi, qui quamvis forent ſub Turcorum dominio conſtituti, non tamen coacti ſunt deſerere fidem ſuam, ſed cultum Chriſtiani dogmatis exercere permittuntur. Erant inſuper in præfato E exercitu quidam Turcorum capitanei, qui ad invidiam & contemtum ipſius Sangambaſſa ipſos nimium aggravantis, cum tanta præaviſatione decreverunt populo Chriſtiano qui in civitate obſeſſus tenebatur, modis quibus poterant notificare conſilia ſive tractatus atque commenta quæ fiebant in ſecretario principis eorum: & hoc per litteras ſeu epiſtolas fundis immiſſas, ſeu arcuum ſagittis admixtas, quas hoc modo in civitatem miſerunt: talique arte adinventa ſecretius eas ad noſtros direxerunt. Interea urbici

Digitized by Google

ita edocti ſunt per hujuſmodi prudentiſſimam audaciſſimamque adinventionem, atque ad notitiam eorum certiſſime devenit, principem Turcorum iniiſſe conſilium adverſus eos per ſpatium quatuor dierum, cum primoribus & baronibus atque comitibus ſuis.

CAPUT X. *De conſilio Colymbaſſa, qui ſuggeſſit principi ab obſidione diſcedere & ad propria redire.*

Erat in hoc Turcorum conſilio quidam generoſus vir nomine Colymbaſſa, qui principem ſuum nitebatur pro poſſe ſuo ad hoc inducere quatenus obſidionem civitatis diſſolvi juberet, & cum toto ſuo exercitu ad propria remearet, allegans pro ſe diſcretas ac rationabiles cauſas ad hæc inducentes & deſervientes, hæc vel ſimilia verba proferendo. » Ecce, præſtantiſſime domine mi: id quod facere debuiſti & potuiſti, feciſti, nec amplius, ut mihi viſum eſt, facere prævales, cum ſatis ſit, ſervato honore tuo magnifico, id egiſſe quod egiſti. Vel jam ergo ab incœpto deſiſtere moneo excellentiam tuam, ne honorem quem huc veniendo amplexaris, ulterius progrediendo perdere cogaris. Feciſti enim adverſus hanc civitatem tot inſultus, in quibus, ut cernis, tot ſunt millia hominum de noſtris interemta, & illa manet immobilis & indemnis. Sed in hoc etiam inferam: videſne urbem hanc nimiæ magnitudinis & populoſam, atque ut ita dixerim inexpugnabilem? Experimento nempe veraci & certo didicimus, quod quanto plures accumulantur ad exterminium hujus famoſiſſimæ civitatis procurandum, tanto eorum globus minuitur & pauciores redeunt. Fuerunt ex noſtris plerique qui nuper conſcenderunt muros ejus: ſed ſuæ audaciæ pœnam luentes celeri præcipitatione repercuſſi ſunt in ultionem tantæ præſumptionis. Audeo denique & hoc ſuperaddere, quod ſi verum eſt tu ipſe judicato: nullum prædeceſſorum tuorum civitati huic in tantum appropinquaſſe quemadmodum tu feciſti; nec aliquis eorum præſumpſit ad tam vicina ejus loca accedere, uti te feciſſe dies probavit heſterna & ſimul hodierna. Idcirco cadat deprecatio mea in conſpectu tuo, & quod ſuggero dignanter auſculta. Sufficiat, obſecro, tibi laus & honor præſens potius potentiæ omnibus promulganda magnitudine, quam habitatores loci hujus nuſquam melius experti ſunt, quam in tam propinqua appropiatione moderna. Eſt quippe honor ſi ſane ſapis non minimus tibi, de hujuſmodi tuo adventu cito per univerſum orbem dilatandus: qui etiam ſi ab ampliori terræ hujus vaſtatione ac populi ejus vexatione deſtiteris, tibi ſufficiens permanebit in ævum.

CAPUT XI. *Quod princeps Turcorum his auditis deliberavit cum ſuis redire in terram ſuam.*

Hæc & his ſimilia proſequente Colymbaſſa non inſipienter, ad hoc jam princeps exercitus Turcorum inductus erat, ut pene decreviſſet ab obſidione inchoata diſcedere, & cum ſuis ad propria remeare, cum propoſito nullatenus redeundi: ſtatuens firmiter & mente concipiens conſtituere in loco ad quem fortunatiſſime devenerat, columnas duas æreas perpetuis temporibus duraturas, in memoriam videlicet in poſterum. Et ob recordationem futuri temporis, atque in ſignum præſentis eventus, quatenus omnes & ſinguli tranſeuntes per viam illam, eaſque conſpicientes, memoriæ commendantes hæc facta, reminiſcerentur ipſum dudum talia peregiſſe, qualia nec quiſquam ſuorum prædeceſſorum ne dicam actitare, ſed nec attentare quidem præſumpſit. Nuſquam enim aliquis Turcorum princeps hanc audaciam ſibi aſſumpſit, ut tali tantæque civitati, veluti præfati ſumus, in tantum præſumeret ullatenus approximare. Hoc ergo fuit ſentimentum Colymbaſſa quod ſupra retulimus, quod tantum valuit apud principem Turcorum, quod ſi non interceſſiſſet aliud, protinus mandaſſet illud executioni.

CAPUT XII. *De conſilio Sagambaſſa peſſimi capitanei.*

Porro Sagambaſſa erat alterius ſentimenti & opinionis, ut ex ſequentibus patet & rei docet eventus, nam cum ejus quoque conſilium requireretur ſuper hac re, fertur tale ad principem de cordis ſui faſtu & ſuperbia dediſſe reſponſum. « O inclyte ac præpotens dominator domine, oſtendiſti veraciter hic maximam tuæ virtutis probitatem. Ecce magnas de hac civitate hinc inde murorum pecias conterens dejeciſti, & jam intento tuo pro media parte conſecuto, deſperatione mentis turpiter victus, de cetero ceſſare deliberans, id quod laudabiliter cœpiſti magnanimiter conſummare detrectas? Certe dimidium facti qui bene cœpit habet. Audi ergo meum conſilium, obſecro, pro tua clementia, & quod ſuggero dignanter auſculta. Ecce enim parati ſumus in perficiendo quod reſtat tibi viriliter aſſiſtere, & annihilatione & confractione reliquæ partis murorum quæ remanſit, indeſinenter tibi collaborare. Conſcendamus ergo forti animo adhuc ſemel, & omni timore procul pulſo, ſaltem unica demum vice ſuper civitatem inſultum faciamus. Et ſi quidem valuerimus eam debellando ſuperare, merito glorioſior tibi aſcribetur triumphus: ſi quo vero minus tibi in hac parte fortuna quam placuerit arriſerit, & non potuerimus eam ad votum obtinere; faciemus cum ipſa pa-

» cem, aut dabimus ei treugas, eo pacto quo » placuerit tibi.

CAPUT XIII. *Qualiter princeps Turcorum hujus conſilium eſt ſecutus.*

His auditis, princeps commendavit ſentimentum & ſuggeſtionem hujus capitanei, & ſatis credulus, fidemque verbis ejus adhibens, & approbans per omnia id quod propoſuerat; tandem conſentiendo juſſit ita fieri quemadmodum ille ſuggeſſerat. Interim prævizati hi ſatis fuerant, qui erant intra civitatem ab hoſtibus obſeſſi, & informati per litteras cauteloſe, ut eſt prædictum, intromiſſas intra civitatem, de tractatu habito inter principem Turcorum & ejus capitaneos, & de concluſione finali, qualiter videlicet adhuc unicum inſultum ſuſtinerent urbici. In quo ſi ſubſiſtere ac invicti remanere poſſent, abſque dubio hoſtes ab obſidione recedere cogerentur. Confortantes igitur & cohortantes ſe mutuo, ut viriliter ſe opponerent, ac reſiſterent parti adverſæ, ſaltem per ſpatium duorum vel trium dierum: poſt quas exercitus Turcorum, ut ſperabant, diſſipari deberet, & obſidionem ſolvere atque ſinguli quique hoſtium ad terram propriam redire.

CAPUT XIV. *De jejunio Turcorum.*

Hic igitur erat ordo congreſſus, quem princeps Turcorum obſervare diſpoſuit ante futuram murorum conſcenſionem, ac civitatis iteratam & ultimam debellationem, ſecundum datum ſibi conſilium per nequam illum acerrimumque ſecretarium quem ſæpe diximus, Sagambaſſa, & ſequitur in hunc modum. Itaque die ſequenti, videlicet triduo ante diſpoſitum inſultum, indixit princeps Turcorum exercitui ſuo ſolemne devotumque ſecundum exigentiam ſuæ legis jejunium, in honorem ſcilicet ac reverentiam ſolis, quem pro Deo colebat, amplectens afflictionem & abſtinentiam cum omni populo ſuo, tribuſque diebus continuis uſque ad ſolis occubitum nihil omnino cibi corporalis deguſtans. In fine vero cujuſlibet diei, corpora largioribus epulis & potibus reficiebant, ea intentione, ut fertur, ne nimia famis inedia debilitati, deficere in congreſſu belli ac ſuccumbere cogerentur. Tempore vero nocturno ignem copioſum conſtruentes accenderunt, luminaria quoque ac faculas & ligna ſecum habentes, de per ſe, arte, ut creditur, diabolica, contra communem naturæ regulam, in mari ſimul ardentia & in terra. Sonitu tympanorum & aliorum inſtrumentorum muſicorum ipſum mare quodammodo tinnire faciebant. Tubis enim numquam vel raro utebantur, quia earum copiam non habebant.

CAPUT XV. *De ordinatione exercitus ac lento congreſſu Turcorum.*

His ita ſeſe habentibus, utitur princeps deliberatione permaxima, hæſitans intra ſe quali ordine conſcendere valeret, convenientiori modo quo poſſet nitendo ad expugnationem & captionem civitatis. Cives autem, ut prædiximus, invicem ſeſe hortabantur viriliter agere, & magnanimiter ſe defendere, ſagaciter facientes præparamenta ad reſiſtendum. Princeps vero Turcorum ſuper omnia cautus, paulatim occulte lenteque civitatem aggredi incipiens, in ſero vigeſimæ octavæ diei menſis Maii ordinavit ſuum exercitum ſub modo & forma ſequentibus. Biglardi dux exercitus Turcorum ordinatus & conſtitutus erat cum viginti millibus bellatorum ad portam civitatis vocabulo Pichi, ubi maximus putabatur inſtare reſiſtendi inſultus. Colymbaſſa vero conſiliarius principis, amicus tamen & fautor Chriſtianorum, Sagambaſſa quoque ſecretarius ejuſdem, fere cum tertia exercitus parte conſtituti fuerunt ad portam S. Romani, quæ diſtabat per ſpatium fere unius milliarii a porta Pichi. Ebigleobet quoque generalis capitaneus Græcorum erat deputatus ad latus Galligane, in oppoſito videlicet regalis palatii, ubi hoſtes, ſicut ſuperius dictum eſt, ſub terra fodere cœperant ante hunc congreſſum: qui locus diſtat a porta Pichi Romani duobus fere milliaribus. Sagambaſſa vero Albanenſis, Chriſtianæ religionis prævaricator, erat conſtitutus in mari, verſus civitatem Peram, cum abnegationis ſuæ ſociis, & Mahometicæ ſectæ ſequacibus, qui cum eo fidem Chriſti abdicaverant præ timore Turcorum.

CAPUT XVI. *De hoſtium aggreſſu, conſcenſu, & inſultu valido.*

Ordinatione bellatorum ita expedita, reſtat jam ut ſuccincte de hoſtium invaſione loquamur. Hi perinde qui ſe in civitate, prout poterant, tuebantur, reſtitere viriliter: ſed locus verſus portam S. Romani, quia nimium baſſus erat, parumque obinde munitus, faciliorem adverſariis conſcendentibus præbebat tranſitum. Illic quoque muri minus erant fortes, quorum non minima pars diebus præteritis fuerat ab adverſariis comminuta. Itaque ſpecula quædam illuc jactu fundæ ad terram proſtrata eſt: media quoque pars murorum illius lateris per ſpatium fere ducentorum paſſuum dejecta. Erant quippe illic tot fundæ atque colubri in aëre volitantes, in tanta copia, ut ſua denſitate aërem viderentur obnubilare. Illi vero qui de civitate erant, prout poterant muros ſuos reparando erigebant, obſtruentes eos terra & vaſis, ac lignis: quibus reſarcitis per aliquod tempus ſeſe defendebant ſecundum poſſibilitatem ſuam, ea cautela & modo ac practica, quas quiverant

Digitized by Google

quiverant in tali neceſſitate conſtituti excogitare.

CAPUT XVII. *De nobili domino Johanne Juſtinienſi, & opere atque induſtria ejus.*

Erat hoc in loco intra civitatem conſtitutus capitaneus quidam cui nomen erat Johannes, vir nobilis, natione Januenſis, qui eo tempore imperatori Conſtantinopolitano deſervivit ſub tributo. Hic ſe in omnibus exhibuit audacem & virilem, velut alter Machabæus, in cujus poteſtatis præminentia totus cuneus bellatorum omnem ſpem ſuam & fiduciam poſt Deum præ cunctis mortalibus illius ævi ſtatuerat. Qui oſtenſurus potentiam ſuam, & induſtriam qua callebat ad faciendum quod cogitavit & valuit, duobus vexillis paratis, ac decem millibus virorum fortium electis pro cuſtodia corporis ſui, propter nimiam violentiam & copiam adverſariorum, juxta caſtellum ligneo compactum opere, de quo ſupra tactum eſt, illic procuravit & adeſſe juſſit ſedes & ligna atque ſtallagia, aliaque inſtrumenta ad repugnandum neceſſaria; cœpitque mœnia & foſſas quæ deintus erant replere, ac pontibus æquare reliquæ terræ, quatenus abſque impedimento poſſet cum ſuis hoſtibus occurrere ex adverſo venturis.

CAPUT XVIII. *De ejuſdem domini Johannis vulneratione, & civitatis ab hoſtibus devaſtatione.*

His ita ſe habentibus, præfatus dominus Johannes Juſtinienſis in congreſſu cum hoſtibus jactu colubri cujuſdam graviter vulneratus eſt: qui ſtatim lethalis quodammodo vulneris ictu ſequeſtrans ſe ab exercitu cui capitaneus fuit deputatus, ad medicandum ocius properavit, ſuam commendans cuſtodiam, & populum ſibi ſubjectum duobus aliis viris nobilibus Januenſibus. Et ecce dum unius mortis cauſa ſollicitatur, plurimorum ſalus periclitatur, ut ex his quæ ſequuntur evidenter comprobatur. Denique dum hæc aguntur, intempeſta nocte jam lucis initia vix attingente, ex improviſo Turci muros civitatis alacriter conſcendunt, videntibus his qui intra civitatem erant, cuſtodientes vigilias noctis. Abſente igitur præfato domino Johanne Juſtinienſi qui curationis neceſſitate diverterat ab exercitu ſuo, hi qui ſubtractionis ejus cauſam ignorabant, putantes eum fugæ metuſve occaſione declinaſſe, ac præſentiam ſuam ſubtraxiſſe, fugæ præſidium & ipſi quæſierunt, non præaviſati ſe defendere contra inſultus adverſariorum, abſente capitaneo ſuo. Sic ergo Turci nocte civitatem Conſtantinopolitanam (proh dolor!) intraverunt, per muros ſcandentes, circa aurotam vigeſimæ octavæ diei menſis Maii: omnes interficientes a minimo uſque ad maximum, qui eis reſiſtere ac ſe defendere tentare auſi fuerunt; quodque execrabilius eſt & horribilius ſonat in auribus piorum, abutentes reliquiis ſanctorum, tamquam inſani & rabidi canes, inſuper injuriam, contumeliam & irreverentiam maximam exhibuerunt ligno vivificæ Crucis Domini noſtri Jesu Christi, ſimulque imagini ſanctæ atque intemeratæ genitricis ejus, glorioſæque V. M. quam etiam effigiem velut beſtiæ peſſimæ in lutum furibunde atque ignominioſe projicientes, pedibus ſuis abominabiliter & deſpectiſſime calcaverunt, quod nullo dubio ſcelus nullo modo patietur is qui patientiam longanimiter in hominum peccatis exhibet inultum remanere, licet ad tempus ſilere parumper videatur.

CAPUT IX. *De civitate Pera, & pacto ejus cum Turcis.*

Expugnata igitur ac depopulata tam inclyta civitate, & redacta ſub manu hoſtili, Pera urbs fortis, quæ eſt vicina Conſtantinopoli, nullum adhuc inſultum ſuſtinuerat ab hoſtibus: quin immo major pars populi erat tunc in Conſtantinopoli, cum daretur in manu hoſtili ut auxilium ferret illi. Hi vero qui remanſerant in urbe Pera, necdum cum mobilibus ſuis bonis & utenſilibus melioribus quæ poſſidebant fugam captantes alicubi confluxerant: ſed nimio terrore perculſi intra ſua mœnia ſeſe hactenus recolligebant. Qui cum ſe manus Turcorum evadere poſſe deſperarent, inito prudenti conſilio, præſertim cum nec viribus prævalere adverſus eos valuiſſent, in hoc unanimiter conſenſerunt, ut principi Turcorum claves civitatis ſuæ tranſmitterent, eique ſeſe ſuoſque atque ſua ſponte ac promte recommendantes, ipſius voluntati atque beneplacito una cum civitate offerrent, expectantes ac ſperantes in hoc magis divinum auxilium quam humanum; iſtud nempe ſæpe fallit, illud vero tribulatis ſemper adeſſe novit. In hac quippe civitate fuerunt circiter ſeptem millia virorum, qui ſicut aviſaverunt, ita & fecerunt. Venit nihilominus fugere coacta neceſſitate magna pars virorum ac mulierum navigio de civitate Januenſi, & inſuper vidit Jacobus Tedaldi prænominatus navem eminus venientem, alteram mulieribus plurimis onuſtam, a Turcis nequiter & callide prædatam.

CAPUT XX. *De morte regis Conſtantinopolitani & evaſione Jacobi per mare natantis.*

Interea rex Conſtantinopolitanus ad extrema devolutus mortem invenit, narrantibus de illo quibuſdam, quod capitis detruncatione vitam finierit, aliis vero dicentibus quod in tranſitu portæ dum fugere tentaret, hoſtibus occurrentibus, morte præoccupatus defecerit. Et revera utrumque rationabiliter

credi poteſt, ut & in porta primo ſit interceptus, & poſtea decollatus. Interea galeæ quædam Venetorum ad terram ſanctam properantes, & aliæ multæ præſtolantes in mari a mane uſque poſt meridiem in tuto loco ſe ſervabant juxta urbem devaſtatam, deſiderantes vitam Chriſtianorum ſervare incólumem & illæſam. Venerunt autem ex illis fere quadringenti fugitivi, intra quos erat ille JACOBUS TEDALDI nobilis Venetus, qui duabus fere horis ſuper muros civitatis ſeſe cum populo ſibi ſubjecto viriliter defenderat poſt introitum Turcorum. Tandem refluxum maris adeptus, exſpoliavit ſe veſtibus, & miſit ſe in illud, natando pertingens uſque ad prædictas galeas, & petens ut ab eis aſſumtus poſſet aliquatenus perduci illæſus ad ripam: quod & factum eſt.

CAPUT XXI. *De navibus a Turcis ſubmerſis & captis, & quibuſdam intempeſtive venientibus.*

Turci vero devaſtando ſubmerſerunt navem quamdam octoginta ducatorum, diripientes inſuper circiter quatuordecim naves alias, quarum tres continebant ſexcentos bottos, reliquæ vero erant ducentorum vel trecentorum bottorum, inter quas erant galeæ & gallotæ quæ fuerant eo miſſæ ad defenſionem & reſiſtentiam deputatæ. Hæ præcedenti die ante civitatis vaſtationem mare legentes, ad locum cui vocabulum eſt ad Pontem magnum applicuerunt. Omnes vero naves fuerunt fere num. ducentæ quadraginta, Venetique miſerant obſeſſis in auxilium novem galeas & viginti naves alias grandes bene proviſas, quas applicuerunt ad magnum Pontem ſequenti die vaſtationis ſæpedictæ civitatis. Occubuerunt autem ſeu perierunt in præfatis navibus ſeu alio quovis modo nobiles Veneti circiter triginta quinque, & alii plebeii viri numero quadraginta, quorum animæ ſempiternam mereantur requiem invenire.

CAPUT XXII. *De præda Turcorum ex Conſtantinopoli, & damno aliarum civitatum.*

Fertur quod præda quam Turci de capta civitate diripuerunt, valebat quadraginta millia ducatos, damnum vero quod perpeſſi ſunt Veneti in hoc excidio fuit fere quadraginta millium ducatorum, non minus vero damnum Januenſium fuiſſe creditur. Florentini quoque viginti millia ducatos amiſerunt; Anchonenſes vero quindecim. Anchona noſtra civitas eſt amœna & pulchra ſupra littus maris ſita: in qua dominus Pius papa ſecundus communis naturæ debitum ſolviſſe dicitur. Hæc autem ſunt armamenta ſeu vaſa bellica, quæ Veneti prædictæ civitati Conſtantinopolitanæ pro defenſione mutuaverunt & perdiderunt: octoginta ſundibulæ magnæ, 7000. brigandi, 4000. colubri, 4000. quadrigæ cum baliſtis, 7000. foſſoria, 7000. igniferas patellas, 12000. uncos, 2000. ſecures, 7000. mallei, 4000. ſitulæ, 7000. vaſa vinalia pro potibus, 7000. bigas, 4000. ligones, & alia inſtrumenta pluſquam 4000. Item 6000. equeſtres, & 16000. pedeſtres, & 400. galeæ ſolutæ pro integro anno.

CAPUT XXIII. *De ætate & conditione principis Turcorum.*

Narrantibus his qui cum principe Turcorum aliquando converſati ſunt, & ejus ſtatum optime noverant, conſtat illum fuiſſe tunc temporis viginti trium circiter annorum. Ferunt quoque ipſum pluſquam dici vel cogitari poſſit, delectari in humani ſanguinis effuſione: propter quod invenitur anhelo pectore quotidie ſtragem ſitiens, ambitioni indefeſſe ſtudens, damnationes ardenter affectans, bella continue deſiderans, diſcordias infatigabiliter fovens, triumphos modis omnibus amans, principatum totius orbis affectuoſiſſime diligens, immo pluſquam Alexander Magnus, Julius, vel Auguſtus, vel alii quique potentes imperatores hujus mundi. Æſtimat denique majorem & ampliorem virtutem & potentiam ſe habere, quam omnes qui fuerunt ante ipſum; quapropter coram ſe recitari facit annales hiſtorias temporum antiquorum, quatenus ex his poſſet latius de ſingulis informari, ut tandem pervenire poſſet ad Venetos & Romanos, & notitiam de duce Mediolanenſi ac ejus potentia haberet. Verſatur namque ſicut præfati ſumus principalis intentio ſua circa belli negotia pugnæque victorias, dicitque ſe velle ſtatuere ſolium ſuum regni apud Conſtantinopolim, conſtructurum ſe illic affirmans miro opere pontem, qui magnus erit & fortis, longus & latus. Ex quo veriſimiliter propenditur nullum incolarum illius loci de ipſius adventu fore gaviſurum, ipſum præſtolando, ſed potius malle ſibi tranſmittere civitatis claves priuſquam appropiet, maxime cum violentia & potentia ſua obtinuit famoſiſſimam fortiſſimamque civitatem, quæ pro certo tanti dicitur fuiſſe roboris, ut vix umquam æſtimaretur ab ullo principe, duce, vel rege poſſe obtineri.

CAPUT XXIV. *Qualiter audaciæ Turcorum poſſent Chriſtiani facillime reſiſtere.*

Licet exercitus Turcorum copioſus ſit & immenſus, ſubtilis, audax atque ſtrenuus in rebus bellicis, ob mundi hujus favorem ſeſe mortis diſcrimini paſſim dando, poſſent tamen Chriſtiani eidem obniti, ac etiam prævalere per modum qui ſequitur. Nam apparet quod princeps eorum æſtate petita nihil aliud fecit, quam quod proinde quieti operam dedat: deliberans ad civitatem Conſtantinopolim venire, ac reſidentiam illic facere quatenus hoc modo circum adjacentes pro-

vincias & civitates abſque bello & congreſſu A pugnæ obtinere poſſet. Sed in rei veritate nulli ſit dubium, quin ſagaciſſime cauteque in contrarium ſeipſos præparabunt Turci terra marique futuris temporibus. Chriſtiani vero ſi confiſi in eo qui aſſolet ſe invocantibus promptus piuſque ſemper auxiliator exiſtere, viriles ſe reddiderint: non fugarent eos ab inde tam cito extra terminos quos apprehenderunt: quin immo uſque in ſæcula ſempiterna terras alias copioſas, bonas & ſpatioſas, fertileſque adepturi ſunt, ipſo Deo propitio, ſed modus quo id facilius poſſet, agnoſcatur qui ſequitur. In primis putamus B neceſſarium fore, quod ante omnia bonum pacis inter Chriſtianos principes firmetur, ſine quo nil boni proculdubio conſtat poſſe uſque in finem firmari. Neceſſarium igitur eſſet quod Veneti, Mediolanenſes, Florentini, ceterique principes Italici inter ſe mutuo compaginarentur, & exhiberent exercitum viginti millium equitum: habeant quoque ii ſic uniti bonos & electos capitaneos, qui eos traducant uſque in Albaniam verſus partes Chriſtianorum, quia notum eſt illic fore optimam fertilemque terram, ubi ſine dubio ſecuri eſſent: in brevi tempore mul- C tiplicandi per additamentum Albanorum & Sclavorum, aliorumque circumcirca, qui libentiſſime Chriſtianorum legi defendendæ ſeſe promptiſſimos exhiberent. Hoc autem exercitu ſic ordinato ac diſpoſito, jam rurſus alium maritimum exercitum conveniret provideri per regem Aragonienſem ſeu Avinionenſem, per Venetos, Januenſes, & Florentinos, ac per alios in inſulis magnis ſitos. Eſſent namque ii ſatis potentes, ad expugnandum, invadendum, fugandum & diſperdendum Turcorum exercitum, ſaltem ſi non excederet murum ante Conſtantinopo- D lim congregatum. Et iſte navalis exercitus pergere deberet verſus Nigrum Pontem ad obtinendum Sagripolim, aliaſve urbes ſub Turcorum dominio conſtitutas, & hoc ad impediendum tranſitum eo de Turcia in Græciam. Optimum denique videretur, quatenus Cæſar cum Hungaris atque Bohemis, & circumadjacentibus populis in hunc modum procederet, ordinabiliter conſtituendo concordem aciem pergentem verſus Græciam per Andrinopolim, reliquaque loca E ſubTurcorum protectione conſtituta. Servent inſuper modum hunc atque ordinem ſinguli exercitus, ut ſint in determinatis locis, ut valeant ſibi invicem notificare ſuos eventus.

CAPUT XXV. *Quod multi Chriſtiani coacti ſervire Turcis mallent, ſi poſſent, ab eodem liberari & noſtris adhærere.*

Princeps Turcorum hoc in tempore vires quas valuit exercere curavit; habens in exercitu ſuo parum pluſquam ducenta millia bellatorum, connumeratis etiam ineptis, inter quos tamen multi Chriſtiani reperti ſunt, qui ſequuntur eum coacti & inviti, omni deſiderio præſtolantes Chriſtianorum auxilium futurum, qui eis ſuccurſum & juvamen ferre poſſent, quatenus a Turcis liberari, & ad propria redire poſſent. Iſte præfatus princeps Turcorum bella exercens, pro conſuetudine habet in nulla civitate vel caſtro pro tunc reſidere; ſed frequenter aut in campis aut in pratis cum populo ſuo conſiſtere. Ex quoper penditur ejus de facili debilitari poſſe potentiam, maxime quia Chriſtiani ab eodem angariati, ad noſtros occaſione inventa confugientes, ipſis eſſent in hoſtes, nobis autem in præſidium, & firmamentum. Caramaym quoque vir magnus ac præpotens, ac validus inimicus eidem principi Turcorum, ſi eum per noſtros certificari contingeret de Chriſtianorum adventu, permaximum inferret illi damnum, atque de facili noſtræ fidei adhæreret.

CAPUT XXVI. *Quod princeps Turcorum faciliter decipi poſſit, & niſi id fiat, periculum imminet Chriſtianis.*

In Græcia vix aliquis reperiri poſſet, qui Turcis miniſtrare victualia dignaretur, & ſic Turcia fame laborans, a militia de Rodos citius vaſtaretur. Inſuper Chriſtiani Græci terras ſuas ſub Turcorum imperio ſitas manu armata eos expugnando requirerent & obtinerent: ſicque noſtris paulatim appropiantibus ab omni parte, nulli dubium quin Turcorum potentia in brevi deficeret præ ſtipis inopia: ſi ſaltem hæc quæ protulimus cum diligentiæ cautela per providentiam veſtram, Domine, juberentur actitari. Si vero hoſti noſtro tribuatur loci & temporis opportunitas, interveniente incuria, deſidia, & negligentia noſtra: qua percepta, ſibi de omnibus neceſſariis provideat terra marique, veraciter fateri cogemur, ſolum reſtare nos omnes mercenarios & ſervos, venditos, infelices & miſeros futuros. Quod autem ipſe dignetur qui ſuos in præſenti a malo dignatus eſt eripere, & in bono ſua gratia ſemper conſervare, atque poſt hanc caducam & miſeram vitam futura pollicetur præmia ſe daturum, peracto certaminis labore, Jeſus-Chriſtus Dominus noſter, qui eſt ſuper omnia benedictus in ſæcula ſæculorum. Amen.

Ego igitur Simon de Ympegem filius quondam Reyneri de Ympegem hanc certificationis ſcedulam domino cardinali Avinionenſi tranſmiſſam per Franconem de *Tvvayr* ad finem uſque produxi in civitate Piſienſi: in monaſterio beati Johannis Lateranenſis, anno Domini milleſimo quadringenteſimo quinquageſimo tertio, in ſolemnitate Purificationis beatæ Mariæ Virginis.

Explicit hiſtoria de cladibus civitatis Conſtantinopolitanæ.

CHRONICON ANGLICANUM
AB ANNO MLXVI. AD MCC.
AUCTORE RADULFO COGGESHALE ABBATE.

Ex mſ. codice bibliothecæ Pariſienſis S. Victoris.

OBSERVATIO PRÆVIA.

DE Radulfo abbate Coggeshalenſis monaſterii egimus ſupra in obſervatione prævia ad ejus Chronicon Terræ ſanctæ, ubi præclara eruditorum virorum de eo retulimus encomia: adeo ut mirari libeat tam eximium auctorem, apud ſuos adeo celebratum, hactenus in tenebris delituiſſe. Sed neque hic non poſſumus Anglorum reprehendere negligentiam, qui hiſtoriæ patriæ ſuæ tam curioſi editores hactenus viſi, Radulfi lucubrationes quas non immeritis laudibus certatim efferunt, in lucem proferre poſthabuerunt. Ne quid igitur Anglicanæ deſit hiſtoriæ, atque ut de ampliſſima & inclyta natione benemereri valeamus, ejus Chronicon ab anno MLXVI. *ad* MCC. *quod in Cottoniana bibliotheca reperiri monet Oudinus, hic ſtatuimus edere ex pervetuſto codice Pariſienſis S. Victoris monaſterii, auctoris ævo conſcripto, ubi cum ejuſdem libello* de Motibus Anglicanis ſub Johanne rege, *uno eodemque tenore, tamquam ejuſdem ſcriptoris, ſubjicitur illius Chronico Terræ Sanctæ. Et certe idem utriuſque operis eſt ſtilus, eadem ſcribendi ratio: de Coggeshalenſis monaſterii ſui fundatione, deque primis illius abbatibus agit, nec pauca etiam de ſuis Ciſtercienſibus refert. Denique citat etiam librum ſuum Viſionum.*

ANno ab incarnatione Domini MLXVI. Wilhelmus dux Normannorum contracto a partibus tranſmarinis innumerabili exercitu, in Angliam applicuit apud Haſtenges, ac juſto Dei judicio die S. Calixti papæ regem Haroldum, qui imperium Angliæ injuſte uſurpaverat, regno ſimul ac vita privavit: quamvis quidam contendant ipſum Haroldum inter occiſos delituiſſe, nocturnaque fuga lapſum poſt multas peregrinationes, apud Ceſtriam eremiticam vitam duxiſſe, & uſque ad ultima tempora regis Henrici II. in ſancto propoſito perduraſſe.

Robertus cognomento *Cumin* cum DCC. hominibus ſuis in Dunhelmo occiditur: unde rex W. iratus, totam depopulatus eſt Northumbriam.

Malcolmus rex Scotorum terram regis Wilhelmi ferro flammiſque devaſtare cœpit.

Lanfrancus in archiepiſcopum provehitur.

Malcolmus regi Wilhelmo occurrens, in loco qui dicitur *Abernith* ei homagium fecit.

Rex Wilhelmus Cinomanis ſibi ſubegit.

MLXXI. Tria monaſteria a tribus monachis inſtaurata ſunt; unum Dunhelmi,

Digitized by Google

aliud Eboraci, tertium apud Werltebi.

Marcolmus totam Northumbriam uſque ad fluvium Tine devaſtavit. Robertus *Curtehoſe* novum caſtellum ſuper *Tine* condidit.

WALCHERUS Dunhelmenſis epiſcopus a Northimbrenſibus occiditur.

Rex Wilhelmus deſcribi fecit omnes barones & feudatos milites, & quot carucatas terræ quiſque habebat, & reditus poſſeſſionum.

MLXXXVII. Rex Wilhelmus in Franciam cum exercitu venit, atque oppidum quod Mantua dicitur, cum eccleſiis combuſſit, ubi & duo recluſi combuſti ſunt; indeque cum gravi viſcerum cruciatu Normanniam rediens, Wilhelmo filio ſuo regnum Angliæ tradidit, ſicque defunctus eſt v. iduum Septembrium die, & Cadomi ſepultus, poſtquam xx. annis, menſibus x. & xxviii. diebus genti Anglorum præfuit, cui ſucceſſit in regnum Wilhelmus filius ejus, & Robertus *Curtehoſe* primogenitus in ducatu Normanniæ.

MLXXXIX. LANFRANCUS Dorobernenſis archiepiſcopus obiit. Tertio idus Auguſti terræ motus permaximus per Angliam extitit.

MXCIII. Rex Wilhelmus ANSELMO Beccenſi abbati archiepiſcopatum Cantuariæ, & ROBERTO BLOIET Lincolnenſem dedit præſulatum. Rex Scotorum Malcolmus, & Eduardus filius ejus cum multis aliis a militibus Roberti Northanhumbrorum comitis occiſi ſunt. Quo audito, regina Margarita præ dolore decidit in ægritudinem, & tertia die vitam finivit. Scoti regem ſuum Duncanum peremerunt, & Duvenaldum conſtituerunt.

MXCV. URBANUS papa concilium tenuit apud Clarum-montem, hortatuſque eſt Chriſtianos proficiſci in Jeruſalem ad debellandos paganos. Cujus hortatu quamplurimi cruce Chriſti ſignati, ad illud iter aggrediendum ſe paraverunt; quorum duces primates erant Podienſis epiſcopus, comes S. Ægidii Reimundus, Hugo Magnus Philippi Francorum regis germanus, dux Lotharienſis Godefridus, & Baldewinus frater ejus; comes Stephanus Bleſenſis, Robertus comes Flandrenſis, Robertus *Curtehoſe* dux Normannorum, & Boamundus Roberti Wiſcardi filius. Hoc anno fuit motio Chriſtianorum euntium in Jeruſalem ſuper paganos.

Guillelmus rex Cinominenſem civitatem ſuæ ditioni ſubegit.

Antiochia a Chriſtianis capta eſt iv. nonas Julii feria iv. & lancea qua mundi Salvator vulneratus fuerat, S. Andrea revelante, inventa.

MXCIX. Idus Julii feria vi. Jeruſalem a Chriſtianis capta eſt, & dux Godefridus ab omni exercitu in regem eſt electus. Obiit URBANUS papa.

MC. Wilhelmus rex junior in nova foreſta cum fuiſſet venatu occupatus, à quodam Franco Gualterio cognomine *Tirol* ſagitta percuſſus vitam finivit iv. nonas Auguſti feria quinta, cum regnaſſet xiii. annis xxxviii. diebus minus. Cui ſucceſſit frater ejus Henricus in regnum; & mox nonis Auguſti die Dominica in Weſt-monaſterio à MAURITIO Londonienſi epiſcopo in regem eſt conſecratus. Die vero S. Martini conſecrata eſt Mathildis filia regis Scotorum Malcolmi in reginam ab ANSELMO archiepiſcopo.

MCI. Robertus *Curtehoſe* dux Normanniæ rediens ab Jeruſalem cum navali exercitu applicuit apud *Portesmuthe*, regem Henricum fratrem ſuum expugnaturus; ſed mediantibus utrorumque baronibus locuti ſunt ad invicem rex & dux de pace & concordia. Iterum motio facta eſt euntium Jeruſalem.

ANSELMUS archiepiſcopus tenuit concilium cum omnibus Angliæ epiſcopis, ac plures abbates tam Francigenos quam Anglos, quia inhoneſte ſe habuerunt degradavit, cunctiſque prohibuit preſbyteris diutius uxores habere.

Corpus S. Cuthberti incorruptum & flexibile inventum eſt poſt annos cccc. & xviii. depoſitionis ſuæ, & una cum eo caput ſancti Oſwaldi regis & martyris, & reliquiæ ſancti Bedæ inclyti doctoris.

Henricus rex Angliæ tranſiens mare, Bajocenſem civitatem cum eccleſia B. Mariæ, quæ intus erat, combuſſit. Tunc etiam Roberto fratri abſtulit Cadomum.

MCVI. Robertus dux Normanniæ apud *Tenerchebrat*, vigilia S. Michaëlis a fratre ſuo Henrico capitur, & cum eo comes Wilhelmus de Moretonio, & Robertus de *Stutevile*, & plures alii, & ſic ab illo die tota Normannia regi Henrico ſubjecta eſt. Dux vero Robertus in quadam turri relegatus eſt uſque diem obitus ſui.

Rex Henricus conſtituit legem ut fures & latrones ſuſpenderentur. Monetam quoque corruptam & falſam qui deprehenſus fuiſſet facere, ſine ulla redemtione oculos & teſticulos amitteret. Philippus rex Francorum obiit, cui ſucceſſit Ludovicus filius ejus, qui genuit vii. filios & unam filiam, Philippum, qui fuit inunctus in regem, de quo inauditum contigit infortunium. Cum enim quadam die per Pariſius equitaret, ab uno porco diabolico offenſus equus cecidit, & ſeſſorem ſuum ad ſilicem contrivit, & nocte ſequenti ſpiritum exhalavit, & ſtatim Ludovicus frater ejus ab INNOCENTIO coronatur petitione patris. Tertius filius regis fuit HENRICUS monachus Clarevallenſis, & poſtea Remenſium archiepiſcopus. Quartus Robertus comes Drocenſium, pater Roberti comitis *de Parthe*, & epiſcopi Belvacenſis, & epiſcopi Aurelianenſis. Quintus filius fuit Philippus clericus. Sextus Petrus qui duxit filiam Reginaldi de *Curtenay* cum terra ipſius. Soror iſtorum re-

Digitized by Google

gis filia Conſtantia, quæ primo tradita eſt Euſtachio comiti Bolonienſi filio regis Stephani, ac poſtmodum Raymundo comiti S. Ægidii, quam poſtmodum repudiavit.

MCIX. Dorobernenſis archiepiſcopus Anselmus obiit; Elienſis abbatia in ſedem epiſcopalem mutata eſt.

MCX. Rex Anglorum Henricus filiam ſuam Mathildem dedit Henrico imperatori Teutonicorum in conjugium.

Beatus Bernardus annos natus circiter xxii. Ciſtercium ingreſſus cum ſociis amplius quam xxx. ſub abbate Stephano ſuavi jugo Chriſti collum ſubmiſit, anno a conſtitutione domus Ciſtercienſis quinto decimo.

Mathildis filia regis Henrici apud Moguntiam deſponſata eſt, & in imperatricem conſecrata.

Apud Longobardiam terræ motus magnus factus eſt per xl. dies, ita ut domus plurimæ corruerent, & villa quædam prægrandis mota eſt repente de ſtatu proprio, jamque in longe remoto conſiſtere cernitur loco.

Mediolanis dum patriciæ dignitatis viri de republica tractantes ſub una reſiderent turri, auribus omnium foras vox inſonuit, unum ex illis vocans nomine, & feſtinato exire rogans: quo tardante, perſona quædam coram apparuit, quæ vocatum virum ut egrederetur prece obtinuit. Exeunte autem illo turris repente cecidit, & omnes qui ibi aderant caſu miſerabili oppreſſit.

MCXVIII. Mathildis regina Anglorum apud Weſt-monaſterium calendis Maii obiit, & in ipſo monaſterio eſt ſepulta. Paschalis papa obiit.

MCXIX. Gelasius papa obiit. Calixtus papa Giſortium veniens, rex Henricus occurrit, impetravitque ab eo omnes conſuetudines quas pater ſuus in Anglia & in Normannia habuerat, & maxime ut neminem aliquando legati officio in Angliſa fungi permitteret. Obiit Herebertus epiſcopus Norwicenſis, cui ſucceſſit Ebrardus.

MCXX. Rupis alliſio maris unam demerſit navem apud *Barbefleot*, in qua pene tota propago omnium nobilium Normannorum, una cum Wilhelmo filio regis Henrici & quodam alio notho, cum duabus filiabus regis, & una ejus nepote, aliique quamplures fere ccc. homines perierunt.

MCXXIV. Obiit Calixtus papa, cui ſucceſſit Honorius.

Fames valida.

MCXXVII. Obiit Henricus imperator, reverſaque eſt Mathildis imperatrix ad patrem ſuum, qui tradidit eam Galfrido *Plantegeneſt* comiti Andegavenſium, filio Fulconis comitis & regis Jeroſolymitani. Qui Galfridus genuit ex ea regem Henricum, Gaufridum & Willelmum *Longeſpée*.

Occiſus eſt Carolus comes Flandrenſis.

Hoc anno maxima peſtis animalium facta eſt, & facta eſt abbatia de Reivallis a Waltero *d'Eſpec*, qui & eccleſiam S. Trinitatis de *Kirkeham* fundavit, necnon abbatiam ſanctæ Mariæ de Sartis.

Eclipſis ſolis facta eſt iv. nonas Auguſti luna xxvii. exiſtente, & apparuerunt ſtellæ, & obtenebratus eſt dies hora vi. Rex Henricus eadem die mare ingrediens transfretavit ad Angliam, poſtmodum vivus numquam reverſurus.

MCXXIX. Obiit Honorius papa, cui ſucceſſit Innocentius papa.

Eclipſis facta eſt lunæ calendis Januarii. Obiit rex Henricus iv. nonas Decembris, cujus corpus exenteratum ac ſale conditum delatum eſt in Angliam, & apud monaſterium de *Redinges*, quod ipſe fundaverat, humatum eſt; cui ſucceſſit Stephanus nepos ejus ex ſorore, filius Stephani comitis Bleſenſis, qui illum & comitem Theobaldum ex filia regis Willelmi baſtardi genuerat. Porro rex Stephanus duxerat uxorem Mathildem, cujus mater dicebatur Maria, ſoror reginæ Mathildis, quarum pater rex Malcolmus Mathildam filiam Euſtachii comitis Bolonienſis cum honore Boloniæ. * Hic Euſtachius frater extitit Godefridi ducis Lothariæ & poſtmodum Hieroſolymitani regis, & frater Baldewini comitis de *Roheiſe*, qui poſtea rex Hieroſolymitanus poſt fratrem ſuum Godefridum effectus eſt. De iſta regina Mathilde & pio rege Stephano natus eſt Euſtachius comes Boloniæ, & Willelmus comes Waremiæ; quamdam etiam filiam habuerunt, quæ de monaſterio ſanctimonialium poſtmodum abſtracta, comiti Matthæo fratri Philippi comitis Flandrenſis traditur in uxorem, ex qua duas habuit filias, quarum una data eſt duci Luvanæ, alia vero poſt tertium maritum nupſit filio comitis de *Dammartin*. Eodem anno obiit Willelmus archiepiſcopus Cantuarienſis, cui ſucceſſit Theobaldus. Facta eſt abbatia de Sartis.

* Hic deſideratur aliquid.

MCXXXVII. Ludovicus Ludovici filius petitione patris ab Innocentio papa in regem conſecratur, qui accepit in uxorem Alienordem filiam Willelmi comitis Aquitaniæ, ex qua habuit duas filias, Mariam & *Aaliz*. Maria nupſit Henrico comiti Trecenſi, filio Theobaldi comitis, fratris regis Stephani. *Aaliz* ſoror Mariæ tradita eſt comiti Theobaldo Bleſenſi fratri ſupradicti Henrici. Ex comite Henrico & Maria ortus eſt Henricus comes, qui cum rege Philippo profectus eſt Hieroſolymam, cui & rex Richardus regnum illud conceſſit.

MCXXXVIII. Theobaldus factus eſt archiepiſcopus Cantuarienſis.

MCXXXIX. Venit imperatrix Mathildis in Angliam.

Facta eſt abbatia de *Coggeshale* a rege Stephano & regina Mathildi, qui etiam fundaverunt abbatiam de Furneis, & abbatiam de

Coggeshale abbatia fundatur.

Faverſham, ubi etiam corpora eorum humata ſunt. Eodem anno convenit conventus apud *Coggeſhale* III. nonas Auguſti. Facta eſt eclipſis ſolis XIII. calendas Aprilis luna XXVIII.

MCXL. Comes Albericus *de Ver* a civibus Londoniæ peremtus eſt. Hac tempeſtate magiſter Petrus Abaelardus extitit, & magiſter Gilebertus *Poreie* epiſcopus Pictavis & Hugo de S. Victore.

MCXLI. Bellum factum eſt inter Stephanum regem & Robertum comitem Gloceſtriæ, in quo victus eſt rex & captus apud Lincolniam in Purificatione S. Mariæ, quæ evenit in die Dominica per *E* litteram ſtantem IV. nonas Februarii. Obiit INNOCENTIUS papa. Succeſſit CÆLESTINUS papa; poſt eum LUCIUS; quo defuncto ſucceſſit EUGENIUS.

Captus eſt ROBERTUS epiſcopus Londonienſis apud Fullam.

MCXLIII. Galfridus de Mandavilla per violentiam intravit in Rameſciam, & monachos fugavit, & ibidem obiit.

MCXLIV. Puer Willelmus crucifixus eſt a Judæis apud *Norvvic*.

EBRARDUS epiſcopus a Norwico Fontenetem receſſit.

MCXLVII. Rex Ludovicus cum regina Alienor & cum proceribus regni Francorum profectus eſt Jeroſolymam, & dux Saxonum Fretherícus poſtea imperator; & Damaſcum obſederunt; ſed jam cum capienda eſſet civitas, ab obſidione moti ſunt per fratres Templi, ut dicitur, qui pecuniam a Noradino acceperant. Civitas Ulixis capta eſt.

MCXLVIII. Tranſlatio S. ERKENWALDI Londonienſis epiſcopi.

Facta eſt abbatia de Saltereia. WILLELMUS epiſcopus Norwicenſis factus eſt.

MCXLIX. Rex Ludovicus ab Hieroſolyma regreditur. Poſt cujus regreſſionem Galfridus comes Andegavenſis & Henricus filius ejus conqueſti ſunt regi de Stephano rege Anglorum, qui eis regnum Anglorum & ducatum Normanniæ injuſte auferebat. Rex vero Ludovicus Normanniam aggrediens, manu forti eam cepit, & Henrico tradidit, & eum pro eadem terra in hominem ligium accepit. Ille vero pro collato adjutorio Vilcaſſinum Normanniæ, quod eſt inter Itam & Andelam regi Ludovico totum immune dedit: in qua terra continetur Giſortium, *Neoſle*, & Stripiniacum. Nec multo poſt rex Ludovicus repudiavit Alienordem conjugem ſuam, linea conſanguinitatis inter eos jurata: quam ſine mora Henricus dux Normanniæ accepit uxorem cum comitatu Aquitaniæ. Poſtea vero Ludovicus duxit Conſtantiam filiam imperatoris Hiſpaniæ, ex qua habuit filiam nomine Margaritam, quæ Henrico juniori filio regis Henrici in matrimonio juncta eſt. Vilcaſſinenſem autem terram dedit rex Ludovicus filiæ ſuæ in matrimonium. Deinde rex genuit aliam filiam

A de Conſtantia nomine Adelaidis, in cujus partu mater clauſit extremum diem. Poſtmodum rex Ludovicus duxit aliam filiam Theobaldi comitis Bleſenſis, ſororem Henrici comitis Trecenſis, & Theobaldi comitis, & Willelmi Remorum archiepiſcopi, ex qua unum habuit filium nomine Philippum, qui anno Incarnationis MCLXV. hæc nobiliſſima Deeſt hic aliquid.
proles proceſſit ad ortum. Beatus MALACHIAS epiſcopus Hibernenſis apoſtolicæ ſedis legatus anno Incarnationis Domini MCXLVIII. ætatis ſuæ LIV. loco & tempore quo prælegit & prædixit, ſcilicet apud Claram-vallem, B die Omnium-ſanctorum ab angelis aſſumtus feliciter obdormivit in Domino.

Facta eſt abbatia de Sibetuna. Hoc tempore gelare cœpit a quarto idus Decembris uſque ad XI calendas Martii, & ſic Tamiſia gelata eſt, ut pede & equo tranſiretur.

MCLIII. Beatus BERNARDUS Claræ-vallis cœnobii primus abbas, aliorum quoque amplius quam CLX. monaſteriorum pater, annis circiter LXIII. expletis, XIII. calendas Septembris inter filiorum manus obdormivit in Domino: eodem videlicet anno quo C B papa EUGENIUS III. ejuſdem patris ſancti in ſancta converſatione filius ab hac luce migravit ad veram lucem, ſucceſſore ejus ANASTASIO Romanæ eccleſiæ præſidente, regnantibus autem, in Romano imperio Friderico illuſtri, in Francorum regno piiſſimo Ludovico Ludovici filio. Eodem anno facta eſt abbatia de Fleteia.

MCLIV. Obiit piiſſimus rex Stephanus IX. calendas Novembris, ſepultuſque eſt in eccleſia de *Faverſham*, quam ipſe fundaverat cum regina ſua Mathildi. Cui ſucceſſit in regnum Henricus filius imperatricis, dux D Normanniæ, & comes Aquitaniæ & Andegaviæ; conſecratuſque eſt in regem apud Weſtmonaſterium a THEOBALDO archiepiſcopo eodem anno, Dominica ante Natale Domini, qui ex Alienoride conjuge ſua genuit quatuor filios, videlicet Willelmum, Alienoræ filii & filiæ.
qui in puerili ætate mortuus eſt, Henricum regem, Richardum Pictavinum & regem, Galfridum comitem Britonum, Johannem regem, prius comitem Gloceſtriæ, & Moretaniæ. Habuit etiam ex ea tres filias, quarum una tradita eſt Willelmo Siciliæ, alia regi. . . . . petit Hiſpaniæ, tertia Henrico E duci Saxoniæ, qui dux poſtmodum rebellans contra imperatorem Frithericum avunculum ſuum, ducatum amiſit; ſed filius ejus poſtea recuperavit. Obiit ANASTASIUS papa, ſucceſſit ADRIANUS Anglicus.

Rex Henricus II. Hugonem de Mortemari devicit. Natus eſt H. III. Willelmus filius regis Henrici moritur.

MCLVII. Rex Henricus perrexit cum magno exercitu in Gualias, ubi quamplurimi tam nobiles quam mediocres a Gualenſibus occiſi ſunt.

Digitized by Google

Willelmus frater Henrici regis moritur.

Rex Henricus cum exercitu maximo adiens Toloſam diutius eam obſedit: ſed rex Ludovicus cum ſuo exercitu ſuperveniens, ut auxilium præberet Raimundo comiti S. Egidii, cujus uxorem Conſtantiam idem comes habuit in uxorem, illum ab obſidione amovit. Willelmus comes Waremiæ filius regis Stephani ibidem moritur.

MCLIX. Obiit Adrianus papa, cui ſucceſſit Alexander III.

MCLXI. Obiit Theobaldus archiepiſcopus, cui ſucceſſit Thomas cancellarius domini regis.

MCLXII. Rex Henricus perrexit Gualias contra Ris regem, qui ſtatim eſt ei ſubditus.

MCLXIII. Concilium celeberrimum celebratum eſt, præſidente Alexandro III. apud Turonis.

Duellum inter Robertum de *Monfort* & Henricum de *Eſſet* apud Radingum.

MCLXIV. Thomas archiepiſcopus ſubiit exilium.

Terræmotus magnus factus eſt in converſione S. Pauli.

Obiit Galfridus junior de Mandavilla.

Obiit imperatrix mater Henrici II. regis.

Dedicatio majoris altaris Coggeſhal.

MCLXVII. Apud *Coggeſhale* dedicatum eſt magnum altare in honore glorioſæ Virginis Mariæ & S. Johannis-Baptiſtæ, die aſſumtionis B. Mariæ a venerabili Gileberto *Foliot* Londonienſi epiſcopo, qui eadem die ſuper illud altare miſſam ſolemniter celebravit, domno Simone de Toni abbate ejuſdem loci exiſtente.

Domnus Simon abbas II. receſſit a *Coggeſhale* & ad *Milros* monaſterium ſuum regreditur, cui ſucceſſit domnus Odo abbas tertius ejuſdem loci.

MCLXX. Henricus filius Henrici regis adhuc juvenis, vivente patre, inconſulte ab archiepiſcopo Eboracenſi Rogero apud Weſtmonaſterium coronatus eſt.

S. Thomæ martyrium.

Beatus Thomas Cantuarienſis archiepiſcopus, quondam regis Henrici II. cancellarius, pro eccleſiaſticæ dignitatis libertate tuenda, poſtquam VII. annis exilium perpeſſus fuerat, in baſilica ſedis ſuæ coram altare B. Benedicti, quinta die Natalis Domini, dum veſpertina ſynaxis ageretur martyrio coronatus eſt.

MCLXXI. Obiit Henricus epiſcopus Wintonienſis.

MCLXXII. Auditi ſunt inauditi fragores tonitruorum, & coruſcationes inſolitæ fulminum viſæ in nocte Nativitatis Dominicæ per totam Angliam atque Normanniam.

Ordinatio domini Simonis epiſcopi Muravienſis x. cal. Februarii, quondam abbatis de *Coggeſhale*.

Diſſentio inter Henricū regem & Hēricum ejus filium.

MCLXXIII. Orta eſt magna diſſentio inter Henricum regem Angliæ & Henricum filium ejus, & Ludovicum regem Franciæ. A Nam rex Ludovicus cujus filiam idem Henricus junior in uxorem duxerat, comeſque Flandrenſis Philippus, & reliqui proceres regni Francorum ſuggeſtione ac petitione ejuſdem Henrici, qui juvenili ductus levitate, & quorumdam malignantium adulatorio adquieſcens conſilio, pro patre, eo adhuc vivente, regnare volebat, contra regem Henricum unanimiter inſurrexerunt, ejuſque terram tranſmarinam rapinis & incendiis devaſtantes, Rothomagum etiam diutius obſederunt. Eodem anno comes S. Egidii fecit homagium regi Henrico de comitatu Toloſano, ſalva fide Ludovici regis Francorum. B Robertus etiam comes Leiceſtriæ cum multitudine Flandrenſium in Angliam eodem tempore applicans, a comite Hugone *Bigod* recepti ſunt, qui poſtquam *Gipeſvvic* & caſtellum quod dicitur *Haghene* cum circumadjacente regione depopulati ſunt, terram S. Edmundi cum abbatia deprædari diſpoſuerant. Quo pervenientes, juſto Dei judicio, & meritis ſanctiſſimi regis interemti ſunt. Comes vero cum comitiſſa quæ ſe armis militaribus præmunierat, capti in carcere diutius ſunt retruſi. Willelmus etiam rex Scotiæ, qui ſimul cum Henrico juniore contra regem conſpiraverat, eodem tempore C Northumbriam depopulans, a Ranulfo de Granvilla & Roberto de *Stuteville*, qui contra eum exercitum duxerant apud *Alnevvic* captus eſt. Quem poſtmodum rex Henricus ad regnum ſuum redire permittens, tria ejus præcipua caſtella loco obſidum in ſua manu retinuit, militeſque proprios in eiſdem relocavit. Epiſcopus ſimiliter Dunhelmenſis, & Rogerus de *Mombrai*, comes Willelmus de *Albemare*, comes Ceſtriæ, comes Gloceſtriæ, & alii quamplures nobilium unanimiter conſpiraverant contra regem: ſed de his omnibus læta potitus victoria, caſtella & muni- D tiones eorum funditus evertit. Muros antiquos Leiceſtriæ diſſipavit. Reginam inſuper ſuam, quæ cum filiis ſuis in eum inſurgere voluit, per multos annos incluſam tenuit.

MCLXXIV. Richardus archiepiſcopus Cantuarienſis & Rog. epiſcopus Wintonienſis Romæ conſecrati ſunt.

Oritur hæreſis pernicioſa publicanorum in Francia.

Obiit piæ memoriæ dominus Odo abbas tertius de *Coggeſhale*, cui ſucceſſit domnus E Petrus de Wale-Dei, frater magiſtri cancellarii Lincolnienſis eccleſiæ.

Obiit comes Hugo *Bigod* vir magnificus.

Reliquiæ ſancti Amphibali martyris, qui B. Albanum Angliæ protomartyrem ad fidem Chriſti convertit, ſicut in hiſtoria Britonum legitur, inventæ ſunt.

Obiit Richardus de Luci, & apud abbatiam ſuam de *Lieſnes* jacet ſepultus.

Concilium celeberrimum apud Romam celebratum eſt, præſidente papa Alexandro

DRO

Digitized by Google

DRO III. imperator Fretthericus cum omni gente ſua ſchiſmaticorum papa relicto, ad unitatem ſanctæ Romanæ eccleſiæ rediit; & debitam reverentiam & ſubjectionem papæ Alexandro exhibuit. Muta * eſt moneta in Anglia.

*f. mutata.

Canonici de Perendone migraverunt Maldonam.

Obiit ALEXANDER papa, cui ſucceſſit LUCIUS papa. Obiit ROGERIUS archiepiſcopus Eboracenſis.

Obiit & rex Ludovicus, & in quadam abbatia ordinis Ciſtercienſis, quam ipſe fundaverat ſepultus eſt, quæ vocatus *Barbans* ſuper Seçana, & regnavit pro eo Philippus filius ejus ſtrenuiſſimus & victorioſiſſimus rex. Qui duxit in uxorem filiam comitis de *Hanou*, neptem videlicet Philippi Flandriæ, ex qua ſuſcepit filium nomine Ludovicum, qui natus eſt anno Incarnationis Domini MCLXXXVII. Regina vero poſtmodum moritur eodem videlicet anno, quo idem rex Philippus iter ſuum in Jeroſolymam arripuit. Puer Robertus a Judæis crudeliter occiditur apud S. Edmundum.

Rex Henricus pacem reformavit inter Philippum regem Galliæ, & Philippum comitem Flandriæ.

Henricus rex junior obiit.

MCLXXXIII. Henricus rex junior, qui contra patrem rebellaverat apud *Martens* moritur abſque liberis, ſepultuſque eſt Rothomagi in eccleſia B. Mariæ, cujus uxor Margareta regi Belo Hungarorum poſtmodum nupſit.

MCLXXXIV. Obiit RICHARDUS archiepiſcopus Cantuarienſis, cui ſucceſſit magiſter Baldewinus Wigornienſis epiſcopus, qui prius fuerat monachus ordinis Ciſtercienſis, & abbas de *Forde* extiterat. Obiit ABEL primus abbas de ſancta Oſittia.

MCLXXXV. LUCIUS papa, cui ſucceſſit URBANUS papa. Terræmotus factus eſt XV. calendas Maii, & eclipſis ſolis fuit.

MCLXXXVI. Patriarcha Jeroſolymitanus in Angliam venit. Comes Johannes adiit Hiberniam cum multis militibus.

MCLXXXVII. Obiit Gaufridus comes Britonum filius regis Henrici apud Pariſius, ſepultuſque eſt primus omnium in eccleſia B. Mariæ in eadem urbe, qui ex filia Conani comitis genuerat eodem anno filium qui Arturus appellatus eſt.

NOTA.

Saladinus de Chriſtianis victoriam reportat.

Hoc anno Saladini exercitus Chriſtianorum exercitum laborioſo itinere confectum, & nimio calore æſtu prægravatum, aqua omnino deficiente, expugnavit in loco qui dicitur Mareſcaltiæ, qui locus diſtat a civitate Tyberiadis tribus millibus. Tunc ſex ex militibus regis Guidonis ad Salaadinum confugerunt, & de omni re & propoſito Chriſtianorum inſtruxerunt. Unde Salaadinus, qui antea de diſcrimine belli dubitabat, reſumſit vires, & cum infinita multitudine bellatorum Chriſtianos omni genere pugnandi

A invaſit & expugnavit. Tandem Tekedinus nepos Salaadini Guidonem regem Jeruſalem fugam arripientem cepit cum cruce Dominici ligni, interfecto RUFINO epiſcopo de Achon, qui eam contra conſuetudinem loricatus portavit, & hoc Dei judicio, qui magis in armis terrenis quam cœleſtibus confidentiam habuit. Princeps Reginaldus ibidem interfectus eſt; Rogerus de *Mumbrai*, Hugo de Bello-Campo capti ſunt, & plures nobilium cum eis, & fere univerſus exercitus Chriſtianorum a Sarracenis confractus, captus & trucidatus eſt. Sed comes Tripolitanus cum quibuſdam aliis per fugam illæſus evaſit. Statim vero Salaadinus militiæ Templi & Hoſpitalis milites ſegregari fecit ab aliis, & coram ſe decapitari; & ipſe principem Reimundum de Caſtellione propria manu interfecit. Deinde civitatem Achon cepit, & adjacentia loca, & munitiones fere omnes de partibus illis abſque Tyro quam Conradus *le Marquis* viriliter tuebatur. Cumque hanc civitatem capere non poſſet, abiit inde & cepit *Baruth*, & utramque civitatem quæ dicitur *Gibelet* & Sydonem, & Cæſaream, *Joppen* & *Nazareth*, & S. Georgium, & montem *Tabor*, & Cavam Templi, & alia plurima caſtella. Saphadinus autem frater Salaadini cum exercitu ſuo omnem regionem a Darone & Gazaris uſque Jeruſalem, caſtella omnia & civitates confringendo, & interficiendo habitatores captivavit, abſque Aſcalone civitate quæ muris fortiſſimis munita erat. Deinde applicuit ad Joppen, & cepit eam cum tota regione illa & caſtellum quod vocatur *Mirabel*, & omnia montana circa Bethleem a meridie & occidente Jeruſalem. Regina vero Guidonis regis uxor recepit ſe cum familia & duabus filiabus ſuis, in civitate Aſcalonia, & eam munivit victualibus & bellatoribus; ſed poſtmodum anno ſequenti tradidit civitatem Salaadino, pro redemtione mariti ſui, & ſic liberavit eum a carcere Salaadini. Comes Tripolitanus cum terram ſuam tradere propoſuiſſet Salaadino inventus eſt mortuus in lecto ſuo. Unde uxor illius tradidit ſe & civitatem Tripolim Remundo principi Antiochiæ, qui bene munierat Antiochiam cum tota fere terra ſua contra Salaadinum. Vigeſima die menſis Septembris ſancta civitas Jeruſalem obſeſſa eſt ab incredulis cum magno clangore tubarum & ſtrepitu armorum & ululatu vociferantium. Jeroſolymitæ vero per unam hebdomadam viriliter contra eos certabant; ſed tandem Chriſtiani crudeli & indefeſſo Turcorum certamine ſic defatigati & defecti erant, ut vix XX. vel XXX. ad defenſiones murorum civitatis apparerent. Non inveniebatur jam homo tam audax in omni civitate, qui pro pretio C. biſantiorum auderet una nocte ad defenſionem vigilare. Inter hæc habitatores Jeruſalem neceſſitate compulſi ad regem Syriæ

Jeruſalem obſeſſa & expugnata.

Digitized by Google

A per ter mittunt, ſupplicantes quatenus c. biſantios pro ſua redemtione ab eiſdem accipiat. At illo renuente, tandem accepto conſilio, tale tributum Jeroſolymitis inſtituit, quatenus unuſquiſque maſculus decem annorum & ſupra pro ſui liberatione x. biſantios perſolveret, femina v. puer ſeptem annorum & infra I. & ſic a ſervitute liberati, quo vellent ſecuri abirent. Placuit ergo conventio iſta domino patriarchæ & ceteris qui pecuniam habebant. Qui vero aureos non habebant, lamentabili voce indeſinenter plangebant. Igitur anno MCLXXXVII. tradita eſt Jeruſalem, proh dolor! in manibus nefandorum a Chriſtianis, qui eam poſſederant per quater viginti & ſeptem annos, ex quo erepta fuerat a poteſtate paganorum. Obiit URBANUS papa, cui ſucceſſit GREGORIUS cancellarius, qui & magiſter Albertus dictus eſt, qui vix per duos menſes papatum tenuit, & ſepultus eſt apud *Piſe*, cui ſucceſſit CLEMENS. Obiit Gilebertus *Foliot* Londonienſis epiſcopus.

Reges & principes cruce ſignantur.

MCLXXXVIII. Hortatu Gregorii papæ Philippus rex Galliæ, Henricus rex Angliæ, Richardus comes Pictavinus, Philippus comes Flandrenſis, dux Burgundiæ, Theobaldus comes Bleſenſis, Henricus comes Trecenſis, Jacobus de *Avehne*, Bernardus de S. Walerico, Willelmus de *Barres*, Willelmus comes de Mandavilla, Ranulfus de Glanvilla, Robertus comes Leiceſtriæ, comes de Ferrariis, & reliqui principes, comites & barones, & præcipui milites totius fere Chriſtianitatis; necnon & WILLELMUS Remenſis archiepiſcopus, & BALDUINUS archiepiſcopus Cantuarienſis, Hubertus, Walterius epiſcopus Sareſberiæ, archidiaconus Coleceſtriæ magiſter Radulfus de Altaripa, & alii quamplures nobiles & ignobiles tam clerici quam laici, quorum non erat numerus, ſignum ſanctæ Crucis zelo Dei accenſi in veſtibus ſumſerunt.

Item Fridericus imperator.

Eodem anno Fredericus Romanorum imperator iter peregrinationis Jeroſolymitanæ arripuit, ducens in comitatu ſuo VII. antiſtites, cum uno archipræſule, duos duces, comites decem & novem, tres marchiones, tria millia militum, & reliquorum circiter octoginta millia; qui nolens ſe committere ventis & mari, duxit exercitum ſuum per terram Beli regis Hungarorum, & per terram Iſachii imperatoris Conſtantinopolitani, deinde per terram Soltani de Yconia, ubi graves impugnationes cum exercitu ſuo pertulit, antequam Yconiam & quaſdam alias Aſiæ civitates armata manu caperet. Cumque perveniret in Armania terra Rupini *de la Niuntaine*, ad fluvium qui dicitur *Scleſ*, & major pars exercitus ſui per vadum tranſiret, ille moram ſummariorum diutius non ferens, miſit ſe cum equo ſuo in flumine juxta vadum, & corruens de equo ſolus ſub-

Qui aquis ſuffocatus obiit.

merſus eſt, tractuſque in terram, ſui eviſceraverunt eum, carnemque aqua decoctam & ab oſſibus ſeparatam ſepelierunt Antiochiæ; oſſa autem illius Conradus filius ejus ſecum tranſtulit apud Tyrum, ut loca quæ vivus non poterat, ſaltem mortuus viſitaret: cujus exercitus ita variis eventibus poſtea diſſipatus eſt, ut vix cum filio ante Acon quingenti viri reperirentur. Obiit RICHARDUS epiſcopus Wintonienſis.

Diſſentio inter reges Franciæ & Angliæ.

B Poſtquam rex Philippus Galliæ & Henricus rex Angliæ eorumque principes, comites, archiepiſcopi, & epiſcopi poſſeſſiones tam clericorum quam laicorum & redditus eccleſiaſticos & pecuniam ſingulorum decimaverant violenta manu, ad conficiendum iter Jeroſolymitanum, juſto Dei judicio, qui odio habet rapinam in holocauſtum, orta eſt magna diſſentio inter prædictos reges & principes: unde tota illa pecunia collecta in donariis militum & ſtipendiis exercituum penitus conſumta eſt. Nam utrorumque exercitus ad pugnam ter evocatus, maximam ſtragem hominum deprædationeſque animalium, incendia deſolationeſque eccleſiarum, C urbium, villarum, ſubverſiones caſtellorum operatus eſt. Caſtellum Radulfi cum comitatu quem Baldewinus *de Riveres* tenuit, & *Yſoudun*, & quinque comitatus in *Caorſin*, Cinomanis etiam atque Turonis a rege Philippo capta ſunt. Unde rex Henricus Anglorum, qui armis & potentia ſeu divitiis atque prudentia de hoſtibus ſuis ſemper triumphare conſueverat, vehementi triſtitia affectus, & tactus dolore intrinſecus decidit in ſubitaneam ægritudinem, qua etiam ex hac luce ſubtractus eſt apud *Chinun* caſtellum ſuum menſe Julio II. nonas Julii, & apud ſanctimoniales Fontis-Ebraldi ſepultus: qui regnum D Anglorum per XXXIV. annos, & ſeptem menſibus, & tribus diebus, cum ducatu Normanniæ & comitatu Aquitaniæ & Andegaviæ ſtrenuiſſime rexerat, ſemper paci civium pauperum & mediocrium ſtudens, nobilium ac potentum arrogantiam atque tyrannidem potenter reprimens; fures, reos, atque criminoſos miſericorditer puniens. Galenſes etiam regibus Angliæ ſemper rebelles non ſine magna ſuorum principum amiſſione & exercitus ſui diſpendio debellaverat, ac tandem invitos nolenteſque ſubjugaverat. Inſuper & maximam partem Hyberniæ tum per ſe, E tum per ſuos principes ſuo dominio ſubegerat. Cumque in regni ſui negotiis tractandis, providendis, diſponendis, ubique fortunatiſſimus exiſteret, a filiis tamen ſuis, quos genuerat, enutrierat, exaltaverat, multotiens graviter infeſtabatur; ſed præcipue ab Henrico, quem regni diademate inconſulte inſigniverat, ſicut ſuperius deſcripſimus. Quæ perſecutio inteſtina atque domeſtica ideo ei juſto judicio, ut credimus, illata eſt, quia in B. Thomam plurimum deliquerat. Nam

Rex Henricus multis amiſſis civitatibus & comitatibus obit.

Ejus virtutes.

Digitized by Google

cum latiore imperii potentia, divitiis & ſæculari magnificentia præ cunctis regibus Angliæ, qui ante eum regnaverant, præpolleret, non tamen his contentus auſu temerario irruit in divina, libertates videlicet eccleſiaſticæ dignitatis, & jura eccleſiaſtica uſurpare contendens, ſicut in Paſſione B. Thomæ plenius legitur. Quod inexorabilis diſcordiæ inter ipſum & B. Thomam ſeminarium fuiſſe dinoſcitur. Archiepiſcopatus inſuper & epiſcopatus vacantes, necnon & abbatias propriis paſtoribus orbatas, & cenſus eccleſiaſticos in proprios uſus multis annis retinere conſueverat. Quæ nimirum contra ſacros canones illicita uſurpata regiæ majeſtatis ſerenitatem plurimum obnubilabant.

[illegible]vitia.

Richardus rex ſuccedit.

MCLXXXIX. Henrico autem rege jam defuncto, Richardus comes Pictavinus filius ejus ſucceſſit in regnum, eodem videlicet anno atque in menſe Septembri, Dominica ante nativitatem B. Mariæ a BALDEWINO Cantuarienſi archiepiſcopo apud Weſtmonaſterium coronatus eſt; in cujus coronatione plurimi Judæorum Londoniis habitantium a Chriſtianis, quadam inter eos diſſentione ſuborta, trucidati ſunt, atque domus eorum, quæ quaſi palatia regum erectæ fuerant, concrematæ ſunt atque everſæ: quæ perſecutio Judæorum in ortu jubilæi ſui, in quo aliquod divinæ clementiæ ſignum aut diuturnæ captivitatis remiſſionem ſibi fore cælitus venturam interpretabantur, inchoata, vix per annum nec terrore regio, nec imperiali ejus edicto, niſi ſub juratoria tandem cautione Judæis * præſtita conquieſcere potuit. Ubicumque enim inimici Chriſti a Chriſtianis immiſericorditer perimebantur, nec ullus ſubterfugii locus eis tutus aderat, niſi in caſtellis regiis incluſi tenerentur. Sed nec ſic quidem mortis evaſere pericula. Nam cum apud Eboracum cccc. & amplius Judæi in munitione regia incluſi haberentur, ob perſecutionem Chriſtianorum, qui tunc ad comitatus convenerant, declinandam, nihilominus tamen a quibuſdam militibus & prædictæ urbis civibus ſunt obſeſſi & acrius expugnati: cumque aſſultus expugnantium diutius ferre non poſſent, & jam omnis ſpes evadendi ſublata fuiſſet, miſerabilem mortem dirioris mortis metu voluntarie ſibimet accerſierunt, eligentes potius mutua cæde deperire, quam perſequentium rabie truculentius atque impudentius jugulari. Erat autem inter eos quidam natu major & in lege Moſaïca inſtructior, quem Rabi cognominabant, cui omnes auſcultabant a minimo uſque ad maximum, qui eoſdem ad tam horribile genus mortis exhortationibus & exemplari doctrina patrum in veteri lege præcedentium animaverat. Cumque fere omnes, exceptis quibuſdam paucis, qui ſe poſtmodum in Dominum JESUM credere ſimulaverunt, ejus hortatu obtemperarent, ille arrepto cultro incidit fibras gutturis ſingulorum cum arteriis, projectis prius eorum pecuniis in aqua cænulenta, quæ ſubtus decurrebat, ac tandem ſemetipſum ſimili morte jugulans: ſicque inimici Chriſtiani nominis cadavera inhumata canibus & avibus expoſuerunt, animas vero gehennalibus flammis in perpetuum cruciandas tradentes. Quod miſerabile infortunium non ſine divina animadverſione eis contigiſſe arbitrandum eſt. Nam cum gens illa nefaria per regnum Angliæ circumquaque diſperſa ſub Henrico ſecundo in diuturna pacis ſecuritate & temporum tranquillitate vitam in omnibus temporalibus opulentiſſimam duxiſſet, in tantam prorupit audaciam, immo veſaniam, ut Dominum noſtrum JESUM-CHRISTUM ſacrilego ore non ſolum in ſecretis ſuis conventiculis; ſed etiam publica voce impie blaſphemaret, ac fidei noſtræ eccleſiaſticis ſacramentis palam conviciando derogaret, necnon & quoſdam Chriſtianorum comparatos ad dedecus & improperium fidei Chriſtianæ & ad majorem ſuæ damnationis cumulum cruci affigeret. Plures etiam nobilium atque mediocrium ad ſummam egeſtatem diſtractis patrociniis * & poſſeſſionibus per Judaïci fœnoris occaſionem pervenerant; unde non immerito tam crudelis perſecutio a Chriſtianis eſt illata.

Judæorum perſecutio.

* f. a Judæis.

Juſte in eos animadverſum eſt.

* f. patrimoniis.

Rex autem Richardus in regni ſolio ſublimatus, fratri ſuo notho GALFRIDO Eboracenſem dedit archiepiſcopatum, GODEFRIDO DE LUCI filio Richardi de Luci Wintonienſem dedit epiſcopatum, RICHARDO archidiacono Helyenſi Londonienſem, HUBERTO WALTERO clerico Ranulfi de Glanvilla Saleſberienſem; WILLELMO DE LONGO-CAMPO Helyenſem, qui & cancellarius domini regis effectus eſt, cujus etiam induſtriæ regnum Angliæ & negotia regni commiſſa ſunt, rege Richardo Jeroſolymam proficiſcente.

Rex Richardus plures epiſcopatus confert.

MCXC. Richardus & rex Philippus iter Jeroſolymitanum in æſtate arripuerunt; ſed per totam hyemem in Sicilia apud *Meſchines* demorati ſunt, claſſem ſuam præparantes atque exercitum ſuum & victualia aggregantes.

Iter Jeroſolymitan. cum Philippo rege arripit.

MCXCI. Prædicti reges cum exercitu ſuo mare Siculum in vernali tempore tranſfretaverunt, cum jam plures ex epiſcopis & comitibus ſuperius memoratis cum aliis innumerabilibus anno præcedenti reges præceſſerant; in qua obſidione obiit archiepiſcopus BALDEWINUS, Radulfus *de Fugieres*, comes Robertus *de Perthe*, comes Theobaldus Bleſenſis, comes Stephanus frater ejus, Conradus filius imperatoris Frederici, comes de Ferrariis, comes Leiceſtriæ, Rannulfus de Glanvilla, Radulfus de Alta-Ripa archidiaconus Coloceſtriæ, & fere omnes nobiles, & alii quamplures ex nimia aëris intemperie. Obiit CLEMENS papa cui ſucceſſit

Plures viri illuſtres ante Acconem perierunt.

Cælestinus papa, qui Jacinctus antea dictus eſt. Eodem anno Henricus rex filius imperatoris Fretherici conſecratus eſt in imperatorem a Cælestino papa in Paſchali ſolemnitate. Menſe Junio in vigilia B. Johannis-Baptiſtæ eclipſis ſolis apparuit particularis circa horam ſextam, & perduravit uſque ad octavam horam, luna XXVII. ſole in ſigno cancri exiſtente. Comes Flandrenſis Philippus, qui ſororem regis *Portingal* duxerat in uxorem, cum rege Philippo in terram Jeroſolymitanam proficiſcens abſque liberis obiit.

Henricus VI. imperator.

Eboracenſis archiepiſcop. incarceratur.

Archiepiſcopus Eboracenſis Galfridus a Roma rediens & jam conſecratus, apud Doveriam cum ſuis applicuit, quem Matthæus *de Clere* ex præcepto cancellarii regis violenta manu eccleſiam B. Martini ingrediens ab altari abſtraxit die exaltationis S. Crucis, archiepiſcopo crucem ſuam in manu tenente, ipſumque carcerali cuſtodiæ mancipavit. Quæ temeraria præſumtio licet pro ſecuriori pace regni tuenda acta ſit, in cancellarii tamen dejectionem, ut dicebatur, plurimum redundavit. Nam illico ſubortis quibuſdam ſimultatibus inter ipſum cancellarium & comitem Johannem, regni ſibi commiſſi adminiſtrationem perdidit, & de regno egredi compulſus eſt. Rex Philippus in vernali tempore mare mediterraneum cum ſuis, ut jam dictum eſt, ingreſſus, apud Ptolemaidam applicuit: quem rex Richardus cum univerſo comitatu ſuo illico ſubſequens Dei judicio in Cyprum inſulam appulſus eſt: ubi cum aliquantulum temporis ob ſui ſuorumque recreationem ac recentium victualium aggregationem poſt tædioſam maris vexationem pauſare decreviſſet, dominus inſulæ, qui ſibi nomen imperatoris uſurpabat, prohibuit ne fines ſuos ingredi præſumeret, bellum applicantibus intentans. Interdixit etiam ne quis ſuorum exercitui regis victualia venderet, aut res venales exponeret; cujus animoſitatem ac deteſtandam inhumanitatem rex Richardus non æquo animo ferens, prædictam inſulam armata manu viriliter aggreſſus eſt, eamque ſuæ ditioni infra breve tempus ſubegit, ipſumque imperatorem qui obſides pacis tradiderat, ſed fœdus pacis interim ruperat, de civitate in civitatem fugientem comprehendit, comprehenſumque cuſtodiæ carcerali mancipavit. Cumque dominium totius inſulæ ac theſauros imperatoris obtinuiſſet, necnon & filiam ejus, nobiliores quoque loco obſidum recepiſſet, deſponſavit ibidem reginam ſuam, filiam videlicet regis de Navarra, quam regina Alienor adduxerat ad filium ſuum in Sicilia commorantem. Audiens igitur rex Richardus exercitum Domini apud Ptolemaidam maxima famis inedia laborare, ita ut ſextarius frumenti LX. marcis venumdaretur, ex Cypro inſula quam ſubegerat, victualium copiam undique aggregans, tantæ calamitati ſuccurrere feſtinavit. Onuſtis itaque alimentorum copia navibus, ipſe cum univerſo apparatu & exercitu ſuo Ptolemaidam tendit. Navigantibus illis apparuit eis quædam navis permaxima, quam dromundam vocant, ex civitate *Baruth* veniens immenſis divitiis referta, quæ obſeſſis infra urbem Achon delatura erat, in qua DCC. ſtrenuiſſimi juvenes continebantur. Quam undique roſtratis navibus circumvallantes vix perforari ac ſubmergi potuit, captis ex ea vivis LXXX. viris, ſicque cum maximo gaudio apud Achon in Pentecoſte applicuerunt: ex quorum adventu Chriſtianorum exercitus valde lætus efficitur, nimirum de advenientium numeroſitate factus audacior, atque de alimentorum copia robuſtior. Moxque ambo reges militari ac populari caterva ſtipati, urbem cum petrariis ac diverſis machinis die noctuque viriliter aggrediuntur. Sarraceni vero obſeſſi aſſultum expugnantium diutius non ferentes urbem regibus tradiderunt IV. idus Julii; quibus ſub hac conditione vita conceſſa eſt, ſi Salahadinus pro redemtione eorum ſeptingenta millia Biſantiorum dare vellet, necnon & DCC. captivos quos eligere vellent reddere, Crucemque Dominicam quam in bello ceperant reſtituere. Quo cum Saladino perlatum eſſet, qui non longe a Chriſtianorum exercitu caſtra ſua multo jam tempore poſuerat, nimium ex eo quod acciderat animo conſternatus, facturum quod petebatur ſpopondit. Sed cum dies inter utroſque conſtituta, qua hæc fieri deberent adveniſſet, Salaadinus doloſe machinans contra Chriſtianos, alioque uſus conſilio, ſicut prælocutus fuerat facere diſſimulavit. His itaque geſtis, voluit rex Philippus urbem illam & reliquas quas capturi erant urbes marchiſio de Monteferrato tradere, eumque in terra Jeroſolymitana regem conſtituere, eo quod juniorem filiam regis Amalarii duxiſſet in uxorem, ſorore ejus regina jam defuncta. Cujus voluntati rex Richardus prorſus obſtitit, aſſerens juſtius fore regi Guidoni regno jampridem ſpoliato regnum ſuum reſtituere, quam alium adhuc vivente ſubſtituere, cum conſtaret non hunc per ignaviam vel ſocordiam regnum amiſiſſe, ſed in gravi belli certamine ob inimicorum numeroſitatem ac ſui exercitus paucitatem, ſimul cum cruce Dominica a Sarracenis fuiſſe captum. Quod nimirum inexorabilis diſcordiæ inter prædictos principes ſeminarium ibidem fuiſſe dinoſcitur. Cum tamen hæc diſcordia primo apud Meſſanam Siciliæ civitatem inter eoſdem pullulaverit, cum rex Richardus eamdem urbem armata manu cepit, plurimoſque proſtravit, rege Philippo in ea commorante ob convitia & vexationes, quæ exercitus regis Francorum exercitui ſuo ferebat.

Richardus ad Cyprum inſulā appellit & ſubjugat.

Cum alimentorum copia ſubmerſa hoſtium navi, ad civitatem Acconem applicat.

Sarraceni urbis deditionem faciunt.

Diſſidium inter Philippum & Richardum de Jeroſolymitano rege cōſtituendo.

Cernens itaque rex Philippus diverſæ nationis homines qui ad loca ſancta confluxe-

Digitized by Google

Rex Philippus in Gallias revertitur.

rant, ſe ſub principatu regis Richardi tradere, famamque probitatis ejus de die in diem excreſcere, eo quod eſſet in theſauris locupletior, in donariis erogandis profuſior, in exercitu numeroſior, in expugnatione hoſtium ferocior, reputans pro alterius excellentiori gloria ſummam probitatis ejus obfuſcari, maturius repatriare diſpoſuit. His omnibus autem illud acceſſit, quod comes Flandriæ jam obierat, cujus terram plurimam geſtiebat. Igitur quod animo pertractaverat, celeriter menſe Auguſto ſubſequenti effectui mancipavit, juratoria tamen cautione prius præſtita, ne terram regis vel principum, qui cum eo ibidem remanebant violenter interim invaderet. Rege autem Francorum ſic diſcedente, continuo rex Richardus in vigilia aſſumtionis B. MARIÆ ad obſidendum & expugnandum reliquas maritimas civitates, de foſſatis urbis Achon primus audacter progreditur, figique ibi tentoria juſſit, ſpectante e vicino exercitu Salahadini, ubi mille Sarracenorum & DCCL. capitali ſententia damnavit, de his quos in Ptolemaida ceperant, ſuique juris eſſe videbantur. Quod ubi Sarracenis innotuit qui urbes maritimas occupaverant, metuentes ne ſimili rabie in eos ſicut in Ptolemaicenſes debaccharet, diffidenteſque de ſubventione Salahadini, qui pro redemtione ceterorum poſtulata negaverat, relictis urbibus vacuis diffugerunt, ſtatim ut adventum regis audierunt. Hoc illi qui in Caipha, & qui in Cæſarea, in Aſſur, & in Joppen, in Gaza & in Aſcalonia habitaverant, egerunt. Sicque, Deo volente, actum eſt: omnis illa maritima regio verſus plagam illam a rege caperetur, & capta a Chriſtianis habitaretur, nec tamen abſque prælii certamine, cum exercitus Salahadini ſemper a latere exercitum Chriſtianorum ſubſequeretur, atque extremas acies in anguſtioribus locis graviter infeſtaret, ubique inſidias tendens, unde & de utroque exercitu plurimi ſæpius corruerunt.

Rex Richardus urbes maritimas capit.

Marchionis de Monteferrato cædes.

Poſt Paſcha anno ſequenti dum marchiſus de Monteferrato per plateam civitatis Tyri incautius equitaret, a duobus Sarracenis quos Hauſtaſis appellant, cum cultellis perimitur, a domino ſuo qui Vetus de monte vocatur directis, ut eumdem principem necarent, qui per longum tempus cum familia ejuſdem marchiſi manſerant, Chriſtianos ſe ſimulantes, donec aptum tempus perſpexiſſent, quo nefariam domini ſui juſſionem explerent; de quorum ſecta refertur, quod domino ſuo ita in omnibus obediant, quaſi Deo, ut cuilibet horrendæ mortis periculo pro domini ſui juſſione implenda ultro ſe exponant. Æmuli vero regis Richardi ubique diffamaverunt prædictum principem per conſilium & proditionem regis fuiſſe necatum: quod poſtea omnibus innotuit eſſe falſiſſimum, dum cauſa mortis prædicti principis evidentius eſſet diſ-

A cuſſa & agnita, rege etiam innocentiam ſuam ſuper hoc defendere volente, cum tale ſcelus ab æmulis ei objiceretur. Uxorem vero marchiſii dedit rex Richardus Henrico nepoti ſuo comiti Trecenſium cum regno Jeroſolymitano, utpote heredem totius regni, ſorore ejus regina jam defuncta, rege Guidone *de Lezinan* hoc ipſum pro pacis tranquillitate libenter annuente. Inſulam autem Cypri quam ab imperatore obtinuerat, regi Guidoni conceſſit, accepto ejus homagio.

Inventio tumuli Arturi regis.

Hoc autem anno inventa ſunt apud Gleſtingeberia oſſa famoſiſſimi Arturi quondam B regis Britanniæ, in quodam vetuſtiſſimo ſarcophago recondita; circa quod duæ antiquæ pyramides ſtabant erectæ, in quibus litteræ quædam exaratæ erant, ſed ob nimiam barbariem & deformationem legi non poterant. Inventa ſunt autem hac occaſione. Dum enim terram ibidem effoderent, ut quemdam monachum ſepelirent, qui hunc locum ſepulturæ vehementi deſiderio in vita ſua præoptaverat, reperiunt quoddam ſarcophagum, cui crux plumbea ſuperpoſita fuerat, in qua ita exaratum erat. *Hic jacet inclytus rex Arturus in inſula Avallonis ſepultus.* Locus au- C tem ille olim paludibus incluſus, inſula Avallonis, id eſt inſula pomorum vocitatus eſt. Ante iſtud ſane ſeptennium extitit quidam abbas ordinis Ciſtercienſis in quadam abbatia quæ dicitur *Sor* in Dacia, qui ante converſionem ſuam ex quadam ægritudine ſurripiente defunctus eſt, atque per beatam Dei genitricem MARIAM vitæ priſtinæ eſt redditus. Ea vero tempeſtate quidam alius abbas in Teutonica extitit, qui etiam poſtmodum extitit abbas de Morimundo, qui juvenili ætate D ante converſionem a diabolo ſeductus fuerat in quadam ægritudine, de qua & impœnitens obiit. Hic vero nocte ſequenti per matrem miſericordiæ vitæ reſtitutus, mira & relatu digniſſima in ſecreto narrare conſueverat; ſed qualiter ab antiquo adverſario in ipſa ægritudine ſeductus fuerit ob ſcripturarum notitiam adipiſcendam, cum quali tormento anima ſeparata ſit a corpore, & de forma ejuſdem animæ, qualiter dæmones cum anima ejuſdem ſubſannando ludebant, more puellarum cum pila ludentium; quomodo in uno puncto temporis omnia quæ E ubique agebantur ſurſum ſive deorſum, a dextris vel a ſiniſtris, cernere atque intelligere potuit, de tribus etiam diſtinctis ordinibus electorum, ſupremo, medio, & infimo, de qualitate locorum pœnalium, qualiter per miſericordiſſimam cœli reginam a dæmonum manibus ereptus ſit, & ad proprium corpus redire permiſſus; quid etiam a beata MARIA in mandato acceperit. Quæ omnia quia alibi litteris plenius mandavimus, hic eadem replicare faſtidioſum duximus.

Rex Richardus ante Pentecoſten poſt in-

Digitized by Google

Rex Richardus Darum capit.

terfectionem marchiſii, Darum adiit, ultimum caſtellum Chriſtianitatis verſus Babyloniam, quod quinque diebus obſidens armata manu cepit, atque obſeſſos gravi pretio redemtos abire permiſit.

Ejus conſiliũ de obſidenda Jeroſolyma.

Poſt hanc victoriam convenit ad regem dux Burgundiæ cum exercitu Francorum, cui in Paſcha præcedenti dederat xxx. millia Biſantiorum, ut eſſet cum eo ad expugnandos inimicos Chriſti; conſilioque inter eos habito, ſtatuerunt Jeroſolymam adire. Cumque rex cum univerſo exercitu ſuo deveniſſet ad caſtellum Ernaldi & ad *Betonoble* juxta Emaus, ecce Beduwini qui ſe regi obligaverant, nuntiant maximam multitudinem ex Babylonia verſus Jeroſolymam tendere cum VII. millibus camelorum diverſis opibus onuſtis. Hanc autem multitudinem ſtrenuiſſimi quique de exercitu Salahadini conducebant. Quibus cum rex proceſſiſſet cum paucis obviam, omnes proſtravit, cameloſque cum univerſis opibus diripiens, exercitui ſuo diſtribuit. Deinde ad præfatum caſtellum regreditur, cuſtodiam tamen militum ſingulis civitatibus collocans. Rex autem cum univerſa præda ſua ad caſtellum Ernaldi reverſus, quod ab Jeruſalem tribus diſtat millibus, ſingulos potentes diligenter adhortatur, ut Jeroſolymam adeant & obſideant, dum tanta copia omnium rerum victualium & animalium ad ſubvehenda onera eis ſuppetit, rememorans quanta beneficia eis ubique in ſua peregrinatione divina clementia contulit. Super omnia regem animaverat quædam religioſa mulier Syra genere in civitate Jeruſalem degens, quæ regi omnia ſecreta civitatis mandaverat, & quomodo omnes Sarraceni timidi circa adventum ejus effecti ſint & animo conſternabantur, & quomodo omnes portæ civitatis contra eum terratæ erant, præter portam ſancti Stephani ad Aquilonem partem urbis, contra quam exercitum ſuum collocare ſuadebat; mittens quoque quamdam clavem regi ex qua portam reſerare poſſet.

Cui obſiſtit dux Burgundiæ.

Cumque jam omnes unanimiter Jeruſalem obſidere decreviſſent, dux Burgundiæ cum fratribus Templi & cum Francigenis conſilium iniens a propoſito revocatus eſt, qui aſſerebant ducem cum omnibus Francis maximam domini ſui regis Philippi incurſurum, * ſi per eorum ſubventionem de tanta & tam famoſa civitate rex Richardus triumphaſſet; ſed nec aliqua laudis victoria ipſi duci vel Francigenis aſcriberetur, ſi tanta urbs ab eis caperetur. Interim nuntii a duce ad Salahadinum clanculo diriguntur. Quadam vero nocte rege in caſtris commorante apud præfatum caſtellum, & duce cum ſuis apud *Betonoble* exiſtente, explorator regis Jumas nomine audivit ſonitum gradientium camelorum & hominum de monte deſcendentium, quos ille latenter ſubſecutus comperit eos a Salahadino miſſos uſque ad caſtra ducis cum quinque camelis auro & argento onuſtis, & cum ſericis veſtibus variaque ſupellectili. Explorator vero ad regem concito gradu regrediens, omnia hæc illi intimavit; accipienſque ſecum quoſdam de familia regis, ad viam per quam nuntii illi reverſuri erant, caute inſidiando progreditur, ac revertentes comprehendit, comprehenſos regi tradidit; quorum unum rex in arcto ponens & diutius torquens, omnia quæ Salahadinus duci tranſmiſerat vel mandaverat, inviti confitentur. Amotis vero illis, & aurora illuceſcente, fecit accerſiri ducem & patriarcham atque priorem de Bethleem: Quibus in ſecreto loco adunatis, rex protinus in eorum præſentia ſuper ſanctas reliquias juravit ſe paratum exiſtere cum exercitu ſuo adire & expugnare Jeroſolymam, ſive Babyloniam, aut civitatem *Baruth*, ſine qua rex Jeroſolymitanus coronari non poteſt, ſicut inter eos jam decernerant, & juramento confirmatum fuerat. Cumque rex juraſſet, præcepit ut dux ſimile juramentum præſtaret: quo abnuente, ſtatim rex nimio furore ſuccenſus traditorem eum vocat, & exprobrando varia munera quæ a Salahadino ſuſceperat, & de mandatis & accerſitis nuntiis quæ ad invicem miſerant. Duce vero hæc omnia abnegante, & defendente, præcepit rex ut nuntii illi quos Jumas explorator ceperat, in præſentia illorum introducerentur. Cumque introducti fuiſſent, & omnia illa ſecreta denudaſſent, præcepit rex ſervis ſuis ut in conſpectu totius exercitus ſagittarent eos, utroque exercitu cauſam tantæ crudelitatis ignorante, aut quid egiſſent viri illi, vel unde veniſſent. Dux autem nimio pudore confuſus cum exercitu Francorum iter quantocius verſus Achon arripuit. Quod rex cernens, celerrime cuſtodibus civitatis mandavit, ut neminem eorum intrare permitterent. At illi tentoria extra urbem poſuerunt. Cernens vero rex exercitum ſuum nimis ex eo quod acciderat fuiſſe turbatum, & ex diſceſſu aliorum valde minoratum pavidumque effectum, caſtra ab eo loco die ſequenti amovit, ac ducem ſubſecutus eſt ſimiliter extra urbem Achon fixis tentoriis.

Rex Richardus a quodã ſancto eremita accerſitur, donatur pretioſa cruce, qui ei prædicit terram ſanctam ab eo non recuperandam.

Nocte vero præcedenti quidam religioſus ad regem venerat & mandatum cujuſdam ſancti heremitæ ad eum detulerat, qui regi ex parte Dei mandavit, ut ad eum viſendum properaret. Rex autem de nocte conſurgens aſſumtis ſecum D. ſociis, ad ſanctum virum pervenit. Hic vero per longum tempus apud Samuelem in quodam monte manſerat, ac ſpiritu prophetico pollebat, qui a die illa qua Crux Dominica capta eſt, & terra amiſſa, nihil niſi herbas & radices comederat, nec ullo tegmine utebatur, capillis tantummodo & barba prolixa operiebatur. Quem rex diutius admirando intuens, ſciſcitabatur quid vellet. Ille vero ex adventu regis gaviſus,

* videtur deeſſe *indignationem* aut quid ſimile.

Digitized by Google

regem in oratorium ſuum adduxit, eruenſque lapidem de muro lapideo, crucem ligneam & cubitalem de muro extraxit, & regi devote porrexit, aſſerens abſque dubio hanc Crucem de ligno Domini fuiſſe. Regi autem inter alia prædixit, quod nequaquam hac vice terram illam obtineret, quamvis ſtrenue ubique egiſſet. Et ut certius dictis ejus fidem accommodaret, aſſerebat ſeipſum ab hoc ſæculo migraturum. Quem rex ſecum ad caſtra adduxit, ut dictorum ejus comprobaret veritatem; qui ſicut prædixerat, ab hac luce ſubtractus eſt.

Annunciatur ei obſidio Joppe a Saladino.

Rege autem Ptolemaida cum feſſo exercitu vix per triduum quieſcente, atque de celeri reditu providente, adſunt flebiles nuntii Joppe uſque ad regem directi, nuntiantes Salahadinum cum univerſo exercitu Joppen obſediſſe, civitatemque celeriter fore capiendam, omneſque milites & ſervos, quos ob cuſtodiam ibi collocaverat, trucidandos, niſi celeri ſubventione obſeſſis præſidium ferat. Quo audito, omnis Chriſtianorum exercitus graviter ingemuit, valdeque perterritus eſt. Rex vero Richardus de tali rumore valde animo conſternatus eſt, ducem Burgundiæ offenſum tum per ſe tum per alios ad pacem & concordiam revocare ſtuduit, atque obnixius rogavit, ut tantæ calamitati aliquod ſubſidium ferat: quorum preces dux audire dedignans, eorumque importuna poſtulatione inquietari nolens, nocte iter cum ſuis verſus Tyrum arripuit. Quo dum perveniret, confeſtim divino judicio terribiliter percuſſus, menteque alienatus, vitam miſerabili morte terminavit. Rex autem illico & quædam pars exercitus ſui roſtratas naves conſcendunt, ac vela ventis committunt. Sed naves vi ventorum ac ſævitia fluctuum in contrarium retortæ verſus Cyprum diutius impelluntur. Quod videntes qui in terra remanſerant, nimio dolore ac timore perculſi, regem latenter repatriare ſuſpicantur. Rex vero & qui cum eo erant, contra rabiem ventorum violento remigio æquora ex obliquo ſulcantes, cum tribus tamen navibus tertia die aurora rutilante jam in portu Joppenſi applicuerunt. Salahadinus vero iterum urbem crebris aſſultibus jam ceperat, atque omnes infirmos ac vulneratos, qui ibidem præ laſſitudine ſubſtiterant, peremerat. Milites & audaciores quique quos rex ibidem ob cuſtodiam civitatis poſuerat, urbem deſerentes in caſtellum ſe receperunt, ac inter ſe de reddendo caſtello tractantes antequam per aſſultum violenter caperentur, quod & celeriter feciſſent, niſi a patriarcha, qui inter utrumque exercitum libere progrediebatur, præmunirentur: exercitum Salahadini devoviſſe omnes fore occidendos in ultionem amicorum & parentum ſuorum quos rex Richardus pluribus jam in locis immiſericorditer detruncaverat, etiamſi

Dux Burgundiæ moritur.

Rex applicat ad portum Joppenſem Saladinus ſolvit obſidionem caſtelli.

A liberam abeundi licentiam a Salahadino accepiſſent. Ob hoc in magno mortis diſcrimine conſtituti, hæſitabant quid agerent, hoſtium numeroſitatem atque ferocitatem, ſuorumque paucitatem attendentes, necnon & de ſubventione regis jam diffidentes. Cumque ab hoſtibus ita undique obſiderentur, graviterque expugnarentur, jamque omnis ſpes evadendi ſublata fuiſſet, cernunt illuceſcente aurora naves cum ſigno regis ad portum celeriter applicare: unde animæquiores facti & audaciores virilius ſe tuentur. Rex autem ex gravi conflictu obſidentium, B pariter & obſeſſorum intelligens munitionem civitatis nondum fore captam, illico cum ſuis armatus de navi agili ſaltu proſiliit, atque inter medias hoſtium catervas, quæ ſuper ripam maris denſata acie aſtabant, & applicantes telis & ſagittis infeſtabant, velut leo furibundus a dextris & a ſiniſtris proſternens, audacter ſe ingeſſit. Cujus ſubitaneum impetum Turci non ferentes, reputantes etiam illum numeroſiorem adduxiſſe exercitum, ab obſidione celeri gradu diffugiunt, non tamen ſine gravi pugna & maxima ſtrage ſuorum, mutuoque ſe ad fugam cohortantur, adventum regis inopinatum ad C invicem nuntiantes. Unde factum eſt, ut a fuga cohiberi non poterant, donec Ramulam intrarent civitatem, Salahadino in curſu ſuo rapiendo curſu præcurrente. Rex autem hoſtibus fugatis, audacter tentoria ſua extra urbem, in quadam planicie apud S. Abacuc figi præcepit. In urbe ſiquidem præ fœtore cadaverum manere nequibant. Pagani enim Chriſtianos ibidem trucidantes juxta corpora occiſorum cadavera porcorum ob dedecus noſtrum collocaverant.

Saladinus furens revertitur ad obſidendam ſecundo civitatem.

At ubi ſequenti die Salahadino nuntiatum eſt regem cum parviſſimo exercitu adventaſſe, nec amplius quam LXXX. milites, D exceptis arbaliſtariis ſuis CCCC. in comitatu habere, nimio furore ſuccenditur, multaque indignatione erga exercitum ſuum permovetur, quod tanta millia hominum a tam paucis fugari debuiſſent: unde ad ſuorum confuſionem ibidem dinumerans exercitum, ſcilicet LXII. millia, imperiali edicto præcepit, ut ad Joppen quantocius equeſter exercitus rediret, ipſumque regem vivum captum ſibi in craſtino præſentarent. Rege vero in E tentoriis nocte illa cum ſuis ſecurius quieſcente, nihilque ſiniſtrum ſuſpicante, ecce ſummo diluculo illa gens nefaria adveniens, caſtra regis in circuitu obſedit, & ne ullus ſubterfugiendi in civitatem pateret aditus, maxima multitudo ſeſe intra urbem intruſit, fere tria millia, ex quorum ſtrepitu & clamoribus Chriſtiani expergefacti, ſimul & attoniti, immenſo timore & horrore concutiuntur, cum ſe undique ab inimicis vallatos cernerent.

Rex autem tam ſubitanea pericula cer-

Digitized by Google

Rex ſuos hortatur ad pugnandum viriliter.

nens, confeſtim loricam induit, & velut volatu pennigero equum conſcendit, omnique mortis horrore depoſito, & quaſi ex hoſtium numeroſitate factus audacior, ſuos ad pugnam verbis exhortatoriis animabat. Proponebat eis mortem nullatenus fore metuendam, quæ pro tuenda Chriſtianitate, & ulciſcenda Chriſti injuria a paganis inferebatur. Magnificentius etiam fore pro Chriſti legibus honorifice occumbere, & occumbendo hoſtes Chriſti viriliter proſternere, quam ſe hoſtibus enerviter tradere, vel fugæ ſubſidium cum opprobrio ſemper notabili expetere; maxime cum locus opportunus ſubterfugiendi omnino in præſenti non habeatur. Hæc & his ſimilia rege dicente, commilitones ſuos in procinctu belli ſtricte & conjunctim ordinando diſpoſuit, ac unumquemque juxta latus alterius firmiter collocavit, ne quis aditus perforandi cuneum in ipſa congreſſione ex ſpatii vacuitate pateret hoſtibus. Pauca autem ligna, quæ ibidem reperta fuere ob tentoria conſtruenda, ante pedes ſingulorum quaſi pro antemurali juſſit collocari. Cumque in hujuſmodi, quantum hora ſinebat, occuparentur, atque pagani econtra ſe armarent, ſocioſque adventantes ſimul colloquendo expectarent, ecce quidam ex camerariis regis ab urbe ocius diffugiens, ſicut dominus Hugo de Nebilla, qui in eodem certamine erat, nobis retulit, regem miſerabili
» ac lamentabili voce alloquitur, dicens: Heu!
» domine mi rex, omnes in mortem abſque
» ulla ſubventione traditi ſumus; nullum eſt
» nobis deinceps refugium, cum innumerabi-
» lis paganorum multitudo jam præoccupave-
» rit urbem, & innumerabiles acies ante nos
» armatas conſpiciamus. Cui lamentanti rex ex magna animadverſione ſilentium imperat, ſeque illico amputaturum ejus caput terribiliter jurat, ſi hoc alicui exiſtentium intimare præſumat. Ipſe vero mox exercitum alloquitur, & ne paganos expaveſcant adhortatur, dicitque ſe velle urbem adire, & quid intus geratur diligenter explorare: aſſumtiſque ſecum ſex ſtrenuis militibus, cum regio vexillo urbem intrepidus veluti mortis immemor ingreditur, viamque gladio & lancea aperiens, hoſtes in plateis glomeratos velut leo ferociſſimus invadit, invadendo proſternit, & proſtratos interficit. Milites vero regem prævium ſubſequentes, in obſiſtentes quoſque crudeliter irruunt, irruendo proſternunt. Proſtratorum igitur caſus, ſocios etiam a longe in plateis aſtantes incurvare & ad terram corruere coëgit, dum pars una lanceis impulſa ad terram ruens, partem aliam circum aſtantem violenter impleret: unde actum eſt, ut ex regis ſubita invaſione multi corruentes cauſam ſuæ ruinæ ignorarent. Diffugiebant igitur hoſtes huc illucque per plateas regem infeſtantem, velut beſtiolæ ferocem leonem quem dira fames ad devorandum inſtimulat,

Rex Richardus cum ſex militibus ingreſſus tria hoſtium millia ſuperat.

A quidquid caſus in occurſum ejus ſubvectat. Paganis tandem admirabili & incomparabili inclyti regis virtute proſtratis atque fugatis, & ab urbe ſecluſis, equiſque quampluribus amiſſis, accerſiit rex de caſtelli cuſtodibus, eoſque ad cuſtodiam portarum atque murorum ubi conquaſſati erant, deputavit.

Reverſus ad ſuos eos ad pugnam hortatur.

Habita denique incredibili rex victoria, ibidem rex confeſtim cum ſuis ſex militibus ad exercitum regreditur; ſed de equorum paucitate valde contriſtatur. In toto ſiquidem illo exercitu non amplius quam ſex equi cum una mula fuerant. Ut autem exercitum B ſuum ad pugnam inſtantem animaret & audaciorem redderet, narravit quanta per eos Dominus in urbe fecerit, & quomodo de tot hoſtibus tam pauci triumphaverunt. Ideo, «
ô milites Chriſti, invocemus, ait, omnipo- «
tentis Dei auxilium, ut ſua potenti virtute «
conterat hodie inimicos noſtros. Videte ut «
in prima decertatione eis unanimiter reſi- «
ſtatis, & primum irruptionis ſuæ impetum «
viriliter toleretis, ne intra nos primo pene- «
trantes, cuneum noſtrum diſgregare valeant, «
atque nos intra ſe incluſos quaſi paucas ovi- «
C culas infra caulam ictibus dilanient. Si enim «
primum congreſſionis ſuæ aſſultum diſgre- «
gati perferre poterimus, illorum poſtmodum «
audaciam parvipendemus, & cum Dei ad- «
jutorio de inimicis Crucis Chriſti victores «
triumphabimus. Quod ſi aliquem veſtrum «
præ timore nutantem, & inimicis locum in- «
tra nos præbentem, aut alicubi diffugientem «
perſpexero, juro omnipotentem Deum, quod «
ei caput ictu celeri amputabo. «

Sarraceni in Chriſtianos irruunt.

Poſtquam ergo rex inclytus, omni mortis horrore depoſito, ſuos ad pugnam diſpoſuerat, monuerat & inſtruxerat, omneſque lan- D ceis erectis contra adverſarios ſtarent, ac ſupplici prece in tali mortis diſcrimine Dei omnipotentis auxilium invocarent, nihilque aliud nonnulli eorum niſi mortem acerbam meditarentur, ecce ad tubarum clangorem & claſſicorum horribilem ſtrepitum agmina paganorum cum magno impetu lanceis erectis in catervas Chriſtianorum unanimiter vociferando irruunt, æſtimantes ſe in prima irruptione Chriſtianos a ſua prima ſtatione repulſuros, & per campum diſperſuros, vel acies illorum cum tali impetu penetrare, & penetratas diſgregare; ſed agmen Chriſti fir- E mum in ſua ſtatione immobiliter perſiſtens, nec tanto terrori voluit aliqualiter cedere, nec congreſſionem diffugiendo devitare: quod Turci aſpicientes & tam paucorum inauditam audaciam admirantes, parumper ab eis ſemoti ſubſiſtunt: ita ut utraque pars cum lanceis ſummitates lancearum ſuarum ad invicem contingere poſſet. Nulla denique tela vel ſpicula intra ſe jaciebant: tum modo nutibus, verbis & truculentis vultibus ad invicem minitantes. Per dimidiam fere horam

Quos immobiles & firmos reperientes retrocedunt.

Turcis

Digitized by Google

Turcis ſic ſubſiſtentibus, ad primam ſuam ſtationem omnes regrediuntur, inter ſe muſſitantibus & colloquentibus, a Chriſtianis quaſi dimidium ſtadii diſtantibus. Illis autem ſic retrocedentibus, rex in riſum ſolvitur, & cachinnando vociferatur: Eia ſtrenui milites Chriſti, numquid non dixi vobis illos nobiſcum non audere congredi, niſi prius a nobis fuerint laceſſiti? Jam enim totam probitatis ſuæ audaciam in hac prima invaſione erga nos oſtenderunt. Jam quidquid formidinis & terroris voluerunt nobis incuſſerunt; æſtimabant quippe nos ex ſua numeroſitate deterrere, & eorum primæ irruptioni non audere reſiſtere: æſtimabant nos ex ſola formidine ſui impetus muliebriter a ſtatione noſtra ſecedere, & per planiciem huc illucque diſcurrendo diffugere. Nunc ergo maledictus ſit, qui pro eorum aſſultibus deinceps diffugiat, vel qui congreſſionem illorum expaveſcat. Impetus eorum, ut cœpimus, viriliter toleremus, donec triumphum, Deo auxiliante, reportemus.

Iterum quinquies irruunt Sarraceni & revertuntur.

Ut ceſſavit autem loqui, gens illa nefaria ſimul glomerata uno impetu iterum vociferando, tubis perſtrepentibus concurrunt, ut prius fecerant, pauliſper ab eis ſemoti ſubſiſtunt. Chriſtianis autem cum majori audacia quam prius in ſtatione ſua immobiliter ſubſiſtentibus, nihilque trepidantibus, denuo ad ſuam primam ſtationem pagani retrocedendo regrediuntur. Hujuſmodi incurſionem fecerunt quinquies ſive ſexies, ſcilicet ab hora diei proxima, fere uſque ad nonam. Bellicoſus ergo rex jam gravi tædio pro longa expectatione affectus, majoremque audaciam ex ſui ipſius aliorumque experta probitate concipiens, præcepit exercitui ſuo, ut in proximo aſſultu inimicos Chriſti telis & lanceis appeterent, eoſque ad pugnam provocarent unanimiter, præcepitque arbaleſtariis, ut caute ante milites incederent, & ut ſagittas & ſpicula in hoſtes dirigerent, quod & factum eſt. Nam dum Turci ſecundum morem denſata caterva cum clangore horribili incederent, & in Chriſtianos ſolitum impetum facerent, confeſtim Chriſticolæ inimicos Dei lanceis & gladiis & diverſo armorum genere invadunt, invadendo proſternunt, proſtratos occidunt. Fit itaque inter paganos maxima cædes, horribilis clamor, ingens perturbatio, dum illi lanceis perforarentur, iſti ab equis proſternerentur, quidam capite plecterentur, nonnulli ſagittis confoderentur, alii atque alii diverſis telis vel jaculis interficerentur. Nec mora rex ille bellicoſus, armis decentibus decoratus, velut flamma præ nimio furore igneſcens, & ad inferendas & perferendas plagas adhuc recens, quaſi nihil ipſa die peregiſſet, in hoſtiles acies intrepidus prorupit, enſem ocius de vagina extrahit, lanceam velociter vibrat, atque circa galeata capita ictuum colliſione fulminat;

Richardus eos aggreditur & omnino fundit.

A & nunc hac nunc illac diſcurrens inter hoſtes, nec ictus recipere diffugit, nec hoſtibus ictus mortiferos inferre quieſcit. Circumdederunt eum aliquando centum paganorum, qui omnes in illum ſolum irruebant, in quos ipſe ſolus irruens, dum alii caput uno ictu truncaret, illi ſcapulas a corpore ſepararet, huic brachium cum manu amputaret, quoſdam vero proſternendo debilitaret, reliqui omnes ab eo diffugiendo huc illucque dilapſi ſunt; tantuſque timor omnes invaſit, ut nullus eum in illa concertatione expectare, nullus ei obviam venire auderet, immo a conſpectu ejus quaſi a facie ferocis leonis concito curſu diffugiebant. B Bellicoſum itaque regem prævium veluti ſigniferum, bellicoſa agmina celeri gradu ſubſequuntur, quæ hoſtium catervas a dextris & a ſiniſtris penetrando diſſipant, ac ſibi quoſque obvios vel obſiſtentes immiſericorditer trucidant. Pagani vero ruentes miſerandis clamoribus mugiunt, terramque vertice & pedibus pulſantes, animas cum ſanguine ructando ad tartara remittunt. Et licet pagani Chriſtianos acrius invaderent, & diverſis telis appeterent, & ſagittarum pluviam emitterent: C tamen, Deo volente, ita divinitus procuratum eſt, ut nullum mortiferum ictum alicui inferrent, nec aliquem noſtrorum perimerent in hac congreſſione, niſi unum ſolum militem, qui a ſociis præ timore diffugiens, dum mortem fugit, mortem quam timebat incurrit. Præibant ſemper arbaleſtarii, in hac congreſſione potiſſimum laudandi, quorum incomparabili virtute hoſtilis impetus præcipue repellebatur, audacia atque ferocitas paulatim deponebatur. Nam dum eorum ſpicula ſibi quiſque D cautius præcavebat, aſſilientis hoſtis congreſſionem incircumſpectius evitare poterat. In hoc autem belli certamine, quantum virtus incly ti regis enituerit, quotque proſtraverit ac debilitaverit, quotque interfecerit, vel quantum ſuorum probitas claruerit, quotque hoſtium millia diſſipaverint, & quot millia de prælio fugaverint, incredibile relatu eſſe videretur, ſi non virtus divina attendatur. Quis enim abſentium umquam crederet regem cum ſex militibus tantum potuiſſe urbem fere a tribus millibus evacuare, E deinde ab urbe cum triumpho rediens, contra tot millia paganorum equeſtris ordinis cum octoginta militibus & cccc. ſagittariis fere per totum diei ſpatium ita inſuperabiliter congredi, tot miſſilium ictibus impeti, tot jaculis lanceari, ut non ſolum omnes, excepto illo de quo ſupra diximus, evaderent; ſed nec a prima ſtatione ſua per unius pedis ſpatium retrocederent, quin etiam adverſarios undique proſternerent, lentamque & inopinatam victoriam, debilitatis & effugatis hoſtibus, reportarent, niſi divina virtute credantur fuiſſe ſubnixi, cæleſtique protectione ſuffulti. Denique illi qui in urbe

Joppe ob cuſtodiam remanſerant, regis ſuorumque invincibilem fortitudinem admirando attendentes, de urbe unanimiter prorumpunt, hoſteſque cum reliquis atrocius invadunt. Quorum recenti invaſione, regiſque ac ſuorum indefeſſa congreſſione, hoſtes compulſi cum magna ſui confuſione, ſuorumque quamplurium amiſſione, fugiendo terga verterunt, & in antris & cavernis delituerunt.

Interea nunciatur exercitui quem apud Ptolemaïdam rex reliquerat, apud Joppem regem ab inimicis undique concluſum, nec aliquo pacto poſſe evadere niſi cælitus eis B ſubveniatur; tunc mœror & luctus omnium, vox una plangentium, timor ac tremor occupat omnes, fugam omnes meditantur. Conveniunt tamen undique ſtrenui milites, ſimul colloquitur exercitus, ſi forte aliquod ereptionis ſubſidium regi conferre eſſet poſſibile. Cæſaream itaque proficiſcuntur; ſed ibidem præ timore hoſtium ſubſtiterunt, ulterius progredi non audentes. Eis autem ibidem ſubſiſtentibus nunciata eſt inopinata regis victoria, ex qua relatione immenſa lætitia perfuſi, laudum præconia ereptori omnium perſolvuntur. In diebus autem canicularibus hæc belli congreſſio facta eſt. C

Rex Richardus peſte correptus.

Poſt hanc incredibilem regis Richardi victoriam, cum idem rex apud Joppem moraretur, quidam peſtifer morbus ex aëris corruptione proveniens, ipſum regem omneſque fere ſuos perniciose invaſit, & quotquot ex hac morbi contagione perculſi ſunt, citius interierunt, excepto rege, Domino ei ſoſpitatem tribuente. Cernens itaque rex Richardus theſaurum ſuum, quem larga manu minus conſulte militibus diſtribuerat, paulatim deficere, exercitumque Francorum & alienigenarum, quem multis ſumtibus datis jam per annum conduxerat ſecumque retinuerat, mortuo duce Burgundionum D velle repatriare, necnon & exercitum proprium partim hoſtili congreſſione, partimque peſtifera ægritudine paulatim minorari, hoſtilem vero exercitum de die in diem augmentari, fratrum Templi & Hoſpitalis, necnon & principum qui cum eo erant uſus conſilio, ad horam repatriare diſpoſuit, ut iterum multiplicato numero tam militum quam pecuniarum, fortius & inſtructius ad obſidendam Jeroſolymam regrederetur, juratoria ſuper hoc præſtita cautione. His autem infortunium ſecundum quoſdam acceſſit, quod nunciabatur ei, quod comes Johannes frater ejus, quem in Anglia reliquerat, ſibi Angliam ſubjugare moliebatur, quia cancellarium ſuum dejecerat ob nimiam ejus tyrannidem. Et quia tanti principis tantique exercitus diſceſſio non abſque ibidem remanentium gravi periculo, terræque ſubjugatæ diſpendio fieri potuit, treugæ inter Chriſtianos atque paganos utriuſque exercitus peti- E

Repatriare deliberat pactis belli induciis cum Sarracenis.

A tione & conſilio acceptæ ſunt, a Paſcha ſubſequenti uſque ad trium annorum curriculum.

Revertens multa ſubit pericula.

Tempore igitur autumnali præparatis navibus, omnibuſque rite diſpoſitis, rex Richardus atque regina domna Berengaria cum ſorore regis Johanna regina Siciliæ, necnon & proceres cum exercitu mare Mediterraneum transfretaverunt. Quibus abeuntibus, juſto Dei judicio licet nobis occulto, illico ſubortæ ſunt inſolitæ tempeſtates in mari navigantibus, perſecutiones illatæ in terra applicantibus. Nonnulli naufragium perpeſſi ſunt, quidam in littore navibus confractis, amiſſiſque opibus, nudi vix evaſerunt, pauci vero ad deſtinatum ſalutis portum applicuerunt. Hi autem qui maris evaſere pericula, hoſtiles acies ubique reperiunt contra eos in terra conſurgere, a quibus immiſericorditer capiuntur, deſpoliantur, & gravi redemtionis debito nonnulli affliguntur. Nullus ſubterfugiendi locus tutus relictus eſt, quaſi tellus & mare contra fugitivos Dei conjuraſſent: unde ſatis conjici potuit ipſorum reditum nequaquam Deo fore acceptum, peregrinatione nondum expleta, qui ipſos poſt modicum tempus in terra illa magnificare decreverat, omnes inimicos ſubjiciendo, & terram pro qua tam laborioſam peregrinationem aſſumſerant tradendo. Nam illis ſic abeuntibus in ſubſequenti quadrageſima hoſtis Chriſtianitatis, terræque prædictæ invaſor, Salaadinus ſcilicet, vitam miſerabilem miſerabili morte terminavit. Qui ſi tunc præſentes affuiſſent, facillime totam terram illam obtinuiſſent, filiis ac propinquis ejuſdem Salaadini inter ſe pro regno certantibus.

Salaadinus moritur.

Rex Richardus per Teutoniam latenter repatriat.

MCXCII. Rex Richardus cum nonnullis ſuorum nimia maris tempeſtate vexatus per VI. hebdomadas, cum deveniſſet verſus Barbariem, trium dierum velificatione a Marſilia diſtans, famaque crebreſcente jam cognoviſſet comitem S. Egidii, necnon & cunctos principes per quos tranſiturus erat, contra eum unanimiter conſpiraſſe, inſidiaſque ei ubique tetendiſſe, diſpoſuit per Teutonicam latenter repatriare; retortiſque velis apud Courefo inſulam tandem applicuit, conductiſque ibi duabus pyratarum navibus, qui pyratæ regis navem audacter invaſerant, ſed a nauta regis recogniti, & cum rege confœderati, ob eorum laudabilem fortitudinem & audaciam aſcendit rex cum eis, paucis ſuorum ſecum retentis, in quibus erant Baldewinus *de Betun*, & magiſter Philippus clericus regis, atque Anſelmus capellanus, qui hæc omnia nobis ut vidit & audivit retulit, & quidam fratres Templi, qui omnes in partes Sclavoniæ ad quamdam villam nomine Gazaram applicuerunt, ſtatimque nuntium ad proximum caſtellum dirigunt, pacem & conductum a domino provinciæ il-

Apud Gazarā a loci domino cognoſcitur.

Digitized by Google

lius, qui nepos extitit marchiſii expetentes. Rex autem in reditu ſuo tres lapides pretioſos, ſcilicet tres *Rubiz* a quodam Piſano DCCCC. biſantiis comparaverat, quorum unum, dum eſſet in navi, in annulo aureo includens, annulum illum domino caſtelli per prædictum nuntium tranſmiſit. Percunctatus vero nuntius a domino loci illius quinam eſſent qui conductum petebant; reſpondit peregrinos eſſe a Jeruſalem redeuntes, deinde nomina eorum requiſivit; at nuntius, unus, inquit, eorum appellatur Baldewinus *de Betun*, alter vero dicitur Hugo mercator, qui & vobis annulum tranſmiſit. At dominus ille diutius annulum intuitus non, inquit, Hugo, ſed rex Richardus appellatur, & ſubintulit: Licet ipſe juraverim me omnes peregrinos de partibus illis adventantes comprehenſurum, nec aliquod munus ab eis accepturum, tum pro dignitate muneris & mittentis domini, qui me ignotum ita honoravit, & munus miſſum remitto, & liberam abeundi licentiam concedo. Reverſus itaque nuntius omnia hæc regi intimavit. At illi valde trementes, media nocte comparatis equis de villa prædicta occulte exeunt, ſicque per terram illam diutius libere proficiſcuntur. Sed dominus ille prædictus latenter poſt eos exploratorem ſuum tranſmiſit, ut regem in terra ſua advenientem comprehenderet. Ubi cum rex adveniſſet, & urbem in qua frater prædicti domini morabatur fuiſſet ingreſſus, ſtatim ille accerſito ad ſe quodam fidiſſimo homine ſuo *Roger* nomine, Normannicus genere, *d'Argenton*, qui cum eo per xx. annos extiterat & neptem ſuam ei tradiderat, præcepit ei ut domos ubi peregrini hoſpitabantur diligenter perſcrutaretur, ſi forte regem per loquelam vel per aliquod ſignum explorare poſſet, promittens ſeſe ei medietatem urbis daturum, ſi regem intercipere poſſet. At ille ſingulorum hoſpitia inquirens & diſcutiens, tandem regem reperit: quo diutius diſſimulante quod erat, tandem importunitate precum & lacrymarum pii inquiſitoris compulſus, confitetur quod erat. Qui ſtatim cum lacrymis fugam latenter arripere adhortatur, equum peroptimum regi tradens. Poſtea autem ad dominum ſuum revertens, dicit frivolum eſſe quod audierat de regis adventu; ſed eſſe Baldewinum *de Betun* & comites ejus, qui de peregrinatione redibant. At ille furibundus juſſit omnes comprehendi. Rex vero latenter de urbe egrediens cum Willelmo de Stagno & quodam puero, qui linguam Teutonicam intelligebat, per tres dies & noctes ſine cibo profectus eſt. Deinde famis inedia urgente ad quamdam villam nomine Ginanam in Auſtria prope Danubium divertit, ubi tunc temporis ad cumulum omnium malorum dux Auſtriæ morabatur. Puer vero regis ad eſcambium veniens, cum plures biſantios proferret, nimiſque cu-

Occulte media nocte exit, ſed per exploratores quæritur.

Iterum nocte latenter fugit.

A rialiter ac pompatice ſe haberet, a civibus illico comprehenſus eſt, ac requiſitus quiſnam eſſet, ſervientem cujuſdam ditiſſimi mercatoris ſe eſſe reſpondit, qui poſt triduum ad urbem illam eſſet venturus, ſicque tunc ab illis dimiſſus, ad ſecretum regis hoſpitium clanculo regreditur, fugamque quantocius adhortatur, denuntians regi quæ ſibi acciderant. Sed rex poſt nimiam maris vexationem in prædicta urbe per aliquot dies requieſcere cupiens, dum præfatus puer ſæpius pro emendis neceſſariis ad forum publicum regreditur, accidit eum ſemel die ſcilicet B S. Thomæ apoſtoli chirotecas domini regis ſub zona ſecum incautius geſtaſſe. Quas magiſtratus urbis intuentes, puerumque iterum apprehendentes, diriſſime torquent, variis pœnis & cruciatibus afficiunt, vulnera infligunt, linguam abſtractam amputare minantur, niſi citius rei veritatem confiteatur. Puer autem intolerabili cruciatu compulſus, ut ſe res habuit innoteſcit. At illi continuo hæc omnia duci annuntiantes, hoſpitium circumvallant, & ut ſponte ſe reddat acriter inſiſtunt. Rex autem ad tumultuantium vocum barbariem veluti imperterritus manens, C ſuamque defenſionis probitatem non apud tot barbaros prævalere ſentiens, jubet ducem adeſſe præſentem, ipſi ſoli redditurum ſe promittens. Duci autem illico adventanti, rex aliquantulum obviam proceſſit, ſeque ei cum gladio tradidit. Dux autem lætiſſimus effectus, ſecum regem honorifice deduxit, quem deinde ſtrenuis militibus ſuis cuſtodiendum tradidit, qui die noctuque ſtrictis enſibus artiſſime eum ubique cuſtodierunt: quod miſerabile infortunium non abſque omnipotentis Dei judicio, licet nobis occulto, eveniſſe arbitrandum eſt, ſive pro ipſius D regis lubricæ ætatis erratibus caſtigandis, ſive pro ſubditorum ſuorum peccatis feriendis, vel ut deteſtabilis malitia regem in tali caſu perſequentium per univerſum orbem divulgata, fœda relinqueret poſteris ſuis tanti facinoris cauteria, qui tantum regem, tanta virtute & potentia præditum, atque de tam laborioſa peregrinatione redeuntem, tanta oppreſſione & calamitate afflixerunt, & poſtmodum intolerabili redemtionis debito regnum ejus contriverunt. Nam quæ gens, rogo, nefaria & a Chriſtianæ fidei legibus E aliena in tanto principe, ac in tali caſu comprehenſo, graviora vel ſeveriora vellet umquam exercuiſſe judicia, etiamſi in manibus ipſius Salaadini per ſimile infortunium decidiſſet, contra quem idem rex a finibus terræ relicto regno nuper adepto, relicta patria, parentibus, amicis, dimicaturus aſcendit, mitiori eum pœna forſitan afflixiſſet, regnumque ejus tolerabiliori redemtionis jugo aggravaſſet, nimirum deferre ſciens ejus generoſitati ac probitati pariter & regiæ majeſtati, quibus illa gens barbara deferre neſcivit. O

A duce Auſtriæ capitur.

Digitized by Google

gens cervicoſa! ô barbara tellus! quæ viros gigantea mole porrectos educare conſueviſti, ſed animi virtute ignavos: ſtatura proceros, ſed probitate inertes, numquam ipſum regem bello laceſſere præſumſiſſes, ſi bellicoſo ſuo exercitu vallatus fuiſſet, & iccirco tanti principis dejectio non eſt imputanda tuæ virtuti, immo potius divinæ diſpoſitioni, ad cujus nutum rota fortunæ volubilis celerius volvitur, hunc & humilians & hunc exaltans; illum erigens & iſtum deprimens; quia calix in manu Domini vini meri plenus mixto, qui baltheum regum diſſolvit, & præcingit fune renes eorum, qui potentes deponit de ſublimi, & effundit deſpectionem ſuper principes.

Dux Auſtriæ regem cuſtodiendum tradit Henrico imperatori.

MCXCIII. Dux Auſtriæ regem Richardum imperatori Henrico tradidit cuſtodiendum, qui diligentiſſime cuſtodiri fecit eum, primo Treviris, deinde Wormatiæ, copiam militum & ſervorum turbam ex omnibus fortiſſimis Teutonicorum cuſtodiæ ſuæ deputans, qui in omnibus locis die noctuque gladiis accincti comitarentur, & lectulum regis ambirent, neminem ſuorum cum eo pernoctare permittens. Hæc autem omnia numquam ſereniſſimi principis vultum obfuſcare potuerunt, quin hilaris & jucundus in verbis, quin ferox & audaciſſimus in factis, prout tempus, locus, cauſa, perſona exigebat, ſemper appareret. Quotiens autem cuſtodes ſuos per improbos irriſionum jocos deturpaverit, ſeu moleſtaverit; quotiens eos inebriando ludificaverit; quotiens tam immanium corporum viros quaſi ludendo aggreſſus fuerit, aliis narrandum relinquo.

Imperator vero iratum animum ac ferocem erga regem diutius conſervans, nullatenus eum in præſentia ſua convocare vel alloqui voluit, quia regem in pluribus contra eum & ſuos graviter deliquiſſe conqueſtus eſt, multas ei objiciens calumnias. Tandem hinc inde mediantibus amicis & præcipue abbate Cluniacenſi & cancellario regis, imperator convocatis epiſcopis, ducibus & comitibus ſuis, regem in præſentia ſua accerſiri juſſit, eumque in pluribus cauſis coram omnibus accuſavit. In primis ſcilicet quod per ejus conſilium & auxilium regnum Siciliæ & Apuliæ, quod ei jure hereditario debebatur, defuncto rege Willelmo, amiſerit, pro quo adipiſcendo exercitum permaximum, data infinita pecunia, conduxerat, cum idem rex ſibi auxilium fore præſtiturum fideliter ſpopondiſſet, ut regnum illud a Tancredo obtineret. Deinde cauſatur de imperatore Cypri, qui ei affinitate conjunctus fuerat, quod eum injuſte ab imperio depoſuerit, & eum carcerali cuſtodiæ mancipaverit, & terram ejus cum theſauris violenter invaſerit, & inſulam cuidam alio vendiderit. Poſtmodum vero regem accuſat de morte marchiſii de Monteferrato hominis ſui, quod ſcilicet per

Imperator ad ſe accerſitum de multis accuſat.

A ejus proditionem atque machinationem ab Hauſaciis peremtus, quos etiam miſerat ad perimendum regem Galliæ dominum ſuum, cui nullam fidelitatem in communi eorum peregrinatione, ſicut juramenti ſacramento inter utroſque confirmatum eſt, exhibuerat. Deinde conqueritur quod ſignum ducis Auſtriæ conſanguinei ſui, ob ejus contemtum in cloacam apud Joppem præcipitaverit, & Teutonicos ſuos in terra illa Jeroſolymitana verbis probroſis & factis dehoneſtaverit.

Ad quæ rex reſpondet.

B Super his & hujuſmodi calumniis rex ab imperatore conventus, confeſtim idem rex in medio ſtans cum duce Auſtriæ, qui pro eo tunc plurimum lacrymabatur, contra ſingulas objectiónes ita luculenter & argumentoſe peroravit, ut omnibus admirationi ac venerationi haberetur: ita ut nulla ſuſpicio de his in quibus accuſabatur in cordibus eorum ulterius reſideret. Nam objectionum veritatem & ordinem quibuſdam veridicis aſſertionibus & probabili argumentatione ita in lucem propalavit, ut omnes falſas ſuſpiciones quibus impetebatur omnimodis caſſaret, **C** & geſtorum veritatem non reticeret. Proditionem tamen vel alicujus principis necis machinationem conſtanter defendebat, aſſerens ſe ſemper paratum ad purgandam innocentiam ſuam ſuper tali objectione, prout curia imperatoris adjudicaret.

Mitius cum eo imperator agit, tractatque de ejus redemtione.

Cumque diutius coram imperatore & principibus diſertiſſime, ut eſt facundiſſimus, allegaſſet, ſurrexit imperator, & rege ad ſe accerſito, oſculatus eſt eum, deinceps blande leniterque cum eo colloquens. Ab illo ergo die cœpit imperator regem vehementer honorare & familiariter cum eo agere. **D** Deinde mediantibus hinc inde utriſque partibus pro redemtione regis diutius tractatum eſt. Tandem ad hoc perventum eſt, ut pro redemtione ſua daret centum quinquaginta millia marcas argenti ad pondus Colonienſium. Cumque ſuper hoc imperatori & regi conveniret, præſtitum eſt ab epiſcopis, & ducibus, & comitibus juramentum die apoſtolorum Petri & Pauli, ut quam citius prænominatam pecuniam rex perſolviſſet, illico liber ad regnum proprium regrederetur.

Ad regis redemtionem quarta pars redituū eccleſiarum levatur.

Perlata autem in Anglia hujus concordiæ ſententia regis cancellario, qui litteras domini regis & **E** bullam auream domini imperatoris ſecum detulit; continuo exiit edictum a juſtitiariis regis, ut omnes epiſcopi, clerici, comites & barones, quælibet etiam abbatia ſive prioratus, quartam partem redituum ſuorum ad redemtionem regis conferrent, quin etiam ad illud opus calices argenteos ſuſtulerunt. Nulla denique eccleſia, nullus ordo, nullus gradus vel ſexus prætermiſſus eſt, quin ad redimendum regem cogeretur. Hujus vero tantæ calamitatis præſagia extiterant per totum illius anni circu-

Digitized by Google

lum inſolitæ tempeſtates, inundationes aquarum ter ſeu quater in quolibet menſe, horrenda tonitrua hyemalia, fulgura & coruſcationes, frugum & fructuum infertilitas.

Salaadini mors ſubita.

Eodem anno circa quadrageſimam Salaadinus, qui tanta mala Chriſtianis intulerat, divina animadverſione percuſſus, apud *Nazareth* inter epulas ſubito expiravit, cujus regnum Saphadinus frater ejus ſtatim arripuit. Fueruntque cum eo & ſub eo filii Salaadini, contra quos filii Noradini, quos Salaadinus de regno patris expulit, cum multitudine Perſarum aſcenderunt. Rege autem Richardo apud imperatorem detento, comes Johannes frater ejus, qui filiam comitis Ceſtriæ duxerat in uxorem, audito fratris infortunio, atque de regreſſione regis diffidens, fœdus amicitiæ iniit cum rege Philippo. SAVARINUS ad epiſcopatum Bathonienſem eligitur & conſecratur.

Philippus rex cum exercitu Normanniā ingreditur.

Rex autem Philippus inimicitias contra regem Richardum ubique exercens, Normanniam cum maximo exercitu aggreditur, non ordini, non ſexui, non ætati parcens. Nam Vilibertus de *Waſeuil*, accerſito apud ſe prædicto rege, Gizortium ei per traditionem, ſicut inter eos convenerat, tradidit. Deinde idem rex totum Vilcaſſinum, & comitatum Albæ-Marliæ uſque ad *Diepe*, & vallem *de Ruel*, & præcipua caſtella partim proditione partim expugnatione ſibi ſubegit, necnon & terram Hugonis *de Gurnay*, qui ſe cum pluribus aliis regi ſubdiderat. Rothomagum etiam obſedit; ſed laudabili virtute comitis Leiceſtriæ & probitate civium ejuſdem urbis, cum ſuorum amiſſione & confuſione ab obſidione repulſus eſt. Civitatem vero Ebroicenſem idem rex cepit, & multam tyrannidem exercuit. Eodem anno idem rex ſororem regis Daciæ nomine *Ingelburgh*, puellam mirabili decore præditam accepit in uxorem, quam poſt nuptias repudians, inter ſanctimoniales apud Sueſſionem collocavit, omneſque Dacos qui cum illa advenerant, illico repatriare juſſit.

Rex Richardus de cuſtodia liberatur.

MCXCIV. Rex Richardus maxima jam parte redemtionis ſuæ perſoluta, datiſque pluribus obſidibus pro reliqua parte quæ reſtabat perſolvenda, die Purificationis beatæ MARIÆ ab omni cuſtodia imperatoris liber effectus eſt, & ad proprium regnum redire permiſſus: qui cum matre ſua & cancellario per terram ducis Luvaniæ ad mare Britannicum proficiſcens, apud *Andevvorpe* aptum tempus transfretandi diutius expectavit. Qui in die Dominica poſt feſtum S. Gregorii in Angliam cum magno gaudio ad portum Sandwicenſem applicuit. Hora autem qua rex cum ſuis applicuit, ſcilicet ſecunda hora diei, ſole clarius rutilante, apparuit quidam ſereniſſimus atque inſolitus ſplendor non longius a ſole diſtans, quaſi ad longitudinem & latitudinem humani corporis, cando-

A rem præfulgidum atque rubedinem quaſi ſpecies iris in ſe continens: quem ſplendorem plures intuentes pronuntiabant regem in Anglia fore appulſum. Rex autem illico Cantuariam profectus B. Thomam devotus expetiit; deinde Londoniam proficiſcens a civibus Londoniæ cum lætitiæ pompa maxima exceptus eſt, univerſa civitate contra regis adventum innumerabilium opum varietate decorata atque multiformiter adornata. Audito autem regis adventu, nobiles pariter & ignobiles adventanti regi cum magna alacri-
B tate occurrunt, cernere plurimum cupientes a captivitate regreſſum, quem pertimuerant numquam fore reverſurum.

Rex reverſus in Angliam adverſus eos qui in ſe cum ſuo fratre conſpiraverāt procedit.

Rege vero per unum diem apud Weſtmonaſterium commorante, apud S. Edmundum oraturus progreditur. Inde *Notingheam* tendit, obſeſſurus & expugnaturus eos qui contra eum conſpiraverant, & comiti Johanni ſe obligaverant. Robertus Brito a rege captus, juſſit ut fame in carcere interiret. Exercitus enim Angliæ omnia alia caſtella præfati comitis jam ceperat, illo ſolo adhuc ſe viriliter tuente & defendente; ſed rex prædictum ca-
C ſtellum obſidente & ſemel aſſiliente, ut certius cognoverunt obſeſſi inopinatum regis adventum, caſtellum domino regi tradiderunt, ſeipſos cum ſuis in voluntate & miſeratione regis ponentes: quorum quoſdam in carcere retruſit, quoſdam digno pretio redemit, pecuniam ſingulorum in tali neceſſitate avide ſitiens. Nec mirum: qui enim theſauros proprios multis in locis jam expenderat, eoſque partim in diutina peregrinatione, partim pro ſua redemtione omnino evacuaverat, neceſſe erat ut aliorum pecunias avidius exquireret.
D Duæ ſiquidem præcipuæ cauſæ eum vehementer urgebant, ut ſcilicet obſides pro ſe datos erga imperatorem redimeret, & ut exercitum copioſum contra regem Galliæ, qui terram ſuam incendiis atque rapinis undique devaſtabat, confeſtim conduceret. Quapropter ſi avidius quam regiam majeſtatem decuit, pecuniam a ſubditis in tali caſu exquirebat, ignoſcendum potius erat, & tantis anguſtiis afflicti regis pie compatiendum, quam aliquid regiæ neceſſitati derogandum.

Richardus coronatur ab archiep. Cantuarienſi.

Subactis igitur in Anglia omnibus in brevi adverſariis, rex Richardus in octavis Paſchæ
E apud Wintoniam conſilio procerum ſuorum, licet aliquantulum renitens, coronatus eſt, archiepiſcopo Cantuarienſi HUBERTO WALTERO miſſam celebrante, qui anno præterito a Jeroſolyma regrediens, in archiepiſcopum eſt conſecratus. Statim poſt hæc rex in Normanniam transfretavit. Cernens autem co-

Fratri reſipiſcenti veniam tribuit.

mes Johannes ſe nequaquam fratri ſuo poſſe reſiſtere, laudabili uſus conſilio, regi in Normanniam applicanti occurrit, ſeque ad pedes ejus humiliter cum quibuſdam militibus proſtravit, miſerationem fratris cum multis lacrymis implorans, ſeque in multis accuſans,

Digitized by Google

& inſipientiam confitens. At vero rex fraternæ calamitati miſericorditer compaſſus, non ſe a lacrymis cohibere potuit, ejuſque temerariæ præſumtioni condonavit, fratremque in terra proſtratum erexit, & in benignitatis gratiam recepit; ſed tamen terras ablatas nequaquam ei continuo reſtituit: moxque ambo militari caterva ſtipati hoſtiles acies ſæpius invadunt, obvios quoſque adverſarios proſternunt, caſtella ac terras a rege Galliæ occupatas paulatim capiunt, terramque adverſariorum rapinis & incendiis devaſtant. Rex Tancredus Siciliæ obiit: quo audito imperator ad illas partes cum magno exercitu profectus eſt. Obiit comes Albericus *de Ver*.

In nativitate B. Johannis apparuerunt in aëre duo magni circuli, loco, colore, & magnitudine a ſe invicem diſtantes. Nam minor circulus ſubrubeus & ſubobſcurus ipſum ſolem æquis ſpatiis undique ambiebat; nubes vero ſubobſcuræ & quaſi fumoſæ intra circulum & circa ſolem videbantur, ſed ſolis fulgorem minime operiebant: alius autem circulus permaximus erat, candidus & præfulgidus, nulla obſcuritate vel rubedine ſuffuſus, qui medietatem prædicti circuli atque ſolis medietatem complectens, verſus Angliam ſe latiſſimo circuitu extendebat. In circulo autem candido juxta minoris circuli conjunctionem apparuit quædam ſpecies iris ad longitudinem & latitudinem humani corporis, quod fatale prodigium ab hora tertia uſque ad horam ſextam perdurans, plurimorum oculos...famem, tempeſtates quæ ex aëris inæqualitate ſubſequutæ ſunt, plurimi portendere arbitrabantur.

Dux Auſtriæ excommunicatur & divinitus punitur.

MCXCV. Terra ducis Auſtriæ a CÆLESTINO papa anathemate innodata, ob injuriam quam regi repatrianti dux ipſe intulerat, & ob retentionem obſidum: cœlitus etiam percuſſa eſt anno præcedenti, ſterilitate ſcilicet, fame & peſte. Danubius etiam in quadam parte terræ ejus plus ſolito inundans, inopinato eventu decem millia hominum ſubmerſit; ſed quia in omnibus his plagis non eſt averſus furor ducis; immo adhuc plurimos obſides pro injuſta redemtione regis accipiens, eoſque in arcta cuſtodia ponens, ad ultimum ipſe divino judicio terribiliter percuſſus eſt, ipſo cum proceribus ſuis Natale Domini cum maxima pompa & gloria celebrante. Die ſiquidem S. Stephani cum luſum equitando pergeret, comitantibus ſociis, equus cui dux inſidebat, mole nivis offenſus corruit, ſedentiſque pedem cum tibia inſanabiliter contrivit. Nam tibia cum pede protinus cum quadam nigredine intumeſcens nullo medicorum cataplaſmate ſedari potuit: quin potius ignis quem infernalem vocant tumori admixtus, intolerabiliter eum cruciabat: quem cruciatum dux diutius ferre non valens, pedem a crure detruncari fecit, ipſo dolabrum interim tenente, ceteris omnibus præ nimio horrore & miſerabilis domini ſui miſeratione hoc facere renuentibus; ſed nec ſic doloris evaſit cruciatus: nam ſtatim femur cum reliquo corpore igne execrabili depaſcebatur. Tandem vero agnoſcens impietatis culpam quam in regem & in obſides regis malitioſe exercuerat, ſuadentibus epiſcopis, qui aderant, obſides abſolvit, & reſiduum pecuniæ de regis redemtione quod nondum expenderat ſe redditurum ſpopondit, atque eccleſiaſticæ cenſuræ ſe deinceps pariturum promiſit: unde epiſcopi eum in tanta calamitate conſtitutum in communionem receperunt, atque ita vita deceſſit: cujus corpus diutius inhumatum jacuit, eo quod filius ejus mandata patris exequi nollet. Tandem ab amicis compulſus, obſides abſolvit, & repatriandi licentiam conceſſit, qui cum maximo labore atque inedia latenter ad propria ſunt reverſi. Talis igitur ultio in ducem ſuoſque divinitus proceſſit. Imperator Henricus ſubjugavit ſibi regnum Apuliæ atque Siciliæ mortuo Tancredo rege, qui Willelmo regi injuſte ſucceſſerat. Idem enim imperator duxerat in uxorem ſororem regis Willelmi, cui regnum illud juſtius debebatur, mortuo fratre. Rex de *Maroch* cum xxx. regulis & cum innumerabili Sarracenorum exercitu ex Africa prorumpens in Hiſpaniam applicuit, terramque petit Hiſpaniæ, pluresque provincias incendiis & rapinis depopulans, nec parcebat ordini, nec ſexui, niſi eis qui ſe ſponte ejus veſaniæ ſubdiderunt. Habebat enim in comitatu ſuo, ſicut principes terræ illius capitulo Ciſtercienſi flebiliter intimaverunt, ſexdecies centum millia hominum, ex quorum inopinato adventu omnis Chriſtianitas vehementer turbata eſt.

De abbate Joachim.

Hac tempeſtate extitit quidam abbas non longe ab urbe Roma ordinis Ciſtercienſis, ſed Ciſtercienſibus minime ſubjectus, qui quamdam expoſitionem in ſeptem viſiones Apocalypſis edidit, accepta, ut aiunt, divinitus ſapientia, cum fere eſſet prius illitteratus. In hac autem expoſitione evidenter oſtendit vetus teſtamentum novo concordare, chronicis utriuſque temporis adhibitis & diligenter ſupputatis, ubi etiam probare nititur, quod quamdiu duravit lex circumciſionis ſolo præcepto prius data & poſt ſcripto confirmata, tamdiu durabit gratia evangelica. Loquitur vero ibi ſecundum differentiam ſeptem viſionum, de myſterio ſeptem ſigillorum, oſtendens ea fore clauſa in veteri teſtamento, reſerata autem in novo, aſſignans ſex generales perſecutiones Hebræorum ſex generalibus perſecutionibus Chriſtianorum; quintam vero perſecutionem, quam ſub quinta viſione & quinti ſigilli apertione diſtinxit, dicit agi temporibus noſtris a Salahadino & ejus ſucceſſoribus, qui terram Jeroſolymitanam invaſerunt, & matrem Sion a civitate ſua Jeruſalem tranſmigrare com-

Digitized by Google

pulerunt, orbatam ſancta Cruce, civitate, & regno & Chriſtianorum ceremoniis & omni gloria ſua illis locis ſpoliata. Hanc autem perſecutionem quintam quintæ perſecutioni veteris teſtamenti non incongrue aſſignare videtur, in qua muri Jeruſalem everſi ſunt, & templum crematum eſt, & populus in Babylonem a Nabucodonoſor captivus adductus fuit. Dicit etiam quod anno Dominicæ Incarnationis MCXCIX. incipiet ſexta diviſio & ſexta ſigilli apertio, ſub qua viſione probat auctoritate Apocalypſis, quod complebitur omnis antichriſti perſecutio, & ejuſdem mors & perditio; ſed ante ejus perſecutionem dicit evangelium Chriſti ubique prædicandum, & eccleſiam fidelium per omnes gentes dilatandam. Poſt antichriſti vero interitum, quot annorum vel dierum fieret expletio ſigilli ſexti, id eſt mortuorum reſurrectio, & ſeptimi ſigilli inchoatio, id eſt ſanctorum æterna glorificatio, ſoli Deo cognitum eſſe fatetur. Hic Romæ interrogatus a viro venerabili, & in Dei verbo facundiſſimo & æque religioſo abbate (a) Perſenniæ, quonam auſu talia prædiceret, an ex prophetia, an conjectura, ſeu revelatione? reſpondit ſe neque prophetiam, neque conjecturam, neque revelationem de his habere; ſed Deus, inquit, qui olim dedit prophetis ſpiritum prophetiæ, mihi dedit ſpiritum intelligentiæ, ut in Dei ſpiritu omnia myſteria ſacræ ſcripturæ clariſſime intelligam, ſicut ſancti prophetæ intellexerunt, qui eam olim in Dei ſpiritu ediderunt. Requiſitus autem ab eodem abbate quid ſentiret de antichriſto, reſpondit ipſum jam eſſe adoleſcentem in urbe Roma. Cui cum objiceret patrum præſagia, quod in Babylonia naſciturus prophetatus eſt; ſtatim intulit Romam myſtice Babyloniam vocari, juxta illud B. Petri in fine epiſtolæ ſuæ primæ: *Salutat vos eccleſia quæ eſt in Babylone electa*. Unde expoſitor: Romam Babyloniam vocat propter multiplicem idolatriæ confuſionem. Prædixit quoque Innocentium III. ſucceſſorem non habiturum. Requiſitus autem quoto dehinc anno regnaturus foret antichriſtus; reſpondit quod niſi morte præveniretur, ipſum ætatis permiſſu videre poſſet. Videbatur autem fere ſexagenarius.

De Mahumeti ſecta.

Quid vero ſuper hujus viri aſſertione vel potius opinione ſentiendum ſit, ſucceſſores noſtri certius dijudicare poterunt. Nos tamen jam videmus quod typicum Babylonis regnum maximum in orbe obtinet principatum, terras Chriſtianorum de die in diem occupando, & erroris perniciem dilatando. Poſt mortem enim Eraclii imperatoris, langueſcente Romano imperio, Arabum atque Sarracenorum ſurrexit principatus, qui omnes impiiſſima ſecta Mahumeti hæreſiarchæ infecti ſunt; qui vi armata maximas Aſiæ partes, & jam fere totam Aſiam cum tota Africa, ac maximam partem Hiſpaniæ occupantes, in ſubjectos ſicut imperium, ſic & errorem ſuum transfuderunt. Quæ hæreſis diaboli quidem machinatione concepta, primo per Arium ſeminata, deinde per *Mahumet* regem de Mecha longe lateque provecta, & multo deformius adaucta, per antichriſtum autem ex toto ſecundum diabolicam intentionem complebitur, & per totum orbem diffundetur. Sed ut malignitas diabolicæ adinventionis jam propagata facilius per antichriſti ſæviſſimam perſecutionem poſſit in Chriſticolas ubique dilatari, credibile eſt primitus Sarracenos antichriſti præcurſores paulatim terras Chriſtianorum invadere, & ſuo dominio ſubjugare, ſicut eos jam feciſſe cernimus; ita ut nullus Chriſtianus princeps, peccatis Chriſtianorum exigentibus, adeo potens exiſtat, qui antichriſti ſæviſſimæ perſecutioni & veſanæ tyrannidi audeat vel poſſit rebellando reſiſtere.

MCXCVI. Willelmus cum Barba Londoniis occiditur.

Diſſentio inter Richardũ regem & archiepiſcopũ Rothomag.

MCXCVII. Magna diſſenſio exorta eſt inter regem Richardum & archiepiſcopum Rothomagenſem, pro cujuſdam caſtri conſtructione, quod vocatur *Andeli*: ita ut archiepiſcopus ab archiepiſcopatu ſuo diſcederet atque Normanniam interdiceret, ſedemque apoſtolicam adiret, pro violenta illius loci invaſione, qui ad jus Rothomagenſis eccleſiæ ſpectabat. Contra quem W. Elyenſis eccleſiæ epiſcopus & domini regis cancellarius Romam proficiſcens, in ipſa ſtatim progreſſione infirmitate correptus, Pictavis mortuus eſt, Domino arborem infructuoſam ſuccidente, ne diutius vana & inutilia, ac officio ſuo omnino incongrua perpetrando terram occuparet. Rex Richardus dedit Othoni nepoti ſuo filio ducis Saxoniæ comitatum Aquitaniæ. Ventus vehemens factus eſt menſe Novembri, ita ut turres, ac domos arboreſque eradicaret. Soror regis Richardi Johanna, quæ & regina extiterat Siciliæ, deſponſata eſt comiti S. Ægidii. Rex Richardus dedit magiſtro PHILIPPO clerico ſuo epiſcopatum Dunhelmenſis eccleſiæ; dedit etiam epiſcopatum Elyenſis eccleſiæ magiſtro EUSTACHIO cancellario ſuo, qui & ipſe clericus extiterat prioris cancellarii jam defuncti. Archiepiſcopus Eboracenſis, exigentibus culpis archiepiſcopatu ſuo ſatis juſte ſpoliatus, Romam petiit; ſed gratiam regis Richardi & archiepiſcopi Cantuarienſis minime obtinere potuit, necnon & ceterorum quos vehementer offenderat: unde & quos per reconciliationis gratiam ſibi placabiles reddere non potuit, per veneficorum malitiam extinguere propoſuit. Sed antequam eorum malitia prævaluiſſet, qui-

Aquitan. comitatus datus Ottoni comiti Saxonico.

(a) Hic eſt celeberrimus ille Adam, qui ex canonico regulari, factus monachus Majoris-monaſterii, tranſiit ad Ciſtercienſes, ac tandem abbas Perſenniæ creatus eſt, cujus plures epiſtolas edidimus tom. 1. Anecdot.

Digitized by Google

dam ex veneficis deprehenſus eſt, [*in margine* Rogerus clericus, ut dixit] qui rei hujus veritatem archiepiſcopo & poſtmodum regi confeſſus eſt.

De quodam monacho viſionibus illuſtrato.

Quidam monachus extitit in Enigſamenſi cœnobio, juvenis quidem ætate, ſed morum probitate ſenior, qui nuper poſtquam de ſæculo ad religionem tranſierat, quodam languore correptus fuerat. Hoc itaque languore per xv. menſes contabeſcens, cœpit Dominum obnixius rogare, quatenus ei dignaretur aliqua revelare de locis pœnalibus peccatorum, & de manſionibus beatorum; nec prius deſtitit a precibus, donec deſiderium cordis ejus tribueret ei Dominus. Hoc itaque anno eductus a corpore per B. Nicolaum, ſcilicet nocte illa quæ præcedit feriam ſextam Dominicæ Paſſionis, quaſi exanimis jacuit uſque dum claſſicum pulſaretur in ſabbato vigiliæ Paſchæ, qui rurſum ad corpus reductus, ſanum & incolumem ſe ab omni languore reperit. Poſtmodum autem viſiones ſuas relatu dignas, quas veraciter perſpexerat, & memoriæ diligenter tradiderat, fratribus reverenter ſeriatim enarravit; quarum certitudinem ex ſignis evidentioribus perpendentes, & de relatione perſonæ referentes, nihil hæſitantes præclaras illas viſiones præclaro atque eleganti ſtilo illuſtrarunt. Conſpicatus eſt ſiquidem frater ille tria loca pœnalia, magnitudine infinita a ſe invicem pro criminum qualitate & pœnarum enormitate diſtincta atque remota. In ſingulis quibuſque locis intuitus eſt infinitam hominum multitudinem utriuſque ſexus, diverſæ ætatis, conditionis & ordinis, qui culparum qualitate leviori ſive acerbiori plectebantur ſupplicio. Intellexit ergo & memoriæ diligenter contradidit per qualitatem & modum ſuppliciorum modum & qualitatem culparum, pro quibus tam immaniſſimis afficiebantur tormentis. Illi autem qui primo pœnali torquebantur loco, levi quodam ac mitiori afficiebantur tormento reſpectu pœnarum quæ in ſecundo & tertio loco viſebantur. Sed quiſquis modum & ordinem viſionum iſtarum, necnon & qualitatem tormentorum pro qualitate criminum & perſonarum potentium, cognitionem, geſtum & habitum atque diverſas manſiones beatorum plenius deſiderat, legat libellum in quo prædictæ viſiones diligenter exaratæ, & magnum divini timoris incitamentum ex inſpectis profecto reperiet.

Henrici regis Jeroſolym. mors.

MCXCVIII. Obiit CÆLESTINUS papa, cui ſucceſſit INNOCENTIUS. Comes Henricus, quem rex Richardus regno Jeroſolymitano præfecerat apud Ptolemaïdam de quadam ſublimi feneſtra corruens, cui incautius innitebatur, totus contritus miſerabili morte vitam finivit.

Et Henrici imperatoris.

Imperator Henricus poſtquam regnum Siciliæ ſuæ ditioni ſubjugaverat, omnemque illam pecuniam ſatis injuſte de
A redemtione regis Richardi acquiſitam militibus ſtipendiariis diſtribuerat, obiit in Campania apud Tuſculanam ſatis anxius & gemens, quod tantum ſcelus erga regem a peregrinatione repatriantem facere præſumſiſſet, juſtum Dei judicium ſuper ſe manifeſte veniſſe ſentiens. Recolebat nimirum tranſacti temporis quo imperaverat brevitatem, ſcelerum ſuorum numeroſitatem, bonorum actuum, quibus perenni vita ſimul & memoria beandus foret paucitatem, maximeque illius impietatis horrore cruciabatur, quod regem a ſanctorum locorum pe-
B regrinatione redeuntem tanto tempore in cuſtodia ſua detinuerat, ubi per detentionis ſuæ occaſionem, magnam partem ſui principatus hoſtibus terram ſuam interim invadentibus amiſerat. Torquebatur etiam quod regnum regis tam indebita ac intolerabili exactione oppreſſerat, quod nihil adhuc in recompenſationem perſolutæ ſibi indebitæ pecuniæ regi reverſo perſolverat, nec aliquod ereptionis auxilium contra invaſores atrociter decertanti contulerat. Pro his & hujuſmodi malis mente & corpore vehementer afflictus, in dolore & triſtitia diem clauſit extremum.

Terribilia quam ſint Dei judicia.

C Hic diligenter perpendat quiſquis avaritiæ facibus inardeſcit, quiſquis aliorum facultates injuſte diripit, quam brevi tranſitu conſumuntur, quam cito pereunt & defluunt. Attamen quædam amara imprimunt memoriæ ſignacula, ac fœda relinquunt cauteriatæ conſcientiæ perpetuo veſtigia, niſi ante mortem ablata reſtituantur, atque condigna ſatisfactione expientur. Ecce qualis & quanta eſt ſeveriſſima animadverſio juſti judicis Dei, terribilis in conſiliis ſuper filios hominum. Ecce quomodo Altiſſimus eſt patiens redditor, qui peccatorum mala & patitur & red-
D dit. Ducem ſiquidem Auſtriæ qui regem captivaverat, ſuper nequitia perpetrata impœnitentem horribili atque inſanabili plaga ultio divina primitus percuſſit; imperatorem vero violenter extorta minime reſtituentem exitiali morte poſtmodum mulctavit. Hinc jam tertius hoſtis crudelior ceteris, infeſtior univerſis, quem Dei longanimitas diutius toleravit, ſibi metuat ſibique proſpiciat, ut ea quæ potius dolo quam viribus rapuit exſolvere ſtudeat, ne ſecundum duritiam ſuam & cor impœnitens theſauriſet ſibi iram divinæ animadverſionis, nec diutius abutatur
E Dei patientia, ne ſeveriori, quod abſit, feriatur vindicta. Sed in omnibus his non eſt averſus furor ejus; ſed adhuc manus ejus extenta ad diripiendum, ad prædandum, ad interficiendum. Prædictus vero imperator dum adhuc incolumis perſiſteret, ſibi forte blandiebatur, ceteris ſibi applaudentibus atque adulantibus, quod copioſam militum catervam in partes Jeroſolymitanas anno præcedenti cum archiepiſcopo Moguntino,

&

Digitized by Google

& cum ducibus & comitibus direxerat. Quibus de theſauris ſuis maximam pecuniam diſtribuerat, quam tamen virus peſtiferæ ſupradictæ rapacitatis omnino fermentaverat. Inde eſt, ut licet ſuſpicari, quod copioſus ille exercitus, & longe numeroſior quam pater ejus Fredericus ſecum prius adduxerat, in partibus tranſmarinis adveniens, magnam quidem ſtragem paganorum fecit, civitateſque maritimas & oppida a Sidone uſque ad Antiochiam ſatis viriliter, ut dicunt, expugnavit atque expugnando cepit; ſed captas, juſto Dei judicio, qui odio habet rapinam in holocauſtum, citius amiſit, quatenus & pecunia illa imperatoris in capiendis urbibus in caſſum diſpergeretur, atque exercitus conductitius magis affligeretur: quem vehementius contriſtavit civitatum captarum amiſſio, quam prius lætificarat earumdem triumphalis adeptio. Audita denique morte imperatoris, confeſtim exercitus ille regreditur unuſquiſque in terram & patriam ſuam, terram Jeroſolymitanam ſatis afflictam relinquentes, tribus tantum civitatibus viriliter contra aſſultum paganorum ſe tuentibus, ſcilicet Ptolemaïda, Tyro & Tripoli.

Andronicus imp. CP. horrenda morte necatur.

Ante hoc tempus Andronicus imperator Conſtantinopolitanus, juſto Dei judicio, a proceribus ſuis & civibus urbis regiæ comprehenſus, horribili atque crudeliſſima nece periit ob nimiam factorum ſuorum protervitatem, & cordis inhumanam arrogantiam. Nam ab illo præclaro palatio urbis Conſtantinopolis violenta manu civium abſtractus & concatenatus, ad colla indomitorum equorum judicio procerum ligatus eſt, atque eadem die patibulo ſuſpenſus ſpiritum gemebundus exhalavit. Satis enim promeruerat tam horrendo mortis ſupplicio dilaniari, cujus vita fere in omnibus odioſa atque maligna extiterat; ſiquidem imperatorem adoleſcentulum conſanguineum ſuum, filium ſcilicet Emanuelis piiſſimi imperatoris, cui ſe velut tutorem atque patronum exhibuerat, dolo tenuit & doloſe occidit; quem navi, ut dicunt, impoſitum in mari ſubmergi fecit, cujus imperium atque theſauros confeſtim invadens, & imperatricem adoleſcentulam, filiam ſcilicet regis Ludovici, ſororem regis Philippi, quam filius ejuſdem Andronici pro execrabili facinore patris ſui noluit maritali lege conjungere a patre juſſus, nefandis complexibus violavit, atque intra numerum concubinarum violenter retinuit, hancque dignitate imperiali penitus exſpoliavit. Tantæ autem inhumanitatis & arrogantiæ extiterat, quod neminem ſuorum in palatio in conſpectu ſuo reſidere permittebat; ſed omnes cujuſlibet ordinis vel gradus aut dignitatis forent, more ſervientium aſtantium, in palliis depoſitis famulari: & quia injuſte imperium ſibi indebitum arripuerat, omnes ſuæ nationis homines ſuſpectos habebat: unde probos quoſque diverſæ gentis alienigenas ad ſe accerſiri fecit, atque de hujuſmodi familiarem exercitum circa ſe inſtituit.

Diſcordia inter reges Franciæ & Angliæ.

Inexorabilis diſcordia jampridem inter regem Angliæ & regem Galliæ exorta nequaquam potuit ullo pacis fœdere terminari, aut aliquo inter eos habito colloquio ſedari, quin utriuſque exercitus provincias ferro flammis devaſtaret, rapinis indulgeret, urbes, caſtella, eccleſiaſque ſolotenus everteret; in tantum ut terra abſque habitatore relicta & cultoribus evacuata, ſolitudinis ſpeciem multis in locis præferre videretur. Nec defuit tantæ impietati divinæ ultionis animadverſio, quæ utriuſque principis terras fame, peſte, & nimia aëris intemperie per VII. annos diriſſime flagellaret. In Gallicanis tamen partibus major famis calamitas eſſe videbatur; ſed in omnibus his non eſt averſus furor eorum, ſed adhuc manus eorum extentæ ad rapiendum & interficiendum. Verumtamen in utriuſque exercitus ſimili pugna diſſimilis pugnæ cauſa geri videbatur, cum terras quas rex Francorum partim dolo & quorumdam proditione ſubjugaverat, partim ſubitanea invaſione, nemine defendente, injuſte præoccupaverat, rex Anglorum de captivitate regrediens nitebatur auferre, & de manibus violenti invaſoris violenter extorquere: unde & in omni fere decertatione ſua proſperior ei fortuna arridebat, & optatum decertationis trophæum lætus reportabat. Ex quo enim liber ab imperatore rediit, non ſolum ablata caſtella abſque Giſortio & quibuſdam aliis recuperavit: verumetiam multo plura quam amiſerat caſtella aſſultu & obſidione ſibi ſubegit. Epiſcopum (a) Belvacenſem, qui relicta cœleſtis regis militia, terreni regis militiæ ſe omnimodis tradiderat, & infeſtior ceteris apparebat, necnon & dominum Wilhelmum de Merlo incautius obequitantes familia regis Richardi comprehendit, quos cuſtodiæ carcerali mancipavit. [a]

Comes Flandriæ rebellis in Philippum confœderatur regi Richardo.

Comes Flandrenſis Baldewinus nepos Philippi comitis, cum rege Richardo fœdus pacis cum juramento iniit, cujus auxilio fretus contra regem Galliarum rebellavit, jus ſuum de manibus regis, qui magnam partem Flandriæ invaſerat, geſtiens eripere. Alii etiam potentes viri necnon & comes S. Ægidii & comes Bolonienſis cum rege Richardo confœderati ſunt. His amicitiarum confœderationibus, rex Philippus mente conſternatus, ignorabat ſuper quos fidelitatis ſuæ deſertores furoris ſui malignitatem prius effundere poſſet. Accidit autem ut dum rex Anglorum in Bituricenſi diœceſi plurima oppida expugnando caperet, terraſque regis Franciæ devaſtaret, quod comes Flandrenſis auxilio

(a) Is erat Philippus Roberti Drocarum comitis ex regia progenie filius.

Digitized by Google

regis Richardi fretus, urbes & caſtella quæ rex Philippus in Flandria poſſederat interim fortiter expugnaret, & quædam ex eis caperet. Unde rex Philippus nimio furore ſuccenſus, cum omni exercitu ſuo in Flandriam perrexit, volens omnem Flandriam ſibi ſubjugare, & comiti jus ſuum penitus eripere. Proceres autem ſui ei diſſuaſerunt ne ulteriorem adiret Flandriam, eo quod nullus umquam regum præſumſiſſet illam cum exercitu adire, pro platearum atque viarum anguſtia, & crebra foſſarum circumcinctione. Sed hanc procerum diſſuaſionem parvipendens, duxit exercitum ſuum per Franciam, devenitque coram *Ypres*. Quo comperto, comes Flandrenſis ſtatim adunavit exercitum, pontes poſt regis exercitum confringens, & viarum exitus obſtruens, ne victualia poſſent undecumque advehi. Exercitus autem regis huc illucque diſperſus fame cogente, ab exercitu comitis pluribus in locis proſternebatur, atque etiam a mulieribus impetebatur. Cernens vero rex Francorum ſe incircumſpecte egiſſe, exercitumque ſuum famis inedia per triduum laboraſſe, comitemque cum ſuis ad belli procinctum paratum eſſe, tactus dolore cordis intrinſecus ſero pœnituit quod ſe tam temerarie in manus inimicorum ingeſſerit. Denique præſumtuoſæ temeritatis ſuæ arguens imperitiam, ſe ſtulte egiſſe confitetur, ſibique reatum imputat, qui conſilia principum ſuorum audire detrectaverat, pavidumque alloquens exercitum ne timeat exhortatur; dixitque hoc ſolum fore neceſſarium ut ſapienter de partibus illis egrediantur, quas inſipienter intraverant. Prudentique uſus conſilio, de proceribus ſuis ad comitem tranſmiſit, qui ei de pace formanda ſuggererent, atque animum ejus ad pacem & concordiam inclinarent. Comes itaque multis procerum allegationibus ad pietatem flexus, ad regem armis depoſitis progreditur. Cui adventanti rex ex equo deſiliens, reverenter proceſſit obviam, ac comitem benigna ſimulatione ſuſcepit, omniaque jura ſua, quæ ei jure hereditario debebantur ſe jurejurando.... ſpopondit, prout utriuſque partis principes fideli conſideratione decernerent, multiſque ſermonibus de concordia & pace reformanda inter ſe habitis, reſpondit comes ſe nequaquam aliquam pacis reformationem abſque conſilio & aſſentatione regis Richardi poſſe componere, maxime cum ſuper hoc uterque fideli ſacramento aſtrictus teneretur. Proinde dies præfigitur, locus determinatur, ubi omnes ad colloquium ſimul convenirent, pacemque inter ſe reformarent. Sicque rex ab imminenti periculo ſapienter evadens, inimicoſque deludens, cuncta quæ prius in anguſto poſitus ſpoponderat, poſtmodum facere abnuebat.

Comes Flandriæ regi reconciliatur.

Hoc anno obiit magiſter Petrus Remenſis, cantor Pariſienſis eccleſiæ, vir venerabilis, morum probitate conſpicuus, doctrina, verbo & actione clarus, qui in theologia his temporibus præcipuus, inter doctores habebatur ſummus. Hic inter plura opuſcula, quæ potius religioſo ac morali ſtilo digeſſit, quam pompatico eloquio, utpote verborum phaleras devitans, novas quaſdam gloſſas ſuper pſalterium & ſuper epiſtolas Pauli breves & dilucidas compoſuit, faſtidioſis lectoribus atque labili memoriæ, necnon & paupertati ſcholarium in omnibus conſulens: in quibus gloſſis non a ſenſu vel a tramite præcedentium patrum in aliquo aberravit, ſed exponens multiplices atque profuſas in unam ſeriem compendioſius propriis verbis coarctavit. Hic poſt deceſſum MAURICII epiſcopi Pariſienſis, qui illud præclarum atque eximium opus baſilicæ B. Mariæ in eadem urbe inchoavit, ad pontificatus honorem ab univerſo clero & populo, rege annuente, electus, tam grave onus ſuſcipere, ne ab altiori gradu gravior fieret caſus, omnimodis recuſavit. Poſtmodum vero a domno WILHELMO Remenſi archiepiſcopo, & ab univerſo clero & civibus ejuſdem urbis rogatus, immo compulſus, ut decaniam ejuſdem urbis eccleſiæ ſuſciperet, non facile aſſenſum præbuit. Sed tandem devictus importunitate precantium civium, qui ſe ad pedes ejus proſtraverant, hac conditione conſenſit, ſi licentiam a capitulo Pariſienſi impetrare poſſet. Dumque Remenſium urbe Pariſius proficiſceretur, ut hanc licentiam impetraret, devenit in itinere ad quamdam abbatiam Ciſtercienſium, cui vocabulum *Longus pons*, ut eorum orationibus ſe commendaret, ac quemdam librum ſecum de armario aſportaret, ubi gravi infirmitate correptus, & ad extrema deductus, teſtamentum ſuum diſpoſuit, atque habitum ſanctæ religionis in magna ſpiritus alacritate ſuſcepit. Sicque omnibus hujus ſæculi curis exoneratus, vitam laudabilem fine laudabili terminavit. Ex qua re ſatis conjici poteſt, quia raptus eſt ne malitia temporis hujus mutaret intellectum ejus, aut ne fictio laudis humanæ deciperet animam ejus. O quam diſſimilis extitit vita eximii hujus doctoris a reproba vita HUGONIS Ceſtrenſis epiſcopi, qui circa hoc tempus velut arbor infructuoſa deceſſit, qui in ſanctuarium Dei, in patrimonium crucifixi ſe indigne ingeſſerat, qui nihil de epiſcopatu, niſi honorem terrenum, divitias, corporis voluptatem quærebat, & quæ ſua erant, non quæ JESU-CHRISTI. Hic vero non paſtor, ſed mercenarius monachos Conventrenſis cœnobii expulit a ſedibus ſuis, clericos ſæculares in loco monachorum ſubſtituens. Sed tandem diſſipatis eorum ſubſtantiis auctoritate ſummi pontificis, & annuente domino rege, monachi ad priſtinam ſedem remearunt. Et quamvis vir iſte in multis

De Petro cantore.

De Hugone epiſcopo Ceſtrenſi.

Digitized by Google

irreligioſam vitam duxerit, in fine tamen habitum monachi cum magna contritione cordis apud S. Mariam Becci ſuſcepit, dieque Paraſceve dum paſſio legeretur obiit.

De Fulconis presbyteri prædicationibus.

Per id tempus extitit quidam ſacerdos Fulco nomine, in quodam pago Pariſiacenſi, cui vocabulum *Nuili*, verbo & vita clarus & ſanctæ prædicationi in toto deditus: qui eccleſiam ſibi commiſſam ſollicite regens, aſſiduis exhortationibus populum Dei circumquaque conſtitutum ad contemtum mundanorum, & ad appetitum cœleſtium provocabat, peccata delinquentium nequaquam diſſimulabat, ſed ſevera voce & aperta increpatione arguebat, ſed præcipue fœneratores, qui in provinciis illis ſuper numerum multiplicati fuerant, necnon & fornicarias mulieres aſpera invectione increpabat. Nemini delinquenti blandiebatur, neminem ſimulatoria adulatione palpabat; ſed palam & nude nudam promebat omnibus veritatem. In hac ſpiritus libertate per duos annos ſanctæ prædicationi inſiſtens, pauciſſimos ab errore viæ ſuæ convertere potuit, quin prædicationem ejus parvipenderent, quidam etiam audire contemnerent, nonnulli vero ei inſultando convitiabantur: unde & a prædicatione ceſſandum decreverat. Sed pius conditor nolens prædicatoris ſui ſemina ulterius deperire, qui populum Dei tripliciter paſcere ſatagebat, ſcilicet exemplo converſationis, verbo ſanctæ prædicationis, necnon & fructu devotæ orationis, contulit voci prædicatoris ſui vocem virtutis, ut verba ejus quaſi ſagittæ potentis acutæ, hominum prava corda conſuetudine obdurata penetrarent, & ad lacrymas & pœnitentiam emollirent. Vox ſiquidem ejus magnificentiæ & virtutis, deſerta a Domino corda concutiebat, abſcondita tenebrarum diſcutiebat, torporem negligentium excutiebat, non ſolum revocans peccatores ab errore viæ ſuæ, ſed & reducens & ſtatuens eos contra faciem ſuam, ut cauteriatæ conſcientiæ liber ante mentis oculos aperiretur, & miſera vitæ ſeries ante ſingulos revolveretur. Contulit etiam & ſuo prædicatori virtutum inſignia, ut ſermonem ſanctæ prædicationis confirmaret ſequentibus ſignis, ut quos non potuit verbis, ad viam ſalutis revocaret miraculorum prodigiis. Nam cæcis viſum, ſurdis auditum præſtabat, claudis greſſum reſtituebat, multis uſum linguæ reformabat, ceteraque invaletudinum incommoda virtute divina depellebat, & hoc abſque prætenſæ orationis ſuffragio, ſola manus impoſitione & ſanctæ Crucis ſignaculo. His duobus cariſmatibus præfatus vir inſignitus, tertia adhuc virtute non mediocriter ditatus, ſingulariter his diebus effulſit. Habebat ſiquidem quoddam Sancti-Spiritus munus privilegiatum, ſcilicet diſcretionem ſpirituum, per quod intelligebat, quibus infirmis & quo tempore curationis privilegia largiretur. Cum enim infirmi quique curationis opem ab eo importunius efflagitarent, quibuſdam repente ſanitatem contulit, quibuſdam omnino denegavit, aſſerens ſaluti animæ non fore proficuum, ſed nec coram Deo acceptum ſi priſtinæ ſanitati reſtituerentur, ne forte deteriores per adeptæ ſanitatis curationem efficerentur. Quibuſdam vero dixit nondum tempus curationis adveniſſe, nec peccata ſua per divinæ animadverſionis flagellum adhuc expiaſſe. Tot igitur virtutibus vir iſte ſublimatus verbum Dei per civitates, per caſtella ab epiſcopis invitatus magnifice diſſeminavit, in omni loco tamquam angelus Domini ab univerſo clero & populo ſumma cum veneratione ſuſceptus, atque in omnibus his, quod mirum quibuſdam videtur, nullam ſingularitatem auſterioris converſationis, ſive in vigiliis, ſive in ciborum parcimonia palam demonſtravit; ſed cum gratiarum actione quæ ſibi apponebantur percipiens.

Accedit ad capitulum generale Ciſtercienſis ordinis.

Poſtquam igitur verbum Dei per Galliarum provincias diſſeminaverat, fœneratoreſque ab inſatiabili cupiditate retraxerat, quorum inexplebilem avaritiam numquam comprimere potuit, nec terror regiæ poteſtatis, aut cenſura eccleſiaſticæ animadverſionis. Poſtquam etiam fornicarias mulieres, ceteroſque diverſis criminibus irretitos ad viam ſalutis revocaverat, totamque provinciam ſignis & prodigiis illuſtraverat, tandem devenit ad generale capitulum Ciſtercii, multis cum comitantibus, ut abbatum qui convenerant, & totius ordinis ſe commendaret orationibus. In quorum capitulo ſignaculum ſanctæ Crucis in veſte ſua ſumſit una cum epiſcopo Lingonenſi, (a) qui abbas extiterat ClaræVallis. Rogavit obnixius ſupplicando quatenus aliquos ſanctæ peregrinationis ſuæ ſocios & verbi Dei coadjutores ex illa numeroſitate abbatum largiri ſibi dignarentur; ſed minime impetrare potuit, quia incongruum ſibi videbatur proprias oves & ſollicitudini ſuæ creditas deſerere, atque alienis & ſibi non commiſſis pabulum ſanctæ prædicationis præſtare. Egreſſus itaque de capitulo abbatum, multaque ſecum ferens ſanctæ Crucis ſignacula, adjunctis ſibi fratrum catervis, ſermonem fecit exhortatorium extra portam ad populum qui convenerat, exhortans eos de itinere Jeroſolymitano conficiendo. Cumque populi conſpicerent ipſum virum Dei fore cruce ſignatum, atque audirent affore ducem & rectorem hujus ſacri itineris, certatim ad eum concurrunt, & ex omnibus locis catervatim ruunt, divites & pauperes, nobiles pariter & ignobiles, ſenes cum junioribus promiſcui ſexus innumera multitudo, ſignumque Crucis ab eo ala-

(a) Garnerio ſcilicet de Rupeforti fratre Simonis de Rupeforti, qui nonus Claræ-Vallis abbas fuerat.

criter ſuſcipiunt, Inde vero poſtmodum digreſſus adiit iterum Gallicanas partes, exhortationem ubique faciens de peregrinatione illa in nomine Domini arripienda.

Comes Flandrenſis expugnat S. Audomarum.

Circa hoc tempus comes Flandrenſis præclarum caſtrum de ſancto Omero obſedit: obſeſſi vero regi Philippo mandant, ut obſidioni ſuccurrat infra quemdam terminum nominatum: quo non opem ferente, reddiderunt caſtrum comiti. Quo tempore rex Anglorum intravit terram regis Franciæ apud *Dangu*, & cepit caſtrum de Curcellis cum turri, ipſumque regem Galliæ qui veniebat de Mantua cum exercitu ſuo in auxilium, fugavit uſque ad portas Giſortii, ubi ejus exercitus magna ex parte fuſus eſt, & plures nobiles capti ſunt. Quomodo autem & qualiter, & quo anni hujus tempore id factum fuerit, litteræ quas rex Richardus cancellario ſuo E. epiſcopo Elyenſi tunc in Anglia conſtituto direxit, expreſſius indicant. Quarum tenor eſt hujuſcemodi.

Litteræ Richardi regis de victoria ab eo in regẽ Philippum reportata.

RICHARDUS *rex Angliæ & dux Normanniæ &c. dilecto & fideli ſuo cancellario ſalutem.*

Noveritis quod, Deo volente, proxima Dominica ante feſtum ſancti Michaëlis intravimus terram regis Franciæ apud Dangu, *& inſultum fortem fecimus apud Curcellas, & caſtrum cum turri & dominum caſtri cepimus graviter uſque ad mortem vulneratum, & omnes alios & totum quod in caſtro erat. Eodem die inſultavimus domum fortem de* Burriz, *quam cepimus cum omnibus quæ in ea erant, & ſero redivimus apud* Dangu. *Die autem craſtina rex Franciæ, his auditis, venit de Mantua, cum* cccc. *militibus & ſervientibus & communiis ſuis ad ſuccurrendum caſtro de Curcellis, quod putabat nondum fore captum. Nos autem ex quo eum venire cognovimus, exivimus cum pauca gente, & gentem magnam arreſtari fecimus ſuper ripam de Etta, quod credebamus eum venturum ſuper gentem noſtram ultra ripam ex parte* Dangu. *Ipſe vero cum gente ſua deſcendit verſus* Giſors. *Nos hoc videntes ſecuti ſumus eum in fugam converſum, & clamantem quod nemo tangeret eum & gentem ſuam. Itaque eos in tanta diſtrictione poſuimus in porta Giſortii, quod pons fractus eſt ſub illis, & rex Franciæ, ut audivimus, bibit de riveria, & alii milites uſque ad* xx. *ceciderunt in aquam, & ſubmerſi ſunt. Nos autem cum una lancea proſtravimus Matthæum de Monte-Morici, & Alanum de Thuſci, & Fulconem de Gilervvallis, & captos tenuimus, & bene capti ſunt de gente ſua uſque ad* c. *milites, quorum majorum nomina vobis mittimus, & aliorum vobis mittemus cum eos viderimus. Marchadeus enim habuit uſque ad* xxx. *milites, quos non videramus in receſſu latoris præſentium, & alii quidem milites de noſtris ibi plures ceperunt, quos ſimiliter nondum vidimus. Servientes & pedites & milites capti ſunt, quorum non eſt numerus. Dextrarii capti ſunt* cc. *quorum ſepties viginti cooperti fuerunt ferro. Ita devicimus regem Franciæ apud Giſortium. Sed nos id non fecimus, immo Deus & jus noſtrum per nos, & in hoc facto poſuimus caput noſtrum & regnum, & ſupra conſilium omnium noſtrum. Hoc vobis ſignificamus, quia cor veſtrum præ gaudio credimus dilatari, cum vos noſtris congaudeatis ſucceſſibus. Teſte me ipſo apud* Dangu xxx. *die Septembris.*

Detectio corporis S. Edmundi martyris.

Hoc anno Incarnationis Dominicæ corpus ſanctiſſimi regis & martyris Edmundi poſt ccc. & xxx. annos incorruptum & flexibile, verius ſolidum cum omni compage membrorum & cum ſolita carnis teneritudine a piis & religioſis exploratoribus, ſcilicet a venerabili SAMSONE ejuſdem loci abbate, & ab XVIII. monachis ejuſdem congregationis repertum eſt. Ex qua autem occaſione id attentare præſumſerint paucis dicendum, aliis copioſa ſcribendi materia reſervata. Anterior ſiquidem pars pretioſiſſimæ illius thecæ, quæ ſanctiſſimam glebam regis continet, ex quodam nocturni incendii infortunio, quod circa altare ex coruſcantibus cereis accidit ab igne eſt uſtulata, & aliquantulum diſſoluta, pretioſis lapidibus per vim caloris nimii confractis. Ex quo infortunio cuncta congregatio cum univerſis incolis animo conſternati & nimium contriſtati, vehementer metuebant, ne vis ſævientis flammæ illa ſanctiſſima membra catenus incorrupta aliquatenus læſiſſet; & quia nonnulli de patroni ſui incorruptione dubitabant, animiſque vacillabant, eo quod nullus ſuperſtes fuiſſet, qui hujuſcemodi rei notitiam haberet; placuit ut pie explorarent qualiter circa corpus ſancti ſingula eſſent compoſita, obſecrationibus & jejuniis intente præmiſſis. Quadam igitur nocte, ceteris in lectibus ſuis ex more quieſcentibus, & nihil tale tunc ſuſpicantibus, aſſunt abbas, & XVIII. fratres, ad hoc opus ante præmoniti, quos religioſiores intellexerat, cantatiſque VII. pœnitentialibus pſalmis, cereiſque undique accenſis, thecam ſancti cum maxima formidine reſerant, divinam ultionem ſuper pia temeritate plurimum metuentes. In hoc exteriori loculo thecam quercinam reperiunt, clavis ferreis undique concatenatis ad menſuram ſacri corporis. Circa pectus erat quoddam foramen in illo locello lamina opertum aurea, in qua cujuſdam angeli figura decenter erat aſculpta, atque hic verſus exaratus:

Martyris ecce ſoma Michaëlis ſervat Agalma.

In foramine reperta eſt quædam ſcedula, quamdam continens Anglicam orationem, quam ſanctus dudum, ut credimus, frequentare conſueverat, in qua innumerabiles creatori exhibet ſalutationes. Reſerato ergo illo quercino locello, ablatiſque duobus pretioſis palliis ſuppoſitis, nulla adhuc vetuſtate aut corruptione conſumtis, tandem reperiunt

Digitized by Google

illud ſanctiſſimum corpus reſupinatum in ſyndone munda & ſubtiliſſima involutum, quæ veſtis nullis maculis reſperſa aut aliqua corruptione vetuſtatis ſeu tinearum demolita, immo candorem nivis cum ſui integritate præferebat. Hanc autem ſyndonem penitus amovere formidabant, ne in illud ſacroſanctum corpus irreverenter forte intenderent, quod etiam ſatis eorum viſui patebat, ſubtiliſſima ſyndone tantum interpoſita. Pretioſum tamen caput ſancti martyris & aures & frontem cum arcuatis ſuperciliis, oculorum concavitatem cum narium eminentia, brachia etiam cum articulis tam manuum quam pedum ſingillatim cum pia cordis aviditate contrectantes, omnia ſolida & integra repererunt. Ex ejus præclaræ viſionis certitudine & ſacroſancta membrorum contrectatione cuncta congregatio ſupramodum exhilarata, cum lacrymis & intimo cordis gemitu multimoda laudum & gratiarum præconia omnipotenti Deo retulerunt, qui facit mirabilia magna ſolus. Poſſunt nunc gaudenter & confidenter dicere : Quanta audivimus & patres noſtri narraverunt nobis, nunc cognovimus ea, quia ſicut audivimus ita & vidimus in civitate Domini virtutum. Tua ſunt hæc Chriſte opera, qui ſanctos tuos etiam in præſenti ita glorificas, qui tantam tamque ſtupendam dignitatis prærogativam in eis oſtendere uſque in finem ſæculi non ceſſas, ut cunctis fere mortalibus ſecundum primariam tuæ animadverſionis ſententiam in cinerem reſolutis, quoſdam tamen amicorum tuorum privilegiata dignitate incorruptos, tam potenter quam mirabiliter reſerves, ut evidens argumentum futuræ reſurrectionis & carnis glorificandæ incredulis oſtendas, & nihilominus cunctis inſinues, quanto honore ſublimati ſunt in cœlis, quos tantæ excellentiæ privilegio glorificaſti in terris. Vere juxta pſalmiſtæ vocem nimis honorati ſunt amici tui Deus, vere nimis confortatus eſt principatus eorum.

Diſſentio in electione imperatoris.

Poſt deceſſum Henrici imperatoris facta eſt diſſenſio inter epiſcopos & proceres imperii de imperatoria electione. Nonnulli ſiquidem elegerunt Philippum regem Galliæ, alii regem Angliæ, qui dudum captivus inter eos extiterat. At aliqui ducem Suaviæ, atque alii ducem Saxoniæ, qui tunc temporis in expeditione Jeroſolymitana habebatur, cum archiepiſcopo Moguntino & cum duce Luvaniæ. Sed rex Richardus divitiis & conſiliis callens, tantum egit muneribus & xeniis ſuis erga archiepiſcopum Coloniæ, & erga proceres imperii, quod omnibus aliis omiſſis, Othonem nepotem ſuum ex ſorore, filium Henrici ducis Saxoniæ, miræ ſtrenuitatis & elegantis corporis adoleſcentem eligerent, atque hunc in ſolio regni Teutonici apud Aquiſgrani ſublimarent, expulſo duce Suaviæ, qui ſe ibidem cum fautoribus A ſuis violenter intruſerat; pluribuſque præliis inter ſe habitis, nequaquam ſe deditioni ejus dediderunt.

Cometa per xv. dies menſe Novembri per diem apparuit, interitum regis Richardi prodigialiter, ut aiunt, præfigurans; ſicut & hiemalia horrenda tonitrua, quæ in craſtinum S. Thomæ apoſtoli audita ſunt. Capella B. Thomæ martyris ab archiepiſcopo BALDEWINO apud Lameheiæ conſtructa, & a ſucceſſore ejus domno HUBERTO pretioſis donariis ditata, pluribuſque præbendis ac reditibus dotata, juſſu ſummi pontificis INNOCENTII, B qui nec prece nec pretio a ſententia illata flecti poterat, ſolotenus eſt everſa; monachis Cantuarienſibus adverſus archiepiſcopum & regem, & adverſus fere omne regnum ſuper hac controverſia apud curiam Romanam diſceptantibus, & in ſua diſceptatione tunc prævalentibus: quippe qui domnum apoſtolicum in omni illa cauſa patronum & propitium habebant. Ipſe nimirum advocatus monachorum extiterat antequam ad ſummi pontificatus apicem promotus fuiſſet. C Timebant ſiquidem monachi, ne per occaſionem tam excellentis ac tam famoſæ capellæ, in qua fere omnes epiſcopi & majoris ſapientiæ & nobilitatis viri præbendas habebant, privilegiis & dignitatibus metropolitanæ eccleſiæ ſuæ per ſucceſſiones temporum derogaretur. In hac autem diſceptatione multum & diu laboratum eſt, morientibus hinc inde monachis & clericis, qui ſuper hac controverſia dirimenda proficiſcebantur. Afflicti ſunt vehementer prædicti monachi tam ab archiepiſcopis, quam a regibus qui partibus archiepiſcoporum favebant, in tantum quod reditus eorum ſæpius confiſcarentur; D maximamque indigentiam in alimentis ceteriſque neceſſariis nonnumquam paterentur.

Capella Lambethenſis juſſu papæ ſolotenus evertitur.

Hoc anno deceſſit RICHARDUS Londinenſis epiſcopus, qui magna ſollicitudine invigilaverat circa conſtructionem eccleſiæ S. Pauli apud Londonias, qui etiam præclara ac ſumtuoſa ædificia in epiſcopatu conſtruxit; cui ex largitione regis Richardi ſucceſſit Willelmus *de Sainte-Marie-egliſe* anno ſequenti, Dominica ante Aſcenſionem ab archiepiſcopo Cantuarienſi HUBERTO apud Weſtmonaſterium conſecratus.

Richardi epiſcopi Londini obitus.

Pleroſque mortales omnipotens Deus in E ſublime erigit, ſuper gentes & ſuper regna conſtituit, divitiarum affluentiam, honoris cumulos tribuit, ut dignitate & magnificentia præ ceteris polleant, auctoritate præemineant, populos ſubditos regant, quatenus ex beneficiorum Dei numeroſitate quodammodo obruti, dignas gratiarum actiones perſolvant creatori, terrenas divitias ſic diſpenſantes in terris, ut perpetuas poſſint obtinere in cœlis, ſicque tranſeant per bona temporalia, ut non amittant æterna: quod nimi-

Digitized by Google

rum tunc recte agitur, cum pro impenſis beneficiis cuncta largiens conditor obnixius amatur, ut amando in omni actione veneretur & pie colatur: quibus neceſſe eſt, ut juxta Pauli vocem divites in operibus bonis exiſtentes ſtudeant ſibi facere amicos de mammona iniquitatis, a quibus in æterna tabernacula recipiantur. Sed heu proh dolor! filii hominum graves corde, diligentes mundi vanitatem, & negligentes veritatem, donis Dei multipliciter abutuntur, quorum animus nec ab inſatiabili conſpicitur mundi ambitione, nec corpus inexplebili ſatiari poteſt deliciarum voluptate; unde plerumque fit, ut quod divina largitas eiſdem contulit ad propriæ ſalvationis ſubſidium, verſa vice proveniat ad damnationis ſuæ cumulum, & quod debuit miniſtrare profectum virtutis, fit quandoque ex ſuſcipientium ingratitudine detrimentum ſalutis. Sed ineffabilis Dei miſericordia quæ neminem vult perire, non ſtatim punit peccantes, ſed patienter per longum quandoque tempus expectat delinquentes, ut reſipiſcant, nunc iſtorum malitiam uſque ad juventutem ſuſtinendo, nunc illorum pravitatem uſque in ſenectam & ſenium miſericorditer diſſimulando. Verumtamen iſtorum nonnulli divinæ ultionis judicium ſibi accumulantes, ac divitias bonitatis & longanimitatis Dei contemnentes, ſecundum duritiam ſuam & cor impœnitens theſauriſant theſauros iræ pro prærogatis theſauris miſericordiæ; & cum dixerint pax & ſecuritas, tunc ſubitaneus eis ſuperveniet interitus, nec effugient prolongatam Dei vindictam, quam cavere nolebant diu dilatam, ducentes in bonis dies ſuos, atque in puncto ad inferos deſcendentes: qui prolixiorem atque graviorem ſuſtinebunt pœnam, quo diutius expectati ſunt ad agendam pœnitentiam. De hujuſmodi hominibus quanta de præteritis audivimus, & quanta de præſentibus cognovimus, quanta etiam patres noſtri narraverunt nobis, non eſt hujus temporis revolvere aut ſingillatim commemorare, quomodo in operibus manuum ſuarum ſubito comprehenſi ſunt peccatores; quomodo in ipſa nefaria actione abſque remedio pœnitentiæ ſpiritum exhalaverunt, qui dum prolongantes iniquitatem ſuam acceptum tempus pœnitentiæ diſſimulaverunt, divinæ ultionis ſeveritatem animadverſione repentina experti ſunt, quia nimirum ſicut pater miſericordiarum peccatores, ut convertantur, patienter diutius expectat; ita Deus ipſe ultionum non converſos acrius percutit & damnat.

Initia Richardi regis quam præclara. Ex hac igitur innumeroſa multitudine regem Richardum fuiſſe dolemus, quem in regni ſui primordio ob excellentiſſimi animi liberalitatem, & præclaræ militiæ ſtrenuitatem, omnium Normannici generis regum unicum fore ſpeculum ſperabamus. Nam cum in regni ſolio ſublimatus eſſet, ſatis affa- A bilem ſe omnibus præbuit, religioſorum negotiis modeſte intendit, juſtis poſtulationibus libenter annuit, epiſcopatus vacantes, necnon & abbatias propriis paſtoribus orbatas continuo dedit, omnibus jura ſua repromiſit, ac multis, accepta pecunia, reddidit, cartas etiam atque privilegiatas libertates renovavit, ab univerſis tamen pecunias pro hujuſmodi negotiis captanter accipiens ad conficiendum illud iter Jeroſolymitanum: quod iter relicto regno nuper accepto, cum magna devotione arripuit, arreptum cum B magno divitiarum apparatu, & cum infinitis pecuniarum expenſis magnificentiſſime conficere ſtuduit. Quem Dominus in illa expeditione ubique cuſtodiens, & ab omni periculo eripiens, multa præclara & magnifica opera per eum illis in partibus operatus eſt: ita ut in omni hoſtili decertatione triumphum virtutis lætus reportaret, maximamque partem terræ illius de manu inimicorum Crucis Chriſti potenter eriperet. Denique cum repatriare diſponeret, peregrinatione nondum explicita, ſiniſtro uſus conſilio, multaque infortunia repatrianti, ut ſuperius deC ſcripſimus, contigiſſent, ita ut ab hoſtibus caperetur & per annum in cuſtodiam detineretur; attamen in tali anguſtia non defuit ei miſeratio divina, quæ eum ſanum & incolumem contra ſpem omnium ad regnum proprium reduxit, regnumque magna ex parte contritum reſtituit, inimicos ſuos contra eum inſurgentes ubique conterens & humilians, illum vero ubique extollens & exaltans. Sed heu proh dolor! in honore poſitus, & regno reſtitutus, ad victricem Dei manum non intellexit, ereptori ſuo dignas gratiarum *Virtutes vitiis obſcurat.* D actiones non rependit, vitiorum anfractus ex juvenili impetu contractos, per ſucceſſionem maturioris ætatis minime corrigere ſtuduit. Tantæ autem ferocitatis ac protervitatis proceſſu temporis extitit, ut omnes virtutes, quas in regni primordio oſtentaverat, nimia ſeveritate obſcuraret: ita ut quoſlibet de negotiis ſuis eum interpellantes minaci oculo transfigeret, proterva ac feroci voce reverberaret, leoninam feritatem in vultu & in geſtu prætenderet, niſi pro libitu ſuo pecuniis & promiſſis tumidum animum delinire ſatagerent. In triclinio vero cum privata familia poſitus, ſatis affabilis & blandus E eſſe videbatur, jocis & ludicris cum eadem animum reſolvens efferatum. Tanta autem & tam inſatiabili pecuniarum cupiditate animus jam dudum tam liberalis præfocatus eſt, ut ſingulorum pecuniam cuperet exhaurire, ita ut vix aliquis dives jus hæreditatis ſuæ obtinere poſſet, illud emere, & fere ex toto redimere voluiſſet. Quibus Anglicanos captivitatis ſuæ redemtores tantis indebitis, & crebris exactionibus oppreſſit, quantis numquam aliquis præcedentium regum afflixit, non parcens ulli gradui aut ordini, tam po-

Digitized by Google

tentiæ ſæcularis quam eccleſiaſticæ dignitatis. Attamen domnus HUBERTUS Cantuarienſis archiepiſcopus regis juſtitiarius crudelia edicta in quantum potuit repreſſit & delinivit, afflictorum miſeratus calamitatem & exactoriam deteſtans ſervitutem.

Regis Richardi ingens pecuniarum cupiditas.

Acceſſit autem ad totius mali cumulum juxta vitæ ejus terminum prioris ſigilli ſui renovatio, quo exiit edictum per totum ejus regnum, ut omnes cartæ, confirmationes ac privilegiatæ libertates, quas prioris ſigilli impreſſione roboraverat, irrita forent, nec alicujus libertatis vigorem obtinerent, niſi poſteriori ſigillo roborarentur. In quibus renovandis & iterum comparandis innumerabilis pecunia congeſta eſt. Nec ſic tamen inſatiabilis vorago cupiditatis aliquatenus ex congeſtis potuit exſaturari, qui quotidie excogitaret cum omni volumine doli quomodo ſingulorum pecuniam emungeret, theſauriſque ſuis coacervando inferret. Nulla enim meminit ætas, nec aliqua hiſtoriarum tradit auctoritas, quemquam regum præcedentium, qui etiam longo tempore regnaverunt, tantam a regno ſuo exegiſſe & accepiſſe pecuniam, ſicut rex iſte exegit & ſibi coacervavit, infra illud quinquennium quo de captivitate rediit: quamvis & in hac parte aliquantulum excuſari poſſit. Nam idcirco tantam pecuniam congeſſit, ut potentes homines regis Galliæ ſibi conciliaret, ut nepotem ſuum ad imperium proveheret, ut terram propriam tutaretur, aliorumque provincias ſuo imperio ſubjugaret. Sed ecce regem jam minas in ſubditos & rebelles ſpirantem, ingentiaque animo parturientem, acceptumque tempus pœnitentiæ diſſimulantem, ultio divina repentina animadverſione atrociter proſtravit, maliſque ſuis actibus terminum jam præfixum miſericorditer impoſuit. Ideo miſericorditer, ne diutius male vivendo ac peſſimis pejora addendo graviorem damnationis ſententiam a juſto judice acciperet. Qualiter autem & quo in loco præſenti vita deceſſerit breviter poſteris intimandum, nec huic deſcriptioni immorandum, cum locus in quo occubuit nullius excellentiæ fama clarus habeatur, nec a militari hoſtium caterva, ut tam bellicoſum regem decuit, in belli certamine proſtratus fuit.

Richardus rex movet exercitum in vicecomitem Lemovicenſem.

MCXCIX. Anno igitur ab Incarnatione Domini MCXCIX. circa tempus quadrageſimale, habito inter utrumque regem colloquio de pacis reformatione, tandem treugæ inter eos uſque ad quoddam tempus præfinitum captæ ſunt. Ex hac autem occaſione rex Richardus nactus opportunitatem movit privatum exercitum ſuum in quadrageſima contra vicecomitem Lemovicenſem, qui tempore hoſtilitatis contra regem dominum ſuum re- A bellaverat, & fœdus amicitiæ cum rege Philippo pepigerat. Nonnulli vero referunt, quod quidam theſaurus ineſtimabilis pretii in terra vicecomitis repertus fuerat, quem rex mandat & jubet ſibi dari: quo a vicecomite negato, amplius regis animoſitatem erga eum exacuit; dumque terram vicecomitis ferro & flammis devaſtaret, utpote ab armis infra illud ſacrum tempus (a) feriari [a] neſciens, tandem devenit apud *Chali Chaperol*, turrimque obſedit, & atrociter per tres dies expugnavit, præcipienſque foſſariis ſuis, ut turrim ſuffoderent, atque ſubfoſſam ſubverterent: B quod factum eſt. In turri vero prædicta non erant alicujus militiæ vel defenſionis viri, niſi quidam ex famulis vicecomitis, qui fruſtra præſtolabantur auxilium domini ſui, non æſtimantes regem fore præſentem, qui eos obſederat; ſed aliquem fore ex familia domini regis. Hos igitur rex cum arcubaliſtis ita aggreſſus eſt, dum ceteri circumfoderent, ut vix aliquis auderet circa propugnacula turris apparere, aut eam quolibet modo defenſare. Attamen aliquoties lapides pergrandes de ſummis propugnaculis præcipitabant, qui magno impetu deorſum ruentes, circum aſtantes terrificabant; C foſſorios minime poterant proſternere, nec ab incœptis impedire, quippe qui conſuetis ingeniis ſuis undique erant protecti. Jamque die tertia adveſperaſcente, in craſtino videlicet Annuntiationis B. MARIÆ, cum rex poſt prandium inermis, excepto capello ferreo, cum ſuis ad turrim confidenter acceſſiſſet, atque obſeſſos telis & ſagittis more ſolito impeteret, ecce quidam armatus, qui fere per totam diem illam ante prandium in quodam propugnaculo turris prædictæ aſtiterat, atque omnia tela ferrea ſartagine oppoſita illæſus exceperat, omneſque obſidentes diligenter exploraverat, D iterum ſubito adveniens tetendit arcubaliſtam, atque quoddam quarellum violenter direxit ad regem, ipſo perinſpiciente & acclamante, percuſſitque regem ſuper humerum ſiniſtrum juxta colli ſpondilia, ſicque arcuato vulnere telum delapſum eſt deorſum, ac lateri ſiniſtro immerſum, dum rex ſe non ſatis incurvaret ſub quadrato ſcuto quod ante eum præferebatur;

Rex telo vulneratur.

pro quo vulnere inflicto rex audacitate ſemper prædicabilis nulla cordis ſuſpiria, nullam plangentis vocem emittebat, nullam triſtitiam E in vultu aut in geſtu tunc ad præſens præferebat, ne ſuos triſtes aut timidos redderet, atque inimicis de illato vulnere majorem audaciam præberet. Poſtea vero quaſi nihil mali perpeſſus fuiſſet, pluribuſque ignorantibus quid infortunii accidiſſet, hoſpitium ſuum quod e vicino erat ingreditur, lignumque ferro infixum de corpore extrahens, con-

(a) Religio olim erat Chriſtianis in quadrageſima arma ferre in hoſtem, unde & in actis exauctorationis Ludovici Pii arguitur quod *contra religionem Chriſtianam pravorum deluſus judicio in diebus quadrageſimæ expeditionem fieri juſſerit*. Vid. Nicol. papæ I. epiſtolam ad Conſulta Bulgar. cap. 46.

Digitized by Google

ſregit, ſed ferrum unius palmi longitudinem habens in corpore remanſit. Rege itaque in conclavi procumbente, quidam chirurgus ex nefanda illa familia impiiſſimi Marcaderi corpus regium ſecando, graviter immo lethaliter ſauciavit, lucernis in domo accenſis, nec potuit ferrum in corpore nimis obſeſſo * immerſum leviter reperire, aut ſecando repertum ſine magna violentia extrahere.

* f. obeſo.

Vulnus mortem minatur.

Appoſitis igitur diligenter medicaminibus & emplaſtris, poſtmodum cœperunt vulnera inflicta deteriorari & increſcere, atque de die in diem amplius intumeſcere, tandemque mortem minari, rege incontinenter ſe habente, & præcepta medicorum non curante. Arcebantur omnes ſui ab introitu cubiculi in quo decumbebat, exceptis quatuor de nobilioribus, qui ad eum viſitandum libere introibant, ne fama ægritudinis ejus per publicum divulgaretur. Rex autem de ſoſpitate conſequenda nimis incertus, matrem quæ apud Fontem-Ebraldi morabatur, litteris accerſivit, exitum ſuum vivifico Sacramento Dominici Corporis munivit, confeſſione præmiſſa a quodam ſuo capellano, a cujus Sacramenti perceptione, ob tanti myſterii reverentiam, fere ſeptennium, ut dicunt, abſtinuerat, eo quod mortale odium erga regem Galliæ in corde geſtaverat. Mortem etiam ſibi illatam percuſſori ſuo libenter indulſit, ſicque VII. idus Aprilis, ſcilicet XI. die a vulnere ſibi illato, oleo ſacro inunctus, cum jam dies clauderetur, diem clauſit extremum; cujus corpus exenteratum & apud ſanctimoniales Fontis-Ebraldi delatum, Dominica in Palmis juxta patrem ſuum regio honore ab epiſcopo Lincolnienſi humatum eſt.

Perceptis eccleſiæ ſacramentis obit.

Pia ejus opera.

Regnavit autem ſatis laborioſe IX. annis & VII. menſibus ac XX. diebus, ſi recte computes a die coronationis ſuæ, ſcilicet a tertio nonas Septembris, quo a domino BALDEWINO archiepiſcopo coronatus eſt; qui præclarum ac merito prædicabile cunctis principibus in hoc reliquit exemplum, quod reditus vacantium epiſcopatuum vel abbatiarum, ſive eccleſiarum donationem in proprios uſus, ſicut prædeceſſores ſui fecerant, diutius minime retinuit; ſed confeſtim liberaliter donavit. Circa divinum officium in præcipuis ſolemnitatibus plurimum delectabatur, veſtibuſque pretioſis capellam ſuam ſollicite adornabat, clericoſque ſonora voce modulantes donis & precibus ad cantandum feſtivius exſtimulabat, atque per chorum huc illucque deambulando voce & manu, ut altius concreparent, excitabat. In ſecreto miſſæ uſque poſt Communionem ſilentium tenebat, orationibus vacans, etiamſi de aliquo negotio fuiſſet interpellatus. Unam abbatiam ordinis Ciſtercienſis conſtruxit, quæ vocatur Bonus Portus, (a) & quamdam domum ca-

[a]

(a) Extat in diœceſi Rothomagenſi.

A nonicorum Præmonſtratenſium in Aquitania. Abbatiam etiam de Pinu (b) fere adnihilatam reparavit, & magnis reditibus ampliavit. Mox etiam ut coronatus fuerat, novi ſigilli ſui primaria impreſſione confirmavit, & dedit generali capitulo Ciſtercienſi reditum centum viginti marcharum in eccleſia *Scardeburgh*. Poſt coronationem etiam ſuam S. Edmundum orationis cauſa devotus expetiit, & cum oblatione ſua obtulit ſanctiſſimo regi & martyri redditum XV. marcharum ad incendendum duos cereos, qui jugiter ardeant diebus ac noctibus circa corpus ſanctiſſimi regis. Monaſterium Pontiniacenſe & plura monachorum ædificia non ſine magnis ſumtibus laminis plumbeis cooperire fecit. Hæc ergo & hujuſmodi pietatis opera cum pravis actibus ſuis compugnantia maximam pœnarum ſuarum allevationem, Deo miſericorditer cum illo agente, ut ſperamus, præſtabunt, præcipue cum in fine confeſſus & pœnitens fuerit, & ſicut aqua extinguit ignem, ita eleemoſyna extinguit peccatum.

[b]

B

De Milone abbate Pinus.

C Domnum MILONEM abbatem de Pinu in curia ſua ex licentia capituli Ciſtercienſis ſecum aſſidue retinuit, eleemoſynarium ſuum illum conſtituens, ut de eleemoſynis regiis & de pauperibus cum omni ſollicitudine curam gereret. Cujus venerabilis viri affabilitatem & munificam liberalitatem nonnulli religioſorum experti ſunt, qui curiam domini regis pro diverſis negotiis frequentabant. Hic autem abbas cum domino rege in expeditionem Jeroſolymitanam profectus fuit, milites inſtanter hortabatur, ut contra inimicos Crucis Chriſti viriliter decertarent, nec mortem pro Domino ſubire formidarent. Infirmanti regi in fine affuit, quem de

D confeſſione criminum pie ammonuit, ipſumque ante exitum ſacra unctione perungi fecit, os atque oculos morienti clauſit, caputque regium cum manibus balſami liquore perfudit.

Proceres omnia deprædantur.

Nonnulli Anglorum proceres cum quibuſdam militibus, audita morte regis in vigilia Paſchæ, in craſtino ſummo mane poſt ſacram Communionem, quam ad ſui judicium indigni ſumſerant, rapinis & deprædationibus

E veluti lupi famelici ſummo ſtudio inſiſtebant, ubique velut prædones debacchantes, ac ſubſtantias aliorum partim violentia, partim per latrocinia diripientes. Ex quo videlicet facto præclaram probitatis ſuæ famam obnubilaverunt, & nihilominus offenſam Dei incurrerunt. Multa mala patriæ intuliſſent, niſi citius a ſuperiori poteſtate coërciti fuiſſent. Nam dominus HUBERTUS archiepiſcopus Cantuarienſis illico de tranſmarinis partibus repatriavit, atque omnem eorum rapacitatem in brevi compeſcuit, anathematis ſententia involvens, qui ulterius ra-

(b) Pinus abbatia eſt ordinis Ciſtercienſis in diœceſi Pictavenſi circa annum 1120. a Gerardo de Salis fundata.

pinis

pinis indulgerent, aut qui rapta non redderent.

Richardo ſuccedit Johannes in regno & ducatu.

Rege Richardo autem ab hac luce ſubtracto, ſucceſſit comes Johannes frater ejus in ducatum & regnum: nam audita morte fratris ſui, cujus curiam paulo ante reliquerat propter expenſarum penuriam, & pro quibuſdam ſimultatibus inter ſe ſubortis, ſtatim *Chinum* caſtellum adiit, ubi theſaurus regius ſervabatur, traditoque ſibi caſtello & theſauro a Roberto *de Turneham*, mox alia caſtella & civitates Normanniæ, nullo ſibi reſiſtente, occupavit; ſicque communi procerum electione & civium acclamatione in octavis Paſchæ apud Rothomagum dux Normanniæ effectus eſt. Britones autem necem regis Richardi audientes, conſilio & auxilio freti regis Philippi, occupaverunt comitatum Andegaviæ & Cinomannicam civitatem a civibus patriæ excepti, qui unanimiter contra ducem rebellantes, omnimodis conati ſunt principem terræ illius conſtituere Arturum puerum dominum ſuum, filium ſcilicet Galfredi comitis Britonum, qui erat natu ſecundus poſt regem Richardum. Dux vero Johannes Cinomannis poſtea combuſſit, atque exercitum contra Andegavenſes miſit; ſed rex Philippus a parte altera Normanniam invadens, non ſinebat ducem contra Britones diutius congredi. Exercitibus autem tranſmarinis ita ad invicem congredientibus, dux Johannes interim cum privatis ſuis latenter in Angliam applicuit, atque a proceribus totius Angliæ pacifice ſuſceptus, ſtatim die Aſcenſionis Dominicæ à domino HUBERTO Cantuarienſi archiepiſcopo coronatus eſt. Deinde rex Johannes Normanniam regreſſus, maximum exercitum de Anglicanis partibus ſecum adduxit, qui per totam æſtatem contra Gallicanum exercitum concertans, ſatis hoſtilis exercitus probitatem expertus eſt.

Britones comitatum Andegaviæ & Cœnomann. invadunt.

Pax inter reges Franciæ & Angliæ.

Anno MCC. Verbi Incarnati poſt tædioſam utriuſque regis exercitus fatigationem, poſt plurima de formanda pace colloquia, tandem inter ſe duo reges de finali ad invicem concordia tractantes, hujuſmodi pacis formulam compoſuerunt, ſcilicet quod rex Johannes quietum clamavit regi Franciæ & heredibus ſuis in perpetuum totum Vilcaſſinum Normannicum cum Giſortio & ceteris caſtellis in Vilcaſſino exiſtentibus: quam utique terram olim rex Henricus pater ejus dederat regi Ludovico, pro collato ſibi adjutorio contra regem Stephanum. Hanc etiam terram rurſum rex Ludovicus dedit in maritagium cum filia ſua Margarita, quam rex Henricus deſponſavit junior. Excepta eſt autem tota terra archiepiſcopi Rothomagenſis, exceptum eſt & bellum caſtellum *de Fare* & inſula *Andeli* & *Butavant*, quæ ſita ſunt in prædicta terra archiepiſcopi, quæ rex conſtruxerat Richardus. Præterea dedit rex Johannes cum nepte ſua, filia ſcilicet Petri regis Hiſpaniæ, quam Ludovicus bonæ indolis puer filius regis P. deſponſavit, omnia caſtella quæ idem Philippus ceperat in Normannia, de quibus ſaiſitus fuit die qua validiſſimus rex Richardus deceſſit, ſcilicet Vernonem, *Paſci*, & *Yvery* & *Nonancourt*. Dedit etiam in maritagium civitatem Ebroicenſem cum toto comitatu & Alberniam & *Berri*. Conceſſit etiam rex Johannes, quod ſi ſine herede de prima uxore deceſſerit, quod filius regis Franciæ habeat homagium Hugonis *de Gurnay* & comitum Albæmarliæ poſt deceſſum regis. Quod ſi nepris regis Angliæ ſine prole deceſſerit, prædicta homagia & totum prædictum maritagium revertetur ad rectum heredem regis Angliæ. Præterea rex Johannes dedit regi Philippo xxx. millia marcharum. Rex vero Franciæ reddidit regi Anglorum Turonis & omnia caſtella quæ ceperat in Turonia, & recepit homagium regis Angliæ de omnibus terris & feodis & tenementis, quæ umquam rex Richardus, aut Henricus pater ejus tenuit de eo, vel de prædeceſſoribus ſuis, exceptis quietis clamantiis, & maritagiis, & de Britannia homagium ſuum cepit; & hoc ſecundum judicium curiæ ſuæ. Et rex Franciæ reddidit Arturum regi Angliæ, qui recepit homagium ſuum de Britannia & de *Richemund*. Dedit etiam rex Angliæ comiti Ebroicenſi comitatum Gloceſtriæ in eſcambium. Juravit uterque rex corporaliter ſe partem ſcriptam & ſigillis ſuis roboratam in perpetuum obſervaturos.

Impoſitio facta ſuper Angliæ carrucas.

Poſtquam rex Johannes hanc pacis concordiam in tranſmarinis formaverat, utpote pacis amator, & qui diſponebat amplius tranquillam ducere vitam, perpendens quantos habuerit regni inſidiatores, & quanta incommoda patri & fratribus ſuis & omni regno ex frequenti præliorum congreſſione accidiſſent, ad Angliam regreditur, auxilium ab omni regno expoſtulans ad ſolutionem xxx. millium marcarum prædictarum. Exiit ergo edictum a juſtitiariis regis per univerſam Angliam, ut quælibet carruca arans tres perſolveret ſolidos; quæ nimirum gravis exactio valde populum terræ extenuavit, cum antea gravis exactio ſcutagii præceſſiſſet. Nam ad ſcutum duæ marcæ perſolvebantur, cum numquam amplius quam xx. ſolidi ad ſcutum exigerentur.

Johannes exigit pecunias a Ciſtercienſibus.

Dominus autem rex in Eboracenſem deveniens provinciam, a quibuſdam abbatibus ordinis Ciſtercienſis ſibi occurrentibus exegit pecuniam ſicut & a ceteris, volens ordinem exactionis ſervitute deprimere, qui hactenus liber ab hujuſmodi conſuetudinibus habebatur. Abbates vero illi nondum communicato ceterorum abbatum conſilio, & timentes ſi regiæ faviſſent exactioni, ordinem poſtmodum in ſerviles conſuetudines redigi, ſimpliciter reſponderunt, regi ſe nullatenus aliquam exactoriam præſtare pecuniam, niſi

Digitized by Google

communi conſilio & aſſenſu generalis capituli. Ex quorum reſponſione rex nimium exaſperatus, in ira & furore præcepit vicecomitibus ſuis, cum præſentibus agens verbo, & cum abſentibus ſcripto, ut viros ordinis illius, quibuſcumque valerent modis gravarent, ac moleſtias inferrent; ut de oppreſſoribus ac calumniatoribus eorum juſtitiam nullam exhiberent, nec in aliquo negotio eis

Qui opem archiepiſcopi Cantuarienſis implorant.

aſſiſterent, ſed totum ad regem referrent. Ex hujuſmodi igitur crudeli edicto, viri illi virtutis nimium triſtes & ingemiſcentes, mandatum domini regis domino HUBERTO Cantuarienſi archiepiſcopo referunt, implorantes ut dominum regem ſuper tam crudeli edicto conveniat, ejuſque animoſitatem quibus valeat modis, precibus & muneribus mitiget. Quorum preſſuris & calamitatibus clementer compatiens, regem libera voce ſuper tanta crudelitate increpavit, perſecutorem eum ſanctæ eccleſiæ pronuntians, qui tantas ac tales moleſtias præcipuis eccleſiæ filiis irrogare præſumſit, quos omnis eccleſia ob vitæ meritum & religionis auſteritatem collaudat ac veneratur, quos reges ac principes terræ hactenus in tanta veneratione ſemper habuerunt, ut eis terras & amplas poſſeſſiones donarent, & omnia eorum ſcuto defenſionis protegerent.

Archiep. regi offert mille marcas argẽti quas ille ut non ſufficiẽtes reſpuit.

Rex ergo redargutionibus archiepiſcopi ad tempus favens, novis epiſtolis priores in irritum revocavit, non tamen animoſitatem ſuam erga eos mens efferata depoſuit. Cumque tranſfretaturus eſſet, archiepiſcopus, ut animum regis placaret, ſpopondit ei mille marcas argenti ex parte ordinis, ea tantum pacti conditione, ut omnes cartas ac libertates, quas rex Richardus eis confirmaverat, & ipſe ſigilli ſui munimine roboraret. Quam utique oblationem velut omnino minimam ſprevit. Transfretavit itaque ſpirans minarum & cædis in diſcipulos Chriſti, abbatibus tranſmarinis conquerens de reſponſione abbatum in Anglia degentium. Perſolutis itaque regi Franciæ illis xxx. millibus marcis, ſubactiſque omnibus hoſtibus ſuis, ac pacificatis, ad Angliam regreditur circa feſtum S. Michaëlis una cum uxore ſua, filia ſcilicet comitis Engoliſmi, quam in tranſmarinis deſponſaverat conſilio regis Philippi. Nam primam uxorem, filiam videlicet comitis Gloceſtriæ, per mandatum domini papæ dimiſerat, propter conſanguinitatis lineam. Inſtante ergo die, prima ſcilicet Dominica poſt feſtum S. Michaëlis, qua apud Weſtmonaſterium coronam geſtaturus erat, & uxor ſua in reginam conſecranda, quæ quaſi duodennis videbatur, ſummo mane antequam ad eccleſiam accederet, præcepit Hugoni de Nevilla magiſtro foreſtario, & cuidam alii potenti

Prohibet ne animalia Ciſtercienſium in ſuis ſilvis paſcantur.

viro, ut mandarent omnibus foreſtariis per Angliam conſtitutis, ſummonerent omnes ordinis Ciſtercienſis, ut ab octavis S. Michaëlis

A in xv. dies amoverent de foreſta domini regis omnes equos ſuos *Haraz*, & porcos & pecudes, & cuncta ſua animalia. Quod ſi poſt terminum præfixum intra foreſtam inventa fuiſſent, caperent illa, & ad opus regis venderent. Cum igitur tam crudele regis edictum ubique monachis eſſet promulgatum, unaquæque domus, prout melius potuit, ſibi de pecudibus ſuis interim providit, ac patienter tantam domini regis indignationem ſuſtinuit, in tribulatione ſua clamantes ad Dominum propugnatorem ſuum, ut ſpiritum regis in manſuetudinem B erga eos converteret, & a tribulatione malorum & dolore gregem ſuum clementer liberaret: qui nimirum exaudivit eos qui non deſerit ſperantes in ſe, & ab hujuſmodi citius liberavit. Archiepiſcopus itaque comperto regis mandato, omnibus illis abbatibus litteras ſuas direxit, monens & conſulens quatenus apud Lincolniam in occurſum regis in vigilia S. Edmundi convenirent, ut ſimul adunati facilius efferatum una cum ipſo ad miſericordiam & ad reconciliationis gratiam inclinarent.

Archiepiſc. abbatibus ſuadet ut regem conveniant Lincolniam.

At illi ejus exhortationi libenter annuentes, loco determinato die C præfixa pari voto convenerunt, magis de domini patrocinio, quam de propriæ virtutis induſtria præſumentes. Ibi igitur adunati in craſtino die, ſcilicet S. Edmundi, archiepiſcopo adventanti extra urbem reverenter occurrunt, ac deſcendentes de equis ejus genibus unanimiter provolvuntur, ſuppliciter poſtulantes, ut negotiis eorum clementer intendat, & regis animum erga eos exaſperatum, ad benignitatis gratiam ſua ſollicitudine inclinet. Archiepiſcopus autem de tantorum illuſtrium virorum humilitate vehementer obſtupefactus, de equo ſuo deſcendit, & ſimiliter ſe humilians lacrymatus eſt. D Deinde promittit ſe fore in omnibus eorum auxiliatorem & conſiliatorem, atque communicato eorum conſilio, paci & utilitati ordinis pro poſſe ſuo velle intendere, ac de placando regis animo omnibus modis inſiſtere. Suaſit vero ut in craſtino in occurſum regis adventantis extra urbem exirent, & cum humilitate qua decebat, illum exciperent, quo lenius animum ejus ad pietatem & manſuetudinem inflecterent. Sed poſtea de hac re inter ſe tractantibus diſſuaſum eſt, ne extra urbem regi occurrerent, ne forte a E regiis præcurſoribus, qui animum regis erga eos commotum noverant, in aliquo dehoneſtarentur, & cum ludibrio ab aulæ regiæ nugatoribus exciperentur.

Abbates quid ſibi faciendũ Lincolniæ inter ſe agitant.

Ingreſſo urbem archiepiſcopo, abbates extra urbem in quadam planitie conſiſtentes, diverſo modo de inſtanti negotio tractabant, cum nonnulli eorum animum regis contra eos exacerbatum pecuniarum oblatione placare cenſerent, alii vero econtra pecuniam aliquam ſolvere diſſuaderent, ne hujuſmodi

Digitized by Google

dationis occaſione antiqua ordinis libertas deinceps exactionis ſervitute premeretur, atque in hunc mundum ſæculari poteſtati paulatim ordo ſubjiceretur. De quantitate etiam pecuniæ perſolvendæ pro cartis & libertatibus ſuis tractatum eſt. Nam quidam arbitrabantur fore incongruum, ſi regi minorem ſponderent pecuniæ numerum, quam domnus archiepiſcopus prius pro ipſis ſpoponderat; immo prælibato numero aliquid plus adjiciendum, ne magis ſecunda quam prima pollicitatione rex erga eos exaſperaretur, ne quod deberet provocare reconciliationis gratiam, majorem provocaret diſcordiæ & indignationis fomitem. Dum ſic ſub ancipiti conſilium penderet, atque aliqua pars alterius partis allegationem minus approbaret, ecce domnus abbas de Meilce, quondam domini archiepiſcopi notarius, & idcirco ei ſemper valde familiaris, quoddam protulit tranſcriptum quarumdam litterarum, quæ a generali capitulo Ciſtercienſi domino archiepiſcopo directæ fuerant, in quarum tenore litterarum ſub hoc ſenſu continebatur: Quod dominum archiepiſcopum ut fratrem ſuum cariſſimum ſalutabant, & quod multimodas ei gratiarum actiones referebant, eo quod ſacrum ordinem ita affectuoſe diligeret, libertates ubique manuteneret, abbatibus Angliæ in omnibus ſedulus aſſiſteret, & bona eorum temporalia clementer protegeret. Obnixius ipſum precabantur, ut quod benigne erga eos inchoaverat, perſeverandi fine concludat. Inter cetera ſuppliciter expoſtulant, ne umquam patiatur antiqui ordinis libertatem in deteſtandam ſervitutem redigi, aut priſtina dignitate ſpoliari, tutius fore atque tolerabiſius ordinem in una parte terrarum pati naufragium, vel aliquod ad tempus ſuſtinere diſpendium, quam regiæ poteſtati in indebitis exactionibus fore obnoxium, qui hactenus omnium regum præcedentium temporum ita ubique in orbe terrarum effloruit, & in tanta dignitatis libertate excellenter effulſit, periculoſum nimis fore talem pacis concordiam cum uno rege componere, unde tota ordinis poſteritas ingemiſceret, & diſcordiæ atque exactionis indebitæ occaſio apud alios principes orbis terrarum ubique adverſus ordinem pullularet.

Litteræ capituli generalis ad archiepiſcopum.

Auditis itaque hujuſmodi litteris, quarum tenorem idcirco hic non poſuimus, quia non habuimus, ſed ſenſum qui ex litteris ſubintelligi potuit, omnes in unam convenere ſententiam, nullam videlicet regi pecuniam aut dare, aut polliceri, unde ordinis libertas per temporum ſucceſſionem periclitari poſſet. Unde quidam eorum dicebant, ſe multo libentius quaſlibet ſufferre irrogatas injurias pro tuenda ordinis libertate, aut a proprio ſolo eliminari, aut depoſita paſtorali ſollicitudine in clauſtris tranſmarinis commorari, quam alicujus pacis incertitudinem pecuniarum indebitarum largitione erga regem componere. Confirmato igitur apud eos hujuſmodi conſilio, ad hoſpitia ſua ſinguli revertuntur. In craſtino autem iterum congregati, noluerunt regi adventanti pro cauſa prædicta occurrere, mandantes præterea domino archiepiſcopo cauſam quare ſe abſentaverunt, & quod vel quale conſilium unanimiter elegerint. Quorum ſalubre conſilium & abſentationis cauſam dominus archiepiſcopus ſatis approbavit, dicens quod a domino egreſſus eſt ſermo.

Abbates ſtatuunt nihil regi dare.

Die vero ſequenti, ſcilicet die Mercurii prima poſt feſtum S. Edmundi, rex Johannes colloquium habuit cum domino Wilhelmo rege Scotiæ, qui cum Rollando principe de Galweia, & cum multis aliis proceribus cum magno apparatu apud Lincolniam advenerat, homagium ſuum regi Angliæ facturus, quod uſque ad illud tempus diſtulerat. Qua de cauſa negotium abbatum dilatum eſt. Die autem ſequenti, ſcilicet die Jovis archiepiſcopus regem pro abbatum negotio interpellare volens, a rege quaſi ex iræ commotione audivit: Domine archiepiſcope, precor ne me hodie iratum reddas, quia flebotomari propoſui. Unde archiepiſcopus mandare propoſuit abbatibus, ne in conſpectu regis ſe ingererent. Dilatum eſt itaque negotium iſtud uſque ad ſubſequentem Dominicam. Quapropter interim abbates in magna afflictione & ſpiritus anguſtia extiterunt præ timore & expectatione ſuperventura, cujus exitum minime prævidebant.

Rex Scotiæ hominium præſtat regi Johanni.

Sabbato vero ſequenti mandat illis archiepiſcopus ut ſimul omnes convenirent in præſentia regis in eccleſia ubi miſſam auditurus erat Dominica ſequenti. Quod & factum eſt. Cumque dominus rex miſſam cum archiepiſcopo peraudiſſet, ac de eccleſia egreſſurus eſſet, rogavit regem archiepiſcopus, ut negotio abbatum, qui in præſentia ſua aſſiſtebant dignaretur clementer intendere. Mox autem abbates ad pedes domini regis humiliter provoluti, ut ſui ſuorumque ac totius ordinis miſereatur, cum gemitu & voce ſuſpirioſa deprecantur. Qui mox unum de cubiculariis advocans, jubet ut abbates in cameram ſuam introducat. Ipſe autem cum archiepiſcopis & epiſcopis & proceribus ſuis qui convenerant in cameram illam præceſſit, atque cum eis de epiſcopis & abbatibus & pace ordinis tractavit. Cumque abbates ingrederentur, ſurrexit & in ſecretius cubiculum cum duobus aut tribus tantum proceribus ſeceſſit, ibique diutius de illo negotio & ſtabili pace ordinis tractavit, ac pietatis opera, quæ in ſacro ordine indeſinenter peraguntur, cum eiſdem replicavit. Spiritus enim conſilii & pietatis jam cor domini regis & corda principum qui cum eo erant repleverat, qui eos ad manſuetudinem & ad devotionis gratiam erga viros ordinis converte-

Abbates ab archiepiſc. accerſiti provolvunt ſe regis pedibus.

Digitized by Google

rat, ac ſalubre conſilium inſpiraverat.

Advocatis in ſuâ præſentiâ rex petita indulget.

Poſt aliquantulam temporis moram, rex ad illos ingreſſus ſonora voce ſciſcitatur: Et ubi eſt dominus & pater noſter archiepiſcopus? Et accerſito illo, mox cum eo & cum epiſcopis ſecretius colloquitur, abbatibus ſeorſum interim in camera illa aſtantibus. Deinde convocatis coram rege abbatibus, jubet rex archiepiſcopum, ut abbates alloquatur, & conſilium ejus atque voluntatem eis denuntiet. Archiepiſcopus vero dominum regem precatur, ut ipſe potius præſentes alloquatur. Quo abnuente & ſe excuſante, quod pro pietatis miſeratione eoſdem alloqui non poſſet, monet iterum rex, ut verbum edicat, cui ex officio paternæ ſollicitudinis filios alloqui incumbebat. Archiepiſcopus autem brevi utens eloquio ſic exorſus eſt, omnibus „ aſtantibus: O domini abbates & dilectiſſimi „ in Domino fratres, dominus noſter rex viſus „ eſt ſeverum animum per aliquantulum tem„ poris ſpatium erga vos geſſiſſe, viſus eſt ira„ cundiæ & indignationis ſigna in geſtu & in „ verbis erga ordinem veſtrum demonſtraſſe; „ ſed pro certo ſciatis, quia numquam adeo „ erga vos malivolum geſſerit animum, quo „ magis vellet ſacro ordini aliquod inferre diſ„ pendium aut ſacris collegiis veſtris alicujus „ malitiæ irrogare incommodum. In primis „ ergo paternitati veſtræ notificamus, quod „ dominus noſter rex omnem iram ac indi„ gnationem quam hactenus erga vos habuiſſe „ viſus eſt, ex animo vobis remittit. Ad quod „ verbum omnes proſtrati in terram domino „ regi gratias egerunt. Deinde infert archiepi„ ſcopus: Similiter dominus rex humiliter vos „ deprecatur, ut ſi quid moleſtiæ aut detri„ menti a ſuis in hoc tempore illatum eſt ex „ occaſione hujus contentionis, ex corde inte„ gro ei remittatis. Cumque illi pariter con„ clamarent: Omnia ex animo remittimus.

Ad eorum pedes rex provolvitur, & ordinis petit fraternitatem.

Mox rex ad pedes illorum ſe humiliter proſtravit, ac lacrymis faciem rigavit, ipſis e contra præ tanta regis humilitate & reverentia ſe proſternentibus, erectiſque omni„ bus, intulit itidem archiepiſcopus: Supplicat „ etiam rex quatenus apud Ciſtercienſe capi„ tulum pro eo intercedatis, ut in fraternita„ tem & ſocietatem totius ordinis recipi me„ reatur, & litteris ſuis ei innoteſcat, quid pro „ eo in ſingulis domibus agere decernant. Præ„ terea ſtatuit apud ſe dominus rex quoddam „ præclarum cœnobium ordinis veſtri ſecun„ dum conſilium veſtrum in Anglia conſtruere, „ ubi ipſe ſpecialiter quoad uſque vixerit in „ memoria habeatur, & ubi poſt mortem cor„ pus ejus, Deo favente, honorifice ſepulturæ „ tradatur: unde promittit ſe deinceps fore „ patronum & defenſorem ordinis veſtri, at„ que tutorem omnium rerum veſtrarum. Abbates vero illi hæc omnia audientes immenſo

A perfuſi ſunt gaudio, multimodas gratias agentes omnipotenti Deo, qui ita regis animum ad manſuetudinem & ordinis reverentiam inclinavit, qui ita eos inſperato & magnifice voluit conſolari, ut dolorem ſubito commutaret in gaudium, triſtitiam in hilaritatem, diſcordiæ membrum in pacis & concordiæ verteret argumentum. Vere juxta pſalmiſtæ vocem, voluntatem timentium ſe faciet, & deprecationem eorum exaudiet & ſalvos faciet eos. His ita rite compoſitis, omnibuſque in oſculo pacis a domino rege ſuſceptis, ſuggeſſerunt regi, ut litteras ſuas ſinB gulis vicecomitibus dirigeret, ne ulterius eis aliquod gravamen vel moleſtiam inferre præſumerent: quorum ſuggeſtioni rex libenter annuens, hanc curam domino archiepiſcopo commiſit, ut pro ſingulorum libitu, ſingularum provinciarum vicecomitibus litteras ex regis nomine dirigeret. Quarum tenor iſte fuit.

Johannis regis litteræ pro Ciſtercienſibus.

JOHANNES *Dei gratia rex Angliæ, dominus Hiberniæ, dux Normanniæ, Aquitaniæ, & comes Andegaviæ, vicecomiti Eſſextiæ & Herfordiæ, ſalutem. Sciatis nos recepiſſe in plenariam gratiam abbates ordinis Ciſtercii, & om-* C *nes res & poſſeſſiones eorum in manum & cuſtodiam & protectionem noſtram. Et ideo tibi diſtricte præcipimus, quatenus protegas, manuteneas & defendas eos, & homines & omnes res & poſſeſſiones eorum, ſicut res noſtras & proprias dominicas, & ne eis injuriam, moleſtiam vel gravamen inferas vel ab aliquo inferri permittas in ballia tua, & ſi quid damni vel gravaminis ab aliquo illatum eſt eis occaſione indignationis, quam erga eos habuiſſe dicebamur, id eis ſine dilatione emendari facias. Teſte me ipſo, apud Lincolniam* XXVI. *Novembris.*

S. Hugonis epiſcopi Lincoln. obitus.

D Per idem tempus dominus HUGO epiſcopus Lincolnienſis, quondam prior cujuſdam domus ordinis Carthuſienſis in Anglia, cum a patriæ (a) ſuæ reviſitatione in Angliam regrederetur, apud Londoniam maxima ægritudine detentus eſt. Ex cujus ægritudinis moleſtia ab hac luce ſubtractus, ad indeficientem, ut credimus, tranſiit luminis claritatem. Cujus corpus exanime a Londoniis delatum in civitatem Lincolnienſem epiſcopatus ſui ſedem eodem tempore, Deo procurante, illatum eſt, quo rex Angliæ cum rege Scotiæ colloquium ſuum habuit, ubi tunc E tres archiepiſcopi, & fere omnes nobiliores utriuſque regni convenerant. Nuntiato itaque quod corpus epiſcopi jam appropinquaret civitati, catervatim ruunt populi in occurſum funeris ſui paſtoris. Ipſi reges cum archiepiſcopis & cum omni clero & principibus devote occurrunt. Cujus loculum rex depoſito faſtu regio cum archiepiſcopis, ſubmiſſis cervicibus, ſuper humeros humiliter

[a]

Ejus loculum rex una cum archiepiſcopis defert.

(a) Per patriam ſuam hic intelligendum conjicio Carthuſienſium cœnobium, cui ante epiſcopatum præfuerat, quod ſingulis annis viſitabat, per aliquod temporis ſpatium cum ſuis olim fratribus commorans.

Digitized by Google

imponunt; & per aliquantam moram pium onus ſubvehunt, lutum platearum parvi pendentes pro tanti viri obſequio. Deinde ab archiepiſcopis & epiſcopis & a clero civitatis cum pſalmis & hymnis in baſilicam ſedis ſuæ bajulatur. Lectiones in nocturnis exequiis vigiliarum nonniſi ab archiepiſcopis & epiſcopis leguntur; felices ſe arbitrabantur qui loculum ejus contingere potuerunt. Copioſiſſima oblatio & magna donaria ei oblata ſunt quamdiu intumulatus ſuper terram jacuit, pontificalibus inſignitus more ſolito faciem habens diſcoopertam, caput mitra redimitum. Novam quamdam eccleſiam in honore Dei genitricis eleganti ſchemate in urbe illa inchoavit, quæ omnes alias baſilicas in Anglia quadam ſtructuræ elegantia ſuperexcellere videtur, quam ſe vivum ſive mortuum conſummandam eſſe prædixit. Quamdam vero fraternitatem in epiſcopatu ſuo inſtituit, ex qua mille marcæ ſingulis annis ad illud opus conſtruendum colligebantur. Fama volitans perhibet, quod meritis ipſius ſanitatem quibuſdam ægrotis divina virtus contulit. Nec mirum ſi Dominus virtutum pro dilecto ſuo apud homines in terris magnificando, aliquod miraculum oſtenderit, cujus ſanctitatis opinio tam celebris apud plurimos extitit, ut eum vitam virtutum duxiſſe incunctanter credant. Siquidem ante epiſcopatum præcipua religione præpollens, opinatiſſimus inter religioſos habebatur: quam utique converſationis ac humilitatis formulam, etiam poſt epiſcopatum in quantum ei licuit pro cura paſtorali ſemper habere ſtuduit. Simoniacam vero peſtem in tantum exhorruit, ut nec pro ipſius regis aut alicujus potentis favorabili petitione alicui eccleſiaſtica beneficia largiretur, niſi quem morum probitas commendabilem redderet. Plura ſunt quæ de ejus laudabili converſatione utiliter conſcribi poſſunt, ſed ea eloquentioribus, & qui majorem actuum ejus notitiam habent relinquimus.

Innocentius papa Galliam ſuppoſit interdicto.

Hoc anno papa INNOCENTIUS omnem Chriſtianitatis ritum in Gallia interdixit, excepto baptiſmo parvulorum, eo quod rex Philippus legitimam uxorem repudiaverat, atque aliam ſuperduxerat: ex qua nimirum interdictionis juſte illata ſententia, maxima ſchiſmatis contentio inter epiſcopos & diverſos eccleſiaſticæ profeſſionis gradus ſuborta eſt, dum quidam eorum ſummo pontifici parentes, illatæ ſententiæ humiliter deferebant; alii vero regiæ parti faventes, immo potius adulantes, atque nonnulli regio terrori cedentes, eccleſiaſtica ſacramenta conficiebant.

Odo Pariſienſis epiſcopus.

Quo tempore domnus ODO epiſcopus Pariſienſis, dum regiæ temeritati parere contemneret, a quibuſdam ejuſdem regis militibus ab epiſcopatu ſuo pedes ire compulſus eſt, equis & manticis ac ceteris rebus ſuis violenter ſpoliatus. Similiter epi- A ſcopus Silvanectenſis (a) ab epiſcopatu recedere compulſus eſt. [a] Plures etiam canonicorum ſæcularium reditus ſuos relinquentes ad alia loca iterum tranſmigrarunt. O quam horrificum, immo quam mirabile in ſingulis civitatibus per id temporis erat ſpectaculum, valvas baſilicarum obſeratas cernere, & ab ingreſſu earum Chriſtianos velut canes arcere, ab officiis divinis ceſſare, Sacramenta Corporis & Sanguinis Domini non conficere, ad præclaras ſanctorum ſolemnitates ex more plebem non confluere, defun- B ctorum cadavera ritu chriſtiano ſepulturæ non tradere, quorum fœtor aërem inficiebat, & horribilis viſio vivorum mentibus horrorem incutiebat. Plures legati ad curiam Romanam a domino rege deſtinati ſunt, qui ſuis allegationibus dominum papam a ſententia illata revocarent. Sed domnus apoſtolicus nec prece, nec minis, aut promiſſis a cenſura eccleſiaſticæ animadverſionis ullatenus revocari potuit, donec iſdem rex neceſſitate ſuprema compulſus, ſubintroductam uxorem dimitteret, atque injuſte repudiatam ad legitimum connubium revocaret. Quæ C profecto regina omni illo tempore, quo a viro ſuo erat dimiſſa, laudabilem vitam in omni caſtitate & profectu virtutum, ſub tutela religioſorum duxerat, atque orationum ſuffragia a religioſis quibuſque devote expetierat. Sententia hæc a domino papa in Gallos illata fere per novem menſes perſtitit.

Per idem tempus papa Innocentius de ſubventione terræ Jeroſolymitanæ magnam gerens ſollicitudinem, præhabito conſilio mandatum hujuſcemodi per univerſam eccleſiam deſtinare curavit:

Innocentii litteræ de ſubventione terræ ſanctæ.

D INNOCENTIUS *epiſcopus, ſervus ſervorum Dei, venerabilibus fratribus Cantuarienſi archiepiſcopo & ſuffraganeis ejus, & dilectis filiis abbatibus, prioribus & decanis, archidiaconis, & univerſis clericis tam ſubditis quam prælatis S. & A. B.*

Omnes Orientalis eccleſiæ miſerias & neceſſitates ingentes jam potius peccatis exigentibus deflere cogimur, quam referre, cum ad eum ſtatum, ſi tamen ſtatus dicendus eſt caſus, quod dolentes dicimus, eadem terra devenerit, ut niſi citius ipſius fuerit neceſſitati ſuccurſum, & occurſum conatibus paganorum, pauci Chri- E *ſtiani, qui ſe defenſioni hæreditatis Domini & Crucifixi obſequiis ſe devoverunt, hoſtiles ſagittas ſui ſanguinis effuſione inebriatim credantur & paganorum gladios ſuis jugulis placaturi, reliquiis deſolationis illius terræ, ſine ſpe humani ſubſidii, perdendis totaliter & ab hoſtibus occupandis, cum de partibus illis pene omnes jam redierint peregrini. Idem autem hactenus Dominus* JESUS-CHRISTUS, *ut probaret adhuc fortius fidem noſtram, & plenius intel-*

(a) Is erat Gaufridus vir magnæ religionis, qui anno 1215. abdicato epiſcopatu, ad Ciſtercienſes Carolilocenſis monaſterii ſuæ diœceſis ſe recepit.

Digitized by Google

ligeret qui ſunt ejus, miſericorditer impedivit, manus eorum in ipſos convertens, & eos inter ſe multiformiter diſcordantes permittens ad invicem deſævire, ut Chriſtianis interim ad ipſius terræ ſubſidium excitatis, facilior daretur facultas recuperandi perdita & de hoſtibus triumphandi. Recepimus enim litteras venerabilium fratrum noſtrorum Antiocheni, & Jeroſolymitani patriarcharum, archiepiſcoporum etiam, & epiſcoporum utriuſque provinciæ, ſimiliter & cariſſimorum in Chriſto filiorum noſtrorum Aymerici Jeroſolymorum & Lenun de Monte, L. Armeniorum regum illuſtrium & dilectorum filiorum & magiſtrorum Jeroſolymitanorum, Hoſpitalium & militiæ Templi, aliorumque multorum, ipſius terræ miſerias & neceſſitates plenius exponentes, & poſtulantes ſubſidium diutius expectatum, cum plus ibi ſperent, dante Domino, paucos hoc tempore propter Sarracenorum diſcordiam profuturos, quam hactenus copioſus exercitus profuiſſet. Adjectum eſt etiam, quod cum jam inter Sarracenos de pace tractetur, ſi priuſquam ſubveniatur Jeroſolymitanæ provinciæ inter eos fuerit concordia reformata, niſi ſolus Deus reſiſtat, cum ſit viris & viribus pene deſtituta, non erit qui eorum poſſit violentiam cohibere. Nos ergo cum fratribus noſtris, accitis etiam epiſcopis, & aliis viris religioſis apud ſedem apoſtolicam exiſtentibus, de ipſius terræ ſubventione tractantes, ne videremur opera gravia humeris imponere ſubditorum, quæ digito etiam movere nollemus, dicentes tantum, ac nihil vel modicum facientes: ita ut a nobis ad vos, & a vobis ad laicos benefaciendi derivetur exemplum, exemplo qui cœpit facere & docere, decimam partem omnium redituum & proventuum noſtrorum curavimus ſubventioni Orientalis provinciæ deputare, & ut non ſolum in rebus, verum etiam in perſonis neceſſarium terræ ſanctæ ſubſidium deſtinemus, dilectos filios noſtros S. titulo ſanctæ Praxedis presbyterum, & P. ſanctæ Mariæ in Via-lata diaconem cardinalem, quibus jam pridem impoſuimus ſignum Crucis, illuc propoſuimus deſtinare, qui exercitum Domini vices noſtras exercendo præcedant, & ad eos tamquam ad unum caput univerſi recurrant. Verum quia id quaſi modicum, immo vere modicum ad tot neceſſitates ipſius provinciæ ſufficere nullatenus reputamus, univerſitati veſtræ per apoſtolica ſcripta mandamus ex parte Dei omnipotentis & in virtute Spiritus-ſancti, ſub interminatione divini judicii diſtricte præcipimus, quatenus ſinguli veſtrum ſaltem quadrageſimam partem omnium eccleſiaſticorum redituum & proventuum ſuorum, prius tamen deductis uſuris, quarum ſolutio vitari non poſſit, in ſubſidium terræ ſanctæ convertant. Omnibus clericis tam ſubditis quam prælatis, qui quadrageſimam ipſam ſponte ac fideliter ſolverint, de Dei omnipoten-

A *tis miſericordia, & beatorum Petri & Pauli auctoritate confiſi, quartam partem injunctæ ſibi pœnitentiæ relaxamus, dummodo nulla fraus interveniat, & pia devotio ſuffragetur. Sciat autem ſe culpabiliter durum & dure culpabilem, qui tantillum ſubſidium in tanta neceſſitate creatori & redemtori ſuo negaverit exhibere, a quo corpus & animam & univerſa bona quæ habet, accepit, & nos qui, licet indigni, vices ejus exercemus in terris, hujus culpæ duritiam nullatenus diſſimulare poſſemus. Nec aliquo modo credatis, quod per hoc in diſpendium veſtrum legem vobis imponere intendamus, ut a vobis*
B *in poſterum quadrageſima quaſi debita vel conſuetudinaria exigatur. Immo nullum vobis ex hoc præjudicium volumus generari, qui tantæ neceſſitatis articulum nobis & vobis ſuperveniſſe dolemus, & quod ſimul de cetero non contingat optamus. Ab hac generalitate monachos Ciſtercienſes, Præmonſtratenſes canonicos, heremitas Grandimontis, Carthuſienſes excipimus, quibus ſuper hoc mandatum injungimus ſpeciale.*

Ad hoc præcepit domnus papa truncum concavum fieri in ſingulis eccleſiis, ſemel in hebdomada miſſa publice decantetur pro
C ſalute offerentium. Dedit etiam licentiam prælatis commutandi opus injunctæ pœnitentiæ in opus eleemoſynæ faciendæ; mandavit etiam de militibus & de aliis bellatoribus qui ſignum Crucis aſſumſerint, & in ſuis non potuerint ſumtibus transfretare, ut congrua eis ſtipendia ſubminiſtrent de illa pecuniarum ſumma, ſufficienti ab eis cautione recepta, quod in defenſione Orientalis terræ per annum vel per amplius commorabuntur ſecundum quantitatem ſubſidii; &
D ſi in via deceſſerint, ſuſceptum ſubſidium reddent in ſtipendia bellatorum. Qui etiam cum redierint non abſolventur de præſtita cautione, niſi litteras regis, vel patriarchæ, ſeu fratrum Templi, vel Hoſpitalis ſecum detulerint, quæ de mora eorum teſtimonium perhibeant. Mandavit etiam ut fideles inſtanter ammonerent, ut ſignum Crucis aſſumerent in nomine Domini ad præliandum bellum Domini, alioſque inducerent ad pias eleemoſynas faciendas juxta ſuarum ſufficientiam facultatum. Omnibus etiam qui la-
E borem hujus itineris in propriis perſonis & expenſis ſubiiſſent, plenam ſuorum peccatorum veniam indulſit, de quibus cordis & oris egiſſent pœnitentiam. Eis autem qui non in perſonis propriis, ſed in ſuis expenſis viros idoneos deſtinarent per annum illuc moraturos, & illis ſimiliter, qui in alienis expenſis laborem itineris hujus implerent, plenam ſuorum conceſſit veniam peccatorum. Præcepit etiam ut proficiſcentes ab uſurarum exactione quieti forent.

Digitized by Google

LIBELLUS DE MOTIBUS ANGLICANIS SUB JOHANNE REGE,

AUCTORE RADULFO COGGESHALE ABBATE.

Ex mſ. codice bibliothecæ Pariſienſis S. Victoris.

DUx Lovaniæ Leodium vaſtat, & dominus papa eum excommunicat. Rex Euſtachium *de Veſci* & Robertum filium Walterii in comitatibus tertio requiſitos cum eorum fautoribus utlaghiari (*a*) fecit, caſtra eorum ſubvertit, prædia occupavit. Archiepiſcopus Cantuarienſis cum coexulibus ſuis contra nuntios regis Romam petierunt, & a domino papa & cardinalibus debito cum honore ſuſcepti ſunt, & in agendis ſuis efficaciter exauditi. Magiſtrum Pandulfum in cauſæ ſuæ advocatum acceperunt, & ſic in Franciam redierunt. Rex Francorum in Angliam navalem expeditionem præparavit, ut regem Anglorum debellaret, & conſenſu procerum regni totam ſibi Angliam ſubigeret. Pandulfus regi Francorum prohibuit ne Angliam intraret, antequam regem Anglorum de ſatisfactione conveniſſet & de pœnitentia cognoviſſet. Rex Francorum interim totam Flandriam occupavit; quia comes Flandriæ cum eo transfretare in Angliam recuſavit. Rex Angliæ naves regis Francorum incendit, & de ſatisfaciendo eccleſiæ & recipiendo archiepiſcopo Cantuarienſi cum omnibus coexulibus epiſcopis, clericis & laicis, cautionem juratoriam præſtitit, & XII. tam comites quam barones cum eo, & ideo publice abſolvi meruit.

Rex Angliæ regnum ſuũ S. Petro perpetua donatione conceſſit.

2. Rex Anglorum totum regnum Angliæ & totum regnum Hiberniæ, Deo & beatis apoſtolis ejus Petro & Paulo, & domino papæ INNOCENTIO ejuſque catholicis ſucceſſoribus perpetua donatione conceſſit & carta ſua confirmavit, ut tamquam feodarius tam ipſe quam heredes ſui homagium ligium domino papæ & ejus catholicis ſucceſſoribus, ſi eos adire potuerint, faciant; & præterea mille marcas eſterlingorum, ſcilicet DCC. pro An- [A] glia, & CCC. pro Hybernia, ſalvo B. Petri denario, annuatim ad Paſcha & feſtum S. Michaëlis domino papæ & ejus catholicis ſucceſſoribus appendant: & ſi rex Johannes vel aliquis ſucceſſorum ſuorum contra hoc venire attentaverit, niſi rite commonitus reſipiſcat, cadat a jure regni. Archiepiſcopus Cantuarienſis cum coexulibus ſuis epiſcopis, monachis, clericis & laicis in Angliam venit, & poſſeſſionem terrarum ſuarum cum amminiſtratione libera recepit. Rex Arra- [B] gonenſis dum impudenter comiti Tholoſano contra catholicos auxiliatur, conſerto prælio, miraculoſe quidem, ſed miſerabiliter cum toto exercitu ſuo abſorbetur.

Cantuar. archiepiſcopus in Angliam redit.

Concilium Lateranenſe.

3. Dominus papa archiepiſcopos, epiſcopos, abbates, priores, archidiaconos & decanos totius Chriſtianitatis anno gratiæ MCCXV. calendis Novembris Romam venire præcipit, ubi generale concilium celebrare diſponit. Dominus papa per ſingula regna Chriſtianitatis ſingulos cardinales vel legatos de- [C] ſtinat, ut ad ſuccurſum terræ ſanctæ perſonas, arma, pecuniam colligant. Rex Angliæ parato navigio in Pictaviam barones Northanumbrenſes invitavit, ut ſecum transfretarent. At illi pari animo eademque ſententia contradixerunt, aſſerentes non in hoc ei obnoxios eſſe ſecundum munia terrarum ſuarum, ſed in expeditionibus Anglicanis; ſe nimis exhauſtos & vehementer attenuatos. Rex igitur indignatus collectis militum copiis ipſos atterere voluit; ſed tandem archie- [D] piſcopus eum rationabiliter arguens, impetum ipſius compeſcuit. Petrus de Ponte-fracto qui regem ulterius non regnaturum ab olim vaticinabatur, ipſo rege mandante, ſuſpenſus eſt. NICOLAUS epiſcopus Tuſculanus legatus apoſtolicæ ſedis, venit in Angliam, qui ut pluribus videbatur, nimis favorabilis erat regi in diſponendis cauſis & rebus eccleſiaſticis. Northanhumbrenſes regi concordantur, mediantibus legato, archiepiſcopo Cantuarienſi & aliis epiſcopis & baronibus, ea

Proceres Angliæ transfretare ad regis voluntatem recuſant.

Northanhũbrenſes regi recõciliantur.

(*a*) Utlagiare apud Anglos idem erat ac proſcribere extra regis protectionem. Utlagiatorum vero bona omnia erant fiſco addicta.

Digitized by Google

conditione, ut liceat eis gaudere atavis libertatibus, ſicut rex ante abſolutionem ſuam publico ſacramento juraverat. Omnes fere barones Angliæ confœderantur ſibi ad tuendam libertatem eccleſiæ & totius regni. Præcipiente domino papa epiſcopus Norwicenſis & plures eccleſiaſticæ perſonæ, quæ regi excommunicato communicaverant, & excommunicati vel ab excommunicatis beneficia eccleſiaſtica ſuſceperant, Romam ire compelluntur. Obiit Gaufridus filius Petri juſtitiarius Angliæ, & epiſcopus Wint. ei in officio illo ſucceſſit, ſubmurmurantibus totius regni proceribus, quod homo alienigena eis præficeretur. Gilo de Brehuſa filius Willelmi de Brehuſa, omnem poſſeſſionem paternam in cuſtodia recepit cum nepote ſuo, donec puer ad ætatem legitimam veniret, & epiſcopus idem regem abſolvit & quietum clamavit ab omni reſtitutione ablatorum quæ ſibi competebat. Comes Tholoſanus omnium poſſeſſionum extorris præter ſolam Tholoſam, venit in Angliam, & homagium regi fecit, & Tholoſam reddidit, & ut dicebatur, decem millia marcharum reportavit.

Comes Flandriæ in Angl. venit.

4. Ferrandus comes Flandriæ venit in Angliam, & occurrit ei rex apud Cantuariam, & recepit ibi rex homagium ejus de tota Flandria, & tam ipſi quam his qui cum eo venerant effudit munificentiam regiam in donariis largifluis auri, argenti, & lapidum pretioſorum. Rex claſſe copioſa collecta, circa Purificationem S. Mariæ cum paucis comilitibus, ſed infinita multitudine militum inferioris fortunæ, vela ventis expandit, & ad Rupellam applicuit, ducens ſecum reginam ſuam & Richardum filium ſuum & Alienor ſororem Arturi, cum theſauro inæſtimabili auri, argenti, & lapidum pretioſorum. Rex comitem Saleberiæ cum multa pecunia in Flandriam ad ſuccurſum comitis Flandriæ tranſmittit. Tres prædicatores tribus Angliæ partibus attribuuntur, ad colligendum arma, pecuniam, naves, & cruce ſignandum homines ad ſubventionem Jeroſolymitanam.

Regi præſcripta reſtitutio facienda archiepiſc. & epiſc.

5. Nuntii regis a Roma venientes talem reſtitutionis taxationem reportaverunt, ut rex primum quadraginta millia marcharum archiepiſcopo Cantuarienſi & coepiſcopis olim ſpoliatis perſolveret; & deinde præſtito ſacramento per cartam ſuam ad ſolvendum annuatim XII. marcas ſe obligaret, donec tota ſpoliationis ſumma compenſaretur, datis inſuper vadibus epiſcopis, comitibus & baronibus, eorumque ſucceſſoribus, qui pro rege per ſacramenta cartaſque publicas ſponderent, & ſic demum interdictum Angliæ ſolveretur. Rex Angliæ totam Aquitaniam, excepta civitate Pictavis & paucis caſtellis, in deditionem accepit, fratrem comitis Britonum cum XXV. militibus in obſidione Nannetis civitatis cepit, cum Gaufrido de Luiziniaco, & comite Augenſi, & comite Mar- A chiæ qui dicitur Hugo *le Brun*, necnon Savarico de *Malleon* concordiam fecit.

Angliæ rex Aquitaniam in deditionē accepit.

6. Obiit Gilebertus Roſenſis epiſcopus. Solutum eſt interdictum totius Angliæ in die ſanctorum Proceſſi & Martiniani Londoniis. Commiſſum eſt prælium inter regem Francorum & comitem Flandriæ prædictum cum complicibus ſuis, & cæſa ſunt caſtra Flandrenſium a Francis, & capti ſunt comes Flandriæ, & comes Boloniæ, & comes Saleſberiæ frater regis Anglorum nothus, & maxima multitudo militum gradus inferioris. Actum eſt autem hoc prælium XIII. calendas Auguſti die Dominica juxta *Douay*. B Obit domnus Simon abbas IV. de *Tilletes*, qui gratia Dei ſibi cooperante, quaſi de pauperrima grangia pulcherrimam inſtituit abbatiam, in quo zelus religionis cum prudentia ſæculari contendebant. Obiit Albericus *de Ver* comes Oxonienſis. Rex autem Angliæ in expeditione ſua parum proficiebat. Sed & vicecomes *de Tuars* ab eo receſſit, & adhæſit regi Franciæ.

Inſignis victoria a Gallis reportata.

7. Rex Franciæ movit expeditionem pervalidam contra regem Angliæ. Treugæ firmatæ ſunt inter duos reges a proximo Paſcha in quinque annos ex mandato domini papæ ſecundum quoſdam, ſecundum alios C interventu ſexaginta millium marcarum, quas rex Angliæ, verens multitudinem occurſantis ſibi hoſtilis exercitus, regi Francorum numeravit. Magiſter Robertus *de Curzum* (a) dum inſolentius ſe gereret in Francia, corripitur acriter per litteras a domino papa; ſed & domnus Nicolaus legatus Angliæ, dum innoteſceret domino papæ quod inſolentiis regiis nimis faveret, & reparandæ libertati eccleſiaſticæ minus intenderet, & conſanguineos ſuos in eccleſiaſticis beneficiis avare inſtitueret, per litteras domini papæ correptus, timens valde tunicæ ſuæ, Romam reverti feſtinavit. Rex a Pictavia in Angliam rediit. D Obiit Johannes de Gray epiſcopus Northwicenſis in tranſmarinis. Barones Northanhumbriæ in unam coeuntes ſententiam, ut regem compellerent ad reformandam eccleſiæ & regni libertatem, & ad abolendas pravas conſuetudines, quas ad depreſſionem eccleſiæ & regni, tam pater quam frater regis cum his abuſionibus, quas idem rex adjecerat, olim ſuſcitaverant, ſecundum quod rex anno præterito juraverat, regem ſuper his pluribus diebus & locis ad hoc inter eos E præfixis alloquuntur, orant & adhortantur. Inſuper & cartas regis Henrici primi proferunt, quæ libertates exprimunt, quas proceres olim abolitas nunc reſuſcitare contendunt; ſed rege pertinaciter renuente, diſcordes ab invicem diſcedunt. Obiit piæ memoriæ dominus Willelmus rex Scotiæ, cum regnaſſet plus quam quinquaginta annis, cui

Treugæ inter Franc. & Angliæ reges.

Innocentius papa ſuos corripit legatos.

Proceres Northanhūbriæ hortantur regem ad reſtituendam regni & eccleſiæ libertatem.

(a) Aliis dicitur Robertus de *Corchon*, qui anno 1212. egregia condidit ſtatuta in concilio Pariſienſi.

ſucceſſit

Digitized by Google

ſucceſſit in regnum filius ejus Alexander.

Obiit magiſter Eustachius Elienſis epiſcopus. Rex Johannes ad iter Jeroſolymitanum cruce ſignatur.

Barones regẽ diffidant.

8. Barones Angliæ regem ſuum diffidant, & ei homagia ſua reſignant, occupata Northantona; qui dum caſtella regis invadunt, prædas ex prædiis ejus viriliter diripiunt. Inde pactis confœderationibus per internuntios cum civibus Londoniarum XVI. calendas Junii, die Dominica, mane depoſitis agminibus ad civitatem accedunt, & civibus ad officium divinum occupatis, ſine contradictione irruptionem faciunt. Ingreſſi vero regios fautores, quos invenerunt, ceperunt, & eorum bona diripuerunt. Judæorum domos invaſerunt, apothecas & ſcrinia confringunt, & exhauſtas multo tempore in hac expeditione religioſa, crumenas reſarcierunt. Inde Robertus filius Walteri mareſcallus exercitus Dei & ſanctæ eccleſiæ, & Gaufridus de Mandevilla comes Exſexiæ & Gloweceſtriæ inſtaurandis muris civitatis ex lapideis domibus Judæorum quotidie vigilanter intendunt. Turrem tamen Londoniarum non acceperunt, paucis licet intus viriliter reſiſtentibus. Cumque per regnum longe lateque percrebuiſſet, quod barones regiàm metropolim occupaſſent, omnes, exceptis comitibus Warenniæ, Arundelli, Ceſtriæ, *Penbroc*, Ferrariæ & Saleſberiæ, & baronibus Willelmi *Brivvere*, aliiſque paucis, quorum tum tam comitum quam baronum milites omnes in partem baronum tranſierant; ceteri, inquam, omnes de die in diem catervatim in exercitum Dei tranſierunt, donec ordinarentur per Angliam quatuor fortiſſimi exercitus, tantuſque terror regem obſideret, ut jam extra Windleshoram nuſquam progredi auderet.

Londonias occupant.

Rex Francorum eis promittit auxilium.

*f. inſtantia.

9. His itaque ſe habentibus, rex Francorum per litteras de conſtantia hortatur & unanimi concordia & virili * inconſtantiæ, promittens eis ſuppetias, quantum, ſalvis treugis, quæ inter ipſum & regem Johannem erant, eis ſubminiſtrare poterat. Spondetque quod neminem de omni poteſtate ſua permittet venire in auxilium regis contra barones. Machinas etiam ſuas bellicas per Euſtachium monachum eis tranſmiſit, & ſi opus haberent multam copiam theſaurorum ſuorum eis commodare diſpoſuit. Sed & de ſtrenuis bellatoribus ſuis in ſuccurſum baronum liberis transfretare diſſimularet. Quibus cognitis, & regem timiditas & barones obtinuit animoſitas.

Pax inter regem & barones.

10. Die igitur colloquii conſtituto, barones inter *Windleſore* & *S*[illegible]*s* in prato qui vocatur *Runemed*, cum mu[illegible]dine præclariſſimæ militiæ, & per omnia bene armatæ, conveniunt, & in eodem loco fixis tentoriis manſerunt, ſed & rex cum ſuis ſeorſum in

A eodem prato in papilionibus manſit, interveniente itaque archiepiſcopo Cantuarienſi cum pluribus coepiſcopis & baronibus nonnullis, quaſi pax inter reges & barones firmata eſt, & tactis ſacroſanctis, ab omnibus inviolabiliter tenenda juratur etiam à rege. Mox igitur forma pacis in carta eſt comprehenſa: ita quod ſinguli comitatus totius Angliæ ſingulas unius tenoris haberent cartas, regio ſigillo communitas. Ibi quoque jura ſua baronibus & aliis de quibus indubitanter conſtabat quod eis competebant, rex reſtituit. Præfixo igitur alio die ad jura reſtituenda, de quibus controverſia fuit, barones B reverſi ſunt Londonias. Inde tyrocinia diverſis in locis Angliæ barones exercuerunt.

Conjuratio in regem.

11. Fit generalis conjuratio a ſingulis tam militibus quam liberis hominibus per ſingulos comitatus totius regni, ex præcepto regio in litteris patentibus propoſito, quod in fide & virtute prædictam cartam tenerent, & tenere nolentes etiam regem ipſum totis viribus infeſtarent. Rex ad præfixum diem colloquii venire noluit, ſed ſolitas inducias doloſe repetivit. Tandem cum apud *Stanes* in Cantia diem colloquii accepiſſet, non venit, immo de die C in maritimis, de nocte in mari ſe contutans, undecumque potuit navigium ſibi multiplicavit, alienigenas accerſivit, theſaurum quem ſecum in navibus collocaverat, in donaria effudit, Angligenas omnes a curia ſua fugavit; ſed & maris portus in Cantia & Suderia, & Hamtona, Scira, diſtrictis cuſtodiis obſedit, ne quis eo nolente inde ad concilium Romanum tranſiret: inde in archiepiſcopum Cantuarienſem calumniam evomuit, incuſans eum frudulentæ proditionis, expetens ab eo caſtellum Roſficenſe & turrem Londoniarum, quæ tamquam mediator ac ſequeſter conſervanda ſuſcepit, D donec in cujus dominium jure cederent, judicio diſcerneretur. Archiepiſcopus autem poſt artas reſpondendi inducias, regi reſpondit, ſe non poſſe reſignare ei prædictas munitiones, niſi per judicium. Sed & epiſcopus Roffenſis dominum papam audacter appellavit contra archiepiſcopum & regem, ne quid fieret de caſtello Roffenſi, quod in præjudicium juris archiepiſcopalis, quod eccleſiæ Cantuarienſi in prædicto caſtro competebat, innovaretur. Aſſerebat autem, ſua inE tereſſe pro jure Cantuarienſis eccleſiæ appellare, utpote capellanum archiepiſcopi. Inde poſt modicum tempus Robertus filius Walteri, verens ne regis inſtantia compelleret archiepiſcopum ad deditionem caſtri Roffenſis, aſſenſu Reginaldi de Cornhella, qui caſtellum illud cuſtodiebat, ipſum clam ingreditur cum plurima manu militari, & ibidem per aliquot dies manebat, rege circa Cantuariam & Doveriam inequitante.

Digitized by Google

Crucis prædicatio adverſus Angl.

12. Interim ter miſſo Hugone de Bova quodam exule regis Franciæ cum litteris domini papæ, vel fictis vel veris, incertum, prædicari fecit in Brabantia, & adjacentibus provinciis, quantumvis* omnes armis bellicis inſtructi in remiſſionem, peccaminum in Angliam venirent, & eam ſine delectu ordinis, dignitatis, ſexus, vel ætatis exterminio darent, eo quod ſecundum falſidicam ſtropham omnes a fide catholica defeciſſent. Interea Cantuarienſis archiepiſcopus, rege invito & ei minas intentante, transfretavit: ſed Wintonienſis epiſcopus & Pandulfus Norwicenſis electus, cum abbate Redingiæ, jam per litteras domini papæ, vel veras vel fictas, vel per falſi ſuggeſtiones impetratas, præmuniti, ad excommunicandum omnes regis infeſtatores, ipſum archiepiſcopum ab officio ſuſpenderunt, acclamantes in mari jam velificanti, eo quod ſententiam excommunicationis in quoſdam ſibi nominatos, qui regem infeſtabant, denuntiare noluiſſet; & quia ſic ad concilium tranſiret: quorum tamen ſententiam, licet iniquam, ob reverentiam domini papæ non contemſit, ſed humiliter & ac devote tenuit.

* ſ. quam citius.

Claſſis regia turbine diſſipata.

13. Igitur dum Deus tempeſtates & turbines præter ſolitum horrendas, & multitudinem copioſam navium contrivit in corde maris cum prædicto H. duce ipſarum, qui cum navi regis propria & milite copioſo, ac theſauro plurimo ſubmerſus eſt quaſi plumbum in aquis vehementibus. Evaſerunt tamen nonnullæ naufragium, quarum plures ab Anglis interceptæ luctuoſum ſubierunt ergaſtulum. Rex igitur hanc jacturam graviter dolens, collectis plurimis copiis, Roffeceſtriam ex parte fluminis intercurrentis adiit, cupiens pontem incendere, ne quod ſubſidium Roffenſibus ea parte a Londoniis poſſet accedere. Sed Robertus filius W. cum ſexaginta militibus & ſervientibus ac baliſtariis ſtrenuis pontem defendit, & accenſum extinxit, regemque inanem conſilii ſui aufugere compulit, pluribus ex parte regis ſubmerſis, vel vulneratis, aut occiſis. Capti ſunt ibi ex militibus baronum, Oliverus *de Argenteal*, & David *Giffart*, dum nimis ſupra vires niterentur milites regis capere, ipſi dum ſociis alias occupatis ſuccurſum non habent, victores à victis violenter abducti ſunt. Hujus captionis occaſione, cum rex prædictum Oliverum ſtrenuum crudeliter fame necare propoſuiſſet, frater ejus O. primogenitus, qui fuit in cauſa baronum alleganda acerrimus, compaſſione fraterna permotus, cum ad ejus redemtionem multam regi pecuniam obtuliſſet, nec exaudiri potuiſſet, tandem poſt triduam fratris famem de licentia baronum in partes regis corpore non mente ſe tranſtulit, & datis de perſeverantia obſidibus, fratrem tanto diſcrimini exemit.

Rex occupata Roffenſi civitate caſtellū obſidet & expugnat.

14. Rex iterum refectis copiis armatorum, A quinto die Octobris, die Dominica Roffenſem civitatem improviſus occupavit, & ingreſſus caſtellum obſedit, machinis multimodis obſeſſos infeſtans. Erant autem in caſtello præcipui W. *de Aughem* & Reginaldus de Cornhilla, Willelmus *de Aineford* & alii plures, cum pluſquam C. militibus & ſervientibus ac baliſtariis ſtrenuis quam plurimis; tractaque eſt obſidio fere per duos menſes: in qua obſidione rex expendit in ſtipendariis pluſquam LX. millia marcarum, totamque Cantiam crudeliter populatus eſt, ipſamque ſedem epiſcopalem, eccleſiam Roffenſem, & clauſtrum ac officinas monachorum: B etiam juxta ſanctum altare, & thecas ſanctorum Paulini Eboracenſis archiepiſcopi primi, & B. Ythamar Roffenſis quondam antiſtitis, ſtabiliverunt equos ſuos, & comeſſationes & ebrietates, necnon cubilia, & impudicitias, nullo reſpectu habilo loci ſancti & & ſanctorum, inibi exercuerunt. Qui vero intra caſtellum erant, induſtrie ſatis & diſciplinatiſſime ſe defenderunt, infinitos forinſecus occidentes. Tandem vero muris conquaſſatis & ſuffoſſis, cum jam victualia defeciſſent obſeſſis, manus regi dederunt, ſe & C ſua regiæ miſericordiæ committentes.

Ludovicus filius regis Philippi baronibus mittit auxilium.

15. Dum hæc obſidio traheretur, applicuerunt apud *Ervvelle* in vicinis portubus ferme ſeptem millia armatorum, quos Ludovicus filius Philippi regis Francorum, quem barones Angliæ in regem ſibi elegerant, abjudicato & abjurato rege Johanne cum omnibus ſuis, in ſuccurſum baronum tranſmiſerat, internuncio Sahero *de Quinci* comite Wint. Rex quoque Johannes fraudulosam pro more ſuo ſtropham commentatus, litteras jam direxerat P. regi Francorum ſub nomine omnium baronum Angliæ ſibi ad- D verſantium, quas & transformatis ſingulorum ſigillis ſigillare fecit, cum gratiarum actione flagitantium non oportere dominum Ludovicum filium ejus in Angliam vexari, eo quod inter ſe & dominum ſuum regem Angliæ pacifice conveniſſet ſuper omnibus quæ à ſe mutuo petebant, ſe quoque plenarie ſatisfacturos domino Ludovico ſuper impenſis quas fecerat in eorum ſuccurſum. Hujuſmodi litteris relectis in audientia regis Franciæ, comitem Wint. ſibi præſentem minaciter proditionis accuſavit. At comes dolum præſentiens caput ſuum in obſidatum regi obtulit, E quod illæ mendoſæ erant. Similis formæ litteras deſtinavit rex Johannes ex parte R. filii Walteri & aliorum baronum Angliæ ad barones Nortanhumbrenſes, quibus eorum adventum Londonias retardavit. Rex quoque Francorum obſides petiit a baronibus Angliæ pro indubitata ſecuritate, & tranſfretantibus G. de Mandevilla & H. *de Buhun*, comitibus Gloveceſtriæ & Herfordiæ, ipſos obſides accepit.

Fictitias ad Philippum regem litteras fabricat Johannes.

16. Rex Johannes, capto caſtello Fofecenſi,*

*l. Roffenſ

exercitum ſuum diviſit, cujus medietatem ſub manu Savarici de Malo-leone Pictavini & Falconis Normanni, & comitis Sareſberiæ fratris ſui nothi, & Gerardi de *Sogengavie* Flandrenſis, & Walterii cognomine *Buc* de Brabantia, commendavit. Ipſe vero cum reſiduo exercitu contra Norenſes percundit.* At Savaricus prædictus & ſocii ejus ipſa nocte Dominicæ Nativitatis caſtellum de Plaſſeto, quod eſt Galfridi de Mandavilla obſederunt. Plures quoque militum & ſervientium eorum patriam circumquaque vaſtare intenderunt: adeo ut ipſa die Dominicæ Nativitatis eccleſiam & officinas abbatiæ de *Tilleteye* violenter, dum ſolemnis miſſa poſt tertiam celebraretur, intrarent,& omnem eorum ſuppellectilem everterent, & apothecas plures confringentes, plurima multorum depoſita rapiebant & aſportabant. In die quoque Circumciſionis apud *Coggeſhale*,dum hora tertia diceretur, in eccleſia violenter ingreſſi, XXII. equos qui erant epiſcopi Londonienſis, & theſaurarii fratris, & aliorum abduxerunt. Deinde ad S. Edmundum convolantes, inde inſulam Elyenſem cinxerunt propter plurimos milites & nobiles feminas, qui illuc loci munimine confiſi, ad S. Edmundum ante facies prædonum confugerant. Tandem vero inſulam ingreſſi, gravem fecerunt exterminationem in ea ubique quocumque devenerant, non ætati parcentes, nec ſexui, nec conditioni, nec religioni. Eccleſias quoque confregerunt, & quæ in in eis depoſita fuerant abſtulerunt, homines etiam ut pecunias eorum emungerent, horrendis pœnarum cruciatibus adegerunt, maxime ſatallites prædicti *Buc*.

* l. procedit.

Regis copiæ monaſteria vaſtant.

Barones a tranſmarinis partibus adducunt copias.

17. Sabbato proximo poſt Epiphaniam redierunt Londonias a tranſmatinis comes Wint. & ceteri comites, ducentes ſecum LXI. naves militibus & ſervientibus onuſtas. Die Veneris ante Purificationem S. MARIÆ Savaricus prædictus cum ſociis ſuis obſedit caſtellum Coleceſtriæ; ſed audito quod barones Londoniis feſtinarent ad ſuccurſum caſtelli, die Mercurii poſt Purificationem B. MARIÆ verſus S. Edmundum receſſerunt. Nocte præcedente diem Dominicam pridie calendas Februarii,paulum ante crepuſculum matutinum, viſæ ſunt à pluribus duæ ſtellarum cohortes ab oriente & occidente ſibi occurrentes, in portentuoſam concertationem ſibi commiſceri, una grandi ſtella ſeſe in medio earum immobilem continente. Cumque hæc pugna diutius moraretur, tandem orientalibus ſtellis in ſua cadentibus, certamen finitum eſt.Rex itaque cum exercitu ſuo uſque ad mare Scoticum pertranſivit, terras baronum depopulando, rapinis & incendiis inceſſanter invigilans. Caſtella quoque eorum quæ vel per ditionem vel per obſidionem cepit, funditus dirupit. Barones vero Norenſes fugerunt a facie ejus, præter paucos, qui ſe miſericordiæ ejus immiſericordi ſubdiderunt. Tantam autem moram fecit rex in illa expeditione, & tam longe proceſſit, ut vix quo deveniſſet ſciri poſſet; adeo ut fallax fama divulgaret, quod mortuus eſſet, & apud Redingam clanculo ſepultus.

Rex eorum terras depopulatur.

18. Obiit Galfridus de Mandavilla Londoniis ex vulnere quod ſuſcepit, dum more Francorum equites cum haſtis vel contis ſeſe curſim equitantes viciſſim impeterent, uno die ante caput quadrageſimæ ſepultus eſt apud prioratum S. Trinitatis Londoniarum. His diebus facta eſt denuntiatio excommunicationis quam dominus papa in concilio Lateranenſi publice fecit in omnes infeſtantes Johannem regem Angliæ; canonici tum S. Pauli Londoniarum & plures aliæ eccleſiaſticæ perſonæ, ſed & barones Londoniis commorantes contra ſententiam appellaverunt, excipientes contra illam quod lata fuit per filii ſuggeſtionem.

Excommunicatio in regē infeſtantes.

19. Circa medium quadrageſimæ rex exercitu multo obſedit caſtellum *Colec.* Et poſt paucos dies accepit in deditionem a Francis qui illud cuſtodiebant, ea conditione, ut dicti Franci ad ſuos cum omnibus quæ ad ſe pertinebant, libere redirent. Angli vero qui inibi reperti fuerant, ſub libera redemtione taxati dimitterentur. Hanc conventionem cum comes Sareſberiæ ſacramento firmaſſet vice regia inviolabiliter tenendam, rex Francos quidem omnes abire dimiſit, Anglos autem ſub arcta cuſtodia vinclis mancipavit, nuſquam veritus Dei juſtitiam & fidei violationem. Franci vero illi Londonias venientes, ſtatim capti ſunt, & ab indigenis baronibus inſtanter accuſati, quod commilitones ſuos Anglos nequitia & infidelitate prodidiſſent, dum alia quam ſe conditione obligaſſent. Jam de ſuſpendio ipſorum ſententialiter interlocutum fuit; ſed ad ſuggeſtionem & conſilium cujuſdam ſapientis, ſententia cum executione ad præſentiam domini Ludovici ſuſpenſa eſt. Ipſi interim in vinculis tenebantur.

Rex expugnat caſtellū Coleceſtriæ.

20. Rex igitur cum cepiſſet caſtellum comitis Roberti *de Ver* apud Hidingeham feſtinavit ſtipendiariis ſuis donativa diſtribuere, ut inſtanter Londonias obſiderent. Quod cum innotuiſſet Londonienſibus, aperuerunt omnes portas civitatis, parati ad congreſſum cum rege, ſi ad ſpatium X. leucarum ad civitatem proximaret. Rex autem cognita animoſitate illorum & multitudine, ac bellandi ſtrenuitate, experiendi periculo ſe ſubtraxit. Savaricus tamen de Maloleone ex improviſo a Londonienſibus bello exceptus, pluribus ſuorum amiſſis, graviter ad mortem uſque fere attritus & vulneratus eſt. Norenſes quoque, reſumtis viribus, Eboracum obſederunt, & eam acriter oppugnantes, tandem acceptis plus quam mille marcis, treugas uſque ad

Ejus copiæ Londonias non audent obſidere.

octavas Pentecoſtes civibus conceſſerunt. Sed & Londonienſes LXV. piratas qui Tamenſem fluvium obſederant, innumeris aliis occiſis vel ſubmerſis, captivos duxerunt. Fiebant tunc per Angliam a regiis complicibus prædationes & incendia, ſed & barones de terris adverſariorum rapinas agebant.

Rex miſſa legatione ad Philippum regem conatur impedire Ludovici adventum.

21. Rex interim per cunctos exploratores præſentiens, quod dominus Ludovicus fixe ſtatuiſſet venire in Angliam, tranſmiſit in Franciam ad regem Philippum epiſcopum Wintonienſem, Willelmum mareſcallum ſeniorem, & quoſdam alios, tentans, ſi quo modo per eos induceret eum, ut cohiberet filium ſuum a tali propoſito, ſed inexauditi ſunt reverſi. Rex igitur maritima perambulans loca, caſtra munivit, quinque Portuenſes, ſacramentis & obſidibus ab eis extortis, ſibi obligavit, navium copioſam multitudinem de *Gervemunde*, Lenna, Dunewico, & ceteris portibus Angliæ collegit, inſtruxit, & pugnatorum copiis implevit, ſtatuens navali prælio Francos adventantes excipere. Sed ecce ventus prævalidus & tempeſtuoſus ab Aquilone conſurgens, claſſem illam ex maxima parte tum colliſione attrivit, tum ſubmerſione demerſit, tum in partes Auſtrales longius abegit. Plures inſuper earum, quas ut Francorum navigia infeſtarent & incenderent, rex tranſmiſerat, contraria ſorte deluſus amiſit.

Ludovicus in Angliam appulit.

22. Dominus autem Ludovicus, paratis omnibus copiis apud *Caleis*, *Gravelinges*, & *Witſand*, flante vento qui Euro-Aquilo dicitur, eo quod ſit inter Orientem & Aquilonem medius, cum utroque participat, navigare cœpit verſus Angliam, laborioſe tamen, eo quod aliqua non directe ventus vela diſtenderet, & applicuit apud *Stanore* die Sabbati poſt Aſcenſionem Domini, ſcilicet XIV. cal. Junii. Cujus appulſione viſa, ſtatim Johannes rex perterritus fugit, flens & lamentans, & omnis exercitus ejus cum eo. Et quidem cum ſola navis domini Ludovici, aliis a longe remigantibus, applicuiſſet, niſi fata regem urgerent, facillime illum cum omnibus ſuis cepiſſet, utpote per biduum in mari proceloſo valde fatigatos. Rege ſicut ignaviter fugiente a facie eorum, Ludovicus cum exercitu ſuo proceſſit audacter, & primum civitatem Cantuariam cum caſtello in deditionem accepit; poſtea alia caſtella Cantiæ præter ſolam Doveram munitiſſimam.

Cantuariam in deditione accepit & Londonias venit.

Inde Londonias veniens, honorifice a proceribus & civibus ſuſceptus eſt, & in fidelitatem ejus & homagium omnes pariter juraverunt. Deinde captis quibuſdam caſtellis, præparavit occupare regem Johannem, quem audierat apud Wintoniam inſigne bellicum draconem erexiſſe, quaſi Ludovicum bello excepturus, ſi adveniret: ſed Johannes co- A gnito ejus adventu, draconem ſuum depoſuit, & aufugavit, inflammata prius urbe per quatuor partes. Sed cives ocius ignem extinxerunt, & adventanti Ludovico cum favore occurrerunt, & tradita ſibi civitate in ejus fidelitate juraverunt. Ille vero caſtella civitatis obſedit, & ad deditionem compulit. Ibi venerunt ad eum fere omnes comites & barones regni, qui eatenus Johanni adhæſerant. Comes quoque Sareſberiæ ſe cum caſtello Saleſberiæ Ludovico tradidit. Pauci vero adhuc Johanni pertinaciter adhæſerunt. His itaque peractis, circa feſtum B. Mariæ Magdalenæ B obſedit caſtellum Doveræ, & protraxit obſidionem uſque ad feſtum B. Calliſti. Tunc Hubertus de Burgo & Gerardus de *Sorengi*, qui principes erant in caſtro ultra ferre non valentes aſſultus & machinas Ludovici, treugas ab eo impetraverunt, ut miſſis nuntiis ad Johannem, vel ſuccurſum ab eo peterent, vel caſtellum ſuum ei redderent. Johannes autem dum prædicta protraheretur obſidio, perambulabat terram, & incendiis & rapinis quæcumque potuit conſumſit. Comes vero Nivernenſis, qui cum Ludovico venerat, cum exercitu multo Anglorum, caſtellum de *Vindleshore* C per duos ferme menſes obſedit, cumque Johannes approximaret cum exercitu, quaſi obſidionem diſſipaturus, illi paraverunt eum excipere in bello. Quo cognito, refugit ab eis, & concite pertendit viſitare caſtella, quæ jam treugas acceperant deditionis a baronibus, & acceperant datis obſidibus in Nortfolchia & Sutfolchia & Eſtſexia. Et dum iter ageret, ubique incendia & rapinas multiplicavit, nec etiam eccleſiis parcens. Quo cognito, barones qui obſidebant *Windleshore*, receſſerunt omnes ſimul a caſtello, D incendentes machinas ſuas, & regem inſequi contenderunt: quo ille audito, citius aufugit. Obiit Innocentius III. XVII. calendas Auguſti apud Peruſium, cui ſucceſſit Honorius. Alexander rex Scotorum & barones Norenſes venerunt Cantuariam ad ducem Ludovicum.

Johannis regis obitus.

Rex comperto quod barones ceſſaſſent ab ejus exſecutione, converſis habenis reverſus eſt ad *Len*, & præfecto ibidem Savarico de Malo-leone Pictavino, cœpit firmare *Len*. E Sed ibidem, ut dicitur, ex nimia voracitate, quia ſemper inſatiabilis erat, venter ejus ingurgitatus uſque ad crapulam, ex ventris indigerie ſolutus eſt in diſſenteriam. Poſtea cum paululum ceſſaſſet fluxus, fleobotomatus eſt apud villam Inlindeſſi quæ dicitur *Flagtun*. Huc ergo cum veniſſent nuntii incluſorum caſtri Doveræ, & intimaſſent cauſam adventus ſui, morbus ex dolore concepto recruduit.

Digitized by Google

ANNALES VETERES FRANCORUM.

Ex mſ. bibliotheca Regia.

OBSERVATIO PRÆVIA.

QUOS hic ſiſtimus veteres annales Francorum nobis exhibuit codex antiquus olim monaſterii Rivipullenſis, deinde Stephani Baluzii, a quo regiam in bibliothecam tranſiit. Eorum auctor anonymus Caroli Magni avorumque ejus præclara facinora ab anno DCLXX. *ad* DCCCXIII. *deſcribere ſibi propoſuit, ſimplici quidem ſtylo, pro more illorum temporum, ſed ad perſuadendum accommodato: cum ea præſertim narret quæ aut a probatiſſimis auctoribus acceperat, aut ſuis viderat oculis. Ætatem ſuam prodit ipſemet, cum Caroli Magni res præclare geſtas proſecuturus, excuſat ſeſe, quod de ejus nativitate, infantia atque etiam pueritia nihil ſit dicturus.* Quia, *inquit*, neque quiſquam modo ſupereſſe invenitur, qui horum ſe dicat habere notitiam. *Quibus ex verbis duo maxime licet inferre, unum auctorem hos ad ſcribendos Annales ſtatim a Caroli Magni obitu calamo manum admoviſſe, cum jam ſupereſſet nullus ex his qui infantem aut puerum viderant, perplures vero viverent qui adoleſcentem & virum: alterum* inceptum *judicaſſe ea quorum notitiam certam ab oculatis teſtibus non accepiſſet, referre.*

Porro cum magnam hi Annales affinitatem habeant cum Chronico Moiſſiacenſis monaſterii, ab Andræa Cheſnio tomo III. hiſt. Francorum vulgato, ejuſque paſſim verba referant, dubii aliquandiu hæſimus an eos prælo committeremus. Verum re mature diſcuſſa, atque utroque opere inter ſe diligenter collato, primo invenimus, plura in codice Moiſſiacenſis Chronici, ipſo fatente Cheſnio, deſiderari folia, quæ tertiam aut quartam hujus operis partem conficere poſſunt. Secundo plures in noſtro codice articulos a Moiſſiacenſi omnino diverſos contineri, tandem ea ipſa de quibus inter eos codices convenit, ſæpe inter ſe diſcrepare, adeo ut quod in noſtro clarum & apertum eſt, id ſit in Moiſſiacenſi perobſcurum. Quibus adducti rationibus novum nec ſpernendum opus judicavimus eruditis viris non invidendum. Quæ vero ab anno DCCCXIII. *ad* DCCCXL. *ſequuntur, ab aliquo Anianenſi monacho addita cenſemus.*

INCIPIT GENEALOGIA, ortus, vel actus ſive vita Caroli glorioſi atque piiſſimi imperatoris.

IN temporibus illis anno ab Incarnatione Domini DCLXX. decedentibus regibus de Gallia, PIPINUS & MARTINUS potentiſſimi duces dominabantur in Auſtria. Hi duces in

A odium verſi contra Ebroinum præfectum Galliæ aciem dirigunt, contra quos THEODERICUS rex Francorum & EBROINUS præfectus cum hoſte cucurrerunt loco nuncupante Locuſtio, (*a*) ſimulque conjuncti ſe invicem cæde magna proſternunt, corruitque ibi infinita turba populi. Auſtraſii victi in fugam verſi, Ebroinus eos cæde crudeliſſima inſe-

(*a*) Chronicon Moiſſiacenſe *Lucofao*.

Digitized by Google

cutus, maxima parte ex illa regione vaſtata. Martinus per fugam elapſus, Lauduno ingreſſus, illic ſe recluſit: Pipinus vero altrinſecus evaſit. Ebroinus itaque, patrata victoria, reverſus eſt, veniens cum exercitu Herciaco (a) villa, ad Martinum nuntios miſit, & data ſacramenta, ut cum fiducia ad regem Theodericum veniret, hoc doloſe ac fallaciter ſuper capſas vacuas ſe jurante, (b) Martinus eos credens, Herciaco (c) villa veniens, ibique cum ſociis ſuis interfectus eſt. Ebroinus itaque magis ac magis Francos opprimens, dum Ermefredo Franco inſidias pararet, Ermefredus quoque clam ſuper eum conſurgens atrociter, præfatum Ebroinum interfecit, ad Pipinum in Auſtria fugiens evaſit. Franci quoque conſilio accepto Warathonem virum illuſtrem in loco Ebroini cum juſſione regis majorem domus conſtituunt. Accepit ipſe Waratho inter hæc obſides a prædicto Pipino, & pacem cum eo iniit. Erat enim eidem Warathoni filius efficax induſtriuſque, feroci animo & acerbis moribus, inſidiator patris ſui, eumque ab honore ſupplantans. Eratque nomen ei Giſlamaris, cui B. Audoenus Rothomagenſis epiſcopus prohibuit ne hanc nequitiam contra patrem ſuum inferret: quod ille audire contemſit. Fueruntque inter ipſum Giſlamarem & Pipinum bella civilia & multa diſcordia: qui ob injuriam patris & alia crudelia peccata, a Deo percuſſus, iniquiſſimum ſpiritum exhalavit, juxta quod S. Audoenus ei prædixerat. Illoque defuncto, Waratho iterum honore priſtino nanctus eſt. In his diebus B. Audoenus Rothomagenſis epiſcopus plenus dierum ac virtutibus præclarus, Chilpiaco villa regali in ſuburbano Pariſiorum civitate migravit ad Dominum. Succedente quippe curriculo temporum prædictus Waratho defunctus eſt.

Franci in diverſa oberrantes, Berthcarium in majorem dominatum conſtituunt. In illis diebus Pipinus ab Auſtria conſurgens cum exercitu contra Theodericum regem Francorum & Berthcarium aciem dirigit, convenientibus ad prælium in loco nuncupato Textritio, illiſque inter ſe belligerantibus, Theodericus & Berthcarius terga verterunt. Pipinus quoque victor extitit. Succedente itaque tempore (d) Berthcarius ab adulatoribus ſuis occiditur.

Poſt hæc Pipinus ſub Theoderico rege cœpit eſſe principali regimine majordomus. Theſauris acceptis, Nordverto quodam de ſuis cum rege relicto, ipſe in Auſtria meavit. Erat quippe Pipino principi nobiliſſima uxor & ſapiens nomine Plectrudis. Ex ipſa genuit filios duos. Nomen majoris Drochus & nomen minoris Grimallus. Drochus ducatum Campaniæ cepit.

Eo tempore Theodericus rex obiit regnavitque annis xix. (e) Chlodoveus filius ejus puer regalem ſedem ſuſcepit, regnavitque annos duos; poſt quem (f) Childebertus frater ejus in regno ſtatutus eſt. Grimaldus filius Pipini junior in aula regis Childeberti majordomus effectus eſt. Grimaldus quoque genuit filium ex concubina Theodaldo nomine. Eo tempore Drochus filius Pipini defunctus eſt, habenſque Pipinus præfatus princeps filium ex alia conjuge nomine Alpaigde, (g) Carolum nomine, virum elegantem, egregium atque utilem.

Ortus Caroli Vetuli.

Pipinus princeps, multa bella geſſit contra gentes plurimas.

Anno Incarnationis Dominicæ dccx. Pipinus migravit in Allamannia.

Anno dccxi. aquæ inundaverunt valde. Tunc enim bonæ memoriæ glorioſus Childebertus juſtus migravit ad Dominum anno xii. (h) regni ſui, regnavitque Dagobertus filius ejus pro eo anno dccxiii.

Igitur Grimaldus habebat uxorem nomine Thuſinda, filia Rathbodis ducis gentilis. Ægrotante (i) quippe Pipino principe, dum ad eum viſitandum ipſe acceſſiſſet, in baſilica S. Lamberti Leodico peremtus eſt a Raganario (k) gentile. Theodaldus vero filius ejus, jubente avo ſuo, in aula regis honore patris ſublimatur.

Anno dcccxiv. Pipinus febre valida correptus obiit. Obtinuerat principatum annis xxvii. Plectrudis relicta Pipini cum nepote ſuo Theodaldo vel Dagoberto rege cuncta gubernat ſub diſcreto regimine.

Anno dcccxv. Franci denuo in Cotia ſilva contra Theodaldum vel Auſtraſios irruerunt, ac ſeſe mutuo duriſſima cæde proſternunt. Theodaldus autem per fugam lapſus ereptus eſt. Ipſoque fugato, Raganfredum majorem domus elegerunt. Qui commoto a (l) rege Dagoberto exercitu, Carbonariam ſilvam, tranſeuntes uſque Moſam fluvium terram ſilvaſque vaſtantes ſuccenderunt, cum Radhbode duce gentili amicitias feriunt. Carolus vero filius Pipini his diebus a Plectrude ſub cuſtodia tenebatur, ſed auxiliante Domino, vix evaſit.

Eo tempore Dagobertus rex ægrotans, mortuus eſt anno vi. regni ſui. Franci vero Danielem quondam (m) clericum, ceſarie capitis creſcente, in regem ſtabiliunt, atque Chilpericum nuncupant. Sema (n) rex Sar-

(a) Moiſſac. Chron. *Creiaco* pro quo mſ. habet *Herciaco*. (b) Moiſſ. *ſe jurant*. (c) Moiſſ. male *ab Herciaco* pro *ad Herciacum*. (d) Moiſſiac. *cedendum itaque tempori*. (e) Moiſſ. *annis* xvi. (f) Moiſſ. *poſtquam* male. (g) Moiſſ. *Alpagede*. (h) Forte xvi. Moiſſ. legit *anno* xviii. (i) Moiſſ. legit *ante*, quod verbum alium omnino ſenſum efficit, ſed noſtri codicis lectionem confirmant Annales Metenſes. (k) Moiſſ. Ragngario. (l) Hic locus corruptus in Chronico Moiſſiacenſi ubi legitur hoc modo, *Regis Dagoberti exercito Carbonariam ſilvam tranſeuntes*. (m) Moiſſ. *quemdam*. (n) Moiſſ. *Soma*.

Digitized by Google

racenorum poſt IX. anno quam in Spania ingreſſi ſunt Sarraceni, Narbonam obſidet, obſeſſamque capit, viroſque civitatis illius gladio perimi juſſit. Mulieres vero vel parvulos captivos in Spaniam ducunt, & in ipſo anno menſe tertio ad obſidendam Toloſam pergunt: quam dum obſiderent, exiit obviam eis Eudo princeps Aquitaniæ cum exercitu Aquitanorum vel Francorum, & commiſit cum eis prælium, & dum præliare cœpiſſent, terga verſus eſt exercitus Sarracenorum, maximaque pars ibi cecidit gladio. Ambiſa rex Sarracenorum cum ingenti exercitu poſt V. anno Gallias aggreditur, Carcaſſonam expugnat, & capit, & uſque Nemauſo pace conquiſivit, & obſides eorum Barchinona tranſmittit.

Anno DCCXVI. Franci exercitum movent, uſque fluvium Moſam contra Carolum dirigunt, & ex alia parte Friſiones cum Rathbode duce conſurgunt. Carolus quoque ſuper Friſiones irruens, maximumque diſpendium de exercitu ſuo perpeſſus, atque per fugam dilapſus abſceſſit. (a)

[a] Anno DCCXVII. iterum CHILPERICUS cum Raganfredo vel Francis hoſte commoto, Ardinnam ſilvam ingreſſus, uſque Rhenum fluvium vel Colonia civitate pervenerunt, vaſtantes terras. Theſauro multo a Plectrude matrona accepto, reverſi ſunt. Sed in loco qui dicitur Amblava, Carolo in eos inruente, maximum diſpendium perpeſſi ſunt.

Eodem tempore prædictus vir Carolus exercitu commoto, iterum contra Chilpericum & Raganfredum conſurgens, contra quem illi hoſtem colligunt, bellum præparantes accelerant; ſed pacem Carolus poſtulat: illiſque contradicentibus, ad prælium egreſſi ſunt in loco qui dicitur Vitiaco, Dominica die illuceſcente, XII. calendas Aprilis: illiſque fortiter bellantibus CHILPERICUS cum Raganfredo terga vertit. Carolus victor extitit, regiones illas vaſtatas atque captivatas. Itemque cum multa præda in Auſtria reverſus, Colonia civitate veniens, ibique ſeditionem movit, cum Plectrude matrona diſceptavit, & theſauros patris ſui ſagaciter recepit, regemque ibi ſtatuit nomine Chlotarium. Chilpericus itaque vel Raganfredus Eudonem ducem expetunt in auxilium, qui movens exercitum contra Carolum perrexit. At ille conſtanter occurrit ei intrepidus. Sed Eudo fugiens, Pariſius civitate regreſſus, Chilpericum regem cum theſauris regalibus ſublatum ultra Ligerim receſſit. Carolus enim perſecutus non reperit eum. CHLOTARIUS quidem memoratus rex eo anno obiit. Interea Radbodus rex moritur, annoque inſequente Carolus legationem ad Eudonem dirigens, amicitiaſque cum eo faciens: ille vero Chilpericum regem cum multis muneribus reddidit. Mortuus quidem eſt Novicino civitate, regnavitque annis V. Franci vero THEDOSIUM filium DAGOBERTI regis junioris ſuper ſe ſtatuunt in regem.

Anno DCCXXV. Sarraceni Auguſtudunum civitatem deſtruxerunt IV. feria, XI. calendas Septembris, theſaurumque civitatis illius capientes, cum præda magna Spania redeunt.

Anno DCCXXXI. Carolus vaſtavit duas vices ultra Ligerim, & Raganfredus moritur.

Anno DCCXXXII. Abderamam rex Spaniæ cum exercitu magno Sarracenorum per Pampelonam & montes Pireneos tranſiens, Burdigalem civitatem obſidet. Tunc Eudo princeps Aquitaniæ, collecto exercitu, obviam eis exiit in prælium ſuper Garonna fluvium. Sed inito prælio, Sarraceni victores exiſtunt, Eudo vero fugiens, maximam partem exercitus ſui perdidit, & ita demum Sarraceni Aquitaniam deprædare cœperunt. Eudo vero ad Carolum Francorum principem veniens poſtulavit ei auxilium. Tunc CAROLUS collecto magno exercitu, exiit eis obviam, & inito prælio in ſuburbio Pictavenſi, debellati ſunt Sarraceni à Francis, ibique rex ABDERAMA cecidit cum exercitu ſuo in prælium, & qui remanſerunt ex eis per fugam reverſi ſunt in Spania. Carolus vero ſpolia accepta, cum triumpho gloriæ reverſus eſt in Francia.

Anno DCCXXXIV. CAROLUS ingreſſus eſt in Friſia cum exercitu magno, delevit eam uſque ad internecionem, ac ſuo ſubjugavit imperio. His temporibus PHIBIN filius Abderama Narbona perficitur.* Alio anno Rodanum fluvium tranſiit. Arelato civitate pace ingreditur, theſauroſque civitatis invadit, & per quatuor annos totam Arelatenſem provinciam depopulat atque deprædat. His diebus papa GREGORIUS minor Romanæ eccleſiæ epiſcopus claves venerandi ſepulcri Petri apoſtoli & vincula ejuſdem, cum magnis muneribus, legatione ad Carolum principem Francorum miſit: quod antea nullo Francorum principi a quolibet Romanæ urbis præſule miſſum fuerat. Epiſtolam quoque & decreta Romanorum principum prædictus papa Gregorius cum legatione etiam munera miſit. Quo pacto patrato, ſeſe populus Romanus, relicto imperatore Græcorum & dominatione, ad prædicti principis defenſionem, & invictam ejus clementiam convertere cum voluiſſent, ipſe vero pro his omnibus cum gaudio & gratiarum actione domino repenſis, ipſam legationem cum magnis muneribus Romam remiſit. Poſt hæc elegit ex ſuis fidelibus GRIMONEM, ſcilicet Corbeienſis monaſterii abbatem & Sigibertum recluſum baſilicæ S. Dionyſii martyris, & cum magnis muneribus ad limina B. Petri principis apoſtolorum miſit, ac per eos om-

* f. proficiſcitur.

(a) Ab his verbis plura in codice Moiſſiacenſi deſiderantur folia, quæ ope hujus codicis reſarciri poſſunt, ſcilicet ab anno DCCXVII. ad DCCLXXVIII.

Digitized by Google

nia in reſponſis, quæ ſibi & populo Francorum juſſa * fuerunt, præſuli ſcriptum remandavit. Poſt hæc præfatus princeps audiens quod Sarraceni provinciam Arelatenſem vel ceteras civitates in circuitu depopularent, collecto magno exercitu Francorum, vel Burgundionum, vel ceterarum in circuitu nationum, quæ ditionis illius erant, Avinionem civitatem bellando irrupit, Sarracenos quos ibi invenit interemit, & tranſito Rodano, ad obſidendam civitatem Narbonam properat; quam dum obſideret, Ocupa rex Saracenorum ex Spania Amoribinailet cum exercitu magno Sarracenorum ad præſidium Narbona tranſmittit. Tunc Carolus partem exercitus ſui ad obſidendam civitatem reliquit, reliquam vero partem ſumta, Sarracenis obviam exivit in prælio ſuper Berre fluvio, & dum præliare cœpiſſent, debellati ſunt Sarraceni a Francis cæde magna, maximaque pars ipſorum cecidit in gladio, & experti ſunt Sarraceni Francorum prælio, qui ex Syria egreſſi ſunt, Carolum fortiſſimum in omnibus repererunt. Ipſe vero Carolus ſpolia collecta & copioſam prædam cum reverteretur, Magdalonam deſtrui præcepit. Nemauſo vero, arenam civitatis illius, atque portas cremari juſſit, atque obſidibus acceptis reverſus eſt in Franciam.

* f. viſa.

Ortus Pipini.

Anno dcc... Carolus princeps obiit, regnavit annis xxiii. & menſes vi. obiit xi. calendas Novembris, filiique ejus Pipinus & Carlomannus principatum patris inter ſe dividunt. Carlomannus Auſtria, Alamannia, atque Turingia ſortitur. Pipinus vero Burgundiam atque Provinciam accepit. Zacharias natione Græcus S. R. E. papa ſedit Romæ. Hujus temporibus Carlomannus rex Francorum, filius prædicti principis Caroli, frater Pipini, divino amore & deſiderio cœleſtis patriæ compunctus, ſponte regnum reliquit, filioſque ſuos Pipino fratri commendavit; ipſe vero Romam pergens, ad limina B. Petri apoſtoli cum plurimis ſuis optimatibus & donis innumerabilibus pervenit, & ante ſepulcrum B. Petri poſuit, capitiſque coma depoſita, habitum clericalem, ordinante B. Zacharia papa, aſſumſit, aliquantoque tempore ibidem manſit. Conſilio vero accepto ejuſdem pontificis, ad Caſinum montem & cœnobium S. Benedicti perrexit, ibique obedientiam regularem Optato abbati promittens, monachicam profeſſionem ſpopondit. Pipinus vero regnum patris totum ſibi vindicat, & per auctoritatem Romani pontificis ex præfecto palatii rex conſtitutus. Poſt obitum Zachariæ pontificis Stephanus natione Græcus ſedit in pontificatu. Hic moleſtia Langobardorum & ſuperbia Haiſtulphi regis non ſufferens, ad defenſionem Pipini regis Francorum quærendam, partibus Franciæ pergit. Quod cum nuntiatum fuiſſet regi Pipino, magno repletus eſt gaudio, filiumque ſuum primogenitum Carolum, qui poſt eum regnaturus erat, obviam ei abire præcepit, ipſumque cum honore ad præſentiam ejus in villa quæ dicitur Pons Hugonis adducere; ibique veniens prædictus papa, a Pipino rege honorifice ſuſceptus eſt. Sequenti die una cum clero ſuo aſperſus cinere & indutus cilicio in terram proſtratus, per miſericordiam Dei omnipotentis, & merita beatorum apoſtolorum Petri & Pauli Pipinum regem obſecrans, ut ſe & populum Romanum de manu Langobardorum & ſuperbi regis Haiſtulphi ſervitio liberaret, nec antea de terra ſurgere voluit, quam ſibi rex prædictus Pipinus cum filiis ſuis & optimatibus Francorum manum porrigerent, & ipſum pro indicio ſuffragii futuri & liberationis de terra levarent. Tunc rex Pipinus omnem pontificis voluntatem adimplens, direxit eum ad monaſterium S. Dionyſii martyris, eumque ibi ſummo honore & diligentia hiemare præcepit. Porro Pipinus rex legationem ad Haiſtulphum regem Langobardorum miſit, hortans eum, ut propter reverentiam apoſtolorum Petri & Pauli Romanas urbes non affligeret, & ſuperſtitioſe has impias præſumtiones contra pontificem Romanæ urbis non moveret. Sed iidem legati ſuper his omnibus quæ princeps Pipinus mandaverat, nihil aliud ab illo ſuperbo tyranno niſi plena ſuperbia reſponſa & contumacia verba audire meruerunt. Stephanus autem papa ipſum piiſſimum principem Pipinum regem Francorum ac patricium Romanorum oleo unctionis perunxit ſecundum morem majorum unctione ſacra, filioſque ejus duos felici ſucceſſione Carolum & Carlomannum eodem coronavit honore. Pipinus vero rex non poterat ea quæ Romano præſuli promiſerat, niſi toto affectu cum Dei auxilio adimpleret. Pipinus itaque Alpes tranſiens, legatos ſuos ad Haiſtulphum mittens, poſtulavit ut ſanctam Romanam eccleſiam, cujus ille defenſor per ordinationem divinam fuerat, non affligeret, ſed omnem juſtitiam de rebus ablatis faceret. Haiſtulfus vero in ſuperbia elatus, convitia etiam in præfatum pontificem per inepta verba imponens, nihil ei ſe facere promittens, niſi viam ſe præbere quatenus ad propria remearet. Illi vero miſſi promittebant, non aliter dominum Pipinum a finibus Langobardiæ eſſe profecturum, niſi prius Haiſtulfus juſtitiam S. Petro faceret. Haiſtulfus autem requiſivit, quæ illa juſtitia eſſet: cui legati reſponderunt: Ut ei reddas Pentapolim, Narnias, & Cecanum, & omnia unde populus Romanus de tua iniquitate conqueritur. Et hoc tibi mandat Pipinus, quod ſi juſtitiam S. Petro reddere vis, dabit tibi duodecim millia ſolidorum. Haiſtulfus his omnibus ſpretis, legatos abſque ullis pacificis verbis

Digitized by Google

verbis abſolvit. Pipinus igitur iter cœptum A peragens ad Cluſas Langobardorum pervenit, illiſque dirutis, & Haiſtulfum cum Langobardis in fugam expulſis, Papiam civitatem obſedit annum unum & menſes tres, in qua Haiſtulfum includens, ita per Dei adjutorium illum coarctavit, ut omnes juſtitias S. Petri ſe redditurum repromitteret. His minis Haiſtulfus tyrannus territus, per manus Pentapolim, Narnias, Cecanum, & reliqua debita quæ S. Petro debuerat, miſſis domini Pipini regis per vadium reddidit, & triginta millia ſolidorum Pipino regi tribuit, ſpopondens ſingulis annis in tribu- B tum, id eſt v. millia ſolidorum partibus Francorum ſe redditurum. Hæc omnia jurejurando Haiſtulphus cum ſuis optimatibus & omnibus nobilibus Langobardorum ſe adimpleturum eſſe ſpopondit, & firmitatis cauſa dedit regi Pipino de nobilibus Langobardorum xl. obſides.

Pipinus vero accepta benedictione domni apoſtolici in pace eum abire permiſit, tradens ei Ravennam, Pentapolim, Narnias, Cecanum, & quidquid in illis partibus continebatur. His omnibus peractis, Pipinus victor ad propria remeavit. Quo revertente C in Francia, Haiſtulfus perfidus rex omnia quæcumque promiſerat contumaciter poſtpoſuit, & Stephanum papam cum armis a finibus ſuis expulit.

Eodem anno bonæ memoriæ Carlomannus monachus migravit ad Dominum, & Bonefacius archiepiſcopus in Friſia verbum Dei nuntians coronatur. Tunc Haiſtulfus rex Langobardorum fidem quam Pipino promiſerat fefellit, cum exercitu Romanas fines invadens, etiam ipſam Urbem obſedit. Hæc audiens Pipinus rex, exercitum congregans & per Burgundiam iter faciens, uſque ad Mau- D riennam urbem pervenit. Hæc cum audiſſet, Langobardis cluſas firmare atque Francis juſſit reſiſtere Haiſtulfus. Pipinus interea tranſactis Alpibus cum robore exercitus ſui, ipſum vallum vel firmitatem, quam Langobardi firmarant, deſtruxit, exercitum eorum in fugam convertit, inde ad Ticinum urbem pervenit, totam illam regionem devaſtans, illam munitiſſimam civitatem obſedit. Hoc Haiſtulfus cernens, nullamque ſpem evadendi habens, per ſupplicationem ſacerdotum veniam a præcellentiſſimo rege Pipino E poſtulavit, & ea quæ contra jus vel ſacramenta perpetraverat, ſecundum judicium optimatum Francorum ſe pleniſſima voluntate emendare ſpopondit. Rex vero Pipinus ſolito more miſericordia motus, regnum & vitam conceſſit. Haiſtulfus autem per judicium Francorum theſaurum quod in Ticino erat tertiam partem Pipino tradidit, ſacramenta iterum renovans, obſideſque tribuens, promiſit ſe ſemper eſſe fidelem, & annuale tributum quod Francis tribuerat per miſſos ſuos annis ſingulis eſſe tranſmiſſurum, & ea quæ S. Petro vel Stephano papæ annis præteritis promiſerat, cuncta reddidit. Pipinus autem victor incolumem exercitum gaudens ad propria remeavit, theſauris & obſidibus ſecum adductis; Haiſtulfus vero rex dum venationem in quadam ſilva exerceret, divina ultione percuſſus, de equo in quo ſedebat in terra projectus, tertia die vitam amiſit. Poſt hæc Stephanus papa obiit. His temporibus Juſſiphibin Abderamen tyrannide aſſumto ſuper Sarracenos in Spania regnat. Dira fames tunc Spaniam domuit. Waifarius princeps Aquitaniæ Narbonam deprædat.

Anno dcclii. Anſemundus Gothus Nemauſo civitatem, Magdalonam, Agathen, Biterris Pipino regi Francorum tradidit. Ex eo die Franci Narbonam infeſtant. Waifarium principem Aquitaniæ Pipinus proſequitur, eo quod nollet ſe ditioni illius dare, ſicut Eudo fecerat Carolo patri ejus.

Anno dcclix. Franci Narbonam obſident, datoque ſacramento Gothis qui ibi erant, ut ſi civitatem partibus traderent Pipini regis Francorum, permitterent eos legem ſuam habere. Quo facto Gothi Sarracenos qui in præſidio illius erant, occidunt, ipſamque civitatem partibus Francorum tradunt.

Anno dcclxii. gelu magnum Gallias, Illyricum & Thraciam deprimit, & multæ arbores olivarum & ficulnearum decoctæ gelu aruerunt; ſed & germen meſſium aruit, & ſuperveniente anno prædictas regiones gravius depreſſit fames; ita ut multi homines penuria panis perirent. Pipinus rex Narbonam veniens, Toloſa, Albigis, & Ruthenis illi traditæ ſunt, & non poſt multum tempus Waifarius princeps obiit menſe Junio. Pipinus vero rex principatu illius adepto, poſt dies centum menſe Septembrio vitam finivit, regnavitque annis xxvii. cum per annos xv. aut eo amplius ſolis Francis imperaret: finito Aquitanico bello, quod contra Waifarium ducem Aquitaniæ per continuos novem annos gerebatur, apud Pariſios morbo aquæ intercutis diem obiit.

Exordium Caroli-Magni quo regnare coepit.

Regnumque illius filii ſui Carolus & Carlomannus inter ſe dividunt, ſed Carlomannus brevi tempore regno potitus obiit, totumque regnum patris Carolus occupavit.

Anno iii. Caroli regis abiit Berta regina mater Caroli in Italia ad placitum contra Deſiderium regem, & redditæ ſunt civitates plurimæ ad partem S. Petri, & Berta adduxit filiam Deſiderii in Francia, & inſequenti anno Carlus-mannus mortuus eſt. Carolus autem fratre defuncto conſenſu omnium Francorum rex conſtituitur.

De nativitate Caroli-Magni atque infantia vel etiam pueritia, quia neque ſcriptis uſ-

quam aliquid declaratum eſt, neque quiſquam modo ſupereſſe invenitur, qui horum ſe dicat habere notitiam, ſcribere ineptum judicans; ſed actus & mores, ceteraſque vitæ illius partes explicandas & demonſtrandas, omiſſis incognitis, tranſire diſpoſui: ita tamen ut primo res geſtas & domi & foris, deinde mores & ſtudia ejus, tunc de regni adminiſtratione & fine narrando, nihilque cognitu vel digna vel neceſſaria prætermittam omnium bellorum quæ geſſit. Primo Aquitanicum a patre inchoatum, ſed non finitum, quia cito peragi poſſe videbatur, fratre adhuc vivo, etiam & auxilium ferre rogato ſuſcepit. Nam & Unaldum, cui poſt Waifarii mortem Aquitaniam relinquere & Waſconiam petere coëgit; quem tamen ibi conſiſtere non ſuſtinens, tranſmiſſo amne Garumna, Lupo Waſconum duci per legatos mandat, ut perfugam reddat, quod ni feſtinato faciat, bello ſecum expoſtulaturum. Sed Lupus ſaniori uſus conſilio, non ſolum Unaldum reddit, ſed etiam ſeipſum cum provincia cui præerat ejus poteſtati permiſit. ADRIANUS papa urbis Romæ legatos ſuos ob defenſionem Romanæ eccleſiæ ad Carolum regem Francorum miſit, quia valde affligebatur a rege Langobardorum Deſiderio, qui Haiſtulfo ſucceſſerat, ac per donationem Pipini regis Francorum regnum tenebat Langobardorum. Eratque tunc CAROLUS rex in loco qui dicitur Teudonis-villa. Veniens ibi domni apoſtolici miſſus Adriani, nomine PETRUS, precibus apoſtolici ipſum ad defendendam ſanctam eccleſiam poſtulavit, ut ipſum Romanum populum ſuperbi regis Deſiderii liberaret: adjungens quod ipſe legitimus tutor & defenſor eſſet illius plebis, quoniam illum prædeceſſor ſuus beatæ memoriæ STEPHANUS papa unctione ſacra liniens, hunc regem ac patricium Romanorum ordinarat. CAROLUS igitur rex per conſilium optimatum ſuorum voluntatem domni apoſtolici ſe adimpleturum eſſe cum Dei auxilio devota mente ſpopondit. Eodem anno ſynodum tenuit in Jenua civitate, in quo conventu exercitum diviſit, partem ſecum retinens, ut per Ceniſium montem tranſiret, partem vero reliquam, cui præfecit BERNARDUM avunculum ſuum cum ceteris fidelibus per Jovis-montem in Italia intrare præcepit. DESIDERIUS vero rex immemor beneficiorum Pipini regis, per cujus donationem regnum Langobardorum ſortitus eſt, clauſas fortiter contra Carolum exercitumque ejus firmare præcepit. Caſtrametatus eſt itaque prædictus rex Carolus e regione cluſarum & valli quod Langobardi defenderant; miſit autem per difficilem aſcenſum montis legionem ex probatiſſimis pugnatoribus, qui [per] tranſcenſum montis Langobardos cum Deſiderio rege eorum & Oggerio in fugam converterunt. CAROLUS vero rex cum exercitu ſuo

A ſuper apertas cluſas, auxiliante Domino & S. Petro in Italiam intravit, ad Papiam civitatem uſque pervenit: in qua Deſiderio incluſo ipſam civitatem obſedit, & vallo firmiſſimo circumdedit. Celebravit autem in iiſdem caſtris Natale Domini, & Paſcha Romæ. Revertente autem cum Dei auxilio, intercedentibus apoſtolis Petro & Paulo, glorioſo rege Carolo, a Romana urbe ad Papiam venit, ibique venientes undique Langobardi de ſingulis civitatibus Italiæ ſubdiderunt ſe dominio & regimini glorioſi regis Caroli. Adalgiſus vero filius Deſiderii fugiens navem B intravit, ad Conſtantinopolim perrexit. CAROLUS vero Papiam civitatem x. annos obſedit, & ita menſe Junio capta eſt civitas a Francis. Porro glorioſus rex Carolus cuncta Italia ſibi ſubjugata vel ordinata, cuſtodias Francorum in Papia civitate dimiſſas, truſoque in exilium Deſiderio rege, & Oggerio, & uxore, & filia, ipſe cum magno triumpho, auxiliante Domino, in Francia reverſus eſt. Sic regnum Langobardorum finivit. Regnaverunt Langobardi annis CCXIV.

Anno DCCLXXII. anno ſcilicet V. Caroli regis, CAROLUS rex hoſtiliter ingreſſus eſt in Saxonia, & deſtruxit fanum eorum quod C vocabatur *Hirminſul*, inchoatumque cum eis bellum vix unus annus exactus ſic quod non ab eis hujuſcemodi facta ſit permutatio. Sed magnanimitas regis ac perpetua tam in adverſis quam in proſperis mentis conſtantia, mutabilitate non vinci poterat, vel ab his quæ agere cœperat defatigari. Nam numquam eos hujuſcemodi aliquid perpetrantes impune ferre paſſus eſt, quin aut ipſe de ſe ducto, aut per comites ſuos miſſo exercitu, perfidiam ulciſceretur, & dignam ab eis pœnam exigeret, uſque dum omnibus qui reſi- D ſtere ſolebant profligatis, & in ſua poteſtate redactis; decem millia namque hominum ex his qui utraſque ripas Alvis fluminis incolebant, cum uxoribus & parvulis ſublatos tranſtulit, & huc atque illuc per Galliam & Germaniam multimoda diviſione diſtribuit, eaque conditione a rege propoſita, & ab illis ſuſcepta, tractum per tot annos bellum conſtat eſſe finitum, & abjecto dæmonum cultu, & relictis patriis ceremoniis, Chriſtianæ fidei atque religionis ſacramenta ſuſciperent, & a Francis adunati unus cum eis populus effi- E ceretur. Hoc bello licet per multum temporis ſpatium traheretur, ipſe non amplius cum hoſte quam bis acie conflixit, ſemel juxta montem qui Os Neggi dicitur in loco Teotmelli nominato; & iterum apud Aſa fluvium, & hoc uno menſe, paucis quoque interpoſitis diebus. His duobus præliis hoſtes adeo profligati ſunt ac devicti, ut ulterius regem neque provocare, neque venienti reſiſtere, niſi aliqua loci munitione defenſi auderent. Plures tamen eo bello tam ex nobilitate Francorum, quam Saxonum, & functi

Digitized by Google

ſummis honoribus conſumti ſunt, tandemque anno XXXIII. finitum eſt.

[a] Anno DCCLXXI. (a) abiit Carolus rex hoſtiliter in Saxonia & vaſtavit eam, fecitque ibi cædem magnam hominum & comprehendit ibi duos caſtellos, Heresburgii & Sigisburgii, poſuitque ibi cuſtodias, & in ſequenti anno abiit iterum rex Carolus in Italia, & recepit illa caſtella, quæ reſidua erant, & Rotganius interfectus eſt, & inde revertens ingreſſus eſt in Saxonia, & maximam partem Saxonum accepit, & converſi ſunt Saxones ad fidem Chriſti, & multi eorum baptizati ſunt, & in alio anno habuit Carolus rex conventum magnum Francorum id eſt Magis campum in Saxonia ad Partesbrunna, & ibi paganorum Saxonum multitudo baptizata eſt.

* f. Martis campum.

Anno DCCLXXVIII. congregans Carolus rex exercitum magnum, ingreſſus eſt in Spania, & conquiſivit civitatem Pampelonam, & ibi Taurus Saracenorum rex venit ad eum, & tradidit ei civitates quas habuit, & dedit ei obſides, fratrem ſuum & filium, & inde perrexit uſque Cæſar-Auguſtam, & dum in illis partibus moraretur, commiſſum eſt bellum fortiſſimum die Dominica, & ceciderunt Sarraceni multa millia. Et de hora nona factus eſt ſol hora ſecunda. Et iterum Saxones perfida gens mentiens fidem, egreſſi de finibus ſuis venerunt uſque ad Rhenum fluvium, ſuccendendo omnia atque vaſtando; & cum reverterentur cum præda magna, pervenit nuncius ad Carolum regem adhuc in Spania degentem. [b] [(b) Cum enim aſſiduo & pene continuo cum Saxonibus bello certaretur, diſpoſitis per congrua confiniorum loca præſidiis, tunc Yſpaniam, quam maximo poterat belli apparatu aggreditur, ſaltuque Pyrenei ſuperato, omnibus quæ adierat oppidis atque caſtellis in deditionem acceptis, ſalvo & incolumi exercitu revertitur, præter quod in ipſo Pyrenei jugo Waſconicam perfidiam parumper in redeundo contigit experiri. Nam cum agmine longo, ut loci & anguſtiarum ſitus permittebat, porrectus iret exercitus, Waſcones in ſummi montis vertice poſitis inſidiis, (eſt enim locus ex opacitate ſilvarum, quarum ibi maxima eſt copia, inſidiis ponendis opportunus) extremam impedimentorum partem, & eos qui noviſſimi agminis incedentes ſubſidio, præcedentes tuebantur, deſuper incurſantes in ſubjectam vallem dejiciunt, conſertoque cum eis prælio, uſque ad unum omnes interficiunt, ac direptis impedimentis, noctis beneficio, quæ jam inſtabat, protecti, ſumma cum celeritate in diverſa diſperguntur. Adjuvabat in hoc facto Waſcones levitas armorum, & loci in quo res gerebatur, ſitus: e contra Francos & armorum gravitas & loci iniquitas per omnia Waſconibus reddidit impares. In quo prælio EGGIARDUS regiæ menſæ præpoſitus, ANSELMUS comes palatii cum aliis compluribus interficiuntur. Carolus quoque reverſus cum ſuo exercitu,] Franci vero conglobati in unum perſecuti ſunt Saxones uſque ad flumen, cui nomen eſt Calerna. Quod cum comperiſſent Saxones, converſi ſunt ad eos in prælio, & ceciderunt ex parte Saxonum plurimi, ceteri vero fugerunt, & acceperunt ſpolia eorum. Et in alio anno perrexit iterum Carolus rex cum exercitu in Spania, & venit uſque ad civitatem Medinacæli. Et Sarraceni pacificati de trans flumen obſides dederunt. In Spania vero fames magna & mortalitas facta eſt, & rex ſedit in civitate Liogæ. Et inſequenti anno congregans exercitum magnum, ingreſſus eſt in Spania ſuper Navarros, & pervenit uſque ad flumen *Gaalz*, & ipſi Navarri tradiderunt ſe illi omnes, & accepit obſides tam ingenuos quam & lidos, & diviſit ipſam patriam inter epiſcopos & presbyteros & abbates, ut in ea baptizarent & prædicarent, necnon & Inmidorum * ſeu Baſcanorum vel Paganorum magna multitudo baptizata eſt. Inde revertens abiit in Italia & dereliquid filios ſuos in Wormatia Pipinum & Carolum.

* f. Winidorum.

Anno DCCLXXXI. Caroli vero anno XIII. abiit rex Carolus cum exercitu & ingreſſus eſt Italiam, & pervenit uſque Romam, & baptizatus eſt ibi filius ejus qui vocabatur Carlomannus, quem ADRIANUS papa mutato nomine vocavit Pipinum, & unxit in regem ſuper Italiam, & fratrem ejus Ludovicum ſuper Aquitaniam, & ibi deſponſata eſt Ruotrudis filia regis Caroli Conſtantino imperatori. Poſt hoc Carolus rex Roma egreſſus, iter agens Capuam Campaniæ urbem acceſſit, atque ibi poſitis caſtris, bellum Beneventanis, ni dederentur, comminatus eſt. Prævenit hoc dux gentis ARAGISUS filios ſuos Romaldum & Grimoaldum cum magna pecunia obviam regi mittens. Rogat ut filios ſuos obſides ſuſcipiat, ſeque cum gente imperata facturum pollicetur, præter hoc ſolum, ſi ipſe ad conſpectum venire non cogeretur. Rex utilitate gentis magis quam animi ejus obſtinatione conſiderata, & oblatos ſibi obſides ſuſcepit, eique ut ad conſpectum venire non cogeretur pro magno munere conceſſit, unoque ex filiis qui minor erat, obſidionis gratia retento, majorem patri remiſit, legatiſque ob ſacramenta fidelitatis a Beneventanis exigenda atque ſuſcipienda cum Aragiſo dimiſſis, Romam rediit. Conſumtiſque ibi in ſanctorum veneratione locorum aliquot diebus, in Gallias revertitur,

(a) Hic deeſſe videtur aliquis numerus, nam antea acta anno 772. poſuerat. Ex Annalibus Metenſibus ad annum 775. Carolus *Sigiburgum caſtrum cepit, Heresburgum readificavit.* (b) Quæ anſulis includuntur ex Eginardo deſumta, ab Anianenſi monacho hic inſerta videntur.

& habuit colloquium cum Taſſilone duce Bajoarico & magno Francorum conventu, id eſt Magis-campum apud Warmatia habuit civitatem.

Anno DCCLXXXII. anno XIV. Caroli regis BENEDICTUS abbas qui vocatur *Vitithe*, in loco qui dicitur Anianum ex præcepto ſupradicti regis Caroli monaſterium ædificavit, in quo poſtea trecentos ſub regimine ſuo monachos habuit, & per ipſius exemplum per totam Gotiam & Aquitaniam monaſteria conſtruuntur. In anno ſupradicto habuit rex conventum magnum exercitus ſui in Saxonia ad Lipebrunem, & conſtituit ſuper eam comites ex nobiliſſimo genere Saxonum, & cum eos iterum cognoviſſet a fide dilapſos, & ad debellandum eſſe adunatos, & quod nonnulli ſuorum in hac ſeditione interiiſſent, rurſum abiit in Saxonia, & vaſtavit eam & ingentem Saxonum turbam atroci confodit gladio.

Anno DCCLXXXIII. Perrexit rex CAROLUS in Saxonia cum exercitu magno, & rebellantibus illis commiſſum eſt bellum, & ceciderunt ex parte Saxonum multa millia, & iterum bellum commiſſum eſt, & pugnaverunt Franci cum Saxonibus, & ceciderunt de parte Saxonum etiam multa millia quam antea, & victor reverſus eſt Carolus in Francia, & in ipſo anno fuit æſtus tam vehemens, ita ut plurimi homines de ipſo calore expirarent, & inſequenti anno Carolus rex perrexit iterum in Saxonia per duas vices.

Anno DCCLXXXV. Carolus rex demoratus eſt in Saxonia ad *Heresburg* (a) a natale Domini uſque in menſe Junio, & ædificavit eam a novo, ſed & baſilicam ipſam conſtruxit, placitumque habuit ad Parteſbrunnam cum Francis & Saxonibus, & tunc demum perrexit trans fluvium Viſſara (b) & pervenit ad *Barduvvic*. Cumque Saxones ſe illi dediſſent, Chriſtianitatem quam pridem reſpuerant, iterum recipiunt, nulloque rebellante, poſtea rex rediit in domum ſuam. *Widuchint* tot malorum auctor ac perfidiæ incentor, venit cum ſociis ſuis ad Adiniaco palatio, & ibidem baptizatus eſt, & rex ſuſcepit eum a fonte, ac donis magnificis honoravit. Eodem anno Gerundenſes homines Gerundam civitatem Carolo regi tradiderunt.

Anno DCCLXXXVII. rebellare conati ſunt quidam comites, nonnulli etiam nobiles ex partibus Auſtriæ, ac conjurantes invicem coëgerunt quos potuerunt, ut contra regem inſurgerent. Quod factum multos exterruit. Cumque perſpicerent, quod opus nefandum implere non poſſent, neque opportunum tempus adeſſet, exterriti latebras undique quæſivere. Quo comperto, rex juſſit eos ad ſe venire. Præcedenti (c) tempore in menſe A Aprilio in Warmatia ſynodum epiſcoporum ac conventum coadunare fecit, ubi decernens, quod hi potiſſime qui in hac conjuratione devicti ſunt, honore ſimul ac liminibus privarentur: eos tamen qui innoxii in hac conjuratione ſeducti ſunt, clementer abſolvit. Ex hoc anno menſe Septembrio apparuerunt acies terribiles in cœlo, quales numquam noſtris temporibus nec antea apparuerunt, necnon & ſigna crucis apparuerunt in veſtimentis hominum, & nonnulli ſanguinem dixerunt ſe videre pluere, unde pavor ingens & metus in populo irruit, ac B mortalitas magna ſecuta eſt.

Anno DCCLXXXVII. eclipſin ſolis facta eſt hora ſecunda VI. (d) calendas Octobris die Dominico. Et in eodem anno venit CAROLUS rex uſque ad terminos Bajoariorum (e) cum exercitu, & introïvit in ipſam patriam: quod bellum & repente ortum, & celeri fine completum eſt: quod ſuperbia ſimul & ſocordia Taſſilonis ducis excitavit, qui hortatu uxoris, quæ filia Deſiderii regis erat, ac patris exilium per maritum ulciſci poſſe putabat, juncto fœdere cum Hunis, qui Bajoarii ſunt contermini ab oriente, non ſo- C lum imperata non facere, ſed bello regem provocare tentabat: cujus contumacia quia nimia videbatur, animoſitas regis ferre nequiverat, ac proinde copiis undique contractis, Bajoariam petiturus, ipſe ad Lechum amnem cum maximo venit exercitu. Hic fluvius Bajoarios ab Alamannis dividit, cujus in ripa caſtris collocatis, priuſquam provinciam intraret, animum ducis per legatos ſtatuit experiri: ſed nec ille pertinaciter agere, vel [quod] ſibi vel genti utile erat, ſupplex ſe regi permiſit, obſides qui imperabantur dedit, inter quos & filium ſuum Theudonem, data inſuper fide cum jura- D mento, quo ab illius poteſtate ad defenſionem, nullo ſuadente, aſſentire deberet, ſicque bello, quod quaſi maximum futurum videbatur, celerrimus eſt finis impoſitus. Et in alio anno venit Taſſilo ad Carolum regem ad *Ingolumhain*, & factum eſt ibi conventum Francorum ceterarumque nationum, quæ ſub dominatione ejus erant. Et recordantes Franci de peſſimis conſiliis & machinationibus, quas ipſe Taſſilo & conjux illius cum omnes gentes, quæ in circuitu Francorum erant, tam Chriſtiani quam Pagani, faciebant contra Francos; ſed & conſiliarii Taſſilonis E & legatarii ipſius in præſenti adfuerunt, & coram eo ipſum conſilium dicebant, & ille nullatenus potuit denegare. Tunc judicaverunt eum morti dignum. Rex autem miſericordia motus, noluit eum occidere; ſed cum ipſius petitionibus clericum eum fecit, & retruſit in monaſterio. Et perrexit rex in

(a) Chron. Moiſſ. *Hensburg.*
(b) Moiſſ. *transfluvium Guiſan.*
(c) Moiſſ. *procedenti.*
(d) Moiſſ. VII. *calendas.*
(e) Moiſſ. *ad terminos Pannoniorum.*

Bajoaria ad *Raganesburg*, (a) & ibi venerunt ad eum Bajoarii, & dati ſunt regi obſides, & ordinata ipſa patria (b) per comites ac regi commiſſa, reverſus eſt in Francia. Et inſequenti anno Carolus rex per Saxoniam pervenit uſque ad Sclavos, qui dicuntur Vulſi, proprie vero, id eſt ſua locutione Vuelatabi dicuntur, (c) & venerunt reges terræ illius cum rege eorum Tranuito (d) ei obviam, & petita pace, tradiderunt terras illas univerſas ſub dominatione ejus, & ſeipſis traditis, rex reverſus eſt in Francia, & in alio anno habuit rex conventum in Wormatia, non tamen Magis-campum. (e) Et ipſo anno tranſiit ſine hoſte.

Anno dccxci. abiit rex in Wormacia & ibi celebravit Paſcha. Et revertente anno, eo tempore quo ſolent reges ad bella procedere, movit exercitum innumerabilem, & abiit contra ſuperbiſſimam gentem Avarorum, diviſitque exercitum in tres partes, & introivit ipſe per Bajoriam in fines Hunorum ex meridiana parte Danubii, & de alia parte Danubii alius exercitus introivit Ribuariorum & Freſionum & Saxonum cum Toringis; ſed & navales hoſtes per Danubium, ut ex utraque parte rex poteſtatem potuiſſet habere cum exercitu ſuo, & ſic introivit in terram illam, iſti hinc & illi inde. Medius autem exercitus navalis, & exterruit eos Dominus in conſpectu ejus, ita ut nullus ei reſiſtere auderet. Sed ubique aut foſſatum aut aliquam firmitatem, ſive in montibus, aut in flumina, aut in ſilvis factum habuerunt, ſtatim ut ipſe aut exercitus ejus advenit, continuo ad ſe tradiderunt, aut occiſi ſunt, aut per fugam dilapſi. Sed & ille alius exercitus, quem Pipinus filius ejus in Italia tranſmiſit, introivit Illyricum, & fecerunt ibi ſimiliter, vaſtantes & incendentes terram illam, ſicut rex fecit cum exercitu ſuo ubi ipſe erat. Cum autem vidiſſet rex Carolus quod nullus ei de parte Auvarorum reſiſtere auſus eſſet aut ſuis, circuivit terram illam per dies quinquaginta duos, incendendo & vaſtando terram illam: ſed & prædam ſine menſura & numero, & captivos viros, & mulieres, & parvulos, innumerabilem multitudinem exinde tulerunt. Et Carolus rex rediit in Bajoaria, ibique hiemavit Philopia. (f) Maximum omnium, quæ ab illo geſta ſunt bellorum, præter Saxonicum, huic bello ſucceſſit. Illud videlicet quod contra Avaros ſive Hunos ſuſceptum eſt: quod ille & animoſius quam cetera, & longe majori apparatu adminiſtravit. Unam tamen per ſe in Pannonia, nam hanc provinciam ea gens tunc incolebat, expeditionem, cetera filio ſuo Pipino, ac præfectis provinciarum comitibus etiam atque legatis perficienda commiſit. Quod cum ab his ſtrenuiſſime fuiſſet adminiſtratum, octavo tandem anno completum eſt. Quot prælia in eo geſta, quantum ſanguinis effuſum ſit, teſtatur vacua omni habitatore Pannonia, & locus in quo regia Kacani erat ita deſertus, ut ne veſtigium quidem in eo humanæ habitationis appareat. Tota in hoc bello nobilitas Hunorum periit, tota gloria decidit, omnis pecunia, & congeſti ex longo tempore theſauri direpti ſunt. Neque ullum bellum contra Francos exortum humana poteſt memoria recordari, quo illi magis ditati & opibus aucti ſunt: quippe cum uſque in id temporis pene pauperes viderentur; tantum auri & argenti in regia aula repertum, tot ſpolia pretioſa in præliis ſublata, ut merito credi poſſit, hoc Francos Hunis juſte eripuiſſe, quod Huni prius aliis gentibus injuſte eripuerunt. Duo tantum ex proceribus Francorum eo bello perierunt, Erigus dux Forjulienſis in Liburnia juxta Tarſaticam maritimam civitatem inſidiis oppidanorum interceptus, & Geroldus Bajoariæ præfectus in Pannonia, cum contra Hunos præliaturus aciem ſtrueret, incertum a quo, cum duobus tantum, qui eum obequitantem ac ſingulos hortantem comitabantur, interfectus eſt. Ceterum incruentum pene Francis hoc bellum fuit; & proſperum exitum habuit, tametſi diutius ſui magnitudine traheretur. Poſt quod & Saxonicum ſuæ prolixitati convenientem finem accepit.

Anno dccxcii. reſedit Carolus rex in Bajoaria, & apud *Raganesburg* celebravit Paſcha; ſed appropinquante æſtivo tempore Saxones æſtimantes, quod Avarorum gens ſe vindicare voluiſſet, hoc quod in corde eorum dudum latebat, manifeſtiſſime oſtenditur, quaſi canis qui revertitur ad vomitum ſuum, ſic reverſi ſunt ad paganiſmum ſuum, quem pridem reſpuerant, relinquentes iterum Chriſtianitatem, conjungentes ſe cum paganis, qui in circuitu eorum erant. Sed & legatos ad Avaros tranſmittentes, conati ſunt rebellare in primis contra Deum, deinde contra regem, eccleſiaſque quæ in finibus eorum erant incendentes vaſtabant, rejicientes epiſcopos & preſbyteros qui ſupererant,* & aliquos ex eis comprehenſos occiderunt, & pleniſſime ad culturam idolorum converſi ſunt. Et in ipſo anno ventum eſt conſilium peſſimum, quod Pippinus filius regis ex concubina Hilmitrude nomine genitus, contra regis vitam, & filiorum ejus qui ex legitima geniti ſunt, voluit regem & ipſos occidere, & ipſe pro eo quaſi *Abimelech* in diebus Judicum Iſraël regnare, qui occidit fratres ſuos lxx. viros ſuper unam petram, & regnavit pro Gedeone patre ſuo, cum malitia tamen & odio. Sed cum cognoviſſet rex

* ſ ſuper eos erant.

(a) Moiſſ. *Ragansburg*. (b) Moiſſ. *& ordinata ipſa patria reverſus eſt in Franciam*. Sed legendum ut in codice noſtro.
(c) Integram hanc lineam prætermiſit Moiſſ.

(d) Moiſſ. *Tranquito*. (e) Moiſſ. *Magii campum*.
(f) Moiſſ. *in Jupila*. Sed Jupila non eſt in Bajoaria, ſed in ditione Leodienſi.

Digitized by Google

conſilium Pipini, & eorum qui cum ipſis erant, coadunavit conventum Francorum, & aliorum fidelium ſuorum ad *Raganesburg*, ibique univerſus populus qui cum rege erant, judicaverunt ipſum Pipinum & eos qui ei conſenſerant, ut ſimul hereditate & vita priventur, & ita de aliquibus adimpletum eſt. Nam de Pipino filio ſuo, quia noluit rex ut occideretur, judicaverunt ut ad ſervitium inclinari debuiſſet; quod ita factum eſt, & miſit eum jam clericum in monaſterio, & ibidem iterum moratus eſt.

Anno DCCXCIII. ipſa hieme iterum fecit rex CAROLUS conventum apud *Raganesburg*; & cum cognoviſſet fideles ſuos epiſcopos, abbates, & comites, qui cum ipſo ibi aderant & reliquum populum fidelem, qui cum Pipino in ipſo conſilio peſſimo non fuiſſent, multipliciter eos honoravit in auro & argento, & ſerico, & donis plurimis; & in ipſa hyeme tranſmiſit rex Carolus duos filios ſuos PIPINUM & LUDOVICUM cum exercitu magno in terra Beneventana, & facta eſt ibi fames valida ſuper populum & ſuper exercitum qui advenerat, ita ut aliquanti nec ipſa quadrageſima ſe ab eſu carnium abſtinere potuiſſent. Sed & fames validiſſima in Italia & Burgundia, & per aliqua loca in Francia incumbebat, necnon in Gotia, & in Provincia talis, ut multi ex ipſa fame mortui eſſent. Rex vero CAROLUS cum apud *Raganesburg* iterum celebraſſet Paſcha, & in æſtivo tempore voluiſſet cum navibus venire in Francia, juſſit foſſatum magnum facere inter duo flumina, id eſt inter Alimonia & Ratanza, (a) ibique multum demoratus eſt. His temporibus regnabat in Spania Exam filius Abderaman Abinmavia. Iſte Abinmavia debellavit Juſſefibin, & occidit eum & filios ejus, regnavitque pro eo in Spania annis XXXIII. & menſes IV. Hic crudelior omnibus regibus Sarracenorum fuit, qui ante eum fuerunt in Spania. Diverſis cruciatibus interemit innumerabiles Sarracenos & Mauros. Filium quoque patris ſui fratrem ſuum, truncatis manibus & pedibus, igni cremari juſſit. Chriſtianos in Spania & Judæos in tantum tributa exigendo oppreſſit, ut filios ſuos & filias ſuas venderent, (b) & pauci relicti penuria afficerentur, & per preſſuram ipſius tota Spania conturbata & depopulata eſt. Mortuus eſt autem Abinmavia, & regnavit Exam filius ejus pro eo, fecitque malum ſicut pater ejus. Iſte audiens quod rex CAROLUS partibus Auvarorum perrexiſſet, & æſtimans quod Auvari contra regem fortiter dimicaſſent, & ob hanc cauſam in Franciam reverti non licuiſſet, miſit *Abdelmec* (c) unum ex principibus ſuis cum exercitu magno Sarracenorum ad vaſtandum Gallias; qui venientes Narbonam, ſuburbia ejus igne ſuccenderunt multoſque Chriſtianos, ac præda magna capta, ad urbem Carcaſſonam pergere volentes, obviam eis exiit WILLELMUS quondam comes, aliique comites Francorum cum eo, commiſeruntque prælium ſuper fluvium Oliveio, ingravatumque eſt prælium nimis, ceciditque maxima pars in illa die ex populo Chriſtiano. Willelmus autem pugnavit fortiter in die illa: videns vero quod ſufferre eos non poſſet, quia ſocii ejus dimiſerunt eum fugientes, divertit ab eis. Sarraceni vero collecta ſpolia, reverſi ſunt in Spaniam. Rex autem CAROLUS, Chriſto adjuvante, de eodem loco ubi foſſatum fieri juſſit, navigio pervenit ad *Francofurt*, & ibi ipſa hyeme reſedit.

Anno DCCXCIV. rex CAROLUS apud villam *Francofurt* celebravit Paſcha. Anno autem XXVI. regni ſui pervenit ad aures piiſſimi principis ac orthodoxi Caroli, quod HELEFANTUS Toletanæ ſedis epiſcopus cum alio epiſcopo ſedis Orgelletanæ, FELICE nomine ſeu infelice in dictis; qui uterque aſſerebant dicentes, quod Dominus noſter JESUS-CHRISTUS, in quantum ex Patre eſt ineffabiliter ante ſæcula genitus, vere ſit Filius Dei, & in quantum ex MARIA ſemper Virgine carnem aſſumere dignatus eſt, non verus ſed adoptivus filius, perverſo auſi ſunt ore proferre. Quo audito, jam dictus princeps ad ſedem apoſtolicam, Adrianoque papæ urbis Romæ miſſos dirigit, ac ſuper præfatam hæreſim prædictum pontificem conſulens, ex omni imperio ſuo vel regno per diverſas provincias regni ſui ſubjectas, zelo fidei ſuccenſus, ſumma cum celeritate præcurrentia multitudo antiſtitum, ſacris obtemperando præceptis, in uno collegio aggregando convenit apud villam, quæ dicitur *Francofurt*, ubi univerſali ſynodo congregata, cum miſſis domni apoſtolici ADRIANI papæ, ſeu patriarcha Aquileienſi PAULO archiepiſcopo, ſeu PETRO Mediolanenſi archiepiſcopo, ſeu etiam Italiæ, Galliæ, Gotiæ, Aquitaniæ, Galleciæ, ſicut ſupradictum eſt, epiſcopis, abbatibus, monachis, preſbyteris, diaconibus, ſubdiaconibus, inter quos etiam venerabilis ac ſanctiſſimus abbas BENEDICTUS qui vocatur *Vitiza*, monaſterii Anianenſis a partibus Gotiæ, & religioſos monachos, BEDE, ARDO qui & Smaragdus, ſeu cunctis fratribus ſuis diſcipulis. Hi ſunt INGEILA, AIMO, RABANUS, GEORGIUS cum ceteris fratribus cunctoque clero devotoque populo pariter aggregato. (Hoc tempore floruit Ardo magiſter qui & Smaragdus.) Quadam die reſidentibus cunctis in aula palatii, aſſiſtentibus in modum coronæ preſbyteris & diaconibus, necnon & univerſo clero, in præſentia prædicti principis allata eſt epiſtola miſſa ab HELEFANTO, auctore negotii in urbe, Toletanæ ſedis an-

(a) Moiſſ. *Alomonia & Rachantha.*

(b) Moiſſ. *filios & filias ſuas atque mancipia incenderent*, melius codex noſter *venderent*.

(c) Moiſſ. *Aldelmelec*.

tiſtite, Spalenſis finitimi, adjuncto ei ſocio Felice Orgelletanæ ſedis præſule. Cumque jubente rege publica voce recitata fuiſſet, ſtatim ſurgens venerabilis princeps de ſella regia, ſtetit ſupra gradum; allocutus eſt de cauſa fidei prolixo ſermone, & adjecit: Quid vobis videtur? ab anno prorſus præterito, & ex quo cœpit hujus peſtis inſania, tumeſcente perfidia, ſulcus ebullire, non parvus in his regionibus, licet in extremis finibus regni noſtri, error inolevit, quem cenſura fidei neceſſe eſt omnibus reſecare. Cum imprecata & conceſſa eſſet moroſa oblatio per dies aliquot, placuit ejus manſuetudini, ut unuſquiſque quidquid ingenii captus rectius ſentire potuiſſet, per ſacras ſyllabas die ſtatuto ejus clementiæ oblatum ſui pectoris fidei munus ferculo mentis vivacitatem deferret, ubi poſt multum diutinumque tractatum, novoque ac veteri teſtamento perlecto, ac orthodoxorum patrum dogma percurrentes, earumque doctrinam ſequentes, omnes ſupraſcripti ſanctiſſimi patres atque univerſalis ſynodus impiam hæreſim una voce reſpuerunt atque contradixerunt, hancque hæreſim funditus a ſancta eccleſia eradicandam ſtatuerunt, dicentes: Dei Filius hominis factus eſt filius, natus eſt ſecundum veritatem naturæ ex Deo Dei Filius, ſecundum veritatem naturæ ex homine hominis filius, ut veritas geniti non adoptionem, non appellationem, ſed in utraque nativitate filii nomen naſcendo haberet, & eſſet verus Deus & verus homo, unus filius proprius ex utraque natura, non adoptivus; quia impium & profanum eſt Deo Patri æterno, Filium coæternum & proprium dici & adoptivum, ſed verum & proprium, ſicut ſupra dictum eſt, ex utraque natura & credi & prædicari debere. Omnium autem hæreticorum perverſa dogmata cum auctoribus & ſequacibus eorum æterno anathemate percelli judicaverunt, Helefantum vero & Felicem novos hoſtes eccleſiæ ſe veternoſa fece polluentes, niſi ab hac ſtultitia reſipiſcant, & perfectæ fidei ſatisfactione, lamentis ſeſe abluant pœnitentiæ, ſe indignos & ingratos una cum eorum ſequacibus a conſortio Catholicorum perpetua animadverſione & admirare * decernunt, & a gremio orthodoxæ eccleſiæ cenſuerunt alienos.

* f. abjuratione.

Allata eſt etiam in eadem ſynodo quæſtio de nova Græcorum ſynodo, quam de adorandis ſanctorum imaginibus Conſtantinopolim fecerant, in qua ſcriptum habebatur: Ut qui imaginibus ſanctorum ita ut Deificæ Trinitati ſervitia aut adorationem non impenderent, anathema judicarentur. Quæ perlecta in prædicto conſilio, omnes ſupradicti ſanctiſſimi patres univerſali concilio & A ſervitutem renuerunt & contemſerunt atque conſentientes condemnaverunt. Placuit etiam univerſali concilio, ut ob reverentiam ſancti apoſtolici Adriani papæ urbis Romæ, ſcripta mitterentur, per omnia juris privilegio reſervato ſummo pontifici, ut dudum ſancti patres B. Silveſtro papæ Urbis Romæ ex Nicæno concilio poſt damnationem Arrii vel omnium hæreticorum ſcripta miſerant. Qui præfatus papa, iterum concilio congregato epiſcoporum totius eccleſiæ Romanorum Heleſantum & Felicem totius perfidiæ arches & B ſequaces eorum, ut ſupra ſanctum concilium, pari modo condemnant, & hanc hæreſim funditus a ſancta eccleſia eradicare judicant. Miſit etiam epiſtolam omnibus epiſcopis vel eccleſiis partibus Hiſpaniæ ſive Galliciæ conſolatoriam, quam qui legerit & crediderit, ad fidei tramitem peragendum ex novo & veteri teſtamento per omnia inveniet ſufficienter refertam. Et rex Carolus inde iterum perrexit in Saxonia, & Saxones venerunt ei obviam ad *Heresburg*, promittentes iterum Chriſtianitatem, & jurantes, quod ſæpe fecerunt, & dedit eis preſbyteros, & C ipſe rediit in Francia, & ſedit apud Aquis palatium.

Anno DCCXCV. rex Carolus apud Aquis palatium celebravit Paſcha, & infidelitas unde conſueverat a parte Saxonorum exorta eſt, quia dominus (*a*) rex ſuper alias gentes venire volens, nec ipſi ad eum pleniter venerunt, nec ei ſolatium, ut eis ipſe juſſerat, tranſmiſerunt. Tunc iterum cognita infidelitate eorum, rex cum exercitu ſuo veniens, alii pacifici ei obviam venientes ex parte Saxonorum, & cum eo in ſolacio ſuo D ipſum iter (*b*) expleverunt, & cum ipſe cum exercitu ſuo ad Albia perveniſſet, alii circa Paludes, & in Vuacmodingas ad eum pleniter non venerunt. Dominus rex tamen recedens apud *Bardunuil* (*c*) tantam multitudinem obſidum inde tulit, quantum numquam diebus ſuis aut in diebus patris, aut in diebus regum Francorum inde aliquando tulerunt. Sed & tunc omnes ad eum venientes, excepto his quos ſupra commemoravimus; & hi qui trans Albiam erant, ipſi ad eum pleniter non venerunt, eo quod vaſſum domini regis Viudin (*d*) regem Adotritarum occi- E derunt. Ideo non credebant quod in gratia ejus pervenire potuiſſent. Ceteri autem omnes pacifici venerunt, & juſſionem ſuam promittentes implere; & ita dominus rex iterum credens eis nullumque interficiens, fidem ſuam ſervando. Tunc ad Aquis palatium de terra Auvarorum regulus quidam Thodanus (*e*) ad dominum regem veniens cum comitibus ſuis. Quem rex honorifice ſuſcepit, & baptizari juſſit, & eos qui cum

(*a*) Hunc locum ita corrupte legit Chronicon Moiſſiacenſe: *quia eam dominus rex ſuper alias gentes venire voluiſſet.*
(*b*) Male etiam in Chronico prædicto *iterum expleverunt*, quod nullum efficit ſenſum.
(*c*) Moiſſ. *Bardanavil.*
(*d*) Moiſſ. *Cahchita Abatrizarum occiderant.*
(*e*) Moiſſ. *Sordarius.*

ipſo venerunt; cum magno honore & donis eum remeare fecit ad propria. Et in eo anno a parte Auvarorum venerunt theſauri magna multitudo, pro quibus rex omnipotens regi gratias agens, diſtribuitque ipſum theſaurum inter eccleſias & epiſcopos, ſeu Abbates & comites, necnon & univerſos fideles ſuos de eodem theſauro mirifice honoravit, & in ipſa hieme id eſt VIII. cal. Januarii ſanctæ memoriæ dominus ADRIANUS ſummus pontifex Romanæ eccleſiæ obiit, pro quo rex piiſſimus Carolus orationes per univerſum populum Chriſtianum infra terminos ſuos fieri rogavit, & eleemoſyna ſua pro eo multipliciter tranſmiſit. Et epitaphium aureis litteris in marmore conſcriptum juſſit in Francia fieri, ut eum partibus Romæ tranſmitteret, ad ſepulcrum ſummi pontificis Adriani.

Anno DCCXCVI. æſtatis tempore miſit filium ſuum PIPPINUM rex Carolus cum ſuis, quos in Italia habebat Francos, Langobardos, & Bagoarios, cum aliqua parte Alamannorum in finibus Auvarórum. (*a*). Et venit Pippinus cum exercitu ſuo, vel cum omnibus illis quos pater ejus miſerat ei in auxilium; & tranſito Danubio fluvio, pervenit ad locum ubi reges Auvarorum cum principibus ſuis ſedere conſueti ſunt, quem in noſtra lingua Rinno (*b*) nominant: & inde tulit theſauros Auvarorum, & cum multis captis pervenit in Francia, & in ipſa æſtate rex CAROLUS demoratus eſt in Saxonia cum duobus filiis ſuis CAROLO & LUDOVICO, & circuivit terram Saxonorum ubi rebelles fuerunt, incendendo& vaſtando omnia, & prædam innumerabilem, viros & mulieres, & parvulos captivos duxit ſecum in Francia. Tertium (*c*) vero exercitum in eadem æſtate tranſmiſit, filioſque ſuos in Spania in fines Saracenorum cum principibus ſuis, qui & ipſi fecerunt ſimiliter, vaſtaverunt terram illam & redierunt cum pace ad regem Carolum Aquis palatium. Nam ibi firmaverat ſedem ſuam atque ædificavit eccleſiam ſuam miræ magnitudinis in honore S. MARIÆ perpetuæ virginis genitricis Dei, cujus portas (*d*) & cancella fecit ærea, & cum magna diligentia & honore, ut decebat, in cæteris ornamentis ipſam baſilicam compoſuit, auroque & argento & luminaribus adornavit. Ad cujus ſtructuram cum columnas & marmora aliunde habere non poterat, Roma atque Ravenna devehenda curavit. Fecit autem ibi & palatium quod nominavit Lateranis, & collectis theſauris ſuis de regnis ſingulis, in Aquis adduci præcepit. Fecit autem & opera multa & magna in eodem loco.

Anno DCCXCVII. anno XXX. Caroli regis, introivit rex præfatus cum exercitu ſuo in Saxonia, & pervenit ad pagum, qui dicitur *Vudmodi*, ubi firmitas eorum facta erat, & ipſa firmitate interrupta, introivit cum exercitu ſuo in pagum illum, vaſtavitque & incendit eum, & tunc denuo (*e*) venerunt ad eum Saxones de univerſis finibus & angulis ubi habitabant, & tulit inde obſides quos voluit, & de Friſionibus ſimiliter, & ſic reverſus eſt in Francia. Et poſt aliquantas hebdomadas iterum introivit in Saxonia, & ibi habitavit ipſa hieme, & fecit ſedem ſuam juxta locum, ubi Timella fuit in hujus ſaraca, quæ etiam *Heriſtelli* appellavit, eo quod ab exercitu ſuo fuerunt conſtructæ ipſæ manſiones ubi habitabant. Et in ipſa hieme reſedit, & ibi celebravit Paſcha; & in ipſa æſtate pervenit cum exercitu ſuo ad *Bardunhuinc*, & illi omnes ſe tradiderunt in manu ejus, & tulit inde obſides quos voluit, & interim congregati ſunt Sclavi noſtri qui dicuntur Abodriti cum miſſis domini regis ad illos Saxones, congregaverunt ſe in unum & commiſerunt prælium, cecideruntque ex parte Saxonum ipſa die duo millia DCCC. & inde rex remeavit in Francia ad Aquis palatium ſedem ſuam, & ibi hiemavit.

Anno DCCXCVIII. rex CAROLUS apud Aquis palatium celebravit Paſcha. Poſt obitum vero Adriani papæ ſucceſſit LEO in apoſtolatum, natus Romæ ex patre Aſupio, matre *Heliſabeth*, (*f*) qui ſedit annos XXII. & menſes III. Hic fuit amator eccleſiarum & acris ingenii homo. Hunc Romani voluerunt occidere, & in ipſa Litania majore quod eſt VII. calendas Madii inſiluerunt in eo ſubito, captumque linguam ejus abſciderunt, & conati (*g*) ſunt oculos ejus abſtrahere, & in cuſtodia miſerunt, inde per fugam nocte lapſus ad miſſos glorioſi præfati principis Caroli, qui tunc apud baſilicam B. Petri erant, HUNERONDUM ſcilicet abbatem, & HIVINEGISUM Spolitanum ducem pervenit, qui ab eis Spolicium deductus eſt. CAROLUS autem rex tunc erat apud Saxoniam in loco qui appellatur ad Partesburna, ibique ad eum LEO prædictus papa urbis Romæ deductus eſt, quem rex cum ſummo honore ſuſcepit, & multis donis eum honoravit, & poſteà cum pace & honore magno ipſum papam remiſit ad propriam ſedem, & miſſi regis deduxerunt eum honorifice & eos qui mortis ejus conſiliarii fuerant tranſmiſerunt ad regem. Rex autem miſit eos in exilio.

(*a*) Moiſſ. *Alemannorum.*
(*b*) Moiſſ. *Kinno.*
(*c*) Moiſſ. *Etenim exercitum* melius codex noſter *tertium vero exercitum.* Nam duos hoc anno prius commemoraverat, unum ſub Pipino duce adverſus Avaros, alterum quem ipſe cum Carolo & Ludovico filiis duxerat ipſe Carolus in Saxoniam.
(*d*) Moiſſ. *portas cancella* omiſſo & male.
(*e*) Moiſſ. *Et hinc denuo.*
(*f*) Ex hoc loco diſcimus matris Leonis papæ nomen, de quo altum apud auctores quos viderim ſilentium.
(*g*) Vulgo erutos fuiſſe Leoni oculos tradunt, non deſunt tamen auctores qui id negare videantur.

Anno

Anno DCCC. CAROLUS rex congregavit optimates ſuos, & ſynodum habuit apud Maguntiam cum conventu epiſcoporum vel abbatum, & cum cognoviſſet per omnes fines ſuos habere pacem, recordatus eſt de injuria quam Romani apoſtolico LEONI fecerant, & erexit faciem ſuam ut iret partibus Romæ; quod ita & fecit. Cum autem Romæ propinquaret, occurrit ei LEO papa & Romani principes cum eo apud Numentum, XII. ab Urbe lapide. Cum perveniſſet autem Romam rex prædictus VIII. calendas Decembris, poſt octo vero dies, concione cum Romanis habita, cauſam adventus ſui omnibus patefecit, fecitque conventum maximum epiſcoporum ſeu abbatum cum presbyteris & diaconibus, & comitibus, ſeu reliquo populo Chriſtiano: & ibi venerunt in præſentia qui ipſum apoſtolicum condemnare voluerunt. Qui poſtquam nullus probator criminum inventus eſt, præfatus papa nullo judicante, ſed ſua ſpontanea voluntate coram omni populo in baſilica B. Petri apoſtoli evangelium portans, ambonem conſcendens, invocatoque ſanctæ Trinitatis nomine, cum jurejurando ab objectis criminibus ſe purgavit, & ipſa ſacramenta expleta, omnes epiſcopi cum univerſo clero ſeu præfato rege devotoque populo Chriſtiano hymnum *Te Deum laudamus* decantaverunt. Quo expleto, ipſe rex cum univerſo populo laudes Deo dabant, quia apoſtolicum Leonem ſanum in corpore & in anima cuſtoditum habere meruerunt.

Anno DCCCI. cum apud Romam moraretur rex CAROLUS, Zacharias presbyter, quem antea rex cum multis donariis ad ſepulcrum Dominicum, vel per alia loca ſancta miſerat illis partibus, duobus monachis de Hieroſolyma a patriarcha directis ad regem, Romam venerunt: qui benedictionis cauſa claves ſepulcri Dominici ac loci Calvaria, claves etiam civitatis & montis Sion, cum vexillo crucis detulerunt. Quo rex accepto, Dominum benedixit, ac remuneratos multis muneribus Hieroſolymam remiſit. Ipſe vero rex die ſacratiſſima natalis Domini cum ad miſſam ante confeſſionem B. Petri apoſtoli ab oratione conſurgeret, LEO papa cum conſilio omnium epiſcoporum ſive ſacerdotum, ſeu ſenatu Francorum, necnon & Romanorum, coronam auream capiti ejus impoſuit, adjuncto etiam Romano populo, acclamant CAROLO AUGUSTO A DEO CORONATO, MAGNO ET PACIFICO IMPERATORI ROMANORUM VITA ET VICTORIA. Poſt laudes vero a plebe decantatas & ab apoſtolico, more antiquorum principum adoratus eſt. Nam & hoc nutu Dei factum eſt, cum enim apud Romam tunc præfatus imperator moraretur, delati quidam ſunt ad eum, dicentes, quod apud Græcos nomen imperatoris ceſſaſſet, & finem apud eos nomen imperii teneret. A Herena nomine, quæ filium ſuum imperatorem fraude captum, oculos eruit, & ſibi nomen imperii uſurpavit, ut Atalia in libro Regum legitur feciſſe. Audito LEO papa & omnis conventus epiſcoporum & ſacerdotum ſeu abbatum, & ſenatus Francorum, & omnes majores natu Romanorum, cum reliquo Chriſtiano populo conſilium habuerunt, ut ipſum CAROLUM regem Francorum imperatorem nominare deberent, qui Romam matrem imperii tenebat, ubi ſemper B cæſares & imperatores ſedere ſoliti fuerant, & ne pagani inſultarent Chriſtianis, ſi imperatoris nomen apud Chriſtianos ceſſaſſet. Ideo juſtum viſum eſt omnibus, ut prædictus rex cum Dei adjutorio & univerſo Chriſtiano populo petente, ipſum nomen imperatoris haberet: quorum petitionem ipſe rex Carolus negare noluit, ſed cum omni humilitate ſubjectus Deo, & petitione ſacerdotum univerſalique populo Chriſtiano in ipſa nativitate Domini noſtri JESU CHRISTI cum conſecratione domini Leonis papæ ſuſcepit, ſicut ſupradictum eſt, & in primis omnium C poſtquam imperator extitit, ſtuduit ut ipſam Romanam eccleſiam de ea diſcordia quam habuerant Romani cum apoſtolico Leone, ad pacem & concordiam revocaret. Deinde reverſus eſt in Francia ad Aquis ſedem regiam. Magnificatus eſt autem imperator Carolus ſuper omnes reges Francorum qui ante eum fuerunt, divitiis & gloria, honore & nomine. Iſte primus ex genere Francorum imperator extitit.

Anno DCCCII. recordatus eſt piiſſimus Carolus imperator miſericordiæ ſuæ, de pauperibus qui in univerſo imperio erant, & juſtitias pleniter habere non poterant. Noluit D de infra palatio pauperibus vaſſos ſuos tranſmittere, ad juſtitias faciendum propter munera; ſed elegit in regno ſuo archiepiſcopos, & reliquos epiſcopos, & abbates, cum ducibus & comitibus, qui opus non habebant ſuper innocentes munera accipere, & ipſos miſit per univerſum regnum, ut eccleſiis, viduis, orphanis, & pauperibus, & cuncto populo juſtitiam facerent, & menſe Octobrio congregavit univerſam ſynodum in Aquis, E & ibi fecit epiſcopis cum presbyteris ſeu diaconibus relegi univerſos canones, quos ſancta ſynodus præcepit, & decreta pontificum, & pleniter juſſit eos tradi coram omnibus epiſcopis, presbyteris, & diaconibus. Similiter in ſancta ſynodo congregavit univerſos abbates & monachos qui ibi aderant, & ipſi inter ſe conventum fecerunt, & legerunt regulam ſancti patris Benedicti, & tradiderunt eam ſapientes in conſpectu abbatum & monachorum; & tunc juſſio generaliter ſuper omnes epiſcopos, abbates, presbyteros, diacones, ſeu univerſo choro clericorum facta eſt, ut unuſquiſque in loco ſuo juxta conſtitutionem ſanctorum patrum ſive in epiſcopatibus

ſive in monaſteriis, aut per univerſas eccleſias, ita ut canonici juxta canones viverent, & quicquid in clero aut in populo de culpis aut negligentiis apparuerit, juxta canonum auctoritatem emendaſſent, & quicquid in monaſteriis ſeu in monachis contra regulam S. Benedicti factum fuiſſet, hoc juxta regulam ejuſdem emendare feciſſent. Mandavit autem ut unuſquiſque epiſcopus in omni regno vel imperio ſuo, ipſi cum presbyteris ſuis officium, ſicut pſallit eccleſia Romana, facerent. Nam & ſcholas ſuas cantorum in loca congrua conſtrui præcepit. Similiter & in monaſteriis S. Benedicti ſervantibus regulam, ut officium ipſius facerent, ſicut regula docet. Ipſe vero imperator interim ut [a] ipſum (a) ſynodum factum eſt, congregavit duces, comites reliquumque populum Chriſtianum cum legiſlatoribus, & fecit omnes leges regni ſui tradere & emendare, & emendandam legem ubicumque neceſſe fuerit, ſcribere. Judices vero per ſcriptum judicaſſent, & munera non accepiſſent; ſed omnes homines pauperes & divites in regno ſuo juſtitiam haberent.

Anno DCCCIII. CAROLUS imperator celebravit Paſcha aqud Aquis palatium, & conventum habuit apud Maguntiam, & ipſo anno ſine hoſte ſtetit. His diebus in Spania ſuper Sarracenos regnavit *Abulaz* filius Axam. Mortuo enim Axa, hic *Abulaz* filius ejus ſuſcepit regnum, fecitque malum ſicut fecerat pater ejus & avus. Eo regnante in Spania, miſit CAROLUS imperator LUDOVICUM filium ſuum regem Aquitaniæ, ad obſidendam & capiendam civitatem Barchinonam. Qui congregato exercitu ex Aquitania, Waſconia, necnon de Burgundia, Provincia & Gotia, miſit eos ante ſe ad obſidionem civitatis. Qui abeuntes, circumdedit exercitus civitatem, & obſederunt menſibus ſeptem, capieruntque regem civitatis illius nomine *Sathon*. Cumque panes defeciſſent in civitate, & jam capienda eſſet civitas, miſerunt ad Ludovicum regem, ut veniret Barchinonam, quia jam capienda erat civitas, ut cum capta fuiſſet, nomini ejus adſcriberetur victoria. Venit autem præfatus LUDOVICUS ad civitatem, & tradita eſt civitas in manu ejus, conſtituitque illic cuſtodia & armamenta, regem vero civitatis illius *Sathon* vinctum compedibus miſit ad patrem ſuum Carolum imperatorem in Francia. Ipſe vero in pace & triumpho reverſus eſt ad propria.

Anno DCCCV. CAROLUS imperator miſit filium ſuum CAROLUM regem cum exercitu [b] magno ad Euhuvidines, (b) & alium exercitum cum Aulfo & Vuerinario, id eſt cum Bajoariis. Tertium vero tranſmiſit cum Saxonibus ſuper Huvernofelda & de Melchion, (c) [c] & ibi pugnaverunt contra regem eorum nomine Semela & vicerunt eum, & ille dedit duos filios pro fidelitate, & tunc perrexerunt ſuper Fergunna, & venerunt ad fluvium qui vocatur Araga (d) illi tres hoſtes inſimul. [d] Et inde venerunt ad *Camburg*, qui & vaſtaverunt regionem illam in circuitu Albiæ. Et poſtea cum victoria reverſus eſt CAROLUS rex ad patrem ſuum in Francia. Quartus vero exercitus cum claſſe magna navium perrexit in Albia, & pervenit ad *Magedoburg*, & ibi vaſtaverunt regionem Genevara. (e) [e] Poſtea reverſi ſunt in patriam ſuam.

Anno DCCCVI. in iſto anno WILLELMUS quondam comes ad Anianum monaſterium, qui eſt conſtructus in honore Domini ac Salvatoris noſtri JESU CHRISTI & glorioſæ matris ejus ſemper Virginis, pervenit, cum omnibus muneribus auri argentique, ac pretioſarum veſtium. Illo ſe tradidit Chriſto omni vitæ ſuæ tempore ſerviturum. Nec mora in deponendo comam fieri paſſus eſt, quin potius die natalis apoſtolorum Petri & Pauli, auro textis depoſitis veſtibus, Chriſticolarum habuit habitum, ſeſeque Chriſticolarum adſciſci numero quantocius congaudens efficitur. Et in eodem anno CAROLUS imperator celebravit Paſcha ad Neumaga, & miſit filium ſuum Carolum Regem ſuper Duringa (f) [f] ad locum qui vocatur Walada, (g) [g] ibique habuit conventum magnum, & inde miſit ſcarras ſuas ultra Albiam. Ipſe vero movit exercitum ſuum ultra Sala ſuper Huverenaveldo, (h) [h] & tum fuit interfectus Melito (i) [i] rex ſuperbus, qui regnabat in Siurbis, & poſtea remeavit Albia, & vaſtavit regiones illas, & civitates eorum dextruxit. Et ceteri reges ipſorum venerunt ad eum, & promiſerunt ſe ſerrituri domno & pio imperatori, tradideruntque obſides ſicut ille volebat. Et mandavit eis rex CAROLUS ædificare civitates duas, unam ad Aquilonem partem Albiæ contra *Magadaburg*. Alteram vero in orientalem partem Sala, ad locum qui vocatur Balla, (k) [k] deinde reverſus eſt ad patrem ſuum in Francia. His diebus ALBINUS qui & Alchuinus diaconus in Francia claruit.

Anno DCCCVII. CAROLUS imperator perrexit ad *Ingelanheim* palatium, & ibi habuit conventum cum epiſcopis & comitibus vel aliis fidelibus, & mandavit eis, ut juſtitias facerent in regno ejus. Poſtea dedit eis licentiam ad propria remeare, & quietos ſedere, & ut Deo gratias agerent ad pacem & concordiam ipſorum, & illum annum ſtetit ſine hoſte.

Anno DCCCVIII. CAROLUS imperator miſit filium ſuum CAROLUM in Saxonia ultra Albia, ad illos Sclavos, qui vocantur Linai, & vaſtavit maximam partem regionis

(a) *l.* ut ipſa ſynodus facta eſt.
(b) Moiſſ. *Windones.* (c) Moiſſ. *Werineſelda & Dervelion.* (d) Moiſſ. *Agarn.* (e) Moiſſ. *Genevanam.*

(f) Moiſſ. *Buringa.* (g) Moiſſ. *Waladala.*
(h) Moiſſ. *Guercahveldo.* (i) Moiſſ. *Nuſito.*
(k) Moiſſ. *Halla.*

Digitized by Google

ipſius; ſed & aliqui ex noſtra parte ibidem ceciderunt. Ultimum contra Nordomannos qui Dani vocantur, primo piraticam exercentes, deinde majori claſſe littora Galliæ atque Germaniæ vaſtantes, bellum ſuſceptum eſt; quorum rex Godofridus, adeo vana ſpe inflatus erat, ut ſibi totius Germaniæ promitteret poteſtatem, Friſiam quoque atque Saxoniam haud aliter atque ſuas provincias æſtimabat. Jam Abodritos vicinos ſuos in ſuam ditionem redegerat, jam eos ſibi vectigales fecerat; jactabat etiam ſe bene Aquisgrani, ubi regis comitatus erat, cum maximis copiis adventurum, nec dictis ejus quam vaniſſimis omnino fides abnuebatur: quin potius putaretur tale aliquid inchoaturus, niſi feſtinata morte præventus fuiſſet, nam a proprio ſatellite interfectus & ſuæ vitæ & belli a ſe inchoati finem acceleravit.

Anno DCCCIX. Carolus imperator ſedit apud Aquis palatium, & in illa æſtate miſit ſcarras ſuas ad marchias, & aliqui de illis Saxones venerunt ultra Albiam, & fregerunt unam civitatem cum noſtris Huninidis (a) qui appellantur *Scmeldinc*, *Connoburg*. [a]

Anno DCCCX. æſtatis tempore Carolus imperator cum filio ſuo Carolo rege, ultra Rhenum fluvium ſuper Saxoniam perrexit ad locum qui vocatur Ferdia, & in ipſa æſtate mortuus eſt Pipinus rex Langobardorum filius Caroli imperatoris; Carolus autem conſtituit Bernardum filium Pipini, regem ſuper Italiam in loco patris ſui.

Anno DCCCXI. miſit Carolus imperator exercitum Francorum & Saxonorum ultra Albiam ad illos Sclavos qui nominantur Lanai & *Bethenzr*, (b) & vaſtaverunt regiones illas, & ædificaverunt caſtellum qui dicitur *Abochi*. Fuit quoque occiſio magna Normannorum. Eodem anno obiit Carolus rex filius Caroli-Magni imperatoris. [b]

Anno DCCCXII. miſit Carolus imperator tres ſcarras ad illos Sclavos qui dicuntur *Huvilti*. Unus exercitus venit cum eis ſuper Abodoritos, & duo venerunt obviam ei ad illa marchia. Sed & illi Wilti dextras dederunt, & obſides obtulerunt, & promiſerunt ſe dare partibus imperatoris Caroli, & poſtea reverſus eſt populus ad propria.

Hactenus primus auctor; quæ vero ſequuntur addita videntur ab aliquo monacho Anianenſi, qui hoc opus continuavit, ac primo ampliſſimum excerptum ſubjicit ex vita Caroli-Magni auctore Eginardo, quæ edita eſt a Cheſnio tom. 2. *p.* 99. *ab his ſcilicet verbis*: Hæc ſunt bella quæ rex potentiſſimus per annos XLVII. &c. *uſque ad paginam* 103. *pagina tamen* 100. *lin.* 17. *poſt hæc verba*: Tali monitione prohibuit, *hæc inſeruntur*: Fecit idem a parte meridiana prope littore maris in comitatu Magdalonenſe [ecclesiam] in honore Domini noſtri Jesu Christi, ſeu perpetuæ Virginis genitricis Dei Mariæ, cujus baſilicas compoſuit, auroque & argento adornavit, ad cujus ſtructuram cum columnas & marmora habere non poſſet, Nemauſo civitate cum magna diligentia adduci præcepit, & collectis theſauris ſuis de regnis ſingulis, in Aniano monaſterio adduci præcepit, necnon lignis tres Cruces Dominicas, & opera multa & magna in eodem loco compoſuit.

Anno DCCCXIII. ab Incarnatione Domini, Caroli autem imperatoris anno XLVI. ſedit piiſſimus imperator apud Aquis palatium, & habuit ibi concilium magnum cum Francis epiſcopis, & abbatibus, ac ſacerdotibus, & decrevit quatuor ſynodos fieri, id eſt ad Moguntiam civitatem unum, alterum in Remis, tertium Turonis, quartum Arelato civitate, (c) mandavitque ut quicquid in unumquemque ſynodum definiſſent, ad placitum conſtitutum imprimi nuntiaſſent: quod ita factum eſt. [c] Et in ipſo anno menſe Februario (d) jam dictus imperator Carolus fecit conventum magnum populi apud Aquis palatium. [d] De omni regno & imperio ſuo convenerunt epiſcopi, abbates, comites, preſbyteri, diacones, & ſenatus Francorum ad imperatorem in Aquis, & ibidem conſtituerunt capitula quadraginta ſex de cauſis quæ neceſſaria erant eccleſiæ Dei & populo Chriſtiano. Extremo autem vitæ ſuæ tempore cum jam & morbo & ſenectute premeretur, evocatum ad ſe Ludovicum filium ſuum Aquitaniæ regem, qui ſolus filiorum Hildegardæ ſupererat, congregatis ſolemniter de toto regno Francorum vel de univerſo imperio ſuo primoribus cunctorum, comitibus, principibus, ducibus, epiſcopis, abbatibus, monachis, ſacerdotibus, diaconibus & cuncto ſenatu Francorum, cum cunctorum conſilio, conſortem ſibi totius regni & imperialis nominis ſui heredem conſtituit, ac per coronam auream tradidit illi imperium, populis acclamantibus: Vivat Imperator Ludovicus; impoſitoque capiti ejus diademate, imperatorem & auguſtum juſſit appellari. Suſceptum eſt hoc ejus conſilium [ab his] qui aderant magno cum favore & lætitia. Nam & ipſe imperator Carolus benedixit dicens: *Benedictus es Domine Deus meus, qui dediſti hodie ſedentem in ſolio meo, ex ſemine meo filium, videntibus oculis meis.* Docuit autem eum pater, ut in omnibus præceptum Domini cuſtodiret, tradiditque ei regnum, commendavitque ei filios ſuos Drogonem, Theodericum & Hugonem, & cum omnia perfeciſſet, dimiſit unumquemque ut abiret in locum ſuum. Ipſe autem Carolus imperator reſedit in Aquis palatium. Nam hoc divinitus ei propter regni utilitatem videbatur inſpiratum, auxitque majeſta-

(a) Moiſſ. *Guinildinis.*
(b) Moiſſ & *Bethelderett.*
(c) Quintam nonnulli addunt Cabiloni celebratam.
(d) Moiſſ. *Septembri.*

tem ejus hoc factum, & exteris nationibus non minimum terroris incuſſit. Dimiſſo deinde in Aquitaniam filio, ipſe more ſolito, quamvis ſenectute confectus, non longe a regia Aquenſi venatum proficiſcitur.

Anno DCCCXIV. ab Incarnatione Domini, Caroli vero imperatoris anno XLVII. ex quo regnare cœperat, exierunt Normanni cum navibus in Friſia, & fecerunt ibi grande malum, capieruntque viros & mulieres & prædam magnam. In ipſo anno exacto hujuſcemodi negotio, quod reliquum erat autumni &c. *ut apud Eginardum in vita Caroli-Magni pag.* 104. *lin.* 9. *uſque in finem. Sed in diviſione quæ facta eſt a Carolo imperatore anno* DCCCXI. *poſt hæc verba:* vel uſum ejus ſibi neceſſarium judicaret, *in noſtro manuſcripto codice additur*: Unam vero partem ſibi reſervavit, quam dedit Benedicto abbati S. Salvatoris Anianenſis archiſterii, videlicet Crucis Dominicæ cum gemmis, bratheas aureas contextas cum gemmis, baltheos aureos ſimiliter gemmatos, calices aureos ſive argenteos, vel offertoria cum patenulis & offertoriis cum auro & gemmis ornatos. Inter alia dona dedit ei capſulam auream ubi pignora ſunt omnium apoſtolorum. Inter ea dedit ei ſceptrum regale ex ebore valde mirificum, & multa alia dona quod dinumerare longum eſt. Ardoni quoque qui & Smaragdo religioſo monacho, dedit tabulam lapideam tinnientem ſicut æs. Poſt obitum vero ſuum aut voluntariam, &c. *ubi advertendum quod pro illis verbis pag.* 106. Et altera quæ forma rotunda Romanæ urbis effigie inſignita eſt, epiſcopo Ravennatis eccleſiæ conferatur, *in codice manuſcripto hæc leguntur*: altera quæ forma rotunda Romanæ urbis effigie figurata eſt, Salvatorem Jesum Christum Dominum in Anianenſe monaſterium conferatur. *Hujus autem inter diviſionis teſtes, primus abbatum nominatur* Benedictus, & poſt Hirminonem, Georgius, Theobaldus, Adalelmus, Lautfredus.

Anno DCCCXIV. Ludovicus piiſſimus imperator poſt mortem patris ſui Caroli glorioſiſſimi imperatoris, ſedit ſuper thronum ejus apud Aquis palatium & ibi celebravit Paſcha, & acceptis theſauris patris ſui, fecit eleemoſynam magnam pro patre, diviſitque inter eccleſias, & monaſteria, & pauperes, ſicut ipſe ordinaverat. Hoc anno ſupraſcripto imperator Ludovicus, id eſt primo anno imperii ſui, Benedictum abbatem de Aniano monaſterio tulit propter famam vitæ ejus & ſanctitatem, & prope Aquis ſedem regiam in Ardenna ſilva habitare fecit. Ipſe vero ſupradictus abbas, antequam abiret in Franciam, ordinavit in loco ſuo in monaſterio Aniano abbatem nomine Smaragdum; & in ipſo anno venerunt ad imperatorem epiſcopi, abbates, comites, duces, & mulieres, ac viduas, & locutus eſt cum eis de cauſis neceſſariis, & de utilitate ſanctæ eccleſiæ; &

A in ipſo loco mandavit, ut mulieres in ſervitutem redactas non fuiſſent, & acciperent libertatem. Et venit ad eum Bernardus filius Pipini rex Langobardorum, ſuſcepitque eum benigniter domnus imperator Ludovicus, ac remunerato remiſit ad propria. Diſpoſuit autem & marchas undique. Nam & præſidia poſuit in littore maris ubi neceſſe fuit, & ipſo anno in Aquis hiemavit.

Anno DCCCXVI. Ludovicus imperator apud Aquis palatium celebravit Paſcha; & in ipſa æſtate collecto magno exercitu Francorum & Burgundionum, Alamannorum & Bajoariorum, B introivit in Saxoniam, & venit ad Parteſbrunnam, & ibi venit ad eum Bernardus rex Langobardorum cum exercitu, & habuit imperator ibi placitum magnum, & miſit ſcarras ſuas ubi neceſſe fuit per marchas, & præſidia, & per littora maris, & poſt hæc reverſus eſt in Franciam ad Aquis palatium, & tertio calendas Auguſti habuit conſilium magnum in Aquis, & conſtituit duos filios reges Pipinum & Chlotarium; Pipinum ſuper Aquitaniam & Waſconiam, Chlotarium ſuper Bajoariam. Et decrevit in ipſo ſynodo domnus imperator Ludovicus, C ut in univerſo regno ſuo monachi regulariter viverent ſecundum regulam S. Benedicti, & canonici ſecundum canonum auctoritatem. Mandavit etiam miſſis & comitibus ſuis ut juſtitias facerent in regno ipſius; & ſi aliqui homines injuſte privati fuiſſent de hereditate parentum per cupiditatem comitum aut divitum, ut reddere facerent: necnon & ſi aliqui homines injuſte in civitate redacti erant, ut iterum acciperent libertatem. Eodem anno Waſcones rebellaverunt contra imperatorem.

Anno DCCCXVIII. piiſſimus imperator Ludovicus D apud Aquis palatium celebravit Paſcha, & æſtatis tempore venit ad eum Bernardus rex Langobardorum. His diebus domnus apoſtolicus Leo urbis Romæ migravit a ſæculo, ſucceſſitque in ſacerdotium domnus Stephanus. Ipſo anno papa Stephanus venit ad imperatorem Ludovicum in Francia, invenitque eum apud Remis civitatem, attulit illi coronam auream, ſuſcepitque eum imperator cum magno honore, benedixitque ipſum imperatorem, & impoſuit coronam auream ſuper caput ejus, E remuneravitque eum domnus imperator muneribus multis, & ſic rediit Romæ ad ſedem ſuam. Imperator vero piiſſimus Ludovicus de Remis abiit ad Compendio palatio, & habuit conſilium cum epiſcopis, abbatibus & comitibus ſuis. Deinde reverſus ad Aquis palatium ſedem regiam, ibique hiemavit. Præfatus autem Stephanus papa cum rediiſſet Romam, in ipſo anno migravit a ſæculo. Waſcones autem rebelles Garſiam Muci ſuper ſe in principem eligunt; ſed in ſecundo anno vitam cum principatu amiſit, quem

Digitized by Google

fraude uſurpatum tenebat.

Anno DCCCXXI. LUDOVICUS imperator apud Aquis palatium Paſcha celebravit. Ipſo anno obiit beatæ memoriæ BENEDICTUS WITIZA abbas religioſus monaſterii Anianenſis III. idus Frebruarii, anno IX. regnante Ludovico imperatore. Et in ipſa æſtate juſſit congregari conventum magnum populorum de omni regno & imperio ſuo apud Aquis ſedem regiam, epiſcopos, abbates, comites, & majores natu Francorum, & manifeſtavit eis myſterium conſilii ſui quod cogitaverat, ut conſtitueret unum ex filiis ſuis imperatorem. Habebat enim tres filios ex uxore ERMENGARDA regina, nomen uni CLOTARIUS, nomen ſecundi PIPINUS, tertii vero LUDOVICUS. Tunc omni populo placuit, ut ipſe, ſe vivente, conſtitueret unum ex filiis ſuis imperatorem, ſicut Carolus pater ejus fecerat ipſum. Tunc tribus diebus jejunatum eſt ab omni populo & lætania facta. Poſt hæc jam dictus imperator CLOTARIUM, qui erat major natu, imperatorem elegit, & coronam auream tradidit illi, populis acclamantibus & dicentibus: VIVAT IMPERATOR CLOTARIUS. Facta eſt autem lætitia magna in populo in die illo, & ipſe imperator benedixit Dominum dicens: *Benedictus Dominus Deus meus, qui dedit hodie in ſolio meo ſedentem videntibus oculis meis.* Quartum filium habuit ex concubina nomine ARNULFUM, cui pater Senonas civitatem in comitatu dedit. Audiens autem BERNARDUS rex Italiæ quod factum erat, cogitavit conſilium peſſimum, voluitque in imperatorem & in filio ejus inſurgere, & per tyrannidem imperium uſurpare. Quo comperto, imperator juſſit* confeſtim nuntios per univerſum regnum & imperium ſuum, ut pariter conglobati occuparent omnes aditus Italiæ, quod ita factum eſt. Bernardus autem cum hæc audiiſſet, terruit eum Dominus, & omnes qui ei conſenſerant, & comprehenſi ſunt ab exercitu, quod imperator miſerat ante fa- A ciem ſuam, & comprehenſos cum ipſo rege adduxerunt ad imperatorem, qui erat apud Cavalonem, quæ eſt ſuper Sagonna flumen. Tunc ſub cuſtodia miſſus eſt præfatus rex cum Achiteo comite, qui auctor conſilii maligni fuerat, & cum aliis qui illi conſenſerant, & ducti ſunt Aquis. Poſt hæc fecit imperator conventum magnum Francorum, & retulit eis hanc cauſam, ut videret quid judicarent fideles ſui de eo, vel de his qui conſenſerant, ut inſurgerent contra imperatorem. B Tunc pariter judicaverunt eos omnes dignos ad mortem, ſed piiſſimus imperator pepercit vitæ illorum, juſſitque ipſi regi Bernardo oculos erui, ſed cum factum fuiſſet, die tertio mortuus eſt. Achiteo vero ſimiliter oculos erui, & ceteris ſociis ſuis. TEULFUM vero epiſcopum Aurelianenſem, qui & ipſe auctor maligni conſilii fuit, ſynodo facta epiſcoporum vel abbatum, necnon aliorum ſacerdotum, judicaverunt, tam ipſum, quam omnes epiſcopos & abbates vel ceteri C clerici, qui de hoc maligno conſilio ſocii fuerant, a proprio deciderent gradu: quod ita factum eſt; nonnulli etiam in exilio miſſi ſunt. Fratres vero ſuos ex concubinis natos, id eſt Drogonem, Theodericum & Hugonem quos ei pater commendaverat, clericos fieri juſſit, & per ſingula miſit monaſteria, & regnum quievit ab ira.

* f. Miſit.

Anno DCCCXXXVIII. Ludovicus imperator apud Aquis celebravit Paſcha, & æſtivo tempore introivit cum exercitu magno in Bri- D tannia, & occiſo rege illius terræ, venerunt majores natu Britannorum, tradiderunt ſe illi, & acceptos obſides reverſus eſt ipſe cum triumpho victoriæ ad propria. Nam exercitus ejus quem miſerat partibus Orientis, cum triumpho reverſus eſt ad imperatorem.

Anno DCCCXL. imperii vero præfati imperatoris anno XXVII. obiit LUDOVICUS piiſſimus imperator XII. cal. Julii indictione III. regnaveruntque filii ſui poſt eum in magna gloria. Amen.

CHRONICON TURONENSE AUCTORE ANONYMO CANONICO TURONENSI S. MARTINI.

Ex mſ. codice bibliothecæ Regiæ.

OBSERVATIO PRÆVIA.

CHRONICON hic habes Turonenſe, a variis ſcriptoribus hactenus laudatum, & a viris eruditis diu exoptatum. Codex bibliothecæ regiæ, ex quo illud deſcripſimus, ante annos quadringentos exaratus, nullum auctoris nomen præferebat, verum qui opus ſemel legerit, fœtum eſſe canonici cujuſdam Turonenſis eccleſiæ S. Martini ſtatim animadvertet: quippe qui nullam prætermittit occaſionem laudandi inſignis illius eccleſiæ privilegia, quæ ſcribendo præ oculis habebat, cum tamen de aliis ejuſdem urbis & diœceſis ſacris ædibus ita ſobrie loquatur, ut pene eas non noviſſe diceres. Chronicon autem ſuum ab ipſa mundi creatione inceptum ad annum MCCXXVI. *quo vivebat, protraxit, optimos quoſque, qui ante ipſum ſcripſerant, auctores ſequutus. Integrum hic opus dare nequaquam duximus operæ pretium. Initia enim aliunde ſatis nota uſque ad Decii imperatoris tempora, ſub quo Turonicis fidem annunciavit Gatianus epiſcopus, prætermiſimus, multaque alia deinceps minus neceſſaria & apud alios auctores paſſim occurrentia prudenter reſecavimus. Verum quod ſatis lugere non poſſumus, lugebuntque nobiſcum viri antiquitatis ſtudioſi, ex mſ. bibliothecæ regiæ duos quaterniones avulſit otioſa aut invida manus, pro tanto facinore & ipſa præſcindi digna. Jacturam hanc reſarcire ſperabamus alterius ope codicis, quem olim a Dulcino Jeſuita audieram eſſe in bibliotheca collegii Pariſienſis Societatis Jeſu, ex quo Coſſartius ejuſdem Societatis vir doctiſſimus in generali conciliorum collectione nonnulla deſcripſit. At nullis codicem illum precibus obtinere potuimus a Reverendis Patribus, aſſerentibus librum furto ablatum apud eos jam non comparere.*

Illius defectu vir cl. Carolus Careau *paſtor eccleſiæ Novigenti prope Pariſios, perhumaniter obtulit nobis excerpta ex eodem codice, quæ Petrus* Careau *ejus pater civis Turonenſis olim deſcripſerat, cum egregiam Turonenſis provinciæ hiſtoriam componeret. His acceſſere quædam fragmenta ex mſ. eccleſiæ Nannetenſi accepta, adeo ut pauca jam Chronico Turonenſi deeſſe videantur.*

CUM infinita ſint temporum geſta, geſtorumque digeſtores quamplurimi, nec poſſint ab omnibus vel haberi vel legi, non inutile duximus ex infinitis pauca colligere, & in unum coarctare compendium, quæ le- A genti magis oblectamentum pariant vel profectum. Opus ſane arduum diligentioriſque ſtudii, ac noſtræ incompetens parvitati. Competentius autem nobis viſum eſt ordiri a tempore quo primordialiter & tempus cum

Digitized by Google

rebus, & res cum tempore verbo Domini ſunt exortæ. A mundi itaque exordio exordium ſumſimus, & uſque ad noſtra tempora temporum ſeriem ſtuduimus texere, & ex his quæ ipſis temporibus acciderunt aliqua breviter aſſignare. Sane juxta hebraïcam veritatem ab Adam & deinceps annos digeſſimus, primo per generationes, ſecundo per judices, poſtremo per reges.

Hi vero ſunt qui nos potiſſimum adjuvarunt. Euſebius, Hieronymus, Sigebertus. Euſebius quidem a nativitate Abrahæ uſque ad vicennalia Conſtantini regnorum ſeriem regumque digeſſit. Cujus opuſculum Hieronymus transferens, nonnulla intermiſcuit, & uſque ad mortem Valentis continuando protraxit. Abhinc Sigebertus Gemblacenſis monachus, multæ ſtudio lectionis edoctus, chronica ſua incœpit, & uſque ad annum Domini milleſimum centeſimum duodecimum cautiſſima ordinatione contexuit. Ceterum ea quæ ſubjunximus partim alibi digeſta reperimus, alia quædam a nobis viſa ſunt, & alia certa relatione comperta. NOTA.

Porro in proſecutione annorum Domini magiſtrum Hugonem de S. Victore elegimus imitari. Tamen nullum ex his in proſequendo res geſtas ex toto ſecuti ſumus; ſed reciſis quibuſdam, quibuſdam additis, iſtud opuſculum compegimus ex diverſis. Invenimus enim in dinumeratione annorum innumeras diſſonantias, quas frequenter pariunt tum imperitia, tum vetuſtas; nec ſolum in numeris, ſed in rerum geſtarum aſſignatione plerumque advertimus chronographos diſcrepare. Proinde ſi qua iſtic diſcrepantia reperiatur, non imprudentiæ deputetur; neque enim potuimus facere fonti diſſimilem rivulum emanare, nec ſcribere niſi quæ ſcriptores priſtini reliquere. Ea propter rogamus ne quis arguat vel improbet iſta, donec prius inſpexerit diligenter unde ſint derivata: ſic enim perpendere poterit, quod non noſtra indiſcretione ſunt acida, ſed de alienis ſincere transfuſa, ſæpe quidem ad verbum, ſemper autem ad ſenſum. De Oroſio quidem, Gennadio, Caſſidoro, Gregorio Turonenſi, Hugone Floriacenſi, aliiſque diverſis nonnulla interdum excipere & ſuis locis ea curavimus adaptare. Turonenſes præterea archiepiſcopos notavimus, ſed minus quidem ordinate, *quia annos eorum & geſta minime potuimus invenire.* Sciat autem qui legit fore perutile ſtudere talibus, talia lectitare. Hic nempe deſcribitur qualiter ab initio uſque nunc mundus fluxerit, vel florens provectibus, vel preſſuris attritus, qualiter ſunt res mutatæ, tranſlata regna, regnorumque gloriæ ad nihilum devolutæ; quomodo denique poſt adventum Chriſti Chriſtianitas creverit, corruerit impietas, pietas triumpharit. Liquet ſane quia ex tali taliumque conſpectu, & deſpectus præſentium & reſpectus oritur futurorum. Propterea ſcriptum eſt: *Memento dierum antiquorum, cogita generationes ſingulas.*

Cum ergo generationes per ſeptem ætates diſtinguantur, & in VIII. conſumentur, nos ad præſens de ſeptem tantummodo tractaturi de VIII. reticebimus, finem illius penitus ignorantes. Prima igitur ætas ab Adam uſque ad Noë, ſecunda a Noë uſque ad Abraham, tertia ab Abraham uſque ad David, quarta a David uſque ad tranſmigrationem Babylonis, id eſt uſque ad Cyrum; quinta uſque ad Chriſtum, ſexta a Chriſto uſque ad finem ſæculi. Hæ ſunt ætates viventium, ſeptima eſt quieſcentium, quæ incipit a Paſſione Domini, octava eſt quæ incipiet a die judicii, & durabit uſque in ſempiternum. Et ſciendum eſt quod non dicuntur ætates propter annorum numerum, ſcilicet millenarium, ut quidam dicunt, ſed propter quædam mirabilia in quarumlibet initio perpetrata; nam in principio primæ facta eſt mundi conſtitutio; in principio ſecundæ mundi per diluvium purificatio; in principio tertiæ inſtituta eſt contra originale peccatum circumciſio; in principio quartæ regum inunctio; in principio quintæ populi Dei in Babylonem tranſmigratio; in principio ſextæ Filii Dei Incarnatio; in principio ſeptimæ januæ cœleſtis apertio; in principio octavæ erit corporum reſurrectio, & bonorum & malorum plena remuneratio.

DEcius in imperatorem electus imperat annis III. tempore Fabiani & Cornelii. In Chriſtianos ſeptimam excitavit perſecutionem, in qua ſunt martyrizati Fabianus, cui Cornelius ſucceſſit, qui corpora apoſtolorum Petri & Pauli rogante Lucina matrona de catacumbis levavit. Nam paſſi ſunt Alexander epiſcopus Jeroſolymitanus, cui ſucceſſit Nazabones, & Babilas Antiochiæ epiſcopus, cui ſucceſſit Fabius, & Dionyſius Alexandriæ, & Sixtus papa, & Laurentius, & Hippolytus ſecundum Gregorium Turonenſem & ſecundum legendam eorum; ſed ſecundum computationem eorum annorum ſub Valeriano imperatore paſſi ſunt; & ſicut dicit hiſtoria paſſionis S. Saturnini martyris, miſſi tunc fuerunt ſeptem epiſcopi ordinati ad prædicandum in Gallias, ſcilicet Toloſanis Saturninus, Turonicis Gatianus, Arelatenſibus Trophymus, Narbonæ Paulus, Pariſiacis Dionyſius, Arvernis Stremonius, Lemovicanis Martialis.

Poſtquam ergo Conſtantinus ſuſcepit baptiſmum, omnes imperiales dignitates Romanæ conceſſit eccleſiæ, paganoruum templa clauſit, ſacrificia prohibuit, eccleſias conſtruxit, & ex terris & urbibus certum vectigal eccleſiis & clericis conceſſit, & in perpetuum confirmavit, & privilegia dedit, ut populus Chriſtianus ſub epiſcoporum ordinatione libere Domino deſerviret; & ſtatuit

vacandum à judiciis die Dominico, & ſupplicium crucis fieri inhibuit, propter crucis venerabile ſacramentum, & Conſtantinopolim tranſivit. Florum autem patrem beati MARTINI, filium Flori regis Hungariæ, militem fecit, Conſtantiam filiam fratris ſui ei in uxorem dedit, de qua natus eſt beatus MARTINUS in Sabaria civitate Pannoniæ, quem PAULO Conſtantinopolitano epiſcopo nutriendum tradidit; qui eum diligenter inſtruens, anno ætatis x. cathecuminum fecit.

Per idem tempus Helena Conſtantini mater incomparabili fide divinitus ammonita, Jeroſolymam adit, & loco ſibi oſtenſo, crucem Domini & clavos reperit; partem ligni Dominici filio deferens, partem argento reconditam, in templo conſtructo Jereſolymis derelinquens, & ob hoc inſolubilis controverſia ſuper hoc invenitur. Nam legitur in geſtis pontificum Romanorum, quod ſub Euſebio papa crux Domini eſt inventa; & valde miramur quomodo legenda ſuper inventione crucis ſit in eccleſiam introducta, cum apocrypha multis rationibus videatur. Nam ibi dicitur, quod cum Conſtantinus anno regni ſexto eſſet dimicaturus contra barbaros, ei ſignum crucis cœlitus ſit oſtenſum, cum Euſebius dicat hoc ei eveniſſe circa pontem Molbium, dum eſſet cum Maxentio conflicturus; & hoc ab ore Conſtantini ſe audiviſſe. Item ibi dicitur quod Jeruſalem deſerta erat, cum innumeræ teſtantur hiſtoriæ, quod Helius eam reparaverat, & de ſuo nomine Heliam nuncupaverat. Ibi item dicitur, quod tunc ibi tria millia Judæorum inventa ſunt, cum a prædicti imperatoris tempore uſque nunc prorſus Judæi Judææ finibus ſint excluſi. Item ibi dicitur, quod Conſtantinus ab Euſebio papa eſt baptizatus, contra quod clamant actus beati Sylveſtri, in geſtis pontificum Romanorum. Nec credendum eſt, quoniam Euſebio præſulante, & poſt ipſum adhuc perſecutionis rabies graſſabatur, unde & B. Sylveſter in monte * Sarepti latuit, eo quod adhuc perſecutio deferbuit: ſed Conſtantino baptizato, ceſſavit rabies perſequentium, & recepit eccleſia pacem pariter & provectum.

* Soracte.

Item illo apocrypho dicitur quod QUIDIACUS crucis inventor, epiſcopus fuit eccleſiæ Jeroſolymitanæ, Conſtantino regnante, cum in catalogo patriarcharum Jeroſolymitanorum nomen ejus non reperiatur, & cum conſtat MACHARIUM tunc fuiſſe Jeroſolymorum epiſcopum, qui Nicæno ſynodo interfuit, ſub quo Helena Jeroſolymam venit, & crucem invenit. Confutandum eſt igitur quod auctoritas & computatio temporum repellit & ratio, judicandumque eſſe figmentum falſitatis, cum ibi nihil eluceat veritatis, & ſi quis aſſerat, hoc ideo eſſe tenendum, quoniam in eccleſia longa conſuetudine fuerit introductum, ſciat quia ubi ratio repu-

NOTA.

A gnat, neceſſe eſt uſum cedere rationi.

Conſilio Auguſti S. Silveſter CLXXVII. epiſcoporum Romæ concilium congregavit, in quo Arrium, Sabellium, & Fotinum damnavit, & ſtatuit chriſma ab epiſcopo confici & levitas dalmaticis indui, & ſacrificium in lini pannis involvi, & baptizatos chriſmate confirmari.

Juvencus preſbyter Hiſpanus evangelia hexametris verſibus ſcripſit. Nazarius rhetor claret, qui filiam habuit patri in eloquentia coæquatam.

B Conſtantinus cum Conſtantio & Conſtante fratribus tempore Marci, Julii, Liberii, imperat XXIII. annis.

Quinto Conſtantii imperii anno Antiochiæ epiſcoporum LXX. ſynodus congregatur, ubi Nicæna fides confirmatur. Et poſt in Sirmio, ubi Fotini, Sabellii & Pauli Samoſateni dogma condemnatur, & recta fides expoſita eſt, præſente Conſtantio.

Horum fratrum anno imperii primo erant elapſi XXXVII. anni a tranſitu S. GATIANI, qui in urbe Turonica per L. annos reſederat, ubi multitudo gentilium morabatur, de quibus nonnullos convertit ad Dominum: ſed interdum occultabat ſe ab impugnatione potentum: eo quod eum ſæpius injuriis, & contumeliis affeciſſent, & in latibula cum paucis Chriſtianis divina clanculo celebrabat: & ſic eo migrante ad Dominum & ſepulto in ipſius vici cimiterio, S. LYDORIUS ordinatur Turonenſis epiſcopus. Fuit autem de civibus Turonicis valde religioſus, & ædificavit eccleſiam primam infra urbem Turonicam ex dono cujuſdam ſenatoris.

Tunc dum Conſtantinus Conſtantem fratrem ſuum bello inquietaret, ſe incaute periculo offerens, a ducibus ejus juxta Aquileiam occiditur. Hic Conſtans per V. annos B. MARTINUM nutrivit, & eum militem fecit anno ætatis XV. qui virtute Dei armatus, ingrediens apud Ambianis ſeminudo Chriſto ſub perſona pauperis tempore hiemis partem clamidis erogavit: ſed nocte ſequenti Chriſtus bono non immemor, ei per ſomnium apparuit, & de cœlis angelis ei aſtantibus exclamavit: *Martinus adhuc cathecumenus hac me veſte contexit.* Quo audito, ſanctus Martinus egrediens, Conſtantinopoli a Paulo ejuſdem urbis epiſcopo, qui eum catechumenum fecerat, baptizatur anno ætatis XVIII.

Tunc florebat HILARIUS Pictavienſis ſubtilis & cautiſſimus diſputator, qui ſcripturarum divinarum abyſſos in medium adducebat, theſaurus ſcientiæ, lux doctrinæ, cujus dicta qui legerit, non credit dicere, ſed tonare. Florebat & Euſebius Vercellenſis epiſcopus, * Maximus Trevirenſis, a quo Athanaſius Alexandrinus honorifice ſuſcipitur, dum ad pœnam a Conſtantio quæreretur.

* l. Maximinus.

Conſtantius imperator hæreticis favens, Catholicos

Catholicos epiſcopos in exilium jubet trudi. Inter quos EUSEBIUS Vercellenſis & HILARIUS Pictavenſis & DIONYSIUS Mediolanenſis exilio ſunt damnati.

Antonius monachus anno ætatis CV. moritur. Hic Paulum primum heremitam in deſerto latitantem invenit, qui LX. annis ibi vixerat, corvo ſibi cibum divinitus aſportante: cujus animam de corpore egreſſam S. Antonius vidit inter patriarchas & apoſtolos collocatam, & corpus ejus ſepelivit, leone ſibi divino nutu comitante. Corpora Andreæ & Timothei apoſtolorum & Lucæ evangeliſtæ Conſtantinopolim ſunt tranſlata, & fides antiqua patrum in ſynodo apud Seleuciam Iſauriæ ab epiſcopis hæreticis condemnatur; ita quod pene omnes orbis eccleſiæ Arianorum hæreſi polluuntur. Victorius rhetor & Donatus Grammaticus magiſtri Hieronymi Romæ clarent. Nicomedia evertitur terræ motu, vicinis urbibus in parte verſatis. Hæreſis Antropomorphitarum oritur, Deum habere humanam formam aſſerens, partibuſque corporeis circumſcriptum. HILARIUS ab exilio regreſſus, Pictavis redit, ſedem recipit, hæreſim deſtruit, & ubique catholicam fidem ſpargit.

Tunc Conſtantius imperator anno XIX. imperii Julianum patruelem ſuum, fratrem Galli, Cæſarem facit, & Conſtantiam ſororem ſuam ei conjugem dedit, & contra barbaros eum ad Gallias deſtinavit: qui edicto milites ſtipendiarios apud Garmaſiam evocavit, inter quos beatus MARTINUS Turonenſis, Juliani cognatus, adhuc in militia vivens, ibi advenit: ſed fide Catholicus, Juliano Catholicos opprimenti ait: CHRISTI SUM MILES, PUGNARE MIHI NON LICET. Quem Julianus audiens, de metu ſui corporis reprehendit. Quo audito, beatus Martinus, ait: *Ego ſigno Crucis, non clipeo protectus aut galea, hoſtium cuneos penetrabo ſecurus.* Sed divina clementia ſuos ubique & ſemper cuſtodiens, & eos qui rebelles erant imperatori reconciliavit, & beatum Martinum ſanum & incolumem conſervavit.

B. Martinus hic fuit ſtipendiarius.

Ad preces hujus Juliani Priſcianus de octo partibus orationis ſcripſit.

Poſt B. Martinus militiæ abrenuntiat anno II. poſtquam baptizatus fuerat, Gallias ingreditur, Pictavim venit, B. Hilario ſe jungit, qui eum ſtatim exorciſtam fecit. Deinde ammonitione angeli in patriam rediit, matrem baptizat, patre in errore relicto; & inde Mediolanum venit, ibique prædicans, & paululum in eremo commorans, eccleſiam conſtruxit, ſed ab Auxentio hæretico poſtea fugatus eſt.

Tunc B. Martinus Mediolano fugatus, Pictavis redit, & iterum S. Hilario ſe conjunxit. Deinde apud Legudiacum in eadem dioeceſi monaſterium conſtruxit, ubi catechumenum mortuum ſuſcitavit, ubi etiam vigiliis, orationibus & jejuniis intentus, vixit uſque ad tempus, quo Dominus eum ad regendam eccleſiam Turonenſem evocavit.

Anno Valentiniani IV. beatus Hilarius Pictavenſis migravit ad Dominum. Hic compoſuit *Gloria in excelſis Deo & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Nota.

Anno imperii Valentiniani junioris VIII. beatus Martinus Turonibus datur epiſcopus, non ſponte ſed coactus, fide catholicus, caritate ineffabilis, ultra humanum pius, virtute mirabilis, infirmantium ſanitas, & claritas orbatorum. Hic beato Lidorio Turonenſi epiſcopo anno XXXIII. epiſcopatus defuncto, in epiſcopum ordinatus eſt, anno ætatis LV. ubi populum ab errore gentilitatis & hæretica pravitate liberavit, & miraculorum ſignis mirabilibus Gallias illuſtravit; & quia conſortia hominum ad eum tota die venientium reſpuebat, vitamque ſolitariam diligebat, prope ripam Ligeris cellam ligneam conſtruxit, quæ nunc MAJUS-MONASTERIUM nuncupatur, in qua orationi & jejunio vacans LXXX. monachos collocavit.

Tunc Ambroſius adhuc catechumenus Mediolani datur epiſcopus tali modo: Hic dum compeſceret hæreticos & Catholicos ſecundum officium præfecturæ ſuæ, & ibi epiſcopus eligendus eſſet, ſubito vox infantis inſonuit AMBROSIUM EPISCOPUM. Moxque Ambroſius capitur & baptizatur, & VIII. die pontifex ordinatur; qui cum ſermonem faceret in eccleſia, quidam Arianus vidit Angelum qui ei dicebat in aure, quod populo prædicabat.

Tunc beatus Martinus Valentinianum majorem adiit; ſed in domo intrare non potuit, uxore Valentiniani Ariana hoc agente: quo viſo, revertitur, & jejunans cinere & cilicio conſpergitur, & poſt monitione Angeli iterum domum adiit, & portæ divinitus aperiuntur. Quo in palatium intrante, Valentinianus ei aſſurgere dedignatur, donec regiam ſellam ignis operuit, & ea parte qua ſedebat afflaret incendium, & ita ſuperbus ſolio excuſſus, beato Martino invitus aſſurgit. Hæc facta ſunt Turonis in loco ubi fundata eſt poſtea eccleſia, quæ S. Martini baſilica nuncupatur.

Valens cum Gratiano & Valentiniano nepotibus tempore Damaſi imperat annis IV. Hic monachos militare juſſit, nolentes vero interfici; unde multi ſanctorum per Ægyptum interfecti ſunt. Tunc clarebant BASILIUS Cæſarienſis & GREGORIUS Nazianzenus magiſter Hieronymi. Cumque Valens multas eccleſias denudaſſet, ad iſtum Baſilium epiſcopum præfectum ſuum miſit, qui pro fide relinquenda ex parte Valentis ei multa promiſit; ſed cum nihil impetrare poſſet, ei minatus eſt mortem. Cui Baſilius ait: Utinam haberem quod huic offerrem, qui me maturius de nodo follis hujus abſolveret. Cum-

Digitized by Google

que daretur ei nox ad deliberandum, ait : Ego craſtino ipſe ero qui nunc, tu te utinam non mutares. Ea ſiquidem nocte uxor Valentis, velut tortoribus tradita, cruciatur & unicus filius extinctus eſt. Tunc Valens & uxor de nocte miſerunt ad Baſilium, ut pro eis intercederet, ne ipſi interirent; & ita cum Valens omnes pene Catholicos expuliſſet, Baſilius liber in eccleſia uſque ad vitæ exitum perduravit.

Sub Theodoſio imperatore clarebant Ambroſius Mediolanenſis, B. Martinus Turonenſis, Meletius Antiochenſis, Pachomius qui regulam monachorum angelo dictante didicerat, & Rufinus Aquileienſis, qui partem bibliothecæ Græcorum Latinis exhibuit, eam transferens in latinum : & Amator Autiſſiodorenſis epiſcopus, qui a parentibus cuidam virgini deſponſatur, ſed eis ob Chriſti amorem votum virginitatis facientibus, angelus Domini eis duas coronas attulit, & eos coronavit. Mox ille in clericatum ſe tranſtulit, & illa monialis effecta eſt. Tunc Paula inter nobiles Romanorum matronas prænobiles cum filia ſua Euſtochio, mundo abrenuncians, Jeroſolymam adiit, Chriſti pauperiem amplexata. Theophilus Alexandriæ epiſcopus claret, qui cyclum paſchæ : quem laterculum appellavit, a primo anno Theodoſii imperii inchoavit, & pſalterium novum compoſuit, quod concordavit Septuaginta interpretum editioni & Hebraïcæ veritati, quod Damaſus papa ad preces Hieronymi fecit in Gallicanis eccleſiis decantari. Aliud vero pſalterium LXX. intrepretum Romanis reliquit, & tertium pſalterium quod vocatur Hebraïcum de hebræo in latinum tranſtulit, quæ Damaſus papa ad preces Hieronymi, necnon & *Gloria Patri* in fine pſalmorum, & pſalmos in eccleſia ſtatuit decantari.

Apollinaris Laodiciæ epiſcopus a Damaſo papa propter hæreſim condemnatur, dicens quod Chriſtus carnem non animam ſuſcepit, vel ſi ſuſcepit non rationalem, ſed vivificalem ſuſcepit; ſed ſuſceptæ carni pro anima fuit, quod caro de Maria ſuſcepta non fuit, ſed caro & Verbum unius ſubſtantiæ fuerunt.

Corpus Pauli Conſtantinopolitani epiſcopi ab hæreticis ſuffocati, a Theodoſio imperatore Conſtantinopolim eſt delatum. S. Romanus Blavienſis obit.

S. Florentius abbas claret, qui cæcæ viſum reddidit, & filium ejus in Vigenna ſubmerſum vitæ reſtituit. Claret & S. Maurilius Andegavenſis epiſcopus, qui S. Renatum poſt VII. annos a morte ejus elapſos ſuſcitavit. Sulpitius, Maximus & Gallus & Poſtumianus, & Clarus, & Bricٴtius B. Martini Turonenſis diſcipuli. Tunc S. Maura cum novem filiis, ſcilicet Lupone, Beato, Benigno, Hiſpano, Marcelliano, Meſſano, Ge-

A nitore, Principio & Tridorio a B. Martino baptizata, ab Auripino rege Gothorum martyrio coronatur.

Secunda ſynodus jubente Theodoſio Conſtantinopoli celebratur, ubi Macedonius negans Spiritum-Sanctum Deum eſſe & conſubſtantialem Patri & Filio condemnatur, & ob hoc inſtituit Damaſus papa ſymbolum in miſſis decantari.

Tunc orta eſt hæreſis a Priſcilliano quodam epiſcopo Hiſpaniæ, qui perſonas Trinitatis confundebat, eſcas carnium pro immundis habebat, nolentes conjugia a con-
B jugibus ſeparabat, officium carnis diabolo attribuebat, animam naturæ & ſubſtantiæ Dei eſſe dicebat, & mundum a diabolo factum, & homines fatalibus ſtellis colligatos, corpuſque eorum ſecundum XII. ſigna compoſitum, & ob hoc Romam veniens a Damaſo papa & S. Ambroſio repudiatur, & poſt in ſynodo Burdigalenſi a S. Martino Turonenſi & aliis epiſcopis hæreticus judicatur. Quo comperto, imperatorem Maximum appellavit; a quo auditus & epiſcopatu pulſus, ab Evodio præfecto Treviris occiditur, ejuſque complices a Maximo imperatore occidi
C jubentur : pro quo Itacius & Uſacius epiſcopi, qui eum accuſaverant, communione eccleſiæ privantur, Maximo & aliquibus epiſcopis eos defendentibus; & hac de cauſa B. Martinus a Maximo moleſtatur, eo quod illis communicare nolebat. Poſtmodum in ſynodo Trevirenſi eis communicavit, ea conditione, quod Maximus Priſcillianiſtas non occideret. De quo ab angelo increpatus pœnituit, nec poſtea alicui ſynodo interfuit.

Paula & Euſtochium filia Bethleem commorantur. Damaſo papa mortuo, Siricius ſucceſſit annis XV. qui inſtituit viaticum pœ-
D nitentibus non negari, & addidit in canone *Communicantes*, &c. & Manichæos a Roma exiliavit.

S. Ambroſius hymnos & pſalmos antiphonarum ritu cantari inſtituit, & corpora Gervaſii & Prothaſii incorrupta invenit, & S. Auguſtinum adhuc Manichæum convertit & baptizavit.

In Ægypto Johannes anachoreta claret, deinde Theodoſius imperator pro nece Gratiani Maximum, qui Treviris ſedem imperii ſtatuerat, aggredi parat. Quo audito, Maxi-
E mus Alpium ac fluminum aditus occupat, ſed incaute ſervat : & ita Theodoſius Alpes tranſmeans, Aquileiam venit, Maximum imperatorem ibi incluſum cepit & occidit : quod B. Martinus Turonenſis eidem Maximo diu ante prædixerat; & ita Valentinianus, mortuo Maximo ejuſque filio Victore, quem imperatorem Galliis reliquerat, in imperio a Theodoſio reſtituitur, Italia & Gallia in jus priſtinum reformata.

Theodoſius Magnus tempore Siricii imperat ſolus VI. annis. Hic a Trajano origi-

Digitized by Google

nem ducens ſpem & fiduciam in Deo ponens religioni ſtuduit, templa idolorum deſtruxit, hæreticos expulit, & Catholicos introduxit; clemens animo, amicis communis, omnibus munificus; ſed in bonos effuſus. Cui erat ſimplicia ingenia diligere, erudita mirari, largiri magno animo magna, & iraſci rebus indignis, ſed cito flecti; & multas gentes non tam gladio, quam oratione, vigiliis & jejuniis ſuperavit; & rempublicam augmentavit, & nuptias conſobrinarum tamquam ſororum vetuit, cujus uxor nomine Placella multis virtutibus enitebat. Nam pauperum talem curam habebat, quod ſine alicujus adjutorio propriis manibus eis neceſſaria miniſtrabat, & multi ne talia faceret prohibebant. Quibus dicebat: Aurum diſtribuere opus imperii eſt, ego autem pro imperio hoc opus offero bona mihi tribuenti. Tandem Theodoſius republica bene diſpoſita apud Mediolanum obiit anno imperii XVII. & ætatis LX. cujus corpus Conſtantinopolim eſt delatum. Poſt quem filii ejus Archadius & Honorius imperium inſimul tenuerunt, diviſis tamen ſedibus. Nam Archadius orientem regebat, & Honorius Africæ, Italiæ & Galliis imperabat.

Anno autem Archadii & Honorii ſecundo B. Martinus Turonenſis epiſcopus plenus virtutibus & ſanctitate anno ætatis LXXXI. epiſcopatus XXVI. apud Candatam diœceſis ſuæ vicum migravit ad Dominum media nocte Dominica, Attico Cæſareoque conſulibus: cujus caro quam cilicium & cinis ſemper obtexerant, ita poſt mortem reſplenduit, quod veram reſurrectionem jam in eo completam populus nunciaret. Multi etiam in ejus tranſitu audierunt voces dicentium in ſublimi: Iſte vitro purior, lacte candidior, carne quoque monſtratus eſt gemma ſacerdotum: & in hora mortis ejus audivit B. Severinus Coloniæ epiſcopus, in cœlo angelos ejus animam deportantes, voce dulciſona decantantes.

Beato itaque Martino ita defuncto, Pictavi populi Candatam veniunt, & a Turonicis multis rationibus corpus ejus requirunt. Sed Turonici ſupe[illegible]c evidentibus rationibus ſe defendunt, & [illegible]ltercatione durante, nox ſupervenit. Pictavi igitur ante corpus in eccleſia excubantes vino madefacti obdormiunt: quo comperto, Turonici corpus per feneſtram extrahunt & per Ligerim fluvium cum hymnis & laudibus uſque Turonis perduxerunt, & eum in publico poliandro * ſicut juſſerat ſepelierunt. Super quod B. Brictius qui ei in epiſcopatu ſucceſſit parvulam eccleſiam conſtruxit, cujus fundamenta apparent adhuc in clauſtro B. Martini: & ſecundum Gregorium Turonenſem a paſſione Domini uſque ad tranſitum S. Martini anni CCCCXII. computantur; ſed ſecundum numerum dierum imperatorum, ab Incarnatione Domini uſque ad ejus tranſitum anni CCCCII. tantummodo ſunt inventi.

* cœmeterio.

Nota.

Johannes Chryſoſtomus Conſtantinopolitanus epiſcopus, ab Eudoxia uxore Arcadii ab epiſcopatu ejicitur, ſed populo pro hoc tumultuante, revocatur; poſt iterum exiliatur, ſed a terræ motu urbe regia graviter concuſſa, a civibus revocatur. Pachomius abbas anno ætatis CX. in virtutibus conſummatur. In Britannia majori Pelagius hæreticus prædicat hominem ſuis meritis & ſine gratia Dei poſſe ſalvari, & infantes ſine peccato originali naſci, & inſontes eſſe ſicut Adam ante prævaricationem, & ideo non baptizandos, niſi ut per adoptionem in regnum Dei admittantur; & Adam læſum eſſe non culpa ſed natura, & quod moriturus eſſet etiamſi non peccaſſet; & orationes factas ab eccleſia pro fidelibus vel pro infidelibus irritas eſſe. Qui a Hieronymo & Auguſtino ſicut hæreticus impugnatur, & ab Innocentio papa cum ſuis complicibus condemnatur.

Anno Arcadii IX. Paula Bethleem obiit. Auguſtinus Hipponenſis claret, doctrina clarus, fide fervidus, vita puriſſimus, fidelium clipeus, hæreticorum exſtirpator, cujus tractatuum numerus ad MXX. extenditur. Scripſit enim quanta nec inveniri poſſunt, ut merito illud dictum ei conveniat: Mentitur qui totum legiſſe fatetur.

Prædeſtinatorum hæreſis naſcitur, ita dicta, quod dicebant pie viventibus, laborem bonorum operum non prodeſſe, ſi a Deo præſciti fuiſſent ad mortem; nec malum impiis obeſſe, ſi ſint prædeſtinati ad vitam. Et hæc hæreſis ex libris Auguſtini male intellectis ſumſit initium.

Romæ poſt Innocentium Zozimus, qui inſtituit cereum in ſabbato Paſchæ a diaconibus benedici. Tunc occidentales necnon multi alii in Paſcha celebrando errantes, ad veritatem miraculo revocantur; nam in una eccleſia Italiæ, ubi aqua ſolebat in ſabbato Paſchæ hora baptizandi divinitus emanare, eo die quo celebrabant Paſcha non apparuit: ſed eo die quo celebrari debebat.

Anno Honorii XI. Hieronymus in Bethleem obiit anno ætatis octogeſimo octavo in virginitate permanens, ſemper aut legens, aut ſcribens, Hebraïcis, Græcis & Latinis litteris eruditus, eccleſiæ murus, paupertatis amantiſſimus, monachorum regula, ſpeculum ſanctitatis. Hic denique libris ſuis per annos LVI. confectis, ita corpore pro laboribus defecerat, ut de lecto ſurgere nequiret, niſi apprehenſo manibus fune, qui ad hoc pendebat e trabe.

Tunc VII. Dormientes cognati B. Martini Turonenſis apud Majus-monaſterium in Domino dormierunt. Hi namque ſeptem ſcilicet Clemens, Primus, Letus, Theodorus, Gaudens, Quiriacus, & Innocentius de duo-

Digitized by Google

bus fratribus B. Martini nati, omnia prædia vendiderunt & pauperibus erogaverunt, & evangelii non immemores, ſcilicet *qui renuntiaverit omnibus quæ poſſidet*, omnia reliquerunt, & ad B. Martinum Turonenſem pervenerunt; qui eos ad ſacros ordines promovens, in abbatia Majoris-monaſterii ſub monachica regula collocavit; cumque obitum ſuum prænoſcens, Condatenſem vicum adiret, eos oſculans benedixit: & tunc ibi Galbertum primum abbatem conſtituit; quo mortuo anno promotionis ſuæ XXIII. Aichardus ſucceſſit, cujus anno ſecundo & poſt tranſitum B. Martini xxv. annis elapſis, in craſtino feſti B. Martini hiemalis apparuit eis omnibus dicens eis, ut abbati vitæ ſeriem enarrarent, & audita miſſa S. Trinitatis viaticum reciperent: quo facto, genibus flexis ſani & incolumes ante altare in Domino dormierunt, ſtatimque cellula illa ineffabili odore ſuavitatis adimpletur, duravitque per VII. dies, quibus ſuper terram fuerunt, ibique omnes languidi ſanabantur. Septimo autem die abbas Aichardus, vocato S. Brictio epiſcopo, eos ſicut erant veſtiti, in eadem cella ſepelivit ante altare a B. Martino conſecratum, & crucis, & ſepulcri Domini, & ſepulcri B. Mariæ, & veſtimentorum ejus, & apoſtolorum Petri & Pauli, & S. Jacobi fratris Domini reliquiis decoratum.

Paulinus Nolanus epiſcopus claret, & Johannes Caſſianus, qui ſcripſit vitas Patrum. Tunc B. Auguſtinus in urbe Hipponenſi loco ſuo Eracleo epiſcopo ſubſtituto, ipſaque urbe a Barbaris obſeſſa, lugubrem ſenectutem deduxit, & ob hoc febricitans ſeptem pſalmos pœnitentiales in quaternionibus ſcriptos aut legebat ſemper aut intuebatur, aſſidue deflens uberrime, & ne in aliquo impediretur, prohibuit ne aliquis ad eum ingrederetur, niſi medici aut cibum afferentes. Tandem XIII. menſe obſidionis urbis obiit anno ætatis LXXVI. & epiſcopatus XL. qui tanta ſcripſit, quod ab aliquo toto vitæ tempore non poſſent ſcribi, ſed nec etiam legi.

Neſtorius Conſtantinopolitanus epiſcopus hæreticus agnoſcitur, dicens purum hominem, non Deum de Virgine natum. Tunc Brictius Turonenſis epiſcopus a civibus Turonicis epiſcopatu pulſus, Romam petiit, ibique quod in B. Martino diliquerat deflevit, ſed poſt VII. annos cum auctoritate papæ rediit, Juſtiniano & Armentio ſedem epiſcopalem interim regentibus.

Tertia ſynodus fit apud Epheſum, in qua Neſtorius duas perſonas in Chriſto aſſerens condemnatur.

Germanus Autiſidiorenſis, Lupus Trecenſis, Eucherius Lugdunenſis, & Hilarius Arelatenſis in Galliis clarent.

* al. xxx. Anno Theodoſii XX. * obiit ſanctus Brictius Turonenſis epiſcopus, anno epiſcopatus XLVII. & in eccleſia beati Martini Tu-

A ronenſis ſepultus eſt. Cui ſucceſſit beatus Euſtochius.

Germanus Autiſiodorenſis & Lupus Trecenſis a Leone papa miſſi in Angliam prædicant, Pelagianam hæreſim impugnantes, & Pictonum & Saxonum gentes, quæ Britones infeſtabant, Germanus dux belli, cantu *alleluia* in fugam convertit.

Eodem anno, ſcilicet anno Theodoſii XXV. S. Remigius naſcitur, de cujus matris lacte Montanus monachus cœcus oculos liniens illuminatus eſt, & eodem anno GERMANUS Autiſiodorenſis iterum in Britanniam miſſus,
B exſtirpavit Pelagianam hæreſim renaſcentem, & poſtea per Italiam rediens, apud Ravennam a Valentiniano imperatore & Placidia matre ejus honorifice ſuſceptus, migravit ad Dominum, anno Domini CCCCXLIIII. epiſcopatus XXX. corpus Autiſiodorum eſt delatum. Cui ſucceſſit Alodius.

Anno Marciani ſecundo Attila Rex Hunorum cum D. millibus armatorum Pannonia egreſſus, Gallias ingrediens Aurelianum obſidet; adverſus quem Aetius, Romanorum Patricius, fultus auxilio Gothorum & Francorum, occurrit, & contra Attilam pugnat in campis Catalaunicis, ubi pugnantium
C CLXXX. millia ceciderunt, inter quos Theodoricus rex Gothorum occiditur. Cui ſucceſſit Thorimodus filius ejus, & Attila victus fugit, & Aetius ad patriam remeavit. Quo comperto, Attila redit, Gallias vaſtat, Veſontionum, Tullum, Lingonis, Treveris & Tungris & Mettis prædatione, cæde & incendio devaſtat; deinde Trecas obſidet, quem B. Lupus ſuper murum ſtans, ſic alloquitur: Quis es tu qui ſic nos impetis? Cui Rex, Ego ſum Attila flagellum Dei. At epiſcopus; Ego ſum Lupus. O tu vaſtator gregis Dei, qui dignus es flagello Dei. Mox epiſcopus
D portas aperit, hoſtes intrant, ſed divinitus excæcati neminem vident aut lædunt, ſed ita recedunt. Et tunc ab iis Nicaſius Remenſis captivatur, & Vaſatenſis civitas ab eis obſeſſa divinitus liberatur. Nam cum epiſcopus ibi miſſam celebraret in altari, quaſi de camera templi tres guttæ cadentes & in unum conjunctæ, quaſi gemmam [illegible]ſtallinam effecere: quam cum in medi[illegible] crucis aureæ & gemmatæ poſuiſſet, aliæ gemmæ ceciderunt. Hæc clara mundis & obſcura immundis videbatur, ægros ſanavit, & urbem ab obſidione liberavit. Deinde Attila * Italiam, Fo- * adde & ſui.
E rum-Julii, id eſt Aquileiam ita deſtruxerunt, quod jam nequeat apparere quid fuerit. Ad quem Leo papa venit, & ab eo impetravit ut rediret. A ſuis increpatus cur hoc papæ conceſſiſſet, reſpondit.... quod petebat. Poſt Wiſigothos aggreditur, ſed victus fugit. Nec multo poſt Martiano imperatori apparuit dominus in ſomnis, dicens arcum Totilæ fractum eſſe, & nocte illa Attila in nuptiis crapulatus, ſanguine de naribus per apoplexiam

Digitized by Google

effluente, ſuffocatus interiit. Cui ſucceſſit Hernac filius ejus.

Tunc clarebant Eucherius Lugdunenſis, Hilarius Arelatenſis, & Philippus presbyter Hieronymi auditor, & Muſæus Maſſilienſis, & Claudianus Viennenſis, & Theodorus Cyrenſis, qui eccleſiaſticam ſcripſit hiſtoriam a fine librorum Euſebii uſque ad tempus Leonis imperatoris; & S. Anianus Aurelianenſis, & S. Symeon Antiochenus, qui per XL. annos incluſus dicebat, ne quis per Dei aut alicujus ſancti nomen juraret, niſi per nomen Symeonis, promittens impunitatem in ſe pejeranti a Deo poſtulatorum. Floruit & Genoveſa virgo, quæ à beato Germano Autiſiodorenſi fuerat Pariſius conſecrata.

Romæ poſt Felicem Gelaſius. Hic addidit in miſſa *vere dignum & juſtum eſt*, & hymnos compoſuit & collectas & præfationes, & Manichæos Romæ viventes exiliavit, & codices eorum incendit. Tandem Barnabas Apoſtolus, qui apud Salaminam Cypri a Barieu mago, & a Judæis crematus fuerat, corpus ſuum, quod a Johanne Marco conſobrino ſuo in crypta occultum adhuc latebat, revelavit. Cum quo etiam evangelium Matthæi hebraice ſcriptum invenitur, quod Barnabas ex doctrina apoſtolorum ſecum ferebat, & ſuper ægros ponebat, & ſic eos ſanabat.

Solemnis Carnotenſis epiſcopus claret, & Avitus Viennenſis, qui Sigiſmundum regem in fide erudivit, & multa tam contra Arianos, quam alios ſcripſit, cujus epitaphium eſt.

Hujus in arce fuit, cui quolibet ordine fandi
Orator nullus ſimilis, nulluſque poeta:
Clamant quos ſcripſit per crebra volumina libri;
Qui vixit; vivit, perque omnia ſecula vivet.

Sanctus Patricius Hyberniæ archiepiſcopus obiit anno ætatis CXXII.

Zenone imperatore mortuo, ſucceſſit ei Anaſtaſius. Tunc ſancto Perpetuo Turonenſi epiſcopo defuncto, & in eccleſia beati Martini, quam ipſe conſtruxerat, tumulato, anno epiſcopatus XXX. Voluſianus propinquus ejus ſucceſſit. Hujus tempore, Clodoveo regnante, hic epiſcopus ſuſpectus eſt à Gothis, quod ſe Francis ſubdere vellet, & ob hoc apud Toloſam exilio relegatur, & ibi poſtea obiit.

Defuncto Genſerico Tranſemundus frater ejus ei ſucceſſit, qui ſimiliter eccleſias Dei clauſit, & CXX. epiſcopos apud Sardiniam exilio relegavit. Inter quos Fulgentius Ruſpenſis epiſcopus fuit, qui multa ſcripſit, in loquendo dulcis, in docendo ſubtilis: qui tunica qua dormiebat ſacrificium offerebat, dicens, corda mutanda, non tunicam mutandam, & cum LXXX. diebus ægrotaſſet, medicis ſuadentibus, ut balneis uteretur, dixit: Numquid aquæ calidæ auferre poterunt carni morituræ ne mori poſſit?

Romæ poſt Gelaſium Anaſtaſius, qui conſtituit quod clericus non prætermitteret officium ira vel rancore, niſi miſſam. Sed multi ei non communicabant, eo quod Acacium Conſtantinopolitanum epiſcopum occulte voluit revocare, ſed non potuit: immo nutu divino anno ſecundo epiſcopatus percuſſus eſt. Cui ſucceſſit Symmachus, contra quem per contentionem ordinatur Laurentius, & ob hoc eccleſia turbata, multa homicidia perpetravit. Tandem Theodorico Italiæ rege favente, Symmachus obtinuit. Hic conſtituit in Dominica & feſtis martyrum *Gloria in excelſis* cantari, qui ante in nocte Natalis Domini tantummodo cantabatur. Florebant autem Launomarus Carnotenſis, Maximus * Aurelianenſis, cujus diſcipuli fuerunt Carileſus & Avitus abbates.

Anno Anaſtaſii VII. Voluſianus Turonenſis epiſcopus apud Toloſam moritur, cui Virus ſucceſſit; pro ſimili cauſa a Gothis exilio condemnatur.

Alaricus Rex Gothorum fœdus, quo Clodoveo regi tenebatur, violat. Quo facto, Clodoveus contra eum arma parat, & Turonos veniens, equum ſuum B. Martino miſit. Cumque rex eſſet dominum deprecatus, ut ſi propitius ei eſſet, & ei gentem incredulam ſubjugare vellet, hoc ei in ingreſſu B. Martini revelaret: accidit quod nuntiis ejus intrantibus eccleſiam, hic verſus decantaretur *Præcinxiſti me virtute ad bellum, ſupplantaſti inſurgentes in me ſubtus me, & inimicorum meorum dediſti mihi dorſum, & odientes me diſperſiſti.* Quod nuncii audientes, domino retulerunt. Quo audito, lætior effectus, hoſtem inſequitur. Cumque ad Vigennam fluvium veniſſet, & vadum non inveniret, cerva miræ magnitudinis divinitus veniens, vadum eis oſtendit, & prior tranſiit. Veniens autem rex Pictavis, longe ab eccleſia S. Hilarii fixit tentoria, & ea nocte virtute B. Hilarii viſa eſt pharus ignea ab eccleſia eadem exiſſe, & ſuper Clodovei tentoria deſcendiſſe, pro quo rex inhibuit ne aliquid de ipſo pago tollerent. Deinde in pago Vagabunſe ſuper Clinum fluvium X. milliario ab urbe Pictava Alarico occurrit, & Gothis fugientibus, eum interfecit; ſed Amalricus filius Alarici evadens, in Hiſpaniam fugit, & Clodoveus filium ſuum Theodoricum verſus Arverniam per Albigenſem dirigit, qui pertranſiens totam terram a finibus Gothorum uſque in Burgundiam ſubjugavit. Clodoveus vero in illo anno Burdegalis hiemavit, & theſauros Alarici de Toloſa recepit; & cum poſtea ad Ecoliſmam civitatem veniret, muri urbis per miraculum corruerunt. Qua obtenta, Turonis rediit, & B. Martino multa munera dedit, & matriculariis eccleſiæ pro equo quem dederat, centum ſolidos miſit, ſed virtute ſancti equus moveri non potuit: tunc rex ait: Date alios centum ſolidos, quibus datis, ſtatim equus ſolutus abiit. Quo viſo, Clodoveus ait: Vere B. Martinus bonus

* l. Maximinus.

eſt in auxilio, ſed carus in negotio. Deinde ab Anaſtaſio imperatore, codicellis acceptis pro conſulatu, tunica balthea indutus auream coronam habens in capite, aſcenſo equo per eccleſiam B. Martini ita deambulans, aurum & argentum ſpargebat, & ab ea die conſul & auguſtus appellatus eſt, & inde Pariſius veniens, ſedem regni ſui ibi conſtituit, & ibi eccleſiam Petri & Pauli ædificavit, quæ nunc S. Genovefæ dicitur.

[a] (a) S. Arnulfus claret in Gallia, qui poſtea in ſilva Pariſiorum Aquilina martyriſatur. Tandem Clodoveus Pariſius moritur anno regni XXX. & Anaſtaſii imperatoris XXII. & in Eccleſia S. Genovefæ ſepultus eſt. Poſt quem quatuor filii ejus regnum inter ſe diviſerunt. Clotarius habuit Normanniam & Flandriam & ſedem Sueſſionis. Childebertus habuit Turoniam & Aquitaniam & ſedem Pariſius. Clodomiris habuit Burgundiam & ſedem Aurelianis. Theodericus habuit gentes quæ ſunt ultra Rhenum & ſedem Remis: ſed Clotarius omnibus ſupervixit, & regnum ſolus obtinuit. Quorum ſoror Chrotildis Amalrico regi Gothorum nupta eſt. Mater autem eorum Chrothildis ad ſepulcrum B. Martini Turonenſis Domino ſerviebat, raro viſitans Pariſius. Teutechildis autem filia ejus in virginitate permanens, Senonis cœnobium conſtruxit in honore apoſtolorum; ad quod conſecrandum cum epiſcopi conveniſſent, & ibi nocte præcedente vigilaſſent, angelicas voces audierunt dulcimode concrepantes, & mane facto invenerunt in quatuor angulis altaris, & in medio ſignacula crucis impoſita. Quo ſtupefacti, non ſunt auſi locum ulterius conſecrare.

Clarebat Avitus Aurelianenſis presbyter & S. Leonardus civis Aurelianenſis S. Remigii diſcipulus, qui in Lemovico territorio in eremo converſatus, nunc uſque captivis & incarceratis viriliter ſuffragatur.

Tunc anno XXVI. Anaſtaſii obiit Licinius Turonenſis archiepiſcopus, qui prius civis Andegavenſis, & poſt abbas S. Venantii in archiepiſcopum eſt electus, & ſedit annis XXII. menſibus II. diebus XXV. cui ſucceſſit Theodorus & Proculus inſimul, jubente Crothilde regina, qui ſenes de epiſcopatibus pulſi, eam de Burgundia ſecuti fuerant.

Anno ſecundo Juſtini imperatoris obierunt Theodoricus & Proculus, qui inſimul duobus annis rexerunt eccleſiam Turonenſem, & ſepulti ſunt in eccleſia B. Martini, quibus ſucceſſit Dinifius de Burgundia natus.

Anno III. Juſtini imperatoris, Dinifio Turonenſi archiepiſcopo mortuo, & in eccleſia B. Martini ſepulto, Ommatius ei ſucceſſit, natione Arvernus, dives valde.

Florebat tunc temporis S. BENEDICTUS Caſſinenſis monachorum pater præcipuus, & S. Scolaſtica ſoror ejus, cujus animam vidit frater ejus ſub columbæ ſpecie cœlos aſcendere, & animam Germani Capuani ab angelis aſſumtam in ſphæra ignea in cœlum deferri, & S. Maurum diſcipulum ſuum Galliis deſtinavit ad preces Bertriganni Cenomanenſis epiſcopi.

Anno VIII. Juſtini & Clotarii regis Francorum XII. eccleſia Scrinioli Turonenſis dedicata eſt, & eodem anno obiit Ommatius Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus quinto, & ſepultus eſt in eccleſia beati Martini, cui ſucceſſit Leo abbas baſilicæ beati Martini, prius faber lignarius.

Claret Severinus abbas fundator Agaunenſis cœnobii, qui apud * Caſtrum-Landoni ſepelitur. Et Caſſiodorus Ravennæ ſenator poſt monachus, qui pſalmorum occulta reſeravit; & quidam ſubdiaconus Romæ Arator nomine, qui actus apoſtolorum verſibus hexametris paravit; & Victor Capuanus epiſcopus qui cyclos paſchales ſcripſit; & Priſcianus Grammaticus, & Gregorius Lingonienſis, & Nicetius Treverenſis, & Domitianus Tungrenſis, & tunc corpus S. Antonii relevatum Alexandriæ in eccleſia S. Johannis Baptiſtæ inhumatur.

* *Château-Landon.*

Anno II. Juſtiniani obiit Francilio Turonenſis archiepiſcopus anno III. & in eccleſia beati Martini Turonenſis ſepelitur, cui ſucceſſit Injurioſus civis Turonenſis, qui tertiam & ſextam in eccleſia dici conſtituit.

Apringius Pacenſis Hiſpaniæ epiſcopus claret, qui apocalypſim ſubtiliter expoſuit.

Theodoricus rex mortuus eſt anno regni XXIII. cui Theodebertus filius ejus ſucceſſit, qui ſanctum Aredium nutrivit, qui a Nicetio Treverenſi epiſcopo clericus factus, plures eccleſias in Lemovico ædificavit.

Childebertus & Theodebertus nepos ejus contra Clotarium hoſtem parant; ſed Clotarius eos timens, in ſylvam fugit in Aureliano, * fecitque combros, ſpem ponens in Domino. Quod audiens Crochildis mater eorum, ſepulcrum beati Martini adiit, nocte & die vigilans, & deprecans ne inter filios bellum civile conſurgeret. Deinde eis eo adunatis & paratis ad occidendum Clotarium, tempeſtas exoritur tentoria diſrumpens, & immixtis fulgoribus cuncta ſubvertens. Tunc illi tam ab imbribus quam a tonitruis attoniti, ad terram corruunt contra grandinem, exceptis clipeis tegimen non habentes. Super Clotarium vero nec pluvia cecidit nec tonitrua ſunt audita; alii autem a lapidibus cæſi, & timentes cœleſti igne cremari, & mittentes ad Clotarium pacem petunt; qua data ad propria ſunt reverſi, & ita pace inter eos divinitus reformata, Chil-

* I. Arelauno.

(a) In margine codicis quem vidit dominus *Carreau* legebatur. *Iſte Arnulfus Turonenſis archiepiſcopus fuit per annum unum, menſes decem & dies ſeptem*, ut in ejus legenda legitur, ſed hæc legenda fabulis ſcatet, ſed nec ullam de eo, alii antiqui auctores mentionem faciunt.

Digitized by Google

debertus & Clotarius Hiſpaniam petunt, Cæſarauguſtum obſident; ſed cives cinere aſperſi & induti ciliciis & tunicam beati Vincentii ferentes, & muros ſic pſallendo circuientes, miſericordiam Domini flagitabant. Quo reges permoti, pace compoſita, & ſtola beati Vincentii pro munere eis data, & maxima parte Hiſpaniæ acquiſita, in Franciam ſunt reverſi, in qua Childebertus rex eccleſiam S. Vincentii apud Pariſius conſtruxit, ubi ſtolam ejus poſuit, quæ & modo dicitur S. Germani de Pratis.

Clochildis regina uxor Clodovei, bonis operibus prædita apud Turonos migrat ad Dominum; ſed Pariſius deportata juxta Clodoveum ſepulta eſt, a filiis ſuis Childeberto & Clotario regibus inhumata in tempore Injurioſi Turonenſis archiepiſcopi, qui ſolus reſtitit Clotario regi, qui volebat habere tertiam partem fructuum eccleſiarum.

Anno Juſtiniani XVIII. obiit Injurioſus Turonenſis archiepiſcopus, & in eccleſia B. Martini ſepultus eſt. Cui ſucceſſit Baudinus prius referendarius Clotarii regis, habens & filium, multis eleemoſynis præditus. Hic inſtituit menſam canonicorum.

Tunc Chanao minoris Britanniæ comes tres fratres ſuos interfecit, & Maclovium quartum fratrem incarceravit; ſed per Felicem Nannetenſem epiſcopum liberatus eſt, jurando quod fidelis eſſet fratri; nec multo poſt juramentum violat. Quo comperto, Chanao eum inſequitur. Sed Maclovius evadere non valens, a Cononiore quodam comite regionis ilius ſub terra abſconditur, dicente illum qui quærebatur, quod ibi mortuus ſepultus eſt. Quod audiens Chanao terram ejus accepit: nam poſt mortem Clodovei non fuerant in minori Britannia reges, ſed comites appellati. Deinde Maclovius de terra conſurgens, apud Veneticam urbem tonſoratus & epiſcopus factus eſt. Poſtea Chanaone mortuo, Maclovius dimiſſis capillis, uxorem quam reliquerat recepit & terram fratris; & ob hoc ab epiſcopis excommunicatus eſt.

Anno Juſtiniani XXIV. facta eſt ſynodus Conſtantinopoli, in qua epiſtola Ibæ reprobatur, & Theodorus perſonam Dei in duabus ſubſtantiis dividens condemnatur.

Et eodem anno obiit Baudinus Turonenſis archiepiſcopus anno ſexto epiſcopatus, & in eccleſia B. Martini ſepultus eſt. Cui ſucceſſit Guntarius prius abbas S. Venantii Turonenſis, vir prudens dum abbatis officio fungeretur; ſed epiſcopus factus, ita vino fuit deditus, quod convivas non cognoſcebat, immo conviciis eos improperabat.

Anno Juſtiniani XXVII. terræ motus factus eſt Conſtantinopoli & in vicinis urbibus, & duravit per XL. dies, & tanta fuit hyems, quod feræ & volucres manu capiebantur. Et eodem anno obiit Guntarius Turonenſis archiepiſcopus, anno tertio epiſcopatus, & ſepultus eſt in eccleſia B. Martini, & ceſſavit epiſcopatus anno uno.

Radegundis regina, uxor quondam Clotarii, filia Berchari regis Turingorum, id eſt Bajoariorum, ſanctimonialis effecta, Pictavis claret ſignis & virtutibus admiranda. Et eodem anno B. Remigius Remenſis migravit ad Dominum anno epiſcopatus LXX.

Anno XXIX. Juſtiniani obiit S. Medardus Noviomenſis, quem Clotarius rex Sueſſionis honorifice ſepelivit. Eodem anno B. Eufronius factus eſt Turonenſis archiepiſcopus, vir ſanctitate & prophetia plenus, ex genere ſenatorio creatus, natione Arvernus: cujus tempore civitas Turonis cum omnibus eccleſiis cremata eſt. De quibus duas reparavit, & eccleſiam B. Martini pro guerra Conani combuſtam ſtagno texit, opitulante rege Clotario.

Clotarius de nece filii pœnitens, ſepulcrum B. Martini Turonenſis adiit, cum grandi gemitu delicta confitens, & ſanctiſſimum confeſſorem expetens, ut apud Dominum ei celeriter ſubveniret.

Caribertus autem rex Injorbergam duxit uxorem, quæ duas ſorores puellas pulcherrimas habebat, Marcoveſam ſcilicet & Meroſledin, quas odio habebat, eo quod rex in earum amore exarſerat. Injorbergam reliquit, & Meroſledin in uxorem duxit: poſtea & Marcoveſam ſororem ejus ſibi conjugio copulavit, pro quo a S. Germano Pariſienſi epiſcopo excommunicatus eſt. Sed cum nollet eam relinquere, judicio Dei percuſſa obiit. Tunc Caribertus rex eccleſiæ beati Martini Turonenſis Navicel. abſtulit, & equis ejus, quos ibi alere faciebat, per miraculum occiſis, a famulis ſuis deprecatus, ut eccleſiæ villam illam redderet, dixit quod quamdiu regnaret, eam eccleſia non haberet. Nec multo poſt Blavia caſtello occulto Dei judicio mortuus eſt, & in eccleſia ſancti * Germani ſepultus.

* ſ. Romani.

Anno Juſtini IV. Armeni fidem ſuſcipiunt. S. Vedaſtus obit. Germanus Pariſienſis epiſcopus claret, cujus conſuetudo erat dum equitaret, horas canonicas detecto capite decantare, & quando ægrotabat ſcribi in pariete faciebat V. *cal. Junii*, eo quod eodem die mori debebat, ſicut ei fuerat revelatum. Hic quoque corpus beati Urſini apoſtolorum diſcipuli in vineis inventum, apud Bituricas ſepelivit.

Anno Juſtini VII. beatus Eufronius Turonenſis archiepiſcopus migravit a ſæculo anno epiſcopatus XVII. & ætatis LXX. & in in eccleſia beati Martini ſepultus eſt. Cui ſucceſſit beatus Gregorius ex genere ſenatorio, natione Arvernus, ſtatura brevis, ſed ſcientia magnus; ſanctitate plenus, & ſermone facundus; nam X. libros hiſtoriarum, & VII. miraculorum ſcripſit, & unum de vitis patrum, & alium ſuper tractatu pſalterii, &

Digitized by Google

alium de curſibus eccleſiaſticis, & multa alia compoſuit, quæ longum eſt enarrare.

Fortunatus poëta ab Italia veniens Turonos, actus beati Martini IV. libris heroico metro contexuit: deinde poſt aſſumtus Pictavorum epiſcopus ordinatur. Tunc S. Maurus abbas in pago Andegavenſi, in cœnobio quod conſtruxerat, quod Glannafolium dicebatur, obiit.

Romæ poſt Johannem Benedictus, a quo beatus Gregorius ad prædicandum in Anglia ire permiſſus, ſed populo tumultuante retractus, levita ſeptimus ordinatur, ſed alibi legitur quod a Pelagio ſucceſſore Benedicti ordinatus fuit.

Tunc Chilpericus rex Francorum fratrem Sigibertum per ſe & per filium ſuum nimis urget. Nam Theodebertus a patre miſſus, Turones, Pictavim & reliquas urbes Sigiberti invadit; deinde Lemovicium & Cadurcinum vaſtavit, eccleſias incendit, clericos interfecit. Sigibertus autem rex gentes quæ ſunt ultra Rhenum adverſus Chilpericum commovet; cumque ab utraque parte pararentur ad bellum: timens eum Chilpericus, pacem cum eo fecit, & urbes ſuas, quas Theodebertus occupaverat, ei reddidit: ſed poſt annum iterum Chilpericus uſque Remis venit, terram vaſtans. Sigibertus vero contra eum ire diſponens, mandavit Dunenſibus & Turonicis, ut contra Theodebertum irent. Quo facto, Theodebertus a ſuis relictus cum paucis remanet: ſed tamen ad bellum ire non dubitat. Imminente autem prælio, Theodebertus victus in campo proſternitur, & quod dici dolor eſt, ab hoſtibus corpus exanime ſpoliatur; ſed tamen ab Arnulpho duce deportatus ad Toloſinam urbem honorifice ſepelitur. Chilpericus vero per Rothomagenſem fugiens cum uxore & filiis, apud Tornacum urbem ſe incluſit. Tunc Sigibertus omnes urbes quæ citra Pariſius ſunt obtinuit, & per Rotomagum Pariſius rediit; cui Franci mandaverunt, quod ſi ad eos veniret, quod Chilpericum relinquerent, & eum regem ſuper ſe ſtabilirent. Quo audito, miſit exercitum qui Chilpericum infra Tornacum obſideret: cui S. Germanus Pariſienſis epiſcopus ait: *Si abieris, & fratrem tuum interficere nolueris, victor redibis: ſin autem aliud cogitaveris, morieris.* Quod ille non audiens, ad Victoriacum venit, ubi congregati Franci, eum impoſitum ſuper clypeum regem ſupra ſe ſtatuunt. Cumque hæc agerentur, duo pueri vino inebriati miſſi a Fredegunde uxore Chilperici, Sigibertum cultris interficiunt, qui aliam cauſam regi ſuggerentes ſimulabant. Hoc facto, Chilpericus, audita morte fratris, a Tornaco cum uxore & filiis egreſſus, Sigibertum fratrem apud Lambros vicum ſepelivit anno ætatis XL. regni XIV. Sed poſt eum Sueſſionis in eccleſia S. Medardi ſepelierunt, & tunc Brunechildis uxor ejus plena luctu Pariſius reſidebat, neſciens præ dolore quid agere deberet.

Benedicto papa mortuo, Pelagius ſucceſſit, qui obſidentibus Romam Longobardis, abſque juſſione principis ordinatur. Hic præfationes quotidianas miſſarum inſtituit: quia tunc non niſi novem dicebantur, ſcilicet in Natali, in apparitione, in Paſcha, in Aſcenſione, in Pentecoſten, de Trinitate, de apoſtolis, de Cruce, de jejunio quadrageſimæ. Ab iſto enim Gregorius Conſtantinopolim apocriſarius directus, hortatu Leandri Hiſpalenſis epiſcopi, libros moralium in Job compoſuit, & ibidem Eutycium Conſtantinopolis epiſcopum, dicentem corpus noſtrum in reſurrectionis gloria impalpabile ventis & aëre ſubtilius eſſe futurum, coram Tiberio imperatore confutavit. Hoſpicius famulus Dei in Gallia claret.

Anno Mauritii ſecundo Raignemondus & Caluppa recluſus Arverni territorii, & Patroclus recluſus Bituringi territorii obierunt.

Chilpericus rex Clodoveum Turonis miſit, qui congregato exercitu Andegavis & Xantonas tranſiit, terramque vaſtavit. Sed Mummolus patricius Guntranni regis Deſiderium ducem Chilperici regis apud Lemovicas vicit, & de exercitu ejus XXIV. millia occidit; ſed de ſuis quinque millia occiſa ſunt, & ita per Arvernum victor rediens, in Burgundiam remeavit. Deinde Meroveus preſbyter ordinatus, & in religione, ſicut diximus, detentus, a Guntranno Boſone, qui in eccleſia B. Martini Turonenſis morabatur monitus eſt, ut ad eccleſiam B. Martini occulte veniret. Quo facto, Chilpericus rex pater ejus miſit ad B. Gregorium Turonenſem epiſcopum, ut eum ab eccleſia ejiceret; ſin autem totam regionem incendio devaſtaret. Quo audito, Meroveus timens quod eccleſia B. Martini propter hoc cremaret, ſanctum orabat, ut ei ſuccurreret, & regnum concederet. Cumque ibi quaſi incluſus eſſet, librum regum & evangelium & pſalterium ſuper ſepulcrum poſuit, ut ſibi ſanctus oſtenderet quid evenire deberet, & triduo jejuniis & vigiliis orans librum revolvit, & in libro regum invenit: *Pro eo quod dereliquiſti Dominum Deum noſtrum, & ambulaſti poſt Deos alienos, nec feciſti rectum ante conſpectum ejus, ideo tradidit nos Dominus Deus noſter in manibus inimicorum noſtrorum.* Et in pſalterio invenit: *Verumtamen propter dolos poſuiſti eis, dejeciſti eos dum allevarentur.* Et in evangelio reperit: *Scitis quia poſt biduum Paſcha fiet, & filius hominis tradetur, ut crucifigatur.* Tunc ille lacrymans & confuſus, aſſumto Guntramno duce cum quingentis viris, Autiſſiodorenſem pagum adiit, ubi ab Herpone duce Guntranni regis comprehenditur. Sed neſcio quo caſu dilapſus, baſilicam S. Germani ingreſſus eſt, & poſt duos menſes inde fugiens uſque ad Brunichildem, quæ erat in Auſtria in regno filii,

Meroveus

Meroveus pervenit. Quo audito, Chilpericus Turonos veniens, terram deſtruxit, nec rebus eccleſiæ pepercit. Tunc Maclovius qui prius fuerat Veneticæ urbis epiſcopus, aſſumta parte comitatus Britanniæ cum Bodico qui aliam partem habebat, juramento compoſuit, ut quis eorum ſuperviveret filios alterius tamquam proprios defenſaret; ſed Bodico mortuo, Maclovius juramenti oblitus, Theodericum filium Bodici de terra exſiliat, & terram ejus invadit. Sed poſtea collectis viris, Domino ſibi favente, Maclovium & filium ejus Jacob occidit, & terram quam perdiderat recepit; ſed terram Maclovii filius Warochus habuit.

Poſt hæc Guntrannus & Childebertus nepos ejus, qui regnabat in Auſtria, pacem fecerunt: ita quod Guntrannus eum adoptavit in filium, eo quod heredes non habebat, & regnum ſuum ei tradidit, dicens: *Una nos palma protegat, unaque haſta defendat;* & Chilperico fratri mandavit, ut Childeberto terram ſuam redderet, vel ſe ad bellum pararet. Cumque Meroveus in Remenſi Campania latitaret, nec Auſtraſiis ſe crederet, Acarabanenſes ei mandaverunt, quod ſi ad eos veniret, patre ſuo relicto, ei ſe ſubderent. Quo facto, eum capiunt, & patri nunciant. Sed interim Meroveus timens inimicorum ſupplicia, Galieno cuidam familiari ſuo ſupplicavit, ut eum interficeret, quod & factum eſt. Cumque Chilpericus ibi veniſſet, & eum mortuum inveniſſet, Galienum abſciſſis manibus, pedibus, auribus & naribus occidit, & Cincilonem quondam comitem palatii Sigiberti capite truncavit, & alios qui cum memorato venerant, diverſis ſuppliciis peremit. Et tunc Sanſon filius Chilperici junior mortuus eſt anno ætatis V. Deinde Guntranno Boſone filias ſuas, quas Turonis in eccleſia B. Martini reliquerat, Pictavis ducente, Chilpericus Pictavim invadit, a quo Guntrannus Boſo fugiens, filiabus ſuis in eccleſia B. Hilarii relictis, ad Childebertum regem tranſiit. Poſtea vero Turonici, Pictavici, Bajocaſſini, Cenomannici, Andegavi, cum multis aliis juſſu Chilperici in Britannia abierunt adverſus Warochum filium Maclovii comitem Britanniæ, de quibus Warochus maximam partem occidit; ſed reſiſtere non valens, cum eis pacem fecit, obſidibus datis, quod fidelis eſſet de cetero Chilperico. Qua rupta, Warochus Euvium Venetenſem epiſcopum ad Chilpericum miſit: quem rex ira commotus exilio condemnavit vel relegavit. Tunc Britanni Redonenſem pagum uſque ad Cornutium vicum devaſtant. Poſt Eunius epiſcopus de exilio revocatur Andegavis ad paſcendum: ita quod in urbe Venetica non rediret. Deinde Britanni devaſtant Nanneticam regionem.

Tunc Eunius Venetenſis epiſcopus pro venia exilii impetranda Pariſius ad Chilpericum venit. Cumque die Dominica ibi ſacra ſolemnia celebraſſet, emiſſa cum hinnitu voce, terræ corruit, erumpente vero ab ore ejus & naribus ſanguine, inter manus deportatus eſt, ſed convaluit. Nam vino deditus, ita deformiter inebriabatur, ut loqui vel greſſum facere non valeret. Tunc Chilpericus rex ſcripſit libros, Sedulium ſequens, & miſit epiſtolas in urbibus, ut pueri docerentur, & ut libri antiquitus ſcripti publice planati reſcriberentur præcepit; & Leudaſten Turonicum comitem a comitatu removit, & Eunomium inſtituit, eo quod Leudaſtes res eccleſiæ devaſtabat, & eum verberavit, eo quod B. Gregorium Turonenſem epiſcopum infamaverat, & poſt eum in carcere retrudit. Hic poſtea B. Gregorium Turonenſem infamatione Fredegundis reginæ coram Chilperico rege accuſavit, de quo B. Gregorius ſe purgavit. Tunc Leudaſtis Bituricum pagum deprædans, Pictavis venit, & in eccleſia beati Hilarii ſe incluſit, irruens aliquando in domibus ſingulorum, & res eorum diripiens, ſæpe in porticu eccleſiæ in adulterio deprehenſus: quem S. Radegundis quæ ibi morabatur, juſſit citius removeri, ne per eum eccleſia pollueretur.

Tunc Gondoaldus qui ſe Clotarii filium dicebat, a Conſtantinopoli veniens, Maſſiliæ eſt appulſus, & Mummolo conjunctus. Deinde Chilpericus, cum Childeberto nepote facta pace, Bituricum pagum, qui fratris erat, incendit & devaſtat. Cui Guntramnus frater ejus occurrit, & cum eo pacem fecit. Quo gentes Childeberti comperto, Ægidium Remenſem epiſcopum, qui ex parte eorum legatus fuerat, occidere voluerunt, dicentes quod regem eorum ſeduxerat; & Landaſtis comes Turoniæ a Fredegunde regina occidi jubetur, quod & factum eſt. Et tunc Theodericus filius Chilperici mortuus eſt, & in eccleſia S. Dionyſii ſepultus, & hoc arte Mummoli, qui eum per mulieres incantatrices, ſicut dicebat, occidi fecerat, de quo tam ipſe quam mulieres diverſis ſuppliciis perierunt. Regina vero Fredegundis quidquid de veſtibus filii & in aliis invenire potuit, combuſſit, ne aliquid horum planctum pro memoria filii revocaret. Remigio Bituricenſi epiſcopo mortuo, Guntramnus ibi inſtituit Sulpitium litteris eruditum. Deinde Chilpericus, comperto quod Guntramnus frater ejus cum Childeberto nepote pacem feciſſet, & ei urbes quas tenebat auferre vellet, cum omnibus apud Cameracum receſſit, nec multo poſt filiam ſuam Ricundim miſit filio regis Gothorum in uxorem, cum multis muneribus & gentibus multis; ſed in itinere multa damna perpeſſa eſt: nam a Gundovaldo cum theſauris fuit retenta.

Anno Mauricii imperatoris IV. Fredegundis regina forma egregia, ſed dolis aſperrima, cum Landerico comite palatii adul-

terium faciebat, comperienſque hoc Chilperico non eſſe incognitum, valde timuit: nam cum regina caput ſuum in camera ablueret, rex qui multum eam diligebat, ibi adveniens retro eam in natibus percuſſit; at illa credens quod Landericus eſſet, ait: Quare hoc facis Landerice? putabat enim quod rex ad venatum perrexiſſet: ſed reſpiciens ſurſum, videnſque quod rex eſſet, expavit. Rex autem triſtis in venationem perrexit. Tunc regina timens, conſilio inito cum Landerico, regem redeuntem a venatione in villa Calenſi prope Pariſius, in domo poſitis occulte gladiatoribus, fecit interfici: quo interfecto, ipſi gladiatores exclamaverunt: *inſidiæ inſidiæ ſunt hæc Childeberti regis ſuper dominum noſtrum.* Tunc alii huc illucque diſcurrentes neminem invenerunt. Malluſus vero Silvanectenſis epiſcopus qui præſens erat, corpus regalibus veſtibus indutum Pariſius deportavit, & in eccleſia S. Vincentii ſepelivit anno regni ejus XXIII. Fuerat gulæ deditus, cui deus venter erat, neminemque prudentiorem ſe eſſe aſſerebat. Cauſas pauperum exoſas habebat, & ſacerdotes Domini blaſphemans aiebat: « Ecce pauper remanſit fiſcus noſter, divitiæ noſtræ ad eccleſias ſunt tranſlatæ, nulli niſi epiſcopi regnant. » Privilegia eccleſiarum & ſubſcriptiones & præcepta patris ſæpe pedibus calcavit. De luxuria autem nihil cogitari poteſt quod opere non compleſſet. In detrimentum vero ignominiæ ejus, tres filii ejus quos de Audovera genuerat, ſcilicet Theodebertus, Meroveus, & Clodoveus antequam moreretur mortui ſunt, & ſimiliter tres filii quos de Fredegunde genuerat, ſcilicet Clodobertus, Theodericus & Samſon; Clotarius vero parvulus poſt mortem ejus matri remanſit.

Hoc anno cometes ſtella apparuit, tonitrua & coruſcationes inauditæ fuerunt. Sanguis in Pariſiaco territorio pluit, & magna lues in populo fuit, & pridie cal. Februarii nocte obſcura & pluvioſa globus ignis de cœlo deſcendit, ita lucens, ut tamquam media die omnia cernerentur. Tunc Fredegundis regina cum Clotario filio parvulo & Landerico, quem majorem domus elegerant, in regno reſedit. Franci quoque Clotarium puerum ſuper ſe regem ſtatuerunt. Cum regina Pariſius venit, & cum theſauris quos ibi invenit, ad eccleſiam confugit, & ad Guntramnum regem miſit auxilium poſtulando, ſe & filium & regnum ſuo dominatui ſupponendo. Ad quam Guntramnus Pariſius venit. Deinde Childebertus rex mandavit Guntranno quod Fredegundim reginam ei redderet, quæ Galſiutam amitam ſuam ſuggillaverat, & patrem & patruum & conſobrinos interfecerat; quod & rex facere noluit, favens omnimode Fredegundi. Omnia vero quæ Chilpericus eccleſiis & aliis abſtulerat reſtituit. Interim mandavit ei Childe-

A bertus, ut urbes quas pater tenuerat ei redderet, quod & facere noluit. Cui nuntii dixerunt: Scimus ſalvam eſſe ſecurim, quæ fratrum tuorum capitibus eſt defixa, & celerius tuum librabit defixa cerebrum, & ſic cum ſcandalo diſceſſerunt. Tunc regina Fredegundis juſſu Guntramni regis ad villam Rothoialenſem propre Rothomagum abiit, quæ Brunechildim reginam per clericum occidere voluit, ſed non potuit. Deinde Gundovaldus qui ſe filium Clotarii regis eſſe dicebat, Toloſam ingreditur, quem Pictavi & Turonici lucri cauſa ſecuti ſunt: ſed Pictavi Turonicos occiderunt & fugaverunt,
B & ad Dorniam fluvium venerunt Gundovaldum quærentes: ſed. Gundovaldus Burdegalæ reſidens, mandavit regi Guntranno, ut terram ſuam ei redderet; ſed rex nuntios cæſos incarceravit, & ſuper Gundovaldum nepotem ſuum Childebertum cum exercitu miſit. Quo audito, Gundovaldus Convenas caſtrum petiit cum Sagittario epiſcopo, & Mummolo, & Bladaſte ducibus. Deinde exercitus Childeberti veniens Garumnam natat, & camelos oneratos de theſauro Richundis filiæ Chilperici, quam Gundovaldus rapuerat, ibi invenit, & Convenas petit cuncta devaſtans. Quid plura? cives regionis vaſta-
C tione deſolati, Gundovaldum improperiis & convitiis arguebant, quibus ipſe dicebat: « Noſtis omnes quod ſim filius Chilperici, quod me exoſum habuit, quod fui a fratribus tonſoratus, & ob hoc Narſeti præfecto Italiæ me junxi, ibique uxorem habens duos filios generavi. Qua mortua, aſſumtis filiis Conſtantinopolim abii, & ab imperatore ſuſceptus, ibi nunc uſque vixi, ibique a Guntranno Boſone, qui illuc advenerat, generationem noſtram periiſſe cognovi, ita quod de ea non remanſerant niſi Guntrannus frater, & Childebertus nepos, & parvulus filius Chil-
D perici. Quo audito, a Guntranno Boſone invitatus Maſſiliam veni, ab eo prius recepto juramento, ut ſecurus in regnum accederem, & inde juſſu Mummoli Avenionem acceſſi; & tunc Guntrannus juramenti immemor, theſauros meos mihi abſtulit. Et ut ſciatis vera eſſe quæ dico, Radegundim Pictavam interrogate: Verumtamen ſi odio me habetis, ad regem Guntrannum me ducite, & ſi fratrem me cognoſcit, quod voluerit faciat; ſin autem, liceat mihi regredi unde prius egreſſus ſum: abibo enim, & nulli
E quicquam injuriæ inferam. » Cumque ad expugnandam urbem per dies XV. reſediſſent, & machinæ eorum minime profeciſſent, nuntios mittunt ad Mummolum, pacem & munera promittentes, qui habito conſilio cum Sagittario epiſcopo & Cariulfo & Wadone, hoſtibus mandavit quod ſi ſecuritatem vitæ eis concederent, quod eis Gundovaldum traderent, & ſe Childeberti dominio ſubjugarent. Quo conceſſo, ad Gun-

Digitized by Google

» dovaldum dixerunt: Vade ad fratrem tuum A
» ſicut dixiſti: novimus enim quod rex non
» vult perdere tuum ſolatium, eo quod parum
» de generatione tua remanſit. Qui comperto
» dolo eorum, reſpondit: Huc per vos adve-
» ni, vobis meum conſilium credidi, per vos
» regnare ſemper optavi, ſi quid mihi men-
» dacii dixeritis, Deus juſtus judex judicet cau-
» ſam meam. Cui Mummolus jurans ait: Nihil
» tibi fallaciæ loquimur: ſed ecce jam viri for-
» tes ad portam expectant adventum tuum.
Quo ita ſeducto, & ad portam hoſtibus tradito, Mummolus portam firmiſſime reſeravit; cumque ſe Gundovaldus traditum hoſtibus B conſpexiſſet, elevatis ad cœlum ocu-
» lis & manibus ait: « Judex æterne & ultio
» vera innocentium, Deus a quo omnis juſtitia
» procedit, cui mendacium non placet, in quo
» nullus dolus, neque verſutia malitiæ retine-
» tur, tibi commendo cauſam meam, depre-
» cans ut ſis velociter ultor ſuper eos qui me
» inſontem inimicorum manibus tradiderunt.
Quo dicto, ſigno Crucis ſe munivit. Cumque per præcipitium urbis deſcenderet, ab Ollone comite Bituricenſi impulſus cecidit, & poſt a Boſone cum lapide obrutus, mortuus eſt. Populi vero in eo lanceas defigentes C & pedes ejus fune ligantes, eum per plateas detraxerunt, evulſaque cæſarie & barba ejus, eum inſepultum loco quo occiſus fuerat reliquerunt, & portis urbis in craſtino apertis, omnes qui ibi aderant gladio trucidarunt, ſacerdotes Domini in eccleſiis occidentes, eccleſias & omnia alia comburentes, nihil ibi præter humum vacuam relinquentes, Mummolum & Sagittarium epiſcopum & Cariulfum & Wadonem de mandato regis perimentes, & eodem anno tanta fames fuit quod multi mortui ſunt.

Anno Mauricii imperatoris ſexto, ſancta D Radegundis regina moritur, & in monaſterio virginum quod ipſa Pictavis ædificaverat, per manum beati Gregorii Turonenſis epiſcopi honorifice ſepelitur: in quo loco longum martyrium jejuniis & diverſis carnis afflictionibus, ultra quam credi poteſt, Deo ſemetipſam mactavit; cujus vitam Fortunatus rhetor pulchro ſermone depinxit.

Anno Mauricii VIII. beatus Gregorius Turonenſis epiſcopus Romam venit, & a beato papa Gregorio honorifice eſt ſuſceptus. Cumque ambo in eccleſiam introiſſent, & Gre- E gorius Turonenſis ante altare in orationem ſe dediſſet, Gregorius papa tantam ſapientiam in tam parviſſimo homine mirabatur eſſe deprehenſam. Qui hoc divinitus cognoſcens, & ab oratione ſurgens, cogitatui papæ reſpondit: *Dominus fecit nos, & non ipſi nos, idem in parvis qui & in magnis.* Quod Gregorius papa audiens, intellexit eum hoc per Spiritum ſanctum cognoviſſe, & ob hoc ad honorem ejus cathedram auream dedit eccleſiæ Turonenſi.

Anno XIV. regni Childeberti obiit Ingoberga regina, Cariberti regis uxor, anno ætatis LXX. multa eccleſiæ Turonenſi, & Cenomanenſi, necnon & eccleſiæ beati Martini Turonenſis relinquens, duas habens filias, * Bertelfledim quæ Turonibus facta eſt ſanctimonialis, & aliam quæ in Canthia domini regis filio data eſt in uxorem.

* al. Berctefledim.

Anno Mauricii imp. XIII. Gregorius Turonenſis obiit, anno epiſcopatus XXI. & in eccleſia B. Martini ſepelitur, cui ſucceſſit Peladius.

Anno Mauricii XIX. S. Columbanus ex Hibernia veniens, juſſu Theodorici regis Burgundiæ Luxovium cœnobium conſtruxit, & ibi multitudinem monachorum congregavit. Tunc Mauricius imperator a B. Gregorio plurimum diſcordans, ei mortem minari, ſanctitatique ejus detrahere non ceſſabat. Interim vir quidam ignotus accenſo animo Romæ incedens, per forum in monachico habitu evaginatum gladium geſtans manu, divinitus inſpiratus, pronuntiabat publice eodem anno Mauricium gladio moriturum. Quod imperator audiens, timuit, & malorum pœnitens, ea ſibi relaxari per ſe & per ſervos Dei inſtanter popoſcit: pro quo beatus Gregorius Domino ſupplicabat, ut ei in futuro judicio parceret. His geſtis, audivit imperator per ſomnium vocem dicentem: *Vis ut hic & ibi, an in futuro percutiam.* Cui reſpondit: *Amator hominum Deus, hic mihi redde malum, & in futuro judicio mihi parcas.* Poſt hæc Mauricius in hoſtili terra poſitus, cum milites ſuos a rapinis & furtis compeſceret, nec tamen eis conſueta ſtipendia largiretur; milites ſui Focam centurionem ſuper ſe ſublimarunt in cæſarem. Quo audito, Mauricius in ſilvam quamdam mari contiguam fugit, in qua cum uxore & duobus filiis Theodoſio & Tiberio juſſu Focæ cæſaris capite truncatus occubuit. De cujus corpore lac cum ſanguine dicitur effluxiſſe. Ex eo tempore non defuerunt Romano imperio variæ & ingentes ærumnæ. Et eodem anno obiit Peladius Turonenſis epiſcopus, anno epiſcopatus VIII. cui ſucceſſit Lupicarius.

Anno Focæ IV. corpus S. Victoris Thebæi invenitur. Deſiderius Viennenſis epiſcopus claret; qui cum Brunichildem reginam de impietatibus ſuis argueret, inſtinctu ejus a Theoderico rege in exilium eſt detruſus, & poſt, Brunechilde jubente, in territorio Lugdunenſi ſuper fluvium Calaronam lapidibus obrutus martyrizatur: cujus ſepulcrum multis miraculis illuſtratur.

Anno Eraclii V. obiit Leupicarius Turonenſis epiſcopus anno XIII. epiſcopatus, cui ſucceſſit Aigiricus.

Anno Heraclii IX. obiit Aigiricus Turonenſis archiepiſcopus, anno IV. epiſcopatus, cui ſucceſſit Guialdus.

Anno Heraclii X. S. Columbanus abbas Luxovienſis obiit.

Digitized by Google

Anno Heraclii xi. Huni Conſtantinopolim venientes, & muros diſſipantes, cum Heraclio imperatore ſtante ſuper murum mutuo ſunt locuti. A quo accepto pretio pacis, ad tempus recedunt, & eodem anno obiit * Guialdus Turonenſis epiſcopus, anno epiſcopatus II. cui ſucceſſit Sigilaïcus.

* al. Gilvaldus.

Heraclii anno XIII. obiit Sigilaïcus Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus III. cui ſucceſſit Leobardus.

Anno Heraclii XIX. obiit Leobardus Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus VI. cui ſucceſſit Medeſgiſilius.

Anno Heraclii XXIV. Sarraceni capta Damaſco, Phœnicem & Ægyptum occupant, & poſt Jeruſalem per biennium obſeſſam capiunt. Tunc tres fratres Ado, Rado & Dado, qui & Audoenus, regis Dagoberti referendarius, in Gallia clarent, ſinguli ſingula cœnobia fundantes. Hos ad hoc animaverat Eligius artifex, jamdudum in aula regis Clotarii clarus, qui capſam auream B. Martini Turonenſis fabricavit, & Solemniacum monaſterium conſtruxit, & aliud Pariſius, in quo S. Auream abbatiſſam monialium conſtituit, Romaricus abbas & Georicus Metenſis epiſcopus, & Amandus Tungrenſis epiſcopus, id eſt Trajectenſis, clarent.

Obiit Madegiſus Turonenſis archiepiſcopus, anno epiſcopatus XI. cui ſucceſſit Latinus.

Anno Conſtantini VI. Sarraceni Affricam occupant. Tunc Furſeus de Hibernia veniens, qui in Gallia Latiniacum cœnobium fundavit, & Foillanus frater ejus, qui Foſſenſe cœnobium fundavit, & Remaclus Trajectenſis epiſcopus, & Aubertus Cameracenſis, & Eligius Noviomenſis, & Audoenus Rothomagenſis in Gallia clarent. Quorum Eligius corpus beati Quintini martyris, Domino revelante, reperit, & honorifice ſepelivit. Anſegiſus quoque filius Arnulphi, cui Begga ſoror Grimoaldi nupſerat, & Philibertus & Richarius Pontivenſes abbates inſignes ſanctitate habentur.

Sigibertus itaque rex Auſtriæ de ſucceſſione prolis deſperans, XII. monaſteria Deo conſtruxit, in quibus Stabulaüs, & Malmundarium eminebant, & in Stabulaüs S. Remaclus Trajectenſis, relicto epiſcopatu, monachicæ vitæ ſumſit habitum. Tunc multi utriuſque ſexus in Galliis florebant, inter quos erat S. Landelinus fundator cœnobiorum Lobienſis, Alnei, Willaris, & Criſpinienſis, ubi requieſcit cum diſcipulis ſuis Adeleno & Domiciano; & Gillenus Cellenſis, & Maldeganus dux, qui & Vincentius Altimontenſis & Sonegienſis, ejuſque uxor Waldetrudis, Aldegundis Malbodienſis & Trudo Haſbanienſis. Tunc cœnobium Floriacenſe a Leodebaldo abbate fundatur, & non multo poſt corpus S. Benedicti abbatis

A ab Agiulpho monacho a Monte-Caſſini delatum ibi aſportatur, & corpus S. Scholaſticæ ſororis ejus Cenomannis defertur.

Sigibertus rex Auſtriæ moritur anno regni XIV. Dagoberto filio ſuo parvulo fidei Grimoardi commendato, ſed Grimoaldus juramentum non ſervans, Dagobertum puerum totondit, & eum per Didonem Pictavenſem epiſcopum in Scotiam direxit, filiumque ſuum Hildebertum ſuper Auſtraſios regem fecit. Quo facto, Franci dolentes, Grimoaldum capiunt, & eum Pariſius ad regem B Clodoveum adducunt, quem Clodoveus in carcere mori fecit, filiúmque ſuum minorem Hildricum ſuper Auſtraſios regem fecit.

Anno Conſtantini XIII. obiit Latinus Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus XIII. cui ſucceſſit Carigiſilius. S. Lambertus Trajectenſis epiſcopus filius Apri comitis claret.

Anno Conſtantini XV. dum corpus S. Vedaſti Attrebatis transferretur a Lamberto Trajectenſi, & Audomaro Teroanenſi, quidam cœcus viſum recepit, ſed ob hoc iratus lumen amiſit. Et eodem anno obiit Carigi- C ſilus Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus II. cui ſucceſſit Cropertus, qui primus eccleſiam B. Martini Turonenſis exemtavit primo anno ſui epiſcopatus.

Anno Coſtantini XVII. Cropertus Turonenſis archiepiſcopus obiit epiſcopatus II. cui ſucceſſit Papolenus. Tunc obiit S. Eligius Noviomenſis epiſcopus, quem cum Bathildis regina vellet ad Kalam cœnobium deportare, feretrum moveri non potuit.

Obiit Papolenus Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus ſexto, cui ſucceſſit E- D rambertus, qui exemtionem eccleſiæ beati Martini Turonenſis ſimiliter approbavit, & a papa Adeodato eam poſtea confirmari fecit.

Romæ poſt Vitalianum Adeodatus, qui exemtionem B. Martini Turonenſis, quam Cropertus & Erambertus Turonenſes archiepiſcopi confirmaverant, auctoritate apoſtolica confirmavit.

Romæ poſt Adeodatum Domnus, qui cum eſſet electus, ſtella apparuit a parte Orientis in menſe Auguſto a galli cantu uſque mane præfulgida, qua non apparente, maxima mortalitas fuit. Romæ poſt Domnum E Agathon ſucceſſit, qui dum oſcularetur leproſum leproſus mundatur. Hic per legatos Conſtantinopolis fecit ſynodum congregari, ubi Georgius Conſtantinopolitanus epiſcopus ab errore Monothelitarum revocatur, & Zacharias Antiochenus cum aliis fautoribus ſuis ſub anathemate condemnatur, & eadem hora tantæ telæ aranearum nigerrimæ in medio populi ceciderunt, ut omnes jurarent quod ſordes hæreſis ſunt expulſæ, ideoque exhilarati ſunt.

Romæ poſt Cononem Sergius. Hic por-

Digitized by Google

tione crucis in ſacrario B. Petri inventa, conſtituit Crucem in exaltatione adorari, & *Agnus Dei*, dum ſacerdos communicat, & in Epiphania, Ypapante, & Nativitate & Aſſumtione B. Mariæ lætanias exire.

Anno Juſtiniani v. obiit Crabertus Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus ejus xxvi. cui ſucceſſit Bertus. S. Gandregeſilus, qui Fiſcannum & Fontinellam monaſteria fundavit, nepos Anſigili majoris domus, filius Galchiſi, & Wlibrordus Scotus in Gallia clarent. Autiſſiodoro poſt Vigilium Scopilio, poſt Tetricus, quem archidiaconus ſuus interfecit; quo facto, a turbine raptus nuſquam comparuit.

Anno Leonis ſecundo S. Lambertus Pipinum increpare auſus, quod pellicem Alpaïdem ſuæ uxori Plectrudi ſuperduxerat, a Dodone fratre Alpaïdis Leodio martyrizatur, & apud Trajectum tumulatur. Quo facto, Dodo interfector languore cruciatur, vermibus conſumitur, & ob ejus fœtorem intolerabilem in Moſam fluvium demergitur, omneſque ejus culpæ complices infra annum divinitus puniuntur. S. Begga Pipini mater tranſiit ad Dominum. Leo anno imperii ſui tertio a Tiberio deturbatur, & carceri mancipatur.

Berto archiepiſcopo Turonenſi mortuo anno epiſcopatus xvi. ſucceſſit ei Peladius.

Anno Juſtiniani iv. S. Hubertus, cœlitus admonitus, corpus S. Lamberti a Trajecto Leodium deportavit, ibique ſedem epiſcopalem ſubſtituit.

Anno Juſtiniani v. ſancta Odda uxor Boggis ducis Aquitanorum claret in Gallia, quæ eccleſias multas ditavit, & moriens in Leodienſi parochia requievit.

Anno Juſtiniani vi. obiit Peladius Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus v. cui ſucceſſit Ebarcius.

Anno Leonis iiii. obiit Ebarcius Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus nono, cui ſucceſſit Ibo, qui exemtionem eccleſiæ beati Martini Turonenſis approbavit & confirmavit.

Anno Leonis xii. obiit Ibo Turonenſis archiepiſcopus, anno epiſcopatus viii. cui ſucceſſit Guntrannus.

Anno Leonis xiii. Autiſiodoro poſt Clementem ſucceſſit Aldulfus, poſt Maurinus.

Anno Leonis xiv. in Anglia Beda presbyter & monachus ſanctitate & ſcientia clarus obiit die Aſcenſionis Dominicæ, ſemper repetens in hora mortis hanc antiphonam: *O rex gloriæ Domine virtutum, &c.* & inter hæc verba emiſit ſpiritum, in cujus tumulo ſcriptum eſt:

Hac ſunt in foſſa Bedæ venerabilis oſſa.

Anno Leonis xvi. congregavit Gregorius papa ſynodum Romæ cccciii. epiſcoporum, ubi venerationem ſanctarum imaginum confirmavit.

Anno Leonis xx. obiit S. Herminus epiſcopus, & abbas Lobienſis.

Anno Leonis xxi. obiit Guntrannus Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus xii. cui ſucceſſit Dido.

Anno ii. Conſtantini obiit Dido Turonenſis archiepiſcopus, anno epiſcopatus ſecundo, cui ſucceſſit Rigambertus.

S. Bonifacius epiſcopus Maguntiæ cœnobium Fuldenſe fundavit in ſylva Bocconia, cujus cœnobii abbas mille milites imperatori debet. Idem quoque Bonefacius apud *Wiſiburc* epiſcopatum inſtituit in honore S. Kiliani & ſociorum ejus, quorum ibi corpora requieſcunt, nec multo poſt in Friſia martyrizatur, & in cœnobio quod fundaverat ſepelitur.

Anno Conſtantini viii. miſit Pipinus princeps legatos ad Zachariam papam, conſulens qui potius rex eſſe aut dici deberet, ille qui labores regni ſuſtineret, aut ille qui otio deditus, ſolo regis nomine eſſet contentus. Cui papa remandavit, quod ille potius rex appellari debebat, qui bene rempublicam gubernabat. Quo audito, Franci Pipinum principem in regem Franciæ levaverunt, & Hildricum regem monachum factum in monaſterium detruſerunt, qui ſecundum morem Francorum inunctus eſt in regem juſſu Zachariæ papæ a Bonifacio Maguntiæ archiepiſcopo civitate Sueſſionis, anno Domini dccli. imperii Conſtantini viiii. poſt annos circiter lxxx. & viii. ex quo majoreſdomus cœperunt principari ſuper reges Francorum, & ſic in iſto Hildrico rege defecit in partes progenies Clodovei. Nam iſte Pipinus de progenie Childerici originem habuit, ſicut ſuperius enarratur.

Anno Conſtantini x. obiit Rigambertus Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus ix. cui ſucceſſit Aubertus; & tunc Pipinus rex regnum ampliare contendens, & eccleſias cantu Romano melioravit. Cujus frater Remigius Rotomagenſis archiepiſcopus multa laude clarebat. S. Ægidius claret in Provincia.

Romæ poſt Zachariam Stephanus præſidet annis v.

Anno Conſtantini xi. Haiſtulfus rex Longobardorum iterum infeſtabat Romanos, quod de cujuſlibet eorum capite tributum exigeret, pro quo Stephanus papa clam per quemdam peregrinum litteras ſuas nimio dolore conſcriptas Pipino regi miſit, quibus ei oppreſſiones Romanæ eccleſiæ intimavit. Anſelmus vir illuſtris, cujus ſoror erat uxor Haiſtulfi regis Longobardorum, tranſtulit corpus S. Silveſtri ad cœnobium Nonantulam, quod ipſe fundaverat.

Anno Conſtantini xii. Stephanus papa a Pipino rege invitatus Franciam venit. Cui venienti de nocte apparuit globus ignis in cœlo, a parte Auſtrali declinans a Galliæ

finibus in partes Longobardorum. Cumque Pipinus de Saxonia victor regreſſus, Stephanum papam venientem audiſſet, contra eum cum uxore & filiis perrexit, & eum recepit, & uſque ad palatium ſuum deduxit, ibique intus oratorium pariter conſidentes, lacrymabiliter idem papa regem deprecatus eſt, ut cauſam B. Petri & reipublicæ Romanorum diſponeret Quo audito, rex mandatis ejus ſe omnimodis obedire promiſit. Cumque papa apud regem moraretur in eccleſia S. Dionyſii, graviter ægrotavit, ſed ab apoſtolis Petro & Paulo & B. Dionyſio viſitatus eſt & ſanatus, & ob hoc altare in honore apoſtolorum Petri & Pauli conſecravit, & Pipinum cum duobus filiis in reges inunxit, & eos in perpetuum & omnem eorum regalem progeniem benedixit, eorumque invaſores apoſtolico anathemate interdixit. Deinde Carlomannus monachus ab Haiſtulfo rege Longobardorum mittitur ad Pipinum fratrem ſuum, ad petitionem apoſtolicam perturbandam. Qui cum in Francia moraretur, oſſa S. Benedicti a cœnobio Floriacenſi ad montem Caſinum voluit reportare, ſed miraculis a Deo oſtenſis, & Francis repugnantibus, ab incepto opere prohibetur.

Anno Conſtantini xiii. Pipinus rex copioſum movit exercitum, Stephano papæ præbiturus auxilium, & Karlomannum fratrem ſuum in Vienna urbe cum Bertradane regina ægrotantem reliquit, ibique paulopoſt obiit. Pipinus itaque Italiam aggreditur, exercitus Haiſtulfi regis a Francis vincitur, & Haiſtulfus pacem facere cum Romanis ad voluntatem Francorum compellitur, & Stephanus papa per legatos Pipini in ſancta ſede reſtituitur; & ita Pipinus ab Haiſtulfo acceptis juramentis & obſidibus, in Franciam revertitur.

Anno Conſtantini xiiii. poſt diſceſſum Pipini, Haiſtulfus rex fœdus pacis violat, rurſuſque Romam obſidet; ſed hoc ſtatim nuntiatur Pipino, qui mox Italiam repetens, Haiſtulfum Papiæ incluſit, & invitum ad fœdus pacis repetendum compellit, & B. Petro quæcumque ſui juris erant reſtitui fecit. Nec multo poſt Haiſtulfus judicio Dei percuſſus, dum venaretur moritur, cui Deſiderius ſubſtituitur. Eodem anno tenuit Conſtantinus imperator ſynodum cccxxx. epiſcoporum de imaginibus Dei & ſanctorum ejus deponendis, & ubique eccleſiam Dei & catholicos impugnavit. Tunc Fulradus abbas S. Dionyſii corpus S. Viti martyris a Roma Pariſius detulit.

Anno Conſtantini xv. Taſſilo dux Bajoariorum apud Compendium venit ad Pipinum regem avunculum ſuum, & illi homagium fecit, & juramentum dedit cum multis nobilibus Bajoariæ. Tunc Conſtantinus imperator miſit Pipino regi organum cum aliis donis.

Anno Conſtantini xvi. Pipinus rex Saxonum munitiones accepit, & ex eis multos occidit, & qui ex eis remanſerunt, ccc. equos quolibet anno ei pro tributo promiſerunt.

Anno Conſtantini xvii. natus eſt regi Pipino filius, quem vocavit Pipinum, qui duobus annis vixit, & in tertio mortuus eſt.

Anno Conſtantini xviii. Stephano papa mortuo, Paulus ejuſdem Stephani germanus præſidet annis x. Hic * mitis & miſericors de nocte cum ſuis familiaribus domos pauperum, infirmorum, & aliorum inopum circuibat, & eis neceſſaria miniſtrabat. Corpus ſanctæ Petronillæ filiæ S. Petri apoſtoli tranſpoſuit, in cujus marmoreo ſarcophago ipſius apoſtoli Petri manu ſculptum legebatur: *Aureæ Petronillæ dilectiſſimæ filiæ*. Et eodem anno Pipinus rex Arverniam pagum deſtruxit, & Arvernis urbem cum multis caſtellis cepit, & Balduinum comitem Arvernicum ſecum adduxit, Bituricas capit, & captam munit. Gaiferum quoque Eudonis filium Aquitaniæ ducem ei repugnantem aggreditur; ſed Gaiferus cum eo datis obſidibus pacem fecit.

Anno Conſtantini xix. Gaiferus dux Aquitaniæ juramenti ſui & obſidum immemor, ſupra Pipinum uſque Cavillonum exercitum miſit, ſed Pipinus & Carolus filius ejus ſuper eum irruunt, Burbonnis, Candelam, Clarum-montem ſuper eum capiunt, Lemovicas & Agennum, Petragoricas & Engoliſmam urbes, & multa alia caſtra deſtruxerunt. Gaiferus vero viribus ſuis diffidens, muros urbium Aquitaniæ ſolo tenus diruit; ſed Pipinus eos reſtaurans, hominibus ſuis urbes munivit.

Anno Conſtantini xxi. Taſſilo dux Bajoariorum immemor beneficiorum, quæ Pipinus rex ejus avunculus ei fecerat, Bajoariam petit, & contra Pipinum inſurgit; ſed ultra regem non vidit. Pipinus vero Aquitaniam devaſtavit, & per Lemovicas in Franciam remeavit.

Anno Conſtantini xxiiii. Pipinus rex Argentonium caſtrum, quod Gaiferus deſtruxerat, reædificavit, & Biturim, & ibi Francos poſuit.

Anno Conſtantini xxv. & Pipini regis xvi. facta eſt ſynodus inter Græcos & Romanos coram Pipino, de Trinitate & de imaginibus ſanctorum; & inde Pipinus revertens, Narbonam, Toloſam, & Albiam, & Galavildanum cœpit, & poſt in Aquitaniam pergens, multa caſtra acquiſivit. Cui Amirmonon rex Sarracenorum Hiſpaniæ, multa munera miſit, & ab eo multa recepit; & eodem anno obiit Aubertus Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus xv. cui ſucceſſit Oſtaldus.

Anno Conſtantini xxvi. Pipinus rex Remiſtannum, fratrem Eudonis, patruum Gaiferi ducis Aquitaniæ, qui a Gaifero ad ſe & a ſe ad Gaiferum transfugerat, captum in

Digitized by Google

bello a ſuis ſuſpendit in patibulo. Deinde Aquitaniam ingreſſus, Xanctonas capit, ibique Gaiferi matrem, ſorores, & neptes captas ſecum adduxit, & Bertrade regina apud Xanctonas relicta, Petragoricum adiit; ibique Gaifero occiſo, Xanctonas revertitur, ubi ægrotans cum Bertradane regina Turonis ad beatum Martinum cauſa orationis acceſſit, & inde rediens Pariſius, apud S. Dionyſium obiit VIII. cal. Octobris anno regni XVII. & incarnationis Dominicæ DCCLXVII. & ætatis Caroli filii ſui XXVI. & in eccleſia S. Dionyſii ſepelitur. Quo defuncto, Carolus & Carlomannus elevati ſunt in reges VII. idus Octobris, Carolus Noviomo & Carlomannus Sueſſionis. Hic itaque Carolus pro felicitatis magnitudine, magnus eſt nuncupatus, patri non impar gloria, immo multum victorioſior, longe præclarior. Erat enim capillis brunus, in juventute facie rubens, corpore decens, & venuſtus. Erat autem donis largiſſimus, judiciis rectiſſimus, locutionibus luculentus, & litteris eruditus. Aſſidue autem vivebat vel venando, vel equitando, & delectabatur in vaporibus aquarum naturaliter calentium, frequenti natatu corpus exercens, & non ſolum filios, ſed optimates, & amicos, & ſatellitum & cuſtodum corporis turbam ad balneum invitabat, ita ut aliquando C. vel amplius homines ſimul lavarentur. In cibo erat temperatus, ſed in potu temperantior: ſæpe autem conquerebatur jejunia ſibi eſſe noxia, convivabatur rariſſime, hoc tamen in præcipuis feſtivitatibus, cum maxima multitudine cœna quotidiana quaternis ferculis tantum præbebatur, præter aſſam, quam venatores in verubus afferebant, qua ille libentius quam alio cibo utebatur; & dum cœnabat legebat lector hiſtorias & antiquorum res geſtas, vel de libris ſancti Auguſtini qui de Civitate Dei intitulati ſunt, in quibus præcipue delectabatur. Super cœnam plus quam ter raro bibebat, æſtate poſt cibum meridianum pomorum aliquid ſumens, & ſimul bibens, nudus quaſi in nocte duabus horis vel tribus dormiebat. Veſtitu francico utebatur, gladio ſemper accinctus, cujus ſcapulus & balteus aureus vel argenteus erat, & aliquotiens geminato enſe utebatur: omni idiomate doctus erat, & de VII. liberalibus artibus doctores habebat, qui eum de illis aſſidue inſtruebant; ſcilicet in grammatica Piſanum diaconum, & in rhetorica, dialectica, & aſtronomia quemdam Saxonem, in aliis diſciplinis Albinum cognomento Alcuinum. Ipſe vero legendi & pſallendi diſciplinam diligentiſſime emendavit, quamvis nec publice legeret, nec niſi ſubmiſſe, & in communi cantaret. Omnia jura regni ſui quæ ſcripta non erant, ſcribi fecit, & antiquorum geſta & bella ſcripſit, & patrii ſermonis grammaticam inchoavit. Circa lectum ejus qualibet nocte CXX. fortes eum excubabant.

A Prima vigilia noctis XL. ſecunda XL. tertia uſque ad ortum ſolis XL. & ſtabant vigilantes X. ad caput, & ad pedes X. ad dextram X. & ad ſiniſtram X. manu dextra nudam ſpatam & ſiniſtra candelam ardentem tenentes. Poſt mortem autem patris cum Carlomanno fratre regnum partitus, tanta patientia ſimultates & ejus invidiam tulit, ut mirum omnibus videretur. Deinde cum filiam Deſiderii regis Longobardorum duxiſſet in uxorem, illa poſtea repudiata, Hildegardam duxit, de qua tres filios habuit, Carolum, Pipinum & Ludovicum, & totidem filias Rotrudem, B Bertam & Gilam. Poſt Hildegardi mortua Faſtradem duxit, de qua genuit Theodradam & Hiltrudem, & iterum genuit Rachadem de concubina. Poſtea Faſtrada mortua Leodardam Alemannam duxit, de qua nullos genuit. Qua defuncta, IV. concubinas habuit, Garimundam Saxonicam, de qua genuit Adaltrunatam, & Reginam, de qua genuit Drogonem poſtea Metenſem archiepiſcopum; & Hugonem, & Adallindam, de qua genuit Theodericum, & aliam cujus nomen ignoramus, de qua genuit Pipinum C pulcherrimum facie, ſed gibboſum. Carolus autem filios & filias liberalibus ſtudiis inſtrui faciebat, quibus & ipſe operam dabat; & cum ætas patiebatur, filios equitare, & armis & venatibus exerceri faciebat, & filias lanificio, colo & fuſo ſimiliter erudiri; & de illis tantam curam habebat, ut numquam ſine illis cœnaret, vel iter faceret, ſed eos equitantes ſemper agmen ſatellitum ſequebatur; filias autem ſuas, quæ pulcherrimæ erant, in tantum dilexit, quod eas alicui D non nupſit quandiu vixit, dicens ſe earum ſolatio carere non poſſe. Et quamvis hic uxorum, concubinarum, filiorum & filiarum nomina deſcripſerimus ad evidentem notitiam, tamen in locis ſicut venerunt per ordinem inferius deſcribemus.

Romæ Paulo papa mortuo, quidam laïcus Conſtantinus nomine, ordinatus ſacerdos papatum invadit. Tantum [nefas] in eccleſia Dei ſcandalum magnum fuit. Contra quem Philippus a quibuſdam Romanis papa conſtituitur, ſed non multo poſt deponitur. E Poſtea prædicto Conſtantino ab eccleſia a fidelibus ejecto, & oculis privato, Stephanus papa inſtituitur, qui omnia quæ idem Conſtantinus pſeudopapa ordinaverat, revocavit, & *Gloria in excelſis Deo* in Dominica decantari inſtituit. Tunc Conſtantinus imperator omnes ſibi ſubjectos jurare coëgit, ne imaginem Dei aut ſanctorum ejus venerarentur, nolentes vero diverſis tormentis perimebat, & monachos uxores, & monachas viros ducere cogebat, & nolentes trucidabat.

Anno Domini DCCLXVIII. imperii Conſtantini XXVII. & regni Caroli ſecundo, idem Carolus contra Hunaldum fratrem Gaiferi

Digitized by Google

Aquitaniam petit, & Fronciacum caſtrum ibi ædificavit, & omnes Aquitanos & Waſcones in deditionem accepit, & Hunaldum qui ad Lupum ducem Guaſconum fugerat, a Lupo ſibi recepit, & ſic Aquitanicum bellum finit. Deinde Hunaldus Romam quaſi * perſeveraturus adiit. Poſt ad Longobardos fugiens, apoſtatavit, ibique non multo poſt lapidibus obrutus male periit.

* *id eſt* peregrinaturus.

Anno Conſtantini XXVIII. regni Caroli tertio, tenuit Carolus ſynodum apud Germaniam, & frater ejus Carlomannus Bertam reginam duxit in uxorem. De iſta Berta dicitur, quod vela telarum innumera contexuit & filavit. Hæc enim poſt mortem ſuam in abbatia Bonæ-vallis ſepulta eſt.

Anno Conſtantini XXIX. tenuit Carolus ſynodum apud Valencianas, & Carlomannus frater ejus apud Salmontiacum obiit eodem anno pridie nonas Decembris, cujus regnum Carolo remanſit. Berta autem uxor ejus cum filiis & Auchario Franco ad Deſiderium regem Italiæ confugit. Hic Deſiderius Romanis infeſtus, præcedenti anno Romam orandi obtentu intraverat, & ibi multos nobilium Romanorum captos crudeliter excœcavit.

Anno Conſtantini XXX. Caroli V. idem Carolus, monarchia regni adepta, Saxones aggreditur, *Herciburch* caſtrum capit, *Hormenſul* fanum deſtruit, ibique ſiti laborante exercitu, de torrente emanaverunt largiſſimæ aquæ divino nutu, & ita pacis receptis obſidibus, Carolus a Saxonia remeavit. Nec multo poſt Saxones fœdus rumpunt, fines Francorum premunt igne & cæde; ſed eccleſiam in *Fritiſlar* cremare nequeunt, quam S. Bonifacius benedixit, & numquam cremandam prædixit. Quo audito, Carolus Saxoniam repetens, tripertito exercitu Saxonibus occurrit, eoſque devicit.

Anno Conſtantini XXXI. & Caroli VI. Stephano papa mortuo, ſucceſſit Adrianus, qui Carolo humiliter ſupplicavit, ut a Deſiderio rege Longobardorum oppreſſæ compateretur eccleſiæ, & ipſius jura, ſicut prædeceſſores ſui fecerant, tueretur. Tunc Carolus, facto concilio apud Januam, per montem Caniſium Italiam petit, & Bernardum avunculum cum exercitu per Montem-Jovis mittit, & intrans Italiam, Deſiderium regem fugat, & intra Papiam recludit.

Anno Conſtantini XXXII. Caroli VII. Carolus Papiæ relicto exercitu, Romam pergit, & in urbis introitu fere uno milliario pedeſtris ad B. Petri eccleſiam feſtinat, & omnes gradus eccleſiæ ſingillatim deoſculans, ad Adrianum papam pervenit, ibique facta oratione, B. Petro conceſſit civitates & territoria, ſicut in eccleſiæ privilegiis continetur; & inde rediens, Papiam fortiter debellat, Deſiderium regem cum uxore & filia & theſauris innumeris ibi cepit, & urbes & caſtella & hommagia omnium Longobardorum rece-

A pit. Adelgiſus vero Deſiderii filius inde elapſus, Conſtantinopolim fugit. Cujus pater Deſiderius perpetuo exilio ad Gallias deſtinatur, & ita regnum Longobardorum ſub jure regni Francorum devenit, poſt annos CCIV. ex quo in Italia regnare cœperunt: quorum primus rex Albuinus fuit, qui a Pannonia venit, & inſidiis conjugis eſt occiſus; poſt Agilulfus, poſt Adoloaldo filius ejus: quo propter infamiam a regno ejecto, *Aroalt* regnavit; poſt *Rothari*, poſt *Rodoalt* filius ejus, poſt *Ariperth*, poſt duo filii ejus *Partharith* & *Godobert*; poſt *Grimoart*, *Partarith* exulato

B a regno: qui cum exulatus in Angliam fugeret, & in navi eſſet, audivit vocem a littore clamantem, quod ſi *Partharith* rex in navi eſſet, dicerent ei quod in patriam reverteretur: nam *Grimoalt* rex mortuus erat; ſed cujus hæc vox fuerit neſcierunt. Tunc *Partarith* reverſus regnum recepit, & plures eccleſias conſtruxit, & multa alia bona fecit. Poſt quem Compertus filius ejus regnavit. Poſt Limpertus filius ejus; poſt Rogimbertus cognatus ejus regnum rapuit, poſt *Ariperth*, poſt Auſpirandus, poſt Rachis, qui pœnitentia ductus monachus efficitur. Poſt Hai-

C ſtulfus frater ejus, poſt Deſiderius iſte in quo regnum Longobardorum defecit.

Anno Conſtantini XXXIV. & Caroli IX. Carolus Saxoniam petit, & ſuper Vinſoram fluvium Saxones vicit tribus vicibus.

Anno Conſtantini XXXV. & Caroli X. Carolus Italiam ingreſſus Tauriſiviri (*a*) & Forum-Julii & alias urbes rebellantes cepit, & Rogandum ducem rebellionis decollari præcepit. Poſtea Saxonibus *Heresburch* caſtrum obſidentibus, duo ſcuta ſanguineo colore flammantia ſuper eccleſiam apparuerunt, inter ſe in aërem pugnantia; & cum hoc ſignum

D vidiſſent pagani qui a foris erant, præ timore fugientes, ſeſe per miraculum occidebant. Tunc Carolus hoc audiens, Saxoniam petit, Saxones vicit, munitiones capit, & Wintichindo duce eorum in Normanniam fugato, ad hoc Saxones induxit, ut ſe promitterent fieri Chriſtianos.

Leo tempore Adriani imperat annis V. Hujus imperii anno primo & Caroli XI. Carolus tenuit concilium apud Paderbrunnam, ubi congregatis Francis & Sarracenis, multitudo Saxonum baptizatur. Tunc obiit Oſtal-

E dus Turonis archiepiſcopus anno epiſcopatus XII. cui ſucceſſit Euſebius.

Anno Leonis V. & Caroli XV. idem Carolus habito diligenti conſilio cauſa orationis Romam perrexit, ibique Pipinus filius ejus ab Adriano papa baptizatur, & poſt ipſe & Ludovicus frater ejus inunguntur in reges ab eodem papa; Pipinus ſuper Italiam, Ludovicus ſuper Aquitaniam. Giſela autem

(*a*) Tarviſum vocat auctor vitæ Caroli-Magni anonymus, Taraviſium monachus Engoliſmenſis, uti Annales Francorum Loiſelii.

Caroli

Caroli filia Mediolani baptizata eſt in reditu patris, & Taſſilo dux Bajoariæ, qui contra Carolum repugnarat, mediante papa, in Caroli gratiam eſt reverſus.

Anno Hyrene II. & Caroli XVII. Hildegardis regina uxor ejus pridie calendas Maii obiit, & Berta filia ejus. Et tunc Carolus duxit in uxorem Faſtradam apud Garmanſiam, & Saxones rebellantes iterum vicit.

Anno Hyrene III. & Caroli XVIII. Saxones cum Friſonibus juncti repugnant, ſed a Carolo filio Caroli regis debellantur.

Anno Hyrene IV. & Caroli XIX. Carolus Saxones mira virtute contrivit: ita quod Wintichindus & Albion duces eorum Carolo reconciliati baptizantur, & ſic conflictus Saxonum definitur.

Anno Hyrene V. & Caroli XX. miſit Carolus Audulfum ſeneſcallum ſuum contra Britones, qui ſtatim Britones & Britanniam ſubjugavit, & tunc ſignum crucis in Galliam in veſtibus hominum apparebat.

Anno Hyrene VI. & Caroli XXI. Carolus Romam perrexit, & contra Heregiſium Beneventi ducem vadit; ſed Heregiſius muneribus & obſidibus datis, gratiam ejus impetravit. Bellum inter Francos & Avaros oritur, & tunc de cœlo ſanguis in terram profluxit. Taſſilo dux omni parte circumdatus, obſidibus datis, cum Carolo pacem fecit, & ducatum Bajoariæ ei reddidit.

Anno Hyrene VII. & Caroli XXII. Carolus Taſſilonem ducem & Theodonem filium ejus contra fidem rebellantes, & ob hoc ad mortem judicatos, fecit in monachos tonderi, & in eccleſia retrudi: & tunc inter Græcos & Longobardos pugnatur, & inter Francos & Avaros, & inter Avaros & Bajoarios, & in omnibus Carolus ſuis proveniſſe victoriam lætatur, & eodem anno facta eſt ſynodus CCCL. epiſcoporum apud Nicæam, præſente Hyrene & Conſtantino filio ejus, in qua hæreſis execrantium imagines abdicatur.

Anno Hyrene VIII. & Caroli XXIII. Carolus Coloniæ duos pontes fecit & munivit, & Sclaviam ingreſſus eam ſibi ſubegit. Tunc Adelgiſus filius Deſiderii regis Longobardorum, qui ad Græcos confugerat, cum Græcis ad Italiam venit, & inito bello cum Francis, captus eſt & occiſus.

Anno ab Incarnatione Domini DCCXCI. & Hyrene IX. & Caroli XXIV. erant adhuc monachi in eccleſia B. Martini Turonenſis ſub Iterio abbate; in cujus eccleſiæ dormitorio duo angeli ingreſſi ſunt; unus extendebat indicem, & alter monachum quem ille oſtendebat percutiebat: quorum unus qui hæc vigilans viderat, ſolus evaſit, dicens angelo: Adjuro te per nomen omnipotentis Dei, ne me percutias. Monachi illi, ut refert S. Odo, nimis delicioſe vivebant, & ſericis veſtibus induebantur, calceamenta enim erant vitrei coloris. Quibus ita mortuis, Iterius abbas cum reſiduo monachorum, quos de foris adduxit, apud Cormariacum, quam eccleſiæ beati Martini dederat, tranſivit cum tertia parte redituum, & theſauri eccleſiæ beati Martini: nec multo poſt Carolus auctoritate Adriani papæ canonicos in eccleſia beati Martini poſuit, & eis magiſtrum ſuum Albinum id eſt Alcuinum præfecit. Erat autem Alcuinus natione Scotus, ingenio clarus, mirabilis philoſophus, non tantum præpollens ſcientia litterarum, quantum & honeſtate morum ſtudioque virtutum. Tunc Carolus vicit Avaros, id eſt Hunos, ſuper Danubium, letaniis & miſſis per triduum decantatis; & eodem anno factus eſt terræ motus horribilis VI. idus Februarii, ita ut nullus domi dormire auderet. Tandem cum Conſtantinus IX. annis cum matre ſua Irene imperaſſet, eam imperio privavit, ſoluſque VII. annis imperavit.

Conſtantinus filius Leonis & Irene tempore Adriani & Leonis imperat VII. annis, qui mox regi Chardamo congreſſus, turpiter victus dehoneſtatur, & Chardamus ſublato regio apparatu ditatur. Conſtantinus vero cum multos nobilium principum haberet ſuſpectos, eis oculos eruit. Interim Pipinus filius Caroli ex concubina, gibbo deformis, a quibuſdam Francorum principibus regni promiſſione deceptus, contra patrem conjuravit. De quo convictus, a Carolo in Prumia cœnobio ſtatim retruditur tonſoratus, & ibi uſque ad finem vitæ Domino militavit. Complices autem conjurationis alii exiliantur, alii perimuntur.

Anno Conſtantini II. & Caroli XXVI. Euſebius Turonenſis archiepiſcopus obiit anno epiſcopatus XVI. cui ſucceſſit Herlingus. Et eodem anno coram Adriano papa Feliciana hæreſis condemnatur, & a Felice auctore abdicatur, aſſerente Filium Dei in divina natura verum Deum eſſe, & in humana natura nuncupativum. Item, in divina natura eum eſſe verum Filium Dei, in humana vero adoptivum: unam perſonam Dei & hominis dividens in duas, ſcilicet veri filii & adoptivi. Tunc Tiberis fluvius a ſuo alveo egreſſus, portam Flamineam & muros Urbis tranſcendit, domos dejecit, agros deſertavit; ſed Adrianus papa prece ad Deum facta, poſt triduum tempeſtatem illam compeſcuit.

Anno Conſtantini III. & Caroli XXVII. obiit Faſtrada regina uxor Caroli, & in S. Albano eſt ſepulta; poſt quam Carolus duxit Leogardam: & tunc Carolus rex cum Carolo filio ſuo Saxones invadens, devicit; ita quod Chriſtianos ſe fore promiſerunt.

Anno Conſtantini IV. & Caroli XXVIII. Carolus Saxones rebelles iterum devicit & pene delevit, & ibi Wizni Abroditorum rex a Saxonibus eſt occiſus.

Anno Conſtantini V. Caroli XXIX. poſuit Carolus canonicos in eccleſia B. Martini Tu-

ronenſis auctoritate Adriani papæ, & eis ſicut ſuperius dicitur, Alcuinum præfecit, & eodem anno obiit Adrianus papa, cui ſucceſſit Leo, qui porticum S. Petri, qui dicitur civitas Leoniana, conſtruxit, & tres letanias ante Aſcenſionem inſtituit, & claves S. Petri & vexillum Romanæ urbis Carolo regi direxit. Henricus etiam dux Foro-Julienſis exſpoliato in Pannonia Iringo principe Avarorum, inæſtimabilem ejus theſaurum ad Carolum deſtinavit. *Tuelin* quoque princeps Avarorum ſe & patriam ſuam Carolo dedit, & gratiam baptiſmi percepit.

Anno Conſtantini VI. & Caroli XXX. Barcinona civitas, quæ antea perdita fuerat, eſt reddita; miſitque Carolus Ludovicum filium ſuum contra Sarracenos in Hiſpaniam, & Pipinum in Italiam; ipſe vero remanſit in Saxoniam diſponendam.

Anno Conſtantini VII. & Caroli XXXI. miſit Adefunſus rex Galiciæ Carolo papilonem pulcherrimum. Carolus autem totam Saxoniam devaſtavit, acceptiſque eorum obſidibus, in Franciam remeavit. Deinde cum Conſtantinus, Irene matre ſua ejecta, VII. annis imperaſſet, illa pro erepto ſibi imperio femineo dolore abuſa, eumdem filium ſuum excœcat, mandans Carolo quod Græci eum captum excœcaverant, petuntque ab eo ſuper hoc pacem, quod & factum eſt.

Irene, filio ſuo excœcato, tempore Leonis rurſus imperat annis II. In imperio Romanorum, anno reverſionis Irene primo, & Caroli XXXII. quidam Romani clam armati in proceſſione majoris letaniæ Leonem papam ceperunt, & excœcaverunt, & lingua detruncaverunt; cui voce & viſu reddito divinitus, iterum ei oculos & linguam evellunt radicitus, eum ſemivivum relinquentes in ſuo ſanguine revolutum. Cumque ab eis in eccleſia S. Eraſmi in cuſtodia teneretur, videndi & loquendi officium ipſi eſt divinitus reformatum. Tandem vero de nocte per murum evadens, a legatis Caroli, qui tunc ibi aderant, uſque ad Carolum eſt perductus: cujus oppreſſioni condolens Carolus, collecto exercitu, Romam properat, & Leonem papam in ſede ſua relocat, cauſas examinat, reos legaliter damnat, ſicque omnes motus Romanorum ſedat. Et tunc Guido comes Britanniæ cum tota terra ſua Caroli dominio ſubjugatur.

Anno Irene II. & Caroli XXXIII. Geroldus dux Bajoariæ in Pannonia perimitur. Carolus autem cauſa orationis Turonos ad beatum Martinum venit, & ibi per aliquot dies moram fecit propter infirmitatem Legardæ uxoris ſuæ, quæ ibi mortua eſt pridie nonas Julii, & in eccleſia B. Martini ſepulta.

Anno Irene III. & Caroli XXXIV. Carolus Pariſius rediens Ravennam venit, Pipinoque filio ſuo in Beneventanorum terras tranſmiſſo, Romam venit, ubi a Leone papa &

A Romanis honorifice ſuſceptus, vexillis urbis ordinatis, & turbis peregrinorum & civium ei laudes acclamantibus, equo deſcendit, & poſt eum cum papa, epiſcopis, & clero ad eccleſiam B. Petri pervenit, ibique facta oratione diſceſſit: & facta ſunt hæc VIII. cal. Decembris. Poſt VII. die ſtatuit quod epiſcopus ab objectis criminibus ſe purgaret, ex quo accuſator vel probator criminis non veniret; & tunc miſit ei patriarcha Jeroſolymitanus claves ſepulcri, & montis Calvariæ, & civitatis vexillum; quæ rex ſuſcipiens nuntios remuneratos abſolvit. Cum igitur annus B Incarnationis in Nativitate Domini incipiat, cerei paſchalis conſuetudine non ſervata, Carolus anno ab Incarnatione Domini DCCCI. & regni XXXI. & ætatis LIX. in eccleſia beati Petri miſſas petiit, & cum facta oratione ſurgeret, Leo papa coronam capiti ejus impoſuit, & a cuncto populo acclamatum eſt: *Carolo auguſto a Deo coronato magno & pacifico imperatori Romanorum vita & victoria.* Et poſt ab apoſtolico, more Romanorum antiquorum principum, adoratus eſt, atque ablato patricii nomine, imperator & auguſtus meruit appellari. Ex hoc enim tempore im- C perium Romanorum ad reges Francorum tranſlatum eſt; nam qui apud Conſtantinopolim poſtea imperaverunt, imperatores Græcorum dicti ſunt, alii vero imperatores Romani.

Carolus-Magnus primus imperator Francorum tempore Leonis imperat XIV. annis. Hic incomparabilis famæ & gloriæ, & eximiæ pietatis, ingenio ſubtiliſſimus, litteralis philoſophiæ imbutus, Chriſtianæ religionis cultor & propagator egregius, juſtitiæ & veritatis patronus, eccleſias Dei conſtruebat, & D redditibus ampliabat, peregrinos amabat, & in eis ſuſcipiendis magnam curam habebat, & non ſolum in ſuo regno, ſed etiam in aliis ubi Chriſtianos in paupertate vivere ſciebat, pecuniam illis mittebat, reges ſub quorum manebant dominio deprecans, ut eis amore Dei & precum ſuarum intuitu ſubvenirent. Erat autem tunc temporis canicie pulchra, facie læta & hilari, unde formæ auctoritas ſtanti & ſedenti conveniebat; & quamvis cervix obeſa & brevior, venterque prolixior videretur, tamen ea ceterorum mem- E brorum celabat æqualitas. In feſtivitatibus autem veſte auro texta & calciamentis gemmatis, fibula aurea ſagum aſtringente, & diademate auro & gemmis ornatus incedebat. Ad extremum vero antequam decederet, dum ultimo ab Hiſpania rediret, per IV. annos febre correptus, uno pede claudicavit: nam plus ſua voluntate quam medicorum conſilio faciebat, quos pene exoſos habebat, eo quod in cibis aſſa dimittere, quibus aſſuetus erat, & elixis aſſueſcere ſuadebant. Regnum vero ſuum, quod poſt mortem patris receperat, in duplum augmentavit, reges &

Digitized by Google

principes & barbaras nationes partim amicitia ſibi reconciliavit, partim prælio ſuperavit. Mater quoque ejus domna Bertrada regina magno apud eum cum honore conſenuit: quam defunctam Carolus juxta patrem ſuum apud S. Dionyſium ſepeliri fecit, & ſimiliter Gilam ſororem ſuam, quæ religioſe vivebat. Denique primo imperii anno ſcripta catholicorum patrum diſcerpens, lectiones unicuique feſtivitati convenientes per manum Pauli diaconi ſui compilari fecit, & eas per eccleſias legi præcepit, & legatos ad faciendum judicium & juſtitiam per omne imperium ſuum direxit, & legis XXIII. capitula inſtituit, quibus poſtea VI. adjecit. Ipſe vero eos qui Leonem papam excœcaverant & depoſuerant, exilio condemnavit, & morte damnaſſet, niſi papa ei ſuper hoc ſupplicaſſet. Tota etiam hyeme uſque ad Maium Romæ fuit, & res apoſtolici & eccleſiæ & urbis Romanæ & totius Italiæ viriliter ordinavit. Poſtea VII. cal. Maii Roma egreſſus, Spoletum venit, & pridie calendas Maii de nocte talis factus eſt terræ motus, quod tota Italia tremuit, & tectum eccleſiæ S. Pauli ex magna parte decidit, a quo & montes & urbes innumeræ corruerunt, & ſimiliter multa loca in Gallia & Germania tremuerunt.

Anno imperii Caroli ſecundo, miſit Irene imperatrix legatos ad Carolum de firmanda pace inter ipſum & Græcos: quo facto, Nicephorus Irenem imperatricem imperio depoſitam exilio relegavit, & imperio aſſumto, octo annis Conſtantinopoli imperavit: contra quem Aaron Ammiras Sarracenorum cum CCC. millibus hominum aſcendit. Sed Nicephorus eum ferre non valens, ei pro pace annuum tributum promiſit, unum * multa incommoda imperio ſuo intulit.

* ſ. verum.

Anno Caroli tertio, factus eſt terræ motus, quem mortalitas hominum eſt ſecuta.

Anno imperii Caroli quarto, obiit ſanctus Alcuinus abbas S. Martini, & in ejus eccleſia ſepelitur. Carolus autem tranſtulit in Franciam omnes Saxones, qui erant trans Albiam, cum mulieribus & pueris, & terram eorum dedit Abodritis, & poſt in natali Domini fuit Leo papa cum eo Remis & Cariſiaco, quoniam imperator mandaverat ut faceret inquiſitionem de ſanguine Chriſti, quem dicebant eſſe repertum in Mantua civitate. Et eodem anno Avares qui & Huni a Francis bello perdomiti, penitus defecerunt.

Anno imperii Caroli V. miſit imperator exercitum cum Carolo filio ſuo in terram Sclavorum, quam deſtruxit, & ducem eorum occidit, & tunc fuit eclipſis lunæ IV. nonas Septembris, & poſt III. idus Februarii. Deinde *Chumeid* Ammireus miſſus ab *Aaron* Ammira Sarracenorum ad Liciam deſtruendam, Mirream urbem applicuit, niſuſque S. Nicolai conterere arcam, poſtea aliam contrivit, & ob hoc in reditu in mari cum tota gente periit.

Anno imperii Caroli VI. diviſit Carolus regnum in tres filios, ſcilicet quam partem deberent defendere, quod & Leo papa confirmavit: & tunc Carolus filius ejus Bohemanos rebellantes devicit, & Leonem eorum ducem peremit. Cumque Bohemani Sclavis auxiliantibus rebellarent, ab eodem Carolo iterum revincuntur. Sarraceni vero Sardiniam devaſtantes, a Pipino rege Italiæ filio Caroli ſuperantur.

Anno imperii Caroli VII. miſit rex Perſarum Carolo infinita munera pretioſa, & horologium in quo XII. horarum curſus cognoſcebantur, cymbalo ibi perſonante, & equitibus, qui per ſingulas horas per feneſtras exibant, & in ultima hora diei redeuntes, in regreſſione ſua feneſtras apertas claudebant. Et tunc Carolus imperator Eadulfum regem Nordanhymbrorum, qui a regno pulſus ad eum confugerat, in regno ſuo reſtituit.

Anno imperii Caroli VIII. fuit in Gallia aquæ inundatio inaudita.

Anno imperii Caroli IX. Ludovicus filius ejus Hiſpaniam devaſtavit, & imperator tenuit concilium Aquiſgrani de proceſſione Spiritus-Sancti; & tunc Pipinus rex Italiæ Venetiam capit, & eodem anno obiit Rotrudis filia imperatoris VIII. idus Januarii. Et poſt Pipinus rex Italiæ Mediolani moritur VII. idus Julii. Et tunc tanta fuit peſtilentia boum, quod vix aliquis inveniretur. Sol & luna bis in eodem anno defecerunt, & Carolus imperator Venetiam Nicephoro imperatori Conſtantinopolitano reddidit.

Anno imperii Caroli X. Carolus filius imperatoris major natu obiit. Per hos dies miſit Carolus tres exercitus in tres partes regni ſui, unum trans Albiam, alium in Pannoniam, tertium ſuper Britones ut eos rebelles ſubjugaret. Quod & factum eſt.

Anno imperii Caroli XI. fecit Carolus pacem cum Hemmingo rege Danorum. Et tunc in Francia apud cœnobium Elnonenſe S. Amandus a terra elevatur; cujus corpus integrum invenitur. Cumque ejus capilli & ungues qui excreviſſe videbantur, præciderentur, & de ejus ore dentes forcipe extraherentur, ſanguis inde profluxit.

Anno imperii Caroli XII. obiit Hemmingus Danorum rex. Cui Heroldus & Reginfridus ſuccedunt, & tunc idus Maii circa meridiem facta eſt eclipſis ſolis. Per hos dies Carolus per totas Gallias ſuper ſtatu eccleſiarum concilia celebrari fecit, unum Maguntiæ, alterum Remis, tertium Turonis.

Claruit hoc tempore Paulus hiſtoriographus, qui amore Caroli de Monte-Caſino ad Gallias venit.

Anno imperii Caroli XIII. Carolus Ludovicum filium ſuum, qui erat rex Aquitaniæ, conſortem imperii fecit, & Aquiſgrani ad

Digitized by Google

imperium coronavit. Bernardum quoque nepotem ſuum, filium Pipini filii ſui, regem Italiæ ordinavit. Rerum quoque ſuarum Chriſtum heredem ſuum reliquit. Nam quidquid habebat in tres partes diviſit, quarum unam in xxi. partes diviſit, & eas metropolitanis qui totidem ſibi ſuberant diſtribuit: ita quod metropolitana eccleſia tertiam partem aſſignatæ ſibi partis haberet, & duas inter ſuffraganeos ſuos divideret. Et hæc ſunt nomina archiepiſcopalium civitatum quæ erant ſub Carolo, Roma, Ravenna, Mediolanum, Forum-Julii, id eſt Aquileia, Gradus, Colonia, Maguntia, Juvavum, quæ & *Salzburc*, Treviris, Senonis, Veſuntio, Lugdunum, Vienna, Rothomagum, Remis, Arelatis, Dirantaſia, Ebredunum, Burdegalia, Turonis, Biturica. Has omnes auro & argento ditavit, veſtimentis ſericis exornavit, reditibus & honoribus ampliavit, & ſanctiſſimis reliquiis inſignivit. Aliam tertiam partem in quatuor partes diviſit, unam quatuor filiis ſuis & filiabus, filiorumque filiis & filiabus dedit, ſecundam famulantibus, tertiam eccleſiis minoribus regni ſui, quartam pauperibus, & inſuper dedit eis omnia utenſilia ſua, vaſa, arma, veſtes, libros, & alia ornamenta, præter ornamenta capellæ ſuæ, quæ juſſit integre conſervari: quæ Ludovicus filius ejus poſt mortem illius celeriter & fideliter adimplevit.

Anno ab Incarnatione Domini DCCCXIV. & imperii Caroli XIV. & regni XLVII. & ætatis ejus LXXII. dum Carolus imperator Aquiſgrani hiemaret, menſe Januario, febre valida correptus decubuit. Qui ſicut ſolebat vitali morbo cibi abſtinentiam ſibi indixit, credens morbum ita depelli; ſed accedente ad febrem lateris dolore, quem Græci pleureſim vocant, illoque nihil cibi recipiente, corpuſque ſuum potu rariſſimo ſuſtentante, VII. poſtquam decubuit die ſacra communione recepta, ſpiritum exhalavit v. calendas Februarii, & apud Aquiſgrani in capella B. Mariæ formoſiſſima honorifice ſepelitur. Tunc Ludovicus filius ejus, qui in Aquitania apud Theoduadum hibernabat, hoc audito, XIII. die poſt mortem patris Aquiſgrani venit, & conſenſu populi in imperio patri ſucceſſit.

Ludovicus cognomento Pius, filius Caroli-Magni, tempore Leonis, Stephani, Paſcalis, Eugenii, Valentini & Gregorii imperat annis XXVI. Iſte fuit forma decorus, armis ſtrenuus, fide catholicus, litteris eruditus, ſuper omnes homines pius. Cujus imperii ingreſſus ſecundus fuit & placidus, ſed finis peſſimus. Hic de Hermengarde uxore genuit Lotharium, Pipinum, & Ludovicum, & poſtea de alia uxore nomine Judith, genuit Carolum-Calvum. Iſte primo anno imperii per Richoinum comitem Pictavenſem cum Leone imperatore pacem firmavit, Lo-

A tharium filium ſuum in Bajoariam & Pipinum in Aquitaniam miſit. Tunc Karioldus & Reginfredus reges Danorum, qui a filiis Godefridi victi & regno pulſi fuerant, reſumtis viribus, iterum cum eis pugnant, iterumque vincuntur. Reginfridus etiam ibi occiditur. Quo facto, Arioldus ad Ludovicum imperatorem fugit, qui ei auxilium ſuum promiſit. Et eodem anno obiit Leo papa; cui ſucceſſit Stephanus, qui mox Gallias veniens, & honorifice a Ludovico imperatore ſuſceptus, multos captivos per Franciam redemit, & poſt VI. menſes Romam reverſus

B obiit. Cui ſucceſſit Paſcalis, qui corpora martyrum Urbani papæ, Tyburtii & Maximi, & S. Ceciliæ & Valeriani ſponſi ejus divinitus revelata levavit. Autiſſiodoro poſt Aaron Angelelmus, vir ita eleemoſynis & largitate deditus, quod ſe ægrotantem & infirmum ſæpius ſimulavit, ut abſque ullius contradictione hominis univerſa quæ habere poterat in uſus pauperum erogaret.

Anno Ludovici ſecundo fit terræmotus per v. continuos dies menſe Auguſto.

Anno Ludovici III. Gaſcones ab ejus dominio deſciſcunt; ſed ab exercitu ejus edo-

C miti, cito reſipiſcunt. Tunc Ludovicus imperator dedit eccleſiæ B. Martini Adriſiacum, nonas & decimas dominicalium rerum, & quod canonici theloneum vel aliam conſuetudinem non reddant, & quod habeant duodecim naves quittas per flumina regni, & tertiam partem oblationum eccleſiæ ſuæ: ita quod cera & oleum & alia ſepulchro neceſſaria remanerent, & quod monachi Cormaricenſes non poſſint eligere abbatem ſuum ſine conſenſu canonicorum S. Martini Turonenſis. Immo ſint ei ſubjecti; & quod ca-

D nonici ex ſeipſis eligant abbatem ſuum.

Anno Ludovici IV. miſit Abdirama filius Abulas rex Sarracenorum ad imperatorem legatos de pace, & ſimiliter Godefridi filii Danorum. Tunc cum imperator ab eccleſia in cœna Domini remearet, porticus lignea per quam incedebat ſuper eum corruit, a qua læſus cito convaluit. Poſtea Aquiſgrani concilio adunato, Lotharium primogenitum ad imperium coronavit, & ei Italiam regendam commiſit, & Pipinum Aquitaniæ & Ludovicum Germaniæ reges fecit. Tunc Ber-

E nardus rex Italiæ nepos ejus de conjuratione contra eum facta accuſatus & convictus, primo regno & oculis, dehinc vita privatur. Cujus rei epiſcopi complices, & alii laïci exiliantur, miſitque imperator legatos per omne regnum & imperium, qui pauperum & oppreſſorum querelis ſatisfacerent.

Anno Ludovici v. idem Ludovicus minorem Britanniam ingreſſus, regem terræ illius Normannum nomine occidit, & terram ſibi ſubjugavit, in cujus reditu Hermengardis regina uxor ejus Andegavis obiit v. nonas Octobris.

Digitized by Google

Anno Ludovici vi. Cloamir rex Abroditorum ab imperatore deficit, & ad Danos tranſiit. Pro quo ipſe & Lupus dux Gaſconiæ a Ludovico exiliantur, & tunc duxit imperator in uxorem Judith, filiam Hunelpi comitis. Et eodem anno obiit Herlingus Turonenſis archiepiſcopus, anno epiſcopatus xxvii. cui Joſeph ſucceſſit.

Anno Ludovici vii. fuit peſtilentia hominum & boum, & pluviæ inauditæ: ita quod frumenta & legumina perierunt. Et tunc Theodulfus epiſcopus Aurelianenſis, prius abbas Floriacenſis, qui Andegavis retruſus erat in carcere pro ſeditione quam & ipſe & Bernardus rex Italiæ & alii contra imperatorem fecerant, in Ramis Palmarum cantabat verſus in carcere *Gloria, laus & honor, &c.* & ob hoc ab imperatore liberatus eſt. Poſt Leo imperator Græcorum a ſuis in palatio occiditur inſtinctu Michaëlis comitis. Cui idem Michaël ſucceſſit. Et tunc Lotharius Ludovici imperatoris filius Hermengardem Hugonis comitis filiam duxit in uxorem.

Anno Ludovici viii. fecit imperator Ludovicus partitionem ſui regni jurare inter filios. Tunc in Saxonia in modum aggeris terra intumuit ſpatio unius leugæ in una nocte.

Anno Ludovici x. Lotharius in Paſcha Romam ingreſſus, a Paſchali papa in eccleſia S. Petri ad imperium coronatur. Tunc Droco frater imperatoris Ludovici Metenſis epiſcopus ordinatur. Terræmotus in Saxonia factus eſt magnus, & xxiii. villæ cœleſti igne cremantur, & per xxii. dies homines & beſtiæ fulminibus perimuntur, & fruges grandine perimuntur, quæ omnia hominum mortalitas eſt ſecuta. In territorio autem Tullenſi in villa Commerciaco puella duodennis in Paſcha poſt ſacram communionem a ſacerdote ſuſceptam, primum ſolo pane per x. menſes; poſt omni cibo & potu per triennium abſtinuit, & poſt ad communem vitam hominum rediit.

Anno Ludovici xi. obiit Paſchalis Papa, cui ſucceſſit Eugenius. Imperator vero totam Britanniam devaſtavit, & Lotharius filius ejus Romam profectus, & ab Eugenio papa ſuſceptus, ſtatum populi depravatum correxit. Tunc miſit Michaël imperator Græcorum Ludovico imperatori libros Dionyſii Areopagitæ de Græco in latinum tranſlatos, quos idem Dionyſius compilavit de Ierarchia, id eſt, ſacro principatu, in quorum adventu virtute martyris xix. ægroti ſanantur.

Anno Ludovici xii. clarebat Rabanus ſophiſta, poëta famoſiſſimus, abbas Fuldenſis, qui librum de ſancta cruce compoſuit.

Anno Ludovici xiii. Herioldus rex Danorum cum uxore & filiis Maguntiæ baptizatur; pro quo imperator partem Friſiæ & alia munera ei dedit. Tunc Hilduinus abbas S. Dionyſii Romam mittens, ab Eugenio papa corpus S. Sebaſtiani accepit, & illud Sueſſionis in S. Medardi baſilica collocavit. Corpora quoque Marcellini & Petri a Roma in Franciam in abbatiam Bonævallis ſunt tranſlata.

Anno Ludovici xiv. filii Godefridi de conſortio regni Danorum ejiciunt Herioldum; & tunc obiit Eugenius papa, cui ſucceſſit Valentinus. Quo infra xl. dies defuncto, Gregorius ſucceſſit, qui feſtum omnium Sanctorum, quod ſolummodo Romani celebrabant, per totam Galliam & Germaniam celebrari fecit, & corpus Gregorii magni levavit. In Gaſconia annona de cœlo pluit, frumento ſimilis, ſed grana breviora rotundina habens. Hoc anno Italicus imperatoris exercitus claſſe in Africa tranſvectus, multorum Afrorum ſtragem fecit.

Anno Ludovici xv. commotio & ſimultas filiorum & optimatum ejus oritur contra eum. Hoc anno qui eſt annus ab initio mundi quadrimilleſimus dcclxxxviii. finitur nonus magnus annus ab initio mundi, qui eſt annorum dxxx. duorum.

Anno Ludovici xvi. obiit Michaël imperator Græcorum, cui ſucceſſit in imperio Theophilus filius ejus.

Anno Ludovici xvii. Sarraceni Siciliam incurſantes, Lipparim inſulam, ubi corpus Bartholomæi apoſtoli jacebat, devaſtant, & oſſa apoſtoli huc illucque ne invenirentur diſpergunt; ſed apoſtolo revelante, a quodam monacho ſunt poſtea inventa, & apud Beneventum tranſlata, prius enim in India eum martyriſatum pagani propter miraculorum evidentiam in mare cum vaſe plumbeo jactaverunt, & inde ad hanc inſulam divinitus eſt delatum.

Anno Ludovici xviii. plures ex ſuis optimates exauctorizavit, alios bonis privavit, alios exiliavit, & ob hoc filios ſuos & optimates contra ſe exacerbavit.

Anno Ludovici xix. conſenſu Gregorii papæ & epiſcoporum & magnatum judicio pius imperator depoſuit imperii dignitatem, & a Lothario filio ſuo captus, Sueſſionis in eccleſia S. Medardi ad peragendam pœnitentiam eſt incluſus: Judith vero uxor in Italiam relegatur, & Carolus Calvus filius ejus junior *Prum* caſtro incarceratur. Hoc anno ſol & luna per eclipſim deficiunt, & adverſis ſecunda ſuccedunt. Nam populi ad pœnitentiam verſi, Ludovicum imperatorem in imperium revocant, & in priſtina dignitate collocant, Lothario filio ejus inhibentes, ne extra Italiam egrederetur. Alii quoque filii ejus Pipinus & Ludovicus veniam pro commiſſo poſcentes, patri reconciliantur.

Anno Ludovici xx. idem imperator Judith uxorem ſuam ab Italia revocavit, & Carolum Calvum filium ſuum a carcere liberavit.

Digitized by Google

Anno Ludovici xxi. tranſlatæ ſunt reliquiæ Viti martyris a Pariſiis uſque Corbeiam Saxoniæ. A

Anno Ludovici xxii. Ebbo Remenſis archiepiſcopus & multi alii epiſcopi, qui in dejectionem imperatoris conſpiraverant, exilio retruduntur.

Anno Ludovici xxiii. cometes in ſigno libræ apparuit.

Anno Ludovici xxiv. Etelluphus regnabat in Anglia, qui regnum Angliæ diviſum revocavit in unum, & Romanæ eccleſiæ perſolvit tributum, ſcilicet de unaquaque domo iv. denarios; B & tunc in ſigno arietis cometes apparuit, & per cœlum ſtellarum igniculi diſcurrebant.

Anno Ludovici xxv. Sarraceni uſque ad portum Romanum venientes, a Romanis & Neapolitanis ſibi adjuvantibus pene delentur.

Anno Ludovici xxvi. idem imperator filio ſuo Lothario ſub fide ad ſe venienti reconciliatur, rurſuſque ei imperium Italiæ derelinquit, & Ludovico regnum Germaniæ & Saxoniæ, & Carolo Calvo regnum Franciæ, Burgundiæ & Aquitaniæ, quoniam Pipinus filius ejus mortuus erat. Nec multo C poſt Lotharius terram quæ erat ultra regnum invaſit. Quo audito, Ludovicus imperator contra eum iter arripuit, ſed in itinere morbo fatigatus obiit anno Domini DCCCXL. & ætatis LXIII. cujus corpus a Drogone Metenſi epiſcopo fratre ejus in eccleſia S. Arnulphi, ubi mater ejus fuerat tumulata, tumulatur.

Lotharius filius Ludovici tempore Gregorii, Sergii, Leonis, Benedicti & Pauli imperat annis xvi. menſibus iv. Hujus anno I. cometes in ſigno aquarii apparuit. Nec mora Carolus & Ludovicus fratres Lotharii, dolentes ſe a debita parte regni a fratre privari, contra eum in pago Autiſſiodorenſi, D apud campos Fontanidos in bello conſurgunt, eumque vincunt, ubi utriuſque partis cædes facta eſt inaudita, ita quod ſuos terminos ab hoc tempore ab externis defendere minime potuerunt. Quo audito, Haſtingus cum innumera Danorum multitudine Franciam ingreſſus, oppida, rura, vicos flamma, ferro, fame depopulatur. Galliæ itaque ſuperioris finibus aſcenſis, Turoniam venit, ibique Ambaſia, & univerſis quæ inter Ligerim & Carum fluvios continebantur in favillam redactis, Turonos obſidet: cumque E urbem crebris aſſultibus infeſtaret, Turonici viribus diffidentes, corpus B. Martini flentes & dolentes rapiunt, & ſuper murum quo belli violentior impetus erat, mortuum pro vivis propugnatorem opponunt. Quid plura? Virtute ſancti Dani fugiunt, fugientes Turonici perſequuntur, ſecum corpus B. Martini cum laudibus deferentes, ſicque pars Danorum gladio cadit, pars capta reducitur, pars altera fugiens ſic evaſit. Turonici vero cum gaudio redeuntes in loco, quo ſancti ſubſtitit corpus, dum Danos fugarent, in honore ſancti fabricaverunt eccleſiam, quæ propter belli eventum S. Martini bellum ab incolis nuncupatur. In loco autem quo corpus ſancti poſitum fuerat ſupra murum, ſimiliter in honore ſancti conſtruxerunt eccleſiam, quæ S. Martini Baſilica nominatur, in qua dicunt aulam Valentiniani imperatoris fuiſſe, qui B. Martino aſtanti aſſurgere noluit, donec ignis eum à ſede compulit elevare. In honore vero ſancti eo die, quo de Danis habuerunt victoriam, ſcilicet iv. idus Maii inſtituerunt ſolemnitatem annuam celebrandam, quam ſubventionem proprie nuncuparunt. Dani vero qui remanſerant in unum congregati, per mare Britannicum Ligerim ingreſſi, aggrediuntur Nannetem civitatem, & in Sabbato ſancto Paſchæ epiſcopum fontes benedicentem trucidant, clerum & populum diverſis cruciatibus occidendo. Contra quos Carolus-Calvus rex cum Britonibus & Francis viriliter occurrens, eos fortiter debellavit.

Anno Lotharii ii. ſuper pace fraterna xl. proceres eliguntur, qui regnum inter eos æqualiter dividerent: qui convenientes ad urbem Viridunum, datis hinc inde juramentis, pacem inter fratres fecerunt: ita quod Carolo-Calvo remanſit terra à Britannico oceano uſque ad Moſam fluvium, & ex inde Francia nuncupatur. Ludovico orientalia regna ceſſerunt, ſcilicet Germania uſque ad Rhenum, & aliæ civitates ultra Rhenum propter vini copiam. Lothario vero remanſit imperium Romæ & Italiæ regna, & media pars Franciæ inter Scaldum & Rhenum, quæ ab eo fuit Lotharingia nuncupata.

Anno Lotharii iii. Carolus-Calvus Abroditos rebellantes bello perdomuit, & regem eorum occidit. Romæ poſt Gregorium Sergius, ad cujus electionem confirmandam Ludovicus filius Lotharii a patre miſſus, a papa in regem Longobardorum inungitur. Hic Sergius Os porci vocabatur, unde ab illo poſtea omnes papæ nomina propria mutaverunt.

Anno Lotharii iv. Mauri Beneventum occupant, & obiit Joſeph Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus xxiv. cui ſucceſſit Landrannus.

Anno v. Lotharii Theodora cum Michaële Græcorum imperatore filio ſuo imperat.

Anno Lotharii vi. Ludovicus frater ejus rex Germaniæ, xiv. duces Bohemiæ cum ſuis baptizari fecit.

Anno Lotharii vii. obiit Landrannus Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus iv. cui ſucceſſit Urſmarus.

Anno Lotharii ix. Helena imperatrix Conſtantini mater, Romæ in eccleſia martyris Marcellini & Petri ſepulta, in Franciam a Theogiſo monacho transfertur, & in diœceſi

Digitized by Google

Remenſi honorifice ſepelitur.

Anno Lotharii XI. miſit idem imperator in Gallias ad Indam monaſterium reliquias S. Hermetis, & tunc fuit tanta fames in Germania, quod pater filium volebat devorare, & ob hoc Rabanus Maguntiæ archiepiſcopus multa pauperibus erogavit.

Anno Lotharii XII. Etelvulfius rex Angliæ Romam pervenit, ibique coram Leone papa tributum Angliæ S. Petro obtulit, & inde rediens, Judith filiam Caroli-Calvi, in uxorem duxit, ſed ex ea filios non habuit. Tunc Carolus-Calvus filios Pipini fratris ſui, Pipinum ſcilicet & Carolum regnum ſuum inquietantes cepit, & monachos fecit. Senonis poſt Aldricum Guenilo, qui corpus B. Germani incorruptum de terra levavit, & in theca repoſuit.

Anno Lotharii XIV. Leone papa mortuo, ſucceſſit Benedictus, quo a papatu ejecto, Anaſtaſius epiſcopatum invadit; ſed ſtatim a legatis imperatoris de ſede ejicitur, & in carcerem retruditur, & Benedictus iterum relocatur.

Anno Lotharii XVI. Lotharius, partito inter filios regno, abrenunciat ſæculo, & in Prumia monaſterio monachus factus, non multum poſt moritur, & in ſancti Salvatoris baſilica ſepelitur, cui ſucceſſit Ludovicus filius ejus in imperio, & Lotharius junior filius ejus in Lotharingiæ regno. Et eodem anno Dani Flandriam venientes, S. Quintinum & urbem Sueſſionis, & Pariſius cum adjacenti terra deſtruxerunt, & combuſſerunt, & S. Genovefæ Pariſienſis eccleſiam cremaverunt. Quo facto, Turoniam redeunt, regionem concremant, Andegavim urbem obſident & oppugnant. Quos Carolus-Calvus adunato exercitu viriliter inſecutus, auxilio Salomonis regis minoris Britanniæ, Andegavim obſidet & impugnat. Cumque Dani diverſis aſſultibus laceſſiti venire ad deditionem compulſi fuiſſent, Carolus rex, invito exercitu, a Danis recepta pecunia, eos abire permiſit, ſicque Haſtingus per pelagus Italiam rediens, Lunam civitatem cepit, & ibi remanſit, & factus eſt Carolo ex inimico amicus. Elapſis poſt Haſtingui incendia tribus luſtris, Rollo cum innumera Danorum multitudine, Secanam, Ligerim, Garumnam navigio ingreſſus, in feſto S. Johannis Nannetum venit, & urbe peſſumdata, Gurnardum* urbis epiſcopum miſſas celebrantem ad altare S. Ferreoli decollavit, & poſt urbem Andegavim devaſtavit: deinde Cenomannica urbe obſeſſa, procuratores ſui exercitus Turonis delegavit, qui urbe deſtructa, bona terræ diriperent, & vinculatos loci incolas captivarent. Sed auxilio B. Martini tanta Cari & Ligeris excrevit inundantia, quod non potuerunt Dani ad urbem Turonicam pervenire. Quo viſo, cœnobium Majoris-monaſterii combuſſerunt, & ibi C. & XVI.* monachos occiderunt. Herbernum vero abbatem extractum a latebris tormentis variis affecerunt, ab eo theſauros eccleſiæ requirentes, & monachos in latebris latitantes. Sed pius paſtor nec theſauros eccleſiæ prodidit, nec latitantes filios revelavit. Quo facto, Danis recedentibus canonici B. Martini audito Majoris-monaſterii infortunio, dolentes & flentes ad locum accedunt, & Herbernum abbatem cum XXIV. monachis ſuis, qui remanſerant, ad ſuam ſecum deducunt eccleſiam, eis in omnibus neceſſaria miniſtrantes: auditoque quod Cenomannis capta, Rollo redire diſponeret, habito diligenti conſilio, corpus B. Martini primo apud Floriacum, deinde Cableias, & poſt apud Autiſſiodorum portaverunt. Cujus cuſtodes fuerunt Herbernus abbas Majoris-monaſterii cum XXIV. monachis ſuis & XII. canonici, & XXII.* burgenſes Caſtri-novi, qui eis neceſſaria miniſtrabant. In adventu itaque beati tanta miracula Autiſſiodoro in eccleſia S. Germani fiebant, quod ibi peregrini innumeri affluebant, tantuſque oblationis excrevit cumulus, quod inter Autiſſiodorenſes clericos avaritiæ ſtimulis agitatos, & canonicos B. Martini diſcordiam ſeminavit. Nam Turonenſes virtutes quæ fiebant B. Martino aſcribebant, cum ante adventum ejus ibidem virtutes non fierent. Autiſſiodorenſes vero eas factas a S. Germano viriliter aſſerebant. Sicque eis hinc inde contendentibus, in medio præſulum leproſus ponitur, tali pacto, quod ſi a parte B. Martini leproſus ſanaretur, & pars altera incurata remaneret, B. Martino miraculum aſcriberetur, ejuſque clericis oblatio quittaretur. Si autem a parte S. Germani e contrario ſanaretur, & ſananda pars alia remaneret, miraculum S. Germano aſcriberetur, & in ejus clericorum uſus oblatio deveniret. Quid plura? leproſus a parte beati Martini ſanatur, & pars altera ſananda differtur. Rurſuſque ad majorem evidentiam, pars ſananda verſus beatum Martinum vertitur, & ſtatim ſanatur, & ſic fuit inter clericos lis ſopita, & miniſtris beati Martini deinceps oblatio perſoluta. Rollo vero Cenomannis deſtructa, & aliis occidentis partibus devaſtatis, Secanam & Sagunnam ingreſſus, Clarum-montem cum toto territorio devaſtavit, & poſt provinciam Senonenſem, & deinde veniens Floriacum, ibi LX. monachos trucidavit.

Tunc obiit Urſmarus Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus X. cui ſucceſſit Almaricus.

Anno Ludovici II. obiit Almaricus Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus II. cui ſucceſſit Herardus.

Anno Ludovici IV. & Caroli-calvi XIX. Franci contra Carolum-calvum repugnantes, Ludovicum fratrem ejus regem Germaniæ ad regnandum ſuper ſe invitant, quod inconſulto aggreſſus, turpiter alienis exceſſit

* al. Gurmardum & Gumardum.

* al. CXXVI.

* al. XIII.

finibus. Eodem anno facta eſt apud Tuſciacum Tullenſis diœceſis generalis ſynodus xiv. archiepiſcoporum cum ſuffraganeis ſuis, qui auctoritate Nicolai papæ, & Caroli-calvi juſſione, necnon ad preces Herardi Turonenſis, eccleſiam S. Martini exemtaverunt, & eam ab omni conſuetudine in perpetuum quittaverunt.

Anno Ludovici v. & Caroli xx. principibus Franciæ inter ſe diſcordantibus, Britones deſtitutam terram invadentes, uſque Pictavis omnia vaſtaverunt. Quos redeuntes rex Carolus proſecutus, Britanniam cum Francis intrat; ſed Franci a Britonibus vincuntur. Cumque Numeneus rex Britonum inſtaret ad Francos & regnum Franciæ ſubmittendum, viſum eſt ei aſſiſtere ſibi S. Maurilionem Andegavenſis urbis olim epiſcopum, a quo in capite baculo percuſſus, iram Dei digna morte perſenſit. Tunc facta eſt deſcriptio villarum S. Martini Turonenſis, & dedit Carolus Miliacum & Dompnam-Mariam eccleſiæ B. Martini ad refugium fratrum, pro anima videlicet matris ſuæ, & hoc ad preces Hugonis abbatis propinqui ſui, & ad preces Herardi archiepiſcopi Turonenſis.

**al. Miliciacum.*

Anno Ludovici vi. & Caroli-calvi xxi. Ludovicus rex Germaniæ frater Caroli multa prælia contra Sclavos ſtrenue geſſit, & Raſtrix principem eorum cepit, & oculos ejus propter violatam fidem erui juſſit.

Anno Ludovici vii. & Caroli xxii. corpora Urbani papæ & Tiburtii martyris Autiſſiodorum ſunt delata, & Leuculfus dux Saxonum * par. Othonis ducis, avus Henrici regis, corpus Innocentii papæ a Roma in Saxoniam tranſtulit. Etellulfo rege Angliæ mortuo, ſucceſſit ei Effredus filius ejus, qui convertit ad fidem magnam partem Danorum, qui Angliam infeſtabant; ceteri autem fugerant navigio in Franciam cum Haſtingo duce eorum, qui Gurmundus a populo vocabatur. Et tunc Nicolaus papa inſtituit, quod mortuo papa, ſtatim cardinales ad eligendum alium convenirent.

** f. pater vel parens.*

Anno Ludovici viii. & Caroli xxiii. Lotharius rex Lotharingiæ Ludovici imperatoris frater, pellicem ſuperducens Thiebergæ conjugi, cum aſſenſu archiepiſcoporum, ſcilicet Guntarii Colonienſis & Thiegardi Trevirenſis, magnam ſibi calamitatem paravit: nam archiepiſcopi a Nicolao papa depoſiti fuerunt, ipſe vero abjecta pellice, uxorem recepit. Nec multo poſt ea repudiata, pellicem recepit, nec eam ultra deſeruit.

Anno Ludovici ix. & Caroli xxiv. dedit idem Carolus rex eccleſiæ beati Martini Liradum ad preces Herardi archiepiſcopi Turonenſis.

Anno Ludovici x. & Caroli xxv. miſit Nicolaus corpora Euſebii & Pontiani martyrum in Gallias.

Anno Ludovici xi. & Caroli xxvi. rex Bulgarum cum tota gente baptizatur, nec multo poſt abrenuntians ſæculo monachus efficitur; cui ſucceſſit filius ejus in regno: ſed ſequenti anno cum idem filius rex noviter factus juveniliter agens, ad gentilitatis cultum vellet redire, pater ejus hoc audito, de conventu monachorum egreditur, & militiæ cingulo & regio cultu reſumto, filium inſequitur, eumque captum incarcerat & oculis privat, filioque ſuo juniore rege facto, ſacrum habitum recepit, & ibi uſque ad finem vitæ perſeveravit. Romæ poſt Nicolaum Adrianus.

Anno Ludovici xiii. & Caroli xxviii. erat Michaël imperator Græcorum ita ſenſu diminutus, quod familiares ſuos jubebat occidi, & ſtatim ad ſe rediens pœnitebat: inter quos quemdam pauperem Baſilium nomine ſibi aſciverat, & cubicularium factum ad tantos honores provexerat, ut alter imperator appellaretur. Hic dum ſæpe ab imperatore per inſaniam juberetur occidi, ſibi timens, elegit potius imperatorem occidere, quam occidi ab eo, & ita eo occiſo, imperavit poſt eum xvii. annis, & miſit Ludovico Germaniæ regi criſtallum miræ magnitudinis cum parte non modica S. Crucis.

Anno Ludovici xiv. Caroli xxix. corpus S. Mauri, quod propter timorem Danorum in Burgundia fuerat a Glannafolio deportatum, transfertur ad Foſſatenſe monaſterium. Tunc obiit Tertullus Andegavenſis anno principatus xxx. cui ſucceſſit Ingelgerius filius ejus præ aliis formoſus, largus, eloquens, & facetus.

Anno Ludovici xv. & Caroli xxx. Lotharius rex Lotharingiæ, frater Ludovici imperatoris, Romam perrexit, ibique coram Adriano papa, tam ipſe, quam optimates regni ſui, ſuper crimine quo accuſabatur, ſe per ſuſceptionem Corporis & Sanguinis Domini purgaverunt; ſed infra annum perierunt, qui temere receperunt. Ipſe autem Lotharius rex in reditu Placentiæ defunctus eſt: cujus regnum Carolus-calvus & Ludovicus frater ejus inter ſe æqualiter diviſerunt. Porro Carolum-calvum regem Francorum domeſtica calamitas in filiis ſuis afflixit: nam Carlomannum in clericatum uſque ad diaconatum provectum ipſe pater cepit & excœcavit, pro eo quod ad apoſtaſiam converſus, & omni genere nocendi regnum perturbans, quaſi alter Julianus effectus erat. Alter autem filius ejus Carolus, dum inconſulte voluiſſet experiri expertam cujuſdam Albuini militis fortitudinem, & ſibi ſolus congreſſus fuiſſet, ab Albuino ignorante quis eſſet, peremtus eſt. Eodem anno ſcilicet DCCCLXXI. dicunt S. Eadmundum regem Angliæ fuiſſe martyrizatum. Tunc obiit Herardus Turonenſis archiepiſcopus, anno epiſcopatus xv. cui ſucceſſit Actardus.

Anno Ludovici xvii. Caroli xxxii. obiit Adrianus

Adrianus papa, cui ſucceſſit Johannes, qui vitam B. Gregorii ſcripſit. Tunc Adalgiſus rex Beneventanorum à Græcis ſeductus, contra Ludovicum imperatorem rebellat, & multas urbes Italiæ ab eo deficere fecit. Cui imperator viriliter repugnans, Beneventum & Capuam capit; ſed dolo Adalgiſi exercitum dimittens, quaſi captus, juravit Adalgiſo ſe de cetero in fines Beneventi non intraturum, & ob hoc Adalgiſus a ſenatu Romanorum reus eſſe læſæ majeſtatis & hoſtis publicus judicatus, bello inito in Corſicam eſt fugatus. Per hos dies Carolus junior Ludovici regis Germaniæ filius in præſentia optimatum a dæmonio vexabatur, dicens ſibi hoc accidiſſe, eo quod conſpirationem moliebatur facere contra patrem.

Anno Ludovici imperatoris XVIII. Caroli XXXIII. obiit Actardus Turonenſis archiepiſcopus, anno epiſcopatus II. cui ſucceſſit Adalardus. Tunc Ludovicus Balbus filius Caroli-calvi miles jam adultus, Ingelgerium juvenem filium Tertulli militem fecit, & vicecomitem Aurelianenſem eum conſtituit. Inſuper dedit ei ſeneſcalliam Turonenſem; nec multo poſt data eſt ei Aalix neptis Adalardi Turonenſis archiepiſcopi in uxorem, cum qua recepit Ambaſiam, Buſenciacum, & Caſtellionem, & inſuper a Ludovico Balbo dimidium Andegaviæ comitatum: quia tunc temporis ultra Meduanam alius comes erat. Hic Ingelgerius dominam de Caſtro-Laudum, quæ matrina ſua erat, & accuſata de adulterio in bello defendit, & accuſatorem occidit, & ob hoc domina illa Caſtrum-Laudum dedit ei & in perpetuum conceſſit.

Anno Ludovici XIX. & Caroli-calvi XXXIV. in Italia Brixiæ tribus diebus & tribus noctibus ſanguis de cœlo pluiſſe narratur. Tunc Normanni a regno Ludovici regis Germaniæ tributum petentes, ab exercitu ejus cœlitus vincuntur.

Senonis poſt Egil præfuit Anſigiſus, cui Johannes papa primatum totius Galliæ & Germaniæ contulit: cui Iſmarus Remorum archiepiſcopus reſiſtere voluit, ſed a papa compreſſus eſt. Dedit etiam idem papa eidem Anſigiſo caput B. Gregorii Magni papæ, & brachium B. Leonis papæ & doctoris, quæ Senonis in eccleſia B. Petri Vivi poſuit.

Tunc Carolus-calvus Compendium villam reædificavit, & Carolopolim vocavit, & ibi poſuit de ſindone Domini, & apud ſanctum Dionyſium clavum & ſpinam coronæ Domini. Per hos dies Salomon rex Britanniæ moritur. Quo mortuo, Britones pro contentione regnandi inteſtino inter ſe colliduntur bello, & ita a Galliæ ceſſant exterminio.

Anno Ludovici XXII. Caroli-calvi XXXVII. idem Ludovicus imperator nepos Caroli-calvi in Italia moritur anno Dñi DCCCLXXVIII. filium ſolummodo habens. Cumque Carolus-calvus hoc audiſſet, Romam perrexit, ubi a Johanne papa & Romanis per munera conciliatis imperator efficitur. Effredo rege Angliæ mortuo, Eduardus filius ejus ei ſucceſſit.

Carolus-calvus tempore Johannis imperat anno uno menſibus novem. Hujus anno primo Ludovicus rex Germaniæ frater ejus contra Carolum bellum parat, eo quod ſe inconſulto imperium uſurpavit. Carolus vero poſt adeptum imperium ultra ſe elatus, conſuetudines Francorum vilipendens, græcas glorias, & inſolitos habitus affectabat, & talari dalmatica indutus, baltheo deſuper accinctus, pendente uſque ad pedes, capite vero involuto velamine ſerico, & diademate ſuperpoſito procedebat. Nec multo poſt Ludovicus rex Germaniæ, frater Caroli imperatoris moritur, relinquens tres filios, Ludovicum minorem & Carolum Groſſum, qui poſtea imperavit, & Carlomannum patrem Arnulfi imperatoris. Tunc Carolus imperator de morte fratris gaviſus, cum L. millibus hominum contra filios fratris ſui uſque Coloniam pervenit, injuſtitiam, quam contra fratrem conceperat, ſi poſſet, in ejus filios impleturus. Sed filiis Ludovici alias occupatis, Ludovicus junior frater eorum, legatione ad Carolum imperatorem patruum ſuum miſſa, rogabat ea quæ pacis ſunt, quod cum impetrare non poſſet, cum Carolo patruo ſuo pugnavit, eumque victum cum nimio exercitus damno, & multo dedecore fugere compulit.

Anno imperii Caroli II. Carolus imperator Romam profectus, Boſoni germano uxoris ſuæ, neptem ſuam, filiam Ludovici imperatoris in uxorem dedit, & data ei Provincia, eum in regem coronavit. Poſtea audiens fratrueles ſuos, ſcilicet Carlomannum & Carolum Groſſum contra ſe exercitum adducere, reditum parat. Sed in itinere a quodam Sedecia Judæo male potionatus Mantuæ moritur, Papiæque defertur anno Domini DCCCLXXX. & ſucceſſit in regno Francorum Ludovicus Balbus filius ejus, quem ex Hermentrudi genuerat, Lothario alio filio ejus ante eum defuncto, & imperio .... Carolus Groſſus filius Ludovici fratris ſui, Johanne papa ſatagente imperium transferre ad Ludovicum Balbum filium Caroli-Calvi. Quamobrem idem papa incarceratus eſt a Romanis.

Vide Annales Fuldenſes ad annum ſcilicet 878.

Carolus Groſſus nepos Caroli-Calvi tempore Johannis, Marini, Agapiti, Adriani, Baſilii & Stephani imperat XI. annis, duobus ante imperialem conſecrationem & IX. poſtea. Hujus anno primo Johannes papa egreſſus de carcere in Franciam veniens, cum Ludovico Balbo rege Francorum fere per annum moratus eſt. Tunc Jonas epiſcopus Aurelianenſis ſcripſit librum de Cruce Domini adoranda, & miſit illum Claudio Tau-

rinenſi epiſcopo, qui dicebat Crucem non eſſe adorandam, ita probans: Si adoratur Crux, adorentur puellæ, quoniam Virgo peperit Chriſtum, & adoretur præſepe, quia in eo reclinatus eſt Dominus, & adorentur aſini, quoniam ſuper aſinam ſedit Dominus. Per hos dies Rollo & infinita gens Danorum per pelagus Secanam ſunt ingreſſi, ſibi primo impetu Rotomagum vindicantes. Deinde Pariſius fere per annum obſidentes, ſpe decepti in Normanniam revertuntur, Bajocas evertunt, & poſtea Meldenſem urbem expugnantes, in Angliam tranſeunt, & Eduardum regem Angliæ ſibi fœdere colligunt, contaminantes partes maritimas incendiis & rapinis. Tunc Ludovicus Balbus rex Franciæ eccleſiæ beati Martini Turonenſis dedit Merlaum, Saudoiam, & Noientum ad preces Hugonis abbatis propinqui ſui. Iſte Ludovicus dicitur Balbus, vel Nihil fecit, eo quod nihil dignum memoria operatus eſt. Erat enim otiis, cibo & potui deditus, ſed erga Chriſti eccleſias largus & benivolus.

Anno imperii Caroli II. ſol hora diei nona ita obſcuratus eſt, ut ſtellæ in cœlo apparerent, nec multo poſt Ludovicus Balbus rex Franciæ moritur apud Compendium XII. cal. Maii anno Domini DCCCLXXXII. & regni ſecundo, uxorem ſuam ex ſe gravidam derelinquens. Tunc de regno Franciæ Francis varie ſentientibus, aliis iſtud filiis Ludovici Balbi de concubina deberi judicantibus, aliis Boſoni Provinciæ regulo illud promittentibus, aliis illud regno Germaniæ ſociare volentibus, divina providente clementia naſcitur rex legitima uxore Ludovici Balbi filius, qui Carolus eſt appellatus, quem Hugo abbas fere per octo annos ſervavit. Filii tamen Ludovici Balbi de concubina, Ludovicus ſcilicet & Carlomannus regnum Francorum inter ſe dividentes, regnant annis V. Boſonem ſemper perſecuti.

Anno Caroli imperatoris tertio, cum idem imperator, Carolo & Ludovico fratribus ſuis mortuis, hoſtes undique ſuperaſſet, regnum Germaniæ obtinuit, & deinde Romam veniens, a Johanne papa in imperatorem conſecratur. His diebus V. millia Normannorum a Francis in Gallia cæſa ſunt in Carbonaria ſilva. Deinde Normanni, adjunctis ſibi Danis, Franciam & Lotharingiam pervagantes, Ambianis, Attrebatis, Corbeiam, Cameracum, Tarvennam, fines Morinorum, Menapiorum, Brachbatenſium, omnemque circa Scaldim fluvium terram deſtruunt & incendunt.

Anno imperii Caroli IV. Godefridus & Sigifridus reges Normannorum cum inæſtimabili multitudine Leodium, Trajectum, Tungris, Coloniam Agrippinam, Bunnam, cum caſtellis adjacentibus comburunt, Hugone filio Lotharii regis ex Valtrada pellice in Lotharingia, & Boſone ſupraſcripto in Burgundia tyrannizantibus. Deinde Normanni Treverim incendunt, & Metis Chriſtianos in bello vincunt, in quo Walo Metenſium epiſcopus occiſus eſt. Cumque Galli & Germani ſic a Normannis viderent [ſe] opprimi, Carolum imperatorem ad auxilium convocant.

Anno imperii Caroli V. idem imperator in Germaniam veniens, Normannos obſedit: cum quo Godefridus rex facto fœdere, ut ſibi Friſia provincia & Gilla filia Lotharii regis ei uxor daretur, baptizatus eſt, & ab imperatore de ſacro fonte ſuſceptus; Sigifrido quoque nimis remunerato, eos a regno ſuo recedere fecit.

Anno imperii Caroli VI. Normanni Franciam repetentes, poſt multas everſiones a Carlomanno qui tunc in Francia regnabat, duodecim millia marcharum argenti pro tributo exigunt, & ſic XII. annis pacem promittentes mare repetunt.

Anno imperii Caroli VII. Rollone in Alemannia demorante, & regiones finitimas devaſtante, Franciaque a Normannis ſecura, Turonici Autiſſiodorum mittentes, ab Aunario Autiſſiodorenſi epiſcopo corpus beati Martini requirunt: quo negato, ad Carlomannum regem Franciæ tendunt, ut corpus beati Martini reſtitui faceret Turonicæ civitati, ſed a rege nihil potuerunt ſuper hoc impetrare. Quo viſo, conſilium ineunt cum Adalardo archiepiſcopo Turonenſi, Raimone Aurelianenſi, & S. Lupo Andegavenſi, ceteriſque qui ibi aſſuerant, quid ſuper hoc ſit agendum. Quorum judicio Ingelgerius comes Andegavenſis, qui nepos Hugonis ducis Burgundiæ erat, & apud Autiſſiodorum magnos redditus poſſidebat, ab omnibus humili prece requiritur, ut ſæpedictum antiſtitem ſuæ redderet civitati. Qui lacrymabilibus votis eorum diligenter annuens, exercitu adunato, Autiſſiodorum properat, corpuſque beati Martini invito civitatis epiſcopo pie rapiens, Turonicis præ gaudio lacrymantibus repræſentat. In cujus adventu miracula fiebant innumera: nam in quamcumque intrabat diœceſim, omnes infirmi ſanabantur, quocumque incommodo tenerentur, etiam non aſportati, non rogantes; & quod eſſe clementiæ majoris dinoſcitur, etiam inviti. Univerſæ ſiquidem arbores & fructeta tempore brumali, repugnante licet natura, floribus & foliis veſtiuntur, ſignaque per eccleſias* nullo remige divinitus pulſabantur, luminaria cereorum & lampadum ſimiliter accendebantur; ſicque corpus beati Martini idus Decembris anno a tranſvectione XXXI. in propria ſede cum debito honore & ſumma reverentia collocatur. Canonici vero B. Martini tanti beneficii non ingrati, Ingelgerio comiti ſuiſque ſucceſſoribus præbendam eccleſiæ B. Martini, necnon & terrarum ſuarum cuſtodiam contu-

* al. ſine humano remige.

Digitized by Google

lerunt, & barones qui ad revehendum illud onus ſanctiſſimum cum comite interfuerant, magnis feodis ditaverunt; ſcilicet dominum Ambaſiæ de decima S. Cirici & medietate juſtitiæ Novi-caſtri, dominum de Puiſato de tribus villis prope Puiſatum ſitis, dominum de Baugentiaco de Vouvreio ſuper Ligerim, & de S. Symphoriano de Porcellis, dominum de Inſula de Bruhemmum & de Rivarenna, dominum de Semblençaio, de Vinagiis de ultra Ligerim & de Semblençaio villa præter fortitudinem; dominum de Caſtro-Gunterii de ſancto Antonio, dominum de *Blazun* de Metreyterra, dominum Montis-theſauri de feodo de *Poray*, * & multos alios nobiles de multis aliis feodis, quos longum eſt enarrare.

* al. *Pocé.*

Nec multo poſt Carlomannus, qui tunc regnabat in Francia, moritur anno regni quinto, cui Ludovicus frater ejus ſucceſſit, ſed eodem anno obiit, cui Hugo qui conſervabat puerum in regni regimine, ſucceſſit non tamen diademate regni uſus. Tunc ſtatim Normanni verſus ſuperiorem Galliam revertuntur, contra quos Carolus imperator ad preces Francorum, apud Lovanium bis exercitum miſit, ſed nihil profuit. Tunc corpus Calixti papæ a quodam Radulpho in Franciam eſt tranſlatum. Per idem tempus obiit Adalardus Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus XVII. quo defuncto, Ingelgerius comes Andegavenſis & Fulco Rufus filius ejus, necnon Turoniæ & Andegaviæ proceres univerſi, Turonis veniunt, cleroque & populo de ſubſtituendo ſibi pontifice diligenter tractanti humiliter ſupplicant & devote, ut ſanctum ſenem Hebernum abbatem Majoris-monaſterii in patrem & patronum reciperent, eumque qui pretioſum Turoniæ theſaurum per XXX. annos exul ſervaverat, eumque propriis humeris a tam longinquis partibus pedeſtris revexerat, necnon itinere fatigatum & ſenio, in Turonenſi cathedra collocarent. Qui rationabilibus votis eorum protinus annuentes, eum in Turonenſem archiepiſcopum conſecrarunt; ſicque factum eſt, beati Martini ſuffragante ſuffragio, quod omnes qui cum eo exules fuerant ante quam ab ipſo regrederetur exilio, abbates & epiſcopi facti per univerſam Galliam imminerent.

Romæ poſt Johannem Marinus. Anno imperii Caroli VIII. obiit Baſilius Conſtantinopolitanus imperator, cui ſucceſſit Leo filius ejus, & imperavit XVIII. annis.

Romæ poſt Marinum Agapitus, quamvis in multis libris nomen illius non inveniatur; & nota quod iſti duo, ſcilicet Marinus & Agapitus tam pauco tempore ſederunt, quod nihil notabile peregerunt.

Eodem anno obiit Hugo abbas beati Martini Turonenſis, qui tenebat regnum Franciæ Carolo parvo. Franci vero neglecto Carolo parvo filio Ludovici Balbi, Odonem ducem Burgundiæ, filium Roberti ducis, qui a Normannis occiſus fuerat, regem ſibi præficiunt, eique Carolum parvum cuſtodiendum tradunt, tali pacto, quod poſt VII. annos Carolo parvo regnum Franciæ relinqueret, & Odo regni inſignibus depoſitis, dux in poſterum remaneret, retento nomine regis & honore, & in beneficium totam terram inter Sequanam & Ligerim a Pariſius & Aurelianis uſque ad oceanum perpetuo poſſideret, & ita eum in regem levaverunt anno Domini DCCCLXXXVIII. Tunc etiam obiit Ingelgerius comes Andegavenſis anno comitatus XVIII. cui ſucceſſit Fulco Rufus filius ejus, qui cum eo apud Autiſſiodorum fuerat ad corpus beati Martini evehendum. Huic itaque Fulconi dederat Hugo Magnus antequam moreretur alium dimidium comitatum Andegaviæ, dum haberet Carolum puerum in tutela. Nec multo poſt Fulco uxorem duxit filiam cujuſdam Galteri, cum qua recepit * Leucas, Villentras, & Hajam: de qua poſtea genuit Guidonem epiſcopum Sueſſionenſem, & Ingelgerium militem formoſiſſimum & famoſiſſimum, qui poſtea in bello a Normannis occiſus fuit, & Fulconem Bonum, qui ei in comitatu ſucceſſit.

* *Loches, Villentrois, La Haie.*

Anno imperii Caroli IX. Hugo filius Lotharii regis ex Waldrada pellice paternum Lothariæ regnum invadit, & Godefridum regem Normannorum ſibi aſſociat, medietate regni pollicita, ſed juſſu imperatoris & Godefridus perimitur & Hugo excœcatus Prumiæ monaſterio in monachum eſt attonſus.

Romæ poſt Agapitum Adrianus. Anno imperii Caroli X. Normanni a Lovanno exeuntes, Pariſius obſident, contra quos Henricus dux incaute equitans, in foveam, quam Normanni factam quiſquiliis operuerant, elapſus trucidatur.

Romæ poſt Adrianum Baſilius, poſt Stephanus anno I. poſt Formoſus. Anno imperii Caroli XI. idem imperator zelatus uxorem ſuam, eo quod cum Vercellenſi epiſcopo familiarius ſe agebat, juravit ſe cum ea numquam de cetero coiturum. Illa vero ſe virginem eſſe gaudens, accepto repudio, facta eſt monialis. Nec multo poſt idem imperator corpore & animo deficiens, ab optimatibus regni repudiatur, & Arnulfus filius Carlomanni regis, filii Ludovici regis Germaniæ, fratris Caroli-calvi fratruelis ejus, in imperium ſublimatur.

Arnulphus filius Carlomanni tempore Formoſi, Bonifacii, Stephani, Romani, Theodori, Johannis imperat annis XII. hic patruo ſuo Carolo ex imperatore etiam neceſſariis indigenti, fiſcos in Alemannia delegavit, qui ſequenti anno, poſtquam de imperio ejectus eſt, obiit. Tunc in Italia Berengarius & Guido de regno contendunt. Rodulphus au-

Digitized by Google

tem corona ſibi impoſita, rex Burgundionum ſtatuitur, quod regnum multo tempore duravit. Ab hoc tempore Luitprandus diaconus Ticinenſis eccleſiæ hiſtoriam ſuam orditur.

Romæ poſt Baſilium Stephanus. Sarraceni Fraxinetum caſtrum Italiæ occupant, & Italiam devaſtant; Normanni vero Pariſius expugnare non valentes, Burgundiam aggrediuntur, & Senonis urbem oppugnant, ſed non expugnant. Hinc Pariſius repetunt, & inde repulſi per Matronam fluvium, Trecas incendunt, & uſque Virdunum & Tullum urbes cunctas depopulantur.

Anno Arnulphi ſecundo Guido Berengarium bis victum ex prælio fugavit. Odo quoque rex Franciæ Danos ſuper Axonam fluvium bello vicit. Normanni iterum Pariſius repulſi, Britanniam appetunt, primo victores, poſtea bis a Britonibus victi, duodecim millia ſuorum ibi amiſerunt.

Anno Arnulphi III. Odone rege per conſilium Francorum in Aquitania demorante, Franci Carolum parvum duodennem, filium Ludovici Balbi a Fulcone Remenſi archiepiſcopo faciunt conſecrari, & exinde oritur longa concertatio inter ipſum & Odonem.

Romæ poſt Stephanum Formoſus Portuenſis epiſcopus in papam eligitur contra voluntatem quorumdam Romanorum, qui Sergium diaconum ſibi inſtituere volebant. Hic Formoſus cum prius in epiſcopatu Portuenſi reſideret, a Johanne papa prædeceſſore Marini in ſiniſtram ſuſpicionem habitus, timore papæ fugiens epiſcopatum reliquit, & a papa vocatus & redire nolens, excommunicatus fuit: ſed poſt ad ſatisfaciendum papæ in Gallias veniens, uſque ad laïcalem habitum degradatur, jurans ſe non amplius Romam intraturum, nec epiſcopatum ſuum repetiturum, confirmans etiam propriæ manus ſubſcripto ſe in laïcali communione perſeveraturum. Poſt a Marino ſucceſſore Johannis in epiſcopatu contra ſacramentum reſtitutus, non ſolum Romam intravit, ſed etiam papatum ſuſcepit, & ideo in eccleſia per multos annos quæſtio eſt exorta, quibuſdam dicentibus ordinationem ejus & ab eo ordinatorum irritam eſſe & inanem; aliis ex adverſo dicentibus legitimas eſſe, cum ipſe a Marino papa abſolutus fuerit a ſacramenti perjurio. Ab hoc Formoſo Arnulphus imperator invitatus Romam venit; ſed non admiſſus, Romam Leoninam obſedit, ſed forte lepuſculo verſus urbem fugiente, & exercitu illum cum clamore nimio ſequente, Romani timentes, ſe de muro projiciunt, & hoſtes muris confractis Romam capiunt. Arnulphus quoque imperator eos qui papam inquietaverant decollari fecit, & a papa in imperatorem conſecratur.

Anno imperii Arnulphi IV. & Caroli regis II. Garnegandus & Helena dederunt B.
A Martino eccleſiam S. Leobini de Sodobrio, & eccleſiam S. Dionyſii in villa Noginanto. Porro Carolus rex videns ſe ab Odone rege impeti, auxilium Arnulphi imperatoris implorat, ad cujus auxilium imperator exercitum miſit, ſed parum profuit.

Anno Domini DCCCXCV. & imperii Arnulphi V. Caroli regni III. Normanni Lotharingiam repetentes, circa Leodium cum Chriſtianis pugnant & vincunt, & Sinderoldum archiepiſcopum Maguntiæ martyrizant. Quo audito, Arnulphus imperator eos perſequens ſuper fluvium qui Tilia dicitur, pe-
B deſtri prælio tot & tantos eorum trucidavit, ut vix remaneret qui ad claſſem nuntium reportaret, reliqui vero tranſvadata Moſa, Ripuariam & Ardennam vaſtantes trans mare receſſerunt.

Anno Arnulphi VI. & Caroli regis IV. Rollo cum Danis Carnotum urbem obſedit, ſed viſa camiſia B. Mariæ, quam Wantelinus epiſcopus tenebat in manibus, verſus in fugam, Rothomagum eſt reverſus. Hanc camiſiam attulit Carolus-Calvus a Bizantio. Tunc Arnulphus imperator Zuendeboldum
C filium ſuum ex concubina regem Lotharingiæ fecit, & a Berengario Italico contra Guidonem in auxilium vocatus, Zuendeboldum in Italiam miſit, ſed nihil profuit. Tunc imperator Longobardiam ingreſſus, Pergamum urbem capit, & Ambroſium illius comitem ante portam ſuſpendens, ceteras urbes, timore incuſſo, ſibi ſubdidit.

Romæ poſt Formoſum Bonifacius diebus XV. poſt Stephanus anno uno. Hic primo epiſcopus Anagniæ Formoſum papam perſequens, ordinationes ejus irritas eſſe dicebat, & poſtea Formoſum papam mortuum a ſe-
D pulchro in pleno concilio extractum, & papali veſte exutum, veſte induit laïcali, & poſt duobus digitis dextræ manus ejus abſciſſis, eum fecit in Tiberim præcipitari. Porro Stephano papæ ſucceſſit Romanus menſibus III. diebus XXII. Poſt Theodorus diebus XX. Poſt Theodorum Johannes annis II. Hoc tempore claruit in Burgundia Berno ex comite abbas Gigniacenſis cœnobii a ſe fundati. Qui etiam ex dono Avæ comitiſſæ conſtruxit Cluniacum cœnobium in cellam Gigniacenſem; & ſub iſto Bernone Odo muſicus, primum præcentor B. Martini Turonenſis, in monachum eſt profeſſus. Clarebat & Remigius Au-
E tiſſiodorenſis, a quo idem Odo fuit, ſicut dicitur, in dialectica & muſica eruditus. Et eodem anno obiit Odo rex Francorum anno regni IX. obteſtatus primates, ut Carolum in regno ſuſciperent; terram autem ſuam cum ducatu Burgundiæ Roberto abbati eccleſiæ B. Martini Turonenſis fratri ſuo reliquit. Carolus itaque qui & Simplex dictus eſt, toto Francorum regno recepto, in pace regnavit annis XXV. Sed quia ſapienter non gubernavit regnum in multis, poſtea Carolus Stultus

Digitized by Google

eſt appellatus. Hic Edivam Eduardi regis Anglorum filiam in uxorem duxit, ex qua filium nomine Ludovicum & filiam nomine Gilam poſtea procreavit.

Anno Arnulphi VII. Caroli regis V. reddidit Robertus abbas eleemoſynæ B. Martini eccleſiam S. Clementis, quam Odo rex frater ſuus ei abſtulerat.

Anno Arnulphi VIII. & Caroli regis VI. occiditur Fulco Remenſis epiſcopus a Wenemaro ſatellite Hilduini comitis Flandriæ, pro eo quod abbatiam S. Vedaſti Atrebatis a Carolo rege acceperat.

Anno Arnulphi IX. & Caroli VII. idem imperator uxorem Guidonis regis Italiæ & quoddam caſtrum obſedit. Quæ reſiſtere non valens, per unum familiarem imperatoris pecunia corruptum, eidem poculum mortis dedit. Quo hauſto, per triduum excitari non potuit, apertis oculis, nihil ſentire, nihil loqui valens, quæ res eum repedare coëgit. Quem recedentem Guido rex perſecutus, a Deo percuſſus obiit. Quo mortuo, Lambertus filius ejus in Italia contra Berengarium regnavit, nec multo poſt idem Lambertus moritur.

Anno Arnulphi X. & Caroli VIII. Berengarius ſolus regno Italiæ potitur.

Anno Arnulphi XI. & Caroli IX. reddidit idem Berengarius rex res Italiæ eccleſiæ B. Martini Turonenſis, ea conditione, quod in feriis ad matutinas *Domine, ne in furore*, ad veſperas *De profundis*, ad completorium *Domine exaudi* pro ſe & pro ſuis ſucceſſoribus dicerentur.

Anno Arnulphi XII. & Caroli regis X. idem imperator longa ægritudine diſſolutus eſt, & ut quidam dicunt a pediculis per totum corpus ſuum ſcaturientibus afflictus, quorum dolores cum arte medicorum non poſſent minui, mortuus eſt. Cui ſucceſſit Ludovicus filius ejus.

Ludovicus Arnulphi filius tempore Johannis, Benedicti, Leonis, Chriſtophori, Sergii imperat annis X. Hujus anno I. & Caroli regis XI. Huni Galliam, Germaniam, Italiam devaſtant: cum quibus Ludovicus imperator præliatur & vincitur: eoque victo, regnum ejus redigunt ſub tributo. Tunc & Zuendeboldus rex a Lotharienſibus in bello perimitur; in quo bello qui vulneratus fuit, aut mortem non evaſit, aut ſanari non potuit. Corrardus etiam comes pater Corrardi, qui poſt Ludovicum imperavit, perimitur in bello a comite Helberto.

Anno imperii Ludovici II. & Caroli regis XII. Leone imperatore Græcorum mortuo, Alexander frater ipſius imperat anno I. quo defuncto, Conſtantinus filius Leonis imperatoris imperat annis XXXIX. Romæ poſt Johannem Benedictus præſidet annis III. Tunc Carolus rex dedit capitulo B. Martini Turonenſis collationem præbendarum ſuarum ad preces Roberti abbatis: ita quod pro eo & aliis regibus Franciæ dicerent in feriis *Ad Dominum cum tribularer*, & *De profundis*.

Anno imperii Ludovici III. & Caroli regis XIII. incenſa eſt eccleſia B. Martini Turonenſis cum cum XXVIII. aliis eccleſiis, & toto caſtro ab *Heric* & *Haret* * Normannis.

* al. *Baret*.

Anno Ludovici IV. & Caroli regis XIV. Romæ poſt Benedictum Leo, quem Chriſtophorus preſbyter ſuus incarceravit; ſed poſt VII. menſes à Sergio deponitur. Hic Sergius diaconus papa per Formoſum, a papatu eſt reprobatus, nam ab eodem Formoſo epiſcopus factus, ad Francos ſe contulit, & eorum auxilio Chriſtophorum incarceravit, & papatum invaſit; & in ultionem ſuæ repulſæ, quod dici nefas eſt, Formoſum qui ab aqua, ubi jactatus fuerat, extractus erat & tumulatus, extractum a tumulo, & in ſede pontificatus ſacerdotaliter indutum, decollari præcepit, & inſuper tribus digitis abſciſſis, eum fecit in Tiberim rejactari: quem a piſcatoribus inventum & in eccleſia S. Petri deportatum, quædam ſanctorum imagines viſæ ſunt coram hominibus adoraſſe & venerabiliter ſalutaſſe. Idem autem Sergius illos quos Formoſus ordinaverat exordinavit & reordinavit, & ſedit annis VII. diebus XVI.

Anno Ludovici VI. & Caroli regni XVI. Hungaris Italiam depopulantibus, rex Berengarius bello congreſſus mirabiliter vincitur. Quo facto, iidem Hungari Germaniam vaſtant.

Anno Ludovici VII. & Caroli regis XVII. Sarraceni miſſi ſunt in Italiam a rege ſuo, Apuliam & Calabriam devaſtantes, & contra Romanum imperatorem Græcorum rebellantes, & multas Italiæ urbes debellantes.

Anno Ludovici VIII. & Caroli regis XVIII. Hildebertus quidam nobilis Auſtraſiorum cum per VII. annos Ludovico imperatori fuiſſet rebellis, dolo Hatonis Maguntiæ archiepiſcopi ad imperatorem deductus, decollatur. Regino abbas Prumenſis chronica ſua a Nativitate Domini inchoata huc uſque perduxit.

Anno Ludovici IX. & Caroli regis XIX. baptizatus eſt Rollo Danus a Françone Rothomagenſi archiepiſcopo, & Robertus eſt vocatus a Roberto duce Burgundiæ, qui eum de fonte levavit. Carolus etiam rex Francorum eum ſimiliter de fonte levavit, & Gilam filiam ſuam ei in uxorem dedit cum tota Normannia, a fluvio Andellæ uſque ad mare, & ei poſuit metas Alvam fluviolum. Dedit etiam ei in feodum totam Britanniam, de quibus idem Robertus regi homagium fecit, & gentes ſuas baptizari præcepit, non dignatus pedem Caroli oſculari, niſi ad os ſe levaret.

Anno Ludovici X. & Caroli regis XX. obiit Berno abbas Gigniacenſis, qui S. Odonem diſcipulum ſuum Cluniacenſis cœnobii ab-

Digitized by Google

batem conſtituit, ea conditione, quod Cluniacenſis eccleſia ſolveret annuatim eccleſiæ Gigniacenſi cenſum XII. denariorum. Hic Odo fuit Aquitania oriundus, a Guillelmo duce Aquitaniæ nutritus, XIX. ætatis anno eccleſiæ B. Martini Turonenſis canonicus, & ſicut quidam aſſerunt præcentor eccleſiæ. Deinde XXX. ætatis anno factus eſt monachus, deinde abbas miræ ſanctitatis: cujus induſtria & fervore tepor monachorum verſus eſt in ardorem, & exſiccata religio ſub eo refloruit, & regulæ S. Benedicti ſiccitas verſa eſt in virorem. Multa enim compoſuit. Nam moralia Job breviter compilavit, & vitam B. Martini gloſſulis explanavit, necnon tres hymnos de B. Martino contexit *Rex Chriſte Martini decus*, &c. & XII. antiphonas ſcilicet *O Martine, o pie*, &c. quia numquam ab ejus pectore beati Martini memoria dilabebatur. Tunc Ludovicus imperator moritur, qui propter tyrannorum inſolentiam, & multam malorum ingruentiam non habuit imperialem benedictionem, cui ſucceſſit Corrardus, qui & ſimiliter caruit imperiali benedictione. Hic Corrardus habebat filiam primogenitam Ludovici imperatoris, & ob hoc habuit imperium.

Corrardus Ludovici ſucceſſor, filius Corrardi comitis, tempore Sergii, Anaſtaſii, Landonis, Johannis imperat annis VII. Contra hunc regni principes rebellandi cor habentes, Corrardi imperatoris ſapientia & fortitudine ad ejus gratiam ſunt reducti.

Anno Corrardi II. & Caroli regis XXII. reinvitant Italienſes ad regnandum Ludovicum filium Boſonis ex Gila filia Ludovici imperatoris, qui cum juraſſet ſe in Italiam non rediturum, oblitus juramenti, Italiam repedat, & Berengario expulſo, Veronæ capitur oculiſque privatur. Tunc Hungari Berengario confœderati, Alemanniam vaſtant; ſed a Bajoariis & Alamannis graviter cæduntur. Quo facto, Alſatiam, deinde Lotharingiam vaſtaverunt.

Anno Corrardi III. & Caroli XXIII. occupant Sarraceni Calabriam & Apuliam, Beneventum & alias urbes Romanorum occupantes.

Anno Corrardi IV. & Caroli regis XXIV. obiit Sergius papa, cui ſucceſſit Anaſtaſius, poſt Lando, poſt Johannes, qui prius Ravennæ archiepiſcopatum invadens, a populo urbis illius deponitur. Senonis poſt Galterum alius Galterius nepos illius, cujus tempore pagani Burgundiam vaſtaverunt, factumque eſt bellum inter Chriſtianos & paganos, ubi multis Chriſtianorum millibus peremtis, Garnerius vicecomes Senonenſis interfectus eſt. Tunc obiit Herbernus Turonenſis archiepiſcopus, cui ſucceſſit Robertus.

Anno Corrardi V. & Caroli regis XXV. fundavit Ebbo dominus Caſtri Radulphi Dolenſe cœnobium, & multos monachos a Britannia fugientes ſuſcepit, & ibi corpora ſanctorum Gildaſii abbatis, Albini martyris, & Brigidæ virginis collocavit. Poſt hac idem Ebbo contra Hungaros pergens, ab eis occiditur, Aurelianis ſepultus eſt.

Anno Corrardi VI. & Caroli regis XXVI. idem imperator ſollicitavit Hatonem Maguntiæ epiſcopum, contra Henricum Saxonum ducem ſibi ſuſpectum, ſed non multo poſt idem epiſcopus fulminis ictu periit. Deinde miſſo exercitu ab imperatore contra Henricum ducem Saxoniæ, tanta cæde in eos ſunt Saxones debacchati, quod a multis exclamatum eſt, ubi tantus infernus eſſet, qui tantam cæſorum multitudinem recipere potuiſſet.

Anno Corrardi VII. & Caroli regis XXVII. obiit Corrardus imperator, uxore mortua, morienſque coram principibus regni imperatorem conſtituit Henricum filium Othonis Saxonum ducis, qui ſororem uxoris ſuæ habebat, filiam Ludovici imperatoris. Tunc Robertus archiepiſcopus Turonenſis, III. idus Maii corpus beati Martini in loco ubi nunc adoratur repoſuit, ante Fulconem Rufum comitem Andegaviæ & Ingelgerium filium ejus, qui cum patre ſuo ab Autiſſiodoro eum reportarat. Nec mora Thetolo decanus eccleſiæ beati Martini Turonis, ſub Odone abbate Cluniacum intrat cœnobium, ea quæ mundi ſunt relinquens.

Henricus filius Othonis tempore Johannis & Johannis, Leonis, Stephani, Johannis, Leonis imperat XVIII. annis. Hic pacificus fuit, juſtitiæ cultor, injuſtorum deletor; tamen quoſcumque fures, aut latrones, aut ſicarios, manu fortes & bello aptos eſſe videbat, indulta eis venia, agros & arma dabat, & legiones ex eis ad debellandum barbaros faciebat, edicens ut civibus tantum parcerent.

Anno Henrici I. & Caroli regis XXVIII. imperator Henricus cum Hungaris Alſatiam, Alemanniam, Saxoniam depopulantibus, juxta urbem *Meresburch* bello congreſſus, vovit Domino ſe hæreſim ſymoniacam de imperio eradicaturum, ſi ei victoriam de Hungaris concederet. Quo facto, eos pene uſque ad internecionem delevit, & poſt cum eis uſque ad IX. annos, pace firmata, *Brennaburch* urbem Sclavonum cepit, & Sclavis victis tributum impoſuit.

Anno imperii Henrici II. & Caroli regis XXIX. idem Carolus ſpernens conſilium procerum ſuorum, quemdam militem Aganonem nomine ſibi conſiliarium ſuum fecerat; unde Robertus dux & abbas beati Martini, frater Odonis regis & alii proceres indignantes, regem Carolum rebellare cœperunt, & eum ſolum Sueſſionis reliquerunt. Sed Herveus Remenſis archiepiſcopus ad gratiam Caroli poſtea aliquos revocavit. Tunc Robertus abbas ſancti Martini Turonenſis & dux Bur-

Digitized by Google

gundiæ ſuper Axonam fluvium fixit tentoria, A & Carolus rex monte Lauduno perdito, ſuper Saram fluvium cum exercitu reſidebat, ſed timens Robertum, cum Aganone conſiliario trans Moſam fugit. Quo audito, uxor ejus cum Ludovico filio ſuo parvulo fugit in Angliam, ad Eduardum regem Angliæ patrem ſuum. Quod videntes Franci, Robertum levaverunt in regem, quem Herveus Remenſis archiepiſcopus conſecravit in regem Sueſſionis; ſed poſt tertia die obiit idem archiepiſcopus, cui ſucceſſit Seulphus.

Anno Henrici III. & Caroli regis XXX. idem B Carolus ad auxiliandum ſibi Lotharienſibus evocatis, Moſam tranſiens, contra Robertum regem juxta urbem Sueſſionis pugnans, eumdem Robertum lanceis perforatum cum multis peremit; ſed qui ex parte Roberti erant victoriam habuerunt, & Carolum cum Lotharienſibus fugere compulerunt. Quo facto, Carolus rediens, deceptus eſt ab Herberto comite Viromandenſi, qui habebat ſororem dicti Roberti; ita quod apud Perronam divertit in hoſpitium ejus, eumque cepit & incarceravit, primo apud S. Quintinum, C poſt apud Caſtrum-Theodorici, ubi poſtea exul & martyr occubuit.

Anno Henrici IV. & Caroli Regis XXXI. obiit Rollo, qui & Robertus dux Normanniæ, anno ducatus XII. apud Rothomagum, & anno adventus ſui LXIV. & vitæ LXXXVI. cui ſucceſſit Guillelmus Longa-ſpata filius ejus, natus de Gila filia Caroli regis; & tunc ſanguis Domini crucifixi venit in Angliam, forte ille ſanguis qui de imagine Domini fluxit cum in imagine ſua a Judæis priora pateretur.

Anno Henrici V. & Caroli regis XXXII. obiit Eduardus rex Angliæ, D cui ſucceſſit Effredus filius ejus.

Anno Henrici VI. & Caroli regis XXXIII. Johannes papa cum auxilio Romani Græcorum imperatoris pugnavit cum Africanis Sarracenis, qui totam Italiam devaſtaverant, & ita eos contrivit, quod omnes capti ſunt & occiſi, multis teſtantibus apoſtolos Petrum & Paulum in bello illo viſos fuiſſe in auxilium Chriſtianorum. Tunc Hungari cum Salardo duce Papiam obſident & incendunt, & Symeon dominus Bulgarorum primo monachus, deinde miles, Græcos atterit; ſed Romanus Græcorum imperator eum facto E fœdere mitigavit. Carolo rege ita fugato, & Roberto mortuo, obtulerunt Franci Hugoni magno, filio Roberti regis occiſi, regnum Francorum, quod & ille recuſavit, credens ſuper hoc patri ſuo per miraculum mortem eveniſſe. Quod videntes Franci, Rodulphum ducem Burgundiæ, filium Richardi ducis, generum Roberti regis occiſi apud Sueſſionis, in regem levaverunt anno Domini DCCCCXXV. & anno ejectionis Caroli V. cum Emma uxore ſua filia Roberti regis occiſi, & regnavit XIII. annis.

Anno Henrici VII. & Caroli XXXIV. & Rodulphi II. Rodulphus rex in Aquitaniam venit, & Guillelmo comiti Aquitaniæ dedit Bituricenſem pagum cum Biturica civitate, & Herberto comiti Viromandenſi Perronam, & Hugoni filio regis Roberti occiſi ſororio ſuo Cenomannicam civitatem.

Anno Henrici VIII. & Caroli regis XXXV. & Rodulphi regis III. Johannes papa a militibus Guidonis marchionis captus & incarceratus, cervicali ad os ejus poſito, peſſime ſtrangulatur, cui ſucceſſit alter Johannes, fr. Alberici Romani, expulſo Hugone re[illegible]ntis, ſed alibi legitur quod Leo papa ſucceſſit, & poſtea Stephanus.

Anno Henrici IX. & Caroli regis XXXVI. & Rodulphi regis IV. Lotharingi audita incarceratione Caroli, volebant Henrico imperatori ſubeſſe; ſed quidam Lotharingius nomine Chriſtianus, ſimulata infirmitate, Gillebertum Lotharingiæ ducem ad ſe dolo evocatum, cepit, & eum imperatori miſit, ut per eum ſibi Lotharingiam ſubjugaret. Quo facto, imperator Gerbergam filiam ſuam ei in uxorem dedit, & eum Lotharingiæ præfecit.

Anno Henrici X. & Caroli XXXVII. & Rodulphi V extorſit Henricus imperator à Rodulpho rege Francorum precibus, miſſis muneribus, addita etiam parte provinciæ Suevorum, lanceam mirandi operis, clavis JESU CHRISTI ſanctificatam, quæ magni Conſtantini fuerat, quam Samſon comes Radulpho regi donaverat, & hanc ad inſigne & tutamen imperii poſteris dereliquit.

Anno Henrici XI. & Caroli XXXVIII. & Rodulphi VI. idem imperator Danos, qui per piraticam Friſones incurſabant, vicit & ſub tributo redegit, & Hehupam regem eorum baptizari fecit.

Anno Henrici XII. & Caroli XXXIX. & Radulphi VII. Hungari tributum a Saxonibus repetentes, ab exercitu Henrici imperatoris occiduntur & capiuntur, ita quod tributum quod petebant, eccleſiis & pauperibus erogatur.

Anno Henrici XIII. & Caroli XL. & Rodulphi VIII. Beneventani contra Græcos bellum agentes, quotquot Græcorum capiebant eunuchizabant.

Anno Henrici XIV. & Caroli regis XLI. & Rodulphi IX. Ingelgerius Fulconis Rufi comitis Andegavenſis primogenitus, a Normannis occiſſus eſt.

Anno Henrici XV. & Caroli regis XLII. & Rodulphi X. dedit Hugo abbas beati Martini & dux Burgundiæ eccleſiæ beati Martini Turonenſis Caſtellionum in pago Biturico, & Martigniacum in pago Turonico, & Sezanum & Lachiacum, & reddidit Medonam, Venciacum, Gaudiacum, Britanniacum, quæ Carolus rex ei conceſſerat.

Romæ poſt Stephanum Johannes, qui fuit

Digitized by Google

filius Sergii papæ, ſub quo in Genuenſi urbe fons ſanguinis largiſſime effluxit; & eodem anno eadem civitas ab Africanis illic cum claſſe venientibus deſtructa eſt, & cives illius, exceptis mulieribus & parvulis, aut capti ſunt aut occiſi.

Anno Henrici XVI. & Caroli XLIII. & Rodulphi XI. ejecit Herbertus comes Viromandenſis Carolum regem de carcere, & quaſi reſtituendum regno omnibus demonſtravit, & ſuper hoc etiam papæ ſcripſit; ſed tandem victus precibus & donis Rodulphi regis, iterum Carolum incarceravit, & ne umquam equo inſidere poſſet debilitavit, qui nec multo poſt obiit, & Peronæ ſepultus eſt. Romæ poſt Johannem ſucceſſit Leo.

Anno Henrici XVII. & Rodulphi XII. Niger rex Ruſſorum ſciens exercitus Græcorum eſſe ductos contra Sarracenos, & ad inſularum cuſtodias diſperſos, ad expugnandam Conſtantinopolim, cum mille & eo amplius navibus venit, ita de victoria jam ſecurus, ut Græcos non occidi, ſed capi præciperet: quibus Romanus Græcorum imperator cum paucis viriliter occurrens, circumcirca græco igne injecto, pene omnes cum navibus exuſſit, paucis evadentibus, omneſque captivos decollari fecit.

Anno Henrici XVIII. & Rodulfi XIII. imperator obiit imperiali benedictione non accepta, cui ſucceſſit Otho filius ejus.

Otho Henrici filius tempore Leonis, Stephani, Marini, Agapiti, Johannis, Benedicti, Leonis, Johannis, Benedicti, & Domni imperat XXXV. annis.

Anno Othonis primo & Rodulphi XIV. cum idem Rodulphus poſt obitum Caroli ſine forti induſtria regnum tenere non poſſet, quoniam Hugonis ducis ſororii ſui & Herberti comitis Viromandenſis fallaciis impediebatur: tandem uſus conſilio, terram Herberti comitis vaſtavit, & munitiones cepit, ſed & Vienna civitas ei reddita eſt. Guillelmus etiam dux Normanniæ ei ſe ſubdidit in quantum potuit. Porro contra Othonem imperatorem Gilebertus dux Lotharingiæ ſororius ſuus, & multi alii rebellare cœperunt, & Henricum fratrem ſuum ei opponunt, ſuggerentes ei magis regnum competere in patris regni nato, quam Othoni ante regnum nato. Sed imperator omnes Bajoarios ſubdidit ſibi, excepto filio Arnoldi, & Boleſlaum principem Bohemiæ per XIV. annos debellavit, eo quod Wencelaus fratrem ſuum amore principandi martyriſaverat.

Anno Othonis II. & Rodulfi regis XV. idem Rodulfus rex Francorum apud Autiſſiodorum moritur, cujus corpus in eccleſia S. Columbæ Senonenſis tumulatur. Quo defuncto, Elfredus rex Angliæ filius Eduardi regis, frater Edivæ uxoris Caroli Stulti, Guillelmo duci Normanniæ omnimode ſupplicavit, ut Ludovicum nepotem ſuum filium

A Caroli-Stulti patris revocaret in regnum. Tunc illius conſilio Franci, adunato concilio in unum, Guillelmum Senonenſem archiepiſcopum in Angliam ad Edivam reginam Francorum mittunt, ut filium ſuum Ludovicum ad paternum regnum remitteret. Cui datis obſidibus, & ſacramentis adhibitis, præfatus archiepiſcopus Ludovicum jam adultum recepit, & in Franciam adduxit. Cui Guillelmus dux Normanniæ, & Hugo dux Burgundiæ, & Herbertus comes Viromandenſis, & multi alii obviam proceſſerunt, ſeque illi continuo ſubmiſerunt, eumque apud urbem Laudunum in regem inungi &
B coronari fecerunt a domno Alardo Remenſi archiepiſcopo & ab aliis fere XX. epiſcopis Franciæ. Hic namque Ludovicus Tranſmarinus eſt nuncupatus, eo quod trans mare in Anglia fuerat enutritus. Et eodem anno XVI. calendas Martii a gallorum cantu uſque ad lucem diei ſanguineæ acies per totam cœli faciem apparuerunt. Non multo poſt Hungari Auſtraſiam, Alemanniam, Burgundiam, Franciam & Aquitaniam vaſtaverunt, & apud Senones eccleſiam S. Petri Vivi combuſſerunt, quod S. Odo Cluniacenſis abbas poſtea ſuſcepit regendum, & ibi Aregambum abbatem poſuit. Romæ poſt Stephanum Ma-
C rinus. Turonis poſt Robertum * Tetolo, prius * al. Theotelo.
decanus eccleſiæ B. Martini Turonenſis, & poſt monachus Cluniacenſis, deinde archiepiſcopus Turonenſis.

Anno Othonis III. & Ludovici regis II. erant adhuc canonici ſæculares in eccleſia S. Albini apud Andegavis, ubi Fulco Rufus comes Andegavenſis monachos poſuit, nec multo poſt obiit, & in eccleſia B. Martini Turonenſis juxta patrem ſuum ſepultus eſt. Cui ſucceſſit Fulco Bonus filius ejus; & tunc Hugo rex Italiæ, miſſo ſibi græco igne ab imperatore Græcorum, Fraxinetum caſtrum
D oppugnat, & Sarracenorum navibus exuſtis, illud expugnat, & inde eos fugat. Et tunc dederunt canonici B. Martini fructum unius præbendæ eccleſiæ S. Juliani Turonenſis ad preces * Thetolonis archiepiſcopi Turonenſis * al. Theotolonis.
qui eam de novo dedicaverat. Abbatia namque S. Juliani fundata fuit ante S. Gregorium, in honore S. Mauritii dedicata, quam, ut fertur, viri de Arverno geniti fundaverunt; ſed incertum eſt quem ordinem vel regulam ibi primitus tenuerunt; quoniam regula S.
E Benedicti adhuc ignota erat; quæ poſtea fuit a ſancto papa Gregorio declarata. Deinde abbatia hæc a Danis deſtruitur, monachi diſperguntur; ſed poſt in tempore Ludovici Tranſmarini regis Franciæ a Thetolone Turonenſi archiepiſcopo, ſicut hic dicitur, reparata, & in honore B. Mariæ & S. Juliani martyris dedicata, & a Gerſinde ſorore ejuſdem archiepiſcopi reditibus ampliatur. Ibique S. Odo Cluniacenſis a Floriaco adducitur, abbaſque præficitur; ſed non multo poſt febre corripitur,

Digitized by Google

corripitur, ſuper quo Thetolo archiepiſcopus contriſtatur, quem S. Odo conſortans ait: « De me, pater, non doleas: de me, præſul, non timeas, mors mihi quando datur, requies non pœna paratur. » Sicque lætus ſpiritum exhalavit, in crypta ſubtus altare eccleſiæ honorifice tumulatus.

Anno Othonis IV. & Ludovici regis III. duxit in uxorem idem Ludovicus rex Gerbergam ſororem Othonis imperatoris, & tunc Tanginarus frater iſtius imperatoris tranſiit ad hoſtes ejus, & *Heresburch* caſtrum imperatoris cepit, ibique ab imperatore concluſus, intra eccleſiam telis confoſſus periit.

Anno Othonis V. & Ludovici regis IV. obiit Herbertus comes Veromandenſis, & apud S. Quintinum ſepultus eſt. Tunc Ludovicus rex Franciæ Lotharingiam invadens, uſque Alſatiam venit.

Anno Othonis VI. & Ludovici regis V. Henricus frater Othonis imperatoris juxta Rhenum bello imperatorem aggreditur, milites imperatoris offendit; ſed imperator ante clavos JESU-CHRISTI lanceæ ſuæ infixos in oratione proſternitur, ſtatimque ex parte Henrici fugiunt & vincuntur, & Henricus in brachio inſanabiliter vulneratur.

Romæ poſt Marinum Agapitus annis X. Autiſſiodoro poſt Waldricum Guido, qui reſponſoria Juliani martyris edidit, & ejus feſtum incognitum, Domino revelante, celebrandum declaravit.

Anno Othonis VIII. & Ludovici regis VII. obiit S. Odo Cluniacenſis primus abbas, & in abbatia S. Juliani Turonenſis tumulatur.

Anno Othonis IX. & Ludovici regis VIII. Guillelmus dux Normanniæ filius Rollonis, ab Altone Curto in medio Sequanæ eſt occiſus, anno ducatus XXIII. Quo mortuo, Ludovicus rex Franciæ Richardum filium Willelmi ducis ex concubina de terra ſaiſivit.

Anno Othonis X. & Ludovici regis IX. cum idem Ludovicus rex in quodam feſto ſancti Martini Turonis veniret, & Fulconem Bonum comitem Andegavenſem, in eccleſia B. Martini cum aliis canonicis cantantem videret, irriſit, & eum aliis digito demonſtravit. Quo viſo, Fulco comes regi mandavit quod rex illitteratus erat aſinus coronatus. Idem vero comes litteratus erat, pulcher, facetus, humilis, largus, & armis ſtrenuus, & beati Odonis collactaneus.

Anno Othonis XI. & Ludovici regis X. cum idem rex Richardum puerum ducem Normanniæ, quem in cuſtodia habebat, male tractaret, ei furatus fuit, & hominibus & parentibus ſuis redditus: inde multi proceres Francorum tum contra regem rebellabant, & maxime Hugo Magnus Pariſienſis comes, filius Roberti regis occiſi.

Anno Ottonis XII. & Ludovici regis XI. idem rex Rothomagum venit, & ibi a Normannis ſuſcipitur. Quo audito, Aideroldus rex Danorum ad auxilium Richardi pueri cognati ſui in Franciam venit, & Ludovicum regem ad colloquium mandavit, & ita a principibus ſuis deceptus, a Normannis capitur, & conſilio Hugonis Laudunum miſſus, publicæ cuſtodiæ traditur. Carlomannus vero major filius ejus a Normannis adductus Rothomagum moritur.

Anno Othonis XIII. & Ludovici regis XII. Otho imperator cum XXXII. legionibus Franciam ad liberandum Ludovicum aggreditur. Quo audito, Normanni Ludovicum a carcere liberant: ita quod minor filius ejus & epiſcopus Sueſſionenſis pro eo obſides remanſerunt. Ipſe vero rex juramento quitavit Richardo puero totam terram, quam Rollo avus ejus poſſidebat.

Anno Othonis XIV. & Ludovici regis XIII. Otho imperator Laudunum capit, & Hugonem intra Pariſius concludit; deinde urbem Remenſem capit, & nepotem Hugonis, qui Remis archiepiſcopatum uſurpaverat, expulit, & alium ejectum reſtituit. Deinde Rothomagum recedit, & caſtellis & urbibus, quas ſuper Ludovicum ceperat, ei redditis, in Saxoniam remeavit.

Anno Othonis XV. & Ludovici regis XIV. idem rex caſtella Hugonis Magni & terram ejus diruit & vaſtavit, eo quod per eum captus fuerat a Normannis, & eodem anno obiit Thetolo Turonenſis archiepiſcopus, & juxta S. Odonem tumulatur, anno epiſcopatus XIV. cui Joſeph ſucceſſit.

Anno Othonis XVI. & Ludovici regis XV. eodem Othone ſecundam expeditionem in Franciam parante, Hugo Magnus virtutem ejus non ferens, ei juxta fluvium Carum occurrit, & pacto ſecundum voluntatem regis facto, pacem cum eo fecit, & duos leones illi dedit.

Anno Othonis XVII. & Ludovici regis XVI. Bruno frater Othonis imperatoris & archiepiſcopus Coloniæ a Roma detulit corpora ſanctorum & baculum S. Petri.

Anno Othonis XX. & Ludovici regis XIX. idem rex totum tempus vitæ ſuæ plenum ducens anguſtiarum, dum a Lauduno Remis veniret, antequam ad Axonam fluvium perveniret, apparuit ei quaſi lupus gradiens ante illum, quem rex equo inſecutus dilabitur, & pene toto corpore contritus, Remis defertur, & poſt elephantia peſte perfuſus obiit anno regni XIX. & in eccleſia S. Remigii ſepelitur; ſed prius genuerat Lotharium, qui ei ſucceſſit in regno, & Carolum juniorem qui privatis in ædibus in regno conſenuit; & ita eo defuncto, Lotharius filius ejus, favente Hugone Magno, ab Alardo Remenſi archiepiſcopo apud Remis in regem Franciæ conſecratur.

Anno Othonis XXI. & Lotharii regis Francorum II. Fulco Bonus comes Andegavenſis ad feſtum beati Martini veniens, in

Digitized by Google

portu de Cordum ſuper fluvium Carum leproſum horribilem invenit, qui rauca voce ſingultuoſo gemitu comiti ſupplicavit, ut eum in gremio ſuo per aquam transferret uſque ad eccleſiam beati Martini, quia tot & tantis ulceribus plenus erat, quod nihil incommodi ſuſtinere poterat. Quo audito, comes eum leviter in gremium recipiens, aquam intrat; cumque in medio aquæ eſſet leproſus, miſerabiliter ingemiſcens, ait ſupplicans, ut ſuggendo ore ſuo leniter removeret ſalivas quæ de illius naribus effluebant. Quo benigniter adimpleto, leproſum uſque ad beati Martini eccleſiam deportavit, & ex quo comes eum ad portam eccleſiæ poſuit, ab eo diſparuit, & ultra videri non potuit. Nocte ſequenti apparuit comiti beatus Martinus, dicens eum Jesum-Christum ſub leproſi ſpecie portaviſſe, & ob hoc cœlorum gaudia meruiſſe. Cumque in craſtinum in choro beati Martini miſſam Dominicam audiſſet, & de manu archiepiſcopi accepta Euchariſtia in ſede ſua, quæ nunc decani dicitur, reſediſſet, ſpiritum exhalavit, anno comitatus xviii. & in eccleſia beati Martini Turonenſis ſepultus eſt; cui ſucceſſit Gaufridus Griſa-tunica. Alios autem duos filios habebat Guidonem & Drogonem, qui fuerunt ſucceſſive epiſcopi eccleſiæ Podienſis.

Romæ poſt Agapitum Johannes, cui non multo poſt ejecto Leo adhuc laïcus electione omnium & conſenſu ſubſtituitur. Poſtea Romani alterata fide contra imperatorem, Johannem revocant in papatum, qui ſynodo collecta Leonem depoſuit, & ejus geſta quaſſavit. Ordinati vero a Leone juſſi ſunt ſuam præſcriptionem præſentare in carta hæc continente. *Pater meus nihil ſibi habuit, nihil mihi dedit.*

Anno Othonis xxiii. & Lotharii regis iv. Richardus dux Normanniæ, filius Guillelmi, ſuper comitem Theobaldum Carnotum & Dunenſem pagum vaſtavit: quo facto, Theobaldus comes ſuper eum * Ebroüicenſem urbem cepit; ſed dum inde reverteretur, Richardus vicit eum in portu Secanæ, ad caſas Hermentrudis-villæ, & poſtea Alanis & Danis in auxilium advocatis, urbem * Ebroüiacenſem recuperavit, poſtea dedit Emmam filiam ſuam Effredo regi Angliæ in uxorem, & fecit Fiſcannum cœnobium.

* *al.* Ebroniacenſem.

* *al.* Ebroniacenſem.

Anno Othonis xxiv. & Lotharii v. Romano Græcorum imperatore defuncto, Nicephorus imperat annis x.

Anno Othonis xxv. & Lotharii regis vi. factus eſt Hugo Magnus dux Francorum, & civitatem Pictavim obſedit; ſed papilione ſuo ab inaudita tempeſtate diruto, necnon & timore divinitus ſuper omnes immiſſo, ab urbis obſidione receſſit. Tunc obiit Gilbertus dux Burgundiæ, relinquens ducatum Othoni filio Hugonis magni, eo quod in conjugem haberet filiam Gilberti.

Anno Othonis xxvii. & Lotharii regis viii. obiit Hugo dux Françorum, & in eccleſia S. Dionyſii tumulatur. Cui ſucceſſerunt filii ejus Hugo, Otho, Henricus, & Odo clericus: quorum Hugo ducatum Francorum in loco patris habuit, Odo in clericatu remanſit; & eodem anno Lotharius rex Francorum Romam profectus, honorifice a Romanis ſuſcipitur, & imperiali honore ſublimatur.

Anno Othonis xxviii. & Lotharii regis ix. cum idem imperator Aquiſgrani Pentecoſten celebraret, duæ ſorores ejus ſcilicet Gerberga regina Francorum, Lotharii regis mater & Caroli ducis, & Hawidis uxor quondam Hugonis Magni Pariſiorum comitis, mater Hugonis *Capet*, qui poſtea rex Franciæ fuit, ad eum venerunt, ibique illa regalis proſapia tanto congratulationis jubilo eſt affecta, ut in omni vita eorum vix aliquid gaudii huic lætitiæ potuerit æquiparari. Joſeph archiepiſcopo Turonenſi mortuo, (*a*) Froterius ſucceſſit. [*a*]

Anno Othonis xxix. & Lotharii regis x. Danis qui Christum Jesum & idola ſimul colebant, cum Popone clerico in convivio altercantibus ſuper ſepultura Dei & idolorum, Danis aſſerentibus Jesum-Christum Deum eſſe, deos majores & antiquiores; Popone dicente ſolum Deum eſſe unum in ſubſtantia, trinum in perſonis, Airardus rex Sclavorum ait clerico; quod ſi ferrum ignitum in manibus illæſus portaret, quod in Deum ſicut credebat crederet: quod & factum eſt. Nam clericus ferrum ignitum illæſus portavit, & rex cum ſua gente, abjectis idolis, in unum Deum credidit.

Anno Othonis xxxi. & Lotharii regis xii. Johanne papa mortuo, ſucceſſit Benedictus menſibus duobus; poſt Leo anno uno, poſt Johannes annis vii. Tunc Theodericus Othonis imperatoris conſanguineus Metenſis ordinatur epiſcopus, qui cum legeret litteras omnium nominum epiſcoporum Metenſium, quos angelus Domini S. Clementi Metenſium epiſcopo dicitur attuliſſe, & videret eas, alias auro, alias argento, alias viliori metallo pro meritorum qualitate eſſe annotatas, videretque litteram ſui nominis argento annotatam, dixiſſe fertur, quod deinceps in epiſcopatu tanta bona faceret, quod littera ſui nominis merito aurea non argentea remaneret, quod & fecit. Nam Metis in inſula eccleſiam ſancti Vincentii conſtruxit, quam multis ſanctorum reliquiis decoravit, & multa alia bona fecit.

Anno Othonis xxxii. & Lotharii regis xiii. quidam comes Othonis imperatoris familiaris coram omnibus a dæmonio arreptus, ſeſe dentibus laniabat: ſed juſſu imperatoris ad Johannem papam adducitur, qui collo ejus

(*a*) In veteri miſſali eccleſiæ Turonenſis, ad diem xiv. cal. Julii, qua celebratur Nat. SS. Marci & Marcelliani, legitur in margine. *Obiit Joſeph Turonica urbis archiepiſcopus anno Domini* dccclvii.

Digitized by Google

catena beati Petri impoſita, eum a dæmonio liberavit. Froterio Turonenſi archiepiſcopo mortuo, ſucceſſit Hardoinus.

Anno Othonis xxxv. & Lotharii regis xvi. idem imperator venas auri & argenti in Saxonia primus induſtria ſua aperuit. Tunc Johannes papa in caſtello S. Angeli incarceratus obiit, cui ſucceſſit Benedictus, qui non multopoſt a quodam Romano ſtrangulatur; cui ſucceſſit Donus.

Anno Othonis xxxvi. & Lotharii regis xvii. idem imperator rebus bene diſpoſitis obiit, cui ſucceſſit Otho ſecundus filius ejus. Ab iſto in antea imperare incipiunt Alemanni: tamen Lotharius rex Francorum, qui a Romanis fuerat receptus ad imperium, Othonem multis præliis impulſavit, quoniam mater ſua erat filia primi Othonis & ſoror ſecundi Othonis, & tunc obiit Gaufridus Griſa-tunica comes Andegavenſis, & in eccleſia
[a] beati Martini Turonenſis (a) ſepelitur; cui ſucceſſit Mauricius conſul filius ejus.

Anno Othonis ii. & Lotharii regis xix. Eduardus rex Anglorum a noverca ſua occiditur, & martyrizatus apud Cepteſberiam in eccleſia ſanctimonialium tumulatur, cujus ſepulchrum multis miraculis decoratur.

Anno Othonis iii. & Lotharii regis xx. ducatus Lotharingiæ datur Carolo filio Lotharii regis Francorum, multis inſuper conducto beneficiis, ut & ipſe ab inſolentiis deſiſtat, & fratris ſui Lotharii moribus obſiſtat.

Anno Othonis iv. & Lotharii regis xxi. Lotharius rex Francorum Lotharingiam invadit, & cedente imperatore, quia ad pugnam paratus non erat, rex poſt multam vaſtationem repatriavit.

Anno Othonis v. Lotharii regis xxii. idem imperator a calendis Octobris uſque ad calendas Decembris, Franciam pervagatus, fines Remenſium, Laudunenſium, & Sueſſorum, & Pariſiorum diverſa clade vaſtavit, eccleſiis tamen parcens: ſed in reditu circa Axonam fluvium ſatis....

Anno Othonis vii. & Lotharii regis xxiv. idem imperator & Lotharius rex convenientes ſuper Carum fluvium pacificantur, datis invicem ſacramentis, ita quod Lotharius rex Lotharingiam abjuravit.

Anno Othonis viii. & Lotharii regis xxv. idem imperator Apuliam & Calabriam ad Græcorum imperium pertinentes aggreditur, maxime propter affinitatem quam pro uxore ſua Theophania cum imperatore Græcorum habebat.

Anno Othonis ix. & Lotharii regis xxvi. Græci conducto ſibi Sarracenorum auxilio, Othoni imperatori.... in Calabria bello omnes Romani pene delentur. Imperator vero natando evadere nitens, a nautis capitur, & a quodam eorum agnitus nec proditus, pecunia liberatur.

Anno Othonis x. & Lotharii regis xxvii. idem imperator Beneventum obſedit, & exinde corpus S. Bartholomæi Romam aſportavit, nec multo poſt tædio & languore animi deficiens Romæ moritur, & in S. Petri baſilica tumulatur, cui ſucceſſit Otho puer, filius ejus. Iſti duo ultimi tam feroces fuerunt, quod unus dicebatur ſanguinarius & mors Sarracenorum, & alter Mundi mirabilia.

Anno Othonis ii. & Lotharii regis xxix. idem Lotharius Lotharingiam rurſus invadit, & urbem Virdunum, & Godefridum ipſius urbis comitem capit. Sed cum vidiſſet Othonem imperatorem virtute militum ſuorum proficere, quæcumque invaſerat, & urbem & comitem reddit.

Anno Othonis iii. & Lotharii regis xxx. Hardoino Turonenſi archiepiſcopo mortuo, ſucceſſit Archembaudus.

Anno Othonis iv. & Lotharii regis xxxi. idem Lotharius rex Francorum obiit; cui ſucceſſit Ludovicus filius ejus.

Anno Othonis v. & Ludovici regis Francorum i. iſte Otho a Johanne papa ad imperium coronatus, reddidit B. Martino res quæ ei ablatæ fuerant in Italia.

Anno Othonis vi. & Ludovici regis ii. cum Hugo *Capet* Ludovicum regem Franciæ pluries prælio ſuperaſſet, idem Ludovicus adoleſcens obiit ſine herede. Quo mortuo, Franci elegerunt Hugonem *Capet* filium Hugonis-Magni, comitis Pariſienſis, & eum Noviomo in regni ſolio ſublimaverunt anno Incarnationis Dominicæ DCCCCLXXXIX. qui ſtatim Robertum filium fecit Aurelianis ad regnum Franciæ coronari; & quamvis plures dicant, quod hoc tempore progenies Caroli-Magni in regno Francorum defecit; ſciatis quod ſi genealogiam imperatorum Romanorum intente & aſſidue perlegiſſent, nullatenus hoc dixiſſent. Nam iſte Hugo *Capet* de progenie Caroli-Magni deſcendit in hunc modum. Carolus-Magnus genuit Ludovicum Pium imperatorem, Ludovicus genuit Lotharium imperatorem, Lotharius genuit Ludovicum imperatorem, Ludovicus genuit Carolum Craſſum imperatorem. Quo mortuo ſine herede, Hernulfus imperator filius Carlomanni, filii Ludovici regis Germaniæ, fratris Caroli-Calvi, imperium habuit & genuit Ludovicum imperatorem: Ludovicus genuit duas filias Placidam & Mathildam, quarum primogenitam dedit Corrardo filio Corrardi comitis, qui poſt eum imperavit; & aliam dedit Henrico filio Othonis ducis Saxoniæ, qui mortuo Corrardo imperatore & Placidia uxore ejus ſine herede, imperavit cum Mathilda uxore ſua, & ex ea genuit Othonem primum, qui poſt eum im-

(a) In quodam codice legit olim dominus *Carreau* in margine manu recentiori: *Falſum eſt, nam Gaufredus Griſatunica in monaſterio S. Albini Andegavenſis ſepultus eſt.*

peravit, & duas filias Gerbergam uxorem Ludovici Tranſmarini regis Francorum, matrem Lotharii regis & Caroli ducis, & aliam Havidim nomine, uxorem Hugonis-Magni Pariſiorum comitis, & ducis Francorum, matrem iſtius Hugonis *Capet*, qui ita deſcendit de progenie Caroli-Magni. Sed forſitan illi qui hoc dixerunt ita intellexerunt, quod iſte Hugo recta linea generationis de Caroli, & regum Francorum progenie non deſcendit. Vel ideo quia Carolus dux frater Lotharii regis Francorum, qui recta linea de prole regum deſcenderat, & Ludovico nepote ſuo mortuo, ſolus propinquior de ſtirpe regum remanſerat, non regnavit.

Anno Othonis VII. & Hugonis regis II. Ludovico regi Franciæ voluit in regno ſuccedere Carolus dux frater Lotharii regis, patruus Ludovici regis, utpote quod ex paterna & avita ſucceſſione ſibi debitum videbatur. Contra Hugonem itaque regem regni uſurpatorem inſurgit, eumque bello perurgens, Laudunum urbem capit. Mox Hugo eum in Lauduno obſidet; ſed ſecundo obſidionis menſe obſeſſi proſilientes caſtra obſidentium incenderunt, & ipſe rex Hugo, plurimis ſuorum peremtis, turpiter fugiens vix evaſit. Poſt hæc idem Carolus Montem-acutum expugnat, Sueſſionis uſque vaſtando peraccedit. Inde Remis aggreditur, & Laudunum multa cum præda revertitur. Poſtea vero dolo Aſcelin epiſcopi Laudunenſis urbs capta eſt, & Carolus cum uxore ſua vinculis alligatus, & in turri Aurelianis poſitus, ubi & ejus uxor gravida peperit geminos, qui poſtmodum adulti ad imperatorem confugerunt.

Anno Othonis VIII idem Hugo rex totius Franciæ ſynodum congregavit, & ibi Arnulfum Remenſem archiepiſcopum, filium Lotharii regis Francorum, natum de concubina, deponi fecit, dicens non eſſe juſtum, ut archiepiſcopus fieret, qui de legitimo matrimonio non fuiſſet. Quo facto, Gerbertum Floriacenſem monachum, philoſophum, archiepiſcopum Remis conſtituit, eo quod idem Gerbertus Roberti filii ſui doctor extitiſſet, & multa litterarum ſcientia præpolleret. Quæ res cum ad Romani pontificis notitiam perveniſſet, Leonem abbatem ibi miſit, qui vice apoſtolica, coacto Remis concilio, Gerbertum depoſuit, & Arnulfum injuſte depoſitum ſedi ſuæ reſtituit. Gerbertus itaque depoſitus ad Othonem imperatorem ſe contulit, quem & ipſe litteris erudierat. Qui eum primo conſtituit archiepiſcopum Ravennæ, & poſtmodum papam Romæ.

Anno Othonis IX. & Hugonis regis IV. S. Maiolus Cluniacenſis abbas apud Silviniacum obiit. Cui Odilo Arverniæ oriundus ſucceſſit, qui mirabili pietate inſignis, non ſolum vitæ exemplis, ſed & miraculis in vita ſua claruit. Hic cum reprehenderetur quod in peccantes miſericordior juſto videretur, *Si damnandus ſum*, inquit, *malo damnari de miſericordia, quam de duritia.*

Anno Othonis X. & Hugonis regis V. Mauricius comes Andegavenſis in lecto ægritudinis extremæ decubuit.

Anno Othonis XI. & Hugonis regis VI. obiit Mauricius conſul comes Andegavenſis, & in eccleſia S. Martini Turonenſis ſepelitur. (a) Cui ſucceſſit Fulco Nerra filius ejus. [a]

Anno Othonis XIII. & Hugonis VIII. mortuo Johanne papa, ſucceſſit ei Silveſter annis IV. Hunc ferunt fuiſſe Gerbertum Ravennenſem.

Anno Othonis XIV. & Hugonis regis IX. obiit Hugo *Capet* rex Francorum anno Domini DCCCCLXXXXVIII. & regni IX. non tamen regni diademate uſus. Cui ſucceſſit Robertus filius ejus, ſimplex, piiſſimus, benivolus, devotus, & totius religionis amator egregius, innumeris eleemoſynis deditus, & litterarum ſcientia imbutus. Nam & compoſuit *Rex omnipotens. Sancti Spiritus. Judaa & Jeruſalem.* De beato Martino, *O quam admirabilis. O conſtantia martyrum*, & regnavit poſt mortem patris annis XXXIV.

Anno Othonis XV. & Roberti regis I. obiit Richardus dux Normanniæ filius Wilhelmi anno ducatus LII. cui ſucceſſit Richardus filius ejus, ad quem eodem anno Effredus rex Angliæ filius Eduardi in Normanniam fugatur a Suano rege Danorum, cum Emma uxore ſua, ſorore Richardi & filiis ſuis. Sed poſtea, Suano mortuo, in Angliam rediit, & Civitonem ejus filium in Danemarchiam fugavit. Hic Effredus dum baptizaretur, aquas ſtercore infecit, & ob hoc a matre converberatus, eas videre non poterat.

Anno Othonis XVI. & Roberti regis II. Civito rex Danorum in Angliam rediens, Effredum regem Angliæ apud Londoniam obſedit, ubi ipſe Effredus mortuus eſt. Cui ſucceſſit Eadmundus filius ejus, non ex Emma, ſed ex concubina, Effredo & Eduardo filiis Emmæ fratribus ſuis adhuc parvulis.

Anno Domini M. & Othonis XVII. & Roberti regis III. terræmotus factus eſt maximus, cometes apparuit, viſa eſt figura quaſi ſerpentis capite creſcente cum ceruleis pedibus. Eodem anno in Italia Creſcens patriciatu Romanorum adepto, contra Othonem imperatorem rebellat.

Anno Othonis XVIII. & Roberti regis IV. Silveſter papa, ſcilicet Gerbertus, lacrymabiliter vitam finivit.

Anno Othonis XIX. & Roberti regni V. incenſa eſt eccleſia beati Martini cum toto

(a) Hic teſtatur dominus *Carreau* alium ſe vidiſſe codicem, cujus margini appoſitum erat: *Falſum eſt, ſed Andegavis in monaſterio S. Albini jacet.*

Digitized by Google

caſtro & xxii. eccleſiis. Quo facto, ſanctus Herveus eccleſiæ beati Martini Turonis theſaurarius, eccleſiam iſtam beati Martini totam reædificavit, deſtructa & combuſta omni operatione ſancti Perpetui archiepiſcopi Turonenſis, quam ſuper beatum Martinum ædificaverat; quæ dum fierent, corpus beati Martini jacuit in parva eccleſia, quæ eſt extra clauſtrum. Quo opere conſummato, ſanctus Herveus apud Deum & homines vita & converſatione laudabilis, in inſula quæ nunc S. Coſmæ dicitur, parvam eccleſiam ædificavit in honore SS. Coſmæ & Damiani, ubi die ac nocte aliquot annis a curis vacans ſæcularibus, & a mortalium abſtractus conſortio, unius vel paucorum contentus mancipiorum conſortio, oratione jugi, & jejunio, necnon & lacrymis irremedicabilibus Domini miſericordiam implorabat: ſed capitulum beati Martini carens ejus conſilio & auxilio, illum poſtea revocavit, & ei cellulam juxta *oratorium S. Baſilii* tradidit, ubi poſitus conſilium & auxilium præbens, nec a priori ſanctitatis religione degenerans Domino ſerviebat. Illud oratorium erat juxta matriculam beati Martini, ſcilicet eccleſiam beatæ Mariæ de Scriniolo, ubi moniales erant, quas idem Herveus apud Bellum-montem poſuit, in quo loco tam de rebus propriis, quam de rebus eccleſiæ beati Martini abbatiam conſtruxit. Hoc tempore quidam religioſus a Jeroſolymis rediens, in Sicilia cujuſdam recluſi humanitate aliquandiu recreatus, didicit ab eo inter cetera, quod ibi vicina eſſent loca eructuantia flammarum incendia, quæ loca vocantur OLLÆ VULCANI, in quibus animæ reproborum diverſa ſupplicia patiuntur. Ad hæc exequenda ibi dæmonibus deputatis, quorum voces, iras & terrores & ejulatus ſæpe ſe audiſſe dicebat plangentium: quod animæ impiorum eriperentur de manibus eorum per eleemoſynas & preces fidelium, & maxime per orationes Cluniacenſium monachorum indefeſſe orantium pro requie defunctorum. Quo ex narratione illius religioſi comperto, Odilo abbas Cluniacenſis necnon & epiſcopi & abbates totius Galliæ ſtatuerunt, quod die lunæ cujuſlibet hebdomadæ fidelium omnium defunctorum memoria per univerſas eccleſias celebraretur. Tunc Otho imperator, degens Romæ, tractabat qualiter jura regni & eccleſiæ poſſet ad ſtatum priſtinum reformare: quo Romani commoti, contra eum conſpirant; & aliquot militum ejus peremptis, eum in palatio obſident: à quo per induſtriam Henrici Bajoariæ ducis, & Hugonis marchionis Italiæ ſimulato pacto vix extractus, Roma diſcedit comitante papa. Et quia uxor Creſcentis eumdem imperatorem ſpe regnandi ad amorem ſuum complexerat, dolens pro ejus diſceſſu, venenum ei miſit, quo ille conſumtus, in Italia moritur. Cui ſucceſſit Henricus filius Henrici ducis, qui fuit genitus de Henrico primo Othonis imperatoris fratre.

Henricus tempore Johannis, & Johannis, Sergii, Benedicti, & Johannis imperat annis XXII. Hic mox ut regnare cepit, potentiores regni bella ſibi concitare volentes celeriter ſubjugavit, & reges gentilium in interiori Germania commorantes, qui Winidi dicebantur, tributarios fecit. Hujus anno primo & Roberti regis VI. Henrico duce Burgundiæ mortuo, mota eſt contentio ſuper ducatu Burgundiæ, Burgundionum primoribus Roberto regi rebellantibus, & ob hoc idem rex Robertus cum Richardo duce Normanniæ, & Francorum & Normannorum maxima multitudine Autiſſiodorum obſidet, Landrico comite ipſam urbem tenente, & defendente: cumque ad beati Germani caſtrum expugnandum rex loricatus cum tota gente intenderet, nutu divino territus, cum multa cæde ſuorum inde rediens, penetravit Ararim uſque ſuperiora Burgundiæ, ipſamque Burgundiam vaſtavit, & poſtea Franciam repedavit. Romæ poſt Johannem alter Johannes.

Anno Henrici II. & Roberti Regis VII. Fulco Nerra comes Andegaviæ Conanum regem Britanniæ in bello devicit.

Anno Henrici III. & Roberti regis VIII. Fulco Nerra comes Andegavenſis Montrichardum fundavit.

Anno Henrici IV. & Roberti regis IX. fames & mortalitas tam graviter per totum orbem invaluit, ut tædio ſepelientium vivi adhuc ſpem trahentes obruerentur cum mortuis, & tunc inventa eſt caliga Domini JESU CHRISTI in abbatia S. Juliani Turonenſis.

Anno Henrici V. & Roberti regis X. Eadmundus rex Angliæ cum Suenone rege Danorum ſæpe pugnavit, & poſt pace cum eo facta, & ei Anglia partita, dolo illius Suenonis a cubiculariis ſuis eſt occiſus, eo quod legibus eorum ſubeſſe nolebat, & ita martyrii gloria decoratus, innumeris miraculis effulſit; cujus caput abſciſſum lupus ſævus ſervavit illæſum, illud in ſylvam deferens inter pedes diligentiſſime collocavit. Quod cum poſtmodum a pluribus quæreretur, vocem hujuſmodi fertur emiſiſſe *her her her* quod ſonat: *hic hic hic*; ſicque caput inventum cum corpore ſepelitur. Sancto itaque Edmundo ſic martyrizato, Sueno rex Danorum toti Angliæ imperavit, & Emmam quondam uxorem Effredi regis in uxorem duxit, & regnavit XX. annis: ſed Effredus & Eduardus, filii Emmæ & Effredi, tota vita Suenonis in Normannia fuerunt.

Anno Henrici VII. & Roberti regis XI. idem imperator caſtrum Valentianas ſitum in marchia Franciæ & Lotharingiæ, quod Balduinus comes Flandrenſis invaſerat, obſidet, concurrentibus ad auxilium ejus Roberto rege Francorum, & Richardo duce

Digitized by Google

Normanniæ; ſed poſtmodum ſeditione coactus, Valentianas Baldoino comiti beneficiavit, & ei Walacras addidit: deinde Italiam petiit, ut ſubveniret ſuis, quos Græci premebant, circa Beneventum, Salernum & Capuam debacchantes, ibique Trojam civitatem cepit.

Romæ poſt Johannem Sergius, poſt Benedictus. Turonis poſt Archembaldum Hugo in epiſcopatu ſucceſſit. Tunc Hungari fidem recipiunt per Gilam ſororem imperatoris, quæ nupta regi Hungariæ, eum ſua prædicatione cum tota gente baptizari fecit, ut adimpleretur quod dictum eſt: *Salvatur vir infidelis per mulierem fidelem*: ille vero rex baptizatus Stephanus eſt vocatus. In Lotharingia juxta montem Caſtrologum fonticulus aquæ multis ſaluberrimus in ſanguinem eſt converſus. Hoc tempore Robertus rex Franciæ Berta regina uxore ſua cauſa conſanguinitatis repudiata, Conſtantiam duxit uxorem, de qua genuit Hugonem regem, qui coronatus eſt, & poſt VIII. annos ante patrem ſuum mortuus eſt; & Henricum qui poſt eum regnum obtinuit, & Robertum minorem, quem ducem Burgundiæ fecit; & primogenitum Odonem, qui nimis ſtultus fuit, & ob hoc regnum perdidit.

Anno Henrici VII. & Roberti regis XII. terra Jeroſolymorum, permittente Deo, ab immundis Turcis invaſa, & Jeruſalem capta, & Sepulchrum Domini ab eis poſſeſſum eſt. Eodem anno multi Judæi præ timore baptizati ſunt, & in multis locis timor & mœror corda plurimorum occupavit, qui audito hoc timore, adeſſe finem ſuſpicabantur. Quidam vero animi ſanioris ſalubri utentes conſilio, de vitæ ſuæ correctione attentius ſtuduerunt.

Anno Henrici VIII. & Roberti regis XIII. Fulco Nerra comes Andegavenſis, pœnitentia ductus, Jeroſolymam adiit. Cumque Sarraceni audiiſſent, quod vir nobilis eſſet, eum intrare Sepulcrum non permiſerunt, niſi prius promitteret, quod ſuper Sepulcrum & Crucem Jesu Christi mingeret: quod comes invitus promittens, quæſivit veſicam arietis, quam bene mundavit & vino albo replevit, & ea poſita inter femora, flens diſcalciatus ad Sepulcrum venit, & vinum de veſica ſuper illud & Crucem effudit, coram Sarracenis urinam ſimulans effudiſſe. Quo facto, in orationem proſtratus, maximum fruſtum de lapide Sepulcri dentibus ſuis evulſit, & eis ignorantibus aſportavit: de quo in patriam ſuam regreſſus, abbatiam Belli-loci in honore S. Sepulcri in Turonenſi diœceſi fundavit, & in Ambaſiaco villa in eccleſia B. Mariæ, quæ S. Florentini dicitur, poſuit de Cruce Domini, & de corrigia de qua manus Chriſti ligatæ fuerunt, & corpus S. Florentini ibi aſportavit; & cum Sulpitio domino Ambaſiæ, qui tunc temporis erat theſaurarius B. Mar-

A tini Turonenſis, canonicos ibi inſtituit, ſancto Herveo prius theſaurario B. Martini Turonenſis & patruo iſtius Sulpitii, ſicut ſuperius dicitur, quaſi in heremo converſante.

Anno Henrici IX. & Roberti regis XIV. gens Danorum Angliam vaſtat, Cantuariam obſidet & expugnat, & Elphegum illius urbis archiepiſcopum gladio trucidat. Terram vero S. Edmundi omnino deſtruit, ubi viſibiliter S. Eadmundus in habitu militari apparens, Suanum ducem eorum lethaliter vulneravit: quo mortuo, gens ipſa receſſit.

Anno Henrici X. & Roberti regis XV. obiit B. Herveus B. Martini Turonis theſaurarius, & in ejuſdem ſancti eccleſia tumulatur. B

Anno Henrici XI. & Roberti regis XVI. Leothericus Senonenſis archiepiſcopus eam civitatem regi Roberto reddidit, Fromundo Senonenſi comite mortuo, & Raynaldo filio ejus ſuccedente, & Dei eccleſiam perſequente. Quo facto, Rainaldus comes nudus vix evaſit. Frater autem ejus Fromundus, & quidam milites regi reſtiterunt, & turrem aliquanto tempore defenderunt: quos tandem rex cepit, & Aurelianis incarceravit; ubi & Fromundus obiit. Rainaldus vero fugiens Odonem comitem Bleſenſem adiit, &
C Muſterolium caſtrum ſuper Sequanam eximendo munivit. Poſtea reſumtis viribus, Senonenſem urbem obſidet, & terram vaſtavit, cum quo rex Robertus poſtea pacem fecit, ita quod poſt obitum ejus urbis medietas eccleſiæ S. Stephani remaneret, & alia medietas ad regis dominium deveniret. Sed ille quod promiſerat non ſervavit.

Anno Henrici XII. & Roberti regis XVII. fecit Sulpitius dominus Ambaſiæ apud Ambaſiam turrem lapideam tam altam, quod exinde poſſet videre Turonis villam & eccleſiam confeſſoris. * *Martini.

D Anno Henrici XIII. & Roberti regis XVIII. circa principium menſis Auguſti occidit Cinito Angliæ rex eos qui S. Edmundum occiderant; & tunc fuit dedicata eccleſia beati Martini Turonenſis in feſto æſtivali.

Anno Henrici XIV. & Roberti regis XIX. vicit Fulco Nerra comes Andegavenſis Odonem comitem Bleſenſem in bello apud Pontem-levem, & poſt oppidum fecit ſuper montem Bruti (*a*) ad Turonis diſtringendam, quæ Odonis erat; & deinde Salmurium ſuper eumdem Odonem cepit. [*a*]

E Anno Henrici XVI. & Roberti regis XXI. Hugone archiepiſcopo mortuo ſucceſſit Arnulfus.

Anno Henrici XVII. & Roberti regis XXII. obiit Burchardus Wormacienſis epiſcopus, qui librum illum qui Canon divinus dicitur, edidit, defloratis ſcripturarum ſententiis compilatum.

Anno Henrici XVIII. & Roberti regis XXIII.

(*a*) In margine codicis domini *Carreau* appoſitum *Montem-Budelli*, vulgo *Monboyau*.

Digitized by Google

facta eſt abbatia ſancti Nicolai Andegavenſis a Fulcone Nerra comite Andegavenſi.

Anno Henrici xix. & Roberti regis xxiv. Fulco comes in abbatia S. Nicolai quam fecerat, abbatem inſtituit.

Anno Domini MXXII. & Henrici xx. & Roberti regis xxv. S. Herveo eccleſiæ B. Martini Turonis theſaurario defuncto, monachi Majoris-monaſterii inſulam S. Coſmæ gratia refocillandorum fratrum ſub annuo cenſu a canonicis B. Martini receperunt; ſed poſtea rebelles canonicis fuerunt, juſtitiam loci eccleſiæ Majoris-monaſterii vindicantes; & ob hoc judicio procerum & clericorum ab inſula ſunt ejecti. Et eodem anno tanta ſiccitas & intemperies aëris fuit, ut multi homines & animalia præ calore deficerent.

Anno Henrici xxi. & Roberti regis xxvi. idem imperator & Robertus rex Francorum ſuper Carum fluvium apud Evoſium * convenerunt de ſtatu regni & imperii tractaturi, & ibi imperator tanta largitus eſt, quod opibus regum Perſarum & Arabum poſſet imperatoris munificentia comparari. Romæ poſt Benedictum Johannes frater ejus. Cui idem Benedictus defunctus apparuit dicens, ſe pœnis infernalibus cruciari, ſed ſperare ſe interventu Odilonis Cluniacenſis abbatis poſſe ſalvari. Pro quo Odilo tamdiu omni genere orandi aſſiduus laboravit, donec ſibi revelaretur, ſe pro illo exauditum eſſe.

* Eſve ſur Cher.

Anno Henrici xxii. & Roberti regis xxvii. idem imperator infirmitate correptus, conſulentibus ſe principibus ſuper ſubſtitutione imperii, deſignavit eis Conrardum virum regii generis & egregiæ libertatis, qui ſe numquam ſubmiſerat alicujus ſervituti, & ita eo mortuo, Corrardus ſucceſſit.

Corrardus tempore Johannis & Benedicti imperat annis xv. Hujus anno primo & Roberti regis xxviii. clarebat in Italia Guido Aretinus mirabilis muſicus, qui gammam & regulas cantus compoſuit, & ſex vocibus quas ſolas muſica recipit, nomina impoſuit. Nam prius quaſi per uſum cantabant.

Anno Corrardi ii. & Roberti regis xxix. Cinito rex Angliæ Romam perrexit; in quo itinere tanta largitus eſt eccleſiis, pauperibus, peregrinis, infirmantibus, incarceratis, & etiam Fulgeberto epiſcopo Carnotenſi ad faciendam eccleſiam B. Mariæ, quanta nullus rex antea dederat.

Anno Corrardi iii. & Roberti xxx. idem imperator Henricum filium ſuum adhuc puerum ſublimavit Aquiſgrani in regnum, & poſtea ipſe Romæ in imperatorem conſecratur, & quoſdam Italicos contra ſe rebellantes compeſcuit. Tunc obiit Richardus dux Normanniæ filius Richardi, anno ducatus xxix. relinquens duos filios, quos de Judita filia Conani regis Britanniæ genuerat, ſcilicet Richardum & Robertum, qui Richardus patri in ducatu ſucceſſit; ſed eodem anno a Roberto fratre ſuo veneno occiditur.

Anno Corrardi iv. & Roberti regis xxxi. obiit Cinito rex Angliæ, cui ſucceſſit Haroldus filius ejus, & regnavit iv. annis. Hic Emmam novercam ſuam ſtatim a regno fugavit. Tunc Robertus fratre ſuo, ſicut dicitur, occiſo, Normanniæ ducatum arripuit: cumque apud Rothomagum eſſet, filiam cujuſdam, quam ad choros vidit, in tantum adamavit, quod eam defloravit. Quæ cum in prima nocte jaceret cum duce, & obdormiſſet, vidit per ſomnium inteſtina ſua velut quamdam maximam arborem ſuper Normanniam & Angliam dilatari: quod & factum eſt. Nam dux Robertus genuit ex ea in illa nocte Guillelmum nothum, qui poſt mortem ejus fuit dux Normanniæ, & poſtea rex Angliæ. Dux vero Robertus, nato dicto Guillelmo, in iſto eodem anno matrem pueri quam defloraverat, duxit in uxorem.

Anno Corrardi v. & Roberti regis xxxii. princeps Apuliæ cum Græcis viriliter pugnavit, & eos devicit.

Anno Corrardi vi. & Roberti regis xxxiii. hæreſis nova & inaudita apud Aurelianis exorta eſt; ſed judicio concilii ibi congregati omnes hæretici, qui erant meliores clerici civitatis, incendio concremantur.

Anno Domini MXXXI. & Corrardi vii. & Roberti regis xxxiv. idem Robertus rex Francorum moritur, cui ſucceſſit Henricus filius ejus, & regnavit annis xxx. Et eodem anno tanta fames fuit in Gallia, quod in quibuſdam locis vix alter ab alterius carnibus abſtineret.

Anno Corrardi viii. & Henrici regis ii. obiit Haroldus rex Angliæ, cui ſucceſſit Ardenutus frater ejus, qui Eduardum fratrem ſuum ex Emma filium Effredi regis, a Normannia revocavit, & ſecum retinuit. Nam Effredus frater ejus major a Gudonio occiſus fuerat poſt mortem Arnoldi, antequam Ardenutus rex eſſet.

Anno Corrardi ix. & Henrici regis iii. Ardenutus rex Angliæ dedit ſororem ſuam Henrico filio Corrardi imperatoris, quæ poſtea de adulterio accuſata, ſucciſo poplite accuſantis in bello victi, ſuper hoc expurgata ſanctimonialis eſt effecta; nec multo poſt Ardenutus rex Angliæ pater ejus, inter pocula mortuus eſt, cui ſucceſſit Eduardus filius Effredi regis auxilio Godonii, qui filiam ſuam ei dedit.

Anno Corrardi x. & Henrici regis iv. dum Godoinus ante Eduardum regem Angliæ ad menſam ſe vellet purgare per offam de morte Effredi fratris regis, illius ſtatim offa ſuffocatus interiit. Romæ poſt Johannem Benedictus. Senonis poſt Leothericum Gelduinus, qui per ſimoniam electus, in eccleſiam Senonenſem intrare non potuit.

Anno Corrardi regis xi. & Henrici regis v. idem Henricus rex cum Fulcone comite An-

degavenſi & exercitu multo Senones venit, & villam & eccleſias omnino deſtruxit, & poſt cum Odone comite pacem fecit, ita quod medietas villæ regi remanſit, & Gelduinus archiepiſcopus in ſua ſede reſtituitur. Tunc Robertus dux Normanniæ pœnitentia ductus, nudipes Jeroſolymam petiit, & ſtatim rediens Apuliam, principem Apuliæ contra Græcos adjuvit, & Italos diſcordantes debellavit, & vicinis gentibus terrorem incuſſit, & hac de cauſa cœperunt Normanni in Sicilia & Apulia dominari: nec multo poſt obiit, & Bithiniæ ſepelitur anno ducatus VII. cui ſucceſſit Guillelmus filius ejus.

Anno Corradi XII. & Henrici regis VI. obiit Fulco Nerra comes Andegavenſis, & in eccleſia Belli-loci, quam ipſe fundaverat, eſt ſepultus; cui ſucceſſit Gaufridus Martellus filius ejus.

Anno Corradi XIII. & Henrici regis VII. duxit Gaufridus Martellus comes Andegavenſis uxorem ſterilem, quia numquam ex ea filios vel filias procreavit. Tunc Henricus rex Franciæ Guillelmum ducem Normanniæ puerum octennem in tutela recepit; cujus terræ Gaufridus Martellus comes Andegavenſis damna intulit infinita, etiam propinqui ſui, eo quod nothus erat; & quia eum puerum & ſine conſilio videbant, in quantum poterant infeſtabant.

Anno Corradi XIV. & Henrici regis VIII. Odo Campanienſis comes contra Corradum imperatorem rebellans, Lotharingiam incurſat, caſtella oppugnat, urbem Leuchorum quæ Tullus dicitur obſidet, & poſtea Barum caſtrum capit; cui Gothelo dux cum Lotharingis occurrit, & conſerto prælio apud Barum, Odo comes perimitur, & Francorum exercitus gravi cæde attritus, a Lotharingis fugere compellitur.

Anno Corradi XV. & Henrici regis IX. menſe Aprili maxima ignea trabes currens ſuper ſolem, viſa eſt in terram cadere, cujus veſtigia videri potuerunt. Et ſequenti Pentecoſte cum Corradus imperator ad miſſam in quadam eccleſia coronaretur, tam gravia fuerunt tonitrua & fulgura, ut aliqui mente excederent, aliqui exhalarent. Brunnus vero epiſcopus, qui miſſam cantabat, & ſecretarius imperatoris cum aliis tribus dixerunt, ſe inter miſſarum ſolemnia vidiſſe ſanctum Ambroſium imperatori indignando minantem; nec multo poſt imperator in Italia deceſſit, cui ſucceſſit Henricus filius ejus. Tunc Benedictus papa a Romanis ejectus eſt a papatu, & alius inſtitutus; unde in eccleſia Dei grave ſcandalum fecit.

Henricus filius Corradi tempore Benedicti, Silveſtri, Gregorii, Clementis, Damaſi, Leonis, & Victoris imperat annis XVII. Iſte in tantum bellicoſus fuit, quod de eo dictum eſt: *Cæſar tantus erat, quantus & orbis*; & ita facetus, quod clericum, qui ſororem ſuam ſanctimonialem equitaverat, epiſcopum inſtituit. Hujus anno primo & Henrici regis X. Benedicto papa mortuo in exilio, & alio ejecto, Silveſter præſidet LVI. diebus. Quo defuncto, Gregorius præſidet annis II. Hic ſtatim cum imperatore & Romanis pugnavit, & multos eorum occidit, pro quo ſanguinarius dictus eſt; cui etiam mortuo portæ S. Petri ſponte apertæ ſunt, ſed ſimoniace papatu invaſo, cum eſſet rudis litterarum, ad vices eccleſiaſtici officii exequendas, ſecum papam conſecrari fecit, quod cum multis non placeret, tertius ſuperducitur, qui ſolus vices duorum ſuppleret; & ita eis de papatu altercantibus, Henricus imperator Romam venit, qui illos tres canonica & imperiali cenſura deponens, Clementem ibi inſtituit, qui eum ad imperium conſecravit, Romanis jurantibus ſe numquam ſine conſenſu ejus papam de cetero electuros.

Anno Henrici II. & Henrici regis XI. cum idem imperator in Saxonia eſſet, in abbatia S. Galli, ſervientes archiepiſcopi Maguntiæ & abbatis in die Pentecoſtes in eccleſia ſeſe interfecerunt, & poſtea eo die ad miſſam ad ultimum verſum ſequentiæ diabolus in aëre exclamavit: hunc diem bellicoſum ego feci: quod imperator audiens, juſſit ſequentiam iterum decantari.

Anno Henrici imperatoris III. & Henrici regis XII. comes Andegavenſis Gaufridus Martellus nomine, vicit in bello Theobaldum comitem Bleſenſem, & eum cepit, & pro ejus redemtione habuit urbem Turones, & Chainonem & Lengiciacum; nam comes Andegavenſis vexillum S. Martini in illo bello, ſicut conſuetudo eſt, habebat; quod videntes inimici ejus fugerunt, per miraculum videntes alios ex parte comitis Andegaviæ veſtitos candidiſſimis indumentis.

Anno Henrici imperatoris IV. & Henrici regis XIII. Gaufridus Martellus comes Andegavenſis, vicit in bello Guillelmum comitem Pictavenſem, & eum cepit, pro cujus redemtione habuit Sanctonas cum toto pago.

Anno Henrici imperatoris V. & Henrici regis XIV. valida fames Galliam & Germaniam oppreſſit, & eodem anno factum eſt Caſtrum-Raginaldi, dictum a Raginaldo filio Gaufridi ejuſdem turris domini.

Anno Henrici imperatoris VI. & Henrici regis XV. conſtructa eſt eccleſia ſancti Sepulchri in Bituria, ad formam Sepulchri Jeroſolymæ.

Anno Henrici imperatoris VII. & Henrici regis XVI. cum Gaufridus Martellus comes Andegaviæ & uxor ſua Vindocini eſſent, & de nocte per feneſtram aſpicerent, viderunt tres ſtellas cadere in fonte qui ſub caſtro erat, & ob hoc epiſcoporum & abbatum & baronum conſilio, idem comes ſuper fontem illum conſtruxit eccleſiam Trinitatis, & de Majori-monaſterio monachos ibi poſuit; uxor

uxor vero ejus eccleſiam ſancti Georgii fabricavit.

Anno Henrici imperatoris VIII. & Henrici regis XVII. obiit Odilo Cluniacenſis abbas virgo centenarius, cui Hugo ſucceſſit.

Anno Henrici imperatoris IX. & Henrici regis XVIII. Clemente papa mortuo, ſucceſſit Damaſus, poſt Bruno Tullenſis epiſcopus, qui vocatus eſt Leo. Hic cum ad capeſſendam ſedem apoſtolicam Romam tenderet, audivit voces angelorum canentium: *Dicit Dominus, ego cogito cogitationes pacis & non afflictionis.*

Anno Henrici imperatoris X. & Henrici regis XIX. celebravit Leo papa apud Remis concilium, & ibi Gelduinum Senonenſem & Lingonenſem epiſcopos ſimoniacos depoſuit.

Anno Henrici imperatoris XI. & Henrici regis XX. miſit Leo papa epiſtolam ad Conſtantinum imperatorem Græcorum, animum ejus ſibi concilians, ad Græcorum hæreſes confutandas, qui ut ſimoniaci, donum Dei vendebant; ut Valeſii, hoſpites ſuos caſtratos etiam ad epiſcopatum promovebant; ut Arriani, Latinos baptizatos rebaptizabant; ut Donatiſtæ, in ſchola græca ortodoxam eccleſiam eſſe jactabant; ut Nicolaitæ, nuptias ſacerdotibus concedebant; ut Severiani, maledictam dicebant legem Moyſi; ut Pneumatomachi, profeſſionem Sancti-Spiritus a ſymbolo abſcindebant; ut Nazareni, Judaiſmum in baptizandis pueris obſervabant, de fermento ſacrificabant, & Latinos azymos vocabant, & eorum eccleſias claudebant; & Romanam eccleſiam anathematizabant, eique Conſtantinopolitanam eccleſiam præponebant.

Anno Henrici imperatoris XIII. & Henrici regis XXII. corpus Pallantis filii Evandri Romæ repertum eſt incorruptum, hiatus vulneris quatuor pedibus & ſemis menſuratus eſt, corpus altitudine murum ſuperabat, lucerna ad caput eſt inventa, quæ nec flatu nec liquore extingui poterat, ſed foramine ſubtus flammam cum ſtylo facto, & introducto aëre extincta eſt.

Anno Henrici imperatoris XIV. & Henrici regis XXIII. fuit in confinio Britanniæ & Normanniæ una vel potius duæ mulieres, quæ duo habebant capita & quatuor brachia, & omnia gemina uſque ad umbilicum, & inferius omnia ſingula; una loquebatur, edebat, ridebat; altera tacebat, eſuriebat & flebat, & una defuncta, alia per dies aliquot ſupervixit.

Anno Henrici imperatoris XV. & Henrici regis XXIV. Leone papa mortuo, Victor ſucceſſit. Turonis poſt Arnulfum Bartholomæus.

Anno Henrici imperatoris XVI. & Henrici regis XXV. in vigilia cœnæ Domini luna nigra ſicut carbo extinctus, & eodem anno obiit Gaufridus Martellus comes Andegaviæ, & ſepultus eſt in abbatia S. Nicolai, quam fecit: quoniam pater ſuus eam incœperat. Super cujus tumulum tale epitaphium denotatur.

Dum viguit tua, dum valuit, Martelle, poteſtas,
Fraus latuit, pax magna fuit, regnavit honeſtas.

Hic comes cum heredes non haberet, & moreretur, reliquit terram duobus nepotibus ſuis, ſcilicet Gaufrido Barbato totam Turonicam cum Laudunenſi caſtro, & Fulconi *Richin* Andegaviam & Xantonas cum pago Xantonico.

Anno Henrici imperatoris XVII. & Henrici regis XXVI. fundata eſt abbatia B. Mariæ de Caritate a S. Girardo, qui in ea tumulatur. Tunc Victor papa in Gallias veniens, glorioſe ab Henrico imperatore ſuſcipitur, nec multo poſt eo præſente, idem imperator moritur, & apud Spiram tumulatur. Cui ſucceſſit Henricus filius ejus. Tunc Guillelmus dux Normanniæ Mathildem filiam Balduini comitis Flandriæ duxit in uxorem in hunc modum: Cum ipſa a patre ſuo de ſponſo recipiendo ſæpius rogaretur, eique Guillelmus Normanniæ a patre qui eum longo tempore nutrierat, præ aliis laudaretur, reſpondit numquam nothum recipere ſe maritum. Quo audito, Guillelmus dux clam apud Brugis ubi puella morabatur, cum paucis accelerat, eamque regredientem ab eccleſia pugnis, calcibus & calcaribus verberat & caſtigat; ſicque aſcenſo equo cum ſuis in patriam remeat. Quo facto, puella dolens ad lectum decubat: ad quam pater veniens, illam de ſponſo recipiendo interrogat & requirit: quæ reſpondens dixit: ſe numquam habere maritum, niſi Guillelmum ducem Normanniæ, quod & factum eſt.

Henricus filius Henrici tempore Victoris, Stephani, Benedicti, Nicolai, Alexandri, Gregorii, Clementis, Victoris, Urbani, & Paſchalis imperat annis L. Hic duos filios habuit, Corrardum, qui Italia ſubjugata, apud Aretium Tuſciæ obiit, & Henricum qui ei ſucceſſit. Hujus anno primo & Henrici regis XXVII. tenuit Victor papa apud Coloniam concilium generale, ibique Baldoinus & Godefridus ad imperatoris gratiam ſunt reverſi, nec multo poſt idem papa moritur, cui ſucceſſit frater Godefridi ducis Stephanus. Tunc in Paderbrunna Germaniæ Paternus recluſus, de recluſo exire nolens, paſſus eſt ſe comburi. Juxta Tornacum etiam multitudo colubrorum congregata prodigioſo prælio ſeſe occidebat, pars vero quæ remanſit, ab hominibus eſt cremata.

Anno Henrici imperatoris II. & Henrici regis XXVIII. pluit ſanguis in pago Pariſiaco in quadam eccleſia ſuper populum audientem miſſam in feſto Omnium-ſanctorum. Tunc Guillelmus dux Normanniæ Cenomanniam capit, & Alanus comes ab eo Britanniam facto homagio recepit; nam Guil-

Digitized by Google

lelmus eam calumniabat, eo quod Carolus eam Rolloni cum filia ſua dederat.

Anno Henrici imperatoris III. & Henrici regis XXIX. fecit Henricus rex Francorum coronari Philippum filium ſuum puerum octennem, & inungi in regem Remis per manum Gervaſii archiepiſcopi Remenſis.

Anno Domini MLX. & Henrici imperatoris IV. & Henrici regis XXX. obiit idem Henricus rex Franciæ. Cui ſucceſſit Philippus filius ejus puerulus, quem Baldoinus comes Flandriæ aluit, & regnum gubernavit. Nam Richildem ſororem Henrici regis Franciæ patris Philippi regis habebat in uxorem. Romæ poſt Stephanum Benedictus menſibus X. poſt Nicolaus annis II.

Anno Henrici imperatoris V. & Philippi regis primo, clarebat magiſter Berengarius grammaticus, Andegavenſis archidiaconus & theſaurarius, necnon & magiſter ſcholarum, & camerarius eccleſiæ B. Martini Turonenſis, in grammatica & philoſophia clariſſimus, & in negromantia peritiſſimus. Hic, ſicut in decretis legitur, totam Franciam perturbavit: nam quidam Johannes genere Scotus ſuis dictis peſtiferum ſemen immiſcens, eumdem Berengarium tunc famoſum magiſtrum ſuo dogmate perverſo infecerat: ita ut aſſereret Euchariſtiam quam ſumimus in altari, non eſſe Corpus & Sanguinem Chriſti, ſed figuram Corporis & Sanguinis Chriſti; unde contra eum & pro eo multum a multis fuit & ſcriptis & ſermonibus diſputatum, & ob hoc a Nicolao papa Romæ in eccleſia Salvatoris generale concilium convocatur, ubi multum de Sacramento altaris præſente eodem Berengario diſputatur. Tandem idem Berengarius ſe reum eſſe coram concilio confeſſus, veniam poſtulatam ex apoſtolica clementia promeruit, & ita coram omnibus juravit: *Ego Berengarius corde credo & confiteor, panem & vinum, quæ in altari ponuntur, per myſterium ſacræ orationis & verba noſtri Redemtoris ſubſtantialiter converti in veram & propriam ac vivificantem Carnem & Sanguinem Domini noſtri* JESU CHRISTI, *& poſt conſecrationem eſſe verum corpus Chriſti, quod natum eſt de Virgine, & pro ſalute mundi oblatum in cruce pependit, & quod ſedet ad dexteram Patris; & verum Sanguinem Chriſti, qui de ejus latere fuſus eſt, non tantum per ſignum & virtutem ſacramenti; ſed in proprietate naturæ & ſubſtantia veritate, ſicut in hoc brevi continetur, & ego legi & vos intelligitis. Sic credo, nec contra hanc fidem ulterius docebo. Sic me Deus adjuvet, & hæc ſancta evangelia.* Quo facto, papa præcepit ei auctoritate apoſtolica, ne ulterius de corpore Domini cum aliquo diſputare vel docere præſumeret, excepta cauſa reducendi ad fidem eos qui ejus doctrina ab ea receſſerant. Tunc Berengarius a Roma diſcedens, Turonis venit, ibique in inſula quæ S. Coſmæ dicitur, ſæculi pompis abrenuntians, fere per XXVIII. annos aſſidue Domino militavit, aliique plures canonici ſancti Martini ſancto Spiritu, necnon & ſalutari ejus admonitione inſtructi, mutatis veſtibus, ſeſe ad illam inſulam contulerunt.

Anno Henrici imperatoris VI. & Philippi regis II. ſuſcepit epiſcopus Coloniæ (a) imperium regendum, conſilio procerum, pro Henrico imperatore adhuc puero, eo quod Agnes imperatrix mater ejus tepide imperium gubernabat. Quo facto, imperatrix abrenuntians ſæculo, Romæ in eccleſia apoſtolorum Petri & Pauli uſque ad finem vitæ Domino deſervivit. [a]

Anno Henrici imperatoris VII. & Philippi regis III. exercitus multus a Galliis ad debellandos Sarracenos proficiſcitur; ſed omni regione a Sarracenis vaſtata, urgente fame, inefficax revertitur. Tunc fuit proditio apud Andegavos, ubi Gaufridus de Pruliaco & alii barones occiſi ſunt. Hic Gaufridus de Pruliaco torneamenta invenit. Tunc Gaufridus Barbatus, qui comes erat Turoniæ, abbatiam Majoris-monaſterii deſtruxit, & ob hoc per miraculum a Fulcone fratre ſuo captus, & in reprobum ſenſum datus, per XXX. annos fuit in carcere apud Chainonem. Fulco vero frater ejus habuit totam terram.

Romæ poſt Nicolaum Alexander, contra quem Cadelo Parmenſis epiſcopus papatum ambiens, magno ſcandalo eccleſiæ fuit: quia longa inter eos concertatio, & uſque ad homicidia prorupit. Tandem Mantuæ ſynodo congregata, Alexander ſe jurejurando expurgans de ſimonia in ſede apoſtolica ſubrogatur, Cadelo vero ut ſimoniacus repudiatur.

Anno Henrici imperatoris VIII. & Philippi regis IV. S. Eduardus rex Angliæ de ſuo fine cœlitus admonetur, & ei annulus aureus a S. Johanne-Baptiſta remittitur, quem cuidam pauperi in eleemoſynam dederat. Nec multo poſt idem rex migrat ad Dominum, & Londoniæ ſepelitur. Sed quoniam heredes non habebat, regnum Angliæ reliquit Guillelmo notho duci Normanniæ cognato ſuo ex parte matris. Haroldus vero filius Godoini, rege mortuo, regnum arripuit, juramento, quod ſuper hoc Guillelmo notho fecerat, non ſervato. Quo audito, Hariwich rex Nordanymbrorum cum Teſtino & cum Flandrenſi cum mille navibus venit in Angliam regnaturus. Et Eboraci M. laïcos & C. preſbyteros de Anglis occidit. Sed Haroldus qui regnum rapuerat, ei cum VII. legionibus occurrit, & eum cum multis occidit.

Anno Henrici IX. & Philippi regis V. Guillelmus dux Normanniæ, vexillo ſibi miſſo ab Alexandro papa, & collecto grandi exercitu

(a) Anno ſcilicet, ſanctitate inſignis.

Digitized by Google

in Angliam apud Altingas appulit, & Haroldum qui ſe regem fecerat, vicit & occidit. Quo facto, in die Natalis Domini Londoniæ ad regnum Angliæ coronatur. Deinde nobiles Angliæ deprimens, cuncta ſibi ſubegit, & Nolitigandum Cantuarienſem archiepiſcopum incarceravit, ubi obiit; & apud Altingas, in loco ubi victoriam habuit, abbatiam in honore S. Martini fundavit; & ante fundaverat in Normanniam apud Cadomis abbatiam S. Stephani. Interea partita terra militibus ſuis, diverſas patitur irruptiones ab hoſtibus, contra quos dimicans multas in eos ultiones exercuit. Subactis denique cunctis hoſtibus, per totum regnum Angliæ pacem miſit. Habebat autem idem rex uxorem Mathildem nomine, filiam Baldoini comitis Flandriæ, quæ nata erat ex Richilde ſorore Henrici regis Franciæ, de qua idem Guillermus rex genuit Richardum, qui adoleſcens mortuus eſt, & Guillelmum Rufum regem Anglorum, qui poſt eum regnavit, & Robertum Curtam-ocream, cui ducatum Normanniæ dedit, & Henricum cui dedit poſſeſſionis maternæ prædia, qui in Anglia poſt Guillelmum Rufum regnavit; & Cæciliam abbatiſſam Cadomenſem, & Conſtantiam uxorem Alani comitis Britanniæ, & Adelam uxorem comitis Stephani Bleſenſis, filii Odonis comitis Campaniæ.

Romæ poſt Alexandrum Gregorius, ſub quo fundatum eſt cœnobium quod Moliſmum dicitur, in diœceſi Lingonenſi. Eodem anno idem papa celebrata ſynodo, ſimoniacos anathematizat, & uxoratos ſacerdotes a divino officio removet, & laïcis miſſas eorum audire interdicit, novo exemplo & inconſiderato præjudicio, necnon & contra ſanctorum patrum ſententiam, qui ſcripſerunt quod ſacramentum altaris, baptiſmus, & criſma, nec bonorum diſpenſatorum meritis amplificantur, nec malorum peccatis attenuantur; ex qua re tam grave ſcandalum in eccleſia oritur, quod antea ſancta eccleſia nullius hæreſis ſchiſmate tam graviter eſt attrita. Tunc in provincia Galarum, quæ Ros vocatur, inventum eſt ſepulchrum Galvani nepotis regis Arturi.

Anno Henrici imperatoris x. & Philippi regis vi. Gregorius papa totus in Henricum imperatorem invehitur, & quoſcumque poteſt ab eo verbis & ſcriptis avertit, animum etiam Agnetis matris ipſius ab eo alienat, ipſumque imperatorem Romæ excommunicat.

Anno Henrici imperatoris xi. & Philippi regis vii. dedit Fulco *Rechin* comes Andegaviæ Philippo regi Franciæ caſtrum Laudunenſe, fratre ſuo vivente, quem tenebat in carcere, ea conditione, quod non cogeret eum fratrem ſuum a carcere liberare.

Anno Henrici imperatoris xii. & Philippi regis viii. conſilio papæ, omnes Henricum A imperatorem abjurant, & Radulphum ducem Burgundiæ ſuper ſe regem ſtatuunt, corona ei a papa Gregorio miſſa, cui erat inſcriptum:

Petra dedit Petro, Petrus diadema Radulpho.

Eum etiam in regem Sigifredus Maguntiæ archiepiſcopus benedixit.

Anno Henrici imperatoris xiii. & Philippi regis ix. abſtulit Fulco *Rechin* comes Andegaviæ Ambaſiæ caſtrum cuidam Arnulpho, qui illud tenebat. Nam tunc temporis erant tres domini in Ambaſia, Sulpitius dominus Turris lapideæ, & Fulco de Taurigneio, B qui tenebat Motam Fulconis, & Hernulphus qui habebat conſulis domicilium.

Anno Henrici imperatoris xiv. & Philippi regis x. duxit Fulco comes Andegaviæ in uxorem filiam Archembaudi de Borbone, de qua poſtea genuit Gaufridum Martellum ſecundum.

Anno Henrici imperatoris xv. & Philippi regis xi. Baldoino juniore comite Flandrenſium contra Hernulphum fratruelem ſuum Flandriam occupat, & homagia recipit & munit.

Anno Henrici imperatoris xvi. & Philippi C regis xii. Arnulphus filius Baldoini comitis cum Philippo rege Francorum occurrit patruo ſuo Roberto, & pugna conſerta, Arnulphus perimitur, & Philippus rex fuga liberatur, & multis occiſis, hic Richildis mater Arnulphi, & ex alia parte Robertus capitur, & altera pro altero relaxatur. Bellum inter eos vario eventu protrahitur.

Anno Henrici imperatoris xvii & Philippi regis xiii. cum Guillelmus nothus rex Angliæ medicinam purgantem a phyſicis accepiſſet, & ob hoc in lecto per dies aliquot jacuiſſet, Philippus rex Francorum hoc audiens, arriſit eum dicens: Eum jacere ut D puerperam mulierem. Quo audito, Guillelmus rex Angliæ reſpondit: Cum ad miſſam iero, centum millia candelarum ei librabo.

Anno Henrici imperatoris xviii. & Philippi regis xiv. menſe Auguſto Guillelmus rex Angliæ, coadunato exercitu, Medantum commeavit; ſed a calore contraxit morbum, & ideo ſic remanſit, ne Franciam devaſtaret. Eodem anno in Lemovicenſi territorio quidam vir egregiæ ſanctitatis STEPHANUS nomine apud Muretum locum, qui nunc Gran- E dis-mons dicitur, primitus quaſi in heremo converſavit, agenſque ibi celibem vitam ferme quinquaginta annis, pluribus ſibi aſſociatis, ſub ſanctæ paupertatis propoſito idus Februarii ſpiritum exhalavit. Ex cujus doctrinæ ſanctæ fonte puriſſimo, ſacer ordo Grandimontis ſic incipiens in plures beatæ paupertatis rivulos emanavit.

Anno Henrici imperatoris xix. & Philippi regis xv. Autiſſiodorum civitas igne penitus eſt cremata.

Anno imperatoris Henrici xx. & Philippi

regis XVI. obiit Bartholomæus Turonenſis archiepiſcopus, cui ſucceſſit Radulphus cognomine Dei-inimicus.

Anno Henrici imperatoris XXI. & Philippi regis XVII. Autiſſiodori poſt Godefridum Robertus, qui miræ ſimplicitatis, motus carnis in tantum compreſſit, ut vix aliquando vinum bibere acquieverit.

Anno Henrici imperatoris XXII. & Philippi regis XVIII. totum tempus æſtatis nimis calidum ſine pluvia fuit, & vindemiaverunt in menſe Auguſto, & vinum optimum fuit, & abundanter fluxit, & tunc incœptum eſt cœnobium S. Salvatoris in inſula, quod dicitur Aquiſcinctus.

Anno Henrici imperatoris XXIII. & Philippi regis XIX. Turci in oriente Arabas & Sarracenos devincunt, & Armeniam & Syriam incurſantes, multas urbes necnon & ipſam Antiochiam capiunt.

Anno Henrici imperatoris XXIV. & Philippi regis XX. factus eſt terræmotus magnus cum gravi terræ mugitu.

Anno Domini MLXXXI. & Henrici imperatoris XXV. & Philippi regis XXI. ejectus eſt Radulphus Dei-inimicus ab archiepiſcopatu Turonenſi a Fulcone *Rechin* comite Andegavenſi, de mandato Philippi regis Franciæ, eo quod idem Radulphus favebat Amato & Hugoni Dienſi epiſcopo legatis Romanæ eccleſiæ, qui auferre regi epiſcopatus regni ſui ſubdole præſumebat, & ſuper hoc ſtare juri in curia regis, ſicut juraverat, renuebat. Quo facto, prædictus Radulphus a Gregorio papa petiit per nuntios, ut comes Andegavenſis & canonici beati Martini Turonenſis cum toto pago excommunicationis ſententia ligarentur, cum ipſi legatos ſuos in proceſſionem recipere noluiſſent; ad quos papa » reſpondit: Ego & multi alii in legatione Turonis fuimus, nec proceſſionem ab eis petivimus, nec petendam judicavimus, ſed omnia alia non ex debito, ſed ex caritate ab eis recepimus. Præterea multi prædeceſſores mei, ſcilicet Gregorius, Sergius, Stephanus, Adeodatus, Leo, & multi alii cum ſuis ſubditis eccleſiarum paſtoribus, eccleſiam B. Martini ab omni conſuetudine & ſubjectione liberam & quietam fecerunt, & eam exemtam eſſe penitus decreverunt; & cum tales tantique viri eam in tanta ſublimitate firmaverint, qua auctoritate auſus fuero eam a ſtatu ſuo immutare vel in aliquo derogare? Quem enim honorem eccleſia tantæ dignitatis ſummo pontifici ulterius reſervaret, ſi legato noſtro proceſſionis gloriam exhiberet? Et ita legati archiepiſcopi revertentes, nihil potuerunt contra beati Martini eccleſiam impetrare, & tunc orta diſcordia eſt inter eccleſiam beati Martini & archiepiſcopum & clerum S. Mauricii, & omnino ceſſavit fraternitas & dilectio quæ inter dictas eccleſias uſque ad hæc tempora perdurarat.

Anno Henrici imperatoris XXVI. & Philippi regis XXII. epiſcopo Meldenſi defuncto, Hugo Dienſis epiſcopus & apoſtolicæ ſedis legatus ibi Robertum abbatem epiſcopum ordinavit, quoniam Senonenſem archiepiſcopum excommunicavit, aliumque in ejus locum epiſcopum ordinans ſubrogavit, eo quod ſine ejus aſſenſu fuerat inſtitutus. A Nativitate Domini uſque ad hunc annum produxit chronicam ſuam Marianus Scotus.

Anno Henrici imperatoris XXVII. & Philippi regis XXIII. idem imperator expugnatis urbibus & caſtellis quæ contra ſe pro Hildebrando id eſt Gregorio papa erant, Romam Leonianam obſidet, qua non multo poſt capta, ipſam Romam obſidione circumdat.

Anno Henrici imperatoris XXVIII. & Philippi regis XXIV. Romani Henricum imperatorem in urbe recipiunt, & eorum judicio Hildebrandus, qui & Gregorius papa, abdicatur, & Guibertus Ravennæ archiepiſcopus in ſedem apoſtolicam ſubrogatur, & Clemens nominatur: Henricus vero imperator patricius Romanorum conſtituitur, & a Clemente papa in imperatorem benedicitur.

Anno Henrici imperatoris XXIX. & Philippi regis XXV. idem imperator Maguntiæ, concilio adunato, exegit ab omnibus, ut Gregorii papæ depoſitionem & Clementis ordinationem ſcripto appropriarent, cui aliqui manu & ore favebant, corde tamen Gregorio adhærebant. Tunc Guichardus Normannus Apuliam, Siciliam & Calabriam cum XV. millibus Normannorum cepit, Venetos devicit, Alexium imperatorem Bizantii vicit, & Henricum imperatorem Alemanniæ a Roma expulit, & expulſo Guiberto, Hildebrandum papam in ſede reſtituit, nec multo poſt mortuus eſt Venuſi Apuliæ, cujus epitaphium tale eſt.

Terror mundi Guichardus hic expulit Urbe
Quem Ligures regem, Roma, Lemannus, habent.

Quo ita mortuo, Guibertus revocatur, & Hildebrandus qui & Gregorius papa, Salernum exiliatur, eo quod excommunicabat eos, qui annulum & baculum paſtoralem de manu laïca accipiebant. Guichardo vero ſucceſſit Buamundus filius ejus, qui dux Apuliæ fuit.

Anno Domini MLXXXVI. & Henrici imperatoris XXX. & Philippi regis XXVI. incœpit ordo Cartuſiæ tali modo: Sanctus Hugo Gratianopolitanus vidit per ſomnium in ſolitudine Cartuſiæ Dominum JESUM-CHRISTUM domicilium quoddam conſtruentem, ſtellas etiam VIII. ducatum itineris ſibi præſtantes. Nec mora ad ipſum epiſcopum veniunt VII. viri, qui uno deſiderio ſuccenſi locum eremiticæ vitæ quærebant, nec adhuc repererant: Quorum primus fuit magiſter Bruno religione & ſcientia clarus, & alii IV. litterati & duo laïci, quos ſanctus Hugo gratanter

Digitized by Google

ſuſcepit, & voti compotes fecit. Ipſo nam-A que conſulente, juvante & comitante, Cartuſiæ ſolitudinem intraverunt, ædificia conſtruxerunt, & ibi quaſi in eremo Domino ſervierunt.

Anno Henrici imperatoris XXI. & Philippi regis XXVII. in Italia Venetianis meditantibus auferre corpus S. Nicolai a Mirea Liciæ a Turcis deſolata, præoccupaverunt eos Barenſes cives numero XLVII. & ab Antiochia Miream venientes, a IV. monachis tantum ibi inventis, tumbam ſancti ſibi petierunt oſtendi, qua effracta, oſſa ſancti in olei liquore natantia extraxerunt, & Barum cum B gloria detulerunt anno DCCXLV. a depoſitione ejus. Tunc Gregorius papa qui & Hildebrandus apud Salernum exulans obiit, cui Victor ſucceſſit, ſed diſſenteria diſſolutus, non multum poſt moritur, & dictum fuit quod ad primam miſſam veneno in calice poſito extinctus fuerat: & eodem anno obiit Guillelmus Nothus rex Angliæ apud Rothomagum anno regni XXII. ducatus LII. vitæ LIX. & Cadomis in eccleſia quam fecerat ſepelitur VIII. idus Septembris juxta Mathildem conjugem ſuam, quæ elapſis IV. annis, defuncta fuerat ante eum. Cui ſucceſſit Guil-C lelmus Rufus filius ejus in regnum, & XIII. annis regnavit, in principio bonus, ſed in fine peſſimus: nam reditus eccleſiarum in fiſco poſuit, & Anſelmum archiepiſcopum exiliavit, & multa alia mala fecit, & in ducatu Normanniæ ei ſucceſſit Robertus Curtaocrea filius ejus, frater iſtius Guillelmi regis.

Anno Domini MLXXXVIII. & Henrici imperatoris XXXII. & Philippi regis XXVIII. in Hiſpania rex Galliciæ Amphuſus Sarracenos debellat, & Toletum urbem per aliquot dies obſeſſam expugnat, & in ea Chriſtianitatem D dilatat.

Romæ poſt Victorem Urbanus contra Henricum imperatorem in papam electus. Nam Henricus imperator & maxima pars cardinalium & univerſi de imperio quemdam elegerunt quem Paſchalem vocaverunt, regno Angliæ eis favente; pars vero cardinalium Urbanum elegit. Qui non multo poſt Franciam veniens, a rege Franciæ necnon & regni primatibus tamquam pater & papa ſuſcipitur, ab eiſque Paſchalis reſpuitur, & tamquam ſchiſmaticus excommunicatur, & in E fine Paſchalis quaſſatur, & Urbanus ab univerſali eccleſia approbatur. Eodem anno obiit magiſter Berengarius grammaticus, fidelis & vere Catholicus, ſuper cujus tumulum tale epitaphium eſt inſertum.

Quem modo miratur ſemper mirabitur orbis,
Ille Berengarius non obiturus obit,
Quem ſancta fidei veſtigia ſumma tenentem,
Jani prima dies abſtulit, auſa nefas
Illa dies, damnoſa dies & perfida mundo,
Qua decus & rerum forma ruina ruit;
Qua ſtatus & virtus, quaſpes, qua gloria cleri,
Qua cultor juris jure ruente ruit.
Quicquid Philoſophi, quicquid cecinere poëta,
Ingenio ceſſit eloquioque ſuo.
Cui veſtis textura rudis, cui non fuit umquam
Ante ſitim potus, nec cibus ante famem,
Quem natura parens cum mundo contulit, inquit,
Degenerant alii naſcitur iſte mihi.

Hic Berengarius uſque ad finem vitæ in inſula S. Coſmæ feliciter converſatus, in clauſtro beati Martini Turonis eſt ſepultus.

Anno Domini MXC. & Henrici imperatoris XXXIV. & Philippi regis XXX. clarebat Gaufridus comes Vindocinenſis ſignifer eccleſiæ B. Martini Turonenſis.

Anno Henrici imperatoris XXXV. & Philippi regis XXXI. reliquit Fulco comes Andegavenſis uxorem ſuam de qua genuerat Gaufridum Martellum, & accepit ſororem Amaurici de Monte-forti, de qua genuit Fulconem regem Jeruſalem.

Anno Domini MXCII. & Henrici imperatoris XXXVI. & Philippi regis XXXII. quidam canonici B. Martini, relictis ſuis honoribus & præbendis, in vigilia Natalis Domini ſe ad ſanctorum Coſmæ & Damiani inſulam contulerunt, vincti compede Chriſti, & ſub diſciplina canonicæ regulæ Domino ſervituri. Quorum nomina hæc ſunt, LETARDUS canonicus & ſecretarius B. Martini, RAINARDUS ſuccentor, UMBERTUS ſacerdos matutinalis, JOBERTUS adoleſcens litterarum ſcientia eruditus, & HUGO phyſicus. Iſti ſimul ſua conferentes, officinas conſtruxerunt, & alios quoſdam deinceps in ſuum conſortium aſciverunt.

Anno Domini MXCIII. & Henrici imperatoris XXXVII. & Philippi regis XXXIII. jaculum ignitum a meridie ad Aquilonem per cœlum ferri viſum eſt calendis Auguſti prima hora noctis, & eodem anno in vigilia Pentecoſtes in eccleſia S. Johannis, dum fontes a canonicis S. Martini benedicerentur, abſtulit Philippus rex Franciæ Fulconi *Rechin* comiti Andegaviæ uxorem ſuam ſororem Amaurici de Monte-forti, de qua poſtea genuit Philippum & Florum; ſed prius de uxore propria genuerat Ludovicum Groſſum; pro quo Francia ſuppoſita fuit interdicto.

Anno Henrici XXXVIII. & Philippi regis XXXIV. in Gallia & Germania gravis fuit hominum mortalitas, & tunc obiit Radulphus Dei inimicus, Turonenſis archiepiſcopus, cui ſucceſſit alius Radulphus.

Anno Henrici imperatoris XXXIX. & Philippi regis XXXV. & Incarnationis Dominicæ MXCV. venit Urbanus papa in Franciam, & per Burgundiam & Franciam habitis conciliis, Gregorii papæ decreta renovavit, & Philippum regem Franciæ pro uxore comitis Andegaviæ excommunicavit.

Anno Domini MXCVI. Henrici imperatoris XL. & Philippi regis XXXVI. Urbanus papa

Digitized by Google

apud Turonos menſe Martio concilium congregavit, & eccleſiam Majoris-monaſterii dedicavit, & in media quadrageſima in eccleſia B. Martini more Romano corona palmarum ſe coronavit, & ibi miſſam ad altare Dominicum celebravit. Poſt in Ramis palmarum combuſta eſt eccleſia B. Martini cum omnibus ornamentis, quæ in adventu papæ extracta erant a theſauro, & clauſtrum ſimul, & ob hoc mandavit papa omnibus quod in remiſſionem peccaminum iſti eccleſiæ ſubveniant.

Anno Domini MXCVIII. & Henrici imperatoris XLII. & Philippi regis XXXVIII. Philippus rex Franciæ dimiſſa uxore comitis Andegaviæ, pro pœna amiſit omnes electiones epiſcopatuum regni ſui; comes vero pro recompenſatione uxoris ſuæ habuit electionem epiſcopi Andegavorum. Tunc etiam Gaufridus Martellus jam adultus & miles, comitatum Andegavenſem regebat pro Fulcone *Rechin* comite patre ſuo, qui tunc ſenex erat. Hic Martellus Gaufridum Barbatum patruum ſuum, qui ei comitatum quitaverat, de carcere liberavit; tamen eum bene ſervare faciebat, Hugonique de Calvo-monte ſororem ſuam cum tota Ambaſia in uxorem dedit, & in multis locis cum Guillelmo Rufo rege Angliæ ſæpe pugnavit.

Anno Henrici imperatoris XLIII. & Philippi regis XXXVIII. occiſus eſt Gaufridus Martellus Candæ caſtro, eo quod probus erat, & a noverca ſua, Fulcone comite Andegaviæ patre ſuo conſentiente, & ſepultus eſt in eccleſia S. Nicolai Andegavenſis.

Anno Domini MC. Henrici imperatoris XLIV. Philippi regis XL. concilium Pictavis celebratur, nec multo poſt abbatia Fontis-Ebraldi in Pictavenſi diœceſi fabricatur.

Eodem anno Guillelmus Rufus rex Angliæ in ſilva venaturus progrediens, a Galterio Tirello milite pro cerva ſagitta percuſſus interiit, & ad Wintoniam eſt ſepultus. Cui ſucceſſit Henricus frater ejus minor.

Anno Domini MCII. Henrici imperatoris XLVI. & Philippi regis XLII. factus eſt primo conventus in eccleſia S. Coſmæ de inſula quindecim & amplius canonicorum.

Anno Domini MCV. Henrici imperatoris XLIX. & Philippi regis XLV. Henricus rex Angliæ cepit Robertum fratrem ſuum, &c. Qui in Franciam veniens, filiam Fulconis comitis Andegaviæ duxit in uxorem, ſed propter conſanguinitatem poſtea ſeparantur.

Anno Domini MCIX. & Henrici imperatoris tertio, & Ludovici regis primo, obiit Fulco *Rechin*, comes Andegaviæ; cui ſucceſſit Fulco filius ejus, qui poſtea fuit rex Jeruſalem.

Anno Domini MCX. & Henrici imperatoris IV. & Ludovici regis II. Fulco comes Andegavenſis duxit in uxorem Eremburgim filiam Eliæ comitis Cenomanenſis, de qua genuit Gaufridum, qui ei ſucceſſit, & Heliam poſtea

A comitem Cenomanenſem, quem Gaufridus frater ſuus poſtea uſque ad mortem Turonis in carcere mancipavit. Ipſe vero Fulco ſæpe vicit Henricum regem Angliæ in prælio; ſed poſtea pace inter eos reformata, idem Fulco comes dedit filiam ſuam Guillelmo filio Henrici regis Angliæ in uxorem cum comitatu Cenomanenſi & tota Normannia ei a patre ſuo Henrico rege Angliæ conceſſa; de quibus homagium Ludovico regi Franciæ fecit, & tunc etiam Fulco comes Hugoni de Calvomonte reddidit Mont-Ricardum.

B Anno Domini MCXIII. & Henrici imperatoris ſeptimo, & Ludovici regis quinto, S. Bernardus cum XXX. ſociis & amplius ſub abbate Stephano Ciſtercium eſt ingreſſus, anno ætatis ſuæ XXII. Factum eſt poſt breve tempus ut Ciſtercienſis eccleſia, quæ rebus & gente pauper, necnon & ſterilis fuerat, plures jam abbatias nobiliſſimas parturiret. Prima quidem Firmitas fuit, ſecunda Pontiniacus, tertia Clarevallis, quarta Morimundus, quinta Prulliacus; ex quibus aliæ innumeræ diverſis locis & diverſis temporibus ſunt per eas propagatæ.

C Anno Domini MCXIX. & Henrici imperatoris XIII. & Ludovici regis XI. obiit Radulphus Turonenſis archiepiſcopus, cui ſucceſſit Gillebertus.

Anno Domini MCXXI. & Henrici imperatoris XV. & Ludovici regis XIII. fundata eſt abbatia Oratorii in epiſcopatu Andegaviæ, a Fulcone comite, & Eremburge uxore ejus.

Anno Henrici imperatoris XVI. & Ludovici regis XIV. combuſta eſt eccleſia beati Martini & caſtrum per guerram clericorum & burgenſium.

D Anno Domini MCXXIV. & Henrici imperatoris XVIII. & Ludovici regis XVI. Fulco comes Andegavenſis Muſteriolum caſtrum ſuper Giraudum Berlaii obſeſſum cepit.

Anno Domini MCXXVII. Luitherii vel Lotharii primo, & Ludovici regis XIX. obiit Gilebertus Turonenſis archiepiſcopus. Cui ſucceſſit Hildebertus prius Cenomanenſis epiſcopus, in verſificando & dictando ſcientia clarus, de quo quidam ait:

Inclytus & proſa verſuque per omnia primus
Hildebertus olet prorſus ubique roſam.

Anno Domini MCXXVIII. & Luitherii imperatoris II. & Ludovici regis XX. Baldoino
E rege Jeroſolymitano mortuo, Fulco comes Andegavenſis in regem eligitur, relinquenſque comitatum Andegavenſem Gaufrido filio ſuo, & in Syriam proficiſcens, in regem Jeruſalem coronatur.

Anno Domini MCXXIX & Luitherii imperatoris tertio, & Ludovici regis XXI. Mathildis imperatrix filia regis Angliæ data eſt uxor Gaufrido comiti Andegavenſi, de qua genuit Henricum, qui poſtea fuit rex Angliæ, & Guillelmum Longam-ſpatam, & Gaufridum *Plantagenet*, qui filiam Conani co-

Digitized by Google

mitis Britanniæ cum comitatu accepit in uxorem.

Anno Domini MCXXXIV. & Luitheri imperatoris octavo, & Ludovici regis XXVI. obiit NORBERTUS archiepiſcopus, Præmonſtratenſis eccleſiæ fundator, & Hildebertus Turonenſis archiepiſcopus, cui ſucceſſit Hugo.

Anno Domini MCXXXV. & Luitherii imperatoris IX. & Ludovici regis XXVII. cometa apparuit. Tunc obiit Henricus rex Angliæ largitatis & juſtitiæ ſingularis, eccleſiarum reparator, defenſor & recreator egentium, propugnator æquitatis, criminum vindicator, & apud Radingas ſepultus eſt anno regni XXXV. Poſt cujus obitum Stephanus comes Bononiæ, ex ſorore nepos, filius Stephani comitis Bleſenſis, frater Theobaldi comitis Campaniæ in Angliam veniens, epiſcopo Guenceſtreæ fratre ſuo eum adjuvante, ad regnum Angliæ coronatur: cui Mathildis imperatrix filia Henrici regis Angliæ, uxor Gaufridi comitis Andegaviæ pro ſe & pro filio ſuo Henrico viriliter occurrens, non ſinebat eum in pace regnare, nec multo poſt ipſa imperatrix auxilio Ludovici regis Francorum, ducatum Normanniæ occupavit cum fautoribus ſuis, mirifice in Anglia defendens partes ſuas, ne Stephanus rex dominium dilataret.

Anno Domini MCXLIII. & Conradi imperatoris VI. & Ludovici regis VI. in feſto beati Martini æſtivalis, dum Fulco rex Jeroſolymitanus venatum iret & leporem inſequeretur, equo ceſpitante ruens, mortuus eſt, per miraculum rupto collo. Ipſe enim quamdiu comitatum Andegavenſem tenuit, eccleſiam B. Martini Turonis in quantum potuit infeſtavit.

Anno MCXLVI. & Conradi imperatoris IX. & Ludovici regis IX. obiit Joſcelinus fundator eccleſiæ de Greſſu in Turonia ſitæ, & tunc primo inſtitutus eſt prioratus. *

* ordinis S. Auguſtini.

Anno MCXLIX. & Conradi imperatoris XII. & Ludovici regis XII. Hugone archiepiſcopo mortuo Engebaudus ſucceſſit.

Eodem anno MCXLIX. Henricus Ludovici regis Franciæ frater, prius theſaurarius beati Martini Turonis, poſt apud Claram-vallem monachi veſte indutus, provehitur ad epiſcopatum Belvagicæ civitatis.

Anno Domini MCLI. & Conradi imperatoris XIV. & Ludovici regis XIV. capitur Moſteriolum caſtrum ſupra Giraudum *Bellay* a Gaufrido comite Andegavenſi, nec multo poſt idem comes obiit, & Cenomannis in eccleſia ſancti Juliani ſepelitur, cui ſucceſſit Henricus filius ejus. Et eodem anno Giraudus *Beſlai* obiit, qui ſeptem annis Moſteriolum caſtrum a Gaufrido defenſarat.

Anno Domini * MCLI. & Conradi imperatoris XV. & Ludovici regis XV. facta eſt abbatia Clari-montis Ciſtercienſis ordinis. Tunc Ludovicus rex Franciæ zelotypiæ ſpiritu inflammatus, cum Alienorde uxore ſua in Aquitaniam vadit, munitiones removet, gentes ſuas exinde reducit, & poſtea rediens apud Baugenciacum caſtrum, jurata conſanguinitate, uxorem ſuam repudiat: quo facto, regina Bleſim rediit, ſed Theobaldo comite Bleſenſi eam per vim nubere volente, de nocte fugit, & inde evadens Turonis venit; cumque Gaufridus *Plantegeneſt*, filius Gaufridi comitis Andegavenſis, frater Henrici, ipſam in uxorem ducere, & apud portum de *Piles* rapere voluiſſet, ipſa ammonita ab angelis ſuis, per aliam viam reverſa eſt in Aquitaniam regionem ſuam, ibique Henricus dux Normanniæ eam duxit in uxorem, pro quo inter ipſum & Ludovicum regem Franciæ magna diſcordia inſurrexit. Genuit autem idem Henricus poſtea de eadem Alienorde regina Henricum juvenem regem Angliæ, Richardum regem Angliæ, Gaufridum comitem Britanniæ, Johannem regem Angliæ, reginam Apuliæ, quæ fuit poſtea comitiſſa S. Ægidii, reginam Hiſpaniæ, & uxorem ducis Auſtriæ, poſtea reginam Hieroſolymorum, &c.

* *al.* MCLII.

Tunc Gaufridus *Plantegenet*, qui Cainonem, Lodunum & Mirebellum in partem hereditariam habebat, ab Henrico fratre ſuo comite Andegavenſi invaditur, eique quorumdam ſeductione prædicta caſtella protinus auferuntur. Erat autem idem Gaufridus forma decorus, militia inſignis, & ita largitate omnibus antepollens, quod in quacumque villa arma ſua nova fiebant, ſtatim ut de villa exibant omnia arma militum, quæ in villa illa facta pro pretiis tenebantur, militibus etiam non quærentibus reddebantur, & de burſa dicti comitis pretia creditoribus ſolvebantur.

Anno Domini MCLIII. Friderici imperatoris primo, & Ludovici regis XVI. Ludovicus rex Franciæ Normanniam aggreſſus, caſtrum, quod *Vernon* dicitur, in deditionem recipit. Interim dum Henricus dux Normanniæ contra Stephanum regem Angliæ fortiter dimicaret, idem Stephanus rex labore debilitatus eſt & ſenio, necnon defuncto Euſtachio filio ſuo, ſpe heredis deſolatus, in hujuſmodi pacem cum Mathilde imperatrice & Henrico filio ejus convenit, quod Henrico poſt eum regnum Angliæ remaneret, & Henricus eum in patrem & ipſe Henricum in filium adoptaret: quod & factum eſt, de quo Mellinus ait: *Nocebit poſſidenti ex impiis pietas, donec ſeſe genitore induerit*; & ita Stephanus in regni ſolio in pace reſedit, & Henricus vices regis agens in ſtatum priſtinum totam Angliam reformavit: unde Mellinus ait: *Catuli leonis avita tempora renovabunt.*

Anno MCLIV. Friderici imperatoris II. & Ludovici regis XVII. pax & concordia inter Ludovicum regem Franciæ & Henricum ducem Normanniæ reformatur; nec multum

Digitized by Google

poſt mortuo Stephano rege Angliæ, Henricus dux Normanniæ in regni ſolio ſublimatur. Hic Henricus Angliam, Normanniam, Cenomanniam, Andegaviam, Turoniam, Pictaviam, Aquitaniam viriliter regens, necnon & volens alas ſuæ poteſtatis per univerſas extendere regiones, maximam partem Hiberniæ acquiſivit, de quo Mellinus ait: *Sextus Hiberniæ mœnia ſubvertet.* Sextus enim de progenie Eduardi filii Emmæ.

Anno MCLVII. Engebaudo archiepiſcopo Turonenſi mortuo, ſucceſſit Joſcius Brito, qui eccleſiam beati Martini in quantum potuit infeſtavit.

Anno Domini MCLIX. & Friderici imperatoris VII. & Ludovici regis XXII. obiit Adrianus papa; quo mortuo, cardinales pro electione facienda in beati Petri eccleſia convenerunt, & pluribus nominatis, omnes unanimiter, excepto Octaviano S. Martini preſbytero cardinali & S. Piſano & G. Cremenſi, Rollandum cancellarium, qui Alexander dictus eſt, elegerunt. Cumque eum pontificiali clamyde induere feſtinarent, ipſeque ſicut bonus paſtor ſe ſubtrahere laboraret, dictus Octavianus occurrit, & comminans ex parte imperatoris, ne illud fieret inhibuit, & manibus cardinalium mantum arripuit, & ſecum abſtulit. Quod dum nobilis quidam ſenator aſpiceret, de manibus illius mantum excuſſit, & aliis cardinalibus reddidit. Quo facto, Octavianus clericum ſuum & mantum quod occulte aſportaverat extrahens, idem Octavianus extracto pileo, demiſſo capite, cum prædicti cardinales complices ejus in partem aliam diſceſſiſſent, a clerico ſuo ſibi fecit mantum imponi, quod ambabus manibus arripiens, & collo circumvolvens, capitio dependente, ad terram autem fimbriis dependentibus dum quidam adverſæ partis in eum inſurgerent, & tali clamyde vellent exuere, ipſe manibus circa collum veſtem ſtringens, *Te Deum laudamus* ſicut potuit exclamavit; tunc occurrentibus complicibus ejus, qui in angulo latitabant, & portis eccleſiæ apertis, amici ejus & conſanguinei extractis gladiis in eccleſiam irruerunt. Cumque cohors illa Judaïca ad capiendum Alexandrum ſummum pontificem, Juda præcedente, concurreret, aliis ridentibus, aliis flentibus, Guillelmus * Cremenſis ſuper eum pallium ſuum jactavit, & poſtea cardinales cum ſuo papa in munitionem S. Petri ſe continuo retraxerunt. Quo facto, Octavianus per legatos imperatoris pecunia deceptos, per amicos & conſanguineos, per ſenatores pactione corruptos, per partem plebis errore deceptam, eis comminans diebus pluribus, illos ibi obſedit, & interim per legatos & litteras cunctos provinciæ accerſivit: qui venientes & factum ejus admirantes, nec minis potuerunt ad hoc nec blanditiis emolliri; ſed omnes, excepto

* l. Guido.

A Ferentino epiſcopo, qui ſcholaſtica ſocietate devictus, & caſtri promiſſione deceptus fuerat, intrepidi reſponderunt: *Obedire oportet Deo magis quam hominibus.* Tunc Octavianus videns epiſcopos ſuam præſentiam abhorrere, & etiam parato convivio non venire, nocte profugit ab Urbe: alii autem de cuſtodia educti, pulſatis tintinnabulis, a currente & plaudente conductu nobilium Romanorum, de Romana urbe cum Alexandro papa egreſſi, Nympham devenerunt, ibique papam conſecraverunt, ſchiſmaticos niſi infra octo dies B reſipiſcerent excommunicantes, qui elapſis octo diebus excommunicati fuerunt. Octavianus vero ſchiſmaticus oppidis circinatis, duos cardinales, ſcilicet epiſcopum Tuſculanum & Ferentinum, & alium Apuliæ epiſcopum *de Melfet*, qui propter proditionem expulſus de regno Siciliæ exulabat, per nuntios evocavit, & ab eis XV. die poſt conſecrationem Alexandri papæ, maledictionem pro benedictione ſuſcepit. His ita geſtis, imperator tam injuriis & damnis quam verberibus & vinculis omnes a parte Alexandri ſtu- C duit revocare; & cum ad hoc præcipitari non poſſent, ipſe cum ſuis epiſcopis Octaviano ſchiſmatico aſſenſum præbuit, & auxilium impertivit. Rex vero Franciæ Ludovicus, & rex Angliæ Henricus cum ſuis epiſcopis, omniaque regna Hiſpaniæ Alexandrum in papam & dominum ſuſceperunt.

Anno Domini MCLX. & Friderici imperatoris octavo, & Ludovici regis XXIII. mortua regina Franciæ filia imperatoris Hiſpaniæ, Ludovicus rex accepit in conjugem Alam filiam comitis Theobaldi, quam Hugo Senonenſis in reginam Franciæ Pariſius conſecra- D vit, præſentibus tribus cardinalibus.

Anno Domini MCLXI. & Frederici imperatoris IX. & Ludovici regis XXIV. obiit Guillelmus comes Nivernenſis, cui filius ejus Guillelmus ſucceſſit, qui a comite Joviniaci & comite Sacricæſaris multas infeſtationes ſuſtinuit, ſed tandem prævaluit.

Anno Domini MCLXII. & Frederici imperatoris X. & Ludovici regis XXV. fuit ingens fames per totum regnum Franciæ. Tunc Mediolanenſes diutius obſeſſi, cum victualium penuria laborarent, & alias Italiæ urbes a rebellione defeciſſe conſpicerent, imperatori E ſe dedunt, qui civitatis muros deſtruens, & Turcos dejiciens, totam urbem diſperſit in vicos. Quo facto, Raynaldus Colonienſis archiepiſcopus corpora trium Magorum, qui Dominum in Bethleem adoraverunt, a Mediolano Coloniam tranſportavit. Nec multo poſt Alexander papa Gallias venit, & a Franciæ & Angliæ regibus eſt ſuſceptus. Sanctus Thomas Cantuariæ archiepiſcopus ordinatur.

Anno Domini MCLXIII. & Frederici imperatoris XI. & Ludovici regis XXVI. Alexander papa Turonis concilium in Pentecoſten celebravit, & ſchiſmaticos cum omnibus epiſcopis

Digitized by Google

epiſcopis & aliis qui ibi aderant, excommunicavit, & in feſto B. Martini de Maio (a) in ejuſdem Sancti eccleſia ad portam parvæ areæ coronatus, miſſam ad altare Dominicum decantavit. Tunc Guillelmus Nivernenſis comes Stephanum Sacricæſaris juxta Marchiam in bello devicit, & de ſuis multos occidit & cepit.

Anno Domini MCLXIV. & Frederici XII. & Ludovici regis XXVII. S. Thomas Cantuariæ archiepiſcopus exulat in regno Francorum, primo apud Pontiniacum moratus, poſtea Senonis in cœnobio S. Columbæ expenſis regiis ſuſtentatus.

Anno Domini MCLXV. & Frederici imperatoris XIII. & Ludovici regis XXVIII. Alexander papa Romam reverſus, cum magnis proceſſionibus ſuſcipitur a Romanis; & eodem anno in octavis Aſſumtionis B. Mariæ, nocte Dominica, natus eſt Philippus Ludovici Pii Francorum regis filius, & fuit in craſtino baptizatus.

Anno Domini MCLXVI. & Frederici XIV. & Ludovici regis XXIX. obiit Radulfus Autiſſiodorenſis theſaurarius, genere & moribus clarus.

Anno Domini MCLXVII. & Frederici XV. & Ludovici regis XXX. idem imperator odio Alexandri papæ Romam obſidet, cujus exercitu pene toto peſte interemto, ipſe cum paucis ad ſua cum magna triſtitia remeavit. Tunc magna diſcordia inter regem Franciæ & regem Angliæ exorta. Mathildis imperatrix mater regis Angliæ moritur. Guillelmus rex Siciliæ obit, cui Guillelmus filius ejus ſucceſſit.

Anno Domini MCLXVIII. & Frederici XVI. & Ludovici regis XXXI. fuit talis peſtis in Jeroſolymis, quod fere omnes mortui ſunt peregrini, ibique obiit Guillelmus Nivernenſis comes ſine herede, cui Guido frater ejus ſucceſſit. Tunc in Sicilia erat regis cancellarius Francigena, quem Siculi quidam potentes curiæ odientes, litteras ab ultimo ſigillo regis ſignatas per Apuliam direxerunt, ut quotquot Franci invenirentur, capitaliter punirentur: quod & factum eſt. Tandem rex auctores illius ſeditionis pari ſententia condemnavit.

Anno Domini MCLXIX. & Frederici XVII. & Ludovici regis XXXII. Cathania & aliæ urbes & caſtra Siciliæ a terræ motu penitus ſunt ſubverſa, ubi epiſcopus & clerus, & abbas de Milleto cum XL. monachis, & fere XV. hominum millia perierunt.

Anno Domini MCLXX. & Frederici XVIII. & Ludovici regis XXXIII. in tranſmarinis partibus fuit horribilis terræ motus IV. calendas Julii, ubi urbibus ſubverſis & oppidis, Chriſtiani & pagani innumerabiliter perierunt. Ruit etiam magna pars Antiochiæ, & civitas Jeruſalem tremuit; ſed, Deo miſerante, non periit. Et eodem anno Henricus rex Angliæ fecit coronari Henricum filium ſuum poſt Pentecoſten, S. Thoma Cantuariæ archiepiſcopo contradicente, licet apud Senonas in Galliis exularet; nec multo poſt Henricus rex Angliæ eum revocat, & pace inter eum & regem facta, ab Anglis honorifice ſuſceptus eſt.

Anno Domini MCLXXI. Frederici XIX. & Ludovici regis XXXIV. IV. calendas Januarii præfatus Thomas Cantuariæ archiepiſcopus, trigeſima die poſtquam applicuit, feria tertia occiſus eſt ab impiis miniſtris Henrici regis Angliæ in eccleſia metropoli Cantuariæ, ſed longe ab altari, hora veſpertina, glorioſo martyrio factus gratiſſimum Deo ſacrificium veſpertinum, de quo quidam ait:

Annus millenus centenus ſeptuagenus
Primus erat, primas dum cadit enſe Thomas.

Anno Domini MCLXXII. canonizatus eſt S. Thomas ab Alexandro papa in capite jejunii. Et tunc in menſe Martio orta guerra inter Henricum regem & uxorem ejus & tres filios ejus majores, Henricum, Richardum, & Gaufridum, conſilio Radulfi de Faia, & Hugonis de S. Maura.

Anno Domini MCLXXIII. & Frederici XXI. & Ludovici regis XXXVI. III. idus Februarii apparuerunt de nocte igneæ acies in ſeptentrionali plaga, & lux tanta emicuit, quod nummus cujus monetæ eſſet poſſet cognoſci; & eodem anno filii regis Angliæ patrem infeſtantes, auxilio Ludovici regis Franciæ & procerum ejus Normanniam graviter vaſtaverunt, & ibi multi mortui ſunt. Tunc obiit Joſcius Turonenſis archiepiſcopus in tanta paupertate, quod de rebus ſuis vix inveniri potuit de quo poſſet mortuus ſepeliri. Fuit enim magnanimus, ſed verſutus. Nam intantum eccleſiam B. Martini Turonenſis, necnon & Henricum regem Angliæ moleſtavit, quod in litis naufragio quidquid habere potuit diſſipavit. Cui ſucceſſit Bartholomæus genere clarus, ſermone facundus, conſilio providus, divitiis repletus. Hic epiſcopum Dolenſem, qui per longa tempora rebellis fuerat eccleſiæ Turonenſi, poſt longa certamina, auctoritate apoſtolica ſuæ ſubdidit ditioni. Florebat tunc temporis Petrus Comeſtor magiſtrorum Pariſius primas, vir facundiſſimus, & in ſcripturis divinis excellenter inſtructus, qui utriuſque teſtamenti hiſtorias uno compingens volumine, opus edidit ſatis utile, ſatis gratum, ex diverſis hiſtoriis compilatum.

Anno Domini MCLXXIV. & Friderici XXII. & Ludovici regis XXXVII. obiit Amorricus rex Jeroſolymorum, cui ſucceſſit Baldoïnus filius ejus. Obiit & Noradinus rex Turcorum, cui ſucceſſit Salahadinus armis ſtrenuus; qui rege Ægypti peremto, regnum Ægypti ſuo regno addidit & tenuit, & tunc menſe Sep-

(a) Subventionis dicto, quod celebratur 12. die menſis Maii.

tembri inter Henricum regem Angliæ, & filios apud Montem-Laudiacum juxta civitatem Turonis fuit pax reformata, Ludovico rege Francorum præſente; & ſequenti menſe Novembri fuit aquarum inundatio inaudita, quæ villas ſubmerſit, ſata abſorbuit; unde & ſequenti tempore vehementiſſima fames inhorruit; quamobrem multi dicebant natum eſſe antichriſtum, cujus prænuntia pernicia tanta foret.

Anno Domini MCLXXV. & Frederici XXIII. & Ludovici regis XXXVIII. fuerunt tenues ſegetum meſſiones, & tunc facta eſt fraternitas eccleſiæ B. Martini Turonenſis & beati Martini de Campis.

Anno Domini MCLXXVI. & Frederici XXIV. & Ludovici regis XXXIX. fuit maxima fames in Gallia, in qua ad ſuſtentationem pauperum eccleſiarum invadiata ſunt ornamenta, & ſanctorum feretra decruſtata, & maxima Ciſtercienſis ordinis apparuit munificentia in pauperibus ſuſtentandis.

Anno Domini MCLXXVII. & Frederici XXV. & Ludovici regis XL. venit apud Avenionem adoleſcens nomine Benedictus, dicens ſe a Domino miſſum, ut pontem ſuper Rodanum conſtrueret, qui deriſus eſt, cum ſumtus non haberet, & cum præ magnitudine fluminis nullus crederet hoc facturum: ſed populi ab eo nutu divino commoniti, illud opus citius perfecerunt.

Anno Domini MCLXXVIII. & Frederici XXVI. & Ludovici regis XLI. idem imperator cum papa Alexandro pacem componit, & abjurat ſchiſma, publice ſatisfacit, ſic quod pax redditur eccleſiæ ob ſuorum diſſenſionem membrorum diutius deſolatæ. Et eodem anno innumerabilis multitudo paganorum Jeroſolymam venit; ſed a Chriſtianis qui impares erant, numero, viribus, apparatu, devicta receſſit.

Anno Domini MCLXXIX. & Frederici XXVII. & Ludovici regis XLII. Alexander papa Lateranenſe concilium Romæ poſt medium quadrageſimæ celebravit. Tunc in tranſmarinis partibus milites Templi ope regis & principum coadjuti, in loco qui dicitur Vadum-Jacob, caſtrum firmiſſimum munierunt. Quod cum aliquamdiu timuiſſent Turci, Templarios ſeditione capiunt, caſtrum expugnant, & ad terram dejiciunt. Nec multum poſt filia Ludovici regis Francorum Conſtantinopolim ducitur, imperatoris filio deſponſatur. Eodem anno in feſto Omnium-ſanctorum Philippus Ludovici regis Francorum filius, a Wilhelmo Remenſi archiepiſcopo avunculo ſuo in Remenſi eccleſia in regem Franciæ conſecratur, anno ætatis XV. præſente Henrico juniore rege Anglorum, qui ſororem ejus duxerat. Tunc obiit Petrus Comeſtor doctor famoſiſſimus, pauperibus & eccleſiis cunctas dividens facultates; cujus ſepulturæ hoc epitaphium in eccleſia ſancti A Victoris Pariſius inſertum eſt:

Petrus eram quem petra tegit, dictuſque Comeſtor,
Nunc comedor: vivus docui, nec ceſſo docere
Mortuus, ut dicat qui me videt incineratum:
Quod fuit iſte ſumus, erimus quandoque quod hic eſt.

Anno Domini MCLXXX. & Frederici XXVIII. & Ludovici XLIII. & Philippi filii ejus II. idem Philippus rex duxit in uxorem Iſabellam filiam comitis Hanonienſis, neptem Philippi comitis Flandriæ de ſorore, & cum ea B recepit Atrebatum cum omni terra, quæ fuerat comitis circa fluvium qui dicitur *Lis*: quam Guido Senonenſis archiepiſcopus unxit apud S. Dionyſium in reginam: quod matri ejuſdem Philippi regis, & ejus fratribus valde diſplicuit: & ob hoc caſtra ſuæ dotis mater contra filium munire præſumſit. Quo comperto, a filio expulſa, ad fratres ſuos confugit, & propter hoc eorumdem fratrum contra regem diſcordia incandeſcit. Sed non multo poſt difinito conſilio illa reducitur, & pax inter regem & proceres reformatur. Eodem anno Ludovicus rex Franciæ morbo fatigatus & ſenio obiit anno regni XLIII. & C in monaſterio a ſe conſtructo, quod dicitur Sanus (a) portus honorifice tumulatur. [a] Fuit enim honeſtate laudabilis, ſupplex & benivolus, & erga ſubditos unica moderatione uſus: & quia pacis amator erat, guerras etſi aliquas, tamen raras aut intulit aut pertulit, ſuumque regnum tranquille & ſtrenue gubernavit, & ideo ſub ipſo tot novæ villæ conditæ ſunt, & veteres ampliatæ, tot exciſa nemora, ordineſque diverſarum religionum in diverſis locis multipliciter propagati. Tunc obiit Manuel imperator Conſtantinopolitanus, cui ſucceſſit Manuel filius ejus adhuc D juvenculus, qui filiam Ludovici regis Franciæ duxerat in uxorem. Inter Fredericum vero imperatorem & Saxoniæ ducem erat tunc concertatio dura, qua multi & capti & peremti ſunt, multæ villæ & eccleſiæ ſuccenſæ ſunt & deſtructæ. Inter Philippum etiam regem & Guidonem archiepiſcopum Senonenſem contentio orta eſt, eo quod rex volebat ſæcularium rerum cauſas in ſua curia diffiniri, ſolaque illa quæ ad jus eccleſiaſticum pertinent, archiepiſcopali judicio E reſervari; & in tantum ſuper hoc ira regis incanduit, ut archiepiſcopum juberet aut ſedem relinquere, aut ſuis juſſionibus aſſentire. Qui maluit ſubire exilium, quam contra juſtitiam regium implere præceptum. Verum paulo poſt rex pœnitentia ductus, accepto conſilio ſaniori, exulem revocat, & ut prius ſuum jus ei in omnibus reformat. Tunc temporis in Senonico territorio, in villa Cudo, erat quædam puella genere infima, officio bu-

(a) l. Sacerportus, vulgo *Barbeau*.

bulca, quæ gravi admodum & diutino prius eſt caſtigata flagello, adeo ut propter influentem de toto corpore ſaniem, ſuis quoque fieret in horrorem. Sed qui contemtibilia mundi elegit & infima, poſt patientiæ probamenta, humilitatem ejus reſpexit, & eam in camino tribulationis bene excoctam digniorem effecit, corpus ejus redintegrans, ſpiritalique alimento ſuſtentans: ita vero ſui impotens erat, ut non niſi ab altero moveri poſſet, jacens continue reſupina, præter caput & dextram, membris ceteris ſui vigore officii deſtitutis: cumque nullum cibum poſſet trajicere, ad trajiciendum tamen Viaticum naturalem meatum habebat libere præparatum: in corpore tamen erat perexilis, & marcida, corpulenta, & facie venuſta, inteſtinis erat præ longa introrſus inedia vacuatis, frequenter autem in excelſum rapiebatur, & angelo duce freta, loca pœnarum, nunc bonorum gaudia percurrebat: ad ſe poſtea rediens, quid & cui proferret ſatius cogitabat, ſpiritu docente interius quid ſilere debeat, quid proferre. Cum autem in feſtivitatibus Domini vel Matris, ſicut dicitur, raperetur, & poſt unum diem vel plures regrederetur, dicebat quod videbatur ei de ampliſſima luminis claritate in tenebras rejici, mundumque vidiſſe in modum pilæ rotundum, ſolem terra majorem, terram velut ovum in medio pendulam, aquis undique circumcinctam, rerumque rationes & cauſas abditas proferebat, & plerumque abſentia, plerumque futura in ſpiritu prævidebat.

Anno Domini MCLXXXI. & Frederici XXIX. & Philippi regis III. Henricus comes Campaniæ a Jeroſolymis per Aſiam rediens, a Turcis rapitur: ſed ab imperatore Græciæ liberatur. Verum ubi terram attigit, homines ſuos, quos ex reditu ſuo lætificaverat, de ſuo obitu mox contriſtavit. Erat enim tam largiſſimus, quod quæcumque habere poterat ſtatim erogaret, & propter hoc conſiliarii ſui eum ſæpius abſcondebant. Tunc Baldoinus rex Jeroſolymorum ætate juvenis, lepræ contagio deformatur. Apud Aurelianis quadam Dominica dum miſſam quidam presbyter celebraret, & duas hoſtias, unam ſumendam & alteram reponendam ſuper altare poſuiſſet, cum diceret *Pater noſter*, hoſtia quam tenebat ſanguine manans, manus ejus & corporalia purpuravit, & ita in formam carnis lividæ rex & populus qui ibi accurrerat illam hoſtiam inſpexerunt. In Burgundia vero, & apud Brennam oppidum, & apud Vindocinum, & apud Atrebatenſem urbem ſimilia evenerunt, nec immerito. Nam, teſte ſcriptura, nihil in terra fit ſine cauſa. Nempe Henricus Albanenſis epiſcopus ab Alexandro papa mittitur in Gaſconiam ad delendam hæreticorum perfidiam, altaris non credentium ſacramentum: qui prædicationum verbo nec militum peditumque infinito exercitu dictos hæreticos expugnavit. Tunc inter imperatorem Alemanniæ & ducem Saxoniæ pax reformatur tali pacto, quod ducatum non reciperet, niſi prius ſeptennio exulaſſet; & ob hoc ipſe dux & uxor ſua cum filiis ſuis Wilhelmo & Othone poſtea imperatore, ad Henricum regem Angliæ, cujus filia erat, in Franciam venerunt, ibique cum rege longo tempore permanſerunt. Interim Alexander papa obiit, cui Lucius vir grandævus ſucceſſit. Eodem anno Philippus comes Flandriæ, dux Burgundiæ, Wilhelmus Remenſis archiepiſcopus, Theobaldus comes Bleſenſis, Stephanus Sacri-Cæſaris confœderati conſpirant in regem, totam Franciam perturbantes. Porro rex videns ſe plurima parte ſuorum deſtitui, Brabenciones in auxilium evocat, cum quibus terram Stephani comitis devaſtavit. Interim autem comes Flandriæ terram regis invadens, & villas & oppida incendit, diruit, ſpoliavit.

Erat tunc per Franciam formido non minima, nam Fredericus imperator adverſariis regis ſe ſpoponderat ſubventurum, exercitus ſuos ſubmovens per totum imperium contra regem. Henricus autem Angliæ cum filiis ſuis Henrico ſcilicet rege, & Richardo Aquitaniæ duce, regis Franciæ partem fovebat, quibus tandem mediantibus, pax integra inter prædictum regem & comites reformatur. Tunc Manuel imperator Græcorum obiit, in cujus imperium Andronicus de imperiali proſapia natus, ſe violenter intruſit, & filii imperatoris adhuc juvenculi ſe tutorem effecit, ſuggerens exterminandos Græcos ubi Latini a Græcia tollerentur: nam Manuel imperator quamdiu vixerat, Latinos dilexerat: ita quod per eos ſolummodo expeditiones agebat, & primis eos palatii honoribus decorabat. Latinam etiam conjugem duxerat, & ſuſceptum ex ea filium Latinæ conjugi, ſcilicet Ludovici regis Francorum filiæ copulaverat. Quo Græci animati, irruunt in Latinos, & quotquot inveniunt trucidant, aut ex urbe proturbant. Andronicus palatium occupat, portus incenditur, ibique opes innumeræ & ædificia concremantur.

Anno Domini MCLXXXIII. & Frederici XXXI. & Philippi regis V. apud Conſtantinopolim Andronicus imperatorem exterminat, imperiumque uſurpat. Nec multum poſt Henricus rex Angliæ junior, in Lemovicino territorio apud caſtrum quod dicitur Martellum obiit, & apud Rothomagum ſepelitur, vir armis ſtrenuus, humilis, largus, pulcherrimus, ſapiens & facetus, &, ut verius loquar, nulli ſecundus. Tunc inter Lucium papam & Romanos orta diſſenſione, idem papa proturbatus ab urbe a Romanis impetitur, multiſque injuriis laceſſitur. Nam multis qui erant ex parte papæ eruerunt oculos, & im-

Digitized by Google

poſuerunt mitras, & remiſere mitratos, recepto ab eis juramento, quod papæ præſentarent taliter ſe videndos. Quo viſo papa, tot conflictus ferre non valens, Veronam ſe contulit, ſperans ſibi auxilium ab imperatore ferendum. Per idem tempus Saladinus rex Turcorum partes Jeroſolymorum aggreditur & devaſtat: ſed non longe poſt repulſus abſcedit.

Anno Domini MCLXXXIV. & Frederici XXXII. & Philippi regis VI. ſecta eorum quos Capuciatos vocant, quæ anno præcedenti apud Anicium incœperat, in Francia eſt deleta; & tunc in feſto S. Mathiæ abjurata eſt communia burgenſium Caſtri-novi, quam contra eccleſiam beati Martini Turonenſis fecerant auctoritate Lucii papæ & Philippi regis Francorum, coram Guillelmo Remenſi archiepiſcopo, & Herveo abbate Majoris-monaſterii, a domino...... ſuper hoc judicibus delegatis.

Anno Domini MCLXXXV. & Frederici XXXIII. & Philippi regis VII. obiit Baldoinus rex Jeroſolymorum, Baldoino nepote ejus adhuc puerulo in regem ſubſtituto. Tunc inter Philippum regem Franciæ & Philippum comitem Flandriæ iterum diſcordia recrudeſcit, eo quod uxor ejuſdem comitis ſine herede obierat, pro qua regionem Viromandorum idem comes tenebat, quam rex dicebat ad ſe jure regni debere devolvi. Tandem poſt multa damna hinc inde perpeſſa, illa regio regi remanſit, præter pauca caſtra comiti dum adviveret derelicta. Eodem anno Guillelmus rex Siciliæ Andronicum uſurpatorem imperii Conſtantinopolis navali exercitu aggreditur & terreſtri, & Salonicam & alias multas urbes obtinens & devaſtans. Andronicus vero multos Græcorum perimit, & maxime nobiles, ideoque exoſus & ſuſpectus omnibus habebatur. Quidam tamen de imperiali ſemine procreatus, *Turſac* nomine, Conſtantinopolim venit, civium animos ſibi concilians, & a patriarcha ut coronaretur obtinens. Quo facto, Andronicum cum ſuis aggreditur, eum faciens per pedum manuumque juncturas truncari, & per urbem ſuper camelum trahi, & poſt ei oculos erui, linguamque præcidi, & tunc temporis inæſtimabilis vini copia redundavit.

Lucius papa Veronæ moritur, cui Urbanus ſucceſſit. Nec multo poſt Græci Siculos devincunt & occidunt, & Salonicam receperunt. Circa hos dies venit quidam juvenis in Franciam, ſtatura brevi, capillo nigro, ſermone facundo, Francica lingua & Latina & Græca admodum eruditus, qui ſe Manuelem imperatorem Conſtantinopolis & filium Manuelis magni imperatoris Conſtantinopolis & de filia Ludovici Pii regis Francorum generatum eſſe dicebat, Philippumque regem Franciæ ſuum avunculum appellabat.

A Hic enim ſubtili ingenio, ob reverentiam regis Franciæ, a multis ditatus eſt & receptus, multoſque fallaciis ſuis ſeduxit: ſed qui ſcrutator eſt cordium & conſcius ſecretorum, ad extremum fallaciam illius fefellit, ad nihilque perduxit.

Anno Domini MCLXXXVI. & Frederici XXXIV. & Philippi regis VIII. idem rex liberat caſtrum Virgiacum a duce Burgundiæ longa obſidione concluſum. Tunc Henricus, Frederici imperatoris filius, in regnum Italiæ a patre præficitur, ducens ſororem regis Siciliæ in uxorem; inter quem & Urbanum

B papam gravis ſimultas incanduit. Soror Philippi regis Franciæ prius uxor Henrici junioris regis, in Hungariam ducitur, regi Hungariæ deſponſanda. Baldoinus rex Jeroſolymorum adhuc puerulus obiit; cui Guido Joppenſis comes, qui matrem ejus habebat in conjugem, in regno ſucceſſit, quod comiti Tripolitano diſplicuit, & ob hoc tam regi quam ſuis cœpit multimode adverſari. Per hos dies venit ex Calabriæ partibus ad Urbanum papam Veronæ morantem, quidam abbas nomine Joachim, qui divinitus intelligentiæ donum acceperat a Deo, ut

C facunde & diſcrete enodaret difficultates quaſlibet ſcripturarum: dicebat enim quod ei ignoranti litteras attulerat angelus Domini librum, dicens: *Vide, lege & intellige*, & ita divinitus fuerat inſtructus. Aſſerebat etiam Apocalypſis myſteria hactenus latuiſſe, ſed modo per eum clareſcere in ſpiritu prophetiæ, ſicut liquet ex opuſculo quod conſcripſit. Dicebat inſuper quod ſicut veteris teſtamenti tempus quinque ætatum ſæculi ab Adam uſque ad Chriſtum decurſarum continet; ſic liber Apocalypſis ætatis VI. a Chriſto inchoatæ curſum exponit. Ipſam ætatem ſextam in ſex ætatulas diſpertitam,

D eaſque ſingulas ſingulis hujus libri periodis ſatis congrue deſignatas: Dicebat ergo hæc revelata fuiſſe in fine ætatulæ V. atque in proximo ſuccedere VI. repletam tribulationibus & preſſuris, ſicut in apertione ſigilli & in VI. libri periodo oſtenditur. In libello quoque ejus hoc ſuſpectum habetur, quod mundi diffinit terminum, & infra duas generationes, quæ juxta ipſum annos faciunt LX. arbitratur, implendum quidquid de antichriſto legitur eventurum.

Anno Domini MCLXXXVII. & Frederici XXXV.

E & Philippi regis IX. in Jeroſolymis in cal. Maii, Chriſtiani cum Turcis ſunt congreſſi, primo victores & poſtea victi; ubi Rogerus magiſter Hoſpitalis vir clariſſimus occubuit, multis Templariis & aliis tam captis quam occiſis. His diebus turbatur Gallia, rege Angliæ & rege Franciæ diſcordantibus. Nam Philippus rex Franciæ cum exercitu infinito caſtrum Exoldunum diripit, & caſtra conſtituit non procul a Caſtro-Radulphi, in quo Henricus rex Angliæ & Richardus dux Aqui-

Digitized by Google

taniæ tunc aderant cum gentium multitudine inaudita : ſed Dei interveniente clementia, cum expectaretur utrimque conflictus, pax ſubito reformatur. Tunc Salaadinus Galilæam aggreditur, Tyberiadem obſidet, obſidionis fama circumvolat. Quo audito, Guido rex Jeroſolymitanus, Templarii, Hoſpitalarii, epiſcopi, proceres, populúſque in unum conveniunt, hoſtibus occurrunt, hoſtes obſidionem deſerunt, & ad fontes milliariis IV. circa Tyberiadem caſtra ponunt. Quarto igitur nonas Junii progrediuntur in bellum acerrimeque concertant, ſed prælium nox dirimit. Ea die noſtri geſſere fortius, niſi quod aquam præoccupatam ab hoſtibus perdiderunt, diurno perinde conflictu, æſtu ſitique confecti laborabant, eo quod aquam non haberent. Mane hoſtes ſe præparant, necdum ſe noſtri armaverant, cum eos vident irrumpere & congredi jam paratos, ad arma concurritur, princeps & primi exercitus ad regem feſtinant, & quid facto opus ſit in commune deliberant. Rex quemdam de numero equitum Johannem nomine, qui cum Turcis ſæpius militaverat, & eorum nomina noverat, accerſiri & diſquiri jubet ab eo, quid in inſtanti negotio ſit agendum. Qui veniens conſulit, ut totis viribus irrumpatur in cuneum ubi Salaadini vexillum altius eminebat : quia ſi pars illa poſſet devinci, alii de facili vincerentur. Placet univerſis conſilium ; ſed interim comes Tripolitanus, malitia verbiſque potens, improviſus advenit, allegans contraria, & quod Johannes ſuaſerat penitus diſſuadens, dicens non eſſe credendum Johanni, qui quandoque noſtros abjuraverat, & Turcis fidelitatem juraverat, rurſuſque ruperat juramentum ; ſed potius montana præoccupanda, ut inde ſecurius pugnent, & hoſtes validius impetant. Conſilio itaque utili diſſipato, acquieſcitur proditori. In hoſtes mox irruunt, ſed, proh dolor ! tam æſtu quam ſplendore ſolis oppoſito viſum reverberante gravati, hoſtilium pilorum imbribus obruuntur. Tripolitanus vero comes detegens ſeditionem quam fecerat, arma projicit, fugit e prælio, & ad caſtrum quod dicitur Saphetum ſecedit. Fit noſtrorum interim mirabilis ſtrages, & uſque ad internecionem cæduntur. Aconenſis epiſcopus, dum crucem Domini ferret, lethaliter vulneratus, tradit eam alteri, & ille regi. Bello undique vehementius perurgente, Guido rex capitur, crux Domini aſportatur. Templarii quippe & Hoſpitalarii, proceres, virique fortiores, aut capti ſunt aut occiſi. Sic exigentibus ſuis meritis Chriſtiani traditi ſunt in manus gentium, & gentibus ſubjugati. Rarus enim in monaſteriis, rarus in ſæculo, quem non morbus luxuriæ vel avaritiæ infeciſſet. Porro Salaadinus habito de noſtris triumpho, ad pontem Tiberiadis rediit, ibique manubias præcepit dividi, ſed

A meliora Damaſcum deferri. Quotquot ibi de Templariis & Hoſpitalariis ſunt reperti, eo jubente, pariter decollantur. Guido vero rex in monumentum victoriæ reſervatur, ſolo magiſtro ad petitionem conceſſo. Princeps autem Rainaudus, qui poſt Raymundum Antiochiæ primatum obtinuerat, & Sarracenos ſemper oppreſſerat, ab ipſo Salaadino decollatur. His ita geſtis, Salaadinus Ptolemaidem obſidet, & poſt biduum jam in deditionem recipit, manere ibi volentibus non fuit hoſtilis oppreſſio, & recedere volentibus data eſt vitæ conductio. Id ſane Salaadini li- B beralitatem commendat, quod nullum gravari ſuſtinuit, qui ei vellet ſe ſubdere & degere ſub tributo. Erat inſuper ſuorum tenax dictorum, ſui cuſtos integer juramenti, & tam magnanimus & liberalis, ut nec jus negaret cuiquam quod petiiſſet. Aconenſi itaque urbe recepta, Turci ad alias urbes & oppida capienda concurrunt, & pauca eorum per vim capiunt ; ſed plura in deditionem recipiunt. Tota quippe regio exterrita tremebat, viris privata fortioribus, & ſuis tutoribus deſtituta. Inter hæc Corrardus mar- C chio filius marchionis de Monteferrato, a Conſtantinopoli tendebat Jeruſalem. Is ſororem imperatoris *Turſac* habebat in conjugem, ideoque cum quodam nobili Græco, qui *Turſac* volebat deponere, & ſe intrudere, apud Conſtantinopolim pugnaverat, eumque peremerat. Et inde, ſicut dicitur, rediens navibus, comperto quod Acon teneretur a Turcis, Tyrum applicuit, ibique permanſit. Tunc comes Tripolitanus, qui illuc venerat, videns potentiam marchionis, omnibus ſuſpectus, & omnes ſuſpectos habens, D Tripolim fugit. Cui ſtatim Salaadinus mandavit, ut pactum quod ſibi juraverat, jurari faceret & a ſuis. Comes, civibus convocatis, jurare illos imperat, dicens cedendum tempori, nec poſſe Salaadino reſiſti. Reſpondent cives ſe juraturos nemini, niſi prius formam audiant juramenti, & ſuper hoc inducias uſque mane petunt, petitas recipiunt. Ea nocte comitem illum ultio divina percuſſit. Nam in ſtratu ſuo eum mane mortuum reperiunt. Res diſſimulari non potuit. Nam corpore defuncti nudato, quod nuper E circumciſionis ſtigma ſuſceperat, apparuit. Unde palam fuit, quod ſe Salaadino confœderans ſectam Sarracenicam ceperat obſervandam. Poſt eum Tripolis urbis dominium filius principis Antiochiæ de jure obtinuit parentelæ. In terra illa Corrardus marchio fortiter agit, terra & mari ſæpe de hoſtibus triumphans.

Eodem anno natus eſt in vigilia Aſſumtionis B. Mariæ Ludovicus Philippi Francorum regis filius. Nec multum poſt Turci Aſcalonem obſident, & eam aſſiduis urgent aſſultibus, ad muros machinas applicantes. Videntes vero cives quia pauci ſunt, nec vires

Digitized by Google

ad reſiſtendum, nec victualia ſuppetunt, urbem dedunt pridie nonas Septembris, vita & mobilibus ſibi conceſſis. Urbe tradita, Salahadinus turres occupat, deputatque cuſtodes civibus extra villam ſecure conductis. Per hos dies Turcomanni Laodiciam urbem impetunt, & cum principe Antiochiæ congreſſi, multos de ſuis occidunt. Deinde Antiochiam & circumjacentem regionem profligant cædibus, incendiis & rapinis, terramque illam copioſam quæ Nerei-mons dicitur rapinis & incendio ſunt depaſti. Sed cum redirent, ab Antiochenis devicti ſunt & fugati. Interea Jeroſolymitæ, & qui de vicinis locis confluxerant, omni ſe ſupplicandi genere affligebant. Agebantur ab omnibus creberrimæ letaniæ, confeſſiones, jejunia, quodque miſerandum erat, ætas parvula in his ſpecialius inſiſtebat. Aſcalone itaque munita, Salahadinus cum Turcis Jeruſalem obſidet, & urbem a parte Occidentis oppugnans IX. diebus continuis dat aſſultus: ſed civibus fortiter reſiſtentibus, cum nec ſic proficerent, ab Aquilonis parte urbem petrariis, mangonellis, & inauditis & infinitis aſſultibus ſunt aggreſſi. Conſiderantes obſeſſi obſeſſoribus non poſſe reſiſti, quid agere debeant in commune pertractant. Placuit demum ut inſtanti periculo cederent, ſeque dederent Salaadino tali conditione, quod ab his qui decem annos & ſupra exceſſerant, decem biſantios pro redemtione acciperet de capitibus ſingulorum, ſicque ab utraque parte proceſſum eſt. Secundo itaque Octobris die, qui erat ab obſidione XIV. ſcilicet feria ſexta, urbs ſancta, quod dici dolor eſt, Salaadino redditur: qui ſtatim eccleſiarum campanas fecit confringi. Turci enim in eccleſiis ſtabulavere jumenta, & ſordes quaſlibet perpetrarunt. Sed Suriani eccleſiam S. Sepulcri auri pretio redemerunt, ne pateret gentibus, nec ſordibus ſubjaceret. Templum vero Domini venerabantur Turci, cujus parietes Salahadinus fecit aqua roſacea intus & extra ablui, antequam vellet illud ingredi. Turci autem crucem magnam deauratam, quæ erat ſuper pinnam templi, ad terram dejecerunt, & in Chriſtianorum opprobrium clamoſo ululatu eam per plateas detraxerunt. Porro a noſtris exacta eſt taxata redemtio; cumque pauperum & debilium multa millia ibi eſſent, qui ſe redimere non valerent, a Salaadino penitus ſunt quitati. Plures vero utriuſque ſexus, quos faciei venuſtas & juventus, & decor corporis commendabat, aut apud ſe retinuerunt, aut aliis diſtraxerunt: aliis vero, qui ſupra muros incluſi abſtinentiæ & orationi vacabant, juſſum eſt ut abirent. Porro infirmis qui ſervabantur in hoſpitali juſſit Salaadinus per aliquantum temporis de fiſco proprio neceſſaria miniſtrari. Audita deditione Jeruſalem, multa caſtra quæ vix capi poſſent ab homine, in deditionem ſunt recepta. Patriar- A cha Heraclius, clerusque univerſus, & de monaſteriis diverſorum ordinum profeſſores, turbaque cujuſlibet ætatis & ſexus innumera, de Jeruſalem receſſerunt. Alii Antiochiam profecti ſunt, alii Alexandriam, ut inde Siciliam navigarent. Suriani vero, Georgiani, Jacobitæ, Græci & Armenii in Jeruſalem remanſerunt ſub Turcorum dominio conſtituti. Tranſmarinæ calamitatis hiſtoria ubi per Occidentem inſonuit, gravi mœroris aculeo corda omnium ſauciavit, quod ibi emarcuerit Chriſtiana religio, ubi floruit ejus principium, & princeps provinciarum facta eſt ſub B tributo. Urbanus papa cum tam flebilem rem audiſſet, nimis indoluit, & ex dolore langueſcens, non multo poſt obiit, & apud Ferrarias, ubi de Verona nuper advenerat, ſepelitur. Cui ſucceſſit Gregorius, de cujus promotione Fredericus imperator lætatus, juſſit principibus & præfectis eidem papæ reverentiam exhibere, tranſeunti per terram ſuam de fiſco neceſſaria miniſtrare. Gregorius itaque papa dignitate ſuſcepta, penſare cœpit attentius, qualiter labenti rerum ſtatui ſubveniret; videbat namque eccleſiam per C vitia diffluentem, & ambitione, avaritia, luxuria, necnon hæreſibus quaſi quibuſdam hoſtibus vineam Domini totam fere depaſtam. Hoc meditabatur die ac nocte, hæc ejus cura, hoc ſtudium, ut ſui negligens viveret omnibus, & per eum cooperante Domino, facies eccleſiæ marcida refloreret. Imprimis igitur ad ſubventionem Jeruſalem totis inhiabat viribus, & ad concitandos principes & populos per Occidentis provincias litteras deſtinat & legatos, Orientis cladem exponens & pœnarum abſolutiones promittens Jeruſalem profecturis: ſed, proh dolor! D in ſuo mox exortu flos decorus exaruit; nam poſt duos menſes cum Piſam veniſſet, & inter Piſanos & Januenſes diſcordantes concordiam reformaſſet, inſtante Natale Domini humanis eximitur, & apud eamdem urbem honorifice ſepelitur. Cui Clemens ſucceſſit. Tandem imperator Conſtantinopolis & rex Siciliæ poſt longam profligationem reducuntur ad pacem.

Anno Domini MCLXXXVIII. & Frederici XXXVI. & Philippi regis X. Philippus rex Franciæ & Henricus rex Angliæ dum pro ſedando inter ſe diſſidio ad colloquium veniunt, Ty- E renſi archiepiſcopo adhortante, ſigno ſe crucis inſigniunt, quorum exemplo barones & milites permoti, turbaque conditionis cujuſlibet infinita ſignum crucis Dominicæ aſſumſerunt. Fredericus quoque imperator eodem peregrinationis voto ſe alligat, & per totum imperium, necnon & per univerſum orbem eadem vota & ſtudia effervеſcunt. Poſt hæc conſilio regis & procerum agitur, ut ad auxilium peregrinorum hominum ad eccleſias pertinentium mobilia decimentur, quod quidem in grandem perniciem eſt converſum.

Digitized by Google

Nam plures ex his qui decimationes exigebant, violentius eccleſias aggravabant, ex quo peccato creditur accidiſſe, quod iter propoſitum impediretur. Nam Sathan lætis principiis invidens, inter principes diſcordias ſeminavit, ut adimpleretur quod dictum eſt per prophetam: *Effuſa eſt contentio ſuper principes, & errare fecit eos in invio & in via.* Nam inter Philippum regem Franciæ comitemque Richardum, & Henricum regem Angliæ patrem ipſius, recrudeſcit diffidium quod putabatur ſopitum. Commoventur populi, expeditiones parantur. Philippus rex in Bituria Dolenſe caſtrum diripit, aliaque plurima aut deditione recipit, aut vi capit, nulla ei poterat obſtare munitio. Nam foſſores, id eſt talparios habebat, qui ad modum talpæ ſubterranea fodientes, murorum & turrium firmitates ferramentis validiſſimis prorumpebant; his aliiſque machinis omnia de facili obtinebat. Tunc Templarii, Hoſpitalarii, virique fortes quamplurimi cum plurimo armorum, equorum & victualium apparatu transfretant, ut oppreſſis ſuccurrant. Guillelmus quoque rex Siciliæ per Margaritum claſſis ſuæ ducem, iter marinum liberum a piratis tutumque reddiderat, & tam ſubvectionibus navium, quam rerum quarumlibet copia noſtris trans mare ſatis munifice ſuccurrebat. Ipſo anno nimius æſtus incanduit, & fuit ſiccitas inaudita, adeo ut in multis locis fluvii, fontes & putei ſiccarentur, plurimæque ignium clades per Gallias acciderunt. Nam Novum-caſtrum Turonenſe ab igne domus Heliæ cantoris, in vigilia S. Johannis Baptiſtæ combuſtum eſt, & in feſto S. Magdalenæ Autiſſiodorum & Treca civitas, ubi tunc nundinæ celebrabantur, in quibus innumeræ opes, innumeri homines comburuntur. Belvacus quoque, Carnotum, Pictavis & plures urbes aliæ ſimiliter ſunt combuſtæ. Salahadinus urbes & oppida quæ noſtris abſtulerat, muris reparat, & roborat munimentis, inter quæ Acon maxime præmunivit; munitiones quoque paucas quas noſtri tenebant, & præcipue Tyrum impugnat; ſed cum damno ſuorum ſæpe victus & confuſus abſcedit.

Anno Domini MCLXXXIX. & Frederici XXXVI. & Philippi regis XI. Ravennenſis & Piſanus archipræſules cum multo Italorum agmine transfretantes, & appulſi Tyrum, Tyrenſibus fiunt non modicum adjumentum. Fredericus imperator cum duce Suaviæ filio ſuo iter peregrinationis arripiens in feſto ſancti Georgii, cum multitudine infinita Hungariam ingreditur, & a rege Hungariæ honorifice ſuſcipitur. Dehinc tranſito Danubio, per Bulgariam tendit in Turciam; ſed cum ei imperator Græcorum negaret tranſitum, vias obſtrueret, divertit in Græciam, & Græciæ partem occupans, per aliquantum temporis inibi demoratur. De Friſia & Dacia L. naves pariter fœderatæ eamdem peregrina- A tionem arripiunt. De Flandris quoque XXXVIII. rates ſequutæ ſunt, & dum per Hiſpanias tranſeunt, Sarracenorum urbem nomine Silviam obſident, & poſt XL. dies captam diripiunt, nulli ætati parcitur, ſexus uterque pariter trucidatur. Poſtea opes inventas inter ſe æqualiter dividentes, urbem tenendam regi Portugalliæ reliquerunt, multa alia Sarracenorum oppida devaſtantes. De Francia autem & de Campania iter illud ſubeunt viri fortes, & illuſtres, & militiæ titulis glorioſi. Interim inter regem Franciæ & regem Angliæ ferveſcente diſſidio, plurima fit caſtro- B rum urbiumque direptio. Turonis urbs capitur, & Cenomannis diripitur. Poſt hæc inter reges pax redditur, & paulo poſt Henricus rex Angliæ defungitur, anno regni XXXVII. nimio, ut dictum eſt, abſorptus dolore: quia videret ſe a rege Franciæ ſic oppreſſum, & a Richardo duce Aquitaniæ filio ſuo, qui ad regem Franciæ fugerat derelictum. Sepultus eſt autem in cœnobio virginum, quod Fons-Ebraudi dicitur, multis ab eo redditibus & muneribus ampliatum; vir prudentia geſtiſque famoſus, lætis florens ſucceſſibus, perpetuaque dignus memoria, niſi C quod S. Thomam fuerat adverſatus: in cujus vindictam ſanguinis, ipſe qui tyrannos ſemper oppreſſerat, foveratque ſubjectos, a filiis ſuis creditur impetitus; cui ſucceſſit Richardus filius ejus, & apud Londoniam ad regnum Angliæ coronatur. Per eoſdem dies cum multa noſtrorum millia apud Tyrum exiſterent, Acon urbem petunt & obſident: quibus Salahadinus occurrit, ut obſeſſis ſuccurreret & impetat obſeſſores. Cumque noſtri hoſtium aſſultus aſſiduos ferre non poſſent, valla & aggeres in gyro caſtrorum extruunt, & ſic tutiores pugnam acerrimam cum hoſtibus conſerunt, ubi multi noſtrorum oc- D cubuerunt, & ſic in obſidione morantes, tum per incurſus hoſtium, tum per aëris inclementiam, tum per victualium indigentiam calamitates innumeras patiuntur. Innumeri etiam morbo diſſenterico perierunt. Ipſo anno rex Siciliæ moritur, cujus mors multis intulit detrimentum. Nam cum non haberet heredem, Henricus Frederici imperatoris filius dicebat ſe debere fieri ſucceſſorem, & pacto promiſſionis & jure propinquitatis, quia ſororem regis duxerat in uxorem. At Siciliæ proceres inito conſilio, Tancredum virum illuſtrem in regem ſubſtitue- E runt. Grandis igitur utrimque fit turbatio, concutiuntur provinciæ, & imprimis Campania & Apulia profligantur.

Anno Domini MCXC. & Frederici XXXVIII. & Philippi regis XII. idem Philippus rex Franciæ & Richardus rex Angliæ, Odo dux Burgundiæ, Philippus comes Flandriæ, Henricus comes Campaniæ, Theobaldus comes Bleſenſis, Stephanus comes Sacri-Cæſaris, archiepiſcopi, epiſcopi quamplurimi, & fere-

Digitized by Google

A regni proceres univerſi, & qui alicujus nominis in militia habebantur, ſigno Crucis Dominicæ inſigniti, cum infinito agmine & incredibili apparatu iter arripiunt, diverſos adeunt portus, naveſque conſcendunt. Mare tunc ſolito proceloſius tumeſcebat, in tantum quod navium quædam vi ventorum ad littora ſunt repulſæ, & aliæ ſunt ſubmerſæ. Philippus & Richardus reges Meſſanam urbem Siciliæ vix appulſi, nec valentes progredi, inibi hiemaverunt. Sed non multo poſt ferveſcente diſcordia inter ipſos, negotium Domini varie perturbatur. Tunc venit ad eos abbas Joachim de ſuo evocatus monaſterio in Calabria conſtituto, qui ab eis de futuris ſciſcitatus, reſpondit quod mare tranſituri eſſent; ſed nihil vel parum proficerent, necdumque adeſſe tempora quibus liberanda foret Jeruſalem & regio tranſmarina. Tum Fredericus imperator cum *Turſace* imperatore Græcorum qualicumque pace compoſita, Boſphoro tranſito, perambulans Aſiam, multa ſuorum damna patitur, tam per aſſultus hoſtium, quam per penuriam victualium. Timebat enim per æquora tranſmeare, quoniam dicitur in hiſtoriis ſuis, quæ Fredericæ nuncupantur, quod fatatum erat ei in aqua mori. Ipſe vero ſoldanum Iconii, qui forum venalium ad eum veniens deturbabat, uſque Iconium perſecutus, circumjacentia loca ſuccendit; deinde cum ad quaſdam locorum veniſſet anguſtias, reperit Turcorum multitudinem infinitam, cum quibus congrediens, eos viriliter debellavit. Habito itaque de hoſtibus inſigni triumpho, dum quemdam fluvium, qui Saleſtricum dicitur, tranſiret, heu! tantus princeps demergitur, ſuffocatur & moritur, vir quidem magnanimus, ſtrenuus, largus, facundus, prudens, geſtiſque præclarus, ac ſibi rebellium fortis edomitor, & qui adeo imperium dilatarat, ut poſt Carolum-Magnum parem geſtorum magnificentia vix habuerit. Eo itaque mortuo, exercitus ejus Antiochiam venit, ubi dum feſſa reficiuntur corpora, & impunite epulis ſe diſtendunt, tot & tanti ex eis ægrotant & obeunt, ut de tanto exercitu vix pauca millia remanerent. Imperatoris filius, ſcilicet dux Suaviæ, corpus patris uſque Tyrum detulit: quo ibidem ſepulto, cum ad Ptolemaidis obſidionem veniſſet, paulo poſt obiit. Obeunt & Philippus comes Flandriæ, Theobaldus comes Bleſenſis, Stephanus comes Sacri-Cæſaris, procerumque ac nobilium turba quamplurima, ibi de diverſis mundi partibus aggregata. Circa idem tempus cum apud * Galliciam in Aucienſi eccleſia de conſuetudine haberetur, quod quolibet anno in feſto epiphaniæ trium Magorum repræſentarent miraculum, & in loco ſtellæ criſtallum concavum ponerent, intuſque candelam accenderent: accidit quadam die epiphaniæ, quod populis ex diverſis provinciis ante eccleſiam epiſcopalem, quæ in honore B. Martini Turonenſis dedicata eſt, congregatis, Magiſque ſuis ſecundum conſuetudinem apparatis, non poſſet lapis ille criſtallinus a cuſtodibus inveniri, ſicque ſtupefacti, & B. Martini auxilium præſtolantes, quid agerent ignorabant. Et ecce ſubito ſtella de cœlo deſcendens, in conſpectu omnium, Magos illos uſque ad locum ubi puer erat perduxit, & poſtea ab oculis omnium evanuit.

* f. Galliam.

Henricus filius Frederici tempore Clementis, Cæleſtini, & Innocentii imperat annis VII. menſibus V. Hujus anno primo, & B Philippi regis XIII. Clemens papa moritur; cui Cæleſtinus vir grandævus ſucceſſit, qui in ipſo die Paſchæ conſecrationem accepit, & in craſtino Henricum Frederici imperatoris filium ad imperium coronavit. Tunc Philippus rex Franciæ & Richardus rex Angliæ mare intrant: ſed Philippus directo itinere Ptolemaidem appulit, ibique honorifice ſuſcipitur. Richardus vero cum ſuis galeis & ratibus Cyprum venit, ibique inveniens quemdam pſeudo-imperatorem inſulæ dominantem, ipſum cepit, ſibique inſulam ſubjugavit. Interim Philippus rex ad expugnandam Acon regem Angliæ expectabat. C Condixerant enim quod nonniſi pariter expugnarent. Igitur cum veniſſet, primo foſſata implere ac coæquare contendunt. Sed cum a Philippo Richardus ſæpius diſſentiret, & ut dicebatur, perurgendis aſſultibus diſſimulanter ageret, Philippus tamen vehementius inſiſtebat, petrarias faciens adhiberi quamplurimas, quibus nocte & die inceſſanter jactantibus, pars murorum confringitur. Turris quoque mirabilis firmitatis foſſoribus cuniculos ſubtus agentibus conquaſſatur. Tunc hoſtes vehementer arctati, cum nullam ſibi D viderent adeſſe potentiam reſiſtendi, regis colloquium expetunt, urbem & ſua pariter ſeque dedunt. Acon igitur III. idus Julii a noſtris recipitur, poſt decurſum fere biennium ex quo cœperat obſideri. Porro Turci intra urbem reperti, cum pacta quæ cum rege inierant tenere non poſſent, alii evaſere redemti, alii ad ſerviendum compedibus ſunt detenti, alii gladio trucidati. Audita præfata captione, timor irruit ſuper hoſtes, & Aſcalonem, & alia caſtella, quæ noſtris abſtulerant, diruunt, vacuaque dimittunt. E Tunc Henricus imperator Neapolim obſidet, ſed ibi ægrotans Alemanniam redit, nec multum poſt Philippus rex Franciæ, apparatu ſuo ſub manu ducis Burgundiæ commendato, orta diſcordia inter eum & regem Angliæ, redit a partibus tranſmarinis. Rex vero Richardus ibi remanſit, qui eos qui Japhe incluſi jam quaſi capti erant, ſuo auxilio liberavit, & multa alia bona, quæ enarrare longum eſt, ibi fecit. Et eodem anno facta eſt ordinatio canonicorum beati Martini Turonenſis.

Anno

Digitized by Google

Anno Domini MCXCII. & Henrici II. & Philippi regis XIV. noſtri qui trans mare remanſerant, parum proficiunt, ac demum inter eos & Salahadinum induciæ uſque in triennium ſtatuuntur, ſic tamen quod Aſcalonem, quam noſtri cum magno labore & expenſis conſtruxerant, rurſus diruerent, ſicque in vaſtitatem civitas nobilis eſt redacta. Corradus marchio, dum in urbe ſua Tyro per plateam ingreditur, a duobus ſicariis, quos Aſſideos vocant, cum cultellis occiditur: quorum unus illico occiditur, alius captus vivus incenditur. Odo dux Burgundiæ multique nobiles poſt paucos dies abeunt, pauci repatriant. Tunc Henricus comes Campaniæ, uxore marchionis accepta, ad principandum eligitur.

Anno Domini MCXCIII. & Henrici III. & Philippi regis XV. Richardus rex Angliæ, dum in patriam ſuam lætanter per Auſtriam tranſire deliberat, a duce Auſtriæ capitur, & imperatori Alemanniæ traditur, a quo per annum in cuſtodia detinetur. Ipſo anno Salaadinus moritur, regno ſuo inter filios compartito. Tunc Philippus rex Franciæ Normanniam ingreditur, Giſortium caſtrum capit, aliaque plurima vel vi, vel deditione pervaſa aut incendit, aut diruit, aut retinuit, & firmius communivit. Non multo poſt idem rex miſit legatos in Daciam ad regem Canutum, ut Inſumbergim ſororem ſuam ei concederet in uxorem: qua conceſſa, occurrit ei rex Franciæ, Ambianiſque in vigilia Aſſumtionis beatæ Mariæ eidem regi per Guillelmum Remenſem archiepiſcopum deſponſatur, & in reginam Franciæ in craſtino coronatur: ſed miro Dei judicio ubi eam accepit, ſic exoſam habuit, ut ſtatim eam relinquere vellet, & de divortio cogitaret; tandem quibuſlibet ad ſua remeantibus, regina remanſit ſola ſolius camerarii ſui ſolatio confortata.

Anno Domini MCXCIV. & Philippi regis XVI. Richardus rex Angliæ infinita exactione redemtus in terram ſuam regreditur, ſtatimque caſtrum Locharum obſidet, quod Guido de * Valle Guinoſa ex parte regis Franciæ tenebat, nec multo poſt expugnat, & ſic fecit de multis aliis caſtris in terra ſua a rege Franciæ ſic detentis; & tunc in feſto beati Barnabæ apoſtoli expulit Richardus rex Angliæ omnes canonicos ab eccleſia B. Martini Turonenſis, & ita ubique diſperſi, quidam in Franciam fugerunt, alii apud Sodobriam remanſerunt. Tancredus rex Siciliæ & Rogerus filius ejus jam in regem promotus, regni ſimul ac vitæ exitum ſortiuntur. Quo Henricus imperator audito, Apuliam & Siciliam terra marique aggreditur, ſuſceptuſque a principibus totam terram ſuæ ſubjugat ditioni. Tunc Philippus rex Vernolium caſtrum obſidet & oppugnat, Ebroaſque urbem incendio ſubruit.

* *al. de Valle Guinoſſe.*

Anno Domini MCXCV. & Henrici V. & Philippi regis XVII. Henricus imperator de Sicilia rediens, uxorem & filium Tancredi regis & primates regni, qui contra ſe conſpiraverant, ſecum adduxit, & theſauros regum Siciliæ aſportavit, conjuge ſua cum filio apud Panormum derelicta. Ipſo anno ab Oriente tranſfretat in Hiſpaniam Sarracenorum exercitus infinitus, regemque Hiſpaniæ in bello devincit, partemque Hiſpaniæ rapinis & cædibus occupat & profligat. Per idem tempus vehemens fames Gallias atterebat, quæ per quatuor annos continuos ita confecit populos, ut qui antea divitiis floruerant, publice mendicarent.

Anno Domini MCXCVI. & Henrici VI. & Philippi regis XVIII. idem imperator expeditionem parat in Siciliam, de Alemannia infinita virorum millia ſecum trahit, per totum imperium ingens fit motio; archiepiſcopo Moguntiæ & duce Saxoniæ, necnon pluribus epiſcopis & principibus voto ſe obligant ſanctæ Crucis. Imperator quoque per Apuliæ & Siciliæ littora tam in navibus quam in victualibus copioſum exhibet apparatum, & ad liberationem regionis tranſmarinæ inhianter intendit. Eodem anno celebratum eſt divortium inter regem Franciæ & uxorem ſuam, ſororem regis Canuti, conſanguinitate probata inter illam & aliam quam rex ante duxerat.

Anno Domini MCXCVII. & Henrici VII. & Philippi regis XIX. Teutonici qui mare tranſierant, dum omnia tribulanter actitant, inducias quas noſtri cum Turcis inierant, abrumpunt, urbemque Berinthum oppugnant & capiunt. Quo Turci permoti, Joppe civitatem pervadunt, obtruncant omnes, munitionem diruunt, ſoloque coæquant. Tunc Philippus rex Franciæ duxit in uxorem filiam ducis Meraniæ & Bohemiæ, de qua poſtea genuit Philippum comitem Bononiæ, & uxorem ducis de Lovanio; & eodem anno circa feſtum Magdalenæ facta eſt ſecunda ordinatio canonicorum in eccleſia beati Martini Turonenſis. Tunc regina Hungariæ ſoror Philippi regis Franciæ, mortuo marito, Ptolemaïdem tranſiit, ibique paulopoſt obiit. In eadem quoque urbe & eiſdem diebus Henricus comes Campaniæ, qui uxore marchionis accepta, ibidem principabatur, dum in ſuperiori palatii ſui cœnaculo cuidam feneſtræ vertendo ſe applicat, miſerabili præcipitio colliſus expirat, cujus mater Maria nomine, quæ comitatum Campaniæ viriliter regebat, cum de morte filii ſui & ſororis ſuæ reginæ Hungariæ nuntium accepiſſet, nimis indoluit, nec multo poſt obiit: cui Theobaldus filius ejus, frater dicti Henrici, in comitatu Campaniæ ſucceſſit. Duæ autem filiæ Henrici comitis, quas de uxore marchionis genuerat, cum matre apud Ptolemaïdem remanſerunt. Tunc Petrus cantor Pariſienſis, vita & ſcientia clarus,

apud cœnobium quod Longus-Pons dicitur A obiit, & eodem anno ſuppoſita eſt Francia interdicto a Cæleſtino papa, propter divortium reginæ Franciæ. Nec multo poſt idem papa obiit, cui Innocentius ſucceſſit, qui menſe Januario die VIII. electus eſt apud Septi-folium, de quo ipſe dixit:

Qui Petro pridem cathedram, tibi terminus idem
Prabens illud idem quod Petrus ſumpſit ibidem.
Sorte magiſtratus, ubi quando fuit cathedratus,
Accipiens apicem quem petit atque vicem. B

Hic quantum fuit glorioſus ejus operibus demonſtratur. Fecit enim hoſpitale S. Spiritus, & S. Sixti eccleſiam renovavit, librum de miſeria hominis, & decretales infinitas compoſuit. Inſtituit etiam primo pontificatus ſui anno in urbe Romana conventum canonicorum regularium in nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, in quorum regula hoc adjecit. Quod redditus & proventus ſuos in tres partes dividerent, de quarum prima hoſpitalitatem ſervarent, de ſecunda captivos redimerent, & ſe tertia ſuſtentarent; & ita propter mortem Cæleſtini papæ C & iſtius Innocentii innovationem. Inſtituit & ordinem Minorum, qui omnibus abrenuntiantes, more apoſtolorum, nudi pedeſtres ambulant. Ipſo anno Henricus imperator in Sicilia commoratus, quorumdam contra ſe conſpirantium inſidiis appetitus, ſed per fugam elapſus, conſpirationis auctores horrendo ſupplicio condemnavit, nec multo poſt apud Meſſanam obiit, Frederico filio ejus admodum parvulo, & uxore ſua in manu Innocentii papæ relictis, ſed Philippo fratri ſuo pro dicto puero re. . . . . D

Anno MCXCVII. & Henrici VII. & Philippi regis XIX. circa feſtum Magdalenæ facta eſt ordinatio canonicorum in eccleſia B. Martini Turonenſis.

Anno MCXCIX. & Philippi imperatoris II. & Philippi regis XXI. Richardus rex Angliæ dum quoddam caſtrum comitis Lemovicenſis, quod de Chalucheureo dicitur, oppugnat, ſagitta transfigitur, nec longo poſt eodem ictu moritur, anno regni X. & apud Fontem-Ebraudi ſepelitur; vir quidem animoſus ac bellicoſus, donis largiſſimus, armis ſtrenuiſſimus, in militari negotio circumſpectus, a E militibus dilectus, & a clero & populo honoratus, eccleſiæ patronus, & divini officii auditor indefeſſus, cujus bella & facta in libro dierum regum Angliæ ſunt conſcripta; cui ſucceſſit Johannes frater ejus, juvenis quidem remiſſioris animi, amans quietis, & ob hoc pacem cum rege Franciæ quantocius reformavit. Tunc interdictum generale in toto regno Franciæ, propter divortium regis & reginæ generaliter obſervabatur.

Anno MCC. Octavianus epiſcopus Oſtienſis legatus Petrum de Corbolio, qui litteraturæ ſæcularis & theologiæ prærogativa famoſus in ſcholarum regimine Pariſius diu claruerat, & de cathedra Magiſtrali ad Cameracenſis eccleſiæ cathedram nuper aſſumtus fuerat, Michaëli Senonenſi archiepiſcopo mortuo, in Senonenſem eccleſiam inthronizavit.

Anno Domini MCC. & Philippi imperatoris III. & Philippi regis XXII. Richardo rege Angliæ ita defuncto, Arturus comes minoris Britanniæ, in quantum potuit ſaiſivit Andegaviæ comitatum, Andegavenſem & Cenomanenſem urbes, Guillelmo de Rupibus ei auxiliante, viriliter occupavit. Robertus vero de Torneham & Girardus de *Athies* * Quinnonum, Lochas, & alias munitiones ex parte regis Angliæ munierunt. Et ſic in Paſchali Arturus puer Turonis veniens, more debito, in eccleſia B. Martini in canonicum eſt receptus, & in ſtallum decani in veſtibus chori, ſicut canonicus, inſtallatus. In ſequenti Dominica ante Aſcenſionem, dominus Americus vicecomes Thoarcii, Hugo Brunus, comes Marchiæ, Gaufridus de Lezigniaco, & plures alii barones Pictaviæ, cum maxima multitudine armatorum Turonum veniunt, villam deprædantur, gentes capiunt, dicto Arturo cum paucis infra civitatis mœnia exiſtente & Johanne rege rex Angliæ propter coronamentum ſuum in Anglia commorante. In craſtinum autem Guillelmus de Barris ex parte regis Francorum, Turonum veniens Pictavos inſequitur; ſed eos conſequi non valens, Turonum eſt regreſſus. (a) Tunc Philippus rex Francorum pueritiæ Arturi compatiens, & ei jus ſuum reſtituere cupiens, Balum caſtrum obſidet & expugnat. Interim autem Guillelmus de Rupibus, pueritiæ innocentiam obliviſcens, Arturum deſerit, & Cenomanicam urbem Johanni regi Angliæ reddit. Quo audito, rex Franciæ Turonum abiit, & Arturus puer apud Andegavenſem urbem velox & exterritus pertranſivit. (b) Poſtea vero Philippus rex Franciæ & Johannes rex Angliæ habito inter ſe colloquio, confœderantur ad invicem. Itaque quando rex Johannes venit Pariſius, a Philippo rege, necnon a clero & populo honorifice receptus, & contra Arturum nepotem ſuum, pecunia data, de comitatu Andegaviæ fuit per

* Chinon.

[a] [b]

(a) In alio codice quem præ manibus habuit eruditus vir dominus *Carreau*, hæc adduntur: *Per idem tempus erat in toto regno Franciæ lugubris eccleſiæ facies, quod nulla celebrabantur in eccleſia ſacramenta vel divina officia, præter viaticum & baptiſma; negabatur etiam mortuis ſepultura. Erat igitur per regnum mœſtitia circumfuſa, cum ſic eccleſiæ ſilerent organa, & ora canentium Domino clauderentur. Nec mora Octavianus Oſtienſis epiſcopus, a domino papa legatus in Franciam regnum abſolvit, & Philippum regem Franciæ ad hoc inducit, ut reginam quam expulerat in regnum reducat.*

Anno MCCI. *& Philippi imperatoris* IV. *& Philippi regis* XXIII. *Philippus rex Franciæ pueritiæ Arturi compatiens, &c.*

(b) In codice quo uſus eſt dominus *Carreau*, additur: *Et eodem anno eccleſia B. Mariæ de Mirebello Pictavienſis diœceſis dedicata eſt, & ibi canonici inſtituti.*

curiæ regalis judicium inveſtitus; Arturo puero fere per duos annos Pariſius commorante.

Anno MCCII. & Philippi imperatoris V. & Philippi regis XXIV. toto fere orbe ingruit fames gravis, totamque Italiam & Hiſpaniam Galliaſque profligat. Per idem tempus cum inter Franciæ & Angliæ reges crederentur res eſſe quietæ, ſubito quibuſdam de cauſis diſrupta pax deficit, & vetus illud diſſidium recrudeſcit. Paratis igitur expeditionibus, Philippus rex Franciæ terram aggreditur, & munitionum quas cepit, quaſdam funditus diruit, quaſdam detinet ac communit. Gorneacum caſtrum ſitu loci ſtagniſque cingentibus munitiſſimum, facta prius diruptione ſtagnorum, occupat & incendit. Archas itidem caſtrum firmiſſimum obſidet, nec obtinet, ſed Normanniam pervagatur, prædiis & incendiis depopulans univerſa circumquaque.

His diebus tota Aquitania gravi ferveſcit diſcordia, gravi depopulatione vaſtatur. Nam Johannes rex Angliæ, ejus quod promiſerat obliviſcens, Hugoni Bruno comiti Marchiæ Iſabellam filiam Aimari comitis Engoliſmæ, quam ipſe deſponſaverat, violenter abſtulit, & ſibi matrimonio copulavit. Tunc talibus injuriis Aquitani proceres laceſſiti, homagia ſua regi Angliæ reliquerunt, & ſe ad regem Franciæ, fidelitate pollicita, contulerunt. Qua rex Francorum permotus injuria, adunato exercitu, Normanniam eſt ingreſſus, ibique apud Gorneacum caſtrum Arturum puerum militem fecit, & ad debellandum Aquitaniam, Pictaviam, Andegaviam, Turoniam, cum comite Marchiæ & vicecomite de Caſtro-Eraudi, & Goffrido de *Lezignen*, & aliis Aquitaniæ proceribus eum miſit, cum flore militiæ totius Aquitaniæ & Pictaviæ. Qui cum Alienordem reginam, matrem Johannis regis Angliæ, amitam ſcilicet ſuam, intra Mirabellum caſtrum obſediſſet; proh dolor! Johannes rex Angliæ cum infinita multitudine Coterellorum militum & ſervientium ex inſperato veniens, eum cum omnibus ſuis infra dicti caſtelli mœnia in die feſto beati Petri ad Vincula comprehendit, eumque ſtatim in Normanniam ducit, illumque poſtea ad Rothomagum, ſicut dicitur, interfecit. Alios vero qui cum Arturo capti fuerant, quoſdam datis obſidibus relaxavit, quoſdam carcere mancipavit, plures in carcere mori fecit. Vicecomitem quoque Toarcii, & Guillelmum de Rupibus ſeneſcallum ſuum, quorum auxilio hoſtes ſuos ſuperaverat, capere clam tentavit. Quo comperto, vicecomes & Guillelmus de Rupibus ad munitiones ſuas fugiunt, & paulo poſtea ad regem Franciæ ſe convertunt. Tunc Amelinus de Roorta miles, qui civitatem Turonis pro Guillelmo de Rupibus diu ſervaverat, & majorem partem domuum burgenſium Caſtri-novi coæquaverat ſolo, & alias omnes redemerat, necnon & burgenſibus & eccleſiæ B. Martini infinita damna intulerat, auditis iſtis rumoribus, fugit, urbemque vacuam dereliquit. [a] (a) Graves proinde variaſque perturbationes & direptiones caſtrorum & urbium utrimque fiunt. Turonis enim civitas, cum caſtro illo nobili ædificiis divitiiſque inſigni, & quod inſignius eſt, B. Martini reliquiis decorato, quia in confinio partium utriuſque regis ſita erat; nunc ab iis, nunc ab illis pervaditur, & in ſolitudinem pene redigitur. Nam Philippus rex Franciæ, collecto exercitu, Turonis properat, urbem obſidet & expugnat, Blandinellum etiam qui in munitione erat, ſalvis equitaturis & ſpoliis cum ſuis abire permiſit, & ibi Gaufridum de Rupibus militem dereliquit.

Vix tamen Philippus rex Franciæ redierat, & ecce Johannes rex Angliæ cum inaudito exercitu tam Coterellorum quam militum, Turonis furibundus accelerat, terram deſtruit, & prædatur, urbem obſidet & obſeſſos diverſis aſſultibus præmoleſtat. In ejus tamen adventu, ſcilicet in feſto decollationis S. Johannis-Baptiſtæ, oppidani utriuſque ſexus, & ætatis, necnon & clerici ad B. Martini eccleſiam fugientes, & confeſſoris egregii clementiam lachrymis implorantes, portas obſtruunt, turres muniunt, Domini miſericordiam expectantes. Coterelli vero cum Martino *Algar* duce eorum Caſtrum-novum ingreſſi cuncta rapiunt, gentes vinculant, vel occidunt, vinculatos inauditis ſuppliciis cruciantes, nulli ætati, ſexui, vel ordini parcentes, ſed eccleſias Dei frangentes & ſpoliantes, & quod deterius eſt, in contemtum Dei in imaginum facies expuentes. Die itaque in timore & luctu & clamore completa, in crepuſculo noctis totum clauſtrum & Caſtrum-novum accenditur, & ab eccleſia S. Hilarii uſque ad eccleſiam S. Mariæ Divitis, penitus concrematur. Quid plura? omnes ſtupore inſolito attoniti, & exire extra eccleſiam non audentes, quid agerent ignorabant, neque enim ignis unius venti impetitione recto occidentis tramite curſum dirigebat, ſed nunc Euro, nunc Auſtro, nunc Notho, aliquando Borea graſſabatur; ſed hoc quoque mirabile videbatur, quod decem & amplius domos tranſvolans inopinato dolore longius ſitas & intactas conſumtione velociſſima rapiebat.

O dolor! heu luctus! heu pectora plena dolorum!
Lumine quo capitis potuiſtis cernere ſævum
Wulcani dentem, ſubito tam magna vorantem?

(a) Hic additur in codice domini *Carreau. Quo audito rex Angliæ Turones venit ibique Brandinellum Coterellum cum aliis ſervientibus in munitionem reliquit. Graves proinde, &c.*

A Verum ut alia breviter ſupprimamus, tanto incurſu, tanto ſtrepitu & ventorum conflictu totam villam ſibi protinus vindicavit, ut magnum ignem venturi judicii crederes adveniſſe. Interea dum ſic villa tota cremabatur, clamor immenſus, pectorum cæſio, lacrymarum effuſio, capillorum detractio, & omnia quæ humanus luctus ſibi timore mortis & damni intolerabilis miniſtrabat, univerſos & ſingulos perturbabant. Quantus vero tumultus, quantus labor omnium in illa nocte fuit, quanta clades orto ſole apparuit, deficit lingua ſterilis enarrare, B gens enim illa dicere poterat cum propheta: *O vos omnes qui tranſitis per viam, attendite & videte ſi eſt dolor ſicut dolor meus.* Die itaque tertio obſidionis urbem expugnat, & obſeſſos in carcere mancipat, & Giraudum de Atheis ad tuendam munitionem præficit & delegat.

Arturo itaque, ſicut dicitur, interfecto, & Alienorde ſorore ejus exilio relegata in Angliam, Conſtantia mater eorum comitiſſa Britanniæ Guidonem de Toartio accepit in maritum, ſed poſtea ſqualore lepræ moriens, ex eo filiam procreavit, quæ poſtea C data eſt uxor Petro, filio Roberti comitis Drocenſis cum comitatu Britanniæ.

Circa feſtum vero Omnium-ſanctorum Sulpicius dominus Ambaſiæ, qui ad regem Franciæ ſe converterat, collecto grandi exercitu, Turonis venit, civitatem incendit, & in Caſtro-novo milites & ſervientes poſuit, qui gentes regis Angliæ in munitione tenerent, & regionem adjacentem ab hoſtibus defenſarent; ſicque ibi tota hyeme reſederunt, & ſeſe ab utraque parte aſſiduis aſſultibus affecerunt.

D Anno Domini MCCIII. & Philippi imperatoris VI. & Philippi regis XXV. idem Philippus rex Andeliacum caſtrum munitiſſimum & murorum ambitu & Sequanæ circumflexu, ſubita irruptione obtinet & incendit, quod tamen poſtea reparat & communit. Caſtrum quoque Vallis-Radolii prævalide communitum, obſidet & expugnat, necnon & caſtrum qui dicitur Rigidus-pons multimoda munitione firmatum obſidet, obtinet expugnatum, & a Normannia rediens Turonis obſidet, obtinet, & Guillelmum de *Batillé* & E alios obſides quittans penitus & abſolvens.

Anno Domini MCCV. & Philippi imperatoris VIII. & Philippi regis XXVII. Philippus rex Franciæ Leuchas caſtrum obſidet & expugnat, & Girardum de Atheis ibi captum infinita pecunia redimit & liberat. Caſtrum quoque Locharum Guidoni de Melloto & heredibus ejus in perpetuum donat, qui caſtrum illud tota hyeme obſederat, & viriliter debellarat. Quo facto, rex Franciæ Cainonem caſtrum aggreditur, quod Guillelmus de Rupibus prius fere per annum obſederat, caſtro quod dicitur *Rouſſel* prius acquiſito, & ſic rex illud in feſto S. Johannis-Baptiſtæ expugnarat viriliter machinis applicatis. Quo facto, tota Turonica & Andegavia a regis Angliæ dominio liberata, rex Franciam remeavit.

Anno Domini MCCVI. & Philippi imperatoris IX. & Philippi regis XXVIII. Bartholomæus Turonenſis archiepiſcopus longo tempore quartanis febribus fatigatus obiit, anno epiſcopatus XXXIII. cui Gaufridus de Leuda Pariſienſis archidiaconus ſucceſſit, vir vitæ laudabilis & mirificæ ſanctitatis: ſed ſtatim iniquorum conſilio toxicatus, eccleſiam B. Martini Turonenſis, in qua a puerilibus annis beneficiatus fuerat & nutritus, ſuper juriſdictione abbatiæ Belli-montis aggreditur; ſicque beatus vir, qui abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum ſtetit, non diu in illa cathedra peſtilentiæ ſtetit.

Anno Domini MCCVIII. & Philippi imperatoris X. & Philippi regis XXX. tertió calendas Maii obiit Gaufridus de Leuda * Turonenſis archiepiſcopus; quo mortuo, ſuper electione ſchiſma inter Turonenſes clericos inſurrexit. Nam quidam eorum Johannem de Faia, decanum eccleſiæ elegerunt, alii Robertum de Vitreio cantorem Pariſienſem nominaverunt; alii nominare aliquem noluerunt: ſicque omnes ab omni parte appellantes, Romam celeriter perrexerunt.

* Lude

Tunc Innocentius papa auditis ab utraque parte rationibus Turonenſium clericorum ſupra diſſenſione electionis, illos qui nominare aliquem noluerant, neutrales in electione judicavit, & electionem Roberti de Vitreio, qui ægrotans in villa Romæ, jamque mortuus erat, quaſſavit, & Johannem de Faya decanum eccleſiæ, qui abſens erat, in Turonenſem archiepiſcopum confirmavit; qui in Franciam rediens, ab Hamelino Cenomanenſi epiſcopo, apud Turonos in archiepiſcopum conſecratur. Statim ſuper juriſdictione abbatiæ Belli-montis, eccleſiæ S. Coſmæ, eccleſiæ S. Venantii, & eccleſiæ S. Petri de Cardineto, eccleſiam B. Martini aggreditur Turonis, & hinc inde cum expenſis magnis primo coram judicibus Aurelianenſibus, deinde cum Bituricenſibus, & poſtea cum Carnotenſibus litigatur. Interea Galo S. Mariæ in Porticu diaconus cardinalis legatus in Franciam veniens, eidem Turonenſi archiepiſcopo pallium apportavit, multaque inſtituta auctoritate apoſtolica renovavit.

. . . . bem acriter impetunt, aſſiduoſque & urgentiſſimos dant aſſultus, & primo ſuburbia capiunt, diruunt, & incendunt. Videns Rogerus quod invaleſcerent noſtri, nec ſic afforet potentia reſiſtendi, ad noſtros egreditur, rogans ut ſola ſuis vita conceſſa, egredi liceat quo libuerit. Vix tandem impetrat quod requirit. Egrediuntur monaſterium, & ſolis induti lineis tam re-

Digitized by Google

bus quam fide vacui dimittuntur: ſed Rogerus ſub arcta cuſtodia detinetur. Noſtri urbe potiti, libere cuncta vendicant, copiarum omnium infinita congeries reperitur. Simon de Monte-forti, vir armis ſtrenuus ac fidelis, de communi conſilio urbi & regioni præficitur, & quidquid in urbe repertum eſt, & pars exercitus ſub ejus dominio deputatur. His ita geſtis ceteri regrediuntur ad propria. Ipſo anno Johannes Brenenſis comes a partibus transmarinis electus in regem, cum multo transfretat apparatu, & in vigilia exaltationis S. Crucis Acon urbem applicat, & & in craſtino uxorem ducit Corradi marchionis quondam filiam, cui regnum hereditarie debebatur. Porro in Dominica poſt feſtum S. Michaëlis cum favore principum & populi apud Tyrum ſolemniter coronatur. Per eoſdem dies Otto imperator intrans Italiam, a pleriſque urbibus veneranter excipitur, & favente ſibi Innocentio papa, & ad promotionem ipſius modis omnibus aſpirante, tandem Romæ die Dominica, circa feſtum S. Michaëlis, imperialem benedictionem ſortitur, quibuſdam ab eo præſtitis juramentis ſuper fidelitate Romanæ eccleſiæ, & ſuper regno Siciliæ nullatenus impugnando; quæ tamen violat & diſrumpit, ac per hoc inter ipſum & Innocentium papam gravis ſimultas protinus incandeſcit. Noſtrates qui in Albigenſi & Carcaſſonenſi provincia remanſerant, multas interim moleſtias patiuntur; cum enim timore exercitus qui nuper receſſerat indigenæ pavefacti, ad ſanctæ matris eccleſiæ gremium confluerent, & ſe velle renaſci per reconciliationem, ſi forte in aliquo peccaſſent contra fidem, ſimulantes, ſemper & ubique agninam faciem prætendebant, lupinam interius rabiem palliantes; ſed ſeipſam non cohibens, interioris veneni malitia diu latere non potuit. Nam cum noſtros, utpote incautos & ſimplices, ſibi credere & ab eorum malitia ſibi minime conſpicerent præcavere, per caſtella clanculo diſcurrentes, ſurripere munitiones feſtinant, tam milites quam clientes ad caſtrorum cuſtodiam derelictos, captivant alios, alios necant; quamplures & aurium & narium cum labro ſuperiori vel aliorum membrorum detruncatione deformant; eos autem qui munitiones obtinebant, machinationibus hujuſmodi deludebant: boves & oves, ſeu quælibet animalia, ſaccoſque ſtramine repletos & paleis in ſtrata publica ante oppida deponentes, inſidiabantur in abſcondito quaſi leo in ſpelunca ſua, & ſi forte horum concupiſcentia abſtracti & illecti egredi præſumſiſſent, ſedentes in inſidiis, ut incautos deciperent & occiderent innocentes. Sane quantæ ſint crudelitatis, & quod parcant nemini, nec religioni deferant nec ætati, ex his quæ perſtringimus ſatis liquet. Cum quidam Ciſtercienſis ordinis abbas provectæ ætatis, miræ ſimplicitatis, cum ſuo monacho & converſo pro quibuſdam negotiis iter ageret, caſu incidit in inſidias impiorum, in quem omnino lupina rabie debacchantes, quinque lethalibus inflictis vulneribus, mortuum abjecerunt, converſo quoque ejus diverſis cruciatibus interemto, monachum diverſis macerantes vulneribus, & proprio ſanguine volutatum, in arenæ medio reliquerunt, mortuum æſtimantes: vivus tamen per Dei gratiam inventus, delatus Carcaſſonam, tandem ſanatus eſt, abbate & converſo in majore eccleſia civitatis ejuſdem honore quo decuit tumulatis. Sane vitam abbatis & meritum oſtendit latens ad carnem cilicium in obitu patefactum. Porro in quodam oppido erant præter indigenas capellanus unus, milites VI. multa præditi probitate, cum ſervientibus L. erat eis vicinus quidam de indigenis potens nimis Girardus de *Papion*, qui noſtris dexteras dederat, ab eis in familiaritatem receptus. Hic ipſa Dominicæ Nativitatis die poſtera tamquam proditor & perjurus cum armata multitudine irruit in incautos, cumque non poſſet ad libitum obtinere, blandis promiſſionibus a munitione arcis, in qua continebatur, eos extrahere procuravit, juramentis ſe obligans, quod cum armis & equitaturis totiſque mobilibus liberos abire permitteret, & uſque ad ſuos ſecure conducere. Eadem nocte ad menſam propriam eos recepit, ſed poſt menſam Judam ille alterum ſe oſtendit: nam cunctis tam militibus quam ſervientibus, capellano etiam primo, rebus omnibus ſpoliatis, in profundiſſimo turris loco depoſuit univerſos, poſtea eductis militibus, capellano & aliis ibi derelictis, ignem & paleas, ligna quoque quamplurima ſuperjecit, miniſtris ejus deſuper clamantibus, & B. Mariæ exprobrantibus in hunc modum: Ah meretrix domina S. Maria. Deinde ſuper turriculam aſcendentes, explorant utrum miſeri animas exhalaſſent. Quos cum necdum mortuos inveniſſent, ignem ſicut prius fecerant fecerunt, B. Virginem iteratis blaſphemiis impugnantes. Hi itaque hujuſmodi ludibria & verbera experti, & tormenta innumera, in vinculis & carcere triduo permanſerunt, ignis quidem attacti incendio, ſed non uſti; nam virtus Altiſſimi obumbravit illos. Porro milites quos ad explendam ſævitiam reſervabant, educunt a carcere, tentantes eos diverſis cruciatibus Chriſtum Dominum fidemque catholicam abnegare. Tandem perſiſtentes in fide pollicibus propriis exoculant, auriculas radicitus amputant, & nares, labiumque ſuperius: quorum unus ita in pœnis glorioſus martyr occubuit, & alius ſupervixit. Denique Fuxenſis comes, non princeps, ſed proditor & perjurus, rupto fœdere quod cum noſtris inierat, filioque proprio necnon & unico obſide derelicto, reverſus ad vomitum, hæreticam pravitatem

Digitized by Google

catholicæ prætulit puritati. Nam caſtrum A quoddam fortiſſimum, quod quorumdam puerorum nobilium fuerat cuſtodiæ mancipatum, invaſione clandeſtina, indigenis eum recipientibus, ſubintravit. Cumque pueros qui in arce erant extrahere blanditiis non valeret, demum extraxit inedia compellente, prius tamen præſtito juramento, quod eos cum omnibus ſuis uſque ad ſuos conduci faceret liberos ac ſecuros. Sed, proh dolor! cum ejus præſentiæ fuiſſent oblati, præcepit eos illico jugulari. Cabarectum præterea caſtrum inexpugnabile, nón procul a Carcaſſonia ſitum, ubi plures perfecti hæretici confluxerant, B noſtris erat inviſum penitus & infeſtum. Tot & tantis oblitus anguſtiis Simon de Monte-forti princeps fortis, & in forti fide munitus, viriliter agebat in omnibus, fideles protegens, & infideles execrans & inſectans.

Anno Domini MCCX. & Othonis imperatoris II. & Philippi regis XXXII. grandis fit iterum motio noſtrorum tam epiſcoporum quam procerum & vulgarium. Erat enim iſta peregrinatio celebris & votiva, tum propter zelum fidei fidelium animis accenſum adverſus fidei corruptores, tum propter pœnarum C remiſſionem a ſede apoſtolica repromiſſam. Accedentes igitur, adunato exercitu, Biterrim obſident caſtrum munitiſſimum, non longe a Carcaſſona ſitum, noſtris omnimode permoleſtum. Obſeſſi denique ad deditionem ſe offerunt; cumque daretur omnibus optio, ut qui ab hæreſi reſipiſcerent, immunes evaderent, ex illis reperti ſunt circiter CLXXX. qui maluerunt incendio concremari, quam ab hæretica pravitate converti. Obſtupuerunt videntes tam irrevocabilem miſerorum pervicaciam, qui rationis perturbato judicio, nec monitis ſalutaribus cederent, ſed ad ſupplicium D ſpontanei feſtinarent. Nec eſt ulli fidelium ambigendum, quin tales diaboli martyres, poſt temporalem flammam ſtatim tranſeant ad æternam. Deinde obſident caſtrum, quod Termas dicitur, ita acceſſu difficile, quod vix poſſet petrariis vel aliis machinis expugnari; cum enim ad implenda foſſata contenderent, unus de baliſtariis caſtri peregrinum collo ramaria deferentem, perculit in loco ubi ſignum Crucis gerebat in pectore; ſed ſpiculum tamquam in ſaxum percutiens, longius reſilit repercuſſum: accurrunt E undique & mirantur eum vivum quem mortuum æſtimabant, non invenientes in eo vel diſruptionem veſtis vel corporis læſionem. Multa quidem & alia ſigna ibi cœlitus contigerunt, quæ nos oportet, quoniam brevitati ſtudemus, ſub ſilentio pertranſire. Prædicti denique caſtri habitatores longæ obſidionis pertæſi, noctu tentantes fugere, ſed a noſtris excubantibus comperti intercipiuntur, & quotquot ibi reperti ſunt gladiis obtruncantur. Otho imperator Innocentium papam, qui eum excommunicaverat, omnimodis inquietat, caſtra ejus pervadit & diripit, & ad regnum Siciliæ pervadendum contendit; & ſic inter eum & papam longa concertatio eventu vario perduravit. Henricus Conſtantinopolis imperator congregato exercitu pervagatur Græciam, reſiſtentes ſubjicit, ſubjecta pacificat, & ditionis ſuæ terminos circumquaque dilatat. Erant per idem tempus quidam ſcioli litterarum in Francia, ſed peſtilentis doctrinæ, clanculo diſcurrentes, vana quædam & impia dogmata fideique omnino contraria latenter plurimis ſuſurrantes, & niſi prævenisſet eos virorum prudentum cauta ſagacitas, plures in barathrum perfidiæ demerſiſſent. Nam de communi epiſcoporum conſilio miſſi ſunt, qui actus eorum ſagaciter explorarent, per quos comperti & detecti, captique, & adducti Pariſius cuſtodiæ mancipantur. Erant autem numero XIV. quorum erant aliqui ſacerdotes, curam animarum habentes, quibus fecerat favorem ad populum palliata ſpecies honeſtatis & vitæ gravitas ſuperducta. Congregato igitur Pariſius epiſcoporum concilio, præſentibus etiam & aſſidentibus magiſtris Pariſienſibus, propalantur eorum ineptiæ, omniumque judicio reprobantur, & ſic judicati hæretici, exponuntur publicæ poteſtati, ex quibus decem traduntur incendio, reliqui IV. murali recluſione damnantur. Nec ſine fructu hoc actum eſt, quia inde & area Domini eſt mundata, & inimici zizania ne fidelium fruges cortumperent evulſa. Pleriſque etiam timor incuſſus eſt & repreſſa temeritas, ne novis inventionibus adhærerent. Habuit autem initium hæc prophana verborum adinventio a quodam nomine Amorrico, quem non longe ante defunctum, judicaverunt anathemate percellendum, feceruntque corpus illius a tumulo erui, & velut hoſtem fidei extra locum fidelium procul poni, librorum quoque qui de naturali philoſophia inſcripti ſunt, & ante paucos annos Pariſius cœperant lectitari, interdicta eſt lectio tribus annis, quia ex ipſis exorta errorum ſemina videbantur.

Anno Domini MCCXI. & Othonis imperatoris III. & Philippi regis XXXIII. majorum & minorum de Francia fit iterum grandis profectio adverſus hæreticos Albigenſes, & coadunato in unum exercitu, Lavallis caſtrum obſident, & hoſtes fidei fortericiam petunt & coarctant. Sed interim dum in hac obſidione morantur, noſtra caterva permaxima juxta caſtrum, quod Mons-gaudium dicitur, tranſiens, intercipitur, & pro fide decertans, ab hoſtibus fidei trucidatur: ad quorum meritum declarandum, lux cœleſtis emicuit, & globus igneus ſuper corpora proſtratorum viſus eſt deſcendiſſe, videntibus hæc plurimis, & hærentibus præ ſtupore; ad quod accurrentes epiſcopi, abbates, &

Digitized by Google

clerici ordinum diverſorum, ibi cimiterium dedicant, ibique reverenter ſepeliunt defunctorum corpora beatorum. His itaque geſtis, habitatores Lavalli, dum noſtrorum impetum ferre non ſuſtinent, ad eorum libitum ſeſe dederunt. Noſtri ſic caſtro potiti, cunctis arma diſtrahunt, & magnates eorum in tutiſſimo loco ponunt, quorum in craſtino reperti ſunt LXXIV. milites, qui timentes & nolentes errorem relinquere, tam mutuo inter ſe ſuſpendio, quam propriis gladiis periere. Quo viſo, rogus ingens extruitur, datur omnibus optio, aut ab errore reſipiſcere, aut incendio deperire: quorum multi maluerunt comburi, ſe mutuo cohortantes, & rogum accenſum ultronei ſubeuntes. Caſtri etiam domina Girauda nomine, quæ de fratre & filio ſe concepiſſe dicebat, projecta eſt in puteum, & acervus lapidum ſuperjectus. Eodem anno apud urbem Lemovicas matrona quædam virum habens, gravi infirmitate decumbens occubuit, & paratis obſequiis, ſudario involuta juxta morem fidelium ſervabatur; cum ecce ſubito de morte reſurgens, ſtuporem ingerit univerſis, dicens beatam Mariam Magdalenam ſibi apparuiſſe, ſibique labia tetigiſſe, ſeque ita ſpiritum reſumſiſſe.

Tunc Raimundus comes Toloſanus, cognito quod foveret hæreticos, cunctis ad diripiendum eſt a noſtris expoſitus, tamquam refuga fidei & publicus hoſtis eccleſiæ judicatus. Virgo venerabilis Alpais de Cudo, de qua loquuti fuimus, naturæ debito perſoluto, moritur, in cœlis cæleſti choro virginum ſociatur. In Hiſpania quidam preſbyter nocte Nativitatis Dominicæ cum muliere viriliter obdormivit. Cumque primam miſſam nec contritus nec confeſſus celebrare præſumſiſſet, & peracto ſacramento, orationem Dominicam decantaſſet, ſubito columba cum impetu advolans, roſtro miſſo in calicem, quod inerat totum abſorbuit, & hoſtiam de manibus ſacerdotis arripiens, evolavit. Et ſicut preſbytero in prima miſſa contigit, contigit in ſecunda. Tunc preſbyter timens, & ad cor rediens, ſacerdotem diſcretum adiit, cui crimen quod de nocte commiſerat revelavit, ſicque confeſſus & contritus, accepta pœnitentia, miſſam tertiam inchoavit. Poſt orationem vero Dominicam, columba rediit, & roſtro miſſo in calicem, quidquid inde hauſerat, totum revomuit, poſitiſque ad pedem calicis duabus hoſtiis evolavit.

Per idem tempus Ferrandus alienigena, ex partibus Portugalenſibus accipit in uxorem Johannam Flandriæ comitiſſam, filiam comitis Baldoini, qui fuit, ſicut diximus, Conſtantinopolis imperator. Hoc apud regem Francorum regina Portugalenſis, Ferrandi matertera, quondam uxor Philippi comitis Flandriæ, ſicut dicitur, pecunia procuravit.

A Sed rex poſtea de facto iſto pœnitens, matrimonium quod male & vi fecerat, male & vi ſimiliter, ſicut dicitur, poſtea revocavit.

Eodem anno circa Auguſtum menſem, fuit intempeſtæ noctis ſilentio ſellaria Turonenſis concremata, ubi duæ virgines calore ignis compulſæ, a vertice domus lapideæ in medium ignem inferius poſitum ſalierunt, ſtatimque communione accepta ſpiritum Deo reddiderunt. Multi etiam alii ibidem hujus ignis anticipati incendiis obierunt.

Anno Domini MCCXII. Othonis imperatoris IV. & Philippi regis XXXIV. menſe Julio accidit in Hiſpania miraculoſa victoria de B paganis. Convenerat cum Meramolim rege Cartaginis multitudo maxima paganorum, adverſus regem Caſtellæ Amphulſum nomine, qui illuſtres reges Arragonum & Navarræ in auxilium habens, totam illam Sarracenorum multitudinem in virtute Chriſtianæ fidei debellavit. Significavit enim per litteras idem Amphulſus Innocentio papæ totius belli eventum, & victoriæ veritatem, aſſerens quod vix inventi ſunt XXX. homines cecidiſſe de exercitu Chriſtiano, cum ex parte adverſa ceciderunt pluſquam centum millia C paganorum. Ibique Reginaldus de Parata natione Aquitanicus & miles ſtrenuiſſimus, martyr occubuit glorioſus. Aſſeruit etiam idem rex, quod cum poſt bellum cum ſuis in caſtris gentilium moraretur, ad omnia quæ coquenda erant, non aliis lignis uſi ſunt Chriſtiani, niſi ſagittis & lanceis Sarracenorum, nec in eorum uſibus pluſquam medietas eſt conſumta. Cumque exercitus Dei victualibus & aliis fere deficeret propter longam moram factam in deſertis locis, ibidem tantam ciborum, armorum, equorum, & aliorum jumentorum copiam invenerunt, quod ſinguli pro ſua voluntate plus reliquerunt ex magna abundantia quam ceperunt. D Fuerat enim numerus Sarracenorum qui venerant in prælium CLXXXV. millia equitum, numero peditum infinito, pro ut relatione eorum, qui capti fuerant, eſt compertum. Poſt paucos dies in captione Ibidæ, quæ eſt civitas magna, munita & fortis, perierant LX. millia paganorum, exceptis multis qui retenti ſunt vivi ad obſequium Chriſtianorum & monaſteria reparanda. Hoc anno fuit ſiccitas, ſed fructuum plenitudo.

E Tunc in Turonenſi diœceſi prope caſtrum Ambaſiæ, in loco, qui Mons-cæleſtis dicitur, moniales IV. pervenerunt ſpiritu Dñi inflammatæ, ab illo monte ad alium cæleſtem montem aſcendere cupientes; quarum duæ, ſcilicet Hermengardis de Pleſſeio & Petronilla Aimera egreſſæ ſunt de congregatione monialium Belli-montis, & aliæ duæ, ſcilicet Agnes *de Legnere*, & Peregrina de congregatione S. Aviti diœceſis Carnotenſis: hæ omnes uno eodemque ſpiritu agitatæ, ſub ordinis Ciſter-

Digitized by Google

ciensis regula, ibi primo parvum tugurium ligneum intraverunt, & ſic in illo loco fere per tres annos vitam eremiticam deduxerunt; ſed cæleſtis ſponſus eccleſiæ cupiens ſponſæ ſuæ fimbrias dilatare, cordi cujuſdam civis Turonici, Pagani Hermenardi nomine, miſericorditer inſpiravit, ut illi novellæ plantulæ ſubveniret; qui domum lapideam cum pluribus officinis, necnon & eccleſiam ibi miro opere fabricavit, ibique xx. moniales & Hermengardin prioriſſam inſtituit, eiſque victum & veſtitum in perpetuum acquiſivit. Quam domum lapideam dictæ moniales anno Domini MCCXVI. VI. calendas Januarii ſolemniter intraverunt, & poſtea eccleſiam VII. idus Junii a Mauricio Cenomanenſium epiſcopo dedicari fecerunt.

In diebus illis ſuſcitavit Dominus inimicum Othoni imperatori, qui dudum ob multiplices ſuos exceſſus ſententiam depoſitionis acceperat. Nam in iſto XV. anno poſt mortem Henrici imperatoris, venit latenter in Teutoniam Fredericus Apulus adoleſcens, filius Henrici imperatoris & Conſtantiæ reginæ Apuliæ, miſſus ab Innocentio papa ad archiepiſcopum Moguntinum, a quo & a quibuſdam aliis epiſcopis & principibus venerabiliter eſt ſuſceptus. Cumque poſtmodum veniſſet apud Vallem-coloris, quod eſt caſtrum Lotharingiæ ſuper fluvium Moſam, ut dicitur, ſitum, rex Philippus miſit illuc cum multis regni heredem & filium ſuum Ludovicum, ut mutuam hinc inde confœderationem inirent in depreſſionem Othonis. Quo facto, Fredericus rediens apud Moguntiam, coronam regni Teutoniæ in feſto B. Nicolai ſuſcepit.

Anno Domini MCCXIII. & Othonis imperatoris V. & Philippi regis XXXV. VII. idus Aprilis, Philippus rex Francorum convocata apud Sueſſionis multitudine procerum regni ſui, habuit cum eis ſecretum conſilium de exercitu ducendo in Angliam. Advocaverant enim eum populi Anglicani, ut in Angliam veniens pugnaret bella Domini, ultionem ſumturus de rege eorum Johanne homicida & perfido: qui propter impuritates quas fecerat per V. annos & amplius, ſe excommunicari & regnum ſuum permiſerat interdici. Cumque poſt Paſcha ob iſtam cauſam rex Francorum & ſui principes multitudinem navium præparaſſet, armiſque aliis neceſſariis oneraſſet, quidam miſſi a rege Angliæ latenter venientes, fere totam illam multitudinem navium rapuerunt, ſecumque in Angliam perduxerunt, quorum fuit dux & auctor præcipuus Raginaldus comes Boloniæ, qui pro delictis ſuis a facie regis Francorum fugiens, tunc cum rege Angliæ morabatur. Paucas autem naves quæ remanſerant juſſit rex iratus comburi, ſed & quamdam villam in portu ſitam, eo quod incolæ irruentes cognoverant & conſenſerant ad-

A veniſſe. Rex igitur propoſito navigandi in Angliam intermiſſo, & acceptis ex civibus Flandriarum obſidibus, ad propria remeavit. Porro Ferrandus comes Flandriæ, perditis duobus caſtris, ſancto ſcilicet Audomaro & Area, quæ Ludovicus filius regis occupaverat, & perdita etiam benevolentia regis, eo quod a rege Anglorum denaria ſibi miſſa receperat, fugit in Angliam, regique Anglorum confœderatus, reverſus eſt in Flandriam, eamque protinus acquiſivit, quamvis rex Francorum ſecum Flandriarum obſides adduxiſſet. Facta eſt magna concertatio inter
B regem Francorum & Ferrandum comitem, rege Angliæ Ferrandum fovente, & in uſus guerræ pecuniam impendente. Per idem tempus recepit rex Francorum in gratiam & in conjugales affectus Iſemburgim reginam legitimam uxorem ſuam, quæ per XIX. annos Stampis villa victu tenui & arcta cuſtodia tranſegerat dies ſuos. Tunc Stephanus Cantuarienſis archiepiſcopus permiſſus eſt venire in Angliam, & fungi in omnibus debita dignitate: vexatio namque regi Angliæ dederat intellectum: nam cognoverat omnibus ſe exoſum, tum propter vitam impuram,
C qua ſeipſum polluerat, tum propter ſævitiam inauditam quam exercuerat in ſubjectos. Nam quaſi alter Herodes a bimatu & infra pueros occidebat, alios excoriabat, alios in aquis mergebat, alios ſuſpendebat, alios in aquis calentibus bullire faciebat, alios fame afflictos, ſocios & etiam ſemetipſos devorare & comedere faciebat. Timuit igitur timore magno, videns quod eſſet in periculo honor ſuus, & ſe auxiliis deſtitutum, & ob hoc univerſis quos læſerat ſatisfecit: nam placavit ſibi papam muneribus, principes manſuetudine, archiepiſcopum indulgentia revertendi, abſolutionem a papa obtinens &
D ab eo recipiens regnum ſuum, mille marcas in recognitione annis ſingulis ſoluturus, ſeptingentas ſcilicet ex Anglia, & trecentas ex Hybernia, quam ſibi excommunicationis tempore ſupradictæ acquiſivit, & ſic Anglia & Hybernia factæ ſunt de feodo S. Petri.

Poſtea pridie idus Septembris feria V. infra octavas Nativitatis B. Mariæ, commiſſum eſt bellum inter hæreticos & Murellum caſtrum, non longe a Tholoſa: faverant enim Tholoſani hæreticis, habentes ſecum Petrum re-
E gem Aragonum, qui venerat in auxilium comitis Tholoſani ſororii ſui. Diſplicuit ergo Domino via ejus, eo quod hæreticis præberet auxilium, & eorum protectori amicitia jungeretur. Unde cum in ipſo conflictu bellico multi hæretici occumberent, & ipſe occubuit inter multos, quamvis ex parte fidelium unus tantum miles repertus eſt cum paucis aliis cecidiſſe.

Eodem anno venit Johannes rex ab Anglia, & Rochellam applicuit cum multitudine copioſa: contra quem Philippus rex miſit filium

lium ſuum Ludovicum : ipſe vero collectis viribus, Ferrando Flandriarum comiti reſiſtebat.

Anno Domini MCCXIV. & Othonis imperatoris VI. & Philippi regis XXXVI. nonis Julii die Dominica, laxatum eſt Angliæ interdictum, cui ſubjecta fuerat per ſex annos & menſes tres : nam cum anno præcedenti rex abſolutus fuiſſet, non permiſit clerus interdictum laxari, donec ablata omnia ſolverentur. Porro cum rex Angliæ in Pictavia per aliquantum temporis demoraſſet, Ligerim tranſiens, Rupem-monachi expugnavit. Deinde collectis viribus, urbem Andegavum occupavit. Erat enim tunc temporis Andegavum civitas tum propter guerram, tum propter Guillelmi de Rupibus ſeneſcalli Andegavenſis violentias, viris & divitiis deſolata, necnon muris & propugnaculis viduata. Quo audito, Ludovicus Philippi Francorum regis primogenitus, qui tunc apud Cainonem in Turonia morabatur, undequaque collectis viribus, regi Angliæ properat in occurſum; cumque apud Andegavum civitatem Johannes rex Angliæ Ludovicum venientem cum hoſtium ſuorum multitudine necnon & juvenili animo cognoviſſet, Andegaviæ abrenuntians, Ligerim tranſit, & in Aquitaniam revertitur, ſicut Eſau vagus & profugus omnia derelinquens. In diebus illis quando hæc agebantur, ſcilicet VI. cal. Auguſti, Philippus rex Franciæ commoto exercitu de Tornaio; apud Inſulam remeabat. Quo cognito, imperator qui apud Valentianas in auxilium Ferrandi comitis Flandriarum advenerat, & tunc a rege diſtabat per V. milliaria, de Moretania movit exercitum, juxta villam quam Bovinas appellant, non longe a Tornaco, ut in retrogardam regis Franciæ inſultum faceret inconſulte. Cumque rex imperatorem venientem cum exercitu cognoviſſet, juſſit acies ſuas ſtare, viſoque quod hoſtes caſu divino territi non venirent, juſſit iterum acies properare : & cum jam fere medietas ſui exercitus pontem Bovinarum tranſiſſet, & rex prope pontem poſt exercitum jam veniſſet, Otho imperator appropians, & poſt retrogardam tranſiens a latere exercitus verſus ſeptentrionem, protinus eſt reverſus; quod rex Francorum audiens, tubis inſonuit, aſſumtiſque armis regalibus, ſuas acies revocavit, & eas de tuenda corona regni Franciæ diligenter commonens, adverſariorum exercitui appropinquavit, partemque campi maximam occupavit. Quid plura? fere per ſpatium totius diei invicem pugnaverunt. Tandem rex Francorum, Dei fretus auxilio, obtinuit quod optavit, & licet diu fortiterque pugnaverit, diuque ad terram proſtratus jacuerit, tandem recuperato equo, hoſtes undique ſuperavit. Otho autem imperator, dux Lovaniæ, dux de *Lamborc*, Hugo de *Boves*, & multi alii victi, tergaque vertentes fugæ præſidio ſe ſalvarunt, imperialia inſignia relinquentes. Comes vero Flandriarum Ferrandus, Reginaldus comes Boloniæ, & Guillelmus comes Saliſberienſis, & frater ejus, & duo comites Alemanniæ, & Arnulphus de Audenarde, & Bernardus de *Hucemaignt* ſummus Othonis conſiliarius, & multi magni nominis tam barones quam alii victi capiuntur, victique in Franciam adducuntur. Ceterorum qui capiuntur infinitus eſt numerus. Multi tamen ex parte Othonis, pauci vero ex parte regis Franciæ perierunt; & ſicut illi qui capti fuerant aiebant, numerus militum erat mille quingentorum, & aliorum bene armatorum CL. millia præter vulgus, & infra diem tertium habituri erant quingentos milites & pedites infinitos : ſed miſericors Dominus, in rege Franciæ & ſuis Moyſi canticum adimplevit. Nam perſequebatur unus mille & duo fugabant decem millia. Rex autem, peracto negotio, captiſque hoſtibus per caſtella ſua in arcta cuſtodia deputatis, Ferrandum comitem Flandriæ ſecum ducens, Pariſius eſt reverſus, ibique a clero & populo cum gaudio lachrymabili & inauditis laudibus exceptus eſt cum triumpho. De hoc ſiquidem bello quidam ait :

Anno bis ſeptem Domini cum mille ducentis
Junge diem quintam Julii finem facientis,
Frangunt Frantigenæ Flandrenſis mœnia gentis,
Multis principibus tecum Ferrande retentis.
Tu quoque victus Otho, quid poſſit Francia ſentis,
A facie regis fugiens tua terga ſequentis.

Nec mora habito conſilio rex, treugam firmavit uſque in quinquennium cum rege Angliæ, qui adhuc in Aquitania morabatur. Porro rex Siciliæ Fredericus Apulus, qui in partibus Suaviæ morabatur, audiens quod æmulus ſuus Otho a partibus Flandriarum ſine victoria remeaſſet, obſedit cum multo exercitu Aquiſgranum : ſed cum multis diebus obſediſſet, ibidem nec poſſet famem & frequentes incurſus ulterius ſuſtinere, cum multo exercitus ſui diſpendio, vix in propria ſe recepit.

Anno Domini MCCXV. & Othonis imperatoris VII. & Philippi regis XXXVII. inſurrexerunt in regem Angliæ proceres regni ſui, pro quibuſdam conſuetudinibus, quas obſervare nolebat, ſicut firmaverat juramento. Favit magnatibus plebs pedeſtris, manus ſcilicet ruſticana, & plurimæ civitates. Siquidem propter victoriam Othoni imperatori apud *Bovinas*, a Domino denegatam, defecerunt in tantum ab ejus auxilio viri multi, quod fortunæ cedens, & ab infortunio non diſcedens, in patrimonio ſuo, ſcilicet in terra Saxonum deguit in longo tempore, quaſi imperio denudatus, necnon & ſociorum ſuorum ſolatio deſolatus. Illo igitur ſic cedente, Fredericus rex Siciliæ Aquiſgranum revertens, obſidet & expugnat, ibique VIII. cal. Auguſti in regem Germaniæ ſublimatur. Mox

ne honore percepto ingratus Deo exiſteret, ſignum crucis aſſumſit, in ſubſidium terræ ſanctæ cum aliis profecturus. Porro menſe Septembri paſſi naufragium ſubmerſi ſunt viri multi nobiles tam Brabantini quam Flandrenſes, volentes tranſire in Angliam in auxilium regis, qui profuſa ſtipendia venientibus promittebat. Lætati ſunt igitur adverſarii regis, ſuper interitu ſubmerſorum, & ad rebellandum vehementius animati, aſſerentes quod eſſet manifeſte in omnibus manus Domini contra regem. Timentes tamen ne poſſent ei uſque in finem reſiſtere, Ludovicum regis Francorum primogenitum deferendo ſibi auxilio per internuntios convenerunt, promittentes ei, expulſo rege ſuo, totius Angliæ monarchiam: qui acceptis obſidibus ab eiſdem, militum eis multitudinem deſtinavit. Tunc cum Robertus *de Corchin* S. Stephani in Monte-cælio preſbyter cardinalis jam fere per biennium ob negotium crucis Franciam peragraſſet, & propter temeritatem ſuam exoſum omnibus ſe feciſſet, tandem concilium apud Bituricas convocavit, in quo epiſcopi & abbates Franciæ appellarunt, viri improbi impetum formidantes, eumque poſtea in generali concilio Romæ ita reddidere confuſum, quod Innocentius papa multiplices ejus exceſſus a prælatis Franciæ ſibi petiit relaxari.

Ipſo anno menſe Novembri, Innocentio papa tertio præſidente, potificatus ejus anno XVIII. celebrata eſt ſancta & univerſalis ſynodus Romæ in eccleſia Salvatoris, quæ Conſtantiniana vocatur, in qua ſynodo fuerunt epiſcopi CCCC. & XII. inter quos erant duo de præcipuis patriarchis, ſcilicet Conſtantinopolitanus & Jeroſolymitanus; Antiochenus vero gravi languore detentus venire non potuit, ſed miſit pro ſe epiſcopum Audandenſem; * Alexandrinus etiam ſub Sarracenorum dominio conſtitutus fecit quod potuit, mittens pro ſe diaconum germanum ſuum: primates autem metropolitani LXXI. abbates quoque & priores conventuales octingenti; archiepiſcoporum, epiſcoporum, abbatum, priorum & capitulorum abſentium, non fuit certus numerus comprehenſus. Legatorum vero regis Siciliæ jam in Romanorum imperatorem electi, imperatoris Conſtantinopolitani, regis Jeroſolimitani, regis Franciæ, regis Cypri, regis Angliæ, regis Hiſpaniæ, aliorumque regum & principum ingens affuit multitudo. Ibique ſancta ſynodus multa conſtituit multaque conſtituta a retroactis temporibus confirmavit, quorum pauca ſtuduimus breviter annotare ſcilicet: Quod metropolitani cum ſuffraganeis ſingulis annis concilia celebrent ad exceſſus ſubditorum canonice corrigendos. Quod in qualibet eccleſia cathedrali magiſtrum theologiæ habeant, qui fructum præbendæ illius eccleſiæ percipiat, quamdiu perſtiterit in docendo.

* Antaradenſem.

A Quod in quibuſlibet provinciis de triennio in triennium eligantur duo abbates Ciſtercienſis ordinis, qui alios duos ſibi aſſocient, cum quibus in abbatiis & prioratibus conventualibus, convocato capitulo, ordinent & corrigant quæ viderint expedire. Abbas juriſdictionem & monachus locum monachi in diverſis abbatiis habere non præſumat. Quod nullus de cetero novam religionem vel novam regulam inveniat. Quod judicium aquæ, vel ferri vel duellum numquam fieri de cetero permittatur. Quod chriſma & eu-
B chariſtia in cunctis eccleſiis ſub fideli cuſtodia clavibus adhibitis cenſervetur, nec per ea poſſint aliqua nefaria exerceri. Quod quiſlibet ſaltem quolibet anno confiteatur peccata ſacerdoti proprio, & ad minus in paſcha recipiat euchariſtiæ ſacramentum, niſi de conſilio ſacerdotis duxerit abſtinendum. Quod medici corporum ad infirmos vocati, prius infirmos moneant & inducant quod advocent medicos animarum, & quod pro corporis ſalute ægrotis non ſuadeant, quod in periculum animæ convertatur. Quod eccleſia cathedralis vel ruralis ultra tres men-
C ſes non vacet, alioquin ad ſuperiorem electio devolvatur. Quod ſi electio communiter ab omnibus fieri nequeat, fiat per ſcrutinium trium fide dignorum, qui ſecreto & ſingillatim vota cunctorum exquirentes, & in ſcriptis redigentes, illum in quem major pars vel ſanior conſenſerit, mox publicent in communi, vel ſaltem viris idoneis committatur. Quod electio per ſecularem poteſtatem facta non valeat. Quod qui poſtulaverint cedendi licentiam, cedere compellantur. Quod nullus habeat duo beneficia,
D quibus cura animarum ſit annexa, vel in una eccleſia plures dignitates vel perſonatus, etiam ſine cura animarum. Quod clericus ſine cauſa laïco fidelitatem non faciat. Quod conſtitutiones principum non præjudicent eccleſiis. Quod patronus eccleſiæ qui clericum occiderit vel mutilaverit, jus patronatus amittat. Quod talliæ vel exactiones numquam a clericis exigantur. Quod nullus excommunicetur, niſi competenti monitione præmiſſa. Quod copula conjugalis quartum conſanguinitatis gradum vel affinitatis inferius de cetero non excedat. Quod teſti-
E monium de auditu in cauſa matrimonii non valeret. Quod religioſus ſine conſenſu abbatis & majoris partis capituli ſui, non fidejubeat, vel mutuo accipiat ultra ſummam expreſſam, alioquin conventus non teneatur ſuper hoc reſpondere. Quod antiquæ reliquiæ extra capſam nullatenus oſtendantur. Quod pro conſecratione epiſcoporum, benedictione altarium, ordinatione clericorum, receptione monachorum, monialium vel aliorum regularium, ratione ſepulturarum, exequiis mortuorum, benedictione nubentium, nihil de cetero requiratur; ita quod

Digitized by Google

conſuetudo laudabilis non mutetur. Quod Judæi a Chriſtianis immoderatas uſuras non recipiant, & ad decimas & oblationes ſolvendas quas de domibus & poſſeſſionibus ſuis a Chriſtianis percipere conſueverant, per cenſuram eccleſiaſticam reddere compellantur; & quod ipſi & Sarraceni a Chriſtianis habitu diſtinguantur, & quod in diebus lamentationis & paſſionis Dominicæ in publicum minime videantur. Quod numquam ſuper Chriſtianos juſtitiis ſecularibus vel aliis publicis officiis præferantur. Hæc & multa alia ibi inſtituta ſunt, quæ longum eſt enarrare. De negotio autem crucis ita ſtatutum eſt, quod qui laborem illum in propriis perſonis & expenſis ſubirent, plenam veniam ſuorum peccaminum reportarent, de quibus ore confeſſi fuerint, & contriti: aliis qui non in propriis perſonis, ſed propriis expenſis juxta ſui facultatem illic viros idoneos deſtinarent, & aliis qui in perſonis propriis, ſed non expenſis propriis illuc irent, plena conceſſa eſt venia peccatorum. Hujus autem remiſſionis fuerunt participes juxta quantitatem ſubſidiorum, omnes illi qui ad ſubventionem terræ ſanctæ de bonis congrue miniſtrarent, vel ibi conſilium vel auxilium impenderent opportunum. Clericis autem cruce-ſignatis conceſſum eſt, quod redditus eccleſiaſticos uſque ad triennium quaſi reſidentes perciperent, vel pignori obligarent, eſſentque omnes tam clerici quam alii immunes a talliis & collectis, bonaque eorum quieta, ſub protectione apoſtolica remanerent, donec de ipſorum obitu vel redditu aliquid certiſſimum audiretur. Si vero juramento uſuras reddere tenerentur, ad remittendum juramentum & uſuras ſimiliter creditores protinus cogerentur. Et ſi Judæis debita ſolvere non poſſent, quod ſeculares principes ſic utili dilatione providerent, quod poſt iter arreptum uſuræ non currerent, donec de ipſorum obitu vel reditu certi eſſent. Torneamenta quoque uſque ad triennium, & guerræ uſque ad quadriennium omnino ceſſarent, pace integra, vel firma treuga in toto orbe Chriſtiano firmiter obſervata. Ad opus ergo tam arduum peragendum dedit Innocentius papa XXX. mil. libras, & inſuper tria millia marcarum argenti, quæ de quorumdam eleemoſynis ei remanſerunt ad peregrinorum navigia præparanda. Cupientes autem prælatos & clericos univerſos in merito & in præmio fieri participes & conſortes, ſtatuerunt ut omnes clerici tam ſubditi quam prælati viceſimam eccleſiarum proventuum uſque ad triennium integre ſolverent in ſubſidium terræ ſanctæ, exceptis quibuſdam religioſis & cruce ſignatis, qui cum aliis erant in ſubſidium profecturi. Raimundus quoque comes Toloſanus & filius ſuus Raimundus tamquam hæretici condemnantur, multique alii hæretici fautores eorum gladio anathematis feriuntur. Libellus etiam vel tractatus de Trinitate, quem abbas Joachim contra magiſtrum Petrum Lombardi edidit, reprobatur, & perverſiſſimum dogma magiſtri Amorrici, tamquam impii & hæretici, condemnatur.

Sane menſe Decembri circa octavas beati Andreæ venerunt Londonias milites miſſi a Ludovico in auxilium eorum, qui in Anglia conjuraverant contra regem. Præoccupaverant enim civitatem conſpiratores prædicti, cum adhuc pateret civitas univerſis, nec ex præcepto regio adverſantibus clauſa eſſet: unde factum eſt, ut ſuos in ea fautores reciperent, & exinde circa ſe ſuos terminos dilatarent. Per idem tempus cum Otho imperator diu interdictum ſanctæ matris eccleſiæ obſervaſſet, morboque diſſenterico laboraſſet, convocatis epiſcopis alioque clero, cum lacrymis abſolutionem petiit, petitamque recepit; ſicque accepta pœnitentia, naturæ debitum ſuum ſolvit. Erat autem corpore magnus, facie lætus, ſermone jucundus, conſilio providus, militia ſtrenuus, donis largiſſimus, omnibuſque moribus adornatus.

Fridericus Apulus rex Siciliæ filius Henrici imperatoris, mortuo Othone, ſub Innocentio & Honorio imperat. Non tamen ad præſens imperiali benedictione munitus.

Anno Domini MCCXVI. & Frederici imperatoris I. & Philippi regis XXXVIII. circa cal. Maii venit Simon comes Montisfortis in Franciam contra Aragones auxilium petiturus, a quibus propter necem Petri regis Aragonenſis aſſultus aſſiduos ſuſtinebat: ideoque infra dies paucos circiter CXX. milites de Francia ſecum duxit. Eodem tempore venit Galo S. Martini presbyter cardinalis, apoſtolicæ ſedis legatus, qui diligenter monuit Ludovicum, ut a propoſito tranſeundi in Angliam deſiſteret, patremque ſuum regem Franciæ, ut filio tranſitum diſſuaderet, denuntians eis excommunicationis ſententiam, quæ jam in concilio lata fuerat in omnes regi Angliæ adverſantes. Cumque nihil proficeret, navigavit in Angliam, compoſiturus ſi fieri poſſet inter regem Angliæ & proceres Anglicanos. Parata igitur navigatione permaxima, feria VI. in craſtino Aſcenſionis Dominicæ, ſcilicet XIII. cal. Junii circa horam nonam a portu Flandriæ, quem *Cales* dicimus, aggreſſus eſt navigium Ludovicus regis Franciæ filius anno ætatis XXIX. Recreatus eſt autem in inſula *Taneth* propter ægrotationes plurium & labores, ſequenti ſecunda feria apud *Sandurs*, portum ſcilicet auſtralem, nemine ſibi reſiſtente, Angliam eſt ingreſſus. Diſparuit etenim rex Anglorum, qui prope portum conſiſtens, cum multitudine copioſa videbatur paratus terra & mari occurrere claſſi ac militiæ Gallicanæ. Ludovicus vero ab his qui vocaverunt eum jocundè & reverenter exceptus, fidelitates eorum homagia-

que recepit. Rex autem Angliæ mala quibus undique premebatur, enerviter ſe agebat, cujus vice & loco cardinalis prædictus pugnavit ut potuit, gladium Petri quem ſolum habuit evaginans: nam terras eorum qui Ludovico adhæſerant, interdicto ſuppoſuit, & perſonas eorum vinculo anathematis innodavit. Porro III. idus Junii apud Theſſalonicam moritur Henricus Conſtantinopolitanus imperator, anno imperii XII. Poſt cujus deceſſum Petrum de Cortenaio Autiſſiodori comitem, defuncti imperatoris ſororium, imperatorem communiter elegerunt, & ad eum quærendum in Franciam ſolemnes nuncios deſtinarunt. Porro XVII. calendas Auguſti moritur apud Peruſium Tuſciæ civitatem Innocentius Papa III. litteratura clariſſimus, & facundiæ ſingularis. Sedit autem in papatu annis XVIII. menſibus V. diebus IV. cui ſucceſſit Honorius papa III. qui prius Johannis & Pauli presbyter cardinalis Chinthius dicebatur. Tunc Johannes rex Angliæ decimoquinto cal. Novembris ignominioſe moritur, de cujus morte execrabili accidit res miranda. Nam cum in quadam abbatia, quæ eſt in ecclesia cathedrali epiſcopatus Wlereſbrenſis, corpus dicti regis ſacrilegi fuiſſet ad Summi regis dedecus, & ad ejus ſupplicium inhumatum, circa mediam noctem a * cuſtodibus eccleſiæ fuit circa ejus ſepulchrum terribilem repererunt, ſicque ſupramodum attoniti, ad abbatem ſuum & monachos qui in dormitorio eccleſiæ quieſcebant celeriter. * Quo audito, abbas & monachi ſurgentes, attoniti ad eccleſiam veniunt, ſecum aquam benedictam, crucem, & Euchariſtiam deportantes, & ſic ab illis eccleſiam intrantibus terribilis vox auditur, umbra horribilis reperitur, clamans ſe Johannem quondam regem Angliæ tormentis variis lacerandum, quamdiu corpus ejus maledictum, eſſet in terra cimiterii benedicta & maxime in eccleſia tumulatum. Quod cum monachi timidi audiviſſent, roſtris terram effodiunt, & ab eccleſia & cimiterio corpus ejiciunt maledictum, nec poſtea vocem ejus audierunt, vel umbram viderunt, nec, quod dictu horrendum eſt, corpus quod foris jactaverant, repererunt; & ſic ad cognomen ſuum penitus eſt reverſus, nam priuſquam regnum reciperet, Johannes Sine-terra ab omnibus vocabatur, & antequam a regno diſcederet, ſine terra eſſe ab omnibus videbatur, & in morte ſua terra eum numquam recipere dignabatur. Quo ita mortuo, ſucceſſit ei Henricus filius ejus puer decennis, & a Galone legato crucis ſignaculo inſignitus, ad regnum Angliæ coronatur. Quo facto, circa intrantem Martium reverſus eſt in Franciam Ludovicus, exercitu ſuo in Anglia derelicto; paſſus tamen, ſed & ultus Anglorum inſidias in receſſu.

* Hic quædã videntur omiſſa quæ facile ex ſequẽtibus poſſunt ſuppleri.

* *ſupple* cucurrerunt *vel quid ſimile.*

Anno Domini MCCXVII. & Frederici imperatoris II. & Philippi regis XXXIX. poſt Paſcha idem Ludovicus, congregata equeſtri pedeſtrique multitudine, in Angliam remeavit, ægre ſuſtinens & indigne, quod quidam ex nobilioribus Angliæ in abſentia ſua eum, ſpretis juramentis, reliquerant, & in partem tranſierant novi regis. Tunc temporis Honorius papa conſecrat Petrum comitem Autiſſiodorenſem & Yolem uxorem ejus ad Conſtantinopolitanum imperium, Dominica qua cantatur *Miſericordia Domini*, in eccleſia S. Laurentii extra muros. Nono igitur die conſecrationis, recedit imperator ab Urbe cum uxore & IV. filiabus, ducens ſecum circiter CLX. milites & ſervientes plurimos, ad pugnam armis & animis præparatos: cui Johannes de Columna, preſbyter cardinalis, & in Romania & Venetia apoſtolicæ ſedis legatus, apud Brunduſium occurrit, ſeque ei ad tranſeundum in Græciam ſociavit, ſtatimque mari tranſito, urbem Dyrachium obſidet imperator. Promiſerat enim Venetis, & litteras inde confecerat, quod dictam urbem, quam ſibi olim violentia ducis ablatam dicebant, eiſdem protinus reſignaret, ſi ſibi capiendi eam a Domino copia præſtaretur. Igitur multis diebus in obſidione conſumtis, inutiliter non ſine ſuorum diſpendio obſidionem deſerit imperator. Poſt hæc intuitu Dei, cujus judicia abyſſus, cum ſuis in terram ingreditur cujuſdam tyranni, qui Theodorus Communio vocabatur, & dux erat Dyrachii civitatis. Cumque fuiſſent inter montes nemoroſos & fluvios ad meandum difficiles conſtituti, & victualia eis deficerent, necnon & Theodorus cum ſuis eos cominus ſequeretur, cum Theodoro congredi decreverunt. Theodorus ergo videns imminere tempus, quo concepta impietas in partum prodire poterat actionis, loquitur ſecretius cum legato, pacem affectare ſe ſimulat, pollicetur imperatori & ſuis ſecurum conductum & competens forum victualium, dummodo eorum arma penitus deponantur. Firmata igitur pactione, per ſimulatorium juramentum & per alterum oſculum inde ſuadente legato, qui rem verius agi credebat quam concipi, ſimulate arma depoſita hoſtibus committuntur. Paulopoſt ſervientibus imperatoris paululum congregatis, imperator & milites univerſi, legatus, archiepiſcopus Salocenſis, Guillelmus comes Sacri-Cæſaris, & alii nobiles per diverſa loca carceribus recluduntur. Servientes velut oves congregatim ducuntur ad loca devia, nudatique omnibus, ſoli fortunæ miſerabiliter exponuntur. Circa hos dies Thomas comes Perticenſis juvenis, cum multis aliis occiditur apud Lincolniam Angliæ civitatem. Quo Ludovicus audito, & tactus dolore cordis intrinſecus, incenſis machinis ſuis apud Doveram, quam in diebus illis obſederat, tranſtulit Londoniam ſe & ſuos. Cumque pluries tentarent plurimi, ut ei ex Francia ſubveni-

Digitized by Google

rent, tandem circa octavas Aſſumtionis B. Mariæ quidam nobiles ad eum in manu valida feſtinantes, quoſdam ex Anglis in mari obvios habuerunt, conſertoque navali prælio, capti ſunt multi Francorum nobiles, reliquis omnibus interfectis, præter paucos qui ſe fugæ præſidio ſalvaverunt. Denique in Exaltatione S. Crucis vel circiter, cum jam cœpiſſet Londoniarum civitas famis incommodo laborare, habito diligenti tractatu de pace, circa quam prædictus cardinalis efficaciter ſatagebat, conceſſum eſt Ludovico cum ſuis omnibus remeare, prius tamen præſtito juramento, quod ſtaret mandato Eccleſiæ, & quibuſdam aliis conditionibus interpoſitis, quarum myſterium revertentes noluerunt omnibus revelare, & ſic anno ætatis ſuæ XXXI. IV. cal. Octobris in Franciam remeavit. Circa dies illos venit in Franciam uxor illuſtris Simonis comitis Montisfortis contra hæreticos auxilium petitura; ita enim arctaverant virum ſuum comes Toloſanus & Aragones, quod perditis quibuſdam caſtris, vix ſpem haberet de reliquo detinendo, niſi ſuccurſus ei celeriter præſtaretur. Ipſo anno fit ventus vehementiſſimus, qui multas eccleſias & domos evertit, & evulſit arbores infinitas.

Anno Domini MCCXVIII. & Frederici imperatoris III. & Philippi regis XL. Simon comes Montis-fortis dum Toloſam obſidet, ictu petrariæ percuſſus moritur in craſtino S. Johannis Baptiſtæ. Erat enim eleganti forma, fide & armis ſtrenuus & laude dignus: nam ex eo tempore quo primum cœperunt Franci in partes Albigenſium proficiſci ad exterminandam hæreſim, qua infecta fuerat provincia Narbonenſis, numquam præter ſemel in Franciam eſt reverſus. Fuit autem Dominus cum eo, qui omnia ejus opera dirigebat, per manum ejus hæreticos extirpando. Miſit enim Dominus ſingulis annis tam ex Francia quam ex terris aliis adjutores, qui ſibi in pectore ſignum Crucis ex devotione propria aſſuerunt, cum eo contra hoſtes fidei ad minus XL. diebus commorantes, propter indulgentiam a ſede apoſtolica ſuper hoc eis factam. Guillelmus quondam Bituricenſis archiepiſcopus, cum jam diu miraculorum gloria claruiſſet, canonizatur a papa Honorio, & ſanctorum catalogo ſociatur. Eodem anno de diverſis mundi partibus tam epiſcopi quam barones necnon militum & vulgarium numerus infinitus Jeroſolimitanum iter arripiunt, Crucis Dominicæ ſignaculo inſigniti. Poſtea menſe Octobri vineæ & arbores ita gelu non modico ſunt exuſtæ, quod majorem exuſtionem ejuſmodi nemo ſe vidiſſe aſſereret vel accidiſſe. Tunc Herveus comes Nivernenſis mari tranſito, cum multo nobilium comitatu, circa feſtum apoſtolorum Simonis & Judæ applicat [Damietam.] Damieta civitas ſecus ripam Nili, inter metropoles Ægypti nobilis plurimum & antiqua ſane. Johannes de Brenna rex Jeruſalem, vir potens, ſtrenuus & fidelis, ac dux Auſtriæ, ad hanc ſingulariter expugnandam cum valido exercitu antea menſe Maio acceſſerant, ceteris paganorum urbibus prætermiſſis: dicebant enim quod ſi dicta civitas capi poſſet, quod de facili poterat terra ſancta a gentilibus emundari. Deo autem favente, res eo uſque devenerat, quod noſtri cum labore nimio & ſtrage multorum expugnaverant quamdam turrim in alveolo Nili ſitam, & ad ſui præſidium ſufficienter neceſſariis præmunitam. Porro quia multi de populo perierunt, clerici, proceſſionibus factis, in pane & aqua triduanum jejunium omnibus indixerunt; nam in vigilia ſancti Andreæ apoſtoli intumuerunt fluctus maris, creſcentes & excurſus facientes uſque ad caſtra fidelium, & ex alia parte illos incautos inundans fluvius occupavit, unde navium & victualium damna non modica pertulerunt. Duravit autem hæc tempeſtas aſſidua per tres dies: invaſit præterea dolor repentinus quorumdam pedes & crura..... caro corrupta gengivas & dentes obduxit, potentiam auferens maſticandi, quorumdam vero tibias horribilis nigredo fuſcavit, & ſic longo tractu doloris afflicti, cum multa patientia ad Dominum migraverunt. Plurimi ſiquidem uſque ad tempus vernale durantes, caloris beneficio incolumes evaſerunt. Sane in feſto ſanctæ Agathæ virginis Pater miſericordiarum & Deus totius conſolationis, noſtris in obſidione poſitis conferre dignatus eſt victoriam glorioſam. Cum enim parati eſſent noſtri, ut fluvium tranſirent, cauſa obſidendi undique civitatem, ſoldanus Babyloniæ & ſui, qui cum multo exercitu ſuper ripam fluvii tentoria fixerant, divino terrore perterriti, ante lucis auroram in fugam converſi ſunt, ſua tentoria relinquentes; quod quidam apoſtata, qui cum ſoldano diu militaverat noſtris protinus indicavit. Summo igitur diluculo, cum officium diei, ſcilicet *Gaudeamus omnes in Domino*, eſſet per Chriſtianorum oratoria inchoatum, factum a Domino miraculum gaudio plenum regi & legato & aliis nunciatur. Itaque fugientibus Ægyptiis, noſtri certatim & alacriter fluvium tranſeunt, nemine reſiſtente, caſtra fugientium occupant, ſpoliaque reperiunt infinita. Nocte ſequenti multi bellatores territi propter inopinatum tranſitum fugerunt de Damieta, & ſic per gyrum in craſtino firmiter eſt a noſtris obſeſſa.

Eodem tempore menſe Februario Philippus fecit hanc conſtitutionem de Judæis ſuæ poteſtatis: Quod nullus Judæus traderet mutuo pecuniam Chriſtiano, qui propriis manibus laboraret, ſicut eſt agricola, ſutor, pelliparius, carpentarius, & hujuſmodi, vel monacho, vel canonico regulari, niſi de con-

Digitized by Google

ſenſu abbatis & capituli ſui, & quod debitum curreret ultra annum a mutuo facto: nec libra per ſeptimanam ultra duos denarios lucraretur, nec acciperet in vadum ornamentum eccleſiæ, aut veſtimentum ſanguinolentum, aut madidum, aut ferrum carrucæ, aut bladum non ventilatum; multaque alia conſtituit, quæ longum eſt enarrare. Eodem anno in die Palmarum Sarraceni, collecto innumerabili exercitu, ſuper nos apud Damietam irruerunt, prælioque commiſſo, hinc inde multi ceciderunt mortui. Tandem hoſtes fatigati ſe cum damno maximo retraxerunt. Per idem tempus Jeruſalem regina civitatum, quæ munita inexpugnabilis videbatur, foris & intus deſtructa eſt a Coradino filio Saphadini: nam muri ejus cum turribus in acervos lapidum ſunt redacti, præter templum Domini & turrem David. De ſepulchro autem Domini deſtruendo conſilium habuerunt; ſed huic temeritati nemo præſumpſit manus apponere, propter reverentiam ſancti loci: ſicut enim in Alcorano libro eorum ſcriptum habent, credunt Dominum JESUM CHRISTUM de Maria Virgine conceptum & natum, ſine peccato vixiſſe, prophetam & pluſquam prophetam, leproſos curaſſe, cæcos illuminaſſe, mortuos ſuſcitaſſe, & ad cœlos aſſeverant firmiter aſcendiſſe. Unde in tempore treugarum ſapientes ipſorum Jeroſolymam aſcendentes, codices evangeliorum ſibi exhiberi poſtulabant, & oſculabantur & venerabantur propter munditiam ſanctæ legis quam Chriſtus docuit, & maxime propter evangelium Lucæ, ſcilicet: *Miſſus eſt Gabriel angelus*, quod litterate inter eos ſæpe repetunt & retractant. Lex autem eorum, quam diabolo dictante miniſterio Sergii monachi apoſtatæ & hæretici, Marcometus * Sarracenis dedit, ſcripta eſt Arabice, & a gladio incœpit, & per gladium tenetur, & in gladio terminabitur.

* *l.* Mahometus.

Anno Domini MCCXIX. & Friderici imperatoris IV. & Philippi regis XLI. Ludovicus filius regis Franciæ cum copioſo exercitu cruce ſignatorum de cunctis Galliæ partibus, iter movet adverſus hæreticos Toloſanos, primumque caſtrum, quod Mirmanda dicitur, ab hæreticis munitum obſidet & expugnat. Quo facto, Toloſam obſidet & impugnat, ſed, ſicut dicitur, proditione aliquorum nobilium partis ſuæ interveniente, redire inefficax eſt compulſus. Poſt cujus reditum noſtri, qui remanſerant a Toloſanis hæreticis ſolito audacioribus factis, multas moleſtias patiuntur, nonnulla caſtra dimittentes, quæ proditione quorumdam hæretici in ſuam redegerunt poteſtatem. Eodem anno menſe auguſto Herveus comes Nivernenſis cum uxore ſua a partibus rediit tranſmarinis, noſtri vero in obſidione Damietæ poſiti, tota æſtate captione civitatis per ingeniorum erectionem, & lapidum fulminationem, necnon & per terram & aquam frequentem aſſultum operam impendebant. Sarraceni enim eos bellis ordinatis fortiter impugnabant, & noſtros a propoſito, quod aliquando videbatur proximum effectui, revocabant. Quadam autem die Sarraceni noſtrorum licias intraverunt, ſed milites templi eos inde viriliter & celeriter ejecerunt. Videntes itaque noſtri quod ſine bello eſſet difficile totum perficere, de communi conſilio cum navali & terreſtri exercitu equitum & peditum, in feſto S. Johannis Baptiſtæ contra Soldanum exeunt ad pugnandum. Verum quia tamquam nihil timentes, ſed in fortitudine ſua confidentes, non propoſuerunt Deum ante conſpectum ſuum, nec cum lacrymis & devotione, ſed cum pompa & elatione, multi etiam propter lucrum & commodum temporale id agere præſumſerunt, propterea traditi ſunt in manus gentium, & dominati ſunt eorum qui oderunt eos. Nam Sarraceni qui prius fugiendo ceſſerant, videntes quoſdam ex noſtris, Romanos videlicet, æſtum ſolis ferre non valentes, & veluti coram teſtudine terga vertentes, necnon & non fugatos fugere, ſtatim illos celeriter inſequuntur, & facto hinc inde congreſſu, multi de noſtris cadunt, non tamen ſine damno militiæ paganorum. De noſtris autem capti ſunt viri nobiles Milo de Nantolio electus Balvacenſis, vicecomes de ſancta Suſanna, & Galterus camerarius regis Franciæ, & quidam alii Francigenæ potentes, titulo militiæ glorioſi. Die illa Johannes rex Jeruſalem viriliter ſe habuit, igneque Græco fere combuſtus fuit: ſed pius & miſericors Dominus ſuum militem conſervavit, & aliorum noſtrorum ſuperbiam ſic oppreſſit. Præterea noſtris invitis & ignorantibus, quandoque per terram, quandoque ſub aquis, per fluvium multi civitatem ingredientes, non modicum iis qui in civitate erant ſolatium inferebant. Tandem noſtri hoc comperto, rete magnum in tranſverſo fluminis protendentes, facti ſunt hominum piſcatores, tranſeuntes Sarracenos retibus capientes. Jam vero fere omnibus attentis, noſtri quid amplius facerent ignorabant. Nam longe fortior erat civitas quam in principio obſidionis, ſed Dominus ſibi victoriam reſervabat, & tamen noſtrorum laboribus meritum non negabat. His diebus Yolis imperatrix Conſtantinopol. obiit, qua defuncta, cum Petrus imperator maritus ſuus adhuc in carcere teneretur, noſtri qui in Græcia remanſerant, habito diligenti maturoque conſilio, legatos in Franciam tranſmiſerunt, qui unum de filiis Petri imperatoris Robertum nomine, ætate juvenem, cum aſſenſu regis Franciæ, in Græciam perduxerunt, eumque Conſtantinopolitani imperii diademate ſublimarunt. Tunc temporis apud Viennenſem provinciam accidit res miranda, nam apud Gratianopolim quidam rivus qui ſtagnum S. Lau-

Digitized by Google

rentii vocabatur, curſu concito inter duos A montes decurrens violenter erupit, fereque omnes mercatores, qui apud Gratianopolim in nundinis morabantur, ſubmerſit, Iſaræque fluvio adjunctus, dum in Rodanum præcipitare nititur, pontes diruit, arbores evulſit, caſtella & villas ſubvertit, homines & jumenta, aliaque ſibi obviantia curſu rapaciſſimo ſecum traxit.

Anno Domini MCCXXII. & Frederici imperatoris VII. & Philippi regis XLIV. obiit Guillelmus de Rupibus ſeneſcallus Andegavenſis, B vir armis ſtrenuus, & in eccleſia monialium Ciſtercienſis ordinis, quæ Bonuslocus dicitur, quam ipſe de novo juxta Caſtrum-Lidi fundaverat, ſepelitur. Cui ſucceſſit in ſeneſcallia Amorricus de Credone, qui filiam ejus primogenitam duxerat in uxorem. Tunc etiam Herveus de *Danzé* comes Nivernenſis, arcus juſtitiæ inflexibilis, & hoſtium tempeſtas aſſidua, veneno occiditur, & apud caſtrum S. Aniani, quod paterni juris erat, honorifice tumulatur; ſed poſtea a monachis Pontiniaci Ciſtercienſis ordinis ſepeliendus apud Pontiniacum deportatur, relinquens unicam filiam ſuam, quæ data eſt C uxor Guidoni comiti S. Pauli.

Eodem anno in feſto S. Luciæ inſtituti ſunt primo vicarii in eccleſia B. Martini Turonenſis, redacto ad certitudinem numero præbendarum. Per idem tempus cum barones Britanniæ & maxime Leonenſes, auxilio Amorrici ſeneſcalli Andegaviæ, Petrum comitem Britanniæ filium Roberti comitis Droccenſis longo tempore debellaſſent, eumque fere redactum ad nihilum, accidit res miranda. Nam cum ex una parte ei Britones occurriſſent, & Amorricus de Credone ſe- D neſcallus Andegaviæ cum ſuis fautoribus invaſiſſet, terramque Gaufredi domini Caſtri-Briani, quæ de feodo comitis erat, intraſſet, eamque penitus devaſtaſſet; Petrus comes Britanniæ, monitione facta, ut a terra ſua recederet, ei V. nonas Martii cum paucis militibus, ſed multitudine peditum occurrit, & ſic inito certamine, Normannis & Cenomanenſibus, qui ex parte ſeneſcalli erant, fugientibus, dictus comes Britanniæ Amorricum ſeneſcallum cum Johanne de Montorio comite Vindocini, & Hardoino domino Malliaci, & multis aliis, in bello continuo ſuperavit, ut adimpleretur quod dictum E eſt per prophetam: *Homo cum in honore eſſet non intellexit.* Eorum vero qui capti fuerant, fuit pars maxima infra Paſcha ſequens redemtione nummorum & equorum liberata, nam in eodem conflictu tanta fuit ab utraque parte equorum occiſio, quod pauci equi illic incolumes remanſerunt. Seneſcallus autem & comes Vindocini fere omnibus aliis redemtis, in Thoſo prope Nanneticam civitatem in ergaſtulo carceris vitam ſolitariam deduxerunt.

Anno Domini MCCXXIII. & Frederici imperatoris VIII. & Philippi regis XLV. Amorricus de Credone ſeneſcallus Andegaviæ filiam unicam quam habebat, ætate tenerrimam conceſſit Arturo puero filio Petri comitis Britanniæ in uxorem. Tunc etiam maxima inſuper redemtus pecunia a carcere liberatur.

Rege autem Philippo, ſicut dicitur, tumulato, Ludovicus ejus primogenitus VIII. idus Auguſti, ſcilicet in feſto S. Sixti in Remenſi eccleſia a Guillelmo Remenſi archiepiſcopo cum Blancha uxore ſua ad regnum Franciæ coronatur anno ætatis XXXVI. Johanne rege Jeroſolymitano præſente, necnon clericorum & militum multitudine infinita. Sequenti vero menſe Septembri Turonis veniens in eccleſia B. Martini, & poſt in eccleſia S. Mauricii honorifice cum proceſſione recipitur, & inde per Andegaviam & Normanniam in Franciam rediens, & homagia omnium & fidelitates recipiens, & ſic totum regnum Franciæ circuiens pervagatur. In craſtino autem S. Luciæ Johannes rex Jeroſolymitanus Turonum veniens, in eccleſia B. Martini cum proceſſione recipitur, ibique iterum prima Dominica ſequentis quadrageſimæ rediens, baculumque peregrinationis accipiens, apud S. Jacobum eſt profectus.

Anno Domini MCCXXIV. & Frederici imperatoris IX. & Ludovici regis II. III. nonas Maii celebravit Ludovicus rex apud Pariſius concilium generale, in quo Honorius papa indulgentiam, quæ in Lateranenſi concilio contra Albigenſes hæreticos fuerat inſtituta, auctoritate propria ad tempus revocavit, & Raymundum comitem Tholoſanum fide catholicum approbavit.

Eodem anno Dominica ante Aſcenſionem Domini apud Prulliacum caſtrum Turonenſis diœceſis, levatum eſt corpus S. Melanii epiſcopi Redonenſis a Jo. archiepiſcopo Turonenſi & aliis vicinis epiſcopis, capſaque argentea cum ſumma reverentia collocatum. In octavis vero ſequentis Pentecoſtes Johannes rex Jeroſolymitanus, a peregrinatione S. Jacobi Turonis eſt regreſſus, cum filia regis Gallicienſis, quam in illis partibus duxerat in uxorem, quæ in eccleſia B. Martini ſolemniter eſt recepta, domino rege in eadem eccleſia baculum peregrinationis, quem ibi acceperat, deponente. Nec multo poſt in feſto S. Johannis Baptiſtæ Ludovicus rex Francorum cum epiſcoporum, comitum, baronum, militum & ſervientium infinito exercitu Turonis urbem adiit, & inde Monſteriolum caſtrum tendens, treugam uſque ad annum cum Amaurico vicecomite Toartii reformavit.

Infra octavas Aſſumtionis B. Mariæ apud Montem-peſſulanum auctoritate apoſtolica concilium celebratur. Nam Honorius papa Narbonenſi archiepiſcopo dederat in man-

Digitized by Google

datis, quod ibi modum pacis, quam Raymundus Toloſanus comes & alii Albigenſes ſanctæ matri eccleſiæ offerebant, audiret, & quid inde faceret, remandaret. Qui convocatis totius provinciæ epiſcopis, abbatibus & clericis univerſis, a comite Toloſano, aliiſque baronibus juramenta recepit, quod terram ſecuram & obedientem Romanæ eccleſiæ redderent, & clericis reditus ſuos in integrum reſtituerent, eiſque pro damnis xv. millia marcarum infra tres annos perſolverent, & de hæreticis confeſſis vel convictis juſtitiam indilatam facerent; & pro poſſe ſuo per univerſam provinciam pravitatem hæreticam extirparent.

In craſtino vero S. Bartholomæi in eccleſia S. Simplicii Turonenſi accidit res miranda. Nam dum ad miſſam evangelium legeretur, mulier quæ fere duobus annis tibiis recurvata fuerat, in eadem eccleſia reſtituitur ſanitati. Tunc temporis fundavit Paganus Hermenardi civis Turonicus, domos & oratorium in civitate ad fratres ordinis Minorum hoſpitandos. Per idem tempus in feſto S. Lucæ evangeliſtæ, ſcilicet feria vi. circa mediam noctem combuſta eſt fere tota parochia S. Simplicii Turonenſis. In ea ſiquidem multitudo mulierum longo tempore converſaverat in contubernio lupanari. Sed qui reſpicit terram & facit eam tremere, & ad innocentiæ exemplum habitacula earum diſrupit, & parochiam illam ab earum ſordibus emundavit, ut merito poſſim dicere cum propheta: *Igne me examinaſti, & non eſt inventa in me iniquitas.*

Hoc anno Petrus comes Britanniæ caſtrum Cellarum obſidet & oppugnat, ſed Theobaldus Criſpini ejuſdem caſtri dominus obſtat ei viriliter & repugnat: nec multo poſt, ſcilicet in vigilia S. Mauricii, Petrus comes Britanniæ caſtrum Cellarum diverſis machinarum aſſultibus maceratum in deditionem recepit & expugnat, & Theobaldum Criſpini dominum caſtri illius a terra exiliat. Nam fere per xxv. annos & vicinam ſibi terram ſpoliaverat, & nautas tranſeuntes per Ligerim inceſſanter denudaverat rebus omnibus, in carcere mancipaverat; & ſic in illo meritis ſuis exigentibus adimpletum eſt quod dictum eſt per prophetam: *Poteſtas Dei eſt, & tibi, Domine, miſericordia, quia tu reddes unicuique juxta opera ſua.*

Per idem tempus, ſcilicet in feſto ſancti Matthiæ apoſtoli, dum monachi S. Juliani Turonenſis matutinum officium celebraſſent, factus eſt repente de ſummo ſonus, & quod dici dolor eſt, pars maxima ejuſdem eccleſiæ ad horam ruit, cunctaque ſubmiſſa penitus conquaſſavit. Nam cum ibi petrarum cumulus ſuper altare in honore B. Martini conſecratum corruiſſet, lampademque coram altari ardentem & oleo repletam ad terram diſruptis vinculis dejeciſſet, nec altare con- A fregit, nec lampadem oleo vacuavit.

In octavis S. Andreæ Ludovicus rex Pariſius concilium celebravit, ibique multa de regni negotio ſunt tractata.

Anno Domini MCCXXV. Frederici imperatoris x. & Ludovici regis III. in octavis Aſcenſionis Ludovicus rex concilium Pariſius celebravit, ubi cum Romano S. Angeli cardinali, qui de novo in Franciam legatus advenerat, multa de negotiis regni regiſque Angliæ, & terræ Albigenſium tractavit.

In paſſione Petri & Pauli dictus legatus B Turonis venit, & ſequenti tertia die cum rege Franciæ Cainonem perrexit, ubi rex cum Amaurico vicecomite Toarcii, treugam uſque ad feſtum Magdalenæ prolongavit: ſtatimque rege in Franciam remeante, legatus Turonis repedavit. Per hos dies Robertus Buſençaii dominus in quodam tyrocinio præ calore nimio ſuffocatus ſpiritum exhalavit. Nam a menſe Martio uſque ad Auguſtum menſem tanta ſiccitas, tantuſque calor inhorruerat, quod ſegetes & prata & maxime ſiligines penitus perierunt, fructus etiam arborum, exceptis pomis & nucibus, ad nihilum devenerunt. C

In vigilia Magdalenæ Ludovicus rex Pariſius concilium convocavit, ibique legato necnon & regis Angliæ nuntiis præſentibus, vicecomes Toarcii homagium regi fecit.

Circa hos dies in eccleſia B. Martini Turonenſis quoddam philacterium, ubi ſancti Juliani Cenomanenſis reliquiæ continentur, ſine aliquo offendiculo divinitus movebatur, ita quod de illius motu mirabili populus mirabatur. Nec mora in vigilia S. Jacobi & Chriſtophori circa mediam noctem intra foſſata urbis Turonicæ pars maxima concrematur. D

Anno Domini MCCXXV. & Ludovici regis III. in octavis Omnium-ſanctorum, Ludovicus rex Franciæ concilium convocat Meleduno, ibique archiepiſcopi & epiſcopi Franciæ, &... a ſuis baronibus juriſdictionem omnium hominum ſuper mobilibus, de quibus homines eccleſiarum in cauſam traherent coram ipſis, & de juriſdictione iſta dicebant inveſtitam eſſe eccleſiam Gallicanam. Quibus rex ſe opponens, argumentis evidentiſſimis aſſerebat, hoc eſſe diſſonum rationi, cum cauſa mobilium non ratione juramenti, E vel fidei, vel teſtamenti, vel maritagii petitorum, mera ſit laïcalis, nec ad forum eccleſiaſticum videatur aliquatenus pertinere. Saiſinam eorum ſuper his aſſerens irritam & inanem, cum eo necnon & Philippo bonæ memoriæ patre ſciente vel vidente, de iis umquam ſaiſiti fuerint: & maxime cum nullus poſſit de jure partem ſui domini deteriorem facere, vel vendere, vel quittare, ne per eum alius in eum alterius dominium uſurparet. Tandem interveniente Dei gratia & legato, cauſa iſta ab utraque parte poſita eſt

Digitized by Google

eſt in ſuſpenſo. In eodem nempe concilio ſatis tractatum eſt de treuga inter regem Franciæ & regem Angliæ reformanda, necnon & de negotio Albigenſi. Sed ad præſens nihil ſuper iis potuit reformari.

In feſto S. Andreæ apoſtoli dictus legatus convocatis archiepiſcopis, epiſcopis, abbatibus & capitulis totius Franciæ, Bituris concilium celebravit, ubi Raymundus comes Toloſanus veniens, & gremium ſanctæ matris eccleſiæ ſibi aperiri petens, abſolutionem humiliter poſtulavit, ſui purgationem offerens & emendam, & pro poſſe ſuo de omnibus terræ ſuæ hæreticis convictis vel con- B feſſis juſtitiam indilatam, & ad eos deinceps exſtirpandos operam efficacem. Promittens etiam quod terram ſuam obedientem de cetero Romanæ eccleſiæ redderet, & pacificam & ſecuram, & quod clericis ſuos reditus in integrum reſtitueret, & damna eis congrue reſarciret. Quibus Amorricus comes de Monteforti obvians, litteras papæ Innocentii, necnon & Philippi regis Franciæ oſtendebat, in quibus continebatur, & dicti comitis Toloſani damnatio, & terræ Albigenſium Simoni de Monteforti patri ſuo facta do- C natio, ſicuti aſſerebat. Tandem poſt multas altercationes, legatus & epiſcopi ſuper hoc ſecretum conſilium habuerunt, & ſic negotio infecto comitem ad propria remiſerunt. Præterea cum legatus ex parte dñi papæ per totum Franciæ regnum peteret fructus duarum præbendarum in unaquaque abbatia, & in qualibet eccleſia cathedrali, & in aliis eccleſiis conventualibus fructus unius præbendæ, ad ſummi pontificis uſus in perpetuum retinendos, & jam ad hoc epiſcoporum aliqui conſenſiſſent, capitulorum nuntii iis omni- D bus coram legato & coram omnibus obviarunt, aſſerentes capitula pro quibus venerant, hoc nullo modo factura, nulloque tempore conceſſura. Adjecit etiam legatus, quod dominus papa duobus epiſcopis dederat in mandatis, quod ad dictum quatuor abbatum, quos ad viſitandas abbatias totius Franciæ & ad corrigendos exceſſus earum deſtinaverat, abbates deponerent univerſos. Quo audito, archiepiſcopi & epiſcopi ſe per hoc in abbatiis juriſdictionem omnimodam perdidiſſe videntes, ſe hoc numquam quam- E diu viverent conceſſuros, unanimiter reſponderunt. Et ſic præcepta apoſtolica tam de præbendis, quam de depoſitione abbatum, in pendulo remanſerunt. Tunc fere octoginta magiſtrorum Pariſius, qui contra legatum in ſupradicto aſſultu fuerant, & ligatos legati ſententia ſe videbant, abſolutionem a peccato in dicto concilio petierunt, petitamque protinus receperunt.

Cum Univerſitas ſcholarium Pariſienſium in præjudicium Pariſienſis eccleſiæ ſigillum proprium confeciſſet, dictoque ſigillo Univerſitatis negotia ſigillaret; Pariſienſes ca- A nonici coram legato, qui Pariſius venerat, ſuper ſigillo ſcholares conveniunt, & multum ab utraque parte allegantes quid ſit juris, in legatum protinus compromittunt, illudque ſigillum proprium ei reddunt. Qui habito ſuper hoc admodum feſtinato conſilio, præfatum ſigillum coram omnibus ibi fregit, omneſque qui deinceps Pariſius ſigillum Univerſitatis facerent, vinclo anathematis innodavit. Quo audito, clamor in cœlum attollitur, rumor per urbem egreditur, ſcholares conveniunt, & ad domum legati cum gladiis & fuſtibus conveniunt tamquam ad latronem. Quorum adventum legati homines cognoſcentes, portas obſtruunt, arma rapiunt, ſe dominumque ſuum a furibundis ſcholaribus defendentes. Tandem per urgentes aſſultus ſcholarium, per portarum fractionem, per lapidum fulminationem, cum fere legatus ſuique homines caperentur, Ludovicus rex, qui paulo ante a Meleduno venerat, & infortunium legati audierat, ſervientes & milites ibi miſit, qui ſcholares minis & aliis repulerunt, & legatum & gentem ſuam indemnem, non tamen ſine effuſione ſanguinis, ſervaverunt. Quo facto, legatus ab urbe egreditur cum conductu, excommunicans generaliter eos qui hunc aſſultum fecerant & alios qui ex parte eorum interfuerant in aſſultu.

Tertia die poſt converſionem S. Pauli, ſcilicet feria IV. Ludovicus rex Franciæ & legatus generale concilium Pariſius celebrarunt, in quo idem legatus auctoritate domini papæ Raymundum comitem Tholoſanum ſuoſque complices excommunicavit, & terram illius tamquam damnati hæretici, Ludovico regi Franciæ & heredibus ejus in perpetuum confirmavit. Amorricus etiam comes de Monteforti & Guido patruus ejus, quidquid juris habebant in prædicta terra regi Franciæ & illius heredibus quittaverunt, & litteras inde confectas eidem regi protinus reddiderunt. Quo facto, rex habito diligenti conſilio, ſequenti feria VI. cum omnibus fere epiſcopis & baronibus regni ſui ſigno crucis Dominicæ inſignitur, ut a vinea Domini Dei Sabaoth, quam jamdiu aper ille Tholoſanus exterminaverat, inutilia eradicaret, & utilia propagaret. Sicque legatus ſuper fide regis, & principum commotus nimia pietate, per regni provincias delegat viros probabiles, qui in remiſſionem omnium peccatorum crucem aſſumendam contra Albigenſes hæreticos prædicarent, & excepto voto peregrinationis Jeroſolymitanæ, eos ab omnibus aliis votis, necnon & delictis abſolverent. Cum aſſenſu etiam quorumdam epiſcoporum addidit legatus in hoc gratiam pietati, quod quolibet anno uſque ad quinquennium, centum millia librarum ſuper decimam redituum & proventuum clericorum promiſit regi coram omnibus ſe

daturum, & ſi ad hac decima non poſſet ſufficere, theſauros eccleſiæ traditurum.

Anno Domini MCCXXVI. & Friderici imperatoris XI. & Ludovici regis IV. idem imperator apud Cremonam Italiæ concilium celebravit ſuper extirpatione hæreticorum Italiæ & negotio terræ ſanctæ & concordia civitatum. Sed urbes Italiæ ob adventum ejus confœderatæ, ei obedire eumque recipere noluerunt: immo eum inefficacem redire verſus Apuliam compulerunt.

* al. IV. idus.

* Idibus Maii obiit Amorricus de Creone Andegaviæ ſeneſcallus, & in abbatia Andegaviæ, quæ Rota dicitur, honorifice tumulatur. Erat autem ætate juvenis, forma decorus, nitore mirabilis, militia ſingularis, qui niſi ſeneſcalliam, pro qua opprimebat eccleſias & pauperes, habuiſſet, ſi dici fas eſt, ſuper omnes militia floruiſſet.

Tunc Henricus rex, audito quod Ludovicus rex Francorum apud Avenionem moram faceret cum majore parte militiæ Gallicanæ, ſperans aliquid obtinere in ducatu Normanniæ vel Andegaviæ vel Pictaviæ comitatu, quod pater ſuus Johannes quondam rex Angliæ pro Arturio nepote ſuo quem occiderat, per judicium curiæ Philippi regis Franciæ amiſerat, propoſuit tranſire in Franciam, & gentes innumeras navigiumque paravit. Sed auctoritate apoſtolica ſuper hoc inhibitionem recipiens, quod propoſuerat retardavit.

In obſidione enim Avenionenſium rege Ludovico muros eorum ſic inceſſanter machinarum aſſultibus diruente, Avenionenſes mortis exitum præſtolantes, niſi a baronibus Franciæ, qui contra regem occulte conſpiraverant, turbaretur negotium, illo aſſultu a Francis civitas caperetur. Nam cum Petrus comes Britanniæ ab Honorio papa litteras impetraſſet ſuper divortio inter Ferrandum comitem & Johannam comitiſſam Flandriæ celebrando, & etiam matrimonium accuſaret, eamque conſentientem ſibi deſponſandam præordinaſſet; rex iratus hoc audiens, nec operi nefando conſentiens, Ferrandum comitem XL. millibus librarum Pariſienſium redemit, eumque in ſequenti Nativitate Domini, receptis ab eo & baronibus Flandriæ munitionibus & obſidibus, a carcere liberavit, ob hoc Petrus comes Britanniæ cum Campaniæ & Marchiæ comitibus multiſque aliis baronibus, contra omnes, rege non excepto, conſpiraverant, ſicuti dicebatur, Avenionenſes & comitem Tholoſanum in tantum fovens & adjuvans, quod ad eos ſuos nuntios cum muneribus tranſmittebat, eorumque munera nuntioſque recipiens, ſeſe ſuſpectum regi & omnibus exhibebat.

Tandem expugnata eſt & capta civitas Avenionenſis a rege Ludovico, qui repatriando obiit apud Montem-Peſſulanum anno Domini MCCXXVI. Quo ſepulto, Ludovi- A cum puerum filium ejus primogenitum anno ætatis XIII. in vigilia S. Andreæ apoſtoli, per manus Jacobi Sueſſionenſis epiſcopi, vacante ſede Remenſi, ad regnum Franciæ ſolemniter coronarunt. Sed Campaniæ & Britanniæ comites, comes Marchiæ & alii Pictavienſes ad coronamentum regium evocati, nec venerunt, nec niſi verborum contumeliis excuſaverunt. Immo cum nuntiis regis Angliæ de die in diem conventicula faciebant, & ad deſtruendum regem & regnum Franciæ, & ſubmittendum auxilium ſuumque conſilium regi Angliæ promittebant.

B Regno etenim Franciæ ſic in manu mulieris & pueri derelicto, Savaricus de Malolione & alii, conſilio, ſicut dicebatur, magnatum Pictaviæ, nulli ordini, ſexui, vel ætati parcentes, quemcumque terra & mari capere poterant rapiebant; in tantum ſe regi Angliæ ſubmittentes, quod Richardum fratrem ejus ad Rupellam, aliamque terram regis Franciæ deſtruendam, in auxilium vocaverunt, eumque factis homagiis in ſuis oppidis receperunt.

Ex alia parte Petrus comes Britanniæ fomentum facinorum & velut alter Decius, ſanctæ matris eccleſiæ perſecutor, epiſcopos C clericoſque Britanniæ inauditis injuriis fatigabat, & res eorum omnino diſſipans & dilanians homines ſub eis manentes, quos aſſequi poterat, carcere mancipabat, & poſt eos diverſis pœnis veluti Dacianus afficiens, uſque ad quadrantem ultimum redimebat; alios vero manus ejus ſacrilegas evadentes & ad eccleſias fugientes, fame & ſiti afflictos, cuſtodiri præ foribus faciebat, eoſque, portis eccleſiarum cemento & lapide obturatis, infra eccleſias includebat, & inſuper eccleſias pro muris ſuis faciendis ſolatenus coæquabat, & ita in regno Franciæ adimpletum eſt illud D proverbium Salomonis: *Væ terræ, cujus Dominus puer eſt.* Videbant enim regni Franciæ pervaſores per manus mulieris & pueri necnon & cujuſdam ſenis ſcilicet Bartholomæi de Roia eorumdem conſiliarii regnum Franciæ gubernatum, & ob hoc credebant illud conſilio & auxilio deſtitutum.

Anno MCCXXVII. x. cal. Martii, ſcilicet die Sabbati venit Turonis rex Franciæ Ludovicus cum Blanca matre ſua & infinito armatorum exercitu. In craſtino autem apud Cainonem profectus, & deinde apud Lodu- E nium cum Britanniæ & Marchiæ comitibus, eorumque fautoribus, apud Charreiam Curcaii fere per xx. dies intervenientibus nuntiis tenuit parlamentum. Theobaldus enim comes Campaniæ & Henricus Barrenſis comes, qui contra regem conſpiraverant, & in conductu regis ad parlamentum venerunt, ibique cum Richardo fratre regis Angliæ, & aliis ejuſdem regni nunciis, baronibuſque Pictaviæ multa nefanda & acerba conſilia contra regem Franciæ tractaverunt. Sed Do-

Digitized by Google

minus cujuſlibet eorum mentem ita mutavit, & diviſit ab alio, quod ſinguli pro ſe, aliis inconſultis, infecto negotio, deſolati apud Thoartium remanſerunt.

Interea Richardus frater regis Angliæ, & Savaricus de Malo-leone, qui diu expectaverant, comitem Campaniæ & comitem Barrenſem, qui extra muros Thoartii morabantur, capere tentaverunt, ſed compertis eorum inſidiis, clam a Thoartio fugientes, ſe in omnibus homagiis regi Franciæ ſubmiſerunt. Quo facto, rex Vindocinum rediit, munitioneſque muniens, ad defenſionem terræ ducentos milites reliquit. Dumque ſic rex rediret, Britanniæ & Marchiæ comites videntes quod univerſi & ſinguli eos unanimiter dereliquerant, loquebantur labiis & movebant caput, in conductu regis XVII. calendas Aprilis Vindocinum pervenerunt, ibique coram legato factis homagiis, in hunc modũ pacis devenerunt: Rex Franciæ Ludovicus Johannem fratrem ſuum puerum octennem Yolendi filiæ Petri comitis Britanniæ deſponſandum promiſit, eique Andegaviæ comitatum conceſſit, dictoque comiti Britanniæ urbem Andegavenſem, Bougeium & Bellum-fortem & Cenomanicum poſt mortem reginæ Berengariæ cum pertinentiis, exceptis homagiis, uſque ad XII. annos prædicto puero dereliquit, & inſuper S. Jacobum de Bevronio & Lapidariam, & Beliſma caſtrum cum eorum appendiciis eidem comiti & hæredibus ſuis donavit in perpetuum & quittavit. Comiti vero Marchiæ dotalitium uxoris ſuæ reginæ quondam Angliæ, necnon & pactiones regis Franciæ Ludovici patris ſui, remittenti penitus & quietanti, infinitam pecuniam erogavit, & ſic eos ſchiſmaticos, pœna remiſſa, recepit in gratiam & abſolvit. Quo facto, rex puer nuncios cum Richardo fratre regis Angliæ & Savarico de Malo-leone uſque ad feſtum ſancti Johannis, & cum Hugone Thoartii vicecomite, uſque ad quindenam ejuſdem feſti, treugam, datis hinc inde ſacramentis, firmavit, & poſt in Franciam remeans, milites, quos ad tuendam terram reliquerat, revocavit.

BREVIS HISTORIA
TURONENSIS S. JULIANI MONASTERII.

Ex mſ. ejuſdem monaſterii.

TIBERIO ſucceſſore Juſtiniani Romani imperii monarchiam tenente; Francorum quoque regnum gubernantibus Chilperico, Guntranno atque Sigeberto filiis Clotharii, quem genuit Clodoveus primus in Francorum regibus Chriſtianiſſimus, præſulatum Turonicæ urbis Gregorius eſt indeptus. Hic primus S. Juliani reliquias Turonus advexit, eaſque in monaſterium, quod monachi antiquitus, ut a noſtris majoribus audivimus, & in archivis eccleſiæ noſtræ annotatum reperimus, ex Arvernico pago illuc gratia fundandi cœnobii venientes, in honorem ſui conſtruxerant patroni, devotiſſime locavit: Quod non noviter fundatum, nec a ſe dedicatum tunc temporis præfatus præſul ſcribit; ſed ſolummodo peculiaris ſui patroni ipſam ædem nobilitaſſe exuviis. Duæ ſi quidem eccleſiæ, ut in antiquiſſimis Turonicæ eccleſiæ invenimus polegiis, longe ante Gregorii præſulatum fabricatæ fuerant: una in honorem matris Domini, altera in veneratione S. Juliani: quæ in monaſtica religione uſque ad tempora ſuæ deſtructionis nobiliter floruit. Tertia vero poſt obitum Gregorii conſtructa eſt in memoriam S. Albini: fundatores cujus eam ſuis patrimoniis & alodiis dotaverunt; quæ cum omnibus rebus ſibi pertinentibus in dominium poſtmodum devenit S. Juliani. Eſt ibi vinea quæ vocatur ad clauſum ſancti Albini. Ligeris quoque fluvius ante ipſam vineam & eccleſiam diffluens uſque ad alteram ripam per tranſverſum de ipſo alodo eſt; viridarii etiam eccleſiæ S. Juliani cum terra culta & inculta contermina ſuburbio civitatis. Liger æque fluvius cum inſulis, quæ partim habentur in dominio, partim tenentur ab aliis, per tranſverſum pontem verſus cum terra alterius ripæ de monaſterio S. Juliani eſt. Burgus quoque qui vocatur Burgus-novus, S. Saturnini metas capiens, cum burgo S. Petri, cum medietate Ligeris, partim de patrimonio Theotolonis epiſcopi, partim eſt de alodo eccleſiæ S. Albini. Vinea de Junolio cum pratis & cum terra uſque in medio Caris fluminis, cum calceata quarta ante portum, omnia hæc de prædicta eccleſia ſunt. De terris atque aliis altaribus eccleſiæ S. Juliani, cum ad id pervenero, quæ & quanta ſint, & quibus locis ſitæ, prout verius valuero, enarrabo. Verum de ejuſdem loci deſolatione,

deinde de illius reſtauratione in meliorem A ſtatum prius eſt dicendum.

Optimis, ut credimus, regibus ad cœleſtia tranſlatis, Dagoberto, Pipino, Carolo-Magno & Hludovico auguſtis, quatuor filii hujus Hludovici, cupidine regni illecti, apud Fontanidum campum atrociter, obliti fraternæ germanitatis, inter ſe dimicarunt, ubi Franciæ, Aquitaniæ, Burgundiæ atque Britanniæ omnes pene milites mutuis ſe conciderunt vulneribus; barbarica e veſtigio irruptio Danorum, Suevorum, quos omnes Norhmannos, id eſt Aquilonares homines vocamus, ſubſecuta, univerſas prope Galliæ re- B giones, cum ſuis accolis, præcipue utraſque ripas Ligeris & Sequanæ ambientes, depopulata eſt, atque incendio tradidit. Tres ſiquidem irruptiones a tribus Satrapis Northmannorum factæ referuntur: prima ab Haſtingo, ſecunda ab Haroldo, tertia a Rolo, cui poſtea Northmannia in ſortem venit. His irruptionibus Nannetis vaſtatur, Andegavis crematur, Aurelianis ſubvertitur, Turonus obſidetur: quæ, Deo protegente, meritiſque beati Martini ab hoſtili pervaſione liberatur. Jam clerici beati Martini formidantes ſancti præſulis monaſterium everſum iri, re- C liquaque omnia ædificia peſſumdari, corpus ejus introduxerunt intra mœnia urbis; barbara vero immanitas monaſterium ſancti præſulis exurit, eccleſiam quoque S. Juliani a fundamentis eruit, reliquaſque eccleſias incendit, clerici fugantur, monachi hac illacque diſperguntur, corpus B. Martini Autiſſiodoro a ſuis cum maximo honore defertur. Verum ubi glorioſus rex Carolus, Hludovici imperatoris filius, cognomento Calvus, exheredatis perfidis fratribus, ſolus regnum Francorum obtinuit, Deo largiente, viribus reſumtis, paganamque gentem, prohibita D depopulatione ſui regni, in Norhmanniam ſecedere compulit, metaſque ei, Arvam ſcilicet fluvium, conceſſit, ad gratiamque baptiſmatis evocavit. Poſt multa annorum curricula corpus B. Martini ad propria remeavit, cujus clerici optimateſque eccleſiam reædificaverunt, & ne leviter amplius opprimerentur, muro cinxerunt.

Monaſterium autem S. Juliani uſque ad tempora pontificis Theotolonis vacuum monachali officio manſit. Hujus enim eccleſiæ rebus amiſſis, & ab extraneis pervaſis, qui cor ad reſtaurationem illius apponeret, ne- E mo extitit. Hic itaque vir Theotolo alto ſanguine cretus, B. Martini decanus, ob meritum probitatis atque prudentiæ ad culmen pontificalis dignitatis cum aſſenſu clericorum, tum favore laicorum rapitur, ac ſacris altaribus ſiſtitur. Anno igitur Incarnati Verbi DCCCCXXXVII. ſuæ autem ordinationis II. poſthabitis aliis curis, monaſterium ſancti Juliani reædificare decrevit, quod devotiſſime, Deo adjuvante, complevit.

Expleto autem hoc opere, officiniſque monachis aptis perfectis, præfatam eccleſiam in honorem Dei genitricis ſanctique Juliani propriis manibus dedicavit XVI. calendas Septembris anno DCCCCXLIII. regnante Ludovico rege anno VIII. Et ut ampli cordis munificentia tantæ devotioni adjungeretur, eo die ſui patrimonii ſuæ quoque ſororis Gerſindis, ipſa gaudenter hortante, omnes poſſeſſiones S. Juliano munificus doctor obtulit. O quam pulchra res! quam memoriæ digna, ut filius hereditatem matri conferret in die ſuæ deſponſationis! Quid autem & qualiter dederit, ipſe qui dedit melius enarrabit:

Ego THEOTOLO *in die dedicationis eccleſiæ S. Juliani, ego & ſoror mea* GERSENDIS, *res noſtras, quæ nobis ex jure hereditario obvenerunt, vel quas ego alicubi legaliter acquiſivi, eidem cœnobio vel monachis eum incolentibus in perpetuum tradimus poſſidendas: vineam quæ dicitur Palſictum in ejuſdem eccleſiæ vicinio ſitam, quam datis meis pretiis terram arabilem comparavi,* III. *quarterios, necnon & aripennum* I. *plus minus, quem concamiavi ex poteſtate S. Martini, pertinentem de granica fratrum, pro quo dedi alodum, qui fuit quondam Unfrago & Gauzvino, quem comparavi de Herlanno S. Martini canonico, nepote eorum; quem etiam iterum commutavi & dedi alodum qui fuit quondam Miloni, & de Guinamanno diacono comparavi. Commutavi etiam quarterium unum plus minus in ipſo Palficto de ſancti Martini theſauro, cum domno Gualterio theſaurario, pro quo dedit alodum qui fuit Adalranno ſacerdoti, quem comparavi de Guilleberto. Dono quoque pratum aripennum* VII. *quod dicitur ad Eſtappum, qui ſunt juxta pratum Deodato, qui fuerunt quondam Milonis & Bernonis, quos comparavi de Guinemanno, & non longe ab ipſo loco* II. *aripennes ex proprio alodo, qui fuerunt quondam Andraldi fidelis noſtri. Trans Ligerim vero in villa quæ dicitur Cerſilla, eccleſiam S. Petri cum ceteris ad ipſam pertinentibus, Alnetum videlicet Banlilium, & in villa Cancellis, quod viſi ſumus habere, & villam Kerutionem cum eccleſia in Oximenſi villa, quæ vocatur Mons Edralis, capellas duas cum molendinis ac ceteris appenditiis ad ipſos pertinentibus: & item Sauriacum & Malvallum & Montem-Dadonis, & cetera quæ ex ſucceſſione avunculorum noſtrorum Hieronymi, Sigeberti, necnon Otgerii atque Rambaldi nobis obvenerunt. Hæc igitur omnia, quæ vel in mancipiis vel in terris cultis & incultis inquiſita ſunt vel inquirenda, ad prædictum locum tradimus, ut inde monachi quidquid eis vel ſucceſſoribus eorum utile fuerit, faciendi liberam habeant poteſtatem.*

Gerſendis ſoror ejus nobiliter ſubſcripſit. Teſtes Neſingus decanus, Guntelmus, Arbertus præcentor, Herlannus ypodiaconus.

Data menſe Aprili in civitate Turonus anno

Digitized by Google

DCCCCXLIII. *regnante Ludovico rege anno* VIII. A

A primordio igitur ædificationis nobilium tam clericorum quam laïcorum perſonæ cœperunt undecumque confluere, ſe ſuaque Deo cupientes dare.

His ita peractis, præfatus præſul coadunatis fratribus abbatiam perficere cupiens, Odonem abbatem, Cluniaci cœnobii fundatorem, qui tunc apud S. Benedictum morabatur, advocat. Nec mora ille juſſis obſequitur ſodalis amici, ac regimen ſuſcipit ſancti Juliani cœnobii. De hujus glorioſa vita plura ſcribere poſſemus, ſi non ad alia feſtinarem; B vitam namque ejus refertam virtutibus quidam Johannes incondito ſtylo compoſuit ipſius monachus, de qua dicere modo ſuperſedeo. De obitu vero ejus, quia, Deo diſponente, in noſtro monaſterio contigit, eloquar paucis.

Poſtquam reverentiſſimus vir ODO multa monaſteria conſtruxerat, plurima correxerat, multos mundi ludicra ſpernere docuerat, ac utilia eccleſiæ ſcripſerat, hymnos & antiphonas in beati Martini laudem compte compoſuerat, jam ſilicernius, jam longæ ætatis ſenio feſſus, tamquam præſcius ſuæ vocationis: (optaverat enim ſarcina depoſita C carnis glebam ſui corporis juxta corpus peculiaris ſui patroni, domni ſcilicet MARTINI, ſi poſſet fieri, tumulari,) ad proprium cœnobium Turonis redire diſpoſuit. Præ ceteris enim monaſteriis ob vicinitatem ſupradicti confeſſoris, meritiſque ſanctiſſimi Juliani, locum ipſum diligebat, dum illic demoraretur, gregem monachorum qui jam quadragenarium exceſſerat numerum, quem verbis atque exemplis coadunaverat, quemque in longa pace rexerat, de die in diem ad æthérea regna ſcandere ammonebat. Ipſe vero, D ut ſibi moris erat, jejuniis, vigiliis, continuiſque orationibus intentus erat. Interea adveniente beati ſolemnitate MARTINI, venerabilis pater cum ſuis monachis ad matutinorum ſolemnia proceſſit. Conſtituerant enim ipſe vir Dei THEOTOLOque pontifex, ut monachi ſancti Juliani per ſingulos annos in feſtivitate de tranſitu confeſſoris multo ante lucem ſurgentes, matutinale officium peragerent ante corpus B. MARTINI (*a*) ob amorem ſancti præſulis. [*a*] In quo ſuo more cum Deo laudem cum ceteris exhiberet, frigdorem permoleſtum per imbecillia membra E ſenſit irrepere, ac poſt paululum per nervos artuſque calorem quam maximum ſubire, ſicque nunc algorem, nunc calorem pati, ut viſinochis febribus ſolet fieri. Decurſis itaque matutinis, ad monaſterium rediit, & juxta eccleſiam B. Albini in quodam ſuo peribolo membra languida locavit. Et ut ſe oſtenderet numquam a beati ceſſaſſe laude MARTINI, verſus in ejus honore compoſuit, quorum initium eſt: MARTINI *renitet en ſpecioſa dies.* (*b*) Sicque unoquoque die unum verſum dictavit, octavo vero die duos ultimos compoſuit: *Theotoloni ſervi ceteriſque tuis miſerere, ô Martine.* Et hos ita finivit. [*b*]

Audiens autem beatus archipræſul hac corporali moleſtia eum prægravari, cum magno angore animi ad eum properavit. Cumque coram eo reſideret, lacrymæque magni indices doloris ejus genas irrorarent, ait ad eum venerabilis pater: « O antiſtes cunctorum reverentiſſime mortalium, deſine flere, « quia procul dubio in æthereis ſedibus poſt « obitum carnis locantur, qui in hac ærumnoſa peregrinatione Chriſto devote famulantur. Mors mihi quando datur, requies non pœna paratur: & quia natura mihi fecit « adeſſe finem vitæ, ſuſcipienda eſt Dei ſententia ſine ulla contradictione. » Cui reſpondit heros: Non modo, mi pater, meam lugeo deſolationem, verum multorum maximeque eccleſiæ mihi commiſſæ communem « deſtitutionem. Nam variis hujus mundi negotiis præpediti, in te uno reſpirabamus, « tuis optimis conſiliis fruebamur. » Ad quem « vir Dei: Deſine, inquit, pater, deſine flere, « quia potens eſt Deus poſt defunctionem noſtri « multo valentiores nobis ſuis præficere eccleſiis. Nos nihil aliud niſi pulvis atque umbra « ſumus. Vale, pater beatiſſime, ODONIſque « tui ſemper ſis memor ſupplex depoſco. His « mutuis allocutionibus finitis, benedictioneque ſuper eum data, ſacer ad urbem rediit (*c*) antiſtes. [*c*] Octavo igitur incommodi die ſentiens ſibi horam imminere extremam, circum adſtantibus cunctis fratribus, viatico Corporis & Sanguinis Domini ſe fideliter munire curavit. Dein in eccleſiam S. Albini (*d*) quæ proxima erat ſe deferri juſſit, [*d*] luminibuſque piis ac manibus in cœlum intentis, Chriſto quem fidelis portitor ſemper in pectore bajulavit, ſemper in ore habuit, animam reddidit: qui obiit XIV. calendas Decembris ſenex & plenus dierum. Sepultus eſt autem a ſæpedicto pontifice in crypta S. Juliani ſubtus altare ipſius martyris ad dextram partem cum magno triumpho, maximiſque concentibus clericorum atque monachorum. In quo loco poſtea ſæpefatus antiſtes ſuum corpus ſepeliri juſſit, poſtquam Turonicæ eccleſiæ præfuit annis XIII. menſibus IV. diebus XII. fuitque intervallum XI. menſibus. Cui ſucceſſit JOSEPH, qui præfuit annis XI. menſibus II. diebus XII. Quem FROTERIUS ſequutus eſt annis III. HARDOINUS poſt eum

(*a*) Hactenus fratres noſtri S. Juliani die feſto S. Martini pergunt ad ejus baſilicam, media nocte vigilias ſeu matutinale officium ibidem celebraturi.

(*b*) Hunc hymnum ex Gemmeticenſi codice deſcriptum Mabillonio communicavi edendum in Annalibus Benedictinis, tom. 3.

(*c*) Extabat proinde tunc extra urbem Turonenſem monaſterium S. Juliani, quod hodie media in civitate ſitum eſt.

(*d*) Deſtructa nunc eſt illa eccleſia, cujus ne veſtigium quidem apparet. Videtur fuiſſe infirmorum oratorium, juxta antiquam ordinis S. Benedicti conſuetudinem.

Digitized by Google

præſidet annis XIX. menſibus XI. diebus IX. A Hugo annis XVIII. menſibus V. diebus IX. Ante Hugonem ſedit Archambaldus annis XIX. menſibus XI. diebus IX. Arnulfus epiſcopus ſedit annos XXXI. menſes VIII. dies XIX. Huic ſucceſſit Bartholomæus.

Odo vir Dei ubi e terris ad cœlos migravit, vir venerabilis Georgius S. Juliani monachus in locum ejus ſubſtituitur. Hujus temporibus Hugo Magnus dux Francorum conceſſit S. Juliano per deprecationem Rotberti ſui vaſalli eccleſiam de Cancellis perpetualiter ad habendum. Conceſſit etiam per deprecationem Girardi clerici eidem ſancto, B & per aſſenſum Adelelmi ſui vaſalli portum de Cohordone cum omnibus rebus eis pertinentibus, regnante Lothario rege.

Defuncto Georgio, Ingenaldus ſucceſſit. Hic dum a Roma reverteretur de monaſterio S. Pauli, cujus rector erat, inter Apenninas [a] Alpes a Sarracenis interemtus eſt. (a) Quo mortuo, Bernardus regimen ſuſcepit loci. Hic turrim maximam ante portam monaſterii S. Juliani a fundamentis conſtruxit. Quo defuncto, Ebrardus vir totius religionis ſucceſſit. Hic reliquias S. Juliani, de capite ſcilicet ipſius, Turonus a Brivate advexit, C auxiliantibus eis Pontio comite & Blanchia uxore ejus: quæ hactenus in capſa aurea ſervantur ſuper altare ejuſdem ſancti.

Anno DCCCCLXXXIV. ab Incarnatione Domini circa hoc tempus Landegavis caſtrum a Fulcone comite conſtruitur, civitas Turonis ab eodem obſidetur & capitur; ſed non multo poſt a Berta regina matre Odonis recipitur.

Poſt Ebrardum præfuit monaſterio ſancti Juliani Gauzbertus I. ejuſdem cœnobii monachus. Iſte plures abbatias rexit, aliquantas a fundamentis conſtruxit cum abbatia ſancti Juliani, & cum adjutoriis monachorum. Hic D tenuit abbatiam Majoris-monaſterii ſatis tunc pauperculam. Hic fundavit monaſterium S. Petri Burgulienſis, ſancti Petri Malliacenſis, [b] ſancti quoque Petri (b) Cenomanenſis. Hic omnem ſuam operam foris exhibuit, loco S. Juliani parum profuit: teſtes ſunt libri, ornamenta, & alia utenſilia a monaſterio præfati ſancti ſublata, & novellis monaſteriis locata. Hic cum equivoco ſuo Gauzberto juniore Romam adiit, de omnibus rebus S. Juliani privilegium a Girberto papa, qui E Silveſter dictus eſt, firmare fecit, quod hac- [c] tenus in archivis noſtræ eccleſiæ de papyro (c) factum ſervatur.

Anno Dominicæ Incarnationis DCCCCXCVI. Rotberto rege regnante, anno L. Gauzberto abbate abbatiam S. Juliani tenente, Archambaldus Turonorum pontifex omnia altaria S. Juliani, quæ per totam ſuam diœceſim erant, libera & immunia atque quieta ab omni ſervitio Turonicæ matri eccleſiæ debito fecit, atque omnes conſuetudines ipſarum eccleſiarum per aſſenſum Boſonis Froterii ac aliorum archidiaconorum omniumque canonicorum S. Juliano perpetualiter dedit.

Anno DCCCCLXXXXIV. monaſterium B. Martini ſatis ſpectabile igni crematum eſt. Pro quo Herveus theſaurarius ſancti præſulis jecit fundamenta hujus monaſterii, quod hodieque ſupereſt, jacuitque corpus ſancti præſulis in eccleſia lignea quæ fuit in clauſtro ejuſdem XX. annis. Anno vero Dominicæ Incarnationis MXIV. dedicatum eſt hoc monaſterium Turonus ab Hugone archiepiſcopo.

Defuncto Gauzberto abbate, alter Gauzbertus ei ſucceſſit . . . . . Hic peritus litterarum ſatis fuit, philoſophiæ ſtudiis adornatus. Hoc tempore viri clariſſimi valdeque ſapientes fuere, Fulbertus Carnotenſium, Sasqualo abbas S. Launomari, Rainaldus Turonicus, & alii quamplurimi. Iſte vir valde ſuæ eccleſiæ, ſancti ſcilicet Juliani, proficuus fuit. Teſtantur ejus vigilantiſſimum ſtudium optimi libri ab eo conſcripti, ornamenta quoque eccleſiæ pretioſa ab eo comparata, capſæ aureæ, philacteria, tabulæ altarium ab eo fabricatæ, pueri ab eo nutriti, nepotes præcipue ejus, Hugo, Ebrardus, Giraldus, & alii quos enumerare longum eſt Hic eccleſiam in honore ſanctæ Trinitatis ante S. Juliani monaſterium conſtruxit. Hic reliquias ſanctorum multorum antea ignotas in quadam capſa vetuſtiſſima cum caliga Domini, ut ibi ſcriptum demonſtrabatur, repperit. Ipſe monaſterium S. Petri Prulliacenſis emit, & præceptum exinde regi Rotberto firmare fecit; ſed malignitate archiepiſcopi poſt obitum viri Dei Gauzberti a dominio S. Juliani ablatum eſt. Hujus temporibus, id eſt anno Dominicæ Incarnationis MXIX. bellum Ponleviatis geſtum eſt.

Anno Incarnati Verbi MXXII. Herveus (a) [d] theſaurarius S. Martini vir valde ſanctiſſimus obiit. Hujus vitam virtutibus plenam memoriæ poſterorum tradidiſſem, ſi verum relatorem reperiſſem. Hunc proxime ſequutus eſt archiepiſcopus Hugo morte corporis. Huic Arnulfus ſubſtituitur; reliqua opera Gauzberti abbatis & bona ejus ſtudia enarrabo, cum res ejuſdem eccleſiæ deſcripſero. Poſtquam annis X. & VIII. præfuit, ad cœleſtia migravit anno MXXV. regnante Roberto rege . . . .

Poſt mortem Gauzberti variis eventibus contigit locum S. Juliani peſſumdari, totaque ſe imarmene * infeſta nimis oppoſuit. Nam

* Vox corrupta.

(a) Nullus hic locus Frotario, quem Sammarthani ex abbate S. Juliani faciunt archiepiſcopum Turonenſem.

[b] Vulgo de Cultura dictum.

(c) Id eſt ex cortice, cujuſmodi viſuntur hactenus in aliis etiam monaſteriis aliquot ejuſdem Silveſtri bullæ.

(a) Ejus vitam ex antiquo codice Trecenſis Oratorii deſcriptam edidimus in tomo 3. Analectorum.

Digitized by Google

Arnulfus archiepiſcopus abſque voluntate A monachorum, patrem ſuum ALBERTUM illi loco præpoſuit. Quo poſt triennium ejecto, abbati FREDERICO monaſterium commendavit. RICHERO etiam tunc viro probo & induſtrio prioratum commiſit, qui poſtea eidem loco optime præfuit.

Frederico itaque, qui duobus annis; EUVRARDOque, qui uno cœnobio S. Juliani præ-
[a] fuerunt abraſis, RICHERIUS (*b*) præficitur, de quo ſupra locuti ſumus.

Anno Domini MXXXII. menſe Decembri hoc anno qui eſt Rotbertus rex moritur annis XXXVII. potitus imperium Francorum. Huic ſucceſſit filius Hainricus.

Anno MXXXVII. Odo comes obiit.

Anno MXL. Fulco comes obiit.

Sub regimine Richerii viſa eſt aliquantulum reſpirare abbatia S. Juliani. Anno MXL. RICHERIUS abbas monaſterium novum a fundamentis inchoavit, quod vetuſtate nimia confectum cadebat. Hic terram cum eccleſia de Dedra de Teſcelino Petuerienſi per voluntatem ISEMBARDI Aurelianorum pontificis omniumque canonicorum, de cujus beneficio erat, emit centum libras denariorum & L. libras auri ad uſus monachorum ſancti B Juliani. Quæ circa tempora ejus loco ſancti Juliani provenerunt, cum ad id tempus ventum, fuerit plenius dicentur.

(*b*) De hoc Richerio hæc lego in pervetuſto fragmento hiſtorico ante annos 600. exarato, & inter Mabillonii ſchedas reperto : *Contra tot incommoda taliumque cetera prudenti conſilio prudens congregatio, de quo ſupra, egregium elegit* RICHERIUM, *cujus probitate mira, mira & prudentia opus erat per omnia ad reſtauranda omnia : qui datus Bleſis & noſtra gubernator abbatia, utramque ut decuit viriliter tenuit; ſed quo magis eguit, noſtra magis ſtuduit pro . . . . . & profuit. Vir iſte, ut fertur, Britannia indigena fuit, qui poſt litterarum ſtudia in Gallia, ſancta Maria paupercula presbyter extitit. Ubi cum plurima probitate floreret, beati Martini canonicus eſſe voluit, nec valuit, decano prohibente. Prohibenti tamen fertur reſpondiſſe, ut aiunt, ſpiritu prophetia, & canonicum futurum, & vellet nollet ſeſſurum. Quid multa? Contigit, ut prædixit, Majoris-monaſterii monachus effectus ex presbytero, Bleſis & noſter abbas ex monacho. Futurum hoc ita dudum præſignavit, cum de capitulo in abbatis ſtallo novitius ſedit. Qui interrogatus cur hoc præſumſerit, quod decano dixerat abbati retulit. Riſum movit omnibus res relata, miramque admirationem rei eventus poſtea* [*probavit.*] *Sedit enim, ut prædixit, in decani ſede Bleſis & noſtra abbas abbatia. Sed Bleſis abbatiam, comite inquietante, deſeruit. & ad noſtra reſtaurationem totus totum ſe contulit. Ad quam poſtea, ſed coactus rediit, deſtructam enim a comite & comitis abbate reperit. Tenuit itaque & rexit utramque, utramque, ut decuit, viriliter tenuit. Hæc & alia hujuſmodi.*

HISTORIA MONASTERII S. FLORENTII SALMURIENSIS.

Ex manuſcripto ejuſdem monaſterii.

OBSERVATIO PRÆVIA.

HANC monaſterii Salmurienſis S. Florentii hiſtoriam, non unus, ſed plures ſcripſerunt auctores, incœptum ab alio opus continuantes, atque ea quæ ſuis temporibus contigerant ſingularia litteris commendantes. Id arguit non modo ſtili, ſed codicis etiam manuſcripti, unde eam eruimus, diverſitas caracteris. Et certe quatuor ejus ſcriptores deprehendiſſe mihi videor: unum qui Glonnenſis monaſterii everſionem & corporis S. Florentii in Trenorchienſe cœnobium in Burgundia diœceſis Cabilonenſis tranſlationem; alterum qui Salmurienſis monaſterii fundationem geſtaque abbatum uſque ad Guillelmum I. *proſecutus eſt. Nam cum in tranſlatione corporis S. Florentii, Trenorchienſe cœnobium, quod perperam Tornacenſe appellat, ſitum eſſe in Burgundia aſſerat, in decurſu vero hiſtoriæ poſitum in Arvennia, patet hæc non ab eodem fuiſſe relata ſcriptore, in quem tam craſſus error incidere nequiviſſet; ſed ſaltem a duobus, quorum poſterior Tornacum ſive Trenorchium, ut rectius loquamur, Burgundiæ, cum Turnone Arverniæ oppido confundit. Tertius auctor geſta Guillelmi* I. *abbatis & ea quæ ſequuntur, uſque ad electionem Michaëlis abbatis conſcripſit, nec alius plane quam ipſe Michaël agnoſcendus eſt, qui ut ibi dicitur:* Quæ vidit ſcripſit & teſtimonium perhibuit veritati. *Quæ vero de Michaële & de ſubſequentibus narrantur abbatibus quartum agnoſcunt auctorem.*

Hinc colliges quanto hæc hiſtoria habenda ſit in pretio, quam quatuor ſaltem, omnes fere coætanei, conſcripſerunt auctores, ea quæ viderant aut ab oculatis teſtibus acceperant enarrantes. Et certe quamvis primus in aliquibus forte ceſpitaverit, quæ ab aliis referuntur; præſertim de Geſtis abbatum, de quorumdam monaſteriorum fundatione, & de bellis conſulum Andegavenſium ſatis æſtimari nequeunt, nec ſine fructu ab eruditis viris legentur. Hanc hiſtoriam ſequetur breve monaſterii ejuſdem Chronicon, ex quo nova lux hiſtoriæ affulgere poterit.

INCIPIT

INCIPIT PROLOGUS de everſione Glonnenſis monaſterii.

1. LIcet omnipotentis Dei judicia uſque adeo profunda ſint, ut abyſſus multa per prophetam eſſe dicantur: illud tamen videtur nobis non abſonum a vero nec abhorrens, quia ſanctorum corpora quotiens tranſferuntur, ideo fieri certiſſime creditur, ut Dei & domini ſui cui vixerunt in mundo, & cum quo vivunt in regno, per eos latius nomen laudetur & innoteſcat. Hinc procul dubio hoc alludit ſermoni, quod multa proinde fiunt miracula, multæ conſtruuntur eccleſiæ: numquid enim a veſtræ mentis elapſum eſt memoria, quam multi in tranſlatione protomartyris a diverſis curati ſunt incommodis? Sed me fortaſſe redarguendum exiſtimabitis, quod in commune ſanctorum exemplum unum ex majoribus produxerim. Quibus non imparatus reſpondeo, quia licet plurimis major habeatur Stephanus; mirabilis tamen, teſte propheta, Deus habetur in omnibus. Veniamus igitur divina propitiante gratia ad ordinem noſtræ narrationis & B. Florentii corpus qualiter quibuſve de cauſis tranſlatum fuerit, quantis ipſius tranſlatio eluceſcat miraculis, ſub brevitatis cingulo perſtringamus.

2. Temporibus igitur Caroli Calvi regis præcellentiſſimi, cum idem eſſet juvenis princeps ordinatus a patre ſuo, Ludovico ſcilicet imperatore Aquitaniæ atque Neuſtriæ aliorumque regnorum, & cum ſub manu ipſius eadem regna florerent, ſuborto turbine longæ concertationis a Lothario imperatore Romano & a Saxonico rege Ludovico jam dicti fratribus principis; poſt interfectiones plurimorum, vaſtationeſque terrarum, hi tres duces convenerunt in prælium apud pagum Fontanicum, aut longe a palatio Aquiſgrani. Patrata ſiquidem hominum cæde lamentabili, tandem Carolus Deo propitiante, licet cum magno ſuorum diſcrimine, belli triumphum obtinuit, fratremque ſuum Lotharium turpiter effugavit. Quapropter tellus ſuis mundata cultoribus præda patuit gentibus alienis. Dani namque atque Suevi gens videlicet Aquilonalis, iſtius rei rumore captato, cum maximo navium apparatu littori appulerunt Neuſtriæ. Impletumque eſt vaticinium Jeremiæ, quod *ab Aquilone panditur omne malum* habitatoribus terræ. Recepti ſiquidem tuta ſtatione terrarum, mercimonii ſpeciem præferentes, primo ſui adventus conamine urbem Namneticam, tunc nobilitate ſublimem, ſunt aggreſſi: quam vacantem hominibus vacuamque reperiunt, quoniam dies feſtivus Natalis B. Johannis Baptiſtæ cunctum ad matrem eccleſiam populum invitaverat: in ſiniſtro cujus abſide Go- A hardus ſuper aram B. Ferreoli divina celebrabat. Perſcrutantes igitur advenæ quonam iſſent præfatæ civitatis accolæ, eos comperiunt ad prælibatam eccleſiam conveniſſe, in quam barbarico furore citius irruentes, hac illacque gladio debaccantes, inermem cum epiſcopo populum cæde miſerabili mactaverunt. Depopulata itaque pro libitu civitate Nannetica, flammarumque incendiis penitus adnullata, circumjacentem regionem undequaque ferro pariter & igne vaſtaverunt. Erectis deinceps carbaſis, ad alia climata Neuſtriæ aquatico curſu tranſvolantes, B univerſos fines maritimos inter Ligerim & Sequanam conſtitutos peſſumdare decreverunt; & quamvis illuſtriſſimus rex Carolus eis multotiens reſtiterit, ſtrageſque de eis non minimas dederit, & quemdam pontem pro ipſis arcendis ſuper Ligerim conſtruxerit; eos tamen prorſus e terra delere nullatenus valuit. Ipſe enim poſt mortem Lotharii in Romanum imperatorem aſſumtus, tam infinitis curis detinebatur, ut in Neuſtria ſeu Aquitania manſionem ſedulam habere non poſſet. Nonnullo igitur annorum curriculo elapſo, C dum vice quadam in Gallia properando, Romana urbe ſolito remearet, magno cum luctu ſuorum apud Ticinum veneficiis peſſimorum defungitur. Cujus obitu gens effera comperto, multiplicato ſuorum exercitu, quam aliquantulum omiſerant, fiducialius invadunt provinciam. Sed quæ lingua ſufficeret ad narrandum tot direptiones urbium, tot incenſiones oppidorum, tot deprædationes terrarum, tot ſtrages hominum, tot delubria non ſolum virginum, ſed etiam matronarum. Heu, heu, me pudet referre plurima, quæ ſub illa tempeſtate in Chriſti contigerunt eccleſia. D Hæc autem ſunt divina judicia, quæ quamvis mortalibus ſint occulta, numquam tamen in Dei providentia ſunt injuſta. Quid deinceps de cœnobiis olim admirandis tam monachorum, quam canonicorum, quam ſanctimonialium deſolatis & ſolotenus adæquatis referendum? Verum inter cætera tantæ perſecutionis diſcrimina, nobile quoddam cœnobium Mons Glonna antiquitus nuncupatum, miræ congregationis & pulchræ dilectionis fomentum, forma religionis, & totius honeſtatis exemplum, barbarica rabie lamentabili deſolatione legitur attritum. Eſt autem locus iſte in extre- E mis Aquitaniæ partibus, non longiuſcule Ligeris a ripa ſepoſitus: quo in loco beatiſſimus Dei confeſſor Florentius diuturno tempore Deo deſerviens, felicem vitam feliciore fine conſummans, feliciſſimus migravit ad Chriſtum: cujus nectarea diu ſunt ibidem implorata ſuffragia, ac celebriter honorata ſolemnia, quoaduſque gens improba diſperſit, ut diximus, oves Chriſti & pariter ovilia. De ſitu autem & conſtructione loci hujus nobis fuerat dicendum, ſi facultas ingenii vel

De Glõnenſi S. Florentii monaſterio.

rerum memoria ſuppeditaret ad ſcribendum. Fertur quippe iſtud cœnobium a CAROLO-MAGNO imperatore columnis marmoricis olim nobili ſtructura fabricatum, prædiis innumeris, pluribuſque donariis nobilitatum, non minus etiam a LUDOVICO prole ipſius cognomento Pio poſſeſſionibus egregiis inſignitum, a CAROLO quoque Calvo inter eximia dona quibus prætactum nobilitavit cœnobium, cum univerſa regali exactione conſuetudinum ab omni ſynodali cenſu ſuis cum eccleſiis legimus abſolutum. Quod ſi de ſancti virtutibus & laudum præconiis notitiam quis habere deſiderat, libellum quo mirabilis ipſius vita conſtituitur, diligenti lectione percurrat. Illic enim reperiet qualiter Deo acceptus extiterit, quantis miraculorum virtutibus floruerit. Mortuum namque ſuſcitavit, leproſos mundavit, dæmoniacos curavit, arreptitios ſanavit, diverſaque languorum incommoda divinitus effugavit. Hæc de loco ſanctique virtutibus tacta ſufficiant. Nunc autem ſcribendi articulum deflectamus ad cetera.

Glonnenſes monachi cũ corpore S. Florentii fugiunt a facie Normannorum.

3. Igitur ſub memoratæ perſecutionis tempore Glonnenſe cœnobium multa rerum opulentia relucebat, copioſo etiam monachorum numero & merito copioſiori pollebat. Hi ſiquidem cœnobitæ clariſſimi audita tantæ devaſtationis procella, ingenti pavore percuſſi, fugam præparant, & fugæ neceſſaria, acceptoque almi patris Florentii theſauro corporis pretioſo, ſubito fugam arripiunt, egreſſique priſtinum religioſæ converſationis habitaculum, ſilenter apud advenas, exules ipſi magis & advenæ, commorandi veſtigant hoſpitium. Tunc mons Glonna, habitatio quondam monachorum florigera, barbaris in proximo vaſtantibus devaſtanda, cum mœrore & gemitu ineffabili relinquitur, tantuſque luctus a diſcedentibus committitur, quantus poſt incenſionem loci illius a Nemenoio Britone Deo odibili patratam fuiſſe non refertur. Quibus itaque fugientibus, S. Philiberti de Bolonnio monachi, haud longe a monte Glonna commanentes, obvio concurſu ſociantur, barbaricæ perſecutionis rabiem pari propoſito fugientes. Qui partes Burgundiæ pariter decreverunt expetere, ſimulque propoſuerunt quocumque Chriſtus eos direxerit commanere. Inclyti vero Florentii portitores toto itinere conſocios B. Philiberti monachos alimonia propria ſuſtentavere, & ubicumque ponebant metatum B. Florentii cortinis effigiebatur tentorium. Tandem una pervenere Tornacum, antiquum fundum S. Philiberti monachorum, ibique reverendiſſimi cœnobitæ S. Florentii benigniter a ſodalibus invitati, cum præfato ipſius ſancti theſauro, ornamentiſque inæſtimabilibus, hoſpitalitatis gratia multo tempore ſunt recepti. Toto igitur perſecutionis tempore B. Florentii fratribus ibi-

Trenorchiũ ſe recipiunt.

A dem in tuto commorantibus, tandem divinæ pietatis clementia reſpexit Franciam hoſtili gladio jam pene conſumtam. Triplex itaque perſecutio perſecutoribus barbaris divinitus irrogatur. Alios enim fames excruciat, alios ferrum trucidat, alios peſtis cœlitus immiſſa ſubita morte catervatim extinguit. Barbaris vero tum fame, tum ferro, tum peſte pereuntibus, partim tamen in patria refugientibus, pax rediit terris, in ſua rediere coloni. Tunc locum ſuum quiſque ſuperſtes adiit, quiſquis caſu patriæ plorabun-

B dus ingemuit, urbes videlicet dirutas, oppida vallibus adæquata, eccleſias olim divino cultu celebres annullatas, villas in ſolitudinem redactas. Quis enim enumerare valeat, quot & quanta tormentorum genera ſceleratiſſimus ille Normannorum exercitus, nec Deum timens, nec homines reveritus, in noſtrates exercuerat? Audito itaque deſideratæ pacis nomine, memorati fratres B. Florentii, qui tunc temporis erant ſuperſtites, non mediocri gaudio gratulantur, hoſpites adeunt, grates referunt devoti, ſuppli-

Reverti cupientibus negatur S. Florētii corpus.

C cant tali precum affamine, devotius alloquuntur: Gratias humanitati veſtræ referimus, quia prout debuiſtis caritatem veſtram nobis expoſuiſtis exulibus: nunc vero ultimum vale vobis cum gratia referentes, repatriare diſponimus, lares noſtros, deſertoſque ceſpites reviſere, Deo favente, unanimiter deſideramus. Veſtram igitur fraternitatem propenſius exoramus, ut ſacrata pignora quæ caritati veſtræ commiſimus, theſaurum videlicet patris noſtri Florentii, veſtri gratia reportemus; quibus S. Philiberti monachi tale reddiderunt reſponſum: Pri-

D mores & populus hujus regionis theſaurum quem petitis non concedunt: tanto ſe privari patrono regio Burgundiæ non admittit. Nos etiam tanto ditati munere jure ſocietatis & hoſpitalitatis, vobis eum alio non patimur tranſportare: proinde qui vult nobiſcum vita comitante manere, maneat; qui vero noluerit, quocumque placuerit diſcedat. Redite ergo ſi vultis in patriam, nobis enim ſanctiſſimam quam apportaſtis, non reportabitis ſarcinam. Sic illis pretioſum ſancti corpuſculum cum multiplicibus ornamentis violenter & amare retinentibus, monachi

E cum ingenti luctu hac illacque diſperſi ſunt.

Salomon Glonnenſis monachus accedit Trenorchium.

4. Habebat autem beatiſſimus Florentius ante ſui corporis fugam nutritum quemdam juvenem, ABSALON nomine, jam liberum cuſtodia. Hic divina diſpenſatione Cenomanum perrexerat, abbatis ſui tranſmiſſus licentia, parentes ſuos viſitandi gratia. Aliis ergo omnibus cum pretioſa corporis B. Florentii gleba imminente barbarorum rabie fugientibus, ſolus iſte Cenomanis remanſit cum parentibus. Hæc etenim civitas ab hoſtibus manſit intacta, ceteris circumquaque ruentibus tempeſtate Normannica. Erat au-

Digitized by Google

tem Abſalon vir iſte religioſiſſimus, ordinis A peritiſſimus, divinæ legis amantiſſimus, litteris plurimum eruditus, Deo placens & hominibus: cujus vitam religionis abſtinentia ſemper maceratam, exitus vitæ religioſior comprobavit. Hic cum audiſſet quid ſuis fratribus infortunii contigiſſet, eos videlicet Tornaco cum gemitu diſceſſiſſe, corpus patris Florentii ab illorum poteſtate in jus alienum tranſiiſſe, tantum ſe condolens amiſiſſe patronum, ſecum gemebundus conqueritur, gravi dolore concutitur, Dei miſericordiam B corde ſupplici deprecatur, ut luctus ejus in gaudium convertatur. Nec defuit divina miſeratio precibus ſupplicantis. Tunc ille divinitus inſpiratus, dilationis impatiens, callem quæ Tornacum dirigit feſtinanter aggreditur. Quid plura? Haud longius inde perveniens, prudentis ſatis utens conſilio, claudum ſe ſimulat, quaſi contractus ſe genibus pariter & manibus niſu reptili ſe repræſentat. Sub hac mendacii ſpecie Tornacum rependo pervenit, volens quaſi debilis apparere, ut liberæ mentis ſuæ deſiderium liberius valeat implere. Habitu religioſus, vultu placidus, C moribus egregius, ſermone modeſtus, humilitate conſpicuus in eleemoſynam ſuſcipitur, abbatis ſe præſentiam deſiderare profitetur: ad abbatem deducitur, quis vocetur, unde & cur veniat requiritur. Se dici Abſalon confitens, unde fuerit reticens, aliunde ſe eſſe mentiens, eorum vitam religioſiſſimam ſui cauſam adventus fatetur, ſe velle cum eis mori pariter & vivere proteſtatur. Parent Tornacenſes, Abſalon fraterno cœtui ſociatur. qui cognitus in brevi pervigil in omnibus, in Dei ſervitio ferventiſſimus, in jejunando ſtrenuus, in orationibus aſſiduus; placet omnibus, diligitur ab omnibus, plangitur ab D omnibus, oratur ab omnibus, ut ei membrorum ſanitas condonetur. Mox ægritudinis cauſam requiſitus, ſe non naturaliter aſſerit ægrotare, ſed accidentaliter, jam grandiuſculum ægritudinem contraxiſſe. Illi tractant de recuperanda ſanitate, quam adhuc habens ſecum attulerat, iſte mollitur, ut fallat ac deferat quod ſecum non attulerat. Nec multo poſt totius ordinis cura regimenque ſcholarum ad inſtruendos pueros ei com- E mittitur, poſtmodum cantoris officium totiuſque librorum armarii clavis concreditur, poſtremo ſecretarius efficitur: nec enim ipſum fallere poterat hora noctis ad ſurgendum certiſſima. Qui injuncto ſibi congaudens officio, devotius ſolito fratrum incumbit obſequio. Nam ut tutius fallat, amplius placere deſiderat.

Præficitur ſcholis & ſacriſtiæ.

5. Die quadam Absalon abbatem conveniens, ſibi memorat in viſu revelatum ſanitatis beneficium ſeſe plenius fore recepturum, ſanctorum corpora ſi videret, ſi tangeret, ſi frequens aſſiſteret, ſi jugiter cum eis orationibus inſudantibus inſudaret. Nec mora ſanctorum reliquiæ deferuntur in medium, conſpiciuntur, tanguntur, cominus aſſiſtitur, orationes multiplicantur, ſed miraculum nullum eſt proſecutum, quia nullum fuerat neceſſarium. Tunc Abſalon accepta pro voto licentia, clandeſtina ſagacitate perquirit, quonam modo deſiderium ſuum compleat, qualiter ad arcam vinclis ferreis circumſeptam pertingat, qua arte deſideratum theſaurum inde extorqueat; nec ad effectum deſiderium ſuum ante perduxit, donec ſerras pro voluntate quidem acutas quodam unguento ne darent ſonitum delibutas præparavit. Diſſimulata capitis ſanitate, peram cervinam, veſtitum laïcalem, equum velocem, baculum peregrinalem per fideles neceſſarios ſilenter & occulte quæſivit. Quadam itaque ſolemnitate celebri fratribus nimio dolore & labore prægravatis, potionibus nectareis & ſomno conſepultis, contractus noſter demum erigitur, foribus eccleſiæ repagula fortiter opponit, fortius obſeravit: mox arcam cum ſerra velox aggreditur, vincula rumpit, arcam reſerat, ſcriniolum intus poſitum aperitur, de quo ſancti reliquias tam devote quæſitas devotius enucleat, & in pera cervina feliciter collocat. His ita peractis, voti compos, lætus efficitur, ſilenter egreditur, veſtem mutat, equum aſcendit, & ſub totius noctis ſilentio latro fidelis abſcedit. Poſtera lux tacitas ut primum reppulit umbras, caballum itinere fatigatum in latibulo quodam dimittit, & ut fortis teripes iter incœptum arripit. Interea ſat dicti monachi ſomno latius indulgebant, nam vini nimietas eorum mentes & oculos conſepultos habebat. Tandem lucente diluculo, ſubito expergefacti lumine, velocius ſurgunt ſpreto ſtramine; abbas vero feſtinus currit anterior, pulſat ad oſtium, obſeratum invenit, clamat ſemel & iterum, nullus aperit, nullus reddit reſponſum: quapropter oratorium circumiens, oſtium apertum reperit, fratres intus recipit, qui ſynaxim ob nocturnalem, eo ſignum pulſante, decantant matutinalem. Poſtmodum Abſalon quæritur, abeſſe deprehenditur, ſanctiſſimi confeſſoris Florentii ſcriniolum vacuum reperitur, furtim ſublatas eſſe reliquias invenitur. Statim capitulum pulſatur, fratres convocantur, quod contigit oſtenditur, clamor ingens exoritur, dolor cum lacrymis & ſingultibus geminatur, fit ſubitus populorum concurſus, cauſa doloris requiritur: qua cognita, mœror amplius augmentatur. Statim equites deſtinantur, per univerſum regnum diſcurritur, circumquaque ſecretarius quæritur, qui, volente Deo, nequaquam invenitur. Die tamen tertia tres ex quærentibus milites in quadam planitie quem quærebant iter agentem, quaſi de longinquo venientem & jam deprehendi metuentem conſpiciunt, ægrum pedibus, intonſum capite, propter ſimulatam ægritudinem, pro la-

S. Florentii reliquias furatur & fugit.

Digitized by Google

bore itineris ſe baculo ſubnitentem; ſed, volente Deo, quem conſpiciunt, non agnoſcunt. Accedentes itaque ſciſcitantur quis eſſet, unde veniret, quo tenderet, ſi contractum quemdam monachum per illud triduum equitantem vidiſſet. Quibus ille, fateor, inquit, me pridie monachum quemdam obvium habuiſſe, ſed ſi erectus contractuſve fuerit non quæſiiſſe. Quibus ille redeuntibus reſumta fortitudine, cœptum iter non deſtitit maturare. Poſt aliquot dies cum quoddam flumen aquis tumeſcentibus & ſuper alveum excreſcentibus tranſmeare diſponeret, hoſtilem exercitum ſubito reſpicit, perſequentes intelligit, ſe notatum a longe comperit, timore percuſſus talem ad Deum orationem, B. invocando Florentium, flexis ad Orientem genibus, effudit. Tu, inquit, pater Florenti, qui ab Eois partibus pro multorum ſalute divino ammonitu ad nos veniens flumen Rodanis lembo undique confracto tranſmeaſti, quique illuc energumenum ſanum reddidiſti, erue me famulum tuum huc tui amore ductum tuis precibus a manibus perſequentium. Itaque vexillo crucis præmiſſo, gurgitem tranſivit more apoſtolico, lympha vix ejus attingente genua. Quo viſo, inimici perſequentes monachum inviti omittentes, ſuas cum confuſione repetierunt regiones, eum ſequi ultra non audentes.

6. Præfatus vero monachus iter arripiens, Corbonis ad rupes devenit haud longe ſepoſitos ab urbe Turonica. Perſcrutanſque in circuitu diligenter omnia, quibus ſarcinam decenter deponeret, loca invenit oportuna. Deinde Ligeris tranſiens fluvium, qui Reſtis vocatur, pervenit ad locum: cujus antra avidius explorata Abſaloni minime videntur habilia. Ex hinc ergo digreſſus, viamque juxta Vigennam fluvium ſequutus, devenit tamdem ad quoddam prædium, ipſius ſancti liberalitate regia antiquitus poſſeſſionibus attributum; quod in parrochia S. Mariæ de Lentiniaco ſitum, barbaris cuncta vaſtantibus, coloniſque quaquaverſum fugientibus, in ſolitudinem redactum, inſtar eremi fuerat effectum. Habebat autem locus iſte ab Occidente caſtrum nomine Truncum, quod Chriſtiani tota perſecutione tutiſſimum ſibi fecerant latibulum, a boreali vero climate memoratum Vigennæ fluvium. Adveniens itaque novus hoſpes loca ſingula, ſedulus explorator indagat, ſi forte locum ſacri corporis congruum reperire valeat. Reperitur tandem rupes concava in montis latere verſus Aquilonem ſeceſſum præbens amœnum, quem licet humilem & indignum, pro loco tamen & tempore ſacris oſſibus collocandis judicavit accommodum. Huc ergo ea conferens, & cum qua potuit reverentia in abdito ſpeluncæ reponens, orationum & vigiliarum perſolvit officia, humano quamquam ſolatio deſtitutus, & in acquirendis neceſſariis occupatus. Plurimo ſiquidem tempore juxta hominibus ignotus, donec paſtores paſcuarum gratia gregibus ſuis providendarum longius intra ſolitudinem progreſſi eum deſertis locis commorari comperierunt. Quocirca formidans, ne ſi hominum notitiæ appareret, depoſiti ſui damna quodammodo ſuſtineret, ſine minitando ab acceſſu ſuo eos arcere cœpit. Quadam die dum in rupis ſuæ ſcopulo ſolus ſederet, & ſecum de cuſtodiendo theſauro ſuo tractaret, repente quoſdam conſpexit Ligerim fluvium puppi conſcenſa tranſmeare paratos. Quibus viſis, ad ripam nihil moratus acceſſit, ſciſcitatuſque ab eis an aliqui Normannorum depopulationi ſupereſſent, qui regiones circumjectas incolerent; audivit apud Doadum plures exiſtere, qui ſe ſuaque in ſpecubus ſubterraneis occultantes, barbaricam feritatem declinaſſent. Quo comperto, Abſalon monachus hilaris effectus, per mediam ſolitudinem viam arripit, & ad hominum habitaculum greſſum tendit. Audita interim trium virorum fama, qui gloria celebres, opibus ferebantur locupletes, ipſos ſpecialiter viſitat, ipſis omnem peregrinationis ſive ſuæ reverſionis hiſtoriam refert, quoque modo corpus ſancti retulerit, quove loco occuleret intimat: unde inæſtimabili gaudio perfuſi, manibus ad ſidera protenſis, Deum qui mirabilia ſolus operatur mirabiles extollunt, Abſalon ac ſi angelum deſtinatum de cœlo reverenter ſuſcipiunt, ardent animæ in honorem ſancti confeſſoris almi templum Deo conſtruere, ac de facultatibus ſuis vel propriis magnifice ditare. Ne quid tamen inconſulte præſumant, comitem Theubaudum, cujus ditioni regionum occiduarum pars non modica parebat, adeundum cenſent, quem enim compererant ablatione beati confeſſoris vehementer fuiſſe triſtatum, confidunt audita relatione ejuſdem nihilominus gaviſurum. Aditur ergo comes, exponit monachus rei totius ſeriem. Comperta relatione monachi, comes quidem gaudet, parum tamen monacho fidem habens, ex ſuis amicis delegavit, quos Tornacum dirigit, petituros exſeniarum B. Florentii particulam, quorum audita petitione, abbas & monachi innovato rurſus dolore plangunt, defraudatoſque ſe corpore confeſſoris egregii furto cujuſdam monachi contracti pandunt. Legati nihil impetrantes, ad comitem redeunt, quæque ab abbate & monachis acceperant exponunt, comprobatur vera dixiſſe monachus, exultat comes nobiliſſimus. Tum monacho & his qui advenerant: Ite, inquit, bonum veſtrum deſiderium complete, locum habilem perquirite, monaſterium Deo confeſſorique eximio conſtruite. Quod ſi in aliquo ad conſtructionem ejus ſumptus vobis defuerit, mihi notificate, quibuſcumque indigueritis de meo

Comitem Theobaldum adit, ac eo favente, Salmurum ſe recipit.

Digitized by Google

præberi faciam ipſe. Monaſterium vero illud in Glonna monte ſitum a Normannis combuſtum nullatenus reparare præſumatis, ne ſi forte in Gallias rurſus irruptionem fecerint, exulare denuo ſancta oſſa cogantur, locuſque ipſe in deſolationem redigatur. Illi itaque principis auctoritate ſuſcepta, gaudentes repatriant, locum aptum perquirentes eligunt.

Ibidem novū conſtruitur monaſteriū.

7. Fuit in loco ubi nunc Salmurus eminet, ab antiquo fabricatum caſtellum, quod a parvitate ſituſque loci anguſtia, Truncum vocabulo ferebatur, in cujus medio lacus erat lutoſæ aquæ plurimum continens, ubi cum fundamentorum ponendorum opportunitas reperta eſſet, niſi lacus obſiſteret, tentaverunt præfati viri tali ſagacitate lacum exhaurire, haud modica nummorum quantitate circa laci ripas aſperſa, cœperunt undique quamplurimi ad auditum pecuniæ confluere, locumque quoquo poterant modo ſub omni feſtinatione paludibus emundare. Cumque temporis plurimum laborando conſumerent, ſed in nullo penitus prævalerent, præciſo montis latere, quidquid paludis egeſtum ibi ſupererat, in ſubter labentem fluvium devolvi fecerunt. Sicque loco mundato, altius fodientes, menſuris adhibitis, fundamenta jecerunt. Cumque in notitiam memorati principis perlatum eſſet, quia jam dicti tres viri ex ſuo tam immenſum opus conſummare nequirent, præcepit ipſe conſul munificus quæcumque neceſſaria forent, religioſo operi de ſumptibus ſuis ſufficienter provideri. Exinde operi cura impenditur, tandemque non abſque labore magno perficitur. Conſtituto temporis die adeſt ipſe princeps ſereniſſimus cum epiſcoporum & Francigenarum cœtu non minimo, ad conſecrationem baſilicæ venerabiliter congregato. Interim a ſpelunca qua repoſitum fuerat ſanctum corpus transfertur, & in baſilica S. Baptiſtæ Johannis juxta poſita collocatur. Procedit huc epiſcoporum ceterorumque miniſtrorum eccleſiæ ſacer conventus, multicoloribus ornamentis decenter & religioſe decoratus. Subeunt ſacerdotes humeris beatorum membrorum ſarcinam, a cervina ſportula in ſcrinium corneum repoſitam; cumque ad ingreſſum novæ baſilicæ propinquarent, tanta mole beatiſſimum corpus figitur, quod comes aliique portitores ferre non valerent. Factum quidem mirabile, ſed Dei procuratum diſpoſitione. Tunc tantum pondus ſuſtinere non valentes, cuidam magnæ molis ſaxo levaminis gratia in media platea reliquias ſuperponunt. Ne quis autem incredulus id falſo fictum attenderet, ſaxum adhuc in teſtimonium ſpectantibus apparet. Poſt paululum reſumtis viribus, comes ceterique corpus attollere conantes, cum penitus nequeunt, nutu illud divino teneri præſentiunt. Terque ſolo proſtrati cum univerſa multitudine princeps & epiſcopi orant confeſſorem glorioſum, ut ſe tranferri permittat in eccleſiam tantis ſumtibus tantoque labore ob ſui honorem honorifice fabricatam; cumque nullus precantes ſequeretur effectus, conſilio inito, quidam ſenior ceteris pulſat principem affamine. « Scias, glorioſe « princeps, hoc prodigium iſtudque miracu- « lum divinitus eſſe patratum, ne te lateat hu- « jus rei ſignificatum, quatinus qui ſancto huic « præparaſti domum, conveniens quoque pro- « videas ſervitium. Hortor igitur, ut illi conſti- « tuas cœnobium præparando victus mona- » chorum competenter in illo futurorum. Por- « ro priſtinas ſancti poſſeſſiones ab exteris oc- « cupatas, monachis Deo & ſancto amodo « ſervituris reddas : alioquin ſcias iſtum nul- « latenus hinc dimovendum, donec iſtud to- « tum conceſſeris devotivum. Comes autem « totum ſpondet Deo annuente ſe facturum. Flexo igitur genu, dextera protenſa, offert ſancto de copiis ſuis prædia proventuum fertilitate multiplicia, ſimiliter & ceteri pro facultate propria plura de facultatibus ſuis offerunt donaria. Inde ſanctum corpus attollentes ſine ullo labore, pſallentium concrepante jubilo intra domus ſacratæ limina deferunt, & ſuper altare divinum honore divino componunt VI. nonas Maii. Itaque ex more omnibus conſummatis, tres illi, qui labore ſuo & induſtria fabricam monaſterii erexerant, ſæculo renuntiantes, animumque cum habitu mutantes, in reliquum vitæ ſuæ Deo famulari ſub monachali propoſito decreverunt : quorum vocabula, quia ſuperius ſilentio compreſſimus, hic & nuſquam opportunius proferenda cenſemus: Othbertus de Furris, Helias de Liniaco, Raginaldus de Reſte. Horum Heliam abbatem præficiunt, Raginaldum futuræ congregationis præpoſitum, Abſalon vero patroni ſui cuſtodem & famulum ſuo pro velle conſtituunt. Comes autem eis quamplurima prædia donavit, omnemque ſuam illius provinciæ dominicaturam attribuit. Præterea ſuas eccleſias omnimoda conſuetudine abſolutas iſtis addidit, ſanctique terras ab omnibus liberas reddidit, quod valde placuit omnibus religionis etiam nihil habentibus. Et ut compleverunt omnia ſancto die illa competentia, regreſſus eſt comes, Francigenæ & proceres ad propria.

Cujus primus abbas Elias de Liniaco.

Glonnenſe monaſterium per Guallonē monachum reſtauratur.

8. Ex illa autem die præfatum cœnobium tam in numero quam in devotione accreſcebat quotidie, plurimo ſic permanens tempore. Cujus ſupplemento affuit quidam monachus nomine Guallo, parentibus nobilis, ſed fide nobilior, qui ſervire Deo maluit quam animæ detrimentum lucrari in ſæculo. Quem virum decentis regulæ peritum in omnibus & approbatum ſeniorem ſui fratres apud S. Florentium direxerunt, ne alii Normannis inde diſcedentibus, occuparent locum. Qui derivatus, neminem niſi Bernar-

dum Pennatum invenit, cui caro ferina cibus & victus erat, venabulo pariter & pedicis capta, nec in clibano, ne Normanni fumum viderent, coƈta, quem comprehendere, vel loco ab illo exterminare nullatenus valuere, quamvis canibus homines indagantibus, hunc vero neſcientibus, utpote pedeſtris qui non ibat, ſed quibuſdam inſtrumentis cervini in modum pedis aſcultis calciatus erat . . . . perſequerentur grandia per nemora. Habebat quoque venabulum in poſteritate ita inciſum, ut terram inde tactam caprinum putares veſtigium. Qui cum ſomnum capiebat, ſummas arbores aſcendebat. Gualo autem poſtquam monaſterium ſubintroivit, illius criptas tam ſilvaticis ſcrofis, quam illarum fetibus plenas evacuavit. Tunc adjudicavit in clientelam equites colligere, qui locum a perfida quidem gente, ſed non minus a ſolitudine deſtructum redintegrarent, & ſancti prædia feliciter munirent, & ab externis ſupervenientibus defenderent. Dein exenia prudenter præparat, quæ Haſtenſem ad Normannorum ducem delegare valeat, adhuc morantem in urbe Nannetica: quæ laudabiliter præparata per ſeipſum ut ſagax ad ducem deſtinat, quem ut dux ad ſe cum donis agnovit adveniſſe, protinus ſurgit, relicta ſede, orique illius os ſuum cœpit imponere: etenim utcumque Chriſtianus dicitur fuiſſe. Deinceps Gualonem ſciſcitat quæ ſit itineris cauſa, vel quid appetat, præcipiens nihil ut tenebris abdat, ſed totum pateſaciat. Tunc Gualo mente exhilarata duci ſe percuntanti quid appeteret manifeſtat. Quo dux agnito, tubam eburneam tonitruum nuncupatam, dedit monacho, hæc illi addens, ut ſuis in prædam exeuntibus, ea buccinaret, & nequaquam de ſuo timidus eſſet, ubicumque a præflatoribus audiri poſſet. Monachus itaque recluſus prædictum pro poſſe locum cœpit ædificare, & ſocios ad ſe attrahere, cum quibus Deum laudare & dignas grates valeret exſolvere: cujus vernaculi, cum quem cervum accipiebant, ſepum inde extrahentes ſervabant, & monacho deferebant, de quo ſumma pro dignitate lumen faciebat ſancti ante altare. Quadam cum nocte unus ex vernaculis lumen illud accendiſſet, ex more oſtium monaſterii meditaretur exire, aſpicit ecce vas continens luminare ſuum ante conſpectum aſſiſtere: quod ſtatim accipiens, cum rubore retrogradus devexit ad altare. Quo accenſo, alia vice cum monaſterium vellet claudere, ſubito videt priori ſimilitudine illud poſt ſe extinctum affore. Tunc ira permotus, & ſibimet incredulus, putans ſe quod fecerat non feciſſe, vas cum lumine retrotulit accedens tertia vice; denique cum reverteretur, oſtiumque reſeraretur, vaſculum magno impetu allidens, oſtium admirabilem dedit fremitum; quo vernaculus fugit pavefactus, & quid ſibi acciderat narravit coram omnibus. Ex illa vero die non ſepum, ſed ceram oleumque illic accenderunt. Ex tunc temporis miracula, Deo auctore, locum cœpere multis atteſtantibus frequentare, quorum plurima continentur deſcripta, & nonnulla prætermiſſa ſunt ſcribenda, & dum illic crevit congregatio fide & moribus adornata, creverunt & patrocinia & ſancti prodigia, quia abſens corpore licet, tamen virtutibus præſens aderat. Hunc enim locum ipſe elegerat, in quo beneficia & divina myſteria fierent, ex quibus ſcribere peroptaremus plurima, ſi nobis omnimoda non deeſſet ſcientia. Attamen confiſi Dei adjutorio, utcumque referemus quatuor, quæ multi procul dubio poſt Guallonis diſceſſum loco viderunt in illo. Horum duo abbate Girardo viſa fuerunt, reliqua duo Frederico evenerunt.

9. Igitur cum prædictus locus aliquantulum præditus, non ut poſtea eſſet refertus monachis, quidem perfecte ordinem tenentibus, ſed non minus divitiis eiſdem affluentibus, illuc affuit quidam ſacerdos Albericus, qui cum quadrageſimali tempore a monachorum tenebris, ut erat ſolitus, ad Mariolum populum tenebras dicturus regrederetur, factus eſt in rama ſonus pſallentium in aëre divinitus, ita pulcherrimus, ac ſi eſſet vox & cœtus angelicus. Quod canticum ille æſtimans dignum ut retineretur, nihil audiens percepit aliud, niſi ſolum quod dicitur, *Et erit in pace memoria ejus*, Dei mirabilis. Diverſi diverſa cogitando poſſunt volvere, ſed nullus vera diſputando ratione quid talia ſunt audet adſtruere. Paterna tamen traditione inſtruimur, quo tendebat ſacerdos prædictus, monachos extitiſſe antiquitus. Quibus hac in re non contradicitur, quia veriſimile videtur. Ignorat etenim nullus illo ex provincia ortus, quatenus illa vicus in valle prope Ligerim ſitus, ſæpe ipſo fluvio exundante permanet ablutus, ex tunc a pluribus magnifica metalla inveniuntur.

10. Deinde alia vice cum matutinæ fuiſſent celebratæ, monachorum conciola in dormitorium redeunte monaſterii, dextro in abſide aliis cum clericis ſuoque doctore Theobaldi reſidente, qui monachus poſtea effectus caſtrum illud petrina circumdedit ſeptione, ecce proceſſio candidatorum virorum veniens a Septentrione, eccleſiam intravit angelico more: qui omnes flexo poplite veniam petebant ex ordine protomartyris Stephani ante altare. Dein recto itinere ſanctam ad Mariam in cryptas cœperunt tendere, pſallendo ſatis dulciſona voce. Quorum de cantu nihil percepere, nec eorum aſpectus præ nimia claritate clerus jam ſcriptus valebat ſuſtinere.

11. Fertur quoque nonnullos excubiarum caſtri officium excubandi deſeruiſſe, & nimias ob coruſcationes neglexiſſe; quos ſingulis

Digitized by Google

noctibus in monaſterium videbant deſcendere, ex quibus illam regionem univerſam, ac ſi die, aſtruebant coruſcare. Una ſiquidem noctium cum FREDERICUS abbas valde religioſus aliis in ſtatu quieſcentibus ex more ſolus oraret, ſubito tam præclara lux eum circumfulſit, ut pene dies ſubſecuturus lucere magis non æſtimaretur. Quam abbas nullatenus tolerare valens, repente foras eſt egreſſus, tam admirando lumine ſtupefactus. Iſtud aliis cum innumerabilibus manſueto guſtavit in pectore, donec ita Deo ſacratus militavit in corpore. Dei etenim ſervitio mente & opere fuit ſtudioſus, nulli ut puto inviſus, quippe aptum & pium ſe exhibebat omnibus, exceptis dumtaxat irrationabilibus, cujus in vita Patris Florentii ſtupenda accidiſſe noſcuntur inſignia, & facundiori ſcriptura & multiplici relatu digna; ſed tamen ex illis unum quod ſupra polliciti ſumus ut remur non eſt adhibendum ulterius.

12. Die itaque quæ Dominicam antecedit, cum poſt veſperas viri reſiderent in plateis, jam noctivagis incumbentibus tenebris, ecce vir ſenex veneranda decorus ſpecie, & candida indutus veſte, per aerem venit ab orientali climate, crucem purpuream in manu geſtans, cujus fulgore totum & remittere cœpit & rutilare; ſed ſimul ac ſuper pinnaculum monaſterii viris aſpicientibus devolavit, ſtatim ex eorum oculis evanuit. Nec iſtud, nec cetera quæ hac parvidica continentur ſchedula a quoquam ſunt aſpernenda, quoniam etſi ineloquenter ſunt dictata, tamen in hiſtoria realiter fuerunt facta, & in facto permanent vera, unde & habemus idoneos teſtes & veritatem non fallentes.

13. Unum adhuc ad laudem B. patris Florentii referamus miraculum, quod nequaquam eſt ſilentio ſepeliendum. Cum per annos circiter XXX. gens Normannica nonnullas civitates & caſtella Neuſtriæ & Aquitaniæ depopulando vaſtaſſet & vaſtando deprædaſſet, ventum eſt tandem ad monaſterium S. Benedicti, cognomento Floriacum, quod pridem fuerat ab eis crudeliter incenſum. Ubi a venerabili abbate HUGONE, adjutorium ſibi ferente nobiliſſimo comite Autiſſiodorenſium GILBALDO nomine, invaſi, ejuſque ad interitionem deleti ſunt. De quo certamine vix aliquis evaſit, qui eventum rei nunciaret ceteris; in quo conflictu INGELGERIUS Andegavorum comes, Fulconis Rufi filius interfectus eſt. Pauci igitur Normannorum, qui evaſerunt præſidio vitam tuentes, cum copia tam captivorum quam rapinarum tranſmarinas compulſi ſunt repetere ſedes. Et cum a ſtatione ſua quam habuerant in inſula huic monaſterio ſubpoſita, ultra non reverſuri diſcederent, presbyterum quemdam, qui ſolus in obſequio S. Florentii remanſerat, apprehendunt, ſecumque in una navium ſuarum ſtrictum compedibus junctum projiciunt, ſicque per Ligerim diſcedentes, in patriam redire diſponunt. Preſbyter vero ægre ferens ſeparari a tali tantoque patrono, reductis poſt tergum oculis, vidit monaſterium humano habitatore vacuum atque deſolatum; tunc in hanc vocem fertur exclamaſſe ſacerdos: Heu! tu, ſancte Florenti, quare me pateris ſic a te disjungi? Cur me ita rapiunt iſti Deo odibiles pagani? Hæc cum dixiſſet, ſtatim navis cum qua vehebatur in vertigine rotari cœpit, atque omnibus qui aderant mortem minari? Preſbyter vero divinitus a vinculis ſolutus, aquis ſe Ligeris credidit, & nando adducitur ripæ citeriori. Normannos autem qui illum captivum ducebant fluvius omnes abſorbuit, ipſe autem in ſilvam nomine Bivonem ingrediens, monaſterio S. Florentii, qui illum liberaverat, ſeſe recepit. Hæc ſuper Florentii ſenioris loco ſermone ſignificaſſe compendioſe legenti non ſit faſtidio. Nam noſtra, ut diximus, narratio ex parte pendet ab illo. Nunc autem & eum in quo pater Florentius poſt Normanniæ tempus ab Abſalone, ut memoravimus, perpulchre fuit depoſitus, Deo annuente ſtilum divertamus, & miſericors annuat ut infacunda aridaque puſillanimitas ſaltem parvum quid inde proloqui valeat.

14. Igitur ædificio novi monaſterii conſummato, & theſauro reverendi corporis intus debito cum honore repoſito, venerabilis comes THEOBAUDUS ex S. Benedicti Floriacenſis monaſterio religioſos fratres adduxit, eiſque memoratum Heliam, ut diximus, abbatis loco præfecit. At de ornamentis pretioſis, quibus olim Glonnenſis locus præfulgebat, a præfato comite Tornacenſes monachi quædam reddere ſunt coacti, ſcilicet vas cœnæ Dominicæ, thuribulum cum peredibus a S. Eligio fabricatum, miſſale quoddam, pſalterium quoddam, in quibus ſanctus pater Florentius fertur legiſſe. De libris autem, chartis, reliquiis, veſtimentis, palliis, pauca quidem & viliora reddiderunt. Quos cum ſæpedictus comes meliora & numeroſiora reddere compelleret, Francorum regem adierunt, eumque pecunia corruptum præſidio habuerunt. *Ad novum monaſterium adducti e Floriacenſi monachi.*

15. Primus igitur abbas in eodem novo monaſterio fuit Helias miræ religionis & Deo devotus, qui multum in conſtructione loci ejuſdem deſudavit. Hic ex vitæ merito domum abbatiæ promeruit, ſed non diu eamdem abbatiam tenuit. Ipſe etenim Helias ſacri cœnobii Salmurenſis conſtructor, auctorem tanti operis Theobaldum Bleſis comitem, regia ſtirpe progenitum, quibuſdam proventuum utilibus compulſus, conſulendi gratia longe poſitum adivit. Cumque peracto negotio lætus rediens jam ſoli proprii limen fulcaret, de equo in terram corruens, ruptis inteſtinis, erat enim magnus ſtatura, Salmuro delatus eſt. Et cum inter multa pietatis &

Digitized by Google

& conſolationis colloquia de ſucceſſore eos allocutus fuiſſet, III. Idus Martii Chriſto ſpiritum reddidit, corpuſque illius in presbyterio devota fratrum concio ſepelivit. Hujus tanti patris defunctione novella plantatio Salmurenſis eccleſia mœrore adoperta in deſolatione luctuoſa remanſit.

Amalbertus ſecundus abbas.

16. Tunc vero Theobaudus comes ex monaſterio S. Benedicti Floriacenſis alumnum quemdam AMALBERTUM nomine, virum prudentiſſimum & religionis amicum in abbatem præfecit, qui in ornamentis eccleſiæ auro & argento conſtruendis plurimum deſudavit. Hic etiam poſt XXIV. annos, quibus abbatiam S. Florentii tenuit, abbas effectus eſt S. Benedicti, & utramque abbatiam cœpit regendam. Hic qualis, quantuſve, quamque ſollicitus fuerit, noſtræ facundiam narrationis excedit. Nam baſilicam imperfectam cum officinarum ædificiis excellentiſſime peregit, ac pene cuncta picturis optimis decoravit. Quæ profecto baſilica quinque tunc aris in ſanctorum patrociniis noſcitur titulata, videlicet in Dominica ſanctæ Trinitatis, apoſtolorum Petri & Pauli memoria, matutinale in pii Patris Florentii reverentia. Tertium altare in ſiniſtro abſide erat in honore ſanctæ Virginis Mariæ, quartum in dextra parte S. Johannis evangeliſtæ, & qua ſtabat fixum noſtræ ſalutis judicium erat altare S. Crucis, quod in medio navis ſitum maceria circumdatum girari poterat. Tria tantummodo altaria, hoc eſt matutinale & membrorum parva ſolum maceria arcuata tegebat, reliquum ædificiorum lignorum camera depicta operiebatur. In porticu baſilicæ quatuor unius altitudinis erant maceriæ, ſuper quas in alta fabrica lignorum ſigna majora congruentis magnitudinis dependebant. Mediæ vero maceriæ & navis eccleſiæ columnis arcuatis conſiſtebant. Campanæ horis diurnis in choro trahebantur ad caput monaſterii uſque ad foſſatum domus GELDUINI domini quondam ejuſdem caſtelli, viridarium alto muro vallatum gratum levamen erat. In capella abbatis vel infirmorum, cujus frons dormitorium duo altaria inferius S. Benedicti, ſuperius vero S. Michaëlis fecerunt: quorum uno ſolo alterum quoque per dormitorii ſolarium orationum obtentu viſitabatur. Cujus oratorioli longo poſt tempore, quidam ex intromiſſis canonicis opportunitatem explorans, cauſa ibidem agendæ ſcripturæ, S. Benedicti altare deſtruxit, ſed mox languore correptus, numquam deinde ſanus fuit. Alia vero capella foris ædificata fuit inter viam & altare S. Mariæ ſitum in membro ſiniſtro. Aquæ penuriam clauſtri puteus exterior relevabat. Nam ſuffoſſis eccleſiæ parietibus, fortis cemento & lapidum curvatura occulto meatu aqua in lavatorium emergebat, & per ceteras officinas curſu ſubterraneo derivabat. Hic autem puteus foris ſecus cellarium exiſtebat.

Novi monaſterii eccleſia dedicatur, in eamque S. Florentii corpus transfertur.

17. Interea coruſcantibus ſæpiſſime beatiſſimi Florentii miraculis, famaque exteras regiones volitante, in brevi tempore plurimi virorum illuſtrium ibidem religionis habitum ſuſceperunt, qui cum innumeris ſancti ſuffragium depoſcentibus, eumdem locum ditatum ornamentis mirabilem reddiderunt. Nonnulli juxta utrumque teſtamentum filios ſuos offerentes, Sancto devotiſſime contulerunt. Tandem aliquorum nobilium cœnobiorum ritu baſilica per annos complures completa, comes THEOBALDUS aſſumto Turonicæ civitatis antiſtite ARDUINO & epiſcopo Andegavenſi, cum infinita multitudine nobilium Francorum & affinium utriuſque ſexus, una cum domino abbate AMALBERTO XII. calendas Junii locum ſolemniter conſecrarunt, corpuſque beati Florentii ſolemnius tranſtulerunt. Nec multo poſt venerabilis abbas Amalbertus tantum theſaurum ſub firmiori cuſtodia conſervare decernens, in vaſculum æneum in quo nunc concluſa retinentur tranſpoſitum obſeravit. In ipſa vero tranſpoſitione declaranda cujus eſſent meriti quæ viſebantur oſſa, ſeu ad confutandam præſumtorum irreverentem audaciam, quid geſtum ſit præſente abbate & monachis ſuis quamvis imperito ſtylo referam. Monachus ille, Abſalon ſcilicet nomine, qui ſupradicti ſancti reliquias a partibus * Arvernis, a monaſterio ſancti Philiberti, Tornaco nomine, quo Normannorum motu pridiano tempore fuerant deportatæ, Deo ſibi auxilium ferente, propriam retulit ad ſedem, in quoddam ſcrinium corneum eas ad tempus poſuit conſervandas. De quo cum in illud, ut diximus, in quo nunc conſervantur, jam dictus abbas cauſa tutioris cuſtodiæ tranſmutaſſet, fabrum ferrarium qui eas extraheret, non enim aliter poterant aperiri, venire præcepit. Qui cum veniſſet juſſus ab abbate ad mauſoleum, forcipes in manibus habens, audacter ac ſi ad incudem ſuam acceſſit, forcipes tetendit, clavum momordit. Et quia nullam ſancto impendens reverentiam hoc agere tentavit, ultio divina confeſtim affuit, quæ fabrum impudentem merito ſuæ irreverentiæ manifeſta ſenſus amiſſione mulctavit. Quædam enim divina vis ac ſi vehemens turbo a capſella ſancti progrediens illum inviſibiliter in fronte percuſſit, moxque forcipibus elapſis e manibus, ipſe retro ſtupefactus corruit. Recepto tamen poſt paululum ſenſu, reſumtiſque viribus recedere quamcitius tentavit, & quod illuc ultra non recederet jurando confirmavit. Abbas vero non ſine divino nutu hoc fieri perpendens, inde triduanum fratribus indixit jejunium, & ut unanimi devotione ſancti auxilium exorarent, qualiter ipſe erga ejus ſanctiſſima membra quod diſpoſuerat agere, ipſe ſanctus fieri pateretur, eos ammonuit. Peracta autem ſupplicatione & jejunio,

* immo Burgundiæ.

Digitized by Google

junio, illuc cum magna cordis contritione accedunt, vaſculum aperiunt, veneranda oſſa inde extrahunt, & in illud metallinum fuſili opere compoſitum, in quo nunc continentur, aſpiciente cuncto populo caſtri Salmuri, recondunt. Et ut cunctis liquido pateret, nullum de membris ſancti abeſſe, ſed omnia per jam dictum monachum ab Arverniæ partibus relata fuiſſe, excepta quadam particula capitis, quæ illic divina diſpoſitione remanſit, ut & in illis regionibus nomen ſancti digno honore veneraretur. Teſtantur namque illius loci incolæ divinitus per eam miracula patrata ſe vidiſſe. Sæpedictus abbas B cunctis audientibus atque videntibus talia dicebat : En brachium S. Florentii, en crus, en coſtæ; & ita per omnia membra dicendo, omnique populo cuncta oſtendendo in præparato a ſe vaſculo collocavit, oſtiolumque tanta induſtria concluſit, quod a nemine poſtea potuit aperiri. Hæc ideo memoriæ litterarum tradere dignum duxi, quæ a veracium fideliumque teſtium relatione didici. Deinde comes THEOBALDUS divino fervore repletus, domni Amalberti hortatu, inter multiplicia bona lecticum ſuper aram matutinalem ſitum dedit, & capſam B. Florentii vas C æneum in ſe continentem ſuperpoſuit, cujus frontem & latera decentibus imaginum ſculpturis operuit. Retro vero prominentes ligneas imagines depixit, tabulamque argenteam ante Dominicum altare compoſuit, cujus margo ſuperior hos capiebat verſus :

Quiſquis neſcit honos quorum hac venerantur in ara,
Proſpiciat Petrum Paulumque aſſiſtere Chriſto.
Quam comes argento Theobaldus comere juſſit,
Quamque Amalbertus abbas jubet effigiari.

Amalberto abbati eccleſiam S. Lupantii donat Theobaldus comes.

18. Quodam vero tempore domnus Amalbertus cognito THEOBALDI comitis Cainone D adventu, ſole ruente, Salmuro illuc tendens, ſub aëris axe ad cujuſdam arboris radicem nocte jacuit. Hinc ſummo mane in curiam nimia pro ſolito gratulatione exceptus, noctis ſuper moleſtia plangitur ab omnibus. Tunc venerabili comiti ſuum pandens arcanum, inſpirante Deo, quod quæſivit obtinuit. Nam magnificus comes, confirmante Turonorum præſule Arduino, cujus juris erat, anno Incarnationis DCCCCLXXIII. tradidit Amalberto abbati ad glorificandum nomen Domini, ſanctorumque illic quieſcentium, ſacræ venerationis oratorium, in quo ſanctus E Lupantius ac ſocii ejus requieſcunt. Quo audito, quidam, ut fertur, Cainonenſium clericorum cum vita S. Lupantii aliiſque ornamentis pretioſis aufugit, & in Vigennam fluvium corruens, ſecum vitam memorati ſancti cum ipſius ornamentis ſubmerſit. Illud quoque inter cetera paginis eſt imprimendum, quod de geſtis B. Florentii nihil aliud

A eſt a Tornaco relatum, quam quod in requietionis ejus nocte legitur. Ut autem temporibus opportunis lectio de illo ſufficiens haberetur, quidam Ingilbertus litteris eruditus, ejuſdem ſancti monachus ſecundum prioris vitæ dictamen largiori ſtylo aliam eſt proſequutus, ſcilicet *Daniel divina atteſtationis*, cum procemio *Mirabilem Domini*.

Mors Abſalonis monachi.

19. Interea præclarus Chriſti miniſter, Galliæ occiduæ decus, ac ſingularis operator, Abſalon, dictum Sapientiæ imitatus *Fortis eſt ut mors dilectio*, ac Dominici, *ut ponat quis animam pro amicis ſuis*, vas electum, Paracliti templum, beatum vitæ ordinem a primis infantiæ rudimentis acceptum, XV. calendas Martii in longævo feliciter complens ſenio, ſepultus eſt diligenter cum multo tamen mœrore in monaſterio, in proſpectu corporis beatiſſimi patris noſtri ante aram Dominicam, quod multis anxiis dat levamen.

Et Theobaldi comitis.

20. Eodem tempore ſpeculum nobilitatis & religionis amator comes THEOBALDUS poſt multa beneficia, quæ noſtræ contulit eccleſiæ, viam univerſæ carnis ingreſſus eſt, cujus animam qualiter a malignis ſpiritibus beatus pater Florentius liberaverit, verſibus talibus placuit ſubſcribere.

Cum cunctis certe ſit dandum, præcipiente
Chriſto, poſcenti cuncto præſtetur egenti,
Præcipue famulis Chriſti, nimium reverendis
Cleris, & monachis divinæ legis amicis,
Pluribus in ſcriptis hi mandantur bene cunctis
Semper honorari ſummi ſeu regis amici.
Horum nam precibus quamplures eripiuntur
Ignibus ex erebi, datur & ſpatium miſerendi.
Ut fuit ereptus THEOBALDUS Francigenatus
Terræ dux & herus poſt regem nobilis hujus.
Qui vivens turres altas conſtruxit & ædes,
Unam Carnotum, ſed apud Dunenſe reatum
Non minuit proprium, turritum dans ibi caſtrum.
Multaque conſtruxit, quæ non ſine crimine fecit.
Verum conventus conſtruxit, in hoc benedictus.
Econtra multos monachorum nempe per iſtos
Conceſſa venia, gaudens ſcanſurus ad æthra,
Sumptibus ex propriis & plurima templa peregit.
Denique defunctus larvis eſt quam cito raptus,
Quod fictum minime, ſed verum dicitur eſſe.
HARMATENUS (a) enim referens hoc pluribus olim [a]
Ipſe monaſterii bonus abbas tunc Ficiaci,
Hic affirmabat certum fore quod referebat.
Huc ab Jeruſalem quem cum multis redeuntem
Suſcepit quondam dubio procul inſula quædam,

(a) Nullus hujus nominis abbas legitur in Chronico Figiacenſi ab erudito viro Stephano Baluzio vulgato tom. 2. Miſcellaneorum, ſed neque in ſerie abbatum illius monaſterii quæ extat in nova Gallia Chriſtiana.

In quam per pontum tempeſtas impulit illum.
Illic & quemdam viderunt tunc eremitam,
Cui percuntati de qua tellure creati,
Dixerunt: Pagus nobis eſt Gallia carus,
Quam nunc THEOBALDUS ſub rege comes regit altus.
Numquid, dixit eis, hunc defunctum fore ſcitis?
Tertia nam lux eſt, quod ſæclo mortuus hic eſt,
Cum quo lethiferæ repetebant tartara turmæ,
Illa phalanx lucum confregit eundo per illum,
Et monſtravit eum, dubitarent ne fore verum,
Et ponebantur turres collum ſuper ejus,
Cum monachi plures illum venere ſequentes,
Et nimium flentes & talia verba ferentes:
Florenti vero nobis pater auxiliare,
Eripe nunc iſtum, qui conſtruxit tibi templum,
Antea quam turrem, nec quam ſibi conderet ædem,
Ante monaſterium quam ſanctis conderet ullum.
Tuque veni prius: nam te prius eſt veneratus.
Protinus alacris venit Florentius aſtris,
Agmine cum magno prior in ſplendore ſuperno,
Quem ſimul ac cœtus venientem vidit iniquus,
Has voces ſubito cœpit depromere ſancto.
Quid vultis? non jure venitis, nam reus eſt hic
Præceptor veſter, noſtrates nec Deus aufert;
Et judex juſtus noſtrum non captat habere:
Sed quicquid trahimus tenuit, nec quicquid habemus.
Lethifer iſte dedit: Cui ſanctus tale remiſit.
Hic vobis claret qui dimittatur oportet,
Quem Rex juſtitiæ nobiſcum vult retinere:
Atque data venia jubet hunc ſua ſcandere regna.
Hos ad ſermones animam liquere phalanges
Lethiferæ, ſecum quam ſuſcepere catervæ.
Nec mora ſunt ceteræ ſic pſallendo retrogreſſæ.
Felices juſti Patris Chriſtique beati
Cuncti dicuntur, quorum delicta teguntur.
Hæc eremita maris retulit ſupra memoratis,
Scilicet abbati cum multis ſic redeunti.
Exin digreſſi terramque ſuam repedati,
Hora ſignata ſic viderunt fore cuncta.
Doxa Deo trino, majeſtas adſit & uno.

21. Florenti meritis ſat florens centuplicato
Atque cluens ſerto ſuper æthera congeminato,
Martyr honoraris, confeſſor glorificaris,
Et quamvis lictor tibi defuit & lacerator,
Non quin multotiens ſæviſſima verbera ferres.
A Aſt occidendo vitamque tibi removendo,
Palmam martyrii non amittis pretioſi,
Martyr ſeu meritus, ſed gaudes jure beatus,
Prorſus digne Deo pro nobis ſiſte precator,
Ut pius & juſtus per te noſtros regat actus,
Et tuus obtentus cuncto ſit tempore promptus.
Quæſumus atque datus tibi complaceat famulatus,
Ut tuus hic cœtus tibi patrono ſtabilitus,
Fluctibus ereptus, portus & gaudia nactus,
Gaudeat in requie qua te jam credimus eſſe.
Sic & cunctorum tibi conventus monachorum
B Interceſſorem mereantur te meliorem,
Sentiat & patrem, qui te veneratur in orbem,
Sanctis atque parem, qui te vult eſſe parentem,
Cunctis divinam conquiras tu medicinam
Nullus in hac vita, qui non ſit egens ope tanta,
Pro noſtra certe pro multorumque ſalute
Divinos vultus ſtudeas placare benignus.
Partibus occiduis tenebris per te carituris
Lumina dona ſancti, dum Chriſtum notificaſti,
C Ut bonus athleta ſpreviſti terrea cuncta.
Nempe ſequi meditans Dominum, terreſtria vitans,
Hujus in agreſti veniens, pia dogmata Chriſti
Et Domini prorſus fidens præcepta ſecutus,
Liquiſti ſeclum, cupiens adquirere cœlum,
In quo cum ſanctis aſtris ut lucifer altis
Fulges pro meritis: adſis ſpes firma ſalutis
Nobis & cunctis, qui gaudes cœtibus altis;
Siſque pius ductor, noſtrique benignus amator,
Nam te laudamus, cupimus, veneramur, amamus.
D Hunc omnes vere debemus ſemper amare,
Atque ſuos actus per eum quos eſt operatus.
Cunctipotens actor noſtri, clemenſque redemtor,
Gloria debetur cui laus & vera refertur.
Promere dignetur per quem quod adhuc operatur,
Et ſibi majorem virtutibus addat honorem,
Et faciat ſanctum crebris virtutibus altum,
Per quem nos almo deſcribat Chriſtus in albo,
Et ſibi congeminos faciat ſuper aſtra beatos.
E Providus & caſtus prorſus fuit & tunicatus
Annis divinis & moribus iſte benignis,
Sortis apoſtolicæ fuit, & vir maximus iſte,
Quem ſibi prænitidus connectit apex duodenus.
Iſtius ægroti curantur munere ſancti,
Atque per hunc dantur largiſſima quæque petuntur.
Cujus per meritum per ſæcula mirificatum,
Poſcimus ut Dominus nos reſpiciendo benignus

Digitized by Google

Moribus & ditet, ditandoque munus adeptet, A
Utque polo reddat, quibus ad ſe pergere mandat.
Cum quo longævum gaudere queamus in ævum,
Florenti digna nimium ditare corona
Laudis magnarum virtutum plene tuarum.
O felix vere pro nobis ſancte precare,
Regnet cum Chriſto per te chorus iſte precato,
Ut veniat per te nunc fœdera pacis amatæ,
Nobis munimen te poſcimus atque juvamen.
Te nunc laudamus nobis præſtes quod amamus, B
In te ſperamus ſervire tibi valeamus.
Laus tibi cum Genito, Pater, & cum Flamine ſancto,
Felicem vitam tribuas terramque beatam;
Laudes æternæ cui ſint grates quoque magnæ.
O Deus immenſe, cœleſtis fercula menſæ
Redde tuis famulis, quibus adſis nauta fidelis,
Et cunctis te da, quos mundat ſanguinis unda.
Sit bonus & juſtus vir Chriſto quiſque renatus, C
Speſque fides dentur, quæ nos ſemper comitentur
Cedant & noxæ, det Chriſtus munera doxæ,
Reddat geſtorum qui cunctis dona ſuorum,
In quo ſat freti valeamus degere cuncti.
Præcedant mores, ſæcli fugiamus amores,
Tantum quæramus cœleſtia quæ teneamus,
Vincatur ſenſus qui ſæpe manet male ſuaſus,
Subque manum Chriſti poſſimus vivere læti.
Fiat quiſque novus deſiſtens eſſe vetuſtus,
Laudetur Dominus trinus qui ſiſtit & unus,
Omnes hunc laudent, recitent & ſemper adorent, D
Reſpiciat qui nos ſemper ſibi corde benignos,
Exaltent omnes deicæ non laudis inanes.
Nobiſcum Dominus, dæmon procul atque tyrannus.
Temet des nobis, quo tu ſine fine manebis
In ſanctis factis per te rex Chriſte beatis
Virtus ornetur, Zabuli virus vacuetur,
Suſcipiat Chriſtus quos amittit maledictus,
His præſtet Chriſtus bona quæ præſtare ſuetus
Judex terribilis, cum venerit agnus herilis. E
Cum ſat miranda doxa nimis atque tremenda,
Et ſibi communes dextros acceperit omnes
Suſcipiens noſmet ſecum ſuper aſtra reformet,
Tranquillam pacem quo det claram quoque lucem.

Robertus abbas III.

22. Eodem vero tempore venerabilis Amalbertus, Floriacenſis & Salmurenſis eccleſiæ duplici prælatione ſublimatus, poſt excurſum vitæ ſpatium glorioſo fine quievit. Poſt cujus triſtiſſimam pauſationem, Salmurenſis caterva, habito cum primoribus ſuis conſilio, unum de ſuis fratribus ROBERTUM Bleſis, famoſum, caſtum, nobilem, in ſede regiminis abbatem præpoſuit. Qui ſagacitate prudentiaque ſtrenuus, agilitate & honeſtate ſplendidus, ingenio profundiſſimus, ſanctitate eximius, licet angelis proximam in terris ageret vitam, activæ tamen vitæ ſtudiis tam pervigil & indefeſſus deſerviebat, ut aliis patribus ſingulis videretur & primus. Hic ergo patroni ſui exemplo annuali oratu Turonis redeuntis, quos domi poſitus flendo exorabat, eorum Romæ ſepulchra frequentabat, atque ut apis prudens in decorem & munimentum ſibi a Deo traditæ eccleſiæ, multa deferebat. Sed quoniam per pagum Andegavum ſitæ juris S. Florentii eccleſiæ antiquo ritu adhuc epiſcopali inquietudine, ſcilicet de cenſu & procuratione ipſius epiſcopi & clericorum ſuorum, aliiſque pravis exactionibus quatiebantur, ut hæc aboleretur violentia, & novum Salmurenſe cœnobium, ut quondam Glonnenſe, cum ſuo paſtore omnino eſſet liberum, RAINALDUS Andecavorum antiſtes communi clericorum ſuorum aſſenſu, valentiorem ceteris ſcilicet eccleſiam S. Johannis Ligeris alveo vicinam, dudum a rege S. Florentio datam, in ſancti Mauritii ſuamque ditionem præfatus epiſcopus, tradente memorato abbate, recepit, & quæ idem abbas expetebat libentiſſime omnia conceſſit. Cujus nobile privilegium in papyro conſcriptum, ſub obtentu BERTÆ reginæ ac filiorum ejus THEOBALDI atque ODONIS, Romæ JOHANNES papa divinæ majeſtatis apoſtolorum cunctorumque ſanctorum proteſtatione communivit, atque eumdem B. Florentii locum tuentibus vel augmentantibus, horum omnium implorans benedictionem ac protectionem; in malefactoribus vero tartari perennem damnationem promulgavit, neque accuſatio cujuſdam prælati vel patris in eccleſiæ B. Florentii abbatem objecta, niſi ſub duorum vel trium pontificum experimento recipiatur: quæ libertas hactenus manet inviolata, ut in ſubrogatione abbatum quocumque loco ſacratio daretur, ut vidimus & accepimus, nullus Andegavorum præſulum profeſſionem vel obedientiam expetivit. In eodem etiam privilegio continetur nullum omnino monachum noſtrum ab aliquo prælato abſque canonico judicio poſſe vel excommunicari vel interdici.

Privilegium libertatis impetrat à papa.

Johannis papæ XVIII. privilegium.

23. JOHANNES *epiſcopus ſervus ſervorum Dei, dilecto filio* ROBERTO *venerabili abbati monaſterii S. Florentii confeſſoris Chriſti, ſiti in loco qui dicitur Salmurus, ejuſdemque ſucceſſoribus cunctiſque in eodem loco commorantibus fratribus perpetuum vale.*

Convenit apoſtolico moderamini pia religione pollentibus in benivola compaſſione ſuccurrere,

Digitized by Google

& promptum animi impertiri aſſenſum. Tunc enim lucri potiſſimum præmium apud conditorem omnium Deum reponitur, quando venerabilia loca opportune ad ſtatum rectitudinis ſunt perducta. Igitur quia poſtulaſti a nobis, quatenus monaſterium S. Florentii confeſſoris Chriſti, ſitum in loco qui dicitur Salmurus, in territorio Andegavenſi, privilegiis ſedis apoſtolicæ decoraretur; libenti animo petitioni tuæ adſenſum damus. Quia vero ipſum monaſterium olim a Carolo *imperatore nobiliter conſtructum fuerat in loco vocabulo Glonna, ubi S. Florentius poſt diutinam vitam ſpiritum cælo reddidit, & præceptis imperialibus atque privilegiis cum ampliſſimis poſſeſſionibus roboratum atque ditatum eſt. Similiter a Ludovico cognomento Pio ejus filio, omnis fiſcalis exactionis, vel cujuſcumque legalis ſeu officiariæ penſionis, ſimul etiam ſynodalis debiti omnium eccleſiarum, quæ ipſi monaſterio ſubjacent, immunitate ditatum; nos eidem antiquo monaſterio faventes, precibus domnæ* Bertæ *reginæ ac filiorum ejus* Theobaldi *&* Odonis, *apoſtolica auctoritate in perpetuum confirmamus atque conſtabilimus, ut ſi quis harum rerum temerator extiterit, ſeu poſſeſſiones, eccleſias, terras vel aquas ejuſdem loci violare tentaverit, ſub anathematis indictione damnatus ſit. De illo novo cœnobio, quod poſt vaſtationem Normannicam conſtructum eſt a nobiliſſimo comite Theobaldo, in loco qui dicitur Salmurus, in abbatia ſanctæ Dei genitricis Mariæ & ſancti Johannis-Baptiſtæ, quæ a Carolo filio Ludovici collata fuerat eidem S. Florentio, poſtulantibus ſupradictis filiis noſtris, ſtatuimus apoſtolica cenſura ſub divini judicii obteſtatione, ne aliorum quorumlibet dominio ſubjiciatur aut inferiori poteſtati ſubdatur, ſed in perpetuum per ſuccedentes heredes Theobaldi atque Odonis regatur atque defendatur. Si quis autem eorum ipſum locum cuicumque extraneæ perſonæ tranſfuderit, ſeu quæcumque perſona eumdem locum ab eis expetere aut coëmere tentaverit, cum Juda proditore in extremo judicio anathema ſit. Alligamus etiam eodem anathemate eos qui aliquid de his quæ ad præſens idem locus poſſidet, vel deinceps acquiſierit, auferre tentaverit, ſeu novas leges addere, niſi quantum conſtitutum eſt ab archiepiſcopo* Arduino *& comite* Odone *filio* Theobaldi. *Statuimus etiam ut ſi decreto epiſcoporum pagus ille excommunicationis ſententiam exceperit, liceat eidem cœnobio miſſas & reliqua ſacra celebrare, neque ab epiſcopis propter hoc aliquod præjudicium ſuſtinere cogatur. Quod ſi abbati ipſius loci aliqua calumnia vel crimen impingatur, liceat eum ſub duobus aut tribus epiſcopis cauſam dicere, neque irreverenter ſine judicio illorum debeat moleſtari. Sint itaque ſervi Dei monachi ibidem habitantes, quieti ab omni moleſtia cupidorum, & liceat eis propria bona diſponere, Deo favente, ac noſtra apoſtolica auctoritate confirmante, ut nulla umquam perſona, cujuſcumque dignitatis, aliquid de rebus vel poſſeſſionibus quæ ad eos pertinent quoquomodo auferre vel alienare præſumat. Hæc autem ſunt fiſcus Lentiliacus cum eccleſia in honore S. Mariæ & capellis S. Hilarii ac S. Vincentii, & omnibus quæ in caſtro ſita ſunt, vel quicquid amplius ad ipſum pertinet. Item, villa quæ dicitur Diſtriacus cum eccleſia S. Juliani martyris, alia quoque villa quæ dicitur Ulmis cum eccleſia S. Vincentii, & capella quæ dicitur Mainiacus cum terris quæ ad eas pertinent. Poſſeſſio etiam quæ dicitur Capriniacus, cum eccleſia S. Georgii & capellis, quæ vocantur vulgo S. Helerus & Savoya, cum terris quæ ad eas pertinent; villaq uoque vocabulo Cadvernis cum Daneziaco & eccleſia ibidem ſita. Poſſeſſio quoque cum caſtello Carnonis, & S. Andreæ ſanctique Lamberti cum terris ad eas pertinentibus, eccleſia S. Petri cum capella S. Johannis. Item, alia villa quæ dicitur Alomna, cum eccleſiis in honore S. Johannis & S. Docelini, cum terris ad eas pertinentibus. Alia quoque villa nomine Mironio, cum eccleſia in honore S. Cæſarii & terris quæ ad eam pertinent. Hæc omnia auctoritate B. Petri apoſtolorum principis coram Deo ac terribili futuro judicio per hujus apoſtolici noſtri privilegii confirmationem eidem loco ſancimus atque decernimus, & quæcumque a fidelibus eidem loco deinceps collata fuerint, ut ſi quis nefarius contradicere, invadere aut calumniare præſumpſerit, anathematis vinculo innodatus a Chriſtianorum ſocietate in perpetuum ſeparetur. At vero qui pio intuitu obſervator ac in omnibus extiterit cuſtodiens hujus noſtri apoſtolici conſtituti, benedictionis gratiam a miſericordiſſimo Domino Deo noſtro multipliciter conſequatur, ac vitæ æternæ particeps effici mereatur. Scriptum per manus Georgii notarii ac ſcriniarii ſanctæ Romanæ eccleſiæ in menſe Aprili indictione ſecunda.* Anno 1004.

24. Sub tempore patris hujus Roberti clauſtralis fabrica mira lapidum ſculptura cum verſuum indiciis ac picturarum ſplendoribus eſt pollita. Ipſe enim præfatus pater multitudinem copioſam ornatuum inauditorum diligens exquiſitor adquiſivit, videlicet magnorum ex lana doſſalium, cortinarum, faſterdium, tapetum, bancalium, ceterorumque ornatuum variis imaginibus inſculptorum. Nempe duas mirificæ qualitatis & quantitatis componi fecit auleas, quas trapezitæ conductivi pretioſa ſeta elephanteas imagines venuſte continentes conſuerunt. Binos etiam ex lana doſſales texi præcepit, quorum unus dum texeretur, memorato abbate in Franciam profecto, cum frater cellerarius mixtum ſolitum trapezitis vetuiſſet; en, inquiunt, in abſentia boni domini noſtri opus non deſeremus, ſed ut vos nobis, ita & nos vobis opus inverſum faciemus, quod uſque hodie univerſum aſpicitur. Item, clariſſima leonum ſpecie multæ longitudinis ſed & latitudine competenti, ſanguineos geſtantes campos alios fecerunt, in quibus margo erat candidus, beſtiæ vel aves rubeæ. Cujus in opere exem-

Eccleſiam ornamentis decorat abbas Robertus.

Digitized by Google

plum hujus patris circa compoſitum, uſque ad tempus abbatis WILLELMI cunctis clarius palliis manſit nobiſcum. Nam in præcelſis ſolemnitatibus abbas elephantinis veſtibus, alius priorum leoninis induebatur. Sed & alterum pallium detulit rotatum validum & magnum, quod ad maceriam cum ceteris tenditur. Ternas quoque inter quaſdam alias auro late circumtextas decoravit albas, ſtolamque ac manipulum eodem ornatu compoſuit, in quibus pendentes ad præcinctorium palmulelæ tintinnabulis organizabant argenteis. Caſulam quoque purpuream religioſus ROBERTUS rex Francorum dedit, & uxor ejus CONSTANTIA regina albam levitæ circa collum & humeros aureis ligaturis intextam. Duo jaſpidis albi, zonis aureis alligati habita ſunt dalmatica, quorum celebrius ex ſemetipſo ſunt, manicæ ſiniſtræ fimbriæ plectro cernuntur retortæ, recordationem prætendentes contra mundi principem Dominicorum præceptorum. Duo etiam præcipua tapetia a tranſmarinis partibus a quadam regina ſunt directa. Verum quot & quantis ornamentorum copiis prædicti patris inſtantia ſacer ille locus refulget, non eſt noſtræ facultatis evolvere.

Eccleſia S. Michaëlis in Eremo data S. Florentio.

25. In illis diebus AIMERICUS Toarcenſium proconſul, & poſtmodum Nannetenſis comes, magnifica B. Florentio conceſſit beneficia, videlicet eccleſiam S. Michaëlis quam dicunt in Eremo. Porro hoc donum in plures annos eſt retentum, & a patre ROBERTO jam ætate provecto diutius conſervatum. Sed quadã vice Pictavorum comes illo deveniens ſcutellatam piſcium multorum, unde locus affluit, a monacho præpoſito ſibi per nuntium expetivit: qua ſibi denegata, præ nimia triſtificatione S. Florentii monachos inde expulit, & abbatiam fore conſtituit. Hic prænotatus AIMERICUS prole carens, quaſdam ſui juris villas S. Florentio in ſucceſſione condonavit. Cui domnus abbas ROBERTUS prope Toarciacum caſtrum libram optimam tantum in vita delegavit; ſed illo obeunte, RODULFUS frater ſuccedens anteceſſoris ſtatuta contemſit.

Fulco & Gaufridus Andegavorum comites S. Florentio infeſti.

26. Per illud tempus FULCO Gaufridi filius Andegavorum tenebat comitatum, hoſtium callidus & fortis debellator, ferus nimis & proſperis eventibus famam & fines eorum dilatans. Qui poſt mortem primæ uxoris, cum ELISABETH quoque cauſa adulterii concremaſſet, HILDEGARDAM puellam illuſtrem duxit uxorem. Cujus primogenitus GAUFREDUS a fabri uxore apud Locas caſtrum educatus, MARTELLUS cognomen accepit. Hi duo pater & filius, ut natura dictabat, feritate viribus, crudelitate feris pene fuerunt feriores, hoſtium calcatores, cujuſvis ordinis immiſericordes, expeditionibus inſiſtentes, eccleſiarum jura fiſco proprio redigentes, & inde ſuis oppida militibus extruentes, ad ſuum munimen ſuæque provinciæ motus vel vicarias ad libitum componentes, contra quos nec muſſitando reniti ſummis etiam ſacerdotibus fas erat: quia durum & avarum cor eorum nullius ordinis vel tenuem auditum impunitum præteribat. Ab his itaque raptoribus eccleſia noſtra tum Perionæ pervaſione, tum ſcriptorum amiſſione graviſſimum ſubiit detrimentum. Nam eccleſiæ noſtræ ſub eorum non dominio, ſed tyrannide conſtitutæ, ab anteceſſoribus nobis attributæ, ne in ſacris laici participarent, ſimulata religione per prædictos tyrannos alienis eccleſiarum miniſtris potius ſunt venditæ quam donatæ.

Conani & Gaufridi Britanniæ comitum mors.

27. Eodem tempore ortum eſt bellum inter CONANUM comitem Britonum & prædictum FULCONEM comitem Andecavorum: cujus belli victoria poſt multam utrorumque interfectionem, Conano necato, Fulco potitus eſt. Proinde proverbium eſt vulgatum: Bellum conquirentium quo tortum ſuperavit rectum. Hujus Conani filius GAUFRIDUS prælibati Fulconis ex ſorore nepos, Galone monacho impetrante, dedit S. Florentio locum Livriacum dictum, fœdere inito, ut cum orationum auxilio patris ſui Conani anniverſarium ut monachi fieret, ſuum vero feſtivum. Sed & GALTERIUS Redonenſium præſul ſuorum exactionibus illum abſolvit. Qui Gaufridus nobilitate, viribus & armis preditus, Romanum pro oratu iter carpens, cujuſdam matronæ hoſpitium ingreſſus eſt: cujus accipiter mulieris gallinam invadens occidit, unde a tumultuoſa muliere caput lapide percuſſus, ſua re diſpoſita mortuus eſt, ALANUM ſanctimonialium Redonenſium abbatiæ fundatorem, & EUDONEM filios ſuos hæredes relinquens.

Sanctorum Mevenni & Judicaëlis tranſlatio.

28. Tempeſtate Normannorum beatorum Mevenni atque Judicaëlis artus Pictavo territorio, loco Exionenſi delati ſunt. Pars quorum in eccleſia ſancti   ſub tabulis tumulatur. Alia vero ligneo diligenter contecta loculo, caſtro Toarcenſi in Eccleſia S. Martini diutius reconditur. Tempore vero abbatis Roberti inde cum ingenti gaudio apud Salmurum in cœnobio B. Florentii ſummum in divinis & humanis ſubſidium tranſlati ſunt.

Capitis S. Pauli epiſc.

Nec ſummi Britanniæ ſacerdotis Pauli donũ nobis a Deo collatum debeo præterire. Nam ſub prædicta vaſtatione caput B. Pauli in buſeto Nannetis ſatis inculte, ſed non incaute reconditum eſt. Quod Toarcenſis & Nannetenſis princeps conſultu S. Florentii cœnobitarum terno igne ligni terniſque ſarmenti combuſtionibus examinavit, poſtmodum vero in Glonnenſi cœnobio monacho ſubvehente reponendum tranſmiſit. Cujus auctor operis per Andegavum reverſus, ut fertur, Doado poſtea necatus eſt. Jam vero rumor iſte pene evaneſcebat, cum quidam Britannorum monachus Glonnam veniens, tale dubitantibus retulit indicium, quia retro ipſum

Digitized by Google

caput ad cloacam Marſi quondam regis dum ſimul in loculo portaretur paululum attenuum erat. Jejunioque peracto hoc reperiens, S. Pauli veriſſime caput eſſe proclamavit. Solebat autem feſtivitas de hujus capitis delatione cum tribus lectionibus celebrari: verum capſa ſancti per noctem divinitus in Glonna æditu os inquietante, domnus SIGO abbas ſancti venerationem a ternis lectionibus ad XII. promovit.

De tribus ſanctis monachis.

29. Adhuc nactum a Deo ſuffragium eſt enodandum. Nam quidam ſancti monachi, Hilbertus, Roardus, & Anianus clericus, cum aliis quibuſdam a beato MAXIMINO Mitiacenſis abbatiæ ſe ſequeſtrantes, haud longe a caſtro Salmuro oratorium cum manſiunculis compoſuerunt, Deoque ibidem non ſegniter adhærentes, doctrina plurimos ac virtutibus inſtruxerunt, quibus defunctis ibique ſepultis, locus cum manſiunculis poſtea funditus eſt deſtructus. Poſtmodum vero Angomaro, genere Cenomannico, Salmurienſi priori, quidam in viſu adſtans, qui eſſent, vel quo in loco, quandoque ipſi cum ſacro loco excoli deberent indicavit. Qui viſionem diſſimulans, tertio increpatus, tandem quid viderat prodidit, & de ſubumbræ albæ ſpinis extracta ſanctorum corpora intra veteris maceriæ veſtigia cum ſarcophagis & membranis ſanctis abbas ROBERTUS omniſque plebs repoſuit, & deſuper in honore S. Vincentii ligneam eccleſiam ædificavit. Fuit autem hic Robertus multum agilis in opere Dei. Nam tam laudabili ſtrenuitate ſibi commiſſum gubernavit, ut nihil illo ſuperſtite de abbatia S. Florentii diminutum fuerit, ſed plurima adduxit, nihil umquam ſua inertia amiſit, ſed velocitate multa acquiſivit; & poſtquam abbatiam S. Maximini ſuſcepit, tunc utrumque ovile ab inſidiantibus lupis paſtorali ſollicitudine defendit, ibique apud S. Maximinum obiit. In cujus dormitione quoddam divinitus factum audivimus, quia videlicet cum in extaſi factus eſſet, fratribus luctivagas voces emittentibus, & inter mortem & vitam hæſitantibus, Boſo præpoſitus ejuſdem loci & monachus ſic eos alloquitur: Fratres, ut certi de hoc patre noſtro ſimus, pilos de pedis ipſius pollice evellite, & ſi adhuc ſpiritus in eo eſt, pedem retrahet; ſin autem, mortuum reputate. Qua probatione reductus: Parcat, inquit, vobis Dominus, fratres. Quibus quid mali egiſſent interrogantibus, ille reſpondit: Ego coram domino noſtro Maximino aliiſque patribus noſtris aſtabam, qui multa eum eis colloquentem hinc me educere cupiebant; ſed vobis pulſantibus ſum reverſus. At vero vobiſcum ultra non ero, commendo vos omnipotenti Deo. Valete, filii mei. Sicque a ſæculo migrans ſepultus eſt in clauſtro ante arcellum capituli anno MXI. VI. id. Auguſti. Hujus dormitionem patris aliud præceſſit præſagium.

Robertus abbas factus Mitiaci.

Nam in Salmurenſi cœnobio voces canentium ſæpius audiebantur: *Migremus hinc*, quod ſignificabat domnum Patrem Robertum ſub alieno climate ſepeliendum.

Adhebertus abbas.

30. Poſt cujus deceſſum domnus ADHEBERTUS ſubſtituitur, qui ex pago Turonico, Cainonis caſtro extitit oriundus. Hic ſub patre Amalberto in B. Florentii baſilica ſuſceptus in monachum & educatus, in ſancto habitu converſatus eſt. Fertur autem eum feciſſe duo candelabra argentea, quæ ſunt inter duo preſbyterii altaria. Hic autem poſt felicis vitæ ſpatium plenus virtutum odoribus & moribus glorioſo fine quievit.

Geraldus abbas.

31. Sane de ſucceſſore facta eſt altercatio. Quidam enim fratrum & GELDUINUS Salmuri dominus, Galonem monachum S. Florentii procuratorem præferebant; alii vero cum ODONE comite Giraldum ex Toarcenſis caſtri primoribus ortum eligebant. Hic Giraldus INGELBALDI divitis cognomento Gohelli frater extitit: quod ſupernomen in Toarcenſi pago diffuſum, per ſucceſſores eorumque poſſeſſiones ſervatur in ævum. Prævaluit comitis ſibique faventium voluntas, & quem præ ceteris elegerant, Giraldum abbatem præficiunt, qui mundo clarus, & mundi favoribus inhians, tyrannica poteſtate utens, multa B. Florentio diſtraxit beneficia. Hic autem ſuis fautoribus, adulatoribus, parentibus & amicis, prædia, terras, manſuras, domos, & decimas concedebat. Multis etiam ſub libero homagii ſervitio terras donabat. Nam ſub memorata conditione idem Giraldus dedit Alberico Montis Johannis caſtri domino, eccleſiam S. Albini, Caſtello-Penus dictam, cum omnibus ſuis appendiciis. Simili modo Petro ejuſdem caſtri militi, cujus filium Amalbertum in baptiſmo ſuſcepit, in ſigno filiolatus ex Maſnilii S. Mariæ eccleſia totius parrochiæ medietatem conceſſit. Sed multo poſt, FREDERICI ſcilicet tempore, aſſerentibus quibuſdam non perenniter abbatem Giraldum hoc donum feciſſe, ipſe Amalbertus, jam patre defuncto, monachos rogavit, ut quoad viveret dimitterent, ſe vero mortuo, libere reciperent. Quod monachis abnuentibus, in Glonnenſi S. Salvatoris ſanctique Florentii eccleſia judicii examen manu propria tulit, & donum æternaliter factum ſalvus ex judicio confirmavit.

De dono Polierni optimatis.

32. Lugubrem, ſed forte poſteris profuturam denudantes cognitionem, Polierni Caroli imperatoris optimatis magnum donum non tacebimus, cujus corpus in Glonnenſi eccleſia ante altare S. Radegundis ſub armario eſt ſepultum. Conſtat etenim ſanctum Macharium olim cum paucis Spiritu-ſancto perductum, juxta Domini præceptum duplicatum certamen reportare, talem tum apud Eſpetuam Gortiacumque, vel, ut nunc dicitur, Roriacum in pago Medalgico deveniſſe, ubi in vaſtiſſima ſolitudine, aliiſque

Digitized by Google

locis diverſa monachis cum oratoriis extruxit habitacula. Monachos vero ad eum confluentes ibidem recepit, eoſque datis redditibus largiter ampliavit. Tandem poſt longum tempus, Polierno tradente, prædicta loca cum univerſis appenditiis ſuis S. Florentio ſunt attributa. Quod donum monachi ab omni epiſcopali & laicali violentia plenius abſolutum ſub regia firmitate poſteri immune diu tenuerunt: unde etiam poſt excidium occidentalis Franciæ, redeuntes monachi ſicut Glonnenſem pagum, & hunc quoque repetierunt, qui apud Eſpetuam, lapidea diruta, majorem ligneam conſtruxerunt eccleſiam, ævo in noſtro ſenio jam conſumtam. Quæ poteſtas CXL. terræ menſuras contiguas habebat, cujus partem GIRALDUS abbas ſuis conſanguineis per homagium GAUFRIDI Toarcenſium vicecomitis & poſteris ſuis tradidit. In alia vero quæ monachis remanſit, Vitalem nepotem ſuum præpoſitum conſtituit.

Giraldus abbas martyr occubuit.

33. Hic Giraldus ad Sepulchrum Domini orare deſiderans, Jeroſolymam perrexit. Sed antequam illuc perveniret, comprehenſus eſt a paganis, a quibus multa ſupplicia perpeſſus, cum nomen Chriſti conſtantiſſime fateretur, tandem inter verba orationis gladio vitam finivit. Nam cum decollaretur, repetendo dicebat: *Omnes ſancti orate pro nobis.* Teſtatur domnus ANSBERTUS ſancti Florentii monachus, qui cum ipſo multa in eodem agone ſupplicia pertulit, ſed tamen, Deo ſibi auxilium ferente, vivus evaſit; exinde reverſus, nobis qualiter martyriſatus eſt per ordinem retulit. Qui poſtea merito ſuæ prudentiæ abbatiam Pontelevis cœnobii regendam ſuſcepit, & quamdiu advixit vigilanti ſollicitudine gubernavit. Hic enim Giraldus ODONIS comitis imperio EVRARDO Majoris-monaſterii abbati ſuam abbatiam commiſit; deinde cum tribulato ſpiritu veniam poſcens & valedicens, iter multis comitantibus aggreditur. Tandem emenſo terrarum ſpatio in urbe Licaonico cum pagano quodam divite hoſpitatus eſt, a quo vas argento & auro pulcherrimum, quod ferebat abbas, paganus flagitans, petitione fruſtratus eſt. Paganus vero iratus cum pluribus armatis ſemitam occupavit. Tunc abbatem per ſemitam tranſeuntem, jam martyrium anhelantem & letaniam a capite decantantem, maleficus ille paganus capite truncavit, & vas memoratum cum quibuſdam ſpoliis abſportavit. Socii vero de morte patris condolentes, aſſumto corpore cum lacrymis, abierunt, & in quadam haud longe ab eccleſia arena humilem fecerunt ſepulturam. Et inde progreſſi apud quoddam cœnobitarum monaſterium diverterunt; cujus abbas monaſterii illorum incommodo compaſſus eſt, miſſiſque fratribus, poſt caritatis ſolatia, cadaver abbatis fecit apportari, dignaque ſepultura in ſuo monaſterio ſepeliri. Anſbertus autem monachus, Salmurienſis eccleſiæ prior, Toarcenſis natione, in ſeditione prænotata ſagitta ventre perſoſſus eſt: qua in illo remanente, per diverſa quietem exquirens pro vulneris incommodo vile ſtramen & pellem ſibi ſupponebat. Confecto tandem itinere, a ſancta urbe rediens idem Anſbertus convaleſcens Salmuro pretioſum pallium hodie conſervatum detulit, multo poſt zona circumdata. Eo tempore caſuali igne cum parte caſtelli Salmurenſe comburitur cœnobium, ornatuumque aliquod perpeſſum damnum denuo viriliter reparatur. Præſidebat noſtræ tunc eccleſiæ domnus EVRARDUS Majoris-monaſterii abbas, conſilio & eloquentia magnus, licet ſuſpectus. Hic ab abbate Giraldo pro pecunia traditum redemit ornamentum, pluraque alia melioravit.

Ebrardo abbati Majoris-monaſterii committitur regimen congregationis S. Florentii.

Fredericus abbas.

34. Giraldo vero abbate hominem exuto, Odonis comitis præcepto ac nobiliſſimorum voto anno MXX. VII. calendas Septembris ex B. Martini diſciplina eligitur FREDERICUS in abbatem, Letardus in priorem, diverſæque ætatis honeſtorum fratrum copia, per omnes monaſterii gradus eſt diſpoſita; qua maturante actione, Andegavis a pontifice HUBERTO calendis Septembris, abbate EVRARDO præſente Fredericus conſecratur, propriiſque in locis ab eodem Evrardo, præſente comite, de Majore-monaſterio perſonæ Salmuro ſtabiliuntur: quos pacificos invenerunt clauſtrales dimiſerunt; inquietos autem, ut ordo monaſticus omnimodo teneretur, navigio Turonus direxerunt: qui gravitatem ordinis non ferentes, paucis poſt diebus aufugerunt.

De Galone Glonnenſi præpoſito.

35. Itaque domno Evrardo ad ſedem ſuam regreſſo, FREDERICUS abbas novus Glonnam noſtri primordium tendens, a memorato Galone foribus obſeratis repulſus eſt. Sed cum Letardum priorem iſſe cum aliis ad Fulconem Andegavenſem comitem audiſſet, tandem ceſſit conſilio, abbatemque cum ſuis recepit. Ipſe vero Galo ex præcepto abbatis & voluntate propria, inſcius quem circa ſe abbas animum haberet, uſque ad Salmurum abbatem ſecutus eſt: quem abbas in clauſtro manere compulit, aliumque loco ipſius ſubrogavit, iterumque propter ſuam virilitatem Glonnam remiſſus eſt: ubi demum vitam finiens ſepultus eſt deforis juxta membri dextri maceriam, quo nunc ſacrarium habetur XIII. calendas Novembris. Ferunt quemdam clericum hujus Galonis temporibus antiqua privilegia noſtra furtim ſubſtuliſſe, & BUDICO Nannetenſium comiti præſentaſſe. Qui Budicus cum magnam terræ ſuæ partem ſancto Florentio deberi vidiſſet, igne cremavit. Inter hæc dum turgida Majoris-monaſterii concio cum juſtitia mixta plerumque impietate Salmuro debaccharet, illorum quidam pravitatis zelo accenſus, clauſtri conſpicabilem ſculpturam cum quodam martello ca-

Digitized by Google

pita & cetera membra confringendo ſceleratiſſime deturpavit.

De Bernerio clerico.

36. Sub his diebus Bernerius quidam clericus valde eccleſiaſticus, primus a FREDERICO abbate ſacra veſte induitur, qui poſtea æditiuus inſtitutus, cymbalum deliberavit. Cum vero ſignorum faber metallum conflatum transfunderet, illo ut creditur deſtruente, tertio deperiit, qui execratur ablationem pectoris. Cunctis ergo deſperantibus, GELDUINUS Salmuri dominus ad Bernerium monachum veniens, « noli, inquit, anxiari, trade mihi metallum reſiduum, & recede, forſitan ego opus complebo. » Ante cujus horam effuſionis ipſe quoque Gelduinus ad S. Ciricum receſſit, factumque ſignum ab auctore ſuo GELDUINUS eſt dictum. Vocatur tamen ab aliquibus ob ſoni puritatem *Clarellus*.

De Frederici abbatis virtutibus.

37. Fuit autem FREDERICUS abbas Turonis ex ſervili ſancti Mauricii conditione ortus, qui merito ſanctitatis atque juſtitiæ quaſi lucifer refulgens, abbatiam ſuo tempore multifarie multiſque modis decoravit. Fuit enim magnæ religionis, ſuperbiæ deſtructor, humilitatis amator, in lectione aſſiduus, in vigiliis & jejuniis & oratione devotus, in dulcedine ſanctæ compunctionis & abundantia lacrymarum Spiritu-ſancto incitatus. Quod docuit voce, prius fecit opere: quamdiu vixit duplici doctrina præfuit ſuis diſcipulis. Huic venerabili patri mos erat, ſicut de Caſſio Narnienſi epiſcopo dicitur, quotidianas Deo hoſtias offerre, ita ut nullus pene dies vitæ ejus abſcederet, quo non omnipotenti Domino hoſtiam placationis immolaret. Cui cum ſacrificio valde concordabat vita: nam cum ad horam offerendi ſacrificii veniſſet, veluti totus in lacrymis defluens, cum magna cordis contritione ſemetipſum mactabat. Ab initio ſuæ ordinationis uſque ad tempus incenſionis atque captionis Salmuri, quæ facta eſt a FULCONE Andegavorum comite, manſit in Salmuro. Ordinem monaſticum invenit tepidum & depravatum, & pene jam lapſum, quem & prædicando & operando fecit fervidum & erexit atque commutavit in meliorem ſtatum. Habitatio caſtelli erat valde oneroſa, & animabus fratrum periculoſa atque damnoſa, ſed liberati ſunt inde ordinatione divina.

Columna ignea viſa ubi futura erat eccleſia S. Florentii.

38. Ex prioribus Salmurienſis eccleſiæ alumnis, quidam erat Girardus nomine, gibbo preſſus, ordine ceteros & vita tranſcendens, cui omnipotenti oraculo ſuper fluvium Thoerium, ubi B. Florentii futura erat eccleſia, illo præmonente qui humilia reſpicit, columnam igneam miræ rutilationis a terra uſque ad cœlum protenſam, felix contemplator aſpicere meruit.

Bellum inter Odonẽ Campanenſem & Fulconẽ ducem Andegavenſem.

39. Jam Salmurenſis locus, Deo fautore, plurimum nobilitatus non ſolum monachis ordinem inclyte tuentibus, ſed etiam quotidianis facultatum augmentationibus, jam Majori-monaſterio impar minime videbatur, jam quaſi caput aliorum cœnobiorum excreverat ſublimius; cum diſcordes motus ſubire cœperunt inter ODONEM cognomento Campanenſem, THEOBALDI comitis heredem, & FULCONEM Andegavorum ducem, Gaufridi Tuditis anteceſſorem. Tantum enim inter memoratos duces emerſit bellum, ut Odo ob Fulconis motum a ſuis parentibus Salmurum murorum ambitu jam munitum amplius muniret, & victualium & armorum munimentis firmaret, ut inde ſicut regnum ſuum defenderet. FULCO vero callidus ingenio, cum ELISABETH conjugem ſuam Andegavis poſt immane præcipitium ſalvatam occidiſſet, ipſamque urbem paucis defendentibus flammarum incendiis concremaſſet, Jeruſalem petiit, ubi paganis ſanctuarium Domini poſſidentibus, ad Crucem pro urina pigmentum in pixide paratum emiſit, barbamque flendo decerpſit; poſtea repatriare diſponens, Romam devenit, in quo itinere prædones quoſdam ſedem S. Petri violantes, & tranſeuntibus inſidiantes, aliis vitam, aliis vitæ ſubſidia rapientes, deſtruxit. Nam Rainerius comitis archiarius ducem prædonum ad feneſtras turris cum comite loquentem nomine Creſcentem, in pectore ſagitta perfodit, & turre ſic capta, patriam a prædantibus, ut papa Sergius expetierat, liberavit. Reverſuſque cum magnis laudibus pro peccatorum venia, ſicut ſpoponderat, Bellocenſe locavit cœnobium, & quas de Domini Sepulchro vel a ſede Romana detulerat illuc condidit reliquias, ſanctorum ſcilicet Laurentii archidiaconi, Chryſanti & Dariæ; ipſumque locum ODONI venerabili abbati S. Genulfi ad conſtruendum commendavit. Cui Fulconi cum a Burgolio uſque Ambaziacum in ripa Ligeris nullum eſſet domicilium, Turonus cum adeſſet, in ſilvæ opacitate manſiunculam ſibi concedi fieri ſimulative ab Odone comite expetiit ad ſuum canumque cubile: quam corilorum vimine intextarum, vallibus & armis præmunitam Odo comes inſidiatum ſe proſpiciens, ad evertendum accedens, repulſus eſt. Quod FULCO ut audivit, caſtrum inſtituens Lenniacum, quia Lennæ rivulo ſuperjacet, vocitatum, ad oppida quæſivit, quæ ſui priores varia ſorte acquiſierant leviora, præbuit introitum, hoc eſt Ambaziacum, Locas, *Julenſtrats*, Haia.

Fundatio monaſterii Bellilocenſis.

Prælium Pontilevenſe.

40. Anno quoque MXVI. feria VII. inter ODONEM & FULCONEM Pontelevenſe actum eſt bellum, in quo Andegavorum exercitus pene vaſtatus eſt, ſigniferque comitis Sigebrannus de Chimilliaco peremtus. Ipſe etiam FULCO Ambaziacum aufugit. Quod audiens HERBERTUS cognomento EVIGILA CANEM, Cenomannorum comes eo tetendit. Dumque cum ſociis Odo in Caro flumine a vado Cheſeaco belli plus leuca diſtante, membra

propter

Digitized by Google

propter æſtum lavarent, celerrime Cenomanenſes currunt, qui diſperſos atque laſſatos Francos ſole occumbente, illorumque inſuper oculos reverberante, iterato bello invadunt, infinitaque proſtrata multitudine victoriam penes Fulconem fecerunt.

Fundatio S. Nicolai Andegavenſis.

41. Quodam tempore FULCO comes ſecundo ab Jeruſalem reverſus, per Andegavis aulæ feneſtras columbam cementum ſæpe ferre & cavitatem cujuſdam petræ implere conſpexit. Tunc quod in maximo maris periculo voverat & mente tractabat, monaſterium S. Nicolai e veſtigio lapidis anno MXX. fundavit: dumque equum ſuum ad Meduanam aquam ſub caſtello S. Mariæ adaquatum mitteret, pavore valido equus cum ſeſſore percuſſus eſt. Tum comes: Propter hoc, inquit, ô inimice, modo monachos illuc mittam: quod & fecit, primuſque fuit abbas BALDRICUS ex Majori-monaſterio aſſumtus. Qui poſtmodum ſolitariam vitam eligens in eremum ſeceſſit: cujus ſucceſſor HILDINUS ex monaſterio S. Albini aſſumitur, & poſt eum ARRAUDUS.

42. Eodem tempore præerat Salmurienſi dominio GELDUINUS vir nobiliſſimus, natura ferus, armis ſtrenuus, forma decorus, longo baronum & equitum agmine conſtipatus, hoſtes finitimos armis penetrans, longinquos ſola fama deterrens. Quotiens FULCO Andegavorum comes per illius viciniam tranſibat, » metu conterritus aiebat: Fugiamus Salmu- » rienſe dæmonium; nam ſemper cum mihi » videor ante meum videre conſpectum. Denique illius virtute oppreſſus, tandem Salmuro copioſum exercitum admovit. Tunc Gelduinus nuntium ad Fulconem dirigit, ut trevas faceret. Fulco vero ut doloſus & cupidus hoc verbum fraudulenter interpretans, ſiſti jubet exercitum, & in locum Clementiniacum prius dictum caſtrum exſtruxit, quod Trevas nuncupavit, ad Salmurienſium reprimendam potentiam. Nam a priſcis Franciæ regum temporibus Andegavam atque Neuſtriam regionem libere tenentium, a caſtro Salmuro politiſſimam dominationem, vulgariter vicariam dictam, terminabat Gegina vicus. Tunc temporis in Montis-Buelli vertice, verſus urbem Turonicam, FULCO caſtrum firmiſſimum fecit, quod ODO comes cum exercitu magno obſidens, Fulco vero ex adverſo repellere nitens, viribus utrimque collectis, publicam condixerunt pugnam, ad quam Gelduinus cum Salmurenſibus, Cainonenſes quoque & Inſulani cum Francis evocati conveniunt. Cumque Fulco jam villam Brenoldem attigiſſet, obvium quemdam habuit, qui Francos multipliciores & multo numeroſiores nunciavit. Tunc Fulco Salmurum vacuum eſſe & ſolum recogitans, retro greſſum dirigit, Ligerique ac Vigenna tranſvadatis, cum gravi exercitu inſperate caſtellum obſidens, vi accepit, & a caſtro

Trevæ caſtri conſtructio.

Expugnatio & deſtructio caſtri Salmuri.

ruinam incendii funditus perpeſſuro reverendam patris Florentii glebam extraxit. Abbas autem FREDERICUS & monachi gravem conſiderantes exercitum, gravius metuentes flammarum incendium, aſſumto corpore ſancti patroni, & ſanctorum reliquiis, exierunt ſicut Loth de Sodomis, vel ſicut Abraham de Ur Caldæorum, anno MXXV. In hujus perturbationis miſeria ubique pallidi deſperatique erratice diſcurrentes, B. Docelini corpus frequentiſſimum virtutibus, oppidani ac monachi conclamando, quorumdam priſcorum more, ad portam orientalem hoſtibus opponunt, pauciſque qui remanſerant occidentalem valide defendentibus, irruentes per orientalem adverſarii Sancti corpus auferunt & abſcondunt, & cum multimodis ſpoliis ad ſedes ſuas devehunt: ſed ubi hactenus eſt obſcurum. Tria ſignorum præcipua tantum igni fuerunt ſubducta, ſcilicet *Vox Domini* vocatum, & aliud a ſeniore Gelduino compoſitum, necnon memoratum ab ejus filio Gelduino factum. Campana quoque argento permiſta, ſonora atque dulciſſima: quæ longe poſt in novo facto monaſterio in nocte Aſſumptionis ſanctæ Dei Genitricis, lecto ab abbate FREDERICO evangelio, ſuperpluvio tractu ſuper arcuatam turrem cadens, minutata, denuo ab aurifice Oldorico minus valens eſt conflata. Hora jam quaſi nona die calamitatis, paucos ſed tamen robuſtos repugnatores captos, manuſque poſt terga ligatos FULCO comes ante ſe minabat, continuum malum Fulconi & exercitui ejus ſæpius imprecantes. Quorum quidam vaſſus magnus & validus Gaſtho nomine, qui cum abbate GIRALDO dudum Jeruſalem perrexerat, ictu gravi a Fulcone percuſſus oculum amiſit. Caſtri vero præpoſitum AMERICUM cognomento PIRUM, viginti quatuor filios fratres germanos habentem, Doado incarceravit, qui poſtea latenter evaſit; filiique ejus nonnulli concapti, nam plures cum Gelduino exierunt, Andegavis pœnis attriti ſunt. Interim LX. fuiſſe dicuntur qui in tumultu eodem e ſqualoribus egreſſi, ignem oppido admoverunt, comite ſæpius clamante: S. Florenti ſine te concremari, meliorem enim Andegavis tibi habitationem extruam. Cum cujus gleba cum adjudicaſſet repetere Andegavum, ſuis ſanctum ferre non valentibus, a monachis delatus, quamdam in prorim protinus inſilivit, & ſic utcumque a Trevis per jus ſancti ultra eam non delaturus pervenit. Nam mirum in modum ſui cum tranſnavigare naucleri terram ſancti ſatagerent, videbatur eis, ut quo altius latebat unda fluminis, illic a ſabulo detineretur ratis, eo tranſcendente portum. Tunc cunctis viribus adniſi nullatenus digredi de finibus valuerunt ſancti. Sed ſimul ac dux cum reliquiis nulla conditione poſſe progredi, nec ſanctum a ſuo velle ſeparari monaſterio agnovit, impium & ruſti-

cum illum vocans, nullumque bonum ſibi velle fieri, ſpreta voti ſui Andegavis honoris cumulatione, continuo eas deſeruit, & abſque haud admiratione receſſit. Abbati vero ac monachis repetere ſtationem ſuam in Salmuro, ut prius, dixit: ſed illis multas ob anguſtias renitentibus, annuit orationi & ad prævidendum monaſterio locum aptum denotato tempore una cum conjuge ſe aſſerit advenire. Tunc monachi illum Beatum ſuſcipientes, gaudio cum ineffabili reduxerunt, ſanciente comite nihil agi ulterius violentiæ. Fratres igitur proni oratione emiſſa contra impetum fluvii levius ſunt retrogreſſi, quam antea naucleri illos copia remigii impellente fuerant derivati. Deinde ad eccleſiam S. Hilarii ad locum cui Cryptas nomen eſt impoſitum pervenerunt: ubi depoſito onere, tam metu quam itinere admodum fatigati reſederunt. Tunc conventu navigio Glonnam directo, FREDERICUS abbas & Letardus prior cum ſepteno ſimul fratrum numero tamdiu manere definierunt, facientes pro poſſe opus divinum, donec prædicto oneri electo in loco inchoaſſent receptaculum: omnem enim terram finitimam in Sancti jure poſſidebant. Quibus locum perquirentibus, nec mora præelectus a Domino locus eſt inventus, qui olim Bonali-vadum eſt dictus, ſecus Thoerii fluvium ad campum ſpinoſum, ubi anno MXXVI. menſe Auguſto illud magnificum, Deo auctore, novum cœperunt monaſterium: cujus fabricæ externus quotidie per diverſa operariorum numerus inſiſtebat: cumque per diem omnes ſollicite numerarentur, unus ſemper inveniebatur in opere, qui nuſquam apparebat in retributione. Huic ſtructuræ ſanctitate ac pietate præcipua HILDEGARDIS comitiſſa præſtantiſſimum contulit adjumentum. Suum inſuper carnetum retro B. Mariæ cryptam, favores ſeu adulatores vitando, ædificaverat: quæ cum diro mariti premeretur jugo, ſapientiſſimis actibus illius mitigabat ferocitatem.

Novum conſtruitur monaſterium.

In quo transfertur S. Florentii corpus.

43. Anno igitur MXXX. VI. nonas Maii, onus memoratum feliciter tranſtulerunt in novum monaſterium adhuc imperfectum in dextro membro, ſuper altare S. Johannis Baptiſtæ, ubi congregata eſt immenſa multitudo non ſolum affinium, ſed etiam longe poſitorum. Affuit quoque Tudites GAUFRIDUS Fulconis filius, cum ſuo patre ac matre & univerſis Andegavorum primoribus. O quam pulchro & mirabili modo antiquum nomen Bonali-vadum huic eximio competit loco, quoniam qui huc bono vadent animo, ad ſolidum tranſibunt de lubrico, ad lucidum ingredientur de tenebroſo. Enimvero vadendo ad conſortium inibi commorantium, ad æthereum vadent contubernium.

Salmurii obſidio.

44. Interim GELDUINUS audito quod a Fulcone captum eſſet Salmurum, anxius & dolens ODONEM comitem cœpit rogare ut continuo exercitum Salmuro applicaret: ſed ille cœpta nolens omittere, ſpopondit ſe, ſi Salmurum non poſſet, aliud caſtellum Gelduino reſtituere. Poſt menſem dierum ODO comes Salmurum obſedit; ſed incluſi fortiter reluctantes, machinam quam ex lignorum congerie Franci paraverant, incenderunt. Quod comes ægre ferens, tædio laboris & vindemiarum inſtantia, Francos ad ſua dimiſit. Poſt aliquantulum temporis ODO comes & filius ejus THEBAUDUS cum multo exercitu iterato Salmurum obſederunt: qui prope cœptum novum monaſterium in clauſo vinearum tentoria fixerunt. Tandem in colloquio monachorum Andegavenſis & Bleſenſis comites diffinierunt, ut Odo Salmurum relinqueret, & Fulco Montem-Boellum deſtrueret. Quo facto, Gelduinus ab Odone Calvum-montem recepit. Tunc Gelduinus reminiſcens patroni ſui Florentii ex ipſius inſtitutione Pontelevis abbatiam fundavit: ubi memoratum ANSBERTUM cum quibuſdam e fratribus regulariter inſtitutum, a noſtro cœnobio eductum abbatem præfecit. Qui diu ipſum locum feliciter extruens, feliciuſque gubernans, caſu Turonis apud Majus-monaſterium decedens ſepultus eſt. Denique FULCO comes verſus Toarcenſes in jus S. Florentii caſtellum ex monte & nido *Falconem* nuncupatum inſtituit: quod XII. coacti a monachis Eſpenam degentibus cum aliis operariis peregerunt. Cujus loci adminiculator prælibatus VITALIS nepos abbatis Giraldi, rapinis inhians, inde monachos expulit. Qua de cauſa præda non modica militari manu Glonnam deducta eſt: quam Vitalis omni emendatione pollicita recepit; ſed ipſe promiſſa tamquam mendax præteriens, monachos S. Florentii duos illuc ab abbate Frederico ſicut prius tranſmiſſos etiam inſectando effugavit. Subſequenti tempore quemdam Eſpetuam parrochiæ potentiorem, nomine Jovinum, Auſterius caſtri Mauritaniæ dominus cepit: cujus captionis anxii monachi. *

Fundatio abbatiæ Pontiſlevii.

**Hic videtur aliquid deſiderari.*

45. Denique BUDICUS Nannetenſium comes, cum ipſe ac ſui prædeceſſores Andegavenſium comitibus ſervire ſolerent, quibuſdam cauſis incurrentibus contraria cœpit agere ſervus in dominum. Fulco vero cum filio Gaufredo & uxore Agnete, quam defuncto viro ſuo Aquitanorum duce anno MXXX. inceſto conjugio duxerat, Glonnam montem tetenderunt, & in occidentali parte montis caſtellum determinaverunt: quod excidium monachi cum habitatoribus reverentes, multis precibus ne caſtellum ibi fieret comitibus perſuaſerunt. Qui comites paululum cedentes, priſcam defenſionem duarum eccleſiarum cimiterium ambientem, quod ritu veteri crux ad Orientem & alia ad Occidentem ſita propter infractiones præmonſtrabat, conſtruxerunt, & monachis ad cu-

Digitized by Google

ſtodiendum dimiſerunt. Aggerem quoque in proſpectu monaſterii cum turre lignea erexerunt : quod caſtrum cum officinis clauſtri duo monachi Glonnenſes, Therbaudus præpoſitus & Albaldus cellerarius, lapideo robore concluſerunt, qui per annos circiter LX. mirabili inſtantia ipſum locum gubernaverunt & inſtauraverunt. Omnes antea conſuetudines ſeu redhibitiones tam in terra quam in Ligeris aqua, ut antiqua confirmatione ſtatutum erat, S. Florentio cedebantur. Unde illi comites partem aſſumſerunt, partemque monachis reliquerunt. Telonium autem aquæ Ligeris omnium navium ſeu calannorum ſurſum inferiuſque euntium, totum cum eſſet monachorum, præter ſolummodo quartam partem magnarum navium duobus aut pluribus lignis compoſitarum, ipſi comites totum prædictis abſtulerunt monachis. Quod cum monachi nimis dolerent, contra impiiſſimos tyrannos nihil dicere auſi ſunt. In prædicto autem comitis aſilo clientela comitis illic commanens, rapinis & cædibus inſiſtebat, & ſeditioſa in monachos & eorum homines augebat. Sæpe enim ipſius cœnobii portæ ſanguine fœdabantur, & per totum oppidum & in clauſtro ſagittis volantibus homines vulnerabantur, Sed tandem domni SIGONIS abbatis ac ceterorum fratrum precibus, memoratis comitibus defunctis, turris & prædicta firmitas a GAUFRIDO minore Gaufridi Martelli nepote deſtructa eſt. Additum eſt etiam ut idem caſtellum omnino ſub dominatione maneat monachorum, excepto quod aliena non introducatur perſona. Alia vero dudum ſub veteri caſtello domus ab HILDEGARDE comitiſſa ædificata in valle fuerat, ſed hac exſtructa, illa deſtructa eſt : quod Budicus comes Nannetenſis non æquanimiter ferens, cum exercitu advenit, ſuiſque mox per paſcua ad prædam concurrentibus cum reliquis, quantum ex burgo potuit incendit atque vaſtavit; ſicque diſcedens non quantum voluit malum peregit. Quod ultum fuiſſe inter alios ſenſit nobilis quidam juvenis SIMON miles tunc XXX. boum inde raptor & poſſeſſor, demum cæcus factus & contractus, uxorem ſtrenuiſſimam ſibi adjungens, amplius quam L. annos pecunias augmentando, poſtea vivens, aliorum manibus vel equa ſua vehebatur, peccatique ſui memor, monachis S. Florentii apud Bonovrium ſibi vicinantibus beneficia plurima contulit. Sed quia ſuper ſeniore Florentio interſeruimus mentionem, de ipſius reſtitutione aliquam reddamus rationem.

De reſtauratione monaſterii Glonnenſis.

46. A deſtructione igitur monaſterii S. Florentii, quæ facta eſt a Nemenoio Britone, ſeu ab adventu Normannorum, quod utrumque factum eſt regnante Carolo-Calvo, uſque ad tempus illud, quando relatum eſt corpus S. Florentii a Tornaco per Abſalonem monachum, & in caſtro Salmuro reconditum, quid actum ſit de monachis qui tunc diſperſi fuerunt, quove abierunt, ſeu qualiter poſtea converſati ſunt, nobis omnimodo incognitum habetur, niſi hoc quod in noſtris cartis reperimus; poſt ſecundam deſtructionem hujus cœnobii a Normannis factam, quod monachi cum corpore ſancti Florentii, juſſu piiſſimi regis Caroli in partibus Franciæ, ad locum S. Gandulfi, quem idem præcellentiſſimus rex jam pridie huic loco contulerat, poſt combuſtionem hujus loci a Nemenoio Britone illatam, abierunt, ſed quomodo exinde migraverunt, & ad Tornacum perrexerunt omnino ignoratur. Et hoc habemus certum, quod iſtud S. Florentii monaſterium deſertum fuit & deſolatum, & omni humana habitatione vacuum. Arbores in eo creverunt, ſues agreſtes & cetera animalia agreſtia converſationem in eo habuerunt, & ubi ſolebant audiri voces monachorum laudes Deo canentium, audiebantur nihilominus balatus atque fremitus quorumlibet agreſtium animalium. Altaria omnia quæ Deo fuerant conſecrata, violata ſunt atque confracta; ſub qua deſtructione maceriæ veternoſæ hedera repletæ non multæ altitudinis clauſtri ſpatium quadrifarie claudebant, portentantes quatuor magnas domos ibi fuiſſe, diverſis miniſteriis attributas. Quæ maceriæ a domo dextro membro contra meridiem adhærenti ad orientem extenſæ, infirmorum officinas viridariumque continebant : ſed quoniam modernis uſibus erant diſcordes, ad mediocrem conventum, pluribus everſis manſionibus, conſtituerunt duos propter domorum fundationem puteos, unum in refectorio, alterum in cellario, obturantes alios, foderunt.

Dedicatio eccleſiæ Glonnenſis.

47. Anno igitur Incarnationis Dominicæ MLXI. indictione X. epactis XXVI. concurrentibus VII. ciclo lunæ XIV. termino Paſchæ V. idus Aprilis, die Dominico Paſchæ XVII. calendas Maii. Menſe Junio XVIII. calendas Julii dedicatum eſt monaſterium S. Florentii ſenioris a domno EUSEBIO Andegavorum epiſcopo, in honore S. Salvatoris & S. Florentii confeſſoris, eadem videlicet antiqua dedicationis ejuſdem monaſterii dignitate confirmata. Altaria vero ipſa denuo ſunt conſecrata, ſed additum eſt aliquid ab eodem venerabili pontifice in unoquoque eorumdem altarium, quod antea non fuerat. Nam quod ante erat ſolummodo ſanctorum martyrum Dionyſii ſociorumque ejus, nunc ſimul eſt omnium martyrum. Quod olim erat tantum S. Stephani protomartyris, modo ſimul habetur omnium ſanctorum. Quod erat S. Johannis-Baptiſtæ, nunc eſt & Evangeliſtæ & omnium ſanctorum apoſtolorum. Et quod erat S. Radegundis, nunc eſt ejus & omnium virginum. Quod erat S. Martini, nunc eſt ejus & omnium confeſſorum. Tria vero ſunt in eadem æde altaria, quæ ſine

Digitized by Google

aliquo additamento ſunt reconciliata atque benedicta. Id eſt altare Dominicum quod eſt proprie S. Salvatoris, & altare capitis quod eſt S. Florentii, tertium autem eſt S. Hilarii Pictavorum pontificis. Cauſa hujus ſecundæ dedicationis fuit, quod idem monaſterium olim a Carolo Magno conſtructum, & a ceteris regibus nobiliter ſublimatum, poſtea a Nemenoio Deo odibili Britone crudeliter legimus incenſum. Nam cum ad illud uſque tempus, Britones regibus Franciæ ſervire ſoliti fuiſſent, ipſe primus quamvis non de regibus, nec de regali, ſed de ignobili progenie ortus, contra Carolum-Calvum ſe erexit, & ei ſervire contemnens, Rhedonenſes Nannetenſibus jungens vicit, ſicque monaſterium a patre Ludovico & ab avo Carolo-Magno fundatum atque nobilitatum aggreſſus incendit atque vaſtavit; ſed a ſancto cui iſdem locus olim fuerat divinitus conceſſus, inviſibiliter percuſſus, data non minima pecunia, damnum quod ſancto intulerat, quantum potuit emendavit. Verumtamen ſignum ſuæ percuſſionis ſemper ſecum habuit, nam quamdiu vixit claudus permanſit.

Reginaldus Andegavĕſis ſcholæ magiſter ſcribit miracula S. Florentii.

48. Hoc in loco multa magna fiebant antiquitus miracula: ideoque ſabbatorum diebus maximus illic infirmorum agebatur concurſus, ex quibus Raignaldus vir ſingularis exempli & Andegavenſium ſcholarum magiſter, FULBERTI epiſcopi doctrina eruditus, Frederici abbatis monitu, S. Florentii miracula cum præfatiuncula, ſcilicet ab *Ardente puero in metallica regione* uſque ad *ſauciatum ſpina in Arvernica patria* deſcripſit. Illa quoque reſponſoria temporibus domni ROBERTI abbatis, quia non eis grata erant, idem Raignaldus nova, qua nunc utimur verborum ſerie compoſuit. SIGO vero Carnotenſis eccleſiæ decanus, ipſiuſque Fulberti cum ceteris a puero doctor, cantum fecit. Duos quoque hymnos ipſe Raignaldus dictavit: *Canat chorus fidelium*, & *Sancte confeſſor*.

49. Sub prædicto monte Glonna eſt memorata B. Dei Genitricis eccleſia, Mariolum * dicta, cujus ante frontem Hiberis * fluvius decurrit, per quem quondam æſtiva amnis tenuitate duo collegæ ruſtici pecudes ad paſcua deducebant, piſcemque magnum percham vocatum, unus illorum intuens, & ad profundiora ſequens, ſignum aureum fere centum librarum pedibus offendit, calciariamque primo putans ad anſas ſignum eſſe cognovit: adſcitoque collega cymbalum foris trahunt, & aurum cognoſcunt, dolique ignari, Galoni Glonnæ priori notificatum præbentes, ab eo terræ borderiatam loco muneris recipiunt: quod audiens BUDICUS Nannetenſium comes, a curia Fulconis Andegavorum comitis revertens, monachos qui tres aut quatuor ibidem commanebant conveniens, idem ſignum utpote illorum, ſicut ſui prædeceſſores, adhuc dominus, minarum improbitate pro decem libris denariorum extorſit. Conſtat ergo hanc perpetuæ Virginis Mariæ antiquam eccleſiam juris eſſe ab antiquis temporibus S. Florentii, ſervitricibus ſanctimonialibus opulentam*, claramque virtutibus: quæ gentis maritimæ procella, ad quamdam ſuarum refugerunt eccleſiam, ob quamdam illarum ſororem abſentibus ceteris a quodam ſtupratam: quod quia delirando commiſſum eſt, aliis ad iracundiam provocatis, *Delire* eſt vocata.

* *Marillais.*
* *Evre.*

50. In prædicta S. Mariæ ad Mariolum eccleſia, fuit quædam ejus imago Dominum amplectens brachiis: quam cum fur ultra Iberim, unde venerat, ferre voluiſſet, & aquam tranſire non poſſet, ſuo imaginem volens nolens reſtituit loco. Hic fuit quidam presbyter nomine Jovinus, qui nocte in caſtello jacens in lecto, ſerviebat enim ad crucifixum caſtro incluſis, ſicut in hac fundatione ſtatutum eſt, nunc ad memoratæ eccleſiæ plagam, nunc & B. Florentii ſigna, aliique viri religioſi ſæpius audierunt, alioſque non audientes ſi id audirent perquiſierunt. Qui presbyter capellam S. Johannis Baptiſtæ in valle ſuper Iberim ſitam conſenſu monachorum, ob annuam inundationem deſtruxit, & in monte illam tranſtulit, jamque prope perfecta, ſeneque defuncto cuidam viro in viſu a ſanctis, Surge, inquit, & S. Johannis eccleſiam deverſam reædificare ſatage: quia non Dei eſt voluntas illam deſtructam permanere: qui pro negligentia inſanus factus eſt. Deinde admonita religioſa mulier Alberga nomine, eccleſiam ſuo loco reſtauravit, in qua juxta maceriam dexteram ſarcophagum aperuerunt, anulumque aureum cum digito & catholum argenteum & quinque ſolidos antiquæ monetæ argenteos invenerunt, nomenque Rainaldi ſcriptum erat in anulo. Tunc oſſa rapientes, humo ſicut & innumera operuerunt. Erant enim cimiteria mauſoleis lapideis plena terra obtecta, quæ abſtracta confringentes in ædificiis imponebant, vel in calcem fundebant.

Corporalia in igne illæſa.

51. Quodam æſtivo tempore in eccleſia S. Mariæ, quæ Mariolenſis vulgo dicitur, res accidit talis. Nam Dei permittente judicio, domus Rainaldi cognomento Mauzelli eidem eccleſiæ adhærens, ab igne apprehenſa eſt, nulloque penitus defendente, eccleſia quæ tota, præter vetuſtiſſimas macerias, erat lignea, ab igne eſt conſumta. Poſt paucos vero dies eccleſia jam ex parte aliqua de immenſitate carbonum mundata, quidam clericus juvenis advenit, nomine Johannes, cognomento Foreſtarius, clavos & firmaturam arcæ, quæ juxta altare erat, requirens: Qui repente corporalia, ubi presbyter tunc nomine Thebaudus myſteria ſacrificabat, invenit. Reliqua tam veſtimenta quam libros vel calicem cum ipſa arca combuſta & ad

Digitized by Google

nihilum penitus redacta, corporalia candidiſſima apparuerunt, in unius tantum capite parvum ſignum ignis remanente ob fidem credulis intimandam. Quod mox palam facto, a domno abbate GUILLELMO & fratribus juſſum eſt, ut numquam deinceps in uſu exiſterent, ſed inter ſanctorum reliquias ſervarentur.

Latrones divinitus puniti.

52. In ſequenti vero quadrageſima, in quinta ſcilicet hebdomada, in caſtro ſancti Florentii duo latrones occulti venerunt: qui cum tam in foro ſabbato, quam in Dominica Ramis Palmarum, ubicumque poterant plurimorum burſas truncarent, clamore facto poſt ſermonem in cimiterio præfatæ eccleſiæ B. Mariæ, ubi tunc ad crucem buxatam monachi venerant, a Giraldo S. Petri preſbytero validiſſime ſunt excommunicati, moxque ſicut erant inter ceteros ad invicem diviſi, pallere cœperunt & contremere: qui ita detecti capiuntur, ligantur, diſtrahuntur; ſed tamen ut ſalvis membris dimitterentur, Benedictus prior & monachi præceperunt.

Theutbaldus ſecretarius punitus ob extinctam candelam ardentē ad altare S. Florentii.

53. In quodam ſabbatorum die, in nocte vergente, quædam mulier devotionis inſtinctu candelam ſuper altare S. Florentii matutinale obtulit, quam Theutbaudus ſecretarius tollens ſuper quoddam artificium ad hoc factum ardentem affixit. Cogitans autem aliis horarum neceſſitatibus ipſam candelam poſſe reſervari, dum ad eam extinguendam vellet accedere, arripitur timore. Quod iterum attentans, iterato fremit timore. In tertia vice tantæ timiditatis ſe in cogitatu reprehendens, audacter ad lucernam accedit. Sed extenſa manu ad extinguendum, antequam eam contingeret, valide ab inviſibili in maxilla percuſſus eſt: qui quaſi ſemivivus cadens in terra, tota nocte ibi jacuit, cui digitorum veſtigia per plures poſtea dies in maxilla nigra apparuerunt. Mane vero facto die Dominica, Theobaldus idem a loco percuſſionis inter duo altaria infirmorum domo ſublatus, vix per menſem convaluit.

De variis tumulis repertis.

54. De illis tribus tumulis qui inter duo altaria, matutinale ſcilicet & Dominicum, inventi fuerunt tempore domni FREDERICI abbatis, hæc ratio reddenda eſt noſtris ſucceſſoribus. Mauſoleum S. Florentii in quo ſanctiſſimum corpus ejus ſepultum fuit, ibi a majoribus & prioribus noſtris ſciebatur, & a parte pedum per foramen parietis cernebatur. Duo vero tumuli, qui hinc & inde apparent, inventi fuerunt, paululum in retro traxerunt: quos cum inveniſſent ſcrutati ſunt ſingulos, & invenerunt oſſa miræ pulchritudinis, ſed cujus eſſent [ſcire] nequiverunt. Nulla enim erat notitia, nulla epigrammata indicantia qui eſſent, qui in tali ſanctuario ſepulti fuiſſent. Quorum nihilominus invenerunt ſarcophagum non cum illis tribus, ſed ad lævam juxta maceriam videlicet ſub feneſtra rotunda: de quibus omnibus hoc fiducialiter dicere auſi ſumus, quod magni apud Deum credebantur eſſe meriti, qui tam honorifice meruerunt ſepeliri. Tumulum quoque longo poſt tempore haud longe a monaſterio cum aperuiſſent, quoddam philacterium ſuper pectus defuncti invenerunt, quem cum ceteris in monaſterio collocaverunt. Alium vero in loco quo domus infirmorum, quæ in veteri clauſtro ſita eſt, aperientes, ſpatam cum vagina juxta eum invenerunt: quem comitem aut magnum potentem fuiſſe æſtimaverunt: quia antiquitus perſonæ cum ſigno ſuæ potentiæ tumulabantur; mulieres quoque cum armillis & inauribus & annulis variiſque ornamentis. Firmatus etiam S. Florentii monachus, dum quoddam ſarcophagum, oſſa ut de ceteris erepturus, aperuiſſet, funditus lumen amiſit. Tertioque die, duce Pino, ad ſarcophagum veniens, Deo ſepultoque veniam petiit, vovens ſe ulterius ſepulcrum alicujus numquam effracturum, lumen recepit. Nunc ad novum ſancti Florentii locum redeamus.

Nota.

Dedicatio eccleſiæ novi monaſterii.

55. Poſtquam illud magnificum operis ædificium Deo juvante eſt perfectum, convocavit abbas FREDERICUS quatuor epiſcopos ad dedicationem; ARNULFUM Turonenſem, HUBERTUM Andegavenſem, ISEMBERTUM Pictavenſem, GALTERIUM Nannetenſem; affuit & GAUFREDUS Andegavenſium comes cum honorabili matre ſua HILDEGARDE & conjuge ſua, nomine AGNE, & cum eo multi viri nobiles, necnon populus utriuſque ſexus infinitæ multitudinis, abbates & monachi, & clerici quorum non eſt numerus. Tum dedicata eſt eccleſia in honore ſanctæ Trinitatis, & honore ſanctæ Mariæ ſemper virginis, & in memoria B B. apoſtolorum Petri & Pauli, & S. Florentii confeſſoris. Anno Domini Incarnationis MXLI. facta fuit iſta dedicatio. Pauperes erant utræque S. Florentii eccleſiæ, ſed ditavit eam jam dictus paſtor textis, crucibus, libris divinæ auctoritatis atque calicibus & aliis eccleſiaſticis ornamentis. Ob ejus induſtriam commiſſa eſt ei abbatia S. Juliani Turonenſis per plures annos.

Detectio SS. Lupantii & aliorum.

56. His temporibus ſanctiſſimus Lupantius in monaſterii ſui choro humatus jacebat incertus, præſtans multis remedia ſanitatis: qui fodiendo quæſitus, & inter alios inventus eſt, quorumque eſſent corpora in ſingulorum tumulis repertæ litteræ demonſtrabant. Levati ergo honorifice ſanctus ſcilicet Salicus & S. Lupantius, necnon ſancta Lachia & S. Coremarus: in crypta majori ſub altari ſunt cum ſarcophagis depoſiti pridie nonas Maii.

De Bellaio & Griſcia ejus conjuge & de eorum filiis.

57. Eodem tempore BELLAIUS dominus Moſterioli caſtri defunctus eſt. Cujus corpus abbas FREDERICUS & Letardus prior afferentes in locutorio, quo pedes pauperum abluuntur, honorifice ſepelierunt. Hujus conjux vocabulo GRISCIA poſtea Andegavenſis comitiſſa,

annuentibus filiis ejus, Giraldo Andegavis in cœna Domini cum aliis interfecto, & Rainaldo multo poſt Remenſium archiepiſcopo, dedit S. Florentio terram in territorio Pictavenſi apud Triangulum caſtrum, aliaque plurima beneficia ipſa Griſcia comitiſſa S. Florentio conceſſit. Sed & memorata Agnes comitiſſa dedit S. Florentio locum qui Foſſas dicitur, ſitum in pago Pictavo, qui ſanctæ Crucis monachabus antea extiterat, adaugens plura quæ illarum non fuerant, concedentibus Petronilla abbatiſſa cum monachabus filiiſque ſuis comitibus Guillelmo & Guidone, fide etiam ſpondentibus hoc donum numquam violaturos. Multa quoque prædia ibidem monachi S. Florentii a pluribus magna pecunia emerunt. Miles quidam Dominicus Sigebrandus de monte Gliſiaco ejuſdem loci S. Hilarii eccleſiam cum rebus ad eam pertinentibus S. Florentii monachis tradidit. Girorius quoque quidam *Vaſſais* territorii Lauduni communem judicem, ut aperiret pulſanti, S. Florentii in eccleſia, ipſo poſtulante, a domno Frederico monachus conſecratur. Qui pro ſuæ animæ redemtione eidem loco contulit eccleſiam S. martyris Ciſtronii: ſanctiſſimi Clementini eccleſiam ſtupendorum miraculorum frequentia inclytam, Guido de Valle ſepefato ſancto conceſſit.

58. A tempore vero Normannorum uſque ad abbatem Fredericum, abbatia S. Florentii ſub poteſtate ſeu dominatione comitum primogeniei Theobaudi fuit. Antea vero uſque ad deſtructionem quæ facta eſt a Britonibus ſive Normannis, non quoſlibet alios, ſed reges Francorum habebat dominos. Idem certe ſanctus confeſſor habuit nonnullas poſſeſſiones in diverſis provinciis, quas quia tempore prædictæ Normannicæ ſeu Britannicæ perſecutionis amiſerit, viſum eſt nobis & multis aliis, de quibus notitiæ tantummodo atque cartæ apud nos remanſerunt, quæ nobis indicant qualiter illas ipſe ſanctus acquiſivit, ſed indicare neſciunt quomodo eas amiſit. Regit autem domnus Fredericus congregationem ſibi commiſſam annis triginta quatuor & uno menſe diebus tribus. Requievit in Domino IV. calendas octobris, magnum luctum gregi ſuo relinquens MLV. regnante Henrico rege, conſule Gaufrido, Euſebio pontifice.

Sigo abbas.

59. Huic ſucceſſit domnus abbas Sigo, vir valde venerabilis, IV. calendas Novembris, columbina ſimplicitate præditus, liberalibus litteris, grammatica, dialectica, rhetorica, arithmetica, muſica, & ceteris artibus per omnia imbutus, & inſuper litteras hebraicas & græcas peritiſſimus legendi & ſcribendi. Hic bibliothecam noſtram, pſalterium, miſſales, textus, epiſtolas Pauli, Actus apoſtolorum ad unguem correxit & emendavit. Totum ſtudium ejus fuit in meditandis ſcripturis ſanctis, caritatem & miſericordiam omnibus præbens, eleemoſynis largus, amator fratrum, & ut filios diligens, infirmitates animarum & corporum ſpirituali & corporali medicamine curans. Erat enim gaudens cum gaudentibus, & flens cum flentibus. Siquidem quotienſcumque illi ad percipiendam pœnitentiam quis lapſum ſuum confeſſus eſſet, ita flebat, ut etiam illum flere compelleret. Videbatur enim ſibi cum jacente jacere. Cauſas autem criminum quas illi confitebantur, nulli niſi Domino ſoli, apud quem intercedebat loquebatur. Bonum relinquens exemplum poſteris ſuis, ut interceſſores magis ſint apud Deum, quam accuſatores apud homines. Omnibus omnia factus eſt, ut omnes ſalvos faceret, & quid dicam de eo? Summæ poteſtates hujus ſæculi, comites, epiſcopi & abbates, præcipui clerici ut prudentem, & veræ ſimplicitati deditum honorabant & mirabantur. Domnus abbas Hugo Cluniacenſis cœnobii, vir valde venerandus, magiſtrum ſuum eum eſſe dicebat, & quaſi ſuperiorem ſe conſpiciebat. In Francia & in Aquitania, & in Italia ejus fama volitabat. Suo tempore eccleſia noſtra multum dilatata eſt in acquirendis poſſeſſionibus, & eccleſiis, & in perſonis nobilium clericorum & laicorum ſæcularem vitam relinquentibus, & ob famam tanti viri & noſtri loci ad Deum concurrentibus. In ornamentis quoque pulchris conſtruendis de auro & argento circa duo altaria quæ ſunt in presbyterio, ut domnus abbas Fredericus, ſagax fuit.

Merſum aquis piſcatorem e vitæ periculo eripit.

60. Quodam tempore venerabilis Sigo abbas, a Salmurenſi ad Glonnenſe cœnobium navali remigio per Ligerim deſcendebat; venitque ad locum quo Meduana fluvius ad Ligerim conjungitur, ibique quamdam ad inſulam die inclinata diverterunt; quæ autem corpori ad victum erant neceſſaria quærentibus, piſcator quidam cum piſcibus ultra amnem advenit, & accepto pretio, cum ſervientibus abundantiſſime refectus eſt. Piiſſimus vero paſtor ad familiam ſuam reficiendam quædam ei juſſit dari, cum quibus dum alacer rediret, nocte terras obumbrante, cum navicula ſubmerſus eſt. Proinde clamore exorto, propter noctem eum quærere deſiverunt. De vita illius deſperati anxius abbas, totam in mœſtitudine tranſegit noctem: mane itaque facto, in ſummitate pali cujuſdam excluſæ a periculo ereptus ſalvus inventus eſt. Requiſitus autem qualiter id ei accidiſſet, reſpondit ſe in aqua merſum, abbatis memorati pannis protectum ab undis, & baculo ſuo ſuſtentante, illo adduxiſſe ſalvum. Idem enim abbas ſemper in manu geſtabat baculum, facto more peregrinorum, vexabatur enim calculi incommodo, pro cujus gravedine ex hac vita receſſit.

61. Cum Normannus de monte Rebelli minoris dominus, cum Andegavenſium co-

Digitized by Google

Normannus S. Florentio infeſtus per merita Sigonis abbatis vincitur.

mite diſcordatus, illius terras, eo quod remotæ eſſent, nequiret devaſtare, Glonnenſis cœnobii tellurem, quæ ſub comitis erat tutela, promiſit invadere. Quod reverendus abbas SIGO ac reliqui fratres Glonnenſes cognoſcentes, duos ex ſuis monachis ad eum dirigunt, expoſcendo miſericordiam. Qui cum non minus quam M. promiſſis ſolidis a Normanno remedium poſſent invenire, Glonnam reverſi ſunt. Tunc SIGO pater venerabilis ad eum venit, ſupplicans tyrannum. Cumque ei quingentos ſolidos perdonaſſet, de mille, abbas adhuc precibus inſiſtens, ejus ſe pedibus ſtravit; ſed largiorem miſericordiam non inveniens, receſſit ad villam quamdam S. Florentii, quæ Bornus dicitur, prandii cauſa illi præparati. Guinibertus vero nihil ibi refectionis ſumens, concitus Glonnam accurrit, omnibus ſub præconis voce indicens, ne propter cujuſquam raptoris vocem clamoris in campis ullus exiret. Facta autem cum tyranno * licet gravem egreſſus, agebat equidem tunc nuptias, ſororem BOELLI Nannetenſium comitis viduam ducens uxorem; juſſit ſuis ut ſimulata via quaſi in terram S. Florentii pergerent, ſicque retrogradum revertentes, ex terra montis S. Johannis inſperatam multam vi raperent prædam. Quod advertens RODULFUS montis Rebelli majoris vicecomes, erant enim eo tempore ambo caſtella pene contigua, quantum ſuorum potuit aggregans, per ripam Hiberis fluvii ſuos quoſdam in loco dimittens, accurrit ad S. Florentii monaſterii portas, introſpiciens repente Johannem monachum tunc ſecretarium, neſcio quid operis agentem in monaſterio, aſpiciens ſæpe eum ferociter, monachum inclamitando ad ſe evocans, ignorabat ejus proprium nomen, ut S. Florentii illi aliquod vexillum daretur, contra ejus & ſuos inimicos ad bellum ferre volens, ut vulgariter vocamus ad Voariam. Quo illico accepto, hoſtes cum maxima præda redeuntes, ad quercum Arbaldi invenit, & validam ex eis ſtragem fecit, ceteriſque turpiter fugatis, ſeu raptis, duos etiam Normanni fratres cepit. Affirmabat quoque ipſum domnum abbatem ſe vidiſſe baculum ſuum geſtantem in ipſa acie candidis reveſtitum veſtibus, ipſumque ſe * viciſſe. Cum magno ſacramento ipſe NORMANNUS aſſerebat monachis aliiſque quam plurimis ſe tam perſpicaciſſimæ profunditatis ingenii virum non vidiſſe.

Hic videtur aliquod verbum deeſſe.

* *f.* ſe juviſſe.

Reſtauratio regularis obſervatiæ in S. Melanii monaſterio.

62. Tempore memorati Patris accidit apud urbem Redonicam, quod abbatia S. Melanii ad tantam paupertatis extremitatem redacta eſt, quod vix uni monacho, qui ibidem ſolus remanſerat, inopis vitæ neceſſaria ſupereſſent: cujus eccleſiæ caſum illuſtris comes Britanniæ GOFFRIDUS cognomento BASTARDUS cum dolore percipiens, conſilio & hortatu venerabilis uxoris ſuæ BERTHÆ, Salmurum ad memoratum abbatem nuntios delegavit, obſecrans & multa ſupplicatione implorans, ut prætaxatam abbatiam reformaret, eamque velut propriam in perpetuum poſſideret. Tunc reverendus pater, communicato fratrum conſilio, precibus comitis adquieſcens, ſæpe dictam S. Melanii abbatiam de manu ipſius comitis ſub firma ejus donatione jure perpetuo poſſidendam ſuſcepit, eique fratrem EVENUM illuſtrem genere, ſummæ religionis & induſtriæ virum, abbatem præfecit. Hic igitur EVENUS ſuſcepto abbatis officio, circa locum ſibi commiſſum tanta vigilantia deſudavit, ut eum ſub brevi tempore ordine, & monachis, & domorum ædificiis, & libris, & ornamentis quam pluribus ampliaret. Cognita igitur ejus ſagacitatis induſtria, & per totam provinciam divulgata, & aſſenſu comitis, poſtulantibus clericis, acclamantibus laïcis in archiepiſcopum Dolenſem promotus eſt; ſicque duplicis honoris radio archiepiſcopus pariter & abbas toti Britanniæ coruſcavit. Cum autem viginti ſeptem annis in regimine abbatiæ ſtrenue præfuiſſet, ad diem extremum perveniens, intra monaſterium cujus impiger reſtaurator extiterat, cum multo planctu omnium eſt ſepultus. Poſt multum vero temporis, tempore venerandæ memoriæ GUILLELMI abbatis ejuſdem monaſterii, accidit ut concors fratrum congregatio ejus ſepulchrum gratia relevationis effoderent: qui ſuperpoſito lapide revoluto, tabulam plumbeam ad caput ejus invenerunt, litteris inſcriptam ſub verbis talibus:

Evenus abbas S. Melanii deinde Dolenſis archiepiſcopus.

Anno Dominicæ Incarnationis MLXXXI. *Romano pontifice Gregorio* VII. *conſule Redonenſi Gaufredo & Silveſtro epiſcopo*, VII. *calendas Octobris obiit domnus Evenus Dolenſis archiepiſcopus & abbas S. Melanii, vir ſtrenuiſſimus, omniumque morum honeſtate præclarus, pater piiſſimus, cœnobiique hujus reſtaurator mirificus. Namque ut primum abbatiam ſuſcepit, unum tantummodo in ea monachum reperit, infra vero* XXVII. *annos, quibus monaſterio præfuit, in tantum congregatio crevit, ut die obitus ſui perfectus numerus centum fratrum ibi remanſit. Idcirco credendum eſt eum a Domino non tricenum, nec ſexageſimum, ſed potius centeſimum percepiſſe fructum.*

Sigonis obitus.

63. Præfuit autem venerabilis pater SIGO in regimine hujus abbatiæ annis XIII. menſibus VII. diebus XX. Tandem vero cum jam plus morum quam annorum maturitate caneſceret, placuit patri gratiarum & luminum granum ſuum, quod jam albeſcebat ad meſſem, in horreo felicitatis recondere, & militem qui jam legitime certaverat, honore pariter & gloria coronare. Sic ergo in ſenectute bona, plenus dierum non noctium, cujus vita tota fuit diei non noctis, II. idus Junii feliciter migravit ad dominum. Cujus venerandam corporis glebam fratres

Digitized by Google

quos doctrina & religione plenius informaverat, juxta prædeceſſorem ſuum Fredericum retro altare crucifixi cum honore debito tumularunt. Recte etenim juxta crucem meruit ſepeliri, cui ſemper affuit gloriari niſi in cruce Domini noſtri Jesu Christi.

Guillelmus abbas.

64. Poſt exceſſum venerabilis vitæ Sigonis, quidam bonæ indolis adoleſcens, Guillelmus nomine in abbatem præficitur, quem claritudo natalium & religioſa morum flagrantia ceteris inſtantius illuſtrabant. Hic eccleſiam noſtram tanta religionis honeſtate decoravit, ut per mundi terminos ſanctitatis & opinionis ipſius radii coruſcarent. Omnes enim tam vicini quam remoti ad orationes hujus ſancti patris & fratrum ſibi commiſſorum, tamquam ad angelica ſuffragia confluebant. Audiens tam clareſcentem famam illuſtris dux Apuliæ G. compunctus corde & inſpirante gratia viſitatus, præclara ornamenta & eximia exenia pretioſa huic eccleſiæ deſtinavit, eamque ab omni debito abſolvens, anniverſarium ſuum apud nos annuatim fieri benefactor magnificus impetravit.

65. Præterea A. nobilis vicecomes Thoarcii tam celebri fama perculſus, obedientiam de Caſa B. Florentio obtulit: quam cum omni libertate donatam miris & magnis redditibus ampliavit. Sed & clariſſimus vir J. Dolenſis dominus, hujus patris noſtri frater ſecundum carnis originem, amore Dei & ammonitu fratris, quem affectuoſe diligebat, obedientiam nobis apud *Dol* præclaram donavit, & multis eam terris & proventibus ſublimavit. Nec ſolum in minore Britannia, ſed etiam in majore ad tranſmarinas partes fama patris noſtri convolavit, ubi Monemutam, & quicquid habemus in Anglia merito ſuæ religionis acquiſivit. Quid plura? ipſæ etiam abbatiæ ſuis paſtoribus deſtitutæ ad hoc cœnobium tamquam ad unicum ſalutis ſpeculum recurrebant, & conſilium exigebant. De hac ſiquidem eccleſia, exigente ſanctitatis merito, multi ſunt in abbates electi, apud S. Jovinum, apud S. Nicolaum, apud S. Melanium, apud S. Maurum, apud S. Julianum, qui omnes abbatias ſibi commiſſas ſtrenue & vigilanter rexerunt, eaſque ſanctis moribus & rerum copiis multipliciter ampliarunt. Tempore venerabilis patris Guillelmi reſtituta eſt ſancto Florentio obedientia S. Gundulfi, quam per incuriam & inertiam monachorum ſanctus amiſerat. Multa acquiſivit & pauca perdidit. Hic cum per decem & octo annos abbatiæ noſtræ ſtrenuus adminiſtrator ſollicite præfuiſſet, III. calendas Junii feliciter migravit ad Dominum. Qui dum ſepulturæ mandaretur, patefacto ſepulchro prædeceſſoris ſui, abbatis videlicet Sigonis, corpus ipſius integrum omnino eſt inventum, veſtimenta quoque omnia incorrupta penitus & illæſa.

Multi abbates ex S. Florentii cœnobio prodierunt.

Hinc ſiquidem evidentius poteſt agnoſci, quanti meriti fuerit, cujus corpus & veſtes omnes corruptio lædere formidavit. Eſt etiam aliud præcedentibus adnectendum, quod tempore præſcripti patris quidam ex fratribus noſtris Angerius nomine, orationis gratia Jeroſolymam profectus eſt; cumque in tranſmarinis partibus moraretur, cognita ejus honeſtate & induſtria, in Cacanenſem epiſcopum meruit promoveri. Qui apicem tantæ dignitatis adeptus, matrem ſuam, ſcilicet eccleſiam noſtram, in cujus gremio a primis elementis fuerat educatus, ad memoriæ dulcedinem renovavit, eique pretioſa quædam ornamenta cum præclaris exeniis filius in nullo degenerans deſtinavit.

Angerius Cacanenſis epiſcopus.

Stephanus abbas.

66. Poſt memoratum patrem piæ recordationis Guillelmum, XII. calendas Julii ſucceſſit in abbatem egregius quidam ex fratribus noſtris Stephanus nomine, natione Burgundio, clarus genere, ſed clarior honeſtate, vir apprime litteris eruditus, & in adminiſtratione temporalium impiger & diſcretus. Hic in regimine ſibi credito vita pariter & doctrina proficiens, miris virtutum odoribus enituit, & circa hujus eccleſiæ utilitates & negotia omni vigilantia vigilantius excubavit. Tandem vero cum in abbatis officio XIII. annum compleſſet, ſublatus de medio VII. idus Aprilis feliciter in fata conceſſit: cujus exequias unanimis fratrum congregatio devotiſſime celebravit, ejuſque corpuſculum cum debita veneratione in capitulo ſepelivit.

Matthæus abbas.

67. Poſt tranſitum felicis memoriæ Stephani, regimen abbatiæ ſuſcepit ſtrenuus quidam ex noſtris Matthæus nomine, de caſtro Lauſduno claris parentibus oriundus, quem litteraturæ profunditas & ſanctitatis religio præ ceteris illuſtrabant. Hic in ſuſcepto paſtorali regimine verum paſtorem ſe exhibens, pro negotiis hujus eccleſiæ ad tolerantiam laborum ſe totum expoſuit, & in habitis defendendis, & non habitis acquirendis, ſtrenua ſollicitudine deſudavit. Ipſe enim pro jure eccleſiæ ſuæ ſibi commiſſæ contra moniales Nidi-avis, (*a*) & contra Xantonienſem epiſcopum & canonicos viriliter decertans, hos & illas in Romana curia ſuperavit. Nam eliminatis monialibus data juris ſententia, Arbaudum obtinuit, ſanctum quoque Bibianum de Ponte contra memoratum epiſcopum & canonicos multis laboribus & impendiis acquiſivit. Fecit etiam hic venerabilis pater dorſalia duo egregia, quæ præcipuis ſolemnitatibus extenduntur in choro, in quorum altero XXIV. ſeniores cum cytharis & phialis depinguntur; in reliquo Apocalypſis Johannis opere eſt deſcripta eleganti. Fecit inſuper quoſdam miræ pulchritudinis pannos, ſagittariis & leonibus & ceteris quibuſdam animantibus figuratos, qui in navi eccleſiæ

[a]

(*a*) Nidus-avis eſt monaſterium virginum Benedictinarum in diœceſi Andegavenſi.

feſtis

feſtis ſolemnibus appenduntur. Ipſa quoque de qua loquimur navis eccleſiæ, arcuato opere ejus tempore incœpta eſt & completa. Sub ejuſdem quoque tempore quidam de fratribus noſtris Fulcandus nomine, ſacriſta hujus eccleſiæ, apud S. Julianum Turonenſem in abbatem promotus eſt. Alius inſuper ſacriſta noſter Guillelmus de Gaſconia, & poſt ipſum alius Guillelmus de Normannia, apud S. Maurum abbatis dignitatem & officium ſuſceperunt. Cum autem venerandus iſte Matthæus huic cœnobio per viginti octo annos paſtorali ſollicitudine præfuiſſet, exigentibus ipſius honeſtatis meritis, in Andegavenſem epiſcopum aſſumtus eſt; cumque in ſuſcepto pontificali regimine ſex annorum curricula jam compleſſet, III. idus Martii apud Oratorium (a) felici conſummatione defungitur, ibique cum veneratione debita ſepelitur. [a]

Stephanus II. abbas poſtea epiſcopus Redonenſis.

68. Cum autem divina gratia memoratum patrem de abbate in epiſcopum promoviſſet, venerabilis Stephanus prior iſtius cœnobii, de Rocha Fulcaudi non obſcuris parentibus oriundus, vir eloquens & diſcretus, pari voto & aſſenſu fratrum unanimi concorditer eſt electus: qui tempore ſuæ electionis, priuſquam benedictionem abbatis ſuſciperet, meritis ſuis exigentibus in Redonenſem epiſcopum eſt aſſumtus. Hic ſiquidem dum prioratu hujus cœnobii fungeretur, capitulum hujus eccleſiæ ſub dormitorio ſitum, arcuato opere ſub tam egregia venuſtate & artificioſa ſubtilitate conſtruxit, ut per univerſum regnum Franciæ vix aut numquam conſimile valeat reperiri. Fecit inſuper capellam infirmorum domui cohærentem in honorem Virginis Mariæ, ſanctique Nicolai, ſanctorumque abbatum Benedicti atque Columbani ab Ulgerio Andegavenſi epiſcopo, & Iterio Nannetenſi celebriter conſecratam. Hic itaque & quando prior & quamdiu vixit epiſcopus, in diſcutiendis cunctis tam ſæcularibus quam eccleſiaſticis tanta diſcretione & facundia coruſcavit, ut in præſentibus & etiam in remotis partibus nulla fere negotia ſine ipſius conſilio vel præſentia diffinitionis ſententiam ſortirentur. Poſtquam autem placuit ei qui ſibi tantam gratiam honoris & honeſtatis contribuit, decem annorum curriculis in epiſcopatu feliciter evolutis, felicius migravit ad Dominum nonas Septembris, ſepultuſque eſt apud S. Melanium in clauſtro monachorum, in ipſo ingreſſu oratorii, ut ſicut ipſe adhuc vivens poſtulaverat, omnium pateſceret tam intrantium quam exeuntium pedibus conculcandus.

Ogerius abbas.

69. Huic ſiquidem venerabili Stephano cum ad epiſcopatum aſſumtus eſſet, ſucceſſit prior hujus cœnobii, Ogerius nomine, de terra S. Florentii veteris oriundus, vir ſapiens & honeſtus, & in adminiſtratione temporalium impiger & diſcretus, ad cujus vitæ cuſtodiam, ſi diu ſupereſſet Lacheſi quod torqueret, tanta fæcunditatis affluentia locum iſtum uberem reddidiſſet, ut opes Crœſi pro inopia reputares. Sed quia humanæ vitæ terminos ab auctore rerum ſtabili providentia conſtitutos nullus poteſt mortalium præterire, cum prædictus pater poſt ſuſceptam abbatis benedictionem, XXIII. dies in regimine tranſegiſſet, XIV. calendas Auguſti ſarcinam humanæ carnis felici conſummatione depoſuit, eumque in ingreſſu capituli poſt columnam marmoream devota fratrum congregatio ſepelivit.

Philippus abbas.

70. Succeſſit autem memorato abbati prior hujus eccleſiæ Philippus nomine, natus de caſtro Salmuri, vir religioſus & morum honeſtate clarus, qui tempore ſuo cœnobium ſibi commiſſum multis acquiſitionibus ampliavit, multis honorum venuſtatibus decoravit. Ipſe enim obedientiam S. Gundulfi contra Virgionenſem (b) abbatem ejuſque monachos in Romana curia ſub triumphali titulo in perpetuum acquiſivit. [b] Hujus patris tempore tranſlatum eſt corpus B. Florentii in capſam novam ſtudioſius præparatam, in qua nunc Sanctus veneratione debita requieſcit: ad cujus tranſlationem ex præcepto felicis memoriæ papæ Adriani acceſſerunt Joſcius archiepiſcopus Turonenſis, Matthæus Andegavenſis, Stephanus Redonenſis, Willelmus Cenomanenſis, Laurentius Pictavenſis, Bernardus Nannetenſis, qui omnes ſummo honore & reverentia oſſa venerabilis confeſſoris Florentii venerantiſſime transferentes anno ab Incarnatione Domini MCLIX. VI. nonas Maii, univerſis fidelibus ad eumdem terminum pia devotione beatiſſimi Florentii ſuffragia poſtulantibus remiſſionem & indulgentiam peccatorum annis ſingulis conceſſerunt. Iſte inſuper venerabilis pater Philippus a nobiliſſimo tunc duce Normanniæ Henrico, comitis Gaufredi filio, Salmurenſem feriam impetravit. Dormitorium quoque monachorum incœpit, ſed incœptum perficere præventus morte non potuit. Cum autem quatuor annos in regimine fratrum expleviſſet, viam univerſæ carnis ingreditur, atque in capitulo ad lævam prædeceſſoris ſui abbatis Stephani ſepelitur.

Frogerius abbas.

71. Huic autem ſucceſſit venerabilis prior de Rocha Fulcaudi, nomine Frogerius, natus de S. Loantio, vir ſapiens & litteratus, & univerſa morum honeſtate conſpicuus. Hic contra Xantonenſem epiſcopum & ejus clericos apud Senonas coram domino papa Alexandro S. Bibianum de Ponte ſub ſententia triumphali obtinuit, & inſuper præfe-

(a) Oratorium eſt monaſterium ordinis Ciſtercienſis in diœceſi Andegavenſi.

[b] Virzlonenſe monaſterium S. Benedicti in diœceſi Bituricenſi.

Digitized by Google

cturam burgi ejuſdem S. Bibiani, quam quidam hereditario jure reclamabant, poſt multos ſumtus & labores quamplurimos in perpetuum acquiſivit. Hujus in patris tempore clauſtrum monachorum novo & eleganti opere eſt conſtructum, & arcus lapideus qui inter capitulum & dormitorium eſt erectus. Pontem etiam de Salmuro, tradente venerabili rege Anglorum HENRICO, data tamen non modica quantitate pecuniæ, quæ pro eodem ponte Turonis debebatur, recepit. Cum autem annos XIV. in abbatis officio peregiſſet, feliciter eſt ad patres ſuos appoſitus, & in monaſterio ante altare crucifixi venerabiliter eſt ſepultus.

Radulfus abbas.

72. Succeſſit autem huic patri venerabilis prior Salmurenſis caſtelli, nomine RADULPHUS, natione Normannus, vir litteris imbutus, & religione præclarus, qui cum per duos annos abbatiam rexiſſet, apud ſanctum Florentium veterem IX. calendas Julii ab hac luce diſceſſit, quem devotio fratrum in dextro abſide monaſterii juxta oſtium ſacriſtariæ venerabiliter ſepelivit.

Maynerius abbas.

73. Succeſſit autem huic patri MAYNERIUS ſacriſta eccleſiæ iſtius, nobilis genere, ſed nobilior fide & honeſtate. Erat enim diſcretus in ſingulis, diſtrictus in elatos, compatiens in afflictos, affabilis extraneis, liberalis domeſticis, virga correctionis in oves, baculus defenſionis in hoſtes, erogativus in pauperes, circa Martham laborando ſollicitus, circa Mariam contemplando ſuſpenſus, caritativus in hoſpites, vermiculus proſperitatis in proſperis, clypeus conſtantiæ in adverſis. Hic eccleſiam iſtam recto moderamine rexit viginti ſex annis & ſex menſibus, plenus dierum XVI. calendas Maii ſpiritum Domino a quo ſumſerat reddidit; multa bona acquiſivit, multa ædificia fecit, utpote introitum eccleſiæ cum galilæa, (a) refectorium, domus infirmorum, locutorium, & illos muros circa vineas diligenter incœpit, & viriliter conſummavit. Hunc venerabilem abbatem MAYNERIUM abſolvat Altiſſimus, Altiſſimi Filius, cujus memoria ſemper ſit in benedictione, ut ibi requieſcat ipſius anima, ubi requieſcunt ſanctorum animæ. Amen.

Michaël abbas.

74. Qui vidit hæc ſcripſit & teſtimonium perhibuit veritati, filius equidem ſuus MICHAEL in Domino, quem poſt eum Dominus per gratiam ſuam ad regimen eccleſiæ ſuæ quamvis indignum ſua miſeratione prælegit, huic Maynerio ſucceſſit, de Salmuro natus, prior tunc temporis hujus cœnobii, vir urbanæ eloquentiæ & per cuncta vitæ laudabilis, providus in temporalibus, & in ſpiritualibus diſcretus : qui per totum tempus quo tenuit & eccleſiam iſtam rexit, perſonas quas ſentiebat religioſas & honeſtas ad divini cultus augmentum, alliciens eas divinis exhortationibus, ſedulus adunavit, nec umquam eo vivente numerus monachorum ſexaginta & amplius in conventu perſiſtentium fuit diminutus. In temporalibus vero rebus tantam ei Dominus gratiam contulit, quod nec priorem ſimilem, nec haberet ſequentem in ædificiis faciendis. Ædificavit autem Florentiam novam regiam & fere omnes alias domos extra locutorium, & molendina noſtra quæ ſunt in Toario, contra voluntatem omnium Salmurenſium, propter redundationem ejuſdem aquæ, ſatis efficaciter ædificata & velocius completa. In ornamentis eccleſiæ, ſcilicet palliis, infulis, cappis, dalmaticis & tunicis ſericis, ita providit huic eccleſiæ, quod acquiſitio ſua poteſt comparari ad valorem quingentarum librarum & amplius. De ſervitute procurationum, qua opprimebatur eccleſia iſta in nundinis Salmurenſibus, videlicet de Paſſavanto, de Malo Leporario, de Trevis, & S. Chriſtophori in Tur. baronum & plurimorum aliorum, deliberavit eccleſiam iſtam ad valorem centum librarum annui reditus & amplius. Multa acquiſivit, & pauca perdidit. Ad ultimum circa finem ſuum ædificavit cameram ſuam novam magnam triplici architectura, & eleganti opere, ſicuti modo apparet. Præterea quanto magis proficiebat apud Deum & homines, tanto magis ſæviebant contra eum æmuli & invidi, multa falſa objicientes in eum, ex quibus aliqui æterno carcere damnati, quidam per diverſa loca diſperſi, & nonnulli divino judicio correcti, morte peſſima ſunt oppreſſi. Præterea majora ſigna turris noſtræ ſumtuoſo opere fecit fieri, & de Carnotenſi civitate fecit adduci. Qui dum adhuc eſſet in bono ſtatu corporis ſui, & octavum decimum annum duceret in regimine paſtorali, pro quadam magna expeditione apud Andegavum profectus, in domum noſtram de *Balee* diverſatus cauſa hoſpitandi, viribus corporis repente cœpit deſtitui, vocatiſque fratribus ſuis utriuſque abbatiæ, una cum religioſis perſonis eccleſiaſticis & ſæcularibus ejuſdem civitatis, omnes benedicens, & ab omnibus benedici poſtulans, feliciter vitæ terminum adimplevit; & inde tranſlatus ad abbatiam noſtram Salmurenſem, a reverendis patribus JOHANNE archiepiſcopo Turonenſi, & GUILLELMO epiſcopo Andegavenſi, in ſiniſtra parte capituli inter duas columnas, non ſine dolore & mœrore circumſtantium venerabiliter eſt humatus III. nonas Julii, anno ab Incarnatione Domini MCCXX. regnante illuſtri rege Francorum PHILIPPO, in Romana civitate papa HONORIO.

Johannes de Loduno abbas.

75. Succeſſit autem huic venerabili patri Michaëli JOHANNES de Loduno, prior hujus cœnobii, & præpoſitus ſancti Laurentii de Moteyo, ætate quidem ſenior & ſenſu ma-

(a) Galilæa eſt ea eccleſiæ pars, quæ vulgo navis nuncupatur.

Digitized by Google

turus, qui terram S. Florentii-veteris longo tempore procuraverat, vir potens in opere & ſermone; regibus, principibus, & magnatis notus & amicus; vir pecunioſus & rebus ſæcularibus locuples, qui extremis diebus prædeceſſoris ſui bonæ memoriæ Michaëlis, ad ſupplementum hujus eccleſiæ & relevamen, quæ propter guerras & parvas collectas & multitudinem monachorum, converſorum, & condonatorum, aliquod onus debitorum, ſed tamen portabile, incurrerat, prior procreatus fuit, & ſtatim per ejuſdem providentiam eccleſia noſtra ad optimum ſtatum rediit. Hic tamen JOHANNES in regimine eccleſiæ paucis diebus duravit, quia infra quatuor menſes ab electione ſua apud ſanctum Georgium de caſtro *Yſon* vitam finivit; exinde tranſlatus ad abbatiam, & juxta tumulum abbatis Michaëlis eſt ſepultus.

Nicolaus abbas.

76. Succeſſit autem huic venerabili patri Johanni de Loduno NICOLAUS natione Francus, tunc temporis cellerarius S. Florentii-veteris, vir urbanæ eloquentiæ, ætatis & ingenii ſufficientis, ſed infirmitate corporis detentus, quem credimus, ſi longo tempore vixiſſet, valde huic eccleſiæ profuiſſet. Sed cum jam quaſi mortuus in electione ſua fuiſſet, morte præventus, naturæ debitum reddidit infra novem menſes, & apud ſanctum Florentium-veterem in parte dextra capituli humatus eſt. Hi tres quaſi uno anno vel infra quindecim menſes obierunt.

Iterius abbas.

77. Succeſſit autem huic NICOLAO Franco venerabili abbati ITERIUS tunc temporis prior de Rupe-Focaudi, de eodem caſtro vel territorio natus, qui longo tempore illum prioratum gubernavit, & ibidem multa ædificia conſtruxerat, & molendina *Doulerac* a primis fundamentis erexerat: ſatis ſenex & infirmitate corporis depreſſus cum regimen abbatiæ per duos annos tenuiſſet, apud Rocam Focaudi invaleſcente infirmitate ſua ad ultimum diem vitæ ſuæ pervenit, & ibidem humatus eſt, quem credimus, ſi longo tempore vixiſſet, hanc eccleſiam multis modis accreviſſet: attamen eam in bono ſtatu reliquit, nec aliquid de rebus eccleſiæ devaſtavit.

Gaufridus de Valeia abbas.

78. Poſt iſtum venerabilem patrem Iterium ſurrexit in loco ipſius GAUFRIDUS DE VALEIA, tunc temporis prior S. Loantii, homo ſenſu & ætate ſenex, de communi aſſenſu omnium electus, per omnia laudabilis & diſcretus: qui quamdiu vixit, regimen hujus abbatiæ tam in ſpiritualibus quam in temporalibus optime adminiſtravit; ſed pro tenui acie luminis oculorum cum non poſſet ſine ſcandalo officium paſtoris ſibi commiſſum peragere, completis quatuor annis, quibus hanc feliciter rexit eccleſiam, propria voluntate regimini reſignavit, qui poſtea per decem annos & amplius in prioratu de Verria vitam deducens laudabilem, decrepitantis ætatis optantis exitum jam pene proximum ſentiens in ſe promotos anhelitus, ſanctiora appetens, mundana reſpuens & vagitus, ad clauſtrum rediit pauper in ſæculo, dives in Domino, in quo ſub brevi temporis degens curriculo, demum exutus eſt carnis ergaſtulo anno Incarnationis Dominicæ MCC. (a) [a]

Gaufridus II. abbas.

79. Surrexit poſt iſtum Gaufridum in regimine hujus abbatiæ alter Gaufridus, tunc temporis ejuſdem cellerarius, natione Vindocinenſis, in iſta eccleſia a prima juventute nutritus, qui dum in principio regiminis ſui aliquos per abrupta vitiorum ire conſpiceret, eos fortiter redarguit, & malitiam ipſorum viriliter compeſcuit: & cum eſſent cum magnis poſſeſſionibus eccleſiæ priores & baillivi, ad clauſtrum revocavit, & alios in loco ipſorum ſubſtituit. Qui cum ſibi conſpicerent illicita non licere, aſſueta relinquere coacti, conati ſunt de morte ejus tractare, & ad velamen malitiæ ſuæ fecerunt aliquos juvenes verbis fallacibus contra prædictum Gaufridum inſurgere, & appellationes multas quaſi de bona conſcientia promulgare. Sed vir prudens nec terrore concutitur, nec eorum appellatione deterretur: immo contra eos ad Romanam curiam ſolemnes nuntios miſit, & contra prædictos malefactores inquiſitionem impetravit, quæ ad epiſcopum Cenomanenſem MAURITIUM a ſummo pontifice directa fuit, & ab ipſo pontifice apud S. Florentium-veterem prædictis malefactoribus dies aſſignatus fuit; quorum principalis magiſter tunc temporis ſacriſta ejuſdem loci exiſtebat, nomine Radulfus, vir quondam magnæ auctoritatis, & homo litteratus, & in iſta abbatia multo tempore armarius, ad ultimum peccatis ſuis exigentibus recognovit coram prædicto epiſcopo, potiones mortiferas contra prædictum abbatem fieri procuraſſe, & uſque ad deguſtum ejuſdem perveniſſe, ſed nihil Domino concedente ei nocuiſſe; unde contigit quod prædictus epiſcopus una cum ſociis ſuis prædictum Radulphum æterno carcere damnavit, in quo longo tempore miſerabilem ducens vitam, ad ultimum miſerrimam vitam finivit: quo caſu alii perterriti, ſive timore Dei correpti, nullam ei ex tunc moleſtiam inferre præſumſerunt. Sed tempore tamen hujus venerabilis patris poſt obitum reverendiſſimi & excellentiſſimi GUILLELMI Andegavenſis epiſcopi, hujus monaſterii defenſoris, ſurrexit quidam epiſcopus nomine MICHAEL, vir magnæ auctoritatis & excellen-

(a) Error hic eſt in numero, legendumque cenſeo MCCXXXVII. vel circiter. Nam ab obitu Michaëlis abbatis, qui anno MCCXX. mortuus eſt, effluxiſſe videntur anni XVII. quippe Johannes de Loſduno qui ipſi ſucceſſit, quatuor dumtaxat menſes rexit, Nicolaus novem, Iterius annos duos, Gaufridus de Valeia quatuor annos, quibus poſt reſignationem decem ſupervixit annis, quæ omnia annos XVII. aut paulo plus conficiunt.

Digitized by Google

tiſſimi ingenii, & maximus advocatus, qui contra iſtam eccleſiam, & contra prædictum abbatem, ita impetuoſe ſurrexit pro territorio S. Florentii-veteris, quod in eodem territorio omnia jura epiſcopalia exercere diſpoſuit. Sed prædictus abbas, conſilio & auxilio reverendorum patrum JUHELLI archiepiſcopi Turonenſis, & PHILIPPI primatis Bituricenſis, & multorum aliorum peritorum, contra prædictum epiſcopum in Romana curia & in metropolitana per ſpatium decem annorum & amplius viriliter dimicavit, & ſemper contra prædictum epiſcopum ſententia lata fuit in prædictis curiis, excepta compoſitione quæ inter nos & prædictum epiſcopum in præſentia domni ODONIS Tuſculani epiſcopi ſummi pontificis legati, pro bono pacis ordinata fuit, ita quod prædictus epiſcopus per manum abbatis Salmurenſis haberet de cetero octo libras ſingulis annis, quaſi pro ſervitio ſuo impendendo, & labore, quotieſcumque opus eſſet, in territorio S. Florentii-veteris exercendo, ſed conventibus utriuſque abbatiæ una cum prioribus & baillivis hanc pactionem contradicentibus, iterum contra dictum epiſcopum dimicatum eſt, & non remanſit ei quicquam de octo libris, niſi triginta & tres ſolidos & quinque denarios pro rata prioratuum, exceptis eccleſiis territorii prædicti, & nobis facultas proſequendi ſuper reliquo non negatur, immo omnino conceditur. Tandem idem GAUFRIDUS pro expeditione eccleſiæ contra prædictum epiſcopum & alios, apud Lugdunum coram INNOCENTIO ſummo pontifice ire compulſus, cum cauſas ſuas viriliter procuraſſet, aliquam ægritudinem in corpore ſuo ſentiens, & odium Andegavenſis epiſcopi prædicti circa iſtam eccleſiam expaveſcens, dum hanc adminiſtraret, vigeſimum ſecundum annum agens in adminiſtratione eccleſiæ, in præſentia domni papæ INNOCENTII ægritudinem & ætatem præponens, præſentibus pluribus de fratribus noſtris ad curiam cum litteris conventus deſtinatis, ad alterum eligendum ex voluntate propria reſignavit, & apud S. Laurentium de Moteio de conſcientia domni papæ ſibi manſionem elegit, in quo diu diutinum exhibuit famulatum.

Raginaldus abbas.

80. Poſt hunc GAUFRIDUM, convenientibus in unum ad eligendum, prædictis fratribus in Romana curia adhuc manentibus, in nullo obſtante, ſed conſentiente ſummo pontifice, RAGINALDUS tunc temporis prior de Diogilo, non præſens ſed abſens, in abbatem electus eſt, natione Francus, vir ſimplex atque mitiſſimus, dulcis alloquio, dulcior animo; cujus electione conventui cognita, ad promovendum ipſum ad ardua magnus fuit plauſus atque lætitia; ſed brevi tempore poſt magna gaudia creverunt gemitus atque ſuſpiria. Nam anno ſecundo ſui regiminis in eum intrat mors & fit caro cinis.

Petrus de Nozilio abbas.

81. Poſt deceſſum vero dicti venerabilis Raginaldi, in capitulo monaſterii S. Florentii convenientes fratres, unanimiter elegerunt fratrem PETRUM DE NOZILIO, natione Turonenſem, virum litteratum, urbane eloquentem, mitem, prudentem, & tempore electionis de ſe factæ jam ægrotantem; qui quidem Petrus tempore ſui prædeceſſoris prædicti major prior fuerat monaſterii ſupradicti. Sed idem aſſumto dicti monaſterii regimine, cœpit mox acrius infirmari, in tantum quod poſt amiſſionem proprii oculi, non vixit ſed languit, & elapſo biennio a tempore aſſumti regiminis, expiravit: cujus corpus ad caput prædeceſſoris ſui in capella abbatis traditum eſt ſepulturæ.

Rogerius abbas.

82. Quo defuncto, fratres undique ad electionem futuri paſtoris dum de electione ſimul haberent tractatum, inimico inter eos zizaniam ſeminante, diſcordes fuerunt, quam diſcordiam mala & damna innumerabilia tam in ſpiritualibus quam in temporalibus ſunt aſſecuta. Nam quidam ex ipſis plus nationem quam rationem ſecuti, Rogerium Cellerarium, S. Florentii-veteris priorem, natione Normannum: alii vero ſimili ducti errore, Aubertum priorem de Diogilo, natione Engoliſmenſem perperam elegerunt. Lato vero prædictæ diſſentionis negotio ad venerabilem patrem MICHAELEM Andegavenſem epiſcopum, poſt labores & expenſas dicti monaſterii infinitas, dictus epiſcopus, electione amborum caſſata, de perſona dicti Auberti providit; propter quod ex parte dicti Rogerii & ſibi adhærentium fuit ad ſedem apoſtolicam appellatum, dicto vero Rogerio in perſona propria, Auberto ſiquidem per procuratorem dictum negotium proſequentibus, omnibus quæ habebant conſumtis, & monaſterio fere incredibili ſumma pecuniæ mercatoribus curiæ tam per litteras capituli, quam etiam apoſtolicas obligato, dominus papa Alexander mandavit epiſcopo Abrincenſi, ut dictum Rogerium benediceret in abbatem monaſterii prædicti, & quod ipſum benedictum inſtitueret, & in poſſeſſionem mitteret, & defenderet in eadem, mandans etiam prædicto Auberto competenter de bonis dicti monaſterii provideri, dum tamen inſtitutioni non contradiceret ſupradictæ; ſi vero contradicens perſeveraret, dominus Abrincenſis epiſcopus per cenſuram eccleſiaſticam auctoritate apoſtolica compelleret Andegaviæ comitem & ipſius allocatos, dictum Rogerium miſſum in poſſeſſionem dicti monaſterii tueri. Et ſic dictus Rogerius abbas effectus, dicto Auberto de prioratibus de Gometo & Diogilo providit ab ipſo vita comite poſſidendis, & promiſit omnia debita ſolvere tam ab ipſo quam a dicto Auberto ratione dictæ diſſenſionis contracta, & poſt multis prioratibus ex melioribus dicti monaſterii clericis ſæcularibus ad firmam

Digitized by Google

quamdiu viverent aſſignatis, necnon firma A ſeu cenſa aliorum prioratuum non duplicata, ſed etiam triplicata, dictus Rogerius convenit cum dictis mercatoribus, & pro areſtandis uſuris debitum duplicavit, illud prout inter eos conventum extitit, per annos ſingulos ab eodem eiſdem perſolvendum. O quanta mala, quantæ miſeriæ, quanta divini ſervitii & eleemoſynarum & hoſpitalitatis ſubtractio occaſione iſtius diſſentionis provenerint poſſet quis enumerare? Nam ex hoc conventus diſperſus eſt, & plures monachi per ſingula ſunt monaſteria relegati, prioratus extraneis ſunt conceſſi, cultus divini nominis diminutus, hoſpites & pauperes a conſuetudine beneficii defraudati. Rebus vero his ſe in hunc modum habentibus, is abbas ſolertis ingenii in dicto regimine ſe habens viriliter, ſatisfacto ſuis creditoribus, ruinis reparatis, multa de novo utilia & neceſſaria conſtruxit ædificia, & plures redditus comparavit, & per quindecim annos, per quos dictum rexit monaſterium, arctam pœnitentiæ vitam agens, ſibi quoad præmium proficiens, & aliis quoad exemplum, longo feſſus ſenio, factis & verbis diſcipulos docens, obdormivit in Domino: cujus corpus poſitum eſt in crypta, quam ſibi ædificaverat ſubtus altare virginum.

Gaufridus *Moretel* abbas. 83. Succeſſit autem huic Rogerio Gaufridus dictus *Moretel* ſubprior dicti monaſterii, natione Andegavenſis de parrochia S. Martini de Platea oriundus, vir ſimplex, & juſtus, & timens Deum, & recedens a malo, mitis ad omnes, & fratres ſuos præcipue diligebat, & quamdiu in adminiſtratione iſta fuit, circa opus pontis lapidei viriliter deſudavit, unum de cymbalis quem abbas Michaël fecerat, fecit conflari & etiam reformari, & plura bona feciſſet, niſi vitæ brevitas faciendi aditum concluſiſſet. Per annum & dimidium in adminiſtratione degens, hydropiſis morbo laborans, cum recepiſſet a phyſicis medicinam, nec ad bonum eidem cederet, poſtmodum extinctus eſt; cujus corpus inter altare Dominicum & oſtium eccleſiæ quod ducit ad infimitorium, traditum eſt ſepulturæ, ſub quodam opere arcuato.

Guillelmus *Lorier* abbas. 84. Poſt hunc Guillelmus Lorier præpoſitus S. Laurentii de Moteyo natione Andegavenſis, de parrochia de *Verric* oriundus, abbas in iſto monaſterio creatus eſt, ſenex & provectus dierum, homo mitis, amator clauſtri, & ordinis zelator, non recedens a clauſtro, niſi cogente neceſſitate: per annum & dimidium vixit poſt aſſumptum adminiſtrationis officium, cui multa facere non licuit propter temporis brevitatem; eccleſiam tamen in bono ſtatu dimiſit, cujus corpus ante altare martyrum in eccleſia eſt humatum.

Guillelmus de Culturis abbas. 85. Succeſſit autem eidem Guillelmus cognomine de Culturis, natione Pictavus, homo mitis, & ſuis fratribus curialis. Hujus autem tempore plures de prioribus iſtius monaſterii ſuper omnes alios divites reputati, utpote de Rupe-Fulcaudi, de Diogilo, de Braioſa, de Coceyo, de Livreyo, & de Dolis, & de S. Georgio de Sella, de Monemuta in Anglia, & plures alii locupletes obierunt, qui pecuniam ab ipſis habitam felicius expendiſſet, ut creditur, niſi malorum conſilio uſus fuiſſet. Sed quia de ſtatu ſuo a quibuſdam qui zelum ordinis ſui habebant, ſed non ſecundum ſcientiam, eidem quæſtio movebatur, idcirco plura expendere B & facere eſt compulſus, quæ alias non fuiſſet facturus, nec etiam expenſurus; & licet ejus æmuli coram Nicolao Andegavenſi epiſcopo ſententiam depoſitionis obtinuiſſent contra eum, ex parte ipſius extitit ad ſedem Turonicam appellatum: cujus ſententia depoſitionis extitit confirmatata, a qua confirmatione pro parte ipſius extitit ad ſedem apoſtolicam appellatum; & lite pendente in ſtatu remanens, cum per novem annos totidemque menſes & viginti dies vixiſſet in regimine paſtorali, v. cal. Decembris C Domino reddidit ſpiritum: cujus corpus ſepultum fuit ad oſtium eccleſiæ afforis, quo itur ad infirmitorium, prope capellam virginum, ſub quodam opere arcuato, cujus anima requieſcat in pace. Amen.

BREVE CHRONICON MONASTERII S. FLORENTII SALMURIENSIS.

Ex mſ. codice ejuſdem monaſterii.

D Anno DCCLXXXXIX. hic renovatur monaſterii ordo: fratres promittentes regulam ſub Albaldo viro ſancto.

DCCCX. feria II. hora diei V. eclipſis apparuit.

DCCCXI. Pippinus rex Italiæ filius Caroli Magni obiit VIII. idus Julii.

DCCCXII. Carolus Caroli Magni filius major obiit II. nonas Decembris.

DCCCXIII. Nicephorus imperator obiit, cui Michaël ſucceſſit.

E DCCCXIV. Ludovicus imperator Romanorum creatur Aquiſgrani. Carolus imperator optimus Aquiſgrani moritur V. cal. Februarii, omnes anni regni ejus XLV.

DCCCXXII. Lotharius victus eſt.

DCCCXXIII. Pippinus filius Ludovici rex factus eſt.

DCCCXXIV. Carolus Calvus natus eſt.

DCCCXXV. Hilbodus abbas efficitur obeunte Arnulfo.

DCCCXXXIII. Ludovicus regnum amiſit.

DCCCXXXIV. Itemque Ludovicus illud recepit.

DCCCXXXVII. Normanni vaſtant Britanniam.

Digitized by Google

DCCCXL. Ludovicus-Pius obiit filius Caroli-Magni.

DCCCXLI. Initium regni Caroli-Calvi. Prælium factum eſt inter fratres apud Fontanetum.

DCCCXLIV. Namnetis a paganis capitur vice prima.

DCCCL. Hoc anno Ludovicus imperator, interfecto duce Sarracenorum Amalmac. Beneventum recepit. Nomenoius Britannorum tyrannus cœlitus percutitur : cui ſucceſſit Heripoius filius ejus.

DCCCLIV. Lotharius filius Ludovici obiit.

DCCCLV. Herardus archiepiſcopus ordinatur.

DCCCLVI. Heripoius filius Nomenoii rex a Salomone occiditur.

* f. DCCCLXVIII. DCCCLVIII. * Nicolaus papa obiit, cui Adrianus ſucceſſit. Tranſlatio S. Mauri in Foſſatenſe monaſterium. Cometes viſa fuit diebus xx. & fames horribilis fuit eodem anno.

DCCCLXIII. Civitas Andecava obſidetur a Carolo-Calvo & Salomone rege Britonum ad expellendos de ea Normannos.

DCCCLXXIV. Salomon rex Brito interfectus eſt a ſuis. Fames valida per totum regnum Franciæ incubuit. Cometa viſa eſt menſe Julio, & eclipſis fuit v. calendas Novembris.

DCCCLXXVII. Hoc anno Carolus-Calvus rex obiit XXXVII. ann.... Et eclipſis ſolis facta eſt mirabilis hora octava.

DCCCLXXIX. Ludovicus, qui nihil fecit, obiit regni ſecundo anno.

DCCCLXXXIII. Ludovicus filius Ludovici obiit.

DCCCLXXXVI. Carolomagnus filius Caroli-Calvi obiit. Hic clericus factus oculis mulctatus eſt.

DCCCLXXXVIII. Hugo abbas obiit. Normanni aſcenderunt uſque Pariſius & Senonas.

DCCCLXXXIX. Odo rex factus eſt.

DCCCXCIII. Carolus-Stultus filius Ludovici factus eſt rex.

DCCCXCVIII. Odo rex obiit. Robertus frater ejus ſucceſſit.

DCCCCIII. Eccleſia S. Martini cremata eſt II. cal. Julii.

DCCCCXI. Apud Carnotum præliatum eſt die ſabbati contra paganos per Richardum atque Robertum ſex millia octingenta paganorum occiſa.

DCCCCXIII. Hoc anno baptizatus eſt Rollo a Francone Rothomagenſi epiſcopo. A morte Caroli-Magni anni c.

DCCCCXVIII. Carolus-Follus rex a ſuis relinquitur.

DCCCCXX. Richardus dux obiit, & Robertus dux unctus eſt in regem.

DCCCCXXIX. Carolus-Stultus vel *Capet* obiit XLIII. an.

DCCCCXXXIV. Hoc anno venerunt Hungari in Galliam.

DCCCCXXXVI. Rodulfus rex obiit, & Ludovicus filius Caroli Ultra-marinus regnare cœpit.

DCCCCXLII. Cometes apparuit menſe Octobri per XXI. dies, quem peſtis boum ſubſequuta eſt.

DCCCCLV. Lotharius filius Ludovici Tranſmarini rex factus eſt.

DCCCCLVI. Amalbertus abbas efficitur.

DCCCCLVII. Obiit Hugo dux & abbas S. Martini, pater alterius Hugonis, qui poſtea rex fuit.

DCCCCLXVI. Hoc anno IV. idus Maii, in maxima parte hujus regni, in omnibus fere villis in quibus eccleſiæ ſunt, cœleſtis ignis ſine vento & turbine, nec hominem nec pecus lædens cecidit, & in quibuſdam locis dæmones apparuerunt.

DCCCCLXVII. Ludovico ſuccedit Lotharius.

DCCCCLXXIII. Obiit Lotharius, in quo progenies Caroli-Magni deſtruitur.

DCCCCLXXIV. S. Loantius S. Florentio datur. Obiit Neſingus epiſcopus.

DCCCCLXXV. Raignaudus epiſcopus ordinatur.

DCCCCLXXVIII. Obiit Gaufredus pater Fulconis. Otho Pariſius imperator venit cum magno exercitu.

DCCCCLXXIX. Amalbertus abbas S. Benedicti efficitur.

DCCCCLXXXVIII. Obiit Gaufridus Griſigonella comes, pater Fulconis comitis XII. calendas Auguſti. Hugo dux Francorum factus eſt.

DCCCCXCII. Cometa viſa eſt per dies LXXX. & ſiccitas magna fuit. Prælium Concareticum. Robertus rex fit.

DCCCCXCVI. Hugo dux cum filio ſuo Roberto levantur in regnum.

DCCCCXCIX. Urbs Andegava incenſa eſt poſt combuſtionem comitiſſæ Elizabeth.

MV. Rainaudus epiſcopus obiit.

MVI. Hubertus ordinatur epiſcopus. Gaufredus comes natus eſt II. idus Octobris.

MXI. Obiit Robertus abbas VI. idus Auguſti, cui ſucceſſit Adebertus.

MXIII. Adebertus obiit VI. idus Aprilis, cui Giraudus ſucceſſit.

MXVI. Prælium Pontelevis inter Odonem & Fulconem comitem II. nonas Julii.

MXX. Monaſterium S. Nicolai fundatum eſt.

MXXII. Hoc anno Fredericus abbas efficitur monaſterii S. Florentii.

MXXIII. Obiit Hugo archiepiſcopus, IV. calendas Junii, cui ſucceſſit Arnulfus nepos ejus.

MXXV. Salmurus capitur.

MXXX. Corpus B. Florentii transfertur a Frederico abbate de eccleſia ſancti Hilarii de crypta in monaſterio novo adhuc imperfecto, in dextro monaſterii membro ſu-

Digitized by Google

per altare ſancti Johannis-Baptiſtæ.

MXXXII. Robertus rex obiit.

MXXXIII. VI. calendas Octobris captus eſt Willelmus Pictavorum comes a Gaufrido filio Fulconis.

MXXXVI. Initium belli pluſquam civilis inter Fulconem & filium ejus Gaufridum.

MXXXIX. Obiit Fulbertus Carnotenſis epiſcopus.

MXL. Fulco comes obiit Jeroſolymitanus.

MXLI. Dedicatio novæ baſilicæ S. Florentii idibus Octobris.

MXLIII. Hoc anno fuit fames in Gallia. Thebaudus filius Odonis comitis a Goffrido comite Andegavenſi captus eſt XII. calendas Septembris. Poſt triduum civitatem Turonenſem reddidit.

MXLV. Obiit Hildegardis comitiſſa.

MXLVI. VI. nonas Martii obiit Hubertus epiſcopus, cui ſucceſſit Euſebius.

ML. Obiit Mathias comes.

MLI. Dedicatum eſt altare Crucifixi ab Euſebio epiſcopo Andegavenſi.

MLIII. Leo papa obiit.

MLIV. Fredericus primus abbas & fundator hujus cœnobii obiit. Sigo ſucceſſit. Ab initio regni Caroli filii Ludovici, quo regnante, facta deſtructio monaſterii S. Florentii a Nomenoio Britone uſque ad Fredericum computantur anni CLXXXIII.

MLIX. Obiit Henricus rex Francorum XXIX. anno regni ſui. Gaufredus comes Martellus filius Fulconis comitis, factus eſt monachus S. Nicolai, Abrardo abbate.

MLXIV. Gaufredus Barbatus traditur, & barones interfecti ſunt.

MLXVI. Willelmus dux Normanniæ Angliam conquiſivit. Cometa terribilis apparuit.

MLXVII. Willelmus dux Normanniæ Angliam conquiſivit.

MLXX. Obiit abbas Sigo II. idus Junii, cui ſucceſſit Willelmus IV. calendas Julii.

MLXXVIII. Exercitus de Fiſſa.

MLXXXII. Obiit Euſebius epiſcopus.

MLXXXV. Fames valida.

MLXXXVI. Guido Pictavorum comes obiit menſe Septembri, & Guillelmus rex Anglorum.

MLXXXVIII. Hoc anno data eſt Caſa S. Florentio.

MXCIII. Aimericus vicecomes Toarcenſis, qui dedit nobis Caſam, obiit. Gaufredus epiſcopus VI. idus Octobris.

MXCV. Urbanus papa venit in Galliam, & exercitus Chriſtianorum abiit in Jeruſalem.

MXCVI. Gaufredus de Meduana ordinatur epiſcopus.

MXCIX. Obiit Urbanus papa.

MC. Hoc anno Jeruſalem capta eſt IV. calendas Julii VIII. die obſidionis ſuæ. Obiit Guillelmus Angliæ rex.

MCI. Hoc anno fundata eſt abbatia Fontis-Ebrardi.

MCVI. Hoc anno cometa rutilans apparuit. Gaufredus Martellus occiditur.

MCVII. Obiit Philippus rex.

MCIX. Fulco comes moritur & filius ejus Fulco accipit conſulatum. Hoc anno ingens penuria ſalis. Exercitus de Doë. Obiit Helias comes.

MCXIII. Exercitus de Bracco-ſacco.

MCXVI. Ventus terribilis nonis Decembris.

MCXVIII. Obiit domnus Willelmus abbas III. calendas Julii, cui ſucceſſit Stephanus.

MCXX. Caliſtus papa venit Andegavum. Fulco comes obiit in Jeruſalem. Filius regis Anglorum necatus eſt cum pluribus.

MCXXIII. Exercitus de Doado.

MCXXIV. Exercitus de Moſterolo. Peſtilentia & fames.

MCXXV. Ulgerius epiſcopus ordinatur.

MCXXVI. Obiit W. dux Aquitaniæ. Aremburgis filia comitis Eliæ.

MCXXVII. Aimericus vicecomes dolo ſuorum interemptus eſt.

MCXXIX. Fulco comes Jeroſolymam pergit.

MCXXX. Exercitus de Mirebello.

MCXXXI. Fulco rex Jeruſalem ordinatur.

MCXXXIII. Obiit domnus abbas Stephanus VII. idus Aprilis. Hainricus natus eſt.

MCXXXIV. Exercitus de Candeio.

MCXXXV. Obiit rex Angliæ Henricus.

MCXXXVII. Siccitas magna a Martio uſque in Septembrem.

MCXXXIX. Mathildis imperatrix tranſit in Angliam. Stephanus rex Angliæ capitur in bello.

MCXL. Excidium Caſtri-Celſi.

MCXLI. Innocentius papa obiit, & Fulco rex.

MCXLII. Cæleſtinus papa obiit. Goffridus comes totam Normanniam acquirit.

MCXLIII. Obiit Lucius papa. Stella cometes apparuit, fames magna.

MCXLVII. Caſtrum Doadi capitur. Rex Franciæ & imperator Alemanniæ Jeruſalem pergunt.

MCXLVIII. Obiit Conanus dux Britonum, & Ulgerius epiſcopus.

MCL. Obſidio Moſteroli.

MCLI. Hoc anno Moſterolum capitur. Comes Gaufridus obiit.

MCLII. Thebaudus comes obiit. Henricus dux ducit Alienor a rege Franciæ ſeparatam.

MCLIII. Normannus epiſcopus obiit, & papa Eugenius & Bernardus abbas Clarevallenſis. Aſcalona capta eſt.

MCLIV. Stephanus rex Angliæ obiit. Henricus fit rex.

MCLVI. Matthæus abbas factus eſt epiſcopus Andegavenſis, & Stephanus Redonen-

Digitized by Google

ſis. Poſt hoc factus eſt Ogerius xxii. diebus & obiit, cui ſucceſſit Philippus abbas.

MCLVIII. Goffredus obiit Nannetis. Henricus rex Nannetim accepit & Thoartium.

MCLIX. Hoc anno domnus Henricus rex dedit feriam, quæ eſt in Maio, Deo & B. Florentio in manu Philippi abbatis. Adrianus papa obiit.

MCLX. Obiit domnus Philippus abbas iv. idus Maii, cui ſuccedit domnus abbas Frotgerius iv. nonas Junii.

MCLXI. iii. Idus Martii obiit Matthæus epiſcopus ſexto anno epiſcopatus ſui. Fames magna.

MCLXIII. Baudinus rex Jeruſalem obiit. Terræ motus factus eſt menſe Auguſto. Turonenſe concilium.

MCLXV. Terræ motus xii. calendas Julii.

MCLXVI. Exercitus de Filgeriis.

MCLXVII. Guerra inter regem Franciæ & regem Angliæ. Obiit Mathildis imperatrix.

MCLXX. Thomas Cantuarienſis epiſcopus occiditur.

MCLXXI. Obiit Amorricus rex Jeruſalem.

MCLXXII. Guerra inter regem Angliæ & filios ejus.

MCLXXIII. Obiit domnus abbas Frotgerius, cui ſuccedit Radulfus.

MCLXXVI. Obiit abbas Radulfus, cui ſuccedit Mainerius iii. calendas Novembris.

MCLXXVIII. Idibus Septembris eclipſis ſolis hora diei tertia.

MCLXXIX. Lateranenſe concilium. Ungitur in regem Philippus filius Ludovici calendis Novembris.

MCLXXX. Obiit Ludovicus Pius rex xiii. calendas Octobris.

MCLXXXI. Obiit Alexander papa iii. calendas Septembris. Ventus terribilis xiii. calendas Aprilis.

MCLXXXIII. Obit Henricus rex junior iii. idus Junii.

MCLXXXV. Hoc anno venit Eraclius patriarcha in Galliam & Angliam auxilium quærere. Contigit autem cum rediret cum rege Henrico de Anglia xvi. calendas Maii, contremuit tota Anglia, & multa ædificia ſubverſa ſunt, & facta eſt eclipſis calendis Maii hora nona.

MCLXXXVIII. Hoc anno fuit guerra inter Philippum regem Franciæ, & Henricum regem Angliæ.

MCLXXXIX. Nonis Julii obiit Henricus rex Anglorum apud Cainonem caſtrum, & Richardus filius ejus unctus eſt in regem.

MCXC. Fredericus imperator Alemanniæ & Philippus rex Francorum, & Richardus rex Anglorum Jeroſolymam perrexerunt.

MCXCIX. vii. idus Aprilis obiit Ricardus rex apud caſtrum *Chaluz*, Johannes frater ejus factus eſt rex.

MCC. xiv. calendas Julii capta eſt civitas Andegavis a Johanne rege.

MCCII. Ludovicus comes Bleſis. Balduinus Flandrenſis, & Marquiſius de monte Ferrato iverunt Jeroſolymam.

MCCIII. Hoc anno obiit Mainerius abbas.

MCCIV. Hoc anno obiit Alienordis regina Angliæ.

MCCVI. Obiit Bartholomæus Turonenſis archiepiſcopus, cui ſucceſſit Johannes de Faia.

MCCXIV. Hoc anno Johannes rex Angliæ obſedit Rupem-monachi, ſed non audens expectare adventum Ludovici primogeniti Philippi regis, confuſus receſſit. Eodem anno & die dictus Philippus rex Francorum, pugnavit cum Othone imperatore Alemanniæ in Flandria, & comitem Flandriæ & Brabantiæ cepit.

MCCXV. Hoc anno apud Romam univerſale concilium ſub Innocentio iii.

MCCXX. Hoc anno orta eſt inter Petrum comitem Britanniæ & Amoricum de Credone & barones multos guerra.

MCCXXI. Hoc anno mortuus eſt Michaël abbas vigilia S. Martini æſtivalis. Hoc anno mortuus eſt W. de Rupibus ſeneſcallus Andegavenſis. Eodem anno in Nativitate Domini terræ motus in Italia & abſorpta eſt Biſſia civitas. Eodem anno pluit pulvis in modium cineris.

MCCXXIII. Obiit Philippus rex Francorum, cui ſuccedit Ludovicus primogenitus ejus.

MCCXXIV. Hoc anno ſubjugavit dictus Ludovicus rex fere omnes nobiles Pictaviæ. Magnus ventus factus eſt.

MCCXXVI. Hoc anno obiit Ludovicus rex, qui primo anno regni ſui in Pictavia contra Anglicos Rupellam, *Niort*, & S. Johannem Angeliacenſem, & quam plurima alia caſtra in Gaſconia expugnavit.

MCCXXXV. Hoc anno Ludovicus rex, filius Ludovici filii regis Philippi, duxit in uxorem filiam comitis Provinciæ, & eodem anno dimicavit contra Petrum comitem Britanniæ, & cepit caſtrum Brientii & caſtrum Odonis, & redditum ei fuit Caſtrum-Celſum a dicto comite, dum idem rex eſſet in ejus obſidione, & totam terram comitis circa id locorum devaſtavit, & villas ſuccendit, & combuſſit. Item eodem anno fuerunt inundationes aquarum & glacies & pruinæ, & occaſione glaciei rupti fuerunt pontes Salmurenſes & pontes Turonenſis metropolis civitatis, & apud Turones per ruptionem pontium ſubmerſi fuerunt homines infiniti. Item anno ſequenti fames mirabilis per totum orbem.

Digitized by Google

FRAGMENTA CHRONICORUM COMITUM PICTAVIÆ, DUCUM AQUITANIÆ.

Auctore, ut videtur, monacho ſancti Maxentii.

1. TEmporibus Egenaldi Pictavenſis epiſcopi, Ebles dux Aquitaniæ & Pictaviæ comes, adepto Dei gratia principatu hereditario, & per donationem Willelmi glorioſæ recordationis viri, ducis Aquitaniæ, comitiſque Arverniæ, Hadelliam duxit uxorem Adeſtani regis Angliæ filiam. Cum ſucceſſiſſet Rannulfo fratri comitis Pictaviæ, ducis Rannulfi patris ſucceſſori, cœnobium augmentavit in Cluniaco & in Charitate ad Ligerim in honorem B. Mariæ Virginis Dei Genitricis & Johannis Baptiſtæ, omneſque poſſeſſiones quas ibidem habebat, donavit viris religioſis ejuſdem cœnobii. Vitam finivit in Pictavia pius & devotus ille comes dux Aquitaniæ, temporibus regis Franciæ Lodoici Tranſmarini.

2. Egfrido Pictavenſi epiſcopo, Ebles ille dux Aquitanienſis & comes Pictavenſis genuit ex Adellia Willelmum Caput-Stupæ nuncupatum & etiam Eblem. Ille vero princeps vir Ebles Lemovicenſis fuit epiſcopus dum vixit, atque de novo reſtauravit ſancti Martialis cœnobium, & S. Michaëlis in eremo cœnobium in Pictavia noſtra, ſicuti ſancti Adjutoris Maxentii noſtri cœnobium. Dux autem Ebles Aquitanienſis creavit Arnoldum fratrem vicecomitem de Thoarcio poteſtate magna in principatu ſuo; cumque vir Arnoldus optimates omnes in Aquitania ſuperaret animi fortitudine, bellum intulit Britonibus, quos vicit in terra ſua, fugavitque. Dedit Arnoldo vicecomiti Fulco comes Andegavorum Rufi cognomine, comitis Ingelgerii filius, Roſcillam filiam ſuam in uxorem, totamque terram de Moſterolo, & nati ſunt ex Arnoldo & Roſcilla Ebles vicecomes de Thoarcio poſt Arnoldum patrem, etiam Fulco vicecomes, & Arnoldus vicecomes.

3. Frotherio Pictavenſi epiſcopo, Willelmus Pictaviæ comes fuit & dux Aquitaniæ poſt Eblem patrem, junctuſque matrimonio cum una filia Rolli ducis optimi Normanniæ, ex qua ſuſcepit filium Willelmum Ferocis-brachii nuncupatum. Fuit etiam ex ejuſdem Willelmi progenie vicecomes Ebles de Thoarcio, cui nupſit Hildegarii Lemovicenſis vicecomitis filia Altrudis nomine; cumque ſuſcepiſſet Ebles ille vicecomes filios duos, Widonem videlicet atque Trullum ex Altrude conjuge, contendebat armis cum Ademaro in Lemovicenſi pago, defuncto Hildegario vicecomite, unde maximum Lemovicenſibus perveniſſet exitium, niſi Willelmus dux Aquitanienſis brevi obiiſſet, ſedato bello unicuique quod erat ſuum reſtituendo.

4. In his temporibus Fulco vicecomes civitatem conſtruxit de Breſturio in terra de Thoarcio Ebles fratris ſui vicecomitis, & defuncto Fulcone, civitatem illam tenuit ejus filius Willelmus de Breſturio, a Widone vicecomite de Thoarcio ejuſdem agnato. Arnoldus quoque vicecomes Ebles frater germanus, caſtrum & civitatem de Malo-leone conſtruxit in Pictavia noſtra, & ſucceſſerunt illi Ebles de Malo-leone, Arnolduſque de Caſtromurio filii ejus ex Humberge conjuge, ex Radulfo genita de Mauritania.

5. Temporibus Alboini & Petri, & etiam Gisberti epiſcoporum Pictavenſium, Willelmus cum eſſet comes Pictaviæ noſtræ & etiam Arverniæ, dux quoque Aquitaniæ, pietatis intuitu & amore Dei, & illius aſſenſu ejus uxor eccleſias erexit S. Nicolai ad Pictavum & B. Mariæ ad Xantones, virginum etiam de Trinitate civitatis Andegavenſis, atque cœnobii civitatis Vindocini, illiſque dedit eccleſiis præfecturas omnes ſuas ad Villam-novam, & virginibus de Trinitate Andegavenſi ducentas libras terræ ad curiam Petroſi.

6. Ex illius autem Willelmi comitis progenie Wido fuit comes de Thoarcio, vicecomitis Ebles filius, & erexit ille in foro caſtri ſui eccleſiam unam in honorem beatæ Mariæ Virginis Dei Genitricis & beatorum apoſtolorum, cum Agnete conjuge, ex qua genuit Odonem vicecomitem atque Willelmum vicecomitem. Habuerat autem illa terram fere omnem de Salmuriaco ab Odone patre comite Turonenſi. Defuncto Widone ſucceſſit illi Trullus frater in vicecomitatu de Thoarcio, Trulluſque vicecomes cum Rhadaguna conjuge cœnobium augmentavit B. Michaëlis in Eremo, & cum filiis ſuis

Willelmo Ferrum-ſector de Podio Auguſti, & Hugone archiepiſcopo Turonorum, adſtante de Oenaco vicecomite Abomaro ejuſdem Radagunæ fratre germano.

7. Willelmus dux Aquitaniæ curavit eccleſiam ædificari Malleaci cum uxore ſua, & Willelmo comite filio, totamque terram ſuam Malleacenſem viris regulariter ibi viventibus uſque ad mare donavit, videntibus ex ejuſdem progenie proceribus Trullo vicecomite de Thoarcio, & Theobaldo de Breſturio, Willelmi de Breſturio filio, & laudantibus Gumbaldo archiepiſcopo, Gilberto Pictavenſi epiſcopo aliiſque plurimis. Supervixit uxori ſuæ exiſtente filio duce Aquitaniæ & comite Pictaviæ. Obiit in Domino longævus atque magnanimus Willelmus dux Aquitaniæ Pictavis in cœnobio B. Cypriani; ibique vixit cum cœnobitis pie atque ſancte annos quatuor, dum in Francia regnaret rex Robertus.

8. Ebles frater Willelmi ducis Aquitaniæ, epiſcopus Lemovicenſis fuerat, regnante Lodoico Transmarino rege Franciæ, obiitque in Domino temporibus regis Lotharii, & illius corpus humatum eſt in eccleſia cœnobii S. Michaëlis in Eremo, quod erexit in vita ſua. Et poſt mortem Trulli de Thoarcio vicecomitis, corpus ejuſdem humatum eſt ab abbate Dione in eccleſia ſua S. Michaëlis in Eremo. Ejuſdem Trulli vicecomitis filius & ſuperſtes Willelmus Ferrum-ſector, civitatem tenuit de Podio Auguſti ab Odone vicecomite de Thoarcio conſobrino, deditque illi Rainaldus de Mauritania Mathildem filiam in uxorem, totamque terram de Podio Fagi in confinio terræ ſuæ de Mauritania, uſque ad ripam Sayvriæ in terra B. Laurentii eccleſiæ, in confinio terræ de Malo-leone, & etiam terræ de Caſtro-murio, & in confinio de Podio Auguſti ad eccleſiam uſque S. Pauli, cœnobitis noſtris S. Adjutoris Maxentii, Willelmus Ferrum-ſector donavit libras centum terræ ad curtem ſuam ſancto Maxentio, cum uxore Mathilde filiiſque ſuis Trullo de Podio Auguſti & Rainaldo de Podio Fagi, in præſentia Brixii abbatis, laudante Gilberto Pictavenſi epiſcopo; defunctoque Willelmo corpus illius humatum fuit in eccleſia S. Michaëlis in eremo, temporibus regis Francorum Roberti.

9. Isamberto Pictavenſi epiſcopo, deceſſit Willelmus comes Pictavenſis & dux Aquitaniæ Willelmi Caput-Stupæ ſuperſtes, temporibus regis Francorum Roberti, & ſucceſſit illi filius ex Amata conjuge Willelmus Magnus Aquitaniæ dux & comes Pictaviæ. Ille vero genuit ex Almodia conjuge Willelmum ducem Aquitaniæ, & ex Agnete conjuge ultima alterum Willelmum Aquitaniæ ducem & Pictaviæ comitem dictum Audacem, & Willelmum etiam minorem in ſua vita ducem Aquitaniæ, junctum cum Aldearde, ex qua genuit Willelmum comitem Pictaviæ & ducem Aquitaniæ.

10. Willelmus autem comes noſtræ Pictaviæ, dux etiam Aquitaniæ, erexit eccleſiam in ſuburbio Pictavenſi in honorem B. Johannis evangeliſtæ, ac etiam B. Andreæ apoſtoli, ibique fundavit cœnobium monachorum Cluniacenſium. In illis temporibus ex ejuſdem progenie Odo vicecomes de Thoarcio Widonis vicecomitis filius augmentavit de Quinſſaio cœnobium cum Alixa conjuge a Willelmo genita comite Engoliſmenſi, filiiſque ſuis Willelmo vicecomite & Reginaldo Theofagiorum; cujus Odonis aſſenſu fundavit Alixa capellam unam in eccleſia ſancti Pauli Pictavenſi. Odone defuncto, illius frater Willelmus de Thoarcio fuit vicecomes, campoſque ſalinarum quos habebat apud Curſonem, donavit cœnobitis B. Michaëlis in Eremo; cui donationi aſſenſit ex Mathilde conjuge filius Willelmus de Aſpero-monte. In his temporibus ex eadem familia Radulfus de Malo-leone Ebles filius, eccleſiam erexit in honorem B. Petri apoſtoli... & militum ſuorum hominumque conſenſu, decimaſque ſuas donavit eidem eccleſiæ Hylaria conjux, confirmante Rainaldo de Malo-leporario fratre ſuo. Nam in illius caſamento erant illæ decimæ, propter dilectionem Radulfi viri ſui in eadem eccleſia ſepulti, filiique ſui Ebles de Malo-leone, & Willelmus de Talamundi illam donationem ratam habuerunt, aſtantibus Arnoldo de Caſtro-murio Arnoldi ſuperſtes, Trullo de Podio Auguſti, & Rainaldo de Podio Fagi fratre ſuo, Roberto de Mauritania, Roberto de Sauſſaio, & Rullo de Argentonio militibus. Cum erexiſſet Willelmus inclytus gratia Dei dux & comes in Pictavia & Aquitania collegium de novo monachorum Chaſſani, ex ejuſdem Willelmi proceribus Arnoldus de Caſtro-murio Chaſſani cœnobitis donavit ſuas decimas Puteî-Thoneſi cum Adelmoda conjuge & Raimundo filio. Trullus etiam de Podio Auguſti Ferrum-ſectoris Willelmi ſuperſtes, poſſeſſiones omnes quas habebat apud Loretum, Chaſſani cœnobitis donavit pietatis ejuſdem intuitu, cum uxore Mahauda, filiiſque ſuis Willelmo de Podio Auguſti, & Rainaldo de Floſcellaria. Illas enim fere omnes poſſeſſiones habuerat Mahauda a Callo patre ſuo vicecomite de Oenaio. Rainaldus quoque de Podio Fagi, Trulli frater germanus, poſſeſſiones ſuas de Henſſionenſi donavit abbati Alarico cum Helviſa conjuge, filiiſque ſuis Hugone atque Willelmo. Rainaldus fuerat Franciæ camerarius in vita regis Henrici, ante regis illius obitum: cumque ſupervixiſſet Helviſa Rainaldo viro ſuo, nupſit iterum Valeranno Franciæ camerario, fuitque genita ab Hugone nuncupato Bardulfo, qui tenuit Puirium caſtrumque de Bello-fonte & etiam de Novigento. Helviſæ primogenitus Hugo

Rainaldi primi viri ſui filius caſtrum de Podio Fagi tenuit a Roberto de Mauritania conſobrino, terramque totam de Podio Fagi citra & extra ripam Sayvriæ in omni rure caſtellaniæ mero & mixto imperio, cum nobilitiis, hoſtagiis, hominibus, cenſibus, terris & reditibus, pedagiis, præfecturis, vacantiis, & albinis, reſque de Podio Fagi ſingulæ non poſſunt alienari, earumque dominus jus tantum habet utendi, fruendi, ſalva ſubſtantia. Succedunt illi filii ſui complures habito ordine naſcendi viciſſim inter ſe: defunctoque filiorum ultimo, filius primogeniti filii, aut illius heres maſculus habet inveſtituram ejuſdem caſtri atque caſtellaniæ de Podio Fagi. Hugo vero cœnobium augmentavit S. Johannis Angeriacenſis cum Petronilla conjuge & Gaufredo filio, adſtantibus Willelmo Franciæ camerario, Hugonis fratre germano, & Willelmo Ferrum-ſectore comite Engoliſmenſi, Gaufredi quondam comitis filio, & comitiſſæ Petronillæ, ac etiam fratre Petronillæ ſupra nominatæ. Deinde Willelmus ipſe domini Philippi Franciæ regis camerarius, pietatis amore & Hugonis de Podio Fagi fratris ſui exemplo, S. Johannis Angeriacenſis abbati Odoni, cœnobitiſque donavit poſſeſſiones ſuas S. Luciani. Addidit ſuam decimam Willelmus de Surgeriis, Hugonis Maengo filius & Perronellæ cum Alipſa conjuge, ſupra memorati Willelmi ſorore: qui quidem Willelmus genuit Hugonem, Willelmum & Mahaudam ex Adellia conjuge, Yvonis filia comitis Belli-montis atque Adelliæ comitiſſæ. Dux autem Willelmus inclytus Aquitaniæ obiit in Domino apud Chiſiacum, & inde corpus ejus tranſlatum eſt in civitatem ſuam de Pictavo, & ſepultum eſt in eccleſia quam erexit in honorem B. Johannis evangeliſtæ ac etiam B. Andreæ apoſtoli. Succeſſit illi Willelmus Pictaviæ, Aquitaniæ dux & comes Pictaviæ, filius ejuſdem.

11. Willelmus ille vero pietatis intuitu monaſterium illud augmentavit, ejuſque perfecit ædificium, & nuncupatum fuit Monaſterium-novum; & cum Urbanus papa ſummus pontifex ex Roma in Franciam veniſſet, Willelmi ducis noſtri precibus Pictavim venit, eccleſiamque dicavit Monaſterii-novi Deo omnipotenti ſub auſpiciis ſancti Johannis & ſancti Andreæ.

12. Petro ſecundo & Willelmo primo epiſcopis Pictavenſibus, ex proſapia vicecomitum de Thoarcio Willelmus vicecomes fuit per obitum Odonis vicecomitis fratris ſui, & filium genuit Willelmum de Aſperomonte. Succeſſit Willelmo vicecomiti Willelmus vicecomes primogenitus fratris Odonis vicecomitis, illoque defuncto ſine liberis, illius frater Aimericus de Theofagiis vicecomes fuit de Thoarcio, uxorem duxit Mahaudam ex proſapia ſua, nam erat filia Willelmi de Podio Fagi, qui Franciæ camerarius erat in vita regis Philippi. Suſcepit ex Mahauda, Agnes dicta, filium & ſuperſtitem Widonem vicecomitem de Thoarcio, & augmentavit Aimericus S. Adjutoris Maxentii cœnobium, illoque defuncto Gaufridus abbas ejuſdem corpus ſepelivit in eccleſia ſua. Mahauda vero Agnes dicta illius relicta nupſit iterum Ramelino, cum ſucceſſiſſet regibus Aragoniæ Sanctoni & Aufreti ſuis fratribus: licet vitæ monaſticæ ſe devoviſſet antea: nam ſummi pontificis diſpenſatione ſe junxit legitimo matrimonio cum illa Mahauda, ex qua unam filiam genuit heredem Aragoniæ regni, quæ filia Raimundo comiti Barceloniæ juncta fuit in vita ſua.

13. Temporibus autem Willelmi Pictaviæ ducis Aquitanienſis, Gaufridus de Podio Fagi filius Hugonis ex ejuſdem ducis progenie, Bertham dedit filiam in uxorem Johanni comiti primogenito Galfridi Griſagonellæ comitis Vindocinenſis, atque Mahaudæ Caſtridunenſis, & omnes poſſeſſiones quas habebat in Pictavia ab Hugone de *Lezignen* patre ſuo Mahauda, ex qua ſuſcepit Bertham Gaufridus, & nati ſunt ex Johanne comite Vindocinenſi & Bertha conjuge ſua Burchardus, Lancelinus, Galfridus & Mahauda, ex cujus viri principis Gaufredi progenie Hugo, filius Willelmi Franciæ camerarii, fuit etiam regis Lodoici ſexti camerarius nobilis & Franciæ regni. Willelmus frater ejuſdem epiſcopatum Pictavenſem obtinuit, & Amitta Mahauda [nupſit] Aimerico vicecomiti de Thoarcio, ex qua ſuſcepit Willelmum vicecomitem.

14. Hugo vero camerarii Willelmi filius & Theophania conjux Burgundia nuncupata, conſiderantes ante diem obitus, quod divina pietas invitat nos in dies dicens: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula*; ac etiam quod eleemoſyna liberat a morte perpetua; idcirco pro Dei omnipotentis amore, & B. Mariæ Virginis, angelorumque omnium & ſanctorum, donaverunt abbati viriſque religioſis de Malo-leone villas duas quas habebant in terra de Malo-leone, illiſque conceſſerunt, ut quidquid de feodo de Podio Fagi dono vel emtione acquirere poſſent, poſſideant in perpetuum abſque coſduma, in remedio quoque animarum Willelmi atque Adelliæ patris & matris Hugonis ejuſdem, ac etiam Mauricii, qui tenuit in vita ſua Credonium in pago Andegavenſi, atque Theophaniæ, Anguillæ nuncupatæ, patris & matris ejuſdem Theophaniæ Burgundiæ, filiorumque eorumdem atque amicorum. Huic dono adhibitis teſtibus Hugone de Credonio fratre Burgundiæ Theophaniæ, Eble de Monte-leone, Willelmo de Podio Auguſti, Rainaldo de Vieriis, Roberto Camiliacenſe, & Johanne de Haia, regnante Lodoico ſexto Francorum rege, Willelmo

duce in Aquitania atque Pictavia, & Willelmo Pictavenſi epiſcopo. Hoc donum denique conceſſerunt Hugo de Podio Fagi & Rainaldus, Hugonis ejuſdem filii duo, atque Theophania.

15. Dux autem Willelmus Aquitaniæ, pœnitentia ductus malorum operum, iter ſuſcepit ſanctæ peregrinationis, & antequam ad S. Jacobum in Galicia proficiſceretur, teſtamentum ſuum condidit in hoc modo videlicet :

In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, quæ eſt una Deitas, hoc eſt teſtamentum quod ego Willelmus *Dei gratia cum* Willelmo *epiſcopo facio in honorem Salvatoris mundi & beatorum martyrum & omnium confeſſorum & virginum, maxime Virginis* Mariæ, *cogitans de meis innumerabilibus peccatis, quæ ſuadente diabolo, temerarie perpetravi, & timens tremendi judicii diem, videns bona quæ videmur tenere, ſicut fumum in aëre, inter manus noſtras evaneſcere, noſmet etiam in hac peregrinatione ſine peccato una hora non poſſe vivere, & ſatis parvo tempore manere, & omnia quæ putamus poſſidere, eſſe caduca, & ſuis poſſeſſoribus gravamen, commendo me Deo, quem relictis omnibus ſequi volo. Filias meas regis domini mei protectioni relinquo,* Leonoram *collocandam cum domino* Ludovico *regis filio, ſi baronibus meis placuerit, cui Aquitaniam & Pictaviam relinquo. Peronellæ vero filiæ meæ poſſeſſiones meas & caſtella, quæ in Burgundia, ut proles* Gerardi *ducis Burgundiæ, poſſideo. Atque ne videar degenerare, ſed imitari ſancta veſtigia parentum meorum in bono opere, & commendare me Deo & ſanctis ejus, & in bonis operibus ſocietatem ſervorum Dei, & benedictionem accipere, do omnibus monaſteriis dominationis meæ mille libras terræ, diſtribuendas prout baronibus meis placuerit. Et quicumque hoc noſtrum teſtamentum diſrumpere tentaverit, excommunicatus a Deo & hominibus exiſtat. Qui vero in hoc coadjutor fuerit, ſit in omnibus particeps. Et ſubſcripſit* Willelmus *ille dux, &* Leonora *ejus filia, videntibus qui ſequuntur adhibitis teſtibus, dominus comes Alverniæ, dominus* Rainaldus *vicecomes de Thoarcio,* Ebles *de Malo-leone baro,* Willelmus *de Talemundi frater illius,* Brocardus *comes,* Galfridus *de Podio Fagi,* Willelmus *camerarius Franciæ frater illius,* Willelmus *de Podio Auguſti,* Richeldus *baro frater illius,* Rainaldus *de Mauritania,* Rainaldus *de Floſcellariis, &* Willelmus *de Herbertis, ejuſdem* Willelmi *ducis Aquitaniæ dapifer.*

Deinde ad S. Jacobum in Galicia peregre profectus, morbo correptus, vitam finivit Willelmus dux Aquitaniæ, ut putabatur, & illius teſtamentum adimplevit rex Francorum Lodoicus Groſſi cognomine. Innocentius ſummus pontifex filium ejuſdem Lodoïcum Juniorem dictum unxit in regem, & coronavit cum Remos acceſſiſſet, & terra Aquitaniæ & Pictaviæ deſtituta domino, Alienordem filiam & heredem Willelmi dedit in uxorem filio ſuo Lodoïco regi rex ipſe Francorum, & Peronellam ſororem Alienordis Radulfo comiti Viromanduorum donavit etiam in uxorem. Deinde evoluto non longo tempore, morte obiit rex ipſe Lodoïcus nuncupatus Groſſus. In illis temporibus grave contigit infortunium Chriſtianis in Hieroſolymitanis partibus. Nam Parthi cum Alapho eorum duce, diabolico inducti ſpiritu, magnam Edeſſam urbem ceperunt, ſtrage magna Chriſtianorum, cujus infortunii fama cum ad regem Juniorem perveniſſet . . . .

Magnus hic hiatus pluribus foliis avulſis.

. . . .

matrimonio tandem diſſoluto inter Lodoïcum regem Francorum & reginam Alienordem, illa requiſivit terram ſuam, nempe Aquitaniam, & poſt receſſum a Lodoico, ſolemniter fuit deſponſata Pictavi ab Henrico duce Normanniæ, qui poſtea ſublimatus eſt in regem Angliæ, defuncto rege Stephano avunculo ſuo, anno reparatæ noſtræ ſalutis MCLV. Rex vero Ludovicus filias duas ſuſceperat ex Alienorde, Mariam videlicet atque Alipſam. Illas autem deſponſavit, Mariam Henrico comiti Palatino Trecenſi, & Alipſam Theobaldo comiti Bleſenſi fratribus. Denique ſibi junxit conjugio Conſtantiam Hiſpaniarum regis filiam, ex qua genuit unam filiam, nominatam Margaritam.

16. Henricus vero rex Angliæ dux Normanniæ & Aquitaniæ, comes Pictavenſis, Andecavenſis & Cenomanenſis, fratrem Gaufridum inſtituit comitem Andecavorum atque Cenomanenſium. Nam Henricus, Gaufridus ac etiam Willelmus nati fuerant ex Gaufrido nuncupato Formoſo Andecavenſium comite, & ex Mahauda conjuge, Angliæ regis Henrici filia & herede. Et fuit genitus comes Gaufridus Fulcone Andecavorum comite ex Adellia comitiſſa Cenomanenſium ejuſdem uxore, qui comes Fulco obiit in regno ſuo Hieruſalem, in Francia regnante Lodoïco juniore nuncupato. Nam ſucceſſerat regi Balduino, poſtquam deſponſavit filiam Mileſendem, ex qua ſuſcepit in ultimo connubio Balduinum atque Almaricum. Sed quod Henricum primum regem Angliæ ſpectat, Willelmo fratri ſuo regi ſucceſſit, & tres illi fuerant geniti a Willelmo filio notho Roberti ducis Normanniæ; qui cùm fuiſſet heres inſtitutus ab Eduardo rege Angliæ, tamen Araldus quidam regnum illud occupabat. Sed Willelmus nothus Normanniæ cum copiis auxiliariis regis Francorum Philippi prælio vicit Araldum & interfecit. Deinde rex fuit Angliæ, & gubernavit regnum in tota vita ſua legibus ſuis. Genuit ex Mahaude conjuge ſua, Balduini comitis Flandriæ filia, Robertum, quem inſtituit Normanniæ ducem,

Digitized by Google

deinde Willelmum Rufi cognomine regem Angliæ, Henricum denique heredem totius ſui theſauri, & Alipſam filiam connubio junctam Stephano comiti Bleſenſium & Carnotenſium, qui genuit ex Alipſa Willelmum, Theobaldum atque Stephanum. Rex autem Angliæ Willelmus Rufus deceſſit ſine liberis, & illo defuncto, Henricus frater regnum occupavit Angliæ, invito Roberto Normanniæ duce fratre primogenito, quem vicit in prælio, & incarceravit, illo obcœcato. Sed ut redeam ad Henricum regem, virum Alienordis, ex illa ſuſcepit filios quatuor, totidemque filias, Henricum ſcilicet, quem regem coronavit, ſed mortuus eſt ſine prole vivente patre, Richardum nuncupatum Cor-leonis. Is rex fuit Angliæ duxque Normanniæ, & ſine liberis deceſſit; Gaufridum, vir ille princeps uxorem duxit Conſtantiam Britanniæ dominam, ex qua genuit Alienordem de Britannia; Johannem denique genuit cognominatum Sine-terra. Et ille rex fuit Angliæ in vita ſua, dux etiam Normanniæ & Aquitaniæ, comes Pictavenſis, Andegavenſis & Cenomanenſis. Rex Henricus & Alienordis regina Pictavum auxerunt, longoque muro circumdaverunt, cum præpoſuiſſent huic urbi atque Pictaviæ Willelmum de Podio Auguſti ex progenie ejuſdem reginæ, illo Willelmo deſponſato Hadelliæ Hugonis vicecomitis caſtri Heraudi filiæ, ex qua deinceps filiam Hadelliam genuit.

Ex noſtra chronica temporibus Laurentii, Johannis *&* Willelmi *Pictavenſium epiſcoporum.*

17. Nupſit Henrico regis Henrici atque Alienordis reginæ primogenito Margarita regis Lodoici Francorum filia & reginæ Conſtantiæ, Normanniamque tenuit Henricus homagio ligio a rege Lodoico. Deinde Ricardus Cor-leonis nuncupatus, filius alter regis Angliæ, fidem juravit Lodoico regi propter Aquitaniam & Pictaviam noſtram, cùm junctus eſſet matrimonio cum Mahauda Raymundi comitis Barcelloniæ filia & herede. Gaufridus etiam regis Angliæ filius tertius, homagium fecit Lodoico regi Francorum juniori dicto, propter Britanniam Armoricam, & comitatum Andecavenſium atque Cenomanenſium; ſed Henricus dux Normanniæ ab Henrico patre rege coronatus in regem obiit in Domino, regnante Francorum rege Philippo II. nuncupato Deodato, & liberos non procreavit, illiuſque corpus ſepultum eſt in eccleſia B. Mariæ Virginis apud Rothomagum; Gaufridus etiam dux Britanniæ Armoricæ, Andecavenſis comes & Cenomanenſis, deceſſit non longo tempore poſt mortem fratris Henrici Pariſius, & illius corpus jacet in eccleſia B. Mariæ Virginis. Sed ipſius uxor Conſtantia prægnans remanſit & peperit filium nuncupatum Arturium. In his temporibus Wido fuit comes de Thoarcio, & ſucceſſit Willelmo patri vicecomiti, & Hadelliæ matri Radulfi comitis Aug. filiæ; & cum uxorem duxiſſet Hadelliam, Willelmi de Podio Auguſti filiam & hæredem, ex ea ſuſcepit filios ſuos, Aimericum nempe vicecomitem, Hugonem & Savaricum vicecomitem. Et Hadellia conjuge defuncta, deſponſavit Conſtantiam Gaufridi ducis Britanniæ relictam, ex qua genuit filias duas, Alipſam videlicet atque Catharinam. Nam Alipſam dedit in uxorem Petro comiti Drocarum nuncupato Malo clerico; & Catharinam Andreæ de Vitreo. Ex illius autem vicecomitis progenie Ebles de Malo-leone augmentavit cœnobium abbatis Willelmi Abſiæ, cum Alipſa conjuge, Hugonis de Podio Fagi filia, ex qua Radulfum genuit atque Savaricum; & Sigebrandus *Chabotz* de Volvente cum Hadellia conjuge ejuſdem Hugonis filia, Abſiæ cœnobium augmentavit etiam in illo tempore. Deinde Theobaudus eorum filius & ſuperſtes, patris atque matris donationem ratam habuit.

Ex chronica noſtra temporum Aimari, Willelmi IV. *&* Philippi *Pictavenſium epiſcoporum.*

18. Alienoris Angliæ regina & duciſſa Aquitaniæ ſupervixit Henrico regi viro ſuo, & poſt mortem regis Angliæ Richardi filii ſui Pictavum venit, ibique remanſit aliquot annis, vacans in omni pia opera. Præfecit atque Pictaviæ Hugonem de Podio Fagi ex ſua progenie ſeu familia, poſtquam deſponſavit illum Valentiæ ex conſenſu Galfridi de *Leſignen* patris ejuſdem & regum conſanguinei: cui dedit in dotem mille libras terræ apud Larmenum; & deinceps nati ſunt ex Hugone & Valentia Galfridus de Podio Fagi & Rainaldus. Obiit in Domino Andecavis regina Alienoris longæva, & corpus ejus ſepultum eſt in tumulo Henrici regis Angliæ viri ſui, in eccleſia cœnobii de Fonte-Ebraldi.

19. Francorum rex Philippus Auguſtus agnominatus, regi Lodoico patri ſucceſſit, cumque voluiſſet Arturum Britanniæ ducem defendere contra Johannem regem Angliæ, exercitu collecto, Pictaviam intravit, & munita civitate Pictavi, illam Hugoni de Podio Fagi commiſit. Interim Johannes rex cepit urbem Andecavis, totamque deſtruxit; cumque Wido de Thoarcio vicecomes a regis Philippi fidelitate receſſiſſet, totam illius terram devaſtavit rex Franciæ, rege Angliæ Johanne apud Thoarcium exiſtente. Poſtremo Willelmus de Rupibus de Caſtro-Lidio, mareſcallus Francorum regis noſtri Philippi, de Thoarcio vicecomitem cum ſuis copiis confecit, ac etiam Savaricum de Malo-leone ex ejuſdem familia. Sed cum rex Angliæ Johannes Arturum fratris ſui primogeniti fi-

Digitized by Google

lium vita privavit, odio fuit omnibus. Anno vero MCCXXIII. defuncto pridie idus Julii Philippo rege Francorum, Lodoicus ejus primogenitus filius ex Iſabella comitis Hannoniæ Balduini filia ſucceſſit illi, Remiſque fuit coronatus a WILLELMO Remenſi archiepiſcopo ætatis ſuæ XXXVI. Deinde urbem adeſt Turonum cum exercitu valido, & ad Thoarcium tendens, tamen treugam fecit cum Aimerico de Thoarcio ad annum videlicet. Nam ſucceſſerat Aimericus Widoni vicecomiti patri ſuo defuncto; & pergens ad Niortum rex Lodoicus obſeſſit caſtrum Niorti, & cepit deditione Savarici de Malo-leone, qui cum pluries Anglorum infidelitatem expertus fuiſſet, ſe ſubmiſit regi Lodoico. Deinde cum illo rediit in gratiam per deprecationem Hugonis de Podio Fagi avunculi ſui, & fecit homagium regi Lodoico Francorum Savaricus de Malo-leone. Rex autem Angliæ Johannes vitam finivit infeliciter, & filios reliquit duos Henricum atque Richardum. Et Henricus ejus nominis quartus fuit rex Angliæ. Lodoici Francorum regis opera & ſummi pontificis INNOCENTII precibus erga regem Lodoicum, condonavit Aimerico vicecomiti de Thoarcio rex Lodoicus Francorum. Et illi fecit homagium ſuum Aimericus vicecomes: qui prolem ſuſcepit nobilem ex Agnete conjuge de Lavallia Widonis filia. Et ejus primogenitus Wido fuit, deinde alteri ejuſdem filii fuere Aimericus, Hugo & Rainaldus. Savaricus autem vicecomes de Thoarcio fuit poſt mortem Aimerici fratris ſui, ſecundum uſum in illo vicecomitatu receptum. Ex Agnete conjuge, & Erardi domini Valeriaci camerarii Franciæ filia Widonem genuit & Rainaldum de Teophagiis. Ex eorumdem proſapia Hugo de Podio Fagi cum uxore ſua Theofania Burgundia, & filiis ſuis Hugone, & Rainaldo, S. Adjutoris Maxentii cœnobium augmentavit, Atemaro abbate exiſtente; & Hugo de Podio Fagi ejuſdem ſuperſtes cum uxore Valentia, ducentum libras terræ apud Larmenum abbati & monachis eccleſiæ Malleacenſis donavit, quam donationem deinceps ratam habuit Galfridus de Podio Fagi eorumdem ſuperſtes, Raimundi & Meluſinæ proles. Sed ut ad regem Lodoicum Francorum redeam, dux fuit Aquitaniæ & Normanniæ, comes etiam noſter Pictavenſis atque Andecavenſis & Cenomanenſis per foriſfactum regis Angliæ Johannis agnominati Sine-terra, quando ferro necavit Arturum ducem Britanniæ, primogeniti fratris ſui filium & heredem; & genuit ille rex Lodoicus filios plurimos ex Blanca Caſtiliæ regis filia, Philippum videlicet, Lodoicum, deinde Robertum, Adelphonſum, Carolum, poſtremo Johannem & obiit in Domino die Dominica in octavis Omnium Sanctorum, anno Domini MCCXXVI.

Ex temporibus JOHANNIS DE MELEDUNO, *&* HUGONIS DE CASTRO RUFO *epiſcoporum Pictavenſium a me ſupra memorato Pictavenſis eccleſiæ theſaurario deſcriptum* GUALTERO *Pictavenſe epiſcopo exiſtente.*

20. Regi Lodoico Francorum ſucceſſit Lodoicus ejus, & cum nondum ad ætatis ſuæ annum decimum tertium perveniſſet, in regem coronatus, regnum ſub protectione curatoria reginæ Blancæ matris ſuæ. Anno vero quinto decimo regni ſui Adelfonſo fratri ſuo conceſſit terram Pictaviæ, terram etiam Alverniæ, terraſque Albigenſium perpetuo poſſidendas, cum eum antea ſociari fecerat matrimonio cum Johanna Raimundi comitis Toloſani filia. Exiſtente vero comite noſtro Adelphonſo, cœnobium augmentavit fratrum Prædicatorum Pictavi Galfridus propter dilectionem Hugonis de Podio Fagi patris illius, & Valentiæ de *Leſignen* matris ejuſdem, quorum corpora in eorum fratrum eccleſia ſepulta ſunt. Deinde fratribus illis eccleſiam dedit Rupellæ, cum Agnete conjuge, amore Dei omnipotentis, eorumque filio Aimerico, ac etiam cum Widone de Thoarcio ejuſdem Agnetis fratre. Nam ex Aimerico vicecomite de Thoarcio & Agnete uxore nati ſunt Wido & Agnes illa. Præfecit autem dominus comes Adelfonſus Galfridum de Podio Fagi terris ſuis Albigenſium, & in illa præfectura remanſit uſque ad profectionem ſecundam Lodoici regis optimi in partibus tranſmarinis. Nam in illo tempore crucem aſſumſit cum domino Adelphonſo, & intravit mare cum rege, fuitque in illo bello cum quinquaginta lanceis. Sed poſt regis obitum in obſidione Tunarum, ad propria Galfridus rediit incolumis & longævus. Obiit in domino apud Rupellam, & ſepultus eſt cum uxore Agnete de Thoarciis apud eccleſiam FF. Prædicatorum quam erexit. Rainaldus de Podio Fagi frater Galfridi, Hadelliam duxit uxorem, Savarici vicecomitis de Thoarcio filiam, & genuit ex illa Rainaldum & Johannem, illumque præpoſuit Alverniæ dominus comes noſter Pictavenſis, & Aimericum Galfredi de Podio Fagi filium atque ſuperſtitem deſponſavit Emmettæ, domini Widonis de Lavallia defuncti & Philippæ de Vitreo defunctæ filiæ, cui dominus Wido de Lavallia frater aſſideavit libras trecentum in terra ſua, & dominus comes mille libras donavit Aimerico in terra Pictaviæ ejuſque ſucceſſoribus. Ex Emetta genuit Aimericus Widonem de Podio Fagi, Rainaldum, Catharinam & Johannem. Sed ut loquar de domino Adelphonſo comite noſtro Pictaviæ & Toloſæ, & de ejus fine laudabili, ſciendum eſt quod cum rediret ad propria, cum rege Philippo Francorum nepote ſuo, a via peregrinationis ſuæ tranſmarinæ & Jo-

Digitized by Google

hanna comitiſſa uxore ſua, ad quoddam caſtellum divertiſſe..... *Reliqua deſiderantur.*

Ex antiquo chronico S. Michaëlis in Eremo.

Trullus de Thoarcio vicecomes in Pictavia, & Altrudis mater ejus, & Radaguna uxor ejus augmentaverunt abbatiam noſtram B. Michaëlis in Eremo, & huic donationi ſubſcripſit Willelmus Ferrum-ſector de Podio Auguſti Trulli filius, & Radaguna, vidente Dione abbate cum plurimis monachis. Poſt obitum Trulli in eccleſia cœnobii noſtri ſepulti, Willelmus Ferrum-ſector de Podio Auguſti & Mathildis ejus uxor dederunt & conceſſerunt in puram, & perpetuam eleemoſynam Deo & B. Mariæ Virgini, & & B. Michaëli, & ejus monachis Deo ſervientibus in Eremo, terram ſuam B. Dionyſii de Peyrato. Hujuſce donationis teſtes fuere Willelmus comes Pictavi, Arnoldus de Caſtromurio, Robertus de Mauritania, Willelmus Maengo, & Radulphus Rupis-cervorum, appoſitione ſigillorum ſuorum, regnante Henrico rege Francorum, & Gilberto Pictavenſe exiſtente.

Deinceps ad majorem confirmationem earum rerum quæ præmittuntur, Trullus de Podio Auguſti & Rainaldus de Podio Fagi, Willelmi Ferrum-ſectoris ex Mathildis conjuge filii, appoſuerunt ſigilla ſua cartæ hujuſce donationis.

Rainaldus camerarius regis & Helviſa conjux, amplius cœnobium noſtrum B. Michaëlis in Eremo dotaverunt, pro remedio animarum Willelmi de Podio Auguſti atque Mathildis, patris & matris ejuſdem Rainaldi & ſucceſſorum ſalute, ac etiam pro animæ remedio Hugonis Bardulphi atque Berthæ, patris & matris Helviſæ.

Hugone de Podio Fagi concedente uxor ejus Petronilla eccleſiæ B. Michaëlis in Eremo donavit feodum B. Dionyſii, in caſamento Willelmi camerarii Franciæ, fratris Hugonis ejuſdem, & donationem illam ratam habuit ejuſdem pietatis intuitu, & memoriæ Rainaldi camerarii patris ſui defuncti.

CHRONICON RICHARDI PICTAVENSIS MONACHI CLUNIACENSIS.

Ab anno DCCLIV. ad MCLIII.

Ex manuſcripto Colbertino.

CONSTANTINUS Leonis filius imperat annis XXIII. menſibus II. diebus II. Stephanus papa Romanus ſedit annis XV. menſe I. diebus X. Hic pergens in Franciam Pipinum unxit in regem anno ab Incarnatione Domini * DCCXXXIV. miſit Pipino regi imperator Conſtantinus cum aliis donis organas muſicas, quas in Francia poſuit. Domnus autem Pipinus poſtquam unctus eſt in regem, cum Carolo filio ſuo veniens in Aquitaniam cepit caſtella plurima, deinde expugnavit Lemovicas & caſtrum *Thoarz* & Lochas, quæ erant in itinere ſuo, & ſæpius intrans Aquitaniam, Toloſam, Narbonam, Albienſem, Galvaldanum, Bituricas civitates munitas cepit, pervenitque uſque Garonam fluvium, capiendo caſtra. Sequenti anno cepit Xantonas civitatem cum matre Waiferii & ſororem & neptem. Quidam autem princeps Waiferii ſibi adduxit ejus uxorem captam. Inde venit Petragoricas, & commiſſo prælio, occiſus Waiferus. Hoc bellum per IX. continuos annos protractum eſt, non ſine Francorum multo interitu. Pipinus autem Franciam rediens morbo intercutis aquæ, cum regnum per XV. & eo amplius annos adminiſtraſſet, vitam finivit, in baſilica S. Dionyſii ſepultus, planxeruntque eum Franci planctu maximo, regnaveruntque filii ejus Carolus & Carlomanus pro eo. Paulus natione Romanus ſedit annis X. menſe I. Stephanus Siculus ſedit annis III. menſibus V. diebus XXVII.

* I. DCCLIV.

Leo Conſtantini filius imperat annis V. hic ad breve tempus ſimulatione facta, viſus eſt eſſe pius, cœpitque largiri pecunias quæ a patre ſuo ei dimiſſæ fuerant & inique congregatæ. Ex monachis autem in primis ſedibus metropolitanos collocavit, & ordines in urbe regia ampliavit.

Herene Leonis uxor cum filio ſuo Conſtantino imperat annis X. menſibus II. diebus II. hi

Digitized by Google

duo mater ſcilicet cum filio cœperunt recreare monaſteria, & omne bonum manifeſtare. Per id tempus in longis muris Thraciæ homo quidam fodiens invenit arcam lapideam, quam cum expurgaſſet, & revelaſſet, virum jacentem reperit, & litteras continentes hoc: *Chriſtus naſcetur ex Maria Virgine, & credo in eum. Sub Conſtantino & Heirene imperatoribus ſol me iterum videbit.* Horum anno VIII. facta eſt ſynodus Nicæna II. CCCL. ſanctorum patrum, qui fidem orthodoxam confirmaverunt. Adrianus papa natione Romanus ſedit annis XXIII. menſibus X. diebus XVII. Hic fecit Carolum regem venire Romam propter Deſiderium Longobardorum regem, & factus eſt Romanorum patricius, id eſt defenſor Italiæ.

Conſtantinus ſolus expulſa matre imperat annis VII. Heirene rurſus imperat ſola annis V. menſibus II. diebus XII. Leo papa ſedet annis XX. menſibus V. diebus XX. Hic eſt cœcatus & in arcta cuſtodia poſt poſitus paucos dies viſum recepit, & lingua ſibi abſciſſa ad loquendum illi reſtituta eſt. Hic coronavit Carolum qui ultus eſt inimicos ſuos amare, & eum item in ſedem ſuam reſtituit. A tempore a quo Longobardi invaſerunt Italiam uſque ad hunc ſunt anni CCXVI.

Nicephorus imperat annis IX. Mauritius filius ejus imperat menſes duos, dies VI. Hic in loco ubi pater ejus mortuus eſt, inſanabili vulnere percuſſus, vix a pugna vivus exivit. Tamen paternæ malitiæ germanus hæres, multa frequenter dehoneſtavit. Unde facto conſilio, Michaël Curopalates imperator a toto ſenatu appellatus eſt, atque ita factum eſt, ut dum orientale imperium pene deveniſſet ad nihilum, nec niſi nomen imperii apud Biſantium reſervatum eſſet, domnus Carolus piiſſimus auguſtus ita occidentale ſuſcitavit imperium, ut nulli auguſtorum jure debeat vocari ſecundus, propter factorum multitudinem & magnitudinem.

Michaël Curopalates imperat annis II. vir orthodoxus & amabilis omnibus, omnes qui orthodoxæ fidei adverſabantur prout poterat curabat extinguere. Prætores vero & nobiles deſperati ab imperatore, Leonem patricium virum ſtrenuum eligunt. Porro Michaël, hujus acclamatione audita, cum Procopia uxore ſua natiſque ſuis in oratorium Fari accurrens, detonſis capillis, monaſtica induit veſtimenta. Amaverat autem ſemper ſacrum habitum monachorum, qui divinæ philoſophiæ eſt gymnaſium. Porro Leo imperator regnavit annis VII. menſibus V. diebus XV.

Domnus vero Carolus, ut paulo altius repetamus, regnare cœpit anno ab Incarnatione Domini DCCLXVIII. quo anno rex Pipinus pater ejus obiit, relictis duobus filiis ſuis, qui elevati ſunt in reges. Primus Carolus de quo nunc agitur & Carlomannus fra-

A ter ejus, domnus Carolus in Noviomo civitate, Carlomannus vero Sueſſionis civitate. Qui in principio regni ſui contra Hunaldum Aquitaniæ ducem perrexerunt in Waſconiam, illumque ceperunt. Carlomannus inde reverſus, Bertam reginam duxit uxorem; qui poſt biennium mortuus eſt quam regnare cœpit. Carolus etenim conſenſu omnium Francorum ſuper duo regna rex conſtituitur. Regnavit idem glorioſus princeps annis XLVII. Hic quarto regni ſui anno ſubegit Italiam, & Deſiderium regem Longobardorum in Papia urbe cepit: ſed filius ejus Angiſulſus fuga

B lapſus, Bizantium venit. Idem Carolus XXXIII. anno regni ſui a Leone papa imperator factus eſt. Habuit autem multa prælia cum Saxonibus, eo quod rebelles & infideles ſemper contra eum exiſterent. Deſtruebat ſiquidem fana eorum, & Chriſtianum nomen tam apud eos quam apud ceteras gentes, tum timore tum amore propagabat. Conſtruebat enim in eorum terra caſtra, urbes ad monumentum ſui, & ut terram taliter occuparet & ut Chriſtianiſmo ſubderet. Intravit autem domnus Carolus in Hiſpaniam uſque Cæſar-auguſtam, ubi quorumdam regum Sar-

C racenorum recepit obſides; ſuperatiſque inibi pluribus oppidis, atque caſtellis in deditionem acceptis, ſalvo & incolumi exercitu revertitur, præter quod in ipſo Pyrenæi jugo Waſconiam perfidiam parumper in redeundo contigit experiri. Nam cum agmine longo, ut loci & anguſtiarum ſitus permittebant, porrectus iret exercitus, in ſummo montis vertice poſitis inſidiis, (eſt enim locus ex opacitate ſilvarum inſidiis opportunus,) extremam impedimentorum partem, & eos qui noviſſimi agminis incedentes ſubſidio

D præcedentes tuebantur, deſuper incurſantes in ſubjectam vallem dejiciunt, conſertoque cum eis prælio uſque ad unum omnes periмunt: ac ſic beneficio noctis inſtantis adjuti, cum præda celerrime diffugiunt: in quo prælio Egihardus regiæ menſæ præpoſitus, Anſelmus comes palatii, *Hurvodland* Britannici limitis præfectus, cum aliis pluribus interficiuntur. His temporibus Abdela Sarracenus, Bunaugi regis filius, a fratre ſuo regno pulſus, ad Carolum venit, ejuſque manibus ſe commendavit, quem cum Lu-

E dovico filio ſuo in Hiſpaniam reverti fecit, ut ei contra fratrem ſubveniret. Miſit autem imperator alium filium ſuum Pipinum ad diſponenda quædam negotia Italiæ. Legatus autem Ildefonſi regis Galliciæ & Aſturiæ nomine Froia venit ad eum, præſentans ei miræ pulcritudinis papilionem; & poſt pauca, rex idem prædata ſuper Sarracenos Ulixibona, miſit eidem imperatori legatos cum muneribus. Poſt illa tempora dum Carolus Roma rediens, cum in Auguſtum a Leone papa & omni populo ordinatus eſſet, terræ motus factus eſt Romæ, & ex maxima parte baſilica

lica

Digitized by Google

lica S. Pauli cum trabibus decidit. In quibuſdam locis urbes monteſque ruerunt. Per hæc tempora rex Perſarum inter cetera dona etiam horologium mirabilis fabricæ tranſmiſit; ac Chriſtianos qui ſub ejus erant imperio, rogante hoc domno Carolo, mitius tractavit. Erat autem tantæ admirationi apud exteras gentes, ut etiam ab eis Pater orbis appellaretur. Per hoc tempus Ludovicus filius imperatoris, quem jam pater ſuus regem Aquitaniæ fecerat, Tortoſam civitatem Hiſpaniæ obſedit: ſed quia munita nimis erat, inefficax rediit. Hoc etiam tempore Mauri & Sarraceni Corſicam, Sardiniam, & Baleares inſulas, quæ omnes ſub dominio imperatoris erant, nimia vexatione vaſtabant, & Normanni regiones imperii valde affligebant. Eſt enim Normannia contermina Dacis ſive Danis, ita ut ſæpe Normanni, id eſt Daci vel Dani vocentur. Godefridus vero rex Normannorum ab ea vana ſpe inflatus erat, ut ſibi totius Germaniæ poteſtatem promitteret, Friſiam, Saxoniam ſuas provincias æſtimabat. Jactabat enim ſe brevi Aquiſgrani venturum cum magnis copiis: quod revera facere inchoaſſet, niſi morte præventus eſſet. Dum imperator pacem cum Leone imperatore Conſtantinopolitano, & cum Hemingo Danorum rege haberet, in tres partes diviſit exercitum; unum trans Albiam in Livones quos vaſtavit, caſtellum etiam ſuperiori anno a Wilcis deſtructum in ripa Albiæ fluminis reædificavit. Alterum in Pannonias contra Hunos miſit exercitum; tertium in Britones, qui in quodam cornu Galliæ ſuper littus oceani reſident: qui omnes rebus proſpere geſtis, & perdomitis gentibus ad quas ierant, incolumes ad imperatorem regreſſi ſunt. Anno ſequenti Carolus filius imperatoris, qui major natu erat, obiit, & imperator Aquiſgrani hiemavit. Pipinus autem alter filius ejus, quem regem Italiæ fecerat, jam obierat, qui filium Bernardum nomine reliquit, quem domnus imperator pro patre regem fecit Italiæ. De domno imperatore ſi quis plenius deſiderat noſſe quæ geſſit, geſta Francorum diligenter exquirat. Habuit autem imperator uxores plurimas, filiam ſcilicet Deſiderii regis Longobardorum, quam poſt modicum repudiavit. Habuit & Ildegardam nobiliſſimam feminam de Suevorum gente, de qua tres filios habuit, id eſt Carolum, Pipinum, & Ludovicum, totidemque filias. Habuit & alias tres filias, duas de Faſtrada regina, tertiam de concubina quadam. Defuncta vero Faſtrada, Ildegardam duxit uxorem, poſt cujus mortem tres concubinas habuit, ex quibus omnibus filios genuit & filias. Aquiſgrani regiam exſtruxit, ibique extremis vitæ annis uſque ad obitum ſuum habitavit.

Anno igitur ab Incarnatione Domini DCCCXIV. dum Aquiſgrani degeret, LXXI. ætatis ſuæ anno, regni vero in Francia XLVII. imperii XIV. accedente ad febrim lateris dolore, ſeptimo poſtquam decubuit die, hora diei tertia, oleo ſancto perunctus, ſacra communione percepta, V. calendas Februarii, viam univerſæ carnis lux Francorum ingreſſus eſt, ſepultuſque Aquis in baſilica Dei Genitricis, quam ipſe conſtruxerat; corpus vero aromatizatum, & in ſede aurea ſedens poſitus eſt in curvatura ſepulchri, accinctus enſe aureo, evangelium aureum tenens in manibus & genibus, reclinatis humeris in cathedra, & capite erecto honeſte, ligata aurea catena ad diadema. In diademate vero lignum Crucis poſitum eſt, & ſepulchrum repletum eſt aromatibus, pigmentis, balſamo, muſco, & theſauris. Veſtitum eſt corpus ejus imperialibus veſtimentis, & ſudario ſub diademate facies ejus cooperta eſt. Sceptrum aureum & ſcutum aureum, quod Leo papa conſecraverat, ante eum poſita ſunt, & ſigillatum eſt ſepulchrum ejus. Nemo enim referre poteſt quantus fuerit luctus per univerſam terram, non ſolum a Chriſtianis, ſed etiam a gentibus. Hoc autem ſciendum quod nulli imperatori ſecundus religione & actibus extiterit. Antea vero quam moreretur, advocatis omnibus ſui imperii metropolitanis, omnes theſauros eis tradidit, ut ipſi per ſubjectas ſibi diœceſes, eccleſiis, viduis, orphanis, pauperibus, ut ubicumque opus eſſent, dividerent. Stephanus papa ſedit annis VII.

Lodovicus Caroli filius imperat annis XXVII. adhuc imperante apud Bizantium Leone imperatore. Domnus Lodovicus poſt patris necem* primo legatos, qui ad patrem undequaque venerant, abſolvit, & alios ad patrem venientes ſimili modo ſuſcepit. Juſſit autem domnus imperator fieri regulam canonicis de diverſis patrum ſententiis excerptam, ut ſicut monachi reſpiciunt ad regulam S. Benedicti, ſic perlegant clerici librum vitæ clericorum. Operis hujus auctor extitit AMALARIUS diaconus, qui librum de officiis & aliis contexuit. Congregavit autem ſynodum Ludovicus, ubi abbates regni ſui convocavit, & multa utilia eis teneri præcepit, admonens ut regulam S. Benedicti tenerent, & ut minus quam ſex monachi in una cella non morarentur ab eodem roboratum eſt. Poſuitque abbatias omnes in manu ſua, ut nemo comitum vel epiſcoporum eas inquietare poſſet. Eo tempore Lotharium primogenitum ſuum imperatorem coronavit, & conſortem imperii conſtituit. Ceteros vero reges appellatos, unum, id eſt Carolum Calvum, quem de Judith regina ſuſceperat, Franciæ & Burgundiæ, Ludovicum Germaniæ, Pipinum Aquitaniæ præfecit. Iſte Pipinus Angeriacenſe monaſterium juſſu patris conſtruxit, ubi etiam caput Johannis Baptiſtæ repoſuit. Tunc Rabanus Magnentius

* id eſt mortem.

Digitized by Google

monachus magiſter * Alcuini in divina philoſophia claruit. Hoc autem ſciendum eſt, quod piiſſimus imperator conſilio epiſcoporum & optimatum ſuorum ea quæ contra Bernardum nepotem ſuum, & circa Adelardum abbatem geſta ſunt, ei ſua reſtituendo, publica luxit pœnitentia, & confeſſionem egit, & reconciliatus eſt fratribus ſuis, quos invitos tonderi juſſerat. Denique quidquid ipſe vel pater ejus domnus Carolus contra aliquos injuſte perpetravit, eam culpam emendavit, & cum ſumma devotione ſeſe correxit. Item Normanni Herio inſulam, quæ eſt in pago Pictavenſi, facta per mare irruptione ſuccendunt, quæ deſtituta eſt a generali monachorum habitatione. Ibi enim domnus Carolus imperator fecerat monaſterium S. Philiberti: unde his temporibus corpus S. Philiberti Normannorum infeſtatione de Herio inſula effoditur VIII. idus Julii, & in Burgundiam a monachis defertur, & poſt duos annos Pipinus rex Aquitaniæ filius imperatoris obiit, ſepultus Pictavi apud S. Radegundem. Paſchalis papa ſedit annis VII. menſibus III. diebus XV. Eugenius ſedit annis IV. Valentinus ſedit anno I. diebus X. Gregorius ſecundus ſedit annis XVI. Sergius ſecundus annis III. Hic coronavit Ludovicum (a) imperatorem, quamvis alii de Stephano papa hoc aſſerant. Leo ſedit annis IX. menſibus III. diebus VI.

* l. diſcipulus.

[a]

Lotharius filius Ludovici poſt patrem imperat annos XVI. ſed facta eſt altercatio inter eum & Ludovicum regem Germaniæ & Carolum regem Franciæ pro regno Aquitaniæ, quod Pipinus eorum frater ſine liberis mortuus vacuum reliquerat. Anno II. poſt mortem domni Ludovici Carolus-Calvus & Ludovicus rex Germaniæ, regnum Aquitaniæ invicem partiti ſunt. Alio quoque anno Seguinus comes Burdegalenſis & Xantonenſis comes a Normannis capti & occiſi ſunt, & Xantonis civitas a Normannis capta eſt & concremata, theſauris ejus optimis exportatis. His temporibus Normanni diffuſi ſunt per Aquitaniam, quia duces ejuſdem regionis inter ſe bellum deciderant, nec erat qui eis reſiſtere poſſet. Ideo concrematæ ſunt ab eis iterum Herio inſula, & monaſterium de Oias inſula, Burdegala, Xantonas, Engoliſma, Lemovicas, Pictavis, Andegavis, Turonis, Aurelianis, Pariſius, Belvagus, Noviomus, & innumera monaſteria, & caſtella deſtructa ſunt. Per idem tempus canonici S. Martialis apud Lemovicas in monaſticum habitum ſe ſponte transferunt. E contrario S. Martini monachi Turonenſis, ante corpus ejuſdem, abjecto monachali ſchemate, ſchema induunt canonicale: ſed mox in iiſdem peſtilentia irruit, ut una nocte omnes mo- A rerentur. Tunc idem locus in reliquum a canonicis habitatur. Benedictus papa & Zeno ſedit annis II. menſibus VI. diebus IX. Paulus ſedit annis X. menſe I. Stephanus ſedit annis IV. menſibus V. diebus XXII. Nicolaus ſedit annis VII. menſibus IX. diebus X.

Carolus-Calvus poſt mortem fratrum ſuorum regnat ſuper Francos annis XXIX. & nobilem eccleſiam apud Compendium de novo conſtruxit, multiſque reditibus & prædiis illam ditavit, inſuper reliquiis quas de Jeroſolymis & Conſtantinopoli advexerat eamdem inſignivit; inter quæ pretioſiſſimum ſudarium Chriſti Domini, quod in ſepulchro B habuit, in præfata eccleſia repoſuit, quod uſque hodie ibidem conſervatur. Quo tempore Normanni Aquitaniam graviſſime affligebant, necnon & alias Francorum provincias. Turpio comes Engoliſmenſis cum Normannis congreſſus, occidens eorum regem nomine Maurum, & ab eo ipſe occiditur. Emeno autem frater ejus Engoliſmæ pro eo comes efficitur, qui poſt biennium cum Xantonenſi comite confligens interemtus eſt, relinquens parvulum filium ſuum nomine Ademarum.

Adrianus papa ſedit annis III. menſibus C XI. diebus X. Hic unxit Carolum-Calvum oleo & imperatorem conſtituit, primo anno ordinationis ſuæ & ultimo vitæ Caroli anno.

Ludovicus-Balbus ſuper Francos tantum regnat annis IV. vel ſicut alii volunt duos. Hic nihil ſtrenue geſſit ob brevitatem vitæ, niſi quod monacham unam, ut ferunt, de monaſterio Kalæ traxit, & eam uxorem duxit, nec ultra aliquis de regibus Franciæ ſumſit imperium, eo quod a patribus degenerarent. Johannes papa ſedit annis decem diebus II.

Carolus Simplex ſive Stultus, Ludovici filius regnavit annis XXV. infeliciter. Per idem D tempus Ramnulfus comes Pictavis filium habuit Eblum nomine. Ramnulfus vero conſanguineus erat Willelmi Pii Aquitanorum ducis & Arverniæ comitis. Interim Ademarus filius Emenonis prædicti comitis Engoliſmæ, cum non haberet terram, a rege Odone vocatus, comes Pictavi provectus eſt: ſed cum non haberet prolem, una cum Sancia uxore ſua de his quæ poſſidebat, multa Chriſti eccleſiis conceſſere. Sanctus vero Geraldus clam Pictavi ſubductum Eblum Ramnulfi fi- E lium, ne forte necaretur, Willelmo Pio, cui propinquus erat, tradidit nutriendum.

Eo tempore dux ipſe Willelmus, cum non haberet heredem, Cluniacum monaſterium in fundo proprio, qui eſt in Burgundia, pago Matiſcenſi conſtruxit, eidemque loco Bernonem abbatem præficiens, magnos de ſuo reditus præfato loco jure dedit hereditario.

Anno igitur ab Incarnato Verbo DCCCCX. primum præfuit eidem loco Berno abbas annis XVI. Villelmus Pius immatura morte præ-

(a) Cum Petri ſedem occupare cœpit Sergius II. jam e vivis ſublatus fuerat Ludovicus rex, quem proinde non potuit coronare.

Digitized by Google

ventus locum imperfectum reliquit, & ducatus ſui Eblum factum Pictavenſem comitem reliquit heredem. Ex tunc igitur Pictavorum comites duces Aquitanorum fuere. Ebo vero-Bituricus, dum Cluniacus cœpiſſet inſtitui, ſimiliter cœpit ædificare Dolenſe cœnobium in honore Matris Domini, quod poſtea filius ejus Radulfus redintegravit, & magnam monachorum cohortem ibidem congregavit, & ſufficientem eis victum contulit. Martinus papa ſedit anno i. menſibus v. Adrianus ſedit annis ii. menſibus iv. quo pontificante Cluniacenſe cœnobium a Willelmo duce fundatum eſt. Stephanus ſedit annis iv. menſibus vii. diebus xiv. Formoſus ſedit annis iv. menſibus vii. diebus xiii. Hic confirmavit Bernoni cartas & donaria quæ fecerat Gignenſi eccleſiæ. Bonifacius ſedit annis v. Stephanus ſedit anno i. menſe i. diebus xviii. Romanus ſedit annis iv. diebus xx. Deodatus ſedit diebus xxvi. Johannes ſedit anno i. Benedictus ſedit annis iv. menſibus vi. diebus xiv. Berno Cluniacenſis abbas obiit. Leo ſedit menſe i. Chriſtophorus ſedit menſibus vi.

Radulfus regnavit poſt mortem Caroli ſuper Francos annis xiii. Sergius papa ſedit annis vii. diebus xxiii. Anaſtaſius ſedit annis ii. menſibus ii. diebus xxiii. Lando ſedit diebus xxvi. Johannes ſedit annis xiv. menſibus ii. diebus iv. Hoc tempore Oddo abbas Cluniacenſis obiit.

Ludovicus Caroli-Simplicis filius regnavit annis xviii. Poſt hæc tempora Heblus prædictus Pictavorum comes & dux Aquitaniæ duxit Abdelam filiam Rolli Rothomagenſis, in conjugium, genuitque ex ea filium Willelmum Caput-Stupæ. Circa hæc tempora Willelmus Sector-ferri filius Alduini, comes erat Engoliſmæ, qui de genere Caroli-Calvi habebatur. Hic reſtituit reliquias Carroſo monaſterio, quas monachi ejuſdem loci infeſtatione Normannica Engoliſmæ transfugerant. Nam iidem Normanni crebras irruptiones per Pictavorum terminos, & uſque Carroſum, vel ultra, ſæpius facere conſueverant. Tunc Ademarus abbas Cluniacenſis per decennium claruit, ante quem fuerat Oddo abbas Cluniacenſis tempore Rodulfi regis, cujus juſſu cœpit diſponere regulariter Floriacenſe cœnobium. Præfuit autem idem pater Dolenſi, Maciacenſi, Aureliacenſi & omnibus fere Aquitaniæ cœnobiis, quæ regulari diſciplina coërcuit. Hic rexit Cluniacenſe cœnobium annis xviii. Leo papa ſedit menſibus vii. dies xv. Stephanus papa ſedit annis ii. menſibus ii. diebus xii.

Lotharius Ludovici filius ſuper Francos regnavit annis xxx. Hic eſt in regem unctus Remis, & Hugo Magnus factus eſt dux Francorum. Hic Hugo fuit filius Roberti tyranni, qui interfectus eſt a Carolo, quem habuerat a ſorore Herberti comitis Veromanden-

A ſis. Secundo anno poſt hoc ipſe Hugo comitem Pictavis obſedit, unde expulſus rediit. Altero anno obiit ipſe Hugo Magnus, ſepultus in baſilica S. Dionyſii. Cui ſucceſſerunt tres filii, Hugo, Otto, Henricus. Hugo factus eſt dux Francorum, Otto Burgundionum. Mortuo Ottone duce, ſucceſſit ei frater ſuus Henricus. Johannes papa ſedit annis iv. menſibus x. Ademarus Cluniacenſis abbas obiit Cluniaci. Leo ſedit annis iii. menſibus viii. diebus x. Stephanus ſedit annis iii. menſibus iv. diebus xv. Martinus ſedit annis iii. menſibus vi. Agapitus ſedit annis
B ix. menſibus vii. diebus xxviii. Johannes ſedit annis viii. menſibus iv.

Ludovicus Lotharii filius ſuper Francos regnavit annis v. Hic adoleſcens immatura morte præventus, nullum reliquit heredem. Carolus autem frater ejus, ſive, ut quidam volunt, patruus ejus illi ſuccedit in regnum. Captus eſt autem Carolus cum uxore ſua, ſcilicet filia Herberti comitis Trecarum ab Hugone duce, & ductus Aurelianis in cuſtodia: ubi genuit duos filios, Ludovicum & Carolum, & ipſe in carcere poſt tempora plurima
C mortuus eſt. Tali enim exitu genus regium ſive Caroli apud Francos defeciſſe legitur. Leo papa Romanus ſedit anno i. menſibus iii. Benedictus ſedit menſibus ii. diebus v. Johannes ſedit annis vi. menſibus xi. Maiolus abbas qui per xl. annos Cluniacenſi præfuit cœnobio obiit.

Hugo *Chaped* filius Hugonis Magni ſuper Francos regnavit annis x. Dux Aquitanorum & alii regni proceres poteſtatem ſuper epiſcopos, quam antea reges habuerant, tenere
D cœperunt. Per hæc tempora Majus-monaſterium quod eſt Turonis, conſenſu domni Maioli abbatis proprios cœpit habere abbates. Otto iii. Romanis imperat, Benedictus papa ſedit menſibus ii. diebus v. Bonus ſedit anno i. menſibus v. Bonifacius ſedit menſibus ii. diebus xii. Benedictus ſedit annis ix.

Robertus Hugonis filius regnavit annis xl. Hic fuit regum piiſſimus, & ſanctæ religionis amicus. Per idem tempus dominus Odilo abbas annis lvi. Cluniacenſi præfuit mona-
E ſterio. Hoc tempore Willelmus Caput-Stupæ dux Aquitanorum in pago Pictavenſi monaſterium Malleacenſe conſtruxit. Per hæc tempora Berengarius vita & ſcientia philoſophus florere cœpit. Erravit in fide; ſed poſtea correxit errorem, manibuſque ſuis juxta præceptum apoſtoli laborabat, & pauperibus quicquid undecumque habere poterat tribuebat, nihil ſibi reſervans ſi non deerat cui largiretur. Johannes ſedit menſibus ix. Johannes ſedit menſibus iv. Johannes ſedit annis ix menſibus. v. diebus x. Gregorius ſedit annis ii. menſibus vii. Johannes ſedit menſibus x. Silveſter ſedit annis iv. menſibus v. diebus xii. Johannes qui vocatus eſt

Digitized by Google

Sicco ſedit menſibus VI. Johannes qui & Fanaſſus ſedit annis VII. menſibus VII. Sergius qui vocatus eſt Os porci, ſedit annis II. menſibus IX. diebus XXII. Benedictus frater Alberici majoris ſedit annis IX. menſibus IX. diebus XXI. Johannes frater ejus, qui & Sigerius ſedit menſibus III. diebus XXV.

Henricus Roberti filius ſuper Francos regnat annis XXIX. Apud Bizantium Michaël imperat. Henricus ſecundus Romanis imperat & Alemannis. Per idem tempus Sanctius rex Chriſtianorum, in Hiſpanis ſceptra gerebat, quo defuncto Frederannus filius ejus regni ſuſcepit habenas. Per hæc tempora Odilo abbas qui per LVI. annos præfuit Cluniacenſibus obiit. Per hæc tempora eidem cœnobio præeſſe cœpit domnus Hugo abbas, præ ceteris genere, eleemoſynis, prophetiæ ſpiritu clarus. Tunc Willelmus dux Aquitaniæ præerat, quo ſine prole defuncto, frater ejus Wido ducatum ſuſcepit regendum. Hi duo fratres Waſconiam ſibi ſubjugaverunt. Per hæc tempora Pictavi cum Andegavenſibus haud longe a caſtro quod dicitur Chevoltunna, grave prælium habuerunt, & victi ſunt Pictavi cum multa ſtrage ſuorum, multique ex vivis inter mortuos latuerunt, & ſic incolumes evaſerunt. His temporibus florere cœpit in Theutonica terra Menegaldus philoſophus, divinis & ſæcularibus litteris ultra coætaneos ſuos eruditus. Uxor quoque ejus & filiæ religione florentes, multam in ſcripturis habuere notitiam, & diſcipulos proprios filiæ ejus prædictæ docebant. Damaſus qui & Poppo ſedit diebus XXIII. vel menſibus II. diebus VI. Leo nonus qui & Bruno Tullenſis epiſcopus, ſedit annis VI. Ejus tempore Odilo Cluniacenſis abbas obiit. Victor qui & Gebehardus ſedit annis II. menſibus III. diebus VI. Stephanus, qui dictus eſt Fredericus, ſedit menſes VII. Benedictus Veliternenſis epiſcopus ſedit menſes IX. diebus XII. Nicolaus qui & Geraldus, ſedit annis II. menſibus XI. diebus XV. Alexander qui & Anſelmus, ſedit annis XI. menſibus V. diebus XX.

Philippus Henrici filius ſuper Francos regnat annis XLV.* Apud Bizantium Alexius imperat, ſuper Romanos & Theutones Henricus III. Circa hæc tempora in Africa a Mauris Maroch civitas nobiliſſima conditur. Per hoc idem tempus Robertus Wiſcardi de Normannia exiens, vir pauper, miles tamen, ingenio & probitate ſua Apuliam, Calabriam ſuæ ditioni ſubmiſit, & inſulam Siciliam de manu Iſmaëlitarum liberavit, Rogeriumque fratrem ſuum ejuſdem inſulæ comitem appellavit, deinde mare tranſiens, Duratium urbem nobilem cepit, Dalmatiamque & Bulgariam ſupra Alexium imperatorem acquiſivit, inſuper eum ter bello fugavit, & Romanum Henricum ſemel ab urbe fugere compulit, & pontificem Romanum, quem ce-

* l. XLVIII.

A perat, ab eo liberavit. Numquam victus eſt, quamvis ſæpe pugnaverit. Wido autem dux Aquitaniæ Novi-monaſterii cœnobium Pictavi a fundamentis erexit: quem de propriis reditibus juxta magnificentiam ſuam valde ditavit, domnoque Hugoni abbati Cluniacenſi ad diſponendum tradidit. Robertus autem Wiſcardi in terra mortuus eſt imperatoris, ubi cum magno exercitu terra marique contra eum perrexerat: de quo quidam aiunt, quia veneno necatus eſt. Sepultus eſt apud Venuſiam in cœnobio monachorum, quod ibidem ipſe adhuc vivens conſtruxerat. In B eadem urbe Venuſia Horatius poëta conditus eſt in quadam turre veteri, quæ muro urbis adhæret.

Philippus præfatus rex Francorum relicta uxore propria, de qua filium Ludovicum, qui poſt eum regnavit, genuerat, conjugem comitis Andegavenſis, eo vivente, ſibi conjunxit, ideo a Romano pontifice Urbano in Claromontenſi concilio excommunicatus eſt: qui tandem reſipuit, abjecta adultera. In præfato concilio de via Jeroſolymitana verbum factum eſt, & ad finem uſque perductum. Nam Franci, Deo inſpirante, crucem veſti- C bus inſuentes, cum robore exercitus, quamvis labore inexplicabili, per Conſtantinopolitanam urbem iter facientes, prius Nicæam, deinde Antiochiam, poſtremo Jeruſalem & & alias urbes plurimas, cum caſtris fere innumerabilibus, Turcis & Arabibus jure bellico abſtulerunt. Capta eſt Jeruſalem a Francis anno ab Incarnatione Domini MXCIX. Huic exercitui præfuerunt nobiles viri dux Godefridus cum fratribus ſuis Baldoino & Euſtachio claris conſulibus, Raymundus comes S. Ægidii, Boamundus Roberti Wiſcardi filius, Petrus eremita, Tancredus, Stepha- D nus Bleſenſis comes, Robertus dux Normannorum, Hugo Magnus frater Philippi regis Francorum. Capta autem Jeruſalem, ducem Godefridum regem in ſancta civitate conſtituerunt. Quo mortuo, fratrem ejus Baudoinum loco ejus regem ſtatuerunt. Rurſum eo vita excepto, Baudoinum nepotem ejus in regem promovent, jam tamen Lodovico Francorum rege regnante. Willelmus autem dux Aquitanorum, dum cum magno exercitu ad eorum auxilium properaret, turpiter in Græcia a Turcis amiſſo exercitu ſuperatur, conſenſu, ut aiunt, Alexii imperatoris E Conſtantinopolitani, eo quod ſtrenuitati Francorum ſemper Græci invideant. Reliquit enim Robertus moriens filios duos, Boamundum, quem adhuc privatus de privata uxore genuerat, & Robertum ducem Apuliæ, quem de filia principis Salerni ſuſceperat, quibus terram ſibi acquiſitam dimiſit. Robertus dux autem filium Willelmum genuit, & ducem poſt ſe Apuliæ reliquit, qui ſine herede mortuus eſt. Boamundus vero dum poſt mortem patris ſui Francorum proceres Jeroſolymam

Digitized by Google

tenderent, eis, relictis omnibus ut dictum eſt, ſe ſociavit, & conſortem laboris ſe fieri rogavit. Qui poſtea a Francis capta Antiochia, princeps ejuſdem urbis factus, magnum ob ſuæ probitatis meritum dedit poſteris documentum, necnon ob morum elegantiam, Philippi regis Francorum filiam Conſtantiam nomine, uxorem habere meruit, de qua filium juniorem Boamundum juniorem ſuſcipiens, poſt ſe reliquit heredem. Rogerus autem comes frater ſæpe dicti Wiſcardi, Rogerium filium ſuæ dominationis ſucceſſorem moriens inſtituit. De quo filio ſuo dicendum plenius arbitror. In hoc tempore Anſelmus philoſophus in Francia floruit, deinde Cantuarienſis archiepiſcopus ordinatus ſanctitate pollens migravit ad Chriſtum. Willelmus cognomento *Roſſeth*, qui Anglis imperabat moritur. Henricus vero frater ejus ſuſcepit regnum ejuſdem. Fuerunt ambo filii Willelmi Baſtardi, qui Angliam acquiſivit. Willelmus de Campellis vita philoſophus in Francia moritur. Circa hæc tempora Cartuſiæ monaſterium in Alpibus conſtruitur, ubi monachi in cellis habitant, orationi, lectioni, & contemplationi vacantes. In illo tempore illud famoſiſſimum cœnobium feminarum quod dicitur Fons-Ebraldi, conſtruitur in pago Pictavenſi a Roberto de Bruxello, juvante eum Petro Pictavorum epiſcopo, cujus ſanctitatem crebra miracula tumuli ejus loquuntur & prædicant. Poſt aliquot annos Ciſtellenſe cœnobium ædificatur, unde tanta ſeges effloruit religionis, ut omnem fere Latinitatem repleverit. Poſt hoc tot & tam diverſarum ſectarum monaſteria in Galliis fabricata ſunt, ut non ſit facile de ſingulis memorare. Gregorius ſeptimus qui & Ildebrandus ſedit annis XII. menſe I. diebus XXII. Victor qui & Deſiderius abbas Caſſinenſis ſedit menſibus IV, diebus VII. Urbanus qui & Oddo Cluniacenſis monachus, & poſtea Oſtienſis epiſcopus, ſedit annis XI. menſibus VI. Hic primus iter ad capiendum Jeruſalem in Claromontenſi concilio prædicavit & prævaluit. Nam a Francis capta eſt & retenta, facto ibi rege Chriſtiano Godefrido. Paſchalis qui & Rainerus cardinalis ſedit annis XVIII. menſibus VII. diebus II. Hugo abbas Cluniacenſis obiit.

Ludovicus Philippi filius Francis præfuit annis XXIX. Hic fuit rex mitis & liberalis, & in multis regnum dilatavit & melioravit. Bellum præcipuum cum Henrico rege Anglorum habuit, in quo tamen ſeditione & quorumdam factione victus eſt & fugatus. Willelmus Aquitanorum dux, cui infortunium in via Jeroſolymitana contigit, ante hæc tempora contra paganos in Hiſpaniam movit exercitum: qui non longe a Corduba, cum ſeptem regibus gentis illius bellum iniens, alios eorum peremit, alios opibus vacuatos fugavit, ille vero cum hoſte incolumi ſoſpes

A regreditur. Rogerius R. Wiſcardi nepos, mortuo Willelmo Apuliæ duce, & Boamundo juniore Antiochiam migrante, utriuſque poſſedit hereditates. Et cum omnia proſpere ſibi conceſſiſſent, regem ſe vocari maluit, & multos nobiles, ne ſibi forent contrarii, alios exheredavit, alios occidi præcepit, & eorum terras ſolus poſſedit. His temporibus Baudoinus rex Jeroſolymorum moritur, cujus loco Fulco comes Andegavenſis, ejus filia conjugio accepta, rex efficitur. Per hæc tempora ſurrexit in Jeruſalem B novum militiæ genus, more monachorum viventes, caſtitati dant operam, domi & bello diſciplinam ſervant, cum ſilentio edunt, omnia illis communia, contra gentiles tantum arma ſumunt, & multum dilatati ſunt. Sunt qui dicant, quod niſi fuiſſent ipſi, diu eſt quod Franci Jeruſalem & Palæſtinam perdidiſſent. Hi vocantur milites de Templo, quia in porticu Salomonis ſedem ſuæ religionis ſtatuerunt. Per hæc tempora domnus Pontius abbas Cluniacenſi cœnobio XIII. præfuit annis. Poſt quem domnus Hugo ſecundus III. menſibus: quo & defungente C domnus Petrus Venerabilis abbas idem monaſterium regendum ſuſcepit. Interim Henricus famoſiſſimus rex Anglorum cum omnium dolore vita defungitur, & Stephanus nepos hujus regnum invadit. Willelmus itaque dux Aquitanorum, dum in Hiſpaniam ad S. Jacobi limina orationis gratia pergeret, in ejuſdem eccleſia ante altare die ſancto Paraſceves dum Chriſti paſſio legeretur, viatico ſancto munitus reddidit animam. Hujus ducis filiam rex Francorum Lodovicus filio ſuo Lodovico nuptui tradidit, & poſt pauca D idem Lodovicus pater obiit. Sepultus eſt autem in baſilica S. Dionyſii. Hic coronari fecerat Philippum filium ſuum majorem natu ſe præſente, ſed morte ſubita Pariſius moritur præcipitatus equo. Eo defuncto, alium juniorem Lodovicum Innocentius papa Romanus juſſu patris in regem unctum Remis coronavit. Qui poſt patrem regnum Francorum ſuſcepit. Circa hæc tempora Giſlebertus cognomine Univerſalis, natione Britannus, in divina philoſophia claruit, ſed poſtea Londonienſis epiſcopus parvo ſupervixit tempore. E Poſt quem Remis civitate Albericus ſurrexit non illo fama minor in divinis: qui etiam provectus in archiepiſcopum Bituricenſem, modico duravit ſpatio. His temporibus multi philoſophi floruerunt in Galliis. Gelaſius papa qui & Johannes Gaditanus ſedit anno I. Callixtus qui & Guido Vienenſis archiepiſcopus ſedit annis V. Honorius qui & Lambertus Hoſtienſis epiſcopus ſedit annis V. Innocentius qui & Gregorius diaconus S. Angeli ſedit annis XIV.

Ludovicus junior Francis imperat annis..... Hic duxit uxorem filiam prædicti Willelmi Aquitanorum, & rex Franciæ & dux Aqui-

taniæ appellatus eſt, pro eo quod præfatus dux ſine filiis mortuus eſt. Eodem tempore Gaufridus comes Andegavenſis contra Stephanum regem Angliæ, Normanniam vaſtabat & ſibi ſubjugabat: quam quia tunc ſubjugare non valuit, tamen poſt annos aliquos conſenſu regis Francorum totam acquiſivit. Nam & ipſe regnum Angliæ quaſi heres habere peroptat, utpote qui filiam Henrici regis Anglorum unicam accepit in conjugio. Illa tamen publica fama quæ de Andegavenſibus habetur, quod ſint parciſſimi & ſuperbi, multum ei ad acquirendum regnum nocuit. Hugo de S. Victore vita philoſophus Pariſius obiit, vir præclari ingenii & in quadruvio doctiſſimi. Divinarum autem ſcripturarum tantam habuit ſcientiam, & memoriam, ut nulli ſui temporis ſecundus extiterit. Reliquit autem ad monumentum ſui ſcripta perplurima, id eſt librum de Sacramentis, de Eccleſiaſte, de Archa Noë, librum qui inſcribitur Didaſcalicon, & alia nonnulla opuſcula valde utilia. Sequenti anno Petrus Baalardus peripateticus, vir famoſiſſimus & vita philoſophus, Cabilonis moritur & in baſilica B. Marcelli martyris ſepelitur. Hæc duo Latinorum luminaria in Francia ſtuduerunt. Scripſit autem Petrus Baalardus opuſcula quadam, quæ pluribus habentur in locis. Hujus epitaphium huic opuſculo inſerere voluimus. Eodem anno Fulco rex Hieroſolymorum dum leporem ſequitur, præcipitatus equo, morte ſubita moritur. Poſt quem Baudoinus puer filius ejus, in regem promotus eſt. Eodem anno Sanguis Turcus rex de *Alep* cepit Edeſſam civitatem, & Francos ibi captos aut morte aut ſervitute multavit, archiepiſcopum vero civitatis, quaſi ducem gregis, in medio urbis cum omnibus clericis ſuis, quia noluerunt abnegare Chriſtum, coram ſe decollari præcepit, uno ſolo evadente, qui amicitiam cum quodam Turco nobili habuerat, qui eum ne perimeretur obtinuit, ſed ſanum quo vellet ire permiſit. Purpuratur itaque Edeſſa novorum ſanguine martyrum, modo primum a gentibus poſſeſſa, ex quo ab Abgaro rege Chriſto eſt dedicata. Dolor ingens, deſolatio multa, ſacratæ virgines dantur inceſtui, loca ſancta ſtabula fiunt jumentorum. Corpus B. Thomæ apoſtoli gentilium contactu polluitur, nomen Chriſti deriſio fit hoſtium. Conculcata ſunt omnia, profanata ſunt univerſa. Nam Sanguis Turcus, ut fertur, ſuper B. Johannis Baptiſtæ aram tres ſpecioſiſſimas matronarum maculavit. Cæleſtinus qui & Wido de Caſtella papa Romanus ſedit menſibus v. Luciuſque & Gerardus de S. Cruce ſedit anno I. Eugenius qui & Bernardus monachus Ciſtellenſis ſedit annis IX. *Altera manu* Anaſtaſius qui & Curradus epiſcopus Sabinenſis ſedit anno I. menſibus IV. Adrianus qui & Nicolaus Albanenſis epiſcopus ſedit.

Digitized by Google

FRANCISCI CARPESANI
FLAMINIS PARMENSIS
COMMENTARIA SUORUM TEMPORUM
LIBRIS X. COMPREHENSA,

Ab anno circiter MCCCCLXX. ad annum MDXXVI.

Ex mſ. codice olim bibliothecæ Altaempenſis, deinde cardinalis Ottoboni, qui poſtea fuit Alexander papa VIII. eruit Mabillonius.

OBSERVATIO PRÆVIA.

PRODEUNT nunc primum in lucem Franciſci Carpeſani flaminis Parmenſis commentaria ſuorum temporum, libris x. *comprehenſa, ab anno circiter* MCCCCLXX. *ad* MDXXVI. *quæ, cum Romæ ageret, deſcribi curavit Mabillonius ex mſ. codice eminentiſſimi cardinalis Ottoboni, qui poſtea fuit Alexander papa VIII. cujus in bibliothecam ex Altaempenſi tranſierant : opus ſane Gallis non minus quam Italis ipſis exquirendum, cum non Italicas modo res ſui temporis auctor proſequatur, ſed bella etiam ſub tribus magnis Francorum regibus, Carolo VIII. Ludovico XII. & Franciſco I. adeo florenti & eleganti deſcribat ſtilo, ut ſtudioſiſſimum quemque ad ſui lectionem facile alliciat. Hinc colliges quanti æſtimanda ſint hæc commentaria, in quibus & orationis gratia delectet & auctoris diligentia non deſideretur. Nihil enim refert quod non viderit ipſe, aut ab oculatis acceperit teſtibus.*

Quis autem fuerit Franciſcus Carpeſanus, ex hac ejus lucubratione diſcimus. Nam flaminem ſeu presbyterum Parmenſem non uno in loco ſe appellat, & Parmam non ſemel, maxime tamen libro IV. *natale ſolum agnoſcit. Fuiſſe etiam ſcribam a ſecretis antiſtitis Parmenſis declarat libro* I. *ubi de bello Ferrarienſi agens*, Sequebar, *inquit*, ego Franciſcus Carpeſanus pedes, Antiſtitis Parmenſis Inſubrium legati ſcriba a ſecretis, ut Ludovico Sfortiæ per ſtratores communi ſociorum conſilio tractata diſcuſſaque ſignificarem. *Libro quinto res adverſus Gallos proſpere geſtas a Julio ſecundo ſummo pontifice vivis coloribus adumbrans, Placentinos & Parmenſes ad obſequium papæ ultro rediiſſe aſſerit*, Et tunc, *inquit*, miſſi ad hoc publicitus ab utroque populo oratores, & a patria mea Parma in primis

Digitized by Google

decem optimates viri, cum honeſto comitatu, duoque flamines, quorum ego alter fui: qui dato illis publice ſenatu, in Julii II. pontificis maximi & Romanæ eccleſiæ verba ſolemni religione concepta, fidemque venerabundi jurarunt. *Septuagenarius erat cum a Carolo V. imperatore obſidione cincta eſt Parma anno Chriſti* MDXXI. *tum Galli quibus urbis cuſtodia incumbebat, miſeros cives*, uti calones & foſſores, ad aggeres erigendos, eruendaſque foſſas ex penitiſſimis larium noſtrorum latibulis.... nullo ætatis aut ordinis reſpectu diſcrimineque *trahebant:* Cujus rei, *inquit*, ego ſum locupletiſſimus teſtis, qui ſeptuagenarius flamen in has operas talari veſte amictus fueram abſtractus, niſi Thomas ipſe Lencius, qui ſub muris armatus cum globo cataphractariorum excubabat, me intuitus, dimitti mandaſſet, veluti mancipium labori ferendo invalidum & inutile.

PRÆFATIO AD HIERONYMUM Sanvitalem comitem Belforti.

QUum mihi, heros ampliſſime Hieronyme Sanvitalis, ab operoſa vita vacationem ſenium faceret: & rurſus inertis otii tædio animus inquietus negotium ſibi aliquod quæreret, ſubiit animo cupiditas, nec (ut ego arbitror) reprehendenda, meorum temporum res, laboreſque in annales libros redigendi: non quod ex rudi ſtylo famam quærerem; ſed ex fide hiſtoriæ auctoritatem ſcriptis fieri poſſe putarem. Sciebam popularem eſſe eloquentiam, quæ verborum floſculis tamquam pigmentis exoticis, & purpuriſſo illita, mortalium animis ſcire blandiri poſſet: nec ignorabam hiſtoriam, quamvis incultam & hirtam, veritate ipſa gravem, majeſtatem potius ex horrore, quam ex mollitudine gratiam ſibi comparare poſſe. Nam præter id, quod in utramvis partem, fortunæ ceu vacillantis exempla varie in ea afficiunt; tum vero excellentium populorum, & ampliſſimorum principum res geſtæ, fidelibus commentariis commendatæ, mirum in modum proſunt. In ea enim callida conſilia, vafre dicta, fortiter geſta apparent. In ea eventuum ad inſtruendam vitam, & ad imitandum vel declinandum exemplorum copioſa ſupellex, unde privatim publiceque rerum documenta hauriri poſſint; non more philoſophorum in umbra docentium, ſed in ipſa veritatis luce, quaſi in ſpeculo, inſpicienda proponitur. Hinc juvenes ad res gerendas inſtructiores redduntur, & majoribus natu multo plus peritiæ ſuppeditatur, quam vel longa ætas afferre potuerit: ut etiam ſuperioribus ſæculis vixiſſe videri poſſint. Nec propterea hæc velim dicta, ut oratoriæ invidiam facerem, aut illam in crimen advocarem, quam ſuſpicio & admiror; mihi quoque ſuccenſens, & diſplicens, quod illam non fuerim aſſecutus: ſed ut etiam ſine ea ipſa immortalitatem hiſtoriæ non negari, & honorem illi fore apud omnes contenderem, præſertim ſi fideliter, caſte, ac ſine aſſentatione ſit ſcripta, a quo quidem aſſen-

A tationis genere tantum abhorreo, ut non minus mihi peccare videantur, qui ad gratiam aliquid confingere, quam qui pejerando aras & teſtata numina violare convincuntur. Ego enim in his commentariis, nec conſulto quicquam præterii, ne laudarem; nec ſciens interverti, ne offenderem; nec ut a Lucio Luceio Cicero ſibi fieri exigebat, plus quam ſatis eſt, cujuſpiam amori, nemini addictus, conceſſi: & quamvis non eſſemus neſcii, hæc per partes ab aliquibus tractata, tamen quod carptim, & interpolatim in
B perpetua hiſtoria inſerta fuerant; nos tum audita, tum viſa, ab univerſi ratione ſegregantes, in unum corpus compingere, ac ſuo ordine contexere curavimus. Ea propter hæc mea qualiacumque pro fructu legi, non pro cultu probari, & potius meam deffendi induſtriam, quam audaciam accuſari poſſe ratus, eo libentius edidi, heros illuſtris Hieronyme, quod tibi ſacrabam, non tam quod illuſtriore loco natus, & majorum gloria ſis clarus, ac opibus affluens, quam quod ea es animi indole, ut a te tui poſteri glorioſius
C numerari, quam tu a majoribus tuis poſſis, & quod præter patrias & avitas dotes, ac laudes, adeo emunctæ naris es in litteris, adeoque abſoluti judicii, ut ſi a te hujuſmodi probetur editio, tuis auſpiciis in lucem tuto prodire poſſit. Sin tibi digna videbitur, quæ non tam pro argumenti indignitate, quam pro verborum ſcopulis in ſpongiam incumbat, ſupprimatur, honeſtius fato interitura, quam ad quotidiana vulnera & flagra vitam victura miſerrimam, niſi tute, heros clariſſi-
D me, idemque eruditiſſime, lucubrationes noſtras, tamquam vernas miſeratus tuos, politioribus muſis tuis & ſtudiis exornare, & ſuaviloquenti lingua, qua in hoc adoleſcentiæ tuæ flore æquales principes omnes viros antiſtas, partus noſtri informem offam, more urſæ lambere, & effigiare malueris, ut vel tuo beneficio perenne vivat, vel ſuo ſcelere moriatur. Accipe igitur, Hieronyme, fidei meæ pignus, ſtudiique in te mei monumentum; in quo ſi nihil aliud commodi ad te perveniſſe ſenties, at ſaltem reputando, quæ de reliquiis noſtrarum calamitatum,

per

Digitized by Google

per ætatem videre potuiſti, remotiora, quaſi præſentia legendo, frui te fœliciore ſæculo gaudeas, quam nos, qui turbulentiſſima tempeſtate editi, in malis conſenuimus. Vale.

FRANCISCI CARPESANI Flaminis Parmenſis ſuorum temporum commentaria

LIBER PRIMUS.

Ambitio bellorum parens.

1. QUum nuper pertæſus laborum, quibus ab annis pubertatis meæ jactata fuit Italia, tot bella exhauſta mecum animo reputarem, querererque ſæculum noſtrum graviora paſſum, quam quæ de Peloponeſiaco bello, quod ſeptem & viginti annis ſteterat, Athenienſium prope excidio, aut quæ de ſecundo bello Punico, quod vix decimo ſeptimo anno poſitum reſedit, traduntur: repericbam id paucorum ambitione, qua nulla feralior peſtis eſt, contigiſſe. Is enim morbus & contagies, omnibus aliis vitiis, quæ in mortalium animis radicata ſoboleſcunt, ad evertendam publicam, privatamque tranquillitatem plurimum valere dignoſcitur: nam, ut externa omittam, paucis noſtrorum contentus exemplis, illæ Marianæ, Cinnanæ, ac Syllanæ ſeditiones, bellaque civilia, prima cadentis Romanæ libertatis incunabula, unde prodiere, niſi a dominandi libidine? Quid porro Julium Cæſarem, quid Cneum Pompeium, tam arcta neceſſitudine devinctos, in arma concitavit plus quam civilia, niſi eadem imperandi æmulatio, ulli cedere neſcia? Denique quid triumviratus ille, quo totus prope conflagravit orbis, Romanaque libertas funditus concidit, ſibi volebat, quid moliebatur, niſi ut unus tandem, ſociis ſummotis, cuncta uſurparet? Semper idem ſtudium, eadem inexplebilis rabies hominum mentes inceſſit, inceſſetque, dum ſol curſu ſuo terras perget colluſtrare: ſed quum alias hujuſmodi regnandi furor modo concitatius, modo Dei optimi miſeratione remiſſius invaluerit, tum noſtra tempeſtate complures annos per totam Italiam debacchatus, perpetuo curſu omnia humana divinaque commiſcuit, & dum hæc ſcriberem, etiam gravius immiſcebat, & quaſi ex incendio torris aduſtus adhuc fumabat.

2. Tam lato itaque ad hujuſmodi palæſtram patente campo, noſtrorum temporum hiſtoriam, vel potius annales ſcribere adorſus, ne otius ſenex nihil agerem, ab GALEATII MARIÆ SFORTIÆ Inſubrium ducis exceſſu, qui in annum ſeptuageſimum ſeptimum ſupra milleſimum & quadringenteſimum virginei partus incidit, initium capere operæ pretium exiſtimavi, ut ſciret poſteritas, ſi noſtris ſcriptis vita dabitur, quamdiu hujuſmodi ambitio, tamquam dira Erynnis ab inferis excita, regna, principatus, & potentium populorum reſpublicas in Italia partim everterit, partim ita peſſumdederit, ut parum ab ſummo excidio abſuerint.

3. Interemto Galeatio Maria Sfortia Mediolanenſium duce intra divi Stephani fanum, in ea civitate, ejuſdem ſolemni & feſto die, a tribus conjuratis, Johanne Andrea Lampugnano, Carolo vicecomite, & Hieronymo Algiato, civibus Mediolanenſibus honeſto loco natis, ad BONAM Galeatii uxorem pro JOHANNE GALEATIO impubere primigenita prole, cui regnum per manus debebatur, legitima rerum adminiſtratio deveniebat, donec puer ex ephebis egreſſus, imperio eſſet idoneus; verum quum femina in deliciis & mollitudine alita, & conſilii impos, tantæ adminiſtrationi impar animum deſponderet, haud gravate, Cicho Simonetæ Calabro, ſummo epiſtolarum magiſtro, obſcuro quidem genere homini, ſed qui conſilio & longo rerum uſu polleret, ſummam reipublicæ credidit. Ipſe cooptato protinus aliquorum primatium ſenatu, in ſpeciem Ariſtocratiæ, in qua tamen, tamquam in navi clavum tenens, alios potius regeret, quam communibus ſententiis regeretur, poſtquam per tormenta & quæſtiones, percuſſores principis, temere tam atrox facinus auſos, nec cujuſpiam opibus fidentes, quibus parricidii impunitatem, aut rerum novarum ſpe, ſalutem ſibi polliceri poſſent, comperiſſet, ſumpto de ſceleratis ſupplicio, ad componendum reipublicæ ſtatum recenti cæde conſternatum convertitur. Itaque demiſſis per urbem ſuopte ingenio minime ſeditioſam, vicatim, tributim, ac inſulatim principibus civitatis, ac per quaſcumque regni civitates magnæ auctoritatis novis magiſtratibus, qui popularium animos vel attonitos vel fluctuantes ſedarent, publice privatimque monendo, benigne quemlibet compellando, promiſſis onerando, decretis lenioribus demerendo, portoria ac vectigalia minuendo, facile effecit, ut omnes in fide & officio perſiſterent; tum foris ab regibus, excellentium rerum publicarum populis, amicis & fœderatis, nunc per litteras, nunc per oratores, rogando obteſtandoque petere, ut amici vel ſocii principis indigna peremti morte, caſum miſerati, amicitiam, fœduſque ſancte colerent, reputarentque animo ad ſe imprimis pertinere, ſuaque perquamplurimum intereſſe, ut nomen regium a diis immortalibus in terris ſecundium, & imperii majeſtas, quam maxime inviolata, tutaque ab injuriis eſſet: id fieri poſſe, ſi conjunctis opibus, conſenſuque, alter alteri in hujuſmodi temporum difficultatibus auxilio eſſent; ut ceteris ab hiſce ſceleribus deterritis, regnum eis poſteriſque firmum ſtabileque maneret.

Summa tumultus in Mediolan.

4. Sed quum undique omnia pacatiora nuntiarentur, reſediſſentque ubique provincialium tumultus, ab ipſiſmet, ut aiunt, inte-

Digitized by Google

ſtiniis & fimbriis cordis gravior morbus & mali labes erupit, quæ nec ullo medicamine ſanari, nec vi reſecari aut convelli valeret. comperERAT Cichus Simoneta, ut erat rerum omnium, quæ publice privatimque ac domeſticatim gererentur, diligens & ſagax indagator, per ſubdititios exploratores, apud Sfortianos fratres, pueri ducis patruos, nova conſilia agitari, nocturnoſque conventus haberi, & non tantum illos ad imperii gubernacula aſpirare; verum etiam fortaſſis caput ſuum peti; quamobrem, quum illi ad cavendum aſtutia non deeſſet, prope aſſiduus ei erat in arce incolatus, & ſi quando in publicum prodiret, circum ſe amicorum & clientum ſemper præſidia habebat. Indignabantur, maximeque fremebant, magnæ ſpei & ſummæ indolis adoleſcentes, SFORTIA ſecundus dux Barri, major natu, & LUDOVICUS, ac OCTAVIANUS: nam ASCANIUS longe junior a conſiliis excludebatur, ipſos a FRANCISCO SFORTIA majore, & BLANCHA MARIA vicecomite ortos, & ad imperium natos, paternarum & avitarum opum participatione, & publicis honoribus defraudatos, a ſervo, ſordido loco nato, in ordinem redigi. inſederat altius hic dolor, nec intra pectoris clauſtra titillans dominandi libido comprimi poterat; quum tamen liquido deprehenderent, aut illi ſerviendum eſſe, aut ſolum vertendum, ſi incolumes eſſe vellent. Perurgebat aſſiduis ſtimulis juveniles ſpiritus, etiam plus quam ſatis eſſet, ſponte ſua ſaucios, ROBERTUS SANSEVERINIUS, comes Calatinus, fratribus perneceſſarius, in Sfortianis armis cum ſumma rerum geſtarum gloria a puero alitus, quique ſemper plus bellum quam pacem mallet, uti ſe ſervitio eximerent, imitarenturque patris veſtigia, qui rebus præclare geſtis famam cœlotenus protulerat, unum Cichum a patre humo evectum, & tantis opibus ornatum, invidere illorum virtuti, & ipſorum libertati indigne nimis obſtare.

Robertus Sãſeverinius.

5. His compertis Cichus, rem eo deductam conſiderans, ut minime tuto diſſimulari poſſet, Donatum, cui a comite agnomen fuit, bellicæ rei ſcientiſſimum, & nonnullos impios viros, qui audaciam ſuam ad omne facinus, regulis fratribus ſpoponderant, a prætoriana cohorte, quæ in illius erat poteſtate, corripi, & in tetrum carcerem conjici, adactoſque quæſtione ad confeſſionem, in vinculis ſtrangulari jubet. Perterriti illo exemplo juvenes, & hominis truculentiam veriti, nulla mora diverſi, fuga ſe domo & patria proripuerunt. OCTAVIANUS, dum Abduam flumen ex Lario lacu in Padum influens trajicere equo tentat; male exploratis vadis, rapidi amnis vorticibus obrutus, in mediis undis periit; LUDOVICUS SFORTIA, cum SFORTIA ſecundo duce Barri, cui tamen poſtea in patria regreſſum fata negarunt, eo febre

Fuga Sfortianorum.

A conſumto, per Ligures evadens, quum aliquamdiu Piſis in Ethruria ſubſtitiſſet, Neapolim, quam tum imperio tenebat FERDINANDUS Aragonius, Alphonſo rege prognatus, ad opes regias deprecandæ reſtitutionis gratia confugerat; ROBERTUS, quum ægre præfecti celerum, qui ejus veſtigia premebat, manus pernicitate equorum evaſiſſet, quod eum jam trans fluvium Ticinum navigio trajectum aſſequi non potuit, ad res novas concitandas in Galliam ulteriorem profectus, quum regem domeſticis implicitum bellis offendiſſet, Genuam Liguriæ emporium ſe contulit,
B urbemque ſponte diſcordioſam ſua præſentia contra Sfortianum ducem impuberem ſollicitans, brevi effecit, ut urbs, quæ hactenus fuerat in fide Inſubrium, deficeret, & PROSPER ADORNIUS, qui illam præfecturam pro Sfortianis adminiſtrabat, ſibi imperium vendicaret. Hac perfidia commota BONA Johannis Galeacii ducis parens, annitente Cicho, delectu paulo plus minuſve triginta millium armatorum accuratiſſime habito, PETRI FRANCISCI vicecomitis ductu, contra Genuam movit, ut arcibus, quæ adhuc pro duce ſtabant, opem ferret, illincque in urbem irrum-
C peret. Sed ſive ductoris imperitia, ſive Roberti virtute, ut erat magna virtute in armis, ſive perruptarum rupium iniquitate, per quas ſubeundum erat, aut locorum anguſtiis, quæ ab hoſtibus occupata, captu laborioſa, & difficillima erant, ſeptimo idus Auguſti ab anno virginei partus milleſimo quadringenteſimo & ſeptuageſimo octavo, fuſi fugatique ſunt Inſubres, & citra internecionem tamen, omnes ad unum ſpoliati, ita ut nullam graviorem plagam ante complures annos ſe accepiſſe victi atteſtarentur.

Genuæ defectio ab Inſubribus.

Fracti ad Genuam Inſubres.

D 6. Haud multopoſt LUDOVICUS SFORTIA Ferdinandi Aragonis maritimo terreſtrique innixus auxilio, adjuncto ſibi Sanſeverinio, quem ad hoc exauctoraverant Ligures, appendicibuſque voluntariis provincialibus, qui Ibletum Fliſcum ſequebantur, Apennini ſupercilium ſuperans, per Serravallem, quam præterlabitur Scrivia, olim Iria, in quo loco ſunt veſtigia Liburnæ vetuſtæ urbis, in patentium camporum planiciem deſcendit, & nullo negotio, ut erat ingenio & vultu ad promerendam gratiam comparato, populares omnes ſibi conciliat, ab Alexandrinis,
E Statilienſibus & Derthonenſibus animis perquam gratanter exceptus, nec jam ſibi aliquid obſtabat, quin recta, nullo ſe illi opponente, Mediolanum contenderet: aberant enim eo tempore omnes Inſubrium prope copiæ, Florentinis laborantibus auxilio miſſæ; & ſi quæ domi erant, cum ipſo Ludovico ſentiebant. Hac animorum inclinatione mota Bona, clam Cicho, quem vi arcere non poterat, ultro admittit: itaque optimo quoque, honoris & officii cauſa, ſibi obviam prodeunte, Mediolanum ingreſſus Ludovicus, pro-

Reditus Ludovici in patriam.

Scrivia fluvius.

Digitized by Google

tinus in regni adminiſtrationem pro fratris filio ſe inſinuavit; capto, & capitis obtruncatione Cicho damnato, jure, an injuria in medium relinquo. Quod ſi Cichus, ab exceſſu Galeacii, ab omni invidiæ calumnia per otioſam vitam, & a publicis negotiis jam annis gravior, ſe ſubtraxiſſet, longe melius ſecum profecto actum fuiſſet.

Bellū Etruſcum ob cædē Juliani Medicis.

7. Nondum reſederant in Etruria arma, poſt cædem Juliani Medicis in templo Reparatæ a Paciis viris patriciis, & aliis conjuratis, principem locum in civitate captantibus, ſublatis Mediceis, Florentiæ patratam, quo tumultu Franciſcus Salviatus antiſtes Piſanus conjurationis conſcius, a ſummis atrii feneſtris ſuſpendio necatus eſt, & Raphaël Riarius, in ipſo adoleſcentiæ flore, inter ſupremi ordinis ſacros patres cooptatus, qui tunc ibi æſtivabat, ſuſpectus cædis, publice cuſtoditus fuit; quibus rebus graviter indignatus SIXTUS pontifex maximus hujus nominis quartus, diris, & anathemate Florentinum populum perculit, & ſacris interdixit, moxque bellum, ſociatis ſibi Aragoniis armis, & Senenſibus auxiliaribus, opinione celerius intulit.

Fredericus Feltenſis.

Pontificiis copiis præfuit FEDERICUS FELTENSIS, Urbinatum dux, bello & conſilio nemini ea ætate ſecundus; regiis, ALPHONSUS ARAGONIUS, primigenia Ferdinandi proles, odio & avito & paterno in Tuſcum irritatior, ita tamen, ut totius rei ſumma omnino apud Federicum eſſet: excepere Florentini & LAURENTIUS MEDICES, qui fratre Juliano interemto, inſidiantium ſibi quoque percuſſorum manus evaſerat, intrepide tantam belli molem: ſed quia a Venetis & Inſubribus ſociis, qui bello adhuc Othomani Turcorum regis diſtinerentur, Veneti, & Inſubria cæde Galeacii ducis nondum domeſticis laboribus libera eſſet, ſerius auxilia advenerant, ademta ſunt Tuſco aliquot loca, antequam hoſtes in hiberna concederent; ſed Veneti tandem, compoſitis cum Othomano rebus, ÇAROLUM MONTONIUM ſub veris initium cum valido equitatu ſuppetias Tuſco miſere; verum Montonio paulo poſt fato ſublato, protinus ROBERTUS MALATESTA princeps Ariminenſis, vir præclara indole, illi ſufficitur.

Robertus Malateſta.

Is haud multo poſtquam illi imperium decretum eſt, cum Matthæo Campano & aliis ductoribus pontificiis, ad Peruſiam congreſſus, exercitum Romanum fudit fugavitque; cæſi multi, capti complures, & impedimenta quæque in prædam victori conceſſere. A Florentinis vero ad montem Bonicium, qui in Podii imperialis nomen abiit, infeliciter pugnatum fuit. Eam autem cladem acceptam referebant Herculis Atteſtini, & Federici Gonzagæ Mantuani ducum, qui ab Inſubribus auxiliares advenerant, diſcordiæ ex veteribus ſimultatibus ortæ, qua Herculis periculo armis inter eos in ipſiſmet caſtris decertatum eſt.

Funduntur Florentini.

Eo itaque illinc abeunte, & ab Inſubribus ob recentem tumultum revocato, alia clades a Florentinis accepta eſt, & caſtra amiſſa, & Podium imperiale cum Colle oppido captum.

Pacata Etruria.

Inclinatis propterea Tuſcorum animis ad pacem, Laurentius Medices, reipublicæ Florentinæ moderator, ad cujus opes evertendas, totum illud bellum conflatum fuerat, ut eam æquioribus conditionibus impetraret, Neapolim ad FERDINANDUM navigans, re ex ſententia compoſita, non multo poſt in patriam remeavit, multo amicior regi quam umquam antea; & quamvis pacatis in Ethruria rebus bellum poſuiſſet, tamen arma Aragonia circa Senam verſabantur, & plurimus miles in his locis ſtativa habebat; Alphonſus Aragonius in urbe ſedebat.

Sena urbs.

Senam urbem inclytam in Thuſcis novam eſſe, & anno ab hinc paulo plus ſeptingenteſimo a Carolo, cui Calvo nomen fuit, erectam fuiſſe traditum eſt. Contendit tamen Blondus a Johanne XII. pontifice maximo de Peruſinorum, Cluſienſium, Aretinorum, Feſulanorum, Florentinorum, & Volateranorum ſex pagis deductam coloniam, & ab eo numero nomen adeptam, adeoque opibus, & frequentia convenarum adauctam, ut inter Etruſcos, ſecundum locum potentia obtineat, ſuis legibus & patriis inſtitutis libera, niſi quod per ſeditiones & ambitionem civilem, ita ſæpenumero agitatur, ut modo patricii, modo plebei, modo tyranni cives reipublicæ gubernacula ſibi uſurpent. Eam ob rem tum Senenſium libertas ex inteſtinis diſcordiis in aperto erat diſcrimine, Alphonſo Aragonio prægravante, qui ſpecie ibidem componendæ libertatis, hujuſmodi tumultibus quaſſatæ, rem eo deduxerat, ut brevi dominatum urbis eſſet arrepturus, niſi pericula omnia, & domeſtica inde averſum in patriam revocaſſent:

Turci ad Hydruntum in Apulis.

nam Turci ex Aulonis littoribus, oræ Macedonicæ, per Ionium pelagus, curſu quinque & quinquaginta millium paſſuum (nec enim illa navigatio ad Italiæ littora longior eſt Ptolomæi menſura) Hydruntum Apuliæ & Calabriæ conterminum, ubi Salentini veteres fuerant, claſſe tenuerant; eoque expugnato, veluti e belli arce, latius in Mediterranea vagari cœperant, & ex hoſtico prædas raptare: & niſi prope diem Mahometes illorum rex fato opportune deceſſiſſet, actum de Italiæ ſalute videbatur; ſed converſis omnibus ad hujuſmodi extinguendum incendium, cito inde deturbantur, recipiturque Hydruntum.

8. Per ea tempora LUDOVICUS SFORTIA conſortis impatiens, ASCANIUM MARIAM fratrem germanum, quem ipſe ab exilio revocaverat, ex eo tempore, quo ipſe Ludovicus in patriam reditum aperuerat, quique poſtea ſummi ordinis antiſtes fuit, laribus patriis exegit, Ferrariæque relegavit, quia in regni

gubernaculis ſeſe inſerere vellet. Dein quum omnibus copiis CONSTANTIUM SFORTIAM Piſaurienſem patruelem præfeciſſet, ita ut ſic Robertum Sanſeverinum auctorem ſuæ reſtitutionis, indignantem ſibi prælatum æmulum, & ſe contemptum, alienavit, ut cogeret ſibi timentem, ad Venetos tranſitionem facere; erat autem Robertus a Sanſeverinio comite Calatino (eſt autem Calatia, nunc luxato nomine Caiatium in Campania, non procul a Stellatibus campis) & ex ſorore Franciſci Sfortiæ majoris ortus, ab ineunte ætate, inter arma Sfortiana ſub avunculo alitus, & provectus, & ab eodem honeſta ditione, in ipſo Inſubrium principatu ornatus, ac propter rerum geſtarum gloriam admodum popularis, & celeber, ſed quia in regni adminiſtratione plus ſibi arrogaret, quam LUDOVICUS SFORTIA pati poſſe videretur, ideo illi ſuſpectior: verum cum non multo poſt, Conſtantii Sfortiæ eumdem Ludovicum tædium etiam & ſocietas cœpiſſet, ſolus, eo dimiſſo, & pacis, & belli habenas moderari perſeveravit.

Robertus Sanſeverinus.

Bellum Ferrarienſe.

9. Interea bellum Ferrarienſe exarſit, non ab re ita nuncupatum, quod grave, quod diuturnum, quia ab hac radice latius propagatum, omnes principes & populos Italiæ laboribus involverit. Ejus auctores & ſatores Veneti, conciliato ſibi SIXTO IV. pontifice Romano, qui illorum ambitionem, Ferrariam urbem, Romanæ ſedi vectigalem, non pontificiæ poteſtati, ſed ſuæ reipublicæ vendicare ſtudentium, imprudens, & minime malus homo inita ſocietate fovebat, contra Herculem Atteſtinum, inauctorato Sanſeverinio, movere, vere jam adulto, anni octogeſimi ſupra mille & quadringentos ab Chriſti ortu. Verona igitur Sanſeverinius cum inſtructiſſimo exercitu digreſſus, partim cymbis & ſcaphis, partim via paluſtri cratibus & ſarmentis ſtrata, per ſtagnantes aquas, in Ferrarienſem agrum trajecit, quum parvo negotio tranſitus impediri potuiſſet, ſi hoſtis ad reſiſtendum paratior fuiſſet; eo inopinato, & repentino trajectu, Mellara, & quatriduo poſt Caſtrum-novum, oppida ſane obſcura, in Padi ulteriore ripa ſita, occupantur, non ſine Federici Urbinatis periculo, qui huic bello a FERDINANDO Aragonio, & LUDOVICO SFORTIA, Florentiniſque ſociis, dux declaratus, Navithalamo, ſive, ut vulgo dicitur, Bucentauro navi Ferraria ſolvens, ad Inſubres adverſo amne navigabat, quo maturius belli apparatus expediretur. Dum hac prætervehitur, pene in hoſtem diſcurſantem per ulteriorem fluminis marginem, jam oppidocapto Mellara, affixiſque in ſumma arce ſignis Venetis, incautus & inermis, ut erat loripes ex caſu equi, & luſcus ex certamine equeſtri a prima juventa, incidit; quare deſcendens in terram, inſeſſo aſturcone, qui unicus eum ſequebatur, cum duobus ad ſummum ſtipatoribus, Oſtiliam vicum Pado adjacentem rapido curſu petivit. Sequebar ego Franciſcus Carpeſanus pedes, antiſtitis Parmenſis Inſubrium legati ſcriba a ſecretis, ut Ludovico Sfortiæ per ſtatores communi ſociorum conſilio tractata diſcuſſaque ſignificarem, mox ſub veſperam pedeſtris inſolens itineris, lapſante per putre ſolum ex recenti pluvia veſtigio, ægre Ficarolum regreſſus, trajectu Padi, Herculi Atteſtino, & ſociorum legatis, qui illuc uſque officii cauſa Feltrenſem eodem navigio fuerant proſecuti, rem ſignifico. Hoc tam triſti nuntio commotus Hercules, ubi pro temporis anguſtia præſidio, & aggere, foſſaque eum locum communiſſet; avecta inde cathena ferrea magnæ molis, quam ad cingendum ab utraque ripa fluvium, illinc ad ſtellatam arcem e regione poſitam, uti ſolebat quoties ex uſu ſuo navigationem impedire vellet, Ferrariam repetiit, ut facile intelligeres, nullam ſpem illi fuiſſe Ficaroli retinendi. Itaque eo vix dum digreſſo, ROBERTUS ſuccedens, caſtris locatis, jam tormenta muralia arci excindendæ admoverat, quum increbeſcente rumore, hoſtem repentino incurſu ad Mellaram cuncta infeſtare, commeatum raptu ne in caſtra importaretur impedire, prædas agere, & quoſque obvios capere accepiſſet, ipſe continuo, conclamatis vaſis, machiniſque revulſis, in hoſtem refertur, ſed nemine invento, quia hoſtis a tumultuaria diſcurſatione ſe ſubtraxerat, ſatiſque habuerat hoc ſtratagemate hoſtem ludificare, & ab incœpta obſidione (ut fecit) avertere, donec ad Stellatam citerioris ripæ arcem, ex condicto ſociorum copiæ cum ipſo Feltrenſi duce tam tempeſtive conveniſſent: quia ROBERTUS in ipſo itu & reditu diutius immoratus, in priora caſtra redire potuiſſet, ad inchoandam rurſus, quam intermiſerat, oppugnationem. Ad Ficarolum autem eum caſtra habentem, & arcem tormentorum molibus innumeris noctes dieſque quaſſantem, diutius tenuit obſidio, quam vel loci infirmitas, vel murorum imbecillitas pati poſſe videretur; quum illud oppidum, ad principum Atteſtinorum delicias & ſeceſſum potius, quam in arcis munimentum, erectum olim fuerit, tantum in ludificanda Roberti ferocia Federici Feltrenſis viri conſilii promptiſſimi aſtus & induſtria valuit: ſedens enim ad Stellatam, cum exercitu, noctu ſarmenta ad aggeres erigendos, tribulorum acuminatorum magnam vim, ad configendas ſubituri hoſtis plantas, & malleolos ad jaculandum faculas igneas, commeatum, foſſores, tela & recentiora præſidia per tecta navigia, quæ Barbota vocant, ſubmittebat, necnon tormentorum aſſiduo repercuſſu oppugnationem retardabat: ſed dum terreſtres copiæ illic ſedent, Chriſtophorus Mulla maritimæ claſſis Venetæ præfectus, claſſiariis turmis,

Federicus Urbinas.

Caſtra ad Ficarolum.

Adriæ expugnatio.

Adriam in ora maritima expugnat, urbem quidem vetuſtate nominis celebrem, quæ Adriatico mari nomen dedit, quum prius Atriacum ab Atrio antiquiore verbo nuncuparetur, nunc pagus eſt. Nec multo poſt Comaclum captum, urbs quidem nunc titulotenus, olim potens, ſed pridem a Venetis incendio abſumta, quod ALBERTO BERENGARII Longobardorum regis filio contra ſe ingenti claſſe auxilio veniſſet, propterea nunc vaſtitate & agricolarum raritate pene nullam, niſi quod ſalinis, & piſcatione Atteſtino duci vectigalis. Sub idem ferme tempus Damianus Maurus, cui fuit imperium in aliam claſſem fluvialem, lembis, celocibus, (*a*) mioparonibus, & id genus navigiis numero ducentis, ad Piloſellam Pado imminentem, qua ad lævam Ficaroli Padus primo alveo finditur, adverſo flumine defertur, caſtella contra Venetorum vim, dextra lævaque excita, magna cæde expugnat, Johannem Bentevolum, qui illam oram duobus prope peditum millibus ſervabat, diſpalatum longius ſubmovet, agrum villaſque ferro ac flamma fœdiſſime vaſtat, armenta, pecora, hominesque in captivitatem abducit. Mox cum eadem claſſis, adverſis undis, ad oſtia Padi, non procul Ficarolo, qua a Stellanitis copiis conſpici poſſet, porro ſubiiſſet, ab Hercule Atteſtino, æncarum machinarum ferreis pilis ita quaſſatur & diſcerpitur, ut curſu adverſo relabens, ab crebris ictibus, quibus erat obnoxia, ſe ſubducere cogeretur. Scinditur Padus infra Ficarolum, & Stellatam pari intervallo in duo brachia, quibus ambobus, mox ſex oſtiis in mare exoneratur; in hoc primo fluminis divortio fit inſula, lata illa quidem & longa, haud deltæ litteræ abſimilis, in qua ſita eſt Ferraria, a Sinaragdo quondam Italiæ exarcha mœnibus primum cincta, felicius a ferro Ferraria, quam Argenta Ferrarienſe municipium ab argento, & Aurelium Forolivienſis agri oppidum, ejuſdem Sinaragdi opus, ab auro nomen ambo ſortita; in hujuſce inſulæ fronte, quæ quatuordecim millibus paſſuum ab ea urbe diſtat, juſſus ANTONIUS MARTIANUS vir in armis exercitus, propere erigere munimentum, unde poſſet ad uſque ejus urbis mœnia libere adequitando diſcurſare, & patentibus campis, multis illam incommodis afficere, trajecto per noctem flumine, cum non parva foſſarum & calonum manu, duabuſque peditum cohortibus, perdius, pernoxque molem excitabat, foſſaſque circumducebat; ſed non potuit, aut tam repente, ac tam tacite munimentum ſurgere, quin Hercules, re comperta, hominem incurioſius inſidias caventem, intra ipſius propugnaculi opera, pendentia adhuc & imperfecta irrumperet, & prandentem interciperet,

Comaclum captum.

[a]

Antonius Martianus ab Hercule cæditur.

(*a*) Celoces ſunt naves breves & veloces, unius remorum generis. Mioparones ſunt naves ſpeculatoriæ.

A cohorteſque, & agreſtium omnium atque calonum inconditam turbam ad internicicm cæderet, multoſque nando evadere nixos in ipſis undis obrueret. Mox claſſi, qua Veneti trajecerant, ignis injectus tam luculentam flammam excitavit, ut non illepido cavillo FEDERICUS URBINAS jocatus direxit, Venetos in lætitiam urbis Romæ, ab ALPHONSO ARAGONIO obſeſſæ (nam is propius urbis caſtra admoverat) igneis illos excitaviſſe: non multo poſt tamen Ficarolum oppidum ad tertium calendas Julias quadrageſimo quinto poſt die,
B quam obſideri cœptum eſt, tandem vi expugnat, Rhodigiumque metropolis ejus regionis, quam inter Padum ſitam & Atheſim, Policinum vulgo dictitant, Cherroneſum Græci, ſed & Latini nuncupant, in Venetorum venit poteſtatem, ademptaque duo juris Rhodigini oppida, Lendendria, & Abbatia, cum latis & uberibus campis adjacentibus. Sed quum annus jam in autumnum vergeret, in majoribus Venetorum caſtris, morbo Sanſeverinii, & morte Antonii Lauretani legati, & tabe pro cœli gravitate paſſim inter milites debacchante, quæ etiam claſſiarios cor-
C rupit (ad viginti enim hominum millia terra & aquis conſumta utrimque dicuntur) virtus & terreſtris & claſſiaria ita elanguit, ut nullum aliud egregium facinus poſthac editum fuerit, niſi quod adverſo abhinc ad Argentam Pado appoſitam male ab Atteſtinis pugnatum eſt: nam quum SUPERANTIUS Venetæ claſſis ductor, priuſquam in Ferdinandum moveretur, illo ſe contuliſſet, ejus occupandæ ſtudio, occurrentibus ipſi cum tribus tam peditum quam equitum millibus SIGISMUNDO ATTESTINO, NICOLAO CORRIGIA,
D ac UGONE SANSEVERINIO, pugnare coactus, primo quidem ſuccubuit, maleque acceptus fuit, magna ſuorum cæde; ſed quum Atteſtini prædæ intenti nihil de hoſte quaſi jam fuſo ſolliciti eſſent, a trecentis ſtratiotis Græcis ab fuga circumvectis incauti & palati opprimuntur, gladioque in eos graſſante, quum nuſquam evadere poſſent, qui reliqui fuerunt, paluſtribus immerguntur aquis. Capti NICOLAUS TOGA clarus & armis, ac UGO SANSEVERINIUS, Roberto perneceſſarius: SIGISMUNDUS ægrè pernici equo evaſit.

10. Nec quietiores res tunc erant in Parmen-
E ſibus, ſollicitato ad defectionem per Venetos inter ipſa belli Ferrarienſis initia PETRO MARIA Rubeo regulo, qui late in ea regione dominabatur, & GUIDONE TAURELLIO, ut Ludovicum Sfortiam per domeſticos & inteſtinos tumultus a defenſione alienarum rerum averterent: ſed adulto jam autumno alterius anni, quum Petrus Maria ſera perduellionis pœnitentia, & animi tædio, ſenioque deceſſiſſet, arcium etiam ſuarum expugnatione, bellum ſopitum eſt. Guidoni Taurellio impunitas conceſſa, pluribus gravibus

Ficarolum expugnatur.

Cherroneſus Rhodigina venit in poteſtatem Venetorum.

Clades Atteſtinorum ad argentam.

Petri Mariæ defectio.

Guido Taurellius.

Digitized by Google

auctoribus eum ad officium revocantibus. A Tenuerat autem id bellum biennium integrum a regulorum Parmenſium potius inteſtinis inter ſe odiis, quam a rebellandi ſtudio conflatum. Floruerunt in Parmenſibus multis ante ſæculis, quatuor in primis ſplendidiſſimæ familiæ, opibus, ditione, clientelis, & oppidorum præfecturis pollentes, Palavicini, Rubei, Corrigienſes, & Sanvitales, adeoque potentia in urbe valuerunt, ut eam quaſi in quatuor tribus diviſam, partium venenis infecerint, civeſque non Gibellinorum, aut Guelphorum titulis, ut alibi, ſed a ſe, & familiis ſuis cognominatos, ſæpe ad funeſta impulerint certamina, vel ab ipſorum civium exulceratis animis excitata foverint potius, quam ſopire maluerint: quibus quidem alii patriis exacti laribus, alii fortunis, alii vita ſpoliati, & in eam ætatem, cui barbarus immaniſſimus parcit, dum ſibi quiſque & parti ſuæ in poſterum reponi injurias reformidat, gladii diſtricti fuere. Quum vero ipſi reguli a prima origine, & ab incunabulis ipſis inimicitias, quaſi per manus traditas, & cum ipſo lacte imbibitas, inter ſe ſemper exercuerint, tum vero hac tempeſtate, inter Palavicinorum & Rubeorum proceres ab æmulatione, & inexpiabili odio coorta & exacerbata contentio, cauſam turbulentibus his motibus dediſſe videtur. Indignabatur Petrus Maria, qui inter Inſubrium purpuratos opibus & dominatu eminebat, in tutela Johannis Galeacii ducis impuberis, Palavicinum æmulum ſibi prælatum, ſe prætermiſſum, ſibi in adminiſtratione reipublicæ nullum relictum locum, Cichum Simonetam ſummum epiſtolarum magiſtrum ſibi amiciſſimum, a Galeacii ducis interitu rerum habenas moderantem, a Ludovico Sfortia, ubi primum ab exilio veniſſet, capitis obtruncatione mulctatum. Itaque præſentem rerum ſtatum maledictis convellere, Palavicinum criminari, inter ſuæ partis cives, qui ei non ut regulo, ſed ut regi parebant, voces turbulentas, & ſeditionum ſemina ſpargere, imperium detrectare, Venetorum qui jam Ferrarienſe bellum adorti vel adorturi, tumultibus Mediolanenſes involvere nitebantur, ſtipendio & opibus arma clam parare; denique qui tot annos, & uſque ad id ætatis molliter & in profunda pace vitam egerat, natu jam grandior, iraque & ambitione præceps, bella meditari, & rerum novarum agitare conſilia. Non deſiſtebat tamen Ludovicus Sfortia intempeſtiva hominis alienatione commotus, eum blande appellando, in officio & fide continere velle; verum ille verborum ambagibus eum fruſtrabatur, & per ſpem ſpeciemque concordiæ ludificando diſtinebat. Tandem quum vocatus Mediolanum ad cauſam dicendam, ætatis imbecillitatem cauſaretur, Guidonem filium pro ſe ſatisfacturum, ſed tamen non

Quatuor factiones Parmenſium.

niſi ſub fide publica, eo mittit; ille præſcriptam a patre mandatorum formulam non exceſſurus, ubi primum ei Mediolani ſenatus datus eſt, adeo iniquis poſtulationibus in rem ſuam, apud Ludovicum Sfortiam & patres inſtitit, ut leges daturus, non accepturus veniſſe videretur, nec diuturnam illi pacem fore appareret.

11. Ea indignitate exaſperati Ludovicus Sfortia, & ſenatorius ordo, ſuſpicatique ea omnia ad defectionem pertinere, graviter increpitum urbem faceſſere jubent, nec multo poſt patrem filioſque hoſtes judicant, publicantque, matureque bellum decernunt. B Tum multo ære ab civibus Parmenſibus, qui eis ſtudebant, extorto, delectus habetur. Scribuntur raptim milites, & aliqui cives proſcribuntur, alii in ſpontaneum eunt exilium, dein aliquot oppida, & arces de Rubeis vi & bombardis per eam æſtatem capiuntur. At Petrus Maria jam pridem ex profeſſo hoſtis, quum Venetorum vexilla ab arcibus explicuiſſet, Amoratum Taurellium regulum Parmenſem, bellicis imperatoriiſque artibus inſtructum, qui ejuſdem perduellionis & commilitii ſocius, in id bellum conſpiraverat, ſeſeque illi junxerat, C & Guidonem Rubeum filium, cum non contemnendis cohortibus externis ac civibus voluntariis, in agrum Parmenſem prædabundos immittit, ut Sfortianos ab oppidorum ſuorum oppugnationibus averteret. Hi etenim modo conferti, modo per partes in hoſticum evagati, agros, villas, pagos, ſegetes jam ad meſſem albeſcentes, præterquam contribulium & ſui corporis hominum vaſtant, diripiunt, ferroque & igni corrrumpunt, armenta, pecora, agreſtes, & cives quotquot indipiſci poſſent in captivitatem abducunt: tum villæ & agreſtium do- D mus, linqui cœptæ, villicos, agricolas in munitiora loca ſe ſubducentes, impuberes, mulieres, & ſenes paſſim trahi, ſuppellectilem omnem abduci, cernere erat. Sed quum ſæpe alias hoſtes ad urbis uſque mœnia populabundi, adequitaſſent, tum vero aliquando urbi, inſtructa acie, propius ſuccedentes, pauci quidem primo ſeſe oſtendere, reliqui idoneum ad inſidias locum adepti latuere. Paucitate hoſtium deſpecta, cives æris campani crepitu tamquam claſſico ad arma conciti, nullo certo duce, nullo ordine, nullo præcurſorio ſpeculatore temere erumpentes in E hoſtem ferebantur: verum quum vix dum manum cum illis paucis conſerere cœpiſſet, non prius ſe fraude petitos animadverterunt, quam circumſeſſi ab equitatu hoſtili gladios in ſe ſtrictos, & in eorum capita vibratos ictus viderunt. Itaque multi vulnerantur, cæduntur plures, qui in prima illa acie fuerunt, plerique ſemineces, pluribus acceptis vulneribus pro comploratis & mortuis habiti, vix evaſere; inter quos Sertorius Belliardus ejuſdem

Conflictus apud Parmam.

Digitized by Google

centuriæ Tribunus, oris vulneribus informis, A ſed virtutis inſignibus decorus, diu ſuperfuit: reliqui, qui nec laborantibus opem ferre, nec tuto aut loco conſiſtere, aut reſiſtere poſſe hoſti confidebant, præcipiti curſu in urbem relati, portas multo obice firmaverunt, ne conſternata ea clade civitate, hoſtis intro irruptionem tentaret; nec enim res aberat periculo, ſi fortunam experiri auſus fuiſſet. Ducti multi in captivitatem, in teterrimum carcerem, illuvie & pedore ſquallentem, injecti, ſalutem pretio redimere ſunt coacti.

12. His ſucceſſibus ferociens hoſtis, omnia B terroribus complebat, nihilque ad injurias reliqui faciebat, tam contra adverſarum partium ſtudioſos, quam ipſarum factionum principes, nec ipſis parcebatur neceſſitudinibus. Nam quamvis Gibertus Sanvitalis heroum unus Petro Mariæ ex filia gener eſſet, tum Oriani arx, quæ Giberti fuit, in edita & prærupta rupe ſita, præfecto prodente, noctu per fraudem occupata, incendio abſumpta, & ſolo æquata fuit: pagani qui ſub arcem habitabant, omnibus fortunis ſpoliati fuerunt. Ad Salam quoque ipſius Giberti ſedem ſigna C ſunt admota, & vis intentata. Abeſt Sala tertio lapide ab Telino municipio, unde ceu ab arce belli, incurſiones in agrum Parmenſem quotidie fiebant: in planicie ſiquidem eadem ſita, murorum craſſitudine munita erat. Sed quamvis latis profundiſque foſſis cincta eſſet, ob aquarum inopiam minus valida ad perferendam magnam vim videbatur. Erat tamen Petro Mariæ admodum ſuſpecta illa vicinitas, nec cum genero ac ſocero ſatis conveniebat. Servabat eam arcem, abſente marito Giberto, DONELLA, infracti animi herois, cum bina prole adhuc impubere, nec D magno admodum præſidio; & quamquam Petro Maria orta eſſet, tamen non minus hoſtilia a patre timebat, quam a quovis infenſiſſimo hoſte, adeo civilium diſcordiarum furor, etiam in propria viſcera graſſabatur. Hanc igitur arcem oppugnare adortus Amoratus, Donellæ perneceſſarius, non minus crudeliter, quam pertinaciter bellum adminiſtrabat, certamque & ſibi & militi victoriam repromittens, foſſas ſarmentis, virgultis, viminibus, & omni materia implere perſtitit, quoad in ſummum æquor ſtrata planicies, pediti curſum ſub ipſius muros expediret. Poſtquam igitur patuit ad arcem via, ſcalas E muris admovit, centuriones & milites ſuæ virtutis admonens, ad prædamque invitans, qui in eas agreſtes omnes fortunas ſuas ingeſſiſſe compertum haberet, alacres confirmabat, ſegnes caſtigabat, ſubnixuſque arbori haud procul ab arce, munia imperatoris adminiſtrabat, nec enim propius tormentorum metu ſuccedere, aut toto ſe corpore oſtendere audebat, tantum hunc & illum compellando, quid fieri vellet imperabat.

Orianum exſcinditur.

Salæ oppugnatio.

Donella virago.

13. Eam oppugnationem DONELLA ſupra muliebrem animum, magnos ſpiritus in ea rerum difficultate oſtendens, fortiter ſuſtinebat, aderat propugnatoribus armis accincta, conſtantiaque virili hortando, monendo, amicitius appellando, ac per propugnacula diſcurſando, vires & ſtudia defenſorum augebat, promiſſiſque onerabat. Conſpicata autem inter obeundum eminus Amoratum, paludamento ambitioſiore conſpicuum, quo facile a gregario & quovis alio dignoſcebatur, ab arbore quam maxima poterat voce elata ſuos inclamantem, laudantem, modo brachia, modo ſuras, modo armos, modo totum corpus, pro animi affectibus geſtiendo, ut cujuſque vel ſtrenuitatem, vel ignaviam animadvertebat, efferentem, ſtomachanti ſimilis, numquam hodie, inquit, niſi me ſpes fallat, homo neceſſitudinis & officium oblitus, noſtris mœnibus impune ſucceſſerit, atque correpto ferreo ſclopo, quod illi forte fuit ad manum, exploſam igne plumbeam glandem in coxendicem ejus juxta femur lethaliter adegit. Eo vulnere quum ſtatim moribundo ſimilis procubuiſſet, qui pro mœnibus pugnabant in ſcalis, aut qui ſubibant, exaudito oppidanorum clamore, lætitiam exanimati ducis teſtante, animadverſoque ſuorum tumultu ac concurſu circa ſeminecem ducem, protinus obſidium diſſolvere, & averſi fugientes, non ſine multorum cæde ad ſuos ſe recepere, qui nulla mora diſpalati, ut cuique commodum fuit, retroceſſere. Ita Amorato intra triduum exanimato, quod illi ad boni viri æſtimationem abjuratæ fidei & perduellionis labes ademerat, totum ad laudem DONELLÆ, & ad perennem famam acceſſit. Ea enim non ſolum eſt ulta injurias, verumetiam pro Oriani arce exciſa & vi ſibi intentata, viciſſitudinem ſpecioſam gratiamque repoſuit, ut non minus publicitus ſtatuam virtutis inſigne meruerit, quam quondam Spartanæ mulieres, quibus pro patria ab imminente hoſte ſervata, armatæ Veneris ſimulacrum in curia erectum fuiſſe comperio.

Egregium fœminæ facinus.

Amorati mors.

14. Morte Amorati rebus Rubæorum inclinatis, tamquam ab hydra Lernæa, pro uno capite reciſo, aliud mox repullulans caput, nonnihil opis, adminiculique attulit: nam Guido Taurellius Amorati frater germanus, qui divi Petri ſacris initiatus, ad arma Martia tranſierat, Monticulum oppidum, mille & quingentis paſſibus a monte Clariculo patrio oppido, Nicia flumine dirimente, diſtans, per fraudem noctu occupat: arcemque præſidio & commeatu vacuam ad deditionem facile compellit. Nihil enim Hercules Atteſtinus, cui id oppidum parebat, tamquam in media pace, de Taurelliis finitimis ſollicitus erat, quamvis longus rerum uſus ſatis illi potuerit documento eſſe, quam parum duris & dubiis rebus fides in hominibus con-

Monticulum oppidum dolo capitur.

Digitized by Google

ſtare ſoleat. Ea propter, tam inopinato caſu commotus, veritusque ne ea peſtis latius ſerpens usque ad Regienſes pertineret, Borſium Corrigiam cum cataphractorum ala & peditatu, præſidio Regienſibus mittit. At Guido Taurellius in meditullio poſitus (nam Monticulum pari intervallo ab urbibus Parma, Regioque diſtat) poſtquam primi conatus ſucceſſerant, accerſitis copiis fraternis, noviſque Venetorum auſpicio inauctoratis, cuncta terroribus immiſcere, prædas undique raptabundus agere, legato Venetorum, qui apud ſe divertebat, auctor eſſe, ut vicorum Parmenſium agreſtes, ſolemni tabella in nomen Venetum verbis conceptis jurare compelleret, vagandoque quam late poterat, agros villaſque vaſtare, Regienſibus tamen frequentius quam Parmenſibus infeſtus, qui illi, nullo dividente fluvio, injuriis accipiendis magis obvii eſſent.

Conflictus Guidoni proſper.

Itaque bruma jam premente, dum quotidianis dat operam populationibus, ſæpenumero accidebat, ut hi vagando, iſti ſeſe opponendo, hoſtes inter ſe occurſantes levia inirent certamina, ſed quum, utriſque equorum pabulo defectis, forte accidiſſet, ut ad ſtabulum paſtorale, in quod alendo boum pecudumque gregi abunde fœnum congeſtum fuerat, paribus interſtitiis ab illis diſtans, animum ambo adjeciſſent, eamdemquemet diem ad hujuſmodi prædam deſtinaſſent, neſcii alter alterius: Guido tamen, explorato diligentius hoſtium conſilio, de multa nocte movens, declinatoque itinere, domum ſemotam nactus, haſtatorum, ſclopetariorumque aliquot cohortibus clam implet, & centurionibus quid fieri velit imperat: ipſe circumflexo in viam militarem regreſſu, quo utriſque longiore, ſed diverſo tamen tramite ad fœnilia illa erat iter, ubi Borſium Corrigiam cum cataphractorum ala & peditatu ſtructa acie viæ inſidere, & calones, agreſteſque in plauſtra & veterinos equos prædam congerere animadvertit per indices ſpeculatorios, protinus illis occurrit, ſine mora ferro decernere adortus. Erat ſane locus anguſtior, quam qui equeſtri pugnæ idoneus eſſe poſſet. Nam præter id, quod hinc paluſtri gurgite, qua boves aquari ſolent, illinc foſſa cænoſa minime equo pervia claudebatur, tam loricati equi, in putri imbribus hibernis ſolo, & cœcis lacunis, nec circumagi, nec pedes commode alternare, quantumvis feroces, poterant: concurrebatur tamen, & magno nixu cominus decernebatur; ſed quum utrique pari laborarent loci iniquitate, lapſantibus equorum veſtigiis, vanis & irritis inter ſe ictibus digladiabantur, ut ſimulacrum potius pugnæ, quam hoſtilis conflictus videri poſſet. Eis itaque inter ſe aliquandiu colluctantibus, pedites ex inſidiis coorti, a tergo & a lateribus Borſianum equitem haſtis, ſclopetis & baliſtalibus ſagittis urgent, premunt, feriunt, bini, terni, pluresque ſingulos armis graves, & nullo equorum officio uſos circumſtant, & confoſſis equis prehenſant, humi ſtratos capiunt, & ad deditionem inerti data dextra compellunt; Borſio vix cum duobus equitibus dilabente, Taurellius præda & carris cum ſubjugalibus bobus potitus, captivos complures præ ſe agens, in queis fuit Galeacius Borſii frater, jure veteris hoſpitii, præter ignominiam adverſi certaminis, nihil hoſtile paſſus. Monticulum ſe recepit, nec quicquam aliud per eam hyemem molitus eſt, niſi quod tentata oppugnatione arcis Guardaſoni, quæ in arduo colle ſita, citra amnem patriis finibus & ſibi affinis fuit, ſollicitatoque ad defectionem arcis præfecto, fruſtratus omni ſpe, deinceps ab omni injuria temperavit, quod jam de retrahendo eo ad officium & imperium, per fidos internuntios, ſecum agi cœptum erat, nec multo poſt ad imperium rediit.

Petri Mariæ Rubæi fatum.

15. At circa Rubeos res deteriore loco eſſe cœperat. Per autumni tempus Petrus Maria febre, ſenio & animi tædio, amiſſis pluribus oppidis, fato deceſſerat, vir ſane & corporis ſpecie, & fortunæ blandimentis, opumque affluentia abunde felix & clarus, ſi quemadmodum mollioribus annis pacis ſtudia, & molliorem vitam coluerat, ita exacta ætate, otium ſenibus agnatum, bello prætuliſſet, nec extremum vitæ, ceu comœdiæ actum, tamquam iners poëta neglexiſſet.

Sancti Secundi obſidio.

Tum Guido filius curarum plenus, cum Sanctum Secundum ejus nominis oppidum in campis patentibus poſitum, paluſtribus aquis & munitiſſima arce validum hoſtes obſiderent, defendendum pertinaciter ſuſcepit, damnaque non levia præliarium machinarum diſploſionibus obſidentibus inferebat, & quantum per eum licuit, hoſtium arma ab muris arcebat, quumque multi ex Sfortianis caderent in dies, aut membris mutilatis, fœdiſque totius corporis vulneribus, fœda de ſe præberent ſpectacula, tum vero Bonifacius generoſa Luporum ſtirps, qui ducis Inſubrium ſtipendia in his caſtris merebat, pila trajectus plumbea, in veſtigio concidit.

Montisferrati marchio.

Verum quum innumeris muralium tormentorum concuſſibus muri terebrati procumberent, & jam fames intus ſentiri cœpta eſt, ipſeque Guido per ſtagnantes aquas lembo nequicquam fugam tentaſſet, gravante inedia, præteritorum impunitatem pactus, aliquandiu in fide fuit, dato filio Philippo obſide; verum non multo poſt conſiliorum pertæſus, ſive formidine & diffidentia parum ſinceræ reconciliationis, ſive ex radice veterum ſimultatum, ſoboleſcentibus odiorum ſtimulis, ſive Venetorum impulſu, quibus vigente bello Ferrarienſi uſui erat, in Parmenſibus bellum manere, rurſum hoſtilia meditari cœpit, ſed diſſimulanter, donec ver appeteret, & Philippus filius, qui Mediolani obſes, apud neceſſarios

Digitized by Google

Bonromerios ſatis libera cuſtodia agebat, ab eo præmonitus, fuga inde ſe proriperet ad Venetos; ſed cognitus adoleſcens oris ingenua ſpecie, & liberali, mentitum ſervi habitum prodente, & ex fuga retractus, auxit

Lud. Sfortia in Rubæos.

ſuſpicionem fidei parum integræ; itaque decreto rurſus in eum bello, LUDOVICUS SFORTIA dimiſſo jam conventu ſociorum ad Caſale majus dudum indicto, poſtquam ver adoleviſſet, comparata grandi armatorum manu, in Rubeum ducens, non prius gravare hominem deſtitit, quam omnia ejus oppida vi & armis expugnaſſet, vel deditionem facere cœpiſſet, & Guidonem præſentibus viribus diffiſum, ſuperato Apennini jugo, per Liguſticos in Etruriam itinere circumacto, ad Venetos ſui excidii auctores, ſe fuga recipere compuliſſet.

16. Sed ut ad inſtitutam rerum ſeriem ſtylum convertam; id eſt, dum hæc in Parmenſibus aguntur, ne FERDINANDUS Aragonius rex, Herculi generó, tam difficili bello implicito opem ferre poſſet, valida Venetorum claſſis Apuliæ & Calabriæ oram infeſtare cœpit, urbemque Galeopolim in maritimis

Marcelli Veneti ad Galeopolim interitus.

Calabris poſitam expugnavit. Fuit tamen id certamen durum & atrox, ſed dum MARCELLUS, ejus claſſis præfectus, ex prætoria navi ferocius pugnam ciet, ſocioſque navales hortatur ad occupandos muros, baliſtali ſagitta trajectus concidit exanimis. Verum ferventibus oppugnatorum ſtudiis circa muros, urbs prius capta fuit, quam milites co-

Bellum in Marſis.

gnoſcerent ſe ſine duce viciſſe. Id tamen aliquanto poſt contigit, quam ALPHONSUS Calabriæ dux, regia proles primigenia, defunctus belle Mahometico, delecta potius quam copioſa equitum manu, per Marſos & Æquos, qui nunc Ceculi habentur, non longe a Tybure populos, agrum Romanum vexaſſe cœpiſſet: nam quum SIXTUS pontifex maximus pertinacius quam conſultius, cum Venetis ſentire pergeret; ipſe ALPHONSUS, ut quavis ratione animum hominis immutaret, averteretque a Venetorum amicitia, Latium vaſtabat, pluribuſque oppidis de eccleſia occupatis, tam infeſtus Urbi erat, ut non multum ab legitima obſidione res abeſſet. Contra eum ROBERTUS MALATESTA ab Venetis miſſus cum his copiis, quas SIXTUS intra urbem tenuerat, magis ab inteſtinis tumultibus in factioſa civitate, quam ab externo hoſte timens, bello decernere ſtatuit: utriſque autem pari animorum ferocia, verum impari pugnatorum numero confligentibus, fuit acre & anceps prælium, raroque majore animorum conſtantia inter duos exercitus in

Pugna Aragonio adverſa.

Italiam concurſum eſt; ſed tandem ſtetit fortuna unde majores vires, tanta Aragoniorum procella, ut totus omnino exercitus funderetur, plurimi cæderentur, & optimi quique in captivitatem venirent, ducerentque Romam in triumphi ſpeciem, ante Robertum victorem. Alphonſus autem, ubi profligatum vidit, nec ſpem eſſe aciei reſtituendæ, ſolus ſtrigoſiſſimo equo, inpacatum ſe recepit, unde reliquias fracti exercitus colligeret. Pugnatum eſt autem in Veliterno agro, loco cui ad Campum-mortuum nomen eſt, vigeſimo ab urbe lapide, a Marino octavo, qua iter ad Anxures, nunc Terracinam, quo declinavit fugiens Alphonſus. Fuiſſet clara ſane, & ſpecioſa victoria, ſi ROBERTO fuiſſet

Roberti Malateſtæ mors, & ſepulchri elogium.

felicior: is etenim paucos poſt dies morbo in Veliterna pugna contracto, qui labor fuit illi omnium noviſſimus, fato deceſſit, in templo divi Petri Romæ ſepultus, hoc tumuli elogio, *Veni, vidi, vici, lauream Sixto dedi, invidit mors gloriæ*, eodem ferme die,

Federici Urbinatis fatū.

quo hic Feltrenſis FEDERICUS dux Urbinatium, in peſtilenti Ferrarienſium cœlo morbo contracto, diem vitæ clauſit extremum.

Caſtra Roberti ſub Ferrariam.

17. Convaluerat jam ROBERTUS SANSEVERINIUS, & ad Lacum-obſcurum, qui locus Pado apud Ferrariam imminet, ponte ſuper navium foris ſtrato, exercitum in citeriorem fluminis ripam trajecit, urbique quanto propius potuit, ſucceſſit, proceſſitque prædabundus uſque ad ſepta ac vivaria ferarum, quæ Varro in agricultura Theritrophilon dixit, noſtri vulgo parcum, in quibus Atteſtini principes & alii ad venationem & voluptatem clathris aut parietibus claudere eas conſueverunt, maximumque terrorem civitati injecit, ne mœnibus inſtaret, & ſummo certe in periculo res fuit, prope conclamata, omnium opinione, urbis ſalute, quum ſubito reſipiſcens SIXTUS pontifex, ſaniore conſilio alienatur a Venetis, quod ſociatus illis fuiſſet. Veritus enim Ferrariam, vetuſtiſſimum eccleſiæ vectigal, non ſibi, ſed Venetis acceſſuram, ſi expugnaretur; primum Venetos monet ab armis recedant, tributariam ſedis pontificiæ urbem oppugnare deſinant, & quum nihil proficeret, diris & imprecationibus execratos, etiam ſacris cum urbe interdicit. Mox ſancito cum FERDINANDO Inſubre ac Florentino populo fœdere, etiam bellum indicit. Ad novam in Venetum nomen conjurationem, ALPHONSUS Calabriæ dux in Æmiliam tranſiens, duobus equitum millibus ad Ferrariæ tutelam relictis, in tranſpadanam oram, ubi ſociorum conſilium indictum erat, oppidum celebre in Cremonenſibus, quod abradit Padus, Ca-

Conventus ad Caſale-majus.

ſale-majus petivit. Hoc conventu in quo & multi celebres viri, & omnium ſociorum legati affuere, bellum intra viſcera Venetæ ditionis decernitur, ut cura rerum ſuarum parcerent alienis.

18. Verum illi in tanta re minime ſegnes, primum RENATUM Lotharingiæ ducem (is fuit ex Renati majoris filia nepos) cum ducentis cataphractis Gallis, qui cum levis armaturæ equitibus mille & ducentos equos capiunt, adjectis etiam mille peditibus, ſti-

pendio conducunt, & delectu exquiſitiore habito, novum militem centuriant, qui ſub ſignis Lotharingii, oppugnationi Ferrarienſi incumbant. Ille quidem ſuperatis Alpibus, ad deſtinatam expeditionem ſe contulit, omnia molitus, quo de capta urbe gloriam ad ſuos referret, ſed certe nulla re memorabili geſta, cum cœli inclementia aut intemperantia ille Gallicus ardor mollitudine elanguiſſet, opportune ſibi LUDOVICI regis obitu nuntiato, cujus regni ex teſtamento tutor decretus fuerat, haud multo poſt in Galliam retroceſſit.

19. Sanſeverinius vero inter ipſius belli apparatus, cum magna exercitus parte Adduam tranſire jubetur, ut ſi e republica eſſe videretur, uſque ad Mediolanenſium penetrans intima, tumultu cuncta involveret. Perſuaſum enim habebant Veneti, eam civitatem inteſtinis diſſidiis laborantem, & pro gravi ſimultate quæ inter LUDOVICUM SFORTIAM, & BONUM GALEACII defuncti ob regnandi æmulationem intercedebat, ac in primis Sanſeverinii præſentia, cujus erat nomen apud Inſubres celebre, ad res novas concitatum iri poſſe. Sed quum conatus omnes irriti fuiſſent, in Brixianos citato gradu revertitur, in quos omnis belli tempeſtas incumbebat, armis totius Italiæ in Venetos conſpirantibus. Erant certe contra illos ſub ſignis centum viginti equitum cataphractorum alæ, & legionum non contemnenda manus. Nam LUDOVICUS SFORTIA qui jam, ut diximus, bellum Parmenſe profligaverat, conjunctis caſtris cum ALPHONSO, qui equitatum ex Ferraria revocaverat, primum in Bergamotium fines ſigna intulit, mox auctus ſociorum copiis, ſuperato Ollio flumine, cuncta hoſtiliter diripiebat. Capiuntur ex Venetis multa oppida, & quidquid vicorum & agreſtium locorum inter Mellam fluvium & Novos-orcios interjacet, diripitur ſubigiturque; demum in Brixienſes, qui cum Bergomatibus Cenomani ſunt, caſtra tranſlata fuere, gravante hoſte.

Arma in Brixianos.

20. Ubi Sanſeverinius, tam fœdam procellam ingruere, nec ſe tantis copiis prædam parem videt, ſimilis fugientibus in collibus caſtra habere, numquam caſtra caſtris opponere, aut fortunam belli tentare, aut quoquomodo laceſſere, ſed ne ſe oſtendere quidem ſatis habens, urbes, quæ majoris eſſent momenti, ab injuriis tueri, ac propterea quum hoſtium caſtra ad Balneolum in Brixienſibus locata eſſent, ipſe ad Regianum in colle leviter faſtigiato, quinto a Brixia lapide conſedit, hoſtium obſervans veſtigia. Interim Aragonia claſſis triremium quinquaginta, cui præerat FEDERICUS, ſecunda proles regia, Delmaticam oram circumvecta, Lyſam inſulam de Venetis ferro & igne devaſtavit; deinde in Coryctam Nigram, quæ a noſtris Velga dicitur, tranſmittens, in ea fortius defenſa, quam oppugnata, quingentos e ſuis amiſit.

Tumultus in Delmatia.

21. Jam autumno ſeneſcente, quum aliud nihil ſcriptu dignum ſcriptum eſſet, fuerunt tamen varii bellorum eventus diverſis in locis, & aliquot cædes parvæ illatæ & acceptæ: nam ad Stellatam agri Ferrarienſis, quam in Padi margine ſitam diverſo ab hinc loco diximus, quum iam armis Venetorum, duce THOMA HIMOSANO, intercepta fuiſſet, cæſo, ejectove præſidio, tam tempeſtive Hercules cum equitibus, & Ferentariis affuit, ut & arx reciperetur, & hoſtium pars, aut ferro perimeretur, aut in undas Padanas mergeretur, & ipſe Thomas cum aliquibus in hoſtium venerit poteſtatem, nec profuit quicquam Venetis, qui ad Lacum-obſcurum in obſidione urbis Ferrarienſis caſtra habebant, uti ab ſenſu ejus tumultus, quem ad Stellatam concitaverant, hoſtem averterent, adusque urbis mœnia diſcurriſſe, & in ſuburbana tecta flammas injeciſſe, quin & Johannes Hemus legatus, qui ſuis ad conflictum auxilio veniebat, quum ſternaci equo veheretur, præceps in caput provolutus, haud multopoſt ex eo caſu, animam exhalavit, melior quidem navarchus, quam equiſo.

Cædes ad Stellatam.

22. Sub idem anni tempus ALPHONSUS Aragonius Villa-Franca potitus, agrum Veronenſem populabundus infeſtabat, & quum Sanſeverinius cum omni exercitu ad urbem ſucceſſiſſet, nec ab Alphonſo tamen ad pugnam elici poſſet; Aſſulam municipium celebre, & loci ſitu & induſtria communitum, vi expugnavit; dein quum ab Hercule ſororio precibus expugnaretur, ut ad opprimendas hoſtium copias, quæ ad Lacum-obſcurum caſtra metabantur, volucri curſu veniret, ventoque reflante ſerius cum copiis illo adveniſſet, navigatione parum proſpera, a Sanſeverinio, qui Atheſis curſu ſecundiore eum prævorterat, ut ſuis præſto eſſet, præventus frendebat, & fortunam increpabat, & euros, quod a capulari, & acherontio ſene velocitate victus fuiſſet, Xerxem imitatus, qui Neptuno vincula & ventis flagra intentabat, ſibi non obſecutis. Preſſi nihilominus undique Veneti, quum forte etiam ducaria eorum ſedes Venetiis de nocte conflagraſſet, re in religionem verſa, & pro portento habita, & jam inauſpicatæ expeditionis omnes patricios pœniteret, pro magno habuere negotio, LUDOVICUM SFORTIAM, qui plurimum apud ſocios & potentia, & auctoritate pollebat, magno auri pondere ſibi conciliare & tantam belli molem a ſe amoliri. Ille autem non gravate in pacis fœdera conceſſit, non tam ſtudio pacis, quam quod ad ſpoliandum principatu fratris filium, ad quem prærogativa pertinebat, votis omnibus anhelaret; in quo quidem conniventes habuit Venetos, cum quibus tamen, aut non conjungi, aut poſtmodum non ſe jungi præſtaſſet: conjunctione enim tragicum fa-

Aſſula expugnata.

Conſilia pacis.

Digitized by Google

cinus admiſſum eſt, neceſſitudinis & officii jure violato ; disjunctione vero Gallicum bellum in ſe contraxit, quo prorſus corruit, Venetis ad opprimendum eum cum Gallo poſtea conjurantibus. Pace itaque ſancita, ad diem ſeptimum Auguſti anni ſalutaris octogeſimi quarti, ſupra milleſimum & quadringenteſimum, res cuique redditæ præter Rhodigium & Rhodiginæ ditionis cum omni eo Cheroneſo oppido, quibus mulctatus fuit Atteſtinus princeps.

Pax Italiæ anno 1484.

FRANCISCI CARPESANI
Flaminis Parmenſis commentariorum.

LIBER II.

Novum bellum in Campania.

1. Jam dudum bellum Ferrarienſe, quod trieteridem pene tenuit, poſuerat, ſed in FERDINANDUM regem Neapolitanum novi bellorum motus, inteſtina procerum conjuratione, gliſcebat, non tam odio in illum, aut ſtudio rerum novarum, quam metu ALPHONSI ejus filii, ad quem per manus regnum legitime deveniebat, poſt parentis fata. Is Alphonſus, ut erat truculentus & ferox, dum in Ferrarienſi expeditione adhuc ageret, palam teſtatus fuerat, ſe quum in patriam revertiſſet, regnum ex ſententia compoſiturum, pluribus heroum excidio ſublatis. Perterriti hac denunciatione regni proceres, ſibi quiſque timentes (res enim in vulgum emanaverat) inito inter ſe conſilio, ſub belli Ferriarenſis exitum, INNOCENTII pontificis maximi ejus nominis octavi, qui Xiſto ſub idem tempus vita functo ſucceſſerat, ad quem regni jura pertinerent, ope & patrocinio implorato & impetrato, ducem belli habuere ROBERTUM SANSEVERINIUM. Hic a Venetis exauctoratus, ad eam expeditionem profectus cum Urſinis regulis, regias partes ſecutis, quibus acceſſerant ſociæ Inſubrium & Florentinorum copiæ (nam neutri adhæſerunt Veneti, jure fœderis, ut dicebant, prohibiti) bello in Faliſcis decertans, illos damnis & affecit & viciſſim affectus eſt, nec tamen illi in regnum patuit iter, opponentibus ſe illi hoſtibus, quum nihilominus Alphonſus eluſo ab Ferrarienſi expeditione veniens, eo invito, incolumis cum ſuis in patriam redierit. Pugnatum eſt aliquamdiu in Latio, ſed levibus certaminibus pro occaſione partium initis, & Nomentum ex Urſinis expugnatum tum eſt & direptum, & Virginius Urſinus, cujus ædes Romæ igne injecto conſumptæ fuiſſent, connivente (ut creditum eſt) Innocentio pontifice, ex reſiduo diſſidiorum urbanorum, quæ ab ultimo Xiſti anno originem habuerant, tam inſignis memor injuriæ, agrum Romanum hoſtiliter vaſtabat.

Innocentius VIII. pont. max.

2. Penetraverat autem alio agmine, uſque in Samnium JOHANNES ROVEREIUS urbis præfectus, Xiſti ex ſorore nepos, vir armis acer & impiger, qui ſtipendia pontificia merebat, populabunduſque omnia terrore complebat & tumultu : tandem quum utraſque partes pertæſum eſſet damnorum & laborum, INNOCENTIUS antiſtes, cui pacis conditiones æquæ & honeſtæ proponebantur, otii cupidiſſimus, avide pacem complexus eſt, heroibuſque, quantum fieri potuit, cavit, ne illa ſeceſſio illis fraudi foret, quamvis Sanſeverinii in illo fœdere parum ex fide ratio habita videri potuit ; vel ſi habita, tamen ab Alphonſo Aragonio neglecta, aut violata, quum hunc in cauſa cæteris heroibus & ſibi communi, pro Calatia urbe Campaniæ, nunc Calatio, quam jure avito gentilitioque ditione tenebat, incolumem eſſe oportuerit : verum a pontifice exauctoratus, quum per Flaminiam iter faciens Bononiam infenſam haberet, accepiſſetque ſe a Venetis minime receptum iri, & Mediolano pridem extorris eſſet, cunctabundus & erroris ac concilii inops, ab ALPHONSO Aragonio, cum majoribus copiis ſecuto & aſſecuto, omni equitatu, quem trahebat, ſpoliatur, vixque cum filiis veredorum citatiſſimo curſu evaſit, Ravennam progreſſus.

Pax Ferdinando a pontifice.

Robertus copiis exuitur per inſidias.

3. Jam ad calcem æſtivorum venerat annus a partu Deiparæ octogeſimus ſextus ſupra mille & quadringentos, quum MAXIMILIANUS FEDERICI imperatoris filius, Germanorum principum ſuffragio patrii ſceptri ſucceſſor & Romanorum rex declaratur. Erat hic quidem vir magno & excelſo animo, miraque indole, quippe qui vixdum annos duodeviginti natus, Cardi Belgarum ducis Annam unicam prolem ſibi deſponſatam, necdum tamen ob ſoceri cædem, traductam, cum matre obſeſſam, & patriis ſpoliatam regnis a Gallis, bello aſſeruit, regnumque dotale, quod ampliſſimum fuit, ab eiſdem pari virtute prope totum recepit & vindicavit, ac quinque graviſſima bella, Gallicum, Eburonicum, Sicambricum, Batavicum & Morinicum novem annis vindicavit, eo triumphis & victoriis illuſtrior, gravioribus bellacium nationum procellis exagitatus, & pertinacius ipſam perdomuit invidiam, & reluctantem fortunam ſibi accedere coegit ; quare omnibus in ejus admirationem converſis, ſuperſtite adhuc parente Auguſto, Cæſar omnium votis meruit appellari & ſalutari.

Maximilianus imperator.

4. Erat illi patruelis Sigiſmundus Auſtraſiorum genus & dux, qui ſine liberis decedens, poſtmodum eum aſcivit heredem. Jungitur Auſtria Germanorum regio ad ortum ſolis Pannoniis, ad occaſum Noricis, quos noſtra ætas Bavaros dicit : qua ſeptentrionem ſpectat, Moraviæ, finitimæ Bohemis ; & meridie Striæ, quæ olim Valeria, a Valeria Diocletiani filia, ſic cognominata fuiſſe creditur. Rhætioſque attingit, per Tridentinos ſaltus Venetis conterminos. Fuerat inter utroſque, Venetos videlicet & Sigiſmundum diuturna

Sigiſmundus Auſtraſius.

pax & vetus hoſpitium: verum orta tunc inter eos de finibus contentione, aut certe jactis hoc prætextu tum pro ferri fodinis in Noricorum terra jam dudum a Veneto poſſeſſis, belli ſeminibus, atrox diffidium inter ipſos conflatum fuit, prius a Sigiſmundo illatum bellum, quam per feciales indictum, aut repetitæ res fuiſſent. Quamobrem a Venetis imparatis, utpote nihil tale metuentibus, confeſtim Roberto Sanſeverinio contra ſubitariam vim ſenatuſconſulto decernitur ſcribiturque tumultuarius miles ad veteranas copias, jubeturque Sigiſmundo occurrere, qui ut bellum jam pridem animo conceptum pareret, tandem Rhætiorum, Vindelicorum, Suitenſium aliorumque Alpinorum populorum copiis, eum non tam ſtipendii mercede, quam prædæ amore ſecutis, ductu comitis Amaſiæ agrum Venetum circa Veronenſium fines infeſtiſſime vaſtabat, & jam Roboretum, citra arcem tamen, occupaverat. Servata aliquamdiu arx magno uſui Veneto fuit ad remorandum hoſtem, donec Julius Camers ex Umbria cum copiis, & aliunde alia auxilia advenirent, & jam erant ſub ſignis armatorum viginti millia. Placuit itaque ducibus Venetis, compacto ſuper navibus cum tabulatu ponte, cohortes & omne robur exercitus trans Atheſim mittere. Ad reprimendas hoſtium concurſationes, continendoſque in fide ſocios, æque propterea aliquoties ex occaſione pugnatum, ſed ex provocatione duorum illuſtrium & fortium virorum ſemel: nam Antonius Maria Sanſeverinius Roberti filius & Georgius Gomborgius genere Germanus, ambo ætate, armis, corporis & animi pares præſtantia, inſpectante utroque exercitu, ex equo haſtis infeſtis concurrere; neutro violato, mox pedeſtri pugna gladiis, cæſim punctimque ſe invicem inceſſere; quum neque hinc cruor elicitus fuiſſet, pede pedi collato mutuis amplexibus colluctati, utrique in latus cecidere, dum colliduntur neuterque promovetur, Germanus brevi pugione, quem in hos uſus accinctum habuit, Antonii Mariæ femur bis transfixit deſtititque poſthac ferire, quoniam Sanſeverinius ingenue ſe victum confeſſus, manum dedit: relatus in hoſtium caſtra equo Sanſeverinius, haud multopoſt ad ſuos remiſſus eſt; ſed parvo temporis interſtitio, rurſus in hoſtium venit poteſtatem, dum patrem laborantem ab hoſtium gladiis aſſervare ſuo periculo non dubitavit: imitatus Africanum majorem, qui patrem conſulem apud Ticinum graviter ſaucium, pari periculo ſervavit, duplici uterque corona conſpicuus, pro patre & imperatore ab ipſis mortis faucibus erepto: nam quum hoſtes ſubitariam de induſtria pugnam cientes, cuneo facto, in ipſum ducem omnem belli molem convertiſſent, ut eum in primis exciperent, reſque difficili loco eſſet, Antonius Maria &

Bellum in Venetos ab Auſtraſienſibus.

Robertus Sãſeverinius in Sigiſmundum.

Comes Amaſiæ.

Duellum ex provocatione.

Antonius Sãſeverinius bis captus.

A Venantius Julii Camertis filius acrius inſurgentes, omne periculum in ſe converterunt: verum duce ſervato, ipſi hoſtium multitudine circumdati & a ſuis excluſi, deditionem facere coguntur: ita Antonius Maria, fortuna ejus virtuti & pietati invidente, bis capitur.

5. Alibi tamen a Venetis, quia per partes pugnabatur, felicius dimicatum eſt, repenſæque cum fœnore clades; in ipſius enim vallis Suganiæ faucibus, duæ peditum cohortes ex hoſtibus ferro ignique cum ipſis munimentis ſunt interceptæ. Item alio loco ad
B Burgum (vicus is eſt quem Medoacus fluvius adhuc tenuis dividit) hoſtem intra munimenta pepulerunt, flammaſque in tecta injecerunt; & ut eſt in bellorum caſibus ſæpius rerum viciſſitudo, ad Celatium alibi amiſſæ ſunt a Venetis per inſidias duæ peditum centuriæ, expugnatoque præſidio, par clades recepta. Hac pugnandi varietate, dum Amaſiæ comes militem ſtipendio defraudatum, annonæque inopia dilabentem, ſub ſignis tenere non poſſet, fieretque in dies in caſtris inſignior paucitas, pacis ab eo diſſimulanter per diem mentione facta cum ho-
C ſte, noctu Roberti arce, quam paulo ante per deditionem receperat, incenſa, cum exercitu in Germaniam retroceſſit.

Amaſiæ comitis fuga.

6. Roboreto ejus digreſſu recepto, erant meliore loco Venetorum res, & quum Camertius comes, cui erat æquatum cum Roberto imperium, morbo implicitus caſtris exceſſiſſet, curandæ valetudinis cauſa; Robertus ea occaſione uſus, flumine trajecto, nonnulla ignobilia loca recepit, Nomum capit & diripit, mox in Tridentinum agrum bellum tranſlaturus, inter Petram & Biſinum noctu conſedit, & Lucio Malvitio viro impigro cum expedita hippotoxotarum manu
D præmiſſo mandat, ut circumacto per ſaltus milite, ubi exaudiſſet clamorem, hoſtem, ſi opus eſſet, adoriretur. Succedentem per collium anfractus Lucium conati ſunt accolæ, qui anguſtias ſervabant, tranſitu prohibere; ſed dum ferocius pugnant quam felicius, metu perculſi in tutum receſſere, tum media copiarum pars a Roberto trans flumen mittitur. Erant autem ſub ſignis quadraginta equitum turmæ, & quinque peditum millia, pars reliqua ad pontis cuſtodiam relinquitur; copiæ quæ pontem ſuperaverant, nullo ordine paſſim in prædam diſcurrere cœpe-
E rant, minime de hoſte ſollicitæ: rumor hoſtilis incurſus Tridentinos cum duabus Germanorum equitum & totidem peditum turmis ad arma concitaverat. Itaque ex urbe erumpentes in prædatores vagos & diſpalatos feruntur, cæduntque obvios, alios in fugam agunt, Roberto nequicquam reclamante, & modo hos, modo illos verbis caſtigante, paucitatemque hoſtium atteſtante, nullo imperio detineri potuit miles, quin præcipiti ad pontem curſu perterrefactus eva-

Lucius Malvitius.

Pugna infelix & ultima Roberto.

Digitized by Google

deret. Robertus nihiloſecius ingruentem hoſtem, equitum globo, quos mors obtulerat, ſeptus, fortiter excipiebat; ſed quum gravius premeretur quam ſuorum paucitas ferre poſſet, ſeſe paulatim recipiebat. At qui longius a ſe receſſerant, fugam rati, conſternati animo pontem occupant, ſeque confertim collidentes, ſtudio ad ultiorem ripam penetrandi, ex illa colluctatione magnam ſibimet ſtragem intulere. Multi enim in flumen detruſi obruuntur, paucis admodum in tutum nando tranſmiſſis, pons quoque ruens, quem neſcias caſu an juſſu diſſolutum (utrumque enim traditur) per violenti fluminis vortiginem quamplurimos abſorbuit, pluresque equites dum flumen rapidiſſimum vadare moliuntur, metu mortis mortem oppetunt: alii raptis ex pontis ruina tabulis nantes, aut vadantes, aut ſaxis periclitantes periere, pauci certe ad ulteriorem ripam incolumes pervaſere; ipſe dux Robertus aut fluvii obrutus undis, aut pugnans interemtus, certe nullibi repertus eſt. Reliquiæ tamen ejus a filiis curioſius quæſitæ, poſtmodum fuiſſe Mediolanum relatæ dicuntur: certe illi in templo divi Franciſci mauſoleum erectum inſigne extat. Sed extra aciem Antonius Tolentinas ab hoſtibus captus, in ipſo animorum ardore furentium ex recenti pugna occiditur; ſolus Guido Rubeus Parmenſis heros, poſt exilium militiam ſecutus Venetorum, cum ſua equitum ala pugnam reſtituit, & hoſtem cecidit fugavitque, pluresque ſuorum ſervavit, lausque omnis rei bene geſtæ apud unum eum fuit.

Guidonis Rubei virtus.

7. Poſt hanc pugnam tumultuarioſque alios conflictus, quum multæ utrimque acceptæ illatæque eſſent clades, tandem annitente INNOCENTIO VIII. pontifice pax eſt ſancita. Pacata, ut videbatur, Italia, duo principes in Æmilia ſibi finitimi, non obſcuri nominis, domeſticis inſidiis ferro tranſiguntur. Hieronymus Riarius, qui Forolivienſibus & Forocornelienſibus dominabatur, a civibus aliquot conjuratis, & Galeotus Faventinorum princeps, dum nihil illi prodeſt ex matheſi cui ſtudebat fatum prævidiſſe, lethali vulnere in ipſo maritali thoro ab uxore conficitur, uno ſuper alterum ictu ingeminato. Sed Catharina Hieronymi conjux, Sfortianis armis adjuta, (fuerat enim nata Galeacio Inſubrium duce, quem adverſo ab hinc loco interfectum diximus) pœnas de percuſſoribus & de civitate contumaci exegit: nam marito interemto, Catharina quæ in civium erat poteſtate, quum percuſſores & populares nimis anxie arcem ſibi vendicare conarentur, & illorum poſtulatis præfectus arcis aures obſtrueret, perſuaſit civibus, fore ut ſe auctore fierent voti compotes, ſi ad arcis præfectum introduceretur, datque obſides filios. Ubi primum in arcem admiſſa ferox femina, civitatem injuriis expoſitam ferro,

Hieronymi Riarii, & Galeoti mors.

Quam ulciſcitur Catharina Hieronymi conjux.

A

ignibus, tormentiſque omne genus vaſtabat, & cum præſidium illi ab Sfortianis præſto fuiſſet, irrumpens magna vi ab arce, cives parere, & filios ſibi reddere coëgit, ſumto de ſceleratis quotquot aſſequi potuit ſupplicio. Nam aliqui ex parricidis jam ſolum verterant. In Faventinos vero, qui principis ſui nece indigniſſima non videbantur quietari, niſi exacta ultione, ſævitum eſt a Johanne Bentevolo parricidæ mulieris parente, qui tunc in Bononienſes tyrannidem exercebat; nec tamen ipſe a periculo aberat, niſi interventu Laurentii Medicis tumultus ille ſup-

B

preſſus fuiſſet.

8. Vix hoc ſedato, ſævior tempeſtas & peſtis Italiam omnem pervaſit, qua omnia regna, principatus ac reſpublicæ Italici nominis prope concidere, Gallicis armis invaleſcentibus, quæ LUDOVICUS SFORTIA imprudens & parum ſuis rebus proſpiciens, in Italiam invexit, dum FERDINANDI Aragonii opes atterere & ſuas firmare ſe putat. Exercebant hi duo principes inter ſe ſimultates, erumpebantque in aperta odia, illiberaliaque convitia & probra indigniſſima, alterque alteri excidium moliebatur. Non pote-

Initium belli Gallici.

Cauſæ belli Gallici.

C

rat ferre Ferdinandus JOHANNEM GALEACIUM, ad quem imperii Mediolanenſis jus ſpectabat, cui neptem ISABELLAM ex Alphonſo filio prognatam connubio locaverat, adminiſtratione regni patrii defraudari, & hunc contra jus faſque habenas totius ſummæ velle moderari. Contra LUDOVICUS SFORTIA, ut regem æmulum & inſidiantem ſibi laboribus involveret, ac bellum quod jam in ſe ab illo impendebat, a ſe amoliretur, CAROLUM Gallorum regem ad repetendum armis regnum Neapolitanum, jure hereditario ſibi

D

(ut credi voluere) debitum, accendere non deſiſtebat aſſiduis ſtimulis, amicos etiam & aulicos purpuratoſque qui gratia & auctoritate apud regem plurimum poſſent, quo illum in hanc expeditionem animarent, largitionibus corrumpebat.

9. Quo jure autem id regnum ad Gallum pertineret, ſi longo ſyrmate altius recenſere pergam, profecto receſſerim ab inſtituto meo, qui non univerſam meſſem complector, ſed ſpicilegium carpo: ſatis conſtat LUDOVICUM regem hujus Caroli parentem, tabulis

E

ab alio CAROLO Andegavenſi ſignatis, ſcriptum heredem hujus regni, ſi Johanna Ladiſlai regis Neapolitani ſoror, maſcula prole extincta, in regnum ſuccedens, pluribus maritis uno tempore ſuperſtitibus jam infamis, Renatum Andegavenſem hujus Caroli Andegavenſis avum ſtupri commercio, vel (ut ipſi prætendebant) matrimonio jam tertio conciliatum, in ſucceſſionem regni ſibi coaptare potuit. Fuit hic annus ALEXANDRO VI. pontifici maximo, qui Innocentio ſucceſſit, ſecundus videlicet ab humanitate Chriſti nonageſimus quartus ſupra millenos & quadrin-

Alexander VI. pontifex. 1494.

Digitized by Google

gentos, quo Gallus, aſſumta ſibi perſuaſu amicorum provincia Italica, bellum exquiſito apparatu inſtruxit, ut regnum illud, ejecto Ferdinando Aragonio, quod Alphonſus Ferdinandi pater, velut prior maritus, extinctis Andegavenſibus, pridem uſurpaverat, ſibi vindicaret.

Ingens fluminum inundatio.

10. Fuit hic annus inſignis fluviorum incremento per omnem fere oram, quæ Padum & Alpes interjacet, multa hominum pecorumque ſtrage pervagante, quo Patavinus etiam ager, & Carnarum ac Forolivienſium inundavit. Et Romæ, quæ prima ſenſit hoc malum, ita Tybris intumuit, ut pedeſtris itineris officio præcluſo, per omnes urbis vicos inſulatim ac domeſticatim eſculenta per naviculas & lembos eſurienti populo venalia circumferrentur. De quo tetraſtichon Pomponii Læti exſtat:

Tempore Alexandri ſexti, noniſque Decembris,
Intumuit Tybris bis ſenas circiter ulnas.
Inſula quæque domus facta eſt, mediiſque repente
Circumducta viis æquabat cymba feneſtras.

Cui poſt adjecit diſtichon Nicolaus Leonicius.

Deucalionæ vix tantum tempore tellus
Diluvium paſſa eſt, latuit cum tota ſub undis.

In agro Bononienſi Rhenus, in Ferrarienſi, Mantuano & Cremonenſi Padus; in Venetia Atheſis & Medoacus, ac alia alibi flumina extra ſolitos alveos granditer inundarunt. Quæ res in prodigium verſa eſt, creditumque eo catacliſmo mutationem rerum in Italia portendi: quod rerum eventus docuit, deſcenſu Gallorum in noſtras terras, & peragrata hoſtiliter Italia. Eo motu primus Alphonſus Ferdinandi filius, mortuo non multo ante patre, regno quod ſupra LX. annos ab Alphonſo majore tenuerant gentiles ſui Aragonii, excedit, eſtque ceterorum principum, rerumque publicarum clades ſecuta.

11. Moverat jam per eam æſtatem Aragonius in LUDOVICUM SFORTIAM, & ut Gallo venienti ab Alpibus ſeſe opponeret; jamque cum ſuis & Alexandri pontificis copiis Æmiliam tenebat. Huic Sfortianus XL. equitum turmas ut remoraretur obviam miſit, Johannis Franciſci Sanſeverinii ex Roberto nati ductu, & in Etruria ejuſdem Aragonii claſſis ad Arni fluminis oſtia, cui Libuino nomen eſt, (erant enim etiam Florentini in Aragoniis partibus) in anchoris ſtabant, eo conſilio, ſi poſſet, uti res novas Genuæ, ubi Caroli regis opulenta claſſis ornabatur, excitaret: verum claſſe hac voluntate & permiſſu Genuenſium prope diem inſtructa, Claremontius comes & princeps Salernitanus, qui domo profugus militia Gallica reditum in patriam ſtruebat, quibus ambobus æquatum erat in regia claſſe imperium, Campaniam, Calabriam & Brutiorum oram infeſtaturi navigabant.

12. Interea utriſque exercitibus in Flaminia, ut diximus, ſedentibus, nullo edito præclaro facinore, veluti quædam belli induciæ fuere. Levia ſiquidem & rara certamina ex occaſione geſta, donec Gallorum præſidiis ingruentibus, ALEXANDER pontifex ſuas copias ad ſe revocavit, exagitatus Romæ a Columnenſibus heroibus Gallicas partes ſecutis, & foris Oſtia, maritima urbe, vi capta, quæ non longe a Tyberino portu poſita, facile Romanis commeatus anguſtiam faciebat; quamvis Virginius Urſinus, juſſu Alphonſi, pontifici præſto adeſſet.

Carolus rex terrorem Italis incutit.

Comminutis autem Aragoniis viribus in Flaminia diſceſſu ſociorum & prope fractis, CAROLUS rex ſex millibus equitum & validis legionibus tum Helveticorum, tum Gallici nominis, Ticino ſolvens, cum multiformi fuſilium tormentorum genere per agrum Placentinum & Apennini juga tranſmiſſo Druillo in Parmenſibus, cui nunc Deretio nomen; dein per Ligures Appuanos qui nunc Pontremutenſes ſunt, ac maris inferi oram iter faciens, adeo omnem Italiam perterrefecit, ut prius debellatum crederent, quam in conſpectum hoſtis ventum eſſet.

Johannis Galeatii obitus.

Proficiſcenti nuntiatur Johannem Galeatium Galeatii ducis filium, conſobrinum ejus, (erant enim duabus ſororibus Sabaudienſibus prognati) morbo jam pridem implicitum, ex humanis deceſſiſſe, fato an alia cauſa interemtum non dixerim. Commotus rex perneceſſarii adoleſcentis obitu, & alii Gallorum proceres, mortis genus alioquin ſuſpectum pro tempore diſſimulaverunt, itinere propterea non intermiſſo.

Gallis adjungunt ſe Florentini.

Jamque Sergianum oppidum in Liguribus ex ruinis Lunæ vetuſtæ urbis conditum, quod vulgo Sarzanam vocant, ventum erat, cum Florentinis ab amicitia Aragoniorum ad Gallum tranſeuntibus, Petrus Medicis in ea republica tunc princeps, publico nomine regi CAROLO occurrit. Verum ille legationis poteſtate ſibi præſcripta abuſus, inconſulto ſenatu, Sergianum, quod tunc Florentinis parebat, & Piſas illi habendas dedit. Sergianum Genuenſibus a rege traditum, Piſanis reddita libertas ante centum annos amiſſa: quæ inde conflata in eum gravi invidia, ei præcluſit in patriam reditum. Rex nihiloſecius nullo non honoris genere ei adhibito, intra Florentiam cum exercitu admittitur, in qua cives ſe privatim & domeſticatim clientum & evocatorum præſidio communierant.

Cum quibus fœdus init Carolus.

13. In ea vero republica, ſtatu a monarchia videlicet Mediceorum, ſive ab optimatum ariſtocratia ad popularem democratiam mutato, cum diutius ageret rex, cunctandoque expeditionem produceret, quo Florentino populo quamlibet conditionem pro libidine imponeret, aliquot forte cives ex auctoritate ſummi magiſtratus illum adeunt,

Digitized by Google

ut fœdus componant, ac pro tempore conditiones accipiant : ſed cum ille pro aura blandientis ſibi fortunæ inſoleſcens, duriora & graviora æque imperaret, Petrus Caponius horum civium unus, in tabulas fœderum iniquiores ſtomachatus, regemque intuitus, fidenter illas deſcerpſit, ac ſimul his rejectis: Et nos, inquit, ad militem noſtrum, relictoque illico rege ad curiam pergebat. Quod ipſum CAROLUS rex admiratus, ejuſque animi magnitudinem, libertatemque uti altiora molientis veritus, ex itinere jubet revocari, nec prius ab ſe dimiſit, quin æquioribus pacis conditionibus amicitiam fœduſque cum Florentinis componeret. Itaque pax inter eos citra libertatis violationem conſtituitur. Occurrerat illi Franciſcus Picolomineus ſupremi ordinis antiſtes, a pontifice Romano legatus, ſed cum non exciperetur (erat enim illi infenſus rex odio veteri in Pium II. pontificem maximum, qui in regno Neapolitano Andegavenſibus fuerat adverſatus) intrepidus ac magno animo, ut facile alumnum & gentilem Pii in eo agnoſcas, ita reſpondiſſe fertur : Quando non ut legatus admittor, nec ego ut Senenſis antiſtes te regem ſalutabo ; atque poſt hæc re infecta retroceſſit.

Carolus Romam ingreditur.

14. Romam mox regi ab Etruſcis profecturo ALEXANDER per oratores citro ultroque commeantes perſuadere conabatur, uti Urbem pacatus introiret; modo annonæ penuriam, modo metum civilis tumultus cauſatus, ne videlicet plebs Romana, quæ in armis erat, cum militari turba turbam cieret; imitaretur potius priſci & majoris illius Caroli, cujus & nomen referebat & ſceptra tenebat, mores & exempla, qui relictis apud Ticinum in Deſiderii regis Longobardorum obſidione copiis, inermis & venerandus Petri limina & ſummi pontificis veſtigia adoraſſet. Verum cum ille minime perſuaſus, nihilominus Romam ſtructo agmine contenderet, cedentibus pontificis juſſu Romano agro & urbe Aragoniis armis, quibus Virginius Urſinus præerat, pridie calendas Januarias, anno a Natali Chriſtiano MCCCCXCV. noctu Urbem armatus ingreditur, hoſpitio ſibi apud divi Marci ædes dato : neſcias utrum noctem ingreſſus optaverit, quo formidoloſior urbi foret, an ne exercitus, qui opinione minor erat, recenſeri poſſet. Onerabat enim potius voluntariorum nulli ſacramento addictorum, lixarum & gregariorum ex convenis colluvies, quam ornabat exercitum. Eo ingreſſo, militibuſque domeſticatim circumquaque locatis, ALEXANDER pontifex ab omnibus ſupremi ordinis ſacerdotibus deſtitutus, qui regem officii gratia ſequebantur, uno tantum URSINO antiſtite in fide perſiſtente, qui illi ſemper fidus & ſedulus comes fuit, Vaticanoque præſidiis firmato, ſollicitus de vi & injuria regia erat. Agitatum enim erat apud A regem de abrogando ei pontificatu, & de expugnanda arce Adriani. Ceterum aut pontificis aſtus, aut rei magnitudo, plena invidiæ, ſi intentata fuiſſet, negotium omne ita brevi diſcuſſit, ut CAROLUS pacatus in Vaticana Petri baſilica, & numina ſupplex adoraret, & pontificis pedes de more pronus exoſcularetur.

15. Interea manus una Gallorum per Sabinos in Turemenſes progreſſa, Aquilanos & affines populos etiam Columnenſium impulſu in regis obſequium traxerat, omniaque ad defectionem ſpirabant, tantus terror B Gallici nominis omnes invaſerat. Minime autem pari fortuna uſi ſunt Salernitanus princeps & Claremontius comes, quos valida claſſe Genuam ſolviſſe dixeramus ad infeſtanda hoſtilia littora. Jactati enim graviſſimis procellis in littuſque expoſiti, regem adhuc Romæ agentem terreſtri itinere ſunt aſſecuti. Poſtquam autem CAROLUS rex, rebus cum pontifice ex ſententia compoſitis, Roma exceſſerat, Alphonſus Aragonius ubi ſe audivit a ſociis deſtitutum, animoſque omnium popularium, tum propter acerbitatem ingenii C ſui, tum propter ſuperbum & avarum imperium a ſe alienatos, ratus Ferdinandum filium XXVI. annos natum, juvenem pro morum facilitate popularem, amabiliorem cunctis fore, ac populos in fide facilius contenturum, in ordinem ſe redigens, regnum per manus filio tradidit, nec multo poſt ubi hoſtem ingruere ſenſit, cum quinque triremibus gaza onuſtis regia, in Siciliam navigavit. Manaverat in vulgum opinio, eum voti reum, quo religioni reliquum vitæ dicaverat, ſi regnum filio incolume ſtetiſſet, com- D potem ſe facere voluiſſe. Satis conſtat eodem die quo poſt mortem Ferdinandi patris rex ſalutatus fuerat, anno ante ſe regno abdicaſſe, & poſt anni orbitam ejuſdem diei vita exceſſiſſe.

Alfonſus regnum cedit filio ſuo Ferdinando.

16. Ferdinandus regno per manus ita accepto, caſtra quæ fecerant ſui ad ſanctum Germanum, ad Vulturni fluvii ripam tranſtulit, ut præſidio proximo Capuam tueretur. Naſcitur Vulturnus tenui fonte in Samnitibus, & eundo vires ſumens, per Campanum E agrum & urbem ipſam, quam mediam interſecat, in mare devolvitur. Timebat autem ab Apulia, in quam aliquot Gallorum alæ tranſierant, ne excluderetur reditu. Vix dum autem locatis caſtris, nuntiato ſibi Neapolitanorum tumultu, ad ſedandam civitatem citato gradu Neapolim revertitur, exercitu ſub tribus ducibus, Nicolao Pitiliano, Virginio Urſino, & Johanne Jacobo Trivultio eo loci relicto. Sed quamvis ſtatum civitatis opinione tranquilliorem reperiſſet, tamen ut populum temporis turbulentia conſternatum erigeret, ejuſque voluntatem exploratius periclitaretur, principes civitatis in concionem accerſitos ita eſt allocutus: « Etſi

Ferdinandi ad Neapolitanos oratio.

Digitized by Google

de veſtra in me voluntate, viri Neapolitani, omnia mihi pollicear, tamen quia navem ventis obnoxiam, ſi non in vaſto mari obruere, ſaltem jactare & quaſſare poteſt tempeſtas: hoc turbulentiſſimo tempore paucis vobiſcum agendum putavi. Scio vos minime oblitos quando per ætatem, vel per publica negotia vobiſcum mihi familiariter eſſe licuit, ut numquam a communi ſenſu aliena mea fuerit opinio, aut conſuetudo diſcors, & quo res florentiores fuere, me eo communiorem meam vobiſcum voluiſſe eſſe fortunam, longeque abhorruiſſe a mei parentis vel avi inſtitutis & moribus, qui paulo acerbius aut imperioſius aliquando vobiſcum agere viſi ſunt quam probarem. Fuere quidem illi viri fortes & hoſtium victores, ſed voluiſſem ſicut vincere, ita regnare didiciſſent. Quamquam vel rerum novitas vel procerum crebræ defectiones, vel diverſa hominum ſtudia, ut eſt regnorum adminiſtratio ſollicitudinis & ſuſpicionum plena, potuerint eſſe in cauſa ut duriores viderentur: nam ſæpiſſime reges a caſibus, ſicut navium gubernatores, non tam regunt quam reguntur a ventis, clavumque & vela eo dirigunt, quo ventus aut Boreas impellit. Mihi quidem a pueris ea imprimis regnandi ratio placuit, quæ non metu aut terrore conſtaret, ſed quæ beneficiis & benevolentia conciliaretur. Regnorum quippe tutela & ſecuritas non in muris, turribus, arcibus, non in mercenario milite aut fuſilibus tormentis, ſed in cordibus civium, nulla exacerbatis injuria, ſita eſt. Pervia machinis mœnia, voluntas & amor eſt inexpugnabilis. Hanc mihi regnandi viam ingreſſo, ab eo die quo me regem ſalutaſtis, & fauſta feliciaque mihi imprecati eſtis, fortuna noſtræ quieti inſidians, invidit, & animi mei pulcherrimum ardorem, ſi non potuit extinguere, certe potuit interturbare & prolatare, dum me recenti bello implicat; ſed ſpero fore, ut exhauſto hoc bello, fructum uberrimum optimæ meæ in vos voluntatis vel cito recipiatis. Præſagit enim mens quaſi divinitus afflata Dei opt. max. qui quos amat maxime exercet, nec tamen ſinit periclitari, ut per ærumnas & incommoda magis ſplendeſcant, opem & patrocinium affuturum. Sunt nobis lectiſſimæ copiæ, ſunt duces uſu & conſilio inſignes, qui & in Flaminia & ad Vulturnum hoſtes laceſſitos numquam ad pugnam elicere potuerunt; nec vos moveat, quod relicta urbe Roma, hoſtes ad nos traxiſſe, aut ſanctum Germanum in quo inſederamus deſtituiſſe: nam illi ante ad urbem Romam accedere non ſunt auſi, aut illam ingredi, quum ab Alexandro pontifice impetrarent, ut præſidia noſtra quæ illic fuere nobis remitterentur; & a ſancto Germano ut abiremus non fuit in cauſa metus, ſed conſilium; ne videlicet hoſti qui dicebatur latrocinantium more per Apuliam vagari, dum illic ſedeo, Samnites, Campanos & vos ſine præſidio infeſtandos darem. Nempe jam tertio his paucis diebus circa Lirim amnem & aciem produximus & ad eorum caſtra proceſſimus, numquam certaminis ab eis data facultate. Nunc Vulturnum obtinemus, ibi, ut ſperare licet, ſedendo hoſtem fatigaturi, hoſtem nimirum primo impetu ferocientem; ſed ubi remiſit ille calor, an dicam furor, flaceſcentem, ac ſitis, inediæ, laborum impatientem, ut minime verendum ſit brevi inglorium receſſurum: præſertim cum habeamus compertum, Italiam iſtorum mores & regnandi libidinem peroſam, jam in eos conjuraſſe, quo rebus ſit conſultum ſuis. Quis enim ferat hominum genus tam ſuperbum, tam cupidum, temulentum, tam mulieroſum, omnes alios tamquam vilia mancipia præ ſe contemnens: qui quacumque iter faciunt, hoſpitia rapinis, ſtupris, intemperantiis & convitiis fœdant, conſcelerant. Quod ſi hoſpitii jus ſacrum & amicos violarunt, quid in bello victos & dedititios facturos putamus? Quocirca, fideliſſimi cives, nobis erit enitendum omnibus viribus, ne vos talia patiamini, idque, ut ſpero, efficiemus. Veſtræ erunt partes fœdere non frangi, non mutare, non nova inire conſilia, quæ vos perditum eant, quæ vos in ſervitium gravius morte involvant, unde puellaris pudor vitietur, fortunæ veſtræ in prædam abeant, pignora cara licitentur, corpora veſtra violentur, jus honeſtumque confundantur. Quod ſi veſtro tamen conſenſu mecum Gallicum impetum ſuſtinueritis, certam vobis ſpondeo victoriam, & cum virtute noſtra vicerimus, uni fidei veſtræ & animorum conſtantiæ acceptam referemus. Demum ei opinioni quam de nobis concepiſtis, non ſolum promerendo reſpondebimus, verumetiam ipſa re ſuperabimus in referenda gratia ſpem & expectationem veſtram, experiemini. Sin mihi apud vos nato & alito, & in veſtris aris, moribus inſtitutiſque initiato deſiveritis, aut aliquid indignum fide veſtra jurata ſtatueritis, teſtatum tamen apud vos relinquam officium meum, & cum me nihil intentatum reliquiſſe, quod ad veſtram ſalutem pertinuerit, cognoveritis, ſero vos delirii veſtri & levitatis pœnituiſſe ſentietis.

17. Ad hæc Neapolitani, ut ſunt ad res novas ſuopte ingenio faciles & proni, lingua quam manu... quam armis promtiores, & tunc certe parum ſincera fide ita reſponderunt: Paratos ſe quidem quamcumque fortunam ſecum ferre, ſed mœnium ſuorum imbecillitati diffidere, ne vim hoſtilem ferre poſſint, dare modo operam, ut Capuam retineret, hoſtem longius ſubmoveret, ceterum ea amiſſa tamquam regni arce, ægre Neapolim deffendi poſſe, & ejus corporis membra. Hoc tam ambiguo reſponſo commotus rex, licet re pro tempore diſſimulata, quando *[Neapolitanorum reſponſum.]*

Digitized by Google

quando rebus dubiis cogi non poſſent, ut plura & fortiora pollicerentur, eodem quo venerat curſu in caſtra revertebatur. Dum accelerat, in itinere triſti nuntio fit certior, Capuam deditione amiſſam, exercitum diſſipatum, Johannem Jacobum Trivultium integris adhuc rebus ad hoſtem tranſiviſſe, non quaſi, ut ipſe credi voluit, fugientem, ſed veluti juſſu Ferdinandi de pace tractaturum. Ceterum in exercitu ea voce ita accepta, ut non legatio ſed defectio & transfugium putaretur, Virginius Urſinus, ceterique Urſini duces cum ſuo equitatu periculo ſe ſubtrahentes, Nolam curſu rapido deferuntur, facturi nihilominus deditionem, ſi hoſtis perurgeret, uti fecerunt. Nam hi & comes Pitilianus a victoribus capti & aſſervati in caſtris, pecunia omnis regia & caſtra ab hoſte direpta, quæ commeatu abundabant, quibus hoſtes defecti erant.

Capua deditione capta.

18. Ferdinandus animo conſternatus, non auſus progredi, exercitûs reliquiis ex itinere utcumque collectis, Neapolim repetens, cum non reciperetur, circumacto ſub mœnibus agmine, arcem præſidio communit & annona: mox copias non procul ab arce collocat, tum triduum ibidem commoratus, eoque temporis ſpatio omnem rem quæ commode inde evehi poſſet, in naves congerens, cum a ſpecula arcis omnia tumultu commiſceri intra urbem lege & rege ſolutam, ac in primis ſtabulum regium in quo bellacium quadrupedum ſpecioſum armentum alebatur, diripi a civibus cerneret, excandeſcens in iram, non potuit contineri, quin ipſe cum paucis in medium armatæ plebis globum, qua jam ex profeſſo Gallica erat, deſiliret, adeoque gravi ſupercilio & regii oris legitima majeſtate deterruit, ut taciti cederent parcerentque ab injuria, moxque cum paucis multitudinem cohortatus, ut in officio & fide perſiſterent, nihilque proficeret, dimiſſis omnibus captivis illuſtrioribus, qui in eam diem majeſtatis rei in ipſa arce aſſervati fuerant, incenſoque armamentario, ac demolitis aliquot ædificiis quæ arci officere poſſe videbantur, una cum Federico patruo & noverca majore, ac neceſſitudinibus cum amicis & famulitio eum ſponte ſecutis, in arcem mari circumfluam, cui ab ovo nomen erat, tranſmiſit. Poſtridie vero ejus diei quo ceſſerat, Neapolitani cives muri parte dejecta, qua regi introeundum erat, imitatione Græcæ adulationis, gratulabundi Carolum regem admittunt, ſublimemque ſolio locant regio, & in regiam deducunt poſt LXIII. annum quaſi fatalem & climactericum, quo Alphonſus ſenior regnum illud adeptus fuerat.

Carolus a Neapolitanis admittitur.

19. At Ferdinandus in tanta fortunæ mutatione ab inſulari arce ſolvens, claſſe XXII. triremium in Prochytam, ſive Ænariam, quæ nunc Iſchia dicitur, tranſmiſerat. Verum cum & illic a præfecto arce excluderetur, (adeo fides dubiis & afflictis rebus apud pleroſque omnes fortunam ſequentes nutat:) ab eo vix precibus impetravit, ut vel ſolus intro ad colloquium admitteretur. Ubi introgreſſus, nondum explorata præſidiariorum voluntate, nihil moratus, præfectum ipſum in arcis primo limine pugione tranſadigit: mox converſus ad præſidiarios jam tumultuantes, adeo leni & placido ſermone illos delinivit, ut & ipſi in officio non inviti manerent, & rex facile arcem teneret. Interim cum toto regno & populi & purpurati omnes, etiam arcium deditione facta, in fidem regiam conceptis verbis ſolemni formula juraſſent, Ferdinandus rebus prorſus comploratis Prochyta ſolvens, in Siciliam navigavit, illinc rerum eventum obſervaturus.

Ferdinandus Prochytam ſe recipit ac tandem in Siciliam.

20. Per hunc modum Gallis tanto regno, ne exerto quidem contra hoſtem gladio, potitis, Ludovicus Sfortia, qui diademate ducali per eoſdem dies ab legatis imperatoris Maximiliani ſolemni pompa inſignitus fuerat, ſero, ut dicitur, in equo Trojano ſapiens, de rebus ſuis ſollicitior eſſe cœperat quam antea, præſertim cum intelligeret Gallos ab obitu Johannis Galeacii ab ſe averſos eſſe. Et Venetos gravior cura inceſſerat Italii ſtatus, non minus præſentibus rebus quam futuris timentes. Videbant enim Gallorum opes acceſſione tanti regni auctas, eaſdemque Gallos amicitias pro uſu ſuo, non pro fidei ratione, aut æquitate, metiri ſolere, regemque impotentem ac regnandi cupidiſſimum, totam Italiam jam animo concepiſſe. Itaque conventu multorum legatorum Venetiis habito, non ſolum hi duo principes fœdus inter ſe percutiunt, verum etiam Alexandrum pontificem maximum & Maximilianum Cæſarem, & Ferdinandum Hiſpaniarum regem, cui ab Alfonſo majore patruo, in regno illo jus fuit, in ſocietatem aſciſcunt; idque inter fœderum capita diſerte exprimunt, ut ſi quis horum ultro cuiquam bellum inferret, per ſe id conficeret; ſin alicunde laceſſeretur, communibus ſociorum opibus propulſaretur. Carolo dies præſcripta in hæc fœdera, ſi vellet, adſtipulandi. At illum hoc audito frementem ſtridentemque dixiſſe ferunt, ſe hujuſmodi vincula, etiamſi adamantinis catenis eſſent conſtricta, peritius & fortius disjecturum, quam Alexander Macedo Gordianum nodum diſſolviſſet. Moxque redeundi in Galliam conſilio inito, quinto poſt menſe quod Roma ierat, relicto tantum præſidii in eo regno, quantum ad tutelam ejus ſufficere videretur, cum reſiduo copiarum Romam repetebat, eo potiſſimum conſilio, ut Alexandrum pontificem ab hujuſmodi averteret ſocietate. Verum Alexander tam repentino regis itinere perculſus, aut ex reſiduo metu adhuc pavitans,

Fœdus principum Italiæ & aliorum.

Carolus Gallias repetens Romam tendit.

Ejus colloquium papa fugiente.

ſive recentes veritus offenſas, quæ utrimque A interceſſerant, aut certe quin congreſſus inter ipſos a fœderatis non probaretur, Roma declinare cogitavit, nec crebris inter nuntiis aut ullis precibus perſuaderi aut induci potuit, ut præſentiam ſuam illius fidei crederet. Tantum reſpondit, ſi pacatus pacatum aditurus eſſet, ſe ſui copiam illi facturum eſſe; ſin armatus veniret, fore ut Roma illi relicta, ipſe in tutiorem aliquem ſeceſſum ſe reciperet; vel ſi pergeret ejus inſequi veſtigia, navigaturum eo ubi pontificia majeſtas ab omni vi & injuria tuta eſſet. Cum vero ille ſtructo agmine, Romam contenderet, B pontifex comitatu x. millo equitum (nam frequens clerus & Veneta Sfortianaque auxilia, quæ jam ab exercitu Gallorum ſeceſſerant, illum ſunt ſecuta) Urbem-veterem conceſſit. Poſtquam vero rex Romam ingreſſus eſt, rurſus colloquium tentavit, nec impetravit, pontifice ad Peruſinos potius in fugæ quam in juſti itineris ſpeciem abeunte. Demum fruſtratus omni colloquii ſpe, Senas iter intendit, Tuſcanienſibus & Phaliſcis fœde & immaniter obiter direptis, indignatione, ut prætendebat, negati commeatus & hoſpitii.

Ludovicus Aurelianenſis dux Novariã capit.

21. Dum hæc alibi geruntur, Novaria ex Inſubrium principatu Ludovico duci Aurelianenſi, (is eſt qui paulo poſt Carolo rege defuncto in ſceptra regni ſucceſſit) nonnullis civibus prodentibus deditur; Veneti, Sfortiani & ſocii ducis periculo commoti, cum jam præter regni Neapolitani imperium etiam Etruria omnis Carolo obſequeretur, incendiumque Gallicum propius ſerperet, quam quod tuto diſſimulari poſſet, mira celeritate florenti & valido comparato exercitu, cum Ludovici Sfortiæ copiis, qui alias quoque vires hoſti novo ad Novariam oppoſuerat, D ad Tarum fluvium in Parmenſibus, non longe ab Collium radicibus, qua deſcenſurum ſciebant Gallum, conſtitere, non ut prohiberent illos tranſitu, ſed ſi ab rectâ & regiâ viâ aliquò ad injuriam declinaſſet, vim vi propulſarent. Jam ab Liguſtica ora Carolus Pontremulum tenuerat ab Apennini jugis faucibus non multum diſtans, incendique illud pro parte ac totum diripi paſſus eſt ab Helvetis, quod Pontremulenſes eos & pleroſque, dum in Campaniam cum rege iter haberent, interemerant, eorum intemperantiis E irritati. Deinde inſtructa acie, viam ſibi ferro facturus, ſi negaretur, ſuperatis montibus, in Parmenſium planitiem deſcendit ſub Fornocii vicum in his collibus ſubſidentem, noctem unam moratus. Alluit Fornocium (quod familiaris meus Bernardinus Dardanus, antiquarius vir apprime doctus, & elegantis ingenii Forum-novii appellat.) Tarrus fluvius, vel potius torrens, primigenii fontis perennitate parum felix, quippe qui æſtate ſubmittitur, tenuaturque admodum, ſed liquentibus vere nivibus, & per anni tempora imbrium mole ſæpe tumeſcit, monteſque a quibus oritur ſcindens, feraces Parmenſium campos interſecat, tam latumque alveum aquarum ita ſibi facit, ut pluſquam quingentos paſſus hinc & hinc complectatur. Surgentibuſque ripis in formam theatri alicubi ſinuatur, alicubi porrigitur, pratis virentibus & fertilibus campis modo luxuriat in valle a ſe facta, modo virgultis & dumetis horreſcit. Dein xx. prope a montibus lapide in Padum influit, Parmam urbem dextrorſum ubi propius v. millia paſſuum relinquens.

22. Ex Fornovo itaque movens Gallus, vadato flumine, plana quæ a ripis editiora erant, quadrato agmine ſiniſtrorſum tenebat; evaſerat etiam brevem rivum cui Campanali nomen eſt, profundum illum quidem, ſed perennem, & arbuſtorum fruticumque denſitate cœcum atque umbroſiorem. Et forte cum rex ſuperiorem planitiem jam cum toto exercitu ſubiiſſet, nimbus repentinus etiam rivi & fluminis aquas adauxerat turbulentioraque vada fecerat. Contra ſociorum ducis Ciſtarum acie ſtructa, ita parati erant in pugnam, ut arrectis animis ex adverſo ſtarent, C eſſentque ambo in conſpectu, cum Galli aut per contemtum hoſtium, aut ut eos in pugnam laceſſerent, per bombardas & ejuſmodi generis fuſilia tormenta, adverſum agmen horriſono concuſſu inceſſerunt. Hic Franciscus Gonzaga, cui erat imperium in exercitu Veneto, ad Melchiorem Trivisanum Venetum converſus: Quid hic ſtamus, inquit, laceſcentium ſunt iſta, non pacato agmine abeuntium? Ad quem Triviſanus: Quando primum ab illis oritur injuria, diis juvantibus, hoſti obviam ito & ſigna inferto. Nec mora clangentibus tubis fit in hoſtem incurſus, majore vi quam conſilio, nec enim vada fluminis recenti imbre turbidiora, nec vepres ſtirpeſque denſiores illis ripis agnatæ, ſunt prius exploratæ, quam impetus fieri cœptus. Quapropter inſcitia locorum ægre in ulteriorem ripam ſubeuntibus equitibus, & pleriſque ſtrenuis viris propterea a pugna retardatis, pluribus locis eſt pugnatum, & quidem fortius quam confuſa ordinum ratio polliceri poſſet. Itaque permixtis cum equite peditibus, hoſtes & loco ſubmoventur, & qui in fronte dimicando conſtiterant cæduntur. Urgente Gonzaga, qui exhortando & bellando imperatoris & militis fungebatur officio, inſignique cæde edita, ita trepidatum eſt apud Gallos, ut rex ipſe paludamentum regium & inſigne in ambigui certaminis eventum exuiſſe & ſagum gregarii militis accepiſſe dictus ſit. At Galli tanto dicrimine commoti, in hoſtem loco declivi & iniquiore pugnantem ferocius illati, non ſolum impetum ſuſtinuere, verumetiam & cædem & pugnam æquavere, qua plures alii ſuper alios cadentes deſiderati ſunt; magna certe culpa

Franciſcus Gonzaga Gallos adoritur & cædit.

Qui viciſſim cum cædunt.

Digitized by Google

equitum & velitum noſtrorum, qui juſſi circumjecto agmine hoſtem a tergo adoriri, in impedimenta Gallorum obvia, prædæ aviditate, deflectentes, copias quæ ad ſarcinarum erant cuſtodiam, felici quidem conflictu fundunt & trucidant, ſed oblivione officii ſui, nec laborantibus fuere auxilio, nec inter ſe de præda, a certamine abſtinuerunt : quo contigit ut celeberrima victoria equitum peditumque avaritiâ, neglectis imperiis, e manibus laberetur. Nam qui in medio agmine dimicabant ſocii, poſt ſuorum ſtragem ad flumen compulſi ſe in caſtra recipiebant. Certe Johannes Franciſcus Sanſeverinius comes Calatinus, qui primus magno quidem animo & per acclines Campanalis rivi ripas fructuoſas vix repertis vadis, diſpalato agmine pugnam capeſſerat, exceptus a confertiſſimo hoſtium cuneo, poſt aciem & ambiguam pugnam, amiſſis XIV. fortiſſimis cataphractis pluribuſque aliis egregiis viris, vix periculo ſe ſubtraxerat, & Franciſcum Gonzagam inter hoſtes bello involutum, Rodulphus Gonzaga patruus, facto impetu, ſervaverat, in tanto diſcrimine minime ipſe ſervatus, quippe qui ferali vulnere ictus in veſtigio concidit, ceteris delabentibus, non ſine magna eorum ordinum conſternatione, qui in citerioris ripæ ſupercilio integri & adhuc exortes pugnæ in acie ſtabant; & niſi NICOLAUS comes Pitilianus, qui cum Virginio Urſino apud Nolam a Gallis captus fuerat, in ipſo pugnæ fervore a Gallicis caſtris tempeſtivo transfugio fluctuantes animos confirmaſſet, teſtatus acciſis prope rebus apud hoſtes trepidari, et ſi integræ ac recentes equitum alæ immitterentur, facile poſſe hoſtium exercitum diſſipari, in quo quidem ſe ducem ſpondebat, vix a fuga temperaſſent. A metu igitur aliquantiſper recreatis, in re dubia alternante ſpe metuque, fides non eſt recepta. Stetere tamen immobiles ordines, niſi quod aliquot pedites caloneſque, Bononienſes præſertim, non ſtratis, vixque frænatis equis per mediam urbem Parmenſem dilapſi fuerant, illamque magna formidine perculſerant, eiſque auctoribus rumor profligati exercitus vulgatus erat in vicina oppida, jam ad prædam ſe accingentia. Sed pugnam quæ ſub veſperam cœpta vix ſeſquihoram tenuerat, nox diremit.

23. Ceciderunt in ea pugna ex Gallis illuſtres viri plures, inter quos Vardus Ariſteus, ſagittariorum præfectus, Daſonius & Sempleuſius natalibus inſignis, Torſuenſis, Candenſis ditiſſimus auri, Bonevenſis, Lemerlenſis, Chetenſis; Germanus regulus Turonenſis grave vulnus accepit. Dux vigilum & cohortes prætorianæ, Amprutenſis, equitum levis armaturæ ductor, tormenti ictu concidit. Præter dictos capti fuerunt Cherenſis principis filius, Fortenſis longe opulentus, item Borbonthes nothus regius ſanguis & Miolenſis, aliique quamplures viri nobiles deſiderati ſupra mille omnium ordinum. Ex Latinis ducenti prope cataphracti, & aliorum ad duo millia; ſed de viris claris in primis Rodulphus Gonzaga, Galeacius Corrigia, Ranuccius Farneſius, Bernardinus Sanvitalis, Heros Parmenſis, Vincentius Corſus tribunus militum, Robertus Strozzius, Alexander Beraldus, Petrus Maphæus, Hieronymus Recalcus Veronenſis, Johannes Malumbra Venetus, Franciſcus cognomine Frater; Albertus Vecchus ambo Parmenſes, honeſtis quidem vulneribus omnes hoſtium cadaveribus permixti, nullo reſperſi ſanguine, quia vulnerum oſcula imber diluerat, ſed major vulnerum pars in facie & in jugulo, qua brevium pugionum mucro nudam & inermem cutem rimari punctim potuerat. Apparebat etiam a pedite cataphractis immixto plurima vulnera accepta fuiſſe. Præda noſtri ſuperiores fuere, dum rapinis potius quam cædendo hoſti operam impendentes, ſocios laborantes habent neglectui. Venere enim in prædam impedimenta hoſtium omnia, regiæ opes, regiique luxus abacus, ex auro & argento veſtimenta ambitioſiſſimi cultus, ſtragulæ oſtrinæ, aureaque periſtromata, & in his umbraculum criſpanti auro rigens, quod ad ſtrati, vel regiæ menſæ apparatum fuiſſe conſtat, magno licitatum, deinde ad cultum baſilicæ Parmenſis, quod inter donaria ſacra ſtatis ſolemnibuſque diebus oſtenditur tranſlatum. Hæc præda quæ ducentorum millium nummorum aureorum pretium exceſſit, ita avaritiam græculorum ſtratiotarum ſaturaſſe dicitur, ut dolabris pretioſæ artis vaſa ex auro argentoque refracta inter ſe partirentur.

24. Galli eo loco quo pugnaverant ſubdivalem egere noctem, adeo ſollicitudinis plenam, ut rex ipſe de media nocte a prætorii tentorio declinans cubiculum, luſtrandis excubitoribus & caſtris cum ceteris proceribus ac conſultationibus ad lucem uſque impenderit. Poſtmodum auſpicante matutina luce, petitis datiſque induciis ad ſepulturam interemtorum, & in ſimulatæ pacis agitationem, biduo exacto, eruta ingenti foſſa, ſuorum cadavera, quos enormis calceorum magnitudo, & veſtium variegata ſchemata diſcernebant, tumulavere. Noſtrorum vero præter nobilium aliquot cadavera, quibus diligentius perquiſitis juſta ſeorſum perſoluta ſunt, digreſſis inde exercitibus, in grandem ſcrobem publico munere, & unico funere ſunt condita. Sed Nicolaus Sanvitalis primæ lanuginis adoleſcens, & magnæ ſpei, ubi Bernardinum fratrem, ut diximus, occubuiſſe accepiſſet, amenti ſimilis, jam exhalantem animam ex jacentium congerie medioque hoſtium cuneo rapere feſtinavit, humeriſque impoſitum in citeriorem ripam, ubi tendebat anhelans, ſeque diſcrucians retulit. Et quia in eam diem unanimes & concordibus

Digitized by Google

ſtudiis inter ſe vixerant, non ſecus quam de Caſtore & Polluce fama ſit, pietati & dolori ſe ſatisfeciſſe non putavit, niſi cum famulitio teneram cervicem cariſſimo oneri ferendo flebilis ſubmitteret, nec ante remitteret nixum, quam ad municipium paternum, quod ſecundo illinc lapide diſtinctum erat, exanime corpus ſtatuiſſet.

25. Dimicatum eſt autem pridie id. Julias anno natalis Chriſtiani MCCCCXCV. Poſt hæc Galli poſt pacis ſpecie tenus habitam irritam mentionem, non conclamatis vaſis, nec ſigno profectionis dato, labore, vigilia, fameque macerati, ſauciis in medium acceptis, quorum plerique in itinere morientes, ut congeſtitia terra in tumulos pluribus locis erecta teſtata eſt, paſſim via militari ſepulti ſunt, taciti abiere, adeo inedia laborantes, ut cibariis obiter non inventis, ſemiuſtulatos ſuos, & adhuc ſanguine ſtillantes manderent, nec prius remiſere iter, quam Aſtim in Liguribus a Gallis multos jam pridem annos regnatam, magnis itineribus applicuiſſent. Hos ſubſequuti Veneti Sfortianique, Alexandria Statilienſi, & Derthone urbibus præſidio firmatis, ne ab hoſte prætereunte occuparentur; ubi hoſtis pacato ſimilis ſine maleficio intra fines Inſubrium evaſiſſet, Novariam verſus iter reflexere, ut urbem a Ludovico Aurelienſi duce, dolo & proditione occupatam, aſſererent. Obſidebat autem eam tum Galeacius Sanſeverinius, exercitus Sfortiani dux. Ubi autem Veneti acceſſere, & Ludovicus Sfortia adauctus ſociorum copiis ad numerum XL. millium armatorum, illam aggere & munimentis cingere, ac machinarum æneärum molibus quaſſare cœperunt, numquam tamen vi manuque oppugnare tentavit, quamvis hortantibus Venetis: credo quod Ludovicus Sfortia veritus eſſet, ne urbs opulenta magno ærarii ſui interimento in prædam avari militis abiret. Eam autem magna virtute indoleque deffendebat Ludovicus Aurelienſis, inanique ſpe & varia expectatione commeatus, & præſidii a rege promiſſi populum tenebat. Multi interim conatus utrimque fuere, & Carolus rex totis viribus ſæpius obſidionem ſolvere tentaverat, ſed nequicquam. Tandem cum idem rex Aſta Vercellas contendiſſet, ſollicitatus querelis Aurelienſis, fame cum populo laborantis, mille & quingentos milites armatos cum ſingulo quoque ſacco moliti frumenti dorſis equinis impoſito, ſilente nocte in urbem immittere tentavit. Facti certiores ſocii per exploratores, duabus turmis equorum cum peditatu ad viarum exitus occupandos miſſis, duce Gonzaga, in inſidiis ſtetere, tamdiuque ſubſtitere, quoad ſtrepitu hinnituque equorum auribus hauſto, atque ab exploratoribus hoſtium adventu nunciato, ita eo in itinere, ut prius in caſſes incidiſſe ſe cognoſcerent, quam audiſſent, aut vidiſſent

Novar'a a Sfortianis obſidetur.

Qui miſſum obſeſſis commeatum intercipiunt.

hoſtem inſidiantem. Itaque onere poſito, dum omnes fugam capeſſunt, plurimi capiuntur, farina, vinum, & quæcumque alimenta quæ jumentis importabantur intercepta, ſpoliati in caſtra deducuntur, & qui in ſcrobibus noctu delituerant, a milite prodente luce, tamquam ſagaci cane deprehenſi, deditione recepti. Premebatur nihilominus Novaria, & jam eo perventum erat, ut panis furfuraceus in deliciis eſſet, principeſque & ordinum ductores ac tribuni frumento quod parce diſtributim viritimque illis dabatur, elixo alerentur, nec in rebus venalibus niſi adulterina moneta utebatur, fruſtra reclamantibus inſtitoribus, ac idcirco de deditione agi cœptum eſt. Cumque Ludovicus Sfortia cum Beatrice uxore, auſpicato & conſultis aſtronomis (ſine quibus ne auxillum quidem promovebatur) quaſi inauguratus in caſtra veniſſet, per vanas altercationes legatorum, re aliquandiu diſtracta, in has pacis conditionis inter Gienſem heroa regis nomine, & Ludovicum Sfortiam ventum eſt. Quod Deus optim. maxim. bene vertat regi Carolo Francorum & Ludovico Sfortiæ duci Mediolani. Sic, uti convenit, ſine fraude, ſine dolo malo, pax inter eos perpes eſto. Novariam urbem cum agro Ludovicus Aurelienſis Ludovico Sfortiæ ſtatim reſtituito, reſignatoque: pro ea Aurelienſis ab Ludovico Sfortia quinquaginta millia aureorum nummorum dinumerata capito. Arcem Genuenſem Herculi Alteſtino Ferrarienſi, in fidem, tutelam cuſtodiamque in biennium Ludovicus Sfortia dato. Stipendium arcis præfecto, qui in ea fuerit & præſidio menſtruum pendito. Claſſem, quæ in anchoris, bello Neapolitano manente, Genuæ rex ipſe habuerat, ab ipſo interceptam, bona fide reddito. Olli aliam claſſem quantamlibet, intra hujuſmodi biennium, illic ſtruere, ornare, armare, & quo volet navigare, jus liberaque poteſtas eſto. Captivos omnes duello captos de regio exercitu, Ludovicus Sfortia dimittito, fidemque publicam quo tuto hiſce finibus abire liceat dato; & abeunti ollis pro arbitratu jus faſque eſto. Ferdinando Aragonio ne præſidiator, ollique neve clam, neve palam, auro argentove, aut alio quovis modo, ſuppetias ſubminiſtrato. Johanni Jacobo Trivultio, uxori, natiſque oppida, patrimonium, patriamque & quæcumque ante perduellionem illius fuerant, integre reſtituito, in eumque utique nullæ expoſtulationes, nullæ judiciorum actiones ſunto. Rex Ludovico Sfortiæ duci ducenta millia nummorum aureorum pridem commodato ſibi data, bona fide reſtituito. Pax nihilominus inter pontificem maximum & imperatorem Maximilianum & Ferdinandum Hiſpaniarum regem ac ſenatum Venetum, integra & inviolata permaneto. Amicos & fœderatos utriuſque neuter violato. Quæ inter

Pace inter regem & Sfortiam facta, redditur Novaria.

eos convenere ut volens jubenſque uterque egerit, fecerit, promiſerit, ſine dolo, ſine fraude, bona fide, prodeunte in verba concepta tabellione, ac ſolemni religione, Deo teſte, ad araſque jurato probaverit, legitimeque adſtipulatus fuerit. Sic ſoluta obſidione, Ludovicoque Aurelienſi urbem arcemque tradente, eoque cum turmis equeſtribus ac omni peditatu libere abeunte, Novaria quidem recepta eſt, ſecundo poſt menſe quo obſideri cœpta fuerat, & pax inter Gallum regem & Ludovicum Sfortiam utcumque fuit.

Ferdinandus Neapolim & alias amiſſas civitates recuperat.

26. Per eoſdem ferme dies, quibus ad Parmam dimicatum eſt, abeunte in ulteriorem Galliam rege, regiæ naves Neapolitana deditiorumque populorum præda onuſtæ, a Genuenſibus qui ſuo & Venetorum nomine aliquas naves inſtruxerant, fuerunt interceptæ, & Ferdinandus Aragonius, quem dixeramus in Tenariam inſulam fuga elapſum, dein in Siciliam navigaſſe, poſt diſceſſum Caroli regis, Neapolim claſſe repetens, ejectiſque Gallis, magno civium conſenſu & applauſu receptus fuit, & Capua Averſaque, quæ quondam Atella, eodem tempore veluti ex compoſito Aragonia vexilla extulere publice, tum multarum aliarum civitatum deditio eſt ſecuta. Nam in ora Apuliæ Veneta claſſis oppugnata & capta monopoli ac direpta, multa alia loca maritima, quæ in Gallorum erant poteſtate, ad ſe traxit, & Aragonii in Calabria cum Gallis acrem pugnam pugnantes, ſuperiores quidem armis fuere, non tamen Tarentum regionis Metropolim receperunt; ſed tandem apud Ebulum Sarno vicinum in Campania bello victi, majorem accepere cladem quam intulerant. Hac victoria elati Galli Neapolim invadentes, paulopoſt, re infecta, turpiter receſſere.

Virginius Urſinus Gallis ſe adjungit.

27. Cum vero Ferdinandus rex proceres Columnenſes, jam ſibi ex profeſſo hoſtes, re ita expoſcente & amicitia & ampliſſimis principatus munere conciliaſſet, Virginius Urſinus, quem diſſipato apud Capuam exercitu Aragonio, ad Nolam cum ceteris ducibus Urſinis curſu delatum ſuperius diximus feciſſe Gallis deditionem, & tamen diutius retentum, poſtquam captivitatem auro redemiſſet in Etruria, per id tempus Mediceos pernecesſarios ſuos in patriam, qua exulabant, nequicquam reſtituere tentaverat. Deinde novo ſtipendio a Gallis inauctoratus, per Sabinos, Amiternos, ſive Aquilanos, ac Pelignos in Apuliam profectus, Gallis ſe conjunxit, quæ res magnam curam Ferdinando injecit, de retinenda Neapoli ſollicito, quamvis jam arces ab hoſte recepiſſet. Erant enim hoſtiles copiæ longe validiores ampliores que quam præſentibus viribus ſuſtinere aut propulſare poſſe confideret. Itaque in re anguſtiſſima nova iniens conſilia, Venetis Brunduſium, Tranum & Hydruntum, oræ maritimæ portus celeberrimos in Adriaticum vergentes, auro accepto, oppignerat: ita & magno auri adjutus pondere, & armorum præſidio ex fœdere adauctus eſt. Nam Franciſcus Gonzaga princeps Mantuanus, cum parte copiarũ illo fuit miſſus, ac non multopoſt caſtra caſtris contulit. Eadem ferme tempeſtate & Neapolitanum regnum in partes abiit, & tanta laboratum eſt diverſis locis diſcordia, iis rem ad Gallos trahentibus, illis ad Aragonios inclinantibus, ut etiam in apertis locis armis a factioſis dimicaretur. In Etruſcis quoque Peruſia urbs, & in Flaminia Ceſena civilibus agitatæ ſeditionibus, mutuis & alternatis necibus ſe fœde conficiebant. Sed majus certamen circa Piſas ortum diu tenuit, Florentinis eam civitatem ad imperium revocare nitentibus, & Piſanis pro libertate vitam devoventibus, pro quibus Veneti ſtabant, libidine imperii propagandi illius urbis acceſſione; ſed in Apulia, in qua major motus fuit, Gonzaga Aragoniis junctus, collatis ſæpius cum hoſte ſignis, feliciter pugnans, multis incommodis Gallos affecit, ac in Averſam quam receperant compulit, cumque longa obſidione gravarentur, tandem virtute Gundiſalvi viri Hiſpani, qui eo bello multa & præclara edidit facinora, quibus apud Italos nomen ejus claruit, a Ferdinando Hiſpaniarum rege neceſſario auxilio miſſi, detractis molis frumentariis, & intercluſâ fugæ facultate, urgente inediâ, deditionem facere coëgit, his conditionibus, ut duces cum copiis incolumes dimitterentur: aſſervatus tamen Virginius cum filio Neapoli, præter icti fœderis leges, non multo poſt incolumi filio fato mortuus eſt. Galli per ſpeciem interim claſſis reparandæ, qua in Galliam reportarentur, in ferventiſſima regione relegati, ex magna parte gravitate cœli tabeſcentes, mortem obiere; pauci qui ſuperfuere in naves impoſiti patriam repetentes, dubium fraude an naufragio & jactatione obruti perierunt. Nec ita multo poſt Ferdinandus poſt receptam multo nixu Cajetam, & regulos, qui in Gallorum partibus fuerant, in fidem & gratiam, impunitate promiſſa, receptos, ſub finem æſtatis vi morbi, quem ad Abellam contraxerat, flore ætatis regnique pacati uſu fructuque ſpoliatur, credo, optimo Deo illum miſerato, ne ſumma videret excidia. Moritur autem ab Alphonſi parentis interitu anno necdum exacto, ab avi trieteride non plena, maximo ſui apud populares relicto deſiderio, cum eſſet maxime compoſitis moribus, integra fide ac conſtantia, continentia porro mira, liberalitate & gratitudine, honeſti & pietatis cultor, ac ſupra ingenium paternum & avitum gravis & perhumanus.

Ferdinandus portus celeberrimos Venetis oppignerat.

Ferdinandi obitus.

Federicus rex ſalutatur.

28. Suffectus in regni ſceptra Federicus patruus majoris Ferdinandi filius, omnium ſtudio, ſed ſiniſtris avibus rex ſalutatur. Namque haud multo poſt regno excidit, in

Digitized by Google

captivitatem conjectus a victore, in qua & vitam finivit, ut ſuo & loco dicturi ſumus. Ita triennio variatum eſt ſexies regibus in regno Neapolitano, donec ad Hiſpanos devenit ſumma rerum. Vide quos ludos ſibi faciat fortuna, & quiſquam qui vel paululum ſapiat, hujuſmodi fortunæ blandimentis fidem habeat aut inſoleſcat.

Novi in Italia motus.

29. Commiſcebant interea totam Italiam alii tumultus, & novi bellorum motus gliſcebant. Tranſmiſerat Gallus in Italiam Johannem Jacobum Trivultium cum equitum pleriſque turmis, qui ab Aſta urbe, cui inſederat ut bellum Inſubribus inferret, quamvis inter illos pax parum fida intercederet, aut ut inclinatis in Neapolitano regno rebus opitularetur.

Maximiliani irriti conatus.

30. His ferme temporibus Maximilianus Cæſar in Italiam deſcenderat, Ludovici Sforciæ impulſu, & Veneti conſenſu; qui tamen ab initio hujuſmodi conſilium non probaverant, modico ſane armatorum comitatu, dum ſperat Florentinos cum Gallis ſentientes vel ſola nominis majeſtate in ſuas partes trahere: verum irriti & caſſi fuere conatus, & fruſtra habiti, namque per Derthonenſes Apennini jugo ſeparato, Genuam delatas, mox illinc claſſe Liburnum munitiſſimam arcem portus Piſani, quod Florentini tenebant, ſub autumni tempus importunum & procelloſum navigavit, ventis jugiter adverſis. Stans itaque in anchoris, machinis præliaribus a mari oppidum quaſſabat. Verum ſævis tempeſtatibus jactatus, regredique compulſus, a proximo portu quo terram tenuit, per Parmenſium juga nivoſa hyeme, nec viſo quidem inter eundum redeundumque Mediolano, qua venerat in Germaniam rediit.

Alexander papa arma movet in Urſinos.

31. Perſtringo hoc loco Alexandri VI. pontificis maximi arma ductu Borgiæ, tum ſacri ordinis antiſtitis, in Urſinos magna fiducia & libidine illos opprimendi mota. Fuerat illi animus totam ejus familiæ ditionem, latam illam quidem exſcindere, quod Gallico tumultu contra ſe a Gallis ſtetiſſet; ſed inveteratum odium, ab Calixti patrui olim ſummi antiſtitis Romani obitu contractum, tunc potiſſime ex occaſione Virginii Neapoli in cuſtodia defuncti crudeſcens, acriores ultionum ſtimulos accendebat. Itaque vehementius in illam gentem invectus Borgias, multa illis oppida expugnaverat; ſed cum infeſtius Bracciano oppido imminet, quod Roma xxiv. millibus paſſuum abeſt, reſque in ſummum prope diſcrimen deducta eſſet, diuturnæ obſidionis difficultate, quam tamen Bartholomæus Albianus in eam diem fortiter ſuſtinuerat, tandem a Carolo Urſino Virginii filio, qui recens a Gallia advenerat, quique armorum auxilia undique contraxerat, longe minoribus copiis funditur fugaturque. Conati ſunt Guido Urbini dux, & Petrus Gonzaga, qui pontificium merebant ſtipendium, pluribus locis aciem reſtituere; ſed res ſemel inclinata non ſolum ſiſti non potuit, verum etiam ipſe Guido bellatore excuſſus equo, in ipſo caſu ab hoſte comprehenditur. Hinc factum eſt ut bello pacem præferens Alexander pontifex libenter Urſinis conciliatus eſt.

Urſinorum & Columnenſium bella civilia.

32. Nec me tenebunt diutius Urſinorum & Columnenſium bella civilia, in quibus non de gloria nec de imperio, ſed de vita certatum eſt: adeo odia inter eos invaluerant & partium inteſtinæ ſeditiones. In eo conflictu cum Columnenſes, multo reſperſo ſanguine, non tam viribus quam arte ſuperiores evaſiſſent; tamen quia Urſini vires reparaverant, fortunam rurſus tentaturi, apparebat illud certamen funeſtum & exitiale utriſque futurum, quod utrimque res obſtinatius gerenda videretur. Eam ob rem magna parte Italiæ in ejuſmodi expectationem pendente, non defuere amici adjuvatores, qui poſitis armis efferatos animos in pacis amicas conditiones emollirent. Suſpecta fuit pontifici duarum factionum concordia, quamvis earum principes diverſa ſecuti auſpicia, peregrinam militiam obierint. Erat is annus a partu Virginis .mccccxcvi. cum tertia diei hora v. calend. Feb. tria ſaxa aduſti coloris magnæ molis inter Corſinam & Brentonorium, quod Brentium nuncupat Caius Plinius, in Æmilia ingenti fragore cœlo cecidere, quamquam fortaſſis unicum fuit, ſed ipſius caſus pondere potuit in tria fragmina diſſiluiſſe: quod multorum teſtimonio comprobatum ac receptum non incredibile videri debet, cum & pluiſſe ſæpe alias legamus lapidibus, & ſaxa volitaſſe auctor ſit Livius aliique; & in Thracia proditum eſt ſaxum vehiculi inſtar e cœlo collapſum, quod Anaxagoras Clazomenius futurum multo ante prædixerat. Et Othone primo imperante, ſaxum miræ magnitudinis, ſæviente ventorum turbine & procella, cecidiſſe legimus. Auctorque eſt Euſebius in Gallia glaciem duriſſimam pedum xii. longitudine cœlitus lapſam ſub annis ſalutis noſtræ dcccxxv. quamvis autem hoc animadvertere aut procurare religioſum ſit apud nos, tamen res in religionem verſa, credita eſt clades portendere futuras & jamjam imminentes; quam religionem animorumque trepidationem augere plurimum viſa eſt Adriani moles Romæ, quæ ſancti Angeli dicta eſt, cœlitus tacta & magna parte aduſta, quam protinus Alex. pontifex mira celeritate Tyberi circumducto inſtauravit & auxit.

FRANCISCI CARPESANI
Flaminis Parmenſis commentariorum
Liber III.

1. Fuit per ea tempora Italiæ ſtatus aliquanto pacatior, finiſque malorum

Digitized by Google

Florentini Piſanos ſibi ſubjicere tentant.

creditus eſt vulgo advenіſſe. Nam Carolus A rex abjecta cura belli Italici, quod jam in Apulia ſuorum excidio debellatum eſſet; cum Ludovico Sfortia pace renovata, Johannem Jacobum Trivultium in Galliam revocaverat, unus tantum ſtipes ſemiuſtulatus reſiduus ex Gallico incendio, adhuc fumans, tantas poſtmodum flammas excitavit, ut omnis protinus Italia conflagrarit. Magnum inierat certamen Florentinus populus cum Piſano, illo Piſanos ad imperium retrahere conante ab eo tempore a ſe alienatos, quo Carolus rex in Campaniam proficiſcens, eas libertate donaverat. Hoc pro libertate B retinenda vitam paciſcente, Venetorum patrocinio & opibus, qui non tam favebant eorum libertati, quam inſidiabantur; faciebantque propterea durum negotium Florentinis. Egerat Ludovicus Sfortia & ſocii cum Venetis, ut Piſanorum cauſam omitterent, deductis inde præſidiis, cum illi ſe non neglecturos amicorum libertatem aſſererent, & aurum quod publice in ea expeditione dependerant ſibi rependi reſarcirique repoſcerent, per flexiloquas ambages parum pacati reſponſi dimiſſis legatis, Ludovicus Sfortia & Florentini operam dederunt, ut Apen- C nini anguſtiæ, quibus ex Flaminia in Etruriam iter erat, diligentius aſſervarentur, tranſituque Veneta auxilia intercluderent, ac interim Piſani bello urgerentur. In id non parvus comparatur exercitus, præficiturque illi Vitellius Typhernius, vir bello ſtrenuus, qui continuo Piſanis intra mœnia coërcitis, urbem gravi obſidione cingebat, & machinis muralibus noctes dieſque diſcutiebat. Laboratum eſt vehementer utrimque & obſtinatis animis. Piſani enim de libertate magis quam de vita ſolliciti, in nullo ſibi deerant, nec D penſi quidquam habuere animam periculis objectare, ut incolumis eſſet libertas, neve viventes ſervirent, jugum Florentinorum quod prope annos centum perpeſſi fuerant peroſi. Cum autem Veneti ſubſidia amicis laborantibus nequicquam per Senenſium agrum immittere tentaſſent, tandem Bartholomæus Albianus, Veneto ſacramento recens inauctoratus, per Lavernæ montem in Caſſinatem agrum improviſo irrupit. Verum male auguratus, nam dum negligentius & cunctatius illic omnia aguntur, nec in hoſtem E continuo, ut res & tempeſtas exigebat, ſigna inferuntur, duce ipſo circa oppugnationem nonnullorum oppidorum tempus terente, in brumam anno jam vergente, coactus eſt in hoſtico, ſed disjunctim & ſparſim hyemare. Qua re comperta, Vitellius relictis aliquot cohortibus in obſidio, hoſtem diſſipatum & per diverſas ſtationes in ea domorum infrequentia diſpalatum incautumque non uno loco opprimit, & carptim ſpoliat. Unus Carolus Urſinus cum ſuo equitatu quia longius periculo aberat, evaſit. Victi totius Italiæ conſenſu Veneti arbitrio Herculis Atteſtini bello abſtinuerunt.

Ludovicus XII. rex Frācorum Inſubrium principatum repetit.

2. Verum cum id vulnus & injuria in eorum pectora altius penetraſſet, quam præ ſe ferrent, ac Ludovico Sfortiæ id acceptum referrent, cum Ludovico Aurelienſi, qui paulo ante ex Caroli repentino obitu, duodecimus ejuſdem nominis fuerat rex a Gallis ſalutatus, fœdus ineunt, quo Ludovico Sfortiæ pernicies deſtinabatur. Aurelienſi enim certum erat Inſubrium principatum bello repetere, quem ſibi deberi a proavo Johanne Galeacio vicecomite jure hereditario dicebat, cujus ex filia Valentina nomine pronepos erat, ac propterea in numiſmate & in diplomatis ſe ducem Mediolanenſium a prima juventa inſcripſerat. In hoc autem fœdere Cremona urbs in Tranſpadanis celeberrima, Veneto pretium ſocietatis deſpondetur. Hinc itaque prima labes, & omnis malorum cauſa, quibus funditus corruit, Ludovico Sfortiæ fuit, ſed nec ipſis Venetis quidem diu bene vertit adepta Cremona. His fœderum conditionibus, regnum illius ipſius Ludovici Sfortiæ, qui ante hac Italici ſtatus moderator & arbiter, non conturbator credi voluerat, quique haud ſano conſilio Gallos cis Alpes primus invexerat, in prædam potentiorem abiit poſt annum LX. quo Italia Galli exacti fuerant. Nam qui interim in Italiam venerant, alieno auſpicio & ſtipendio militaverant; nempe qui a Franciſco Sfortia Ludovici patre, Genua ante plures annos ejecti fuerant, potius ſeditioſæ urbis parti in auxilium venerant, quam ad imperium. Hoc autem noviſſimo Gallorum adventu, Galli Mediolanum cum reliquo principatu, Veneti Cremonam nobiliſſimam Romanorum coloniam, omniumque ejus oræ opulentiſſimam ſibi adſcivere, mox ipſi quoque præda aliis futuri: quaſi enim alius alium truderet, totius ditione continentis privati, intra paluſtres aquas non multo poſt ſunt coacti, ita ut in caſſes quas aliis callide & ambitioſe tetenderant, non immerito deciderent, auctore & quaſi ultore omnium ante malorum quibus exagitata fuerat Italia eodem Ludovico rege.

Ludovicus rex copulata ſibi Anna Britanniæ ducis filia, arma movet in Ludovicum Sfortiam.

3. Is enim ut primum regnum firmaverat finitimorum omnium pace, tum repudio prioris uxoris ætate infœcundæ, cui novo more neſcio quomodo ex æquo adſtipulatus fuerat Alexander pont. max. Annam Franciſci ducis Britanniæ citerioris unicam ſobolem morte Caroli regis prioris mariti, ab eadem uxore, ut Galli ſuſpicantur, veneno ſublati, pactis cum iſto ſecundis nuptiis, quod regnum dotale ſecum traheret, maritali lege ſibi ſociavit. Mox in Italicam ſocietatem intentus, Aloviſio Liginio, Heraldo Obigino, ac Johanne Jacobo Trivultio ducibus æquato imperio trans Alpes miſſis, cum magno apparatu exquiſiti exercitus & fuſilium machi-

Digitized by Google

narum in Ludovicum Sfortiam movet, caſtris apud Aſtam in Liguribus primo acceſſu locatis. Veneti eodemmet tempore Cremonam maleſidi agminis & ductoris præſidio deſtitutam, cum omnibus quæ circa Adduam ſunt oppidis ſuam faciunt. Regis legati, quod vix apud poſteros credibile fiat, accepta per proditionem arce Aracii, in arduo colle ſita, Annoriumque in citerioris Tanari fluminis dorſo oppoſitum e regione alteri arci, non longe ab Aſtenſibus, unius diei expugnatione capiunt. Alexandriam Derthonemque vacuas, delabentibus turpi fuga præſidiis, & quidquid ultra citraque Padum & plagam Ticinenſem patet, tam celeriter occupant, ut hoſtilem fugam curſu pene præverterent, tanta omnes inceſſerat trepidatio. Tum Ludovicus Sfortia rerum tam ſubita inclinatione conſternatus, & animo concidens, quia nimirum videret ſe duorum potentiſſimorum exercituum armis hinc & hinc gravari, a ſuis prodi & deſeri, Aſcanium Mariam germanum fratrem, ſupremi ordinis antiſtitem, quem jam dudum Roma evocaverat, cum liberis & magno auri pondere per Novocomenſium ſaltus in Germaniam præmittit, arcem præſidio valido firmat, & ad ſuſtinendam obſidionem quamlongiſſimam communit: nam nulla machinarum vi expugnabilis erat; Bernardinoque Curtio Papienſi dat ſervandam. Triduo deinde antequam Mediolano abiret, cives pro concione affatus, in hunc ferme modum verba feciſſe dicitur:

Sfortiæ ad Mediolanenſes oratio.

» Cum nobis, viri Mediolanenſes, pro rerum difficultate nova ſint ineunda conſilia, operæ pretium viſum eſt vobis illa communicare, quando cauſa communis eſt, eademque navi vecti, iiſdem ventis & procellis agitamur. Quoniam igitur adverſus fœderatorum inſidam ſocietatem & parricidarum ſcelus, qui ſuis penatibus arma inferre non dubitarunt, domeſtica arma non ſuppetunt, niſi nos mœnibus velimus tueri, iter, Deo auſpice & tutelari noſtro divo Ambroſio, mihi in Germaniam propoſui ad MAXIMILIANUM imperatorem, ut mecum reveham ſocii agminis auxiliarem manum, quo hanc peſtem a noſtris cervicibus amoliamur. Externis armis externa arma ſunt propulſanda. Verum dum propero, omnium opinione celerius rediturus, per ſuperos vos teſtor, hortorque, ut hanc communem patriam, in qua vobiſcum ab incunabulis alitus ſum & inſtitutus, quam Franciſcus Sfortia pater tot rebus geſtis ab hoſtium injuriis toties vindicavit, quam ego tot annos in profunda pace fovi, ornavi, & opum affluentia florentiſſimam reddidi, in adventum meum ſervetis incolumem; ne vos hoſtium terriculamenta ab fide avertant, quos ſcimus primo impetu ferociores; ubi furor refriguit, ſemiviros. Non prava parricidarum conſilia fidei conſtantiam convellant, qui proditionibus aſſueti per transfugia ab Aragoniis deficientes, in gratiam Gallorum malis artibus inſinuati, in patriam pariter, quam per ſcelus amiſerunt, ſcelere reditum veſtra pernicie ſibi aſtruunt. Si vero fortes fueritis, & immoti ſteteritis, promerebimini de patria, de parentibus, de uxoribus, de pignoribus, de neceſſitudinibus, de fortunis, denique de vobiſmetipſis, quæ omnia diu ſola virtute tuebimini. Sin (quod abominor) intra mœnia intulerint pedem hoſtes, omnia iſta peſſumibunt, ludibrio erit matronalis integritas, & pudor virgineus ſalaciſſimo hominum generi, & per temulentiam, vitium nationi genuinum, ſuperbiamque, jus faſque omne confundetur. Si in contubernium, quod neceſſe erit, recipiantur, omnia, vobis incaſſum reclamantibus, illorum libidini, impuritati, atque avaritiæ parebunt & patebunt, ut ſunt imperioſiſſimi. Quod ſi corpora non violent, bene vobiſcum actum dicetis. Neve hæc creditu indigna videantur, ponite vobis, quæſo, ante oculos, quæ triennio ante paſſos Neapolitanos & Campanos quamvis deditítios fama audiſtis, utque eorum bona, non ſolum in prædam abacta, verum etiam pudicitia expugnata, & in publicos turpiſſimos quæſtus uſuſque molliſſimos vulgata fuerit: quamquam hoc facinus deteſtabile Deus vindex averſatus, pœnas ab illis patriam repetentibus naufragio exegerit, præter eos quos ferrum abſumſit. Quamobrem ſi ſapitis, his copiis quas vobis hic relinquimus, & amica arce quam munitiſſimam cernitis, incommoda aliquot dierum fortiter tolerabitis, donec valido amici & perneceſſarii imperatoris, cujus intereſt & ſuum jus & beneficium tueri, fortiſſimæque nationis auxilio, quæ Gallis concurrere ſolita, etiam vincere uſquequaque didicit, & injuriarum ultor & patriæ aſſertor advenero. » Dimiſſa concione, nec expectato aliquo reſponſo, nam urgebant curæ, & vis ab hoſte invaleſcere nuntiabatur, & circa urbem omnia ad ſeditionem ſpectare, intus tumultu commiſceri compererat, fugam ſubornans, Mediolano Novum-Comum tranſiit, inde Lario lacu enavigato, per Tellinam vallem in Germaniam tranſiit anno a partu Deiparæ MCCCCXCIX. ab eo autem quo Franciſcus Sfortia pater Mediolano potitus fuerat, quinquageſimo. Urbs hoſtium acceſſu & principis Ludovici Sfortiæ receſſu attonita, mature ſibi conſulens, Gallos ſponte intro recepit, & haud multo poſt præfectus arcis Bernardinus Curtius, cujus imbellia & animi ignavia nihil deterius dici queat, turpiſſimam deditionem pactus eſt, qui vel ſedens & oſcitans, obſidionem in arce induſtria, commeatu, & præſidio omnium muniſſima, vel biennium ſuſtinere potuiſſet.

Mediolanum Gallis ſe dedit.

4. Sub idem tempus, quo Ludovicus Sfortia profugus in Germaniam ſe receperat, MAXIMILIANUS Helvetios finitimos, genus bellicoſiſſimum,

Maximilianus bellum infert Helvetiis.

Digitized by Google

belliсoſiſſimum, pugnando exercebat, & ab illis pariter exercebatur mutuis cladibus. Hi quamvis in priſca Galliæ deſcriptione annumerentur, inter Germanos tamen linguæ commercio & Rheni affinitate nunc habentur. Multæ utrimque clades vario eventu, Helvetiis tamen ſæpius ſecundo. Id autem bellum a Ludovico Gallorum rege conflatum & ſatum credebatur, ne Cæſar Sfortianis laborantibus opem ferre poſſet, domeſticis armis implicitus.

Venetis Turci.

5. Interim autem dum Veneti pro Cremonenſium ditione ſibi vindicanda occupantur, Turcorum vaſtatoria manus, in quibus fuerunt octo millia equitum levis armaturæ, Carnos, qui nunc Forojulienſes habentur, Venetis parentes, fœdiſſima populatione vaſtabant, & præter prædam inde abactam, etiam in vicos & pagos incendio, & in mortalium corpora ferro graſſabantur, quod numquam alias in hujuſmodi incurſibus a Turcis tentatum fuerat. Cauſam hujus tumultus Veneti Ludovico Sfortiæ imputavere, qui ut Venetos domeſticis laboribus exercitos a ſe averteret, auctor fuiſſet Bazetæ Turcorum regi, violato pacis fœdere, quod inter illos ictum fuerat, terra marique belli concitandi. Nam præter id claſſe utrimque parata, magno conamine inter eos certatum eſt, & Naupactum urbs Ætoliæ vetuſtiſſima, oræ maritimæ imminens, quod luxato nomine Lepanthum noſtra ætas nuncupat, Venetis ademta. Nec multo poſt Metone in Achaia, acriter quidem defenſa, ſed multo acrius expugnata, cum Coroneo & Junco urbibus in Peloponeſo, ab eiſdem Venetis erepta ac direpta fuit, ut fortunam adeptæ Cremonæ in continenti in parvi temporis uſuram non ſolum æquaverit, ſed etiam exceſſerit rerum maritimarum jactura.

Cæſar Borgia Catharinæ Sfortiæ, quam expugnato Foro-livio capit.

6. Ludovico Sfortia ejecto, in Italia omnes bellici tumultus reſediſſe videbantur, nihilque uſpiam bellorum fuiſſet, niſi novi motus ſemina a Cæſare Borgia jacta totam Flaminiam armis implicaſſent. Erat is ALEXANDRO VI. pont. max. prognatus, ſub initia adepti pontificatus a patre in ſummorum ſacerdotum collegium adſcitus, multoſque annos ſub ovina pelle lupum diſſimulaverat, ſed cum animi vaſtitas intra pectoris clauſtra cohiberi jam non poſſet, non minus parentis impulſu, quam ſuopte ingenio, regnandi libidine ſe dignitate abdicaverat, & pro trabea cardinei muricis, thoraca induit æneum, pro coccineo apice, criſtatam galeam. Mox uxorem Gallici nominis alto proſatam ſtemmate ſibi matrimonio copulat; dein magno comparato exercitu, appendice Gallorum equitatu, quem in Italia reliquerat Ludovicus rex, in Catharinam Sfortiam olim Hieronymo Riario nuptam, quæ Forum-Livium & Forum-Cornelium, Imolam dicunt, in Flaminia ditione tenebat pro filiis, movet prætextu tributi eccleſiæ Romanæ non ſoluti, ac occupato prius Foro-Cornelio, Forum-Livium acri obſidione cingit. Illa nimium ſupra ſexum ferox & ſtrenua vim fortius repellebat, ac in luſtrandis mœnium cuſtodiis, animandiſque propugnatoribus, die noctuque militis, nedum imperatoris officium impigre obibat. Tandem exantlatis utrimque multis magniſque laboribus, & prævalente Borgianorum violentia, civitas vi capitur, mox arx magna vi expugnatur. Ipſa Catharina, ut erat ferro accincta, capta, & cum filiis adoleſcentioribus in captivitatem Romam deducta, in mole Adriani aliquandiu aſſervata, demum relaxatur. Debellatis Riariis, arma victricia in Faventinos vicinos traducuntur, quibus dominabatur Aſtorgius Manfredus; hic erat medius inter Foro-Livienſes & Cæſenates, & hos quidem Cæſar cum arce, pontifice connivente, fecerat ſuæ poteſtatis: ſed quamvis Aſtorgius excidium ſibi imminere non dubitaret, tamen a deſperatione animos ſumens, experiri extrema maluit, quam urgenti hoſti turpiter manum dare. Vallantur obſidione Faventini ſub initium brumæ, quaſſantur mœnia, admotæ muris ſcalæ, & res in ſummum diſcrimen deducitur, ſubeunte mœnibus hoſte intrepide, verum non mediocri accepta ignominia, majore vi repulſo, multique ſtrenui & clari viri de Borgianis ſub ipſis mœnibus ſternuntur, inter quos Honorius Sabellus Romana propagine & armis illuſtris occubuit, cujus cadaver repetitum a Faventinis, matri non gravate reſtituitur. In eo certamine tanta fuit apud Borgianos animorum conſternatio, ut ſi a Faventinis facta fuiſſet eruptio, facile potuerit hoſtilis exercitus fundi atque ad internecionem cædi. Hac clade & frigoris inclementia, quam exaſperaverat immodicus nivium caſus, obſidionem ſolvere coactus Borgias, in hyberna ad Cæſenates abiit, nec tamen otium per hyemem aut laxamentum Faventinis datum eſt. Nam ab ſecundo lapide, qua parte Forum-Pompilii (Forum-populi vulgo nuncupatum) ſitum eſt, Michaël Valentinus illic ſtativa habens, a Foro-Livienſibus vero Remigius Lorqua Hiſpanus cum peditatu aſſiduis incurſionibus Faventinos infeſtabant, neque obſeſſorum quemquam pedem mœnibus efferre patiebantur. Ubi autem ver apparere cœpit, majore conatu civitas repetita innumeris tormentorum pilis majoribus quatiebatur, donec magna murorum parte disjecta, Cæſar obſeſſos adortus violentius, non ſolum milites ad pugnam adhortatus eſt, verum ipſe inter primos audacter muros ſubiit. Nec tamen propterea Faventini perterriti ſubeuntibus ceſſere: ſed pro communi ſalute & in principis gratiam corpora ſua periculis opponentes, non tantum ſuſtinuere impetum, verum etiam ſummotis hoſtibus

Faventiam obſidet.

Obſidionem ſolvit.

Repetita obſidione.

Digitized by Google

ad duo millia hoſtium neci dedere; non tamen ipſi cladibus exortes fuerunt: verum quos nec ferrum, nec tormenta, nec ulla vis alia humana domare potuit, fames omnium neceſſitatum longe violentior, ad deditionem tandem compulit. Itaque per legatos impunitatem pacti, & quantum per eos licuit ſaluti principis conſulentes, in Borgiæ venere poteſtatem. Aſtorgius, cui inter fœdera expreſſe inter ampliſſimos ſenatorii ordinis patres locus fuerat promiſſus, Romæ haud multo poſt cum fratre indigniſſime & perquam immaniter necatus periit.

Urbs fame in deditionem venit.

Borgiæ conatus in Bononiā fruſtrati.

7. Recepta Faventia, ad ſubjugandum Bononiam animum adjiciens, ſigna continuo in illam convertit. Ubi vero agrum Bononienſem attigit, omnia terroribus complebat, quo cives ad ſeditionem inteſtinam concitaret contra Johannem Bentivolum, qui rerum illic potiebatur. Sed cum a tyranno intus omnia mature proviſa, & cives in officio eſſe comperiſſet, ſpe urbis potiendæ fruſtratus, quam ei fecerant nonnulli cives per litteras & nuntios, ab incœpto deſtitit: tantummodo aurum & turmas auxiliares in uſus belli imperata a Johanne exegit. Iratior autem Borgias, iis quorum fiducia bellum intuliſſet, miſſis ad Johannem litteris proditionis indicibus, auctor fuit ut in pleroſque honeſtos cives convictos, ſupplicio animadverteretur. Ipſe Bononiam omittens, in Etruriam copias traduxit, eo conſilio, ut rumor tenuit, quo Plumbinum, novi nominis in ora maritima oppidum, & bello & pace commodum, quem locum Romanæ eccleſiæ rerum ſcriptores ante trecentos annos Plumbinariam dixerunt, occuparet. Hæc per eam æſtatem geſta fuerunt; verum cum media fere hyeme quæ anteceſſerat, Foro-Livium Cæſari acceſſiſſet, eſſetque ibidem adhuc Gallicus equitatus in hybernis, tumultuari Mediolani cœptum eſt per eam nobilitatis factionem, quæ Trivultio adverſabatur. Non enim ferre poterant optimates illi Johannem Jacobum Trivultium conterraneum & civem, qui & natalibus & fortunis eſſent meliores, rerum gubernacula moderari, & ſibi præeſſe, quamvis bellicæ virtutis gloria illum commendaret, ſi non exagitaſſet invidia; & alioquin rumor popularium auribus non ingratus percrebuerat, Ludovicum Sfortiam reditum in patriam moliri, jamque eum non pœnitenda manu iter ingreſſum. Itaque per noctes domeſticatim inibant cœtus & conſilia novandis rebus texebantur, vicatim ſeditionum voces per ſuppoſititios ſubornatores jactabantur, arma factioſus quiſque etiam interdiu cum ſtipatorum manu licentius contemptimque tractabat. Quibus compertis Trivultius, efferati leonis inſtar fremens, unum alterumque de ſeditioſorum turba correptum ſuſpendio necat, juſſitque publicis locis pendere, ut hujuſmodi ſpectaculo poneret tumultus:

Mediolani factio nobilium in Trivultium.

mox concione advocata, in hanc ſententiam verba fecit. « Non poſſum non vehementer admirari, cives, veſtrum pleroſque ita a ſe receſſiſſe, ut otio tumultus præferant, & quieti turbas, ſeditionumque ſemina in pacatiſſima civitate ſpargant. Quo enim tendant illa veſtra nocturna conciliabula? illa ferri diurna licentia, ſubmiſſi turbarum concionatores & anteſignani, ad irritandos imperitæ plebis animos, quæ velut cymba inter fluctus, ventorum flamine, parvo momento hac vel illac impellitur. Certe, ut cernere eſt, obliti eſtis veſtrum, obliti tot beneficiorum, quæ a rege benigne & largiter in vos pervenere, qui remiſſione portorii tributique urbani, fiſci rationes diminuit, qui tam familiariter inter vos fuit, ut menſa & convictu exciperet; qui genus maternum a vobis recenſens, a vicecomitum antiqua ſe ortum ſtirpe jactitat, vult & palam prædicat? Quid ulterius expetitis? quid vobis vultis? Si pertæſum eſt præſentis fortunæ, vobis profecto amiciſſimæ, videte, quæſo (ſi quis vobis ſenſus ineſt) ne profugi tyranni vana ſpe decepti, res veſtras in ſummum diſcrimen adducatis. Nam qui integris viribus adhuc, ne conſpectum quidem regii exercitus ſuſtinuit videre, quomodo regia, & arcibus munitiſſimis excluſus, & armis exutus afflictas & profligatas res reſtituet contra potentiſſimi invictique regis opes florentiſſimas? In ipſo enim illud videre videor, ut ſi quid temerarium auſus fuerit, in pedicas imprudens incidat. In vobis vero, ut ad naturam luporum, quos cervarios vocant, propius accedatis, qui poſt longa jejunia repertas ægre carnes ubi mandere cœperint, ſi quid caſu reſpiciant, ejus quæ præ oculis eſt prædæ obliviſcantur, & immemores præſentis copiæ, eant quæſitum, quam reliquerint, ſatietatem, pro carnibus umbram ſecuti. An vero a me quidquam admiſſum querimini, quod veſtris rationibus obſtiterit, vel animos merito offenderit? Num violentius quidquam in meo magiſtratu & præfectura in meos cives egi, quod invidiam pepererit? In privata ſi quidem natus fortuna non ignarus malorum, omnibus quantum in me eſt adeſſe & ſuccurrere, nemini injurius eſſe didici. Præter regiam perſonam quam præfero, in ceteris ſupercilium omne remiſi, omnibus officiis privatim & publice urbis obvius, ut profecto injuſti omnium judicio exiſtimari poſſitis, ſi mihi hunc honorem invideatis, quem commune vobis eſſe ſtatui. Quamobrem pro patriæ communis, quæ vobis debet eſſe cariſſima, pietate, amice moneo; & pro imperio edico ut ab armis recedatis, ſopitiſque tumultibus, in officio maneatis, multitudinem vos qui auctoritate præſtatis in obſequio contineatis, fidem regi de vobis pro merito juratam ne violetis, ſi vobis, ſi otio publico conſultum eſſe cupitis. Nam ſi ali-

Trivultii oratio ad cives.

Digitized by Google

» quid contumacius tentare vos ſenſero, dabo
» operam, ut plus animi mihi, & regi plus
» virium in defendenda regia majeſtate, quam
» vobis in offendenda fuiſſe, veſtro magno ma-
» lo experiamini.

Qui dimiſſo Mediolano Novariam ſe recipit.

8. Concione dimiſſa, cum non magis profeciſſet, quam qui arida nutrimenta ligna que flammis ingerendo incendium reſtinguere quis ſe putet; invaleſceretque propterea gliſcentis ſeditionis ardor, primum ferro decernere cogitavit: ſed cum imparem ſe cerneret multitudini debacchanti, neque in media urbe tute ſedere poſſet, cum uxore & filiis, in arci locum proximum conceſſit cum quatuor circiter armatorum hominum millibus. Dein Mediolano per noctem abiens, Novaram ſe recipit, eo conſilio ut revocatis e Flaminia Gallorum copiis, & Venetorum ſociorum auxiliis accerſitis, Mediolanenſes ad imperium retraheret.

Ludovicus Sfortia Mediolani exceptus.

9. Dum Mediolano cedit Trivultius, ſucceſſit illi Ascanius Maria Cardinalis, Ludovici Sfortiæ germanus frater, maximaque animorum exultatione & applauſu populari excipitur. Interea Veneti Laudem Pompeianam præſidio occupabant. Aſcanium biduo poſt ſequitur Ludovicus frater, cum octo Germanici Italicique nominis, in queis fuere Helvetii, peditum, equitum duobus millibus, Mediolani gratanter exceptus. Nec diu ibi immoratus, Ticinum petiit, hinc protinus mittit aliquot turmas, quæ Novariam a Gallis tentam cum arce occupent. Brevi & urbs & arx, qu[illegible] eſſet immunita, digreſſo inde Trivultio, in deditionem venere, incolumi dimiſſo Gallorum præſidio. Ipſe Ludovicus Papia movens, Viglevanum haud multo poſt recepit. Tum vero nonnullas Germanorum centurias ductu Johannis Caſalis, ad recipiendam Mortariam, oppidum non ignobile, ire jubet. Forte fortuna accidit, ut Galli, qui Novaria incolumes ſub fide publica fuerant dimiſſi, obiter Germanis occurrerent; quamquam non deſint, qui id conſulto & aſtu Trivultii factum contendant. Hos inexploratos & ſecuros animis quaſi per pacatum inter nemora & impeditiora loca Mortariam verſus iter facientes, Galli adorſi fundunt, & occidione cæduntur. Johannes ductor in captivitatem avectus, pretio ſalutem redemit. Ea clades Sfortianis illata excidio initium dedit. Nam cum Germani odio genuino ſemper ab Helvetiis diffideant; profecto illa peditum fideliſſima manus, tamquam prætoriana cohors Ludovico Sfortiæ poterat eſſe ſalutaris, ſi illi affuiſſet, cum Helvetii illum prodiderunt, & fortaſſe deſertores a flagitio deterruiſſet.

Germani a Gallis cæſi.

Galli Helvetios a Sfortianis abducūt.

10. Interim ex Flaminia equitatus Gallicus magnis itineribus veniens, primum ex itinere Derthonem portas claudentem dirigit, tum Trivultio ad Aſtam jungitur, qui tamen præſentibus viribus diffiſus, cum longe potentiore hoſte, cujus opes in dies augebantur, manum conſerere dubitavit. Nam Veneti, qui Gallo ſuppetias veniebant, irrumpere nequibant per Mediolanenſes, qui media quæque tenebant. Protinus vero Galli ad ſuas artes converſi, Helvetiorum peditatum, qui ſtipendia Ludovici Sfortiæ merebat, ad ſtruendas eidem Ludovico fraudes & inſidias, auri allectum illecebra induxerunt. Sunt Helvetii inter Celtas priſca deſcriptione Gallis annumerati: ſed linguæ commercio & vicinitate Germanis nunc adſcripti, a finibus Conſtantienſium, Baſilienſium, Sedunenſiumque, uſque ad ortum fluminis Rhodani pertinentes. Ea latitudo ad finem lacus Lemani, ubi eſt pons, ſpectans, apud ipſos Helvetios anguſtior fit. Hi XII. pagos, quemadmodum per ætatem C. Julii Cæſaris, incolentes, uſque ad Sequanos, qui nunc Burgundii, limites ſuos extendunt, vergenteſque ad Italiam, poſſident agros, qui nunc vulgato nomine ſancti Gothardi dicuntur, in Novo-comenſium finibus, a nonnullis etiam Suitenſes priſco verbo, noſtra ætate fœderati nuncupati. Viri omnino pedeſtri certamine pugnaces & feroces, ſed fidei lubricitate in mercenaria militia infames. Suitenſium ergo, qui poſt compoſitam inter Maximilianum Cæſarem & eos pacem, militiam Ludovici Sfortiæ ſecuti fuerant, perfidia freti Galli, primo levia iniere certamina, quibus quidem ſuperiores evaſerant, dum ceſſim Helvetii ex compoſito recedunt. Demum noviſſimo congreſſu ferocius Sfortianum agmen gravantes, cum jam Helvetii non diſſimulanter pugnam detrectarent, ſariſſis, quibus longioribus utuntur, humi ſtratis, argumentum ſcilicet defectionis & ſceleris, impediri ſe neſcio qua religione & edicto tribunorum ſuæ gentis, eos ab hujuſmodi militia revocantis, cauſati, ſed potius a ſuis ductoribus, qui præſentes erant, prohibiti, in Sfortianos magna vi irruunt, qui fraude jam facta palam diſſipati, fuga ſuæ ſaluti conſulebant: ſed tamen multi cæſi, plures intercepti vivi, Ludovicus ægre dilapſus, dum receptui locus non eſſet, ubi ſe irretitum, nec poſſe evadere cognoſcit, ab Helviticis partibus contendere cœpit, ut ſaltem ab eis in locum ab injuria hoſtium tutum deduceretur; nam non procul aberant evocatorum & voluntariorum Mediolanenſium non modica auxilia, quæ in re ancipiti præſidio mittebantur.

Sfortianum exercitum fundunt.

At Helvetii venali fide obnoxii Gallis, receptum cum media acie, mentitoque ornatu gregarii velitis, armiſque ejus gentis indutum, inſtructis in dolum ordinibus deducebant. Hoſtis vero doli conſcius, veſtigia abeuntis agminis obſervans, & circa principia agminis ipſius gradientis, mediaque ac poſtrema ſe circumferens, nihil contra luctante Helvetio, agnitum, ut erat præſtanti & procero corpore corripiunt, equoque impoſitum,

Ludovicus Sfortia captus ducitur in Galliam.

in arcem Novarienſem, quæ jam, audito principis caſu, deditionem fecerat, deducitur, nec ita multo poſt in Galliam, rerum humanarum triſte exemplum, captivus advehitur, in illaque ſatis quidem libera cuſtodia & honeſto famulantium comitatu aſſervatus, poſt aliquot annos fato deceſſit.

Aſcanius Maria & ipſe captus ducitur Venetias.

11. Aſcanius Maria, qui Mediolani agebat, tam atroci nuntio percitus, fuga ſe inde proripiens, averſa ab hoſte regione cum magno amicorum numero, a Carolo Urſino, & Soncino Benzonio, in Placentinis campis, fruſtra tentato levi certamine, apud Ripaltam caſtellum capitur, Venetiaſque mittitur, illincque haud poſt multo, quamvis fuiſſet Venetorum præda, quod a ſuis ducibus captus fuiſſet, repoſcenti, tamen eum regi deditur. Per hunc modum Sfortiani fratres florentiſſimi dejecti imperio in Gallorum venere poteſtatem ad III. id. Aprilis.

Mediolanenſes Gallis ſe dedunt.

12. Anno MD. Mediolanenſes, cum Sfortianorum acciſas & comploratas res viderent, regiis legatis ſe dedidere: verum & ipſi & Parmenſes, & quotquot per hujuſmodi tumultum ab eodem rege defecerant, grandi auri pondere mulctati, pœnas dedere.

Galli Piſas obſident.

13. Galli rebus in Inſubribus ex ſententia compoſitis, ſub ejus æſtatis tempus quæ ſecuta eſt, in gratiam Florentinorum, Piſas oppugnaverunt, jam pridem a ſe alienatas, ut ſuperius meminimus: verum egregie & ſtrenue ſe tuentibus Piſanis, cum multa cæde repulſi ſunt, quamquam in eadem urbe oppugnanda, non tam deficerent Gallis vires quam fides, & ſtudium rei bene gerendæ, quippe qui clam obſeſſis faverent, nec vellent Florentinis eam urbem accedere. Illis autem adhuc Piſas cingentibus, CÆSAR BORGIAS dux Valentinus, quem ſupra memoravimus a Bononienſibus in Etruriam veniſſe, cum aliquandiu fruſtra habitus Plumbinates oppugnaſſet, Flaminiam repetens, nullo negotio Ariminum & Piſaurum ſuæ ditionis facit, non auſis regulis cum ſua & civitatum pernicie contra luctari. Denique revocatus a patre, cum exercitu Romam contendit, gliſcente novo belli æſtu, & circumſtrepentibus armis Gallicis in FEDERICUM novum Neapolitanum regem, ne forte intra urbem copiis barbarorum tranſeuntibus, illuc aliquis ſerperet tumultus. Nam

Ludovicus rex ad regnū Neapolitanū aſpirans fœdus init cum Ferdinando rege.

LUDOVICUS rex ſucceſſu rerum per ſuos legatos in Inſubribus geſtarum elatus, & de fortuna ſibi quæque pollicitus, ad recuperandum illud regnum, quo quadriennio ante exciderat CAROLUS, animum intendebat, & quo id factu facilius eſſet, cum FERDINANDO Hiſpaniarum rege inito fœdere pepigit, ut Apuliam & Calabriam Hiſpanus, reliquas regni partes Gallus haberet. Dabatur vitio FERDINANDO regi, quod non ſolum in medio belli ardore, FEDERICUM regem perneceſſarium & gentilem, cui miſerat ante au-

A xilio Gundiſalvum, deſtituiſſet; verum etiam ejus excidio manum admoviſſet. Aliqui ideo eum a Federico alienatum credidere, quod reginæ ſenioris Ferdinandi Neapolitani uxor, Federici noverca, hujuſce Ferdinandi Hiſpani ſoror, inter illos ſimultates inſeruiſſet, dum a cœlibatu regii conjugii, ad fratrem in Hiſpaniam navigaſſet. Nonnulli comminiſcebantur propterea ſuccenſuiſſe Hiſpanum regem, quod Federicus, ut molem belli a ſe averteret, tributarium ſe Gallo facere voluiſſet, modo regnum teneret, quodque ad Suitiam freti in Teſſicio modico terræ
B Italicæ agnatam, quam aliquot annos ante Galli imperio tenuerant, ipſi Ludovico adſciſcendam opem operamque pollicitus eſſet. Hujus rei Gallum per litteras ipſiuſmet Federici, indices hujuſmodi adſtipulationis, Ferdinando fidem feciſſe. Verum ſive ea, ſive aliæ cauſæ diſſidio materiam præbuerint, omnino conſtat, (ut eſt in proverbio;) omnes ſibi bene eſſe malle quam alteri.

14. Jam Galli Johanne Franciſco Sanſeverinio Calatino principe & Bernardino Obignino regiis ducibus, per Ciſpadanos & Etruriam, perque urbem Romam in Latium ve-
C nerant. Jam Columnenſes domo & arcibus exturbati fuerant, quod ſuperiore bello Gallico Aragonias partes enixius ſecuti fuiſſent. Quæ jure hæreditario poſſederant, pontificiæ ſedi ſunt attributa, Talliacotium ſive Taliaquitium, priſco nomine Vicus-Varonis, ſive Vicus-Varius, & Alba, quæ de Urſinis tenebant, occupata priore bello, dominis veteribus ſunt reſtituta. Ceterum priuſquam Galli in regni finitima penetraſſent, CAMILLUS Corati comes, & RAYNALDUS BARBIANICUS hactenus patria profugi, quod in partibus Caroli fuiſſent,

Camilli Corati comitis cædes.

D Tranum quod tunc Venetis parebat, clam ingreſſi, ne a Veneto magiſtratu ſentirentur, Coratum occupant, quod tunc Federicus rex cum aliis ejuſdem juris oppidis ab Alphonſi Aragonii obitu poſſidebat; huic Camillo Alexander VI. pont. max. filiam deſponderat, & hoc ſolum dotale mercatus fuerat infauſto & tragico eventu. Nam dum Romæ adoleſcens matrimonio operam dans, noctu domum per Vaticanæ ædis veſtibulum ſe recipit, inſidiis percuſſorum excipitur, ferroque trajicitur, ægre ſervatus, ſed dum domi vulnera curantur,
E ab Cæſare Borgia ſororio in cubili confoſſus, occubuit. Ita illa domus Borgiana carnificinis & inceſtuum infamia laborabat, publicaque flagrabat invidia, cujus ſcelera ſi dicendo enumerare pergam, ab inſtituto hiſtoriæ plurimum deviem. Erat cum Camillo Gallus homo vaſto corpore & ſtatura enormi, belli artibus ſtrenuus, cui Carlono a membrorum proceritate nomen inditum eſt. Hujus nominis & nationis ſtudioſi Vigilienſes ut ſunt etiam Apuli omnes in novas res natura proclives, a Federico ad Gallos deficiunt. Ser-

Digitized by Google

Defectio a Frederico rege ad Gallos. pente paſſim defectione, fit frequens circa A collimitium ad Gallos tum populorum, tum equitum & velitum tranſitio, & Apuliæ, quatenus ad Federicum pertinebat, ad illos unanimis conſenſus. Raynaldus quoque, cujus paulo ante mentio eſt habita, qui Altemuræ principis filiam, jam inde a Caroli VIII. victoria, duxerat uxorem, & propterea Federico regi neceſſarius duarum ſororum connubio, ab hujuſmodi nuptiis dotalem principatum repetens, magno civitatum applauſu excipitur, facile omnium popularium ſtudiis ſibi conciliatis.

15. Interea in oram ſuperi maris ſucceſſerat claſſis regia, valida illa quidem, & quia a Baizete Turcorum rege Chriſtianæ reipublicæ aliqua tempeſtas formidabatur, illi in occaſionem motuum præſentium intento opponitur, accedentibus nonnullis triremibus ab ALEXANDRO pontifice inſtructis, claſſis etiam Ibera, niſi medio curſu peſtilente lue claſſiarii tabeſcentes in Sicilia reſediſſent, illis ſe adjunctura erat. Itaque circumacta Italiæ ora, Jonium pelagus legens, ſociam claſſem Venetorum, cui Piſarius præerat, aſſequitur. Hinc junctis viribus in Leſbum inſulam delati, Mytilenem urbem, quæ nunc inſulæ nomen a ſe dedit Metelinum, nuncupatam, oppugnare adoriuntur. (Mytileniſ urbis obſidio.) Poſteaquam vero magna pars muri disjecta eſt, ſatis injuriis obnoxia & expugnationi viſa eſt. Galli, abſente Veneto qui ſpem ſequebatur alterius victoriæ, cupidine prædæ & gloriæ in mœnia ſcandunt, & acri pugna oppidanos præſidiarios milites premunt. Verum magna utrimque patrata cæde, Galli repelluntur, eamdem fortunam poſtea experti Veneti, poſtquam redierant, adorti enim rurſus obſeſſos, toties repulſi receſſere, quoties ſubire auſi ſunt; multis fortibus viris amiſſis, dum certatim omnes pro ſe conantur, non tamen obſidionem ſolvere propterea Veneti voluerunt. (Solvitur.) Spe urbis eximiæ potiundæ, quod a Rhodiæ militiæ magiſtro auxilia expectarentur, niſi Gallus mutato conſilio, tædio an diuturnæ expeditionis, an brumali ſidere cauſato, vel animi genitali levitate, incertum, ſolviſſet continuo; altumque tenuiſſet: fœda tamen jactatus procella, temeritatis pœnas luit, claſſe disjecta, & prætoriæ navis naufragio, abſorptis tempeſtate octingentis & amplius viris fortibus, claſſis tamen præfectus cum XL. ſociis ægre emerſus evaſit.

16. Dum hæc alibi geruntur, Galli, quos Roma profectos in Latium perveniſſe prætulimus, in Campaniam progreſſi ad Lyrim fluvium, cui vulgo nunc Gariliano nomen eſt, pervenere. Lyris a Samniis, qui nunc Aprutini ſunt, duplici fonte, uno a Capeſtrallo oppido in Apennino, altero ex Poſta item oppido, aquis uberrimis coaleſcens, mox infra Soram primam in Samnio civitatem, duobus brachiis extenſus, inſulam efficit, rurſus coiens alio flumine Melſa, pariter ex Apenninis jugis orto, apud Fregellas oppidum, nunc Pontem-curvum factus adultior, non longe a S. Germani oppido in Montis-Caſſini radicibus allabens, in mare Thyrrenum decimo illinc lapide exonerat circa Minturnas paludes. Is Latium antiquum, & Marſos, Romanum denique agrum a Campano dividit. Hoc flumine ſuperato, non ſine tamen certamine & cruore, mox Capuæ admovent copias, quam præſidio CCCC. equitum, & amplius mille peditum Fabritius Columna, vir conſilio & armis clarus tenebat, (Galli Capuā capiunt.) B & trajectu Vulturni, qui mediam urbem interſecat, in ulteriorem partem penetrantes, machinis muralibus mœnia proterunt, viamque in illam ſibi patefaciunt.

17. Eſt Capua ab Falcone in augurio, ut aliquibus placet, ſic dicta, quia Etruſci ejus urbis conditores, Capim inaugurantes viderint, nam eo nomine Falconem nuncupant: (Capuæ origo.) aut ut alii a camporum latitudine, aut ab duce Samnitium Capuo, qui etiam Etruſcorum coloniam cepit, & de ſuo nomine appellavit. Urbs quidem ampla, agrorum ubertate & amœnitate ita felix & luxurians, ut C exercitus ille Hannibalis, qui in malis induraverat, deliciis ejus emarcuerit. Dividitur Vulturno flumine, qui illinc ad XII. millia paſſuum in mare cadit; ſed ab eo loco quo Hannibalis ætate ſita erat ea civitas, ſecundo diſtat lapide; illam enim, licet a Romanis juſte ſibi iratis ſervata fuiſſet; tamen a Wandalorum rege Genſerico, in cinerem redactam, cum denuo ab Oſtrogottis deletam Narſetes Eunuchus poſt aliquantulum temporis reſtituiſſet, tamen poſtremo a Longobardis funditus everſam, quis eo loco poſuerit quo nunc eſt ſita, nemo eſt qui ſcribat, tantum vetuſtæ civitatis fundamenta, D portarum, templorum & ceterorum ædificiorum moles extant, quibus antiquitus ita poſita colligitur. Omnino autem tam commode jacet, ut hoſtibus a Latio irruentibus oppoſita, tamquam arx & propugnaculum ſit Samnitibus & Neapolitanis. Eam ob rem Fabricius eo præſidio quod habuit, illam aggere, & munimentis vallabat contra hoſtes, nihil reliqui faciens, quod ad ejus deffenſionem pertineret. Sed mœnium ruina perterriti Campani homines delicioſi & molles, E veritique ne hoſtes irrumperent, clam Fabribricio ad hoſtem mittunt, qui deditionem & civitatis incolumitatem paciſcerentur. Fabricius re comperta, quia impar eſſet civitatis conſpirationi, tam vicino hoſte, & ipſe accepta publica fide, in Gallorum venit colloquium, a quibus cum impetraſſet ut ſibi uni conſultum vellent, de ſuorum militum ſalute ſollicitus petere inſtitit, ut præſidium incolume inde educere ei liceret. At illi, ut ſunt in furorem præcipites, & in victoria impotentes, eum caſtris faceſcere jubent, ho-

ſtem eum, ſi vel quantulacumque mora ſubſtitiſſet, judicantes. Illi tali denuntiatione commoto, & conſilii indigo, nec inter ipſa hoſtium agmina receſſum, nec in urbem tutum reditum rato, aditibus omnibus occupatis, & armis undique obſtrepentibus, dum propere ſe inde proripit, obvius fuit Jordanus Urſinus. Hic Fabricium triſtem, & ſuſpenſa mente prope exanimem, ut ex vultu cernere erat, intuitus, oblitus inimicitiarum quæ graviſſimæ & quaſi per manus traditæ inter utramque familiam intercedebant, oblitus quoque quæ ſuperiore bello paſſus eſſet, quo per Columnenſes patria exciderat ditione, hominem amice complexus eſt, & bene ſperare jubens, dux & comes per infeſta hoſtium agmina intra Capuam reducem ſtatuit, Romanæ indolis priſcum exemplum omnibus ſæculis celebrandum.

18. Fabricius Capuam ingreſſus, omniaque mutata offendens, civibus ex profeſſo alienatis, & jam imperium ſuum non diſſimulanter detrectantibus, conatus eſt averſa porta cum equitatu irrumpere, & ſi fieri poſſet in pacatum abire. Ubi omnia loca obſideri comperit, duobus tantum comitibus fugam meditans, cum pernici equo in ſcrobem præceps ruens, ab hoſte comprehenditur. Campani vero ut ſtudii ſui fidem facerent, cum portarum clauſtra & repagula non ita facile poſſent concuti, a muro per ſcalas & per abrupta ruinarum quas machinæ fecerant manibus certatim porrectis hoſtes introducebant, fauſtis acclamationibus Gallicum nomen ingeminantes; ſed nec hujuſmodi applauſibus & officiis dedititiæ civitati proſpicere potuerunt, quin irrumpente milite per refractos multa vi portarum obices, urbanæ opes, ſacræ ædes, & quæque ſacraria, pudorque virgineus & matronalis indigniſſima feritate, in prædam irent barbarorum & ludibrium: qua rerum miſerabili facie conſternatæ, & in furorem ex deſeſperatione actæ, aliquot ingenuæ feminæ, pudicitiam vitæ præferentes in ſubjectum amnem objecto capite ſe præcipitavere moribundæ: perempta quoque dicuntur tum militum, tum aliorum ad tria hominum millia, tuncque parum abfuit ne caput Fabricii venale eſſet. Cæſar Borgianus, qui paulo ante captam Capuam in caſtra venerat, ad pœnam & necem ſuo & patris nomine, magno illum redimere voluit: adeo illi familiæ capitaliter imminebat. Abominati facinus Galli, eumdem, licitatum tamen & auctionatum magno auri pondere, liberum dimittere maluerunt, quam hoſti immaniſſimo perdendum dare. Cum vero ad pactam redemptionem duo millia nummorum aureorum quæ reſtabant, non eſſent in promptu. Idem ille Jordanus ſponſor & præs extitit apud Gallos, ut priſtinum officium novo beneficio honeſtius & illuſtrius redderet. Vide quantum Romanus a barbaro, & liberaliter natus ab ſpurio moribus ac ingenio differat. Hic nulla laceſſitus injuria, ſponte incenſus, ſanguinem innoxium tigride truculentior ſitiebat: Ursinus inſignes ante acceptas non ſolum nullo deprecatore ultro condonavit injurias, verum etiam in extrema fortuna periclitanti officioſiſſimum ſe præbuit, & manum, ut aiunt, ſalutarem prope ſubmerſo porrexit, ut more majorum querceam coronam pro cive ſervato meruerit.

19. Caſu tanto urbis quum pleræque aliæ civitates metu ad hoſtem defeciſſent; Federicus Aragonius, perditis rebus, quod ab initio non diſſimulanter ſe facturum dixerat, cum Gallorum principibus per colloquium pepigit, ut Neapoli & arcibus deditis, ipſi in Iſcla inſula, quæ olim Prochyta fuit, parvo freto ab Ænaria diviſa in mari Tyrrheno decem millibus paſſuum diſtante a continenti, in VI. menſes cum amicis ſequi volentibus pacatus eſſet incolatus, eo temporis ſpatio exacto, niſi diſceſſiſſet, pro hoſte haberetur. De Apulia & Calabria quæ Hiſpano accedebant, nihil in illo fœdere ictum expreſſumve fuit. Propterea ſunt Tarentum, & alia loca in eo tractu Salentinorum & Japygiæ ſive Apuliæ, quæ in Adriaticum Pelagus vergunt, ab Aragonibus retenta; in Amertinis ſive priſco nomine Turconibus, Aquilani, Marſi, Peligni, qui nunc Palermæ, & Maracini nunc Aprutii, & quidquid affinitate locorum ad regnum pertinebat, per factionis Urſinæ ſtudioſos Gallis acceſſere. *Federicus Aragonius cum Gallis paciſcitur.*

20. Federicus autem non expectato ſemeſtri, ſponte ad Ludovicum regem in Galliam navigavit, exceptus benigne pro fortuna apud illum, ut apud Cyrum olim Crœſus rex Italiæ, ſatis honeſtum locum tenuit quamdiu vixit. At hujus filius...... quem pater, rebus adhuc integris, Tarenti principem declaraverat, ac cum præſidio arcem tenendam dederat, ubi Hiſpani non multo poſt, civium deditione ea urbe potiti fuere, in arcem ſe recipiens, a Gundiſalvo Hiſpani exercitus duce obſeſſus, impetravit, ut per nuntios ei liceret parentis in Galliam profecti voluntatem ſciſcitari ſuper arcis deditione, & de ſequenti ex patris ſententia ſtatuere. Erat autem illi liberum per Gallorum terras in ulteriorem Galliam, ſeu mallet Venetias navigare. Credidere multi Federicum huic deditioni averſaturum pro inexpiabili odio in Hiſpanum regem, quod ab eo cui ſalus ſua curæ eſſe debuerat, eſſet impugnatus. Verum regius adoleſcens Gallico nomini longe infenſior, quam gentilitiis ſuis Aragonibus, non invitus declinavit ad Hiſpanorum genus, & conſanguinitatem ſecutus, quaſi per manus regnum avitum Aragonio neceſſario traderet, præſagio quodam diſcordiæ inter hos reges coaleſcentis, qua ejuſdem regni acceſſio, Gallis abactis, ad Hiſpanos facta eſt. *Federicus rex Gallis ſe tradit, Filius ejus Hiſpanis.*

Digitized by Google

Pax fruſtra tentata inter imperatorem & regem Franc.

21. Sub idem ferme tempus duæ validiſſimæ claſſes, Gallica portum Neapolitanum, Ibera Tarentinum tenuere, dum Cæſar Borgia in Etruriam regreſſus ex Neapolitana expeditione, cum diviſione ejus regni inter hos duos reges ex fœdere, ut prædiximus, illa pacata omnia eſſe viderentur, Plombinum oppidum toties expetitum & tentatum tandem occupat. At apud Tridentum civitatem non procul a Rhætiis, inter MAXIMILIANUM imperatorem & LUDOVICUM regem Franciæ pax tentata eſt, multiſque tractata & diſtracta conſultationibus, non ſolum non ſancita fuit, verum etiam deſperata, & exaſperati magis animi regum, pluribus nec obſcuris odiorum cauſis jam pridem exulcerati. Increbuit opinio veneno poſtea petitum MAXIMILIANUM domeſticâ fraude, auctore quidem & propinatore non vulgato, verumtamen ſuſpecto: ſed rei indicio comperta, declinatum periculum.

Bellum novũ Gallos inter & Hiſpanos.

22. Nec ita multo poſt atrociſſimi belli incentivum in Umbilico prope Italiam exarſit. Nam Tarento ab Hiſpanis, Calabria & Apulia receptis, ut præfati ſumus, cum aliquandiu arma ibidem quieviſſent, eſſentque in collimitio Apuliæ nonnulla loca a Raynaldo & Carlono Aloyſii Ligini ductu in principio belli obſeſſa, ut diverſo hinc loco dictum eſt, ambigui adhuc inter reges juris, Galli hæc retinere, quod uberrimum inde vectigal proveniret, contra Hiſpani ad ſe retrahere, quæ ad ſe pertinerent nitebantur. Quapropter cum ex hujuſmodi altercatione minime inter eos conveniret, duces partium reges ſuos conſulendos rati, rem indiſcuſſam in medio reliquere, ita tamen ut neuter neutri poſſeſſione ceſſiſſe videretur. Nec multum admodum temporis interceſſit, cum Gundiſalvus, militum quidem numero impar, ſed conſilio & virtute præſtantior, indicio comperit, ad Venuſiam Gallicum exercitum cogi & in ſe arma parari.

Venuſiæ ſitus.

23. Eſt Venuſia media inter Apuliam & Lucaniam, uti Horacius de patria ſua Venuſina teſtatur: Lucanus, an Apulus anceps, nam Venuſinus arat finem ſub utrumque colonus. Terra eſt poſitu plana, fertilitate ſoli beata, & pabulationi equorum idonea, in mediterraneis loco munito jacens, ac felicis regionis caput. In Tarentinumque agrum ad faciles excurſationes patebat; ſed montana loca quæ olim fuere ubi Urii montes, illinc Lucaniæ, hinc Apuliæ, dudum vocari cœpta Baſilicata a Baſilico quodam viro fortiſſimo dicta, qui per ea tempora loca illa tenuerat, deque regione ipſa tractuque omni Salentino Græcos induſtria ſola pepulerat, atque Pœnos; quamquam aliqui exiſtiment (incertis tamen auctoribus) regionem hanc a Conſtantinopolitano olim imperatore filiæ & genero datam dotis nomine: nam hæc vox græce regiam ſonat. Et quoniam in ea ora Apuliæ & Calabriæ per partes multa per id tempus bella ſunt geſta, & de ſumma rerum pugnatum; non alienum a meo inſtituto, nec ingratum lectori puto fore, ſi ſuccinctius explicem, quæ priſca & antiqua, quæque recentiora illis terris fuerint nomina, ut qui vetera norunt, nova non ignorent, & qui recentiora & noviſſima, his priſca non ſint omnino incognita.

24. Eſt Apulia Italiæ regio mari Adriatico contermina, inter Dauniam & Calabriam, quæ & Japigia ab Japige Dedali filio, qui eam regionem tenuit, uſque ad Dauniam dicta. Apuliæ autem ea pars, quæ a Trentone flumine, quod eſt hodie Tortorium ad Aufidi ripas in Brutiis orti, & per Apuliam in Adriaticum pelagus defluentis, quem aliqui dicunt nunc Cannam, ſita, nunc appellatione eſt Capitanata, quod qui ejus moderationi ab imperatore Conſtantinopolitano prærpoſitus eſſet, diceretur græco nomine Catapanus, quæ vox contractis atque interverſis litteris, a recentioribus verſa eſt in Capitanatam, quique Catapanus fuerat in Capitanium. Quæ vero Calabriæ pars olim fuit in qua Tarentum, Brunduſium ac Salentinorum maritima eſt ora, & ab Hydrunto oppido, ad quod eſt ab Macedonia Epyroque quam breviſſima navigatio, Hydruntina terra dicitur, atque ab Aufido tractus ad Calabriæ, hoc eſt Hydruntinæ fines terræ. Quo in tractu ſunt ad mare Polignanum, Tranum, Vigiliæ, Malſita, Juvenatium, quod quidam Egnatiolum ab initio dictum putant, Barrum, Barenſis vocitata eſt terra. De hujuſmodi igitur tractu, deque finibus erat controverſia contentioque pertinax inter regios partium duces, quæ tandem uni excidio fuit. Coactis igitur, ut diximus, Gallorum copiis ad Venuſiam, Gundiſalvus a prorege Gallico admonetur, ut his locis juris ambigui, ſi pacem mavult quam bellum, ultro cedat: niſi ceſſerit, armis ſubmovendum. Huic a Gundiſalvo reſpondetur ſuper ea re nihil ſibi ab ſuo rege injunctum, verum ſi vim moliatur, regiæ cauſæ vindicem non defuturum. Utriſque itaque in his intentis, cum multo paratior eſſet Gallus, equitatus & peditatus robore, brevi tota Apulia potitur, niſi quatenus ad plagam maritimam ſpectabat, ut Darulo & Adria, e qua ut firmius illam tueretur Gundiſalvus imbellem ejecit multitudinem. Hæc Tranum ſecedens, a Veneto magiſtratu excipitur per miſerationem. Ita Gallus vagatus per omnem regionem citra pauca loca Apuliam & Calabriam ſuæ ditioni adjicit eo anni tempore qui a Virgineo partu MDII. fuit.

Galli Apulia potiuntur.

25. In Etruria rurſus motus exoriuntur, Petro Medice auctore, qui extorris Florentia, non parva manu tumultuaria comparata, & Vitellianis armis Aretium urbem

Bellum in Etruria.

Digitized by Google

Etruriæ vetuſtiſſimam occupat. Inde proclivibus in Mediceum nomen popularibus, XL. prope oppida deditione recepit, reſque propterea Florentina in ſummum diſcrimen venerat, Borgia præſertim annitente, qui omnia tumultibus commiſceri volebat, quia per hujuſmodi occaſionem ad regnum Italiæ viam ſuæ ambitioni ſtruebat. Sed LUDOVICUS rex, qui peropportune in Italiam venerat, Mediolani ſedens, eo conſilio, uti propior eſſet ſupplementis in Apuliam ubi pugnabatur ſubmittendis, per ſuas copias, quæ per Etruriam iter faciebant, hujuſmodi incendium propere extinxit. Juſſus eſt enim Mediceus & qui cum eo militabant ab armis recedere, & Etruria excedere. Parentibus omnibus ad arbitrium regis, & ex Florentinorum ſententia rebus compoſitis, conatus Medicei tunc in fumum abiere.

Compeſcit Ludovicus rex.

Quæ cauſa Ludovico fuit in Italiam movendi.

26. Veniendi autem per id tempus LUDOVICO regi in Italiam, cum aliæ multæ, tum ea cauſa viſa eſt potiſſima, ut Liguſtici littoris emporium Genuam, quæ Ludovico Sforstiæ cetera ditione ſpoliato regium imperium detrectaverat, & ſe in libertatem vindicaverat, ſub jugum mitteret. Conſpiraverat autem populus in libertatem, & cum nobilitate reguliſque regionis, qui late dominabantur, quique pro rege ſtabant, graves exercebat ſimultates, & in illorum invidiam Paulum Novium, olentis fulloniæ ſordidum facientem quæſtum, qui quidem audacia in rebus turbulentioribus ſibi auctoritatem fecerat apud populares, ducem ſalutaverat, & ſublimem ſolio locaverat. Is quidem magiſtratus pridem in ea civitate conſtitutus tenuerat, ut eſſet ibidem omnium ſupremus, cum ante annum Domini MCC. ſub quatuor viris, conſulari poteſtate XC. annos ea civitas fuiſſet, qui cauſis compeſcendis & litium diſceptationibus præeſſent, vitæque ac necis haberent imperium. Dein ad prætores peregrinos publice cooptatos, annuente Federico imperatore, ſicut ceteris Ciſalpinis civitatibus concesſerat, ſupremum jus & poteſtas devenerat. Sed & hic magiſtratus, qui tamen annuus, & hoc urbicum imperium inſtabile & nonnumquam intermiſſum varieque jactatum eſt, ut nunc conſules, nunc prætores peregrini, quandoque indigenæ moderarentur, jus dicerent, libertatem tuerentur, ac commoda publica procurarent. Legimus tamen creatos duumviros Genuenſes de gente dumtaxat patricia, domi foriſque aliquando rebus præfuiſſe ſub adventum HENRICI imperatoris: ſed poſt Henrici obitum, crebreſcentibus inter patricios & populum diſſidiis, accepto rege ROBERTO, qui pro JOHANNE pontifice maximo rem adminiſtrabat (nam ſe Romano pontifici ſubdiderant) eodemque mox ejecto, tædio hujuſmodi præfecturarum duces creari placuit, primuſque omnium SIMON BUCCA-NIGRA dux appellatus ſub annum Domini MCCCXVIII. rempublicam procuravit. Sed cum varietate temporum pœniteret conſilii, ſive ita rerum difficultas cogeret, JOHANNI VICECOMITI archiepiſcopo Mediolanenſi biennium, dein GALEATIO & BERNABOVI ſummam rerum detulerunt. Rurſus externis imperiis ejectis, per occaſionem duarum potentium familiarum Spinolæ & Aureæ inter ſe diffidentium, plebiſcito homo popularis in ſummo magiſtratu collocatus fuit, ſicut noſtra tempeſtate in hoc homine novo & humili contigerat. Itaque inconditæ multitudinis ſuffragio, quæ libidini potius quam rationi eſt plurimum obnoxia, in ducaria illa ſede locatus, rempublicam ab ſervitute regia & a potentiorum tyrannide aſſerere, nobilitatem a publicis conſiliis, ab omni adminiſtratione, dein ab urbe prohibere conabatur. In primis plebeiorum animos & ſtudia ſibi conciliare omnibus artibus intendebat. Fremere optimates & reguli, & tantam indignitatem iniquiſſimo animo ferre, regem in patriam irritare & armare, & ad eamdem occupandam animare & accendere, ſe auctores & adminiculatores recipere. In civitate ſiquidem ſuopte ingenio inſtabili, & pro diſcordiarum inteſtino inſanabilique morbo nova ſemper conſilia agitante, non deeſſe quibus hic rerum ſtatus non probetur; ſibi factu facile eſſe hanc peſtem inde amoliri, & hominis portentum e medio tollere, ſi vel bellum oſtentet. Ludovico regi præferoci & regnandi cupidiſſimo facile perſuaſum eſt, ut in eam gentem moveret. Itaque brevi magno formidabilique exercitu comparato, ex Cotiis Alpibus per Derthonenſes, & Seravalle ab re nomen habens, quod faucium illarum cuſtos ſit, non longe ab Liburniæ ruinis, cujus adhuc extant veſtigia & ædes ſacra divo Johanni ad Linvernum luxato nomine retinens, & per dorſum Apennini ac Porciferæ, potius torrentis quam fluminis, vallem, villarum ſpecie hinc & inde in collibus pendentium pulcherrimam, ſed tamen ſaxoſam & ſterilem, Genuam verſus iter intendens, caſtra ſub collem non longe a mœnibus poſuit.

Prope Genuam caſtra ponit.

27. Eſt ipſa Genua in colle ſita mari ad Africum imminens, portum ſinu amplo, ſed objectu magnæ molis manufactæ efficiens: illam ab occaſu Porcifera fluvius, ab ortu Biſamnis, alius amnis, ambo in mare deſinentes, & quaſi e regione ſe proſpicientes, alluunt; a Septentrione arduæ rupes, ſteriles quidem, ſed ſuperbiſſimarum villarum ædificiis aſpectu formoſæ circumſtant. Sub hujuſmodi montium radicibus conſederant regiæ copiæ, ſed ipſe rex paulo longius tetenderat. Oppoſuerat ſe illi urbica multitudo & mercenarius pedes, in collis ſupercilio munimento erecto, illincque inter utroſque nonnumquam, ſed levibus

certaminibus

certaminibus eſt converſatum, & apparebat neutram partem in certamen aut diſcrimen totius belli venturam. Nam regi compertum erat plebem Genuenſem, mutato conſilio, ad deditionem inclinare, & populus cum tandem reſipiſcens ſe ſine viribus animadverteret, ſine duce, ſine conſilio contra tantos pugnare, alios ex profeſſo formidare & labare, alios exulceratis animis muſſare, & in vulgum ambiguas voces ſpargere, nobilitatem averſam regem ſequi & illi inhærere, nec unde auxilia expectari, urbem niſi ab aliquo commeatus importetur vel a peregrinis invehatur, facile eſurire, cum rege paciſcitur, ut data impunitate urbem quam ſuæ poteſtatis facerent, pacatus ingrederetur. At nihilominus ille, externo milite abire juſſo, & levitati hominum minime fidens, relictis ſub manibus legionibus, portiſque omnibus præſidio firmatis, receptaque arce, inter cataphractorum galeatos & armatos ordines, enſibus nudatis, ipſe quoque galeatus & auratis armis præfulgens, urbem pedibus ſuis ingreditur, & in prætorium per anguſtos illos colles vadens, gratanter excipitur, rexque concepto in ſua verba juramento ſalutatur. Et rex quidem nihil acerbum in ultionem contumaciæ molitus eſt, niſi quod illum ducem plebeium, injecto ad cervicem laqueo, in eminentiori ſpecula pendere juſſit, nec ultra tetrici alioquin regis ira proceſſit; tantum ut indomitum populum frenaret, & in officio contineret, in promontorio mari imminenti & urbi, cui ad Briliam ſive ad caput Thari nomen eſt, a quo Ægyptiæ pharus imagine, noctu fax ignea emicans, per vaſtum pelagus late navigantibus qua curſum dirigant oſtendit. Mulctatitio ære arcem validiſſimam, & quam nulla vi humana expugnabilem quiſquam crederet, a fundamentis exſtrui juſſit mira architectura, eſtque illi arci opinione celerius extrema manus impoſita: verumtamen illa haudquaquam diu ſtetit; nam poſt triennium inclinatis in Inſubria Gallorum rebus, Genuenſes non paſſi tam grave jugum perpetui ſervitii, ea ſtante, majore arte & molimine quam condita fuiſſet, funditus exciderunt, ac ita ſolo æquarunt, ut ne extante quidem ullo illic arcis veſtigio, eo loco fruſtra quæras ubi arx fuerit.

Quam deditione capit.

24. Rex paucos dies ibi immoratus, & inter puellares cœtus ludis choreiſque celebrata victoria, ubi ſtatum urbis ex ſententia compoſuiſſet, inde abiens iter Mediolanum verſus intendit, quaſi in nobiliſſima omnium Ciſalpinæ Galliæ metropoli, eumdem triumphum celebraturus: quam ſibi ab avia Valentina, Johannis Galeacii magni filia, ejus avia, patriam legitimam, legitimeque armis a ſe vindicatam credi volebat. Quapropter ſolemni pompa receptus, multa exuberantis lætitiæ edidit ſigna. Celebrata enim publice privatimque maximo apparatu luxuque regio convivia fuere, cum choraulis, tibiis & barbitis, in quibus ipſe medius diſcubuit, in frequenti nobiliſſimarum feminarum accubitu, promiſcue inter viros ſedentium. Ipſe rex, regiæ majeſtatis poſito ſupercilio, ſtatim æque choreas duxit. Demum omnibus officiis popularis de civitate benigne eſt promeritus.

Ludovicus rex cum pompa Mediolani exceptus.

25. Dum hæc alibi geruntur, Borgias in Umbriam perrexerat, & ſimulato itinere ad Camertes, Guidonem Ubaldum Urbinatium ducem incautum oppreſſerat, callide ab eo præſidium militare pontificio nomine exigens; & cum ille imperata feciſſet, ſpoliatum armis mox etiam principatu ejecerat, minime quidem auſum illius fidei ſe credere, aut potentiori ſe opponere. Eamdem fortunam expertus Julius Camertium princeps, niſi quod ab eo & filio in vincula conjectis, etiam magnum auri pondus ante jam dudum congeſtum extortum fuit. Cum vero Borgias omnium regulorum, qui ab eo ſed.bus exacti fuerant, & omnium principum, rerumque publicarum conſpiratione, apud regem, uti diſceptatorem injuriarum, arceſſeretur, repentino & inexpectato adventu & præſentia omnium poſtulationes, veluti ventus nebulas, diſcuſſit. Regi namque facile inſinuatus, regioque lateri ante alios in publico familiariter adhærere conſpectus, omnes querelas ſuppreſſit, tacito præjudicio abſolutus. Neglecta itaque ſpoliatorum cauſa, cum rex in Italia pro arbitrio cetera compoſuiſſet, Genuam reverſus, haud diu ibi ſubſtitit, repetita Gallia. Borgias illum Genuam uſque officii cauſa proſecutus, mox pedem referens, primum Ferrariam petiit, ſororem graviter ægrotantem offendens. Ibi omnes Urſinos ſecum militantes a ſe defeciſſe audiens, cum omnibus copiis, & Vitellium Tyfernatem ejuſdem commilitem, æger animi in Æmiliam citato gradu ſe contulit, pro re & tempore deliberaturus. Qui deſeruerant MD. equitum numerum implevere, robur profecto Borgiani exercitus. Tenuit fama ſeceſſionem hujuſmodi factam ab illis perterritis aliorum principum caſu, ne eadem ab homine regnandi avidiſſimo paterentur, quæ tot innocentes principes nullo vindice indigne paſſi fuiſſent, emanaveratque in vulgum Baptistam Ursinum, ſacri ordinis antiſtitem, cum ad Ludovicum regem Mediolani agentem paulo ante ſalutandi gratia veniſſet, ab ipſo eſſe admonitum, uti ab inſidiis Borgiæ ipſe ſuique caverent, eſſe illi in animo e medio illos tollere & alios. Convenerant fœderati omnes in Peruſinum agrum, de ſumma rerum conſultaturi. Sed cum paulo cunctatius rem adminiſtrarent, cum potuerint hominem imparatum opprimere, ſpatium Borgiæ dederunt ſeſe colligendi, accitis propere auxiliis Gallorum, & ſcriptis in ſup-

Borgias regulos opprimit.

Ab Urſinis deſertus.

plementa militiæ novis quotquot potuit militibus. Poſtquam vero deſiit deſertorum conſpiratum & arma formidare, longe ſuperior robore exercitus, dolos innectens, primo per internuntios mitioribus verbis & ſubdolis blandimentis cum Urſinis & ſociis agere, admonere eos officii ſui, commemorare patris in illos & ſua beneficia, inde onerare promiſſis, ſi ad ſigna redeant. Cum vero nihilo ſecius Ursini, quamvis ſero, aperte jam defectionem profeſſi eſſent, ſollicitarentque in eamdem profeſſionem populos, gliſceretque tumultus, jamque Guido Pheltrensis, qui Venetiis publico hoſpitio & convictu fuerat acceptus, prius adeſſe nuntiaretur quam illinc receſſiſſe credi poſſet; mittitur a Borgia cum delecta manu Michaël Valentinus, ſcelerum potius miniſter & lanius, quam ordinum ductor, qui popularium ſeditiones in Urbinatibus comprimeret. De quorum quidem poſitu & ſitu pauca proloqui, ut locorum notitia quaſi ante oculos uti in tabella ponatur, non abſurdum, nec a lege hiſtoriæ alienum puto, cum de ejus regionis tumultibus habendus ſit ſermo.

Urbinæ urbis deſcriptio.

26. Eſt in Umbria vetuſti nominis Urbinum uti metropolis, edito colle poſita, cujus inter ceteros ſcriptores primus meminit Cornelius Tacitus Vitelliano bello, & Urbinates dixit Plinius Metaurenſes, credo a Metauro Umbriæ flumine, clade Aſdrubalis inſigni, quod tertio a Fano Fortunæ lapide per Flaminiam in Adriaticum ſinum defluit. Eidem urbi ad dextram eſt Forum-Sempronii, etiam vetuſta civitas, cui tertio illinc lapide ſiniſter labitur Candianus fluvius, in cujus proripio viam Flaminiam, quæ militaris eſt, Auguſtus ſumptuoſiſſimo opere, exciſo lapide duriſſimo, quingentis in longitudinem paſſibus ſtravit, qua currus commode devehi poſſent, neve ſubjectus amnis ad tempus violentus & rapidus, viæ fundamina excedere poſſet, murum ab his aquis ad ſummum viæ quadrato lapide, interpolatis locis ubi expedire viſum eſt, duxit, ſed majori impenſa ſaxum ſilicea duritie ducentorum paſſuum longitudine octo altitudine perforatum, curribus & quadrigis factum eſt pervium, a cujus forma Foruli nomen ſervat; docetque titulus litteris cubitalibus in fronte ſcalpro exciſus, Titi Veſpaſiani, non Octavii Auguſti, qui viam Flaminiam ſtraverat, hujuſmodi Forulum opus fuiſſe. Urbino ad dextrum latus eſt Callium, cujus mœnia alluit Candianus fluvius. Eſt & Candianum oppidum, quod ex Luceolis oppidi vetuſti propinquo loco a Longobardis exciſi ruinis ædificatum dixere. Haud magno intervallo abeſt Ugubium, ſupra id eſt Cæſarius torrens, ad cujus fontem eſt Pergula, paulo etiam ſuperius ad dextram Miſa fluvius in Adriaticum cadens, Senam nunc Senogalliam quondam Senonum ſedem & coloniam, poſtea a Furio Camillo dirutam, noſtra ætate mœnibus & arce inſtauratam, curſu arradit. De his igitur hoc loco ſcripſiſſe operæ pretium ſum ratus, quod in hujuſmodi tractu Borgias eo tempore carnificinam omni tragœdia truculentiorem exercuit.

Borgiæ horrenda carnificina.

27. Huc itaque delatus Michaël, dirus ſcelerum ſatelles, Pergulanos nova conſilia agitantes, ſed & adhuc ſuſpenſos & ancipites, ac propterea ipſum intra mœnia pacato agmine admittentes, tam hoſtiliter diripuit, ac ſi perfidiæ convictos armis expugnaſſet. Foroſempronianos quoque ſine certamine adeptus, pro hoſtibus ita exagitavit, ut non procul excidio abeſſent. Julium Camertem in Picentibus non procul ab Umbria, quem hactenus in vinculis habuerat, ſua manu confodit. Hinc digreſſus cum illa vaſtatoria manu armatorum, certus victoriæ Urbinates petebat, ut non ſecus in illos graſſaretur, ac alibi feciſſet, prædam opimam militi pollicitus. Verum locorum inſidiis exceptus, ſubito accolarum concurſu male accipitur, quampluribus cæſis, ſpoliaturque ac diſſipatur.

28. Interea Urſinorum copiæ Fanenſem agrum infeſtabant & Piſaurienſem, nec deerant tamen arbitri, qui reconciliandarum partium gratia ultro citroque diſcurrerent. Ante alios autem ſtudioſiorem ſe agebat Paulus Urſinus, qui aliqua neceſſitudine Alexandrum pontificem attingebat, vir omnino clarus, verum curioſior in hujuſmodi negotio, quam pro re ſua ac ſuorum gentilium & fœderatorum eſſet, neſcius quo fine res claudenda eſſet, & quam lubrica ac fluxa foret apud illos fides, quorum maxime ſancta eſſe debuit. Alexander enim & natura duce & arte magiſtra veterator, & ad concinnandas technas callidiſſimus, filiuſque Borgias patris artibus inſtructus, ex promptuaria illa cella pectorum ingeniorumque pellacium dolos nectentes, omnia foris cum ſumma diſſimulatione mentiri, amice hortari, redirent ad officium, ſpondere oblivionem admiſſorum & impunitatem, etiam cum dignitatis amplificatione, conceptis in jusjurandum verbis, non fore illis fraudi eam ſeceſſionem, vulgata opinione pacis ſi nondum ſancitæ, at ſaltem propediem ſanciendæ. Guido Pheltrenſis & Venantius Camers Julii filius, qui intra regnatos antea a ſe principatus, agreſtium potius ſtudio quam nobilium & civium conſpiratu recepti fuerant, cedendum tempori rati, cum eſſent inermes, ſubduxere ſe periculis. Guido animo corporeque æger Tifernum a Vitellio deducitur. Eo abeunte, Urbinatibus utpote conjurationis expertibus, conſultum eſt.

29. Interea Franciscus dux Gravinæ, & Paulus caduceator, ambo Ursini, primi omnium ad Cæsarem Piſaurum iverunt, poſtquam de pace convenerat. Excipiuntur ab

Digitized by Google

illo vultu in miram lenitatem formato, per quam comiter, numeranturque illis confeſtim ad confirmandam fiduciam ſtipendia, nullum non pacati animi indicium præ ſe latum, tam cite & callide diſſimulatis dolis, ut nullus hiſtrio in ſcena peritius umquam alienum vultum induerit, quam Borgias amici hominis effinxerit ora; cavere tamen ſibi, quod omnino viri perfidiam ſuſpectam habebant, multis enim argumentis cognita illi genuina truculentia, illorum animos quieſcere non ſinebat. Sedebant ceteri fœderati ad Senogalliam. Ad hos ſcribit VALENTINUS dux ſibi in animo eſſe arcem Senogalliæ oppugnare, diemque quo venturus eſſet, quoque illos adeſſe vellet, præſcribit.

30. Ea arx a Johanna Pheltrenſi Franciſci Mariæ Roborei urbis præfecti uxore tenebatur, quæ ubi audivit obſidionem parari, relicta ſub præſidio arce, ornatu virili clam ſe inde proripuit. Ipſe Borgias ad condictum poſitus ſecum agebat Waſconum legionem, Gallorum equitatu maxima parte dimiſſa, ut comitatu diminuto, Urſinis ſuſpicionis metum elevaret. Urſini illam manum non ſatis validam ad vim ſibi inferendam rati, cum Vitellio & Leporario Firmiano, qui & ipſe honeſtiſſimos ordines in Borgiano exercitu ducebat, & cum Urſinis conſilia communicaverat, officii gratia venienti occurrunt. Data acceptaque ſalute, & exhilarato in ſpem lenitudinemque vultu, amici animi ſpeciem præ ſe ferebat. Poſtquam urbem & hoſpitium principi paratum ingreſſi cum eo ſunt, declinato a turba Cæſare, & in penitiorem domus partem abeunte, ſatellites confertim in Urſinos & alios fœderatos duces, ut fuerat conſtitutum, circumfuſi manus injiciunt, vinctoſque e conſpectu alio deducunt, fruſtra illis principis fidem inclamantibus. Horum Vitellius & Leporarius tenui loro cervice eliſa, quod ſupplicii genus carnificinæ Borgianæ miniſtro periti ſſimo Michaëli Valentino perſamiliare fuit, ſine mora necantur: ſervati Urſini non ad miſericordiam, ſed quod de illis non prius quidquam ſtatuere volebat, quam ab Roma Baptiſtam antiſtitem Urſinum, & alios factionis primarios, interceptos audiſſet, ut ſi doli non proceſſiſſent in illis capiendis, minore flagraret invidia: quod eventus rei ita fuiſſe commentum poſtea docuit. Nam ut reſcivit illos paternis caſſibus tamquam venaticam prædam irretitos, eodem necis genere, fidicula collo injecta omnes oppreſſit. Qui in hybernis fuere (nam bruma erat) immiſſa Vaſconum manu, paſſim crudeliter cæſi aut vulnerati fuere: pauci fuga dilapſi, & in his Fabius Pauli filius per nota viarum diverticula fugiens, infortunium evaſit. Miſſi fuerant qui Julium Urſinum Baptiſtæ filium, tum Palumbariæ arcem in Cruſtuminis finibuſque Sabinorum obſidentem, ex improviſo

Urſinorum cædes.

A caperent: verum cum volucri nuntio de ſuorum caſu factus certior, in ſola fuga ſpem vitæ ponens, Cere occupat, locum Urſinorum in Etruria natura munitiſſimum, quem tamen diu non tenuit. Nam pontificiis armis paulo poſt oppugnatus, cum illud diffideret poſſe diutius tueri, ſalutem deditione pactus, cum ceteris Urſinis, qui cladi ſuperfuere, Venetias ſe recepit. Baptiſta Urſinus antiſtes in mole Adriani Romæ interim moritur, non ſine ſuſpicione hauſti veneni. Domus & pecuniæ Urſinorum publicatæ, Julii mater octogenaria laribus exacta, per urba-
B nas porticus jacebat, nemine præ metu truculentiſſimæ aulæ manum præbente, aut eam hoſpitio victuque miſeram excipiente, cum tamen illi ætati & ſexui ab quovis truci hoſte vel ſit parſum, vel ſit habita ratio, etiam honos.

31. Dum hæc Romæ aguntur, Borgias, Senogallia direpta, in Umbriam eſt progreſſus. Baliocus Pheltrenſem ducem & Venantium Camertem ceteroſque profugos, qui per ea loca de ſalute ſolliciti latebant, velut aves timore aquilæ, ſi quando ab æthere delapſa prædam aucupans, in altum turmas
C infeſto roſtro invehit, pernicitate pedum, periculis ſe ſubtrahere coëgit. Deinde in Senenſem agrum vagatus, pacatiore agmine Pandulfum Petruccium, tyrannide antea dejectum & extorrem, in patriam reſtituit, non audente populo illi obluctari. Mox Petilianum quo multi confugerant nobiliores adoritur, verum a Venetis admonitus ut a Bartholomæi Albiani & Nicolai Urſini rebus abſtineret, qui ſtipendia reipublicæ ſuæ mererent, ceſſit. Converſus inde ad vicum Varronis, Taiacotium novo nomine, (Æqui hi
D fuere in finibus Latii & Marſorum populi) perterritus edicto Ludovici regis, quo prohibebatur Jordano Urſino ſuis auſpiciis militanti moleſtus eſſe, oppugnationem cœptam gravate ægerrimeque ſolvit. Nam Columnenſibus principatu dejectis, ſatelles pulſis Urſinis afflictis, Flaminiaque cum magna parte Umbriæ ſubacta, nihil reliqui eſſe volebat, quod votis ejus immodicis obſtaret, modo occupata omni ditione Romana, ſolus rerum potiretur.

E *FRANCISCI CARPESANI Flaminis Parmenſis de ſuis temporibus commentariorum.*

LIBER IV.

1. CUm rem Romanam indigniſſime lacerant Borgiani, ſub veris initium anni ſal. MDIII. acre bellum in Japygia, quæ ad Garganum montem vergens, Apuliæ pars exiſtit, inter Gallos & Hiſpanos, ut oſtendimus, fremebat. Prævalebant multitudine Galli, ac propterea coacti ſunt Hiſpani, Medi-

Digitized by Google

terraneis campis relictis, in extimum littus, A quod in Adriaticum ſinum ſpectat, ſe recipere. Illic dum munitiſſimis locis ſe continent Hiſpani, Galli contemptim nimis protervientes, illis inſultabant, etiam convitiis inceſſebant. Quæ res materiam dedit memorabili inter eos ex provocatione certamini. Nam inter hujuſmodi contumeliarum jactationes, audita eſt vox cujuſdam Galli, plus æquo ferocientis, & imbelliam ignaviamque Hiſpanis ac Italis ejuſdem commilitii exprobrantis: quam indignitatis notam minime ferendam rati Itali, miſere communi nomine ad Gallos, qui renunciarent quando imbelles ignavique a ſe haberentur, eorum B præjudicio cupere ſecum manu conſerta per æquas bellatorum partes, utri bello præſtarent, experiri. Negare Galli de eorum virtute male ſentire; verum ſi uſque adeo pugnæ ſtudio arderent, & periculum virtutis facere cuperent, non detrectare certamen, his conditionibus, ut victor centum nummos aureos, & victi ſpolia equumque bellatorem cui inſediſſent, præmium virtutis referrent. Placuit utriſque ea conditio, deliguntur utrimque XIII. fortes viri: in quibus a parte Latinorum duo fuere Parmenſes, unus C Occha genere, alter municeps Guardaſonius, ac Franciſcus Salomonius Saulus, qui ſæpius in his annalibus citatus præclara alia edidit facinora: electus locus & dies pugnæ, præſcripta area metis, ne quis excederet, limitibus qui exceſſiſſet pro victo haberetur. Gondiſalvus adoratis prius numinibus, & in vota poſt accumulatas honoribus aras rite precatis, cum milites modico cibo corpora curaſſet, paucis illos eſt adhortatus: Irent alacres, auſpice & propitio Deo, in pugnam, memores ſuæ virtutis, memores D ſe ex Latinis oriundos, quibus orbis terrarum quantum pateret ab ortu in occaſum ceſſiſſet, fortiter pugnarent, Gallorumque qui præ ſe omnes inani jactatione contemnant, ſuperbiam retunderent. Futurum enim ut non ſolum ea res ad gloriam gentis, & ad inſigne eorum decus pertineret, verum etiam ad totius ſummæ victoriam. Mox agonis ſtadium primi occupant, ſecuti Galli equis & armis conſpicui, illic parumper utrique conſtitere quo ſeſe in pugnam colligerent, quibuſlibet eorum expectantibus a qua parte pugnæ initium fieret. Credidere Galli E eum qui prior liberiori curſu in tam anguſto ſpatio præſultaſſet, facile poſſe elabi meta, antequam equorum pernicitas, impetuſque compeſci poſſet, & illum pro victo fore qui exceſſiſſet. Sed dum utrimque ceſſaretur, Galli moræ impatientes, laxatis habenis, equos in adverſarios ſtimulis incitant. In tam brevi campo pauci haſtas fregere, cumque Galli duo Italique dum concurritur, præſcriptos caveæ limites curſu exceſſere, abſtinuereque propterea certamine; dumque res

Singulare certamen Gallorum & Italorum.

cominus, ſecuribus, enſe, clavaque acriter geritur, duo Itali confoſſis ab hoſte equis collabuntur, quo caſu victoriam ſibi pepererε. Cum enim hi duo protinus in pedes ſe ſtatuiſſent, arreptis duobus venabulis, quæ in hos uſus fuerant parata, hoſtium equos cum cuſpidibus transfadigunt, tum curſim ſuffraginibus cruribuſve exſectis humi ſternunt, ex equitibus unum interficiunt. Eo ſpectaculo perterriti ceteri, ſe victos protinus ingenue confeſſi ſunt. Duo pertinacius perſiſtentes, haud dubia internecione cecidiſſent, niſi monitu manus, ac tutum dediſſent deditionis ſignum. Tum ex profeſſo Itali victores, exuviis inſignes, lætum pæana, & inconditum carmen more militari canentes, ac Gallos non aliter tacitos triſteſque ac ſoleant eſſe galli gallinacei cum duello ſuccubuere, flacceſcentibus ac pendulis, ut aiunt, auribus præſe agentes, Baretum rediere inter turbarum concentus, & turbarum feſtas acclamationes ac applauſus *Italia* atque *Hiſpania*, ſæpius alta voce repetitis. Ab oppidanis quoque ære Campano & omne genus tormentis tam gratanter excipiuntur, ac ſi jam prorſus debellatum fuiſſet, magnum profecto omen, & futuræ victoriæ præſagium. Gondiſalvus nihilominus, numero militum longe inferior, in juſtum certamen deſcendere non audebat: tantum pro occaſione hoſtem infeſtabat, in pecuaria quoque, quæ in Gallorum erant fide, incurſans, bis centum mille pecoris, armentique capita in prædam avexit, duabus prorſus excurſionibus.

Galli devicti.

2. Per idem tempus Germanorum legio per Hiſtriæ mediterranea ad mare mox, Adriatico transfretato, in Apuliam delata, Gondiſalvo ſe junxit. Aliunde quoque illi adauctæ ſunt vires, ut non ſolum patentibus campis caſtrametari, verum etiam hoſtem bello laceſſere auderet, & Galli interim, non parvum incommodum a mari acceperunt. Nam Præjames vir piraticam exercens, qui tunc quatuor Gallicas triremes agebat, & duas Hiſpanas eodem curſu a ſe interceptas, cum Hydruntinum portum ſubiiſſet, intuitus claſſem Hiſpanam totidem triremium, aut ventorum vi, aut deſtinato eum portum jamjam ſubituram, rebus ſuis timens, fidem Veneti magiſtratus, qui tunc ea loca ditione tenebat, implorat, poſtulatque ne ab hoſte ſibi vim inferri in ſuo portu patiatur. Contra Hiſpanus, ut in conſpectum venit, prædonem ad ſupplicium expoſcebat, aut certe XL. mill. nummorum aureorum damna quæ ille intuliſſet reſarciri. Vetuit Venetus portum violari, verum ſi inde digreſſi forent, non impedire quin in alto armis inter ſe decernerent. Præjames quia viribus ſuis diffidebat, & hoſtis imminebat in occaſionem intentus, armamentis omnibus nauticis in terram expoſitis, turmis item

Auctæ Hiſpanorum copiæ.

Digitized by Google

navalibus libertate donatis, triremes demiſit, ne hoſtis illis potiretur. Ipſe pedeſtri itinere Neapolim contendit. Hiſpana claſſis inde ſolvens, Calabriæ oram depopulata eſt: Galli vero cum x. millibus armatorum quos ſub ſignis habuere, Oretanos obſident, qui cum pleriſque finitimis ad Hiſpanos defecerant. Sed nec Gondiſalvus in novo apparatu otioſus fuit, auctus enim ſupplementis, Rubium, quod olim Rugium dixere, obſidet, qui locus a Trano ſeptem millibus paſſuum præſidio tenebatur a Paliciæ regulo, Gallo inter ſuos claro, cum centum Cataphractis militibus (hujuſmodi autem ala apud Gallos ſexcentos equos facit) & una peditum cohorte. Eum locum Gondiſalvus multa vi adortus expugnat, & ex propugnatoribus quadringentos cædit. Ceteros cum ipſo duce capit. Dein ut eſt fortuna in adverſis tenacior, quam in ſecundis conſtans, in Calabria eo ferme tempore Aubignius dux alter, æque inter Gallos illuſtris, cum ducentis equitibus Scotis prælio funditur, accepto etiam vulnere, quibus cladibus perterriti Galli, cum cetero exercitu Canuſium receſſere.

Gallos fundunt.

3. Fuit Canuſium quondam civibus & convenis maxime frequens, ſecundum Aufidum flumen poſitum, quod vulgo nunc Audum vocant, ejus regionis emporium. Nam Cannenſi illa Romanorum celebri clade, quatuor millia hominum, & ducentos equites a Canuſinis frumento, veſte, viatico, dum fuga illuc delati eſſent, acceptos & adjutos auctor eſt Livius, fuitque ad uſque tempora regionis caput, ſed a Roberto (hi Normanni fuere) exciſum: tempeſtate autem noſtra præter tumulum, in quo arx antea fuerat, præterque Sabini ædem, quæ tumulo ſubjacet, ſolo æquata ſunt omnia, vixque veſtigium tantæ urbis extat; ejuſque excidium non parum contuliſſe videtur Beruli affinis oppidi frequentia & augmentum, dum pro agri vicinitate rerumque maritimarum comportatu, cives a patria eo commigrant. Videbant autem Galli, niſi inſigni aliquo facinore hoſtilis victoriæ curſum reprimerent, fore ut Apulia omnis ad Hiſpanos tranſiret, ſunt enim indigenæ ambiguæ ſemper fidei, ex eventu rerum conſilia capientes, & fortunam ſequentes.

Nova in Gallos reportata victoria.

4. Gondiſalvus duorum præliorum felicitate fidentior factus, & præſentibus viribus fretus, ad Ciriniolam Apuliæ oppidum expugnandum animum adjicit, nam eo expugnato frumentationem ſibi commodiſſimam & hoſti difficillimam facturus erat. Igitur ad IV. calend. Maias ejuſdem anni caſtra movens, cum omni robore exercitus eo contendit. Habuit tunc ſub ſignis equites mille & quingentos, peditum Hiſpanorum ſena; Germanorum duo millia, levis armaturæ equites quingentos. Horum plerique dum A per ſiticuloſa torridi & nimio æſtu hiantis ſolis arva iter faciunt, uſque adeo & ſiti & fervore laborarunt, ut prope tabeſcerent. Agebat tamen ſemper ſub ſignis, & ſtructa acie exercitum ad omnes caſus. Inclinabat jam ad occaſum ſol, cum pulvis denſior & micantia repercurſu radiorum ſolarium arma in campis patentibus, & nudis, hoſtem non procul abeſſe indicabant, exploratoribus oculorum propiore conſpectu idem atteſtantibus. Solliciti etenim ipſi quoque Galli de loci illius opportunitate, deque eo retinendo multum ſua intereſſe putantes, omnia experiri B malebant, quam ſe inde expungi paterentur. Itaque quadrato agmine procedentes ad pugnam intenti ferebantur. Erant illis mille & quingenti equites levis armaturæ, gravioris quingenti, cum ſuo equitatu; qui gravem æquabant armaturam, peditum ſupra quatuor millia, ænearum machinarum vis ingens. His armis ſepti, aleam ſummæ recludere non dubitabant. Contra Gondiſalvus, caſtris utcumque pro tempore locatis, & in fronte ingentem ſclopetariorum manum ſtatuere. Pone ſtabant falconiti, colubrinæ vertivolantes, & alia id genus tormentorum nova nomina. His cum turma equitum & C peditatu valido præfuit Fabricius Columna, dextrum cornu curabat Gondiſalvus cum Hiſpanis equitibus, velitibuſque, ſiniſtrum M. Antonius Columna cum equitatu Italorum, & tribus Germanorum cohortibus. Vix ſtructis ordinibus, clangentibus undique tubis, utrique glandibus & globis æneis inceſſere ſe cœperant, ſed cum circa machinarum explicationem ab ea parte cui præerat Fabricius, tumultuoſius ſatagitur, præ confuſione hominum inter ſe nullo ordine concurſantium, ad cujuſque officium, pulvis omnis tormentarius conflagravit, caſu, an D deſtinato, parum conſtat, niſi credamus quod Gondiſalvus ſuſpicatus eſt, hujus incendii auctores fuiſſet Italos, non perfidiæ vitio, ſed metu, dum diffidunt poſſe illa ab ingruente Gallorum multitudine tueri, ac idcirco maluiſſe abſumi & perire, quam hoſtibus uſui fore. Galli omine lætati ſpe certa victoriæ, in hoſtem ſua ſponte turbatum diſſonis clamoribus ferebantur. Verum ubi cominus ventum, & manus conferri cœptæ ſunt, Fabricii hortatu, qui ſecundum tormenta conſtitere conglobati, longe fortius Gallorum impetum retudere qui ab illis illatus E eſſet, coactoſque loco hoſtes inſecuti, tam fœde cecidere, ut ex tribus millibus Vaſconum pauci admodum ſuperfuerint. Hac cura liber Fabricius in aliam partem agmen convertit, qua Gallorum robur cum Italis decernebat. His quoque fuſis diſſipatiſque, brevi illic debellatum eſt. Tetrior tamen cædes ab eo cornu fuit, in quo Gondiſalvus pugnabat, nam præter equitum magnam ſtragem, multi illuſtres viri, & ordinum du-

ctores imprimiſque princeps NEMESIUS prorex, & cui erat imperium in omnes, in veſtigio periere, majorque clades illata fuiſſet, niſi victis nox præſidio fuiſſet, coactis Hiſpanis abſtinere pugna, quæ vix ſeſquihoram tenuit, quia ſub inclinantem lucem ſigna ſunt collata. Capta confeſtim caſtra, impedimenta direpta, ſigna & vexilla Gallica relata, & tormenta omnia in victoris venere poteſtatem, qui cædi ſuperfuere omnes Neapolim curſum intendentes, ad Podium regium non procul ab mœnibus urbis conſtitere, non auſi tam adverſa pugna urbem ingredi & civibus ſe credere.

Hiſpanis omnia ſe dedunt oppida.

5. Ad famam tam funeſtæ cladis, tanta protinus populorum deſertio ſecuta eſt, ut poſtridie ejus diei quo profligatum eſt, LX. oppida ad Hiſpanos tranſierint; deinde vulgato paſſim certaminis rumore, Capua, Averſa, & Neapolis regni caput, & quidquid reliqui fuerat, a Gallis ſponte ſua ſunt alienata, quin etiam arces, una poſt alteram citra bombardarum exploſionem vi & armis expugnatæ, Hiſpanis acceſſere. Præda ingens capta, & quidquid biennio ante, rapinis, & latrociniis in eas congeſſerant victores Galli, paucis diebus amiſere, dedidereque præterea ſe multi proceres, armis & animis fracti, & rebus comploratis diffidentes. Mittitur poſt hæc Fabricius Columna, cum Montorii & Populii comitibus, (hæc ſunt Aprutianæ oræ oppida) qui & ipſi in partibus erant, in Amiternos, Marſos, & Pelignos, qui ut diverſo hinc loco diximus, Palanæ nominantur, ut montanam illam regionem ad fidem revocarent.

6. Hiſpani regis Aprutiani omnes iſti ſunt populi; unde autem id nomen ſint ſortiti, quia rerum ſcriptores variant, non auſim affirmare. Nam Aprutium ab apris aliqui deducunt, quod cum aſperrimi ſint montes, ſilveſtriaque admodum in ea ſint loca, apris inde frequentibus abundent. Alii quia pars ejus præcutorium quondam eſſet, corrupto nomine pro præcutio, Aprutium dictum volunt. Sunt qui a locorum aſperitate dictum velint, & ex Aſprutio Aprutium factum, idque nomen montanis primo locis inditum, poſt vero ab iis qui publica vectigalia exigerent, paulatim productum, plures ſimul regiones complexum eſſe. Si quidem Marſos continet, qui nunc in Taliacocienſes, Albenſes, Celanenſes, Aquilanos Mareriosque diſtributi ſunt, etſi Sabinorum ii quadam ex parte quam Marſorum olim magis fuere. Itemque Carpſeolanos, ad hæc Piceni partem qua a Truento Aternum uſque, nunc Piſcariam, hinc Aquilanorum montibus, illinc Hadriana continet, iſque ager ab iis qui in ea regione ſunt oppidis, nomen accepit, ut Terramanus, Hadrianus, Pinnenſiſque. Nam quæ pars minime ſeptentrionem ſpectat, quæ olim Sabinorum fuit, ea nunc Montana vocatur; Peligni qui in tres olim divisi partes erant, quæ in plano ſita eſt, eam incolæ Valuam appellant, in qua Sulmo eſt nobile oppidum & regionis emporium. Reliquæ partes duæ ob cœli inclementiam ignobiles factæ, ac pene deſertæ cultoribus, pabulum æſtate pecori ſubminiſtrant. Quod ab Aterno & Sarnio ſive Sangro fluminibus ac Majela & Coctia montibus clauditur, Hadriaque alluitur, in quo ſunt Horton, Lanceanum, Anaxanum priſco nomine dictum, ac Theate, olim Marucinorum fuit, in quibus Theates præſtabant. Quod eſt a Sarno ad Tyſernum, Ferentani tenebant, Monſque Ferentus dicitur. Poſt quos ſunt Dauni, Ferentanorum olim celeberrimum fuit oppidum Iſtonium, nunc eſt Vaſtum ab Amone cognominatum. Eſt in eo tractu celebre oppidum Atiſſa, a Pelignis per Appenninum, qua meridiem ſpectat, Samnites & Campaniam pertingit. Nam quod ab Aterno, id eſt Piſcaria, ac Marſorum clauditur montibus, id Ulterius nunc Aprutium nominant. Quod Marucinos, Pelignos, Ferentinos, & partem Samnitum complecti diximus: huic citeriori Aprutio nomen eſt. In hæc itaque loca unde digreſſi ſumus redeamus.

Fabricius Aquilam ſibi ſubjicit.

7. Delatus Fabricius magnam partem ſibi vindicat, plurimique volentes dicto parent. Theatini armis & vi ſubjecti. Aquilam tunc Hieronymus Galioſus vir factioſus, qui a Gallis ſtabat, vi potius quam partium favore tenebat. Hæc urbs ab Amiterni excidio crevit, oppidi olim celebris. Nam cum Italia ab exteris & barbaris occupari cœpta eſt, poſt extinctum Romanum imperium, Amiternum ruinis deſeri a civibus, & a convenis habitari, Aquila nova urbs cœpta eſt, propter agri opportunitatem fontiſque ipſius uſum ac aquarum libertatem & pabuli, paulatim que forum rerum venalium & emporium fuit. Profuit etiam ejus frequentiæ Furconii propinqui alterius oppidi acceſſio. Nam & ab ortu ſolis agrum Furconenſem vocatum comperio, & ætate noſtra deleti oppidi adhuc extant veſtigia. In hanc itaqueu rbem tunc tyrannidem exercens Galioſus, multos principes viros civitatis, quod Aragonenſium ſtudioſi eſſent, vita ſpoliaverat. Huic poſt vulgatam adverſæ in Apulia pugnæ famam, nonnullæ ab Alexandro pontifice maximo equitum turmæ, quibus Fraccaſſius Sanſeverinius præerat, auxilio venerant, quamquam fama fuit, eas copias non Gallis ſuppetias a pontifice fuiſſe miſſas, ſed ut eam urbem ſuæ ditionis faceret. Nam cum una pars in pontificias partes inclinaret, eſſentque ejus urbis opes, ac civium facultates magnæ & vires, apparebat ut in quam ipſa urbs inclinaret & partem, Aprutii reliqui populos ferme omnes in eam traheret. Et nihilominus adeo verſipellis, & ancipitis erat animi ALEXANDER, ut neutro regum de ſe fidente, miris

Digitized by Google

artibus ſuam fidem obſequi fortunæ ſemper A aſſuefecerit. Averterat autem a Galioſo popularium omnium animos, tum præſens rerum mutatio, tum vero tyranni odium crudele. Itaque Fabricius his copiis quas ducebat, & novis auxiliis quæ ad eum factionis ſtudio ex vicinis confluebant, erectus, in expectationem alicujus motûs ab Aquilanis, comitem Montorii ad illorum uſque mœnia obequitare jubebat. Sub ejus acceſſum Sanſeverinius, & Galioſus non ignarus quod infeſto animo in eum eſſet civitas, urbe ceſſere, fuitque in arbitrio Montorii urbem B deditatiam pacato agmine ingredi: ſed quia peſtilentia in urbem paſſim ſæviebat, ejus alioqui ſtudioſiſſimo ingreſſu ſedulo abſtinuit. Interea in Æquis quos Æquiculos, nunc vulgo dicunt Talioquitium, & Alba ad Fucinum lacum ſita. & quidquid reſiduum in Marſis fuit, præter Coruarii arcem ad Fabricium defecerat. Galli vero qui cladibus ſuperfuerant, omnibus oppidis circa oriſerum mare amiſſis, Cajetam imminentem Tyrrheno mari, in cujus ſinu portus eſt opportuniſſimus, quem Antoninus Pius imperator C magnis exſtructionibus inſtauravit, compellunt. Illic ſæpius urgente Hiſpano per utriuſque partis occaſionem eſt dimicatum. Vario ſiquidem eventu, & Gallis mari commeatus aliquando ſuppeditatus eſt, & in Etruria novus comparatus exercitus ab Florentinis, Bentivolis ex Bononia, & a Ferrarienſi Atteſtino, in gratiam Gallorum fuit, cui præfuit Franciſcus Gonzaga. At ab ALEXANDRO pontifice non ſolum non ſunt Gallo ſubminiſtrata ſubſidia, verumetiam pars maxima exercitus ſui ab eo exauctorata eſt, ne ſcilicet afflictis Gallorum rebus opem ferret. D Quod ſi integras copias novo ſupplemento adjeciſſet, magnum additamentum, magnumque momentum reſtituendis Gallorum opibus collapſis feciſſet. Propterea creditum eſt illum clam cum Hiſpanis ſentire cœpiſſe. Eam opinionem auxit Troccii (is erat ALEXANDRO intimus & conſiliorum princeps,) ſupplicium, quod veniſſet in ſuſpicionem alienatæ a Gallis voluntatis ejus LUDOVICO regi conſilia aperuiſſe, nactuſque idcirco occaſionem in Urſinos graſſandi, nullo vindice, acciſis Gallis in Italia, iram jampridem conceptam in eam familiam truculenter exercuit, & quotquot per inſidias corripere potuit, ac nonnullos patritios Romani nominis factionis ſtudioſos morte mulctavit. E

Alexander papa a Gallis deficit & in Urſinos graſſatur.

8. Dum hæc Romæ aguntur, Gondiſalvus, qui Gallos ad Cajetam obſidebat, ubi ſe videt nihil proficere, quandoquidem Cajetam abunde commeatus mari importabatur, & Galli munitiſſimo ſe loco continebant, ſoluta obſidione, ad quinque paſſuum millia retro abiit, hoc quamvis parvo Gallorum ſucceſſu, Germaniani ſub Caſini montis radicibus oppidi incolæ, cohorte una militum

Gondiſalvus Cajetæ obſidionem ſolvit.

a Cajeta acceſſita, Triſtanum, genere Cugnium, arcis præfectum, temere nimis & per quam familiariter quotidianæ oppidanorum conſuetudini ſe immiſcentem, incautum excipiunt, deficiuntque haud diſſimulanter ad Gallos, arcem tamen præſidio munitam ac deffenſam conſequi nequeunt. Quare neceſſe fuit oppidanis majoribus Gallorum præſidiis ſibi conſulere, ne ab ultoribus Hiſpanis opprimerentur, quos non dubium erat arci auxilia immiſſuros ut fecerunt. Nam cum quingenti pedites ſub tribus ſignis, oppidanis continuo a Gallis affuiſſent, affuit e veſtigio majore manu Hiſpanus, ut & arcem tueretur, & deſertores ad imperium cogeret. Galli ſuæ paucitati, & oppidanorum imbecillitati diffiſi, fugam ſubornabant, ſe qua dilabi poſſent inveſtigantes. Verum repentino Hiſpani hoſtis adventu circumventi opprimuntur, pluribus eorum tum cæſis, tum captis, amiſſiſque duobus ſignis. Quota pars Fregellas quas nunc Pontem-curvum, ſive ut alii Pontem-corvum diſpalatim perveniunt. Galli qui Cajetæ erant, ubi indicio comperere Hiſpanos ad eas Gallorum reliquias diſſipandas Fregellas petere, antequam conflixiſſe audiſſent, alias phalanges ſuis auxilio mittebant. Verum dum inexplorato procedunt circa Itrium oppidum, v°. illinc lapide cum duce ad internecionem cæduntur. Vix cohors una infortunium evaſit. Hæc ſub finem ejus anni geſta ſunt, quo ALEXANDER pontifex diem clauſit extremum, & Borgias filius ejus graviter ægrotavit, hauſto, ut vulgo jactatum eſt, ab utroque eadem menſa imprudenter veneno, quod ipſi uni ſupremi ordinis antiſtiti convictori propinandum paraverant, ejus auro inſidiantes. Ita in caſſes quas alteri intenderant, ipſimet decidere. Sed dum comitia novo pontifici creando parantur, & Rothomagenſi Gallo Aſcanioque Mariæ, ac Juliano Rovereio Oſtienſi ſupremi ordinis ſacerdotibus ad ſuffragia pontificia e Gallia venientibus, ſpatium datur; Borgias tot recentium injuriarum conſcius, quibus omnes proceres Latiales, & inprimis Urſinos affecerat, Proſperum Columnam & omnes ejus gentiles, qui Romam per hujuſce regni tempora ſe contulerant, in ditionem paternam reſtituit, ut æmulæ factionis opes contra Urſinos ſibi conciliaret. Sed quia in Urbe frequentiâ armorum, poſtquam patres omnes in curiam conveniſſent, comitia haberi non poſſe videbantur, juſſi ſunt omnes armati Urbe excedere. Borgias Nepe conceſſit, Gallorum & ſuis præſidiis innixus, qui quidem Galli contra Hiſpanos in Campaniam proficiſcentes, forte tunc illac iter faciebant.

Galli iterum cæſi.

Alexandri papæ mors.

9. Interim GUIDO PHELTRENSIS incredibili civitatum ſtudio principatum Urbinatem recepit, & JOHANNES SFORTIA populorum favore Piſaurum (citra arcem tamen, quæ mari imminens, ut erat munitiſſima, ali-

quandiu reſtitit) ſine armorum ſtrepitu recepit. Ariminum non tam facile ab Malateſta receptum eſt, quoniam arx a Borgianis valido præſidio tenebatur; & cives eidem principi, veteri in illum odio, ob morum acerbitatem averſabantur. Verum cum Bartholomæus Albianus, qui Venetorum tunc ſtipendia merebatur, ac invito, ut ferebatur, eo ſenatu, contra fidem ſacramenti a ſignis recedens, illac iter faceret, neceſſariis ſuis Urſinis ad recuperandam patriam ditionem opem laturus, magno illi adjumento fuit, ut Arimino potiretur. Deinde auctus tumultuariis copiis, in Romanum agrum properans, omnia bellis immiſcuit. Nam & Daliones domo profugos, intra Peruſium, & alios extorres, ejectis adverſæ factionis hominibus, in patrium ſolum reſtituit. Dein infeſto agmine Nepe contendens, Borgiæ acriter imminebat: quo metu (erat enim armis longe inferior) a PIO III. (is Franciſcus Picolomineus erat) tunc pont. max. declarato, impetravit Borgias, ut ſibi Romæ tuto liceret eſſe. PIUS ſane ingenii mitis, abjectis armorum ſtudiis, paci conſulebat. At Urſini ſuſpicati pontificem novum cum Gallis ſentire, ad Hiſpanos protinus defecere, uno JORDANO excepto, qui parentis commilitium & quaſi hereditariam fidem ſecutus, a Gallis nulla ratione divelli potuit. Sed cum idem pontifex intra paucos dies fato conceſſiſſet, (nec enim in illo ſummo honore vel menſem integrum exegit) Borgias qui tunc in Vaticano pontificis permiſſu cum valida manu ſe continebat, prementibus Urſinis heroibus & populo Romano ad ſupplicium eum expoſcente, patrum decreto in Adriani mole ſervatus eſt, quaſi in eum judicio poſtmodum a futuro pontifice inquirendum eſſet. Ex quo urbana poſuit ſeditio, & comitia tranquillius haberi cœpta.

Pii papæ creatio & obitus.

10. Dum ſic, ut prætulimus, Romæ tumultuatur, Malateſta interregni pontificii commoditate uſus, dum intra Ariminum receptus, dat operam pro virili arci recipiendæ, ab Borgiana cohorte quæ ab arce eruperat, nec ejus impetum ſuſtinere poſſet, etiam ab urbe ejicitur. Rurſus vero cum a Guidone Pheltrenſi reſtitutus, diffideret eam urbem armis tueri poſſe, egit cum Venetis, ut arcem auro redimerent, poſtquam vi non poterat, eamque cum urbe ſibi haberent, ipſe ab his ſibi & poſteris Civitatulam (id oppido celebri in Patavinis nomen eſt) perpetuo poſſideret.

Malateſta Ariminum vendit Venetis.

11. Ea arce redemta, Veneti, dum comitia diutius ſummorum patrum ordinem ſacrum occupatum tenerent, latius imperium propagare volentes, Faventiam armis & tormentis oppugnatum ſibi pariter vindicant, & Cæſenam tentant, ſed fruſtra habiti deſtitere: quæ res poſtmodum in eos tantam invidiam conflavit, ut non multo poſt toto prope exciderint continentis imperio.

Qui Faventiã oppugnant.

12. Per idem tempus cum Gallorum copiæ, quæ ad decem equitum peditumve millia fuere, ab Etruria Latioque jam Cajetam perveniſſent, ſocii qui Cajetæ ſedebant, in apertum prodeuntes, ſumma lætitia ſuis auxiliaribus adjunguntur, Molamque & Itrium repentino adventu diripiunt, arcem inde cognomine Siccam, quam Hiſpani tenebant, ſumma vi adoriuntur. Sed inde acrius repulſi, ſupra trecentos e ſuis in ea oppugnatione amittunt. Quæ res Gallos prius ferocientes adeo fregit, hoſtes vero ita animavit, ut GONDISALVUS contracto ex finitimis ſtationibus milite, recedentes Gallos ad Fregelas, nunc Pontem corvum, ad pugnam elicere non potuerit. Verum dum ſanctum Germanum retrocedit, Galli Fregelas hoſtiliter invadunt & diripiunt. Mox Gulielmianum oppidum adorti, fruſtrato conatu cum ignominia rejiciuntur & multa cæde. At Hiſpani diverſo illinc itinere, Caſinatem ſaltum ductu Fabricii, mox Evandri arcem quam Galli, & in his plerique viri ſtrenui tenuere, per deditionem tandem recipiunt.

Galli Fregelas diripiunt.

Fabricius Evandri arcem capit.

13. Dum autem alternatis oppugnationibus utrique ſe infeſtant, Galli de trajiciendo Liri cogitare cœperunt, qua maxime flumen vadabile fuit, quamvis ei loco intentius Hiſpani inſiderent, quo hoſtem tranſitu prohiberent; reliquus enim alveus ſtagnantibus aquis & præruptis ripis, nuſquam vado trajici poterat, niſi ponte ſublicio deſuper ſtrato; nec ulli dubium fuit, quin Gallis, ſive traducere tentarent, ſive per id anni tempus illic ſedendum cenſerent, res illis infeliciter ceſſura eſſet. Jam enim nimio gelu tellus rigebat, nec ſub pellibus, nec ſub tectis, quæ rara & inter ſe longo intervallo disjuncta erant, hyemandi locus fuit, fameſque jam ſentiri cœpta erat, morbuſque peſtilens invaleſcebat, quo magna pars militum inutilis facta eſt. Pervenere tamen non ſolum locum quem ſemel cœperant tenere, verum etiam diſpoſitis per fluminis marginem ad impetendum hoſtem machinis, ponte amnem jungere, & tranſitum in ulteriora moliri. Jamque ſexcenti pedites penetraverant, cum re animadverſa Gondiſalvus Fabricio imperat Columnæ, uti cum aliquot cohortibus impigre illis occurrat, & e veſtigio manus conſerat. Fecit mandata Fabricius, in hoſtemque ubi conſertior fuit illatus, primo impetu disjicit ac ſternit. Multi ferro trucidati, plerique fluminis vorticibus abſorpti, dum nando evadere tentant, ſuffocantur. Cecidere tamen aliquot ex Hiſpanis, tum in conflictu, tum ex colubrinarum vertivolantiumque funeſtis ictibus ab citeriore proripio diſploſis. Pontem tamen tenuere Galli, & præſidio firmarunt. Eſtque propterea per occaſionem ſæpius circa pontem dimicatum. Sed & Gondiſalvus de abſumendo per incendium ponte cogitans, ſtipulam & ſarmenta pice, ſulphure,

Galli Lyrim fluvium trajiciũt fruſtra repugnantibus Hiſpanis.

ſulphure, & tormentario pulvere conſperſa, A naviculæ immiſit: quam ſecundo labentem flumine incendi juſſerat, obſervato tempore cum propius ponti ſucceſſiſſent: verum quia miniſtri celerius occupavere incendium, arentique materiæ prius ignem injecere quam res poſtulabat, in irritum conatus omnis ceſſit. Prius enim arida illa nutrimenta conflagrarunt, quam ponti appelli potuerint. Nec minus alio loco fruſtra eſt habitus Gondiſalvus, dum ponte per noctem ſtrato ſuper flumen, duobus millibus paſſuum longe a B caſtris ſperat incautum hoſtem opprimere: nam ſuperato ponte, ubi primum ad hoſtem iter intendit, tanta ſubito tempeſtas coorta eſt & nubes, ut nec ſigna ſequens, nec imperia excipiens, in tanto imbrium caſu, diſpalato agmine, proxima mapalia, villas vicoſque, ut cuique commodum fuit, raptim petere ſit coactus. Sed major pars ad Sueſam oppidum, cui nunc Sexæ nomen eſt, curſu ſe recepit: nemo tamen in tanta procella periclitatus eſt. Hinc vulgo jactatus eſt rumor, Gallis auctoribus, Hiſpanos bello fractos fuſoſque paſſim dilabi: quo figmento plura oppida hactenus ſuſpenſa & partium ſtudio in- C certa, ad Gallos defecere: & in his Olivetani, qui principe ſuo per vim in arcem coacto, Gallos recepere. Hi ſunt Aprutini in Campanum agrum ſpectantes: luere tamen haud multo poſt temeritatis pœnas, ab Hiſpanis expugnati & fœda populatione caſtigati.

Gondiſalvus tranſito amne Gallos fugat & omnino diſſipat.

14. Enimvero cum plus dimidio bruma jam effluxiſſet, Gondiſalvus pertæſus longioris moræ, ceteris ductoribus præter unum Bartholomæum Albianum, conſilium improbantibus, tranſitum in hoſtilia caſtra trajecto D flumine molitus eſt, ſperans illos frigore, tabe & tabernaculorum incommoditate confectos, parvo negotio opprimi poſſe: nec eum fefellit opinio: namque ubi pontem clam compactum flumini impoſuiſſet, præmiſiſſetque Albianum, qui agmine præcurſorio hoſtem adoriretur: Gondiſalvus cum robore exercitus inſtructa acie ſequitur. Capitur primo impetu Sugium illis obvium. Admoniti Galli bombardarum fragore (aberant enim ſecundo illic lapide) ratique, id quod erat, hoſtem tranſgreſſum, ducentos ſtratiotas equites qui & ſpecularentur & Hiſpano occurrerent remorarenturque, præ- E mittunt, totis viribus illorum veſtigia paulo poſt ſecuturi. At iſti facta in eos acri impreſſione, parvo admodum temporis ſpatio funduntur, omnibus prope trucidatis. Galli re comperta, per eos qui fuga evadere potuerant, hoſtis ingruentis ferociam formidantes, quanta maxima poſſunt celeritate machinas Cajetam præmittunt, partem in proximum amnem devolvunt, ne uſui hoſti eſſe poſſent. Dein hoſte non expectato ſe fugæ mandant Cajetam verſus, qui prius in eos hoſtes ruituros, quam poſſent imparati & diſſipati in aciem ſtrui videbant, & jam ſol inclinabat: ſed Gondiſalvo eorum fugam premente, poſtridie ejus diei luce auſpicante funduntur: & cum Galli in ipſa etiam rerum deſperatione aciem inſtaurare conati eſſent, graviore vulnere ſunt confecti: fuga enim undique facta, victi & victores eodem ferme tempore ſub ejuſdem Cajetæ munimenta pervenerunt: & quia Galli non jam de ſiſtendo agmine hoſtili aut victoria cogitabant, ſed de vita ſolliciti erant; Hiſpani impigre non intermiſſo curſu, monti qui Cajetæ imminet, quique Gallis pro arce fuit, ſuccedunt, præſidiumque hoſtium ſibi minime conſtans & pavitans, alio ſuper alium ſtrato more pecudum occidunt. Tanta vero reliquos qui procul aberant periculo, trepidatio cepit, ut conſpecta ſuorum ſtrage, quæ in edito colle edebatur, rebuſque perditis, ad navem quæ forte in ipſo Liris oſtio, qua mari infertur, in anchoris ſtatent conglobati, ſeque invicem collidentes concurrerent præcipites, in eamque ſe conſtiparent. Sed dum nimio confluentium pondere gravatur, omnes ipſa mole demerguntur pereuntque; in hiſque PETRUS MEDICES, qui patria Florentia ejectus, ut diximus, Gallica arma ſequebatur. Reliqui qui Cajetæ mœnibus præcluſi erant, cum nec ſalutis, nec præſidii aliunde ſpes illis appareret, iniquis admodum conditionibus Cajeta exceſſere: data & illis & captivis omnibus, qui per ſuperiores conflictus in captivitatem venerant, ſive terra ſive mari abeundi in Galliam libera facultate. Eorum alii pelago in patriam avecti, alii pedibus regreſſi, frigore, fame, vulneribus, morboque tabidi, dum Romam verſus iter intendunt, omnibus ludibrio fuere & contemtui; & in lucro vitam poſuere, illis non ad miſerationem, ſed ad cumulum ærumnarum relictam: cum nemo illos ſpoliatos & ſeminudos tecto hoſpitiove juvaret. Solus JULIUS II. pont. max. qui Julianus Rovereius patria Savonenſis fuerat, inter ſacri ordinis antiſtites, & cujus erat in ſede pontificia annus primus, & a partu Virginis quingenteſimus quartus ſupra milleſimum, nuditatem illorum ſagulo texit; & JORDANUS URSINUS comiter amiceque tranſeuntes excepit. Per hunc modum regnum Neapolitanum, quod late patet, Gallorum rebus exciſis, Hiſpanorum imperio acceſſit, præter Sipontum in Apulia & alia quædam obſcura loca, quæ aliquandiu retenta, tandem deditionem fecerunt, & præter eos portus & urbes maritimas, quas ſibi vindicaverant jam pridem Veneti a FERDINANDO ſecundo rege, ut dicebant, emtas.

15. Quievit per hæc Italia a bellorum turbinibus luſtrum integrum. Nam utrique reges, tum externis, tum domeſticis enervati bellis (in ipſo enim Aquitaniæ & Celtiberiæ

collimitio, infeſto inter ſe agmine conflixerant ambo, eventu tamen Hiſpanorum ſemper proſperiore) inducias in tres annos tandem pepigere, reparandis viribus vacantes. Erant utrique exulceratis animis in Venetos, genus quidem hominum, conſilio, opibus, & amplo dominatu pollens; verum in augendo imperio, ubi anſam aliquam ad occupandum alienum jus nacti ſunt, anxium; in aucto pertinaciſſimum. Inſederat LUDOVICI regis imo pectori indignatio, velut quædam extuberans vomica ab illis orta. Fremere enim, ſe in medio belli Neapolitani ardore, non ſolum deſtitutum, verum & ab eis clam auro adjutum FERDINANDUM II. Aragonium regem, demum ſe palam armis oppugnatum ab illis ipſis, quibus Cremonam in Tranſpadanis urbem clariſſimam, opulentumque Inſubrium vectigal, pretium ſocietatis ceſſerat, dum Sfortianos ditione expungeret. Ferdinandum regem Hiſpaniarum non leviores injuriarum cauſæ, in odium illorum perurgebant. Manebat illi altius in mente repoſitum Brunduſium, Hidruntum, Monopolim, Tranum, & alias nobiles urbes, portuſque in ora Apuliæ, in Adriaticum pelagus vergentes, a FERDINANDO Aragonio, dum Gallorum armis vexaretur, magno, ut dicebant, emptas, a ſe repetitas nec redditas fuiſſe, nec niſi bello vindicari poſſe. Itaque ambobus in illos graviter irritatis, quamvis a ſincera animorum inter ſe reconciliatione alienis, nequaquam difficile fuit, ad ulciſcendas injurias & proprias & communes in pacis fœdera coire, præſertim MAXIMILIANO Cæſare, cujus fines carpſerant Veneti, in eaſdem fœderum leges minime gravate accedente. Verum graviſſimus auctor, & tantæ fœderationis conciliator præcipuus fuit JULIUS II. pontifex, Venetorum ambitioni impendio iratior, propterea quod in Flaminia Ariminum, Faventiam, Ravennam, Cerviam & pleraque municipia de eccleſia jamdudum eo invito tenerent: nec induci potuerant, ut reſtituerent. Itaque quinquennio decurſo, ab eo videlicet tempore quo in Campania debellatum fuerat, atrox in Venetos a tam potenti ſocietate bellum conflatum eſt. Celebrata autem ſunt hujuſce ſocietatis fœdera in Samrobrina civitate: quæ in Belgis Galliarum tertia parte poſita & noſtra ætate Cameracenſis* dicitur. Acceſſere in hujuſmodi conſpiratum multi principes Italici nominis: in queis ALPHONSUS Ferrariæ dux, cujus patrem HERCULEM, ante vigeſimum ſeptimum annum, ex contentione de finibus, bona principatus parte exuerant, ademtum Rhodigium, quod inter Padum, & Atheſim ſitum, cum aliis oppidis peninſulam facit, ademta alia oppida Rhodigini juris Lendenaria, & Abbatia, campique fertiliſſimi. Tam grave vulnus perſtringebat ALPHONSUM, ſtimulabatque ad revulſas velut a

Fœdus adverſus Venetos.

*Quibuſdam dicitur Ambianum.

A corpore particulas, pro virili in integrum reſtituendas. Affuit & FRANCISCUS GONZAGA Mantuanus marchio, ut nunc dicitur, ſuaſque ulturus injurias. Affuere & alii, qui tamquam ad commune incendium reſtinguendum coorti, miro conſenſu Venetum undique urgere ſatagebant.

16. Ludovicus itaque Gallorum rex quadraginta millium armatorum copiis ſeptus, Mediolano movens, quo ſub illius veris initium deſtinato venerat, ultra Adduam duobus ferme paſſuum millibus primis caſtris ſigna poſuit. Pontificius exercitus Faventiam B & Ravennam in Flaminia; in Apulia vero Ferdinandus civitates maritimas a Venetis tentas, eodem ferme tempore quo conſederat ad Adduam Gallus, invaſere.

17. In tanto reipublicæ ſuæ diſcrimine minime ſegnes Veneti, delectu raptim habito, & ad veterem militem novo auctorato, quinquaginta hominum millia fidentiore animo quam feliciore fortuna Gallis objecere. Præerant univerſis copiis æquato imperio Bartholomæus Albianus & Nicolaus Pitilianus ambo Urſini: ambo armorum uſu & arte præſtantes, ſed hic natu provectior, pugnandi rationem libratiori conſilio inibat. C Albianus ſpiritu fervidior & ingenio præpropero, in certaminum ſtudia immodico ferebatur ardore. Eratque illi mens, ſi collega ſequi voluiſſet, trans flumen copias prius traducere, & in hoſtico locare, ac præoccupare Gallorum molimina: qui jam pontem in trajectum compegerant, collegam pro cauto timidum, pro perito imbellem vocando. Contra Pitilianus tutiore loco, intra ſuos limites habenda caſtra, nec niſi ex occaſione pugnandum, hoſtem pro craſtinando & cunctando fallendum fruſtrandumque ducebat, nec de ſumma totius rei eventu D unius pugnæ periclitandum exiſtimabat. Ea propter perurgente etiam æquali imperii æmulatione, & animis & ſententiis diffidebant, ut majus inter eos, quam adverſus hoſtium legiones certamen maneret, nam cum hoſtes in acie inter ſeſe omnibus locis ac temporibus certaturi videbantur, nec legati Venetorum, qui rebus bello tractandis pro more non ſolum interſunt, ſed etiam præſunt, tam diverſas voluntates pro re temperare, aut componere poterant. Neque enim ut E nihil agerent, ſed ut agentes eadem ratio idemque conſenſus ageret, laborabant: ne improvida feſtinatio perniciei eſſet. Defecerat in ipſis principiis ad Gallos Trivilium oppidum in ripa Adduæ ſitum. Eo nomine ira & furore percitus Venetus: illud ſumma vi adortus expugnat, nullo non crudelitatis genere adhibito. Sacra profanata, ſtupratæ matronæ, vitiatus virgineus pudor, mortalium corpora etiam & ſacra violata; denique quamvis invitis ducibus, ſævitum immaniter in omnes ſexus, ætates & ordines: do-

Veneti Gallis reſiſtere parant.

Digitized by Google

cumento ne deſciſcerent, ceteris futuros.

18. Indignatus Ludovicus rex Trivilium in ſuam invidiam crudelius devaſtatum, flumine per pontem uti diximus ſuperato, ipſe inter primos ripam ulteriorem tenuit: nemine hoſtium obvio, poſtquam omnes ordines cum machinis bellicis, & impedimentum trajecerat. Ripaltam ſiccam (id oppido nomen eſt) imperata facere detrectantem, vi ſumma irrumpit, populabundusque omnia tam ſacra quam alia quæque violat & diripit, nec militi Veneto, in quovis crudelitatis genere cedens, etiam corpora licitavit. Dein ſtructa acie Pandinum ducentis ferme paſſuum millibus ab amne diſſitum, quod erat caſtris habendis idoneum, & pabulo aquationique peropportunum ire pergebat. Agebat primum agmen Johannes Jacobus Trivulcius, Inſuber genere, & bello inſignis. Mediam aciem rex ipſe pone ſequebatur, & cingebant latera Galli & Italici ſanguinis ductores in fronte, & inter ipſos ordines; ubi expedire viſum eſt, tormenta ænea locata trahebantur. His magno auſu & intrepido animo occurrebat Albianus, cum non pœnitenda peditum equitumque manu, & ipſe præ ſe agens ad jaculandum magnam vim machinarum. Inſidebat tumulo editiore Pitilianus cum validis copiis, potius ſpectator quam bellator. Aliena enim erat illi mens a pugnandi ſtudio. Dum vero Albianus iter, qua in hoſtem procedebant, junctis fruticibus ac ſcrobibus impeditum, calonibus & vaſtatoribus purgat; datur Gallo ſpatium machinamentis bellicis in frontem, in latera & ad viarum anguſtias diſpoſitis ſe munire, uti hoſti nocere poſſet, ac illius ordines disjicere. Succeſſit nihilominus Albianus quamvis ſerius acie producta. Ubi autem in conſpectum venere, manus ſine mora conferuntur, tanto utrimque tormentorum comploſu, ut fragore tonitrua vincerentur, diu æquato marte, & cæde mutua dum cominus res agitur, & eminus per latera glandibus æneis utrimque inceſſunt. Ipſe Albianus immiſſa acriter legione turbare Gallum & fatigare, ac per mediam aciem irrumpere, pugnantibus ſuis adeſſe, hortari voce, manu, & inter ipſos certatores ipſe pugnare, perennem laudem, ſi fors votis aſpiraſſet, periculo vitæ mercaturus. Non ſolum autem exceperunt Galli ingruentem, verum etiam confertiſſimi, recentiore ala immiſſa, hoſtem proterunt, & ſubmovere contendunt, ſtante nihilominus contra ſe hoſte. Verum dum in veſtigio quamplurimi utrimque caderent, ſed Venetorum longe plures, in medio certaminis ardore horrida tempeſtas plurimo imbrium caſu coorta, deteriorem facit rem Venetam, loci quem tenuit iniquitate. Nam inter ipſa vineta, ac enata ſtirpium virgulta, & ſcrobium inæqualitates, recenti terræ erutione & complanatu, corruptis ab aquis viis, ita lapſabant in veſtigio plantæ, ut nec ordinem ſervare, nec ſequi, nec circumagi, nec imperata facere poſſent, præſertim cum ab hoſtibus brachia porrigentibus in arcum turbarentur; & ab omni parte mira celeritate machinis diſpoſitis lethaliter peterentur. Acceſſit ad cumulum malorum aliud incommodum, quod humectato ab recenti nimbo pulvere tormentario, nihil reliqui illis fuit ad machinarum uſum: Gallis autem, neſcio quo pacto, ad jaculandum vis integra & ſolida perſtitit, qua proſtrati protritique ſunt hoſtium cunei, ut pro Gallis ea die æthera militaſſe dici poſſit, & conjuratas veniſſe ad claſſica nubes. Jam inclinaverat acies Veneta, & ad fugam ſpectabat potius quam ad pugnam: qua re Albianus animadverſa, ubi ſe videt cinctum ab hoſte, proditum a collega & deſtitutum, nemine, laborantibus rebus & cadentibus, ſuppetias miniſtrante: pluribus etiam centurionibus dilabentibus, rem in ſummum diſcrimen deductam, more ſpumantis apri, quem plurimus perurget venator, & circumſtrepunt canes, ſummoto equo inter legionarios, ſariſta correpta pedeſtrem agebat pugnam. Sed dum incautius ſubit, & imperator & miles, vulnere accepto, debilitatur, & cognitus capitur, ductusque ad regem ſervatur in triumphum. Tum vero teterrima edita eſt cædes, & per quamplurimi paſſim de Veneto trucidati, nemine hoſtilem vultum jam ferente. Stans Pitilianus dux in ſpecula, unde omnia oculis ejus ſubjicerentur, laborum & periculorum exors; tum a legatis juſſus, tum ſuamet formidine perculſus, cum reliquo exercitu ita rapido curſu in fugam agitur, ut perplura ſtadia hominum & equorum ornamenta & munimenta abjecta undique conſpicerentur. Inde captivorum & ſpoliorum numerus immenſus: machinarum ænearum omne genus prope innumerabile, caſtra & ſigna militaria hoſti acceſſere. Deſiderata dicuntur eo prælio ex Venetorum exercitu decem millia: nec tamen Gallo ſtetit incruenta victoria, ad quinque enim millia & eo amplius ex eis ceciderunt. Quod ſi Pitilianus laboranti collegæ opem ferre maturaſſet, non mediocri clade conſtituram Gallo fuiſſe ejus diei pugnam creditum eſt.

19. Verum ab ea funeſta plaga, ut mox docuit eventus, inſigne de ſe ſpectaculum cunctis gentibus præbuit Venetum imperium. Etenim patres, veluti reſpublica paulo ante florentiſſima, acciſa prorſus, & complorata fuiſſet, exercitum reparare, civitates præſidio munire, & tanto vulneri utcumque mederi neglexiſſe viſi ſunt: ſcires altius, quod pro ſpecie, vulnus immiſſum: nam poſt tantam cladem, quæ ad XIV. diem Maii anni Domini quingenteſimi noni ſupra milleſimum, accepta fuit, intra diem tertium &

Ludovicus rex Venetos prælio aggredi pergit.

Pugnam intrepidi excipiunt Veneti.

Qui a Gallis funditus cæduntur.

Omnes Venetorum civitates Gallorum jugum ſubeunt.

vigeſimum , Veneti ab tam pulchro & flo- A
renti principatu, ad lacunas ſuas redacti ex-
cidere. Miraculo proximum fuit, tale regnum
per annum ſupra centeſimum, maximo ni-
xu, & magnis rebus geſtis, a majoribus par-
tum , tam brevi amiſſum. Verum tantus
terror Gallici nominis , homines civitateſ-
que quamvis munitiſſimas invaſerat, ut om-
nes populi veluti dato ſigno ad hoſtes de-
ficere ultro maluerint, quam vi expectata,
omnia extrema pati, quæ a barbaro trucu-
lento avariſſimoque toleranda eſſent, ſi vim
intuliſſent: & plebs alioquin rerum novarum
ſemper cupida, fidei otium, ſalutem pericu- B
lis anteponebat, præſertim Venetis reipubli-
cæ uſque adeo attonitis & conſternatis. Sola
Piſcaria, opidum ad Benaci, quem Gardi
nunc vulgo appellant, emiſſorium , muris
& arce munitiſſima freta , aliquandiu obſi-
dione tolerata, & bombardis disjicitur, &
apertis muris hoſti pervia, mutua cæde ca-
pitur, in prædamque abiit fœdiſſimam: ipſe
arcis præfectus, patricius Venetus, cum filio
adoleſcente primæ lanuginis, indigno crucis
patibulo pependere: patre natu magno, ab
ipſo rege, qui expugnationi interfuit, non
ſibi ſed nato ephebo, impunitatem & ſalu- C
tem, multis ſuppliciis & lachrymis nequic-
quam deprecante. Evaſere tamen tanto pe-
riculo Antonius Bonus prætor, & Lactan-
tius Bergomenſis primipilaris. Non ultra
progreſſus Ludovicus rex, Brixiam retroceſ-
ſit: nam pro fœdere inter reges inito, tantæ
prædæ portionem ſibi addictam, & pactam
& præſcriptam ſolum arripuit, Cremonam,
Bergomum & Brixiam, multaque alia oppi-
da, quæ in illis regionibus non ignobilia,
connumerare ſupervacaneum exiſtimo. At
Maximilianus imperator etiamnum domi
ſedens, ne viſa quidem eo bello Italia, Ve- D
ronam, Vicentiam, Patavium, Goritiam, Ter-
geſte, totum Forum Julii citra Utinum; &
parte ex alia Julius pont. max. ductu Fran-
ciſci Mariæ Roverei, poſt expugnata VI. ali-
quot oppida, in Flaminia ultro Venetis per
oratores deditionem facientibus, Ravennam,
Faventiam, Ariminum, Cerviam, ad ſuum
imperium revocaverunt. Alphonſus Atteſti-
nus Rhodigium, & quicquid ad ſe pertine-
bat, pridem ſibi adempta, permiſſu ſocieta-
tis & fœderatorum omnium ſibi aſcivit, mon-
tem Silicis etiam & Atteſte, unde principes E
Atteſtini cognominati creduntur, Eſtenſes
vulgus imperitum vocat, novo ſibi adjecit
imperio, cum prius Patavini juris eſſent. Fer-
dinandus autem Hiſpaniarum rex, eodem fer-
me tempore Hydruntum, Monopolim, Tra-
num, brevi quoſcumque maritimos portus in
Adriaticum ſpectantes ſibi antea vindicave-
rant Veneti, in priſtinum regni corpus re-
degit, Venetis, poſtquam ita omnibus in
rebus averſabatur fortuna, haudquaquam
repugnantibus.

Piſcaria nequicquam reſiſtente.

Veneti Patavium civitatē nihil tale cogitantem capiunt.

20. Porro cum in mora admodum eſſet
Cæſar firmandis muniendiſque præſidio ur-
bibus ab ſe nullo negotio receptis, Patavium-
que tam Venetiis vicinum, quaſi neglectui
haberetur (vix enim illi tenendo trecenti pe-
dites immiſſi fuerant) Venetus, qui paulo ante
de ſua ſalute deſpondere viſus fuerat, hac in-
curia animadverſa , nactus occaſionem rei
bene gerendæ, ſub decimum ſextum Calen-
darum Auguſti ejuſdem ætatis, accitas non-
nullas cohortes , ex iis quæ ex fuga cladis
Adduanæ, ad Meſtra oppidum prope ſtagna
Veneta adjacens, ſtativa habebant, Patavium
verſus per tacitam noctem adequitare jubet,
& quid fieri velit mandat. Ubi autem illu-
xiſſet, ac porta urbis mortalibus ad diverſa
officia, miniſteriaque commeantibus, nulla
ſuſpicione inſidiarum patuiſſet, miles Vene-
tus, qui in proximo latuerat, bipatentem por-
tam tam improviſo occupat, ut cuſtodes re-
pentina fefellerit irruptio, ac prius medio
foro divi Marci vexilla ſint conſpecta, quam
animadverſa vel exauditus armorum ſtrepi-
tus, ſtupor continuo urbem attonitam, nova
rerum facie occepit, cum intra urbis viſce-
ra cernerent militem graſſari. Nam primo
impetu Judæi in prædam abiere, domuſque
eorum potiſſime , qui novis rebus ſtuduiſſe
comperti fuerant, ſignanter ſpoliatæ: clamor
undique diſſonus, impuberumque quiritatus,
fœminarumque ululatus ſuam fortunam
complorantium, concurſatioque undique ci-
vium jam dudum profundæ quieti aſſueto-
rum tunc latebras meditantium , quando
quidem incognitum erat, quo progreſſura
eſſet victoris iracundia cunctis formidata.
Temperatum tamen a cædibus eſt, & urbis
nobiliſſimæ violatione. Tantum perduellio-
nis reis, qui quamplures fuere capti, & ad
ſenatum Venetias miſſi; .... in eorumque ma-
jorem partem gladio animadverſum eſt. Coer-
cita vero in primis militaris avaritia, præter
præſcriptum in prædam efferata & anhelans,
ſeveritate & ſolerti cura Andreæ Gritti pa-
tricii, qui ſummæ rei præerat. Nam aliquot
prædatorum ſuſpendio licentia militaris ſup-
preſſa, & urbs ab injuria ſervata eſt. Fecit
arcis deditionem præfectus ejuſdem poſtri-
die ejus diei, quo urbs capta fuit, Leonar-
dus Dreſanus Vicentinus, qui pro imperatore
etiam urbi præerat, & cum trecentorum præ-
ſidio incolumis abire permiſſus, protinuſque
ſenatuſconſulto, volentibus Venetis populum
recenti beneficio delinire, plebi Patavinæ
& agreſtibus in quinquennium data immu-
nitas eſt: & nexi fiſco abſoluti ſunt per pre-
conem ſolemni proclamatione. Ad eam vo-
cem omnes exhilarati , non ſolum ad offi-
cium ex fide redierunt; ſed etiam plebeii &
capite cenſi, ac ab agris voluntariorum le-
ctiſſima juventus ſub ſignis notiſſimis meruе-
runt, ac poſtea ſtrenuam operam reipubli-
cæ Venetæ per ea belli tempora navarunt.

Digitized by Google

Petilianus Patavium munit.

21. Venit poſt modum cum reliquo exercitu ex Meſtra PETILIANUS Patavium, luſtrataque per circuitum civitate, ac milite in certis ſtationibus locato, mœnia in primis ac portas multa materia roboris querni, ac gleba clathratis propugnaculis, foſſiſque intus foriſque altius ductis, ac aggere multiplici communire non deſtitit. Adjecitque aliquo intervallo, ubi expedire viſum eſt, colubrinas, falconetos, & omne genus fuſilium tormentorum: certus non ſolum obſidionem ſuſtinere, ſi a MAXIMILIANO, quem vulgatum erat, undique ſuorum & ſociorum auxiliis contractis, adventare, vis intenta fuiſſet: verum etiam in omnem eruptionem faccre & longius hoſtem ſubmovere. Auxerant enim Veneti, undique conducto milite, & larga auri privatim publiceque coacti profuſione copias. Dum itaque in expectationem belli Veneti ſtant ſuſpenſi, ne obiter otio tempus tererent, facti certiores ſpeculatorum indicio, FRANCISCUM GONZAGAM principem Mantuanum, cum ſexcentis equitibus egregie armatis, per agrum Veronenſem imperatori obviam ire, & ſuppetias expeditioni in Patavinos ferre: confeſtim Lucium Malvitium Patricium Bononienſem, ductorem impigrum, & rebus bello geſtis illuſtrem, cum expedito equite, qui hoſtem inſidiis excipiat, ſi fors affuerit, mittunt.

Franciſcus Gonzaga captus ducitur Patavium inde Venetias.

Accelerat mandata Lucius, & diei luce ſeneſcente, Liniacum oppidum, quod Atheſi alluitur, ingreſſus, ubi miles corpora & equos curaſſet, intempeſtæ noctis ſilentio, ad inſulam Scalæ (id loco nomen eſt a Scalanis tyrannis denominato) viginti millibus paſſuum Verona disjunctam iter tetendit, & ſpeculatoribus interceptis, ac quibuſcumque ſibi obviis, ad pagum ſuſpenſo gradu ſuccedens, hoſtem dormitantem in ipſis tabernaculis corripit. Aliquos tumultu excitos, reſiſtereque auſos trucidat. Principem ipſum increbreſcentibus clamoribus experrectum, & per poſticum domus hoſpitalis fugam molientem, in ipſo prope veſtibulo comprehendit, excuſato prius veteris hoſpitii privati & amicitiæ mutuæ jure, quod a publica cauſa ſejunctum, eum a ſcelere levabat. Dein præda pro numero hoſtium, & principis ambitiore pompa ad imperatorem euntis, ſatis opulenta militi conceſſa: Patavium magno captivorum numero cum ipſo principe captivo regreſſus, fama rei bene geſtæ prænuncia, gratanter & multo applauſu excipitur a cunctis, victoriæ omen ex primo ſucceſſu captantibus. Eo die qui divo Laurentio ſacer & ſolemnis erat, miſſus Venetias Franciſcus Gonzaga, tamdiu ibi fuit, donec bellum ſtetit. Demum annitente JULIO II. pontifice liberatus patriæ reſtituitur.

Maximilianus Cæſar Patavium obſidet.

22. Nec multo poſt Maximilianus Cæſar, numeroſo diverſarum gentium cinctus exercitu, Patavinam obſidionem eſt adortus, excidium per fecialem urbi prius comminatus, niſi ei eam civitatem repetenti ocius dicto obedientes fuiſſent. Erant in caſtris Cæſarianis fortiſſimarum gentium peritiſſimi duces, & ſtrenui milites, Germani in primis, dein Galli; tum a rege FERDINANDO & a JULIO pontifice, Hiſpani & Italici nominis validæ legiones, equiteſque ad numerum centum viginti millium armatorum. Erat in his Hippolitus Atteſtinus Alphonſi ducis frater, ſummi ordinis antiſtes, armis Herculi patri, quam Petro religione ſimilior, & Veneto in primis infeſtus, veterum injuriarum memoria: eapropter magnam tormentorum vim ad belli uſum in caſtra convexerat, ſub ejus obſidionis initia, ut tuto iter pateret commeatui in caſtra inferendo. Primo caſtrum Baſſianum, quod haud multo intervallo a Brintela diſtat, & quædam adjacentia oppida ſibi armis vindicat MAXIMILIANUS, munitque, aliqua diripit, nec pudicitiæ muliebris ratio ulla eſt habita a Germano, fidem dedititiis etiam datam haud penſi faciente. Deinde præcurſoria manu urbem tentans, ſub ipſum vallum & adusque propugnacula bellum ciendo, ibat: vagatuſque per ſuburbanos vicos & agros, cuncta vaſtabat, prædamque tam hominum, quam pecorum, & rerum omnium avehebat. Demum locato circa mœnia agmine, tanta ab urbe intercapedine, quantum a machinarum contortu tutus eſſet, ipſe ad Brintelam caſtra habuit. Is fluvius, quem dixere, ut opinor, falſo quidam Timavum, urbi inductus, eruta ingenti foſſa, mœnia Patavina pro parte alluit. Ab diverſa parte fluento eamdem urbem diducit. Dum autem tormentorum ingentibus molibus mœnia ita quatiunt, ut per tria prope ſtadia, ea parte, quam Caudam longam vocant, non ſolum procumberent muri: verum etiam penitus attererentur: Cæſar meditatus tranſitum in ulteriorem ripam, unius noctis ope perpetuo adhibitis innumeris foſſoribus, ita fluenti alveum derivavit, ut tranſverſo aquarum curſu, viam ſibi trans foſſam, ſicco aperuerit veſtigio, & in aliam urbis partem extrinſecus penetraverit. Ibi ſubito trajectu ad portam ſanctæ crucis concedit, cuncta ſuburbana igni ferroque devaſtans, & cum parte exercitus corona urbem cingens, tanto obſeſſos perculit terrore, ut de ſe actum putarent.

Veneti ad reſiſtendum præparant ſe.

Verum enim vero PETILIANUS, & Venetorum legati, mira celeritate, & ſolertia intorſus, ita omne munimentorum genus excitarunt per totum ferme urbis girum, qua potiſſimum hoſtes impetum moliturі videbantur, ut ad tolerandos labores, & obſidionis difficultatem, contemnendamque hoſtilem vim omnes facile animarent. Erant intus quindecim peditum, equitum levis armaturæ quatuor millia, cataphracti octinginti, præter Patricii ordinis Venetos complures, viros egregios, quibus credita fuerat per pat-

tes urbis cuſtodia, & præter numeroſam Venetæ plebis multitudinem, qui omnes voluntarii pro ſua republica, ad retinendam, defendendamque urbem eam, tamquam patriæ arcem ſe devoverant. Adjacebat præterea aggeri extrinſecus foſſa altitudine pedum quatuor, porro latitudine amplior: in imo ſubſtratus erat pulvis tormentarius ad apprehendendum ignem, & omnia fumo incendioque in momento complenda, miro quidem artificio & induſtria, ad perſtringendam hoſtilium aciem oculorum, ſi reptando irrumpere tentaſſent, ſarmenta & arida fomenta pulverem convelabant. Si quando hoſtis inſurgens tentare mœnia voluiſſet, præſto erant delectiſſimi pedites, ſariſſis & venabulis muniti, introrſus imo aggeri, qui ab ea parte proclivis erat, inſidentes. Porro tribulorum ferreorum vis plurima, parata ad configendas ſubeuntium plantas. Item quali pice & bitumine illiti, & malleoli quos in morem fulgetri altrinſecus in ſubjectos ad urendum ejacularentur. Præterea lapides molares innumeri pro muris & propugnaculis præſto erant, cum omnifarium telorum genere, quæ perſpicax hominum ingenium excogitavit. Tantam autem propugnatores præferebant animi altitudinem, ut etiam hoſti jocis & cavillis militaribus illuderent, laceſſerentque vocaliſſimi ad ludicram fellis venationem, quam haſtæ longiori præfixeranr in editiore propugnaculi ſpecula: erumpere etiam auſi ad concurſationes, ut aliquando per tenebras poſtico tam taciti ad caſtrorum vigiles pervenirent ut pleroſque ſopitos obtruncarent, ac bombardas octo configerent, tormentarium pulverem incenderent, mox illæſi intra munimenta, urbemque ſe reciperent. Denique dum hic ſedetur, per indices comperto, PHILIPPUM RUBEUM Parmenſem, & FEDERICUM GONZAGAM Mantuanum, magno turmarum comitatu, in caſtra Cæſaræa proficiſci, urbe clam egreſſi, qua nondum cincta erat, incautos oppreſſere, agminibus disjectis, ipſum Philippum cepere, ac vinctum abduxere. Gonzagam pernicitas equi quo inſidebat, vix periculo ſubtraxit: numquam tamen hoſtis tam formidabilis & ferox, uſquam mœnia oppugnare, aut ad certaminis aleam prodire auſus eſt. Semel tantum Hiſpani, trecenti hi fuere, munimentis inſultavere: verum ferro & igne ad unum abſumpti ceteris terrori ac documento fuere, ne temere in certa pericula ſe inferrent.

Maximilianus obſidionem ſolvit.

Deinceps plus minarum quamvis apertæ fuit, cum ſeſqui menſem Maximilianus, irrito conatu, in obſidione perſtitiſſet, quamvis nulla alia urgente cauſa, quæ vulgata fuerit, aut comprehendi cogitando potuerit, niſi forte metu imbrium, qui plurimi per ea anni tempora in tam paluſtre ſolum cadere ſolent, Calendis Octobris conclamari vaſa juſſit, collectiſque confeſtim ſarcinis, re infecta, ſtatim Alpes tranſivit inglorius. Quod ſi diutius in obſidione perſeveratum fuiſſet, in tanta hominum multitudine quæ in urbe fuit, haud dubie ad ultimam rerum inopiam intus ventum fuiſſet, ut mihi retulere qui in ea obſidionis difficultate ac præſidio urbis fuerant.

23. Eo ſucceſſit Venetus, cujus paulo ante res deploratæ videbantur, elatus, & jam ſibi fidens, per brumas & imbres victricia ſigna intulit; eam tamen citra vim, quod nec præſidio nec mœnium firmitate munita eſſet, nullo negotio recepit. Mox Veronam progreſſus, totam ferme hyemem in obſidione contrivit, fruſtra nixus illam ad imperium revocare: nam major ibi laborum moles ſeſe oſtentabat, quam perſiſtendo ſuſtinere poſſet. Apparebat ſane obſidendo, non ſolum non ceſſuros ex ſententia conatus, ſed etiam periculi plenos eſſe. Galli enim qui Brixiæ finitimæ, quique plurimi per vicina hyemabant loca, & alii Mediolano ac aliis hybernis acciti, ſe illi oppoſituri erant, ut obſeſſos ab injuria liberarent; & MAXIMILIANUS Tarviſium in Venetia urbem celebrem, quam Sylus fluvius interſecat, olim Totilæ Oſtrogothorum regis, regiam ſedem & metropolim regionis, juris aliquando ſui, obſidione fatigabat: quamvis eam valido præſidio, & omne genus munimentis ita firmaſſent Veneti, ut de illa deſinerent eſſe ſolliciti. Quam ob rem ille ibidem incaſſum dum ſedet, animi tædio obſidionem quam intempeſtivius per hyemis inclementiam aggreſſus fuerat, conſultius omiſit, vaſtavitque nihilominus agrum, magnaque hominum pecorumque præda abacta, per Rhætios ſaltus exercitum in Auſtriam reduxit.

Et Tarviſii.

Veneti adverſus Ferrariã movent.

24. Tum Veneti inflexo itinere in adverſam regionem, quæ ad Padum pertinet, Rhodegina Cherroneſa recepta, omnem belli molem in Ferrariam tranſtulere, & quaſi illam urbem omnino expugnaturi, per edicta omnes paſſim ad ejus urbis ſpolia evocabant. Jam fluvialis exercitus viginti triremium inſtructiſſima claſſe, adjectis permultis onerariis actuariiſque navibus, adverſo Pado, loco quem Guardiam dicunt (vicus is flumini adjacet) conſederat, ac in ulteriore Padi proripio, qua ager Ferrarienſis eſt, militaria excitata fuerant munimenta, erecta propugnacula, circumductæ foſſæ, cum repente nuntiatur Gallos omnes ex hybernis citerioris Galliæ digreſſos, Veronam adproperare, ut protinus hinc facto agmine, Vicentiam bello adorirentur, & Venetos propriis laboribus involverent. Eo tempore ſollicitus in rem ſuam Venetus copias ad Leonicum, agri Vicentini municipium, confeſtim reducit. Claſſis, cujus imperium erat apud Angelum Triviſianum, quamvis terreſtribus copiis deſtituta, tamen loco quem tenuerat conſtitit, additamento mille equitum levis ar-

Digitized by Google

maturæ, ac totidem peditum. Nauticus itaque miles per hoſticum vagatus, fœda populatione & cæde cuncta devaſtabat, villas incendebat, & bellico tumultu omnem regionem immaniter commiſcebat.

Eorum claſſis penitus diſſipatur.

25. Ea res etſi ALPHONSI animum graviter perſtringeret, moverentque nobiliſſimæ civitatis & vicorum damna: tamen aliquandiu intra mœnia ſe continuit. Formidanti ſimilis erat, tamen in occaſionem alicujus præclari facinoris intentus. Tandem hoſte contemptim procurſante, Gallos, Hiſpanoſque, quorum aliquot millia ſtipendio inauctoraverat, manipulatim portis emittere cœpit: & illi quidem, ut fuerant edocti, poſtquam leve iniiſſent certamen, circa hoſtilia munimenta, ſimulata fuga, ceſſim abibant, ſinebantque ſe quaſi per imbelliam & formidinem, levioribus tormentis & ceteris armis ſpoliari. Biduo triduove hoc ſtratagemate hoſte deluſo, ac propterea licentius in ſe permiſſo, ALPHONSUS infra ſua munimenta, quæ Pado imminebant, ex adverſo ſtantis in flumine Venetæ claſſis, innumeras machinas ad miram capacitatem affabrefactas, fluviali ripæ impegit, ad æquilibrium aquæ aggere terebrato, ut inde globis ferreis in claſſem ulteriorem faceret impreſſionem. Intumuerat tunc ita forte amnis multo imbre, & ventis ex adverſo aquarum curſum remorantibus, ut ſummam riparum marginem aqua fluvialis raderet, naveſque inſtar ſcopi ad ictus expoſitas appareret. Cum autem ad arbitrium, clam hoſte, omnia maturaſſet Alphonſus, ſigna in munimenta hoſtilia noctu ſumma vi & totis viribus intulit, pro magno negotio habens, hoſtem pugnando diſtinere, & eodem ferme tempore claſſem tormentorum concuſſu quaſſare. Fervebat certamen circa propugnacula, & claſſis disjecta obiter proterebatur, fœdeque lacerabatur. At Claſſiarii & cetera turma re inopinata perterriti, periculum periculo declinare feſtinantes, raptim in Padum deſiliebant, & nando emergere & ad littus evadere conabantur: quippe quorum frigidum pectus ſola ſalutis cura exagitabat. Omnibus itaque attonitis, naves aliquot deprimuntur, & triremes a claſſe Atteſtina, quæ inſtructior armato milite & ſecundo flumine ſucceſſerat, capiuntur. In his in primis prætoria triremis regio apparatu & luxu compta: eam poſtea Atteſtinus princeps remulco in ſiccum retractam, cum aliis quatuordecim captis reſarxit, & in trophæi pompam Ferrariam revexit, multis aliis navibus victoriam adornantibus, munimentaque in fluminis ripa ab hoſte excita, protinus expugnata fuerunt, cæſique aut capti omnes propugnatores. Fuit ea res certe ALPHONSO glorioſa & memorabilis victoria, etiam hoſtium confeſſione, qui tot tantiſque pugnis & rebus male geſtis contra Turcarum gentem, numquam acerbiorem uno prælio contumeliam ſe accepiſſe fateri non erubuere.

FRANCISCI CARPESANI presbyteri Parmenſis ſuorum temporum commentariorum

LIBER V.

Diſſidium inter Julium papam & Ludovicum regem.

1. HIs in exitum anni ſalutis noſtræ MDX. undecimo calendas Januarii, rebus ita geſtis, Ferraria, quamvis fuſis fugatiſque Venetis, belli ſollicitudine in præſens liberata videretur, nondum exhauſtis bellis modum laboribus invenerat. Aſpirabat ad illam, ceu Romanæ ſedi tributariam urbem, JULIUS II. pontifex, Alphonſo cum alias infenſus, tum hac potiſſimum cauſa, quod cum LUDOVICO Gallorum rege ſentiret, quicum Julius, reſciſſo fœdere, graves exercebat ſimultates, eoque prorupẹrant mutua & hactenus male diſſimulata odia, ut utriſque convitiorum amaritudine ſe vellicantibus, in apertum bellum animi gliſcerent. Ardebat JULIUS mira cupiditate illum Ciſalpinæ Galliæ poſſeſſione deturbatum trans Alpes ſummovere. Gallus ſeceſſione aliquot cardinalium rebus novis, ſe auctore & impulſore, ſtudentium, & neſcio qua ſpecie conventus Chriſtiani, nunc Mediolani, nunc Piſis in Etruria indicti, JULIO pontifici in ordinem redacto, pontificatum abrogare adnitebatur. Contra JULIUS altero concilio in Lateranenſi ſede indicto, per ſpeciem ſtatum reipublicæ Chriſtianæ ac ſacerdotum mores recognoſcendi reſtituendique, illegitimum conciliabulum irritari ac fruſtrari volebat.

Julius Mutinam, Rhegium & Mirandulam capit.

2. Inter hos diſſidiorum conflictus & belli apparatus, JULIUS conſpiratu in Venetos jam dilabente, eos ipſos Venetos religione ſolutos & diris imprecationibuſque expiatos, ſibi fœdere conciliat. Mox Franciſco Maria Roverio ab obitu Guidonis Pheltrenſis, cui nulla erat maſculina proles, in principatum Urbinatium ſuffecto, copiis ſuis præfecto, in Alphonſum movet. Franciſcus Maria exercitu ad Mutinam admoto, eam facile occupat. Dein Rhegium Lepidi illi finitimum per deditionem eccleſiaſticæ ditioni adjecit, poſt ducentos triginta ſex annos paulo plus minuſve quam ab Opicione Atteſtino ad ſuum imperium deductæ fuerant. Mox Ferrariæ quinto ab illa lapide caſtra admovet. Interea etiam Mirandula oppidum non ignobile, in meditullio harum duarum urbium ſitum, aliis caſtris oppugnabatur. Sed cum res ſegniter agi videretur, ingentis ſpiritus JULIUS, qui Bononiam ab Urbe paulo ante advenerat, media hyeme, quæ nimio gelu & plurimo nivium caſu plus ſolito inhorruerat, in caſtra Mirandulana ſe contulit, inter militares cœtus, homo ſeptuagenarius, tabernaculo locato, oppugnationi inſtans, arcem-

Digitized by Google

que muralibus tormentis diſcutiens: nec prius deſtitit, quoad in arcem miles per obſtu- . . . . . & glacie concretas foſſas, ac tanta ſoliditate cruſtatas, ut ponderibus jumentorum ac frequentibus pedum concuſſibus non cederent, vi magna irrupit, diripuitque, ſola Johannis Jacobi Trivultii filia vidua jure belli capta cum omni re ſervatur, jubente JULIO, remittiturque ad parentem incolumis, eo tempore cum reliquo Gallorum exercitu Parmæ hiemantem, ac fruſtra reclamantem, querentemque Gallis crapulam per otium & compotationes eructantibus, ſocios in extremis periculis deſtitutum iri.

Alphonſus Atteſtinus copias pontificias fundit.

3. Dum hæc alibi geruntur, JULIUS compoſitis utcumque Bononiæ rebus, Romam retroceſſit: prius Lugo Gottignola & Bagnacavalo, cui loco primum Tyberiacum, mox ad Caballos nomen fuit, a præfectis pontificiis per vim ademtis. Vixdum autem applicuerat Romam, aut non longius illinc aberat Julius, cum apud munimentum Pado adjacens, quod Baſtiam appellant, ubi copiæ Julianæ inſidebant, irruente ALPHONSO ATTESTINO, inſignis accepta eſt clades a pontificio exercitu.

Bentevoli Gallorum auxilio Bononiam capiunt.

4. Per idem ferme tempus, Gallis Parma motis, ac ex profeſſo jam Julii hoſtibus, omiſſo Rhegio Lepidi, Mutinaque nequicquam tentata, dum iidem Bononiam ire tendunt, ad res novas contra Julium concitandas, Bentevoli freti eorum auxilio & partium ſtudio, Bononiam, unde antea exulaverant, ingrediuntur, introducentibus amicis, arreptoque urbis imperio, & copias Julianas & Venetas, quæ ibi in præſidio fuere, fundunt & peſſumdant: arcemque validiſſimam deditione receptam, quam paulo ante Julius magno ſumptu ſtruxerat, demoliuntur, ac funditus eruunt, ſtatuamque æneam quæ pro Petronii baſilica ad curiæ fontem, publice illi poſita fuerat, contemtibiliter & indigne ſternunt, ac in machinas conflant, nihil omittentes quod in ejus opprobrium ignominiamque cederet.

Legati apoſtolici cædes a duce Urbinate.

5. Dum commiſcerent autem Bentevoli intra eam urbem omnia tumultu, FRANCISCUS ALIZONIUS, patria Foro-Cornelienſis, ſacri ordinis antiſtes, cognomento Papienſis, qui legatus pro Julio pont. Bononiæ præfuerat, per arcem adhuc integram vix diem evaſerat, jamque Forum Cornelium patriam tenens, omne videbatur declinaſſe periculum, exutoque omni hoſtili metu, in pacato ſe agere exiſtimabat. Eodem ſe contulerat FRANCISCUS MARIA Urbinatium dux, Julii pronepos, cum robore exercitus, poſt fractas ad Bononiam res, qui illi admodum fuerat factus infenſior, quod comperiſſet ab illo apud patruum majorem ſe perfidiæ inſimulatum, quaſi cum Gallis clam ſentiens, rem Romanam prodidiſſet, pro eoque ab ipſo pontifice fuerat graviter increpitus. Itaque dum forte idem antiſtes mula per urbem ageretur, caſu an conſulto incertum, illi occurrit dux Urbinus. Is irarum ſtimulis perurgentibus, ne reddita quidem cardinali, qui eum prior compellaverat, ſalute, ut erat pedeſter, in ipſum adverſo pectore fertur; Et quoniam, inquit, falſa criminatione cum ſummo pontifice me committere non dubitaſti, quaſi proditorem, accipere te æquum eſt delationis pretium: moxque gladio quem eduxerat pectus illi lethaliter transfadigit. Ille eo uno accepto vulnere, unaque tantum voce edita, qua diceret a peccatis oriri adverſa, moribundus mula concidit; labentem excipiunt famuli, & domum referunt, juſtiſque illi rite perſolutis, honeſtiſſimo funere tumulant.

Qui poſtea profugus errat.

6. FRANCISCUS MARIA tam atrocis flagitii conſcius, Urbinum ſe recipiens, patrui conſpectum declinavit, quamdiu vixit: qui graviter commotus violati legati ultorem ſe promittebat. Sed cum JULIUS aliquanto poſt fato deceſſiſſet, ab LEONE decimo, qui poſt illum pontificiam ſedem tenuit, gravia paſſus: poſtquam principatu dejectus, aliquot annos profugus erravit, demum ſua virtute reſtitutus, uti commodiore loco dicturi ſumus, pacata nunc fruitur ditione.

Veneti Brixiã recuperant.

7. Per ea autem tempora Veneti Liniaci oppidi, quod Atheſi ſitum diximus, proditione amiſſi, cura in præſens omiſſa, cum Galli tunc res pontificias in Æmilia vexarent, cognito Brixienſes pertæſos intemperantiæ Gallicæ, paratos eſſe ad imperium redire: Paulum Balionem in locum demortui Pitiliani ducis cum imperio ſuffectum, in armis eſſe apud Patavium, & Andream Grittum legatum, cum aliis copiis Brixiam properare jubent, & quid fieri vellent oſtendunt. Ille mandata mature obiens, magnis itineribus, quam occultiſſime poteſt, ut Gallos falleret profectus, ſimul ac in conſpectu Brixianorum fuit, quarto nonas Februarii, pacatus urbem ſibi patentem ingreditur, portas & quæque opportuna loca civitatis citra arcem, quæ in Gallorum erat poteſtate, militaribus præſidiis communit. Demum in prætorium ſuccedens Grittus, vir inter ſuos patritios auctoritate pollens, & ingenii lenitudine maxime popularis, omnes obvia comitate excipiens, pariterque exceptus, ſuggeſtum aſcendens, populum ampliſſimis verbis laudavit, quod ſub mite Venetorum imperium, ſub quo tamdiu floruerunt, non inviti rediiſſent, libertatemque duriſſimo Gallorum jugo prætuliſſent, pro hocque ſenatum illi gratiam habiturum, ſe auctore recepit. Adjecitque, « jam ſatis conſtare, collatis barbarorum Ve- « netorumque moribus & regnandi artibus, « uter in rerum publicarum adminiſtratione « præſtaret, quæ judiciorum formula potior, « uter jus prætorium ſanctius, æquabiliuſque « coleret. Quis noſtrum, inquit, viri Brixien- « ſes,

Gritti ad Brixianos oratio.

Digitized by Google

ſes, unquam rei privatæ veſtræ manus injecit? vim cuiquam intulit? corpora impune violavit? in mediis laribus veſtris hoſpitalem thorum ſterni, aut etiam ſupra fragilitatis veſtræ modum, vireſque ſibi obſonari imperavit? pudori muliebri illuſit? aut quod cuique collibitum fuiſſet quaſi jure belli ſibi uſurpavit? Omnia hæc, quæ ab iſtis indigniſſime antehac paſſi eſtis, nobis vel tentaſſe capitale ſemper fuit. Proinde poſtquam vos nobis, vobiſque reſtituti eſtis, & patria veſtra nexu barbarico ſoluta eſt, bono animo vos eſſe ac fidere jubeo, ad privata officia ſua quiſque ſecurius redeat, & de republica anxius eſſe deſinat aut ſollicitus, nobis enim curæ erit ne quid detrimenti ea patiatur. Aderunt actutum majores copiæ, & tormentorum æneorum vis ingens, quibus ab externo milite tuti ſitis, & nos exciſa, aut certe dedita arce, omnem belli peſtem a vobis amoliemur.

Quædam propugnacula munit.

8. Ad hanc vocem a cunctis omnium conſenſu ſtudioſius potius quam pro rerum eventu felicius acclamatum, & Veneto nomine applauſum fuit. Tunc Grittus, qui minime dubitabat Gallos hanc injuriam pro viribus ulturos, pernox perdiuſque mœnibus firmandis, foſſis cavandis purgandiſque, munimentis intrinſecus extrinſecuſque ſtruendis, ſedulo operam intendebat, undique militem accerſebat. Erat arx in arduo colle ſita, cui in agrum patulum, & in urbem late proſpectus, ingreſſuſque liberior Gallo patebat, inferendis injuriis aptior, quam accipiendis obnoxia. Hac itaque parte quam aliunde ſollicitior Grittus, in divi Petri ad Olivetum; item in Claræ veteris cœnobiis, monti cui imminebat arx, circumpoſitis, ac in tergo montis, cui ad ſanctum Florianum nomen eſt, omnibus his locis in propugnaculorum formam munitis, legiones arcendo hoſti locat. Ipſe per cavas cuniculorum erutiones, arcis muros, duobus locis ſubter perforatis, ſulphure, pice, ac tormentario pulvere diducere, ſternere, & proterere parabat. Irritavit illius apparatus & conſilia repentinus Gallorum adventus, qui prævertendo ipſum, ab hujuſmodi conatibus avertere, cogereque, arce omiſſa, animum ad urbis cuſtodiam prorſus applicare.

9. Hyemaverant Bononiæ hactenus Gallorum copiæ, pontificiis & Hiſpanis armis oppoſitæ, quæ Bononiam obſidione premebant. Jam pridemque urbis ejus portam, iiſdem artibus quibus ad demolitionem arcis Brixianæ uſurus erat Grittus, per ſubterraneos ſpecus injecto igni Hiſpani disjecerant. Verum non tam ruina illa in urbem viam ſibi aperuerant, quam mole intrinſecus cadente tumulum invium & impenetrabilem congeſſerant, aſcenſu difficiliorem: atque ideo bruma urgente coacti fuerant in hyberna, quæ rigente & nivoſo ſolo ſubdivales moras tolerare nequirent, concedere. Tum

Fuxenſis comes illa propugnacula expugnat.

Fuxii comes (locus is in Vaſconibus Hiſpaniam citeriorem ad Aquitaniam diſterminat) cujus erat imperium in Gallos, periculo rerum ſuarum excitus, impetratis prius ab hoſte quindecim dierum induciis, repente Bononia movet, & his copiis, aliiſque Mediolano, Ferraria, & undequaque accitis, ac ad condictum adeſſe juſſis, ipſe præſtituta die in Brixianum agrum magnis itineribus pervenit, arcem eodem curſu ſubiturus, niſi impedimento illi fuiſſent illa montanis locis a Veneto diſpoſita præſidia. Cum his ergo, qui ſuperiora ſancti Floriani tenebant, ferro decernere coactus, multa primum cæde rejicitur, ſuſtinentibus primos impetus fortiter Venetis turmis. Verum cum Galli nocte quæ inſecuta eſt, per humeros montis circumacti, latera ejus omnia cinxiſſent, prima luce, quæ plurimo imbre & nebularum caligine denſa tetrior, oculorum aciem perſtrinxerat, prius horriſonis clamoribus, & birotarum machinas trahentium ſtrepitu, adeſſe ſunt auditi: quorum ſigna & hoſtium ordines conſpecti, perterriti præſidiarii milites, quod impares tantis viribus ſe fore exiſtimarent, nec ſclopetarii glandes plumbeas explodere humente cœlo poſſent, nec ſagittarii loris madidis ad jaculandi officium utiles eſſent, antequam machinæ majores admoverentur, ne excluderentur a ſuis, effuſa fuga vertunt in pedes, ceſſim Brixiam remeantes. Galli occupato montis ſupercilio, primum arcem armato milite & commeatu complent, dein in eos qui Petri ad Olivetum cœnobio inſidebant, confertiſſimi feruntur. Ibique ne manu quidem conſerta, pauci multitudini cedendum rati, citato gradu intra urbem, & ipſi qua via patuit, ſe recipiunt. Eamdem fortunam experti qui in Claræ-veteris munimentis collocati fuerant, ſeque præcipiti fuga periculo ſubtraxere. His tribus expugnatis locis, Fuxius comes poſtquam ſibi iter expeditum ad urbem videt, trifariam diviſo exercitu, ipſe ſibi expugnandam urbem, ad portam Crematam quæ in monte proſpicit, aſſumens: equitum turmas ad portam Nazaretam, in inſidiis legiones ſub portam divi Johannis ſiſtit.

Grittus Brixianos ad reſiſtendum hortatur.

10. Grittus ubi jugum ab hoſte occupatum, tribus caſtellis ſuorum ſuffugio ſe dejectum, illis omni penitus repagulo disjecto, ad mœnia urbis viam patefactam, & a monte ingruentem armorum tempeſtatem videt, dubius animi, ſecum multa verſabat, ſi ſubiret adverſo colle, quid iniquitas loci haberet incommodi intelligebat, numero ſcilicet & militum robore impar; ſi pro muris exciperet, inter dimicandum tumultum inteſtinum, & proditionem, id quod accidit, formidabat. Verendum etenim illi fuit, ne populus de vita ſua ſuarumque neceſſitudinum ſollicitus ac fortunis, ad nova & tutiora conſilia pronior, cum hoſte admiſſo ſalutem & incolumitatem paciſceret, & alioquin

Digitized by Google

multorum fidem ſuſpectam habebat. Quod alios factioſos primi ordinis Brixienſes ſub ſignis Gallicis honeſtiori ſtipendio militare ſciebat, & ideo his auctoribus potuiſſe perfidiæ contagia intra urbem ſerpere. Quamobrem in tantis curarum fluctibus, a neceſſitate conſilium capiens, vocato in concioncionem populo, brevi & ad tempus accommodata oratione, quanto in periculo res eſſet oſtendit; docetque ſi laboranti & periclitanti patriæ ſtrenuam fidamque operam præſtiterint, facile poſſe hoſtium impetum ex labore flacceſcentem retundi; patientis & conſtantis animi non pugnæ rem eſſe, cum etiam non dubitaret pro anni tempore, medio Februario corpora Gallorum tectis aſſueta & deliciis emollita, ne unam quidem noctem ſubdivales latura pernoctationes; ac idcirco ſi non proceſſiſſent primi conatus, eo curſu quo veniſſent, in hyberna receſſuros. Proinde per ſuperos omnes orare obteſtarique, ut in fide perſiſterent, neve animis labarent: ſcire ſe actutum affutura auxilia, quæ ſe patriamque formidine ac periculis eximerent. Cum viſi eſſent, omnes pro communi ſalute ſe devovere, nonnihil animo confirmatus, ſubſtratis quaqua verſum mœnibus, præſidiiſque diſpoſitis, cum non poſſet ſummæ rei munia omnia ſolus obire, rationem belli, urbiſque cuſtodias cum patritiis Venetis Juſtiniano & Contareno, ac aliis principibus viris partitur. Ipſe quà gravior periculorum moles urgebat, ad portam Crematam (id illi nomen eſt) monti adverſam conſiſtit, noctemque inter armatos vigiles primus ipſe excubitor tranſigit. duxerat extrinſecus foſſam altam latamque, & circa eam aggerem, turritaſque moles, unde lectiſſimi centuriones, pediteſque armis & haſtilibus inſtructi, imo aggeri, qui ab ea parte acclivis erat, inſidentes, cum non parva ſclopetariorum manu, hoſtem ſucceſſurum exciperent. Aderat opportunis locis machinarum grandium magna vis, quarum ictibus equitum peditumque turmæ perfringerentur.

Galli omnes illius conatus irritos reddunt.

11. Sed ecce Galli dubia adhuc luce tormenta præ ſe agentes muralia, a clivo in imam planiciem deſcendere cœperant, jamque machinis confixis, excuſſas pilas æneas in urbem contorquebant. Propius autem ſclopetarii ut propugnaculis defenſores propellerent, glandulis inceſſebant, tum velites ad munimenta urbica in modum alitum volucri curſu agminatim ferebantur, proque caſtellis hoſtilibus pugnabant. Alii foſſas implere, & ſtratis pontibus pervias facere, alii ſcalas admovere, hoſtem laceſſere, vulnerare, cædere & ſternere. Contra Venetus minime loco motus, primum tormentis æneis grandioribus, piliſque minoribus, quæ non fruſtra in conglobatos cuneos jactabantur, hoſtium pectora diloricabat, & temere

A ſubeuntes, cominus venabulis, ſecuribus, gladiis percellebat ad mortem: alios manualium ſaxorum nimbis petitos, alios harpagonibus & uncinis in ſublime ſuſpenſos confixoſque in præceps devolvebat; tanta ſtrage, ut ſemineces mortuique uno ſuper alium cadente, pene foſſas complerent. Ceciderunt multi utrimque, ſed certe multo major in Gallos edita eſt cædes, quippe qui iniquiore loco prælantes, librato ſuper caput ferro deſuper feriebantur: nec tamen propterea quiſpiam ex aliqua parte pugnandi ſtudium ardoremve remiſit, Gallis prædæ B avidis aurum & compendia venali anima mercantibus, Venetis de ſalute ſollicitis. Videbant enim ſibi indeclinabile fatum imminere, ſi victor hoſtis urbe potiretur. Aderat inter ipſos bellatores armis conſpicuus Fuxius dux, juventa ferox & animo vaſtus, ſummotoque equo pediti æquatus adjungitur. Etiam in putri ſolo præ recenti pluvia corrupto, amiſſis calceis, voce, manu, ferro, in pugnam contribules ſuos Vaſcones, & alios accendens, nec Grittus ſuis deerat, ſauciis integros, feſſis recentes ſufficiendo, & pollicitis onerando. Dum bellum ab hac C parte ſtrenue adminiſtratur, nec hoſti tanti moliminis conatus procedunt, clandeſtini Gallorum doli, genti perquam familiares, viam perniciei florentiſſimæ urbis invenerunt. Nec dubitaverim auctoribus aliquibus Brixianis proditam communem ſalutem, dum ſtudio partium, quibus oppido obnoxii ſunt, alter alteri invicem ſimultantes inſidias ſtruunt, rati eo qui a Gallis ſtetiſſet, dumtaxat incolumi, ſolos adverſarios exagitandos.

12. Fuerunt, ſuntque noſtra ætate (ut plurium annales libri tradidere) Brixiani omnium mortalium factioſiſſimi, nec ſolum D negotia illic publice, tributim, vicatimque factionum titulo adminiſtrantur, verum etiam domeſticatim partium ſtudia per ſigna peculiaria dignoſcuntur. Et in eadem menſa criſtallina & vitrea pocula, ſive levia, ſive lineis diſcriminata, in potatoribus & convictoribus diverſos præ ſe ferunt animorum affectus: quin etiam apud illos herbæ, arbores, terræ fructus, colores veſtium, habitus, hominum inceſſus, capitum tegmina criſtata, digitorum crepitus, item allii, ovi, pomique in tranſverſum vel obliquum reſectio, diverſorum affectuum & ſuæ E cujuſque partis propriam habent ſignificationem. Quæ morum perverſitas, quaſi per manus ab illorum majoribus tradita, non ſolum nepotes infecit, verum etiam late vagata, longe poſitos, ceu peſte & contagio infecit.

Brixiani ad factiones proclives.

13. Sed ut ſtilus revertatur unde diverterat, bello ad portam Crematam, ut prætulimus, fervente, quamplures Galli intra Civitatulam Brixianam (locus is ſubmœnianus in arcis formam pridem ſtructus) noctu an interdiu incertum, introducti fuerant.

Galli aſſultu portas civitatis occupant.

Digitized by Google

Hi illic, tamquam ex ſpecu quodam irrumpentes, porta Nazaræa per improviſum aſſultum occupata, refractiſque poſtium clauſtris, equitatum, mox eodem impetu divi Johannis porta convulſa, peditatum, quas copias iiſdem locis furtim ab hoſte fuiſſe diſpoſitas dictum a nobis fuit, intro recipiunt: eis tumultuoſius & terrifico clamore introeuntibus, formido totam pervaſit civitatem, auditi protinus mulierum ululatus, impuberum planctus; item tam oppidanorum nullo conſilio diſcurſantium, & ſeſe mutuo collidentium, quam hoſtium irruentium horriſonus clamor, tubarum clangor, tympanorum crepitus, & tormentorum fragor cœlotenus perſonabant, qualia omnia in capta civitate evenire ſolent.

Grittus eis reſiſtit.

14. His omnibus perculſus Grittus, qui alibi pugnabat, ſuſpicatus urbem perditam, more ſpumantis apri, quem latratu canum, & venatorum venabulis elicitum luſtris, in patulos campos neceſſitas adegit, una cum Contareno & Juſtiniano ac expedita militum manu, ſtricto ferro ferebatur in hoſtem, civeſque tam abrupti periculi admonitos ad propulſandos Gallos hortabatur, ſegnes & pavitantes acriter caſtigabat, oſtendebatque ineluctabilem eſſe mortem, aut certe victis duriſſimam ſervitutem ſubeundam eſſe, aſpiciendamque urbis vaſtitatem ipſa morte graviorem, niſi armis ſe tuerentur, nec ſine periculo periculum declinari poſſe. Se ſi ſequerentur animam pro ſua libertate ipſis periculis objectantem, hoſtem extrudi poſſe; ſin languerent animo aut conciderent, aut latebris ſe tutos crederent, falli: cum omnino in hoſtium poteſtatem eſſent venturi, omniaque extrema paſſuri eſſent. Vix dum verba finierat, cum tanta impreſſione hoſtem gravare cœpit, ut illum cum multa cæde loco ſummoverit, & ab inquilinis tegulæ, teſtæ, ſaxa manualia, & quodcumque telum, aut ira aut induſtria feciſſet, libratis ictibus in ſubjectos hoſtes ſuperne demittebantur, quibus plurimi cadebant; fuitque aliquandiu illis proſpera dimicatio.

Sed deditionem & ipſe facere cogitur.

15. Verum poſteaquam circumacta per urbis calles phalanx hoſtium, facta teſtudine, acrius urgere, & a tergo invecta premere, ac a fronte & lateribus obvios quoſque in veſtigio obtruncare cœpiſſet, necnon a porta Cremata, quam propugnatores novo periculo perterriti deſtituerant, alia hoſtium vis ingruiſſet, nulla Veneto evadendi, aditis viarum occupatis, poteſtas, nec Gallo cædendi modus fuit. Squallebat paſſim cadaverum ſtrue tellus & plurimo cruore madebat. Tum GRITTUS & JUSTINIANUS, multique principes viri (nam Contarenus ferro trajectus ante illorum ora occubuerat) poſtquam res acciſas, non aciem explicari, non anguſtis viis ſariſſas longioribus haſtis prætendi, non colligendi ſeſe, nec aſſultibus, aut corporum velocitate uti, nec pugnam poſſe reſtitui, nec ſpem fugæ vident ullam, porrectis inermibus dextris, deditionem facere ſunt coacti. Capitur ALOVISIUS ADVOGADRUS patricius Brixienſis, & opibus & auctoritate inter ſuos facile princeps, qui quidem auctor dedendæ Venetis Brixiæ, poſtmodum illic medio foro capitis obtruncatione mulctatus fuit. Deſiderata dicuntur eo die utrimque tredecim millia hominum, ſed de Venetis multo plures cecidere.

Galli civitatem diripiunt.

16. Ubi vero profligatum eſt, Galli ad ſpoliandam urbem converſi, teterrima populatione cuncta devaſtarunt; non templis, non ſacris, non veſtalium virginum clauſtris, antehac maribus inacceſſis, ab avaro milite parſum eſt. Sed utinam citra pudoris injuriam immanus furor debacchatus fuiſſet. Certe per quamplures puellæ candidiſſimæ famæ non ſolum ludibrio habitæ, verumetiam in obſcœna obſequia vulgatæ. Præterea multi mortales, matronæque abſtruſas in viſcera terræ aut alibi gemmas, aurumque & quaſcumque chariſſimas res cruciatu diro pandere & depromere cogebantur. Alii pretio æſtimatis corporibus, mulctatitio ære ſalutē redimebant; nonnulli procul avecti, cum non eſſent ſolvendo, nec imperatam pecuniam penderent, extremo ſunt affecti ſupplicio. Scio ego hominem Brixianum, honeſto loco natum, e ſuis laribus Parmam, meum genitale ſolum, avectum; quia pactum pretium Gallo non daret, ferro transfixum, & in proximum flumen, quod mediam urbem dividit, præcipitatum. Tantum ſibi licere putavit habendi numquam ſatis exſaturata libido, cui comes eſt & agnata crudelitas. Denique poſt exquiſitiſſimam rapinarum indaginem, cum exhauſtæ civitati nihil reliquum feciſſent, ſpoliis onuſti præter aurum & argentum, quod ſinu reconditur, vix tribus millibus & ſeptingentis plauſtris, quod creditu difficile fiat, apud poſteros forſitan non ſit fidem habiturum, conſarcinatam prædam inde avexere. Etenim Brixia præterquam quod diuturna pace magnas opes comparaverat, ſoli ubertate feraciſſima. Adeoque ſellulariorum opificum fabrilibus officinis, & mercatorum frequentia quæſtuoſa, ut ab Alpibus ad Appenninum & Euganeos Cenomanoſque (inter ipſos ſita Cenomanum caput) uni Mediolano cedat induſtria. Longe autem gravius ex ea populatione tunc vulnus accepit, quam olim ab HENRICO primo Luciburgi comite, mox imperatore Germano, a quo ſub annum ſalutis Chriſtianæ duodecimum ſupra milleſimum & trecenteſimum duriſſima obſidione & dira famis neceſſitate ad deditionem coacta, præter mœnium demolitionem, & imperati auri graviſſimam penſionem, nihil hoſtile aliud paſſa ſit, cum tamen eo bello & civili & inteſtino, magis de vita quam de imperio certamen eſſet.

Digitized by Google

Bergomenſes rebelles auro culpam deprecantur.

17. Et quoniam eodem ferme tempore quo Brixiani, eodem ferme conſilio uſi Bergomenſes (urbs vicina & ipſa a Gallis Cenomanis quondam condita) a rege defecerant: hoc tamen atroci exemplo territi, excidio intentato magno auri pondere dependenſo, culpam ſunt deprecati. Digreſſi Brixia Galli, hyeme jam inclinata, Parmam perrexere, atque aliquot ibi dies ſtativa habuere. Demum ſub veris initium, cum tellus jam vernaret, omnibus copiis in Flaminiam ducunt contra pontificis & Hiſpani arma, quæ per eam hyemem frequentibus incurſibus Ferrarienſem agrum infeſtaverant, & Argentam oppidum Ferrariæ vectigal, duodeviginti millibus ab ea urbe diſtans, Pado amni adjacens, ubi nondum diviſis omnibus aquis diffluit, vi expugnaverant, ac omiſſa oppugnatione munimenti, quod arcis erat inſtar, ad Criſpinum locum ſane obſcurum ab Alphonſo ejecti, quia expugnatu difficile erat, ad obſidium Bononienſe regredi cogitabant. Sed prævertunt Gallorum copiæ, non dubitaturæ ſecum bello decernere. Erat in eo exercitu Gallorum omne robur, Martiis armis aſſuetum, quod turmatim ducebant heroes, & ipſi bello magni, ad imperandum quam ad parendum meliores. Erant & viri optimates ſupra quingentos, armis inſtructiſſimi, quos pro dignitate purpuratos nuncupaverim, cenſu equeſtri ordini antiſtantes, heroibus & ductoribus inferiores, quos bini, terni, quaternive equites, pro cujuſque opibus ſequebantur. Hi plus quam prætoriani, non niſi difficillimis rebus, aut rege, quem officii gratia circumſtant, in bella prodeunte, expeditiones ullas alias obeunt. Præterea lectiſſimæ tum Helvetiorum, tum Germanorum, tum etiam Italici nominis, & Gallicanæ legiones, quæ quadringentorum millium armatorum numerum excedebant, præter voluntarios non centuriatos: ſi tamen in his computes, quos ALPHONSUS ATTESTINUS, & factioſi Bentevoli duce FEDERICO SANSEVERINIO ſacri ordinis antiſtite, qui ſeditioſorum ſacerdotum decreto Bononienſi legationi incubabat, in armis habuere. His copiis ſuccinctus ardentis ſpiritus Fuxius comes, (*Foix* Galli luxato nomine dicunt) totius exercitus imperator, ut primum Æmiliam attigit, indicto omnium ducum, tribunorum, & legatorum conventu, ad Butrium Æmiliæ oppidum, omnium conſenſu in Ruſſium oppidum, haud multo poſt intervallo diſcretum, quod quadringenti Hiſpani præſidio tenebant, qua Ravennam itur, ſigna inferri juſſa. Itaque protinus admotis tormentis muralibus, magnaque parte muri disjecta, inſinuati per ſcalas mœnium ruinis, profecto pro defenſorum numero graviora accepere diſpendia, quam intuliſſent. Feroces ſiquidem Hiſpani, ſcandere nixos hoſtes tum contis, verubus, gladiis, tum ſaxorum molibus in ima devolvebant; & nihilominus, dum murorum ruinis in hoſtem coorti, toto corpore ſe efferunt: & ipſi pariter adverſis ſagittis, & ſclopetariorum pilis feralibus conficiebantur. Stetit pugna diutius anceps, & multo ſanguine; ſed poſtquam primipilaris Hiſpanus excuſſo in eum ſclopi certo ictu concidiſſet, concidit & animi ardor in propugnatoribus, ceu quum navem & nautas, excuſſo gubernatore, procella in mediis fluctibus exagitat. Itaque, dilabentibus quibuſque, Galli in ſummum aggerem evadentes, oppido potiuntur, & in omnes ferro graſſati, ad unum Hiſpanos interimunt, oppidanos male acceptos exſpoliant, exciſo oppido.

Ruſſium oppidum expugnant Galli.

Ravennam obſident.

18. Galli eo ſucceſſu elati, omniaque ſibi pervia eſſe rati, hoſtibus non auſis in ſummo diſcrimine ſuis opitulari, caſtra Ravennatium urbi admovere properabant, dum pontificiæ regiæque copiæ, nec ducum virtute, nec conſilio, nec militum robore, nec cetero belli apparatu, niſi numero aliquanto inferiores, in Vatreni fluminis ripa (Santernum nunc dicunt) quod Forum-Cornelium ſive Imolam a cetera Flaminia dividens, Padoque influens, in Adriaticum pelagus decidit, ſederent, iter hoſtium obſervantes. Itaque equitum diſcurſatoriis turmis & ſpeculatorum indicio factus certior RAIMUNDUS CARDONA, prorex Hiſpanus, & cui erat in Romano exercitu imperium, Ravennatibus obſidium & vim intendi a Gallo, continuo Marcum Antonium Columnam magnæ in bellicis rebus celebritatis & nominis, egregiaque indole, cum duobus millibus peditum & equitatu, cui ipſe præerat, illo deſtinat. Eſt Ravenna urbs in Flaminia oppidum olim Sabinorum, intra littus Adriaticum, pridem ligneis compacta ædificiis, aqua circumfuſa, & fluminibus duobus per pontes ac lembos peragrata, & cum mare æſtuat, non mediocrem arripit cœni paluſtris partem. Eam pervetuſtam eſſe ac celebrem, tum veteres & recentiſſimi ſcriptores, tum a Theodorico, qui in ea duodequadraginta annos regnavit, & ab aliis Oſtrogotorum regibus res geſtæ ſatis docent. Ejuſdem M. Antonii adventu, & populares magna cura levati ſunt, & firmata civitas eſt munimentis: quamquam alias validiſſimis mœnibus cincta eſſet, quæ ad noſtram uſque ætatem extantia, litteræ cubitales ad portam ejus Clauſam quæ Aurea dicitur, Tyberium imperatorem erexiſſe indicant, & ab Valentiniano etiam imperatore poſtea ampliata fuiſſe conſtat. Nec ita multo poſt ſub ipſis mœnibus tabernaculis fixis, cum fruſtra per fecialem urbis deditio tentata fuiſſet, protinus bombardarum pilis muros quaſſantes, non ſolum diſjecere, verum etiam ita protrivere, ut aditu adaperto, & quaſi complanata via, cuneatim hoſtes irrumpere poſſent. Jam evaſerant in ruinas, & porro ire pergebant.

Digitized by Google

Eis viriliter reſiſtit M. Antonius Columna.

19. Verum M. Antonius, foſſa altius latiuſque introrſum ſolerti cura deducta, congeſtaque in tumulos gleba, propugnatoribuſque communita; non ſolum eorum impetum repreſſit, ſed veluti feram intra caſſes ſubeuntes irretivit, cum aut vincendum illic, aut cadendum in eo loco eis foret; tot enim tantiſque omnifariam telorum ictibus confixi circumfuſique ab hoſte ſunt, ut ad unum qui ſucceſſiſſent omnes mortem oppeterent. Galli autem potius irritati quam territi, rurſus terve in pugnam coorti, magna ſtrage repulſi ſunt: nec erat animus poſthac fortunam experiri, cum temeritatis ſuæ toties pœnas dediſſent. Durante nihilominus obſidione, cum fames in caſtris cœpta eſſet ſentiri, propterea quod ægre commeatus ad illa comportarentur, Hiſpano, quem ad Vatrenum ſedere diximus, prædatoria equitum manu frumentationem & pabulationem impediente: his difficultatibus & languebat obſidionis ſtudium, & jam de abducendo illinc exercitu, movendiſque caſtris conſilia paſſim inibant: prævaluiſſetque hoc propoſitum apud principes & duces, niſi antiſtes Sanſeverinius, ſive conſilio præſtantior, ſive animo ferocior, perſiſtendum in incœpto pertinacius cenſuiſſet, teſtatus multa magnis ducibus, ſicut non aggredienda, ita ſemel aggreſſis non dimittenda eſſe, quia magnæ famæ momenta in utramque fierent partem, æſtimationem eſſent partium aut elevatura aut auctura; abitionem nimirum fugæ ſimillimam habendam, aut formidinis plenam, hoſte tam propinquo. Itaque expugnandam ſumma vi urbem, & ab ea ſubacta annonam exercitui comparandam. Cum ergo tenuiſſet ne ab incœpto deſiſteretur, dieſque perendinus oppugnationi dictus eſſet, M. Antonius re per exploratores comperta, proregem Hiſpanum, qui ſummæ rerum præerat, per litteras & nuntios monet, uti primo quoque tempore ſibi & urbi auxilio eſſe maturet, ſcire ſe pro compertiſſimo Gallos oppugnationem urbis ſumma vi adorturos, vereri ſe, ſi hoſtis acrius incubuerit, ne in medio pugnæ ardore ab oppidanis rei ſuæ timentibus & animi dubiis deſeratur, tranſitione ad hoſtes facta. Non differendum prorex ratus, ad Vatrenum ubi caſtra habuit, communicato cum JOHANNE MEDICE ſupremi ordinis antiſtite, legato in his caſtris pontificio, FABRICIOque COLUMNA, ceteriſque principibus viris conſilio, in poſterum diem qui erat tertius iduum Aprilium, Chriſtianæ pietati pro ſalutaris victimæ reſurrectione ſolemnis, iter ſigno propoſito denuntiat. Itaque luce necdum ſatis promicante, collectis vaſis, ſub vexillis omnes conſtitere, inſtructæque acies in hoſtem, machinis præmiſſis, quibus legiones & levis equitum armatura comites fuere, procedebant. Non fefellit Gallos hoſtilis agminis eventus. Quamobrem intermiſſa quam deſtinaverant

Atrox prælium in quo Gallis ceſſit victoria.

A urbis oppugnatione, protinus & ipſi copias educunt, iiſdemque inſtructi ordinibus quibus hoſtes & tormentis communiti, in patentibus campis in quos hoſtes ſucceſſerant ſtetere; utrique animo & virtute pares, nec fortuna diſpares, ſi belli eventum quaſi in trutina expendas. Sed priuſquam bello decernerent, machinæ æneæ in adverſos hoſtes utrimque contortæ, ita utramque partem infeſtis jaculationibus affecere, ut quamplures in momento miſerabili commorientium ſpectaculo conciderent. Nam cum conglomeratæ acies ſuis ordinibus in utroque exercitu B ſtarent, nec temere locum quem ſemel quiſque tenuiſſet deſererent, neceſſe fuit a tot vertivolantibus colubrinis, & aliis hujuſmodi lethalibus tormentorum generibus, nullo irrito jactu per quamplures ſterni proterique. Huic caput a jugulo excuſſum, alteri femur, pectus, venterque terebratus; illi convulſa brachia, alii ſucciſæ poplitum ſuffragines, cruruum manuumque, denique lacerum omne corpus, ita varia necis imagine, tam ſtrenui, quam ignavi; tam clari, quam obſcuri paſſim corruebant. Communis enim pugnandi ratio communem æque ab utraque parte cla- C dem edidit. Gravius tamen illatum vulnus eſt a Gallis, ingenio & induſtria PETRI NAVARI, tribuni militum, qui circa id mire prudens, & induſtrius, opportuno poſitu machinas has in obliquum, illas in directum, alias cancellatim diſpoſuerat, unde hoſtium cunei paſſim laxarentur, disjicerentur. Hoc animadverſo ALPHONSUS ATTESTINUS, qui in fronte prima agebat aciem, & ipſe circumacta ſiniſtrorſum tormenta, quibus faberrime ſe opifice & magiſtro conflatis, inſigniter communitus erat, in cataphractorum agmen, D quos numero octingentos habebat Fabricius Columna (nondum enim ad gravem armaturam certamen venerat) duxit, contorſitque in hoſtes cataphractarios, multis internecioni datis. Quare coactus Fabricius equitatum periculo ſubducere; Eia agite, inquit, commilitones ſtrenuiſſimi, in hoſtem intrepide proruamus, quando ita infeſte provocamur. Pulchrius enim pugnando, ſi ſors attulerit vincere, aut ſi durius quid ingruerit periclitari cum gloria, quam tam funeſtis ictibus obnoxios, in veſtigio ſegniter cadere. E Itaque præeuntibus legionibus quas Navarus agebat: ipſe pariter quanta maxima vi potuit equos in hoſtem concitavit. Excepere irruentes Molardus, Vaſconum peditum tribunus, pedes videlicet peditem, & Atteſtinus eques equitatum. Itaque clangentibus tubis & tympanis concrepantibus, horriſonoque clamore utrimque excito, manus conſerunt. Pugna ſiquidem atrox obſtinatius committitur, in certamen animis avio genuino nationum mutuo, & æmulatione laudis irritatis, non jam tormentis res inter velitares agitur: ſed primum haſtis prælongis,

mox pede pedi, dextra dextræ implicitis mucronibus ora, pectora, cæſim punctimque petebantur. Perſonabat diſſonis tam cadentium, quam ferientium; tam querentium, quam exultantium vocibus cœlum, terraque pedum repercuſſu nubem ex pulveris denſitate excitans, oculorum aciem perſtringebat. Ita vario & ancipiti marti diutius conflictum, donec Navaro peditum turmas violentius immittente, gravatus Vaſco præ laſſitudine, formidine labans, abjectis turpiter armis, ut eſſet liberior fugæ, terga dare cœpit, nec ſiſti aut flecti quoquomodo poſt Molardi tribuni interitum a ducibus potuit;& pariter apud Fabricium proſpere pugnabatur, equitibus hoſtium graviter preſſis cæſiſque. Id ſuſpicati Sanſeverinius antiſtes & Fuxius comes, confeſtim Germanorum Latinorumque recentioribus legionibus, & cataphractorum validis turmis immiſſis, adverſariorum impetum remorati ſunt. Nec ſolum mutuæ cædis viciſſitudinem rependerunt, verum etiam gradu motum hoſtem longius ſummovere. Tum vero in primam aciem Fabricius advolans, ſuoſque lenius increpans, ut in rebus amat fieri dubiis, Quonam, inquit, recedimus viri! an ignoratis fugam, quæ ſalutem numquam reperit, formidinis muliebris ſpeciem, & irriti conatus ſtultitiam arguere? Redeamus, ſi pudor eſt, in pugnam, & in victoriæ paulo ante partæ poſſeſſionem, quam turpiter amiſiſſe flagitium eſt. Simulque his dictis, ſuorum primis ordinibus immixtus, arma armis, corpora corporibus obſtrudens: aciem reſtituit, hoſtiumque phalangem diſſolvit & cecidit. Tum vero Fuxius dux juvenili ardore ferociens, cum optimatum globo, quos ab aula regia miſſos diximus, in medium agmen hoſtium proruit, perrupitque ordines, quacumque impetum feciſſet, magnamque edidit ſtragem, efferati inſtar leonis inter venatores ſpumanti ore ſe immiſcentis: ſed dum incautius & inconſultius ſe cohortibus inſerit, hoſtique ſeſe oſtentat, ferali ictu pilæ æneæ transfixus, equo moribundus concidit, ſecumque quamplurimi viri non ignobiles corruere. Urgentibus Hiſpanis, quos ille ſucceſſus animo erexerat, ſtabat nihilominus immota Gallorum acies, in neutram partem adhuc victoria inclinata. At Sanſeverinius impiger & fervidus, in latera adverſi agminis circumvectus, poſt obſtinatum certamen cruentoſque ictus, tandem compagem laxavit hoſtilem, tamque lethali plaga affecit, ut quamplurimi ad internecionem cæderentur. Reliqui qui ſuperfuere, more claſſis ſæviente pelago diſſipatæ, quæ quo ventus trahit vela facit, per adverſos tramites palati fugam capeſſebant JOHANNE CARDONA duce, qui extremum agmen integrum adhuc pugnæ exors agebat, opem laborantibus ferre negligente; qui erat in fugam quam in pugnam proclivior.

A Adactus eo neceſſitatis FABRICIUS, ut nulla evadendi via ſe illi oſtenderet: poſt diutinam conflictationem, tandem Alphonſo Atteſtino amico homini eminus cognito, dat manus deditionis ſignum, ſervatus liberiore cuſtodia. Haud multo poſt incolumis una cum ipſo Alphonſo Romam ivit, illum JULIO pontifici cum aliis, tum recentioris perduellionis injuriis exacerbato reconciliaturus, publica etiam accepta a pontifice fide. Erat peculiare JULIO, ſua conſilia ſuperſtitioſius tegere, nec niſi neceſſario, & ad tempus pandere: verum cum cogitabundus vel B ſederet, vel deambularet, vel oraret, non poterat fluctuantis animi æſtus intra pectoris alveolum ita comprimere, quin vel levi ſuſurro aliquando indicaret. Ita dum domi forte ſedens, contractiore ſupercilio neſcio quid ſecum muſſat, & paulo altius, ulturum ſe de Mulcibero minitabundus immurmurat, ab argutis adoleſcentis auribus, qui illi forte propius aſſiſtebat, hominiſque ingenium & mores callebat, exceptus, Alphonſum Atteſtinum ſignificare deprehenditur, quem hoc cognomine Mulciberi palam demonſtrare ſolitus erat, quod ille in C conflandis machinis æneis opificium fabrile profiteretur. Re hujuſmodi initio comperta, Fabricius hoſpiti amiciſſimo conſultum volens, Alphonſo, qui apud Julium cœnaturus erat, fugiendi auctor fuit, ipſeque fugæ comes, donec illum in pacato & & tuto conſtitueret. Sed hæc poſtea: nunc ad ſeriem hiſtoriæ redeamus. At JOHANNES MEDICES antiſtes & legatus, qui in veteribus caſtris ad Athrenum nihil reluctans comprehenditur, & in captivitatem avehitur, at non multo poſt, deceptis cuſtodibus, ab exilio Romam repetens, ad ſupremi ho- D noris culmen evectus eſt. Capitur Navarus, ſecutus deinceps militiam Gallicam, & in primis vexilla pontificia cum tormentis ad hoſtem pervenere. Quæ dum Parmam & alias urbes Ciſalpinæ Galliæ, quaſi in trophæum, & in victoriæ oſtentationem circumferuntur, neſcias ne in triumphum, an in funebrem pompam cum exanimi ducis cadavere, & aliorum inſignium heroum mortuorum efferrentur. Neſcias etiam judicare æſtimatis utrorumque funeribus, a quo gravior clades ſit accepta, mortuis utrobique viginti mil- E libus armatorum militum. Tanti enim conſtitit Gallis victoria, ut eis optandum fuerit tali eventu non vincere, & aleam pugnæ non experiri utilius fuerit, quod haud multo poſt eventus ipſius rei docuit.

20. Nam Galli poſt humata ſuorum corpora, ubi Ravennam, quamvis conditione receptam, per libidinem & avaritiam omnibus fortunis rebuſque tam ſacris quam prophanis ſpoliaſſent, a nullo maleficio temperantes, præterquam incendio, receptaque a M. Antonio arce, eoque cum præſidio abire

Ravenna Gallis deditione accedit.

Digitized by Google

permiſſo, arma in Flaminiam ulterius protulerant, populiſque omnibus armis eorum cedentibus, jamque Arimino occupato, porro ire pergebant, cum triſti nuncio percuſſi, in tranſpadanam regionem pedem celeri curſu referre coacti ſunt.

Julius papa triginta Helvetiorum millia cum Venetorum copiis Gallis opponit.

21. Deſcenderant enim ex Alpium jugis triginta Helvetiorum millia, auſpiciis Julii II. pontificis, ut a cervicibus ſuis belli procellam averteret, ductu Matthæi Sedunenſis, ſacri ſenatus antiſtitis. Aderant & ſociæ Venetorum copiæ, & a Neapolitanis nova auxilia jam iter ingreſſa expectabantur. Hoc loco perſpicue colligi poteſt, quantum noviſſimo conflictu in Ravennatibus alte inſederit Gallis vulnus illatum, quantum vires labefactatæ, ſpiritus fracti enervatique fuerint; miraculo quippe proximum fuit, quod inſinuante ſe in Inſubrium fines Helvetio, non bello decernere, non hoſti ſeſe opponere, non caſtris caſtra conferre, non uſpiam ſidere, non adverſantis vultum intueri, non urbium mœnibus fidere, Gallus ipſe victor ſuſtinuerit: verum poſt exantlatos tot incaſſum labores, poſt tot exhauſtas pugnas, poſt tantam opum effuſionem, pro affectato Italiæ imperio; in morem pavitantis cuniculi, cui adlatret catulus Iberus, in penitiora Galliæ tranſalpinæ retroceſſiſſet, nullibi ſiſtens, donec arduos Alpium ſaltus penetraſſet. Ita illo Italia exacto, Inſubria & Ciſalpina omnis in pontificis Julii & ſociorum venit poteſtatem.

Johannes Medices Florentiæ reſtitutus.

22. Sub idem ferme tempus Hiſpani ab Apulia profecti, dum per Etruriam iter faciunt, Julio pontifice annitente, obiter Johannem Medicem antiſtitem, Florentia ab adventu Caroli regis in Italia exulantem, quemque profligato exercitu pontificio noviſſima in Æmilia pugna captum, mox fuga elapſum diximus, reſtituunt in patriam. Quamvis enim ad Pratum oppidum Florentia decem millibus paſſuum diſtans, Sudarini duce Lælio Columna, cum ſuis & Sabellorum copiis ac valido peditatu, ipſos Johannem & Hiſpanos tranſitu prohibere & a patria procul arcere conati ſint, tamen ſumma vi expugnato oppido, magna cæde præſidii & oppidi fœda direptione fuga dilapſi, liberum iter exuli intra natale ſolum aperuerunt. Johannes, cedentibus æmulis, nullo milite intra urbem admiſſo, patriam pacatus ingreditur, & perquam gratanter a populo excipitur; apud quem veterum Mediceæ gentis in patriam beneficiorum memoria plus valuit, quam recentiores calumniæ. Largiter & perbenigne donati Hiſpani, tranſmiſſo Apennino, per Ciſalpinam, trajectu fluminis tranſpadanam ingreſſi regionem, Brixiam dedentibus Gallis recipiunt, non invitis Venetis, qui ſperaverant eam a ſociis pretio ſe redempturos. Sed cum Venetos ſpe deditionis defraudarent & reſtitutionis, a fide ve-

Brixiam Galli dedunt.

A terum averſos ad nova conſilia cum Gallis per novam ſocietatem ineunda compulerunt; & nihilominus ſociorum conſenſu, & ex Maximiliani cæſaris decreto accitus ex Germania Maximilianus Sfortia, Ludovici Sfortiæ primigenia proles, in patriam ac avitum reſtituitur regnum: Parma tantum & Placentia ciſpadanæ civitates Romanæ ſedi adjiciuntur. Miſſi ad hoc publicitus ab utroque populo oratores, & a patria mea Parma in primis decem optimates viri, cum honeſto comitatu, duoque Flamines, quorum ego alter fui: qui dato illis publice ſe- B natu, in Julii ſecundi pont. max. & Romanæ eccleſiæ verba ſolemni religione concepta, fidemque venerabundi jurarunt. Signatæ tabulæ publici teſtimonii, dictum eſt *fauſte & feliciter*. Accepti iidem oratores lautiis & ſumtuoſa menſa, etiam poſt epulas editis in cæna ſpectaculis non inurbanis nec illepidis, ad perenne ejus rei dieique monumentum. Dati ſingulis muneris ergo torques aurei, gemmis intermicantibus diſtincti. Item vectigalia & portoria largiter civitati remiſſa, modico annuæ penſionis nomine tributo impoſito. Ita Parma Placentiaque longo tan- C dem poſtliminio ad fidem & imperium ſedis apoſtolicæ rediit anno a partu Deiparæ MDXII. octavo idus Octobris. A prima enim ad hanc noviſſimam poſſeſſionem anni ſeptingenti quinquaginta tres interceſſere. Invenio enim apud receptos rerum ſcriptores, Aiſtulphum penultimum Longobardorum regem, qui pervenit ad annum ſeptingenteſimum quinquageſimum nonum Chriſti nati, (nam noviſſimum omnium inter eos Deſiderium regem fuiſſe conſtat) Pipini Francorum regis armis petitum, Romanis Romanæque ſedi totum exarchatum Ravennatium reſtituere coactum, nec prius Pipinum Italia D exceſſiſſe, quam hujuſmodi reſtitutio ex fide fieret, cui & ipſe adſtipulatus ſit ſubſcripſeritque. Hanc reſtitutionem dationemque, cum jam imperatores Græci rerum Italicarum curam prorſus abjeciſſent, fruſtra Gregorio III. pont. max. opem contra injuriam Longobardi regis implorante, poſt aliquot annos Carolus cognomento Magnus, prædicti Pipini filius, Deſiderio Longobardorum rege a ſe profligato, quæcumque ipſe & pater aliquando eidem attribuiſſet, Ha- E driano pont. ejus nominis primo & pontificum poſteritati non ſolum rata ſuo fecit aſſenſu, verum amplioris imperii jure donavit. Ex eo pontifex Romanus multarum urbium dominus, qui antea religionis majeſtate res tenebat, mox imperio & potentia metuendus fuit. Eam ob rem & quod poſt aliquot annos Romam reverſus idem Carolus, Leoni tertio pontifici maximo ſeditionibus exagitato, auxilio veniſſet, eumque ab injuriis aſſeruiſſet, imperator ab eo appellatus, & a populo ſalutatus, ac rite diademate

Maximilianus Sfortia in patriam reſtitutus.

Parma & Placentia ad ſedis apoſtolicæ imperium redeunt.

Digitized by Google

Ravennæ exarchatus ſedi apoſtolicæ a Carolo Magno conceſſus.

inſignitus eſt. Fuere in ejuſmodi exarchatu Ravennatium (ampulloſo quidem nomine & Graiæ ſuperbiæ pleno, quod Latine ſonat ſupremum magiſtratum) (ſicuti partitur & meminit Lateranenſis bibliothecarius) primum Pentapolis (vox quinque urbes indicans) Ravenna, Ceſena, Claſſis urbs olim diruta, Forum-Livium, Forum-Popilium, item Bononia in Æmilia, Regium Lepidi, Parma, Placentiaque: de Mutina verbum nullum, credo quod exciſum, nec in Longobardorum Gottorumque hiſtoriis ullibi ejus nomen invenitur. Nam hæc, quæ alio loco poſita, a quadringentis paulove pluribus vel paucioribus ab hinc annis extincta fuit, brevi quidquid terra patet a Placentinorum Ticinenſiumque finibus, ad ſtagna Venetorum tenus, rurſus a Venetis ad Ariminum, & quidquid ab Luna Liguriæ urbe Lunam Parmamque interjacet, id quidem totum ad exarchatum pertinuiſſe, etiam vetus juris dicundi formula diſerte demonſtrat. Demum Lotharius Ludovici regis Francorum filius, a Paſchaſio ſecundo pont. max. de more inunctus, & ornamentis auguſtorum decoratus, appellatuſque imperator, anno virginei partus octingenteſimo vigeſimo ſecundo, hujuſmodi donationes, ut erat inſigni pietate, diplomate ſuo roboravit & auxit. Invenio etiam in annalibus ſummæ fidei, Clemente quinto pont. max. in Volcis, qui in Avinionis nomen abierunt, agente, legatum apoſtolicum Parmæ, Regio, Mutinæque præfuiſſe, atque illinc Ferrariæ, Romanæ ſedis imperium detrectanti, arma intuliſſe. Sed ne extra calceum, ut dicitur, ſermo decurrens, lecturo ſit faſtidio, ad inſtitutum revertamur: ſatis fuerit oſtendiſſe Julio pont. max. hujus nominis ſecundo, apoſtolici patrimonii acerrimo vindici, jus fuiſſe urbes has recipiendi, quas Pipinus & Carolus cæſareſque clarum a Pipino Auſtraſiorum genus, ditioni eccleſiaſticæ aſſeruiſſent, regnandaſque attribuiſſent.

FRANCISCI CARPESANI Flaminis Parmenſis ſuorum temporum commentariorum

LIBER VI.

Julii pontificis mors.

I. Rebus ita habentibus, finem ærumnis impoſitum quis non crederet? ſi non intempeſtiva nobis morte, quamvis annis præmatura Julius pontifex, ſub veris initium anni Chriſtianæ ſalutis MDXIII. ereptus fuiſſet. Maximilianus enim Sfortia interregni pontificii occaſione invitatus, cum ſuis copiis Placentiam; Marchio Padulæ, id oppidum in Samnitibus, qui Hiſpanis, quos Brixiam occupaſſe paulo ante dixeramus, imperio præerat, cum ſuis pariter turmis & legionibus, trajecto Pado, a Brixianis movens, Parmam non auſam portas illi claudere occupat; & quamvis pacati agminis ſpeciem prætenderent; tamen bimeſtri incubatu domeſticatim inſidentes, fortunarum noſtrarum ſagina, & imperata in ſtipendium pecunia, ita latera ſua extenderant, ut ab hoſtili direptione res parum abſuerit: nec feciſſent tamen rapinis modum, niſi Johannis Medicis in ſummi ſacerdotii ſolium evecti, ſub Leonis decimi nomine interceſſiſſet auctoritas, eoſque a ſuis & apoſtolicæ ſedis urbibus faceſſere mandaſſet. Paruere illi quidem qui Romanum præſulem amicum & propitium, quam iratum & hoſtem mallent, præſertim cum novum a Gallis bellum gliſcere & jam inſtare, alii ſuper alios nuntiarent.

Ludovicus rex novum in Italia bellum infert.

Nam Ludovicus rex anno ſuperiore Italia exactus, victus ſemper violentior quam victor, reconciliatis ſibi ea hyeme per novas fœderum leges Venetis, ſpeque illis facta Veronæ Brixiæque per victoriam reſtituendæ, Bartholomæum Albianum & Andream Grittum, quos jure belli ab expugnata Brixia captivos habuerat, remiſit, jamque per novum delectum centuriatis legionibus, equitatuque recens ſcripto, Italiæ campos tenebat, Inſubrium finibus imminens cum formidabili exercitu. Habebat ſummum imperium Tramolius regulus, & Johannes Jacobus Trivultius æquata poteſtate, erantque nihilominus ſub hiſdem ſignis multi alii ductores bello præſtantes, item mille & quingenti cataphracti, cum tantumdem levis armaturæ equitibus, & peditum duodecim millia, præter voluntariorum magnam turbam, quæ caſtra libidine prædæ ſequebatur. Et Veneti ductu Albiani, trajecta Addua, properabant Gallis ſe adjungere. Id ne fieret obſtitere Hiſpani, in Placentino agro ſidentes.

Galli Novariam obſident.

Maximilianus Sfortia cum ſuo equitatu Helvetiiſque intra Novariam ſe continebat, quam Galli aſſiduo bombardarum repercuſſu quatiebant: intentus in rei expectationem & curarum plenus, quod tumultuari Mediolani, & ad novas res a Guelphis factioſis regias partes adjuvantibus, populum ſollicitari compererat, ac idcirco opibus ſuis contra tanti exercitus robur diffidens, etiam popularium fidem ſuſpectam habebat. Nunc Helvetii per id tempus, ſi quando alias, tunc maxime ſincera fide labentem erigere & confirmare non deſtiterunt, ſibi curæ fore incolumitatem ſuam teſtati, ſeque eam obſidionem ſoluturos, & hoſtem a ſuis cervicibus averſuros polliciti. Itaque accerſitis a patriis pagis aliis duodecim millibus contribulium Helvetiorum, ad ea præſidia quæ ad Novariam habebant, adjecere alia quinque præſidiariorum millia, reliquos evocatos in collibus habebant, ab Novaria octo plus minuſve millibus paſſuum, ſub Altoſaxo ejus legionis tribuno, qui aliquandiu ibi moratus, non caruit ſuſpicione proditionis apud ſocios: eam

Digitized by Google

eam ut dilueret, tandem ſociis ſe conjunxit. A

Obſidionem ſolvunt.

2. Ubi id reſcivit Tramolius, veritus ne ab urbico & alio exercitu hoſtium inopinato curſu circumventus opprimeretur, ab Andrea Gritto Venetorum legato, qui in caſtris Gallicis erat, ſpemque dabat Bartholomæum Albianum propediem cum copiis ſociorum Venetorum affuturum, retineri non potuit quin caſtra moveret. Itaque obſidione omiſſa, aliquot millibus paſſuum exercitum inde ſubduxit. At Helvetii, qui ſive intus ſive foris ſederent, ſibi & oppidanis arctiorem annonam ſe facere ſentiebant, tædio longioris B moræ per intempeſtivæ noctis tempus, ſilenti agmine inde digreſſi, in hoſtem iter intenderunt, Sfortiano duce, nec ſatis tam temerariis incœptis accedente, nec tamen prohibente. Ita enim de rebus ſuis deſpondere videbatur, ut nullius certi conſilii eſſet compos, & potius quo fugeret, quam quo pacto fugaret hoſtem ſibi cogitandum putaret. Audax ſane conſilium Helvetiorum, contra tantum ac tam validum equitatum & florentiſſimas legiones vulgo creditum fuit, in quo plus ineſſet fiduciæ quam virium : ſed quo C audacius, eo avidius illud arripuere; quippe qui fortiſſima quæque conſilia in rebus tenuibus & arduis, ut ſæpe alias contigit, tutiſſima fore putarent. Itaque cum triplici ordine aciem inſtruxiſſent, qui in dextro cornu erant, in proximam ſilvam inſinuati, latuere in inſidiis: qui ad lævam ad eam partem caſtrorum hoſtilium, qua legionarius miles decumanam portam ſervabat, compreſſo ſpiritu ſucceſſere, interceptiſque vigilibus, ſtationarios oſcitantes, ut qui in nullo tali metu ſopiti jacerent, obtruncant in veſtigio : cumque ruentium ſtrepitus & D cæſorum gemitus, voceſque ad arma conclamantium jam caſtra tumultu impleſſent, ac undique ad præceps periculum concurrerent, eo major ſtrages eſt edita, quo inconſultius occurrebatur : nam perterrefacti hoſtes, tumultuoſius concurſantes, ſeſe invicem conflictabant, ut inter ſe quam cum hoſte certamen eſſet : quippe qui non ordines ſervare, non aciem ſtruere, non ducum vocem exaudire, aut juſſa capeſſere poſſent. Itaque animadverſa hoſtium trepidatione & incondita perturbatione, vires & ſpiritus Helvetiorum magis augebantur, & E major cædes edebatur. Media autem acies Helvetiorum dum turmatim ſubit contra machinas, quæ ad aliam partem caſtrorum locatæ erant, a frequentioribus tormentorum ictibus non levem primo accepit jacturam, pluribus concidentibus. Verum ſuorum caſu minime perterriti, repente incurvi, & gradu quadrupedo, tractis poſt terga haſtis longioribus & ſecuribus, quæ ſunt illis peculiaria tela, fidentibus animis ita in ipſas machinas ſucceſſere, ut jam nullum in jaculando & comploſu eorum hoſti eſſet operæ pretium.

Exercitus Gallorum omnino profligatus.

Inde magno impetu in hoſtem ingruentes, & in ipſa uſque tabernacula irrumpentes, fœdiſſimam ſtragem perpetrarunt. Gallus autem ita protinus pavitare cœpit, ut abjecta cura tuendorum caſtrorum, aut impedimentorum avehendorum, tam duces quam cataphracti reliquuſque equitatus, rapidis equis ſalutem ſuam committerent. Cumque effuſa fuga omnes excederent caſtris, peditatus in inſidias eorum præcipitatus, qui a ſilva erumpere cœperant, ita paſſim cæditur, ut dimidio minorem partem evaſiſſe conſtans tenuerit fama. Reclamabat fracta voce fruſtra Trivultius, fruſtraque ſuorum imbelliam abjectoſque animos increpitans, reſtituere aciem plurimum annixus eſt : ſed cum attonitum agmen minime ſiſti, omnium animis pedibuſque in fugam inclinatis, & de ſumma rerum deſperatum videt, a prætorio caſtrorum regia ſigna convellens, pecuniam etiam regiam & quicquid pretioſius potuit, in veterina jumenta congerens, noviſſimus omnium caſtris exceſſit, moxque ſuos aſſecutus, cum eis omnibus trans Alpes receſſit. Ita quaſi in momento profligato hoſte, amiſſis machinis æneis, cetera caſtra, & quæ in illis opes fuere, in prædam Helvetii victoris abiere. majorene illorum ignominia, an Helvetiorum adorea, non facile indicatu, nam hos potius temeritate quam conſilio viciſſe, illos muliebri quadam conſternatione ſuccubuiſſe, apud omnes conſtat.

Albianus dux Venetias ſe recipit.

3. Albianus, quem in Placentinis ab Hiſpano exercitu remoratum, prohibitumque quominus Gallis jungeretur, diverſo haud multum hinc loco diximus, audita ſociorum ad Novariam clade, protinus retorquens iter in Venetiam, ſecumque gravem belli tempeſtatem traxit. Nam poſteaquam Patavium, quo intendebat, ſe recepiſſet, JOHANNES CARDONA, Hiſpanorum dux, a Maximiliano Cæſare Venetos infeſtare juſſus, paulo poſt ab Inſubribus movens, duxit in Venetiam, & per Vicentinos Euganeoſque campos, Pubulentam municipium Patavinum pervenit, occupatumque populabundus vaſtat, omnia per cædem & incendia terroribus complens. Alluitur id oppidum Meduaco flumine, quod Vicentiam dividens, uno ramo Foſſas attingens, quibus Brinte[illegible]s eſt cognomen, Patavinis mœnibus circumducitur: alio poſtmodum parvo quidem intervallo, æſtuariis aquis ſe immiſcet, totum tandem in Foſſam Clodiam exoneratur. Jacet Menſtra oppidum ſtagnis propinquum, quod Muſſio alius fluvius aquarum copia his regionibus ſecundus præterlabitur. Lævorſum Menſtræ oppido, ſitum eſt Tarviſium Carnorum urbs, quam Silvis fluvius interlabitur, nec procul hinc Anaxus alter fluvius, cui nunc Plavi nomen eſt, a tergo Vicentia, quam Meduacus ſive Bachilio, ut præfati ſumus, ſcindit, extrinſecus præter-

fluit Toſigon. Dextra jacet Pataviam, quod Foſſa ex Bachilione deducta, in Brintellæ nomen abiens, ut dictum eſt, partim ſecat, partim alluit mœnibus fluens, quæ quidem omnes aquarum moles perpetuis aquis fœcundæ, in ſtagnantes defluunt paludes. Hinc eſt, ut omnis ille tractus æſtuariis, fluentis, & lacubus ſeptus, quæ per anni tempora pluviis humoribus adoleſcunt, viatori grandes aquarum copias opponat, & pedeſtre iter perſæpe abrumpat.

Johannes Cardona dux Hiſpanorum paludes Venetorum penetrat.

4. Pergebat nihilominus Cardona dux prorſus ire, donec Menſtram pridie calendas Octobris pervenit. Illic illi & loci amœnitate & ædium pulchritudine allecto (pollebat enim is locus & divitiis, & civili cultu, & populi frequentia) Quod indignum fuerit facinus, inquit, Prosper Columna, illius militiæ cum fratruele Fabricio & comes & ductor a prorege Cardona ſecundus, ſi tam celebre oppidum eamus perditum. Inceſſit autem Hiſpanum heroëm omnem illam oram luſtrandi cupido, & Melgerum obequitans, ad turrim uſque proceſſit. Is locus Venetis tribus millibus paſſuum diſtans, totam eam urbem, inſulaſque omnes quantæcumque & quæcumque ſint, illic mortalium oculis ſubjicit. Tum Cardona faſtigiata ædificia, vicoſque inſulatim ſeparatos, novamque urbis inter lacunas ſitæ faciem contemplatus, ad proximos converſus, Quam potero, inquit, jactanter gloriari apud meum regem, me ſub ipſa Venetorum tribunalia ac curiam infeſto agmine ſubiiſſe, quod ante me uni Pipino Galliæ regi, Caroli Magni filio, & claſſi Liguſticæ (quamvis illis mari, mihi terra) video vix contigiſſe. Etiam quidem ſubjecit idem Proſper (cui tutiora ſemper quam animoſa placuere conſilia) Te illis præferre poteris, modo conatus noſtri ſero non pœniteat, qui tam fidenter paluſtribus aquis nos immerſimus. An hoſtem ſibi defuturum putas, qui locorum gnarus, aquarum repagulis nos circumſeptos videt? Nec te terret aut admonet commeatus difficultas, quam actutum affuturam credibile eſt, frumento omni ab agris in munitiora oppida his diebus convecto. Proinde cavendum eſt, ne in contemnendo hoſte, æque ac in appetenda gloria a nobis peccetur, neve dum velis, tibi liberum non ſit inde exercitum deportare. Ait Hiſpanus dux, compertum ſibi eſſe inquiens, Venetos ſuperiorum cladum recordatione commonitos, Albianum Patavio, Johannem Paulum Balionem Tauriſio egredi, aut fortunam belli experiri non paſſuros. Ita dum contemptim, & quaſi per otium machinarum ænearum inanibus terriculamentis & innocuis jaculationibus per longa ſpatia propiores inſulas laceſſens, bellum potius minitabundus oſtentat quam infert: Veneti tam præſenti periculo exciti, ad priores copias, novis quam celerrime ſcriptis, & quam maximo apparatu Albianum jubent hoſti occurrere, legatis Gritto & Lauredano adhibitis.

Albianus in ipſum irruere juſſus milites ad prælium hortatur.

5. Ille impigre mandata obiens, omnem exercitum in prata vallium, non longe Patavio, ad certam diem adeſſe juſſum, poſtquam recognoviſſet, ex editiore loco ſignis vexilliſque circumdatus, ſeptuſque armatarum cohortium corona, indictoque ſilentio ita locutus dicitur: » Si non pulcherrimo hoc armatorum conſpectu, viri bello & natalibus illuſtres, voſque ceteri commilitones, quamplurimum delecter; mei diſſimillimus ſim, & a ſtirpe mea degenerem, qui in Martia urbe, Martiiſque parentibus & progenitoribus ortus, ut primum per ætatem arma tractare poſſem, ad hanc uſque diem in armis verſatus ſim: ita ut hæc ars mihi ſemper peculiaris & familiaris extiterit, nec ita ſegniter in rebus agendis me geſſi, ut meæ anteactæ vitæ me pœniteat. Quare egregia virtute viros non ſolum ſemper amavi, ſed colui, eorumque fortiter geſtis a me honos eſt habitus: ſed ut præſenti veſtro ſpectaculo plus ſolito exhilarer, duo inprimis ſunt in cauſa: primum quod neſcio, ſi umquam ante alias tot bello clari duces, tot fortes viri, tam florentes legiones, ſub hujuſmodi ſignis, uniuſque temporis commilitio ſtipendia fecerint: alterum, quod oblatam nobis occaſionem video, qua veſtra virtus magnopere eniteat, uberrimumque ſtrenuitatis veſtræ fructum capiatis, ad certam quippe victoriæ fiduciam, & ad opulentam prædam hac expeditione ducimini. Nam Cardona & alii ductores qui illius caſtra ſequuntur, quos pro rerum bellicarum uſu oportebat paulo conſultius in hoſtico pedem inferre, ſucceſſu rerum & patientia noſtra decepti, dum nemo illis occurrit, in penitiora & inacceſſa hactenus hoſti loca penetravere, a quibus impune egredi non liceat. Nam veluti in naſſa comprehenſi, quo pacto evadere poſſint, non ſane video, niſi alas induant Dedaleas. Obſtant ſtagnantes & fluviales aquæ, locorum anguſtiæ, tot Venetæ ditionis urbes, tot oppida, quæ undique hoſtem cingunt, & commeatu excludunt, obſtabunt locis affuturæ opportunis noſtræ copiæ, & numero, & virtute longe præſtantiores. Eamus ergo, Deo optimo duce, & divo Marco, cui militamus, anteſignano. Eamus quo occaſio rei bene gerendæ, quo victoria explorata, quo adorea, quo virtus temeritatis vindex nos evocat, ut incolumitatem reipublicæ Venetæ aſtruamus, prædam opimam referamus, & ante majorum damna pulcherrimo triumpho reſarciamus. Me quidem numquam pigebit, non ut ducem, ſed ut commilitonem, vobiſcumque quæcumque ſubire pericula. Quod ſi veſtrum quiſpiam, aut aliquid cauſatus, aut formidine inertiâve militiam detrectat, aut abhorret a pugna, non gravate illi liberum commeatum do ſa-

Digitized by Google

„ cioque, nihilque moratus ab ſacramento abſolvo. Nullus ſit in tanta fortium virorum frequentia inerti locus, nullum ignaviæ cum virtute commercium: non enim neſcius ſum imbellem multitudinem potius obeſſe, quam prodeſſe victoriæ. Proinde qui parati eſtis ſtrenuam bello navare operam, de prima vigilia in craſtinum hoc loco accincti ſuccenturiatique adeſte, ut felicia ſigna in hoſtem inferamus.

Miles alacer ad hoſtes properat.

6. Vix dicendi finem fecerat, cum omnes certa ſpe victoriæ, & imperatoris alacritate animati, haſtis clypeos excutientes & arma, ingenti applauſu & clamore ad unum conſenſere, & fortaſſis incœptis etiam faviſſet fortuna, ſi paulo maturius & ſapientius bellum adminiſtraſſet, dux ingenio ferox, manu præceps, qui poterat hoſtem vel ſedens inedia domare: nam cum hoſte circumſeſſo, cujus in dies res anguſtior futura ſit, belli fortunam tentare, imprudentis ſeu navarchi eſt, qui in portu ſtantem navem proceloſo mari ſciens volenſque committit. Cum itaque ſub diei ortum poſtridie omnes conveniſſent, protinus ad Ulmum, qui locus inter Pataviam Tauriſiumque eſt, ſtructo agmine contendit, eumque vallo, aggere & valido præſidio communit. Mox caſtris ad oſtentum tranſlatis, unam diem illic moratus, congeſtam terram, trabeſque compactas in propugnacula erexit, tribuſque agreſtium millibus, & turmis aliquot equeſtribus, aliiſque velitariis cuſtodiendam attribuit.

Cardona hoſtem ut vitet omnem adhibet machinam.

7. At Cardona de tanto belli apparatu, hoſtiſque itinere factus certior, ubi comperit, occupatis omnium locorum aditibus anguſtiiſque, ſibi repagula opponi, & obices inſuperabiles ne qua evadere poſſit, videt, communicato conſilio cum Columniis fratruelibus & marchione Aterni, ceteriſque ductoribus, migrandum ſibi illinc, ſi ſalvus eſſe velit, cognoſcens, primum omnium Menſtram oppidum, de flagitio poſteritatis famam captans, igni ferroque devaſtavit. Dehinc motis caſtris ad navale, quod Muſionem inter Silumque flumina ſitum jacet, mox ad caſtellum Francum proceſſit, biniſque caſtris ad Campum divi Petri opulentum municipium ſucceſſit. Parumque ibi ſubſidens, quod jam annona illi anguſtior eſſe cœperat, raptim Meduaco vadato, in quo trajectu multi inexplorato vado, undis abſorpti ſunt, in Civitatulam quæ propior illi fuit, ſigna inferre cogitavit, excidium comminatus, ſi ſibi tranſitus, & commeatus, hoſpitiumve negaretur. Sed cum & arcem & ipſum oppidum, loci natura & multa arte induſtriaque, necnon præſidio valido communitum, expugnatu difficile offendiſſet, & ab arce machinarum crebris ictibus peteretur, omnem moram gravem & periculoſam ratus, ea nocte ad fluminis Meduaci ripas ſubſtitit. Tum ſub ortum ſolis, rurſus remeato flumine, jumentis præda onuſtis in expeditiorem fugam poſt ſe relictis, ac armenti pecoriſque, quod ad alimenta caſtrenſia ſecum trahebat, ne uſui eſſe poſſent hoſti, ſuffraginibus ſuccifis, qua montes ſeſe illi opponebant, Vicentiam verſus celeri greſſu properabat, ſi quomodo feſtinando hoſtem fallere & prævertere poſſet.

Albianus ad pugnam ſe parat.

8. Carpebat nihilominus extremum agmen eques Venetus, cogebatque gravem cataphracti Hiſpani armaturam in ſe converti, adeo ut nec procedendi copia, nec laxamenti ſpatium aliquod daretur. Quamobrem Cardona dux animi anxius & conſilii inops, viginti millibus paſſuum & eo amplius, cum omni exercitu & tanta machinarum multitudine uno die emenſis, Baſſianum verſus iter arripuit. At Albianus longioris moræ pertæſus, & turpe indecorumque ſibi ducens, niſi pugnando vincere, incendium iſtud in viſceribus reipublicæ Venetæ, magno populorum detrimento diutius ali ſe paſſurum negabat, cunctationemque omnem ut infamem & dedecoramque deteſtatus, morarum conſilia apud viros fortes pro timidis non pro cautis dicebat haberi. Itaque bifariam partitis copiis, partem unam Johanni Paulo Balioni ducendam attribuit, & qua colles ſurgebant, quave hoſtis ſe ſubiturum eſſe credi voluit, ſiſtit, mandatque, ut in quamvis occaſionem intentus, hoſtem fugam molientem, audendo, collatiſque ſignis arceat tranſitu, ne qua vadere aut evadere poſſit. Cum vero machinarum fragorem ſive ab hoſtium tergo, ſive ex obliquo audierit, acrius urgeat, & vel detrectantes pugnam irritando & provocando laceſſat: certo ſiquidem argumento, ſeque eodemmet tempore certamen a ſua parte initurum. Denique monet & per Deum immortalem, juraque neceſſitudinis quæ utrimque intercedat, obteſtatur, ut memor ſuæ priſtinæ virtutis, omnem navet operam hoſti ſternendo, ſibi curæ fore ut celebrem ejus diei locique ac nominis ſui memoriam inſigni ſtrage relinquat.

9. Torquebatur interim heros Hiſpanus, nihilque remittentibus curis, quod ſe amnibus intercluſum, commeatu prohibitum, hoſte cinctum, munitiſſimis locis circumvallatum videret, nec quid conſilii caperet aut deliberaret cogitando facile reperiebat. Excuſſit illi omnem ſollicitudinem Proſper Columna, & viam declinandis periculis monſtravit, ſibi compertum eſſe Albianum audacia quam conſilio eſſe potiorem, pugnæ copiam facturum, quam incolumi fortuna tutius omittere poſſit, ea ratione periculum periculo devitari, & viam per mediam hoſtium ſtragem aperiri poſſe. Non ita callidos illos, quin falli; nec ita fortes, quin vinci queant. Occaſionem itaque pugnandi Cardona amplexatus, contra Johannem Paulum Balionem, cum parte copiarum pugnan-

di provinciam ſibi aſſumit, hoc conſilio ut ſimulato illinc tranſitus molimine, magnam partem hoſtilis exercitus diſtinendo fruſtra haberet ludificaretque, Proſpero qui noviſſimum agmen claudebat permittit, ut cum Albiano, Romanus cum Romano, diverſarum uterque factionum, infeſtis ut erant animis, tamquam in civile bellum concurrerent. Inter Cardonam & Proſperum princeps Piſcarius cum fortiſſima legione quatuor millium Hiſpanorum ita locatur medius, ut utrivis laboranti ſuppetias tempeſtive ferre poſſet. Erat cum Proſpero FABRICIUS fratruelis & MUTIUS, Columnii ambo, & TROILUS SABELLUS, & plerique principes viri bellicis artibus aſſueti, & peditatus minime pœnitendus. Igitur trifariam partitis ordinibus, ipſe dextrum cornu, ſiniſtrum Fabricius tenuere, paribus intervallis, mediam peditatus phalangem quaſi alis tuentes. Nec minus induſtrius ALBIANUS in componenda acie, lævorſum cum Montori regulo, & Malateſta, Guidoneque Rangonio Proſpero ſe oppoſuit. Dextrorſum opponuntur contra Fabricium SACRAMORUS vicecomes, JOHANNES FRANCISCUS SASATELLUS, HERMES, & PAMPHILUS BENTEVOLI, aliique ductores; Manfronius cum peditatu inter utramque aciem collocatur, additurque ei levis armaturæ equitatus, uti hoſtem feciſſe animadverterant. Vix dum compoſitis ordinibus in hunc modum, ubi utrique funeſtis machinarum ictibus & minorum tormentorum glandibus ſeſe inceſſiſſent, claſſicis & tympanis horrendum in modum pugnam accendentibus, infeſtis haſtarum cuſpidibus a pedite concurſum eſt, pugna atrox nemine locum deſerente commiſſa, donec ſe alterutrum transfixis pectoribus ſternerent ſternerenturque: tum eques admiſſis equis invicem ſe adverſis frontibus feriebat, & cum more equeſtris pugnæ, nullus latius evagandi, aut in latus ſe circumferendi locus eſſet, hinc flumine, illinc cataphractorum cuneis anguſta ſpatia claudentibus, neceſſe fuit multos in veſtigio mutua cæde cadere. Aderant utrique parti duces, qui ſegnes & deſides increparent, fugientes ſiſterent, laborantes manu, voce, præſentia adjuvarent, integros feſſis ac recentes ſufficerent. Jam HERMES, BENTEVOLUS & SACRAMORUS fortiter pugnando corruerant, & tamen adhuc anceps & fervens conflictus ſollicitos habebat duces. Tum vero ALBIANUS ceu leo in rabiem efferatus, immiſſiſque recentioribus vegetioribuſque cohortibus, hoſtem ita gravare cœpit, ut prope averteret, reſque a fuga parum abeſſet. Id ubi animadvertit PROSPER, continuo veredarios duos emittit, qui a ſtatione ſua proregem, & Piſcarium regulum accerſant, ſuis auxilio ſummis utrimque viribus concurri, & quamquam rebus adhuc integris agatur, tamen non abeſſe procul periculo rei ſummam. Ipſe obiter totis viribus annixus, aciem nutantem ſuſtinuit, & ne inclinaret, reliquo exercitu reſtitit, ſtetitque in veſtigio immotus: quod (ut dicitur) ad triarios ventum erat, donec PISCARIUS cum ſua legione accelerans, non ſolum aciem reſtituit, verum etiam hoſtem amotum loco ita diſſipavit, ceciditque, ut poſthac nullus fugiendi modus, nec reparandæ pugnæ locus Albiano fuerit. Nam cum aliquot pertinaciter reſiſtendo victoriam remorarentur, idem Piſcarius more lupi debacchatus, quando perfracta caula in pecora ferali dente graſſatur, non ante inſequendi hoſtis finem fecit, quam cædendi materia defuerit. Eodem impetu in machinas delatus hoſtiles, præſidio præ metu dilabente, earum potitur, nihilque reliqui ad victoriam fecit. Cardona, qui oſtentato, non illato bello, aliquamdiu hoſtem eluſerat, ſuorum periculo commotus; ubi coram affuit, potius victoriæ teſtis quam pugnæ ſocius extitit. Sed cum jam prope debellatum eſſet, Johannes Paulus Balioneus per anfractus ulterioris ripæ curſum Hiſpani longiore via proſecutus, ſero quidem conflictui interfuit: ſed tamen intrepide trajecto cœnoſo gurgite, pugnam audacius quam conſultius reintegrare conatus, haud magno negotio a victoribus intercipitur, captivuſque proregi ſiſtitur. Eodem conflictu Caſonius militum tribunus, & Lauredanus Patricius legatus confodiuntur: cetera omnis turba aut cæſa, aut in fugam diſſipata. Capti nihilominus plures illuſtres viri, libertatem licitatis capitibus magno redemerunt. Deſiderata dicuntur ea pugna hominum utrimque ſeptem millia, quamquam alicubi legam quatuordecim millia. Sed cum in neutro horum numero fidem a quoquam exigam, ſatis conſtat nonas Octobris anno a partu Virginis MDXIII. tanto ſanguine funeſtatas a Vicentinis, apud quos quarto ab ea urbe lapide res geſta fuit, memorabiles haberi.

Pugna atrox committitur.

Victoria ſtat per Hiſpanos.

10. Fractus bello Albianus cum Gritto Patavium, & Hiſpanus heros, machinis etiam hoſtilibus avectis & ſpoliis onuſtus, Veronam conceſſit, nec tamen per eam hiemem a mutuis temperatum eſt injuriis. Nam Albianus Patavio digreſſus, Rhodigium, quod tenebant præſidio Hiſpani, nocturno itinere hoſtibus eluſis, cum levis armaturæ equeſtri manu ac peditatu, non multo adapertis inexplorato portis, furtim irrupit, unoque aut altero equitum ſuorum amiſſis, prædabundus diripuit, Hiſpanis per averſam portam dilabentibus, non ſine ſuorum detrimento; moxque, cum ab Hiſpanis arx teneretur, compertumque haberet Albianus, appropeΓari contra ſe ab hoſte, qui per oppida illius Cherroneſi, ſive ut vulgus appellat Policinii, hiemabat, inde ſe proripiens, rurſus Hiſpanis habendum devaſtandumque dereliquit.

Albianus Rhodigium vaſtat.

Digitized by Google

Proſper Columna Cremam obſidet.

11. Proſper autem Columna non multo poſt Verona movens, cum magna parte earum copiarum, quæ Veronæ erant, & cum appendice Sfortianæ militiæ manus, ad oppugnandam Cremam, oppidorum omnium quæ in tranſpadanis ſunt, nobiliſſimum Venetorum vectigal, profectus eſt. Id oppidum olim ab Federico Ænobarbo, poſt afflictam ab eo Cremonam, in invidiam ejus civitatis, quod tamen prius diruerat, reſtitutum fuit: mox ab Henrico imperatore mœnibus alio tempore ſpoliatum, quæ quidem mœnia noſtra tempeſtate Veneti magno ſumptu reſtituere cum arce, ac inexpugnabilia reddidere. Itaque ipſe Proſper ab una parte mille paſſibus longe ab ea caſtra locat ſua, & ex adverſo aliam partem Silvio Sabello cum equitatu non modico, ac Germanorum legione pari intervallo obſidendam committit. Cingebaturque propterea Crema, expanſis utrimque brachiis caſtrorum in obſidionem. Sed cum oppidum mœnibus & arce, aquiſque late ſtagnantibus eſſet validiſſimum, tum vero equitum peditumque præſidio, quibus præerat Rencius Urſinus, denique omni apparatu bellico ita munitum inſtructumque fuit, ut nullis hoſtium injuriis obnoxium, aut vi expugnabile, vel machinarum ictibus opportunum eſſet, quod ipſo oppido in humili ac depreſſo loco jacente, pilæ tormentorum muralium in ſublime volantes, fruſtra per inane ferebantur, reliquum erat ut divini numinis ira peſtifera tabe, vel ſola inediæ neceſſitate, ad deditionem per obſidium adigi poſſe crederetur. Et certe intus annona anguſtior erat, & peſtilentia laborabatur. Eo enim tanta agreſtium multitudo metu hoſtium confluxerat, ut in uliginoſo putrique ſolo volutata, unde ſolet nimietate frigoris gigni morbus peſtilens, luem facile contraxerit tabificam.

Rencius cognita per exploratores obſidentium ignavia in eos irruit, atque obſidionem inſigni victoria ſolvit.

12. Dum ibi diutius ſedetur, Rencius ad tolerandam famem, donec aliqua lux ſperandæ ſalutis oſtenderetur, per noctem ſæpe aliquot emittebat, qui itu redituque, cuſtodias ſuſpenſo gradu, & per nota diverticula fallentes, ſæpenumero alimenta importarent, & ad importandum lucelli aviditate alios allicerent. Per eoſdem quoque emiſſarios in penitiora hoſtilium caſtrorum inſinuatos, didicerat omnia apud hoſtem ſecordia & negligentia nimia remiſſius agi, præſertim qua tendebat Sitius Sabellius. Nam Proſper, qui diverſa ab illo habebat caſtra, ſemper quinquaginta cataphractos equites quamvis Borea ſtridente excubitores habuit in armis; ſed apud Titium longe aliter, incuſtoditos caſtrorum aditus eſſe, vigilias neglectas, omnes in ſtratis ſub tecto, tamquam in media pace, ſupinos jacere, tantum triginta ad ſummum Germanos pedites ad aggerem, quem pro caſtris erexerant, noctu ſtatui: verum illos & crapula & mero graves, totam noctem ſtertere, facile incautos opprimi poſſe, & caſtra ſuccendi. Tum vero Rencius plurimorum exploratorum dictis conſentientibus fidem habens, ad præclarum facinus animum adjecit, occaſione rei bene gerendæ ſibi oblata. Primum omnium portas oppidi obſtrui jubet, & quoſcumque exitus obſervari, ne quis ad hoſtem conſilia ſua perferre poſſet: deinde accitos ordinum ductores ac centuriones omnes, monet uti curatis corporibus ad præſtitutam noctis horam centuriati, tacitique cum armis præſto adeſſent. Excogitaverat centurionum unus, Adredeius Campanus, ejus conſilii gnarus, aliquot folles fictiles, cucurbitulæ inſtar, ore anguſto, ſed prominenti, in eiſque piceas offas, ſulphure varioque arentis & ignitæ materiæ fomite illitas, conſtipaverat, quos ſecum ferret. Hos vel tenui igneæ ſcintillæ afflatu contactos, ſi procul evibraveris, quidquid corripiunt jugi incendio abſumere compertum eſt. Malleolos priſcorum verbo nuncupare poteramus, virtute quidem non abſimiles, ſi non fabrili artificio diſpares eſſent. Sunt enim illi manipuli pice contecti, qui in muros aut teſtudines ad incendium faciendum jaciuntur: ſed in his alia ratio. Non erat intempeſta, & emittendi militis hora, per atram caliginem ad inſidias accommoda. Jamque peditatus imperata facturus, ſub ſignis erat, cum Rencius omnes ad recognitos, ne quis ſuppoſitus rem hoſti prodere poſſit, emittit, docetque quo mittantur & quid fieri velit, adhibetque ſcalas & crates vimineos, quibus aquarum paluſtrium ſcrobes ſicco veſtigio tranſirent. Declinato quantum per locorum inviorum anfractus licuit, ab Proſperi ſtationibus, qui ad lævam tendebat, itinere, ne ſentiri poſſint, locatque in viarum anguſtiis opportuna præſidia, ne Proſpero in altera caſtra, ſi exaudito tumultu ſuis opitulari tentaſſet, iter expeditum pateret. Denique euntibus læta & ſecunda ominatus imprecatuſque, retro ipſe pedem flexit, ne quid ſe abſente turbarum in oppido oriretur. Succeſſerant propemodum ſub hoſtilia caſtra compoſito agmine Veneti, nullo obvio, cum præmiſſi aliquanto intervallo ſpeculatores, in unum hoſtium vigilem incidere. Hunc autem quinam gentium eſſent interrogantem, & ſymbolum militare nequicquam repoſcentem, ac idcirco ſuſpicatum inſidias, fracta voce ad arma acclamantem aſſecuti opprimunt, trucidantque: tumultu exorto vix experrecti Germani, ut erant vino & ſomno ſepulti, ſemi nudi e ſuis illis gurguſtiis erumpentes, arreptiſque armis, quæ fors dederat, & quo clamor exauditus fuerat, incondito agmine certatim ire contendunt. Verum miles Venetus rapido curſu caſtra præoccupans, per paucoſque vigiles, qui pro caſtrorum porta ſtabant, obtruncat: dein ultra intrepide progreſſus, hoſtium inter ſe conſilii inopia

MMmm iij

Digitized by Google

tumultuantium, nec ſatis pro ratione aciem explicantium, aut in ordinem ſe recipientium ambitu celeri cuneum circumvallat, cædemque in latera, in terga, a fronteque ferro, glandiumque ictibus plumbearum, fœdam exercet: ſed perdendo hoſte longe efficacius momentum fuit in Andreacio Campano centurione, qui funiculo aduſto ſuccenſas cucurbitulas in Germanos conglobatos ejaculat, eos pro cruciatu arma jactare & ejulatus emittere cogebat: nam lambens flamma ſi vel levi attactu ora, pectora, artuſve corripuiſſet; intus & in cute protinus depaſta, tenaciter cremando veluti ſtipulam edaci igne abſumebat. Ita laxato agmine, omnes prope in veſtigio in quo ſemel, ut in ſtataria pugna, pedem fixerant, animam exhalavere. Hinc eodem igne artifici in hoſtilia tabernacula, ex arenti materia ac ſarmentis contexta, injecto, fuſcæ noctis tenebræ illo ſplendore vincebantur. Fuga Silius effuſa, in altera caſtra elapſus, ſua hoſti cum ſeptem machinis æneis miræ molis diripienda permiſit. Ea victoria Cremenſium obſidione ſoluta, pacatiora omnia in ciſalpinis, quaſi per tacitas inducias apparebant, & mors Ludovici Francorum regis, qui per id temporis naturæ debitum perſolverat; ſpem tranquillitatis populis Inſubrium polliceri videbatur. Sed Franciscus declaratus illius regni ſucceſſor, ſub ejus æſtatis initium, quæ mox ſecuta eſt, Inſubres quieſcere non eſt paſſus, inducto in Italiam ab Gallia novo armorum incendio, aſſerturus ſibi Mediolanenſium principatum, a quo biennio ante deciderat Ludovicus rex ejuſdem ſocer ut oſtendemus.

FRANCISCI CARPESANI
Flaminis Parmenſis ſuorum temporum commentariorum

LIBER VII.

Franciſcus Ludovici regis ſucceſſor in Italiam irrumpit.

1. Mandaverat idem Ludovicus moriens, & poſtremis tabulis caverat, uti Franciscus, quem regio proſatum ſanguine, ſibi generum aſciverat adhuc vivens, & ſucceſſorem ſolii regii procerum omnium ſuffragiis renuntiari ſalutarique curaverat, eam expeditionem primo quoque tempore obiret, in quam exquiſitiore delectu habito militem ſcripſerat, pecuniamque grandem, armaque & fuſiles machinas innumeras, in eam ipſam provinciam comparaverat: hominem quippe bello acerrimum, ſicut habendi ejus principatus, quem jure hereditario ſibi deberi putabat, ſitis inexhauſta viventem inceſſerat: ita ad manes abeuntem eadem cura ſubſecuta eſt, quaſi ejus oſſa mollius quietura eſſent, ſi ſanguine humano ſibi parentaretur. Res enim multo ſanguine conſtitit. Vulgato Francisci regis cis montes formidabili adventu, apud Inſubres novus belli apparatus a Maximiliano Sfortia inſtrui cœptus, centuriati delectiſſimorum velitum ordines, & in his perquamplura Helvetiorum millia, qui ex fœdere in ſtipendium nomina dare tenebantur; cetera ad vim arcendam ſtudioſiſſime comparata. Et Prosper Columna, cui erat in omnes copias imperium, cum trecentis Florentinorum veteranorum Latini nominis cataphractis, ad Villam-francam ſubalpinum oppidum, cui Padus a gremio veluti montis non longe hinc ortus, nondumque advenis aquis adauctus, vicino curſu adlabitur, ſidere juſſus, obſervaturus Gallorum iter, quos compendioſiore via per ſaltum non ſatis viatoribus tritum, ab Alpibus Cottiis in eam planiciem condeſcenſuros acceperat, quique regem cum robore exercitus a Seguſione oppido, Seguſium aliqui dicunt, ad radices Alpium deſcenſurum conſtans fama erat. Licet enim eædem Alpes Cottiæ præcelſo quidem cacumine, & pendentium ſaxorum altrinſecus viſu terribili illinc erigantur; tamen ex Gallia venientibus prona humilitate devexiores, & tormentorum fuſilium carpenta quantæcumque molis, aliaſque graviores ſarcinas patiuntur.

Proſper Columna ab Obigneo captus ad regem ducitur.

2. Sed dum duobus locis explorando luſtrandis Prosper, vir alioquin prudens & cautus dat operam, non deprehendit alio itinere, quamvis confragoſo & infrequentibus plantis rarius calcato, cui ad Collem-agni cognomen eſt, per Salutiorum plana lævorſum viam patere. Quamobrem dum negligentius ſedet, a quadringentis equitibus gravis armaturæ, qui duce Obignino, eam viam tacito agmine raptim emenſi fuerant, intra oppidum hoſpitiumque ejuſdem Proſperi facta eſt irruptio, priuſque viſus eſt hoſtis, quam tumultus exauditus. Prandebat Proſper cum honeſtiſſimis convictoribus, & jam Grangia neſcio quis gregarius miles, opimam de eo duce ſibi prædam pollicitus, ſcalis intra domos hoſpitales ſucceſſerat; cum ille audito hominum ſtrepitu & equorum hinnitu, ſciſcitatus e feneſtra triclinii, quinam hominum eſſent, quis ductor? audito Obignini nomine, eidem manu inermi porrecta, deditionem facit: ceteri omnes ad unum armis, equis, impedimentiſque ſpoliati, vix cum ſingulis veſtibus abire ſunt permiſſi. Dux ipſe Prosper cum quatuor egregiis viris ad regem, qui jam in Taurinos deſcenderat, ductus, quamvis ab Helvetiorum tribus millibus, qui a Galiacio vicecomite adhuc in fide Sfortianorum perſiſtente ducebantur, parum abfuerit quin reciperetur. Adjumento Gallis fuit equorum pernicitas & validi oppidi propinquitas, ut declinarent periculum, donec abiiſſet hoſtis. Helvetiis inde abeuntibus, ante regem ſiſtitur, ac cum ſociis in Galliam ulteriorem demandatur, non ante relaxatus, quam poſt finitum id bellum auro ſe redemiſſet mulctatitio.

Digitized by Google

Pugna Marigniana in qua Helvetii ad internecionem cæduntur.

3. Omine tali & auſpicio lætatus rex, & e Taurinis movens, arce Novarienſi protinus expugnata, per Ticinenſium campos nullo obvio, in Inſubrium intima penetrans, ad Marignanum decimo ab Mediolano lapide caſtra locat: at Helvetii, quos ad triginta millia Sfortianus conduxerat, quamvis robore exercitus & tanto duce amiſſo, minime animo fracti aut deterriti, cum illo ferro decernere non dubitarunt. Credo eam ſibi fortunam polliciti, qua ad Novariam Gallos fuderant, & fortaſſis non fuiſſet vana fiducia, ſi Hiſpani pontificiæque copiæ, quæ apud Placentiam citra ultraque Padum ſedebant, promiſſam opem operamque præſtitiſſent. Sed cum Leo pont. max. cum Gallo jam ſentiens, uti reipſa paulo poſt compertum eſt, Maximilianum Sfortiam fruſtra habuiſſet, cauſis ad moram confictis, tenuitque Hiſpanos ſuſpenſos, tanto exercitui impares, hac cauſa, ne ſine pontificis auxiliaribus bello ſe immiſcerent. Quamobrem ſoli Helvetii, quanquam ſociis fruſtrantibus, non ſolum Mediolanum ab injuria defendendum ſincera fide ſuſceperunt; verum etiam patentibus campis ultro hoſtem laceſſere, & pedeſtrem inire pugnam decreverunt: quamvis rex ad patrias artes converſus, magnis auri pollicitationibus oneratos, ad defectionem allectare prius conatus ſit. Sed tempeſtive aderat Matthæus Sedunenſis ſacri ordinis antiſtes, qui eos in fide contineret, hortaretur, moneret, ne ad inuſtam olim nationi proditi Ludovici Sfortiæ infamiam notamque, (de qua alibi dictum) novum ſcelus adjicerent. Non potuit tamen Padus Bernenſis ejuſdem commilitii, quem ducebat Albertus Petra, jam magna pecunia corruptus, ad ſanitatem reduci. Namque cum ſumma perfidiæ labe, etiam apud contribules & ſocios pro deſertore habitus, dum adhuc omnes Vercellis eſſent, e via deflexerat ad Alpes. Igitur ceteri qui in fide perſtiterant majore animi ferocia quam conſilio, jam in veſperam inclinante luce in pugnam contra Gallos irruentes, atrox certamen concitavere, ſeptimo ab Mediolano lapide, a Marignano tertio. Cumque ambiguo diu Marte certaretur, dira & cruenta admodum eſt edita carnificina, nullo declinandæ necis remedio. Cum enim media via militari & anguſto hinc & illinc loco res ageretur, quia ſcrobium altis proripiis obſtantibus, nullum divagandi ſpatium, nec dilatandæ aciei locus eſſet, confertiſſimi utrimque cadebant. Sunt enim Inſubrium agri tum genitalium fontium ſcaturigine, tum aquarum advenarum derivatione, per incilia ita irrigui, ut per arva & campos cultos pratave iter facientibus tranſitum frequenter intercludant. Quamobrem in arcto confligentibus nulla ſpe fugæ, niſi terga hoſti cædenda darentur, major cædes perpetrata eſt, quam pro diei inclinatione patrari poſſe crederetur. Nam ad noctem luna illuſtri producentes certamen, tandem moriendi victa obſtinatione receptui cecinere.

Pugnam renovantes Helvetii iterũ cæduntur.

4. Irritati potius quam territi Helvetii tam cruenta pugna, vix ſpatio quieti & cibo recreandis viribus dato, ut primum poſtera dies emicuit, in eoſdem campos heſterna cæde madentes ſucceſſere. Et quamvis Gallus recenti certamine feſſus, otium quam negotium, & humandis ſuorum cadaveribus inducias mallet, non detrectata tamen pugna, hoſti Germanorum phalangem objecit, genus hominum eadem bellandi ratione, eodemque animorum ardore, & vitæ pari contemtu, de virtute & gloria cum illo decertare ſolitum. Igitur inter eos inita pugna, pervicaci moriendi propoſito diu certamen tenuit, donec apparuit ferociam, niſi arte & ratione, ſicut navis in mediis æſtibus rectore perito gubernatur, facile conſilio & virtutis malleo frangi & contundi poſſe. Nam dum Helvetii bello occupantur, Galli qui equitatu & inſtrumentis bellicis prævalebant, adjectis ad ſuas vires Venetorum ſociorum auxiliis, quæ Albianus ducebat, quemque noctu rex accerſiverat, circumacti in alas, pars hoſtes pugnantes per latera, pars dextrum lævumque eorum cornu, qui in campis potius pugnæ teſtes quam adjutores immoti ſtabant, quod in lacunas ſeſe inexplorato præcipitaverant, non vallo, non aggere, non armis protectos, omnibuſque injuriis expoſitos, tormentorum globis frequentibus proterebant, unum ſuper alium ſternebant, corporibus quam fœde diſcerptis. Ita fiebat ut quacumque vertivolantium pilæ perrumperent, ſtratiſque paſſim Helvetiis, ſemitam quamdam callemque ad diametralem regulam inter eos ſibi aperuiſſe viderentur. Hac clade cum inclinata Helvetiorum acies terga dare cœpiſſet, equites fugientem premere non deſtitere, donec eos more pecudum mactando, intra mœnia compellerent, & ſeptingentos ex ipſis, qui diverſo itinere ad Sanctum Julianum confugerant, intra quaſdam domos coactos, ac manu data hominum deûmque fidem fruſtra implorantes, injecto igni inclementiſſime cremaverunt. Re itaque prorſus complorata, Helvetii, remiſſaque animi ferocia, cedendum rati, poteſtatem civitati fecerunt veniæ a rege victore deprecandæ, & pro tempore ſuis rebus conſulendi. Helvetiorum ea pugna præter duo vulneratorum millia, cecidiſſe viginti millia vulgatum eſt, Gallorum ſeptem millia equites trecentos, virorum illuſtrium, Chiapinum Pitiliani comitem, Bompenſeri herois filium, Borbonii ducis fratrem, Tramolium regulum & Rabramatam. Is eſt qui dudum Proſperum Columnam in Subalpinis ad Villam-francam cum Obignino ceperat: tum pleroſque alios, qui interitu ſuo

Digitized by Google

lugubrem regi fecere victoriam.

Mediolanenſes regis miſericordiam deprecantur.

5. Abeuntibus Mediolano per averſam portam Helvetiorum reliquiis, & Maximiliano Sfortia intra arcem ſe recipiente, miſſi ſunt plerique optimates & principes civitatis publicitus, qui regi ſatisfacerent, teſtarenturque ſe non deſtituiſſe dudum regem, nec detrectaſſe regium imperium; ſed a regio deſtitutos magiſtratu & imperio, ad alterius imperium armis coactos; non ejectos a ſe veteres poſſeſſores, ſed veniſſe novos in vacuam poſſeſſionem dominos, eam urbem ceu ſpecioſam feminam in medio poſitam, victoris præmium fuiſſe, nec ei liberum extitiſſe pro ſua voluntate agere, aut pro ſuo arbitrio de ſe ſtatuere; ac propterea illam omni culpa vacantem, non tam perfidiæ & perduellionis crimen deprecari, quam rogare ne calumniatoribus criminatoribuſque aures regiæ eſſent expoſitæ, neve de ſe quicquam gravius decerneret. Nunc enim quando permittantur pro arbitrio agere, non facere deditionem, ſed jam pridem a ſe poſſeſſa reſtituere, manuſque, ut aiunt, & herbam dare, pacem & veniam ac impunitatem alienæ contumaciæ ſibi dari & condonari, petere, & obteſtari per Deum immortalem omneſque cœlites, & regium caput, quod numinis loco habeant, ne ſibi fraudi & invidiæ ſint Helvetiorum peccata, qui Maximiliani Sfortiæ ſtipendia ſecuti, urbe & civibus nihil moventibus, ſicut contra invictas Gallorum vires audacter nimis arma ſumpſerant, ita meritas temeritatis ſuæ pœnas luiſſent: adjectiſque ad preces lacrymis, in terram toto corpore procumbentes, vocibus querulis miſerationem regiam fidemque implorabant.

Quam illis indulget.

6. Aderat TRIVULCIUS pro patria, pro neceſſitudinibus, pro penatibus, pro innoxio populo, ſicut pius, ita neceſſarius & gravis interceſſor. Rex ſerenata fronte, & in lenitudinem vultu formato, illi populo admiſſorum impunitatem dare & oblivionem polliceri ac præſtare ſe ait: plebem ſiquidem ſolere eo ſemper inclinare quo ducatur, more arundinis, quæ in eum latus verticem volvat, quo ventorum flatus impellant: teſtatus ſe Johannis Jacobi Trivulcii de ſe bene meriti precibus id in primis tribuere: irent & poſtridie cum pacato agmine, & auſpicato urbem ingreſſurum, gratanter & ſecuri exciperent, & omnibus bono & fidenti animo eſſe juſſis, genialem hilaremque eum diem agerent.

Colloquium inter Leonem papam & Frãciſcum regẽ.

7. Potitus Mediolano Franciſcus, haud multos poſt dies arcem, in quam MAXIMILIANUS fuga ſe proripuerat, cum ipſo duce in fidem & deditionem accepit, ipſoque principe in Galliam amandato, totam Inſubriam, & quicquid ad ejus ditionem pertineret, omnibus populis in ejus verba jurare adactis, ad imperium retraxit; & non ſolum Parmam Placentiamque, revulſas a corpore partes, A tradente LEONE, ſibi vindicavit; verum etiam ipſummet pontificem, non ſine ſolii pontificii indignitate Roma elicitum, ut per ſpeciem gravioris conſultationis ambo convenirent, Bononiam media hyeme venire compulit ad colloquium: ut neſcias uter alteri officii vel honoris gratia occurrerit; niſi LEONEM pontificem per Apennini dorſum, nivibus & Boreæ flatibus horridis longius iter emenſum, quam regem a ſui regni finibus vix quinquaginta millia paſſuum per plana progreſſum officioſiorem dixeris. Ibi poſt adorata ſummi pontificis veſtigia a rege, quum celebrato conventu, multa prætextu expe- B ditionis Chriſtianæ in Turcas palam jactata, clam vero alia inita fuiſſent conſilia & fœdera, rex Mediolanum repetens, in Galliam non multo poſt receſſit; Leo non diutius ibidem commoratus, Romam repetiit, rege voti compote abeunte in ulteriorem Galliam. Firmoque equitatus præſidio in Inſubribus relicto, quo populi in fide & officio continerentur, conciliatiſque ſibi per fœdus & amicitiam Italicorum principum & rerumpublicarum ſtudiis, apparebat non ſolum illic, ſed tota ferme Italia omnia fore pacatiora.

Maximilianus Cæſar cum exercitu in Italiam irruit.

8. Verum cum vixdum æſtas appetiviſſet, C MAXIMILIANUS cæſar alterum Maximilianum Sfortiam cognominem, cum principatu in Gallorum veniſſe poteſtatem, frendens fremenſque magnis contractis copiis, multiſque Helvetiorum millibus inauctoratis, in Italiam per Rhætios & Tridentinos ſaltus deſcendit, & a Verona, quæ tunc illi adhuc parebat, in Inſubres iter intendens, inter tranſeundum Aſulam municipium agri Brixiani munitiſſimum, quod in fide erat Venetorum, oppugnare adortus, ubi vidit fortiter ſibi reſiſti, & diu illic ſedendum fore, cum magna temporis jactura, nec multa expugnationis ſpe, D ſoluta obſidione, ad deſtinatam a ſe expeditionem procedens, Laudem Pompeianam nullo firmatam præſidio occupat munitque. Dehinc quadrato agmine ſub ipſa prope Mediolani mœnia ſucceſſit, & nemine ſeſe illis opponente, quandoquidem Gallus, quod eſſet peditatu imparatior, numquam pugnandi copiam faceret, etiam in ſuburbanas domos flammas minitabundus injecit, nec ulterius ejus ira proceſſit. Denique aliquandiu ibidem ſedens, cum nulla ſpes urbis capiendæ ſeſe illi oſtenderet, ignarus quo loco & E ſtatu intus eſſent hoſtium res, animo remiſſiore eſſe cœperat, quaſi victoriam de ea urbe deſponderet, qua intra biduum triduumve erat potiturus, niſi eum pertæſum fuiſſet moræ. Nam Helvetiorum legio a Johanne Jacobo Trivulcio regio legato pridem conducta & intro recepta, nullo modo induci potuerat, ut contra cæſarem, cui ex fœdere obnoxia erat, aut contribules & paganos ſuos Helvetios, qui cum imperatore militabant,

Mediolanum obſidet.

Digitized by Google

militabant, arma induerent. Sic enim ab initio cum Trivulcio convenerat.

Obſidionem ſolvit & in Germaniam ſe recipit.

9. Verum Trivulcius vir vafer & callidus, aut Helvetios ſponte ſua vanos & fluxæ fidei muneribus capere, & in ſuam ſententiam trahere, vel ſi id non ceſſiſſet, ſaltem Maximilianum ſuſpicionibus ſuſpenſum, ne fortunam belli tentaret, terreri poſſe confidebat. Itaque ſpem vultu fingens, internuntiis a ſe ultro citroque commeantibus, adverſariorum Helvetiorum animos quavis ratione tentare, & confectis tabellis quaſi proditionis indicibus ſine nomine, quæ ad imperatorem clam perferrentur, ſparſiſque per caſtra vanæ concordiæ vocibus, de Helvetiis contra imperatorem conſentientibus, eumdem animi dubium variis cogitationibus involvere ſtudebat: id quod fecit. Cæſar enim cum hoſtium clandeſtinos congreſſus cum Helvetiis comperiſſet, quaſi ſubolens ſibi inſtrui inſidias, aut certe pro ejus ingenio, ut erat admodum ſuſpicioſus, ita opinaretur, ac idcirco Helvetiorum fidem, cum quibus pro finium controverſia antea pugnaverat, ſuſpectam haberet, ſubitario abeundi conſilio, conclamari vaſa jubet, ſublatiſque aquilis, celeriore quam venerat gradu, nullaque re commemorabili geſta, in Germaniam tranſmiſit.

Veneti Brixiam & Veronam recuperant.

10. Cum vero per id tempus vacua eſſet omni hoſte externo Ciſalpina, Veneti, Gallis non ſolum permittentibus verum etiam opitulantibus, Brixiam bis ante aliquot annos amiſſam, ſive vi ſive per inſidias recipiunt, necnon Veronam aliquandiu fruſtra oppugnatam, fortiter eam M. Ant. Columna, qui Cæſaris ſtipendium merebat, defendente contra omnes & Gallorum vires & Venetorum, tandem auro, cujus erat indigus & ſemper cupidiſſimus, idemque prodigiſſimus Maximilianus eſt habitus, expugnatam & redemtam, ad priſtinum imperium retraxere, reſque ſuas longa procella exagitatas reſtituere, & quaſi luxata regni membra corpori compegere.

Leo papa ducem Urbinatem in ordinem redigit.

11. Sed ne belli materia in Italia deeſſet, Leo quoque decimus pontifex maximus per ea tempora Franciſcum Mariam Rovereium, ducem Urbinatium, Julii II. pontificis perneceſſarium, reum apud ſe & convictum, ut dicebat, diris & imprecationibus deteſtatus, circumlatis undique apoſtolicis diplomatibus, quibus damnatum jure diceret, etiam privatum principatu denunciat. Mox etiam arma infert auxilio Gallorum, & mercenario Hiſpano uſus. Sed cum a Gallis Franciſcum Mariam ejectum dominatu nolentibus, ſegniter & parum ſincera fide bellum gereretur, appareretque fruſtra haberi a Gallis pontificem, Leo, re animadverſa, per Hiſpanos largioris ſtipendii indulgentia ſibi conciliatos, Gallorum perfidiam prævaricationemque deluſit, eoque rem deduxit, ut Franciſco Mariæ deditionem facienti, & ſeſe in ordinem redigenti, cum uxore & liberis omnique re ſua, libera abeundi quo libitum foret facultas daretur, eique in ſingulos annos certum auri pondus in honeſtioris vitæ ſubſidium erogaretur.

Italia a bellis quieſcit.

12. Compoſitis in hunc modum in Italia rebus, quod ante multos annos non contigerat, luſtro prope integro, caſu potius quodam quam humano conſilio, belli motus quievere: Nam arma extimæ Britanniæ, quæ in Angliæ nomen tranſiit, mari trajecto, aliquandiu in Gallia obſtrepuere: ſed cum biennium Franciscum regem, pluribus acceptis quam illatis cladibus, fatigaſſent; tandem per fœdus & novæ neceſſitudinis vinculum remiſere. Et Hiſpania duorum regum Ferdinandi ſenioris, ac nondum exacto triennio Philippi Auſtraſienſis ejuſdem generi, Maximiliano imperatori nati interitu, in quorum locum, regno ſibi per manus tradito, Carolus etiam Auſtraſienſis, necdum annos viginti natus, ſufficitur. Domeſticis hujuſmodi funeribus & curis exercitus pro magno habuit negotio, populos in fide & officio continere, ac externa negligere. In Germania vero exceſſu Maximiliani imperatoris comitia declarando novo auguſto, Germanos principes diu tenuere ſuſpenſos.

Carolus rex Hiſpaniæ imperator eligitur.

Duobus potentiſſimis candidatis, Francisco Gallorum & Carolo Hiſpanorum regibus, prope coætaneis ad imperium aſpirantibus, allectare Gallus, quantum aſtu largitione & ambitione poterat, principum ad ſe ſuffragia; & ſi minus id aſſequeretur, (difficile enim factu videbatur, ut Germani in externo cooptando convenirent conſentirentve) ſaltem ab æmulo competitore avertere nitebatur: ſed pervicit nationis prærogativa, ut Carolus Auſtraſiorum genus decerneretur imperator menſe Julii anno a partu Virginis MDXIX. quæ res ad veteres ſimultates, quæ graviſſimæ intercedebant, tantos inexpiabilis odii ſtimulos juvenum animis adjecit, ut non multo poſt parerent quod diu parturierant.

Erigitur Parmæ B. Virginis templum.

13. Cum ergo peregrini reges ſuis diſtringerentur difficultatibus, aliquantum Ciſalpinæ gentes reſpirare videbantur, tam diuturnis antehac vexatæ bellis; erantque præſertim in Parmenſibus omnia pacatiora, niſi Gallici præſidii ſtationibus & hoſpitio domeſticatim gravati fuiſſemus. Conſpiraverat ea civitas quodam numinis afflatu, ut Virginem Deiparam aliquo pietatis officio demererentur, in templi auguſtioris media urbe illi ſtatuendi mirum ſtudium & unanimum ardorem, & non ſolum in ejus conditionem quiſque ſtipem pro viribus conferebat, verum etiam corporis obſequio ſerviles operas pia & incredibili ſedulitate impendebat. Idem ardor patres, juvenes, impuberes, nuptas, innuptaſque, ab humillima plebe ad ſupremi

ordinis patricios, uſque inceſſerat, nec puduit ſummo loco natas matronas, opibus affluentes, in purpura & mundo muliebri, ſub vilis ſarcinæ pondere ſudare. Ad tam præclarum facinus fando adhuc inauditum, & miraculo affine, tributim, vicatim, ordinatim donaria aurea argenteaque, choraulis, fiſtulis, tubis ac æris ſacri ſonitu, ſummo apparatu, ludorum Apollinarium circenſiumve inſtar, quotidie in pompam, non tamen ad oſtentationem, aut ſpectaculum mollioris cœnæ, ſed ad veræ pietatis ſpecimen circumferebantur offerebanturque pari religionis calore. Certavere villæ, pagi, & municipia quæque noſtratia, & turpe quiſque cedere aut vinci putavit. Sed ex finitimis oppidis ac urbibus, in hujuſmodi ſtructuram nuncupatis votis, pietatis ergo frequentes, in dies in horaſque, virque fœminaque omnium ætatum ordinumve conveniebant. Denique toto trimeſtri hæc animis alacritas feriatim & uni huic curæ intentam civitatem tenuit. Nec ulla dies a pomparum ceremoniis vacavit. Fuit hic annus vigeſimus primus ſupra milleſimum & quingenteſimum a CHRISTI JESU natali, ab menſis Aprilis initio. Exacto autem vix dum trimeſtri, ampla & auguſta templi facies ad miram ſpeciem plurimis diſtincta ſacellis, & in ſphericam formam nova quadam imagine faſtigiata, in fornicem ſinuari expetebat, quum repente bellicus furor, tamquam Mægera a Phlegetonte excita, martiale claſſicum præcinens, noſtra otia & gaudia faſcinavit, noſtriſque piis ſtudiis invidit, tantumque ac tam latum excitavit incendium, ut non niſi Ligurum, Inſubrium, & totius ciſpadanæ ac tranſpadanæ, Æmiliæque ruina, Gallorum demum ipſorum clade & exterminio extingui ſedarive potuerit, & in quinquennium uſque adhuc fumante camino ſcintillaverint favillæ, quæ tandem hoc ſpatio quinquies exactis Italia Gallis ſopitæ ſunt.

Novum Italiæ bellum.

14. Eam cladem ante omnem belli ſuſpicionem quædam muliercula, mentis inops, Gallis militibus, quacumque illis in hac urbe obvia foret, ſive taciti præterirent, ſive illam ad deliria ridendi ſtudio provocarent, fanatico vel potius fatidico quodam ſpiritu, intrepida portendi cecinerat, ſæpiſſime noſtrorum quamplurimis audientibus, fore teſtata, ut brevi ſuorum ſanguine ac cæde omni Italia excederent: quanquam certiore oſtento, turris arcis Mediolanenſis igni cœlitus tacta, quo & illa exciſa corruit, & munimenta ac pulvis tormentarius conflagrarunt, plurimique mortales ceciderunt, barbaris potuerit præſagio eſſe documentoque ſibi excidium imminere, nec a portento rerum mutationem innuente alienum aut abſimile haberi potuit facinus abominabile & dictu horrendum, quod in urbe Mediolanenſi ſub idem tempus acciderat. Mulier erat Catherina nomine, inter cauponarias non ultima, quæ avaritiæ libidine, pridem pueros trimos quadrimoſve, &, ut occaſio obtulerat, etiam paulo adultiores, alicujus edulii bellariique illecebra ineſcatos, clam in penitiora tabernæ meritoriæ advectos, eliſo gutture, aut aliter enectos, & mortalibus epulandos apponere conſueverat. Tantum præciſis manibus pedibuſque ac capitulis, ne articuli humani aut membra notiora fidem ſceleri facere poſſent, intra viſcera terræ reconditis, cetera corpuſculi membra fruſtatim conciſa, aut elixabat, aut aſſabat igni in epulum venale, quod in juſculo cinnamis calamoque, ac bene olentibus herbis condito, liguritoribus propinabat. Ita fiebat ut mortales hujuſmodi cupediis allecti, ignarique ſe antropophagos fieri, Thyeſteam frequentarent menſam, magno quæſtu cupedinariæ mulieris, donec nefarium ſcelus indicio catuli domeſtici in vulgus emanaret. Ille enim, ut eſt hujuſmodi animal naribus ſagax & prædæ avidum, forte cujuſdam foveæ altioris recenter terram congeſtam, & adhuc in ſumma margine mollem in herili domo prominulo oris rictu eruens, & olfactu gulam invitante, anxie effodere pergens, manum bimuli pueri eduxit, eamque utraque fauce morſibus apprehenſam, nequicquam hera revocante, in publicum quaſi corroſurus extulit: mox ab popularibus ultro citroque commeantibus, qui eo ſpectaculo obriguere, intra lares rurſus compellitur, & ad prædæ locum ſollicitus refertur. Concurſantibus pluribus, & canem venatorem inſequentibus, multorum oſſium tumulatio detecta crimen aperit. Mulier ſcelerum conſcientia conſternata ac ſtupens, flagitium non potuit vultu non prodere, quod mox rerum capitalium ultoribus per quæſtionem & tormenta ore fateri coacta fuit. Eam ob rem, in illam, cujus ſupplicio una mors levis erat, pro gravitate criminis, ſed ne unus quidem culeus ſufficeret, ferro ignique eſt animadverſum.

Horrendum cujuſdam mulieris facinus.

15. Præſidebat tunc Inſubribus ODETTUS Leutrecii regulus, natione Aquitanus, ex iis quos Guaſcones Galli patria lingua nunc appellant. Nam ex eo tempore quo Franciſcus rex Maximilianum Sfortiam Mediolanenſium regno armis ſpoliaverat, & in deditionem acceptum in Galliam amandarat, Parmamque ac Placentiam Romanæ ſedis vectigales, a LEONE X. pontifice maximo, quem mox facti pœnituiſſe eventus docuit, receperat. Guaſco impotenter nimis & ſuperbe per tyrannidem in provinciales & nobilitatem graſſabatur, regis amicitia & gratia, qua plurimum pollebat, abutens. Nunc hos per ſuſpicionum nebulas exilio opibuſque, nunc illos, nullo legis præſcripto, aut judicii formula, nullaque rerum novarum prætenta

Odetti Leutricii Inſubrium præſidis tyrannis.

Digitized by Google

cauſa; ſed tantum pro animi libidine aut avaritiæ ſtudio, ſuppliciis aut capite mulctando. Inter quos Johannem Jacobum Trivulcium optime de Gallis meritum, rigentiſſimo anni tempore, Alpium juga nivoſa ſuperare, & apud regem cauſam dicere coëgit. Quod ipſum nonnullarum præfecturarum municipiorumve poſſeſſione, quibus a regibus fuerat ornatus, dejicere, & ſibi vindicare tentaret. Quo labore vir rerum bellicarum gloria & virtute inſignis, fatiſcens, annisque, nonniſi exanimis in patriam referri potuit; Chriſtophorumque regulum Palavicinum, virum illuſtrem, ad ejus opes anhelans, Buſetti intra lares patrios, jure hoſpitii, & fidei religione violata, nihil tale veritum corripuerat, vinctumque fortunis & ditione nudaverat; nec ita multo poſt, minime convictum, contra jus faſque, poſteaquam Gallorum fortuna deteriore loco eſſe cœperat, manu carnificis obtruncavit, ejus ſalute per oratores pontificios, qui inſonti patrocinabantur, minime impetrata. Potuerat certe in Manfredum Palavicinum extorrem, qui fines regni circa Larium lacum hoſtiliter infeſtaverat, juſtius videri animadvertiſſe, niſi hominem per excogitatos cruciatus excarnificaſſet, ut per omnia membra necem ſenſim experiretur truculentiorem. Hoc demum in Galliam profecto, THOMAS illius frater; vicario jure ſupra terminos delatæ poteſtatis efferatus, aſperitate nimia cuncta miſcebat fœdabatque, haudquaquam fratre mitior, ſi non acerbior; nihilque penſi habebat ſive in corpus, ſive in fortunas cujuſvis ſæviendum cenſuiſſet.

Thomas Lautricus Rhegium dolo occupare ſtudens, capitur.

16. Ab eo itaque tamquam a belli face prima malorum labes exorta, pacatas res in extrema adegit pericula. Nam poſtea quam omnibus cœperat eſſe formidabilis, a domeſticis vexationibus ad externos converſus, ſuoptene impulſu, an regis imperio incertum, cum armatorum juſto exercitu, quamoccultiſſime potuit, nocte quæ divi Baptiſtæ natalitium diem prævenit, Parma movens, Rhegiumque Lepidi delatus, prima luce pro porta conſtitit, parvo comitatu, ne multitudo ſuſpicionem gigneret. Nam militares turmas pone ſequi juſſerat, ut in occaſionem præſto eſſent. Divertebant ibidem ea tempeſtate plures optimates, Mediolanenſes profugi, permiſſu Leonis pontificis: quos iſte ceu aqua & igni interdictos, ſpirare in alieno cœlo terraque pati nequibat, jus ſibi eſſe prætendens ex fœdere inter regem & pontificem expreſſe ſancito, perduelles quoſque & a rege hoſtes judicatos, ubi in ditione Romanæ ſedis reperirentur, poſſe ad ſupplicium rapi. Verum in hujuſmodi fœderibus, ut hoc cautum arguatur, plura fuere alia capita, contra quæ veniſſe regem inſigniter conſtabat, ut commodiore loco dicturi ſumus. Et nihilominus idem Thomas etiam Rhegienſibus inſidiabatur, quatenus eam urbem, ſive vi ſive dolo occupare potuiſſet, quamvis amico & fœderato pontifici pareret. Itaque ſuppreſſo conſilio itineris, quamvis ingreſſu urbis prohiberetur, præfectum illius urbis Franciſcum Guiſardinum, patricium Florentinum, virum conſultiſſimum, & multo rerum uſu prudentem, ad colloquium elicuit; & quamvis armati exercitus imago, quæ ab eminenti ſpecula cernebatur, prius viſa plena ſuſpicionis eſſet: maluit tamen eum intra portam cum paucis admittere, quam foras egredi Rhegienſium juventute una cum præſidio urbico ac Inſubrium exulibus de ſua ſalute ſollicitis ob hoſtis propinquitatem, ſi qua vis ingruiſſet, ad injuriam propulſandam paratis. Vixdum data acceptaque ſalute, nec dum poſtulatis ad pœnam exulibus, Galli armati ferino quodam impetu & horriſonis vocibus poſt ducem irrumpere nitituntur. Tumultuatur utrimque, & graviter ab oppidanis repugnatur, magnaque vi Galli ſummoventur, obſtructa porta: ipſe Thomas tamquam fera plagis irretita, prope exanimis ſubſtitit. Hærebant lateri ejus ALEXANDER, TRIVULCIUS conſilio & virtute præſtantior illo: hujus ventri ſecundum femur glans plumbea lethaliter inhæſit, e ſclopetario in eum, certo quidem ictu, ſed incerto auctore contorta. Eo vulnere accepto Parmam relatus, vix triduum ſupervixit; a ſanguine autem Thomæ ægre temperatum eſt: tamen captus aſſervatur. Re cognita, qui extra portam ſteterant armati equites trepidare, palanteſque qua cuique proxima fugæ occaſio fuit, ſaluti ſuæ conſulere. Alii equorum pernicitate, more pavitantis damæ, cujus terga premat canis venaticus, Parmam uſque perpetuo curſu delati ſunt, multo aſperſi pulvere.

Quem reddi fecit Federicus Gonzaga.

17. Ne tamen omnes exercitu prorſus dilaberentur, auctor fuit FEDERICUS GONZAGA, vir bello ſtrenuus, qui tempeſtive cum mille & quingentis peditibus, equitibus trecentis, trepidantibus affuit, & turpiſſimam fugam caſtigando coercuit: tandiuque ad tria millia paſſuum ab urbe caſtra metatus, conſtitit, quoad Thomas captivus redderetur, quicum Parmam actutum regreſſus eſt, exercitu omni ſub ipſis mœnibus locato. Hinc gliſcere atrox bellum, hinc tanti belli incentivum in noſtros penates prius conflatum, mox latius ſerpere cœpit.

Leo papa publice invehitur in Gallos ipſumque eorum regem.

18. Ubi hoc reſcivit LEO pontifex, ut erat animo jam a Gallis alienato, & gravioribus injuriis exulcerato, adeo excanduit, in tantamque provectus iracundiam, ut per Gallos oratores, qui citatiſſimo curſu Romam ierant, quo mentem ſummi pontificis delinirent, & crimen elevarent, minime ſibi ſatisfieri paſſus ſit: quin, ipſis graviter increpitis, in conſeſſu quoque patrum ſenatorii ordinis in regem invectus eſt, beneficia ſua in

Digitized by Google

illum exprobando, & acceptas ab eo injurias dictis aſperando, ut quo animo in illum eſſet facile appareret. Teſtatus enim in primis ſimultatum cauſas ante hac ſe diſſimulaſſe, nunc vomicam, quæ diutius multo dolore ſuum pectus perſtrinxiſſet, eo loco deductam, ut niſi evomatur, ſibi & Romanæ eccleſiæ pernicioſa ſit futura, cum in tantam protervian erupiſſet Gallicus furor, ut nulla laceſſitus injuria, ſe & amicam divi Petri ſedem ultro laceſſiverit, appetitum Rhegium, eccleſiæ vectigal, per inſidias ab armatis Gallis, parumque abfuiſſe quin caperetur, ſed præſidis virtute ſervatum. Quod ſi ſucceſſiſſent primi conatus, qua ſunt animi impotentia, profecto cum ſucceſſu creviſſet audacia, & a rege dominandi cupido, impetus in proximas civitates factus fuiſſet. Obliviſci ſe quidem injuriarum, quæ ad eum privatim pertinerent, etſi cum publica cauſa connexæ eſſent, cum pridem legatus Julii II. & Romanæ ſedis inermis in captivitatem raptatus & triumphum, cum ſumma apoſtolici nominis numiniſque indignitate, nullatenus ſervitio eximi potuerit, niſi amicorum ope fugam adjuvante. Ad hæc filium fratris Laurentium, qui officii & neceſſitudinis cauſa ad illum profectus eſſet, ludibrio habitum, & cavillis illiberalibus ac probris indigne laceratum: verum ut ea omittat, certe publicas rationes negligi nec poſſe, nec licere, ſine magno reipublicæ detrimento. Nec enim excidiſſe ſibi memoria, quod infidam ſibi operam præſtitiſſent ejus copiæ auxiliares apud Urbinum contra Franciscum Mariam Rovereium, quæ deprehenſæ eſſent cum illo clam convenire, futuramque tunc irritam illam expeditionem, niſi ejus gentis male diſſimulatam perfidiam prævaricationemque auro per Hiſpanas legiones redemiſſet. Subjecit denique multis verbis, quibus artibus ludificatus fuiſſet ab eo, ne equeſtres copias, quas cis Alpes haberet, ejurato fœdere, ſibi mitteret auxilio, cum noviſſime moturus eſſet arma in Æmilia contra Alphonſum Atteſtinum: proinde iret, deſineretque poſt hac defenſoris Romanæ eccleſiæ nomen, & falſos titulos uſurpare, illi ſedi nec vires nec amicos ſinceriores fidei patronoſque defuturos. Muſſantibus patribus, nec dictis ſententiis, ita diſceſſum eſt e concilio, ut novas ſocietates aut iniiſſe pontificem, aut initurum omnes ſuſpicarentur.

Convertit ſe ad Carolum imperatorē.

19. Cautum fuerat inter eoſdem pontificem & regem, dum Bononiæ quinquennio ante fuiſſent, in legibus ictæ pacis, ut pro Parma & Placentia reſtitutis, rex ſuo cum equitatu ciſalpino ſuppetias iret Leoni pontifici, cum expeditionem contra Atteſtinum in Ferrariam Æmiliæ urbem tributariam eccleſiæ Romanæ, quam armis vindicare in animo habebat, pararet. Jam tranſierant in Flaminiam ſex Helvetiorum millia, quæ Leo

A in hanc provinciam ſtipendio conduxerat, reliquus apparatus magno ſtudio & ſumptu jam præſto erat ad procinctum bellicum, tantum auxiliator Gallus erat in ſuſpenſo, dum diem de die trahit tergiverſationibus, dum cauſando moræ nectuntur, ſol anno integro orbitam circumegerat, & fruſtratus inani expectatione Leo, ludibrio fuit fluxæ fidei barbaro. Nec enim volebat rex extrudi Ferraria Alphonſum amicum, aut Romanam eccleſiam acceſſione ejus urbis fieri potentiorem. Hac inſigni calumnia & ludificatione irritatus pontifex, & ſemet excru-

B cians incuſanſque, quod illi fidem habuiſſet, quodque vana ſpe compenſationis, duabus celeberrimis civitatibus Parma & Placentia ſe ſpoliaſſet, nimium credulus, continuo in Carolum imperatorem oculos reflexit, illumque ſibi conciliare & jungere omni ratione ſtudebat, ut haberet quem ſociatis armis regi opponeret, quamquam ad ſocietatem cum Carolo jungendam, Leoni majoris momenti cauſa interceſſiſſe videri poſſit.

20. Sollicitus enim ſupra quam dici poſſit Leo de impia cujuſdam Martini Leuterii hæreſeos labe, quæ tamquam dira peſtis Ger- *Lutheri hæreſes in papæ auctoritatē.*

C manici nominis magnam partem infecerat. Erat hic Martinus genere Saxonicus, obſcurus fuit quidem homo, eremitici inſtituti ſectator, ac aliqua divinarum litterarum aſpergine intinctus. Idem ubi ei doctrinæ & probitatis opinione ac crebris concionibus apud vulgum acceſſiſſet auctoritas, eſſetque admodum popularis, parum ſincera fide erga religionem Chriſtianam & patrum dogma eſſe cœperat: primum itaque pontificiæ ſedis majeſtati detrahere, elevareque poteſtatem, ſummum nimirum antiſtitem & ſacri ſena-

D tus ordinem maledictis vellicare, in aulicorum curialium mores invidiam concitare, patrum inſtituta & ſanctiones pontificias, quibus hactenus ſtetit eccleſia, antiquare & abrogare, myſticas ad piaculorum & culparum luſtrationem, ritu Chriſtiano & lege a majoribus accepta, confeſſiones impie irritare, tacitam reatuum pœnitentiam, Deo teſte factam, ad expiationem ſufficere; pontifici luſtrandis defunctorum manibus, qui apud inferos torqueantur, jus nullum eſſe, nec imperium; ſacerdotibus affluentiam opum de-

E mere, connubia dare: denique plurima hujuſmodi deliria in vulgum ſpargere & chartis mandare, & multitudinem tamquam venenis inficere, quibus Saxonicam nationem, Chriſtianæ religionis non ignobile membrum, labefecerat. Terminantur Saxonici ab occaſu Viſera fluvio, ad Aquilonem Dauſos habent, gentem Scyticam ad mare Baltheum; Francones ad meridiem, quibus Bajovari & Bohemi oſtenduntur, ad ortum Bruteni, Turingi, Braidæ, Bargenſes, Maxinenſes, Luſacii, qui omnes Saxonici juris ſunt: jamque hujuſmodi incendium per reliquam Germa-

Digitized by Google

niam ſerpebat. Itaque anxius animi LEO, A quod huic ſtudere principes totius regionis ſubverebatur, ſibi & pietati Chriſtianæ patronum aſciſcere in hac re CAROLUM imperatorem ſatagebat.

Carolus imp. Lutherum ad meliorem frugem reducere conatur.

21. Cæſar, ut integritatem corporis Chriſtiani ſolidam & illæſam ſervaret, ac pontifici, quem pariter ſibi obligare volebat, gratificaretur, Leutherium ad ſe accerſit, gravique ſupercilio ad officium revocare conatus eſt. Ubi graviter increpitum immotum ſtare videt, nec a pertinacia ſua divelli poſſe, ab eo exigebat, ut re in doctorum concilio deducta, ſi convinceretur, ſententia decederet. B Aſſentire quidem viſus eſt, ſed ad diem certamini indictum, non ſolum non affuit, verum etiam aut ſibi diffidens, aut vim multitudinis reformidans, clam ſe ſubduxit. Eam ob rem Cæſar de patrum decreto hominem malarum artium & diſſidiorum ſeminarium, tamquam publicum hoſtem edicto exterminat, & impune poſſe confici, libroſque ejus & dogmatum ejuſmodi pravorum deliramenta, ubi ubi ſint, incendio abſumi debere decernit.

Odia inveterata inter Francos & Auſtriacos reviviſcunt.

22. Erat Carolus adoleſcens, nondum C annos natus viginti quatuor, e gente ut diximus Auſtrienſi, alti ſanguinis familia vetuſtiſſima multiſque imperiis & triumphis fœta, Maximiliani noviſſimi ab eo ex filio nepos, cui procerum Germanorumque ſuffragiis ille ſupremus honos biennio ante delatus fuerat. Huic cum Francorum regibus, quaſi hereditario quodam jure, veteres ſimultates & odia inexpiabilia intercedebant. Nam MARGARITAM Maximiliano prognatam, CAROLUS rex Gallorum, jam ſibi deſponſatam & traductam ex repudio ad parentem remiſerat, quippe qui opimiores nuptias ſecutus, matrimonium aucuparetur D Annæ unicæ ſobolis Franciſci ducis Britanniæ ſuperioris, quæ mortuo parente regnum dotale ſecum trahebat. Hæc eſt illa Britannia, quam olim Venetiam, Cenomaniam, atque Turonenſem nuncupatam, Britanni ulteriores, ſedibus ſuis & ipſi pulſi, ejectis veteribus colonis, de ſuo nomine dixerunt. Accedebat ad cumulum hujus ignominiæ, quod ipſa Anna Maximiliano ex cœlibatu uxoris defunctæ promiſſa eſſe dicebatur. Nec æquo animo ferre poterat Carolus occupari in Celtis magnam partem Burgundiæ, priſco nomine Sequanorum, quondam aviæ dotalem ab hiſdem Gallis. Denique in comitiis E imperatoris ſciebat ſe oppugnatum fuiſſe a Franciſco rege, non tam ut ipſe candidatus & competitor præferretur, quam ut hic repulſam pateretur. Hæc juvenis ferociſſimi, & multorum regnorum, quæ a matre Aragonia & avia Hiſpanorum regina adeptus fuerat, acceſſione præpotentis, ita animo inſidebant, ut tot injuriarum ulciſcendarum unica eum cura remorderet.

Carolus imp. Leoni papæ conjunctus, bellum Gallis indicit.

23. Itaque ambobus pontifice videlicet & imperatore multiplici ratione in ipſum Francorum regem exacerbatis, facile fuit in fœdera pacis coire: nam internuntiis ultro citroque commeantibus, tam cito convenere, ut prius bellum exarſerit in Gallos, quam conſilia patuerint. Arma communibus opibus comparata, majore tamen ſumptu Leonis, qui aurum largiſſime ſuppeditavit. Scriptus mira celeritate exercitus ex Hiſpana Latinaque gente & iis Helvetiis, qui annum jam meruerant auſpiciis Leonis in Flaminia: Proſper Columna omnium ducum ætate noſtra præſtantiſſimus exercitui præficitur: vir quidem cunctator, cui cauta potius conſilia cum ratione, quam ſecunda ex caſu placerent. Is Rhegio movens, binis caſtris ad Niciam flumen, Hentiam paululum luxatis litteris vulgo dicunt, quinto ab Parma lapide ſedit. Ceteras copias quæ pone ſequebantur, & ſociorum auxilia, machinas murales, & tanti moliminis reliquum apparatum operiens, prius quam obſidium urbis Parmenſis adoriretur. Sita eſt ea urbs in patentibus & fertilibus campis, torrente potius quam perenni amne illi cognomine diviſa, æquis intervallis a Nicia qua in ortum, & a Tarro qua in occaſum vergit, fluminibus quinto lapide diſtans. Poſtquam omnes copiæ magnæ illæ quidem cum validis legionibus convenere, cunctaque ad præſentis belli uſum comparata ſunt, complanatis campis per quos machinæ inſtrumentaque bellica & impedimenta quæque expeditius convcherentur, quadrato agmine procedens, in occiduam partem tranſpontanæ civitatis fluento interſeptam, tunc præ nimio æſtu arente, quæ pluribus pontibus jungitur, caſtra locat, vexillis editiore loco fixis ad prætorium caſtrenſe, quod equitum ordines undequaque vallabant, præ ſe ſtatuit legiones e regione civitatis, tormenta muralia magnæ molis & paulo minora quibus plurimum valuit, ductis opportuno ſitu caveis, ad diſcutienda mœnia, ſolertiſſimus imperator admovet, clauſos hoſtes levibus prœliis & inſultibus infeſtans. At contra Gallus præſidio quadringentorum cataphractorum & octingentorum equitum levis armaturæ quatuorque millibus peditum, ad reſiſtendum impigre parari, in primis ante adventum hoſtium pomaria amœniſſima & omne genus arborum viteſque, quæ ſub pomariis fuere, cum villis exſcindere, ſuburbanos vicos & quævis ædificia in orbem uno incendio inclementer abſumere, juſſis alio colonis commigrare: ædes etiam ſacræ humi ſtratæ, ne hoſti uſui eſſe poſſent, ut graviora ab intimo quam ab extimo hoſte paſſi fuerimus. Propugnacula intus foriſque, ut durius hoſti negotium faceſſerent, erigere, mœnia munire, portas firmare & obſtruere, intus alias foſſas ſcrobeſque altius muro tenus cavare, tormenta

Parmæ obſidio.

Digitized by Google

ænea quamplura pro turribus, pro muris, pro pinniſque mœnium diſponere, perdius pernoxque vigilare, ſæpe poſt adventum hoſtis portis erumpere, ipſumque hoſtem pugnando laceſſere, aliquando æquo, aliquando dubio Marte manu conſerta, ſæpius tamen victus quam victor recedens: nam multi vel ſaucii vel ſemineces vel exanimes referebantur, quod Hiſpanus pedes per inſidias illi lethaliter inſiſtebat. At nos miſeri cives, tamquam juvenca taurorum præmium, variis procellis utrimque jactabamur: foris omnia hoſtium libidini obnoxia, intus graviore propugnatorum quam oppugnatorum plaga obruebamur. Primum nulla nobis a Gallo fides, quaſi cum hoſte ſentiremus, nullo tum argumento perfidiæ, ſed conſcientia ſui in nos odii, cujus vicem ſuſpicabantur in nobis; nec ad ulla alia munia tuendæ patriæ admittebamur, quam quod uti calones & foſſores ad aggeres erigendos, eruendaſque foſſas ex penitiſſimis etiam larium noſtrorum latibulis, in hæc officia nullo ætatis aut ordinis reſpectu diſcrimineque trahebamur: cujus rei ego ſum locupletiſſimus teſtis, qui ſeptuagenarius flamen in has operas talari veſte amictus, fueram attractus: niſi Thomas ipſe Lencius, qui ſub muris armatus cum globo cataphractariorum excubabat, me intuitus, dimitti mandaſſet, veluti mancipium labori ferendo invalidum & inutile. Suſpecti omnes cœtus, ſermones, conciliabula, quaſi ſuſurri conjuratorum ſugillabantur; & cum claſſicum certaminis increpuiſſet, capitale fuit in publicum prodire: domi vero contubernio tam ſuperbi & immitis barbari (nam nobiſcum permiſcue habitavere) nihilo mitior aut melior ſors fuit; nemini hiſcere aut contra niti licuit, eiſdem extrema quæque minitantibus, & ut lixis imperantibus, uti noſtro impendio eis obſonaremus, ſervitia aleremus, jumenta ſaginaremus, & vinum occuluiſſe ſcelus & parricidium fuit. In maxima ſcilicet vini penuria, cum hujuſce hominum generi tam vini amico & avido, vappa per id tempus, gula plorante, delicium fuerit, horreum, penus, promptuaria cella, tota denique res domeſtica, ita in illorum fuere poteſtate, ut per eorum manus & miniſterium, nos noſtraque pignora & famulitium omne, quaſi precario & mendicato pane vitam duceremus, aut more majorum tamquam mancipia demenſo paſceremur accepto. Invaleſcebat fames, non frugum penuria, quibus per anni fertilitatem abundabamus, ſed aquarum fluvialium inopia ad molenda farra; ac propterea cum publice aut privatim panis venalis deſideraretur, in neceſſitate paſſim frumento, faba & omne genus leguminibus elixatis veſcebamur. Propterea tumultuatum per cohortes militares, & ſi quid panificii a quoque pinſeretur, diffractis & expugnatis manipulatim piſtrinis, ex furni faucibus ſemitoſtus panis rapiebatur, fruſtra reclamantibus quorum intererat. Itaque in remedium inediæ moletrinæ aſinariæ confeſtim fabrefiunt; nec defuere qui mola truſatili, ejus generis qua ſinapis circumacta liquari ſolet, triticum in farinam utcumque attererent.

Egregia illius obſidionis deſcriptio.

24. Interea Proſper aſſidue tormentorum æneis pilis muros, quamvis multo aggere & trabibus clathratos, lanaque quantalibet ex lanificiorum officinis depromi potuit, ad eludendos ictus congeſta, munitiſſimos, quaſſare & disjicere non intermittebat ingentium globorum ferreorum ictibus, ſeu fulgetris ſupra infraque caput ſtridentibus, & intra urbem non temere cadentibus. Multorum enim armatorum intra mœnia adequitantium pectora, ſive directo ictu, ſive repercuſſu, ſunt diloricata ad necem. Pernoctabant ſub ipſis mœnibus Galli, de ſalute ſolliciti; totam etiam lucem ſub ſolis radios armis & caſſide tecti, nec duces ipſi laboris & cuſtodiæ exortes erant. In ipſis ſcrobis ſubmœnianis, quas operoſius effoderant, cibum armati utcumque capientes, adeo crebra ſub ipſis mœnibus edebant certamina, illis ſubire, his arcere certatim conantibus. Fulgebant campi armis hoſtium, denſum legionum agmen altiora mœnium miſſilium & ſcloporum glandibus inceſſebat extrinſecus, & alicubi aperta muri parte a machinis certiore ictu Galli confodiebantur: ita ut ſæpe incurvi & quadrupedo greſſu retrocederent, ipſeque Fredericus Gonzaga, dum audaciam oſtentaturus e pinna propugnaculi ſeſe effert, manu vexillum prætendens, brachium fuſoria glande trajicitur, quo vulnere ægre evaſit: quare aliis cautius ad cuſtodiam ſubeuntibus, Hiſpanorum alii muris ſuccedere ſatagebant, alii ſub ipſis aggeribus tuti ab injuriis tormentorum, cominus manu ferro haſtiſque cum propugnatoribus decernebant. Contra Galli in tantis periculis non ſegnes ferocius repugnabant, ſuccedereque mœnibus auſos deturbabant præcipites, & ſaxa manualia librato magis quam certo ictu in ſubjectos devolvebant: aut in confertas acies ignem miſſilem & artificem, vel pilas æneas contorquebant, multa cæde, ut neceſſe fuit, utrimque edita. Nec tacendus mihi eſt hoc loco primipilaris Etruſcus genere Guiſardinus, virtute clarus, qui dum ferocius quam conſultius in tumulum per ſcalam evadit, & ſignum in ſublime ſtatuere molitur, non infelici fortaſſe ſucceſſu, ſi cohors ſequi maturaſſet, pugnans a compluribus confoditur, transfixoque pectore præceps in caput ruit.

Urbs capitur.

25. Conſilium erat Proſpero victoria, ſi poſſet, incruenta potiri, & militem a dubio Marte ſervare. Eam ob rem cavatis ſubter tramitibus, per cuniculum in arcem irrepere tentabat; jamque intro penetraverat foſſor, ſed non fefellit cuſtodiam, catelli latratu ſub-

Digitized by Google

terraneas prodente fodinas. Verum quoniam A etiam incommoda aliquando ad bonos eventus vertit fortuna, ſpes urbis capiendæ aliunde effulſit. Poſtquam enim vi tormentorum turris porta, cui nomen ad Sanctam crucem, quæ in occidua eſt regione, ſolo æquata eſt, & magno tractu murus diſcuſſus conciderat, unde nullo obice, etiam complanata ſemita viam faciebat in urbem, Scotus miles, qui illi cuſtodiæ ſorte tum præerat, hoſtium turbini, ſi ingruiſſent, reſiſtere poſſe diffiſus, intempeſtæ noctis ſilentio ſtatione tranſpontanæ civitatis relicta, ad ſocios ejus conſilii prudentes per pontem ceſſim receſſit. Urbe B ab ea parte ſic deſtituta, nonnulli populares ruinas urbis ſcandentes, Hiſpanorum vigilum præfectum in colloquium accerſivere; hoſtem abiiſſe, patere ipſis tutum ingreſſum, populum in ſua futurum poteſtate jurejurando affirmant, dira ſibi & quæcumque ſupplicia imprecati ſi mentiantur. Illi præmiſſis ſpeculatoribus cum omnia ex fide comperiſſent, prima luce cuneatim & in ſpeciem amici agminis urbem ingrediuntur, gratanter & alacri, licet infauſta, acclamatione excipiuntur a plebe. Ut primum introgreſſi portas, omnes aditus & opportuna loca oc- C cupant, præſidio firmant, duces facti Federicus Mantuæ & Ferdinandus Aterni ſive Piſcariæ marchiones: hic in Samnitibus, ille in Venetia: (nam Proſper in caſtris ſe continebat) Mox curatis corporibus, palati per compita & calles urbis, more nimbi & procellæ cuncta devaſtantis, in rapinam ruunt, tamquam perduellionis ultores, non vindices noſtræ libertatis a Leone pontifice miſſi, & quaſcumque ædes tam prophanas quam ſacras, araſque cum ſacris vaſis & loculis, cum æditiuis populabundi ſpoliant, miſerabiliterque diripiunt, mortaleſque omnes, D etiam mulierculas, quæcumque in cæcis latebris abdidiſſent, per tormenta ad confeſſionem & manifeſtationem adigentes; ſed in primis intra ſepta & clauſtra ſacrarum virginum, utinam ſine vitio pudoris, debacchatum eſt, quod omnes urbanas opes diuturna pace cumulatas, veluti religione tutiores ex fumo videlicet, ut eſt vetus verbum, in flammam conjectas, eo loci reconditas fuiſſe, militem non lateret. Nam ejuſmodi loca, quantumvis pia, in tali tempeſtate rapinis & avaritiæ militari, quæ ne diis quidem parcit, E expoſita eſſe ſolere, nemo eſt, cui ſit aliquis rerum uſus, qui neſciat.

Proſper Columna hoſtiū conatibus obviare pergit.

26. Vixdum immerita civitatis calamitate ſatiatis prædonibus, victor ille exercitus vaſa colligere juſſus, ut ejus exuviis onuſtus erat, trans flumen Niciam, non procul a primis caſtris per noctis umbram & interlunium ita tacitus receſſit, ut etiam Gallos falleret, ſpoliatæ urbi nihil præter luctum & vaſtitatem relinquens, abductis etiam in captivitatem pluribus honeſtioribus civibus, quos tamen Proſper, tantum ſcelus abominatus, poſtridie ejus diei in patriam remiſit. Stupor tam inopinatæ abitionis omnes ceperat, quaſi in ipſo curſu victoriæ, poſt tot exhauſtos labores, tam repente illa virtus elanguiſſet, ac illi animum deſpondiſſe viderentur. Verum paulo poſt compertum eſt PROSPERUM ea nocte qua ſe motis caſtris ſubtraxerat, gravibus nuntiis commotum receſſiſſe. Primum ab Inſubribus ODETUM proregem magno equitatu peditatuque, & ſociorum Venetorum auxilio obſeſſis venire. Item ALPHONSUM ATTESTINUM non parva manu, adjectis Bentevolis qui Bononia exulabant, moviſſe ad Mutinenſes ſollicitandos. Præterea in Flaminia FRANCISCUM MARIAM ROVEREIUM, abactum pridem principatu, armis reditum in patriam moliri. Hæc quo graviora majoriſque momenti veroque ſimiliora, eo facilius credita, in liberiores campos illum ſe referre, & in ipſo fluminis margine tabernaculum figere coëgerunt, ne ſi in capta civitatis parte, quæ propter ruinas expugnatu & receptu facilis erat, conſediſſet, a fronte & a tergo circumſeptus, obſeſſoque quam obſidenti propior, pabulo & commeatu excluderetur, neve Mutinenſibus, ſi premerentur, in periculo deeſſet. Itaque ibi locatis caſtris, Johannem Vitellium virum impigrum, cum pluribus cohortibus, Mutinenſibus præſidio ire jubet, & Atteſtino, ſi e re eſſe cenſeret, ſeſe opponeret: ipſe vero Proſper nequaquam ocioſus, nec compreſſis, ut aiunt, manibus ſedebat. Nam & diſcurſibus hoſtem infeſtabat, & conſilia conatuſque hoſtium ſpeculabundus explorabat, & majora animo comminiſcebatur.

27. Jam Guaſco prorex cum toto robore exercitus Eridanum ponte ſtrato trajecerat, & Anizinoldum Palavicini-Rolandi ſedem, dicto non obedientem auſumque reſiſtere, per deditionem tandem receptum hoſtiliter diripit. Demum poſt mutata ſæpius caſtra, inter Padum & Parmam flumina ad Colornium oppidum conſiſtit, obſervans Proſperi veſtigia, quem olfecerat de trajiciendo Pado cogitare. PROSPER enim jam legionem Hiſpanam cum ala equitum levis armaturæ, non tam ad prædam aut ad infeſtandos agros Cremonenſium, quam ad occupandum ripam tranſpadanam præmiſerat, qua pontem ſtraturus erat. Ipſe interea a Brixillo, vetuſti nominis oppido, quod olim Gottorum arx fuit, dum Ravennam imperio tenerent, dein a duobus regibus Longobardis, Antero & Rhotario, diverſis temporibus exciſum, rurſum & reſtitutum, mox vaſtatum, donec in obſcurum oppidum recideret, ad Vitelianum municipium Mantuanum, ripæ ulterioris e regione, pontem per tabularum contignationem navibus junctis Pado immittit, anchoraſque in imum flumen jactas, quæ firmitatem pontis continerent, ita funibus la-

Digitized by Google

xioribus fluitare voluit, ut augeſcente flumine, inoffenſus navium ordo attolleretur, quo facilius & commodius tanta moles inſtrumentorum fuſilium & exercitus trajicerentur. Ita bidui labore abſoluto omni opere, non procul ab hoſtium conſpectu, flumine dirimente, cum omni apparatu bellico exercitum traduxit ſub exitum Septembris. Galli non amplius de Parma ſolliciti, contractis omnibus viribus, etiam eorum qui Parmam præſidio tenuerant, relicto ibi FEDERICO GONZAGA cum ala equitum & duplici cohorte, quæ ſub ipſo militabant, compendioſiore via Cremonam prævenerunt. At PROSPER cum noctem unam ad Caſale-majus, quod Pado abluitur, ſediſſet, mox quadrato agmine progreſſus, ſarcinis, lixis, ac imbelli turba in mediam aciem acceptis, binis caſtris, Rebeccum oppidum, quod a fronte pontis vici flumine Ollio interluitur, tenuit, juncta ſibi in itinere recenti Germanorum legione, qui a Tridentinis jugis per planiciem Veronenſem ac Mantuanam venerant, ibi aliquandiu moratus, ponte ſub navium foris contexto, flumen tranſit, ſpe ſibi facta a Venetis liberæ pabulationis & commeatus, ſi ſine maleficio ibidem foret: nam eo flumine fines terminabantur Venetorum & Inſubrium. Verum haud multo poſt, non invitis Venetis, quibus haberi caſtra intra ſuos limites ab alieno milite non placebat, ab hoſte Gallo ulteriorem fluminis ripam, non admodum lati ſed profundi nuſquam vada aperientis, jam inſidente machinis æneis impetebatur, & ipſe invicem impetebat. Itaque utrique ſe ſubducere coacti, tanto interſtitio, quanto ab hujuſmodi injuriis tuti eſſe poſſent, averſi receſſerunt.

Odetti Gallorum proregis imprudentia.

28. Non caruit hoc loco imprudentiæ nota ODETTUS, qui cum a M. A. Columna viro in rebus bellicis longo uſu & conſilio pollente admoneretur, ut in Proſperi copias incompoſito agmine trans amnem ducentis, impetum faceret: (facile enim fore, ut parte tranſmiſſa, reliquus exercitus interciperetur) occaſionem delendi hoſtis non arripuerit: certe aut animi diffidentia, aut quod non probavit conſilium quod a ſe profectum non eſſet. Sed cum per autumni tempus pruinoſum immodicis imbribus obruerentur, corruptis putri cœno viis, difficultate annonæ laborari cœptum eſt utrimque. Verum Gallorum durior conditio fuit, qui caſtrorum putrem ſitum adepti, in feculento ſolo, tamquam in volutabro, cum equis verſabantur: & Helvetii, qui ad aliquot millia ſub ſignis Gallorum merebant, fremere cœpere, indignum facinus dicentes, ſe brevibus ſagulis nulliſque pellibus tectos, ſub humente & aperto cœlo, in brumam vergente anno, pernoctare. Per eos dies numquam de ſumma totius rei diſceptatum eſt: ſed tantum per occaſionem levia certamina, per equitem peditemque expeditiorem ad prædam parvo navigio exeuntem, edita fuerunt.

Julii Medices adventus.

29. Cauſam morarum dedit paulo ſerior adventus JULII MEDICES cardinalis, a pontifice maximo deſtinati, obiter expectatus: qui tandem cum aliquot alis equeſtribus, & magno auri pondere, in caſtra pervenit, exercitui & Helvetiis, quos ad quatuordecim millia conductos in dies operiebatur, ſtipendia erogaturus, ut confeſtim ſuperato amne Addua, per vim ſibi facerent viam in agrum Mediolanenſem: nec ita multo poſt, cum jam in Italiam per Bergomenſium ſaltus Helvetii deſcendiſſent, duce MATTHÆO Sedunenſi ſummi ordinis antiſtite, fruſtrato FEDERICO GONZAGA, qui ex Parmenſibus accitus, ad occupandam non procul Tricio Adduæ ripam, cum ſuis & aliquot aliis centuriis Italici nominis fuerat miſſus, ut illos tranſitu prohiberet, neve iter Mediolanum verſus, nullo tunc præſidio munitum, deflecterent, tuto in caſtra Romana pervenerunt. Accipiuntur hilariter & multo mero, donanturque ſagulis & caligis ejuſdem ſchematis, ſed pro more patrio variegatis, ut auctorati novo ſacramento, in fide conſtare aſſueſcerent. Sunt Helvetii toties dicti, genus hominum agreſte, ferocia ac multitudine finitimorum pro ea agrorum anguſtia nemini, bonitate ſoli omnibus cedentes, alicubi tamen campis feracibus, ſed non paſſim, & propterea quamvis alendo pecori & agro ad fœturam ſubigendo, ſedulo intenti ſint, eſuriem tamen in univerſum ægre ſibi eximere poſſunt, ac idcirco peregrinam militiam libenter ſequuntur: verum bello intractabiles & infidi, auri illecebra, tamquam eſca ad hamum capiuntur, modo harum modo illarum partium, pro ratione quæſtus fidem venalem habentes. Id cum uſu alias ſæpe compertum fuerit, tum hoc bello liquido docuerunt. Nam vixdum quatuor dies in caſtris morati, cum jam Romano illinc movenda caſtra eſſent, nova inire conſilia & labare deprehenſi ſunt, auctoribus nonnullis Helvetiis, qui ab hoſte per ſpeciem transfugii ad ſeſe ierant, commercioque linguæ & aſſuetudine cognatarum artium ad defectionem illos ſollicitabant. Suſpicione coaleſcente & pervulgata, ab ipſo MATTHÆO antiſtite conterraneo graviter increpiti, & ab JULIO MEDICE ac PROSPERO leniter caſtigati, non tam pœnitentia ſceleris quam avertendæ a ſe invidiæ ſtudio, in unum ex ſubornatoribus tranſfugis palam ferro graſſantur, & nihilominus cum ſigno itineris propoſito, primæ partes præcedendi eis darentur, neſcio quid comminiſcentes imperia detrectarunt. Sed PROSPER callide cum eis agendum ratus, quicquid moliretur curavit ut Helvetiis, quantum aſtu fieri potuit, eſſet ignotum. Quocirca præpoſtero ordine quos principiis deſtinaverat,

Digitized by Google

rat, a fronte in extremam aciem traduxit. Neque enim hoſtilia a tergo metuebantur, tum quod amne utrimque dirimerentur, tum quod hoſtis a diverſo itinere occupare maturaverat ſupercilium ulterioris ripæ Adduanæ, quia tentaturus tranſitum hoſtis credebatur. Erat ripa illa ulterior ardua & aſpera aſcenſu, citerior vero humilis & injuriis machinalibus obnoxia. Ad hæc Odettus omnem fluvialem oram quam tenebat & quantum patebat per quatuordecim millia paſſuum propugnaculis, caſtellis, aggeribus per parva intervalla diſcretis, quo celerius alter alteri præſidio eſſe poſſet, item viris, armis machiniſque ita munierat, ut Franciſco regi pertinaci aſſeveratione recipere non dubitaverit, nulla vi conſiliove aut arte, Adduam amnem hoſti perviam fore : proinde eſſet bono animo dormiretque in utramque aurem, ſibi curæ eſſe, ne quid detrimenti res Mediolanenſis acciperet. Adverſam citerioremque ripæ marginem tenebat Proſper, accelerato gradu illuc profectus, non procul ab Ripalta oppido & contra hoſtilia munimenta, Latinorum cohortes locaverat. Helvetiis pone relictis, ipſe tabernaculum ſuum contra Oderti prætorium & majora caſtra tetenderat, foſſa & tumulis circumductis. Dein grandi navium, ratium & materiæ apparatu, & quamplurimis fabris lignariis adhibitis, quæ omnia hoſtium oculis ſubjicieciebantur, ex editiore ripa cuncta ſpeculantium, pontem ſpecietenus moliri cœpit, non quod illi animus eſſet illuc tentare trajectum, cum difficillimum appareret contra clivum ſurgentis ripæ niti, unde multa cæde deturbari poſſet. Sed ita credi ab hoſte volebat, ut averſus ab omni alia cogitatione, huic uni curæ animum intenderet. Eſt locus ſupra Ripaltam aliquot millibus paſſuum, illuſtris pugna Aurelii imperatoris & tranſitu Federici Ænobarbi, cum in Mediolanenſes moturus eſſet, in citeriore ripa, Pontirolus nunc dictus, immutatis litteris pro Ponte Aurelii, cujus quidem pontis adhuc veſtigia viſuntur; in ulteriore ripa eſt Vaprium.

30. Itaque Proſper cum nemine alio participato conſilio, quam cum duobus antiſtitibus Julio & Matthæo, ſub veſperam per tabellarium mandat Cæsari Cajetano, neceſſario ſuo, juveni promptiſſimo, qui ad Pontirolum hujuſmodi, quarto illinc dinſtantem lapide, hoſti oppoſitus ſtationem habebat, ut illinc accepto in tergum cujuſque equitis ſingulo pedite, lembiſque compluribus, & per vada in ulteriorem ripam continuo trajiciat, hoſtem vi premat & fatiget, & in munimenta improviſus irrumpat. Idem Johanni Mediceo Hetruſco præferoci injungit. Utrique imperata eodem tempore faciunt, ad ſpernendum omne periculum animati, nullaque re magis armati quam fiducia, & quamvis pene undis obruti, tamen ut erant uſque ad humerum madidi, in hoſtem diverſi feruntur; Ugonemque Pepulium, qui illum locum præſidio tenebat, gradu & ſtativis ſummovent, obvios quoſque obtruncant, alios in fugam vertunt, in proximaque ſubeunt tabernacula. Mox celſam quamdam domum, quam in arcis imaginem hoſtes munierant, primo impetu capiunt. Tumultuantium & trepidantium ſuorum horriſono clamore exciti Galli, factique certiores ſuam ripam ab hoſte teneri, ocius conglobati in hoſtem feruntur, undique accurrentibus auxiliis, pauci a multis coguntur pedem referre. Et confertiſſima acie ad captum munimentum ſe ſubducere, cum ſubito princeps Aternius qui & Piſcarius alio nomine (nam Piſcaria in Samnitibus nunc Aprutiis eſt) præſentem ſuis opem opportuniſſime attulit. Cumque jam undique & navigiis & nando flumen ſuperaretur, & factis cuneis in hoſtem per dorſum ripæ cuncti ferrentur, Gallus tali ſpectaculo perterritus, qui nullo ordine, nullis ſub ſignis prope inermis accurrerat, nulloque duce regebatur, terga dedit: cæſi tamen permulti quos aſſequi licuit. Ceteri ad prætorium ducis curſu delati, cum eodem confarcinatis quantum temporis anguſtia patiebatur jumentis, perpetuo curſu Mediolanum petivere, cum multo conſultius Papiam declinare potuerint, amicis & in primis M. Antonio Columna ſuadentibus, nec enim hoſtis tam fidenter Mediolani portis ſubiiſſet, ſi Gallos integris adhuc viribus a latere vel a tergo inſiſtere poſſe vidiſſet.

31. Ita Proſper, fortuna conſiliis arridente, ſuccedentibuſque in caſtra ſua Helvetiis, qui nullam operam bello navaverant, ipſe æque in hoſtium caſtra tranſiit, præda militibus permiſſa, machinæ & tormenta bellica, quæ plurima fuerant, ad uſum belli retenta. Et nihilominus Piſcarius cum equeſtri agmine levioris armaturæ, & parte peditatus hoſtium fugam premebat. Ibi poſtquam militi pauxillum temporis ad quietem dediſſet, & ipſe hoſtem inſequi perrexit. Profectione enim indicta de tertia vigilia ſigna tolli juſſit, & milite quoque in ſuas claſſes ordineſque redacto, ſic inſtruxit aciem, ut peditem, qui principia tenebat, expeditus eques, tormentis impedimentiſque in medium acceptis, ipſe cum gravi armatura ſequeretur, Helvetii quorum ſuſpecta fuerat fides poſtremum agmen clauderent. Tum proceditur tam longo ordine, ut prima acies ac levis armatura tunc propemodum Mediolanum attigerit, cum Proſper cum cataphractorum ordinibus tertio ab illinc lapide diſtaret: cœlum tetra caligine obtenebrari viſum eſt. Ea re in religionem verſa, ubi percunctatus didicit injectas fuiſſe flammas a Gallis in ſuburbia tam populoſæ urbis, quorum ſingula

Mediolanum capitur.

quæque inſtar civitatum ſunt, ne hoſti hoſpitio eſſe poſſent, omine rei bene gerendæ accepto, & plenus bonæ ſpei, Eia agite, inquit, commilitones, fidenter acceleremus iter, vicimus, vobis ampliſſimi patres (ad antiſtites converſus) Mediolani, ſi diis placet, cœnandum eſt. En tabernacula ſua vecors hoſtis, & conſilii indigus ſuccendit, quaſi illinc abiturus. Nec defuit præſagio eventus. Nam ea ipſa ferme diei hora, dum Galli temulenti per vicos urbis contemtim & ſecuri nimis ſpatiantur, Piscarius heros cum phalange Hiſpana Italaque anteſignanus præcurſor ſuccedens, portis urbis male cuſtoditæ cuſtodes perterrefactos ægreque reſiſtentes, popularibus ſi non adjutoribus victoriæ, at ſaltem veluti otioſi certaminis ſpectatoribus, ſternit diſſipatque; deinde facto agmine, præmiſſis ſclopetariis, porro ire tendens, cum obvium habuiſſet Theodorum Trivulcium, ducem Venetæ militiæ, cum aliquot armatis, quæ ſors non diſciplina militaris obtulerat, manum conſerit & vehementi impreſſione cædit vertitque in fugam, ipſum Trivulcium duplici vulnere retardatum capit, & cum eo plures ſui commilitii. Nam Veneti majorem in eo conflictu cladem acceperunt quam Galli. Etenim ex iis qui potuere hoſtium manus evadere, tumultu increbeſcente & horriſono popularium ſtridore, fœmineoque ululatu comploratæ civitatis formidinem augente, raptim inſeſſis equis, & armati & inermes urbe exceſſere ad ſanctum Angelum (id cœnobio Minoritanorum fratrum vocabulum eſt,) per portam Comenſem delati; ibi noctem totam inſomnem egerunt. (Nam jam adveſperaſcebat) mox de quarta vigilia, nullo ſigno dato, Moguntiam verſus, & qua iter eſt in Bergomenſes campos, fracti mutilique conceſſere. Hiſpani, eodem victoriæ curſu, mediam per urbem delati, curiam, forum, ac prætorium, omnibus mortalibus a vi ſervatis, qui non contra arma tuliſſent ferrentque, alacres tenuere.

Franciſcus Sfortia Mediolano reſtituitur.

32. Tam ſecundo nuncio exhilaratus Proſper, accelerato itinere, ſub noctem ingreſſus Mediolanum, militem ab injuria & populatione continebat. Poſtridie facta militi poteſtate in bona Gallorum ubicumque reperirentur, & qui illorum arma ſecuti fuiſſent, ſexaginta familiæ direptæ & ſpoliatæ ſunt, citra corporum violationem; & antiſtes Mediceus legatus apoſtolicus, poſt ſolemnem ſacræ hoſtiæ in illo auguſtiſſimo templo licitationem, frequentiſſimo populo ſe Franciſcum Sfortiam, prognatum Ludovico, qui tunc in Germania extorris agebat, paternæ atque avitæ virtutis hereditarium, gentilitiumque principem, pontifice maximo Leone & Carolo imperatore auctoribus, quod felix fauſtumque foret, populo patriæque communi dare & reſtituere denunciat: juvenem certe ſumma indole, qui per tot caſus & conflictationes turbineſque jactatus, juſtitiam colere, quamcumque fortunam ſecum pati, & miſeris ſuccurrere, non ignarus malorum didiciſſet. Populus pontifici Cæſarique fauſta acclamatione aſſenſus, cœlum vocibus implebat, ingeminato ſæpius Franciſci Sfortiæ nomine. Poſt quæ mercatores, ſellulariique opifices, & quorumcumque ordinum ordines ad ſua officia, & ad procurandas merces, poſita omni formidine, redire jubentur. Rebus omnibus in urbe ſedatis, cum jam prope debellatum eſſe crederetur, Helvetii graviores quam utiles ſocii amice dimittuntur, numerata illis militiæ navatæ mercede.

Federicus Gonzaga Parmam deſerit.

33. Vulgata autem hac paſſim victoriâ, quaſi conclamatis Gallorum rebus, omnes civitates Inſubriæ ditionis, deditione facta, fortunam ſunt ſecutæ, & Federicus Gonzaga, qui pridem ex Mediolanenſium tractu Parmam repetiverat, ad ſtationem ſibi creditam, quod novi motus a Johanne Vitellio Tiphernate pontificio ductore timerentur, ubi profligatum audivit, vocatis in ſenatum patribus, formato ad fiduciam vultu, verbiſque ad lenitudinem compoſitis, ut erat fallaciarum callidus artifex, & figmentorum concinnator egregius, multa de ejus in noſtram urbem ſeu ſibi genitalem benevolentia comminiſci cœpit: adjecitque nihil non paternum, & pro temporum difficultate neceſſarium circa reipublicæ adminiſtrationem, & continendam in officio civitatem molitum ſe fuiſſe, more medicorum, qui ut corpus ægroti morbo levent & incolume ſervent, amara remedia pharmacis immiſcere ſæpe ſint ſoliti, ac propterea neminem ſibi ſuccenſere debere, ſi acerbiuſculum aliquanto viſum fuerit. Nunc ſibi iter ingrediendum eſſe, nec quo aut quamobrem aperuit, tantum hortari & monere ut poſitis ſimultatibus, unanimes reipublicæ curam capeſcerent, & rebus ſuis prudenter conſulerent: ſcitum ſane & ſalubre conſilium, ſed nobis quam rebus regiis opportunius & ſalubrius; nam eo excedente, jugum diræ ſervitutis a noſtris cervicibus excutitur, civitas peculatu, privatæ domus compilatione, cives exilio, corpora a violatione abſolvuntur. Quorum omnium ipſe auctor in extremam deſperationem omnes adegerat. Quod ſi ante abeundi conſilium bidui mora interceſſiſſet, profecto non tam temere præſidia deduxiſſet ab urbe uſque adeo pertinaciter defenſa, præſertim cum nullus hoſtis urgeret, & ſemper vel in extremis caſibus, honeſtis conditionibus locus futurus eſſet. Ergo non immerito deſerendæ urbis deliberatio auctori Odetto, qui eum ad ſigna afflictis rebus ſuis revocaverat, inuſſit infamiam ab ipſo eventu & calumniam, maxime cum vel parva momenta ſæpenumero magnis rebus mutationem attulerint, belloque ſpem aut deſpera-

Digitized by Google

tionem dent adimantque. Quod tunc evidenti documento compertum eſt. Venerat in poteſtatem Romanæ ſedis Parma, poſtquam ille biduo abiiſſet, ſubeunte mœnia noſtra Vitellio, de quo præfati ſumus, miſſique fuerant Mediolanum ad JULIUM MEDICEM publicitus legati, qui in verba pontificis jurarent. Cur enim nos opponeremus armato, ſine ullis viribus externis, ſine armis, ſine imperio, cum urbis cuſtodiam creditam Roberto Ambroſio Sanſeverinio comiti Calatino (eam urbem quæ quondam Calatia dicta, nunc Caiatium dicunt, inter Aprutios Samniteſve ſitam) non procul a Stellatibus campis, ab ipſo Federico idem Vitellius nullo negotio a porta ſummoverit. Sed ecce dum hujuſmodi deditionem exultatione multa celebramus, dum ſuperis vota tantis exemti malis perſolvimus venerabundi, & Cremona recepta fuit ab his Gallorum reliquiis, qui ex fugâ in agrum Bergomenſem ſe receperant, annitente ejus arcis præfecto, qui eruptione facta ab arce, cecidit præſidium, quod poſt urbem deditam immiſſum fuerat, & LEO x. pontifex maximus, cujus auſpiciis tantum bellum geſtum fuerat, vix tridui languore (fatone an veneno incertum) vita deceſſiſſe vulgatur, non ſine animorum & rerum in tota Inſubria & Ciſalpina Gallia perturbatione, de quibus mox dicturi ſumus.

Quæ in papæ poteſtatem venit.

FRANCISCI CARPESANI Flaminis Parmenſis in commentaria ſuorum temporum.

LIBER VIII.

Galli Parmã recuperare aggrediuntur.

1. GAlli iterum rerum omnium ſtatu perturbato reſpirare, quaſi nova luce oborta, aliquanto recipere ſeſe, & exercitus reliquias colligere accuratius, & Veneti in militiæ ſupplementa delectum habere, ac novum equitem ſcribere cœperant. Eodem ferme temporis momento, ponte ſuper Padum ſtrato, e regione arcis Cremonenſis Placentinos & Parmenſes infeſtare, prædas convectare, oppida etiam quædam factioſorum ope capere, cædem patrare, ſpoliare, a nonnullis etiam turpiter repelli. Nam a Caorſienſibus, municipibus Placentinis, multa cæde repulſi ſunt. Tandem etiam de invadenda urbe Parma, ſtimulis FEDERICI GONSAGÆ, qui ignominiam cuſtodiæ, ſive ſuo ſive alieno conſilio deſertæ, abolere cupiebat, aliquo egregio facinore, conſilium ineunt. Itaque adhibitis ſecum auxiliaribus, & conſiliorum participibus Venetis, cum duodecim millibus armatorum, noctu Cremona moventes, prius agrum Parmenſem ingreſſi, & multum viæ progreſſi ſunt, quam hoſtium adventus nunciaretur; & ut facilius urbs incauta falleretur, rumor de fuga Gallorum per Apennini & Ligurum juga, quaſi illinc Galliam repetentium, ſparſus, ſepultam & ſecuram urbem in ultimum prope excidii periculum deduxit. Captus civis ad Viarolum vicum, ubi forte ruſticabatur, per ſpeciem manſuetudinis, cum jam mœnibus imminerent, dimittitur, ut omnia intus terrore compleret, & hoſtium agmen in majus attolleret, dedititiis ſpem bonam, contumacibus perniciem oſtenderet. Miſſi etiam caduceatores & feciales a ſummo magiſtratu ingreſſu urbis prohibiti ſunt, qui civitatem repoſcerent, & impunitatem parentibus pollicerentur. Civis per mœnia reptando admiſſus, cum rem urbis præſidi pateſeciſſet, juſſus eſt omnia ſilentio involvere. Non defuere tamen ex noſtratibus, qui hoſtem ſequebantur, qui facta ſibi pro mœnibus fandi copia, per ſuperos teſtati monerent, orarentque ſupplices, ſi ſe civitatemque ſalvam vellent, ferocienſis hoſtis iram deditione placarent; poſthac implacabilem futuram, ſi contra tenderent. His reſponſum eſt per egregiæ fortitudinis Philippum Pratiſorum, qui illi cuſtodiæ cum Geneſio baliſterio & delecta civium juventute excubabat, non licere Parmenſibus juris jurandi religione aſtrictis fidem abjurare; ſed nec poſſe, ſi velint, in aliena manu urbem poſitam, quam ipſi derelictui habuiſſent, & nullo præſide, nullo præſidio relicto, liberam reliquiſſent, dedere. Quare ocius abirent, & ſi videretur, urbis oppugnationem ab ſua ſtatione adorirentur, ſe cum melioribus quam ipſi eſſent civibus, pro patria, pro neceſſitudinibus, pro aris, pro fide corpus objectare periculis non dubitaturum. Ubi nihil pacati reſponderi a Parmenſibus animadvertit hoſtis, cum mœnibus ſucceſſiſſet, primo impetu in fugam verſis portæ, cui ad ſanctam crucem dicitur, cuſtodibus, tranſpontanæ civitatis tenuit partem, in quam patebat ingreſſus, plurifarium mœnium quaſſatione, & ruina recenti adapertis aditibus, parumque abfuit, quin per pontem amnis urbem dividentis incuſtoditum, in citeriorem civitatem eodem curſu penetraret, uno alterove ex noſtris interfecto; mulierculaque quædam, dum tumultu ad portam pontis exorto, e feneſtra editiore certantes incautius ſpectat, ſclopi ictu trajecta, exanimis concidit.

Civitatis poſtam occupant.

2. Interea trepidare omnes FEDERICI truculentiam, Gallorum iram & avaritiam, & civitatis vaſtationem. Diſcurſus undique attonitæ urbis, & plebis diſcurſantis colliſio, ululatuſque muliebris non ſolum ab intimis domibus exaudiebatur; ſed undique matronæ in publicum effuſæ, incomptæ, oblitæque decoris, tota urbe diſcurſare: Deum opt. max. Virginemque Deiparam ſupplicibus ſupiniſque manibus orare, uti ſe e manibus hoſtium eriperent, matronalem virgineum-

Cives terror omnes invadit.

Digitized by Google

que pudorem, ſuas aras, ſua templa, fortunam, ſalutemque ſervarent: demum ſe intra veſtalium clauſtra, quaſi religione a vi tuta, cum impuberibus ac pignoribus, rebuſque chariſſimis condidere: plebs, patres, omnis ordo, quaſi mentis inopes, in forum coire, conſilia miſcere, alii pavitantes latebrarum receſſus meditari, plures arma capere, aliorum ignaviam & puſillanimitatem coarguere, quod minime cogitarent quid paſſuri eſſent, ſi in hoſtium venirent poteſtatem, quos tam facile admiſſo novo imperio deſeruiſſent, illos fortunis, corporibus, impuberibus, puberibuſque ac pudori infeſtiſſimos venire: ſic notus FEDERICUS GONZAGA, ſic Gallus immanis, quem nulla ſæviendi ſaties ſit captura. Ita dum hæc & hujuſmodi alia inter ſe comminiſcerentur, pro cujuſque formidine aut ferocia & animorum conſiliorumque varietate nihil certi decernerent, tandem quamvis plus minus quam ſexcenti pedites in præſidio eſſent paulo ante immiſſi, & quinquaginta cataphracti arma prope nulla, niſi quæ magiſtratus novus his ipſis ante diebus advexerat, & quæ pauca oculos Gallorum latuiſſent, dum urbem pridem armis ſpoliarent, tria admodum tormenta ænea non magna, pilæ paucæ, ſclopi pauci: omnes tamen auctore & hortatore Franciſco Guiſardino urbis præſide, viro præſentiſſimi conſilii, & infracti animi, quaſi in mortem devoti, in defenſionem patriæ conſpirabamus, deſperata omni miſeratione ab hoſte irato, non ignari quod abrupta ſalutis diſcrimina ſæpe ultima deſperatio propulſaverit, & nihili faciebamus quæ hoſtes ab altera urbis parte minitabundi intentarent. Exauditaque vox M. Ant. Columnæ, qui fracta voce ſibi jentacula eſitiumque ex farina more Romano in poſterum diem, qui Saturnius erat & Thomæ Apoſtolo ſacer, concinnari & condiri imperaret; fore enim ut poſtridie apud nos convivaretur, contemptim excepta fuit, nullo prorſus reddito reſponſo.

Guiſardini ad populum oratio.

3. Guiſardinus inter optimates in foro medius aderat, & quid fieri vellet imperabat. His verbis populum adhortatus: « Quanto in diſcrimine res noſtræ ſint, nemo unus veſtrum ignorat. Veſtra veſtrumque omnium ſalus, opes, pudor ab hoſte truci petitur, nec apud eum ullus veniæ locus eſt. Summa omnium rerum in veſtris lacertis ſita eſt. Quo ſumma ope magis niti debetis, ut hoſtem ſi oppugnare nos occœperit, infractis animis propulſemus. Quod ſi impetus primos intrepide exceperitis, in tuto erunt res veſtræ. Accepta enim vel parva ignominia hoſtis non tentabit deinceps veſtra mœnia, nec diutius in obſididione perſiſtet. Sed qui prædonum more incautos adortus eſt, referet repente pedem. Hæc ille, atteſtatus undique celeres affuturas ſuppetias, quaſi id ſibi eſſet compertiſſimum, & quamquam nec unde illi ſperarentur præſidia: tamen ex compoſito vulgo ſpargebat, & tabellas quaſi indices properantis ſubſidii confingebat, ut credula plebs hac ſpe fota fortius mœnia tueretur, minus formidaret. Igitur omnes ociſſime juſſa faciunt, diſceduntque quiſquis ad ſuas officiorum partes, frequenſque flaminum cohors, quadringenti numero ætatis flore & vigore idonei, ſibi certam ſtationem popoſcit, quam tueretur & quam egregie tuta eſt contra hoſtilem manum, quæ e conſpectu tranſpontanæ civitatis adverſa ſtabat. Omnis præterea juventus corona civitatis mœnia cinxit. Fuere qui pulverem tormentarium componerent, plumbeas raptim glandes conflarent, diſtribuerentque per ſclopetarios. Denique omnes ſi quavis re uſui eſſe poſſent, facilius citiuſque præſtabant, quam pollicerentur: hæc intra urbem.

4. Foris & in tranſpontana urbis parte, ab hoſte occupata, dum vulgatum eſt in exercitu Gallorum Parmenſes dicto non parere, ſe non recipi, ſua arma contemni: alii tamquam de ſubacta civitate & deſertore populo pœnas quantaſlibet implacabiliter exigere, alii admirari & formidare tantam animorum conſtantiam & conſpirationem, vererique de ancipiti oppugnationis eventu. Spem enim quam in obſeſſis amor patriæ & hoſtium formidata feritas accenderat, in obſidentibus virtutis alienæ reputatio, & animi magnitudo deſperationi conjuncta frangebat. Hæc ubi reſcivit FEDERICUS per caſtra agitari inter principes viros, & ordinum quorumque ductores, ſic pro concione effatus eſt.

Federici ad Parmenſes exhortatio.

Etſi ſcio, viri optimates voſque commilitones, Parmenſes mihi infenſiſſimos eſſe, propterea quod cum illis præeſſem, officii ſui immemores mea imperia quamvis ſalutaria niſi coerciti pati nullo modo poterant, miſeret me tamen potius, quod pertæſum ſit ſuæ vecordiæ, contumaciæque; quandoquidem civitatem, quam ipſis & regi incolumem volebamus, iidem ultro perditum proditumque eunt. Nec id tam plebi imperitæ imputo, quam paucorum perfidiæ, qui defectionis auctores, & ſcelerum ſibi conſcii, judicii pœnas niſi ſolum vertendo, ſe non declinare poſſe cognoſcunt. Itaque ad deſperationis conſilia converſi, innoxiam turbam in aperta & extrema pericula ſecum trahere ſtuduerunt. Nec enim dubium eſt quin parvo negotio ad imperium retrahantur, tametſi imaginem pugnæ inani verborum jactatione nobis oſtentent pro muris. An exiſtimatis, viri fortes, imbelli populo, theatralium pomparum ludicris paulo ante emollito, & ſellulariis quæſtibus aſſueto, tam vaſtos & efferatos animos fore, ut nobiſcum ferro decernere audeant, vel potius ad primum claſſicorum veſtrorum clangorem, & ubi primum ſigna intuleritis, non ſolum non excepturum veſtros impetus; ſed potius volucri fuga more talpæ in tenebras ſe abditurum,

» vel deditionem protinus facturum, præſertim » cum (ut plerique omnes noſtis) jamdudum ita » illos exarmaverimus, ut nihil reliqui illis ſit » ad repugnandum, niſi longuriis acuminatis, & » ſalignis perticis, quas a muliercularum mini- » ſterio mutuentur, aut ſudibus præuſtis ſaxiſ- » que pugnæ ſimulachrum imitentur. Nimi- » rum dixerit quiſquam illos fidere mercena- » rio præſidio quadringentorum peditum, qui » ſub veſperam externæ lucis tranſitionem ad » nos faciebant, jamque urbe egreſſi iter in- » tenderant, niſi precibus & pollicitationibus » revocati fuiſſent: verum non tam prætextu » mercedis ſibi debitæ, quam metu adverſæ » pugnæ & animorum diffidentia, migratio- » nem tentaverant. Quod ſi eis ſpem ſtipen- » dii fecerimus, facile vel hoc vel alio quovis » impulſu levi, animus dum in dubio eſt, ab » officio recedet. Quamobrem nobis arma im- » pigre arripienda ſunt, inſultandumque viris, » mœnibus armiſque urbi carenti, pœnæque » a deſertore populo actutum expetendæ ſunt, » in quo Deum optimum teſtem perjurii & » violatæ fidei vindicem, ut ſpero, habituri ſu- » mus: nec vero ego vos tam ad pugnam, » (non enim cum pari hoſte certamen erit, » ſi certabimus,) quam ad opima ſpolia & » prædam maximarum opum, per diuturnam » pacem congeſtarum, præmia quidem veſtræ » virtutis vos invito, vocoque ſi me ſequa- » mini non minus laborum ducem, quam di- » ctorum promiſſorumque exhibitorem.

Milites ad pugnam anhelant.

5. Interpolatam clamore orationem excipientes milites, ſtridore dentium frendebant, ardoremque pugnæ haſtis illidendo, ſcuta armaque præ ſe ferentes, in hoſtem ſe duci contendebant, non uti ad pugnam, ſed quaſi ad prædæ ditis aucupium iretur: adeo ut quicquid temporis intercederet, id & vota ſua remorari, & laborum ſuorum præmiis ſe defraudari quererentur: unius horæ id negotium eſſe; jamque inter ſe palam de præda nondum parta, non ſecus ac ſi quis feram per ſilvas luſtraque vagantem, ſuis plagis irretitam iri ſibi ſpondeat, etiam uſque ad jurgia & rixas inter ſe certabant, dum ſibi quiſque ditiorum potentiorumque domos, ædes ſacras, veſtalium & monachorum cœnobia, pignorum publicorum reconditoria, & æraria, necnon & matrimonia & quæcumque civium bona, ſibi uſu nota, dum ibi ſtativa haberent, ſibi vindicant: nec qua ratione ſuperare aut intra urbem irrumpere poſſent, ſed quemadmodum uti victoria deberent, ſecum agitarent. Nec reſedit ſeditio, niſi pactione & conditione, ut quilibet portione ſibi per certas portiones attributa contentus eſſet.

Scalas muris admovent, ſed repelluntur.

6. Poſt hanc contentionem fiduciæ pleni arma induunt, ſignoque pugnæ dato, ſuis quiſque ordinibus inſerti, trifido agmine per ſcalas muris ſuccedunt, hoſte a pinnis per ſcloporum glandes amoto; jamque propugnaculis ſe inſinuaverat Gonzagæ legio, cui præerat Moretus primipilaris. Verum ille dum ab altera foſſæ margine auxiliarem cohortem noſtri peregrini militis vocaliſſimus inclamat, & ad commilitium regium aurum pollicitus invitat, cum Parmenſi populo, non ſecum rem fore teſtatus, ut eos a pugna averteret, nullo ſibi reddito reſponſo, ferali plumbeæ pilæ trajicitur, primaque hoſtia Acheronti ſacratur. Sub idem temporis momentum anteſignanus, qui in vertice propugnaculi ſublimis vexillum ſtatuerat, multiſque ſe pone ſequentibus, irrumpere conabatur, a Franciſco Salamonio Siculo, militum tribuno, longiore haſta transfigitur, & in caput præceps devolvitur. Signum recipitur, & quotquot per ſcalas ſubierant, aut ſubituri videbantur, contis, enſibus, bipennibus, & telorum nimbis cujuſque generis quæ fecerat ira in periculis, conficiuntur, alii in foſſas præcipitantur, alii ſub ipſis mœnibus, cum per glaciem liquatam fallente veſtigio (nam tellus diſcutiente nebulam ſole meridiano intepuerat) in putre cœnum colluctarent, ſaxorum multitudine, quæ mulierculæ etiam affatim ſubminiſtrabant, inceſſebantur: alii qui pugnam inſtauraturi ſuccedebant, quo denſiore cuneo irruebant, eo certioribus ictibus ſcloporum, tragulis machiniſque ſternebantur: equitum quoque qui gravi armatura tecti, pedeſtris pugnæ imaginem ſariſſis longioribus prætendebant, aliquot occiſi, aliquot vulnerati. Itaque confuſa eorum undique audacia, cum pari fortuna ab omni parte uſque ad veſperam pugnaretur, duces ſpe potiundæ urbis amiſſa, nequicquam ſuorum quamplurimis cadentibus, receptui canere, & cum ad templum pacis, quod in ſuburbio Minoritani Amadæi incolunt, ad Orientem ſe recepiſſent, totam in FEDERICUM, tamquam ſuaſorem mali conſilii auctoremque inauſpicatæ expeditionis, temeritatis calumniam retorſerunt. Præ ceteris autem ſtomachabatur M. A. Columna, qui non parvam æſtimationis ſuæ dignitatiſque jacturam eo die per illum ſe feciſſe pluribus verbis queſtus eſt. Demum inedia laboreque defeſſi, & in omnibus fruſtra habiti, non ſine multa exſibilatione & conviciis populi, diverſo itinere retroceſſere. Tentatis tamen alibi aliis inſultibus, in mœnia civitatis, parvo licet conatu, ne digreſſus ſpeciem fugæ præ ſe ferret, & tandem in tranſpontana caſtra, vadato flumine unde venerant ſe recepere.

7. Magna certe ſervatæ urbis laus fuit apud Franciſcum Salamonium Siculum, qui ſtrenuiſſimam operam & fidelem civitati navavit: magna apud omnes omnium ordinum cives miro ſtudio conſentientes; magna apud Flamines ſacros, qui pro patria gnaviter pugnavere: nec expertes laudis fuerunt cujuſvis inſtituti cucullati fraterculi, qui & ipſi communibus periculis corpus expoſuere, &

Digitized by Google

ad manes aliquos ſuis dextris ſine ulla parentatione aut imprecata requie ſub tartara miſere. Cecidere in ea pugna hoſtium perquamplures, plurimi ſaucii, qui dum referuntur, obiter animam ſpiravere, ex noſtris * ſed ad ſummum. Tranſmiſere autem Cremonam poſtridie ejus diei, credo, veriti ne ſi diutius perſtitiſſent, Cremona excluderentur, quæ unica ſedes tunc illis fuit, aut ne a tergo premerentur.

* Hic videtur deeſſe numerus Parmenſium occiſorum.

Magna Parmenſium virtus, qui etiam olim Federicum Suecum obſidionem ſolvere coëgerunt.

8. Magna profecto Parmenſium virtus, qui non minore ſui fiducia & fidei conſtantia, hujus Federici regii ducis Parmam obſidentis ferociam vimque retuderunt, quam olim FEDERICUM genere Suevum imperatorem, alterius FEDERICI ÆNEOBARBI nepotem, anno Natalis Chriſtiani MCCXLVIII. haud abſimili obſidionis cauſa fuderint ceciderintque, (erant enim tunc ut hoc tempore Parmenſes in partibus & fide Romanæ ſedis:) Nam cum is Federicus Suevus ad concilium ſibi ab Innocentio pont. max. ejus nominis quarto, in Gallia ulteriore indictum, ad cujus opes opemque idem pontifex metu truculentiæ illius confugerat, iret, audiſſetque pugnam ſuorum in Parmenſibus adverſam, omneſque qui ab eo ſtarent urbe fugatos, reſtitutoſque Lupos, Rubeos, Corrigienſes ac Sanvitales heroas & pontificis affines; protinus efferatus in iram, a Salaſſis & Taurinis, quouſque jam proceſſerat, iter reflexit; coactoque tum decem Germanorum, tum ſociorum ſupra quadringentorum millium numerum armatorum exercitu, in Parmenſes ducit, & in obſidionem caſtra locat. Sed cum urbem valido præſidio Georgii Montislongi, ſummi ordinis antiſtitis & pontificis legati, qui tunc in Volgis, qui poſtea Annenices, nunc Avenionenſes ſunt, agebat, teneri audiſſet: (Nam per ſaltus Placentinos, in ſociorum Mantuanorum, Atteſtinorum, & Sambonifacientium, Veronenſium appendicibus copiis Parmam intraverat) ac propterea illam expugnatu difficilem animadvertiſſet, caſtra ad Fragnanum vicum inter Parmam & Tarum fluvios tertio ab urbe lapide locavit; ubi templa, atria, curiam, domos in novæ urbis ſpeciem per otium erexit. Ipſe enim deleta vetere urbe, victoriam illic celebri quidem, ſed inauſpicato nomine appellare in animo habebat, & jam in eam opinionem nummos quos Victorinos dicebat excuſſerat, inſtitores & cujuſvis artis ſellularios opifices induxit, ſpectacula & theatrales venationes ferarum, & ludicra ſcenæ ſimulacra edidit, bienniumque illic reſedit. Deinde per Februarii menſis tempus conſpicati oppidani, hoſtem contemptim nimis per vicinia urbis obſeſſæ diſpalatum populabundumque, dum forte imperator in aucupium longius a caſtris vagaretur, per partes adoriuntur, fœdiſſimamque undique edunt cædem: deinde in civitatem novam irruentes, oppletis prius vimine & glebali aggere materiaque multiplici foſſis, effractiſque portis intro irrumpunt, obvios mactant, alios capiunt, prædamque congerunt; eaque avecta ignem tectis injiciunt, funditusque inimicam urbem perditum eunt.

Mulierum in pugna ferocitas.

9. In ea pugna mulieres ſupra ſexum ferocientes, egregiam & memorabilem operam præſtiterunt: nam ad conflictum cum acutis ſudibus & præfixis ferro perticis, pectines etiam ferreos longis aſſeribus alligatos geſtantes, accurriſſe memoriæ proditum eſt, vallumque infauſtæ urbis tranſgreſſas, ab ira & ſtudio vindictæ, qua plurimum ille ſexus gaudet, hoſtes jugulaſſe, diſcerpſiſſe, & humi ſtratos repetitis vulneribus ad mortem oppreſſiſſe; viciſſitudinem ſiquidem reponentes, quod ſæpe barbari captivos cives ſocioſque per tormenta & cruciatus exanimatos, intra mœnia ante ſuorum ora per baliſtares machinas contorſerant. Deſiderata dicuntur ex hoſtibus quinque hominum millia, præda ingens abacta, & corona regii diadematis, aliaque vaſa ingentis pretii, quarum pars aliqua aris dicata, adhuc in templo Parmenſi ſtatis diebus viſitur: ſed coronam poſtmodum HENRICO Luciburgenſi imperatori per Gibertum Corrigium, publico Parmenſium nomine poſt annos LX. reſtitutam annales teſtantur.

Cremonenſium magna cædes.

10. Cremonenſium qui urbem novam ſervabant multi trucidati, plurimi capti cum ſuo curru, carrocium dixere, quibus eo ſæculo ſub nomine berteciolæ pro vexillo utebantur; quodque ad noſtram ætatem uſque ſervatum vidimus, in triumphum & captivitatem ducti. Federicus ex ſilvis intentus venationi, ubi inſigniter fumantem ſuam urbem vidit, & ex eo incendio obductum cœlum caligine, ſuſpicatus id quod erat, prius captam & incenſam urbem vidit & intellexit, quam ex ſuis audiret. Mox tam atrocis caſus nuntiis conſternatus, retro in Cremonenſium fines fuga delatus, in oppidis deſedit, veritus ſe Cremonenſium fidei credere, quorum pro ſuorum clade iram timuit. Utrique itaque Federici cognomines, utrique huic urbi fatales, in pari cauſa, quod urbem ſedi Romanæ dedititiam, defendente tam diverſis temporibus ſingulo quoque legato apoſtolico, avertere a fide & evertere ſtudebant; ſed nec diſſimili fortuna, diis cauſæ noſtræ faventibus, utrique inſigni accepta contumelia repulſi, turpi fuga Cremonam delati. Fuit ſiquidem ſemper hæc urbs Romanæ ſedi obſequens, eorum partes publice ſecuta, qui rem Romanam per tempora moderabantur, ab ea tempeſtate qua cum Mutinenſibus in hos campos in quibus ſita eſt, deducta colonia fuit. Conſtat autem eo anno, quo P. Scipio Africanus, Annibal Pœnus, & Philopoemenes Acheius, tres præſtantiſſimi ſuæ ætatis imperatores, qui pari

Cremona Romanæ urbi ſemper obſequens.

Digitized by Google

prope eventu, miſerabili certe, vitam finivere, a M. Æmilio Lepido, Tebucio Caro & L. Quintio triumviris in agrum, qui primo Boiorum, ante Tuſcorum fuerat, ex civibus Romanis deductam (nam quæ de Chryſopolis & Aureæ Parmæ nominibus ab imperitis vulgantur, in album referenda non putavi) unicuique colono Parmenſi octo jugera, quina Mutinenſi viritim data & diſtributa comperio, ut facile cognoſcas majorem in rei agrariæ diviſione Parmenſium rationem habitam: utramque tamen non ex extero aut mercenario emeritæ militiæ viro, ut ſæpe alibi, aut ex convenis, ſed ex civibus Romanis conſtitutam, quamquam Mutinam ab eo poſitu, quo primis fundamentis locata fuerat, mutatam omnino compertum ſit. Jacet tamen campis diverſo ab hinc loco uberrimis, ſicut de Parma affirmare poſſumus. Nam ſive late patentia arva, ſive colles propinquos diligentius inſpexeris, invenies in hac Ciſalpina, quam Marcus Cicero & florem & arcem Italiæ dixit, nulli ſecundos campos Parmam nactam fuiſſe, ac fœcundiſſimos, maximeque frumentarios, fructuum ac vini potiſſime qua colles ſurgunt, tum mitiſſimi, tum leniter auſteri opimitate beatos: item paſcuis ſive montanis ſive per plana jacentibus alendo armento pecorique luxuriantes, ex quibus expreſſus caſeus paſſim, tum lana etiam a Martiale ſuo carmine non ſemel laudatur. Salinis autem putealibus adeo ſcatet, ut non ſolum peregrino & advectitio ſale non indigeamus; ſed aquæ ipſæ genuinæ, igne decoctæ & ad ſolem duratæ, nobis ac finitimis quam affatim in condimenta ſuppetant. Nec balneis item caremus ſalubribus, quibus ſtupidis membris & ſideratis medemur. Nec propter id tamen ſaluberrimis fontibus ad potum non abundat noſtra urbs, a Septentrione Pado navigata, Nicia ab ortu, ab occaſu Tarro, intrinſecus autem Parmæ limpidiſſimis amnibus irrigata, quæ mira cœli clementia, hanc quam lata eſt regionem temperant. Quare cum tantis naturæ bonis ditati, dotatique a parente eademque alumna noſtra Roma fuerimus, minime mirum ſit, ſi hæc civitas rem Romanam per tempora moderantes ſemper publicitus coluit, ſemperque cum eis conſenſit, cujus etiam rei dudum locupletiſſimum dedit documentum, cum A. M. & L. Antonio fratribus, hoſtibus poſtea a populo Romano judicatis, omnia extrema pati maluerit, quam illis contra ſenatus populique Romani decretum, Decimum Brutum intra Mutinam obſidentibus portas aperire. Pro qua re Marcus Tullius Cicero, illa noviſſima Philippica, quam ad populum Romanum habuit, viros optimos Parmenſes, homineſque honeſtiſſimos, maximeque auctoritate ordini illi ſenatorio & populo dignitate conjunctos (ut ejus verbis utar) crudeliſſimis pœnis interfectos, eorumque uxores ac liberos injuriis gravibus affectos, ac indigne direptam fuiſſe coloniam, invidioſis verbis queſtus eſt. Fuiſſe autem auctoritatemque apud priſcos Romanos & fidem Parmenſibus, vel ex eo tempore maxime liquet, quo apud Vercellas Cimbri magno prælio a Mario & Catulo imperatoribus Romanis cæſi & penitus attriti fuerunt. Nam cum inter utriuſque ducis milites contentio eſſet, uter viciſſet, & neuter alteri de victoria cederet & gloria; legati Parmenſium, qui tunc forte in caſtris Romanis fuere, hujuſce altercationis diſceptatores delecti ſunt. Illi per hoſtium cadavera ducti, quorum oculorum fide barbarorum cadavera jaculis militum Catulianorum confixa appareret, quod ſpicula quæque Catuli nomen inſcriptum haberent, tamen belli profligati palmam totam Mario dare non dubitarunt, tum ob primam victoriam de Teutonibus apud Sextias aquas in Tranſalpinis ante a Mario partam, tum ob nomen imperii præcipuum, quod Marius conſul, alter proconſul eſſet. Ob id ego crediderim utroſque legatos, alterum Mariana villa in Parmenſibus, alterum vico Catuli ab ipſis imperatoribus donatos, eaque loca perenni nomine eorum memoriæ conſecrata. Adhuc enim nomina retinent antiqua, quamquam in agro Parmenſi multos vicos reperire eſt, qui nomina veterum Romanorum referunt, ut Valerius ager a Valeria gente: a Caſſio vicum viamque militarem ſub Alpibus denominatam conjectare licet, ni id Caſſio illi Parmenſi tribuamus, qui Caſſium item & Decimum Brutum ſecutus tribunus militum, etiam afflictis eorum rebus, collectis triginta navibus Rhodiis, ut Appianus auctor eſt, in partibus adhuc perſeveravit. Tandem acciſis prorſus rebus, dum Athenas profectus in ſtudiis litterarum ſe abdidiſſet, juſſu Auguſti a Q. Vario ſcribens deprehenſus occiditur, eoque interemto, omnia ejus ingenii monumenta ſunt flammis abſumpta. Sed quamvis Flaccus rapido amne torrentiorem illum aſſerens, varie de illo ſentire videatur, illi infenſus, quod ſæpe præ ſe fert, & præſertim in iambico carmine, ut erat aduncis naribus. Laudantur tamen ejus epigrammata & elegiæ, attribuiturque ei Thyeſtis tragœdia, quæ ſi poſt ejus interitum ſuperaſſent invidiam, fortaſſis adhuc viverent.

Scriptores Parmenſes.

11. Non defuere tamen ex noſtratibus qui belli domique patriæ fuerint ornamento. Nam in toga Macrobius Parmenſis, vir omnium bonarum artium eruditione in primis claruit: cujus apud nos extat mauſoleum, ſibi & Blaſio Pellacano philoſophiæ & matheſis ſcientiſſimo commune: debetque jus pontificium Bernardo Parmenſi, qui ſub Innocentio quarto pontifice claruit. Debet & Jacobo Arenæ jus cæſareum, quorum quidem commentaria circumferuntur. Lauda-

Digitized by Google

tur Ubertius a Bobio, magnæ auctoritatis inter leguleios, a quibus ejus ſcripta ſæpe citantur. Celebratur Antonius Parmenſis, qui de tota arte medendi ſcripſit. Sed præ aliis ſenior Georgius Anſelmus, mathematices illuſtrator. Is in matheſi canonicarum inſtitutionum ſeptem edidit celeberrimos libros. Item, theorematum radicalium quatuor, de armonia cœleſti dialogum, quæ nunc calcotypis excudenda dedit Georgius ſecundus nepos. Sed cum Baſinius vates Parmenſis, qui Arimini ſtatuam & marmoreum ſepulcrum a Sigiſmundo Malateſta meruit, gravi cothurno & divino carmine Meleagri interitum & de aſtrorum ſitu curſuque opus cum ſumma laude poſt ſe reliquerit; & Taddeus Ugoletus ac Franciſcus Grapaldus de hiſce humanioribus litteris non parum ſint meriti, tum vero idem Georgius ſecundus Anſelmus, quantum, proh dii immortales! proſa & verſu oratione ſeſe offert, quantum in epigrammate, elegis, hendecaſyllabis, & in Hecuba a ſe latinitate donata; cultus, floridus, Romanus, ac plenus ſanguinis & nervorum, quæ urbani ſales lepidique acri decenter aceto aſperſi, pro loco & tempore condiunt, ut Veronenſibus Catulum ſuum non invideamus. In libera vero oratione, eo præſertim volumine quod de phyſiologia inſcripſit, tam ſana, luculenta & verſicoloria ſurgunt ſenſa, ut in illo felici inventu naturam ipſam loqui putes.

Parmenſes bello inſignes.

12. Si in noſtris militiam ſpectes, præter alterius Caſſii Parmenſis centurionis præclara facinora, quæ celebrat antiquitas, etiam aliis laureis & trophæis fœta Parma, non ſolum infeſtam civitatem a finibus ſæpe repulit, verum etiam longe poſitis pro ſe & ſociis intulit arma, & ſigna victricia domum retulit, inſigniter multis pugnatis bellis. Verum enim vero a ſuiſmet civibus, ut quiſque potentia & viribus pollens prævalebat, ſæpius regnata & rurſus a legato Romanæ ſedis, cum Rhegio Lepidi & Mutina opibus Caroli Bohemi imperatoris retenta, & aliquandiu poſſeſſa, tandem legato ipſo, vel alio pro ſede apoſtolica longe agente, ægre defenſa, & ab exteris regibus occupata, cum tota Ciſalpina ad annum virginei partus MCCCXLVI. ſub imperium venit Vicecomitum, ſervivitque uſque ad noſtram ætatem, niſi quatenus in Gallorum venerat poteſtatem, quam viginti quinque annos pertulimus: noviſſime Romanæ eccleſiæ dedititia optatiſſima fruitur tranquillitate.

13. Sed ut ſtylus unde digreſſus eſt revertatur, erat annus nati Chriſti MDXXI. cum defenſa fortius quam oppugnata Parma, ſicut Gallorum ſpiritus fregerat, ita & ipſa ſeſe & finitimas civitates, quæ ad ſedem Romanam pertinebant, ſollicitudine, denique totam Romanam rem ſummo diſcrimine levavit. Nemini enim dubium fuit, quin ſi in illa A oppugnatione fortuna Gallis proſpera obſequenſque fuiſſet, poſt afflictas res Parmenſium, vicinoſque metu ſimilis infortunii ad deditionem compulſuri fuiſſent, & in intima ditionis eccleſiaſticæ viſcera penetrantes, omnia divina humanaque bello involviſſent, ut Proſperum a Mediolanenſibus ad extinguendum domeſticum incendium avocarent. Labare tum cœperat rerum ſumma orba rectore, & ſummi ordinis ſacerdotes a LEONIS interitu per interregni tempus, longa diſceptatione & cœca ambitione comitiis pontificatus protractis, dum ſibi quiſque ad ſummum honorem viam ſtruit, potius in rem B privatam quam publicam animum intenderant; nec prius altercationibus modus fuit, quod non judicio aut animorum ſano conſenſu, ſed mutuis odiorum ſtudiis, neuter neutri cedens in declaratione ſucceſſoris, unius tandem abſentis rationem habuerint. In HADRIANUM ſiquidem cardinalem natione Cimbrum (hos Flamingos vulgo dictitant) ea tempeſtate Hiſpanias pro CAROLO imperatore moderantem, hactenus noſtris incognitum, & ne fando quidem auditum, omnibus ſuffragiis novo more conſenſerunt: C quamquam etiam GREGORIUM X. ab Aſia, in qua tunc agebat, anno ſalutis noſtræ MCCLXVIII. (a) ſummorum antiſtitum ſuffragiis, apud Viterbium ad ſupremum honorem vocatum legamus: nec tamen idcirco quievere tumultus; verum prolatante pontifice deſignato adventum ſuum in Italiam per ſemeſtre, tota Æmilia, Umbria, ac Hetruria novis motibus exagitata laboravit. In primis ALPHONSUS ATTESTINUS ſtudio recuperandæ ditionis ſuæ, quam mutilaverant ante Romani pontifices, Rhegii & Mutinæ ademtione, Mutinenſes agros infeſtabat aſſi- D duis incurſibus, ſollicitatis ad defectionem civium animis, quorum complures ejus partibus favebant, remque in ſummum diſcrimen adduxiſſet, niſi JOHANNES VITELLIUS, adjectis ad ſuas copias ſupplementis, illum armis longius ſummoviſſet: quamquam etiam adhuc ſuperſtite LEONE pontifice, eumdem res novas tentantem, ad Bondicum in Ferrarienſibus aſſequutus, aſtu audaciaque, adminiculante fortuna, brevi etiam diſpulerat fuderatque, ac machinis caſtriſque ſpoliaverat.

Hadriani papæ VI. electio.

[a]

E 14. Sub idem ferme tempus, Bentevoli Bononia dudum exacti, popularium gratia & factione freti, dum ſperant ſe recipi, mœnia ſubeunt, ſpeciemque oppugnationis oſtentant: BERNARDO RUBEO Parmenſi antiſtite, Tarviſino & prolegato acriter reſiſtente, civibuſque annitentibus: inde dejiciuntur & in fugam vertuntur, illudque inconditum agmen ex quavis hominum collu-

(a) Immo anno MCCLXX. licet anno MCCLXVIII. defunctus fuerit Clemens papa IV. poſt cujus mortem biennio vacavit ſedes apoſtolica.

vio

Digitized by Google

vie contractum veluti nebula ſubito venti flamine diſſolvitur diſpalaturque. Non minore procella exagitati Etruſci a LAURENTIO URSINO, quem Rencium Ceritem cognominant, fuere. Is enim comparatis decem hominum millibus, Sotherinorum, Florentinorum & Petruciorum, Senenſium opibus, hos intra Senas, everſa populari adminiſtratione; Lutherinos vero ejectis Mediceis intra Florentiam ad ſumma rerum moderamina reſtituere conabatur; & ut erat rapiendi cupidine ſimillimus milvorum naturæ, qui ſi prædam ab excelſo deſpexerint, volatu rapiunt celeri; ſi non adipiſcantur, nihil immorantur, latrociniis & diſcurſationibus magis quam ſtatariæ pugnæ idoneus, oppida, pagos, vicos, & quoſcumque hominum conventus vaſtatoriis turmis infeſtabat. His bona populabundus adimebat, armenta, pecora, & ruris opes abducebat: aliis, ſi incolumes eſſe vellent, pecunias imperabat: illos quos corripuiſſet ſalutem auro redimere compellebat, & merces ultro citroque commeantes raptans, viatores etiam qui religionis aut quacumque alia cauſa Romam commigrabant, vel inde recedebant, hoſtium numero habuit. Denique nihil illi ſanctum, nihil intentatum fuit, quod collibitum fuiſſet. Hunc patres conſcripti diris & execrationibus inſecuti, ab incœpto deterrere nixi ſunt: mox data impunitate admiſſorum, vadimonio quadringentorum millium nummorum aureorum, a bello & a moleſtia Romanæ libertatis averterunt: licet ad ejus audaciam contundendam longe efficacior extiterit JULIUS Medices antiſtes primi ordinis, qui hominem ferocientem habito delectu ſuoque & externo milite compeſcuit, illius copiis ad inediam coactis, ſeque, patriam & ſocios Senenſes, ſalva dignitate, & priſtino rerum ſtatu incolumi, ab injuriis aſſeruit.

Etruſcos exagitat Laurentius Urſinus.

Julius cum Franciſco Maria Rovereio fœdus amicitiæ ſancit.

15. Idem Julius, cum Franciſcus Maria Rovereius itidem res novas molitus cum aliquot Gallorum alis, in Urbinates moviſſet, ac non ſine tamen vario certamine, ditionem & priſtinam dignitatem aura populari aſpirante recepiſſet, auctor apud ſummi ordinis collegas patres fuit, uti omnia ei integra manerent in adventu Hadriani pontificis, hujuſcemodi ſenatuſconſulto: Quæ bello Franciſcus Maria Rovereius recepiſſet de ſua priori ditione, libere poſſideto, nec illi aliquando fraudi eſto, quod per interregni tempeſtatem, poſſeſſionem agrumve Romanæ ſedis invaſerit, turbarit, violarit. Gallos qui cum eo ſtipendia facerent perduelleſque omnes dimittito. Contra Romanæ ſedis imperium & ſocios arma ne induito, neve hoſtibus ejus opem præſtato ullam, ſed ſummoveto ab ejuſdem injuria. Hujus juſſionis præſcriptum, ſi adverſum ierit, contra rempublicam & majeſtatem pontificiam veniſſe cenſetor. Ipſiuſque congreſſus & conſuetudinem ut prophani omnes fugiunto, templa ne intrato, ignem & aquam ne invenito, urbibuſque & agris ſpoliator. Cumque in hujuſmodi verba ſolemni religione juraſſet, ipſeque Julius (is eſt ille Julius, qui poſt Hadrianum ſub Clementis ſeptimi nomine pontificiam ſedem tenuit) fœdere cum eo icto, amicitiam ſanxit, per honeſtas conciliatæ pacis conditiones, quo in Tuſcis omnia pacatiora eſſent. Tantis undique ſoboleſcentibus bellis, & quaſi per cognatas cauſas connexis, nam & Horatius Balioneus inexpiabili odio in Mediceum nomen, quia LEO pontifex illius patrem alioqui ſceleris convictum, ſed ſub fide, ut ipſe dicebat, publicâ correptum, ultimo ſupplicio affeciſſet, agrum Romanum & Etruſcum ductu & auſpiſciis Franciſci Mariæ vaſtabat, agebatque inde prædas fœda populatione; ſed hunc quoque ſacri ſenatus auctoritas ab armis diſcedere, & ad officium redire coëgit. In Flaminia quoque Pandulfus Malateſta, per inſidias Ariminum, avitam & patriam ſedem, multos per annos regnatam aucupaverat, tamdiuque tenuit, donec ab HADRIANO pontifice a ſedibus male defenſis, armis amoveretur.

Galli in Mediolanenſes ſigna dirigunt.

16. His itaque omnibus, quæ non ſine Gallorum artibus & conſiliis, undique uno ferme tempore, vel certe parvo interſtitio miſcebantur, ſi penſiculate ſingula examinaveris, liquido deprehendi queat, quanto in diſcrimine res Romana futura eſſet, ſi Galli, ſubacta, ut crediderant, Parma, intra Italiæ viſcera & intimos receſſus pedem intuliſſent, & adjunctis ſociorum armis, priuſquam per partes diſſiparentur, bellum communiter adminiſtraſſent. Ea propter Galli ea ſpe fruſtrati, dum ipſi Cremonam repetunt, Venetique in hiberna concedunt, nihil per hiemem potius habuerunt, quam cis ultraque Padanam regionem damnis afficere, undique prædam convectare, & in ſupplementum copiarum attritarum, novos milites centuriare. Demum appetente vere, aucti copiis viginti duorum millium Helvetiorum, acceſſione etiam Venetorum, qui quadringentorum equitum gravioris armaturæ, totidemque levioris numerum & juſtam peditum legionem implevere, ſub vigeſimam diem Martii, ſigna in Mediolanenſes direxere. Et primo de via Soncinum oppidum adorti, quod illis commodum ad itum reditumque, & ad commeatum in caſtra importandum futurum eſſet, magno detrimento accepto, oppidanis fortiter cum præſidio reſiſtentibus, poſt rem infectam ad deſtinatam expeditionem proceſſere. Utque illo perventum eſt, caſtra urbi admota, qua parte arx poſita eſt, quæ adhuc Gallorum præſidio tenebatur; ut illi rerum omnium anguſtiâ laboranti, auxilia & annonam immitterent, ſi fieri poſſet. Dumque nonnulli proceres Galli, una cum Marco Antonio Columna,

Digitized by Google

in quadam domo ſuburbana tuti, ut rebantur, ab injuriis machinarum hoſtilium, ſingula rimantur, ac oculis colluſtrant quaquaverſum, ſi irrumpere vi dolove in arcem daretur; M. A. Columna inſtar fulminis cœlitus miſſi, tormentaria mole terebrata domo, in qua hæc comminiſcebantur, ab hoſtili ſtatione trajectus, paulo poſt animam exhalavit: indigna profecto morte peremtus, ut qui virtute & ſanguinis ſplendore, omnes qui in eo commilitio ſtipendia facerent, ſine contumelia præcelleret, etiam dignus qui aliis imperaret. Cum autem diutius incaſſum ibi ſederent Galli; numquam tamen Proſperum urbis cuſtodiâ contentum, ad pugnam allicere potuerunt. Quandoquidem ille ferocientem hoſtem ac moræ impatientem ludere ac cunctando fruſtrari ex re eſſe putavit, nec teneri diutius Helvetios exiſtimabat, tum ingeniorum intractabilitate, tum quod fames ſentiri incipiebat in tam numeroſo exercitu, qui quadraginta millia armatorum excedebat, & in regione prope longo bello exinanita. Vix enim ab una parte commeatus in caſtra portabatur, interclusis & inceſſis omnibus aliis aditibus.

Galli Novariam expugnant.

17. Hæc omnia a Gallis animadverſa, ut ſibi rerum copiam, hoſti inopiam facerent, illos concitarunt ad invadendam Novariam frugum ubertate affluentem. Nam ea quoque arx adhuc in eorum erat poteſtate. Itaque propere cum delecto milite, obſidione tamen Mediolanenſi minime intermiſſâ, duce Federico Gonzaga profecti, eam quatridui oppugnatione ceperunt. Etenim oppidanorum multi, ut in civitate factioſa, cum hoſte ſentiebant. Aliqui præ formidine domi ſe occulentes, grave fecere negotium miſeris auxiliaribus. Italici nominis hi fuere, qui in præſidio erant. Itaque pro magna parte trucidati, pauci ſervati; omnis urbs hoſtiliter nullo diſcrimine ſive amicorum ſive hoſtium direpta.

18. Erat opem laturus obſeſſis Franciſcus Sfortia ſecundus, qui ad imperium a Mediolanenſibus accitus, non multos ante dies ex Germania per Rhætios & Tridentinos ſaltus & Veronenſem planiciem iter faciens, parato agmine ſex millium peditum Papiam venerat. Sed cum illi jam iter ingreſſo nuntiatum eſſet, Johannem Medicem, virum certe impigrum, & qui ſuperiore anno in caſtris pontificiis meruerat, multaque præclara facinora in Gallos ediderat, mox Leone pontifice maximo vita exuto, ad domeſticos motus in Etruriâ comprimendos conceſſerat, tunc cum non contemnendâ manu, ſibi auxilio venire, creditum, ad hoſtem defeciſſe, gradum ſuſpenſus tenere & pedem referre coactus eſt: veritus id publico Etruſcorum conſilio factum, opibus quorum res ſuæ antehac ſteterant: & ſi illi a ſocietate deſciviſſent, tali additamento ac acceſſione hoſtium vires plurimum auctas iri videbat, ſuas attenuari, quamvis brevi poſtea compertum fuerit id Florentinis diſplicuiſſe. Acceſſerat ad augendam hujuſmodi ſuſpicionem ejuſdem Johannis indignum facinus, qui Buſſetum oppidum non ignobile Palavicini ſibi affinis, inter tranſeundum ad Gallos fœdiſſime depopulatus fuerat, nec pudicitiæ cujuſvis ſexus, inceſtatis templis, nec ſacris pepercerat, etiam teſtibus numinibus, in quorum aris ſcelus admiſſum fuerat.

Galli Papiam obſident.

19. Galli Novarienſi victoria elati, Papienſem expugnationem ſibi pollicentes, ſperabant ea adepta Mediolano brevi ſe potituros, & ab Ciſalpina hoſtes exturbaturos. Jam Franciscus Sfortia a Mediolanenſibus gratanter exceptus, ſe cum Proſpero Columna conjunxerat. Galli vero a Binaſco Marignanoque longe lateque caſtra metati, ita Papienſium mœnibus arma machinaſque admoverant, ut tamen Mediolano quoque imminerent. Verum Federicus Gonzaga princeps Mantuanus, qui Ticinum urbem, pridem a flumine Ticino, mox a Papio quodam Gallorum duce dictam Papiam, præſidio tenebat, acriter & intrepide hoſtem propulſabat, ſæpe in illos invectus multa eorum pernicie. Non deſinebat tamen propterea Proſper animo angi, non de Federici principis fide, ſed de præſidii imbecillitate pro eâ urbe eſſe ſollicitus: itaque re cum Francisco Sfortia communicatâ, indicit legatorum ducum & tribunorum concilium; hiſque oſtendit Papiam, quamvis hactenus ſtrenue defenſam, ſibi nihilominus videri in magno adhuc periculo verſari, nec ſe animo quieſcere aut quieturum, donec majoribus eam firmet præſidiis. In Gonzaga quidem forti & impigro duce plus fidei & conſilii quam virium eſſe. Nam quis mihi, inquit, « umquam perſuadeat, ab imperatore licet « conſultiſſimo & experientiſſimo, omnibus « locis, temporibus, momentis & caſibus, in « quibus fortunam plurimum dominari di- « cunt, contra tantas hoſtium opes, & obſti- « natos in obſidione animos, contra dolos « nationi peculiares, in factioſa civitate, in « qua parum fiduciæ, nihil auxilii ſit, ubique « proſpectum iri poſſe: niſi ducis virtutem con- « ſiliumque valida auxilia, militaris ſtrenuitas, « tribunorum peritia adjuverit. Nec enim parva « manu res graves magnæque regi gerique poſ- « ſunt, nec in rebus dubiis ſingula quæque « per ſeſe adminiſtrare poteſt. Papiam ad hæc « eo loco ſitam ſcitis, ut ſi ab ea excidamus, « cum hoſtis quaquâ verſum nos cinxerit, om- « nia occupaverit, interclusi & ab omni Gal- « lia citeriore tranſpadanâque, ab Hetruria « Campaniaque excluſi eſſe videamur, hoſtem- « que iccirco facile rerum potiturum: proin- « de operæ pretium eſſe, & omni ope eniten- « dum cenſeo, ut quinque millia peditum in- « tra Papiam immittamus, & viam ferro ma- «

Papienſibus auxilium mitti perſuadet Proſper.

Digitized by Google

„nuque aperiamus: quamvis non ſim neſ- A „cius hoſtem occurſurum, tamen cum per „intervalla diverſæ ſtationes & caſtra locata „ſint ab eo, illo invito, licet fortaſſis non „ſine aliquo noſtrorum detrimento, ſi contra „luctatus fuerit, in eam urbem, a quâ rerum „omnium ſumma dependeat, perrumpi poſſe „non dubito: ſi ſucceſſerit, ut ſpero, res certe „noſtra in vado fuerit, & dubitare deſine- „mus. In hanc ſententiam cum omnes pedibus iſſent, unus marchio Aternius, ſive quod ita ſentiret, ſive quod æmulatione virtutis cum illo certaret, interceſſit: qui quod ei B eſſet imperium in peditatu, negabat legionem tantis periculis ſe expoſiturum: urbem ſi amittatur poſſe recipi, legionem ſemel oppreſſam non poſſe reſtitui, in virorum lacertis non in muris conſtare victoriam. Eapropter ei ſententiæ ſe non aſſentiri, nec paſſurum ut id fiat. Cum autem, cunctis in illum reclamantibus, diceret Proſper, ſe ejus interceſſione non impediri, quominus in re tanta faceret quæ e republicâ eſſent, qui in ipſum, ſicut in ceteros imperium haberet. Tum ille teſtatus deos & mortales eam ſententiam C non probare, queſtuſque vim fieri ſi eo invito decernetur, publico ſcriba ſua verba præeunte, ad CAROLUM imperatorem provocavit. Contra Proſper cum provocationem ut irritam rejeciſſet, compellato pariter honeſtiſſima præfatione Cæſaris nomine, in concepta a ſe verba ſolemni ſtipulatione ſubſcribere, & in acta tabulaſque referre tabellionem juſſit. Re aliquandiu per animorum concitationem altercando extracta, nihilominus expugnatâ expunctâque Aternii principis ſententiâ, legio Ticinenſibus præſidio miſſa fuit. Quæ haud procul a caſtris hoſtilibus iter fa- D ciens, felici eventu, niſi quod occurſu hoſtium pugnando, nonnulli hinc & illinc cecidere, urbem ingreſſa eſt. Id ubi reſcivit „Proſper, vocato protinus ſenatu, Bene ha- „bet, ampliſſimi viri, ait, noſtri incolumes „& auſpicato Papiam tenuere, exploratæ vi- „ctoriæ certum argumentum: nec jam nobis „de obſidione tantum diſſolvenda, ſed de pro- „fligando hoſte eſt cogitandum: verum ne „nobis ſolum vincere velle videamur, profer, „inquit, tabellio externæ contentionis libellos. Mox ubi allati ſunt, cunctis inſpectantibus, utraque manu diſcerptos, pedibus conculcavit, E velle ſe dicens, omnium odiorum cauſas aboleri, animorum fluctus placari, ſi- „cut jurgiorum libellos reſcidiſſet, ut una- „nimi conſpiratu bellum adminiſtrantes, ne- „minem participatione laudis & victoriæ de- „fraudemus. Itaque macti virtute, albeſcente „aurora craſtini diei, in hoſtem contra noſtra „præſidia nihil moliri auſum pro animi im- „becillitate, totis viribus & nervis exercitus „moveamus, fiduciæ pleni. Ita omnium irarum rubigine abſterſa, ſublatis ſignis, binis caſtris ad Cartuſiam, quæ quinto ab Papia diſtat lapide, hoſte inſpectante, nemineque ſeſe opponente, conſedere; ac hoſtium formidine ſibi ſpiritus augente, modo a tergo illis imminebant, modo & ſæpius per inſidias hoſtium turmas, quæ annonam in caſtra comitabantur, totas cum ipſis commeatibus intercipiebant, nullamque occaſionem rei bene gerendæ intermittebant, donec illi ab hoſte preſſi, & inediâ gravati, ac imbrium caſu aſſiduo, per feculentum ſolum aquarum inundationibus immerſati, ceſſim abire, & oppugnationem prorſus deſtituere ſunt coacti. Tandem Moguntiam ſe ſubducentes, municipium minime ignobile, Lambro amne limpidiſſimo diviſum, quod decimo ab Mediolano disjunctum eſt lapide, unde ſibi facile victus ex Venetorum finibus ſuppeditabatur, aliquot dies otioſi ſubſedere.

Solvitur obſidio.

20. Sed dum Proſperum, quamvis illorum conatus ſæpenumero aſtu & arte fregiſſet, audent contemnere, ſuam temeritatem & ferociam verborum magniloquentiâ pro more attollentes, ferro decernere & extremam fortunam experiri ſtatuunt. Proſper hoſtilis conſilii non ignarus, & ab exploratoribus edoctus, Gallos acie jam inſtructâ, teſſeram & pectoris ſigna mutaſſe, quibus hoſtis ab hoſte diſcerni ſolet, ut ſpecie amici agminis per dolum noſtros adorirentur, & ipſe addito frondenti ramuſculo, ad ſymbolum ſuorum, ne per inſidias & fraudem opprimeretur, poſtquam Papia Mediolanum venerat, ad Bichocham, obſcuri nominis vicum, nunc clade Gallorum celebre, qui tribus millibus paſſuum Mediolano abeſt, caſtra poſuit, imminenſque viæ qua Moguntiam itur, unde venturus hoſtis credebatur, aciem in orientalem plagam direxerat, ſiniſtrum latus caſtrorum palus profunda, nec pervia claudebat; a tergo altam latamque nocte ſilenti duxerat foſſam, quæ paluſtribus aquis jungebatur. Porro poſt humentis agri anfractum, pons ſublicius viam dirimebat: inter ſolidos & arentes campos ſtratam hanc quingenti ſclopetarii haſtatique plurimi in cæcis ſcrobibus obſervabant. In hujuſmodi camporum tractu, ſiniſtrum cornu FERDINANDUS DAVOLUS Piſcarius princeps, cum equitibus, hinc & hinc Germanorum Hiſpanorumque phalangibus locatis, tenuit: dextrum FRANCISCUS SFORTIA dux, cum viginti propemodum voluntariorum civium millibus ac equitatu ſuo ſubſtitit. Ipſe Proſper cum Latinorum legionibus medius ſtetit, in ipſa fronte ſclopetariorum ingenti manu diſpoſita, qui primos impetus exciperent; poſt hæc machinæ graviores, quæ tormentariis concuſſibus vim hoſtilem, ſi ingrueret, disjicerent, protererentque. Cataphracti in omnem occaſionem intenti poſtremum agmen clauſere. Ita compoſitis agminibus ordinibuſque ſuorum, acies dextrorſum ſiniſtrorſumque luſtrando, circumeundoque, ut utriuſque na-

Galli ad prælium ſe parant.

Proſperi ad ſuos adhortatio.

Digitized by Google

tionis cauſa expoſcebat, Proſper omnes ad-
» hortabatur; Inſubres ut ſalutem ſuam pa-
» triæque florentiſſimæ, natos, neceſſitudi-
» nes, fortunas, pudorem muliebrem, aras,
» templa, denique totius rei ſummam in la-
» certis ſuis ſitam meminiſſent: Italos, Ger-
» manos, Hiſpanos, ſuæ invictæ virtutis ac
» genuini odii inter ſe Galloſque admonebat;
» ſibi tantis munimentis non vim, non inſi-
» dias, non Gallorum furorem, momento tem-
» poris, (ut ſunt eorum corpora fluxa) caſu-
» rum. Non incautam Helvetiorum temerita-
» tem formidandam, ſi viri eſſent, ſi primos
» impetus ſuſtinerent, ſi locum quem nunc
» tenerent immoti tuerentur. Scirent præterea
» nulla alia ratione ab ipſo caſtris eum locum
» delectum, foſſamque tam vaſtam paluſtribus
» aquis adjectam, niſi ut ipſis incolumibus,
» cadaverum hoſtilium acervis illam impleret,
» tropheumque victoriæ perpetuam virtutis ſuæ
» adoream ibidem ſtatueret. Non dubitare ete-
» nim ſe, quin protinus inexplorato itinere in
» inſidias præcipitarentur.

Prælium cõmittitur in quo victi Galli fuere.

21. Vix dum verba finierat, cum & ſpeculatores pernici curſu, & pedum crepitus, denſuſque pulvis, hoſtes adeſſe indicant. Jam inſultabant primi, & anteſignani Helvetii, in adverſam aciem ſigna inferebant, rati cominus ferro & hoſtilibus decernendum, dum inconſulte & contemptim proruunt, a ſclopetariis in alas porrectis circumventi, tormentorum glandibus conficiuntur, & quo confertiore agmine irruebant in certamen, eo crebrioribus certioribuſque ictibus confodiebantur. Cadebat hic ſupinus, ille in faciem, alius in latus, miſerabili edita cæde. Sed cum ænea vis tormentorum minorum creb riſictibus ferveſacta elanguiſſet, juſſique eſſent ſclopetarii bifidis alis excedere loco, ſucceſſitque recentior hoſtium cuneus in pugnam, tum alia bombardarum tempeſtas ab hoſte non animadverſa, non minorem intulit, quam antea calamitatem, & quam plurima Helvetiorum exanimata corpora humi ſtravit, horribili admodum ſpectaculo. Hoc loco rebus Gallorum inclinantibus, Piſcarius heros levorſum quamvis primos equitum impetus ægre ſuſtinuiſſet, tamen paulatim hoſtium viribus fatiſcentibus, ut ſunt laborum impatientes, demum repulit ac Gallorum agmen diſpulit. Tertius reſtabat hoſtium conatus, qui lacunas & foveas prætervecti, inſtar canum ſagacium ferarum luſtra & cubilia olfactu rimantium, caſtra a tergo invadere ſatagebant. Verum dum munimentis undique excluduntur, tandem ad pontem ſublicium, quem prædiximus, applicuere, horriſonis clamoribus æthera verberantes, rati ſe tuto illum poſſe penetrare. Hoc tumultu perterrefacti equites Sfortiani, quorum pars magna tyronum fuit, fugæ ſe mandant, timentes ſibi ſi illi pontem evaſiſſent. Non ſic peditum turmæ & ſclopetariorum ad ſex millia A manus egregia, quæ Franciſco Sfortia illos voce, manu, præſentia adhortante, immota certamen non detrectabat, & jam ſclopetarii adjunctis iis qui in ſcrobibus delituerant, ad præſidium pontis bellum ciebant, per ſinuatos paludis anfractus inſinuati, hoſtem conglomeratim tranſitum molientem confodiunt transfiguntque glandulis, nullo ictu in irritum cadente, cum ſeſe cuneatim collidentibus & in arcto conſtrictis, illis nec fugæ ſpes, nec pugnæ copia daretur. Cernere erat & circa pontem & per campos patulos, collabentes equos & equites terram oppetentes, B vulneratos alios ſtillante ſanguine, alios ſemineces, Helvetiorumque quam plurimos aut poplite, aut coxa, aut pectore, vel quovis alio membro debilitatos: nequicquam cruribus inniti & genibus, veſtigio collabente. Demum afflictis etiam hoc loco Gallorum rebus, omnes confuſis ordinibus præcipiti fuga, qua potuere, & ut cuique commodum fuit, abiere. Nec fuit mens Proſpero præſenti ſtrage contento eorum fugam urgere, aut ſequi perterritos, quorum plurimos aſſequi potuiſſet. Cecidere ea pugna ex Gallo- C rum exercitu ſupra quatuor millia & quingentos. Nec ita multo poſt Helvetii, quorum ad viginti duo millia militare cum Gallis dixeramus, partim ea clade conſternati, partim mercede defraudati, in ſua montana receſſere.

Galli ex urbe Laude cum magna ſtrage ejecti.

22. Galli tanto deſtituti auxilio, munitiora loca occupare cogitabant, communicato cum Venetis ſociis conſilio, ut Veneti videlicet cum aliqua Gallorum manu Moguntiam tuerentur, ipſi cum paucioribus copiis Laudem Pompeianam ingrederentur, aucturi alicunde vires. Jam Laudenſem urbem Galli intraverant, jam ſe equoſque curare cœpe- D rant, armis exuti, nihil hoſtile metuentes: ſed ecce irrequietus Aternus, eodem dolo hoſtem petens, quo fuerant recenti proximo bello ſui petiti, cruce ſcilicet alba, quod erat Gallorum inſigne, ſupra ſuorum thoraca inducta, præſto affuit. Itaque pedites præcurſores & equites levioris armaturæ, mentitâ teſſerâ militari inſigniti, ſub ejuſdem diei occaſum, portam ejus urbis negligentius aſſervatam, improviſo adoriuntur, irrumpenteſque nullo negotio capiunt, cuſtodes falſa imagine ſocietatis, & commilitii deceptos obtruncant. Sequuntur e veſtigio ceteri, E & totam urbem curſu colluſtrantes, hoſtium alios neci dant, alios capiunt, alios ſpoliant. Aliqui tamen, & in his Federicus Gonzaga Bozulus, adverſa evadentes porta, Cremonam effuſa fuga petierunt, ſarcinis omnibus militi in prædam relictis.

Gallis plures eripiuntur civitates.

23. Hac clade, quæ gravior ante acceptis fuit, perculſi Galli, (nam & plures præfecti capti, & robur totius exercitus venit in captivitatem, vix ducentis equitibus fuga dilapſis,) & ex profeſſo profligatos & debellatos ſe non

Digitized by Google

inficiati, cum Proſper ad Cremonam admoto exercitu, obſidionem in illos pararet, datis quatuor illuſtribus obſidibus, deditionem urbis pepigere, & liberæ abitionis ad diem ſtatutam conditionem (dies Baptiſtæ natalis dictus eſt deditioni, quo bellum anno exacto ad Parmam inauſpicato conflatum inchoaverant) citra arcem tamen, quam præfectus ejuſdem præmunierat, plurimo commeatu, ac valido præſidio inducto. Ceteræ urbes & municipia, quæ dudum ad Gallos tranſierant, aut vi captæ fuerant, ad imperium Franciſci Sfortiæ rediere. Solum Novum-Comum, quod Lario lacui adjacet, vi & depopulatione recipitur, dimiſſo incolumi Gallorum præſidio. Nec multo poſt Genua urbs maritima, Ligurum metropolis, viginti millibus armatorum cincta, Franciſco Sfortiæ deditionem factura videbatur: ſed dum ducem ipſum inani & vana fide, quæ apud illos parvi momenti eſt, fruſtra haberent; eo propere cum alia manu Proſpero Columna accedente, quatriduo poſtquam venerat, vi capta admodum fœde direpta fuit. Nam ut primum illo applicuit, tribus caſtris urbem alioqui munitiſſimam, arte, præſidio & natura, patriiſque viribus, ut eſt populoſiſſima, circumvallavit, machinis & tormentis æneis omne genus, ad oppugnationem admotis. In promontorio ſiquidem, cui Briliæ ſive Capitiphari nomen eſt, unde in Liguſticum mare lauſſima eſt ſpecula, inſtar Pharus Ægyptiæ, & in pleriſque aliis editioribus cautibus a continenti, a quibus locis urbanæ turres arduæ ſane & pluribus tabulatis contignationibuſque ſurgentes, ac idcirco tormentorum injuriis obnoxiæ quati poſſent, machinas multifariam diſpoſuerat. Demum cum Genuenſes in expectationem Gallicæ claſſis pendentes, quam ſibi actutum fore ſciebant, ſpe deditionis & procraſtinatione fruſtrari ſe hoſtem putant, Proſper qui plus in eo ne poſſit decipi, quam in Ligurum fide reponebat, re comperta, & ipſe quoque diſſimulanter de fœdere agens, cum Ligure vano & pellaci longe ipſe conſultior, mandat FERDINANDO PISCARIO, uti portam civitatis in occaſum vergentem & indiligentius cuſtoditam, ſumma vi aggrediatur; FRANCISCO SFORTIÆ duci qua caſtra metabatur mœnibus inſultare: ipſe reliqua curaturus, urbem nihilominus tormentis concuti jubet, quorum concuſſu, quaſi fulgetris & igne cæleſti fractæ domus & mœnia ruebant. A promontorio duæ quinquiremes & navis una oneraria, cum annona ſubmerſæ. Cetera quæ in portu fuit claſſis diſſipata, altum tenuit: denique tanto animorum ardore, vique undique pugnatum eſt, ut attonito populo, miro eventu civitas a legione Hiſpana capta fuerit. Cæſis qui pro porta ſtabant cuſtodibus, victor Hiſpanus, ceterorum urgens terga, per calles quamvis anguſtiſſimos irrumpens eodem impetu, in munitiora atrii penetrans, principibus civitatis eo fuga delatis, manum injecit: demum profligato hoſte, in civitatem omnem auri argentique ditiſſimam florentiſſimamque cunctarum rerum beatitudine, pro libidine graſſatum eſt per avariſſimum militem, ut procul dubio clariſſimum triumphum Proſper reportaverit, de invicta hactenus urbe, & nulli adhuc pervia, ab eo die quo Saraceni, Pœnis ſibi ſubjectis admiſti, anno Chriſtianæ ſalutis nongenteſimo & trigeſimo quinto, Stephani pont. max. ejus nominis ſeptimi temporibus, Genuam noviſſime ceperant, ſpoliaverantque, & quod raro alibi auditum eſt, omnibus mortalibus, qui cædi ſuperfuerant, populariter apportatis, muros urbis omni humano habitatore vacuos reliquerant, quamvis ſcriptores tradant, impuberes omnes brevi revectos Genuam, a quibus id tantum quod nunc habet, acceperit incrementum. A ſacris tamen in hac recentiſſima depopulatione, & a templorum violatione, ac publicarum rationum monumentis, libriſque calculatoribus, necnon ſcribarum tabulis, & corporum captivitate temperatum eſt. Capta autem hæc urbs tertio Calendas Junii, anno Virginei partus MDXXII. Acciſis itaque in hunc modum Gallorum rebus, Galli qui reſidui Cremonæ erant, dedita & relicta ea urbe, in Galliam illæſi inviolatique receſſere, ſub fide publica a Proſpero ſibi ſancte ſervata, quin etiam dapſili menſæ apparatu & heroica munificentia proceres & duces ex eis numero viginti duo, qui tot cladibus ſuperfuerant, intra Papiam ab eo recepti fuere, ut intelligerent illum & ſcire vincere, & moderata victoria uti didiciſſe. Fuit autem ex tanto ſeu naufragio abeuntium, numerus trium millium, paulo plus minuſve, etiam ut Italos computes, qui illorum arma pertinacius ſecuti, & patriam & patrimonium exilio amiſere.

Genua vi expugnata.

FRANCISCI CARPESANI
Flaminis Parmenſis ſuorum temporum commentariorum

LIBER IX.

I. DIgreſſi Italia Galli in patrios lares longe turbulentiores, de fumo, ut dicitur, in flammam conceſſere. Ardebant ſane Belgæ, qui Rheno dividente Germanis affines ſunt, ad ſeptentrionem vergentes, bellorum incendiis & laboribus, a duobus potentiſſimis CAROLO imperatore & HENRICO extimæ Britanniæ rege, junctis ex fœdere & neceſſitudinis vinculo viribus, ita fatigati, ut plus illis faceſſerent negotii, ad propulſandum a finibus inimicum agmen, quam vel ſuſtinere, nedum fovere externa poſſent bella. Commiſſo inter eos diro & cruento

Digitized by Google

certamine, mutua quidam cæde, verum Gallorum longe graviore, quouſque adeo adverſo Marte ſunt attriti, ut patentibus campis excedere, & ad ſuorum mœnium defenſionem intra urbes ſint compulſi, diuque ab hoſte obſeſſi Nervii, qui in Tornacenſes nunc abiere, obſidionem vix tolerarint. Profligato hoc bello Carolus imperator, quia jam ſæviente hyeme, mare erat intractabile, apud Belgas hybernavit. Poſtquam autem ver intepuiſſet, ab Oceano Britannico, qui nunc Anglicus dicitur, & per veterem illam Venetorum & Aremoricorum oram, quam Britones pridem occupaverunt, in Cantabriam proſpera navigatione delatus, ingenti in mediterraneis Hiſpaniarum comparato exercitu, movit contra Gallum, nec prius ex Celtiberis fines illius infeſtare deſtitit, quam eum poſſeſſione ante captæ urbis armis & multa cæde dejiceret. Sed hæc poſtea, & ſub ejus æſtatis exitum contigerunt.

Franciſcus rex Carolo Borbonio bellum indicit.

2. Dum autem hujuſmodi bellum ab eo apparatur, Franciscus rex Gallorum, Carolum Borbonium ducem bello ſibi deſtinat perſequendum. Sunt Borbonii populi in Celtis, Heduis, Biturigibus, necnon aliqua ex parte Lugdunenſi agro contermini. Movendi belli cauſa Franciſco fuit (ut vulgatum eſt) quod Carolus dux, mortua ſibi uxore ſine prole, cujus principatus pars dotalis erat reginæ Franciſci matris jam dudum cælibis, non tam hominis neceſſitudinem quam principatum, quem ad ſe pertinere neſcio quo jure dicebat, captantis matrimonium repudiaverat, quod femina jam per ætatem effœto eſſet utero, & Carolus novo connubio heredem ex ſe quæreret. Aliqui tamen non a regina matre, ſed a ſorore regis ipſius ſimultatum ſemina ſparſa contendunt; quod ipſa regia ſoror regem fratrem germanum Carolo duci tria oppida, quæ ad præfecturam ſibi antea a fratre dono datam veteri jure ſpectare diceret, adimere nimis anxie compulerit: ſed horum diſſidiorum quæque fuerint initia, ſive a ſorore, ſive impotenti & furenti regia matre orta, ita regem ipſum ſeu ſorori ſeu matri plus æquo obſequentem exaſperaverant, ut Carolo læſæ majeſtatis arceſſito excidium intentaret. Declinaverat Carolus a regia ſibi ſuſpectiſſima, & ad Caroli imperatoris opes animum adjiciens, non ſolum dignus amicitia, verum etiam affinitate cenſetur Cæſarea, daturque illi ſpes regni Gallici, ſi Cæſaris conatibus fortuna ſubſcripſiſſet.

Borbonius principatu ejectus in Italiam ad Carolum imperatorem fugit.

3. Itaque Franciſcus rex antequam externo bello implicaretur, Borbonium bello perſequitur, & principatu dejicit, priuſquam præſidiis ſe firmare potuiſſet. At ille profugus in Italiam deſcendens, nutu & conſilio Caroli imperatoris, Inſubrium bello, quod noviſſime moturus eſſet Franciſcus rex, interfuit, & æqua poteſtate cum Cæſareis du-

A ctoribus exercitui præfuit, fidelemque atque utilem operam contra patria arma & ſigna navavit. Tunc enim Franciſcus ratus prius debellari poſſe in Inſubribus, quam hoſtis novo belli apparatu, in quo non parum temporis conſumi oportuit, in ſe a Celtiberis ducere poſſet, ad tentandam rurſus Italiam totis viribus incubuit, heroibus & amicis adhortantibus, præſertim cum exules Mediolanenſes inſtaurandi reparandique belli cupidiſſimi, etiam ad id aurum ſubminiſtrarent: & ipſe rex exhauſto prorſus ærario, etiam privatim ab externis mercatoribus, qui in Gallia negotiabantur, & a ſacris omne prorſus argentum extorſerat; apparebatque non niſi devicto hoſte ſpem illi reliquam eſſe ad alendum diu in hoſtico exercitum. Adjuvabant regiam ſpem rei ex ſententia conficiendæ maturius inſidiæ domeſticæ in Franciſci Sfortiæ caput perniciemque a Bonifacio Vicecomite eo impulſore ſtructæ. Is principi ipſi Inſubrium intimus & perquam familiaris comeſque aſſiduus, veneno aut ferro eum e medio tollere meditabatur: quum veneficio locus non inveniretur, præſtruſis omnibus viis, ad vim animum præferocem adjecit. Redibat Franciſcus Sfortia a ſeceſſu Moguntiano, quo laxandi animi gratia multos ante dies ſe contulerat. Eſt Moguntia oppidum, ſive ut aliquibus video placere, Moguntiacum, decem millibus paſſuum Mediolano diſtans, poſitu & Lambri fluminis interlabentis aquarum limpidiſſimo curſu, necnon glebæ feracitate, ac venatione varia amœniſſimum, tum omnium principum, qui antehac in Inſubribus rerum potiti ſunt, ſeceſſu nobile, item lanificiis ac pluribus mercimoniis opulentum. Id Theodolinda Gothorum regina, dum pro Adoaldo filio impubere regnum adminiſtrat, ut erat femina inſigni pietate, nec minus virtute quam opibus pollens, arce & inſigni regia adornavit, ac ſub nomine divi Baptiſtæ templo maxime religioſo, in quo deinceps Longobardorum reges novique imperatores in titulum veri legitimique imperii coronantur, ſumtuoſiſſimo opere decoravit, fundiſque & donariis regiam munificentiam teſtantibus dotavit. Hinc itaque digreſſus Franciſcus Sfortia, mulæ humilis molliter gradientis dorſo inſidens, Mediolanum repetebat. Præcedebat prætoriana cohors aliquanto intervallo, ne denſior pulveris nubes, ex arenti per æſtatem ſolo ſurgens (erat enim dies apoſtolo Bartholomæo ſacer) principis ora fœdaret, oculorumque aciem perſtringeret. Hanc nactus occaſionem Bonifacius, ubi ad bivium ventum eſt, quod ſceleri & fugæ idoneum elegerat, ab equo arduo volucrique in ſtapedes, quas alio verbo nonnulli ſubſellares dicunt, innixus, dum ducis corpus brevi gladio infeſtus petit, ſupra humerum a tergo, cum corporum tum jumentorum jactatione

Franciſcus rex Italiam rurſus tentat.

B

Bonifacius Vicecomes vitam Franciſco Sfortiæ eripere dolo aggreditur.

C

D

E

Ictu ferri fallente, ut ulcionem evadat, ad Franciſcum regem fugit.

Digitized by Google

motuque, tum etiam quod capitis tegmen in oculos percuſſoris illapſum aciem obduxerat, fallente ictu, ſuperne ad ſummam cutem vulnerat. Cum vero princeps ſe leviter violatum ſentiens, ad parricidam converſus, ſceleris ultorem ſe promittit, percuſſor præ animi impotentia violentior ictum geminaturus erat, niſi qui proximi circumſteterant, re animadverſa ſtrictis enſibus prohibuiſſent; tum vero admiſſo equo e conſpectu ſe proripiens, curſu inſequentes prævertit, ac Ticinum verſus rapida pernicitate intendens, non procul Galaratæ pervenit caſtelletum, familiæ ſuæ oppidulum. Inde recepto ex labore ſpiritu, fluvium, quamvis profundo alveo, nando evaſit. Nam cum id facinus animo jam pridem agitaſſet, ſæpenumero quadrupedem trajiciendo flumini aſſuefecerat; eo curſu ad Gallos, qui jam in Seguſionem, primam Italiæ urbem, non longe a Taurinis, ab Alpibus deſcenderant cum omnibus copiis, mox ad regem pervenit, ducemque ſua manu, ferro cruore madenti & tabidis medicamentis intincto, quod oſtendebat, interemtum mentitur: & ut dictis fidem faceret, catulum coram rege vel leniter a ſe eo ferro ictum, veneno exedente ſtatim ad mortem adegit. Laudatum rex a ſe hominem cum multis pollicitationibus oneraſſet, non multo poſt vivere & ſuperſtitem eſſe ducem audiens, vanum proditorem averſatus eſt & deſpectui habuit. Expeditionem tamen nihilominus accelerari mandavit. Conflavit hoc facinus in regem & Gallos facinoris conſcios, ac in ipſum Bonifacium ab populo Mediolanenſi inæſtimabilem invidiam, principi ipſi gratiam & favorem conciliavit. Videri enim ſupra hominum improbitatem facinus deteſtabile, principem regemve, cujus nomen apud mortales ſanctum & venerabile ſit, ab familiari homine nulla injuria laceſſito, fraude ferroque petitum: non benevolentiam meritaque ducis in eum, non juratam fidem patriæque pietatem apud illum valuiſſe, eodem facto hominis & familiæ famam peſſumdatam. Eam ob rem ut primum hujuſmodi facinoris rumor Mediolani vulgatus eſt, trepidatum eſt a populo de principis ſalute ſollicito, & pro hominis conjunctiſſimi perditiſſima audacia factus eſt populariter impetus ad ædes graſſatoris, eiſque direptis, non temperaſſet ab earum excidio vaſtitateque, nec peperciſſet neceſſitudinibus, ad quas criminis participatio, per quaſvis ſuſpicionis regulas ſerpere potuiſſet, niſi Proſper tranquillitati civitatis conſulens, tumultum compreſſiſſet, ſatis habens tam dubiis rebus & duris temporibus, Gallico motu reſurgente, civium animos exploraſſe. Capti & in vincula conjecti Saſſus Octavianus & Hieronymus Vicecomites aliique nobiles; ſed antiſtes Alexandrinus tantum gentilitate affinis non ſanguine, liberius

A quo deſpicitur ut pro-tor.

A eſt habitus, quia inſons ultro ſe tenendum & cuſtodiendum dedit; dimiſſi tamen poſt aliquot temporis omnes tamquam culpa carentes, uno Saſſo excepto, qui in cuſtodia fato deceſſit.

4. Sed quamvis princeps, ut erat ſaucius, Maguntiam relatus, vulneri exſugendo adhibitis ſellatoribus, ne forte veneno lethale eſſet, aliquot dies illic immoratus eſſet: tamen in dies & in horas ab omnibus ordinibus in expectationem principis pendentibus, longius a porta qua venturus erat, obviam itum eſt, donec gratulabundi omnes votis B nuncupatis, ac pro ſalute ejus regnique incolumitate ſeſe devoventes, illum obligato adhuc vulnere, equo inſidentem fauſtis acclamationibus in regiam deduxerunt.

Franciſcus Sfortia & Proſper ad bellum in Gallos ſe accingunt.

5. Hæc animorum ſtudia tantos ſpiritus duci Proſperoque addiderunt, ut quamvis tantæ procellæ, quæ a Gallis imminebat, impares eſſent, quippe quibus imparatis vix duodecim millia peditum tum Germanici, tum Hiſpani, tum Italici generis nuper ſcripti, præter equitatum, qui licet non multus, tamen florentiſſimus erat, in armis eſſent: contra duo equitum gravis armaturæ, & levioris tria, peditum vero quadraginta millia, C & ſexcentas birotas quadrigaſve fuſilium tormentorum, quæ ſub ſignis Gallorum fuere, nihilominus Mediolanum, Papiam, Novumcomum & Cremonam, omiſſa in præſens ceteri principatus cura, defendenda ſuſceperunt, donec a Germania alia octo peditum millia quæ in itinere erant, & a ſociis auxiliares copiæ advenirent. Nam ante paucos dies fœdus inter HADRIANUM Romanæ ſedis antiſtitem ſummum, & CAROLUM imperatorem, Venetoſque & Etruſcos, omneſque Italos principes, præter unum Alphonſum Atteſtinum diu quidem tractatum, tandem ictum fuerat: quamvis eodemmet die, D qui fuit decimus ſeptimus Septembris, quo Venetiis divulgatum eſt, HADRIANUM ipſum, venenone an fato dubium, vitam cum morte commutaſſe, compertum ſit, erogaverat tamen idem adhuc vivens Sfortiano duci in hujuſmodi bellum quadraginta aureorum nummorum millia. Fuit autem Hadriani pontificis brevis pontificatus; verum laborum & ærumnarum plenus: nam & Roma dira lue laboravit quamdiu ſedit, & Rhodus Lycii maris inſula, quamvis aliqui Carpatio E mari attribuant, clariſſima ab Hieroſolymitanæ militiæ viris, diutius egregie defenſa, ſæpius a mœnibus & ab ipſo urbis ingreſſu cum multa cæde Turcis repulſis, tandem pertinaciſſime obſeſſa, inedia & rerum omnium inopia, lue etiam peſtilenti urgente, vix incolumibus equitibus & defenſoribus dedita, in Turcarum venit poteſtatem, poſtquam ante annos quindecim ſupra ducentos, virtute eorumdem militum, a Turcis fuerat recepta: nam anno ſalutis noſtræ

Fœdus omnium Italiæ principum adverſus Gallos.

Adriani papæ obitus.

Digitized by Google

MCCCVIII. ad Chriſtianos acceſſerat, tuncque a Clemente quinto pontifice max. ejectis Templariis militibus, huic Jeroſolymitanæ militiæ commendata & in tutelam tradita fuerat: & per idem tempus Martini Leutherii perfidia hæreſiſque, de qua diverſo ab hinc loco diximus, invaleſcebat, majoreſque in dies ſumebat vires, totamque prorſus Saxoniam a corpore ſinceræ fidei convulſerat, non ſine ſumma principum Chriſtiani nominis infamia, qui inter ſe digladiantes, tam indigne mutilari & lacerari illam paterentur.

Clementis papæ VII. creatio.

6. Decedente Hadriano, tenuit interregnum pontificium ſexaginta & unum dies, B ſummorum patrum diſſidio, quod in primis Gallici ejus ordinis antiſtites, ſui nominis aut partis aliquem in ſummum pontificem corrogari ambitioſius annitebantur. Sed tamen vicit Latinorum prærogativa, ut Julio Medici, cui CLEMENTIS ſeptimi nomen fuit, pontificatus decerneretur. Is vero in eaſdem pacis conditiones libertati Italicæ magno fuit adminiculo.

Galeacius Biragus Valentinum occupat.

7. Interea vero dum Galli ad Seguſionem, vel ut aliqui ad Seguſium, Taurinoſque exercitum cogerent, præmiſſus ab illis GALEACIUS BIRAGUS patricius Mediolanenſis, ſed domo C profugus, cum præcurſoria aliorum exulum equitum manu, quorum quiſque frequentium clientum cuneos ducebat, & cum aliquot peditum cohortibus, ex Montis-ferrati collibus in planiciem deſcendit. Mons is Liguriæ pars eſt cis Apenninum, urbibus & populis frequens, perpetuo fertilis, diei fere ſpatio ab Alpibus divulſus atque diſcretus: per patentes interim campos collibus magis quam jugibus attollitur, ac proinde nihil inaratum colonis relinquit. Hunc ad dextram Tanarus, ab ſiniſtra Padus urgent, nec ultra D progredi ſinunt, & quatenus a fluviis recedit aut ſubducitur, ferax admodum planicies interjacet, ut merito eam terram Meſopotamiam appellare liceat. Geminis enim amnibus clauditur, qui poſtea junguntur confluuntque. Hinc itaque ad Auguſtam Batianorum, quæ paulum intortis litteris Baſignana dicitur, Valentium oppidum vetus, quod olim Forum-Fulvii fuit, in Inſubribus clam progreſſus, per inſidias occupat; idemque Biragus arcem male munitam parvo negotio ad deditionem impellit, locum ad ſedem belli & ſollicitandos ad defectionem E populos peropportunum.

Quod expugnat Franciſcus Salomonius.

8. Ad hos primos belli tumultus comprimendos, cum expeditis militum peditumque cohortibus mittitur Franciſcus Salomonius tribunus militum, quem ad Parmam fortiter pugnaſſe ſuo loco dixeramus. Is adhibitis machinis, unaque atque altera impreſſione facta, ſumma vi, amiſſis tamen aliquot ex ſuis, & in his ſignifero, oppidum arcemque expugnat, omneſque prope ad internicierm cædit, Birago pauciſque eorum ad

A ſupplicium & ad exploranda conjuratorum conſilia ſervatis. Sed quia eo loco totius exercitus hoſtilis impetum vimque, nondum contractis ſociorum auxiliis, ea paucitate militum ſuſtinere non poterat, revocatus Mediolanum revertitur, nullo his locis relicto præſidio. Nam Proſper relicta ea cura, muniendæ urbi Mediolanenſi totius regni metropoli, firmandis portis & quibuſque aditibus, erigendis propugnaculis, aggeribuſque excitandis, armis, telis, tormentis comparandis, & qua opportunum fuit locandis, quamvis proſpera parum valetudine, noctes atque dies incumbebat.

Franciſci Sfortiæ ad cives exhortatio.

9. At Franciſcus Sfortia continendis in officio fideque civibus intentus, ut eſt ſuopte ingenio ad conciliandos promerendoſque homines expolitus, ſimplicique ac minus verſipelli animo in corona civium per compita, per concilia foraque ſe familiarius ingerens, dum colluſtrat urbem, hunc & illum, omnes denique mira oris lenitudine compellare, ſe Franciſci Sfortiæ majoris nepotem & cognominem, Blanchæ Mariæ Vicecomitis ſtirpem: quibus ſi non virtute par, at ſaltem moribus compoſitiſſimis quam ſimillimus haberi velit & ſtudeat: ſe civem Mediolanenſem, apud eos genitum, alitum & educatum, non Gallicam ſuperbiam præ ſe ferre, non peregrinos aut feros mores in urbem afferre, nec allaturum: cum ipſis infantiam, pueritiam, adoleſcentiam egiſſe; cum iiſdem, ſi diis placeat, ſenectutem exacturum, honores, magiſtratus diſtributim partiturum, opes imperii, adminiſtrationem reipublicæ illis fore communia atteſtatur. Proinde hortari, monere, & per deos penates obteſtari, uti hoſtem adventantem animis infractis exciperent, nec paterentur virtute & animi magnitudine ſe vinci a Parmenſibus, qui anno ſuperiore & numero & viribus longe inferiores, Gallum ſua mœnia oppugnantem cum ignominia repulerint: ſibi & adeſſe auxilia & nova affutura, quorum conſpectum ne perlaturos quidem barbaros ſciebat. Hæc dicens, & lentos excitabat, & excitatos impellebat, impulſoſque confirmabat, & a dubiis animi rubiginem abſtergebat: magnuſque & imperio dignus habitus, animos popularium mirifice ineſcabat.

Cives ſe ſuaque in principis obſequium certatim offerunt.

10. Hoc tempore maxime cognitum eſt civium benevolentiam, non eos qui in ærarium illati ſint, regum theſauros eſſe. Etenim ſenator, eques, plebeius, mercator, opifex, nobilis, ignobilis, tum ſacerdos principi pecunias, aurum, argentum, factum infectumque, & mulier nupta cælebſque ſui corporis ornamenta, & mundum certatim offerre, afferre, plures ſpontanei quam rogati: & quibus ætas fortior ac militaris eſſet, in militiam voluntariam nomen dare: denique nullum genus officii, quod in principis gratiam commodumque, & in Gallici nominis

minis

Digitized by Google

minis invidiam excogitari poſſet, omiſſum fuit.

Galli verſus Novariam tendunt.

11. Interea Galli ab imis Alpium radicibus, in quibus prima fixerant caſtra, moventes, dum in hoſticum promoverent exercitum, Antonius Leva, natione Iberus, ægrotante Proſpero, Cæſariano exercitui præpoſitus, qui ad Alpes uſque cum omni robore exercitus præceſſerat, dum longe imparem ſe hoſti videt: nam in armis ne octingentos quidem milites habuit cataphractos, peditum vix ſeptem millia, paulatim pedem referre cœpit, & ad Aſtam Alexandriamque Statilienſem, novam ſociorum coloniam expectans, tamdiu illuc ſubſtitit, donec iter hoſtium exploraſſet. Ubi comperit a Gallo Novariam verſus tendi, ipſe pariter per pontem a ſe ſtratum Ticino trajecto ad Buſſaloram, qua tranſituri putabantur Galli, in agrum Mediolanenſem deſedit, ut tranſitu fluminis hoſtem prohiberet. Germanorum peditum octo millia, qui tum primum applicuerant ad portum Viglevanianum, contra quem munitiones erexerat, ſtatuit, non dubitantibus Germanis locum tueri. Tum Bonivetus heros, cui erat in regium exercitum imperium, Novariam inter Inſubrium populos etiam a Ptolomæo numeratam, quæ prima illi ſe offerebat, nullo hoſte invento occupat. Arx tamen, quamvis tormentis quaſſaretur, aliquot dies hoſtilem impetum remorata eſt: quæ res magno adjumento & uſui Sfortianis fuit: nam dum hoſtis arci potiundæ, Viglevanoque, Mortaria, Alexandria, Derthone, & omni eo agro qui ab Liguribus & Laemellinis campis, quos nunc Laumellinos dicunt, inter Ticinum, Padum & Tanarim amnes interjacet, ad imperium retrahendis operam dant, ut fertiliſſimos ad commeatum campos nanciſcerentur: FRANCISCUS SFORTIA comparandis & cogendis militibus, quos diverſis locis ſcribebat, firmandiſque ac muniendis aditibus ſatis ſpatii nactus eſt.

Ii eam occupant.

Galli ſuperatis Germanis Ticinum amnem trajiciunt.

12. Galli autem cum poſt terga nihil hoſtile reliquiſſent, trajiciendo flumini Ticino animum adhibentes, ab ea amnis ripa, qua e conſpectu caſtra habuit Antonius Leva, uſque ad eum locum quem e regione tuebantur Germani, toto exercitu turmatim diſpoſito, triginta ferme machinas æneas graviores contra Antonium, paucas contra Germanos, ut per opinionem omnem belli molem in Antonium transferendi, Germanos negligentiores redderent, ſtatuunt. Itaque hujuſmodi diſſimulatione ex improviſo contra Germanos ad pontem a ſe ſtratum illati, acerrimam cient pugnam: dumque hi tranſire, illi tranſitu prohibere conantur, magna utrimque cædes editur; ſed longe major Gallorum, qui nihil penſi habuerunt ſuos periculis objectare, modo ſuperiores eſſent. Dum vero ita confligitur, & non diverſo ab hinc loco Galli, urgente Federico Gonzaga Bozulo, vadiſque repertis, vix humero ſupra aquas extante, manipulatim trajeciſſent, Germani undique preſſi, facta fuga, hoſti ceſſere: ita ut nihil poſthac obſtiterit, quin tuto omnes trans flumen ſe ſtatuere poſſent. Nam Antonius Leva, comperta ſuorum minus proſpera pugna, fuga quoque inde ceſſim ſe recipiens, a Proſpero Papiam ire, & tria peditum millia illic præſidio locare, omni poſita mora jubetur, ne forte Galli, declinato itinere, antevertentes illum, ut ex uſu illis erat, præoccupare feſtinarent: cum reliquo exercitu dux Thermi Mediolanum ſe contulit.

Galli Mediolanum verſus tendunt.

13. Tum Bonivetus, ſummotis longius hoſtibus, per compactos pontes ſtructa acie, & cum omnibus tormentis cis flumen caſtra ponens, in ripa pernoctavit. Mox ad Mazentam pagum incolis frequentem, aliis caſtris conſedit: demum ad diem v. Calendarum Octobrium, propius urbi ad quintum lapidem ſuccedens; nihil hoſtile ſibi agendum putavit; priuſquam populum per fecialem ad deditionem tentaret. Crediderat enim, aut facta ſibi alicunde ſpe, aut ſua deceptus, fore ut civitas formidine aut ſeditione fluctuans, ad obſequium rediret: ſed nimium illum fefellit opinio. Nam dum prius ante prædabundus per campos vagatus fuiſſet, colligendi ſeſe hoſti ſpatium dederat, & dum ad leporem venatur, aprum e manibus labi paſſus fuerat. Quod ſi populo a principio conſternato ac principi imparato, & prope fugam ſubornanti virium diffidentia, arma ſtatim inferre maturaſſet; fortaſſe ſanioribus conſiliis fortunæ arriſiſſet. Miſſus itaque a Boniveto ad Mediolanenſes fecialis, pallium cyanei coloris ſtellis aureis diſtinctum amictus, qui regio nomine urbem repoſceret, populumque ad imperium revocaret, excidium intentans, niſi confeſtim dicto obedientes eſſent. Sed cum feciali nec aditus in urbem patuiſſet, nec illi, ne data quidem fandi copia, quicquam pacati reſponderent, parumque a violatione hominis res abfuerit, omni populo circa foſſas quaſi ad pugnam tumultuarie diſcurſando; Galli frementes quanto propius potuere urbi ſucceſſere minabundi, & uſque ad ipſorum ſuburbiorum limites poſuere caſtra, ab eoque loco utriuſque partis damno ſæpius pugnatum eſt. Quo minus autem ex propinquo urbem & mœnia quaſſarent, in fronte ſuburbiorum tormentis grandioribus & ſclopetariis & omni machinarum genere, quæ urbs fabrilibus officinis, ſicut aliis etiam omne genus opificiis abundans, affatim ſuppeditabat, locatis, cum firmiſſimo præſidio, erecta propugnacula munitioneſque longo aggere foſſaque vallatæ impedimento fuere. Unde crebra ex occaſione certamina, frequenteſque tum peditum tum equitum ex-

Digitized by Google

peditiſſimorum eruptiones, ductu modo hujus, modo alterius præfecti, ſed crebrius JOHANNIS MEDICIS, viri bello acerrimi & manu promptiſſimi, ad obeunda quæque pericula tam audacis, quam felicis virtute. Is enim longius evagatus modo per inſidias, mox aperto certamine cum hoſte congreſſus, hoſtiles turmas, quæ aut frumentandi aut pabulandi cauſa palabantur, aut carpebat, aut cædebat, aut longa ſerie in captivitatem referebat, & cum ſæpe alias, tum vero ſemel per inſidias Grandiaboli (id duci agnomen erat) & Bernabovis vicecomitis extorris, turmas partim cecidit, partim cepit, magnamque frumenti & farinæ copiam interceptam in urbem revexit. Ita ſæpe victor, numquam victus, & onuſtus præda ovans in urbem redibat, & quaſi urbis aſſertor & hoſtium domitor; Gallos damnis & innumeris afficiebat injuriis: quo factum eſt, ut eorum vires inſigniter in dies contunderentur comminuerenturque. Hoſtis autem qui muralia tormenta tuto mœnibus non admoveri, nec ad totius ſummæ dimicationem obſeſſos elici poſſe videbat, tantumque ab adverſariis per occaſionem aut inſidias tumultuaria iniri certamina animadvertebat, nihil potius ad victoriam duxit, quam hoſtem intra muros cogere, urbem commeatu prohibere, nec ſinere quicquam importari, donec victu defectam ad extremam deditionis neceſſitatem adigeret.

Johannes Medices Gallos damnis afficit.

14. Eſt Mediolanum ab Inſubribus Gallis, qui ex pago Æduorum proceſſerant, ſi Livio credimus, conditum, non peregrinis aut convenis, ſed indigenis colonis pro cœli clementia ad hominum propaginem fœcundiſſimum, omnium propterea Italiæ civitatum populoſiſſimum. Ea urbs cum duplici muro olim, nunc uno ac prope nullo duplicique foſſa cincta ſit, tum ſeptem ſuburbia grandia & lata, inſulas plures & vicos ſingulatim habentia, quaſi ſeptem colonias inſtar civitatum eodem ambitu eodemque pomœrio complectitur. Tam frequens autem populus, niſi quotidianis prope alimentis peregre & ab agro ac municipiis importatis foveatur, facile famem ſentire poteſt. Cum vero ea civitas ex ante præparato frumento, & frugibus tum ſuſtentaretur, tamen ad eam urbicam multitudinem, quia frequentes etiam ab agris in urbem confluxerant, præſidiariique milites totque ſociorum copiæ in dies adventantes, difficiliorem arctioremque annonam propediem facturæ videbantur, maxime ſi importatio impediretur. Id conjectantes & prævidentes Galli, binis caſtris urbem cingere adorti, majoribus copiis ad eam regionem, quæ ad Ticinenſem & Vercellenſis urbis portas, verſus occaſum vergentes ſpectat, conſedere, ad portam autem novam & orientalem ex adverſo, BAIARDUM bello & armis ducem præſtantem, & FEDERICUM GONZAGAM Boſulum, cum reliquo exercitu locant, & quaſi directis utrimque brachiis, totum corpus civitatis complectuntur, ut in urbem circumſeſſam omnibus prope occupatis aditibus, non niſi ægerrime quicquam inferri poſſet. Fractæ ab hoſte omnes frumentariæ metæ, & molendinaria quæque inſtrumenta diſciſſa. Nam ea civitas ut plurimum ſuburbana utitur moletrina.

Galli urbe cincta, annonæ commeatum ad eam impediunt.

15. Dum in Mediolanenſibus bellum hac ratione adminiſtratur, præfectus arcis Cremonenſis, qui pro Franciſco rege ſeſquiannum, ab eo tempore quo Gallici exercitus reliquiæ Italia exceſſerant, pertinaciſſime ſervaverat, jam jam ejus deditionem facturus erat. Nam licet arx nullis pervia bombardis, pro murorum & ſitus humilitate, propterea quod excuſſi a machinis globi ſuperne volitarent, ac vacuum aera tantum verberarent, tum vero muris, foſſis & induſtria omni tam egregie munita eſſet, ut humana vi aut ingenio minime expugnari poſſet: tamen urgente famis imperioſa neceſſitate, ad certam diem deditionem pepigerat, niſi obſidio tempeſtivo præſidio ſolveretur, aut inedia importatis frugibus & alimentis ad præſtitutam diem levaretur. His compertis Bonivetus Almiragius (magiſter is erat regiæ claſſis, nunc terreſtribus copiis imperabat) in florentiſſima urbe, arcem tanti momenti minime negligendam ratus, dat negotium Baiardo duci impigro, ac Federico Bozulo, uti arci periclitanti cum cataphractis quadringentis & equitibus expeditis quingentis ac decem millibus peditum, primo quoque tempore opitulentur: at illi impigre mandata obeuntes, magnis frugum, farinæ vinique ac eſculentorum omne genus comparatis alimoniis, & ad ea invehenda contractis innumeris jumentis & plauſtris, de prima vigilia cum exercitu, ac tormentis muralibus ex Moguntia, quæ illis belli ſedes ab ea parte erat, ad inducendum arci commeatum moverunt, tamque taciti atque improviſi Cremonam pervenere, ut ſi primo urbis capiendæ conſilium cepiſſent, haud difficulter illa potiri potuerint. Præverterant enim magno itinere auxilia Sfortiana, quæ ſerius re comperta, ductu Franciſci Salomonii Siculi, cum expeditis centuriis ſecundo Padi fluminis curſu ſub noctem Cremonam ſubierant. Affuit quoque peropportune Paulus Luſiaſchus a Federico principe Mantuano, cum equitibus centum cataphractis & centum quinquaginta levioris armaturæ. Affuere & a Mediolano tres equeſtres alæ, quibus per partes Gaſpar Mainus, Franciſcus Stampa, & Philippus Tornielis præerant, quibus omnibus civitas non ſolum ad propulſandas injurias, ſed etiam ad inferendas idonea videbatur. Arci & ab urbe intrinſecus & extrinſecus poſtquam circumſideri cœpta eſt, duplex foſſa

Bonivetus arci Cremonenſi ad extrema redactæ mittit annonas.

Digitized by Google

alta lataque, necnon arduus agger ita ducti fuerant, ut omnes aditus exituſque eſſent præcluſi. Verumtamen arcis præfectus clam de adventu ſuorum præmonitus, murum arcis ab ea parte qua in Padanam oram proſpectus eſt, indiligentius cuſtoditum (tanta enim & tam lata patebat area, ut cuſtodum oculi per diem minime falli poſſent) perfodit, unde onera ad annonam inferendam excipi poſſent. Adaperto itaque hujuſmodi occulto foramine, per terebratum murum trinoctii labore & ſolertia clam oppidanis humeris mortalium intra arcem tantum alimentorum inductum eſt (nam interdiu aſſiduis colubrinarum exploſibus minime licebat) quantum ad trium menſium tolerandam inediam ſufficeret.

16. Ad fallendum autem & diſtinendum hoſtem, vel fortaſſis in ſpem expugnationis, urbi tormenta muralia admovere mœniaque quaſſare adorti, bis muris ſeſe inſinuavere, bis omni conamine fruſtrati, acriter & milite & cive mœnia defendente, & per eruptionem etiam ignominia accepta, tandem metu Venetorum ſociorum, qui jam ingentem exercitum in armis habebant, ne ab urbe & a latere cæderentur, collectis vaſis nulloque abeundi ſigno dato, retroceſſere. Abeuntes inſecutus Paulus Luciaſchus cum equitatu poſtremum agmen carpens, multos interemit, plures intercepit, & carrorum ingentem numerum cum ſubjugalibus bobus, impedimentiſque & commeatu onuſtorum in urbem revexit. Sed Federicus inter abeundum cum Soncinum oppidum olim a ſe fruſtra tentatum rurſus oppugnare adortus eſſet, partemque muri bombardis disjeciſſet, vim parans a Venetis, qui pro amico duce illud præſidio tenebant, cum ignominia & cæde turpiter rejicitur. Inde in Caravagium ducens, plenuſque irarum pro contumelia accepta ad Soncinum, vi capit, nulloque non crudelitatis ac impuritatis genere adhibito graſſatus, diripit, Moguntiamque delatus, intercepta annona quæ in urbem Mediolanenſem inferebatur, ad extremam prope famem populum redegit; nam dipondium farinæ duobus nummis aureis veniebat, nec venalis uſpiam panis reperiebatur, adeo res in anguſto apud obſeſſos erat. Alternabat tamen fortuna laborum viciſſitudine & mutuis cladibus. Nam dum Baiardus & Federicus ad Cremonam haberent caſtra, accepta eſt a Gallis ſeptingentorum peditum tum Corſorum tum Helvetiorum clades, relataque ſunt Mediolanum quinque ſigna militaria ab hoſte; ſed ut vicem rependerent Galli hoſti recenti ſucceſſu exultabundo, facti certiores ſexcentos Hiſpanos pedites, neglectâ militari diſciplinâ, ſine duce, ſine imperio, ſine anteſignano Papia moviſſe, ac Mediolanum venire, deſiderio & pruritu (ut vulgatum eſt) ſuarum amicarum, quas in primordiis hujuſce expeditionis, contra Gallos ad Ticinum ductu Antonii Levæ ibidem reliquerant, cum trecentis equitibus ac mille peditibus per inſidias illos adoriuntur, certam victoriam de incompoſito agmine ſibi pollicentes. Fuit is congreſſus ad ſanctum Donatum quarto ab urbe lapide, via Marignana. At infractus animo Hiſpanus, ut decuit veteranum militem, belli experientiſſimum, in hoſtem glomeratim irruens, non ſolum impetum repreſſit, verum etiam diſſolutis hoſtium ordinibus per medias acies ſibi viam aperuit, interfectis ex eis XXV. equitibus ac peditibus L. pluribus ſauciis, duobus etiam centurionibus captis, cum nedum viginti de Hiſpanis fuerint deſiderati, ceteri omnes incolumes cum hoſtilibus exuviis ovantis agminis more urbem ſunt ingreſſi.

17. Non tam feliciter a Statilio equitum præfecto, alibi pugnatum eſt contra Gallos. Dum is enim ad perfringendas molas frumentarias quibus ad Magdalenam (locus is eſt) Galli utebantur, egreſſus eſſet, in inſidias præcipitatus, in hoſtium venit poteſtatem, quamvis in ipſo conflictu par prope ab hoſte clades accepta ſit. Sed quoniam per eos dies dux Thermi, vir armis inſignis, fato diem extremum clauſerat, & PROSPER complorata jam ſalute, magis ac magis in dies tabeſcebat, cum neceſſe eſſet Arloconium magnæ auctoritatis in re bellica virum, Tricio, in quo oppido ad inferendam urbi annonam commodo, diu ſtativam habuerat, revocare, occurſu JOHANNIS MEDICEI ad ſummæ rei curam ſufficitur. Suo adventu erectis omnium animis, ita publicæ expectationi reſpondit, ut nonnullis propius hoſti erectis propugnaculis, machiniſque ad portam Ludovicam diſpoſitis contra hoſtem, quatriduo obtinuerit, ut hoſtis illinc ſe ſubducere, & longius caſtra metari ſit coactus. Per idem ferme tempus Veneti, qui ſub ſignis jam CCCC. cataphractos, expeditos equites mille, ac octo millia peditum habuere, ductu FRANCISCI ROVEREI Urbinacium ducis, appendicibus copiis Mantuanis, quæ pontificium merebant ſtipendium, per Moguntiacos a quibus jam FEDERICUS BOSULUS abierat, Laudemque Pompeianam incuſtoditam occupaverat, obviam prodeunte Inſubrium exercitu, ac popularium multitudine, magnam vim omnifariam frugum vinique in urbem obſeſſam intulere, ut major poſthac apud obſeſſos quam apud obſidentes eſſet frugum copia.

18. Non erant propterea obiter in Ciſpadanis res quietiores. Nam per interregni pontificii tempeſtatem Alphonſus Atteſtinus Rhegium-Lepidi &Ruberium arcem validam admodum, paribus intervallis a Rhegio & Mutina diſtantem, potius oſtentato quam illato bello, dedentibus turpiter arces

Alphonſus Atteſtinus Rhegium-Lepidi & Ruberium arcē deditione recipit.

Digitized by Google

earum præfectis, receperat, Mutinenſibuſque A arma intentabat, magnamque Parmenſibus curam injecerat, ne in ſe duceretur. Eam ſuſpicionem formidinemque auxit Rencius Urſinus, Gallico ſacramento ut jactabat inauctoratus, & tunc Alphonſi caſtra ſecutus, ab eo die quo Carpum oppidum celebre, interfecto illic præſidio, quod dudum illuc immiſerat Proſper, per inſidias occupaverat. Is enim eſt per tubicinem fecialem auſus noſtram fidem ſollicitare, & de regia in nos liberalitate alieni largus promiſſor, maria & montes polliceri, ſi ad imperium rediremus; ſin obluctaremur, excidium & vaſtitatem B comminari. Cum vero tubicen a populo ſtomachante, & in ejus ora palam exſibilante, & convicia jactante, ludibrio habitus fuiſſet ab omnibus: adeo in nos non tam ultionis quam rapinæ ſtudio, cujus ſemper fuit cupidiſſimus, deſæviit, ut dum trajecturus Padum per Parmenſes ad Gallos iter intenderet, more latronis ex agris armenta gregemque omnem populabundus auxerit. Idem in Cremonenſibus tentans, non ita impune tamen, nam agreſtium conſpiratu petitus, multos ex ſuis amiſit.

Rencius Urſinus Carpũ oppidum celebre capit.

Rencius ad expugnandã Aronam mittitur.

19. Per idem tempus Theodorus Trivulcius, C quem exauctoraverant Veneti, quod a Proſpero & Franciſco Sfortia hoſtis fuiſſet judicatus, impetrato a Clemente pontifice libero commeatu, per Parmenſes & Placentinos pacato agmine, cum quinquaginta cataphractis, Laudem Pompeianam, a Federico, ut diximus, occupatam pervenerat. Nam Baiardus, qui ipſi Federico in recenti Cremonenſi expeditione ſocius fuerat, ut paulo ante eſt dictum, cum aliis copiis in majora Gallorum caſtra, quæ ad occidentem Mediolani ſedebant, conceſſerat. Cum autem in eadem caſtra Rencius quoque ex D Cremonenſibus illi junctus ſecum perveniſſet, ut non nihil ageret, haud multo poſt cum his quas ducebat copiis, adjectis aliis uſque ad quatuor millia peditum, ad expugnandum Aronam mittitur, a qua Bonromeii optimates Mediolanenſes Gallicas partes ſecuti, anno ſuperiore dejecti fuerant, domo & omnibus fortunis ſpoliati. Eſt Arona oppidum in Novarienſibus, ita ab incolis nunc cognominatum: Alonam dixere Latini, quod illi inſigne eſt ala. Arx illi eſt prærupto & exeſo ſaxo. Huic oppidum ſubjacet in occaſum a vertice collis, E Verbani lacus, cui nunc majori nomen, ripam clementi deſcenſu attingens, cetera tutum, ſed qua parte poſitu plano eſt machinarum muralium injuriis obvium. Id igitur oppugnare aggreſſus Rencius, poſtquam globorum ferreorum ictibus plurimis, latum muri ſpatium disjeciſſet, per ruinas ſuccedere tentans, alio aggere foſſâque altrinſecus præmunitum & inacceſſibilem locum offendit: quare ſicut temere ſubierat, ita magno intertrimento dejectus eſt. Tuebatur id oppidum Michaël Corſus tribunus militum, & cum eo tres centuriones, Petrus Calchanus, Ravacinus & Antonius Zuechus, magna indole juvenes Parmenſes. Cum primi conatus non ſucceſſiſſent, Rencius per ſinuoſos collis anfractus de prima vigilia cum omnibus copiis in adverſam oppidi partem tranſit, qua via non admodum lata, ſed ita recta, ut ad diametralem lineam ac perpendiculum ſtrata videretur, in oppidi aliam partem ducebat. In hanc itaque circumvectus, machinis per noctem diſpoſitis non ante muros quaſſare deſtitit, quam quingentis bombardarum ictibus eorum magnam partem protereret, crederetque ſibi intra mœnia expeditum iter fore: ſed unde magis timebatur, eo diligentius ab obſeſſis fuerat cautum. Nam illinc quoque tam latam foſſam duxerant & aggeſtitiam terram faſtigiaverant, nocturno tum militum tum oppidanorum labore, ut cum ter quaterque ſubiiſſent, toties multa cæde depellerentur. Prævalebat Rencius ſclopetariis, qui glandium ictibus caſtellanos a muris averterent, aut quoſcumque illis ſeſe offerentes ad certam mortem adigerent. Quare nemine ſe impune oſtendente, aſcenſus in ſummas ruinas patebat: verum quum ſubiiſſent, ſero audaciæ Rencianos milites pœnitebat. Nam aut ſaxorum molibus, aut haſtarum cuſpidibus, aut baliſtariis ſagittis confodiebantur, aut alio quovis teli genere præcipites ad ima provolvebantur. Ita duodecim ad ſummum ex defenſoribus amiſſis, pluſquam trecenti ex hoſtibus ſunt deſiderati, & in his Rencii filius juveniliter ferociens, plumbea pila ictus pene interiit. Rigebat bruma ſæviente tellus, & intus adeo commeatus anguſtia laborabatur, ut equinæ & aſininæ carnes ad frigus maceratæ in deliciis eſſent, & tamen deſperata oppugnatio diutius hoſtem ſub pellibus aut ſub divo pernoctare non ſinebat. Acceſſerat quoque Rencio gravior cura, quod inde tuto pedem referre non poterat, nam tam directo, ut prætulimus, calle quaſi manu facto receſſuro periculum imminebat ne a tergo glandibus plumbeis & globis ferreis feriretur. Itaque ſive fortuitu ſive conſulto, jam ſole in occaſum declinato, injecto igne tormentario pulveri, tantus fumus & caligo excitata eſt, ut præſtrictis caſtellanorum oculis denſitate nubis tutus cum machinis retrocederet.

Obſidionem ſolvit.

20. Ita obſidione ſoluta, Rencius cum in majora caſtra rediiſſet, juſſus eſt a Boniveto intra Viglevanum ſe recipere. Eſt Viglevanum oppidum civitati haud multum diſpar, agri Mediolanenſis, quarto lapide trans Ticinum ſitum, vilis glebæ nomen ei quidam recentiores receptæ auctoritatis ſcriptores fecere. Nam ætate noſtra peculiari ſterilitate exilis & inutilis gleba illi fuit, ut nec in pabulum herba ſoboleſceret,

Digitized by Google

nec in caulem plantulæ turgeſcerent, tantum circa Ticini ripas vepres & frutices & agnata terræ virgulta porrigebantur, quæ cubilibus ferarum eſſent accommoda. Non paſſus Ludovicus Sfortia Franciſci Sfortiæ ſecundi parens, qui ejus loci lanificio, & ſellulariorum artificum induſtria ditis incolatu, ad venationem deliciaſque plurimum oblectabatur, ſolum illud tanta ſterilitate ſquallere, primum fluviales aquas advenas longo tractu perpetuis & latis foſſis induxit, quibus irrigatus ager ad fœturam pubeſceret, & armento pecorique herbas abunde ſuggereret. Pomorumque omne genus & in primis moros ad oſtrinas veſtes, numeroſa propagine & longiſſimo ordine conſeruit. Adjecit & ovilia plura armentaleſque domos, in quibus quadrupedia animalia ſtabularentur, arvaque inducti pecoris ſtercoratione luxuriarent: brevi ager aratro ſubactus, cum opimis & feraciſſimis campis frugum ubertate ac proventu certare cœpit. In hujuſmodi loci ſtativis locatus Rencius, & populum in fide continebat, & ſarcinariis jumentis carriſque cum annona illac iter in caſtra frequentantibus, ab incurſibus hoſtilibus præſidio & tutelæ erat.

Conſilium de tradenda proditorie una civitatis porta Gallis detectum.

21. Dum hæc alibi geruntur, Galli poſtquam res ſuas deteriore loco in dies eſſe vident, ad artes ſuas converſi, per Galeacium Vicecomitem ſtruendis dolis ingenioſum, cum centurione qui ſub Johanne Medice faciebat ſtipendia, & aliis quatuor ejuſdem commilitii multis pollicitationibus de prodenda una civitatis porta paciſcuntur, ſatiſque jam inter eos conveniebat, reſque fortaſſis ex ſententia ceſſiſſet, niſi eorum unus, ſive animi levitate, ſive ad augendas conjurationis vires, rem cum alio commilitone communicaſſet, & ſpe illi facta ingentium præmiorum, ſibi aſciſcere, & ſociare tentaſſet. Ille licet ſecum facinus deteſtaretur, tamen veluti munerum dulcedine allectus, aſſentiri ſe oſtendit, operamque ſuam pollicetur. Tum nihil moratus, ad Stephanum Columnam rem defert, ab eo ad principes, poſtremo ad Johannem Medicem indicium emanavit. Tum Johannes ſtrato ſe proripiens, (nam ſub noctem doli patuere) fervidus ac iræ impotens, proditionis auctores qui in ſtatione proditioni deſtinata excubabant, comprehendi, & ne conſiliis quidem conjurationis per quæſtionem exploratis, innumeris vulneribus ab haſtis vallatos transfadigi, & ut erant toto corpore laceri & confoſſi, ab arboribus ſublimes pendere, unde conſpici ab hoſte poſſent, mandavit. Indici ducenti aurei nummi, tum domus in urbe agrique ac civitas muneris ergo data ſunt.

Galeacius Vicecomes quadrimeſtres inducias petit.

22. Nec propterea deterritus Galeacius Vicecomes, quaſi de magnis rebus acturus colloquium Proſperi tentavit; nec tamen quamvis accepta fide publica, ſine præſidio Hiſpanæ cohortis & turmæ equeſtris, popularium invidiæ ſalutem ſuam credere auſus eſt. Eo intra urbem accepto, tumultuanteque iccirco multitudine, homo quidam agreſtis, qui binos panes venabuli cuſpidi affixos habuit, Galeacium torvo oculo intuitus, Eccum, inquit, panem nobis ſextante venalem, qui a vobis, perditiſſime parricida, obſidemur, cum vobis quadruplo plus veneat? tum ſublato in eum undique horriſono clamore ad necem eum depoſcente, vix ope cohortis evaſit infortunium, petebatur ab eo tunc & iterato poſtmodum petitæ fuerunt, quadrimeſtres induciæ, abductis omnibus copiis & præſidiis undique trans Ticinum, præterquam Laude Pompeiana: quæ tamen accepto ad conſultandum ſpatio, & tunc & paulopost ei cum quæſtore Normaniæ homine Gallo redeunti, negatæ fuerunt. Enimvero apud Gallos negatis induciis, torpenteque hieme, belli ſtudium torpebat; & cum anni ætate æque apud illos vires animi & corporis ſeneſcebant. Deferbuerant illi ardentes ſpiritus & genuinus animi furor, poſtquam ad eam diem nulli eorum conatus, nulli doli, nullæ captioſæ proditionum artes, ſæpius tentatæ, ſemper deprehenſæ, & tetrica animadverſione caſtigatæ proceſſerant, nec ſpes inteſtinarum ſeditionū aut tumultuum reliqua erat.

Quæ ipſi negantur.

Galli ſolvunt obſidionem.

23. Itaque cum illi non jam pellibus agere, nec ſubdivales perferre moras, nec Helvetius brevi palliolo ſuccinctus, boream ſtridentem tolerare poſſent, forte accidit, ut tantus nivium caſus terram obduceret, quod niſi ex putri & uliginoſo loco tormenta convellere & educere maturaſſent, non potuerint poſthac illinc erui, quando terram poſtea ſolidiſſimo gelu conſtrictam obſtupeſcere contigiſſet. Itaque coacti ſoluta obſidione per oppida foſſa muroque cincta, quaſi in totidem caſtra diſpalari, diverſi in hiberna ubi propius ſex millibus paſſuum, tum Roſſate, tum Rebeccum & Abiate receſſerunt, uno pluribuſve ordinibus pro captu locorum diſtributim hiemantibus, quamvis alia ſub tectis hiemandi & mœnibus illis ratio eſſe potuerit. Sciebant quippe vires ſuas variis damnis gravibuſque incommodis attritas, tum a ſe quadringentos cataphractos, & plures expeditos equites, in ulteriorem Galliam, ad aliud bellum contra regem jam conflatum, vel certe formidatum miſſos, ſociorum opes auctas & in dies auctum iri. Nam præterquam quod a Germanis octo peditum millia, ab Liguribus & Etruſcis ductu Johannis Vitellii, tum vero a Venetis, ſub Franciſci Mariæ Urbinatis imperio longe majores confluxerant. Præterea a Neapoli peditum equitumque delectiſſimi ordines advenerant, qui circa Truentum amnem & Amiternos, Aquilanoſque in novi pontificis comitia, ſummorum ſenatorii ordinis antiſtitum altercatione protracta aliquandiu deſederant,

Digitized by Google

horum partem Aternius (ut dicitur nunc) marchio, qui ſuperiore anno Gallico bello interfuerat, patrioſque penates repetiverat, nunc ſecunda faciebat ſtipendia; alteram Carolus Limoius Cimber prorex Neapolitanus, ambo viri bello ſtrenui, aliquanto dierum intervallo ducebant. Eam ob rem Gallo conſultius viſum eſt, in tutiora loca ſe recipere, donec ab Helvetiis ſupplementa & equitatus novus, ut credi voluit, accederet. Vix enim mille gravis armaturæ & totidem levioris equites ac quindecim millia peditum ſub ſignis reſidui erant.

Proſpero Columna defuncto, celebratur principũ concilium de ratione belli adminiſtrandi.

24. Sed cum omnes ſociorum ductores cum ſuis, & per eos ferme dies CAROLUS BORBONIUS, ut prædictum eſt, cum trecentis equitibus media hyeme, ſeu ad condictum conveniſſent, ſolus Proſper Columna, qui diutina ægritudine conflictatus, tandem fato deceſſerat, deſideratus eſt. Ei autem juſtis rite perſolutis, manibuſque ejus honeſtiſſima parentatione luſtratis, cum de belli adminiſtrandi rationibus acturi, omnes principes viri in concilium conveniſſent, uno Paulo Luciaſcho excepto, qui noctu Mediolano egreſſus, de Gallis plus quam trecentos equites ad Grupellum interfecit, aut captivos revexit; primus Carolus Limoius ab eodem Proſpero initium dicendi faciens, hominem admirabatur & divinis laudibus efferebat, quem mortuum tanta numquamque interitura ſecuta fuerit adorea, ut ſedens languens & ſemianimis eam urbem in officio continuerit, a vi ſervaverit, hoſtilem impetum parva manu fregerit, minabundumque Gallum ludificaverit, tantas copias ſuis multo paucioribus incolumibus, fame, ferro aſtuque labefactatas, ad dimidiam ejus exercitus partem, quæ in Italiam deſcenderit, redegerit, numquam in ſummum diſcrimen pugnando rem deduxerit, cautus & conſultiſſimus imperator. Ea propter cognoſcere ſe aiebat, quantum oneris eorum humeris incumberet, qui illi imperio ſucceſſiſſent, & niſi conſilio & fortitudine ſuſtineatur, æſtimationis ſuæ jacturam non mediocrem facturos. An, inquit, cum omnis Italia, omneſque exteri reges, in hujuſce belli pendeant eventum, omneſque populi ſpe erecti, admiratione tot ducum, & florentiſſimarum copiarum conſpiratione, omnia ſibi felicia repromittant, dubitamus, ſi quis caſus nobis victoriam ademerit, quin potius imbelliæ & ignaviæ noſtræ quam fortunæ ludibrio aſſignetur, imputeturve; quandoquidem apud ſtultum vulgus, non ratio aut conſilium, ſed rerum eventus pro judice habeatur? Ea propter viri principes & bello præſtantes, nobis omni vi enitendum eſt, ne nobis deſimus, ne quid per ignaviam omittatur, neve temere peccetur. Verum enim vero, ut video, alia adminiſtrandi belli ratio ineunda eſt nobis, quam Proſpero fuerit: fuerit illi ad gloriam toties eidem exprobrata ab hoſte cunctatio, quæ in ſummis imperatoribus præcipua dos ſemper fuit; fuerit, inquam, illi glorioſum quod non laudem ex dubiis caſibus, ſed fructum veræ laudis ab explorata & tuta victoria parandum ſemper ſtatuerit: quo fiebat, ut quem pauca audentem Galli ſtulte calumniabantur, nihil temere agentem metuerent, quandoquidem eorum audaciam arte & ingenio ſæpius quam manu retudit. At nos ſi illius viam & bellandi diſciplinam ſequamur, noſtris rationibus plurimum officiamus, & pro cautis timidi, pro conſideratis tardi, & pro cunctatoribus remiſſi ceſſatoreſque habebimur, qui tantorum ducum ſolertia & viribus ſociorum pollemus: nec expectandum eſt donec ab hoſte laceſſamur, qui per ſpeciem hibernorum in loca tutiora meticuloſus ſe recepit; ſed ultro ille nobis provocandus & per partes opprimendus, & tamquam fera ex ſpecubus eruendus: nec ſolum iſta ſeges jam flaveſcens eſt noſtra falce metenda, verum etiam ab imis, ut aiunt, terræ medullis radix omnis eſt exſtirpanda, ne adoleſcat. Quocirca modo nil temere moliamur, ſigna in hoſtem inferamus, & in diſpalatam aciem per partes, ac in totum corpus ſi coierint, & quod velim, copias promoveamus, ne tanti taliſque exercitus egregia virtus ocio langueſcat, neve hoſti in ſupplementorum expectationem pendenti, ſeſe recipiendi & confirmandi ſpatium demus.

25. Cum peroraſſet, omnes ad unum aſſenſere, & de ratione belli multa comminiſcentes, non ante concilio abiere, quam communi conſenſu quid opus eſſet facto inter ſe ſtatuerent. Dimiſſo itaque concilio, primum omnium diſpalatis per hiberna, uti dictum eſt, Gallis, duo egregii bello ductores, Arloconius & Johannes Medices, Marignanum decimo ab urbe lapide improviſo adorti, non ſolum de hoſte recepere, dejecto præſidio Gallico, verum etiam intra arcem compulſos ad deditionem coëgere, validumque ibidem præſidium hoſti, Laudem Pompeianam tenenti, oppoſuere. Vagabatur enim Federicus Bozulus illinc quaqua verſum populabundus vaſtator, & quum ad omnes occaſiones eſſet intentus, Bartholomæo Villaclaræ & Maſinæ equeſtrium ordinum Venetis ductoribus, parem prope cladem intulit, ac Galli antea a Paulo Luciaſcho ad Gropellum accepiſſent. At Cymber præclarum facinus animo meditatus, ne de hoc ſucceſſu Galli diutius ſeſe efferrent, de media nocte expeditos equites, magnamque tum mercenariorum tum urbicorum peditum, ſclopetariorumque manum, qui voluntarii in militiam nomen dederunt, ſibi præſto adeſſe imperat, edicitque per tribunos & centuriones equitumque præfectos, uti ſuper thoracas ſummaſque veſtes, ſubuculam li-

Digitized by Google

neam albentem quiſque induant, in teſſeræ militaris documentum, necem interminatus ei qui dicto obediens non fuiſſet, quo ab hoſte diſcernerentur. Struebat enim nocturnas inſidias hoc ſtratagemate, portis tamen civitatis obſtruſis & diligentius obſervatis, ne ejus moliminis indicium ad hoſtes emanaret.

Rebecum cum magna Gallorum ſtrage expugnatum.

Itaque poſt multam noctem ſigna efferens, magno itinere ad Rebecum municipium accolis frequens, ſex millibus paſſuum Mediolano diſtans, ubi egregium cataphractarii militis præſidium, duce Baiardo, ſedebat, ante luciferum tam tacite ſucceſſit, ut deceptis excubitoribus, ſcalas ad id paratas muris admoveret, in ſummumque evaderet, ac portas ingreſſus refringeret. Cum jam tumultu excitato, ac terrificis clamoribus capto munificio doli patuiſſent, pugnatum eſt ab armato milite per calles, per angiportus, per domos contra inermem, imparatum ac ſemiſopitum hoſtem, novaque facie albicantis & linteati agminis perterrefactum, tetraque cædes edita eſt, duce ipſo Cymbro adhortante, urgente, & inter primos pugnam ciente. Eruebantur tamquam talpæ ex latebris non ſolum gregarii milites, verum ipſi ordinum præfecti, nec ſpes fuit evadendi, niſi quod Baiardus, qui legatus hibernis præerat, adverſi oppidi parte effugiens, quod nondum illi fatalis hora advenerat, voluci equo cum pauciſſimis in proxima Gallorum caſtra cum ſingulo equo pervenit. Servati aliquot viri conſpectiores, cæſi quamplurimi, capti plus quam quingenti equi, impedimenta, arma, ſigna militaria, & ingens præda inde abacta: quæ res civitatem de ſuorum tacito diſceſſu prius ſollicitam, tanta voluptate affecit, ut dux ipſe ovans, intra urbem magno applauſu tubarum æriſque campani ſonitu ab obviis popularibus exciperetur.

26. Conſternati tam atroci caſu Galli, qui in pagis vicinis ſtativa habebant, collectis ſarcinis nullo claſſicorum concentu, Abiate Craſſum, (id oppidum eſt muro foſſaque & arce perquam validum) conceſſere. Deinde inter ipſum Abiate, Viglevanumque, quæ loca æquo quatuor milliarium utrimque intervallo Ticinus fluvius diſterminat, dividitque, præciſis arbuſtis & vepribus, in quibus luſtra ſunt ferarum, inſidiis idonea ambuſtis, caſtra metati, valloque & foſſa ductis, tamdiu illic ſedere, donec rumore ſuccedentis exercitus hoſtilis territi, Viglevanum trajecto flumine contendere, & partim intra portas, partim ſub ipſis mœnibus conſederunt. Tum Cæſariani & ſociorum duces inſequendum hoſtem & premendum ſtatuentes, Mediolano in eos ducunt, Franciſcum Sfortiam tamen Mediolani cum parte equitatus & quatuor millibus mercenariorum ſiſtunt, mandantque ut a Gallis, qui Laudem Pompeianam hinc & illinc Abiate-Craſſum, diverſis admodum tramitibus tenebant, ur-

A bem tueretur, nec quoquo modo eos conjungi pateretur. Ille vero non ſolum accurate mandata obivit, verum etiam Federicum Bozulum per Papienſes, trajecto Ticino, cum majoribus ſuorum caſtris ſe jungere properantem tranſitu prohibuit, & Laudem retrocedere coëgit. Tum ſancti Georgii & Fagnani caſtella, quæ hoſti ad annonam erant peropportuna, vi cepit, interfectis plus quam trecentis hoſtibus, cum ex ſuis non plus quam quinquaginta amiſerit. Non potuit tamen prohibere, quominus Theodorus Trivulcius cum trecentis equitibus milleque peditibus

B ducis diligentiam fallens, per nota ſibi itinera in Gallorum caſtra perveniret: reliquæ vero ſociorum vires in patentes campos egreſſæ, partim ad Binaſchum, partim ad Roſate, partim ad Motam primis caſtris conſtitere.

27. Erant autem ſupra duo millia cataphractorum, expeditorum vero equitum plus quam mille & quingenti, peditum duodetriginta millia; dumque duo pontes ſuper Bravium foris tabulis compacti ſternuntur, ad Ticinum Johannes Medices & Zucharus natione Hunnus, equitum præfectus experientiſſimus, cum vaſtatoriis equitum turmis

C egreſſi, Zucharus plus quam ducentos hoſtium equites intercepit: Mediceus trecentos Helvetios diverſo uterque loco ad unum occidione occidit. Dedereque operam, omnibus occupatis aditibus, ne aliquorſum annona ad hoſtes inferri poſſet, præterquam a Galarate, & Lacmellinis campis, inde tamen ægre ſuppeditabatur. Pontibus ſtratis, exercitus ille florentiſſimus, nihil hoſtile poſt terga relinquens, præter quæ diximus, Laudem & Abiate firmo Gallorum præſidio muni-

D tum, quo impedimenta & præda omnis eo bello contracta illic ſervabatur, trajecto Ticino inter Viglevanum & Mortariam ſubſedit, nemine hoſtium tranſitum impedire auſo.

Garlaſci oppidi obſidio.

Dum illic ſedetur curaturque diligentiſſime, ne quid commeatus ad hoſtem importaretur, Franciſcus Maria Veneti exercitus imperator, cum Johanne Medice Garlaſcum oppidum, haud multum Ticino diſtans, diverſo illinc loco admotis fuſilibus machinis expugnare adoritur. Jam magna muri pars ictibus tormentorum corruerat, & foſſæ materia, viminibus & congeſtitia gleba op-

E pletæ, perviæ erant ad ſubmœnia: nam expugnationem ſucceſſuris, ponte etiam ſublicio ad foſſam alicunde ſuperandam parato, cum deditionem facturi eſſent Galli, animo collapſi, quominus id fieret nonnulli exules, qui de ſua ſalute deſpondere videbantur, ſi in hoſtium venirent poteſtatem, impedimento fuere. Erat egregie munitum caſtellum, & in Gallica caſtra ultro citroque ab Alexandria Statilienſi ac Aſta commeantibus, pro convectanda annona commodiſſimum. Ea propter duo fortiſſimi duces eam oppu-

Digitized by Google

gnationem adorti, ſigno dato legionem muris occupandis immiſere. Ipſi pedibus gregarii milites ſago præcincti pone ſequebantur, bellumque incendebant, & quid fieri per quemque vellent præcipiebant Itaque clamoribus ſublatis, tanto ardore eſt a legionario milite concurſum, ut vallo ſuperato, ſcalis inſcenſis, acerrime pro muro pugnaretur. Caſtellarii ſaxa molaria manualiaque tigna & trabes dejicere, ſcalas comminuere, hos ſclopis, haſtis, gladiis, ſecuribuſque ſauciare, illos muris jam potitos, ingreſſos aut jam ingreſſuros devolvere præcipites, & deturbare in foſſas. Contra oppugnatores nihil ab incœpto deterreri, nihil remittere, potiuſque ſuccedere quam recedere, ducibus ipſis voce, præſentia cohortantibus, & virtutis cujuſque ſpectatoribus ac teſtibus; tandem ſubmiſſi recentiores feſſis, ſauciis integri, caſtellanos tum mactant, tum complorata ſpe defenſionis in fugam convertunt, muriſque & oppido potiuntur. Dum autem certatim ſubitur, & unuſquiſque pro ſe primum locum in aſcenſu occupare ſtudet, plures cataphracti honeſto loco nati & egregia indole, qui pari æmulatione pedeſtrem pugnam ciebant, dum pons ſublicius foſſis injectus, ſuper quo conglomerati ferebantur, graviori ſarcinæ ſuccumbit; ruinam pontis ſecuti, ſuo pondere in imam collabuntur foſſam, & cum thoracibus, caſſidibus armiſque omnia membra gravati, in pedes ſe ſtatuere nequirent, aquis præfocati periere. Propterea capto oppido, præſidioque male accepto, æque in caſtellanos ſævitum eſt, qui obſtinacius obſidionem pertulerant, acriuſque reſtiterant, ac in Gallos, ingenſque inde abacta eſt præda.

Erexpugnatio.

27. Mox revocatus Johannes Mediceus, jubetur ire obviam ſex millibus Helvetiorum, qui per Bergomenſium ſaltus in Italiam Gallis auxilio ductu Rencii Urſini veniebant, ea conditione, ut cum primum hoſtili agro ſuperato, Federico Bozulo, qui alia manu trium millium peditum, centum gravioris, ducentorum levioris armaturæ equitum, ex Laude ad Caravagium occurſurus erat, illis ſe conjunxiſſent, bimeſtria illis ſtipendia penderentur. Sed Johannes occupatis anguſtiis cum quatuor ad ſummum, tum equitum, tum peditum millibus, appendicibuſque Venetorum auxiliis, tenuit, ut illi levi certamine inito, occiſiſque ex illis prorſus duodecim, cum viderent non niſi per arma iter fore, omniaque hoſtilia undique apparere, pedem referentes in pagos patrios redirent, militiam ſuam etiam duci polliciti; ſed hæc aliquanto poſt. Dum vero iſta alibi geruntur, ad Sartiranam, Aternii marchionis ductu, aliæ copiæ & arma ſunt admota, ubi aliquot Gallorum turmæ hibernabant. Nam cum iidem nulla ratione ad pugnam elici poſſent, carptim & per partes urgere neceſſe fuit. Eſt

Helvetiis auxilio Gallis venientibus viæ præcluduntur.

Sartiranam, oppidum validiſſimum obſidet Aternius marchio.

A Sartirana in campis patentibus & fertiliſſimis agri Papienſis, poſitu quidem plano, ſed muris, foſſa, arte & induſtria municipium apprime validum, non procul a Pado, frumento, vino ac pabulo abundans: ac idcirco Gallis ſeu horreum fuit, multis aliis opulentis oppidis in majora caſtra commeantibus commodiſſimum & quaſi medium, ita ut hoc amiſſo, omnibus aliis ulterioribus terris excluderentur. Quare cum Galli eo loco non ſine periculo anguſtioris annonæ carituri eſſent, pertinacius illum defendendum ſuſceperunt. Per eos forte dies Ugo Pepulius B patricius Bononienſis, vir armis ſtrenuus, & Johannes Biragus Mediolano exulans, qui haud diverſo hinc loco cum ſuis equeſtribus turmis habebant ſtativa, non tam negotii quam otii cauſa illo conceſſerant, verum in partem laborum caſu non conſilio attracti, veniſſe deprehenſi ſunt. Id itaque oppidum magna vi ab Aternio oppugnari, ſed nec minore ſtudio defendi eſt cœptum. Nam & propugnaculis erectis, foſſiſque altius ac latius ductis, non ſine multis tormentorum molibus ita præmunitum erat, ut diuturnam obſidionem & oppugnationem quamtumvis C gravem perferre poſſe videretur, & commeatus intus abunde ſuppetebat, præterquam quod valido præſidio communitum erat. At Aternius heros rei bellicæ ſcientiſſimus, & ſi quiſquam alius manu promtus, per foſſores, calones, & ipſos legionarios milites, mira celeritate ſcrobes excavare, cæcas vias ac ſemitas ad foſſas uſque oppidi, quibus ab injuriis miſſilium & fuſilium machinarum tutus eſſe poſſet, ſternere, lacunares foſſarum aquas, perenni ſcaturigine affluentes, incilibus & fiſtulis corrivare, materia, ſarmentis & multa gleba implere ipſas foſſas; ita ſubſidentibus aquis, per pontes injectos, D cum jam innumeris bombardarum complôſibus, ſpatioſam viam per ruinas murorum ſibi aperuiſſet, fretus Latini & Hiſpani militis, urbium expugnatoris peritiſſimi, virtute & alacritate, mœnia aggredi non dubitavit. Itaque dato ſigno more turbinis, milites convolantes in aggerem ſubire, & pro muris ſtataria pugna confligere, ſigna ſupra pinnas murorum & munimenta ſtatuere, confligere, ſummum locum tenere, irrumpentibus aut jamjam irrupturis perſimiles, Gallus, ut qui a victore hoſte & Gallico nomini infenſiſſimo, omnem ſalutis veniæque E fiduciam deſperaret, magno animi ardore, magnoque molimine ſecuribus, haſtis, telis, ſaxorum ponderibus libratis, & ſclopetariis glandibus, quoties hoſtis ſubiiſſet, feriebat, cædebat, aut ad ima detrudebat; ita fiebat ut magno cruore hoſti audacia conſtaret, magni utrimque clamores, ut quiſque ferocius illatus aſcenderat, aut præceps datus corruerat, vario eventu, varia ſpe, hinc vitæ illinc gloriæ & prædæ cupidine, ſumma tamen

Digitized by Google

men virtute pugnabatur, & erat atrox & anceps certamen. Tandem Aternius ferox nihil animi aut laboris remittens, in multam noctem, quæ tunc forte ſubluſtris erat, pugna extracta, feſſis recentes, vulneratis integros ſufficiens, tamdiu perſtitit, quoad Galli defecti viribus, ſclopetariorum præcipue pilis plumbeis perurgentibus, loco cedere ſunt coacti, & quam manu ſalutem tueri non potuerant, pedibus fugacibus redimere conabantur, latebras fuga perſcrutantes. Tum vero efferatus victor miles, tamquam leo cadaveribus depaſtus, ſpumante ore, præſente & urgente duce, tam miſerabilem fœdamque edidit ſtragem, ut nec manum danti, nec armato nec inermi, aut mortali cuiquam quantumvis ſupplici parceret. Vix ſervatus Ugo Pepulius, in compendium potius licitatæ captivitatis, quam in fortunæ miſerationem, ante principem captus perducitur. Is paululum ſpe vitæ confirmatus, cum cædis nullus eſſet modus, ad ducem converſus: Cur, inquit, generoſe ac magnanime dux, Italici nominis militi & nationi tuæ veniam dari non imperas? Ad quæ reſpondit ille: Mihi in eos in primis graſſandum eſt, qui externam militiam ſecuti, officii & pietatis immemores, non ſolum patriam deſeruerunt, verum etiam impugnaverunt, ut ſint ceteris documento, ne poſthac dextras hujuſmodi parricidio conſcelerent. Hoc reſponſo ita hominem perſtrinxit, ut deinceps de ſe ſollicitus non mutiret. Patrata præſidii totius occidione, uſque ad octingentos, cum de victore exercitu tantum centum ceciderint, vix oppidano parſum eſt, ſed tamen ingens equorum, impedimentorum omniumque bonorum direptio eſt facta.

Et vi capit.

28. Hac vulgata oppugnatione territi Galli, qui affinia loca ſtatione tenebant, derelictis ſedibus, in caſtra majora ad Viglevanum poſita, per remotiora & invia loca conceſſere; ſolus Julius Sanſeverinius, cui Alexandrinæ urbis cuſtodia credita erat, illius & vicinæ Aſtæ, uſurarum quæſtu prædivitis, quam ante centeſimum & vigeſimum annum Johannes Galeacius Vicecomes, dotalis fundi titulo, Aurelianenſium duci genero habendam dederat, tuendarum gratia loco immotus perſtitit. At Bonivetus Almiragius molem omnem belli in ſe propediem convertendam ratus, communi aliorum ducum ſententia, tacite cum omni exercitu Viglevano, movens, Novariam verſus iter intendit, nec prius abiiſſe cognitus eſt, quam lux matutina clandeſtinam fugam prodidiſſet. Tum vero Cæſarianus exercitus, recepto Viglevano, abeuntes inſecutus, ſed non aſſecutus, (nam jam Novariam unius diei itinere attigerat,) duodeviginti paſſuum millia emenſus, ad quartum quintumve lapidem ab Novaria caſtra poſuit, eo conſilio ut hoſtem inedia & pabuli difficultate fati-

Bonivetus deſerto Viglevano Novariam ſe recipit.

garet. Erat enim civitas quamvis ſitu & natura uberrima; tamen tum longo bello, tum aſſiduo in Gallica caſtra commeatuum comportatu, ita exhauſta, ut nec multo poſt aut Gallis aperto Marte eſſet confligendum, aut ſi ſalvi eſſe vellent, fallendus fuga hoſtis eſſet. Nec enim diutius illic immorari poterant, annonæ anguſtia. Quocirca occupatis omnibus viis, etiam ad Vercellas, urbem ab decimo lapide finitimam, legio Hiſpana cum expedito equite, in ſtatione locata fuerat, quæ tentaturos clandeſtinam abitionem hoſtes, a latere & a fronte infeſtaret.

29. Per eoſdem ferme dies cum adhuc Abiate in Gallorum eſſet poteſtate, validoque eorum teneretur præſidio, quod ibidem Gallorum opes & quæcumque ex rapina anni ſuperioris contracta, repoſita fuiſſent, tamquam tutiore loco, nec jam fugatis longiuſque ſummotis hoſtibus, ſpes illis alicunde auxilii appareret, Johannes Medices, cum mercenaria legione, & grandi evocato Mediolanenſium peditatu equitatuque non admodum multo, ſigna ad id oppidum licet munitiſſimum admovit. Et primum quidem per præconem tentata deditione, ubi a Gallis linguâ quam manu promptioribus ſuperbe & contumaciter reſponſum eſt, per noctem bombardarum creberrimis concuſſibus ita muros disjecit protrivitque, ut rubeſcente aurora oppugnationem adortus, non ante pugnam remiſerit, quam oppidum cum arce receperit, hoſteſque occidione ceciderit. Demum ad prædam converſus fortunas, & bona cuncta Gallorum & oppidanorum diripuit; verum infeliciſſimo quidem & damnoſo compendio, nam ex ea rapina, tamquam herilis occiſionis vindice, ut erat peſtifera lue afflata, tam repente poſſeſſores, vulgato paſſim morbo contactu, uſu, & licitatione contabuere, ut intra trimeſtre vel paulo plus, hominum ſupra centum millia in ea populoſiſſima urbe miſerabiliter perierint, tabeſque illa latius ſerpens, Ligures, Genuam & totam Inſubriam, Cremonam, & in Ciſpadanis Placentiam corripuerit.

Abiate oppidum expugnat Johannes Medices.

30. Sed cum jam vere anni Chriſti nati MDXXIV. quo hæc ſcribebam inclinante, apud Novariam laborari annonæ anguſtia cœptum eſſet, nec jam ex rapto quicquam ſupereſſet, nec rapiendi facultas daretur, Galli conſilii inopes fluctuare animo, & variantibus inter ſe ſententiis, hac vel illac rapi, nec manendi nec abeundi conſilium probare, tamquam periculi plenum; fremere Helvetius ſe ſtipendio fraudatum, magna contribulium parte abſumta, ſupplementorum & auxiliorum ſpem conclamatam, nihil ſibi aliud ſupereſſe in tantis difficultatibus, quam ut imbellium more pecudum pabuli inopia intra caulas tabeſcant, aut poſtquam in viribus nulla eſſet fiducia, turpi ſibi fuga

Galli Novaria abſcedunt.

conſulerent. Itaque cum gliſceret tumultus, urgente re, tandem conſentientibus principibus, de itinere capeſcendo dies profectioni dicta eſt. Ratio autem itineris ineundi hujuſmodi fuit: in primis enim obſtruſis urbis portis, & omnibus aditibus, ne qua conſilium emanare poſſet, per legatos, tribunos & primipilares, omnibus ſingulatim edictum eſt, ut equis corporibuſque curatis, non admodum ſarcinis onuſti, de prima vigilia omnes ad iter ſub ſignis eſſent. Capitale tum fuit civi, ſi domo pedem extuliſſet. Mox machinis omne genus fuſilibus in fronte, in media, in poſtrema acie locatis, præirent ante curſores equites, qui late cuncta luſtrarent, & ſi hoſti occurrerent, non abeuntis agminis, ſed vaſtatoriæ & prædatoriæ manûs imaginem præberent, & quantum poſſent, a conſpectu hoſtem ſummoverent. Sequebatur Helvetius ſtructa in pugnam acie, ſi fors daret pugnaturus. Pone inter expeditum & cataphractarium equitem impedimenta, & quæcumque inſtrumenta bellica, tum lixæ & calones, ac ceterum imbellis turbæ agmen. Eo itinere relictis ſiniſtrorſum Vercellis, ubi ſciebant hoſtem excubare, numquam intermiſſo itinere ad Seſſitam, nunc Lycidam fluvium, qui in Alpibus non procul Rhodano ortus, inde in Padum influit, huicque adjacet Romagnanum oppidum, quo ſex millia auxiliarium Helvetiorum ſibi occurrere intelligebant, contenderunt.

31. Vixdum illuxerat, cum Galli qui Novariæ relicti erant, ut urbi aut ſaltem arci, ſi extruderentur ab urbe, præſidio eſſent, per privatas civium ædes diſcurſantes, quicquid alimenti eſculentique aut vini nacti eſſent, populabundi intra arcem convectabant.

Quæ hoſtibus ultro aperta eſt.

Non defuere ex civibus, qui aut hoſtium odio, aut de Sfortianis promerendi ſtudio, curſu rem in ſociorum caſtra deferrent. Ubi reſcitum eſt hoſtem abiiſſe, cum eis miſſi ſunt perniciciſſimi equites, qui id exploratius cognoſcerent. Ubi res ipſa relatis fidem fecit, irrumpentes in urbem a civibus ultro adapertam, Gallorum alios rapinis intentos obtruncant, alios intra arcem compellunt, urbem in fidem Franciſci Sfortiæ ducis redeuntem, nulla moleſtia afficiunt, tantum quæ illic de Gallis inventa ſunt in prædam ceſſere. Deinde cum ſociorum duces de inſequendo hoſte, necdum tamen ejus comperto itinere, conſilia inter ſe agitarent, variarentque ſententiæ, placere tamen per emiſſarios rem cognoſci, quod non deerant, qui non fugam, ſed inſidias ſuſpicarentur. Paulus Luciaſchus vir præſentis conſilii & impiger, qui pro Mantuano principe, domi ægrotante, honeſtis præerat ordinibus, ſe inſeſſo equo præcurſorium ſpeculatorem hoſtilis itineris fore profitetur, & ex fide cuncta renunciaturum brevi ſpondet.

Gallos abeuntes inſequuntur.

Cenſet tamen obiter curatis prius corporibus armari exercitum, expediri præliares machinas, ſigna profectionis efferri, ac ne in occaſionem itineris pugnæve aliquid temporis intercederet aut remoraretur, collaudato hominis conſilio ſtudioque, ex ejus ſententia cuncta apparantur. Ipſe quam celerrime emenſo itus ac reditus ſpatio, renunciat hoſtem ex antelucana vigilia, & itinere defeſſum, ad ripam Sycidæ fluminis, haud procul Romagnano, prandere, ſeque ac equos curare: his ſe junxiſſe intereundum aliquot Helvetiorum millia, qui per Domuſſulæ ſaltum a ſedibus ſuis profecti, Gallis abeuntibus auxilio forent. (Eſt autem Domuſſula, ſive Domuſcella in Alpibus, quas Graias dixerat antiquitas, certe nunc in Lepontiis Alpibus ſita, in extremis finibus Novarienſium, qua ex quatuor Alpinis tramitibus unus hic in Inſubres Helvetiis tranſitus eſt.) Facile vel in trajiciendo vel poſt trajectum flumen, opprimi hoſtem, vel certe magnam ejus exercitus partem labefactari aut carpi poſſe: ſe ſequerentur itineris ducem & fortunæ comitem, qui compendiore vado in ulteriorem ripam exercitum incolumem ſtatuturum ſe profiteretur. Cum viri peritiſſimi verbis a prorege Cymbro & Carolo Borbonio, quibus erat æquatum imperium, & ſociorum ducibus auctoritas acceſſiſſet, continuo in caſtris firmo relicto præſidio, præmiſſoque cum parte copiarum Luciaſcho, ipſi cum toto robore exercitus ſequebantur. Tum Luciaſchus, hoſtem tranſitus molientem adeptus, graviter premere & urgere cœpit. Gallo nihilominus gnaviter repugnante, fit atrox pugna utrobique, ſed longe graviore Gallorum detrimento, repelluntur enim, & in ſua caſtra ſe recipere ſunt coacti.

Ac vincunt.

Quod ſi majore manu inſultaſſet Luciaſchus, poterant fortaſſe eo die debellari. Reductis utrimque copiis, cum poſtridie ejus diei, ſub primam lucem Almiragius & Baiardus, veriti ne ab hoſte circumvenirentur, moliti tranſitum, pugnam reintegrarunt. Tum Luciaſchus, cum ſociorum copiæ jam adventaſſent, irruentem hoſtem magno ardore excipit, parique virtute confligit. Fit acre & memorabile certamen cædibus mutuis, pugnaque ambigua, ſtetitque utrimque acies immota, donec Baiardus incautius hoſtibus ſe immiſcens, a gregario milite lethali glande ſclopeti trajectus, equo lapſus, & Almiragius accepto in brachio leviori vulnere, ſe ab pugna ſubducentes, ſummum terrorem agmini ſuo injecerunt. Hic tum in perturbatum hoſtem & labantem facto impetu, acies Gallorum disjicitur, & Helvetiorum phalanx multa cæde perrumpitur in fugamque agitur, centum cataphractis & ducentis aliis equitibus ex hoſte occiſis. Nec fuit incruenta victoria. Ea fuga hoſtes in proximos colles dextrorſum ſe receperunt, ſignis non paucis militaribus amiſſis, & ſeptem ingentis molis machinis æneis in

Digitized by Google

fuga relictis. Captus Baiardus moribundus, & ad Borbonium gentilem ſuum deductus, multa de injuſta regis in ipſum Borbonium ira, multa de fortuna & male animatorum hominum factione, cuncta in Gallia permiſcente, queſtus, gravante vulnere, ſub divo mortem oppetere voluit. Quominus autem hoſtem fugientem inſequeretur prohibuit dies adveſperaſcens, & quod devia laxo militi caſtra metanda erant.

32. Galli autem, qui, ut præfati ſumus, victi dextrorſum in arduo colle pernoctaverant, cum nec locus ſibi tutus videretur, de tertia vigilia tacito agmine in Hipporedienſem agrum profecti ſunt. Eſt Hipporedia vetus quidem colonia, ſicut tradidit Plinius, Sibillinorum librorum monitu a populo Romano deducta, & quoniam peritis equorum domitoribus polleret, lingua Gallica ſic dicta, ab Auguſtæ Prætorianæ valle, & ab Auguſta Taurinorum non longo intervallo ſeparata. Per eam in Galliam ulteriorem tranſire Gallis conſilium fuit, quamvis per Seguſionum urbem ſiniſtrorſum ſitam ad Alpium radices, quæ Cottiæ ſunt, ab aliquibus Pœninæ, quod Annibal Pœnus illac in Italiam penetrarit, appellatæ, iter illis eſſet compendioſius, & quotidiano commeatu tritius; ſed per alias Alpes, A. C. Cæſare Summas, noſtra vero tempeſtate partim S. Mauritii, partim S. Bernardi vulgo nuncupatas, & per vallem Auguſtanam, quæ Helvetiis in Veragros populares ſuos, quorum vicus olim Octodorus, nunc ſancti Mauritii, via trita erat, cum ſociis Helvetiis tranſire in Galliam malebant, eorum auxilio & armis freti. His itaque ab ea die qua Novariâ digreſſi fuerant, ſeptimis caſtris in ipſius vallis fauces applicitis, & per arduos ſaltus in ulteriorem Galliam tranſitum molientibus, Cæſarianus exercitus totidem caſtris e Taurinis campis ſucceſſerat, nullibi moratus, niſi quod Clavaſſium oppidum Taurinorum non ignobile, portas ſibi claudere auſum, repentino inſultu ceperat, & hoſtiliter diripuerat. Mox ad hoſtem iter reflectens, quem declinaſſe a regia via, a qua in Italiam deſcenderant, fallendi ſui cauſa cognoverat, in Auguſtenſem ſtructo agmine contendit. Nec fefellit Gallos multorum indicio hoſtium adventus; ac propterea cum ad dimicandi neceſſitatem rem deductam cernerent, gradum ſiſtentes, vexillumque editiore loco figentes, acies componunt. Stabant in utroque cornu Helveticorum legiones, quæ claudebantur utrimque equite: medium agmen tenebant cataphracti; in fronte ante omnes ordines ſclopetariorum vis ingens, & fuſilium tormentorum majoris molis longa ſeries per obliquum, & cancellatim, & in latera diſpoſita, quibus maxime confidebant. Bonivetus quamvis ſaucius ex ea pugna, qua ad Sicidam paucos ante dies pugnatum fuerat, & qui reliqui erant duces, cum e conſpectu hoſtes eſſent, concurſuro ſimillimus, hortari ſuos, monere, ſuadere uti priſtinæ virtutis memores, fortiter hoſtem exciperent, ſibi aut vincendum aut turpiter cadendum eſſe; in fuga ſpem reponentibus terga ad perniciem cædenda, nec fugienti receptui munimentum aliquod oſtendi. Si in dextris ſibi fiduciam ſtatuant, graviora ab hoſte accipi vulnera, quam ſibi inferre poſſe, præſertim tot tantiſque tormentorum æneorum inſtrumentis præſidiiſque undique vallatis, quibus denſiſſima quæque acies proteri perfringique poſſet. Quod ſi hoſtis in fugam vertatur, quemnam in hoſticum progreſſus tutum fugæ ſuæ locum adepturus erit? proinde in pugnam ſe alacriter expedirent, unico hoc prælio finem laborum futurum, & in optatam patriam pacatum iter reducibus apertum iri. Contra Borbonius & Cymber fiduciæ & animorum pleni, horum Borbonius dextrum, alter ſiniſtrum cornu, bifariam diviſo peditatu tenebat; medium agmen Aternius & Arloconius cum gravi armatura, nam levioris armaturæ equites cingebant peditatum, & uti feciſſe hoſtem videant, hi omnes ad ſuos jam paratos, hoſtium acie præmonſtrata, converſi, En, inquiunt, ille eſt hoſtis, quem diffiſum mœnibus & arcibus, fugam ſubornantem in campis indipiſci avebatis. En toties expetita præda, & vix ex cavernis eruta, nunc effugia in vicinas Alpes circumſpectans, ad palmæ gloriam vos invitat. Amplectimini, viri fortes, occaſionem hanc a diis immortalibus vobis oblatam, & in meſſe hujus præmaturæ ſegetis fructus totius anni colligite. Neu ſinite, ſi viri eſtis, & gloriæ cupido vos tangit, hunc damarum & caprearum fugacem gregem manibus elabi. Tum exorto a milite clamore, pugnam expoſcente, claſſica protinus cani juſſa. Nec mora exploſis utrimque tormentorum globis, ſuccedentibus ſclopetariis, quorum ictibus non potuere non plerique a qualibet parte concidere, tanta repente tormentarii pulveris & fumi nubes denſa caligine ſublata eſt, ut ademto proſpectu, Germana legio, duce Cymbro, prima concurrens hoſti Helvetio, in ſtatariam pugnam ſe commiſcuerit, nec jam glandibus æneis aut miſſilibus, ſed cominus ferro decernitur. Tum vero inter acies linguæ commercio, eadem cœli plaga, terræ affinitate, morum ſimilitudine, animorum ferocia pari, nulla re diſſimiles, diutius æquata pugna, ſumma vi certatum eſt. Steterat diu anceps conflictus, & pro utrorumque virtute ac nixu variante fortuna, non facile diſcernas utri palma deberetur: ſed cum a Gallis ſummiſſa fuiſſent recentiora præſidia ſocio agmini, deteriore certe loco Germana legio eſſe cœperat, & jam pluribus cadentibus inclinata acie ad fugam ſpectare videbatur.

Revertentes in patriam Gallos inſequitur Cæſarianus exercitus.

Eoſque commiſſo novo prælio vincit.

Digitized by Google

Exultare Gallus, & profligatum conclamare, A
& diſſono barritu hoſtem terrere & probris
convellere, ſuos adhortari & animos addere.
At Arloconius bello acer, auxilio ſuis labo-
rantibus cum legione Hiſpana & equitatu ac-
currens, non ſolum aciem labantem reſti-
tuit, verum etiam facta teſtudine, tam gra-
vem in hoſtilem cuneum fecit impreſſio-
nem, ut mutaretur cum bellatore fortuna.
Itaque cum cæderentur paſſim Helvetii, &
disjectis ordinibus interfectiſque pleriſque pri-
mipilaribus & aliquot tribunis, procellam
ingruentem ſuſtinere nequirent, effuſa fuga B
in ſuos vertuntur. Galli æque, urgente un-
dique hoſte, quoniam ad eos, fruſtra cona-
tos Helvetium in pugnam revocare, ſtrages
pervenerat, cadente omni ſpe, campis ex-
cedunt, & in Alpinas rupes oculos, ora &
equorum plantas convertentes, non jam de
ſociis, de tormentis æneis, nec de ſignis,
nec de impedimentis, quæ pene incuſtodita
relinquebant, ſed de vita ſolliciti, volucri
curſu fugiebant. Cæſa dicuntur ea pugna
Helvetiorum tria millia, tribuni nonnulli,
centuriones plures; Gallorum longe minor
cædes, quoniam fuga cædem declinaverant, C
& dum ſocii cæduntur, illi maxime fugie-
bant. Nec tamen victori incruentus fuit ille
dies, quamplurimis deſideratis: quatuorde-
cim bellica tormenta grandioris molis ſunt
ex hoſte recepta, capta plura ſigna militaria
& ſpolia non modica. Hic fuit inſequendi
hoſtis finis, quod Galli & Helvetii acciſis
rebus ſuis, Alpes protinus ſuperarunt, re-
lictaque Italia quiſque in ſuas ſedes receſ-
ſere.

Borbonius, irruptione facta, Gallos a rege deficere ſollicitat.

33. Dum autem hæc ſub Alpes ipſas ge-
runtur, Julius Sanſeverinius, qui Alexandriam D
cum Aſta; & Federicus Gonzaga, qui Lau-
dem Pompeianam præſidio tenebant, pacti
incolumitatem, poſtea quam rem Gallicam
profligatam vident, quiſque cum quinqua-
ginta equitibus in Galliam libero commea-
tu unde venerant retroceſſere. Pacata Ciſal-
pina Gallorum fuga, totum incendium quo
Italia tot annos conflagraverat, in ipſos om-
nium malorum auctores Gallos translatum
eſt. Nam Carolus Borbonius, ulturus inju-
rias a rege acceptas, auſpiciis & opibus Ca-
roli imperatoris, cum iis copiis quæ Gallos
trans alpes ſummoverant, & aliis ex Germa-
nia accitis, per Alpes Liguſticas, quas Corne- E
lius Tacitus & alii dixere Maritimas, in Nar-
bonenſem provinciam tranſivit, captiſque
aliquot oppidis, obſeſſaque terra & mari
Maſſilia, ac omni præſidio quod ad Stechadas
Maſſilienſium inſulas a rege mittebatur,
per inſidias intercepto, interemptoque, to-
tam illam oram uſque ad Viennenſes Allo-
brogas, in quibus eſt Delphinatus, acerri-
mo bello premebat, gentemque omnem ad
defectionem ſollicitabat, ut ſuiſmet armis
regem periculis involveret, & inteſtinis bel-
lis laboribuſque exagitaret, qui externos quieſcere non poterat pati.

FRANCISCI CARPESANI Flaminis Parmenſis ſuorum temporum commentariorum

LIBER X.

1. SUmmoto intra Galliæ ulterioris viſcera omni belli turbine, Italiam ab externis jam tutam fore, & diutina pace fruituram, nemo non prudens rerum æſtimator conjectare poterat. Itaque in certam quietis ſpem confirmatis animis, & prorſus omni eliminata formidine, privatim publiceque in Ciſalpinis, Deo optimo diiſque penatibus a cunctis habitæ gratiæ & honos, ac pro votis dudum nuncupatis ad omnes aras ſupplicatum. Ego quoque veluti in communi periculo, & tamquam ex naufragii jactatione emergens, ſcribendi & timendi mihi modum ſtatueram, & ſæculo noſtro tandem tranquillitatem gratulabar. Verum enim vero & me & omnes homines longe feſellit opinio. Nam ex eodem torre, qui ex flamma Italici belli reliquus erat, tamquam ex rediviva ſcintilla, multo acrius exarſit incendium, quam antea fuiſſet; ſiquidem FRANCISCUS Galliæ rex, noviſſimo tam adverſo bello magis irritatus quam territus, fremens frendenſque a profugo, &, ut ipſe dicere ſolebat, parricida ſe peti, & ſollicitatis ad defectionem populis, ſua regna appeti, ad invadendam rurſus Inſubriam integrandumque bellum omni molimine animum adjecit indomitum; nec jam per legatos aut duces, quorum cauſatur imbelliam, ſed ſuis auſpiciis & imperio ſuo rem adminiſtrare decrevit, duplicem ſibi ex ea expeditione triumphum repromittens. Etenim Borbonium ſi viam ad mare Liguſticum, a Romanis in Narbonenſem provinciam ac Hiſpanias iter intendentibus pridem tritam, qua idem Borbonius penetraverat, compendioſiore Seguſienſium Alpium curſu præoccupare feſtinaret, cum omni exercitu intercipi, ac tamquam feram indagine irretitum iri, tum Inſubres incautos, omni prope limite nudatos, quia inde omne quod roboris quodque floris eſſet in exercitu ad peregrinam militiam ab illo avectum fuerat, nullo negotio opprimi, & ad imperium retrahi poſſe exiſtimabat. Quandoquidem quoad Gallicum tumultum pertinebat, contemptim nimis negligebat, & omnem prorſus de illo curam abjecerat. Nam Maſſiliam Rencius Cerites, id oppidum Cere in Etruria, non procul ab Agelinæ antiquiſſimæ urbis ruinis, cum valido Corſorum ac Gallorum præſidio egregie tuebatur. Eſt Maſſilia Narbonenſis, quam aliqui recentiores Viennenſibus attribuere, nobiliſſima Phocenſium Colonia, tribus fer-

Franciſcus rex bellum in Italia renovat.

Digitized by Google

me oppidi partibus mari cincta, & qua aditum habet a terra loci natura & valle altiſſima munita, propterea oppugnatu difficillima; & quamvis Borbonius eam tormentis muralibus quateret, tamen ad vim arcendam omni pariter munimentorum, telorum ac machinarum genere ita firmata erat, ut rex deſineret eſſe ſollicitus. Accedebat ad præſidium ejus claſſis regia, quæ ad commeatum & ad auxilia ſubminiſtranda, circa littus illi præſto erat: reliquam camporum planiciem, quæ ab Auſtrali maris littore recedens in Septentrionem porrigebatur, præruptæ Alpium cautes claudebant. Ipſe rex ad Viennam ſedebat: eſt Vienna nunc metropolis, olim Allobrogibus aſcripta, & ad Galliam Braccatam pertinens, quam Rhodanus advenis adauctus amnibus, rapida celeritate præterfluit, in mare tandem decimo octavo ab Arelate lapide ſe exonerans.

Rex ingentes copias colligit.

2. Illic rex autumno in brumam vergente aliquandiu moratus, non tam hoſti bellum oſtentare aut intentare, quam copias undique cogere, accitis etiam ex Scotia, quæ in extimo ulterioris Britanniæ ſita limite, ad aquilonem maxime ſpectat, auxiliaribus copiis, quorum populos antrophagos, humanæ videlicet carnis eſitatores, divus Hieronymus eo loco, quo varios populorum mores percenſet & ritus, uſque ad ſua tempora fuiſſe refert, & eoſdem Romanis imperatoribus fuiſſe incognitos, quidam neoterici receptæ fidei ſunt auctores. Inauctoratus enim novo ſtipendio dux Albaniæ, quæ in ipſa Scotia eſt; hanc vero Albaniam antiquæ Britanniæ, cujus eſt portio, nomen retinere crediderim, qui prius Albion dicebatur, at a quibuſdam albis montibus, qui eo tendentibus primum apparent, ſed mox tota inſula in nomen Britanniæ a Britanno rege tranſiit. Præterea ex Gallia omnibus heroibus cum ſuis cuſtodibus viris purpuratis, ad condictum venire juſſis, qui pluſquam octingenti fuiſſe creduntur, Sicambrique & Menapii amici transrhenani, qui in Gherlenſium nomen abiere, & ex Helvetiis plures legiones ſunt in militiam delectæ, quæ erant in expectatione. Centuriatuſque Francopinorum evocatorum magnus numerus. Hi pagani & montani Delphinatus accolæ, in Allobrogibus clientelæ regiæ aſcriptitii, immunes ab omni tributo, tantum nomina in militiam dare coguntur. Machinarum vero fuſilium, quas plures equis carrucæ multijugis, tantæ molis erant, ægre trahere poſſent, exquiſitiſſimus fuit apparatus; tantum ad earum uſus & globorum ferreorum comploſus, regi properanti & celerem ac præcocem victoriam ubi primum in conſpectum veniſſet, ſibi de hoſte pollicenti, pulveris tormentarii defuit copia; cumque diuturna bella ærarium omne exhauſiſſent, publice & privatim peculatu acerbiſſimo, ubique ſunt pecuniæ imperatæ, compilati ſacri flamines, ſacris vaſis & donariis aureis argenteiſque in laminas & nummos conflatis.

Suum de recuperanda Italia conſilium aperit.

3. Ubi omnes ad ſtatutam diem conveniſſent, & jam pluſquam ſexaginta hominum millia ſub ſignis eſſent, rex vocatis in conſilium proceribus, diſſimulatum hactenus conſilium palam faciens, Ne exiſtimetis, inquit, viri fortes, ad reſtinguendum tumultum, quem intra fines noſtros excitatum videtis, hæc arma comparata; nec enim res tanti momenti fuit, ut ab imis regni terminis, & ab externis amicis, penitiſſimiſque inſulis auxilia cogeremus; nec eſt hoſtis adeo potens, aut formidabilis, ut tantis opibus contra perduellem opus ſit; nec pro noſtra dignitate fuerit, in illum arma induere: quid enim culici cum elephante, aut giganti cum pumilione? quota enim parte virium, vel unius legati noſtri virtute, hominis audaciam pertundere facile ſit. Longe majora hoc apparatu atque his opibus molimur, & famam noſtri nominis, rebus præclare geſtis, porro extendere meditamur: nec nos, uti confidimus, fruſtrabitur opinio. In primis quidem de retrahenda ad imperium Gallia ulteriore, toties a nobis ſubacta, toties contumaci, ac de exulum Mediolanenſium, de nobis optime meritorum reſtitutione, animo noſtro ſtat ſententia. Ea ipſa terra eſt, quæ præter id quod deductis in eam colonis ab Celtis noſtratibus, auctores Gallos habuit, nomenque Inſubrium & Ciſalpinæ Galliæ vetuſtiſſimum, adhuc retinet, etiam parentis & ſoceri noſtri LUDOVICI regis, qui a Vicecomitibus maternum ducebat genus, dotali titulo (ut pleri omnes noſtis) teſtamento accedit. Hanc, modo maturemus, parvo admodum negotio nobis vindicabimus: Franciſcum Sfortiam omni exercitu nudatum, nil tale metuentem, facile opprimemus, & exercitum temere inde deductum, ac intra noſtros limites licentius vagantem, ſi fauces Liguſtici littoris, qua per ſalebroſas & aſperas cautes in provinciam noſtram penetravit, a nobis celeriter occupentur, reditu excludemus. Nam cum terra marique nullum ei inde pateat effugium, niſi pennas induat Dedaleas, præſertim cum famem jam ſentire cœperit, dubitamus quin in deditionem Borbonius a nobis ſuo ſcelere hoſtis judicatus, in noſtram quoque deveniat poteſtatem, temeritatis ſuæ pœnas luiturus? Domita autem cum appendicibus Liguribus Inſubria, celeri curſu omni Italia peragrata, etiam Campanos Aprutioſque & Samnites, uſque ad extremos Apulos, Brutioſque incuſtoditos, & quos nulla alia ratio in officio continet, quam quod deſit, ad quem deſciſcant, odio præſentis ſervitii & tyrannidis, necnon recordatione clientelæ noſtræ in fidem noſtram actutum revocabimus. In obeunda autem hac provincia, de Venetis ac CLEMENTE

Digitized by Google

» Romano antiſtite, tantum nobis pollicemur, » ut nihil hoſtile ſit timendum. Quamobrem ut » amoliamur a noſtris regnis bellum, in hoſti- » cum moveamus, tot amicos, tot bonos viros » domo exactos, & fidem noſtram ſecutos, in » patrios lares reſtituamus, Inſubria potius » quam Gallia bellum habeat, & quæ ante » hos annos nobis adoleſcentibus parere coa- » cta eſt, rurſus ultricia arma experiatur. His » auſpiciis ad imperium retrahenda quibus fa- » cta fuerat provincia, vel ſi contra conata ad » ſanitatem redire neget, ſentiat iram noſtram, » ferro & igni vaſtetur. Eia agite, viri fortes, » illuceſcente aurora in hoſtem ducamus, vi- » deatque citius nos advenisse, quam moviſſe » credat: vos faciles promptique in mea vota » juſſaque hanc operam fidenter impigreque » regi veſtro, ſemel adhuc nec uſquam alias » Italiam tentaturo, præſtatote.

Cui aſſenſere omnes proceres.

4. In hæc noviſſima verba, ſemel adhuc nec umquam alias ſonantia, quæ prætorianarum cohortium ſagulis, brevi emblemate & patriæ linguæ notis ac figuris, diri fati neſcius, texi mandaverat, & capitis regii apici tegminique innexuerat, cum ſermonem clauſiſſet, omnes reguli & optimates ſummo aſſenſu ac voce faventes, conſilium probavere, & animum regis invictum laudibus in cœlum efferentes, vitamque pro illius gloria miro conſpiratu devovere ſe ſunt atteſtati. Diſceſſum deinde ad ſarcinas componendas & ad curanda corpora, ut ſub primam lucem moturo regi præſto eſſent. Jam vero equitum anteſignanæ acies, per Alpium Cottiarum dorſum in Seguſianos & Tauricos, Sallaciorum gentem, deſcenderant. In his erat Mediolanenſium exulum minime ſpernenda manus, pars Mediolanum pars ad maritimæ oræ fauces, quæ in Liguribus a Monachi arce olim, nunc Rocca-franca, non longe abſunt, intercludendo ab reditu Borbonio properans.

Cymber & Sfortia revocant Borbonium & ſociorum auxilia implorant.

5. Vulgato tam formidabilis agminis adventu perterrefacti, Carolus Limoius Cymber, & Franciſcus Sfortia Borbonium ducem & Aternum heroa, in provincia Narbonenſi, ut diximus, agentes, ſi ab inſidiis hoſtilibus ſalvi eſſe vellent, per curſores rapidiſſimos curſum maturare juſſi erant, ſe præſentibus viribus non fidere, & niſi ocyus jungantur, de utriſque actum videri. Tum miſſis qualibet oratoribus, ſociorum & amicorum præſidia implorare, Venetos finitimos, Clementem pont. max. populoſque omnes Etruſcos fœderis & officii admonere, quanto in diſcrimine res eſſet oſtendere. Item revocare ad ſigna Johannem Medicem, qui ſtipendia Sfortiana hactenus fecerat, & per eos dies ſalutandi Clementis pont. perneceſſarii & gentilis ſui cauſa Romam ierat, neve in mora eſſet, re urgente, hortari & inſtare. Veneti, ſive quia in pace ſunt ſatis ſuſpicioſi, in bello abunde timidi, in periculis & rebus

Ab eis deficiunt Veneti.

dubiis cauti, in capeſcendis bellis recraſtinatores, demum pro commodo ſuo potius quam ex officio, aut ſociorum cauſa cunctabundi, ſive quod a fœdere jam averſi, clam cum Gallo jam ſentirent, ſenatum quidem crebro habere, accerſitiſque undique ordinum militarium ductoribus, belli cum illis conſilia comunicare, delectum habere, ſinceritatem fidæ ſocietatis ſpecietenus oſtentare; cauſari tamen ſe ad induenda ex fœdere non teneri, niſi ſocii ſuas quoque partes implerent, pactaſque copias in communia ducerent caſtra, ac ipſe Cæſar expreſſum in pacis legibus numerum armatorum ſub ſignis haberet: adjectum præterea niſi Franciſcus Sfortia dux Mediolani declararetur, compertum ſe habere non paſſuros ſocios, ut peregrinus poſſeſſor illi principatui ſufficeretur. Borbonius enim aut Ferdinandus Auſtraſienſis imperatoris germanus frater, ambiri, & Cæſar eorum alteri, utri autem incertum, promiſſi honoris ſuſpecti habebantur. Itaque dum de die in diem morarum cauſas innectunt, nec quicquam promovent, niſi quod circa collimitia ſuæ ditionis valida præſidia locabant, quaſi in horas moturi, tergiverſando in dies Cæſarianos duces fruſtra habere, Clementem vero Romanæ ſedis ſummum ſacerdotem, protinus apparuit laborantibus ſociis minime opitulaturum. Sed in eo ſimulandi & diſſimulandi alia ratio fuit. Nam etſi pro novo hoc motu, ſe commotiorem in Gallos oſtenderet, multaque comminiſceretur quibus ſuam erga Cæſarem optimam voluntatem teſtatam eſſe vellet, ſibi tamen Chriſtianæ religionis antiſtiti, & cunctorum parenti, quia nefas eſſet in utramvis partem inclinare, aut proniorem eſſe, vel arma capere, arbitrum ſe & diſceptatorem potius polliceri quam bellatorem; verum quantum authoritate & majeſtate pontificia profici poſſet, omnia enixurum quo pax inter utroſque eſſet, aut certe rex ab incœpto deterreretur. Vulgo jactatum eſt ab eo tegendorum conſiliorum miro artifice verba datum iri, & mittendis ultro citroque legationibus irritis, in ſpem concordiæ tamdiu rem duci, donec Franciſcus Sfortia Mediolano peſtilentia exinanito, & prope vacuo totoque principatu, populis conſternatis ob virium imbecillitatem penitus excideret. Hujus alienationis opinionem non parvam fidem fecerunt, haud multo poſt tempore circa regis prætorium in caſtris triduo trinoctioque excitati ignes & militaria tripudia & ſaltationes in argumentum publicæ lætitiæ, tum fuſilium omne genus machinarum altiſoni reboatus, præterea vox regis palam excepta, id fœdus & pacem teſtata. Auxit hanc ſuſpicionem Johannis Medicis, qui apud Clementem pontificem Romæ fuerat, ut diximus, ſubita & inopinata defectio. Nam etſi a Franciſco Sfortia multis beneficiis largiter

Clemens papa.

Et Johannes Medices.

Digitized by Google

ornatus, multis etiam promiſſis oneratus, ad vexilla & ſtipendia prima vocaretur; tamen contempto etiam neceſſitudinis jure, quo Sfortiano materna ſtirpe conjunctus erat, ubi primum Roma abiit, abjurato veteris militiæ ſacramento, ad regem deſcivit, ampliora ſecutus ſtipendia, & in ſacram ſocietatem divi Michaëlis cooptatus, in quam niſi illuſtres viri aſciſcuntur. In eam ſocietatem qui aſciſcuntur, verbis conceptis jurare coguntur, futuros ſe regi periculorum ſocios, neque ullo umquam tempore adverſum arma laturos, amicitiamque perpetuam ſervaturos, ubi etiam uſus tulerit auxilio futuros, in bello præſentes armatoſque in acie ſtaturos. Ad hæc ſtata ſacra, & dies quoſdam ſolemnes, quodam piæ religionis ritu conſtituunt, quibus cunctos intereſſe fas ſit. Huic autem armatorum collegio ſive vivis, ſive mortuis honos habetur. Inſigne hujus militiæ monile eſt aureum, gemma pinſili bacchatum, & croceis liliis intertextum, ornamenti genus, ut exiſtimo, a Romanis ductum, a quibus auxiliares externos torquibus aureis donatos fuiſſe Plinius memorat, cum cives non niſi argenteos acciperent.

Ordo Militaris S. Michaëlis.

6. Adauctus igitur Johannes militiæ & ordinis honeſtamento, magnoque accepto in ſtipendium auro, paulo poſt in caſtra regia cum tribus millibus peditum ſexcentiſque equis tranſiit: verum parum ſecundo omine; quippe qui C. Labieni documento in armis Cæſarianis fortunatior fuerat, quam in Gallicis poſtea extiterit. Sed hunc ipſum eadem futurorum numquam ſatis explorata conjectura fefellit, quæ gentiles ſuos & Etruſcos, Venetorum & Romani antiſtitis conſilia ſecutos, erroribus involverat, dum Gallo ſecunda omnia vana credulitate ominati, temerariam fortunam Dei permiſſu rerum inferiorum vices alternare, & ima ſummis cum in omnibus, tum in bello maxime miſcere minime poſſe arbitrabantur.

Præcipuæ civitates præſidio muniuntur.

7. Non deſpondere tamen propterea animum Carolus Limoius & ceteri duces: verum cum Franciſco Sfortia raptim ſcripto ubique milite, & non ſolum beneficiariis & amicis, quorum maxime intererat eum rerum ſtatum incolumem eſſe, ad ſe vocatis, ſed etiam & peregre & ab ipſa Germania legionibus equitatuque conductis, & primo quoque tempore adeſſe juſſis, quatuor urbes quæ majoris ponderis in mediterraneis eſſe viderentur, Papiam, Alexandriam Statielienſem, Laudem Pompeianam & Cremonam valido firmandas ſubſidio aſſumunt; Genuam Liguſtici littoris emporium ac reginam, Antoniolo Adornio duci, qui ſummus in ea civitate magiſtratus, poſt annum MCCCX. ſalutis noſtræ inſtitutus fuit, cum factionis clientelis & externo milite terra marique tuendam credunt: nam Novariam trans Ticinum poſitam, quæ primos impetus hoſtiles exceptura erat, muris & arce ſolo æquatis, ne cui belli ſedes eſſe poſſet, ceteraſque urbes poſitu & induſtria imbecilliores, ac propterea hoſtium injuriis obnoxias, freti ea facilitate recipi poſſe, qua amitterentur, derelictui habuere. Mediolanenſes ab recenti peſtilentia tabidos, populo & alimentis defectos, quoniam ægre defendi poſſent, uti de ſe, quod ex re ſua eſſent, tam duris temporibus ſine fraude & impune ſtatuere liceret, per Hieronymum Moronium, ſumma auctoritate in ea civitate virum, advocata concione permittunt. Parum enim tunc in ipſo duce præſidii eſſe, ſperare tamen propediem affuturas ingentes copias, quibus hoſtes opprimerentur.

Mediolanenſes ad deditionem ſe parant.

8. Tam triſti denuntiatione perterrita civitate, plurimi optimates minime tutos, variante fortuna, ſe domi fore rati, ſolum ſpontaneo exilio verterunt: ceteri ad voluntariam deditionem animum applicantes, regem recordatione ignominiæ ſemel biſque ad Mediolanum acceptæ, male animatum, & infeſto exercitu in ſe moventem, potius deprecandum quam pugnando molliendum rati, protinus ex eis viros præſtantiores, & maxime ſtudio partium regi acceptiores, a ſe decretos oratores, eidem qui quinquageſimo illinc milliario aberat, occurrere jubent, de deditione acturos. Hi dum properant, aliquot civium exulantium equeſtres turmas obvias habuere, quæ data acceptaque ſalute ab illis edoctæ, civitatem ultro in partes regias inclinaſſe, deſiderio & miro ardore viſendorum penatium, antequam fieret deditio, nihil moratæ ſub noctem citato curſu Mediolanum petivere, nihilque de hoſte ſollicitæ, in ſuburbio ſibi pernoctandum ſtatuunt, ut ſub primos lucis radios pacate mœnia ingrederentur. Sed ecce intempeſtæ noctis ſilentio, Alorchonius heros cum expedito equitatu per arcem ingreſſus, ſive explorato, ſive caſu, cognito hoſtium adventu, civibus ad arma vocatis, Cæſarianoque & Sfortiano nominibus fracta voce ingeminatis, & patefactis continuo portis, in hoſtes ſecuros & ſomno ſepultos impetum faciunt, atque eorum alios trucidat, alios in fugam vertit; utrum autem communiendi arcem, an in illam validiora præſidia & annonam immittendi, an urbis retinendæ conſilio illuc acceſſerit, in medio judicandum relinquo. Nec enim id mihi ſatis exploratum. Perrexit tamen hoc ſucceſſu, arcem præſidiis & alimentis ad longiorem obſidionem perferendam communire, & urbem quavis ratione firmare, populum blandius compellare, amicos hortari, timidos erigere, ſpem propinqui auxilii a Venetis & aliunde dare, dubios firmare, ſuſpectos tum ſupercilio tum minis deterrere, & alios alia ratione in fide continere.

Eorum animos erigit Alorchonius.

9. Interea rex Franciſcus, qui jam cum

Digitized by Google

ambitioſi exercitus apparatu Italiæ campos calcabat, pernicibus tabellariis re ad ſe delata, uſque adeò in iram excanduit, ut cum Inſubrium legati tumultus illius urbici neſcii, obequitantis regis ad genua procumbentes pacem veniamque depoſcerent, utque urbis bello & peſtilentia afflictæ reliquias in fidem acciperet, data illi præteritorum delictorum conceſſione, urbem ſine exercitu placatus ingrederetur, ac per numen cœleſte regiumque caput, quod illis numinis inſtar eſſet, adjectis lacrymis obteſtarentur, adjicerentque nulla alia ratione propiorem ſe Deo quam parcendo & miſerando futurum. Longe plura pro re & tempore dicturis, & portarum urbanarum claves publice miſſas in deditionis argumentum, junctis & ſupplicibus palmis porrigentibus, ipſe rex concitatior & & minabundus, caperataque fronte ac ſono objurgatorio interceſſit, mediumque ſermonem interpolavit, Irent, irent, inquiens,
» impoſtores homines & calcitrones, quibus a
» fronte diverſus longe pectoris eſſet receſſus:
» nobis ſiquidem ſine veſtris clavibus, vel por-
» tarum refractis clauſtris & repagulis, mœni-
» buſque disjectis complanatiſque foſſis intra
» urbem via eſt patefacienda. Reſedit tamen haud multo poſt in eo ille animi fluctus, non ſecus ac ſolet tempeſtas in pelago, ubi venti poſuere, poſteaquam conſtitit, Hiſpanorum inopinato adventu, non tam animi levitate aut pœnitentia publici conſilii, quam imperioſi ducis Alorchonii impulſu, miniſque a vulgo tumultuatum, ac ubi reperit alias recentiores copias a ſe ſubmiſſas, populo nihil contra obnixo aut reluctante, intra urbem irrupiſſe, & hoſtem, prioris contumeliæ reſarcito detrimento, illius poſſeſſione depuliſſe. Nam cum Gallorum equitum validior manus cum Helvetiorum legione eam urbem triduo poſt occupaſſet, plebe neutro inclinante, ac potius veluti in ludicri certaminis theatro ſe ſpectatricem præbente, in hoſtemque impetum feciſſet, media urbe ac utrimque paribus animis certamen fuiſſet, pauci a compluribus oppreſſi, pedem extra mœnia referre multa cæde ſunt coacti; & dum more Parthico pugnantes recedunt, fœde cæduntur, ac intra Marignanum municipium decimo ab illinc lapide compelluntur. Quod ſi Gallus irremiſſo curſu fugientium terga premere perſeveraſſet, profecto non ſolum Marignano loco parum tuto, verum etiam Laude Pompeiana Cæſariani dejecti fuiſſent, graviuſque ad vim hoſtium ſuſtinendam incommodum accepiſſent. Cum enim ea civitas inter Papiam Cremonamque pari ferme intervallo media interjaceat, ea amiſſa, & ademta ad utramvis ultro citroque commeandi libera facultate, res Cæſariana deteriore admodum loco fuiſſet, & Galli ad Cremonam aliis caſtris oppugnandam ſibi iter aperuiſſent.

Galli Mediolanum capiunt.

Carolus Borbonius, nulla re memorabili geſta, in Italiam ſe recipit.

10. Nondum iſta agi cœperant, tantumque regius adventus magna Inſubrium trepidatione vulgatus fuerat, eratque in expectatione; ſed interim CAROLUS BORBONIUS dux, quem Maſſiliam oppugnare & machinis æneis quatere, ac reliquam Narbonenſem oram, qua in Delphinatum Allobrogum partem vergit, infeſtare diximus, nulla adhuc arce aut oppido munitiore capto, magno quidem conatu, ſed nulla memorabili re geſta, in brumam inciderat, quam exaſperare incipiebant nives, tum vicinis rupibus juges & perpetuæ, tum recentiores, quæ ſibi exercituique, hoſte undique cingente, commeatus & pabuli, ſive ſub tabernaculis ſive ſub pellibus hyemandum eſſet, difficultatem facturæ videbantur. Hunc itaque novarum rerum inter ſuos Gallos, ſua præſentia concitandarum, ſpe minime votis reſpondente, & diutina a Cæſare qui in Cantabris agebat, auxiliorum expectatione fruſtratum, & ſecum reputantem quam lenta eſſet urbium oppugnatio, quam incerta expugnatio, cum animi dubium & anxium haberet cogitatio, tum vero gravior torſit cura, ubi quid in Inſubres, quid in ſe moliretur rex, per tabellarios accepit; demum quantum ſibi & exercitui, quantum ſociis periculi immineret, ſi rex Liguſticas Alpium anguſtias occupaſſet, animo curioſius revolvens, recipiendi ſe & regios conatus prævertendi, ut in extrema neceſſitate fieri ſolet, ſubitum & ſalutare cepit conſilium, quod in ſumma celeritate poſitum erat: proinde nullo profectionis ſigno propoſito, nec claſſico præcinente, ſed ne conclamatis quidem pro more vaſis, quam occultiſſime potuit, tantum ductoribus, tribunis ac primipilaribus quid pararet edoctis, per quos ceteri ad condictum venirent, de media nocte per confragoſos calles, & exciſo ſaxo, pridem manu factos, qua Torbia vicus olim Helii Pertinacis Cæſaris patria, ſola viarum aſperitate notiſſimus, eſt relicta dextrorſum Nicia Maſſilienſium colonia, ac ab Intimilio, cui nunc Ventimilio inverſis litteris nomen, iter Italiam verſus arripuit; quæ quidem loca cuique expedito viatori, ſive equiti ſive pediti tranſitu aſpera & vix pervia ſunt. Non lixa, non tormenta ænea, non impedimenta, aut ſarcinæ graviores ſequebantur; verum interdiu & noctu, maximis itineribus, nullo ad quietem dato otio, niſi quantum ad curanda corpora jumentorum & ad levandam inediam, excomportatis ſecum modicis alimentis, ſuppeteret, biduo, quod vix ad poſteros fidem faciat, millia paſſuum ſeptuaginta quinque per tam ſilveſtres ſaltus armato milite emenſus eſt, nec ante ſubſtitit, quam in campis patentibus, trans Padum ſtrigoſiſſimos equos exercitumque labore, vigilia, frigore fameque confectum reduces ſtatueret; tum vero quaſi ex conflictatione & jactatione

Digitized by Google

ſtatione maritima portum tenuiſſet carina, dato defeſſis militibus & equis ad refectionem biduo, junctis viribus cum ſociis Laudem Pompeianam conceſſit, illicque communicato cum ceteris principibus conſilio, ad Alexandriam præſidia quæ ſufficere viderentur ſunt miſſa; ſed longe majora Papiam, in quam omnis belli moles intendi formidabatur.

10. Hujus urbis defendendæ Antonio Levæ impigro & raræ fidei ac fortitudinis viro, cum ſex ad ſummum peditum millibus, cataphractis ducentis, & totidem levioris armaturæ equitibus cura demandatur; quæ copiæ ad tolerandam obſidionem, inita ratione alimentorum ibidem recognitorum & aliunde invectorum, plures menſes ſufficere poſſe viderentur. Franciſcus Sfortia cum non admodum multa manu Cremonam quæ plus periculo aberat ſiſtitur, ipſi duces Carolus Limoius Cymber & alter Carolus Borbonius, ac Ferdinandus Davolus Piſcarius cum reliquo exercitu, deſedere apud Laudem, non ante illinc in hoſtem moturi, quam aut a ſociis, quamvis verba dantibus, aut a Germania ſupplementa militiæ applicuiſſent, quamquam illi quotidianis incurſibus & ex occaſione hoſtem laceſſere, ac vario nonnumquam, ſæpius tamen proſpero eventu, pugnare non deſtiterint.

Franciſcus rex Mediolanum venit.

11. Diſrumpi interim rex, & iræ impotentia fremere, ſeque ac ſuorum ignaviam ſugillare carpereque, quod tantam prædam, quantam de intercipiendo Borbonio animo conceperat, e manibus ſuis labi paſſus eſſet; qui per ſubalpinas gentes, quæ Pedemontanæ dicuntur, & Saluciorum declivia, longe breviore via, anguſtias illas Liguſticas ante capere potuerit, horarum quatuor aut quinque ad plurimum interſtitio, ante ab hoſte occupatas, quam ſui eas tenere potuerint, non intermiſſo tamen propterea inſtituto itinere, quod Mediolanum verſus intendebat. Novaria movens, cum omnem exercitum pontibus Ticino amni ſupra navium foros inſtratis trajeciſſet, mox ſtructo agmine terrificoque apparatu, urbi Mediolanenſi duobus caſtris ſucceſſit, magnamque populo illi ſollicitudinem injecit, ne irati & furentis regis in prædam abiret. Prodire tamen obviam omnis multitudo quorumcumque ordinum & ætatum, ſacriſque omnibus prælatis ac ſacerdotibus, thiara veſteque ſumtis, quibus ad aras ſolemni die ſupplicari mos eſt, ſquallens ſupplexque manibus cancellatim junctis, regiam fidem implorare, veniam comprecari, nunc fauſtis acclamationibus blandiri, nullo non honoris aut officii genere adhibito: rex vultu in hilaritatem compoſito, pacatioris animi ſpem præferre, & deditiios in fidem ſe accipere fronte amica teſtari, & quod innuerat quamdiu Mediolani fuit præſtare. Verum biduo poſtquam venerat, in expeditionem Papienſem profecto, nec arce quidem tentata, relicto ad cuſtodiam urbis Tramoio duce, & appendicibus reſtitutorum exulum Mediolanenſium turmis, præſidiarii milites, civium hoſpitalibus domibus intemperantius uſi, omnia pro libidine commiſcere, regnare licentius in contuberniis, & quidquid domi, quidquid in tabernis meritoriis de mercimoniis fuerat, non ſine contagii peſtilentis nondum prorſus ſopiti diſcrimine rapere, diſtrahere, tum minis & blanditiis & quavis ratione ad muliebris pudoris ludibrium aſpirare, donec cum Gallis ab his qui cum Italici nominis præſidio ibidem pro rege ſtabant, ſæpius tumultuatum eſt; quippe qui indignitatem protervientis Galli ferre æquis animis non poterant: nec res ab certamine & ſeditione longius fuit, & rex ipſe ſuorum nequitiam deteſtatus, amovendos illinc duces & milites ejus rei auctores ſtatuit. Hæc privatim; ſed publicitus mulctæ nomine grave & immodicum auri pondus imperatum, quo perduellionis & defectionis crimen diluerent, & captivitatem auro redimerent: tum vero ingemiſcere omnes & liberius queri, ſe non ſolum intolerabili tributi onere gravari, ſed ne quotæ quidem imperatæ pecuniæ parti ſuppetere poſſe, enervatam ſuperioribus bellis & aſſiduis exactionibus emunctam civitatem, vix effeto corpore ſpiritum ducere, defraudatamque eo anno inaratæ & incultæ glebæ frugibus agricolarum interitu eſurire, mercatorum induſtriam quibus ſellularii opifices, genus hominum negotioſum, diutina mercede & ſtipe victitabant, intercidiſſe, miſeris popularibus a quibus petatur, potius opem inferendam eſſe; quin potius ad vectigalia & portoria licitanda animum adverterent, & a redemtoribus eam pecuniarum ſummam reciperent, repræſentarent publicani argentum, quod in tempus coacturi eſſent, ſi præſenti pecunia regi opus eſt, quæ ab exhauſto populo ne in annum quidem exigi valebat. Sed his querelis nihil poteſt proficere. Nam regii quæſtores hiſce vocibus magis ac magis exaſperati, acrius inſiſtebant, contumacemque multitudinem increpabant, quæ nuper tyranno impotentius dominanti, tamquam vile mancipium addicta paruerit, peregrinique militis Gaditani Germanique patriæ incumbentis, latera diſtenderit, voluntarioque tributo ditaverit, in tributum ære perſoluto, regi amico, a quo ſubactæ urbis otium & ſalus dependeat, longe leviorem largitionem negare tunc audebat. Non eſt, inquiunt, hæc inopia, ſed pervicacia & avaritia, atque quædam in regem mala mens, malus animus, ac invidentia, proinde deſinerent cauſando juſſa detrectare, ac ocius argenti depromendi digitatimque numerandi rationem inirent, niſi infortunium & extrema quæque pati, ac animi rebellis pœnas

Digitized by Google

pendere mallent. Hac verborum acerbitate A perterriti multi, præſertim nummatiores, clam patria cedentes, cum neceſſitudinibus opibuſque quas commode efferre poſſent, inanes patrios lares, in Gallorum reliquere poteſtatem, alii ſervitutem morte potiorem ducentes, ineluctabilem accepere conditionem. Itaque cenſu per capita & diſtributim habito, implacabiliter exigi cœptæ ſunt pecuniæ, nec cujuſquam parſum eſt inopiæ, bonorum auctiones palam fieri, domos & prædia proſcribi, ſubhaſtari & venalia cuncta eſſe, ſi habuiſſent emptorem. Itaque multatitia pecunia immaniter exacta, grande æs B conflatum fuit.

Franciſcus rex caſtra ponit ante Papiam.

13. Rex Mediolano digreſſus, biduoque ad Lardiragum, vicum incolis frequens, via militari qua Papiam iter eſt, immoratus, ubi ad cœnobium Cartuſienſe, quinto ab Papia lapide, ſtructo agmine perveniſſet, legiones equitatumque, qui caſtris locum optarent, urbemque obſidione vallarent, præmiſit. Helvetiis apud divi Jacobi & Sancti-Spiritus templa domoſque, exturbatis inde ſoccarum ſalignarum Minoritanis profeſſoribus ac Benedicti familia ſacra, tabernacula C fuere. Albaniæ duci, qui Scotias moderabatur cohortes, & Paliciæ heroi regiæ militiæ magiſtro, quem Galli mareſcallum dicunt, apud eremiticam apoſtoli Pauli ædem, & cœnobium divi Appollinaris Prædicatorii inſtituti, quæ loca in ortum vergunt ſedes obtigit. Sub Septentrionem ad Mirabellum, atrium potiuſque caſtellum, principum olim ſeceſſum, & alium pagum duobus ab urbe millibus paſſuum, intra Trateriophilon, ſeu leporarium ſeptum, quod duodecim millibus paſſuum muro, uſque ad urbis mœnia in quadrangulum cingitur, Galeacius Sanſeverinius cum delecto cataphractorum agmi- D ne, Gallicoque ac Aquitano peditatu tetendit, nec procul hinc in occiduum latus, cum in ſpatioſis divi Lanfranci domibus, rex regiam ſedem poſuiſſet, & vexilla ibidem fixa eſſent cum prætorianis cohortibus, ac Navarræ rex quamplurimique purpurati, uſque ad Ticini amnis proripium, ubi paulo poſt pons tabulatus fuit navibus ſubſtratus, aliquot aliis perennibus aquis cingentibus caſtra, & Ticinum confluentibus circumſteti ſſent, populo Papienſi ex editioribus ſpeculis, turritaque urbe pendentibus, terrificum ſimul ac viſu mirabile præbuere ſpecta- E culum. Tantam enim in illis caſtris rerum opumque affluentia, nitor conſpicuus apparuit, ut principes ac equeſtris militiæ viri innumeri, oſtro auroque ac ambitioſiore veſtium luxu, ſpecioſa varietate magis quam armis fulgentes, tum mercium pretioſarum ſupellex, meritoriis expoſita tabernis, præterea cupediarum eſculentorumque ad omnes palati illecebras nundinæ, ampliſſimam complexæ aream, formoſiſſimæ ac opulentiſſimæ civitatis, media pace fruentis, imaginem repræſentarent. In adverſa urbis parte e regione prætorii ad ſacri ſepulchri delubra ſtationem habens Lotheringius dux, cum ſuis popularibus Leucis (Lorreni hi ſunt inter Celtas, non procul ab Araris fonte, Sequanis contermini) caſtrorum brachia uſque ad Ticini marginem porrigebat, ſed cum villæ ac tabernacula quaquaverſum, tanto exercitui ad incolatum non ſuppeterent, quamplurimis viris egregiis nec vulgaris fortunæ neceſſe fuit in tuguriis ſtramento contectis, per male ſartas rimas penetrabilis boreæ ſpiritum excipere, nonnullis aliis arborum ramis, & vitium lentis brachiis ſuperne ac per latera viminibus & ceſpite caſas contexere, a ſeque atque equis ſubdivalem arcere rigorem. Nam apud Gallos rarus eſt in caſtris tentoriorum aut pellium uſus, atqui Francopini Allobroges, qui circa vallum & foſſas urbi circumductas, in concubiis locati, vix tantum ab urbe diſtantes, quantum ab tormentorum ictibus fuſi eſſe poſſent, genus alioquin hominum gelu & patriis algoribus induratum, ubi ſubterraneos ſpecus in fornices excavaſſent, ac tibicine fulciſſent, velut in terrarum luſtris, recubantes a brumali quidem ſidere tuti erant, attamen in feculento ſolo colluctabantur, quo factum eſt, ut tabo languentibus membris, genis tibiiſque tumentibus luridi, tamquam putrida ac vitio corrupta poma, non multo poſt deciderent, pluresque morbo quam ferro conciderent. Itaque undique circumvallatam urbem, & obſidione cinctam videre erat, niſi quatenus Ticinus amnis ad meridiem urbi adlabens, longo quidem tractu, ſed anguſto ſpatio ab illa ita recedebat, ut nemini ſine certa pernicie illac tranſire, aut impune fidere liceret, & pons quadrati lapidis ſtructura, amni impoſitus, adhuc in oppidanorum erat poteſtate, nec niſi ab ulteriori ripa intercipi poterat. Idcirco ad Transticinenſem pontis marginem marchio Saluciorum & Nemorenſis heros, ac Federicus Gonzaga Bozulus, ſtipendia pridem regia facientes, & bello ſtrenui, caſtra metati fuerant, pro imperio regio ad pugnam intenti.

Oppidanos ad deditionem citat.

14. Sed rex civitatem eam extremum ſalutis ſuæ articulum, ambiguæ fortunæ non commiſſuram ratus, ſub ipſa caſtra metandi initia, de deditione cum obſeſſis prius agendum putavit, quam vim moliretur. Eapropter ſub finem Octobris, miſſus fecialis, heraldum vocant barbari, cyanei coloris pallium, liliis aureis intextum amictus, præeunte tubicine pro muris ſtans, pandi portas mandabat, habere ſe ad ſenatum & decuriones civitatis regia mandata. Ubi neminem prodire, ne muris quidem caput exertare, ac ſilentium quaſi in ſolitudine miratur, aliquandiu immoratus, fruſtraque omnino habitus, pedem referre coactus eſt. Rex eo

Digitized by Google

graviter increpito, quaſi confeſſione formidinis muris ſe iniinuare noluiſſet, accerſitos ad ſe quoſcumque caſtrenſes tubicines, jubet horriſono lituorum clangore circa mœnia & portas obſtrepi, citari oppidanos excidiumque intentari, niſi adapertis portis dicto parentes eſſent. Rurſus ſilentium & ſolitudo in muris, & ad ſurdas aures inaneſque auras jactata verba, & minæ. Caverat enim Antonius Leva, cui erat ejus urbis credita cura, imperiumque in milites, vir apprime callidus, regios nuntios, quos urbi ſucceſſuros non dubitabat, ea tacita repulſa ludibrio habere, ne plebs ampulloſis eorum minis, ſi admitterentur, perterrefacta labaret, ac nova iniret conſilia. Protinus autem ad ſuſtinendam propulſandamque obſidionem animum accuratius admovens, quod primum obſeſſis urbibus remedium præſidiumque eſſe conſuevit, tribunos militum, primipilos, equitumque præfectos ad fortia facta accendens, ad quæcumque difficillima ſe ducem & anteſignanum, ſe laborum ſocium, & quorumcumque caſuum comitem polliceri, cives publice privatimque, perhumaniter ac fronte ſerena ſpem pollicente, compellare, dubios confirmare, hortarique uti obſidionem quam fortiſſime tolerent, neve animo concidant, arma, tela, tormenta, defenſores, commeatus ad id affatim ſuppetere: tum Gallorum res verbis attenuare, & maledicta in eos congerere; illos quidem primo impetu pluſquam viros, ſenſim tamen flacceſcere, & tamquam nives ad ſolis radios laboris impatientia liqueſcere, ac ut ſemiviros muliebriter mollitudine diffluere: ſibi ſatis compertum, non hiemis adoleſcentis ſævitiam, non vigilias ſubdivales, homines delicioſos, umbris, tectis & poculis aſſuetos, diutius perlaturos; præterea præſentia ſubſidia cœlotenus efferre, quæ Gallorum ſuperbiam ac genus inviſum omnibus certaminibus fregerit, peſſumdederit. Adeſſe & propinqua auxilia & propediem alia validiora affutura a fœderatis, a Germanis, & aliunde, quorum trucem aſpectum ſine clade ſuſtinere hoſtes nequeant: proinde fiderent, eſſent bono animo; ſua mœnia, templa, aras, lares patrios, parentes, conjuges, cara pignora, neceſſitudines, muliebrem pudorem, & fortunas omnes ſecum tueri auderent. Ab hac concione urbem colluſtrans, muros urbis, ſuperioribus bellis apertos & disjectos reſtituere pro ſummo negotio habuit. Ubi viſum eſt expedire glebam aggeſtitiam, ruderemque tignis ac materia peritiſſime affabreque in propugnacula clatherabat, foſſas extrinſecus purgabat, introrſum foſſoribus, calonibus, popularibus, etiam legionario milite, necnon infirmioris ſexus primariis ſeminis ultro adminiculantibus, nec humeris nec vertice quæque onera detrectantibus, novas ducebat foſſas, erutamque terram in- alia munimenta excitabat, dolia limo ac lapide conferta hoſti tormentiſque opponebat, ſaxa item manualia, molariaque quæ in ſubjectos hoſtes devolveret parabat, adjecti his malleoli piceati, & tormentario pulvere referti, qui ad jaculandum in promtu eſſent: denique per turres, per pinnas murorum in orbem manipulatim milites diſpoſiti; neve a cuſtodia abeundi neceſſitas cuique injiceretur, niſi quatenus in teſſeram mutanda eſſent concubia, quotidianam annonam, & ſportulas diſtributim per ſtationes conferri ſtudioſiſſime cavit.

Ad ſuſtinendam obſidionem parat Antonius Leva.

15. Dum hæc intus curioſius adminiſtrantur, Nemorenſius heros, qui in Tranſticinenſi regione cum ſuis cohortibus tendebat, primam invadendæ civitatis provinciam ſortitus, ad diem v. calendarum Novembrium, cum legione pontem lapideum Ticino impoſitum, magna vi aggreditur, ac dejecto cum cæde Germanorum præſidio, illum violentius occupat, nec ante fugientium hoſtium terga premere deſtitit, quam ad mœnia procedens, etiam ſcalis in muros ſuccedere, & portam excindere tentaret. Tum vero ab obſeſſis patefacta porta, duæ Germanorum cohortes, & equeſtris turma teſtudine facta, in brevi illa area ſabuloſa, quæ flumen interjacet & urbem, e veſtigio manum conſerit, & ingentem hoſtium ſtragem edit, nec prius trucidandi modum fecit, quam cædis materia defuit, hoſte ſe in ſua caſtra recipiente. Cecidit in eo conflictu lethali vulnere Antonii Levæ ſignifer, dum inter primos audacius quam cautius ſe infert. Non imperterritus heſterna clade Nemorenſius, adjuncto ſibi Federico Gonzaga, poſtridie ejus diei prima luce ponte eodem Germanos rurſus non ſine cæde ſubmovet, tum machinis miræ molis, quæ pone trahebantur, in fronte locatis, crebris comploſibus parvo negotio pontem ſuæ poteſtatis fecit. Tum Antonius adhibitis in conſilium Germanis viris ingenioſis, per noctem a medio fluminis alveo, non tam malleis dolabris & arietinis concuſſibus, quam quadam ignita materia & reconditæ artis induſtria, pontem ipſum ac ſtructuram fornicis laxavit, atque in momento diduxit, quo neutri pervius eſſe poſſet.

Nemorenſius dux pontem occupat, quẽ hoſtes deſtruũt noctu.

16. Perindie, cum diſciſſo ponte, illinc invadendæ urbis eſſet adempta facultas, ut urbem inedia fatigarent, ad fluviales moletrinas disjiciendas, quibus in eam diem civitas pinſandis frugibus uſa fuerat, converſi, pars metas confringere frumentarias, pars domos ipſas molendinarias, ad anchoras in flumine ſtantes, undis ſubmergere & obruere, pars immiſſis incendiariis telis flammis abſumere. Verum Antonius carpentariorum celeri & frequenti opera, alias moletrinas tum truſatiles, tum aſinarias media urbe, tum aquaticas in rivo perenni, qui

Moletrinas disjicit.

per urbem fluit, ad id opus tanta celeritate erexit, ut nihil ex recenti jactura ad panificium detractum videretur.

Turrim obtinet.

17. Erat turris non procul a mœnibus, Ticino imminens: ex hac Iberi ſclopoporum majorum ictibus Gallos per tranſverſum a mœnibus arcebant, magnoque incommodo hoſtes afficiebant. Cum hæc ab hoſte admotis in eam machinis graviter pulſata fuiſſet, in eoque jam eſſet, uti pilis diſcuſſa ferreis, procumberet, Hiſpanos deprecata ab hoſte ſalute ad deditionem compulit. Sed ingentis ſpiritus duo juvenes Iberi, qui in ſumma turri erant, ne ſe Gallo crederent, præcipites in amnem deſiluere, & ad cohortem ſuam incolumes ſe recepere. At ii qui de ſalute pepigerant, ſuſpendio ad unum inclementius ſunt necati, non ſine magna Nemorenſii ducis invidia. Cum hæc injuria Antonii Levæ pectori altius inſediſſet, diſſimulavit ille quidem, ſed cum ea ipſa turris haud multo poſt ſe annitente gravioris machinæ fulmineis ictibus quaſſata concidiſſet, ultorem adegit Antonium ut pari viciſſitudine de captis in illa Gallis Hiſpanorum manibus parentaret.

Galli disjectis muris urbem adoriuntur.

18. At cum ab ea fluminis parte, urbem quamvis foſſa carentem, integris mœnibus expugnatu difficilem viderent Galli, nec ſolum irritos verum etiam noxios ſibi conatus, ac ſociorum ſanguine conſtare, alia via tentandum rati, primum omnium ponte ſuper navium foris contabulato, flumen jungunt, non magis ad commeatus importandos, quam ad copias pro re & tempore quaſlibet trajiciendos. Dein ad ortum & occaſum ſolis urbis mœnibus complures machinas propius ad jactum admovent, ac quinque dierum noctiumque aſſiduis repercuſſibus quam altiſſimo ſpatio magnam utrimque murorum ruinam fecere, ita ut ab eis jam permeabilis videretur, & æquata planicie pateret irruptio. Civitas tanto fragore ac ruina haud ſecus territa, quam ſi tota ab imis ſedibus exciſa jaceret, noviſſimum ſibi & patriæ fatalem diem adveniſſe formidabat. Diſcurſare paſſim per delubra, & ſacras Deiparæ Virginis deorumque omnium aras, infirmior ætas & ſexus plangere, pectora tendere, ac paſſis crinibus votis ſe damnare & ſuppliciis, veniam opemque lachrymando poſcere. Tum matresfamilias liberos in conſpectu militum patrumque ac civium proferre, illos, ut ab injuriis & truculentia hoſtium tuerentur, orare obteſtarique, uti patriæ difficillimo tempore præſtantiſſimis animis viribuſque ſuccurrerent, & in ſuis lacertis virtuteque ſalutem omnium ſitam reminiſcerentur, extrema denique pericula a ſe propulſarent. Leniter imbellis turbæ & anguſti animi caſtigata formidine, duces, milites, cives, omnis ætas, ordo, ſexus miro conſenſu reparandis mœnibus intenti, contra ruinas alias introrſum foſſas ducere, tum firmiora erigere munimenta, trabes ab ipſis domibus revulſas paribus intervallis in longitudinem revinctas, ac luto inſitas, aggere veſtire, ſaxiſque ne ſe tantum attingerent fulcire, deſuper pari interſtitio ſimilis texturæ ordinem coagmentare, donec juſta propugnaculi altitudo conſtaret; tum vias cæcas in obliquum cavare, unde in hoſtem inſidioſus incurſus, & recurſus eſſet, ut ſi forte in ſummum evaſiſſet & deſcenſu æquiora tenuiſſet, in inſidias ſe præcipitatum ac circumventum agnoſceret. Hoc cum in ſpeciem varietatemque opus deforme non eſt, tum ad utilitatem & defenſionem urbium ſummam habet opportunitatem, quod & quotidiana exempla & tunc res ipſa docuit: Galli quippe quod extrinſecus demolitis mœnibus, eis facilis videretur aſcenſus, primum ad orientem qua muri corruerant, inſtar alitum cuneatim ſubiere: cum per ruinas intra urbem evaſiſſent, hoſtes non ſolum obvios, verum etiam habuere circumfuſos, qui ſimul congreſſi quaſi ſtatariam pugnam edidere. Acriter certe utrimque pugnatum eſt, & duo Gallorum ſigniferi in vallo jam duo vexilla affixerant, hos ferentarii ſecuti, uſque ad ſigna ſuccedentes, circumveniuntur, & ſe more feræ irretitos ſero advertentes, ſaxis, ferro, ſclopetariis glandibus, partim in veſtigio conficiuntur, partim in exteriores foſſas devolvuntur in caput, convulſa ſigna diſcerptaque pedibus contemptibiliter proteruntur. Fervebat nihilominus pugna, aliiſque ſuccedentibus majore vi res agebatur, oppidanorum aliquot cæſi ceteros ita deterruerant, ut ſe ſubducere non erubeſcerent. Tum vero Germanorum Hiſpanorumque centuriones, quanto in diſcrimine res eſſet conſpicati, fuga ſuorum repreſſa, increpataque ignavia, & ipſi majore impetu in hoſtem delati, hoſtium alios obtruncant, alios pariter ad ima detruſos affligunt. Venit in magnam partem ejus gloriæ Franciſcus Malaſpina marchio Scaldaſolis, qui civium & clientium ſtipatus cuneis, ſtrenueque pugnans, egregiam patriæ operam navavit. Periere in eo conflictu Germanorum XII.

Cum magna ſuorum cæde.

Galli alia ex parte inſultū facientes repelluntur.

19. Necdum pugnata hac pugna, necdum hoc loco profligato hoſte, ad occiduam partem, qua murus duobus locis late procubuerat, acrius & gravius exarſit certamen, quo rex ipſe quantum ab miſſilium jactu tutus eſſe poſſet, propius ſpectator acceſſerat, ac virtutis cujuſque aut ignaviæ teſtis. Prima acies ſclopetariorum, comploſis in hoſtem plumbeis pilis, ita caligine & nube pulveris tormentarii aciem oculorum perſtrinxerat, ut noctem crederes: appropinquans interim mœnibus haſtatorum valida manus, acre ciere bellum, & intra munimenta curſu irruens, interiora urbis irrumpere nitebatur. Excepere Gallorum impetum Germanæ Hiſ-

Digitized by Google

panæque phalanges, & ſe inter primos ſtatuere ipſi primipilares, & cum eis Mattheus Beccaria, vir patricius, & magna indole eques Papienſis, cum Bartholomæo Euſtachio & civium delecta manu. Aderat hortator Antonius Leva, ſuæ quemque virtutis admonens: Eum eſſe hoſtem quem toties viciſſent, olim cum eo de gloria tantum, nunc de gloria, de vita, de ſumma rerum certari; aut vincendum, aut honeſte cadendum, nil in medio relinqui, nec effugio locum dari, ſi hoſtis eruperit. Tum vero facta impreſſione in hoſtem, certatim eſt concurſum, nec cædendi hoſtis ullus fuit modus, nec quiſquam impune ſubiiſſe ſe gloriari potuit; alii enim dum reflexo curſu ſe evaſiſſe putant, ſcloporum glandibus obnoxii cæduntur, & ab hac parte deſiderati ſunt ſeptem Germani, tres Iberi: ex Gallis vero in utraque mœnium oppugnatione plures quam trecenti, & in his prætorianæ cohortis ſignifer, & Marcus Antonius Cuſanus, patricius Mediolanenſis, qui ſecutus arma regia, infeliciter in patriam qua exulaverat, redierat.

20. Repulſis uno die duobus locis cum ignominia Gallis, publice privatimque Deo optimo & diis tutelaribus penatibuſque habitæ gratiæ, & aræ omnes honoribus cumulatæ, decretis per urbem in triduum ſupplicationibus, exultare Cæſarianus miles, tripudiare ſuo more Germanus, & militari carmine victoriam celebrare, hoſtem contemptui habere, convivari, potare, ſymbola certatim dare, excipiuntur primum omnes legati Cæſariani, ordinumque ductores ſplendidioris menſæ apparatu, quantum obſeſſæ urbis tenuitas polliceri poſſet, largius quidem præbito mero, jam dudum in penu recondito, a Mattheo Beccharia: dein viciſſim genialibus cœnis inter ſe decertabant, vinci lautitia unuſquiſque turpe putantes. Ita exhilaratis animis, populus pariter, curarum parte levatus, in ſpem melioris fortunæ erigebatur, ut jam plus fiduciæ in virtute præſidiorum reponerent, quam antea metu hoſtium concidiſſent. Sed quoniam, ſicut nauta recenti turbine jactatus, etiam poſt tempeſtatem non poteſt non trepidare metu naufragii quamdiu vela facit, fluctibus enim ac lenitati ventorum quis fidat? ita licet præſenti ſucceſſu læta civitas, non poterat metu vacua eſſe, ex reſiduo præteriti diſcriminis, aut futurorum dubitatione non ſuſpendi.

Rex Ticinum amnē aliorſum fruſtra conatur derivare.

21. Increbuerat enim conſtans fama, regem minime pugna adverſa perterritum, operoſo molimine, quod nemo ante ſe tentaſſet, Ticinum amnem a mœnibus Papiæ avertere velle, & nova foſſa in Gravalonum fluvium, inter Padum Ticinumque aliquanta intercapedine labentem, ac deinde infra Papiam Ticino junctum, & in Padum ſimul confluentem derivare, ut poſtea urbem ab ea parte nullis foſſis munitam, liberiore ſpatio ac ſicco veſtigio aggrederetur. Perſuaſus enim a ſuis fuerat, urbem expugnatu facilem poſtea fore. Eam ob rem innumera operariorum multitudine utrumque fluminis labrum, trabium arborumque multiplici materia, necnon linteis ceratis ac viminibus, foſſitiam humum in maceriam ferruminare, veterique alveo obſtruſo, dextrorſum in effoſſam lacunam omnem aquarum molem corrivare, diu multumque conatus eſt. Verum poſt irritos labores, vim naturæ inferri non poſſe ſero deprehendit. Nam cum fluviales aquæ in altiorem foveam ſuſpendi non poſſent, pronioris alvei veterem curſum, contra virium humanarum injuriam tenuere, infelicioris quidem ipſius regis, quam Semiramidis Aſſyriæ eventu, quæ violentum amnem Euphratem pluribus diverticulis, & lacunis diduxerit, donec ad imperium ejus arbitriumque reſideret; aut Cyri Perſarum regis, qui Gyndem Aſſyriorum amnem trecentis & quinquaginta rivis ita attenuavit, ut a muliere vadari poſſet.

Papienſes de longiori obſidione ſuſtinenda quaſi deſperant.

22. Injecerat tamen hic conatus non mediocrem ſollicitudinem plebi Papienſi, adegeratque cum mercenario milite ad foſſam, ab eadem fluminis parte latiſſimam intus excitandam, arduoſque aggeres erigendos, ac firmanda omni munimine mœnia. Accedebantque in dies recentiores timendi cauſæ; apparebat ſiquidem ad machinarum uſum, tormentarium pulverem deeſſe, annonam fieri quotidie anguſtiorem, nec ad longiorem obſidionem ſuffecturam, ſuillæ carnis ad ſolem duratæ, & caſei majorem quidem copiam, ſed pro altilibus pecuariiſque ac armentariis obſoniis, equinam & aſininam carnem venire, ligna in urbe aut nulla aut admodum pauca ad ignem, algere militem hyeme jam adulta brevi ſagulo præcinctum, nec lignandi rationem aliunde quam ex contignationibus dirutarum domuum conſtare, ante omnia vini ſportulam parcius diſtribui cœptam, avidæ nationis impatientiam excitare: præterea ſtipendia poſt proſperam dimicationem ac veſtem importunius poſtulatam non dari, inopia ærarii. Ita gliſcenti jam ſeditioni vires ſubminiſtrari, tum vero tanta pabuli inopia fuit in urbe, ut ex aridis foliis arborum, & teneris arundinum radicibus ac vitibus minutim conſciſſis, equi etiam bellatores paſcerentur.

Eorum animos erigit Lodonius.

23. His difficultatibus ductores tribunique militum anxii, quid conſilii caperent non inveniebant. Tandem cum nulla remedia apparerent, omnes & in primis Baptiſta Lodonius obviam ire tumultibus, blandius ſuos contribules Germanos affari, delinire, adhortari, orare: Durarent, & hujuſmodi labores obſidionales in parvam temporis uſuram tolerarent, probari duris virtutem & fidem, hoc patriæ, hoc gloriæ numquam interitu-

Digitized by Google

ræ, hoc Cæſari, qui etiam gratiam cum fœnore repenſurus eſſet accuratiſſimam, conſtantes volenteſque præſtarent, futurum ut aliquando juvaret meminiſſe, & de ſua virtute gloriari Germanorum præſidia; jam ex Tridentinis ſaltibus patentes Veronenſium campos tenere, accelerareque iter, quantum per tormenta ænea quæ traherent liceret, illa propediem obſidionem ſolutura; hoſtem recenti pugna victum, fruſtratumque ſpe derivandi fluminis, ingruentem ſuis cervicibus tempeſtatem non expectaturum aut toleraturum, vel ſi perferre audeat, ſupremo ſupplicio illi ſtaturam temeritatem.

Antonius Leva Cæſarianos monet de urbis anguſtiis.

24. Sed quamvis hac oratione placatis animis, omnes ad officium rediiſſent, non ſecus ac ſolet torrens nimio imbrium caſu extra ripam exultans, tandem intra ſuos limites reſidere, iidemque ad omnia belli munia promtiores quam antea operam præſtarent, tamen non negligendam cauſam fideliſſimæ legionis, nec juſtas querelas poſthabendas eſſe ratus Antonius Leva, cum in eorum virtute civitatis ſalus poſita eſſet, primum omnium Cæſarianos duces, qui Laude divertebant, per occultiſſimum nuntium admonendos cenſuit, quo loco res Papienſis eſſet: abactos quidem ab mœnibus hoſtes, nec a vi eorum timeri; ſed quamdiu obſidione vallentur, timendi cauſas non defuturas, nec quemque ægrotum quamdiu ægrotet certam ſibi ſalutem ſpondere poſſe; eſſe autem obſeſſam civitatem ægro ſimillimam, a qua velut ex diutino morbo varia gignantur vitia: in Papia præter frumentariam rationem, non multi tamen temporis ut parce & avare diſtribuat, & præter ſuillam carnem, peſtem & ſpongiam vini, ac caſeum, omnium aliarum rerum eſſe inopiam; frigere omnes brumali ſidere, lignis defectos, nec aliunde lignationem, quam domorum vaſtatione ac ruina haberi: vinarias cellas jam pene exhauſtas fore, ut ad putealem aquarum potum; a qua non minus Germani quam canes lymphatici abhorreant, res decidat: veſtem ac ſtipendia jam pridem merita acerbius efflagitari; vixque a ſeditione temperari; ad hæc transfugam ſui commilitii, ſceleris & perditionis convictum, qui clandeſtino tranſitu hoſtem omnium quæ in obſeſſa urbe agerentur commonefaceret, illum quidem excarnificatum & fruſtatim pendere juſſum dediſſe pœnas; vereri tamen ſe ne emiſſarii, regii, mentito ſymbolo, inſinuati intra urbem, commilitones largitionibus ineſcatos, & ad perfidiam aliquando allectent, præſertim cum ut ſunt dolorum impudentiſſimi concinnatores Galli, tum etiam ipſiuſmet Antonii fidem malis artibus tentare non dubitaverint: veniſſe enim ad ſe regio nomine manicata tunica cucullatum lignipedem Minoritanæ familiæ, efferata barba ſquallentem, a quo ipſe olim a piacularibus maculis eidem ritu Chriſtiano confeſſis luſtratus fuiſſet, eum ipſum proſtituta fronte de prodenda regi civitate ſecum agitaſſe ſermonem, aurum & opes, ampliſſimam denique fortunam pollicitus, ſi acquieviſſet; ſeque tam impudenti nuntio impotenter commotum, vix ab hominis nefarii violatione manum continuiſſe, ſed reveritum ſe jus gentium in homine publice miſſo, dimiſiſſe eum quidem inviolatum, verum eo graviter increpito, renuntiare regi juſſiſſe, ſuam fidem eſſe incorruptibilem, & ne Crœſi quidem opibus omnibus expugnari poſſe, mirari ſe ea indole regem, rem tam iniquam nefariamque tentaſſe, & ipſum fraterculum ſui ipſius oblitum, tantum ſcelus admittere potuiſſe; vindicem tamen ſe tantæ audaciæ fore, ſi quando daretur copia, & quam legato impunitatem condonaret, privato homini non remiſſurum. Itaque ſi ſaperet, ſuum conſpectum poſthac declinaret. Proinde ſibi videri acceleranda eſſe præſidia, & rem pecuniariam protinus expediendam; nudum enim & obæratum militem tremere, eſurire, egere, tumultuari: denique quanto maturius fieri poſſet, procurandam obſidionis diſſolutionem, ſe quamvis auri non timeat artes, tamen & dolos genti illi peculiares numquam deſiturum formidare, quamdiu maneat obſidio.

Cives conſpirant in commune reipublicæ bonum.

25. Cum his mandatis dimiſſo nuntio, ad promerendum militem continuo converſus, ſenatum & decuriones civitatis vocat, deque re pecuniaria referens, quantum æris inopia laboraretur, & quam in anguſto ſumma rerum eſſet, niſi militibus bene conſultum ſit, oſtendit: tum quantum ad ſe attineat, quidquid argenti domi facti infectique haberet, in commune repræſentaturum ſe pollicitus, hortatur pariter monetque, ut quiſque pro ſe reipublicæ periclitanti opem ferat. Miro conſenſu decernitur pecunia, primum pannus ad veſtem militum a mercatoribus lanificiis datus, qui niſi confecto bello pretium acciperent, tantum in præſens quæſtoris Cæſarei ſeu Sfortiani chirographo contenti. Mox certatim a quolibet mercatore, a cujuſvis ordinis cive, etiam ſenatorio, omnique collegio, argentum pro cenſu cujuſvis eidem quæſtori, fidem publicam pollicito, collatum, & non ſolum viduarum, pupillareſque pecuniæ, verum matronalis mundus, monilia & quæque ornamenta conferri cœpta, nuſquam ea tutius nec ſanctius conferri poſſe, & niſi ſalva republica nequicquam privatam eſſe incolumem exiſtimantibus. Hac animorum inclinatione ſacri flamines & veſtales inducti, ſtipem privatim depromere, etiam ſacra vaſa ſacrique loculi ſunt in ærarium ab ædiculis relati, hiſque aſtricta fides, conceptis jurejurando verbis, ſcriba præeunte, poſt bellum in eamdem formam faciemque de publico reſtituendi, in qua antea fuerant.

Digitized by Google

Itaque conflato in laminas omni auro argentoque, & prophanata templorum ſuppellectile, nummus rudi ſchemate percutitur, & quatuor tamen litterarum elementa impreſſa, qui Papiam obſeſſam, Cæſarem defenſorem indicarent. Inde viritim diſtributa ſtipendii pars, nec in civitate ſemivacua, abſentia meliorum civium, qui vel peſtilentem patriam, vel obſidionales ærumnas declinaverant, tantum æris confici poterat, quantum debebatur.

26. Interea hoſtis mœnibus aſſidebat, crebro oppidanos conviciis & probris inceſſens, Dicere eos carnium aſininarum efferatos edulio, pro olerum ferculo radices ſilveſtres, & ſepulchretis obnatas vorare, ſæpius a ſuis ſtationibus ſclopis aut colubrinarum pilis, telis ac aliis miſſilibus obſeſſos laceſſere, & pugnæ potius quoddam ſimulacrum oſtentare, quam pugnam inferre. Verum noctu cavatis occultis tramitibus, ad mœnia munimentaque interiora operoſius cuniculos effodere, & ſpecus erutos ſublicis ſuper additis ſuſpendere, unde fomentis ſulphureis & artifici igne murorum fundamina laxarentur, cuſtodeſque ſubito incendio conflagrarent. Re comperta Antonius Leva, tranſverſis cuniculis hoſtium fodinas corripere & pulveris tormentarii nutrimentis exhalante terræ hiatu in caput hoſtium ruinas devolvere. Eo caſu complures hoſtium tum eliſi tum igne aduſti ſuffocati fuerunt. Sed cum ex eo incendio velites Italici nominis, qui erant in partibus Gallicis, aliquam partem interioris propugnaculi conflagraſſe & procubuiſſe, & quaſi ſtrato ponte complanatum ſpatium conſpicarentur, urbis capiendæ aliqua ſpe ſibi facta, adjunctis ſibi Helvetiis, cuneatim in Germanos illi ſtationi incubantes, irruunt, magnaque vi adortos, loco movere & urbi ſuccedere conabantur. Reſiſtitur ab oppidanis ſumma ope paribuſque animis, confuſo utrimque clamore concurritur, modo hi, modo illi ſauciare aut ſauciari, propellere aut propelli, cædes promiſcuæ, terra ſuperantium acclamatione, cadentium gemitu perſonare. Plures tamen ex hoſtibus concurſu undique auxiliariorum Germanorum & ſcloporum diſploſu transfadigi, telis, ſaxis, tignis ſuperne delibratis proteri, punctim cæſimque confici. Itaque cum vim hoſtis ſuſtinere non poſſet, ad ſuos ſe recipere pluribus amiſſis coactus eſt.

Johannes Medices urbem adortus repellitur.

27. Cum vero haud multo poſt JOHANNES MEDICES, quem ſuperius tranſiſſe ad Gallos diximus, cum tribus delectæ juventutis millibus, equitibus levius armatis ſexcentis, in caſtra veniſſet, gratanter a rege exceptus, ſub mœnibus ad foſſæ marginem, quæ in occiduum vergebat, non procul a prætorio, ubi regia caſtra erant, contra hoſtem ſiſtitur. Itaque quindecim ordinum & centuriarum ſignis circa ſua tentoria editiore loco præfixis, unde ab oppidanis proſpici poſſent, inſignis agminis ſpeciem præ ſe ferebat. Et quia eſſet magni nominis in armis, rebus ſuperiore bello auſpiciis Cæſareis proſpere geſtis, hoſti formidabilis eſſe volebat; vixque ad quietem una nocte militi data, quo regem aliquo præclaro facinore demereretur, ſub noctem proximam, quæ plenilunio ſubluſtris erat, cum ſuiſmet copiis ab eadem parte occidua, qua muri machinis diſcuſſi prociderant, urbem potius cuſtoditam quam tentatam adoritur, & tam horriſono ſcloporum minorum majorumque ac colubrinorum diſploſione defenſorem a mœnibus arcere conatus eſt, ut tempeſtatem multa grandine immiſſam fulminaque exiſtimari liceret, & corpus lunare tetra caligine obduceretur; cumque raptim admotis ſcalis cratibuſque per ruinas reperet, jamque ſumma teneret, Germanus haud minore animi fervore ſcalas confringere, reptantem ſcandentemque audacius Mediceum militem ſecuribus, ſaxorum molibus, ferro & omni genere telorum ad ima detrudere, ſauciare & trucidare: nec glandes tormentariæ aut miſſilia in ſubjectum hoſtem immiſſa incaſſum cecidere, ut poſtera lux cladem hoſtium ex cadaverum ſtrage aperiens docuit. Eo accepto detrimento, Johannes receptui canens, quid de ſecutura fortuna ſibi polliceretur aut ſperare poſſet, indicio primi inauſpicatique certaminis conjectare potuit.

28. Per eos dies rex latiore foſſa totam urbem cingi curaverat, caſtellis modico intervallo excitatis, etiam circa prætorium, præter id quod aquis perennibus ambitu perpetuo vallabatur, foſſitiam humum in tumulos erexerat; denique cuncta firmioribus ſtationibus militum, etiam tormentis crebrioribus communierat, ne qua oppidanus aut furtim cuſtodias fallere, aut vi penetrare, neve altrinſecus ſine difficili & dubio certamine exterior hoſtis in urbem perrumpere poſſet. Compererat enim jam veteranorum militum ſeptem millia ex Germania Laudem Pompeianam applicuiſſe, & Carolum Borbonium, qui occurrerat aliis octo millibus peditum, ſexcentiſque equitibus, cum illis iter maturare, jamque in campeſtria Veronenſium deſcendiſſe. Hoc conſtanti rumore per regia caſtra vulgato, cum varie hominum animi pro cujuſque ingenio afficerentur, rex primum quidem multa ſecum, demum cum animo vehementius fluctuaret, etſi nihil de propoſito perpetuandæ obſidionis uſque ad exitum immutaret, regulorum tamen ducumque ſenatu vocato, ſententiam cujuſque experire decrevit. Fuere qui urbis obſidionem diſſolvendam cenſerent, & contractis undique totis viribus, hoſti obviam eundum, longe multitudine impari, nec expectandum ut ipſo ad Papiam ſedente, hoſtis ad recipiendum Mediolanum, arce & po-

Digitized by Google

puli favore fretus, animum appelleret. Quod ſi rex ea urbe excideret, deteriore admodum loco rem Gallicam futuram, non ſine regiæ exiſtimationis nota & jactura. Alii dividendam ſententiam, nec diſſolvendum obſidium dicere, ſed parte copiarum, quantum ſatis eſſet, ad Papiam relicta, cum robore exercitus in hoſtem ducendum, cum ſatis virium eſſet ad utrumque. Rex ab utraque ſententia abhorrens, Alienum a regia majeſtate, & indecorum dicebat diſcedi Papia, aut animo concidere, vel ad terriculamentum hoſtium, id in primis optantium circumagi, prædamque cupide & anxie petitam, ac veluti caſſibus irretitam, quamve prope mordicus teneret, e faucibus labi ſinere; multa ſummis imperatoribus aut non aggredienda, aut ſi ſemel aggrediare, non dimittenda. Magnæ enim famæ momenta in utramque partem fieri, & alterius partis damno variari, ex eo præſertim quod ex levitate & formidine inopia conſilii redargui poſſit. Minus autem, inquit, iis aſſentior, qui de dividendo exercitu diſſeruere, ad quoſcumque de hoſte rumores, ſententias diſtorquentes, neque diviſione copiarum neceſſe eſſe vires debilitari, & utramque in partem diſperſæ virtutis diducendo enervari, non ſecus quam ſi membrum a corpore divellas, hoſtibuſque propterea rei bene gerendæ fortunam dari: Satis præſidii eſſe Mediolani, nec poſſe hoſtem tam volucri aut clandeſtino itinere illo contendere, quin illius curſum vel æquemus vel prævertamus, non imus tamen inficias, hoſtem nobis virium æſtimatione longe inferiorem, futurumque quantacumque illi virium acceſſio fiat. Quod ſi ex uſu noſtro videbitur aliqua fieri poſſe exercitus diviſio, jam animo excogitavimus quomodo id ſine majorum caſtrorum noſtrorum detrimento, & majore hoſtium incommodo fiat. Sed nunc quod inſtat agamus, pergamuſque hoſtem omnium rerum egeſtate laborantem obſidere. Italum enim militem novimus partium ſtudio ancipiti eſſe fide, & ea civitas habet quamplurimos noſtri ſtudioſos, Germanum ut cetera perferat, vini deſiderio impatientius fremere, Hiſpanum a pueris quidem abſtemium, poſſe æquanimius vino carere; verum ut eſt ſuopte ingenio avarus, & in ſeditiones pronior, facile poſſe omnes commilitones ſecum ſtipendio defraudatos, ad res novas concitare, nec exercitum ſine commeatu, nec commeatum ſine ſtipendio parari poſſe; præterea multa bella impetu valida, per tædia & moras poſſe diſſolvi & languere. Itaque non ambigamus illum tot tantoſque labores diutius non eſſe perlaturum.

29. Cum omnes in ejus ſententiam pedibus irent, juſſus eſt Johannes Medices & Federicus Gonzaga cum expedito peditatu equitatuque ire in Parmenſes, & pulverem tor-

A mentarium doliolis reconditum, plus quam ſexaginta plauſtris Ferraria illuc vectum, curare ut tuto in caſtra importaretur. Erat enim ejus pulveris apud machinarum regiarum magiſtros oppido grandis inopia, quod, ut diverſo ab hinc attigimus loco, rex præcipitatione itineris imparatior advenerat: timebatur autem ne ab hoſte, quem ad Cremonam, ponte ſuper Padum amnem impoſito, hujuſmodi prædæ cupidine trajeciſſe conſtabat, aliqua occaſione in illam fieret inſultus. Idcirco dux Albaniæ cum trecentis cataphractis ac totidem levius armatis equi-

B tibus, ſexque peditum millibus miſſus fuerat auxilio; ſed cum hoſtis, neſcio quid veritus, ne tentata quidem re, impetum repreſſiſſet, ac disjecto ponte in pacatum receſſiſſet, pulveris ejus tormentarii plures ſarcinæ ſuper clitellariis jumentis ſunt in caſtra regia a Federico & Johanne tutiſſime comportatæ: quod reſiduum fuit in arce Parmenſi repoſitum, ut facile intelligeres, quo animo inter ſe eſſent & Romanus antiſtes & rex Franciſcus. Sed dux Albaniæ ad demandatam ſibi provinciam Neapolitanam, de qua rex ſub verborum involucro, in proximo procerum concilio innuerat, proficiſcebatur. Is Lucam

C Etruriæ urbem deſtinato prius abiit, factaque ea æraria, quod cum Cæſare ſentiret, magnum auri pondus in viaticum illinc elicuit. Subinde per amicum Florentinorum agrum ſine maleficio iter faciens, in Senenſibus aliquamdiu immoratus, eam pariter urbem, quæ in partibus Cæſarianis eſſet, vaſtitatem veritam grandi pecunia mulctavit. Dehinc recto & trito itinere per Danam fluvium, qui nunc Palia, viaque poſtmodum Caſſia, per Vadimonis lacum, cui nunc Montiroſulo nomen eſt, relictis ad dextram Bachanis & Cremera fluvio, aliquot dies circa

D municipia Urſinorum ſociorum, qui late per ea loca dominantur, deſedit. Illinc inauctoratis ſacramento regio Urſinis, & ſcripto etiam Romæ milite, per Aprutium in Furconenſes, Aquilanos, & intra limites regni Neapolitani, hoſtilia meditabatur.

30. Interea tumultuatum eſt Romæ a Columnenſibus, quorum intererat quam pacatiſſimum eſſe regnum ſibi & iis qui in partibus Cæſaris erant, & ab eis habitus Romæ pariter delectus, ut barbaro ſe oppo-

E nerent, connivente vel diſſimulante Romano pontifice. Potuit quidem hoc bellum ab eventu ipſo videri ab rege temere & imprudenter ſuſceptum, ſed ſi fortuna, quæ in bello plurimum poteſt, aliquamdiu in Ciſalpinis favoris ſui auram, curſumve ſuſpendiſſet, profecto gentem illam tædio rerum præſentium, ſemper res novas aucupantem, & ad quæque rerum momenta ſua ſtudia inclinantem, parvo impulſu, tamquam cymbam ventis & turbine circumactam, procellis involvere, & Cæſarem ab alienis remotioribuſque

buſque periculis ad extinguendum domeſticum atque inteſtinum bellum revocare potuiſſet: quamquam non deſint, qui contendant regem cladem non accepturum fuiſſe, ſi alieniſſimo tempore hujuſmodi novo motu vires ſuas non attenuaſſet. Sed hæc poſtea; & forte ego longius ab inſtituto itinere digreſſus, quam hiſtoriæ ſeries expoſceret: ad Papienſium obſidium ſtilum reflecto.

31. Advecto in caſtra regia pulvere tormentario, quem lituorum canoro concentu & tympanorum diſſono crepitu, multoque tripudio exceperant Galli, quaſi a vi hoſtium aſſertum, ac veluti putarent ab imis ſedibus funditus per illum urbem ſe convulſuros, acrius undique mœnia quaſſari cœpta & in primis turris quædam angularis quadratave in meridiem ſpectans, e regione fluminis nullis ambita foſſis, trecentis viginti æneorum globorum comploſibus icta, minari ruinam cœperat, & haud multo poſt non in latus procubuit, ſed tota mole in ſe ſubſidit, ac veluti validioribus revincta ac firmata repagulis, hoſti intra urbem viam ſibi molienti, durius fecit negotium. Labefactatis tamen alicubi muris, pluribus locis poſtea pugnatum eſt. Etenim Medicea cohors Johanne ipſo per noctem inſiſtente, more ſibi familiari ruinis inſinuata, non meliore eventu pugnavit, quam ſæpe alias, multis ex ea deſideratis. Et diverſo abhinc loco ad aliud propugnaculum, eadem cohorte fortunam rurſus experiri volente, rari primo, mox confertiores, ſaxis novo bellandi genere rem gerere, modo ceſſim abeuntes, modo gliſcente animorum ardore, in pugnam cominus ferro manum conſerere, pugnaque quaſi ex ludrico cœpta, truculentius incaluit, fuitque diu atrox: nec enim ſegnius eſt a Germanis concurſum, utrimque cruore largius fuſo: & integri ſauciis, recentes feſſis ſubmiſſi, certamen in tres horas extraxere. Tandem oppidani violentius innixi, nixum ducibus & primipilaribus, manu, voce, præſentia adjuvantibus, magna cæde edita, hoſtem terga dare coegerunt: non fuit tamen incruenta victoria. Nam ex Germanis novem, ex Iberis tres cecidere, nec poſthac hoſtis, quam plurimis ex ſuis amiſſis, ſua confeſſione victus, mœnia tentare eſt auſus, ut a captivis etiam eſt cognitum. Nam cum oppidani poſtera die, urbe per poſtulam clam egreſſi, in Allobrogum Francopinorum ſtationem, qui tormentis aſſidebant, facto impetu, multos occidiſſent, duos captivos etiam ante ducem ſtatuere: illi ab Antonio Leva de hoſte interrogati; referebant illum dejerando decreviſſe omnem oppugnationem omittere, tantum obſidio urbem premere, & ſedendo ſine vulnere vincere velle, tum quod adverſo ſemper prælio dimicaſſet, tum quod a transfugis didiciſſet, ad omnem rerum inopiam intus ventum eſſe: nec

Medicea cohors civitatis mœnia aggreditur & repellitur.

A poſſe obſidionales ærumnas à civitate fame macerata & tot malis victa tolerari, pane furfuraceo plebem paſci, aliis frumentarium panem unciatim circumſcribi, jumenta plura eſuritie tabeſcere, bellatores equos nucum & favarum putaminibus, vitibus in minutiſſima fruſta conciſis, & arborum virgultis, raro furfure, parciſſime per delicias paſci, gliſcere in tumultum militem, tum ob ſupra dicta, tum ſtipendii fraudatione, omnia iſta certam & incruentam victoriam polliceri. Sed Antonius Leva deliniendis militibus intentus erat, ſi quomodo laborum B difficultatem in ſociis levare poſſet; quare ab opificibus fabris, piſtoribus & aliis ſellulariis, ſordidumque quæſtum facientibus, pecunias mutuari, fidem ſuam oppignerare, torquem aureum ſibi collo ademptum in nummum ſignare, ut militem aliqua ſtipe in officio contineret. Et forte per id tempus duo Iberi primipilares, per media hoſtium caſtra tria nummum aureorum millia aſtu & ingenio attulerant, coaleſcentemque ſeditionem parvo quidem, ſed peropportuno ſubſidio ſuppreſſerant, reputantibus Germanis non quantum acciperent, ſed quam ſtu- C dioſe & quanto ſociorum periculo daretur. Hi ſiquidem Iberi Gallorum caſtra ingreſſi, & confeſſi qui hominum eſſent, ad regem protinus adducti ſunt, ubi in conſpectum ejus ventum, ut ſunt Hiſpani callido & præſenti ingenio, non diffiteri quidem genus, ſed ſuam tranſitionem excuſantes, ſe ſcire dixerunt transfugæ nomen, veteribus ſociis ſemper execrabile, novis ſuſpectum eſſe: verum in hoc transfugio non crimen aut vitium latere, ſed cauſam juſtam ineſſe, quæ eos a nota defectionis aſſereret; ipſis ſiquidem D quod amicum & intimum principi Aternio ex rixa interemiſſent, neceſſitatem injectam in adverſa caſtra tranſeundi, ſe, ſi placeret, ſecum ſtipendia facturos, fidemque cum militia mutaturos: verum obſecrare ne ſibi fraudi eſſet tranſitio, nec honori quidem, niſi quantum ex ea re expetiundo cognoviſſet, deinde operæ eorum pretium faceret. Rex ubi ab exploratore ſuo quicum in caſtra venerant, dictis facta fides eſt, donatos ſtipendio inauctoravit. Illi quaſi ſuæ virtutis & fidei periculum facturi, quotidie aliis bellatoribus Gallicis immiſceri, contra oppidanos E ſtrenuam operam edere, donec oblata occaſione in urbem a ſuis cogniti admitterentur. Collectitio igitur ære & importato facti ardentiores Germani, ſæpe erumpebant, & ex inſidiis aut ex occaſione laceſſentes, & intra vallum repentes, crapulam eructantem Allobroga mutilare, occidere, capere, necnon in dies exire populabundi, & ab uſque ponte Ticinum jungente, qua commeatus in caſtra efferabatur, pecora, vecterinos equos commeatu onuſtos, cum inſtitoribus & mercibus in prædam rap-

Digitized by Google

tare, nec ulla dies ſucceſſu carebat.

32. Adjuvabat alacritatem adaucti exercitus celeber fama, Borbonium cum aliis octo millibus peditum, ſexcentiſque equitibus Burgundis, patrio more in ſpeciem cataphracti armatis, qui Sequani ſunt, Æduis agnati, cum magna tormentorum vi veniſſe, jamque adventare omne robur ſubſidiarii agminis. Advertebant enim ab excelſis turribus urbanis, ex vallo hoſtili revelli tormenta, & figi qua venturum hoſtem exiſtimabant: item omnes equeſtres turmas per diverſa hiberna diſpalatas, ad ſigna convenire, caſtra contrahi, augeri cuſtodias, ſatagi, quæ omnia facile erat e ſpeculis deprehendere. Adventu Borbonii cum hujuſmodi ſupplemento, duces Cæſariani maturandum in hoſtem rati, primis caſtris Marignanum verſus iter corripiunt, cum duplex via, una Marignanum, alia Papiam duceret. Rex hoſtilis conſilii ignarus, Paliciam heroa cum Helvetiorum pluribus cohortibus, aliiſque equeſtribus Mediolanum antevertere, Pyrrum Gonzagam Federici Germanum, cum duobus peditum millibus cataphractis, quinquaginta equitibus levius armatis ad Sancti Angeli municipium, quod Mediolanum, Papiam Laudemque quaſi æquis ſpatiis interjacet, ſiſtendo & arcendo hoſti peropportunum, muris, foſſis ac poſitu validum, properare jubet, eique mandat, ſi hoſtis Papiam illac tranſmiſſurus vim intentet, unius diei oppugnatione fortiter ſuſtineat, ſe illi futurum auxilio, & amoliturum inde hoſtem recipit. Verum Caroli duo, Cymber & Borbonius, arcem illam prætervecti, ſupra fluentum uberrimis aquis perennem caſtra communiunt, moturo forte hoſti ſeſe opponentes. Ferdinandus Davolus Piſcarius, princeps omnium ducum impigerrimus, intempeſta nocte cum linteato agmine, (nam per tenebras pugnaturo, albicantes ſuper arma tunicas in teſſeram militarem illi induere mos fuit, ut ab hoſte diſcerneretur,) ad oppidum deflexit iter. Tum prope in momento machinas muris admovet, ac quam creberrimis pilis ferreis quatit & proterit, nulloque dato hoſtibus laxamento, ruinaſque reparandi ſpatio, cum Cæſata primipilari viro fortiſſimo, ac ſclopetario & haſtato milite, ipſe pariter pugnatoribus immiſtus, mira celeritate per ſcalas muris ſuccedit, & auſos reſiſtere fœdiſſime obtruncat, alios tanta audacia & ſucceſſu perterrefactos, cum ipſo Pyrrho duce, aliiſque primipilaribus non obſcuri nominis intra arcem compellit. Cum vero ejus arcis altiora mœnia duriorem oppugnationem factura viderentur, placeretque admoveri machinas murales, conſpicatus dux neſcio quem debiliorem humilioremque locum, cum expedito milite ſcalis ſubiens, parum abſuit quin violaretur, certe paludamentum ejus duplici ictu teli confoditur: pervicit tamen invicti animi pertinacia, ut evaderet in ſummum illæſus. Ubi autem ita æquum locum tenuit, ut firmo cum ſuis conſiſteret gradu, & concurſantem hoſtem aut cæderet, aut ſclopis & miſſilibus a congreſſu & defenſione deterreret, Pyrrhus extremam ſortem reformidans, manum dare & de vita paciſci compellitur. Accepta itaque arce, prædaque omni militi conceſſa, quæ eo opimior fuit, quod Galli in ea arce tamquam loco tutiore prius multas opes condiderant, Pyrrhus cum pluribus aſſervatus, aliquanto poſt licitatum corpus auro redemit, equitibuſque pluſquam trecentis, & peditibus mille, qui totidem trucidatis ſuperfuerant, adempta arma, equi, pecunia, & ut cum ſingulis veſtibus abirent permiſſum, frumentum & bellica inſtrumenta in caſtrenſem uſum relata, receptum oppidum majore ducis indole & gloria, quam antea reguli ignavia amiſſum, qui antea ad prima claſſica & minas Gallorum ſe & arcem dedidiſſet, in utramque partem pro voluntatum diverſitate varios induxit affectus, efferri lætitia Cæſarianus miles, & arridentis victoriæ auſpicia, in exitiale hoſtium omen interpretari, hoſtem præ ſe contemnere, illum quidem valida arce diffiſum tam propinquo ſubſidio ſubito animo concidiſſe, regem ante ſuos oculos ſociis laborantibus non fuiſſe auxilio, Papienſis obſeſſus tum nuntiis, tum ignibus, tum machinarum bombis commonitus, majore exultare lætitia quam vel animo capere poſſet, exiſtimare prope debellatum eſſe; at Galli frangi animo, diffidere, & deſpondere.

Hoſtes S. Angeli caſtrum expugnant.

33. Rex quidem altius angi dolore, qui quo preſſius intra pectoris receſſum cohibebatur, eo impatientius triſti frontis, oculorum, vultus denique confeſſione erumpebat; nec enim celari poterat, cum eum puderet pigeretque ſuæ cunctationis, graviore quidem æſtimationis & famæ ignominia, quam accepti vulneris detrimento; vulneri quidem remedia, calumniam nec dilui, nec tegi poſſe: emendare tamen hanc notam, & parem plagam hoſti rependere annixus rex, Johannem Ludovicum Palavicinum nova ſtipendia ſecum merentem, cum trecentis equitibus ac mille peditibus, adjecto illi Nicolao Varollo, vaſti animi viro Cremonenſi, qui patria exulabat ob rerum novarum ſuſpicionem, aliiſque centurionibus, ad occupandum Caſale majus, oppidum tranſpadanum in Cremonenſibus, opibus & populi frequentia haudquaquam ignobile, aut obſcurum, feſtinare jubet, & quid fieri vellet oſtendit. Caret id oppidum magna parte mœnibus, Pado flumini adjacens, tum quod novis ædificiis ampliores amplexum areas, in ſpatioſiores quotidie porrigitur vicos, ſemper longius a flumine recedens, tum quod rapidi fluminis ira, cum per veris tempus nivium Alpinatium liquatu intumeſcit,

Rex Caſale majus per Palavicinum expugnat.

Digitized by Google

tota aquarum mole illi oppido incumbens, mœnia qua parte flumen alluit ſecum traxerat Palavicinum, quem nulla juſta cauſa regi conciliare, plures ab illius amicitia avertere debuerant, (nam Manfredium fratrem immaniter a regiis miniſtris excarnificatum, Chriſtophorum fratruelem, ambos Palavicinos, indigne & immerito mulctatum capite ſciebat,) nihilominus injuriarum oblitus, & imperata faciens, trajecto amne, quaſi improviſus oppidum intercipit, licet ab nonnullis factioſis & accerſitus & expectatus adveniſſet; ſigniſque regiis medio foro affixis, populum ad concionem vocatum paucis allocutus, in verba regia jurare compellit. Quid enim contra tenderet populus conſilii inops contra armatum: nihil tamen aliud hoſtile molitus eſt, niſi quod hoſpitali menſa & convictu domeſticatim, pro cujuſque cenſu accipi militem mandavit.

Agrum Cremonenſem vaſtat.

33. Mox vallo ducto & caſtellis pluribus in munimenta erectis, omnes etiam callium aditus obicibus & repagulis, intus foriſque ad ſubitariam vim ſiſtendam, una tantum via medio oppido relicta, obſtruxit. Deinde populabundus finitimos agros de Cremonenſibus vaſtans & infeſtans, omnia rapinis fœdabat, terroremque ſui nominis late diffundebat. Conſternati repentinis incurſibus novoque hoſte agreſtes paganique, in quos iſta movebantur, villas & quæcumque ædificia campeſtria deſerere, impuberes, ſenes, mulieres, in munitiora loca mœnibus cincta ſecum trahere, jumentis, pecoribus, carris oppida implere. Erat quaſi in meditullio regionis caſtrum cum arce, cinctum mœnibus, villicis palantibus commodum, & receptui peropportunum, huic ſancto Johanni ad Crucem nomen eſt, quod præaltis & latis foſſis aquæ ſtagnantes ambiunt. In illud cum ſe pecuarii armentariique paſtores & agreſtium turba cum raris opibus, & rebus cariſſimis recepiſſent, Johannes Ludovicus prædæ avidus, ſigna infert, datque Varolo negotium, viro non minus impigro, quam lucri cupido. Ille confeſtim plures fluviales cymbas, quas curribus advectas Padus propinquus ſubminiſtraverat, intra foſſas caſtelli immittit, impletque expedito pugnatore, hortator pariter & pugnator: tum ſcalas muris appelli & per eas in ſummum ſcandi, & illud occupari præcipit. Nam quod defenderetur raro mercenario milite & agreſti turba ad artes militares rudi, rem eſſe minimé operoſam aut factu difficilem aſſerebat. Caſtellani in tanto diſcrimine minime ſegnes, haſtis, ſecuribus, falcibus teliſque omne genus ſibi familiaribus & ſaxis ſeſe intrepide opponere, hoſtem ſuccedentem & temere irruentem propulſare, urgere, ſauciare & in præceps agere, ſcalas appulſas repellere, reſtringere; nuſquam mora aut requies, vulnera hinc & hinc mutua, tum ſclopis tum miſſilibus. Steterat diu certamen acrius quam pro loco & numero liceat exiſtimare, & res ita in anceps deducta fuerat, ut hoſtem irrupturum appareret; cum duo treſque ſclopetarii ex diverſa quiſque ſtatione, uno tempore quaſi ex compacto, Varolo, qui conſpectior audacius bellum ciebat, unus infra humerum, alter intra femur & coxam, alius infra poplitem plumbeas pilas adegere. His vulneribus lapſante veſtigio Varolus concidens, ſociorum fidem opemque implorans, apagete exclamat, hinc me moribundum abducite in pacatum: nec plura effatum collapſumque comites excipiunt. Omnibus in eum converſis, oppidani fracta voce conclamare exultabundi: contra adverſarii duce amiſſo confundi, ſtupere & animo concidere, flacceſcentibuſque viribus ab aggere cui inſidebant, ad limbos ſcaphaſque ſe referre. Sed dum vertunt terga, multis eorum ſauciatis, pauci incolumes in adverſum foſſæ ſupercilium enatavere. At Palavicinus cum equitatu in caſtra ſe recipiens, quamvis hoc accepiſſet vulnus, tamen per inſequentes dies ab latrociniis & incurſibus non ceſſabat, operæ pretium ratus quamlate omnia tumultu & terrore complere, id quod regem in primis velle ſciebat, ut caſtra hoſtium deducto inde aliquo præſidio, in hæc recentia pericula minuerentur.

Caſtrum S. Johannis ad Crucem impugnans cum ſuorum cæde repellitur.

35. Verum Cæſarianos Papiæ obſidione liberandæ gravior inceſſerat cura, & cum nullis artibus induci poſſent, ut quicquam de ſuſcepti belli ratione immutarent, Franciſcus Sfortia illis diebus dux Mediolani a Cæſare declaratus, qui tunc Cremonæ ſedebat, tumultuario milite voluntariiſque Cremonenſibus ac beneficiariis, Baptiſtam Malum-virum, ſtrenuum & Martio pulveri aſſuetum, in Palavicinum ducere jubet. Cum itaque Baptiſta ſatis juſto exercitu comparato, eſſet militum numero par, virtute melior, in hoſtem movens nihil potius habuit, quam ferro decernere, ſed diſſimulanter & callide quidem: modo enim aciem promovens, ſimilis aſſultanti procurſabat, modo ceſſim abiens, in modum trepidantis recurſabat. Tandem aliquandiu eluſo hoſte, confirmataque formidinis opinione, hoſtilis equitatus præfectum juveniliter ferocientem ita in ſe concitavit, ut non prius ipſe recedendi ac ille inſequendi curſum teneret, quam in anguſtioris viæ tramitem incurvum & inſidiis idoneum eo tracto, colubrinarum & ſcloporum grandiorum ex compoſito illic locatorum creberrimis pilis, multos tum equitum, tum peditum ſterneret, majorem cladem illaturus, niſi ille ſe ocyus ſubduxiſſet; ab eo die Jo. Ludovicus, homo a pueris in opum affluentia & deliciis alitus, umbræ potius & otio quam laboribus & Martiis artibus idoneus, non eſt amplius fortunam belli experiri auſus, tantum erat in expectatione

Digitized by Google

ſupplementorum, quem Franciſcus Rangonius novus miles regius, habito peditum delectu, ex Mutinenſibus adducturus erat; ſed antevertit Baptiſta, qui haud multo poſt dubia adhuc luce ante oppidum ſtructa acie ſe ſtatuens, ignem tectis immittere tentabat. Non tulit hoc ferox juvenis equitum magiſter, & omni equitatu ante vallum educto, hoſtem diſcurſando diſtinere conabatur, donec Johannes Ludovicus peditatum emitteret. Tum Baptiſta ſenſim ſclopetariorum & haſtatorum circumjectis brachiis, in modum lunæ corniculantis, in hoſtem fortius invectus, tam acri impreſſione urgere cœpit, ut metu circumjecti agminis & inſtantis a fronte equitis, in oppidum effuſa fuga ſe converteret; & Sfortianus fugientis veſtigiis inhærens, eodem curſu & quaſi una eadem acie ſecum introiret, premeretque cædentis terga. Trepidare omnes, tum oppidanus, tum eques, tum pedes, ne viſo quidem hoſte, ad vocem capti oppidi dilabi & latebras meditari. Cæſi equitum pars, ſed qui Sfortianorum primos impetus declinare potuerunt, cum ipſo præfecto in hoſtium venere poteſtatem inviolati, velites omnes qui arma tenuerunt, trucidati; inermes qui manum dediſſent, in fidem recepti, pars per diverticula ad flumen delati, nando & brevi navigio, forte repertis naviculis lintribuſve, evaſere; ipſe Jo. Ludovicus, qui antea viam ad portum abduxerat, nullo ſibi aliunde dato effugio, ſuiſmet artibus captus, deditionem fecit, oppidum immaniter direptum, ſontes pariter & inſontes nullo diſcrimine ſpoliati, ita Palavicinus incendium intra patriæ viſcera concitatum, a ſe ſua ruina extinxit.

Mutina a Sfortianis capta.

35. Recepto S. Angelo, Cæſariani duces cum tribus caſtris jam ad quartum uſque lapidem Papiam acceſſiſſent, caſtraque etiam hoſtilibus prope contuliſſent, prius quidem per emiſſarios clam immiſſos intra urbem adventus ſui facta fide, eiſque quid opus eſſet facto commonitis, etiam ſub noctem tredecim tormentorum majorum bombis, tamquam belli ſigno dato, animorum ſuorum alacritatem & pugnæ ſtudium apud ſocios & hoſtes teſtatam eſſe voluerunt. Galli tamen nihil præmoveri, potius removeri & contrahere caſtra, ſive ab hoſte aliquo accepto incommodo, ſive metu, ſive quod non tentando fortunam, ſed cedendo, hoſtium ferociam fruſtrari, donec Papia omnium rerum inopiâ fatigata dederetur, operæ pretium putabant. Satis conſtat argumento haud dubio formidinis noctes dieſque plus ſolito eos in armis feciſſe, inſtratiſque in pugnam equis excubaſſe, caſtra accuratius communiſſe, contra hoſtem machinas bellicas complures locaſſe, & obſeſſorum inſtar finem exeundi uſque ad aggeris & valli cuſtodiam ſibi ſtatuiſſe, cogitabundos non quomodo inferrent, ſed qua ratione vim propulſare poſſent: ſibi cum feroci hoſte rem eſſe, cui quæque fortiſſima conſilia tutiſſima viderentur. Sed Hiſpani quibus compertum erat, triduo ante Gallos cum pluribus cohortibus planiciem quamdam paluſtribus aquarum lacunis ſeptam, quæ non amplius duobus millibus paſſuum ab urbe aberat, & quam nulla vi humana ſuperari poſſe crederent, occupaſſe, ſumma vi nec minore cæde hoſtem inde dejecere, ac ipſimet protinus illi inſedere. Hæc res tanto regem terrore perculit, ut noctem quæ ſecuta eſt inſomnem ageret, cohortium prætorianarum & cataphractorum ordinibus cum legionario milite circa prætorium in excubias diſpoſitis, reliquumque exercitum in armis eſſe juberet, in opinionem futuri in lucem certaminis, omnia ab hoſte timens, cui nihil invium videret. Nec oppidani interea ſibi deerant, aut a parte ſua hoſtem quieſcere ſinebant. Nam Germanorum binæ cohortes & pubes Papienſis, ubi explorato comperiſſent ad eam partem aggeris occidui, qui prætoriana caſtra vallabat, omnia neglecta & ſolutiora eſſe, arma tantum pro vallo poſita, inermem quemque militem in ganeis ſe curare, capti ipſi quoque nidore unctioris culinæ, clam repentes primum paucos obvios & ſecuros obtruncant, dein in ſartagines, verua, ollaſque adipatas irruentes, omniaque reſupinantes, etiam dapium regiarum venatione, quaſi opima ſpolia de hoſte retulere. Clamor undique & tumultus lixarum in prædatores, auxilia tam inſignem injuriam ultura concitans; verum quum raptores gravius ab ingruente hoſte preſſi, fuga periculum declinaſſent, præſertim crebreſcentibus ab urbe in perſequentes tum ſociorum auxiliis, tum machinarum comploſibus, ventres tam longa obſidione triſti jejunio caſtigatos, lautiore præda refecerunt. Sed cum rex ex eo tumultu caſtris per quatriduum mutatis, ad Mirabellum nobile atrium tertio illinc milliario, tutiore loco deſediſſet, Aternius heros ipſa mora æger, & tantum fiduciæ plenus, toto agmine præeuntibus machinis, & quingentis ſclopetariis, non procul ab hoſtili vallo iter faciebat, juſſiſque vaſtatoriis equitibus caſtra regia propius prætervehi, ut hoſtem aut elicerent ad pugnam, aut imagine & ſuſpicione certaminis ſuſpenſum tenerent; tandem idoneo loco caſtris optato, trecentis tamen ab hoſte paſſibus ſubſtitit: ut oppidani qui ab excelſis turribus amici agminis iter oculis colluſtrarent, eodem momento porta, cui Novæ nomen eſt, egreſſi cum equitatu, tripartita acie in quatuor Helvetiorum cohortes, ſecurius vagantes invecto, aliquos primum impetum ſuſtinere auſos cæciderunt, mox in alios perterritos & paſſim collabentes, non jam pugna ſed trucidatio fœda, ceu pecorum fuit; tum in prædam converſi, in interiora eorum gur-

Digitized by Google

guſtiola, & in ipſius ducis, qui tum aberat, tabernaculum ſucceſſere populabundi, & non ſolum pecora, eſculenta, jumenta & equos, fortunis & bonis caſtrenſibus onuſtos inde abegere; verum etiam duas machinas præliares, cum decem doliolis pulveris tormentarii exultantes intra urbem revexere. Aberat a ſtatione tunc Paulus Sylva, earum cohortium præfectus, ſed excitus rumore laborantium cohortium, cum præſidio a rege accepto accurrebat: verum ſero, jam afflictis commilitonum rebus, jam enim profligatum erat, & omnia ejus impedimenta in prædam abacta. Sociorum alios ſaucios, alios exhalantes animam, alios exanimatos, miſerabili facie videre erat: pauci per vallem & ſtagnantes aquas dilapſi.

36. Per eas dies haudquaquam diſſimili fortuna dimicatum fuit. Nam hortis olitoriis, qui uſui hoſtibus erant, vaſtatis, Franciſcus Pontius cum non magna equitum manu pediteque expeditiſſimo, cum in veteribus caſtris regiis nullo hoſte invento præter paucos valetudinarios, nullam præclari facinoris aut laudis materiam inde ſperare poſſet, ad pontem, quo tertio illinc lapide Ticinus jungebatur, curſu delatus, ponte ipſo ita prius disjecto, & aliqua parte immerſo, ut non eſſet tunc penetrabilis, omnem commeatum alimentorumque & quarumcumque mercium ſarcinas, quæ in caſtra inferebantur regia, cum jumentis & carris ac ipſis inſtitoribus ſecum revexit in urbem. Sed ut levia quæ eo biduo poſt inter utroſque ex occaſione inita ſunt certamina nullo memorabili eventu omittam, præclarum quadraginta Hiſpanorum equitum facinus tacuiſſe piaculum crediderim. Hi ſiquidem ſub noctem ſinuoſo tractu per devia loca & per tres hoſtilium turmarum cuſtodias, mentita teſſera deceptas, demum aperta vi ſub ipſum hoſtium vallum, quod proximum urbi fuit, totidem ſacculis pulveris tormentarii cuivis equino dorſo impoſitis, ad uſque ipſa mœnia penetravere. Poſitis ante ſociorum oculos oneribus, quæ facile tutoque introducere poſſent, reflexo gradu in priora caſtra incolumes receſſere.

37. Accepto pulvere cujus maxime indigebant defenſores, quia concinnandi ejus materia, in civitate tam longo obſidio exhauſta, non ſuppetebat, Antonius Leva nihil moratus, ſupra arcis turrim contra hoſtilia tentoria e regione caſtrorum ad boream verſa, vicinitate ipſa injuriis obnoxia, plures machinarum moles multo molimine ſuſtulit; deinde in confertas acies & militum cuneos, globorum ferreorum creberrimos ictus minime incaſſum contorſit, magnamque ſtragem parvo admodum temporis ſpatio hominum fecit: illis brachia, humeri, coxæ, aliaque membra; aliis capita diſploduntur, nonnullorum dilancinatis vitalibus pectora

A diloricant, tetro nimirum & miſerabili ſpectaculo. Perſimili ſtrage in perendinum diem debacchatum eſt in tentoria Helvetiorum. Quare accepto non levi incommodo, illi caſtrametari, & aream rerum venalium alio transferre ſunt coacti, nec jam ut antea in teſtudinem glomerati pro veteri diſciplina, per loca hujuſmodi jactibus obvia, ſed ſparſi & diſpalati procedebant in bellum, & jam rex in priora caſtra redierat, majoreque induſtria firmaverat.

B 38. Tum vero ab ea hora qua a turri ſævitum eſt in Gallos, Cæſariani duces avidi pugnæ, veluti claſſicorum clangoribus irritati, in apertos campos ſtructa acie ſe ſtatuerunt, hoſtem laceſſentes, nec Gallus pugnam detrectavit. Itaque emiſſa ex proximis caſtris non contemnenda equitum ala, per partes concurſum & acriter pugnatum eſt aliquandiu; ſuperior tamen in eo concurſu Gallus hoſtem illatis vulneribus non paucis in fugam egit; terga Hiſpanorum fugientium prementem ac ferocientem Gallum excipiunt trecenti equites Sequani, (hos vulgo

C Burgundos vocant) gens & armis conſpicua & bello ſtrenua, quæ quo ipſa regionum affinitate, & linguæ morumque prope commercio, & eadem bellandi aſſuetudine ſe propius attingebant, eo majore virtutis æmulatione, & genuino quodam odio infeſtius concurrit. Certatum eſt loco ſpatioſo & amplo, ſed tamen non procul a Gallorum vallo, ad quod illis ad omnem caſum eſſet tutior receptus, magnis certe viribus, paribuſque ſtudiis, in mutua vulnera pugna ſtetit acris, clamor undique pro cujuſque audacia, aut ex illatis vulneribus lætitia, aut ex acceptis dolor, modo cæſim clava, modo punctim mu-

D crone ferientibus, modo provecti, modo revecti, modo collato ſeſe illidentes gradu, equites equique ſauciati diu extraxere certamen: pervicit tamen Sequanus, ut inclinata acie Galli, tacita confeſſione victi, ad propinquas ſtationes pluribus vulneribus ſe receperant. Quominus autem victor inſequeretur, impedimento fuerunt ab hoſte tormenta in perſequentes diſploſa. Varia interim ab erumpentibus oppidanis, & ab Helvetiis ſunt

E prælia pugnata eventu rerum prope æquo & neutri ſecundo, niſi quod centurio Helvetius, captus, & ſignum ab eo relatum, & aliquando Iberi ſunt in urbem repulſi, aliquot Germanis decore militari non obſcuris amiſſis.

39. Verum inter alias velitares pugnas ea præcipue celebratur, quæ ab Antonio Leva, numquam alias antea ab obſeſſa urbe egreſſo, eſt edita ad Campeſiam, neque enim antehac tutum duxerat in hoſtem exire, niſi quantum langueſcente obſidio, poſt tantam ſociorum acceſſionem fiducia metum æquaverat. Eſt Campeſia domus ſuburbana, quadringentis paſſibus tantum ab urbe remota,

Digitized by Google

in acclivi & molliter ſurgente colle, ad amœniſſimos ſeceſſus ſita; ſed in præſentis temporis uſuram foſſa & aggere munita. In hanc ab ea die qua pons ab hoſte disjectus, ac poſtea fuerat reſtitutus, arcendis oppidanorum incurſibus quatuor cohortes Johannis Medicis præſidio locatæ fuerant, ac propterea in eaſdem Antonius Leva, ne ipſe quoque exſors campeſtris pugnæ ac gloriæ eſſet, qui in tuendis mœnibus tam ferox felixque fuiſſet, movet cum delecta Germanorum Hiſpanorumque manu ac pube Papienſi, centum tantum equitibus emiſſariis unaque murali machina contentus. Adventantem hoſtem eminus conſpicati Medicei, continuo ſe colligere, arma, tela miſſilia, ſaxa expedire, & ſcloporum majorum minorumque grandem numerum locis opportunis diſponere, ſpem in lacertis & virtute ſtatuere, & in deſperatione vulnera & ſanguinem hoſtium cum periculo vitæ compenſare. Itaque primum ex ſclopis glandium nimbos in hoſtem ejaculantes, eum ab domo deterrebant, & ſi ſubituri eſſent, cominus certaturi, nec quævis pericula declinaturi vitæ & laudis amore. Verum Antoniani poſt aliquas pilarum ferrearum contorſiones, quibus paries apertus corruerat, accelerandum rati, ne ex proximis caſtris laborantibus auxilia ſubmitterentur, periculi quam moræ patientiores, in munimenta certatim ſubire ſatagebant, ſed quia ſclopis timeretur, ad evitandos lethales ictus incurve reptantes, tandem injecta materia foſſas ſuperantes, clypeorum denſa teſtudine, in ſummum ſucceſſerant, non tamen ſine audaciæ pernicie, & propterea Antonianis parum læta ſucceſſio. Nam ferro & mucrone cominus & mutuo cruore pugnatum eſt. Prehenſare Antonianus hoſtem, corripere, impellere, propellere, ſauciare. Mediceus per inæquales ſalebras evadentem, & in ipſis ruinis inſtabili veſtigio labantem repellere, urgere, ſaxis & haſtis ferire, & ad ima detrudere, ſuis artibus ſuiſque viribus quiſque niti; tandem Mediceo milite ſcloporum nimbis a defenſionibus amoto, cum feſſis recentes & ſauciis integri ab Antonio ſufficerentur, expugnatur munimentum, cædeſque fœda editur. Nemini ne manum quidem danti indultum, tantum duo centuriones quorum virtus emicuerat, ad genua victorum procumbentes veniam meruere: præda illic non modica, præſertim pecoris, vini, commeatus & quadrupedum ſubjugalium vecterinarumque, quæ eques Antonianus uſque ad pontem in populationem evagatus rapuerat; ſigna quatuor militaria relata, necnon ſpolia, arma, manubiæque in trophæum ante ducem ovantis ſpeciem præbuere: deſiderati dicuntur ex Mediceis quingenti, nec tamen victoria incruenta vel inulta fuit; ſed Johannis Medicis pectus amiſſarum cohortium dolor tam impotenter perſtrinxit, ut nec a liberioribus in regem querelis temperaret, ſibi inquiens ſuiſque quæque munia, quantumvis ardua & periculorum plena ſemper demandari; ſuos milites, viros fortiſſimos, tamquam feras venatorum opponi venabulis; Gallos veluti otioſa animalia, quæ ſi eis cibum ingeras, jacent, torpent, umbraculis gaudere, pericula horrere; at ſuum militem contra lethales machinarum ictus, ad mœnia, veluti aris victimas aut macello pecora admoveri, & nuper loco iniquiſſimo, quo nemo alius ſidere audeat, ad unum trucidatum: quare amiſſis copiis totque fortiſſimis commilitonibus, nihil aliud a rege quam liberum commeatum petere. Rex hominis iram quantum poſſet mollire, lenimentis demulcere, amice compellare, pollicitis onerare, ejus viri virtutem, quæ tot rebus geſtis alio bello Gallis formidabilis fuiſſet, debere invictam eſſe, nec adverſis frangi, cum non ſemper hominum votis fortuna obſequatur, nec quicquam ea ſiniſtra pugna, damno ſui nominis aut famæ ſit admiſſum. Sed ſe, qua eſſet animi magnitudine, cum iis quæ ſibi ſupereſſent copiis ac novo milite, contumeliam acceptam, hoſti accumulate repoſiturum ſperare. Maxime vero reſpondit Johannes: O rex, ſi talem adverſarium nactus fuero, qualem olim expertus ſum, nam ſuperiore bello cum mulieribus cum adverſum te pugnarem; hoc bello, quo pro te ſto, cum viris mihi bellum eſt: verum, niſi me fallit opinio, haud multo poſt viciſſitudine cladis par pari referam, quod hoſtem æque remordeat. In hæc verba cum jacentium corporum ſtragem regi oculis ſubjiceret, & paucis non ignobilibus viris funeris juſta perſolvi placuiſſet, cetera cadavera in ſubjectum amnem fluitare ſunt permiſſa, ne tabe cœlum corrumperetur. At Johannes cui alte vulnus inſederat, ignominiam hoſti repoſiturus, biduo in inſidiis fuit, obſervans hoſtium egreſſum: & forte plures impuberes, feminæ, militeſque ſub fluminis ripam ad ſolem pro anni tempore tepidiorem apricabantur; ligna alii, alii oluſcula legebant: tum vero repente e latebris erumpens Johannes, cum levi equitatu in palatos & nihil tale metuentes invehitur, quiritatus & ejulatus puerorum feminarumque ac militum clamor, in tam inopinato periculo & certa morte Deum atque hominum fidem implorantium; verum in omnes omnemque ætatem ac ſexum, quibus efferata parcit barbaries, adeo ſævitum eſt, ut etiam in mulieres uterum geſtantes ferrum ſtringeretur. Periere tamen ex hoſte duo cataphracti, & equi confoſſi. Verum dum Johannes nimium ſe jactans ultorem, & cædis otioſus ſpectator facinus ſuum verbis magnificis attollit, ecce plures Iberi, qui poſt ſuburbanum ſacellum Stephani protomartyris delituerant, ex inſidiis

Digitized by Google

eruperant, non ſolum æquaverunt hoſtium ſtragem, verum eo nobiliorem reddidere, quod ipſi Johanni ex ſclopo in crure pila plumbea inhæſit, quo vulnere factus ad bellandum inutilis, ſub publica fide Placentiam relatus, Deo optimo acceptum certe referre potuit, quod rebus turbulentioribus quæ paucos poſt dies accidere, ei non intervenire contigit.

40, Sub idem ferme tempus a Laurentio Cerite, qui antea Maſſiliæ in præſidio fuerat, mox Savonam, olim Sabbatrum, ſive Sabbatiam dictam in Liguribus, tum regi parentem, claſſe delatus in caſtra regia, nauticorum ſociorum tria millia mittebantur; ſed dum nullo ordine & incautius iter agunt, Sfortiani, qui ductu Gaſparis Maini Alexandriam præſidio tenebant, ad Brumidam fluentum in Tanarum, mille ab eo loco paſſibus confluens, aſſecuti, tam repentino & improviſo incurſu diſpalatos disjecere, ut plurimi cæderentur, multi verticoſi fluminis undis abſorberentur; alii dum evadere nando credunt, caperentur, nulli denique inſtitutum iter tenerent.

41. Fuerant procul dubio Cæſarianis in eam diem omnia certamina felicia, paucis admodum acceptis incommodis, & aliquot hoſtium caſtella circa vallum fortiter expugnata, numquam tamen obſidium Papienſe diſſolvi, nec in eam urbem alimenta inferri, niſi quæ populator miles carptim lucrifecerat, nec hoſtes in univerſæ dimicationis caſum induci potuerant. Manebat enim regio animo fixum immotumque, minime ad nutum hoſtis inſultantis, collatis ſignis aut tota ac e dimicare: ſed obviam eundo, diem de die trahendo, eumdem ludificari; nec munimentis aut foſſa, quibus ſe totamque urbem accuratius cinxerat, ante diſcedere, quam urbem tot neceſſitatibus victam, ad deditionem compuliſſet: quod quidem conſilium ſi ita conſtanter probaſſet, quam prudenter excogitaverat, fortaſſis eluſa hoſtium audacia, & nequicquam ab illis tentatis caſtris, quod in votis habebat, Papia ſibi ſedenti acceſſiſſet. Ventum enim jam erat ad extrema commeatus, & in primis ad vini inopiam, exhauſto omni penu, pro quo rurſus agitari nova conſilia, & tumultuari impatientius cœptum intra urbem, ac in ipſum Antonium Levam immodicis poſtulationibus reclamatum. Ea cura cum hominem haberet ſollicitum, quod in moderanda Germani militis iracundia, eo minor ſuis verbis inerat auctoritas, leviorque fides, quod toties propinqui auxilii & diſſolvendi in dies obſidii, vana ſpe impleverat eos: nunc in conſpectu eſſe ſocios, vix diſtare duobus tribuſve ſtadiis, ac vallum ejus vallo hoſtium oppoſitum, nec tamen irruptum iri ab iiſdem intra urbem, nec motum loco Gallum, & annonam factam anguſtiorem, & prope jam nihil reliqui eſſe.

42. Quamobrem urgente re continuo Antonius Sanctium Lopetium præfectum equitum Hiſpanorum, armis virum & conſilio pollentem, ad duces Cæſarianos ſilenti nocte per ſcopuloſos & invios calles mittit, qui doceat quo loco ſit res Papienſis, obſidionales ærumnas amplius tolerari non poſſe, militem fremere, urbem promeritam fideliſſimoſque ſocios prodi, deſeri, in ſumma rem perditam, niſi mature ſuccurratur: falli eos ſi exiſtiment niſi ea urbe ſalva aliquid ſibi in toto principatu fore incolume. Cum hæc & alia a Sanctio ducibus renuntiata fuiſſent, ac illi aliquandiu ſuſpenſi, & quaſi incerti conſilii in commune conſultandum cenſerent; Ferdinandus Davolus, dux Gallico bello fatalis, negat rem conſilii eſſe, audendum manu atque agendum, non extrahendum deliberationis mora tempus, ubi opus ſit facto ac omni nixu ad liberandam urbem, ferro viam actutum aperiendam, ſibi id curæ fore ſi ſinerent. Omnibus protinus præſtantiſſimi conſilii ac rariſſimæ virtutis viro, negotium delegandum permittendumque ſentientibus, ipſe primum omnium Sanctium in urbem ad confirmandos ſociorum animos remittit, datque illi itineris & laborum comitem Mirandam, virum æque ſtrenuum; & quid fieri velit imperat. Tum de quarta vigilia ejus noctis, cum duobus millibus peditum expeditoque equitatu, caſtrorum hoſtilium ambitum colluſtrans, cum alicubi neglectas cuſtodias deprehendiſſet, in machinas contra ſe verſas, quæ munimentis inhærebant, per obliquum in latus irrepſit, caſtelloque ſumma vi occupato, cæſoque defenſore eorumdem tormentorum quatuor ingentis molis clavis ferreis cubitalibus configit, totidemque hoſtem in ipſum diſploſa, in ſubjectam foſſam devolvit, deinde hoſtium cuneos fragore machinarum ac horrisonis clamoribus experrectos, & jam turmatim ſeſe opponentes, quo confertiores ſubibant, eo plures ſariſſis, mucronibus ac ſclopis majoribus minoribuſque, quorum in ea Iberorum acie copia fuit, cecidit, perdiditque fœdiſſime, & tamquam vilia pecora humi ſtravit, ſupra mille ducentiſque occiſis, ceteriſque in fugam ita turpiter actis, ut ſi ſigna totis viribus tunc in hoſtem illata fuiſſent, eo die Gallicus exercitus ad internecionem cædi & debellari potuiſſe crederetur. In eo tumultu ipſe tormentorum magiſter captus abducitur.

Cæſariani accingunt ſe ad oppugnanda caſtra Gallorum.

43. Ferdinandus cum per otium in caſtra ex cæde revertiſſet, tantamque imbelliam ac ſocordiam in hoſte agnoviſſet, in fiduciam exploratæ victoriæ erectus, communicato de tota belli ſumma cum ceteris ducibus conſilio, vexillum puniceum pugnæ ſignum loco editiore ad quem conveniendum erat, proponi mandat, ut eminus ab obſeſſis etiam cerneretur, & miles corpora

equoſque curare ac arma expedire poſſet, A in proximamque noctem, concinente tibicine, in ordinem redigeretur. Peroſus enim omnem moram, quamdiu differret, tamdiu ſe fructu victoriæ defraudari exiſtimabat. Cingebantur regia caſtra, ut prætulimus, munimentis validiſſimis, & alicubi perennibus rivis: ſed qua eadem caſtra in ſeptentrionem reſpiciebant, etiam muro perpetuo, qui ſepta ferarum, theriotrophion Græci, populares parcum dicunt, cum Carthuſienſium cœnobio, & Mirabello uſque ad propugnacula ſuburbana undique claudebat, longe tutiora B quam alibi credebantur: quippe quæ nulli ab ea parte, & niſi aperto marte & magna vi penetrabilia eſſent. Atqui Ferdinandus Davolus per intempeſtam noctem cum triplici machinarum fragore urbicos ſocios ex condicto admonuiſſet, & illi pari bombo ſignum reddidiſſent, ipſe adhuc dubiis ſideribus omni linteato agmine, ut bellando ab hoſtibus diſcerneretur, ſigna efferri jubet. Ducebat primam aciem ipſe cum ſexcentis equitibus levis armaturæ, totidemque ſclopetariis ac pari numero arcubuſariis, (nomen certe novum, nec hactenus, quod ſciam, latinitate donatum) anteſignanæ tamen fuerant, C & in primo ordine locatæ Germanæ legiones in duo cornua, quibus Georgius *Frinteſperg* Alemannus & Baptiſta præerant. Pone ſequebantur Hiſpanæ cohortes, quas Alphonſus Vaſti marchio, & Italici nominis velites, quas comes...... curabat, juſſæque ſunt ad eas muri partes, quas antea noctu colluſtratas a ſe, unico tantum comite, homine agreſti regionis & locorum gnaro, ſibi convellendas animo deſtinaverat, ſecum procedere, tanto tamen interſtitio, quanto a ſe commode explicari poſſent; D relictæ tantum ex peditatu aliquot turmæ, ante portam, cui ad ſanctum Lazarum nomen, quæ hoſtem potius minitando quam bellum inferendo diſtinerent, ne a tergo aliquod detrimentum exciperet pugnaturus, & ut pariter ſuſpenſam teneret hoſtium manum, dubitatione certaminis ab ea parte ineundi; cataphractorum vero bifariam diviſorum, mediam aciem Carolus Limoius prorex, extremam alter Carolus Borbonius moderabantur, utrique equitum levis armaturæ æqua portione attributa.

44. Ubi ad præſcripta demoliendi muri E loca ventum eſt, protinus adhibitis ad eruendum murum peritis impigris opificibus carpentariiſque ac valida juventute, tum trabibus abiegnis in ſpeciem arietis ore prominulo fabrefactis, & acuminato prolixius ferro veſtitis, ita reciprocante ictuum creberrimo libratu, omnique fabrilis ferramenti terebratu, murorum ſtructuram laxavit ac diſſolvit, ut collaberetur, & agminibus viam tribus locis in hoſticum aperiret; ſed dum labefactandis muris diutius opinione diſtinetur, ne arietantis machinæ fragorem hoſtis haurire poſſet auribus, aſſiduis tubarum clangoribus, diſſoniſque tympanorum crepitibus quaſi aliam rem ageret, fallere eum conabatur. Et regem quidem, qui pridie inſtitores omnes caſtrenſium mercium ad ripam uſque fluminis longius ablegaverat, ut ei in pugnam area illa pateret, ſi certandum foret, quique eam noctem inſomnem egerat armatus, ſuſpenſum diu tenuerat cogitatio, quidnam hoſtis comminiſceretur, quo diſcurſatio & terrifici ſtrepitus pertinerent. Sed tandem per plures emiſſarios & ſpeculatores comperto eruendi muri conſilio, & albicantis agminis ſtratagemate, riſiſſe quidem primum hujuſmodi commentum, & ad ſuos concurſum dixiſſe ferunt; nimirum hoſtis niſi candidatus noctu prodiiſſet, dubitavit gæſa noſtra & pila Gallica noſtrorumque tormentorum globos ferreos & glandes ſclopetarias in ſua pectora viam non inventura, niſi ſpecie linearum tunicarum ſcopum illuſtriorem ad jaculanda per tenebras tela noſtris oculis oſtendiſſet. At nos candentes tunicas, ut ſpero, ſuorum vulnerum cruore inficiemus, ut ſit in utroque colore conſpicua variegatio. Nec plura locutus, machinas complures præliares in ea loca, in quibus exſcindi murum compererat, bigis quadrigiſque confeſtim trahi imperat. His Helvetiorum legionem comitem adhibet, ſubjicitque Obigninum heroa armis præſtantem, & Franciſcum Sanpaulum, magna indole juvenem, ac Hieronymum Vaſcum Alexandria Statilienſi prognatum, cum ſuis omnibus alis equeſtribus, mandatque Obignino, quem his omnibus præfecerat, uti intrepide cum hoſte decernat, hoſtium audaciam ſumma virtute retundat, ſi eruptionem intra ſepta tentaverit, ſe illi cum toto robore exercitus protinus affuturum, ſi res exegerit. Enim vero rex ipſe ſicut membrorum corporiſque decenti filo conſpicuus & arduus erat, ita animi altitudine ac manuum promtitudine nulli ne gregario quidem militi virtute cedebat, ac quæque diſcrimina militaria ita obibat, ut ſe regem aliquando obliviſceretur. Cum vero ad eam valli partem, quæ in arcem Papienſem ſpectat, validas cohortes peditum equitumque attribuiſſet, interdicta eis prorſus pugnandi poteſtate, tantumque ut caſtra tuerentur præſcripſiſſet, ipſe agminatim ſtructis ordinibus hinc & hinc in duo cornua cataphractorum & inſignium procerum æquatis aciebus, quæ pari intercapedine a ſe diſtarent, medius cum prætorianis cohortibus conſtitit, in omnem eventum paratus, cum pedites Allobroges Menapiique Gherlenſes, a Sicambris profecti, ac mercenarii Itali frontem tenerent. Procubuerat, ut diximus, jam tribus locis murus, & lux matutina nebulam denſiorem, turbineumque ex ruina pulverem diſcuſſerat, cum Ferdinandus

nandus ſolito lætior, fiducia, ut credibile eſt, & præſagio rei bene gerendæ, ad comites converſus, Eia agite, viri fortes, inquit, »fideliſſimique commilitones, poſtquam viam »in hoſtilia caſtra vobis patefecimus, hoſtem »quatrimeſtri otio, adipatis coquinis cibiſque »exquiſitiſſimis, non ſecus quam in media »pace marcentem, ex his ferarum ſeptis lati»buliſque, tamquam aprum abdomine tar»dum, noſtris armis quaſi venabulis eruamus. »Prodeat jam, ſi pudor eſt, Gallus cum ſuo »evirato grege, ex hac cavea & corte, ut hunc »diem divo Matthæo ſacrum, victoriæ noſtræ »raro honeſtiſſimoque titulo nobilitemus. Ho»die de hoſte opimiſſimam prædam & adoreæ »laudis famam relaturi; ita enim fore & diis »auſpicibus & veſtra virtute fretus ominor. »Nam præterquam quod mihi Deus & ani»mus præ lætitia circa cordis penetralia titil»lans geſtienſque, hujus ſpei auctor eſt, tum »vero ratæ victoriæ, ut ſuperiorum annorum »triumphos omittam, una pugna ad S. An»geli arcem munitiſſimam his diebus, & no»viſſime altera ad validum hoſtilis valli caſtel»lum, cum magna cæde feliciter pugnatæ, »magno nobis documento eſſe debent, in »quibus deprehendi licuit, quid in tam ignava »multitudine regi præſidii eſſet. His dictis elata voce primipili Germanici vexillario »inclamato: Inferto, inquit, protinus ſignum »in hoſtem, quem eminus cernis, ego cum »equitatu fervidus legiones ſubſequar, & vo»biſcum bella, ciens pugnator & veſtræ vir»tutis ſpectator ordinibus me immiſcebo.

44. Accenſæ tum ſua ſponte, tum ducis bellaciſſimi adhortatione & exemplo legiones, murorum ruinas tranſiliunt, ingreſſum & in ſe ingruentem hoſtem Helvetii, qui pugnæ & ipſi ſignum acceperant, perſtrepentibus undique lituis ac tympanis excipiunt, prius tamen exploſis utrimque machinarum ictibus, quibus pleroſque cadere neceſſe fuit. Fit pugna atrox paribus animis viribuſque, ac eodem eventu aliquantum certatum fuit, promiſcua cædes mutuaque, haſtis gladiiſque immaniter graſſantibus. Sed cum Gallus, ſive quod tormentis prævalebat, ſive quod illis in tranſverſum locatis, hoſtium latera pulſaret, phalangem Germanicam eo machinarum turbine disjeciſſet, diſturbaſſetque ordines; Germana acies inclinata aliquot gradibus ita loco ſubmota eſt, ut tamen non excederet campo, aut a ſignis recederet. Exclamare altiſonis clamoribus Gallus & Helvetius debellatum eſſe, profligatum hoſtem fugam circumſpectare. Re continuo potius in aſſentationem & applauſum amplificata, quam ex fide ad regem delata, ac propterea illi audendi animos faciente, Thomas Leucius, quem ſcutiregulum Galli nuncupant, & Brionius heros, Federicus Bozulus, alii atque alii duces cum copiis in hujus ſucceſſus rumorem ſubmittunt, qui novæ ſpei fortunæque vires adderent, hoſtemque urgerent. Ipſe quoque rex caſtris in patulos egreſſus campos, directa acie in pugnam gliſcere & promoveri. Sed Ferdinandus miſſis confeſtim qui proregem & Borbonium cum robore exercitus accerſerent, quique celeritate opus eſſe ut acies labans reſtitueretur, ac in eo temporis articulo ſummam rem pendere teſtarentur, non deſiſtebat modo lenius modo gravius Germanos caſtigare, alios laudibus, alios hortatu, & ſpe promiſſiſque accendere, obteſtarique uti in pugnam redirent, eo die nec amplius fortunam belli tentandam, hos eſſe campos in quibus periculum virtutis fieret, decerneretur que utrius eſſet imperium. Itaque arma armis, pedem pede conferrent, affore præſidia, & opportune adventans agmen eminus apparebat; anteverterant enim duo Caroli duces Ferdinandi mandata. Nam cum ſigna collata & pugnam fervere æneorum machinarum creberrimis fragoribus auribus excepiſſent, nihil ad celeritatem reliqui fecerunt; ita ut ſi hoſtium in pugnam a rege immiſſorum curſum non præoccuparant, ac certe æquaverant: ubi in conſpectum ventum eſſet, ſtarentque armis fulgentibus conſpicuæ utræque acies, jamque & Germanorum trepidatio repreſſa, & reintegrata pugna eſſet ducis annixu & popularium ſuorum virtute, tum Piſcarii imperio Iberi majoribus minoribuſque ſclopis utraque Helvetiani agminis latera glandium plumbearum crebritate confodiebant. Quo enim confertius certabant, eo fœdius cædebantur, & Germanus qui adjectis recentioribus ſuppetiis a fronte pugnam reintegraverat, gradum violentius inferre, turbatum hoſtem infenſius gravare, ſternere, ac in corpora gladium capulotenus adigere, capita librato ictu a vertice uſque ad jugulum findere, membra a compagibus reſcindere, truculentius mactare, ſæviente Germano, nulla parcimonia in genuinum hoſtem; denique campis undique ſanguine manantibus & quaſi in ſtruem cadaverum trucius congeſtis, ubi ejus hoſtis cædendi ſatietas cœperat, aut materia defecerat, in Italici nominis peditem, Sicambrumque cum Gallicis ſtipendia facientem, mucro tamdiu diſtrictus fuit, quoad ab ea prorſus parte profligatus eſſet.

45. Eo loco laus rei bene geſtæ apud Georgium Frinthſpergium, legionum tribunum fuit potiſſima. Ipſe Piſcarius dux equitatu ſuo, aliiſque adjectis, ictibus in machinas hoſtiles concitatis, tanto impetu per obliquum irruit, ut patefacta ſibi quaſi honoris gratia ad eas via, dilabentibus machinarum tortoribus, magis de ſalute quam de propulſando hoſte ſollicitis, nullus jam hoſti in illis uſus eſſet. Cum præſidiariis autem earum cohortibus aliquantulum certaminis fuit, ſed in ipſo Ferdinando duce plus periculi quam

Digitized by Google

difficultatis aut laboris in cædendo hoſte fuit. A Nam cum inter milites audacius quam conſultius pugnat, tantumque ſternendo hoſti ſua manu operam impenſius navat, duo vulnera accepit, non tamen lethalia, unum inter malam & mentum, haſta longiore in utraque fauce impacta, alterum ad ſummam lateris cutem, addunt aliqui tertium infra genu. Nec tamen remiſſa idcirco pugna, ſed ob violatum ducem inclementius ſævitum, nec cuiquam parſum apud cataphractarios equeſtreſque alas a duobus Carolis, quorum alter in dextrum, alter in ſiniſtrum hoſtium cornu ſigna intulerat. Cum adhuc peditatus utrimque eſſent integri, & ad machinas Gallicas nondum fortuna aliquò inclinaſſet, non minus ſtrenue quam proſpere bellum adminiſtratum fuit, nec Galli in duo brachia porrecti pugnam detrectaverunt; omni enim conatu & totis viribus in pugnam prodierant, nec bonus aut ignavus, nec nobilis aut ignobilis, regulus aut cliens qui ſtipendia faceret, expers ejus funeſti certaminis fuit; quove illuſtriore loco aut celſiore fortuna quis natus erat, eo magis ad ſe pertinere putabat, uti res Gallica aut ſuperior aut ſaltem incolumis ſtaret, ne ſi in alieno ſolo, inter infeſtas gentes durius aliquid ingruiſſet, regi ipſiſque receptus in pacatum intercluderetur, nec minor eorum quemlibet inceſſerat ſollicitudo, regem fortunæ ludibria minime veritum, qua erat animi ferocia, non ſolum adeſſe, ſed intereſſe pugnæ voluiſſe; & certe eum pugnaſſe, & vexillarium Germanæ cohortis ſua manu confeciſſe, quidam auctores ſunt. Satis conſtat regem, qui prius in animum induxerat cunctando & in munitiſſimis caſtris ſedendo hoſtem intus eſurientem, foris ærarii inopia & ſtipendii fraudatione tumultuantem in dies ludificari, donec civitas ærumnis domita ultro ſuccumberet, poſtmodum temere mutata ſententia pugnare, & in dubium aleæ caſum, multitudine potius quam virtute fretum decernere voluiſſe; ſed erat profecto in utraque acie animorum diſparilitas: Nam apud Gallos, præter immodicam regis ferociam, quatrimeſtri deſidia cum anni tempore etiam animorum vires ſenuerant, quilibet uti cuique domi amplior fuit fortuna, patriam reſpectare, peregrinam militiam otii amore deteſtari, dubios eventus præteritorum documento formidare, nihil mercenario militi fidere, ea potiſſimum conſilia probare quæ eſſent tutiſſima. In Cæſarianis diverſa ſtudia: Piſcarius princeps laudis cupidine, & eo ſtimulo virtutis quo ſemper vicerat; Borbonius ademtæ ditionis & exilii ignominia ac vindictæ ſtudio; Cymber prorex Cæſari perquam neceſſarius, & genuina nationum æmulatione, inexpiabilibuſque publicarum inter reges irarum aculeis; miles malo induratus & inops, contemtu hoſtilis ignaviæ & Gallicarum opum cupidine, denique totius commilitii in nomen Gallicanum odio, obſtinaverat animis, aut vincere aut occumbere, nihilque æque optabat, quam in æqua planicie occaſionem certaminis dari.

46. Itaque cum in tam diverſis animorum affectibus utrique arma contuliſſent, haud multo poſt apparuit, quid in quoquo animi aut roboris eſſet. Enim vero maximis clamoribus primum infeſtiſque haſtis utrimque eſt concurſum; cumque omiſſis haſtis gladio & clava ferrea res geri cœpta eſſet, ſtetit quidem aliquantiſper utraque acies immota, B neutro adhuc Martio favore pendente. Aderant hinc heroes regulique Gallici inter principia, & ut quiſque equitum vel commilitio vel clientela aut obſequio vel amicitia illi obnoxius eſſet aut addititius hortari, laudare, increpare, pro cujuſque ignavia vel virtute; item quemque admonere periculi præſentis, in ſuis lacertis & in illo ipſo temporis momento ſitam eſſe ac pendere rem Gallicam, dicere fortunas opeſque regias, niſi ſtrenue tuerentur, communi ſorte caſuras. Et rex haud multo intervallo illinc aberat, ſubmittens auxilia recentiora in quam partem ma- C jor certaminis moles incumberet. Verum gravante a fronte Cæſariano milite, circumfuſoque in latera hoſtium Sequano milite, qui ad difficillima quæque pugnæ paratus ſigna expectaverat, & quingentis peditibus Hiſpanis, qui equitibus immixti grandiorum ſcloporum glandibus pernicioſius inſiſtebant, non plus ſiſti aut ſuſtineri impetus potuit, quam ſi quis fluminis nivium liquatu aut ſubito imbre tumefacti undantes late gurgites & obvia quæque raptantes, brachiorum objectu retrovertere tentet. Gallus enim ubi in tranſverſum hoſtem illatum novamque ſclopetariorum peſtem in ſe coortam, & dum in D fronte pugnat, æneis pilis latera diloricari, & priuſquam hoſtile telum cerni potuerit, lethale vulnus intra viſcera ſentiri, equos transfadigi, illum moribundum cecidiſſe, hunc mortis dolorem lamentabili voce teſtari, animadvertit: tum aliam victricis aciei procellam, fuſo trucidatoque ſuo peditatu machiniſque expugnatis in ſe irruere, tandem deſperatis & afflictis rebus ſubducere ſe exitio curſu properabat. Verum victore acrius premente, non jam pugna, ſed paſſim vulnera, fœdaque cædes, & tamquam præma- E turæ ſegetis cum falce reſectio, ac quamplurium purpuratorum ducumque manu data voluntaria deditio, vel aliquorum qui animis in morte deſtinatis graviter ſaucii vel inviti ſuperfuerant captivitas.

48. Nec minore ſucceſſu ſubmœnianum prælium fuit. Eadem enim hora qua alibi certatum eſt, oppidani quique Antonii Levæ ductu, qui a ſociis caſtrenſibus ineundi paribus auſpiciis certaminis ſignum accepiſſet ex arce, cum quatuor millibus & quin-

Digitized by Google

gentis velitibus a porta urbis quæ Mediolanum ducit, cum ducentis cataphractis, trecentiſque levis armaturæ equitibus, contra Gallos & Italogallos, qui illi ſtationi è regione inſidebant, cum ſex canonibus præliaribus, ſeu colubrinis erupere, tranſmiſſoque magna vi Gallo, ac inito certamine, non minus fortem in cædendo ad interniciem hoſte, quam tuenda civitate pertinacem operam navarunt; ita ut, quod vix apud poſteros fidem habeat, una non amplius hora tantus exercitus & deletus & cæſus, ac capta caſtra fuerint, cum ipſomet rege regioque heroum comitatu, ac omnibus opibus quibus avarus ac inops miles mirum in modum ditatus eſt.

49. Deſiderata dicuntur ea pugna tredecim hominum millia de Gallis, ferro, ſicut Alarconius vir præſtans & viri alii ſpectatæ fidei, in poſteram lucem ad recognoſcendam ſtragem, eo campo in quo per quinque millia paſſuum pugnatum eſt, miſſi, ex cadaverum inſpectu referebant. Ex Helvetiorum legionibus non pluſquam mille & quingenti ſuperfuere, ſeptem millia hominum aut fluvio, dum fugam moliuntur, abſorpta, aut ab agreſtibus inclementer trucidata, quamquam aliqui cæſorum in pugna numerum ad novem millia redigant. In pugna de viris principibus periiſſe dicuntur, Bonivetus almiragius, nomen hoc ſummi magiſtratus in regia claſſe, Galeacius Sanſeverinius, magnus ut dicunt ſcutifer, Palicia ſummus equitum magiſter, Thomas Leucius, Bernabos vicecomes, Sandioius heros, Bruneus, Tramoius, Sanpaulus, Elietus, Albenius, Bonivallis: Capti rex Navarræ, Sabaudienſis nothus, legatus apoſtolicus, Galeacius vicecomes, Nemoranſius, Federicus Gonzaga Bozulus, princeps Lavienæ, Brionius, dux Valmontius, Obigninus, Sancti-Memius, Franciſcus frater germanus marchionis Saleuciarum, Lodreſius, aliique plurimi ordinum ductores, quorum barbaris nuncupationibus offenduntur aures, denique omnes viri illuſtriores aut capti, aut interempti, præter unum Lanſonium regi ſororis conjugio perneceſſarium, qui ubi inclinatam aciem videt, & nihil reliqui eſſe ad ſalutem, cum quadringentis equis evaſerat, incolumiſque in patriam conceſſit, quamquam paulo pôſt, aut ex fatigatione itineris, aut animi tædio, fato deceſſerit; & præter totidem equites quos aut frumentatio, aut pabulatio, aut alia cauſa inde ablegaverat, necnon Theodorum Trivulcium, qui nuncio adverſæ pugnæ ad ſe primum delato, cum ala equitum Mediolano, ubi in præſidio fuit, prius exceſſit, quam res vulgaretur. Nam poſtquam res patuit, Galli omnes ibidem hyemantes populariter ſunt cæſi, & civitas ultro ad imperium priſtinum rediit. Addo etiam ducem Albaniæ, quem cum juſto exercitu, aliiſque mercenariis copiis, ad expeditionem Neapolitanam miſſum ſcripſimus. Is enim qui jam jam in Aquilanos moturus erat, poſtquam res fractas Ciſalpinis, regem captum & hoſtem omnium rerum potiri accepit, nullibi poſt hac tutus, adverſariis odioſus, amicis ipſo incolatu gravis, omnibus ſuſpectus, dum in dies per Latium ſedes & caſtra mutat, & hoſtium metu qui non negligendam manum collegerant, fugam ſubornat; demum gravantibus Columnenſibus, virtute Franciſci Salomonii tribuni militum, inita tertio ab Urbe lapide pugna, cum cæde intra ipſam Urbem ſemper hoſte premente compellitur, & in ipſo Campo Floræ, Urbis loco celeberrimo, apud quem Pompeianum fuit theatrum, pugnare coactus, gravem accepit plagam. Tandem per Clementem ſummum antiſtitem, ſedato tumultu, Cornetum delatus, quod caſtrum Inui fuit ad Centum-cellas, cui nunc Civitatis Vetulæ nomen, vel ut aliqui ad Plumbinum in Etruria cum paucis in Galliam fide publice accepta navigavit.

50. At Franciscus ipſe Gallorum rex, comploratis & perditis rebus, ubi ſe modo tanti exercitus imperatorem, ab omnibus etiam ſatellitibus & corporis cuſtodibus deſtitutum videt, ſolus ſicut equo bellatore armatus inſidebat, ad pontem Ticino amni, pro convectandis in caſtra ex Lacm[illegible]li campis (Laumellinos incolæ vocant) & aliunde commeatibus impoſitum, anhelo curſu ferebatur, quem tamen mercatorum trepida turba ſibi conſulens, tranſmiſſa merce paulo ante diſjecerat, ne obnoxii eſſent raptoribus, ejus curſum quatuor Iberi ſiſtere conati, ne ſciſcitati quidem quis aut cujas eſſet, de deditione agere cœperunt. Ille enim elingui ſimilis, nihil mutire obluctarique occurſantibus, ac præferoci equo, ſaltum in ulteriorem foſſæ marginem, quæ curſum remorata fuerat, nequicquam moliri. Tum vero eorum unus impacto in frontem equi ſclopi quem geſtabat calce, equum ictu & ſtupore attonitum cum ſeſſore rege in imam ſcrobem præcipitem compellit, dein volutatum putri luto & equi pondere gravatum Iberi circumſtantes indigne exagitabant. Cataphractus neſcio quis Athernii ducis, duobus comitatus equitibus hominem ex ſpecie armorum auro fulgentem, & ex torque aureo, qui illi religioſum divi Michaëlis inſigne fuit, phaleratoque ac præſigni equo contemplatus, & minime in illo communem aut privatam fortunam conſiderans, accipi ſe in partem prædæ efflagitabat, & niſi admitteretur, captivo necem interminatur. Cum hujus verbis minisque Iberi minime moverentur, nec vocem regis metus expreſſiſſet, eſſetque nihilominus grandis altercatio inter eos, forte Borbonii ducis quidam familiarior, aulæque regiæ integris herilibus rebus aſſuetus,

illac tranſiens, ex ejus ornatu ac ipſo inſigni A
& caſſidis criſta, conove, ceteraque corpo-
ris habitudine, rege cognito, Quid inquit
ſemianimo & jam jam ſpiritum exhalaturo
inſultatis, agite ex vivis & melioribus capti-
vis, quorum copia affatim ſuppeditatur, me-
liorem prædam aucupamini, neve fortunam
præſentem, quæ multiplicis compendii, elabi
ſinite: mox eminus Carolo prorege cum
equitum turma proſpecto, qui reliquias belli
perſequebatur, quique fortaſſis aliquid de
regis fuga ſuboluerat, ei protinus ſeſe of-
fert, rem ut erat pandit, regem ſcilicet in B
ſcrobe colluctari, ac prope a quatuor gre-
gariis militibus oppreſſum iri, niſi ocyus ſuc-
curratur; ac tum accurrere prorex Caro-
lus, ac horrendum in modum inclamare, fa-
ceſſerent, & ut ab ejus hominis vi injuriiſ-
que parcerent, pro imperio mandare. Tum
equo deſiliens, regem amoto ſternaci equo,
in pedes ſtatuit, caſſideque detracta, eſſet
ne ipſe rex Francorum venerabundus inter-
rogat. Sum equidem, reſpondit, rex Franco-
rum, & quando ita ſors tulit, magni Cæſaris
captivus & dedititius. Exutus inde armis, C
cum ſive ex colliſione jactationeque, ſive
ferro duplicis vulneris cruore reſperſus, &
manum non nihil violatus eſſet, deterſis &
obligatis utcumque vulneribus, non ſine
etiam hoſtium miſeratione, primùm in ſuum
tabernaculum, quod fuerat illi ad ſanctum
Lanfrancum, dum res integræ illi eſſent:
deinde in arcem Papienſem deducitur, hoc
uno in primis miſerabilior, quod nuper tot
millibus armatorum ſeptus, ne unum qui-
dem fidum achatem fugæ comitem habue-
rit. Capitur autem Franciſcus rex ad Papiam,
ab Caroli Auſtraſienſis, qui nunc Romano-
rum imperator eſt, ducibus, poſt annum ſep-
tingeſimum quadrageſimum nonum natalis
Chriſtiani, quo Deſiderius rex Longobardo-
rum noviſſimus ab altero Carolo cognomen-
to Magno, Francorum rege Auſtraſienſi pa-
riter genere, (quamquam aliqui Lotharin-
gium fuiſſe exiſtimaverint, ignoratione hi-
ſtoriæ) qui mox etiam imperator declaratus
fuit, ad Papiam captus fuerat. Captivitas
enim Franciſci fuit anno nati Chriſti, DXXV.
ſupra milleſimum, ita ſi tempora bene com-
putemus ab utriuſque captivitate ſeptin-
gentos quadraginta novem annos, inter-
ceſſiſſe comperiemus. Verum Deſiderius in
Galliam, Franciſcus Rex in Hiſpaniam poſt
exactum trimeſtre, in arce Piceleonis mu-
nicipi Cremonenſis, a Genua ad Cæſarem
Carolum, qui illic divertebat, claſſe fuit de-
portatus: in ea claſſe fuerunt octo triremes,
a regina Franciſci regis matre inermes miſſæ,
quas hoſtis remige & claſſiario milite inſtrue-
ret, quo idem omnem ſuſpicionem exueret,
nullamque mari a ſe parari vim regi inter-
cipiendo haberet pro exploratiſſimo. Id enim
veriti duces Cæſariani, interminati fuerant
ſi quid a Gallis in navigantes moveretur,
fore ut rege in pelagus præcipitato, illis ſpem
omnem adimerent, regi laborum & vitæ
finem facerent.

Finis commentarii decimi presbyteri Franciſci Carpeſani Parmenſis de rebus ſuorum temporum, nono Aprilis MDXXVI.

Digitized by Google

PROSPERI SANCTACRUCII
DE CIVILIBUS GALLIÆ DISSENSIONIBUS COMMENTARIORUM LIBRI III.

Ex mſ. cardinalis Barberini eruit Mabillonius.

MABILLONII OBSERVATIO PRÆVIA.

PROSPER Sanctacrucius, qui ſubſequentes commentarios ſcripſit, varias legationes in Gallia, Germania, Hiſpania & Luſitania obivit. In Galliam primum Henrico rege nuntius a Paulo tertio miſſus eſt, ubi per duodecim annos hoc officium egit, uti ipſe in libro ſecundo teſtatur. Deinde ob civiles motus ex Luſitania in Galliam denuo revocatur, Carolo IX. regnante, quo tempore hos commentarios de civilibus illis Galliarum diſſenſionibus ſcripſit, magna quidem fide, ut qui omnibus fere conſiliis interfuit. *Cum in Galliam ſecundo rediit, erat tum epiſcopus Piſanenſis: ſed tandem a Pio IV. cujus juſſu alteram hanc legationem ſuſcepit, cardinalis creatus, demum epiſcopus Albanenſis obiit anno* MDLXXXIX. *annos natus* LXXVI. *Inter primos, qui de eo ſcripſerunt, cenſendus eſt Jacobus Sadoletus, cujus exſtat epiſtola* Proſpero Sanctacrucio, *cum Romæ patronum ageret, anno* MDXL. *inſcripta.*

PROSPERI SANCTACRUCII de civilibus Galliæ diſſenſionibus commentariorum.

LIBER PRIMUS.

1. FRanciſco primo Galliarum rege mortuo, Henricus ſecundus filius ejus ſucceſſit, princeps etſi ingenii mediocris, ſummæ tamen probitatis ac conſtantis animi in amandis his, quos ſibi præcipue delegerat: ex quibus rerum omnium ac negotiorum ſummam ad Annam Montmorantium Galliæ conneſtabilem deferebat. Amabat autem mirum in modum ex familia Guiſiorum ſex fratres, quorum conſuetudine jam inde a pueritia uſus fuerat.

2. Inter hos principem locum obtinebat
A Franciſcus Guiſiæ dux, vir natura comis & minime ſubdolus, in bello alacris & promtus. Poſt hunc Carolus a Lotharingia nuncupatus, juvenis non illitteratus, ac ingenio verſuto & callido, maxime ambitioni & avaritiæ dedito, quæ vitia religionis ac ſanctimoniæ ſimulatione obtegere conabatur. Alii quorum unus erat cardinalis Guiſiæ, alter dux Haumalæ, tertius magnus-prior Fran-
B ciæ, quartus Buſſenſis marchio vocabatur, ingenii hebetioris habebantur. Præter hos, etſi rex omnibus benignum & facilem ſe præbebat, alios ad ſecretiora conſilia vix admittebat, cum ſua natura, quæ ut erat veterum amicitiarum tenax, ita novarum non facile cupida; tum Guiſiorum artificio, qui diſpertito inter ipſos tempore, nullum ſpatium præterlabi ſinebant, quin duo ipſorum

Digitized by Google

regem circumſiſterent; atque ſua præſentia aliis aditum colloquendi, ac ſe in familiaritatem inſinuandi omnibus artibus præcludebant, benigniſſimaque principis natura ac credula abutebantur. Quod etiam quo facilius facerent, filiam duciſſæ *de Valentinois* unus ipſorum in matrimonium duxit. Erat duciſſa regi cariſſima non ſine violatæ pudicitiæ ſuſpicione, atque ad regis animum huc atque illuc inflectendum maxime potens. Itaque omni aditu aliis circumſepto atque intercluſo, ipſi ſoli regem ac reginam gubernabant, Anna Monmorantio excepto, quem etſi ſæpius de regia gratia deturbare conati ſunt, ac apertas aliquando cum illo inimicitias exerceri, ſimulque cum duciſſa *de Valentinois* contra ipſum conſpirare; illius tamen virtute atque prudentia numquam pares eſſe potuerunt. Antecedebat enim hos Montmorantius, & ætate, ut qui ab anno ſexageſimo non longe abeſſet; & uſu rerum, quod nullum bellum annis retroactis quadraginta illo abſente geſtum erat; & amicorum non tam copia quam firmitate & conſtantia, quod ipſe amicorum obſervantiſſimus ac in referenda gratia & beneficiis rependendis habebatur. Quæ res magnam illi fidem ac benevolentiam conciliabat. Accedebat quod eo conſultore ac ductore pleraque bella Henricus rex feliciſſime geſſerat, atque ego ex ipſius regis ore audivi, multos ante menſes quæ in bellis & in regni adminiſtratione accidiſſent, Montmorantium prudentia ſua prævidiſſe atque illi denuntiaſſe.

3. Erat Montmorantius animo alacri & promto, ingenio acri, corpore vivido, ſomni ac vini parciſſimus, negotiis vehementer deditus: quorum quamvis amplitudinem prudentia, vigilantia, animi magnitudine facile ſuperabat; & ſi quando ad regem triſte aliquod atque incommodum referebat, quo pacto mederi, qua occurrere ratione poſſet, prædicebat, quo regis animum leniret, & a triſtitia averteret. Cumque ſumma omnium negotiorum, tam ad regni procurationem, quam ad belli curam ſpectantium, ad illum deferretur: non tamen intermittebat, quin de ſingulis vel minimis rebus ad regis vel victum, vel veſtitum pertinentibus, ſollicitus eſſet, miro quodam ingenii acumine ac celeritate. Quo fiebat, ut illius prudentia ac diligentia rex plurimum ſublevatus, vehementer hominem amaret, ac magnifaceret.

4. Itaque Guiſii illum æmulum & rivalem ægre ſufferentes, reliquos omnes, quanto longius poterant, arcebant. Quod eo facilius faciebant, quo Montmorantius Guiſiorum ingenia atque artes jam optime tenens, quantum alii virtute ac prudentia apud regem perficere poſſent, non libenter periculum faciebat, ſeque eo ſtatu, qui erat altiſſimus, continebat.

5. Ea res magnam utriſque invidiam ab omnibus regni proceribus conflabat, præcipue autem ab Antonio Borbonio Vandomi principe, qui poſtea quod regis Navarræ filiam in matrimonium duxit, regnum illud ex ſucceſſione obtinuit. Is principem locum poſt regem in Gallia obtinebat, quod ex familia Borbonia natus, rege ſine liberis decedente, ad illum regni faſces pro veteri more ac legibus deferrentur. Fratres habebat tres, neque ſatis patrimonii ad familiæ dignitatem ſuſtinendam. Quare cum videret Montmorantium ac Guiſios in dies gratia, dignitate, honore, divitiis auctiores fieri, ſe ac ſuos non ſolum non honeſtari, ſed neſcio quo pacto deſpici; grandi in illos invidia a[illegible]dio laborabat, ac nunc Montmorantium perfidiæ accuſare, quod Franciſcus primus rex Carolo quinto imperatori, quocum continenter bellum gerebat, amicitiæ ſimulatione aditum per Galliam in Flandriam alieniſſimo tempore, Montmorantio conſultore, conceſſerat; quæ res magno illi poſtea detrimento ceſſit: nunc Guiſios juvenes omnium rerum ignaros, atque exteros, utpote qui ex Lotharingia veniſſent, nominabat, & perpetua propemodum a curia abſentia dolorem ſuum teſtatum relinquebat.

6. Erant inter Borbonios & Guiſios neceſſitudinis arctiſſima vincula, quod ex duabus ſororibus orti erant: ſed ea res non ut minueret, augebat mœrorem: quod neſcio quo pacto natura comparatum eſt, ut ægrius homines cognitorum, quam exterorum; propinquorum, quam alienorum æmulationem ferant. Itaque Borbonii, quorum unus, ut dixi, rex Navarræ erat, alter cardinalis, tertius princeps *de Condé* nominabatur, domi ſe continebant, odio ac malevolentia pleni. Neque tamen quidquam præter lamentationes ac querimonias moliri audebant, quod Henrici regis, alioqui non ſatis benevolo in illos animo, offenſionem magnopere vererentur.

7. Regnavit Henricus annis duodecim, quo tempore plurima bella feliciter geſſit: at quam leve iſtorum bellorum initium fuerit, quamque etiam commutata fortuna Henricus ultimo anno & pugnarit & infeliciter perierit, operæ pretium eſt poſteris tradere: quo, quantum ſit poſitum in unius hominis vel levitate, vel audacia, quantumque mortales rebus proſperis vel minimum fidere debeant, intelligamus.

8. Cum Paulus tertius pontifex maximus Parmam ac Placentiam nobiliſſimas urbes, ab eccleſiæ ditione ad Petrum Aloyſium Farneſium filium tranſtuliſſet; is non multo poſt Ferdinandi Gonzagæ, qui Mediolani pro Carolo v. imperatore cum imperio præerat, conſilio & procuratione, a nonnullis civibus conjuratis Placentiæ ex feneſtra præcipitatus

Digitized by Google

eſt. Gonzagam ad hoc facinus committendum, & odio, quo Farneſios, levibus tamen de cauſis, proſequebatur; & aviditate gazæ, quam Petrus Aloyſius inſtructiſſimam & ditiſſimam habebat; & civitates illas Mediolanenſi imperio adjungendi deſiderio impulſum affirmabant: ac Placentia quidem, ut deſtinaverat, potitus eſt: Parmam oppidani conſervarunt, ſeque eccleſiæ dediderunt.

9. Paulus tertius accepta tam inſigni injuria, urbe opulentiſſima amiſſa, dolore animi mortuus eſt, annos natus LXXXII. vir ſummæ prudentiæ, maximi animi, litteras qui & noſſet & vehementer amaret, litteratos ac graves viros honoribus afficeret, & ad rempublicam adminiſtrandam appoſite natus. Quo factum eſt ut ſui oblitus, has urbes Petro Aloyſio conceſſerit, eo prætextu, quod eccleſiæ gravis eſſet illarum cura, quod diſtractæ eſſent ac ſeparatæ a reliqua eccleſiæ ditione: quodque, propterea quod erant finitimæ Mediolani ducatui, principem qui inhabitaret, quique aſſidue invigilaret, requirerent: tum quod cenſus annuus novem millium aureorum penderetur, ducatum etiam camerini ſui eccleſiæ traderent, optime etiam utilitati proſpectum exiſtimabat. At divino judicio non multos poſt menſes factum eſt, ut ſui eum facti vehementer pœnituerit; atque ego ex nonnullis intellexi, qui eum clamantem audierunt, ſe debitas pœnas pendere, quod eccleſiam talibus urbibus ſpoliaſſet. Ac moriens nullum verbum frequentius uſurpabat, quam illud Davidis: *Peccatum meum contra me eſt ſemper.*

10. Eo mortuo Julius tertius ſuffectus eſt. Is, quod Farneſiorum ſuffragiis ad pontificatum erat evectus, Parmam Farneſiis grato potius quam prudenti conſilio reſtituit.

11. Erat Romæ pro Carolo V. imperatore orator Didacus de Mendoza, vir acris ingenii, ſed ad malum proni, qui etiam novitatibus vehementer ſtuderet; neque ſatis benevolo in Farneſios animo, quod in amando nobiliſſimam ac pulcherrimam mulierem rivales cum extitiſſent, graves inter illos injuriæ interceſſerant. Is imperatori ſignificat, Farneſios Parmam nullo pacto retinere poſſe, quod in ea civitate ſola ab omnibus circumvicinis timere deberent; neque tantum facultatem habere ad milites retinendos, quos defenſioni neceſſarios haberent. Proinde illos neceſſario cum aliquo principe de illa pacturos. Id ſi fieret, rebus imperatoris vehementer incommodum futurum, quod inde bellum ali, atque agrum Mediolanenſem perpetuo vaſtari poſſe affirmabat. Itaque in Italia, cujus magnam jam partem obtinebat, belli excitandi cauſam omnem exſcindendam eſſe, atque hanc, tamquam viam ad incendium, omnino tollendam.

12. His perſuaſionibus factum eſt, ut imperator in ſpem venerit, Farneſios Parmam dimiſſuros, ac facile ab ſe compenſationem accepturos; quod etſi graviſſime patris interitum accepiſſent, quia tamen id a Gonzaga ſe inconſulto factum aſſerebat, tum etiam quia Octavius Farneſius Margaritam, ipſius imperatoris filiam illegitimam, uxorem habebat; nonnihil etiam de ipſorum ætate confidens, ut qui admodum juvenes eſſent, eis conditiones aliquas offert, quo Parma potiatur. Id cum non ſuccederet, quod Farneſii neque ſatis illi fidebant, neque proponebatur quod cum Parma & Placentia comparandum eſſet; cum Farneſii utriuſque urbis compenſationem expectarent, minis terrere cœpit, ac clanculum proditionis tentare, ſi quando illa potiri poſſet. Ea res Farneſiorum animos valde exulceravit, quod patre fœdiſſime interfecto, urbe ampliſſima ſpoliati, nondum ſatis imperatoris deſiderio factum videbant. Ita tempus terendum non eſſe, quin rebus ſuis providerent, arbitrati ſunt.

13. Erat in Galliis Horatius Farneſius cardinalium & Parmæ ducis frater, quod ei, vivente Paulo, Henricus rex filiam ſuam illegitimam ſpoponderat. Is quotidie regem ſollicitare, ne ſe ac familiam ſuam opprimi pateretur. Imperatoris injurias in ſe commemorat, cupiditatemque ut omni Italiæ imperet exprobrat: ſi Parma potiatur, pacatum dominatum habiturum, Gallos perpetuo excluſos iri. Quibus, quod in Italia jam nihil haberent, magno uſui Parmam futuram prædicebat. Ex eo illos ſe capere poſſe conjecturam, quod imperator omnem, ut dicitur, lapidem movebat, quo illa potiretur. Non fruſtra. Tantum eniti ac contendere, ut etiam pontificem terruerit. In ea igitur poſitum eſſe, ut imperator pacata ac quieta Italia potiatur: ſe nihil ultra expectare, niſi ut Henricus rex in ſuam clientelam Farneſianam familiam non contemnendam recipiat, Parmamque ut ſuam tueatur, ac perpetuo ſibi devinciat.

14. Henricus his rationibus motus, ſimul belli gerendi cupiditate, ut qui regni ſui initia aliquo præclaro facto illuſtriora reddere cupiebat, ne ingloriusatque luxui & otio deditus, vitam traducere velle videretur: tum etiam ne gens Gallica inſolentia belli ac otii diuturnitate emolliretur, Farneſiorum æqua poſtulata judicabat.

15. Hæc cum Romæ inflatius nuntiarentur, Mendoza Julio pontifici perſuadet, Farneſios rebus novis ſtudere: bellum eorum opera in Italia excitatum iri: ipſum eſſe in culpa, quod Parmam tradidiſſet, ac cauſam magno incendio futuro dediſſet. Quod niſi providiſſet imperatori, neceſſarium omnino futurum, ut quam maximum poſſet copiarum numerum in Italiam traduceret, quod pontificem vehementer timere intelligebat.

Digitized by Google

» Facile eſſe pontifici ſua auctoritate Farneſios » ab incœpto revocare, cum Farneſii, quorum » duo erant cardinales ſummis opibus affluen- » tes, pontificis imperium numquam recuſa- » turos exiſtimari poſſit, ſi ſerio agatur. Id niſi » tentet ac ſumme annitatur, imperatori per- » ſuaderi non poſſe, pontificem cum illis non » conſentire atque aliquid moliri.

16. Pontifex, etſi pacis atque otii cupidiſſimus, libenter ab omni harum rerum cura temperaſſet: quia tamen culpam in ſe rejici videbat, quia imperatoris iram ac vires pertimeſcebat, niſi & vocibus Farneſios territaret, ipſius quotidianis & importunis precibus victus rem aggreditur. Ac primo Farneſiis, ne qua ratione de Parma quovis cum principe ſe inconſulto agant interdicit. Minas addit, niſi paruerint, ſe graviter bello animadverſurum. Id cum Farneſii eo conſilio fieri intelligerent, ut a Gallorum amicitia disjuncti, quamvis ab imperatore conditionem accipere cogerentur, ita pontifici obediebant, ut neque Gallorum amicitiam intermitterent.

17. Hæc Mendoſa pleniora atque uberiora referens & rumoribus augens, Farne- » ſios verba dare, pontificem ſenem & iner- » mem irridere, ac contemtui habere prædi- » cat. Quod ſi initio pontificatus tale animi ſui » ac timiditatis ſpecimen dederit, ut a ſuis » contemnatur, futurum, ut nec ab injuriis tem- » perent, eumque Urbe, quod aliquando fa- » ctitatum legimus, pellant. Ita pontificis animum timidum, neque talibus aſſuetum vocibus, mirifice commovebat, ut quid conſilii caperet penitus ignoraret. Nam ſi vehementius urgeret, rem ad bellum ſpectare cognoſcebat, quod Farneſii Gallorum amicitiam neglecturi eſſe nulla ratione videbantur. Id autem ut periculoſum, & a natura ſua valde alienum, ut quod etiam multorum malorum initium futurum videbat, neque perſonæ ac dignitati ſuæ conſentaneum vehementer abhorrebat. Ex altera parte, ſi remitteret, plurimum ſuæ auctoritati detractum iri intelligebat: cum præſertim, ut erat natura grandiloquus, magnificis atque elatis verbis ſe hanc injuriam nullo pacto laturum: Farneſios omnino in officio futuros ſæpe coram ſenatu edixiſſet: neque hoc quidem pertimeſcebat tantum, ut non etiam magis imperatoris iratum animum formidaret, quod Mendoza ejuſmodi vocibus pontificis aures circumſonare curabat, imperatorem niſi pontifex ſerio egerit, graviter ſuccenſurum.

18. Erat imperator Carolus quintus ſummæ tunc auctoritatis, quod Germanicum bellum feliciſſime confecerat: & quod in Italia Neapoli ac Mediolanenſi imperabat, pontificem undique circumſepiebat. At pontifex in pontificatu novus, ſine pecunia ad bellum gerendum, & conſilii & aliarum rerum omnium inops.

19. Itaque cum Mendoza nunc minis terreret, nunc rei facilitatem proponeret; propetereaque Parmam viginti dierum ſpatio in pontificis manum futuram certiſſime affirmabat, quod neque ſatis militum ad præſidium, & multarum rerum inopia laboraret, & cives Parmenſes arderent deſiderio in eccleſiæ poteſtatem redeundi; eò rem deduxit, ut pontifex, ſe quidem ſatis ani- « matum eſſe, ſatiſque rem ipſam ac facilita- « tem cognoſcere: ſed a belli ſuſceptione pri- « mum pecuniæ, deinde militum ac præcipue « ducum inopia excuſaret. «

20. Ubi Mendoza rem eo deductam ſenſit, laudare pontificis propoſitum, hortari ut hujus ſui animi ac egregiæ voluntatis ſignificationem imperatori faceret: futurum, ut facile illum excuſatum habeat, vel ſaltem aliqua ratione his incommoditatibus conſulat.

Sunt qui Mendozam cum pontifice pactum de Parma imperatori tradenda, atque illius loco caſtra aliquot in regno Neapolitano Johanni Baptiſtæ Montio, pontificis nepoti, concedenda affirment. Ego certe pontificem inconſiderate ac timiditate quadam adductum exiſtimarim, ut in eum ſenſum ad imperatorem ſcriberet. Imperator ad hæc dixit, ſe aureorum xx. millium com- « modaturum: habere præterea in agro Me- « diolanenſi legiones aliquot, & Ferdinandum « Gonzagam, exercitatiſſimum in rebus belli- « cis, quibus pro ſuo arbitrio pontifex uteretur. « Quo reſponſo accepto, cum, ſi bellum diutius differret, futurum putaret, ut in majorem ſuſpicionem veniret apud imperatorem, quod omnia ejus conſilia cum Gallis tractarentur, bellum nolens atque invitus ſummo cum animi dolore indicit, copias aliquot conſcribit, cardinalem de Medicis, qui poſtea Pius IV. pontifex fuit, legatum mittit.

21. Ita ſine ulla propemodum cauſa, auctore invito, ac nolente imperatore, ut poſtea compertum eſt, magis Mendozæ ſuaſionibus, quam ſua opinione impulſo, bellum quo tota propemodum Europa poſtea exarſit, excitatum eſt. Nam Galli ſimul atque bellum, & pecuniam, & milites Cæſarianos parari viderunt, fruſtra imperatore ſe excuſante, quod pontifici accommodaſſet, ipſi etiam exercitum conſcribunt, & in Pedemontium fines irruentes Parmam obſidione tertio poſt menſe liberant. Atque hoc quidem initium bellorum: quæ deinde conſecuta ſunt, aliis ſcribenda relinquimus.. Quo vero fine iſthæc tragœdia concluſa ac terminata fuerit, ut prædiximus, quo etiam pacto Henricus mortem obierit, breviter perſtringemus.

22. Adjecerat imperio ſuo Henricus ex Italia præter Sabaudiam, & in Pedemontana regione urbes aliquot, quarum partem a patre Franciſco acceperat, partem ipſe armis occuparat,

Digitized by Google

occuparat, Corſicam inſulam, agrum Senenſem omnem; ac Parmæ Mirandulæque perinde ac ſuis urbibus imperitabat. In Germania vero Metenſem civitatem (Mediomatrices antea dicebantur) *Ivois*, *Mariamburg*, *Danviglier*, Verdunenſem ac Tullenſem civitates Lotharingiæ, quod filiam ſecundo genitam duci Lotharingiæ in matrimonium collocarat, ut ſua fruebatur. Ab Anglis Bononia recepta, noviſſime urbem *Calais* expugnarat, ſitu loci ac munitionibus memorandam. Ita ut circumquaque imperio aucto ac dilatato, maximis ac munitiſſimis urbibus expugnatis, omnibus terrori eſſet.

22. Hic fortunæ varietatem inſtabileſque rerum humanarum curſus inſpicias, & divina judicia ac providentiam non ſatis admireris, quaſi nos admonitos velit, regna & imperia & aliarum rerum felices ſucceſſus fruſtra aliunde ſperari, quam ex ipſius Dei præpotentis manu, ipſum cum voluerit daturum: nos non debere eſſe in percipiendo Dei beneficio arrogantes.

23. Cum hoc in ſtatu res eſſent, PHILIPPUS Hiſpaniarum rex, qui in Flandria agebat, (Carolus enim imperator, ejus pater, regnorum procuratione filio relicta, in Hiſpanias in monaſterium valetudinis curandæ ergo, ac ſanctioris vitæ cauſa ſeceſſerat) quod San-Quintinum negligentius a Gallis cuſtodiri intellexerat, eo cum exercitu pervenerat. Præerat illi urbi Caſpar *Coligny*, Franciæ admiralius, qui Montmorantii nepos erat ex ſorore. Is quæ ad urbem muniendam neceſſaria erant, apparare intermiſerat, pecuniamque a rege propterea traditam in proprios uſus converterat. Ea res Montmorantium valde angebat, quod non tam ipſius admiralii, quam ſua culpa, qui illum frequenter regi commendaverat, civitas maxima atque munitiſſima amitteretur. Itaque exercitu celeriter comparato, ipſe Montmorantius ad urbem obſidione liberandam proficiſcitur: cumque huic operi intentus eſſet, atque in urbem milites aliquot, ac præterea ad victum neceſſaria intromiſiſſet, ſeque in in caſtra reduceret; ex improviſo adorti equites Philippi regis, Gallorum noviſſimum agmen carpere cum cœpiſſent, exercitum longo itinere defeſſum ac ſegnius ſe habentem diſſiparunt; ipſoque Montmorantio ac tota ferme Galliæ nobilitate capta, maxima atque inopinata victoria potiuntur. Aiunt Montmorantium, quod militum paucitatem, ac ducum, qui omnes fere juvenes erant, imperitiam contemneret, negligentius exercitum reduxiſſe. Quo ab hoſtibus cognito, & occaſione rei gerendæ oblata, multum etiam ad hanc rem adjuvante ipſorum ducum adoleſcentia, quod nec pericula conſiderarent, & ardore atque impetu quodam animi deferrentur, in Gallos impetum feciſſe & fugaſſe.

24. Præerat tunc exercitui Hiſpano Emmanuel Philibertus Sabaudiæ dux, quem regno exutum a Gallis Philippus rex ex matris ſorore natus magno in honore habebat. Hunc fortunam tentaſſe, &, quod recuperandi regni deſiderio teneretur, majori animo quam prudentia congreſſum fuiſſe aiunt, quod multum eſſet inferior & copiarum numero, & equitatu. Alii Montmorantium circumventum ferunt ab Andelo ex ſorore nepote. Cum enim eum præmiſiſſet, ut locum quemdam obſervaret, qua hoſtibus omnino tranſeundum eſſet; ipſum quod itineris laborem detrectaret, cum alias locum illum non eſſe pervium animadvertiſſet, non multo poſt tempore reverſum ſe locum diligenter inſpectaſſe, neque ulla ratione exercitum tranſire poſſe, quod anguſtus valde eſſet, denunciaſſe. Ei vero Montmorantium quod fidem habuerit, ac proinde indiligentius receſſerit, atque ita ſecurus, ut eos, qui hoſtem adventare nunciarent, timiditatis redargueret, graves poſtmodum pœnas dediſſe

25. Hac victoria ſi Philippus rex uſus fuiſſet, atque ulterius progreſſus, quod nullum erat in tota Gallia militum præſidium, conturbatis ac deſperatis rebus, ipſo Henrico rege ex Compendio civitate, ubi tunc temporis degebat, in urbem Pariſios ſe recipiente (quæ receptio ſimilis fugæ magis fuit) magna Galliæ parte potitus fuiſſet. Sed ut res bellicæ difficiliores multo ſunt, quam ut continuo expediri poſſint; ipſo Philippo remiſſius agente, Henrico regi ſe colligendi atque exercitum conſcribendi tempus datum eſt.

26. Interea Montmorantius apud hoſtes de pace tractabat. Audiebatur a Philippo avidiſſime, ut qui pacis amantiſſimus, partam victoria gloriam libentius retinere volebat, quam denuo ſuarum virium & quid fortuna in bellis poſſit, periculum facere. Ita re per menſes aliquot tractata, tandem indigniſſimis conditionibus pax inter hos principes dicta eſt, cujus capita fuerunt.

Quod Henricus rex Sabaudiam, & quidquid in Pedemontibus tenebat, Emmanueli Philiberto Sabaudiæ duci reſtitueret, quinque oppidis, in iis Turino, retentis; ac Margareta ſorore in matrimonium collocata; Genuenſibus Corſicam inſulam traderet, Philippo regi *Ivois*, *Danviglier*, *Mariamburg*, & quidquid ad Flandriam pertinebat. Senenſes qui ſe illi biennio antea dediderant, miſerandum in modum Coſmo Florentiæ duci traditi ſunt. Duci Saubaudiæ intra triennium oppidorum reſtitutio: Anglis intra octo annorum ſpatium *Calais* promiſſa eſt, ita tamen, ut quadringentorum millium aureorum ſummam Angli penderent. Rex PHILIPPUS Sanquintino reſtituto Elizabetham, Henrici regis filiam primonatam in matrimonium ducebat.

Digitized by Google

27. His ita compoſitis, pax dicta eſt, & quod multo ſanguine, pecunia incredibili, ſpatio multorum annorum Galli acquiſierant, uno die magna cum ignominia tradiderunt, obſtupefactis ipſa admiratione audientibus, neque fidem litteris aut nuntiis habentibus: donec re ipſa cognita, ac perſpecta Gallorum imprudentia, dejectum animum, perfidiam, indignitatem, magnis vocibus totâ Italiâ conclamabant. Præcipuum dolebant omnes ac miſerabantur Senenſium, qui ſemet in regiam poteſtatem tradiderant, quoſque uno verbo rex liberos relinquere potuiſſet, quod Philippus rex ad ipſorum dominatum non aſpirabat, miſerandum in modum Coſmo Florentiæ duci (ſunt enim inter Florentinos ac Senenſes perpetuæ inimicitiæ) tradidiſſet. Id factum eſt Caroli cardinalis Lotharingii procuratione, quod dux Guiſiæ ejus frater Ferrariæ ducis ſororem uxorem habebat, ac Ferrariæ dux, ducis Florentiæ filiam.

28. Itaque dux Ferrariæ, qui tunc in Gallia morabatur, per cardinalem iſthæc duci Florentiæ ejus ſocero procuravit, nulla honoris, nulla fidei a rege datæ ratione habita, nulla etiam conſcientiæ, quod civitatem liberam nihil tale merentem in ſervitutem redigeret. At videre eſt divinæ voluntatis ſignificationem. Revoluto anno Ferrarienſis ducis uxor mortua eſt, magnæque inter ipſum & ejus ſocerum Florentiæ ducem ac graviſſimæ inimicitiæ interceſſerunt: quarum cauſam atque exitum alii ſcribent: nos ad rem noſtram revertamur, atque hujus rei cauſam exquiramus.

29. Henricus rex ſe propterea quacumque ratione pacem inire voluiſſe dicebat, » quod intelligeret, regnum Franciæ ad hæ» reſim declinare, magnumque in numerum » veniſſe, ita ut, ſi diutius differret, neque » ipſius conſcientiæ, neque regni tranquilli» tati proſpiceret: fieri aliter non poſſe, ut eo» dem tempore & bellum foris adminiſtraret, » & timeret domeſticum: ſe propterea ad » quaſvis pacis conditiones deſcendiſſe, ut re» gnum hæreticis ac malis hominibus purga» ret. Hæc ab eo ſatis frigide & cum pudore dicebantur. Montmorantius aliam cauſam afferebat, ſcilicet quod rex, reliquis omnibus partibus pacatis, paceque cum Philippo ac neceſſitudine contracta, bellum Anglicum cogitaret.

30. Habebat Henrici filius Franciscus regis Scotorum filiam in uxorem, quam regno heredem pater ſine liberis decedens reliquerat. Ad hanc pertinebat & Angliæ regnum, quod Anglorum rege mortuo, filia, quæ ſucceſſerat, illegitima reputabatur. Hæc autem Scotorum regina ex Jacobo iv. rege, (is ex Henrici Angliæ regis ſorore natus) proximior erat, cui jure regni Angliæ faſces deferrentur. Itaque quod regnum Angliæ ab illegitima, cui nullo jure ſucceſſio deferebatur, occuparetur; quod ad nurum ſuam pertineret, armis ut repeteret, regem propterea in hanc pacem deſcendiſſe, Montmorantius amicis ſecreto edicebat.

31. Sunt qui exiſtiment, & Montmorantium, & pleroſque Galliæ proceres, quos bello apud Sanquintinum captos ſupra memoravimus, ut eorum libertati magis, quam regis famæ aut commodo conſulerent, præcipites in hanc opinionem deſcendiſſe, ut rex pacem appeteret: eaque per conſanguineos ac internuncios regi perſuaſa, ſive prima occaſione hæreſis, ſive ſecunda Anglici belli, id tamen ſolum ſpectaſſe, ut ſe in Galliam reciperent.

32. Per idem tempus Philippus rex ſemel atque iterum Montmorantium Galliam redire permiſerat, fide data, ſe ad eum rediturum. Itaque regi facile credulo, nec ingenio admodum perſpicaci, tum vero Montmorantii verbis magnam fidem habenti, facile fuit perſuadere. Factum eſt hoc xxx. Aprilis mdlix. dieſque ſponſalibus dicta xxi. Junii mdlix. Pariſios miſſus eſt a Philippo Hiſpaniarum rege Ferdinandus a Toledo dux Alvæ, qui ſuo nomine Elizabetham deſponſaret. Quod in eccleſia Pariſienſi magna pompa ac multis impenſis factum eſt: ludique decreti. In his cum rex Henricus ipſe etiam eques, ut moris eſt, cum Scoto quodam nobili concurreret, lancea dextrum oculum transfixus, quod galea non ſatis firma hærebat, mortuus eſt. Commutata lætitia in acerbiſſimum luctum, Gallis omnibus præ dolore, Hiſpanis præ commiſeratione lugentibus, præcipue Catharina Medices regina Henrici uxor impotenti dolore oppreſſa, neque lugere, neque vocem ullam emittere per diem integrum potuit. Ita brevi momento omnia quæ ad nuptiarum ſplendorem præparata erant, nam & Elizabethæ filiæ ſponſalia & Margaritæ ſororis quam duci Sabaudiæ deſponſatam ſupradiximus nuptiæ celebrabantur, ad funeris pompam traducuntur, variis hominum ſermonibus, quod alii Principis imprudentiæ, quod ſe tanto periculo ludens commiſerit: alii fato cuidam tribuebant, quandoquidem totum diem cum idem feciſſet, noxque ferme inſtaret, neque ad eum, ſed ad alium curſus pertineret, diſſuadentibus mirum in modum & Montmorantio & aliis multis, nullo pacto retineri potuit, quin quaſi præceps in caſum illum prolapſus ſit; & qui tot bella geſſerat, tot provincias domuerat, tanto terrori aliquando hoſtibus fuerat, pace compoſita, inter nuptias ita concidit, ut non etiam imprudentiæ ac levitatis infamiam effugerit. Mortuus eſt x. Julii mdlix. undecima poſt die quo vulneratus eſt, ſed ita ex vulnere concuſſus, ut primo die ſenſum fere omnem amiſerit, annos na-

Digitized by Google

tus XL. corpore robuſtus, colore ſubnigro, ſtatura grandi: lenis in ſermone, ac placidus; a contumeliis ita temperans, ut ne ſervis quidem umquam male dixerit: natura miſericors & benignus, ac melancholicus & tardiloquus; juſtitiæ & religionis cultor quammaximus.

COMMENTARIORUM.

LIBER SECUNDUS.

1. HENRICI interitu magnum res Galliæ detrimentum accepit, quod is totum ſe ad religionem inſtaurandam, hæreſim propellendam converterat. Nam menſe Aprilis, qui illius mortem præceſſerat, Pariſiis in ſenatum parlamentum vocaverat, ibique ſenatores aliquot audacius de religione locutos in carcerem conjici juſſerat, ac de nonnullis ſupplicium ſumi; omnibuſque referebat ſermonibus, Se quando Dei benignitate & gratia pacem cum ſuis hoſtibus eſſet aſſecutus, nihil diligentius curaturum, quam ut de religione benemeritus teſtatum apud poſteros relinqueret, ſe hoc animo fuiſſe a bello ad pacem revocatum, ut regnum ſuum hæreticis ac perditis hominibus purgaret, & poſthabitis quibuſcumque commodis humanis, in illuſtrandam ſolius Dei gloriam incumberet.

2. At FRANCISCUS ejus filius rex ſalutatus eſt annos natus XVI. Hic, ut ſupra memoravimus, MARIAM Scotiæ reginam in uxorem habebat. Ea ex Guiſiorum ſorore nata erat. Ita ad priſtinam Guiſiorum cum Henrico patre familiaritatem cum Franciſco filio neceſſitudinis etiam vincula accedebant. Quo factum eſt, ut tantum inde auctoritatis & virium ſumſerint, ut jam regni gubernacula tenerent, multum ad hoc adjuvante ipſius regis tenera ætate, quæ nec per ſeſe ipſum regere, & propinquorum auxilia maxime expoſcere videbatur. Quam occaſionem CAROLUS cardinalis a Lotharingia, ex Guiſiorum, ut diximus, familia, belliſſime arripiens, alios omnes, quorum potentiam aut ingenium ſuſpectum habebat, a regis congreſſu & familiaritate, quanto longius poterat, arcebat. Nam cum per illud tempus Anna Montmorantius Franciæ Conneſtabilis regem de more ſalutatum veniſſet quinto poſt die quam pater deceſſerat; Lotharingii ſuaſu rex ne reſpicere quidem hominem voluit: qua de re exceſſit aula, ſeque in domum ſuam recepit: & Antonius Borbonius, Navarræ rex, qui ejuſdem officii cauſa ad curiam venerat, indigniſſimo hoſpitio exceptus eſt. Eſt autem Galliæ mos, ut pro dignitate ac propinquitate hoſpitii, regis gratiam atque animum metiantur. Ita uterque excluſus, liberas, ut dicitur, ædes Guiſiis ipſis, in primis Carolo cardinali reliquit.

3. Is igitur jam ſine rivali, Borbonio, cujus potentiæ; & Montmorantio, cujus prudentiæ & artificio par eſſe non poterat, omnia adminiſtrabat eo majori audacia, quod in ipſis regni initiis, quod ſecundiore fortuna rex uſus fuiſſet, ejus conſilio ac prudentia factum adulatores conclamabant.

4. Ipſe inde majores animos in dies ac ſpiritus ſumens, ut qui etiam & excellenti animo polleret, & litterarum ſcientiam & multarum rerum ac gentium notitiam teneret, eo devenerat, ut regi ſolum nomen reliquiſſe, alia omnia ſibi ſumſiſſe videretur. Quod adoleſcenti, mediocris alioqui ingenii, neque in rebus humanis exercitato, facile perſuaſerat, ut ſe voluptatibus dederet, laborum moleſtiam curaſque omnes effugeret, & imperii commodis ſine ulla perturbatione frueretur.

5. Interea quod Henricus rex grande æs alienum reliquiſſet, ut qui ætatem omnem in bellis conſumſiſſet, creditores regii ſolutionem efflagitabant. His ſæpius multa ſpe eluſis, aperte tandem cardinalis edixerat, ſe ne obolum quidem conceſſurum, quod nec decennales regni proventus ſufficerent. Quod quoniam uſurarum inſolentia ac magnitudine in tantum excreviſſet, non inique ſe facturum, ſi eodem tempore & regis, & regni neceſſitati, & creditorum conſcientiæ conſuleret.

6. Ad hanc non ſolum negationem ſolutionis, ſed acerbitatem reſponſionis illud etiam addidit, ut publico edicto ſtatuerit, ut qui erant in aula hujus negotiationis cauſa, intra præfinitum tempus diſcederent. Quod pleriſque admodum inhumanum viſum eſt, multoque conſultius illum facturum, ſi dilatæ, vel potius ſublatæ ſolutionis dolorem verborum lenitate mitigaſſet; neque effeciſſet, ut quod temporum injuria atque ærarii exinanitione acciderat, naturæ ſuæ vel acerbitati, vel cupiditati tribueretur. Quod ſi etiam rationem aliquam iniiſſet, quod poſtea eſt factum, ut aliqua ex parte creditorum deſiderio ſatisfieret, ille melius debitoris exiſtimationi conſuluiſſet.

7. Sunt qui affirment, cardinalem, quo importunis creditorum vocibus & aſſiduis querimoniis modum poneret, ad illud edictum deſcendiſſe. Ceterum illum in animum habuiſſe, ut aliquo honeſto modo illorum ratio haberetur, cum ſe ſcilicet regni neceſſitates remiſiſſent, & rex ſe aliquantulum confirmaſſet. Quod quo citius ac facilius fieret, erat etiam in debitis & ordinariis ſtipendiis perſolvendis durior ac contractior, non ſolum ut majore quam quo debebant ſpatio temporis interjecto ſolveretur, ſed etiam ut de ipſa ſumma aliquibus dimidia pars dimineretur, aliis vel integra auferretur, magnis toto regno clamoribus excitatis. Nam cum ad primogenitos filios hereditas paterna per-

veniat, tota ferme Gallia qui poſtea nati ſunt, A quos cadetos vocant, plerique omnes regiis ſtipendiis aluntur. Hæc ubi defecerint, miſere vitam ducunt, ac plerumque ad raptum & latrocinia deſcendere coguntur. Si præſertim bellum non geratur, cujus licentia & impunitate eorum neceſſitates ſubleventur.

8. Igitur creditoribus omni ſpe dejectis, ſtipendiariis non ſolum largitionibus, quæ in regum mutatione ubique expectari ſolent, ſed etiam ordinariis proventibus privatis, bello quod magnam partem nobilitatis Galliæ alere ſolebat, intermiſſo, quod dominatus Galliæ ad Guiſios exteros recidiſſet, om- B nium animis exulceratis, ipſius etiam cardinalis Lotharingii natura offenſis, quæ ut in ſumma potentia durior & moroſior effecta erat: parum abeſſe omnes proſpiciebant, quin mali aliquid erumperet, cum præſertim contineri jam homines non poſſent, quin his de rebus inter ſe lamentarentur: ut exinde edicerent, ſe rationem aliquam inituros, qua nobiliſſimum regnum ab externo ſuperbiſſimoque atque avariſſimo dominatu vindicarent.

9. Hæc Borbonii avidiſſimis ac lætiſſimis animis excipiebant, ut qui eo majore odio C atque invidia in Guiſios laborabant, quo Henrici regis morte magis illos creviſſe, & jam regni gubernacula ſine ulla controverſia tenere cernebant: quando Montmorantium excluſiſſent, cujus prudentia & artificio illorum potentiam retundi confidebant. Etenim jam invidia, qua ipſe Montmorantius apud Borbonios, ut prædiximus, laborabat, erat ad commiſerationem converſa, talem hominem ex ſummo honore & faſtigio dejectum privatis ſedibus ſe continere; omneſque jam ad auctoritatem & gratiam Guiſiorum converſos, Montmorantii virtutem ac merita D non ſolum verbis extenuare, ſed propemodum in infamiam convertere conſpiciebant. Adeo enim homines honorum ac divitiarum cupiditati inſerviunt, ut qua ſe illorum adipiſcendorum via ac porta oſtentant, illac ſe præcipites agant: ita ut non ſolum præteriti temporis rationem nullam habeant, ſed nec futuri ac humanarum rerum commutationem & varietatem plerumque conſiderent, quod præſentis oblata commoditatis occaſione perfruantur.

10. Igitur litteris ac nuntiis ultro citro- E que a Borbonio ac Montmorantio miſſis, levibus primo de cauſis; deinde ut in pari calamitate uterque alterius conſilium expoſceret, res eſt ad amicitiam deducta. Siquidem natura comparatum eſt, ut qui minus poſſunt, ſe adverſus potentiores copulent atque conjungant. Hoc in feris animalibus ſpectamus, quæ, quantumvis inimica, ſi potentiori ac ferociori objeceris, ilico ſe ad maleficium propulſandum conjungi conſpicias. Hæc etſi ſecrete inter illos gerebantur; tamen, ut ſunt omnia plena inſidiarum & infidelitatis, ad Guiſios latius etiam atque inflatius deferebantur. Ea res Guiſiorum animos valde angebat, quod eorum qui principem locum in Gallia tenebant, & qui antea erant inter ſe inimici, nec benevolo in illos animo, ad reconciliationem ac quaſi conſpirationem ſuſpectam omnino habere cogebantur.

11. Eodem tempore certior factus eſt cardinalis Lotharingius, N. Minardum qui Pariſiis in ſenatu præcellebat, per inſidias circumventum, cum domum rediret, interfectum fuiſſe, pila ex tormento deploſa, quod piſtolettum vocant, per pectus trajectus: neque adhuc auctor tanti ſceleris inveniri potuiſſe, ſed tamen omnes culpam in hæreticos conjicere, quibus hic erat infeſtiſſimus.

12. Demonſtratum eſt Henricum regem pace confecta non multo ante, quam vita excederet, pleroſque de religione male ſentientes in carcerem conjici juſſiſſe. Inter hos fuit Annas *de Bourg* in ſenatu Pariſienſi conſiliarius, vir doctus & eloquens, ſed qui pravis opinionibus imbutus erat, & ita obſtinate atque obfirmate eas retinebat, ut inde divelli ac dimoveri nulla ratione poſſet. Aſſerebat enim nullum eſſe Purgatorium; Sanctorum invocationem vanam eſſe ac ſuperſtitioſam; Imagines ex templis omnino tollendas; Confeſſionis uſum abolendum; ac pleraque hujuſmodi alia. Quare etſi inopinata morte Henrici regis ſupplicium ut de illo ſumeretur dilatum eſt; Franciſci tamen filii tempore, graviori in illum ſententia pronunciata, Pariſiis in medio foro (Gravem vocant) igne concrematus eſt. In hunc quod Minardus gravius ac ſeverius dixiſſet, occiſum exiſtimarunt, vel vindictæ ſtudio, vel a propinquis eorum qui vincti deſtinebantur: ut ſcilicet iſtius mors reliquis judicibus eſſet pro diſciplina ac præcepto, quo ſimiles caſus timerent. Ceterum hoc tam atroci ac violento facto omnium animi exulcerati ſunt. Nam cædes in media Pariſiorum urbe, primarii Senatoris trucidatio, in judicem eximiæ opinione virtutis animadverſio, aliorum omnium concuſſio, ipſius facti tanta occultatio, ut nihil omnino reſciri potuerit, quem non commoviſſent?

13. Eapropter rex, qui erat eo tempore Chiamburgi, ad ſenatum Pariſienſem ſcripſit, ut addita ad priſtinam majore & exquiſitiori in conquirendis reis diligentia, omnibus aliis negotiis intermiſſis, judiciiſque dilatis, hoc unum agerent, ut de his, quos vinctos in cuſtodiis habebant religionis violatæ reos, pro delicti merito debitas pœnas ſumerent. Etenim rex intelligi ab omnibus volebat, Minardi interitu tantum abeſſe ut a puniendis hæreticis judices retraherentur, ut etiam propterea eorum diligentia acueretur; & quod in longiorem diem prolaturi

Digitized by Google

fuiſſent, multo citius perditorum hominum nomen ac ſtirpem tollerent. In quo rem dignam rege Chriſtianiſſimo faciens, atque egregiam operam Deo omnipotenti & ejus ſanctiſſimæ fidei navans, multum etiam regni tranquillitati, multum auctoritati propriæ, multum defuncti patris judicio atque exiſtimationi conſulebat.

14. Hæc cum agerentur, nuntii a ſenatu Pariſienſi veniunt, comprehenſum fuiſſe Scotum quemdam nomine *Stuard*, quod ignem ædibus publicis inferre voluiſſet: quo omnibus in extinctione occupatis, clamoreque ſubinde ſublato, ut non facile ſtrepitus aliunde exaudiri poſſet, & ipſe portas carcerum effringeret, omneſque eos, quos diximus violatæ religionis reos, liberaret. Ea res animum regis vehementer percuſſit, timoremque incuſſit, ne malum hoc altiores radices haberet, quæ non facile extundi atque extirpari poſſent. Nitendum tamen atque omni ratione huic malo occurrendum ratus, ad priores etiam ſeveriores juſſiones addit. Ita de pleriſque ultimo ſupplicio ſumto, alii relegantur, alii capiuntur oculis, aliis manus amputantur: nonnulli, quibuſcum clementer & manſuete agebatur, publicis muneribus ac functionibus interdicuntur: reliqui omnes accenſam facem manu deferentes, in medio foro ſe graviter erraſſe fatentes, humiliter ac demiſſe veniam deprecabantur. Id Galli emendam honorabilem facere dicunt. His itaque geſtis, quod hæc pœna multis incidebat, multis etiam in locis querimoniæ atque ejulatus maximi audiebantur, aliis propinquorum aut amicorum caſum dolentibus, aliis ſuppliciorum acerbitatem miſerantibus, pleriſque tanta judiciorum acerbitate perterritis, nonnullis adverſus verum contumacibus graviſſime conflictatis, quod de eorum in religione ſententia vel ſimiles exitus expectare ac ſuſtinere cogerentur: præcipue autem Guiſiorum imperia & dominatum non ferendum prædicabant. Nam, id quod erat verum, quidquid rex edicebat, ex illorum ore mitti credebatur. Neque fraudandus eſt hoc loco cardinalis Lotharingius debita laude, quod omnem curam adhiberet, nervos omnes intenderet, quo hæreticis vel debitis ſuppliciis abſumtis, vel ejectis, Galliæ regnum hac peſte liberaretur. Itaque & hortando & monendo, tum per litteras, tum per nuntios, nihil intermittebat quod ad lictorum in conquirendis diligentiam, & judicum in puniendis acuendam ſeveritatem pertineret. Ipſe ex ſuggeſtu aliquando concionans, graviſſimis rationibus hæreticorum opiniones confutabat. Vigebant enim iiſdem temporibus multæ hæreſes in Germania, quæ ad Gallos traductæ, omnes hos motus excitabant: de quibus ſuo loco latius atque explicatius dicemus.

15. Igitur magno concepto contra Guiſios A odio, in hoc malevolentiæ atque doloris iracundia erupit, ut ubique libri famoſi ederentur, quibus, ut maledicentiam omittamus, hoc præcipue populum docere nitebantur: Regem adhuc pupillum conſilio egere, regnumque pro veteri more ab iis gubernari debere, quouſque rex adoleſceret, qui principes ſanguinis appellantur. Ii autem ſunt qui a regibus proceſſere, & ad quos ordinatim regnum deferretur prioribus mortuis: quales erant Borbonii omnes. Hæc ab illis latiſſime deſcripta non ingratum futurum legentibus exiſtimamus, ſi in breve compendium redigemus. Agebat, ut diximus, B ſextum-decimum annum Franciſcus rex, quando pater eſt mortuus. Ea autem ætas eſt per ſe infirma admodum, neque apta ad regni molem ſuſtinendam, & in Franciſco adhuc infirmior. Nam erat ingenio hebetiori, voce exili, feminam potius quam virum referens, præſtantia illa animi atque vigore, qui pectoribus regiis innaſci plerumque ſolet, omnino expers; ludis ſe puerilibus oblectans; & cum animum litteris non excoluiſſet, corpus ad labores inutile tum exilitas crurium, tum ſtaturæ proceritas reddebat. Igitur ubique libelli conſcribebantur, C & edebantur in vulgus: in quibus erat adſcriptum omnibus legibus caveri, xxv. minoribus annis curatores dari debere, quod inter omnia conſtet fragile & infirmum eſſe hujuſmodi conſilium, & multis oppoſitionibus ſuppoſitum, multorumque inſidiis expoſitum. Quod ſi privatis, ut rem ſuam bene gerant, in hanc uſque ætatem curatores dare, nec ante rerum ſuarum adminiſtrationem committi lex vult: quantum hoc, inquiebant, regi magis neceſſarium eſt? cujus errato tot hominum millia periclitantur, & qui etiam adultus, quamvis rerum uſu vel litterarum auxilio edoctus, vix eſt ut tanto D oneri par eſſe poſſit. Afferebant multa exempla & antiquorum Romanorum regum memoriam repetentes. Nam & Marci filiis Tarquinium regem tutorem datum referebant: & quomodo imperatori impuberi Marcum Antoninum patrem, qui ob ſingularem prudentiam Philoſophus eſt dictus, procuratorem datum eſſe plerique ſunt auctores. Theodoſium item imperatorem, qui Magnus eſt appellatus, filios ſuos Arcadium & Honorium Rufini & Stiliconis curatorum auxilio regi E voluiſſe: ipſumque Arcadium poſtea, cum moreretur, Theodoſio filio Ildegerdem Perſarum regem curatorem dediſſe. At Hieronem Siciliæ regem Hieronymum filium, cum quindecim eſſet annorum, quo tempore pater eſt mortuus, duodecim tutoribus regendum gubernandumque commiſiſſe, hiſtoriarum citatis voluminibus latiſſime deducebant. Exinde ad exempla domeſtica decurrentes, pleriſque Francorum regibus curatores datos referebant. Hoc ubi adſtruxe-

Digitized by Google

rant, lege Salica vetari dicebant, ne exterus A quis in Gallia imperaret: proinde neque etiam tutor vel curator daretur. Nam Carolo, qui Bellus eſt dictus, Francorum rege mortuo, cum uxorem prægnantem reliquiſſet; atque Eduardus Angliæ rex, qui illius erat nepos, ad ventris & poſthumi naſcituri tutelam aſpiraret, prælatum illi fuiſſe Philippum *de Valois* propinquum, ſed longiore multo intervallo, hoc ſolo nomine, quod exteri excluderentur. Itidem factum & Carolo VI. moriente anno MCCCCXXVII. & Carolo VIII. MCCCCLXXXIV. Quibus rationibus illud aſſe- B quebantur, ut Guiſiis, tamquam exteris, a regis cura excluſis, ne ipſi quidem regi, qui illorum nepos totum ſe ad illorum arbitrium converterat, liberum imperium relinquerent. Addebant ad hæc Guiſios eſſe reos peculatus, quod Henrici regis cum pecuniam adminiſtraſſent, nondum in publicum rationes retuliſſent, eo nomine lege Julia excludi a cura. Tertio ipſi inquiebant, cardinali Lotharingio regni Galliæ adminiſtratio credi non poteſt, cum ſacramentum apud pontificem dixerit, ſæpeque accidat, ut inter pon- C tifices & reges graviſſimæ inimicitiæ & bella quandoque intercedant. Spectari debere bene inſtitutæ Venetorum reip. morem in excludendis tum exteris omnibus, tum præcipue iis, qui ſacris initiati ſunt: qui ex aliorum voluntate ut pendeant, multæ rationes ſuadent: quia negotiis ſæcularibus ne ſe immiſceant, ſacris canonibus prohibentur. Facere illum arroganter, quod debitam principibus Gallicis adminiſtrationem uſurpet: perfide, quod, quominus ab eccleſiaſtica reip. cura ad alienam ſe transferat, nec jurejurandi quidem religione teneatur: impie & contra le- D ges, quod non contentus legitima procuratione, prohibitam appetat.

16. Hæc uberiora atque pleniora multis in locis Galli perſcribebant, doloris atque malevolentiæ animi ſui teſtimonium præferentes. At Guiſii, etſi his rebus multum permoveri debuiſſent, quod tam patens atque inteſtinum odium, quin in eorum perniciem erumperet, vix fieri poſſe videbatur; diem tamen ex die ducentes, ac in proſperis rebus fiducia elati, adulatorum conſenſu ac vocibus ita ab opportunis remediis revoca- E bantur, ut eorum potentiæ gratularentur, quod tantam invidiam excitaſſet; & quæ providentiæ magnæ laus fuiſſet, in abjecti animi & timoris infamiam convertebant. Neque humanos caſus recordabantur, & quam parvulæ ſæpe cauſæ magna detrimenta attuliſſent, parviſque momentis magnas rerum commutationes fortuna effeciſſet. Ita ſine ullo remedio tempus terentes, otii ac ſummæ auctoritatis & imperii jucunditate fruebantur.

17. Interea Gallorum animi, non ſolum odio, ſed inopia atque egeſtate in dies magis magiſque creſcente, ad ſummam deſperationem deducti, quod neque preces neque minæ valuiſſent; novam rationem qua eorum neceſſitates ſubleventur inire coguntur. Aſſueverat bello annis jam quadraginta Gallorum natio, & quod in Allobrogibus, in Italia, in Mediomatricibus, in Belgio, & locis aliis multis præſidia perpetuo habebantur, multa una manus ſtipendia memorat. Ii aliorum laborum inſueti, ſimul etiam quod robore quodam tenerentur, quominus qui militaſſent, ad alia minus digna exercitia deſcenderent; pace, ut diximus, confecta, otioſi & egentes, rerum novarum cupidi, ſolam occaſionem atque alicujus imperium expectare videbantur, quo motu aliquo excitato ſe ex pauperrimo ſtatu vindicarent, quovis magno periculo contemto, ut quibus fame pereundum eſſet, niſi providiſſent.

18. Hoc a pleriſque ſagacibus præviſo, in Nannetenſi civitate, in qua hæc nunc ſcribimus, menſe Octobri MDLXIII. quam antiqui Armoricam (hæc vox illorum lingua juxta mare ſonat) dicebant, conjuratione facta de Guiſiis interficiendis conſilium ineūt. *Auctor ubi tum degeret.* Non illorum potentia atque amplitudine, non magnitudine rei, non difficultate, non periculo ullo retardantur, quæ omnia ex difficillimis ipſa rerum neceſſitas facilia redigebat. Non offenſionem regis verentur, quod his de medio ſublatis, facile ſeſe veniam impetraturos arbitrabantur, illis deprecatoribus, quibus hoc factum probaretur. Id autem toto regno mirum in modum gratum ac probatum futurum exiſtimabant. Ita & ad vindictæ ſtudium, ad cupiditatem rapiendi, quod in his tumultibus ſemper aliquid corſari ſolet, ad debitorum ſtipendiorum conſequendorum ſpem, ad egregii facti gloriam, addita impunitatis opinione, animos confirmant, & negotii conficiendi ordinem, locum & tempus deligunt.

19. Principes hujus conſilii fuiſſe feruntur Godefridus de Bariis Renaudiæ dominus, is cognominabatur *La Foreſt*; ac *Garaye* ex Armoricis audaciſſimi homines. Hi ſui ſimilibus pleriſque ex diverſis regni partibus ſub ſpecie nuptiarum celebrandarum Nannetem vocatis, ſuas illis cogitationes communicant. Totius autem rei conſilium his rationibus explicabant: Ut quoniam quid vellent in religione ſentiendi eis poteſtas non relinquebatur, & qui ætatem omnem in bellis conſumſiſſent, & ſuis corporibus objectis plures victorias regibus peperiſſent, ac multo ſuo ſanguine e magnis incommodis regnum Galliæ exemiſſent, inertes nunc & inglorii, non ſolum præmia non reportarent, ſed debitis ſtipendiis fraudarentur, neque cujuſquam rei acquirendæ ſpe ſuſtentarentur: quin vitam in ſumma egeſtate miſere atque indigne traducerent: quoniam jam & de anima & de corpore periclitabantur; præſtare vel ad tantas miſerias levandas modum invenire,

Digitized by Google

vel aliquo egregio facinore edito vitam terminare: in quo ut omnia inſeliciter ſuccedant, ſe e turpiſſima morte vindicarent, quando tanta jam inopia premerentur, ut ad latrocinium deſcendere coacti carnificis tandem manu perituri videantur. Hujus rei cauſam omnem in Guiſios referebant, tum ex eo quod eorum avaritiæ numquam ſatisfieret, tum vero quod in exteris Gallici nominis gloriæ & ſanguinis is amor non eſſet, quem in ſuæ nationis principibus benigniſſimis ac liberaliſſimis experirentur. Occupari regem ac regnum ab iis contra leges moreſque majorum, ac propemodum per vim detineri: neque in tanta hominum multitudine, ex tot fortibus viris, quos Gallica tellus innumeros profert, inveniri quemquam potuiſſe, & qui privatam injuriam vel minimam non ferrent, degeneres & inglorii in regni propemodum occupatione, in animorum & corporum pernicie, in bonorum omnium rapina, in publico maleficio conſopiti fuere. Quale, inquiunt, de nobis judicium poſteritas faciet, qualem nobis gratiam Galliæ principes habebunt, ſi hoc detrimentum noſtra virtute ſarciatur? At nos primi glorioſa conſilia capiamus, & quos non longioris ac robuſtioris vitæ periculum tardavit, quominus noſtrum hoc regnum vel oppidulo auctius fieret, cum in eo oppugnando noſtram virtutem ac omnino præſentiam deſiderari numquam paſſi ſumus: non bonorum quæ ampliora multo poſſidebamus jactura deterruit, quin, ſi quando occaſio rei bene gerendæ offerretur, exponeremus omnia, quo regis gratiam iniremus: non vel minima bonorum parte, quæ reliqua eſt, vel paucorum annorum qui ſuperſunt, ſi opus ſit, diſpendio, regis ac regni ex tyrannorum manibus liberationem perpetuam, nobis ac nomini Gallico gloriam, & (quod caput eſt) animarum noſtrarum ſalvationem non redimemus? At ſi res, quas etiam noſtra opinione ac noſtro judicio faciliores intelligitis, ex ſententia ſuccedent, qua felicitate perfruemur, qua ſecuritate conſcientiæ vivemus, quibus honoribus ornabimur, qua vitæ ſubſidia ad ſenectutem cum laude traducendam acquiremus? Agite igitur, viri fortes, quos ex omni Gallia nobis amiciſſimos ſelectos ad tantas laudes & præmia evocavimus, una nobiſcum in hanc curam incumbite. Agetis, ut ſpero, nobis ſæpiſſime gratias, quod vos ad has præclaras epulas invitaverimus: in quibus quod Dei gloriam illuſtrare, regem & regnum in libertatem vindicare deſtinamus, rem generoſis ac fortiſſimis dignam agendam ſuſcipimus. Eapropter & Dei omnipotentis aſſenſum & regni auxilia & totius orbis collaudationem nobis non defuturam confidite.

20. Hac oratione habita, etſi audientium animi ad laudem & præmia excitati propoſita videbantur, arderentque deſiderio, ut comites adjutoreſque adjugerentur, multaque de eorum virtute ac periculi contemtione pollicerentur, ac magnificis verbis regis liberationem, exterorum e regno propulſionem collaudarent: ut in re tamen gravi, & niſi prudenter adminiſtretur, in qua ſit & vitæ & bonorum & exiſtimationis detrimentum faciendum, de ſingulis & explicatius narrari & perfectius edoceri voluerunt. Res igitur per menſes aliquot dilata eſt.

21. Franciſco mortuo quinto Decembris, qui fuit annus MDLXII. Carolus ipſius frater, ejus nominis nonus, rex ſalutatus eſt. Erat is annorum decem. Fratres habebat duos: unum illi ætate ſupparem, alterum infantem: ſorores tres, quarum una, ut jam diximus, Philippo Hiſpaniarum regi nupſerat; alia Lotharingiæ duci: tertiam domi retinebat. At Catharina Medices mater, etſi Franciſco rege filio orbata magnum dolorem conceperat: quia tamen ſe quodam modo impotenti Guiſiorum dominatu liberatam putabat, ut mortem filii levius propterea tulerit; ad capeſſenda tamen regni gubernacula mirifice incumbebat. Etenim Guiſii, neceſſitudine quæ inter eos & regem Franciſcum intercedebat, ipſius regis morte diſſoluta, animos demiſerant; &, qui frequens aulicorum mos eſt, commutata fortuna, ab omnibus deſerebantur. Borbonii vero, quos ita deſpectos antea memoravimus, maximo metu ac periculo liberati, principem jam locum in Gallia obtinere videbantur. Eſt enim Gallis perſuaſum, rege pupillo XIV. anno minore, ut ipſius regni procuratio ac gubernatio ad eos principes deferatur, qui quod a regibus proceſſerunt, Principes ſanguinis appellantur. Inter eos nemo proximior erat ipſo Antonio Borbonio Navarræ rege; nemo majoris auctoritatis, ſi ad fortunæ dona dotes animi adjunxiſſet. Sed erat is ingenio non admodum perſpicaci, naturæ mobilis ac levis, amoribus & voluptatibus, quam par erat, inclinatior, annis eo tempore XLV. ſtatura mediocri, vultu facilis, ſermone blandus. Ad hunc, quod ſupra memoravimus, ſi CAROLUS rex & ipſius fratres ſine liberis deceſſiſſent, regni faſces deferebantur. Ea res etſi magnam illi auctoritatem conciliabat, Catharinæ regis matri ſuſpicandi ac timendi cauſam dabat, ne aliquam e medio tollendi tres filios rationem iniret, ſeque in Galliæ regem vindicaret.

22. Hoc cum in ſtatu res eſſent, ac diligentiam Guiſii adhiberent, ut ſe in reginæ gratiam ac benevolentiam inſinuarent, quod hac ratione ſe non ſolum ab injuria tutos futuros ſperabant, ſed priſtinam dignitatem atque auctoritatem retenturos; id etſi difficile admodum reputabant, præteritorum in reginam offenſionum memores: quia tamen vehementer reginæ a Borboniis timendum

Digitized by Google

cenſebant, propterea quod illis ad regni faſces aſpirantibus non ſatis fidenter filiorum, præſertim puerorum, vita committi poſſe videbatur; in ſpem venerant futurum, ut regina præteritarum levium, ut ipſis videbatur, injuriarum oblivione ac condonatione præſentis ac graviſſimi periculi occaſionem redimeret, ſeque cum illis conjungeret. Putabant autem, id quod neceſſe erat accidere, ſi ad eorum potentiam ac clientelas reginæ gratia ac benevolentia adjungeretur, futurum, ut magno impedimento ſecundis Borboniorum rebus forent, & tandem omnia pro eorum arbitrio regerentur.

23. Contra Borbonii, etſi felici rerum exitu efferebantur, ſibique & legibus & populi approbatione principem locum deberi intelligebant: quia tamen Guiſiorum cum regina conjurationem magnopere verebantur, ſummo ſtudio ac cunctis officiis propenſam in eos reginæ voluntatem reddere nolebant; ipſe Antonius Navarræ rex, & privatim & publice profitebatur, omnem ſe auctoritatem & poteſtatem quam haberet, in reginam transferre, nihilque cupidius optare, quam ut ipſa imperaret. Hoc cum factis comprobaſſet, ſeque ſatis virium ad tantam molem ſuſtinendam non habere noſceretur; ſimulque quod ſe amoribus dederat, factum eſt ut multum regina de timore illo occupandi regni remitteret, hominiſque natura introrſus perſpecta ac cognita, facile illam quoquo vellet, convertere poſſe exiſtimaret. Quia tamen non ſatis illius conſtantiæ fidebat, neque Guiſiorum poſtulata ſpernebantur: in communi totius Galliæ concilio, id Status vocant, quod ante indictum reperiebatur, ea de re transferri voluit tractationem, ut quidquid in eo concilio ſtatutum foret, id eſſet perpetuo ratum & firmum.

24. Convenerunt itaque frequentes Aureliæ, ibique cum multis de rebus tractatum eſt, tum præcipue actum, ad quem, rege pupillo exiſtente, regni procuratio pertineret. Hic enituit ſingularis reginæ induſtria & ſagax ingenium. Multa enim erant, quæ ipſam non ſolum principem, ſed locum aliquem in regni adminiſtratione habere prohibebant. Nam præterquam quod feminis in Gallia ad regni gubernacula aſpirare non licet, ipſa in Italia Florentiæ nata, & domi alta erat, & potius Clementis VII. pontificis maximi ipſius patrui, quam propriæ nobilitatis favore ad tantum gradum evecta. Accedebat quod Florentini in Gallia jam dudum male audiebant, quod impoſtores, avari, mercaturis & uſuris dediti eſſent, ac non bene de religione ſentientes. Itaque nullo pacto laturos homines natura ſuperbos putabatur, ut femina extera, Florentina, tantæ nobilitati imperaret. Neque erat, cur, ſi qui in eam liberius dicere voluiſſent, regis indignationem vererentur; quippe qui & ætate & moribus admodum puer eſſet: nec conſanguineorum reginæ aliquis exiſtebat quem multi facere deberent, ipſo Clemente VII. jam diu mortuo. Iis tamen difficultatibus magno erat ſubſidio, quod Guiſii non tam ipſius reginæ benevolentia, quam formidine, ne illa excluſa ad Antonium Borbonium imperium deferretur, per ſuos clientes & amicos reginæ ſtudioſiſſime favebant. Illa vero in eam ſolam curam incumbebat, ut Borboniorum animos demulceret, atque ita in officio contineret, ne a priſtina eorum voluntate recederent, & quominus illa imperaret, non valde repugnarent. Quod miro artificio aſſecuta eſt. Nam præterquam quod ſe regium potius nomen, quam poteſtatem; adumbratam, quam veram auctoritatem exoptare dicebat, ſcilicet ne ita deſpecta jaceret, quemadmodum retroactis annis Guiſiorum culpa jacuit. Ceterum ſe ex Borboniorum voluntate pendere decreviſſe: Guiſiorum animos in utroſque tales extitiſſe, ut Borboniis ſolis concederet, præterea nemini, qui majori quam ipſa in illos odio ac benevolentia laboraret. Ita per communes amicos egit, ut priſtina, quæ inter eos intercedebat neceſſitudo, majoribus & arctiſſimis vinculis fulciretur. Etenim rex Navarræ filium ſeptennem, atque illi ſupparem filiam habebat. Filio ſuam, quam (ut ſupra memoravimus) domi alebat, filiam; minorem vero natu filiam ipſius Navarræ filio ſuo regina deſpondit, atque hac ipſa de re tabulæ conſcriptæ ac obſignatæ ſunt. Sed quod omnes ii pueri ſeptennio minores erant, neque legibus obligari poterant, hoc ipſum feciſſe reginam plerique crediderunt, non tam conſtanter promiſſa obſervandi voluntate, quam ut iis artibus Borboniorum animos captaret ac oblinirct. Quare Guiſiis acerrime pugnantibus, aliis non reluctantibus, quod ad reliquas cauſas, hæc quoque ratio acceſſit, quod ſuapte natura minime induſtrii erant: factum eſt ut ad reginam ſumma totius regni adminiſtrandi plurimorum voluntate in communi totius Galliæ concilio deferretur. Ea tamen poteſtate ipſa regina, illa animi moderatione ac prudentia uſa eſt, ut Navarræ regem ſibi comitem adjutoremque adſciverit, neque poſt id tempus illo inſcio atque inconſulto quicquam peregerit. Et quoniam in publico, quem diximus, totius Galliæ conventu multa etiam de religione ſancita ſunt, multumque pertinet ad inſtituti operis, & ad belli quod ſecutum eſt explicationem, ſcire quem locum eo tempore religio in Gallia teneret, quibuſve adjutoribus vel defenſoribus uteretur, ſi paulo altius ordiemur, lectionis laborem plurimarum rerum ſcientia ſublevabit.

25. Leonis X. pontificis maximi tempore (fuit is annus MDXVIII.) cum ipſe primum pontifex deinde ceteri fere omnes liberiori vita uterentur, multumque de priſtina illa

virtute

Digitized by Google

virtute ac ſeveritate ſacerdotes remiſiſſent, antiquiſque ac probatis moribus projectis ſeſe gulæ, luxuriæque dediſſent, ſacrorum librorum lectione non intermiſſa modo, ſed neglecta penitus atque omiſſa; viſum eſt divinæ bonitati, ne diuturniori impunitate uterentur, Martinum Lutherum, monachum Auguſtinianum ex Germania præmittendum, tum ſexcentos alios, qui primum in ſacerdotum vitam ac mores invecti, deinde multa in religione hæretica ſtatuentes, totam Chriſtianitatem conturbarunt. Fuere earum rerum, ut aliarum omnium, initia levia atque infirma, quæque nullo negotio ſedari potuiſſent: ſed ad alia noſtra errata tanta negligentia adjungebatur, ut dubitandum non ſit, quin iſtud Dei permiſſu & voluntate provenerit. Conſuevit enim præpotens ille Deus, cum nondum correctioni ac caſtigationi modum impoſuit, etiam ignorantiæ ac cæcitatis tenebras animis hominum obducere: quo graviorem dolorem ſentiant, quaſi eorum culpa atque errato incommoda illa provenerint. Quare ex parvis & propemodum contemnendis ſeminibus magnæ arbores excrevere, quæ altiſſimis defixæ radicibus, non ſolum non potuerunt exſcindi neque exſtirpari in hunc uſque diem, qui eſt annus MDLXV. ſed propagines multæ ac ſurculi inde collecti parum abeſt quin omnem jam Chriſtianitatem repleverint atque infecerint. Ac primum quidem in Saxonia Lutheri patria coaluere, adjuncto Saxonum principe cum rebus novis ſtudente, tum libenter audiente, ut ſunt hominum ingenia, procacia maledicta in pontificem ac clerum omnem.

Scriptionis tempus.

26. Erat Lutherus mediocriter litteratus, at mirifice eloquens, & quod diu in Italia, diu etiam Romæ audiendarum confeſſionum egerat, omnium noſtratium mores & tenebat optime, & explicabat ornatiſſime. Quare natio illa, quæ concionibus mirabiliter delectatur, eo majorem voluptatem ex iſtius oratione capiebat, quo & rerum novitas, & in alios maledicentia eorum animos mirifice demulcebant. Natura enim comparatum eſt, ut quo gravius in alios dicimus, eo libentius audiamur. Ea puto ratione, quia quo homines ab illis peccatis & vitiis ſe remotiores exiſtimant, eo inde uberiorem lætitiam capiunt, & ut ipſe poëta cecinit, quibus ipſe malis careas quia cernere ſuave eſt. Hæc ratione cum & benevolum, & attentum auditorem populum haberet, cumque ex audientium multitudine ac gratulatione ſpiritus ſumpſiſſet, maledicendi ratione numquam intermiſſa, ad ſacramentorum immutationem paulatim leniter deflexit: ac populo vini cupidiſſimo perſuaſit, non poſſe hominem Chriſtianum in cœlum tranſmigrare niſi cum ſacramento Euchariſtiæ vinum etiam biberet. Fuerat id centeſimo ante anno apud Bohemos feliciter tentatum, indeque plerique Calixtini apellari, quod calicem appeterent, quæ hæreſis in hunc uſque diem in illa provincia perduravit. Poſt hæc quod graviſſimum hominibus eſſe animadvertiſſet alii homini errata ſua popalare, quam confeſſionem vocamus; de ea ipſa abolenda, de Chriſti gratia, de noſtra juſtificatione ita tractavit, ut nullo negotio hominum mentes in ſuam ſententiam traduxerit. Sacerdotibus uxorem ducere permiſit, quæ res illi nationi longe gratiſſima contigit: ac deinde multa nova invexit. Antiqua pleraque immutavit, quæ ſingula perſequi & nimis longum eſſet, & ab inſtituto noſtro opere alienum.

27. Saxonia iis ſtantibus dedita, ad alias Germaniæ provincias deſcendit. Pari felicitate multis in locis uſus eſt, quod ad maledicentiam & ad hanc vivendi libertatem, quibus rebus populus capiebatur, illud addiderat, ex templis omnes imagines detrahendas; eccleſias omnes demoliendas, quod diceret Deum ſola puritate ac ſimplicitate oblectari: monachos omnes ejiciendos. Qua ex re cum multum auri atque argenti ex eccleſiarum ſpoliis, multum etiam proventuum, quos in pauperes arbitrio ſuo diſtribuebant principes Germani corraſiſſent, qui natura avari & plerique eorum obærati exiſtunt: factum eſt, ut & multitudine, & principibus fautoribus uteretur, majoreſque in dies opinione atque exiſtimatione hominum progreſſus faceret. Nam cupiditate diripiendi quæ in templis erant, ſimul & aviditate proventuum eccleſiarum pauci admodum fuere, in quibus plus pietas, pudor atque officium, quam avaritia valeret.

28. Iis a Luthero jactis fundamentis, magnaque inde ſibi autoritate comparata, cum plerique & illius amplitudini inviderent, & intelligerent aditum jam patefactum ad novas opiniones ſerendas, ipſi etiam, ſi quid eloquentia valere poſſent, hac proficere tentarunt. Lutherique doctrina aliqua ex parte improbata, novarum ſubinde ſectarum auctores fuerunt alii aliis feliciores. In his fuere Quignus Pomeranorum, Oecolampadius, Carloſtadius, & alii innumerabiles: quorum opiniones tam variæ ſunt & diverſæ, ut jam multo minus nobiſcum, quam ipſi inter ſe ſe pugnent. Ex quo, ut omittamus alia, facile intelligere poſſumus, quale de nobis judicium latura ſit poſteritas, qui in tam clara luce adhuc etiam eadem ſentiamus. Quæ enim major ac explicatior poteſt eſſe ipſius veritatis ſignificatio, quam cum illa ſemper una atque eadem eſt ſemper eodem loco conſiſtit, numquam divellitur, numquam dimovetur, quam MD. & amplius annis a ſcriptoribus acceptam ac per manus traditam, firmam, ſtabilem perpetuamque retinemus?

At contra falſum in diverſa deduci, numquam hærere, numquam eodem loco con-

Digitized by Google

Auctor ante nuntius ad Ferdinandū.

ſiſtere neceſſe eſt: poſſumque ego poſteris tradere, mecum ex Vienna, ubi Pauli III. pontificis maximi nuntium apud Ferdinandum tunc Romanorum regem agebam, in Bohemiam proficiſcerer, atque uno in oppidulo diverttiſſem, in quo erant domus ferme CCXVI. ibi ſectas diviſas inter ſe ac repugnantes reperiſſe, & patrem longe aliter quam filium, fratrem quam ſororem, uxorem quam maritum ſentientem. Eſt hoc divinæ in eos ultionis pars quædam, atque principium ad nos confirmandos atque inſtruendos maxime pertinens, ſcilicet ut intelligamus, quæ eis pœnæ poſt mortem maneant, cum hanc vitam perpetuis contentionibus ac diſſidiis infelicem ac miſeram traducant, quiete illa ac tranquillitate carentem, qua veri & germani Chriſtiani placidiſſime perfruuntur.

29. Germania eo quo dicimus modo perturbata, ac jam Martino Luthero de magna illius parte triumphante, pari arrogantia atque ambitione in Gallia exortus eſt Calvinus, vir admodum litteratus, & qui conjunctam habebat cum doctrina ſeveritatem quamdam, quæ ei plurimum commendationis afferebat. Hic ut eodem exemplo atque artificio eamdem ſibi exiſtimationem & præmia pareret quæ Lutherus eſt aſſequutus, nova quædam etiam ipſe de religione aſtruere conatus eſt. Et aliqua a Luthero tradita non immutavit; in aliis fere omnibus & dogmatum ſtatuta, & uſum cæremoniarum pervertit, ita ex toto Luthero contrarius, ut qui eo modo ſentiret, a Lutheranis pro hæretico haberetur. Atqui in ea Germaniæ parte quam Lutherus a nobis ad ſe traduxerat, majori ſeveritate animadvertebatur in illos, qui Calvinum ſectabantur, quam contra eos qui priſtinam & Romanam religionem ſequerentur: propterea quod hos antiquitatis auctoritate & longo uſu excuſatos habebant; potiuſque quod ita deſiperent, Lutherani commiſerabantur, quam ut aliquid gravius in illos decernerent. At in Calvinum, qui ferme omnia & noſtratia, & illorum dogmata immutaſſet, quod majores in dies ſua doctrina & artificio & ſpiritus ſumeret, & clientelis augeretur; invidia, odio & malevolentia exardebant, neque omnino talem æmulum Lutherus pati poſſe videbatur. Etenim hic (ne ſingulatim omnia perſequamur, nam nec ad nos pertinet, & alii de iis copioſiſſime ſcripſere) in ſacramento Euchariſtiæ non eſſe vere Chriſti corpus aſſerebat, ſed imaginarie ac fide percipi, quod ne Lutherus quidem ac plerique alii, qui poſt eum fuere, quamvis ſingulari imprudentia ac temeritate, affirmare auſi ſunt. Hæc qua ratione aſſereret, quibuſve auctoribus probaret, jam nimium multi tradidere.

30. Igitur primum in Angliam trajicit quod neque tuto in Gallia manere poterat

A Franciſci primi regis tempore, quo ipſe florere cœpit, (hic eſt annus MDL. [a]) & ita [a]
in inſula paratos auditores habebat, in primis ipſum Angliæ regem, qui quod graves inter ipſum & Clementem VII. pont. max. inimicitiæ intercederent, non invitus audiebat quæ ad Pontificis auctoritatem deprimendam afferebantur. Inde, incertum ſi id ratione aut conſilio fecerit, an vero quod regi Angliæ ſua & dicta & ſcripta non probarentur, ſe Genevam recepit. Quæ civitas in Allobrogum & Helvetiorum finibus, quod non multo ante de imperio ducis Sabaudiæ ſe ſub-
B traxerat, atque in libertatem vindicaverat, rebus novis ſtudebat; &, quod erat Gallis finitima, plurimum ſuis rationibus accommodata videbatur. Neque eum fefellit opinio. Nam oppidani quo probabiliorem defectionis cauſam prætexerent, religione ſe moveri dixerunt, eamque omnem ad Calvini arbitrium commutarunt: quoque etiam frequentioribus propugnatoribus ac defenſoribus uterentur, ſeque contra ducis impetum ac potentiam armarent, plurimum eorum rationibus conducere arbitrati ſunt, ſi ea in civitate deſperatis ac perditis hominibus,
C quorum plerique ex numero ſunt, qui religionis commutatione delectantur, aditus pateret, ac quodam modo aſylum aperiretur. Hanc nactus opportunitatem, in ea civitate vitæ ſuæ tabernaculum collocavit Calvinus.

31. Nam cum multa inter reliquas cauſas, hæc quoque ratio ibi eum deduxit, quod homines illiterati atque rerum ignari in ea qua premebantur difficultate ſe defendendi, neceſſitate ad ipſum, & litteris, & ingenio florentem, ſummam rerum omnium deferebant: eoque & conſultore & duce utebantur, quod & ad dignitatem, & ad com-
D moda, & ad vitæ ſuæ ſecuritatem plurimum pertinebat. Hac ex civitate cum pleroſque quotidie ſectatores in Galliam emitteret, qui & oratione perſuaderent, & libros Gallica lingua deſcriptos deferrent, aliquos etiam ad colloquium cum Calvino evocarent: factum eſt, ut hæc peſtis nonnullorum Gallorum animos invaſerit. Nam præter id quod homines libenter rebus novis ſtudent, & ignobile vulgus facile oratione ac perſuaſionibus capitur: eo tempore Gallia graviſſimis bellis, &, quæ bellorum comites ſunt, exactionibus
E premebatur; quibus incommodis exulcerati aliquorum animi, Calvino hæc omnia improbanti, ac ſubdole ſuam de religione ſententiam aſtruenti credebant.

32. At Franciſcus rex primus, & deinde Henricus ſecundus ejus filius, & poſt modum Franciſcus ſecundus, Henrici filius, ſi qui in hanc peſtem ac labem incidiſſe deferebantur, omnibus cruciatibus affectos necabant,

(a) Hic erraſſe videtur Amanuenſis in numero, nam & Franciſcus I. Galliæ & Henricus VIII. Angliæ reges, ante annum 1550. deceſſerant.

Digitized by Google

& quod ex Geneva incommodum in dies accipiebatur, magno eorum ſtudio, virtute, ac pietate excipiebatur; tantumque fuere ii principes de religione bene meriti, tamque inflammati ardore illius tuendæ, ut quominus ſatis digne illos laudare poſſum, eorum merito detinear. Ipſis mortuis, & ad Carolum decennem delato imperio, regina ac Navarræ rege omnia adminiſtrantibus, vel quod negligentius iſta curarentur, ut plerumque omnia indulgentius eo tempore procurantur, rege ſcilicet puero ac propemodum interregno, vel quia ipſe Navarræ rex Calviniſtis faveret, quod libentius affirmarem; paulatim quæ jacta fuerunt hæreſum ſemina valuere, & qui occulti & conſopiti detinebantur, ignes diſcuſſo cinere patefacti, illi incendio cauſam dedere, quo poſtea tota Gallia miſerandum in modum conflagravit, multis hominum millibus partim ferro necatis, partim peſtilentia abſumptis, partim in flumina præcipitatis; auguſtiſſimis & pulcherrimis templis primo expilatis, deinde direptis, atque incenſis; ex una parte Germanis, ex altera Anglis, antiquis & perpetuis Gallorum hoſtibus, ad nobiliſſimi ac ditiſſimi regni rapinam ac perniciem evocatis: quorum avaritiæ & feritati nec multis opibus, nec multo ſanguine ſatis umquam fieri poterat. Nulla erat enim neque viarum, neque domorum ſecuritas. In mediis ſepe civitatibus magna impunitate homines necabantur. Quidquid auri, argenti, veſtis, equorum ubilibet erat, diripiebatur, ipſi etiam ærario regio non parcentes. Neque ego exiſtimo ex tot bellis, quæ noſtra memoria multa ac magna geſta ſunt, periculoſius ac Galliæ pernicioſius ullum extitiſſe, neque regem umquam de amittendo regno magis fuiſſe periclitatum.

Auctor Toloſæ.

32. Ego Avenione Toloſam proficiſcens, ipſumque CAROLUM novum regem inſequens, apud quem nuntium pontificium egi jam quadriennium. Is cum jam anteceſſiſſet, noſque Narbonæ conſtitiſſemus duriſſimo anni tempore, altiſſima nive, fluminibus ita excretis, ut diſruptis pontibus, ne navigiis quidem ſine periculo tranſiri poſſent.

Ejuſdem fides.

Viſum eſt mihi non indigne me facturum, ſi horum dierum & longarum noctium moram ac faſtidium his lucubrationibus redimens, ea poſteris tradam, quæ non ab aliis didici, ſed ipſe vidi, & omnibus fere conſiliis interfui. Et quoniam ad hiſtoriæ dignitatem & integram rerum narrationem plurimum pertinet ipſas origines ſcire; neque tantum noſſe nuda facta, niſi etiam habeas rationes & cauſas rerum perſpectas introrſus & cognitas: operæ pretium viſum eſt mihi aliqua præſcribere de Navarræ regno antequam ulterius progrediar.

33. Navarræ regnum eo loci ſitum eſt, ut valde ſit injuriis ac maleficio, proinde etiam everſioni opportunum, niſi in prudentis & recte omnia perpendentis manus inciderit. Etenim illud quaſi per medium ſecant Pyrenei montes, qui Hiſpaniam a Gallia diſterminant, ita ut altera ipſius pars eaque major & pluribus urbibus celebrior, præſertim ipſa regia Pampelona ultra Pyreneos in Hiſpania; altera citra montes in Gallia extat, anguſtis admodum finibus continetur. Siquidem in longitudinem millia paſſuum..... in latitudinem...... patent. Urbes ſunt ad centum, oppida plus minus...... abundant rebus omnibus. Homines neque diſciplinis, neque mercaturis vehementer dediti, ſed natura feri, magnam habent bellicæ laudis opinionem. Quibus rebus fit, ut cum utriuſque vicini & potentiſſimi regis offenſionem, vel etiam oppugnandi regni cupiditatem timere cogatur, minus tuto regnare poteſt qui illi regioni præeſt. Hinc cognoſci poteſt quantum periculis prudentia occurratur, & quantum quæ mala per ſe ſunt, hominum induſtria, ſagacitate, diligentia præcurri poſſunt, non ſolum ut inde incommoda non accipiamus, ſed ut etiam nobis ſint dignitati, commodo, ſubſidio. Huic quod diximus tam anguſto, & propter vicinitatem & potentiam ampliſſimorum regnorum tam obnoxio multis incommodis regno plurimi reges perpetua quadam felicitate imperarunt, ut non ſolum a vicinis non timuerint; ſed, ſi qua erat inter eos vel de finibus, vel de portoriis controverſia; ſi quod latrocinium admiſſum, ſi qua cædes facta inter Gallos & Hiſpanos; ipſi Navarræ reges arbitri fuere. Adeo ut quiſ ex ipſis benevolentia firmiore proſequeretur eos, perpetua propemodum æmulatione certarent. Etenim Navarræ reges qui ante nos fuere, his quidem qui noſtra memoria regnarunt prudentiores, quod ſe medios duobus maximis regibus viderunt, & eorum opibus, potentia, armis valde inferiores, ſapienter ſe facturos exiſtimarunt, ſi ſummam cum utroque rege amicitiæ æqualitatem retinerent; & quamvis illi inter ſe acerrimo bello pugnarent, atque uterque contenderet, quo magis de Navarræ regibus benemeritus in ſuam factionem partemque traduceret, armis abſtinendum cenſuerunt, atque ſe utrique regi ita probarunt, ut opportuniſſimum viderentur nacti imperii locum vel ad regni firmitatem, vel ad prudentiæ atque exiſtimationis opinionem, vel ad multa commoda, quæ utroque & Galliarum, & Hiſpaniarum rege opprimerentur, & artificio & prudentia utebantur, ut neuter in illis amandis atque amplificandis alteri concederet. Ita quæ infirma & caduca videbantur, ad magnam ſtabilitatem traducebant.

34. Sed HENRICO rege regnante (id fuit anno MDVI.) mirum in modum converſa ſunt omnia. Is enim ſive imprudentia aut temeritate quadam lapſus, ſeu quod regno-

rum, ut rerum omnium, eſt ſenectus quædam, quæ cum advenerit, mors ſequatur neceſſe eſt; magnam regni ſui partem amiſit. Vivebat eo tempore Julius ſecundus pontifex maximus, & cum Ludovico XII. Galliæ rege continenter bellum gerebat. Quare factum eſt, ut Ludovici ſuaſu cardinales aliquot in pontificem conſpirarent, & ad generale concilium Piſas evocarent: cujus rei ordinem atque exitum & Jovius latino, & Guichardinus italico ſermone copioſe & ornate deſcripſerunt.

35. Quod ad rem noſtram attinet, cum Ludovicus Galliæ rex, quo magis pontificem exerceret, atque hac ratione a bello averteret, non ſolum faveret ipſi concilio, ſed quotquot poterat Chriſtianos principes ut idem facerent ſollicitaret: Henricus Navarræ rex longe alia quam majores ſui fecerunt ratione ſe Ludovico adjunxit, ac Piſanum concilium comprobavit. Ea propter pontifex utrique primò ſacrificiis interdixit, omneſque diſcedere ſermonemque eorum defugere juſſit: deinde etiam regno privavit, illudque occupanti conceſſit. Qua oblata occaſione, cum Navarræ rex hoc nomine quod ſe in regis Galliæ amicitiam nimiam inſinuaret, atque in illius partes juraſſe crederetur, Hiſpaniarum regi ſuſpectus eſſet, ſimul ut pontificis injuriam tanto ſuo commodo ulciſceretur; Ferdinandus Hiſpaniarum rex, Catholicus dictus, in Navarræ fines ingreſſus, omnem eam partem, quæ eſt ultra Pyræneos, imperio ſuo adjunxit: cum Galliæ rex, quominus huic injuriæ ac amici regis offenſioni obviam iret, bello quod cum pontifice gerebat detineretur, & Navarræ Hiſpaniarum regis potentiæ par eſſe non poſſet; ita majori regni ſui parte ſpoliatus, poſt id tempus fruſtra de illo recuperando vel per amicos tentavit, vel armis expertus eſt.

36. Ipſo Henrico atque N. filio mortuo, Johanna filia regnum ex ſucceſſione obtinuit. Ea Antonio Borbonio cum nupſiſſet, atque is eo ſe ſtatu contineret, quo ante diximus, quod magnam ſibi rei bene gerendæ occaſionem offerri videbat, in ſpem regni recuperandi evectus, rebus novis ſtudere cœpit. Erant, ut ante diximus, in Gallia jacta jam multa hæreſum ſemina Calvini ſtudio atque artificio: neque longe abeſſe videbatur quin erumperent. Dux tantum & auctor præpotens aliquis expectabatur. Antonius Borbonius, ſive quod pontificum decretis regni parte ſpoliatus eſſet, injuriæ memoria ac vindictæ ſtudio permoveretur, ſeu quod exiſtimaret, ſi hæreticis faveret, magnam ſe apud Germanos & Anglos gratiam initurum, facturumque ut illis adjutoribus, & Galliæ regno in hæreſim traducto, facilis ſibi eſſet in Hiſpaniam aditus & progreſſus: magna ſibi inde auctoritate comparata, & perditorum & ſceleratorum hominum manu collecta, totum ſe ad Calviniſtas fovendos, atque omnibus honoribus amplificandos convertit. In quam ſententiam hæc eum quoque ratio deduxit, quod Philippus, qui eo tempore Hiſpaniæ regnum & Navarræ quam diximus partem obtinebat, vehementer hæreticis infenſus, ſummam diligentiam in illis conquirendis, ſummam in puniendis atque omnibus tormentis excruciandis ſeveritatem adhibebat. Qua re fiebat, ut cum hæreticorum animos ad ulciſcendum ardentes futuros confideret, quo majore & auctoritate & numero valerent, eo plures & paratiores in regem Hiſpaniæ hoſtes magno ſibi ad Navarræ recuperationem adjumento futuros cognoſceret. Secundum hæc illud etiam ipſum hortabatur, quod Guiſios duos, ut jam diximus, cardinales, ſummis eccleſiaſticis opibus affluentes, nulla faciliori ratione de eorum dignitate & bonis periclitari poſſe intelligebat, quam ſi in Gallia, commutata religione, omnia perverterentur. His rationibus permoti, non ſolum his hæreticis qui erant in Gallia occulti favebat, ſed ex propinquis & finitimis regionibus evocabat, eos præſertim qui doctrina & eloquentia clariores, facile aliis perſuadere, atque in ſuam ſententiam eos traducere poſſent. Hi hortando, monendo, diſputando, pleriſque in locis plebem ac partem nobilitatis commoverunt: illam cupiditate rerum novarum: hanc, ut gratiam cum Borboniis iniret: ſimul etiam quod, ut jam ante diximus, inimico in Guiſios animo, idoneum ad ulciſcendum tempus nacti videbantur. Accedebat & vivendi licentia ac rapiendi libertas. Etenim & eſus carnium ſingulis quibuſque diebus concedebatur, & alia omnia, quæ a Lutheranis uſurpata ſupra memoravimus, & quod ex eccleſiis imagines quaſque tollendas affirmabant; quod & ſacrorum vaſorum & veſtium uſum non neceſſarium dicerent; impieque atque impudenter omnia rapiebant, & ditiſſimis eccleſiarum theſauris locupletabantur, & quaſi legibus ſoluti pro arbitrio omnia adminiſtrabant: pauci admodum fuere qui religione moverentur.

37. Igitur primum in urbe *Meaux*, Satinum antiqui dicebant, populo ad ſeditionem concitato, cum evangelii veritatem ſe adſtruere velle dicerent, in eccleſias irruerunt, aſportantes quidquid ibi auri, argenti, ornamentorum repertum eſt; imagines omnes vel comburentes, vel infringentes. Ad epiſcopi domum cum veniſſent, illeque occluſis januis & coacta preſbyterorum manu ſe acriter defenderet, quod non longe civitas illa a Pariſiorum urbe diſtaret, quo in loco rex tunc erat; factum eſt, ut re ad regem celeriter perlata, milites aliquot epiſcopo ſubſidio miſerit, qui eum a cæde atque injuria vindicarunt. Sed quoniam de his improbis ac ſceleratis hominibus nullum ſup-

Digitized by Google

plicium ſumptum eſt, neque quid ſeverius in eos animadverſum; quaſi judicium aliquod peregiſſent, exemplo illorum & impunitate plerique Galliæ populi multis jam ante diebus Calviniſtarum ſermonibus ac perſuaſionibus concitati, idem fecerunt; & verecundiæ limitibus tranſgreſſis, bene ac naviter impudentes eſſe cœperunt: quod, ut jam diximus, cum aliis cauſis hæc eos ratio permovebat, quod ſe propterea Borboniis gratiores futuros eſſe intelligebant.

38. Erat, ut jam diximus, eo animo Antonius Navarræ rex, ut Calviniſtis omnino faveret, ſed pudore quodam & amicorum perſuaſionibus retentus, qui dicerent rem indignam rege Chriſtiano facturum, ſi cum hæreticis conſentiret; ſimul etiam quod in ſpem venerat, futurum ut per Pium IV. pontificem maximum de regni Navarræ recuperatione cum Philippo Hiſpaniarum rege tractaretur, neque ſe a noſtræ eccleſiæ ceremoniis ſejunxerat, & quæ a Calviniſtis fiebant, ea ſibi diſplicere ita prædicabat, ut facile homines intelligerent omnia eſſe plena perfidiæ & ſimulationis.

39. At ipſius frater princeps *de Condé* palam atque aperte ſe Calviniſtam profitebatur, neque quicquam intermittebat, quod ad eorum doctrinam propagandam, auctoritatem tuendam, clientelas augendas pertineret. Is non multo ante a carceribus liberatus atque innocens declaratus. Cum eo plerique nobiles conſentiebant. Inter quos principem facile locum obtinebant tres fratres ex familia *Coligni*: quorum Gaſpar rebus maritimis præfectus, admiralius Franciæ nominabatur; *Andelot* alter Gallicarum copiarum curam obtinebat, quem generalem dicunt. Tertius Odo cardinalis *de Chaſtillon* appellabatur. Admiralius longe alios & prudentia, & uſu rei anteibat, quas ad virtutes doctrinam adjunxerat non vulgarem, gravitatem, taciturnitatem, & quod maximum illi amorem conciliabat, ex omnibus unus in tota Gallia exiſtimabatur, qui quibuſcumque poſſet libenter prodeſſet, ac minime mentiretur. Eamdem bonitatis opinionem habebat cardinalis, ſed ingenii multo inferiorem: *Andelot* vero bellica tantum laude clarebat.

40. Poſt hoc N. *de la Rocafo* vir nobilitate, clientelis, & armorum uſu clarus, reliqui præterea multi, ut quiſque vel Guiſiis infenſus, vel Borboniis amicitia & propinquitate conjunctus, vel novarum rerum cupidus, vel obæratus, vel etiam de religione ac religioſorum vita & moribus male ſentiens, ita principi *de Condé* ſtudebant, ut regis loco haberent, cum eoque & ſummis de rebus ſerio agerent, & dicto obedientes, neminem nec laudibus majoribus extollerent, nec promtiori animo promoverent, collataque pecunia 5000. francorum in ſingulos menſes illius inopiam ſublevabant. Qua ex re cum ſpritus in dies ſumeret majores, regnum animo concepiſſe ferunt. Simulata tamen ſemper cauſa religionis, nihil intermittebat quod ad illam augendam atque propagandam pertineret. Appellabantur eo tempore in Gallia qui ab eccleſia deſciverant, Hugonotti, cujus nominis originem cum diligenter perſpexiſſemus, invenire non potuimus. Alii enim ad Hugonem quemdam, qui multis jam annis contra regem conſpiraverat, referebant: Alii, quod porta Turonenſis civitatis, ubi frequenter congregari conſuevere, *de Ugoni* appellaretur. Utcumque ſit, iniquiſſimo animo ferebant ac graviſſimæ injuriæ loco reputabant, cum Hugonotti appellabantur. Ex altera parte qui conſtanter in religione permanſerant, quod pontificis juſſa ſervarent, Papiſtæ dicebantur. Quibus nominibus ita ad contumeliam uterque utebatur, ut regio edicto cauti ſint ut ab illis temperarent.

41. Cum eo in ſtatu res eſſent, & Hugonotti ut ſuos quammaxime poſſent juvarent ac promoverent; Papiſtæ contra niterentur: ut ſunt hominum ingenia ad malum & ad novitates proclivia, ut etiam & vivendi ratio laxior eſt & liberior; maxime timebamus ne regnum Franciæ, commutata religione, ab eccleſia Romana deſciſceret. Nam accedebat ad hæc, quod rege puero, Navarræ rege diſſimulante, principe *de Condé* aperte, ut diximus, favente, regina mater, etſi numquam a cultu & ceremoniis antiquis diſceſſit, hanc novam ſectam improbare non videretur, occulteque illis favere, & cum eis conſentire dictitaretur. Quod conſulto illam feciſſe plerique exiſtimant, quo illorum odium vitans, pueri regis incolumitati conſuleret, atque ea ratione ex imminentibus periculis eriperet; utramque factionem ſemper alens: futurum rex cum adoleverit, cum illis ut conſentiat: apud Hugonottos interea « ſe excuſans, ſi in longius tempus differret, « quod pontificis & Philippi Hiſpaniæ iram vereretur, quos utroſque bellum regno illaturos ſe certo ſcire affirmabat, ſi in religione aliquid immutaſſet. Neque expedire rege puero, regno pecuniis exhauſto, ac in diverſas partes deducto, venire ad arma. Ita Hugonottos eludens, Papiſtas bono eſſent ut animo, nihilque tale vererentur, aſſidue hortabatur. Regem præſentem avi reliquorumque regum prædeceſſorum ſuorum veſtigia omnino ſecuturum. Miro artificio nunc hujus nunc illius partis animos demulcens, ut plane neſciretur, in quam ipſa partem inclinaret, & quibus moribus filium inſtrueret atque educaret.

42. Quo fiebat ut cum nihil omnino certi ac comperti haberemus, de mutatione religionis in Gallia maxime vereri cogeremur. Ea res pontificem Pium IV. vehementer angebat. Nam nobiliſſimi regni defectio, tot populorum alienati a Deo animi, tanta ani-

Digitized by Google

marum jactura, tam magna rerum omnium converſio, quem non commoviſſent? Accedebat ad hæc, quod cum Leonis XI. tempore Germania a fide & Romani pontificis obedientia deſciverat, Clementis VII. in Anglia, qui ex eadem Medicea familia, qua Pius IV. proceſſerat, quod vero nunc Pio IV. pontifice maximo Galliam amitteremus; quis non fato cuidam familiæ tribuiſſet, ut ſub tribus pontificibus Mediceis tria potentiſſima regna defeciſſent?

43. Agebat tunc in Gallia pontificis nuntium Sebaſtianus Gualterius ex Urbe-veteri epiſcopus Viterbienſis, homo & litteris ornatus, & qui ætatem omnem ſuam in graviſſimis negotiis exercuiſſet, quique ingenio, eloquentia, artificio plurimum valebat. Sed erat is natura non tam timidus, quam male ominans, & ſemper pejora ac triſtiora prænuntians & expectans, tetricam quamdam, ac proinde non felicem vitam ducebat. Is ſive ingenio permoveretur, ſeu quod iſtius regni caſum prædicens, ſi quid contra accidiſſet, majorem fructum & laudem diligentiæ reportaturus videretur, aſſidue ad pontificem ſcribebat: Res Galliæ eſſe deſperatas, ad interitum quotidie celerius currere: reginam de religione male ſentire, quamvis pro ſuo aſtu perbelle diſſimularet, facere id prudenter, ut non ante animum ſuum patefaceret, quam intelligeret omnium animos ad defectionem paratos: in rebus agendis facta ſpectari oportere, non verba: ſed illam occulte Hugonottis favere, augere honoribus, quacumque re poſſet juvare ac promovere: poſtremo habere concionatorem Franciſcanum quemdam apoſtatam, Bottiglierium nominabant, male de religione ſentientem: hoc ſe ſæpius ſignificaſſe, nihil tamen minus allocutum, quam ut ille ejiceretur: orare ſe & obſecrare, ut primo quoque tempore ſucceſſor ei mitteretur, ne ipſe exequiis, ut dicebat, illius regni intereſſet. Hæc ſingulis ferme litteris inculcabat. Accedebat ad ea, quæ ſupra diximus, quod non multo ante pontifex, cum XIX. cardinales creaſſet, nulla epiſcopi Viterbienſis ratione habita, hac re offenſus, quaſi de præmio deſperaret, labores ac pericula defugere volebat, neque valde laborabat qua ratione pontificis animum a triſtitia averteret. His litteris commotus pontifex, fama etiam ipſa pleniora ſemper atque uberiora perferente, quo ſe verteret, quid conſilii caperet, omnino ignorabat.

44. Erant in Gallia, atque ipſa in regis aula per idem tempus Turnonius cardinalis, & ætate & moribus graviſſimus, cui regina magnam fidem habebat; & Carolus cardinalis a Lotharingia, quem ſupra nominavimus. Hos duos pontifex legatos creat, ſimul imperat, ut pro eorum pietate & prudentia provideant, ne quid res Galliæ detrimenti patiatur. Hi cum ſæpe conveniſſent, ſimulque omnia tractaſſent, & monendo, & hortando, & ſuadendo, nihilque proficerent: Lotharingius audaci potius quam prudenti conſilio reginæ perſuaſit, ut Poiſſiaci conventus haberetur epiſcoporum Galliæ, in quo de religione ac moribus tractaretur: ſimulque copia fieret Hugonottorum principibus, Miniſtros illi vocant, ſi vellent, veniendi, neque iis ſolum qui erant in Gallia, ſed ex finitimis etiam provinciis vocarentur, ut quæ erant de religione controverſa proponerentur: futurum ſperans, ut ne reſpondere quidem ad ſua poſtulata auderent. Confidebat enim Lotharingius & doctrinæ & eloquentiæ ſuæ, & plurimum, ut debebat, ipſius cauſæ bonitati.

45. Non probabat hoc factum Turnonius, ut qui diſputationem omnem cum hæreticis fugiendam noverat: ſed ut ætate dignitateque (fuerat enim diu antea creatus cardinalis) anteibat, ſic nobilitati & auctoritati Lotharingii deferebat maxime. Itaque dicta eſt dies ad calendas Septembris (fuit is annus MDLXI.) in qua cum frequentes ex noſtris conveniſſent. Ex Hugonottis principem locum tenuerunt Petrus Bella Gallus, Perocellus etiam Gallus, & qui ex Helvetiis evocatus fuerat, Petrus Martyr Italus. Hic monachus Auguſtinianus, dimiſſo habitu, jam diu Genevam profugerat, vir multarum litterarum & ingenii acutiſſimi, annorum tunc ferme LXIX. Eo in conventu enituit mirabiliter Gallorum epiſcoporum virtus. Nam quatuor exceptis, omnes alii nonniſi recta & honeſtiſſima cenſuerunt, ita tamen admittenda ſi prius Romanus pontifex comprobaſſet. Ea erant fere omnia ex antiquis pontificum decretis excerpta, & quodammodo renovata. Cum dies dictus eſſet, in quo Hugonotti conveniſſent, & rex & regina aſtarent, multi item proceres & ex cardinalibus præter Turnonium & Lotharingium de *Armagnac* & *de Chaſtillon*, qui poſtea fuit ea dignitate privatus. Lotharingius in hunc modum verba fecit.

Deeſt oratio cardinalis.

46. Angebatur interea Romæ graviſſimis curis Pius pontifex, quod nec quæ legati feciſſent ſatis probaret, & in dies malum magis ſerpere, omniaque remedia minus juvare audiebat. Nam epiſcopus Viterbienſis eo gravius ſolito omnia perſcribebat, quo legatis creatis, ut omnem a ſe curam ad alios tranſlatam, ita culpam omnem eoſdem laturos intelligebat, ſimul etiam ut eodem argumento & reditum in patriam deprecaretur, quod regni Galliæ interitum & ab eccleſia Romana abalienationem ſpectare minime vellet, & ab ingenio non deſcenderet. Igitur in tanta rerum perturbatione, conſulto ſenatu, alium legatum iis duobus adjungendum cenſuit, non tam ut numerus legato-

Digitized by Google

rum, quam ut plus auctoritatis legatio haberet, ſi ab ipſius (ut dicunt) pontificis latere legatus diſcederet. Quæ res ut morbo non prodeſſet, teſtatam tamen apud omnes pontificis curam ac diligentiam relinquebat: quaſi aliorum legatorum creatio, quod erant jam in Gallia, neque Roma proficiſcerentur, non ſatis diligenter curare negotium diceretur. Erat tunc Romæ Hyppolitus Eſtenſis cardinalis Ferrarienſis, vir & in rebus agendis exercitatiſſimus, & ingenio ſagax, & Gallis gratiſſimus, quod illorum partes ſecutus eſſet, fervente bello inter ipſos & Hiſpanos. Hic, ut primo de legato in Galliam mittendo audivit, cum magno deſiderio teneretur eo veniendi, quod plurimum ſuis rationibus conducere exiſtimabat, & ad auctoritatem comparandam vehementer pertinere, ſi locum probandæ virtutis ſuæ expeteret; pontifici per amicos operam ſuam pollicetur. Id, ut par erat, gratiſſimo animo exceptum eſt, & dies profectionis dicta IV. calend Julias. Cum eo profecti ſunt theologi doctores multi, Jacobus Lainus, ut habetur in hiſtoria Societatis, Angelus Juſtinianus Franciſcanus, Johannes *Aynez* Jeſuita, egregii concionatores, N. Dominicanus: epiſcopi vero Julius Cananius Adrienſis, Marcus Vergerius Senogallienſis, Auctinenſis, Laurentius Lentius Firmanus. Ita magno comitatu ex Urbe egreſſus, quod calores urgebant, parvis itineribus, cum nec ipſe ſatis firma eſſet valetudine, ad S. Germani oppidum menſe Septembri devenit. Ibi lætis animis a rege & regina exceptus, quod Ferrarienſis ducis frater, qui regi propinquitate conjungebatur; quod ſummæ auctoritatis & divitiarum cardinalis, quod legatus apoſtolicus; in ipſis regis ædibus divertit.

47. Eodem tempore ut epiſcopi Viterbienſis poſtulatis concederent, & quod illo deſperante ac de rebus Gallicis conclamante omnis penitus ſpes ſublata videbatur, ne quid remedii amplius ab ipſius prudentia ac diligentia expectaremus, ad alium nuntium in Galliam mittendum pontifex animum convertit. Erant omnia plena difficultatum: morbus graviſſimus, & jam pene inveteratus: remedia ſæpius fruſtra tentata: rex infans, reginæ animus, ut ſupra memoravimus, ambiguus: Germaniæ & Angliæ & aliarum provinciarum exemplo corrupti noſtrorum mores. Itaque quem tantæ hominem virtutis deligeret, qui Gallorum procurrentium ad internecionem impetum ſaltem retardaret, vix inveniebatur. Nam ad alias difficultates accedebat, quod jam in Gallia nuntius apoſtolicus tantam in contemtionem venerat, multis e principibus ipſis in hæreſim delapſis, ut qui dignitatem propria etiam virtute & favore ſuſtinere poſſet quærendus videretur, ne in ipſius perſona ſedis apoſtolicæ dignitas periclitaretur.

Auctoris electio in Nuncium.

48. Dum hæc animo volvit pontifex, Ptolomæus Gallius, pontificis ſecretarius; Et quid, inquit, tamdiu hæſitamus in deligendo « nuntio in Galliam mittendo, cum Proſperum Santacrucium, epiſcopum Piſanenſem « habeamus, virum exercitatum, magni animi, multarum litterarum, eloquentem, magnæque apud Gallos auctoritatis; quod apud « Henricum ſecundum Galliarum regem nuntium pontificium annis jam duodecim ſumma cum prudentiæ laude egiſſet. Propterea « & Gallicæ linguæ ſcientiam, & multorum « hominum notionem maximo illi ad negotia « conficienda adjumento futurum. Eum nunc « agere in Luſitania nuntium apoſtolicum, « ampla quidem & prædivite provincia, ut « multum inde auri reportaturus exiſtimetur, « ſi ibi annum vel biennium communi omnium more tranſigat: ſed cum pro ſua virtute, pro obſervantia in hanc ſanctam ſedem, « pro pietate quodlibet commodum ſuum « pontificis voluntati & ſuorum temporum neceſſitati poſthabiturum, cum præſertim ſi « Luſitaniam hoc tempore reliquerit, & in « Galliam ſe contulerit, tot difficultatibus & « periculis ſeſe objiciens, hujuſmodi animi « conſtantiæ ampliſſima & certiſſima præmia « deberentur. «

49. Cum hæc Ptolomæus dixiſſet, continuo nulla interpoſita mora ad Proſperum pontifex ſcribit, Se illius opera in Gallia uſurum, neque vereri, quin ipſe libenti animo « ac promto, non ſolum Galliæ regno, ſed « totius Chriſtianitatis periculo pro ſua virili « & pietate opem ferat: ſe quamprimum Pariſios conferat, ibique communicato cum « legato Ferrarienſi conſilio, quæ neceſſaria « videbuntur conficiat. Addit ſe & prætentorum laborum & præſentium rationem benigniſſime habiturum. Perſcribit deinde quo « in ſtatu ſint res Galliæ, quantoque in periculo: quid tentandum, qua ratione huic « malo occurrendum illius prudentiæ reliquit, « quod ſpe liberandæ Galliæ in præſentia dejectus, ſi ejus & legati diligentia in melius « res illæ reducerentur, ſatis officio ac deſiderio ſuo factum putaſſet. «

50. Proſper acceptis pontificis litteris, & cum iis amicorum plurimorum, quorum pars, ut ſunt varia hominum ingenia, profectionem ſuaderet, quod pontificem tot labores, tanta pericula, tam magnam utilitatis jacturam, nonnullam etiam apud Luſitanos exiſtimationem, quod quinto poſt menſe, quam appulerat, inde evocaretur magnis præmiis, magnis honoribus remuneraturum pro comperto habebant: neque futurum, ut e Gallia diſcederet, quin cardinalis crearetur. Eſſe hoc commune omnium judicium. Plerique alii, etſi pontificis imperia detrectanda non eſſe ſuadebant, dolebant tamen & commiſerabantur tantam occaſionem rei bene gerendæ & patrimonii

Digitized by Google

ampliandi manibus ereptam: ex quieta, tranquilla & plena honoris ac divitiarum legatione ad laborioſam, difficilem, periculoſam, & in qua omne patrimonium ſit perdendum, traduci. Nonnulli profectionem in Galliam omnino recuſandam cenſebant, quod cum aliis cauſis hæc quoque ratio conjungebatur, quod in ſumma rerum Gallicarum deſperatione, ut plerumque conſilia ab eventis ponderamus, non ſolum bonorum ac vitæ, ſed anteactæ etiam exiſtimationis ſumma periclitari videbatur: tantum abeſſe, ut præmia exinde ſperare poſſet, ut potius re maſe geſta, omnem ſibi in poſterum viam ad honores præcluderet.

51. Proſper his litteris acceptis, nulla aliarum rerum ratione habita, quod Deo optimo maximo egregiam operam navandi ac de religione & Galliæ regno benemerendi præclara quædam occaſio præberetur, in eo ſi vitam profunderet, ſatis feliciter ſecum actum iri exiſtimans; octavo poſt die quam litteras accepit, Uliſbona diſceſſit, in Galliam contendens: ſed quod erant calores ingentes (decimo enim tertio die Julii Uliſbona diſceſſit) tardius opinione ac voluntate ſua ſub finem menſis Septembris MDLXI. Pariſios pervenit paucos poſt dies quam legatus. Erat rex in oppido S. Germani, ſex tantum leucis diſtante. Eo cum nuntius apoſtolicus veniſſet, ac regem pontificis nomine ſalutaſſet, benigne ab omnibus exceptus eſt, præcipue a regina matre, non ſolum quod illum antea noverat, ſed quod mirum in modum oderat epiſcopi Viterbienſis & mores agreſtes, & naturam ſubacerbam, ſemperque, ut diximus, male ominantem. Itaque non tantum Proſperi adventu, quam illius diſceſſu lætabatur. Ipſe etiam legatus, quod Proſperum amaret, ac faceret plurimi, gratiſſimo animo illius adventum excepit. Diſceſſerat, ut diximus, re infecta a conventu Poiſiacenſi, eoque majores ſpiritus Hugonotti ſumſerant, quod ſcopuſos illos pervaſi ſecuram ſibi reliquam navigationem pollicebantur, ac jam publice duobus aut tribus in locis Pariſiis concionabantur: in ipſa etiam aula regis quotidie duo itidem populo verba faciebant; & (quod erat illorum præcipuum ac peculiare, & quaſi ſymbolum quoddam, quo a reliquis dignoſcebantur) Pſalmos Davidicos lingua Gallica certo quodam ac definito modulo concinebant, eo uſque impudentes, ut ſæpe legatus ac nuntius regem adeuntes illos cantantes audierint. In quo non ſolum peccabant, quod propria auctoritate Pſalmos ipſos in linguam Gallicam traduxerant, & quod omnem fere ſenſum inverterant; ſed quod, ut diximus, eo quaſi ſymbolo ſe Hugonottos aſſerebant & profitebantur. Itaque in ſingulis jam Galliæ civitatibus atque oppidis illi & cantantes & concionantes audiebantur, populo frequentiſſimo concurrente, quod tantam legis conniventiam pro lege ac præcepto accipiebant.

52. Erat eodem tempore Franciæ cancellarius Michaël Hoſpitalius, vir in humanioribus litteris ac philoſophia verſatus, ſed de religione non recte, ut plerique omnes arbitrabantur, ſentiens: & quia ex humili fortuna ad ſummam dignitatem evectus fuerat, is nihil de antiquæ religionis ceremoniis in aperto immutans, occulte quacumque ratione poterat Hugonottis favebat. Hujus rei cauſam cum regina prætexebat, non tam quod illorum ſectam probaret, quam quod exiſtimaret ad regis ſecuritatem & ætatem illam puerilem ſine periculo traducendam plurimum valere, ſi procerum ac nobilium Gallorum animi ac ſententiæ inter ſe non convenirent, nulla hoc ratione facilius effici poſſe, quam ſi exortam de religione diſſenſionem aleret & foveret. Igitur quotidie edicta conſcribebat, quibus, quaſi regni paci ac tranquillitati conſultum vellet; prohibebat ne quid durius una pars in alteram conſtitueret, ſed omnes æquo jure pacatis animis viverent. Hæc magnifica ac ſpecioſa verba cum ad conſilium referebat, præcipue a regina cupida quietis probabantur. Interea magiſtratibus in Hugonottos animadvertendi poteſtate ſublata, ac hæreſis impunitate propoſita, quantum plus audaciæ mali homines ſumebant, tantum bonorum virtus remittebatur. Nam cancellario regina indulgebat præcipue, & propterea quod ſolum regem & illius commoda ſpectare videbatur, confidebat maxime. Itaque quidquid ille edicebat, ex ipſius reginæ ore mitti credebatur. Quibus rebus fiebat, ut terrerentur infirmiores, confirmarentur dubii; & qui jam frontem perfricuerant, nullum modum ponerent eorum audaciæ ac temeritati. Igitur jam omnibus ferme in locis Hugonotti armati conveniebant, tormenta etiam, quæ archibuſos vocamus, portantes. Hujus rei inſolentia multis in locis permoti oppidani, ad regem deferunt moliri iſtas res novas audacius multo quam æqua vivendi ratio poſtularet ſe habere; proindeque diligenter caveat, ne quid durius accidat. Facile eſſe in ipſis rerum initiis providere: quod ubi neglexeris, magnis ſumtibus, majori etiam periculo emendandum.

53. In primis N. mercatorum Pariſienſium præpoſitus, qui magiſtratus eſt in ea civitate ſummæ potentiæ ac magnæ auctoritatis, reginam alloquitur, Manum Hugonottorum ex perditis, deſperatis, & egentibus quibuſque collectam, armatam: maxime verendum ne ſub prætextu religionis ad opulentiſſimæ urbis direptionem ac rapinam aſpirarent: in eo verſari non ſolum civium fortunas & primariæ urbis ruinam; ſed ne

ipſe

„ipſe rex ad bella paratum deinde præſidium A „ullum habeat : quandoquidem ex illa civi„tate, tamquam ex promtuario quodam, pe„cuniæ & aliarum rerum neceſſariarum, quan„tum vult accipit, cum neceſſitas urgeat, non „ita facile ex aliis locis colligendi facultate „conceſſa. Addit, quanto & malo exemplo „& magno periculo fiat, ut imperitæ multi„tudinis arbitrio arma committantur. Poſtre„mo inſuſurrat, a Borboniis Hugonottorum „ſectam ali: illos appropinquare ad regni gu„bernacula : ut, iis tribus filiolis de medio „ſublatis, nihil ſit impedimento, quominus „qui primus eſt inter eos, rex ſalutetur. Proin- B „de diligenter cavendum, ne iis armis atque „hac religionis antiquæ ſubverſione ad filio„rum ſuorum perniciem abutantur. Vetus „enim & tritum eſſe proverbium, regnandi „cauſa jura poſſe violari.

54. Regina, etſi cognoſcebat vera eſſe quæ a mercatorum præpoſito dicebantur, ſuſpicionem tamen timoris de Borboniorum fide celans, reliqua ad conſilium defert, quod Privatum appellant. Conſtat hoc ex principum virorum xv. aut xx. ſolebatque aliorum regum tempore de cauſis quibuſdam majoribus decernere. At regina, vel quod inſueta C regnandi, aliorum conſilio egeret, vel quod non tantum ſibi cetera ſumere vellet, ut de rebus Gallicis ſola decerneret, eo conſilio utebatur, in quo qui principem locum tenebant, erant Borbonii tres fratres : poſt hos cardinalis Turnonius, Guiſii, conneſtabilis, mareſcallus S. Andreæ, epiſcopus Aurelianenſis, de Auſerra, dominus *de Curſol*, & aliqui alii : cancellarius vero ex antiquo more non ſolum intereſſe, ſed propemodum præeſſe ſolet, quod is omnia conſtituta excipiens, in præcepta redigit & obſervari mandat. Is D igitur quod ingenio valeret & litteris, omnibus auctoritate potius, quam rerum ſcientia præſtantibus, ut conſilii privati decreta non intervertebat, quoquo tamen volebat contorquebat. In ipſis in primis edictorum formulis conficiendis miſcebat omnia, & miro quodam ac non ingrato pleriſque artificio Hugonottorum ſectam promovebat. Ubi rem eo deductam videt, ut de armis ſit tractandum : Huic, inquit, rei maxime præveniendum eſt, ne ad vim atque arma concurratur. Narrat commoda pacis ac quietis, & tandem interpoſito decreto ab utriuſ- E que partis manibus arma eripi, & in ædes publicas cujuſque civitatis comportari debere ſtatuit, quo magiſtratibus tantum illorum uſus concedatur. Id eane de cauſa fecerit, ut impendentibus malis occurreret, an vero ut Hugonottis faveret, quod nihil nobis conſtat, non videtur pro certo ponendum. Compertum tamen eſt, eo decreto Hugonottos & mirabiliter fuiſſe lætatos, & ad univerſi regni perniciem converſos, niſi præpotentis Dei manus eorum conſilia prævertiſſet. Quod quo pacto acciderit, operæ pretium eſt ut altius dicere ordiamur, quo non ſolum rerum quæ contigerunt, ſed conſiliorum omnium vim atque rationem teneamus.

55. Hugonotti ſive religione permoverentur, ſive rapiendi deſiderio, ſive cupiditate regnandi, id unum curabant, ut regni gubernacula tenerent, ac rerum potirentur : & cum primum ſuaſionibus, deinde populi commotione atque ad rapinam perſuaſione rem ſæpius fruſtra tentaſſent, quod etſi nonnulli eis aſſentiebantur, tamen multitudini ea vivendi forma non probabatur : duabus aliis viis rem aggredi cœperunt. Earum prima fuit, ut omnem diligentiam adhiberent, quo ex ſuæ factionis hominibus magiſtratus ubique crearetur.

56. Ad ſummam procurationem maximo favore, ambitu diligentiſſimo, negligentibus nobis & ea in re cæcutientibus, facile aſſequebantur. Accedebat quod cum in Gallia omnes fere magiſtratus, præſertim qui vitæ & necis poteſtatem habent, quive judicandis litibus ac controverſiis præſunt, quos parlamenta vocant, venales ſint, cum primum ſe ſe occaſio emendi offerebat, ſi privata non poterant, collecta ab univerſis pecunia coemebant : quo & ipſi eo munere fungerentur, & aliis aditus illo perveniendi præcluderent. Utebantur hac in re, ut diximus, non ſolum aperto favore principis *de Condé* : ſed ipſe Navarræ rex quibuſcumque poterat officiis eorum conſilia comprobabat.

57. In primis cancellarius, ad quem ſpectat quærere, an idonei ſint qui ad magiſtratus gerendos deliguntur, quacumque poterat ratione adjuvabat. Ita breviſſimo tempore magna ex parte voti compotes facti, eo jam rem deduxerant, ut neque in ſontes, ſi modo Hugonotti eſſent, animadverteretur : neque contra eos jus diceretur, ſi quando judicium ſubire cogebantur, exploſa atque omni ex parte eliminata juſtitia. Qua de re & auctoritas illorum in dies magis creſcebat, & clientelis augebantur. Inde etiam fiebat, armorum uſu ad magiſtratus delato, atque omnibus aliis erepto, ut non ſolum ipſi nihil amplius timerent : ſed in eorum poteſtate ac manu eſſet, quo nocerent aliis. Ita hac in parte, quod animo conceperunt, ex toto ferme aſſequuntur.

58. Ab iſta tacita & quieta occupandi regni via, quod lente ac paulatim procederetur, ad aliam breviorem, &, ut ipſis videbatur, multo certiorem confugerunt. Ea autem fuit ut eodem tempore ſex civitates ab ipſis occuparentur, Pariſius ſcilicet, Toloſa, Lugdunum, Aurelia, Rothomagus, & Bituricces. Nam præter id quod hæ ſunt primariæ totius Galliæ civitates, ex quibus quantum voluiſſent auri ac reliquarum rerum omnium corraſiſſent : ita ſunt diſtractæ, ut illorum occupatione toti regno imperitaſ-

Digitized by Google

ſent, reliquis inferioribus urbibus illarum fortunam ſubſequentibus, non ſolum quia metropoli occupata urbe, facile aliæ diuturnitate pacis moleſtiarum inſuetæ, propria damna & vexationem illa excuſatione redemiſſent, quod ſui judicii non eſſet, neque ſuarum virium contra quod ampliſſimæ civitates feciſſent niti: ſed etiam quia per mercatores, quorum erat in his urbibus magnus numerus, pleroſque de bonorum ac facultatum ſuarum parte periclitari neceſſe erat, niſi continuo illarum ſententiam ſequerentur. Eſt enim natio omnium maxime quæ bonorum amiſſione permoveatur. Itaque pro comperto habentes, futurum ut omnia in eorum eſſent poteſtate, ſi harum ſex urbium imperium tenerent, tali modo rem aggredi conſtituerunt.

59. Aſſueverant Hugonotti ſingulis diebus ſtatuta hora concionantem unum, ac evangelii verba exponentem audire. Eum miniſtrum nominabant. Ex omnibus ſex deligunt, quos ſagaciores, & ad id quod animo conceperant paratiores exiſtimarunt; tum etiam eloquentiores & promptiores ad perſuadendum. Hos ſingulos ſingulis civitatibus diſtribuunt: ordinant ut locum concioni prope portas urbis deligant, eo prætextu, ut campo apertiore & liberiore uterentur. Addunt, ut quam maximum poſſent numerum hominum a noſtra in eorum ſententiam traducant, in primiſque curent, ut concioni frequentiſſimi conveniant. Quod ſi alia ratione fieri non poſſit, plebem ac pauperes quoſque eleemoſynæ nomine, quatuor ſolidis in ſingulos dietim diſtributis, alliciant: qui ſunt ditiores pecuniam in hunc uſum conferant. Hac ratione futurum, ut lente ac paulatim homines aſſueti, neque multitudinis concurſu terreantur: & quod ſint ex infima plebe ac egentibus quibuſque, contemnant ipſi, penes quos ſumma totius negotii erat. Conſtituunt, ut ex propinquis locis qui ſunt Hugonotti omnes ad diem certam ad ſingulas quaſque illarum quas diximus ſex civitatum conveniant, intermiſſaque eleemoſynæ datione, pauperum illorum qui concionibus intererant locum occupent. Ita neque hominum numerus auctior apparebat, neque quidquam quotidianæ conſuetudinis deſiderabatur: & infimæ plebi fortiſſimi & audaciſſimi quique ſuccedebant, qui quod, ut diximus, urbium portis propinqui erant, facile urbe potiri poterant, cum præſertim, ut jam antea diximus, inermes eſſent cives omnes, quod arma erant in ædes publicas regis edicto comportata, & in magiſtratuum poteſtate: ita tamen ut multo minori ſeveritate cum Hugonottis ageretur quam cum Papiſtis: propterea quod illi dicerent, etſi ſatis ſe præſidii habere adverſus reliquos a regiis edictis; ab infimæ tamen multitudinis injuria ac maleficio non eſſe A ſecuros, niſi armorum tuitione. Accedebat, quod magiſtratus, ut ſupra memoravimus, ut non omnes eſſent Hugonotti, magna pars tamen illorum illis connivendo favebat. Ita fiebat, ut alii armis ſpoliati, ac nihil tale verentes, ipſis armatis & omni ſtudio in hanc curam occupandarum civitatum incumbentibus, nequaquam pares eſſe poſſent: ſed locorum intervalla, perſonarum deligendarum præparatio, ipſa rei magnitudo omnem adminiſtrationem tardabant & longius tempus poſtulabant, quam ut eodem menſe expediri potuerit quod in cogitationem venit. Itaque B in proximas kalendas Septembris dilata eſt. Is erat annus MDLXII.

COMMENTARIORUM

LIBER TERTIUS.

1. SUB finem anni præcedentis venerat in Galliam, ut ſupra demonſtravimus, Proſper Sanctacrucius, Pii IV. pontificis maximi nuncius, cui mandat pontifex, ut quæ ad religionem pertinent diligenter curet. Is C ubi quo loco res ſint intelligit, ejus in primis rationem eſſe habendam conſtituit priuſquam aliquid aggrediatur, ut quo animo regina ſit in religionem percipiat. Id etſi difficile erat, propterea quod multæ ſunt latebræ in animis hominum, multique receſſus; ipſaque in primis regina diſſimulandi artem præclare tenere dicebatur, qua ſi umquam illo præcipue tempore ſibi utendum eſſe conſtituerat, ne animi ſui ſenſu propalato perniciem filiis pareret. Quia tamen ad ſpem negotii conficiendi plurimum pertinet, eorum quibuſcum ſibi D res eſt, animos introrſum perſpectos habere & cognitos, ut etiam ſi opus ſit, mutata velificatione, ita curſum teneas; ut prætervectis ſcopulis, ſi portum capere non poſſis, naufragium vites; omnibus conſiliis Proſper animadvertendum exiſtimavit ut hac ipſa de re certior fieret.

2. Erat in aula regia Johannes Baptiſta Alemannus epiſcopus Matiſconenſis, reginæ gratiſſimus, quod illius operam multis in legationibus magno ſibi uſui fuiſſe intellexerat. Hunc Proſper & familiaritatis, & hoſpi- E tii jure, cum Romæ ageret, ſibi conjunxerat. Cum eo ipſis primis diebus, quibus in Galliam venit, ſerio agit, ſperare ſe ab Hugonottorum ad noſtram ſectam traducere poſſe Petrum Martyrem, quem Italum ex Hugonottis doctiſſimum ad conventum Poiſiacenſem ex Geneva veniſſe ſupra memoravimus. Id qua ratione tentare ac perficere velit, edicit: per eum poſſe reliquos miniſtros perſuaderi, ita ut ipſis ad nos traductis, facile vulgus commoveatur, & a ſua pertinacia recedat; rebuſque compoſitis pax & tranquillitas huic regno reſtituatur. Dicebat

Digitized by Google

hæc inflatius Proſper quam ſperaret, ea ratione, ut ſi per Matiſconenſem ad reginam deferretur, id quod accidit; quo animo illa iſthæc acciperet, eo ipſe conjecturam faceret voluntatis ejus. Nam ut non etiam improbaſſet, ſi tanta exſtirpandarum hæreſum ſpe potita obmutuiſſet, facile de illius animo judicari potuiſſet. Matiſconenſem autem rem tantam reginæ non celaturum omnino confidebat, etſi nihil edixerat, ut ad reginam deferret, eo conſilio, ne, ſi quaſi coacta reſponderet, pudoris cujuſdam ac ſimulationis potius quam veri ac ſinceri animi notionem reportaret.

3. Igitur quod fuerat ſuſpicatus nuncius, ut omnia ad reginam per Matiſconenſem deferrentur, id ita evenit. Illa incredibiliter læta per eumdem Proſperum hortatur, ut ſedulo agat, nihilque intermittat quod ad perfectionem operis pertineat: ſi quid promittendum ſit audacter polliceatur, ſe omnia præſtaturam, id modo aſſequamur ut quæ ſunt in religione controverſa componantur, & ii qui a vera via aberrarunt in rectam & uſitatam reducantur

4. Hoc de voluntate reginæ quaſi præjudicium magnum attulit ad reliqua conficienda momentum. Nam Proſper audacius & liberius cum regina tractans, ſi regis Navarræ animum aliqua ratione capere poſſet, negotium propemodum confectum videbat. Itaque totus in hanc curam converſus, ut reginam laudando, hortando, antiquorum exemplo confirmaret; dies ac noctes cogitabat, quo pacto efficere poſſet, ut Antonius Borbonius, Navarræ rex, congruentem cum regina animum retineret.

5. Erat is, ut diximus, ingenio levi ac facili; & quod totus in illius regni Navarræ partis, quam ab Hiſpaniarum regibus poſſideri memoravimus, recuperationem incumbebat, id primum fundamentum exiſtimavit, ut ſpem illam aleret & foveret. Etenim ſi de illa ejiceretur, dubium non erat, quin ſe totum ad Calviniſtas converteret, & qui cum pudore ac ſimulatione illis favebat, perfricta fronte eorum ſectam ita promoveret, ut breviſſimo tempore totum Galliæ regnum occuparet. Facile hac de re conjectura capi poterat, quod tanto erat in Hugonottis amplificandis ſegnior rex Navarræ, quanto majorem in ſpem venerat, futurum ut ſua recuperaret: ea cum ſe remittebat, acerbior multo atque acrior in noſtros apparebat.

6. Itaque ut hominem in officio contineremus, ac ſpe ita aleremus, ut non ſibi verba dari, ac tempus traduci intelligeret; in eo erat præcipue elaborandum. Fuerat biennio, antequam in Galliam veniſſet, in Hiſpania Proſper, ibique apud Philippum regem nuntium pontificium cum egiſſet, quod multis ac magnis de rebus cum illo egerat, regis animum bene perſpectum ac exploratum habebat. Hoc illi & ad tractanda negotia plurimum valebat, & ad auctoritatem ſibi comparandam juvabat præcipue. Igitur cum ſe in Navarræ regis gratiam inſinuaſſet, quod illius conſilium regni recuperandi non ſolum non improbaſſet, ſed collaudaret maxime; eo res devenit, ut libere & aperte rex Navarræ edixerit, ſe Hugonottis adjutoribus uſurum, ut rebus ſuis potiatur.

Proſper in Hiſpania Nuncius.

7. Id conſilium nuntius duabus potiſſimum rationibus improbavit. Earum prima fuit, quod diceret regna a Deo concedi, ac illius permiſſu retineri. Proinde non eſſe ſperandum, ut illo fautore uteretur, quem ita graviter offendiſſet, ut rex Chriſtianus ſe cum hæreticis conjungeret. Animæ vero conſervationem & honoris pluris multo eſſe faciendam quam omnia regna.

8. Altera ratio fuit, qua magis permoveri eſt viſus, ut cogitaret, ſi armis experiretur, ſeque cum his perditis hominibus conjungeret, totam Chriſtianitatem commotam iri, neque communem cauſam neglecturam; Hiſpaniarum regis vires & copias eo futuras auctiores & firmiores, quo non jam de regni Navarræ parte agi videretur, ſed de invertenda religione & populis ad hæreſim abducendis. Futurum propterea, ut ipſe in primis pontifex, deinde omnes alii principes Chriſtiani, pecuniis & quacumque alia re poſſent, illum juvent, & populi præſertim Hiſpaniarum avidius ac intentius pugnent: ut ſacerdotes arma capiant, araſque & focos, ut dicitur, ita tueantur, ut in eo ſi vitam profundant, ſatis bene ſecum actum iri exiſtiment. Ad hæc accedebat, quod magna Galliæ pars nulla ratione credebatur conſenſura; futurumque ut hoſtem non minus domeſticum quam externum timere cogeretur. Eſſe hoc regi Hiſpaniarum magno commodo, ut cum privata cauſa quam tractare velit, publicam & communem totius Chriſtianitatis conjungat. Homines ſcilicet hinc inde collectos, non aſſuetos neque exercitatos in bellis, levitate potius ac furore quodam commotos, quam ut eorum ſtabilitati fidere poſſit: præſertim ſi quid durius accideret, ut bellorum fortuna fert. Neque Anglis ſeu Germanis fidendum, quorum uni, veteres Gallorum inimici, eo uſque illis favebant, quo omnes in bello nervos ac vires atterant, non ut victoria potiantur. Germanos vero ne pedem quidem e domo elaturos, niſi præſentem pecuniam viderint. Hæc ſi adſit, non eſſe opus religionis inverſione: ſi deſit, omnem illos religionem illorum commodis poſthabituros. Philippi regis animum non eſſe avarum neque valde cupidum regnorum: religioni vero ita addictum, ut ſperari poſſit, pontificis atque aliorum interventu rem ad aliquam concordiam deduci poſſe: præſtareque conſervata pace, & quod multo pluris faciendum eſt, animæ &

„ exiſtimationis jactura redemta vel dimidium „ conſequi, quam dubiis bellorum eventibus „ & incertæ fortunæ committere, quo toto „ potiaris.

9. His rationibus permotus rex Navarræ, viſus eſt deſiderare, ut aliqua tractandæ concordiæ ratio iniretur; eoque in dies magis nuntio fidem habere, quod recta moneret, in primiſque libere ac aperte loqueretur. Proſper igitur rem aggreſſus, ad Bernardum Freſneda Franciſcanum monachum, qui audiendarum confeſſionum ergo Philippo regi „ erat gratiſſimus, ſcribit, quo in periculo res „ Galliæ ſint: Chriſtianos omnes pro virili ut „ opem ferant poſtulat. Adjungit quantum „ regni Galliæ a religione alienatio nocitura „ ſit regno Hiſpaniæ, & morbo ipſo, & exem„ plo: præcipue autem Flandriæ commotio„ nem eſſe timendam, niſi celeriter occurra„ tur: Navarræ regem, ſi aliqua ratione illius „ deſiderio & damno ſatisfiat, poſſe impen„ denti calamitati providere. Orare & obſe„ crare, ut apud regem Hiſpaniæ Dei & reli„ gionis cauſam agens, propriorum ipſum pe„ riculorum admoneat.

10. Ad hæc cum Frenefda benigne reſpondiſſet, multaque de regis pietate & beneficentia polliceretur; factum eſt ut rex Navarræ majorem in ſpem rerum ſuarum venerit, lentiuſque ac remiſſius Hugonottis faveret.

11. Erat in Gallia Hiſpaniarum regis orator N. Pereno, dominus de Pantone, vir acuto & perſpicaci ingenio, valdeque cum nuntio in aſſerenda præſertim religione conſentiens. Is quo loco res eſſent a nuntio admonitus, ſimulque hortatus, ut conceptam a Navarræ rege ſpem aleret, amiciſſime de „ illo loquebatur, Ipſum eſſe in cauſa, quomi„ nus vel Navarræ partem, quam Philippum „ regem obtinere diximus, vel illius loco com„ penſationem accipiat, quod ſuperbe ſe gerat, „ ita ut ne petere dignetur, confidatque po„ tius Hiſpaniarum regem timore adduci poſſe, „ quam precibus ac propria liberalitate quo „ velit. Decipi in hoc & vehementer errare, „ ſi minis perterreri poſſe Hiſpanos credat, „ quos natura elatos recentis & ampliſſimæ „ victoriæ audaciores reddidiſſent.

12. Hæc frequentibus ſermonibus uſurpata, ad Navarræ regem delata fuerunt, ut is de mittendo in Hiſpanias homine conſilium ceperit. Aderat tunc in aula regis Franciſcus cardinalis Turnonius, graviſſimus ſenex, & qui magnam haberet apud omnes prudentiæ & probitatis opinionem, & Annas Montmorantius Franciæ conneſtabilis eadem prudentiæ exiſtimatione, cui etiam rex Navarræ plurimum fidebat. Hi ambo ſeptuaginta & amplius annis nati, & multarum rerum uſu Hugonottis infenſiſſimi, veterem Dei cultum & antiquas in religione ceremonias in Gallia obſervare ſtudioſiſſime cupiebant, & pro eorum prudentia a Navarræ rege omnia perverti, & omnia exinde mala provenire intelligebant, quod illius vel ambitioni, vel cupiditati non ſatisfieret. Ut rem eo deductam intelligunt, ut de mittendo aliquo in Hiſpanias agatur, probant conſilium, bona ſpe hominem complent, omnia eorum ſtudia amantiſſime deferunt.

13. Qua de re, ut in omni hac adminiſtratione tam prudentibus, gravibus, & ſui ſtudioſiſſimis conſultoribus rex Navarræ uteretur, arctiori poſtea cum illis conſuetudine uſus eſt. Nam intelligebat hoc etiam nomine ſe Philippo regi gratiorem futurum, ut qui ambos hos præſtantes virtute & probitate viros mirifice amaret, & faceret plurimi: atque inde magnam etiam apud alios ſe probitatis commendationem collecturum, quod horum hominum conſiliis crederet. Alebat domi ſuæ Antonium Dalmeidam Luſitanum. Hunc deligit quem in Hiſpaniam mittat. Nam præter linguæ Hiſpanicæ ſcientiam, & præter id quod gratioſior futurus erat Luſitanus, quam Gallus; erat Philippo regi gratiſſimus *Rui Gomez* de Silva, Luſitanus; & quod jam inde a pueritia cum rege coaluerat, omnia ejus conſilia & omnem animi ſenſum tenere putabatur, aptiſſimeque Luſitano Luſitanum allegat. Cum his cauſis illa etiam ratio adjungebatur, quod plurimum pertineret ad dignitatem & exiſtimationem ſuam, multum etiam ad conficiendum negotium, ſi omnia ſecreto tractarentur, & Galli omnes, his duobus quos diximus exceptis, hac de re celarentur. In quo providebat præcipue, ut auctoritatem ſuam cum Hugonottis & clientela retineret, ſemperque liberum haberet regreſſum ad ſua conſilia, ſi res non ſuccederet.

14. Antonius igitur cum ſemel atque iterum ex Hiſpania rediiſſet, & generatim multa Philippi regis beneficentia, ac propenſa voluntate in rem Chriſtianam retuliſſet, ita ut omnia commoda hæreſum correctioni poſthaberet; multi interea menſes elapſi ſunt, in quibus cum Hugonotti nihil de eorum diligentia & poſtulatis iniquiſſimis remiſiſſent, templaque in primis peterent, ubi eorum more ſacra facerent, & populus ad conciones audiendas conveniret, Papiſtis omnibus reclamantibus, ipſis in primis pontificis legato & nuntio: viſum eſt reginæ, cancellarii, ut putatur, ſententia, ut ex omni parlamento bini evocarentur, qui tot difficultatibus conſilium caperent.

15. Sunt in Gallia octo quæ dicuntur parlamenta, hoc eſt magnus judicum numerus, qui de inferiorum judicum ſententiis judicant, cauſaſque appellationum cognoſcunt: ac propterea, quodque etiam viri graves & docti ex omni Gallia deliguntur, magna in exiſtimatione habentur. Inter hos principem locum obtinent qui Pariſiis reſident:

Digitized by Google

quod centum & amplius numero ſunt: quod latiſſimam juriſdictionem habeant: quod caput regni urbem, & eam regionem quæ proprie Francia dicitur: quod regi propius aſſident, ut qui in locis circumvicinis majorem anni partem tranſigat: quod horum conſilium reges pro veteri more exquirere, & plerumque ſequi ſoleant. Poſt hos ſunt Rothomagenſes, qui Normandiæ præſunt: Toloſani, qui Linguadochæ; Burdegalenſes, qui Guaſconiæ; Redonenſes, qui Britanniæ; Gratianopoli, qui Delphinatui; Aquenſes, qui Provinciæ; Divionenſes, qui Burgundiæ.

Principio igitur anni MDLXII. menſe Januario, binis illis quos ſupra diximus, ex ſingulis parlamentis in oppido S. Germani, quod diſtat a Pariſiorum urbe quinque leucis, ... ſed quod nominatim fuere, idque proprium munus eſt cancellarii, quem Papiſtis ſuſpectum eſſe ſupra diximus, eum exitum qui poſtea ſecutus eſt, conventum hunc habiturum omnes præviderunt.

Cetera deſunt in exemplari.

COMMENTARIORUM PARTIS IV. fragmenta.

Auctor alius.

Cujus quidem litteræ per omnem Galliam delatæ, ut ſuos ad bellum incitaret, hujuſce argumenti fuere.

Condæi litteræ.

» Non me latet, commilitones, quod pro-
» poſitum & conſilium meum quibuſdam
» minime probabitur, qui rerum ignari, quid
» futurum ſit non proſpiciunt: cum nihil aliud
» quam quod præſens eſt ſentiant: futuroſque
» eſſe plurimos minime vereor, qui me accu-
» ſent, quod bellum renovare videar: ſed ut
» rem penitus intelligatis, conſilii mei ratio-
» nem explicabo.
» Dum pacis conditiones ſuperioribus annis
» Aureliæ tranſigerentur, nobiſcum cum rege
» convenit, ut religionis noſtræ inſtituta im-
» mutabilia relinquerentur: cuilibet de Deo
» ac Chriſtiana religione ſentire pro arbitratu
» integrum eſſet: quam in rem a ſenatu lex
» lata a rege deinde ſancita eſt. Hac quamdiu
» uti potuimus, noſtrum nemo illis, qui Pon-
» tificis partes ſequuntur, moleſtus fuit: quin
» potius multas contumelias ferre coacti ſu-
» mus, ne a nobis belli initium ortum vide-
» retur, ſi armis eas propulſare, aut ulciſci
» conſtituiſſemus. Eamdem nobis adimere Tri-
» dentini concilii in Gallia receptione in Pon-
» tificis & Hiſpaniarum Regis gratiam adver-
» ſarii noſtri omni ſtudio conantur. Id autem
» eſt nos omnes hac illac disjectos ſeorſimque
» circumventos occidere, ut ipſorum ſuper-
» biæ ac dominatui laxatis habenis, ignaviæ
» & avaritiæ, ambitioni ac libidini, Galliæ-
» que calamitati totius dent operam, cujus ſa-
» lutem deploratam eſſe florentiſſimumque o-
» lim regnum defloreſcere videtis. Quanta
A item rerum inopia premantur omnes qui «
Galliam incolunt, plane intelligetis, dum «
graviſſimis vectigalibus opprimuntur, quæ «
ab Italorum Florentinorumque præſertim «
nefario hominum genere & ſcelere excogi- «
tata ſunt. Nec vos fugit, quam ſint apud «
regem reginamque gratioſi omniumque o- «
pulentiſſimi adverſarii noſtri, qui id unum «
tantum contendunt, ut otioſi, ignari, in- «
continentes, malevoli, Chriſtianam religio- «
nem aboleant, & pauperes perdant: cujus «
rei tot exempla hactenus prodiderunt, ut «
longiori oratione mihi utendum non arbi- «
B trer. Meminiſtiſne ullo umquam tempore «
tot inopes & egenos per Galliam vagari ac «
modo? Quod nulla alia ratione contingit, «
quam eorum pernicioſo conſilio, qui regi «
conſulunt. Hic enim cum per ætatem ea «
quæ actu opus ſunt non cognoſcat, impu- «
dentiſſimorum hominum conſiliis acquieſ- «
cere cogitur, compluresque in nos invitus «
animadvertere, populumque miſerandum ge- «
nus maximis vectigalibus deglubere. Quor- «
ſum in Galliam Helvetii adducti, & in Bel- «
gas Hiſpani? Quorſum Sanctacrucius in au- «
la? Quorſum a [magiſtratibus] noſtri rejecti? «
C Quorſum regina ſuperioribus annis Baïonam «
ardente cœlo profecta eſt? Quorſum cum fi- «
lia & Albano remotis arbitris mutua collo- «
quia? Quorſum cum pontifice & PHILIPPO «
clam initum fœdus? Nempe ut vos miſeros «
ac inſontes in ſummas ærumnas mecum cor- «
ripiant, bona diripiant noſtra, luxuique ac «
intemperantiæ commodius inſerviant: in «
ſumma ut illi regnent, nos Nomadum more «
palantes erremus, & de medio tollamur. «
Potuimus multos annos æquo animo id ferre, «
cum virtuti noſtræ apud regem locus reli- «
ctus eſſet, evangeliique veritas nobis non «
D eſſet in aperto: nunc rerum omnium com- «
mutatione facta, cum virtuti noſtræ locus «
ſublatus ſit, & ignavi plurimi veritatis & vir- «
tutis & præclarorum hominum præmia re- «
portent, rempublicamque moderentur; «
evangelii autem veritas doctorum hominum «
ſtudio ſit patefacta, ferendum diutius mihi «
non videtur, quin omnes communi decreto «
regem noſtrum priſtinæ libertati reſtituamus, «
omnibuſque viribus foveamus, ut ope no- «
ſtra adjutus, jugum excutiat, & Gallicum «
populum immenſis vectigalibus ſublatis con- «
ſervet. Expergiſcimini igitur, commilitones, «
E nec diutius cunctemini, caveteque obſecro «
ne vos impudentiſſimi regis conſiliarii præ- «
veniant, fallaciiſque circumventos oppri- «
mant. Sicuti mihi poſthabitis rebus meis «
conſulere, privataſque meas ruinas egregie «
ulciſci licuit, longe plura quam propoſue- «
rim efficere: ſed cum reipublicæ commoda «
privatis potiora ſemper habenda putaverim, «
& quæ a me deliberata ſunt, egregio uſu «
ac dignitate eſſe intelligam, vobis magis «
quam mihi proſpexi: quibus ille ſe pluri- «

Digitized by Google

» mum debere profitebitur, qui hæc me duce
» præſtabitis. Eia igitur, commilitones, tene-
» bras quæ animum occupant expellite; ut no-
» ſtra opera adjuti, qui innocentes & inopes
» ſunt, ſapientiæ ſuæ fructum ferant, noſque
» in hominum luce vivamus. Confirmemus
» religionem noſtram, quæ Hiſpanorum & Hel-
» vetiorum adventu labaſcere cœpit. Non dee-
» runt fortiſſimi duces & imperatores, qui vo-
» bis in pugna aderunt: non arma, non mili-
» tes, aut ſocii, qui undique occurrent, cum
» belli æquiſſimi cauſam cognorint: meminе-
» ritiſque pro aris & focis arma a vobis pa-
» rari. Ego nullius gloriæ cupidus, id unum
» mecum conſtitui, ſi vobis evangeliique do-
» ctrinæ meo interitu ſatis conſulere poſſum,
» ſoluſque id expiare quod divina in nos ira
» hominumque flagitioſorum conſilio res no-
» ſtras exagitavit: non morior, quin in acie
» occumbam, meque unum hoſtes conficiant.
» Nam reipublicæ & religionis primam ſem-
» per eſſe dignitatem vitaque potiorem exiſti-
» mavi. Reddet me hercule Deus optimus tot
» pericula hac de cauſa ſubeuntibus immorta-
» lis vitæ fructum beatitudinem. Eſtote igitur
» bono & forti animo, inſtitutumque meum
» re ipſa comprobate.

Litteris in concione recitatis, qui rebus novis vel paululum ſtudebant, vel vehementer incitati ſunt, ſegniores caſtigati, dubii confirmati fuerunt. Et quoniam pauperes inopia levandos, commune commodum curandum, & Calvini doctrinam populo gratiſſimam confirmandam eſſe docebant; nemo non principis ſententiam & inſtitutum laudabat. Natura enim omnibus comparatum eſt, ut erga eos benevoli efficiamur, qui nobis prodeſſe & favere velle videntur.

ALTERA ORATIO.

At præ ceteris Claramons Ambaſcius hujuſcemodi orationem ad ſuos intra privatos parietes habuiſſe fertur.

» EN vobis oblata occaſio, milites, regis
» totiuſque Galliæ libertatem in integrum
» reſtituendi, quæ jamdudum ſpoliata graviſſi-
» mis vectigalibus Florentinorum impiis con-
» ſiliis inventis ad extremam inopiam redigi-
» tur. En vobis propoſitum illud, quod fortes
» viros ad pericula ſponte ſubeunda incitare
» ſolet, nempe immortalis gloria quæ ad po-
» ſteros etiam veſtros pertinebit. Videtis quan-
» to in periculo verſentur hi, qui noſtræ fa-
» ctioni addicti ſunt. Videtis quam crudeli-
» ter in nos adverſarii noſtri ſæviant, qui gra-
» tia & opinione apud regem & reginam plu-
» rimum poſſunt? Quid expectamus? Quid
» cunctamur? An ut, concilio Tridentino in
» Gallia recepto, hic igni tradatur, ille ſacco
» obvolutus in confluentem projiciatur? Hic
» liberos amittat, ille in conjugis conſpectu ab
» impuniſſimo ſicario trucidetur? Num vobis,
» qui in bello aſſueviſtis, præſtare videtur pro

A tuenda religione, pro communi omnium «
ſalute, pro rege noſtro, qui eorumdem fal- «
laciis irretitus, quaſi captivus detinetur, in «
exercitu cum laude occumbere, quam domi «
cum lacrymis verſari, miſerrimamque du- «
cere vitam? Me veſtræ conditionis profecto «
miſeret, qui noſtrorum hoſtium conſiliorum «
ignari, crudeliſſimas carnificum manus vix ef- «
fugietis, ſi conſilium & ſententiam meam «
ſpreveritis. Regem noſtrum in libertatem vin- «
dicare nobis propoſitum eſt, qui facinoro- «
ſorum hominum ſuaſu ac cohortationibus «
B duriora in nos conſtituere ſtudet, plurima- «
que invitus & rerum per ætatem ignarus po- «
pulis ſuis imperat. Religionem noſtram con- «
firmare, vectigalia abolere principi eſt pro- «
poſitum, quem ego in expeditione ita ſponte «
ſequor. Me vos ſequimini, quos niſi unice «
amarem, ad certiſſima virtutis præmia non «
evocaſſem. Adeſte igitur mihi, idque unum «
memineritis, rerum omnium eventum qua- «
lemcumque in veſtra virtute ſitum eſſe. «

COMPARATIO AMIRALLI & Principis.

C DIverſa tamen ſunt utriuſque ſtudium & ingenium. Pollet conſilio Amirallus; manu princeps: hic animi quodam impetu viget; ille perpetua conſtantia: callidus iſte; callidior alter: ſuavioribus hic moribus; ſeverioribus ille. Amare non deſinit princeps curſum, ſaltum, luctam gladiatoriam, venationem, ludicrum, omne armorum genus equos, ludos, jocos, choreas virginum, mulierumque choros: & Amirallo ineſt neſcio quid quod ſerio agere & meditari ſemper videtur. Principi ſummus in oratione lepos:
D Amirallo gravior eloquentia latinam linguam cum deguſtarit, Theologiæ facultati graviter incumbat. Hic in adminiſtranda republica injuriiſque vindicandis acer eſt: ille mitior. Conſulit Amirallus quæ factu opus ſint: efficit princeps. Legationes ille audit, commeatum pecuniamque curat, jus reſpondet, loca munit, acies inſtruit, caſtra ponit, exercitum luſtrat, pugnæ locum ac tempus deligit, & religioni præeſt: pugnam & pericula princeps poſcit. Ille feſtucam, qua dentes a ſordibus expurgare videtur dies noctesque ore continet: hic exigua & eleganti
E corporis forma. Uterque tamen gratia ac liberalitate plurimum apud omnes poſſunt.

PRINCIPIS VERBA AD AMIRALLUM qua hora ad divi Dionyſii pugnatum eſt.

NUm in conſpectu noſtro, inquit, tot ci- «
ves inultos trucidari patiemur? o Ami- «
ralle, Ego audacter eo, ſequantur qui ve- «
lint. Galeamque his dictis induit & in pugnam prodiit, oculis tamen prius in cœlum ſublatis palam ita precatur. Deus, cujus cau- «
ſæ tuendæ gratia armati huc hodie conve- «
nimus, mortique ut victimæ ultro nos vo- «

Digitized by Google

» vimus. Deus qui cujuſlibet ingenium noſti,
» pietateque & juſtitia ſontes ac inſontes pro-
» ſequeris. Deus qui caſtris præes; adſis hodie
» nobis patereque ut duce te, meis tamen auſ-
» piciis, tui ex tuis æque ac noſtris hoſtibus
» victoriam reportent. Da ut nomen tuum
» evangeliique veritas longe lateque propa-
» getur. Quod ſi noſtrum quiſpiam alia ra-
» tione in pugnam contendit, quam commu-
» nis ſalutis ac evangelii tuendi gratia; aut me
» inanis cujuſdam gloriæ, privatæ injuriæ ul-
» ciſcendæ ſtudio hanc expeditionem ſuſce-
» piſſe arbitratur; recedat mox, abeat, valeat,
» nec in aciem prodeat. Deum enim immor-
» talem teſtor, unius tantum religionis cauſa
» hodie me enſem ſtringere. Conclamant omnes & annuunt, ſacramentoque more mili- A tari dicto, divo Dionyſio alacres erumpunt.

UT tibi morem gererem, Petre Benedicte, hæc ſcripſi ocyus ut vides. Excuſabis temporis anguſtiam, & diuturnæ permoleſtæque peregrinationis meæ incommoda, quæ ab officio omnino me revocant. Illud unum habe, plurima concepta hîc leges, & minime Romanam linguam redolentia, quod repurgandi commentarioli mei a triennio otium mihi numquam fuerit datum. Itaque cenſores illos naſutos vitabis, ſi ſapis, & me amas. Quod ſi a laboribus me ſemel exemero, amicum tuum latine loquentem audies. Sed etiam exopto deum aliquem qui mihi adſit. Expecto litteras tuas. Vale, hæc ocyus ſcribo, nam tubicen nos evocat.

ADDENDA AD PAGINAM 582.

EPISTOLA A. PATRIARCHÆ, Jo. regis, &c. ad Honorium papam III.

Anno 1219. Ex mſ. bibliotheca regia.

SAnctiſſimo patri ac domino HONORIO Dei gratia ſummo pontifici, A. patriarcha, Jo. rex Jeroſolymitanus, Bucon. NICOLAUS archiepiſcopus, P. Albanenſis, J. Aconenſis.... epiſcopi, Hoſpital. S. Johannis, Templi, Hoſpitalis Alamannicorum, magiſter de Eeucado, SAVARICUS de Malo-leone, de Jovis-villa, E. de Caſtro, conſules comitatuum, ſalutem, & ſubjectionis cum reverentia famulatum.

Exaudivit Dominus de excelſo ſancto ſuo voces ſervorum ſuorum, non permittens tot expenſas apud Damiatam a Chriſtianis factas ita inutiliter fieri, & tantam Chriſtianorum ſtragem impunitam relinqui. Sed in his nobis miſericorditer providens ac clementer, pro parte magna noſtrum deſiderium adimplevit. Cum enim propter multiplicem ſui defenſionem, nec per terram, nec per aquam poſſet manifeſte capi civitas Damiatæ; nec virtute, nec probitate alicujus, ſed ſolius Dei dextra pugnante pro nobis, impugnantibus omnibus de exercitu præter illum, qui quantum ad ſtudium communis negotii pertinet, procuravit, nonis Novembris, intempeſtæ noctis ſilentio furtive, immo potius miraculoſe capta eſt civitas Damiatæ; ita quod nullus de noſtris in captione illa extiterit interfectus, nec etiam leviter vulneratus. De Sarracenis vero tot ceciderunt in ore gladii, quod & nobis diſplicuit. Admirati tamen & alii Sarraceni majores ad quamdam munitiſſimam turrim confugerunt uſque meridiem, nec ſe reddere voluerunt, ſperantes quod ſoldani Babyloniæ & Damaſci in caſtra noſtra inſultum facerent, & ſi contingeret Chriſtianos ſuccumbere, ipſi per turrim illam civitatem reciperent, ut ſperabant. Sed totus exercitus noſter præter paucos qui civitatem eva- B ſerant, adeo plene cucurrerunt ad licias & foſſata, quæ inter nos & Sarracenos facta fuerant ad munitionem caſtrorum noſtrorum, quod Sarraceni nullatenus in caſtra noſtra irruere auſi fuerint. Facto autem mane in die Martis, cum tunc primum intellexiſſent ſoldani, quod civitas capta eſſet, laniatis veſtibus & injectis unguibus in capillos, amariſſime flentes, nec de ſuccurſu civitatis, ſed de fuga potius cogitaverunt, timentes ne exercitus noſter faceret inſultum in eos. C Nunc ergo ex quo Dominus aperuit nobis portam Ægypti, ſanctitati veſtræ flexis genibus ſupplicamus & petimus, & per effuſionem Sanguinis Chriſti obſecramus, quatenus maturatum auxilium tam hominum quam pecuniæ tranſmittere ſtudeatis: ſcituri pro certo quod populus Chriſtianus in multitudine veniet. Expugnata civitate Cayri, facile ſatis erit partem Ægypti reſiduam obtinere, & per conſequentiam regnum Jeroſolymitanum, quod ad præſens per Ægypti D ſubſidium retinetur. Ut gravius periculum evitetur, & ad acquiſitionem Ægypti ſecurius procedatur, imperatorem venire compellatis, prout nobis ſæpiſſime promiſiſtis, & alii cruce ſignati ſimiliter compellantur exequi vota ſua, votorum redemtione ceſſante, de quo nullum ſentimus commodum, ſed de redemtione hominum ſuſtinemus evidentiſſimum detrimentum. Utrum autem viceſimam, quæ ex generalis concilii con- E ſenſu ad terræ ſanctæ ſubſidium fuerat ſpecialiter deputata, licuerit vel decuerit, quod non expedit, ad alios uſus convertere, vos ipſi videte. Datum Damiatæ III. idus Novembris.

EPISTOLA HONORII PAPÆ III. ad univerſos Chriſti fideles.

Anno 1219. Ex mſ. bibliotheca regia.

HONORIUS epiſcopus, ſervus ſervorum Dei, univerſis epiſcopis fidelibus per Turonenſem provinciam conſtitutis, ſalu-

tem & apoſtolicam benedictionem.

Exultet in Domino ſuorum turba fidelium, & in vocem benedictionis, gratiarum & laudis lætabunda prorumpens, cum apoſtolo dicat: *Benedictus Deus, &c. qui nos in omni tribulatione conſolatur.* Nimis quidem natus eſt ſibi ſoli, nimis intentus eſt propriis, nimis negligit communem cauſam populi Chriſtiani, qui diebus noſtris in mentis anguſtia & tribulatione non fuit, cum ſciret Chriſtianum exercitum civitatem Damiatæ magnam & munitiſſimam obſediſſe, in ipſo quaſi medio paganiſmi, ubi a fidelibus aliis tanto terrarum & maris intervallo diviſus, & ab infidelibus ex omni fere parte circumdatus, non tam obſidens dici poterat, quam obſeſſus. Cujus veſtrum animus ad dubium non pendebat & pavebat eventum, non tam pro ſingulorum ſalute ſollicitus, quam pro univerſo exercitu, ſpe ac timore alternante, ſuſpenſus? Immo quis ipſius non obliviſcebatur exercitus? quis ejus recordabatur periculi, penſans ſub quanto ſtaret diſcrimine, quamve tenui filo penderet honor totius populi Chriſtiani? Profecto in eo erat ſtatu res poſita, ut idem exercitus de viribus ſuis jam omnino diffideret, & memor magnalium, quæ divina potentia pro fidelibus ſuis facere conſuevit, de ipſius ſola miſeratione ſperaret. Unde ipſe qui de ſua ſperantes miſericordia non relinquit, qui prope eſt omnibus invocantibus in veritate nomen ejus, qui ſuos tribulatione dilatat, ut cum ſe conſumtos putaverint, velut lucifer oriantur. Ecce in eorum manibus tam mirabiliter quam miſericorditer antedictam tradidit civitatem, non ſolis theſauris, ſed etiam victualibus, longe plus ſpe ac opinione repletam. Et ut hujus rei gloriam evidenter nomini ſuo daret, nullus Chriſtianorum in ejus captione interiit, aut etiam lethale vulnus excepit, ſicut venerabilium fratrum noſtrorum P. Albanenſis epiſcopi apoſtolicæ ſedis legati, cujus miniſterio Deus potiſſimum uti voluit in hoc facto, necnon patriarchæ Jeroſolymitani, & regis & fratrum Hoſpitalis & Templi, ac Domus Theutonicorum, Jeroſolymis litteræ nobis miſſæ liquido manifeſtant, ut manifeſte divini favoris lætarentur & confortarentur indicio, cum timerent, ne ipſis civitatem intrantibus, circumſtans Sarracenorum exercitus caſtra invaderet eorumdem, flumen divino nutu adeo inundavit ſubito, ut inacceſſibilia reddiderit caſtra ipſa: & manifeſte patuit, quod pro Chriſticolis contra inſenſatos ipſa elementa pugnarent, pluribus miraculis aliis ibi factis, quæ longum eſſet per ſingula enarrare. Pſallite ergo Deo noſtro, pſallite: pſallite quidem, ſed utique ſapienter, non elatione tumidi, ſed humilitate devoti, recognoſcentes prudenter, & humiliter confitentes, quod non manus humana, ſed Dominus fecit hæc omnia, ut qui gloriatur, in Domino glorietur, eique laudes & gratias, factis per ſingula opportuna loca proceſſionibus, ſolemniter exſolventes. Porro cum Dominus fecerit nobiſcum ſignum in bonum, cum tantum nobis oſtium aperuerit, numquid deerimus gratiæ ſuam nobis dexteram porrigentis, qui memor eſt improperiorum ſuorum, quæ ſunt a Sarracenis inſipientibus tota die, exſurgens judicare cœpit cauſam ſuam & inimicos ſuos terribiliter diſſipare? Nunc certe, nunc tempus eſt de ſomno torporis exſurgere, nunc neceſſe eſt athletis noſtris exiſtentibus ibi ſuccurrere feſtinanter, & idololatris a Dei facie fugientibus, toto conatu, totis viribus, toto poſſe rerum & perſonarum inſtare, dum recenti adhuc vulnere trepidant, dum ex captione civitatis prædictæ, quæ caput & robur Ægypti fuerat, conſternati, nullum locum ſibi contra Chriſtianorum, immo contra Chriſti potentiam tutum putant. Denique numquam ſubventione amplius indiguit exercitus Chriſtianus, cum nequaquam ſufficiant ad prædictam incolere civitatem, & procedere ad alias impugnandas, ſine quibus cum illa teneri a Chriſtianis non poſſit, non reſtat niſi aut eam cum tanta gloria conquiſitam ignominioſe deſerere, aut circumſtantes expugnare viriliter, & Chriſtiano nomini præeunte judicio feliciter ſubjugare. Nos quidem futuris præterita coaptantes, illa videmur tempora intueri quibus Machabei ſancta ſua profligatis gentibus cum magna populi ſui lætitia reſtaurarunt, & de divinæ pietatis abundantia confidentes, ſperamus quod modernis temporibus hæc in populo Chriſtiano debeat lætitia innovari. Monemus igitur univerſitatem veſtram, rogamus & obſecramus, per aſperſionem Sanguinis Jesu Christi, quatenus accenſi hujus lætitiæ deſiderio, ad ſubventionem exercitûs ſæpedicti renovatis animis & viribus, in tantæ opportunitatis articulo intendatis. Nos autem factas a principio indulgentias innovantes, omnibus qui laborem iſtum in propriis perſonis ſubierint, & expenſis, ac eis nihilominus, qui non in propriis perſonis acceſſerint, ſed in expenſis ſuis juxta facultates ſuas viros idoneos deſtinaverint, necnon & illis qui licet in alienis expenſis, in propriis tamen perſonis acceſſerint, plenam ſuorum peccatorum, de quibus fuerint corde contriti & ore confeſſi, veniam indulgemus, & in retributione juſtorum æterni præmii pollicemur augmentum. Hujus quoque remiſſionis volumus & concedimus eſſe participes juxta quantitatem ſubſidii & devotionis affectum, omnes qui ad ſubventionem prædicti negotii de bonis ſuis congrue miniſtrabunt, aut impendent conſilium vel auxilium opportunum.

FINIS.

INDEX

Digitized by Google

INDEX
RERUM ET VERBORUM
HUJUS VOLUMINIS

A.

AAlix neptis Adalardi epiſcopi Turonenſis, nupta Ingelgerio comiti Andegavenſi, 971. c.
Aalix comitiſſa Bleſenſis, 806. d.
Aaron epiſcopus Autiſſiodorenſis, 962. b.
Aaron amiras Saracenorum tributarium reddit Nicephorum imperatorem, 959. c. e.
Abbatem ſuum poſſunt eligere canonici S. Martini, 962. c.
Abel primus abbas Oſittiæ, 811. c.
Abel frater Henrici Danorum regis, 95. b.
Abdala rex Saracenorum, 1162. d.
Abdela duciſſa Aquitaniæ & comitiſſa Pictavenſis, 1167. c.
Abderama rex Saracenorum, 888. b. 901. c. 962. d.
Abinmaria rex Saracenorum, 901. c. Valde crudelis, 901. d.
Abnoïtarum hæreſis, 37. b.
Abomares vicecomes frater Radagunæ vicecomitiſſæ, 1149. a.
S. Abrahæ epiſcopus Gaufridus, 743. c.
Abrardus abbas S. Nicolai Andegavenſis, 1143. c.
Abſalon Glonnenſis monachus accedit Trenorchium, 1086. e. Præficitur ibi ſcholis & ſacriſtiæ, 1087. d. S. Florentij reliquias furatur, & fugit, 1088. b. Theobaldum comitem adit, atque eo favente Salmurum ſe recipit, 1088. c. Cuſtos corporis S. Florentii conſtituitur, 1092. d. Ejus obitus, 1100. b.
Abſiæ monaſterii abbas Willelmus, 1158. b.
Abulas rex Saracenorum, 909. c. 962. d.
Acacius epiſcopus C P. 932. a.
Achardus vir probus & religioſus, 539. e.
Achiteus comes, 916. a.
Acon civitas a Saladino expugnata, 812. b. Eam munit Saladinus, 626. d. 1031. d. Eamdem obſidet Guido rex Jeroſolymitanus, 628. c. Et Chriſtiani, 574. a. 1032. c. Saladinus obſeſſis fert auxilium, 574. c. 628. d. Aconenſes commeatum Saracenorum intercipiunt, 660. a. A Chriſtianis urbs expugnatur, 14. e. 533. b. 538. d. Victualibus deſtituta, 630. c.
Aconem civitatem expugnant Philippus Francorum & Richardus Angliæ reges, 818. b. & ſeq.
Aconis excidii hiſtoria, 757. d. Aconenſi excidio occaſionem tribuit treugarum infractio, 124. e. 760. a. b. Infractores treugarum ab Aconenſibus ſibi mitti petit Soldanus Babylonis, 125. a. 760. c. Aconenſes per ſolemnes nuncios ad Soldanum excuſant ſe ſuper petitione ejus, 761. b. 762. a. b. Soldani reſponſio ad Aconenſium nuntios, 762. e. Aconenſes ſuum prævidentes exitium, auxilium a principibus petunt, 125. c. Ad reſiſtendum Soldano ſe præparant, 764. b. & ſeqq. Hoc de conſilio laudat eos patriarcha Jeroſolymitanus, 764. e. Adverſus Aconem procedit Soldanus, 126. b. 767. b. Ægrotans præmittit ſeptem admiratos cum copiis, 767. d. & ſeq. Novus ſoldanus Aconem obſidet, 126. d. 769. e. Rex Cypri ab Acone diſcedit, 770. c. Saraceni fracto muro civitatem ingrediuntur, 771. c. Captam civitatem recuperat frater Matthæus Mareſcallus, 771. d. & ſeqq. Aconenſes fractum murum tota nocte reſarciunt, 773. d. e. Patriarchæ ad eos exhortatio, 774. d. Muros reſtauratos iterum effringunt Saraceni, 776. d. & ſeq. Effracto muro, factoque conflictu, Saraceni urbem ingrediuntur, & repelluntur, 778. c. & ſeqq. 779. b. Aconem tandem obtinent Saraceni, 128. c. 779. e. & ſeqq. Solotenus deſtruitur, 129. b.
Aconenſes epiſcopi, Florentius, 735. e. Galterius, 735. b. Guillelmus, 738. c. Jacobus de Vitriaco, 66. b. c. 681. b. 693. e. Rufinus, 812. a.
Actardus epiſcop. Turonenſis, 970. e. 971. b.
Adalardus epiſcopus Turonenſis, 971. b. 974. e. 975. c.
Adalbero epiſcopus Leodienſis, 9. e. 10. a.
Adalgadus archiepiſcopus Bremenſis, 504. e.
S. Adalgarius Bremenſis archiepiſcopus, 504. d.
Adalgiſus rex Beneventanorum in Ludovicum imperatorem rebellis, 971. a.
Adalgiſus filius Deſiderii regis Longobardorum, 954. a. fugit C P. 894. a. Occiditur. 955. d.
Adaltrunata filia Caroli-Magni, 952. b.
Adam *de Romery* epiſcopus Sagittæ, 748. b.
Adam abbas Perſenniæ, 839. b.
Adallinda concubina Caroli-Magni, 952. b.
Adela comitiſſa Bleſenſis, 1107. e.
Adelaidis filia Ludovici VII. regis Francorum, 808. a.
Adelardus abbas Corbeienſis, 1165. a.
Adelbertus archiepiſcopus Bremenſis, 506. a.
Adellia comitiſſa, 1151. c.
Adellia comitiſſa Cenomanenſis, Fulconis Andegavenſis comitis uxor, 1154. d.
Adellia vicecomitiſſa de Thoarcio, 1156. a.
Adellia mater Hugonis camerarii, 1152. e.
Adellia Hugonis vicecomitis Caſtri-Eraldi filia, 1155. e.
Ademarus epiſcopus ſacræ expeditioni præfectus, 516. e.
Ademarus abbas Cluniacenſis, 1167. d. 1168. a.
Ademarus comes Pictavienſis, 1166. d.
Ademarus vicecomes Lemovicenſis, 1148. a.
Adenulfus de Anagnia præpoſitus S. Audomari, electus Pariſienſis, 757. d.
Adeodatus papa, 946. d.
Adeſtanus rex Angliæ, 1147. a.
Adhebertus abbas S. Florentii, 1110. a.
Adoaldus rex Gothorum, 1350. e.
S. Adolenus, 945. e.
Adolfus epiſcopus Leodienſis, 211. d. 213. e. 215. e.
Adolfus de Marka epiſc. Leodien. 125. d. 222. e. 224. d. 234. d. Ex præpoſito Wormatienſi fit epiſcopus, 165. c. Ad ſuam accedit eccleſiam, 166. a. Accingit ſe adverſus Hoyenſes, 167. b. Confœderatur Johanni duci Brabantiæ, 172. e. Pacem facit cum ſuis ſubditis, 173. d. Hominium recipit a Ludovico comite Flandriæ pro Machlinia, quam divendiderat, 204. a. Trajectum obſidet, 207. b. Accuſatur apud papam quod eccleſiæ ſuæ jura negligat, 214. d. Init poſſeſſionem comitatus Loſſenſis, 217. b. Ejus copiæ Hannonienſium manum cædunt, 224. e. Diſſenſio inter eum & Hoyenſes, 235. a. Reſtituit populo Leodienſi ſuas libertates, 236. a. & ſeqq. Quas revocare tentat, 237. b. Moritur, 238. a.
Adolfus *de Valdege* epiſcopus Leodienſis, 142. a. 146. e. 154. e. 169. e. 174. a. Pacem procurat inter ſuos, 144. a. Uſurarios ab urbe ejicit, 144. a. Regalia recipit Francofurti a ſcabinis, 169. c. Hoyum ſupponit interdicto, 169. d. e. Ei duo millia florenorum annuæ penſionis dat Philippus V. rex Franciæ, 174. b. Obſidet Boviniam, 178. c. Bellum movet adverſus regem Bohemiæ & comitem Namurcenſem, 178. e. Ejus epiſtola ad regem Francorum, 192. c. Machliniam obſignat comiti Flandrenſi, 192. d. Ejus obitus, 147. a.
Adolfus *de Naſſaw* imperator, 131. b. 132 c. Perimitur, 131. d. 138. c.
Adolfus dux Clevenſis, 459. a.
Adredius Campanus, centurio, 1300. b. 1301. b.
Adriæ expugnatio, 1187. a.
Adrianopolis ſuburbia ſuccendunt Aquitanici, 526. e.
Adrianus papa I. 893. b. 953. d. 956. d. e. 957. a. Ei Carolus-Magnus concedit civitates & territoria, 953. e. Baptizat Pipinum filium Caroli-Magni, 896. e. Et inungit in regem uti & Ludovicum, 954. e. Ejus judicium de hæreſi Elipanti Toletani & Felicis Urgellitani expetit Carolus-Magnus, 902. d. Ejus obitus & epitaphium, 905. a. b.
Adrianus papa II. 970. a. c. 1141. e.
Adrianus IV. papa, 10. e. 11. b. 808. e. 809. a. 1017. b. 1132. c. 1145. a. 1174. c.
Adrianus papa V. 115. e.
Adrianus papa VI. 1338. b. 1340. b. 1352. c. Ejus obitus, 1352. e.
Adrienſis epiſcopus Julius Cananius, 1463. e.
Adulteri uxorum principum ut puniti, 168. b.
Ægidius archiepiſcopus Remenſis, 940. c.
Ægidius archiepiſcopus Tyri, 735. b.
S. Ægidius abbas, 948. d.
Ægidius *de Sancy*, 147. c.
Ægidius *Surlet* miles, 354. c. 363. b.
Ægidius Lamberti rebellium dux ſupplicio extremo afficitur, 392. a.
Ægypti ſoldanus præparat ſe ad reſiſtendum Chriſtianis, 656. c. & ſeqq.
Aëlis regina Cypri, 738. b. Repoſcit regnum Jeroſolymitanum tamquam ſibi debitum, 702. b. Ejus obitus, 713. b.

Digitized by Google

Aelidem matrem regis Cypri ducit uxorem Rodulfus Sueſſionenſis, 724. c.
Aëlis comitiſſa Salisberienſis, femina pudiciſſima, 233. b.
Æneas Silvius papa creatur, 497. b.
Aëtius Patricius pugnat contra Attilam, 930. b. c.
Affligemienſe monaſterium combuſtum, 206. b.
Aganon Caroli Simplicis conſiliarius, 982. c. 983. a.
Agapitus papa, 975. d.
S. Agathæ tranſlatio, 11. c.
Agathon papa, 946. c.
Agilulfus archiepiſcopus Colonienſis, 15. e.
Agimont caſtrum expugnat Theobaldus epiſcopus Leodienſis, 157. a.
Agnes imperatrix, 298. b. 1007. c. Sæculo nuncium remittit, 1006. b.
Agnes regis Bohemiæ filia, ſpreto Friderici imperatoris connubio, fit monialis, 71. c.
Agnes duciſſa Aquitaniæ, 1149. c.
Agnes comitiſſa Andegavenſis, 1118. c.
Agnes vicecomitiſſa Thoarcenſis, 1157. c. 1158. d. Uxor Widonis comitis Thoarcenſis, 1148. e.
Aichardus abbas Majoris-monaſterii, 929. a. b.
Aiderordus rex Danorum, 988. a.
Aigericus epiſcopus Turonenſis, 944. e.
S. Aigulfus, 946. a.
Aigulfus archiepiſcopus Colonienſis, 17. b. 28. e. 29. e. in ſuam reſtitutus dignitatem, 39. b.
Aimarus epiſcopus Pictavienſis, 1156. c.
Aimericus rex Jeroſolym. 585. d. 702. b.
Aimericus comes Stabuli, 608. a.
Aimericus Thoarcenſis proconſul & comes Nannetenſis, eccleſiam S. Michaelis in eremo dat S. Florentio, 1107. a.
Aimericus vicecomes Thoarcenſis, 1143. e. 1144. b.
Aimericus de Theofagiis vicecomes de Thoarcio, 1151. e. 1156. a. 1157. a. b. c.
Aimo monachus Anianenſis, 902. e.
Aiſtulfus rex Longobardorum, 1288. c.
Ala Theobaldi comitis Campaniæ filia, Ludovico VII. regi nupta, 1018. c.
Aladinus filius Soldani Turcarum, 79. c. d.
Alanus comes, 1004. e.
Alanus comes Britanniæ, 1007. c. Abbatiæ ſanctimonialium apud Redones fundator, 1108. e.
Alanus ſenex vir fortiſſimus, 108. d.
Alanus *de Thuſci*, 849. e.
Alardus archiepiſcopus Remenſis, 988. e. Inungit Ludovicum Ultramarinum, 986. b.
Alaricus abbas, 1150. e.
Alaricus a Clodoveo victus, 932. b. & ſeqq.
Alattinus legatus apoſtolicus in Germania, 43. e.
Albaldus abbas, 1140. d.
Albanenſis epiſcopus Henricus, 1023. e.
Albaniæ dux, 1423. e.
Alberga mulier religioſa, 1122. e.
Albericus archiepiſcop. Bituricenſis. 1172. d.
Albericus archiepiſcopus Remenſis, 60. a.
Albericus ſacerdos, 1094. b.
Albericus monachus S. Nicaſii invadit abbatiam S. Jacobi. 16. b.
Albericus comes *de Vert*, 807. a. 837. b.
Albericus dominus caſtri Montis-Johannis, 1110. e.
Albero epiſcopus Leodienſis, 155. d.
Albertus factus Gregorius VIII. papa, 813. b.
Albertus epiſcopus Leodienſis Remis interficitur, 15. d. 16. e.
Albertus *de Cuc* epiſcopus Leodienſis, 16. d. 17. e. 18. b. 19. a. Ejus obitus, 23. a.
Albertus Magnus epiſcopus Ratiſponenſis, 120. a.
Albertus de Criſpis legatus concilii Baſileenſis ad imperatorem Græcorum, 435. b.
Albertus abbas S. Juliani, 1079. a.
Albertus præpoſitus Leodienſis, 15. c. 16. a. c. 17. b.
Albertus rex Romanorum, 140. b. 141. b. Ejus electio confirmata a papa, 144. d. Hollandiam fruſtra ſubjugare tentat, 142. a. Ejus cædes, 156. e.
Albertus dux, 336. a. 417. a.
Albertus dux Auſtriæ, 131. d. 250. d. 445. c. 477. d. Huſſitas vincit, 429. c. Fit rex Romanorum, 138. c. 444. c. Obit, 446. b.
Albertus dux Bavariæ, comes Hannoniæ, Hollandiæ, &c. 337. c. 338. a. c. Ejus obitus, 366. e.
Albertus dux Bavariæ, gubernator Hannoniæ, Hollandiæ & Zelandiæ pro fratre furioſo, 298. b.
Albertus comes, 38. d. 40.
Albertus comes Hannoniæ, 319. b.
Alberti comitis Hannoniæ, Hollandiæ, &c. expeditio in rebelles Friſones, 346. d.
Albertus comes Hollandiæ, 242. a.
Albertus frater Guillelmi comitis Hannoniæ, Hollandiæ & Zelandiæ, 273. e.
Albertus comes *de Muſal*, 27. c. 28. d. 31. e.
Albertus Petra, 1303. c.
Albertus Vecchus, 1216. a.
Albianus Rhodigium devaſtat, 1290. d.
Albigenſes hæretici, 39. c. 40 e. Eorum immanitas, 1043. c. & ſeqq. 1044. a. Expeditio in eos, 1045. b. & ſeqq. 1046. d. e. Eccleſiæ pacem offerunt, 1065. a.
Albiniacum caſtrum everſum, 439. e.
Albini martyris corpus, 982. a.
S. Albini eccleſia Andegavenſis datur monachis, 986. b.
S. Albini eccleſia Turonenſis, 1072. c. In ea S. Odo expirat, ibid. d.
Albion dux Saxonum baptizatur, 955. b.
Albitangolius capitaneus Turcarum obſidentium CP. 788. b.
Alboinus epiſcopus Pictavienſis, 1148. b.
Albuinus miles, 970. e.
Alcuinus Caroli-Magni magiſter, 951. e. Abbas S. Martini, 956. a. Claret, 910. d. Obit, 959. d.
Aldeardis duciſſa Aquitaniæ, 1149. e.
S. Aldegundis abbatiſſa Malbodienſis, 945. e.
Aldenardam obſident Gandavenſes, ſed fruſtra, 321. d.
Aldricus epiſcopus Senonenſis, 967. b.
Aldulfus epiſcopus Autiſſiodorenſis, 947. d.
Alebrandus archiepiſcopus Bremenſis, 506. a.
Alenconii ducis judicium & condemnatio, 495. c. & ſeqq.
Aleydis ſoror Willelmi regis Romanorum, 140. e.
Alexander papa II. 517. d. 1006. e.
Alexander III. papa, 11. b. 12. c. d. 465. a. 809. a. 1132. e. 1145. d. Ejus electio, 1017. b. Concilium Turonis celebrat, 1018. e. Romam redit, 1019. b. Ei reconciliatur Fridericus imperator, 1021. e. Concilium generale celebrat Romæ, 1021. d. Ejus obitus, 811. a. 1024. a.
Alexander papa IV. 102. 375. d. Ejus bulla pro domo Bonorum-puerorum Leodii, 152. c. Obit, 104. c. 737. b. c.
Alexandri V. creatio, 396. d. Obitus, 397. e.
Alexander VI. papa, 1204. e. 1206. a. 1207. c. e. 1209. c. 1234. d. 1235. b. 1246. c. d. 1254. e. Regis colloquium vitat, 1212. c. A Gallis deficit & in Urſinos graſſatur, 1255. d. In quos arma movet, 1221. e. Ejus mors, 1254. Ejus filius Cæſar Borgia, 1227. d.
Alexander epiſcopus Jeroſolymitanus, 920. c.
Alexander epiſcopus Leodienſis, 9. c. d. 11. d. e. 155. d.
Alexander rex Scotiæ, 734. e. 882. d.
Alexander Beraldus, 1216. a.
Alexander de Seranio, 448. e.
Alexandria Ægypti metropolis capta a rege Cypri, 290. b.
Alexandriæ epiſcopi, Dionyſius, 920. d. Theophilus, 925. e.
Alexius imperator CP. 514. c. 624. b. Depulſo Michaele imperium CP. uſurpat, 527. b. Turcis potius quam Chriſtianis favet, ibid. & ſeqq. Ejus ficta in ſacram militiam beneficia, 520. e. Quam occulte perſequitur, 533. e. Willelmum comitem Pictavienſem Jeroſolymam tendentem male excipit, 524. b Ei Nicæa a Chriſtianis expugnata traditur, 521. b. Urbani papæ II. auxilium implorat, 516. a.
Alexius Iſaaco imperatori CP. eruit oculos, & ejus imperium invadit, 592. a.
Alexius filius Iſaaci imperatoris CP. Hungariæ regi traditur cuſtodiendus, 592. b.
Alexius parat ſe ad reſiſtendum Iſaaco nepoti, 663. a. In Latinos egreditur, 664. b.
Alphonſus Aragonius Ferdinandi regis primiceria proles, 1183. c. 1188. a. 1198. e. 1199. b. 1200. b. 1205. d. Regnum Neapolitanum Ferdinando filio ſuo cedit, 1208. b.
Alfonſus rex Aragonum, Majoricarum, &c. 122. a. Eccleſiæ reconciliatur, 130. c.
Alfonſus rex Aragonum moritur, 467. a.
Alphonſus, ſeu Amphonſus, rex Hiſpaniæ, debellat Saracenos, 1011. c. 1048. b.
Alfonſus rex Galiciæ, 957. b.
Alfonſus dux Calabriæ, 1195. e. 1196. a. d.
Alfonſus dux Ferrariæ, 1261. e.
Alfonſus Vaſti marchio, 1417. c.
Alfonſus comes Pictavienſis, 86. c. 113. a. 734. c. 1158. b. A Saracenis captus, 91. a. Liberatur, 92. e.
Alfonſus Atteſtinus, 1265. d. 1272. b. d. 1281. 1284. c. 1286. a. & ſeqq. 1313. d. 1314. a. 1320. b. 1338. c. Copias pontificias fundit, 1273. b. Regium Lepidi & Rubereium arcem deditione recipit, 1360 c.
Alienordis filia Guillelmi comitis Aquitaniæ, 806. d.
Alienor regina, 817. e. 1144. e. 1154. a.
Alienor regina Franciæ, 807. e. Uxor Ludovici VII. 1153. c. Ab eo repudiata ducit Henricum Normanniæ ducem, 807. e. 1016. a. b.
Alienordis regina Angliæ, 1039. d. 1146. a. 1156. c. Ejus filii, 808. d. 1016. b. Obitus & ſepultura, 1156. d.
Alienordis ſoror Arturi comitis Britanniæ, 873. c. 1041. b.
Alienordis de Britannia, 1155. b.
Alipſa comitiſſa Bleſenſis, 1154. c. Stephani comitis uxor, 1155. a.
Alipſa Petri Drocarum comitis uxor, 1156. a.
Alipſa uxor Ebles de Malo-leone, 1156. b.
Alipſa vicecomitiſſa Thoarcii, 1150. a. b.
Almaricus epiſcopus Turonenſis, 968. e.
Almodia duciſſa Aquitaniæ, 1149. c.
Alodius epiſcopus Autiſſiodorenſis, 930. b.
Aloviſius Advogardus, patricius Brixienſis, capite truncatus, 1280. a.
Aloviſius Liginius, 1224. e.
Alpaïs de Cudo virgo venerabilis, 1047. e.
Alpaïs uxor Pippini, mater Caroli Martelli, 886. b.
Altare in turri eccleſiæ, 12. b.
Altohaſſia abbatia ordinis Ciſtercienſis in Portugallia, 176. b.
Altorfenſe monaſterium, 528. e.
Altoſaxus legionis tribunus, 1290. e.
Altrudis vicecomitiſſa Thoarcenſis, 1147. e. 1159. a.
Altum-caſtellum everſum, 439. c.
Amalbertus abbas S. Benedicti, 1132. c.
Amalbertus abbas S. Florentii & Floriacenſis, 1097. b. 1098. b. Ejus obitus, 1103. e.
Amalricus rex Jeruſalem, 547. b. 680. b. 724. d. 818. d. 1020. e. 1145. b.
Amalricus filius Alarici Gothorum regis fugit in Hiſpaniam, 932. d.
Amalricus comes Montis-fortis, 720. d. 721. c. 749. d.
Amandus epiſcopus Tungrenſis, 945. e. Ejus elevatio, 968. d.
Amandus filius Eduardi regis Anglorum, 309. e.
Amalia duciſſa Aquitaniæ, 1149. e.
Amator epiſcopus Autiſſiodorenſis, 925. b.
Amatus apoſtolicæ ſedis legatus, 1009. e.
Amauricus, ſeu Americus, vicecomes Thoarcii, 1028. c. 1064. e. 1129. b.
Ambaſiæ caſtrum tollit Arnulfo Fulco *Richin* comes Andegavenſis, 1008. a.
Ambaſiæ tres domini, 1008. a.
Ambianenſis urbis ſuburbia incenſa, 275. b.
Ambiſa rex Saracenorum Carcaſſonam expugnat, 887. b.
S. Ambroſius, 924. c. 926. d.
Ambroſius comes Pergamenſis, 978. e.
Amedæus comes Sabaudiæ, 320. d. 457. b.

Digitized by Google

eligitur papa Felix V. dictus, 446. d.
Amelinus de Roorta, 1039. e.
Amelius prior S. Jacobi Leodienſis, 17. c.
Amelius prior S. Laurentii Vraugienſis, 512. b.
Americus cognomento Pirus, caſtri Salmurii præpoſitus, 1116. d.
Amersford obſidetur & deſtruitur, 110. e.
Amersfordenſes Kinemaris juncti, 110. a.
Amirmonon rex Saracenorum, 950. e.
Amoratus Taurellius regulus Parmenſis, 1190. b. Ejus mors, 1192. c.
Amorricus de Credone Seneſcallus Andegavenſis, 1063. b. & ſeqq. 1064. a. 1069. a. 1146. c.
Amorricus hæreſiarcha. 1056. a. Extumulatur, 1046. d.
S. Amphibali martyris reliquiæ inventæ, 810. e.
Anaſtaſius papa, 931. e.
Anaſtaſius IV. papa, 10. e. 808. c. e. 1174.
Anaſtaſius antipapa, 967. b.
Anaxarcus, 160. a.
Ancona civitas amœna & pulchra, 797. e.
Anconitanus epiſcopus Willelmus de Vinea, 334. a.
Andegavenſes parciſſimi & ſuperbi, 1173. a.
Andegavum incenſum, 1142. d. Obſidetur 1141. b. & capitur a Johanne rege Angliæ, 1146. a.
Andegaviæ comitatum invadunt Britones, 859. b. Duas in partes dividitur, 971. c.
Andegavenſes epiſcopi, Euſebius, 1120 d. 1125. d. 1143. b. d. Gaufridus, 1143. e. Guillelmus, 1126. e. 1134. e. Hubertus, 1124. c. 1142. d. Lupus, 974. c. Matthæus, 1132. c. 1144. e. 1145. a. S. Mauritius, 925. e. 969. b. Michael, 1136. e. 1138. e. Nicolaus, 1140. b. Normannus, 1144. b. Raynaldus, 1104. b. 1142. d. 1143 b. Ulgerius, 1031. b. 1144. b.
Andegavenſes comites, Carolus, 734. c. Fulco 805. e. 1107. d. 1108. b. Rex Jeruſalem, 365. d. 1012. b. 1013. e. 1014. e. Fulco Bonus, 976. c. 988. e. Fulco Nerra, 994. a. 1001. b. Fulco *Richin*, 1004. a. 1008. b. 1012. b. 1013. e. Fulco Rufus, 976. b. Galfridus, 807. d. 1014. c. 1015. c. 1124. c. Gaufridus Formoſus, 1154. d. Gaufridus Griſa tunica, 989. b. 991. b. 1142. c. Gaufridus Martellus II. 1008. b. Gaufridus *Plante-geneſt*, 805. e. 1014. e. Henricus, 1015. e. Ingelgerius, 970. c. 971. b. 974. c. 976. b. Ludovicus, 317. a. 320. a. d. e. Mauritius 991. b. 994. a. Tertullus, 970. c. Comitiſſæ, Agnes, 1124. c. Hildegardis, 1124. c.
Andelus Monmorantii nepos, 1436. a.
Andernacum a Philippo duce Sueviæ ſuccenſum, 21. c.
S. Andreæ corpus, 928. b.
Andreas Grittus patricius, 1266. d. Legatus apoſtolicus, 1274. d. 1276. d. 1278. b. 1279. b. e. 1290. b.
Andreas filius Caroli regis Hungariæ, rex Siciliæ, 251. e. Ejus cædes, ibid. e. Ultio de ea, 252. d.
Andreas regis Hungariæ frater, 332. d.
Andreas de Vitrio, 1156. b.
Andræa comitiſſa Altæ-villæ, 292. c.
Andrinopolis obſidio ſolvitur, 671. b.
Androinus imperator C P. 589. e. 590. a. b. Ejus impudicitiæ, 590. c. Quirſacum, ſeu Iſaacum accerſit occidendum, 590. d. Ignominioſe habitus, feminarum furori occidendus traditur, 591. b. e. Horrenda morte necatur, 843. e. 1024. a. d. Miſere perit, 1025. d.
Angelelmus epiſc. Autiſſiodorenſis, 962. b.
S. Angeli caſtri expugnatio, 1405. c. & ſeqq.
Angelus Corratio fit papa Gregorius XII. 381. a.
Angelus Juſtinianus Franciſcanus, 1463. b.
Angelus Triviſianus claſſis Venetæ ductor, 1270. e.
Angeriacenſem urbem capit rex Johannes, 251. c. Et Galli, ibid.
Angeriacenſe monaſterium, 1151. b. A Pippino Aquitanorum rege fundatum, 1164. e.
Angeriacenſis abbas Odo, 1151. c.
Angerius epiſcopus Cacanenſis, 1130. a.
Angliæ reges, Ardenutus, 1000. c. d. Cinto, 998. d. 999. d. 1000. a. Eadmundus, 996. a. 998. d. Eduardus, 112. c. 114. d. 132. a. 179. a. 202. c. 205. b. 309. c. 503. b. 748. b. 749. e. Eduardus I. 122. d. Eduardus II. & III. 154. d. Eduardus VI. 221. d. 298. a. 356. d. Effredus, 969. c. 989. d. 994. c. 996. e. Ethelulſus, 969. c. Guillelmus, 7. a. 801. a. 802. a. Guillelmus Rufus, 1013. d. Haroldus, 1000. a. c. Henricus I. 504. a. d. 805. c. 1013. d. Henricus II. 309. c. 503. a. 573. d. 601. b. 748. b. 808. d. 814. d. 1016. d. 1021. a. Henricus junior ejus filius, 811. c. Henricus III. 734. e. 1069. b. Henricus ex duce Lancaſtriæ rex, 298. Johannes ſine terra, 22. d. 57. d. 1069. b. Richardus, 22. d. 57. d. 309. e. 354. e. 355. b. 503. b. 576. 626. d 806. e. 815. b. 844. a. Occiditur, 683. c. Richardus II. 298. a. 817. e. 819. a. b. Stephanus, 544. 808. c. 1016. d. Sueno, 996. e. Reginæ. Alienordis, 808. d. Emma, 989. d. 994. c. d. Iſabella, 179. c. Margarita, 114. d. Mathildis, 544. 808. c.
Angliæ rex victus a Ludovico filio Philippi regis Franciæ, 679. a.
Angli in ſuum regem rebelles, 1066. b. In Johannem regem, 56. a. Ludovico Philippi regis primogenito regnum offerunt, 1053. a. & ſeqq. Francorum irruptio in Angliam, 994. d. Quam fruſtra ſibi tentat ſubjicere Ludovicus rex Franciæ, 58. b.
Anglos pellit ex Normannia Carolus VII. 470. d. A Gallis vincuntur, 471. a.
Angli irrumpunt in Normanniam, 405. b. Eis tradita Burdigala, 480. a. Cruentam de Gallis victoriam navali pugna reportant, 224. b. Et apud *Ruſſeau-ville*, 406. e.
Anglis jus eſſe in regnum Franciæ contendit Robertus comes Atrebatenſis, 200. a. Anglorum diſſidium de regia corona, 471. c. Angli victi a Roberto rege Scotiæ, 171. e. 471. d. Interdictum in Anglia, 56.
Angomarus Salmurienſis prior, 1109. b.
Anianæ monaſterium, 910 b. 912. a. Fundatur a Benedicto *Witiche*, 897. a. Cujus fuit abbas, 915. a.
Anianus epiſcopus Aurelianenſis, 931. a.
Anna Franciſci ducis Britanniæ filia, Carolo regi VIII. nupta, 1315. d. Deinde Ludovico XII. regi, 1224. e.
Annas Montmorantius, 1427. b. 1429. b. 1473. e. Apud regem quantum valeret, 1428. b. c. Ab Hiſpanis captus, 1435. e. Apud regem de perfidia accuſatus ab Antonio Borbonio, 1430. b. Frigide exceptus, 1439. Privatim agere cogitur, 1441. c.
Annas *du Bourg* Senator Pariſienſis hæreticus comburitur, 1442. b.
Anno archiepiſcopus Colonienſis, 6. b. Regit imperium, 1006. a.
Ansbertus primus abbas Pontis levii. 1111. c. 1118. b.
Anſegiſus archiepiſcopus Senonenſis primatu Galliæ & Germaniæ donatur, 971. d.
Anſegiſus filius Arnulfi, 945. d.
Anſellus adminiſter imperii C P. 702. e.
Anſellus de Bria, 710. e. 711. e.
S. Anſelmus archiepiſcopus Antiochenus, 1171. b.
Anſelmus abbas Becci fit archiepiſcopus Cantuarienſis, 803. e. 1011. c. Mathildem reginam inungit, 804. a. Concilium celebrat, 804. b. Ejus obitus, 805. a.
Anſelmus comes palatii, 896. a. 1162. d.
Anſelmus vir illuſtris, fundator monaſterii Nonantulenſis, 948. e.
Anſemundus Gothus Nemauſum, Magalonem, Agathen & Biterrim tradit Pippino regi, 892. b.
S. Ansgarius archiepiſcopus Bremenſis & Hammaburgenſis, 504. b.
Antiochiæ epiſcopi, S. Babilas, 920. d. Zacharias 946. e.
Antiochiæ obſidio & expugnatio, 8. b 521. c. 537. c. e. 803. e. A Turcis poſtea obſidetur, 521. d. Boamundo commiſſa, 537. a. A Turcis expugnatur, 515. a. 743. a.
Antiochenum principem capit rex Armeniæ, ejuſque terram vaſtat, 648. Pacem inter eos componit Henricus comes Campaniæ, 649. b.
Antiochiam proditione capit Armeniæ princeps, 649. e.
Antiochia a Saracenis obſeſſa, ſed non expugnata, 737. e.
Antiocheni principes, Rainaudus, 1028. a. Remundus, 812. b.
Antiocheno principi ſuccedit comes Tripolitanus, 649. c.
S. Antonius, 923. a.
Antonius epiſcopus Mothonenſis, nepos Gregorii XII. 382. e.
Antonius epiſcopus Sudenſis, 435. b.
Antonius Lauretanus legatus, 1188. b.
Antonius Borbonius princeps Vindocinenſis, factus rex Navarræ, 1430. a De eo, 1443. b. 1448. d. 1449. 1471. c. 1472. a. Favet hæreticis, & quare, 1457. e. & ſeqq. 1459. b.
Antonius dux Brabantiæ, 383. e. 384. a. 406. c. e. 448. 474. b. Ducatum Lutzemburgenſem devaſtat, 308. d. A Trajectenſibus recipitur, 384. e.
Antonius rector comitatus Namurc. 485. c.
Antonius Dalmeida Luſitanus, 1494. b.
Antonius Leva exercitui Cæſariano præpoſitus, 1355. a. 1403, e. 1404. a. 1411. e. 1412. c. 1415. e. 1422. e. Obſeſſam Papiam egregie defendit, 1391. a. & ſeqq. Cæſarianos monet de urbis anguſtia, 1397. b.
Antonius Maria Sanſeverinius bis captus, 1201. e.
Antonius Marlianus ab Hercule Atteſtino cæſus, 1187. d.
Antonius Parmenſis inſignis medicus, 1337. a.
Antonius Tolentinas, 1203. c.
Antonius Zucchus centurio, 1362. a.
Antropomorphitarum hæreſis, 923. b.
Appellatio ad concilium generale, 142. e.
Apollinaris epiſcopi Laodiciæ hæreſis, 925. d.
Apringius epiſcopus Pacenſis, 934. c.
Aprutiani unde dicti, 1253. d.
Apuliæ deſcriptio, 1240. a. Ea Galli potiuntur, 1240. d.
Aquarũ defectus in civitate Jeruſalem, 586. e.
Aquicinctenſe monaſterium, 1009. b.
Aquilam ſibi ſubjicit Fabricius Columna, 1254. e.
Aquiſgranenſis conventus, 206. b.
Aquiſgranenſis eccleſia, 905. d.
Aquiſgranum Otto IV. expugnat, 21. a.
Aquenſes relicto Ottone Friderico adhærent, 54. a.
Aquitaniæ regnum inter ſe dividunt Ludovicus rex Germaniæ, & Carolus Calvus rex Franciæ, 1165. c.
Aquitaniæ duces, Ebles, 1147. a. e. Willelmus, 1147. a. Vnaldus, 893. b.
Aragiſtus rex Beneventanus, 875. d.
Aragonum reges, Alfonſus, 122. a. 138. c. 497. a. Jacobus, 108. b. 748. d. Petrus, 105. c. 118. c. 122. a. 748. d. 1050. e. In prælio adverſus Montis fortis comitem occiſus, 43. a. Comiti Toloſano contra Catholicos auxilium ferens, 872. b.
Araldus regni Angliæ uſurpator, 1154. e.
Arcadius imperator, 927. b.
Archembaudus archiepiſcopus Turonenſis, 992. b. 997. a. 1077. a. e.
Archemboldus de Borbone, 1008. b.
Ardenutus rex Anglorum, 1000. c.
Ardo Smaragdus religioſus monachus. 913. c. Intereſt concilio Francofordienſi, 982. d.
Arduinus archiepiſcopus Turonenſis, 1098. b. 1099. d. 1105. d. V. Hardunum.
Aregambus abbas S. Petri vivi, 986. b.
Arelatenſes archiepiſcopi, Hilarius, 929. e. 931. a. Ludovicus, 447. b. Trophimus, 920. e.
Arelatenſis rex Carolus, 304. b.
Aremburgis filia comitis Eliæ, 1144. b.
Arenæ civitatis Nemauſenſis, 889. e.
Aretinum a Gallis captum & exſpoliatum, 350. b.
Argenta Ferrarienſe municipium, 1187. d. 1188. e.
Argenteal caſtrum evertitur, 247. d.

Digitized by Google

Argentonium caſtrum reædificat Pippinus, 950. d.
Ariam expugnat Balduinus comes Flandrenſis, 652. c.
S. Aridius, 934. c.
Arioldus rex Danorum ad Ludovicum imperatorem fugit, 962. a.
Arius Romæ condemnatus, 922. a.
Arloconius in re bellica vir magnæ auctoritatis, 1360. c. 1366. d. Gallos vincit, 1377. a.
Armanni corpus exhumatum & combuſtum, 142. e.
Armeniacenſis comes a plebe Pariſienſi occiſus, 407. b.
Armeniæ princeps fit rex, 649. e.
Armeniæ rex Antiochenum principem capit, & terram ejus vaſtat, 644. b.
Armenorum rex a Soldano Ægypti captivus, ad preces principum liberatur, 318. e.
Armeni faciunt pacem cum militibus templi, 716, e.
Armeni Turcas in ſui ſubſidium vocant, qui Terram ſanctam ſibi ſubjiciunt, 514. d.
Armeni fidem ſuſcipiunt, 936. d.
Armeniæ rex Haito, 735. b. c. 746. c. Luionius, 746. c.
Arnaldus pater Johannis papæ XXII. 173. c.
Arnoldus archiepiſcopus Trevirenſis, 95. c.
Arnoldus *de Horne* epiſcopus Ultrajectenſis, tranſit ad ſedem Leodienſem, 315. a. b. Adhæret Urbano VI. 317. b. Vaſtat terras Bodemachi, ibid. c. Moritur, 335. e. De eo, 325. a. 334. d. 381. c.
Arnoldi venerabilis & bene litterati clerici exhortatio, 530. b.
Arnoldus dux Gelrenſis, 462. d.
Arnoldus comes Loſſenſis, 164. a.
Arnoldus vicecomes de Thoarcio, 1147. d. Caſtrum de Malo leone conſtruit, 1148. b.
Arnoldus vicecomes Arnoldi filius, 1147. e.
Arnoldus *de Baudenchen*, 265. a.
Arnoldus *de Blauſtenhem* præpoſitus Leodienſis, creatur mamburnus, 164. a.
Arnoldus de Caſtromuri, 1148. b. 1150. c. d. 1159. b.
Arnoldus *de Hardûemont* miles egregius, 148. e.
Arnoldus *de Rumigni* 213. c. Contendit pro comitatu Loſſenſi, 279. b. Quem acriter repetit, 282. e. Mittit ad imperatorem Willelmum de Hamalia militem ex ſorore nepotem, 283. b. Apud imperatorem cauſa cadit, 284. a. Renuntiat comitatui Loſſenſi, 288. c.
S. Arnulfi Meteniſe monaſterium deſtructum, 450. d.
Arnulfus patriarcha Jeroſolymitanus, 539. e.
Arnulfus archiepiſcopus Remenſis deponitur, 998. d.
Arnulfus archiepiſcopus Turonenſis, 998. e. 1003. e. 1077. a. 1078. d. 1124. e. 1141 e.
Arnulfus martyr & Turonenſis epiſcopus, 933. b. e.
Arnulfus abbas, 1140. e.
Arnulfus imperator, 504. d. 976. e. A Formoſo invitatus Romam venit, & conſecratur, 977. e. Carolo Simplici fert auxilium adverſus Odonem, 978. a. Moritur, 979. d.
Arnulfus Ludovici Pii ex concubina filius, 915. e.
Arnulfus dux, 937. e.
Arnulfus filius Balduini comitis Flandriæ, 1008. c.
Arnulfus frater comitis Loſſenſis, 56. b. 60. c.
Arnulfus de Aldenarda, 1052. a.
Arnulfus de Morelli-Manſo, dux exercitus, 45. b.
Aronæ deſcriptio, 1361. d. Ad eam expugnandam mittitur Rencius, 1361. c. Solvit obſidionem, 1362. d.
Arraudus abbas S. Nicolai Andegavenſis, 1115. b.
Arſinga civitas a Tartaris expugnata, 75. e.
Arturus rex Britonum, 258. d.
Arturus comes Britonum, 811. d. 1038. b. c. d. 1069. b. 1155. c. 1156. d. c. 1157. c. Fit miles, 1039. c. Occiditur, 1039. e.
Arturus puer Galfridi Britannorum comitis filius, 859. b. 860. c.
Arturus puer filius Petri comitis Britanniæ, 1064. a.
Arvernenſis epiſcopus Stremonius, 920. e.
Arvernicus comes Balduinus, 950. b.
Aſcalon a Chriſtianis expugnata, 10. d 1144. e. Aſcalonem tributariam facit Balduinus rex Jeruſalem, 532. d. Aſcalonæ Saraceni deleti, 538. d.
Aſcalona a Saladino obſeſſa, ſed non expugnata, 611. c. Redditâ regi captivo libertate ei traditur, 611. d.
Aſcalonæ munitiones deſtruit rex Richardus, 640. d.
Aſcalona a Soldano Babyloniæ obſeſſa, 731. c. Ei auxilium ferunt Chriſtiani, 731. d. Eam expugnant Saraceni, 732. b.
Aſcanius Maria Sfortia, 1181. b. 1184. e. 1225. b. Cardinalis, 1231. b. Captus Venetias ducitur, deinde regi traditur, 1233. a.
Aſcelinus epiſcopus Laudunenſis, 993. c.
Aſſeron urbs Turcarum a Tartaris expugnata, 75. a. Arſingam & Cæſaream Cappadociæ expugnant, 75. a. & ſeqq.
Aſſiſinorum princeps multo cum honore excipit Henricum comitem, 650. a. & ſeqq.
Aſſula expugnata, 1198. e.
Aſtenſis comes Galeas, 360. b.
Aſtorgius Manfredus, 1228. b. Turpiſſime necatus, 1229. a.
Aſupius pater Leonis papæ III. 906. e.
Atemarus abbas S. Maxentii, 1157. d.
Aterrius marchio Sartiranam obſidet, 1369. e. Et expugnat, 1370. e.
S. Athanaſius epiſcopus Alexandrinus, 922. e.
Atrebatenſis diæta, 437. b.
Atrebatum obſidet Balduinus comes Flandrenſis, 622. e. Solvit obſidionem, 653. a.
Atteſtinorum clades ad Argentam, 1188. d.
Attila rex Hunnorum, 930. b. c. Gallias vaſtat, 930. c. Vaſtat & Italiam, ei occurrit S. Leo, 930. d. e. Moritur, 930. e.
Ava comitiſſa Cluniacum conſtruit, 978. d.
Aubertus epiſcopus Turonenſis, 948. d. 950. e.
Aubertus epiſcopus Cameracenſis, 946. d.
Aubertus prior de Diogilo, electus in diſcordia abbas S. Florentii, 1138. c.
Aucharius Fracus filius Carolomanni, 953. b.
S. Audoenus, 885. b. e. Referendarius regis Dagoberti, 945. b. Epiſcopus Rothomagenſis, 945. d.
Audomarus epiſcopus Tarvanenſis, 946. b.
Audomaropolim expugnat Balduinus comes Flandrenſis, 652. e. 849. a.
Audovera regina, 941. c.
Audulfus Seneſcallus Caroli-Magni Britones vincit, 955. b.
Avenionenſis epiſcopus Johannes, 173. d.
Avenionem obſidet Ludovicus VIII. rex Francorum, 65. e.
S. Auguſtinus, 928. b. e. 929. e.
S. Auguſtini lectione delectatus Carolus-Magnus, 951. d.
Auguſtodunum a Saracenis direptum, 888. a.
Avitus Viennenſis epiſcopus Sigiſmundum regem erudivit, 931. e.
S. Avitus abbas, 932. b. 933. c.
Aunarus epiſcopus Autiſſiodorenſis, 974. b.
Aurea abbatiſſa, 945. c.
Aureæ-vallis monaſterium ordinis Ciſtercienſis, 323. e.
Aurelianenſes epiſcopi, Anianus, 931. a. Jonas, 972. e. Iſembardus, 1080. a. Raino, 974. c. Theodulfus, 916. c.
Aurelianenſis dux Ludovicus, 381. e. Ejus cædes, 386. b.
Aurelium Forojulienſis agri oppidum, 1197. d.
Auripinus rex Gothorum, 926. a.
Auſterius dominus caſtri Mauritaniæ, 1118. d.
Auſtriacos inter & Francos odia inveterata, 1315. b.
Auſtriæ dux excommunicatus divinitus punitur, ob detentionem regis Richardi, 837. d. & ſeqq.
Auſtriæ duces, Albertus, 450. d. 445. e. e. 477. d. Lupoldus, 160. e. Sigiſmundus, 1200. e. Venetis indicit bellum, 1201. a.
Autiſſiodorenſes epiſcopi, Aaron, 962. b. Aldulfus, 947. d. Alodus, 930. b. Amator, 925. b. Angelelmus, 962. b. Aunarius, 974. b. Clemens, 947. d. S. Germanus, 929. e. 930. a. b. Guido, 987. c. Maurinus, 947. d. Scopilio, 947. a. Tetricus, 947. b. Vigilius, 947. a. Waldricus, 987. c.
Autiſſiodorenſes comites, Gilbaldus, 1095. d. Petrus, 58. a.
Autiſſiodorum conflagrat, 1068. e.
Auxentius Arianus S. Martinum Mediolano expellit, 923. e.
Auxitanus epiſcopus Guillelmus de Flavacuria, 206.
Axam rex Saracenorum, 909. a.
Azadinus filius Soldani Turcarum, 79. c. d.

B.

Babylas Antiochiæ epiſcopus, 920. d.
Babylonia ſedes Ægypti, 514. d.
Babylonii Jeruſalem, expulſis Turcis, expugnant, 522. d. Multa Chriſtianis minitantur, 523. b. Qui tamen eos fugant & vincunt, 523. c.
Babylonios fugat Balduinus rex Jeroſolymitanus, 529. b. c.
Babyloniorum novus exercitus adverſus Chriſtianos, 529 d.
Babylonis Soldanus expugnat Damaſcum & alias civitates, 731. b.
Babylonem obſidere deliberant Chriſtiani, 691. e.
Baculus S. Petri, 988. d.
Baiardus dux armis præſtantiſſimus, 1357. e. 1358. c. 1359 c. 1361. c. In prælio occiſus, 1374. d.
Bajoariæ dux Taſſilo, 949. e. 950. d.
Bajocas incendit Henricus I. rex Anglorum, 804. e.
Baiona a Gallis expugnata, 474. d.
Baiothnoi dux exercitus Tartarorum, 74. d.
Baiazetes rex Turcarum, 1235. b.
Baldricus epiſcopus Leodienſis, 5. b. c.
Baldricus primus abbas S. Nicolai Andegavenſis, 1155. b.
Baldevinus epiſcopus Wigornienſis fit archiepiſcopus Cantuarienſis, 811. c. De eo, 813. c. 815. b. 816. e. 852. a. 857. d. Ejus obitus, 576. d.
Balduinus archiepiſcopus Trevirenſis, 157. a. 160. e.
Balduinus Bolonienſ. antiſtes *Baruth*, 540. a.
Balduinus Flandrenſis comes fit imperator Conſtantinopolitanus, 28. b. De eo, 57. c. 640. a. A Blacis & Comanis occiditur, 31. a. 671. a.
Balduinus II. imperator CP. 702. d.
Balduinus fictus imperator CP. detegitur & morte plectitur, 64. b. & ſeq.
Balduinus rex Jeruſalem, 8. c. 9. a. 511. 806. e. 1014. d. 1020. e. 1145. b. 1170. d.
Balduinus comes fit rex Jeroſolymitanus, 525. b. Coronatur, 525. d.
Balduinus rex Jeroſolymitanus annis octodecim, 536. Suos convocat adverſus Babylonios, 529. e. Eoſque cædit, 531. b. L. millia Saracenorum ſternit, 532. d. Aſcalonem tributariam facit, ibid.
Balduinus II. rex Jeroſolymæ, 10. d. Annis xv. regnat in Jeruſalem, 536. d. De eo, 1170. d. 1172. a. Captus, 538. d. e. Libertate donatur, 539. c.
Balduinus IV. rex Jeroſolymitanus, 588. e.
Baldewinus puer, VIII. rex Jeroſolymitanus, 547. b. Infans moritur, 592. e. 1026. b.
Balduinus Leproſus rex Jeruſalem, 604. e. 1023. d. Obit, 1025. b.
Balduinus comes Arvernicus, 950. b.
Balduinus Flandrenſis comes, 516. e. Cruceſignatur, 654. a. 996. e. 1005. a. 1146. a.
Balduinus rebellat, 6. c. d.
Balduinus comes Flandriæ fœdus init adverſus Franciæ regem cum Angliæ rege, 652. b. 653. b. Rebellat adverſus Philippum regem, 844. d. Plures urbes & caſtella capit, 845. a. Regi reconciliatur, 845. e.
Balduinus comes Flandrenſis Ariam & Audomaropolim expugnat, 652. e. 849. a.

Balduinus

Digitized by Google

Balduinus junior comes Flandriæ, 1008. b.
Baldewinus comes, 524. b. 659. a.
Balduinus comes Hannonienſis, 16. d. 58. a. 63. e.
Balduinus comes Montenſis, 537. b.
Balduinus frater Godefridi ducis Lotharingiæ, 537. b. 803. d.
Balduinus *de Beauvais*, 671. e.
Balduinus *de Betun*, 830 e. 831. a.
Balduinus *Bonvoiſin* miles, 710. c.
Balduinus *d'Ibelin* Cypri ſeneſcallus, 731.
Balduinus *de Monjardin*, 337. b. 345. b. 354. c.
Balduinus *de Rames*, 524. d. e. 593. d. e. 596. a. b.
Balduinus *de Rivieres*, 814. e.
Baliſanus Neapolitanus, 555. a. 557. d. 570. c.
Baltaſar de Coſſa cardinalis Bononienſis, fit papa Johannes XXIII. 377. e.
S. Batildis, 946. c.
Baptiſta Urſinus, 1247. d. 1248. a. A Ludovico rege admonitus de inſidiis ſibi a Borgia ſtructis, 1244. e.
Baptiſta Malus-vir, 1408. c.
Barba urbs Saracenorum a Chriſtianis expugnata, 521. e.
Barbellum monaſterium, 811. a.
Barcinona civitas, 957. c. A Ludovico Aquitaniæ rege capta, 909. d.
Barenſis archiepiſcopus Bartholomæus, fit papa Urbanus VI. 311. b.
Barenſes comites, Henricus, 1070. c. Theobaldus, 49. e. 51. d.
Barletus Surleti miles, 316. e.
S. Barnabæ corporis revelatio, 931. b.
Barnabas dux Mediolanenſis, infeſtus eccleſiæ Romanæ, 178. e.
Barra expugnata, 538. a.
Bartoldus dux *de Ceringes*, 20. c. d.
S. Bartholomæi corpus Benevento Romam transfertur, 992. e.
Bartholomæus de Prinhano archiepiſcopus Barenſis fit papa Urbanus VI. 311. b.
Bartholomæus archiepiſcopus Turonenſis, 1003. e. 1009. a.
Bartholomæus II. archiepiſcopus Turonenſis, 1010. d. 1042. a. 1077. a. 1146. a.
Bartholomæus epiſcopus Tortoſæ, 748. a.
Bartholomæus de Roia regnum gubernat, 1070. d.
Bartholomæus Albianus, 1221. e. 1223. d. 1248. e. 1257. a. 1262. b. 1263. c. 1290. b.
Bartholomæus de Capua capitaneus, 162. a.
Baruth caſtellum obſidetur, 706. c.
Barwic urbem expugnat Eduardus rex Angliæ, 205. b.
Baſileenſis concilii decreta confirmata a Nicolao V. 467. b.
S. Baſilius, 924. e. 925. a.
Baſilius imperator, 970. b.
Baſinius vates Parmenſis, 1337. a.
Bathonienſis epiſcopus Savarinus, 835. b.
Bavariæ duces, Albertus, 298. b. 366. d. Ludovicus, 160. e. 405. d. Rupertus imperator, 358. e. Stephanus, 358. d.
Baudinus epiſcopus Turonenſis, 935. b. d.
Baudochar, ſeu Baudocdar, fit ſoldanus Babylonis, 736. e. 737. a. Expugnat Aſſur, 739. e. Expugnat Sapheti caſtellum, 742. a. Aconem obſidet, 742. d. Joppen & Antiochiam expugnat, 743. b. Inducias paciſcitur cum rege Jeruſalem, 746. a. Ejus obitus, 748. b.
S. Bavonis abbas legatus ſedis apoſtolicæ ad Leodienſes ut eos reconciliare tentat cum ſuo archiepiſcopo, 305. b.
Beatrix imperatrix, 12. b.
Beatrix regina Siciliæ, 105. d.
Beatrix duciſſa Mediolanenſis, 1218. b.
Becci abbas Anſelmus, 803. e.
Becci monachus fit Hugo epiſcopus Ceſtrenſis, 847. a.
Bedæ obitus, 947. e. Reliquiæ, 804. c.
Beda monachus Anianenſis intereſt concilio Francofordienſi, 902. d.
Beduini Turcæ Arabiæ, 585. a.
S. Begga, 114. e.
S. Begga Pippini mater, 947. b.
Begga ſoror Grimoaldi, 945. d.
Beguinarum ordo extinctus, 176. c.
Belianus *d'Ibelin*, 586. a. 596. b. 603. b. 640. e. 735. b. Dehortatur Guidonem regem ab obſidenda Tyberiade, 596. d. e. Pacem inter eum & comitem Tripolitanum procurat, 696. c. Chriſtianorum cædem annuntiat reginæ, 599. b. Jeruſalem tendit, & ibidem invitus a patriarcha retinetur, 608. d. Ei hominium præſtant cives, 608. e. Argenteum S. Sepulcri operimentum in monetam convertit, 609. b. Petit a Saladino conjugem ſuam duci Tyrum, quod ille concedit, 612. d. Cum Saladino tractat de tradenda ei civitate Jeruſalem, 615. e. & ſeqq. Tyrum capit, 725. c. Richardum mareſcallum, Henricum fratrem ejus & eorum uxores capit, 728. c. Tyri caſtellum ei redditur, ibid.
Belianus dominus *d'Aſſur* ſeparatur a Placentia regina quam duxerat, 736. b. Caſtrum *Aſſur* vendit Hoſpitalariis, 737. d. Fit adminiſter regni Jeroſolymitani, 743. c.
Belianus de Sagitta, 707. c. 708. c. 709. c.
Bellaius caſtri Moſterioli dominus, 1124. e.
Belli-loci abbatia a Fulcone Nerra fundata, 997. c.
Belli montis monaſterium Turonenſe, 995. c. 1042. b.
Bellofortium evertunt Hoyenſes, 421. d.
Belloramum oppidum evertitur, 440. a.
Bellum Andannæ, 11. a.
Bellum Bullonicum, 10. a.
Bellum apud Barum, 5. e.
Bellum cum Brabantinis, 148. c.
Bellum in Campania, 1199. b.
Bellum Etruſcum, 1183. a. 1240. e.
Bellum Ferrarienſe, 1185. b.
Bellum cum Flandris, 151. a.
Bellum Florentinorum adverſus regem Aragonum, 482. e.
Bellum in Florinis, 5. b.
Bellum in Freſonia, 5. e.
Bellum in Huardis, 5. b.
Bellum in Japygia, 1248. e.
Belli Gallici in Italia initia, 1204. b.
Bellum novum in Italia, 1309. c.
Bellum in Marſis, 1195. e.
Bellum ad pontem *Pharphar* fluminis, ubi multi Turci occiſi ſunt, 537. c.
Bellum inter regem Franciæ & regem Angliæ, 18. c. 19. b. 22. a. 30. b. 33. a. 629. a. 1145. e.
Bellum inter Galliæ & Caſtellæ reges, 750. e.
Bellum novum Gallos inter & Hiſpanos, 1239. b.
Bellum inter regem Franciæ & comitem Flandriæ, 42. b. c.
Bellum inter Stephanum regem & Robertum comitem Gloceſtriæ, 807. a.
Bellum inter Fulconem comitem Andegavenſem & Gaufridum ejus filium, 1143. a.
Bellum inter Odonem comitem Campanienſem & Fulconem Andegavenſem, 1114. a.
Bellum inter Colonienſem archiepiſcopum, & comites de Monte & de Marka, 240. e.
Bellum inter Gelrenſem & Montenſem duces, 452. d.
Bellum atrox inter ducem Brabantiæ & duces Juliaci & Gelriæ, 296. a.
Bellum inteſtinum in Gelria inter ducem & ejus patrem, 497. c. & ſeqq.
Bellum inter epiſcopum Trajectenſem & Friſones, 67. c.
Bellum inter comitem *de Los* & epiſcopum Leodienſem, 12. d.
Bellum inter Philippum ducem Burgundiæ & Leodienſes, 422. b.
Bellum inter Siciliæ proceres, 651. c.
Bellum inter dominum *de Awvans* & progeniem *de Warous*, 138. e.
Bellum inter Saracenos & Hiſpanos, 748. e.
Bellum inter ſoldanum de Hamano & Hoſpitale, 715. d.
Bellus-Mons monaſterium CP. 664. a.
Belvaci ſeditio, 68. e.
Belvacenſes epiſcopi, Gaufridus, 68. e. Henricus, 1015. d. Johannes, 172. e. Milo, 168. e. Electus Milo de Nantolio, 1062. c. In obſidione Acconenſi, 574. b. A Saracenis captus, 686. e. Robertus, 69. a.
Belus rex Hungariæ, 811. c. 813. e.
S. Benedictus, 933. e. Corporis ejus tranſlatio, 986. a. Illud repetunt Caſſinenſes, nec impetrant, 949. b. Ejus regula, 909. a. Ab omnibus obſervatur, 914. c.
S. Benedicti Floriacenſis abbas Amalbertus, 1142. c.
Benedictus *Witiche* Anianum monaſterium fundat, 874. a. Eum ad ſe vocat Ludovicus, eique condit monaſterium prope Aquiſgranum, 913. e. Intereſt cum ſuis concilio Francofordienſi, 902. d. Ipſi dona confert Carolus Magnus, 913. b. Ejus obitus, 915. a.
Benedictus papa, 967. b.
Benedictus papa ſimoniacus, 6. b.
Benedictus XI. papa, 146. b. Excommunicat eos qui Bonifacium VIII. ceperant, 149. a. Jacobum & Petrum de Columna abſolvit, 149. b. Regi Franciæ ſua reddit privilegia, 149. c. Obit, ibid.
Benedictus XII. papa, 205. e. 216. a. 218. b. 220. a Ejus electio, 208. d. Statura, 208. e. Litteræ ad Adolfum epiſcopum Leodienſem, 214. e. Obitus, 231. d.
Benedictus XIII. creatur papa Petrus de Luna, 343. d. Ei ceſſionem ſuadet Carolus VI. rex Francorum, 352. d. Ceſſionem papatui recuſanti ſubtrahitur obedientia in Gallia, 344. a. & ſeqq. Quæ ipſi reſtituitur, 364. d. Concilium indicit Perpiniani, 394. a. In concilio Conſtantienſi juridice deponitur, 405. a.
Benedictus Gayetanus cardinalis, 134. d.
Benedictus puer Avenionenſem pontem conſtruit, 1021. b.
Beneficia per collatores alternis vicibus conferre permittit Eugenius IV. 449. b.
Beneficia in Anglia non danda, niſi Anglicum idioma intelligentibus, 260. e.
Bentivoli Gallorum auxilio Bononiam capiunt, 1273. e.
Berengaria regina, 830. a. 1072. a.
Berengarius Tuſculanus epiſcopus, cardinalis, 165. d.
Berengarius in Italia cum Guidone de regno contendit, 976. e. 977. a. 978. c.
Berengarius rex Italiæ erga S. Martinum beneficus, 979. e. Ab Hungaris victus, 980. c. Ex Italia expulſus, 981. d.
Berengarius hæreſiarcha, 1168. e. Ejus errores & pœnitentia, 1005. b. & ſeqq. Obitus & epitaphium, 1011. e.
Bergomenſes rebelles auro culpam deprecantur, 1281. a.
Berithum expugnant Chriſtiani, 1036. c.
Bernabos dux Mediolanenſis, 289. 304. b. 1243. a. 1423. c.
Bernardinus Dardanus antiquarius, vir doctus, 1213. e.
Bernardinus Curtius, 1225. c. Arcem Mediolani tradit Gallis, 1226. e.
Bernardinus Obigninus regiarum copiarum dux, 1234. b.
Bernardinus Sanvitalis, 1216. a. e.
S. Bernardus, 1014. b. 1144. e. Fit monachus, 805. a. Ejus obitus, 808. b.
Bernardus epiſcopus Nannetenſis, 1132. c.
Bernardus Rubeus antiſtes Tarviſinus, 1338. e.
Bernardus abbas S. Juliani Turonenſis, 1077. b.
Bernardus rex Italiæ, 911. c. 914. a. b. d. 961. a. 1163. d. In imperatorem rebellat, 915. d. 962. e.
Bernardus avunculus Caroli-Magni, 893. e. 953. d.
Bernardus dux, 505. a.
Bernardus comes obit Jeroſolymis, 528. e.
Bernardus *de Hucemagne* ſummus Ottonis IV. conſiliarius, 1052. a.
Bernardus de Wallerico crucesignatur, 813. c.
Bernardus Parmenſis juriſconſultus, 1336. e.
Bernerius clericus fit monachus, 1113. a.
Berno abbas Gigniaci, 978. d. & Cluniaci, 1166. c. 1167. b. Ejus obitus, 980. e.
Bertha imperatrix obit, 7. c.
Berta regina, 997. b. 1104. c. 1105. b.
Berta regina mater Caroli-Magni, 992. a. Apud S. Dionyſium ſepulta, 959. a.

Digitized by Google

Berta regina uxor Carolomanni, 953. a. b. 1162. a.
Berta regina mater Odonis comitis, 1077. c.
Berta filia Caroli-Magni, 952. b. 955. a.
Berta comitiſſa Britanniæ, 1127. c.
Berta comitiſſa Vindocinenſis, 1152. c.
Berthcharius major domus a Pippino victus, ab adulatoribus occiditur, 885. d.
Berteſledis ſanctimonialis, 944. a.
Bertigrannus epiſcopus Cenomanenſis, 934. a.
Bertoldus dux *de Cerenges*, 59. b.
Bertholdus de Machlinia, 124. a.
Bertradana regina, 949. c. 951. a.
Bertramnus epiſcopus Metenſis, 20. d.
Bertrandus *Goth* epiſcopus Convenarum, & archiepiſcopus Burdigalenſis, 150. b.
Bertrandus abbas S. Jacobi obit, 359. c.
Bertrandus *de Fox* Templi miles, 746. c.
Bertrandus *de Gueſclin*, apud S. Dionyſium ſepultus, 337. c.
Bertrandus *de Rais* fictus imperator, 64. c.
Bertus epiſcopus Turonenſis, 947. a. c.
Bethleemitanus epiſcopus Thomas *de Lantil*, 737. b. 738. c.
Biblim expugnat Saladinus, 627. d.
Biglardi dux exercitus Turcarum, 794. b.
S. Birgitta devota domina regni Scotiæ, 289 c.
Biſuntinus epiſcopus Hugo de Cabilone, 141. c.
Biterris a Catholicis obſeſſa, 1045. c.
Bituria datur Guillelmo comiti Aquitanico, 984. a.
Bituricenſes archiepiſcopi, Albericus, 1172. d. S. Guillelmus, 1059. d. Philippus, 1137. a. Remigius, 940. d. Sulpitius, 940. d.
Biturim reædificat Pippinus, 950. c.
Blacci & Comani in Andrinopolis auxilium veniunt, Ludovicum comitem occidunt, 670. b. c. Et Balduinum imperatorem, 671. a.
Blacerna palatium haud longe a Conſtantinopoli, 590. c.
Bladaſtes dux, 940. b.
Blanca regina Caſtellæ, 759. b. Redit in Gallias, ibid. c.
Blanca regina Franciæ, 86. c. 730. c. 1070. d. Coronatur, 1064. b. Fuit mater S. Ludovici, 1158. a. Obit, 96. c. 735. a.
Blanca uxor Caroli filii Philippi Pulchri, 136. d.
Blancha comitiſſa, 1077. c.
Blancha Maria Sfortia, 1181. b.
Blaſius Pelacanus Philoſophus, 1336. c.
Blavium expugnatum, 238. c. 473. c.
Bleſenſes comites, Ludovicus, 654. b. Odo, 998. b. A Fulcone Nerra victus, 999. d. Stephanus, 537. c. 803. d. 806. b. Theobaldus, 629. d. 906. c. 1016. a. 1024. b. 1032. c. 1033. c.
Bocacius de Ceraldo, ejus opera, 292. c.
Bodicus comes, 939. a.
Boellius comes Nannetenſis, 1127. b.
Boggis dux Aquitanorum, 947 c.
Bohamundus Roberti Wiſcardi filius, 803. d. 1170. c dux Apuliæ, 537. c. 1010. c. Fit princeps Antiochiæ, 524. b. 1171. a. Poſt triennii captivitatem in Italiam veniens, copias cogit, 533. a.
Bohamundi IV. principis Antiocheni obitus, 715. d.
Bohamundus princeps Antiochiæ ob conſanguinitatem ſeparatur ab Alide regina, 718. b. Et ducit Lucianam filiam Pauli, 718. c.
Bohamundus princeps Antiochiæ factus miles a S. Ludovico, 735. a. Ducit Sibillam filiam Othonis regis Armeniæ, 735. c.
Bohamundus princeps dominus *d'Aſſur*, 736. b.
Bohamundus princeps Antiochenus & comes Tripolitanus, 748. a.
Bohamundus, ejus filius & ſucceſſor, ibid.
Bohemi Hungaros vincunt, 104. b.
Bohemiæ regnum delatum Caſimiro regi Poloniæ, 445. c.
Bohemiæ reges, Johannes, 175. c. 190. b. 210. c. 211. d. 213. a. 239. c. Odolricus, 6. a. Wenceſlaus, 308. a.
Bohemiæ variæ ſectæ, 1453. a.
Boleſlaus princeps Bohemiæ, 985. d.
Bolonienſis comes Euſtachius, 806. b.
Bona duciſſa Mediolanenſis, 1180. a. 1182. b. c.
Bonacurtius archiepiſcopus Tyri, 746. b. c.
S. Bonaventura, fit cardinalis, 747. c.
Bonæ-vallis abbatia, 953. b.
S. Bonifacius epiſcopus Moguntinus & martyr, 948. a. 953. c. Pippinum regem inungit Sueſſionis, 948. c. Martyrio coronatur, 891. c.
Bonifacius papa VIII. 134. d. 584. Quædam feſta inſtituit, 134. c. Jubilæum, 141. b. S. Ludovicum ſanctorum albo inſcribit, 137. c. Sextum decretalium publicat, 137. d. Alberti electionem in regem Romanorum confirmare recuſat, 148. b. Eam confirmat, 144. d. Ejus diſcordia cum Philippo rege Francorum, 142. c. Concilium Romæ convocat adverſus Philippum regem, 144. c. Alfonſum regem Aragonum eccleſiæ reconciliavit; 138. c. Cum dedecore capitur 147. c. Ejus proceſſus in Colonienſes, 135. d.
Bonifacius IX. 352. b. papa creatur, 337. b. Inſtituit feſtum Viſitationis B. Mariæ, 342. c. Jubilæum ad annos triginta tres reducit, 339. b. Confirmata electione Ruperti imperatoris obit, 365. d.
Bonifacius marchio, 593. b.
Bonifacius marchio in prælio captus, 608. a.
Bonifacius marchio Montisferrati, 1194. d. Cruce ſignatur, 688. c.
Bonifacius vicecomes inſidias ſtruit Franciſco Sfortiæ, 1350. b. c.
Bonivetus dux exercitus Gallici, 1356. b. c. Novariam occupat, 1354. c. Arci Cremonenſi ad extrema redactæ mittit annonas, 1358. b. Viglevanum deſerens Novariam ſe recipit, 1371. c. In pugna Patavina occiditur, 1423. a.
Bononia eccleſiæ Romanæ reſtituta, 278. c.
Bononienſes papæ legatum fugant, 205. c.
Bononiam capiunt Bentivoli Gallorum auxilio, 1273. c.
Bononiam tentat obtinere Cæſar Borgia, 1229. b.
Bonus-locus abbatia ordinis Giſtercienſis, 1063. b.
Bonus-portus abbatia a Richardo rege Angliæ fundata, 857. c.
Bonwerloenſe monaſterium a Gandenſibus ſpoliatum, 479. d.
Borbonii ducis exequiæ in eccleſia Leodienſi, 494. b.
Borboniorum odium in Guiſios, 1441. c. Adverſus eos Montmorautio copulantur, 1441. c.
Borgia ab Urſinis deſertus, 1244. c. Ejus horrenda carnificina, 1246. a. Columnam ſibi conciliare tentat, 1256. d. Tuto ſibi eſſe Romæ petit, 1257. b. In Adriani mole ſervatur, 1257. c.
Borgia. V. Cæſar Borgia.
Borſius Corrigia, 139. a. & ſeqq.
Boſcus ducis conflagrat, 410. d.
Boſnova capta & ſolo æquata, 439. a.
Boſo Provinciæ rex, 972. c. 973. c. d. e.
Bottiglierus Franciſcanus apoſtata, concionator, 1461. c.
Bovinarum prælium, 1051. c. & ſeqq.
Bovinienſium & Dionantenſium diſſidium, 176. c. 177. c.
Bovinienſes Dionantenſium turrim Montem-ſuperbiæ dictam invadere tentant, 420. c.
Boviniam obſidet Adulfus epiſcopus Leodienſis, 178. c.
Bovinium obſidetur, nec expugnatur, 423. a. & ſeqq.
Brabantini jugum Flandrorum excutiunt, 265. c. Eos cædunt, 206. c. Obſident Montenſe oppidum, & illud expugnant, 416. c. Graviam obſident, 333. c. & funduntur, ibid. d.
Brabantiæ dux a Leodienſibus victus, 43. d.
Brabantiæ duces, Antonius, 383. c. 384. a. 398. d. 406. c. 448. c. Henricus, 32. b. 52. d. 60. a. 69. b. Johannes, 123. d. 131. d. 134. b. 193. c. 200. c. 215. a. 261. a. 409. a. 412. a. 413. a. Johannes II. 136. c. 154. d. Wenceſlaus, 261. a. 283. c. 296. a. c. 297. c. 298. c. 299. a. 319. b. Duciſſæ, Elizabeth, 437. a. Jaquemina, 412. a. Johanna, 297. c. 334. a. 341. b. 347. c.
Brandeburgenſes marchiones, Fridericus, 405. d. Johannes, 345. d. Ludovicus, 231. c.
Branenſis comes Gualterius occiditur, 652. a.
Bremenſe breve chronicon, 504. a.
Brema obſeſſa, 70. d.
Bremenſis archiepiſcopatus & Hamaburgenſis uniti, 504. c.
Brenda de Caſtellione, cardinalis, 122. c. Crucem prædicat adverſus Huſſitas, 412. b.
S. Brigidæ virginis corpus, 982. a.
Britones a Carolo-Magno victi, 955. b. A Ludovico Pio, 916. d. 962. c. Gallos vincunt, 969. a. Comitatum Andegaviæ & Cenomanniæ invadunt, 869. b.
Britanniæ minori non reges, ſed comites erant, 935. c.
Britanniæ reges, Arturus, 258. d. Numineus, 969. b. Salomon, 971. c.
Britanniæ comites, Conanus, 1168. b. Gaufridus, 811. d. Gaufridus Baſtardus, 1127. c. Petrus, 67. c. 1065. c. Comitiſſa Berta, 1127. c.
Brixiam obſidet comes Fuxenſis, 1276. d. 1278. b. Eam expugnant Galli, 1279. c. & diripiunt, 1280. b. Qui eam dedunt, 1287, c. Eam recuperant Veneti, 1274. c. 1307. c. Eam rebellem obſidet Henricus VII. imperator, & expugnat 161. b. & ſeqq.
Brixiani ad factiones proclives, 1278. d.
Brixienſis epiſcopus Nicolaus de Cuſa, 476. c.
Brixius S. Martini diſcipulus, 925. c.
Brixius epiſcopus, 929. d.
Brixius abbas S. Maxentii, 1149. d.
Bruci omnem herbam in oriente depaſcunt, 288. a.
Brugas invadit dux Burgundiæ, 442. a.
Brugis ſeditio, 144. c.
Brunechildis regina, 937. c. 941. a.
S. Bruno inſtitutor ordinis Carthuſienſis, 1010. c.
Bruno Colonienſis archiepiſcopus, 15. b. 29. c. 31. a. Captus ducitur in Sueviam, 31. b. 32. a. Epiſcopatum dimittit, 15. c. Obit, 33. d.
Bruno Tullenſis epiſcopus fit papa, 1003. a.
Brunſwicenſis dux Otto, 70. d. 73. c. 96. b.
Bruno epiſcopus, 1001. d.
Buco dux Sindevicenſis rebellat in Carolum regem Romanorum, 255. d.
Budicus comes Nannetenſis, 1112. c. 1118. d. 1119. c. 1121. c.
Bufones immenſæ magnitudinis, 295. b.
Bulgarorum rex fit chriſtianus & monachus, 970. a.
Bullonicus ducatus a rege Franciæ relevat, 95. d.
Bullonicum bellum, 10. a.
Bullonienſem pagum vaſtat Johannes *de Rodemacbe*, 316. d.
Bullonienſium expeditio in quoſdam prædones Barenſes, 328. b.
Bunaugis rex Saracenorum, 1162. d.
Burchardus de Hannonia in diſcordia electus epiſcopus Leodienſis, 119. d.
Burchardus epiſcopus Metenſis, 119. c.
Burchardus Wormatienſis epiſcopus, 998. c.
Burchardus comes, 1153. d.
Burdigalenſis archiepiſcopus Bertrandus *Goth*, poſtea papa Clemens V. 150. b.
Burdigalam obſident Franci, 473. c. Et expugnant, 474. c. 483. a.
Burdigalenſi civitati auxilium mittit Eduardus rex Anglorum, 238. d.
Burdigala Anglis tradita, 480. a.
Burgulienſe monaſterium, 1077. d.
Burgundiæ duces, Hugo, 974. c. 986. a. Johannes 359. c. 398. c. 407. a. 411. b. Odo 626. c. 1032. c. Philippus Audax, 365. c. 366. d. Philippus, 407. d. 411. c. 414. a. 418. c. 420. b. c. 423. c. 439. d. 442. a. 447. c. 448. a. 452. a. 476. a. 483. b. 488. c.

Digitized by Google

489.a 491.b.493.b.503.d. Richardus, 983. e. Rodulfus, 7.c. 983.e. 984.a.c. 1008.a. Robertus, 980.d. 997.b. Robertus Sine terra, 746.c.
Burgundiæ duciſſa Elizabeth, 437.a.
Burgundi rebellant contra Robertum regem, 996.a.
Burgundiæ dux inſimulatur Chriſtianorum conſilia indicaſſe Saladino, 821.e. & ſeq. Moritur, 823.c.

C.

CAcanenſis epiſcopus Angerius, 1130.a.
Cadurci epiſcopus Hugo, 174.c.
Cadolaus epiſcopus Parmenſis, antipapa, 1006.e.
Cadomenſis abbatiſſa S. Trinitatis Cecilia, 1007.e.
Cæleſtinus II. papa, 10.a. 807.b. 1144.d. 1174.c.
Cæleſtinus papa III. 15.a. 16.a. 17.d. 21.b. 837.c. 1034.b. 1037.a. Henricum VI. imperatorem inungit, 817.a. Ejus obitus, 841.e.
Cæleſtinus IV. papa, 74.a.
Cæleſtinus papa V. 584.a. Ejus vita, 132.e.
Cæleſtinorum ordo, 134.a.
Cæleſtinorum in eccleſia ſepultus dux Aurelianenſis, 386.d.
Cæſarauguſtæ obſidio, 935.a.
Cæſar Borgia ſub ovina pelle lupum tegit, 1227.d. Catharinæ Sfortiæ bellum infert, quam expugnato Forolivio capit, 1227. e. & ſeqq. Faventiam obſidet, 1228.b. Obſidionem ſolvit, 1228.c. Repetita obſidione urbem fame capit, ibid. e. & ſeq. Ejus conatus in Bononiam, 1229.b. Plumbinum occupat, 1239.a. Ad regnum Italiæ adſpirat, 1241.a. Regulos opprimit, 1244.a. Camillum comitem ſororium ſuum confodit, 1234.d. Ejus odium in Fabricium Columnam, 1237.d.
Cæſar Borgia dux Valentinus, 1233.d.
Cæſareæ archiepiſcopi, Eraclius, 604.c. Lociamus, 742.c.
Cæſarea a Saladino capta, 611.c.
Cæſarea Cappadociæ a Tartaris expugnata, 75.e.
Calabriæ dux Carolus, 251.b.c.e.
Calcei roſtrati prohibiti, 301.e.
Caletenſes auxilio fruſtrati deditionem faciunt Eduardo regi Angliæ, 249.e.
Caletii obſidio a Philippo Burgundiæ duce, 439.e.
Caleti proditio detecta, 254.c.
Calliga domini, 996.c.
S. Calixti corpus in Gallias tranſlatum, 975.c.
Calixtus II. papa, 9.a.c. 805.c.e. 1144.b. 1172.e. Obit, 805.e.
Calixtus papa III. 1221.d. Ejus creatio, 488. b. Ejus elogium, ibid. Obitus, 497.b.
Callus vicecomes de Oenaio, 1150.e.
Calvinus errores ſpargit in Gallia, 1443.e. 1453.a. A Lutheranis pro hæretico habetur, 1453.e. Tranſit in Angliam, 1453. Ubi ejus doctrina non probatur, 1454.a. Genevam ſe recipit, ibid. Inde ſectatores ſuos in Galliam mittit, 1454.d. Ejus hæreſis invaleſcit in Gallia, 1455.a. Ei favet rex Navarræ, ibid.
Calviniſtarum artes, 1463.a. & ſeqq. Pariſiis prædicant, etiam in aula, 1465.d.e. Magiſtratus ambiunt, 1466.b. Sex præcipuas regni civitates occupant, ibid. e. In quibus conſtituunt prædicatores, 1469. b. & ſeqq. Meldis ſeditionem excitant, 1450.e. Et alibi, 1459.a.
Calviniſtæ extremis ſuppliciis affecti, 1454.e.
Camberon monaſterium ordinis Ciſtercienſis, 182.a.
Cameracenſes epiſcopi, Aubertus, 945.d. Petrus de Corbolio, 1038.a. Philippus, 172.e.
Camilli comitis Corati cædes, 1234.c.
Camiſia B. Mariæ Carnoti, 978.b.
Campaniæ comites, Henricus, 19.e. 629. d. 630.a. 639.e. 649.a. 1032.e. 1035.b. Theobaldus, 654.b.e. 1070.e.
Cancellarius Franciæ Michael Hoſpitalius, 1466.a. & ſeqq.
Canonicus S. Martini recipitur Arturus comes Britanniæ, 1028.b.
Cantuariæ archiepiſcopi, Anſelmus, 803.c. 804.a. 805.a. 1171.b. Baldewinus, 811.e. 576.c. 813.c. 815.b. 816.e. 852.a. 857.d. Hubertus Walterius, antea epiſcopus Sarisberiæ, 813.e. 836.e. 852.a.d. 855.e. 858. e. 859.c. Lanfrancus, 802.a. Nolitigandus, 1007.a. Richardus, 810.d. 811.c. Stephanus, 1056.b. Theobaldus, 806.d.e. 808.d. 809.a. S. Thomas, 809.a. 1010. e. 1020.b. 1145.b. Willelmus, 806.d.
Canuſium a Normannis everſum, 1251.e.
Canutus rex Daniæ, 1036.c.
Capitula generalia monachorum, 1054.a.
Capitulum generale monachorum Benedictinorum Baſileæ celebratum tempore concilii, 441.c.
Capuæ origo, 1236.b.
Capua a Gallis capta, 1211.a. 1236.a.
Capuciatorum ſecta, 1025.a.
Caramaym vir præpotens Turcarum inimicus, 800.b.
Carcaſſona a Saracenis expugnata, 887.b.
Cardinales utriuſque obedientiæ Piſas ſe recipiunt, 383.a.
Caribertus rex, 936.b. Obit, ibid. d.
Carigiſilus epiſcopus Turonenſis, 946.c.
S. Carileſus, 932.b.
Caritas ad Ligerim monaſterium, 1147.a.
Abbatia S. Mariæ de Caritate, 1004.b.
Caritas apud Aconem, 630.c.
Carlomannus Francorum princeps regnum relinquit, & fit monachus, 889.d. Ad Caſinum pergit, 889.d. Ab Haiſtulfo rege miſſus in Gallias ad perturbandam petitionem apoſtolicam, 949.b. Viennæ obit, 891.c. 949.e. 951.a. 974.b.c. 975.b.
Carolomannus rex, frater Caroli-Magni, obit, 894.e. 953.a.
Carlomannus filius Caroli Calvi, 1141.d. Rebellans excœcatur, 970.d.
Carolmannus filius Ludovici Germaniæ regis, pater Arnulfi imperatoris, 972.b.
Carlomannus filius Ludovici Balbi ex concubina, regnat, 973.d.
Carlomannus filius Ludovici Tranſmarini, moritur, 988.a.
Carlonus Gallus, 1234.e.
Carloſtadius hæreticus, 1452.d.
Carnotenſem eccleſiam conſtruxit Theobaldus comes Bleſenſis, 1100.c.
Carnotenſes epiſcopi, Fulbertus, 994.c. 995.d. 1143.a. Wantelinus 978.b.
Carnotum obſident Dani, & fugantur, 978.d.
Carnotenſe prælium, 1141.d.
Caroſenſe monaſterium, 1167.d.
Carolus a Lotharingia, 1428.a.
Carolus cardinalis Lotharingiæ, 1437.b. Sub Franciſco II. in aula potentiſſimus, 1439.d. & ſeqq. Omnem curam adhibet ad expurgandum hæreticis regnum, 1443. e. Conventum Poiſſiacum procurat, 1462.a.
Carolus *de Crehen* abbas Florinenſis, 471.e.
Carolus-Magnus, 1121.b. 1288.d.e. Fit rex, 951.a. Ejus initia, 892.d. Aquitanicum bellum ſuſcipit, 893.b. Ei Lupus dux Waſconum ſe ſuamque provinciam permiſit, 893.b. 953.a. Ejus auxilium adverſus Deſiderium Longobardorum regem implorat Adrianus papa, 893.e. Adverſus eum procedit, 893.d. Papiam obſidet, 894.a. Ei ſe Longobardi ſubdunt, 894.a. Papiam expugnat, 894.b. Deſiderium & Otgerium in exilium mittit, 894.b. Saxones vincit, & *Hirmenſul* fanum deſtruit, 894.e. Eos iterum vincit, & chriſtianos fieri cogit, 895.a. Ingreſſus in Hiſpaniam Pampelonam civitatem conquirit, 895.b. Taurus rex Saracenorum ſuas ei civitates tradit, 895.b. In eum iterum rebellant Saxones, 895.c. 897.b. Revertenti ex Hiſpania Waſcones inſidias tendunt, 895.d. Iterum revertitur in Hiſpaniam, 896.b. Navarri tradunt ſe illi, 896.b. Pergit in Italiam, 896.c. Reverſus conventum habet Wormatiæ cum Taſſilone duce Bajoarico, 897.a. Gerundenſes Gerundam ei tradunt, 897.d. Conjuratio in eum, 897. e. Bellum movet in Bajoaria adverſus Taſſilonem, 898.b. Sclavi ſeſe ei ſubjiciunt, 899.a. 955.d. Avaros & Hunos domat, 899.b. & ſeqq. 956.b. Saxones abjecta chriſtianitate in eum rebellant, 900.d.e. In eum conſpirat filius ejus Pippinus, 900. e. Conſulit ſedem apoſtolicam ſuper hæreſi Helipanti Toletani & Felicis Urgellitani epiſcopi, 902.c.
Carolus-Magnus Saxonum infidelitate agnita, adverſus eos procedit, 904.e. 953.d. Saxones transfert in Franciam, 959.d. Adriano papæ epitaphium aureis litteris inſcribi jubet, 905.e. Pippinum filium ſuum mittit adverſus Auvaros, 905.b. Hiſpaniam per filios ſuos vaſtat, 905.d. Leonem papam ad ſe venientem honorifice ſuſcipit, 906.c. Romam pergit ulturus injuriam ipſi factam, 907.a. Ei claves ſacri ſepulcri mittit patriarcha Jeroſolymitanus, 907.d. Coronatur imperator, 907. 958.b. Ludovicum Aquitanorum regem in Hiſpaniam mittit, 909.d. Carolum filium mittit ad Sclavos, 910.e. Varia curat celebrari concilia, 912.b. Ludovicum filium regni & imperii conſortem facit, 912.c.
Carolus-Magnus Heregiſium Beneneventanum ducem domat, 955.a. Vincit Britones, 955.b. 957.d. 960.d. Eadulfum regem Nordanhimbrorum regno ſuo reſtituit, 960.b. Pacem facit cum Hemmingo rege Danorum, 960.d. Ei mittitur horologium a rege Perſarum, 960.b. Glonnenſe monaſterium conſtruit, 1085.a. 1105.a. Adriano papæ plures concedit civitates, 953.e. Romam pergit cauſa orationis, 954.e. Turones accedit ad S. Martinum, 957.e. Lectionarium ad divina officia per Paulum diaconum fieri curat, 959. a. Chriſtum hæredem reliquit, 961.c. Obit, 961.c. 1140.e. Ejus ſepultura, 1164.a. & ſeq. Tranſlatio, 54.d. Uxores & liberi, 952.a.b. Vitæ ejus compendium, 1162. a. & ſeqq. Virtutes, 951.b. Ejus elogium, 958.c.d.
Carolus Calvus rex Franciæ, 141.b. 961.c. 1073.d. 1083.c. 1165.c. 1166.a. Naſcitur, 1140.e. E carcere liberatur, 964.e. Ejus regnum, 965.e. Danos auxilio Salomonis regis Britanniæ vincit, 967.c. Normannos fugat, 966.b. Abodritos vincit, 966.d. In eum Franci rebellant, 968.e. Donationem facit S. Martino Turonenſi, 969.b.e.
Carolus Calvus fit rex Aquitaniæ, 965.b. Cum Ludovico rege fratris ſui Lotharii regnum partitur, 970.d. Fit imperator, 972. a. 1121.a. 1166.c. Villam Compendium reædificat, & Carolopolim vocat, 971.e. Filios fratris ſui Pippini monachos facit, 967.b. Eum domeſtica calamitas in filiis affligit, 970.d. Obit, 972.d. 1084.c. 1141.a.
Carolus-Craſſus imperator, 972.d.e. Filius Ludovici Germaniæ regis, 972.b.c. In imperatorem coronatur, 973.d. Fœdus init cum Godefrido rege Normannorum, 974.a. Uxorem repudiat, ipſe vero a ſuis repudiatur, 976.d. Obit, ibid. e.
Carolus IV. imperator, 248.e. 255.d.e. 256.e. 264 b. 283.c. 304.b. 316.b. 1337. d. Ejus electio, 246.b. Rebelles ſibi domat, 257.a. Wenceſlaum filium ſuum coronari facit in regem Romanorum, 308. d. Fratrem ſuum Wenceſlaum ducem Brabantiæ ſolvit e carcere, 298.a. & ſeqq. Approbat conſtitutionem Honorii III. 304.c. Ejus litteræ de confirmatione pacis Leodienſium, 211.e. Obitus, 316.a.
Carolus V. imperator, 1348.e. 1349.a. 1430. Fit rex Hiſpaniæ, & imperator eligitur, 1308 c. Fœdus init cum Leone X. adverſus Gallos, 1316.a. Lutherum ad meliorem frugem revocare conatur, 1315.a. Reluctantem damnat, & ejus ſcripta igni addicit, 1315.b. Parmam a Farneſiis eripere tentat, 1432.b. 1433.e.

Digitized by Google

& ſeqq. Imperium & regnum abdicat, 1435. e.

Carolus Simplex, 973. c. 1166. c. Dictus Stultus, 1141. d. e. Rex coronatur, 977. b. Normanniam Rolloni duci concedit, 480. e. Canonicis S. Martini dat collationem ſuarum præbendarum, 979. c. Ab Herberto comite Viromandenſi capitur & in carcerem truditur, 983. b. Ejus libertas & iterata captivitas, & obitus, 985. a.

Carolus Valeſius rex Francorum, 179. a. & ſeqq. Dictus Bellus, 1445. a. Ejus divortium cum prima uxore, 180. c. Nuptiæ cum ſorore regis Bohemiæ, 180. d. Tertiæ nuptiæ, 180. e.

Carolo duci Valeſii fratri Philippi Pulcri regnum Aragonum donat Honorius IV. papa, 122. b.

Carolus Valeſius V. rex Francorum, 184. b. 287. e. Veneno petitus vix evadit, 288. e. De uxoris ſterilitate triſtatur, 289. a. Ob ſterilitatem uxoris petit ab Urbano V. ab ea divortium, quod ille recuſans, promittit ei filium, 292. e. Ei mortua ejus uxore papatum obtulerunt cardinales, 350. a. Obit, 317. a.

Carolus VI. rex Francorum, 321. a. 414. c. Duodennis regnat, 317. a. Ejus nuptiæ, 328. d. Regnum ſuum perluſtrat, & Avenioni novum fœdus init cum Clemente papa, 339. e. Diffidatur a Renaldo duce Gelriæ, 331. e. Vaſtat Juliam, 334. c. Pacem facit cum duce Gelriæ, 334. e. Gandenſibus eripit portum *Damme*, 328. d. Venit Baſtoniam, 334. a.

Carolus VI. rex Francorum univerſitatem Pariſienſem ad partes Clementis inflectit, 924. b. Wenceſlaum imperatorem etiam tentat, 324. d. Cum eo Remis de unione eccleſiæ tractat, 348. d. e. Ducem Burgundiæ, duciſſam Brabantiæ & Leodienſes inducit ad neutralitatem erga pontifices Romanos, 354. b. Ejus morbus, 341. a. Ducitur ad S. Hubertum, 341. a.

Carolus VII. rex Franciæ, 438. b. 444. b. 450. c. 452. b. 462. e. 489. b. Anglos pellit e Normannia, 470. c. Legatos Leodienſium perhumaniter excipit, 500 a. Felicem V. hortatur ad papatum abdicandum, 466. d. Ei venenum porrectum, 501. a. Obit, 503. c.

Carolum VIII. regem Francorũ ut bellum moveat in Italiam excitat Ludovicus Sfortia, 1204. c. Ejus claſſis opulenta, 1205. e. Italis terrorem incutit, 1206. b. Fœdus init cum Florentinis, 1206. e. Romam ingreditur, 1207. c. Romæ pontificis pedes oſculatur, 1208. a. A Neapolitanis admittitur, 1211. d. Gallias repetens Romam tendit, 1212. e. Ejus colloquium vitat Alexander VI. papa, 1212. e. Pax inter eum & Sfortiam, 1218. b. & ſeqq.

Carolus IX. rex Francorum, 1448. b.

Carolus rex Arelatenſis, 304. b.

Carolus rex Bohemiæ coronatur imperator Aquiſgrani, Mediolani & Romæ, 251. a.

Carolus rex Hungariæ, 251. c.

Carolo Andegavenſi duci datur regnum Siciliæ, 105. c. De eo 116. c. 117. a. 122. b. 324. b. 737. d. 739. a. 740. b. 751. c. d. & ſeqq.

Carolus I. rex Siciliæ, 94. b. Ejus expeditio in Siciliam, 107. a. Fit ſenator Urbis, 107. b. Corradinum, cædit, 743. a. Debellatum perimi jubet, 108. c. Ei datur regnum Jeroſolymitanum, 109. a. In Africam trajicit, 112. c. e. Cum rege Thunecenſi pacem facit, 744. d.

Carolo regi Siciliæ Tuſciæ vicariam aufert Nicolaus papa, 118. c. Ad ſingulare certamen provocat Petrum regem Aragonum, 119. a. Ejus obitus, 120. c. d. 232. d. 328. e.

Carolus filius Caroli regis Siciliæ capitur, 120. a.

Carolus Claudus filius Caroli regis Siciliæ ducit Mariam regis Hungariæ filiam, 108. e.

Caroli II. regis Siciliæ obitus, 157. c.

Carolus rex Siciliæ Urbanum VI. in carcerem conjicit, 326. a. Illum in caſtro Luceriæ obſidet, 327. e.

Carolus comes Andegavenſis, 734. c. 1204. e. A Saracenis captus, 91. a. Liberatur, 92. e.

Carolus comes Andegavenſis & Provinciæ expugnat Maſſiliam, 737. a.

Carolus Martellus, 886. b. A Plectrude ſub cuſtodia tenetur, 886. d. Super Friſones irruens, diſpendium patitur, 887. b. Exercitum movet contra Chilpericum & Raganfridum, 887. c. Saracenos delet in agro Pictavienſi, 888. c. Delet Friſiam 888. c. Ei claves ſepulchri S. Petri mittit Gregorius II. 888. d. Legationem ad pontificem mittit, 888. e. Saracenos Arelatenſem provinciam vaſtantes delet, 889. a. b. Ejus obitus, 889. e.

Carolus filius Caroli-Magni, 896. c. 909. e. 910. c. 952. c. Saxones vincit, 955. a. 956. e. Mittitur a patre in terram Sclavorum, 959. e. Bohemos rebellantes vincit, 960. a. Obit, 911. d. 960. c. 1140. d. 1163. c.

Carolus Caroli Calvi filius, perimitur, 970. d.

Carolus junior Ludovici Germaniæ regis filius rebellionem meditans in patrem a dæmone corripitur, 971. b.

Carolus filius Pippini regis Aquitaniæ, 967. b.

Carolus filius Ludovici Tranſmarini, 988. e.

Carolus frater Lotharii regis fit dux Lotharingiæ, 991. c. Mortuo Ludovico rege nepote, de regno contendit, 993. b. c. Aſcelini epiſcopi Laudunenſis traditione capitur, & in carcerem truditur Aurelianis, 993. b. c. Obit, 5. a.

Carolus frater Philippi IV. regis, 150. d. 167. e. Ambit imperium CP. 137. b.

Carolus filius Philippi Formoſi, 136. d.

Carolus filius Caroli VII. regis Francorum, 503. d.

Carolus dux Calabriæ, 251. b.

Carolus dux Normanniæ, 282. e. Prædones diſſipat in Campania, 275. c. Ei parat inſidias rex Navarræ, 276. d.

Carolus Bleſenſis comes, 232. b. 237. a. Nepos Philippi regis contendit pro ducatu Britanniæ, 230. a. Ad regem Franciæ confugit, 230. e. Qui ducatum ei adjudicat, 231. b.

Carolus nepos comitis Bleſenſis, 245. b.

Carolus *de la Pais* Duratii comes, donatur regno Siciliæ, 319. e. Ottonem fratrem ducis Brunſvicenſis vincit, 319. e.

Carolus comes Flandriæ, 805. e.

Carolus comes Marchiæ, 158. a. 242. a.

Carolus filius Philippi ducis Burgundiæ, 483. d.

Carolus Limoius prorex Neapolitanus, 1365. a. c. 1381. d. 1383. d. 1387. b. 1417. d. 1425. a.

Carolus Borbonius, 1374. c. 1375. a. 1376. b. 1400. d. 1417. d. Ei bellum indicit Franciſcus rex, 1349. b. Ille ad Carolum V. imperatorem confugit, 1349. d.

Caroli de Hiſpania comitis ſtabuli cædes, 259. b.

Carolus *de Labreit* Franciæ conneſtabularius, 406. c.

Carolus Montonius, 1183. d.

Carolus Urſinus, 1221. e. 1223. e. 1233. e.

Carpum oppidum capit Rencius, 1361. a.

Cartarum in Anglia renovatio, 855. a.

Carthago a S. Ludovico expugnata, 112. b.

Cartuſienſis ordinis origo, 1010. e. 1171. b.

Caſale majus expugnat Franciſcus rex per Palavicinum, 1406. d.

Caſimiro regi Poloniæ defertur regnum Bohemiæ, 445. c.

Caſſinenſis abbatia in epiſcopatum erecta, 177. a.

Caſſinenſis abbas Optatus, 889. e.

Caſſiodorus monachus, 934. b.

Caſonius militum tribunus, 1298. c.

Caſſius Narnienſis epiſcopus, 1113. c.

Caſſius Parmenſis centurio, 1337. e.

Caſtellæ reges, Henricus, 316. b. Johannes, 316. e.

Caſtellionis in Aquitania obſidio, 480. e.

Caſtri-celſi excidium, 1144. c.

Caſtrum peregrinorum, 685. e. 686. e.

Caſtrum-Reginaldi, 1002. d.

Catalaunenſis epiſcopus Gaugericus, 95. c.

Catanæ ingens terræ motus, 1019. d.

Catharina imperatrix CP. 266. e.

Catharina Medicea regina Franciæ, 1438. e. 1448. b. e. Ei adminiſtratio regni commiſſa, 1449. d. & ſeqq.

Catharina regis Francorum filia, 411. d.

Catharina uxor Andreæ de Vitrcio, 1156. a.

Catharina Hieronymi Riarii conjux, viri ſui mortem ulciſcitur, 1203. e.

Catharinæ Sfortiæ conſtantia, 1228. a.

Catena S. Petri, 991. a.

Cecilia abbatiſſa Cadomenſis, 1007. c.

Cecilia filia Clementis papæ IV. 106. d. e.

Cellenſes canonici Viſetum tranſlati, 219. e.

Cennacum oppidum munitur, 180. b.

Cenomanenſis civitas datur Hugoni magno, 984. a.

Cenomanos invadunt Britones, 859. b. Civitatem comburit comes Johannes, ibid. e.

Cenomanos ſibi ſubjicit Guillelmus rex Anglorum, 802. a. 803. e.

Cenomanenſes epiſcopi Hamelinus, 1041. c. Mauricius, 1042. b. 1136. e. Willelmus, 1132. c.

Cenomanenſis comes Elias, 1013. e.

Ceptesberia monaſterium virginum, 991. b.

Cerei paſcalis inſtitutio, 928. d.

Certamen ſingulare Gallorum & Italorum, 1249. c.

Ceſtrenſis epiſcopus Hugo, 846. d.

Chanao minoris Britanniæ comes, 935. c.

Chardamus rex, 956. b.

Chaſſanum monaſterium, 1150. d.

Champinus Pitiliani comes, 1304. e.

Childebertus I. rex. 933. b.

Childebertus II. rex Francorum, 886. a. Obit, 886. b.

Chilpericus rex Francorum, 886. e. 937. b. c. 938. b. Scribit libros, 940. a. Ejus cædes, 941. a. b.

Chio inſulam expugnant Turcæ, 482. e.

Chiugiſta rex Tartarorum, 74. d. 76. b.

Chriſtiani de Turcis navalem victoriam reportant, 574. d. Civitates XL. & caſtra ducenta expugnant in terra ſancta, 535. e. Monetm Tabor obſident, ſed non expugnant, 681. a.

Chriſtiani incauti a Turcis cæduntur, 575. e. 720. a. & ſeqq. 1026. e. A Saracenis cæſi, 744. a 1062. b. c. A Soldano Babylonis, 725. d.

Chriſtiani a Saracenis victi prope Aconem, 686. a. Et iterum non longe a Damiata, ibid. e.

Chriſtiani Palæſtina expulſi, 104. d. Eos recipere recuſat comes Tripolitanus, 620. c. Saracenorum erga eos caritas, 620. e. Saladini clementia, 618. c. & ſeqq. 619. c. & ſeqq. In Saracenorum exercitu cibos quærentes perimuntur, 630. e.

Chriſtianos inter & Saracenos induciæ, 21. d.

Chriſtophorus *Abreton* capitaneus Anglorum, 471. b.

Chriſtophorus regulus Palavicinus, 1311. b. 1407. a.

Chriſtophorus Mulla, 1186. e.

Chronicon Turonenſe, 917.

Chrotildis nupta Amalrico regi Gothorum, 933. b.

Chumeid ammireus Saracenorum, 959. e.

Cicho Simonetæ Calabro commiſſa adminiſtratio ducatus Mediolanenſis, 1180. De eo, 1181. d. 1182. c. e. 1189. c. Capite truncatur, 1183. a.

Cinellio comes. 939. c.

Cinctura reginæ, 328. d.

Cinito rex Angliæ, 998. d. 999. d. 1000. a.

Ciſtercienſis ordo, 1171. c.

Ciſtercium monaſterium, 1014. b.

Ciſtercienſes abbates cruce-ſignati, 658. e.

A Ciſtercienſibus pecunias exigit Johannes rex Angliæ, 850. e. Quam illi, implorato archiepiſcopi Cantuarienſis auxilio, negant, 861. a. b. Oblatas eorum nomine mille marcas argenti recuſat, 861. e. Prohibet ne animalia Ciſtercienſium in ſuis ſilvis depaſcantur, 861. e. Cantuarienſis

archiepiſcopus

Digitized by Google

archiepiſcopus ſuadet ut abbates regem Lincolniam conveniant, 862. b. Inter ſe agitant quid facere debeant, 862. e. Statuunt nihil dare regi, 863. e. Accerſiti ab archiepiſcopo regis ad pedes ſe provolvunt 864. e. Qui eis petita indulget, 865. a. Et ad pedes eorum proſtratus petit ordinis ſocietatem, & promittit monaſterium aliquod inſtituti Ciſtercienſis fundare, 865. d. Regis pro eo litteræ, 866. b.
Civito rex Danorum, 994. d.
S. Clara ſanctorum albo inſcripta, 102. a.
Clara-vallis monaſterium, 1014. b.
Claræ vallis abbas Garnerus, 848. e.
Clari-montis caſtrum expugnant Hoyenſes, 141. d. Deſtruitur, 245. d.
Clari-montis monaſterium, 1015. e.
Clarus S. Martini diſcipulus, 925. c.
Claudianus Viennenſis, 431. a.
Claudius epiſcopus Taurinenſis ſcribit contra adorationem crucis, 973. a.
Clauſura monialibus præſcripta, 475. c.
Clavus Domini, 971. e. 987. b.
Clemens papa II. 6. b. 1002. b. 1003. a.
Clemens papa III. 14. a. 15. a. 813. b. 1030. d. 1034. b. Obit, 816. e.
Clemens III. antipapa, 1010. b.
Clemens papa IV. 94. b. 105. d. 109. 738. d. 1338. e. Ejus electio, 106. c. Elogium, 106. d. Obitus, 739. b. 743. a.
Clemens papa V. 156. b. 157. a. b. c. 158. d. 165. c. 168. e. 172. c. 1289. c. Excuſat Philippum regem de perpetratis in Bonifacium VIII. 162. d Guillelmum de Nogareto abſolvit, 162. d. Excommunicat Venetos ob Ferrariam occupatam, 158. d. Templariorum ordinem deſtruit, 154. c. Tractat de pace inter Franciæ & Angliæ reges, 154. e. Decretales Clement. promulgat, & obit, 165. e.
Clemens papa VI. 205. d. 232. a. 251. a. d. 253. e. 254. e. Avenionem emit, 256. e. Approbat electionem Caroli IV. imperatoris, 246. c.
Clemens VII. 1340. a. 1361. c. 1424. b. 1449. e. 1450. a. 1461. c.
Clemens papa VII. Avenionenſis, 304. b. 315. a. 316. a. 324. b. 327. e. 333. a. 3[illegible]. e. 381. e. Qui ei adhæſerint principes, 313. c. Ei adhæret univerſitas Pariſienſis, 319. a. Ejus ad partes deflectunt Flandrenſes. 339. a. Ludovico duci Andegavenſi confirmat regnum Siciliæ, 320. d. Ejus bulla ad Gaufridum de Liteico, 462. e. & ſeqq. Obitus, 343. c. 345. d.
Clemens antipapa obit, 8. c.
Clemens epiſcopus Autiſſiodorenſis, 947. d.
Clementia regina Francorum, 168. b. 173. b.
Clementia duciſſa *de Ceringes*, 59. b.
Clementinæ conſtitutiones, 715. e.
Cleri Leodienſis reformatio, 475. d.
A clero Leodienſi extorquetur tributum, 307. b. & ſeqq.
Clevenſes duces Adulfus, 459. a. Gerardus, 483. d. Theodericus, 69. b.
Clodobertus filius Chilperici regis, 941. c.
Clodomiris rex Burgundiæ, 933. b.
Clodoveus implorato S. Martini auxilio Alaricum vincit, 932. b. Obit, 933. b.
Clodoveus filius Chilperici regis, 941. b.
Clodoveus III. rex Francorum, 886. a. 946. b.
Clotarius rex, 887.
Clotarius rex Clodovei filius, 933. b. Pacem cum fratribus ſuis facit, 934. d. Ad reditus eccleſiaſticos inhiat, 935. b.
Clotarius filius Chilperici regis, 941. e. Rex conſtituitur, 941. d.
S. Clotildis, 934. d. & ſeqq. Ad ſepulchrum S. Martini ſervit, 933. c. Obit, 935. b.
Cluniacenſe monaſterium, 982. e. 1147. a. Cella Gigniaci, 978. d. Ejus fundatio, 1166. e.
Cluniaci abbates, Ademarus 1167. d. 1168. a. Berno, 980. e. 1166. e. 1167. b. Hugo, 1003. a. 1126. b. 1169. b. 1170. a. Hugo II. 1172. b. Mayolus, 993. e. 1168. e. S. Odilo, 993. e. 995. d. 1003. a. 1168. d. 1169. b. c. S. Odo, 980. e. 1075. a. Petrus venerabilis, 1172. e. Pontius, 539. a. 1172. b.
Cluniacenſis abbas tractat de pace inter reges Galliæ & Angliæ, 276. e.
Codiciaci comes Radulfus, 734. b.
Coggeshalenſe monaſterium, 544. 879. b. Fundatur, 806. c. Ejus altare majus dedicatur, 809. e. Abbates, Odo, 809. e. Petrus de Valle-Dei, 810. e. Simon *de Toni*, 809. c. Simon. 809. e.
Coleceſtriæ caſtellum expugnat rex Angliæ Johannes, 880. c.
Collinus *de Fraipont* miles, 242. b.
Colloquium Henrici imperatoris & Roberti regis apud Ivodium, 999. b.
Colloquium inter Fridericum II. & Ludovicum regni Franciæ heredem apud Vallemcolorem, 1049. c.
Colloquium de pace inter Dionantum & Boviniam, 486. b.
Colomannus rex, 520. a.
Colonienſes deſerto Ottone, Philippo imperatori adhærent, 31. b. 32. c.
Colonienſes archiepiſcopi, Agilulfus, 15. c. Aygulfus, 17. b. 28. c. 29. 32. d. 33. e. Anno, 6. d. 1116. a. Bruno, 15. b. 29. e. 31. a. 32. e. 33. e. 988. d. Conradus, 95. c. 102. e. Engelbertus, 64. e. Fridericus, 9. d. 342. c. Fridericus *Zuarwerden*, 359. a. Guntarius, 969. d. Herimannus, 6. d. Philippus, 11. e. 12. c. 15. b. Raynaldus, 11. e. 1018. e. S. Severinus, 927. d. Theodericus, 33. d. Theodericus *de Meurs*, 399. d. 447. b. 458. e. 465. c. Electus Willelmus de Juliaco, 151. b.
Colonienſium expeditio in terram ſanctam, 14. b.
S. Columbæ Senonenſis cœnobium, 1019. a.
S. Columbanus Luxovium condit, 944. b. Obit, 944. e.
Columnienſium & Urſinorum bella civilia, 1222. a.
Columnenſes partes Gallicas ſequuntur, 1206. a. principatu dejecti, 1248. d. Domo & arcibus ſuis exturbati, 1234. e.
Colymbaſſa vir generoſus ſuadet ſolvi obſidionem urbis Conſtantinopolitanæ, 791. b. & ſeqq. De eo, 794. b.
Comacli expugnatio. 1187. a.
Comani cum Blaccis occidunt Balduinum imperatorem, 671. a.
Cometa, 173. a.
Communia Burgenſium Caſtri-novi in civitate Turonenſi, 1025. b.
Communio ſub utraque ſpecie Huſſitis conceſſa in concilio Baſileenſi, 431. b.
Communio ante pugnam, 776. a.
Communitatum rebellio in nobiles, 109. a.
Compendienſem eccleſiam conſtruit Carolus Calvus, 1166. a.
Conanus rex Britanniæ, 996. e. 999. e.
Conanus comes Britanniæ, 1014. e. 1144. d. Ejus mors, 1108. b.
Concilium Antiochenum, 922. b.
Concilium Aquiſgranenſe, 908. d. e. 960. b.
Concilium Aurelianenſe, 1000. b.
Concilium Baſileenſe, 428. d. Ejus ſcopus, 429. b. Huſſitis ſalvum conductum concedit, 430. d. Diſputantes benigne audit, 431. a. Communionem ſub utraque ſpecie eis concedit, 431. b. Ejus conatus pro reductione Græcorum, 434. c. Epiſtola Johannis imperatoris ad illud, 434. d.
Concilium Baſileenſe diſſolvit Eugenius IV. 431. c. Concilium eum citat, 431. d. Et deponit, 445. e.
Concilium Baſileenſe Lauſanam tranſlatum, 467. b.
Concilium Bituricenſe, 1053. b.
Concilium Burdigalenſe, 926. b. d.
Concilium Claromontanum, 516. b. 803. e. 1170. b.
Concilium Colonienſe, 477. c.
Concilium Colonienſe ſub Victore II. papa, 1004. d.
Concilium Conſtantienſe, 398. a. 399. b. 428. e.
Concilium Conſtantinopolitanum 926. a.
Concilium Conſtantinopolitanum ſub Agathone papa, 946. e.
Concilium adverſus ſacras imagines CP. congregatum, 949. d.
Concilium Cremonenſe, 1069. a.
Concilium Epheſinum, 929. e.
Concilium generale Ferrariam ab Eugenio IV. tranſlatum, 443. e.
Concilium Francofordienſe ſuper hæreſi Elipanti Toletani & Felicis Urgellitani, 902. d.
Concilium Lateranenſe, 872. b.
Concilium Lateranenſe ſub Nicolao II. 1005. c.
Concilium Lateranenſe ſub Alexandro III. 12. c. 810. e. 1145. c.
Concilium Lateranenſe ſub Innocentio III. 55. b. 56. d. 880. b. 1053. c. & ſeq. 1146. b. Ejus decreta, 1053. e. & ſeqq.
Concilium Lateranenſe ſub Julio II. 1272. a.
Concilium Lauſanenſe, 367. b.
Concilium Lugdunenſe, 752. e.
Concilium Lugdunenſe ſub Innocentio IV. 726. c.
Concilium Lugdunenſe ſub Gregorio X. 113. e. 747. a. e.
Concilium Moguntinum, 907. a. 960. e.
Concilium Mantuanum, 1006. c.
Concilium Montiſpeſſulani, 1064. e.
Concilium Nicænum II. 955. d.
Concilium Paderbrunenſe, 954. d.
Concilium Papienſe, 428. e.
Concilium Pariſienſe, 1064. e.
Concilium Perpiniani, 394. a.
Concilium Pictavienſe, 1013. c.
Concilium Piſanum indicitur, 393. b. Inchoatur, 394. b. Ejus prima ſeſſio, 394. d. In eo ut ſe gerant Ruperti imperatoris legati, 395. b. Decreta in eo contra duos contendentes, 396. a. & ſeqq.
Concilium Piſanum ſub Julio II. 1272. c. 1457. a.
Concilium Remenſe, 960. e. 993. e.
Concilium Remenſe ſub Leone IX. 1003. b.
Concilium Remenſe ſub Calixto papa, 9. a.
Concilium Remenſe ſub Eugenio III. 10. c.
Concilium Romanum, 71. e.
Concilium Romanum ſub Gregorio II. 947. e.
Concilium Romanum adverſus Philippum regem, 144. c.
Concilium Seleuſienſe, 923. b.
Concilium Senenſe, 428. c.
Concilium Sirmienſe, 922. b.
Concilium Turonenſe, 960. e. 1145. b.
Concilium Turonenſe ſub Alexandro III. 809. b. 1018. e.
Concilium Tuſciacenſe, 969. a.
Concilium apud Valentianas, 953. b.
Concilium Viennenſe, 162. e.
Concilium Wormatienſe, 898. a.
Concilium generale ad ſchiſmatis extinctionem offert Urbanus VI. 318. e.
Concilium generale indicit Gregorius IX. 719. e. Prælati ad illud venientes capti, 720. e.
Concilio generali omnes cujuſcumque dignitatis exiſtant debent obedire, 468. b.
Concilium inter Græcos & Latinos coram Pippino de ſacris imaginibus, 950. d.
Condæus princeps, 1430. d. Calviniſmum propagat, 1459. e. Ejus oratio ad milites, 1475. c. & ſeqq.
Confeſſio ante pugnam, 46. a. 530. e. 776. b.
Conjuratio in Ludovicum regem Francorum, 1069. e.
Conjuratio in Johannem regem Angliæ, 876. b.
Conjuratio in Johannem a Bavaria electum Leodienſem, 361. a.
Cononior comes, 935. c.
Conradus filius ducis *de Ceringes*, cardinalis, 63. e.
Conradus archiepiſcopus Colonienſis, 95. c. 102. e.
Conradus abbas Urſpergienſis, inſignis plagiarius, 511.
Conradus imperator, 4. a. 5. d. e. 981. b. c. 1001. d.
Conradus II. imperator, 9. e. 10. c. d. 999. c. Henricum filium ſuum adhuc puerum in regem ſublimat, & poſtea Romæ in imperatorem, 999. e. Obit, 982. b.
Conradus filius Henrici III. imp. 1004. d.
Conradus filius Henrici imperatoris coronatur Aquiſgrani, 7. e.

Digitized by Google

Conradus filius Friderici imperatoris, 81. a. 95. c. 702. b. c. 727. c. 814. a. 816. c. Favet hæreticis, 86. a. Miſere obit, 96. a.
Conradus rex, 504. c. 533. b. 735. c. 736. d.
Conradus filius Bonifacii marchionis Montisferrati cruce ſignatus, appulit Conſtantinopolim, 589. b. Livernatem occidit, 592. d. Relicta CP. venit Aconem, 609. c. Deinde properat Tyrum, cujus cuſtodia ei committitur, 610. d. Civitatem pro libertate patris ſui captivi tradere recuſat, 611. b. Copulatur reginæ Iſabellæ, 631. b. Tyrum viriliter defendit, 812. b. Ei a Deo reſervata Tyrus, 589. c. Occiditur, 1034. a.
Conradus marchio filius marchionis de Monteferrato, 1028. c.
Conradus *de Horion* vir nobilis, 447. c.
Conradus de Marka frater epiſcopi Leodienſis, 191. b. 206. a.
Conſilium privatum regis, 1467. b. & ſeqq.
Conſpiratio in papam & cardinales detecta, 480. d.
Conſpiratio in Wenceſlaum ducem Brabantiæ, 323. b.
Conſpiratio detecta Gandavi, 477. a.
Conſpiratio de comburendo ſuburbio Tudinii, 306. a.
Conſtans pater regis Armeni, 716. c.
Conſtantia imperatrix, 15. b. 19. b. c. 94. c.
Conſtantia regina, 997. b.
Conſtantia regina Francorum, 1107. b.
Conſtantia filia regis Hiſpaniæ, conjux Ludovici VII. 807. c.
Conſtantia filia Philippi regis, uxor Boamundi principis Antiocheni, 1171. a.
Conſtantia filia Ludovici VI. regis, nupta Euſtachio Bolonienſi comiti, deinde Raimundo S. Ægidii comiti, 805. a.
Conſtantia comitiſſa Toloſana, 809. a.
Conſtantia comitiſſa Britanniæ, 1007. c. 1045. b. 1155. b. c. 1156. a.
Conſtantia mater S. Martini, 921. a.
Conſtantinopolitani epiſcopi Acacius, 932. a. Paulus, 922. c.
Conſtantinopolitani imperatores, Alexius, 624. b. Balduinus, 57. c Henricus, 57. c. Petrus, 58. a.
Conſtantinopolim capiunt Veneti, 664. c.
Conſtantinopolim expugnant Galli & Veneti, 666. a. Quam deprædantur Latini, 666. c. Eam de Latinis recuperant Græci, 104. a. 737. c.
Conſtantinopolis expugnatio per Turcas, 481. b. Ejus expugnationis hiſtoria, 785. a. & ſeqq. De ejus fortitudine, 788. c. & munitionibus, 789. a. A Turcis obſidetur, 787. a. Copioſus eorum apparatus bellicorum inſtrumentorum, 787. c. Eorum capitanei, 788. a. b. Et in Chriſtianos crudelitas, 789. d. Fodiendo ſubterranea loca civitatis Chriſtianis occurrunt, a quibus vincuntur, 790. a. b. Turcarum conſilia per vibratas & transmiſſas in civitatem litteras innoteſcunt, 790. c. 793. b. Principi Turcarum obſidionem ſolvere ſuadet Colymbaſſa, 791. b. & ſeqq. De ſolvenda obſidione deliberat princeps, 792. a. b. Non ſolvendam ſuadet Sagambaſſa, 792. d. Jejunant per triduum Turcæ, 793. d. Ad congreſſum ſe præparant, 794. a. & ſeqq. Validum faciunt inſultum, 794. d. & ſeqq. Urbem expugnant, 795. d. e. Imperator occiditur, 796. c. Naves a Turcis captæ & ſubmerſæ, 797. b. c. Præda a Turcis reportata, 797. d. e. Principis Turcarum ætas & mores, 798. b. & ſeqq.
Conſtantinus laicus papatum invadit, 952. d.
Conſtantinus imperator erga eccleſiam beneficus, 920. c.
Conſtantinus imperat. adverſus ſanctas imagines concilium epiſcoporum cogit, 949. d.
Conſtantinus Palæologus Conſtantinopolim de Latinis recuperat, 737. c.
Conſtantius Sfortia, 1185. a.
Contarenus Patricius Venetus, 1277. c. 1279. b. c.
Convenarum epiſc. Bertrandus *Goth*, 150. b.
Conventrenſe monaſterium, monachis expulſis, datur canonicis ſæcularibus, 846. c. Reſtituitur monachis, ibid.
Conventus ad Caſale majus, 1196. b.
Conventus Poiſſiacenſis, 1462. a.
Conventus peregrinorum Jeroſolymæ ſub Godefrido duce, 524. d.
Corbeienſes abbates, Adelardus 1165. a. Grimo, 888. c.
Corbeiæ novæ monaſterium SS. Martyribus Stephano & Vito dicatum, 513. c.
Corbeiæ novæ abbates, Erkembertus, 509. a. 511. a. Marcuardus, 512. b.
S. Corematus, 1124. c.
Cormaricenſe monaſterium, 956. a.
Cormaricenſes monachi, 962. c.
Cornelii Zantfliet chronicon, 67. b.
Cornelius filius nothus ducis Burgundiæ, Lutzemburgi gubernator, 449. a. 479. c.
Coronatio regis in civitate Aquenſi, 98. c.
Coronationis regis Jeroſolymitani ritus, 586. a. b.
Coronam ſuam offert rex Jeroſolymitanus Domino, 586. a.
Corporalia in igne illæſa, 1122. c.
Corradinus filius Corradi regis, 741. c.
Corradinus filius Corradi occiſus, 739. b. 741 c.
Corradini filii Friderici regis Jeruſalem pravi mores, 734. d. Debellatum jubet perimi Carolus rex Siciliæ, 108. c.
Corradinus Soldani filius, 661, b. & ſeqq. Chriſtianos prope Aconem cædit, 686. a. Deſtruit muros Jeruſalem, 1061. b. Obit, 697. c.
Corradus comes pater Corradini imperatoris, 979. c.
Corradus rex, 741. c.
Cortracum oppidum incenditur, 322. c.
Coſmas cardinalis Bononienſis eligitur papa Innocentius VII. 365. c.
S. Coſmæ conventus, 1013. d.
S. Coſmæ monaſterium Turonenſe, 995. a. Ad illud ſe conferunt quinque canonici S. Martini, 1012. c.
Coſmus Mediceus, 1437. b.
Covinum diripitur, 432. c. Ejus ager vaſtatur, 438. c.
Cremam obſidet Proſper Columna, 1299. a. Obſidionem ſolvit, 1299. d.
Cremona urbs celeberrima, 1224. b. c.
Cremonenſium magna cædes, 1334. c. Romanæ ſedi ſemper fuere obſequentes, 1334. c.
Cremonenſi arci ad extrema redactæ Bonivetus mittit annonas, 1358. b.
Creſcens patricius Romanorum contra Ottonem rebellat, 994. c.
Creſſienſis pugna, 244. c.
Crotpertus epiſcopus Turonenſis, 946. c. d. 947. a.
Crucifixus in terra depoſitus in tribulatione, 50. c.
Crucis adoratio in exaltatione S. crucis, 947. a.
S. Crucis hiſtoria inventionis apocrypha, 921. b.
Crux in cœlo apparens, 490. c.
Crux ſancta ad caſtra defertur, 553. b. 601. a. Eam ante regem Jeroſolymitanum præferebat Gerh. abbas, 531. c. Capitur a Saracenis, 557. c. & ſeqq. 607. c. 812. a. 1027. c. Qui eam ignominioſe tractant, 621. d.
Crux miſſa Ludovico Germaniæ regi, 970. b.
Crucis prædicatio pro expeditione Jeroſolymitana, 10. b. 681. Cruce ſignantur principes multi, 813. b. Cruce ſignati in Gallia plures transfretant, 720. d. Cruce ſignatorum pro ſacra expeditione creſcit numerus, 517. a. Proficiſcuntur variis viis, 954. d.
De Cruce ſignatis tam clericis quam laicis, 57. c. 58. a. 59. c. 1055. b. c.
Cruce ſignati a Soldano capiuntur, 666. a. b.
Crux in Anglia prædicatur, 873. d.
Cruce ſignati quam proſpere egerint in Hiſpania, 58. c.
Crucis prædicatio adverſus Huſſitas, 412. b.
Crux in Germania pro ſacra expeditione non prædicata propter ſchiſma, 517. d.
Cruce ſignati paſtores, 96. a.
Culturæ monaſterium, 1077. d.
Cuno Ratiſponenſis epiſcopus, 2.
Curtracenſe prælium, 145. a.
S. Cuthberti corpus incorruptum, 804. b.
S. Cypriani monaſterium Pictavienſe, 1149. b.
Cyprum inſulam capit Richardus rex Anglorum, 633. a. 817. c.
Cypri rex ab Acone obſeſſa a Saracenis diſcedit, 770. c.
Cypri reges, Guido de Lezignano, 820. c. Haimericus, 640. c. 645. d. 734. b. 735. b. Hugo, 109. a. 738. b. Petrus, 290. b. Reginæ, Aelis, 702. b. 738. b. Placentia, 735. b. 736. a. 754. c.
Cyrenſis epiſcopus Theodoretus, 931. a.

D.

Daci & Dani dicti Normanni, 1163. b.
Dagobertus rex Francorum, filius Childeberti, 886. b. Obit, 886. c.
Dagobertus Sigeberti regis Auſtriæ filius, in Scotiam deportatus, 946. a.
Daliones ſuæ ditioni reſtituti, 1257. b.
Damaſcum depopulatur Tormentilla Soldanus Turciæ, 357. b.
Damaſcum expugnat Soldanus Babylonis, 703. d. 731. a. b.
Damaſcum a Soldano Halepi obſeſſum, 657. c.
Damiatam obſidere deſiderat rex Johannes, 682. c.
Damiatam copias & legatos mittit papa, 683. b. Eam obſident Chriſtiani, 684 c. 1060. a. & ſeqq. Et capiunt, 60. c. 61. a. c. 62. b. 687. c. Epiſtola Patriarchæ, regis Jeroſolymitani &c. ad Honorium papam III. de Damiatæ expugnatione, 1479. b. Pro ea regnum Jeroſolymitanum offert Soldanus, 690. c. Etiam cum belli induciis triginta annorum duraturis, 692. c. Redditur Saracenis, 694. d. Cum caſtro Thenis, 63. d.
Damiatam capit S. Ludovicus, 89. c. Saracenis reſtituitur, 91. b. c.
Damaſus papa, 925. c. d. Symbolum in miſſa decantari juſſit, 926. a.
Damaſus II. papa, 6. c.
Damianus Maurus claſſis imperator, 1187. b.
Daniel clericus, 886. c.
Daniel *de Malenbec* miles, 708. b.
Dani Angliam vaſtant, 998. a.
Dani, ſeu Normanni, in Flandriam & Galliam irruunt, 967. c.
Dani a Popone ad fidem converſi, 990. c.
Danorum rex Hemengus, 1163. c.
Danorum regis Henrici cædes, 95. b.
Danorum rex Civito, 994. d.
Danorum rex Suano, 994. c.
Daventriæ obſidio ſolvitur, 493. b.
David epiſcopus Morinenſis translatus Ultrajectum, 488. c. 490. c.
David rex Scotiæ, 189. 205. b. 225. c. 260. b. 271. b. Captus ab Anglis, 246. c.
David *Giffart*, 877. d.
Decima bonorum eccleſiæ conceſſa pro ſubſidio Terræ ſanctæ, 752. c. 1030. c.
Dedicatio eccleſiæ S. Florentii, 1098. b. 1124. c. 1148. a.
Defunctorum officium feria II 995. d.
Deſiderius epiſcopus Viennenſis, 944. d. c.
Deſiderius abbas Caſſinenſis, 1171. d.
Deſiderius rex Longobardorum, 892. c. 893. c. 949. d. 953. d. 1288. d. Eccleſiam affligit, 893. c. 953. d. Adverſus eum procedit Carolus-Magnus, 893. c. Fugam capit, 893. c. Ipſum Papiæ incluſum obſidet, 894. a. 953. d. Et vincit, 953. c. Et in Gallias mittit, 954. a.
Deſiderii regis filiam uxorem ſuam repudiat Carolus-Magnus, 952. a.
Deſiderius dux Chilperici, 938. c.
Diæta Atrebatenſis, 437. b.
Diæta Francofordienſis pro extinguendo ſchiſmate, 347. b.
Diæta Remenſis inter Wenceſlaum regem Romanorum, & Carolum regem Franciæ, pro unione eccleſiæ, 348. d. c.

Digitized by Google

Didacus Mendoza, 1333. b. & ſeqq. 1431. d. 1432. e.
Dido epiſcopus Turonenſis, 948. a.
Dido epiſcopus Pictavienſis, 946. a.
Dienſis epiſcopus Guillelmus *de Rouſſillon*, 748. a.
Dignenſis epiſcopus ord. S. Bened. intereſt concilio Baſileenſi, 441. e.
Diniſius epiſcopus Turonenſis, 1333. e.
Diocletiani filia Valeria, 1200. e.
Dio abbas S. Michaelis in eremo, 1149. c. 1159. a.
Dionantenſium & Bovinienſium diſſidium, 176. c. 177. c.
Dionyſius Alexandriæ epiſcopus, 920. d.
Dionyſius epiſcopus Mediolanenſis, 923. a.
Dionyſius epiſcopus Pariſienſis, 920. e.
Dionyſius ſuffraganeus Leodienſis, 490. b.
S. Dionyſii abbas Fulradus, 949. e.
Diſſidium inter Ludovicum regem & Julium II. 1272. a.
Diſſidium inter Philippum & Richardum reges de rege Jeroſolymitano conſtituendo, 818. e.
Diſſidium inter canonicos Leodienſes, 442. e.
Doadi caſtri expugnatio, 1144. d.
S. Docelini corpus, 1116. a.
Dodo frater Alpaïdis pellicis S. Lambertum interficit, 947. e.
Dolenſis archiepiſcopus Evenus, 1128. b.
Dolenſem epiſcopum domat Bartholomæus archiepiſcopus Turonenſis, 1020. d.
Dolenſem obedientiam S. Florentio dat Johannes dominus Dolenſis, 1129. c.
Dolenſe monaſterium fundatur, 1167. a. Ab Ebbone domino caſtri Rodulphi, 981. e.
Dolenſe caſtrum diripitur, 1031. b.
Dominicus Sigebrandus miles de Monte-Gliſiaco, 1125. b.
S. Domitianus, 945. a.
S. Domitiani corpus Leodium allatum, 13. b.
Domitianus epiſcopus Tungrenſis, 934. c.
Donatus S. Hieronymi magiſter, 923. b.
Donatus comes bellicæ rei ſcientiſſimus, 1181. d.
Donelia virago, 1191. c. & ſeqq. Ejus egregium facinus, 1192. b.
Dordraci obſidio, 409. b.
Dormientes ſeptem Majoris-monaſterii, 928. e.
Drocarum comes, 804. e.
Drochus filius Pippini, 886. a.
Drogo archiepiſcop. Metenſis, 952. b. 995. c.
Drogo epiſcopus Podienſis, 989. e.
Drogo abbas S. Jacobi, 11. a. 12. a.
Drogo filius Caroli-Magni, 912. e. 916. c.
Duacum a Philippo rege expugnatum, 136. e.
Duellum, 182. c. 293. e.
Duellum inter Antonium Mariam Sanſeverinum & Georgium Gomborgium, 1201. e.
Dulcinus hæreticus capitur, & crudeli morte afficitur, 156. c.
Dunecanus rex Scotiæ, 803. c.
Dunelmenſes epiſcopi, Philippus, 840. d. Walcherus, 803. a.
Durandus epiſcopus Leodienſis, 5. d.
Durandus epiſcopus ſcribit contra ſententiam Johannis XXII. de ſtatu animarum ante reſurrectionem, 207. d.
Duvenaldus rex Scotiæ, 803. c.

E.

EAdulfus rex Nordanhimbrorum a Carolo-Magno ſuo regno reſtitutus, 960. b.
Ebarcius epiſcopus Turonenſis, 947. d.
Ebbo epiſcopus Remenſis exilio damnatus, 965. a.
Ebbo dominus Caſtri-Rodulfi Dolenſe fundat monaſterium, 981. e.
Ebigleobet generalis capitaneus Græcorum, 794. c.
Ebles epiſc. Lemovicenſis, 1147. c. 1149. b.
Ebles dux Aquitaniæ & Pictaviæ, 1147. a. c. 1167. a. c.
Ebles filius Ranulfi comitis Pictavienſis, 1166. d.
Ebles vicecomes de Thoarcio, 1147. e.
Ebles de Malo-leone baro, 1150. e. 1153. d. Cœnobium Abſiæ augmentavit, 1156. b.
Eboracenſes archiepiſcopi, Galfridus, 816. c. 817. b. Rogerus, 809. d. 811. a.
Eboracenſis archiepiſcopus dignitate ſpoliatus, 840. e.
Eboraci obſidio, 880. e.
Eboraci dux regem Angliæ de ſolio deturbare tentat, 498. c. Fugatur, ibid. e. Londonias occupat, & regem Anglorum ſubjugat, 502. b. Occiditur, 503. a.
Ebrardus epiſcopus Norvicenſis, 805. 807. b.
Ebrardus abbas S. Juliani Turonenſis, 1077. b.
Ebrardo abbati Majoris-monaſterii committitur abbatia S. Florentii 1111. d. e. 1112. b.
Ebroicenſis comes, 180. e.
Ebroinus de Pippino & Martino victoriam refert. 884. Doloſe jurat ſuper capſas ſanctorum vacuas, & Martinum interficit, 885. a. Ab Ermefrido occiditur, 885. b.
Ebromagum expugnant Franci, 473. e.
Echt villam munitam deſtruunt Leodienſes, 348. b.
Edeſſa a Turcis capta, 1174. c.
Ediva filia Eduardi regis Angliæ, uxor Caroli Simplicis, 979. a. 985. c. 986. a.
S. Edmundus rex Anglorum, 994. d. Suanum ducem Danorum vulnerat & occidit, 998. a. Ejus martyrium, 970. e. 996. d. Corporis detectio, 850. a. Et elevatio, 85. a.
S. Edmundi monaſterium, 879. b.
S. Edmundi abbas Samſon, 850. b.
Edmundus de Nola capitaneus Francorum, 327. b.
Eduardus frater Ardenuti regis, 1000. c. Factus rex, ibid. d.
Eduardus rex Anglorum martyr, 991. b.
S. Eduardi regis Angliæ obitus, 1006. d. Feſtum, 355. c.
Eduardus rex Angliæ, 112. e. 114. d. 132. a. 748. b. 749. e. 972. a. 983. d. 1223. d. Fœdus init cum Flandris, 221. d.
Eduardus I. rex Angliæ, 122. d.
Eduardus II. rex Angliæ, 171. c. Ejus nuptiæ cum Iſabella nata Philippi regis Franciæ, 137. a. Obitus, 154. d.
Eduardus III. rex Anglorum, 154. d. 503. d. Eduardum II. patrem ſuum captivavit, 137. b. Reprobato patre rex Angliæ coronatur, 186. a. Filiam comitis Hannoniæ ducit uxorem, 188. e.
Eduardus VI. rex Angliæ, 202. e. 249. a. 254 260. e. 298. a. 355. b. Rex impudiciſſimus comitiſſam Saliſberienſem ad venereos actus invitat, 233. b. & ſeqq. Invitæ & reluctanti vim facit, 234. b. Plures nobiles capite plecti jubet, 179. a. Alios ſibi principes conciliat adverſus regem Francorum, 214. c. 216. b. Expugnat urbem Barwicum, 205. b. Circa Cameracum deprædatur, 220. c. Venit Gandavum, & obſidet Tornacum, 223. c. d. Plura oppida expugnat in Normannia, 244. c. Auxilium mittit Burdigalæ, 238. d. Obtenta Creſciaci victoria, obſidet Caletum, 245. c. In Gallia omnia vaſtat, 276. b. Transfretat in Armoricam auxilium laturus comitiſſæ Montisfortis, 237. a. Hominium Davidis regis Scotiæ excipit, 271. c. Eum convenit abbas Cluniacenſis ad tractandum cum eo de pace inter eum & Galliam, 276. e. Obit, 309. e.
Eduardus princeps Gualiæ, qui Johannem regem captivavit, 309. c. 355. b.
Eduardus filius regis Angliæ, 744. e.
Eduardus primogenitus regis Angliæ Simonem comitem Montisfortis capit, 808. b.
Eduardus filius Malcolmi regis Scotiæ occiſus, 803. e.
Eduardus junior filius ducis Gelriæ, victo fratre Rainaldo ducatum obtinet, 280. c. 296. b. Vulneratus moritur, 297. a.
Effredus rex Anglorum, 969. c. 972. a. 983. d. 985. e. 989. d. Fugit in Normanniam, 994. c. Obit, ibid. d.
Effredus & Eduardus filii Effredi regis Angliæ, 996. e.
Egbatanis civitas, 102. e.
Egenaldus epiſcopus Pictavienſis, 1147. a.
Egfridus epiſcopus Pictavienſis, 1147. b.
Eggiardus regiæ menſæ præpoſitus a Waſconibus occiſus, 896. a. 1162. d.
Eginwardus archiepiſc. Remenſis, 504. d.
Egmundenſe monaſterium reformatur, 475. b.
Ekhebertus marchio, 7. e.
Ekkehardi abbatis Vraugienſis libellus de ſacra expeditione Jeroſolymitana, 507. a. Ejus elogium, 509. Auctor eſt chronici ab abbate Urſpergenſi vulgati, 511.
Elbertus abbas S. Jacobi, 9. e. 10. c.
Eleemoſyna facta Jeroſolymis eo die quo legitur evangelium de cœco nato, 588. c.
Electio patriarchæ Jeroſolymitani quomodo fiat, 605. b.
Elias de Liniaco primus abbas S. Florentii Salmurienſis, 1094. c. 1096. c. d. e.
Elias comes, 144. a.
Elias comes Cenomanenſis, 1013. e.
Elienſis abbatia fit epiſcopalis, 805. a.
Elienſis epiſcopus, 840. e.
Elienſes epiſcopi, Euſtachius, 840. d. 849. b. 875. a. Willelmus de Longo-campo, 816. e.
Eligius epiſcopus Noviomenſis, 945. b. d. 946. c.
Elizabeth S. Johannis matris reliquiæ apud Sebaſten, 561. c.
S. Elizabeth, 73. c.
S. Elizabethæ lantgraviæ Thuringiæ tranſlatio, 70. e.
Elizabeth mater Leonis papæ III. 906. e.
Elizabeth filia Sigiſmundi imperatoris, uxor Alberti electi in regem Romanorum, 444. c. Proprium filium lactat, 446. c.
Elizabeth regina Franciæ, 63. e.
Elizabeth regina Angliæ cum filio ſuo Eduardo regem in caſtro incluſum obſidet, 184. b. & ſeqq. Capitur, 185. b.
Elizabetham Galliæ regis filiam ducit Philippus rex Hiſpaniæ, 1438. b.
Elizabeth filia regis Angliæ, nupta Johanni filio comitis Hollandiæ, 122. d.
Elizabeth duciſſa Burgundiæ & Brabantiæ, ſoror Fernandi regis Portugalliæ, 437. a.
Elizabeth duciſſa Lutzenburgenſis, 398. d. 449. b. Obit, 474. b.
Elizabeth comitiſſa Andegavenſis cauſa adulterii combuſta, 1107. e. 1114. b. 1141. d.
Elnonenſe monaſterium, 960. d.
Elphegus archiepiſcopus Cantuarienſis, martyr, 998. a.
Emeno comes Engoliſmæ, 1166. b. d.
Emico comes, 519. c.
Emma regina Angliæ, 983. e. 989. d. 996. e. 1000. a.
Emma ſenatrix, 506. a.
Emmanuel imperator CP. 843. d.
Emmanuel Philibertus dux Sabaudiæ, 1436. a. Ei Sabaudia reſtituitur, ibid. d.
Engebaudus archiepiſcopus Turonenſis, 1015. d. 1017. a.
Engelbertus archiepiſcopus Colonienſis occiditur, 65. a.
Engelbertus de Marka, 204. c. Fit epiſcopus Leodienſis, 239. a. De eo, 242. b. d. 243. c. 263. a. 279. b. c. 283. c. 336. a. Victoriam refert de Leodienſibus, 247. e. Ei Loſſenſis comitatus adjudicatus, 284. a. & ſeqq. Transfertur ad ſedem Colonienſem, 284 c.
Engelbertus *d'Anguien* dominus de Morialmeis & *de Rammereux*, 466. b.
Engoliſma a Johanne duce Normanniæ expugnata, 288. e.
Engoliſmæ comites, Emeno, 1166. b. d. Turpio, 1166. b. Willelmus Sector ferri, 1167. d.
Enguerannus de Bova cruce ſignatur, 654. b. 658. e.
Enguerannus *de Jorny* procurator regis Cypri ad Lugdunenſe concilium, 747. a.
Enguerannus *de Marigny*, 163. c. 167. d. Ejus ſupplicium, 172. a. & ſeqq.
Enigſamenſe monaſterium, 841. a.
Epicius patriarcha, 735. c.
Epiſtola patriarchæ Jeroſolymitani & epiſcoporum Terræ ſanctæ ad Chriſtianos, 535. d.
Epiſtola Johannis Palæologi ad Patres Baſileenſes, 434. d.
Epiſtola Frederici imperatoris ad Saladinum, 577. d.
Epiſtola Saladini ad Fridericum imperatorem, 578. e.

Digitized by Google

Epiſtola cancellarii regis Armeniæ ad regem Cypri, 87.d.
Epiſtola Huſſitarum ad principes, 425.b.
Epiſcoporum electiones ablatæ Philippo regi, 1013.b.
Epiſcopi Andegavenſis electio conceſſa Fulconi *Richin* comiti, 1013.b.
Epiſcopi duo ſimul in una ſede, 933.d.
Eraclius patriarcha Jeroſolymitanus, 601.a. 1145.d. De ejus electione, 604.e.
Eraclius archiepiſcopus Cæſarienſis, 604.e. Fit patriarcha Jeroſolymitanus, 605.b. Ejus electioni ſe opponit Guillelmus Tyrenſis archiepiſcopus, 605.a. Quem ille veneno perimit, 605.e. Feminam corrumpit, 606.a.
Eraclius imperator, 945.a.
Erardus de Brana, 681.a.
Erardus *de Nantuel* comes, 741.e.
Erardus *de Valerie* comes, 741.e.
Erardus dominus Valeriaci camerarius Franciæ, 1157.e.
Erchetay princeps Tartarorum, 88.e. 89.a.
Erembertus epiſcopus Turonenſis, 946.d.
Eremburgis filia Eliæ comitis Cenomanenſis, uxor Fulconis comitis Andegavenſis, 1013.e. 1014.c.
Erfordienſis epiſcopus, S. Thomas, 177.a.
Erigus dux Forojulienſis, 900.b.
Erkam arcem munit Johannes Erkelius epiſcopus Leodienſis, 304.e.
Erkembertus abbas Corbeiæ novæ, 511.a. Proficiſcitur Jeroſolymam, 509.
S. Erkenvardi epiſcopi Londonienſis tranſlatio, 807.e.
Ermefridus Francus Ebroinum occidit, 885.b.
Ermengardis regina, 915.b.
Ermenſendis filia Henrici comitis Namurcenſis, & comitiſſa *de Bar*, 50.a. 51.d.
Ermenſendis Theobaldi comitis *de Bar* uxor, 59.e.
Eſdenium villam incendit Johannes Hensbergius, 336.b.
Extorquet archiepiſcopus Nicoſienſis, 715.e.
Ethelvulfus rex Angliæ, 967.a. 969.c. Eccleſiæ Romanæ perſolvit tributum, 965.a.
Miracula de Euchariſtia, 1023.d.e.
Eucherius Lugdunenſis epiſcopus, 929.e. 931.a.
Eudo princeps Aquitaniæ Saracenos cædit, 887.a. Ante Carolum Martellum fugit, 887.d. A Saracenis vincitur, 888.b.
Eudo filius Gaufridi comitis Britanniæ, 1108.c.
Evenus abbas & reſtaurator S. Melanii Redonenſis, fit archiepiſcopus Dolenſis, 1128.a. & ſeqq.
Everardus de Marka, 398.e. 450.b. 459.e. Leodienſium mamburnus, 410.d. Terræ Bullonii gubernator, 430.b. Caſtrum *de Orchimont* capit, 440.b. Bellum movet in Burgundos, 453.a. Moritur, 479.b.
Everardus de Marka frater epiſcopi Leodienſis, 279.d.
Evermarus S. ſepulchri patriarcha, 539.e.
Eufronius epiſcopus Turonenſis, 936.a.e.
Eugenius III. papa, 10.e. 807.b. 1144.e. 1174.c. Obit, 808.b.
Eugenius papa IV. 429.a. 445.c. Ejus creatio, 424.d. Monaſteria reformat, 424.e. Coronat Sigiſmundum imperatorem, 433. & ſeqq. Eum citat concilium Baſileenſe, 431.d. Et deponit, 443.d. 445.e. In ejus favorem principes reflectit Nicolaus de Cuſa, 476.d. Ejus conatus pro Græcorum reductione, 434.c. Transfert concilium Baſileepſe Ferrariam, 443.c. & ſeq. Ei a concilio Florentino revertenti inſidias ſtruit dux Mediolanenſis, 449.a. Monachos in eccleſia Lateranenſi inſtituit, 488.d. Semidecimam redituum cleri ſui concedit Philippo duci Burgundiæ, 447.b. Beneficia per collatores conferri alternis vicibus permittit, 448.b. Obit, 457.a.
Eunomius comes, 940.a.
Evodius præfectus, 926.b.
SS. Euſebii & Pontiani tranſlatio, 969.e.
Euſebius epiſcopus Turonenſis, 954.e. 956.c.
Euſebius epiſcopus Andegavenſis, 1120.d. 1125.d. 1143.b.d.
Euſebius Vercellenſis epiſcopus, 922.e. 923.a.
Euſebii chronicon, 919.a.
Euſtachius epiſcopus Elienſis, 840.d. 875.a.
Euſtachius Perſandus epiſcopus Leodienſis, 381.b. Ejus electio, 313.c. Diſcordia inter ipſum & mamburnum, 314.e. Euſtachii electio confirmata a Clemente VII. 315.a. Ab Urbano VI. reprobata, 315.a.
Euſtachius monachus, 875.d.
Euſtachius comes Bolonienſis, 805, a. 806. b.c.
Euſtachius Flandrenſis, 516.e.
Euſtachius filius Stephani regis Angliæ, 1016.d.
Euſtachius frater Godefridi ducis Lotharingiæ, 537.b.
Euſtachius *de Veſci* comes a rege Johanne proſcriptus, 871.a.
Euſtachius *Gernire* miles, 540.a.
Euſtachius *Franshons* miles, 139.d.
Euſtochium virgo, 926.c.
Euſtorgius epiſcopus Tyberiadis, 747.b.
Eutichius epiſcopus C P. 938.b.
Euvius epiſcopus Venetenſis, 939.e.
Exam rex Saracenorum, 901.c.e.
Excommunicatio in infeſtantes Johannem Angliæ regem, 880.a.
Exoldunum caſtrum diripit Philippus rex Francorum, 1026.e.
Expeditio Jeroſolymitana, 8.b. 1170.e. Ejus præcipui duces, 526.c. In ea totus pene Teutonicorum exercitus perit, 528.d. Lamentum lacrymabile ſuper his qui in ſacra expeditione perierunt, 541.b.
Eynam monaſterium combuſtum, 480.b.

F.

FAbius Urſinus, 1247.e.
Fabricius Columna vir armis clarus, 1236.a.e. 1237.a. & ſeqq. 1283.e. 1284.d. 1285.b. 1286. 1293.b. 1297.b. Aquilam ſibi ſubjicit, 1254.c. Arcem Evandri capit, 1258.b.
Factiones inter Franciæ principes, 357.d.
Falco Normannus, 879.a.
Falcomontis terra devaſtata, 175.c.
Falcomontem obſidet Johannes dux Brabantiæ, 193.e.
Falkebor obſidetur, 52.e.
Fames inaudita, 10.b.d. 18.d.e. 68.e. 172.c. 445.a. 542.d. 805.e. 1000.e. 1021.a. In Gallia, 517.b. 1002.d. 1018.d. 1036.a. Toto pene orbe, 996.c. 1039.a. In Germannia, 967.a. In Gallia & Germania, 346.b. Leodii, 489.b. In exercitu Chriſtianorum, 522.a. 576.e.
Farneſius Petrus Aloyſius, 1430.e.
Farneſii Henrici regis Francorum protectionem ſibi conciliare conantur, 1432.e. & ſeqq. Eos ne cum quovis principe de Parma componant vetat Julius III. papa, 1433.b.
Faſtrada uxor Caroli-Magni, 952.a. 1163.e. Obit, 956.e.
Faventiæ obſidio, 1228.b. Et expugnatio, 1229.a.
Faventiam oppugnant Veneti, 1257.e.
Felix V. papa, 447.c. 457.b. Ejus electio, 446.d. Improbatur ab omnibus fere univerſitatibus, 446.e. Abdicat papatum, 466.e. 467.a. & ſeqq. Ejus litteræ de ſua abdicatione, 467.c.
Felix epiſcopus Nannetenſis, 935.e.
Felix Urgelitanæ eccleſiæ epiſcopus, hæreticus, 902.b. 903.a. Condemnatur, 903.d. 904.a. Ejus hæreſis, 956.d.
Fernandus rex Portugalliæ *Tangar* civitatem obſidet, 435.a. & ſeqq. A Saracenis captus retinetur & perimitur, 436.d.e.
Ferdinandus Auſtraſienſis, 1382.b.
Ferdinandus rex Romanorum, 1453.a.
Ferdinandus Aragonius Alfonſi regis filius, 1182.a.
Ferdinando filio regnum Neapolitanum cedit Alfonſus Aragonius, 1208.b.
Ferdinandus rex Aragonius, 1185.d. 1218.d. 1265.e. 1268.a.
Ferdinandi II. regis Aragonum fœdus cum Ludovico rege adverſus Venetos, 1261.a. & ſeq. 1262.a.
Ferdinandus rex Hiſpaniarum, 1212.d. 1308.b. Fœdus init cum Ludovico rege Francorum adverſus Fredericum regem Neapolitanum, 1233.e.
Ferdinandus rex Hiſpaniæ regnum Navarræ invadit, 1457.c.
Ferdinandus II. rex Hiſpaniarum, 1260.e.
Ferdinandus rex Neapolitanus, 1199.b. 1200.a. Obit, 1205.b.
Ferdinandus II. rex Neapolitanus, 1211.b. & ſeqq. 1218.e. Portus celeberrimos Venetis oppignerat, 1219.e. Neapolim & civitates amiſſas recuperat, 1219.b. Ejus ad Neapolitanos oratio, 1208.e.
Ferdinandus rex Portugalliæ trajicit in Africam, & Ceptam expugnat, 407.c.
Ferdinandus a Toleto dux Alvæ, 1238.b.
Ferdinandus Aterni marchio, 1319.e.
Ferdinandus Davolus Piſcarius princeps, 1344.d. 1345.d. 1347.d. Socios hortatur ad pugnam, 1416.b. & ſeqq. 1417.b. 1419.c.
Ferdinandus Gonzaga Mediolani pro Carolo V. præeſt, 143.e.
Ferrandus primogenitus regis Caſtellæ, 750.b.e.
Ferrandus comes Flandrenſis, 39.d. 43.d. 48.d. 49.d. 51.a.b.d. 678.d. 1047.e. In Angliam venit, & regi Johanni hominium præſtat, 873.d. Johanni Anglorum regi confœderatur, 42.d. 1060.a. Regi Franciæ reſiſtit & Tornacum ſubjugat, 42.e. A rege Franciæ debellatus capitur, 52.a. 53.c. 679.c. 1052.a.b. Liberatur, 66.e. 1069.d.
Ferraria antiquum eccleſiæ Romanæ vectigal, 1196.c.
Ferraria a Venetis occupata, & ab Eccleſia recuperata, 158.d.
Ferrarienſis epiſcopus Guido, 143.a.
Feſtum clavorum & lanceæ domini in octava paſchæ, 255.e.
Fiacrius de Columna excommunicatur, 149.b.
Ficaroli obſidio, 1186.b. & ſeqq. expugnatio, 1188.a.
Figiaci abbas Harmatenus, 1100.e.
Firmanus epiſcopus Laurentius Lentius, 1463.c.
Firmitas monaſterium 1014.b.
Fiſcannum Angli expugnant, 406.b.
Fiſcannum cœnobium, 947.a. 989.d.
Flagellantes, 253.d.
Flagellantium ſecta reviviſcit, 358.c.
Flagellantes fœminæ, 293.d.
Flandriæ comites, Balduinus, 640.a. 996.e. 1005.a. Balduinus factus imperator C P. 667.b. Carolus, 805.e. Ferrandus, 39.d. 40.c. 48.d. 49.d. 65.e. 678.d. 1047.e. 1069.d. Guido, 108.a. 113.a. 119.e. 131.e. 144.d. 151.e. Ludovicus, 190.d. 212.c. 325.c. Ludovicus filius Ludovici comitis, 249.a. 261.c. Philippus, 326. 810.a. 811.b. 1024.b. 1032.e. Obit, 1033.c. Robertus, 537.c. Willelmus, 734.c.
Flandriæ comitiſſæ, Johanna, 1047.e. 1069.d. Richildis, 1005.
Flandrenſes ad partes Clementis VII. deflectunt, 339.a.
Flandrenſium rebellio in comitem, 183.c.
Flandrenſem in comitem rebellant Gandenſes, 318.
Flandrenſium cædes in obſidione Caleſii, 439.e.
Flandri a Brabantinis cæſi, 206.c.
Flandri de Brabantinis victoriam reportant, 263.b. Ab eis cæſi, 206.c. Et ab Hollandis, 151.c.
Eleteia abbatia, 808.e.
S. Florentini corpus Ambaſiam delatum, 997.e.
Florentinorum mores, 1449.b. rebellant in papam, 294.d. Excommunicantur, 304.a. Bellum gerunt adverſus regem Aragonum, 482.c. Funduntur, 1183.c. A Senenſibus vincuntur, 103.e. Gallis ſe

Digitized by Google

adjungunt, 1206. d. Piſanos ſibi ſubjicere tentant, 1223. a.
Florentiæ reſtitutus Johannes Mediceus, 1287. c.
S. Florentius abbas, 925. e. Ejus miracula ſcribit Reginaldus ſcholæ Andegavenſis magiſter, 1121. c.
S. Florentii tranſlatio Trenorchium, 1085 c. Ejus corpus retinent Trenorchienſes, 1086. b.
S. Florentii monaſterium Salmurienſe conditur, 1091. b. & ſeqq. S. Florentii corpus in illud ſolemniter transfertur, 1098. b. 1117. c. d. 1132. c. 1142. c. Eccleſiæ dedicatio, 1098. a. 1124. c.
S. Florentii abbates, Adhebertus, 1110. a. 1142. d. Amalbertus, 1097. a. 1098. b. 1099. d. 1103. e. 1142. a. Elias de Liniaco, 1092. e. 1096. c. d. Fridericus, 1094, b. 1095. b. 1110. d. 1112. b. & ſeqq. 1116. a. c. 1121. c. 1123. d. 1124. c. e. 1125 b. d. 1142. e. 1143. b. Frogerius, 1132. e. 1145. a. e. Girardus, 1094. b. 1110. b. 1111. b. 1142, d. Gaufridus de Valeia, 1134. d. Gaufridus II. 1136. b. Gaufridus *Mortel*, 1139. c. Guillelmus, 1107. a. 1123. a. 1129. a. 1143. d. 1144. a. Guillelmus de Culturis, 1139. e. Guillelmus *Lorier*, 1139. e. Johannes de Loſduno, 1134. e. Iterius, 1135. c. Maynerius, 1133. b. 1145. c. 1146. a. Matthæus, 1130. c. 1144. e. Michael, 1133. e. 1146. c. Nicolaus, 1135 b. Ogerius, 1131 e. 1145. a. Petrus de Nozilio, 1138. a. Philippus, 1132. b. 1145. a. Radulfus, 1133. b. 1145. c. Reginaldus, 1137. e. Robertus, 1104. a. e. 1106. d. 1108. d. 1109. d. 1121. c. 1142. d. Rogerius, 1138. a. Sigo, 1109. a. 1119. c 1125. e. 1128. c. 1129. e. 1143. b. d. Stephanus I. 1130. b. 1144. b. c. Stephanus II. 1131. b.
Florentius epiſcopus Aconenſis, 735. e.
Florentius comes Hollandiæ, 68. d. 69. b. 100. b. 101. e. 109. e. 125. a. 151. e. Scotiæ regnum ambit, 122. d. Miſere perimitur, 69. d. 135. e.
Flores prima die Maii ſolent colligi, 552. a.
Floriacenſe monaſterium, 945. e. 1075. a. 1096. e. c. A Danis deſtructum, 968. d.
Floriacenſes abbates, Amalbertus, 1097. b. e. Hugo, 1095. d. Johannes, 41. c.
Florinenſes abbates Carolus *de Crehem*, 471.
Florinenſis eccleſia reparatur, 471. e.
Florus S. Martini pater, 921. a.
Fœdus inter principes Italiæ adverſus Gallos, 1352 e.
Fœdus inter Richardum Angliæ regem & Balduinum comitem Flandriæ, 652. b. 653. b.
S. Foillanus, 146 b.
Foillanus frater S. Furſei, 945. c.
Folemarus presbyter belli ſacri dux, 514. c. 519. c.
Fons ſanguinis in Lotharingia, 997. b.
Fons Siloë, 587. e.
Fons Ebraldi monaſterium, 1032. b. 1037. d. Ejus initia, 1013. c. Fundatio 1144. a. 1171. e. In eo jacent aliqui reges Angliæ, 857. c.
Fontanellenſe monaſterium, 947. a.
Fornocium, 1213. e.
Fordenſe monaſterium, 811. c.
Formoſus papa, 977. c. & ſeqq. 986. b. Ejus ordinationes irritæ declaratæ, 978. e. Exhumatio, ibid.
Forojulienſis epiſcopus Jacobus, 173. e.
Fortunatus poëta, deinde epiſcopus Pictavienſis, 937. a.
Foſſenſe monaſterium, 945. c. 970. c. 1141. b.
Foſſenſes in epiſcopum rebelles, 146. b.
Foſſis oppidum combuſtum, 203. e.
Fraga in natali Domini comeſta, 8. d.
Franchimont terram vaſtant Gelrenſes, 353. a.
Francilio epiſcopus Turonenſis, 934. c.
Franciſcus Turnonius cardinalis, 1473. e.
Franciſcus Salviatus antiſtes Piſanus, 1183. b.
Franciſcus Picolomineus epiſcopus Senenſis, legatus apoſtolicus, 1207. b.
Franciſcus Alizonius legatus papæ a duce Urbinate occiditur, 1274. a.
Franciſcus I. rex Francorum, 1301. e. In Italiam irrumpit, 1301. d. Ad eum captus ducitur Proſper Columna, 1302. c. Ejus miſericordiam deprecantur Mediolanenſes, 1305. a. Quam illis concedit, 1305. d. Ejus & Leonis X. colloquium, 1306. a. Ad imperium aſpirat, 1308. c. Carolo Borbonio bellum indicit, 1349. b. Eum principatu dejicit, ibid. c. Italiam rurſus tentat, 1350. a. Caſtra ponit ante Papiam, 1389. b. Oppidum ad deditionem citat, 1390. e. Ticinum amnem aliorſum derivare conatur, 1399. e. In pugna Patavienſi capitur, 1424. c. & ſeqq. Ducitur in Hiſpaniam, 1426. b.
Franciſcus II. rex Francorum, 1437. c. 1439. c. 1444. b. Obit, 1448. a.
Franciſcus dux Britanniæ, 1224. c. 1315. d.
Franciſcus Gonzaga princeps Mantuanus, 1220. a 1255. c. 1262. a. A Venetis capitur, 1267. b. Gallos adoritur & cædit, 1214. c. Ab illis viciſſim cæditur, ibid. e.
Franciſcus Guiſardinus patricius Florentinus, 1312. a. Ejus ad Parmenſes oratio, 1329. d.
Franciſcus dux Gravinæ, 1246. e.
Franciſcus dux Guiſiæ, 1428. a.
Franciſcus Maria Rovercius princeps Urbinatium, 1272. d. 1313. c. 1320. b. 1339. d. 1360. d. Legatum apoſtolicum occidit, 1274. a. Profugus errat, ibid. b. In ordinem redactus, 1307. d. e.
Franciſcus Maleſpina marchio Scandaſolis, 1394. d.
Franciſcus Rangonius equitum magiſter, 1409. a.
Franciſcus Salomonius tribunus militum, 1249. c. 1331. b. e. 1358. b. 1424. a. Expugnat Valentium, 1353. e.
Franciſcus Sanpaulus, 1418. c.
Franciſcus Sfortia, 1181. b. 1224. a. 1225. e. Ei Mediolanum reſtituitur, 1325. d.
Franciſcus Sfortia II. 1341. d. 1342. b. 1344. e. 1347. a. e. Ei inſidias ſtruit Bonifacius Viccecomes, 1350. b. e. Cum Proſpero Columna ad bellum adverſus Gallos ſe accingit, 1352. b. Ejus ad cives Mediolanenſes oratio, 1354. b. Redeuntem in ſuam obedientiam Novariam recipit, 1373. d. Dux Mediolani declaratur a Cæſare, 1408. c.
Franciſcus de Vico, præfectus Urbis, 304. a.
Franciſcus frater marchionis Saluciarum, 1423. d.
Franciſcus Grapaldus, 1337. b.
Franciſcus Petrarcha, 149. d. 281. c. d. Laurea poëtica in ſenatu Romano decoratur, 226. a. Ejus opera, 229. d.
Franciſci Carpeſani commentatia ſuorum temporum, 1175. a.
Franco archiepiſcopus Rothomagenſis, 980. d. 1141. e.
Franco epiſcopus Leodienſis, 155. d.
Franco prior S. Jacobi Leodienſis, 17. c.
Franco de Borſalia ducit Jacobam duciſſam olim Brabantiæ, 418. d.
Franco baſtardus domini *de Wizemalle*, 103. d.
Francorū reges, Carolus V. 287. c. 317. a. 324. b. & ſeq. 331. e. 333. e. 334. c. Carolus VII. 450. c. 452. b. 470. d. 503. e. Carolus VIII. 1204. d. Childebertus II. 886. b. Clodoveus III. 886. a. Dagobertus III. 886. b. e. Henricus, 997. b. 1005. a. 1079. b. Hugo Capetus, 994. b. 997. b. Johannes, 255. e. 287. d. Johannes infantulus, 173. e. Lotharius, 988. e. Ludovicus Transmarinus, 988. d. Ludovicus VI. 1171. e. Ludovicus VII. 695. d. 804. e. 811. a. 1015. e. 1016. d. e. 1018. c. Ludovicus VIII. 61. b. 65. c. 68. e. S. Ludovicus, 105. d. 174. b. 730. c. Ludovicus X. 173 b. Ludovicus XI. 503. d. 1204. d. Ludovicus XII. 1224. d c. Odo, 976. a. 979. a. Philippus I. 804. d. Philippus ejus filius, ibid. 231. c. 577. c. 626. d. 1005. Philippus Auguſtus, 573. d. 695. d. 806. a. c. 1021. e. 1022. a. Philippus III. 114. c 747. b. Philippus Formoſus, 131. c. 165. c. 167. d. 277. b. Philippus V. 174. a. 200. e. Philippus VI. 190. b. 205. e. 239. a. 255. a. Robertus, 994. b. 1079. b. Theodericus. 884. e. 885. d. 886. a. Reginæ, Blancha 96. e. 730. c. Johanna, 316. a. Iſabella, 114. c. Maria ſoror ducis Brabantiæ, 114. d. Maria, 124. d.
Francos olim barbari occidentales populos appellabant, eoſque pluſquam homines eſſe dicebant, 522. e.
Franci gens inſuperabilis hoſti, 541. c. d. Eis cedere ſolent Saraceni, 541. a.
Franci CP. appulſi turrim Alatam dictam expugnant, 663. e. Iſaacum imperatorem throno ſuo reſtituunt, 664. Cum Venetis CP. expugnant, 664. a.
Franci obſident Burdigalam, Blavium & Ebromagum capiunt, 473. e. Burdigalam rurſus expugnant, 483. a.
Francorum inſignis victoria in Aquitania, 480. e.
Francorum victoria cruenta de Anglis, 471. d.
Francorum irruptio in Angliam, 494. d.
Francorum rex Caſale majus per Palavicinum expugnat, 1406. d.
Francorum clades in Hungaria, 338. e. 346. d. A Britonibus vincuntur, 669. a. Apud Curtracum cæduntur, 144. e. Ab Anglis pugna navali vincuntur, 224. b. Eorum clades in prælio apud *Ruſſeauville*, 406. d. e.
Franciæ regnum Hugoni-Magno oblatum, 983. e.
Fredegundis regina, 937. e. 940. c. d. e. 941. e. 942. a. & ſeqq.
Frederannus rex Hiſpaniæ, 1169. a.
Fregellas Galli diripiunt, 1258. b.
Fredericus Colonienſis archiepiſcopus, 9. d. 342. e.
Fredericus *de Zuarwerden* archiepiſcopus Colonienſis coronat Rupertum regem Romanorum, 359. a.
Fredericus Leodienſis epiſcopus conſecratus a papa in concilio Remenſi, 9. a. Ducem Lovanienſem vincit, 9. b. Obit, 9. b.
Fredericus abbas S. Florentii, 1094. b. 1095. a. 1110. d. 1112. b. 1117. b. 1124. c. e. 1125. b. d. Ab Euſebio epiſcopo Andegavenſi conſecratur, 1112. e. Ejus virtutes, 1113. b. Expugnato caſtro Salmuro cum corpore S. Florentii fugit, 116. a. Eccleſiam Novi monaſterii dedicari curat, 1124. c.
Fredericus abbas S. Juliani, 1079. a.
Fredericus imperator, 10. d. Coronatur a papa, 10. e.
Fridericus I. imperator, 808. c. e. 843. a. 1030. b. Ejus nuptiæ, 11. b. Pacem facit cum duce Saxoniæ, 1024. a. Subvenit adverſariis regis Franciæ, 1024. c. Mediolanum obſidet, & expugnat, 11. b. c. 454. c. 1018. e. 1019. c. Concilium celebrat Cremonæ, 1069. a. Cum rege Franciæ Biſuntium convenit, 11. c. Novam in Italiam parat expeditionem, 11. e. Schiſma fovet in eccleſia, 1017. e. Reconciliatur Alexandro papæ, 12. b. c. 811. a. Cum magna exultatione ab Italis recipitur, 12. e. Corpus Caroli-Magni transferri curavit, 54. d. Cruce ſignatur, 14. a. c. 54. c. 62. a. 63. a. 573. d. 625. e. 626. a. 1030. e. Transfretat, 1031. e. Iconium armata manu capit, 573. e. Aquis ſuffocatur, 14. d. 573. e. 626. b. 813. d. 1033. c.
Fridericus filius Henrici VII. imperatoris & regis Siciliæ, 643. b. 650. d. Ei imperii corona debetur, 675. e. 676. c. Infans coronatur rex Siciliæ, atque papæ educandus committitur, 651. a.
Fredericus rex Apuliæ & Siciliæ, 19. d. 36. d. 38. b. 653. e. Eum paterno imperio reſtituit Innocentius III. 56. c. Ab eo mittitur in Teutoniam, rex Romanorum coronandus, 677. b. 1049. b. c. Favore papæ & regis Franciæ Alemanniam ingreditur, 40. c. Ejus mortem fruſtra tentat Otto, 678. a. b. Poſt mortem Ottonis imperat, 1056. b. Qui ei imperatoria inſignia reſignat ante mortem, 679. d. e. Sororem regis Aragonum poſtulat uxorem,

Digitized by Google

676. e. Francofurti eligitur in imperatorem, 40. d. Aquiſgranum obſidet & ſolvit obſidionem, 1052. c. d. Iterum obſidet & expugnat, 1052. e. Ei adhærent Aquenſes, 54. a. Totum imperii dominatum obtinet in Alemannia, 41. b. Saxoniam vaſtat, 42. b. Ei captivum ſe reddit dux Brabantiæ, 52. d. A Colonienſibus receptus Metas venit, 54. e. Saxoniam intrat & Ottonem arctat, 59. b. Ducatum *de Ceringes* obtinet, 59. b. Ducem *de Nancei* domat, 59. c. Corpus Philippi regis Spiram deferri jubet, 49. e. Ejus colloquium apud Vallem Coloris, & confœderatio cum Ludovico regni Franciæ hærede, 1049. e. Ejus nuptias repellit Agnes filia regis Bohemiæ, 71. e. In Lombardiam infert arma, 62. e. 71. c. Mediolanum impugnat, 718. d.

Fredericum Romam accerſitum coronat papa, 63. a. mandatque ut in terram ſanctam transfretet, quod ille recuſat, 691. a. & ſeqq. Cum papa diſcordat, 71. d. De fide male ſentire famatur, 73. b. Plures civitates papæ occupat, 73. c. Deſponſat filiam Johannis regis Jeroſolymitani, 695. e. Diſſidium inter ipſum & Johannem Jeroſolymitanum regem, 696. a. b. Reconciliantur, ibid. d. Transfretare diſſimulat, 697. a. b. A papa excommunicatur, 697. b. Papa non monito transfretat, & pacem facit cum Soldano, 698. a. 699. c. Petit a papa abſolutionem, 698. d. A Templariis male excipitur, 698. e. Saracenis confœderatur, 71. d. Ejus terras occupat Johannes rex, 700. b. Eas recuperat, & facta cum papa pace abſolvitur, 700. c.

Fridericus imperator II. excommunicatur a Gregorio IX. 66. b. Pacificantur, 67. b. Facta pace cum Gregorio papa, ſimulat ſe velle transfretare in terram ſanctam, 704. e. Conſtituit Richardum filium Augerii regni Jeroſolymitani adminiſtrum, 706. e. Ei adverſarios ſuſcitat Gregorius papa IX. 73. d. Epiſcopos ad concilium Romam petentes capit, 71. e. Ad concilium Lugdunenſe citatur, 726. c. Per nuncios ſe excuſat, 726. e. Deponitur, 727. d.

Fridericus imperator Henricum filium ſuum regno privat, 70. c. Obit, 93. e. 94. c. 734. e. De eo, 52. b. c. e. 57. d. 58. d. 86. a. 304. e. 465. d. 650. e. 702. b.

Fridericus II. fictus crematur, 121. e.

Fridericus dux Auſtriæ, electus rex Romanorum, 447. b. 476. d. Et coronatus Aquiſgrani a Theodorico *de Meurs* archiepiſcopo Colonienſi, 447. b. Montem Belligardum & fines Elizatiæ devaſtat, 451. b. Imperii coronam Romæ accipit, 477. d. e. Coronam ferream quam dux Mediolani ei negaverat Romæ recipit, 478. c. Matrimonium ei Romæ adminiſtratum, 478. c. Ei adverſus Turcas auxilium offert rex Perſarum & Medorum, 502. c.

Fredericus dux Auſtriæ, electus in diſcordia imperator, 168. e. Coronatur Bonnæ a Colonienſi archiepiſcopo, 169. a. A Ludovico Bavaro victus & captus, 179. e.

Fredericus dux Auſtriæ Johannem XXIII. papam de Conſtantienſi fugientem concilio recipit, 400. d. Eumdem ducem Fridericus Nurembergæ burgravius captivum adducit ad Sigiſmundum, 401. a. Cui ſe ſuaque omnia ſubjicit, 401. b. Johannem papam concilio repræſentat, 401. c.

Fredericus burgravius Nurembergæ, ducem Auſtriæ Sigiſmundo repræſentat, 401. a.

Frederici filius dux Suaviæ, Terræ ſanctæ ſuccurrit, 575. e.

Fredericus dux filius Frederici imperatoris, 14. d.

Fredericus marchio Brandeburgenſis, 405. d.

Fredericus comes *de Heſeberge* Engelbertum archiepiſcopum Colonienſem occidit, 64. e.

Fredericus comes *de Meurs*, 465. e.

Fredericus rex Neapolitanus, 1220. e. 1233. e. 1234. a. Defectio a Frederico rege ad Gallos, 1235. a.

Fredericus Aragonius cum Gallis paciſcitur, 1238. b. Eis ſe tradit, filius ejus Hiſpanis, 1238. b.

Fredericus Gonzaga, 1183. e. 1269. d. 1312. d. 1327. c. 1330. c. 1341. c. 1342. b. 1346. e. 1356. a. 1358. c. 1359. e. 1366. d. 1377. d. 1392. e. 1401. e. 1419. e. 1423. d. Vulneratur, 1318. c. 1319. c. 1322. b. Parmam deſerit, 1326. b. & ſeqq. Laudem Pompeiam occupat, 1360. c.

Fredericus Feltrenſis dux Urbinatium, 1183. e. 1188. a. 1195. d. 1196. a. Ejus mors, 1196. b.

Fredericus Sanſeverinus legatus Bononienſis, 1281. d. 1283. b. 1285. d.

Fridericus filius ducis Ardennæ, advocatus Albaniæ, 32. d.

Friſones a Willelmo rege devicti, 100. b. 101. a. Regem Romanorum Willelmum occidunt, 100 b. Rebellant in comitem Albertum, qui expeditionem in eos ſuſcipit, 346. d. e. Willelmum Hannoniæ comitem ſuſcipiunt dominum, 156. a.

Fritiſlarienſem eccleſiam cremare non poſſunt Saxones, 953. c.

Frogerius abbas S. Florentii, 1132. e.

Froia legatus Ildefonſi regis Galliciæ & Aſturiæ, 1162. e.

Fromundus comes Senonenſis, 998. b.

Fronciacum caſtrum ædificat Carolus-Magnus, 953. a.

Frotarius epiſcopus Pictavienſis, 1147. e.

Froterius archiepiſcopus Turonenſis, 990. b. 991. a. 1076. e.

Frotgerius abbas S. Florentii, 1145. b. c.

Fulbertus epiſcopus, 1121. c.

Fulbertus epiſcopus Carnotenſis, 999. d. 1078. b. 1143. a.

Fulcandus abbas Sancti Juliani Turonenſis, 1131. a.

Fulco archiepiſc. Remenſis, 977. c. 979. a.

Fulco *de Milly* presbyter, inſignis crucis prædicator, 654. b. 847. a. & ſeqq. Cruce ſignatur in capitulo Ciſtercienſi, 848. c.

Fulco propheta, 21. c. Crucem prædicat, 22. a. 25. a.

Fulco rex Jeroſolymitanus, 511. 536. d. 1012. b. 1013. 1014. c. e. 1154. 1172. a. 1173. c. Obit, 1015. e. 1144. d.

Fulco comes Andegavenſis, 805. c. 1077. e. Obit, 1080. a.

Fulco Bonus comes Andegavenſis, 98 b. c. 987. d. 988. c. Obit, 889. b.

Fulco Nerra comes Andegavenſis, 994. a. 1112. d. 1118. d. 1121. Pergit Jeroſolymam, 1114. b. Monaſterium Bellilocenſe fundat, 997. d. 1114. c. Et abbatiam S. Nicolai Andegavenſis, 999. a. Salmurum capit, 1113. d. 1115. c. Et Muſteriolum caſtrum, 1015. d. Ab Odone Campanienſi victus, 1114. e. Victor poſtea effectus eſt, 1115. a. Ejus victoria de Odone comite Bleſenſi, 998. d. Conanum comitem Britanniæ vincit, 996. c. 1108. b. Deſtructo Monte Boello cum Odone comite Campanienſi reconciliatur, 1118. b. S. Florentio infeſtus eſt, 1107. d. Obit, 1001. b.

Fulco *Richin* comes Andegavenſis, 1004. a. 1012. b. Gauſtidum Barbatum fratrem ſuum incarcerat, 1006. c. Dat Philippo regi caſtrum Laudunum, 1007. c. Caſtrum Ambaſiæ tollit Arnulfo, 1008. a. Radulfum ab epiſcopatu Turonenſi dejicit, 1009. c. Ei conceſſa electio epiſcopi Andegavenſis, 1013. b. Obit, 1013. e.

Fulco Rufus comes Andegavenſis, 975. c. 976. b. 982. b. 986. c. Ædificat civitatem de Breſtorio, 1148.

Fulco vicecomes Thoarcii, 1147. e.

Fulco de Gilervallis, 849. c.

Fulco Giſnenſis miles, 540. a.

Fulco *de Lerre* miles, 759 d.

Fulco de Taurigneio, 1008. b.

Fuldenſe monaſterium, 948. a.

Fulgentius epiſcopus Ruſpenſis, 931. e.

Fulkerius Carnotenſis, 511.

Fulradus abbas S. Dionyſii, S. Viti corpus Roma defert Pariſios, 949. e.

Fundatio monaſterii S. Nicolai Andegavenſis, 1115. a.

Fundatio Vallis S. Lamberti, 24. a.

Fundatio pro infirmis & ſenibus presbyteris, 117. b.

Furnenſe monaſterium, 806.

S. Furſeus, 945. c.

Fuxenſis comes Venetorum quædam propugnacula expugnat, 1276. a. Brixiam obſidet, 1276. d. Et expugnat, 1279. e. Et diripit, 1280. b. Occiditur in prælio, 1285. d.

G.

GAbriel de Angelis epiſcopus Senenſis, factus papa Eugenius IV. 424. d.

Gaiazardanus Turquiæ ſoldanus, 79. c.

Gajetæ obſidionem ſolvit Gundiſalvus, 1255. e.

Gaiferus filius Guidonis ducis Aquitanici, 950. b. c. Occiditur, 951. a.

Galbertus abbas Majoris-monaſterii, 929. a.

Galeacius Maria Sfortia, Mediolanenſium dux, 1180. a. Ejus cædes, 1183. c.

Galeas comes Aſtenſis, 338. a.

Galeas vicecomes Mediolanenſis, comes Aſtenſis, 360. b. 1363. d.

Galeacius Biragus Valentinum oppidum occupat, 1353. c.

Galeacius Corrigia, 1216. a.

Galeacius Sanſeverinius, 1217. e. Magnus ſcutifer, 1425. c.

Galeopolis expugnatio, 1195. b.

Galeotus Faventinorum princeps, 1203. d.

Galerannus dux Ardennæ, 65. b.

Galerannus dux *de Lymburg*, 64. e.

Galfridus archiepiſcopus Eboracenſis, 816. c. Incarceratur, 817. a

Galfridus de Mandavilla, 879. a. Monachos ejicit de Rameſcia, 807. b.

Galfridus de Podio Fagi, 1157. d. 1158. c.

Galilæam deprædatur Saladinus, 543. b.

Gallia ſuppoſita interdicto, 867. d. Propter reginæ divortium, 1037. a. 1038. a.

Gallis miſſi ſeptem epiſcopi ſub Decio imperatore, 920. d.

Gallici belli in Italia initium, 1204. b.

Gallos cædit Franciſcus Gonzaga, 1214. c. Qui eum viciſſim cædunt, ibid. e. Germanos cædunt, 1231. d. Helvetios a Sfortianis abducunt, 1231. e. Sfortianum exercitum fundunt, 1232. c. Ludovico Sfortia capto & in Galliam abducto, 1232. d. e. Apulia potiuntur, 1240. d. Eorum jugum ſubeunt omnes civitates Venetorum, 1264. e. Piſcaria nequicquam reſiſtente, 1265. b. Piſas obſident, 1233. c. Fragellas diripiunt, 1258. b. Brixiam expugnant & diripiunt, 1279. e. 1280. b. Civitatis Parmenſis portam occupant, 1328. d. Cives omnes terror invadit, ibid. e. Parmam recuperare aggrediuntur, 1327. d. Capuam capiunt, 1236. a. Cum eis paciſcitur Fredericus Aragonius, 1238. b. Eis ſe tradit, ibid. c. Ruſſium expugnant, 1281. c. Ravennam obſident, 1282. b. Et deditione recipiunt, 1286. e. Novariam obſident, 1290. c. Obſidionem ſolvunt, 1291. a. In Mediolanenſes ſigna dirigunt, 1340. c. 1356. b. Verſus Novariam tendunt, & eam occupant, 1355. a. b. c. Novariam expugnant, 1341. c. Papiam obſident, 1342. Obſidionem ſolvunt, 1344. a. Germanos ad Ticinum amnem ſuperant, 1355. d. Eorum auxilio Bentevoli Bononiam capiunt, 1273. c. Obſident caſtrum *Thun*, 222. e. Gallis ſe adjungunt Florentini, 1206. d. Defectio a Frederico rege ad Gallos, 1235. a. Gallos adverſus fœdus inter Italiæ principes, 1352. e. Adverſus eos ad bellum ſe accingunt Franciſcus Sfortia & Proſper Columna, 1352. b. In Italia victi, 1345. c. & ſeqq. Ex Laude magna cum ſtrage ejiciuntur, 1346. c. Eis plures eripiuntur civitates, 1346. e. Eorum exercitus in Italia ad Novariam omnino profligatus, 1291. b. & ſeqq. Novaria abſcedunt, 1372. d.

Gallos inter & Hiſpanos bellum, 1239. b. Ab Hiſpanis in Italia victi, 1251. a. e. & ſeqq. 1256. b.

Galli Lyrim fluvium trajiciunt, fruſtra repugnantibus Hiſpanis, 1258. c. Ab eis

Digitized by Google

funduntur & penitus diſſipantur, 1259. c. & ſeqq.
Galli Brixiam dedunt, 1287. e.
S. Galli monaſterium, 1002. b.
Gallus S. Martini diſcipulus, 925. e.
Galo cardinalis, apoſtolicæ ſedis legatus in Gallia, 1042. d. Conatur avertere Ludovicum Philippi regis filium a tranſitu in Angliam, 1058. d.
Galo monachus Glonnenſe monaſterium reſtaurat, 1092. e. 1110. b. 1112. d.
Galfiuta amita Fredegundis 941. e.
Galterus epiſcopus Aconis, 335. b.
Galterius epiſcopus Nannetenſis, 1124. e.
Galterius epiſcopus Pictavienſis, 1158. a.
Galterius epiſcopus Redonenſis, 1108. c.
Galterius epiſcopus Senonenſis, 981. e.
Galtheri ducis Athenarum varia fortuna, 266. c. & ſeqq.
Galterius dominus de Augia, præfectus militiæ, cadit in prælio, 319. b.
Galterius comes Branenſis, 715. e. 729. a. Occiditur, 651. e.
Galterius filius Galterii Branenſis, 652. a.
Galterius camerarius regis Franciæ, 1062. c. A rege miſſus Damiatam, 684. b. A Saracenis capitur, 686. e.
Galterius toparcha Locarum, 976. b.
Galterius *de Fenanpié* miles, 725. e.
Galterius *Tirel*, 804. a.
Galvani nepotes Arturi, 1007. e.
Galvanus comes, 741. a.
Gandenſium rebellio in comitem Flandrenſem, 318. a. 477. a. 478. e. 479. c.
Gandavi obſidio, 318. d. 319. b.
Gandenſes ad pacis tractatum doloſe invitat comes Flandrenſis, 320. b. Brugas invadunt & ſpoliant, 321. b. Et comitem ſuum cum exercitu occurrentem profligant, ibid. c. Scluſam & alia oppida in deditionem recipiunt, 321. d. Aldenardam obſident, ibid. Subſidio regis Francorũ profligantur, 321. e. & omnino delentur, 322. e. Eorum magna ſtrages, 481. e. Pacem a duce Burgundiæ impetrant, 482. a. Occidunt Jacobum *d'Artevel*, 238. c.
Garſias rex Galliciæ, 6. e.
Garcias *Muci* princeps Vaſconum, 914. e.
Garimunda concubina Caroli-Magni, 952. b.
Garinus magiſter hoſpitalis Jeroſolymitani, 710. c.
Garlaſci oppidi obſidio, 1368. d. & expugnatio, 1369. a.
Garnerius epiſcopus Lingonenſis, 848. c. e.
Garnerius vicecomes Senonenſis, 981. e.
Garnerius *Lalemant* miles, 708.
Gaſpar *de Coligny*, 1435. e. Admiralius Franciæ, 1459. e.
S. Gatianus epiſcopus Turonenſis, 920 d. 922. b.
Gaufridus de Leuda archiepiſcopus Turonenſis, 1042. a.
Gaufridus epiſcopus S. Abrahæ, 743 e.
Gaufridus epiſcopus Andegavenſis, 1143. e.
Gaufridus epiſcopus Belvacenſis, 68 e.
Gaufridus epiſcopus Silvanectenſis, 867. a. e.
Gaufridus de Valeia abbas S. Florentii, 1135. d.
Gaufridus II. abbas S. Florentii, 1336. b.
Gaufridus *Moretel* abbas S. Florentii, 1139. e.
Gaufridus abbas S. Maxentii, 1152. a.
Galfridus comes Andegavenſis, 807. d. 1014. e. Eliam fratrem ſuum in carcere detinet, 1014. a. Totam Normanniam acquirit, 1144. d. 1173. a. Caſtrum Moſteriolum expugnat & moritur, 1015. e.
Gaufridus Barbatus comes Andegavenſis, 1004. a. Majus-monaſterium deſtruit, 1006. b. A fratre incarceratur, 1006. e. 1143. c. E carcere liberatur, 1013. b.
Gaufridus Andegavenſis & Cenomanenſis comes, 1154. c.
Gaufridus Formoſus Andegavorum comes, 1154. d.
Gaufridus Griſa-Tunica comes Andegavenſis, 989. b. 1142. c. Obit, 991. b. e.
Gaufridus Martellus comes Andegavenſis, 1001. b. 1002. e. 1004. a. 1107. e. 1118. 1119. c. 1124. e. 1125. d. Vincit Theobaldum comitem Bleſenſem, 1002. c. Guilielmum Pictavienſem, 1002. d. Theobaldum comitem debellat & capit, 1143. b. Intereſt tranſlationi corporis S. Florentii in novum monaſterium, 1117. e. Obit, 1003. e.
Gaufridus Martellus II. comes Andegaviæ, 1008. b. 1013. b. 1119. c. 1142. d. 1143. a. Gaufridum Barbatum de carcere liberat, 1013. b. Fit monachus S. Nicolai, 1143. c. Occiditur, 1013. c. 1144. a.
Gaufridus *Plantegeneſt* comes Andegavenſis, 805. e. 1016. a. d.
Gaufridus filius Gaufridi *Plantegeneſt* comitis Andegavenſis, 805. e.
Gaufridus comes Britanniæ, 1155. b. d. e.
Gaufridus Baſtardus comes Britanniæ, 1127. e.
Gaufridus comes Britonum, primus ſepultus in Pariſienſi eccleſia B. Mariæ, 811. d.
Gaufridus Conani comitis Britanniæ filius, Livriacum dat S. Florentio, 1108. b.
Gaufridus comes Engoliſmenſis, 1151. b.
Gaufridus conſul Redonenſis, 1120 c.
Gaufridus comes Vindocinenſis, ſignifer S Martini, 1012. a.
Gaufridus *de Chargny* vir nobilis, 254. a Primicerius regis Francorum, in pugna Pictavienſi peremtus, 265. c.
Gaufridus dominus Caſtri-Briani, 1063. d.
Gaufridus *d'Eſtruent* miles, 710. c.
Gaufridus *Le Fort* miles, 710. e.
Gaufridus de Lezignano, frater Guidonis regis, 576. c. 873. e. 1028. c.
Gaufridus de Lircio, 462. b.
Gaufridus de Mandavilla comes Exceſtriæ, 875. b.
Gaufridus de Pruliaco, 1006. b.
Gaufridus de Rupibus, 1040. b.
Gaufridus *de Sergines*, 735. b. 736. d. 738. a. 742. c. 743. d.
Gaufridus vicecomes Toarcenſis, 1111. b.
Gaufridus *Letort* camerarius regni Cypri, 717. c. 718. b.
Gaufridus *de Villebardoin*, 674. d. 675. e.
Gaufridus filius Petri juſticiarii Angliæ, 873. a.
Gaugericus epiſcopus Catalaunenſis, 95. c.
Gausbertus II. abbas S. Juliani, 1078. b.
Gebennenſis epiſcopus Robertus, 313. a.
Gelaſius papa I. 931. b.
Gelaſius II. papa, 9. a. 805. c. 1172. e.
Gelrenſes debellant Leodios, 193. a.
Gelrenſis dux Brabantinos fundit, 333. d.
Gelriæ comes fit dux, 416. d.
Gelrenſes duces Arnoldus, 452. d. Eduardus, 280. c. 296. b. 297. a. Guillelmus, 360 e.
Gelu intempeſtivum menſe Octobri, 81. c.
Gelu ingens, 68. d. 455. b. 808. b. 892. c.
Gembiacenſe monaſterium, 2. 3. d.
Geneſius ordinis Minorum inſignis Prædicator, 483. d.
S. Genovefa, 931. b.
Genuæ ſitus, 1242. d. Quis olim ſtatus, 1241. b. & ſeqq. Genuæ defectio ab Inſubribus, 1182. b.
Genua vi expugnata, 1347. c. & ſeqq. A Saracenis olim capta, 1348. a. Ab Africanis deſtructa, 985. a.
S. Genulfi abbas Odo, 1114. c.
Georgius epiſcopus C P. 946. e.
Georgius notarius & ſcriniarius S. R. E. 1106. e.
Georgius abbas Sancti Juliani Turonenſis, 1077. a.
Georgius monachus Anianenſis, 902. e.
Georgius Anſelmus mathematicus, 1337. a.
Georgius Secundus, 1337. a. b.
Georgius Gomborgius, 1201. e.
Georgius *Printeſperg*, 1417. b. 1420. e.
Georicus epiſcopus Metenſis, 945. e.
S. Geraldus, 1166. d.
S. Gerardus fundator abbatiæ B. Mariæ de Caritate, 1004.
Gerardus patriarcha Jeroſolymitanus, 710. e.
Gerardus abbas S. Florentii, 1094. b. 1110. b.
Gerardus abbas S. Laurentii, deinde S. Jacobi, 19 a. 34. e. Obit, 19. b.
Gerardus de Bedefordia magiſter templi occumbit, 574. b.
Gerardus comes Burgundiæ, 117. b.
Gerardus dux Burgundiæ, 1143. c.
Gerardus dux Clevenſis, 483. d.
Gerardus comes *de Blankenheim*, 449. d.
Gerardus comes *de Horne*, 65. b.
Gerardus caſtellanus *de Hozemont*, 139. b.
Gerardus de Marka dominus *de Radiken*, 204. e.
Gerardus *de Sogengavie*, 879. a.
Gerardus *de Rochefort*, 609. e.
Gerardus *de Haracgourt* vir nobilis, frater Johannis *de Rademache*, 332. c.
Gerardus *de Haracourt* dux prædonum, 317. e.
Gerardus Dionyſii caput rebellium Gandenſium, 238. c.
Gerberga imperatoris filia, 984. b.
Gerberga ſoror Ottonis imperatoris, & uxor Ludovici Ultramarini, 987. a. 990. b. 993. a.
Gerbertus archiepiſcopus Remenſis deponitur, & Arnulfus reſtituitur, 993. e, Fit archiepiſcopus Ravennæ, poſt Romæ papa, 993. a.
Gerlacus *de Monjardin* miles, 314. b. 336. b.
S. Germanus Autiſſiodorenſis epiſcopus, 929. e. Miſſus in Angliam, 930. a. Moritur Ravennæ, 930. b. Ejus tranſlatio, 967. b.
S. Germanus epiſcopus Capuanus, 934. a.
S. Germanus epiſcopus Pariſienſis, 936. c. d. 937. d.
S. Germani Autiſſiodorenſis monaſterium, 938. a.
S. Germani a Pratis monaſterium, 935. a.
Germanus civis Jeroſolymitanus vir probus, 587. a.
Germanus regulus Turonenſis, 1215. e.
Germani a Gallis cæſi, 1231. d. Eos ad Ticinum amnem vincunt Galli, 1355. d.
Geroldus Bajoariæ præfectus, 900. b.
Geroldus dux Bajoariæ, 957. e.
Gerſindis ſoror Thetolonis archiepiſcopi Turonenſis, 986. e. Reſtauratrix monaſterii S. Juliani, 1074. b. e.
Gertrudis comitiſſa *de Muſal*, 64. a.
Gertrudis recluſa in Jeruſalem, 30. d.
Gervaſius archiepiſcopus Remenſis, 1005. a.
Gerunda a Philippo III. rege capta, 121. b.
Gerundenſes Gerundam Carolo-Magno tradunt, 897. d.
Gila, ſeu Giſela, filia Caroli-Magni, 952. a. Mediolani baptizatur, 955. a. Apud S. Dionyſium eſt ſepulta, 959. a.
Gila ſoror Henrici imperatoris, regina Hungariæ, 997. a.
Gila filia Lotharii regis, data uxor Godefrido regi Normannorum, 974. a.
Gila filia Caroli Simplicis, 979. a. Data uxor Rolloni Normannorum duci, 980. a.
Gibertus Corrigius, 1334. e.
Gibertus Sanvitalis, 1191. b.
Gigniaci abbas Berno, 938. b.
Gilbaldus comes Autiſſiodorenſis, 1095. d.
Gilbertus Porretanus epiſcopus Pictavienſis, 807. a. 1148. b. 1149. b. d. 1160. a.
Gilbertus dux Burgundiæ, 989. e.
S. Gildaſii corpus, 982. a.
Gilduinus archiepiſcopus Senonenſis, 1000. e. 1001. a. Deponitur, 1003. b.
Gilduinus dominus Salmuri, 1000. e. 1001. a. 1003. b. 1097. d. 1110. b. 1113. a. Hoſtium ſuorum terror, 1115. c. Ei Calvum montem donat Odo Campanienſis, 1118.
Gillebertus archiepiſcopus Turonenſis, 1014. c. d.
Gillebertus dux Lotharingiæ, 984. b. In imperatorem Ottonem rebellat, 985. d.
Gilo Pariſienſis quis fuerit, 507. 508.
Gilo de Brehuſa, 873. b.
Giraudus cardinalis factus papa Cæleſtinus III 1174. c.
Girardus abbas S. Florentii pergens Jeroſolymam, martyrio coronatur, 1111. c.
Girardus comes Piſanus, 741. a.
Girardus filius Bellaii domini Monſterioli, 1125. a.
Girardus *de Athies*, 1028. b. 1041. b. e.
Girauda caſtri Lavalli domina, hæretica, 1047. b.
Giraudus Berlaii, 1014. d.

Digitized by Google

Giſlebertus *de Breerode* præpoſitus Ultrajectinus, electus epiſcopus, 488. d. Ceſſit, 490. e.
Giſlebertus *Foliot* epiſcopus Londonienſis, 809. c. 813. b. 1172. d.
Giſlebertus epiſcopus Roſenſis, 874. a.
Giſlebertus capitaneus Kinemanorum, 109. e. Adverſariorum ſuorum caſtra deſtruit, 110. b.
Giſlemaris filius Waratonis majoris palatii patrem ſupplantat, & miſere perit, 885. b. c.
S. Giſlenus, 945. e.
Gloceſtriæ dux ex Hollandia fugatur, 419. b.
Glannofolium monaſterium, 437. a. 970. c.
Glonnenſe monaſterium, 1108. c. A Carolo Magno fundatum, 1105. e. A Ludovico Pio & Carolo Calvo ditatum, 1085. a. Everſum a Normannis, 1083. a. & ſeqq. 1084. e. Per Galonem monachum reſtauratur, 1092. e. 1119. e. Eccleſiæ ejus dedicatio, 1120. d.
Godefridus *de Luci* epiſcopus Wintonienſis, 816. c.
Godefridus dux, 5. b. c. 7. b. c. 524. a. 1004. d.
Godefridus dux ſacræ militiæ ductor, 520. d. 521. a. Sub eo duce fit Jeroſolymis conventus peregrinorum, 524. d. e. Fit rex Jeroſolymorum, 8. b. 536. c. 538. d. 539. e. 586. d. 803. e. 806. c. 1170. d. 1171. d. Res Chriſtianorum reſtaurat, 524. c. Ex peſtilentia tollitur, 525. a.
Godefridus rex Normannorum, 911. a. 973. e. 1163. d. Fit chriſtianus, 974. a. Perimitur, 667. c.
Godefridus dux Lotharingiæ, 516. c. 537. a. b. 803. d.
Godefridus filius ducis Lotharingiæ, 31. e.
Godefridus dux Lovanienſis, Fridericum Leodienſem epiſcopum perſequitur, 9. b.
Godefridus frater ducis Brabantiæ occiſus in prælio Curtracenſi 145. a.
Godefridus marchio fit dux, 7. e.
Godefridus comes Virdunenſis, 992. b.
Godefridus cum Balduino rebellat, 6. e.
Godefridus de Bariis dominus Renaudiæ, conjurat in Guiſios, 1446. d.
Godefridus *Dalembrouc* & *de Heinsberch*, contendit pro comitatu Loſſenſi, 279. b.
Godeſcalcus non verus, ſed falſus Dei ſervus, Pannonias vaſtat, 519. d.
Godoinus occiſor Effredi filii regis Angliæ, divinitus perit, 1000. b.
Gog imperator Tartarorum, 82. b.
Gonterius comes, 652. a.
Gornichen oppidum Hollandiæ expugnatur, 408. d.
Goteſcalcus presbyter, belli ſacri dux, 514. c.
Gothelo dux Lotharingiæ, 1001. c.
Gozelo dux, 6. b.
Gozwinus abbas S. Jacobi Leodienſis, 14. a. 17. a. b. 34. e. Abbatiam reſignat, 19. a.
Græci erga hæreſes quam proclives, 1004. b. c.
Græci reconciliati eccleſiæ Romanæ in concilio Lugdunenſi, 114. a. 747. c. In concilio Ferrarienſi, 443. e. Pro eorum reductione Eugenii IV. & Concilii Baſileenſis conatus, 434. c.
Grandimontenſis ordinis inſtitutio, 1008. e.
Gratianopolitanus epiſcopus S. Hugo, 1010. e.
Graviam obſident Brabantini, 333. c.
S. Gregorius papa, 937. a. 944. b. c. Miſſus C P. 938. a.
S. Gregorii caput datum Anſegiſo archiepiſcopo Senonenſi, 971. d.
Gregorius papa II. 947. e. Claves S. ſepulchri ad Carolum Martellum mittit, 888. d.
Gregorius papa VI. 1002. a.
Gregorius VII. papa, 7. b. 13. c. e. 14. a. 1128. c. 1171. d. Simoniacos & uxoratos presbyteros exagitat, 1007. c. Ipſum etiam Henricum imperatorem, 1007. d. Radulfo regi mittit coronam, 1008. a. Sedi ſuæ reſtituitur a Guichardo Normanno, 1010. e Obit, 1011. b.
Gregorius papa VIII. 813. b. 1030. b.
Gregorius IX. indicit concilium generale, 719. c. Suſcitat adverſarios Friderico imperatori, 73. d. Ipſum excommunicat, 65. e. 66. b. 72. b. & ſeqq. Cum eo pacem facit, 67. b. 704. a. Obit, 74. a.
Gregorius papa X. 102. d. 113. b. 739. c. 751. b. 1338. c. Concilium Lugduni celebrat, 113. e. Leodienſem epiſcopum redarguit, 113. c. Obit, 115. e. Ejus vita abbreviata, 751. b. & ſeqq.
Gregorius papa XI. 303. a. 304. a. Sedem apoſtolicam ab Avenione transfert Romam, 294. d. 308. e. Petrum de Luna creat cardinalem, 296. a. Obit, 310. a.
Gregorii XII. papæ creatio, 380. e. Juramentum de ceſſione factum ante ſuam electionem, 382. c. Ejus & Benedicti XIII. colluſio, 383. a. Concilium indicit Aquileiæ, 394. a.
Gregorius epiſcopus Lingonenſis, 934. b.
S. Gregorius Nazianzenus, S. Hieronymi magiſter, 924. e.
S. Gregorius epiſcopus Turonenſis, 936. e. 938. c. 940. b. Ejus opera, 936. e. Romam pergit, 943. e. Reliquias S. Juliani Turones advexit, 1071. e. S. Radegundem ſepelit, 943. d. Obit, 944. a.
Gregorius de Romania ſedis apoſtolicæ legatus ad Genuenſes, 720. c.
Gregorius diaconus cardinalis, 1172. e.
Grimo abbas Corbeienſis, 888. e.
Grimoaldus filius Pippini, 886. a. Major domus efficitur, ibid.
Grimoaldus filium ſuum Hildebertum regem Auſtriæ conſtituit, 946. a.
Grimoaldus filius Aragiſi ducis Beneventani, 896. d.
Grimoaldus abbas S. Victoris Maſſilienſis, factus papa Urbanus V. 281. a.
Griſcia Andegavenſis comitiſſa, 1124. a. In S. Florentium benefica, 1125. a.
Groningia obſeſſa, 67. d.
Guardoſonius Italus, 1249. e.
Guenilo epiſcopus Senonenſis, 967. b.
Guialdus epiſcopus Turonenſis, 944. e.
Guibertus antipapa, 1010. b.
Guichardus dux Apuliæ, 1010. e.
Guichardus Normannus Gregorium VII. Romæ reſtituit, 1010. e.
Guido cardinalis, 24. a. c. 26. c.
Guido Fulcodii cardinalis, 106. b.
Guido cardinalis Præneſtinus, 23. c. b. Philippum regem Romanorum excommunicat, 23. d. 24. a.
Guido Pictavienſis cardinalis, 387. c.
Guido cardinalis archiep. Remenſis, 27. c.
Guido archiepiſcopus Senonenſis, 1022. b. d.
Guido Viennenſis archiepiſcopus, 1172. e.
Guido epiſcopus Anicienſis, 989. c.
Guido epiſcopus Autiſſiodorenſis, 987. c.
Guido Cremenſis epiſcopus, 1017. e.
Guido epiſcopus Ferrarienſis, 143. a.
Guido *de Nimars* epiſcopus Joppenſis, 735. b.
Guido epiſcopus Leodienſis, 132. a. c. Ejus electio nulla declaratur, 135. a.
Guido de Hannonia electus in diſcordia epiſcopus Leodienſis, 131. c.
Guido epiſcopus Sueſſionenſis, 976. b.
Guido in Italia de regno contendit cum Berengario, 976. e. 977. a. 978. c.
Guido rex Italiæ, 979. b.
Guido *de Lezignan* fit rex Cypri, 82. a. Et rex Jeroſolymitanus, 547. b. 594. c. d. 601. e. 631. b. 818. d. 1026. b. Coronam & regnum perdit, 594. d. Ei hominium præſtant barones, 595. e. Parat exercitum in comitem Tripolitanum, 596. e. Pacem cum eo requirit, 597. b. Ei reconciliatur, 552. c. 600. c. d. Congregat copioſum exercitum, 552. e. Ad ſuccurrendum Tyberiadæ ſe præparat, 554. d. Incaute procedit verſus Tyberiadem, 555. d. Ejus exercitus a Saracenis omnino cæditur, 13. d. 556. e. & ſeqq. 606. c. Et capitur, 812. a. 1027. a. & ſeqq. Apud Damaſcum per annum in vinculis detentus, 574. a. Libertate donatur, 611. d. 627. b. Ei negatur ingreſſus Tyri, 628 b. Aconem obſidet, 574. a. 628. c. Ei traditur theſaurus Henrici regis, 601. b.
Guido Urbini dux, 1221. c. 1244. a.
Guido marchio, 984. a.
Guido marchio Montisferrati, 118. a.
Guido comes Britanniæ cum tota terra Carolo-Magno ſubjicitur, 957. d.
Guido comes Flandriæ, 99. a. 108. e. 116. a. 119. e. 131. e. 132. b. 151. c. Leodienſis patriæ mamburnus, 131. a. Multa damna infert Florentio comiti Hollandiæ, 122. e. Anglis confœderatur adverſus regem Franciæ, 136. d. Capitur a Francis, 144. d.
Guido frater comitis Hannoniæ, 140. e.
Guido comes Montis-fortis, 107. a. 658. e. 662. a.
Guido comes Namurcenſis moritur, 161. e.
Guido filius Johannis comitis Namurcenſis, 194. c.
Guido comes Nivernenſis, 1019. d.
Guido comes S. Pauli, 1063. c.
Guido comes Pictavorum, 1143. d.
Guido Aretinus muſicus, 999. d.
Guido de Melloto, 1041. e.
Guido Pheltrenſis, 1245. b. 1246. e. 1257. d. 1272. d. Principatum Urbinatem recipit, 1256. e.
Guido Rubeus, 1190. c. 1194. e. & ſeqq. 1195. b. Ejus virtus, 1203. c.
Guido Taurellius, 1188. e. Monticulum oppidum capit, 1192. d. Borſium Corrigiam cædit, 1193. b. & ſeqq.
Guido de Thoarcio, 1041. b.
Guido de Valle Guinoſa, 1035. d.
Guido de Valle, 1125. c.
Guillelmus patriarcha Jeroſolymitanus, 743. a. 744. c.
Guillelmus de Flava-curia archiepiſcopus Auxitanus, 206. b.
S. Guillelmus epiſcopus Bituricenſis ſanctorum catalogo adſcriptus, 1059. d.
Guillelmus archiepiſcopus Remenſis, 1035. d. 1064. b.
Guillelmus archiepiſcopus Senonenſis, 985. a.
Guillelmus archiepiſcopus Tyrienſis, 604. e. Ejus hiſtoria continuata, 582. Opponit ſe electioni Eraclii Cæſarienſis epiſcopi in patriarcham Jeroſolymitanum, 605. d. Veneno extinguitur, 605. e.
Guillelmus epiſcopus Aconenſis, 738. c.
Guillelmus epiſcopus Andegavenſis, 1134. e. 1136. e.
Guillelmus epiſcopus Lucanus, 195. b.
Guillelmus *de Salonique* epiſcopus Tiberiadis, 747. b. 748. b.
Guillelmus *Le Velus* epiſcopus Tiberiadis, 748. b.
Guillelmus *de Rouſſillon* ex abbate Savigneii epiſcopus Valentinus & Dienſis, 748. a.
Guillelmus abbas S. Florentii, 1107. a. 1129. a.
Guillelmus de Culturis abbas S. Florentii, 1139. e.
Guillelmus *Lorier* abbas Sancti Florentii, 1139 e.
Guillelmus abbas S. Huberti, 38. d.
Guillelmus de Gaſconia abbas S. Mauri, 1131. a.
Guillelmus de Normannia abbas S. Mauri, 1131. a.
Guillelmus de Lecha archidiaconus Leodienſis, 336. a. Interit, 341. b.
Guillelmus de Bello-joco magiſter Templi, 746. c. 748. e. 752. b.
Guillelmus *de Ponſon* vicemagiſter Templi, 746. e.
Guillelmus magiſter Hoſpitalis, 734. c.
Guillelmus *de Courcelles* miles Hoſpitalis, 747. a.
Guillelmus Conqueſtor rex Anglorum, 7. a. 1008. c. d. 1154. e. Cenomanos ſibi ſubjicit, 802. a. 803. a. Obit, 8. b. 1011. b. 1143. d.
Guillelmus Rufus rex Angliæ, 1007. b. 1011. c. 1013. e. Obit, 804. a. 1013. d.
Guillelmus rex Siciliæ, 94. c. 642. d. 1019. c. 1025. c. 1031. b.
Guillelmus rex Siciliæ ſibi adſcribit Terræ ſanctæ amiſſionem, 624. b. Ei ſuccurrere cogitat, 624. d. e. Auxilium mittit & moritur, 625. c. 626. e. 628. c.
Guillelmus dux Gelriæ obit, 360. e.
Guillelmus Juliacenſis, 291. e. 298. c. Jeroſolymam

Digitized by Google

roſolymam profectus à prædonibus capitur, 301. a.
Guillelmus Longa-Spata, 678. c. 679. c. Dux Normanniæ, 783. c. 985. d. 986. 1001. a. b. 1014. c. Obit, 987. d.
Guillelmus Nothus dux Normanniæ Mathildam filiam Balduini comitis Flandrenſis ducit uxorem, 1004. b. Fit rex Angliæ, 1006. d. Haraldum vincit, 1007. a. & Angliam ſuo ſubjicit imperio, 801. a. 1000. b. Capit Cenomanniam, 1004. c.
Guillelmus dux Apuliæ, 1129. b.
Guillelmus comes Flandriæ, 734. e.
Guillelmus dux Hannoniæ, 181. e. 182. e. 184. c. 360. a.
Guillelmus comes Hannoniæ, 190. b. 205. a. 213. a. Ejus obitus, & ei ſuccedit Guillelmus ejus filius, 218. a. Friſones invadere tentat, 240. a. Ab eis occiditur, 240. d.
Guillelmus Furioſus comes Hollandiæ, 241. e.
Guillelmus comes Hannoniæ & Hollandiæ, 261. a.
Guillelmus comes Hannoniæ, Hollandiæ & Zelandiæ fit amens, 273. d. 346. d. 359. b. 383. d. 389. c.
Guillelmus comes Hollandiæ creatur imperator, 727. d.
Guillelmus frater comitis Hollandiæ, 26. b.
Guillelmus comes Aquitaniæ, 984. a.
Guillelmus comes Molinenſis, vir religioſus, 398. e.
Guillelmus filius comitis Namurcenſis, 332. b.
Guillelmus comes Nivernenſis, 1018. d. 1019. a. d.
Guillelmus comes *de Oſtrevant*, 338. b.
Guillelmus comes Pictavienſis, 1002. d.
Guillelmus *de Rouſſillon*, 748. d.
Guillelmus comes Sacricæſaris, 1058. e.
Guillelmus comes Salisberienſis, 1052. a.
Guillelmus frater epiſcopi Leodienſis, 342. c.
Guillelmus *de Canet* mareſcallus regni Jeroſolymitani, 746. d.
Guillelmus Clari-montis. *V.* Matthæus Clari Montis, 772. b. & ſeqq. 781. d.
Guillelmus *de Douglas* regni Scotiæ capitaneus, 860. b.
Guillelmus *Le Negre* amiralis navium Genuenſium, 719. d. 720. a.
Guillelmus de Nogareto a Clemente V. repellitur, 150. e.
Guillelmus *Brunel* miles Aurelianenſis, 661. d.
Guillelmus filius Remundi domini *de Bonteron*, 729. e.
Guillelmus de Rupibus, 1038. b. d. 1039. e. 1063. b.
Guillelmus de Valentia, 746. a.
Guillelmus de Villa nova, 729. d.
Guiſnenſis comes ob proditionem capitalem ſubit ſententiam, 256. a.
Guiſnenſe caſtrum proditionaliter acquirunt Angli, 256. c.
Guiſii ſex fratres, 1427. In aula regis prævalent, 1429. a. 1439. c. Aliorum aulicorum odia in ſe convertunt & contemnunt, 1445. d. Conjuratio in eorum vitam, 1446. c. & ſeqq. Et libelli famoſi, 1444, a. Mortuo rege ab omnibus deſeruntur, 1448. c. Catharinæ reginæ amicitiam ambiunt, 1448. c.
Gulfredus epiſcopus, 464. b.
Gumbaldus archiepiſcopus, 1149. b.
Gundiſalvus Hiſpanus vir armis ſtrenuus, 1220. c. 1238. d. 1240. d. 1250. c. 1251. e. 1258. a. d. Caietæ ſolvit obſidionem, 1255. e. Gallos fundit & diſſipat, 1259. c. & ſeqq.
Gundoaldus filius Clotarii regis, 940. c. 942. a. & ſeqq.
S. Gundulfi obedientia S. Florentii, 1129. e. 1132. b.
Guntarius archiepiſcopus Colonienſis, 969. d.
Guntarius ex abbate S. Venantii epiſcopus Turonenſis, 935. e.
Guntherus *de Zuartzemberg*, 405. d.
Guntrannus epiſcopus Turonenſis, 947. d. 948. a.
Guntrannus Bos, 938. c. e. 939. c. d.
Guntrannus rex, 939. b. 940. c.
Gurmundus dux Normannorum, 969. d.
Gurmardus epiſcopus Nannetenſis, 967. e.

H.

HAberdinius Leodienſibus infeſtus, 484. e.
S. Hadelini corpus, 219. e.
Hadelia ducíſſa Aquitaniæ, 1147. a. b.
Hæreticorum artes, 1468. a. & ſeqq.
Hæretici Pariſiis detecti & extincti, 1046. b. 1442. e.
Hæretici novi & eorum errores, 85. e. & ſeqq.
Hæretici combuſti, 1000. e.
Haimarus magiſter Hoſpitalis Alemannorum, 717. a.
Haimericus rex Cypri, 640. e. 659. c. e. Fit rex Jeroſolymitanus, 645. d. Ejus vitæ ſtruuntur inſidiæ, 645. e. *Baruch* obſidet, 646. b. & capit, 646. d. Caſtellum ingreditur, 647. b. Mortuo imperatore inducias cum Soldano paciſcitur, 648. a. Pactas cum Saracenis inducias violat, 660. c. Terras Saracenorum deprædatur, 661. b. Inducias facit cum Saracenis, 662. b.
Haiſtulfus rex Longobardorum vexat eccleſiam, 889. e. 948. d. Pacem facere cum Romanis cogitur ad voluntatem Francorum, 949. c. Fœdus violat, iterum compellitur ablata reſtituere pontifici, 946. Moritur, ibid.
Hamalia caſtrum expugnatum & dirutum, 245. e.
Halapiæ regnum ſubjugant Tartari, 103. a.
Halla civitas, 910. d.
Hamelinus epiſcopus Cenomanenſis, 1042. c.
Hanium oppidum in Viromanduis expugnatur, 398. c.
Hannoniæ comites, Albertus, 519. b. 366. d. Balduinus, 50. a. 63. e. Guillelmus, 155. e. 158. a. 190. b. 205. a. 217. a. 240. a. 273. d. 383. d. 389. c. Johannes de Avenis, 103. d. 140. e. 151. d. Philippus, 418. c.
Hannoniæ comes regem Franciæ diffidat, 222. b. Fit vaſſallus eccleſiæ Leodienſis, 222. e.
Harbel Ramenſis princeps Cæſarienſis, 543. a.
Harduinus archiepiſcopus Turonenſis, 991. a. 992. b. 1076. c.
Harduinus dominus Malliaci, 1063. d.
Harlem oppidum obſident Kinemari, 110. d.
Harmatenus abbas Figiacenſis, 1100. c.
Haroldus Normannorum princeps, 1013. b.
Haroldus rex Angliæ, 1000. a. c. Regnum uſurpat, 1006. d. Vincitur, 801. a.
Hasbania vaſtatur, 353. c.
Haſſellentium motus 449. e.
Haſtingus dux Normannorum, 969. d. 1073. b. Gallias depopulatur, 963. d. Turones obſidet, & virtute S. Martini fugatur, 965. e. Italiam ingreditur, 967. d.
Hatto archiepiſcopus Moguntinus, 982. a.
Hawidis uxor Hugonis-Magni, & ſoror Ottonis imperatoris, 990. b. 993. a.
Hays caſtellum forte expugnatum 275. c.
Haytd, ſeu Heyto, vel Heto, rex Armeniæ, 718. e. 735. a. b. c. Ejus obitus, 746. e.
Hehupa rex Britonum & Friſonum, 984. d.
Heidel ſoldanus Ægypti, 722. d.
S. Helena Conſtantini mater, 921. b.
S. Helenæ tranſlatio in Franciam, 966. e.
Helena ducis Ottonis Brunſwicenſis filia 73. c.
Helias *Alaricourt* capitaneus Anglorum, 471. b.
Helias de Flemalia dux rebellium extremo ſupplicio afficitur, 392.
Helipanti epiſcopi Toletani hæreſis, 902. e. Condemnatur, 903. d. 904. a.
Helvetii populi, 1232. a. & ſeqq. Iis bellum infert Maximilianus, 1226. e. In pugna Marigniana a Gallis delentur, 1303. a. 1304. a.
Helviſa uxor Rainaldi Franciæ camerarii, 1150. e.
Hemengus rex Danorum, 1163. c.
Heomingo regi Danorum pax datur, 960. d. Obit, ibid. e.
Henkenrode monaſterium reformatur, 475. b.
Henricus cardinalis crucem prædicat, 13. c.
Henricus archiepiſcopus Moguntinus, 120. e.
Henricus *de Wernemburg* archiepiſcopus Moguntinus, 216. a.
Henricus archiepiſcopus Nazarenus, 743. c.
Henricus epiſcopus Albanenſis, 1023. e.
Henricus frater Ludovici regis fit epiſcopus Belvacenſis, 1015. d. Deinde archiepiſcopus Remenſis, 804. c.
Henricus de Palude epiſcopus Lauſanenſis, 431. d.
Henricus I. epiſcopus Leodienſis, 155. d.
Henricus II. epiſcopus Leodienſis, 10. a. 11. a. d.
Henricus de Gelria epiſc. Leodienſis, 95. b. 107. e. 108. a. 116. d. Ejus pravi mores, 103. c. Vigeſimam bonorum eccleſiaſticorum levat, 102. c. Habuit baſtardos, 102. d. A Gregorio X. redarguitur, 113. c. Intereſt concilio Lugdunenſi, in quo & deponitur, 114. a. Fuit abbas Stabulenſis, 103. e.
Henricus de Monteforti epiſcopus Leodienſis, 85. b. 120. d.
Henricus epiſcopus Wintonienſis, 809. d
Henricus abbas S. Jacobi, 25. a. 26. d. 29. b. 33. d. 34. c. e. 35. c.
Henricus *de Merode* ex canonico Aquenſi factus abbas Stabulenſis, & Malmundarii, 445. d.
Henricus præpoſitus Trajectenſis, 46. e. Frater Ludovici comitis Loſſenſis, 51. e.
Henricus *Scotter* decanus Leodienſis, 431. d. 449. d.
Henricus canonicus Cameracenſis, 141. a.
Henrici militis Hoſpitalis mors glorioſa, 551. c.
Henricus filius Ottonis ducis Saxonum fit imperator, 982. b. 996. a. Ejus elogium, 982. e. Hungaros & Sclavos vincit, 982. d. 984. d. Et Friſones, 984. d. Obit, 985. c.
Henricus Pius imperator, 5. a. b. d. Valentianas obſidet, 996. e. Italiam petit, 997. a. Ejus colloquium cum Roberto rege apud Ivodium, 999. b. Obitus, 999. c.
Henricus Conradi imperatoris filius adhuc puer ſublimatur in regnum, 5. b. 999. e.
Henricus rex Romanorum, 111. b. & ſeqq. 1001. d. e. 1002. a. b. Duos papas deponit, 6. e. Moritur, 1004. b.
Henricus imperator IV. 6. e. 7. a. & ſeqq. 514. c. 1169. d. e. 1004. d. Romam obſidet, 7. d. 1110. b. Gregorium VII. fugat, & Guibertum Ravennatem ſedi apoſtolicæ intrudit, 1110. b. Et ab eodem imperator conſecratur, ibid. Moguntiæ concilium adunat in favorem antipapæ, 1010. e. Regno a proprio filio ſpoliatus a Leodienſibus ſuſtentatur, 8. c. d. Negata diu ei conceditur ſepultura, 8. e.
Henricus V. patrem imperio ſpoliat, 8. c. Romæ coronatur, 8. d. Ei datur uxor Mathildis filia regis Anglorum, 805. a. Obit, 9. c. 805. a.
Henricus VI. imperator, 14. d. 15. b. d. 16. a. 19. b. 94. e. 626. c. 653. d. Coronatur, 1034. b. Siciliæ regnum repetit, 1032. d. Tamquam ſibi jure debitum, 838. b. Illud ſubjugat, 16. c. 17. e. 642. c. 1034. e. 1035. e. 1036. a. Claſſem præparat in ſacram expeditionem, 643. c. Obit, 842. a. 1034. c.
Henricus comes Lucemburgenſis, futurus imperator, 123. d. 124. d. 131. 180. d.
Henricus VII. imperator, 349. c. 1334. b. Eligitur imperator, 156. e. Confirmatur a papa, 157. d. Romam contendit coronam imperii accepturus, 160. c. Corona ferrea donatur Mediolani, 161. a. Eum impedire ſtudet Robertus rex Siciliæ a ſuſcipienda imperiali corona, 161. d. Brixiam rebellem obſidet, 161. b. Coronatur in Eccleſia S. Johannis Lateranenſis, 162. c. Obſidet Florentiam, 163. b. Intoxicatur, 163. Moritur, 650. d.

Henricus lantgravius Thuringiæ in imperatorem electus, 80. c. 94. b. Obit, 83. a.
Henricus imperator C P. 31. a. 42. a. 57. c. 1046. a, 1057. a. Audita morte imperatoris ad cujus veniebat auxilium, Rodeſtam ſe recipit, 671. d. Conſtituitur imperii adminiſter, & poſt annum imperator, 672. d. 673. a. & ſeqq. Pacem facit cum Blaccis, 673. e.
Henricus frater comitis Namurcenſis fit imperator, 675. a. Ejus mater aquis ſubmergitur, uxori naſus & labia amputantur, 675. c. Ipſe vero moritur, 675. d.
Henricus filius Friderici imperatoris, 642. b. Aquiſgrani in regem coronatus, 11. e. 12. b. Fit rex Italiæ, 1026. a.
Henricus filius Friderici II. imperatoris, 61. e. 65. a. Regno privatur, 70. c.
Henricus frater Ottonis I. imperatoris, 985. d. Ipſum aggreditur & vincit, 987. b.
Henricus I. rex Angliæ, 806. a. 1007. b. 1013. d. 1014. a. 1144. c. 1154. e. 1155. a. Inungitur, 804. a. e. Calixtum II. papam apud Giſortium excipit, 805. e. Comburit Bajocas, 804. c. Cadomum aufert a flatre, 884. e. Ipſum capit, 804. c. Ejus elogium, 1015. c. Obit, 806. b.
Henricus II. 805. e. 808. e. 809. b. 859. e. 1014. e. 1017. a. 1024. a. 1026. e. 1031. a. 1133. a. 1144. e. 1154. b. c. 1171. b. e. Condit leges, 804. d. Adhæret Alexandro III. 1018. e. Obſidet Toloſam, 809. a. Nannetim accipit & Thoarciū, 1145. a. Bellum inter eum, uxorem ejus & tres ejus filios, 1020. b. Pax inter eos, 1021. a. Cruce ſignatur, 573. d. 734. e. 813. b. 1030. c. Ejus theſaurus in terra ſancta conſervatus, 601. b. Traditur regi Jeroſolymitano, ibid. Et fuit redimendis pauperibus inſumtus, 616. a. & ſeqq. Johannem filium regis hæredem deſignare tentat, 629. a. Obit, 629. b. 1145. e. Ejus virtutes, 814. c. & ſeqq. & vitia, 815. a.
Henricus junior rex filius Henrici regis Anglorum, 411. c, 1020. e. 1145. d. 1155. b. d. Coronatur, 809. c. 1020. a. Conſpirat in Henricum II. regem patrem ſuum, 810. a. & ſeqq. Obit, 811. e. & Rotomagi ſepelitur, 1024. e.
Henricus III. rex Angliæ, 67. e. 101. e. 106. b. 724. c. 748. b. 1069. b. Rex Angliæ coronatur, 1057. e.
Henricus IV. rex Angliæ, 1157. b. Primo dux Lancaſtriæ, poſtea rex Angliæ, 298. a. Capto Richardo rege Anglorum, regno potitur, 354. e. Inauguratur, 356. b.
Henricus rex Anglorum V. filiam ſeniorem Caroli Francorum regis vitam religioſam profeſſam petit in uxorem, 406. a. Repulſam paſſus in Normanniam irrumpit, 406. b. Fiſcannum capit, ibid. Sex Normanniæ epiſcopatus ſubjugat, 411, b. Confœderatur duci Burgundiæ Philippo, 411. d. Obit, 414. b.
Henricus VI. rex Angliæ, 466. d. Deponendus, 471. e.
Henricus nepos regis Angliæ, 734. a.
Henricus rex Caſtellæ, 316. b.
Henricus frater regis Caſtellæ, Urbis ſenator, 108. c. 739. a. 740. e.
Henricus rex Cypri, 709. b. 710. e. 712. d. 734. c. Eum inſequitur Richardus mareſcallus, 713. d. Qui victoriam de Richardo reportat, 714. b. Obſidet Ceraunian, 714. e. Ducit Stephanam filiam regis Armeniæ, 718. c. 735. b.
Henrici regis Danorum cædes, 95. b.
Henricus I. rex Francorum, 5. e. 997. b. 1000. e. 1001. b. 1125. d. 1169. a. Obit, 1005. a.
Henricus II. rex Francorum, 1427. a. 1430. d. Plures civitates in Italia & in Germania expugnat, 1435. a. Obit, 1438. c. Ad religionem tuendam quam propenſus, 1499. b. Regnum ære alieno gravatum reliquit, 1440. b.
Henricus rex Hungros a Saxonia repellit, 504. e.
Henrici regis Jeroſolymitani obitus, 841. e.
Henricus rex Navarræ magnam regni ſui partem amittit, 1457. a. b. Obit, 749. e.
Henricus dux, 64. a.
Henricus dux Bajoariæ, 995. c.
Henricus dux Lotharingiæ & Brabantiæ, 20. a. 23. e. 28. c. 32. b. 41. c. e. 52. d. 69. b. Civitatem Leodienſem capit & ſpoliat, 39. a. Epiſcopum deludit, 40. b. Leodium capit, 60. a.
Henricus dux Burgundiæ, 1168. a. Moritur, 996. a.
Henricus dux Forojulienſis Iringum principem Avarorum exſpoliat, 357. a.
Henricus dux Lovanienſis, 15. c. 16. e. 25. c.
Henricus dux Limburgenſis, 63. c.
Henricus dux Normannorum, 807. d.
Henricus dux Saxoniæ, 808. e. 850. e. 982. a.
Henricus filius Bohamundi principis Antiocheni, 738. b.
Henricus Andegavenſis comes cruce ſignatur, 65. a.
Henricus comes Barenſis, 59. d. 134. a. 720. d. 1070. e. Occiditur, 720. e.
Henricus de Brana comes, 680. e.
Henricus comes Campaniæ, 19. e. 643. e. 644. e. 645. e. d. 1032. e. Cruce ſignatur, 629. d. 630. a. Terræ ſanctæ ſuccurrit, 575. e. Cypri rex coronatur, 644. a. Rex Jeruſalem eligitur, 575. e. 607. c. 1035. b. Pacem componit inter principem Antiochiæ & regem Armeniæ, 649. b. Armeniæ principem coronat in regem, 649. e. Cum honore excipitur a principe Aſſiſinorum, 650. a. & ſeqq. Ejus mors luctuoſa, 644. d. 1023. c. 1036. e.
Henricus primus Lucemburgi comes, 1280. e.
Henricus comes Namurcenſis, 18. b. 50. a. 51. d. 59. c. 160. e.
Henricus comes Normanniæ, 1132. c.
Henricus comes Ratiſponenſis Jeroſolymis obit, 528. e.
Henricus comes de Salmis, 338. b.
Henricus comes Trecenſis, 808. a. 1154. c. Cruce ſignatur, 813. c. Factus rex Jeroſolymitanus, 806. e. 820. a.
Henricus *de Chantrain* caſtellanus Montisfortis, 456. d.
Henricus *de Horne* in tumultu populari factus mamburnus Leodienſis, 361. c. 367. d. e. De ingratitudine erga epiſcopum ſuum ſuum notatur, 368. b.
Henricus *de Nazareth* miles, 717. a.
Henricus *Norberi* capitaneus Anglorum, 471. b.
Henricus de Perveis Seneſcallus Loſſenſis, 353. b. Mamburnus Leodienſis, 336. b. Obſidet S. Trudonem & capit, 380. d.
Henricus de Salmis vexillifer Leodienſium, 380. a.
Henricus filius comitis Montisfortis interficitur, 108. b.
Henricus frater Richardi mareſcalli, 728. a.
Heraclius patriarcha Jeroſolymitanus, 1030. a.
Heraclius imperator, 538. d.
Herardus archiepiſcopus Turonenſis, 968. e. 969. a. b. e. 970. e.
Herbernus abbas Majoris-monaſterii, 968. a. Cuſtos corporis S. Martini conſtituitur, 968. c. Fit archiepiſcopus Turonenſis. 976. c. 981. e.
Herbertus epiſcopus Norvicenſis, 805. d.
Herbertus cognomento Evigila canem, comes Cenomanenſis, 1114. e.
Herbertus comes Trecarum, 1168. b.
Herbertus comes Viromanduorum, 985. a. e. 986. a. Carolum Simplicem capit, 983. b. Ei datur Perona 984. a. Obit, 987. b.
Hercules Atteſtinus, 1183. e. 1186. a. 1187. c. d. 1192. e. 1218. c. 1224. a.
Hercules dux Ferrariæ, 1261. e.
Heregiſus dux Beneventanus Carolo-Magno ſubditus, 955. e.
Herlingus epiſcopus Turonenſis, 956. c.
Herkam oppidum invadit Rumineus, 255, a.
Herkenſe oppidum expugnatum, 397. c. d.
Herimannus archiepiſcopus Colonienſis, 6. d.
Herimannus abbas S. Jacobi Leodienſis, 14. a.
Herimannus decanus Bonnenſis crucem prædicat, 50. d.
Herimannus in Saxonia tyrannus, 7. d. e.
Herio inſula a Nomrannis vaſtata, 1165. b.
Heriſpoius dux Britonum, 1141. a. b.
Hermianus archiepiſcopus Bremenſis, 506. a.
Hermannus filius S. Elizabeth, 75. c.
Hermannus Petragoricenſis magiſter Templi, 710. d. 715. d. 729. e.
Hermannus *de Horion* vir nobilis, 387. e.
Hermengardis prioriſſa Montis - cœlestis, 1049. a.
Hermengardis imperatrix, 961. e.
Hermengardis regina obit, 962. e.
S. Hermetis tranſlatio ad monaſterium Indam, 967. a.
Hernac filius Attilæ patri ſuccedit, 931. a.
Hernulfus dominus Ambaſiæ, 1008. b.
Heroldus rex Danorum, 960. e. 962. a.
Heroldus Obiginus, 1224. e.
Heros Parmenſis, 1216. a.
Herveus archiepiſcopus Remenſis, 928. e, Obit, 783. a.
Herveus abbas Majoris-monaſterii, 1025. b.
Herveus theſaurarius S. Martini eccleſiam ejuſdem ſancti reſtaurat, 1038. a. S. Colmam & Bellum-montem conſtruit, 995. a. & ſeqq. Obit, 998. b. 1078. d.
Herveus comes Nivernenſis, 1059. e. 1061. e. 1063. b.
Hiems aſpera, 29. c. 36. e.
S. Hieronymus 928. b. d. Ejus magiſter S. Gregorius Nazianzenus, 924. c. Euſebii chronicon continuavit, 919. b.
Hieronymus Recaleus Veronenſis, 1216. a.
Hieronymus Riarius princeps Forolivienſis, 1203. e.
Hieronymus Sanvitalis comes Belfortii, 1177. a.
Hieronymus vicecomes, 1351. e.
Hieronymus Glolioſus vir factioſus, 1254. e.
Hieronymus Vaſcus, 1418. c.
Hieroſolyma bis uno eodemque anno expugnata a Babyloniis & a Chriſtianis, 509.
Hieruſalem duplici jugo gravata, 515. c.
S. Hilarii elogium, 922. e. 923. a. b. Obitus. hymni Angelici eſt auctor, 924. a.
Hilarius epiſcopus Arelatenſis, 929. e, 931. a.
Hilboldus abbas, 1140. e.
Hildebertus archiepiſcopus Turonenſis, 1014. d. 1015. a.
Hildebertus rex Auſtriæ, 946. a.
Hildegardis regina, uxor Caroli-Magni, 951. a. Obit, 955. a.
Hildegarda comitiſſa Andegavenſis, 1107. e. Piiſſima, 1117. d.
Hildegardis comitiſſa, 1143. b.
Hildegarius vicecomes Lemovicenſis, 1147. e.
Hildinus abbas S. Nicolai Andegavenſis, 1115. b.
Hildricus rex Auſtraſiæ, 946. b.
Hildricus rex monachus factus in monaſterium detruditur, 948. c.
Hilmitrudis concubina Caroli regis, 900. e.
Hiltrudis filia Caroli Magni, 952. b.
Himerodenſe monaſterium, 511.
Hincmarus epiſcopus Remenſis, 971. d.
Hipporedia vetus colonia, 1375. b.
Hirmenſul fanum deſtruit Carolus-Magnus, 953. c.
Hirminus epiſcopus & abbas Lobienſis, 948. a.
Hiſpanorum bellum cum Saracenis, 748. e. Debellant Saracenos, 40. e.
Hiſpanos inter & Gallos bellum, 1239. b. Hiſpanis ſe dedunt omnia oppida a Gallis in Apulia occupata, 1253. d. Victoriam reportant de Gallis & Venetis, 1298. a. & ſeqq. Iis accedit regnum Neapolitanum, 1260. e.
Hiſpaniæ rex Ferdinandus, 1457. e.
Hippolitus Atteſtinus dux, 1268. a. Venetorum claſſem diſſipat, 1271. & ſeqq.
Hippolitus Eſtenſis cardinalis legatus miſſus in Galliam, 1463. a.
Hivinegiſus dux Spoletanus, 906. d.
Hocht monaſterium, 315. e. 353. b.
Hollandiam fruſtra ſubjugare tentat Albertus rex Romanorum, 142. a.

Digitized by Google

Hollandi Flandrenſes cædunt, 151. c. Cloceitriæ ducem fugant, 419. b.

Hollandiæ comitem impetit Fredericus, 41. c.

Hollandiæ comites, Albertus, 242. a. 366. b. Florentius, 69. b. 122. d. 135. c. Miſere perimitur, 69. d. 151. c. Johannes, 137. c. 142. a. 151. d. Philippus, 418. c. Theodericus, 141. b. Willelmus, 51. c. 63. b. 140. c. 151. c. 240. a. 383. d. Fit imperator, 727. d. Guillelmus Furioſus, 241. c. 273. e.

Homicidarum manſio incendenda, 174. e.

Lex de homicidis, 174. e.

Homo ſilveſter, 293. b.

Honfridus ſponſus filiæ regis Almerici coronam regni Jeroſolymitani reſpuit, 695. a.

Honfridus *de Taron*, 608. a.

Honoratus Caietani comes Fundorum cardinales Urbanum VI. deſerentes jocunde excipit, 312. a.

Honorius II. papa, 9. c. 805. e. 1172. e. Obit, 9. d. 806. a.

Honorius papa III. 57. b. 58. c. 1057. b. 1064. c. 1479. b. Ejus epiſtola ad univerſos fideles de ſubſidiis Terræ ſanctæ conferendis, 1480. c.

Honorius papa IV. moritur, 124. c.

Honorius imperator, 927. b.

Honorius Sabellas armis illuſtris, 1228. e.

Horatius Balioneus, 1340. b.

Horatius Farneſius, 1432. b.

Horatius poëta, 1178. b.

Horne baronia in comitatum erigitur, 473. d.

Horologium Carolo-Magno imperatori miſſum a rege Perſarum. 960. b.

Hoſpicius famulus 938. b.

Hoſpitalarii Rhodum inſulam oppugnant, 152. c.

Hoſpitalis Jeroſolymitani magiſter ſuos hortatur ad pugnam contra Saracenos, 549. a.

Hoſpitalis magiſter a Turcis occiſus, 598. d.

Hovedanus princeps Hungarorum, 492. a. 493. a.

Hoyenſes Bellofortium capiunt & evertunt, 421. d. c. Expugnant caſtrum Clari-montis, 141. d. Waremiæ caſtrum deſtruunt, 100. c. Expugnant turrim *Waſege*, 171. a.
Caſtrum *Muhal* obſident & deſtruunt, 306. c. A Juliacenſi comite diſperguntur, 100. d.

Hoyenſium quorumdam inſolentia, 334. a. Res novas moliuntur, 358. a. Apud eos ſeditio, 140. c. Eorum contra Leodienſes confœderatio cum ſuo epiſcopo, qui curiam ſpiritualem transfert Hoyum, 181. e. De ſuo epiſcopo conqueruntur, 237. e. In eum rebellant, 25. c. 235. b. Fortalitium *d'Vſees* in deſpectum epiſcopi deſtruunt, 167. b. Epiſcopo nudis pedibus ſatisfaciunt, 25. c.

Hoyum incenditur, 6. d. Ejus ſuburbia, 190. c.

S. Hubertus corpus S. Lamberti Leodium transfert, 947. c.

S. Huberti abbas Guillelmus, 38. d.

Hubertus Walterus archiepiſcopus Cantuarienſis, 836. e. 852. a. d. 855. a. 858. e. Johannem regem coronat, 859. c. Regem increpat ob exactas a Ciſtercienſibus pecunias, 861. b. Mille marcas argenti eorum nomine regi offert, quas ille recuſat, 861. c. Abbates hortatur ut regem conveniant Lincolniam, 862. b. Capituli ordinis Ciſtercienſis ad eum litteræ, 863. b.

Hubertus epiſcopus Andegavenſis, 1124. c. 1142. d. 1143. b.

Hubertus Walterus epiſcopus Sarisberienſis, 816. e.

Hugo cardinalis epiſcopus Oſtienſis, 34. a.

Hugo archiepiſcopus Senonenſis, 1018. c.

Hugo archiepiſcopus Turonenſis, 997. a. 998. e. 1015. a. d. 1078. b. 1142. c. 1149. a.

Hugo epiſcopus Cadurcenſis in ordinem redactus, extremo afficitur ſupplicio, 174. a.

Hugo epiſcopus Ceſtrenſis, 846. d.

Hugo epiſcopus Dienſis, ſedis apoſtolicæ legatus, 1069. c. Robertum Meldenſi eccleſiæ ordinat epiſcopum, 1010. a.

S. Hugo epiſcop. Gratianopolitanus, 1010. c.

Hugo epiſcopus Leodienſis, 30. c. 50. b. c. 51. a. b. 57. e. 60. c. e. 64. a.

Hugo epiſcopus Leodienſis, 23. a. Confirmatur, 24. d. Apud papam accuſatur, 23. b. 24. d. Vallem S. Lamberti fundat, 24. a. Pontem Trajectenſem frangit, 28. c. 29. b. De Fonte ſuſcipit filiū ducis Lotharingiæ, 31. e. Conſcribit milites, 39. d. Obſidet Juliacum, 52. c. Medietatem oppidi S. Trudonis acquirit, 65. e. Electus archiepiſcopus Remenſis non annuit, 65. d. Ejus obitus, teſtamentum & ſepultura, 66. b. c.

Hugo de Cabilone epiſcopus Leodienſis, 135. b. 136. b. 235. a. Transfertur ad ſedem Biſuntinam, 141. e.

S. Hugonis epiſcopi Lincolnienſis obitus, 866. d. Ejus loculum rex Johannes cum archiepiſcopis defert, ibid. e. Ejus exequiæ, 867. a. & ſeqq.

Hugo de Caſtro-Ruſo epiſcopus Pictavienſis, 1158. a.

Hugo abbas, 1141. d.

Hugo abbas Cluniaci, 1003. a. 1126. b. 1169. b. 1170. a. 1171. d.

Hugo II. abbas Cluniacenſis, 1172. b.

Hugo abbas Floriacenſis, 1095. d.

Hugo abbas S. Jacobi Leodienſis, 12. b. Dignitatem deponit, 23. c.

Hugo abbas S. Martini Turon. 969. b. 973. c. 975. b. Obit, 575. c.

Hugo dux abbas S. Martini, 1142. a. Erga eccleſiam ſuam munificus, 984. e.

Hugo de S. Victore, 807. a. 1173. b.

Hugo filius Caroli-Magni, 912. e. 916. e. 952. b.

Hugo *Capet* rex Francorum, 5. a. 990. b. Fit rex, 992. c. 1142. d. 1168. b. c. Ejus progenies, 992. d. Laudunum obſidet & capit proditione Aſelini epiſcopi, 993. c. Congregat ſynodum in qua Arnulfum Remenſem archiepiſcopum curat deponi, & eligi Gerbertum, 993. d. Obit, 994. b.

Hugo filius Roberti regis coronatus in regem, obit, 997.

Hugo Magnus dux, 985. c. 986. a. 988. b. c. 989. c. 1142. c. 1167. e. 1168. a. Oblatum regnum Franciæ recuſat, 983. e. Ei datur civitas Cenomanenſis, 984. a. Contra Ludovicum regem rebellat, 987. e. Ejus beneficia erga S. Juliani monaſterium, 1077. a. Obitus & filii, 990. a.

Hugo filius Hugonis Magni fit dux Francorum, 990. a.

Hugo Philippi regis Franciæ frater. 516. e. 537. c. Dictus Hugo-Magnus, 803. d. 1170. d.

Hugo rex Italiæ Saracenos expellit, 986. e.

Hugo *de Leſignen* adminiſter regni Cypri, 737 e 739. c. 742. b. e. Fit rex Cypri, 743. a. Et Jeruſalem, 743. d. Inducias paciſcitur cum Bodocdar ſoldano Babyloniæ, 746. a. Deco, 109. a. 736. a. 738. b.

Hugo filius Lotharii regis ex pellice, in Lotharingia tyranniſat, 973. e. Excœcatus in monaſterio Prumienſi attondetur, 976. d.

Hugo dux Burgundiæ, 974. e.

Hugo marchio Italiæ, 995 c.

Hugo comes Avellini, 252. e.

Hugo *Bigot* comes, 810. b. c.

Hugo comes Marchiæ, 874. a.

Hugo Brunus comes Marchiæ, 1028. c. 1029. b.

Hugo comes Reiteſtæ, 528. e.

Hugo vicecomes, 1156. a.

Hugo vicecomes Caſtri-Eraldi, 1155. e.

Hugo vicecomes Thoarcii, 1072. b.

Hugo camerarius Ludovici VI. regis Franciæ, 1152. e.

Hugo de Florinis dux exercitus, 45. b.

Hugo de Bello campo, 812. a.

Hugo de Bova, 678 e. 679. 1051. e.

Hugo de Calvo-monte, 1013. c. 1014. a.

Hugo de Credonio, 1152. e.

Hugo dominus Falkembergæ, 540. a.

Hugo *de Gurnay*, 860. a.

Hugo *de Kyres* præfectus claſſis regiæ, 222. a.

Hugo de S. Maura, 1020. c.

Hugo de Monte-Beliardi miles, 708. b. 712. c. 731. b.

Hugo de Mortuo-mari, 808. e.

Hugo Pepulius patricius Bononienſis, 1370. b. 1371. b.

Hugo de Podio Fagi Pictaviæ præfectus, 1156. c. d. 1157. b. 1158. b. 1160. b.

Hugo Rubecouſis, 540. a.

Hugo Sanſeverinus, 1188. d.

Hugo de Tyberiade vir illuſtris, 645. c. c.

Hugo ſummus architriclinus Eduardi regis, 154. e.

Hugo regis Angliæ conſiliarius extremo ſupplicio addictus, 185. c.

Hugolinus cardinalis fit papa Gregorius IX. 65. c.

Hugolinus *Bonzacharit* Piſanorum conſul & admiralis, 719. c. 757. e.

Hugonoti unde dicti, 1460. e.

Hulaon dux Tartarorum ſuſcipit baptiſma, 103. a. 104. d.

Humfridus comes ſeparatur ab Iſabella conjuge, 631. b.

Hunfridus filius Reginaldi comitis, 627. e.

Hunaldi ducis Aquitanorum infelix exitus, 953. a.

Hunerondus abbas, 906. d.

Hungari ad fidem converſi, 997. a.

Hungari e patria Leodienſi oriundi, 455. d.

Hungari multas devaſtant regiones, 986. b.

Hungari Alemanniam vaſtant, 981. d. Galliam, 1141. e. Papiam incendunt, 983. d. A Bohemis cæduntur, 104. Et ab Henrico imperatore, 984. d

Hungaria a Tartaris vaſtata, 76. a.

Hungariæ reges, Belus, 811. c. Ladiſlaus, 446. c. 477. d. 493. a. 495. b. Petrus, 6. b. Sigiſmundus, 398. b. Stephanus, 108. e. Wenceſlaus, 398. b. Regina, Margarita, 811. c.

Hungariæ regina occiſa, 43. a.

Huni Galliam devaſtant, 979. d.

Hurvedland Britannici limitis præfectus, 1162. d.

Huſſitarum errores, 414. d. Eorum litteræ ad reges & principes, 425. b. Crucis prædicatio adverſus eos, 412. b. Expeditio in eos, 424. c. Ab Alberto duce in prælio vincuntur, 429. c. Eorum cædes Pragæ, 429. c. Eis ad concilium Baſileenſe accedentibus datur ſalvus conductus, 430. d. In concilio Baſileenſi fuerunt auditi publice diſputantes, 431. a. Eis conceditur communio ſub utraque ſpecie, 431. b.

I.

JAcob filius Maclovii epiſcopi Venetenſis, 939. a.

Jacoba duciſſa de Bavaris triumphat, 408. e.

Jacoba relicta Delphini, 408. b. Johanni duci Brabantiæ nupſit, ibid. Relinquens Angliam nupſit Baroni Franconi de Borſalia, 418. d.

Jacoba filia Guillelmi comitis Hannoniæ, Hollandiæ & Zelandiæ, 359. b.

Jacobus de Sabellis factus papa Honorius IV. 121. a.

Jacobus de Columna, cardinalis, 147. e.

Jacobus & Petrus de Columna, libello famoſo contra Bonifacium VIII. ſcripto, ab eo deponuntur, 145. d.

Jacobus de Columna eccleſiæ reconciliatur, 149. b. Et cardinalatus ei reſtituitur, 150. d.

Jacobus patriarcha Jeroſolymitanus, antea epiſcopus Virdunenſis, 735. e.

Jacobus *Sirk* archiepiſcopus Trevirenſis, 444. e. Obit, 490. d. 493. e.

Jacobus epiſcopus Aconenſis, 66. b. 693. c. 1479. a. Fit cardinalis, 681. b.

Jacobus epiſcopus Metenſis, 95. c.

Jacobus Præneſtinus epiſcopus, 74. a. A Friderico imp. captus, 71. e.

Jacobus epiſcopus Sueſſionenſis, 1070. a.

Jacobus Furnerii abbas Frigidi-montis, 108. d.

S. Jacobi monaſterii Leodienſis fundatio, 3. c. d. Ejus elogium, 2. In eo ſervantur ſigilla civitatis, 429. e. In eo admittuntur ſeptem Sancti Mathiæ Trevirenſis mo-

Digitized by Google

machi, 432. c. Conflagrat, 293. a. 343. a. Deco, 24. b. c. e. 461. a. 498. b.

S. Jacobi abbates, Albericus, 16. b. 17. a. Albertus, 6. c. 7. a. Alexander, 9. e. Bertrandus, 359. c. Droco, 11. a. Elbertus, 9. e. 10. e. Gerardus, 19. d. e. 34. e. Gozwinus, 14. a. 16. e. 17. a. b. 19. a. 34. e. Henricus, 25. a. 26. d. 29. b. 33. c. 34. c. e. 35. b. c. Herimannus, 13. a. c. 14. a. Hugo, 12. b. 13. a. 23. c. 26. d. Johannes *Sordell*, 359. c. Michael, 151. d. Nicolaus de Jardino, 313. d. Olbertus, 6. c. Olbertus II. 8. c. 9. a. c. Reinerius de S. Margarita, 440. b. Robertus, 6. c. 7. c. 8. a Rodulfus, 13. b. Rogerius *de Blomendale*, 440. b. Stephanus I. 7. b. Stephanus II. 8. a. e. Stephanus. III. 9. e. Stephanus IV. 10. c. 11. a Theodericus, 23. c. 25. a. 66. d. Wazelinus, 41. e. 42. a. 58. e. Willelmus *de Beur*. 151. d. Willelmus *de Jalemont*, 120. d. 143. e.

Jacobus Templi magiſter, 153. d. Filium Philippi regis de Fonte ſuſcipit, 153. e. Capitur & incarceratur, 154. a.

Jacobus rex Aragonum, 752. a. Nicociam civitatem Saracenorum expugnat, 1084. b. Obit, 748. d.

Jacobus rex Majoricarum, 748. d.

Jacobus IV. rex Scotiæ, 1437. e.

Jacobus Arenæ Parmenſis, 1336. e.

Jacobus *de Aveſnes*, 574. a. Cruce ſignatur, 813. e.

Jacobus de Bevronio, 1072. a.

Jacobus dominus *de Horne*, fit comes, 475. d.

Jacobus *Judans* comes, 737. c.

Jacobus de Marka dominus Novi-Caſtri, 447.

Jacobus comes Sancti Pauli *de Mongaſcon*, 471. b.

Jacobus frater comitis S. Pauli, 144. e.

Jacobus Tedaldus nobilis Venetus, 796. d. 797. a.

Jacobus Trivulſius dux exercitus regis Ferdinandi, 1208. e.

Jacobus *Vital* ad concilium Lugdunenſe deputatus nomine regis Cypri, 747. a.

Jacobus *Baddu* caput rebellium Leodienſium extremo ſupplicio afficitur, 492. a.

Jacobus *d'Artevel* Gandenſis vir factioſus, 212. c. Demagogus Flandrorum, 215. c. 221. d. A Gandenſibus occiſus, 238. c.

Jacquelina duciſſa Brabantiæ, relicto proprio viro, transfretat in Angliam, & duci Gloceſtriæ copulatur, 416. a. Johannem a Bavaria veneno extingui procurat, 417. c. V. Jacoba.

Jacquelinus de *Mailly* Templi mareſcalli mors glorioſa, 551. e.

Jaffra a Turcis obſeſſa, 19. e.

Ibo epiſcopus Turonenſis, 947. d.

Iconomachorum hæreſis, 952. e.

Jejunium triduanum præmiſſum creationi imperatoris, 915. b.

Jeroſolymitani epiſcopi, Alexander, 920. c. Macharius, 921. d. Patriarchæ, Guillelmus, 743. a. 744. e. Heraclius, 1030. a. Jacobus, 735. e. Robertus, 729. a. 735. e. Thomas, 746. b.

Jeroſolym. reges, Amalricus, 547. b. 1020. e. 1145. b. Balduinus I. 8. c. 525. b. 1174. a. Baldewinus puer, 547. a. Committitur cuſtodiendus comiti Joſcelino, 586. d. Obit 1026. b. Carolus rex Siciliæ, 109. a. Fulco, 1173. e. Godefridus, 8. b. 525. a. 803. e. Guido *de Lezignan*, 547. b. 594. c. 812. a. 841. e. Haimericus, 645. d. Hugo de Lezignano, 743. d. Johannes, 1064. b. Ludovicus Andegavenſis, 564. d. Robertus, 251. b. Regni adminiſter Belianus Ibelinus, 743. e.

Jeruſalem reginæ, Iſabella, 631. b. 645. a. Sibilla, 547. b.

Jeroſolymitana expeditio, 10. 1170. e.

Jeruſalem a Chriſtianis obſidetur & capitur, 8. b. 522. b. c. 538. b. 803. e. 1143. e. Quæ prius a Babyloniis capta munita erat adverſus Chriſtianos, 522. d. Regis in electione diſſenſio, 547. a. & ſeqq.

Jeruſalem ſibi reddi petit Saladinus, 612. a. Negant cives, 612. b. A Saladino obſidetur, 567. c. Cives cum eo de reddenda civitate tractant, 570. c. Traditur ei Jeruſalem, 13. d. 572. a. 573. a. 717. c. & ſeq. 812. e. Ejus muros deſtruit Soldanus, 683. c. 1061. b. Lugubris epiſtola de ejus captione, 79. b.

Jeroſolymitanum regnum pro Damiata Chriſtianis offert Soldanus, 690. c.

Jeruſalem a Saracenis capta, 945. b. A Tartaris, 736. e. A Turcis, 997. c.

Ignis ſacer morbus prævalet in Gallia, 517. c.

Ildegarda uxor Caroli-Magni, 1163. d.

Imperatoris in electione diſſenſio, 851. d.

Incendium ingens Romæ, 260. a.

Incendia varia in Gallia, 1031. e.

Inda monaſterium, 947. a.

India a S. Thoma converſa, 88. d.

Induciæ inter Chriſtianos Terræ ſanctæ & Saracenos, 21. d.

Indulgentiæ plenariæ conceſſæ conferentibus auxilium adverſus Turcas, 482. e.

Indulgentias impugnant hæretici, 426. b.

Infirmorum presbyterorum noſocomium, 117. b.

Ingebaldus Dives cognomento Gohellus, frater Giraldi abbatis Sancti Florentii, 1110. b.

Ingeila monachus Anianenſis, intereſt concilio Francofordienſi, 902. e.

Ingelburgh regis Daciæ ſoror a Philippo Auguſto in uxorem accepta, repudiatur, 835. d.

Ingelgerius comes Andegavenſis, 970. e. 974. c. 975. c. 976. b. 982. b. Aurelianenſis vicecomes conſtituitur, 971. b. Ei datur comitatus Andegavenſis ultra Meduanam, 971. c. Ei datur præbenda in abbatia S. Martini, 974. e. In conflictu interficitur, 976. b. 984. e. 1095. e.

Ingelgerius miles, 976. b.

Ingenaldus abbas S. Juliani, & S. Pauli Romæ, 1077. a. b.

Ingilbertus monachus S. Florentii ejus vitam ſcribit, 1100. a.

Ingoberga regina, 944. a.

Injorberga regina, 936. b.

Injurioſus epiſcopus Turonenſis, 934. e. 935. b.

Innocentius I. papa hæreſim Pelagii damnat, 928. b.

S. Innocentii papæ tranſlatio in Saxoniam, 969. c.

Innocentius papa II. 9. d. 10. a. 806. a. 1144. d. Inungit Ludovicum VII. 804. a. 1171. d. Et Ludovici regis filium, 1153. e. Ejus obitus, 807. b.

Innocentius III. papa, 21. b. 1037. a. 1049. b. 1157. b. Ejus epiſtola ad univerſos fideles pro crucis prædicatione, 43. b. Litteræ de ſubventione Terræ ſanctæ, 868. d. Quanta præſtiterit pro bello ſacro, 1055. d. Adverſus Abnoitas mittit duos cardinales, 37. c. Duos cardinales mittit in Germaniam ad conciliandos Philippum & Ottonem ducem, 32. e. Johannem de Faia creat archiepiſcopum Turonenſem, 1042. c. Ei regnum ſuum ſubjicit Johannes rex Anglorum, 56. d. 57. a. 871. d. Galliam ſupponit interdicto, 867. d. Concilium Lateranenſe celebrat, 55. b. Obit, 56. c. 882. d. 1057. b.

Innocentius papa IV. 83. b. 734. c. 735. e. 1137. c. Prædicatores mittit ad imperatorem Tartarorum, 84. a. Indicit concilium Lugdunenſe, 726. e. Ad quod imperatorem citat, 726. c. Obit, 102. a.

Innocentius V. papa, 115. e.

Innocentius VI. papa, 260. e. Creatur, 257. d. Capellanum ſuum pluribus beneficiis privat, 257. e. Marchionem Montisferrati jubet in Longobardiam ducere, 278. e. Obit, 281. a.

Innocentii VII. electio, 365. e. Obedientiam ei ſubtrahunt Leodienſes, & Benedicto XIII. adhærent, 369. b. Obedientiam reſtituunt, 367. a. Ejus obitus, 380. e.

Innocentius papa VIII. 1199. e.

Inquiſitio adverſus officiatos epiſcopi Leodienſis, 300. e.

Inſubres a Genuenſibus deleti, 1182. e.

Inſula a Philippo rege expugnata, 136. e.

Interdictum in Brabantia, 41. b.

Interdictum in eccleſia Leodienſi, 20. b. c. 39. b. 96. d. e. 145. d. 303. a. 373.

Interdictum in eccleſia Trevirenſi, 431. d.

Inundatio maxima, 32. a. 346. b. 397. b. 474. a.

Inundatio Moſæ, 302. b.

Inundatio Scaldis, 455. b.

Inundatio ingens in Hollandia, 413. e. In Zelandia, 210. a.

Inundationes multæ, 1105. a. & ſeqq.

Joachim abbas in Calabria, 94 c. 838. d. 1026. b. 1033. b. Ejus liber de Trinitate condemnatus, 1056. a.

Johanna abbatiſſa Fontanellæ, 141. a.

Johanna regina, 832. c. d.

Johanna regina Franciæ adhæret Clementi VII. tempore ſchiſmatis, 316. a.

Johanna regina Navarræ, 1457. d.

Johanna regina Siciliæ, 251. b. 256. e. 624. b. 830. a. Ab Urbano VI. diſcedit, 319. d. Regno privatur, 319. e. Heredem ſuum deſignat Ludovicum ducem Andegavenſem, 320. a.

Johanna duciſſa Brabantiæ, 266. a. 297. c. 334. a. 341. a. Bellum movet in Gelrenſes, 347. c. Vaſtat ducatum Juliacenſem, 348. b.

Johanna *de Valois* ſoror regis Franciæ, comitiſſa Hollandiæ, 151. e.

Johanna comitiſſa Flandriæ, 1047. c. 1064. d.

Johanna Ladiſlai regis Neapolitani ſoror, 1204. e.

Johanna filia comitis Atrebatenſis, relicta comitis Burgundiæ, nupta Philippo comiti Pictavienſi, 136. d.

Johanna primogenita ducis Brabantiæ, 267. a.

Johanna Raimundi comitis Toloſani filia, 1158. b.

Johanna Pheltrenſis, 1247. b.

S. Johannis Baptiſtæ caput, 1164. c.

S. Johannis Baptiſtæ, Zachariæ & Eliſabeth reliquiæ apud Sebaſten, 561. e.

S. Johannes Chryſoſtomus, 928. a.

Johannes papa ſcriptor vitæ S. Gregorii, 971. a.

Johannes papa VIII. venit in Franciam, 972. e. Carolum Groſſum coronat, 973. d.

Johannes papa a militibus Guidonis ſtrangulatur, 984. a.

Johannis papæ XVIII. privilegium pro monaſterio S. Florentii, 1104. e.

Johannes XXI. papa, 116. a.

Johannes XXII. papa, 173. c. 178. b. 186. e. 188. c. 195. c. Feſtum SS. Sacramenti per totam eccleſiam inſtituit, 175. a. Novos epiſcopatus creat, 174. d. Caſinenſem abbatiam in epiſcopatum erigit, 177. a. Sanctorum albo inſcribit S. Thomam epiſcopum Erfordienſem, & S. Thomam Aquinatem, 177. a. b. Sanctum Ludovicum epiſcopum Toloſanum, 174. b. Hugonem epiſcopum Cadurcenſem in ordinem redigit, 174. c. Ludovicum Bavarum excommunicat & deponit, 180. a. Lolardorum & Beguinarum ordinem extinguit, 176. e. Ordinem militiæ Jeſu Chriſti inſtituit, 176. a. Promulgat decretales Clementinas, 165. a. 175. e. Conſtitutionem edit de paupertate Minorum, 180. a. Ejus ſententia de ſtatu animarum ante reſurrectionem, 217. Bulla ejus de revocatione prædictæ ſententiæ, 208. a. Ejus obitus, 208. d.

Johannes XXIII. papa creatur, 398. a. Concilium Conſtantiæ ad Rhenum celebrandum indicit, 399. a. Et in eo miſſam ſolemnem celebrat, ibid. Ceſſionem promittit ad nutum concilii, 400. a. Furtive diſcedit de concilio, 400. c. Friderici ducis Auſtriæ protectionem implorat & impetrat, ibid. d. Invitatus ut redeat fugit Nurembergam, 400. e. Eum ſibi vivum adduci mandat Sigiſmundus, 401. a. Conſtantiam reductus deponitur, 401. e. Depoſitionem ſuam approbat 402. a. Recluditur in caſtro *Manheim*, 405. e. Reſtituitur ei cardinalatus, & in ſinu eccleſiæ obit, 405. e.

Johannes

Digitized by Google

Johannes Mediceus legatus apoſtolicus, 1283. e. 1286. c.
Johannes Mediceus Florentiæ reſtitutus, 1287. d.
Johannes Mediceus factus papa Leo X. 1390. a.
Johannes de Columna cardinalis, 1058. b.
Johannes diaconus cardinalis S. Theodori, papæ legatus, 195. d.
Johannis Ægidii cardinalis Urbaniſta, 332. b. 363. b. 367. a. 383. a.
Johannes *Bolleſmans* archiepiſcopus Lugdunenſis, 502. a.
Johannes Vicecomes archiepiſcopus Mediolanenſis, 1242. a.
Johannes archiepiſcopus Turonenſis, 1042. b. 1134. e. 1146. b. & ſeqq. Juriſdictionem S. Martini impugnat, 1042. d.
Johannis de S. Maxentio archiepiſcopi Tyri obitus, 746. c.
Johannes epiſcopus Aurelianenſis, 972. e.
Johannes epiſcopus Belvacenſis, deinde archiepiſcopus Rothomagenſis, 172. e.
Johannes de S. Martino epiſcopus Joppenſis, ſuffraganeus Leodienſis, 286. d.
Johannes de Angia epiſcopus Leodienſis, 114. d. 116. d.
Johannes de Appia epiſcopus Leodienſis, 66. d. 67. d. Obit, 72. a.
Johannes de Bavaria epiſcopus Leodienſis, 359. e. 366. b. d. 367. a. b. 407. e. 408. b. 474. b. Filius Alberti ducis Bavariæ, 448. d. Hollandiæ ſe nominat hæredem, 412. a. Eligitur epiſcopus Leodienſis, 337. e. Electus fit ſubdiaconus, 338. d. Solemnem facit in civitate ingreſſum, 338. a. Suſcipit expeditionem in Fredericum archiepiſcopum Colonienſem, 342. d. Bellum movet adverſus Leodienſes ſuos, 380. c. Principum adverſus ſuos quærit auxilia, 383. e. Ei adhærent Trajectenſes, 384. e. A Trajectenſibus advocatus ſuſcipitur, 385. d. e. Obleſſis Trajectenſibus ſubſidio venit, 388. a. Adverſariis ſuis pacem offert, ibid. c. Aliquos inſolentes ad furcas ſuſpendi jubet, 388. e. Leodienſium erga ſuum epiſcopum inſolentia, 388. d. Gratias agit Deo de victoria relatâ in Leodienſes, 391. d. Armat in neptem ſuam, 408. c. Epiſcopatum abdicat, 408. e. Matrimonium contrahit cum Elizabetha filia Wenceſlai quondam imperatoris, 409. a. Veneno extinguitur, 417. a.
Johannes *de Erkel* epiſcopus Leodienſis, 298. d. 300. d. 381. b. Creatur epiſcopus, 285. d. Vaſtat Juliacenſem patriam, 291. c. Tudinenſium adverſus eum ſeditio, 299. e. Interdictum in Leodienſes impetrat a papa, 303. a. De eo queruntur Leodienſes ad papam, 303. d. A duumviris in judicium vocatus condemnatur, 302. b. & ſeqq. Ercam arcem munit, 304. e. Obſidet Viſetum, 306. e. Pacem cum ſuis facit, 308. a. Leodium revertitur, ibid. e. Obit, 309. e. 313. c.
Johannes de Flandria epiſcopus Leodienſis, 117. d. 119. e. 122. a. 123. b. 124. b. Filius Guidonis Flandriæ comitis eligitur epiſcopus, 119. c. Moritur, 131. b.
Johannes *de Heinsberg* epiſcopus Leodienſis, 380. c. 420. e. 421. b. 422. c. 461. e. Cruce ſignatur adverſus Huſſitas, 412. c. Aſſumit titulum *ducis Bullonii*, 430. d. Heuſdenium villam incendit, 336. d. Intereſt diætæ Atrebatenſi, 437. d. Adminiſtrat Trevirenſem archiepiſcopatum, 444. d. Eunti in Angliam parantur inſidiæ, 458. e. Peregrinatur ad ſacra loca, 449. d. Reſignat epiſcopatum Leodienſem Ludovico Borbonio; 488. e. Obit, 498. e.
Johannes *Loz* eligitur epiſcopus Leodienſis, 410. d. Leodium venit, 410. e. Ordinatur epiſcopus, 411. a.
Johannes *de Valdege* epiſc. Leodienſis, 117. a.
Johannes *de Walenrode* a ſede Rigenſi ad ſedem Leodienſem tranſit, 409. d. Obit 410. b.
Johannes epiſcopus Lucenſis, 464. c.
Johannes Baptiſta Alemannus epiſcopus Matiſconenſis, 1470. d.
Johannes de Meleduno epiſcopus Pictavienſis, 1158. a.
Johannes *de Naſſau* epiſc. Trajectinus, 110. a.
Johannes Yſwini epiſcopus Tripolitanus, ſuffraganeus Leodienſis, 369. b. 392. b. Mergitur in Moſam, 392. d.
Johannes de Capiſtrano ordinis Minorum, vir ſanctus, 492. c.
Johannes de Loſduno abbas S. Florentii, 1134. e.
Johannes abbas Florinenſis, 41. c.
Johannes *Sordell* abbas S. Jacobi, 359. e.
Johannes *de Marvilhe* abbas ſecularis B. Mariæ Namurcenſis, 28. b. d.
Johannes anachoreta Ægypti, 926. d.
Johannes monachus S. Florentii ſecretarius, 1127. e.
Johannes *Ainez* Jeſuita concionator, 1463. e.
Johannes Freſneda Franciſcanus, Philippo regi Hiſpaniæ a confeſſionibus, 1473. a.
Johannes de Rupe-ſciſſa ordinis Prædicatorum multa prædicit, 258. a.
Johannes Scotus, 1005. b.
Johannes *Blankart* decanus Leodienſis, 285. c.
Johannes de Cambis decanus Leodienſis, 145. d. 163. e.
Johannes Hemus legatus, 1198. b.
Johannis Palæologi imperatoris epiſtola ad Baſileenſes patres, 434. d.
Johannes rex Angliæ, 1028. e. 1037. e. 1069. b. 1146. a. 1155. a. 1156. d. e. Eum coronare vult Henricus Angliæ rex, 629. a. Abſente Richardo fratre Angliam ſibi ſubjicere conatur, 829. e. Veniam a fratre Richardo petit & impetrat, 836. e. Ei in regno Angliæ & ducatu Normanniæ ſuccedit, 859. a. Coronatur ab archiepiſcopo Cantuarienſi, 859. c. Ei hominium præſtat Wilhelmus Scotiæ rex, 864. b. Ab ipſo reſtitutio facienda archiepiſcopis & epiſcopis, 873. d. Totam Aquitaniam in deditionem accipit, 873. e. Ei Genomanos tradit Guillelmus de Rupibus, 1028. d. Obſidet Rupem-monachi, ſed non expugnat, 1146. b. Venit Pariſios & confœderatur Philippo regi, 835. b. 1028. e. Pax inter eos, 859. d. 1029. a.
Johannes rex Angliæ perdit Normanniam & Pictaviam, 43. b. Bellum gerit apud Pictavos, 51. a. Andegavum capit, 1146. a. Iſabellam comitis Engoliſmi filiam, quam comes Marchiæ deſponſaverat, ſibi matrimonio conjungit, 1039. b. Arturum comitem Britanniæ interficit, 1039. e. Euſtachium *de Veſcy* & Robertum filium Valterii proſcribit, 871. a.
Johannes rex Angliæ ſuis inviſus, 1049. d. Propter ſævitiam & mores pravos, 1050. b. Rupellam applicat, 1050. e. Andegavum occupat, 1051. b. Inde fugit in Aquitaniam, ibid. A ſingulis Angliæ carrucis exigit tres ſolidos, 860. b. Pecuniam etiam exigit a Ciſtercienſibus, 860. e. Quam illi recuſant, 860. e. & ſeqq. Arguit illum archiepiſcopus Cantuarienſis, 861. b. Oblatas ab archiepiſcopo mille marcas argenti recuſat, 861. c. Eorum animalia ſuis in ſilvis paſci prohibet, 861. e. Gratiam ſuam eis reddit, 865. b. Et promittit fundare ordinis monaſterium, 865. e. Rebellant proceres Northanumbrenſes, 872. e. Ei reconciliantur, ibid. d.
Johannes rex Angliæ cruce ſignatur, 875. a. Barones eum diffidant, 875. a. Et Londonias occupant, 875. a. Eis rex Franciæ promittit auxilium, 875 d. Pacem cum eis facit, 875. e. Conjuratio in eum, 876. Regis claſſis diſſipatur, 877. e. Occupata Roffenſi civitate caſtellum obſidet & expugnat, 878. a. Eum regem abjurant Barones, 878. c. Fictitias ad Philippum regem ſub nomine baronum ſcribit epiſtolas, 878. d. Et ad barones Northanumbrenſes ſub nomine baronum Angliæ, ibid. e. Ejus copiæ monaſteria vaſtant, 879. b. Terras ipſe baronum depopulatur, 879. e. Caſtellum Coleceſtriæ expugnat, 880. c. Londonias non audet obſidere, 880.
Johannes rex legatione miſſa ad Philippum regem, conatur impedire Ludovici in Angliam adventum, 881. a. A facie Ludovici fugit, 881. d. 882. a. & ſeqq. Obit, 882. e. Regnum ſuum ſedi apoſtolicæ ſubjicit, 56. d. 57. a. 871. d.
Johannes rex Angliæ S. Hugonis epiſcopi Lincolnenſis loculum defert, 866. e. Ejus litteræ pro Ciſtercienſibus, 866. b. Obitus, 56. d. 1057. b.
Johannes rex Bohemiæ, 175. e. 180. d. 190. b. 210. c. 239. a. A Ludovico imperatore victus, 213. Occiſus in pugna Creſciaci, 245. a.
Johannes rex Caſtellæ adhæret Clementi VII. 316. e.
Johannes rex Franciæ, 256. c. 258. b. c. 259. d. Regis primogenitus & dux Normanniæ, 238. e. Inungitur & privilegia obtinet a papa, 255. a. Inſtituit ſocietatem Stellæ, 258. d. Comitem Giſnenſem ob proditionem extremo afficit ſupplicio, 256. a. Regem Navarræ conjicit in vincula, 262. c. Et comitatum Ebroicenſem invadit, 262. e. In conflictu Pictavienſi capitur, 264. e. Eo capto regnum Franciæ per 36. electos regitur, 272. a. Articuli pacis inter eum & Eduardum regem reprobantur, 276. a. Novi articuli pacis approbantur a regnicolis, 278. a. Ex Anglia liber remittitur in Franciam, 278. b. Proditores ſui & regni jubet occidi, 281. d. Quomodo eos detexerit, 281. e. & ſeqq. Obit, 287. d.
Johannes rex Franciæ infantulus moritur, 173. c.
Johannes de Brena rex Jeruſalem, 63, d. 1060. a. 1061. a. 1062. e. 1064. b. & ſeq. Quomodo rex factus, 680. c. 1043. a. & ſeqq. 1479. a. Damiatam obſidere deſiderat, 682. c. Relicta Damiata Armeniam deinde Aconem proficiſcitur, 688. a. Babylonem obſidere recuſat, 692. e. 693. a. Pacem cum Soldano facit, 693. e. Ejus filiam ducit Fridericus imperator, 695. e. Diſſidium inter eum & imperatorem, 696. b. Transfretat & venit Romam, 695. a. Deinde in Galliam, Angliam & Hiſpaniam, 695. c. Ei offertur regnum C P. 701. b. c. Hæredi imperii dat filiam ſuam uxorem, interim imperium adminiſtrat, 701. d. 702. e. Ut ſe gerit Conſtantinopoli, 703. a. & ſeqq.
Johannes frater Caroli V. regis Franciæ, 289. a.
Johannes frater Ludovici IX. regis Franciæ, 1071. b.
Johannes *Triſtan* filius S. Ludovici, 112. b. Obit, 744. e.
Johannes *d'Alten* frater Eduardi regis Angliæ, 202. d.
Johannes de Gandavo filius Eduardi VI. regis Angliæ, 309. e. 355. b.
Johannes frater Roberti Siciliæ regis, 161. e.
Johannes dux Brabantiæ, 123. b. 200. e. 215. a. 408. c. 412. a. 413. a. Confœderatur Adolfo epiſcopo Leodienſi, 172. e. Obſidet Falcomontem, 193. e. Et Dordracum, 409. b.
Johannes II. dux Brabantiæ dominium Trajecti occupat, 131. d. 136. c. 154 d. Ei ſe tradunt Hoienſes, 235. b. A legato apoſtolico excommunicatur, 235. e. Novum epiſcopatum Lovanii erigere cogitat, 202. b. Obit, 134. b. 261. a.
Johannes filius ducis Brabant. 132 e. 154. d.
Johannes de Monteforti contendit pro ducatu Britanniæ, 230. b. & ſeqq. Nannetis in dominum recipitur, 230. c. Ad regem Angliæ confugit, 230. e. A rege Franciæ redarguitur, 231. a.
Johannes dux Burgundiæ, 359. e. 398. c. 407. a. Ejus cædes, 411. b.
Johannes Galeacius dux Mediolanenſis, 1180. a.
Johannes dux Normanniæ, 231. b. Primogenitus regis Philippi, expugnat caſtrum *Seaudævvre*, 222. c. Obſidet caſtrum Aguilonii, 244. a. Solvit obſidionem, 246. e.
Johannes marchio Brandeburgenſis, 345. d.
Johannes *de Stenvarſt* burgravius de *Monjoie*, infeſtus Stabulenſibus, 357. d.

Johannes comes, 817. b.
Johannes de Apia comes, 118. a.
Johannes de Avenis comes, 100. b. Comes Hannoniæ. 103. d. 740. b.
Johannes *de Dompierre* filius comitiſſæ Flandrenſis, 99. b.
Johannes comes Hannoniæ fit comes Hollandiæ, 140. e.
Johannes comes Hollandiæ, 142. a. Friſones debellat, 137. e. 138. a. Obit, 151. d.
Johannes filius comitis Hollandiæ ducit Elizabeth filiam regis Angliæ, 122. d.
Johannes *de Lutzemborg* comes *de Ligny*, 438. e.
Johannes comes Matiſconenſis, 729. d. Obit, 722. b.
Johannes comes Namurcenſis, 390. e. Captus evadit, 183. e. Ejus obitus, 194. d.
Johannes comes Namurcenſis filius Johannis, 194. e. Comitatum ſuum vendit duci Burgundiæ, 414. a. 420. c. Obit, ibid. e. 421. a.
Johannes nepos comitis Namurcenſis, 338. b.
Johannes de Montorio comes Vindocinii, 1063. d. 1152. c.
Johannes Medices, 1323. d. 1336. d. 1368. b. d. 1369. d. 1401. e. Abiate oppidum expugnat. 1372. b. Gallos damnis afficit, 1357. a. Ad eos tranſit, 1341. e. 1342. a. 1381. e. 1382. e. Urbem Papienſem adorſus repellitur, 1399. e. 1403. c. Ejus ad regem querela, 1414. a.
Johannes *de Archi* miles nobiliſſimus, 61. b.
Johannes dominus *d'Agimont*, 160. e. 161, b.
Johannes Paulus Balio, 1290. c. e. 1298. b.
Johannes Barenſis miles, mamburnus Barenſis, 148.
Johannes filius Raimundi domini *de Bouteron*, 729. e.
Johannes de Bellomonte frater Guillelmi comitis Hannoniæ, Hollandiæ, &c. 184. c. 185. e. 186. a. 187. e. 188. c. 199. e. 224. a. 240. c. Vir factioſus, 140. e. Ejus Terra vaſtatur, 222. b. Fugit in pugna Creſſiaci, 245. a.
Johannes *de Bealrain* acerrimus prædo, 438. e.
Johannes Bentivolus, 1187. b. 1204. a. 1229. b.
Johannes de Berga, 414. a.
Johannes Biragus, 1370. b.
Johannes *Birſon* filius Godefridi fratris ducis Brabantiæ, 145. a.
Johannes Bocacius, 149. e. 229. a.
Johannes *del Boverie* miles, 314. b.
Johannes *de Bronkwiſen*, 452. e.
Johannes *de Bunne* dñs temporalis, 458. e.
Johannes de Cabilone rector provinciæ Leodienſis, 139. e.
Johannes Cardona, 1285. e. Dux Hiſpanorum, 1292. d. Venetorum paludes penetrat, 1293. b. Hoſtem ut vitet omnem adhibet machinam, 1295. d.
Johannes Caſalis ductor copiarum Germanarum, 1231. d.
Johannes Caſſianus, 929. c.
Johannes de Cæſarea miles, 708. b. 709. e. 719. e. 1012. e.
Johannes de Claromonte, 265. a.
Johannes *de Clochier* miles, 363. b.
Johannes *de Cornu* ſcabinus Leodienſis, & armiger valens, 316. e.
Johannes *de Croyer* ballivus Hannoniæ, 484. c.
S. Johannis ad Crucem caſtrum incaſſum impugnant regiæ copiæ, 1407. c. & ſeqq.
Johannes dominus Dolenſis, frater Guillelmi abbatis, dat S. Florentio Dolenſem obedientiam, 1129. e.
Johannes *Gale* miles, 628. a.
Johannes Galeatius, 1180. a. 1243. c. Mediolanenſis princeps, 1204. c. Obit, 1206. c.
Johannes Galeatius Vicecomes, 1224. a.
Johannes de Gandavo, 298. a.
Johannes de Gerliaco miles, 763. d. 766. b. 781. b. A rege Francorum miſſus in ſubſidium Terræ ſanctæ, 125. e.
Johannes *de Gibelet* mareſcallus regni Jeroſolymitani, 737. a.
Johannes *de Glimes* illatam ſibi a ſubditis injuriam ulciſcitur, 484. b.
Johannes dominus *de Gonez*, 115. b.
Johannes *de Greſli* fit ſeneſcallus regni Jeroſolymitani, 746. d. 747. a.
Johannes dominus *de Hamelle*, 213. d.
Johannes de Hannonia, 219. c. 220. d.
Johannes *de Harduemont* egregius miles, 148. e.
Johannes *de Haugert* inclytus miles, 653. a.
Johannes Ibelinus, 680. a. 735. e. 738. b. Cypri regem orat ut ad recuperandam Terram ſanctam ſe adjuvet, 709. b. Idem petit a baronibus apud Aconem exiſtentibus, 709. e. Accedit Aconem, hortaturque populum ut ſalandras mareſcalli diripiat, 710. e. Tyrum obſidet, 711. b. Cum rege Cyprum ſe recipit, 712. e.
Johannes Ibelinus dominus *Aſſur*, 735. d. 736. d.
Johannes Ibelinus dominus *de Baruth*, 705. d. 715. d. 737. a. 738. d.
Johannes Ibelinus nepos Johannis Ibelini domini *de Baruth*, 713. a.
Johannes Ibelinus comes Joppenſis obit, 742. e.
Johannes Ibelinus comes Stabuli, 746. d.
Johannes Juſtini capitaneus Græcorũ, 789. b.
Johannes Juſtinienſis vir nobilis, alter Machabæus, ut ſe geſſerit in expugnatione urbis CP. 795. a. Vulneratus recedit, 795. d.
Johannes Malumbra, 1216. a.
Johannes de Mandavilla, ſeu *cum Barba*, nobilis Anglus, 299. b.
Johannes de Monteforti, dñs Tyri, 747. b.
Johannes-Baptiſta Montius, 1437. b.
Johannes de Nigella 659. b. d. 660. e. 662. a. Cruce ſignatur, 654. b. 655. a. 659. b.
Johannes de Olargio Bononiam reſtituit eccleſiæ Romanæ, 278. c
Johannes *de Oxen* miles, 363. b.
Johannes Ludovicus Palavicinus Caſale majus expugnat, 1406. d. Agrum Cremonenſem vaſtat, 1407. b,
Johannes de Pertica Siculus, vir nobilis, 118. b.
Johannes *Peterſin* miles inclytus, 110. d.
Johannes *de Pikengny*, 272. e. 275. a. In furiam vertitur, 275. d.
Johannes de Reniſſa miles, 122. e. A patria proſcriptus, 142. b.
Johannes *de Rodemache* Bullonium pagum infeſtat, 316. d.
Johannes de Romania, 448. a.
Johannes Rovereius Sixti IV. ex ſorore nepos, 1199. e.
Johannes de Rupe miles, 363. b.
Johannes de Rupe-forti, 392. a.
Johannes de Rupe-forti electus mamburnus Leodienſis, dignitatem oblatam recuſat, 367. e.
Johannes dominus *de Rochefort* & *d'Agimont* mamburnus Leodienſis, 285. b.
Johannes Franciſcus Sanſeverinus, 1205. e. Princeps Calatinus, 1234. e.
Johannes Franciſcus Saſatellus, 1297. b.
Johanne *de Schoonvelt*, 414. a.
Johannes de Seranio miles, 363. b. 392. a.
Johannes Sfortia Piſaurum recipit, 1256. e.
Johannes Jacobus Trivultius, 1211. a. 1218. d. 1221. a. 1223. a. 1224. e. 1273. a. 1290. c. 1305. d. 1306. e. 1311. a. Mediolanenſium procerum invidiæ ſubjacet, 1229. d. Ejus ad cives oratio, 1230. a. Dimiſſo Mediolano Novariam ſe recipit, 1231. a.
Johannes Vitellius, 1320. e. 1364. e.
Johannes *Wiclef*. 399. c.
Jocelinus comes, 585. e. 608. a. Traditor comitis Tripolitani, 592. e.
Jonas epiſcopus Aurelianenſis, 972. e.
Joppe terra marique obſeſſa, 531. c.
Joppenſi urbi a Saladino obſeſſæ auxilium præbet rex Richardus, 823. c. A Saladino capitur, 511. c. Item a Soldano Babyloniæ, 743. a.
Joppenſes epiſcopi, Guido, 735. b. Johannes de S. Martino, ſuffraganeus Leodienſis, 286. d.
Joppenſis comitiſſa regni Jeroſolymitani corona donatur, 593. b.
Jordani magiſtri ordinis Prædicatorum obitus, 71. a.
Jordanus de filiis Urſi miles & ſenator Urbis, 226. b.
Jordanus Urſinus, 1237. a. 1248. d. 1260. d. Gallis adhæret, 1257. b.
Joſcelinus fundator monaſterii de Greſſibus, 1015. d.
Joſcius archiepiſcopus Turonenſis, 1017. a. 1020. d. 1132. c.
Joſeph archiepiſcopus Turonenſis, 966. d. 988. c. 990. b. e. 1076. e.
Irene imperatrix legatos ad Carolum-Magnum mittit de firmanda pace inter ipſum & Græcos, 959. c. Filio proprio eruit oculos, 908. a. 957. c. Imperio privatur, 956. b. Mittitur in exilium, 959. c.
Iringus princeps Avarorum, 957. a.
Iſaac imperator CP. 589. e. 590. a. 1025. d.
Iſaac occiſo Langoſſo imperiũ occupat, 590. c.
Iſaacus imperator CP. deſponſat ſororem regis Hungariæ, 591. e. Ipſi oculos eruit, ejuſque imperium invadit Alexius ejus frater, 592. a. Conſilium de reſtituendo Iſaaco imperio CP. 662. b. & ſeqq. Ei reſtituitur, 662. b. & ſeqq. 664. d.
Iſabella imperatrix, 724. d.
Iſabella regina Angliæ, 179. c.
Iſabella filia Philippi Formoſi regina Angliæ, 136. e. 154. d.
Iſabella regina Franciæ, 114. c. 1157. a. Inungitur, 1022. b.
Iſabella filia Petri regis Aragonum fit regina Franciæ, 105. c. 121. c.
Iſabella regina Jeruſalem, 645. e. Separatur ab Humfrido, & copulatur Conrado marchioni, 631. b.
Iſabella Ferdinandi regis Neapolitani neptis, uxor Johannis Galeacii, 1204. c.
Iſabella principiſſa Antiochenſis, 738. b.
Iſabella duciſſa Burgundiæ, 407. d.
Iſabella comitiſſa Flandriæ, ſoror comitis Luxemburgenſis, 124. b.
Iſembardus epiſcopus Aurelianenſis, 1080. a.
Iſembertus epiſc. Pictavienſis, 1124. e. 1149. e.
Iſemburgis regina Franciæ, 1035. c. Redit in gratiam Philippi regis, 1050. b.
Itacius epiſcopus, 726. c.
Italia a bellis quieſcit, 1308. a. In Italia novi motus, 1221. a.
Iterius epiſcopus Nannetenſis, 1131. d.
Iterius abbas S. Martini Turonenſis, 955. e.
Iterius abbas S. Florentii, 1135. d.
Ita marchionniſſa, 530. e.
B. Ithamar Roffenſis epiſcopus, 878. b.
Jubilæi indulgentias inſtituit Bonifacius VIII 141. b.
Jubilæum ad annos XXXIII. reducit Bonifacius IX. 339. b.
Jubilæum Leodii promulgari curat Bonifacius IX. 340. a.
Jubilæi indulgentiæ, 254. e. 472. c.
Judæorum immanis crudelitas, 104. e. Ob puteos intoxicatos interficiuntur, 253. e. Perſecutionem in Anglia patiuntur, 815. b. & ſeqq. Ex Gallia expelluntur, 152. d. Zelo religionis occiduntur, 158. c. 520. e. Baptizantur, 997. c.
S. Judicaelis tranſlatio, 1108. c.
Judicium aquæ vel ferri prohibitum, 1054. a.
Judith imperatrix, 961. e. 962. e.
Judith filia Caroli-Calvi ducit Ethelvulfum regem Angliæ, 967. a.
Juditha filia Conani regis Britanniæ, duciſſa Normanniæ, 999. e.
Juditha mater Reinerii monachi converſa apud S. Jacobum Leodienſem, 39. c.
Juhellus archiepiſcopus Turonenſis, 1137. a.
Juliacum obſidetur, 52. e.
Juliacenſis comes aquis occiſus, 116. b.
Juliacenſis comes obſidet caſtrum de *Mongonven*, 263. b.
Juliaci comes fit marchio, 216. d.
Juliacenſis ducis Rainaldi obitus, 243. a.
Juliaci dux, Willelmus, 291. c. 296. a. e. 297. e. 298. c. 301. a.
Juliana *de Cornelhon* pia femina, 106. a.
Julianus de Cæſarinis cardinalis S. Angeli, legatus ſedis apoſtolicæ, expeditionem in Huſſitas parat, 424. e.

Digitized by Google

Julianus cardinalis papæ legatus miſſus ad concilium Baſileenſe, 428. d. 429 a. Ejus tempore præeſt capitulo generali Benedictinorum, 441. c.

Julianus Cæſar, 923. c.

Julianus de Sagitta deſponſat filiam Hetonis regis Armeniæ, 735. a. Sagittam vendit Templo, 336. c.

Juliani Medicei cædes, 1183. a.

S. Juliani officium, 987. c.

S. Juliani Brivat. reliquiæ, 1077. b. Turonos advectæ, 1071. c.

S. Juliani Turonenſis monaſterii hiſtoria, 1071. e.

S. Juliani eccleſia Turonenſis quam antiqua, 1071. d A Normannis devaſtata, 1073. e. A Theotolone epiſc. reſtauratur, 986. d 1073. e. Qui eccleſiam dedicat, 1074. a. Et prædiis variis donat. Ejus diploma, 1074. b. Eique præficit Odonem abbatem Cluniacenſem, 1073. a.

S. Juliani monachi in feſto S. Martini ante corpus ejus vigilias nocturnas celebrant, 1075. d.

S. Juliani Turonenſis eccleſia corruit, 1065. e.

S. Juliani Turon. abbates, Albertus, 1079. a. Bernardus, 1077. b. Ebrardus, 1077. b. 1079. a. Falcandus, 1131. a. Fridericus, 1079. a. 1124. d. Gausbertus, I. 1077. c. Gausbertus II. 1078. b. Georgius, 1077. a. Ingenaldus, 1077. b. S. Odo, 989. e. 1075. a. & ſeqq. Richerius, 1078, a. b.

Julius papa II. 1260. d. 1261. d. 1265. d. 1267. e. 1268. a. 1286. a. 1288. a. 1313. b. 1457. a. Ejus diſſidium cum Ludovico XII. rege Francorum, 1272. b. Mutinam, Rhegium & Mirandulam capit, 1272. d. Triginta Helvetiorum millia cum Venetorum copiis Gallis opponit, 1287. a. Ejus mors, 1289. c.

Julius papa III. 1431. e. 1433. a. 1434. a. & ſeqq.

Julius Mediceus cardinalis 1232. a. e. 1323. d. 1327. a. 1339. c. Cum Franciſco Maria Rovereio fœdus amicitiæ ſancit, ibid. d.

Julius Mediceus papa creatur Clemens VII. 1353. b.

Julius Cananius epiſcopus Adrienſis, 1463. c.

Julius *Camers* princeps, 1201. b. 1202. a. 1224. b. Occiditur. 1246. b.

Julius Sanſeverinus, 1371. d. 1377. d.

Julius Urſinus, 1247. e.

Ivo de Veteri-ponte, 576. b.

Juramentum præſtitum Theoderico Leodienſi intruſo, 382. a.

Juſſephibin rex Saracenorum, 901. c. Regnat in Hiſpania, 892. a.

S. Juſtinæ abbas Ludovicus de Padua, 424. e.

Juſtinianus patricius Venetus, 1277. c. 1279. b. c.

Juvencus presbyter Hiſpanus, 922. a.

K.

Kilianus (S.) 948. b.

Kinemari in nobiles rebelles, 109. b. Trajectenſem civitatem occupare tentant, 109. d. Harlem oppidum obſident, ſed non expugnant, 110. d. Domantur, 111. a. & ſeqq.

L.

Lachia (S.) 1124. e.

Ladiſlaus Bohemiæ rex, 486. d.

Ladiſlaus rex Hungariæ, &c. 446. c. 447. d. 482. b. 493. a. Obit, 495. b.

Ladiſlaus rex Neapolitanus, 1204. e.

S. Lambertus epiſcopus martyrio coronatur, 947. b. Ejus reliquiæ, 19. d. Tranſlatio, 13. a. 947. c. Ejus corpus delatum ad bellum Bullonicum, 10. a. Propter pericula proceſſionaliter deportatum, 18. a. b.

S. Lamberti eccleſia combuſta, 13. a.

Lambertus epiſcopus Oſtienſis, 1172. e.

Lambertus epiſcopus Trajectenſis, 946. b.

Lambertus de Stipite prior de Bertreia ordinis Cluniacenſis, nomine concilii Conſtantienſis citat Petrum de Luna, 404. c.

Lambertus Parvus monachus S. Jacobi Leodienſis, chronici ſcriptor, 1. Ejus obitus, 16. e.

Lambertus rex Italiæ, 979. b.

Lambertus comes, 9. b.

Lambertus *de Lpeez* inclytus miles, 291. e. Mareſcallus patriæ Leodienſis, 296. b. c.

Lambethenſis capella juſſu papæ ſolotenus everſa, 852. a.

Lampades eccleſiæ ſabbato ſancto cœleſti igne Jeroſolymis accenſæ, 531. e.

Lanceæ domini inventio, 537. c. 803. e.

Lancea Conſtantini imperatoris, 984. c.

Landegavis caſtrum conſtruitur, 1077. e.

S. Landelinus, 945. c.

Landericus comes palatii, 940. e.

Landeſiis comes Turoniæ, 940. c.

Landrannus epiſcopus Turonenſis, 967. d.

Landricus comes Autiſſiodorenſis, 996. b.

S. Lanfrancus archiepiſcopus Cantuarienſis, 802. a. 803. b.

Laodicia a Chriſtianis capta, 537. c.

Laodiciæ epiſcopus Apollinaris, 925. d.

Laſcaris imperator Græcus, 703. c.

Lateranenſis eccleſia conflagrat, 157. b. In ea ſubſtituti monachis canonici ſæculares, 488. d. In ea monachos inſtituit Eugenius IV. papa, 488. d.

Latiniacum cœnobium, 945. e.

Laudunenſis epiſcopus Aſcelinus, 993. e. Vir factioſus, 274. c.

S. Launomarus abbas, 932. b.

S. Launomari Bleſenſis abbates, Richerus, 1080. b Seſgalo, 1078. b.

Lauſanenſis epiſcopus Henricus de Palude, 431. d.

Lauſanenſis epiſcopus ordinis S. Benedicti intereſt concilio Baſileenſi 441. e.

Lauredanus Patricius, 1290. c.

S. Laurentius & S. Hippolitus quando paſſi, 929. d.

Laurentius antipapa, 932. a.

Laurentius Lentius epiſcopus Firmanus, 1463. c.

Laurentius epiſcopus Pictavienſis, 1132. c.

Laurentius Medices, 1184. a. 1193. c. 1204. a. 1313. c.

Laurentius Urſinus Etruſcos exagitat, 1339. a.

Laurentius Cerites, 1415. a.

Laurentius *Ramefort* capitaneus Anglorum, 471. b.

S. Laurentii Leodienſis fundatio, 5. d. e.

Leſſienſis monaſterii abbas aquis ſuffocatus, 500. d.

Legardis regina obit Turonis, 957. c.

Legudiacum monaſterium, 923. e.

Lelius Columna, 1287. d.

Lemovicenſes epiſcopi, Ebles, 1147. c. Martialis, 920. c.

Lenniacum caſtrum, 1114. d.

S. Leo Attilæ vaſtanti eccleſiam occurrit, 930. d. Ejus brachium in monaſterio S. Petri Vivi, 971. d.

Leo papa III. 957. a. 959. d. 960. a. 1288. d. e. Excœcatur, linguâ præciſâ, 957. c. Viſum divinitus recipit & loquelam, 1161. b. Ad Carolum-Magnum deducitur, qui eum ſuæ ſedi reſtituit, 957. d. Romæ purgat ſe ab objectis, 907. c. 958. a. Carolum-Magnum imperii corona decorat, 907. e. 958. b. Obit, 9. c. 962. a.

Leo IX. papa, 6. d. 1143. b. Concilium Remenſe celebrat, 1003. b. Obit, 1003. e.

Leo X. 1290. a. 1310. e. 1311. e. 1313. b. 1319. e. 1340. b. 1450. e. 1481. a. Invehitur in Gallos, ipſumque eorum regem, 1312. e. Convertit ſe ad Carolum V. imperatorem, 1313. e. 1316. a. Ducem Urbinatem in ordinem redigit, 1307. d. Papæ cum Franciſco I. colloquium, 1306. a. Obit, 1338. a.

Leo cardinalis. 34. a.

Leo epiſcopus Turonenſis, 934. b.

Leo abbas, legatus papæ in Gallias, 993. d.

Leo imperator, 1160. e.

Leo dux Bohemorum, 960. a.

Leobaldus epiſcopus Turonenſis, 945. a.

S. Leobini de Sadobrio eccleſia adunatur S. Martino Turonenſi, 978. a.

Leodarda uxor Caroli-Magni, 952. b.

Leobaldus abbas fundat monaſterium Floriacenſe, 945.

Leodienſes epiſcopi, Adalbero, 9. e. 10. a. Adolfus de Marka, 165. c. 166. a. 167. b. 169. c. 172. e. 173. d. 174. a. 178. c. 211. d. 213. e. 214. c. 215. e. 218. c. e. 222. 224. e. 234. d. 235. e. 236. e. 237. b. 238. a. Adolſus *de Waldege*, 142. a. 143. a. 144. a. 146. c. 147. a. 149. a. 174. a. Albero, 155. d. Albertus, 15. d. 16. e. Albertus *de Cuc*, 16. d. 17. d. e. 18. b. 19. a. 23. a. Alexander, 9. c. d. e. 11. d. e. 155. d. Arnoldus *de Horne*, 315. a. b. 317. b. c. 328. a. 334. d. 335. c 368. a. 381. e. Baldricus, 5. b. c. Burchardus, 119. d. Deoduinus, 6. c. e. 7. b. Durandus, 5. d. Engelbertus de Marka, 239. a. 242. b. 243. b. 247. e. 263. e. 279. c. Euſtachius Perſandus, 313. e. 315. a. 381. b. Franco, 155. d. Fridericus, 9. a. b. Guido de Hannonia, 131. c. 132. a. 135. a. Henricus I. 7. c. 155. d. Henricus II. 10. a. 11. d. Henricus de Gelria, 95. b. c. 102. c. d. 103. e. 107. e. 113. e. 114. a. 116. d. Hericus de Monteforti, 85. b. 120. d. Hugo, 23. a. 24. b. & ſeqq. 28. c. 29. b. 30. c. 31. a. e. 34. d. 41. b. d. e 50. b. & ſeqq. 52. e. 57. c. 62. b. 65. d. e. 66. b. Hugo de Cabilone, 135. b. 136. b. 139. d. 235. a. Johannes de Angia, 114. d. 116. d. Johannes de Appia, 57. d. 66. d. 72. a. Johannes de Bavaria, 337. c. 338. a. 361. a. 366. b. d. 367. a. 368. b. 380. b. c. d. 381. e. 382. c. 383. c. 384. e. 385. d. e. 388. a. c. 391. d. 393. a. 397. b. e. 407, e. 408. b. c. e. 417. a. 448. d. 454. b. Johannes *de Erkel*, 285. d. 286. e. 288. c. 291. c. 298. d. 300. d. 302. b. 303. a. d. 304. e. 305. b. & ſeqq. 306. c. 307. e. 308. a. c. 309. c. Johannes de Flandria, 117. d. 119. c. 122. a. 123. b. 124. 131. b. 132. b. Johannes *de Heinsberk*, 412. c. 420. c. e. 421. b. 423. c. 428. b. 430. c. 437. d. 439. a. 441. e. 444. d. 449. 454. a. & ſeqq. 458. c. 485. a. 488. e. 498. 560. a. & ſeqq. 566. e. Johannes *Loz*, 410. d. e. Johannes *de Valdeges*, 117. a. Johannes *de Walenrode*, 409. d. 410. b. Lotharius, 15. c. d. e. Ludovicus *de Bourbon*, 489. 499. b. Nitardus, 5. a. 6. a. Notgerus, 5. b. Otbertus, 8, d. 155. d. Raynardus, 5. e. Robertus, 74. a. 85. b. Rodulfus, 11. e. 12. d. 13. b. c. 14. a. 15. b. 16. a. d. Theobaldus *de Bar*, 147. c. 148. b. 155. 157. a. 158. a. 160. e. 162. b. Theodericus *de Hornes*, de Perveis, electus in tumultu populari, 368. e. 381. b. 382. e. 385. a. Theodericus de Marka electus, 333. a. 337. c. Vazo, 6. a. c. Willelmus ex epiſcopo Valentino, 71. a. 73. c. Willelmus de Alvernia, 119. e. Willelmus de Atrebato, 147. b. c. Willelmus de Machlinia, 131. c. 135. a. Wolbodo, 5. c.

Ludovici Bavari imperatoris epiſtola ad epiſcopum Leodienſem, 218. c. Ad capitulum Leodienſe, 220. b.

Leodienſis epiſcopi dominationem expetunt Machlinienſes, 155. b.

Leodienſes confœderantur in ſuum epiſcopum, 190. d. Eorum concordia cum ſuo epiſcopo per abbatem S. Nicaſii Remenſis, 186. c. Diſſidium cum ſuo epiſcopo renovatur, 181. a. & ſeqq. Eorum legatio ad Carolum regem Francorum, a quo perhumaniter ſuſcipiuntur, 499. e. Regem Francorum exaſperant in ſuum epiſcopum, 192. b. Ab eo vincuntur, 191. b. 193. a. Pacem faciunt cum ſuo epiſcopo, 248. e.

Leodienſis clerus ſubſidium gratioſum facit epiſcopo, 453. e.

Leodienſis capituli juriſdictio violata, 459. b. Diſcordia inter canonicos Leodienſes, 442. c. & ſeqq.

Leodienſis cleri reformatio, 475. d.

Leodienſis decanus Henricus *Scotter*, 449. d.

Leodienſes obedientiam ſubtrahunt Innocentio VII. & Benedicto XIII. adhærent, 195. b. Obedientiam reſtituunt Innocentio VII. 367. a.

Leodienſis civitas ab Henrico duce Brabantiæ capta & deprædata, 39. a. 60. a.

Leodienſium expeditio in terram ducis Juliacenſis, 333. a.

Leodienſium victoria adverſus ducem Brabantiæ, 43. d.

Digitized by Google

A Leodienſibus cæſi Limburgenſes, 130. e. Trajectum invadere moliuntur, 384. c. Rupem-fortem & Agimontem capiunt, 453. b. c. Montem-fortem armis expugnant, 456. b.
Leodii ſeditio, 8. d. 96. c. 325. a. 429. d.
Leodienſium ſeditio adverſus electum 366. d. inter laicos & clericos, 22. a. b. 250. e. in nobiles, 145. c. Inter nobiles, clerum & populũ, 121. c. Inter populares & ſcabinos, 154. c. 329. a. & ſeqq. Leodienſes ſcabini depoſiti ad Cæſarem appellant, 331. b. Sententia in eos lata confirmata, 331. d. Student reſtitui auctoritate Cæſaris, 335. b.
Leodienſes *Echt* villam munitam deſtruunt, 348. b.
Leodienſibus damna inferunt Bavari, 386. e. Cæduntur, 387. a. & ſeqq. Trajectum obſident, 386. a. 387. d. Pacem oblatam recuſantes cæduntur in pugna Otheana, 390. e. & ſeqq. Tandem ſupplices veniam petunt, & obedientiam offerunt Johanni Bavaro, 392. Eorum libertates annulat Johannes a Bavaria, 393. a. Ipſis impoſita tallia, 397. b Populo ſuas libertates reſtituit epiſcopus Leodienſis, 236. a. & ſeqq. 407. c. 410. a.
Leodienſis regiminis reformatio, 417. a.
Leodienſis principis conſiliarii excluduntur conſulatu, 496. d.
Pacis conditiones inter ducem Burgundiæ & Leodienſes, 428. a. b.
Leodienſibus infeſtus Haberdinius, 484. c.
Leodienſes de receptione Ottonis regis pœnitet, 22. c.
Leodienſis epiſcopi caſtrum deſtructum, 111. d.
Leodienſis eccleſia S. Crucis reſtauratur, 340. c.
Leodienſe S. Martini templum incenditur, 164. d.
S. Leonardus, 933. c.
Leonora uxor Ludovici VII. regis, 1153. c.
Leothericus Senonenſis archiepiſcopus, 998. b. 1000. e.
Lepantum a Turcis expugnatum, 1227. e.
Leporarius Firmianus, 1247. e.
Leproſi ob intoxicationem puteorum combuſti, 179. d.
Lequemel ſoldanus Babylonis obit, 718. b.
Letardus prior S. Florentii, 117. b.
Leuculfus dux Saxonum, 969. c.
Leudaſtes comes Turonicus, 940. a.
Licinius epiſcopus Turonenſis, 933. d.
Licus oppidum combuſtum & dirutum, 48. a.
S. Lidorius epiſcopus Turonenſis, 922. e.
Lidivina virgo ſanctitate inſignis, 364. e.
Lieſnes abbatia, 810. c.
Limburgenſis dux Henricus, 63. b.
Limburgenſes a Leodienſibus cæſi, 130. e.
Lincolnienſes epiſcopi, Hugo, 866. d. Robertus *Bloitt*, 805. c.
Lingonenſes epiſcopi, Garnerius, 848. c. e. Gregorius, 934. b. Robertus, 74. a.
Lintrenſe monaſterium reformatur, 475. b.
Livernas maritus ſororis Philippi regis, 673.
Livernas Manuelis imperatoris CP. cognatus, 589. e. Imperium ſatagit invadere, 592. b. c. Occiditur, 592. d.
S. Loantius S. Florentio datur, 1142. b.
Lobienſis abbas Hirminus epiſcopus, 948. a.
Locianus archiepiſcopus Cæſareæ, 742. c.
Lodunum caſtrum Philippo regi dat Fulco *Richin*, 1007. e.
Lolardorum ordo extinctus. Illius hæreſes, 176. e.
Londonienſes epiſcopi, S. Erkenwaldus, 807. c. Giſlebertus, 813. b. 1172. d. Mauritius, 804. a. Richardus, 516. c. 852. d. Robertus, 807. b. Willelmus *de Sainte-Marie Egliſe*, 852. d.
Londonienſis S. Pauli eccleſia a Richardo epiſcopo conſtructa, 852. d.
Londonias obſidere non audet rex Johannes, 880. d.
Longobardorum rex Deſiderius, 953. b.
Longobardorum exercitus ingens Jeroſolymam proficiſcitur, 526. a. b.
Longobardi a Turcis cæſi, 526. b. 528. a.
Longobardorum regni finis, & quos habuerit reges, 954.
Longum-pratum caſtrum evertunt Namurcenſes, 450 b.
Longus-pons monaſterium, 846. c. 1037. a.
Loquemel filius ſoldani Ægypti, 683. d.
Loſſenſis comes Ludovicus Hollandiam ingreſſus, vincitur, 27. c. 213. c.
Loſſenſi pro comitatu contentio, 279. b.
Loſſenſis comitatus ad eccleſiam Leodienſem devolutus, 213. d. & ſeqq. Epiſcopum Leodienſem agnoſcit dominum, 280. b. Qui illius poſſeſſionem init, 217. b.
Loſſenſem comitatũ vaſtant Gelrenſes, 353. b.
Loſyr bajulus totius Turquiæ, 79. d. 80 a. b.
Lotharingiæ duces, Godefridus, 515. e. Henricus, 28. c.
Lotharius Bonnenſis præpoſitus, deſignatus epiſc. Leodienſis, 15. c. d. Abdicat, 15. e.
Lotharius I. imperator, 966. e. 1165. c. Vivente patre coronatur imperator, 962. d. A Paſchali papa inunctus, 1289. b. Regnat in Bajoaria, 914. b. A fratribus victus in prælio Fontanico, 965. c. Fit monachus Prumiæ, 967. c.
Lotharius II. imperator, 9. c. e. Obit 1141. b.
Lotharius rex Lotharingiæ, 967. c.
Lotharius rex Lotharingiæ pellicem Thietbergæ legitimæ conjugi ſuperducit, 969. d. Coram Adriano papa pejerans punitur, 976. a.
Lotharius rex Francorum, 988. a. 1142. a. Romam profectus imperiali honore ſublimatur, 990. a. Multis præliis Ottonem II. pulſat, 991. b. Lotharingiam invadit, 991. c. Eam abdicat, 991. d. Lotharingiam iterum invadit, & reddit, 992. b. Obit, 992. b.
Lotharius frater Richardi mareſcalli Tyri, caſtellum tradit Beliano, 728. e.
Lovanium oppidum caput Brabantiæ, 224. c.
Lovanienſis dux Henricus, 15. c. 16. e.
Lovaniæ duciſſæ crudelitas, 200. a.
Luca civitas a Piſanis obſeſſa, 266. e.
Lucani a Senenſibus victi, 103. e.
Lucanus epiſcopus Guillelmus, 196. b.
Lucenſis epiſcopus Johannes, 464. e.
Luciana uxor Bohamundi principis Antiocheni, 718. c.
Lucius II. papa, 10. a. 807. b. 1144. d. 1174. c.
Lucius III. papa, 12. d. e. 811. a. d. 1024. a. 1025. b. A Romanis perſecutionem patitur, 1024. e. Moritur, 1025. d.
Lucius Malvitius, 1202. c. Patricius Bononienſis. 1267. c.
Ludovicus cardinalis Arelatenſis, præſes concilii Baſileenſis, intereſt coronationi Friderici III. imperatoris, 447. b.
Ludovicus de Fliſco cardinalis, 381. c.
S. Ludovicus Toloſanus epiſcopus ſanctorum albo inſcriptus, 174. b.
Ludovico Borbonio reſignatur epiſcopatus Leodienſis, 488. e.
Ludovicus *de Bourbon* de linea Franciæ regum filius ducis Borbonii, præpoſitus S. Donatiani Brugenſis, fit epiſcopus Leodienſis ætatis anno 18. 499. a. Pacem componit cum Leodienſibus, 499. b.
Ludovicus de Padua abbas S. Juſtinæ, 424. c.
Ludovicus Pius, 901. b. 952. a.
Ludovicus Pius imperator, 1005. b. 1085. a. 1140. e. 1164. e. Ab Adriano papa ungitur in regem Aquitaniæ, 954. a. Bellum infert in Hiſpaniam, 909. c. Quam devaſtat, 960. b. Vivente patre regni & imperii conſors efficitur, 912. c. d. 960. e. Fit imperator, 961. e. Ejus filii & uxores, 961. e. Lotharium filium conſtituit imperatorem, 915. b. Lotharium filium ad imperium coronavit, Pippinum Aquitaniæ & Ludovicum Germaniæ reges facit, 962. d.
Ludovicus Pius Tortoſam obſidet, 1163. c. Domat Gaſcones, 962. b. Britones vincit, 915. d.
Ludovicus Pius domat Britannos, 962. e. In eum Bernardus rex Italiæ conjurat, 962. e.
Ludovici Pii publica pœnitentia, 1165. a.
Regnum amittit & recuperat, 1140. e. Cum ſuis filiis reconciliatur, 965. b. Ad ſe vocat Benedictum abbatem Anianenſem, 913. e. Donationes facit eccleſiæ Turonenſi S. Martini, 962. c. Obit, 915. b. 916. d. 965. c. 1141. a.
Ludovicus filius Ludovici Pii, 961. e. Rex Germaniæ, 960. c. 962. d. 970. b. 972. a. b. 1082. d. 1165. c. Sclavos vincit, 969. c. Et Normannos, 971. d. A Francis invitatur ad regnandum, 968. e.
Ludovicus filius Ludovici Germaniæ regis, 972. b. c.
Ludovicus II. imperator, 967. c. 971. a. Obit. 971. e.
Ludovicus Lotharii filius in regem Longobardorum inunctus, 966. d.
Ludovicus III. imperator, 979. d.
Ludovici IV. imperatoris obitus, 981. b.
Ludovicus filius Boſonis, 981. c.
Ludovicus Bavarus imperator, 180. d. 195. e. 248. c. 273. d. 298. b. Ejus nuptiæ, 182. e. Eligitur in diſcordia imperator, 168. c. Coronatur Aquiſgrani ab archiepiſcopo Trevirenſi, 169. b. 186. e. Fridericum ducem de imperio contendentem vincit & capit, 179. e. De Johanne rege Bohemiæ reportat victoriam, 213. a. Regem Franciæ diffidat, 216. 217. c. Deponitur, 180. a. 187. a. Schiſma ſuſcitat, 187. b. Johannem papam in effigie degradari & comburi jubet, 187. b. Ejus obitus, 250. d.
Ludovicus Balbus Caroli-Calvi filius, 971. b. 1166. c. Donationes facit eccleſiæ S. Martini Turonenſis, 973. b. Compendii ſepelitur, 973. e. Eum imperatorem creare nititur Johannes papa, 972. d.
Ludovicus & Carlomannus filii Ludovici Balbi ex concubina regnant quinque annis, 973. c. 975. b.
Ludovicus filius Caroli Simplicis, 979. a. Dictus Tranſmarinus, 987. a. c. d. 988. a. 1142. a. In Angliam ad Eduardum regem tranſfretat, 983. a. Rex conſtituitur, 985. e. Lotharingiam invadit, 987. b. Rothomagum venit, & cuſtodiæ traditur, 988. a. Liberatur, ibid. b. Hugonis Magni caſtella diruit, &c. 988. e. Obit, 988. d.
Ludovicus V. rex Francorum, 992. b. c. Dictus Qui nihil fecit, 1141. c. 1168. b.
Ludovicus VI. rex Francorum, 9. c. 804. d. 1152. e. 1154. a. 1171. e. Obit 1171. d.
Ludovicus VII. rex Francorum, 590. a. 806. d. 859. e. 1021. a. 1154. b. 1172. c. d. e.
Ludovicus VII. dictus Pius, 1019. b. 1145. c. Ab Innocentio II. inunctus, 804. e. Transfretat in Terram ſanctam, 807. c. d. Captam Normanniam donat Henrico filio Galfridi comitis Andegavenſis, 807. d. Raimundo comiti Toloſano obſeſſo fert auxilium, 809. a. Alienordem uxorem ſuam repudiat, 1016. a. Alam comitis Campaniæ filiam ducit, 1018. e. Alexandri III. partes ſuſcipit, 1018. c. Vernonem in deditionem recipit, 1016. d. Henrico juniori Angliæ confœderatur adverſus ſeniorem regem, 810. a. Obit, 811. a. 1022. c.
Ludovicus VIII. rex Franciæ, 56. a. 61. b. 695. d. 860. a. 1028. e. 1146. c. d. Habet colloquium apud Vallem-Colorem cum Friderico imperatore, 1049. c. S. Audomarum & Aream expugnat, 1050. a. Vincit in Pictavia regem Angliæ, 679. a. Rex Francorum coronatur, 1064. b. 1157. a. Venit Turones, 1157. a. d. e. Concilium Pariſiis convocat, 1064. c.
Ludovicus filius Philippi II. regis Francorum, a baronibus Angliæ in regem electus, copias eis mittit, 878. e. Milites mittit Londonias, 1056. a. Eum fugit Johannes rex Angliæ, 1051. b. In Angliam appulit, 884. e. 1056. e. Ab ejus facie fugit rex Johannes, 885. d. 1056. e. Cantuariam in deditionem accipit, 881. e. Londoniis honorifice ſuſcipitur, 881. e. Johannem regem capere tentat, 881. e. Wintonia civitas ei traditur, 882. a. Barones qui Johanni hactenus adhæſerant ad eum accedunt, 882. a. Plures alias capit civitates, 56. a. b. 882. a. Ad eum venit Alexander rex Scotorum, 882. d.

Digitized by Google

831. d. Revertitur in Franciam, 1057. e. Iterum tranſfretat in Angliam, 58. d. 1058. a Quam deſerit, 1059. a.
Ludovicus Philippi reg. filius exercitum movet adverſus Toloſanos hæreticos, 1061. d. Avenionem obſidet, 65. c. 1069 e. Et expugnat, ibid. e. Moritur, 65. d. 1069. e. Ejus filii, 1157. e.
S. Ludovicus rex Francorum, 68. e. 69. a. 96. c. 105. d. 174. b. 1146. d. 1158. a. Coronatur, 1070. a. Conſpiratio in eum, 1070. a. e. Vitæ ejus attentat Vetulus rex, 70. d. Venit Turonos, 1070. d. Parlamentum tenet, 1070. e. Cruce ſignatur, 730. c. Tranſfretat, 86. b. 733. c. Munera mittit regi Tartarorum, 89. a. Qui mittit ei legatos, 86. d. Ejus ad eum epiſtola, 86. e. Damiatam appellit & urbem capit, 89. e. 733. c. A Saracenis captus, 90. b. 734. b. Factis induciis & redditâ Damiatâ liberatur, 91. b. & ſeqq. Remanet in Syria, 92. d. Cæſaream & Joppen munit, 734. e.
S. Ludovicus ſecundo cruce ſignatur, 743. a. Tranſfretat, 744. b Cartaginem capit, ibid. c. Iterum tranſfretat, & peſtilentia moritur, 112. a.
S. Ludovicus Sanctorum albo inſcribitur, 137. c.
Ludovicus *Huttin* primogenitus Philippi IV. regis Francorum, 167. e. Obit, 173. a.
Ludovicus rex XI. 1204. Ejus mors, 1197. a.
Ludovicus rex XII. 1457. a. b. Copulata ſibi Anna Britanniæ ducis filia, arma movet in Ludovicum Sfortiam, 1224. e. Inſubrium principatum repetit, 1224. a. Bellum ſerit inter Maximilianum & Helvetios, 1227. a. Ad regnum Neapolitanum aſpirans, fœdus init cum Ferdinando Hiſpaniarum rege, 1233. e. Eum inter & Maximilianum imperatorem pax fruſtra tentata, 1239. a. Bellum in Etruria compeſcit, 1241. a. Quæ cauſa ei fuerit in Italiam movendi, 1241. b. Caſtra ponit prope Genuam, 1242. e. Quam deditione capit, 1243. a. Cum pompa Mediolani excipitur, 1243. e. Fœdus init cum Ferdinando rege Aragonum adverſus Venetos, 1261. a. & ſeqq. 1262. a. Venetos aggreditur, 1263. a. Et funditus cædit, 1263. e. Novum in Italia bellum infert, 1290. b. Moritur, 1301. c.
Ludovicus Hungariæ rex, 251. c.
Ludovicus rex Navarræ, 136. d.
Ludovicus Siciliæ & Jeruſalem rex, 364. d.
Ludovicus frater Caroli V. regis Franciæ, 289. a.
Ludovicus frater Caroli VI. regis, 338. a.
Ludovicus Delfinus frater Caroli VII. 450. c. 466. d. 493. d.
Ludovicus de Antuerpia filius Eduardi regis Angliæ, 309. e.
Ludovicus dux Andegavenſis regni Francorum adminiſter, 317. b.
Ludovicum ducem Andegavenſem heredem ſuum deſignat Johanna Siciliæ regina, 320. a. In Italiam tendit, 320. d. Obit, 321. a.
Ludovicus dux Aurelianenſis, 381. e. Ejus cædes, 386. b.
Ludovicus dux Aurelianenſis, 1217. c. d. Novariam capit, 1213. c.
Ludovicus dux Bavariæ, 160. e. 405. d.
Ludovicus dux Heidelbergenſis, 447. b.
Ludovicus marchio Brandeburgicus, 231. e.
Ludovicus comes a Blaccis & Comanis occiditur, 670. b. & ſeqq.
Ludovicus comes natus Philippi regis Franciæ, 114. d.
Ludovicus comes Bleſenſis, 245. b. 1146. a. Cruce ſignatur, 654. b.
Ludovicus comes Ebroicenſis, 180. e.
Ludovicus comes Flandriæ, 190. d. 212. c. 230. b. Captus a ſuis & in carcerem retruſus, 186. d.
Ludovicus comes Flandriæ, filius Ludovici comitis, filiam ducis Brabantiæ ducit, 249 a. Ambit ducatum Brabantiæ, 261. c. Requirit dominium Machliniæ, ibid.
Ludovicus pater comes Flandriæ Machliniam emit ab eccleſia Leodienſi, 203 d. 261. d. De ea præſtat juramentum fidelitatis epiſcopo Leodienſi, 204. a. Conſolatur Delphinum de captione regis patris, 265. e. Obit, 325. c.
Ludovicus comes Loſſenſis, 25. c. d. 27. c. 28. c. 32. c. 44. e. 50. b. 51. b. Unicam filiam comitis Hollandenſis deſponſat, 26. a. Obit, 60. a. 213. c. & ſeqq.
Ludovicus comes Nivernenſis, 178. a.
Ludovicus comes de Ottinga, 405. d.
Ludovicus comes Ultrajecti, 279. b.
Ludovicus frater comitis Namurcenſis, 296. b. c.
Ludovicus *d'Agimont* mamburnus Leodienſis 238. b. 242. a.
Ludovicus advocatus Haſbaniæ, 32. d.
Ludovicus Martellus miles, 279. c.
Ludovicus *de Riverſcheit*, hoſtis Stabulenſium & Malmund. a S. Quirino punitus, 339. d.
Ludovicus Sfortia, 1181. b. e. 1184. e. 1185. b. c. e. 1188. 1189. e. 1190. a. 1198. e. 1205. d. 1212. e. 1223. b. 1224. a. 1303. e. 1363. a. Bellum movet in Rubeos, 1195. a. Dux Mediolani, 1217. c. d. 1218. c. Mediolanum admittitur, 1282. d. e. Belli Gallici in Italia auctor, 1204. b. Armis impetitus a Ludovico Francorum rege, 1225. a. Ejus ad Mediolanenſes oratio, 1225. e. & ſeqq. Maximiliani imperatoris auxilium implorat, 1225. d. Mediolani exceptus plures recuperat civitates, 1231. c. Captus in Galliam ducitur, 1232. e.
Ludi & haſtiludia Bruxellæ, 420. b.
Ludi Leodii, 365. e.
Lugdunum regi Francorum ſubjicitur, 163. a.
Lugdunenſes archiepiſcopi, Aymardus *de Rouſſillon*, 747. e. Eucherius, 929. e. 931. a. Johannes *Boleſman*, 502. a. Petrus de Tarentaſia, 747. a.
Luionius filius regis Armeniæ, 242. b. 743. e.
Luſonius rex Armeniæ, 746. e.
Luitprandus diaconus Ticinenſis, hiſtoricus, 977. a.
S. Lupantii detectio, 1124. d.
S. Lupantii eccleſiam dat S. Florentio Theobaldus comes Bleſenſis, 1099. d.
Lupicarius epiſcopus Turonenſis, 944. d. e.
Lupoldus Auſtriæ dux, 160. e.
Lupus epiſcopus Andegavenſis, 974. et
Lupus Trecenſis epiſcopus, 929. e. Miſſus in Angliam, 930. a. Attilæ Trecas obſidenti januas jubet aperiri, 930. c.
Lupus dux Waſconum, 893. b. 953. a.
Lutheri hæreſes in papæ auctoritatem, 1314. c. Eum ad meliorem frugem revocare conatur Carolus V. 1315. a. Ejus ſcripta damnat, 1315. b.
Luxemburgenſis comitatus devaſtatur, 341. c. 398. c.
Luxemburgum in ſuam ditionem recipit Philippus dux Burgundiæ, 448. b.
Luxemburgenſes in ducem Burgundiæ rebelles, 482. b.
Luxemburgenſis comes Henricus imperator, 156. e. 157. d.
Luxovium monaſterium, 944. b.
Lyris fluvius, 1235. e.

M.

Macedonii hæreſis condemnata, 926. a.
Macharius epiſcopus Jeroſolymitanus, 921. d.
Machlinienſes dominationem epiſcopi Leodienſis expetunt, 155. b.
Machliniam obligat epiſcopus Leodienſis, 100. d. Comiti Hannoniæ oppignerata, 165. d. Eam Comiti Flandrenſi obligat Adulfus epiſcopus Leodienſis, 192. d. Tandem eam Ludovico comiti Flandrenſi vendit epiſcopus Leodienſis, 203. d.
Machlinienſes ad rebellionem excitat dux Brabantiæ, 205. a. Rebellant, 107. e.
Machlinia conflagrat, 232. a.
Maclovius epiſcopus Venetenſis, 935. d. 939. a.
Macrobius Parmenſis, 1336. e.
Mathildis comitiſſa Arteſii, 173. e. 174. a. 198. c. 199. a.
Madegiſilius epiſcopus Turonenſis, 945. b. c.
Magalonem deſtrui jubet Carolus Martellus, 889. e.
S. Magdalenæ corpus, 117. a.
Magdeburgenſis civitas, 910. d.
Magorum trium patria, 88. b. Eorum corpora Coloniam tranſlata, 11. d. 1018. e.
Mahauda regina Angliæ, 1154. e.
Mahauda comitiſſa Andegavenſis, 1154. d.
Mahauda comitis Barcinoniæ filia, 1155. d.
Mahauda dicta Agnes vicecomitiſſa Thoarcenſis, 1152. a.
Mahometes rex Turcarum, 114. d.
Mahometus rex Turcarum CP. expugnat, 481. b. Hungariam & Italiam invadere ſibi proponit, 481. d.
Mahumetica ſecta, 839. e. & ſeqq.
Maynerius abbas Sancti Florentii, 1133. e. 1145. c.
S. Maïolus abbas Cluniacenſis, 993. e. 1168 c. d.
Majoricarum rex Jacobus, 748. d.
Maii prima die flores colligi ſolent, 552. a.
Majus-monaſterium, 1077. d. 1168. d. A Normannis deſtructum, 968. a. 1106. b. Abbas & monachi ſuperſtites ad canonicos S. Martini confugiunt, 968. a.
Majoris-monaſterii eccleſiam conſecrat Urbanus II. 1013. a.
Majoris-monaſterii monachi reformant monaſterium S. Florentii, 1112. c. In Vindocinenſi monaſterio inſtituuntur, 1002. e. Iis data eccleſia S. Coſmæ, 999. a.
Majoris-monaſterii abbates, Aichardus, 929. a. b. Ebrardus, 1111. d. 1112. b. Galbertus, 929. a. Herbernus, 968. a. Herveus, 1025. b.
S. Malachias epiſcopus Hibernenſis, 808. a.
Malateſta Ariminum recipit, 1287. a. Illud vendit Venetis, 1257. d.
Malcolmus rex Scotorum, 802. a. 803. a. c. 806. b.
Maldegarius dux, 945. e.
Malefici, 501. a. & ſeqq.
Malliacenſe monaſterium, 1077. d. 1157. d. Fundatur, 1149. a. 1168. e.
Mallulfus epiſcopus Silvanectenſis, 941. b.
Malmundarienſe monaſterium, 339. d. 945. d.
Malmundarienſis abbas Henricus *de Merode*, 445. d.
Mamburni creatio ad capitulum Leodienſe pertinet, 362. a.
Manfridi Friderici imperatoris filii vita, 741. b. & ſeqq. Patrem ſuffocat, & regnum Siciliæ uſurpat, 94. a. Excommunicatur, 102. b. 104. a. 105. c. 107. a. Occiditur, 107. c. 739. a. 740. d.
Manfredus Palavicinus, 1311. c. 1407. a.
Manichæi Roma expulſi, 926. d. 931. b.
Mantuanus conventus congregatur, 498. b.
Manuel imperator CP. 589. e. 590. a. 1022. d. 1024. c.
Manuel fictus filius Manuelis imperatoris, 1025. d.
Marcelli Veneti ad Galleopolim interitus, 1195. e.
Marcha domina Sagittæ, 735. b.
Marchiæ comes Carolus, 160. a. 252. a.
Marcoſſes imperii CP. adminiſtrator conſtituitur, 665. a. Occiſo imperatore invadit imperium, 665. b.
Marcus Antonius Columna, 1252. c. 1282. c. 1321. d. 1332. d. 1341. a. Gallis Ravennam obſidentibus reſiſtit, 1283.
Marcus Antonius Cuſanus patricius Mediolanenſis, 1395. b.
Marcus Vergerius epiſcopus Senogallienſis, 1463. e.
Marcwardus abbas Corbeiæ novæ, 512. b.
Margarita imperatrix, 63. a.
Margarita regina Angliæ, 1114. d. 1155. e.
Margarita regina Hungariæ, 811. c.
Margaritæ reginæ Scotiæ obitus, 803. e.
Margarita Maximiliani filia Carolo VIII. regi nupta, ad patrem ſuum remittitur, 1315. c.

Margarita filia Ludovici VII. regis Franciæ 807. c. nupta filio Henrici regis Angliæ, ibid. 859. c.
Margarita filia Philippi regis, 178. a.
Margarita illegitima Caroli V. imperatoris filia, 1432. a.
Margarita ſoror Ludovici comitis Ultrajecti, 279. b.
Margarita *de Harcourt* domina *de Bethune*, 399. a.
Margarita mater comitis Flandriæ, 111. e.
Margarita comitiſſa Flandriæ, 261. b.
Margarita comitiſſa Flandriæ movet bellum adverſus Willelmum regem Romanorum, 99. a. Ejus exercitus delетus, 99. b.
Margarita comitiſſa Hannonienſis, 63. e.
Margarita Dulcini hæretici uxor, 156. d.
Margaritus claſſis Siciliæ dux, 1031. b.
B. Mariæ feſtum viſitationis inſtituitur, 342. e.
B. Mariæ camiſia, 978. b.
S. Mariæ Magdalenæ recluſorium, 30. d.
Maria filia ducis Brabantiæ, nupta Ottoni IV. imperatori, 51. c.
Maria regina Francorum, 124 b.
Maria ſoror ducis Brabantiæ, regina Franciæ, 114.
Maria Scotiæ regina Franciæ, 1439. c.
Maria regina Jeroſolymitana, 640 e. 680. b.
Maria mater Mathildis reginæ Angliæ, 806. b.
Maria unica filia regis Hungariæ nupta Carolo Caroli regis Siciliæ filio, 108. e.
Maria domicella de jure regni Jeruſalem contendit, 109. a.
Maria ſoror Henrici regis Cypri, 715. e.
Maria ſoror Philippi regis Franciæ, 251. b.
Maria duciſſa Borbonii, 241. a.
Maria duciſſa Geltriæ, 261. b.
Maria comitiſſa Campaniæ, 1036. e.
Maria comitiſſa Trecenſis, 806. d. 1154. c.
Maria ſoror Ludovici comitis Flandriæ, 230. b.
Maria filia ducis Lovanii Willelmo Hollandiæ comiti juncta, 63. b.
Mariani Scoti chronicon, 1010. a.
Marigniana pugna, 1303. a. 1304. a.
Marinus papa, 975. d. 977. d.
Mariolum B. Mariæ eccleſia, 1121. d. 1122. b.
Maroch civitas, 1169. d.
Marra à Chriſtianis expugnata, 521. e. 538. a.
Martha ſoror Lazari & Mariæ, 474. e.
Martialis epiſcopus Lemovicenſis, 920. e.
S. Martialis canonici fiunt monachi, 1165. e.
S. Martini parentes, 921. a.
S. Martinus miles factus, 922. d. Nudum pauperem pallii media parte contegit, 922. d. Baptizatur Conſtantinopoli a S. Paulo, 922. d. Militiæ adſcriptus Juliano Chriſtianos opprimenti audacter loquitur, 923. e. Militiæ renuntians ad S. Hilarium accedit, 923. d. Ad patriam accedit, Mediolani ſedem figit, ſed inde ab Auxentio expellitur, 923. e. Monaſterium prope Pictavos condit, 923. e. Fit epiſcopus, 924. a. Majus monaſterium condit, 924. b. Valentinianum imperatorem adit, 924. d. Intereſt concilio Burdigalenſi, 924. b. In concilio Trevirenſi communicat Itacio & Urſacio, 926. c. Maximo imperatori interitum prædicit, 926. e. Ejus obitus, 927. c. Contentio de habendo ejus corpore inter Pictavos & Turonicos, 927. d.
S. Martini auxilio arcentur ab urbe Turonica Normanni, 967. a. Corpus transfertur Autiſſiodorum, 968. 1073. c. Reducitur, 974. e. 1075.
S. Martini feſtum ſubventionis apud Turonos, 965. b. Ejus ſepulcrum adit rex Clotarius, 936. b. Eccleſiam viſitat Ludovicus VIII. rex Francorum, 1064. b. e. Et Johannes rex Jeruſalem, 1064. b. d. Ejus eccleſia incenſa, 980. a. 994. e. 1013. a. 1014. c. 1141. d.
S. Martini vexillum, 1002. c.
S. Martini Turonenſis monachi fiunt canonici, 955. e. 956. a. 1165. e.
S. Martini privilegium in concilio Tuſciacenſi confirmatum, 969. a.
S. Martini canonicis datur collatio ſuarum præbendarum, 979. Eis donationem facit Carolus-Calvus, 969. b. e. Iis infeſtus Radulfus archiepiſcopus, 1009. e. Eos expellit Richardus rex Angliæ, 1035. d.
S. Martini abbates, Alcuinus, 956. a. Hugo, 969. b. Itherius, 955. e. Robertus, 978. e. 979. a.
S. Martini de Bello abbatia, 1007. a.
S. Martini de Campis fraternitas cum canonicis S. Martini Turonenſis, 1021. a.
Martinus papa IV. 117. e. 119. e. Petrum regem Aragonum excommunicat, 118. e. Obit, 120. d.
Martinus papa V. 409. d. 428. e. Ejus electio, 405. b. Coronatio, ibid. d. Crucem jubet prædicari adverſus Huſſitas, 412. b. Obit, 424. b.
Martinus dux potentiſſimus in Auſtria, 883. Ab Ebroino cæſus & fallaciter occiſus, 885. a.
Martinus Lutherus errores ſpargit, 1451. a. e. Ejus patria, ibid. c. Dotes, ibid. d.
Maſoræ occiſi comites Atrebatenſis, Saliſberienſis & Codiciaci, 734. a.
Maſſiliam expugnat Carolus comes Andegavenſis & Provinciæ, 737. e.
S. Mathiæ Trevirenſis ſeptem monachi in Leodienſi S. Jacobi monaſterio religioſe vivunt, 432. e.
Mathias comes, 1143. b.
Mathildis imperatrix, 805. a. b. e. 806. e. 1014. e. 1015. b. 1019. c. 1144. c. 1145. b.
Mathildis regina Angliæ, 544. 806. b. c. 808. c. 1007. b. Inungitur, 804. a. Obit, 805. c.
Mathildis comitiſſa Arteſii, 168. c. d.
Mathildis comitiſſa Normanniæ, 1004. b.
Mathildis uxor Willelmi Ferrum-ſectoris, 1149. c.
Mathildis domina *de Niele*, 141. a.
Matiſconenſis epiſcopus Johannes-Baptiſta Alemannus, 1470. d.
S. Matthæi evangelium, 931. b.
Matthæus abbas S. Florentii fit epiſcopus, 1130. d. 1131. b. 1132. c. 1144. e. Obit, 1145. a.
Matthæus epiſcopus Sedunenſis, 1287. a. 1303. c. 1322. b. d. 1323.
Matthæus Clarimontis mareſcallus Hoſpitalis, Aconem civitatem a Saracenis bis captam recuperat, 772. b. & ſeqq. Tandem glorioſa morte occumbit, 781. d.
Matthæus *Le Sauvage* Templi commendator, 737. a.
Matthæus comes frater Philippi comitis Flandriæ, 806. e.
Matthæus de Montemorentiaco, 849. e.
Matthæus Campanus, 1183. d.
Matthæus Beccaria vir patricius, 1345. a. c.
S. Maura, 925. e.
Mauricius epiſcopus Cenomanenſis, 1049. b. 1136. c.
Mauricius epiſcopus Londonienſis, 804. a.
Mauricius epiſcopus Pariſienſis inchoat baſilicam B. Mariæ, 846. b.
Mauricius imperator, 944. b.
Mauricius Nicephori filius imperat, 1161. c.
Mauricius comes Andegavenſis, 991. b. 994. a.
Mauricius de Credonio, 1152. e.
S. Maurilius epiſcopus Andegavenſis, 925. e. 969. b.
Maurinus epiſcopus Autiſſiodorenſis, 947. d.
S. Maurus, 934. a. Obit, 937. a. Ejus tranſlatio 970. c. 1141. b.
S. Mauri abbates, Guillelmus de Gaſconia, 1131. a. Guillelmus de Normannia, 1131. a.
Maurus rex Normannorum, 1166. b.
S. Maxentii monaſterium, 1149. d. 1152. a.
S. Maxentii abbas Atemarus, 1157. d.
Maxentius imperator, 921. c.
Maximilianus imperator, 1200. c. 1212. b. d. 1218. e. 1261. e. 1265. d. 1267. a. 1288. a. 1292. d. Ejus irriti in Italiam conatus, 1221. b. Bellum infert Helvetiis, 1226. e. Maximilianum inter & Ludovicum XII. regem pax fruſtra tentata, 1239. a. Obſidet Patavium, 1267. e. Obſidionem ſolvit, 1269. e. Tarviſium obſidet incaſſum, 1270. b. In Italiam irruit, 1306. e. Mediolanum obſidet, 1306. d. Obſidionem ſolvit & in Germaniam ſe recipit, 1307. a.
Maximilianus Sfortia, 1288. a. 1289. c. 1290. c. 1310. d. Captus in Galliam amandatur, 1315. e.
Maximinus epiſcopus Trevirenſis, 922. e.
Maximinus abbas Aurelianenſis, 932. b.
Maximus imperator, 926. e.
Maximus S. Martini diſcipulus, 925. e.
S. Medardus epiſcopus Noviomenſis, 936. a.
Medicei cædes, 1183. a.
Mediolanenſis archiepiſcopus Johannes Vicecomes, 1242. a.
Mediolanenſis archiepiſcopus Petrus de Candia, 394. d.
Mediolanenſis dux Bernabos infeſtus eccleſiæ Romanæ, 278. c.
Mediolanenſis dux Galeatius Maria Sfortia, 1180. a.
Mediolanenſis duciſſa Bona, 1180. a. 1182. b. c.
Mediolani obſidio, 11. b. Et expugnatio, 11. e.
Mediolanum Friderico imperatori ſe dedit, 1018. e.
Mediolanenſes bello impetit Fridericus II. imperator, 71. d. 718. d.
Mediolanenſis ducatus adminiſtratio commiſſa Cicho Simonetæ Calabro, 1180. b.
Mediolanenſium tumultuum ſumma, 1180. e.
Mediolanenſes rebellant in Trivulſium, 1229. d.
Mediolanum Gallis ſe dedit, 1126. e. 1233. b. Franciſci regis miſericordiam deprecatur, 1305. a.
Mediolanum capit Proſper Columna, 1324. c. & ſeqq.
Mediolanum armis cingunt Galli, 1357. e.
Mediolanenſes ſe ſuaque offerunt Franciſco Sfortiæ, 1354. e.
Mediolanum Franciſco Sfortiæ reſtituitur, 1325. d.
Medorum regnum ſubjugant Tartari, 103. a.
S. Melanii tranſlatio, 1064. d.
S. Melanii monaſterium, 1131. e. In eo reſtauratio regularis obſervantiæ, 1127. e. & ſeqq. Abbates, Evenus, 1128. a. Guillelmus, 1128. e.
Melchior Treviſanus, 1214. e.
Meldenſis epiſcopus Robertus, 1010. a.
Meldis ſeditionem excitant Calviniſtæ, 1458. e.
Melec Eladel ſoldanus Babyloniæ, 718. b.
Melec Elſalah filius ſoldani Babylonis, 718. b.
Melec Elyoiam ſoldanus Damaſci, 722. d.
Melec Equemel ſoldanus Babylonis Damiatam expugnat, 703. d.
Melec Salah ſoldanus Damaſci inducias offert Chriſtianis, 722. c. Induciæ jurantur, 723. a.
Meletius Antiochenus epiſcopus, 925. a.
Melito rex ſuperbus, 910. c.
Mellara oppidum, 1185. e.
Mendoſa, 1431. d. 1432. e. 1433. b. 1434. b. & ſeqq.
Menegaldus philoſophus, 1169. c.
Metenſes epiſcopi, Bertrannus, 20. d. Burchardus, 119. e. Drogo, 952. 965. e Goericus, 945. c. Jacobus, 95. c. Theodericus 990. d. Walo, 974. a.
Metenſis civitatis obſidio, 450. c.
Metius Suffetius rex Romanorum Metenſem civitatem fundat, 450. d.
Meroveus presbyter ordinatur, 928. c. d. e. 939. b. c.
Meroveus filius Chilperici regis, 927. c.
S. Mevenni tranſlatio, 1108. c.
S. Michaelis in Eremo cœnobium, 1148. e. 1149. b. c. 1150. b. 1160. a. b. Datum S. Florentio, 1107. c. Ejus bona augmentavit Trullus de Thoarcio vicecomes, 1159. a.
S. Michaelis in Eremo abbas Dion, 1149. e. 1159. a.
Michael archiepiſcopus Senonenſis, 1038. a.
Michael epiſcopus Andegavenſis, 1136. e. 1138. c.
Michael abbas S. Florentii, 1133. e.
Michael abbas S. Jacobi Leodienſis, 151. d.
Michael de Ceſana ordinis Minorum generalis miniſter, ſchiſmaticus, 196. d. 197. d.

Digitized by Google

Michael imperator CP. 970. b. 1140. c. CP. expulſus, 527. b.
Michael Curopalates imperator, 1161. c. d. Fit monachus, 1161. d.
Michael Hoſpitalius Franciæ cancellarius favet hæreticis, 1466. a. & ſeqq.
Michael Corſus tribunus militum, 1362. a.
Michael Valentinus, 1228. d. Borgiæ ſcelerum miniſter, 1245. b. 1247. d.
Milenenſe monaſterium reformatur, 475. b.
Mileſendis regina Jeruſalem, 1154. d.
Militis faciendi formula, 97. a.
Milites templi a filio Saladini deleti, 598. b.
Milo epiſcopus Belvacenſis, 68. e.
Milo de Nantolio electus Belvacenſis, 1062. a.
Milo abbas de Pinu Richardi regis eleemoſynarius, 858. c.
Minardus ſenator Pariſienſis occiſus, 1442. a.
Minorum ordo inſtituitur, 1037. c.
Minores Leodii fundantur, 69. e. In urbe Turonenſi, 1065. b.
Minores Fratres & Prædicatores miſſi in Ruſſiam, 1576.
Minorum paupertas non excludit dominium eorum quorum habent uſum, 180. a.
Minores fratres combuſti propter hæreſim de paupertate, 175. a.
Miracula quædam in gratiam Chriſtianorum in Aconis obſidione, 576. a.
Miraculum de cruce, 83. c.
Miraculum B. Mariæ, 295. d.
Miramolim rex Carthaginis ab Alfonſo Hiſpaniarum rege devictus, 1048. b.
Mitiacenſe Sancti Maximini monaſterium, 1109. b.
Mitiacenſis abbas Robertus, 1109. d.
Mitiacenſes monachi pii, 1109. b.
Moguntini archiepiſcopi, Hatto, 982. a. Henricus, 120. e. Henricus *de Wernenburg*, 216. a. Rabanus, 967. a. Sifridus, 95. e. Sinderoldus, 978. a. Walterus, 120. e.
Moguntino archiepiſcopo datur facultas utendi veſtibus papalibus, 39. a.
Moguntini epiſcopum ſuum occidunt, 11. c.
Moguntia haud longe a Mediolano, 1350. c.
Molardus tribunus militum Vaſconum, 1284. 1285. b.
Molinenſis monaſterii reformatio, 398. e.
Moliſmenſe monaſterium, 1007. c.
Monachos uxores ducere cogit Conſtantinus imperator, 952. c.
Monaſterienſis electus Walerannus *de Meurs* 493. d.
Monaſterienſi pro epiſcopatu contentio inter Walerannū *de Meurs* & virum nobilem ex ſanguine doſiorum *Vander Hoyen*. 485. c.
Monaſterienſis epiſcopus captivus detinetur, 53. e. 54. d.
Monaſterienſis epiſcopus deponitur, 65. a.
Monaſterienſis epiſcopus Colonienſem archiepiſcopatum recuſat, 284. c.
Monaſteriolum caſtrum a Gaufrido comite Andegavenſi expugnatur, 1015. e.
Monaſterium S. Adriani Geraldi montis, 204. d. Affligemienſe, 206. b. 263. a. S. Albini Andegavenſis, 1115 b. Alnenſe, 945. e. Altohaſſia, 176. b. Altorfenſe, 528. e. S. Amandi, ſeu Elnonenſe, 960. d. Aniana, 910. b. 912. a. S. Antonii, 133. e. Aquicinctenſe, 1009. b. S. Arnulſi Metenſe, 460. d. 965. c. S. Aureæ, 945. b. Aureæ-Vallis, 323. e. Auriliacenſe, 1167. e.
Monaſterium Barbellum, 811. a. 1120. c. S. Martini de Bello, 1117. a. Bellilocenſe, 1114. e. Belli-montis, 995. e. 1042. b. Belli-montis Conſtantinopolitani 664. a. Belli-reditus, 124. b. Bonæ-vallis, 953. b. Boni-loci, 1063. b. Bonus-portus, 857. e. Bonwerlenſe, 479. b. Burgulienſe, 1077. d.
Monaſterium Caritatis ad Ligerim, 1147. e. *Camberon*, 182. a. Carrofenſe, 1167. d. Cellenſe, 945. e. Ceſptesberia, 991. b. Chaſſanum, 1150. d. Ciſtercium, 1014. b. S. Claræ Neapoli, 252. e. Claræ-vallis, 808. b. 1014. b. Clari-montis, 1015. e. Cluniacenſe, 982. c. 1147. a. Coggeshale, 806. e. 809. c. 879. b. S. Columbæ, 985. e. Sanctæ Columbæ Senonenſis, 1019. a. Conventrenſe, 846. e. S. Coſmæ, 995. a 1013. d. Criſpinienſe, 945. e. S. Crucis Neapoli, 252. e.
Monaſterium S. Dionyſii, 274. b. 1022. b. Dolenſe, 1167. a. e. S. Edmundi, 879. b. Enigſamenſe, 841. a. Eynamium, 480. c. Faverſham, 807. a. 808. c. Firmitas, 1014. b. Fiſcannum, 406. b. 947. a. 989. d. Fleteia, 808. a. Flinarum, 131. a. S. Florentii Salmurienſe, 1091. b. & ſeqq. Floriacenſe, 945. e. 986. c. 1095. d. 1096. d. 1167. e. Fontis-Ebraldi, 1013. c. 1032. b. 1037. d. Fontanellenſe, 947. a. *Fordes*, 811. e. Foſſatenſe, 970. c. 1141. b. Foſſenſe, 945. c. Furnenſe, 806. e.
Monaſterium Gemblacenſe, 5. d. S. Germani a Pratis, 935. a. Glannofolium, 937. a. 970. e. Glonnenſe, 1108. e. 1092. c. 1118. e. 1126. c. De Greſſibus, 1014. d. *Hellenchins*, 201. b. *Herkenrode*, 279. a. Himerodenſe, 511. *Hocht*, 315. c.
Monaſterium S. Jacobi Leodienſis, 432. e. 440. b. 461. a. 498. b. 529. e. Conflagrat, 293. a. Inda, 947. a. S. Johannis ordinis Præmonſtrati, 220. e. S. Jovini, 1129. d. S. Juliani Turonenſis, 986. d. 987. c. 1065. e. Ejus hiſtoria, 1071. e.
Monaſterium Kala, 946. e. Latiniacum, 945. c. S. Laurentii, 5. d. *De Lieſnes*, 810. e. Lobienſe, 945. e. Longus-pons, 846. c. Luxovium, 944. b.
Monaſterium Maciacenſe, 1167. e. Majus-monaſterium, 1077. d. 1115. b. Malliacenſe, 1077. d. 1149. a. 1168. e. Malmundarienſe, 339. d. 945. d. S. Mariæ de Sartis, 806. a. S. Matthiæ, 432. e. S. Maxentii, 1149. d. 1157. d. S. Medardi Sueſſionnenſis, 937. e. S. Melanii Rhedonenſis, 1127. e. 1131. e. Milros, 809. c. S. Mauri, 1129. d. Mitiacenſe, 1109. b. Moliſmenſe, 1007. e. Mons S. Gertrudis igne Græco abſumitur, 412. a. Montis Oliveti, 613. d. Morimundus, 820. c. 1014. b.
Monaſterium S. Nicolai Andegavenſis, 999. a. 1004. a. 1013. c. 1115. a. 1142. e. Novum Pictavienſe, 1150. a. 1170. a. S. Johannis & Andreæ dictum Novum, 1151. c. d. Dedicatur ab Urbano II. 1151. d.
Monaſterium de Oias inſula, 1165. d. Oratorium 1131. b. e. Oſitia, 811. c.
Monaſterium S. Pauli Romæ, 424. d. 1077. b. S. Petri Cenomanenſe, 1077. d. S. Petri Senonenſis, 933. c. S. Petri Vivi, 971. d. 986. b. S. Philiberti, 1098. c. 1165. b. S. Philiberti de Bolonio, 1085. d. Pinus, 858. a. Pontiniacenſe, 858. b. 1014. b 1019. a. 1063. b. Prulliacus, 1014. b.
Monaſterium S. Quirini, 122. a. Radinga, 806. b. Rameſeia, 807 b. Redonenſe virginum, 1108. c. S Remigii Remenſis, 988. e. *Reynsberk*, 135. e. Rievallis, 806. a.
Monaſterium Saltereia, 807. c. S. Samuelis, 560. a. S. Samuelis ordinis Præmonſtratenſis, 566. b. Sibetunum, 808. b. Solemniacum, 945. b. Sor in Dacia, 820. e. Stabulenſe, 332. e. 339. d. 945. d. S. Stephani Cadomenſis, 1007. a.
Monaſterium *Tilleteye*, 879. b. S. Trudonis, 335. d. Vallis S. Lamberti, 66. c. d. 67. d. Vallis B. Mariæ ordinis Ciſtercienſis, 171. c. S. Vedaſti, 979. a. S. Victoris Maſſilienſis: in eo ſepultus Urbanus V. papa, 294. e. Villarienſe, 261. a. 945. e. S. Vincentii Metenſis, 990. e. Virgionenſe, 1132. b. e. Ultrajectinum S. Pauli, 2. Weſtmonaſterium, 809. d.
Monaſteria plus quam 30. reformat Eugenius IV. 424. e.
Monemuta obedientia S. Florentii in Anglia, 1129. d.
S. Montanus, 931. b.
Montenſis comes Balduinus, 537. b.
Montenſe oppidum a Brabantinis obſidetur & capitur, 416. e.
Mons-Boellus deſtruitur, 1118. b.
Montis Cœleſtis parthenonis ordinis Ciſtercienſis exordium, 1048. e. & ſeqq.
Montisferrati marchionis cædes, 819. d. e.
Montisferrati comes caput cruce ſignatorum, 655. a.
Montis-fortis comes de rege Aragonum triumphat, 43. a.
Montem Tabor obſident Chriſtiani, 681. d. Obſidio ſolvitur, 682. a.
Monſtrum, 60. d.
Monticulum oppidum dolo captum, 1192. e.
Morimundus monaſterium, 820. e. 1014. b.
Morinenſis epiſcopus David, 488. e.
Mortalitas, 18. c. d. 529. e. In Gallia, 517. b.
Morterolii expugnatio, 1144. e.
Moſomenſis oppidi obſidio ſolvitur, 95. c.
Moſomum ad regem Franciæ tranſit, 95. d.
Mulieris cujuſdam horrendum facinus, 1310. a. & ſeqq.
Mummolus patricius, 938. c. 940. c. d. 942. b. c. 943. a.
Muravienſis epiſcopus Simon, 809. e.
Murcenſis comes cædit Trajectenſes, 341. d.
Murſium inter comitem & Trajectenſes pax, 343. b.
Muſæus Maſſilienſis, 931. a.
Muſal caſtrum obſidetur, 39. a.
Mutina a Sfortianis capta, 1409. b.
Mutius Columna, 1297. b.
Mutones valentes circiter duos florenos Rhenenſes, 272. c.
Mytilenis obſidio, 1235. c. Solvitur, 1235. d.

N.

NAmurcenſes vexat imperatrix Conſtantinopolitana, 102. b.
Namurci expugnatio, 103. d.
Namurcenſes Longum-Pratum evertunt, 450. b. Suum comitem obſident, 166. e.
Namurcenſis comes apud Atrebatum captus, mittitur regi Philippo, 653. a.
Namurcenſes comites, Guido, 160. e. 161. c. Guillelmus, 398. e. Henricus, 11. a. 18. b. 50. a. 51. d. 59. c. 160. e. Johannes, 183. c. & Johannes filius ejus, 194. e. 420. c. e. Petrus, 55. e. 62. d. Philippus, 41. d. 65. d. Robertus, 65. d. 338. b. 339. c. Walerannus, 72. a.
Nannetæ caput Britanniæ, 230. b. A Normannis direptæ, 1084. a. 1141. a.
Nannetarum obſidio, 231. e. Ab Eduardo VI. rege Anglorum 237. a.
Nannetenſes epiſcopi, Bernardus, 1132. c. Felix, 935. c. Galterius, 1124. c. Gurmardus, 967. e. Iterius. 341. d.
Nannetenſis comes Budicus, 1112. d.
Narbona a Saracenis expugnata, 887. a. 901. c.
Narbonam deprædatur Waifarius princeps Aquitaniæ, 892. b. Franci infeſtant & obſident, 892. b.
Narbonenſes archiepiſcopi, Guido Fulcodii, 106. d. 738. c. Paulus, 920. e.
Navarræ regnum, 1455. e.
Navarræ regnum tranſit ad Gallos, 749. e.
Navarræ rex doloſe occidit Carolum de Hiſpania, 259. b. Fœdus agit cum rege Angliæ, 259. d. Ei Johannes rex amicitiam ſuam reſtituit, 259. e. Favet Pariſienſibus adverſus ducem Normanniæ, 274. b. Ei parat inſidias, 276. d. Confœderatur Anglis, 276. d. Qui omnia vaſtant circa Noviomum & Compendium, 274. e. De eo ultio, 282. d.
Navarræ reges Antonius Borbonius, 1430. a. 1439 e. 1448. d. 1449. b. Henricus, 749. c. 1456. e. Ludovicus, 136. d. 168. a. 173. b. Philippus, 750. a. Theobaldus, 112. a. 749. e. Regina, Margarita filia ducis Burgundiæ, 136. d.
Nazarenus archiepiſcopus Henricus, 743. c.
Nazarius rhetor, 922. a.
Neapolitarum regnum accedit Hiſpanis, 1260. e. Ad Neapolitanos Ferdinandi oratio, 1208. e. Reſponſum Neapolitanorum 1210. e. Neapolim & alias civitates amiſſas recuperat rex Ferdinandus, 1219. b.
Neapolim Paleſtinæ occupat Saraceni, 562. a.
Neſingus epiſcopus Andegavenſis, 1142. d.
Neſingus decanus Turonenſis, 1074. e.
Nemorenſius dux in obſidione Papiæ quam bene ſe geſſerit, 192. b. & ſeqq.
Neſtorius epiſcopus C P. 929. d. e.
Nicæa a Chriſtianis expugnata, 537. c. Traditur Alexio C P. imperatori, 420. b. Catholicæ fidei turris a Turcis expugnatur,

Digitized by Google

515. a. Multo Chriſtianorum ſanguine expugnata Solimanno tyranno redditur, 532. e. In ejus expugnatione ceciderunt Chriſtianorum centum millia, 536. b.
S. Nicaſius epiſcopus Remenſis, 930. d.
S. Nicaſii abbas Philippus *de Coque*, 206. b.
S. Nicaſii abbas legatus a papa tractat de pace inter Leodienſe capitulum & Theod. *de Heinsberg* ratione comitatus Loſſenſis, 242. e.
Nicephorus imperator Græcorum, 989. e. 1140. e. 1161. c. Ei Venetias reddit Carolus Magnus, 960. e.
Nicetius epiſcopus Trevirenſis, 934. c.
Nicocia urbs Saracenorum expugnata a Jacobo rege Aragonum, 108. b.
S. Nicolaus, 959. e.
S. Nicolai tranſlatio Barum, 7. e. 1011. a.
Nicolaus papa I. 504. c. 969. d. e. 1141. b.
Nicolaus II. papa, 7. a. 1006. e.
Nicolaus papa III. vicariam Tuſciæ Carolo regi Siciliæ aufert, 118. e. Obit, 117. d.
Nicolaus papa IV. 124. e. 131. c.
Nicolaus IV. antipapa, 194. e.
Nicolaus papa V. 267. a. Creatur, 457. b. Revocat cenſuras in patres Baſileenſes latas, & confirmat decreta concilii Baſileenſis, 470. a. Promulgat indulgentias jubilæi, 472. e. Subſidium conferentibus adverſus Turcas, 482. e. Nicolaum de Cuſa creat cardinalem & epiſcopum Brixienſem, 476. e. Fridericum III. corona imperiali redimit, 478. a. Pacem Italiæ conciliat, 484. b. Obit, 488. b.
Nicolaus Oſtienſis cardinalis, 147. d.
Nicolaus Terviſinus ord. Prædicat. poſtea papa, 148. b.
Nicolaus epiſcopus Tuſculanus legatus in Anglia, 872. d.
Nicolaus de Cuſa cardinalis legatus in Germaniam, varia reformat monaſteria, 475. a. Solemniter Leodii receptus, 475. e. Tendit Luxemburgum, 475. a. Saxoniam, ibid. Falſas reliquias ſupprimit, 476. b. Ejus eruditio & induſtria in agendis, 476. c.
Nicolaus archiepiſcopus, 1479. a.
Nicolaus *Lareat* archiepiſcopus Tyri, 735. b.
Nicolaus Andegavenſis epiſcopus, 1140. b.
Nicolaus abbas S. Florentii, 1135. b.
Nicolaus de Jardino abbas S. Jacobi Leodienſis, 313. d.
Nicolaus comes Hollandiæ, 290. a.
Nicolaus Corrigia, toga & armis clarus, 1188. c.
Nicolaus *de Cats* miles rebelles Trajecti domat, 111. a.
Nicolaus Laurentii vir factioſus Romæ, 248. d.
Nicolaus Pitilianus dux exercitus regis Ferdinandi, 1208. e.
Nicolaus Pitilianus comes, 1215. e. 1262. b. 1263. c.
Nicolaus *Pitzmini* capitaneus ducis Mediolanenſis, inſidias ſtruit Eugenio IV. papæ, 449. a.
Nicolaus Sanvitalis, 1216. e.
Nicolaus *de Sours* capitaneus, 733. c.
Nicolaus Varollus vir vaſti animi, 1406. d. 1408. a.
Nicolaus Urſinus, 1248. c.
S. Nicolai abbatia Andegavenſis, 999. a. Ejus fundatio, 1115. b. 1142. e.
S. Nicolai Andegavenſis abbates, Abrardus, 1143. c. Arraudus, 1115. b. Baldricus, 1115. b. Hildinus, 1115. b.
Nicomedia everſa, 923. b.
Nidi-Avis monaſterium, 1130. d.
Niger rex Ruſſorum, 985. b.
Nithardus epiſcopus Leodienſis, 6. a.
Nitardus *de Bilgren* mareſcallus terræ Juliacenſis, 471. e.
Nitardus *de Bilgren* ſignifer, 452. d.
Nivernenſes comites, Guido, 19. d. Guillelmus, 1018. d. 1019. a. d. Herveus, 1059. e. 1061. e. 1063. b.
Nix menſe Maio per totam diem cadit, 58. a.
Nolitigandus archiepiſcopus Cantuarienſis, 1007. a.
Nomentum expugnatum, 1199. e.
Nomineus rex Britonum a S. Maurilio percuſſus, 969. b. 1141. a.
Nonantula monaſterium ab Anſelmo viro nobili fundatum, 948. e.
Noradinus rex Turcorum, 1020. e.
S. Norbertus, 1015. a.
Normannus epiſcopus Andegavenſis, 1144. e.
Normannus Montis-rebelli minoris dominus, 1126. e.
Normanni dicti Daci, 1163. d.
Normannorum tres irruptiones, 1073. b. Totam Bremam & Saxoniam deſtruunt, 504. d. Vaſtant Britanniam, 1140. e. Aquitaniam, 1165. d. Irruunt in Lotharingiam, 978. a. In Gallias, 973. d. e. 1083. e. & ſeqq. Pariſios obſident, 976. d. 977. a. Et Carnotum, 978. b. Vincuntur a Ludovico Germaniæ rege, 971. d. Nannetum expugnant & epiſcopum occidunt, 966. b. A Carolo-Calvo fugantur, 964. b. 967. b Ab Arnulfo imperatore cæſi, 978. b. Ab Odone rege & a Britonibus victi, 977. b. Auxilio S. Martini arcentur ab urbe Turonica, 967. e. Majus-monaſterium comburunt, 967. a.
Normannorum rex Maurus, 1166. b. Dominantur in Apulia, 1001. a.
In Normanniam irrumpunt Angli, 406. b. Normannia tota potitur Henricus I. rex Anglorum, 804. e.
Normannia tradita Henrico filio Galfridi comitis Andegavenſis, 807. d. Ea Anglos expellit Carolus VII. 470. d.
Normanniæ duces, Guillelmus Nothus, 1000. b. Henricus 1132. e. Richardus II. 999. e. Richardus III. 999. e. Robertus, 537. c. 999. e. 1000. a.
Nortanhumbriam vaſtant Scoti, 232. e.
Nortanhumbrenſes in regem Johannem rebellant, 872. c. Ei reconciliantur, 872. e.
Norvicenſes epiſcopi Ebrardus, 805. d. 806. b. Guillelmus, 807. e. Herbertus, 805. d. Electus Pandulfus, 877. a.
Notgerus epiſcopus Leodienſis, 5. a.
Novariam obſident Galli, 1290. e. Obſidionem ſolvunt, 1291. a.
Novariam occupant Galli, 1355. e Ea abſcedunt, 1372. d. Quæ ultro aperta eſt hoſtibus, 1373. c.
Novariam capit Ludovicus dux Aurelianenſis, 1213. c.
Novaria a Sfortianis obſeſſa, 1217. c.
Novaria pace facta redditur, 1218. b.
Novi-monaſterii Pictav. fundatio, 1170. a.
Noviomenſes epiſcopi, S. Eligius, 945. d. S. Medardus, 936. a.
Nuptiæ celebratæ non per ſacerdotem, ſed per laïcum, 51. e.
Nuremburgenſis ager devaſtatur, 465. d.

O.

OBertus epiſcopus Leodienſis, 155. d.
Obigneus, 1418. e. Proſperum Columnam capit & captum ad regem ducit, 1302. c.
Obſidio caſtri Aguillonii, 244. a.
Obſidio *Amersford*, 110. e.
Obſidio Daventriæ ſolvitur, 493. b.
Obſidio Eboraci, 880. e.
Obſidio Falcomontis ſolvitur, 124. b.
Obſidio Gandavi, 318. d.
Obſidio Graviæ per Brabantinos, 333. c.
Obſidio Groningiæ, 67. d.
Obſidio *Harlem* oppidi ſolvitur, 110. d.
Obſidio *Heinsberg* oppidi, 337. a.
Obſidio Luceriæ, 327. a.
Obſidio civitatis Metenſis, 450. c. Solvitur, 452. b.
Obſidio Moſomenſis oppidi, 95. d.
Obſidio civitatis Parmenſis, 94. a. 1316. c.
Obſidio arcis *de Riverſcheit*, 327. c.
Obſidio caſtri *de Rode*, 206. d.
Obſidio Rupis-fortis ſolvitur, 398. e.
Obſidio Suſati, 458. e.
Obſidio Tronordienſis caſtri, 67. e.
Obſidio Trajecti, 110. e. 387. a.
Obſidio ſecunda Trajecti, 387. d.
Obſidio S. Trudonis, 100. d. & expugnatio, 380. d.
Obſidio Valencenatum, 100. b.
Octavianus cardinalis papatum invadit, 1017. c. & ſeqq.
Octavianus epiſcopus Oſtienſis, 1038. a.
Octavianus Vicecomes, 1351. c
Octavianus Sfortia, 1181. b.
Octavius Farneſius, 1432. e.
Ocupa rex Saracenorum, 889. a.
Odda uxor Boggis ducis Aquitanorum, 947. e.
Odetus Leutricius prorex, 1320. a. Ejus tyrannis, 1310. d. Imprudentia. 1321. d.
S. Odilo abbas Cluniacenſis, 993. a. 995. d. 1003. a. 1168. d. 1169. b. c. Ejus precibus Benedictus papa defunctus a pœnis liberatur, 999. b.
Odo Cluniaci monachus, Oſtienſis epiſcopus, dein papa Urbanus II. 1171. d.
Odo de Columna eligitur papa Martinus V. 405. b. Coronatur, ibid. d.
Odo cardinalis crucem prædicat, 79. c.
Odo cardinalis *de Chatillon*, 1459. c.
Odo Tuſculanus epiſcopus, apoſtolicæ ſedis legatus, 86. b. 733. c. 735. e. 1137. b.
Odo Pariſienſis epiſcopus, 867. e.
Odo abbas *Coggeshale*, 809.
Odo præcentor S. Martini fit monachus, 978. d. Abbas fit Cluniaci, 980. e. Ejus elogium & ſcripta, 981. a. & ſeqq. 1167. c. d. Abbas etiam S. Juliani Turonenſis, 1075. a. Ibidem pie moritur, 1075. b. & ſeqq. Ibidem ſepultus, 986. e. 987. c. Senonenſe etiam S. Petri cœnobium regit, 986. b.
Odo abbas S. Genulfi, 1214. c.
Odo abbas Sancti Johannis Angeriacenſis, 1151. c.
Odo rex Francorum, 979. a. 1141. d. Normannos vincit, 977. b. Concertatio ipſum inter & Carolum regem, 977. b. 978. a. Moritur, 978. e.
Odo filius Roberti regis, 997. b.
Odo dux Burgundiæ fit rex Francorum, 976. a.
Odo dux Burgundiæ transfretat, 1032. e. Ei Philippus rex exercitum ſuum committit, 1034. c. 1035. a.
Odo comes, 6. b. 1080. a. 1110. b. 1111. d. 1112. b. c.
Odo comes Bleſenſis, 998. b. Obſidet Salmurum, & paciſcitur cum Fulcone comite Andegavenſi, 1118. a. b.
Odo comes Campaniæ, 1007. c. Bellum habet cum Fulcone Andegavenſi comite, 1114. a. In prælio perimitur, 1101. e.
Odo vicecomes de Thoarcio erga Quinceium monaſterium beneficus, 1150. a.
Odo comes Turonenſis, 1148. e.
Odo comes filius Bertæ reginæ, 1104. c. 1105. b.
Odo vicecomes, 1148. e. 1149. c.
Odo vicecomes Thoarcenſis, 1151. e.
Odo de Monte-Beliardi, 595. a.
Odolricus rex Bohemiæ, 6. a.
OEcolampadius hæreticus, 1452. d.
Officium Romanum in Galliis receptum, 909. a.
Ogerus archiepiſcopus Bremenſis, 504. d.
Ogerius abbas S. Florentii, 1131. e.
Olbertus II. abbas S. Jacobi Leodienſis, 8. e. 9. e.
Oliverius *d'Hozemon* abbas Vallis S. Lamberti, 2. c.
Oliverius ſcholaſticus Colonienſis crucem prædicat, 50. d. 53. c. d. 55. d.
Oliverius *d'Argental*, 877. d.
Oliverius *de Termes*, 744. a. 748. b.
Ollo comes Bituricenſis, 942. b.
Ommatius epiſc. Turonenſis, 933. e. 934. a.
Optatus abbas Caſſinenſis, 889. e.
Oratorium monaſterium, 1014. c. 1131. b. e.
Orchimont caſtrum ab Everardo de Marka captum & ſolo æquatum, 440. b.
Ordines novi Religioſi abrogati in concilio Lugdunenſi, 752. d.
Ordo Grandimontenſis, 175. a.
Ordo militiæ JESU-CHRISTI, 176. a.
Ordo Fratrum de Pœnitentia, 96. b.
Organum Pippino regi miſſum, 949. e. 1159. d.

Digitized by Google

Orianum exſcinditur, 1191.b.
Os-Leonis imperatoris CP. manerium, 591.a.
Oſnaburgenſis epiſcopus depoſitus, 65.a.
Oſtaldus epiſcopus Turonen. 950. e. 954. e.
Oſtienſis epiſcopus factus papa Alexander IV. 735.d.
Oſtienſes epiſcopi Julianus Rovereius, 1256. d. Lambertus, 1172. e.
Oſtilia vicus Pado adjacens, 1186.a.
S. Oſwaldi regis caput, 804.c.
Otho cardinalis, 735. d.
Otto cardinalis ab imperatore detentus, 71. c.
Otto epiſcopus Ultrajectenſis, 68.d.
Otto I. imperator, 985. c. 987. a. In eum rebellant proceres, 985. d. Ludovicum regem e carcere liberat, 988. a. Laudunum capit, Hugonem intra Pariſios concludit, 988. b. Secundam expeditionem facit in Hugonem, ibid. c. Sorores ſuas Aquiſgrani excipit honorifice, 990. a. Obit, 991. a.
Otto II. imperator, 991. b. Franciam diverſa clade devaſtat, 991. d. Apuliam & Calabriam ad Græcorum imperium pertinentes aggreditur, 991. d. A Saracenis deletur. 991. e. 992. a. A Lothario rege multis præliis impulſatur, 991. b. Venit Pariſios, 1142. e. Ejus cum Lothario conventio, 991. d. Obitus, 992. a.
Otto III. imperator, 5. a. 992. a. Erga S. Martinum beneficus, 992. c. Obit, 995. e.
Otto IV. imperator, 25. c. 29. a. e. 31. a. 32. e. 37. a. 42. a. b. 50. 51. a. c. 57. c. 59. b. Philippo regi reſiſtere non valens, Coloniam ſe recipit, 21. c. 22. e. Aquiſgranum obſidet & expugnat, 21. a. Recipitur a Leodienſibus, 22. e. 23. a. Occiſo ejus adverſario imperium adipiſcitur, 33. c. d. Comitem Hollandiæ impetit, 41. c. Mariam filiam ducis Brabantiæ deſponſat, 51. c. Epiſcopum Monaſterienſem captivum retinet, 53. c. Inungitur ab Innocentio III. papa, 35. e. Cujus indignationem ob violata ſacramenta incurrit, 36. b. c. 1043. b. Unde & adverſus eum ad principes Alemanniæ & ad regem Franciæ ſcribit, 36 c. d. Ab Innocentio papa excommunicatur, 36. d. 538. c. 676. b. Curiam celebrat Francofurti, in qua queritur de rege Franciæ, 38. d. Ei contrarii ſunt epiſcopi, 38. e. Ejus uxor moritur, 40. b. Invadit eccleſiæ terras, 675. e. 676. a. & ſeqq. 1046. a. Apuliæ regnum, 38. b. Fruſtra Siciliam invadere tentat, 676. e. Ei opponitur hoſtis Fridericus, 1049 b. Cujus conatur impedire electionem, 40. d. Eo relicto, Friderico adhærent Aquenſes, 54. a. A Colonienſibus deſeritur, 31. b. Detinetur cum uxore ſua, 53. d. Relicta Colonia, ſecedit in Saxoniam, 54. e. Conſœderatur regi Angliæ adverſus Philippum regem Franciæ, 678. d. Cum Ferrando comite Flandrenſi infeliciter bellat contra regem Francorum, 52. a. Apud Bovinas a Philippo Francorum rege vincitur, 1051. e. 1052. e. Ante mortem inſignia imperialia reſignat Friderico imperatori, 679. d. e. Obit, 59. a. A cenſuris abſolutus, 1096. a.
Ottoni comiti Saxonico datur comitatus Pictavinus, 846. d. In regem Romanorum eligitur, 20. e. 24. a. 653. d. 850. e. 1024. a.
Otto dux Brunſwicenſis, 70. d. 73. c. 96. b. Johannæ reginæ Siciliæ maritus, a comite Duratii ſuperatur, 319. e. Relicto ordine Teutonicorum tranſit in Gallias, 258. b.
Otto dux Burgundiæ, 626. e. 1168. a.
Otto filius Hugonis-Magni fit dux Burgundiæ, 989. e.
Otto filius Caroli ducis, 5. a.
Otto de Granceone, 126. 163. d. 766. b.
Otto de Grandiſono, 763. e. 766. b. 781. b.

P.

PAcenſis epiſcopus Apringius, 934. c.
S. Pachomius, 925. a. 928. a.
Ordo Fratrum de Pœnitentia, 96. b.
Sorores de Pœnitentia in Hoio, 122. a.
Paganus Hermenardus civis Turonenſis eccleſiam Montis-Cœleſtis ædificat, 1049. a. Fratribus Minoribus in urbe Turonica domum concedit, 1065. b.
Paganus *d'Orleans*, 671. c.
Palæologus imperator Græcorum recuperat Conſtantinopolim, 104. e.
Pallantis filii Evandri Romani corpus, 1003. d.
Pamphilus Bentivolus, 1297. b. d.
Pandulfus electus Norvicenſis, 877. a.
Pandulfus advocatus, 872. b.
Pandulfus Malareſta, 1340. b.
Pandulfus Petruccius, 1248. c.
Pannonii Terræ ſanctæ peregrinis tranſitum negant, 520. a.
Parlamenta octo in Gallia, 1474. e.
Papa dictus vicarius Petri, 281. a.
Papæ electio ſtatim facienda, 969. d.
Papa principes omnes hortatur ad ſuccurrendum Terræ ſanctæ, 625. d.
Papienſis epiſcopus Franciſcus Alizonius, 1273. d.
Papiam incendunt Hungari, 983. d.
Papienſes longa obſidione fatigati quaſi deſperant, 1396. b. Eorum animos erigit Lodonius, 1396. e. Cives in commune conſpirant bonum, 1398. e. Urbem adortus Johannes Mediceus repellitur, 1390. c. Papienſes urget fames, 1404. a.
Papolenus epiſcopus Turonenſis, 946. c.
Pares Franciæ duodecim, 496. b.
Pariſienſes epiſcopi Dionyſius, 929. e. S. Germanus, 936. c. d. 937. d. Mauritius, 846. b. Odo, 867. e. Electus Petrus cantor, 846. b.
Pariſios obſident Normanni, 976. d. 977. a.
Pariſienſium ſeditio, 322. e.
Parmæ erigitur templum B. Virgini Mariæ, 1308. e.
Parmenſium quatuor illuſtres familiæ, 1189. a.
Parmenſes ſcriptores, 1336. e.
Parmenſis civitatis obſidio, 94. a. 1316. e. Egregia obſidionis hujus deſcriptio, 1018. a. & ſeqq. Urbs capitur, 1318. e.
Parmam deſerit Franciſcus Gonzaga, 1326. Quæ in poteſtatem papæ redit, 1288. c. 1327. a.
Parmenſium magna virtus, quæ etiam Fridericum Suecum obſidionem ſolvere coegit, 1333. a. b.
Parmam recuperare Galli aggrediuntur, 1327. d.
Parmam obſidione tertio poſt menſe Galli liberant, 1434. e.
Paſcalis I. papa, 962. b.
Paſchalis II. papa, 8. b. e. 805. c.
Paſchalis antipapa, 1011. d.
Paſchatis die omnes eccleſiæ ſecundariæ conveniunt ad cathedralem eccleſiam Leodienſem, 155. c.
Paſtores cruce ſignati, 96. a.
Pataviam capiunt Veneti, 1266. a. & ſeqq. Et muniunt, 1267. a.
Patavium obſidet Maximilianus Cæſar, 1267. c.
Paternus recluſus Paterbornenſis, 1004. e.
Patriarchæ Jeroſolymitani electio qua ratione fiat, 605. b.
S. Patricius Hiberniæ archiepiſcopus, 931. e.
Patricius comes, 733. e.
Patroclus recluſus, 938. b.
Paula nobilis matrona Jeroſolymam adit, 925. b. Bethleem, 926. c. 928. b.
S. Paulini epiſcopi Eboracenſis reliquiæ, 878. b.
S. Paulinus epiſcopus Nolanus, 929. c.
S. Pauli epiſcopi capitis tranſlatio, 1108. d. e.
Paulus epiſcopus CP. 922. d. Ejus corpus, 925. d.
Paulus papa ſanctiſſimus, 950. a.
Paulus III. pap, 1430. e. Ejus virtutes & obitus, 431. b.
Paulus archiepiſcopus, 902. d.
Paulus Diaconus, 960. e. Ejus lectionarium 959. a.
S. Paulus primus eremita, 923. a.
Paulus Balio dux exercitus Venetorum, 1274. e.
Paulus Corriario nepos Gregorii XII, 382. e.
Paulus Luſiaſchus, 1358. e. 1366. e. 1373. e. & ſeqq. Gallos vincit, 1374. d. e.
Paulus Novius Salutatus dux Genuæ, 1241.
Paulus Urſinus, 1246. e.
Pauli Samoſateni dogma condemnatū, 922. b.
S. Pauli Romanum monaſterium, 424. d.
S. Pauli monaſterium Ultrajecti reformatur, 975. a.
Pax in Italia, 1199. a.
Pax inter Gregorium IX. & Fridericum imperatorem, 676.
Pax inter Fridericum & incolas Terræ ſanctæ, 717. b. Improbatur, ibid c. Etiam a papa, 717. e.
Pax fruſtra tentata inter Maximilianum imperatorem & Ludovicum regem Franciæ, 1239. a.
Pax Ferdinando regi ab Innocentio VIII. papa procurata, 1200. a.
Pax inter Carolum regem Franciæ & Philippum ducem Burgundiæ, 438. b. 444. b.
Pax inter Carolum VIII. regem Francorum, & Ludovicum Sfortiam 1218. b.
Pax inter Henricum II. Galliæ & Philippum Hiſpaniæ reges, 1436. e.
Pax inter Philippum Franciæ & Henricum Angliæ reges, 1032. b.
Pax inter Philippum Franciæ & Johannem Angliæ reges, 859. d.
Pax inter Philippum regem Franciæ & Robertum comitem Flandriæ, 177. e.
Pacis inter Johannem regem Galliæ & Eduadum regem Angliæ tractatus reprobatur, 276. a.
Pacis inter Johannem regem Franciæ & Eduardum regem Angliæ articuli, 277. a. & ſeqq.
Pax inter Johannem regem & ejus barones, 875. e. & ſeqq.
Pax inter Scotiæ & Angliæ reges, 271. b.
Pax inter comitem Flandriæ & ducem Brabantiæ, 262. e.
Pax inter epiſcopum Leodienſem & ducem Brabantiæ, 218. e.
Pax inter Burgundiæ ducem & Leodienſes, 427. e. & ſeqq. Pacis conditiones, 428. a. & ſeqq.
Pax inter inſignes patriæ Leodienſis, 210 e.
Pax inter Trajectenſes & comitem Murſium, 343. b.
Pax Tungrenſis, 362. e.
Peladius epiſc. Turon. 947. c. d. 944. a. d.
Pelagius papa, 937. b. 938. a.
Pelagius cardinalis legatus ſedis apoſtolicæ in exercitu Chriſtianorum, 63. d. 683. c. Diſſenſio inter Johannem regem Jeroſolymitanum & cardinalem Pelagium, 687. e. Peregrinos moleſtat, 688. d. Salutaria ſpernit monita, 689. a. Summo Chriſtianorum damno pacem cum Soldano facere recuſat, 692. e.
Pelagii hæreſis, 928. a.
Pera civitas Turcis ſe dedit, 796. c.
Peregrini a Saracenis capti, 689. b.
Perenotus regis Hiſpaniæ orator apud regem Franciæ, 1473. e.
Perocellus hæreticus, 1462. c.
Peronella Viromanduorum comitiſſa, 1154. a.
Perpetuus epiſcopus Turonenſis, 931. d.
Perſarum rex offert ſubſidium adverſus Turcas Friderico III. imperatori, 502. c.
Perſarum regnum ſubjugant Tartari, 103.
Perſenniæ abbas Adam, 839. b.
Perticenſis comes Thomas, 1058. e.
Peſtis ingens, 172. d. 241. a. & ſeqq. 280. b. 339. c. 480. c. Coloniæ, 476. e. In Germania, 291. e. Leodii, 359. c. 398. a. In Italia, 320. d. 472. a. Per univerſam Europam, 445. d.
Peſtilentia murium, 36. e.
Petra-mala cardinalis ab Urbano VIII. exauctoratur, 327. d.
Petrarcha. 292. c.

Petreſhem caſtrum evertitur, 315. c.
S. Petronillæ corpus, 250. b.
Petronilla abbatiſſa S. Crucis, 1125. a.
Petronilla filia Willelmi ducis Aquitaniæ, 1153. e.
Petronilla comitiſſa Engoliſmenſis, 1151. b.
Petrus de Candia cardinalis Mediolanenſis, 394. d. Fit papa, 396. b.
Petrus de Murone, poſtea papa, 132. d.
Petrus archiepiſcopus Rothomagenſis, ſedis apoſtolicæ legatus, 95. e.
Petrus Rogerius archiepiſcopus Rothomagenſis a rege miſſus ad papam, 205. d. Fit papa, 231. e. Dictus Clemens VI. 294. c.
Petrus de Tomacellis factus papa Bonifacius IX. 337. e.
Petrus de Corbolio antipapa, 187. b. Ejus reſipiſcentia, 187. c. 294. e. Errorum ſuorum abjurationem facit, 195. a. & ſeqq. Sub cuſtodia tenetur, 198. b.
Petrus Capucius cardinalis miſſus ab Innocentio IV in Germaniam, 83. b. 85. b.
Petrus de Columna cardinalis, 147. e.
Petrus & Jacobus Columna cardinales, ſcripto adverſus Bonifacium VIII. famoſo libello, cardinalatus titulo privantur, 135. d.
Petrus de Columna eccleſiæ reconciliatur, 149. b. Et cardinalatui, 150. d.
Petrus Hiſpanus cardinalis, 147. d. 214. c. 747. e.
Petrus de Luna creatur cardinalis, 296. a. 462. b.
Petrus de Tharentaſia archiepiſcopus Lugdunenſis fit cardinalis, 747. e.
Petrus cardinalis S. Georgii ad velum-aureum, 97. a. 98. a.
Petrus archiepiſcopus Cæſarienſis, 710. c.
Petrus Mediolanenſis archiepiſcopus, 902. d.
Petrus de Corbolio archiepiſcopus Senonenſis, 1038. a.
Petrus *Larcat* archiepiſcopus Tyri, 734. e. 735. e.
Petrus *de Sergines* archiepiſcopus Tyrenſis, 729. c.
Petrus epiſcopus Pictavienſis, 1148. b.
Petrus II. epiſc. Pictavienſis, 1151. c. 1171. c.
Petrus epiſcopus Trecenſis, 463. b.
Petrus Cantor, 1036. e. Electus epiſcopus Pariſienſis electioni negat aſſenſum, 846. b. Decanatum eccleſiæ Remenſis accipit, 846. b. Fit monachus Longi-pontis, ibid. c.
Petrus apoſtolicæ ſedis legatus ad Carolum-Magnum, 893. e.
Petrus Abaelardus, 807. e. 1173. c.
Petrus de Valle-Dei abbas *Coggeshale*, 810. e.
Petrus Venerabilis abbas Cluniacenſis, 1172. c.
Petrus de Nozilio abbas Sancti Florentii, 1138. a.
Petrus ordinis Prædicatorum provincialis Provinciæ, 200. d.
Petrus Comeſtor vir doctus, 1020. d. 1121. e.
Petrus Eremita, 1170. b. Belli ſacri dux, 514. b. e.
Petrus *de Villebride* magiſter Hoſpitalis Jeroſolymitani, 724. b.
S. Petri Vivi abbates, Aregambus, 986. b. S. Odo, 986. b.
Petrus comes Autiſſiodorenſis fit imperator CP. 58. a. 1062. e.
Petrus de Curtenaio imperator CP. 1057. a. 1062. c. Coronatur ab Honorio papa, 1058. a. 1062. c.
Petrus rex Aragonum, 105. e. 118. e. 748. d. Siciliam occupat, 118. d. Excommunicatur a papa, ibid. e. Eum ad ſingulare certamen provocat Carolus rex Siciliæ, 119. a. Occiditur in prælio, 1050. e.
Petrus rex Cypri capta Alexandria ab exercitu ſuo deſeritur, 290. b.
Petrus rex Hiſpaniæ, 859. e.
Petrus rex Hungarorum, 6. b.
Petrus *Ferrans* filius regis Aragonum, 744. b.
Petrus de Alvernia comes Romam profectus coronatur CP. imperator, 674. a. b. Tendit Conſtantinopolim, 674. c. Occiditur, 674. e.
Petrus comes Drocarum dictus Malus-Clericus, 1156. a. Donatur comitatu Britanniæ, 1041. b. De eo, 67. e. 720. d. 1063. e. & ſeqq. 1065. c. 1146. b. e. Conſpirat in regem Franciæ, & fovet Avenionenſes & comitem Toloſanum, 1069. e. Litteras obtinet ab Honorio III. ſuper divortio inter Ferrandum comitem & Johannam comitiſſam Flandriæ, 1069. c. Eccleſiæ perſecutor, 1070. b. & ſeqq. Regi reconciliatur, 1071. b.
Petrus comes Namurcenſis, 55. e.
Petrus Aloyſius Farneſius, 1430. a.
Petrus *Andricas* Burgimagiſter Leod. vir factioſus, 193. c. 194. a.
Petrus *d'Avalon* capitaneus, 715. e.
Petrus de Barro frater Leodienſis epiſcopi, 148. d.
Petrus *de Bianne* mareſcallus Hoſpitalis, 735. c.
Petrus *Blanchet* regis Caroli VI. conſiliarius, 354. b.
Petrus *Brachuel*, 671. c.
Petrus Calchanus centurio, 1362. a.
Petrus *de Curtenay*, 804. e.
Petrus *Daminnes*, 747. c.
Petrus Franciſcus Vicecomes, 1182. b.
Petrus Gonſaga, 1221. e.
Petrus Mapphæus, 1216. a.
Petrus Maria Rubeus regulus, 1188. e. 1189. c. 1191. c. Ejus factum, 1194. b.
Petrus Medicis, 1206. b. 1260. c. Auctor belli Etruſci, 1240. e.
Petrus Navarrus tribunus militum, 1284. c. 1285. a.
Petrus *Plaoul* doctor, 354. b. Vir magnæ ſcientiæ & probitatis, 353. a.
Petrus Rex textor, conſtitutus dux copiarum Flandricarum, 145. a.
Petrus de Vineis Friderici imperatoris legiſta, 720. d.
Petrus de Anglia Huſſita, 431. b.
Petrus Bella hæreticus, 1462. c.
Petrus Martyr hæreticus, 1462. e. 1470. e.
Phibin filius Abderamæ regis Saracenorum Arelatenſem provinciam deprædatur, 888. c.
S. Philiberti tranſlatio, 1165. e.
S. Philiberti monaſterium, 1165. b.
S. Philiberti de Bolonio monachi, 1085. d.
Philibertus abbas, 945. d.
Philibertus *de Vandry*, 452. b.
Philippa Cathanenſis mater reginæ Siciliæ Johannæ, 251. e. 253. a.
Philippa filia comitis Luxemburgenſis, 140. e.
Philippus pſeudo papa, 952. d.
Philippus archiepiſc. Bituricenſis, 1137. a.
Philippus archiepiſcopus Cameracenſis deinde archiepiſcopus Senonenſis, 172. c. e.
Philippus archiepiſcopus Colonienſis, 11. e. 12. c. 15. b.
Philippus epiſcopus Belvacenſis, 844. d.
Philippus epiſcopus Dunelmenſis, 840. d.
Philippus epiſcopus Pictavienſis, 1156. c.
Philippus epiſcopus Ragburgenſis, 24. b.
Philippus de Meloduno archidiaconus Remenſis, conſanguineus duciſſæ Brabantiæ, 207. c.
Philippus Presbyter S. Hieronymi auditor, 931. a.
Philippus abbas S. Florentii, 1132. 1145. a.
Philippus *Le Coque* abbas S. Nicaſii Remenſis, 206. b.
Philippus imperator, 20. b. 25. e.
Philippus dux Sueviæ electus rex Romanorum, 20. e. 850. e. Moguntiæ coronatur, 21. b. Duci Bohemiæ regalem coronam imponit, 22. c. Honorifice recipitur a Trevirenſibus, 22. e. Coloniam venit, 22. e. Excommunicatur, 23. d. Adverſarios ſuos ſibi conciliat, 28. e. Coronatur, 29. a. Nuſſiam capit, Coloniam obſidet, 29. e. Colonienſes cædit, cum quibus componit, 31. b. Metis curiam celebrem tenet, 32. d. Item Aquis, 33. a. Occiditur, 26. b. Corpus ejus defertur Spiram ubi ſepelitur, 49. e. Ejus interfector vita privatur, 676. a.
Philippus rex Franciæ, 516. e. 1008. e. 1151. b. 1169. d. 1170. b. Ungitur octennis, Ei caſtrum Laudunum dat Fulco *Richin*, 1007. e. Ejus adulterium, 1012. e. Excommunicatio, ibid. e. Reſipiſcentia, 1013. b. Obitus, 804. d.
Philippus & Florus filii Philippi regis ex adulterio, 1012. d.
Philippus II. rex Francorum, 639. d. 640. b. 643. e. 691. a. 806. e. 808. a. 811. b. e. 1145. c. 1157. a. Naſcitur, 1019. b. Deodatus dictus, 1155. e. Rex Francorum inungitur, 1021. e. Bellum facit Henrico Angliæ regi, 629. a. Angli terras invadit, 642. b. In eum conſpiratio, 1025. b. Liberat Virziacum caſtrum a duce Burgundiæ obſeſſum, 1026. a. Terras regis Angliæ ingreditur & vaſtat, 1029. a. c. Plures civitates regis Angliæ expugnat, 814. e. Dolenſe caſtrum diripit, 1031. b. Vernolium expugnat, Ebroicaſque ſuccendit, 1035. e. Normanniam conquirit, 27. b. Turonos expugnat, 629. b. 1040. b. Et Cenomanos, 629. b. Pacem cum Henrico rege facit, 629. b.
Philippus II. rex Iſabellam comitis Hannonienſis filiam ducit uxorem, 1022. a. Guidonem archiepiſcopum Senonenſem mittit in exilium, 1022. d. e. Invadit Normanniam, 835. b. c. Giſortium & plura caſtra capit, 1035. b. *Ingelburg* Daciæ regis ſororem acceptam in uxorem repudiat, 835. d. 1035. c. 1036. e. Propter hoc Gallia ſupponitur interdicto, 867. d. Iſemburgim legitimam uxorem recipit in gratiam, 1050. b. Ducit filiam ducis Moraviæ & Bohemiæ, ibid.
Philippus II. Auguſtus bellum ſacrum ſuſcipit, 14. d. Cruce ſignatur, 573. d. 626. d. 629. c. 813. b. 1030. e. Transfretat, 1030. e. Meſſanæ hiemat, 630. b. 1033. a. Applicat Acon, 577. c. Ptolemaidam appellit, 817. c. Ricardum regem Anglorum cum ſua uxore apud Aconem grate excipit, 633. e. Aconem illi, facta pace, tradit Saladinus, 634. a. 1094. c. Saladino promiſſis non ſtante, Philippus Saracenis apud Aconem detentis jubet amputari caput, 635. a. Ægrotat & in Franciam revertitur, 635. b. 819. a.
Philippo regi Franciæ confœderatur Johannes comes frater regis Richardi, 835. b. Ipſius & Johannis Angliæ regis colloquium, 1028. c. Pacem init cum eo, 859. d. Parte redemtionis Richardi regis dicitur donatus, 642. c.
Philippi regis diſcordia cum rege Richardo, 844. a. Et Philippo comite Flandriæ, 1025. b. In eum plures principes rebellant, 844. d. e. Eum aggrediuntur armis Richardus rex Angliæ & Balduinus comes Flandriæ, 952. e. Ei apud Giſortium tendit inſidias rex Richardus, 652. d. Qui de eo inſignem victoriam refert, 849. b.
Philippus rex Exoldunum caſtrum diripit, 1026. e. Andeliacum caſtrum, vallem Radolii, Rigidum pontem & Turonos expugnat, 1041. d. Item caſtrum Lochas & Cainonem, 1041. e. Navalem expeditionem in Angliam parat, 871. b. Ejus claſſis diſſipatur, 1049. d. Flandriam occupat, 871. e. Victoriam inſignem reportat apud Bovinam, 679. c. 1146. b.
Philippus II. rex Francorum in imperatorem eligitur, 851. d. Arturum puerum comitem Britanniæ tuetur, 1028. d. Pictaviam intrat, terram vicecomitis Thoarcii vaſtat, 1156. d. e. Friderico e Sicilia in Alemanniam tranſeunti favet, 677. e. Ejus conſtitutio de Judæis, 1060. e. Obit, 63. e. 695. d.
Philippi regis filia nupta filio Henrici ducis Brabantiæ, 32. b.
Philippus III. rex Francorum, 105. c. 109. a. 112. e. 114. c. 745. b. 747. b. 752. a. Bellum infert Aragonenſibus, 118. e. Obit, 121. a.
Philippus Pulcher rex Francorum, 109. a. 118. e. 121. e. 136. e. 153. e. 165. c. 277. b. 322. e. Burdegalam & Waſconiam ſubjugat, 131. e. Ejus diſſidium cum Bonifacio papa VIII. 162. c. Qui eum excommunicat, 144. c. d. Excuſatur a perpetra-

Digitized by Google

tis in Bonifacium VIII. 162. d. Ei ſubjicitur Lugdunum civitas, 163. a. A ſuis exigit quintum denarium, 167. d. Sua ei privilegia reddit Benedictus XI. 149. e. Intereſt conſecrationi Clementis V. 150. b. A Flandris vincitur, 151. a. Eos viciſſim vincit, 151. b. Templariorum ordinem deſtrui procurat, 154 b. Bellum gerit cum rege Caſtellæ, 751. a. Obit, 165. a.
Philippus V. rex Francorum, 174. a. 177. e. Ejus diſſidium cum Roberto Atrebatenſi, 198. a. Obitus, 178. a.
Philippus VI. rex Francorum, 221. a. 231. e. 238. e. 239. a. 1445. a. Inungitur, 190. b. Flandros debellat, 190. b. Ad imperium anhelat, 202. b. Sacram expeditionem meditatur, 205. c. Ducis Brabantiæ terras invadi jubet, 200. e. Ejus in illum ſententia, 210. b. Vincitur ab Anglis in pugna Creſſienſi, 244. e. Caletenſibus obſeſſis auxilium parat, 249. e. & ſeqq. Obit, 255. a.
Philippus rex Hiſpaniæ, 1308. a. 1459. b. 1460. d. 1471. d. 1473. a. 1474. d. S. Quintinum expugnat, 1435. e. & ſeqq. Elizabeth Henrici regis Franciæ filiam ducit, 1436. e. 1438. b. Hæreticorum eſt adverſarius, 1458. a.
Philippus *Huttin* rex Navarræ, 168. a.
Philippus rex Navarræ, 750. a.
Philippus filius Ludovici VI. regis clericus, 804. c.
Philippus Ludovici VI. regis Francorum filius obit, 804. d. 1172. d.
Philippus frater Caroli V. regis Franciæ, 289. 290. d.
Philippus filius Caroli regis Siciliæ, 109. a. 118. b.
Philippus frater regis Navarræ, 259. b. 262 d.
Philippus Audax filius Johannis regis in pugna Pictavienſi captus, 265. d. 382. a. e. Dux Burgundiæ, 318. b. 322. b. 328. d. 365. e. Obit, 366. d.
Philippus dux Burgundiæ, 407. d. 420. b. e. 423. a. 438. b. 444. b. 452. a. 476. a. 481. e. 489. a. 503. d. e. In ultionem cædis patris ſui confœderatur Anglis, 411. e. Comitatum Namurcenſem emit, 414. a. Solemniter recipitur Namurci, 421. a. Fit comes Hannoniæ, Hollandiæ, &c. 418. e. Motus in Hollandia ſedat, 418. e. Ultrajectinis infeſtus, 419. d. Amersfordiam obſidet, 419. e. Caleſium, 439. e. Invadit Brugas, 442. a. Ei ſemidecimam redituum ſui cleri concedit Eugenius IV. 447. d. Luxemburgum recipit in ditionem, 448. a. 474. c. Obtinet a papa indulgentias jubilæi, 473. b. Vovet expeditionem in Turcas, 483. b. Curiam ſuam transfert Hagam-comitis, 488. e. Gemblacenſe monaſterium reformat, 2.
Philippus dux Sueviæ, 626. c. 650. d. Andernacum incendit, 21. c.
Philippus comes Bononiæ, 1036. d.
Philippus comes Flandriæ, 725 e. 806. c. 810. a. 811. b. 817. a. 1022. b. 1024. b. 1025. b. Cruce ſignatur, 813. b. c. Transfretat, 1032. e. Obit, 1033. e.
Philippus comes de Francedo obit, 635. b.
Philippus comes Namurcenſis, 41. d. 65. d. 702. d. Obit, 40. e.
Philippus comes Pictaviæ, 136. d. 168. a.
Philibertus de Monteforti, 725. e. 738. e.
Philippus Pratiſorus cuſtos urbis Parmenſis, 1328. b.
Philippus Rubeus Parmenſis, 1269. d.
Philippus *de Savigny*, 438. e.
Philippus de Trecis miles, 717. a.
Philippus *d'Artevel* rebellium Gandenſium capitaneus, 318. b. 321. d. 322. b. Occiditur in prælio, 322. e.
Phocas imperator, 944. c.
Photinus Romæ condemnatus, 922. a. Et in Sirmienſi ſynodo, 922. b.
Pictavis expugnata, 247. a.
Pictavenſes epiſcopi, Aimarus, 1156. e. Alboinus, 1148. b. Dido, 946. a. Egenaldus, 1147. a. Egfridus, 1147. b. Galterius, 1158. a. Gilbertus Porretanus, 807. a. 1148. b. 1149. b. d. Hugo de Caſtrorufo, 1158. a. Johannes de Meleduno, 1158. a. Iſembertus, 1124. c. Laurentius, 1132. e. 1155. e. Petrus, 1148. b. Petrus II. 1151. e. 1171. e. Philippus, 1156. c. Willelmus I. 1151. e. 1152. c. 1153. a. b. Willelmus IV. 1156. c.
Pictavienſes comites, Alfonſus, 734. c. Otto, 20. e. Philippus, 136. d. 168. a. Richoinus, 961. e.
Pictavienſium comitum chronica, 1147.
Pictavienſe S. Radegundis monaſt. 936. a.
Piteus cardinalis Ravennenſis, 316. e. Animos principum inflectit ad Urbanum VI. 317. b.
Pippinus dux potentiſſimus in Auſtria, 883. a. & ſeqq.
Pippinus & Carlomannus patris principatum inter ſe dividunt, 889. e.
Pippinus fit rex, 889. e. 948. b. 1288. e. 1293. c. Ei miſſa organa, 1159. d. Legationem mittit ad Haiſtulfum regem Longobardorum, 890. b. Quam ille cum ſpreviſſet, Pippinus contra ipſum in Italiam pergit, 890. e. Novos ad eum legatos mittit quos ille ſpernit, 890. d. Haiſtulfum fugat, Papiam expugnat, & Stephano papæ omnes invaſas civitates reddere cogit, 891. a. Fidem fallentem iterum debellat, 891. d. Fidem pejerat, & Stephanum papam a finibus ſuis expellit, 891. e. A Pippino iterum victus papæ ſatisfacturum ſe promittit, 891. e. Ejus mors, 892. a.
Pippinus victoriam refert de Theoderico & Bertchario, 885. d. Munitiones Saxonum multis ex illis occiſis accepit, 950. a. Ei hominium facit Taſſilo dux Bajoariæ, 949. e. Argentonium caſtrum & Biturim reædificat, 950. d. Aquitanicos domat, 950. b. c. d. Plures in Aquitania urbes expugnat, 1159. d. Albiam, Gravildanum, Narbonam & Toloſam capit, 950. e. Ei traduntur Toloſa, Albiga, & Ruthena, 892. c. Remiſtanum fratrem Eudonis, patruum Gaifari ducis patibulo ſuſpendit, 950. e. Xantonas & Gaifari matrem, ſorores & neptes capit, 951. a. Obit, 886. b. 892. d. 951. a. 1160. d.
Pippinus Pippini regis filius puer mortuus, 950. a.
Pippinus filius Caroli-Magni, 896. e. 899. c. e. 952. a. c. 1162. e. Ab Adriano papa baptizatur & ungitur in regem Italiæ, 954. e. In Beneventorum terras mittitur, 901. b. 957. e. Saracenos in Sardinia vincit, 960. a. Venetias capit, 960. c
Pippinus filius Caroli-Magni conſpirat in patrem, 900. e. In monaſterio Prumienſi detentus tondetur, 956. e. Obit, 960. c.
Pippinus Ludovici Pii filius, 915. b. 961. e. Aquitaniæ rex, 914. b. 962. Angeriacenſe monaſterium fundat, 1164. c.
Pippinus filius Pippini regis Aquitan. 967. b.
Pippinus rex Italiæ, 1140. d. 1163. d.
Pippinus rex Longobardorum, 911. e.
Pinus abbatia a Richardo rege renovata, 858. a.
Pinus abbas Milo, 858. e.
Piſani antiſtites, Franciſcus Salviatus, 1183. b. Proſper Sanctacrucius, 1464. a. Simon, 195. b.
Piſanos ſibi ſubjicere tentant Florentini. 1223. a.
Piſas obſident Galli, 1233. e.
Piſcaria a Gallis expugnata, 1265. b.
Pitilianus comes, 121. b. Patavium munit, 1267. a. Et viriliter defendit, 1268. e.
Pius papa II. 797. e. 1207. b. Papa creatur, 497. b. Mantuanum conventum convocat, 498. b.
Pius papa III. 1257. b.
Pius IV. papa, 1459. b. 1460. e. 1461. a.
Placentia regina Cypri, 734. c. 735. b. 736. a. b.
Placentia ad ſedis apoſtolicæ redit imperium, 1288. e.
Plectrudis uxor Pippini nobiliſſimi principis, 884. a. 886. d. 887. c.
Pluvia lapidum, 488. a. 1222. e.
Pluvia ſanguinis, 213. c. 971. d. 1004. e.
Podienſes epiſcopi, Drogo, 989. c. Guido Fulcodii, 106. d. 738. e. 989. e.
Poiſſiacenſis conventus, 1462. a.
Policrni optimatis Caroli imperatoris donum, 1110. e.
Poloniæ rex victus a militibus ordinis Teutonicorum, 487. d.
Poloniæ rex Caſimirus, 445. b.
Pons arcuum Leodii abſolvitur, 452. e.
Pons Avenionenſis, 1021. b.
Pons Spiritus-Sancti a prædonibus expugnatus, 278. d.
S. Pontiani tranſlatio, 969. e.
Pontiniacus monaſterium, 1014. b. 1019. a. 1063. b. Laminis plumbeis coopertum, 858. b.
Pontis-levii abbatiæ fundatio, 1118. b.
Pontis-levii abbas Ansbertus, 1211. c.
Pontius abbas Cluniacenſis, 1172. b. In Terram ſanctam proficiſcitur, 539. a.
Pontius comes, 1077. c.
Pontizaræ expugnatio, 448. e.
Poppo qui & Damaſus papa, 6. c.
Poppo Danos miraculis ad fidem convertit, 990. e.
Portenta, 292. d. 293. b. 295. a. b. e.
Portenta varia Germanos ad ſacram expeditionem excitant, 518. a. b.
Portuenſis epiſcopus Jacobus, 173. d.
Portugalliæ rex Fernandus Tangar civitatem obſidens capitur & a Saracenis interficitur, 436. a. & ſeqq.
Poſtumianus S. Martini diſcipulus, 925. e.
Prædeſtinatorum hæreſis, 928. c.
Prædicatores Leodii fundantur, 69. b. Mittuntur in Ruſſiam cum Fratribus Minoribus, 157. b.
Prædones in Gallia, 272. c.
Prædones in Campania diſſipati, 275. e.
Prædones ex terra ſua delet comes Flandriæ, 292. a.
Prædones in comitatu Loſſenſi fuſi, 348. c.
Prædones invadit epiſcopus Leod. 289. c.
Prædonibus verſus Avenionem terrorem incutientibus Innocentius VI. magnam pecuniæ ſummam donat, 278. e.
Præjames vir piraticam exercens, 1250. d. e.
Prælium Concareticum, 1142 d.
Prælium Fontanicum, 965. c. 1073. a. 1083. d. 1141. a.
Prælium Pontelevienſe, 1114. e. 1142. d.
Prælium inter ducem Brabantiæ & Gelriæ comitem, 123. b.
Præneſtinus epiſcopus Jacobus, 71. e. 74. a.
Pragenſis ſedes in metropolim erecta, 239. a.
Preces pro unione eccleſiæ, 340. e.
Presbyterorum infirmorum & ſenum noſocomium, 117. e.
Priſcianus grammaticus, 923. d. 934. b.
Priſciliani epiſcopi Hiſpaniæ hæreſis, 926. a. Condemnatur, 926. b.
Procerum rebellio in Carolum Simplicem, 982. e.
Proceſſio SS. Sacramenti a Johanne XXII. inſtituta, 175. a.
Procopius Huſſitarum dux & doctor, 431. a. Occiditur, 435. e.
Proculus epiſcopus Turonenſis, 933. d.
Proſper Adornius præfecturam Genuenſium uſurpat, 1182.
Proſper Columna, 1256. d. 1293. b. 1296. e. 1304. e. 1316. b. 1360. c. 1361. a. Cremam obſidet, 1299. a. Ab Obigneio captus ducitur ad Franciſcum regem, 1302. c. & ſeqq. Hoſtium conatibus obviare pergit, 1320. a. & ſeqq. Mediolanum capit, 1324. c. & ſeqq. Ad bellum adverſus Gallos ſe accingit, 1352. b. Ejus obitus, 1365. b. Elogium, 1365. c.
Proſper Sanctacrucius nuncius ad Ferdinandum regem Romanorum, 1453. a. In Hiſpaniam, 1471. e. In Galliam, 1464. a. & ſeqq. Ejus prudentia, 1470. c. & ſeqq. Ad Carolum IX. ſcribit ea quæ vidit, 1455. d. e. Ejus commentarii de civilibus Galliæ diſſenſionibus, 1427.
Provinciæ comes Remundus, 1051. d.
Prulliacenſe S. Petri monaſterium, 1078. e.
Prulliacus ordinis Ciſtercienſis monaſterium 1014. b.
Ptolemæus Gallius papæ ſecretarius, 1464. a.
Ptolemaidam expugnat Saladinus, 1018. a.

Digitized by Google

Publicanorum hæreſis, 810. d.
Puer biformis natus, 295. a.
Puerorum motus ad S. ſepulcrum, 40. a.
Pugna atrox in Italia, 1297. c.
Pugna Bovinæ in qua rex Philippus victor, 679. c.
Pugna Marigniana, 1304.
Pugna Otheana, 390. a. & ſeqq.
Pugna Papienſis, 1419. d.
Pugna Pictavienſis in qua captus eſt rex Johannes ab Anglis, 264. c.
Pugna Ravennica in qua Gallis ceſſit victoria, 1284. a.
Pugna apud *Ruſſeauville*, 406. d.
Pugna inter Chriſtianos & Saracenos, 644. a.
Pulli gallinacei faciem humanam habentes, 292. d.
Puteus Jacob, 562. b.
Puteus prope fontem Siloë, 587. d.
Pyrrhus Gonzaga, 1405. b. 1406. a.

Q.

QUadrageſimæ tempore arma in hoſtem ferre olim erat religio, 855. e. 856. a.
In quadrageſima famis tempore permiſſus carnium eſus, 901. b.
Quignus Pomeranorum hæreticus, 1452. d.
S. Quintini corpus, 945. d.
Quiriacus S. crucis inventor an epiſcopus Jeroſolymitanus, 921. d.
S. Quirinus diaconus S. Nicaſii martyris ſocius, patronus Malmundarii, 339. e.
S. Quirini monaſterium Hoienſe, 122. a.

R.

RAbanus Maurus, 1164. e. Archiepiſcopus Moguntinus, 967. a.
Rabanus epiſcopus Spirenſis de archiepiſcopatu Trevirenſi decertat cum Udalrico *Manderſcheit*, 432. d.
Rabanus monachus Anianenſis, 902. e.
Rachadis filia Caroli-Magni, 952. b.
Rachis rex Longobardorum fit monachus, 954. b.
Raconadinus filius ſoldani Turcarum, 79. c. d. 80. a.
Radaguna vicecomitiſſa Thoarcenſis, 1148. e. 1159. a.
S. Radegundis regina, 936. a. 940. b. Obit, 943. d.
Radinga monaſterium, ibi ſepultus Henricus I. rex Angliæ, 806. b.
Radulfus cardinalis, 740. c.
Radulfus I. archiepiſcopus Turonenſis, 1012. e. Dictus Inimicus Dei, 1009. a. Infeſtus canonicis S. Martini Turonenſis, 1009. d. e. Ejicitur, 1009. a.
Radulfus II. archiepiſcopus Turonenſis, 1012. c. 1014. e.
Radulfus *de Diepholt* epiſcopus Ultrajectenſis obit, 488. d.
Radulfus abbas *Coggeshale* antea canonicus, in Terram ſanctam profectus, 544. Tempore obſidionis Jeroſolimæ vulnus accepit, 545. Anglorum & aliorum de eo judicium, 545. Ejus opera, ibid. & 547. Chronicon Terræ ſanctæ, 544.
Radulfus abbas Sancti Florentii, 1133. b. 1145. e.
Radulfus de Alta-ripa archidiaconus Caleceſtriæ, 575. d. 813. e. 816. c.
Radulfus Autiſſiodorenſis theſaurarius, 1019. b.
Radulfus Sacriſta S. Florentii, vir piiſſimus, 1136. d.
Radulfus dux Burgundiæ fit rex ſeu imperator, 1008. a.
Radulfus comes *d'Auſſay* electus imperator, 747. d. 751. e.
Radulfus rex, 1167. e.
Radulfus frater comitis Sueſſionenſis Aelidem regis Cypri matrem ducit, obtinetque regni Jeroſolymitani adminiſtrationem, 724. c. Tyrum repoſcit, nec obtinet, 726. a.
Radulfus comes Codiciaci occiſus, 734. b.
Radulfus comes Viromanduorum, 1154. a.
Radulfus *de Acheteuville* Ludovicum ducem Aurelianenſem occidit, 386. c.
Radulfus de Faia, 1010. c.
Radulfus de Fulgeriis, 816. e.
Radulfus Gonzaga occiſus, 1215. b. 1216. a.
Radulfus de Malo leone, 1150. b.
Radulfus Rupis cervorum, 1159. b.
Raganfredus major domus, 886. d. 887. e. Obit, 888. b.
Raginaldus epiſcopus Andegav. 1142. e.
Raginaldus Andegavenſis ſcholæ magiſter ſcribit miracula S. Florentii, 1121. c.
Raginaldus *de Reſte* præpoſitus Salmurienſis, 1092. d.
Raignemundus & Caluppa recluſus, 958. b.
Raimundus comes de S. Ægidio, 516. e. 537. e. 1170. e.
Raimundus comes Toloſanus, 1064. c. Pacem offert eccleſiæ, 1065. a.
Raimundus Cardona prorex Hiſpanus, 1282. c.
Rainaldus archiepiſcopus Colonienſis, 11, e. 1018. e.
Rainaldus archiepiſc. Remenſium, 1225. a.
Rainaldus epiſcopus Andegavorum, 1104. b. 1142. d.
Rainaldus epiſcopus Leodienſis, 4. d. e. 5. a.
Rainaldus princeps Antiochenus a Saladino decollatur, 1028. a.
Rainaldus dux Gelriæ diffidat Carolum regem Franciæ, 331. e.
Rainaldus dux Gelriæ a juniore fratre devictus, 280. e.
Rainaldi ducis Juliacenſis obitus, 343. a.
Rainaldus comes Senonenſis, 998. b.
Rainaldus vicecomes de Thoarcio, 1153. d.
Rainaldus camerarius Henrici regis, 1150. 1160. a. b.
Rainaldus Barbianicus, 1234. c.
Rainaldus de Foſculariis, 1153. e.
Rainaldus de Maloleporario, 1150. e.
Rainaldus de Mauritania, 1149. e. 1153. e.
Rainaldus de Podio-fagi, 1149. d. 1150. e. 1160. a.
Rainaldus de Theophagiis, 1157. e.
Rainaldus Turonicus vir clariſſimus, 1078. b.
Rainerius Neapolienſis, 570. c.
Raino epiſcopus Aurelianenſis, 974. c.
Raketanus Huſſitarum ſectator errores ſuos abjurat, 486. e.
Ramaldus filius Aragiſi ducis Beneventani, 896. d.
Rameſeia monaſterium Anglicanum, 807. b.
Ranæ per pluviam deſcendentes, 295. e.
Rannulfus comes Pictaviæ, 1147. a. 1166. d.
Rannulfus de Granvilla, 810. c. 816. c. Cruce ſignatur, 813. c.
Ranuccius Farneſius, 1216. a.
Raphael Hiſpanus concionator verbis & ſignis potens, 422. a.
Raphael Riarius, 1183. b.
Raſtrix princeps Sclavorum, 969. e.
Rathbodus dux Gentilis, 886. c. d. 887. b.
Ratiſponenſes epiſcopi, Albertus-Magnus, 120. a. Cuno, 2. Henricus, 528. e.
Ravennæ exarcatus ſedi apoſtolicæ a Carolo-Magno conceſſus, 1289. a.
Ravennæ urbis deſcriptio, 1281. d.
Ravenna a Gallis capta, 1286. e.
Razo de Cantumerula miles ſtrenuus, 190. e.
Razo de Jemeppia ſeneſcallus epiſcopi Leodienſis, 280. c.
Razo *de Wareux* miles, 449. d.
Rebeccum cum magna Gallorum ſtrage expugnatum, 1367. a.
Rebellio Flandrenſiū in ſuum comitem, 183. c.
Rebellio in Pruſſia adverſus ordinem Teutonicorum, 487. d.
Redonenſium obſidio, 232. c. 237. a.
Redonenſis epiſcopi S. Melanii tranſlatio, 1064. d.
Redonenſes epiſcopi, Galterius, 1108. c. Silveſter, 1108. c. Stephanus, 1131. c. 1132. c. 1144. e.
Reformatio cleri Leodienſis, 475. d.
Reformatio regiminis Leodienſis, 417. a.
Regina uxor Caroli-Magni, 952. b.
Reginaldus abbas S. Florentii, 1137. e.
Reginaldus *de Vichieres* magiſter Templi, 736. a.
Reginaldus princeps, 593. b. c. 594. a. 595. a. 812. a.
Reginaldus princeps *du Cras*, 603. a. b. Capite truncatur manu Saladini, 608. b.
Reginaldus princeps Montis-Regalis, 547. b.
Reginaldus *de Curtenay*, 804. c.
Reginaldus comes, 627. c.
Reginaldus comes Boloniæ, 678. c. 679. d. 1049. e. 1052. a.
Reginaldus de Domno-Martino abſente rege regni adminiſter, 629. e.
Reginaldus comes Theoſagiorum, 1150. b.
Reginaldus de Cayphas camerarius regni Jeroſolymitani, 704. d. 708. b. 810. c.
Reginaldus de Cornhilla, 878. a.
Reginaldus de Domno-Petro cruce ſignatur, 654. b. 655. b.
Reginaldus de Montemirabili, 658. e.
Reginaldus Montis-Regalis, 553. a. Occiditur, 558. e.
Reginaldus de Parata vir ſtrenuiſſimus, 1048. c.
Reginaldus a Sagitta, 597. c. Tyrum Saladino prodere tentat, 609. d. Fugit Tripolim, 610. c.
Reginaldus Sidonienſis, 553. a. 557. d.
Reginfredus rex Danorum, 960. e. 962. a.
Regni diviſio inter filios Ludovici Pii, 966. c.
Regula canonicorum, 1164. d.
Regula S. Franciſci explicata, 162. e.
Reliquiarum probatio per ignem, 1108. e. Oſtenſio ſingulis ſeptenniis in urbe Aquenſi, 446. e.
Reliquiarum adventus apud S. Jacobum, 7. a.
Reliquiarum tranſlatio Pragam, 255. e.
Remaclus epiſcopus Trajectenſis, 332. d. 945. c. d.
Rembertus archiepiſcopus Bremenſis, 504. d.
Remenſes archiepiſc. Ægidius, 940. c. Alardus, 986. b. Albericus, 60. a. Arnulfus, 993. d. Ebbo, 965. a. Fulco, 977. d. Fulco, 979. a. Gerbertus, 993. e. Gervaſius, 1005. a. Guido, 27. c. Henricus, 804. c. Hincmarus, 971. d. Electus Hugo Leodienſis præſul, 65. e. Nicaſius, 930. d. Rainaldus, 1125. a. Willelmus, 808. a. 813. c. 845. b. 1021. e. 1024. b. 1026. b. 1035. e. 1064. b.
Remenſis eccleſia combuſta, 37. a.
S. Remigius epiſcopus Remenſis, 936. a.
S. Remigius naſcitur, 930. a.
S. Remigii Remenſis monaſterium, 988. e.
Remigius epiſcopus Bituricenſis, 940. d.
Remigius epiſcopus Rothomagenſis, 948. d.
Remigius Autiſſiodorenſis S. Odonis magiſter, 978. e.
Remigius Lorgua Hiſpanus, 1228. d.
Remundus princeps Antiochenus, 812. d.
Remundus de Caſtellione princeps, 812. b.
Remundus dux Abnoïtarum, 37. e.
Remundus comes S. Ægidii, 524. d. 805. a.
Remundus comes Provinciæ, 105. d.
Remundus comes Toloſanus, 1055. e.
Remundus comes Tripolitanus, 549. a. Subjicit ſe regi, 552. b.
Renaldus dux Gelriæ, 261. b.
Renardus *de Argenteal* gubernator ducatus Limburgenſis, 217. d.
Renardus *de Argental* burgravius Limburgenſis, 247. b.
Renardus *de Steenvorſt* nobilis Alemannus, 322. b.
S. Renatus, 925. e.
Renatus dux Andegavenſis, 1204. e.
Renatus rex Siciliæ, 452. b. 456. b. 466. e. 482. c. 494. a. 497. b. Civitatem Metenſem obſidet, 450. e. Obſidio ſolvitur, 452. b.
Renatus dux Lotharingiæ, 1196. e. 1197. a.
Rencius Urſinus, 1299. b. Victoriam refert de Columna, 1299. d.
Rencius Carpum oppidum celebre capit, 1361. a.
Renerus monachus S. Jacobi, ſcriptor chronici, 11. a. 12. b. c. d. e. 13. c. 16. b. 30. e. Romam proficiſcitur, 33. c. 55. a.
Renerii de S. Margarita abbatis S. Jacobi obitus, 440. b.
Renoldus de Falcomonte, 207. b.
Rei in medio mari in conſpectu civitatis Neapoli equuleo torti, 253. a.
Rex fictitius in epiphania, 282. a.

Regis

Digitized by Google

Regis Angliæ inauguratio, 356. b. & ſeqq.
Regis Jeruſalem coronationis ritus, 586. a. b.
Rhodigium vaſtat Albianus, 1298. d.
Rhodus inſula a Chriſtianis oppugnata, 152. e. A Turcis capta, 1352. e.
S. Richardus claret miraculis, 38. b.
Richardus epiſcopus Cantuarienſis, 810. d. 811. e.
Richardus epiſcopus Londonienſis, 816. e. Obit, 852. d.
Richardus epiſcopus Wintonienſis, 814. a.
Richardi Pictavienſis monachi Cluniacenſis chronicon, 160. e.
Richardus comes Pictavienſis Philippi regis Franciæ implorat auxilium adverſus patrem, 629. a.
Richardus comes Pictavinus cruce ſignatur, 573. c. 813. e. Fit rex Angliæ, 815. b. De eo, 414. b. 577. c. 806. e. 1145. e. Dictus Cor leonis, 1155. b. d. Coronatur, 629. e. Plures confert epiſcopatus, 816. b. Cruce ſignatur, 626. c. d. 629. c. d. Philippi regis ſororem ſponſare promittit, 629. c. Mari ſe committit, 14. d. 629. e. 1032. e. Meſſinæ hiemat, 631. c. 816. d. 1033. a. Sororem regis Navarræ deſponſat, 632. b. 633. b. 817. e. Cyprum inſulam capit, 633. a. 817. c. 1034. b. Quam cuſtodiendam trâdit militibus Templi, 633. d. Verſus Jeruſalem tendit, 635. d. Aconem ſe recipit, 636. b. Joppenſe caſtrum recuperat, 636. c. Saladini inſidias vitat, ibid. e. Urbes maritimas capit, 819. a. De cæde marchiſi Montisferrati inſimulatur, 819. e. Diſſidium inter ipſum & Philippum regem de rege Jeruſalem conſtituendo, 818. e. Ejus conſilium de obſidenda Jeruſalem, 821. a. & ſeqq.
Richardus rex a ſancto heremita accerſitus, ſancta cruce donatur, Terramque ſanctam a ſe non recuperandam audit, 823. a.
Richardus rex Caſtrum Darum expugnat, 637. a. 821. a. Formidandus Saracenis efficitur, 637. a. Eorum commeatum capit, 637. e. Aſcalonem expugnat, 637. e. Cyprũ inſulam vendit regi Guidoni, 638. b. 820. a. Saladinum ſecundo Joppen obſidentem cum paucis fugat & cædit, 825. d. 827. b. & ſeqq. Deſtructa Aſcalone & duobus caſtellis belli inducias cum Saladino paciſcitur, & in patriam revertitur, 640. b. Peſte corripitur, 829. c. Repatriat pactis induciis cum Saracenis, 829. d. Revertens multa ſubit pericula, 830. a. Per Teutoniam latenter repatriat, 830. d. Emendicato Hugonis mercatoris nomine, 831. a. Occulte per exploratores quæritur, 831. d. Nocte latenter fugit, 831. e.
Richardus rex a duce Auſtriæ capitur, 641. b. 832. b. 1035. b. Qui eum tradit Henrico imperatori, 16. a, 833. b. Qui multa ipſi objicit, 833. d. Cum eo tractat de ſua redemtione, 642. c. 834. d. Ad quam quarta pars redituum eccleſiarum levatur, 834. e. De cuſtodia liberatur, 835. d.
Richardus rex in Angliam appulſus S. Thomæ Cantuarienſis ſepulcrũm viſitat, 836. a. Et S. Edmundum, 836. b. Adverſus eos qui cum fratre Johanne in ſe conſpiraverant procedit, 836. b. Suorum pecunias avide exquirit, 836. c. d. Iterum rex coronatur ab archiepiſcopo Cantuarienſi, 836. e. Fratri reſipiſcenti veniam tribuit, 836. e.
Richardus rex Angliæ fœdus init cum Balduino comite Flandriæ adverſus regem Galliæ 652. b. 653. b. Terras a rege Galliæ occupatas partim recuperat, 837. a. 844. e. De Gallis refert victoriam apud Giſortium, 652. d. Ejus litteræ de ea victoria, 849. b. Lochas expugnat & plura caſtra recuperat, 1035. d.
Richardus rex Angliæ omnes S. Martini canonicos expellit, 1035. d. Ejus diſſenſio cum archiepiſcopo Rothomagenſi pro caſtro Andeli, 840. c. Ottoni comiti Saxonico dat comitatum Pictavinum, 841. d.
Richardus rex Angliæ electus imperator, 850. d.
Richardi regis Angliæ quam præclara initia, 853. e. Virtutes vitiis obſcurat, 854. d. Pecuniarum ingens ejus cupiditas, 855. a. 856. a. Movet exercitum in vicecomitem Lemovicenſem, 855. e. Vulneratur telo quod quarellum vocant, 856. d. Vulnus conſtanter excipit & perfert, ibid. Quod mortem minatur, 857. b. Perceptis eccleſiæ ſacramentis obit, 22 d. 653. c. 857. b. c. 1037. d. Sepultus apud Fontem-Ebraldi, ibid. Pia ejus opera, 857. d. Ejus odium in regem Francorum, 857. c. Per ſeptem annos peccata non confitetur, 857. c.
Richardus comes Cornubiæ eligitur imperator, 101. e. 102. e. 103. b. 106. b. 113. d. 740. a. 744. e.
Richardus II. rex Anglorum, 298. 471. c.
Richardus rex Anglorum ab Henrico duce Lancaſtriæ captus, 354. e.
Richardus filius Johannis regis Angliæ, 873. c.
Richardus Cornubienſis frater regis Angliæ, 781. e.
Richardus filius Eduardi Waliæ principis, rex Anglorum deſignatur, 309. d.
Richardus frater Henrici III. regis Angliæ, 1070. b. 1072. b.
Richardus frater regis Angliæ in Terram ſanctam transfretat, & mox in patriam redit, 724. e.
Richardus dux Aquitaniæ, 1026. e. 1031. a 1032. b.
Richardus dux Burgundiæ, 983. e.
Richardus dux Normanniæ, 987. d. e. 988. b. 989. d.
Richardus I. dux Normanniæ, 994. e.
Richardus II. dux Normanniæ, 994. e. 996. a. e. Obit, 999. e.
Richardus III. dux Normanniæ, 999. e. Obit, 1141. e.
Richardus filius Guillelmi I. regis Angliæ, 1007. b.
Richardus filius Augerii, mareſcalli imperatoris, 705. c. 725. d. Conſtituitur regni Jeroſolymitani adminiſter, 706. e. Cyprios nihil tale cogitantes capit, 711. c.
Richardus mareſcallus plures regni Cypri expugnat civitates, 713. b. Henricum regem inſequitur, 713. d. A Cypriis vincitur, 714. b. In Armeniam ſe recipit, 714. d.
Richardus Friderici imperatoris mareſcallus multis jactatus ventis contrariis Tyrum rediens traditur Beliano, 728. a.
Richardus *de Lucy*, 810. e.
Richarius abbas, 945. d.
Richeldus baro, 1153. e.
Richerius abbas Sancti Juliani Turonenſis, 1079. a. b.
Richildis comitiſſa Flandrenſis, 1005. a. 1008. a.
Richoinus comes Pictavenſis, 961. e.
Ricundis filia Chilperici regis, 940. e. 942. b.
Rievallis monaſterium, 806. a.
Rigambertus epiſcopus Turonenſis, 948. a. b.
Rigenſis archiepiſcopus Johànnes *de Walenrode*, 409. d. Obit, 410. b.
Robertus Gebennenſis epiſcopus, 387. c. Creatur papa Clemens VII. 171. 313. a.
Robertus cardinalis Anglus, 683. c.
Robertus *de Corchon*, ſeu *de Corchin* cardinalis, 1053. b.
Robertus patriarcha Jeroſolymitanus, 729. a. 735. c.
Robertus archiepiſcopus Turonenſis, 981. e. 982. b.
Robertus de Vitreio cantor Pariſienſis electus in diſcordia archiepiſcopus Turonenſis, 1042. c.
Robertus epiſcopus Belvacenſis, 69. a.
Robertus epiſcopus Leodienſis, 85. b.
Robertus *Bloïet* epiſcopus Lincolnienſis, 803. e.
Robertus epiſcopus Lingonenſis fit epiſcopus Leodienſis, 74. a.
Robertus epiſcopus Londonienſis, 807. b.
Robertus abbas fit epiſc. Meldenſis, 1010. a.
Robertus legatus apoſtolicus in Galliam, 43. e.
Robertus abbas S. Florentii, 1104. a. Privilegium libertatis obtinet a papa, 1104. b. & ſeqq. Eccleſiam S. Florentii decorat ornamentis, 1106 d. Obit, 1109. d.
Robertus abbas S. Martini, 978. e. 979. a. 980. a. 982. e.
Roberti abbatis S. Remigii Remenſis hiſtoria Jeroſolymitana, 511.
Robertus de Arbruſello fundator Fontis Ebraldi miraculis coruſcat, 1171. b.
Robertus Salentinus Petro Cæleſtino dilectus, 133. a.
Robertus frater epiſcopi Belvacenſis, 574. b.
Robertus puer a Judæis occiſus, 811. b.
Robertus imperator CP. 702. d. 1062. e.
Robertus dux fit rex Francorum, 5. a. 983. a. 1141. e. In prælio contra Carolum Simplicem perit, 983. b. 1167. e.
Robertus II. rex Francorum, 994. b. 996. e. 1107. b. 1141. d. 1142. d. 1168. d. Coronatur Aurelianis, 992. d. Autiſſiodorum obſidet, & ſuperiora Burgundiæ loca penetrat, 996. b. Ei civitatem Senonenſem reddit Leothericus archiepiſcopus, 998. b. Bertâ repudiatâ Conſtantiam ducit uxorem, 997. b. Ejus & Henrici imperatoris colloquium apud Evodium, 999. b. Obitus, 1000. c. 1079. b. 1143. a.
Robertus rex Scotiæ, 205. b. In Anglos inſurgit, 187. c. De ipſis triumphat, 171. e. Obit, 188. e.
Robertus rex Siciliæ, 186. e. Vir doctus, 229. a. & ſeqq. Inauguratur, 157. c.
Robertus rex Siciliæ & Jeruſalem, 251. b. Inaugurationem Henrici VII. imperatoris impedire conatur, 161. d.
Robertus dux Apuliæ, 1170. e.
Robertus dux Burgundiæ, 997. d. Rollonem de fonte ſacro levat, 988. d.
Robertus Sine-terra dux Burgundiæ, 746. c.
Robertus dux Normanniæ, 999. e. 1000. a.
Robertus *Curtboſe*, 802. a. Dux Normanniæ, 803. b. d. 804. a. c.
Robertus Curta-Ocrea dux Normanniæ, 1007. b.
Robertus dux Normanniæ, 1013. d. 1154. e. 1155. a. 1170. c. Jeroſolymam nudipes petit, 1001. a.
Robertus Mala-teſta, princeps Ariminenſis, 1183. d. Aragonium vincit, 1195. d. & ſeqq. Ejus mors & ſepulcri elogium, 1196. a. b.
Robertus comes Atrebatenſis, 86. b. Occiſus apud Maſſoram, 90. d.
Robertus de Arteſio comes, 167. e. 168. d. 214. e. Ejus diſſidium cum Philippo rege, 198. c. Ad comitem Namurcenſem, deinde ad ducem Brabantiæ, tum ad Eduardum regem Angliæ confugit, 199. c. & ſeqq. E Brabantia expellitur, 201. c.
Robertus comes Drocarum, 804. e. 1041. c.
Robertus comes Flandriæ, 177. e. 516. e. 524. a. 537. c.
Robertus comes Gloceſtriæ, 807. a.
Robertus comes Leiceſtriæ, 810. b. Cruce ſignatur, 873. e.
Robertus comes Namurcenſis, 338. b. CP. tendit, 62. d. Peſtilentia moritur, 339. c.
Robertus frater comitis Namurcenſis, 296.
Robertus comes Normannorum, 524. a. 537. c.
Robertus comes Nortanhumbrorum, 803. e.
Robertus comes Pertici, 804. e. 816. e.
Robertus de Campaniis comes Tuditii, 253. a.
Robertus filius Walteri comes a rege Angliæ proſcriptus, 871. a.
Robertus *d'Artois* vulneratur, 237. a.
Robertus de Bova miles, 658. d. 662. a.
Robertus *Canole* inſignis prædo, 272. d.
Robertus *de Corbie*, 606. c.
Robertus *de Creſeques* vir nobilis, 744. a.
Robertus *de Mamineez*, 414. a.
Robertus de Mauritania, 1150. c. 1151. a. 1159. b.
Robertus de Monte mirabili, 670. b.
Robertus Sanſeverinus comes Calatinus, 1181. c. 1182. e. 1185. a. d. 1186. c. d. 1196. b. 1197. b. & ſeqq. 1198. c. 1199. d. Copiis exuitur per inſidias, 1200. b. Venetorum copias ducit in Sigiſmundum Auſtriæ

ducem, 1201. a. Pugna ei infelix & ultima, 1202. e.
Robertus de Sauſſayo miles, 1150. c.
Robertus *de Soris* regis cancellarius, 272. b.
Robertus Strozzius, 216. a.
Robertus *de Steville*, 804. c. 810. e.
Robertus *de Torneham*, 1028. b.
Robertus Wiſcardi Normannus, 1169. e. 1170. a.
Robertus filius Walteri mareſcalli exercitus Dei, 875. b. 876. e.
Robertus mareſcallus Siciliæ, 252. a.
Robertus *de Ver*, 880. d.
Robertus Sacerdos capitaneus prædonum, 439. b.
Roberti-montis Sorores habitum Clarevallenſium induunt, 53. b.
Rodulfus & Folmarus de epiſcopatu Trevirenſi contendunt, 12. e.
Rodulfus Leodienſis epiſcopus, 11. e. 12. d. Cruce ſignatur, 14. a. 15. b.
Rodulfus monachus Brunwillarienſis electus abbas S. Jacobi Leodienſis, 13. b.
Robertus comes in *Homkesborch* electus in regem Romanorum, 113. d. Crucem ſuſcipit, ibid. Clericis dat privilegia, 114. c.
Rodulfus rex Romanorum, 121. e.
Rodulfus dux Burgundiæ, 7. c. 977. a. Fit rex Francorum, 983. e. 984. c. 985. a. c. 1141. c. Obit, 985. e.
Rodulfus Thoarcenſis proconſul, 1107. d.
Rodulfus Gonzaga, 1215. b.
Rodulfus dominus Montis-Rebelli majoris, 1127. e.
Roffenſes epiſcopi, Giſlebertus, 874. a. Ithamar, 870. b.
Rogandus dux rebellionis, 954. c.
Rogerius archiepiſcopus Eboracenſis, 809. d. 811. a.
Rogerius epiſcopus Wintonienſis, 810. c.
Rogerius abbas S. Florentii, 1138. b.
Rogerius *de Flomendale* abbas S. Jacobi Leodienſis, 440. b.
Rogerius magiſter Hoſpitalis, 1026. e.
Rogerius dux Siciliæ, 533. b.
Rogerius rex Siciliæ, 1035. e.
Rogerius Siciliæ comes, 1169. e. 1171. a.
Rogerius rex Apuliæ, 1172. a.
Rogerius filius Henrici imperatoris, 20. b.
Rogerius Siculæ claſſis præfectus, 120. b.
Rogerius *de Mombray*, 810. c. 812. a.
Rohas idem cum Rages civitate Medorum, 525. b.
Rollandus cancellarius electus papa Alexander III. 1017. b.
Rollandus princeps de Galweia, 864. b.
Rollo Normannorum princeps, 1073. b. Floriacenſe monaſterium deſtruit, 968. d. Gallias devaſtat, 967. d. 973. a. Fœdus init cum Eduardo rege Angliæ, 973. b. Baptizatur, 980. d. 1141. c. Obit, 983. e.
Roma myſtice Babylonia, 839. c.
Romam obſidet Fridericus I. imperator, 1019. e.
Romæ ingens incendium, 260. a.
Romani S. Pauli monaſterii abbas Ingenaldus, 1077. b.
S. Romanus abbas Blavienſis, 925. d.
Romanus imperator Græcorum, 983. e. 985. b. 989. e.
Romaricus abbas, 945. c.
Roſcilla Fulconis Rufi comitis Andegavenſis filia, uxor Arnoldi vicecomitis Thoarcii, 1147. d.
Rothomagenſes archiepiſcopi, Audoenus, 945. d. Franco, 1141. e. Johannes, 172. e. Petrus, 95. c. Petrus Rogerii, 205. c. 232. a. Remigius, 948. d. Rollo, 980. d.
Rotlandus *de Duyonkerken*, 414. a.
Rotrudis filia Caroli-Magni, 952. a. Obit, 960. c.
Rufinus epiſcopus Aconis, 812. a.
Rufinus Aquileienſis presbyter, 925. b.
Rufinus frater regis Armeniæ, 648. c. 649. b.
Rufinus dux prædonum, 272. d.
Rui Gomez de Silva Luſitanus, 1474. b.
Rumineus bellum inſtaurat, 286. a. Ex arce ſua importune infert hoſtilia, 286. e. Ejus arx capitur, 287. e. Pacem impetrat, 288. c.
S. Rumoldi eccleſia Machlinienſis conflagrat, 232. a.
Rupertus ordinis Prædicatorum vir ſanctiſſimus, 200. c.
Rupertus rex Romanorum coronatur, 359. a. 383. e. Mediolanum, deinde Romam contendit, 360. b. Ejus electionem confirmat Bonifacius IX. paulo ante mortem, 365. d. Ejus legati in concilio Piſano, 395. b. Obit, 397 e.
Rupertus comes *de Vernenborg*, 447. a. 448. c. e.
Rupis-fortis obſidio ſolvitur, 598. e.
Ruremunda obſidetur, 353. e. Spoliatur & comburitur, 50. e.
Ruremundenſes epiſcopo Leodienſi quem offenderant pœnas luunt, 554. b. & ſeqq.
Ruſpenſis epiſcopus Fulgentius, 931. e.
Ruſſiæ rex prædicatores a papa petit, 157 b.
Ruſſorum rex Niger, 985. b.
Ruſſium oppidum Galli expugnant, 1281. e.
Ruſſiacum caſtrum expugnatum, 275. e.
Ruſticorum in nobiles rebellio prope Bellovacum, 273. b.
Ruſtici in urbe Meldenſi cæſi, 274. a. & ſeqq.
Rutheri prædones, 289. b.

S.

SAbaudiæ duces, Amedeus, 446. d. Philibertus, 1436. a.
Sabaudiæ comes Amedeus, 320. d.
Sabellius Romæ condemnatus, 922. a. Et in Sirmienſi ſynodo, 922. b.
SS. Sacramenti feſtum, 105. e. 175. a.
SS. Sacramenti ſolemnitas in feſto S. Johannis Baptiſtæ, 473. a.
Sacramorus vicecomes, 1297. b. d.
Sacri-Cæſaris comes Stephanus, 629. d. 1032. c. 1033. e.
Sacri-portus in monaſterio ſepultus Ludovicus VII. 1022. c.
Sagambaſſa Albanenſis apoſtata, capitaneus Turcarum obſidentium C P. 788. a. 789. e. 790. e. 794. e. Caſtrum & pontem conſtruit, 790. b. Deliberantem principem ſolvere obſidionem diſſuadet, 792. d.
Sagittæ epiſcopus Adam *de Romery*, 748. b.
Sagittarius epiſcopus, 942. b. e. 943. c.
Sabetus *de Quincy* comes Wintonienſis, 878. c. d.
Salæ oppugnatio, 1191. c.
Saladinus, 684. d. 838. e. Rex Turcarum, 1020. e. 1032. c. 1035, a. b. Copias cogit adverſus Chriſtianos, 547. d. Galilæam deprædatur, 548. b. Ad pugnandum contra eum ſuos hortantur Templi & Hoſpitalis magiſtri, 549. a. & ſeqq. Qui infinitos barbaros cædunt, ab ipſis tandem cæſi, 550. a & ſeqq. Tiberiadem expugnat, 555. e. 558. e. 601. d. Terras Chriſtianorum devaſtat, 1025. a. Victoriam de Chriſtianis reportat, 811. e. 1027. a. & ſeqq. Ejus cor elevatur, 562. e. Verſus Acaron dirigit greſſus ſuos, 563. a. Dedunt ſe ei Acaronitæ, ibid. b. Ptolemaidam expugnat, 1028. a. Aconem munit, 1031. d.
Saladinus Aſcalonem in deditionem recipit, 1028. e. Laodiceam, Antiochiam & circumjacentem regionem devaſtat, 1029. a. Aconi obſeſſæ a Chriſtianis fert auxilium, 574. c. Cum eo inducias belli facit Tripolitanus comes, 580. b.
Saladinum in ſuum auxilium adverſus Guidonem regem vocat comes Tripolitanus, 596. c. Saladini filio liberum per terras Chriſtianorum permittit tranſitum comes Tripolitanus, 597. d. Ei milites Templi obviant, & ab eo delentur, 598. b. Per Sagam exercitum Chriſtianorum incantare laborat, 605. e. Regem Guidonem & alios proceres captos in prælio ſibi jubet repræſentari, 607. e. Tyberiadem expugnat, 608. c. Et Aconem, ibid. Plures capit civitates, 609. c. Sareptam, Sydonem & Biblin ſuo ſubjugat imperio, 564. a. Aſcalonem obſidet, 564. b. 611. c. Aſcalonitæ ſub conditione danda regi & aliis libertati urbem dedunt, 564. d. 611. d. Copias dirigit verſus Bethleem, 566. a. Ad montem Silo, ibid. b. Ad Bethaniam, ibid. d. Ad montem Oliveti, 566. e.
Saladinus obſidet Jeruſalem, 567. c 613. a. Cui viriliter reſiſtunt cives, 613. b. Mutat obſidionis locum, 568. c. 613. d. Obſidionem urget Saladinus, 569. a. 614. a. Mori cum gloria cupiunt cives, 614. b. Reddendam civitatem cenſent patriarcha & Beleanus Ibelinus, ibid. c. Saraceni urbem adorientes repelluntur, 614. d. Chriſtianorum preces a Deo non exaudiuntur, 615. b. Tractatur de reddenda civitate, 570. c. 615. c. & ſeqq. Saladino traditur Jeruſalem, 617. c. & ſeqq. 1029. d. Ejus in Chriſtianos clementia, 618. c. & ſeqq. 619. c. & ſeqq. Templum aqua roſacea curat lavari, 621. d. 1029. Tyrum obſidet, 621. e. Solvit obſidionem, 624. a. Et Tripolim, 626. e. Obſidionem ſolvit, 627. a.
Saladinus audito motu regum Franciæ & Angliæ Aconem munit, 626. d. Valenciam & Biblim expugnat, 627. d. Aconi ſuccurrit, 628. d. Pacem cum Philippo rege facit, 534. a. Saladinus non ſtat promiſſis, 634. e. Aſcalonis muros demolitur, 635. d. Joppen obſidet, 636. b. Ei indicantur conſilia regis Angliæ in Jeruſalem, 821. e. Qui ejus inſidias vitat, 636. b. Obſidet Joppenſem civitatem, 823. b. Solvit obſidionem, 637. b. 823. d. Civitatem iterum obſidet, 824. d. Et cæditur, 827. a. & ſeqq. Inducias cum Richardo rege paciſcitur, 640. d. Moritur, 644. b. 830. c. 835. c. Suorum fuit dictorum tenax, 1028. b.
Saladinus Saladini filius Joppen obſidet & vi expugnat, 644. c.
Salah Babylonis ſoldanus Chriſtianos cædit, 728. d.
Salardus dux Hungarorum Papiam incendit, 983. d.
S. Salicus, 1124. e.
Salisburgenſis archiepiſcopus Themmo, 529. a. e.
Salmenſis comitatus vaſtatur & incenditur, 471. e.
Salmurienſe S. Florentii monaſterium conditur, 1091. b. & ſeqq.
Salmurium ſuper Odonem comitem Bleſenſem capit Fulco Nerra, 998. d. 1113. d. 1115. e. 1142. e.
Salmuri obſidio ab Odone comite & ſolutio, 1118. a. b.
Salomon rex Britanniæ, 967. e. 971. e. 1141. b.
Saltereia abbatia, 817. c.
Samſon abbas S. Edmundi, 850. b.
Samſon Chilperici filius, 939. c. 941. e.
Samſon comes, 984. e.
S. Samuelis monaſterium, 560. a. 566. b.
Sancia Marconis comitiſſa, 253. a.
Sancia Carolo comiti Marchiæ conjugio juncta, 252. a.
Sancia comitiſſa Pictavenſis, 1166. d.
Sancius rex Hiſpaniæ, 1169. a.
Sancius filius regis Caſtellæ, 750. e.
Sanctius Lopetius præfectus equitum Hiſpanorum, 1416. a.
Sanguineæ nubes, 39. d. 518. b.
Saona a Gallis capta, 350. e.
Saphadinus potentiſſimus Turcarum, 79. e. 80. a. c.
Saphadinus frater Saladini, 812. e. Mille Chriſtianos libertate donat, 618. e. Regnum Saladini uſurpat, 835. a.
Sarisberiæ epiſcopus Hubertus Walterius, 815. e. 816. c.
Sarisberia a Scotis obſeſſa, 232. e.
Saracenos Arelatenſem provinciam vaſtantes delet Carolus Martellus, 889. a. b. 901. e. In Sardinia a Pipino Caroli-Magni filio vincuntur, 960. a.
Saraceni Africam occupant, 945. e. Narbonam diripiunt, 901. c. Hiſpaniam invadunt, 748. e. 838. c. Et vaſtant, 1036. a. Ab Hiſpanis debellantur, 39. c. 40. e. 112. e. 739. d.

Digitized by Google

Saraceni a Chriſtianis victi, 225. a. Secunda & tertia de eis victoria, 125. d. e. Omnia vaſtant circa Jeruſalem, 560. b. 1136. b. A Chriſtianis cæſi Jeroſolymis, 704. e. Jeruſalem expugnant, 945. b. Muniunt caſtra prope Aconem, 685. d. e. Navali & terreſtri prælio deleti ſolvunt Tyri obſidionem, 623. d. Chriſtianos cibos quærentes perimunt, 630. e. Laxatis aquarum repagulis vias ad Damiatam præcludunt Chriſtianis, 693. b. & ſeqq.
Saraceni a Chriſtianis victi, 539. a. 701. a. Ipſos inter & Chriſtianos induciæ, 21. d. Cum Chriſtianis pacem faciunt. 112. d.
Saraceni Italiam devaſtant, 977. a. 980. d. 981. d. A Romanis & Neapolitanis pene delentur, 965. a.
Saraceni a Johanne papa deleti, 983. d. Ex Italia fugati, 986. d.
Saracenorum reges, Abderama, 888. b. 901. c. 962. d. Abinmavia, 901. c. d. Abulas, 909. c. 962. d. Ambiſa, 887. a. Amirmonon, 950. e. Axam, 909. e. Exam, 901. c. e. Bunaugus, 1162. d. Juſſiphibin, 892. a. 901. c. Occupa, 889. a. Sema, 886. e. Taurus, 895. b.
Sartiranam oppidum validiſſimum obſidet & expugnat Aternius marchio, 1369. e. & ſeqq.
Sathon rex Barchinonæ, 909. d.
S. Saturnini martyris hiſtoria paſſionis, 920. d.
Savaricus de Malo-Leone, 874. a. 879. a. d. 880. e. 882. d. 1156. e. 1157. b. 1479. b. Favet regi Angliæ adverſus regem Franciæ, 1070. b. 1072. b.
Savaricus vicecomes de Thoarcio, 1156. a. 1157. c.
Savarinus epiſcopus Bathonienſis, 835. b.
Sangor conſanguineus ſoldani Babylonici, 743. e.
Savignei abbas Guillelmus *de Rouſſillon* factus epiſc. Valentinus & Dienſis, 748. a.
Saxonum rebellio, 7. b. c. d.
Saxonum munitiones accepit rex Pipinus, 950. a.
Saxones aggreditur Carolus-Magnus, 953. c. 954. c. d. 955. a. Et vincit, 956. e. Victi promittunt ſe fieri chriſtianos, 956. e. Eos in Franciam transfert Carolus-Magnus, 959. d.
Saxoniæ duces, Henricus, 808. e. 982. a. Leuculfus, 969. e.
Scabini Leodienſes depoſiti Cæſarem appellant, 331. b.
Scedingi hæretici, 67. b. Eorum errores, 68. c. A principibus cruce ſignatis diſſipantur, 69. b.
Schiſma, 360. d. 364. d.
Schiſmatis initium, 310. a. 316. a.
Schiſmati extinguendo celebrata diæta Francofordiæ, 347. b.
Schiſma inter regnum & ſacerdotium tempore Alexandri II. 517. d.
S. Scholaſtica S. Benedicti ſoror, 934. a. Corporis ejus tranſlatio, 946. a.
Scoltenbergia arx ſolo æquatur, 486. a.
Scopilio epiſcopus Autiſſiodorenſis, 947. a.
Scotorum reges, Alexander, 734. e. 882. d. David, 189. c. 225. b. e. 246. d. 260. b. 271. b. Dunecunus, 803. c. Dunevaldus, 803. e. Malcolmus, 802. a. 803. a. c. Robertus, 171. e. 187. c. 188. e. 205. b. Willelmus, 808. d. 864. b. Regina, Margarita, 803. e.
Scoti plura caſtra & villas amiſſas recuperant, 225. e. Nortanhimbriam vaſtant, 232. e. Et Angliam, 471. d.
Scotiæ regnum ambit Florentius comes Hollandiæ, 122. d.
Sebaſtianus Gualterius epiſcopus Viterbienſis, nuncius apoſtolicus in Franciam, 1461. b.
Sectæ variæ in Bohemia, 1453. a.
S. Secundi obſidio, 1194. c.
Seditio Brugis, 144. e.
Seditio Bruxellæ, 413. a. & ſeqq.
Seditio apud Dionantenſes, 414. c.
Seditio Foſſis, 145. b.
Seditio Hoyi, 140. e.
Seditio apud Hoyum, 242. b.
Seditio Leodii, 8. d. 37. b. 95. c. 99. e. 188. e. 239. d. 243. c. 325. a. 345. a. 420. d. 423. e. 431. e. Adverſus electum, 365. d. & ſeqq.
Seditio Leodienſium adverſus epiſcopum a civibus Tudinenſibus excitata, 299. c. & ſeqq.
Seditio in Johannem Heinsbergium epiſcopum Leodienſem, 459. e.
Seditio populi in nobiles Leodienſes, 145. e.
Seditio Leodii adverſus ſcabinos, 320. a. & ſeqq.
Seditio Leodii ob mamburni electionem, 163. d.
Seditio Lovanii, 323. b.
Seditio Pariſiis, 151. e. 322. e.
Seditio civium S. Trudonis, 325. a. 335. c.
Sedunenſis epiſcopus Matthæus, 1287. a. 1303. e. 1322. b. d. 1323. d.
Seguinus comes Bardigalenſis a Normannis occiſus, 1165. c.
Sema rex Saracenorum, 886. e.
Semea rex Saxonum, 910. a.
Sena urbs, 1184. b. Senonum ſedes & colonia, 1245. e.
Senenſes de Florentinis & Lucanis victoriam reportant, 104. a.
Senenſes a Gallis derelicti, 1437. a.
Senenſes epiſcopi, Æneas Silvius fit papa, 497. b. Franciſcus Picolomineus, 1207. b. Gabriel de Angelis factus papa Eugenius IV. 424. d.
Senonum in Italia ſedes Sena, 1245. e.
Senonenſes archiepiſcopi, Aldricus, 967. d. Anſegiſus, 971. d. Egil, 971. d. Galterius, 981. e. Guenilo, 967. Guido, 1022. b. d. Guillelmus, 986. a. Hugo, 1018. c. Leothericus, 998. b. 1000. e. Michael, 1038. a. Petrus de Corbolio, 1038. a. Philippus, 172. c.
Senogallienſis epiſcopus Marcus Vergerius, 1463. c.
Sepulcrum Domini deſtruere non audent Saraceni, 1061. b.
S. Sepulcri eccleſia in Bituria, 1002. d.
Sepultura regum Jeroſolymitanorum, 586. c. d.
Sepulti olim nobiles cum ſigno ſuæ potentiæ, & mulieres cum armillis, 1124. a.
Seraniorum ſeditio, 344. d.
Sergianum oppidum, 1206. d.
Sergius papa, 966. d. 1114. e. Inſtituit crucis adorationem in feſto exaltationis S. crucis, 947. a.
Sertorius Beliardus militiæ tribunus, 1190. c.
S. Severinus epiſcopus Colonienſis, 927. d.
Seſqualo abbas S. Launomari, 1078. b.
S. Severinus abbas, 934. b.
Sfortia ſecundus dux Barri, 1181. b.
Sfortiani Novariam obſident, 1217. c. Mutinam capiunt, 1409 b.
Sibetuna abbatia, 808. b.
Sibilla comitiſſa Joppenſis in reginam Jeruſalem iuncta, 547. b.
Sibilla filia regis Armeniæ ducit principem Antiochiæ, 735. c.
Siciliæ reges, Alfonſus, 497. a. Carolus, 108. c. 112. c. e. Obit, 232. c. Carolus II. 157. c. Coronatur Fridericus infans, 650. e. Guillelmus, 624. b. 625. b. c. 626. c. 628. 642. 833. d. 1025. 1031. b. Henricus VII. imperator, 642. c. Ludovicus 364. d. Manfredus, 104. a. 105. c. 107. a. c. Robertus, 157. c. 164. d. 186. e. 229. a. 251. b. Rogerus, 1035. e. Tancredus, 625. 630. a. 642. e. 833. e. 837. a. 1032. d. 1035. e. Reginæ, Beatrix, 105. d. Johanna, 232. d. 251. b. 624. b. 830. a.
Siciliæ regnum ſubjugat Henricus, 16.
Siciliæ regnum Carolo Andegavenſi datur, 105. c.
Siculi Francis infeſti, 1019. d. Rebellant in Gallos, 118. b.
Sifredus archiepiſcopus Moguntinus, 95. c. 1008. a.
Sigebrandus *Chabot* Abſiæ monaſterium augmentavit, 1156. b.
Sigebrandus de Chimilliaco peremtus in prælio, 114. e.
Sigibertus monachus vir multæ lectionis ſtudio edoctus, 919. b.
Sigibertus recluſus baſilicæ S. Dionyſii, 888. c.
Sigibertus rex ſepultus in monaſterio S. Medardi Sueſſionenſis, 957. e.
Sigibertus rex Auſtriæ, 937. b. 946. a. Duodecim fundat monaſteria, 945. d.
Sigifridus rex Normannorum, 973. e. 974. b.
Sigilaicus epiſcopus, 945. a.
Sigiſmundus rex ab Avito epiſcopo Viennenſi eruditus, 931. c.
Sigiſmundus frater Weneeſlai imper. 328. e.
Sigiſmundus rex Hungariæ ad imperium anhelat, 360. c. Imperat, 405. d. 425. b. 435. e. Creatur rex Romanorum, 398. b. Inauguratur Aquiſgrani, 399. d. Corona ferrea redimitur Mediolani, 429. c. Romæ coronatur ab Eugenio IV. 433. b. & ſeqq. Inſtat apud Johannem XXIII. ut generale concilium Conſtantienſe convocetur, 399. c. Contendit Perpinianum tractaturus cum Petro de Luna de pace eccleſiæ, 404. a. & ſeqq. Concilii Baſileenſis fautor eſt, 429. b. Leodium venit, & civibus libertates reſtituit, 407. e. Obit, 444. a.
Sigiſmundus dux Auſtriæ, 1200. c. Venetis indicit bellum, 1201. a.
Sigiſmundus Atteſtinus, 1188. c. d.
Sigiſmundus Mala-teſta, 1337. a
Sigo abbas S. Florentii Salmurienſis vir ſanctiſſimus, 1109. a. 1125. e. Ejus miracula, 1126. c. & ſeqq. Obitus, 1128. e. Corpus ejus incorruptum, 1129. e.
Sigo decanus Carnotenſis, 1121. d.
Siloë fons, 587. e.
Silvanectenſes epiſcopi, Gaufredus, 868. a. Mallulfus, 941. b.
S. Silveſter papa concilium Romæ celebrat, 922. a.
S. Silveſtri corpus tranſlatum in monaſterium Nonantulam, 948. e.
Silveſter papa II. 994. b. 1077. e. Obit, 994. e.
Silveſter epiſcopus Redonenſis, 1128. c.
Silvius Sabelius, 1299. b. e. 1301. b.
S. Simeon Antiochenus, 931. a.
Simeon dominus Bulgarorum, monachus, Græcos atterit, 983. d.
Simon cardinalis, 17. a.
Simon cardinalis S. Ceciliæ, 117. e.
Simon archiepiſcopus Piſanus, 195. b.
Simon epiſcopus Leodienſis, 16. a. b.
Simon epiſcopus Muravienſis, 809. e.
Simon de Toni abbas *Coggeshale*, 809. e.
Simon decanus Leodienſis, 17. b.
Simon Bucca-nigra dux Genuenſis, 1241. e.
Simon de Monte-forti comes, 662. a. 1043. a. Cruce ſignatur, 654. b. 658. e. Petit auxilium adverſus Aragones, 1056. c. 1059. b. Occumbit in obſidione Toloſæ, 1059. e.
Simon de Monte-forti comes Lancaſtriæ, 739. e. 744. e. 749. d. In regem Angliæ rebellis, 106. b. Interfectus, 108. b.
Simon *de Buſſy*, 272. b.
S. Simplicii eccleſia Turonenſis, 1065. b. c.
Sinderoldus archiepiſcopus Moguntinus, 978. d.
Siphidin frater Saladini, Joppe capta, totam vaſtat regionem, 559. b. c. Caſtrum *Mirabel* expugnat, 560. a.
Siricius papa, 926. e.
Sixtus IV. papa, 1193. b. 1195. d. 1196. e.
Siuſa oppidum incenditur, 122. e.
Smaragdus abbas Anianenſis, 913. e.
Societas inter canonicos S. Martini & canonicos S. Mauricii, 1009. e.
Soldanus Babylonis Chriſtianos cædit, 728. d. & ſeqq.
Soldanus muros Jeruſalem & vicinorum caſtrorum deſtruit, 683. c.
Soldani Babylonici litteræ ad Aconenſes, 768. c. Procedit adverſus Aconem, 767. Ægrotans ſeptem præmittit admiratos cum copiis. ibid. d. Obit, 768. d.
Soldani Ægypti epiſtola ad Innocentium papam IV. 81. b.
Soldanus Ægypti præparat ſe ad reſiſtendum Chriſtianis, 656. c. & ſeqq.

Digitized by Google

Soldanus Ægypti a ſuis perimitur, 91. d.
Soldani Ægypti obitus, 645. b.
Soldanus Hamani terras ſuas doloſe offert Chriſtianis, 721. e.
Ad ſoldanum mittuntur duo chriſtiani Chriſtum prædicaturi, 689. c. & ſeqq.
Solemniacenſe monaſterium a S. Eligio fundatum, 945. b.
S. Solemnis Carnotenſis, 631. c.
Soncinus Bonzonius, 1233. e.
Sor monaſterium in Dacia, 820. a.
Sortilegorum ſecta, 501. a. & ſeqq.
Sortilegæ duæ Coloniæ, 491. c.
Spinea corona Domini, 971. e.
Spira imperatorum multorum conditorium, 49. e.
Spirenſis epiſcopus Rabanus, 432. d.
Stabulenſe monaſterium, 2. 339. d. 945. d.
Stabulenſes abbates, Henricus de Gelria epiſcopus Leodienſis, 103. c. Henricus *de Merode*, 445. d. Warnerus a Sleida, 357. d.
Stabulenſium clades, 357. d.
Stabulenſium cædes a S. Remaclo vindicata, 332. d.
Statilius equitum præfectus, 1360. b.
Stephana regina Cypri, 718. e.
S. Stephani reliquiæ, 30. c. d.
Stephanus papa Pippini auxilium implorat adverſus Longobardos, 889. e. 948. c. A Pipino invitatur in Gallias, 948. e. Qui ei obviam mittit Carolum filium, 899. a. 949. a. A Pipino honorifice recipitur, 890. a. Qui ejus adimplet voluntatem, ibid. b. In monaſterio S. Dionyſii hiemat, 890. b. Pippinum & ejus filios coronat, 890. c. 949. b. Sedi ſuæ reſtituitur, 949. c.
Stephanus papa *Gloria in excelſis Deo* in dominica inſtituit, 952. e.
Stephanus papa a Ludovico imperatore excipitur, 962. a. Eum coronat, 914. d. Obit, 892. a. 914. d.
Stephanus papa VII. 1348. a.
Stphanus VIII. papa, 7. a. 1004. d.
Stephanus archiepiſcopus Cantuarienſis, 1050. b.
Stephanus epiſcopus Redonenſis, 1144. e.
S. Stephanus abbas Ciſtercienſis, 1014. b.
Stephanus abbas S. Florentii, 1130. b. 1144. b. c.
Stephanus II. abbas S. Florentii, fit epiſcopus Redonenſis, 1131. b. 1132. c.
Stephanus II. abbas S. Jacobi Leod. 8. e.
Stephanus III. abbas S. Jacobi, 9. e.
Stephanus IV. abbas S. Jacobi Leodienſis, 10. c. 11. a.
Stephanus Muretenſis ordinis Grandimontis inſtitutor, 1008. d.
Stephanus clericus cameræ papalis, 195. b.
Stephanus *de Siſſi* magiſter Templi, 737. a. 739. c.
Stephanus rex Angliæ, 544. 806. b. 1016. d. 1017. a. 1172. e. 1173. a. Plures fundat abbatias, 806. e. In bello victus & captus, 807. b. 1144. e. Obit, 808. c. 1144. e.
Stephanus rex Hungariæ, 108. e. 997. b.
Stephanus dux Bavariæ, 358.
Stephanus comes, 816. e.
Stephanus comes Bleſenſis, 537. c. 803. d. 806. b. 1007. c. 1015. b. 1170. c.
Stephanus comes Bononiæ fit rex Angliæ, 1015. b.
Stephanus comes Sacri-Cæſaris, 629. d. 1024. b. 1032. e. A comite Nivernenſi victus, 1019. a. Obit, 1033. e.
Stephanus de Columna, 135. d. 136. a. 1363. d.
Stephanus de Pertico miles, 658. e. 670. b.
Stephani Porcarii conſpiratio in papam & cardinales, 480. d.
S. Stephani Cadomenſis monaſterium, 1007. a.
Stockenſis caſtri expugnatio, 279. e.
Stremonius Arvernenſis epiſcopus, 920. e.
Suanius rex Danorum, 974. c.
Sueno rex Danorum toti Angliæ imperat, 996. d. e. Per viſionem a S. Edmundo vulneratus obit, 998. a.
Subventionis feſtum apud Turonos, 966. b.
Sudarium Chriſti verum, 463. d. & ſeqq. 1166. b.
Sudarium Domini fictum, 461. d.
Sudenſis epiſcopus Antonius, 435.
Sueſſionenſis epiſcopi ſuaſu multi ad ſacram expeditionem proficiſcuntur, 32. b.
Sueſſionenſes epiſcopi, Guido, 970. b. Jacobus, 1070. a. Nivelo reliquias e CP. affert, 30. b.
Suiggerus ſanctus presbyter, 518. e.
Sulpicius S. Martini diſcipulus, 925. e.
Sulpicius epiſcopus Bituricenſis, 940. d.
Sulpitius de Ambaſia, 1008. a. 1041. c. S. Martini theſaurarius, 997. e. 998. c.
Sultani vocantur Turcarum ſatrapæ, 514. e.
Superantius claſſis Venetæ ductor. 1188. e.
Suſati oppidi obſidio, 458. e.
Suſis caſtrum, 102. e.
Symmachus papa, 932. a.
Syri Jeroſolymis in eodem choro quo Latini pſallebant, 532. c.
Syri omnia vaſtant, 553. e.

T.

TAlliacotius, ſeu Vicus-varius, 1234. c.
Tancredus rex Siciliæ, 625. e. 642. d. 833. e. 837. a. 838. b. 1032. d. 1170. c. Reges Franciæ & Angliæ comiter excipit, 630. b. Obit, 1035. e.
Tancredus regulus Siciliæ & Apuliæ, 94. d.
Tancredus tyrannus Siciliæ, 15. b.
Tangar civitatem obſidet Fernandus rex Portugalliæ, 436. a. & ſeqq.
Tanginarus frater Ottonis I. imperatoris, 987. a.
Tardeventi prædones verſus Avenionem, 278. c.
Tartarorum quædam geſta, 74. c.
Tartari Poloniam, Ruſſiam & Hungariam vaſtant, 75. e. Chriſtianorum eccleſias, 88. c. Capiunt Jeruſalem, poſtea cæduntur a ſoldano Babylonico, 736. e. Pene totam Turquiam invadunt, 75. a.
Tartarorum rex Hulaon expugnat Baldac, 102. e.
Tartarorum imperator Gog, 82. b.
Tartarorum imperatoris epiſtola ad Innocentium IV. papam, 84. a.
Tartarorum rex fit chriſtianus, 86. c. Ejus ad S. Ludovicum epiſtola, 86. e. Ei munera mittit S. Ludovicus, 89. a.
Tartari ſubjugant regnum Perſarum, Medorum & Halapiæ, 103. a.
Tartarorum nuntii in concilio Lugdunenſi baptizati, 114. a.
Tartarorum regis legatio ad Benedictum XII papam, 218. b.
Tarvanenſis epiſcopus Audomarus, 946. b.
Tarvanenſis diœceſis viri illuſtres in expeditione Jeroſolymitana, 539. d. & ſeqq.
Taſſilo dux Bajoariæ, 897. a. 898. b. d. Contra Pippinum rebellat, 950. d. Pippino hominium facit, 499. e. Pacem facit cum Carolo-Magno, 955. a. c. Clericus factus retruditur in monaſterium, 898. e. 955. c.
Taurinenſis epiſcopus Claudius, 973. a.
Taurus rex Saracenorum, 895. b.
Tekecinus nepos Saladini, 812. a.
Tempeſtas valida, 17. e. 437. a. 472. b. 474. a. 497. e. 500. d.
Templariorum origo & excidium, 153. a. & ſeqq. Crimina eis impoſita, 154. b. Damnantur, 158. e. Extinguuntur, 162. e. Paleſtinam Chriſtianis diu conſervarunt, 1172. b.
Templarii male excipiunt Fridericum imperatorem, 698. e.
Templi magiſter ſuos hortatur ad pugnandum contra Saracenos, 549. a.
Templi magiſtri, Guillelmus de Bello-joco, 746. e. 748. e. 752. b. Jacobus, 153. d. Reginaldus *de Vichieres*, 736. a. Stephanus *de Siſſi*, 737. a. Thomas *de Berrait*, 739. a.
Templum Jeroſolymitanum polluunt Saraceni, 572. b. Illud Turcæ & Saraceni non introibant niſi nudis & lotis pedibus, 515. d. Aqua roſacea lavari curat Saladinus, 621. d.
Terræ motus ingens, 138. d. 254. a. & ſeq. 273. a. 321. e. 494. e. 959. b. c. 962. b. 1009. b. 1019. d. e. In Anglia, 1145. d. Baſileæ, 271. b. Florentiæ. 482. d.
Terram ſanctam Turcæ ab Armenis vocati ſibi ſubjiciunt, 514. d.
Terræ ſanctæ ſubſidio conceſſa decima bonorum eccleſiæ, 751. c.
Terræ ſanctæ pro ſubventione litteræ Innocentii papæ III. 868. d.
Terra nigra ad ignem faciendum, 17. e.
Tertullus comes Andegavenſis, 970. c.
Tetricus epiſcopus Autiſſiodorenſis, 947. b.
Teudechildis filia Clodovæi cœnobium apud Senonas fundat, 933. c.
Teutonicorum expeditio ſacra, 509.
Themmo archiepiſcopus Salisburgenſis a barbaris occiſus, 529. a.
Thenis caſtrum in mari a Chriſtianis expugnatum, 62. c.
Theobaldus de Placentia factus papa Gregorius X. 113. b.
Theobaldus archiepiſcopus Cantuarienſis, 806. d. e. 808. d. 809. a.
Theobaldus filius comitis Barrenſis, electus epiſcopus Leodienſis, 147. b.
Theobaldus epiſcopus Leodienſis, 148. b. 160. e. Leodii excipitur ſolemniter, ibid. e. Caſtrum *d'Agimont* expugnat, 157. a. Occiditur in prælio, 162. b. Diſſidium inter ipſum & comitem Hannoniæ, 158. a.
Theobaldus rex Navarræ, 112. a. Cruce ſignatur 720. d.
Theobaldus comes, 1090. c. 1144. e.
Theobaldus comes Barrenſis & de Ardenna, 50. a. 51. d. 59. c.
Theobaldus comes Bleſenſis, 626. c. 808. a. 816. e. 1016. a. 1024. b. 1033. e. 1096. c. 1097. a. 1098. b. 1120. b. 1154. c. Cruce ſignatur, 629. d. 813. e.
Theobaldus comes filius Bertæ reginæ, 1104. c. 1105. b. Carnotenſem conſtruxit eccleſiam, 1100. c. Meritis S. Florentii ab inferni flammis eripitur, 1100. c. A Gaufrido Martello ſuperatur, 1102. c.
Theobaldus filius Odonis comitis Bleſenſis, 1118. a. Captus a Gaufrido comite Andegavenſi, 1143. b.
Theobaldus comes filius Stephani Bleſenſis, 806. b. e.
Theobaldus comes Campaniæ, 640. a. 1015. b. 1018. c. 1036. e. 1070. e. Cruce ſignatur, 654. b. Cruce ſignatorum caput, 655. a.
Theobaldus comes Carnoti, 989. c.
Theobaldus *de Ghyſen* comes, 99. e.
Theobaldus Apuliæ & Calabriæ adminiſtrator, 650. d. 776. b. c.
Theobaldus de Breſturio, 1149. a.
Theobaldus Criſpini dn̄s Cellarum, 1065. e.
Theobaldus filius Epimaldi majoris domus ex concubina, 806. a. c. d.
Theodebertus rex, 934. c. 937. b. c.
Theodebertus filius Chilperici, 941. c.
Theodelinda regina Gothorum, 1350. e.
Theodericus archiepiſc. Colonienſis, 33. d.
Theodericus *de Meurs* archiepiſcopus Colonienſis, 458. e. 465. e. Sigiſmundum regem Romanorum Aquiſgrani coronat, & primam miſſam celebrat, 339. d. 447. b.
Theodericus de Perveis intruſus Leod. 385. a.
Theodericus *de Hornes* 367. e. In populari tumultu eligitur epiſcopus Leodienſis, 368. e. Ab Innocentio VII. tranſit ad Benedictum XIII. 369. b. A quo confirmatur, 381. b. Omnes poteſt ordines una die accipere, 381. d. Sed ejus creationem approbare renuit capitulum, 369. c. Ei præſtitum juramentum, 382. a.
Theodericus de Marka electus epiſcopus Leod. dignitati renuntiat, 336. a. 337. c.
Theodericus epiſcopus Metenſis, 990. d. Monaſteriū. S. Vincentii conſtruit, 990. e.
Theodericus abbas S. Jacobi Leodienſis, 23. c. 61. 66. d. Abbatiam deponit, 25. a.
Theodericus monachus laïcus, 25. b.
Theodericus rex, 934. c.
Theodericus rex Francorum, 884. a. 885. d. e. 886. a.
Theodericus rex Gothorum occiditur, 930. a.
Theodericus rex filius Clodovei, 933. b. Terram Gothorum ſubjugavit, 932. d.
Theodericus filius Chilperici regis, 941. c.

Digitized by Google

Theodericus filius Caroli-Magni, 912. e. 916. c. 952. c.
Theodericus comes, 5. b. c.
Theodericus comes Clevenſis, 69. b.
Theodericus primus comes Hollandiæ, 141. b.
Theodericus *de Heinsberg* comitatus Loſſenſis heres, 213. d. Se gerit pro comite Loſſenſi, 216. e. 219. a. & ſeqq. Duci Brabantiæ adverſus Leodienſes confœderatur, 235. d. Inveſtitur de comitatu Loſſenſi, 243. a. Quod improbat Leodienſis clerus, ibid. b. Obit, 234. d. 279. a. Cenſuræ in eum eccleſiaſticæ, 234. e.
Theodericus *de Bollant* burgravius Limborgenſis, 446. e.
Theodericus *Colops* fictus Fridericus, 122. a.
Theodericus de Elderiis miles, 410. e.
Theodericus *de Molant* miles, 316. e.
Theodericus de Mommalia, 410. c.
Theodericus de Rupeforti dux exercitus, 45. b. d. 46. d.
Theodo Taſſilonis filius tondetur in monachum, 955. c.
Theodoretus Cyrenſis, 931. a.
Theodorus epiſcopus Turonenſis, 933. d.
Theodorus Trivulſius, 1325. b. 1361. c. 1423. e.
Theodorus Philoſophus, 159. e.
Theodoſius-Magnus imperator, 926. d. 927. a.
Theodoſius filius Dagoberti regis, 888. a.
Theodrada filia Caroli-Magni, 952. b.
Theodulfus epiſcopus Aurelianenſis, 916. b.
Theogiſus monachus, 966. e.
Theophania imperatrix, 991. e.
Theophania Anguilla, 1152. e.
Theophania Burgundia dicta uxor Hugonis regis camerarii, 1152. c.
Theophilus epiſcopus Alexandrinus, ejus ſcripta, 925. c.
Theotolo decanus S. Martini Turonenſis fit monachus ſub S. Odone abbate Cluniacenſi, 982. c. Fit archiepiſcopus Turonenſis, 986. c. d. Reſtaurat monaſterium S. Juliani Turonenſis, 986. e. 1073. e. Conſtituit ut S. Juliani monachi ſingulis annis in feſto S. Martini nocturnas vigilias ante corpus ejus celebrent, 1075. d. Ejus obitus, 988. c. 1076. e.
Thermes caſtrum expugnatum, 37. e.
Thermi dux, 1356. b. 1360. c.
Thietberga regina, 969. d.
Thietgardus epiſcopus Trevirenſis, 969. d.
Thodanus regulus, 904. e.
S. Thomæ apoſtoli corpus, 1174. a.
Thomas de Sarzano factus papa Nicolaus V. 457. e.
Thomas patriarcha Jeroſolymitanus, & legatus in Syria, 746. b.
S. Thomas archiepiſcopus Cantuarienſis, 1018. e. 1019. a. 1145. b. Fit archiepiſcopus, 809. a. Subit exilium, 809. a. Martyrium, 809. d. Canonizatur, 1020. a. b.
S. Thomas epiſcopus Erfordienſis, 177. a.
Thomas legatus apoſtolicus ad Terram ſanctam, 736. d.
S. Thomas de Aquino ſanctorum albo inſcriptus, 177. b.
Thomas *Berait* magiſter Templi, 736.
Thomæ *Berard* magiſtri Templi obitus, 746. e. 747. c.
Thomas vir doctus, commenſalis cardinalis S. Crucis, poſtea papa, 438. b.
Thomas filius Eduardi VI. regis Angliæ, 809. e.
Thomas comes Lancaſtriæ, 179. a.
Thomas comes Perticenſis, 1058. e.
Thomas frater comitis S. Severini, 327. b.
Thomas *Cricquelby* capitaneus Anglorum, 471. b.
Thomas *Druc* capitaneus Anglorum, 471. b.
Thomas Himoſanus, 1148. a.
Thomas *Kyriel* Anglorum capitaneus, 471. b.
Thomas Leutricius Rhegium dolo occupare ſtudens capitur, 1311. d. Redditur, 1312. d.
Thomas Leuelus, 1423. e. Scuti regulus, 1419. e.
Thomas Patricius, 570. c.
Thorimodus rex Gothorum, 930. e.
Thoros filius regis Armeniæ, 742.
Thuſinda filia Rathbodi ducis gentilis, uxor Grimaldi majoris domus, 886. c.
Thynegius de Caſtro præpoſitus Pariſienſis, 407. a.
Tiegnius cardinalis, 9. e.
Tilleteye monaſterium, 879. b.
S. Thimothei corpus, 923. b.
Toletani epiſcopi Elipanti hæreſis, 902. b. 903. e.
Toletanus archiepiſcopus a Saracenis occiſus, 749. a.
Toloſæ obſidio, 38. e. 809. a. A Ludovico primogenito Philippi Auguſti, 1061. d.
Toloſanus comes Toloſam regi Angliæ reddit, 873. b.
Tonitruum ſtupendum, 340. d.
Tormentilla ſoldanus Turquiæ Damaſcum depopulatur, 357. b.
Tornacenſis epiſcopus Johannes de Angia, 114. d.
Tornaci obſidio, 224. d. Solvitur, 224. e.
Tornacium incenditur, 6. d.
Torneamentorum inventor Gaufridus de Prulliaco, 1006. b.
Tortoſæ epiſcopus Bartholomæus, 748. a.
Tortoſam obſidet Ludovicus Pius, 1163. a.
Trajectenſem civitatem occupare tentant Kinemari, 109. d.
Trajecti obſidio, 110. e. 207. b. 386. a. 387. d. 389. d.
Trajectenſem pontem frangit Hugo Leodienſis epiſcopus, 28. c. 50. e.
Trajectenſes nobiles urbe expelluntur, 110. a.
Trajectum invadere moliuntur Leodienſes, 384. e.
Trajectenſis oppidi dominium ad epiſcopum Leodienſem & ducem Brabantiæ ſpectat, 108. a. Illud occupat Johannes II. dux Brabantiæ, 136. c.
Trajectum juriſdictionem epiſcopi Leodienſis excutere tentat, 148. c.
Trajectenſes inter & comitem Murſium pax, 343. b.
Trajectenſes epiſcopi, Lambertus, 946. b. Johannes *de Naſſau*, 110. a. Remaclus, 945. c. d. Willelmus de Machlinia, 138. a.
Trajectenſis præpoſitus Henricus, 46. c.
Tramoſus regulus, 1290. e. 1304. e.
Tranſemundus ſuccedit Genſherico, 931. d.
Tranuitus, ſeu Tranquitus rex Scotorum, 899. a.
Trecenſes epiſcopi, Lupus, 929. e. Petrus, 463. b.
Trenorchium transfertur corpus S. Florentii, 1085. e.
Tronordienſis caſtri obſidio, 67.
Trevæ caſtri conſtructio, 1115. c.
Treugæ inter Gallos & Anglos, 256. b.
Treugæ inter Philippum Franciæ & Richardum Angliæ reges, 855. e.
Trevirenſis civitas, 73. a.
Trevirenſes archiepiſcopi, Arnoldus, 95. e. Jacobus *de Zirck*, 493. c. S. Maximinus, 920. e. Nicetius, 934. b. e. Thiegardus, 969. d.
Trevirenſem archiepiſcopatum adminiſtrat Johannes Hinsbergius epiſcopus Leodienſis, 444. d.
S. Trinitatis virginum cœnobium Andegavenſe, 1148. c.
Tripolitanus epiſcopus Johannes Yſwini, 369. b.
Tripolitanus comes Remundus, 549. a. Subjicit ſe regi, 552. b. Inducias belli cum Saladino facit, 588. b. Eum vocat in ſuum auxilium adverſus Guidonem regem, 596. c. Liberum filio Saladini permittit tranſitum per terras Chriſtianorum, 597. d. Reconciliatur Guidoni regi Jeroſolymitano, 600. d. Chriſtianos recipere recuſat, 620. c.
Tripolim obſidet Saladinus, 626. e. Urbi fertur auxilium, ibid. ſolvitur obſidio, 627. a.
Tripolitanus comes ſuccedit Antiocheno principi, 649. c. Adverſus Armenum confœderatur ſoldano Halapiæ, 649. d.
Tripolis a ſoldano Ægypti capta, 124.
Tripolis civitas a ſoldano Babyloniæ expugnata, 759. e.
Tripudiantium ſecta, 301. c.
Trivilium oppidum ad Gallos deficit, 1262. e.
Trium-Fontium abbas Jacobus, 74. a.
Troccii Alexandri VI. conſiliarii ſupplicium, 1255. d.
Troilus Sabellus, 1297. b.
Trophymus epiſcopus Arelatenſis, 920. e.
S. Trudo Hasbanienſis, 945. e.
S. Trudonis abbas N. *de Ordinghen* ordinatur ſubdiaconus, 338. e.
S. Trudonis monachi ad vitam canonicalem transvolare deſiderant, 438. b.
S. Trudonis monaſterium reformatur, 475. b.
S. Trudonis oppidi medietatem acquirit Hugo epiſcopus Leodienſis, 65. e.
Trudonenſium rebellio in electum Leodienſem, 368. b. Inſurgunt in monachos, 342. a.
Diſſentio inter ducem Brabantiæ & oppidanos S. Trudonis, 200. a. Duci Brabantiæ ſe tradunt, 248. b.
S. Trudonis oppidum expugnatur, 380. d.
Truiſtard rex Zutphaniæ per fratres Teutonicorum captus, 280. e.
Trullus vicecomes de Thoarcio, 1148. e. 1159. a. Cœnobium S. Michaelis in Eremo augmentavit, 1148. e.
Trullus filius Ebles vicecomitis Thoarcenſis, 1148. a. 1149. a.
Trullus de Podio-Auguſti, 1149. d. 1150. c. d. 1160. a.
Tudini ſeditio, 146. e.
Tudini oppidi obſidio, 158. a. incenditur, 6. d.
Tuelin princeps Avarorum ſe & patriam ſuam Carolo-Magno tradit, 957. a.
Tullenſis epiſcopus Bruno, 1003. a.
Tumuli lapidei in cimeteriis, 1122. d.
Tumultus in Dalmatia, 1197. e.
Tungrenſe oppidum obſidetur, 193. b.
Tungrenſium motus, 449. c.
Tungrenſis epiſcopus Domitianus, 934. c.
Turcomannus dictus *Paparoiſſole*, 74. b.
Turcomanni inſurgunt in Antiochenſes, 732. d.
Adverſus Turcas ſubſidium offert Friderico Imperatori III. rex Perſarum & Medorum, 502. e.
Turcæ victi in Romania, 537. e. Eorum magna cædes, 448. e. 492. e. De iis Chriſtiani navalem victoriam reportant, 574. d. Chriſtianos incautos cædunt, 575. c. 721. a. & ſeqq.
Turcæ ab Armenis vocati Terram ſanctam ſibi ſub quatuor ſoldanis ſubjiciunt, 514. d. Jeruſalem capiunt, 997. e. Jaffram obſident, 19. e. Joppen civitatem capiunt, & ſolo adæquant, 1036. e. Expugnant inſulam Chio, 482. e. Et Hydruntum in Apulis, 1184. d. Arabes & Saracenos vincunt, &c. 1009. b. Rhodum expugnant, 1350. e. Expugnata Conſtantinopoli Hungariam & Italiam invadere ſibi proponunt, 481. c. d. Bellum inferunt Venetis, 1227. b.
Turcæ quomodo poſſunt debellari, 799. b. & ſeqq. 800. b. Adverſus eos conventum Mantuanum congregat Pius II. papa, 498. b. Ab Hungaris vincuntur juxta Bellogradum, 491. e.
Turquiam pene totam invadunt Tartari, 75. a.
Turlupini, 158. b.
Turnonius cardinalis, 1461. e. 1462. b. 1473. e.
Turonenſes epiſcopi, Actardus, 970. e. 971. b. Adalardus, 971. b. 974. c. 975. e. Aigiricus, 944. e. Almaricus, 968. e. Archembaudus, 992. b. 997. a. 1077. a. e. Arnulfus, 998. e. 1003. e. 1077. a. 1078. d. 1124. c. 1142. e. Aubertus, 948. d. 950. e. Bartholomæus primus, 1003. e. 1009. a. 1042. a. 1077. a. Bartholomæus ſecundus, 1020. d. 1146. a. Baudinus, 935. b. d. Bertus, 947. a. c. Carigiſilus, 946. e. Crabertus, 947. a. Crotpertus, 946. c. d. Dido, 948. a. Diniſius, 933. e. Ebarcius, 947. d. Engebaudus, 1015. d. 1017. a. Eufronius, 936. a. e. Euſebius, 954. e. 656. c. Francilio, 934. c. Froterius, 990. b. 991. a. 1076. e. S. Gatianus, 920. d. 921. b. Gaufridus de Leuda,

Digitized by Google

1042. a. Gillebertus, 1014. c. d. Gregorius, 936. c. 940. b. 943. d. c. 944. a. 1071. c. Guialdus 944. c. Guntarius, 935. c. Guntrannus, 947. d. 948. a. Harduinus, 991. a. 1076. c. 1098. b. 1099. d. 1105. d. Herardus, 968. c. 969. a. b. c. 970. c. Herbernus. 975. c. 681. c. Herlingus, 956. d. Hildebertus, 1014. d. 1015. Hugo, 997. a. 998. c. 1015. d. 1077. a. 1078. b. c. 1142. c. 1149. a. Ibo, 947. d. Injurioſus, 934. c. 935. b. Johannes, 1134. c. Johannes de Faia, 1146. b. Joſcius, 1017. a. 1020. d. 1132. c. Joſeph, 966. d. 988. c. 990. b. c. 1076. c. Juhellus, 1137. a. Landrannus, 966. d. Leo, 934. b. Leobaldus, 945. a. Licinius, 933. d. S. Lidorius, 922. c. Lupicarius, 944. d. Madelgiſilius, 945. b. c. Ommatius, 933. 934. a. Oſtaldus, 950. c. 954. c. Papolenus, 946. c. Peladius, 944. a. 947. d. Perpetuus, 931. d. Proculus, 933. d. Radulfus II. 1014. c. Riganbertus, 956. a. d. Robertus, 981. c. 982. b. Sigilaicus, 945. a. Theodorus, 933. d. Theotolo, 986. c. d. 988. c. 1073. c. 1074. b. 1075. d. 1076. c. Virus, 932. b. Voluſianus, 931. d. 932. b. Urſinarus. 966. c. 968. c.
Turonicam regionem devaſtant Normanni, 967. c.
Turonici virtute S. Martini Haſtingum Normannum fugant, 965. c.
Turonici S. Martini corpus ab Autiſſiodorenſibus repetunt, 974. c.
Turonenſis civitas incenſa, 1040. d. 1041. c. 1048. a. Devaſtata a Philippo Auguſto capitur, 1040. a. b. Poſtea ab Anglis, ibid. c. & ſeqq. Eam obſidet & expugnat Fulco comes Andegavenſis. Eamdem recuperat Berta mater Odonis, 1077. c. Redditur Gaufrido comiti Andegavenſi, 1143. b.
Turpio comes Engoliſmenſis, 1366. b.
Turſac, ſeu Iſaac imperator, 1025. d.
Tuſciæ vicariam Carolo regi Siciliæ auferet Nicolaus papa III. 118. c.
Tuſculani epiſcopi, Nicolaus legatus in Anglia, 872. d. Odo, 86. b. 735. c. 1137. b.
Tyberiadis a Saracenis expugnata, 553. c. & ſeqq.
Tyberiadem obſidet Saladinus, 601. d.
Tyberiadi nullum ferendum auxilium cenſet comes Tripolitanus, 601. c. E contrario Templi magiſter. 602. c.
Tyberiadis epiſcopi, Euſtorgius, 747. b. Guillelmus *de Teſſalonique*, 747. b. 748. b. Guillelmus *Le Velus*, 748. b.
Tyri archiepiſcopus Romam venit, 624. a.
Tyri archiepiſcopi, Ægidius, 736. b. Boniacurtius, 746. b. c. Guillelmus, 604. c. Johannes de S. Maxentio, 746. c. Nicolaus *Larcat*, 735. b. Petrus *Larcat*, 734. c. 735. b. Petrus *de Sergines*, 729. c.
Tyrus urbs inſignis a Chriſtianis expugnata, 539. b. c.
Tyrus Conrado marchioni a Deo reſervata, 589. c.
Tyrum expugnat Belianus Ibelinus, quam civitatem repoſcit Radulfus Sueſſionenſis, nec obtinet, 726. a.
Tyrum obſidet Saladinus, 611. b. 621. c. Miſſum urbi auxilium vi Venetorum repellitur, 622. c. Conradus marchio Tyrum Saladino reddere recuſat, 622. c. Ejus induſtria Saraceni ante Tyrum detrimentum patiuntur, 622. d. Obſidionem ſolvunt Saraceni navali & terreſtri prælio deleti, 623. d.
Tyrum Saladino prodere tentat Reginaldus de Sagitta, ſed eam Deus Chriſtianis conſervat, 609. d. Saladinus obſidionem ſolvit, 611. b.

V.

VAlencenarum obſidio, 100. b.
Valens monachos militare jubet, 924. c.
Valentiam expugnat Saladinus, 627. d.
Valentia filia Gaufridi *de Leſignen*, 1156. c. d. 1158. b.
Valentina filia Johannis Galeatii, 1224. b. 1343. c.
Valentinus epiſcopus Guillelmus *de Rouſſillon*, 748. a.
Valentinus dux, 1249. a.
Valentinum oppidum occupat Galeatius Biragus, 1353. c. Quod expugnat Franciſcus Salomonius, 1353. c.
Valerannus filius ducis Arduennæ, 19. c.
Valeria Diocletiani filia, 1206. c.
Vallis benedicta monaſterium virginum Ciſtercienſe, 66. c.
Vallis S. Lamberti monaſterium, 66. c. 67. d. Ejus fundatio, 24. a. Abbas Oliverius *d'Hozement*, 2.
Vallis B. Mariæ monaſterium, 171. c.
Vallis Scholarium monaſterium Leodienſe fundatur, 69. a.
Vaſatenſis civitas obſeſſa divinitus liberatur, 930. d.
Vaſcones rebellant, 914. c. c.
Vaſcones domat Ludovicus Pius, 962. b.
Valtras imperatorem ſe dicit, 703. b.
Ubertius a Bobio, 1337. a.
Udalricus *Manderſcheit* decanus Colonienſis decertat cum Rabano Spirenſi epiſcopo de ſede Trevirenſi, 432. d.
S. Vedaſtus, 936. d.
S. Vedaſti tranſlatio, 946. b.
S. Vedaſti abbatia, 979. c.
Venantius *Camers*, 1246. c. 1248. b.
Venetiarum obſidio, 232. c.
Venetias capit Pippinus rex Italiæ, 960. c. Quas reddit Nicephoro Græcorum imperatori Carolus-Magnus, ibid.
Venetias obſidet Eduardus rex Angl. 237. a.
Veneti cruce ſignatos in Terram ſanctam tranſportare recuſant, ni prius in expugnanda quadam civitate eos adjuvent, 657. d.
Veneti Conſtantinopolim capiunt cum Gallis 664. c. 666. a. Solvunt obſidionem Andrinopolis, 71. b. In eorum poteſtatem veniunt plura oppida, 1488. b. Iis bellum indicit Sigiſmundus dux Auſtriæ, 101. a. Bellum inferunt Turcæ, 1227. b. Iis venditur Ariminum, 1257. d. Faventiam oppugnant, 1257. c. Patavium civitatem capiunt, 1260. a. & ſeqq. Adverſus eos fœdus inter Ludovicum & Ferdinandum reges, 1261. a. & ſeqq. Gallis reſiſtere parant, 1262. b. A Gallis funditus cæduntur, 1263. a. c. Eorum civitates omnes Gallorum ſubeunt jugum, 1264. c. Adverſus Ferrariam movent, 1270. Eorum claſſis diſſipatur, 1271. a. & ſeqq. Brixiam recuperant, 1274. c. Et Veronam, 1307. c.
Veneti excommunicati ob Ferrariam occupatam, 158. d.
Venetenſes epiſcopi, Euvius, 939. c. Maclovius, 935. d. 939. a.
Ventus maximus, 38. b.
Venuſiæ ſitus 1239. d.
Vercellenſis epiſcopus Euſebius, 922. c. 923. a.
Vernonem in deditionem recipit Ludovicus VII. 1016. d.
Veronam recuperant Veneti, 1307. c.
Veronica, 464. d. 465. a.
Vetulus rex Arſacidas mittit ad occidendum S. Ludovicum, 70. d.
Vetus de Monte, 819. d.
Ugoletus, 1337. b.
S. Victoris Maſſilienſis abbas Grimoardus, factus papa Urbanus V. 281. a.
Victor Thebæus martyr, 944. d.
Victor II. papa, 6. d. 1004. b. d.
Victor III. papa, 1011. b.
Victor IV. antipapa, 11. b.
Victor epiſcopus Capuanus, 934. b.
Victor Maximini imperatoris filius, 926. c.
Victorinus Rhetor, 923. b.
Viennenſes archiepiſcopi, Deſiderius, 944. d. c. Guido, 1172. c.
Vigiliam nativitatis B. Mariæ inſtituit Gregorius XI. 304. a.
Vigilienſes a Friderico rege ad Gallos deficiunt, 1234. c.
Vigilius epiſcopus Autiſſiodorenſis, 947. a.
Viglevanum oppidum, 1362. c. Ejus obſidio ſolvitur, 1394. c.
Villerienſis abbas Conradus, poſtea cardinalis, 64. a.
Villarium fortalitium everſum, 439. d.
S. Vincentii tunica, 935. a.
S. Vincentii Metenſis monaſterium, 990. c.
S. Vincentius Altimontenſis, 945. c.
Vincentius Belvacenſis, 93. c.
Vincentius Corſus tribunus militum, 1216. a.
Vindocinenſe cœnobium, 1148. c. Ejus origo, 1002. c.
Vindocinenſis comes Gaufridus, 1012. a.
Virdunenſis epiſcopus Jacobus, 737. c.
Virginius Urſinus, 1199. c. 1206. a. 1207. d. 1208. c. 1211. b. 1215. c. Gallis ſe adjungit, 1219. d. 1220. c. Neapoli defunctus, 1221. d.
Virni archiepiſcopus Bremenſis, 504. d. c.
Virziliacenſis abbas præſidens nigrorum monachorum in concilio Baſileenſi, 437. c.
Virzionenſe monaſterium, 1132. b. c.
Viſetum vaſtatur & inceditur, 345. c.
Viſitationis B. Mariæ feſtum, 486. d. A Bonifacio IX. inſtitutum, 342. c.
Vitalis nepos Giraldi abbatis S. Florentii, 1111. b. 1118. c.
Vitellius Typhernius, 1223. c. 1244. d.
Viterbienſis epiſcopus Sebaſtianus Gualterius, 1461. b.
S. Viti corpus Roma allatum in Gallias, 949. c. Corbeiam tranſlatum, 965. a.
Ulgerius epiſcopus Andegavenſis, 1131. d. 1144. b. d.
Ulixis civitas capta, 807. c.
Ulricus comes de Ottinga, 405. d.
Ultrajectenſes epiſcopi, David, 488. c. 490. c. Giſlebertus *de Broerode* electus, 488. d. 490. c. Otto, 68. d. Radulphus *de Diepholt*, 488. d. Wilbrandus, 68. d. Willelmus Bertoldus, 135. a. Willelmus occiſus, 144. b.
Ultrajectini in epiſcopum conſurgunt, 11. b.
Unaldus dux Aquitaniæ. 893. b.
Univerſitas Aurelianenſis tranſlata Nivernum, 165. c.
Univerſitas Pariſienſis ſuadet regi ſubtractionem a Benedicto XIII. pro unione procuranda, 343. c.
Volbodo epiſcopus Leodienſis, 5. c.
Voluſianus epiſcopus Turonenſis, 931. d. 932. b.
Vormatienſis epiſcopus Burchardus, 998. c.
SS. Urbani & Tiburtii tranſlatio Autiſſiodorum, 969. c.
Urbanus papa II. 1011. d. 1143. c. 1171. d. Ejus auxilium implorat Alexius imperator CP. 515. a. Concilium Claromontanum celebrat, 516. b. 803. c. Alia concilia in Gallia celebrat, & regem excommunicat, 1012. c. Eccleſiam Majoris monaſterii conſecrat, 1013. a. Et eccleſiam Monaſterii-novi, 1151. d. Obit, 8. c. 815. b.
Urbanus papa III. 12. c. 13. c. 811. d. 1025. d. 1026. b. Obit, 1030. b.
Urbanus papa IV. 94. b. 105. c. 737. b. 738. d. Eligitur, 104. d. Combuſtam S. Jacobi Trevirenſem eccleſiam reparat, 737. d. Obit, 106. c.
Urbanus papa V. 285. d. 286. b. 317. b. Papa creatur, 281. a. Dictus Lucerna juris, 281. a. Beneficiorum pluralitatem damnat, 181. b. Bernabovem ducem Mediolanenſem excommunicat, 281. c. Romæ ſedem figere cogitat, ibid. Romam tendit, 289. d. Propter ſanctitatis ejus eminentiam quaſi ſemi-Deus habitus, 289. d. Præclara ejus facinora, 289. c. Epiſtola ad Carolum V. regem Francorum, 290. c. Obitus. Sepultus apud S. Victorem clarus miraculis, 294. c.
Urbanus VI. papa, 314. b. 316. b. 329. a. 337. c. Ejus electio facta cum impreſſione. 311. a. b. & ſeqq. Eodem modo coronatur, 311. c. A cardinalibus deſeritur, 312. a. Qui hortantur ut papatui renunciet ſed fruſtra, 312. b. Concilium generale offert, 312. a. 318. c. Ejus electionem nullam eſſe ſcribunt cardinales ad principes, 313. c. Cardinales purpura privat, & novos creat cardinales, 313. a. Qui ei adhæſerint principes, 313. a. Ei cordialiter in-

Digitized by Google

hærent Leodienſes, 315. c. Johannam regicam Siciliæ excommunicat, & regno ptivat, 319. e. Et illud dat comiti Duratii, ibid.
Urbanus VI. a Romanis exagitatus Neapolim ſecedit, 324. b. A Carolo rege Siciliæ in carcere detentus, 326. a. Datâ pecuniâ ſolvitur e carcere, 326. b. Cardinales proditores in profundo ergaſtulo detinet, 326. d. In caſtro Luceria obſidetur a Carolo Siciliæ rege, 327. a. Inde liberatus a capitaneis Francorum Januam ſe recipit, 327. b. Cardinales de Petra-maja & de Ravenna exauctorat, 327. d.
Urbanus VI. curiam ſuam Lucam transfert, 331. a. Peruſium migrat, 332. c. Obit, 336. c. 337. b.
Urbinæ urbis deſcriptio, 1245. c.
Urgelli epiſcopus Felix, 902. b. 915. a.
Urſacius epiſcopus, 926. c.
S. Urſini inventio, 936. e.
Urſinus antiſtes, 1207. c.
Urſinorum & Columnenſium bella civilia, 1222. a.
Urſini ad Hiſpanos deficiunt, 1257. b. Deſerunt Borgiam, 1244. e. In eos graſſatur Alexander VI. 1255. d. Eorum cædes, 1247. e.
Urſus Anguillariæ comes, 226. b.
Urſus miles ineptus in furiam verſus, 275. d.
Urſmarus epiſcopus Turonenſis, 966. e. Obit, 968. e.
Uſura damnata, 752. d.
Uſurarios urbe ejicit Adolfus epiſcopus Leodienſis, 144. a.
Waifarius princeps Aquitaniæ Narbonam deprædatur, 892. b. Eum Pippinus perſequitur, 892. b. Obit, 892. c.
Waiferus dux Aquitaniæ occiditur, 1160. d.
Walcherus Dunelmenſis epiſcopus occiſus, 803. a.
Waldenſium ſecta, 501. a. & ſeqq.
Waldricus epiſcopus Autiſſiodorenſis, 987. c.
Walerannus *de Meurs* electus Monaſterienſis, 493. c. Contendit pro epiſcopatu Monaſterienſi, 455. e.
Walerannus frater Henrici VII. imp. moritur, 161. c.
Walerandus dux Ardennæ, 59. c.
Walerannus filius ducis Ardennæ, 51. d. e. 52. c. e.
Walerandus comes caſtrum *Sanſon* expugnat & Altam-ripam, 55. e.
Walerandus comes Juliacenſis ducem Baucariæ capit, 52. b.
Walerannus comes Namurcenſis, 72. a.
Walerannus Franciæ camerarius, 1150. a.
Walerannus de Falcomonte, 116. b. 123. c. 124. a.
Walerannus domicellus, 141. a.
Walerannus dominus *de Valkenborch*, 203. b.
Walfridus de Barro comes, 99. a.
Walliæ princeps varias Galliæ vaſtat regiones, 264. Tranſita Garonna omnia depopulatur, 261. e.
Walo Metenſis epiſcopus, 974. a.
Walterius dux Athenarum, 264. e.
Walterius *de Auvans*, 140. a.
Walterius *Buc*, 879. a.
Walterius *de Brunshorne* canonicus Leodienſis vir nobilis occiditur, 164. b.
Walterius *Dathin* villicus Leodienſis, 432. a. Ejus caſus & exilium, 423. d. & ſeq.
Walterius *d'Epée* fundator abbatiæ Rievallis, 806. a.
Walterius de Momalia archidiaconus Leodienſis, 410. c.
Walterius de Rupe-forti mamburnus Leodienſis. 303. c. 314. a. Interdictum ſpernit, 304. d.
S. Wandregeſilus, 947. a.
Wantelinus epiſcopus Carnotenſis, 978. b.
Warato major palatii, 885. b.
Waremiæ caſtrum deſtructum, 100. c.
S. Warnerus ſanctorum albo aſcribitur, 412. e.
Warnerus archiepiſcopus Moguntinus, 120. e.
Warnerus de Sleida abbas Stabulenſis, 357. d.
Warnerus Bonus a Judæis interfectus 122. c.
Warochus comes Britanniæ filius Maclovii epiſcopi Venetenſis, 439. b.
Warvicenſis urbis expugnatio, 260. b. Quam recuperat Eduardus rex Anglorum, 260. c.
Wazelinus abbas S. Jacobi, 41. c. 42. a. 58. e. Fit monachus Ciſtercienſis in Valle S. Lamberti, 66. d.
Welfo dux, 526. d.
Welphus comes obit in Papho Cyprii civitate, 528.
Wenceſlaus filius Caroli imperatoris poſtea imperator, 298. b. Coronatur rex Romanorum & Bohemorum, 308. d. e. 316. a. 317. b. Ejus crudelitas, 345. d. A marchione Moraviæ capitur, 345. d. Eum ad partes Clementis VII. attrahere tentat Carolus rex Franc. 324. d. Remis conventum habet cum rege Franciæ de pace & unione eccleſiæ, 348. d. e. Deponitur, 357 c.
Wenceſlaus dux Lucemburgenſis fit dux Brabantiæ, 261. b. 262. e. 266. a. 283. e. 296. a. c. 298. e. 299. a. 319. b. Fruſtra tentat Leodienſes a ſuo avertere epiſcopo, 300, d. In prælio capitur, 296. e. Ejus magnanimitas, 297. c. E carcere ſolvitur, 298. a. & ſeqq. In eum conſpiratio, 323. b. Obit, 323. d. Sepultus in Aurea-valle, 323. e.
Wibertus antipapa, 7. d.
Wido fit papa Calixtus II. 9. a.
Wido de Caſtella factus papa Cæleſtinus II. 1174. c.
Wido dux Aquitaniæ, 1169. b. 1170. a.
Wido comes Thoarcii a fidelitate regis Franciæ recedit, 1156. e.
Wido vicecomes Thoarcii, 1150. a.
Wido filius Ebles vicecomitis Thoarcenſis, 1148. a. b. d. 1149. a.
Wigornienſis epiſcopus Baldewinus, 811. c.
S. Willibrordus Scotus, 947. a. Ultrajectenſis epiſcopus, 68. d.
S. Willehadus Bremæ epiſcopus, 504. a.
Willehardoin Gaufridus 674. d. Ejus filius ducit filiam imperatoris, 674. d.
S. Willericus archiepiſcopus Bremenſis, 504. b.
Willelmus archiepiſcopus Cantuarienſis, 806. d.
Willelmus de Juliaco electus Colonienſis occiditur, 151. b.
Willelmus archiepiſcopus Remenſis, 808. a. 846. b. 1021. e. 1024. b. 1025. b. 1157. a. Cruce ſignatur, 813. a.
Willelmus de Vinea epiſcopus Anconitanus, 340. a.
Willelmus epiſcopus Cenomanenſis, 1132. c.
Willelmus de Longo campo Elienſis epiſc. 816. c. 840. c.
Willelmus de Alvernia electus in diſcordia epiſc. Leodienſis, 119. c.
Willelmus de Atrebato electus epiſcopus Leodienſis dignitati renuntiat, 147. b.
Willelmus de Machlinia in diſcordia electus epiſc. Leodienſis, 131. c.
Willelmus *de Sainte-Marie-Egliſe* epiſcopus Londonienſis, 852. d.
Willelmus epiſcopus Norwicenſis, 807. e.
Willelmus I. epiſc. Pictavienſis, 1151. e.
Willelmus epiſcopus Pictavienſis, 1152. c. 1153. a. b.
Willelmus IV. epiſc. Pictavienſis, 1156. c.
Willelmus epiſc. Valentinus fit præſul Leodienſis, 72. a. Obit, 73. c.
Willelmus Bertoldi fit epiſcopus Ultrajectinus, 135. a.
Willelmus de Machlinia epiſcopus Trajectenſis, 138. a. Occiditur, 144. b.
Willelmus *de Julemont* canonicus Leodienſis epiſcopatum ambit, 165. e.
Willelmus abbas S. Florentii, 1143. d. 1144. a.
Willelmus *de Beur* abbas S. Jacobi Leodienſis, 151 d. Reformat monaſterium, 120. d. Obit, 143. e.
Willelmus *Volen* abbas Novi-monaſterii, 313. c.
Willelmus rex Roman. 95. c. 140. e. 996. b. d.
Willelmus comes Hollandiæ electus in imperatorem, 93. b. 83. b. 85. b. 94. b. Ejuſdem electi in regem Romanorum militaris profeſſionis forma, 97. a. Ejuſdem coronatio in civitate Aquenſi, 98. c. De Friſonibus triumphat, 100. b. 101. a. Obſidet Valencenas, ibid. Adverſus eum bellum movet Margarita comitiſſa Flandriæ, 99. a. A Friſonibus occiditur, 101. b. e.
Willelmus II. rex Angliæ, 803. b. c. 1155. a. 1171. b.
Willelmus filius Henrici I. regis Angliæ aquis ſuffocatus, 805. d. 808. e.
Willelmus rex Scotiæ hominium præſtat Johanni regi, 864. b. Capitur, 810. c.
Willelmus rex Siciliæ, 808. d. 833. d.
Willelmus frater Henrici II. regis Angliæ moritur, 809. a.
Willelmus dux Apuliæ, 1170. e.
Willelmus dux Aquitaniæ, 1147. a.
Willelmus Magnus dux Aquitaniæ & comes Pictaviæ, 1149. e.
Willelmus Audax dux Aquitaniæ & comes Pictaviæ, 1149. e.
Willelmus dux Aquitaniæ eccleſiam Malleaci fundat, 1149. a.
Willelmi ducis Aquitaniæ teſtamentum, 1153. a.
Willelmus Pius dux Aquitaniæ, 1166. d. Fundator Cluniaci, 1166. e.
Willelmus Caput-Stupæ dux Aquitaniæ & comes Pictaviæ, 1147. b. c. 1167. d. 1168. e.
Willelmus dux Aquitanorum à Turcis cæſus, 1170. d.
Willelmus dux Aquitaniæ in Hiſpania ſeptem reges debellat, 1171. e. Obit, 1172. c.
Willelmus dux Bavariæ tutor & defenſor Baſileenſis concilii conſtitutus a Sigiſmundo imperatore, 429. b.
Willelmi ducis Bavariæ comitis Hannoniæ & Hollandiæ obitus, 408. b.
Willelmus dux Gelriæ, 296. a. Captivum ſe reddit, 296. c.
Willelmus dux Juliaci, 297. c.
Willelmus dux Normannorum Angliam conquirit, 1143. c.
Willelmus filius ducis Saxoniæ, 1024. a.
Willelmus comes fit monachus Anianenſis, 910. b.
Willelmus comes pugnat viriliter contra Saracenos, 902. a.
Willelmus comes *d'Albemare*, 810. c.
Willelmus comes Engoliſmenſis, 1150. a.
Willelmus Ferrum-ſector, 1149. a. c. d. Comes Engoliſmenſis, 1151. b. 1159. b. 1167. d.
Willelmus Hannoniæ comes a Friſonibus ſuſcipitur, 155. e.
Willelmus Hannoniæ & Hollandiæ comes de Flammingis triumphat, 156. b.
Willelmus comes Hollandiæ, 51. c. 63. b. 140. e. 151. d.
Willelmus de Mandavilla cruce ſignatur, 813. c.
Willelmus comes de Moretolio, 804. c.
Willelmus comes Namurcenſis, 390. c.
Willelmus nepos comitis Namurcenſis, 338. b. 339. c.
Willelmus comes Pictavenſis, 1159. b.
Willelmus Pictavorum comes captus a Gaufrido comite Andegav. 1143. a.
Willelmus comes Pictavenſis proficiſcitur Jeroſolymam, 526. b. A perfido Alexio CP. imperatore male excipitur, 524. b.
Willelmus comes Waremiæ, 806. c. 809. a.
Willelmus vicecomes, 1148. e. 1150. b.
Willelmus vicecomes de Thoarcio, 1156. a.
Willelmus puer crucifixus a Judæis, 807. b.
Willelmus de *Aineford*, 878. a.
Willemus de Aſpero-monte, 1150. b.
Willelmus-cum-Barba, 840. b.
Willelmus *de Barres* cruce ſignatur, 813. c.
Willelmus *de Brenderode*, 101. a.
Willelmus de Breſturio, 1148. b.
Willelmus de Campellis, 1171. b.
Willelmus de Claromonte mareſcallus hoſpitalis Jeroſolym. 127. d. 128. a. e.

Digitized by Google

Willelmus *de Cornu* miles, 279. c.
Willelmus *de Douglas* egregius miles, 187. d. 188. a Ejus obitus, 189. c.
Willelmus de Egmunda, 452. e.
Willelmus *de Geneſſe* caſtellanus Waremiæ, 164. e. 167. b.
Willelmus de Hamalia miles, 283. b. Captivum facit ducem Juliacenſem, 296. d.
Willelmus de Herbertis, 1153. e.
Willelmus *de Horion* miles, 363. b. 383. b.
Willelmus *de Knic*, 548. d.
Willelmus de Longa-ſpata, 805. e.
Willelmus Maengo, 1159. b.
Willelmus de Merlo, 844. d.
Willelmus de Nogareto Bonifacium VIII. cum dedecore capit, 147. d. e. Excommunicatur, 149. b.
Willelmus de Podio Fagi camerarius Philippi regis, 1151. e. 1158. d. e. 1160. b.
Willelmus de Podio Auguſti Pictavis præpoſitus, 1155. c.
Willelmus de Rupibus mareſcallus regis Francorum Philippi, 1156. e.
Willelmus mareſcallus Angliæ, 881. a.
Willelmus de Talamundo, 1150. e. 1153. d.
Willelmus *de Warens* miles, 363. b.
Wintichindus dux Saxonum, 954. d. Baptizatur, 897. d. 955. b.
Wulturnus fluvius, 1208. d.
Wintonienſes epiſcopi Godefridus *de Luci*, 816. c. Henricus, 809. d. Richardus 814. a. Rogerus 810. d.
Wirſeburgenſis epiſcopatus erectio, 948. b.
Wizni rex Abodritorum, 955. e.
Wurchardus comes *de Aldenborch*, 68. d.

X.

Xantonenſe cœnobium beatæ Mariæ, 1148. c.

Y.

Yavizo archiepiſcopus Bremenſis, 506. a.
Yolendis filia Petri Britanniæ regis, 1071. b.
Yolendis imperatrix CP. 1058. a. 1062. e.

Z.

Zachariæ patris S. Johannis-Baptiſtæ reliquiæ Sebaſte, 561. e.
Zacharias papa, 889. c. d. e. 948. b.
Zacharias epiſcopus Antiochenus Monothelita, 946. e.
Zacharias presbyter claves S. Sepulcri Carolo Magno regi affert, 907. d.
Zittert caſtrum tranſit ad comitem Gelriæ, 207. b.
Zozimus papa, 928. d.
Zuederus *de Boſinchen* miles inclytus rebelles domat Trajecti, 111. a.
Zuendeboldus fit rex Lotharingiæ, 778. e. Perimitur 979. d.
Zurbel oppidum Auſtriæ obſidetur, 451. b.
Zutphaniæ rex *Truiſtard*, 280. c.

ERRATA.

Pagina 19. *linea* 2. ſuum, *lege* ſuam. *pag.* 26. *l.* 36. ante adventum, *l.* epiſcopus ante adventum. *pag.* 39. *l.* 31. eccleſiæ, *l.* eccleſiæ noſtræ. *l.* 34. Leonandus, *l.* Leonardus. *pag.* 81. *l.* 20. adoratores, *l.* adoratoris. *pag.* 83. *l.* 27. in verbis, *l.* imberbis. *pag.* 92. *l.* 54. ipſe, *l.* ipſos *pag.* 100. *l.* 52. a cantore, *l.* ac cantore. *p.* 129. *l.* 51. mulietibus, *l.* muliebribus. *p.* 153. *l.* 9. excidium templi, &c. *l.* excidium templi nimia pinguedine *rempli* ad lilium duoc. conſociando cc. *p.* 155. *l. ultima* intendebant, *l.* incendebant. *p.* 158. *l.* 20. quorum, *l.* quarum. *ibid. l.* 47. in aliam, in Italiam. *p.* 166. *l.* 48. ad Johannis, *l.* ad opus Johannis. *p.* 186. *l.* 10. deprimere, *l.* exprimere. *p.* 198. *l.* 60. indices, *l.* judices. *p.* 199. *l.* 23. primam, *l.* primum. *p.* 134. *l.* 3. perpendens, *adde* regis. *p.* 244. *l.* 21. Sagitartiorum, *l.* Sagittariorum. *p.* 256. *l.* 14. effreem, *l.* effrenem. *p.* 257. *l.* 32. in pontes, *l.* in ponte. *p.* 293. *l.* 50. quæ duas, *l.* qui duas. *p.* 306. *l.* 60. & oppugnatum, *l.* eſt oppugnatum. *p.* 307. *l.* 33. perſolutos, *l.* perſoluturos. *p.* 310. *l.* 32. cuiquam, *l.* quiſquam. *p.* 318. *l.* 45. quarum *, *l.* ſuarum, *& dele notam marginalem. p.* 329. *l.* 5. ligantibus, *l.* litigantibus. *p.* 330. *l.* 10. quam, *l.* quas. *p.* 391. *l.* 24. InIqVItateM, *l.* InIquItatem. *p.* 395. *l.* 10. ſecuritate, *l.* ſeveritate. *p.* 411. *l.* 54. ſepulto, *l.* repulſo. *p.* 435. *l.* 27. M. CCC. XXXIII. *l.* MCCCXXVII. *p.* 443. *l.* 29. vitans, *l.* vitam. *p.* 481. *l.* 23. ancillos, *l.* ancillas. *p.* 389. *in margine* inauguratur, *l.* poſſeſſionem init. *p.* 529. *l.* 59. Brecam, *l.* Bremam. *p.* 516. *l.* 25. planetibus, *l.* planctibus. *p.* 529. *l.* 14. Roma, *l.* rama. *p.* 530 *l. ultima in nota* ſanguinum, *l.* Sanguinum. *p.* 541. *l.* 16. certa, *l.* ſerta. *ibid. l.* 43. manuſque, *l.* manuque. *p.* 577. *l.* 48. Pharaoris, *l.* Pharaonis. *pag.* 582. *l.* 2. correctionis, *l.* correctoris. *ibid. l.* 4. ſancta, *l.* ſanctæ. *p.* 607. *l.* 11. *que les*, l. *quelles*. ibid. l. 26. *que les Sarrazins ot tres perciés*, l. *qui les Sarrazins ot treſperciés*. p. 672. l. 37. *meſme*, l. *meſnie*. p. 698. l. 42. *tete*, l. *tote*. *p.* 739. *in margine* Gregorii XI. *l:* Gregorii X. *p.* 778. *l.* 27. veſtra, *l.* noſtra. *p.* 798. *l.* 57. petita, *l.* præterita. *p.* 809. *l.* 8. uxorem, *l.* ſororem. *p.* 811. *l.* 14. vocatus, *l.* vocatur. *p.* 818. *l.* 41. Amalrii, *l.* Amalrici. *p.* 819. *l.* 36. omnis, *l.* ut omnis. *p.* 822. *l.* 56. Samuelem, *l.* ſanctum Samuelem. *pag.* 829. *l.* 34. hæc, *l.* hac. *p.* 855. *l.* 12. irrita, *l.* irritæ. *p.* 879. *l.* 35. Satallites, *l.* Satellites. *p.* 905. *l.* 4. omnipotens, *l.* omnipotenti. *p.* 908. *l.* 22. Jeſu Chriſti, *adde* nomen imperatoris. *p.* 925. *l.* 25. prænobiles, *l.* prænobilis. *p.* 962. *l.* 2. Karioldus, *l.* Harioldus. *pag.* 991. *l.* 29. filio, *l.* fratri. *p.* 1018. *l.* 52. turcos, *l.* turres. *p.* 1024. *l.* 37. ubi, *l.* niſi. *p.* 1036. *l.* 21. obligans, *l.* obligantibus ſanctæ cruci. *p.* 1038. *l.* 36. *dele* rex. *p.* 1045. *l.* 49. perculit, *l.* percutit. *p.* 1058. *l.* 8. denaria, *l.* donaria. *p.* 1057. *l.* 1. mala, *l.* inter mala. *p.* 1069. *l.* 1. ad hac, *l.* adhuc. *p.* 1070. *l.* 39. ſolatenus, *l.* ſolotenus. *p.* 1072. *l.* 16. puer, *l.* per. *p.* 1113. *l.* 10. pectoris, *l.* peccatoris. *p.* 1158. *l.* 7. ejus, *l.* filius. *p.* 1161. *l.* 22. poſt poſitus, *l.* poſitus poſt. *p.* 1174. *l.* 24. Luciuſque, *l.* Lucius qui. *p.* 1185. *l.* 22. ſocietas, *l.* ſatietas. *p.* 1188. *l.* 8. direxit, *l.* dixerit. *ibid. l.* 11. igneis, *l.* ignes. *p.* 1199. *l.* 19. gliſcebat, *l.* gliſcebant. *p.* 1200. *l.* 45. illuſtrior, *adde* quo. *p.* 1203. *l.* 8. ulciorem, *l.* ulteriorem. *p.* 1206. *l.* 23. Pontemutenſes, *l.* Pontemulenſes. *p.* 1208. *l.* 53. ſecundium, *l.* ſecundum. *p.* 1211. *l.* 36. qua, *l.* quæ. *p.* 1212. *l.* 30. Italii, *l.* Italici. *ibid. l.* 33. eaſdemque, *l.* eoſdemque. *p.* 1213. *l.* 15. millo, *l.* millium. *p.* 1218. *l.* 46. abeunti, *l.* abeundi. *p.* 1219. ampliſſimis, *l.* ampliſſimi. *p.* 1221. *l.* 27. delatas, *l.* delatus. *p.* 1223. *l.* 14. eas, *l.* eos. *p.* 1231. *l.* 56. illi, *l.* ille. *p.* 1247. *l.* 5. cite, *l.* ſcite. *p.* 1263. *l.* 33. junctis, *l.* vinctis. *p.* 1265. *l.* 18. emiſſorium, *l.* emiſſarium. *p.* 1370. *l.* 8. ſucceſſit, *l.* ſucceſſu. *p.* 1279. *l.* 48. teſtutidine, *l.* teſtudine. *p.* 1289. *l.* 15. extincta, *l.* extructa. *p.* 1328. *l.* 43. plurifarium, *l.* plurifaria. *p.* 1364. *l.* 12. petebatur, *l.* petebantur. *p.* 1374. *l.* 24. compendiore, *l.* compendioſiore. *p.* 1375. *l.* 9. de via laxo, *l.* de via laſſo. *p.* 1379. *l.* 27. antrophagos, *l.* antropophagos. *p.* 1383. *l.* 21. pinſili bacchatum, *l.* penſili baccatum. *p.* 1389. *l.* 54. tantam, *l.* tanta. *p.* 1393. *l.* 49. tendere, *l.* tundere. *p.* 1397. *l.* 49. perditionis, *l.* proditionis. *p.* 1399. *l.* 45. terra, *l.* tetra. *pag.* 1416. *l.* 60. pumiceum, *l.* puniceum. *p.* 1420. *l.* 25. ac, *l.* at. *p.* 1426. *l.* 20. illic, *l.* illuc. *p.* 1433. *l.* 16. exerceri, *l.* exercere. *pag.* 1451. *l.* 53. hæc, *l.* hac. *p.* 1461. *l.* 3. Leo XI. *l.* Leo X. *p.* 1474. *l.* 41. multa, *adde* in. *p.* 1477. *l.* 2. præſtabitis, *l.* præſtabit.

BIBLIOTHEQUE DE LA VILLE LYON

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google